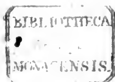
NOVVM VOLVMEN SCRIPTORVM RERVM GERMANICARVM,

PLVRIMAM PARTEM
NVNC PRIMVM EDITORVM
EX COD. MSCT.

TOMVS I. & II.

E MVSEO LVDEVVIGIANO.

SCRIPTORES
RERVM
EPISCOPATVS
BAMBERGEN-
SIS.
ex
Mv sco
Io. Petri Lu dewig. Icti

VOLVMEN PRIMVM,

COMPLECTENS

SCRIPTORES RERVM EPISCOPATVS BAMBERGENSIS,

I. MART. HOFMANNI *ANNALES BAMBERGENSES E MSCTO,*

II. IACOBI GRETSERI *DIVI BAMBERGENSES CVM DIPLOMATIBVS,*

III. VALERII IASCHII *VITA OTTONIS S. CVM DIPLOMATIBVS,*

IV. MART. HOFMANNI *VRBS BAMBERGA ET ABBATES COENOBII S. MICHAELIS,*

V. IVSTI VERACII *CONSVETVDINES BAMBERGENSES, MAXIME FEVDALES.*

VI. ANDREAE GOLDMEYERI *ORIGINES BAMBERGENSES,*

VII. I. P. L. *CONTINVATIO EPISCOPORVM BAMBERGENSIVM AB AN.* 1600. *AD AN.* 1718.

VIII. *DIPLOMATVM BAMBERGENSIVM CODICILLVS AB AN.* 1000. *AD AN.* 1400.

IX. *ICONES ET IMAGINES EPISCOPORVM IOAN.* SALVERI *HERBIPOLITANI SCVLPTORIS,*

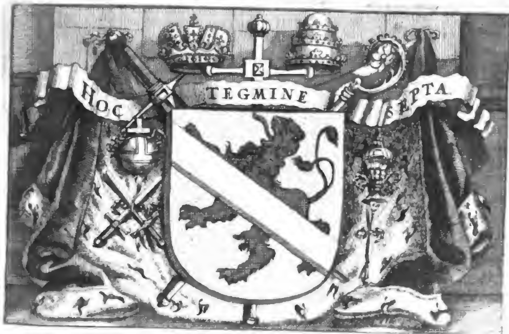
CVM

PRAEFATIONE ET INDICE LOCVPLETISSIMO,

CVRA

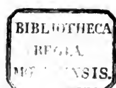
IOAN. PETR. Ludewig/ ICti,

REGALIS CVRIAE ET REGIMINIS CONSILIARII, IVRIVM ATQVE HISTORIARVM PROFESSORIS AC ARCHIVARII IN TABVLARIO MAGDEBVRGICO.

FRANCOFVRTI & LIPSIAE.

ANNO CIↃ IↃ CC XVIII.

BIBL OTHECA
RE A
NSIS.

REVERENDISSIMO, ILLVSTRISSIMO
ET EXCELLENTISSIMO DOMINO,

DOMINO
FRIDERICO CAROLO,

S. R. I. COMITI A

SCHOENBORN BVCHEIM WOLESTAHL,

DOMINO
IN RAIGELSBERG ET HEPPENHEIM,
COMITI
IN WISENTHAV,
DOMINO
IN GOELLERSDORF, SCHOENBORN, ASPERSDORF, WEYERBVRG, VOSSABRVNN, STRANZENDORF, LEVZERSBRVNN, CETERA
INFERIORIS ET SVPERIORIS AVSTRIAE
BARONI, EQVITI, SVPREMO BANNIFERO
AC DAPIFERO,
S. CAESAREAE ET REGIAE CATHOLICAE MAIESTATIS
CONSILIARIO INTIMO
AC CONFERENDARIO SANCTIORI,
CAES. MAIESTATIS ET S. R. I. AVLAE
CANCELLARIO,
ECCLESIARVM IMPERIALIS BAMBERGENSIS,
CATHEDRALIS WIRZBVRGENSIS,
EQVESTRIS AD S. ALBANVM
COMPARATE
COADIVTORI, PRAEPOSITO ET CANONICO CAPITVLARI
ET QVAE SVNT RELIQVA

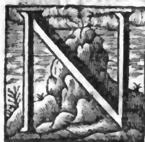
S. P. D.

IOAN. PETR. Ludewig/ *ICT.*
SACRAE REGIAE MAIESTATIS CONSILIARIVS INTIMVS AC IN REGIMINE DVCATVS MAGDEBVRGICI INQVE FRIDERICIANA IVRIS ET HISTORIARVM PROFESSOR.

ILLVSTRISSIME COMES,

DOMINE INDVLGENTISSIME,

On meo conatu aut aliquo inconsideratae temeritatis impetu, ſed diuino prouidentis *numinis*

minis consilio ac *munere* fit, ut celsissimum nomen TVVM, meliori orbi uniuerso, de quo bene mereris, amatum et cultum, huic rerum *Bambergensium*, TVI olim *principatus*, uolumini, cura mea congesto, praeluceat. Descripsi hic calamo etiam meo, licet per epitomen, principum episcoporum, nostri ac superioris aeui, res domi ac foris laudabiliter gestas. Quibus, sacri collegii suffragio ac iure, aliquando succedere debes, ad sacram hanc spartam, *decreto* unanimi ante duo fere lustra, iam uocatus dictusque *die* XIII. mensis decembris *anni* CIƆIƆCCIX. ADIVTOR in *Bambergensi* principatu. Hoc igitur uoluerat rerum ordo, ut inter *principes Bambergenses* locum TV ornares ultimum nouissimumque, quem egomet, non sine caussa, utinam quoque cum pace TVA, paulo inuerti TVAM*que imaginem*, speculam pulcherrimam excelsi erectique animi TVI, pendere uolui in uniuersi operis uestibulo ac propyleo. Certissimus cum ex rerum fortunarumque TVARVM rationibus ac cursu; tum ex fama ac celebritate uirtutum TVARVM, qui-

bus omnis generis mortales deuincire adſoles, fore, ut deceſſores olim TVOS omnes aeques, plerosque longiſſimis poſt TE ſpatiis relinquas et, DEO adiutore, culmen conſcendas ſupremum aut proximum humanae felicitatis. In quo praeſagitionis genere eo fidentiori eſſe licet, quo magis conſpicua ſunt immortalium meritorum TVORVM lumina, quibus orbem chriſtianum, praecipue autem uniuerſum *Romani* et *Germanici imperii* ambitum ac circum, immenſa quotidianorum laborum conſiliorumque mole ac magnitudine, foues et colluſtras. Praees uicario muneri ſupremo, imperialis PROARCHICANCELLARIVS, a qua ſparta, principio rerum maxime, plurimi quondam uocati ſunt ad *Bambergenſem* praeſulatum, qui utramque dignitatem ſimul continuerunt conſeruaruntque, Germaniae certe fauſtiſſima conſociatione, cuius inde libertas ideo tutiſſima, ſi, *maieſtatis ſupremae* internuncius ac interpres, conſors eiusdem atque eminentiorum ordinum ſocius et collega. Sed fugit mortalium fere humeros ac uires illud robur, quod ſuo quo-

dam-

dammodo iure requirit ſuprema negotiorum imperialium in curia *Caeſaris* procuratio. Non enim proarchicancellarii honor e numero eorum, quorum ratio in curiali tantum elegantia uerſatur aut in ſolo auitarum imaginum decore aut in cultioris ſaltim uitae ſplendore et adparatu, licet nihil eorundem fortunis quoque TVIS deſit. Verum enimuero nonniſi propriis iisque uere heroicis uirtutibus gaudet haec ſparta, ſi quidem ex ſua dignitate recteque illa debet exornari. Scilicet rerum humanarum diuinarumque ſcientiam exigit artemque iuris et aequi, ad aeſtimandum et iudicandum recta lance cauſas ſacras, ciuiles, publicas, priuatas, maximae ac infimae ſortis principum et ordinum Germanici imperii. Quas doctrinas omnes doctus es iuuenis, quibus nunc uteris uir, ea quidem promtitudine ac facilitate, ut re ipſa intelligant omnes, TE non primis tantum labiis guſtaſſe illas, ſed prorſus imbibiſſe. Accedit his rerum omnium uſus et experientia, illa rerum imperii noſtri optima magiſtra, quae animum TVVM ita ſubegit inſtruxitque, ut ille o-

 omnino

mnino ac uere dici mereatur uiuum pulcherrimumque *Romani imperii instrumentum.* Quod ultimum TVAE praecipue adsiduitati atque laborum perseuerantiae debes et uigiliis, quibus rerum consiliorumque omnium idem et auctor es et actor adiutorque, quod manibus TVIS celsissimum nomen TVVM nulli libello, epistolae, codicillo des subscribasque, sed uno anno quot, quaeso, millium es subscriptor? nisi rerum causarumque TIBI in promptu sint potissima in illis momenta. Neque satis est TIBI, iuris apices inspexisse, nisi etiam penetraueris, mentis illa sagacitate acerrima, in consiliorum rationes, quam utramque curam tenerrimo uinculo coniungere soles atque cogere in pulcherrimam rerum successuumque harmoniam. Est porro illud proarchicancellario imperiali proprium, ut os, OCVLVS et MANVS audiat Caesaris ac imperii. Vtriusque enim causam tueri eum oportet, siue secum agant Germania et Latium siue cum extraneis contrahant regibus ac rebuspublicis

cis idque ſermone aeque ac litteris, ubi parem eſſe conuenit in utriusque orationis facultate. Et uero obſtupuerunt facundiam TVAM et diuinam eloquendi uim in nouiſſima PRINCIPIS TVI inauguratione mortales. Calami autem TVI in multiplicibus etiam linguis rationes expeditiſſimas uentura quoque aetas in pretio habebit, quam diu curiae imperialis aliqua commemoratio et ſpes cuiusdam immortalitatis remanet in palatinis litterarum monumentis. Agis ita ac uiuis uirtute TVA rerumque, TVA cura feliciter atque ex uoto *Caeſaris imperiique* expeditarum, quotidie adauges numeros, ut uere dici poſſit, quod uiuus interſis TVAE poſteritati, gloriae ac famae, nullo tempore intermoriturae. Neque enim mihi alius fere ad ita dicendum teſtis, quam *acta geſtaque imperialia* noſtri aeui, ad quae legenda et docenda cum publico munere ſim uocatus, ferarque ad illa quadam natura duce, *celſiſſimi nomi-*
nis

nis TVI me eo maior admiratio, cultus et, uere ſcribo, quamuis licenter, amor coepit, quo magis in hoc publicarum litterarum otio, quod cum iurisprudentiae argumentis ſoleo partiri, eſſe licuit negotioſo. Compreſſiſſem uero hunc animi in TE mei adfectum, niſi rerum *Bambergenſium*, epiſcopatus olim TVI, uolumina uiam aperuiſſent aut potius ſcribenti imperaſſent, ne, TVVM nomen omittendo, opus hoc lacunam haberet, mea culpa contractam. Polliceor igitur meo inſtituto a TVA indulgentia ueniam uel potius eam iure aliquo mihi requiro. Hanc ſi dederis, inter elogia TVA uotum addo, aut potius TVO meum iungo: *ut Bambergenſe culmen nonniſi ſero conſcendas.* Serus, pietate TVA, ſucceſſor futurus archiprincipis, patrui TVI, Germanici imperii DELICIARVM. E muſeo, Kalendis Maiis *anni* CIↃ IↃCC XVIII.

PRAEFATIO
AD SCRIPTORES RERVM
BAMBERGENSIVM

IO. PETRI LVDEWIG, ICti.

§. I.

AEtate mea paulo ad senectam uergente, animus est, de *pietate Germanorum* inferioris praecipue aeui bene mereri, ad hoc faciendum rerum studio diuinarum humanarumque excitatus. Nam cum illud clarum sit resque ipsa doceat, uicisse olim Germanos, in dicando et largiendo ad *pias causas*, quosuis alios populos, orbis christiani uere uniuersi: merito scriptoribus patriae nostrae succensendum uertendumque uitio, quod non industrii magis fuerint in horum officiorum plena enarratione. Quamuis enim magni numeri sint *diplomatum* in publicis principum ac procerum tabulariis, quae cum ipsius Latii solertia omnino possunt contendere, imo hanc uincere quodammodo: desunt tamen pleni sacrorum annalium conditores, aut, si aliqui fuerunt, fere in rebus nullius momenti ac fabulis uersantur, unde parum lucis *Germaniae sacrae* potest accedere. Scilicet *Germaniae* praesules ad *principale* fastigium conscenderunt, non uani honoris aut *dignitatis*, quos apices etiam in aliis regnis tenent quidam antistites; sed *potentatus* ac supremi in republica imperii. Vnde ueritas ac felicitas aeui christiani elucet in patria nostra, quando hic non solum ecclesiam in republica offendimus, sed rempublicam in singulis fere ecclesiis, ut adeo *prima* ab *ultimis*, exemplo in omni memoria omnino inaudito, suo quodammodo iure pendere uideatur. Quo rerum statu facile ad intelligendum, Germaniae sacros antistites *duplicem* personam sustinere, unam *praesulis*, alteram *principis*: a *sacerdotio* hic pendere *imperium*: alios limites ac iura *dioeceseos* esse, alios iterum *territorii*: *baculo gladium* cedere: *purpuram* inuolui *pallio*: *coronam* obtegi sacra *mitrella*: *templum* imperare *curiae*: *diuina* ac *humana* iura uersari in manibus atque imperio antistitis unius. Et quemadmodum antiquioris aeui exempla aliqua sunt, quod ex *principibus* facti *sacerdotes*: ita contra euenit in Germania nostra, in qua *sacerdotes* nacti sunt potentissimos Ramani imperii *principatus*, qui imperium et sacerdotium amicissimo uinculo coniungere solent ac continere. Non alio fine haec scribo, quam hoc, ut causae pateant, quare singulares Germaniae episcopatus, id est principatus sacri, singulares eosque rerum gnaros scriptores exigant mereanturque. Cum in illis diuina et humana, leges atque canones; publica ac priuata; ciuilia et clientelaria iura concurrant, quae instruere possunt utriusque iurisprudentiae insignia momenta.

Germaniae sacrae scribendae rationes.
a) Aetas mea.
b) largitiones ueterum.
c) desideria scriptorum.
d) insignis copia diplomatum,
e) Germaniae episcopatus facti praepotentes principatus,
instar diuini in orbe portenti.
Vt adeo promus condus in illis diuini humanique iuris.

§. II. Et sane pudeat Germanos huius desidiae, idque ideo etiam, quoniam omnia alia regna orbis christiani uere uniuersi tantam ac uere stupendam in describendis *episcopatibus* et sacris *collegiis* curam, impensas, operas, artes, adhibuerunt, licet illi cum patriae *sacris principatibus* nulla ratione mereantur conferri, cum omnes *potentatu* careant, quo nostri antistites sunt instructi gaudentque ita uere in *sacris* ac *humanis* quodam *Dei uicariatu*. Non huius est loci, scriptorum catalogos conquirere, qui calamo suo praesulatus aliorum regnorum illustrarunt, quod facile esset, cum paucissimi sint, quos non ex omnibus cultioris Europae angulis conduxerim in libraria mea supellectili. Veneratur certe hoc nomine cultissima *Gallia* fratres SAMMARTHANOS, Claudium ROBERTVM; Italia Ferdinandum VGHELLVM; Hispania Angelum MANRIQVIVM, Antonium de YEPES; Britannia Franciscum GODWINVM, Rogerum DODSWORTHVM, Guilielmum DVGDALIVM, Iacobum VSSERIVM, Henricum WHARTONVM, Michaelem ALFORDIVM, Guilelmum LYNDWOODVM; Hybernia Iacobum WARAEVM; Belgii prouinciae Antonium SANDERVM, Ioannem CHAPEAVVILLVM, Aegidium BVCHERIVM, Arnoldum RAISSI-

f) Adparatus sacrorum scriptorum in regnis aliis.

VM; Suecia Ioannem MAGNVM, Ioannem MESSENIVM, Claudium OERNIELMVM, Ioannem BAAZIVM; Dania Haroldam HVITFELDVM et TORPHAEVM; Polonia Stephanum DAMALEVICEVM, Christophorum CONCKIVM, Ioannem DLVGOSSVM, qui horum regnorum uel episcopatus uel episcopos scripserunt idque ex instituto et studio singulari.

In Germania nostra scriptores generales omnium episcopatuum

§. III. Equidem Germaniae etiam nostrae auctores sunt, qui illius episcopatus omnes, leui licet brachio, iunctim ex institutoque enarrarunt: sed nemo est eorundem, qui hoc argumentum occupauerit ex dignitate atque rationibus idoneis nostrae reipublicae. Nam *Casparis* BRVSCHII catalogi Germaniae episcopatuum neque sat olei habent neque operae. Cum uix singulorum episcoporum recitent nomina contextique sint ex uulgaribus cuiusque ecclesiae fastis. Quod eo tempore, quo scripsit, fieri aliter uix potuit, quoniam potissimi rerum sacrarum auctores, qui postea in lucem iuerunt, tum latuerunt in tabulariis. *Petrus* MERSEVS non aliud meretur iudicium atque uix locum aliquem in his numeris. *Alberti* KRANZII et, qui eum continuauit, CHYTRAEI operae commendatiores, nisi illi maluissent subsistere intra limites solius Vendiae atque Saxoniae. *Gabrielis* BVCELINI uolumina Germaniae sacrae multum olei habent, parum salis. Accedit, quod auctor maiorem industriam adhibuerit in *Germanicae nobilitatis genealogiis*, quam in describendis sacris antistitibus, quorum sola uere nomina recitat. Aliorum labores in hoc argumento recenset aestimatque pretio, quod habent merenturque, GERMANIA PRINCEPS, tertium nunc edenda.

Singulares huius uel illius praesulatus.

§. IV. Quod cum ita sit, haud dubie haec sparta auctorem expectat, idoneis rerum iuriumque praesidiis instructum, ad exhibendum *Germaniam sacram*, id est, amplum ac iustum uolumen omnium patriae *praesulatuum*. Et sane pleraeque difficultates, quae olim hoc argumentum tenuerunt, hodie cessant, in tanto monumentorum et domesticorum annalium numero, qui de omnibus fere Germaniae episcopatibus et sacris collegiis extant seorsim, ut copia librorum eius generis patria nostra cum extraneis regnis aliis omnino contendere possit imo plerisque ideo anteferri. Exempli loco ex innumeris *trigam* proponere licet, cum scriptorum, tum episcopatuum. HVNDII et GEWOLDI Salisburgensi metropolitana historia non instructior alia ulla fide diplomatum ac monumentorum medii aeui. Eiusdem pretii laude *Paderbornenses* digni cum EPISCOPVS, purpuratus scriptor, tum SCHATENIVS, collegii Iesu socius. Tertius omnium laudes fere superat *Christophorus* BROWERVS, cuius annales Treuirenses fere sunt pragmatici idque tam in *sacro* quam in *ciuili* argumento. Paucissimos tantummodo exceperis, qui scriptorum huius sortis penuria laborant hodieque. Atque in his *Bambergensem* et *Wirzburgensem*, praecipuos ac praepotentes Germanici imperii episcopatus fuisse, et ego dolui semper et alii mecum.

Desideria scriptorum Bambergensis et Wurzburgensis episcopatuum.

§. V. Excitarunt haec desideria industriam meam, ut in conquirendis illis, quae deerant adhuc, eo essem solertior diligentiorque neque impensis parcerem neque aliis cederem difficultatibus, quae studio huic obesse uidebantur. Ita factum est, ut ante quadriennium rerum *Wirzburgensium* auctores non spernendos dare licuerit publicae luci: quos iam nunc excipiunt, quodam uiciniae iure, *Bambergenses*, de quibus nunc futura est haec praefatio.

Historia itineris in Franconiam ab 1715 et consilia de rerum Bambergensium editione.

§. VI. Scilicet pollicitus fueram hanc collectionem in *Wirzburgensibus*, sed spes, quam de instituto hoc meo conceperam, fere decollauerat. In litteris enim responsoriis, quas dederam ideo ad amicos, alios intellexi procrastinare; alios me tenere ac ducere inanibus promissis; alios, eosque magis apertos, caecam esse et uanam rerum eius generis expectationem, adfirmare, proditis simul rationibus, quod uiri, sacris catholicis addicti, talia non credere soleant hominibus haereticis, licet hi fidem obligauerint suae integritatis, quam exigat historia, quae nihil dare debeat gratiae aut odio religionis. Euenit autem, ut anno *millesimo septingentesimo decimo quinto* in aestatem eunte, partim mea causa, partim principis ergo, regali mandato instructus, in Sueuiam et Franconiam facerem iter, in cuius reditu ipsis Ianuarii calendis anni sequentis CIↃIↃCCXVI. ueni *Bambergam* atque in urbe per aliquot dies cum meis substiti ideo, ut exquirerem ea, quae conducere ac prodesse possent ad *rerum Bambergensium* adparatum. Verum noua se

hic

hic prodidit difficultas et rerum omnium desperatio. Nam accepi a *patribus* collegii Iesu, quod aliquis eorundem mediteur *Bambergensem* historiam adeoque hanc magis expectandam, quam meum promouendum institutum. Discessi ab his animique pependi uehementer, utrum haec uera essent, an uero inania commenta ad eludendum ea, quae a patribus requisiueram. In his curis defixus tandem uirum offendi, quem honoris causa nominarem, nisi ipse mallet latere, qui studium meum ad conquirenda rerum *Bambergensium* monumenta iterum accendit inflammauitque, historiae prolixa enarratione, unde credere liceat, fieri non posse, ut *Bambergensia* a domesticis scriptoribus in publicam lucem darentur. Scilicet patribus *Iesuitis* hanc gloriam inuidere plerosque honestos etiam uiros, ne homines atque incolae nouelli eam praeriperent aliis uetustissimorum collegiorum sociis doctissimis, quasi in ultimis non esset, qui hanc spartam sciret exornare. Deinde cum ipsi *Iesuitae* aemuli sint uetustiorum coenobiorum, omnimodo caueri, ne illis uia et aditus ad publica tabularia et eius generis instrumenta pateat, unde occasio illis ad nocendum et obtrectandam, derogandum ac detrahendum aliquid de honore, fama, meritis, iuribus rebusque aliis, quas irretorto oculo multi eorum intuerentur. Accedere, quod Harduinus aliique suo exemplo Galliam docuerint, plurimos Iesuitas contemtores esse omnis generis uetustatis, imo scripsisse aliquos, interesse eorum, ut omnia inferioris aeui diplomata uocent in dubium, incusentque socios, maxime *Benedictinos*, quasi eorum alia supposuissent, alia corrupissent et adulterassent. Quod cum ita sit, minime consultum fore, sacrae uetustatis cimelia manibus credere inimicis. Praeterea esse uirum quendam, addidit, qui uicaria opera fungatur in templo principali ac dominante, qui aliqua congesserit, ad historiam Bambergensem facientia, quae nunc sub censoria sint uirgula, hanc, utrum sustinuerint, rei esse admodum ambiguae. Interim carere *Bambergam* lumine scriptoris, quem omnino mereatur, in tanta librorum de *singularibus* Germaniae *episcopatibus* aliis multitudine et dignitate, qua *Bambergensis* ex aliis omnibus emineat, praestet praecellatque. Demum ualde doluit, quod auctores, quos habuerit olim *Bamberga*, in tabulariis retineantur ceu uinculis ac carceribus, quos satis diu frustra momorderint. Fore itaque, ut cum de *Bambergensibus*, tum aliis uiris litteratis, optime etiam extraneus mereatur, qui interim prelo committat illos, quorum copia possit haberi. Sequutus ergo sum consilium hoc, circuiui per urbem, coenobia, templa, curias, palatia, pontes ac montes, eaque congessi, quae in hoc uolumine adparent, nunc sigillatim percensenda, eo quidem ordine, quo in ipsomet libro subsequuntur.

I. MARTINI HOFFMANNI
ANNALES BAMBERGENSIS EPISCOPATVS

AB ORIGINE AD AN. CIↃ CCCCXL.

§. VII.

Recensio annalium Bambergensium Martini Hoffmanni

QVo maiori hos annales, in editos adhuc, pretio aestimaui, eo maiorem adhibui curam, ut illi emendate et, quantum fieri posset, castigate, ad fidem exemplorum, prelo committerentur. Principio eorum *epitomen* nactus sum, quam ex maiori opere aliquis contraxit, rudi licet et inculta minerua. Anhelaui igitur et omni studio arsi, ut pleni operis nanciscerer exemplum, Quam sitim restinxit expleuitque PFANNENSTIELIVS, incolens Noribergam, iureconsultus, plurium Germaniae principum ac procerum consiliarius curialis illustriumque caussarum patronus merentissimus, qui, lecta praefatione mea, *Wirzburgensium* scriptorum collectioni addita, *annalibus Hoffmannianis*, plenis ac integris litterariam meam supellectilem primus auxit instruxitque, quo etiam nomine primas illi gratias exsoluo, habeo uoueoque, ut diu superfit inter mortales, quorum

Triga codicum MSstorum.

iura et commoda studet promouere. *Alterum* exemplum, cuius scriptura ipsi scriptori coaeua, mihi suppeditauit LEVCHTIVS, uir de rebus nouissimis Germaniae optime meritus, qui sub nomine, ad euitandum liuorem, simulato Antonii FABRI egregii ac magni operis, *cancellaria status imperialis* dicti, fuit fabricator. *Tertium* & *quartum* in ipsa urbe offendi apud amicum supra commemoratum, cuius nomen uenerari iubeor silentio. Illud autem cum serio dolerem, quod in omnibus *Hoffmanniani operis* exemplis desiderentur *diplomata*, quae tamen in illis non laudata solum, uerum etiam recitata eorundem initia: esse hoc quidem factum non nisi cum ratione, adfirmauit *Bambergensis* instituti mei patronus. Cum enim auctor praefectus fuerit Bambergensi *tabulario* ex eoque congesserit historiam suam: eum ideo prouocasse ad diplomata, in eodem custodita, indice tantum digito; partim, quod nefas esset archiuario, eius generis codicillos suo instituto describere; partim, quod, si operi auctoritas accesserit superiorum, illa facile possent eidem inseri manuque aliena semper ex archiuo suppleri; partim nisi hoc sperandum, haberent tamen ita Bambergensis praesulatus sacri collegae catalogum eorum, quae in sacris scriniis reperirentur. Addidit, quod hoc fine, etiam indicati in illis numeri eorum monumentorum, prout illi in principalis tabularii matriculis essent dispositi. Est itaque liber hic in multiplici laude. Principio fidem habet meretur que publicam: deinde latine scriptus est polite eleganterque: post multa cum industria, adhibitis idoneis atque coaeuis, ubi fieri potuit, monumentis: tum selectum habet tenetque modum inter nimium et parum, ne uel taedio offendat prolixitas uel breuitas adferat tenebras: post raro extra oleas uagatur, sed continet se intra limites rerum uel domi gestarum uel alia causa facientium ad historiam Bambergensium: porro abest a liuore praesertim in sacris, quas leges plerumque uiolant historici christiani: praeterea curam habet reipublicae, ne prodat tacenda: tandem poetae is partus grauis et ingeniosus: ad extremum paucitas scriptorum cum Franconiae uniuersim, tum sigillatim Bambergensis praesulatus, adauget non minus pretium eius, cum plurima etiam prodat, quae lucem adferunt rerum iuriumque in uicinia. Fecit igitur egregii operis praestantia, ut manibus passim describeretur, cum extraneorum tum uirorum eruditorum in Germania, qui utrique illius usi sunt testimonio et auctoritate. In quibus sunt GRETSERVS *in diuis Bambergensibus*, *Ioannes* BOLLANDVS *in actis SS. mensis Martii die III. in uita S. Cunigundis* p. 268. 269. *Ioannes* MABILLONIVS *in Benedictinis*, SAGITTARIVS *in introduct. ad hist. eccles. cap. 20. §. 15.* ut alios nominare mittam. Id ergo dolendum, quod disertus auctor filum historiae abruperit in Friderico episcopo XXXII. an. 1440. Quod tamen eius desidiae dari nequit, quoniam, dum hos annos scriberet, morte immatura fuit praereptus. In uetustissimo enim codice aliena manu adscripta reperi: *plura inscriptis non reperiuntur, quia auctor morte praeuentus, uotum replere nequiuit.* Quare nos oportuit episcopos successores ex *Ioanne* CYGNAEO mutuare, cuius tamen crepundia cum Hoffmannianis dapibus nullo modo possunt conferri. De uita auctoris, utinam haberem, quae scribere possem, inprimis, cum plura prodant, illam uariis casibus expositam et agitatam fuisse. Vixit scripsitque Bambergae, principis *tabulario praefectus* forensiumque causarum *patronus*. Quo autem fato isthuc sit delatus, illud rescire non potui. Id mihi constat, natum educatumque eum fuisse a parentibus Lutheri formulae adscriptis. A qua post discessit ad Romanam deuenitque fortassis hac forte ad spartam Bambergensem. Habeo id ex litteris *Christophori* GIRSCHNERI (*) quas eo fine ad eundem exarauit, ut ei hanc sacrorum metamorphosin exprobraret. Fuit praeterea sui aeui *poeta* celebris, et artium *magister*. In primo specimen habes, in urbe *Bamberga*, elegiaco uersu descripta atque in *abbatum montis monachorum uitis*, ligato sermone enarratis, aliisque carminibus, quae sub *uoluminis primi* fine habentur a pagina 876. ad paginam 935. Qui uersus, molles ac faciles multum ingenii habent et natiui leporis: ut auctor laurum omnino mereatur in utroque genere orationis. Quo etiam honore Caesar eum auxit *Maximilianus II.* cui accepta retulit insignia gentilitia (**). Obiit forte sub ingressum *seculi decimi septimi*. Nam anno 1600. cum

Causa desiderii diplomatum.

Laudes horum annalium singulares.

Celebritas annalium.

Finis in anno 1440.

Vita et acta auctoris.

(*) Cuius uiri cum nostro amicitia etiam ex carmine patet, quod in uol. I. p. 933. habetur.
(**) *Aquilam* redimitam *corona*, pennis aera *secantem*: suppositis *rosis* tribus in clypei extremitate.

eum adhuc in uiuis fuisse constat ex illius opusculis (***). Quorum aliqua in poesi praesertim Bambergae hodieque inter priuatos parietes circumferuntur suoque merito aestimantur.

Mors post annum CIↃ IC

§. VIII.

II. IACOBI GRETSERI, DIVI BAMBERGENSES

INGOLSTADII I-MDCXI. in 4t.

Rarissimus inuentuque difficillimus hic liber, quem etiam in principum instructissimis bibliothecis ipsaque *Guelferbytana* frustra requisiui. Ipse in libraria supellectili alia omnia *Gretseri* habeo, quorum numeri tricesimum superant, quae in *media tantum forma Ingolstadii* prodierunt, ut alia taceam, quae in *maxima* et *minima extant*. Quemadmodum uero illud meae musulae saliuam non mouet, si liber tantum non uulgaris aut non ubique obuius, nisi ille simul et utilis sit atque rerum copia selectuque praestet: ita hoc uolumen *Gretserianum* se utroque nomine admodum commendat. Nam protulit in lucem uitas HENRICI S. imperatoris, diuae KVNIGVNDAE, coniugis, OTTONIS S. apostoli Pomeranorum et praesulis Bambergensis, idque cum insigni adparatu diplomatum, bullarum, chartarum aliorumque plenae fidei monumentorum, doctis animaduersionibus adiectis, ut adeo historiam augeat tam imperialem uniuersim, quam sigillatim Bambergensem, sacram aeque atque ciuilem, fueritque ideo a uiris doctis, non sine harum literarum iactura, frustra adhuc desideratus. Cum uero scriptor theologus fuerit isque Iesuita, in Lutheri dogmata eorumque professores cum hic, tum alibi se aliter exhibere non potuit, quam asperum et acerbum. Quae tantum abest, ut homines euangelicos offendant, ut potius intelligant illi, quantum humani patiantur, qui diuina dogmata consputent satyris et sarcasmis. Respondit ei *Iaschius*, nostras. Habent igitur, quae nostri legant; habent etiam, quae Catholici et Romanis sacris addicti. Vt uero nostra haec non sunt, ita religioni duximus, in aliena grassari, mutare, demere, inuertere, expungere, quod omnino est contra officium historici et boni uiri, quibus scripta interpolata iure sordent. *Purgatorios* autem *indices* si non effugerint illa, neque nostra interest, neque aliorum, nam aliquot tantum lineas absoluunt, quae aliquis referat in hunc censum. Ceterum de uita *Iacobi Gretseri* aliquid addere, id quidem esset rem agere, dudum actam. Nam Iesuitae magnam curam habent, ne merita, litterae, scripta suorum collegarum lateant in tenebris et obscuritate. Sufficere huic argumento possunt *Petr.* RIBADENEIRA; *Phil.* ALEGAMBE atque *Nath.* SOTVELLVS, qui *in bibliotheca societatis Iesu* nullius obliuiscuntur, qui meretur in hanc scenam et lucem produci. Fuit certe Gretserus uir Graece et Latine doctus atque in rebus ueteris et inferioris aeui non leuiter uersatus. Vnde opuscula illius mihi quidem magni fiunt in historia patriae, quam hinc inde illustrant. Interim qui contra alios saepe uirus et iram euomuit, illius quoque stomachum concoquere oportet dicteria aliorum. Sed haec lis non est OPERIS *historici*, quod nos apparauimus. Proximis nundinis eiusdem *Gretseri diuos Eichstadienses* (†) expectare licet, quos supellex mea beneuolentiae debet Godofredi THOMASII, *principis medici et philosophi Noribergae florentissimi*, uiri, animi ac litterarum ergo, *humanissimi*, honoris causa hic omnino nominandi, quod Bambergensia suis quoque litteris et erogationibus apud amicos adauxerit, quo nomine illi gratias soluimus ac debemus.

§. IX. Ceterum nostris contendimus precibus, ut uiri rei librariae diuites symbola sua nobis conferant, quae facere possint ad illustrandum praesulatum EICHSTADIENSEM. Vt uero sciant, quid post GRETSERI DIVOS EICHSTADIENSES requiramus et qui fontes, tabularia, thesauri praecipue huic instituto

Ratio operis de Eichstadiensi *praesulatu eiusque praesidia.*

(***) Imo etiam illud constat, quod anno 1595. quo *Bambergam* urbem uersu elegiaco descripsit, editque *Noribergae* 1595. *in* 4to. annales demum sit policitus. Ait enim:

Quod si forte sua labor hic non laude carebit,
Historicum paruo tempore surget opus,
Quo cano *pontificum* uitas - - -

(†) Qui prodierunt *Ingolstadii* 1617. *in* 4t.

ſtituto dandi et aperiendi, matriculam eorum hic inſeremus, nobis ab amico manu communicatam. Ad eruendam igitur atque contexendam EICHSTADIENSEM hiſtoriam commendari ſolent, quae ſequuntur. Principio PRINCIPIS Eichſtadienſis *tabularium* ciuile, ſacrum, clientelare, ſigillatim in eo das *Lehnbuch*, *iuramentbuch*, *Receſsbücher*, *regiſtraturen:* deinde litterae et codicilli in archiuo CAPITVLI, *brieffe ins capitels liberey denen prieſtern zu gehoerig:* poſt tabularium DECANATVS, *dechaney* brieffe: praeterea liber penes VICARIOS, in quo deſcriptus eſt curate Eichſtadienſis tractus: tum CIVITATIS libraria ad portam S. Wilibaldi et matricula CIVIVM: porro archiuum coenobii REBDORFFENSIS, quod aliis praeſtat: nec minus ordinis PRAEDICATORVM S. Walpurgis: atque etiam libraria XENODOCHII: iterum acta IVDICII PROVINCIALIS Hirſpergae, *das Landgericht Hirſperg bey Muggenthal*, nec non uicinarum urbium hiſtoriae et monumenta NORIBERGAE, ELLWANGAE, quae ultima inprimis inſtructa eſſe dicitur hoc genere litterarum, TANNENBERGAE, NEOBVRGI, ONOLDI, atque in coenobiis *Bergenſi*, *Seligpforſtenſi*, aliisque: tandem penes illuſtres iſtius tractus familias litterarum reliquiae, utpote *Muggenthaliorum*, *Wildenſteiniorum*, *Seckendorffiorum*, *Eibiorum*, *Eiburgi*, *Leonrathii*, *Frauenhoffiae*, *Iansdorffiae* et quae loca genteſque generis eiusdem. In quibus omnibus uiſendis et erogandis animum habuit defixum et occupatum *Adamus* WENDENSTEIN, in hoc conatu morte praereptus.

§. X.

III. VALERII IASCHII,

POMERANI, SS. THEOLOGIAE LIC.

ANDREAE abbatis Bambergenſis de uita S. Ottonis, libri IV. *nunc primum ex membranis editi, cum Gretſerianis collati atque illuſtrati obſeruationibus,* Colbergae 1681. 4.

Iaſchii biographi S. Ottonis.

Licet gratiam magnam omnino meruerit Gretſerus, quod tres biographos HENRICI, S. CVNEGVNDIS et S. OTTONIS, ſub nomine DIVOR. BAMBERGENSIVM promulgauerit deſcripſeritque ex codicibus MSCTIS, quos Bambergae et alibi inuenit: eſt tamen illorum labor non minor faciendus, qui in his porro emendandis, ſupplendis atque adaugendis, fuerunt occupati. Iaſchius certe utrimque hic meretur commendari. Nam principio auctorem de S. Ottone exegit ad exempla membranacea praeſtantiſſima: deinde correxit atque ſuſtulit menda, quae irrepſerant incuria illorum, quorum manu fuerat deſcriptus: tum non coeco quodam impetu ſtylum uertit, delendo mutandoque, uerum maturi iudicii lance omnia expendit cogitauitque, utrum praeſtaret ſuum codicem ſequi, quam alienum: porro noua plurima in lucem protulit, GRETSERIANIS, CANISIANIS, SVRIANIS ignorata: demum illuſtrauit omnia obſeruationibus et commentis, ut adeo optime de S. Ottone eundem meritum eſſe, tuto poſſit adfirmari. Ne igitur nos uel omitteremus Iaſchiana uel, inferendo illa, unam hiſtoriam eademque uerba bis haberemus in uolumine eodem, aliud conſilium non fuit, quam utrumque ſcriptorem coniungere, ſed ita, ut ex *Iaſchio* nonniſi ea peterentur, quae Gretſerianis uel diuerſa uel noua. Habet igitur nunc emtor in hac collectione utriusque uiri opera, ſed hoc quidem modo, ut Iaſchius ante non loquatur, quam mutus aut uarius ſit Gretſerus, cui primas ſemper dedimus, alteras Iaſchio, quaſi eidem ſubſidiarias et expletrices. Conſpirant igitur in uno uolumine diuerſarum formularum theologi, uti debent in hiſtorica arena. Quae uero *Iaſchius* ad dicteria et iniurias repoſuit Gretſerianas, in Lutherum et eius ſynergos, illa pontificius etiam iureconſultus excuſabit iure quodam *retorſionis* et repreſſaliorum. Ipſe enim diſſidia ſacrorum ad hoc argumentum non traxit, ſed quae fecit, fecit, non niſi prouocatus. Noſtrum fuerat, utrumque ſcriptorem exhibere integrum, ne quid irae aut gratiae daretur, aut lacunae uel interpolationis alicuius excitaretur ſuſpicio aduerſus noſtrum inſtitutum. Quid olei et operae dederit huic labori Iaſchius, ipſe dicit, neque e re, interpretem agere ſcriptoris noſtri aeui. Neque etiam huc pertinent opuſcula alia plura uiri eiusdem, quae huius neque loci neque argumenti.

collati cum Gretſerianis, quibus dantur primae.

IV. MAR-

§. XI.

IV. MARTINI HOFMANNI

Vrbs Bamberga *et* abbates *coenobii Benedictinorum S. Michaelis supra montem, ex ipsa urbe surgentem, uersibus elegiacis* Noribergae 1595. *in 4.*

LAudes horum opusculorum dedimus supra, quas certe illa merentur; cum principem urbem ciuitatemque describant docte ac lepide, ut dubitare posses uerioremne historicum egerit auctor, an poetam feliciorem. Sed in *Michelsbergensi abbatia Benedictinorum patrum* paulo hic liceat gradum sistere. Ipse in itinere meo salutaui eos, omni humanitate ab illis susceptus. Extructum est coenobium hoc in monte S. Michaeli sacro, qui olim ex Bambergae urbis meditullio surrexit in tantam altitudinem, ut prospectus pateat circum circa longissimus. Prudentiores hanc tamen uiciniam auersantur dicuntque uulgi etiam sermonem esse iudiciumqe: *nihil deesse Michelsbergensibus sacris collegis, quam distantiam a Bamberga.* Quo haud dubie ad controuersias regundorum praecipue finium respicere solent cum principe episcopo, atque adeo difficiles lites cum potentiori. Ipsius collegii aedificium nouissimum est et regali palatio similius, quam humili coenobio et contubernio monachorum. Vetus enim periit ante aliquot annos incendio. Templum vero est amplum, in cuius parietibus elucet rei herbariae plenum systema, ideoque improbata adhuc consilia eorum, qui auctores fuere, ut illud uel destruatur uel reparetur, ne oculos offendat utriusque domus diuersa aetas et architectura. Ceterum in templi huius sacris thesauris plura cimelia reliquiarum, praesertim S. S. HENRICI et KVNIGVNDAE atque S. OTTONIS. Quorum duo speciminis loco dabimus, cuius typos beneuolentiae debemus horum collegarum. Adpareat hic principio *sacra crux num. 1.* huic paginae interponenda. Est illa ex auro purissimo confecta instructissimaque pretiosis ueteri aeuo lapidibus ac gemmis, diues etiam et praegnans reliquiarum sacrarum. Cumque pede siue baculo argenteo sit affixa et abbati, sacra administraturo, praeferatur in itu ac reditu: nomen habet CRVCIS STATIONALIS, cuius historicam inuestigationem edidit *Ioannes* CIAMPINVS, *Romae 1695. in 4.* Praeterea accipit etiam crux haec non leue pretium ex uetustate; quam litterae produnt, quae illi inscriptae leguntur. Sunt enim illae specimen genuinae palaeographiae, quam ante decennium commentario illustrauit BERNARDVS de MONTFAVCON, monachus Benedictinus. Cuius axiomata critica, si uera sunt, nostrae crucis scriptura seculi erit quinti aut sexti post Christum natum. Quod illi iudicent, quibus accessus patet ad Graeca tabularia. Sunt enim crucis *litterae,* Graecae, primum formae *quadratae* et uncialis, non admixtis uulgaribus: deinde *accentibus* et *spiritibus* destituuntur, quibus tamen codices Graeci gaudent inde a seculo *septimo*; tum ipsi ductus litterarum uetustissimam sapiunt aetatem. Nam Ω est instar Latinorum W. porro σ instar C: praeterea τ instar V: demum δ instar trianguli Δ, exeuntibus ultimam lineam duabus uirgulis angulatis. Tandem singulae literae spatio eo ab aliis distinguuntur, quod litterarum *colligationes* sint aeui inferioris. Tandem lignum crucis *suppedaneum* pariter testis est priorum Christi, cruci dati, seculorum, in quibus illa inprimis opinio regnauit, seruatorem nostrum cruci institisse, non de illa perpendisse. Quod plenius tractant LIPSIVS et GRETSERVS scriptores ex instituto de cruce. Vt taceam alia ultimae aetatis indicia, coniungenda tamen in arguendo propterea, quoniam singularibus non ea uis, quae est uniuersis. Ceterum characteres, typi, formae litterarum in hac cruce partim legi possunt, partim distrahunt lectorem diuersis coniecturis. In crucis infima parte manifesta sunt uerba τόπος κρανίȣ, *locus caluariae.* Neque aliquid dubii habent, quae in latere *crucifixi* adscripta sunt. Nam DEXTRA sistit imaginem B. Mariae cum inscriptione: ἴδε ὁ υἱός σȣ ecce *filius tuus*; SINISTRA: *ἰδȣ̀ ἡ μήτηρ σου, ecce mater tua.* In crucis supremo fastigio imaginem prodit pariter titulus ΝΙΚΌΛΑΟΣ, qui fieri solet princeps Graecae et orientalis ecclesiae sanctorum. Reliquos ex utroque latere crucis, beatae VIRGINIS et IOANNIS adpositas, personas euoluent alii, cum nobis otium desit, in illarum nominibus animum defigere. Ceterum licet tantam habeant uetustatem cru-

- [illegible] Hofmanni a
- *1) de urbe Bambergensi.*
- *2) Michelsbergensi coenobio,*
- *NVM. I. Cuius hic quaedam sacra cimelia. 1) crux ex Graecia huc translata. quae stationalis uetustatis longissimae, seculi V. aut VI.*
- *Argumenta a) ex litterarum formis; b) absentia accentuum, c) ductibus litterarum.*
- *Recensio crucis,*

crucis huius emblemata: literae tamen, circa marginem eius scriptae, aetatem ac nomina loquuntur utriusque donatoris. Cuius uerba sunt haec:

Quod dabit HENRICVS *Cesar pius atque secundus*
hoc coniuxque bonum clemens crucis accipe donum.

Scilicet *Henrico* et *Cunegundae*, largitoribus tribuitur hoc cimelium, impensis eorundem ex oriente adlatum dicatumque coenobio *Michelsbergensi.*

Diadema et corona S. *Cunigundae:* *NVM. II.*

§. XII. Alterum, quod ex Michelsbergensibus sacris thesauris accepi depictum, est DIADEMA S. CVNIGVNDIS. Ex quibus reliquiis plura AVGVSTAE Germanorum intelliguntur. Nam *duplicis* generis hic sistitur corona. *Vna*, qua imperatrix capite redimita in solennibus ceremoniis, sacris et curialibus, cuius schema habes *num. I.* altera, quam gestauit usu quotidiano, quam uerbo, in patria nato, dicere solemus *die hauskron.* num. II. delineata. Eo enim tempore, quo in mores iuerat, ut principes, reges, imperatores horumque uxores nunquam essent uiderenturque, nisi ornati diademate aut corona: instar uestium coronae mutatae, ut aliae essent *quotidianae* eaeque uiliores, aliae *festiuae* et pretii maioris. Quos mores nostra aetas migrauit, quando diademate aut corona non utuntur reges atque imperatores, nisi semel in die regalis aut imperialis *inaugurationis.* Quod plenius ostensum a nobis in NORIBERGA TVTELARI *insignium S. R. I.* Praeterea, quemadmodum uxores, communi quodam gentium concentu, participes fiunt dignitatis mariti; ita etiam coniux imperatoris imperiale meretur diadema. Licet sententia aliquorum fieri id non debeat, quod inauguratio instar χειροθεσίας habeatur, qui character in sacerdotis uxorem non redundet. Post formae horum coronarum docent, eas longe diuersas fuisse ab illis, quibus usus istius aeui gauisus est ipse imperator. Ceterum Graecia imperialis cum in numismatibus, tum in alius generis uetustioribus picturis, easdem nobis exhibet imperatricum corollas. Vnde facile ad probandum: Germanicos imperarores in habitu ac diadematibus exemplum a Graecis sumpsisse, quod sibi ac curiae suae in elegantiis et schematibus eius generis ad imitandum proposuere.

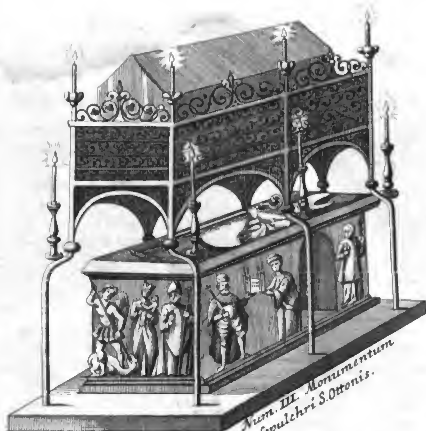
Sepulchrum S. Ottonis.

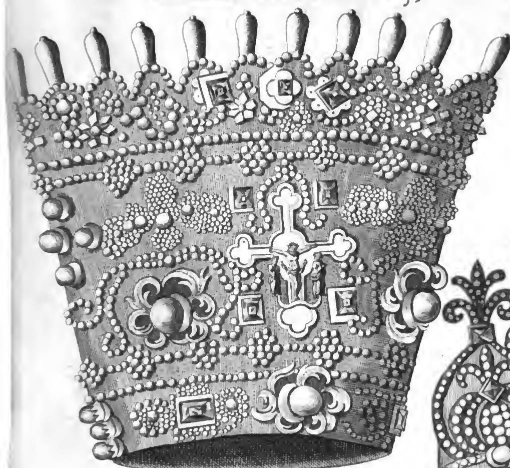
§. XIII. Sequitur tertium, quo musulam meam recrearunt Michelsbergenses, SEPVLCHRI S. OTTONIS egregio et illustri monumento. Venerantur eius *reliquias* sacri collegae in templo coenobii primario, non procul ab altari, magno in Franconia circumcirca concurrentium hominum cultu ac fama. Habes in icone adposito *numeri III.* superne *feretrum*: infra *capulum*, in cuius prima plaga exhibetur D. VIRGO; S. GEORGIVS; atque EPISCOPVS: in altera Caesar S. HENRICVS atque S. CVNIGVNDA, fundatores ecclesiae, cuius templum ambo continent suis manibus, circa *ostium* expectante ac adparente *monacho.* Intermedium inter capulum et feretrum locum concauum occupat ipse OTTO S. cum *mitra* et *pedo* episcopali. Sunt quoque inter cimelia huius collegii alia plura genera *reliquiarum S. Ottonis*, quarum extat matricula, typis impressa Bambergae, unde possunt repeti. Ceterum omnino posteris meretur commendari aliisque praesulibus in exemplum proponi abbatis, qui nunc uiuit, laudabile et utile institutum in cura sacri tabularii. Licet enim bella et incendia multoties passum fuerit coenobium: litterarii tamen inferioris aeui thesauri manus effugerunt rapaces praedonum et furunculorum. Quare magna ueterrimorum diplomatum ibi copia et abundantia adhuc. Cum uero non cuiusuis sit, eius generis monumenta legere sine impeditione, lateantque ideo plurimum iura, quae aetatis paulo magis remotae, obsignata ueluti et occlusa: non solum publicis impensis omnia nuper descripta sunt nitide eleganterque: sed etiam relata in maioris formae libros plures: imo, pro uarietate argumentorum, digesta ac disposita in ordinem, ut pretium habeant omnino pulcherrimi rerum diuinarum humanarumque instrumenti Nunc enim *caesaris* adparent in illis *codicilli*: nunc *bullae papales*: nunc *litterae* sacrorum *antistitum* domi ac foris: nunc *regum* ac *principum* epistolae: nunc *formulae* rerum iuriumque multiplicis aeui et argumenti. Fac tamen, ita consultum esse iuribus ac rebus coenobii, in uotis certe ponendum quoque illud, ut, selectu facto, momentosa magis publicam uideant lucem prosintque litterariae reipublicae, praesertim in Germania. Accedit, quod ita quoque maior coenobio celebritas et fama, quam illius opes et amplitudo, reliquiae, instituta, uetustas, cetera omnino mereri uidentur. Nostram illis operam ea in re offerimus, imo ad edendum ac promulgandum omni studio illos excitamus et nostris precibus impellimus ac rogamus.

NVM. III.

Diplomatum Michelsbergensium *instructissimus* adparatus.

V. XIV-

Num. I.
Corona imperatricis
in solennibus.

Num. II.
Corona imperatricis
quotidiana.

§. XIV.

V. IVSTI VERACII

Libellus consuetudinum Bambergensis principatus, editus anno 1681. in 12d.

PAruus libellus, sed bonae frugis, cuius exempla etiam extant paucissima. Maioris ille faciendus ob causas plures. Nam ut plerique Germaniae iureconsulti, in clientelaribus inprimis institutis, tantum Longobardica aut iura sequuntur aut inde solum petitas rationes: ita huius opusculi auctor inprimis illa docet, quae *consuetudinis* fori *Bambergensis*, alieni a legibus et clientelis Italiae et Latii. Deinde quoniam Franconiae praesertim *beneficiis* Longobardica inconcinna et inimica, ideo magis desiderata semper eius generis scripta uiris rerum iuriumque istius orae studiosis. Accedunt curiarum in Franconia multiplicia et uere erratica principia, in quibus alii nexum beneficiarium laxant, alii contrahunt, certissimo argumento, quod inter nimium et parum ab utrisque peccetur. Eodem etiam iudicio aestimari debent segmenta de agris et fundis *emphyteuticis*; de bonorum *condominio* inter *coniuges*, de prolium *unione*, quae ibi pariter ad usus patrios, Bambergenses maxime explicantur. Plus certe lucis patrio iuri ex moribus *Sueuiae*, *Franconiae* et *Rheno* uiciniae accedit, quam ex reliqua Germania uniuersa. Has enim prouincias legum extranearum auctoritas non ita occupauit, quam alias, ubi Latium, quicquid est patrii, uel expunxit uel sustulit uel inuoluit nubibus ac tenebris. Siue id factum populi genio, qui abhorret a peregrinis, siue quod rei iudiciariae olim praefecti non docti iura in scholis, sed usu in curiis, siue quod pauciores ibi scholae Latii aut doctores, siue quod nobilitas clientelaris tenacior pristini moris firmiorque ad parta tuendum. Quae causarum lumina si addere sciuisset auctor, in pleni operis fuisset laude. Ceterum quis demum et cuias fuerit, qui sub Veracii nomine uoluit latere, de eo, quod scribam, non habeo.

§. XV.

VI. ANDREAE GOLDMEYERI,

Mathematici *descriptio Bambergae historica, Astronomica, Astrologica.*

QVamuis hoc opusculum forte ad palatum non sit omnium neque nostris arrideat musis: sunt tamen etiam, qui ea in re sibi sapiunt ac his commentis delectantur. Quis quaeso sibi persuadeat: astrorum uolutationibus urbium deberi natales, iura, incrementa, casus, incendia, fortunas, cum natura duce, tum arte quaesitas, etiam sellularia. Haec omnia tamen dicit docetque auctor in hoc libello, ea quidem cum fiducia, ut historicas etiam ueritates exigat metiaturque fide tabularii astrologici. Eadem certe audacia, quam si causae criminalis patronus reum, homicidii, furti, facinoris alius defenderet ex his doctrinis, quod astra illius momenti uirtutes instillauerint mortalibus, non eius generis uitia et scelera. Conspurcat tamen auctor his sapientiae suae radiis non *Bambergam* solum, uerum etiam *Noribergam*, *Wirzburgum*, *Lipsiam*, de quibus omnibus opuscula illius extant sigillatim. Ceterum historiae, quas im Bambergensibus narrat, sunt uulgares neque locum in his numeris sustinent merenturque.

Specimen historiae bamanae ex archiuo coelesti.

§. XVI.

VII. IOAN. PETRI LVDEWIG, ICti

BAMBERGENSIVM EPISCOPORVM nouissimi seculi CONTINVATIO ab anno 1600. ad annum 1718. cum *adnotationibus.*

VEllem alius, quam meomet calamo descripta fuisset haec continuatio. Oportuit enim me huic operae manum admouere inter turbas academicas, eo scilicet tempore, quo florentissimae Fridericianae interitum minitabantur eius ciues, qui eo fine in singulares iuerant NATIONES, ut conglobatis uiribus omnia distrahere possent et pessundare. Cum quo pestilentissimo malo conflictatus sum PROREСTOR per spatium bimestre, usque dum animi exacerbati, omni humanitatis condimento adhibito seueris consiliis, iterum

Veniae causa operis, ab an. 1600. ad an. 1718. continuati.

mitigarentur et rerum factorumque accederet amnestia. In quibus curis cum animus meus tum fuerit defixus et quodammodo distractus, fieri non potuit, ut hanc spartam, stylum saepe uertendo, polirem et ornarem. Deinde licet salutauerim aliquos in Franconia amicos, ut rerum nouissimarum aliqua mihi suggererent ac suppeditarent, quo in his annalibus essem plenior curatiorque: illi tamen, haec frustra expectari, reposuerunt, quoniam ea nostrae aetatis sit incuria, ut domestica omnia negligantur, cum quilibet de pane lucrando augendisque opibus ac fortunis magis solicitus sit, quam in rerum quotidie factarum adnotatione inter priuatos parietes. Quod cum ita sit, ueniam habebit *continuatio* haec, si plures enarret res foris, quam domi gestas, Quas, utinam! suppleat ciuis aut incolens Bambergam. Cui etiam illud damus, ut ea emendet, quae falso sermone aliorum et auditione accepi. In quorum numero censuque forte Seehofium palatium. Neque enim in hoc ille imaginum et picturarum thesaurus quaerendus, sed in aliis duobus, quae isti uicina. Id uoueo, ut huius aetatis archiprinceps et archipraesul biographum nanciscatur dignum fama, uirtute, meritis, operis rebusque gestis SCHOENBORNIANIS.

§. XVII.

DIPLOMATVM BAMBERGENSIVM codicillus adpendix.

Spicilegia diplomatum Bambergensis episcopatus.

VLtimum est, quod *adpendicis* instar damus, *diplomatum Bambergensium* uolumen. Licet enim plurima eorundem in *Gretserianis* aliisque superioribus opusculis reperiantur, alia tamen nobis obuenerunt, quae cum in Franconia, tam alibi nostro iussu sunt descripta, non sine impensis fortunisque, quibus tribuere par est, quod in nostras uenerint manus, Vidi quidem postea, merentissimum de hoc argumento *Lunigium* hanc ante me spartam occupauisse, nolui tamen ideo obliuisci mei spicilegii. Dum autem haec scribo, recurrit in animo dolor, quem saepe habui alias, quod in his thesauris aperiendis adeo difficiles sint principes et proceres Germaniae, cum tamen e re sit eorundem, talia instrumenta per ora et calamos uolare uirorum, litteras et iura tractantium. Certe non tot in libellis ac systematibus patriae iurisprudentiae errores ac menda regnarent agerentque altissimas radices, ut animis hominum uix iterum possint euelli, si quidem extarent prodirentque idonea fidei ac ueritatis monumenta. Quorum haud dubie insignis et instructissimus adparatus Bambergae, cuius limina, ualuas, fores, claustra, carceres, uincula, retinacula utinam meis aliorumque uotis expugnare et frangere liceret, quo erumperent in publicam lucem atque prodessent illis, quibus in Germania curae cordique sunt fides et ueritas aeui uetustioris. Certe in sinu gauisus sum, ex quo illud intellexi ex litteris MENCKENIANIS legique postea in Lipsiensibus aut Menckenianis eruditorum actis, quod uir reuerendus *Bernardus* PEZ, *collega Benedictinus et bibliothecarius coenobii Mellicensis in Austria* anno 1716. mense Ianuario conspectum dederit, CODICIS DIPLOMATICO-HISTORICO-EPISTOLARIS, collectore quodam, qui ante tempora magni interregni uixit dixitque se VDALRICVM *pauperem* et *alumnum Bambergensem*. Licet enim ex omni fere Germania hic conducta inuenias diplomata et medii aeui monumenta: non minimam tamen partem uoluminis istius occupant *Bambergensia*, ut credi possit, uix membranam tum Bambergae fuisse, quae fugerit manus huius VDALRICI Bambergensis. Si itaque incendiis, bellis, furtis casibusque aliis litterarum aliquid periit Bambergae, lacunam haud dubie supplebit codex VDALRICIANVS. Nos interim PEZIANO nomini reique publicae de hoc thesauro gratulamur, quod ille in manus uenerit non clausas et inuidas, sed faciles et liberales, quae nobis ante biennium *rubricas* et titulos horum codicillorum dederunt excitaruntque sitim ac spem. Quam ut reuerendus pater expleat restinguatque, publico eum nomine et per sacra harum litterarum rogamus ac obtestamur.

Praesertim in codice VDALRICIANO, quem promisit R. P. PEZIVS.

Votum pro illo et preces.

IMAGINES episcoporum SALVERIANAE.

§. XVIII. Tandem ad singularem operis huius ornatum atque ad pascendos oculos, accersere IMAGINES EPISCOPORVM, in aere incisae curate eleganterque, manu peritissima *Ioannis* SALVERI, *sculptoris et incisoris Wirzburgensis.* Cum enim hic artifex *Wirzburgenses* olim *antistites* cupreis tabulis insculpsisset, quarum figu-

figuras, suasu nostro, redemit ab eodem bibliopola scriptorum rerum Herbipolitanarum: etiam auctor fui illis, qui impensas fecerunt in *Bambergenses*, ut horum quoque *episcoporum incisa et icones* pretio acquirerent producerentque in hanc scenam nostri uoluminis. Subscripsit contractui *Saluerus* noster meruitque hic omnino commemorari. Ceterum uti scriptores Bambergenses eo tempore prelum subierunt, quo ACADEMICI PRORECTORIS cura ac solicitudine animum distractum fuisse, questus fui supra, ut meorum facile obliuiscerer idque unice agerem, ut FRIDERICIANA euaderet ex hoc periculo ac euitaret, quae imminere uidebantur, impetuosas procellas, tristeque naufragium, quarum curarum me eo minus poenitet nunc, quo felicior consiliis hisce euentus respondit, augustissimo regi probatus et meliorum ciuium iudicio ipsique FRIDERICIANAE salutaris: ita gratam musis meis operam in se suscepit literarum et theologiae candidatus Henricus Ernestus TREIBERVS, qui non solum scriptores notulis summariis in margine auxit et indices concinnauit, uerum etiam menda sustulit exemitque de impressis. Quem patronorum beneuolentiae, artium et litterarum causa, commendamus.

§. XIX. Restat illud, ut causas reddamus, quare non alios etiam rerum *Bambergensium auctores* in eodem hoc nolumine maluerimus exhibere: quam illos omittere ac negligere, de quibus nunc agemus sigillatim. Principio *Caspar* BRVSHIVS uti aliorum Germaniae praesulum, ita etiam *Bambergensium episcoporum* edidit catalogum, a *principio* ad annum *usque 1549.* uideturque ille auctor in his plus operae posuisse, quam in aliis ullis. Verum enim uero *Hofmanni* annales nihil eorum omisere, quae habent *Bruschiana*: ut adeo actum agerem, ultima iterum exhibendo sigillatim. Deinde licet prima editio Bruschii eaque latina non obuia ubiuis: librum tamen in uernaculam transtulit *Ioan.* HEROLDVS promulgauitque Francofurti 1551. in fol. Quod magis est, Latinum quoque exemplum *Ioannes* GVALTHERVS, *chronici chronicorum* collector, denuo promulgauit *tomo I.* qui est *ecclesiasticus* p. 1109. Sequitur *Ioannes* CYGNAEVS, qui *Bambergensium annalium prodromum* edidit *Moguntiae.* (*) Non quinque schedarum est hoc opusculum, unde mathematici fastos suos exscribere solent in Bambergensibus annuis calendariis, quae cum uulgaria sint uestiantque omnium fere incolarum parietes: non operae pretium habui, illa nostris inserere. Vidimus etiam Noribergae apud uirum generosissimum *Christophorum Iacobum* IMHOFIVM, *Weidenmuhlanum dynastam*, in museo rerum Franconiae adparatu plurimum instructo *Ioannis Christophori* FRISCHII *I. V. Licent.* historiam *Bambergensem* et *Wurzburgensem* una eademque opera contextam conscriptamque in uernacula (**), a principio rerum ad annum usque CIↃ IↃC LXXX. Fuerat principio animus, hunc quoque auctorem prelo dare nostrisque adiungere. Verum in plerisque sequutus est exscripsitque *Friseum* et *Hofmannum*, ut iterum adponenda esset eadem crambe: deinde euitauimus, extraneorum causa, in hac collectione, quantum potuimus, scriptores Germanicos: demum cum una fidelia occupatus sit in duobus parietibus, lucem ille liber merebitur sigillatim, Haec de scriptoribus Bambergensium antistitum uniuersis. In *triga* autem *Bambergensium diuorum* plurium industria occupata fuit. Quorum aliquos hic laudabimus neque illis omissis, quibus uenia opus est ex rusticitate ecclesiae. Vitam *Henrici S.* et *S. Kunigundae* scripsit NVNOSIVS, custos coenobii Michelsbergensis, quae in Germanicum sermonem translata fuit editaque Bambergae sub ingressum seculi decimi noni (***). *Sancti* autem OTTONIS *uitam* singulis fere lustris recu-

Spicilegia aliorum scriptorum Bambergensium.

C. Bruschius.

Ioannes CYGNAEVS.

Fasti Bambergenses annui.

I. Ch. FRISCHII MSCTVM.

 dunt

(*) Plenior inscriptio est haec: *Annalium Bambergensium* prodromus, hoc est, ad praemissum catalogum breuis et succincta enarratio omnium episcoporum Bambergensium, una cum fundatione dioeceseos et incremento secundum seriem episcoporum, descriptus a Ioanne Cygnaeo, tunc illustris principis Ioannis Philippi, episcopi Bambergensis in Consilio aulico actuarii ostrofranci, Moguntiae ex typogragh. Ioan. Albini 1603. in 8ct. schedarum quinque.

(**) Titulus in uernacula plenior hic est: *Hochfürstliches Bambergisches und Wirzburgisches* Zeit-Regilter. *Das ist, ausführliche Beschreibung beeder höchstloblicher Stiffter Anfang, Stiftungen, was dieselbe für Herrn Bischoffe iederzeit gehabt und was bey denen Regierungen sich denckwürdiges zugetragen biss 1680. samt einem ausfuhrlichen* Indice *biss* 1680. Moles libri manu exarati schedarum habet quinque alphabeta.

(*) Titulus in uernacula nostro hic est: *Die Legend und Leben dess Heiligen Sanct, Henrichs der gestor-*

dunt renouantque *Michelsbergenses* collegae, recensione reliquiarum, ne diui huius memoria deposita obliterataque cineri et ossibus illius cultus desit aut frigescat. Quemadmodum uero in sacris fastis dies sunt horum SSS. trigae consecrati: ita facile est ad intelligendum, quod eorundem uitae in actis et scriptoribus extent uirorum diuis adscriptorum.

§. XX.

De ACTIS SS. scriptores.

HENRICO S. dies XIV. mensis Iulii,
KVNIGVNDAE S. dies II. mensis Martii,
OTTONI S. dies II. mensis Iulii,

Surii. Canisii. *Bollandi et Antwerpiensium.*

papae iudicio dicati ad ferias in memoriam eorundem instituendas. Quapropter eorundem biographi in SVRIO et CANISIO aliisque collectoribus solent occurrere. Verum enim uero nouissimi collectores, ANTWERPIENSES IESVITAE, inde ab anno 1684. ultra non uenerunt, quam ad IVNII mensis finem, licet *uiginti* et *tria* uolumina, non mediocria, sed late patentia extent: nullius penes illos recensio quaerenda, quam solius S. KVNIGVNDAE. Hanc enim MARTII mensis *tomo I.* ostendimus p. 266. cuius momenta nostro uolumini adiecimus inseruimusque. Sed illam praeterea describunt collectores *actorum Benedictinorum*, Lucas d' ACHERY, Ioannes MABILLONIVS, Theodoricus RVINARTIVS seculi quidem *sexti* Benedictini *tom. I. p. 451. seqq.* ad annum 1040. Verum nil fere reperi, quod non dixerint, quos iam ante dederam, ut adeo caussae non essent, illa in eodem uolumine iterum describere. In *annalibus* autem *Benedictinis* Ioannes MABILLONIVS agit de Henrico S. *tom. 4. lib. 52. 53. 54. 55.* de Chunigunda S. *tomo 4. lib. 52. 55. 57.* de S. Ottone *tom. 5. lib. 70. 71. 72.* Neque tamen reperi in his locis, quod nostro conduceret argumento mereretur que exscribi. *Baronii*, *Bzouii*, *Raynaldi*, Natalis *Alexandri*, Centuriatorum *Magdeburgensium* opera taceo, cum dulcius ex fontibus hauriatur, quam riuis, temporum aerugine in fectis.

d'Acherii, Mabillonii, Ruinartii ACTA BENEDICTINA. Annales *Benedictini* Mabillonii.

Biographi et monumenta episcoporum aeui recentioris. Hermannus Iesuita. Marcellus. Societ. Ies.

§. XXI. In recentioribus etiam episcopis quorundam industria meretur commemorari, eo quidem ordine, ut quilibet nobis uenit in manus. *Wolfgangus* HERMANNVS, collegii Iesu socius, uitam et mortem descripsit (**) episcopi *Melchioris Ottonis*, methodo, quae usu recepta in funeralibus. Eius fere pretii est *Henrici* MARCELLI oratio funebris de *Melchiore Ottone* episcopo Bambergensi (***). Porro *Ottoniana academia* Bambergae fundata (****). Praeterea *Apis gratiosa*, honoribus dicata Melchioris Ottonis episcopi Bambergensis (*****). Praeterea *Ioanni Godefrido*, episcopo Bambergensi *gratulationes panegyricae* scriptae, sed magis qua *Herbipolitano*, quam sacram spartam pariter exornauit (******). Verum operae pretium non est, in eius generis schedis recensendis occupari. Tales enim illae non sunt, ut uel aetatem ferant uel mereantur. Cum cura eorundem non in factis, sed uerbis plerumque otiosis posita esse uideatur.

Scriptores ad iura Bamber-

§. XXII. Restat, ut etiam scriptorum ac codicillorum ratio habeatur, qui ad

storben an. 1024. *Item das Leben und Legend der H. Iunckfrauen und Kayserin Sanct Kunigunden. Ist durch den geistlichen Herrn* Nonosium, Custos *dis Closters aufm Münchsberg sanct Benedicten Ordens ausm Latein in Teutsch gezogen und durch* Hans Phfeyl *zu Bamberg gedr.* 1511. *in* 4to.

(**) In uernacula libellus extat, titulo, qui sequitur: *Zeit zu leben und zu sterben des Hochwürd. Fürsten Herrn* Melchioris Ottonis, *weyland von GOttes Gnaden Bischoffs zu* Bamberg, *am vierten Tag Hornungs* 1653. *bey Begengnüs der traurigen Bischofflichen Leich im Kayserlichen Domstifft zu Bamberg Ihrer Fürstl. Gn. zu unsterblichem Lob, der samtlichen andachtigen Clerisey und hochadelichen Ritterschafft, wie auch allen Vnterthanen zur heilsamen Gedachtnus vorgestellet von* P. Wolffg. Hermann *der* Soc. Ies. *Priester gedr.* Bamberg. 1652. *in* 4to 3. *und ein halben Bogen.*

(***) Plenior titulus *Henrici Marcelli Syluae ducensis* Belgae oratio funebris de *Melchiore Ottone* episcopo Bambergensi, edit. *Bambergae* 1653. *in* 4to.

(****) De quo dictum scriptumque superius *p.* 1045. *litt. n.*

(*****) Inscriptio est haec: *Apis gratiosa in Icone* Bambergensi *mellificans* illustris ac Reuerendis. dn. *Melchior Otto* S. R. I. princeps, uindex patriae, demeritissimus artium liberalium fautor et erectae in *BAMBERGENSI* sua ciuitate ACADEMIAE fundator, sempiterni honoris et gratitudinis ergo adumbratur a COLLEGIO BAMBERGENSI SOC. IESV edit *Bambergae* 1648. in fol.

(******) Inscriptio est: *collegii Herbipolensis* Soc. Ies *gratulationes panegyricae* Ioanni Godefrido episcopo dictae ac editae *Herbipoli* 1610. in 4t.

ad iura publica, ecclesiastica, ciuiliaque Bambergensis faciunt principatus. *gensia facientes.* Principio de *archiofficialibus* Bambergensibus, duobus abhinc seculis, multa, dubia, anxia perplexaque fuit disputatio.

II. PVBLICA

I. *Qua ratione principes electores beneficiario nexu addicti episcopo Bambergensi?*

Num *Bambergensi* antistiti principes *electores clientelares*; idque num *electoratuum* ipsorum ergo, an *urbium* electoralium, an uero *praediorum* in Bambergensi principatu? Dixi sententiam meam in parte altera commentarii ad AVREAM BVLLAM. Scilicet primo illud est uerum; quod Germaniae episcopi plures suos *ministeriales aulicos*, usu curiali, salutent *archiofficiales*. Igitur nihil insolentiae habet illud nomen in Bambergensibus. Deinde illud quoque nihil noui habet, quod *archiprincipes* Germaniae gauisi fuerint in sinu, esse, agere ac dicier eos sacrorum praelatorum, abbatum, episcoporum *dapiferos*, *pincernas*, *mareschallos*, *camerarios* cetera. Quod idem igitur eo fidentius adseritur a Bambergensibus. Tum hoc quoque in mores iuit, archiprincipes, in hoc genere antistitum administros, officio hoc aut raro aut nunquam defungi, sed hanc spartam aliis demandari *officialibus* ex nobilitate, quos ideo non minus alit *Bamberga*. Demum etiam hoc uariat, idque in eo. Alii enim episcoporum *subofficiales* a sacris *archiofficialibus* hoc munus curiale suscipiunt in *subfeudum*: contra alii illud a manu habent tenentque ipsius *antistitis* sacri, episcopi. Si primum, archiofficialis *episcopi* intuitu est uasallus: intuitu uero *subofficialis* est *subdominus*: si alterum, subofficialis tam munus, quam fundum, cui hoc est adfixum, capessit ab ipso episcopo et antistite, nullo alio domino intermedio. Quod ultimum etiam fit in praesulatu Bambergensi. Dicet tamen aliquis: ita *archiofficialem* onus habere, id est, clientelaria aulae seruitia, sine commodo ullo aut fundo stipendiario. Repono, hoc uerum, sed dignum magis esse archiprincipibus: gratis Deo aut episcopo seruire, nulla proposita mercede, commodo, praedio beneficiario. Hoc lumine qui gaudet, ei neque aqua haerebit in credendis et aestimandis rationibus *Bambergensium archiofficialium*.

II. *de Bambergensibus in Carinthia dynastiis.*

Alterum est, quod acriter et acerbe disputatum cum Austriacis, *de iurisdictione Bambergensium in Carinthia dynastiarum*, quas illi contra ordinum *prouincialium* numeris solent adscribere. Cum uero ea de re actum superius, isthuc lectorem merito remittimus (*).

III. *de oneribus subditorum im Brand oder Zoelnerhof Bambergense.*

Tertium est, quod cum possessoribus curiae des Brand- und Zöllnerhofs in urbe acriter solent de uectigalibus et tributis, a quibus illi se immunes esse putant, contendere (**). Nihil noui quidem, quod in ciuitatibus curias, domus ac palatia habeant principes et nobiles familiae extraneae, praesertim in Sueuia, Franconia uiciniaque Rheni. Sed cum talia acquisita sint propter securitatem ante pacem publicam: graue certo ac difficile, urbem in urbe, ciuitatem in ciuitate constituere et commodo gaudere, reiecto onere. Principio certe immunitas indulta a iurisdictione aut collectis, in singularem ciuium utilitatem factis, non quae propositam utilitatem ac necessitatem habent publicam.

IV. *Lites cum Baruthano marchione.*

Quarti generis scriptum controuersum lites continet cum marchione Brandeburgico, stirpis Baruthanae (***). Quod utinam non fieret. Nam interest Franconiae principum, ut argumenta euitent aduersus territoria clausa, ne alii illos proprio inde impetant gladio.

V. *Causa Furthana.*

Idem dicendum *quinto* loco in causa *Furthana*, cum principe marchione Onoldino. Cujus ex utraque parte momenta cum in *Fabri cancellaria* prostent, illuc lectorem ablegamus.

II. FEVDALIA.

§. XXXIII. A publici iuris argumentis ad *clientelaria* beneficiariae in tractu Bambergensi nobilitatis. Vniuersim uero hoc dicendum, quod *Bambergensis praesulatus* non e numero sit eorum, qui ex diuersis laciniis consuti et conglutinati sunt,

(*) In continuatione episcoporum seculi nouissimi p. 1038. Addi potest codicillus: gründliche information über des hochStiffts Bamberg Kaernthische Herrschafften Reichsbefreyete immedietaet, samt ausführlicher Ableinung, aller dawider eingewandten Oesterreichischen argumenten. In maxima forma prodiit hoc scriptum, quod ad schedarum tria alphabeta excurrit.

(**) Varia de hac lite scripta edita sunt in lucem. Quorum nos dabimus hic inscriptiones. *Exegesis* siue in iure et facto wohlgegründete gegen-remonstration, in welcher zu sehen, dass die possessores dess Brand oder Zölnerhofs in Bamberg sich ihrer priuilegien so gar bey Türcken und Reichssteuren zu bedienen und von dem Stifft in allen so wohl ordinariis als extraordinariis enthebet werden mussen, editum 1685. in 4t. schedarum unius alphabeti. Verum suam etiam causam tuti sunt Bambergenses in publicis monumentis.

(***) *Scriptum*, ut habet inscriptio, *exegeticum*. *Continens I.) RELATIONEM*, quam Camerae praesentatus adsessor Matth. *Hermes* exhibuit 1671. II.) Eiusdem refutationem ex actis iudicalibus multifarii erroris et falsi in ea inuenti demonstrationem in causa *Bamberg* et Langheim contra *Brandeburg* Culmbach. Mandati super constitutione pignorationis de relaxandis captiuis nec non inhibitorii et de non amplius molestando aut turbando, cetera. Editum *Baruthi* 1674. in fol. Schedae duo et dimidium absoluunt alphabeta.

cum id potius iure habeat praecipui, quod principio a primo statim conditore *comitatum* siue pagum Bambergensem acceperit uniuersum, cum eoque clausum territorium, instar parui in Franconia *ducatus*, quod nomen eodem iure mereretur quam *Herbipolitanus*. Vnde facile ad intelligendum, quod in Bambergensi principatu uasalli et subditi plerumq; *originarii* sint, non post demum ex gratia *adsciti*, qua liberae familiae nunc ob religionis nimietatem, nunc tuitionis et securitatis aut causae alius ergo iuerint ultro in praesulis ac principis Bambergensis clientelam. Quod si est, esse autem hoc, ex historia inferioris aeui certum, in eius generis lite Bamberga tuta omnino quadam iuris praesumtione, ut aduersae partis sit, onus probandi ac demonstrandi. Scripta, quae ad rem faciunt Bambergae clientelarem, sunt quae sequuntur. Supra dictum est de libello *Iusti Veracii* consuetudinum Bambergensium, de quo nihil nunc addo. Pertinent deinde ad hanc classem *Daniel* Buttelii (*) *catalogus sacri patrimonii et nobilitatis Bambergensis*. Deinde *Michaelis Spetheni iurisdictio* et *reditus* illius (*). Porro eiusdem auctoris descriptio *rerum iuriumque Bambergensium in Carinthiae* dynastiis (**) et quae generis eiusdem, iam recensita in nouissimorum episcoporum catalogo.

III. PROVINCIALIA, spectantia ad politiam.

Ad *priuata* autem prouinciae *iura* remque *aedilitiam*, politiae nomine Germanis dictam, uaria quoque edicta referenda, extantia typis publicis, quae si quis in unum cogeret colligeretque codicem, ille rem faceret, ordinibus aeque, quam aliis patrii iuris amantibus gratissimam.

Causas ciuiles et criminales.

§. XXV. Habent etiam *ciuilia* et *criminalia* Bambergensis principatus iura plurima singularia, conducentia patriae institutis. Principio alit episcopus in sua metropoli Bambergae *iudicium prouinciale*, das Land-Gericht, cuius utinam extarent priuilegia, ut inde rei iudiciariae in Franconia nouae paterent rationes et argumenta (**).

Das Land-Gericht.

Deinde quoque Bambergae uiget *iudicium decanatus*, cuius pariter extant statuta (***). Praeterea leges etiam Bambergae *criminales* sunt, quae merentur ob

(*) Inscriptus est liber: *Daniel* BUTTELS *Bambergische Ober-Amt und Lehn-Leute*, editus *Bambergae* 1603. Vbi non solum nomina beneficiariorum, sed etiam eorundem *insignia* conspiciuntur, quo familiarum iuriumque illustrium adparatu merito gloriari licet Bambergae.

(**) Titulus in uernacula est: *Spethins Vogtey und Aemter im Stifft Bamberg*, quod opusculum etiam reperire licet apud Melchiorem Adamum PARTORIUM, *in Franconia rediuiua*.

(***) Germanicus titulus est: *Spethens* directorium, *wie Bischoff* Johann Philipsen *Walder im Stifft und im Lande* Caernthen *beschrieben und die bey einem ieden Forst-Amt erforderliche Bücher und Registraturn angestellet werden sollen*; edit. Bamberg 1606. *Eiusdem* directorium, *wie die Vogtey und Cent samt den Gerichten zu beschreiben*: Bambergae 1606. Eiusdem *wie die Weyber zubeschreiben*: Bamb. 1606.

(***) In his numeris sunt, quae sequuntur. CRINESII typographi episcopalis *Bischoff Johann Georgen verneuerte Befehle, Kleider-Ordnung, Heyraths-Hochzeit-Kindtauffs-Begrebniss-Kirch-Ampt-Gast-und andere Ordnungen* Bambergae 1628. Deinde *Bischoff Johann Georgens* Almosen-*Ordnung, Bamberg* 1631. Porro *Bischoff Marquard Sebastianis zehend mandat*, Bambergae 1684. Reliqua dabimus in folle. a) *Churfurst und Bischoffs* Loth. Francisci patent *wegen der Vieh-Seuche* Bamberg 11. Octobr. 1712. b) *Bambergische Regierungs-Verordnung wegen der Ziegeuner und ander Herrnlosen Gesinds* 22. Decembr. 1710. et 13. April. 1711. c) Contagions patent 9 Novembr. 1711. d) patent *wegen der reudischen Schaaf* 8. Octobr. 1694. e) *Churfurst und Bischoff* Loth. Franc. *Verordnung wegen der Büchsenmacher, und Gewehr-Haendler in Ihren Fürstenthumb Bamberg*. 15. April. 1713. f) *Tax wie die Fisch und Fasten-Speisen zu verkauffen*. 27. Febr. 1716. g) Loth. Franc. *wegen des Geschmeis und Vngeziefers der Raupen*. 4. April. 1711. h) *Bambergische Cranichs-Ordnung*. i) Lothar. Francisc. *Tax-Ordnung* 14. Ian. 1707. k) *Bischoff Peter Philipp* euictions-mandat *wegen des Viehes* 13. Septembr. 1681. l) Loth. Franc. *Verbot wegen Getraidt Ausfuhr* 15. Septembr. 1712. it. 9. Octobr. 1700. it. 1. Octobr. 1714. m) *Bambergische Verordnung wegen einer 14taegigen deuotion, zu Abwendung der Göttlichen Straffen* 5. Jan. 1714. n) *Verschiedene Münz*-patenta.

(†) Titulus legum iudicii prouincialis in uernacula est: deß Land-Gerichts zu Bamberg reformation edit. Bambergae 1563. f.

(*) Inscriptio in uernacula est haec: Die *Reformation* deß Gerichts der *Dechaney* deß DomStiffts Bamberg, durch Bischoff *Georgen* von *Schaumburg* geordnet, von Latein ins Teutsch gebracht in f. Scripta sunt haec statuta an. 1463. ideoque pretium habent ex iuris in Germania scripti uetustate. Accessere his articuli XV. nouelli, legislatore *Henrico* de *Trockau* an. 1488. Extant haec etiam Latine, his uerbis inscripta: *Reformatio iudicii decanatus per* GEORGIUM episcopum *facta et ordonata* quinque schedarum. Prius exemplum dedimus in hoc uoluminae p. 1168. 1169. seq. Vt autem constet, qui huic decanatus iudicio limites sint, placet illos describere non meis uerbis, sed epistola principis an. 1640. promulgata, quam huic margini inseremus. Werden mehrbesagtem Consistorio die vor beschener Solemnization des Ehestands in Erfahrung gebrachte impraegnationes allein abzustraffen uerstattet, iedoch dergestalt, daß daruon der halbe Theil iedes Orts Kirchen applicirt werde, der übrige aber Herrn Domb Dechants Gn. uerbleibe, fals aber inner 30 Tagen a tempore notitiae die Abstraffung nicht erfolgt, solche das Vicariat-Gericht vornehmen solt. Als auch bey obangeregt gehaltener Conferenz sich befunden und nach gegeben worden, daß obgemeldtem Decanat Gericht nach benahmbte Sachen, als promissiones matrimonii sponsalia, deflorationes, diuortia, sumptus puerporii, educationes prolis, separationes quod ad thorum et mensam, destitutae uiduitates, sim-

ob plures causas notari. Cum uero superius ea de re dictum sit, illa hic supersedemus. Damus interim uarias L L. criminalium Bambergae editiones. Prima prodiit Moguntiae 1510. f. praelusitque illa Carolinam. *Altera* lucem uidit an. 1531. *Tertia* anno 1580. Omnes uero non solum re ipsa produnt, sed etiam in prooemiis aperte confitentur, principia harum legum petita esse ex iure Iustinianeo, ut adeo fieri aliter non potuerit, quam patriae consuetudinum lenitatem conuerti in Romanorum truculentiam et duritatem sanguinolentam, primae ac puriori ecclesiae certe improbatam. Vtrum bene, an male; in iustitiae gratiam, an ad limites ampliandos *centenariae* et *fraischianae* iurisdictionis: ille iudicet, penes quem pectoris scrutinia. 2) Decaney-Gericht. 3) Das Hals-Gericht.

§. XXVI. Ad extremum supersunt etiam ritus et leges aliquae rerum iuriumque ecclesiasticorum etiam nunc commemorandae. Est mihi BAMBERGENSE BREVIARIVM, typis excusum an. CIↃCCCCLXXXXII. in 8t. Porro prodiit SPECIALE MISSARVM industria *M. Ioan.* PFEILII Bambergae 1506. Praeterea ritus in *sacro fonte* obseruandi antistibus prodierunt Germanice (*) post etiam STATVTA supersunt SYNODALIA, Bambergae principio edita ab episcopo *Georgio*, curam eorundem habente *Ioanne* PFEILIO, mense Aug. 1509. (*) Nouam uero editionem adornauit *Wigandus* episcopus, quae lucem uidit *Bambergae* an. 1534. Vltima haec parum aut nihil alieni habet a prima absoluitque in forma maxima schedas undecim. Vtinam uero plura eius generis synodorum prouincialium statuta eaque uetustiora superessent: ut intelligeretur uiris doctis, ipso etiam usu teste, quanta in sacris etiam legibus ac ritibus disponendis, ordinandis, mutandis, supplendis fuerit Germaniae episcoporum auctoritas, quam si cum hodierna contuleris, parua est tabula ex magno naufragio. *Scripsi* in FRIDERICIANA die III. IDVVM mensis APRILIS anni CIↃIↃCCXVIII. *Leges ecclesiasticae Bambergenses.*

simplices impraegnationes, priuationes beneficiorum ecclesiastiorum, quae dominus praepositus, decanus et capitulum cathedrale conferunt, causae clericorum cathedralis et aliarum ecclesiarum collegiatarum huius ciuitatis contra eosdem, uti et laicorum contra praedictos clericos, exceptis causis testamentariis itemque aliis, de iure vel consuetudine ad dominum episcopum aut eius uicarium spectantibus, pariter horum punitiones et purgationes canonicas, wilkührlichen vorzunehmen und zuerörtern priuatiue zustehen und gebühren thun, werden iezt specificirte Sachen, wie auch alle andere causae simplicis querelae an geregtes Consistorium zu deren Erörterung remittiret und gewiesen. Alldieweiln vorermelte Herren Domdechants Gn. sich ferner in deme beschweret, dass an verschiedenen Orten die Pfarrherrn und Beampten aufm Lande die Partheyen, in Ehesachen nach Belieben vor sich selbsten zuentscheiden, oder sie mit Gewalt zum Ehestand zu zwingen unterstehen, werden dergleichen Handlungen sich angeregte Pfarrherrn und Beampten gaenzlichen zu enthalten, auch zu obbesagtem Consistorio iedesmals die begebende Faell zuberichten, und die Partheyen zu remittiren, zumalen aber sich hierin eintziger Verhör, weniger eigenmaechtiger Entscheidung nicht mehr anzumassen befelcht, &c.&c.

(*) In continuat. episcopor. nouiss. p. 1081. 1082.

(**) Inscriptio duarum schedarum est: Ordnung der Tauff, nach Bambergischen Rubricken von Wort zu Wort verteutscht in 4.

(*) Dedimus illam supra tom. I. p. 1196. seqq. Vnde plura intelliguntur singularia prorsus in hoc sacro argumento. PRIMAE editionis titulus est: *Statuta synodalia in synodo publica per* S. T. dominum GEORGIVM *D. G. episcopum* Bambergensem *in ecclesia Bambergensi celebrata, lecta et publicata* an. 1506. impressa an. 1509. ALTERA editio inscripta est his uerbis: *Statuta synodalia in synodo, publica* per S. T. dominum WIGANDVM D. G. *episcopum* Bambergensem *in ecclesia Bambergensi celebrata, lecta et publicata editaque* Bambergae 1534. in f.

CONSPECTVS
BAMBERGENSIS EPISCOPATVS
TVTELARIVM, DIVORVM. CONDITORVM MINISTERIALIVM ATQVE HVIVS AETATIS annique CIↃ IↃCC XVI. EPISCOPI, ADIVTORIS, SACRORVMque Collegarum.

DIVI BAMBERGENSES

S. OTTO. S. PETRVS. S. HENR. S. MARIA. S. KVNIGVNDA, S. GREGORIVS, S. KILIANVS.

MINISTERIALES,	LOTHARIVS FRANCISCVS	MINISTERIALES,
Bohemiae R. *pincerna supremus.* — Archipalat. *dapifer supremus.*	archiepiscopus Moguntinus, S. R. I. archicancellarius, elector,	Saxon. El. *marschal. supremus* — Brandenb. El. *camerar. suprem.*
Supincerna Auffeß — *subdapifer* - - -	EPISCOPVS BAMBERGENSIS	*Submareschall.* Ebnet — *subcamer.* Rotenhan
SACRI COLLEGAE	FRIDERICVS CAROLVS	SACRI COLLEGAE
Otto Philippus a *Gutenberg*, praepositus. iubilaeus. Reinhardus Antonius ab *Eib* decanus. Georgius Henricus comes a *Stadion*, senior et iubilaeus.	S. R. I comes de Schoenborn Bucheim, dominus de Reichelsberg, cetera. S. C. Maiestatis consiliarius sanctior et intimus, S. R. I proarchicancellarius, *Bambergensis episcopatus* COADIVTOR.	Ludouicus Carolus Ioannes Ekenberdus L. B. ab *Ostheim.* Ioannes Franciscus Ludouicus Ernestus comes a Fuchs de Bimbach et Dornheim.

Philippus Ludouicus a *Rosenbach*, scholasticus et iubilaeus.

Adam Adolphus a *Thungen*, iubilaeus,

Franciscus Georgius Faustus L. B. a *Stromberg*, cantor et iubilaeus.

Ioannes Franciscus Carolus L. B. a *Stein.*

Fridericus Ioannes Georgius L. B. a *Sickingen.*

Franciscus Fridericus L. B. a *Greiffenclau* de Volrath, cellarius.

Iodocus Bernhardus ab *Auffseß*, custos.

Henricus Hartmannus a *Rotenhan.*

Christianus Ernestus a *Guttenberg.*

Franciscus Petrus L. B. a *Sickingen.*

Philippus Ernestus *Groß* a *Trokau.*

Franciscus Erwein Ferdinand a Greiffenclau de Volrath.

Ioannes Philip Anton. Christophorus L. B. a *Franckenstein* de Frankenstein.

Wilhelmus Vlricus L. B. a *Guttenberg.*

Lotharius Franciscus Philippus Wilhelmus Horneck de *Weinheim.*

Ioannes Ludouicus Christianus ab *Erthal* de Erthal.

Carolus Heinricus ab *Erthal* de Erthal.

Franciscus Christoph. ab *Hutten* de Stolzenberg.

Lotharius Franciscus Wilhelm a *Rotenhan.*

Marquardus Georgius Fridericus Eusebius L. B. a *Roth.*

Christophorus Heinricus L. B. a *Greifenklau* de Volrath.

Carolus Ignatius Wernerus Adolphus Xauerius L. B. a *Rosenbach.*

Ioannes Fridericus *Groß* a *Trockau* de Trockau.

Philippus Ernestus *a Gutenberg*	Franciscus Conrad comes a *Stadion.*	Anshelmus Gotfried Christoph comes a *Stadion.*	Marquardus Wilhelm. comes a *Schoenborn* Bucheim, dominus de Reichelsberg.	Carolus Dietericus L. B. ab *Auffseß.*

MARTINI HOFFMANNI
ANNALES
BAMBERGENSIS
EPISCOPATVS,

Ab origine ad an. CIϽIϽC.

Fide tabularii publica ſcripti et

ex quatuor codicibus manuſcriptis emendati continuatique

AD AN. CH. CIϽIϽCC.

e muſeo

IOAN. PETR. LVDEWIG, ICti.

An. Ch. 326. **Situs Babebergae.**

Abeberga, regia Franciae orientalis urbs, ſita ad Regneſium amnem, inter arduam ſyluam et montes, in ea regione, quae praetorii nomine appellata fuit, quam Nariſci, Variſcos *Ptolemaeus* nominat, olim tenuerunt. Hodie *Francia ſuperior* ſiue montana dicitur et ad Bauariae ſuperioris partem aliquam et Noricum protenditur.

Hof im Voigtlande.

Sex Franconiae pagorum deſcriptio. II. Is enim hodie totius *Franciae* ſtatus eſt, ut in *ſex* prouincias diuidatur, et ſuum quaelibet nomen, ſecundum naturam fluminum et montium adepta teneat.

1) primi. *Vnam*, quam diximus *montanam* eamque ampliſſimam, tres in ſe complectentem circulos, 1) *Praetorianum*, 2) *Boiorutenum* et 3) *Vorchemicum*.

2) ſecundi. *Alteram*, quam hinc claudit Redniz, inde Necaris fluuius, et ex parte occidentis Fagoniam attingit.

3) tertii. *Tertia* ab Othonis imperatoris donatione *Amorbacenſi* coenobio facta, uel, ut alii malunt, a loco non ignobili *Othonohemio*, ubi inter uenandum Otho imperator olim pernox egit, *Othonica ſylua* uocatur, et ab *Heydelberga* ac Neccari fluminis ripa, ad Moenum usque porrigitur, et a meridie Charitnios habet populos. *An. Ch. 326.*

4) quarti. *Quartus* inde locus arduae ſylvae, propter aditus difficultatem conceditur, et ad ſeptentrionem et ad occidentem, continuo Moeni decurſu, ad orientem Regneſo, ad meridiem Aiſſo, terminatur fluminibus.

5) quinti. *Quintam* transverſe ſcindit et irrigat Almoniae fluuius.

6) ſexti. *Sexta* Baunacis fluuioli accolas habet, et cum his totum illum inter Coburgum et Schweinfordiam interpoſitum tractum complectitur.

Principes Franconiae. III. Eius autem *principes* et reliquae dignitates ſunt *Babenbergenſis*, *Wirceburgenſis*, *Eiſtetenſis*, epiſcopi, ordinis Teutonici *magiſter*, burggrafius *Norimbergenſis* et comes *Hennebergius*. Hos uero omnes longe dignitatis faſtigio ſuperat Babebergenſis. Is enim in dioeceſi ſua archiepiſcopus eſt, et ex vetere in-

An. Ch. 326. stituto totius non solum Franciae grammatophylacium habet, sed et conuentus indicendi et cum burggrafio Norimbergensi inter prouinciales alios conuocandi potestatem obtinet.

Comites. IV. Proximum his tenet *Hoënloius*; *Werthemius*; *Castellensis*; *Rhineccius* et *Erbacensis*. Quibus anno sesquimillesimo fuit additus *Schwartzenbergius*, prius baro, uetere *Senshemiorum* familia oriundus.

Barones. V. Barones duo, *Lymburgius* & *Heydeccius*. Ad quem baronatus honorem euectus accessit Georgius Ludouicus *Senshemius* senior, et nouam eam dignitatem denuo in familiam suam intulit.

Ciuitates. VI. Liberae ciuitates *Norimberga*, *Rotenburgum* ad Tubarum, *Winshemium*, *Schweinfordia* et *Weisenburgum*.

Nobilitas. VII. Ac numerosissima denique *nobilitas*, quae praeter uasallorum officium se liberam, nec ulli Franciae principum, sed soli imperatori subiectam esse gloriatur.

Franconiae portio pars Boioariae. IIX. Caeterum Aeneas Syluius de *Norimberga* loquens, *dubium est*, inquit, *ea Franconiae an Boioariae cedat*. Quod hodie tamen omni prorsus dubio caret, cum ciuitas haec, ut idem Aeneas scribit, in parochia Babebergensi sit posita, quae ad Francos pertinet.

Familiae emortuae. 1) Henneberg. 2) Rheineck. 3) Heydeck. IX. Sic etsi nobilissima & uetustissima *Hennebergiorum* stirps, in Georgio Ernesto, principe optimo, nuper defecerit et comitatus ejus ad Thuringiae et Hassiae Landgrafios, *Rhineccior*um uero ac *Heydecciorum* ditiones, nulla uirili prole ab iis relicta, ad archiepiscopum *Moguntinum* et Rheni *palatinum* Nouoburgensem, delapsae sint et ipsi Francis adhuc ut membra fideliter adhaerentes publicis eorum conuentibus per legatos suos interesse soleant: id tamen non nisi ratione harum ditionum fieri consueuit, quod fortasse *Munstero*, qui in Cosmographia hos duos principes inter Franciae proceres retulit, cum reuera tamen circulum rhenanum attineant, ignotum fuit. *Lapsus Munsteri.*

Fertilitas. X. Ipsa regio partim montosa, partim plana & arenosa, uini et frugum est fertilissima et multis irrigua fluminibus, e quibus inclyti et nauigabiles sunt *Moenus* et *Regnesius*, magnamque commoditatem exportandis et permutandis rebus, quas terra producit, adferre solent.

Regnesius flu. XI. Horum *Regnesius* in agro Norico prope Weisenburgum, imperiale oppidum, ortus et *Pegneso* auctior redditus, urbem interfluit et in tres diuisam partes, tribus pontibus, lapideo et duobus subliciis, iterum coniungit et molas plurimas, frangendae frugis et aliis usibus accommodatas, fluctibus agere et exercere solet. *An. Ch. 326.*

XII. Per huius fluminis alueum Carolus magnus, a quibusdam persuasus, olim efficere uoluit, ut a Danubio in Rhenum nauigaretur, si inter *Rhegnesum* et *Almoniam* fluuios fossa duceretur, quae nauium esset capax, cum ille Moenum ingressus Moguntiae Rheno, hic uero iuxta Kelhemum oppidum Danubio misceretur. Quanquam autem totum autumnum tempus in tam praeclarum opus absumtum et *fossa*, duo *millia* passuum in longitudine et trecentos pedes in latitudinem, ducta esset: tamen labor infausto coelo susceptus, continuis imbribus partim subsedit, partim Saxonum ad gentilitatem defectione impeditus fuit. *Conatus Caroli M. iungendi Rheno Danubium. Altmühl.*

XIII. Moenus in *monte pinifero* initium sumit et per uitiferam uallem in uiperae morem decurrendo, prope uicum Bischouesbergum, dimidium infra milliarium, Rhegnesum excipit et cum eo non paucas Franciae urbes praeterfluens, supra Moguntiam in Rhenum se exonerat. *Moenus.*

XIV. Est autem *mons pinifer* in montanis burggrafii Norimbergensis, inter Franciam, Voitlandiam et Bohemiam, in Nariscorum ora situs, in circuitu sex circiter milliaria complectitur et, praeter Moenum, tres adhuc alios fluuios nauigab les emittit, *Egram*, *Nabum* et *Salam*, et non sine admiratione et naturae maiestate in quatuor mundi cardines transfundit. *Egra* ad orientis oram fluens Bohemiam perlabitur, et iuxta Litomaritium Albi sociatur. *Nabus* meridiem uersus se conuertit et, *Vilso* suscepto Ratisbonae in Danubium se abscondit et cum eo in pontum Euxinum fluit. *Sala* uero septentrionem petit, et iuxta Calbam oppidum, tribus a Magdeburgo milliaribus, in Albim concitatur. De qua re ita Conradus CELTES Lib. 2. Elegia 10. *Pinifer mons Fichtelberg. Flumina effundit in quatuor orbis plagas. Celtis elegia.*

Francia Germano mihi stirps et origo poetae
Hercynia e medio, cincta beata, sinu.
Quam Moenus mediam perlambit uitifer oram,
Cuius quadrifluo nascitur unda iugo.
Pinifer is: cuius de uertice flumina quater,
Quatuor in partes orbis amoena cadunt.
Moenus ad occasum Francorum fertur in oras:
Sala sed Arctois perditur Albis aquis.
Egra sed Eoi, petit ardua regna Bohemi.
Nabus at Istrinis insinuatur aquis.

XV.

An. Ch. 326.

Vrbis Bambergensis descriptio situs ac soli.

XV. *Vrbs* ipsa ab oriente in occidentem ad *colles*, quibus cingitur, excurrit et, fluminis *nauigabilis* commoditate, collium circumfusorum frequentia, *hortorum* amoenitate et *aeris* moderati salubritate, cultoribus idonea est et ad incolendum optabilis. Prospectat autem in *agrum* adeo cultum & uberem, ut satis constet, uix alium in Germania reperiri, aut natura feraciorem, aut rebus necessariis ad hominum uitam instructiorem, praesertim multitudine et bonitate omnis generis *frugum hortensium*, peponum, melopeponum, glycyrrhizae, dulcis illius & melleae radicis, quam liquiritium vocant et quae in tanta hic crescit copia, ut ex plaustris et nauigatione fluminis non in uiciniam tantum, sed et in exteras nationes euehatur.

Templorum.

XVI. In colle meridionali ecclesia St. *Stephani*, in occidentali uero et septentrionali templum *Jacobaeum* et archangeli *Michaelis* extructum est. Inter haec interiacet templum canonicorum cathedralium, opus uetustum, et quatuor inclusum quadrangulis. Singulis turribus impositae sunt cruces et globi inaurati, magnitudine insignes. Id templum est celebre multis monumentis: extant ibi multorum episcoporum, caesarum et principum *sepulchra*, quorum inscriptiones magna ex parte uetustate deletae sunt.

Sepulchra S. Brunonis.

XVII. Inter haec in sepulchreto canonicorum ante aram Mariae Magdalenae sunt sepulchra *Brunonis* episcopi Augustani fratris Henrici imperatoris & *Ismaelis*, eiusdem ex sorore nepotis, in quibus iam ne litera quidem apparet. In medio uero templo marmoreum et ferreis cancellis circumdatum est monumentum ipsius *Henrici* imperatoris et *Cunigundis* augustae coniugis, episcopii Babebergensis fundatorum miraculis insignium.

Ismaelis,

Henrici S. Cunigundis S.

Parochiae.

XIIX. Habet praeterea urbs haec alia adhuc duo templa et augusta B. Mariae *Virginis* et D. *Martini* parochias. In quibus depicta et in tabulis suspensa gentilitia insignia multorum comitum, baronum, equitum, nobilium et patriciorum. Omnes enim illustres et nobiles familiae in Franconia solitae sunt memoriam nominis sui consecrare eiusmodi tabulis in templis affixis.

Insignia Franconiae gentilitia.

Vrbis etymon.

XIX. In urbis *nomine* uariant scriptores. *Ptolemaeus* Grauionarium, *Godefredus* Viterbiensis *montem pauonis*, alii a *cleri* frequentia *Papenbergam* nominant. Diploma super concessione totius comitatus et urbis, per Othonem II. imperatorem Henrico Bauariae duci nepoti suo facta, locum illum, in quo nunc ecclesia cathedralis est, cum adiacentibus collibus et aedificiis *Volcfeldum* nominat. Certum tamen est et ex probatissimis authoribus constat, quod *Baba*, Othonis, magni Saxoniae ducis filia, Henrici Aucupis imperatoris soror, quae Henrico Franciae duci nupta fuit, urbi nomen indiderit, et quod a *Baba* urbs, ab urbe autem principes et tota regio appellationem acceperit; unde rectius *Babeberga* vel Babenberga scribitur. Et hanc etiam etymologiam maioribus praecipue placuisse, plerosque literarum opinione claros homines eam secutos reperio.

An. Ch. 326.

Babae historia.

Conditores.

XX. De urbis *conditoribus* nihil apud historiographos scriptum inuenitur, nisi quod constat, eam longe ante Caroli M. tempora extructam fuisse et habitatam. Nam cum anno Christi supra septingentesimum nonagesimo sexto Saxones, immortali in Francos odio acti, a Christo, quem ante colebant ad gentilitatem deficerent, adscitis in armorum societatem Westphalis, Carolus cum exercitu in Saxoniam transiit et, ut rebellandi facilitatem praecideret, decem millia eorum in Galliae fines traduxit et ad colenda deserta alios alio distribuit. Qui maiori ex parte inde in hac nostra Francia ad Moenum & Radiantiam fluuios (Regnesum hodie dicimus) consederunt, regionem succisis nemoribus ad culturam reducere, in certos pagos distribuere et nouis habitationibus atque ecclesiis instruere coeperunt, et in singulis curtem, loci episcopo propriam christiana institutione assignarunt.

Origo Bargildorum.

XXI. Vnde is, cui eiusmodi curtis obtigerat, ut fructus uel censum annuum pro soli ubertate de ea praestaret, parochus, Barguldus et Burgildus promiscue dicebatur, ut etiam antiqui imperatores eam ipsam gentem in diplomatibus suis *Nordalbingos, Moinuenedos, Radenzuenedos*, quasi Albis, Moeni & Radiantiae fluuiorum accolas appellauere. Quod apud utrasque Albis ripas, ad plagam septentrionalem morari et inde cum uxoribus et liberis ad Moenum & Radiantiam translati certas ibi sedes posuerunt.

Inde Babeberg Pfaffenberg.

XXII. Praecipuus enim illorum locus Babeberga fuit, quem lingua sua Papenbergam, vulgo *Pfaffenbergam*, ideo nominarunt, quod frequentior hic quam alibi *cleri* numerus esset. Hac enim ratione persuadeor, aedem S. *Martini* tunc non primum extructam, sed multis ante annis extitisse et, uel sub S. *Kiliano*, uel paulo post illius tempora christianis sacris dicatam, eo, quod Franci ubicunque rerum potiti, uel noua templa exaedificarunt uel uetera adiexerunt *Martini* memoriae, ut quem enixe colerent ac uenerarentur, sacrarunt,

Vetustissimum S. Martini templum.

An. Ch. 326. quo exemplo etiam dictam aedem S. A Martini titulum accepisse coniicio.

Incolarum ingenium.

XXIII. Genus hominum eiusmodi, in quo adhuc priscos mores & Franconicam integritatem agnoscas. *Nobiles* militaribus disciplinis & venationibus dediti sunt. *Plebeii* vero ex familiis honestioribus nati plerumque studiis literarum & philosophiae dant operam. Reliqui autem *mercatores* sunt aut *frumentarii* B agros, vineas et hortos colunt diligentius et uberius. *Rustici* omnes in libertate educati sunt, tota enim haec regio neminem habet seruili conditione natum.

Castrum Altenburg.

XXIV. Extra urbem, ad occidentem, in colle amoeno & uitifero, castrum *Altenburgum* est positum, in quo regia olim fuit Alberti nobilissimi Franciae C principis et *Babae* eius genitricis, Henrici Aucupis imperatoris sororis, quae celebre ad posteros nomen Babebergensibus dedit. Id castrum etsi uetustum et magnorum semper regum et principum domicilium fuit, tamen usque adeo historicorum ueterum silentio est in D uolutum, ut nec per quem, aut quo tempore conditum sit, apud locupletem ullum scriptorem inueniatur.

De illo coniecturae.

XXV. Ego tamen propter situs & loci opportunitatem aut cum castro *Norico* aut sub primorum Francorum in has regiones aduentu, locum legi & condi coeptum esse existimo. Quod *Regneso* et *Moeno* ad commoditates uicinus, nec expositus nimia propinquitate ad pericula excursionum hostilium. Et hanc E nostram opinionem non parum confirmat nominis etymologia, quae per se quoque quantam antiquitatem prae se fert. Arcem enim siue castrum Germani *Burgum* uocant; unde *Altenburgum*, quod uetus arx siue castrum, siue natura infinite de antiquissimis rebus & seculis accipi solet.

Francorum origo.

XXVI. Est autem *Francus* nihil aliud, F quam liber & immunis. Quia Franciae populi, seruitutis Romanorum impatientes, ab hisce nunquam ita se uinci passi sunt, ut eorum iugum more aliarum gentium subierint, sed se potius ab intolerandis illorum tributis uindicarint, nomine *Francorum* à libertate, quod *Gregorius Turonensis* sensit, assumpto.

a Troianis.

XXVII. Quae uero horum *origo* et G unde ipsi ortum duxerunt, aut quas sedes habuerunt, priusquam in Galliam irruptionem fecerunt? Plerique annalium scriptores opinantur, eos a *Troianis* originem traxisse et, *Ilio* cremato, *Priami* nepotem *Priamum* alterum profugum in *Scythiam* uenisse, *Sicambriam* in ea constituisse et gentem nouae urbis cognomine appellasse. Inter quos primarius fuisse creditus fuit *Humbaldus* et alii, qui eandem cum eo opinionem secuti sunt authores. *An. Ch. 326.*

Sententia uerior a Germanis.

XXIIX. Rursus alii sunt inter ipsos summae authoritatis atque eruditionis uiri, qui Francos nequaquam a Troianis oriundos, sed *indigenas* suique corporis gentem asserunt et ab antiquissimis seculis, in ipso *Germaniae* limite ad oceanum circa *Rheni* paludes et ostia, natos esse aiunt et nomen eis inde impositum, quod non aliunde ortum traherent. Et hanc ueram esse Francorum originem communi scriptorum consensioni conuenit. Ad quorum stabiliendam fidem non parum etiam facere uidetur migratio illa, qua, *Hunibaldo* teste, quadringentis ante Christum annis, ab antiquis istis suis patriis ad Rhenum delati, stabilem ibi e regione Agrippinae *Coloniae* sedem fixerunt et Romanorum res diutius luxuriare non passi, Galliam opportune aggressi, armis breui uniuersam subegerunt.

An. Chr. 326.

XXIX. Vnde cum an. Christi 326. inter *Sueuiae* et *Thuringiae* populos, bellum grauissimum exarsisset, *Thuringus* uiribus suis diffidens *Clodomirum* Francorum ducem, in Sueuorum perniciem multis precibus et pollicitationibus inde euocauit. Qui, agri et praedae magnitudine ostentata, haud se ei defuturum pollicitus est et statim totius belli summam et rei, pro iudicio suo administrandae, arbitrium *Genebaldo* fratri commisit. Qui, delectu Francorum habito, ultra triginta eorum millia *Thuringo* in auxilium adduxit et reconciliatis diffidentium animis, agrum qui ad *Moeni* fluminis ripas, inter Sueuos & Thuringos medius interiacet, in laboris praemium obtinuit.

Clodomirus Francorum dux.

Aduentus Francorum ad Moenum.

XXX. Ab eo tempore Francorum sedes ad Moenum fuit, quae nunc hodie etiam *Francia orientalis* appellatur. Dum autem militaris Francorum copia ibi per tempus aliquod fuit et, de constituendis sedibus, uaria secum consilia uolutauit, regio in formulam ducatus redacta et *Genebaldus* dux eius institutus. Hinc *ducatus Franciae orientalis* nomen inclaruit. Atque hic primus fuit, qui perpetuam in his ditionem, dux institutus, adeptus sit.

Francia orientalis in ducatus formam redigitur.

Dux I. Genebaldus.

XXXI. Eo *anno 356.* uita functo, *Dagobertus* ducatum, uirtute patris inchoatum & ampliatum, regendum accepit. Cuius possessionem horum deinceps posteri per *quadringentos uiginti sex* integros annos, usque ad *Burcardum episcopum Wirceburgensem*, continuarunt et regiae *Merouingorum* in Gallia stirpi initium praebuerunt.

Dux II. Dagobertus an. Chr. 356.

XXXII. Quare rectissime facturum me arbitror, si priscorum Franciae ducum nomina, res eorum gestas, atque illustres in subigenda Gallia progressus ordine

An. Ch. 356. ordine bene persequerer et in hos annales includerem.

Dux III. Clodio anno 377. XXXIII. Anno 377. *Dagobertum* excepit *Clodio*, filius, uir rei militaris peritus et in praeliis aduersus Romanos semper inuictus.

Dux IV. Marcomirus anno 398. XXXIV. Quo *anno 398.* ex rebus humanis erepto, ad *Marcomirum*, filium, totius Franciae cura deuoluta. Hic late per ea florens tempora a finibus *Bauariae* atque *Bohemiae* ad Rheni ripas usque ditionem suam extendit.

XXXV. Obiit anno 402. tribus filiis relictis heredibus, *Pharamundo*, *Marcomiro*, *& Sunone*. Maximus natu *Pharamundus* patri in ducatu subrogatus est, quem cum annis 15. fidissime gubernasset, *anno 419.* in urbe *Wirceburgo*, concordibus omnium sententiis, primus Francorum rex declaratus fuit & in ducatu successorem *Marcomirum* fratrem habuit.

Dux V. Pharamundus ao. 402. et rex primus Francorum an 419.

Dux VI. Marcomirus.

Leges Francorum Salicae. XXXVI. Eius multae et magnae enituere uirtutes et dextra laude bellica et captae *Treuirorum* urbis direptione insignis. Itaque regnum ordinare ingressus, nouis illud institutis formauit et leges, a *Salagasto* et aliis legislatoribus compositas, Francis suis edixit. Eas leges *Salicas* nuncupatas et Germanica lingua scriptas fuisse ex priscis annalibus patet. Vnde falluntur, qui ullas Francos ante *Clodouaeum* regem leges habuisse negant. Diem obiit anno regni sui nono et *Francobergae* in posteriori castro ad tumulum paternum sepultus perhibetur, cum frater eius *Marcomirus* quinquennio ante nempe 424. e uiuis excessisset, *Priamo* filio duce instituto.

Dux VII. Priamus anno 423.

Dux VIII. Genebaldus anno 435. XXXVII. Quem *anno* inde 435. *Genebaldus* subsecutus, infestos ab initio habuit Allemannos, quos tamen armis deuicit et Rhenanas prouincias crebris populationibus misere afflixit. Qua de re per *Aetium*, *Valentiniani* imperatoris ducem, agris et oppidis per subitam impressionem occupatis, cedere et rursus trans rhenum se conferre coactus fuit.

XXXIIX. Per eos dies *Meroueus* rex Clodionis patris in regno successor Rhenum sine ullo certamine traiecit et, positis ad *Avonam* amnem domiciliis, Romanos Galliae possessione exuit. Ab eo inde Francorum reges, qui abhinc in Gallia dominati sunt *Merouingorum* tulere nomen.

Dux IX. Suno anno 455. Sonnenberg. Suntheim. XXXIX. Anno 455. *Genebaldo* mortuo successit *Suno* castri *Sunobergensis* in ditione *Coburgensi* et *Suntbemiae* ad Moenum arcis conditor.

Childerico Egidius sufficitur. XL. Eo tempore *Childericus* rex *Merouei* filius propter libidinem regno pulsus et *Egidius* Romanus, militum magister, eius loco regnare iussus, cum *Sia-*

A

grio Lugdunensem Galliam diu contra Francos defendit. *An. Ch. 455.* At Childericus octauo anno post a Francis suis, *Egidium* iam perosis, ab exilio reuocatus, Alemannos, bello uictos, sibi subegit et Romanis *Coloniam*, *Moguntiam*, *Spiram*, *Wormatiam*, *Argentoratum* et omnem denique regionem ad Rhenum, a *Constantia* ad mare usque et *Legarim* fluui-

Childericus reuocatur.

B

um ademit. Ea ratione non longe post *Siagrium*, capite plexum, expulsi et caesi imperium in Galliis habere desiere Romani, postquam ante 537. circiter annos a Iulio Caesare in prouinciam redactae fuerant. Obiit Suno anno 478. *Clodomiro* filio successore destinato, qui, cum ad tantam rerum molem sustinendam minus esset idoneus, *Clodoueus* Fran-

Dux X. Clodomirus 478.

C

corum rex *Clodium* fratrem suum in eius locum substituit. Sed quod *anno 494.* inter uenandum, ab apro forte percussus exiguo dierum spatio uitam finiret, Franciae ducatus ad heredem legitimum relapsus est.

Chlodouaei conuersio ad sacra Christi. XLI. Inter haec, cum Alemanni, assumptis in belli societatem *Bauaris*, Rhaetiae et Italiae populationibus mi-

D

nus obsaturati, Francorum quoque possessiones inuasissent, CLODOVEVS rex cum lectissimo militum robore, trans Rhenum obuiam processit et, regibus eorum caesis, ipsam etiam gentem difficili et diu ancipite pugna uicit, cum, rebus suis iam inclinatis, aciem illustri edito uoto restituisset. Scilicet Christo, quem *Chrothildis* uxor coleret, uictor nomen

E

clare pollicitus, Christi praesentem opem expertus est et celebrem ab Alemannis uictoriam consecutus, eorum reliquias *stipendiarios* effecit.

Dux XI. Hugobaldus anno 515. Christi sacris initiatus. XLII. Porro, anno Christi 515. *Clodomiro* mortuo, *Hugobaldus* ducatum uiginti annis tenuit et primus e Franciae ducibus fuit, qui christianis sacris initiatus, Christum coluit. Quem *anno 541.*

F

uita functum excepit *Helenus*, regni et paternae pietatis heres.

Dux XII. Helenus. anno 571.

Dux XIII. Genebaldus anno 595. XLIII. Helenum *Godefridus* anno 571. subsecutus est, cui anno 595. successit *Genebaldus*. Hunc anno 615. *Clodomirus*; Clodomirum anno 638. *Herebertus*, ex fratre nepos, excepit. Cuius regimen, quod inter authores satis constat, laudatis principibus conferendum. Cum

Dux XIV. Clodomirus anno 615.

Dux XV. Herebertus anno 638.

G

interim *maiordomus*, qui palatiis, siue *aulae* regiae praefectus erat, propter regum *Merouingorum*, luxui se totos mancipantium, indolem et gloriam exoletam, hoc ipso anno, nempe 666. primum ad regni gubernationem adhiberi coepisset.

Dux XVI. Clodoueus ao. 668. XLIV. Altero adhuc anno *Herebertus* dux obiit et *Clodoueum*, nepotem ex *fratre*, successorem reliquit; cui anno Christi 680. *Gosbertus* heres fuit. Sub

Dux XVII. Gosbertus an. 680.

 quo

An. Ch. 680. quo *Kilianus*, natione Scotus, Christum professus, longe dissitas regiones, patriis relictis sedibus, adiuit, ut pietatem, qua ipse imbutus, alios doceret. Qua occasione, iussu *Cunonis* pontificis, eum sub annum Christi 688. cum *Colemanno* et *Diethmanno* diacono, sociis, in *Franciam orientalem* et *Wirceburgum* uenisse refert *Frisaeus*, quem in hac historia sequimur. Vbi cum de religione sermonem ferenti fidem multi adhiberent, ipsum etiam ducem, *Gosbertum*, amore christiani nominis adactum, ut hominis hospitis accommodatis ad pietatem concionibus permotus, Venere ualere iussa, *Geilenam*, fratris coniugem, quam, gentilium more, pellicem secum in deliciis habebat, se abdicaturum in se reciperet. Qua de re *Geilena*, acerbum in *Kilianum* et *socios* odium gerere et uitae eorum apertas instruere insidias coepit, eo usque, ut die quodam, duce *Gosberto* peregre profecto, eos de nocte rebus diuinis operantes, per sicarios opprimi et capite obtruncari iusserit. De horum uita martyrio et in apotheosin relatione, qui plura scire cupit ex patribus annalibus petere et legere poterit.

Aduentus S. Kiliani cum sociis in Franconiam, anno 688.

XLV. Post *Gosbertum*, anno 705. a propriis satellitibus confossum, *Gosbertus*, filius, ducatum suscepit. Eius interitum anno 720. *Hetani*, filii, uiginti annorum imperium consecutum est. Quo *anno 740.* sine prole uirili decedente, *Pipinus*, *maiordomus*, ducatum *Carolo*, filio, concessit, cui annis decem praefuit.

Dux XVIII. Gosbertus filius anno 705. Dux XIX. Hetanus filius anno 720. Dux XX. Carolus Pipini f. anno 740.

XLVI. Caeterum cum iam pridem in Gallia posteri *Merouei*, ut paulo ante attigimus, rempublicam incredibili inertia et socordia prope pessundedissent, nec *Chilpericus*, rex, ullam partem curae regiae sibi deposceret, regnum in hunc modum est constitutum. Regium nomen penes regem, potestas uero et dominandi uis in eum, qui *maiordomus* dicebatur, uniuersa erat collata. Quod indignum esse *Pipinus* existimans, anno 750. *Burchardum* et *Wolradum*, sacellanum suum, Romam ad *Zachariam* pontificem misit et eius consilium ea de re expetiuit. Cui cum pontifex respondisset, melius esse, ut ille rex diceretur, qui regni curam haberet, quam qui, otio languens, nihil ad utilitatem adferret: Franciae proceres, *Chilperico* abdicato et Ratisbonae in coenobium *D. Emerani* detruso, *Pipinum*, ex palatii praefecto, primum stemmatis sui Francorum regem designarunt et successione eum per *Bonifacium*, archiepiscopum Moguntinum consecrarunt. Qui eo adhuc anno, *Carolo* filio et proceribus regni consentientibus *Wirceburgi* sedem *episcopalem* erexit et *Burchardum*

Forma regni Gallici.

Pipinus rex creatur.

Initia episcopatus Wirceburg. Burchardus episcopus.

A in ea episcopum instituit. Quem post biennium Romae a *Stephano* pontifice consecratum, *Carolus*, rex, iurium amplitudine et praediorum numeris cumulatissime instruxit. Nam eum *Burchardo* et *Wirceburgensi* ecclesiae *Franciae orientalis* ducatum in perpetuum possidendum concessisse dicitur: etsi, in tanta veterum templorum conflagratione, nullae in promptu sunt tabulae; tamen *Frisaeus* Francicae historiae conditor et, qui eum sequitur, *Munsterus*, in *Cosmographia*, locupletes erunt testes, *Carolum* appellatione ducatus nihil aliud intellexisse, quam ducalem ciuitatem Wirceburgensem et cetera oppida, castra, praedia, iura, homines et libertates, quas *Hetanus* ultimus Francorum dux possederat et per eius obitum uacare coeperant, non autem uniuersam Franciam. Cum eo ipso tempore et multorum post annorum spacio, plures adhuc duces, principes et comites e Francorum ducum stirpe prognati in Francia fuerint, quos *Rotenburgi* ad Tubarim, *Combergae*, *Schweinfordiae*, *Babebergae*, *Wormatiae*, *Limburgi*, in *Hassia* item et *Veterauia*, sedes habuisse, historici prodiderunt. E quibus *Friderici*, *Eberhardi*, *Hermanni*, *Henrici*, et plures alii eximiae indolis, atque uirtutis laude praestantes, heroes orti et ex eis non pauci ad imperii et prouinciarum aliarum gubernacula tractanda desumpti sunt. An. Ch. 740.

Quomodo Ducatus S. Burchardo fuerit traditus.

XLVII. Eo anno *Burchardus* episcopus Roma domum, uoti compos, reuersus et per *Bonifacium* archiepiscopum inuestitus, eo praesente et terminante *Wirceburgensis* ecclesiae dioecesin a *Moguntina*, ad cuius prouinciam ecclesiasticam pertinebat, discriminatam, accepit et, extructis passim ecclesiis, sanctissimum et eruditissimum quemque doctorem, ad inducendum Francis euangelium, in eis instituit.

Erigitur episcop. Wirceburg.

XLVIII. Anno inde 768. *Pipinus* rex, graui morbo correptus est; quem, cum, indies magis saeuientem, diutius ferre non posset, IX. Calend. Octobr. e uita decessit.

Pipinus moritur.

XLIX. *Eo*, apud S. Dionysium sepulto et Carolomanno, fratre, mortuo, *Carolus* Magni cognomine decoratus, regnum suum auspicatus est, quod ita constituit, ut bonam partem *orientis* et *occidentis* comprehenderit.

Carolus rex.

L. Ea occasione *Francia*, in duas partes diuisa, duo regna accepit; unum Francorum ad orientem, alterum Francorum ad occidentem. Vnde illa *Franciae orientalis*, haec *Franciae occidentalis* nomen inuenit.

Franciae regnum diuiditur in

LI. Caeterum *Francia orientalis* complexa fuit *Thuringiam*, *Saxoniam*, *Frisiam*,

Orientalem,

An.Ch. 772. *am*, *Bauariam*, *Pannoniam*, *Bohemiam*, *Lotharingiam*.

Occidentalem. LII. Francia uero *occidentalis*, *Galliam*, *Belgicam*, *Celticam*, *Lugdunensem*, *Italiam*, *Hispaniam* et regna reliqua, cum omnibus ad ea pertinentibus.

Bellum Saxonicum diuturnum, anno 772. LIII. Inter bella uero, quae *Carolus* gessit, longissimum et difficillimum fuit Saxonicum, quod *anno Christi* 772. coepisse uidetur et in *annum* 808. protractum fuit. Etsi enim statim sub regni initium uariae eum plurimorum bellorum procellae exciperent et cum *Aquitanis*, *Normannis*, *Britannis*, *Danis*, *Bauaris*, *Pannoniis*, *Hispanis* et multis aliis populis armis decertandum illi esset; tamen nullus horum omnium plus ei facessit negotii, quam *Saxones*, qui se omnia per eius absentiam posse rati, crebras in finitimas Francorum prouincias excursiones fecerunt et, rupto foedere, ad pristinum furorem redierunt.

Saxones uicti a Carolo M. LIV. Ea occasio *Saxones*, perpetuos Franciae hostes, inuadendi et repetendi fuit, quos in propriis sedibus aggressus *Carolus*, uastatis agris, uicit et eo demum adegit, ut, ad quod prius nec ferro nec armis adduci poterant, id iam, lenitate eius et mansuetudine experta, sua sponte facerent et se ipsi dederent, *Witichindo* praesertim, duce eorum primario, in regis fidem se tradente. Qui cum deposito cum armis gentilitatis errore, ad *Christo nomen dant.* christianam religionem accederet Saxoniae ducatum retinuit. Ab hoc Witichindo propagati sunt Henrici duo, auceps et sanctus, Ottones tres.

Nobilitatis Franconicae ortus. LV. Et hic finis quidem belli Saxonici in Germania fuit, anno, postquam inchoatum fuerat, secundo et tricesimo. Itaque Carolus, debellatis tot hostibus et pacis tabulis sacramento sancitis, militiae uacatione imperitum iis exercitum, e Francis ut plurimum constantem, (unde etiam Francica nobilitas propagata dicitur) nouis eum honorum insignibus affecit et, ad sobrietatis et frugalitatis studium cohortatum, hac ratione dimisisse fertur: *ite*, inquiens, *milites mei*, *priuilegia,* *uos heroes uocabimini*, *socii regum*, *iudices criminum. Viuite posthac laboris expertes*, *consulite regibus publico nomine*, *fauete foeminis*, *iuuate pupillos*, *consilio circumdate principes*, *ab his uictum*, *uestitum*, *stipendium petite: si quis negauerit*, *inglorius infamisque esto: si quis iniuriam uobis intulerit*, *reum se maiestatis agnoscat. Vos autem cauete*, *ne tantum decus*, *tantumque priuilegium*, *iusto bellorum labore partum*, *aut ebrietatis*, *aut scurrilitatis*, *aut alio quouis uitio*, *maculetis*, *ne*, *quod largimur uobis ad gloriam*, *redundet ad poenam*, *quam de uobis sumendam*, *si forsan excesseritis*, *nobis et nostris successoribus*, *Romanorum regibus*, *perpetuo reseruamus*. Ex quibus apparet, maiores nostros non ideo militiae se addixisse, ut, cum dedecore aut miserorum subditorum iactura et incommodo, diuitias et opes accumularent, sed *uirtus.* per ea ad gloriam, dignitatem et honorem euecti, nominis memoriam immortalitati consecrarent. Id uero quam sit hodie ab hoc Caroli priuilegio et prima illa ingenuitate et auitae uirtutis gloria alienum, censurae et iudicia aliorum sunt in medio, iudicare nostri instituti non est.

Caroli M. sedes frequentior. LVI. Libet hic quoque referre, Carolum (quod in Francorum historiis reticetur) saepius et quidem non illibenter in nostra Francia agere solitum: aut uallium pulchritudine, aut certe naualis rei administrandae opportunitate, inductum. Erat locus inter Salam et Moenum situs, qui *Salza* dicebatur, eius *eius palatium.* amoenitate Carolus iam pridem mirifice captus, ibi *palatium* construxit et Wormatiae naui conscensa, per Rhenum, Moenum et Salam eo transuectus, in proximo saltu, a Sala nomen habente, uenatione se oblectauit et eodem rursus itinere Wormatiam regressus est. Hic, defuncta Hildegarde uxore, legatos Constantinopolim ad Irenem augustam, *Carolus ambit Irenem.* cuius nuptias auide expetebat, ablegauit et Nicephori graecorum imperatoris legatos, de feriendo foedere ad se missos, audiuit. Ibi quoque multa regnis salutaria statuit ac imprimis *Halberstadiensem* episcopatum, finibus suis circumscriptum atque eximiis priuilegiis honestatum, confirmauit. *Episcopatus Halberstadiensis confirmatur.* A *Sala* *Terra Salica unde dicta.* fluuio Francia orientalis Salica et ipsi Franci *Salii* appellati sunt. At *Lex Salica* non ab hoc, ut nec ab altero Saliae fluuio, qui Thuringos a Sorabis diuidit, sed a germanica dictione *Sala*, quod *Salica lex unde.* latinis *palatium* est, siue aula, appellationem accepit. In illo autem loco, ubi Carolus castra sua et palatium habuit, oppidum, quod, ad aliorum differentiam, *Neustadium* ad Salam dicitur, *Neustadium conditum.* processu temporis condi coeptum est. Nec mirum cuique uideri debet, Carolum exigui huius amnis nauigatione tantopere delectatum: cum a Danubio etiam, per Almonum, ad magnum illud fossatum, inde per Rednicium et Moenum Wirceburgum deuectus, ibi ad S. Kilianum natalem domini, Francofordiae uero pascha celebrauit, ac frequens episcoporum concilium aduocauit, quorum authoritate Feliciana haeresis damnata fuit.

Caroli obitus. LVII. Obiit Carolus, saeuo lateris dolore correptus, *anno* 814. V. Calend. Februar. *indictione VII. aetatis LXXII.* quo tempore LVDOVICVS filius, a clementiae et pietatis laude *pii* cognomen *Ludouicus P. inauguratur.* adeptus, *Aquisgrani* rex demum creatus et

An. Ch. 850. et confirmatus, filium augusti dignitate auctum imperii sibi consortem allegit et *regna diuidit.* regem eum Franciae, Pipinum uero Aquitaniae et Ludouicum Bauariae declarauit. Neque vero diuturna fuit illa diuisio, et inter fratres concordia. *et obit.* Siquidem, Ludouico XII. Calend. Iul. anno 840. rebus humanis exemto, *eius filiorum bella intestina.* LOTHARIVS diuisionis fidem primus labefactauit et fratrum in se arma concitauit. Quos tam diu hostes expertus est, donec noua regnorum partitione facta, sorte quisque sua contentus pacem coleret. Itaque Lotharius hereditarium filiorum dissidium ueritus, regna inter eos diuisit, *Lotharius regno se abdicat.* et ipse *an. 853.* cura reipubl. abdicata, in Prumiensi Coenobio monachum induit, atque *III. Calend. Octobr.* ex hac luce subtractus, *Ludouicus II. imp.* LVDOVICVM filium in regni consortium prius ascitum, successorem habuit. Quem anno 874. uita *An. Ch. 874.* functum patruus eius CAROLVS CALVVS, *Carolus Caluus.* Carolum uero anno 878. subsecutus est LVDOVICVS: qui cum esset ualetudine *Ludouicus Balbus.* imbelliciore, imperii titulo ultra biennium usus non est, moritur *an. 880.* idib. *April.* Quo apud *Oetingas* in Bauaria sepulto, imperium in CAROLVM CRASSVM *Carolus Crassus.* translatum: quod ei tamen propter ualitudinem desperatam et quod Germaniae proceribus in odium et contemtum uenerat, *anno 887.* abrogatum et Arnolphus in eius locum suffectus est. *Arnolphus an. 887.* Quorum omnium illustria et memorabilia, moderationis et iustitiae monumenta, subactae regiones et bella fortiter gesta, cum ab aliis alibi explicata sint; earum narratione sic in medio relicta, ad instituti operis prosecutionem e diuerticulo reuertamur.

ANNALIVM BAMBERGENSIVM
LIBER I.

I.

Rudolphus episcopus Herbipol.

ARnolphi imperatoris temporibus ecclesiam Wirceburgensem regebat *Rudolphus* Franciae et Thuringiae comes, uir arrogans et elatus. Qui cum nihil non temere et iniuriose ageret, siue magnitudine patrimoniorum et nobilitate generis inflatus, siue aliquo sensuum defectu (cum, ut Rhegino scribit, stultissimus esset) inductus, *bellum infert Adelberto, comiti Babebergensi.* bellum in animo coquere et aduersus Adelbertum et Fratres eius Adelhardum et Henricum conspirare coepit. Adelbertus ut tutam ab incursionibus prouinciam teneret, ac hostibus eam inuadere cupientibus moram iniiceret, *qui ideo munit arcem Tharissam alias Sondershausen.* castellum *Tharissae* et alia loca muniri et idonea in eis collocari praesidia iubet; unde capitales inter ipsos magis exarserunt inimicitiae. Cum igitur hunc Francia orientalis statum obtineret, Arnolphus imperator pediculari morbo confectus, e uita decedit *III. Cal. Decembr.* et Oetingae in Bauaria iuxta patrem sepultus est.

Ludouicus infans Forchheimii patri substituitur. an. 900.

II. Huius nece audita, Germaniae proceres et optimates, anno a N. C. 900. Forchemii, in regia uilla, frequentes conueniunt et *Ludouicum*, filium eius septennem, regem Romanor. designant et coronatum ac regiis uestibus exornatum, regali in solio collocant. Qui cum propter aetatem nondum esset ad res gerendas idoneus, intestina dissidia, quae post ingentia malorum concitarunt incendia, in imperio coorta sunt.

Italia in partes scissa.

III. In Italiae regno, rursus in duas partes diuiso, *Ludouicus* Bosonis filius, nepos Ludouici II. ab *Alberto*, Tusciae marchione, ad repetendam Italiam actus, magna principum ac populorum gratulatione rex salutatur aduersus *Berengarium*.

Germaniae status tristis.

IV. Per *Germaniam* proceres mutuis se caedibus et uulneribus conficiunt. In *Lotharingia* ciuitates intestinis discordiis atque odiis inexplicabilibus saeuiunt. Caeterum dum haec geruntur, *Hungari*, cognito regem iuuenem bellis periculosissimis implicitum, oblata occasione sibi utendum rati, sequenti anno 901. *Hungarorum irruptio. an. 901.* Morauorum gentem, quam Arnolphus biennio ante eorum ope subegerat, adierunt et passim populari ac agros uastare atque oppida coeperunt. Inde Bauarorum, Sueuorum, Francorum et Saxonum fines ingressi, plusquam barbarica immanitate eos non minus dilacerant.

Dissidium inter Bamberg. et Wirceburg. an. 902.

V. Proximo anno orta inter Babebergenses & Wirceburgenses discordia in graue bellum erumpit. Quippe Adelbertus, Adelhardus et Heinricus fratres, assumptis Franciae iuuentutis expeditissimis, aduersus Rudolphum episcopum in aciem procedunt. Nec segniores Eberhardus et Gebhardus fratres, Cattorum reguli, ex Francica itidem stirpe prognati, pro defensione fratris episcopi, contra Bambergenses cognatas copias educunt, eosdemque praelio superant, peremto quidem Heinrico captoque Adelberto, qui deinde iussu Gebhardi capite truncatus est. Eberhardus multis uulneribus semianimis inuentus et domum a suis reportatus, non ita multo post obiit.

VI. Po-

An. Ch. 903.

903. *Recrudescit bellum.*

VI. Postero anno Adelbertus, caede fratrum amissorum irritatior factus, de bello redintegrando solicitus, copias instaurat et, cum his Wirceburgensium agrum ingressus, Rudolphum episcopum ditione pellit, urbem eius, praedia et possessiones diripit, incendit et Eberhardi filios, una cum matre, ultra Spessarticam

Comitia Forchemensia.

syluam ablegat. Quibus rebus uehementer exasperatus Ludouicus, conuentum episcoporum et principum Forchemium indicit atque ei ipse, excelso

Adelbertus bannitus.

praesidens in tribunali, Adelbertum, communi procerum sententia, oppidis et castellis exuit et cladem Wirceburgensis ecclesiae, ab Adelberto acceptam, *Frickenhusano* et *Brosethemensi* uicis at-

Ecclesiarum augmenta.

que aliis muneribus resarcit. Ibi aliae quoque ecclesiae magnificis possessionibus cumulatae; episcopi atque abbates eximiis priuilegiis honestati sunt. Extant uerba, quibus ipse insignis D. Emerani coenobio, Ratisbonae dominationis, tabulas obtulit. *Offert Ludouicus, Dei gratia rex, Tutoni episcopo suo dilecto, &c.* Datum anno domini D. CCCC. III. indict. V. anno uero Ludouici, piissimi regis, IV. Actum Forcheim curte regia.

904. *Ludouicus regno Italico exutus.*

VII. Per mensem inde Maium anni insequentis, cometa clarissimus fulsit, quem insignis est subsecuta in Italia regni mutatio, in qua *Ludouicus* rex, Bosonis filius, a Berengario, occulte e Bauaria in Italiam reuerso et Veronam, corruptis urbis costodibus, clam ingresso, mense Augusto captus et luminibus orbatus, regno se abdicare coactus est.

905. *Conradi et Adelberti dissidia.*

IIX. Proximo anno *Conradus*, Frislariae Hassiacae praeses, Rudolphi episcopi frater, ut mature res nouas in Francia molienti Adelberto occurrere posset, mediocrem in Veterauia exercitum comparat et Gebhardum fratrem, donec suas etiam copias, apud Cattos ulteriores conscriptas, iungeret, exspectat. Adelbertus, ubi hostem male erga se animatum et exercitum eius in tres diuisum turmas, fama ipsa adferente, comperit, sine ulla cunctatione Babeberga, cum equitatu expeditissimo, mouet et Hassiae fines ingressus, manus cum eo conserere instituit. Ad primum eius conspectum, cum priores duae Gebhardi turmae, una peditum, altera Saxonum, in fugam uersae,

cadit Conradus.

nec clamore eos Conradus reuocare, nec in officio retinere posset, incautus ab Adelberto praeuentus, in primo statim impetu confiictus cadit, et Vilnaburgi in Cattorum finibus sepelitur. Hac clade

Adelbertus uictor grassatur.

data elatus Adelbertus, hostem longius insecutus, aut in syluas se recipere, aut foede concisum, uictoriam sibi relinquere compulit atque deuastata, per tres continuos dies, eius regione, aedibus, in-

An. Ch. 905.

A cendio, rapinis, cum sociis et praeda ingenti, Babebergam reuersus est.

906. *Babeberga ampliata*

IX. Parta hac uictoria, sequenti anno nihil rei bellicae administratum. Itaque Adelbertus, consilio de amplianda urbe explicito, antiquum eius ambitum dilatat, muros ad aliquam altitudinem excitat et praesentia sua et cohabitatione, non aedificiorum modo et ciuium B numero, sed opibus et obtentis nuper a se spoliis, mirum in modum auget. Et quo amplior urbis esset honor, nec ipse aliquid ad egregium eius decus omisisse uideri posset, insignibus auitis urbis *insignia auget*, armato homini caeruleo, in

et insignibus aucta.

campo aureo, addens *clypeum candidum* et in eo *aquilam caeruleam*, alis expansam et in altum uolantem, quam ipse et- C iam in clypeo aureo pro insignibus gerebat.

904.

Adelbertus citatur ad comitia Triburiensia, *bello uexatur,*

Proximo anno Ludouicus rex, celebre totius imperii concilium, *Triburias* cogit et *Adelbertum*, ob rebellionis et laesae maiestatis crimen, in iudicium ad dicendam causam, uocat; et cum non compareret, bellum eidem indicit, et *Tharissam* ad Moenum, primarium eius castrum, obsidet. Ea uero obsidione in D annum sequentem 908. se protrahente, cum rex uiribus suis parum proficere, nec castrum capere oppugnatione pos-

et ab Hattone circumuenitur

set: Hattonem, archiepiscopum Moguntinum, in consilium uocat. Qui, ut erat uersati ingenii homo, *desine*, ait, *animum affligere inanibus curis, ego ad te, Albertus in castra ut ueniat, artibus meis efficiam; tu, ne rursus inde euadat, cura-* E *to.* Nec mora ad eum in castrum Altenburgum conscendit, causam itineris sui exponit atque omnia, quae ad conciliandam cum rege concordiam pertinebant, disserit eidemque, ut secum ad regis colloquium descenderet, se eum uel in gratiam repositurum, uel incolumem restituturum, sub iurisiurandi religione promittit. Fidem habet episcopo prin- F ceps et, ut prius secum pranderet, amanter orat. Eo uero prandium abnuente, quod causam longioris morae praetenderet, mox inde, conscensis equis, iter ingressi sunt. Iam proximi erant loco, qui dicitur *Teürstadt*, iam suburbio Bambergensi, ut *Otto Frisingensis* scriptum reliquit, uel uico *Trunstadt*, ut habent Annales Wirceburgenses, (quod et uerisi- G milius est, et facilis error propter cognationem appellationum *Teuerstat* et *Trunstat*,) cum de longitudine itineris conqueri et, quod prandium prius oblatum respuisset, semetipsum incusare, incipit episcopus: tum Albertus doli ignarus, denuo coepit rogare, ut

ad imperatorem defertur.

reuersus in arcem cibum caperet. Quod cum utrique placuisset, in arcem reductus ab episcopo Abalbertus, laute eum et benigne tractat et, nulla deinde data

An. Ch. 904. uel accepta ab episcopo fide, ad regem Arex, ut opportunum auxilium laboranti *An. Ch. 909.* (sic)

in castra uenit. Quem ut ipse uidit, continuo in uincula coniici et, proceribus suis ad concilium accersitis, accusationem eius peragi iubet. Itaque criminum, quae in faciem obiiciebantur, multitudine obrutus, cum multum se purgaret et fidem episcopi, ob reditum in arcem iuramento se absolutum praetendentis, frustra imploraret, omnium consensu damnatus, capitali supplicio affectus *V. idus decembr.* et in templo arcis *Tharisiensis* sepultus iacet. Cum paulo ante, nempe *3. Non. Augusti*, Rudolphus Wirceburg. episcopus I. cum summa subditorum omnium gratulatione, ex rebus humanis ereptus atque ei DEDO, monachus coenobii Neostadiensis ad Moenum, suffectus esset. Oppida Adelberti, castella et praedia, inter quae etiam *Norimberga* fuisse creditur, successionis iure, partim ad maiores eius, Saxoniae duces, partim ad imperium, deuoluta sunt, id quod ex diplomate, inferius huic historiae in texto, conuinci potest. Haec de Hattonis in Adelbertum principem a nobis relata perfidia, his etiam uerbis *Otho Frisingensis* in Chronico suo attingit. *Iudicent*, inquit, *de hoc sacerdotis facto alii, quod uelint, et tanquam pro regni utilitate commissum tueantur; ego nullius emolumenti gratia, non solum quemlibet christianum fraude circumuenire, sed etiam in causa capitali loqui non debuisse, arbitror episcopum.* Pluribus *Luitprandus* in *lib. 2.* per Europam gestorum et *Witichindus* monachus in eo libro, quem de rebus Saxonicis scripsit.

a quo, consensu procerum, capite plectitur.

Dedo episc. Wirceburg.

Noriberga ditioni Babebergensi eximitur.

Hattonis perfidia ab Ottone Fris. facta.

IX. Caeterum *Adelbertus* uir magni animi et uirtutis eximiae fuit atque, inter omnes *Franciae* proceres, hoc uno nomine memorabilis, quod ex arce sua *Tharisiensi* coenobium eiusdem nominis condidisse fertur. Alii eum, post sumtum supplicium, in Moeni fluenta proiectum et paulo post in memoriam eius, ex aquis, hilari et quidem ea mente, extracti, *is ipse est*, (nostra uernacula lingua, der ist es,) coenobium ibi constructum et nomen *ab euentu* obtigisse, affirmant. Diploma uero a S. Henrico inscriptum ad annum 1010. anno regni sui octauo, aperte declarat, eodem tempore nullum adhuc ibi fuisse monasterium, quae recicenda esse, fidelis scriptoris, officio seruientis, in re dubia non putauimus, fide apud lectores relicta. Postero anno *Hungari*, noua praedandi cupiditate incensi, nouis denuo populationibus, in *Bauariam* et finitimas regiones, incurrunt easque rapinis et incendiis ita peruastant, ut populi formidine consternati, domibus et agris relictis, ad montes, firme et loca situs difficultate munita, confugerent. Itaque *Ludouicus*

Adelbertus coenobium Tharisiense condit.

Huius appellatio unde?

909.

Hungari denuo depopulantur Bauariam.

Quibus obui-

rex, ut opportunum auxilium laboranti patriae adferret, ingentes copias contraxit et, sequenti anno, aduersus hostem in aciem progressus, iusto cum eo confligere praelio instituit. Sed uictus in fugam coniectus, florentissimam partem nobilitatis Germaniae perdidit. In eo praelio, praeter alios praestantes duces, desideratus est *Gebhardus*, Franciae comes, B relictis *Ottone* et *Hermanno* filiis impuberibus, qui postea, inter caeteros Franciae principes, nobilitatis et uirtutis opinione claruerunt. *Hungari*, sublatis fausto belli successu animis, in Germanorum castra licentius insultare, minus impune iactare, caedibus, incendio et direptionibus omnia uastare, nec nisi ingenti pecuniae magnitudine a Ludouico C accepta, finibus excedere uoluerunt.

am it Ludou. imp.

910.

sed uincitur.

Gebhardus com. Franc. in praelio cadit.

Hungarorum immanitas.

Germania Hungaris tributaria.

X. Quae res cum autoritatem eius non parum diminueret et triste illud Adelberti principis spectaculum, multorum iam dudum animos ab illo auerteret, ex animi agritudine in morbum incidit, qua etiam insequentis anni initio, nempe *XII. Cal. Febr.* extinctus est. D Eo Ratisbonae apud *D. Emeranum* sepulto, imperii nomen a stirpe Caroli magni ad aliam nobilitatem delatum, et CONRADVS, *Franciae* dux, autore *Ottone* Saxoniae duce, ad quem illud deferebatur, rex designatus est, consentientibus omnium Germanico procerum uoluntatibus. Qui cum patrias sedes crematas, agros deuastatos et populos barbaE rorum metu dispersos esse uideret, castella in rupibus statuere, ciuitates, aduersus immanem hostium incursantium libidinem, firmis murorum ambitibus munire coepit ac *Norimbergam*, urbem Germaniae et totius Europae celeberrimam, postquam e triennio ante in Adelberti principis ditione esse desierat, ad imperium adiecit.

Ludouicus Imp. moerore uitam finit.

911.

Conradus I. rex eligitur.

contra hostes se munit

et Norimbergam liberam pronunciat.

F XI. Proximo anno Conradus rex, *Viretum* uicum, ad Moenum amnem, in agro Volcfeldensi positum, cum praediis aliis et possessionibus eidem proximis, coenobio *S. Gimberti* indulsit, quae permutatione deinceps ad ecclesiam Bambergensem accesserunt. Per eosdem dies Arnolphus, *Bauariae* rex, Burckardus *Sueuiae*, et Gisbertus, *Lotharingiae*, duces G et alii, a rege Conrado deficiunt et, accersito ex Gallia *Carolo* posthumo, nullo uirtutis eius merito allecti, sed tantum ominatione sanguinis Caroli magni, apud se gratiosi, regem eum constituunt.

912.

Dieretb pagus ecclesiae Bamb. accessit.

Arnulfus malus deficit a Conrado I.

Carolus posthumus rex salutatur.

XII. Postero anno *Conradus*, leuata Hungarorum mole Germania, *Vorchemium* in regiam uillam concedit et, ad resarcienda damna conuersus, ecclesiis studet, quae uim eorum passae erant, subleuandis. Ibi nouae ad coenobium 913.

S. Eme-

An. Ch. 913. S. Emerani accessiones factae et *Tuto* episcopus eius rei causa rescriptum ab eo impetrarat.

914. *Forestum ecclesiae Ratisbon. datum.*

XIII. Sequenti anno idem *Forestum*, oppido Sulzbacensi proximum, ecclesiae *Ratisbonensi*, ad damna ab Hungaris accepta restituenda, indulsit, quod ex diplomate apparet *anno 914.* regni sui quarto, VIII. Cal. Iun. indict. II. apud *Vorcheim* dato. Quod uero crebrius in hoc oppido conuentus agere soliti sunt imperatores ueteres, non ego causam fuisse arbitror, quod Babebergam uetustate superaret, ut *Munsterus* scribit; cum de urbis utriusque natalibus certo nihil constet: sed quod regia esset uilla et imperatores in suis et imperii, quam terris alienis, agere maluerunt.

Forchemii cur saepius celebrata comitia.

Hatto insidias struit Henrico Sax. duci,

XIV. Eo anno *Conradus*, nouo accensus odio in *Henricum* Saxoniae ducem, torque aurea capiti eius coepit insidiari, authore tanti sceleris Hattone, archiepiscopo Moguntino, cuius dolo Adelbertus princeps, non ita pridem a Ludouico capitis damnatus fuerat. Eo autem dolo prodito et Hattone, horribili funere, sublato, Henricus, quae iuris ipsius in Thuringia et Saxonia erant, per uim inuasit, eaque haud magno certamine ditionibus suis adiunxit.

at poenas dignas luit.

915. *Conradus I. bellum infert Henrico,*

XV. Cuius rei offensione Conradus, proximo anno, fratrem *Eberhardum* cum exercitu, aduersus eum in Saxoniam misit et bellum ei apertissimum intulit: uerum praelio acrius, quam constantius, inito, Francos ad unum uere omnes amisit et ipse conuersus, exigua copia in Franciam fuga se recipere coactus est.

sed minus feliciter.

In comitiis Ratisbon. an. 916.

XVI. Caeterum Conrado in hoc bellum auerso, cum principes ab hostilibus molitionibus nihil remitterent, postero anno, conuentu Ratisbonam coacto, hostes suos partim proscripsit, partim captos securi percussit et Bauariae ducatum fratris Eberhardi fidei gubernandum commisit. *Arnolphus*, Bauariae dux, accepta proscriptionis in se latae sententia, in *Carinthiam* secedit et ualida militum manu contracta, ad ulciscendam iniuriam, *Hungaros* ad inuadendam Germaniam exciuit. Qui ineunte anni proximi uere, infestas in *Bauariam* copias inducunt et *Arnolpho* in regnum restituto, in Franciam inde irrumpunt et solita crudelitate diripiunt, populabundi ad *Fuldam* usque progressi. Qua re Conradus exasperatus proximo anno *Ratisbonam* obsidione circumsedit et Arnolphi possessiones infestis uexare populationibus coepit. Eo uero clam ad Hungaros elapso, nulla difficultate, urbem et Bauariam uniuersam in potestatem adducit et sequente anno in *Franciam* et *Fagoniam* progressus, Hirsfeldi in coenobio natalem S. Iohannis Baptistae cele-

poenas sumit de hostibus.

Arnolphus malus proscriptus,

917. *Hungaros in Germ. reuocat, an. 917.*

magno suo damno.

918.

919.

brat. Ibi, in summo blandientis fortunae *An. Ch. 919* articulo, cum repentino morbo correptus, supremum diem sibi adesse sentiret, conuocatis Germaniae proceribus, author eis fuit, ut Henricum, Othonis Saxoniae ducis, cuius beneficio ipse ad imperium euectus erat, filium, regni successorem declararent, ad quem ipse etiam, per fratrem *Eberhardum*, sceptrum, coronam et alia *imperii insignia* misit, qui propterea, quod eum *aucupio* se oblectantem, ad fringillarum arcem offendisset, *Auceps* postea dictus est. Ab hoc HENRICO cum tres Othones et sanctus Henricus imperator, eiusdem ex Henrico filio abnepos, prodierint, uitas eorum et res gestas ac familiae in Bauaria propagationem, hoc primo libro persequi et in suos quoque annos et tempora dirigere conabimur. Vt Henrici fundatoris nostri genealogia et res aliae, hactenus minus cognitae, lectori melius et rectius innotescere queant.

Conradus I. moriens Henricum commendat proceribus.

eique imperii insignia tradit.

Finckenherd.

XVII. Post adeptum imperium Henricus ad sedandos in Germania motus conuersus, primo regni sui anno, qui in 920. incidit, intestinam aduersus se conflatam coniurationem, summa non solum prudentia eruit, sed etiam, quod ad memoriam insignius est, cum satis numerosa Saxonum manu, contra Arnolphum in aciem progressus, eum prius ad familiare colloquium uocauit et graui oratione permultum, ad pacem redire et regium nomen deponere, relictis ei terrae suae ecclesiis, haud difficile persuasit et statim sequenti anno, stabiliendae et reprimendae Slauorum saeuitiae fortiter institit. 921.

920. *Henricus Arnolphum in gratiam recipit.*

922. *Priuilegia Herbipolensia igne absumta*

XVIII. Proximo anno basilica Wirceburgensis conflagrauit et omnes ueterum priuilegiorum tabulae consumptae. Vnde Dedo episcopus, assumpto socio Poppone, comite Hennebergio, canonico, in Saxoniam transiit et ab Henrico, cum Quedelburgi esset, impetrauit, ut consumpta uetera regum monumenta instauraret. Quo facto Henricus et Carolus reges ad feriendum foedus *Bonnae* conuenere et Carolus, confectis tabulis, Galliam Belgicam, ut author est Otto Frisingensis, Henrico omnio dimisit. Quod tamen Nicolaus Vignierius non Caroli simplicis concessione, sed opera Giselberti, Lotharingiae ducis, cui Henricus Gerbirgam filiam in matrimonium collocauerat, contigisse affirmat.

923. *instaurantur ab Henrico. Henrici foedus cum Carolo simpl.*

924. *Hungari Germaniam denuo uastantes*

XIX. Proximo anno Hungari Franciam denuo adorti, cuncta ad Moenum oppida, castra et praedia, impotenti populatione diripiunt, atque inde ad exigenda tributa solita, in Saxoniam incurrunt. Sed, cum quendam e ducibus suis, a Saxonibus in reditu se obiici-

amisso duce

An. Ch. 924. iicientibus, forte captiuum factum, nulla ratione, nec ingenti etiam oblata pecuniae summa, redimere ab Henrico possent, pro eius liberatione inducias nouennales iurare, praedam ablatam dimittere et Germaniam continuo excedere, coacti sunt. *inde eiiciuntur.* Ab his ego basilicam Wirceburgensem inflammatam fuisse crediderim, nisi annales id superioribus annis accidisse declararent.

S. Vlricus eligitur episcopus Augustanus. 925.

XX. Postero anno Hildinus, episcopus Augustanus ex uita decessit, cuius in locum subductus *Vlricus*, comes Dilingensis, uir sanctitate et doctrina conspicuus, florere coepit.

Burckardus Sueuiae ducatum accipit, titulo coniugii. 926.

XXI. Insequente anno, Burckardo Sueuiae duce ad Nouariam in Italia nequiter interemto, Hermannus Franciae dux Gebhardi filius, uiduam eius uxorem duxit et totius Sueuiae ducatum cum ea adeptus est.

927. Heneti domantur.

XXII. Postero anno Henricus cohortes aliquot, ad bellum gerendum exercitatos, aduersus Henetos misit et crebris incursionibus fatigando eorum exercitum, intra fines se cohibere compulit et proxima hyeme asperrima, castris super glaciem positis, Brandeburgum urbem eorum primariam, quamuis ab oppidanis strenue defensam, expugnauit et, pulsis inde Vandalis, Marchionem instituit, qui fines imperii, contra Obotritorum et hostium aliorum impetus, defenderet. *Marchionatus Brandeburgi institutus.*

928. Daleminčii subacti.

XXIII. Postero anno populos *Dalemincios*, quos alii Dalmatos nominant, et Ditmarus inter Albim et Chemnitium fluuios habitasse scribit, in potestatem redegit; et sequenti anno Pragam, Bohemiae metropolim, imperata facere detrectantem, nactus, admoto excercitu circumsedit et tandem expugnatam, una cum duce Wenceslao, tributariam fecit. *929. Praga tributaria.*

930. 931. Dani et Poloni parent.

XXIV. Proximo inde biennio aduersus Danos et Polonos itum et, regibus illis ad obedientiam reductis, marchiam Sleswicensem, in Cimbriae Chersoneso, condidit et gentes eas ad Christi agnitionem et fidem adduxit, collocato in Holsatia episcopo, qui uiam eis ad christianae pietatis studia praemonstraret. *Marchionatus Schleswic. conditur. Holsati Christo nomen dant.* His addidit Marchiam orientalem, iisdem temporibus exortam et a regno Francorum, uelut membrum a corpore, diuulsam: *Marchiae orientalis ortus.* quam *Leopoldo*, sororis suae marito, attribuit et Austriacum marchionem adpellauit. *Leopoldus primus marchio Austr.* Fuit autem Leopoldus, Sueuiae princeps, natus e stirpe Adelberti, comitis Babebergensis, cuius prouinciae, cum, post capitis supplicium, a Ludouico Caesare irrogatum, distractae essent, familia quoque dissipata et in hoc Leopoldo in Austriam translata, marchiae orientali initium dedit. *ex stirpe Bambergensi.* Huius in matrimonio fuit *Richardis*, regis Henrici soror e qua nati *Poppo*, *An. Ch. 932.* archiepiscopus Treuirensis et *Henricus* marchio, paternae dignitatis heres: unde diui Leopoldi progenies propagata dicitur. Idibus octobris anni insequentis, Dedone episcopo Wirceburgensi uita functo, *Burckardus*, abbas Hirschaugiensis, ob eruditionis et pietatis, quam prae se ferebat, opinionem, in eius locum subrogatus est. *932. Burckardus, episc. Herbipol.*

933

XXV. Proximo anno Henricus, uenatione autumnali peracta, Quedelburgum in hiberna concessit. Cum igitur Hungari, finito induciarum tempore, in Saxoniam reuersi, cuncta ibi deuastare et tributum insolentius repetere, coeperunt: *Hungari rursus insolescentes* his raptim occurrendum ratus, etsi aduersa ualetudine affligeretur; appetente mediae quadragesimae spatio, ad *Mersenburgum* eos adiuit et memorabili praelio uicit, caesis quadraginta amplius eorum millibus, plerisque etiam captis. *funduntur.*

XXVI. Liberata hoc metu Germania et domesticis dissensionibus, quantum in praesens res ferre uidebatur, compositis, sequenti anno ludos equestres instituit, et certis priuilegiis et libertatibus confirmauit. *934 Ludi equestres celebrantur.* De his ludis, qui plura scire operae pretium existimat, uberes in promptu, patrio et latino sermone editos, habet commentarios. Nam publici iuris dudum sunt. Quare, cur hic prolixiores essemus et actum ageremus, non erat.

XXVII. Proximo inde anno Henricus, profectionem suscepturus in Italiam, in subitum morbum incidit, quo praeuentus, cum perficere, quod cogitauerat, non posset, VI. Nonas Iul. e uita decessit. *Henricus sepultus Quedlinburgi.* Quo apud Quedelburgum, in aede S. Petri, sepulto, OTHO filius, ab *Hildeberto* archiepiscopo Moguntino, Aquis rex Germaniae consecratus et, a praeclaris gestis, magni cognomen adeptus est. *Otto m. inauguratus Aquisgrani.* Quem cum initio gubernationis suae *Boleslai*, Bohemiae ducis, fratricidium et *filiorum Arnolphi* in Bauaria rebellio exciperet et, omnes fere Germaniae proceres in sui perniciem sustulisse animos, cerneret, omnium primum eam rem sibi conficiendam est arbitratus. *Bohemos infestans* Itaque, ut celeritate hostes imparatos opprimeret, ineunte uere *Esiconem* Ascaniae principem et paulo post eum Comitem *Hermannum*, duces cum exercitu in Bohemiam misit, quos ipse etiam insecutus, gentem eam partim cecidit, partim tributariam fecit *tributarios facit* et sequenti anno Hungaros, noui regis uires et fortunam experiri cupientes et infestis armis in Franciam et Saxoniam irruentes, fortiter repulit, praeda ingenti relata. *Hungarosque repellit, 935.*

XXVIII. His malis perfunctus, ut futuris seditionibus occurreret et spem re- *Arnulfi filios domat. 936.*

An. Ch. 936. regni inimicis suis adimeret, postero anno in *Eberhardum*, palatii comitem et *Tanquardum* fratrem suum, arma conuertit, *Ratisbonam* obsidione cinxit, eaque in potestatem adducta, Eberhardum cepit et captiuum adductum aliquamdiu in custodia tenuit. *capto Eberhardo.*

Vipach. 937. XXIX. Insequenti anno *Vipachium*, in Bauaria, ad riuulum eiusdem nominis, praedium, hodie basilicae Babebergensis praeposituram, Marquardo comiti, uasallo et familiari suo, attribuit. Diploma III. Idus Iulias, hoc ipso anno datum est, cum ipse adhuc Sippenueldae moraretur.

938. Franciae, Saxoniae et Lotharingiae duces rebelles victi pereunt. XXX. Proximo anno *Eberhardus* Franciae, *Henricus* Saxoniae et *Giselbertus* Lotharingiae duces, nouam coniurationem aduersus eum fecerunt et, collecto in Lotharingia exercitu, omnia ad bellum gerendum necessaria compararunt. Quibuscum prope Andernacum, ad Rhenum fluuium, congressus, acerrimo praelio eos uicit, *Eberhardus* caesus, *Gisbertus* fugiens in Rheno submersus et *Henricus* sauciatus Mersoburgum fuga elapsus est. Hoc bellum Hermanni, Sueuiae et Vdonis eius fratris, Franciae ducis opera et industria gestum fuisse, annales Wirceburgenses testantur. Quod tamen alii *Conrado* Franciae duci, cui sapientis cognomen fuit, ascribere maluerunt. Inde VIII. Cal. April. *Burchardus* episcopus, octauo pontificatus sui anno, mortuus atque in eius locum *Poppo* sublectus est. *S. Burchardo, episcop. Wirceb. defuncto, Poppo sufficitur.* Huius pater *Otho* Franciae comes et Wirceburgensis ecclesiae aduocatus siue praefectus, burggrafium nos dicimus, cum se unum fulciendis ruinis ruentis patriae imparem cerneret, consilium tam salutare, quam necessarium init et, consentiente ac permittente Othone rege, omnia sua bona et iura feudalia atque inter haec ipsum praeposituræ officium, uiuus dimisit et inter filios distribuit, ipsemet uita priuata contentus. *Otto Burggrau. eccl. Herbipol.* Caeterum hic Otho propagauit familiam comitum Hennebergensium in Francia, qui ab arce Hemebergia nomen tulerunt et in hunc usque diem comites Hennebergenses dicti sunt. *Stirps comitum Henneberg.* Hinc est, cur ego minus assentiar his, qui circa tempus Gothicae irruptionis in Italiam, quae in annum Christi 438 incidit, *Columnium* quendam ex Italia in eas regiones uenisse, arcem ibi exorsum esse et ab euentu nomen ei indidisse, asserunt, eo quod iam ante Franci, ut diximus, a Thuringiae populis aduersus Sueuos in auxilium exciti, ea loca omnia occupauerant. Accedunt huic comitum Hennebergensium propagini titulus et gentilia *insignia*, quae longo tempore cum burggrafiis Wirceburgensibus aequalia gesserunt. *Insignia Hennebergica.*

XXXI. Anno 942. *Henricus* Saxoniae dux, amissis conspirationis sociis, cum nullibi subsidium, sed irritum esse uideret, quidquid aduersus Othonem regem, fratrem suum et magistratum legitimum tentaret, ad fidem eius et clementiam sibi confugiendum ratus, commissorum deprecatus culpam est, et supplex ueniam ab eo et incolumitatem impetrauit. *An. Ch. 942. Otto Henricum fratrem resipiscentem in gratiam recipit.*

943. Lotharingiae ducatum, XXXII. Postero anno, qui ab ortu Christi fuit 943. *Henricus*, Giselberti Lotharingiae ducis, e Gerbirga coniuge, Othonis sorore, filius, e uita migrauit. Cuius rei dolorem *Vdo*, Franciae dux, tutor eius et Lotharingiae praeses, adeo acerbe tulit, ut non multis post diebus et ipse uiuendi finem fecerit. Horum funeribus perceptis, Otto rex *Conrado*, Franciae duci Lotharingiae, ducatum, cum Wormacensi comitatu, contulit et *Luidgardim* filiam ei in matrimonium collocauit. *confert Conrado, genero suo.* Quamuis Nicolaus Vignierius pro Conrado duce, Hermannum quendam ab Othone, hoc ipso anno, Lotharingiae praefectum notauerit. Proximo interiecto biennio, Otho conuentus, primum *Duisburgi* ad Rhenum, alterum *Casellis* in *Hassia* egit. *945. Comitia prima celebrat.* Ibi lis, inter *Conradum* Franciae et *Hermannum* Sueuiae duces, orta, decisa fuit.

946. XXXIII. Postero anno Otho *Gerbergae* sororis, quam, Giselberto extincto, *Ludouicus transmarinus*, Galliae rex coniugem suam effecerat, precibus incitatus, ingentem Saxonum manum in Galliam duxit et, Hugone Parisiorum comite, Adelheidis sororis suae marito, ad pacem petendam adacto, Ludouicum regno pulsum restituit et, sequenti anno, Bertholdo Bauariae duce sine prole moriente, ducatum fratri *Henrico* indulsit. *Ludouicum transmarinum, ab Hugone pulsum, in regnum restituit.* *947. Ducatum Bauariae fratri Henrico rixoso confert.* Is primo statim ducatus sui anno, Hungaris duobus praeliis superatis, in Italiam, principum imbecillitate et dissidio populorum allectus, traiecit et Aquileia in potestatem deducta, Ticinum contendit atque ingentibus, nemine prohibente, populationibus factis, ex Italia exercitum incolumem atque opulentum reduxit. Fuit autem Henricus iste, cognomine rixosus, Othonis regis frater, auus Henrici sancti, ecclesiae Bambergensis conditoris.

XXXIV. Eodem anno, *Danico bello* decreto, Otho cum expedito exercitu in Daniam iter instituit. *Heraldum Daniae regem* Eius belli haec occasio fuit. Marchione Sleswicensi, qui ab Henrico patre constitutus fuerat, per fraudem oppresso, *Heraldus*, Daniae rex, illam sibi ditionem asciuit. Quam iniuriam, maleficia et caedes ut ulcisceretur, omni ope eum adortus, praelio superauit, et ad christianam religio- *christianum factum.*

An.Ch. 949. imperio Germ. subiicit.

ligionem suscipiendam adductum, iugo A imperii sese submittere coegit.

Sueuiae ducatum 950. Luitolfo genero confert,

XXXV. Extremo inde anno Calend. Ianuar. *Hermannus*, Sueuiae dux, ex rebus humanis ereptus est: unde postero anno Otho rex *Idam*, filiam eius, *Luitolfo* filio, connubio sociauit et Sueuiae ducatum eidem contulit. Hujus Luitolfi et Idae coniugum, ex Othone filio, nepotes fuerunt *Bruno*, episcopus Ver- B densis, quem Saxonem, propinquum suum, Otho III. imperator Romae pontificem creauit, qui *Gregorius V.* est uocatus: Et *Eccardus*, marchio Saxoniae, interfectus a Lothario et Bennone Saxoniae ducibus, quod Henrico S. imp. rebellis et electioni eius aduersatus esset.

951. Berengarium regno exuit, sed, ducta in uxorem Adelheide, ipsi ducatum Lombardiae reddit.

XXXVI. Sequenti anno expeditio- C nem in Italiam aduersus Berengarium suscepit, eoque regno Italiae deiecto, *Adelheidem* Lotharii regis uiduam, e custodia liberatam, uxorem duxit et, proximo ineunte uere, cum ea in Germaniam se retulit, *Conrado* genero, (qui reliquias belli persequeretur, in Italia relicto. Huius consilio Berengarius, Othonem in Saxoniam insecutus et cum filio Alber- D to supplex ei factus, obtinuit, ut Augustae, die praestituta, *Lombardiae* ducatus sibi restitueretur.

952. Luitolphus aduersus Othon. patrem insurgit.

XXXVII. Postero anno LVITOLPHVS, patris Othonis secundis nuptiis inique secum agi, iratus, coniurationem aduersus eum iniuit. Huius causam, cum *Conradus* defendendam susciperet, Germania bellorum ciuilium motibus quati E coepta et ipse Moguntiae ab Othone obsessus, fidem et obsides dare coactus est.

Hungari Lotharingiam intrant 954.

Quibus nihilominus spretis, Hungaros eum sequenti anno ad arma sollicitasse et in Lotharingiam itineris faciundi potestatem concessisse, Sigibertus prodidit. At nos his, ut parum probabilibus, in medio relictis, Othonem Frisingensem insequimur, qui de ista Hungaro- F rum in Germaniam et Galliam initione siue irruptione, in chronico suo scripsit his uerbis: *Huius maxime concussionis* *inuitati* *auctor fuisse e Boiaria quidam Schirensis comes memoratur, qui tamen perfidiae suae poenas soluens, dum Hungaros incaute eductos morti exposuisset, ab eis tanquam traditor necatus est.* Loquitur

ab Arnolpho comite Schirensi.

autem, ut existimo, de *Arnolpho* Schiren- G sium comite, qui hac occasione Bauariae ducatum, quo cum fratre Hermanno exutus erat, se recuperaturum sperabat. Et hanc sententiam communi scriptorum consensione approbatam, Auentinus in Boiorum annalibus tradidit. Quod si obtinet, Conradus dux parum uerecunde a Sigeberto et quibusdam aliis authoribus, tanti sceleris insimulatur, qui, in proelio ad Augustam, pro patria se deuouere et uitam profundere non dubitauit.

An.Ch. 954. Luitolfus in gratiam recipitur.

XVI. Cal. Ianuar. Luitolphum, in Othonem patrem coniurationem fecisse et a reuerentia filiali decessum esse, poenituit et, nudis pedibus ad genua eius aduolutus, ueniam ab eo et misericordiam petiit et impetrauit.

955. Hungari Bauariam operientes trucidantur.

XXXIIX. Proximo anno Hungari, ex Gallia domum repetentes, Bauariam denuo cum tanta multitudine intrarunt, ut more locustarum eam operirent nec, nisi a terra absorberentur, aut coelo obruerentur, uinci se posse gloriarentur. Quibus Otho ad *Lycum* amnem, prope Augustam, cum expedito exercitu, occurrit et tantam eorum stragem edidit, ut parem a barbaris uictoriam Germani retulisse non memorassent.

Otto ducatum Lotharingiae confert, Brunoni fratri.

XXXIX. Post *Conradum*, eo in praelio interfectum et Wormaciae celebri funeris pompa sepultum, Otho *Lotharingiae* ducatum *Brunoni*, archiepiscopo Coloniensi, fratri suo, concessit et Henrico fratre mortuo, Bauariam *Henrico* eius filio indulsit. Hic *Henricus* Bauariae dux, *Hezilo* dictus, patria lingua, quod corporis pusilli esset, *Henricum*

Henrici S. Ortus.

sanctum, quem fundatorem et diuum tutelarem Babebergenses habent, a se procreatum heredem reliquit. Eodem anno *Adelheidis* peperit filium, qui postea OTHO secundus appellatus, patris regnum et imperium consecutus est.

Otto II. nascitur.

956. Luitolfus Berengarii tyrannidem coercens, 957. ex uulnere obit.

XL. Postero anno *Luitolphus* dux belli ab Othone patre aduersus Berengarium destinatus et cum lectissimo militum robore in Italiam missus, multas res feliciter gessit et Berengarii tyrannidem in tantum repressit, ut, eo pulso, omnem fere Italiam occupauerit. Proximo uero anno, dum bellum maiori ardore persequitur, ab Alberto Berengarii filio in pugna uulneratus VIII. Idus Septembr. ex uulnere est mortuus. Eius cadauer, Moguntiam delatum, Wilhelmus archiepiscopus frater in aede S. Albani sepeliuit.

Otho I.

XLI. Postero anno Otho paschale apud Ingelheim acto, nauem conscendit et, secundo Rheno Coloniam deuectus, ibi iuredicundo uacauit. Et sequenti anno Slauos bello petiit, et tam de his

Slauis oppressis, 959. pater patriae salutatur.

quam de Hungaris, celebri uictoria relata, *pater patriae* est appellatus. Per eosdem dies aegras in Germania mentes mortalium uehementer perculit, quod

Miraculo motus, templa et monasteria instaurat.

in multorum uestibus *cruces* animaduersae, in aliorum autem *leprae* quasi sordes conspectae sunt. Qua de re Otho permotus plurima templa et monasteria in honorem Dei atque sanctorum, alia instauranda, alia amplificanda, alia noua facienda suscepit.

960. comitia Herbipolensia celebrat.

XLII. Postero anno ad defendendam ecclesiae ditionem Romam accersitus, ge-

An. Ch. 960. contra Berengarium. generalem principum conuentum apud A Wirceburgum coegit, in quo ad eos de Berengarii tyrannide et suscipienda in Italiam expeditione retulit, atque con- *in quibus Otto filius rex declaratur.* sensu eorum OTHONEM filium, Germaniae regem declaratum, et die pentecostes, Aquis solenni ceremonia inunctum, *Brunoni* fratri Coloniensi et *Wilhelmo* filio, Moguntino, archiepiscopis, educandum et erudiendum commen- B dauit. *Ad comitia Ratisbonensia* Inde *Ratisbonam* profectus, per solenne Natalitium, alterum ibi principum conuentum habuit. Cuius initio *Poppo episc. Wirceb. accersitur.* etsi *Poppo*, episcopus Wirceb. regi admodum familiaris, caruerat, imbecillitate ualetudinis detentus: quia uero ad consilium adiuuandum adesse iussus, nec rex ullam acciperet excusationem, circa Calend. Ianuar. Ratisbonam ue- C nit et regi praesentiam suam exhibuit. Sed quod morbus indies ingrauesceret, doloris acerbitate uictus, 18. Calend. Febr. uitae finem fecit. Eius corpus, Wirceburgum delatum, domus saluato- *Popo II episc. Herbipol.* ris recepit et *Poppo II.* comes Hennebergius, sanguinis illi coniunctione propinquus, ad postulationem Othonis, in priuilegii nuper abs se dati consentien- D tibus omnium uoluntatibus, in eius locum sublectus est. Conuentu inde dimisso, per Tridentinas Alpes, in Italiam transiit et, singulis fere ciuitatibus in potestatem receptis, Natalem domini *Otto I. Romae coronatur.* Papiae celebrauit; unde *Romam* progressus, imperialem coronam, a Ioanne
963 *Berengarium obsidet.* Pontifice, accepit ac postero anno, ad premendum, in monte Leonis, obsidio- E ne Berengarium, processit. Vbi cum ageret et oppidum summa ope obsideret, pontifex, ab eo alienatus, tacito se, cum Alberto Berengarii filio, foedere iunxit et eius defectionem sollicitauit. Qua de re Otho, exercitus parte in obsidione relicta, cum altera Romam con- *Ioh anni pontifici renuenti Leonem VIII. substituit,* tendit et pontificem, cum thesauro S. Petri auerso, clam urbe excessum, reuocauit; F et cum post tertiam denunciationem non compareret, conuocatae synodi authoritate, pontificatu, eum mouit, et Leonem VIII. in eius locum substituit. Qui Romanorum pertaesus inconstan- *a quo ius eligendi pontificem accipit.* tiam, in eadem adhuc synodo, *Adriani* pontificis exemplo, ius eligendi pontificem in imperatorem transtulit. Extat decretum *dist. 63. c. in synodo.*

964 *Berengarium deuictum Babeberg. ablegat.* XLIII. Postero anno *Berengarium* persequutus est et crebris oppugnationibus fatigatum et ad deditionem coactum, una cum *Willa* uxore, ad castellum Babeberg. (sic *Vespergensis* nominare solet,) relegauit, ubi biennio post uita functum et regio more sepultum, Reginonis continuator prodidit. Licet qua urbis regione sepulturae locus fuerit, nullis suspicionibus assequi pos- A sim, ut nec de eo loco constet, cujus idem *An. Ch. 964.* author meminit, et *Willam*, post obitum mariti religionem ingressam, asserit.

XLIV. Natalitio inde festo *Papiae* *Benedictum V pontificem custodiae tradit,* celebrato, in Germaniam se retulit et BENEDICTUM V. quem pulso *Leone* Romani pontificem constituerant, secum adductum et Hamburgum relegatum, *Adeldegi* archiepiscopi custodiae B permisit. Sed quod, uix abducto post quadriennium ex Italia exercitu, tribus nouis Italiae curis affligeretur, defectione *Lombardorum*, morte *Leonis* et uiolatione *Ioannis* XIII. pontificis, primo quoque tempore Italiam repetendam arbitratus, *Burckardum* Sueuiae ducem cum exer- 966 citu praemisit, quem ipse sequenti anno *repetit Italiam.* est insecutus et, causa seditiosorum co- C gnita, tam in hos, quam in ecclesiae turbatores, seuerissime animaduertit et proximo anno uenientem ad se, cum regio comitatu, OTHONEM filium in i- 967 pso die natalitiorum solenni, per *Io-* 968 *annem* pontificem, insignibus augustali- *Othonem fil. coronari facit ob Ioanne pontif.* bus decorari fecit et, missis inde cum eo aduersus Graecos in Apuliam et Calabriam selectis copiis, ipse, ob nuncia- D ta, post *Wilhelmum* filium mortuum, matris *Mathildis* aliorumque principum, acerba ex Germania funera, eo ipso anno praecedente, ut *Albertus* abbas *Stadensis* in chronico prodidit, in Saxoniam reuersus est. Vbi cum uenae metallicae apud *Bructeros* ad *Goslariam* repertae essent, oppidum illud cum regia mirifice exornauit. Magdeburgi E sedem archiepiscopalem et Germaniae *Achiepiscopatum Magdeburg. et Germ primatum erexit.* primatum instituit ac lege sanxit, ut in choro summae basilicae nullae sanctorum, nisi solius Christi imago esset et in altari bibliorum uolumen semper haberetur apertum. Sequenti anno 969 Henricus sanctus, Bauariae dux, eccle- *Henrici S. natalis.* siae Babebergensis fundator, patre *Henrico* Hezelone et *Gisela* matre *Conradi* F Burgundiae regis filia, *Abudiaci* est natus.

XLV. Ad *XV. Cal Nouembr.* anni pro- *Adelbertus primus Archiepisc. Magdeb* ximi, Otho *Adelbertum* Treuirensem, ut *Ditmarus* et *Helmoldus* scribunt, sanctitatis atque doctrinae singularis, Magdeburgensem designandum archiepiscopum curauit, quem Romam deinde, cum ipso imperatore uenientem, pontifex *Romae pallio decoratur et crucem prae se ferendi potestatem accipit.* pallio exornauit, et crucem prae se ferendi potestatem indulsit: et postero, legatum ad *Ioannem* Cemissem, Nicephori in regno successorem, Constantinopo- 971 *Constantinopolim ablegatur,* lim ablegauit et *Othoni* filio, *Theophaniam* eius neptem, Romani filiam, in matrimonium poposcit, neque aegre admodum obtinuit. Vnde sequenti anno *Ro-* *ut proxenetam agat Theophaniae* *mae* sponsalia, magnifico apparatu, celebrata et ipsa, a *Ioanne* pontifice, coronata atque augustae titulo decorata fuit. 972

XLV. Qui-

An. Ch. 972. Otto M, in Germaniam reuersus 973.

XLV. Quibus omnibus ita rite peractis, cum filio et nuru ex Italia in Germaniam abiit et proximo anno, paschale *Quedelburgi* acto, ascensionis domini festum *Martinopoli*, de more, celebrauit. Inde *Memdenam* processit, ubi postridie pentecostes, repentino morbo correptus, e uita discessit. Eo Magdeburgi in aede S. Mauritii sepulto, OTHO filius a principibus et populis iterum rex reclamatus, imperium, quod cum patre prius gesserat, solus exercuit et principes ac caeteros imperii ordines officia, quae debebant, summo studio praestare, obedientes inuenit. Solus HENRICVS Hezelo, Bauariae dux, patruelis, libidine imperii prope haereditaria stimulatus, authoritatem eius despicere et Ratisbonae se regem nominare instituit.

obit et Magdeburgi sepelitur. Otto II. unanimi consensu denuo rex renunciatur, solo Hezelone patrueli se ei opponente:

ideoque in comitiis 974. ducatum Bauariae Othoni Sueuo confert, 975. Henrico ueto S filio Babebergam et Ratzingau largitur.

XLVI. Itaque postero anno, coram uniuersis totius imperii proceribus, ad dicendam causam adesse et regium nomen deponere coactum, exilio mulctauit et *Bauariae* administrationem *Othoni*, fratris Luitolphi filio, Sueuiae duci, commendauit. Postero uero anno, rogatu *Adelheidis*, augustae matris, *Henrico* sancto nepoti suo, eiusdem Henrici exulis filio, urbem *Babebergam* et caetera bona, quae in *Radenzgauiensi* agro Adelberti comitis fuerant, et iure sibi hereditario obuenerant, est largitus.

976. Otho II. ecclesiae Wirceburg. parocciam Vorchemiensem addicit. 977. Lotharingiam ut beneficium tradit Carolo. 978. ideoque a Lothario Gall. rege. bello afficitur. 979.

XLVII. Eo inde, qui proxime secutus anno, noua ecclesiae Wirceburgensi beneficia indulsit, et *Popponi* episcopo parochiam apud *S. Martinum* in *Vorcheim* concessit et, proximo anno, CAROLO, Lotharii regis fratri, amitino, ex Gallia euocato, *Lotharingiam* tradidit, ea tamen lege, ut per hoc beneficiarius imperii effectus, eam tanquam Germaniae prouinciam possideret. Vnde anno 978. *Lotharius*, recuperandae Lotharingiae cupiditate incensus, tanta celeritate copias contraxit et in Lotharingiam traduxit, ut Othonem imperat. Aquis, nihil minus exspectantem, pene oppresserit. Quam iniuriam ut uindicaret, animo incitatus, sequenti anno Galliam inuasit, *Parisios* obsedit et suburbia incendit, sed in reditu Axonae fluminis inundatione impeditus, ab hostibus, exercitum a tergo insequentibus, maximo incommodo affectus est.

Otho III. Carinthiae duci donat aliquot praedia.

XLIIX. Anno 980. THEOPHANIAE coniugis augustae rogatu, *Othoni*, Veronensium et Carinthiae duci, *Otmanicam*, *Blesindorfiam*, *Gatisicham*, uillas et quadam alia praedia indulsit, quibus postea ecclesia Babebergensis beneficio affecta fuit. Extat diploma *IV. Cal. maius*, *indict. VII.*

Cur pallida mors Saracenorum dictus.

XLIX. Anno 981. arma in Italiam conuertit et, pro recuperanda *Apulia* et *Calabria*, graue cum Graecis et *Saracenis* bellum iniuit; sed, Romanis et Beneuentanis aciem turpiter deserentibus, dum natatu salutem quaerit, a nautis captus, sed non agnitus, beneficio graecae linguae euasit. Instauratis itaque copiis et rebus aliis necessariis comparatis, sequenti anno hostem acrius est adortus, et tanta internecione eum deleuit, ut cladem, relictis domi uxoribus et liberis, non profugus aliquis e praelio, sed ipsamet uictoria, nunciarit. Vnde *pallida mors Saracenorum* dictus est. Obiit Romae uenenata sagitta, uel, ut *Sigonius* scribit, tristi animi aegritudine labefactatus, *VIII. idus Decembr.* sepultus in porticu basilicae D. Petri, introeunti templum ad laeuam.

An. Ch. 979.

983. Romae diem claudens tumulatur.

984 Otho III. uix duodecennis imperator creatus, aemulos suos prudenter subruit.

L. Vnde anno 984. OTHO filius, uix duodecimum ingressus annum, in eius locum imperator constitutus et Aquis, per *Ioannem* archiepiscopum Rauennatem, consecratus est. Non caruit tamen electio eius controuersia: aemulos imperii habuit in *Germania* HENRICVM Hezelonem Bauariae ducem, in *Gallia* LOTHARIVM Francorum, et CRESCENTIVM in *Italia*: quos tamen summa animi prudentia deuicit, et postero anno celebrem principum conuentum *Babebergae* habuit. Inter caetera ibi edicta, *Patauiensem* ecclesiam, ob crebras hostium incursiones ad solitudinem pene redactam, nouis muneribus et concessionibus honestauit, quod apparet ex diplomate, Babebergae dato *anno 975. Cal. Octob. indict. XIV.* rogatu Theophaniae, augustae, et matris Henrici sancti Bauariae et Henrici Carinthiae, ducum nepotum *X. Cal. August.* Poponi episcopo Wirceb. mortuo, HVGO Franciae dux subrogatus est. Proximo inde anno cum exercitu in *Bohemiam* irrupit et late populari omnia coepit. Bohemi praediis et incendiis, in finibus suis factis, exterriti, sequenti anno legatos pro pace ad eum miserunt et, grandi pecuniae summa soluta, inducias impetrarunt

984. In comitiis Babebergensibus ecclesiam Pataviensem muneribus adauget,

Poponi episc. Wirceb. Hugonem substituit,

Bohemos bello uexat. 987.

988. Hugonem mortuum excipit Bernwardus, sub quo ingens fames extitit.

LI. Post triennium Hugone episcopo rebus humanis erepto et BERNWARDO, *comite Rotenburgio*, Richardi filio in eius locum suffecto, saeui admodum imbres et foedae tempestates fuerunt, quas aestas sicca et calida ac rerum omnium penuria est consecuta. Sequenti anno *Otho* resurrectionis dies Quedelburgi celebrauit et, ueniente ad se Hugone Marchione, Brandeburgum urbem a Wandalis occupatam obsedit, atque ad deditionem coegit. Postero *S. Vlricus* episcopus Augustanus, propter sanctissimae uitae famam, post mortem, a Ioanne pontifice, in numerum diuorum descriptus est. Eodem anno *Wolffgangus*, episcopus Ratisbon. GERBIRGAM Henrici Hezeli Bauariae ducis filiam Hen-

989. Otto III. Brandenburgum Vandalis eripuit. 990. S. Vlricus canonisatus. Gerbirga Henrici S soror.

An. Ch. 990. Henrici sancti sororem, sacro abs se lauacro tinctam, diuino cultui destinauit et monasterium ei Ratisbonae ad urbem aedificari, Romualdo, ad *diuum Emeranum* abbate, adiuuante, instituit et, cum
praeponitur nouo monasterio ad D. Emeranum,
994 iniisset annus 994. nulla re, nisi hyeme saeuissima insignis, monasterium absolutum luculentissimis possessionibus exornauit et, aggregatis in uitae communionem uirginibus, abbatissam praepo- B suit, nec ita longe post moriens uitae suae sanctitatem, multis miraculis editis, comprobauit. Ex quo corpus eius summo honore haberi coeptum est.
miraculis clara.

995 LII. Proximo anno, Henrico Hezelone Bauariae duce mortuo et Ratisbonae apud D. Emeranum sepulto, HENRICVS filius, in ducatu successor, Babebergam urbem suam nouis aedificiis et C amplis honorum muneribus instruxit, et adductos secum e Palatinatu comprouinciales, quos Ambergenses fuisse annales perhibent, feudis aliquot in Francia honestauit et publicorum munerum praefectos effecit, a quibus celebres *Monetariorum*, *Hellerorum, Melberorum* et aliorum, familiae sunt in hac urbe propagatae. Et sane mihi aliud ex D alio cogitanti in mentem uenit, aliarum quoque familiarum a publicis eiusmodi muneribus orta uideri posse primordia, et, si probe cognitum habeo, *Thelonneariorum* et similium: sed rei incertæ, incetus esse author nolui.
Sanctus Henricus Bau. dux Babebergam instaurat
et beneficiis ornat conterraneos.
Celebrium familiarum Bambergensium ortus.

996 LIII. Sub idem tempus Henricus sanctus e D. Wolfgangi oraculo Romanum se imperatorem fore, in somnis accepit, E quod sine graui piaculo reticeri non potest. Cum is *Ratisbonae*, quae tunc regia Bauariae ducum erat, die quodam summa animi intentione preces ad Deum fideliter funderet, repentina somni suauitate correptus, in quiete se Deum in aede *D. Emerani* ad sepulchrum *S. Wolffgangi* orare, et eundem audire sibi uisus est, qui dixit, literas huic mu- F ro inscriptas, Henrice, diligenter lege. Erant autem ibi scripta haec duo verba: POST SEX. Itaque hoc uiso fluctuantem et, quidnam id sibi uellet, anxie perquirentem, cum mortis cogitatio subiret, quippe cui post sex dies mors obeunda foret, res suas domesticas disponit et ad perferendam Dei uoluntatem animum praeparat. Effluxo autem G sex dierum spatio, cum nihil adhuc in se infirmitatis aut molestiae persentiret, ad totidem menses, demum etiam ad annos totidem, id uisum spectare arbitratur. Delicta sua sacris precibus et piis largitionibus expiat seque deinceps tam pie et sancte gerere instituit, ac si singulis momentis ex hoc saeculo sibi emigrandum esset. Caeterum rei euentus id uisum postea exposuit, cum post
Visio S. Henrici
de obtinenda post sexennium, imperatoria dignitate.

reuolutum sexennium, tum humano, tum diuino consilio, ad culmen imperialis honoris eueheretur. *An. Ch. 996.*

LIV. Eodem anno imperator, querelis *Ioannis* XV. pontificis, de *Crescentii* iniuriis ad se allatis, permotus, animum ad pacandam Italiam appulit. Itaque Moguntia digressus et cum exercitu alpes emensus, cum Iohannem pontificem mortuum audiisset, Romam magnis itineribus ire contendit et iure usurpato, *Brunonem* Saxonem, propinquum suum, episcopum Verdensem, pontificem declarauit. Is *Gregorius V.* est uocatus. A quo, cum die pentecostes imperii diademate esset redimitus, *Bernwardum*, episcopum Wirceburgensem, Constantinopolim ad imperatorem *Constantinum* misit, ut filiam eius sibi in matrimonium postularet. Is in itinere, assumpto *Ioanne Placentino* episcopo, profectus incidit in morbum, *Achaiae*, a quo non conualuit. Vita decessit *XII. Cal. Octob. Marianus Scotus* in Insula Euboea eum sepultum scribit.
Otho III. in Italiam profectus,
a Gregorio V. quem pontificem creauit coronatur.
Constantini Imp. orient. filiam per legatos ambit.

LV. Sequenti anno OTHO, cunctis passim in Italia rebus pro imperii dignitate et utilitate constitutis, in Germaniam abiit. Sed uix eam attigerat, cum CRESCENTIVS uetere dominandi libidine stimulatus, *Gregorium* Pontificem acerbe exagitare, sede eum pellere et alium substituere incepit. Eam iniuriam *Otho* ulcisci cupiens, proximo anno in Italiam se retulit et, *Gregorio* pontifice sedi restituto, *Crescentium* captum ac manifeste damnatum, supplicio affecit, *Ioannem* uero episcopum, luminibus prius exutum, pontificatu simul et uita priuauit. Inde ad restituendum Germanici imperii statum, seditionibus eiusmodi et defectionibus admodum labefactatum et laceratum, conuersus, illam sanctionem de imperatoria electione et formula eligendi imperatoris instituit, hacque ratione bellorum ciuilium causas praecidit, et exter s ad imperirium aspirandi spem intercepit. Eum honorem detulit ad tres antistites, *Moguntinum*, *Coloniensem* et *Treuirensem:* et ad quatuor saeculares principes, *Marchionem Brandeburgicum, palatinum Rheni, Saxoniae* et *Bohemiae ducem*. Moguntinus* appellatur *cancellarius Germaniae*, Coloniensis *Italiae*, Treuirensis *Galliae* et *Arelati*. Brandeburgicus *Camerarius*, Palatinus *dapifer*, Saxo *ensifer*, Bohemus *pincerna*. Hanc constitutionem *Gregorius* pontifex probauit et confirmauit atque ut electio noui regis per solos Germanos, et in personam Germanis parentibus ortam, fieret, edicto curauit. Caeterum *uariae* sunt de hac Othonis sanctione authorum *opiniones*, quibusdam eam ad annum secun-
997 *Eo Germaniam uix attingente,*
Crescentius Romae nouas turbas ciet
998 *hinc illuc reuersus rebelles punit,*
Sanctionem edit de imperatore eligendo per septemuiros.
et electorum regni officiis,
quae a Gregorio V. confirmatur,
ab aliis uero in dubium uocatur.

An. Ch. 998. dum post millesimum, aliis ad *Friderici II.* Imp. et *Gregorii X.* pontif. tempora reiicientibus, reliquis de ea prorsus dubitantibus. Quia uero Gregorius V. *XII. Calend. Mart.* anni insequentis diem suum obiit et *Otho* imperator proximo triennio post eum est subsecutus, horum sententia, ut falsa, obtinere neutiquam potest. Nisi quis haec ita accipere et interpretari uelit, quod tum demum primo per principes electores sit facta electio, in persona *Henrici* Bauariae ducis idque anno primo supra millesimum. Qui uero de ea dubitant, iis inferius suo loco respondebimus.

Taginoni confirmat praedium quoddam Ratisbon.

LVI. Eodem anno OTHO *Romae Indictione*, ut uerba diplomatis habent *XI.* rogatu *Henrici* ducis, consanguinei sui, *Taginoni*, eius sacellano, praedium quoddam Ratisbonae, inter ecclesiam S. Dei genitricis, ad ueterem aediculam et curtem S. Ruperti situm, confirmauit et

999 *et in Saxoniam se recipiens,*

postero anno, post perlustratam Tusciam et Romaniolam, *Quedelburgum* in Saxoniam se recepit. Ibi sequenti anno *VIII. id. April. indict. XIV. anno regni sui XVI. imperii IV.* precibus *Henrici*, episcopi Wirceburgensis inductus, eidem Taginoni *Prisingam* uillam, ad Regi et Danubii confluentes indulsit. Eo in loco sanctus Otho episcopus postea monasterium condidit, clarum hodie pietatis eius monumentum.

eidem Prisingam concedit, postea monasterium.

Inde in *Poloniam* se contulit et, uoti persoluendi caussa, *S. Adelberti*, non ita pridem sacro martyrio affecti, *sepulchrum* uisitauit. Vbi a duce *Boleslao* amplissimae pompae ac humanitatis genere acceptus est, unde ipse uicissim referendae gratiae studio incensus, ad nouae dignitatis fastigium euectum, eum ex duce primum Poloniae *regem* uocauit, et *amicum imperii* salutauit, uniuersa, quae conuenerat, Polonorum nobilitate applaudente et ad tantae rei spectaculum prae laetitia gestiente.

S. Adelberti sepulchrum uisitaturus a Boleslao Pol. duce splendide excipitur, quem regis et amici imperii titulo decorat.

LVII. Inter haec noui in Italia tumultus excitati sunt, Italis imperii decus ad Germanos translatum acerbe ferentibus et Saracenis Campaniam misere deuastantibus.

Propter nouos tumultus

1000 Quod ubi Otho cognouit, incredibili celeritate tanta terrarum interualla emensus, in Italiam se retulit et, pulsis inde deletisque Saracenis, circa domini natalitia Romam uenit. Vbi in tantum uitae periculum coniectus, ut in capitolio a ciuibus obsideretur.

in Italiam properans, Romae a ciuibus obsidetur:

Ea re accepta, HVGO, marchio Brandenburgensis, ex Hetruria Romam accelerat et, adducto secum HENRICO Bauariae duce, senatum adit, obtestatum, ut ciues ab armis reuocaret et pacis conditiones admitteret: se operam componendae paci nauaturum et, quod e re utriusque partis esset, publico nomine consulturum.

et Hugone Brandenb. 1001. *et Henrico Bauaro*

Senatus, ne plus furere, quam agere uideretur, re cum ciuibus deliberata, per simulationem, Hugoni et Henrico *arbitris*, pacem inter se et imperatorem conciliandi potestatem facit. Dum igitur oratione populum detinet Hugo et ad pacis studium cohortatur, imperator de hoc prius edoctus, mutata ueste, per occultos capitolii cuniculos, Roma eductus, cum Henrico duce per eosdem cuniculos est secutus.

opitulantibus elabitur,

De quo facto, cum Romani postea eum insimularent, per internuncium respondisse fertur, tutius et honestius fuisse, imperatorem e manibus eorum ereptum esse, quam uiolento populi impetu trucidatum, quod nulla re, nisi interitu urbis, expiari potuisset. Hac ratione elapsus Otho, dum matura ulciscendae contumeliae consilia init, in medio rerum conatu, ut res humanae instabiles, *chirothecis* ueneno infectis et ab *uxore Crescentii* missis, *V. Cal. Febr.* extinctus est. Cadauer eius *Henricus* Bauariae dux, in regno successor, in Germaniam deferri curauit. Intestina *Augustae*, corpus *Aquis* sepulturae mandatum fuit.

1002 *paulo post intoxicatus moritur.*

LIIX. Othone sine heredibus mortuo, HENRICVS Bauariae dux, *Henrici Hezeli* illius, de quo diximus, filius, cognomento *sanctus* et *claudus*, a principibus electoribus rex creatus *et VIII. idus Iun. Moguntiae* a *Willigiso* archiepiscopo, sacra unctione in regia dignitate consecratus est, tunc primum obseruata electionis sanctione ab Othone instituta.

Henricus S. ab 7. electorib. rex salutatus Moguntiae inungitur.

Dominatus eius ab initio seditiosus et turbulentus ac rebellionum plenus fuit, et bella non parua cum rebellibus gerere coactus est. Quippe *Henricus*, Austriae marchio, de regno cum eo contendere instituit atque adeo in eo perseuerauit, ut, quod uiribus suis tentare uix posse uideret, id aliena sibi uirtute obtinendum, putarit. Nam regis fratrem *Brunonem*, Bauariae ducem et alios acriores belli socios, ad ferendum auxilium exciuit. Molitus est id quoque temporis res nouas in Italia *Ardoinus*, Valpergensis Eporediensium et *Ecbertus* Saxoniae marchio: ille *rex Italiae* aduersus Henricum electus et coronatus, hic iuuenili audacia rebellis ei factus.

Aemulos habet Henricum Austriae marchionem et Ardoinum Italum,

Horum itaque conatibus ut obuiam iret et tantam in eis perfidiam ulcisceretur, sequenti anno per Bauariam in *Austriam* progressus, thesaurum et supellectilem omnem pretiosam, modico cum exercitu, praemisit. Quam cum hostium equitatus, eruptione facta, ad *Heresburgum* intercepisset: Henricus arcta obsidione cinxit et ad deditionem ac praedae restitutionem coactam, militibus diripiendam et cremandam dedit, ac marchionem

Henrico obuiam procedens 1003 *supellectilem amittit, quam tamen recuperat.*

An. Ch. 1002. *Henrico Austr. capto.* onem in potestatem adductum, in castro Gibichstenae, ad fluuium Salam, diligenti costodiae tradidit, vniversa eius ditione occupata et aliis in feudum collata. Per eosdem dies *Ecbertus*, Saxoniae marchio, a Lothario et Bennone fratribus Saxoniae ducibus occisus, et per eius caedem Henricus Saxonici belli solicitus fuit. Vnde in Franciam reuersus, *Babebergae* natalem S. Dei genitricis solenni pompa celebrauit et, ut Deo, cuius beneficio uitam et regnum retinuerat, se gratum ostenderet, *monasterium* in oppido *Vorchehnensi* amplissimum ecclesiae *S. Ioannis Baptistae* in Haugis, Wirceburgensi indulsit et mox inde, reconciliatis reliquorum Germaniae principum animis, CVNIGVNDAM *Sigefridi*, comitis palatini et *Heduiges* coniugum filiam, matrimonio sibi copulauit et *Babebergam*, dotis nomine, ut *Ditmarus* scribit, ei obligauit. Quae postea foemina insignis et summae uirtutis euasit, ad singularem pietatem egregia laude castitatis et religionis adaucta.

Monasterium in Vorcheim. ecclesiae S. Ioannis in Haugis donatur.

S. Cunigundam ducit in matrimonium cui Babebergam dotalitium constituit,

1003. *eamque Paderbornae coronari facit.* LIX. Proximo anno in Saxoniam profectus, *Quedelburgum* triumphantis in modum iniuit. Ibi resurrectionis festum, pentecostes uero dies *Halberstadii* celebrat, et menses aliquot constituendis rebus absumit. Inde Corbeiam uersus iter instituens, *Cunigundam* reginam obuiam habuit, et cum ea *Paterbornam* se contulit, ubi a *Willigiso* archiepiscopo Moguntino coronata et *Sophia* regis soror antistita Paderbornae consecrata fuit. Et quoniam *Vandali* occidentales et caeterae *Slauorum* gentes, importunitate et auaritia praefectorum icti, iugum excutere iracunde tentarent et doctrinam christianam, quam sub Othone I. didicerant, abiicerent, eamque non ad salutem animorum, aut libertatis dulcedinem, sed ad seruitutis auctoramentum tradi iudicarent, expeditionem aduersus eos suscipere, D. *Adriani martyris* gladio, qui Walbergae asseruabatur, sese accingere et conuocatum exercitum in *Mersenburgicum* agrum instituit ducere. Ibi cum episcopatum Barbarorum incursionibus dirutum et ad nihilum pene redactum uideret, gemebundus inquit: *Christe potens bellorum et tu D. Laurenti martyr, polliceor me tibi ex animo seruiturum et locum istum, tuo dedicatum nomini, modo desolatum, in pristinum dignitatis statum repositurum, si tuo beneficio uictoriam ab hostibus retulero, eosque sacris tuis rursus adiecero.* Haec cum orasset et primus hostium aduentus ei nunciatus esset, ad diuinam precationem conuersus, opem Dei precibus exposcere, exercitum sacra eucharistia munire et ex psalmo, uerba illa instituit orare:

Vandalis et Slauis, fidem et obedientiam detrectantibus,

obuiam it, D. Adriani gladio cinctus.

Apud Mersburgum,

S. Laurentio uouet,

et oratione ad Deum fusa

An. Ch. 1003. *Deus, qui conteris bella, ab initio, eleua brachium tuum super gentes, quae cogitant seruis tuis mala: disperge eas in uirtute tua et destrue eas, protector meus: pone illas ut rotam et sicuti stipulam, in facie uenti.* Quibus uerbis maximum dimicandi ardorem iniecit omnibus, et ipse erectior factus, statim in hostem incurrit et praelium, intuentibus omnibus, tanta uirtute ac felicitate commisit, ut breui, repentino quodam quasi fulmine, uniuersum hostium exercitum dissiparit ac fregerit et, sine effusione Christiani sanguinis, gloriosissime de illis triumpharit. Hanc autem uictoriam non humano auxilio, sed praesenti *S. S. Laurentii*, *Georgii* et *Adriani* martyrum subsidio partam esse, pro comperto est. Etenim qui cum eo in castris erant, dictos martyres cum *Angelo armato* exercitum eius praecedentes, acri sese impetu in aciem gentilium incitantes ac ui et uirtute sua cuneos eorum, tanquam coelesti quodam fulmine perrumpentes, uidisse perhibentur. Quo uiso *Henricus* exhilaratus, sublatis in coelum oculis et manibus, ita precatus est: *Benedico, Deus, rex coeli et terrae, qui superbis resistis, et humilibus das gratiam, qui custodis diligentes te, glorificatus es in gentibus, propter datam nobis de coelo uictoriam*, ac mox inde aduersus caeteros Slauorum gentes, imprimis uero BOLESLAOS duos, alterum *Poloniae regem*, alterum *Bohemiae ducem*, progressus, non minori felicitate eos profligauit et ad obedientiam praestandam ac uetera iura tuenda coegit.

congreditur cum hostibus

uictoriam quereportat,

diuis martyribus auxiliantibus.

Hinc gratias Deo persoluit,

Poloniae regem et Bohemiae ducem profligat.

LX. Hinc in unum *Ardoinum* conuersus, exercitum in Italiam duxit, et apud subalpinos in campo Fabricae bis cum eo marte ancipiti concertauit. Eo in bello captus et deceptis custodibus elapsus, cum de muro se praecipitasset, laxato crure, postea *claudicasse* dicitur. Sunt qui haec ad annum tertium decimum supra millesimum referunt, sed praeter omnem rationem, cum eo anno ad *Campisium* felicius pugnarit Henricus et, post Ardoinum superatum, *conuentum* in *Roncaliis* habuerit et leges tulerit, quarum aliquot de *ueneficiis* et *illicitis nuptiis* adhuc extare *Sigonius* prodidit.

Cum Arduino manum conferens capitur, altero uero pede claudus euadit 1013,

LXI. Caeterum *Nunnesius*, monachus et qui eum sequitur, *Nauclerus*, aliam huius claudicationis causam refert. Scribit enim *in uita Henrici regis: eum Garganum montem, locum ob continuam archangeli Michaelis praesentiam admodum celebrem, uisitasse, et intentius ibidem oranti angelum, inter sacrorum solennia, librum quendam deosculandum ipsi exhibuisse. Henrico autem per uisionem obstupefacto et dubio, ac in locum angustiorem se recipiente, angelum aduersum eius femur tetigisse,*

Alia claudicationis causa.

An.Ch.1003. *tigisse, inquiens, hoc tibi signum erit dilectionis Dei propter castitatem tuam et iustitiam. Ex eo angeli tactu neruum femoris eius ita extemplo exaruisse, ut nunquam deinceps claudicare desierit.* Integrum lectori sit, quid horum uelit credere: claudicasse tamen Henricum non naturae uitio, sed casu quodam certum est.

claudicationis monumentum.

Huius rei illustre adhuc hodie, *ante portam orientalem basilicae cathedralis,* in dextro latere, e regione Adami et Euae cernitur indicium, *lapidea imperatoris statua, cuius sinistro pedi dextro breuiori lapillus artificiose subtractus iacet.*

Cur Sanctus.

SANCTVS uero dictus est propter eximiae pietatis laudem. Fuit enim princeps optimus et christianissimus, qui, populis exteris deuictis, episcopatus, *Magdeburgensem, Misnensem, Argentinensem* et *Hildesheimensem*, crebris hostium incursionibus deuastatos, partim suis, partim gentium deuictarum bonis, ditauit, aedificiis ornauit et in pristinum dignitatis statum, multis additis ornamentis, restituit et tanta liberalitatis ac pietatis adiumenta diuersis praestitit ecclesiis, ut dignus sit habitus, qui in *sanctorum* numerum referretur.

1004. LXIII. Sic postero quoque anno, uoti memor, Merseburgensem episcopatum, amplissimis muneribus auctum, reficit et D. Laurentio, eiusdem patrono, *calicem aureum*, preciosis gemmis ornatum, obtulit.

D. Laurentio ex uoto d nat calicem aureum,

Qui deinde, cum morientis merita in statera appensa ponderarentur, dextrae partis lancem onerasse fertur. De quo sic *Albertus Cranzius* scriptum reliquit: *Mersburgi, inquit, seruant calicem, quem librae ferunt iniecisse D. Laurentium, cum imperatoris iam mortui trutinarentur bona cum malis. Ansam ferunt tum indignantem humani generis inimicum defregisse, quando nihil suum reperit in moriente.*

miraculo insignem.

Eodem anno Henricus rex *Brunonem* fratrem, suae dignitatis et fortunae infensissimum, delictum suum confitentem et ueniam suppliciter deposcentem, ad se admisit et ex inimicitiis in gratiam recepit.

Brunonem fratr. in gratiam recipit.

1005. LXIV. Proximo uero anno HENRICO, Cunigundis augustae fratri, *Bauariae* ducatum subhasta signifera contulit et Gothefridum, *Gothofridi* domini *Arduenae* filium *Lotharingiae* ducem substituit. Inde aduersus *Balduinum* Flandriae comitem, *Valencenas*, Lotharingiae urbem, inuadentem profectus, cingere eum obsidione constituit. Verum *Roberto* Francorum rege et *Richardo* Normanorum comite obsessis in auxilium properantibus, ab obsidione discedens, uim omnem in *Flandros* conuertit et, populata eorum terra, aliquot ex primoribus cepit et captiuos *Tornacum* abduxit. Quo cogni-

Bauariae ducatum Henrico affini confert, et Gothofrido ducatum Lotharingiae. Flandros adoritur.

A to Balduinus, remissa pertinacia *Valencenas* reddidit et, se obsides daturum ac pactionem facturum, sanctissimo sacramento iurauit. Quibus rebus feliciter peractis, in Germaniam regressus Henricus, Moguntiae sacra limina S. Martini uenerabundus accessit, et natalitia diuorum Petri et Pauli apostolorum celebrauit. Inde per Franciam orientalem iter faciB ens, Saxoniam, quam, teste *Dithmaro*, securitatis et totius ubertatis quasi florigeram paradysi aulam, nominare saepius est solitus, reuisit et multo intentius in studium pietatis incubuit. An.Ch.1005.

Moguntiam redit.

Saxoniam reuisit.

LXV. Vnde non humanae laudis praemiis inductus, sed diuinae promerendae gratiae studio inflammatus, sequenti anno Babebergae *episcopium* et C nobilissimam basilicam erigere, eamque eximiis praemiis et regalibus amplissimis honestatam, in honorem diuorum *Petri* et *Pauli* apostolorum et D. *Georgii martyris*, dedicare instituit.

Babebergae basilicam condit.

Quia uero nec parochiam, nec ius administrandi sacra habebat, sed, quod ex *Ditmaro* apparet, omnis totius agri *Radenzgauiensis* iurisdictio ecclesiastica, partim ad *Wirceburgensem*, D partim *Aistetensem* ecclesias pertinebat et, ob id harum consensu sibi omnino opus esse uidebat, ab *Henrico* Wirceburgensi et *Megingoso* Aistetensi episcopis, ut sui se uoti compotem facerent, precibus contendit, et ad compensationem et alia honesta media sese obtulit.

De episcopatu agitans, Wirceburgensis et Aistetensis episcoporum consensum efflagitat.

Et sane Henricus, Wirceburgensis episcopus, se eius postulationibus ita deE mum assensurum pollicitus est, si, impetrata a pontifice pallii authoritate, ex ecclesia *archiepiscopatum* constitueret et, cum *Aistetensi* episcopo, nouum a se constructam basilicam Babebergensem sibi tanquam Metropolitano subiiceret.

Wirceburgensis certis conditionibus annuit petito:

Accipit conditionem Henricus et, missis Romam ad *Ioannem* pontificem nuntiis, rem summa diligentia peragi iubet. PonF tifice autem confirmationem pactionis, inter Henricum et episcopum initae et pallii usum pernegante, et Megingoso, Aistetensi episcopo, ecclesiae Wirceburgensi subesse renuente et denique a rationibus alienissimum esset, archiepiscopum nullum aut saltem unicum, habere suffraganeum, rex, mutata paulatim sententia, de erigendo archiepiscopatu WirceburG gensi, inchoatam a se et cum duabus cryptis iam prope perfectam basilicam, liberam omnino, nec ullius obnoxiam potestati esse uoluit, atque eam in rem, postero anno, frequentissimum omnium Germaniae archiepiscoporum, episcoporumque abbatumque concilium, *Francofordium* conuocauit et, ut certo omnes praesto essent, edixit. *VI. Cal. Nou.* Omnes, praeter Henricum Wirceburgen-

ast, pontifice confirmationem recusante,

Henricus archiepiscopatum erigere meditatur

concilioque Francfordensi, a. 1006.

gen-

An. Ch. 1006.

gensem episcopum, adfuerunt et, *Wiligiso*, archiepiscopo Moguntino metropolitano praesidente, suo quisque loco est sedere iussus. Tum Henricus, inermibus ex familia praecedentibus, est ingressus et, cunctis ad eius ingressum patribus e uestigio consurgentibus, in medio aulae consedit, noua et tam prompta tantorum patrum maiestate mirabiliter captus. Ibi consecuto silentio, in uniuersos oculis coniectis, in hanc sententiam est locutus: *Voti compos mei factus, ingentes Deo gratias ago, quod tot patres conuocatos uideo. Oro porro uos, ut benignis me auribus audiatis, nec patiamini, pium meum institutum, iniquis hominum obtrectationibus, lacerari. Ego, adepta de tot hostibus uictoria, cum heredes ex me descendentes habeam nullos, nec in acquirenda sobole laborem, ob aeternae remunerationis praemium, Christum heredem elegi et, constituto Babebergae in urbe mea episcopio, ab Henrico Wirceburgensi episcopo, ad id assensum suum ut praeberet, summis hactenus precibus contendi atque, propositis aliquot conditionibus, ad iuris concessi compensationem me obstrinxi. Qui, licet ad extremum, uehementibus meis flagitationibus uictus, ita cesserit: si ad dignitatem urbi Wirceburgensi addendam, ecclesiam eius ad honorem archiepiscopatus eueherem et, cum Aistetensi episcopo, nouam a me constructam ecclesiam Babebergensem, ei tanquam metropolitano, subiicerem: cum tamen in potestate mea iam non sit, illud concedere, quod precibus a pontifice impetrare non possum, non propter diuini cultus augmentum, sed ob dignitatis adipiscendae iacturam, a promissione recedit et nec huius, ut nec baculi, mihi in mutuae confirmationis signum dati, rationem habet. Cum itaque Cunegundis augusta, dilectissima coniux et Bruno, frater, Bauariae dux, heredes mei, in comitatu praesentes, hoc meum institutum omnibus uiribus urgeant et ad effectum id cupiant perductum et larga horum ad id adspiret benignitas. Quamobrem, quando ipsi conuenistis, uos obsecro, ut omnes pertinaciae et conditionum causas amoueatis et salutem ecclesiae atque incrementum uobis non minus curae esse sinatis, et in communem eius utilitatem incumbatis.* Haec, ubi dixisset, et ad officia quaeque promptum se ac beneuolum erga omnes exhibuisset, *Berengarius*, Henrici, episcopi Wirceburg. cancellarius, *insidias domino suo in itinere a rege paratas contendens, causam contumaciae exponit et, dominum suum, episcopum, iura ecclesiae suae amplificare, non imminuere uelle ostendit, orans, ne quid in absentis detrimentum ac futurum sui ipsius in exemplum cognoscerent.* Ibi quoque priuilegia eiusdem ecclesiae, clara uoce, recitata et per totum diem de re proposita diligenter et accurate, ab utraque parte fuit disputatum. Inter haec Henricus, quoties anxiam iudicum sententiam animaduertit, toties humi inclinatus, pro se et ecclesia sua preces effundit et honorem eius patribus humiliter commendat. Postero die, considentibus iterum ordine patribus, et, praeuia consultatione, rem tantam uersantibus; *Tagino* episcopus Magdeburgensis, *primas* Germaniae a *Wiligiso*, metropolitano, quid sui iudicii esset, rogatus, *propositum Henrici iustum esse et suum sortiri debere effectum*, pronunciauit, cunctis sententiam eius confirmantibus et, attestatione sua ac subscriptione, roborantibus.

[Margin: aperit consilium, — oratione ad patres habita. — Cui licet se opponat Berengarius cancellar. Wirceb., — in secunda tamen sessione, — Taginonis archiep. Magdeburg suffragio, — voti compos fit.]

LXVI. Quam ob causam Henricus, Wirceburgensis episcopus, in maximum regis odium ac probe in periculum abrogationis episcopatus, adductus, cum se nusquam caesaris ab insidiis tutum esse animaduerteret, *Coloniam* ad fratrem *Heribertum*, archiepiscopum, uenit et, ut intercessione sua regis gratiam sibi impetraret, precibus deposcit. *Heribertus*, suscepto eius causae patrocinio, regem suppliciter adit et, tum suis, tum aliorum precibus, euincit, ut condonata culpa, fratrem in gratiam reciperet ac, in remunerationem iurium sibi abiudicatorum, *Meringam* oppidum et *Waldorfium*, cum omnibus eorum possessionibus, iuribus et libertatibus, assignaret. Literae hac de re scriptae *Nonas maias, indict. V. anno regni Henrici II. regis VI. Wirceburgi* datae sunt. Et quamquam etiam uehementer Henricus apud *Megingosum*, Aistetensem episcopum, instabat ac, praepositis conditionibus aequissimis, eum inuitabat, ut et ipse, ad illustrandam et amplificandam ecclesiam suam, partem aliquam dioecesi suae conferret: eo tamen negante, et ius suum pertinaciter defendente, cum nihil proficeret, res ad annum decimum quartum supra millesimum, reiecta fuit. Itaque *Ludouicum* et *Albericum*, sacellanos, ad *Ioannem XVIII.* pontificem mittit, qui eum *Romae*, in Laterano, conuentum, primum regiis muneribus onerant, d[...]nde impense instant ac precibus obtinent, ut factam cum Henrico Wirceburgensi episcopo permutationem, ratam non solum haberet ac nouam Bambergae constructam ecclesiam, in suam et Romae sedis protectionem susciperet, sed etiam ea omnia, authoritate pontificia, confirmaret. Extat de hoc diploma Ioannis pontificis, *mense Iunio, indict. V.* in Laterano datum. Exemplum uero caesareae fundationis sic habet abinitio: *HENRICVS II. diuina*

[Margin: Episcopus Wirceb timere actus, Coloniam aduolat, — Heriberti fratris intercessione, — ab imper. in gratiam recipitur, — Megingosus episc. Aistetens. iura sua pertinaciter tuetur. — Ioannes XVIII. P. nouum episcopatum confirmat, — inque suam protectionem suscipit,]

An. Ch. 1006.

na fauente clementia rex. Saluberrimis sacri eloquii institutionibus erudimur et admonemur, ut temporalia et terrena postponentes commoda, aeterna et sine fine mansura in coelis studeamus adipisci consistoria. Quapropter &c. &c.

Henricus eandem mirifice auget

LXVII. Non destitit interea Henricus, ecclesiam suam iuribus nouis et possessionibus cohonestare, ditionem amplificare, nec quicquam, quod ad dignitatem eius et honorem pertinere posset, intermisit, id quod templa magnifica, monasteria amplissima, uici, castra et oppida, in *Bauaria, Stiria, Austria*, in perpetuum ei donata, abunde testantur. Possidebat complures etiam Henricus, sub id tempus, in ueteri Saxonia, res feudales, ex obitu Saxoniae ducum, maiorum suorum, partim iure in se hereditario deuolutas, partim Othonum imperatorum beneficio sibi donatas. Inter *Schidingum* oppidum et castrum ac ius aduocatiae *coenobii Rhegensdorfensis*, ad Onestrudem amnem, ecclesiae suae ita firmauit, ut eam adhuc hodie respiciant et hoc *prouinciales Thuringiae comites*, illud uero *Anhaltini* principes, ab episcopo *Bambergensi* in feudum accipiant. His addidit *Villacum*, *Wilserbergum* cum insigni *superioris et inferioris Carinthiae* prouincia: *Vorchemium* et totum illum, urbi propinquum, agrum, qui circumiecta *Radenzgauiensis comitatus* oppida, castra, praedia, uicos et uillas, *Höchstadium*, *Auracum ducis*, *Buchenbachium*, *Lonestadium*, *Wacherodem*, *Müllhusium*, *Eckolshemium*, *Halstadium*, *Bischouesbergum*, *Viretum* et alia continet. *Königshouium* item, cum *Graphenfeldensi* et *Salauiensi comitatibus*, ac horum omnia patrimonia, iura, libertates et iurisdictiones, in tabulas relatas firmauit. Et quandoquidem illa, per Henricum episcopum, facta concessio alia non fuit, quam *ecclesiastica iurisdictio*, cuius inspectionem, et curam demandatam habuit, ut ex literis, alibi huic historiae intextis, uidere licet: ideo ego data occasione illos praeterire non debeo, qui urbem Babebergam cum omni circumiacente territorio, in episcoporum Wirceburgensium potestate fuisse, opinantur. Recte, si sacram sentiunt; sin aliam, quam profanam differentiae causae appellamus, nihil imperitius, cum statim post *Adelbertum comitem*, a caesare *Ludouico* capite plexum, totus hic principatus, paucis ex ceptis, ad auunculum eius, Henricum aucupem et, post huius obitum, ad Othones imperatores, successionis iure transierit. Quem postea Othonem II. imperatorem, Henrico nepoti suo concessisse, supra ex diplomate retulimus, per quod planum

concedens ipsi in feuda

oppidum Schidingum et ius aduocatiae coenobii Rhegensdorfensis

Villacum, Wolfsberg, utramque Carinthiam, Vorchemium, comitatum Radenzgauiensem, cum omnibus eius oppidis, uicis et praediis. Koenigshouium, Graphenfeldensem et Salauiensem comitatus,

sed non nisi quoad iditionem ecclesi.

Babeberga quo iure olim spectarit ad Wirceburgum.

est, ipsum Henricum triginta circiter et amplius annis eum possedisse et, cum procuratione aduocatiae, iurisdictionem quoque in eo exercuisse, per suos rectores, quos comites diplomata nominare solent et tunc temporis non dignitatis, sed officii genus fuit. Vnde *comes centenarius* lege *Alemannorum* prisca is dictus, qui uni alicui centenae praefectus est, coram quo, aut suo iussu, conuentus agi et placitum fieri, conuenit. Quae ideo annotare placuit, quo appareat, in cuius potestate res Babebergicae, tempore fundationis Henrici, constiterint et qualiter eae ecclesiae assignatae fuerint. Coenobia uero ab illo ecclesiae Babebergensi beneficii nomine indulta ea lege, ut noui eorum abbates et abbatissae inuestituras ab episcopo acciperent, et homagium praestarent, haec sunt: Abbatia *Kittingensis*, in agro Gostueldensi, ad Moenum: *Nouoburgensis* ad Danubium: ambo *monialium* ordinis *S. Benedicti*: *Scutera* in dioecesi Constantiensi: *Gengenbacensis*; *Argentinensis*; *Steinensis*, ad Rhenum, in agro *Hagengauiensi*: D. Martini confessoris apud *Teccinenses*, in Rhetia: domini et Saluatoris Christi in *Berga*. Quibus progressu temporis aliae nouae accesserunt abbatiae. Et nos de *singulis* inferius suo loco dicemus.

An. Ch. 1006.

Comes centenarius quis dictus lege Alemannorum.

Monasteria episcopatum Bamb. respicientia.

LXIIX. Caeterum inter tot praeclara et memorabilia beneficia, concessiones et iura, illud imprimis celebratur, quod consilio pleno prudentiae et liberalitatis, potentissimos Germaniae principes, supremos ecclesiae Bambergensis OFFICIALES constituit. Ratus enim ad fidem suam et dignitatem pertinere, ut urbem Babebergensem, quam non solum Romani *imperii uillam*, sed catholicae quoque religionis domicilium, esse uolebat, illustri aliquo praesidio instrueret, regia authoritate statuit, ut principes electores ecclesiae Babebergensis officiales et uasalli essent, et *imperii feuda, quae electorali nomine ac titulo tenent, ab episcopo Babebergensi acciperent*, eaque fide, quae domino feudi debetur, eidem obligarentur. Maxime uero in celebritate illa, qua recens electus episcopus, cum apparatu splendidissimo, urbem de more primum intrare solet, comitandi et deducendi gratia praesto essent et, suo quilibet munere functus, tantae ecclesiae maiestatem, authoritate sua et praesentia, fulcirent et administrando illi *subseruirent*.

Babeberga imperii Rom. uilla.

Ecclesia ibidem electores 4. uasallos habet et officiales.

LXIX. *Brandeburgius* camerarius superior, *palatinus* dapifer, *Saxo* ensifer, *Bohemus* pincerna. Quoniam autem hi principes electores in diuersis aliis locis regias suas habent, nec per se coram eiusmodi sibi attributa munia sem-

Horum officia.

An.Ch.1006. semper administrare possunt, alios Franciae nobilitatis uiros substituerunt, qui, necessitate exigente, suas hac in re uices subirent. Et sane a Brandenburgico *Schwinshauptenses*, a Palatino *Pommersfeldenses*, a Saxone *Kunstadienses*, a Bohemo demum *Rotenhanii*, ea conditione subrogati sunt, ut *senior* cuiuslibet familiae, officio, a superiore suo sibi delato, praesit et inuestituram ab eodem accipiat. Sed ut ea, quae ponimus, certissime demonstremus, copiose et diligenter de ea re, natura minime dubia aut obscura, differendum erit. Quod *Auentinus* Othonis III. imperatoris de electoribus sanctionem in dubium uocare et ad *Friderici II.* imperatoris et *Gregorii X.* pontificis, tempora transferre ausus, qui sententiam ipsius sequerentur, multos reperit. At si rem computamus, tenue est, quo ille et qui eum sequitur, *Onuphrius Panuinius*, nititur argumento. Nempe principes electores, uti nostro seculo sunt, ideo illa tempestate non potuisse accipere constituendi caesaris legem ac praerogationem, *quod nullus, nec Germanus, nec Italus, nec cuiusuis gentis author, qui tamen ante Fridericum II. uixerit, huius rei, alioquin per se memorabilis, mentionem faciat.* Etsi uero hac in re, ut et in plerisque aliis rebus maximis, non immerito detestanda sit flagitiosa illa scriptorum negligentia: ego tamen istam Auentini opinionem et Onuphrii, *sola illa officialium Babebergensium ordinatione*, refelli posse existimo. Si euinco, quod in quaestione positum, Henricum imperatorem constituisse seculares principes electores, ecclesiae Bambergensis officiales et his rursum alios uiros nobiles in locum suum substituisse. Id quod tot antiquorum *diplomatum* monumenta, inde a quadringentis et pluribus annis, testari et denunciare, uideri possunt. In quibus etiam marchio BRANDENBVRGICVS primo loco et digne quidem, quia camerarius imperatori proximus, reliqui eodem ordine, quo collocauimus, positi reperiuntur: consequitur, principum electorum institutum esse uetustius atque ipsum OTHONEM, non autem *Fridericum*, nec quemuis praeterea alium, eius fuisse authorem. Nam quamuis ab initio, ad Friderici usque tempora, non ita stricte et exacte obseruatum sit et ex historiis constet, plures semper in electione noui regis extitisse electores et, in motibus ac perturbationibus, reliquos episcopos et principes plus interdum potuisse, quam eos, apud quos

Subofficiales nobiles.

Auentini argumentum contra Othonis III. sanctionem

officialium Babebergens. constitutione refellitur.

Camerarii locus primus.

Othonem septemuiratus autorem fuisse euincitur.

A eligendi potestas erat: horum tamen ius et authoritas per haec minime obliterari, nec Othonem huius sui instituti non fuisse authorem, inde euinci potest. Cum praesertim *Ditmarus*, aequalis illorum scriptor, Bohemiae ducem in electione Henrici imperatoris fuisse, aut certe partibus eius aspirasse, haud obscure significare uideaB tur et postmodum CAROLVS IV. imperator, hos ipsos principes electores in certas classes ac in eum ordinem, qui hodie est, redegerit. *An.Ch.1006.*

LXX. Sed ne circa ea, quae de OFFICIALIBVS INFERIORIBVS diximus, dubitatio aliqua suboriri, uel lectoris animum retardare possit, eum scire operae pretium est, subrogatos a C Saxone primum, e *Kunstadiorum* familia officiales, mutato paulatim gentilitio nomine ab officiis denominationem usurpasse et, stirpe in diuersas propagines destincta, hos *Marschalcorum*, illos uero *Redeuiciorum* appellationem, ab arce *Redeuiciana*, ad posteros propagare maluisse, licet alias cum *Kunstadiensibus* aequalia gerant arma, D et inter se inuicem sibi succedant. Sic nec mirari debet quisquam, quod nos *Rotenbaniorum* familiae aliud, quam hodie administrat, officium assignauerimus. Nam licet nobiles *Schweinshauptenses* eo, cui praesunt hodie *Rotenhanii*, iam olim functi sint munere et horum memoria, ut qui tunc nullum prorsus habuerunt officium, omniE no subliterata sit, in picturatis illis et subselliis chori S. Georgii, obtentis aulaeis. In quibus *Georgius* comes *Leostenius*, basilicae cathedralis praepositus, officialium Babebergensium insignia, adhibitis peritis artificibus, intexuit: certum tamen est et uetustis literarum monumentis probari potest, *Rotenhanios*, ante *quadringentos* et amplius anF nos *pincernae* officium administrasse, et id demum circa *annum Christi 1323.* certas ob causas, per Ioannem episcopum, *Auffsessio*, beneficii iure, fuisse delatum, id quod in contexenda historia inferius suo loco latius perstringemus. Et fuit sane superioribus diebus tanta regiae huius atque imperatoriae constitutionis authoritas, ut uulgo *sericum* G *filum* appellaretur, quo imperator et *Cunigundis*, augusta prudentissima, ecclesiam suam et ciuitatem, quasi muro ac propugnaculo fortissimo, muniuit et, aduersus imminentium extremorum bellorum ac dissidiorum domesticorum incommoda, securam reddidit.

Kunstadii Saxoniae subofficiales in duas lineas abiere, Marscalcorum et Redeuiciorum.

Rotenbanii olim pincernae.

Sericum filum S. Cunigundis.

EBER-

EBERHARDVS, PRIMVS EPISCOPVS BAMBERGENSIS.

EBERHARDVS I. episc. Bamb. 1007.

LXXI. His rebus constitutis, Henricus EBERHARDVM, *Lutberti* burggrafii *Magdeburgensis* filium, *Hedinge*, sorore, nepotem, cancellarium suum, uirum uitae integritatis et pietatis laude praestantem, *primum Babebergensis* ecclesiae episcopum instituit, qui *V. Cal. Nouembr. 1007.* per *Willigisum*, archiepiscopum Moguntinum, consecratus, eam annos circiter triginta quinque sancte et laudabiliter administrauit. Proximo anno *Henricus*, episcopus Wirceburgensis, ecclesiae suae dioecesin, a Babebergensi, discriminauit et ecclesiasticam eius prouinciam, *Vireto* uico, a riuulo ibi fluente ita uocato, altrouersum terminatam, et ad perennem memoriam literis mandatam firmauit, his uerbis: *In nomine S. S. et indiuiduae Trinitatis. Omnium, &c.*

1008 *Termini dioecesis Bamberg. qua respicit Wirceburg.*

1009 Henricus S. *exstruit templa S. Stephani et S. Michaelis archangeli.*

LXXII. Postero anno HENRICVS imperator Babebergae duo adhuc templa magnifica extruxit, quorum unum *S. Stephano* dicatum, canonicis *Augustinianis* attribuit, alterum sub nomine *archangeli Michaelis*, monachis *Benedictinis* indulsit, opem ad rem sibi conferente *Cunigunde*, coniuge castissima. Quae, cum non minori fidei et deuotionis ardore flagraret, ad templa in honorem Dei et sanctorum alia instauranda, alia amplificanda, alia noua facienda, dotem suam et patrimonium contulit suasque semper, cum Henrico imperatore, curas communicauit, et populis, admirandis operibus, uenerabilem adeo se reddidit, ut conceptam de se sanctitatis opinionem indies magis augeret. Haec, cum in aedificanda S. Stephani ecclesia operarii, diuersis et inaequalibus horis conducti, mercedem exigerent, *lancem chrystallinam*, numis repletam, proposuisse fertur, ut ex ea quisque, pro rata parte laboris, acciperet. Sed nemo inuentus est, qui plus, quam diurno labore promeritus esset, inde leuare uel accipere potuerit. Id quod indicat huius miraculi pictura, adhuc hodie in muro eiusdem ecclesiae posita. Ipsam uero lancem chrystallinam, ab illo tempore, usque ad seruile illud Germaniae bellum, in *monte monachorum*, pro reliquiis asseruatam, e seditiosam rusticorum licentiam defregisse perhibent.

Cunigundis *liberalitate in ecclesiam*

sanctae titulum promeretur.

eius lanx miraculosa.

LXXIII. Eodem anno, ante diem sextum *idus decembris*, e uiuis discessit *Sigefridus*, episcopus Augustanus, cuius in locum Bauariae dux, Bruno, Henrici imperatoris frater, suffectus, dioecesin Augustanam administrandam excepit et sanctis praeceptis, ut officio aedificandae ecclesiae *S. Vlrici* inseruiret, a fratre hortatus, illud quidem munus, sed non ut iussus erat, obiuit et in tantam imperatoris indignationem incurrit, ut, *quod imposterum recte curatum uellet, se fratri non amplius commissurum*, palam testaretur.

Bruno Henrici S. frater episc. Augustanus, *eo quod minus recte officio functus, imperatoris indignationem incurrit*

1010. Hungari *ad Christi fidem ducuntur, rege ipsorum*

LXXIV Annus inde millesimus decimus insigni *Hungarorum* ad fidem Christi conuersione nobilitatus est. Eius rei faciendae initium ab ipso rege est ductum. Qui, cum Henrici imperatoris castitatem insignem, rerum gestarum gloriam maximam et religionem feruentissimam, esset conspicatus atque aliqua cum eo iungi affinitate cuperet, per nuncios GISELAM, eius sororem, eximia specie uirginem, sibi in matrimonium postulauit. Quam cum impetrare non posset, nisi christianam religionem susciperet, ultro sacrum lauacrum accessit et in baptismo STEPHANI nomen accepit. Huius pulcherrimi facti imitatione uniuersa Hungariae gens, uerae pietatis amore accensa, Christi fidem assumpsit et Henricus imperator Hungarorum apostolus appellatus est. Inde per Franciam et Rhenum progressus Henricus, *Moguntiam* uenit, ubi rogatu Cunigundis, augustae, *Eberhardo*, episcopo, praedium *Tharissiense*, antiquitus *Synderishusium* dictum, indulsit eique priuilegium, de tuta eius possessione, confirmauit. E quibus satis liquent, quae supra in Ludouico IV. caesare, de coenobii Tharissiensis origine, diximus, et suffragatur diploma, quo *Suidigerus* episcopus eius se conditorem prodidit, et notius est, quam ut hic exequar.

Giselae amore ducto *et in baptismo* **Stephani** *nomen assumente.*

Henricus S. *Hungarorum apostolus.*

Tharissium episcopo Eberhardo donat.

1011 Cunigundis *fratres pietatem caesaris sugillantes,*

LXXV. Sequenti anno, HENRICVS, Bauariae dux et THEODORICVS, episcopus Metensis, Cunigundis augustae fratres, liberalitatem, siue, ut *Cranzius* uocat, largitatem sororis, liuentibus oculis notantes, Henricum imperatorem pientissimum, quasi patrimonium suum otiosis sacrificulis distribueret, insimularunt. Et cum a tam pio proposito eum reuocare non possent, quod diu animis secum agitarunt, ad effectum perducere et conspirationem aduersus eum

An. Ch. 1011. arma contra eum arripiunt, Augustam Vindel. occupant,

um facere, coeperunt et, assumpto in armorum societatem *Welfo*, Sueuiae principe, bellum ei intulerunt, occupata primum *Augusta*, et pulso inde *Brunone* episcopo, imperatoris fratre. Sed imperator praelio fractos et dissipatos acrius persecutus, Henricum, ducatu exutum, e Bauaria depulit et post urbem *Metim* captam atque *Theodoricum* in potestatem adductum, *Adalberonem*, Cunegundis augustae fratrem, episcopum constituit.

sed poenas pendunt imperatori.

1012 *Encoenia Bambergensia.*

LXXVI. Pridie inde *Nonas Maias anni 1012.* basilica cathedralis, a Iohanne patriarcha Aquileiensi dicata fuit, praesente et iubente Henrico, imperatore, ecclesiarum patrono munificentissimo. Et dedicationi *Ditmarus*, se cum triginta et amplius episcopis interfuisse et ecclesiam, insignibus episcoporum muneribus auctam et amplis, pontificis et imperatoris, concessionibus ornatam, uidisse, scribit.

Turbae in Italia reuiuiscunt,

LXXVII. Sed dum his curis Babebergae agit imperator, in Italia *Ardoinus*, prospero gestarum rerum successu, inflatus et, occupationibus Henrici, incitatus, Mediolanensium agrum deuastare instituit. Itaque Henricus, ab Arnulpho archiepiscopo, literis et nuntiis, in Italiam accitus, sequenti anno, conuentum principum *Francofordiam* indixit et consilia cum iis, de suscipienda in Italiam, aduersus Ardoinum, profectione et accipiendis insignibus augustalibus, contulit. Ibi cum *comitatus Bissingensis*, in superiori *Rhingauia*, cum oppido et *castro Geracensi*, ad imperium deuolutus esset, *Erenboldus*, Moguntinus et *Burchardus*, Wormacensis, antistites, arbitri dati, de concordia, inter *Eberhardum* Babebergensem et *Henricum* Wirceburgensem, episcopos, concilianda, egerunt et bonis Bissingensis comitatus, ecclesiae Wirceburgensis permissu Henrici imperatoris, adiudicatis, Henricum episcopum earum ditionum dominum pronunciarunt et, ut hic uicissim *Halstadiensem, Amblingstadiensem* et *Siselingensem* parochias, quae adhuc, iure patrimonii, ecclesiae Wirceburgensis erant, *Eberhardo* episcopo et ecclesiae Babebergensi in perpetuum resignaret, effecerunt. Eam rem, diplomate comprehensam, Henricus imperator *XI. Cal. Iul. indict. XI. anni regni sui XII.* dedit et, conuentu inde soluto, cum magnis equestribus et pedestribus copiis, per Tridentinas alpes, in Italiam progressus, Veronae in finibus *Ardoinum* armatum, sibi obiectum, duobus magnis praeliis, uicit et uirtute Germanorum adeo fugauit, ut uix ex periculis *Papiam* euaserit.

1013 *In comitiis Francofordensibus per arbitros sopita est lis inter Babebergensem et Wirceburgensem episcopos: adiudicato huic comitatu Bissingensi; ac iuribus paroecialibus in Halstatt, Amblingstatt et Seslingen ad illum deuolutis.*

Caesar obuiam procedens Arduino eum fugat.

An. Ch. 1013. Post coronationem Lombardicam,

LXXVIII. His ita feliciter peractis, *Lombardiam* lustrat et coronam, ab *Arnulpho* archiepiscopo Mediolani, secundum antiquum Gregorii pontificis decretum, accepit et proximo anno, Romam uersus profectus, Gualtherum, episcopum Spirensem, ad *Benedictum* pontificem, ad significandum suum aduentum, mature praemisit. Quo ubi uenit, benignis pontificis et Romanorum animis exceptus, in resurrectionis die, una cum Cunegunde coniuge, solenni ceremonia coronatus est. Tum uersus *Apuliam* et *Calabriam* directis aciebus, *Graecos* pariter et *Saracenos* e Capua expulit et Bubaganum, Graecorum ducem, acri praelio superatum, e Troia eiecit et, post reparatam et imperio redditam Apuliam, *Ismaelem*, nepotem suum, quem Babebergae, in sepulchreto canonicorum cathedralium sepultum diximus, ducem eius instituit et uictor inde Romam reuersus, in Germaniam se recepit. Verum in itinere recordatus, *Cluniacum monasterium* in iis locis esse, clara iam pridem sanctitatis et religionis fama nobilitatum, praemisso exercitu, cum paucis illud inuisit et, cum monachis familiariter epulatus, praeter alia praeclara dona, quae in Alsatia eisdem attribuit, coronam auream, pretiosis gemmis redimitam, Deo inter sacrorum solennia obtulit.

1014.

Romae una cum augusta coronatur,

Apuliae recuperatae Ismaelem, nepotem, ducem praeficit.

Cluniacum inuisit et munerat.

Religiositate non obstante, imperium dilatauit.

LXXIX. Inde, per *Leodium* et *Treuirim*, iter faciens, ibi multa quoque religiosis est largitus, adeo ut mirum sit, quod homo ita religioni deditus, imperii terminos prolatare, ab hostilibus incursionibus tutos reddere, et regnum suum augere ac locupletare potuerit. Quod enim caeteri reges, ensibus et humani sanguinis effusione, non sine multorum calamitate, perfecerunt, hic pietate, religione et bonis uirtutibus, pergit et imperialem dignitatem, gloria et honore amplificauit atque exornauit.

Gundegarus episc. Eistetensis factus,

LXXX. Ad *X. Cal. maias*, Megingoso, episcopo Eistetensi, ex rebus humanis exempto, GVNDEGARVS, Babebergae, patre aedituo, natus, Henrici imperatoris beneficio, in eius locum subrogatus, ecclesiae Babebergensis iura plurimum auxit. Quamquam enim Henricus summis hactenus laborauerat uiribus, ut Megingosum episcopum, beneficio aliquo sibi obnoxium et, ad propagandos ecclesiae suae terminos, facilem et promptum redderet, nec id tamen precibus obtinere potuerat. Gundegarus in demortui locum suffectus, facile se pertrahi in eius sententiam passus, propositas ab eo conditiones libens accepit et, dato iuramen-

ea quae antecessor Megingosus renuerat, Henrico S. pollicetur et,

An.Ch.1014.

to, eas se obseruaturum, spopondit. Verum clerum et populum suum, praeter opinionem, authoritatem eius repudiantem nactus, a pactis recessit, nec se promissa persoluere posse, palam professus est. De quibus rebus cum certior esset factus Henricus, *Francofordiam* eum ad se uocauit atque ita appellauit: *Si nulla in te mea extarent beneficia, haud difficile credidissem, quod uulgi sermone audio celebrari, te tam cito factae sponsionis ac fidei datae oblitum esse. Nunc ut fidem eis non habeo, sic te meminisse uolo, quantaecunque accessiones, et fortunae, et dignitatis, tibi sunt, eas te non potuisse, nisi meo beneficio, consequi. Quare eo animo in me esse debes, ut et sponsioni per te satisfiat, et ecclesiae meae augmentum in fide conquiescat tua. Si uero fidem a te mihi non praestitam esse intellexero, faciam, ut et tu indignationem experiaris meam.* Etsi uero Gundegarus clerum habebat hac in re obstinatum et sibi omnino aduersantem; ne tamen ad uiolandam fidem, imperatori datam, adigeretur, sponsionem expleuit et per mutationem concessi iuris ac exercendi eius potestatem, in tota illa, quae *cis Pegnesum* prouincia est, prolato quodammodo eius pomoerio, ecclesiae Bambergensi concessit: licet coacta magis, quam libera uoluntate, id quod postea euentus docuit; cum paulo post moerore animi contabesceret et successores eius, pro recuperanda iurisdictione, per eundem alienata, nihil intentatum relinquerent.

inuita licet plebe, a Caesare admonitus eiusque iram metuens, praestat: concedendo ius parochiale, in toto tractu, cis Pegnesum, ecclesiae Bambergensi.

1015. LXXXI. Anno inde 1015. coenobium archangeli Michaelis, in monte monachorum, ad finem perductum et magnis reditibus dotatum, RATHONIS, qui primus abbatis munus illic per annos quinque exercuisse fertur, curae demandatum fuit. Anno sequenti tempestas saeua et miraculosa, cum grandine et tonitrubus, coelo delapsa, pecori ac hominibus exitio et detrimento fuit. Sub id tempus Henricus, imperator, *Ratisbonam*, ad conuentum habendum profectus est. Ibi cum esset, die quodam familiares suos secum uenatum proficisci iubet. Ad eam uenationem BABO, comes Abensbergius, Cunigundis augustae procurator, filios suos triginta duos, singulari quodam et admirabili spectaculo, adduxisse dicitur. Tot enim *Auentinus*, quem in hac historia sequimur, refert, cum uiuentes et, ex duabus legitimis uxoribus, procreatos habuisse filios, cum filiabus octo: a quibus pleraeque nobilium, baronum et comitum familiae, in Nariscorum ora, Francia, Bauaria et finitimis aliis prouinciis, in hunc usque diem propagatae.

Coenobio, in monte S. Michaelis nouiter exstructo, primus abbas Ratho praeficitur. 1016 *Caesarem Ratisbonae comitia celebrantem adit Babo cum 32. filiis.*

An.Ch.1017.

1017 LXXXII. Proximo anno insignis abbatiae *Vorcheimensis* et Königshofii oppidi, in ditione *Graphelueldi*, inter *Eberhardum* Babebergensem et *Henricum*, Wirceburgensem, episcopos, facta est permutatio et inter ipsos ita conuenit, ut Eberhardus, episcopus, *Königshofium*, oppidum, Henrico episcopo traderet et *abbatiam Vorcheimensem*, quam non ita pridem Henricum imperatorem, ecclesiae D. Ioannis Baptistae, in *Haugis*, concessisse diximus, proprietatis iure sibi haberet. Quo uero in loco conditum, aut quo tempore abrogatum sit hoc coenobium, pro certo affirmare non ausim, cum nulla extent monumenta. Existimo autem in eadem platea fuisse positum, quae a monialibus nomen habet et postea sodalibus B. Dominici domicilium extructum fuit.

Abbatia Vorcheimensis accedit Bamberg. episcopatui iure permutationis pro oppido Koenigshoven.

LXXXIII. Per eosdem dies Babebergae mirabilis res exempli accidit. Vixerant hactenus Henricus imperator et *Cunigundis* augusta coniux in matrimonio, diuino iam olim potius, quam humano consilio, contracto, in quo una fides inuiolatae castitatis, unus animus iustitiae et ueritatis, una repressio intemperantiae et iniquitatis, par coelestis charitatis affectus, egregie florere uidebatur; adeo ut, inito dudum connubio, ultro perpetuam Deo castitatem uouerent et, sub augustali dignitate, uirginitatem celari haud difficulter posse, sperarent, cum ecce, falsis adulatorum obtrectationibus, augustalis domus non leui laborare infamia coepit. Quippe Cunigundis de adulterii crimine innoxia insimulata fuit, ob suspicionem, nescio propter quam familiaritatem et, quod eques e thalamo eius mane exire uisus esse ferebatur. Quo crimine audito, imperator et maxima pars aulae ab eius communione paulatim se remouerunt. Quod ubi Cunigundis animaduertit, Deo et innocentia sua freta, ad *basilicam* cathedralem processit et, adstante populo, calumniatorem equitem ad probanda, quae intulerat, crimina inuitauit. Et licet non esset, qui accusationem aduersus eam perageret, tamen ne tam turpis infamiae labes in se resideret, sed ueritas potius ad liquidum exploraretur, sua ipsemet defensionem instituit, et *candentium uomerum* iudicium elegit, *Domine*, inquiens, *creator coeli et terrae, qui cordis humani latebras inspicis et omnia longe ante prospicis, quam facta sunt; iudica tu iudicium meum et eripe me, quae falsi accusor probri. Te enim testem et iudicem hodie inuoco, quod nec hunc Henricum, nec alium quemuis uirum, carnali consuetudine cognouerim.* His dictis, mox inspectantibus et lachrymantibus omnibus, igni-

Henrici S. matrimonium uirginitatis. S. Cunigundis adulterii insimulatae, candentium uomerum iudicio

An.Ch.1017. ignitos uomeres nudis pedibus, sine offensione, calcauit atque ita innocentiam suam, spectaculo admirabili, comprobauit. De quo tales extant uersus:

innocentiam probat,

Vomeris indicio Cunigundis uirgo probatur:
Coetus at hoc procerum mirans ipsam ueneratur.

Ea re Henricus confusus, se quidem poena dignum dicere, uerum ueniam precari. Tum regina, Deo gratiis actis, *atqui*, inquit, *ego, quod a ueritate uictoria stetit, contenta sum et in Dei misericordia acquiesco, qui me a nefaria calumnia uindicauit et, diuino suo numine teste, innocentiam meam iudicauit.* Ad stabiliendam huius miraculi fidem, eo inde in loco sacellum aedificatum et duorum uomerum reliquiae D. Henrici sarcophago inclusae, ab episcopo et clero Bambergensi, ea qua decuit reuerentia, in ecclesia cathedrali hactenus seruatae sunt. Mense inde decembri, imperator Henrico, Cunigundis augustae fratri, Bauariae ducatum, de quo superioribus annis, ob rebellionis crimen, deiectus erat, restituit.

Indeque gratias Deo agit.

Vomeres adhuc adseruantur.

Henrico, fratri augustae, ducatus Bauariae restituitur.

1018 LXXXIV. Proximo anno *Terman* regii iuris oppidum, in ducatu Spoletano et Naniensi comitatu situm, permutauit et a *Benedicto* pontifice, pro eo accepit *Winicheringam* uicum, cum caeteris suis iuribus et possessionibus, quae postea fratribus *coenobii D. Georgii*, sic uerba diplomatis habent, concessit, *VI. idus Febr. indict. anno regni sui XVII. imperii IV.* Sed nemini mirum uideri debet, canonicos basilicae cathedralis fratres ac ipsam ecclesiam coenobium dici, quia sic passim, in literis pontificiis et imperatorum diplomatibus, per ea tempora appellatam inuenio. Prima enim istorum collegiorum institutio disciplinae monasticae fuit simillima, nec canonici proprias rexerunt familias, sed familia fuerunt episcopi neque administris aliis usi sunt, sed ministri ecclesiae ipsi fuerunt.

Coenobii D. Georgii ortus.

LXXXV. Eodem anno *Cunigundis* augusta, millibus passuum a *Cassellis* Hassiacis, coenobium uirginum, in honorem domini et saluatoris Christi et sanctae eius crucis, ex uoto, propria pecunia constituit. Locum circa soli ubertate foecundum, aquis irriguum et copia piscium affluentem, DITMARVS *Capungum*, incolae *Kafungum*, affinitate inter literas C. K. et F. nota, nominare solent. Et hoc *Nunnesio* monacho occasionem dedisse et audaciam afferenti, addidisse puto, quod, ex ignorantia loci et etymologiae, coenobium, a fundatrice primitus *Capungum* dictum, *Confugium* appellauit. *XIII. Cal. Decemb.* Henricus, episcopus Wirceburgensis uita functus, Menardum, comitem Rotenburgium, ex fratre nepotem, successorem habuit.

Cunigundis coenobium Kauffungen in Hassia extruit.

Nunnesii lapsus circa eius etymologiam.

An.Ch.1018.

1019 LXXXVI. Postero anno BENEDICTVS pontifex, captus cupidine Babebergensis ecclesiae, ad quam ab Henrico aduocatus erat, uisitandae, in Germaniam iter ingressus, authoritati eius obtemperauit et feria V. hebdomadis sanctae, qua se pro nobis Christus in cruce tradidit, Babebergam uenit. Henricus, ubi pontificem aduentare et non longe abesse cognouit, quatuor in locis, quatuor ciuium et peregrinorum choros, qui canticis et laudibus eum exciperent, collocauit et mox inde, cum honestissimo imperii procerum comitatu, obuiam progressus, ante urbis portas, uenientem uenerabundus excepit et chlamide pontificia de more indutum, in *basilicam D. Georgii* deduxit. Ibi, re diuina magna ceremonia peracta, pontifex super astantem populum precationis carmen dixit: atque inde ad hospitium sibi paratum, rege regiaque familia eum deducente, diuertit. Inauditus his locis pontificis et imperatoris congressus omnes uicinos populos, ad uisendum tam rarum in terris his spectaculum, excitauit et nemo omnium fuit, qui non per eos dies *Babebergensium* ciuitatem beatissimam duceret, quae duos tantos et tam concordes uiros gremio complexa teneret. Caeterum pontifex solennem *paschatis* diem praesentia sua celebriorem reddere cupiens, sacris peragendis se tradidit, duodecim ea in re sibi cooperantibus episcopis. In matutino autem officio primam lectionem *patriarcha* Aquileiensis, alteram archiepiscopus *Rauennas*, tertiam ipse *pontifex* legit. Ibi dum per dies aliquot cum imperatore esset, *VIII. cal. maias* ecclesiam *S. Stephani*, ad petitionem S. Cunegundis augustae, solenni pompa consecrauit, et multis pretiosis muneribus honestauit. Inde priuilegia renouare aggressus, beneficia et iura, a praedecessoribus suis, ut nulli archiepiscopo aut metropolitano, sed uni pontifici Romano, subiectus esset. Qua de re Henricus, ALBVM et phaleratum equum ac *centenas marcas argenti*, S. Petro et successoribus eius, in singulos annos dandas, obligauit. Interfuerunt et subscripserunt episcopi duo et septuaginta. Ab eo tempore episcopus Babebergensis, in ditione sua, par in honore archiepiscopo fuit et, in comitiis imperatoriis et publicis aliis imperii conuentibus, primum ab archiepiscopis locum obtinuit. Ipsa uero ecclesia libera et specialis *Romanae sedis filia* ideo fuit appellata, quod confirmatio eius et consecratio

Benedictus VII Papa, Bambergam inuisens,

ab imperatore solenniter excipitur, et

in basilica S. Georgii,

sacra peragit:

qua de causa

Babeberga beatissima ducitur.

Pascha admodum festiue celebratur.

S. Stephani templum consecratur,

priuilegia renouantur.

Census equi albi origo.

Episcopus Bambergensis archiepiscopis aequiparatus:

soli que pontifici subiectus.

An.Ch.1019. secratio ad solum pontificem pertinet.

Templum cathedrale Basiliense, LXXXVII. Proximo anno uehemens, ut ex *Vrspergensi* et *Nauclero* cognoscimus, terrae motus Bauariam concussit et, praecipua clade, ecclesiam Basiliensem *terrae motu 1020. concussum,* admodum labefactauit. Id detrimentum resarcire cupiens Henricus, sequenti anno 1021. Basiliam uenit et totius ecclesiae molem, ad 14. passus, a Rheni ripa, transtulit et fortissimo muro ruenti aggeri opposito, eam in formam multo uenustiorem et firmiorem restituit et *instauratur ab Henr. S. 1021.* nouis, *Munstero* teste, ditionibus, populis et castris, cumulatissime instruxit.

LXXXIIX. Basilea inde *Augustam* digressus *Auracum* ducis oppidum et *syluam* in agro Norico, inter Pegnesum et Suabaccum, fluuios, situm, *Grunelacum* item, *Waltbrechsbrunnum*, *Altersdorffium*, et *Herebrechtsdorfium*, praedia, ad dictum oppidum pertinentia et Bauaris subdita, legibus ecclesiae Babebergensi et Eberhardo eius episcopo indulsit. *Hertzogs-Aurach, Grunlach, Waltsbrechsbrunn, Altersdorff et Herbrechtsdorff, accedunt ecclesiae Bamberg.* Inditae binae sunt literae, quas de his rebus *idus Nouembr. indict. V. anno regni sui XX. imperii VII. Augustae dedit.* III. *Nonas Nouembris Eberhardus* episcopus basilicam archangeli Michaelis, in monte monachorum, consecrauit, *Eberhardus episcopus dedicat ecclesiam S. Michaelis.* anno ordinationis suae XIV. Interfuerunt Aubo, *Moguntinus* et Peligrinus, *Coloniensis*, archiepiscopi, quorum hic S. *Petri*, ille D. *Martini*, aram dedicauit.

1022. LXXXIX. Postero anno Henricus, *Henricus S. tertiam expeditionem in Italiam suscipit* nouis *Lambardorum* et *Campanorum* tumultibus excitus, tertiam in Italiam expeditionem parauit. Itaque maioribus, quam ante, delectibus bellicis habitis et copiis omnibus rebus magis instructis, alpes cum *Peligrino* archiepiscopo et *Pappone*, patriarcha Aquileiensi, transgressus, res *Lombardiae* turbatas composuit et, ineunte alterius anni uere, omnem uim bellicam in *Apuliam* et *Calabriam* conuertit et *Troiam*, uehementissime oppugnatam et per uim occupatam, *contra Lombardos et Campanos, resque feliciter gerit,* diruit, *Neapolim* uero, *Capuam*, *Salernum* et omnem denique *Apuliam* et *Calabriam*, in potestatem receptam, *Normannis* incolendam et aduersus graecos et Saracaenos defendendam, dedit. Inde ad aestiuum coeli feruorem uitandum, exercitum *Capuam* misit et ipse, cum *Benedicto* pontifice, *Cassinum* in monasterium secessit. *Calculi dolore afflictus,* Ibi calculi dolore grauiter afflictatus, cum uulgari fama deceptus, addubitaret, uerene ibi S. *Benedicti* situm esset corpus, ipsum confessorem id affirmare, in somnis calculum leniter exsecare et, consolidato uulnere, eundem ipsi in manus tradere, uisus est. *S. Benedicti beneficio sanatur,* Praesenti itaque beneficio S. Benedicti sanatus, monasterium cumulatissime munerauit et rem tantam, omnibus audientibus, contestatus, diplomate, *An.Ch.1022. Romam contendit* quod adhuc legitur, per pontificem diuulgari uoluit. Interim saeuientibus indies acrius aestatis caloribus et funeribus exercitum exhaurientibus, multis iam militibus et nonnullis e ducibus amissis, *Romam* ire contendit. Roma inde in *Germaniam* regressus, in itinere, ad Larum fluuium, cum *Roberto*, Francorum rege, de republica christiana, regno et imperio, concordia, legibus, optimisque institutionibus stabiliendis et firmandis, colloquium habuit et *Coloniam* inde, ad hybernandum, concessit. *indeque in Germaniam regressus, cum Roberto Franc. rege colloquium habet.* Ibi ecclesiam S. Dei genitricis, ad ueterem aediculam *Ratisbonae*, ad collegium canonicorum Augustinianorum, paulo ante erectam, Eberhardo episcopo, ad maiorem basilicam Babebergensem adiiciendam, attribuit. *Vetus Sacellum Ratisbon. cedit episcopo Bamberg.* Vnde eam adhuc hodie respicit et, ex ueteri instituto, suum, ex Babebergensibus canonicis, praepositum habet.

LXXXX. Proximo anno in Saxoniam transiit, et dominicam Palmarum *Alsteti*, resurrectionis uero diem *Nouoburgi* monachorum, celebrauit. *1024.* Perlustrata inde tota illa regione, cum de *Halberstadio Goslariam*, inde *Grondam* se reciperet, graui morbo tentari coepit. *Henricus S. Grondae morbo correptus,* Aduocatis itaque imperii principibus de regno consultare statuit. Ibi de successore consultus, CONRADVM, Franciae orientalis ducem, iis commendauit et, ut eundem, si quid sibi humanitus accidisset, eligerent, author extitit. *Conradum proceribus* Pridie eius diei, quam a uita decederet, Cunigundem uxorem et propinquos eius acciuit eosque intuens, *recipite*, inquit, *quam mihi tradidistis, uirginem uestram et fideli tuitione tuemini, ne quid patiatur aduersi.* *et S. Cunigundem amicis, commendat.* His ita actis, imperator pientissimus et sanctissimus, magno totius imperii cum dolore, uitam hanc reliquit: *mortuus* cum, sanctitatis et pietatis suae magnitudine, ecclesiae et imperio adiumenta maxima subministrasset. Vnde post mortem, miraculis inclytus, pro diuo ab hominibus haberi coeptus est. Corpus eius, aromatibus refectum et imperialibus uestibus indutum, *Babebergam* translatum, Eberhardus episcopus, manibus suis, sepulturae tradidit et *Bambergae sepelitur* ipsum, uniuersa praesente ciuitate, pia concione, summis laudibus extulit, admiranda de pietate eius narrando et, multis, se spectante, miraculis, in itinere et Babebergae, editis confirmando. Quando autem in numerum diuorum relatus sit et quibus authoribus, infra sub *Egilberto*, episcopo, exponetur. *et inter diuos refertur.* Eo sine uirili stirpe absumpto, imperatoria dignitas de gente Saxonica *Henrici aucupis* excidit et ad *Francos* orientales tran- *Imperium ad Francos transit,*

An. Ch. 1024. transiit. Quoniam uero plerique scriptores male et perperam de Bambergensibus sentiunt, quasi fundatoris sui et diui tutelaris stirpem et familiam nescirent, nihil ab instituto recessero, si oblata occasione genealogiam breuissime descripsero, et his annalibus intexuero, quae sic habet. *An. Ch. 1024.*

ARNVLPHVS comes, Arnulfi caesaris praefectus militiae in Nordmannico bello.

Luitboldus princeps, et Austriae tetrarcha.

Arnulphus malus, — *Bertholdus*, princeps Norici et Carinthiae.

Iuditha Henrici Saxonis uxor. — *Bertholdus* princeps.

Henricus, princeps Noricorum et Carinthiae.

HENRICVS S. imperator.

ANNALIVM BAMBERGENSIVM

LIBER II.

Conradus Saliquus eligitur rex Rom.

I.

COmitiis inde, de creando rege, institutis, CONRADVS, Franciae orientalis dux, cognomento *Saliquus*, patre *Hermanno*, Othonis ducis nepote, Conradi Sapientis pronepote, natus, a Germaniae principibus caesar electus est. Etsi enim in Germania *Cuno*, Bauariae dux, et in Italia *Herebertus*, archiepiscopus Mediolanensis, electioni eius sese opponerent: quia tamen plerique a principibus electoribus, *Aribone*, archiepiscopo Moguntino et *Eberhardo*, episcopo Babebergensi, contendentibus, testimonium et authoritatem Henrici imperatoris secuti, *Conradum* in regnum confirmarent et aduersus opes Cunonis sustinerent, Herebertus, relictis Italiae principum sententiis, ad eum in Germaniam accessit et regem propria authoritate salutauit. De anno electionis Conradi non conuenit inter scriptores, quibusdam altero post obitum Henrici anno electum, aliis electionem eius, propter discordantium inter se imperii procerum sententias, per totum biennium protractam, affirmantibus. Eum autem eo ipso anno, quo Henricus mortem oppetiit, electum esse, testatur diploma, quo Conradus priuilegia *Scuterae*, coenobii, cuius omnem iurisdictionem Henricus imperator ecclesiae Babebergensi indulserat, confirmauit. Subscriptio enim sic habet: *Anno dominicae incarnationis M. XXIII. anno uero Conradi II. regni I. indict. VII. actum Corbeiae.* Per eosdem dies CONRADVS beneficia et iura *Kittingensis* et *Gengenbacensis* monasteriorum instaurauit. Habentur duo diplomata, unum *XVI. Cal. Nouembr. Nouiomagi*, alterum *idibus Ianuarii Corbeiae* datum.

[...]nnus electionis incertus.

1025. II. Proximo anno Cunigundis augusta, orantibus ut amicis morem gereret, et libere ipsa christianae pietatis operibus uacare posset, ad fratrem *Henricum* in Bauariam secessit et, eiusdem ac comprouincialium consensu, ecclesiae *Frisingensi Randesdorfium*, *Veldkirchium* et alia bona, concessit. Sequenti uero anno, fratre Henrico ex humanis rebus sublato et Henrico filio in eius locum subrogato, ipsa, tot acerbis funerum cladibus afflicta, aetatem posthac suam in ipsius Dei seruitio consumere, firmo animi decreto constituit, ac proinde *Capungum* in coenobium, uariis ad usum sacrorum ornamentis a se auctum concessit et, depositis ibi imperialibus indumentis, habitum religiosae assumpsit ac uitam, sub legibus S. *Benedicti*, sanctissime traducere instituit. Eodem anno *Conradus*, rex, *Henricum* filium, regem Germaniae declaratum, *Brunoni* episcopo Augustano, Henrici imperatoris fratri, bonis literis et moribus erudiendum, commendauit et ipse, componendae pacis et accipiendae coronae causa, in Italiam profectus.

S. Kunigundis, Henrici fratris consensu, ecclesiae Frising bona quaedam concedit.

1026. uitam religiosam init.

Henricus, filius Conradi, rex Roman.

Brunonis fidei commendatur.

1027. III. Proximo anno Romae, in ipso resurrectionis die, per Ioannem pontificem, solenni ceremonia, coronatus est: cum interim *Welfus*, Bauariae dux, agrum Vindelicorum populabundus intraret, *Augustam* obsessam in potestatem suam adduceret, pulso inde Brunone et pretiosis omnibus ornamentis ablatis. Quibus rebus cognitis, *Conradus* maturato itinere, in Germaniam se retulit et, Welfo seditioso ad satisfactionem compulso, Brunonem episcopum restituit.

Conradus II. Romae coronatur: Welfus Augustam vind. inuadit.

ad officium redire cogit.

An. Ch. 1027. *Bruno Henrici S. frater episcopatum Bamb. abrogare intendens,*

Qui tamen nihil inde emendatus, sed, A uelut in uita fratris Henrici felicibus eius successibus fuerat insensissimus, sic nunc etiam post mortem, in pios eius manes iniurius esse perrexit et, inito, de abrogando episcopatu Babebergensi, consilio, omnia eius praedia, successionis iure ad sese pertinentia, *Henrico*, Giselae augustae filio, se libere daturum spopondit et, ut ad eam rem perficien- B dam locus et dies indiceretur, facile obtinuit. Nocte autem, quae diem illum praecessit, *Eberhardus* episcopus, ad hospitium Brunonis ingressus, miseram ecclesiae conditionem, quae paululum, ob sceleratos eius et perditos conatus, nec adolescere posset, nec interquiescere, deplorauit, fratris Henrici sanctitatem et pietatem ad memoriam C reuocauit et, ne tanto se scelere obstringeret, cum eo solicitus egit. Cum autem ab episcopo admonitus episcopus, non solum non obtemperaret, sed tam proiectae etiam audaciae esset, ut scelus suum ipsius imperatoris comprobari authoritate uellet et, post Eberhardi discessum, iam somnus eum profundior opprimeret, uisus est, per qui- D etem, fratrem Henricum, imperatorem, assistentem, lecto audire et faciem suam, depilata ex una parte barba, deturpatam obiectare. Cui super hac re stupenti et, quis tam temerarius in eum fuisset, interroganti, *tu*, inquit, *Henricus, hoc fecisti, quod me et sanctos Dei, quos rebus diuinitus mihi concessis dotaui, spoliare praesumis. Caue iam* E *porro, ne grauissimas temeritatis tuae luas infelicissime poenas.* Experrectus autem et per uisionem illam plane exanimatus, mane ad consilium non uenit, sed rem omnem per internuncios imperatori exposuit, asserens, se tantis corporis et animi cruciari doloribus, ut nec de lecto surgere, uel pedem quopiam mouere posset. Vnde cum *Gise-* F *la*, augusta, solicita pro filio, oratores ad eum mitteret, orantes, ut lecto gestatus ad imperatorem ueniret et promissa impleret, eius petitionem prorsus abnuit, et se in Deum et sanctos eius et fratrem peccasse, libera uoce, palam omnibus audientibus, testatus est. Hac ratione detestandis Brunonis conatibus, a diuino Numine obuium est G itum et, quod semel dicatum Deo, nec rex, uel imperator, aut quispiam alius temere reuocare uel ad usus profanos transferre, amplius fuit ausus.

et Eberhardi episc. admonitionem *spernens* *ab Henrico S. in somnio ipsi apparente* *a proposito deterretur.*

In comitiis Ratisbonensibus an. Chr. 1028. Stephanus, rex Vngar. postulat Bauarie ducatum.

IV. Postero anno CONRADVS solennem principum conuentum *Ratisbonae* celebrauit: ad eum STEPHANVS, Vngariae rex, legatis missis, Bauariae ducatum, *Giselae* coniugi et *Emerico* filio haereditarium, sibi reddi postulauit. Quod cum Conradus fieri posse negaret, grauis inter utrumque exorta discordia, in apertum bellum erupit. In id cum Conradus omni ope ac studio incumberet, sequenti anno cum exercitu in *Vngariam* processit et obuia omnia, gladio ac incendiis, uastauit, populabundus ad *Rabam* usque, nemine resistente, progressus. Ea lis demum morte *Emerici* diremta fuit, et Conradus imperator *Stephano*, regi, instaurationem foederis, quod cum *Henrico* imperatore affine suo fuerat, postulanti, summa uoluntate concessit.

An. Ch. 1028. 1029

V. Anno inde millesimo tricesimo EBERHARDVS, episcopus, hospitale, ad recipiendos peregrinos et pauperes, eo in loco, ubi postea monasterium ad *S. Theodorum* extructum, propriis sumptibus, aedificauit et sequenti anno, *Auracum* praedium, in altera Pegnesi ripa positum, subiunxit et *Georgiano collegio* indulsit. *VIII. idus maias* e uita migrauit BRVNO, episcopus Augustanus, Henrici imperatoris frater. Eum Bambergae, in sepulchreto canonicorum cathedralium, sepultum, testatur anniuersarius dies, qui ibidem, *IV. idus Iulias*, in eius memoriam, peragi solet. Viderit nunc *Pingonius*, qua ratione, eum, repudiato episcopatu, uxorem duxisse et filium Brunonem, Saxoniae marchionem ex ea procreasse, scripserit, cum annales Augustenses, ipsum ad uitae finem in episcopatu mansisse et, hoc ipso anno mortuum, una nobiscum referant.

Hospitale, quod hodie monasterium ad S. Theodorum, ab Eberhardo Episc. conditur 1030. *Bruno episc. August. obit, et Bambergae tumulatur,* *obtrectatur a Pingonio.*

VI. Proximo anno RVDOLPHVS, Burgundiae rex, *Giselae* Augustae frater, quem Otho Frisingensis auunculum eius fuisse scribit, ad uitae exitum uocatus, *Henricum*, Conradi filium, regni successorem testamento reliquit. Ab eo tempore Burgundia in prouinciae formam redacta, cum Germanico imperio conualuit. Proximo anno *Meginardus*, episcopus Wirceburgensis, morte absumptus: in eius locum BRVNO, Conradi, Carinthiae ducis et Mechtildis comitissae Querfordiensis, coniugum filius, est suffectus.

Burgundia Germaniae adnectitur. 1032 *Bruno episcopus Wirceburgensis.* 1033

VII. Sequenti anno 1034. CONRADVS, bellicis laxatus curis, ad studia pacis excolenda conuersus, fundationem ecclesiae Babebergensis, a diuo *Henrico*, praedecessore suo, factam et, a *Ioanne* et *Benedicto*, pontificibus Romanis, approbatam, confirmauit et iura eius, priuilegia et possessiones, diplomate complexus est. Eodem anno CONRADVS, ut ipse scribit, regni sui decimo, imperii octauo, cum adhuc *Ratisbonae* esset, *Ambergam*, ad Vilsum amniculum, in agro Norico, oppidum, *Eberhardo*, episcopo, in proprium ius con-

Conradus II. imp. iura episcopat. Bambergensis confirmat. *Amberga accedit Bambergae. a. Chr. 1034*

An. Ch. 1034.

concessit: quod deinceps plus centum A annis in ecclesiae bonis, priusquam beneficiario iure conferri coepit, permansit.

Luiticis in Saxoniam irruentibus, a. Chr. 1034.

VIII. Sequenti anno *Luitici*, Vandali, nouam in Saxoniam irruptionem fecerunt et foediora indies crudelitatis exempla ediderunt. Ea cura stimulatus Conradus, postero anno, *Guntherum Schlüsselbergium*, copiarum ducem, B cum exercitu in Saxoniam misit et ipse paulo post, cum *Henrico* filio, subsecutus, circa *idus Octobr.* Magdeburgi exercitum lustrauit.

obuiam procedit Conradus imperator.

Inde aduersus incursantes hostes progressus, crebris cum eo praeliis conflixit. Ex quibus memorabile illud a quibusdam refertur, in quo *Vandalum* quendam, ingentis staturae ac roboris iuuenem, *Guntherus* Schlüs- C selbergius certamine singulari, in conspectu imperatoris, Henrici regis et totius exercitus, deuicit et ad christianam religionem adduxit.

Grofiorum Familiae ortus.

Hic est ille Vandalus, gentilitio nomine magnus appellatus, a quo *Grosiorum*, ut aiunt, familia fluxit, post in Francia genere et uirtute clarissima.

Vandalus magnus,

Quippe is, cum die quodam, utrinque stationibus ad alue- D um amnis progressis, Germanum, cum quo de fide et summa rerum certaret, arrogantius prouocaret:

Güntherum Schlusselbergium prouocans

Güntherus Schlüsselbergius, Germanicum tueri decus cupiens, clypeum et hastam assumpsit atque, in medium equo prouectus, rem magna mole cum eo gerere instituit. Vandalus, quasi uictoria certus, impigre in certamen descendit, eo consilio, E ut, habili equo, crebris cursibus et recursibus circumagendo, Güntherum peruerteret, uerum opinione frustratus est. Nam dum assiduis anfractibus artem suam, prope ad fastidium omnium, ostentasset, tandem cum impulso equo, ut in Güntherum reflecteret, terga ostendit. Güntherus equum suum, quam potuit maxime, in eum compellit et, an- F tequam se conuertere posset, hasta propulsum, equo deiecit, et mox inde pedestri eum certamine aggressus est.

et ab eodem uictus,

Qui cum grauiter circa ilia uulneratus, ante pedes eius procumberet, palam omnibus audientibus testatus est, se diuino Numine detegente, iniustitiam suam et gentilitatis errorem agnouisse ac proinde orare, ut sibi parceret et uiam per- G ueniendi ad sacramentum baptismatis monstraret.

Christo nomen dat

His precibus uictus Güntherus, ad tentoria sua eum deducit, galea exui et uulnera inflicta curare, iussit. Gestabat autem super galeam ingentes, de ardearum pennis, cristas. Clypeus uero eius coerulei erat coloris, et in eo pedes ardearum tres.

et praeuia poenitentia,

Cum autem per dies aliquot apud Güntherum fuisset, et rite prius poenitentiae lachrymis lauaretur, quam sacra unda ablueretur:

S. baptismate abluitur,

inde, magna ac uere regia pompa, in ecclesiam deductus, manu sacerdotis tingitur et in baptismo *Güntheri* nomen asciuit.

inque eo a susceptoribus

Christianorum sacris imbutum, *Henricus* rex, *Azo*, Morauiae princeps et *Güntherus* Schlüsselbergius, aureis magni ponderis poculis, ingenti pecuniae magnitudine, equis, can- B dida ueste instratis, et pretiosis aliis muneribus, onerarunt.

eximiis strenis ditatur,

Inprimis uero Güntherus, in Franciam secum adducto, centum aureos honorarii, in ditione sua, ad dies uitae, constituit et *Henricus* rex noua illi *insignia* indulsit, uidelicet clypeum in longum disiectum,

nouaque insignia recipit.

cuius pars prior argentei, altera coerulei erat coloris. His addit galeam per- C forato ore et super eam duo cornua, unum argentei, alterum coerulei coloris: singulis uero cornibus erant adiectae quatuor, de ardearum pennis, cristulae. Cornua et ardearum cristulae fortitudinis et ueterum insignium essent indicium, color argenteus susceptam Christi fidem, coeruleus uero gentilitatis labem significaret.

Annis aliquot elapsis Godefredum Bullionensem

D IX. Postquam uero aliquot annorum lustra, in Güntheri seruitio, consumsisset ac probe in christiana lege adoleuisset, *Gothefridus* Bulinus et Bullioniae dominus, expeditionem in palaestinam suscepit.

ex uoto

Nuncupauerat autem iam ante uotum Guntherus Vandalus, se non acquieturum, nisi tot gentilium animas uel Christo lucratus esset, uel letho di- E misisset, quot homines christiani sanguinis hausisset.

in Palaestinam sequitur et,

Itaque impetrata uenia, terram sanctam lustrare et sub Gothefrido militare instituit et, comitatu honesto accepto, ad eum profectus, egregia fortitudinis exempla, incredibili cum omnium admiratione, edidit. Nam cum forte Gothefridus, longius aduersus hostes progressus, in maximum ui- F tae discrimen incidisset,

ob fortitudinem

Guntherus impauidus, cum commilitonum manu, in densissimum eorum agmen illapsus, pro eius liberatione tantam stragem fecit, ut totus gentilium cruoreruberet.

nouo insignium augmento cohonestatur.

In eius rei memoriam, Gothefridus tertiam insignium partem, per medium argentei et coerulei coloris, fascia, siue cin- G gulo rubeo, distinxit et cornua eis super imposita, eodem colore, honestauit. Vnde gens haec nobilissima ea adhuc hodie insignia iactat.

Ducta uxore

X. Post haec *Gothefridus* rex Günthero uirginem, forma et specie insignem, connubio sociauit, et diuitiis amplissimis eum munerauit. Quae, cum post tertium editum partum, cum filio infantulo, decederet, minorem natu filium in regiis castris reliquit et ipse, uacationem a militia adeptus, cum *An-*

et militia relicta,

tonio

An.Ch.1035. tonio filio, duodecimo expeditionis anno, ad Güntherum Schlüsselbergium, in Franciam, se retulit et luculenta facinorum suorum monumenta et testimonia exhibuit. Redeuntem ad se Güntherus honorifice excepit et, nouis beneficiis et possessionibus cumulatum, principibus ac comitibus et caeteris equestris ordinis uiris, commendatiorem reddidit, ita, ut certum in Francia sibi domicilium constitueret, et *Antonius* filius, *Grombachia* in uxorem ducta et pluribus ex ea susceptis liberis, familiam in ea propagauit et Dei beneficio adhuc hodie floret, nec a paterna animi indole in omni genere laudis et officii recessit. Eo anno, *Gebhardo* episcopo Ratisbonensi mortuo, GEBHARDVS, Franciae orientalis dux, Conradi imperatoris frater, ad eam dignitatem euectus est.

in Franconia domicilium constituit.

G. bhardus episc. Ratisbon. a.Chr. 1036.

XI. Postero anno *Lombardi*, inita, aduersus regiarum urbium praefectos, conspiratione, a *Conrado* deficiunt et, aduocatis in auxilium Slauis et Vngaris, in libertatem sese asserere, omni ope nituntur. Quae rebellio cum eum denuo in Italiam attraxisset, seuerissimas in coniurationis socios quaestiones exercuit et *Hereberdum*, archiepiscopum, in uincula coniecit. E quibus cum elapsus et a Mediolanensibus receptus esset, nouae obsidionis causam praebuit, quam tamen imperator, *Brunonis*, episcopi Wirceburgensi consilio, haud aliter ac diuinitus admonitus, continuo soluit. Is enim diem pentecostes, in aede S. Ambrosii suburbana, celebraturus, cum rem diuinam faceret, D. Ambrosium, gladium in coelo uibrantem, et extremum Germanis exitum minantem, si urbem dicto citius non soluerent obsidione, dicitur conspicatus. Post solutam obsidionem, *Papiam*, inde *Cremonam*, processit atque ibi pontificem, ad se uenientem, excepit et, sequenti anno, *Slauos* et *Vngaros*, ad recuperandum liberarum urbium dominatum, ut paulo ante diximus, accitos, ad unum ferme omnes trucidauit et inde, per oram maris Adriatici, in Germaniam reuersus est. Per mensem inde Iulium, suborta ex aëris corruptione pestilentia, magnam hominum partem et inter hos *Stephanum*, Vngariae regem, *Hermannum* ducem, Giselae augustae filium, *Kunnildin* nurum, *Conradum* et *Albertum*, Carinthiae duces, et nonnullos alios, absumsit.

Lombardos deficientes a. 1037

et Herberdi, archiepisc. consilio, Mediolanum obsidentes

Conradus imp. diuinitus admonitus,

repellit:

Slauos *deinde et Vngaros fundit.* 1038.

XII. Proximo anno CVNEGVNDIS augusta, quam religionem ingressum fuisse, supra retulimus, in grauem morbum incidit. Ex quo licet diutius in lecto decumbere cogeretur, tamen nihil mutata uel tristior effecta, Deum assidue, inter ardentia suspiria, orabat, ut sibi, ad suam perferendam uoluntatem, animum adderet, aut certe ipsam ad sese de hoc saeculo euocaret. Qua precatione tantum alacritatis omnibus iniecit, ut nouas ei diuinitus accessisse uires crederent. Ad eam uisendam cum infinita uis pii populi confluxisset, ipsam percontari, obortis lachrymis, instititit, cur se desereret, aut cur se, quasi orbos, tuendos relinqueret. Tum uirgo, diuino spiritu instincta, respondit: *ecce, frater meus et sponsus, D. Henricus imperator, me uocat, ad eum emigro, in coelestem patriam atque beatam Dei et sanctorum eius consuetudinem.* Ac proinde eos monere, *ne, desperatione debilitati, animum abiicerent, sed Deum suppliciter orarent, qui solus ipsos, ab impendentibus eximere periculis posset.* Interim exequiae, more plane regio, parantur et aurea uelamina, non ut pauperculae sororis, sed quasi augustae et, imperatricis feretro, instrumenta in medium proferuntur. Ad quae illa pallentem uultum, quem ante, uelut in occursum aduenientis sponsi, laetum uideres, reflectit et manu innuens, *iste*, inquit, *ornatus non est meus, sed alienus: hoc terreno sponso; illa uero fusciore ueste Christo, domino meo, copulata sum. Ea miserum huius carnis massam contegite et corpus meum, iuxta tumulum fratris et D. Henrici imperatoris, reponite, sine ulla pompa. Nuda de utero matris meae egressa sum, nuda regredior illuc.* His dictis, spiritum piis precibus in manus domini commendauit, et magna sanctitatis fama decessit, *V. Non. Martias.* Eius morte comperta, *sacrae uirgines*, abscissis uestibus, humi corpora proiicere atque, illisis muro capitibus, nullis questibus parcere, quos in tali casu ingens suggerere dolor posset. Quas *egeni* et *pauperes*, atque omnes subinde *ciues*, sunt secuti, flebilibus uocibus, conseruatricem et parentem se amisisse, testantes. Singuli, praecipua se calamitate affectos, querentes etsemet, tanquam tum demum omnibus humanae uitae spoliatos muneribus, deplorantes. Soli, actis choris, laetati sunt superi. Vbi uero luctus resedit et moeror paululum elanguit, cadauer loculo inclusum et sacra ueste contectum, *Babebergam* translatum et in loco, ut ab omnibus conspiceretur, excelso, depositum ac, luminibus circum accensis, uigiles, qui diurnam et nocturnam custodiam agerent, constituti fuerunt. Postridie elato funere magnificentissimo praeiere *Eberhardus*, episcopus, *sacerdotes* et *clerus:* inde longo agmine *nobiles* succellere, innumerabili ciuium conuenarum ac omnis aetatis et sexus multitudine subsequente. Vt uero ad locum sepulturae est uentum, a dextro latere, iuxta S. Henricum imperatorem uir-

An.Ch.1039.

plebem ad se uenientem

pie admonuit

pompamque funeralem interdixit,

sicque beate defuncta est.

Monialium

et pauperum planctus.

Babebergae

splendide tumulata

ad dextram S. Henrici.

1039. S. Cunigundis *morbo implicita lento ac diuturno,*

An. Ch. 1039. *uirgo cum uirgine* sepelitur. Cuius rei ferunt tunc auditum in aere testimonium uocis, incertum unde proueniret, dicentis: CEDE VIRGINI VIRGO LOCVM. Reliqua officia sacerdotes, cum astante populo diuinis precibus adhibentes, solenni ceremonia persoluerunt.

Testimonium coeleste de utriusque uirginitate.

Cunigundis ortus, XIII. Fuit autem CVNEGVNDIS, augusta, Francicae stirpis, palatina, ab *Alberate Hermanni* marchionis Voburgensis coniuge in castro *Banthensi*, ut Bruschius scribit, liberaliter educata. *educatio,* A teneris statim annis eius enituit probitas, in qua eximia semper castitas et ardens ad precationem et exercitia pietatis studium. *pietas et castitas* Henrico imperatori in matrimonium tradita, ei fidissima semper in omnibus fuit adiutrix et templa ac monasteria, non solum aedificare et religionem in eis amplificare satis habuit; sed etiam dotem suam et patrimonium, in usum eorum et decus, conuertit. Coenobium ingressa, in omni Christianae pietatis officio, maxima cum omnium admiratione, se exercuit, cum foemina totius imperii praestantissima *humilitas,* et palatina et augusta pedes lauaret, mensam sterneret, aquam manibus funderet, et languentibus acri studio ministraret. Adduxerat secum in coenobium *Iuditham* ex sorore neptim, quam religioni addictam, monialium omnium consensu, abbatissam constituerat. *Juditha abbatissa, eo quod in pietatis officio segnis esset,* Sed cum lautius subinde epulantem et primam in conuiuio, ultimam in choro esse perciperet, nec hortando nec admonendo ad saniora consilia reducere posset: tandem iustitiae et correctionis zelo accensa, eam tempore passionis, dominica quadam, consueto more, a sacris sesubducentem tenui manus tactu ad maxillam tetigisse fertur, ut uestigium eius, ac si digiti in cera fuissent impressi, in maxilla postea semper manserit, aliis uirginibus, ut creditum fuit, in exemplum. *alapam miraculosam accipit a S. Cunigunde,* Eam tenuitas edendi et bibendi parcissime, utilitas indumentorum, ac animus coelo semper intentus, perpetuo Numini et ueris eius cultoribus puram adeo commendauit et uerecundam, ut post mortem in sanctorum numerum relatam, ciuitas haec et tota eius prouincia, eximia adhuc hodie religione colat. *quae inter diuos relata* Miracula sanctitatem eius confirmantia, cum in libello, *de* eius et *S. Henrici* imperatoris *uita*, conscripta sint omnia, qui uolet ibi legere poterit. *ob edita alia miracula.*

An. Ch. 1039. XIV Eodem anno pridie Non. Iulias CONRADO imperatore prope *Traiectum* Belgii oppidum, mortuo et in templo *Spirensi* sepulto, *Conrado imp. uita functo* HENRICVS filius, ut qui iam inde a paterni regni principio rex Germaniae fuerat electus, *Henricus III. subrogatur,* a principibus electoribus denuo imperator designatus, bona ecclesiae Babebergensis sanciuit et Eberhardum episcopum, nouo ac regio more, de iisdem inuestiuit. *qui bona ecclesiae Bamb. confirmat.* Hae literae adhuc hodie leguntur, iisdem prope uerbis conscriptae, quibus patris Conradi fuerunt, quae supra huic intextae sunt historiae.

XV. Sequenti anno Vorchemium, ditionis Bambergensis oppidum, ut quod ab initio regii iuris fuerat, ecclesiae ademptum et ad imperium rursus adiectum. *Vorchemium ad imperium redit. 1040.* Proximo anno PETRVS, Vngariae rex, Giselam reginam, *Stephani* regis, auunculi sui, uiduam, D. Henrici imperatoris sororem, cuius ope et studio ad regnum potissimum euectus erat, in potestatem adduxit et, dote ac rebus aliis omnibus nudatam, in deterrimum condi carcerem iussit, ueritus, ne, si libera esset, per exteras copias tumultus in regno exciret et se inuito, ad alios illud transferret. *1041. Petrus Vngariae rex, ingratus in Giselam reginam uiduam,* Eum postero anno Henricus bello denuo adortus, cum Wratislao, Bohemiae duce, ad se dedendum et pensitandum tributum, compulit ac *Giselam* e carcere liberatam, in Germaniam reduxit, quae inde Nidroburgi in coenobio religionem ingressa, rebus administrandis abbatissa praefecta fuit. *poenas dignas luit.* *Idib. Septilibus* EBERHARDVS episcopus uitae finem imposuit, anno pontificatus quinto et tricesimo, rebus pro ecclesiae salute et episcopalis sedis authoritate non tam pie, quam prospere, gestis. *Eberhardus episc. obit.* Cadauer eius in basilica maiori, iuxta tumulum DD. coniugum, sepulturae mandatum fuit.

SVIDIGERVS,

SECVNDVS EPISCOPVS BAMBERGENSIS.

XVI.

Suidigeri ortus, IVstis mortuo *Eberhardo* peractis, SVIDIGERVS, ex nobili *Meiendorfiorum* familia natus, uir eximia doctrina, sapientia et uirtute praeditus, in eius locum suffectus est. *Onuphrius Panuinius*, in uitis pontificum, obscuris illum parentibus ortum scribit: *Panuinii lapsus,* uerum opinione deceptum, conuincit familiarum Saxonicarum genealogia et multorum grauissimorum uirorum authoritas, qui cum ab hac equestri familia,

A. Ch. 1043. lia, quae tempore *Caroli magni* celebris fuit, originem traxisse et Slauorum populis, ante adeptas dignitates praedicasse, scriptis prodiderunt. Vita eius proba, fama illaesa et fides imperio notissima fuit, ut ad aulas *Hermanni*, archiepiscopi *Hamburgensis* et *S. Henrici II.* imperatoris, ascitus, illius ad tempus *Sacellanus*, huius deinde *cancellarius* effectus sit.

Suidigeri episc. encomium.

Ecclesia S. Burckardi consecratur.

XVII. Eodem anno ecclesia *S. Burckardi* extra muros Wirceburgi ad summum perducta fuit: die pentecostes per *Brunonem* episcopum consecrata fuit, praesentibus et rem diuinam facienti cooperantibus Suidigero *Bambergensi*, Hereberto *Aistadensi*, Seuero *Pragensi*, et nonnullis aliis episcopis. Licet hic in memoriam reuocare, quod supra de *Gundegaro*, episcopo Aistadensi et permutatione eius, cum D. Henrico imperatore, non sine magna ecclesiae suae offensione facta, retulimus. Ad ea iura recuperanda successor eius, HEREBERTUS conuersus, Conradi et Henrici imperatorum fidem iam saepius interpellauerat et precibus obtinuerat, ut Henricus se ei abbatiam *S. Aegidii*, nunc moenibus Norimbergensium inclusam, tunc uero temporis extra urbem positam, daturum sponderet, si ossa *S. Wilibardi* et sedem episcopalem, Eistadio *Norimbergam* transferret. *Herebertus*, conditione accepta, cum legatis imperatoris, pro impetrando pontificis consensu, Romam quidem ire perrexit; uerum dissimulato itineris sui consilio, ibi in id solum incubuit, ut post confirmatam per pontificem abbatiae possessionem, sedes episcopalis apud *Eistadium* maneret et contractus inter praedecessorem, Gundegarum et D. Henricum imperatorem initus rescinderetur. Quibus animaduersis, legati se delusos ab episcopo querentes, re infecta in Germaniam redierunt. Quod ubi cognouit Herebertus, tantam ex eorum abitu tristitiam contraxit, ut in periculosissimum morbum inciderit et a *S. Wilibaldo*, ecclesiae suae patrono, summis precibus contenderit, ut sua apud Deum intercessione fata maturaret, ne cum ignominia in patriam sibi redeundum esset. Nec sane irritae fuere preces, quippe *Frisingam* ad *Engelbertum* episcopum deuectus, paulo post ibi mortem oppetiit et ius, semel Babebergensibus acquisitum, integrum deinceps permansit.

Herbertus episc. Aistet. repetundarum iudicio pulsatus Bambergensem, legatis imperatoris illudit; uerum his re infecta Roma discedentibus, moerore absumptus finit.

Tharisfium uulgo Closter-Theris. aedificatum. 1043.

XIIX. Postero anno, quantum coniectura consequi licet, *Suidigerus*, episcopus, ex castro *Tharissiensi* ad Moenum, in agro Babebergensi, monasterium *S. Benedicti* aedificauit et, praediis amplissimis honestatum, in honorem *S. Viti* dedicauit. 1044. Sequenti anno Henricus, *Banariae* dux, acceptis a *Suidigero* episcopo, ex thesauris ecclesiae Babebergensis uiginti auri talentis, *Creylingam* et *Rintebachium*, praedia ad Danubium, in comitatu Hezelonis comitis, sita, ea conditione oppignorauit, ut, si uel ipse dux, uel post obitum suum fratres sui, *Hermannus* et *Theodoricus*, aurum mutuatitium aequalis ponderis, infra diem praestitutum non soluerent, obligata bona in ecclesiae potestate manerent. A. Ch. 1044.

Creylinga et Rintebach. oppignerantur ecclesiae Bamberg.

XIX. Proximo anno *Henricus* post dominicam Palmarum, Babebergae celebratam, Ratisbonam profectus est et, conscensis ibi nauibus, alteram in Vngariam expeditionem suscepit. Proficiscentem nauigio secutus est *Bruno*, episcopus Wirceburgensis, sed omine parum fausto. Nam Boseburgum in castrum ubi uentum et ipse apud imperatorem ageret, per fractam pergulam delapsus et miserabili clade oppressus, octauo die post, uitam finiuit. Corpus eius aromatibus conditum et *Wirceburgum* reuectum, in domo Saluatoris sepulturae est traditum. Fuit autem Bruno uir uitae sanctitate conspicuus, miraculis insignis et inter scholasticae theologiae doctores sui temporis doctrinae magnitudine praecipuus. Scripsit ex patrum commentariis *psalmorum* expositiones et in symbolum *S. Athanasii* uere piam enarrationem. Ex qua insigne est illud de fide dictum: *Ante omnia opus, necesse est, ut fides praecedat, ante omnem operationem, ante omnem inchoationem, ante omne principium unicuique opus, ut teneat catholicam fidem, dicente apostolo: sine fide impossibile est placere Deo. Vnde Habacus inquit, iustus ex fide sua uiuit. Fides crudelitas est, qua scilicet ueraciter credimus, id quod nequaquam uidere ualemus...*

1045. *Henricum III. in Vngariam mouentem sequens Bruno episc. Wirceb. in itinere moritur.*

S. Brunonis elogium: *scripta:* *dictum egregium.*

XX. Postero anno *Henricus* imperator, ex Vngariae bello in Germaniam reuersus, nouis factionum studiis exceptus est et in Italiam attractus, quod, renouata uetere in comitiis ambitione, Romani, neglecto *Leonis VIII.* Pontificis decreto, tres simul pontifices *Benedictum IX. Syluestrum III.* et *Gregorium VI.* creauerant. Itaque superatis alpibus in Italiam regressus, primum *Papiam* uenit et deinde *Sutrium*, ubi frequenti aduocato episcoporum concilio, tres uitio factos et de pontificatu contendentes pontifices deposuit et SVIDIGERVM, *episcopum* Bambergensem, qui in comitatu praesens erat, suffecit, qui CLEMENTIS II. nomen assumpsit et, in ipso natalitiorum festo, Romae solenni ceremonia consecratus, *Henricum* et *Agnetem*, eius coniugem, regia corona decorauit. Qua coronatione facta, Henricus de statu ecclesiae formando retulit. Non enim erat nescius, omnem praesentis pertur-

1046. *Henricus III imp. in Ital. trahitur ob schisma pontificum, inque concilio Sutriensi Suidigerum creat Pontificem a quo cum augusta coronatus prisca iura impp. circa electionem*

A. Ch. 1064. *pontificum instaurat.* turbationis fontem a Romanorum ambitione esse deductum, qui clero et populo, aut mercede corrupto, aut uetere comitiorum libertate dispoliato, amicos suos et propinquos pro arbitrio ad pontificiam dignitatem hactenus euexissent, quae non nisi sanctitate et doctrina bene meritis, uolente Deo, dari et concedi deberet. Ad hanc igitur libidinem coercendam, uetera iura imperatorum, B quae *Adrianus I.* Carolo magno et *Leo VIII.* Othoni I. in electione pontificis et dispositione sedis pontificiae concesserant, confirmauit et Romanos in uerba sua iurare coëgit, se nullum deinceps pontificem uel electuros, uel consecraturos, nisi quem imperator dedisset, ad uitanda, quae inde oriebantur, cum magna ecclesiae offensione, C dissidia.

Clemens, *pontif. coenobii S. Michaëlis priuilegia confirmat* XXI. *Ad XIII. Cal. maias* CLEMENS pontifex *Adelhelmo,* abbati *coenobii Michaëlis* archangeli, in monte monachorum, priuilegium amplissimum dedit, quo, authoritate pontificia, praedia omnia monasterii, et praesentia, et futura, in perpetuum confirmauit, sanci- D ens, ut nulli unquam duci, marchioni, comiti, uicecomiti, castellioni, nec praeterea ipsius loci imposterum episcopo, extra canonicam authoritatem, nullique personae horum, liceat auferre de bonis, quae ipsi monasterio S. archangeli Michaëlis, per praedictum sanctissimum imperatorem collata sunt, et ab aliis Christi fidelibus, uel et- E iam quae sunt in perpetuum conferenda. *et nouu dat Tharisiensi a se condito.* Eodem anno idem *Clemens* pontifex, monasterium *Tharissiense,* prius a se constructum, literis confirmauit. Eae

A. Ch. 1046. uero literae *Cal. Octobr. anno* pontificatus sui *I.* sunt datae. Quo uero desiderio, quoue amore et affectionis studio ecclesiam Babebergensem prosecutus sit, ex literis apparet, quas hoc anno *Cal. Octob. indict. I. Romae* in hanc sententiam dedit: *Clemens episcopus &c.* Quamdiu autem in pontificatu fuerit Clemens pontifex, non conuenit inter scriptores, *Nauclerus*, *Platina*, *Onuphrius* Panuinius et cum his *Carolus Sigonius*, mense pontificatus sui IX. uita functum scribunt: sed *Albertus Crantzius,* in *lib. IV. Saxoniae,* in alterum annum ad clauum eum sedisse, affirmat, cui et ego assentior, adductus adhuc ipsius Clementis literis, quas pontificatus sui secundo, *XII. Cal. Nouemb.* Viterbii, ratione soluti census ad *Hardouicum* episcopum misit. *per biennium pontificatu functus obit* Quas literas ad confirmandam hanc nostram opinionem inferius in Hardouico huic historiae intexere placuit. Corpus Clementis honorifica funeris pompa *Babebergam* delatum, et in choro *S. Petri* sepulturae mandatum fuit. *et Bambergae sepelitur.* Tumulo eius libra lanx, siue *trutina*, in marmore est incisa, cui praesagii uim aliquam in esse, incolae pro certo asserunt. *Trutina in eius tumulo praesaga.* Cum bona pax est indigenis, aequilibrium immobile praestat.: quando autem saeua belli tempestas ingruit, examen marmoreum per lances, quas ad momenta ponderum mutare et in alterum partem miraculose inclinare solet, certum futuri exitii iudicium praemonstrat. Id quod *Wigandum* episcopum, uirum grauissimum ac prudentissimum, turbulentissimis regiminis sui temporibus, uidisse et obseruasse compertum est.

HARDOVICVS,

TERTIVS EPISCOPVS BAMBERGENSIS.

1047. *Ius inuestiturae olim penes imperatores fuit.* XXII. Ecclesiae ab initio episcopi eligendi potestatem non habuerunt, sed solennes munerum et honorum distributiones imperator obiuit et ferme, quae ad formandum regnum et ecclesiam pertinebant, solus peregit. Vnde legimus, a primae ecclesiae Babebergensis fundationis tempore, nouem ab imperatoribus, continuata serie, datos esse epi- G scopos. Sic post SVIDIGERVM, ad pontificiam dignitatem euectum, Henricus imperator HARDOVICVM, *cancellarium* suum, in eius locum substituit. **Hardouici ortus.** Fuit autem *Hardouicus* ex illustri *Bogiorum* comitum familia natus: unde de- F ceptum eum existimo, qui primus acta episcoporum Babebergensium congessit, qui familiam *Hardouici* cum *Adelberonis* successoris sui stirpe confundit, dum Bogiorum eum comitem fuisse scribit, qui tamen Carinthiae dux fuit, quod etiam Bruschio imposuit.

1048. **Henricus III.** *confirmat donationes Bamberg.* XXIII. Sequenti anno Henricus imperator donationes ecclesiae Babebergensis, a D. Henrico imperatore factas et a *Conrado* patre instauratas, confirmauit. Legitur diploma, in quo *VI. Nonas Octobr.* hoc ipso anno oppidum *Rhodomannum,* ecclesiae prius indultum, nouo priuilegio, decorauit, sanciens, ne quis

 dux,

An. Ch. 1048. dux, marchio, comes, aut scultasio, Hardouicum episcopum et successores suos, in possessione eius inquietare, molestare aut diuestire praesumeret.

Census annuus Romam mittitur

Eodem anno *Hardouicus*, episcopus, nuncium cum literis, Romam ad *Clementem pontificem* misit, quibus ei sinceram fidem et reuerentiam praestitit et censum annuum persoluit. Ad eas literas pontifex rescripsit in haec uerba:

et apocha desuper datur a Clemente.

Clemens episcopus, seruus seruorum Dei, uenerabili fratri Hardouico, episcopo Babebergensi salutem et apostolicam benedictionem. Cum annuum censum unius palafridi albi, cum sella et centum marcarum argenti, ecclesiae Romanae annis singulis persoluere tenearis et usque ad praesentem annum, pro toto tempore praeterito, tam praedecessorum tuorum, quam tuo, de huiusmodi censu sit per te nostrae camerae satisfactum; nos ab eodem censu, pro dicto tempore, te et ecclesiam tuam duximus absoluendos, tibi super hoc praesentes literas concedentes. Volumus tamen, ut censum ipsum pro eodem, praesenti anno et deinceps annuatim, soluere tenearis. Datum Viterbii, XII. Cal. Nouemb. pontificatus nostri anno II. Ex quibus satis apparet, Clementem pontificem, praeter omnium scriptorum opinionem, per duos annos in pontificatu uixisse et facilem erroris materiam praebere potuisse nouem illos menses et dies 7. quibus post mortem Clementis sedem uacasse, *Onuphrius Panuinius* scribit. Si enim hos menses et dies prioribus mensibus et diebus pontificatus Clementis adiunxeris, annus et indictio his nostris respondebit et, deceptos fuisse eos, qui epistolas Clementis digesserunt, beneuolus lector facile intelliget.

Leo IX. pontifex designatus ab Henrico III. imp. a. 1049.

XXIV. Proximo anno Henricus imperator natalem domini *Frisingae* celebrauit. Ibi cum DAMASVM II. pontificem extinctum audisset, in eius locum BRVNONEM, episcopum Tullensem, uirum bonum et simplicis ingenii, legatis et Romanae ecclesiae, optimum sibi dari pontificem, postulantibus, obtulit, qui in consecratione LEO IX. est appellatus.

Concilii Moguntinensis

Eodem anno frequens episcoporum conuentus, praesidente et assistente *Leone* et *Henrico*, Moguntiae fuit celebratus. In eo de extirpandis tumultuum in Gallia reliquiis actum et inter caetera decretum,

decreta.

ne sacros episcopi ordines uenderent, ne clerici uxores aut concubinas haberent, ne canes aut aues ad uenandum alerent.

Comitia Norimbergensia a. Chr. 1050.

Postero anno Henricus imperator *conuentum* principum *Norimbergae* habuit, in quo *Hardouico* Babebergensi, *Gebhardo* Eistetensi et cunctis fere Germaniae episcopis et principibus praesentibus, expeditio in Vngariam decreta et *Gebhardus*, episcopus Ratisbonensis, Franciae Orientalis dux, Henrici imperator patruus, dux belli aduersos Vngaros constitutus fuit. An. Ch. 1050.

Leopoldus archiep. Mogunt.

XXV. Anno 1051. BARDO, episcopus Moguntinus, e uita discessit, cui LEOPOLDVS, praepositus Babebergensis, *Hardouici* episcopi frater, suffectus est. Exardebant sub id tempus apertae adhuc, ut diximus, inter *Henricum* imperatorem et *Andream* Vngariae regem, bellorum contentiones.

Andreas rex Vngariae, Leoni IX. pontifici morem gerere recusans, excommunicatur a 1052.

Id *Leo* pontifex, quam alienum esset christianorum rationibus considerans, proximo anno ad Andream, Vngariae regem, se contulit, ut eum ad pacem cum Henrico faciendam adduceret. Verum authoritatem apostolicam, praeter opinionem, repudiantem nactus, indignatione adeo exarsit, ut eum a communione piorum excluserit.

S. Wolfgangi apotheosis.

Inde Ratisbonam profectus, *S. Wolffgangum* episcopum in sanctorum numerum retulit, atque approbatas in aede *S. Emerani B. martyris Dionysii* reliquias in honore habere iussit.

Leo IX. pontifex Bambergae concionatur

His ibi rite peractis, Babebergam cum Henrico processit et, in die natali S. Lucae, conuocato ad templum populo, inter sacrorum solennia, concionem admirabili suauitate ad eum habuit.

et, in coetu archiepiscoporum et episcoporum,

Qua demum finita et lustrato salutari carmine populo, in praesentia *Leonis* pontificis, *Henrici* imperatoris, *Humberti*, syluae candidae cardinalis, *Amantii*, Romani diaconi et *Meginardi* subdiaconi, *Leopoldi*, Moguntini et *Peldingi* Salisburgensis, archiepiscoporum, *Gebhardi* Ratisbonensis, *Gebhardi* Eistetensis, *Acelini* Hildesheimensis, *Etichonis* Fauentini, *Waltheri* Veronensis et *Hezelonis*, episcoporum et aliarum diuersarum potestatum, relecta sunt *Ioannis Benedicti* et *Clementis*, pontificum, S. Henrici et Conradi imperatorum iura et priulegia, quibus episcopatus Babebergensis fundatus et confirmatus fuerat.

iura et priuilegia ecclesiae Bamberg.

Ibi relata quoque conscriptio et confirmatio Henrici, episcopi Wirceburgensis, qua ecclesiam Babebergensem a Wirceburgensi discriminatam et episcopali interdicto firmatum superius in Eberhardo retulimus.

denuo confirmat,

His ordine recitatis, cum LEO pontifex, iuxta uotum omnium, qui aderant, ipsum locum authoritate apostolica confirmare uellet, *Hardouicus* in medium progressus, aduersus *Adalberonem*, episcopum Wirceburgensem, in comitatu praesentem, proclamationem fecit,

Adalberonem quoque, episc. Wirceb.

quod is suae ditionis oppida, iura et possessiones inuasisset et, ut ad eorum restaurationem adigeretur, precibus uehementer institit. Caeterum pontifex, ut concordiam inter episcopos faceret et rationibus utriusque ecclesiae consuleret, *Adalberoni* episcopo deliberationem dedit, ut aut obiecta refelleret, aut iusti-

eo adigit, ut

An. Ch. 1052. iustitiae satisfaceret. Tum ille, adhibitis prius in consilium proceribus suis, clericis et laicis, ad umbonem progressus, se cum satisfactione excusauit et iuribus omnibus, quae ad bannum et episcopalem iustitiam ac potestatem ecclesiae Babebergensis pertinerent, in perpetuum renunciauit. Qua de re pontifex ea omnia nouis priuilegiis cohonestauit, episcopatum Babebergensem liberum et Romano tantummodo mundiburdio subditum pronunciauit et, ne quis comes aut iudex ibi placitum seu districtionem facere uel tenere praesumeret, nisi quem per concessionem Henrici imperatoris uel eius successorum, ipsius loci episcopos deliberauerit, indulsit. Ibi canonicis quoque licentia gestandi *mitras*, certis saltem diebus, ne honor apostolicae sedi proprius uilesceret, indulta. Extat diploma *anno pontificatus sui III. indict. V. idus Nouembr.* Triburi datum.

Iuribus omnibus in dictam ecclesiam renunciat.

Episcopatus Babeberg. Romanae sedi duntaxat subditus.

Canonicorum Bamb. licentia gestandi mitras.

A. Chr. 1053. XXVI. Postero anno Leo pontifex, ecclesiam Babebergensem et eius episcopum super alios efferre cupiens, Hardouicum episcopum nouis muneribus, ad incrementum dignitatis, affecit et potestatem, ut *crucem* prae se ferre et *pallium*, quod praedecessoribus fuerat denegatum, *ter in anno*, utendum concessit, nempe in die *resurrectionis* festo, *Natalitio* diuorum *Petri* et *Pauli* apostolorum et die *S. Dionysii* martyris, quem diem, per totam dioecesin, sanctum et festum omnibus imposterum esse iussit et eam rem diplomate in haec uerba conscripto, firmauit: *Leo Episcopus* etc. Erat sub id tempus ecclesia Babebergensis S. Petro et successoribus eius pontificibus Romanis, in centum marcas argenti et palafridum, in singulos annos dandum, adhuc obligata: eam a tanto onere Henricus, liberare cupiens petiit a *Leone* Pontifice, ut censum remitteret et pro eo *Beneuentum*, in ducatu Beneuentano, regii iuris oppidum, nomine uicariatus sibi haberet. Qua re audita, Leo facile annuit et ecclesiam a praestatione census omnino liberauit.

Crucis praeferendae potestas palliique usus episcopatui Bamb. conceditur.

S. Dionysii dies festiuus Bambergensibus.

Pro censu annuo remisso Beneuentum sedi apostolicae traditur.

An. Ch. 1053.

A. Chr. 1054. XXVII. Postero anno 1054. *Hardouicus* Auracum praedium, per uim ad tempus ab ecclesia auersum et, Henrici imperatoris beneficio, recuperatum collegio Georgiano restituit et, ob lignorum ac rerum aliarum penuriam, potestatem ei fecit, ut ad pontes construendos, aedificia restauranda, molas reficiendas, et ad quoduis aliud opus, ligna et materiam, ex episcopali saltu, in altero Pegnesi ripa posito, licenter acciperet, apibus capsulas poneret et alia praeter uenationem, in eo exerceret. Eodem anno *Henricus* imperator, filium Aquis, per *Hermannum* archiepiscopum *Coloniensem*, regem Germaniae consecrauit, *Leopoldo* archiepiscopo Moguntino, cuius id iuris erat, Henrici uoluntatem in eo faciente. Per eosdem dies HARDOVICVS episcopus moriens, in crypta, ad aram *D. Ioannis* apostoli et euangelistae, sepulturam accepit. Eius memoria de choro S. Georgii, quoties ibi fit sacrificium, grato accensi thuris odore, renouari de more solet. Plerique annalium scriptores *Hezelium* eum, *Hadeginum* et *Hezechinum* ac propria impietate infamem nominant: quod quam uerum sit ipsi uiderint: ego uero singulari eum religionis atque sapientiae uirum, inprimisque Leoni et Henrico probatum ac charum fuisse, existimo, quod census illa remissio et pallii authoritas, quo paulo ante eum decoratum diximus, abunde testantur.

Aura cum restituitur collegio Georgiano, una cum facultate lignandi etc.

Henricus IV. in regem Rom. inungitur Aquisgrani.

Hardouici sepultura.

Immerito quibusdam uapulat.

ADALBERO,

QVARTVS EPISCOPVS BAMBERGENSIS.

XXVIII. Hardouico ex humanis rebus exempto, ADALBERO, Carinthiae dux, patre Adalberone natus, Henrici imperatoris consobrinus, in concilio ad Oettingas in Bauaria celebrato, successor datus est. *Bruschius* in metropoli Moguntina, e familia Bogiorum comitum natum eum scribit, quem tamen ea, quae in Hardouico diximus, erroris arguunt. His itaque, ut minus probabilibus, in medio relictis, *Auentinum* in hoc sequimur, qui *lib. V. Annalium Boiorum*, de Adalberonis nostri ordinatione loquens, *eo*, inquit, *anno Henricus templum Babebergense Adalberoni consobrino suo, cuius pater Adalbero, dux Carionum, Geissenfeldiae sepultus est, tradidit.* Qui eodem adhuc anno Babebergam deuectus, ecclesiam, negligentia decessorum admodum labefactatam, in pristinum dignitatis statum reponere, quaeque alienata et distracta fuerant, aere suo recuperare instituit et *Rottenbachium*, arcem et uicum ad Marchiam, nemus ecclesiae amplissimum, in agro Norico situm, ad eiusdem possessiones adiecit.

Adalbero, dux Carinthiae

Dioecesios statum redintegrat.

Rottenbachium eidem adiicit.

An. Ch. 1055. *Ampferbachum conceditur Hannoni Colon. cuius ortus et fata describuntur.*

XXIX. Sequenti anno Henricus *Hannoni*, archiepiscopo Coloniensi, *Ampferbachum* praedium indulsit, quod successu temporis ad ecclesiam accessit. Fuit autem Hanno, ut Lambertus scribit, loco mediocri natus et Babebergae in ludo, tam diuinarum, quam saecularium literarum eruditus, qui postquam adoleuit, sola sapientiae et uirtutis suae praerogatiua, imperatori *Henrico* eo usque innotuit, ut in palatium sumtus, prae caeteris primum gratiae et familiaritatis gradum obtinuerit et eo ipso anno, ad archiepiscopatum Coloniensem euectus sit.

Guntheri Visio an. 1056. *imperatoris obitum praenuncia.* *Henricus IV. imp.*

XXX. Proximo anno Henrici imperatoris cancellarius, proximus Adalberonis in episcopatu successor, uisum mirabilem et prorsus diuinum conspexit. Vidit enim, *Lamberto* teste, dominum in solio maiestatis residentem et, leuato in altum brachio, districtum gladium uibrantem et interitum inimicis suis minitantem, dicere: *reddam ultionem hostibus meis et his, qui oderunt me, retribuam.* Ea uix expleta uisione, eandem ibi rursus dicitur conspicatus speciem et dominum, recondito iam in uaginam et super genua sua reclinato gladio, dicentem: *ignis succensus est in furore meo et ardebit usque ad inferni nouissima.* Haec uisio *Henrici* imperatoris mortem praenunciasse iudicata fuit, qui *III. Non. Octobr.* supremum uitae suae diem obiit. Eo *Spirae* sepulto, HENRICVS filius, annos quinque natus, Germaniae regnum *quartus* accepit, et qui triennio ante, per *Hermannum* archiepiscopum *Coloniensem*, Aquis rex fuerat consecratus. Caeterum cum propter aetatis imbecillitatem ad regni gubernacula tractanda nondum esset idoneus, *Agnes*, mater augusta, ipsa tanta iustitiae et prudentiae fame administrauit, ut omnes in suam admirationem adduxerit.

An. Ch. 1057. ad huc impubes *matris Agnesae tutelae committitur.*

Hersbrugum accedit ecclesiae Bamberg. *Othoni in Sueuiae ducatu succedit* *Rudolfus, comes Rheinfeld.* *Ecclesiae Bamb. bona nouo priuilegio muniuntur. a. 1058. 1059.* *Otho cancellar. Bamberg. eligitur in episcopum Ratisbon.* *Adalbero paralysi moritur.*

XXXI. Proximo anno Henricus *Hersbrugum*, quod tum uicus erat ad Pegnesum exiguus, moenibus sepsit et, mercatus, cudendae monetae et uectigalium iure ornatum, Adalberoni episcopo et successoribus eius, perpetuo possidendum tradidit. Per eosdem dies OTHO, comes Schweinfordensis, Sueuiae dux, e uiuis sublatus et Schweinfordiam transportatus, inter maiorum monumenta sepulturam accepit. Eius ducatum Henricus RVDOLPHO, Rhinfeldiae et Habsburgi comiti, attribuit. Ad *VII. Cal. Octobr.* anni sequentis Henricus, more praedecessorum, ecclesiae Bambergensis bona et possessiones amplissimo priuilegio honestauit. Et proximo anno Moguntia ex hibernis in Bauariam transgressus, conuentum *Ratisbonae* habuit, ubi, nato in episcopo deligendo dissidio, ipse super ea re *Othoni*, canonico Babebergensi, quem designandum curauit, ecclesiae regalia tradidit. Annus inde millesimus sexagesimus immatura *Adalberonis* episcopi morte fuit nobilitatus, qui paralysi occubuit et in choro *S. Georgii* sepulturae mandatus fuit.

GVNTHERVS,

QVINTVS EPISCOPVS BAMBERGENSIS.

Guntherus de augendo episcopatu cogitat. *Villacum fit mercatus.* *Henricus IV. ueteribus priuilegiis ratificatis, noua indulget ecclesiae Bamb.*

XXXII.

IVstis Adalberoni episcopo solutis, GVNTHERVS *cancellarius* in eius locum subrogatus est. Qui, cum ab Henrico esset confirmatus, animum ad episcopatum legibus formandum et ecclesiam beneficiis et possessionibus exornandum, contulit et successores suos, honesto exemplo, ad sui imitationem accendit. Ad eius petitionem *Henricus Villacum*, praecipuum hodie ditionis Babebergensis in Carinthia oppidum, nouo mercatus iure et quibusdam aliis priuilegiis, instruxit. Extant literae datae *VI. idus Febr. indict. XIII.* his uerbis: *Henricus &c.* Veteres inde possessiones abbatiae *Kittingensis*, a D. Henrico imperatoris concessas, ecclesiae confirmauit et nouas alias addidit.

1061. *Guntherus episc. reditus ecclesiae amplitat.* *Procerum imperii rogatu Vorchemium episcopatui restituitur. 1062. cum omnibus bonis.*

§. XXXIII. Sequenti anno Guntherus episcopus reditus ecclesiae reddidit ampliores et canonicorum beneficia quae praebendas uocant, albo pane auxit. Proximo inde anno Henricus, rogatu Sigefridi Moguntinensis et Hannonis, Coloniensis, archiepiscoporum et abbatum, Vorchemium oppidum, superioribus annis ab ecclesia, ut diximus, abstractum, Gunthero restituit, cum omnibus suis possessionibus, praecipue uero omnes uicos, uillas, uillulas et praedia, quae a primo fundationis die ad id pertinuerunt, quorum haec sunt nomina: *Widelshofium, Trubaha, Thussibrunna, Hezeldorfium, Frenbachium, Walbrechtsdorfium, Sennacha, Merendorfium, Husium, Zogesruthum, Frilesbachium, Wimilibachium, Schliersbachum, Wisentauium,*

An. Ch. 1061. tauium, Gosbübelum, Pinsbergam, Ludenbachium, Affeldersbachum, Stockachium, Sendelbachium et pleraque alia, quae alienata fuerant, quod ex diplomate apparet anno MLXII. indict. XV. ordinationis Henrici VIII. regni VI. III. Idus Iulias Hersfeldi dato. Est autem VORCHEMIVM ciuitas opulenta et niueo pane, quo eam etiam *Aeneas Syluius* commendat, admodum celebris, haud procul a confluente *Regnesi* et *Vesuntis* amnium, ad radices nonnullorum collium sita, in agro, uini, frumenti et omnis generis fructuum, feraci et pascuis utilissimo, unde rebus omnibus humano uictui necessariis maxime abundat. Eius *insignia* sunt *geminae truttae*. Horum enim piscium *Vesuntis* feracissimus est, unde eas in symbolum abiisse suspicor. Prouincias enim et urbes rerum, quarum maxime sunt feraces, praeferre symbola, passim exempla sunt in medio.

Vorchemii oppidi descriptio

et insignia

XXXIV. Per eosdem dies *Hanno*, archiepiscopus Coloniensis, *Henricum*, puerum decem annos natum, secura matris ac praeceptoris disciplina educari moleste ferebat: nempe indolem regiam otio et studiorum cultu effoeminari, regnique negotia minus uiriliter per ipsum administrari, calumniatus. Cum itaque puer, Goslaria ex hybernis Saxoniae, *Spiram profectus*; pascha ibi celebraret, Hanno, archiepiscopus Coloniensis, proceribus aliquot adiuuantibus, *fraude* interceptum eum ac naui impositum, cum ipsis imperii insignibus eripuit et Spira *Coloniam* uel repugnantem traduxit ac, matre ab eius tutela remota, semetipsum ultro tutorem instituit.

Hanno archiep. Colon. Henricum IV. regem tutelae matris fraudulenter subducit

XXXV. Postero anno 1063. *Guntherus*, episcopus, *Teurstadii* in suburbio, trans flumen orientem uersus, ecclesiam aedificauit eamque *B. uirgini*, Dei matri et *S. Gangolpho*, consecrauit, adiuuantibus *Rhinoldo*, *Walboco*, comite Wolfesuuaccio et *Eberhardo* quodam ciue Babebergensi. Quorum hic chorum eiusdem ecclesiae propriis impensis excitauit, ille uero luculentissimis possessionibus ad usum et decus explere instituit. In eam uterque post mortem illatus ibi sepulturam accepit. Eo anno uredine segetes extinctae, quam hiems plus solito frigida excepit, quae uires omnes absumpsit. Quo malo consternati homines et mente quasi attoniti, omnia lachrymis et querelis miscebant. Non deerant etiam, qui, huic mundi machinae finem adesse, monentes et qui, res horrendas a se uisas, falso asserentes, ea mala magis augerent et tantam animis omnium religionem iniicerent, ut ad uisenda loca sacra, uoti persoluendi gratia, profectionem in *palaestinam* suscipere et Hierosolymorum urbem e manibus impiorum extorquere statuerent. Vnde sub eundem alterius anni 1064. autumnum Sigefridus *Moguntinus*, *Guntherus Babebergensis*, *Otho Ratisbonensis*, Wilhelmus *Traiectensis* et plures alii episcopi et Germaniae proceres, confecto septem millium hominum numero, ut *Marianus Scotus* author est, et *Frisaeus* ultra uiginti quatuor millia eorum fuisse scribit, in *palaestinam* ire perrexerunt. *Guntherus* omnes maiestate corporis anteibat, adeo, ut omnibus, qua iter facerent, uel rex, uel imperator, crederetur. Caeterum *Sanum* amnem transgressi, cum iam a *Byzantio Laodiceam* Syriae, in de *Tripolim* et *Caesaream* Galilaeae peruenissent, nec longius duorum itinere dierum ab *Hierosolymis* abessent, *VIII. Cal. Aprilis* anni proximi, ad Capharsalum ab Arabibus maxima clade affecti sunt. Et quidem *Wilhelmus* Traiectensis, in primo impetu multis uulneribus confectus et rebus omnibus exutus, in campo nudus et semianimis relictus est. Reliqui episcopi ac proceres, ingruentis praelii uitare discrimen uolentes, in castellum quoddam se receperunt. Interim hostes, iumentis et rebus aliis omnibus potiti et spe opinionis multae praedae incensi, castellum a christianis occupatum repoposcerunt, eisque dare abnuentibus, id tanto impetu oppugnare instituerunt, ut inclusi, post grauissimam toto triduo perpessam obsidionem et famem, adpreces confugere et pacem uenalem petere coacti sint. Quo facto *Arabum princeps*, cum *octo* suae gentis honoratissimis in castellum admissus, colloquii specie circumuentis illusit et, uinculo facto, linteum in collum Guntheri, quem reliquorum principem esse rebatur, iniecit, *En!* inquiens, *te solo capto, caeteros in potestate habeo, et simul ac iussero, flebile cum sociis pendebis ab arbore pondus*. Quae cum per interpretem intellexisset *Guntherus*, indignatione accensus, pugnum tanto conatu in eius faciem impegit, ut uno ictu humi praecipitem sterneret; *eum*, clamitans, *potius poenas impietatis luiturum, qui manus impuras in sacerdotem Christi profanus et idololatra mittere non esset ueritus*. Idem fecerunt et alii his, qui cum eodem in castellum uenerant, et duriter uinculis constrictos armis furentium popularium obiecerunt et irruptionibus deterruerunt. Quibus cognitis Ramulae praesul postridie obsessis in auxilium uenit et, acceptis ab eis 50. aureis Byzantinis, eos Hierosolymam et rursus inde in nauem, incolumes reduxit.

Collegii Canon. S. Gangolphi ortus. a. 1063.

Ob insolitam siccitatem et insecutam biemis intemperiem,

An. Ch. 1063. expeditio sacra in palaestinam suscipitur,

Guntheri maiestas corporis,

Sacrorum militum primae strages,

Wilhelmus Traiect. episc. uulneribus obit,

caeteri in castello, quo se receperant,

a principe Saracenorum capiuntur,

sed fortitudine Guntheri,

incolumes euadunt.

XXXVI. In redeundo autem cum in *Pannoniam* esset uentum, *Guntherus*, immatura morte praeuentus, laeti et prosperi reditus tristem omnibus exitum fecit.

In Pannonia Guntherus moritur.

An. Ch. 1063. cit. Decessit *X. Cal. Augusti*, et celebri funeris pompa Babergam delatus, post aram *S. S. Philippi* et *Jacobi* apostolorum et *S. Oswaldi* sepultus fuit, cum tali EPITAPHIO:

Babebergam cadauer aduehitur.

Praesul Guntherus ut eum donis prece clerus
Adiuuet, hortatur, cui multa dedisse probatur.

Guntheri ortus De cuius origine, uita, corporis et animi bonis sic *Lampertus* scriptum reliquit. Natus erat ex *primis palatii*, priuatis possessionibus praeter episcopatum affluentissimus, lingua promptus et consilio, literis eruditus tam diuinis quam humanis, tum statura et formae elegantia ac totius corporis integritate, ita caeteris eminens mortalibus, ut in illo Hierosolymitano itinere, ex urbibus et agris spectandi eius studio profluerent, et bene secum actum crederet, cui eum uidere contigisset. *ac dotes.*

HERMANNVS,
SEXTVS EPISCOPVS BAMBERGENSIS.

XXXVII.

Hermannus episcopatum pecunia coemit.

In eodem itinere constitutus HERMANNVS *uicedominus* Moguntinus et ecclesiae Babebergensi *praepositus*, cum Guntherum episcopum graui morbo implicitum esse et mortem uitae strenue ac decenter actae congruentem appetere cerneret; confestim nuncios cum literis ad amicos suos et familiares, quibus patria excedens rerum suarum administrationem crediderat, misit et, ut sibi aditum, qua possent ratione, ad episcopalem dignitatem adipiscendam facerent, precibus contendit. Omnem illi, ut rogati erant, diligentiam adhibuerunt et episcopatum, profusa in eius *coemptionem* pecunia, facile obtinuerunt.

Hanno, Colon. et Albertus, Bremensis, archiepiscopi Henrici VI. tutelam pessime gerunt

XXXVIII. Eripuerat paulo ante, ut diximus, Hanno, archiepiscopus Coloniensis, ab Agnete augusta, puerum et regni administrationem et ascitum in consortium *Albertum* archiepiscopum *Bremensem*, eum sibi *contutorem* et curarum omnium socium constituerat. Quos penes, cum regis educatio et solennis episcopatuum et dignitatum aliarum distributio esset, nec alia cuiquam spes esset, adipiscendi ullius honoris, quam ab his grandi mercede redimeret, multa et grauia in imperio exorta sunt incommoda. Nam et bona ecclesiastica in abusus horrendos conuersa, sacra turpi nundinatione uendita, coenobia compilata, ducatus pro libitu translati, ordines confusi, disciplina corrupta, reuerentia aduersus leges sublata, iustitia explosa et licentia cupiditatibus ac libidinibus permissa. Vnde per hos etiam, corruptis per simoniacam largitionem suffragiis, ad episcopalem dignitatem euectus Hermannus, ut foedum episcopatus sui ingressum, sic tristem exitum, cum maxima ipsius ecclesiae iactura et totius populi perturbatione habuit.

Cometa malorum futurorum praenuncius. a. 1066.

XXXIX. Proximo anno crinita stella, mirum secum fulgorem trahens, per 20. dies apparuit, quae earum rerum, quae paulo post inter pontificem et imperatorem subsecutae, praenuncia fuisse putatur. Postero WILRAMVS, primo *Babebergensis Gymnasii*, post *Lutetiae* Parisiorum, professor et coenobii *Merseburgensis abbas*, uir in sacris et humanioribus literis eruditus, dicitur claruisse. Scripsit tres libros *in canticum canticorum*. Per eosdem dies *Henricus* cum Bertha, Othonis, Italiae marchionis filia, nuptias apud *Triburias* celebrauit et sequenti anno, patrem auumque imitatus, ecclesiam Babebergensem in patrocinium recepit et omnes eius comitatus, superiorum regum beneficio et pietate donatos, confirmauit.

Wilramus eruditionis laude clarus.

Henricus IV. matrimonium init 1068. et ecclesiam Bamberg. in tutelam recipit.

D. Otho natus a. 1069.

XL. Proximo anno natus est, in Amberana ualle, OTHO, *comes Andechsius VIII.* episcopus Babebergensis Pomeranorum apostolus. Eo vero, qui proxime insecutus est, anno nempe 1070. *Otho* Bauariae dux, ob affectati regni suspicionem, ducatu exutus et grauissimo edicto proscriptus, uniuersos Saxoniae episcopos et principes ad rebellionem concitauit. Idem *Schidingum*, ecclesiae Babebergensis in Thuringia oppidum, in potestatem suam adduxit et accusandi imperatorem apud pontificem causam praebuit. Pontifex, criminibus de *simonia* et superbia *Henrici* ad se delatis motus, familiares eius et fautores, Moguntinum, Coloniensem et Hermannum, Babebergensem, episcopos, Romam uocauit. *Hermanno* uitio dabatur, quod episcopatum grandi pecunia coemisset: qui tamen datis, ut *Lambertus* scribit, muneribus, exasperatam erga se pontificis mentem ad tantam clementiam reduxit, ut qui non sine periculo honoris ac dignitatis euasurus putabatur, benigne non solum susciperetur, sed *pallium* etiam et alia archi-

Otho, dux Bauariae eicitur ducatu. an. 1070.

Henricus imper.

et Hermannus episc. Simoniae insimulati

An. Ch. 1070. chiepiscopatus insignia pro benedictione reciperet. Omnes uero grauissima oratione castigati, quod sacros ordines mercede accepta contulissent, ac iureiurando se a talibus facinoribus in posterum temperaturos adacti, domum cum pace dimissi sunt. Eodem anno Henricus ecclesiae Babebergensi et Hermanno, eius episcopo, uenationes quasdam siue *sylvestre*, ut uocant, *bannum* indulsit, certis limitibus circumscripsit et diplomate firmauit, cuius ut est in actis Babebergensibus, haec fuit formula: *Henricus diuina fauente.* etc.

a pontifice castigantur.

Bannum sylvestre episcopo Bamb. indultum.

XLI. Proximo anno ALBERATIS, comitissa Banthensis, *Hermanni* marchionis Voburgensis coniunx, *Banthum*, praecipuum ditionis suae in Francia ad Moenum castrum, in abbatiam conuertit et cum *Muckenberga* et *Asfeldernensi* castris, totum Banthgauiensem tractum, et quicquid terrae ac praediorum est inter Moenum et Ithesin fluuios, adiunxit et per manus *Hermanni* marchionis, coniugis sui, basilicae cathedrali Babebergensi et S. Petro, eius patrono, consentientibus uasallis suis, feudatariis et subiectis, praesente, suscipiente et confirmante ea omnia et singula *Hermanno* episcopo, assignauit. *Grodezum* uero, *Seuilizium* et syluam, ad Banthum pertinentem, singularis muneris et beneficii loco, *Hermanno* episcopo et successoribus eius, perpetuo possidendum donauit, relicta saltem abbati in ea ligna secandi et pascendi licentia. Eius donationis formula Babebergae publice fuit recitata, praesentibus Poppone praeposito, Lindone decano, Meginando scholastico canonicis, Eberhardo Salzbacensi, Wolframo et Othone Altenbergae comitibus et pluribus aliis, Bauarico more per aurem tractis testibus. Quia uero ante suscepti operis perfectionem marchio *Hermannus*, in certamine equestri grauiter ex lethifero hastae uulnere affectus, decederet et inopinatam *Alberadis* mortem grauissimae in republica sequerentur perturbationes, quod *Adalbero*, Wirceburgensis episcopus, e ditione sua eiectus, fortunam diu haberet aduersam et Hermannus, episcopi titulo et dignitate spoliatus, ecclesiam suam uiuus dimittere coactus esset: coenobium libidinibus hostium ac direptionibus expositum et, monachis in diuersa palantibus, S. Benedicti disciplina in eo prorsus extincta fuit, donec per *S. Othonem*, episcopum Babebergensem, restituta rursus reuiuiscere coepit. Caeterum ea bona et praedia, quae praeter abbatiam et factam donationem Alberadis adhuc tenebat et inter haec *Cylenum*, *Cunstadium*, *Aschemum*, *Heinrichsdorfium* et *Custhonesdorfium*, post eius obitum ad ecclesiae quoque possessiones accesserunt.

Abbatia Banthensis e castro nouiter erecta, a. 1071.

episcopo Bamberg. assignatur.

quae Hermanno march. Voburg. cum coniuge conditrice extincto,

ad tempus deserta iacet, postea uero restituitur

An. Ch. 1071. *et possessionibus augetur.*

XLII. Sequenti anno *Rupertus*, cognomento numularius, quartus coenobii archangeli Michaelis abbas, post abdicatam dignitatem, monasterium Augiae diuitis uiolenter inuasit, numeratis in aerarium regis mille pondo argenti purissimi. Ei uero cum loci aduocatus aperte denunciaret, nisi dicto citius e coenobii ditione decederet, se occursurum et armata manu in libertatem uindicaturum, quos ipse redigere in seruitutem fuisset ausus; animo consternatus, fratris sui possessiones accessit, praestolaturus ibi, quem finem tam foedo initio sors esset allatura, cum praesertim Babebergaeiam pridem *Ecbertus* in eius locum abbas esset institutus.

Rupertus abbas S. Michaelis, cum cano Æsopico alienae inhiat abbatiae, a. 1072.

XLIII. Proximo anno 1073. *Henricus* natalem domini *Babebergae* celebrauit et, *Bertholdo* Carinthiae duce, sine legitima causae cognitione, ducatu eiecto, *Marquardum* propinquum suum substituit. Inde Hannonem, *archiepiscopum Coloniensem* et Hermannum episcopum *Babebergensem*, in Italiam ad magistratus et ciuitates, ad colligendum regni tributum misit; qui, legatione perfecta, in Germaniam redeuntes, pontificis ei detulerunt literas, in quibus postulabat pontifex, ut de criminibus et non nullis aliis emendatione dignis, super quibus Romae delatus erat, aut purgaret se, aut satisfaceret. Eo anno *Hermannus*, episcopus, Babebergae extra muros in suburbio, uersus occidentem, ecclesiam *S. Iacobi* construxit et possessionibus fructuosissimis honestatam, canonicis *Augustinianis* indulsit.

Bertholdo Carinthiae duca eiecto

Marquardus sufficitur.

Henricus IV. Romae criminosum insimulatur.

S. Iacobi ecclesia collegiata exstructa.

XLIV. Postero anno Henricus pascha Babenbergae peregit et ad se adeuntes, *Sigefridum*, archiepiscopum Moguntinum, *Bertholdum*, Carinthium, et nonnullos alios belli Saxonici desertores, in gratiam necessitate coactus recepit. Inde *Norimbergam* profectus legatos HILDEBRANDI in Germaniam missos habuit obuios, qui licet colloquium eius repudiarent, quod anathemate ab Alexandro percussus non satisfecisset: postularunt tamen uerbis pontificis, ut conuentum sibi habere liceret, in quo episcoporum et abbatum, qui dignitates emissent, causam cognoscerent. Quod ubi episcopi audierunt, ut rem nouam et rationibus suis alienam respuerunt, neque potestatem eam se cuipiam, nisi ipsi pontifici, daturos dixerunt. Eam ob causam legati *Hermannum*, episcopum et nonnullos alios, turpi largitionis infamia laborantes, ab officio remouerunt, donec coram uenientes

Hildebrandi pontificis nuncii,

Simoniae iudices.

entes obiectum sibi crimen digna satisfactione purgarent.

XLV. Sequenti anno grauis inter *Hermannum* episcopum et *Clerum* Bambergensem, ex aemulatione religionis orta dissensio, totam rempublicam perdidit.

a. 1075. Hermannus episc. Bamberg. eo quod ecclesiam S. Iacobi, quam ipsemet aedificauerat, abbati Eckberto tradidisset, cleri, inde pulsi, odium in se concitat

Aedificauerat superioribus diebus *Hermannus* ecclesiam, apud *S. Iacobum* et sacerdotes ac clericos instituerat, qui in ea quotidie diuina officia celebrarent. Eo uero decedente, quem decanum uel inspectorem caeterorum esse uoluerat, occasionem nactus, propositum mutauit et locum ipsum cum possessionibus *Eckberto* abbati, ad constituendum ibi monasterium, tradidit. Eadem iniuriam *clerus*, e possessione pulsus, iniquo animo tulit et, communicato cum canonicis basilicae cathedralis consilio, episcopum suppliciter adierunt et, ne semel suscepta ecclesiastica sustentationis beneficia in alios usus conuerteret, aut se ludibrio omnibus exponeret, petierunt. Cum uero Hermannus in proposito perseueraret, nec ab eo auelli posset, asserens, honorem, quem monachis deferret, in nullo officere clericis; bona uero, quae in usus pauperum propria cumulasset industria, sui iuris esse et ob id parum referre, siue ea clericis largiretur, siue monachis: clerus uehementer perturbatus, regis et totius imperii procerum aures, libellis suis oblatis, quotidie fatigat et,

cui pontificis auxilium imploranti,

cum nihil proficeret, legatos *Romam* ad pontificem mittit atque ibi, recitata sua calamitatis serie petit, ut innocentiae suae, aduersus tanti calumniatoris uiolentiam, adesset.

basilicae maioris canonici se iungunt,

Quae dum *Romae* fiunt, opportune etiam aduenit altera maioris basilicae Bambergensis legatio, et querelis ingeminare nimiam tarditatem et patientiam incusare coepit, quod ecclesiam Dei tamdiu sineret hominis haeretici communione maculari, qui non per legitimae electionis officium, sed

Hermannum simoniae arguentes, eiusque remotionem obnixe petentes,

per Simoniacam prauitatem, ad tantum dignitatis fastigium euectus esset, et proinde orare atque obtestari, ut res basilicae Babebergensis aliquando respicere et ad inopiam uergentes amicae urbis et eius cleri rationem habere uellet, ne iniussu durius sibi consulere et alias propter penuriam sedes quaerere cogeretur.

Hermannus pontificis fulmine ictus,

Quibus rebus exasperatus pontifex, *Hermannum* episcopum non ita pridem a ministerio diuino remotum, piorum quoque communione exclusit: quod ad causam, de grauissimo Simoniae crimine dicendam, Romae adesse iussus, per biennium non comparuisset. De mente pontificis per legatos suos edoctus clerus Babebergensis, confestim

ex urbe excedere cogitur,

Hermanno indicare iubet, ut quantocius ex urbe excederet: non enim posse eum, qui per Simoniacam largitionem episcopatum nactus et literarum ignarus prorsus esset, amplius esse episcopum.

et turpis ignorantiae conuincitur.

Huic legationi alia insignis fuit adiecta contumelia, quippe adolescens quidam, e cleri numero, praeferocis ingenii, uersiculum quendam ex psalmo proposuit. *Huius*, inquiens, *capituli non mysticum sensum, non allegoricam significationem, sed uerbum ex uerbo, fidus interpres si mihi recte explicaueris, ego ab omnibus te criminibus liberum et episcopali titulo dignissimum pronunciabo.*

A Moguntino, promotore suo,

XLVI. Quibus rebus et ipsius etiam pontificis literis, per eiusdem legatos traditis, confusus Hermannus et inops consilii factus, nuncios ad archiepiscopum Moguntinum, amicum sibi semper fidissimum, misit orans, ut sibi durissimo suo tempore adesset, se a sede Babebergensi cleri sui coitione deiectum, neminem per quem restituatur habere, nisi is, cuius beneficio eam adeptus sit, causam ipse suam susciperet, nihil fortuna sua fore miserabilius.

non adiutus

Ille nihil moratus Babebergam uenit et, ad cognoscendam causam, sese obtulit. Cum uero clerum contentione obstinatissimum esse, nec a proposito retrahi posse, uidet, Romam inde ad pontificem profectus est, sed uix aegre, ut in communionem reciperetur, obtinuit.

ad ipsum pontificem confugit,

Hermannus, ubi resciuit, nullum deinceps spem sibi fore reliquam, nisi in pontificis *clementia*, mercede conduxit, qui causam suam agerent et cum eis ipse Romam se contulit.

qui inexorabilis

Sed nullis lacrymis, nullis supplicationibus, nulla arte rhethorica conquisitis argumentis, in uictum pontificis erga auaritiam animum expugnare, nedum ut ab anathemate liberaretur, obtinere potuit, nisi sub ea

non nisi sub conditione, anathema remittit.

conditione, ut quam primum in Germaniam reuerteretur, rebus humanis se abdicaret et piaculi causa monachum indueret.

Licet uero a militibus suis in solium restituatur,

Quae, cum Babebergam regressus ad militem suum retulisset, is despecto prorsus pontifice, omni ope eum ad dignitatem retinendam adiuuit, atque eo ipso fauore suffultus, ditionem sibi prius interdictam denuo inuasit, eaque magna ex parte recuperata, Babebergae consedit.

ob cleri tamen tumultus sacris operari non potest.

Quo cognito, clerus nouos miscere tumultus, edicta eius despicere et communionem uehementius execrare instituit, ita ut clausis templorum portis, iunctisque campanis et uocibus per totius mensis spatium et amplius, Babebergae a sacris feriatum, nec ullum diuinum officium celebratum sit.

Interim Henricus IV.

XLVII. Per eosdem dies, *Henricus*, eductis aduersus Saxones copiis, ad *Onestrudem* Thuringiae amnem, cum eis

An. Ch. 1075.

deuictis, per Gichiorum comitem, Saxonibus, — a pontifice et clero Bamberg. — de exauctorando Hermanno solicitatus, — fidelitatis ipsius pristinae immemor, — faciles aures praebet, delatoribus

eis pugna difficili et ancipiti conflixit. A Eius uero rebus inclinatis, cum *Hermannus*, Gichiorum comes et equitatus Babebergensis, ex insidiis erumpens, aciem restituisset, celebrem a Saxonibus uictoriam retulit, multi capti, plures in fuga occisi, spoliorum quoque ingens praeda parta. Interim pontifex crebris legationibus, et clerus Babebergensis supplicationibus assiduis, apud Henricum instabat, ut iam diu uacanti ecclesiae rectorem constitueret; B quod licet Hermannus episcopatum, nobilium suorum praesidio fultus, incoleret, nullam tamen pontificialis officii administrationem haberet, nec eum amplius regere posset, iustis de causis ex auctoratus et sacrorum interdicto notatus. C Quanquam uero Henricus operam et studium Hermanni indefessum, in pace et bello, tranquilla et turbata republica, expertus esset et, caeteris regni proceribus in acie eum deserentibus, constans ipse et fidus in omnibus permansisset: quasuis tamen aduersus eum haud grauate admisit accusationes, eo scilicet intendens, ut per huius deiectionem uiam sibi pararet, D ad *Wormaciensem* et nonnullos alios, quibus, in ultionem pristinae defectionis, iam dudum summa ope calumniam struere uidebatur. Ita-

An. Ch. 1075.

eum [illegible] pontificatu deturbat, Ruperto in eius locum suffecto. — Hermannus restitut onem desperans monachum induit. — Tandem Romam repetens pontifici se submittit, et ab anathemate liberatus in coenobio Suarzacensi paulo post moritur. — Cur, ab aliis episcoporum Bamb catalogo expunctus — huic nihilominus inseratur?

que pridie *Cal. Decembr.* Babebergam profectus, eum ab episcopatu remouit, et RVPERTVM, *praepositum Goslariensem*, in eius locum substituit. Hermannus ubi summo se deiectum episcopatus fastigio et spem nullam recuperandae deinceps dignitatis extare uideret, *Suarzacum* in monasterium secessit et, relicta rerum humanarum cura, monachus est factus. Inde repetita rursus Italia, *Ecbertum*, abbatem suum, secum Romam sumpsit, ac se paratum esse quocunque modo pontifici satisfacere, ad redimendam eius gratiam, ostendit. Pontifex examinatum et de commissis delictis grauiter castigatum, anathemate liberauit et, concessa praeter episcopalem dignitatem ministerii diuini licentia, *Suarzacum* in coenobium remisit, ubi post biennium ex rebus humanis exemptus et in Sacello *D. Benedicti* sepultus fuit. Sunt qui eum non numerant inter episcopos Babebergenses, quod sepultura et anniuersario careat: quia uero ecclesiae suae mire utilis fuit et templum *Jacobaeum* de patrimonio suo et propriis impensis, construxit et nos eum ab aliis in catalogo episcoporum collocatuum uidemus; hunc ei merito locum inter alios assignauimus.

RVPERTVS,

SEPTIMVS EPISCOPVS BAMBERGENSIS.

Hermanni exauctoratio turbas ciet, — inter nobiles — et clerum, — a. 1076. Rupertus prius abbas montis S. archangeli,

XLVIII. RVPERTO suffecto, ingens subito in Ecclesia Babebergensi est exorta seditio, uniuersis, siue profanis, siue sacris, proceribus in duas partes distractis. Quippe *nobiles* Hermannum complexi iniquo animo ferebant quod uiuente adhuc priore episcopo, nullo generali concilio, nullis iustis accusationibus, nullis idoneis testibus, nullis probatis criminibus, damnato, alius ad adulterandam ecclesiae castitatem inductus esset. *Clerus* autem atque eius hortatu populus, auersabantur quidem *Rupertum*, ab Henrico constitutum, propter flagitia et probra, quibus uita eius respersa erat: uerum malebant qualemcunque habere episcopum, quam sibi imperare eum, aduersus quem ad pontificem appellauerant et pontifex ipse apostolica authoritate animaduerterat.

XLIX. Proximo *Rupertus*, abbas prius, ut diximus, montis archangeli Michaelis, spe nouae alicuius accessionis incensus, Babebergam ad RVPERTVM

post coenobii Gengenbacensis, ob simoniam excommunicatur. — Poppo episc. Paderborn. — Henricus IV. imp. Romam citatus a Gregorio VII. — eum in comitiis Wormatiens. abrogat, — sed ab eodem excommunicatur

E episcopum uenit, et in eius se familiaritatem insinuauit. Per quem cum ad coenobii *Gengenbacensis* gubernationem promotus esset, nec tamen ab in f m *simoniae* crimine sibi temperaret, anathemate per pontificem execratus et a propriis famulis sica traiectus est. *Poppo*, praepositus Babebergensis, cuius potissimum factione et studio Her- F mannus ab episcopatu deiectus fuerat, ecclesiam *Paderbornensem* nactus.

L. Per eosdem dies pestiferum et funestum, inter imperatorem et pontificem, dissidium est ortum. Pontifex HENRICVM ad *concilium*, *Romae* indictum, ad causam de criminibus, quorum arguebatur, dicendum citauit et, nisi die praestituto adesset, eum a communione G ecclesiae seiunctum iri, aperte denunciauit. Rursus Henricus, *Wormaciae*, in conuentu, praesentibus omnibus regni episcopis et abbatibus, GREGORIVM pontificatu abrogauit et, missis Romam legatis, cum literis, sententiam suam exequi instituit. Earum literarum nuncio accepto, pontifex Henricum regio titu- lo

An.Ch.1026.

lo spoliauit et, iurato principum ac populorum obsequio abdicatum, una cum Sigefrido *Moguntino*, Ruperto *Babebergensi*, et Vuilselmo, *Traiectensi*, episcopis sacro anathemate obligauit. Id factum, licet omnes pii et uere catholici maximopere detestarentur, nemo reprehendere fuit ausus, nisi quod ficto nomine astutiam, non quidem pontificis, sed Hildebrandi, dicerent: unde tritum adhuc hodie prouerbium, si quis ad fraudes et dolos ingeniosior, alicui astute imponit, uel telam malorum orditur, ut *Hildebrandinas technas* nominemus. De hac re ita *Otho Frisingensis* scriptum reliquit: *lego*, inquit, *et relego Romanorum regum et imperatorum gesta et nusquam inuenio quemquam eorum, ante hunc a Romano pontifice excommunicatum, uel regno priuatum: nisi forte quis pro anathemate habendum ducat, quod Philippus, ad breue tempus, a Romano episcopo inter poenitentes collocatus et Theodosius, a B. Ambrosio, propter cruentam caedem, a liminibus ecclesiae sequestratus est.*

una cum assectis

Technae Hildebrandinae.

Ottonis Frisingensis iudicium.

1077.

§. LI. Sequenti Sigefridus, *Moguntinus*, et Adalberus, *Wirceburgensis*, episcopi, Hermannus *Metensis* et Albertus *Wormacensis* episcopi, Rudolphus *Sueuiae*, Welfus *Bauariae*, Bertholdus, *Carinthiae* duces et alii nonnulli Germaniae principes, *Vorchemii* conuenerunt et praesentibus legatis pontificis, RUDOLPHUM Sueuiae ducem, germaniae regem aduersus Henricum designarunt. Quod ubi Henricus *Canussii* in Italia, ubi pro absolutione apud pontificem sollicitabat, per *Wernerum*, episcopum Argentinensem, comperit, clam ex Italia per Carinthiam, opinione celerius, in Bauariam reuertit et praelium cum *Rudolpho*, regni aemulo, comittit, quo eum fudit et fugauit.

A quibusdam regni proceribus

Rudolphus, *anticaesar, Vorchemii eligitur.*

magno suo infortunio

LII. Sequenti anno *Rupertus* episcopus, pro anathematis liberatione in Italiam, per Bauariam, ire perrexit. Ad Tridentinarum alpium angustias ubi uenit, *Welfus*, Bauariae dux, captum et rebus omnibus, quae ipsius erant propriae, spoliatum in turrim firmissimam coniecit. In qua cum eum a solenni Natalitiorum tempore, ad D. Bartholomaei usque festum habuisset, tandem liberauit, cum omnem iam pridem ornatum ecclesiasticum, cum uestibus pontificialibus diligenter obsignatum, ecclesiae Babebergensi transmisisset.

Rupertus *episcopus capitur et in turrim conicitur.*

LIII. Interim *Henricus* cum exercitu in *Franciam* descendit, et *Rudolphum*, cum adhaerentibus Saxonibus sibi obiectum, non procul a *Melrichstadio*, ad *Straiam* uicum et amnem, denuo ad ortus, praelio uicit. *Rudolphus* fuga elapsus, *Wernerus*, archiepiscopus Magdeburgicus, fugiens a popularibus interfectus, *Sigefridus* Moguntinus e fuga retractus, cum iam ad furcam laqueo suffocandus esset, interuenientis *Henrici* clementia liberatus et *Wernerus* Merseburgius, eodem modo saluatus, nihilominus ambo postea ad Rudolphum redierunt. Post hoc commissum praelium rex uterque suos Romam ad pontificem legatos misit, interrogatum, utri titulus regni iure cederet. Sed priusquam nuncii Roma redierunt, *Henricus*, *pridie idus martias anni* insequentis, tertium cum Rudolpho praelium prope *Fladenheim* in Thuringia iniuit et uictor itidem euasit. Harum rerum relatione facta pontifex *Henricum* denuo diris obligauit et *Rudolpho* in regem confirmato coronam cum hac inscriptione misit.

Rudolphus *iterum iterumque uictus,*

An.Ch.1030.

1029.

confirmatur a pontifice

Petra dedit Petro, Petrus diadema Rudolpho.

LIV. Quibus rebus exasperatus Henricus, anno 1080. *Brixiae*, in conuentu triginta episcoporum GREGORIUM, pontificem deposuit et *Vicbertum*, archiepiscopum Rauennatem, in eius locum substituit, qui CLEMENS III. est appellatus. His actis Henricus, ad persequendas belli Germanici reliquias erectior factus, maiore in Rudolphum conatu se incitauit et *idibus actobris*, ad *Elistrum*, Misniae amnem, summo cum eo praelio conflixit, in quo Rudolphus *dextram* amisit, et *Merseburgum* delatus, ac paulo post ex uulnere mortuus, perhonorifice sepelitur. Dextram ei a *Perfrido Columnio*, (quod alii de *Godefrido Biloneo* praedicant) praecisam fuisse perhibent. Quare Henricus eum, honoribus amplissimis decoratum, imperii *comitem* solenni more creauit et partem bonorum Rudolphi in Sueuia donauit, ubi deinde *Zagorollum* arcem, quam in Italia possederat, ei cognomen condidit, quod nomen germanica enunciatione nonnihil deprauatum, hodie *Zollericum* dicitur, ab hoc deinceps comites Zollerenses et Burggrafii Norimbergenses orti sunt.

qui ob id factum deponitur,

surrogato **Clemente III.**

Tandem **Rudolphus** *amissa in praelio dextra.*

Mersebergi decedit,

Perfridus Columnius *abscissor*

comes fit imperii,

et bonis auctus,

Zolleranae, *gentis conditor euadit.*

1081.

LV. Proximo anno, in uigiliis resurrectionis, basilica cathedralis, fortuito et miserabili incendio, exarsit et, praeter muros, uniuersa igne consumpta, uehementer animos omnium ac pectora concussit. Per eosdem dies Henricus in Italiam profectus est et, Gregorio pulso, Clementem summum pontificem instituit.

Conflagrat basilica bambergensis.

1082.

LVI. Appetente inde alterius anni autumno, *Sueuiae* et *Saxoniae* principes *Babebergam* frequentes conuenerunt et HERMANNUM, ducem Lucelburgensem, in Rudolphi locum regem constituerunt. Proditum memoriae est, tum tantam ibi, ex omnibus Germaniae partibus, principum ac populorum conuenisse

Hermannus *Lucelburg. alter Henrici IV. anticaesar,*

*An.Ch.*1082. nisse frequentiam, ut prae multitudine
hominum, maturae segetes maximum in
1083. agris detrimentum acceperint. Proxi-
mo anno *Hermannus* rex, post relatam a
Frisiis uictoriam, praedae dulcedine in-
Franciam populatur. census, *Franciam* cum exercitu popula-
bundus intrauit. Ibi per eas partes, qui-
Malum praesagium. bus iter faciebat, uisus discurrentium e-
quitum exercitus, quorum tamen uesti-
gia nullibi apparuerunt. Ea res in reli-
gionem uersa, ea mala, quae paulo post
subsecuta sunt, praenunciasse fuit uisa.
1084. LVII. Postero anno *Henricus* Romae
Henricus *imp. una cum* in uaticano, cum coniuge *Bertha*, per *Cle-*
augusta coronatus. *mentem* pontificem, de more consecratus
fuit. Inde in Germaniam regressus, *Au-*
gustam se recepit et *Sigefridum*, episco-
pum, a Welpho pulsum, in pristinam di-
1085. gnitatis sedem restituit. Sequenti an-
Adalberoni no *Adalbero*, episcopus Wirceburgensis,
in concilio Moguntino, *Moguntiae*, praesente Henrico, in fre-
quenti episcoporum conuentu, ut rebel-
lionem et quod CLEMENTEM pontificem
ob denegatam nec agnoscere, nec obedientiam eidem
pontifici obedientiam, remoto praestare uellet, a pontificis legatis exe-
cratus est et MENGVTHVS in locum e-
sufficitur ius substitutus est. Quibus rebus irri-
Menguthus. tatus et pudore succensus *Adalbero*, Her-
Hermannus *rex,* mannum regem in auxilium et ad Wir-
ad **Adalberone** *imploratus,* ceburgensis urbis obsidionem aduoca-
uit. Hermannus, nuncio earum rerum
accepto, proximo anno cum exercitu in
1086. Franciam se retulit et Wirceburgum a-
obsidet Wirceburgum cri diligentia circumstitit. Nec minus
Henricus Henricus, collatis subito signis, ad libe-
imp. urbem randum obsidione pressam urbem sese
liberaturus, mouit et *ad sextum* ab urbe *lapidem* prae-
lio exceptus, ab equilibus nonnullis, a
latere quidem pugnantibus, sed hostili
largitione corruptis, interfectus fuisset,
nisi armorum ac animi se robore substi-
ob falsum rumorem, tuisset. Nihilominus oborto per aciem
rumore, de imperatore perempto, dif-
fugiunt cohortes et caeduntur, praeser-
tim pedites, quorum quatuor millia per-
inferior discedit: iisse feruntur. Eo praelio finito, *clerus*
Wirceburgensis, collectis ex magno pa-
hinc **Adalbero** *cum* **Hermanno** *intromittitur,* uore animis, nuncios ad *Hermannum*
misit, atque ultro cum *Adalberone* epi-
scopo aduenienti urbis portas aperuit.
III. Idus Augusti urbem cum ingenti
gloria ingressus, *Adalberonem*, eiecto
et pulso **Mengutho** *restituitur,* *Mengutho*, restituit, qui tamen non ita
multo post, recepta ad Henrico urbe, et
restituto in integrum Mengutho, ite-
rum pulsus, Lainbacum in coenobium
sed non multo ab se constructum secessit, nec ab episco-
post coenobium intrat. pis, nec caeteris regni proceribus per-
suaderi potuit, ut se praesentiae eius, qui
tot religionibus obstrictus et regno ab-
dicatus esset, committeret.
1087. LVIII. Proximo anno *Hermannus*
Hermanno regium nomen deposuit et, ad propria
misere extincto, reuersus, miserabili casu interiit, quippe
saxum caput ipsius, arcem quandam op-

A pugnaturi, a muliercula proiectum illi- *An.Ch.*1087.
sit. Eius in locum ECBERTVS, Thu- *nouus creatur anticaesar*
ringiae marchio, substitutus, regis titu- **Ecbertus.**
lum per aliquot annos usurpauit.
LIX. Proximo anno, *Menguthо* epi- 1088.
scopo Wirceburgensi mortuo, EGEN- **Mengutho** *succedit* **Egenhardus.**
HARDVS, comes Rotenburgius, uiuen-
te adhuc *Adalberone* episcopo, ecclesiae
administrationem suscepit. Ineunte in-
B de alterius anni autumno, HENRICVS, cele- 1089.
brato *Bambergae* assumptionis D. uirginis *Ecclesia Bamberg. ab Henr.*
Dei matris, festo, ecclesiam, superiorum *IV. noua cepit incrementa,*
regum beneficio honestatam, nouis ac-
cessionibus cumulauit. Extat diploma
XIX. Cal. Septembr. in dict. X. anno regni
sui XXXV. mperii VI. Babebergae datum.
Sequenti anno, qui fuit 1090. *Adelbero* e- **Adalbero** *obiit an.* 1090.
piscopus, uita functus et *Leinbaci*, in coe-
C nobio, sepulturae mandatus fuit.
LX. Proximo anno *Henricus* denuo 1091.
in Italiam iter est ingressus et in ea, per **Henrici** *imp.*
annos septem, moram traxit, quibus *successus in Italia,*
multas arces et castra in imperii dediti-
onem redegit. Subsequente biennio, 1092.
maxima annonae caritas, ex iniquo fru- 1093.
gum prouentu, orbem oppressit et fa- *Fames et Pestis.*
mem saeua adeo pestilentia excepit, ut
D non una frequentatis libitina funeribus
sufficeret. Proximo anno iisdem *Fran-* 1094.
cia calamitatibus, nempe annonae ino- *Franciae calamitates.*
pia, aquarum illuuie et ui morborum,
grauissime fatigata, apertam Dei persen-
sit iram. Ad *Nonas* inde *Maias* anni se- 1095.
quentis, imperatoris D. Henrici soror, **Gisela** *Dr.*
Gisela, *Stephani* Vngariae regis coniux, *Henrici soror obit.*
e uita discessit, *Nidroburgi* in coenobio,
E cum eidem per quinquaginta annos ab-
batissa praefuisset.
LXI. Proximo anno expeditio in pa- 1096.
laestinam, pro sepulchro Christi recupe- *Expeditionis*
rando, suscepta et ductor ad eam praeci- *Sacrae*
puus destinatus GOTHEFRIDVS, Lo- *dux primus*
tharingiae dux, *Bullonius* et Bulloniae **Gothfredus**
dominus, qui, impetrata ab Henrico **de Bouillon.**
imperatore missione et consensu, eius-
dem ducatu paterno uendito, omnem
F pecuniam in belli apparatum conuertit
et, assumpto secum Balduino et Eusta-
chio fratribus, *XV. die mensis Augusti* iter
ingressus est. Caeterum principes ac *Violenta iudaeorum conuersio.*
populi, qui duce *Petro* Hispano eremi-
ta, ex Germania per Franciam et alias ui-
cinas nationes ibant, iudaeos passim ad
christianam religionem accipiendam
G adegerunt et tantis cruciatibus affece-
runt, ut quidam, zelo retinendae primae
legis, mutuis se uulneribus conficerent,
alii simulata ad tempus religione, postea
deserto Christo rursus ad sua sacra redi-
rent. Duodecim tum millia Iudaeo-
rum in *Francia*, *Sueuia* et *Bauaria* per-
iisse, *Auentinus* author est.
LXII. Postero anno *Botho*, prouinci- 1097.
alis Bauariae comes, *Hardouici*, Carin- **Botho,** *comes Bau.*
thiae ducis, filius, cum heredes ex se de-

 scen-

A. Ch. 1097. possesiones suas tradit coenobio Tharisfiensi, sepulturam in eo sibi expetendo.

scendentes non haberet, opes suas et praedia, quae in Francia obtinebat, in commodum et usum coenobii Tharisfiensis, tradidit ea conditione, ut in eo sibi sepulturae locum concederent et post mortem quotannis ipsi parentarent. Eam donationem Henricus imperator confirmauit et coenobio, ut locum in circuitu munire, mercatum erigere et uectigalia ad honorem ecclesiae exigere posset, indulsit.

1098. Conrado, *Italiae uicario,* 1099. *proscripto.* Henricus V.

LXIII. Proximo anno 1098. *Conradus*, Henricus imperatoris filius, Italiae uicarius, ad paternos hostes deficiens, regnum inuasit: unde sequenti anno *Henricus* dies natalitios Aquis celebrauit et *Conrado* filio, iusta principum sententia exheredato ac proscripto, HENRICVM v. minorem natu filium, in regni successorem constituit. Eo anno urbs Hierosolymorum a Christianis capta et octauo die post, *Godofridus* Bullionius, a christianis exercitus proceribus rex in ea electus fuit. Qui proximo statim anno uita decessit, cui BALDVINVS frater, armorum usu praeclarus princeps, successit.

An. Ch. 1099. rex Germ. declaratus. Godofridus *Bullionius, rex Hierosolymitanus:* 1100. cui Balduinus *frater succedit.* 1101.

§. LXIV. Sequenti anno *Conradus*, Henrici filius, morbo correptus, in *Thuscia* est mortuus, anno aetatis XXV. et *Florentiae* sepultus. Postero inde anno *Rupertus* episcopus e uita migrauit, cum sedisset annos sex et uiginti: cadauer eius in choro *S. Georgii*, ad sacellum D. Chiliani martyris sepultum iacet.

1102. Rupertus *episc. Bamberg. decedit.*

ANNALIVM BAMBERGENSIVM
LIBER III.

OTHO SANCTVS,
OCTAVVS EPISCOPVS BAMBERGENSIS.

I.

Sedes Bamberg. per semestre uacat.

Post discessum *Ruperti* episcopi ex hac uita, nemine per 6. menses subrogato, ecclesia Babebergensis uacauit. Nam mos ille inoleuerat, ut quoties contingeret, aliquem episcopum mori, eiusdem ecclesiae baculus, annulus et alia episcopatus insignia, ad imperatorem transmitterentur et de successore nouo sollicitaretur. Ob quam causam plurimi ex proceribus, clericis et laicis, pellecti ad imperatorum aulas sese recipiebant, ut facilius hac ratione dignitates ecclesiasticas, uel aliquos alios honorum titulos, sibi asciscere possent. E quibus, cum is qui *cancellarii* uices obierat, ad episcopalem dignitatem se contulisset, in eius locum OTHO, ab Henrico praeter opinionem subrogatus, primum magnificae templi *Spirensis* structurae, a *Conrado Saliquo*, auo Henrici, inchoatae, ad summum perducendae et consecrandae, et mox inde aulae regiae cancellarius praefectus est. Erat autem Otho *comes Andechsius*, patre *Bertholdo*, matre uero *Sophia*, Ameranae uallis ducissa natus, summam apud omnes, ob multas res bene gestas, in legationibus authoritatem nactus. Qui, cum literis et bonarum disciplinarum studiis grauiter a teneris operam impendisset, in omni literarum genere facile euasit doctissimus. Itaque parentibus uita functis et fratre *Bernhardo* summo rerum domesticarum praeposito, ipse in *Poloniam* se contulit et, munere doctoris aliquamdiu ibi functus, *Hennetam* linguam tam probe addiscit, ut dux *Boleslaus* eum, propter summae prudentiae et eloquentiae opinionem, in aulam suam ascitum, omnibus suae nationis hominibus longe anteferret et consilio eius, in praecipuis regni negotiis, uteretur. Quippe cum priore coniuge fatis absumpta *Iudithам* Henrici IV. imperatoris sororem sibi desponsandam cuperet, *Othonem*, pro ea impetranda, legatum in Germaniam ad Henricum misit, qui, mandatis acceptis, pro singulari sua eloquentia et eximia persuadendi facultate, negotium sibi commissum tanta felicitate peregit, ut nuptam, quam ipsi duci praesenti et petenti negasset Henricus, per hunc ultro obtulerit et, perhonorificis oneratum muneribus, cum pace dimiserit.

Othonis S. *ortus,* *educatio* *munera, dotes, dexteritas,*

II. Iustis deinde *Ruperto* mortuo peractis, clerus et populus Babebergensis legatos, cum insignibus episcopalibus, ad aulam *Henrici* imperatoris mittunt, rogatum, ut uacanti ecclesiae, more maiorum, de idoneo pastore prospiceret, et in defuncti locum optimum episcopum substitueret. Henricus Ruperti morte audita, sine cunctatione de sufficienti successore cogitat et, praesentibus legatis, manu apprehendens OTHONEM, *hic*, inquit, *hic est uester dominus et eccle-*

siae

An. Ch. 1102. *siae Babebergensis episcopus.* Quod ubi Otho audiu t, ad pedes eius deprecandi gratia proiectus, se inhabilem et tanto munere indignum dixit et ut alium, ad quem honor iste deferretur, eligeret, supplex orauit. Tum Henricus, *cernitis*, inquit, *quae sit hominis ambitio: duos ante sibi delatos episcopatus ad socios reiecit, Augustanum et Halberstadiensem, ecce nunc tertium recusat:* atque mox inspectantibus omnibus, annulum eius digito induit, pedum tradidit et, pontificialibus uestibus ornatum, legatis ipsum uel inuitum episcopum dedit.

in solium Bamberg. euectio, modestia,

1103. III. Proximo inde anno Henricus natalem domini *Moguntiae* celebrauit. Ibi cum summam rerum omnium *Henrico* filio se comittere et sepulchrum domini uisitare uelle significaret, atque *Eginardum*, episcopum Wirceburgensem, ad animandum ad id itineris concionando populum, in praecipuas Germaniae urbes mitteret, ingentem sibi principum ac clericorum omnium fauorem conciliauit, et uehementem omnibus ad eam profectionem immisit cupiditatem, ita, ut tribus religiosorum hominum ordinibus causam praebuerit, *Hospitalariis*, *Teutonicis* et *Templariis*.

Henricus IV. expeditionis sacrae stator. Ordinum sacrae militiae origo.

IV. In eo conuentu cum ad tempus fuisset *Otho*, incessit eum cupido ecclesiae Bambergensis, cui non ita pridem praefectus erat, uisitandae. Itaque ob id comparatis rebus omnibus, iter ingressus est, Augustano et Wirceburgensi episcopis officii gratia ipsum prosequentibus. Cum autem Babebergam omnes, ut assolebat, ditionis proceres, cum frequentissimo populorum, aduenientem episcopum uisere gestientium, concursu, conuenissent et ab optimatibus, obuiam missis, ad *Ampherbachium* uicum exceptus, ipse eatenus ad urbem accessisset, ut *Georgianum collegium* conspicare oculis posset, protinus ex equo descendit et, *nudis pedibus*, hyeme saeuissima et inusitata, cum niue et glacie horrerent omnia, in *festo purificationis*, ad eiusdem collegii limina atque inde, prius dicto precationis carmine, in aulam episcopalem processit atque deinde, sequentibus aliquot diebus, solenne a clero et populo Babebergensi sacramentum accepit.

Otho S. Bambergum ueniens nudipes urbem ingreditur,

V. In hoc igitur dignitatis fastigio collocatus, officio suo conuenire est arbitratus, ut ecclesiam atque uniuersam eius dioecesin et rempublicam ordinaret; itaque ei curae, quod reliquum hyemis fuit, impendit. Res ecclesiasticas, anteceſſorum negligentia admodum labefactatas, nouis institutis formauit et clerum, in omnia uitia prolapsum, tum monendo, tum obiurgando, ad uitae incorruptae et modestiae officia reduxit. Peracta demum hyeme, legatos ad PASCHALEM pontificem misit, quibus, se episcopum Babebergensem ab Henrico designatum esse, significauit, nec se honorem illum retenturum affirmauit, nisi ipse electionem suam approbaret et consecrationem, more instituto, impertiret. Ad eas literas pontifex in hunc modum rescripsit. *Paschalis episcopus seruus seruorum Dei &c.* Pontificis uoluntate perspecta, mirifice laetatus *Otho*, statim itineri se accinxit et tanta celeritate in Italiam properauit, ut ascensionis die *Romae* constiterit. Verum cum inde *Agoniam*, Campaniae urbem, se contulisse pontificem, cognouit, protinus eo ire contendit et, in festo pentecostes, ab eodem rem diuinam pontificio ritu faciente, consecratus est. De qua re has ipse ad ecclesiam Babebergensem exarauit literas: *Otho Dei gratia episcopus Babebergensis &c.*

dein rempublicam collapsam ordinat, An. Ch. 1103. cleri mores format, pontificis consecrationem efflagitat, eaque impetrata,

VI. Ex Italia inde reuersus *Otho*, postquam Henricum *Leodium*, ad ius dicendum, decessisse cognouit, in itinere digressus, ad eum uisendum ac salutandum, illuc perrexit. *Henricus*, ut erat solerti ingenio et summo iudicio praeditus, *Othonem* comiter et benigne suscepit et, ut in referenda gratia summam quoque beneuolentiam experiretur, omnia priuilegia regum et imperatorum, ecclesiae Babebergensi concessa, firmauit imprimisque quietem et tranquillam possessionem omnium bonorum sanciuit, quae *Henricus II.* imperator tradiderat aliaque, quibus eodem beneficio ecclesiam cumulauerat. Extat diploma, ab illo hoc *anno*, nempe *ordinationis* suae *I. regni* XLVIII. *imperii XX. anno* uero ordinationis filii *IV. Leodii* datum. Caeterum ordinationis annus dicitur is, quo rex Germaniae est declaratus, qui fuit *Henrici patris* 1047. *Henrici* autem *filii* 1099. Quod uero Henricus in eodem diplomate se tertium Romanorum imperatorem dicit, cum tamen secundum communem omnium Germaniae scriptorum opinionem quartus fuerit, a scriptoribus Italis originem traxit, qui, propter non susceptam a pontifice unctionem, *Henricum* aucupem, primi Othonis patrem, inter imperatores non numerant, sed *S. Henricum*, qui tamen seipsum in suis literis secundum nominat, primum eius nominis imperatorem constituunt. Quod alii etiam hoc modo conciliari posse putant, ut dicatur Henricus iste *tertius* Romanorum *Imperator*; *quartus* uero Germaniae *rex*.

Henricum IV. imp. conuenit, qui priuilegia antecessorum confirmat, Cur tertius dicatur

VII. Se-

An. Ch. 1104. **Botho comes Bau. obit,**

VII. Sequenti anno BOTHO, prouincialis Bauariae comes, cuius paulo ante quoque facta fuit mentio, aetate et senio confectus, non longe a *Ratisbona* uitam amisit. Cadauer eius in agrum *Babebergensem* delatum, sepulturae mandatum fuit, in monasterio *Tharissiensi*, quod opimis ipse possessionibus exornauerat. Ab hoc *Bothone* Bothostenum castrum et oppidum, ubi libenter solitus est habitare, nomen accepit.

castri **Bothostenensis** *conditor.*

a. 1105. **Henricus V.** *ad perfidiam aduersus patrem adductus*

VIII. Proximo ineunte anno *Henricus* imperator *Moguntiae* domini natalitia celebrauit, cum interim *Diepoldus*, marchio Voburgensis, cum nonnullis aliis Germaniae principibus, filium eius *Henricum*, in Bauaria morantem, adierunt et ad perfida defectionis consilia aduersus patrem adegerunt. Non ius naturae, non fas legum, non cura pietatis, non pudor, a persecutione in patrem, eum deterruit. Fautores eius et consiliorum participes, hostili animo est prosecutus et episcopos pro suo iudicio restituit, ueteribus a patre institutis repulsis. Eam ob causam exercitum ad ipsum Noricae prouinciae caput, *Norimbergam*, Henrico patri fidam, admouit et, per duos amplius menses, arctissima obsidione cinxit. Qua demum expugnata et, praeter castrum, a *Gothefrido* urbis praefecto et *Conrado* comite Radenzgauiensi defensum, ad solum funditus euersa, *Ratisbonam* adiuit et, nisi deditionem faceret, extremum quoque ei urbi exitium est minatus.

Norimbergam expugnat,

ac Ratisbonam:

cui quidem **Henricus imp.** *obuiam procedit,*

IX. His rebus cognitis Henricus pater, *sexagies bis* iamante collatis signis mortem expertus, iusta indignatione filium cum firmo exercitu est insecutus et ad *Regum* amnem, praelium cum eo committere instituit. Sed intercedentibus principibus a proposito retractus, *Bingium*, inde *Ingelhelmum* se contulit; ubi postero anno, per PASCHALEM pontificem, nouo denuo decreto damnatus, imperio exutus et omnibus regiae dignitatis ornamentis spoliatus, et iisdem filius eius HENRICVS condecoratus fuit. Id decretum a *Moguntino*, *Coloniensi* et *Wormaciensi* episcopis denunciatum et, lecti statim fuerunt a *Lotharingia* Bruno Treuirensis, a *Saxonia*, Henricus Magdeburgensis, a *Franconia* Otho Babebergensis, a *Bauaria*, Eberhardus Eistetensis, a *Burgundia* Vlricus Curiensis, episcopi, qui Romam irent, et pontificem de rebus omnibus certiorem redderent, orantes, ut quando ipsius commodo fieri posset, primo quoque tempore ad ordinandum ecclesiae statum in Germaniam maturaret. Qui, cum e sua quisque prouincia digressis, ad uallem *Tridentinam* conuenissent, *Albertus* comes *Goricensis* et *Tyrolensis*,

an. 1106. *ac regno exuitur a pontifice.*

Ordines clerici

papam in Germaniam inuitaturi

A Henrici imperatoris in istis partibus praefectus, in imperatos et inermes impetu concitato irruit, captos arctae custodiae tradidit et indignis modis exagitauit, soli Othoni Babebergensi episcopo ideo ignouit, quod solenni fidelitatis iuramento ei obligatus esset. Huius beneficio et intercessione Bruno, *Treuirensis* archiepiscopus, ea conditio-
B ne dimissus fuit, ut cum *Henrico* in gratiam rediret et, quid de reliquis captiuis fieri uellet, quamprimum sibi per literas significaret.

A. Ch. 1106. *ab* **Henrici** *praefecto capiuntur.*

Henricus IV *imp. ad incitas redactus*

X. Interim Henricus imperator, iniuriam sibi illatam ulcisci cupiens, etsi uarias imperii recuperandi occasiones quaereret, tamen filii potentia semper est repressus et in tantas demum angu-
C stias coniectus, ut ab episcopo *Spirensi* praebendam sibi dari, in aede S. Dei genitricis, abs se constructa, peteret. Quo renuente ad astantes conuersus suspirans dixit: *Misereminі mei saltem uos, amici mei, quia manus domini tetigit me.* His actis *Leodium* se recipit, ubi paucis post diebus uitae finem fecit: Corpus eius *Leodii* conditum et ex sepulchro
D rursum retractum per quinquennium stetit insepultum. Sequenti inde anno *Henricus* natalem domini Ratisbonae celebrauit, praesentibus legatis *Paschalis* pontificis, cuius aduentum cum regni principibus, in Germaniam accersitis, apud *Augustam* aliquamdiu exspectauerat. Sed ubi eum per Burgundiam in Galliam digressum et *Trecas* concilium
E aduocasse cognouit, relicta Augusta *Moguntinam*, ut propius a conuentu abesset, accessit. In eo conuentu dignitatum ecclesiasticarum collatio rursus ingenti consensu laicis adempta fuit.

Leodii *decedit,*

perque quinquennium insepultus manet.

Henricus V. *inuestituram episcopp. amittit a. 1107.*

a. 1108. *Arx* **Vracensis** *in coenobium conuertitur,*

XI. Proximo anno *Otho* episcopus ex arce *Vracensi*, uetustissimo quodam *Ernesti*, Franciae ducis, ad Salam amnem castro, coenobium constituit et amplas
F ei ad uictum possessiones suppeditauit. Ne uero ecclesia Babebergensis, ius in eo suum imminui, a praedecessoribus suis iam inde a S. Henrico fundatore usurpatum, iuste conqueri posset, *Abistenum* castrum, *Bothostenum* hodie dicimus, cum omnibus suis utilitatibus et possessionibus, pro decem et septem auri et octingentis argenti pondo, compara-
G uit et, in compensationem arcis Vracensis, cuius annui reditus tum summam librarum septem non excedebant, ad ecclesiam suam adiecit et, ut huius emtionis confirmationem eliceret, legatos Romam ad pontificem misit et, ut salutari diplomate posteritati caueret, eoque omnia authoritate pontificia confirmaret, orauit.

in cuius compensationem ecclesia Bamb. accipit castrum Bothenstein.

Templum S. Iacobi *perfectum sacratur. a. 1109.*

XII. Ad *VIII. Cal. Augusti* anni insequentis, *Otho* ecclesiam *S. Iacobi* extra muros

A. Ch. 1109. muros Babebergenses, ab Henrico episcopo inchoatam et a se ad summum perductam, consecrauit. Eodem anno insigne illud addidit opus, quod ad augendam eius aestimationem mirifice ualuit. Possidebat praepositura ueteris aediculae, apud Ratisbonam, ad confluentes *Nabi et Danubii* fluuiorum, *Prisingam*, ad sedes religiosorum collocandas, locum omnium amoenissimum. Eo, praedii alterius permutatione, obtento, monasterium sibi propria pecunia aedificauit et monachis, ad uitam sub legibus *S. Benedicti* degendam, ea conditione indulsit, ut episcopum Babebergensem beneficii authorem et feudi dominum agnoscerent. Ex ea constitutione istius coenobii abbas adhuc hodie uasallus est episcopi Babebergensis, et eiusdem regalia ab eo in feudum accipit.

Prisinga monasterium conditum.

clientelae Bamberg subiicitur.

1110. XIII. Proximo anno HENRICVS post confectum non procul ab *Vratislauia* in campo *Canino*, cum BOLESLAO, Poloniae duce, tributum ex pacto denegante, bellum, sub dies natalitios *Babebergam* uenit et nouum, ad inuadendam denuo Poloniam, exercitum conscripsit. Quod ubi Boleslaus cognouit, multorum pacem suadentium precibus fatigatus, se ad reconciliandam cum Henrico concordiam paratum esse, per literas significauit et eius rei gratia ad ipsum Henricum, Babebergae adhuc morantem, se contulit, ac pacem cum eo per connubia sanxit. Boleslao ipsi desponsata fuit ADELHEIDIS, Henrici IV. imperatoris filia, soror caesaris. Vladislao autem, filio Boleslai adolescentulo, promissa CHRISTIANA, eiusdem Henrici V. filia. His rebus ita confectis, Henricus Ratisbonam se recepit, et, principibus regni ad colloquium uocatis, cum eis, de profectione in *Italiam* suscipiendam, retulit et, accepto ab eis, qui aderant, sociis sacramento, ad expeditionem sese accinxit.

Boleslaus Pol. dux ab Henrico pacem petit,

perque connubia sancit.

XIV. Caesare in Italiam abeunte, *Otho*, episcopus, basilicam cathedralem, sub Ruperto episcopo igne crematam et in cineres penitus collapsam, instaurare aggressus, columnas igne consumptas cypsatis crustis intexuit, pauimentum quadratis saxis strauit et, ne similis imposterum casus metuendus esset, tectum cupreis tegulis cooperuit. Cruces uero ac sphaeras turrium auro obduxit et singula templi aedificia, per singulas officinas, mirificis operibus exornauit.

S. Otho basilicam Bamb. sumptu suo instaurat.

XV. Inter haec *Carniolenses*, qui circa *Drauum* fluuium et Foroiuliensibus finitimi erant, Carinthiam inuaserunt, et plurima loca ab ea auerterunt. Hanc rem, ut indignam, *Otho* acerbo adeo animo tulit, ut sequenti anno quartam profectionem in *Carinthiam* susceperit et breui in integrum cuncta ibi restituerit. Auerterat etiam, ante quadraginta et plures annos, militaris licentia, ab episcopatu Babebergensi, castrum *Arnoldstenum:* id multo labore recuperatum in *abbatiam* conuertit et *D. Benedicto* consecratum praediis amplissimis honestauit. Qua de re motus *Paschalis* pontifex, ut Othonem episcopum eximio aliquo beneficio insigniret, missis Romae Tyberis ex insula *Lycaonia* literis, *pallium* eidem *septies* in anno utendum, in die resurrectionis, pentecostes et natalis domini in natali item D. D. Petri et Pauli apostolorum, in festo S. Dionysii martyris, anniuersario consecrationis suae et ecclesiae dedicationis die concessit. Ibi eidem quoque, ut in dioecesi sua crucem prae se ferret, indultum. Eo anno *Henricus*, post susceptam a *Paschali* pontifice coronam imperialem et confirmatam collationem sacerdotiorum, per annulum et baculum, ab eodem permissam et priuilegio condonatam, in Germaniam reuersus est et *Spirae* Henrico parenti, tunc demum sepulto, solenni ceremonia parentauit. *A. Ch. 1110.*

Carinthiae defectio.

Arnoldstein recuperatum in abbatiam conuertitur,

usus pallii multiplicatur

& crucis.

Henricus V. a papa coronatus,

patri parentat.

1111. XVI. Postero anno *Albistenum* castrum, quod *Bothostenum* hodie dici paulo ante commemorauimus, et oppidum subtus positum et Othonis industria ad ecclesiae possessiones adiectum, *S. Petro*, apostolorum principi et *S. Georgio martyri*, inclyto Babebergensis ecclesiae patronis, per manum *Richuuini* aduocati, in manum *Ingelberti*, liberi hominis de Ludenbach, eidem ecclesiae perpetuo possidendum tradidit et diplomate, quod adhuc extat, confirmauit. His addidit OTHO episcopus *Hilpostenum, Geilsutum, Hensefeldum* et *Ebersbergam*, oppida et castra, et tractis, Bauarico more, per aurem testibus, ecclesiae confirmauit.

Bothensteinum ritu solenni traditur episcopatui

cum aliis quibusdam oppidis,

XVII. Per idem tempus, morante adhuc Bothosteni Othone episcopo, ingens prodigium, quod pios religione perfudit animos, est factum. Is enim, ubi in uico *Buchelacensi* certas quasdam sanctorum reliquias delitescere cognouit, eas in locum digniorem transferre cogitauit et, adhibitis clericis, illuc perrexit et, prius conceptis precibus, locum aperire iussit. Sed cum nulla neque ui, neque arte, moueri posset et ipse, caeteris haesitantibus et trepidantibus, eundem admoto ferro semel atque iterum percuteret, sanguis e capsa plumbea repente ita prorupit, ut in terram, cum incredibili omnium stupore, manarit. Quare uehementer perturbatus OTHO, ferrum statim abiicit et, humi abiectus, admissi ueniam supplex orauit.

Otho S. prodigio insigni perterritus,

An.Ch. 1112.

in grauem morbum incidit,

At, siue miraculi magnitudine, siue paterna diuini Numinis admonitione tactus, in subitum et tam periculosum morbum incidit, ut de uita desperarit. Itaque pontificatu abdicato, in monasterium archangeli Michaelis se abdere, plane secum constituit et accersitum ad se *Wolframum* abbatem de habitu sollicitauit, qui quidem ut obedientiam ab eo recepit, ita de industria habitum distulit. Verum paululum ab aegritudine liberatus, cum uoti memor monachum se denuo indui expeteret et a Wolfframo rogatus, uellet ne obedientiam sibi praestitam re ipsa exequi, in hunc modum respondit: *in eius nomine, qui pro nobis Deo patri usque ad mortem factus est obediens.* Subiecit abbas, *in eius igitur nomine, tibi praecipio, sanctissime pater, ut sub tui pontificatus onere, ad laudem Dei, persistas et id facias, quod facis, uitam aeternam inde reportaturus.* Ex eo tempore episcopatus Babebergensis totus, ut author uitae scribit, in hospitalitatem et pias largitiones, erga peregrinos et pauperes, conuersus est.

ut de monacho induendo cogitet,

1113. *Coenobium Vracense absolutum.*

XVIII. Postero anno coenobium ex arce *Vracensi*, quinto, quam inchoatum fuerat, anno, absolutum et templum eiusdem magna ceremonia, consecratum fuit. Eo uero, qui proxime insecutus est, *anno*, nempe Christi 1114. *Henricus* domini natalitia Babebergae, in maxima principum frequentia, uel eam solam ob causam, celebrauit, ut *Othonem* episcopum, circa leges diuinas occupatum, ad concilium rarius accedentem, de quibusdam in imperio coortis coniurationibus suspectum haberet. *Otho*, quanquam in magnum timorem adductus, uehementer perturbatus esset, facile tamen se ab insimulatae conspirationis contagione seiunxit et, studio indefesso, regis iracundiam deuicit.

1114.

S. Otho a coniurationis suspicione se purgat

XIX. Erat eo tempore monachorum ordo *Banthensi* coenobio, ante quadraginta et plures annos, ab hostibus occupato et, monachis in diuersa palantibus, ualde debilitatus et ad nihilum pene redactus. Hoc cum cerneret, idem pro uiribus restituendum esse arbitratus. Itaque aedificiis in eo restitutis et assumptis aliunde monachis, *S. Benedicti* disciplinam pene inter mortuam excitauit et *Balduuinum*, uirum pietate commemorabili praeditum, abbatem instituit. Vnde alter *Banthensis* coenobii conditor praedicatur. Eo anno *Rapotho*, comes Welfus Waccius praefecturam, siue ius aduocatiae eiusdem coenobii, ex obitu *Hermanni*, marchionis episcopi, resignauit et omnem eius curam et defensionem libere dimisit, quae ex illo tempore, per annos amplius quadringentos, apud ecclesiam Babebergensem et eius episcopos, integra et inuiolata permansit.

et alter Banthensis coenobii conditor existit,

cuius aduocatiae ius episcopo Baberg. conceditur.

An.Ch. 1114.

1115. *Bugo de Ahorn Ebboni episc. Wormat. sufficitur*

XX. Insequenti anno *Bugo* nobilis de *Aborn*, a teneris Babebergae educatus et ab HENRICO *Aschaffeburgi* praepositus, Ebbone *Wormacensi* episcopo ex rebus humanis erepto, concordibus procerum animis, in eius locum sublectus est. A ueteri huius familiae *Aborniana* illa, prope *Planci campium*, ditionis Babebergensis oppidum, *uallis* notissima et amoenissima, denominationem accepit. Quam nunc, illa extincta, nobiles *Babensteinorum* et *Grosiorum Trockauiensium* familiae magna ex parte possident.

Aborniana uallis.

1116. *In comitiis Coloniensi.*

XXI. Proximo anno HENRICVS natalem domini *Spirae* peregit et, post octauum epiphaniae, *Erlongum*, episcopum Wirceburgensem, ad conuentum Coloniae indictum, legatum cum literis misit. In eo *Albertus* Lotharingiae dux, per annulum et baculum archiepiscopus Moguntinus institutus, ab *Othone* episcopo fuit consecratus. *Erlongus* uero non nisi principibus prius reconciliatus, in eorum communionem admissus, cum post peractam legationem ad Henricum reuersus esset et colloquium eius repudiaret, quod coetu priorum eiectus non satisfecisset, Henricus indignatione accensus ad sacrorum celebrationem, sub uitae periculo, adegit et ducatum Franciae orientalis, quem *Frisaeus* nihil aliud quam iurisdictionem fuisse scribit, ei ademtum *Conrado* Sueuiae duci, sororis suae filio, indulsit.

Albertus archiep. Mogunt. per annulum et baculum instituitur

Henr. V. ob suo contemtum Erlongo

Franciae orient. ducatum ad mit et Conrado duci Sueu. confert.

1117. *Templum S. Michaelis terrae motu quassatum*

XXII. Tertio inde *Nonas Ianuar.* anni insequentis, hora post meridiem secunda, *Babeberga* uehementissimo terrae motu concussa: sed et imprimis basilica coenobii montis archangeli Michaëlis, compage soluta ita diuulsa est, ut e templi thalo umbilicus siue lapis frontatus, cum insigni columnarum ruina, delapsus, omnibus ingentem terrorem incuteret. Quia uero nemo detrimentum corporis aliquod passus et reliqua templi machina, praecipitato hoc lapide, per totum hyemem nihilominus subsisteret, res in religionem uersa sancti uiri precibus attributa fuit. Vnde post festum paschatis Otho episcopus coenobii aedificia uel putrescentia, uel angusta, uel imbecillia, penitus destruere, ambitum dilatare et basilicam in eo inchoari nobilissimam iussit et opus multo splendidius et ad posteritatem memorabilius est adortus. Quippe noua non solum fundamenta iecit et muros ad aliquam altitudinem excitauit, sed tanta etiam liberalitate profudit, ut illa in aedificando festinatio et immensa pecuniarum largitio, multis stuporem,

ab Othone S. funditus restauratur.

rem,

An. Ch. 1117. rem, pluribus uero inuidiam parasit. Nam cum quodam tempore *Bothostenum*, ut ab aulicis negotiis paululum requiesceret, se contulisset et *Babo*, architecturae praefectus, aeris defectum significasset, per eundem statim centum marcas argenti ad archangeli Michaelis aram obtulit et nouam structuram, ad insignem aliquam speciem adductam, picturis ornandam et solenni ceremonia consecratam, monachorum arbitrio commisit. Ad eam solennitatem peragendam, etsi calendae septembris destinatae, res tamen in deliberationem adducta ob certas causas, in quadriennium protracta fuit.

1118. Henricus V. *ad comitia citatur a principibus.* XXIII. Postero anno Germaniae principes conuentum Wirceburgum indixerunt, atque eo Henricum ad dicendam causam uocarunt, haud obscure significantes, se, nisi compareret, absentem regno spoliaturos. Quibus rebus excitatus Henricus, copiis cum uxore et liberis in Italia relictis, in Germaniam properauit et se, in conuentu apud *Triburios* indicto, de omnibus quae sibi obiicerentur, rationem redditurum ostendit. Eo anno grauiter frigore fame et pestilentia laboratum.

Michelfeldense *monasterium aedificatum.* 1119. XXIV. Proximo anno *Otho* episcopus *Michelfeldense* coenobium, prope Auerbachium, palatinatus superioris oppidum, in ipso Feldensis nemoris fundo, *D. Benedicto* aedificauit et, luculentissimis possessionibus exornatum, in honorem *S. Ioannis* apostoli et euangelistae consecrauit. Anno inde centesimo primo supra millesimum *Henricus*, ex Saxonia in Franciam reuersus, *Wirceburgum* se contulit et *Erlongo*, episcopo, ducalem dignitatem, qua eum paulo ante nudatum diximus, restituit. Post eius restitutionem Erlongus in solennibus maximis *gladium* sibi primus praeferri iussit.

1120. Gladius *episcopo Wirceburg praefertur.*

1121. Reginsdorff. *coenobium ecclesiae Bamb. conceditur.* XXV. Sequenti anno VIPERTVS, marchio *Ostrolandiae* et *Lusatiae*, comes Groicensis, opera et consilio Othonis episcopi, *Reginsdorfium* monasterium, ad Onestrudem Thuringiae amnem, in dioecesi Halberstadiensi S. Ioannis baptistae aedificatum et praediis amplissimis honestatum, ecclesiae Bambergensi et *S. Petro*, eius patrono, indulsit. Eam donationem Henricus *VIII. cal. April. indict. XIII.* Ratisbonae confirmauit. Eodem anno *consecratio basilicae* montis archangeli Michaelis ad *cal. Septembr.* indicta fuit. Id quamuis consensum Othonis aliqua contradictione retardaret, quod metueret honorem sacelli *S. Aegidii*, a se nuper constructi, per hoc imminutum iri, se facile tamen a proposita ratione deduci passus est. Appropinquante autem eiusdem loci solennitate, *Otho* lassitudine corporis ac curis confectus, *Bothosteni* in castro graui laborare morbo coepit. Ex quo cum diutius in lecto decumbere cogeretur, omnibus propositae dedicationis spem ademit et mentes eorum ingenti doloris acerbitate pressit, unde quod unicum in his malis remedium erat, ardentes ad Deum preces fideliter fundere et salutem ei imprecari non destiterunt, donec exoratum numen coelitus eum sanitati pristinae restituit. Nam cum die quadam, somno meridiano uictus, ad lectum se composuisset, sibi uidere uisus est egregium iuuenem, qui magna cum suauitate caneret antiphonam: *in domum domini laetantes ibimus.* Itaque expergefactus, cum, quae sibi in somniis uisa essent, exposuisset et *Sigefridus*, sacellanus, receptam ei ualetudinem gratulatus esset, Babebergam reuersus, ecclesiam in honorem archangeli Michaelis ac S. Benedicti dedicauit et omnes, qui tanto spectaculo interfuerunt, larga peccatorum remissione donauit.

S. Michaelis *basilica consecratur.*

An. Ch. 1121. Otho S. *morbo implicitus* / *precibus piorum conualescit,* / *praemia uisionem.*

Comitia Wirceburgensia. XXVI. Inde conuentus apud *Wirceburgum*, omnium Germaniae episcoporum et principum, in diem *S. Michaelis*, est inductus, in quo de reconcilianda concordia et aliis non nullis, relatum et destinatus *Otho* episcopus et *Beringarius*, comes Sulzbacensis, ut Austriae et Bauariae duces ac caeteros principes, de rebus omnibus certiores redderent et eorum consensum elicerent. Proximo anno Henricus *Cronacum* oppidum, ab Vldarico *de Marchen* Henrico patri traditum et iure sibi hereditario collatum, *D. Georgio*, ecclesiae Babebergensis patrono, obtulit et, ut Otho episcopus eiusque successores illud sine contradictione atque molestia possiderent, literis cauit. Eae literae *anno imperii* Henrici *XI. indict. XV.* Wirceburgi datae sunt. Quo licet denuo conuentus in festum *S. Petri* indictus esset: quia tamen seditione orta perfici non poterat, in diem *XVI. Cal. Octob.* *Wormatiam* delatus est. Ibi cum per dies aliquot, de concordia, inter pontifices et imperatorem componenda, diuersis inter principes certatum sententiis esset: ita demum pax sancita et iuramento magna ceremonia confirmata fuit, ut imperator inuestituram sacerdotiorum per annulum et baculum dimitteret et, in omnibus ecclesiis liberam fieri electionem et consecrationem, concederet; regalia uero si quae haberet, quae a principio huius discordiae, siue tempore patris, siue suo, oblata essent, S. Romanae ecclesiae restitueret, aut, ut redderentur, efficeret. Pontifex rursus concederet electionem episcoporum et abbatum in praesentia imperatoris fieri, absque uiolentia, ita ut electus

1122. Cronacum *ecclesiae Bamberg. collatum.*

Wormatiae Henr. V. *denuo se abdicat iure eligendi episcopos,* / *inuestitura per sceptrum retenta.*

An. Ch. 1122. ctus regalia per sceptrum ab imperatore A acciperet. His tabulis publice in *campo* ad Rhenum recitatis, diuturnae inter imperium et ecclesiam discordiae tandem finis est impositus. Alterum inde HENRICVS, in festo *S. Martini*, conuentum *Babebergae* habuit et consensu eorum, qui Wormaciensi consilio non adfuerant, omnes alias in imperio differentias sustulit et, missis inde cum eximiis B muneribus Romam, ad pontificem, legatis, solenne ei obsequium praestitit. In eo conuentu Otho episcopus fundationem et bona monasterii *Auracensis* sanciuit et nouo diplomate decorauit.

pontifici homagium praestat.

S. Othonis *monasteria confirmantur.* 1123.

XXVII. Postero anno CALIXTVS, pontifex, conuentum in lateranum indixit, in quo *Reginsdorfum*, *Michelfeldum*, *Entisdorfium*, *Auracum*, *Prisingam* C et alia monasteria, ab Othone episcopo extructa et patrimonia iisdem indulta, confirmauit et illud etiam concessit, ut episcopi dioecesani abbates eorum et monachos saltem ordinarent, rerum uero ipsorum monasteriorum cura et administratio, in Othonis episcopi et successorum eius potestate maneret. Quin etiam sancitum, ne episcopus D bona, quae ad ius ecclesiae pertinebant, dilapidaret, ne alicui hominum uenderet, ne laicis in beneficium concederet, uel in alios usus commutaret, atque de his rebus literas ad Othonem dedit. *Non. April. indict. I. et idibus April. indict. II.*

Rutheni Germaniam inuadentes,

per **Boleslaum** *eiusque socios, funduntur.*

XXIIX. Per illud tempus *Rutheni*, e finibus suis egressi, Germaniam inuase- E runt et *Pomeranorum* freti auxiliis, Christianorum prouincias crebris incursionibus et populationibus afflixerunt. Ad eius rei nuncium excitus *Boleslaus*, Poloniae dux, literas in uicinas regiones dimisit et, aduocatis in auxilium *Bohemis*, *Morauis*, *Vngaris*, in aciem aduersus *Ruthenos* progressus, tanta eos clade affecit, ut pacem petere et *Iarislaum*, eorum re- F gem, sibi filiam matrimonio sociare compulerit. Pax hac ratione inita, stabilis et firma fuit, quamdiu Ruthenissa uixit. Illa uero fatis absumpta, filio impubere relicto, pacis foedera sensim abrumpi coeperunt. Qua de re Boleslaus, habito cum suis consilio, facilem ad eludendum conatus hostium uiam inuenit. *Petrus* quidam, domo Germanus, copiarum dux, ex castris eius transfugit, ex composito, ad *Ruthenos*, et se inter tela et gladios ducis uix elapsum simulauit. Qui, cum benigne a Ruthenis susceptus esset, regis satellitibus immixtus, latus eius munire iubetur. Forte autem accidit, ut inter uenandum, caeteris in diuersas syluae partes, effuso, ut fit, equorum cursu perlatis, *Petrus* cum rege permanserit, qui ueteris iniuriae recorda-

et pax, mediante coniugio, conciliatur

Heroicum facinus **Petri Germani.**

An. Ch. 1124. tus, consilium ulciscendae coepit et occasionem nactus, eum inuasit et captum ad *Boleslaum* adduxit. Qua de re Boleslaus, uictoria de hoste capto potitus, nouum cum eo foedus percussit et, conquisitis undique copiis et auxiliis, *Pomeraniam* ingressus, *Stetinum*, totius prouinciae caput, media hieme expugnatum, cepit. *Anclam* uero urbem direptam incendio deleuit et omnia circum loca late terrore ac caede hominum compleuit. Ad *decem* et *octo millia* Pomeranorum tum caesa et *octo millia* capta, Christi fidem suscepisse, reliquis uero et eorum principi, ad christianam religionem si accederent, libere suis rebus uti permissum esse, proditum memoriae est. At cum non haberent, qui se ad christianae pietatis cultum adduceret, Boleslaus celebri *Othonis* fama perculsus et de ueteris amicitiae usu admonitus, literas ad eum perferendas dedit, quibus rogauit, ad se ut concederet et *Pomeranis*, ad doctrinae et rituum christianorum institutionem perueniendi uiam praemonstraret. His precibus uictus Otho, literas rursus ad Boleslaum exarauit, quibus se libenter morem uoluntati eius gesturum respondit: nec mora, tam iustis ipsius ducis et Pomeranorum desideriis apud pontificem expositis, eius in hoc facile assensum elicuit.

Stetinum capitur.

Conuersionis Pomeranorum *occasio*

S. Otho *in Pomeraniam inuitatur.*

1124.

XXIX. Sequenti anno *Henricus* conuentum principum *Wormaciae* habuit: ibi, quoniam *Lotharius* Saxo, ob iniurias *Gertrudi*, sorori suae, illatas, nouas in Saxonia defectiones moliri uidebatur, nec omnes imperii principes frequentes aderant: *ad Non. maias* in eam rem, alterum *Babebergam* conuentum indixit. Ibi, cum omnium fere prouinciarum optimates conuenirent, OTHO episcopus solenni occursu eos excepit et praeter ea, quae regi regioque exercitui necessaria praebere iubebatur et quae ab aulicis importunius exigebantur, omnibus et singulis sumptus etiam necessarios suppeditauit. Id quanquam nonnulli liuentibus oculis notarent et quasi rarius, quam caeteri principes, regni consultationibus interesse soleret, accusatorio more eum apud imperatorem deferrent; eorum tamen ipse nil moratus inuidiam, templis et monasteriis, uel nouis exstruendis, uel dirutis instaurandis caeterisque pietatis operibus exercendis, totus incubuit, bonitate malitiam uicit et bene merendo, imperatorem et alios imperii proceres sibi deuinctissimos reddidit. Rebus itaque in conuentu ordinatis, Henricum et totius imperii senatum adiit et literas, quibus a *Boleslao*, Poloniae duce, in Pomeraniam uocatus esset, ostendit, orans, ut sibi tam pio et salutari operi uacare et ab ecclesia sua aliquamdiu

Principibus Bamberga conuenientibus

Otho S. *liberalem se exhibet,*

et benemerendo

inuidiam declinat.

An. Ch. 1124. diu abesse liceret. Annuit aula optimatum et prosperos quisque successus imprecatur. Soli Babebergenses dulcissimum patrem deserunt et quasi funus obortis lachrymis prosequuntur.

Impetrata venia, XXX. Impetrata hoc modo, ab imperatore et pontifice, abeundi licentia et comparatis ornamentis et utilibus omnibus, ad ecclesiastici sacri ministerii usum necessariis, OTHO, clericis aliquot assumptis, altero post S. Georgii diem, *iter ingreditur* iter ingressus, *Vorchemium* primum, deinde nouem ecclesias et *Michelfeldum* coenobium accessit. Ibi et *Pressethi* diuinis operatus, ad petitionem Gebhardi, comitis Waldeccensis, sacellum quoddam consecrauit et ultra sex hominum millia chrismatis sacramento firmauit. Inde, per palatinatum et syluam Hercyniam, in Bohemiam progressus, *Cladram* monasterium, clara iam pridem religionis fama nobilitatum, adiit. Inde *perque Bohemiam* *Pragam*, regni metropolim atque *Satischam*, in Albis fluminis ripa positam ac *Mileciam*, ubi uentum est, a Boleslai Poloniae ducis legatis, obuiam missis, honorifice exceptus atque ab iisdem *Bardam*, in ipsius ducis castrum, tum *Nemeciam* atque ad extremum per tres epi- *et Poloniam* scopales *Poloniae* sedes, *Vratislauiensem*, *Callisiensem*, et *Posnauiensem*, deductus, a singulis, quos attigit, episcopis et ciuitatibus, omni liberalitatis genere et honoribus eximiis est cultus. *Gnesnam* accedenti, dux *Boleslaus* cum nobilibus et ciuibus uniuersis, ad ducentos passus, nudis pedibus, obuiam processit et, solennibus datis hinc inde complexibus et gratulationibus initis, in maiorem ecclesiam eum deduxit, uniuerso clero comitante, ac ciues apostolorum et domestici aduenerunt, certatim laetis uocibus canentes. Ibi cum per subsequentes dies septem substitit et fessas ex itinere uires refecit, dux *Boleslaus*, pro suscepta tam pia profectione, ipsi Othoni praesenti gratias agendas, amplissima atque ornatissima oratione, curauit et de omnibus, quae ad conficiendum iter reliquum necessaria erant, abunde prospexit. Inde tribus e Sacellanis suis curarum et laborum sociis destinatis et adiuncto comite, *Paulicio*, legato fiducia- *pergit in Pomeraniam,* rio, cum pace eum in *Pomeraniam* dimisit. Ab urbe itaque Gnesnensi digressus ad castrum *Vsedanum*, in Poloniae finibus positum, atque deinde ad uastum illud et horrendum nemus, quod Polo- *In cuius syluis cum serpentibus aliisque feris bestiis ipsi luctandum.* niam a Pomerania diuidit, accessit. Id, quia inuium nec tritum esset, nisi quod superioribus annis dux Boleslaus, succisis et detruncatis arboribus, ad deducendum in Pomeraniam exercitum, uiam in eo aperuisset; ibi tetra inter serpentes et immanes bestias luctatio erat, et his

A non minus, quam in fausto gruum in eo *An. Ch. 1124.* nidificantium clamore, infestabatur. Eo autem nemore sex dierum itinere emenso, ad fluminis cuiusdam ripam, in ipsa Pomeranorum terra, fessus et fatigatus cum comitatu constitit. Inde comes *Paulicius* ad *Vratislaum*, Pomeraniae *Ab Vratislao, Pomer. duce, humaniter excipitur,* ducem, misit, quibus Othonis episcopi et sociorum eius aduentum denuncia-

B uit. Hac de re Vratislaus laetatus, ingenti sibi honore Othonem excipiendum est ratus. Itaque cum quingentis uiris obuiam progressus, uenerabundus eum excepit et *Pinisam* secum in urbem adductum, proprio nomine obsecrauit, ut populo in tanta rerum barbarie constituto, rectam perueniendi ad aquam salutiferi fontis rationem demonstraret.

C XXXI. Fuere autem Pomerani a- *Pomeranos incultos* grestibus moribus et ad solam belli diritatem formatis praedita, gens fera et barbara. Qui, licet rei nouitate permoti, ad primum statim conspectum in homines hospites concitato tumultu irruerent et aperta hostilis impotentiae exempla ederent: breui tamen eos OTHO *indefesso studio* episcopus, per diligentem operam, in

D reuocandis ab impietate eorum mentibus impensam, ad obsequendum tam promptos effecit, ut iam ultro christiana sacra susciperent et sancto se tingi laua- *ad Christi fidem perducit* cro postularent. Itaque *Otho*, delectis sacerdotibus et clericis, in eam rem eruditione et morum integritate idoneis, eos per septem adhuc dies salutaribus fidei documentis imbuit et, cum rectae

E assensi doctrinae essent, omnes, praescri- *ac, praeuia praeparatione* pto trium dierum ieiunio, corpora sua balneis mundare et albis uestibus bene cultos et comtos, mundo corpore et casto corde, ad salutare lauacrum praeparare iussit. Interea uero ipse tribus extructis baptisteriis, honestissimum ac decentissimum baptismi modum excogita- *singularique inuento,* uit, quo sexum a sexu separauit, ne quid

F indecorum, ne quid pudendum, uel quid aliud, quod alii gentilium displicere posset, ibi fieret.

XXXII. In ea ciuitate per uiginti die- *ingentem multitudinem aqua salutari tingit* rum spatium moratus *Otho*, cum ad septem quasi millia hominum, aqua salutiferi fontis, abluisset et exemplis eos et uerbis in semel suscepta christiana religione confirmasset, inde *Caminum* profectus est *Camini praeter alios*

G et ciuibus ibi Christum ardenti studio praedicauit, in fide eos erudiuit et ad salutiferum baptismi sacramentum perduxit. Ibi quoque *Vratislai* Pomera- *Vratislai familiam sacro fonte abluit,* niae ducis uxorem, gentilitatem repudiantem, cum tota eius familia, manu sua tinxit. Cui pompae, cum dux ipse Vratislaus casu quodam interuenisset, rei nouitate et ipse expugnatus, sancti omnino baptismi accipiendi consilium *quam optimates imitantur* expediuit, idemque ut optimates sui ac po-

An. Ch. 1124. populares, eadem secum uoti religione A obstricti, facerent, auctor nonsolum extitit, uerum etiam quatuor et uiginti pellices, quas more gentilium legitimae uxori super induxerat, publice abiurauit. Idem fecerunt et plures alii, et in singulis OTHONI, uiro sanctitatis et authoritatis magnitudine inclyto, morem gesserunt. Cuius sanctis praeceptis cum tota urbs imbuta, inchoatam sub eo christianae pietatis laudem perficere acrius insisteret, omnes haereseos et gentilitatis labes respueret et, se in firma ecclesiae catholicae disciplina mansuram, spoponderet, *episcopium* in ea cum basilica condidit, eamque opimis a duce collatis fundis auxit, et *Albertum* sacellanum suum episcopum constituit.

Populo salutaribus praeceptis instructo,

XXXIII. Post haec, nauigiis comparatis, conscendit et, cum honesta procerum ac clericorum caterua, *Iulinum* profectus, in palatio se duci praesentauit et instituti finem exposuit. Quod cum ferus et a pietate christiana alienus ad huc populus resciuit, impetu facto in ducis palatium irruit, hominem hospitem conuiciis incessit, lapidum ictu inde petiit, demum male mulctatum et sordibus aspersum, saeue adeo pulsauit, ut uestem hausto sanguine macularit. Quo cognito, uir illustris *Paulicius* in medium eorum se intulit et, proprii corporis obiectu, exceptum ac e furentium manibus ereptum in tuto collocauit. Hic primum Otho doctrinam suam sanguine et uitae cum periculo testatus est et uere apostoli munere functus, pro Christi nomine plagas sustinuit ac liuores. Non tamen ob id fractus, aut a proposito absterritus, uerum alacriori multo animo ac libertate Christum Dei filium nunciauit, populum de fide et pietate instruxit et tacita religione perfusum, eundem ut angelum e coelo missum crederet non solum et maxima cum ueneratione amplecteretur; sed exoletum etiam simulachrorum cultum prorsus abiiceret, atque unius se Christi, tanquam ueri Dei, cultui consecraret. Baptizatis in hac urbe duobus et uiginti circiter millibus ciuium, *Otho* episcopus basilicam quoque, duce impensam suppeditante, construxit atque inde *Stetinum* decessit.

Iulinum adit, ubi male tractatum a plebe et ope Paulicii uix liberatur, postea uero ut Dei legatus agnoscitur:

XXXIV. Ibi cum per duos amplius menses esset, nec quenquam ciuium ad christianismum impellere posset, nuncios ad *Boleslaum* ducem, ad perquirendum eius consilium, in Poloniam misit. Interim uero ipse paganis, per singulas hebdomadas, capita christianae legis explicare et ad ueram Dei agnitionem eos perducere, uehementer institit. Ea occasione multi fidem ei adhibuerunt, inter quos *Domislai*, uiri primarii, puerorum nomen celebratur. Quorum exemplum cum mater et Domislaus ipse pater esset secutus, uniuersam ciuitatem pulcherrimi facti imitatione succendit. Haec dum in summa ciuium laetitia, cum magno infidelium dolore, peragit OTHO, patriae uisitandae cupide eum incessit. Itaque populi neophyti saluti consulere et perseuerantem eum in semel accepta fide retinere cupiens, omnes superstitiones idololatricas, tum uero imprimis *generosum nigri coloris equum*, a quo in bellum ituri rei euentum explorare solebant, tolli et e finibus eiici praecepit. Id autem hac ratione fieri consueuit. Sacerdos, cui equi cura commissa erat, nouem hastas, spatio unius cubiti ad inuicem distantes, in terra disponebat et equum per transuersum freno ter ducebat atque reducebat; ac si nullo pedum ad hastam offendisset, belli felicis ipsis omen erat.

Stetinenses, primum pertinaciores, tandem conuertit: idolo equi nigri sublato.

XXXV. Inde *Iulinum*, *Caminum*, *Pirisam*, *Colbergam*, *Belgradum*, *Grestizam* et caetera ad sinum *Codanum* a se conuersa oppida, adiuit et certas singulis, secundum S. S. patrum instituta, uiuendi leges praescripsit: nempe *feria* SEXTA *a lactis et carnium usu abstinerent: dominica die omnium operum occupatione uacarent et ad Deum orandum et sacrum audiendum in ecclesia conuenirent; festa sanctorum et quadragesimalis ieiunii tempus uigiliis, orationibus et piis largitionibus, obseruarent; infantes candidis uestibus, cum certis patrinis comitantibus, ad baptismum deferrent, nec eos ipsi a sacro fonte leuarent, uel impio et barbaro ritu interimerent.* Quin etiam sanxit, *ne quis patrinam, uel sanguine iunctam, matrimonio sibi copularet, uel plures una simul uxores haberet: mortuos in coemeteriis non inter paganos sepelirent, gentilium deorum superstitiones abiicerent, pythonissas et ariolas ne adierent, nec sortilegi essent, sed paganos a sua in perpetuum familiaritate depellerent, nec eis in aliquo communicarent: sano corpore ad peccata sua, per confessionem expianda, sacerdotes accederent et uenerabile corporis dominici sacramentum sumerent: de periuriis, homicidiis, iuxta canonum praescripta, poenitentiam agerent et in omni christiana religione et obseruatione, ecclesiae obedientiam et reuerentiam exhiberent.*

Neophytis uiuendi regulas praescribit.

XXXVI. Othone circa has leges occupato et omnia sua studia, ad ecclesias a se constitutas, praeclaris uirtutis et doctrinae monumentis peruehendas, conuersa habente, orto temere incendio, *Babeberga* conflagrauit. Author uitae ignem hoc modo conflatum scribit. Daemon quidam, piis et salutaribus Othonis episcopi doctrinis Pomerania pulsus, ea hora, qua lychni accendi so-

Bamberga conflagrat, daemone ignem suscitante.

Ar. Ch. 1124. solent, e pauperculae cuiusdam mulieris partu laborantis, domo, lucernam in publicum detulit. Flamma inde lucernae stupa erumpens horribile fudit incendium, quo omnia aedificia, basilicam circumiacentia, subito correpta flagrarunt. Ad ipsam uero ecclesiam et alias sacras aedes ea calamitas non serpsit, numine *S. Hermetis* furentium flammarum uim, ut creditum fuit, compescente.

aedes tamen sacrae. S. Hermetis tutela conseruantur.

XXXVII. His rebus OTHO cognitis, de salute suae ecclesiae et ciuitatis solicitus, sub ineunte alterius anni uere, eadem, qua uenerat, uia, in patriam redire perrexit. *Gnesnae* autem cum per aliquot dies substitisset et duci Boleslao rem omnem ac laborum seriem enarrasset, inde *Bohemiam*, prospera profectione usus, licet aduersa ualetudine saepe tentatus, hospes *Michelfeldum* in coenobium uenit, ubi clericos aliquot et magnam uim populi Babebergensis obuiam habuit atque, eis prosequentibus *XIV. Cal. April. indict. III. Babebergam* accessit et solenne paschale gaudium duplicauit, quod et praesentiam suam desideratissimis ciuibus bonus pastor exhiberet et, magno cum foenore lucratis tot animabus, felix pater de tot filiis triumpharet. Itaque ut a Deo, cuius beneficio tanta terrarum interualla emensus et sospes ad sua reuersus esset, se gratum ostenderet, nec quidquam in propaganda religione et catholicae pietatis studio omisisse uideri posset, BIBVRGI coenobium S. Dei genitricis, *Conrado* et *Erbone* fratribus, comitibus Biburgensibus, patrimonium et fundum suppeditantibus, construxit et octauo, quam inchoatum fuerat, anno absolutum consecrauit atque EBERHARDVM, comitem Hildpolditenum, domo Francum, canonicum Babebergensem, primum in eo abbatem constituit.

Ad ecclesiam suam redux Otho S. 1125.

Biburgensi coenobio, noniter a se extructo Eberhardum primum abbatem praeficit.

XXXIIX. Eo anno ingens fames uniuersam Franciam oppressit et mox famem saeua pestilentia excepit: et, cum passim annonae caritate laboraretur et cadaueribus omnia complerentur, quod intra urbem de more sepeliri non poterant, ipse *Otho* episcopus illa sepeliuit, uel sepeliri curauit: reliquos in ex necessitate constitutos, diuturno et nocturno tempore, uisitauit et cibum benigne suppeditauit. Inter caetera frugalitatis eius et pietatis laudes, illud imprimis memoratur, quod, cum per id tempus oeconomus eius, die quodam, lucium piscem, duobus emptum solidis, apposuisset, dixisse fertur; *absit, ut miser Otho solus, tot hodie denarios absumat. I potius et defer ad aegrotum quendam: ego enim firmo adhuc corpore, hoc me pane reficere possum.* Sustulit autem illa lues omnis generis sexus et conditionis homines, et inter hos *Rugerum*, Wirceburgensem et *Vdalricum*, Eistadiensem, episcopos, itemque alios.

Famis et pestis tempore insignia caritatis et frugalitatis edit exempla.

An. Ch. 1125

XXXIX. Eo anno *Henricus* imperator, morbo dracunculi tentatus et aliquandiu cum eodem conflictatus, *Traiecti* sine liberis decessit. Eo *Spirae* inter maiores sepulto, LOTHARIVS *Saxo*, *Moguntiae*, in celebri principum conuentu, rex Germaniae declaratus, maximum cum *Friderico* et *Conrado*, Sueuiae ducibus, imperium ad se haereditario prope iure trahentibus, dissidium habuit. Quo demum sedato, aduersus Bohemos expeditionem tentauit.

Henrico V. imp. defuncto Lotharius Saxo surrogatur.

XL. In sequenti anno *Eboracum*, opulentissimum ordinis Cisterciensis, in ardua sylua, monasterium, quo episcoporum Wirceburgensium corda, ex uetere instituto, sepeliri solent, condi coeptum, aedificauit *Berno*, nobilis de *Eboraca*, fratre *Richuuino* et *Berthilde*, sorore, adiuuantibus. Qui cum praemia et bona plurima, tum imprimis arcem suam haereditariam, eo contulerunt, atque uel ab huius, uel praetereuntis fluuioli nomine, *Eboracum* uocarunt. Id coenobium *Conradus III.* imperatro cum Gertrude coniuge, luculentissimis possessionibus et patrimoniis, per uniuersam Franciam dispersis, munerauit: quibus *Fridericus*, Sueuiae dux, Conradi filius, noua alia partim adiunxit, partim concessa confirmauit.

1126. Eboraci monasterii, conditores.

XLI. Proximo anno *Otho* episcopus *Aspacense* coenobium excitauit et a *Christiana*, Geroldi comitis uidua, praediis amplissimis decoratum, in honorem *S. Matthaei* apostoli et euangelistae consecrauit. Per eosdem dies recruduit orta prius, inter Babebergensem et Ratisbonensem ecclesias, contentio de decimis noualium, quorum ius integrum se *Babebergenses* habere S. Henrici imperatoris concessione profitebantur: *Ratisbonensibus* uero eius rei gratia ius suum allegantibus. Ea controuersia datis arbitris ita decisa fuit, ut in noualibus infra decennium factis, uel deinceps exsuscitandis, *nouem* iugerum decima *Babebergensi* ecclesiae cederet: *decimum* uero iugerum cum suis decimationibus ecclesia Ratisbonensis haberet. Postero anno LOTHARIVS natalem B. Virginis *Babebergae* celebrauit, et *Scampachium* uicum, a *S. Henrico* imperatore, cum decimis et attributis eorum possessionibus, ecclesiae indultum et abs se instauratum, amplissimo priuilegio firmauit, quod *XV. Cal. Septembr. indict. VI. anno regni sui tertio Babebergae* dedit.

Aspach coenobium consecratur. 1127.

Lis Babebergensium et Ratisbonensium de decimis componitur

Lotharius imp. Scampachii uici donationem confirmat.

XLII. Inter haec *Iulinum* et *Stetinum*, Pomeraniae urbes, sacris christianis relictis, sese ad Deorum gentilium cultum re-

Pomerani ad gentilismum relapsi

An.Ch. 1128.

receperunt et, sacra eorum renouari ac templa patefieri, praeceperunt. Euerterat autem Stetini superioribus annis Otho episcopus fanum, *Triglae*, prisco Vandalorum idolo, dicatum, quod triceps et turrita corona redimitum erat ac simulacrum fuisse, ex *Eustachio*, graeco scriptore, constat, qui, Dianam olim *Tridam* fuisse dictam, perhibet. Id idolum *Stetinenses*, resuscitato uetere fano, iuxta templum *S. Adalberti*, ab Othone extructum et consecratum, collocarunt et summa ueneratione colere coeperunt, numine diuino tantam impietatem et laesam nominis sui maiestatem, igne coelitus demisso, acriter uindicante.

et uetus idolum, Triglam, colentes.

numinis iram sentiunt.

S. Otho remeans in Pomeraniam.

XLIII. Quod ubi Otho cognouit, alteram in Pomeraniam profectionem sibi suscipiendam putauit, ne si suum diutius aduentum distulisset, tota prouincia foeda gentilitatis labe rursus inficeretur et ad priscas idolorum superstitiones relaberetur. Ne itaque Bohemiae et Poloniae ducibus ulterioribus sumtibus molestus esset, in die coenae dominicae, anni sequentis,

1129.

Babeberga digressus, Saxoniam uersus iter intendit, clero et populo Babebergensi prosequentibus et, ne denuo tanto se periculo obiiceret, obtestantibus. Confecto unius diei itinere, *Grosouiam*, praefecturae Teuschnicensis ecclesiam et uillam, inde *Kirchbergam* et *Reginsdorfium* in coenobium peruenit. Ibi tertio paschatis die, *Luitgeri* abbatis rogatu, ecclesiam *S. Iohannis* Baptistae, quae a *Viperto*, comite Groicense, ut diximus, restaurata fuerat, consecrauit. Ex eo inde coenobio *Schidingam* et *Muchliniam*, ecclesiae Babebergensis oppida et *Halas* Saxonicas: ac diebus ibi septem in apparatu itineris conficiendo consumptis, *Magdeburgum* accessit et a NORTBERTO, archiepiscopo, liberaliter exceptus et summo in honore fuit habitus. Iste Norbertus author est ordinis *Praemonstratensium*: Inde soluens, secundo Albis flumine deuectus ad *Leuticiae* littus, terra inde *Cirminam*, Pomeraniae urbem, adire perrexit, ubi *Vratislaum* ducem, cum exercitu aduersus *Leuticiorum* populos profectum, obuiam habuit. Qui cum deinde *Vsnoiam* secum deductum, omnibus istius terrae populis ac proceribus, mirifice commendauit et, ut Christi fidem amplecterentur, grauissima oratione admonuit. Qua ratione Otho, breui admodum tempore, uniuersam illam prouinciam, cum *Wolgastensibus* et *Guzouiensibus*, ad plenam fidei perfectionem adduxit, et fonte sacro baptismi abluit.

S. Iohannis ecclesiam consecrat

et magno in honore habetur a S. Northberto, Praemonstratensium autore.

ab Vratislao duce Leuticiis commendatur

prouinciam Guzkouiensem sacris christianorum initiat.

Stetini fidem praedicans

XLIV. Profectus inde *Stetinum*, ante urbis portas, in aede *S. Petri* suburbana, abs se constructa, per totum triduum substitit et uim furentium ciuium, sanctis precibus, auertere studuit, quarto demum die, pontificalibus indutus uestibus, cum crucibus et uexillis, in forum processit et concionem habere ad populum instituit. Quod ubi idolatricus sacerdos resciuit, in forum ad eum locum, quo OTHO episcopus stetit, accessit, et plurimos, qui in eo coetu erant, paganos incitauit, ut hastis ipsum confoderent. Illi impetum iamiam facturi in Othonem, tanquam statuae obrigescunt, ille incolumis inuasit et oratione impetrauit, ut sanitati pristinae restituerentur. Additur res auditu mirabilis, populum non tam hoc miraculo placatum, quam aspectu flamineae nebulae, Othonem et socios per locum ad templum prodeuntes ita inuoluentis, ut a sicariis, in eorum necem per insidias dispositis, agnosci non possent, fuisse perculsum. Qui cum certum ad sacra christiana recipienda spatium impetrasset, promissa ultro exsoluit et piaculum sibi iniunctum expiauit. Qua de re Otho poenitentes ecclesiae communioni restituit, caeteros uero gentilitatis labe adhuc aspersos ad catholicam pietatem adduxit, omnesque haereseos ac superstitionum causas submouit. Ibi cum *nucem*, mirae pulchritudinis arborem, quam idolo dicatam uenerabantur incolae, succidi iuberet, moleste hoc tulit is, in cuius horto crescebat, atque a tergo accedens, securi bellica caput eius ferire conatus est, uerum aberrans trabem pontis, ad quam episcopus stetit, tanta ui tetigit, ut retrahere inde securim non posset. Quem reliqua multitudo trucidasset, nisi precibus eius liberatus fuisset.

An.Ch. 1129.

pagani sacerdotis insidias

miraculose effugit,

et populum ecclesiae reddunit

Arborem idololatriam succisurus

periculum uitae subit.

XLV. Et quanquam *Iulinum*, post nuperam defectionem, rursus in gratiam ecclesiae accipi precibus contenderet; quia uero ciuium numerus ex diuersarum nationum linguarum et regionum populis, *Henetis*, *Danis*, *Suecis*, *Russis*, *Iudaeis* et *ethnicis*, constaret, quorum singuli sua idola et proprios ritus seruarent, nec quicquam apud eos neglectius, quam christianorum nomen, tam uarias idolorum et libidinum confusiones et aemulationes, calamitosum eius e uestigio secutum est excidium, quo quadraginta annorum spatio post, funditus excisum et solo aequatum fuisse perhibetur: ut iam maxima ex parte campi sint, ubi uetus *Iulinum* stetit. Emporium enim fuit in littore Balthico amplissimum, milliare amplius Germanicum in ambitu complexum et a memoratis populis inhabitatum pagatim, ita, ut singuli suas plateas, nominibus gentium insignitas, tenerent, sola christianorum fide in eo periclitante, qui certe diuini numinis contemptus sine dubio fatalem eius periodum ac praecipitem ruinam maturauit.

Iulinum, ob contemtum uerae religionis

prorsus excisum.

An. Ch. 1129.

uit. Hanc quoque cum caeteris Pomeraniae a se conuersis urbibus Otho ante abitum suum denuo uisitauit, nutantes in fide confirmauit, adultos ad constantiam adhortatus et, ad mirandis multis operibus editis, uenerabilem adeo et fidum se omnibus pastorem exhibuit, ut *Pomeranorum apostolus* appellari sit meritus.

S. Otho in patriam rediturus

XLVI. His rebus ita satis pro necessitate constitutis, iter in *Poloniam*, *Saxoniam* inde et *Franciam*, qua ab omnibus animorum alacritate exspectabatur, intendit. In reditu, post alia itineris hospitia, *Pegas*, in terra *Saraborum*, ad *Elistrum* amnem oppidum, ubi uentum, a *Viperto*, comite Groicensi, honorifice exceptus est. Qui, licet iniquior erga subditos et pauperes esset, ipsius tamen Othonis, sanctitate et orationis maiestate mirabiliter captus, ab omnibus iniuriis non solum recessit, sed tanto etiam religionis amore flagrauit, ut clericus factus, monasticae uitae se deuouerit et in coenobio *S. Iacobi*, abse constructo, monachum induerit. Vulgatissima fama est, Othonem in eo oppido, hominem quendam, uita functum, leui attactu pristinae uitae restituisse. In huius rei memoriam et *S. Othonis* episcopi honorem pariter et patrocinium, ecclesiam parochialem ibi postea aedificatam, *Paulus Langius*, in *Cizensi Chronico*, author est. Post haec *Thuringiae* saltum transgressus, in profesto D. Thomae *Babebergam*, cum summa totius ciuitatis gratulatione, feliciter appulit et, ut populum ad gratias Deo agendas incitaret, supplicationes, pro reditu et infidelium conuersione, instituit.

Vipertum comitem, in subditos ante duriorem, conuertit, mortuum resuscitat.

1130.

Coenobium S. Michaelis amplificat, hospitale extruit et bina sacella quae muneribus ornat.

XLVII. Nouo ineunte anno coenobium montis archangeli *Michaelis* amplificare et renouare aggressus, *Paradysum* et huic uicinum hospitium, ad excipiendos eos, qui negotiorum causa iter ad coenobium flecterent, extruxit. His B. V. Dei matris, sacellum atque alia adhuc duo oratoria adiunxit; quorum unum *D. Bartholomaei*, alterum *S. Oswaldi*, martyris, monumentis insigniuit, ac sacros libros multos, patenas, calices, scutellos et uaria ad usum ecclesiae ornamenta, tum uero imprimis crucem, auro et gemmis pretiosam, recondita in ea particula ligni *salutiferae crucis*, multisque sanctis reliquiis aliis insignem et a se consecratam, obtulit, sanciens, ut *Saluatoris* ea crux appellaretur, nec ullo unquam tempore, rationabili, etiam urgente necessitate, a coenobii possessionibus alienaretur. Inde de uicino monte fontis aquas, plumbeis fistulis, in regiam coenobii subduxit et caeteris eius utilitatibus maximopere studuit. Hunc enim locum prae reliquis unice dilexit, hunc ampliauit, hunc templis et aedificiis exornauit, hunc luculentissimis possessionibus cumulauit, huius cultum et splendorem quaesiuit, in eo sepulturae sibi locum elegit et, ne quid aliud post obitum suum ea de re decerneretur, pontificis decreto cauit.

An. Ch. 1130.

Staffelstein mercatus.

XLIIX. Eodem anno LOTHARIVS, ex uico *Staffelsteino*, in agro Radenzgauiensi, mercatum constituit, turribus et moenibus sepsit et certis priuilegiis honestatum, per manus *Regimbodonis*, comitis de *Gicbio*, collegio Georgiano obtulit. Eam donationem complexus est diplomate, quod *nonas Aprilis, indict. VIII. regni sui V.* Babebergae *ad S. Andream in rotundo sacello* dedit. Caeterum *Gichium*, cuius in hoc diplomate fit mentio, ditionis Babebergensis, hodie praefectura, olim castrum fuit comitum *Truchendingiorum* primarium. Mos uero Germanorum antiquissimus, qui nunc etiam durat, ut duces, principes, comites et caeteri proceres, ab eo loco, ubi plerumque regiam habent, nominentur, obtinuit. Sic etiam iste *Reginbodo*, comes Thruchendingius, ante quadringentos annos, ab isto suo castro, *Gicbius* est appellatus, non quod a nobili Gichianorum familia descenderet, uel quod illud unquam in sua possessione habuerit.

collegio Georgiano cedit. Comites Gichii olim Truchendingii dicti.

1131.

Rugero, episc. Wirceb. sufficitur Hezelinus. Comitia Leodiensia et Moguntinensia. Bruno Argent. episcopus deponitur officio.

XLIX. Proximo anno *Hezelinus*, comes Liningensis, *Rugero*, episcopo Wirceburgensi mortuo, subrogatus, *Babebergae* paralysi repentina correptus, interiit. Eo anno LOTHARIVS duos imperii procerum conuentus, unum *Leodii*, alterum *Moguntiae* celebrauit et, de profectione in *Italiam* suscipienda et restituendo *Innocentio II.* pontifice, Petri *Leonis* factione Roma pulso, ad eos retulit. In hoc conuento *Bruno*, episcopus Argentinensis, propter uiolentiam et intrusionem, ab episcopali dignitate remotus est: praesidente et praesente Matthaeo *Albanensi* episcopo, a latere legato, Adalberto *Moguntino*, Othone *Babebergensi*, Hermanno, *Augustano*, Emerico *Wirceburgensi*, Gebhardo *Eistetensi*, episcopis.

1132.

Coenobium Lanchemense extructum.

L. Postero anno OTHO episcopus, studio religionis incensus, paucis assumptis secum sociis, nemorosos montium *Sudetorum* ualles adiuit et, luco succiso, *Lanchemium* coenobium Babebergensis dioecesis amplissimum extruxit, atque ibi *Adamonem*, multorum monachorum abbatem, praefecit. Id coenobium, magnis post ducum, principum et comitum *Meraniae*, *Orlamundorum* et *Truchendingiorum*, muneribus ac possessionibus auctum, monachorum multitudine, praediorum numero et iurium amplitudine, factum est celeberrimum. Per

An. Ch. 1132. eos dies Otho alterum in agro Norico, A ad *Suarzacidos* amnis ripam, locum legit et, asperis sentibus perpurgatum, alterum in eo monasterium, nomine *Hailsbromae* aedificauit, permittentibus et adiuuantibus *Rapathone* et *Conrado* patre et filio, comitibus Abenbergicis. *Bruschius, de monasteriis*, Conradum istum Rapathonis fratrem nominat, in eoque hallucinatur, cum testantibus uetustissi- B mis diplomatibus filius eiusdem fuerit.

Hailsbrunnense coenobium

Bruschii lapsus.

LI. Interim LOTHARIVS, precibus INNOCENTII II. pontificis in Italiam aduocatus, per uallem *Tridentinam*, recta ad *Apennium* et *Pisas* inde accessit et, assumpto ibi secum pontifice, sequenti
1133. anno Romae eum in pontificiam sedem restituit, eiecto ANACLETO, pseudopontifice. Pridie inde *Nonas Iunias*, C cum *Richisa* uxore, ab eodem imperatore nunciatus, maturo itinere in Germaniam se recepit, et proximo anno
1134. conuentum *Babebergae* in quadragesima habuit. In eo grauiores imperii caussas iudicauit et pacem in omnibus fere prouinciis restituit. CONRADVS, Sueuiae dux, imperii aemulus, cum se diris D ab ecclesia obligatum et a plerisque desertum, uulgo contemni cerneret, cum *S. Bernardo*, abbate Clarauallensi, Babebergam ad Lotharium se contulit et, regio titulo deposito, culpam deprecatus est et in gratiam receptus, authoritate sancti uiri, quaecunque petiit, facile impetrauit.

Lotharius imp. Innocentium pontif. restituit,

et coronatur cum augusta

comitia Babebergensia celebrat.

Conradus anticaesar imperatori reconciliatur.

1135. LII. Postero anno LOTHARIVS, cum Wirceburgi esset, ecclesiae Babeber- E gensi priuilegium dedit, quo regium tributum quatuor gentis Henetae prouinciis relaxauit et, permittente *Alberto urso*, marchione Brandeburgensi, in cuius marchiae finibus eaedem prouinciae inclusae erant, Othoni episcopo beneficii loco attribuit, dignum existimans, ut, qui in destruenda idololatriae et conuertenda Slauorum barbarie primum F laborauerat, debitam in terris etiam laboris frugem perciperet. Per eos dies in colle *S. Nicolai* monasterium, aggregatis uirginibus, non longe a *Michelfeldio*, *aedificatum* et *S. Benedicti* nomini consecratum. Eo anno *Gotebaldus*, comes Hennebergius, cum coniuge Luitgarde, prope *Werrae* et *Clusini* amnium confluentes, *oratorium*, a praeterlaben- G tis amniculi nomine, *Vezzerum* dictum et canonicorum regularium ministerio iam pridem dicatum, *ecclesiae Babebergensi* et S. Petro eius patrono, obtulit et patrocinio eorum perpetuo defendendum commisit. Id templum OTHO, episcopus, possessionum multitudine abs se instructum, monasterio nobilissimo decorauit et, in honorem S. Dei genitricis, consecrauit.

Henetorum prouinciis tributum remittitur.

Monasterium S. Nicolai.

Oratorium Vezzerense

in monasterium conuertitur.

An. Ch. 1135. LIII. Sequenti inde anno frequen-
1136. tem omnium dioeceseos suae clericorum et prouincialium conuentum, *Babebergam* aduocauit et, mentione de formando ecclesiae et reipublicae statu illata, labentem monachorum disciplinam coercuit. Ibi, sublata uetere *Amorbacensium* regula, rigidam et religione plenam *Hirsauiensium* disciplinam in coenobio montis *archangeli Michaelis* instituit et, additis uiginti, qui dudum ibi consederant, quinquaginta amplius monachis, et eruditione, et pietate conspicuis, in communi eos uitam agere et diuinis laudibus insistere praecepit et, ut caeteros monasteriorum suorum abbates, ad pulcherrimi huius facti imitationem accenderet, ob id eos, sub diuini numinis obtestatione, literis adhortatus est. Per eosdem dies coenobium *S. Fidis*, uirginis et martyris, construxit, et possessionibus auctum, eiusdem montis archangeli Michaelis coenobio adiunxit. His addidit aediculam *S. Gertrudis*. Hoc nomine ea nunc celebris est, cum antiquum ignoremus, quam omnium primam *Babebergae* fuisse et S. Henricum imperatorem, eam precandi caussa adeuntem, uitae suae paratas insidias declinasse, multorum saeculorum consentiens fama et huius facti pictura in pariete prodit.

In synodo prouinciali Babeberg.

Monachis S. Michaelis Hirsauiensium disciplina iniungitur,

Cellis S. Fidis

et S. Gertrudis huic coenobio adiunctis.

LIV. Proximo anno *Lotharius*, imperator, denuo per *Innocentium*, ponti- 1137.
ficem, aduersus *Lombardos*, nouos in Italia motus cientes, et ROGERIVM, Siciliae regem, accitus, alteram in Italiam profectionem suscepit et, *Rogerio* in potestatem adacto, ciuitates omnes, imperium detrectantes, sine magna difficultate, ad obsequium reduxit. Veteres inde *Romanorum leges*, in *Apulia* repertas, per *Wernerum* ICtum, (*Irnerium* Itali uocant,) publice explicari ac in foro et iudiciis usurpari mandauit, unde usus earum adhuc hodie in orbe christiano est reliquus. His in Italia confectis, LOTHARIVS per uallem Tridentinam in Germaniam rediturus, non procul a *Tridentino*, in uilissima casa est mortuus *III. Non. decemb.* Quo caesare Lothario sepulto, CONRADVS, *Sueuiae* dux, qui paulo ante cum eo decertarat, media quadragesima, *Confluentiae*, imperii successor designatus, per *Theoduinum*, pontificis legatum, *Aquis* consecratus est, quia ecclesia Moguntina et archiepiscopus Coloniensis pallii dignitate uacabant. Vnde cum *Henricus*, Bauariae et Saxoniae dux, Lotharii gener, qui imperatoria apud se insignia per uim obtinebat, cum complicibus Saxonibus, eum uitio creatum insimularet et uariis modis exagitaret, Conradus eius rei indignitate motus, conuentum ad festum pen-

Rogerius Siculus domatur.

Ius Iustinianeum publica autoritate introductum.

Lothario imper. defuncto

Conradus III. sufficitur,

qui per nuncium apostolicum unctus.

Henricus Leo insignia imperii reddere cogitur

An. Ch. 1138. pentecostes *Babebergam*, ad eam rem cognoscendam, indixit et Henricum insignia, die S. Petri praestituta, reddere coëgit. In eo conuentu *Albertus*, comes Sarburgensis, Moguntiae archiepiscopus a *Conrado* constitutus, octaua pentecostes, in eiusdem et totius imperii procerum praesentia, ab Othone episcopo, solenni ceremonia consecratus est.

Albertus episcop. Mogunt. ab imp. constitutus.

Norimberga restauratur

LV. Babeberga inde egressus Conradus, ciuitates quasdam, superioribus bellis afflictas, perlustrans, aduentu suo releuauit, ex quibus praecipue *Norimbergam*, multis affectam beneficiis, recreauit. Vrbs ea, ciuibus omnibus ad tempus destituta, memorandum inter pauca exempla humanae fortunae ludibrium, triste iam dudum omnibus, inde a parricidialis istius, inter Henricos caesares, patrem et filium, belli tempore, spectaculum praebuerat, atque ingentem, non solum hostibus, sed ipsi etiam *Conrado*, commiserationem et dolorem inflixerat. Hanc itaque restaurare aggressus, hoc ipso anno, murorum ambitu, aedificiis et templis augeri et refici omnia iussit, quae uel incendio uel ruina deleta fuissent. Inter templa, quae tunc restaurata et ex ruderibus excitata sunt, praecipue memoratur templum *S. Aegidii*, quod monachis *Benedictinis* attribuit. Inde ciues et nobiles, quos circumiecta tenebant oppida, reuocauit et, praefecto urbis atque magistratibus aliis creatis, in ea rempublicam ordinauit. Quo casu egregie et prospere perfuncta ciuitas, pacis et belli studiis, pro temporum ratione colendis, ad eam opum amplitudinem creuit, ut iam cum potentissimo quoque principe armis confligere non solum possit, sed etiam ausit.

eiusque regimen formatur.

1139.

Othonis S. monasteria XXI. confirmantur.

LVI. Proximo anno *Innocentius*, pontifex, monasteria et oratoria, industria *Othonis* episcopi partim ecclesiae Babebergensi concessa, quae unum et uiginti erant, confirmauit, sanciens, ut quascunque possessiones et beneficia in abbatiis, praeposituris, ecclesiis, uillis, feudis, terris, cultis et incultis, decimis, seu quibuslibet rebus aliis, eadem ecclesia, uel in suo, uel alterius episcopatu, permutatione, emptione, uel etiam concessione pontificum, liberalitate regum ac principum, oblatione item fidelium, aut aliis modis, possideret, firma eademque deinceps ac inuiolata manerent. Legi diploma *hoc anno* in *Laterano* datum, *X. Cal. Febr. indict. II.*

S. Otho moritur

LVII. Haec dum antecessorum suorum exemplo statuit, et oblatae petitioni haud grauate indulget pontifex, ecce grauis repente *Babebergae* casus incidit, qui ingenti omnia luctu ac moerore compleuit. *Otho*, episcopus, grauissimo tentatus morbo laborare coepit; *An. Ch. 1139.* quem cum saeuientem diutius ferre non posset et se iam proximum morti cerneret, EGILBERTVM, basilicae cathedralis *decanum*, episcopalis dignitatis successorem, ad se uocauit et, astantibus religiosis ac optimatibus omnibus ita locutus est. *Hodie dies natalitius est domini et patroni mei S. Petri, apostolorum principis, cui quaeso res mihi a Deo donatas offerte, ut ianuam mihi patriae coelestis aperire, et cum collega suo, doctore gentium, D. Paulo, me quantocius intromittere uelit. Locum sepulturae nostrae, ecclesiam archangeli Michaelis, hanc fulciendam et enixe tuendam uobis commendo, ut per eius augmentum recens introducta monachorum disciplina latius propagetur et, cum catholicae fidei studio, in finem usque perseueret. De caetero uos, cum uniuerso grege, summo pastori Christo commendo, is uos in bene agendi proposito confirmet et in futura aeterna illius beatitudinis claritate integros mihi resignet.* Haec ubi, non sine fletu et lacrymis omnium, dixisset et sancta cruce signatos, cum diuina benedictione, dimisisset, subsequente nocte, magna sanctitatis et doctrinae fama, migrauit ad coelos, pridie *Cal. Iulias anno aetatis LXX.* pontificatus XXXVII. Corpus eius aromatibus conditum, per uniuersas ecclesias ac tandem in montem archangeli Michaelis, translatum et solennibus ceremoniis ac precibus honestatum, ante aram maximam sepultum fuit. Intestina uero in medio sacelli *S. Dei genitricis*, ad aram S. Catharinae, sepulturae mandata et lapide rotundo signata sunt.

si propinquus, loco sepulturae de meliori commendato, ultimum uale dicit animamque efflat.

Othonis S. parentator,

LVIII. Funus Othonis *Embrico*, episcopus Wirceburgensis oratione celebrauit et, in suggestu coram populo, illud *Ieremiae* prohetae dictum, in eius personam accommodauit: *Oliuam*, inquiens, *uberem, pulchram, fructiferam et speciosam uocauit dominus nomen tuum.* In hanc sententiam multa addidit et tanta orationis grauitate detonuit, ut prophetico spiritu plenus, futura praedicere sit uisus. Fuit Otho uir mira elegantia uitae ac morum suauitate ornatus, sanctitatis et religionis magnitudine clarus, miraculis et sanctitatis dono praestans, in uictu frugalis, erga pauperes et aegrotos munificus et in tota sua uita humillimus: non gulae uel luxui deditus, nec superfluos unquam in uestium et corporis sui cultu sumptus erogabat, sed numum in singulos dies, si posset, colligebat, qui deinde distribuebatur, uel templis, uel monasteriis aedificandis, uel restaurandis, uel egenis alendis, humandis et pueris

encomia

An. Ch. 1039. eris ac puellis et parentibus destitutis A seu orphanis, itemque captiuis, et si qui ob Christi confessionem patria pulsi fuissent. Non prius discumbebat, quam ad Deum precationem effuderat: tantum cibi cupiebat, quantum esurienti satis esset, ad mediocriter depellendam famem, tantum potus, quantum pudico expediret. Ita saturabatur, ut memoria teneret, etiam per noctem orandum sibi Deum esse, ita sermocinabatur, ut pro certo haberet eundem audire, aeque precatio conuiuium eius dirimebat. Inde discedebatur ad eandem curam modestiae ac pudicitiae, ut qui non tam coenam coenasset, quam disciplinam. Quae laus nulli tam praecedentium, quam subsequentium episcoporum contigit. De miraculis eius *Miracula.* post mortem editis, cum sint uberes commentarii, quae qui uolet in promptu habet, nam publici iuris dudum sunt, unde cur hic adscriberemus et a- B ctum ageremus, non erat. Quo uero tempore translatus et in diuorum numerum relatus sit, infra in *Othone II.* cognomine *Largo*, nepote eius, explicabimus. *An. Ch. 1139.*

EGILBERTVS,
NONVS EPISCOPVS BAMBERGENSIS.

LIX.

Post Othonis S. luctum

OThone episcopo ex rebus humanis erepto, ingens Babebergenses moestitia et tristis omnino luctus incessit. Neque enim facile tanto munere dignum, neque parem uirtute et sapientia, se reperturos esse credebant. Cum itaque, ex concessione HENRICI V. imperatoris, omnis inuestitura et ius D constituendorum episcoporum per annulum et baculum ab imperatore, ut in *Othone* diximus, ad clerum et populum delatum esset: indicto inde de *in conuentu cleri* episcopo eligendo conuentu, frequentes conuenerunt et concordibus suffragiis EGILBERTVM, basilicae maioris *Egilbertus eligitur episcopus.* decanum, uirum nobilitatis inter ipsos eximiae, episcopum constituerunt. Qui E statim post electionem de se factam studiosius res ecclesiae componere maturauit, quo celerius Romam ad consecrationem a pontifice accipiendam ueniret. Itaque rebus, ut in praesens licuit, constitutis, eo ipso adhuc anno, in *Italiam* profectus, *XIII. Cal. Nouemb.* *Romae* in Laterano ab *Innocentio*, pontifice, consecratus et pallii ac crucis F praeferendae authoritate insignitus fuit.

a. 1140. *Comitis Dachauiensis liberalitas in ecclesiam Babeberg.* LX. Postero anno, qui fuit 1140. *Conradus*, comes *Dachauiensis*, Dalmatiae dux, cum *Adelheide*, coniuge, bona sua et praedia, quae *Bothosteni*, *Mulrichbergae* et *Rotachae* habebat, manu et calamo abdicauit et ecclesiae *Babebergensi* attribuit. Diploma *XIV. Cal. April. indict. III.* datum est, cum ipse adhuc G Babebergae moraretur. Eodem anno insignis et memorabilis exempli res accidit, quo *Conradus* imperator *Guelfi*, Bauariae ducis, pertinaciam fregisse et ad obedientiam eum reduxisse, perhibetur. Is enim cum *Winsbergam*, oppidum, diuturna obsidione pressisset, *Foeminarum nobilium Wiaburgensium pietas.* nec ullis conditionibus a proposita susceptaque urbis euersione abduci posset, ad extremum, nobilium *foeminarum* precibus uictus, eis permisit, ut inuiolatae abirent, ea lege, ut nihil ex urbe, nisi quod humeris possent, exportarent. Tum illi, confidentia maiorene dicam, an pietate, *ducem* ipsum, *maritos*, *liberos* et *parentes*, ab humeris suspensos, gestare coeperunt: ex quo imperator tantam uoluptatem hausit, ut, effusis prae gaudio lachrymis, non modo feritatem et iracundiam penitus exuerit, uerum etiam urbi pepercerit, et amicitiam cum hoste omnium acerrimo contraxerit.

LXI. Sequenti anno CONRADVS, ad *a. 1141.* habendum cum regni proceribus conuentum, *Ratisbonam* processit, cum in- *Comitia Ratisbonensia.* terim archiepiscopus *Moguntinus* cum *Saxonibus* nouam aduersus eum coniurationem iniret, quae tamen ipsius morte prorsus euanuit. Proximo anno *1142.* *Chunissa*, Reginbodonis, comitis Truchendingii, filia, repudiatur Plassenburgi *Chunissa Comitissa repudiata.* a *Poppone* comite. Causa repudii ponitur a plerisque *propinquitas*, ab aliis uero *sterilitas*: utra autem harum sit uerior, lectori iudicandum relinquo. Chunissa per repudium liberam corporis et rerum suarum facultatem adepta, de allodio suo primaria duo castra *Giecheburgum* et *Lichtefelsum*, cum uniuersis eorum iuribus ac possessionibus, ec- *bona sua offert ecclesiae Babeberg.* clesiae *Babebergensi* et S. Petro eius patrono, pii muneris loco, obtulit: reliquam uero patrimonii sui partem, cum Mistelfeldio, tunc temporis castro Meraniae ducum praecipuo, *Georgiano collegio* ea conditione tradidit, ut post *et collegio Georgiano.* obitum solenni sibi ceremonia parentarent et gratam quotannis inter ecclesiae

An. Ch. 1142. quae post eius obitum Poppo recuperare studet. siae benefactores nominis sui memoriam celebrarent. Cui donationi cum *Poppo*, comes, esset infestissimus, *Chunissa* uxore fatis absumpta, commodam belli aduersus *Gilbertum* episcopum gerendi occasionem se nactum arbitratus, a. 1143. postero anno cum copiis in Babebergensium agrum descendit et cuncta populari coepit. Et EGILBERTVS bellum potius declinandum, quam expectandum ratus, communi nobilium suorum et totius ecclesiae consensu, natam controuersiam aequis conditionibus ita diremit, ut *Wallenstadium*, *Stetena* et *Sigeboldesdorfium* in sua et ecclesiae potestate maneret et *Poppo* comes, renunciatis denuo *Gicheburgi* et *Lichtefelsi* munitionibus et caeteris Reginbodonis comitis possessionibus et praediis, eadem ecclesiae Babebergensi concederet, *dimidia uero* reliquorum praediorum et castrorum parte ipse, cum fratre *Bertholdo* et eius filio, dum uiueret, frueretur, post omnium uero eorum mortem, ecclesia iis integre potiretur. sed lis amicabiliter componitur.

Bochpertum nouis priuilegiis munitur. LXII. Anno 1144. CONRADVS imperator, *Bochpertum*, ad Rhenum praedium, uindemiarum decimis exornatum, quod proauus eius *Henricus III.* imperator, ecclesiae Babebergensi indulserat, nouis priuilegiis honestauit, sanciens, ne quis uinitor, uindemiator uel cellarius, eius rei occasione posthac quicquam de chirothecis, pharetris, cera aut rebus aliis postularet, uel aliud aliquod exactionis genus imponeret. a. 1145. S. Henricus ob edita miracula, Sequenti anno Babebergae lux ingens sanctitatis eluxit, quippe *S. Henricus* imperator, sanctitatem suam, multis *miraculis* ad sepulturam *editis*, confirmauit et se ad coeleste illud Dei atque sanctorum consortium receptum esse, comprobauit, ut *Egilbertus* episcopus hac de re legationem rogante Egilberto episc. *Romam* mittendam, et EVGENIVM, An. Ch. 1145. pontificem, de omnibus diligenter edocendum putarit. Quibus rebus cognitis et legatorum relatione audita, pontifex religione perfusus, ipsum S. HENRICVM, confessorem, hoc ipso anno, nempe post obitum eius centesimo uigesimo, primo in sanctorum numerum, consecratione sua, redegit coelitis accensetur. atque hac de re literas *Roma II. idus Martias* ad *Egilbertum*, episcopum et caeteros ecclesiae proceres, dedit. Narrat *Nummesius*, monachus, *Iohannem* quendam, cardinalem, canonizationi S. Henrici acriter obnitentem atque reluctantem, luminibus priuatum, atque intolerabili membrorum dolore correptum, seuerissimas temeritatis suae dedisse poenas. Demum uero eundem inuocato ipsius confessoris nomine sanitati pristinae fuisse restitutum. Ioannes Cardin. eius apotheosi resistens punitur.

a. 1146. LXIII. Postero anno CONRADVS, imperator, a IOANNE, imperatore *Constantinopolitano* rogatus, ut secum amicitiae et affinitatis foedera iungeret, *Embriconem*, episcopum Wirceburgensem, legatum in *Graeciam* misit, et Constantinopoli utrumque per eum fecit. Conradus imp. cum Ioanne imp. Constantinop. Nam et societatem cum eo aduersus *Rogerium*, Siciliae regem, iniuit, et *Bertham*, sororem uxoris suae, Gebhardi comitis Sulzabacensis filiam, *Manueli* filio eius despondit. societatis et affinitatis foedera pangit. Ea legatione perfunctus *Embrico*, episcopus, in reditu *Aquileiae*, in foro Julio, in morbum incidit, quo paulo post extinctus et ibidem, in maiori basilica, sepultus dicitur. Embrico episc. Wirceburg. Mense inde *decembri* eiusdem anni, *Egilbertus* episcopus e uita discessit, pontificatus sui anno sexto, et in basilica cathedrali ante aram *S. Cunegundis* sepulturae mandatus fuit. et Egilbertus episc. Bamberg. decedunt. Is tali plerumque in inscriptionibus titulo usus est: *Egilbertus, sanctae Babebergensis ecclesiae minister humillimus.*

EBERHARDVS,

DECIMVS EPISCOPVS BAMBERGENSIS.

LXIV.

EBERHARDVS unanimi suffragio eligitur. MOrtuo *Egilberto*, clerus et populus Babebergensis, in Basilica cathedrali, frequentes conuenerunt et, concordibus animis, EBERHARDVM, *Bauariae ducem*, ut aetate, sic uirtute, ad famam hominum florescentem, episcopum delegerunt et ad aram maximam positum, publice eum proclamauerunt. Qua electione facta, *Eberhardus* confestim in Italiam perrexit, et *Viterbii* pridie *idus Ianuarias* anni insequentis, ab EVGENIO, pontifice, non solum confirmationem, sed etiam *pallii* et *crucis* authoritatem, obtinuit. Viterbii consecratur. a. 1147. Eo anno CONRADVS imperator solennem paschatis diem *Babebergae* celebrauit et duos maximos exercitus, aduersus Saracenos, Christi hostes, destinauit; inde cum *Friderico*, Sueuiae duce, fratris filio et nonnullis aliis Conradus imper. expeditionem sacram Babebergae decretam

An. Ch. 1147. liis principibus, *Ratisbonam* profectus, nauem ibi conscendit et *Danubio* deuectus, equitatu terra subsequente, pentecostem in Germaniae finibus peregit, atque deinde per Hungariam *Constantinopolim* accessit. Ibi recreato opportune, *Manuelis* affinis liberalitate, exercitu, mare traiecit et *Iconium* in Lycaonia, quod a *Saracenis* tenebatur, obsedit. Verum obsidionem soluere et, re infecta, cum maximo suorum dispendio, discedere coactus est, fraude et perfidia *Asiaticorum*, qui panem *gypso* labefactatum, per summum scelus, ipsis uendiderant. Per eosdem dies *ossa S. Henrici*, imperatoris solenni ceremonia translata sunt. Ea uero res facta est in hunc modum. *Eberhardus*, episcopus, aduocato Eberhardo, archiepiscopo *Salisburgensi*, et Hermanno episcopo *Brixiensi* atque una cum *abbatibus*, religiosis et ipsis proceribus ciuitatis, accessit ad locum, ubi conditum corpus fuerat, atque egesta terra sacra ossa inde leuauit, et in *tumbam marmoream* transtulit, eamque clauis obfirmauit.

suscipit.

Iconium frustra oppugnat.

S. Henrici ossa solenniter transferuntur.

LXV. *Conradus* ecclesiæ S. Gangolphi præpositus, *Cameratum*, hodie *uinetum*, extra muros montis monachorum, apricis meridiani solis radiis expositum, tunc temporis locum asperis sentibus obsitum, ac sibi ad dies vitæ locatum, propriis impensis perpurgauit, et uitibus excultum ecclesiae libere dimisit. Eam donationem *Eberhardus*, episcopus, confirmauit et coenobium ab omni exactione et inuidiae impetitione exemit et insigni libertatis et immunitatis priuilegio, quali etiam canonici maioris basilicæ gaudent, illud et famulos eius honestauit. Eo anno hyems fuit saeuissima et inusitata, qua sata passim frigore perierunt. Proximo ineunte anno monachi *Fuldenses*, cum post resignationem *Henrici*, abbatis, neminem ex collegio approbarent, extrinsecus ascitum *Marquardum*, montis archangeli Michaelis monachum, sublegerunt. Qui primo statim praesulatus sui anno *Fuldam*, quae tum uicus erat, ad *Fuldam* amnem exiguus, moenibus, quibus adhuc caruerat, cinxit atque eam in formam castelli redegit, quae post ad insignis urbis magnitudinem atque amplitudinem aucta, reuerendissimorum abbatum Fuldensium ordinis *S. Benedicti*, per Germaniam primatum et S. R. imperii augustae *archicancellariorum*, in hunc vsque diem sedes est constituta. Idem *Haselstenum* mœnibus sepsit et Biberstenum; primarium hodie ditionis Fuldensis castrum, à fundamentis extruxit. Tandem curis et lassitudine corporis confectus, Babebergam in cœnobium se recepit, anno regiminis sui decimo quarto et gloriae praesulatus uitam priuatam prætulit.

Cameracum uitibus a. 1148. consitum

ecclesiae Babebergensi donatur.

Marquardus monachus postulatus a Fuldensibus.

Fuldam moenibus cingit.

ut et Haselstenum.

Biberstenum extruit,

ad monachatum redit.

An. Ch. 1148.

LXVI. Postero anno GERTRVDIS, *Conradi*, marchionis Misnensis, filia, *Hermanni*, comitis palatini ad Rhenum, coniux, cœnobium uirginum *Michelfeld*, à colle *S. Nicolai* Babebergam ad *S. Theodorum* transtulit, atq; in eo loco, ubi adhuc hodie uisitur, et *Eberhardus*, primus ecclesiæ Babebergensis episcopus, hospitale construxerat, aedificare instituit et luculentissimis possessionibus auctum, defuncto marito multarum uirginum abbatissa, per plures annos administrauit. Sequenti anno *Poppo*, comes Hennebergius, urbis Wirceburgensis praefectus, cum uxore *Irmigarde* et fratre *Bertholdo*, *Nordeccum* et *Stenacum*, castrum et oppidum, cum allodio et caeteris possessionibus, *Eberhardo* episcopo, per manus *Rapathonis*, comitis Abenbergici, ecclesiae Babebergensis aduocati, perpetuo possidenda tradidit. Eam donationem *Poppo*, comes, eo ipso anno, *Wirceburgi*, coram imperatore, confirmauit, praesentibus et consentientibus reliquis suis fratribus, *Gebhardo* et *Gunthero*, altero Wirceburgensi, altero Spirensi, episcopis, ut constat ex donationis instrumento, quod *VIII. Idus Iulias Indict. XIV. anno regni Conradi itidem XIV. Tharisse* datum.

1149.

Monasterii S. Nicolai ad S. Theodorum translatio.

1150.

Nordeccum et Stenacum ecclesiae Babebergensem cedunt.

LXVII. His temporibus terra dehiscens, in agro *Lindouiensi*, non procul à *Danbachio*, cœnobii Lanckheimensis praepositura, *fontem salis* aperuit. Eum EBERHARDVS, episcopus, Adamo *Eberacensi* et Adamo *Lanckheimensi* abbatibus indulsit, ea lege, ut communem & usibus suis profuturum haberent, nec alter alterum in eiusdem possessione impediret. Qua uero ratione, aut quo tempore fons iste aquas suas continuerit, compertum non habeo. Eodem anno singulari rerum ad uictum necessariarum inopia et foeda ex ea suborta et passim dispersa pestilentia laboratum. Ex qua cum *Sigefridus*, episcopus Wirceburgensis, esset sublatus, in eius locum *Gebhardum*, comitem Hennebergium, qui cum Rugero Vahingensi prius decertarat, subrogatum, *Frisaeus* author est. Quem tamen iam ante in episcopatu constitutum fuisse, ex diplomate conuinci potest: nisi quis forte eum tunc demum ab omnibus totius ecclesiae proceribus approbatum existimare uelit.

Salinae Lindouienses in fundum concessae.

Fames et pestis.

Gebhardus, episcopus Wirceburgensis.

LXVIII. Proximo anno *Conradus*, imperator, *coronae* accipiendae et *Lombardiae* componendae studio accensus, conuentum *Babebergam* indixit. Ibi cum esset atque ea, quae ad iter necessaria erant, compararet, repentino morbo correptus *XVI. Calendas Martias*, non fine ueneni

1151.

Conradus imperator defunctus.

An. Ch. 1151. ueneni suspicione, è uita discessit, cum prius insignia regalia *Friderico*, Sueuiae duci, fratris filio, tradidisset, ei denique FRIDERICVM, filium suum paruulum, commendasset. Corpus eius *Babebergae* sepulturae mandatum, testantur uerba diplomatis Friderici imperatoris, quibus de donatione Monasterii Altacensis ita scribit: *Tradidimus*, inquit, *Altaha, coenobium, sanctae Babebergensi ecclesiae, ob nostram et domini et patroni et praedecessoris nostri Conradi regis, in praedicta ecclesia corporaliter quiescentis, iugem et perpetuam recordationem.* Idem in alio diplomate obtentum ait Eberhardi episcopi. *Tradidimus illud ecclesiae Babebergensi, ob memoriam domini patrui et praedecessoris nostri, Conradi, regis, qui in illa ecclesia sepultus est.* Diplomata uero ut habentur in actis Babebergensibus, data sunt, illud *Aquis IV. Idus Martias, anno 1152.* indictione XVII. hoc *Babebergæ, III. Non. Febr. anno 1154. indict. II.* Idem *Frisaeus* in *Annalibus Franciae* memoriae commendauit, nisi quod intestina Conradi *Eberacum*, in monasterium, ab illo cumulatissime auctum, translata scribit. Contrarium ab hac sententia tenet *Io. Cuspinianus*, et *intestina* quidem Babebergae iuxta S. Henricum imperatorem recondita, *corpus* autem *Eberaci*, in coenobio, sepultum asserit. Quorum tamen, ut et *Aventini, Naucleri* et aliorum, Conradum *Laureaci*, in ducatu Wirtemburgensi, sepultum scribentium, opinione, potior apud nos erit horum priuilegiorum authoritas, quae forsan illis incognita fuerunt.

Babebergae sepelitur.

LXIX. Quinta, post *Conradi* imperatoris obitum, die, *Eberhardus* episcopus, *Fridericus*, Sueuiae dux et *Gebhardus*, Wirceburgensis episcopus, ad *Moenum* conuenerunt et, de eligendo in imperio successore, colloquium instituerunt. Qua de re, cum conuentus ad III. Non. Martias *Francofordiam* esset indictus, FRIDERICVS, Sueuiae dux, ab imperii proceribus electus et *Aquis*, per *Arnoldum*, archiepiscopum Coloniensem, consecratus est. Quibus rebus rite peractis, FRIDERICVS Helinum *Treuirensem* et Eberhardum *Babebergensem*, episcopos, legatos Romam ad EVGENIVM pontificem, de sua dignitate misit et, paschate Coloniae celebrato, in Saxoniam transgressus, *Merseburgi* habuit conuentum, in quo *Sueonem* et *Canutum*, Daniae reges, de corona contendentes, reconciliauit. In festo inde apostolorum, altero *Ratisbonae* conuentu acto, Helinum et Eberhardum legatos Roma redeuntes et ab Eugenio pontifice laeta omnia referentes, audiuit. Pertinebat sub id tempus *Altachium* inferius coenobium in dioecesi Patauiensi amplissimum, ad imperium, cui etiam canonem annuum, *regale seruitium* nominant, soluere tenebatur. Cum autem rei domesticæ status in eo ualde debilitatus et ordo monachorum ad paucos redactus esset, FRIDERICVS, studio religionis incensus, EBERHARDO episcopo illud, cum aduocatia et caeteris possessionibus, indulsit et diplomate sanxit, ut abbati et monachis stipendia sua intacta manerent, ipse uero Eberhardus censum imperialem et ius constituendorum abbatum et aduocatorum, et remouendi eosdem potestatem haberet atque abbatem sub homagio de regalibus inuestiret. Diploma hac de re, ut diximus, scriptum *Aquis IV. idus Martias indict. XV.* hoc anno datum fuit.

Fridericus imper. electionem suam pontifici nunciat,

reges Daniae conciliat.

An. Ch. 1152. Altach coenobium Eberhardo episc. adsignatur.

LXX. Postero anno FRIDERICVS pascha *Babebergae*, pentecostes uero festum *Wormatiae* celebrauit et, per *Bernardum* et *Gregorium*, cardinales legatos, quos ab EVGENIO pontifice, ad abdicandos quosdam solutioris disciplinae episcopos, secum habuit, *Henricum*, archiepiscopum Moguntinum, exauthorauit et *Arnoldum* e nobili *Eclenhosiorum*, in Ringauia, familia natum, cancellarium suum, substituit. Eo anno EBERHARDVS, episcopus, certos quosdam reditus monasterio *S. Theodori* tradidit, et pro sustentatione uirginum, in uitae communionem aggregatarum, sumptus constituit annuos. Ei donationi Gregorianum collegium consensit. Insequenti anno FRIDERICVS diem, diuae Dei genitricis purificationi sacratum, *Babebergae* celebrauit et controuersiam, factione quorundam, super donatione monasterii *Altachensis* expostulantium, motam aliqua ratione finire aggressus. *Henrico*, episcopo Ratisbonensi, summum ea de re statuendi et litem terminandi arbitrium, dedit. Cum autem nemo ex contradictionibus, per legitimas inducias citatus, compareret, *Henricus* episcopus sententiam rogatus, communi principum consensione prædictum monasterium, iure a *Friderico* tradito, ecclesiae Babebergensi adiudicauit. Quo facto Fridericus *Eberhardum* episcopum, de iisdem denuo inuestiuit et, per *Bertholdum* Boiiorum comitem, coenobii aduocatum, in realem eius possessionem introduxit. Per mensem inde Iunium, *Eberhardus* episcopus sacellum, a *Conrado*, camerario, uiro pietatis magnitudine inclito, super occidentalem urbis portam extructum, consecrauit et consecratum, cum curia eidem proxima, laeuam ingredientibus ciuitatem posita et, ab eodem camerario, pro-

a. 1153.

Henrico exauctorato surrogatur Arnoldus archiep. Mogunt.

Sustentatio monialium S. Theodori. 1154.

Monasterium Altach ecclesiae Bamberg. adiudicatum.

Sacellum Conradi

An. Ch. 1154.

monachorum fit diuersorium.

proprietatis iure donata, trium monasteriorum, *Lanckheimensis, Halsbronnensis* et *Eberacensis*, monachis indulsit, ea conditione, ut omnes eorundem monachi et religiosi, Babebergam adeuntes, ibi diuerterent et communi in eo hospitio uterentur.

Fridericus I. imp. in Italiam mouet,

LXXI. Interim FRIDERICVS, rebus in Germaniae constitutis, et conuocato, sub principum octobris, in fines Bauariae, ad *Lycum* amnem, exercitu, cum eo, per uallem Tridentinam, in Italiam descendit et, rebellione Mediolanensium coercita, reliquas Lombardiae partes lustrare perrexit. In eo itinere EBERHARDVS, episcopus, cum praecipue est secutus et fidum in omnibus ei se comitem exhibuit.

1155.

comite Eberhardo episc.

officiositatem suam, pontifici exhibitam

LXXII. Sequenti anno FRIDERICVS, festo pentecostes in agro Bononiensium acto, *Viterbium* accessit, et pontifici, ADRIANO, eodem aduenienti, obuiam progressus, *strepam* de equo descendentis sustinuit et manu eum in tentorium introduxit. Data inde dicendi potestate, *Eberhardus* episcopus sic orsus est loqui: *Gratias Deo summas agimus, beatissime pater, qui nostri nos compotes uoti fecit, in eum locum adducens, in quo sanctissimo tuo conspectu perfrueremur, cuius summa iam pridem cupiditate flagramus. Notum ergo tibi sit, quemadmodum haec, ex finibus terrarum, pro regni honore, collecta ecclesia, principem hunc suum, ad tuam beatitudinem prouehendum, ad culmen imperialis honoris adduxit, uirum nobilitate, prudentia, fortitudine et uictoria praestantem, rectae fidei obseruatorem, pacis cultorem, atque imprimis S. Romanae ecclesiae studiosum, quam ipse complexatur, ut matrem, cuius rei argumento esse potest humanitas modo erga te exhibita, cum te uenientem laetus susceperit, et solenne officium, ad pedem inclinatus, praestiterit. Quare petimus, ut et tu, quae tua sunt, peragas, id est, ipsum imperiali, quae desideratur, corona exornes.* Quae cum dixisset *Eberhardus*, in hunc modum respondit pontifex: *Audiuimus*, inquit, *frater episcope, quae locutus es, speciosa quidem uerba, sed opere non exhibita, siquidem princeps tuus sinistram descendenti strepam tenuit, cum dextra fuisset contrectanda.* Cui FRIDERICVS, commotus non nihil ac paululum subridens, respondit, *minime se studuisse apprehendendis strepis, tu primus es pater*, inquit, *cui tali officio deseruimus. Sed scire uelim abs te, officii hoc genus ex debito an sit, an ex beneuolentia? Quod si ex beneuolentia descendit, quis causabitur negligentiam in spontaneo: sin ex debito, parum interesse putamus quo latere accesserit, qui uenerabundus accedit.* Hac uerborum concertatione, cum, ut *Cranzius* scribit, bona diei pars absumpta et conuentus utrinque dilapsus esset, postera die in castra reuocatus et de consecratione denuo per principes rogatus pontifex, se quod peterent benigne concessurum, respondit, si FRIDERICVS opem sibi, ad retinendam dignitatem suam, aduersus insolentem Romanorum nequitiam, adferret. Quod cum FRIDERICVS se facturum promisisset et coronam imperialem manu pontificis accepisset, inde per Veronensium agrum in Germaniam reuersus est.

et ab Eberhardo episc. depraedicatam,

ab Adriano uero taxatam,

arguit admodum purgat.

An. Ch. 1155.

a pontifice, opem suam stipulante,

corona redimitur

1156.

Beatricem ducit.

LXXIII. Proximo anno, nuptias cum BEATRICE, *Reginaldi, Burgundiae comitis* filia, Wirceburgi, in maxima principum frequentia celebrauit. Ibi cum esset, ingens ciuium et mercatorum Babebergensium multitudo accessit et, more supplicantium, tribunal eius adiuit. Quaerenti, *quinam essent, quidue peterent? se Babebergenses esse*, dixerunt, *ob id ad eum profectos, ut exactiones grauissimas, quibus in Moeni flumine, ab exactoribus afficerentur, exponerent, non diffidere, ubi ille cognouerit, quin, pro sua in omnes aequitate et iustitia, sibi et ad inopiam uergenti amicae urbi, auxilium adferret.* Quibus acceptis FRIDERICVS, haud mediocriter pro re commotus, *bonum eos animum habere iussit, nam se propediem auxilium allaturum* ac continuo ad VIII. idus Aprilis, anni insequentis, ea de re conuentum *Wormaciam* indixit et, ut omnes, qui telonia in Moeni flumine haberent, tempore praestituto adessent et ius suum, uel regum, uel imperatorum donationibus ac priuilegiis, docerent, serio edixit. Cum uero plerique omnes regia iussa despicerent, nec ut iussi erant, ius suum docerent, FRIDERICVS, ex sententia principum, omnia et singula telonia, à Babeberga usque Moguntiam, tribus saltem, *Neostadiensi* ad Moenum, *Aschafenburgensi* et *Francofordensi*, exceptis, abrogauit et diplomate sanxit, ut mense Augusto, per septem dies, ante et post assumptionis festum, *Neostadii* et *Aschaffenburgii*, de singulis nouis nauibus a singulis 4. denarii soluerentur. Francofordiense uero imperio cederet et mercatores, uel per Moenum ascendentes, uel in eius ripa, quae uia est regia, funes trahentes, ab omni quauis alia exactione liberi deinceps et immunes essent. Extant adhuc illae tabulae quibus FRIDERICVS, sub centum librarum auri optimi multa, posteritati cauit. At profecto, si unquam in coercendis et comprimendis tot nouis et acerbis exactionum generibus,

Babebergensibus de teloniorum nimietate quiritantibus,

comitia Wormatiae indicit:

ac reis emanentibus,

telonia ad ternarium numerum reducit,

quae ad uiginti tria denuo multiplicata.

An.Ch.1157. bus, *Friderico* opus fuit, hoc certe tempore ut cum maxime opus esset, ubi insatiabile ibi illud exigendi cacoethes ita inualuit, ut in praesentem diem tres et uiginti teloniorum stationes, huic imperatoria Friderici sanctione contrariae et de nouo excogitatae, in Moeni flumine, a Babeberga usque Moguntiam numerentur et inueniendis imponendisque nouis quilibet sit ingeniosissimus et promptissimus.

1158. *In comitiis Bambergensibus* LXXIV. Proximo inde anno, post confectum bellum Polonicum et celebratum Magdeburgi conuentum, alterum FRIDERICVS *Babebergae* habuit. Eo ius ibi dicente, *Rapotho*, comes Abenbergius, Burgi et ecclesiae Babebergensis aduocatus ac, eiusdem beneficio, comes Ratzingauiensis, ad tribunal eius accessit et singula, quibus a *Gebhardo*, episcopo Wirceburgensi, in comitatus sui territorio et iurisdictione, ob allodiorum placita, centurionum ordinationes, fractae pacis quaestiones et alia, hactenus affectus esset et nunc ut cum maxime afficeretur, detrimenta exposuit et, ut his salutare adhiberet remedium, suppliciter orauit. *lites inter comitem Ratzingauiensem et episcopum Wirceburgensem* Qua de re, cum noua illico inter *Eberhardum* Babebergensem et *Gebhardum* Wirceburgensem episcopos, nata esse controuersia, FRIDERICVS eam, ne in bellum exiret, ex sacri palatii procerum, qui aderant, sententia, summa prudentia diremit, *dirimuntur.* *Eberhardo* episcopo comitatum *Ratzingauiensem* et caetera, quae in quaestionem deducta fuerant, adiudicando et similem de aliis comitatibus, beneficio imperiali ad ecclesiam Babebergensem pertinentibus, sententiam pronunciando. *Ratzingauiensis comitatus pomoeria.* Caeterum comitatus Ratzingauiensis complexus est *Auracum ducis, Cennam, Höchstadium* oppidum, *Höchstadium superius, ecclesiae praefecturam, Dachsbachium, Vlfeldum, Mülhusium, Wacherodum*, cum castris et finibus; ad haec oppida et praedia pertinentibus, ut ex priuilegiis apparet, quibus horum donationes confirmantur.

Nuncii apostolici, imperatorem pontificis beneficiarium nuncupantes, LXXV. Per eosdem dies Fridericus conuentum apud *Wirceburgum* habuit et legatos HADRIANI pontificis audiuit, qui cum sermone suo ostenderent, *imperatorem beneficii loco accepisse a pontifice insigne regium*, FRIDERICVS acriter restitit et, deliberatione ea de re cum principibus habita, legatos recto itinere, nulla tracta mora, Germania excedere iussit, *Germania excedere iubentur.* quod *se soli Deo et principibus imperium acceptum referre* diceret, ut late de his rebus *Radeuicus*, in *Othonis episcopi Frisingensis appendice*. Dimisso inde conuentu, *Ratisbonam* progressus, *Otho Frisingensis vectigalia accipit.* in praesentia *Moguntini, Coloniensis, Babebergensis, Wirceburgensis*, episcoporum, Friderici *Sueuiae ducis* et caeterorum imperii procerum, quosdam principes, propinquos suos, inter se conciliare studuit et *Othoni* Frisingensi, patruo suo, certa quaedam uectigalia indulsit. Ibi VLADISLAVS, Bohemiae dux, ob egregium, in bello Polonico, nauatam operam, ad regium fastigium euectus, diademate solenni ceremonia a *Friderico* redimitus fuit et, pro *aquila nigra, Leonem candidum bifurcatae caudae, in campo rubro*, insigne regium accepit.

An.Ch.1159. *Mediolanenses culpam deprecantes,* LXXVI. Sub id tempus FRIDERICVS, Italico bello decreto, alteram in *Insubriam*, aduersus *Mediolanenses*, expeditionem fecit atque eos, ad se adeuntes et culpam deprecantes, mediantibus Friderico, archiepiscopo *Coloniensi*, Eberhardo episcopo *Babebergensi*, *Bohemiae* rege et Leopoldo *Austriae* duce, pacificatoribus, iuratis prius conditionibus, in gratiam recepit et, *in gratiam recipiuntur.* relicto inde apud exercitum *Eberhardo* episcopo, qui uenientes et negotia habentes audiret et causas eorum ac lites terminaret, ipse Vesuntionem Burgundiae urbem accessit et relictam a socero ditionem iureiurandi sacramento sibi obstrinxit. Hac ratione *Burgundia*, ut *Vignierius* author est, sub imperio germanico rursus coiuit. *Burgundia imperio denuo iungitur.*

LXXVII. Postero anno, FRIDERICVS, acto apud *Mutinam* resurrectionis die, *Eberhardum* episcopum, cum exercitu in Bononiensium agro morantem, uisitauit et legatos inde ad fredum in terris ecclesiae subiectis exigendum, misit. *Propter fredi exactionem lites ortae inter imper. et pontificem.* Vnde nouum inter imperatorem et pontificem excitatum est incendium: de quo *Eberhardus* episcopus litteras ad *Eberhardum*, archiepiscopum Salisburgensem, dedit, quarum partem aliquam illustrandae gratia adiicere placuit: *super haec*, inquit, *ad lat. Septembr. Hadriano pontifice Anagniae mortuo, Cardinales duos, Rolandum Senensem et Octauianum Romanum, sublegerunt, quorum hic Victoris IV. ille vero Alexandri III. nomen accepit.* De qua re idem *Eberhardus* episcopus ad Eberhardum Salisburgensem ita scripsit: *conuenientibus* &c.

1160. *Eberhardus priuilegia amplissima impetrat.* LXXIIX. Sequenti anno FRIDERICVS, post obtentam a *Cremonensibus* uictoriam, se *Papiam* recepit et, precibus Eberhardi episcopi adductus, ecclesiae *Babebergensi* tria priuilegia amplissima concessit et aureo sigillo firmauit. *primum,* V-*num*, in quo donationem monasterii *Altacensis* denuo confirmauit. *secundum,* In *altero* authoritate sua rata ea omnia esse iussit, quae biennio ante Babebergae, in celebri principum conuentu, inter Eberhardum et Gebhardum episcopos, per

An. Ch. 1060.

tertium.

pragmaticam sanctionem, decreta fuerant. *Tertio* vero *Bothensteinum*, *Gosweinsteinum*, *Winceram*, *Gicheburgum*, *Lichtenfelsum*, *Wasserburgum*, *Nordeccum*, *Kunstadium*, *Nordhaldum*, *Francobergam*, *Hochstetum*, *Veteronam*, oppida et castra, tam Eberhardi, quam antecessorum industria, ecclesiae Babebergensi acquisita, ab omni iure feudali exemit. Tum vero imprimis ea quae paulo ante, ut in *Egilberto* episcopo commemorauimus, inter ipsum et *Poponem*, comitem de *Gicheburg* et *Lichtefels*, legitima conuentione transacta fuerant, confirmauit et rata esse decreuit, quamdiu Bertholdus comes et unus ex eius filiis superstes existeret. Ipsis uero uita functis, in amborum personis conditio, absque ulla alia ulteriore successione, finem haberet. Ea priuilegia leguntur data *Papiae XVI. Calend. Septembr. anno regni* Friderici *VIII. imperii V. Indict. VIII.*

Eberhardus muneribus ornatus domum dimittitur.

His rebus ita perfectis, FRIDERICVS *Eberhardum* episcopum, militaribus incommodis alleuatum et muneribus ornatum, cum suis domum dimisit.

Contra Mediolanenses expeditio decernitur.

LXXIX. Ad huius anni exitum, conuentus principum *Erfordiae* est celebratus, quo noua in Insubriam FRIDERICO auxilia aduersus *Mediolanenses* decreta fuerunt. Ei conuentui interfuerunt *Coloniensis*, *Treuirensis*, *Babebergensis*, *Merseburgensis*, *Cicensis*, *Misnensis*, episcopi, Henricus *Saxoniae*, Fridericus *Sueuiae* duces, Ludouicus *Thuringiae Landgrafius*, Conradus, *Saxoniae palatinus*, Albertus et Otho *Misniae* marchiones.

1161.

Et anno proximo fere omnes, siue a *Friderico* acciti, siue uicem eius soliciti, cum maximis copiis in Italiam redierunt. Quorum auxilio FRIDERICVS erectus, *Mediolanum* arcta obsidione cinxit.

Mediolanum solo aequatur.

1162.

Postero anno expugnatam cepit, ciues expulit, muros deiecit et, domibus paucis seruatis, templis euersis, aratrum per medium urbis traxit, atque salem aspersit. Eodem anno *Henricus*, comes Hennebergius, permutauit *Heydam* et *Hirtendorfum* et ab *Eberhardo* episcopo accepit pro eis *Husarum* praedium et *Kiseccium* castrum, ad Salam amnem positum, ex quo coenobium ordinis praemonstratensium aedificauit.

Coenobium ordinis praemonstratensium.

1613.

Facultas negotiandi datur Bambergensibus et Ambergensibus.

LXXX. *Sexto* inde *idus Martias* anni insequentis FRIDERICVS, ex Italia in Germaniam reuersus, *Norimbergam* processit et mercatoribus *Babebergensibus* et *Ambergensibus* amplissimum negotiandi priuilegium dedit in haec uerba: *Fridericus Romanorum* &c. Erat sub id tempus in his regionibus quoddam hominum genus, quod, ad ecclesiae arbitrium, cogebatur quoduis praestare obsequium, sine recusatione, poterant tamen uel libertate donari, uel aliis in seruitutem concedi.

An. Ch. 1163.

Homines proprii ecclesiae donati.

Tales quinque proprietatis suae foeminas, *Dietmutam*, *Mathildim*, *Gertrudem*, *Pertradam* et *Otiliam*, patre *Eberhardo* Nigro, ciue Norinbergensi, natas, cum unius earum *Dietmutae* nimirum filiis, Rudegero, Conrado, Burcardo, *Fridericus* Sueuiae dux, Conradi regis filius, authoritate et consensu FRIDERICI imperatoris, patrui sui, *Eberhardo* episcopo ita tradidit, ut quacunque conditione eas habere uellet, in ea permanerent. Quas *Eberhardus* ab omni iure censuali et beneficiario exemit, et honestioris familiae suae ius eis indulsit.

emancipantur.

1164.

Waldmanshoff imperatori venditum.

LXXXI. Sequenti anno FRIDERICVS certis conditionibus emit a Georgiano collegio uicum *Waldmanshofium* pro 70. argenti marcis.

1165.

Canonicorum Babebergensium et comitis Trubendingii lites,

Proximo uero anno cum in festo pentecostes frequentem episcoporum, abbatum et principum conuentum *Wirceburgum* aduocasset, controuersiam inter canonicos Babebergenses et Albertum, comitem *Trubendingium*, ob *Stafelsteinum*, motam, ratione aliqua finire aggressus est. Ea uero res hoc principium et exitum habuit. Constituerat superioribus annis LOTHARIVS imperator ex uico *Staffelsteno* oppidum, iure exigendi furcam et constituendi mercatum con tributo, quae res discordiam inter partes adhuc aluerat, comite bona sua et praedia, quae in eo ab Alberto, duce Rotenburgio, in feudum habebat, et ipse dux de iisdem ab ecclesia Wirceburgensi inuestiebatur, imminui, quaerente, canonicis uero donationem imperialem et priuilegia sibi indulta allegantibus.

de mercatu Staffelsteinensi,

dirimuntur.

Hanc, inquam, controuersiam FRIDERICVS authoritate sua ita sustulit, ut canonicis Babebergensibus mercatum et caetera, quae imperiali largitione se consecutos esse comprobauerant, inuiolata deinceps manerent, bonorum uero *S. Kiliani* possessiones, saltem inter aedium suarum limina uendendi et emendi licentiam haberet, sine tributi alicuius praestatione. Sin autem more institorum tabulam in publico ponere, merces suas extrudere, uel res alias, quae uenire solent, in domos suas extrinsecus de foro introducere uellent, debitum inde assem persoluerent. Ibi quoque totius imperii procerum sententia decretum, ut PASCHALIS, qui in VICTORIS demortui locum subrogatus erat, pro iusto pontifice in perpetuum haberetur, nec ullus deinceps pontifex reciperetur, nisi qui sciente et consentiente Romano rege electus esset.

1166.

Fridericus denuo in Italiam mouens

XC. Postero anno FRIDERICVS nouam in Italiam expeditionem decreuit et, praemissis Christiano, *Moguntino*, et Rinal-

An. Ch. 1167. Rinaldo, *Coloniensis*, archiepiscopis, ipse *Nouembri mense* subsecutus est. Et sequenti anno post *Romam* captam et expugnatam, PASCHALEM restituit, plurimas Italiae urbes, arces et oppida in potestatem redegit et uarios eis, ad reddenda iura, iudices assignauit.

1167. *Roma capta*

iura maiestatis exercet.

1168 *Saxoniae duces conciliat.*

LXXXIII. Proximo anno, gliscentibus inter Saxoniae duces et *Henricum Leonem* bellorum contentionibus, conuentum *Babebergam* indixit et pacem inter eos conciliauit. *Vdalricus Memelsdorfius*, Georgiani collegii canonicus et ecclesiae Halstadiensis rector, *molendinum* retro ecclesiam, propriis impensis extructum, eo iure, quo ille possederat, eidem habendum tradidit et ab EBERHARDO episcopo eius confirmationem impetrauit. Tunc temporis canonici nullis uice-rectoribus usi sunt, sed ecclesias ipsi, in omnibus ecclesiasticis muneribus, baptizando, concionando et sacra administrando, rexerunt et populo, non tam uerbis, quam exemplis, praefuerunt.

Molendinum, retro ecclesiam Halstediensem huic donatur.

Canonicorum prisca libertas.

LXXXIV. Egressus inde Babebergâ FRIDERICVS, *Wirceburgi* uetera, de more, priuilegia instaurauit et, *Heroldo*, episcopo et caeteris ecclesiae proceribus petentibus, *prouinciale iudicium* confirmauit. In istis priuilegiis dictum prouinciale iudicium, non ducatus Franciae orientalis, sed dioecesis et urbis Wirceburgensis iudicium appellatum, quod, ut *Frisaeus* scribit, eius iurisdictio non uniuersam Franciam orientalem, sed solam ciuitatem ducalem Wirceburgensem et relictam ab Hetano ditionem, complecteretur et plures in Francia principes et comites essent, quorum quilibet in sua prouincia certam et discriminatam ab hac iurisdictionem haberet, ut superius ex dicto Frisaeo, *de Francorum ducibus*, retulimus.

Iudicium prouinciale Wirceburg. confirmatur.

eius pomoeria.

1169 *Gregoriani collegii uectigal in Staffelstein confirmatur.*

LXXXV. Postero anno EBERHARDVS episcopus, de iuribus oppidi *Staffelsteni*, Georgiano collegio, per *Lotharium* imperatorem, concessis, a *Friderico* imperatore approbatis, cognitionem exercuit et *Giselberto* praeposito telonium in ea instauratum confirmauit. Extat diploma in ante diem quartum *Cal. Septembr.* datum. Sequenti anno qui fuit 1170. FRIDERICVS imperator, natalitiis domini in *Alsatia* celebratis, in purificatione conuentum *Norimbergae* habuit. Ibi abbates, *Clarauallensis* et *Cistercensis*, professi sunt, se ad ALEXANDRVM pontificem in Italiam profecturos et res inter ipsum pontificem et imperatorem composituros, si FRIDERICVS *Eberhardum*, episcopum Babebergensem, qui unus, tum ex Germanis episcopis cum *Alexandro* sentiebat, sibi adiungeret socium. Non respuit FRIDERICVS conditionem, ut qui *Lambardos*, ab Alexandro desertos, se facile credebat subacturum, atque ita omnes ire, cum liberis de pace mandatis, praecepit. ALEXANDER, ubi legatos ad se, de pace a *Friderico* mitti cognouit, obuiam Beneuento *Verulas* processit atque ibi senatu dato, *Babebergensem*, publice de pacis compositione disserentem, benigne audiuit. Verum cum pactionem haud quaquam e re foederatorum expedientem uideret, legatos re infecta dimisit. Proximo anno foeda pestilentiae lues totam fere Germaniam attriuit cum passim omnia hominum pecudumque cadaueribus complerentur. Ex continuis pluuiis non modica etiam inundatio perdidit fruges, agros et uillas.

Friderici imp. legati,

An. Ch. 1170.

pacem inter ipsum et pontif. conciliaturi,

humaniter excipiuntur,

at re infecta dimittuntur.

1171. *Saeua pestis.*

Inundationes.

LXXXVI. *Idibus Iulii* anni insequentis EBERHARDVS episcopus e uita decessit, anno pontificatus sui XXVI. Virtutis eius elogium edidit *Radeuicus*, in Othonis episcopi *Frisingensis appendice*, in haec uerba: *Erat*, inquit, *Eberhardus episcopus religione et scientia praeditus, uitaeque purioris institutionibus instructus. Cumque ad fidem imperii et honorem, prae ceteris diligentiam habere cognitus esset, apud quam plurimas terras opinio de eo creberrima peruulgata est, eiusque studium circa scripturae sensus ac quaestionum discursionem tam attente uersabatur, ut inter praelia commorans diuersas et ingentes curas earum, sedula meditatione, solaretur. Cum autem episcopos omnes, seu cuiuslibet ordinis ecclesiastici uiros, imperator deligeret, eosque ampliori honore dignos duceret, specialiter tamen memorati uiri, ut prudentissimi, nitebatur consilio eumque dignum aestimauit, in cuius arbitratu et discretione operas suas locaret, et onus simul ac honorem communicaret.* Corpus eius, cum ingenti omnium luctu, in *basilicam* cathedralem delatum, ante aram *S. Gertrudis*, qua itur ad ambitum, sepulturae mandatum fuit.

1172. *Eberhardi obitus,*

elogia.

tumulus.

HERMANNVS,
VNDECIMVS EPISCOPVS BAMBERGENSIS.

LXXXVII.

Eodem anno HERMANNVS, *Misniae marchio*, ex communi sacrorum procerum sententia, in EBERHARDI demortui locum, episcopus est sublectus. Huius pater *Conradus*, ante consecutos filii honores, arma equestria ultro exuit et in basilica Misnensi suspendit et, relicta humanarum rerum cura, monachum in *Lauterburgiano* monasterio, non procul ab Hala Saxoniae, in monte sito, induit atque ibi, paucos post menses, extremum spiritum edidit, tredecim liberorum parens. Postero inde anno HERMANNVS *noualium decimas*, in agro *Turnauiensi* acquisitas, ecclesiae confirmauit.

HERMANNI ortus.

1173. *Noualium decimae confirmatae.*

LXXXVIII. Anno sequenti *Friderico* et *Othoni*, Sueuiae ducibus, FRIDERICI imperatoris et BEATRICIS augustae filiis, ditionem *Longaiensem*, ad occidentem aquilonarem, in Bauaria, uersus Bohemicam syluam, *Hildesbergam* item et *Nitbergam*, arces, praefecturae sedem in *Wincera* et caetera bona, quae *Gebhardus*, comes Sulzbacensis, ab ecclesia Babebergensi in feudum habebat, se iure beneficiario concessurum spopondit. Ea autem res ita conuenit, ut Gebhardus comes ea bona dum uiueret, obtineret: post eius uero sine heredibus discessum, integra eorum possessio in *Fridericum* et *Othonem*, duces, transiret eaque HERMANNVS episcopus, manu sua dimissa, in potestate eorum esse arbitrioque iuberet: contra FRIDERICVS imperator, uel si quid ei humanitus accidisset, BEATRIX, augusta, mille ducentas argenti marcas, cum libero quodam praedio, decem marcarum annui reditus, episcopo et Georgiano collegio traderet, atque eius rei gratia agrum *Nitgoiensem* et caetera bona, ad ulteriorem Regnesi amnis ripam posita, pignoris loco obligaret. Extat diploma *Werdae* ad Danubium *III. Idus Iulias* eo ipso anno datum.

1174. *Hermannus Friderici imp. filiis expectatiuam concedit in bonis comitis Sulzbacensis pactis, pro dominio directo remisso, quibusdam conditionibus.*

LXXXIX. In hoc *Gebhardo* illustris comitum Sulzbacensium stirps defecit, quorum inchoatus in *Ernesto*, Castellae et *Othone*, Ameranae uallis ducibus, et in *Gebhardis* et *Berengariis* diu fuerat continuatus in Norico principatu. Ernesti filius, GEBHARDVS, condidit egregium, ad Treini et Alisi amnium confluentes, *Sulzbacensium* oppidum, et nomen ei ab euentu imposuit. Nepos autem BERENGARIVS, *Castellensis* et *Bertholdgadensis*, monasteriorum conditor praedicatur. Hujus fuere filii *Fridericus* Castellensis, *Otho* Habesbergensis, *Beringarius*, Sulzbacensis comites. Beringarius *Gebhardum* habuit filium, et 4. filias, e quibus *Gertrudem* et *Bertham*, potentissimis totius christiani orbis monarchis, hanc MANVELI Constantinopolitano, illam CONRADO *III.* Romanorum imperatori, coniugio societas in annalibus Castellensibus est memoriae proditum. Horum parens, *Auentinum* et annales sequimur, anno a nato Christo ex Maria uirgine supra millesimum septuagesimo septimo, in quinta Italica Friderici imperatoris expeditione, cum *Friderico* Sueuiae duce duce, *Conradi* caesaris filio et nonnullis aliis, insigni morte sublatus est et stirpem in Gebhardo filio, sine heredibus mortuo finiuit.

Sulzbacensium comitum genealogia.

Sulzbach oppidi ut et Castellensis et Berchdolsgadensis monasteriorum conditores.

Gebhardus ultimus suae gentis ἄπαις moritur.

XC. Eodem anno HERMANNVS episcopus in *Cario*, suburbii Babebergensis monte, positum, et ab EBERHARDO, primo ecclesiae episcopo, olim, ut paulo ante diximus, constitutum, monasterio *S. Theodori* adiunxit et testamento cauit, ut post abbatissam uita functam recens electa antistita suae dignitatis *inuestituram* ab episcopo, ipsius uero hospitalis *curam* a Georgiani collegii canonicis, per manum decani acciperet et inseparabili iure possideret.

Hospitale in Cario adiungitur monasterio S. Theodori, sub certa lege.

XCI. Postero anno FRIDERICVS imperator, ad uindicandum *Longobardorum* contumaciam, nouam denuo in Italiam profectionem suscepit. In ea expeditione ab *Henrico Leone*, Saxoniae duce, turpiter desertus et prope modum supplex ingenti fastu contemptus, in tantum uitae discrimen uenit, ut, equo subsesso deiectus, diu desideratus fuerit. Hanc perfidiam, ut puniret, relictis in Italia, apud exercitum, *Othone Witelsbachio* et *Bernardo Anhaltino*, ducibus, ipse clam in Germaniam se recepit, et *Babebergae*, in frequenti principum conuentu, *Henricum* de maiestate reum postulatum, et lata sententia damnatum, proscripsit et mox inde in Italiam reuersus est.

Fridericus I. imperator in bello Longobardico, ab Henrico Leone desertus, hunc tanquam maiestatis reum proscribit.

XCII. Ineunte inde alterius anni uere, HERMANNVS, episcopus, iter in *Carinthiam* instituit atque ea bona, quae

Hermannus episc. a Carinthiis bona gium recipit

An. Ch. 1176. quae circa oppidum *S. Viti*, beneficio A *Engelhardi*, marchionis, ecclesiae remanserant, in poteſtatem recepit et, poſt ſolenne a proceribus et populis exactum ſacramentum, *Veteronum* in caſtrum proceſſit. Ibi cum eſſet, ius praefecturae eorundem et caeterorum bonorum, quae prope *Dieterichſtenum* caſtrum erant, *Hermanno*, Carinthiae *duci*, hac adiecta conditione, commutauit, ut mer- B cede conſtituta contentus, in audiendis afflictorum querelis et dirimendis ac tollendis controuerſiis, certis et ſtatutis diebus, ius omnibus ex aequo diceret, nec quicquam iuris in foro, niſi de ſanguinis effuſione, de pignoribus et furtis, haberet. Vicarium, ſi opus eſſet talem ſubſtitueret, qui iuuitias colligeret nec homines exactionum multitudine gra- C uaret. Imprimis uero illud caueret, ne

Hermanno duci iurisdictionis limites praeſcribit.

in miniſteriales et allodia iudicium ſibi An. Ch. 1176. ſumeret, ſed, in his et rebus aliis, ſuam potius ſententiam exſpectaret.

XCIII. Caeterum re compoſita, HERMANNVS, patriae reuiſendae ſtudio incenſus, maturato itinere, *Babergam* ſe retulit. Vbi proximo anno uitam amiſit et in coenobio ad *S. Theodorum* ſepulturam accepit. Dies eius *anniuerſarius* in feſto *S. Baſilidis*, in baſilica cathedrali peragi non ſolet. Et hoc a nonnullis fieri aeſtimatur ideo, quod potius alienas, quam propriam, prouehere & poſſeſſionibus inſtaurare, eccleſiam maluerit. Quocunque autem modo res ſe habeat, ego ob ſingularis pietatis ſtudium et caeteras uirtutes eius eximias, dignum eum cenſeo qui fidelibus eccleſiae pontificibus annumeretur.

uitam finit, 1177.

Cur eius dies anniuerſarius non peragatur.

OTHO LARGVS,

DVODECIMVS EPISCOPVS BAMBERGENSIS.

XCIV.

QVarto *idus Iulias* HERMANNO epiſcopo e rebus humanis exempto, OTHO, *comes Andechſius*, cognomine LARGVS, e S. O- D thonis epiſcopi fratre *Bertholdo* nepos, totius cleri et optimatum ſuffragiis, in eius locum ſubrogatus eſt, quando cum munificentia uiri probitas et ſapientia eligendum hunc unum omnes hortabatur. Vnde cum inſequenti anno grauis iſter Conradum, archiepiſcopum *Saliſburgenſem* et Hermannum, comitem *Ortenburgium*, a clero et populo Goricenſi E electum epiſcopum, lis eſſet orta, his, noui parandi iuris cauſa, epiſcopi electionem ad ſe traducere uolentibus, archiepiſcopo uero, ius ad eos non pertinere, contendente, ex communi ſententia, res in OTHONIS epiſcopi arbitrium reiecta fuit. Qui, cauſa cum *Henrico*, epiſcopo Brixienſi, *Hermanno*, Carinthiae duce et nonnullis aliis principibus, agi- F tata, omnem authoritate ſua controuerſiam ſuſtulit et pacem inter eos ſanciuit. Proximus annus hiemis et niuis aſperitate et multitudine fuit inſignis, quibus ſeſe exundantia flumina ſata prope omnia corruperunt.

Otho Andechſius genere,

1178. ob archiepiſc. Saliſburg. et comite Ortenburg arbiter electus

pacem inter ipſos conciliat.

1179. Hiems rigida.

XCV. Poſtero anno FRIDERICVS imperator, acto apud *Wirceburgum* conuentu, *Henricum Leonem* omnibus diti- G onibus exuit, et ducatum *Noricorum* OTHONI *Witelsbachio*, comitum palatinorum Rheni et Bauariae ducum familiae conditori, *Saxoniae* BERNARDO

1180. Henrico Leo ditionibus deiecto Otho Witelsbachius Saxoniae et Bernhardus

Anhaltino attribuit. Inde *Bertholdum*, comitem Andechſium, Othonis epiſcopi fratrem ab omni Bauariae ducum iuriſdictione exemit et *Meraniae* ducatus titulo inſigniuit. Fuit autem *Merania* prouinciae ad *Atheſin* caput, a quo ducatus ille, prima autem ab eiusdem nominis urbe Dalmatiae, *Mantinia*, ut *Auentinus* putat, denominationem accepit.

Anhaltinus Saxoniae ducatu inueſtiuntur.

Ducatus Meraniae origo.

XCVI. Quarto idus octobris anni inſequentis OTHO, epiſcopus, monaſterium *Diſſenſe*, ad Ambroniſlacum, a maioribus, *Bertholdo I.* Andechſio et *Othone* Wolfratshuſio comitibus, conſtitutum, dedicauit, et ampliſſimis praediis honeſtauit. Proximo anno BOLESLAVS primus a FRIDERICO imperatore, *Lubecam*, eo tempore Henrici Leonis urbem, obſidente, dux *Pomeraniae* creatus, pia gentis ſuae ad Chriſtum conuerſionis recordatione compulſus, ducatum ſuum monaſterio *archangeli Michaelis* et *S. Othonis* epiſcopo, Pomeranorum apoſtolo, in eo ſepulto, tributarium conſtituit, ſingulis tabernis in *cerae lapidem* (ponderis id genus eſt) uiginti ſex librarum, in ſingulos annos, obligatis. Tenebat ſub id tempus comitum *Chamaborum* familia, beneficio epiſcoporum Babebergenſium, ius praefecturae monaſterii *Alterbacenſis*, idque ſaeuiore quam ante imperio gubernabat. Qua re cognita, OTHO epiſcopus, tantam tyrannidem et inſolentem *Adelranni* comitis dominatum haud quaquam ferendum ratus, conſilium remouendi coepit et, poſtero anno, accerſitum ad ſe et grauiter obiurga-

Diſſenſe monaſterium dedicatur.

1182. Boleslaus primus dux Pomeraniae, ex gratitudine tributarium facit ducatum ſuum.

Adelrannus monaſterii Alterbacenſis aduocatus, ob nimiam duritiem ab officio remouetur.

 ga-

An. Ch. 1182. gatum, exauthorauit et monachis, permissu ecclesiae *Babebergensis*, deligendi aduocati potestatem concessit. Ab his comitibus, ex marchionum *Voburgensium* familia oriundis, Landgrauii *Lauendelburgenses* descendunt.

Landgrauiorum Lauendelburg. ortus.

XCVII. Proximo anno *Vldaricus Memelsdorfius*, canonicus et ecclesiae Halstadiensis rector, bona, prius ecclesiae per se concessa, cumulare de more aggressus, aliquot agrorum iugera, areas quasdam et prata, cum praefectura et caeteris iuribus basilicae cathedrali indulsit, et donationis tabulas, manu sua subscriptas, super altare *D. Georgii*, ut testata sacratis monumentis esset, deposuit ac solenni se in eam rem iureiurando deuinxit. Eam donationem, assensu suo approbatam, OTHO episcopus priuilegio confirmauit.

Uldaricus Memelsdorfius auget donaria ecclesiae Halstadt.

1184. XCIIX. Postero anno *Gebhardo* comite Sulzbacensi sine stirpe uirili absumpto, pacta, prius inter FRIDERICUM imperatorem et filios eius, *Fridericum* et *Othonem* duces, et HERMANNUM, episcopum Babebergensem, inita et certis solennitatibus confirmata, ad effectum perducta sunt. Ea autem qualia fuerint, paulo ante in HERMANNO episcopo retulimus. Ex quibus *Auentini* error perspicue conuincitur, qui, *bona Gebhardi* uult *derelicta et herede uacua ad fiscum Bauariae ducum redacta fuisse*, contendit. Erat aestas calidissima et tam insolita caloris uis, ut mense Decembri, Ianuario, Februario, uites et arbores florerent, mense Maio segetes maturae factae secarentur et Calendis Augusti, ex uuis maturatis plurimum optimi uini exprimeretur. Quam sequenti anno hyems omnium atrocissima excepit, ut mense Maio et in ipso pentecostes festo, uites, segetes et arbores ui frigoris aruerint.

Sulzbacensia feuda deuoluuntur ad Fridericii II. imper. filios.

Auentini lapsus.

Aestas praematura caloris

1185. *Hyems horrida.*

1186. XCIX. Proximo anno *Iacobus Beringerus*, ciuis Babebergensis, uoti damnatus, *prioratum S. Iacobi* Stetini in Pomerania, magnificis per se excitatum impensis, communi procerum et totius populi consensu, monasterio montis archangeli Michaelis obtinuit. Huius donationis testis fuit *Sigefridus* episcopus, Caminensis, qui eam authoritate sua confirmauit. Proximo anno OTHO episcopus *Hostadium*, mille passus super *Lichtenfelsum*, non procul a Moeno, hodie praedium, olim castrum munitissimum, ab asperis pignorum uinculis partim exemtum, partim ab Eberhardo comite Risebergio emtionis titulo comparatum et ad manus suas resignatum, *Langheimensi* monasterio firmauit, atque ita scribam in donationis tabulas referre iussit.

Prioratus S. Iacobi in Pomerania monasterio S. Michaelis donatur.

Hostadium 1188.

Langheimensi monasterio conceditur.

C. Caeterum *Reifenbergiorum*, *Frensdorfiorum*, *Waschenfeldensium* comitum, eadem fuit cum *Schlüsselbergiorum* familia, nisi quod ab iis locis, ubi regiam habuerunt, appellari maluerunt. Per id tempus, iniquus aeris alieni et inexplebilis usurarum farrago, ecclesiam grauiter afflixit et maxima eo nomine ei incommoda intulit. Quia *Fridericus*, Frensdorfius comes, *Babebergam*, *Cronacum*, *Barthuen*, *Tharissam*, *Halstadium*, *Geisfeldum*, *Creycium*, *Rosamullam* et *Rotam* urbes, monasteria, oppida, praedia et uicos, ac caetera fere omnia bona, quae ad *mensam* episcopi pertinebant, cum praefecturis eorum et reditibus, arctis pignorum uinculis obstricta, tenebat. Id quanta cum totius dioecesis iactura fieret, cum clerus edoctus esset, omnibus precibus obtestari institit, ut oppignorata iura supplicanti ecclesiae redderet et acerbo eam seruitutis iugo eximeret. Quibus uerbis impulsus comes facile petitis annuit et, acceptis ab ecclesiae thesauris, per Rudolphum camerarium, quadraginta auri marcis, eadem sub hac conditione omnino dimisit, *ut ad proximas Cal. Maias, omne frumentum, uinum et caeteri reditus, inita prius ratione, per destinatos arbitros, computarentur et in pecuniam redigerentur, quae deinde ad restitutionem thesauri conuerterentur. Quod si incendio, rapina, furto uel alio aliquo casu perirent, uel, ex iniquo frugum prouentu, integra eius restitutio fieri non posset, periculum comitis esset. Clerus de beneficio pro arbitratu suo disponerent, nec episcopus recuperatam urbis Babebergensis praefecturam amplius alienaret uel alicui in feudum concederet.*

An. Ch. 1188. *Schlusselbergiorum comitum lineae*

Domania episcopi Bamberg. oppignorata

redimuntur

alienatione episcopo posthac interdicta.

CI. Iisdem temporibus S. OTHO episcopus, Pomeranorum apostolus, sanctitatem uitae, ingentibus post mortem editis miraculis, comprobauit et tantam OTHONI episcopo, nepoti suo, religionem incussit, ut nuncios Romam ad CLEMENTEM pontificem mitteret, et pro ordinandis legatis ad eam rem cognoscendam suppliciter oraret. Qua re percitus CLEMENS *Othonem* episcopum in sanctorum numerum collocauit, illius coli diem iussit, et literas hac de re, ad Merseburgensem et Eistetensem episcopos, S. Emerani apud Ratisbonam et Schwartzacensis coenobii, abbates, decanum et scholasticum Wirceburgenses, in hanc sententiam dedit. *Ad audientiam*, &c. Extant aliae etiam literae, ad Othonem episcopum, clerum et populum Babebergensem ac monasterium montis archangeli Michaelis super hac re datae, his verbis: *Cum sedi apostolicae &c.*

S. Otho ob edita miracula sanctis ibus annumeratur

CII. Eodem anno OTHO episcopus *prid. Cal. Octobr.* qui dies diuo *Hiero-*

An. Ch. 1188. *Eius sacrae reliquiae eleuantur.*

eronymo sacratus erat, sepulchrum *S. Othonis* aperiri iussit, ossa eius magna populi celebritate transtulit et sancti osculandi capitis copiam fecit.

Fridericus II. imp. Hierosolymam liberaturus *perit in flumine.*

CIII. Cum interim totus fere occidens sacram, ad liberandam e Saracenorum manibus *Hierosolymam* urbem, expeditionem ordinaret: FRIDERICVS imperator, ascito *Friderico* filio, Sueuorum duce, ex Germania, per Vngariam, B Constantinopolim abiit et transgressus inde, per Bosphorum infausto itinere, in *Armeniam* uenit. Nam, positis ibi castris, cum lauandi caussa *Serram* amnem ingressus, aquarum ui absorptus, infeliciter periit.

1190. *Steinberga a Georgiano collegio*

CIV. Postero anno *Georgianum collegium*, mediante et confirmante OTHONE episcopo, locum quendam, qui A *Steinberga* dicitur, *Arnoldo* abbati et monachis *Hailsbronnensibus* perpetuo possidendum tradidit, ea lege, ut quilibet recens electus abbas eundem per manum decani in feudum acciperet, et quot annis in purificationis festo talentum annui census, monetae Babebergensis, inde persolueret.

An. Ch. 1190. abbati Hailsbronnensi in feudum confertur.

1191. *Henricus VI imp. Rom. coronatur*

CV. Sequenti anno HENRICVS, *Friderici* imperatoris filius, iam ante Germaniae rex designatus, fama de obitu patris allata, imperium SEXTVS accepit et postridie paschatis a COELESTINO pontifice consecratus est. Ad 17. Calend. Maias anni proximi OTHO episcopus est mortuus: corpus in choro D. Georgii, retro altare sanctorum *Philippi* et *Iacobi* apostolorum fuit sepultum.

1192. *Otho episc. obit.*

ANNALIVM BAMBERGENSIVM

LIBER IV.

THIMO,

DECIMVS TERTIVS EPISCOPVS BAMBERGENSIS.

I.

Thimo uirtutibus egregiis praeditus

IVstis Othoni mortuo solutis, Babebergenses habito conuentu THIMONEM, canonicum et ecclesiae *S. Stephani* praepositum ei suffecerunt, uirum egregium imprimis et iustitiae, et integritatis laude praestantem, neque ecclesiam humiliorem, quam acceperat, relicturum. Is *Othonis* decessoris sui exemplum imitatus, altero post electionem anno, beneficia ecclesiae nouis muneribus ampliare aggressus, certum quoddam genus panum, quos *Lab* uel *Laib* uocant, in singulos annos distribuendos, ordinauit, et sequenti anno, a pontifice priuilegium elicuit, quo pontifex, pro magnitudine potestatis suae, sanxit, ne episcopus aut clerus Babebergensis, ad receptionem siue prouisionem alicuius, in beneficiis ecclesiasticis uel pensionibus obnoxius esset, uel per apostolicas aut legatorum sedis apostolicae literas ad id compelli posset, nisi eaedem literae plenam et expressam de indulgentia huiusmodi ac receptorum uel prouisionum mentionem facerent.

et in ecclesiam liberalis 1193.

1194. *iura singularia eidem procurat.*

1195. *Conrado defuncto,* *Sueuiae ducatus Philippo*

II. Proximo anno CONRADVS, *Sueuiae* dux, bellum *Bertholdo* Zaringiae duci mouit. Sed dum minus continentem se gerit, *Durlachii* fato miserrime periit. Eius ducatum HENRICVS imperatoris ad PHILIPPVM, fratrem, Thusciae duC cem et ecclesiae Wirceburgensis ut *Frisaeus* scribit, praepositum, detulit. Eo anno foedis coeli tempestatibus laboratum. Nam praeter imbres, fulmina et tonitrua, quibus horribiliora homines non meminerunt, lapides instar ouorum e coelo cum pluuia deciderunt, qui uites, arbores et nonnullos etiam homines, afflixerunt. Corui quoque et aues D aliae, per aera uolantes et carbones ardentes rostris ferentes, eosque tectis imponentes, conspecti.

Tusciae confertur. *Saeua tempestas.* *prodigium.*

III. Postero anno THIMO frequentem abbatum cleri et comprouincialium conuentum *Babebergam* aduocauit et ad eos, de lapsa ecclesia et reipublicae disciplina, retulit. Ad eam rem constituenE dam, cum sequent. anno tributum ciuibus suis primus imponeret et nouis eos decretis ex eorum authoritate constringeret, multorum inuidiam sibi conciliauit. Per id tempus COELESTINVS pontifex, de mirandis operibus, quae ad sepulchrum S. CVNEGVNDIS augustae ferebantur, certior factus, eorum inquisitionem Augustano, Eistetensi, Wirce- F burgensi episcopis, Eberacensi, Langheimensi et Hailbronensi abbatibus, per apostolica scripta commisit. Illi quanquam omnem operam in eam rem obtulissent, ea tamen, propter insperatum ipsius

1196. *Synodus Dioecesana.*

1197. *Steurae impositione inuidiam incurrit Thimo episc.*

de S. Kunigundae canonisanda consilium.

An. Ch. 1197. ipsius pontificis obitum, ad triennium dilata fuit.

Henricus VI. ueneno necatur. IV. Ad *III. Cal. Octobr.* HENRICO imperatore ex ueneni potu sublato et *Pomeraci* sepulto, proximo anno Germaniae principes sententiarum opinione distracti, duos caesares PHILIPPVM *Tusciae* et *Sueuiae* ac BERTHOLDVM Meraniae ducem elegerunt. Hoc autem paulo post iterum cedente et PHILIPPO tota fide se subiiciente, OTHO, Saxoniae dux, *Henrici Leonis* filius, factione quorundam rex, aduersus *Philippum*, proclamatus fuit. Eodem anno GODEFRIDVS, episcopus Wirceburgensis, migrauit e uita. Eo in domo saluatoris sepulto, clerus et populus omnium consensu *Conradum* baronem Rauensbergium, episcopum *Hildesianum* postularunt. Qua re exasperatus pontifex, ad *Monguntinum* et *Babebergensem* episcopos scripsit et serio eis iniunxit, ut extemplo *Wirceburgum*, ad rem inquirendam, contenderent et *Conradum* monerent, ut, dimissa ecclesia Wirceburgensi, Hildesium se reciperet. Illi Wirceburgum profecti, mandata ediderunt et, cum *Conradus*, nulla sui ratione ducta, in proposito persisteret, archiepiscopus Magdeburgensis, authoritate pontificia, execrationis in eum sententiam explicauit. A quo tamen paulo post Romae, quo ad piaculum accipiendum se receperat, liberatus et in episcopatu Wirceburgensi confirmatus est.

1198. Philippus Sueuus et Otho IV. anticaesares. Godefrido episc. Wirceb. extincto Conradus sufficitur, ingratiis pontificis, ideoque excommunicatur, postea uero in episcopatu confirmatur.

Philippus coronatur. V. Postero anno PHILIPPVS conuentum episcoporum ac principum, sibi adhaerentium, *Babebergam* indixit. Ibi, cum regia corona esset decoratus, de regum negotiis et pace agi coeptum. Quia uero pontificia CVNEGVNDIS augustae renunciatio, ad repentinam, ut paulo ante diximus, COELESTINI pontificis mortem, hactenus intermissa et miraculorum magnitudine indies magis comprobaretur, multorum iam dudum animos pia sanctitatis eius cogitatione afficeret, ea re permotus THIMO episcopus, Romam sibi denuo mittendum et INNOCENTIVM pontificem, de omnibus etiam diligenter edocendum, putauit. Itaque sequenti anno alteram ad eum legationem destinauit et, missis Leopoldo, abbate Michelfeldensi, Gundelao Decano, Conrado, custode et nonnullis aliis ecclesiae canonicis, eundem de omnibus certiorem reddidit. Quibus cognitis pontifex, proximo anno, illam in numerum sanctorum retulit, atque hac de re literas *Laterano III. Nonas Aprilis* dedit, ad Thimonem episcopum et caeteros ecclesiae proceres, quae extant in haec uerba: *Cum secundum &c.* Habetur in annalibus priuatis manuscriptis, *Cunegundem* augustam altero regiminis Thimonis episcopi et sic centesimo quinquagentesimo tertio post mortem suam anno, inter diuos relatam. Cum uero INNOCENTIVS *Coelestino* pontifici, *VI. idus Ianuar. anni 1198.* mortuo, subrogatus, ipsam tertio pontificatus sui anno, in sanctorum numerum ascripsit, in eoque sibi aduersentur ii, qui annales digesserunt: nos diploma pontificium potius sequimur, et lectorem de his obiter admonere operae pretium duximus.

S. Cunegundis miraculis clara, Thimone episc. rogante, 1200. diuis accensetur. 1201.

1202. Thimo uigiliis exhaustus diem obit. VI. Per autumnum anni proximi THIMO morbum, ex labore uigiliarum, contraxit, quo ingrauescente et perniciem ultimam minitante, res suas disposuit et paulo post, *XVII. Cal. Nouemb.* e uita discessit. Cadauer in *Basilicam cathedralem* delatum ad truncum prope aram *S. Cunegundis*, sepulturae mandatum est.

CONRADVS,

DECIMVS QVARTVS EPISCOPVS BAMBERGENSIS.

CONRADVS uix electus moritur. VII. MOrtuo THIMONE episcopo, CONRADVS, *Silesiae dux*, in eius locum surrogatus est. Eum *Silesiae* scriptores ab honestis *Lutetiae Parisiorum* studiis Babebergam reuersum, ad episcopalem dignitatem euectum esse, sed paulo post, episcopatu repudiato in patriam rediisse et uxorem duxisse affirmant. Quod neque cum tabulis ecclesiae, neque cum annalibus priuatis nostris, conuenit. His quippe relatum, CONRADVM altero statim post electionem die, praeter omnium exspectationem, in fata concessisse ac postridie splendide et episcopi more, in crypta, sub choro *D. Georgii*, ante aram S. Erhardi, fuisse sepultum. Vtriusque narrationis dissidium *anniuersarium* eius diem tollere posse existimo, qui singulis annis *V. idus Martias* in basilica cathedrali peragi solet. Quod mihi grauis alia opinione potius et instar grauioris alicuius testis est. *III. Nonas Decembr.* CONRADVS, episcopus Wirceburgensis, e templo egre-

Conradus episc. Wirceb. confoditur.

An. Ch. 1198. grediens, *Bothonis*, Rauensburgii, agnati et *Henrici* Falcobergii, cognati, gladiis, quod ex agnatis quendam, pro criminali delicto, capite plecti iusserat, est.

Philippus imperator IIX. Contendentibus adhuc inter se, de summa rerum, PHILIPPO et OTHONE regibus ac intestinis discordiis totam fere Germaniam perturbantibus, plerique principes, qui OTHONEM defenderunt, diuturnis fatigati malis, propensioris multo erga PHILIPPVM effecti iam animi, eum exagitare destituunt. Itaque PHILIPPVS, tranquillitatis et ipse cupidus, consilium placandi pontificem coepit et, missis de compositione ad eum legatis, filiam suam filio fratris *Richardi*, comiti Tusciae et marchiae Anconitanae in matrimonium tradere uelle, ostendit. Qua re audita, pontifex cum *Philippo* ad concordiam rediit et per legatos eundem Othoni etiam conciliauit, *Beatrice*, Philippi filia, ei desponsata et dispensatione, ob consanguinitatem, rem eam impedientem, indulta. *A. Ch. 1204. pontifici et Otoni IV. per connubia reconciliatur.*

ECBERTVS,

DECIMVS QVINTVS EPISCOPVS BAMBERGENSIS.

IX.

INdicto deinde circa *idus Januar.* anni insequentis, de eligendo episcopo, conuentu, Babebergenses, implorato diuino auxilio, summo omnium consensu, ECBERTVM, *Meraniae ducem*, comitem palatinum Burgundiae, hominem eximiae nobilitatis laude praestantem, nec opum nec potentiae magnitudine inferiorem, sublegerunt et mox inde Gundeloum *decanum*, Godefredum et Hernidium, *canonicos*, Conradum item, Othonem et nonnullos alios ecclesiae Babebergensis *ministeriales*, pro eius confirmatione *Anagniam*, ad pontificem ablegarunt. Pontifex, cognitione de electionis forma et electi persona diligenter exercita, cum impuberem eum et propter aetatis defectum minus rite electum fuisse intelligeret, ex constitutione concilii Lateranensis, electionem ipsius irritam pronunciauit ac *Babebergenses*, eiusdem decreti authoritate, ecclesiasticis beneficiis triennio suspensos, eligendi potestate priuauit. Quod ubi ECBERTVS cognouit, proximo anno, quanta potuit celeritate, ad pontificem in Italiam properauit, impendentia ecclesiae, direptioni expositae, pericula narrauit et, ut dispensando suum super aetatis defectum, electionem suam authoritate apostolica confirmaret, obnixe rogauit. Quibus pontifex diligenter secum reputatis et attento, quod Babebergensis ecclesia specialis esset filia Romanae sedis, utpote cuius confirmatio et consecratio ad eandem pertineret: conuentum eam in rem indixit et, habito cum episcopis et cardinalibus consilio, ECBERTI electionem, propter urgentem necessitatem et euidentem utilitatem, admisit eidemque, per episcopum *Portuensem*, in presbyterum ordinato, consecrationis munus et pallii ac crucis authoritatem impertiuit et ipsos etiam electores a suspensionis sententia exsoluit. In eo conuentu ius ecclesiarum *S. Leonhardi*, *S. Petri*, *S. Iacobi* et *S. Martini*, in *Villaco* atque earum, quae in canali erant, confirmatum, de coërcendis perturbatoribus relatum, et *Ecberto*, aduersus episcopos, in quorum parochiis ecclesiae bona sita erant, si in eum defensione et reprimenda malorum audacia, negligentes existerent, canonicam promulgandi sententiam potestas indulta.

1203. Ecberti, ducis Meraniae, electio, pontifici nunciata, irrita ab hoc pronunciatur, quare ipse 1204. adit pontificem, qui re accuratius pensitata, eum confirmat et pallium ipsi confert ac potestatem excommunicandi episcopos.

X. *Bertholdus*, Meraniae dux, comes palatinus Burgundiae, ECBERTI episcopi pater, e uita excessit, superstitibus, ex *Agnete* coniuge, *Dedonis* marchionis Misniensis filia, octo liberis: *Ecberto*, *Othone*, *Henrico*, *Bertholdo*, *Gertrude*, *Heduige*, *Agnete* et *Mathilde*. Quarum una, nempe *Gertrudis*, ANDREAE regi collata, *S. Elisabetham* ex eo suscepit: unde errant, qui ECBERTVM episcopum *Andreae* regis fratrem fuisse contendunt. *Ecberti episc. familia.*

XI. Per eosdem dies in uiuis esse desiit stemma *Burggrafiorum Norimbergensium*, e uetere marchionum *Voburgiorum* familia propagatum: *Bertholdo* ultimo uita functo, qui, teste *Hundio* in *Genealogiis Bauaricis*, eo ipso anno rebus humanis exemtus est. Erat autem, sub id tempus, burggrafiatus Norimbergensis officium, quod deferebatur iudicio et arbitrio imperatorum, donec per *Rudolphum* caesarem, in *Friderici III.* ex sorore nepotis, personam factum hereditarium, transire coepit in posteros. Non enim illum fuisse primum e comitum *Zoleriorum* familia burggrafium, sed duos ante eum munus illud et dignitatem obtinuisse, consentiens multorum diplomatum conuincit authori- *Bertholdo Burggrafio Norimberg. ultimo ex gente Vohburgiorum, mortuo, Burggrafiatus Norimb. adhuc ambulatorius,*

A. Ch. 1204. *Friderico II. comiti Zolerio confertur,*

tas. Ex quibus apparet, FRIDERICVM A secundum, comitem *Zolerium, Bertholdo* fatis assumpto, statim subrogatum, uel certe sub FRIDERICO II. imperatore munus et dignitatem burggrafiorum consecutum fuisse, uiuente adhuc OTHONE III., Meraniae duce, cuius filiam duxit et de eiusdem filii Othonis, sine heredibus mortui, relicta hereditate, cum *Henrico* episcopo et comitibus B nonnullis, decertauit. Ab hoc nati

in cuius filio Friderico III.

sunt *Henricus* et *Fridericus* duces, qui anno Christi 1243. cum *Friderico*, comite Wasserburgio, pro Henrico episcopo, fideiussor constitutus fuit. Is deinde ex *Agnete* Habsburgia suscepit *Fridericum III.* cui RVDOLPHVS burggrafiatum iure hereditario in feudum

factus est hereditarius.

dedit, e quo deinceps burggrafiorum C familia fluxit.

1205. Stephansdorfium oppignoratur.

XII. Proximo anno ECBERTVS episcopus *Stephansdorfium* uicum, *Conrado* de *Fürtha*, pro tribus et quadraginta libris mutuatitiae ab eo acceptae pe-

1206.

cuniae, oppignerauit et, postero anno, donationem *Feulbacensis* et *Niderndorfensis* praediorum, per *Iuditham Memelsdorfiam*, uiduam, coenobio archan- D geli Michaelis factam, confirmauit. Se-

1207. *In comitiis Augustanis* Ecbertus, *criminis laesae maiestatis insimulatus,*

quenti anno concilium apud *Augustam Vindelicorum* est actum, cui interfuerunt omnes fere Germaniae principes. In eo concilio ECBERTVS episcopus de maiestate reus est postulatus, quod foedere cum ANDREA, Vngariae rege affine, inito, aduersus imperium conspirasse diceretur. Qui tamen, respon- E

se purgauit.

so, quo facile liberare regem suspicione potuit, in speciem dato, a damno vel periculo liber exiuit.

1208. Philippo *imp. Bambergae in cubiculo,*

XIII. Proximo anno PHILIPPVS, tumultuum bellicorum alienatus incommodis, *Babebergam* in castrum Alteburgum secessit. Ibi, cum misso sanguine, die quodam, in cubiculo quietus sederet et, semotis caeteris, cum uno F *Truchsessio* hilarioribus se colloquiis in-

ab Othone *Wittelsbachio et* Ecberto *episc.*

uitaret, *Otho Witelsbachius*, comes palatinus, adsumptis secum ECBERTO, episcopo et fratre eius, *Henrici* marchionis Istriae ministris, cubiculum dolo dissimulato intrauit ac, sensim in medium progressus, occasione captata,

caesaris occiso,

pugionem, quem sub ueste occultauerat, in iugulum caesaris adegit et *Truch-* G *sessio*, frustra caput domini protegenti, malam eodem pugione afflixit et, clam inde conscensis equis, cum ministris prae foribus sibi praestolantibus, antequam facinus innotesceret, euasit. Hac ratione PHILIPPVS, rex optimus et pientissimus, dolo, non armis confectus, periit, eo maxime tempore, quo minus hostium habebat, et quidem in cubiculo palatii sui, qui extrinsecus in praeliis toties seruatus esset.

A XIV. Eo *Babebergae* in basilica cathedrali sepulto, OTHO, *Saxoniae dux*, solus regno potitus, principum conuentum *Francofordiam* indixit et de indignissima *Philippi* caede retulit. Tum ex proposito *Beatrix*, ejus filia, in medium processit et, flebilibus uocibus, quibus ipse immeritum parentis optimi necem deflebat, omnium animos, ad B uindicandum tam atrox facinus, defatigare non destitit. Mouerunt regem lacrymae, mouit rei indignitas, mouit publicus luctus ac confestim *Othonem* parricidam, *Echertum* episcopum, et *Henricum* eius fratrem, crimine laesae maiestatis condemnatos, publico edicto proscripsit. ECBERTVS in *Vngariam*, ad sororium suum, regem *An-* C *dream*, frater eius HENRICVS in *Palaestinam*, praecipiti fuga dilapsi sunt, cum interim OTHO Witelsbachius, omnibus prouinciis nudatus, in Bauaria uagabundus oberraret.

A. Ch. 1209. Otho IV. *imp. solus rerum potitus*

et Beatricis, filiae Ottonis, lacrymis commotus,

sicarios proscribit.

XV. Postero anno *Henricus* Calatinus, *marscalcus*, spectatae uirtutis iuuenis, quem sibi rex PHILIPPVS a puero educauerat, opus egregium et difficile D est aggressus. Etenim cum defendere uitam domini, quia non adfuerat, nequiuisset, mortem saltem ulcisci cupidus, haud procul a Ratisbona *Othonem*, obuium sibi factum, stricto gladio confodit et, capite eius desecto ac in Danubii fluenta proiecto, domino suo parricidae sanguine parentauit.

1209. Henricus *Calatinus,*

Philippi *imp. necem ultus Witelsbachium confodit.*

XVI. Sequenti anno *Herdeganus*, e- E ximius ueteris *Wisentauiorum* familiae eques, coenobio archangeli Michaelis, uaria ad usum ecclesiae ornamenta deuote obtulit, et praedium agri *Pigritzauiensis* indultum confirmauit. Per eosdem dies OTHO, imperatoriae suscipiendae coronae causa, in Italiam progressus, Romae, in basilica S. Petri, ab *In-* F *nocentio* pontifice, insignibus augustalibus decoratus, nec ita multo post piorum communione submotus, periurato principum obsequio abdicatus, per eundem imperii titulo spoliatus fuit. Qua re accepta, rex *Bohemiae*, dux *Austriae*, dux *Bauariae*, Landgrafius *Thuringiae*, archiepiscopi *Moguntinus* et *Treuirensis*, cum aliis nonnullis, postero anno *Norimbergae* in unum coe- G untes, ipsum communi consilio reliquerunt et FRIDERICVM, *Siciliae regem* et *Sueuiae ducem*, caesarem designarunt. Qui, cum per legatos de sua electione certior factus, et ad coronam accipiendam ex Apulia in Germaniam inuitatus esset: postero anno *Romam* profectus, consilium rei gerendae cum INNOCENTIO pontifice communicauit. Inde per alpes Rhetias in Germaniam descendit et Aquis, a *Mogun-*

1210. *Pigritzuiensis agere coenobio S. Michaelis indultus.*

Otho *imper. Romae coronatur,*

sed paulo post imperio exuitur.

1211. Fridericus II. *electus imperator.*

1212.

Aquisgrani

tino

An. Ch. 1212. a Moguntino et Treuirensi archiepp. unctus bellum contra Othonem parat.

tino et *Treuirensi*, archiepiscopis, de more consecratur. Ne tempus in accipiendo maiori exercitu tereret, strenuos, quos secum habebat, milites assumpsit, ac propere aduersus *Othonem* eduxit.

Ecberti episc. in Vngaria exulantis soror et Andreae R. Vng. uxor, Gertrudis, perimitur, dubias ob causas,

XVII. Interim ECBERTO, episcopo, in Vngaria, apud *Gertrudem* sororem, ut modo diximus, exulante et rege *Andrea*, eius marito, in Syria et Aegypto, aduersus Saracenos, fortiter se gerente, res miserabilis & tragici prorsus exempli accidit, quo *Gertrudis* regina, foemina spectatae pudicitiae & probitatis laude celeberrima, a *Petro Banchano* Varadino, regio praefecto, misere trucidata fuit. Eius caedis historia uarie adeo a scriptoribus commemoratur, ut neque in causa, neque in euentu eius conueniant. Ac *Bonfinius* quidem, scriptor Vngaricus, et eius abbreuiator, *Petrus Riccius*, scribunt, ECBERTVM episcopum, apud sororem in Vngaria exulem, stuprasse *Banchani* coniugem et ad hoc perpetrandum scelus adiutricem fuisse reginam, et sic iustae necis in se conuertisse gladium. Sin autem *Vitum Arnpecceium* sequimur, violentam istam oppressionem non *Ecbertus* episcopus, sed frater eius *Bertholdus*, patriarcha *Aquileiensis*, intulit. Alii vero, ob odium Vngarorum in Germanos, hoc confictum esse et Vngaros uitae Gertrudis insidias struxisse, referunt, quod putaretur nimium euehere Germanos, praeteritis Vngaris. Et sane credendum non est; egregiam adeo et honestam matronam, tam nefando se polluere uoluisse lenocinio: quia S. *Elisabetham* filiam a cunis in tanta uitae ac morum sanctitate educauit, ut digna sit habita, quae post mortem in numerum sanctorum ab ecclesia referretur.

1213. Othonis IV. imp. infelix cum Philippo Galliae R. praelium.

XVIII. Proximo anno OTHO imperator, iunctis, cum *Angliae* rege et *Flandriae* comite, copiis, apud pontem Bouinum, cum Philippo, rege Francorum, armis conflixit et uictus, plurimum uirium et suae authoritatis amisit.

1214. Ecbertus in gratiam ab imperatore receptus

Postero anno ECBERTVS, episcopus, exilio atque animi aegritudine admodum attritus et, habitu supplicantis assumpto, ad genua FRIDERICI imperatoris proiectus, delicti ueniam supplex postulauit et se, quae perperam egisset, emendaturum promisit. Quare FRIDERICVS mire hominis submissione captus, cum haud difficile in gratiam recepit, et *Babebergam* in ecclesiam suam redire permisit.

episcopatus recuperati ingentem curam gerit

Quam cum, diuturna absentia, circa aedificia et res ecclesiasticas labefactatam inueniret, eam singulari cum cura et fide instaurare perrexit: nec solum *Babebergae*, sed etiam *Gronaci*, *Vorchemii* atque in aliis dioecesis suae ciuitatibus et praefecturis uersari, iurisdictionis gratia, consueuit. Caeterum, cum per mensem Iulium ius nouem ecclesiis diceret, unde etiam priuilegia dedit, templa et monasteria honestissimis possessionibus cumulauit,

An. Ch. 1214. et Langheimense monasterium praediis augendo Othoni fratri simile faciendi exemplum praeit.

et a fratre suo, OTHONE, *Meraniae* et *Voitlandiae* duce, cuius in his regionibus tunc temporis amplissimae opes erant, praedia aliquot in uico *Vazingensi*, magno pretio comparauit atque ea omnia, in usus monachorum coenobii *Langheimensis* conuersa, confirmauit. Quod exemplum imitatus *Otho* frater, proximo anno *Langheimium* nouis possessionibus ipse affecit ac *Langenstadium*, uicum ad Moenum rubeum amplissimum, cum finibus ei attributis, confirmauit, in haec uerba: *Otho &c.*

1215. Fridericus II. imp. regalias ecclesiae Bamberg. remittit.

Eo anno FRIDERICVS imperator omne ius, quod sibi et regio fisco, in defunctorum episcoporum et caeterorum sacrorum procerum relicta omnis generis suppellectile, regalibus et beneficiis, competebat, dimisit, et satis amplum, de meliore eorum imposterum usu, priuilegium, ecclesiae Babebergensi concessit.

1216. Ius aduocatiae in Wacherod. concessum coenobio S. Mich. sub lege anniuersarii habendi.

XIX. Postero anno noui denuo, in cumulando ecclesiae catholicae studio, progressus facti. Quippe ECBERTVS episcopus, *ius aduocatiae* bonorum in *Wacheroda*, *Elsendorfio* et nonnullis aliis his proximis locis, emptione acquisitum, pro solenni exequiarum suarum celebratione, coenobio archangeli Michaelis indulsit.

Expeditioni cruciatae se accingunt multi principes ecclesiastici et saeculares duce Colonnio, legato pontif.

Cum interim legatis per pontificem ad diuersas terrarum partes dimissis, de cruce praedicari, uaria de antichristi ruina, in terrae sanctae recuperatione, in uulgus spargi coeptum, et sacra expeditio, aduersus *Saracenos*, Christi hostes, ingenti omnium consensu decreta: praecipui in ea expeditione nomen dederunt Eberhardus, *Salisburgensis*, Ecbertus *Babebergensis*, episcopi, Otho eius frater, *Meraniae* et *Voitlandiae*, Leopoldus *Austriae* et Ludouicus *Bauariae* duces, Albertus et Bertholdus *Bogiorum*, et Poppo *Hennebergae*, comites, et cruce sumpta in Syriam, duce *Ioanne Columnio*, legato pontificis, cum ingenti exercitu frequentes transierunt et, sequenti anno in Aegyptum progressi, *Damiatam* urbem, quae olim *Heliopolis* dicta fuit, obsidione cinxerunt.

1218. qui, Damiata expugnata, 1219. plerique in Nilo suffocati sunt.

Quam, cum *VI. idus Nouemb.* anni proximi, in potestatem redegissent et tempus inutilibus consultationibus tererent, ex restagnatione Nili plerique submersi, plures fame et morbis absumpti, caeteri domum, ex re male gesta, moesti redierunt.

1220. Treburicense monasterium erectum.

XX. Postero anno ECBERTVS, episcopus, ad res monasterii *Treburicensis*, ab *Heduige*, sorore sua, *Henrici barbati*, Silesiae ducis, coniuge, ad summum perducti, constituendas conuersus, sacras ali-

An. Ch. 1221.

Henricus Sletanus

liquas uirgines, ex coenobio *Theodoriano*, illuc transtulit. Sequenti anno *Henricus*, Sletanae familiae uir nobilis, sine liberis naturae concessisse dicitur. Quanquam sint, qui eum aliquot annis post obiisse contendant. Quod dissidium, cum uetustissima testimonia desint, non facile posse componi uideo. Id tamen ex tabulis et actis publicis illius saeculi constat, ipsum *Henricum*, hoc anno, aduocatias, praefecturas, decimas, quas habuit in uicis *Radolfesdorfiensi*, *Laiterbacensi*, *Neosessano*, *Brunnensi* et *Waserlosiensi*, ad manus ECBERTI, episcopi, libere dimisisse, qui eas deinde, cum iuribus suis, monasterio archangeli Michaelis, perpetuo possidendas indulsit.

praefecturas ac decimas suas Ecberto *episcop. resignat, monasterio S. Mich. indulgendas.*

1222.

Henricus *rex* Germaniae *a Coloniensi Aquis inungitur.*

XXI. Proximo anno FRIDERICVS imperator conuentu *Wirceburgi* habito, HENRICVM, filium annorum fere duodecim, regem Germaniae creandum et *Aquis*, per Engelbertum, archiepiscopum *Coloniensem*, consecrandum curauit. Inde nuncio, de reddita per uim a cruce signatis Damiata, perculsus in Italiam se retulit et colloquium ea de re cum pontifice habuit.

Langhemum *monasterium, ab Henrico Leosteno uexatum,*

XXII. Per eosdem dies *Henricus*, comes *Leostenus*, Langhemum monasterium et homines ei deditos, *Windenhagenses*, *Stenacenses*, *Kallebacenses*, *Buchbacenses*, *Hersfeldenses* et *Ebersdorfenses*, diuexare, patrimonia eius et iura inuadere, ea expilare et, sub praetextu iurisdictionis, priuilegiis spoliare, praesumpsit. Quam iniuriam *Otho*, Meraniae et Voitlandiae dux, comes palatinus Burgundiae, iniquissimo animo ferens, causam monasterii tuendam suscepit et tantum per amicam compositionem effecit, ut omni iuri, quod aduersus ecclesiam hactenus usurpauerat comes et, se a parentibus suis habuisse, contenderat, omnino renunciaret, nec se imposterum monasterium, eius rei occasione, perturbaturum, solenni sacramento reciperet. His in tanta rerum iniquitate peractis, *Otho* dux, postero anno, *Langhemum* monasterium adiit et, ab *Henrico* abbate et omnibus monachis, maximo honore exceptus, postridie templum, uota Deo facturus, intrauit et totum oculis monasterium perlustrauit: cumque illud laudasset, priuilegia a maioribus suis monasterio data firmauit ac donis uariis decoratum reliquit. Proximo ineunte anno FRIDERICVS imperator, *Villaco* et *Francomercato*, in Carinthia oppidis, ius constituendi et celebrandi nundinas indulsit, hoc, quod adhuc extat, diplomate dato: *Fridericus &c.*

ab Othone *Meraniae duce defenditur*

1223. *et locupletatur.*

1224. *Villacum ius nundinarum accipit.*

1225. *Walcuni donatio feudorum eccles.*

XXIII. Postero anno *Walcunus*, Halsiorum et Chamaborum comes, feudali sacramento, quod concepta in se religione, ecclesiae Babebergensi et Ratisbonensi spoponderat, repudiato, *Albertum* et *Adelramum*, ex fratre nepotes, et *Wernhardum* Vttenhosium, comites, ad se uocatos, heredes se eos instituere uelle ostendit. Quod cum illi annuissent, tum omnia iura, castra et praedia, quae ab ecclesiis beneficii nomine hactenus, possederat, eis donauit. Eam uero donationem, utpote legibus et usibus feudorum contrariam, ac in graue utriusque ecclesiae detrimentum susceptam, *Ecbertus* et *Eberhardus*, episcopi aegre ferentes, ratam esse noluerunt. Itaque res in iudicium deducta et plena cognoscendi in ea potestas, in *Ludouicum*, Bauariae ducem, delata fuit. Qui anno proximo, reos per legitimas inducias, ne contra ius in absentes sententia lata diceretur, *Straubingam* citauit et, cum non comparerent, insignem eorum contumaciam testatus, donationem per *Walcunum* factam, ex communi principum sententia, discidit atque episcopos, in integram iurium suorum possessionem, restituit. *Legitimae* uero *induciae* dictae sunt, iudicis edictum unum, deinde alterum et tertium, siue unum pro omnibus, peremptorium appellatum.

An. Ch. 1225. *nepotibus ex fratre facta,*

a Ludouico, *Bau. duce,* 1226. *in comitiis* Straubingensibus *rescinditur.* *Induciae legitimae quid.*

1227. *Lis inter* Ecbertum *episc. et* Bernhardum *Carinth. ducem,*

XXIV. Anno sequenti noua litis materia, inter ECBERTVM, episcopum et *Bernhardum*, Carinthiae ducem, data. Etenim *Bernardus* dux, empto ab abbate de S. Paulo *Weidenburgo* castro et bonis aliis, ad idem castrum pertinentibus, nouum pontem ibi extruxit, homines a *Villaco* ad clientelam suam coegit et multis in rebus ecclesiae iura laesit. Quod ut cognouit ECBERTVS, ea omnia, quod ab antiquo iuris ecclesiae Babebergensis fuissent, repetiit. *Bernhardus* contra, se emtione comparasse et ad ditionem suam propterea adiecisse, quod iura eius emtionis iurauit. De quibus rebus, cum diu inter se disceptassent, ut modum bellorum facerent, omnem controuersiam ad *Eberhardi*, archiepiscopi Salisburgensis et *Leopoldi*, Austriae ducis, arbitrium detulere, ab iis *XV. Cal. Mart.* ita decretum: *Bernhardus, Carinthiae dux, Werdenburgum castrum et caetera bona, quae ab abbate de S. Paulo emit, ecclesiae Babebergensi in perpetuae proprietatis ius tradito; eadem uicissim ab Ecberto episcopo in feudum recipito; pontem sub castro inchoatum destruito; nullum ibi forum, nulla uectigalia, nulla telonia habeto, nec in insula ei proxima munitionem exstruito. Homines, quos in Villaco, ad clientelam suam accipiendam, coegit, liberos dimittito. Liti ob argenti fodinas motae et iuri, quod Richefelsi in castro siti competere asseruerat, episcopo et ecclesiae renunciato. Ecbertus episcopus iniurias omnes sibi illatas remittito et, in horum omnium testimonium, Bernardo*

super ponte nouiter extructo,

per arbitros dirimitur.

duci

An. Ch. 1212. duci mille argenti marcas Coloniensis ponderis numerato. Haec Graizii, inter Ecbertum et Bernhardum, ultro citroque promissa et pax, mutuis osculis, Rudingero Chiemensi Carolo Secconiensi, episcopis, Henrico Istriae marchione, Henrico Orthenburgio, Wilhelmo Horneccio, comitibus et aliis praesentibus conciliata fuit.

Alia lis de aduocatia Burkardsdorfiensi XXV. Vertebatur sub id tempus alia adhuc controuersia, inter monachos Langheimenses, et Vlricum Sternbergium, de aduocatia uillae Burkardsdorfiensis, quam sibi Vlricus uendicabat et homines ecclesiae maximis incommodis afficiebat. Ea res ne longius progrederetur, *ab Hermanno Wirceb.* Hermannus episcopus Wirceburgensis effecit. Qui, aduocato Wirceburgum conuentu, in sacello S. Dei genitricis, decretum fecit, per quod, noua interueniente pactione, cautum, *componitur.* ut monachi triginta libras Wirceburgensis monetae, Vlrico numerarent et ipse omni iuri, quod in bona coenobii se habere contenderat, manu et calamo renunciaret, atque ea omnia, quae inter se conuenerant, rata imposterum fore, sacramento firmaret.

Fridericus imp. XXVI. Per eosdem dies FRIDERICVS imperator, uoti, quo se HONORIO obstrinxerat, damnatus, expeditionem in Syriam comparare coepit et sacros *milites sacros conuocat,* milites omnes, Brundusium, ad diem assumptionis, conuenire iussit. Qui secunda nauigatione peruecti, mense Iunio, frequentissimi ex omnibus prouinciis confluxerunt. Inter hos in Thu- *quorum magna pars* ringia Ludouicus Landgrauius cum multis baronibus, nobilibus et cataphractis equitibus, se quoque commouit. Caeterum, cum saeuientibus aestatis caloribus, in terra Calabria uersarentur, foe- *in Calabria lue perit.* da eos lues inuasit, quae non gregarios solum milites, sed ex ipsa etiam nobilitate praecipuos, ac inter caeteros Ludoui- *et inter alios Ludouicus Landgr. Thur.* cum Landgrauium absumpsit. Ad primum necis huius nuncium Henricus, defuncti frater, possessiones eius occupauit *cuius uidua S. Elisabetha* et, occasione quaesita, S. Elisabetham uiduam, Ecberti episcopi neptem, quasi dissipatricem, prodigam et prouinciae calamitatem, Warburgi e castro, cum liberis suis, deiecit, quae Kittingam in *ab Henrico fratre ipsius possessionibus deiecta,* coenobium, ad materteram suam, Mathildem, sacrarum uirginum abbatissam, transfugiens, benigno hospitio excepta fuit. Inde, relicta in coenobio Sophia, filia, Babebergam ad episcopum Ecber- *ad Ecbertum auunculum confugit et,* tum, auunculum suum, accessit. Qui honorifice eam et reuerenter susceptam, cum exiguo, quem secum habebat, comitatu, in castrum Bothestenum, donec alteri uiro coniungi matrimonio posset, recepit. Diu cum nepte contendit a- *ad secundas nuptias solicitata,* unculus, nec tamen pudicum eius et constantem animum expugnare potuit, An. Ch. 1227. quippe quae, si qua uis, nuptiarum gratia, ab illo inferretur, uulneribus ipsa sibi foedare faciem omnino decreuerat *faciem deturpare decernit* ut secundum coniugium euitaret potius, quam obtemperaret auunculo et in humanam libidinem uicta recideret. Adeo foemina pia et deuota nec prioris fortunae felicitatem amissam doluit, nec secundam oblatam recepit, modo uoti damnata, castitate frui posset. Dum in his igitur uersatur angustiis, ecce uiri ossa ex sacra Syriae expeditione Babebergam referuntur. De quibus cum certior facta illuc concessisset et singulari *peractisque marito exequiis,* pompa, prodeunte simul obuiam ECBERTO, episcopo atque uniuerso clero, collachrymans ea admisisset, tali commiseratione infestantis molestiam declinauit *D. Francisci religionem suscipit.* et, post peractas exequias, in D. Francisci se religionem asseruit.

1228. XXVII. Proximo anno Ecbertus episcopus ecclesiae feuda, quae inter Pataiuum et Ratisbonam, ex utroque Danubii littore, in Bauaria sita erant et, post *Ecbertus episc. feudis ecclesiae apertis* defunctum Albertum III. Bogiorum comitem, ecclesiae beneficiarium, Albertus, eius filius, cum fratre Bertholdo, per uim inuaserat et ab ecclesia auerterat, eorum pretio persoluto, recuperauit, et Ludouicum, comitem palatinum *inuestit Ludouicum Palat.* Rheni et Othonem, eius filium, feudali sacramento sibi adstrictos, de iisdem inuestiuit. Ea de re Ludouicus literas reuersales, cum ipse adhuc Eslingae, apud regem HENRICVM in comitiis moraretur, in haec uerba dedit. Ludouicus etc. Eodem tempore, Decembri mense, noua *Bellum inter comitem Henneberg. et episc. Wirceburg.* inter Poponem, comitem Hennebergium et Hermannum, episcopum Wirceburgensem, qua seditione ciues etiam exagitabant, lis est concitata, quae post in apertum bellum erupit. Partibus comitis fauit ECBERTVS, episcopus, et suas cum eo copias coniunxit. Itaque Poppo, in die S. Nicolai, cum Hermanno ad Memingam congressus, eum a suis in acie destitutum, praelio superauit. Henricus, Gichiorum comes captus, Henricus Sternbergius et plerique peditum occisi, reliqui difficili fuga uix euaserunt. Henricus, Istriae marchio, ECBERTI, episcopi frater, post longum *Henricus Ecberti frater, exul, in gratiam ab imp. recipitur.* diuturni exilii taedium, in gratiam a FRIDERICO receptus et domum ad sua dimissus, in agro Gradouiensi, prope lacum Chiminum, e uita excessit.

1229. XXIIX. Proxima aestate FRIDERICVS imperator iter Syriacae expeditionis, quod superioribus annis, ob maris *Fridericus imp. denuo mouens in palaestinam* iactationem et aduersam ualetudinem, omittere coactus fuit, denuo instituit et in palaestinam profectus, urbem Hierosolymorum a Soldano, Ægyptio, rece- *Hierosolymam recuperat* pit et, induciis cum eo in decennium pa-

An. Ch. 1229. pactis, in templo S. sepulchri, resurrectionis diem peregit et ex ara maiore regiam coronam accepit. Inde ad purificationis festum anni insequentis, *Bichlingius* comes, Chunimundi nouale, quod beneficiario iure ab ecclesia Babebergensi obtinuerat, ad manus ECBERTI episcopi libere dimisit. Per eosdem dies ossa PHILIPPI caesaris, e terris eruta et Babeberga *Spiram* delata, iuxta caesarum aliorum et imperatorum monumenta, fuere sepulta.

ibique coronatur. 1230.

Cadauer Philippi Spiram portatur.

1231. S. Elisabetha *defuncta*

XXIX. Proximo anno ELISABETHA, *Ludouici*, Thuringiae Landgrafii, uidua, *Ecberti* episcopi neptis, quem in D. Francisci se religionem inseruisse, paulo ante commemorauimus, ingenti miraculorum splendore praefulgens, est mortua et quadriennio post, in numerum diuorum adscripta. *Marburgi* Hassorum basilicam et monumentum in ea ex auro et argento, uariis lapillis pretiosis, magni ponderis ac pretii intextis, amplissimum obtinuit, quod in praesentem usque diem praecipuum inter caetera eius miracula praebet spectaculum. Postero anno ECBERTUS, *Ratisbonam* progressus, ad conuentum, quem *Otho*, comes palatinus Rheni, Bauariae dux, indixerat, sed infrequentem, propter *Henrici* regis interdictum, habuit. Inde cum Eberhardo, *Salisburgensi* et caeteris *Bauariae* episcopis et proceribus, ad stabiliendum foedus ac firmandam concordiam, *Landshutam* processit; ubi thesauro et rebus aliis omnibus exhaustus, centum quinquaginta libras imperiales mutuo accepit et *Conradum*, comitem Mersburgium, eius rei nomine obligauit. Inter haec *Fridericus*, *Austriae* dux, *Leopoldi* filius, seditionem aduersus uicinos populos concitare et cuncta sine discrimine diripere, uastare et magna ex parte inflammare, instat. Ad quem cum *Eberhardus* Salisburgensis et *Ecbertus* Babebergensis antistites, pacis reconciliandae causa, sub principio ieiunii quadragesimalis, essent destinati, eos, indicta causa, confestim in uincula tradidit, ac demum post resurrectionis festum in forum productos, certis conditionibus dimisit.

diuis accensetur

et amplissimo monumento honoratur.

1232.

Friderici *Austr. tumultus.*

1234. Otho *Meraniae dux moritur.*

XXX. Postero anno *Otho*, Meraniae et Voitlandiae dux, comes palatinus Burgundiae, alter Ecberti episcopi frater, est mortuus et *Langhemii* in monasterio sepulturam accepit, relictis post se *Othone* et *Elisabetha* liberis. Post cuius obitum *Otho*, filius, conuentum *An. Ch. 1234.* apud *Oenipontem* indixit et, accitis nobilibus suis uasallis et beneficiariis, sacramentum eos apud se dicere et feuda accipere iussit.

XXXI. Per eos dies HENRICUS rex, cum esset *Norimbergae*, *X. Cal. Septemb.* amplissimum de ciuibus *Babebergensibus*, ad alium iudicem non aduocandis, ECBERTO priuilegium dedit, in haec uerba. *Henricus etc.* Post haec Germaniae principes adiuit et, inita aduersus *Fridericum* patrem conspiratione, plerasque ciuitates, partim ui, partim beneuolentia, ad authoritatem suam attraxit. Qua re accepta, FRIDERICUS imperator ex *Sicilia* in *Italiam*, inde per *Forum Iulium* et *Carinthiam*, quanta potuit celeritate, aduersus *Fridericum* ducem, properauit et *Viennam* atque uniuersam prouinciam, cum castris eius omnibus, in ditionem redactam, *Ecberto*, uiro bellicoso et magnanimo, *Rudingero*, Pataniensi et *Commodo* Frisingensi episcopis, gubernandam commisit. Quae quamdiu *Ecbertus* superstes fuit, ab hostilibus incursionibus et direptionibus incolumis permansit.

Ius de non euocando Ecberto concessum.

Fridericus imp. pulso Friderico duce, rebelle

Austriam episcopis gubernandam concredit.

1235. *Henricum filium insidias sibi parantem*

XXII. Postero inde anno bellum contra *Henricum* filium gessit, quem tamen ad pedes abiectum, ac fidem suam et misericordiam inplorantem, in gratiam recepit et secum *Wormatiam* duxit, ubi ipsum ueneni sibi parati conuictum, in uincula tradidit atque custodiendum in *Apuliam* misit. Inde *VIII. Cal. Augusti*, in ea urbe, nuptiis cum ISABELLA, *Henrici*, Angliae regis, sorore, celebratis, *Conradum*, minorem natu filium, regem Germaniae designandum ac Coloniae coronandum curauit. Per eosdem dies ECBERTUS, episcopus uitam finiuit, anno pontificatus sui trigesimo secundo. *Auentinus*, *Viennae* in aditu Scotorum eum humatum fuisse, scribit. Tumulus uero marmoreus, e terra leuatus, et dies anniuersarius, ante aram *S. Mauritii*, sub umbone, *Bambergae*, in Basilica cathedrali, sepultum testatur, cuius etiam et publice concionandi muneris author perhibetur. Fuit ECBERTUS, ut idem *Auentinus* scribit, uir eximiae nobilitatis ac prudentiae, laude insignis et rerum bellicarum peritissimus, cui etiam FRIDERICUS imperator, ob militarem prudentiam, Austriam gubernandam commiserit.

carceri mancipat.

Isabellam ducit:

Conradum fil. regem Germ. coronari facit.

Ecbertus mortuus

Bambergae tumulatur.

eius laudes.

POP-

POPPO,

DECIMVS SEXTVS EPISCOPVS BAMBERGENSIS.

XXXII. EOdem anno, ECBERTO episcopo uita functo, patruus eius, POPPO, *Meraniae* dux, comes palatinus Burgundiae, basilicae cathedralis praepositus, propter dissidia, quod alii aliam in suffragio ferendo causam spectarent, episcopatum obtinuit et septem annorum spatio, ut male, sic minus utiliter, administrauit.

Popponis ortus et exigua laus.

1236. *Fridericus Austr. carcere rupto,* XXXIII. Postero anno *Fridericus*, Austriae dux, ECBERTI episcopi morte comperta, nulla mora interposita, ad socios subleuandos Neostadio erupit et, amicorum subsidio fultus, breui admodum tempore, a se missa omnia recuperauit, *Rudingero* Patauiensi et *Commodo*, Frisingensi, episcopis destinatis, a FRIDERICO imperatore, ut paulo ante diximus, Austriae gubernatoribus in uincula datis, reliquis uero caesarianis in fugam coniectis. Quod ut imperator audiuit, proscriptionis sententiam in eum publicauit et, missis inde per *Othonem*, comitem palatinum Rheni, Bauariae ducem, *Bertholdum* patriarcham Aquileiensem et *Popponem*, episcopum, in Austriam, satis numeroso exercitu, *Viennam*, per aliquot dies oppugnatam et in potestatem adductam, sui et imperii iuris effecit.

Austriam recuperat, captis episcopis regentibus, sed ab imper. proscriptus, Viennam amittit.

XXXIV. Interim clerus Babebergensis, militari episcopi sui uita, uehementissime perturbatus et, multis aliis illius offensis, exulceratus, circa *Non. Sept.* anni proximi, frequens coiuit, et SIGEFRIDVM, canonicum et praepositum ecclesiae B. Dei genetricis et S. Gangolphi, *comitem Ottingensem*, episcopum aduersus eum designauit, seque ei auxilio futurum, ad episcopatum obtinendum, promisit. Eo anno HENRICVS *de castro Bellimontis*, cum HEDWIGE coniuge, bona et praedia agri *Scheslicensis*, *Erlensis*, *Ludebacensis* et *Schuaisdorfiensis*, ad manus *Othonis*, Meraniae et Voitlandiae ducis, comitis palatini Burgundiae; ille uero eadem uicissim SIGEFRIDO, episcopo et ecclesiae Babebergensi, cuius beneficiarius erat, resignauit. Quae deinde SIGEFRIDVS coenobio *Langheimensi* tradidit et, non ita multo post, antequam confirmaretur et consecraretur, e uita excessit. Eius nece audita, POPPO, episcopus, ex Austria Babebergam reuersus, ademptam dignitatem opinione citius recuperauit et Babebergenses, ut sibi dicto audientes essent, propositis grauissima multa, adegit.

Popponi, ob uitam militarem, antiepiscopus surrogatus Sigefridus, Henrici de Castro Bellimontis feuda, ecclesiae Bamberg. resignata, coenobio Langheimensi tradit. Eo paulo post defuncto, Poppo ad episcopatum redit.

1238. XXXV. Postero anno HERMANNVS, Wirceburgensis et POPPO, Babebergensis, episcopi et OTHO, Meraniae et Voitlandiae dux, suae erga ecclesiam *Banthensem* uoluntatis argumenta, non solum in praesens, sed etiam in futurum, ad perennem memoriam extare cupientes, omnia eius iura et priuilegia rata habituros, nec ullum unquam in monte *Stecceliensi* aedificium vel munitionem extructuros, se obligarunt. Extant super ea re data literae *V. Cal. Sept. indict. XIII.* Sequenti anno *Kotelia*, uilla, ad reditus ecclesiae accessit, indulgente eam *Godefrido Zigenfeldio* & consensum praebente illustri uiro *Henrico* comite *Truchendingensi*, uero fundi domino. Hanc donationem postea OTHO dux confirmauit et Conradum comitem, *Gregilesexini* dominum, eorum omnium defensorem destinauit. Haec acta sunt *Lichtefelsi*, ut ex diplomate patet, *XVII. Cal. Decembr. indict. XIII.* dato.

Banthensis coenobii bona confirmantur. 1239. Kotelia uilla ecclesiae accedit,

XXXVI. Per eosdem dies POPPO, episcopus, stimulante ingenii leuitate, in reprobrum sensum ruens, bona et iura ecclesiastica inuadere, alia uendere, alia oppignorare, alia contra ecclesiae et maiorum prohibitionem in feudum concedere, subtrahere, et cuncta denique perperam et nequiter agere instituit. Vnde non longe post episcopali dignitate priuatus et in exilium actus, uitae finem misere imposuit.

Poppo, ob improbos mores, dioecesi expellitur.

1240. XXXVII. Proximo anno recruduit ortum prius, inter *Hermannum* episcopum et *Popponem*, comitem Hennebergium, et *Henricum* ac *Hermannum* eius filios, bellum, de quo in *Ecberto* diximus, et noua ex ea re agitati discordia, rursus turbarum ciuilium inter se incendia conflagrarunt. Quare, ne ad extrema descenderetur, *Henricus*, Thuringiae landgrafius, FRIDERICI imperatoris authoritate datus arbiter, recepta et accitis *Henrico* et *Gothefrido* comitibus *Hoenloiensibus*, pacem inter ipsos composuit eamque, sublatis litium aliarum causis, oportunis pacificao pactionis literis confirmauit.

Comitis Hennebergensis et episcopi Wirceb. dissidia recrudescentia per arbitros componuntur.

XXXVIII. At his uix sedatis motibus, nouis iterum anno postero rixis, inter HENRICVM episcopum et *Conradum*

De Hamelburgo moenibus cincto

An. Ch. 1241. radum, abbatem Fuldensem, tumultuatum, quod is satis amplo terrae spatio, ad iustam urbis magnitudinem comprehenso, *Hamelburgum* moenibus et fossa munire, sed armis id episcopus prohibere vellet, qui tamen, certamine inito, multis suis amissis, ut re infecta domum inglorius rediret, coactus est. Pridie *Non. Octob.* ab hora sexta usque ad nonam, sol tanta obscuritate obductus est, ut meridies omnibus speciem intempestae noctis referret, quippe cum stellas in coelo, perinde ac nocte ipsa, nudaret. Quare in religionem uersa, uulgo homines ita perculsi sunt, ut multi finem saeculi arbitrantes, ad peccata sua per confessionem et poenitentiam agendam confugerent, alii in gratiam cum inimicis suis, ueteribus iniuriis condonatis, rursus redire contenderent.

nouae lites exortae. 1241.

Ecclipsis solaris insolita

religionem incutit terricolis.

XXXIX. Ad exitum huius anni *Albertus IV.*, ultimus *Bogiorum* comes, sine liberis e uita excessit. Opes eius, oppida, castra et praedia, quae ab ecclesia Babebergensi in feudum tenuerat et per obitum suum uacare coeperunt, POPPO episcopus *Conrado*, Germaniae regi, *Friderici* imperatoris filio, ecclesiae beneficiario effecto, contulit. Idem *Bertholdo*, marchioni *Hohenbergio*, *Ambergam*, praeclarum ecclesiae Babebergensis, ad Vilsum amniculum, in superiori palatinatu, oppidum, pro centum argenti libris: aduocatiam coenobii *Tharissensis*, *Conrado Schmidelfeldio*; urbem *Marquardo* Buteglario, Norimbergensi atque alia aliis oppigneravit. Sacris etiam uasis nec ipsis ecclesiae thesauris pepercit, & cum populo clerum atque adeo infensum ipsum imperatorem FRIDERICVM sibi acquisiuit, ut ditione eiectum omni dignitate episcopali priuarit et subditos, qui illi sacramenta dixissent, religione solutos, ab illo cedere, tanquam à nefario homine ac capitali ecclesiae hoste, praeceperit. Qui cum, post graues ab inimicis perpessas contumelias, quadriennium in exilio egisset atque eo necessitatis et miseriae uenisset, ut uictum sibi quaerere cogeretur, tandem nulla re laudabiliter gesta insigni, ac propria erga ecclesiam suam impietate, infamis e uita cessit, nec dignus fuit habitus, qui in ea sepeliretur; unde anniuersario apud Babebergenses et sepulturae honore caret.

Alberti IV, Bogiorum comitis feuda, ecclesiae Bamberg. aperta, Conrado regi conferuntur.

An. Ch. 1241. *Amb erga* *ut et Tharissum.* *oppignorata a Poppone episc.* *qui ideo ad incitas redactus* *inglorius decedit.*

HENRICVS.
DECIMVS SEPTIMVS EPISCOPVS BAMBERGENSIS.

XL.

Exauctorato POPPONE episcopo, Babebergenses, in basilica cathedrali, ad sacra comitia frequentes conuenerunt et, uariis inter se certare sententiis, instituerunt, cum quidam ex iis aequum esse POPPONEM retinere censerent, alii uero nouum legi debere episcopum contenderent. Caeterum FRIDERICO aperte denunciante, se daturum episcopum, nisi ipsi communi concordia delegissent, circa *Non. Ianuar.* anni insequentis, omnes uno animo in HENRICVM, *Schmidelfeldium*, uirum quidem aetatis maturae, sed maiores ad res gerendas et instaurandas spiritus gerentem, consenserunt et episcopum eum ex ipso ecclesiae gremio sumpserunt. *Bruschius*, in metropoli Moguntina, *Catalonienseni* eum et imperatorium scribam fuisse, literis prodidit: sed diuersum ab hoc ex diplomate apparet, quo *Conradus Schmidelfeldius*, Henricum agnatum et consanguineum nominat, cui etiam praefecturam coenobii Tharissiensis, a *Poppone* sibi nomine pignoris obligatam, libere dimisit. Id diploma anno Christi 1217 in octaua post epiphanias, *Halis* est datum. Etsi uero pontificia eius confirmatio per triennium ferme protraheretur, quod propter assidua bella et seditiones, Italiam prementes, omnes ad sedem apostolicam interclusi essent aditus: ne tamen laboranti iam pridem ecclesiae deesset, sed quam deberet opem adferret, conuentum eam in rem indixit et, quid opus esset facto, decreuit.

Bambergenses ad maturandum episcopi electionem compulsi.

1241. *Henrici ortus et ingenium,*

confirmatio protracta. *Synodus Bambergensis.*

XLI. Per mensem inde Iunium, FRIDERICVS imperator *Popponis* pontificatum exterminauit, omnia acta eius discidit et, ut ecclesiae damna resarciret, quae in locationibus, infeudationibus et oppignerationibus usuris pertulisset, nouum HENRICO, apud *Villacum* et *Griuiacum*, Carinthiae oppida cudendae monetae ius concessit. Extant adhuc illae tabulae in hanc sententiam scriptae: *Fridericus* &c. Eodem quoque mense, ad reuocandas, quas tempore transgressionis suae *Poppo* ab ecclesia alienauerat, possessiones, *Ramungum*, comitem Nassouicum, qui *Camersteni*, prope Suauacum oppidum, tunc temporis regiam habebat, & *Camersteniu*

Fridericus imp. ad ecclesiae Bamberg. damna resarcienda, *ius monetae concedit episcopo* *et, ad uindicandas possessiones,* *procuratores constituit.*

An. Ch. 1243. nius inde dicebatur, ac *Marquardum Buttiglarium* Norimbergensem, procuratores constituit, uiros non tam iustitia, quam seueritate, insignes, et cum certis mandatis, ad recipiendas a creditoribus obligationes, in singulas ciuitates dimisit. Id uero quo maiore cum authoritate fieret, ipsa beneficia, de quibus *Conradus*, filius, post *Alberti*, Bogiorum comitis, obitum, per Popponem, ut diximus, infeudatus fuerat, abdicauit, gloriosum reputans, editae subiacere legi potius, quam indigne tenere ea, quae per temerarium transgressorem collata fuerant. Quae cum ad illustranda haec tempora maxime facere uideantur, his annalibus intexere placuit, quae sic habent: *Fridericus &c.* Caeterum *Buttiglarius* in Anglica et Hibernica lingua *pincerna* uocatur, unde familia *Butlarorum* apud illos adhuc hodie est celebris, qui olim honorarii fuerunt Hibernae *pincernae*, sicut Guilielmus *Complenius* in sua *Hibernia* notat. An autem Buttiglarius, cuius in hoc diplomate fit mentio, et in antiquissimis literis ac instrumentis saepius inuenitur, inde, uel aliunde, nomen habeat, multi dubitant. Communi tamen opinione notum est, eos adeptos fuisse nomen ab officio, cui praeficiebantur ab imperatoribus, cum adhuc delectarentur in syluis apibus, ut scilicet essent *praefecti mellicidorum*, uulgo Triebelmeister. Hinc etiam nomen habet iudicium mellicidorum, das Triebelgericht. Quale adhuc hodie in oppido *Cronacensi* et plerisque aliis locis, quotannis obseruari solet. His obedituri, literis *Camerstenius* et *Butiglarius* singulas ciuitates adierunt et, cum earum praetoribus collocuti, ut, se praeceptis super hac re satis obsecuturos, iurarent, euicerunt.

et feuda a Poppone filio suo collata, resignat.

Butlarorum *familia,*

et nominis ortus.

Triebelmeister. Triebelgericht.

XLIII. Anno 1243. FRIDERICVS imperator, antiqua uectigalia, ad incrementum ecclesiae, instaurauit et decimas, de argenti fodinis, diplomate, in haec uerba conscripto, confirmauit. *Fridericus &c.* Interim plurima officia, feuda et possessiones, imprimis uero *Königsbergum*, castrum et oppidum et *Bebenburgum*, ad ecclesiae reditus accesserunt. Quam ob causam *Rauclinus*, baro *Rauenstenus*, *Conradus Butiglarius*, *Wolframus*, dapifer et plures alii, CONRADVM regem, *Friderici* filium, regni Hierosolymitani heredem, cum *Norimbergae* esset, adierunt et, sibi de restitutione pignorum satisfactum, palam professi, eorum se possessionibus abdicarunt.

Vectigalia antiqua ecclesiae Bamb. instaurantur.

Koenigsberg *et* **Bebenburg** *eidem accedunt.*

XLIV. Per eosdem dies, gliscentibus inter *Henricum* episcopum et *Rapathonem*, comitem palatinum Rheni, Bauariae ducem, contentionibus, de praefectura in *Wincera* et bonis aliis, ad eum pertinentibus, *Rapatho*, oratoribus Babergam ad HENRICVM missis, orauit, ut, ad conciliandam inter se concordiam, animum inclinaret et, si quid perperam abs se factum esset, remitteret. Quibus ille obsecutus, confestim *Albertum* praepositum, *Leopartum*, custodem, *Conradum* Bothenstenum, *Arnoldum* Sunneburgium, canonicos, *Gundeloum*, marschalcum, *Albertum* Wirceburgum et *Wolframum* dapiferum decreuit, qui *IX. Cal. Augusti* Ratisbonam uenerunt et *Rapathoni* ac caeteris principibus, quid in mandatis haberent, exposuerunt. Ibi re agitata, lis in has conditiones decisa fuit: *ut Rapatho per quinquennium de praefectura et eius hominibus nihil reciperet, iura eius non attentaret, nec vllum exactionis genus imponeret, sed beneficia et possessiones, quas attigisset, infra certum tempus, recuperaret et, datis fideiussoribus, ecclesiae solenne sacramentum praeberet.* Eo dato *Conradum*, comitem Wasserburgium et *Fridericum*, Burggrafium Norimbergensem, tantarum rerum *sponsores* constituit. Qui sub fidei uinculo firmiter promiserunt, se, Rapathone fidem fallente, ea praestituros, in quibus ipse obligatus existeret.

Rapathonis *comitis et* **Henrici episc.** *controuersia, de praefectura* **Wincerana,**

An. Ch. 1243.

per procuratores

componitur certis conditionibus,

datisque fideiussoribus.

XLV. Erat eo tempore miserabilis et afflictus Franciae nostrae status, et nouis subinde ciuilium armorum motibus agitabatur. *Swinfordiae*, tum dictionis Hennebergensis ad Moenum oppidum, a fundamentis excisum et solo aequatum fuit. Aream uitibus postea consitam ciues deseruerunt et proximos uicos insederunt, praecipue autem locum, ad balistae iaculum ab urbe distantem, communiuerunt, quem ciuitatem nouam dixerunt. Eius fundus, licet iuris Hennebergici esset, tamen, per initam transactionem partium et iuxta comitum praefecturam, castrum ponendi, iudicium exercendi et alia faciendi, iuri *Wirceburgensi* attributum.

Sweinfordia *a solo aequata.*

et in proximo fundo restaurata,

iuris Wirceburgensis fit.

XLVI. Quibus rebus elatus HERMANNVS, episcopus, *Othonem* Meraniae ducem bello petiit, ditionem eius populationibus et incendiis afflixit, atque praefectos, *Othonem Schaumburgium* et *Henricum de castro belli montis*, captiuos abduxit. Episcopi incursum ubi *Otho* dux cognouit, ut iniuriam acceptam referret, tumultuariis aliquot cohortibus sumptis, *Ebernensem* et *Seslacensem* agrum populabundus intrauit et summam eum uastitate affecit, *Wolframo Zabelsteno*, episcopi pincerna, capto et diu in carcere marcerato. Post datas has et acceptas clades, res, postero anno per Henricum episcopum, conciliata fuit. 1244.
Belli causam *Frisaeus* fuisse scribit, *iudicium centenarium Baunaci* ab Othone duce destitutum. Sed cum id oppidum in ducum Meraniae possessione nunquam,

Hermanni *Wirceb. episc. insolentia et tyrannis*

uindicantur.

Belli causa praetexta.

A. Ch. 1244. quam, sed comitum *Truchendingensium* fuerit, ego hanc litem, molestiae, faciendae causa, motam ab episcopo existimo.

In concilio Lugdunensi 1245. *per legatos,* XLVII. Sequenti anno INNOCENTIVS IV. pontifex, concilium *Lugdunum* in Galliam aduocauit, quo ecclesia Babebergensis *Albertum* praepositum, *Iacobum*, scholasticum et *Eberhardum* Schaumburgium, canonicos, legatos ac procuratores misit et per eos, apud pontificem, HENRICI confirmationem et pallii authoritatem obtinuit. *pallium obtinet Henricus episc.* In eo concilio pontifex FRIDERICVM *imperatorem* excommunicauit et Germaniae principes, ut nouum regem deligerent, literis hortatus est. *Fridericus II. imp. excommunicatur* 1246. Itaque *ad XIII. Cal. Iunias* anni proximi Sigefridus *Moguntinus*, Conradus *Coloniensis*, Henricus *Spirensis*, Hermannus *Wirceburgensis*, episcopi, cum nonnullis aliis imperii ordinibus, in uico *Hochemarsi* ad Moenum, infra Wirceburgum conuenerunt et, *Friderico* ab imperio remoto, in eius locum HENRICVM, Thuringiae Landgrafium, caesarem designarunt, aduersus quem cum CONRADVS imperatoris filius exercitum duceret et copias eius funderet, a plerisque contemni et *pontificius rex* appellari coepit. *et regno exuitur. Henricus Thur. Land graf. anticaesar a Conrado fusus contemnitur.* Eodem anno HENRICVS episcopus, legatus a pontifice, ad nouum electum regem HENRICVM, in Thuringiam, destinatus, in itinere a *Bertholdo* comite *Kruinburgio* captus et ad tempus in custodia detentus fuit. *Henricus episc. captus* Vnde cum, pro sua redemptione, *thesaurum ecclesiae* mutui nomine sumere coactus esset; in auro tres cruces et caetera pretiosa suppellex templi cathedralis atque sacrorum altarium erat. *ecclesiae thesaurum mutuatur,* Eius rei gratia *Gundeloum* et *Marscalcum* de Cunstadt, *Ludouicum* pincernam de Rotenhan et *Vdalricum* dapiferum de Nammansdorf, ecclesiae officiales, *Sigefridum* camerarium, *Guntherum* scultetum, *Gothefridum* Munsterium, et *Libbardum* telonarium, ciues Babebergenses, sic uerba diplomatis habent, fideiussores constituit. *datis fideiussoribus.* 1247. Postero anno satis amplum a pontifice ea de re diploma elicuit, quo pontifex abbati *S. Stephani*, apud Wirceburgum, per literas mandauit, ut omnes pignorum detentores clericos, per ecclesiasticam censuram, laicos uero per poenam, in Lateranensi concilio contra usurarios constitutam, compelleret, ut forte sua contenti, bona et praedia, quae titulo pignoris obligata tenebant, ecclesiae restituerent, nec quicquam ultra sortem perciperent. *Post uero diploma obtinet de restituendis pignoribus.* Id diploma *II. Idus Iunias*, anno pontificatus sexto *Lugduni* datum. Eo anno HENRICO, Thuringiae Landgrafio, ex ictu sagittae mortuo, GUILIELMVS, Hollandiae comes, in eius locum aduersus FRIDERICVM, Germaniae rex electus fuit. *Henrico interemto Wilhelmus sufficitur.* *A. Ch.* 1247.

1248. XLIIX. Sequenti anno *Otho*, Meraniae dux, comes palatinus Burgundiae, cum saepe aduersa ualetudine tentari coepisset, testamentum suum condidit, et tres uillas, *Dimicionum*, *uillam nouam et Nouale S. Cunegundis*, pii muneris loco ecclesiae legauit. *Otto, dux Merania, legat ecclesiae Bamb. tres uillas.* Eius testamenti tabulae, prout etiam nunc Bambergae conseruantur, hac fuerunt, *Otho* &c. Idem annus, ducatus Othonis decimus quartus, illius uitae extremus fuit. *et breui post interficitur.* Etenim *Hagonus* quidam, uir nobilis, aulae eius praefectus, immoderata dominandi libidine stimulatus, ut potiri ditionibus et matrem eius sibi connubio sociare posset, eum *Nisdae*, in castro, hodie ditionis Bambergensis, prope *Albimoenium* oppidum, praefectura, ferro inuasit et uita exuit. Quanquam sint, qui, in arce *Plassenburgensi* eum interfectum fuisse, tradunt. Habentur in annalibus priuatis, Langhemii in coenobio, patria carmina, quibus tam crudele facinus aeternitati mandatum fuit, quae iambico metro sic reddimus:

Per te mihi fas uiuere,
Hagene sic charissime,
Mei iuris Nordeccium
Et Nisdae fortalitium
Habebis munus, nec nouum
Sordebit Plassenburgium.

Innocentia ejus ex eo apparuit, quod lapis, ejus sanguine tinctus et infectus, nulla unquam ablutione purgari aut deleri potuit.

XLIX. Et sic sine liberis extincta gens *Andechsia* finem cœpit, quae a stirpe *Arnolphi* imperatoris, nati ex posteritate Caroli magni, initium sumpsit. *Gens Andechsia emoritur.* Is enim filium habuit ex *Helmgarde*, concubina, *Ratholdum*, a quo familia comitum Andechsiorum fluxit, qui postea in duces euaserunt et ducatus, Istriam, Dalmatiam, Burgundiam, Meroniam, Voitlandiam tenuerunt. *a Carolo M. orta.* *Curaeus* in annalibus Silesiensibus, ducatum Meraniae Voitlandiam fuisse scribit, quem tamen erroris arguunt ea, quae saepius in *Othone* largo retulimus, cum *Voitlandia* per se fuerit ducatus et Meraniae ducatus uallem Oeni inter Alpes superiorem, et huic finitimos *Tirolenses* et *Athesinos* complexus sit. *Meraniae ducatus ubi situs.*

L. Genuit ea familia quatuor episcopos Babebergenses, inter quos celebratur S. OTHO, Henrici imperatoris cancellarius, Pomeranorum apostolus. Quorum rebus obscurissimis ut lucis aliquid adferrem, non abs re me facturum sum arbitratus, si notatis praecipuarum actionum capitibus, breuem totius lineae seriem subiicerem, quae talis fuit. *Andechsiorum genealogia.*

Rathol-

An.Ch.1248. *Ratholdus* liberos habuit diuum *Rathonem*, *Hattam*, S. Conradi, episcopi Constantiensis matrem, et *Fridericum*. Huius filius fuit *Aribo*, templi Saurensis conditor, is filios quatuor reliquit: *Rapathonem*, *Gebhardum*, episcopum Ratisbonensem, *Aribonem*, archiepiscopum Moguntinum et *Fridericum II.* Rapathonis liberi fuerunt ex Hemma uxore, *Ortulphus*, *Willetrudis*, *Fridericus*: ex Cunigunda coniuge, *Leopoldus*. Leopoldus autem ex Gisela suscepit *Arnolphum*, HENRICO V. imperatori amicissimum, et *Fridericum III.* cognomento *Rocho*. Ex Arnulpho et Gisela, eius uxore, orti sunt *Poppo*, qui Chunissam, uxorem comitem Truchendingensem, anno 1142. Plassenburgii repudiauit: *Bertholdus* primus, *Gebhardus* et *Otho* Wolfretshusius. Is ex Adelheide coniuge reliquit *Henricum*, episcopum Ratisbonensem et *Othonem II.* qui ex uxore Laurita habuit *Othonem III.*, *Leopoldum* et *Henricum*. His sine liberis uita functis, Wolfratshusium ad Andechsiam rediit. *Bertholdus* primus, stemmatis propagator, ex Sophia, Ameranae uallis ducissa, suscepit *S. Othonem* episcopum et *Bertholdum II.* Is deinde ex Agnete *Neugum*, episcopum Babebergensem, quem *Auentinus* et, qui eum sequitur, *Hundius*, cum S. Othone confundit et unum fuisse arbitratur, *Mechthildem*, *Euphemiam* et *Giselam*. A *Bertholdo III.* ac eius coniuge Hedwige nati sunt *Bertholdus IV*, Dalmatiae dux, *Poppo*, episcopus Babebergensis et *Mathildis* Genua, Bertholdus IV. ex Agnete, Dedonis, Misniae marchionis, filia, octo liberos reliquit, *Ecbertum* episcopum, *Othonem*, Burgundiae ducem, comitem Palatinum, *Henricum*, Istriae ducem, *Bertholdum*, patriarcham Aquileiensem, *Gertrudem*, Andreae Vngariae regis uxorem, S. Elisabethae matrem, *Heduigam*, Henrici barbati, Silesiae ducis, coniugem, *Agnetem*, quae Philippo, auo diui Ludouici, Galliarum regis, nupta fuit, et *Mathildam*, abbatissam Kittingensem. Ab *Othone* et Beatrice, eius uxore, natus *Otho*, familiae ultimus, in arce Nisdena, ut diximus, trucidatus. Eius hereditas, quae fuit amplissima, a diuersis, cum nullus certus imperator esset, discerpta fuit. *Istriam* inuaserunt Veneti, de *Dalmatiae* ducatu bello decertarunt iidem, cum *Bela*, Vngariae rege, *Gertrudis* reginae filio. Quae uero *Bauariam* attigerunt, huius dux sibi uendicauit. *Meraniae* ducatum et caetera, quae ad *Athesin* et *Oenum* fluuios adiacent, *Menardus*, Gariciae comes, occupauit: accessiones *Voitlandiae* ecclesia Babebergensis et Wirceburgensis et *Otho*, Thuringiae comes, nacti sunt. Et

Hereditas Meraniae ducum discerpta.

quidem *Henricus episcopus* ecclesiae suae adiecit ducatum et iudicium prouinciale, ad *Roppactum*, amniculum hactenus celebratum, tertiam partem nemoris *Hugonici*, *Königsbergam*, *Bettenburgum*, *Gichium*, *Lichtenfelsium*, *Nisdam*, *Albimoenium*, *Guttenbergam*, et alia nonnulla oppida et castra, cum omnibus eorum iuribus et possessionibus, ea adiecta conditione, ut ea omnia et singula, apud dominium et mensam episcopi permanerent, nec ullo unquam tempore ab eo alienarentur.

An.Ch.1248. Ecclesia Bamberg. ex ea accessiones.

LI. Eodem anno *Giselbertus*, Albertus, Onuphrius et Otho, fratres, nobiles *Kinburgenses*, omne ius feudale, quod *Kinburgi* in castro habuere, ecclesiae dimiserunt, praeter *Castelloniam*, quam custodiam portae, siue feudum *Guardiae*, nominant, quod de manu *Henrici* episcopi iterum receperunt, ea adiecta lege, ut pro se et heredibus suis, solis exclusis foeminis, illud haberent, et, siue in ecclesiae potestate, siue extra eius dominium constituti, honorem et seruitium debitum eidem fideliter impenderent. Iudicia libera sunt, quae apud Villacum, Februario mense, indict. VII. data fuerunt.

Kinburgum donatur et Castellonia in feudum offertur, ecclesiae Bamb.

LII. Proximo anno atrox inter *Henricum* episcopum et *Fridericum*, comitem *Trubendingium*, uiduam *Orlamundensem* et eius pueros, ex diuisione bonorum *Othonis*, Meraniae ducis, exortum est bellum, quod maiorem hereditatis partem penes episcopum esse perspicerent, ipsum iudicii prouincialis et Voitlandiae ducatus titulo atque authoritate, super omnes amplissima, ad gloriam celebrari, se autem finibus sane exiguis inclusos, nequaquam cum illo uno, aut opibus, aut amplitudine, comparari. Itaque communicatis doloribus, simul etiam consilia amplificandae ditionis conferunt. Et quoniam nullum sibi subsidium relinqui, nisi in armis, uident, ab armis petere statuerunt atque in eandem fortunae societatem *Fridericum*, Burggrafium Norimbergensem, uocant. Nec minori studio ius suum tueri *Henricus* parat. Itaque, copiis et auxiliis undique conquisitis, *Henricum*, comitem Hennebergium, belli ducem et ecclesiae defensorem constituit et eius rei causa *Königsbergum* et *Bettenburgum*, cum singulis reditibus ad ea pertinentibus, pro mille ducentis duabus marcis, oppignerauit. Sub idem tempus *Risenbergum* castrum, ex concessione *Eberhardi*, comitis Schlüsselbergii, ad ecclesiae possessiones accessit. Cui uicissim *Henricus*, episcopus, quadringentas quinquaginta libras constituit, ut contra Truhendingensem et Orlamundensem comites atque eorum fau-

1249. Ob iniquam diuisionem hereditatis Meraniensis bellum cooritur.

Reisenburgum ecclesiae accedit.

An. Ch. 1250. fautores sibi potenter assisteret. Quare, cum iam in campum processum et res uniuersa breui, aut in hac, aut in illa parte, consisteret: postero anno, legatis ultro citroque commeantibus, placuit utrique parti inducias constituere et de rerum compositione disserere. Ita *Hermanno*, episcopo Wirceburgensi, ab utraque parte electo, summa rei permissa.

1250.

Friderico imp. ueneno sublato,

LIII. Eodem anno FRIDERICVS imperator ardentissima febri, ex propinato ueneno, correptus, uel certe *Manfredi*, nothi, insidiis oppressus, uitam finiuit. Quo *Panormii* sepulto, CONRADVS, filius, Germaniae rex electus, regnum aduersus *Guilielmum*, Hollandiae comitem, iniuit. Et proximo anno *Crusinum* castrum *Friderico*, Burggrauio *Norimbergensi*, donatum, in feudum contulit. Ad diem *S. Viti*, HENRICVS, *Heodegenum*, comitem de uiridi lacu, ad sui auxilium prius, contra Truhendingensem et eius complices, inuitatum, maximis honoribus affecit. Cum autem pecunia, unde promissum stipendium penderet, non suppeteret, officium et praefecturam *Vorchemensem* obligauit et custodiam castrensem arcis Regensbergensis eidem indulsit. Constituerat etiam iam ante et, pro trecentis marcarum argenti, obligauerat HENRICVS *Albimoenium*, oppidum, cuidam *Willebrando*, Othonis Meraniae ducis praefecto, quod arcem *Nisdenam* in suam et ecclesiae potestatem tradidisset. Id omne ius proximo anno *Willebrandus* dimisit et obligationem, pactis ad dies uitae quindecim argenti libris annui sumtus, ecclesiae restituit.

Conradus, filius, arripit regnum.

1251.

Crusinum Burggrauio Norimb. in feudum collatum.

Vorchemensis praefectura oppignoratur,

ut et Albimoenium,

quod paulo post ecclesiae 1252. certa lege restitutum.

LIV. Eo tempore *Merandus*, Goriciae comes, in *centum argenti marcas* eidem quoque ecclesiae fuit obligatus et, datis *Vldarico* et *Hugone* Rufenbergiis, *Rudolpho Dinnino*, Burggrafio Leuzensi et *Volperto Flechsbergio*, fideiussoribus, cum HENRICO episcopo ita conuenit, ut, si ad diem praestitutum solutio protraheretur, omnia sua bona, quae apud *S. Stephanum*, prope Ferdenbergam, ab ecclesia beneficiario iure teneret, ad eandem redirent, ipso comite et sponsoribus, debiti ac fideiussionis nomine, nihilominus obligatis manentibus.

Merandi, comitis Goriciae, conuentio cum ecclesia ob debitum 100 marcarum argenti.

LV. Erat sub id tempus *Otho*, comes palatinus Rheni, Bauariae dux, ecclesiae Babebergensi feudali sacramento astrictus, propter castra et praedia, de quibus post mortem *Alberti* fratris, Bogiorum comitis, ab *Eberhardo* episcopo infeudatus fuerat. Huic noua iurisiurandi religione sibi deuincto, *Henricus*, postero anno, ea quoque castra, iura et iudicia, quae ex obitu *Othonis* Meraniae et *Rapathonis*, Bauariae, ducum, in ea uacare coeperant, cum aduocatia *coenobii Biburgensis* et caeteris, sola praefectura uici *Kittemgespulensis* exclusa, in feudum contulit. Qui ei uicissim *Winceram*, uetustum ecclesiae, in Danubii fluento castrum, reaedificandi potestatem fecit. Eo anno CONRADVS rex, *Friderici* imperatoris filius, ueneni haustu, quem *Manfredus*, frater, per medicos mercede corruptos, parari curauerat, repente uitam amisit. A. Cb. 1252.

Otho Bau. dux, iamiam feudali nexu ecclesiae Baberg. obstrictus,

noua feuda uacantia accipit ab Henrico episc.

Conradus imp. intoxicatus perit.

LVI. Insequenti anno HENRICVS, episcopus, *Philippo*, *Bernardi*, Carinthiae ducis, ex comitum Ortenburgensium familia oriundi, filio, ecclesiae Iuuauiensis archiepiscopo, iurisdictionem *Menseensem*, pro ducentis argenti marcis, uendidit. Proximo anno *Chunemundus*, Henrici Gichiani filius, homo montanus, haud modica hominum facinorosorum manu contracta, *Gichium* castrum occupauit et omnem late circum regionem caedibus, incendiis et rapinis, misere afflixit atque incolas, suorum subsidio occurrentes, insidiis in itinere collocatis, exceptos et catenis uinctos illuc abduxit. Ea uero res paulo post *Irineo Cunstadio*, *Ludouico* pincerna, *Rotenhanio* et *Sigefrido* camerario, fidem interponentibus, composita et ius ecclesiae, prius, ut diximus, acquisitum, interueniente pecunia, rursus a Chunemundo recuperatum.

1253.

Menseensis iurisdictio Philippo duci Carinthiae venditur.

Chunemundi praedationes

per fideiussores, sistuntur,

et ius ecclesiae ereptum restituitur.

LVII. Interim dum haec in Francia geruntur, *Rudolphus de Rase* nouas HENRICO, episcopo et Babebergensi ditioni in Carinthia insidias componere, *Veteronam*, castrum per uim inuasum, in potestatem suam redigere et homines ecclesiae deditos uarie diuexare instituit. Id ubi cognouit Henricus, maturato itinere in *Carinthiam* properauit et, comparato exercitu, armis cum eo conflixit. In ea pugna captiuus factus et in custodiam ductus Rudolphus his demum conditionibus dimissus est: *ut Veteronam castrum ecclesiae restitueret, omni iuri et actioni quae sibi competerent et competere possent in castro, in turribus et uilla, positis iuxta partem et in ciuitate Villacensi, in castrensi feudo et ad ipsum pertinentibus, in domibus, areis et aliis omnibus, pro se et heredibus suis, renunciaret. Nullam in Henrici episcopi et ecclesiae eius praeiudicium in canalibus, uel alibi, munitionem exigeret. Bona ecclesiae aut hominum eius, per uim contra iustitiam abstracta, pleno iure remitteret: super damnis, per se ecclesiae irrogatis, ordinationi bonorum uirorum staret, et secundum eorum arbitrium satisfaceret, et super obseruatione praemissorum obsides et fideiussores constitueret.* Extant tabulae, ex quibus, quem-

Rudolphum de Rase Veteronam occupantem bello persequitur Henricus episc.

eumque captum nonnisi duris conditionibus dimittit.

An. Ch. 1255. quemadmodum transactum negotium sit, perspici potest, XVII. *Cal. Iunias indict. XIII.* Villaco datae.

Henricus episc. uita defungitur,
1255.
uirtutibus insignis: Wolsbergae sepelitur.

LVIIX. His modo transactis, HENRICVS *Wolfsbergam* uenit et, de paranda reliqua ditione, locutus est. Ibi cum esset, in periculosissimum morbum incidit. Itaque, solennibus omnibus peractis, *XV. Calend. Octob.* anni insequentis obiit, uir ad caeteras uirtutes, quibus excelluit, prudentiae et pietatis laude insignis. Corpus eius Wolfsbergae in coenobio Franciscanorum sepulturae mandatum fuit.

Conrado imp. defuncto
An. Ch. 1258.
Richardus et Alphonsus caesares eliguntur
Interregni initia.

LIX. CONRADVM ex humanis rebus exemptum ingens in imperio schisma excepit, quod, GVILIELMO caesare in bello apud Frisios interfecto, Germaniae proceres duos eligerent, RICHARDVM, *Corrubiae* comitem, regis Angliae fratrem et ALPHONSVM Castellae regem. *Richardus*, a Moguntino, Coloniensi et palatino lectus et *Aquis* consecratus, annis 15. regnauit. *Alphonsus* per annos totidem et menses sex regno potitus, in qua tamen dissensione interregnum uerius quam imperium fuit, quod uterque rex, nullis uel regiis uel imperialibus insignibus exornatus, de summa rerum contendere et ius suum aduersus regni aemulum tueri studeret. Verum ad ordinem historiae redeamus.

BERTHOLDVS,

DECIMVS OCTAVVS EPISCOPVS BAMBERGENSIS.

Bertholdus, comes Leiningiae,
Zilanum castrum
et oppidum Turingstadt
a. 1257.
pignoris nexu liberat:

LX. Henrici morte comperta, Babebergenses continuo, de nouo eligendo episcopo, comitia habuerunt et, summis studiis episcopatum ad BERTHOLDVM *Leiningiae* comitem detulerunt. Relictum fuerat superioribus annis, in manibus filiorum *Ludouici*, pincernae de *Rotenhan*, *Zilanum* castrum, quod cum praefectura oppidi *Turingstadiensis*. Henricus episcopus ei obligauerat. Ea res ne paci moram adferret, BERTHOLDVS effecit, qui anno 1257. quadringentas argenti marcas, pro resolutione pignorum et impensis in refectione aedificiorum factis, daturum se, cum certis interpositis fideiussoribus, obtulit. Rursum *Wolframus*, Rotenhanius et eius frater, omni iuri, quod ipsi super *Zilani* castri et praefecturae *Turingstadiensis* possessione posset competere renunciarunt, iurantes, se pactionem ratam habituros et operam daturos, ut regia castri superior, in qua turris erat, in potestate ecclesiae maneret.

1258.
Osterhouensibus et Aspacensibus
onera remittit.
et priuilegia indulget.

LXI. His rebus transactis, *XII. Cal. Ianuar.* anni insequentis concilium *Osterhosiae* est aduocatum et de lite, quae inter *Bertholdum*, episcopum et *Albertum*, Halsiorum *comitem*, de *Mulhemo* intercessit, compromissum. In eo concilio *Albertus* comes uniuersis ecclesiae Babebergensis, ut et *Osterhofiensis* et *Aspacensis*, coenobiorum homines, in quibus aduocatiae ius a BERTHOLDO episcopo tenebat, liberos dimisit atque ab omnibus oneribus et uexationum incommodis subleuauit. Ibi quoque *de non locandis, Osterhofiae in foro, hominibus suis, de non exercendis in eo tabernis, aliis exactionibus imponendis*, cauit et *de iure, quod Eringae, Grauicci* et *Podingae habere asseruerat, sententiae arbitrioque, quod praetor aut alius iudex tulisset, staturum et pro fide custodienda fideiussores daturum*, spopondit.

1259. 1260.
Orlamundenses pristinas lites de hereditate Meraniensi resuscitant,
sed infelici marte.
Res tandem arbitros deuenit,
qui, constituta prius in conuenientes poena grauissima,

LXII. Proximo biennio *Hermannus* et *Otho*, comites Orlamundenses, sopitis, aut certe in praesens simulatis discordiis, de feudis et bonis relictis per mortem Othonis, Meraniae ducis, prius ortis, pristinas reuocare cogitationes causamque belli quaerere cum *Bertholdo*, episcopo; coeperunt, haud dubiam spem gerentes, fore, ut cum leui mouento, procerum praesentium statu atque ipsius interregni opportunitate subigerent, et ditionem ex manibus eius extorquerent. Id aegre passus BERTHOLDVS, quod iure non poterat, armis tentandum putauit et, ascitis in auxilium uicinis, aduersus comites in arcem processit et, praelio commisso, non solum in fugam eos egit, sed etiam magnam ditionis eorum partem ereptam incendio deleuit. Quam ob causam res ad Henricum, *Hennebergium*, Eberhardum *Schlusselbergium*, Herdegenum *Grumbachium*, comites, *Henricum*, aduocatum Widerum, *Wolframum*, pincernam et *Eberhardum* Waldenfelsium, arbitros delata, qui, partibus solenni iurisiurandi religione adactis, grauissimas in eos, qui arbitrium uiolassent, poenas constituerunt et pignora, *Plankenum* castrum, a Bertholdo episcopo, Zuuer-

A. Ch. 1260. *Zuuernicium* a comitibus exegerunt et A in potestatem suam receperunt, ut parti seruanti arbitrium, partis non seruantis castrum, cum 60. talentis redituum iure proprietatis cederet et castrum eiusdem, pignori datum, nullatenus amplius obnoxium esset. Ea re perfecta et simili se quoque sacramento astrictis rerum quasi ordine adducti arbitri, sententiam de pace constituenda ita pro- B nunciarunt. *Comites Rotenburgum et Cronacum castrum et oppidum, pro ea pecuniae summa, pro qua* Otho, *Schaumburgius, eius rei gratia, pro se et heredibus suis, obligati extiterent. Iidem proprietates omnes et feuda, ad ecclesiam pertinentia et a die obitus Othonis, Meraniae ducis, in potestatem ecclesiae et possessionem accepta, Bertholdo episcopo, praestito prius* C *per ipsum, sub stola et sub libro, sacramento, adiudicarunt, et de solutione 50. talentorum et duarum Corratarum uini postulatum eum liberum pronunciarunt. Quin etiam de Stenaco in Stenacum et districtum iudiciali eiusdem centenae et ducatu per eosdem decretum, ut comites se imperii esse, et feuda eadem beneficiario iure ab eo tenere, per imperialia priuilegia docerent,* D *uel si non possent et Bertholdus episcopus, per integrae et probatae fidei homines, demonstrasset, centenam ipsam intra terminos iudicii sui prouincialis sitam et ecclesiae feudum esse, comites eundem de centenae districtu et eius ducatu amplius non infestarent. Pinetum, Faginetum et Pyrgobacum, uillas et castri Plassenburgensis medietatis possessionem per 7. idoneos* E *testes probatam comites retinerent. Scorogastum aut mercatum, cum suis accessionibus et aduocatiae iure, liberum collegium apud S. Iacobum Babebergae possideat.*

Laudum pronunciarunt.

LXIII. Idem etiam, cum Hermannum, comitem *Orlamundensem*, ob inaequalem obuentae in Francia, per mortem Othonis, Meraniae ducis, hereditatis diuisionem, aduersus *Fridericum*, F Burggrafium Norimbergensem et Fridericum, comitem *Truchendingensem*, accensum animaduerterent: pacem inter ipsos conciliandam et factam prius *Scheslici*, compositionem confirmandam susceperunt et Burggrafium ac comitem *in portionem, singulis eorum portionibus aequalem, Orlamundensi praestandam* condemnarunt. *In reliquis autem* G *quaestionibus, expensis et damnis per incursiones, incendia, bella et rapinas illatis, suum cuique ius integrum reseruarunt et, ut ad inuicem iuri sibi starent,* pronunciarunt. Extant adhuc ueteres huius transactionis tabulae in quibus rem *XIX. Cal. Ianuar.* ad Longenstadium ita actam esse perscriptum est.

Transactio inter comitem Orlamundensem, ex una ac Burggrauium Noribergensem et comitem Truchindingensem, ex altera parte.

LXIV. Inde *VIII. Cal. Febr.* insignis castrorum quorundam ac praediorum inter BERHOLDUM, episcopum et *Sigefridum*, comitem Merenburgum, permutatio facta est. *Sigefridus* comes, pro bonis in canalibus, ad constituendum monasterium ordinis Cistericensis, *a Bertholdo*, episcopo, sibi destinatis, eidem uicissim *Merenburgum*, *Hardeccum* et *Truhesenum* castra et caetera in *Carinthiae* ducatu iuris sui praedia, pleno iure possidenda concessit et diplomate confirmauit. Eodem anno *Eberhardus*, comes *Schlusselbergius*, uoti damnatus, cum optionem a *Bertholdo*, episcopo, accepisset et, ubicunque uellet, in sua dioecesi monasterium conderet, neque de loco secum constituere incertus animo posset, tandem ad *Eberacum* amniculum, in fundo proprio monasterium aedificauit et, aduocatis in uitae communionem uirginibus, *Giselam* filiam abbatissam praefecit et locum, ob agri amoenitatem, *Schlusselauium* uocauit, non multis millibus passuum a Babeberga distantem. *Giselam* inde *Anna* Zolleriana abbatissa est consecuta.

Bonorum in Carinthia permutatio.

Schlussel w monasterium exstruitur.

LXV. Inter haec BERTHOLDUS, episcopus, maius est opus aggressus, quod ad amplificandum catholicae pietatis studium mirifice ualuit. Abdicabat *Henricus Hennebergius* et super altare S. Petri assignabat ea praedia et possessiones, quas *Eberhardsdorfi* et *Froenloë* ab ecclesia in feudum tenuerat. Eorum bonorum usum, dominio et iure sibi retento, BERTHOLDUS *Iudithae*, coenobii Magdenbrennensis abbatissae, tradidit, ut aliud ordinis Cisterciensis monasterium, in *Salina ualle*, constitueret et, assumptis e suo coenobio uirginibus, abbatissam praeficeret. Iuditha, conditione accepta, monasterium aedificauit, quod Bertholdus nouis aliis quibusdam iuribus honestatum, cum personis suis et possessionibus, in patrocinium suum et protectionem recepit.

Ex Bertholdi epi. pia liberalitate

Iuditha, abbatissa coenobium ordinis Cisterciensis, in Selina ualle exstruit.

LXVI. Postero anno BERTHOLDUS, episcopus, *Rinardo* Hagonensi, consanguineo suo, *Osthemium*, uicum, cum omnibus suis possessionibus, solo iure patronatus excepto, pro ducentis marcis denariorum Coloniensium ueterum, quorum singuli duodecim solidi marcam Coloniensem constituunt, nomine pignoris obligauit, et curae Romanae iisdem satisfecit.

1261. Osthemium oppignoratum.

LXVII. Sequenti anno *Vulfingus*, comes *Trubenstenus* et frater eius, *Ottelinus*, *Rotemannum*, ecclesiae ad radices Tauri montis oppidum, per uim occuparunt et, factis inde excursionibus et certamininibus, agrum infestum reddere instituerunt. Causam belli ubi cognouit *Bruno*, episcopus Olmucensis, Bohemiae regis in Austria et Stiria uicarius,

1262. Comites Trubensteni in ecclesiam Bamb. hostiles, per Brunonem episc. Olmucensem

An. Ch. 1262.

carius officii sui esse putauit, ut ambas partes ad concordiam redigerit. Itaque adhibitis *Dietmaro, Weffeneccio, Burcardo, Planeburgio, & Vldarico Lichtensteinio*, comitibus, per compromissum litem ita decidit, *ut comites oppidum et bonorum aliorum, per uim occupatorum, possessionem ecclesiae restituerent et omni iuri et actioni renunciarent. Rursus Bertholdus episcopus, condonatis offensionibus et ueteribus iniuriis, eosdem in gratiam reciperet.*

et ab eo assumptos arbitros comprimissarios

Bertholdo episc. reconciliantur.

1263. *Iudicium Aterthofiense Atergoiam translatum.*

LXIIX. Proximo anno *Bertholdus* episcopus conuentum iuridicum, *Aterhofiae* prius celebrari solitum, *Atergoiae* collocauit, qui deinde communi consensu *Henrici* et *Vaernerdi*, comitum Schaumburgiorum, ad ecclesiam *S. Georgii* translatus et unius ibi iudicii locus, ad exercendum et expediendum, quod ius Marchiae requirit, extructus fuit.

1264. *Ludouicus Bauar. dux simultaneam inuestituram, nepoti suo Conrado II. expetit a Bertholdo.*

LXIX. Postero anno *Ludouicus*, comes palatinus Rheni, Bauariae dux, *Bertholdum* Babebergae conuenit et, ut *Conradum II.* Sueuiae ducem, Conradi regis filium, nepotem suum, ecclesiae beneficiarium institueret et ea castra ac praedia, quae feudali iure ab eodem teneret, ei conferret, sollicitauit. Eo autem secum super hac re deliberante et duce acrius instante, eo dilapsi sunt, ut negotium ad *Friderici*, Burggrafii Norimbergensis, arbitrium iudiciumque referrent. Eodem anno VRBANVS IV. pontifex solenne corporis Christi festum, die decima post pentecosten, cum insigni pompa in perpetuum celebrandum, instituit, cuius officium *S. Thomas Aquinas* composuit, qui sacras illo tempore literas, in urbe Nola, illustri iam tum doctrinae et sanctitatis fama, docebat.

Festum corporis Christi institutum.

Thomas Aquinas.

1265. *Lis de Augia caesarea composita.*

LXX. Sequenti anno lis inter *Bertholdum* et *Cremesiorum* abbatem, de *Augia caesarea* suborta, per *Petrum*, episcopum *Pataniensem*, ita decisa fuit: ut *Bertholdus, persolutis quindecim argenti libris, eam retineret et abbas instrumenta, si quae haberet, ad manus eius restitueret.* Erat tum Wirceburgi episcopus, *Iringus Rheinstenus*, qui capitali odio a familia nobilium *Altensteniorum* diffidebat, ita, ut etiam post transactas inducias, cum quibusdam aliis in eorum perniciem coniuraret. Quod ubi cognouerunt nobiles, neque enim occulta res fuit, mellitis uerbis permulsum adierunt et, se, si quid aduersum eum deliquissent, summo studio satisfacturos, ostendunt. Quibus rebus ille haudquaquam delinitus, eadem miscere perrexit. Cum itaque die quodam alius, ea cura simulata, ad castrum se contulisset et comiter ac benigne acceptus, post peractum conuiuium, ad hospitium sibi paratum diuertisset, duodecim eorum, clam ascitis ad se et dolo circumuentis singulis, cum neque alio euadere, neque subsidium exspectare a suis possent, leui admodum negotio, comprehendi et capite plecti iussit. E quibus tamen ultimus *Sigefridus*, equestri dignitate praeditus, grauiter eum uulnerasse et nasum mutilasse dicitur. Horum nobilium sepultura habetur *Langhemi* in monasterio et, in praesentem usque diem, non iniucunda eorum memoria celebratur.

Iringus episc. Wirceb. odio plusquam Vatiniano persequitur Altenstenios,

A. Ch. 1265. *eosque nefarie occidit.*

1266. *Ciuium Bamb. seditio, propter uini mensuram.*

LXXI. Proximo anno tranquillatam, *Bertholdi*, episcopi uirtute, Babebergae rempublicam noua discordia mirifice perturbauit et, seditionem inter clerum et populum serere, atque de minuenda mensura uini agitare, coepit. Quam rem haud quaquam ferendam *Bertholdus* ratus, constituta quaestione, rem una cum clero totam cognouit et, ne quid detrimenti inposterum respublica ex diminutione mensurae caperet, certis literis cauit. Per eosdem dies *Iringo*, episcopo, uita functo, proceres ecclesiae Wirceburgensis, deductis in diuersa sententiis, duos, *Conradum Trimbergium* et *Bertholdum Hennebergium*, comites, designarunt. *Bertholdus* ab archiepiscopo Moguntino confirmatus, ut *Conradum* perueterer et temporalium possessionem consequeretur, *Hermanno* fratre belli duce delecto, *Henricum*, Castellae comitem, affinem suum et alios, sibi iunxit, atque *VI. idus Augusti*, cum, occurrente *Bertholdo* Sternbergio, decano et ecclesiae procuratore, comitibus nonnullis et ciuibus, prope *Kittingam*, comitum Hoenloensium illo tempore oppidum, praelio conflixit, in quo quingenti desiderati et multo plures capti, qui in custodiam ducti sunt.

Discors electio Wirceburgensium

bellum gignit.

LXXII. Cum interim CONRADVS II. Sueuiae dux, ad tuenda auita regna aduersus *Carolum* comitem *Andegauensem*, Ludouici Galliarum regis fratrem, in Italiam aduocatus, omnes suas ad eum ulciscendum cogitationes conuersas haberet. Itaque *Friderico* Austriae duce in expeditionis societatem ascito, sub finem proximi anni, in Italiam, superatis alpibus, descendit et *Veronae* hyemauit. Inde in Siciliam progressus, die uicesima secunda Augusti anni insequentis, acre cum *Carolo* praelium commisit, in quo exercitus eius non solum in fugam actus et concisus, sed ipse etiam cum socio Austriaco post captus, suasu CLEMENTIS pontificis, qui, ut *Nauclerus* prodidit, ea de re consultus, iudicium de nobili sanguine fieri posse rescripserat, quasi latro ultimo supplicio est affectus. Haec clades utrique familiae

Conradus regna auita contra Carolum d' Anion uindicaturus una cum socio Friderico Austriaco 1267.

captus decollatur

An. Ch. 1268. miliae ducum Sueuiae et Austriae prima finem attulit. A

1269. *Ludouici Pal. officium dapiferatus recognoscit a Bertholdo.*

LXXIII. Proximo anno *Ludouicus*, comes palatinus Rheni, Bauariae dux, iurare fidem BERTHOLDO episcopo et officium dapiferatus ecclesiae ab eo cognoscere cupiens in campum, inter Kestenburgum et nouam ciuitatem, prodiit atque, eo cognito, in haec se uerba obligauit, *Ludouicus* &c.

B *Ambergam iure beneficiario recipit*

LXXIV. Per idem tempus BERTHOLDVS eidem *Ludouico*, comiti palatino Rheni, Bauariae duci, Ambergam oppidum et caetera bona, per mortem *Bertholdi*, marchionis Hoheburgensis, ad ecclesiam deuoluta, beneficiario iure contulit, qui tale in se sacramentum concepit, *Ludouicus* &c. Quo facto, Ludouicus dux, amicitia cum *Bertholdo*, episcopo consanguineo suo, sanctissime confirmata, *Truhenfeldum* castrum ecclesiae donauit. C

et Truhenfeldum ecclesiae largitur.

1270. *Bertholdi Hennebergii tectonae inutiles, de obtinendo episcopatu Wirceb.*

LXXV. Annus inde 1270. bello, cum Wirceburgensibus, a *Bertholdo* Hennebergio inito, fuit insignis. Is enim cum omnem sibi ad episcopatum aditus copiam interclusam atque alium in episcopi *Conradi* locum suffectum esse uideret: D consilium sæpe, de adhibendo remedio, habuit: tandem, re in utramque partem agitata, placuit clam urbem inuadere atque, uel inuitis canonicis et ciuibus, eam sibi subiicere. Vt tamen iure potius, quam ui, agere uideretur, legatos iterum *Wirceburgum* misit, qui promptum ad omne officii genus studium suum offerrent et ecclesiae possessionem deposcerent. E Cum autem recens electus episcopus *Bertholdus* Sternbergius, ex senatus authoritate nihil eorum, quae peterentur, concedere decreuisset, ad dolum se conuertit et ciues, qui urbem proditione sibi traderent, clanculum subornauit. Verum fraude detecta, cum quod sibi propofuerat ad effectum perducere non posset, ab F incepto desistere et inglorius ad sua se referre coactus est.

1271. *Sigefridus, comes Morenberg. pignora gratis restituit ecclesiae Bamberg.*

LXXVI. Sequenti anno *Sigefridus*, comes Morenbergius, castra et praedia, quae circa *Wolfesbergam* et *Griuenam*, Carinthiae oppida, nomine pignoris obligata tenuerat, propter Deum et ob sanctorum ecclesiae Babebergensis fundatorum reuerentiam, liberè dimisit nec G se quicquam iuris amplius habiturum, sub iurusiurandi religione promisit.

1272. *Emicho fit praepositus ueteris aediculae Ratisb.*

LXXVII. Postero anno *Friderico* de Bonlandia, ueteris aediculae apud Ratisbonam praeposito, ad episcopatum Spirensem euecto, BERTHOLDVS episcopus *Emichonem*, auunculum suum in eius locum substituit et, ut in sede constitueretur, precibus apud *Leonem*, episcopum Ratisbonensem, impetrauit.

rogante Bertholdo episc.

LXXIIX. Durante interea in Germania interregni anarchia et cunctis rebus ad tristem exitum spectantibus postero anno principes imperii Francofordiam, ad regia comitia frequentes conuenerunt et omnes uno animo in RVDOLPHVM, *Habsburgi* comitem, principem exiguarum quidem opum, sed animi magnitudine praestantem, consenserunt et ex castris ad *Basileam*, ubi bellum aduersus loci episcopum gerebat, ad regia gubernacula auocarunt. Qui anno sequenti conuentum principum *Norimbergam* conuocauit et de formando regni statu ad eos retulit. Ibi, quia OTTOCARVS, Bohemiae rex, uocatus praesens non aderat, post aliquot inde dies, alter *Augustae* conuentus est indictus et, de consensu principum, missus ad eum in Bohemiam *Henricus*, Burggrafius Norimbergensis, ut *Histriae* et *Stiriae* ducatus, modo uacante imperio occupatos, reposceret. Huius filia, nupta Adolpho comiti Nassouiensi, peperit *Adolphum* Nassouiensem imperatorem, quorum maiores sua in urbe *Norica* domicilia habuerunt et extra *Camerstenum* castrum, prope Suabacum oppidum, tenuerunt, unde *Camerstenii* dicti sunt. *An. Ch.* 1273.

Rudolphus Habsburgicus imp. electus,

1274. *in comitiis Noribergensibus*

et Augustanis

ab Ottocaro rege Boh. repetit Histriae et Stiriae ducatus.

Adolphi Nassauici ortus.

LXXIX. Proximo anno *Herdegenus*, baro *Grunlachius*, uxore *Elisabetha* adiuuante, in proprio fundo, non procul ab *Auraci* et *Regnesi* fluente, *Auracum* monasterium S. Dominico condidit, idque, multis uirginibus aggregatis et possessionibus attributis cohonestauit. 1275.

Frauensurach monasterium.

Per hoc biennium continuis imbribus coelo effusis, tanta aquarum uis Franciam perfudit, ut propter aquas neque segetes colligi, neque seri frumenta potuerint. Aquarum illuuiem saeua fames, famem seuerior pestilentia excepit, quo ingens hominum multitudo pecudumque extincta fuit.

inundationes, fames ac pestis.

LXXX. Postero anno *Bertholdus* episcopus, ad expedientus res regni grauissimas, legatus in *Stiriam* et *Austriam* missus, earum prouinciarum populos, de assiduis et grauibus regis iniuriis conquerentes, audiuit et se, ubi rem retulisset, eorum temporibus non defuturum ostendit. Per mensem inde Iunium sequentis anni in *Carinthiam* progressus, recipiendis in fidem suam et clientelam hominibus, oppidis, castris et reliquis ditionis partibus ordinandis, uacauit. Dum autem in tanta rerum occupatione uersatur, RVDOLPHVS in Austriam, ad obsidendum *Viennam*, cum exercitu per Bauariam descendit, cui ut auxilio ueniret, ne pecunia, quae bellorum neruus esse solet, in ea expeditione deficeret, certa quaedam ecclesiae in Carinthia bona, trecentis argenti marcis, obligauit

1277. *Bertholdus episc. legatione fungitur,*

1278. *Carinthios in fidem recipit,*

Rudolphum imp. Viennam obsidentem opibus iuuat.

An. Ch. 1278. gauit et, firma fidelium suorum et aliorum manu assumpta, magna *Rudolpho*, in ea obsidione, adiumenta administrauit. Nec uero partes eius et honorem imperii defendere contentus, sed maioribus subinde obsequiis et beneficiis colendum eum et in liberis suis honorandum existimauit. Vnde proximo anno *Alberto, Hermanno, Rudolpho*, filiis, omnium castrorum ac praediorum, in *Stiria, Carinthia, Carniola* et *Marchia*, per mortem Austriae ducum relictorum usum, dominio et iure sibi retento, in feudum concessit.

1279. *eiusque filiis feuda concedit*

1280. *Bellefortii praefectura a Bertho do episc. coemta.*

LXXXI. Postero anno BERTHOLDVS, episcopus, arcem et praefecturam *Bellefortii*, pretio sexcentarum librarum soluto, a *Bertholdo*, episcopo Wirceburgensi, coëmit et ad ecclesiae possessiones adiecit. Eodem anno comes *Orlamundanus*, *Strezendorfi* in uico, ad Moenum, duobus supra Culmbachium milliaribus, *Coelicoronam*, monasterium, aedificauit et filiam *Agnetem*, diuino cultui uirginem destinatam, abbatissam praeposuit, cura eiusdem monasterii et uisitatione abbati Langhemensi concessa. Hic clam, in aditu templi recondita, a ducentis amplius annis, pro reliquiis asseruata sunt duorum infantum corpora, de quorum matre, *Carinte*, Orlamundana uidua, exemplum insigne et memorabile est, quod *Bruschius* in monasteriis recenset. Eam, ut *Albertum* Burggrafium Norimbergensem, in sui amorem pelliceret, eo furoris et insaniae processisse, ut nondum bimulos crudeliter interimere non abhorruerit, acubus in summo capitum uertice, ad scissuram cranii eorum clanculum, ne quid tale, inquisitione facta, suboleri posset, adactis. Vidi ego et manibus contrectaui ea corpora, ossibus et neruis compacta et cute adhuc arida conuestita, ui balsami, ut existimo, siue quod Deus, iustus scelerum uindex, innocentiam eorum hac ratione testatam et iustitiam intuentibus praebere uoluerit.

Himmelcron monasterium.

Infantulorum a matre necatorum reliquiae.

1281. *Turris Kinburgum resignatur et Rinneccium castrum obligatur ecclesiae Bamb.*

LXXXII. Sequenti anno *Vdalricus Kinburgius* turrim quandam, *Kinburgi* in castro, ex diuisione hereditatis sibi obuentam et ad ecclesiam feudali iure attinentem, ad manus *Bertholdi* episcopi restituit et *Rinneccium* castrum eidem sub hac conditione obligauit, ut, si fine uirili stirpe se mori contingeret, *Otho*, fratris sui filius, eadem pro *octuaginta marcis denariorum Aquileiensium* redimendi plenum in perpetuum ius haberet.

1282. *Lis Berthol-*

LXXXIII. Proximo anno ingens discordia, inter BERTHOLDVM, episcopum et *Fridericum* comitem *Ortenburgicum*, ex hac causa fuit orta. Obligauerat superioribus annis ECBERTVS, episcopus, *Hermanno* comiti Ortenburgio, patri comitis Friderici, certa quaedam ecclesiae bona, apud *S. Martinum* in *Longaualle* sita, quae *Fridericus* per uim ab eo auerterat. Ea uero res demum per *Conradum*, ecclesiae apud S. *Stephanum* Babebergae decanum, ditionis in Carinthia procuratorem et *Fridericum Weiseneccium*, arbitros, ita confecta fuit, ut *comes ecclesiae bona sua restitueret, nec se ei amplius impedimento futurum, sub iureiurando caueret. Vicissim episcopus centum quinquaginta* marcas solidorum Aquileiensium penderet et eius rei gratia *Othonem Wissenneccium* et *Othonem Vngnadium*, fideiussores constitueret. *Rudolphus Chuningius* et frater eius *Henricus Salembergum*, castrum a *Rugero Zachnensi*, beneficiario suo, repetierunt et *Bertholdo* episcopo libere dimiserunt, qui cum eis uicissim *Sterzendorfum* et *Gredingam* permutauit et feudum ecclesiae confirmauit, literis pridie Cal. Martias Dortibi in uilla datis.

A. Ch. 1282. *di episc. cum comite Ortenburgio*

per arbitros componitur

Salembergum castrum ecclesiae Bamb. accedit, titulo permutationis pro Sterzendorfo et Greidinga.

LXXXIV. Moris autem tum erat in Germania, ut emptiones, uenditiones, et caeteri legitimi et uoluntarii contractus omnes, latino sermone conscriberentur: id uero multarum confusionum et disputationum causa extitit. RVDOLPHVS, patrii soli charitate inductus, Germaniam suam et eius linguam suscepit. Et postero anno, aduocato *Norimbergam* conuentu, communi principum decreto statuit, ut omnia in posterum instrumenta patrio sermone scriberentur, quae ante illum latine scripta fuisse constat.

Idiomate latino, confusionum causa, abrogato,

Rudolphus I. in comitiis Norimberg.

1283. *Teutonicum introducit.*

LXXXV. Sequenti anno noua *Wirceburg*, propter nummum, de mercatorum tabulis praeberi solitum, seditio excitata est, quae dirum inter episcopum et ciues certamen inflammauit et malis plurimis, quae subinde grauissima subsecuta sunt, aditum patefecit. Ea res quanquam per *Wiringum* Eberacensem, et *Hermannum* Langhemensem abbates, *Grattonem* et *Godefridum*, comites Hoënloios, arbitros, leuata in praesens uisa esset; tamen paulo post iterum recrudescere et in nouam exire seditionem coepit, in qua ciues sacrorum interdicto notati, et clerus urbe expulsus fuit. Sequenti anno BERTHOLDVS, episcopus, senio et laboribus exhaustus, uitae finem imposuit. Decessit autem *XVI. Cal. Iunius*, anno pontificatus sui uigesimo octauo: sepultus ante altare *B. M. uirginis*.

1284. *Seditio Wirceburg.*

1285. *Bertholdus episcopus obit.*

M ARNOL-

ARNOLDVS,

DECIMVS NONVS EPISCOPVS BAMBERGENSIS.

Arnoldus Solmensium comes

LXXXVI. BErtholdo, episcopo, in basilicam cathedralem delato et ante aram S. Dei genitricis *Mariae uirginis*, e latere chori *S. Petri* sepulto, ecclesiae proceres in ea frequentes conuenerunt et, de successore ad tantum dignitatis fastigium euehendo, retulerunt. Ibi *VI. Cal. Iul.* ARNOLDVS, Solmensium comes, magna a- B nimorum consensione electus et ad aram maximam positus, episcopus rite proclamatus fuit. Qui anno postero *Marchiam Hagianam* acerbis pignorum uinculis obligatam, liberauit et pro centum libris denariorum, a Theodorico Hagenwaldo redemptam, rursus in suam et ecclesiae potestatem recepit.

1286. *Marchiam Hagianam redimit.*

Vttenbofiorum comitum gente extincta,

LXXXVII. Circa id tempus illustris C *Vttenhofiorum* comitum stirps defecit, quae eadem cum comitum *Halsiorum* familia fuit, et ab *Vttendorfio* titulo sibi usurpandum sumpsit. Ea extincta, cum certa quaedam bona ecclesiae uacare coepissent, sequenti anno ARNOLDVS episcopus, praestiti iuramenti religione adactus, iurisdictionem ecclesiae auxit, additis iudicii praefecturis et D hominibus omnibus, qui ad marchiam *Maticauianam, Frideburgum castrum* et *Asbacense* coenobium pertinuerant et caetera, *Henrico*, comiti palatino Rheni, Bauariae duci, in feudum contulit, qui in se sacramentum suscepit, cuius formula adhuc extat.

1287. *Arnoldus episc.*

praefecturas quasdam Henrico Palat. in feudum dat.

In comitiis Wirceburg. solennibus

LXXXIIX. Eo anno RVDOLPHVS, imperator, frequentissimum *Wirceburgi* conuentum habuit, quo non solum E episcopi, Henricus, *Treuirensis*, Sigefridus, *Coloniensis*, Arnoldus *Babebergensis*, Emicho *Frisingensis*, Bruno *Hauelburgensis*, Conradus *Argentoratensis*, Henricus *Merseburgensis*, Bruno *Brixiensis*, Sigefridus *Augustanus*, Burcardus *Melensis*, Reinboldo *Eisteteensis* et plures alii, conuenerunt, sed etiam ipse impe- F rator et HONORII IV. pontificis legatus a latere cardinalis et episcopus *Tusculanus* adfuit. Qui cum ad bellum sacrum praesidia, quartam partem omnium ecclesiasticorum redituum, per quatuor annos postularet, nec quisquam ex archiepiscopis et abbatibus aduersus eum hiscere auderet, tandem *Probus*, episcopus *Tullensis*, conscenso bapti- G sterio, in maiori basiliae recens extructo, pro concione in eum agere coepit et, magna orationis uehementia atque asperitate, eius postulata detestatus, Amnium nomine appellauit et concilium generale poposcit.

Honorius IV pontif. ad bellum sacrum, ingens tributum clero exigit,

ideoque Probus episc. Tullensis, acriter in ipsum inuehit.

Per eosdem dies *Bertholdus*, episcopus Wirceburgensis, decessit e uita, in eius locum *Mangoldus* substitutus, proximo anno ciuium suorum seditionem expertus est, quos tamen *Wiringus*, Eberacensis *et Hermannus*, Langhemensis, abbates, et *Cratto* comes Hoënloius, facile ad concordiam ineundam adduxerunt.

Bertholdo episcop. mortuo Wirceburgenses denuo tumultuantur.

1281.

LXXXIX. Postero anno ARNOLDVS, episcopus, adhibitis uiris legum peritis, iura ecclesiae diligenter inquirere et, aduersus *Eberhardum*, *Carolum* et *Henricum Knutones* et reliquos eorum fratres, actionem instituit, quod *Schidingam*, ecclesiae in Thuringia oppidum et castrum, iniuste et contra nuncupata sacramenta, per uim ab ea auerterant et ab *Henrico*, Misniae marchione, in feudum receperant. Quae res, cum diuturnae litis materiam praebere uideretur, ex utriusque partis consensu, in *Fridericum* Burggrafium Norimbergensem, *Gerlacum*, *Beubergium* et *Theodoricum Marscalcum* Ercardesbergium, compromissum et pax his conditionibus sancita fuit, *ut Knuttones Schidingum, oppidum et castrum Arnoldo episcopo, nomine suae ecclesiae, restituerent et ipse Arnoldus, episcopus, pro expensis in refectionem aedificiorum factis et uoluntaria eorum cessione, centum septuaginta quinque argenti marcas solueret.* Actum *Erfordiae XVII. Cal. Iul. indict. II.*

Schidingum episcopatui

sub certa lege redditur

XC. Sequenti anno ARNOLDVS, episcopus, *Henrico*, comiti Schaumbergio, *Francoburgum* castrum, cum iuribus suis et possessionibus, pro octingentis argenti marcis obligatum, uendidit. Proximo anno ingens est orta, inter ARNOLDVM episcopum et ciues *Bambergenses* discordia: ciuibus querentibus, multa fieri contra pactiones, statuta et priuilegia, quae circa clericorum excessus, causarum publicarum et priuatarum cognitionem, magistratuum exactionem, consuetudinem suarum obseruationem et alia, a prioribus episcopis accepissent. Quae res cum ad *Leopoldum*, praepositum, *Burcardum*, decanum, *Henricum* cellarium, *Ioannem*, custodem, ecclesiae canonicos, *Godefridum Schlusselbergium, Sibothonem Eglofsteinum* et *Hermannum* dapiferum *Neuuendorfium* arbitros esset delata, *idibus Nouembribus* decisa fuit.

1290. *Francoburgum uenditur comiti Schaumbergio.*

1291. *Ciuium Bambergensium querelas contra episcopum,*

per arbitros solluntur.

XCI. Eo anno imperator RVDOLPHVS, aegritudine correptus, *Germensheim*

Rudolphus imp. obit.

An. Ch. 1292. Rudolphus imp. obit. 1292. Adolphus Nassouicus imp. eligitur.

heim in oppido, ad Rheni ripam sito, uitam amisit, *XVII. Cal. Augusti.* Eo *Spirae* inter imperatorum sepulchra reposito; sequenti anno ADOLPHVS, comes Nassouiensis, ad imperium euectus est. Sub id tempus *Albertus Varsio*, homo montanus, cum *Alberto* filio, omnia liberi iuris bona et praedia, quae *Turnauiae* possidebat, ecclesiae libere dimisit, et eadem rursus cum turri, custodiis portae et caeteris omnibus accessionibus, ab ARNOLDO, episcopo, beneficiario iure recepit et solenne sacramentum praestitit, quo se, ad defendendam ecclesiam et eius patrimonium, in perpetuum obligauit.

Turnauiae praedia in feudis ecclesiae Bamb. oblata.

1293. Adolpho imp.

XCII. Sequenti anno ADOLPHVS, rex, post electionem de se factam, *Norimbergam* processit et consilia, de rebus imperii, cum *Friderico*, burggrafio Norimbergensi et nonnullis aliis regni proceribus, communicauit. Ibi cum *Ebernandum*, Aschaffenburgensis ecclesiae scholasticum, protonotarium et cancellarium suum, ad parochiam curiae in *Voitlandia* se instituere uelle ostenderet, fortiter ei restitit *Arnoldus*, episcopus, quod ius illud ad se et ecclesiam suam pertinere contenderet. Tandem uero suaui regis ADOLPHI beneficio delinitus, siue Ebernando gratiae faciendae cupidus, eam institutionem haud inuitus admisit, rege ius ecclesiae in eo fouente et publicis scriptis tabulis confirmante. Actum *Norimbergae VI. Non. maiis indict. VI.* anno regni sui primo.

Ebernandum parochum instituturo, se opponit Arnoldus episc. postea tamen eidem cedit.

XCIII. Sequentibus inde diebus, cum operam iuri dicundo daret, accessit *Henricus Stulsius*, Arnoldi procurator, et grauiter de *Henrici*, aduocati Wideni, iniuriis, quibus *Scorgastum*, ecclesiae mercatum, in diminuendis aduocatiae et caeteris iuribus affecerat, est conquestus et, ut afflictis eius rebus succurreret, precibus contendit. Qui cum ad regium tribunal, ad dicendam causam, citatus non compareret, ADOLPHVS rex, episcopis et principibus circumsedentibus, ita pronunciauit: *Nos Adolphus* &c. Proximo anno *Cunigundis Wallenroda* monasterii apud *S. Theodorum* abbatissa, et *Eberhardus*, comes Schlusselbergius, inter se grauissime contenderunt. Ad ueteres inimicitias illud accessit, quod comes *Eberhardus* omnes eas possessiones, quas Vdalricus pater *Gorendorfi, Leostanae, Busenfeldi*, et *Fristiae*, post mortem suam, coenobio pii muneris loco reliquerat, per uim inuasisset et aduocatiae ius in eis sibi asciuisset. Ad eas res constituendas, tum praecipue uero ut lis finiretur, abbatissa elaborauit: neque studium fefellit euentus: siquidem, arbitris utrinque delectis pax ita constituta fuit, ut *Eberhardus, comes, iura et praedia, legitima patris donatione probata, in coenobii possessione relinqueret, nec ullam amplius in eis potestatem uel aduocatiae ius assumeret.*

Aduocatus Widenus in iura ecclesiae iniurius ad tribunal imp. citatur.

1294. Abbatissae ad S. Theodorum cum Eberhardo, comite Schlusselberg contentiones per arbitros sopiuntur.

XCIV. Postero anno ARNOLDVS episcopus, consensu collegii Georgiani, *Alberto*, Halsiorum comiti et *Elisabethae*, eius uxori, *Osterhofium, Vrbecum, Erlingam, Zabalsingam*, et nominatim reliqua omnia bona, quae ecclesia cis Danubium, circa Winceram castrum, tenebat, pro *ducentis triginta tribus argenti marcis*, oppigneraauit et ab eodem *Alberto* comite et eiusdem coniuge *Elisabetha*, Truhendinga, *Neohusium* ad Vsselsum amnem castrum, pro *quadringentarum marcarum pretio* redimendi lege coëmit. *Fridericus*, burggrafius Norimbergensis, post mortem *Chelonis*, comitis *Lenbergensis*, ecclesiae beneficiarius effectus, cum *Leonis castrum* et caetera bona, de quibus a *Bertholdo*, episcopo, infeudatus erat, in potestatem suam et possessionem redigere non posset, ab inductoribus, ad id destinatis, *Menardo*, Carinthiae duce et *Udalrico*, comite Hennebergio, praepeditus: sequenti anno ea omnia et singula ad manus ARNOLDI, episcopi, restituit et omne ius, quod in se et heredes suos translatum esset, in eius et ecclesiae ius et dominium reiecit. Extant literae *VIII. Cal. Mart.* Cadesburgi hoc anno datae. Ad *XIV. Cal. Augusti* ARNOLDVS *episcopus* uitam reliquit, et ad aram *S. Ioannis Baptistae* sepultus fuit. Annales priuati diem obitus eius in annum praecedentem et indictionem VIII. reiiciunt; sed cum hoc ipso anno fuisse mortuum, conuincit diplomatis authoritas.

1295. Arnoldus bona ecclesiae cis Danubium oppignorat.

1296.

Arnoldi obitus et sepultura.

LEOPOLDVS.

VIGESIMVS EPISCOPVS BAMBERGENSIS.

Leopoldus baro Grunelachius

XCV.

ARnoldo mortuo, LEOPOLDVS, *baro Grunelachius*, concordibus suffragiis euectus et summis a ciuitate gratulationibus exceptus, primo se aequum omnibus exhibuit et salutaria ciuibus priuilegia indulsit. Erat eo tempore *Nidstenum*, ad

An. Ch. 1296. Vesuntis amnem castrum, ecclesiae ditioni ereptum et prorsus ab ea alienatum. Id recuperare LEOPOLDVS cupiens,
1297. *Nidstenum castrum recuperat.* proximo ineunte anno, procuratores, ad exponendum ecclesiae ius, Norimbergam, ad regium tribunal misit et ex iudicum sententia possessionem eius non solum obtinuit, sed etiam opulento, quod ibi Nidsteniana uidua possederat, eam patrimonio auxit.

1298. *Adolpho imperio exuto, Albertus Austri ac. surrogatur* XCVI. Postero anno ADOLPHVS, rex, Moguntiae, solenni principum edicto, imperii titulo exutus et ALBERTVS, Austriae dux, *Rudolphi* imperatoris filius, in eius locum declaratus fuit. Hinc uindictae cupiditate incensus ADOLPHVS, quam maxima celeritate assequi potuit, ad Rhenum, prope *Spiram*, ALBERTO sese obiecit et una cum eo praelium commisit, in quo etiam currenti equo effusus & oppressus interiit. Eo extincto
et Aquisgrani coronatur. ALBERTVS, a principibus electoribus, *Francofordiae* rex denuo designatus et *Aquis* consecratus, *Ioannem*, episcopum Tullensem et *Conradum*, comitem Odingensem, legatos Romam ad BONIFACIVM VIII. pontificem, pro sua remuneratione misit. Erat iisdem diebus
Miser Franciae et Carinthiae status. ecclesiae status, assiduis pene bellis et pignorum uinculis, in *Franciae* et *Carinthiae* partibus acriter irretitus, admodum miser, uel potius miserabilis et foeda imprimis eius facies. Neque enim de usuris respirare, neque in agris habitare agricolae, sine militari custodia poterant: adeo proditorum hominum et latronum numerus increuerat. Qui cum, traiecto occulte, iuxta *Staffelstenum*
1299. ad diuertigium, Moeno, sequenti anno ditionem *Hennebergensem* inuaderent et, uiculis incensis, eam passim direptionibus et praedis, imprimis autem *Oberadam*, deuastarent: ea re ictus *Bertholdus*, Hennebergius, satis amplum equitatum collegit et agrum Babebergensem ingressus, misere eum populatus et latrones istos, ditione sua pulsos et e receptaculis extractos, grauiter ultus est. *Conradus* senior, Burggrafius Norimbergensis, ad Marchiam Furthensem, anno 1070. per *S. Henricum* imperatorem, praepositurae maioris basilicae firmatam, exigua, quae in ea habebat praedia, pii muneris loco adiecit.

XCVII. Eo anno, LEOPOLDVS, episcopus, suorum precibus stimulatus, profectionem in *Carinthiam* suscepit et per Bauariam iter ingressus, *Osterhofium* in monasterium diuertit et a monachis, obuiam sibi factis, benigne admissus et ab ipso abbate, *Vdalrico*, debito officio cultus est. Ibi assiduos hominum suorum praetereuntium et in coenobium, tanquam ad hospitium, adeuntium sumptus recordatus, ut coenobium eximio aliquo beneficio afficeret, eidem *ius patronatus* ecclesiae parochialis in *Wincera*, Patauiensis dioecesis, in perpetuum possidendum concessit et muneribus aliis affecit. Circa hunc annum ciues *Norimbergenses*, cum peregrinis gentibus primum negotiari coeperunt. *An. Ch.* 1299. 1300. *Osterhofium monasterium a Leopoldo, episc.* *ius patronatus in Wincera accipit.* *Commerciorum Noriberg. initia.*

XCIIX. Postero anno *Nappus*, ciuis et mercator Pistoriensis, societatum de Pistorio et abbatum de Florentia procurator, LEOPOLDVM, episcopum, cum *Villaci* esset, cum liberis mandatis adiuit et debitum, quod praedecessor suus, *Arnoldus*, episcopus, contraxerat, repetiit. Sed cum pecuniam, qua satisfaceret, non haberet: is suo et societatum nomine, quingentas argenti marcas Romani ponderis, cum quinquaginta marcis usurarum, quae supra sortem accreuerant, ecclesiae dimisit ac restituit et, reiectis obligationibus caeterisque instrumentis omnibus, liberam eam pronunciauit, ut patet ex literis *XIV. Cal. Febr.* 1301. *Nappi liberalitas in episcopum.*

XCIX. Sequenti anno ALBERTVS imperator, uetera omnia priuilegia, ecclesiae super eiusdem bonis indulta et *Hersburgi*, *Voldenae*, *Vrbeci*, *Ambergae* et aliis in locis sita, firmauit, hoc, quod adhuc extat, diplomate dato: *Albertus &c.* 1302. *Albertus imp. ecclesiae Bamberg. priuilegia confirmat.*
Sequenti anno *Waltherus*, comes Barbiensis, Hermanni, marchionis Brandeburgici in ditione Coburgensi uicarius, 1303.
Meinburgum castrum, a *baronibus Grumbacensibus*, Leopoldi episcopi patruelibus, bis mille aureis emit. *IV. Cal. Augusti Mangoldus*, episcopus Wirceburgensis, est mortuus eique *Andreas* Gundelfingius subrogatus. Postero anno, *ad XI. Cal. Septemb.* LEOPOLDVS naturae concessit et, in choro S. Petri, iuxta aditum sacristiae, sepulturae mandatus fuit. *Meinburgum a Grumbacensibus emtum* *Andreas episcop. Wirceb.* 1304. *Leopoldus episc. obit.*

WVL-

WVLFINGVS.

VIGESIMVS PRIMVS EPISCOPVS BAMBERGENSIS.

C.

WVLFINGI ortus.

IN *Leopoldi* locum suffectus WVLFINGVS, baro Stubenbergius, prius ordinis praedicatorum monachus, post collegio canonicorum Babebergensium insertus, eandem ad res ecclesiae amplificandas cum *Leopoldo* diligentiam tenuit. Sequenti anno
1305. *Rudolphus*, palatinus Rheni, Bauariae dux, WVLFINGO feudali se sacramento obstrinxit et, quod *Ludouicus* pater in se receperat, se ratum habiturum promisit.

Rudolphus palat. Wulfingio uasallagium praestat.

Hiems aspera.

Erat eo tempore hyems asperrima, quae insolita ui frigoris Moenum, Regnesum et caeteros amnes, ita constrinxit, ut hominum et iumentorum itinera tolerarent. Ad *Cal. Maias* tanta niuis fuit copia, ut uastitatem arboribus, pondere diffractis ramis, inferret et uineta corrumperet.

Meinburgum ad Hennebergios peruenit.

1306. CI. Proximo anno *Bertholdus*, Hennebergius, *Meinburgum* castrum, cum saltu, uino et reliquis eius possessionibus, a *Walthero*, comite Barbiensi, qui illud ante triennium a baronibus Grumbacensibus emerat, persoluto pretio sibi comparauit.
1307. Postero anno *Conradus Schlusselbergius*, *Vdalrico*, *Henrico* et *Wincero* fratribus, *Poppone* Grosio, uiro nobili progenitis, *Rabenstenum* castrum, pro se et heredibus suis et successoribus contulit, quod deinde, familia Schlusselburgiorum extincta, ad ecclesiae possessiones accessit.

Rabenstein castrum ad Schlusselbergios, ac postmodum ad ecclesiam Bamb. accedit.

Eodem anno ordo *Templariorum*, uno quasi momento, deletus et eorum possessiones in *S. Ioannis Hospitalarios* translatae sunt.

Templarii extincti.

1308. CII. Anno sequenti *Fridericus*, comes Truhendingius, consentiente *Agnete*, coniuge, *Conrado* et *Ioanne*, filiis, WVLFINGO, episcopo *Gichbianam* et *Stufenbergensem* ditiones, cum *Schleslico*, *Gichbio* collino, *Arnsteno*, *Neohusio* et *Stufenberga*, oppidis et castris ac singulis eorum pertinentiis, iuribus et possessionibus, pro *quinque millibus* mutuatitiis ab eo acceptis *argenti marcis*, Norimbergensis ponderis, oppignerauit.

Dynastiae Gichbiana et Stufenbergensis ecclesiae Bamberg. oppignorantur.

WVLFINGVS, episcopus, praeposito maioris basilicae, aduocatiam *Thuringstadiensem*, in eos homines et bona, quae ibi tenebat, indulsit.

Thuringstadium accedit praeposituræ maioris basilicae.

CIII. Interim ALBERTVS, imperator, allato suorum ad *Lucam*, prope *Pegas*, acceptae cladis nuncio, expeditionem in *Thuringiam* sibi suscipiendam decreuit et, cum Wulfingo *Babebergensi*,

A Andrea, *Wirceburgensi*, et Sibothone *Spirensi*, praesulibus, per *Franciam*, *Murstadium* et *Wetingam*, eo tempore ditionis Hennebergensis oppida, accessit et a *Bertholdo*, Hennebergio, splendore regio exceptus, eum *Swinfordiae* imperii uicarium constituit.

Bertholdus Hennebergius imperii uicarius creatus.

Inde *Isenacum*, aduersus hostes progressus, cum eos ui superare se posse diffideret, mutato con-

B silio, ad Rhenum, omine parum fausto, se retulit. Nam dum ibi superato flumine suorum aduentum exspectat a nepote suo, *Ioanne*, fratris filio, nefarie transfossus et HENRICVS, comes *Lucelburgius*, in eius locum suffectus est.

Alberto a nepote suo occiso

succedit Henricus Lucelburgius.

1309. CIIII. Proximo anno WVLFINGVS *Bertholdum* Hennebergium, ut pacem et amicitiam cum eo faceret et ecclesiae

C defensorem constitueret, Lichtenfelsum ad se uocauit et ei uiginti libras denariorum Babebergensium, quotannis Babebergae de collectis et uectigalibus exigendas, constituit.

Bertholdus Henneb. ecclesiae Bamb. defensor.

Postero anno Babeberga nouis et magnificis publicis muneribus, ad memoriae commendationem fuit exculta. 1310.

Nam aedibus templariorum *S. Francisci* fratribus assignatis,

S. Dominici monasterium extructum.

D opportuna piorum hominum benignitate, aliquid est accessionis adiunctum et nouum, ad Regnesum amnem, *S. Dominico* monasterium, à Wulfingo, episcopo aedificatum. Ad *idus Iulias* ejusdem anni, *Bertholdus* Hennebergius, Francofordiae, in celebri principum conuentu, princeps imperii electus et solemniter remuneratus est.

Bertholdus Henneb. princeps imp. factus.

E CIV. Sequenti anno HENRICVS, ex authoritate sua, uetera priuilegia de more instaurauit, *II. idus Septemb.* et tale legatis petentibus diploma indulsit: *Henricus* etc. 1311.

Henricus imp. uetera priuilegia confirmat

Eo anno WVLFINGVS, a *Ioanne*, Bohemiae et Poloniae rege, octomillia marcarum argenti, Viennensis ponderis, mutui nomine sumpsit et eius rei gratia *Frischenstenum*, *Kimbur-*

F *gum*, *Strasfridum*, *Crainneccium*, *Vederonam*, *Villacum* Aquileiensis, *Dieterichstenum*, *Veldkirchum*, *Griuenam*, *Wolfsbergam* ad *S. Leonhardum*, *Richefelsum* Salisburgensis dioecesis, in Carinthia oppida et castra, cum omnibus reditibus, portoriis et uectigalibus, pignorum uinculis obligauit: prout latius continetur in literis, quae Oeniponti

Carinthiae pleraque oppida etc. oppignorantur Bohemiae regi.

G *VIII. Idus Aprilis* datae sunt, cum hoc indice: *Nos Ioannes*, *Bohemiae* et *Poloniae rex*, *Carinthiae dux*, *Meraniae marchio*, *Tirolis & Goriciae*, *ecclesiarum*

An. Ch. 1311. rum Aquileiensis, Tridentinae et Brixiensis aduocatus etc.

CV. Tertio *idus Augusti*, WULFINGUS *Conradum*, comitem *Schlusselbergium*, feudali sacramento astrictum, de castro *Bezensteno* inuestiuit, literis in hanc sententiam datis. *Nos Wulfingus etc.* Proximo anno *Fridericus* Truhendingius, ecclesiae Bambergensis canonicus et apud *S. Gangolphum* praepositus, arbiter datus, ad cognoscendam controuersiam, inter *Othonem* et *Stephanum*, Bauariae duces et *Conradum* episcopum ac clerum Ratisbonensem, ob immodicas exactiones et constitutiones, ecclesiasticae libertati contrarias, ortam, summa prudentia eruit.

Bezenstein Conrado Schlusselbergio conceditur in feudum.

1312. *Friderici Trubendingii arbitrio lites ducum B. w. cum episc. Bamb. sopiuntur.*

§. CVI. Sub id tempus HENRICUS rex, ad suscipiendam imperii coronam, ex mandato pontificis, in Italiam traiecturus, legatum de more, cum plena potestate, WULFINGUM episcopum praemisit, ut iura populorum cognosceret, eosque ad antiqua obsequia, sibi aduenienti tribuenda, adigeret atque omnino uiam sibi in Italiam muniret. Ad id faciendum iter WULFINGUS *Groseliseximum castrum* collegio Georgiano, pro mille uiginti libris Halensium uendidit. Interim lento Henricus agmine subsecutus, *Mediolani* corona ferrea, Romae uero in *Laterano* insignibus augustalibus ac nomine imperatoris affectus est. Roma inde digressus, cum sequenti anno Florentinis immineret, ueneno in eucharistia, a quodam Dominicano, ut Nauclerus refert, nefarie necatus est.

Henricus VII. coronam suscepturus Wulfingum episc. legatum praemittit.

1313. *et in Italia ueneno tollitur.*

CVII. Proximo anno WULFINGUS episcopus monasterium, ad dominicum sepulchrum, in agro extra urbem aedificare instituit. Eius uero condendi haec fuit causa et occasio. *Simon*, scholaris, qui praeferociore insania praeditus, templum *S. Martini* intempesta nocte furtim subiuit et, securi in sacrarium compacta, pixidem argenteam et sacras in ea inuolutas hostias sacrilegis manibus subripuit et extra urbem relatas ac holoserico inuolutas, eo loci ubi nunc est monasterium et ara eius maxima ab incolis ueneratur, turpiter proiecit. Quo facto famulae duae, altera custodis, altera ciuis cuiusdam, in crastino S. Kiliani martyris, ad operas faciendas illuc perrexerunt et colligendis segetibus uacarunt. Ibi species iuuenis uenustissimi, staturae mediocris, eis oblata fuit, cuius claritate permotae illae, cum ad rem penitus cognoscendam proprius accederent et sacras hostias ibi positas esse cernerent, nec tamen tangere manibus possent, una earum ad custodem, herum suum, celeri cursu contendens, rem omnem, uti uiderat, enarrauit. Custos tacita religione perfusus et rei nouitate expugnatus, continuo parochum ecclesiae *S. Martini* ad se acciri iussum obsecrauit, ut una secum eo se conferret et accurate huius miraculi ueritatem ad liquidum explorare uellet. Ob id parochus urbe egressus, ad locum uenit et, re cognita, cum sacras hostias leuare frustra tentaret, et huius rei fama ad aures WULFINGI episcopi peruenisset, ut erat eximia pietate praeditus, ieiunio & precatione perfectus, e basilica cathedrali exiit et cum hymnis et canticis, sancta praecedente cruce, accessit ad locum, ubi proiectae fuerant hostiae et tanta eas reuerentia et deuotione excepit, ut omnes stupore et religione perculsi, statim se humi Deum collaudantes abiecerint. In huius miraculi fidem, et aeternae memoriae eius commendationem monasterium ibi constructum et nomen ei ab euentu fuit inditum. *Simon*, sacrilegus, canum latrantium facto in se impetu in itinere retentus et *Vorchemii* ex fuga retractus, per urbem uniuersam raptatus et, cruribus fractis, rotae impositus, meritas sacrilegii poenas exsoluit. *Conradus*, Burggrafius Norimbergensis, deuotionem praepositurae Babebergensi, anno adhuc quarto, decimo per se factam, renouauit. Vnde errant, qui anno 1295. eum e uita discessisse perhibent.

1314. *Monasterium ad dominicum sepulchrum ob singulare miraculum exstructum.*

uenerabilis sacramenti manifestatio.

CIIX. Eodem anno proceres imperii, contrariis motis studiis, LUDOVICUM Bauarum et FRIDERICUM Austriae ducem paribus suffragiis caesares elegerunt. Vnde bellum ciuile in octennium, donec uictus et captus est FRIDERICUS, Germaniam tenuit. Proximo anno WULFINGUS episcopus *Vdalricum*, comitem Phanebergium, consanguineum suum, ditionis in *Carinthia capitaneum* et *Griuenae* in castrum, *praefectum* ordinauit, & ducentas marcas denariorum Frisecensium pro annuo stipendio e, constituit. *Andrea*, episcopo Wirceburgensi, mortuo successit *Godefridus* comes Hoenloius.

Ludouicus Bau. et Fridericus Austr. impp. eliguntur.

1315. *Vdalricus Carinthiae capitaneus.*

Godefridus episcop. Wirceb.

CIX. Postero anno LUDOVICUS, rex, *Waschenfeldum*, hodie ditionis Babebergensis oppidum, exiguum eo tempore Conradi comitis Schlusselbergii uicum, urbis et mercatus iure donauit et habenda ea iura, quae urbs Babebergae teneret, priuilegio indulsit. Sequenti anno nouis concessionum tabulis constituit ac sub decem marcarum poena sanxit, ne quis, ad infrigendas regias huiusmodi libertates, intra dimidium milliarium uendendi uel emendi sibi licentiam assumeret.

1316. *Waschenfeld ius mercatus acquirit.*

1317.

C X. Postero anno *Otho Vngradius*, baro, *Frideburgum* castrum, ecclesiae nomine sibi pro trecentis sexaginta libris obligatum, ad manus WULFINGI episco-

1318. *Frideburgum oppignoratum Vngnadio.*

An. Ch. 1319. piscopi dimisit, qui ei rursus *Richefelsum* castrum ita assignauit, ut ad soluendam constitutam pecuniae summam singulis annis uiginti marcas ab ecclesia exigere fas esset. Pridie *idus martias* WVLFINGVS episcopus est mortuus et, ad aram *S. Cunegundis*, sepulturam accepit. *An. Ch. 1319.* *Wulfingus decedit.*

IOHANNES,

VIGESIMVS SECVNDVS EPISCOPVS BAMBERGENSIS.

CXII. Moris tum erat in ecclesia, et inde a tempore HENRICI V. imperatoris, per annos ferme ducentos obtinuerat, ut uacante sede, episcopus ex ipsius ecclesiae gremio, per legitima suffragia eligeretur, nec quisquam ad id dignitatis fastigium admitteretur, nisi quem maior pars procerum concors summae rei praeesse uoluisset. Quocirca, WVLFINGO uita functo, ecclesiae proceres in unum coierunt et, de nouo subligendo episcopo, uota contulerunt. Sed morae causam attulit duorum episcoporum, CONRADI, basilicae cathedralis et VDALRICI Schlüsselbergii, ecclesiae apud S. Stephanum praepositorum, electio et recens contra leges et inueteratam consuetudinem inducta per *Ioannem XXII.* pontificem innouatio. Hic enim ad pontificatum euectus ita nouis subinde rebus studuit, ut episcopatus simplices diuideret, diuisos in unum redigeret, abbatias transferret et, quos uellet, suo iudicio episcopos imponeret. Eo anno *Fridericus*, comes *Truhendingius* consilium retinendarum et recipiendarum ditionum coepit et, persolutis quinque marcarum argenti millibus, pro quibus easdem WVLFINGO prius obligauerat, ab *Henrico* decano et *collegio Georgiano*, ad se reuocauit. Rursus collegium ipsum et *Conradum* eius filium pro se et successoribus solenni sacrae detestationis carmine obstrinxit, ne quando aliis, quam ecclesiae et episcopo, eas ditiones et quaecunque possiderent, alia castra, oppida et praedia uenderent. Extant hac de re diplomata duo, unum *idibus decembr.* alterum *XIV. Cal. Ianuar.* Babebergae data.

Episcoporum ex ipso ecclesiae gremio electio, *ob elegentium dissidia* *labefactatur a Ioanne pontif.* *Fridericus Truhendingus ditiones suas ecclesiae oppignoratas redimit* *filiumque in ecclesiae fauorem obligat.*

CXIII. Interim *Conrado* et *Vdalrico* Romae de episcopatu contendentibus et utrisque ius suum defendentibus, accidit, ut *Conradus* praeter omnium exspectationem in fata concederet, cum paulo ante *Vdalricus* dignitate se ultro abdicasset. Itaque sequenti anno IOANNES pontifex, episcopum IOANNEM Brixiensem, *Canonum doctorem*, dedit et, ut clero pacato uti posset, parochias tributarias fecit, quod multorum in ecclesia malorum fomes extitit. Hinc, *Auentino* teste, ambitus in eum irrepsit, hospitalitas abolita et, quod in alimentum pauperum ante distributum, in luxum et pompam, ne quid dicam grauius, uerti est coeptum.

Iohannes, canonum doctor episc. Bamb. a pontifice datus, parochias tributarias facit.

CXIV. Proximo anno *Fridericus*, Burggrafius Norimbergensis, *Guteberg um*, suae ditionis illo tempore beneficium, ab omni iure feudali exemit et *Conrado*, comiti Sclusselbergio, libera conditione possidendum commisit. Postremo anno IOANNES episcopus, ad querelas *Conradi*, comitis *Vahingensis*, ob hereditatem *Godefredi*, comitis Schlusselbergii, motas, *Norimbergam* ad regium tribunal citatus, ad dicendam causam accessit. Ibi cum accusationi respondere iussus, se non nisi coram paribus curiae conueniri debere, opponeret et obiecta diserte dilueret, res inter imperii proceres ecclesiasticos et laicos, qui in conuentu iudices assidebant, legitime disceptata et ipse ab instituta actione per sententiam absolutus est. Sequenti anno *Conradus* Schlusselbergius ea bona, quae *Weizendorfi* et *Windecci* iniuste hactenus et per uim possederat, ecclesiae libere dimisit. Pridie Non. Septemb. *Godefridus*, episcopus Wirceburgensis, discessit et *Wolframus Wolfskelius* ecclesiae est praefectus.

1320. *Gutebergum a nexu feudali liberatum.* *Ioannes episc. a comite Vahingensi accusatus in comitiis Norimberg.* *ab actione absoluitur.* 1321. *Wolframus Wolfskeblius episc. Wirceb.*

CXV. Proximo anno LVDOVICVS, rex, *Ebermanstadium* uicum munire et muris ac turribus, qui ad eam diem nulli fuerunt, sepire permisit et, iure mercatus indulto, eximiis et quidem huiusmodi priuilegiis et libertatibus, quibus urbs Norimberga gauderet, ipsum sibi mercatum honestandum suscepit. Sub id tempus IOANNES episcopus *Meineccum* castrum, ab *Alberto* Vorscane acquisitum, suae ditionis ac iuris fecit. Eo anno *Wolframus Rotenhanius*, de crimine falsi accusatus, cum in iudicio coram rege respondere iure manifesto non posset, publico decreto damnatus e rebus feudalibus exutus, omni dignitate priuatus est.

1322. *Ebermenstadt moenibus et priuilegiis munitur.* *Meineccum castrum ditioni Bamb. adiectum.* *Rotenhanius ob crimen feudis et dignitatibus exuitur.*

CXVI. Qua de re IOANNES, episcopus, pincernae officium reuocatum *Othoni Aufessio*, uiro strenuo et equestri dignitate praedito, in feudum contulit

Auffessii pincernatum obtinent.

An. Ch. 1323. lit et, missis Vorchemium et Albimoeni- A um, ad uasallos eius et feudatarios, literis, serio eis praecepit, ut feuda ab eodem cognoscerent et debita officia praestarent, prout patet ex concessionum et iussionum tabulis IIX. Cal. et VI. Id. Septembr. Babebergae datis. Dum haec geruntur, LVDOVICVS, Bauariae et FRIDERICVS, Austriae dux, ad Muldorfium, et Otingam oppida, collatis signis B acriter inter se conflixerunt. Ingens eo tempore caedes facta: LVDOVICVS uictoriam obtinuit, FRIDERICVS ab equestris Franciae nobilitatis uiro, Eberhardo Masbachio, captus et ad Fridericum Burggrafium Norimbergensem adductus est, qui eum deinde ad LVDOVICVM caesarem perduxit.

Fridericus Austr. cum Ludouico Bau. praelians uincitur et capitur.

1324. CXVII. Postero anno Rotenbanum castrum, in ulteriori Baunaci ripa, non procul ab oppido Ebernensi situm, a fundamentis dirutum et, ne a quopiam in posterum instauraretur, edicto cautum. Eo anno IOANNES, episcopus, per IOANNEM, pontificem, Frisingam ad episcopatum translatus, diuturnus ibi non fuit. Obiit trigesimo quinto regiminis sui die et inter episcopos Frisingenses sepulturam accepit. Annalium priuatorum scriptores eum ad duos tantum annos Babebergae sedisse prodiderunt: sed ipsos deceptos esse, diplomata et metropolis Salisburgensis testatur, quae ad sextum usque annum pontificatum eius producunt. Quae hic obiter praemonere placuit, ne circa subsequentes aliquot episcopos, non diligenter obseruantibus et cauentibus, erroris materiam praebeant.

An. Chr. 1324. Rotenbanum castrum deletum.

Ioannes episcopatum Frising. adeptus obit.

HENRICVS,

VIGESIMVS TERTIVS EPISCOPVS BAMBERGENSIS.

CXIIX. Eodem anno HENRICVS Sternbergius, ex ordine praedicatorum doctor, haud aequis C procerum animis, per ipsum Ioannem pontificem impositus, episcopatum regendum suscepit, cui tamen ultra quadriennium non praefuit. Huius pontificatus anno secundo, qui fuit Christi 1325. FRIDERICVS Austriacus, post D perpessum triennalem custodiam, his conditionibus dimissus est, ut nomen quidem et titulum imperatoris retineret, sed nec ius imperii, neque potestatem usurparet. Interim senatus et populus Romanus ad LVDOVICVM in Germaniam misit, eumque Romam legatis ad ipsum destinatis inuitauit. Quibus rebus acceptis, LVDOVICVS E eo studiosius res Germaniae componere maturauit, quo celerius Romam perueniret. Itaque sequenti anno, conuentu principum Spiram conuocato, de suscipienda in Italiam profectione cum iis retulit et, comparatis rebus omnibus, ad iter necessariis, proximo anno, superatis alpibus, Italiam ingressus et Mediolani in aede D. Ambrosii suburbana cum F Margaretha coniuge corona ferrea decoratus est.

Henricus Sternbergius a pontifice factus episc.

1325. *Fridericus Austr. e custodia certis legibus dimissus.*

1326.

1327. *Ludouicus Mediolani cum augusta coronatur.*

CXIX. Eo anno Henricus, comes Hoenloius, consensu Elisabethae coniugis, Wernebergam castrum, Dietershemum, Sclauershemum, Dipachum, uicos, et Hasenloiuni praedium, HENRICO episcopo obtulit, ea conditione, ut ipse, dum uiueret, iis frueretur, post suum uero et coniugis obitum, hereditas eorum ad ecclesiam ueniret. Eam donationem Fridericus, comes Hoenloius, Henrici frater, ecclesiae Babebergensis decanus, literis suis confirmauit. Qua de re HENRICVS, episcopus, Henricum comitem ecclesiae praefectum instituit et Aterssium, Frideburgum, Salembergam, Hagtum, Kirchdorfium et uniuersam marchiam Osterhofianam cum singulis eorum reditibus fruendam assignauit. Postero anno IOANNES pontifex, Fridericum, landgrauium Leuchtenbergium, Langhemensem et Eberacensem monasteriorum abbatem, ecclesiae Eistadianae episcopum per uim obtrusit. Eo uero repudiato Fridericus, burggrafius Norimbergensis, episcopus constitutus fuit. Eodem anno Non. April. HENRICVS, episcopus, supremum uitae diem expleuit et ad S. Cunegundis aram sepulturam accepit.

Hoenloici comitatus expectatiua ecclesiae Bamb. offertur, ab Henrico comite, qui ideo praefectus ecclesiae constituitur.

1328. *Fridericus Leuchtenbergius obtruditur ecclesiae Eistetensi a pontifice,*

Henricus episc. obit.

WERN-

An. Ch. 1318. An. Ch. 1332.

WERNTHO,

VIGESIMVS QVARTVS EPISCOPVS BAMBERGENSIS.

CXX.

Werntho Richeneccius, pincerna, INterim clerus Babebergensis, pristinum ecclesiae decus et authoritatem restitutam, Deo gratulatus, in concilium conuenit et WERNTHONEM, pincernam *Richeneccium*, *episcopus factus* subdiaconum, ob egregiam animi indolem et summam rerum gerendarum solertiam, de more episcopum elegit. Qui statim populum de dignitatis suae pro- B uectione commonefecit, seque ad iura ex aequo moderanda et rempublicam ab onere pignorum liberandam paratum *Henrico Hohenloio praefecturam confirmat,* esse, ostendit et mox inde *Henrico* comiti Hoenloio tutelam eorum bonorum, quae praedecessor HENRICVS ei prius *eique Francoburgum redimendi potestatem largitur,* commiserat, confirmauit et *Francoburgum* castrum, pro mille quadringentis argenti marcis, a comitibus *Schaumbur-* C *gicis* redimendi potestatem fecit, ea ad- *sub certa lege* iecta lege, si uel ipse, uel *Elisabetha* coniux, infra anni spatium decederet, ut soluta per eos septingentarum marcarum summa ecclesiae accresceret et ius eius saluum fore, constitutis fideiussoribus, *Friderico*, ecclesiae decano, fratre suo, *Friderico* Truhendingo, *Godefrido* Bruneccio et *Friderico*, castellae comitibus D caueret, prout apparet ex literis *III. idus Iulias* datis Babebergae.

1319. *Otho Bosso de Griuena clientelam Bamberg. suscipit.* CXXI. Proximo inde anno *Othoni Bossoni* de *Griuena* uiginti quatuor argenti marcas, ad recuperandum *Guardiae feudum*, constituit, qui eius se castellanum, nomine bonorum, quae *Griuenae* tenebat, professus, iureiurando se illi obstrinxit et una secum filios suos, in E eius clientelam dicauit. Postero anno 1330. *Vdalricus comes Wurtemb. beneficiis affectus a Conrado Schlusselbergio.* *Conradus* comes Schlüsselbergius, *Vdalricum*, comitem Wirtenbergensem, ad se adeuntem, benigne excepit et, sumptuum onere subleuatum, maioribus subinde beneficiis affecit.

1331. *Ludouicus imp.* CXXII. Sequenti anno LVDOVICVS imperator, rex Italiae, in Germaniam reuersus, ad nouos delectus habendos F ad iustum conficiendum exercitum, in Bauariam transiit. Et proximo anno, 1332. *in comitiis Norimb.* conuentu principum *Norimbergae* celebrato, nouas tabulas ecclesiae creditorum animis intulit et obaeratam illam a *ecclesiam Bamb. a foeneratoribus liberat.* foeneratorum, tum imprimis uero Iudaeorum debitis exoluit et, libertate indulta, praecipuum eidem priuilegium dedit. *Spiram* inde accessit et, legatis urbis et Italiae principum ad se missis ordine auditis, *Carinthiae* ducatum, tum

A *Austriae* ducum titulis adscripsit et eam *Carinthiam Austriae ducum titulis inserit.* rem, multorum postea, inter LVDOVICVM imperatorem ac *Ioannem* Bohemiae regem, motuum caussam extitisse, *Nauclerus* prodidit. Cuius tamen ante *Henrici*, Carinthiae ducis, obitum titulum eum usurpasse, nusquam reperio. Eo anno tanta uini copia creuit, ut ad *uini largus prouentus.* condendum uasa non sufficerent.

CXXIII. Postero anno *Leopoldus* 1333. *Leopoldus Egloffstenius Eberacum tendens,* *Egloffstenus*, basilicae cathedralis praepositus, pridie eius dii, qui *S. Stephano*, quondam Vngariae regi, marito *Giselae*, sororis *D. Henrici* imperatoris, consecratus erat, honesto comitatu sumto, pro expediendis ecclesiae negotiis, *Eberacum* contendit. In eo itinere cum liber et ab omni metu securus ad eum locum C uenisset, quem uiam *Streziam* uocant, a *in uia Streziala hostiliter inuaditur et,* numerosa dispositorum per insidias et e densis nemorum latebris erumpentium inimicorum caterua appetitus, ita est uulneratus, ut uix manus eorum euaserit. Multi quoque e comitibus uulne- *multis iam acceptis uulneribus,* ribus affecti et uestibus ac rebus omnibus exuti sunt: et sine dubio necati fuissent, nisi omni deplorato auxilio huma- D no, imminentem pestem Deus, supplicibus ad se fusis precibus, aure bona dignatus esset. Nam cum in his constituti angustiis, se praeualentibus hostium armis superari cernerent et Deum, ut si- *mire a Deo confortatus* bi et ecclesiae mire periclitanti adesset, intimis suspiriis orarent, repente, quasi coelo auditis, nouum sibi robur accessisse senserunt et praelium, licet numero E pauciores, tanto impetu et tanta felicitate inierunt, ut uniuersos hostium cuneos dissiparint et fregerint, ac gloriose de *uictoriam de hostibus reportat:* illis triumpharint. Hanc uero uictoriam tam inopinatam, cum mirabundus spectaret *Leopoldus*, religiosa ac pia illi statim incessit opinio, eam non humano auxilio, sed praesenti *S. S. Stephani* regis, *in cuius memoriam S. S. Stephani, Henrici et Cunegundis festum* *Henrici* imperatoris et *Cunegundis* au- F gustae, ecclesiae Babebergensis fundatorum, subsidio fuisse quaesitam. Ne itaque tam celebris coelesti sanctorum confessorum praesidio parta uictoria memoria intercideret, sed ad posteros transmitteretur, communi decreto, festum eorum *XIII. Cal. Septemb.* celebra- *celebrandum indicit* ri sanxit atque, ad perennem domestici decoris prodendam memoriam, uexillum conseruandum in maiori basilica *et eleemosynas distribuendas ordinat.* posuit et annuatim uicenas libras Hallensium, inter canonicos, uicarios, religio-

An. Ch. 1333. giosos, moniales, chorales et pauperes, singulos, in caput, teruncios distribuendos ordinauit. Huius instituti celebritatem WERNTHO, episcopus, authoritate sua confirmauit et quadragenariam peccatorum remissionem laicis illis, qui noxis suis expiati, sancti illius sacris interesse solerent, in perpetuum indulsit. Haec *IX. Cal. maias* acta sunt, ut ex diplomate, a quo haec hausimus, patet. Ab illo tempore adhuc hodie, singulis annis, dies iste, in basilica cathedrali, celebratur, clero laetis uocibus, gaudeamus, concinente, Wirceburgensibus uero exequias pro defunctis celebrantibus.

cui instituto Werntho episc. quadragenariam peccatorum remissionem addit.

CXXIV. Eo anno WERNTHO, episcopus, conuentum cleri et populi *Babebergam* aduocauit. In quo inter caetera, magna animorum consensione, potestas clauium ad urbis portas et ius renouandi senatum episcopo adiudicatum. Per eosdem dies *Otho* et *Albertus*, *Ortenburgii* comites, et *Conradus* Ofenstenus, *Friderico* et *Conrado*, filiis, ac pluribus aliis enixe adiuuantibus sociis, inita aduersus WERNTHONEM, episcopum et fratrem eius, *Henricum*, Carinthiae capitaneum, conspiratione, ditionem ecclesiae per uim inuadere, oppida eius et possessiones, iuribus et priuilegiis spoliare et multis aliis uexare maleficiis, institerunt. Quibus rebus cognitis, *Henricus* urbe cum populo egressus, coniuratorum copias circumuenit et *Fridericum* Ofenstenum, Conradi filium, in potestatem suam redactum in custodiam tradidit: quae res malum inter partes incursum cumulauit, ueteribus odiis, quae extingui iam pridem, seuero legum terrore, debuerant, recenti magis suscepto nouarum factionum studio, inflammatis. Quam ob causam episcopus, frater eius et comites, antequam res ad arma deduceretur, *Albertum*, Austriae et Stiriae ducem, totius controuersiae arbitrum experiri uolentes, legatos *Greicium* ad eum miserunt et ab utraque parte petierunt, ut integram causam iudicio suo permitteret. Nec irrita eorum postulatio fuit, siquidem *Albertus*, ineunte septembri sequentis anni, diem de pace componenda indixit et, partibus ad seruandum arbitrium sacramento adactis, summa cum omnium approbatione pronunciauit. Primo *ut Villacum oppidum plenam, de integro capitalis exercendae, in castro et ciuitate, usque ad Sebachum, iurisdictionis potestatem obtineret et episcopus iudicium, consuetudine ac libera consultaque libertate, exequeretur.* Secundo: *Ut argentariam siue pecuniariam permutationem ac negotiationem, per argentarios suos, prout moris ab antiquo fuit, ibi exerceret nec comes eum in aliquo impediret.* Tertio, *ut singuli comitis homines Veldkirchi seruitia, tributa, subsidia et caetera omnia huiusmodi onera, cum reliquis ciuibus et ecclesiae hominibus, subirent nec se unquam ab eorum et uectigalium praestatione subducerent.* Quarto: *Ut Otho Weiseneccius Fischernum, liberi iuris ecclesiae uicum, per uim ab eo auersum, dimitteret et in feudum ab episcopo reciperet.* Quinto: *Comes Ofenstenus ciuibus et mercatoribus Villacensibus, merces suas, contra fas interceptas, restitueret et reliquis hominibus et incolis, in oppidis, agris et uillis, quos caedibus, incendiis, mutilatione, uulneribus aliisque grauiorum malorum detrimentis affecerat, satisfaceret, nec eos ad terrestre iter, per ditionem suam faciendum et saluum conductum accipiendum, promissa securitate compelleret.* Sexto: *Ut Werntho episcopus Fridericum Ofenstenum, e carcere liberatum, restitueret et partes pacem inter se haberent. Si uero pars alteram armis denuo infestare praesumeret, aduersus eam ipse dux Albertus et Otho frater eius, cum Henrico, Carinthiae duce, suppetias ferrent et causam ecclesiae defendendam susciperent.* Huius pactionis tabulae *IIX. idus septembris* Grecii datae sunt.

Potestas clauium urbis et renouandi senatum episcopo Bamb. indulta.

Comites Ortenburgii, cum sociis ditionem Bamberg. populabundi inuadentes, circumueniuntur ab Henrico, Wernthonis fratre: est, Wernthonis episc. prudentia, per arbitrum pax conciliatur, 1334. cuius pactum primum, secundum, tertium, quartum, quintum, sextum.

CXXV. Eodem anno Albertus et Otho Austriae et Stiriae duces, *XV. Cal. Octobris*, WERNTHONEM, episcopum, imperii principem, ad ineundam secum amicitiam et restituendas res prouinciarum, domesticis bellis attenuatas, *Greicium* ad se uocarunt et foedus cum eo sanxerunt, in quo, *se rebus ecclesiae, in Carinthia, Stiria et Austria, pro opibus affuturos, amicos pro amicis, hostes pro hostibus habituros et, si ita dederit, se ad liberandum occursuros*, iuramento promiserunt. Ibi literas quoque dederunt, quibus, *si, Henrico, Carinthiae duce, mortuo, eius ditionis hereditatem, quemadmodum spes erat, accepissent, se adempta ecclesiae loca, episcopo et successoribus eius, non solum tradituros, sed etiam in omnibus iuribus suis et possessionibus defensuros*, sese deuinxerunt, atque ita per praesentem scribam referre in tabulas iusserunt.

Austriae et Stiriae ducum foedus cum Werntho pactum.

CXXVI. Anno 1335. WERNTHO episcopus, saeuum morbum nactus, mortem oppetiit, anno regiminis sui octauo, sepultus ante aram *S. Catharinae.* Quod idcirco hic admonere uolui, ut earum rerum, quae mox dicentur et annalium priuatorum scriptoris error notaretur, qui electiones episcoporum et obitus annos imprudentius et inordinatius afferre, nec sibi ipsi constare solent. Quod qui non animaduertit, maximis se erroribus in subducendis et computandis sequentium annorum erroribus inuoluet.

Werntho episcop. decedit.

LEO-

LEOPOLDVS.

VIGESIMVS QVINTVS EPISCOPVS BAMBERGENSIS.

CXXVII.

LEOPOLDVS *Egloffstenus*, ecclesiae praepositus et festi *S. Stephani*, Vngariae regis, conditor, ad episcopalem dignitatem euectus, opera pacis, quorum studiosissimus fuit, moliri perrexit et eo ipso anno, *Theyssenordum* castrum ac uicos ad id pertinentes. *Mideldenzum*, *Popenzum* et *Diechenansdorfium*, cum omnibus eorum possessionibus, pro quingentis argenti libris, ab *Eberbardo* et *Conrado* fratribus a *Kozau*, emtionis titulo comparauit et sui iuris effecit. Et quoniam BENEDICTVS, pontifex, Galliam decessorum suorum exemplo incoleret, legatum *Fridericum*, comitem Hoënloium, ecclesiae decanum, *Auinionem*, ad eum, pro sua confirmatione misit. Quo etiam tempore *Ludouicus* imperator, *Rudolphum*, praepositum Augustanum et *Marquardum Randeccium*, praepositum et canonicum Babebergensem, cum duobus comitibus *Otingensibus*, ad ipsum destinauit. Pontifex, pro ea animi benignitate, qua erga LEOPOLDVM affectus erat, facile postulatis annuit, et sequenti anno tales ad eum literas dedit: *Benedictus episcopus etc.* Ex quo apparet Leopoldum non anno abhinc tertio, ut perperam annorum compilator habet, sed anno praecedenti, *Werntheni* defuncto suffectum, cum *Platina* et *Nauclero* testibus, BENEDICTVS *Ioanni XXII.* pontifici anno 1334. mortuo, die decimo sexto post, in pontificatu subrogatus sit et annus eius secundus in praesentem annum incidat.

Leopoldus Egloffstenus Theyssenordum castrum emit

et Fridericum Hoenloium mittit Auenionem ad pontificem,

pro obtinenda confirmatione.

1336.

1337. CXXVIII. Proximo anno *Leopoldus* Albertum, Goriciae et Tirolis comitem, Aquileiensem, Brixiensis et Tridentinae basilicarum aduocatum et masculos eius heredes, ecclesiae beneficiarios instituit et iisdem *Neohusium*, in Busterthal, prope Brauneccium et cetera bona et praedia, quae *Milebaci*, *Garci* et apud *S. Georgium*, ex obitu *Uldarici*, comitis *Truferfensis* sibi et ecclesiae relicti fuerunt, indulsit.

Albertum Goriciae et Tyrolis comitem beneficiarium ecclesiae efficit.

1338. CXXIX. Postero anno LVDOVICVS imperator conuentum imperii principum *Francofordiae* celebrauit, in quo de imperatoris potestate et pontificia authoritate uarie fuit disceptatum. Hinc *Leopoldus Babenburgius*, decretorum doctor, ecclesiae Babebergensis canonicus occasionem nactus, in eam rem insigne opusculum, de iure regni et *imperii* edidit, et *Balduino*, archiepiscopo Treuirensi, inscripsit.

In comitiis Francofordensibus de iure regni disputatum.

CXXX. Sequenti anno *Waltherus* et *Henricus*, cum *Conrado* et *Ioanne* fratribus et caeteris nobilibus, de castro bellimontis duas tertias de castro *Gryphonis Saxi*, pro mille argenti libris, *Leopoldo*, episcopo, uendiderunt et eadem rursus beneficiario iure receperunt, iurantes, *se in omnibus bellis et necessitatibus*, *ad defendendam ecclesiam*, *affuturos et operam daturos*, *ut id castrum ecclesiae et eius hominibus*, *in perpetuum pateret et tutum praeberet receptum.* Eo anno tanta *locustarum* multitudo fuit, ut instar nubium solis lucem adimerent et Bambergae sata uineasque, faeda populatione uastarent, quas maxima alimentorum omnium difficultas est consecuta.

1339. *Grynhenstein. ecclesiae Bamb clientelae subiicitur.*

Locustae.

CXXXI. Proximo anno *Godefridus*, comes Hoënloius, cognomento *Bruneccius*, *Marolstenum* castrum et curiam *Grunlacensem* in orbe Norico positum, cum omnibus iuribus, prouentibus et emolumentis, quae successione soceri sibi contigerant, LEOPOLDO, episcopo, pro quatuor librarum argenti millibus, uendidit. His accessit *Regensbergum*, *Subrebacum* et *Hochrostadum*, quae comiti oppignorata erant, quorum omnium possessiones, eo mortuo, ad ecclesiam redierunt. Receperat non ita pridem, ut diximus, *Albertus*, Austriae et Stiriae dux, si *Henrici*, Carinthiae ducis, hereditate potiretur, se facturum, ut ablata omnia ecclesiae bona restituerentur, et uniuersa eius ditio in possessione uel armis uel authoritate defenderetur. Huius uoti memor et a *Friderico*, rege Romanorum electo et *Othone*, fratribus, in ultimo mortis articulo constitutis, edoctus, postero anno *Mauterburgum*, in Stiria oppidum et castrum, a maioribus suis per uim ab ecclesia abstractum, restituit et tutam ei possessionem, pro se, *Friderico* et *Leopoldo* fratribus et omnibus eorum successoribus, literis firmauit. Eae literae *XIII. Cal. Decemb.* Viennae datae sunt. Per eosdem dies Catharina *Zolneriana*, gentis et familiae *Tiliorum*, ui tacitae religionis perculsa, monasterium *uirginum ad S. Claram*, propria pecunia aedificauit ibique, monastico ornatu assumpto, prima congregatis in uitae com-

Marolstein. 1340. *uenditum ecclesiae*

item Regensberg. Subrebacum et Hochrostadum

Albertus Austriae et Stiriae dux uotum expleturus

1341. *Mauterburgum restituit ecclesiae.*

Catharina Zolneria monasterii S. Clarae conditrix.

An. Ch. 1341. et prima abbatissa. communionem uirginibus abbatissa A praefuit.

1342. *Castrum Stein nexu fidelitatis iungitur ecclesiae Bamberg.* CXXXI. Sequenti anno, *Fridericus* et *Heilmannus*, Hirsdorfii fratres, castrum, in finibus ecclesiae, ad *Scorgastum* mercatum positum, condiderunt, idque ad saxum appellatum, LEOPOLDO, episcopo, ea ratione subiecerunt, ut aduersus latrocinia et caeteros hostiles impetus praesidium esset et, si B quis bellum suscipere uel fines ecclesiae per uim populabundus intrare uellet, se accursuros et ei, tanquam domino suo, debita seruitia et obsequia praestituros.

similiter et castrum belli montis. Sub id quoque tempus ea *castri belli montis* pars, quam *Henricus Schlusselburgius*, pater, et eius filii, *Fridericus* et *Henricus* habebant, ad ecclesiae possessiones accessit atque iidem in ecclesiae clientelam dicantes simili modo episcopo LEOPOLDO deuinxerunt.

Leopoldus episc. ualetudinarius CXXXII. Per eosdem dies, cum LEOPOLDVS, episcopus, graui saepe ualetudine tentari coepisset, testamentum condidit, in quo thesaurum suum, magna ex parte ex uestibus aliaque supellectili pretiosa constantem, pii muneris loco, maiori basilicae legauit et, ut dies obitus eius septimus et trigesimus in singulis ecclesiis et monasteriis annuatim sacra ceremonia in perpetuum celebraretur, constituit et *decem libras* quotannis, stipendii nomine inter canonicos, uicarios, religiosos, sanctimoniales et pauperes, distribuendas ordinauit. *An. Ch. 1345. supellectilem suam legat basilicae maiori sub lege habendi anniuersarii, una cum 10 libris argenti quotannis distribuendis.* Haec cum in summa animi tranquillitate peregit LEOPOLDVS, subito morbo correptus laborare coepit, quo etiam *V. Cal. Iulias* anni insequentis extinctus est. Sepultus in *Choro S. Petri*, ante aditum, ad latus sacristiae minoris.

CXXXIII. Proximo anno LVDOVICVS C imperator *Augustensem* et *Babebergensem* praepositos, pro sua absolutione ad CLEMENTEM, pontificem, misit, qui, cum reuertentes iniquissima retulissent, conuentum *Francofordiam* indixit, in quo ad principes et ordines imperii postulata pontificis retulit. *Ludouicus imp. iniquitatem pontificis proponit conuentui Francofordensi.*

FRIDERICVS.

VIGESIMVS SEXTVS EPISCOPVS BAMBERGENSIS.

CXXXIV.

1344. *Fridericus Hoenloius episc.* POstero anno, qui fuit millesimus trecentesimus quadragesimus quartus, ecclesiae proceres frequentes conuenerunt et concordibus animis decanum suum, FRIDERICVM, *comitem Hoenloium*, episcopum delegerunt, qui altero statim post electionem anno in *Carinthiam* iter instituit. Per *Bauariam* degressus in *Altachium* monasterium processit et *Petro*, eius loci abbati, super ea re aditus, regalia praediorum, concessit recepto pri E us ab eo iuramento, in haec uerba dato. *Petrus* &c. *Carinthiae abbates inuestit.* Altachio inde profectus *Aspachum* adiit et pari ratione *Vdalricum*, abbatem, de temporalibus illius coenobii inuestiuit, qui in hanc sententiam se obligauit. *Vdalricus* &c.

CXXXV. Interim CLEMENS, pontifex, in BENEDICTI demortui locum subrogatus, praedecessoris sui IOANNIS F XXII. pontificis decreta renouare aggressus, sequenti anno, solennem in LVDOVICVM caesarem detestationem expromsit et communione piorum submotum, schismaticum eum et haereticum pronunciauit et principes electores, ut alium in eius locum eligerent, literis est hortatus. *1345. Ludouicus imp. ut haereticus excommunicatur.* Qua de re *Gerlacus, Moguntinus*, Balduinus *Treuirensis* et Metromus, *Coloniensis* episcopi, Rudolphus, *Saxoniae dux*, et Ioannes, *Bohemiae rex, Reesi*, in uilla dioecefeos Treuirensis, conuenerunt et CAROLVM, D *Meraniae marchionem*, *Ioannis*, Bohemiae regis filium, Germaniae regem, aduersus LVDOVICVM designarunt: qui tamen illo uiuo regnum capescere non fuit ausus, nisi quod episcopos et principes largitionibus et muneribus in rem suam perducere et familiares reddere tentauit. *Carolus IV. rex electus largitionibus sibi deuincit principes, praesertim Fridericum.* Ea ratione FRIDERICO, episcopo, sibi deuincto, munus honorarium, *sex millium marcarum* argenti et *septem millium librarum Hallensium* constituit, et eius rei gratia *Putamen*, apud Moguntinum et Oppenhemium ad Rhenum oppida, et certos quosdam alios cameræ suae reditus, oppignorauit.

CXXXVI. Proximo anno *Babebergae* tumultus excitatus, in quo multi ciues trucidati fuerunt. *Bambergensium tumultus 1346.* LVDOVICVS, equi saltu excussus, inter uenandum in fata concessit et *Meraci*, in aede *S. Dei genitricis*, sepultus fuit. Eius nece audita, imperii proceres electione CAROLI reprobata, Edmundum Angliae regem et, cum is recusasset, FRIDERICVM, Misniae marchionem, *Friderici admorsi* filium, LVDOVICI caesaris generum et, hoc etiam recusante, GVNTHERVM, comitem Schwarzburgicum, elegerunt, *Caroli IV. anticaesares.*

An. Ch. 1346.

gerunt. Quorum tamen electione minime deterritus, recipiendis in fidem oppidis et hominibus uacauit et, praeter alias imperii ciuitates, *Norimbergam* quoque sacramentum dicere iussit, ex qua re grauis inter senatum et ciues fuit orta seditio. Tribuni ciuium senatum ex insidiis omnino tollere et nouum suo iudicio instituere, decreuerunt. Ea autem re per *iudicem clancularium* decreta, senatus ex urbe fugiens, *Hardeccum*, in oppidum uicinum ad comitem secessit et CAROLVM in auxilium euocauit. Qui paulo post urbem obsessam et captam ad obedientiam reduxit et, nouo senatu remoto ac uetere constituto, quaestiones de seditionis authoribus habuit, tribuum iura sustulit et nouas *laniis*, qui cum senatu parti suae studuerant, libertates indulsit.

Noribergensium homagium Carolo IV. imp. praestitum tumultum causatur.

Carolus Norimbergam capit senatum restituit, et lanios quosdam priuilegiis ornat.

1347. CXXXVIII. His actis CAROLVS, sequenti anno, cum FRIDERICO, episcopo, *Basileam* processit. Manente autem in ea adhuc urbe sacrorum interdicto, ciues eum nonnisi sacris restitutis recipere uoluerunt. Tum *Marquardus Randeccius*, ecclesiae Bambergensis praepositus, legatus, super execrationum absolutione, ad pontificem missus, *Auenionem* uenit et literas, FRIDERICO, episcopo, commissario ad eam rem destinato, exhibuit, quarum formula, ut eam Nauclerus in chronicam suam retulit, haec fuit; *Cum multi contra processus et sententias Ioannis papae agentes etc.* His literis obediturus FRIDERICVS episcopus, ciuitatem adiuit et cum eius praetoribus, in conciliis generalibus, diu contendit et, ut, se praeceptis super hac re suis obsecuturos, iurarent, precibus institit. Sed cum concordes ad unum omnes responderent, abs se in seruanda fide perperam nihil actum, nec se propterea errorem in ea re agnituros, in qua bonorum uirorum officio essent functi: *Conradus Berenfelsius*, consul, coram rege et ceteris omnibus principibus processit et his uerbis appellauit FRIDERICVM, episcopum; *domine Bambergensis*, inquit, *sciatis quod nec fateri, nec condere uolumus, quod dominus noster Ludouicus etc.* Quibus peractis, ciuibus, interdicto per *Fridericum* episcopum exempto, diuina officia restituta fuerunt, Basilea deinde, cum CAROLO per Rhenum *Wormaciam* descendit, ubi, propter subitos excitatos tumultus, ciues sine ulla delictorum confessione anathemate absoluit.

Basilienses sacris interdicti, rogante Carolo imp. per Fridericum episc. cui imperatoris nomine fidem iurarunt, absoluuntur.

Wormatiensium fata similia.

CXXXIX. Eodem anno illustris et uetusta comitum *Schlüsselbergiorum* familia, in *Conrado*, sine uirili stirpe absumpto, defecit. Eius castra, oppida et possessiones, quas ad Vesuntem amnem et in aliis locis habuit, a *Babebergensi* et *Wirceburgensi* episcopis, Ioanne et Alberto, *Burggrafiis Norimbergensibus*, uarie discerpta fuerunt: *Nideccum*, *Vueschenfeldum*, *Ebermanstadium*, *Genssenbergum*, castri *Bellimontis* et *Gryphonis Saxi* partem, *Roteccum*, *Oberdorfium*, *Biberbacum*, *Bezensteni medietatem*, ius pignoris apud *Nebosium* et caetera omnia, quae ultra et citra Regnesum possidet, emptionis et hereditatis nomine, FRIDERICVM episcopum attigisse, patet ex diplomate, *VIII. idus maias* Babebergae dato. Ita *Sluslauium* monasterium oppidi Schlüsselfeldensis et *Tungfeldi* castri medietas peruenit.

Gentis Schlusselbergiae expirantis hereditas A. Ch. 1347. *Babebergensi et Wirceburgensi ecclesiis, ut et Burggrafiis Norimb. euenit. Babebergensis portio.*

CXXXIX. Eo anno *Villaccum*, praecipuum ecclesiae in *Carinthia* oppidum ui aquarum absorptum: eius vero rei haec fuit occasio. Ingens saxorum moles, per decliuia, ex altis montibus, inter *Gellauer* et Drauum, cum summo impetu descendit et amnibus ruentibus ita se obiecit, ut refluentibus undis, non ualles solum in stagnum conuersae, uiae itineraque confusa, sed etiam tecta subruta et moenia funditus disiecta atque homines passim, pecudesque nullo discrimine perierint. Sub id tempus tanta pestilentiae lues orbem afflixit, quanta uix ulla hominum aut literarum memoria prodidit. Causa in *Iudaeos* translata, quos ueneno fontes infecisse suspicio erat: unde concitato in eos tumultu, per *Sueuiam*, *Franciam* totamque reliquam Germaniam, misere passim trucidati, igne *cremati* eorumque bona direpta fuerunt.

Villacum undis mergitur. *Saeua pestis* *Iudaeis imputatur, qui ideo dira perpetiuntur.*

CXLI. Proximo anno *Elisabetha*, monasterii apud *St. Theodorum* abbatissa, *Fridericum* episcopum, querelis onerauit et de, *Eccardo Schefstallo*, quod in monasterii bona inuasisset, expostulauit. Eam controuersiam *Henricus* comes Truchendingius, cuius is beneficiarius erat, ab episcopo, nunciis literisque missis admonitus, cognoscendum suscepit et, iudicio dato, per nobilium suorum sententiam diiudicauit. Postero anno CAROLVS, cum *Anna* coniuge sua, *Bonnae* per archiepiscopum Coloniensem consecratus, sequenti anno *Ludouicum*, Bauariae ducem, LVDOVICI caesaris filium, in marchiam Brandeburgensem restituit, qui ei rursus *lanceam*, *claues*, *partem crucis* et alia insignia imperialia, ab imperatore relicta, gratitudinis causa tradidit.

1348. *Abbatissae S. Theodori querelae diiudicantur,*
1349. *Carolus cum augusta coronatur.*
1350. *Ludouicus in marchionatum Brandenburg. restituitur* *imperii insignia tradit Carolo imp.*

CXLII. Sequenti anno FRIDERICVS, episcopus, *Planckensteinum*, castrum, pignorum uinculis obstrictum, ab *Hermanno*, co-

1351. *Planckenstein redimitum ecclesiae accedit.*

An. Ch. 1351. comite Bichlingo, Carinthiorum comitum Schlusselbergii genere, *quatuor millium librarum pretio* oppignoratum, liberauit et ad ecclesiae possessionem A adiecit. Ad *VII. Cal. Ianuar.* FRIDERICVS, episcopus est mortuus et ante aram *S. Barbarae* sepulturam accepit. An. Ch. 1351. *Fridericus episc. obit.*

LEOPOLDVS,

VIGESIMVS SEPTIMVS EPISCOPUS BAMBERGENSIS.

CXLIII.

Leopoldus Bebenburgius, decretorum, doctor, POst FRIDERICI luctum et peractis exequiis, proximo ineunte anno LEOPOLDVS Bebenburgius decretorum doctor, magno procerum consensu, episcopatum iniuit et, post fidem a ciuibus receptam, 1352. *Auinionem* in Galliam, pro sua confirmatione, contendit, ubi consecrationem *consecratur a papa.* ab INNOCENTIO VI. solenni ceremo- C nia accepit. Inde domum regressus, liberiori animo pacis praeclara opera coepit: et postero anno opus insigne 1353. *Templum S. Martini in Vorcheim in decanatum euehitur* molitus est, quippe templum *S. Martini*, Vorchemii in oppido uetustum, ad ecclesiam collegiatam canonicorum Augustinianorum euexit, et praepositurae ac decanatus dignitate cohonestauit. Extant adhuc illae tabulae, in haec uer- D ba conscriptae: *Nos Leopoldus etc.* Eodem anno CAROLVS rex, LEOPOLDO, episcopo, nouum in urbe sua ius *Ius monetae Bambergae concessum.* cudendae monetae concessit. Habentur ea de re diplomata, unum *Nonas Ianuar.* Moguntiae, alterum *pridie idus Aprilis* Norimbergae datum.

1354. *Albertus episc.* CXLIV. Sequenti anno *Albertus*, episcopus Wirceburgensis, effera ciuium E suorum rebellione offensus, *Wirceburgum*, exercitu admoto, obsidione circumdedit et, uitibus ac arboribus caesis, *de agri Wirceb. uastatione* omnia foeda passim populatione uastare instituit. Id uero, quia contra pacis tabulas, superioribus annis, ut diximus, constitutas et a CAROLO instauratas, fieri uidebatur, LEOPOLDVS, episcopus, et caeteri Franciae proceres ac socii foederis, obsidionem soluere mo- *accusatus, absoluitur.* nuerunt et, cum nihil proficerent, re- F um postularunt. Ea autem res postea *Carolus IV. cum augusta* per CAROLVM transacta et omnis culpa condonata fuit. Per eosdem dies CAROLVS cum ANNA, coniuge sua, ad accipienda augustalia insignia, in Italiam *Mediolani et Romae coronatur.* processit et Mediolani corona *ferrea*, Romae deinde *aurea* decoratus fuit. G

1356. *In comitiis Norimb.* CXLV. Proximo inde anno conuentum *Norimbergae* frequentissimum habuit, in quo, praesentibus et suffragantibus omnibus imperii ordinibus, auream bul- *aurea bulla conditur.* lam, quam alio nomine *legem Carolinam* dicimus, publicauit. Continet autem ea lex, morem et ritus, in imperatoris electi- B onem necessarios, et quo pacto cuiusque ordinis dignitas conseruanda sit. Postero anno, LEOPOLDO, episcopo, telonium apud *Cronacum* oppidum constituendi ius concessit. Et sequenti anno eccle- 1357. *Telonium Cronacense Leopoldo permissum.* siam ab omnibus *Iudaeorum* debitis ex- 1358. soluit et fideiussoribus liberationem a sacramento, quo se nomine eiusdem astrinxerunt, indulsit.

CXLVI. Proximo deinde anno *Moguntiam* profectus, in praesentia *Moguntini*, *Coloniensis* et *Treuirensis*, ar- 1359. chiepiscoporum, *Saxoniae* et *Bauariae* ducum, legatum, quem pontifex pro subsidio camerae miserat, audiuit. Erat *Carolus imp. luxus clericalis impatiens.* eidem animus seueritatis et ingenii paulo acrioris, aduersus ambitionem et luxum clericorum. Itaque cum ibi, *Nau-* D *clero* teste, quendam ecclesiae Moguntinensis canonicum, *Cunonem Filechtenum*, cum caputio pretioso ex auro, aureis sericis ligaturis consuto, uideret, id sibi porrigi iussit et suo capiti, suum uero uilius capiti *Cunonis* imposuit et, conuersus ad principes dixit, *an non in caputio Cunonis militi quam clerico sum similior?* Deinde reddito Cunoni caputio, Mo- E guntinum hortatus est, *domine archiepiscope*, inquiens, *praecipimus uobis, ut pro ea fidelitate, qua nobis astringimini, reformetis clerum uestrum: alioquin nos, assentiente pontifice, beneficia in alios usus honestos conuertemus.*

CXLVII. Postero anno LEOPOLDVS, 1360. episcopus, nouum exactionis genus ciuibus suis imposuit et, ut de quolibet F dolio cuiuslibet generis potus, *uenalis urna*, et de qualibet urna, *mensura unciaria*, per urbem uniuersam deinceps praestarentur, impetrauit. Id edictum CAROLVS litteris confirmauit. Caeterum de FRIDERICO, episcopo, non ita pridem retulimus, quod is, ex obitu *Conradi Schlusselbergii* comitis emtionis et hereditatis titulo, *Nideccum*, *Waschen-* G *feldum*, *Ebermanstadium*, *Senfftenbergum* et nonnulla alia castra et praedia, comparauerit et ad ecclesiae possessiones adiunxerit. Cum uero non haberet, unde constitutam pecuniae summam persolueret, regno *Bohemiae* et eius regi, CAROLO imperatori, eam *Veldensis nemoris* partem, quae uersus *Sulzbacum*, op-

An. Ch. 1360. oppidum, ultra Pegnesum amnem situm erat, pro *duobus sexagenarum millibus* uendidit et de terminis ita conuenit, ut *Pegnesus* fines inter se terminaret. Ad *XI. Calend. Ianuarias* anni insequentis idem LEOPOLDVS episcopus, *Erlangum* uicum, CAROLO et Bohemiae, certo pecuniae numero accepto, uendidit, ea tamen adiecta lege, ut finibus uici diuenditi contentus, nullum unquam, praeter id quod praediis et eorum possessionibus competebat, sibi ius assumeret.

1361. Erlangum Carolo imp. uenditur.

1362. fames et pestis. Altare S. Laurentii extructum.

CLXIIX. Proximo anno annonae inopia et morborum ui grauissime laboratum. Sub id tempus LEOPOLDVS aram S. Laurentii, martyris, construxit et ornauit. Postero anno CAROLVS, conuentu nonnullorum episcoporum et principum *Norimbergae* coacto, *Fridericum* Burggrafium Norimbergensem, in ordinem principum imperii prouexit. LEOPOLDVS, saeuo morbi dolore confectus, exeunte anno uita excessit, uir inter primates ecclesiae principes, propter eximiam doctrinam et caeteras eius uirtutes, merito numerandus. Scripta eius plura commemorantur: et inter haec praedicatur opusculum *de iure regni et imperii Romani*, Balduino, archiepiscopo Treuirensi, ut superius diximus, inscriptum. Extat adhuc etiam alius libellus, *de zelo Christianae religionis Germaniae principum*, Rudolpho Saxoniae duci dicatus.

An. Ch. 1362. 1363. Fridericus, Burggrafius Norimb. in principum ordinem cooptatur. Leopoldi obitus, elogia, et scripta.

FRIDERICVS,
VIGESIMVS OCTAVVS EPISCOPVS BAMBERGENSIS.

Friderici episc. ortus et mores.

CXLIX.

LEOPOLDO, mortuo et in *Choro S. Petri* sepulto, FRIDERICVS, *comes Truhendingius*, patre *Friderico*, matre uero *Elisabetha*, Hennebergia, natus, uir mitis, humilis et benignus, magno animorum consensu, episcopus proclamatus. Qui, ut belli causam pacis cupidus non quaesiuit, sic nouis ecclesiam beneficiis afficere et maxima pietatis suae monumenta edere perrexit. Aram *S. Mathiae apostoli*, a se fundatam, magnificis opibus cumulauit; et sequenti anno *Bischoueshemum*, castrum et uicum, prope *Zilanum* oppidum, amplioris tituli ad ecclesiae possessiones adiectum, Henrico comiti Truhendingio, fratri suo, *in Guardiae* feudum concessit.

Bischofsheim in feudum Guardiae conceditur.

ecclesiae Bamberg. libertatem Carolus imp. adimere satagens,

CL. Fuerat hactenus ecclesia Babebergensis ex S. HENRICI imperatoris constitutione libera, nec ulli antistiti aut metropolitano, sed uni summo pontifici Romano subiecta. Quod ubi CAROLVS imperator rescIuit, priuati commodi studium in id adhibuit et apud VRBANVM pontificem precibus institit, ut eadem, cum *Ratisbonensi* et *Misnensi* episcopatibus, Ioanni, episcopo *Pragensi*, tanquam legato apostolico, subiiceretur. His delatis ad se supplicationibus inclinatus pontifex, Caroli quidem in ea re uoluntatem facere coepit et proximo anno, ex patrum omnium authoritate, mandatum Friderico edidit, in haec uerba: *Quare fraternitati suae per apostolica scripta mandamus &c.* Caeterum FRIDERICVS, his pontificis minis et literis minime exterritus, ius ecclesiae fortiter propugnauit. Idem fecit *Ratisbonensis* et *Misnensis* episcopus et, ad retinendam libertatem pristinam, pro sua quisque parte adeo laborauit, ut eam amplius nemo mutare cogitaret. Per eosdem dies CAROLVS *Pristadium*, *Hodingsfeldum* et *Meinbernam* sibi et Bohemiae regi subiecit et *Schwinfordiam*, superioribus diebus in potestatem suam redactam, a Rabano episcopo Eistadiano in feudum recepit. Postero anno FRIDERICVS, senio et uiribus exhaustus, *XIV. Cal. Iunias*, uitam amisit et, ante *S. Mathiae apostoli aram*, a se fundatam, sepultus est.

1365. pontificis consensum impetrat, ast Fridericum episc. aduersantem habet.

1366. Fridericus episcop. obit.

LVDOVICVS,
VIGESIMVS NONVS EPISCOPVS BAMBERGENSIS.

Ludouicus, Thuringiae Landgrafius et Misniae marchio.

CLI.

FRIDERICO mortuo, LVDOVICVS, *prouincialis Thuringiae comes, Misniae marchio, episcopus Halberstadiensis*, a Carolo successor datus est et in die *S. S. Felicis et Adaucti*, Babebergam comitatu splendidissimo ingressus. Post mensem a mor-

A. Ch. 1366. te FRIDERICI tertium, episcopatum summis eorum studiis iniuit. *Cranzius lib. 9. Metropolis*, Halberstadiorum statum Moguntiam ad archiepiscopatum translatum scribit: sed contrarium tenet translationis instrumentum, quod commutationem anno demum millesimo trecentesimo septuagesimo quarto contigisse prodit.

Halberstadiensis episcopatus Moguntino subiectus.

1367. CLII. Proximo anno FRIDERICUS, dux Teccensis, *Conradi* comitis *Schlusselburgii* ditionis et hereditatis diuisionem magno dolore ferens, nihil sibi praetermittendum ratus, quod ad eam recuperandum pertinet et, cum a LVDOVICO, episcopo, nihil obtinere posset, regium tribunal accessit et *Norimbergae*, coram *Burckardo*, burggrafio Magdeburgensi, comite *Hardeccio*, iudicii curiae regiae praeside, querelas suas proposuit, quibus *Neideccum, Ebermanstadium, Wasebenfeldum, Rabenstenum, Senftenbergium, Bellimontem, Odelsdorfum, Türfeldum*, et *Schlüsselfeldum*, castra et oppida, in disceptationem adduxit et, ea sibi iure hereditatis deberi, grauissime contendit. Quo facto, de iure ecclesiae cognitum, quod ille dux sibi uendicabat: idque legitimis rationibus probatum, ad LVDOVICVM pertinere, ex iudicum sententia pronunciatum.

Fridericus, dux Teccensis contra Ludouicum episc. hereditatis petitionem instituit.

1368. CLIII. Proximo anno LVDOVICVS *Conrado*, comiti Hoenloio, cognomine Brunneccio, *Reubelsbergam* castrum, *Badelshemum, Burgrodum, Biberernam*, et *Bachium* uicos, iure beneficiario contulit. Et sequenti anno CAROLVM, imperatorem, Babebergam ad se adeuntem, uenerabundus excepit et ab eo confirmationem priuilegiorum ueterum impetrauit. Inde in *Franciam* progressus CAROLVS, proximo anno *Hedingsfeldum* conuentum nonnullorum principum egit. In eo conuentu lis inter *Gerlacum*, archiepiscopum *Moguntinum* et *Albertum*, episcopum *Wirceburgensem*, composita et *Eberhardus*, comes Werthemius, ad dirimendas lites nouas arbiter inter utrumque datus est, praesentibus Ioanne, *Pragensi*, Ludouico *Babebergensi*, Lamberto *Spirensi*, episcopis, Ludouico *comite palatino* Rheni, Alberto *Saxoniae duce*, Friderico, *Misniae marchione*, Friderico *burggrafio Norimbergensi*, Ioanne, *comite Nassouiensi* et Philippo Bicenbachio, *ordinis Teutonici Magistro*.

Conradus Hoenloius beneficiis inuestitur a Ludouico episc.

1369. Carolus IV. imp. priuilegia Bamberg. confirmat.

1370. Comitia particularia celebrat, in quibus lis inter Bambergensem et Wirceburgensem episc. per arbitrum sopitur

A. Ch. 1370. Per eosdem dies electio WENCESLAI regis, quem principes electores, laborantibus pro eodem pontifice et Cardinalibus, uix aegre tandem comprobauerunt, confirmata. Carolus singulis eorum, si filius imperii corona decoraretur, singula *centena millia* aureorum se daturum ostenderat, pro quibus tamen deinde telonia, oppida et alia imperialia iura, loco pignoris obligasse dicitur.

Wenceslai regis electionem aegre impetrat, effusis suis largitionibus.

1371. CLIV. Proximo inde anno LVDOVICO priuilegium indulsit, eoque statuit, ne ecclesiae homines et eorum bona ad alia iudicia, tum uero imprimis ad oppidi *Sulzbacensis* forum, a quopiam, quocunque nomine trahi possent, sed ab eius in perpetuum ditione exempti, uetere regum et imperatorum libertatis munere gauderent. Sequenti anno ecclesiae Wirceburgensis proceres, deductis in diuersa sententiis, duos, *Albertum*, Hennebergium, praepositum et *Witichonem*, ecclesiae Babebergensis decanum, episcopos designarunt. *Albertus* a sex tantum et quidem potioribus delectus, statim ciues in clientelam suam recepit: *Witicho* a caeteris omnibus ad ecclesiae gubernationem uocatus, *Auinionem* ad pontificem profectus est, experiri cupiens, utri episcopatus conueniret. Ibi, *Gerbardo*, comite Swarzenburgio, episcopo Naumburgano a ciuibus pulso, ius suum cessit et ipse in eius locum *Naumburgi*, Gerhardus uero *Wirceburgi* episcopus per pontificem constitutus fuit.

Ludovico episc. priuilegium de non euocandis subditis concedit.

1372. Wirceburgensium discors electio

Witicho maiora uota nactus,

Gerhardo episc. Numburg. ius suum cedit.

1373. CLV. Sequenti anno LVDOVICVS tumulum S.S. coniugum clatris circumdatum sepsit: quas tamen *Georgius*, baro Limburgius, postea diruit et nouas aliis firmiores restituit. Sub id tempus LVDOVICVS, excelsioris dignitatis cupidus, episcopatum suum deserere et *Moguntinam* ecclesiam, per eosdem dies uacantem, fauore CAROLI sibi subiicere statuit atque ea de re in *Galliam* ad pontificem profectus, eius subiectionem obtinuit. Cum uero chorearum quam sacrorum studiosior esset, a nimia saltandi leuitate *saltarelli* nomen adeptus est et tandem inter choreas, miserabili casu collisus, uitam finiit, ut prolixe scribit *lib. 10. Metropolis* suae *Crancius*, et nos inferius pro occasione latius dicemus.

Sepulchrum S.S. coniugum clathris circum datum.

Ludovicus archiepiscopatum moguntin. ambit

Saltarellus audit

et inter choreas misere decedit.

ANNA-

An. Ch. 1373. An. Ch. 1374.

ANNALIVM BAMBERGENSIVM, LIBER V.

LAMBERTVS, TRIGESIMVS EPISCOPVS BAMBERGENSIS.

I. VT sedis archiepiscopalis uacuitas *Moguntiam* in duas, ut ante, partes, studiorum diuisione distractam, per plures annos, omni malorum genere conflictauit: sic inopinatus LVDOVICI discessus *Babebergam* in nouas calamitates et alios seditionum fluctus, coniecit. Quae hic praemittere, non alienum fore B ab instituto putauimus.

Moguntina dissidia circa electionem archiepiscopi.

Ioannis, archiepiscopi, morte accepta, Moguntiae proceres duos, *Adolphum*, comitem Nassouiensem, ADOLPHI, regis Romanorum fratris filium et *Ludouicum*, episcopum Babebergensem, in eius locum delegerunt. Qui cum suam uterque dignitatem armis obtinere uellet, ex ea contentione tantum bellum exortum, C ut CAROLVS imperator, ad dirimendam controuersiam in castra profectus, quae tunc ante *Erfordiam* erant, et GREGORIVS pontifex, ad cognoscendum, utrius iustior causa esset, proximo ineunte uere, conuentum *nouam uillam*, Auinionensis dioecesis, indiceret, in quo *Ludouicum*, apud sedem apostolicam constitutum, a uinculo, quo Babebergensi ecclesiae deuinctus erat, absoluit et, ad ecclesiam Moguntiam translatum, archiepiscopum confirmauit.

1374.

Ludouicus episc. Bamb. fit archiepisc. Mogunt.

Georgius pontif.

Ibi non minorem ad ecclesiam Babebergensem constituendam diligentiam adhibuit, ne ex diuturna uacatione grauius aliquod detrimentum acciperet. Itaque matura cum cardinalibus et episcopis habita deliberatione, de consilio eorum, literas ad LAMBERTVM, episcopum Argentinensem, dedit, quibus eum a sua liberatum, ad ecclesiae Babebergensis administrationem transtulit, aliis adiectis literis, eodem ferme exemplo scriptis, per quas *Ioanni*, archiepiscopo Pragensi et *Gerhardo*, episcopo Wirceburgensi, iniunxit, ut solenne ab eo sacramentum exigerent. Qui se iureiurando quod adhuc extat, sancta tangens euangelia, obligauit. Alteras deinde literas ad collegium Georgianum dedit, his uerbis: *Georgius episcopus &c.* Interim LAMBERTVS, uoluntati pontificis satisfacere cupiens, sub ineunte autumno iter ingressus est et *Henricum Hoenstenium*, ecclesiae S. Thomae apud Argentinenses praepositum, ad significandum aduentum suum praemisit.

Lambertum episcop. Bamberg. constituit.

qui, praemissis nunciis

Vt autem *Norimbergam* uenit, per dies aliquot substitit et procuratores, *Bertholdum*, Hennebergium et *Theodoricum* Abensbergium, canonicos, ad petendam et capiendam ecclesiae bonorum possessionem constituit. Eius constitutionis instrumentum *III. idus octobr. indict. XII. anno* pontificatus GREGORII XI pontificis, Norimbergae datum.

& procuratoribus,

II. Inde *Babebergam* profectus, urbem omnium ciuium gratulatione iniuit et in fidem suam recepit.

Babebergam uenit,

Cum autem quaedam oppida et castra a LVDOVICO occupata compeE riret: postero anno *Pragam* ad CAROLVM processit et, se arbitrio eius staturum, de omnibus controuersiis, quae inter se et *Ludouicum* intercederent, ostendit.

litem cum Ludouico exponit Carolo imp.

Vnde res in concilium deducta, inter partes ita decisa fuit; ut *integram Ludouicus ecclesiae bonorum possessionem Lamberto concederet et Bothostenum, Gosweinstenum, Tuchersfeldum*, D *et caetera iura, per uim occupata, in manus eius dimitteret, nec ullum amplius ei impedimentum inferret. Reditus atque prouentus, qui iam inde a tempore translationis, ad Cal. usque maias anni septuagesimi quarti super trecentesimum millesimum, debebantur, ipse sibi retineret. De debitis autem, tempore pontificatus sui contractis*, LAMBERTVS *quatuor milli*E*um et quingentorum summam Theodorico, Abenspergio canonico, mille quingentos Conrado Wirceburgo et quadringentos florenos diuersis aliis creditoribus solueret, omnia Ludouici acta probaret et feuda, quae collocata ab eo fuerant, confirmaret. Deinde transactionis tabulas, inter se confectas, custodirent, pacem et amicitiam facerent et alter alterum mutuis officiis, con*F*siliis et auxiliis iuuarent.*

desuper sententiam pronunciatam. Bona diocesis occupata liberata reddit.

III. His rebus Pragae transactis, CAROLVS, de quorundam in Italia oppidorum defectione certior factus, LAMBERTVM, episcopum, cum mandatis in *Lombardiam*, ad *Ioannem Galeacium*, uicecomitem misit. Is profectus eum regiae

Lamberto in Italiam misso.

An. Ch. 1375.

giae uoluntatis admonuit, quaque ipse potestate instructus uenisset, edocuit. Ne uero per eius absentiam ecclesia direptionibus hostium et libidinibus exposita, nouis incommodis afficeretur, eam CAROLVS in fidem suam et patrocinium receptam, *praefectis* et *capitaneis* suis, quos in *Bauaria* et *Voitlandia* habebat, tuendam commisit: et proximo anno LAMBERTO, a legatione reuerso, priuilegium dedit, quo mercibus, quae per eius ditionem ultro citroque deueherentur, *uectigalia* imposuit. His nouum aliud uectigal est additum, ex cuius concessione LAMBERTVS singulos in dolium uini uenalis florenos, & singulos in dolium cereuisiae uenalis semisses, ciuibus suis urbanis et agrestibus, per uniuersam urbem et caetera suae ditionis oppida, iudicia, mercatus, uicos et uillas imperauit. Huius exactionis numus a LAMBERTO impositus, *Lambertinus* adhuc hodie uocari solet.

Carolus imp. capitaneis tuendum concredit episcopatum, 1376. *cui ius uectigalium concedit.* *Numus Lambertinus.*

IV. Eo anno CONRADVS imperator sententiam inter LVDOVICVM, episcopum et *Fridericum*, ducem Teccensem, superioribus annis, ut diximus, per *Burcardum*, burggrafium Magdeburgium, comitem *Hardeccium*, imperialis iudicii praesidem latam, adhibitis iudicibus, diligenter perpendit et ex eorum authoritate, *Neideccum*, *Ebermanstadium*, *Weschenfeldum*, *Rabenstenium*, *Senftenbergum*, *Bellimontem* et caetera oppida et castra, ecclesiae adiudicata, confirmauit.

Laudum inter Ludouicum *episc. et* comitem Teccens. *pronunciatum,* *ab imp. confirmatur.*

V. Inde V. *idus martius Henricus*, comes *Truhendingius*, promissiones ecclesiae per *Fridericum* et *Conradum*, auum et patrem, de uenditione ditionum suarum factas et, per *Fridericum*, patruum, ecclesiae S. Gangolphi praepositum, firmatas, instaurauit et omnia castella sua ac munitiones, in omnibus rebus bellique necessitatibus, in fide ecclesiae atque potestate futura, ipse obligauit. Eodem anno LAMBERTVS, *episcopus*, in basilicam cathedralem *XIV. calend. ianuar.* ecclesiae proceres ad conuentum uocauit atque, ex eorum sententia, monasterii *Nouem ecclesiensis* interesse constituit, ut, relicta immanitate tyrannorum, Neunkirchio sedes canonicorum regularium ordinis S. Augustini, *Vorchemium*, ad hospitale *S. Catharinae* transfertur.

Fridericus Trubendingius *pollicitationes ab auo et patre factas* *ecclesiae renouat.* *Ordo canonicorum S. Augustini Neunkirchio transfertur Vorchemium.*

VI. Erant inter *Ratisbonam* et *Pataüium* nonnulla ex regione Bauariae loca, quae iam inde a S. Henrici imperatoris temporibus ecclesia sibi in magna contentione retinuerat, quod ad ius suum ab antiquo pertinerent. Cum uero usus eorum prope nullus uel certe perexiguus esset; sequenti anno LAMBERTVS, nouae ditionis occasione allectus, ex iis *Frideburgum* castrum *Conrado* et *Hardingo* Kuchlariis, *Francobergam* et *Altersam* Alberto *Austriae duci*, *Osterhouiam Eringam*, *Milacum*, *Vrbacum* et *Podingam*, Ioanni *Landgrafio Leuchtenbergio* uendidit, et eorum pretio nouas alias possessiones comparauit. Horum uero traditio bonorum conditionibus eiusmodi facta fuit, *ut emptores ecclesiae beneficiarii manerent et eadem rursus ab episcopo et successoribus eius, pro se et heredibus suis, iure feudali reciperent.* Eodem anno LAMBERTVS singulis iudaeis, per uniuersas ecclesiae terras, in *Francia* et *Carinthia* tributum, ratione census imposuit et priuilegiis, exemptionem indulgentibus, decreto regio derogatum.

Bona ecclesiae Bamb. in Bauaria, *ob exiguum usum,* 1377. An. Ch. 1377. *uenduntur a Lamberto episc.* *certis sub legibus.* *Nouum tributum iudaeis impositum,*

VII. Proximo anno nouum bellum inter LAMBERTVM, episcopum et *Fridericum*, *Balthasarem* et *Wilhelmum*, Thuringiae landgrafios et Misniae marchiones, est excitatum, quod *Albertus* et *Eberhardus*, *Waldenfelsii* fratres, quorum curae *Radeccium*, ecclesiae castrum, commissum erat, ex eo totius uicinitatis agrum, tum imprimis uero *Coburgum*, *Alsdorfum*, *Zigerucam* et *Müldorfum*, marchionum oppida et castra multis incommodis affecerant. Eam controuersiam *Fridericus*, Burggrafius Norimbergensis, cum *Gunthero Suartzburgio* et *Gerlaco Hoënloio* comitibus, *Plasseburgi XVI. cal. martias* ita sustulit, ut *Waldenfelsii fratres, uel eorum nomine* LAMBERTVS, episcopus, *pro illatis iniuriis quadringentos* aureos penderet et utraque pars ab omni deinceps maleficio desisteret.

1378. *Controuersia inter Lambertum episc. et marchiones misniae* *super damno ab ecclesiae praefectis marchionum ditionibus illata* *componitur.*

IIX. Erat sub id tempus *Langhemum*, monasterium in Sudetorum montium uallibus amplissimum, in ecclesiae et episcoporum Babebergensium potestate constitutum. Cum uero ius in eo uetus, a praedecessoribus iam inde usque a *S. Othone episcopo* usurpatum, imminui uideret: eodem anno CAROLVS, imperator, ut ipse scribit, regni sui trigesimo secundo, imperii uero uigesimo tertio, *IX. cal. martias indict. I. Norimbergae* cum esset, eius instaurationem indulsit et diplomate sanxit, *ut cura monasterii et defensionis ius*, *apud* LAMBERTVM *& successores eius maneret et episcopus illud, ut assueuerat, deinceps constitueret, quaeque correctione egere uideret, ea nouis legibus tam in monasterio, quam publico statu emendaret. Quod si uero abbas, uel alia monastica persona, eius authoritati parere recusaret, ad eius uindicandam pertinaciam censuras legum et canonum adhiberet seuerissimas.* Quo cognito *Henricus*, abbas, de constituendis monasterii rebus, deque soluendi debiti rationibus sollicitus, LAMBERTVM conuenit et, *sub iurisiurandi religione pollicitus* est

Langheimense monasterium *a Carolo IV. imp.* *Lamberto episc. confirmatur,* *Abbas Langheimensis*

A. Ch. 1370. *est, se, si stipendii facultas suppeteret, rerum sacrarum procuratione fore contentum atque ultro reliqua remissurum.* Ibi monasterium in LAMBERTI clientelam dicauit, obedientiam in manu eius affirmauit et priuilegiis ac libertatibus, a pontificibus, imperatoribus et regibus indultis, et quibus speciatim ordo Cisterciensis gauderet, renunciauit, nec se, uel imperium Romanum, uel alium quenquam principem, uel ciuitatem, nisi solum LAMBERTVM et successores eius, dominos ac defensores pro se et successoribus suis agnoscere uelle iurauit. Et quanquam LAMBERTVS, ad leuanda monasterii mala conuersus, eius nomine pro decem *librarum millibus* fideiuberet et insuper certam quoque pecuniae summam numeraret, tamen ne sic quidem, praeualente debitorum multitudine, omne in praesens damnum sarcire potuit.

obsequium pollicetur Lamberto.

qui pro monasterii debitis fideiubet.

IX. Eo anno CAROLVS imperator mortuus et *Pragae* sepultus, WENCESLAVM filium in regno successorem habuit. Hic quantum imperio dedecus ac detrimentum allaturus esset, haud dubiis indiciis prodidit, cum sacro lauacro ablutus, aquam baptismatis stercore inficeret. Gliscebat tunc temporis, in *Francia, Sueuia* et *Bauaria*, grauis inter principes et liberas ciuitates seditio, ciuitatibus se a principibus et nobilitate premi dicentibus, nec in illo loco uel itinere tutas esse fortunas suas et salutem, querentibus. Eodem malo conflictati et ob libertatis ueteris iacturam ad seditionem consternati ciues Babebergenses, LAMBERTVM, episcopum, consiliis suis aduersarium nacti, proximo anno per iracundiam inuaserunt et inter se coniurarunt, se nec eum, nec alium quenquam passuros ecclesiae praesidere, qui aliud, quam quod ipsis liberet, sibi imponeret. Quibus uerbis LAMBERTVS in magnum timorem adactus ad diuinam implorandam opem confugit; et sequenti anno clero ac populo aduocato, tumulum S. Henrici aperuit et reliquias eius sacras protulit. Caeterum mala, indies ex susceptis factionum certaminibus gliscentia, contemplatus, clauis, ut prius erat, obfirmavit et se ad omnem belli procellam fortiter sustinendam praeparauit. Inter hos autem tumultus cum sibi reditus in urbem interdiceretur, eam castris admotis obsidere uel ad deditionem redigere coactus est. Quae mala WENCESLAVS audiens, etsi iniquissime tulit, neque tamen hoc anno occurrere, neque turbatis ecclesiae rebus consulere potuit. Exeunte uero anno *Norimbergam* profectus est et quaestionem, de ciuium Babebergensium maleficiis, grauissimam habuit. Extat decretum eius, quo propter iniurias, LAMBERTO episcopo illatas, ad eorum contumaciam comprimendam et tanti mali consuetudinem extirpandam, feuda omnia ciuium, qui coniurarunt, in urbe, suburbio, agroue sita, LAMBERTO addixit, statuens, ne dux, marchio, princeps, comes aut nobilis eorum possessionem prohibere, uel ulla ratione turbare possit. Id autem scelus, quoniam non omnium, sed nonnullorum saltem hominum fuerat, et ciuitas ipsa omni prorsus crimine uacauerat, annalium priuatorum scriptores, LAMBERTVM, soluta *quindecim millium florenorum summa* et iuramento a ciuibus accepto, eis ignouisse tradunt et haec ad annum octuagesimum nonum referunt; quorum tamen opinione potior apud me est diplomatis authoritas, quod in die purificationis, hoc anno, Norimbergae datum.

Carolum IV. *defunctum excipit* Wenceslaus *filius, regno ominosus.*

Ciues Bambergenses ob episcopi duritiem seditiosi 1379.

1380. *nec tumuli S. Henrici apertura sedati,*

sed Lambertum episc. urbe excludentes,

a Wenceslao imp. puniuntur

1381. *An. Ch. 1381.*

ac feudis priuantur,

quae tamen, soluta mulcta et praestito iuramento, recuperant.

X. Per eosdem dies *Ludouicus*, Thuringiae landgrafius, Misniae marchio, quem ab ecclesia Babebergensi Moguntinam translatum diximus, uoluntate pontificis, ecclesiae Magdeburgensis administrationem nactus est, cui tamen ultra dimidium annum non praefuit. Nam cum in oppido *Calba*, ad Salam fluuium, bachanalia cum fratribus suis, Misniae marchionibus et aliis amicis ageret et choreas in loco publico duceret, orto incendio, cum per scalas e curia euadere properat, impeditus reste mulieris, quam manu ducebat, gradibus ruptis decidit et, trecentis amplius hominibus una cadentibus, eo casu collisus, solus expirauit et *Magdeburgum* delatus, in aede *S. uirginis* sepulturam accepit. Eo anno *Conradus*, episcopus Ratisbonensis, morbo atque aetate confectus, decessit et *Theodoricus* Abenspergius, ecclesiae Babebergensium canonicus ac praepositus, suffectus est.

Ludouicus *archiepisc. Moguntinus ecclesiae Magdeburg. administratione per semestre functus,*

in Bachanalibus de scala praecipitatus spiritum edit

et Magdeburgi sepelitur.

Conrado defuncto in episcopatu Ratisb. succedit Theodoricus

XI. Proximo anno LAMBERTVS, episcopus, *Scheslicum* oppidum cum *Gichio* et *Collino* castris et singulis eorum possessionibus, a *Ioanne Trubendingio*, sub redimendi pacto, pro *quindecim aureorum millibus* comparatum suae ditionis effecit et a *Ruperto*, duce Lignitio, iudicii curiae regiae praeside, confirmationis literas elicuit. Eodem anno, gliscente inter WENCESLAVM, regem et dictum *Ioannem*, comitem *Trubendingium*, contentione, propter praedationes et rapinas, quibus comes ciues et mercatores regis infestauerat, *Fridericus*, burggrafius Norimbergensis et *Ioannes*, landgrafius *Leuchtenbergius*, arbitri dati, comitem ad damnum praestandum in *mille sexagenas* denariorum Pragensium declararunt et, donec integra eorum

1382. Scheslitz *et* Gich *adiiciuntur episcopatui, retrouenditionis lege.*

Comes Trubendingius *ad resarcienda damna* *Wenceslai mercatoribus illata, laudo arbitrorum damnatur,*

An. Ch. 1382. *binis castris pigneris loco datis.*

eorum solutio fieret, duo comitis castra, *Neohusium* et *Amstenum*, regi addixerunt, qui ea deinde, propter moram in solutione factam, LAMBERTO, episcopo, pro eadem pecuniae summa obligauit.

In comitiis Norimbergensibus *1385.*

XII. Interim cum in urbibus seditio saeuiret, in agro uero caedes et latrocinia impune quotidie patrarentur, ad eum morbum sanandum, postero anno, WENCESLAVS, rex et quatuor imperii electores, Adolphus *Moguntinus*, Fridericus *Coloniensis*, Rupertus *Palatinus* et Wenceslaus *Saxo*, cum Austriae et Bauariae ducibus et Lamberto *Babebergensi*, Gerhardo *Wirceburgensi*, Rabano *Eistetensi*, Theodorico *Ratisbonensi*, episcopis et caeteris Germaniae principibus, *Norimbergam* conuenerunt et, de uindicanda libertate et foedere ad eam rem feriendo, egerunt. Ibi expositis, ut quisque grauissime potuit, acerbissimis praedonum et aliorum seditiosorum hominum iniuriis, quibus ad extrema redactae prouinciae essent, uniuersi in id conspirantibus animis descenderunt, omnes potius mortis acerbitates ferendas, quam tantas indignitates ultro esse patiendas. *contra mercatores praedones foedus pangitur,* Ita omni consilio foedus in hanc sententiam percusserunt, *se communibus armis libertatem, aduersus immanem praedonum impotentiam et quorumcunque hostium impetum, defensuros, nec quenquam facinorosorum in suis amplius ditionibus passuros.* Hac re perfecta, solenni se sacramento deuinxerunt *iuramento munitum,* et, moderatoribus foederis ordinatis, *quatuor eius partes*, *et quatuor partibus constans.* ad ferendum, ut cuique loco opus esset, auxilium, constituerunt, quae compiexae fuere, *prima* uniuersum Bohemiae regnum, marchiam Brandeburgensem, Saxoniam et ducatum Luceburgium: *altera* Moguntinum, Coloniensem et Treuirensem, archiepiscopos, Rupertum, comitem palatinum Rheni, Bauariae ducem, Hassiae landgrafium et marchiones Badenses: *Tertia* Albertum et Leopoldum Austriae, Stephanum, Fridericum et Ioannem Bauariae duces, Lotharingium, Argentinensem, Augustanum et Ratisbonensem, episcopos, Eberhardum et Vdalricum, comites Wirtenbergenses: *Quarta* Babebergensem, Wirceburgensem et Eistetensem, episcopos, Balthasarem, Wilhelmum et caeteros Thuringiae landgrafios, Misniae marchiones et Fridericum, Burggrafium Norimbergensem. Quin etiam definitum, *ad duodecennium durans* ut huius foederis pactio per annos duodecim duraret, et in eius numero comprehendi deberent, qui pro iungenda societate deinceps ad unam uel alteram earum partium transirent. Foederis tabulae, prout etiam nunc Babebergae conseruantur, *V. idus martias*, anno regni WENCESLAI regis septimo, *Norimbergae* datae. *A. Ch. 1383.*

Wenceslaus imp. *Lamberti episc. possessiones, in partibus regionis montanae superioribus, Voigtlandiae capitanei tutelae committit.* *1384.*

XIII. Eodem anno WENCESLAVS rex, de salute Babebergensis ecclesiae solicitus, ut LAMBERTI petitionibus satisfaceret, eius oppida et castra, in superioribus montanae regionis partibus sita, *Cronacum, Stenacum, Caprimontium, Radeccum, Sternbergam, Stenbacum* et *Teuschnicium*, Alberto Colounrado, *Voitlandiae capitaneo*, tuenda commisit: et sequenti anno, iudicii prouincialis iurisdictionem, priuilegia, iura et consuetudines ac libertates instauratas, diplomate confirmauit, quod *IV. idus Augusti* Lucenburgi dedit.

Abbas Langheimensis obaeratus

XIV. Per eosdem dies *Henrico*, abbate Langhemensi, ex rebus humanis erepto, cum successor eius *Fridericus*, abbas, onera debitorum non sustinere nec opportunam ab ordine suo medicinam sperare posset, quod eius generalis, cum nonnullis e potioribus capituli, partes CLEMENTIS pontificis amplexus, a iusto pontifice VRBANO VI. diris grauibus deuotus ac priuilegiis et honoribus exutus esset, decessoris exemplo *Lambertum*, episcopum sibi et laboranti monasterio uocauit opitulatum. *Lamberti episc. opem implorat.* Hoc monasterium S. OTHO, episcopus, ut diximus, anno Christi 1132. construxerat et possessionum non solum multitudine ornauerat, *qui, antecessorum pietatem imitatus,* sed etiam successores eius id, uariis ab hostibus detrimentis affectum et abbatum negligentia prope attritum, subinde instaurarunt et res eius ita constituerunt, ut alteri conditores praedicentur. Sic cum res pecuniaria et fideiussoria cautio, per LAMBERTVM constituta, ad omne debitum soluendum non sufficeret, *et mutuando et fide iubendo abbatem iuuat,* author eis fuit, ut certas quasdam monasterii proprietates uenderent. *aede uendendis quibusdam bonis ei consilium dat:* Eae autem fuerunt *Leucastum, Traindorfum, Reda, Reichsberga, Baiersbacum, ius patronatus ecclesiae Vierensis*, et caetera in uenditionum tabulis comprehensa, cum suis iudiciis, aduocatiis et iurisdictionibus. Eas tabulas VRBANI, pontificis, authoritate firmatas et sua manu roboratas Fridericus *abbas*, Iringus *prior*, et totum *capitulum* super altare S. Petri deposuerunt, *quibus ob rem capitulum Langheimense* ac solenni se suosque in eam rem iureiurando deuinxerunt, *Lamberto fidelitatem iurat* *se constanter in ecclesiae et episcoporum Babebergensium potestate persistituros, omnes suos homines et res suas, ubicunque locorum sitas, in eorum defensione mansuros, neminem alium, quoquo modo datum uel obtrusum defensorem, agnituros uel recepturos, neque quenquam in perpetuum abbatem, ad abbatiae dignitatem et rerum temporalium possessionem admissuros, nisi prius, se haec omnia seraturum, sacramento firmauerit.*

XV.

An. Ch. 1385. **Truhendingia bona traduntur plenarie**

XV. Per eosdem dies *Ioannes Truhendingius*, iniquissimis debitorum oneribus grauatus, cum ditionem, prius oppigneratam, in termino soluere non posset et eiusdem possessio, ex iudicum sententia, in ecclesiae potestatem redacta esset, ueterum sponsionum memor, eam LAMBERTO, episcopo et successoribus eius, sub firmissimo uenditionis contractu, tradidit. Fuerunt autem haec oppida *Scheslicium* cum castellis, praediis et uiculis, in ecclesiae partibus, id est *Gichium, Collinum, Neobusium, Arnstena, Wisengichia, Neodorfum, Stenfelda, Roslauba, Rabdorfum, Illerium superius, Neodorfum, Stensfeldium, Eclehdum, Rosedorfum, Rosefolium, Peusterstadelhosio, Crimilidorfum, Zeccendorfum, Cremelsdorfum, Licendorfum, Tamelsdorfum, Echobiluni, Pauster, Temelsdorfum, Bunzendorfum, Kotensdorfum cum iudicio centenario, Clecouia, Leberosa, Aichium, Vatendorfum, Nouomontium, Sneberga, decimae Noualium Zapfendorfi, Sletenis, Kaierloi*, et in dioecesi Wirceburgensi, *arx Stufenbergia, Baunacum oppidum*, et caetera praedia, iudicia, iura, pascua, flumina, molendina, piscariae, terrae, nemora, saltus et uenationes, singula cum finibus ad ea pertinentibus, ut ex literis apparet, quibus haec uenditio confirmatur. LAMBERTVS noua ditione ornatus, nouis eam legibus et priuilegiis honestauit, et *Gichium* castrum praesidi administrandum concessit, unde *praesidum sedes* dicta.

nouisque legibus ornata praefecto commendantur.

Marchio Hochembergius feuda ecclesiae absque eius consensu uendens, iisdem priuatur.

XVI. Sub id tempus *Rudolphus*, marchio Hochembergius, *Rotenburgum*, ad Neccarum oppidum et *Horbam*, ecclesiae feuda, *Leopoldo*, Austriae duci uendidit. Id uero quia contra nuncupatum sacramentum fieret, marchio feudo mulctatus est et LAMBERTVS per *Primislaum*, ducem Teschnensem, iudicii imperialis praesidem, in eius possessionem, ex iudicum decreto, immissus est. Proximo anno WENCESLAVS, rex, quod pater eius CAROLVS imperator adipisci non potuit, id se rerum potiente assecuturum arbitratus, apud INNOCENTIVM pontificem uehementer institit, ut Babebergensis ecclesia Pragensi subiiceretur et eius archiepiscopus illius et aliarum fieret metropolitanus: uerum pontifex eam flagitionem, ut iniustam, repudiauit.

1385. **Wenceslaus imp. exemplo patris ecclesiam Bamberg. Pragensi subiicere frustra laborat.**

1386. **Vindemia uberrima.** **Curia Truhendingiana Lamberto episc. cedit.**

XVII. Postero anno tanta fuit uini copia, ut ad condendum uasa deessent, et dolium uini, quod tempore uindemiae pretio quindecim florenorum aestimabatur, paulo post floreno emeretur et continens contento carius uenderetur. Eodem anno LAMBERTVS curiam, in *Burgo*, ad dextram ingredienti- A bus sitam et Truhendingianam, quod ab antiquo iuris comitum Truhendingiorum fuisset, uocatam, *Friderico Aufsessio* litem, inter se et *Ioannem* comitem motam, terminante, obtinuit et per eosdem dies illustria duo adhuc alia ad memoriam opera edidit. Anno namque qui secutus, conuentu clericorum habito, labentem discipilinam coercuit et B templum, quod est in urbis monte *Caecip*, nobilissimum condidit ac uirgini Dei matri dedicauit. Inde *paroecia* S. Dei genitricis appellata fuit. Erat adhuc sub illo tempore arx *Stufenbergia* et *Baunacum*, oppidum, *Fuldano* monasterio, iure feudali astrictum et comitibus *Truhendingiis* ab eodem beneficii nomine delatum fuerat. Id infeudandi ius pro- C ximo anno per *Fridericum*, abbatem Fuldanum, Lamberto pro septingentis aureis uenditum et utile dominium directo fuit consolidatum.

An. Ch. 1378. 1387. **Lambertus episc. clerum reformat templumq. Mariae extruit, dominium directum in Baunach. et Stufenberg. acquirit.**

1388.

Gerhardus episc. Wirceb. bello petit Rotenburgenses, assumtis sociis, Lamberto episc. et Friderico burggrav. Norimb.

XVIII. Hic annus *Gerhardi*, episcopi Wirceburgensis, bello et *Winshemiorum* ac *Rotenburgensium* clade fuit insignis. Caeterum *Winshemiorum* opes hoc modo decisae sunt. Cum *Rotenburgenses*, D assumpta iurisdicundi potestate, iure a maioribus accepto, iudicium in ecclesiae Wirceburgensis homines instituerent, et *Winshemium* conatus eorum non parum iuuaret; *Gerhardus* bellum eis indixit et LAMBERTVM, episcopum ac *Fridericum*, burggrafium Norimbergensem, in auxilium uocauit. Rotenburgenses ab episcopo et sociis bello petiti, cum E uim propulsare, propriis nixi uiribus, se posse diffiderent, *Norimbergam* et *Winshemium* ciuitates, pro iungendo foedere, solicitarunt. Itaque Gerhardus, accessione copiarum facta, cum LAMBERTO et *burggrafio* Winshemiorum fines ingressus, urbem circumsedit et, leui momento in potestatem redactam, iurare coëgit, se ab omni deinceps maleficio de- F stituturam, nec ullum cum Rotenburgensibus amplius foedus percussuram. Eodem anno ad *Rotenburgum* oppugnandum processit, sed eius oppugnatione frustra tentata, tectis agrorum direptis et incensis, domum regressus est. Haud meliorem fortunam nacta *Swinfordia*, nisi mature rebus suis prospexisset. Nam cum *Winshemium* capi et oppu- G gnationem *Rotenburgo* admoueri uideret, nuncios ad *Adolphum*, archiepiscopum Moguntinum, misit, orans, ut sua apud *Gerhardum*, episcopum, authoritate intercederet, ne se hostili impressione peteret. Quod cum Rotenburgum et Winshemium, per suos legatos, facerent et omnem controuersiam eius et *Lamberti* episcopi arbitrio committerent: sequenti anno 1389. lis inter partes ad *idus Aprilis* uocatas per Adolphum

Winshemium captum a foedere auellit

mediantibus uero archiepiscopo Moguntino et Lamberto Bamberg. episc. pax conciliatur.

An. Ch. 1389. et Lambertum non magna difficultate sublata fuit.

1390. *Braunecciorum hereditas ad ecclesiam Bamb. deuoluta.*

XIX. Proximo anno, Conrado et Godefrido *Braunecciis* mortuis, cum nulla stirps eorum superesset, *Reigelsberga*, *Balderhemum*, *Burggeroda*, *Biberia* et *Bucha*, ad ecclesiae possessiones peruenerunt. Quae non ita multo post LAMBERTVS, ut et alia, quae *Slüsselfeldiae* et *Thungfeldiae*, habebat, iura et praedia B cum *Gerhardo, episcopo Wirceburgensi*, permutauit. Qui ei uicissim *Eberacense castrum* et oppidum ac caetera ecclesiae suae bona, *Senfftenbergae*, et *Ebermanstadii* sita, perpetuo possidenda concessit.

permutatione ad Wirceburgensem peruenit.

Eberacum, Burg Ebrach

Est autem *Eberacum* duobus à Bamberga milliaribus, in ardua sylua situm; ab *Eberacio* riuo, ibi fluente, ita uocatum. Memorabilis in ea detegendi sceleris inole- C uit consuetudo, & quasi per manus traducta fuit ad posteros. Ibi enim singulis annis, ad diem cinerum, ludicrum in campo *iudicium* instituitur, cui selectiores duodecim uirgines, ad iura reddenda, praesidere solent, coram quibus producitur et iudicio sistitur homo fictus, larua indutus et omnium maleficiorum, quae per totius anni spatium, domi uel D in agro quoque modo, perpetrata sunt, reus peragitur. Qui tamen per procuratorem defensus, se innoxium expertemque criminis asserens, ea de quibus arguitur, purgare solet, et per dissimulationem, ut Satyricus de *Flacco* scribit:

consuetudine detegendi crimina insignis.

Omne uafer uitium ridenti censor amico
Tangit, et admissus circum praecordia ludit,
E
Callidus excusso populum suspendere naso.

Vnde de cuiuslibet facinoris authore facilè constare omnibus possit et effera peccandi licentia, per hoc non parum apud rude uulgus arceatur.

1391. *Lambertus episc. a comitibus Hoenloicis*

XX. Postero anno nouae litis materia, inter LAMBERTVM, episcopum et *Vdalricum* ac *Fridericum*, comites Hoenloios, data. Etenim dum LAMBERTVS F rebus bene gerendis incumbit et iura permutata sub imperium uocat, comites, bona *Braunecciorum* iure sanguinis ad se pertinere contendentes, super eorum restitutione WENCESLAVM, regem et *Adolphum*, archiepiscopum Moguntinum, solicitarunt. Quo facto WENCESLAVS eius rei cognitionem iudicibus aulae suae commisit et, edicto propo- G sito, comites apud se legitima citatione compellauit. Caeterum, cum per certas inducias citati, statuta die praesto non essent, neque probabili facti sui ratione reddita, insuper arrogantius locati fuissent, ex iudicum sententia, feuda LAMBERTO uniuersa deberi, pronunciatum.

super Braunecciorum hereditate

iudicio pulsatus,

comitibus non comparentibus,

a iudicio aulico supremo absoluitur,

Sacrarium Templi B. V. conditum 1392

XXI. Sequenti anno sacrarium templi B. uirginis condi coeptum. Proximus inde annus insignis fuit urbis incendio,

1393. *Incendium oppidi Bamberg.*

A quo aedificia, ultra citraque pontes subito correpta flagrarunt. Eo anno *Ioannes*, comes Truhendingius, *Neobusium* et *Arnostenam*, castra, LAMBERTO prius, ut diximus, pro *mille sexagenis Bohemicis*, obligata et paulo post, cum nonnullis aliis castris et oppidis, uendita, rursus in potestatem reuocauit. Ea re ictus LAMBERTVS, nuncios, de seruandis pactis, B ad eum misit et, cum aequi nihil obtineret; postero anno nouum cum eo contractum inire et ea denuo, quatuor aureorum millibus, redimere coactus est.

An. Ch. 1393. *Neobusium et Arnostenam Lamberto obligata*

1394. *4 millibus aureorum redimuntur.*

Hoc modo tranquillata ecclesia et opibus nouae ditionis accessione ditatus LAMBERTVS, episcopus, sequenti anno *hospitale Scheslicense* construxit et possessionibus fructuosissimis exornauit.

1395. *Hospitale in Scheslitz constructum.*

C XXII. Per eosdem dies ecclesiae in *Carinthia* ditio, quae per capitaneos hactenus administrata fuerat, suos praefectos uicarios, quos uicedominos, uulgo uicethumos, nominant, habere coepit et *Güsbachius* primus in ea potestatem episcopi uicariam nactus est.

Vicedominorum Carinthiae origo.

Eodem anno *Henricus* comes Swarzenburgius, *Gerhardi*, episcopi Wirceburgensis, o- D pibus adiutus, arcem *Leuchtenbergiam*, prius à *Friderico* et *Wilhelmo*, fratribus, Misniae marchionibus, occupatam, repetiit et, cum conditionibus, quibus ipse uolebat, eam obtinere non posset, collectis in dioecesi Babebergensi et Wirceburgensi copiis, eorum terras inuasit et castra ad urbem *Coburgum* posuit. Inter caeteras iniurias hoc barbarum quodam- E modo uisum, quod miles non contentus agros et aedificia perdere, flumina etiam et uiuaria piscibus exhaurire et ripas aggeresque destruere instituit.

Henricus Schwarzburgius, Leuchtenburgum a marchionibus Misniae repetiturus, agrum Coburgensem uastat,

Quibus rebus auditis et precibus plebis, quae *Coburgum* confugerat, accensus *praefectus*, subitam ad resistendum manum contraxit et, quod ui non potuit, industria perfecit. Nam cum pulsus ab ur- F bis moenibus hostis, quasi desperabundus abiret, incautum silentio noctis adortus, clade affecit. In eo conflictu miles Babebergensis, in quem plebs irata inciderat, pene uniuersus oppressus et concisus est.

et a praefecto urbis

clade afficitur.

Ad uindicandam contumeliam, cum comes nouum repente militem conscriberet, nec segnius urbis praefectus se communiret, eius rei com- G ponendae causa, LAMBERTVS *Balthasare*, *Thuringiae landgrafio* et Friderico iuniore, *Burggrafio Norimbergensi*, assumptis, *Lichtenfelsium* profectus est.

et mediante Lamberto episc. ad concordiam adigitur.

Ibi uix aegre sedatis in praesens bellorum contentionibus, sequenti anno *Gerhardus* reuocare cogitationes causamque belli quaerere cum *Henrico* Hennebergio coepit et arma *Menburgum* transtulit. Ea uero res per ipsum quoque LAMBERTVM arbitrum, composita et *Gerhardus*

1396.

An. Ch. 1396. bardus, eiusdem interueniente authoritate, ad concordiam redactus est.

Seditio ciuiumque Bamberg. XXIII. Eodem quoque tempore Babebergae grauis exorta seditio aliquantulum de communi tranquillitate detraxit. Erat ciuitas in duas partes diuisa, quarum quaelibet ab incolis suis nomen habebat. Vna *iudicium ciuitatis* dicebatur, in cuius homines episcopus imperium sibi solus uindicabat: altera *immunitatum* erat, quae licet basilicae cathedralis et aliarum ecclesiarum canonicis, officium uasallorum deberent et in certis quibusdam casibus, a temporali iudicii ciuitatis et eius officialium dominio exemti essent, earum tamen habitatores sub ipsius episcopi defensione degere solebant et, una cum reliquis ciuibus, pacis et protectionis commodo potiebantur.

Bamberga feudum imperii. XXIV. Est etiam ciuitas haec uniuersa, cum singulis ecclesiis et monasteriis, imperii feudum et quilibet recens electus episcopus, de omnibus eius regalibus inuestiri solet, quorum occasione non ipsius solum ciuitatis, sed totius etiam dioecesis iurisdictio, ad eum tanquam temporalem dominum pertinere dignoscitur. Ea autem se in libertatem *episcopi iugum excutere tentat* uindicare cupiens, onera, seruitia, contributiones et alias id generis exactiones, quas episcopus antiquitus habuerat, ausu temerario recusabat et ecclesiae cathedralis proceres huius facti sui defensores habebat. *res ad arbitris* Quo facto LAMBERTVS, episcopus et *collegium Georgianum*, super hac re conuenientes, de pacis conditionibus egerunt et quinque canonicos, qui partes ad concordiam, quoad fieri posset, adducerent, constituerunt. Qui cum propositas utriusque factionis querelas audiuissent, nec tamen singulorum uoluntatibus satisfacere potuissent; ipsi e iudicio ciuitatis populares, saluti suae remedium quaerere uolentes, totum negotium ad BONIFACIVM IX. *pontificis decretum deposcit:* pontificem detulerunt et pontifex arbitrium ad id cognoscendum *Rabanum*, episcopum Spirensem, dedit. Eo uero arbitrium inter partes pronunciare cunctante et nonnullis e ciuibus iudicii ciuitatis, ad uitandos eiusmodi sumptus et eludendas sententias, aduersus se latas, ad immunitates conferentibus, seditiones et tumultus indies magis creuerunt et ciues palam fremere, proceribus audientibus, instituerunt, se praesenti statu contentos non esse, debitam onerum publicorum partem ab immunitatibus deposcere, ni ultro daretur, se ui et ferro uindicaturos. Tum pontifex rerum certior factus, *IV. cal. Aug.* sequentis an- *1397. qui desuper sanctionem edit.* ni literas ad LAMBERTVM, episcopum, dedit et irrefragabili, sic uerba diplomatis habent, constitutione sanxit, *ut omnes et singuli iudicii ciuitatis et immunitatum* *An. Ch. 1397.* *ciues et incolae, deinceps in perpetuum, pro se et successoribus suis, tum praedicta omnia et singula alia realia, personalia et mixta, nec non ordinaria et extraordinaria qualiacunque onera, seruitia, contributiones et expensas, ciuitati, dioecesi et domino, pacis et belli temporibus incumbentia, communiter et aequaliter, pro rerum et personarum qualitate, subirent atque* LAMBERTVS *et successores eius, eorundem omnium et singulorum praestationem ab omnibus et singulis iudicii ciuitatis et immunitatum ciuibus et habitatoribus libere ac licite requirere et exigere possint, consensu uel consilio procerum collegii super hoc minime requisito, non secus ac si habitatores immunitatum non in ipsis immunitatum locis, sed iudicio ciuitatis habitarent*, prout latius in diplomate scriptum est, unde haec hausimus.

XXV. Inter haec cum *Gerhardus*, episcopus, licet iam saepius ad rationem reuocatus, quiete uitam traducere non *Ob Gerhardi episc. inquietudinem* posset, nec tamen esset cum quo praelio decertaret: omnes irarum fluctus in ciues suos effundere et ad soluenda stipendia militaria nouis eos exactionibus affligere perrexit. Quas cum clare populus recusaret, quod id bellum non in *nimiasque exactiones,* utilitatem reipublicae uel ecclesiae dignitatem gestum fuisse praetenderet, nouus inter utrumque tumultus excitatus fuit. Ex quo cum miserior indies *Gymnasium Wirceburg.* et afflictior ecclesiae fieret conditio, proximo anno Gymnasium Wirceburgo *1398.* translatum, et studiosi literarum inde discedere iussi, *Erfordiam* se contulerunt, *Erfordiam transfertur.* ubi Gymnasium collocatum.

XXVI. Per eosdem dies LAMBERTVS *Lambertus episc. Scheslicensium priuilegia auxit.* uetera priuilegia Scheslizensibus confirmauit, et alia noua liberaliter addidit. Legi diploma *Cal. Nouemb.* datum, quod episcopatum eo adhuc anno in LAMBERTI potestate fuisse ostendit. Ex quibus efficitur, ut annalium priuatorum scriptoribus minus credam, qui memoriae tradiderunt, LAMBERTVM, post abdicatam episcopalem dignitatem, *Gen-* *episcopatu se non abdicauit.* *genbachum* in monasterium esse profectum, ALBERTO, comite *Werthemio*, successore destinato et retentis, ad dies uitae, praefecturae *Vorcheimensis* et oppidi *Werthemensis* reditibus, cum hoc in ecclesiae possessione nunquam fuerit, et *Lambertus* Babebergae mortuus in basilicae cathedralis choro primario S. Petri dicato sepeliri meruit. Annis eum *sed ascito* et senio confectum sibi collegam, quem *prius administratore* coadiutorem nominant, asciuisse puto, qui facilius administrationis onus ferret. Decessit proximo anno *XVI. cal. sextiles*, *1399.* in quibus etiam dies eius anniuersa- *Bambergae animam exhalauit.* rius peragi et optimum uinum, quod ab eius nomine *Lambertinum* dicitur, per *Vinum Lambert. nunc.* un-

An. Ch. 1399. *Lamberti uirtutes et fata*

singulas ecclesias et monasteria distribui solet. Fuit autem LAMBERTVS homo singulari doctrina et uitae disciplina probatus et qui paulo ante adeptas dignitates, CAROLI IV. imperatoris et eiusdem filii WENCESLAI Germaniae et Bohemiae regis intimus fuerat consiliarius, ex *abbate Gengenbacense Brixiensis* episcopus factus, eam ecclesiam per annos quatuor tenuit. Ea deinde relicta, ad ecclesiam *Spirensem* uocatus est; ubi, A cum annis nouem praefuisset, *Argentinensem* regendam accepit, et annis undecim rexit, ac apud multos principes, tum uero imprimis apud CAROLVM imperatorem et GREGORIVM pontificem, propter authoritatem gratiosior effectus et Babebergam translatus, eam nouis aliquot ditionibus amplificauit, pluribus aedificiis et castellis illustrauit, et B per annos uiginti quinque summa cum laude uirtutis administrauit.

ALBERTVS,
TRIGESIMVS PRIMVS EPISCOPVS BAMBERGENSIS.

Albertus, comes Werthemius, uirtutibus alias insignis

XXVII. ALBERTVS, comes Werthemius, Lamberto successor fuit, ecclesiam per annos uiginti duos administrauit, rebus a se gestis et pacis studio insignis, et quidem uir inter paucos numerandus, nisi praeclara pietatis et clementiae decora, una rerum sacrarum deformasset. Nam cum aulam procerum et consiliariorum haberet instructissimam, ditionem suam opibus nudatam et grauibus debitorum uinculis reliquit oneratam. *ditionem debitis onerat.*

Wenceslao imp. regno deposito Rupertus palatinus, subsituitur *1400.*

XXIIX. Per eosdem dies WENCESLAVS, rex, propter uoluptates et ignauiam, regio titulo spoliatus et *Rupertus*, comes palatinus Rheni, Bauariae dux, in eius locum subrogatus est. Qui cum sequenti anno *Francofordium* proficisceretur, ut armis de imperio decertaret; ALBERTVS nuncios in castra, pro sua confirmatione misit, et regalia de more obtinuit: pallii uero authoritatem et consecrationis munus a BONIFACIO IX. pontifice, dum per eos dies *Romae* iubilaeum celebraret, consecutus est. *a quo regalia accipit Albertus,*

1401. In comitiis Norimbergensibus

XXIX. Postero anno RVPERTVS conuentum principum *Norimbergae* habuit, et ad eos de regni iure constituendo et profectione in Italiam, aduersus *Ioannem Galeacium*, uice comitem, suscipienda retulit. Ibi *Weissenecium*, dioecesis Bambergensis, ad *Suabaccum* amnem, monasterium, in suam et imperii protectionem suscepit et uetera priuilegia monachis instaurauit. *Weissenecceii monasterii priuilegia innouantur.* Eo inde sub anno proximo cum copiis in Italiam abeunte, ALBERTVS *Ioannem Varemundum*, comitem Leostenum, cum mandatis ad regium tribunal *Norimbergam* misit et, expositis ibi, quibus ecclesia premebatur, aduersitatibus, ab *Engelhardo* Wirzbergio, iudicii causae regiae praeside, nouas super iudicii prouincialis confirmatione literas obtinuit. Eae Nouembri mense sub C sigillo regio datae. *1402.* *Iudicii prouincialis noua confirmatio.*

XXX. Eo tempore cum stella cometa per dies aliquot hominibus affulsisset, ea rerum multarum, quae paulo post secutae sunt ecclesiae et imperio perniciosissimae, praenuncia fuit. *Cometa malorum plurium praenuncius.* In Francia nouae quoque calamitates emerserunt, quo mercatores et qui negotiorum causa iter per eam facerent, passim D spoliis, et caedibus afficiebantur. *Ob itinerum infestationem* Id uero malum, ne latius serperet, ecclesiarum et aliarum prouinciarum proceres sibi elaborandum statuerunt. Itaque conuentum *Mergentbemiae* conuocato, *pridie cal. Septemb.* anni insequentis WENCESLAVS, Bohemiae rex, ALBERTVS *Babebergensis* et *Ioannes Wirceburgensis*, episcopi, Ioannes abbas *Fuldanus* E et Fridericus *burggrafius Norimbergensis* conuenerunt, et *Norimbergam, Rotenburgum*, ad Tubarum *Winshemium, Swinfordiam* et *Weissenburgum* ciuitates ad se uocarunt, ac communi sententia uarias publicae pacis tabulas in annum constituerunt. *1403.* *Pax publica sancitur.* Ea uero pax proximo anno rursus renouata et omnium iureiurando, sine ulla exceptione, firmata F fuit, legibus multis additis, quarum aliquot de fracta pace, de pignorantibus, de furtis et rapinis, adhuc extant. *1404.*

XXXI. Erat sub id tempus ordo monachorum Nouemecclesiensi monasterio ante annos *uiginti nouem* relicto, ualde debilitatus et ad nihilum fere redactus. *Closter Nennkirchen instauratur* Quod ut ALBERTVS cognouit, id pro uiribus restituendum suscepit G et *Wolframum*, praepositum, crebris literis, huic ut officio inseruiret, hortatus est. Quo facto *Wolfframus*, assumptis ex hospitali *Vorchemensi* monachis, postero anno *Nouem-ecclesias* perrexit et, aedibus instauratis, *S. Augustini* disciplinam, prope intermortuam, excitauit. *1405.*

XXXII. Se-

A. Ch. 1405. XXXII. Sequenti anno grauis inter
1406. *Fridericum*, burggrafium Norimber-
Rotenburgenses a Burggrafio Norimberg. gensem, *Rotenburgum*, ad Tubarum, oppidum, tumultus exarsit. Burggrafius, ne quid contra publicas firmatae pacis leges fieret, ciues *Rotenburgenses* ad cu-
ad curiam regiam citati, riam regiam, quae tunc temporis *Heidelbergae* celebrabatur, ad accipiendum iudicium, legitima citatione compella-
ob contumaciam ri fecit et, cum non comparerent, eorum iniquitatem uehementius aperuit et, quam sancte edictum regis colendum sit,
proscribuntur, ostendit. Quibus rebus exasperatus *Rupertus* eos imperii banno proscripsit,
et Alberto episc. executio demandatur. eiusque rei executionem ALBERTO episcopo commisit. Qui proximo anno
1407. bellum in eam rem destinauit et, mediocri exercitu collecto, *Ioannem* episcopum, *Fridericum* et *Ioannem* Burggrafios, acciuit. Quibus septus in fines *Rotenburgensium* se intulit et uicos aliquot, cum castellis, *Hebelshemum*, *Entsemum*, *Nortenburgium*, *Gomesfeldium* et *Lientalem* cepit in eisque praesidia collocauit. Rotenburgenses ditionis suae detrimentum magno dolore ferentes, nihil sibi praetermittendum rati, quod ad eius et urbis defensionem pertineret, cum non tam propulsandam, quam, si fortuna permitteret, inferendam decreuerunt et, eruptione facta, duo castella, *Gomesfeldium* et *Lientalem*, receperunt, et post direptionem ignibus iniectis in-
quod bellum postea per sequestrum sedatum. cenderunt. Id postea bellum RVPERTVS per sequestrum sustulit et castella, ne quando alias similium turbarum causa essent, dirui praecepit.

1408. XXXIII. Postero anno *Oswaldus Truhendingius*, nullis superstitibus liberis, e uita discessit et uetustae comitum
Truhendingii exspirant. *Truhendingiorum* familiae finem fecit, cum paulo ante ipse et frater *Fridericus* ditiones uendidissent. Eo anno *Hildebrandum Thungarium* inter et *Fridericum Aufsessium* agitabatur causa, quae eorum animos irritare non desinebat. Cuius rei componendae ergo crebrius conuenerunt, ut sermones de pacis conditionibus conferrent. Quas cum *Thungarius* non e re sua fore et, se uiribus ac opibus *Aufsessio* parem esse, crederet, nec ea tamen cura, qua debebat, res suas constitueret; nouae cladis causam attulit. Nam cum
1409. proximo anno *Suarzacum*, ad Moenum oppidum, pro mille quingentis solidis, *a Ioanne*, episcopo, sibi prius obligatum, circa solennes supplicationum dies, in fidem suam recepisset, *Aufsessius*, ueterum offensionum memor, circiter trecentos equites et pedites, in montana dioecesis Babebergensis regione, conduxit, et per diuersa itinera, silentio noctu in dioecesin Wirceburgensem traductos, prope *Dulstadium*, quodam in nemore, in insidiis posuit et primo mane, quod solennibus processionibus illuxit, *A. Ch. 1409.*
duos exploratores nobiles, rusticorum uestibus inductos, in oppidum misit. Quod cum ciuibus uacuum reperirent et signum, quod constitutum erat, serico purpureo de tecto darent, extemplo cum reliqua manu ex insidiis prosiluit, oppidum nulla difficultate captum diripuit et, magna praeda parta, cum sociis rursus se domum contulit. Eam contumeliam *Ioannes*, episcopus, aegerrime tulit, *Aufsessium* fractae pacis reum peragere instituit, sed cum paulo post moreretur, res ad pacis conditiones adducta fuit.

XXXIV. Per eosdem dies *Frideri-* *Monasterium Neunkirchen*
cus et *Ioannes* burggrafius Norimbergensis, commemorabili compatris sui, *Wolframi*, praepositi Nouem ecclesiensis, pietate moti, nouis eum beneficiis affecerunt. Nam cum monasterium *in nemore Norimbergensi*
ius aliquod in nemore *Norimbergensi* non haberet, quam quod sub interdicto pignorationis in eo sibi ligna comparare posset, burggrafii nouum ei et integrum *ius lignandi accipit.*
lignandi ius concesserunt, ut, omni prorsus impedimento et interdictionis causa remota, deinceps in perpetuum, pro se et successoribus suis, cuiuslibet generis ligna in quoslibet monasterii usus, in eo caederet et aueheret, nec eius rei causa quicquam, nisi dimidium modium tritici, sub diebus natalitiis, quotannis solueret. Huius concessionis diploma, die lunae proxima post festum S. Margarethae uirginis, Beiersdorfii datum.

XXXV. Laborabat per hos dies ec- *Schismate pontificum orto,*
clesia schismate trium pontificum, GREGORII XII. BENEDICTI XIII. et ALEXANDRI V. quorum quilibet ius suum tueri cupiebat. Quae res cum pias hominum mentes suspensas teneret, et ecclesiae authoritatem uehementer labefactaret: proximo anno Albertus, 1410.
Babebergensis et Fridericus, *Eistetensis*, *quidam episcopi in synodo Norimb.*
episcopi, communis colloquii gratia *Norimbergam* conuenerunt, et laborantis ecclesiae labes diligenter discusserunt. Ibi *Benedicto* et *Alexandro* reiectis, GREGORIVM ut uerum et catholicum pon- *Gregorium XII. agnoscunt,*
tificem approbarunt et, se in eius officio et obedientia perstituros esse, professi sunt, donec ex concilii generalis authoritate schisma penitus tolleretur.

XXXVI. Ad *XV. cal. iunias* RVPER- *Ruperto imp. defuncto*
TVS imperator est mortuus et *Heidelbergae* sepultus. In eius locum postero anno successit SIGISMVNDVS, Hunga- 1411.
Sigismundus Hungariae rex, surrogatur. riae rex, CAROLI IV. imperatoris filius, uir sapientia, eruditione et multarum rerum peritia clarus, pace tamen quam bello felicior. Eo anno *Bertholdus*, comes Hennebergius, basilicae cathedralis praepositus, e uita decessit. Idem annus insignis morte *Ioannis*, episcopi Wirceburgensis, qui nono pon- *Ioannes episc. Wirceb. obit.*
tifi-

An. Ch. 1411. tificatus sui anno, *XI. cal. decemb. Vorchemii* mortuus et *Wirceburgum* reuectus, in domo saluatoris sepulturae mandatus fuit.

1412. *Zinckenwerda municipatu donatur.* XXXVII. Proximus inde annus nulla re memorabili gesta fuit insignis. *Zinckenwerda*, separatus ab urbe locus, ad praeterlabentis fluminis ripas, uersus orientem situs, et a iure municipali exemtus.
1413. Postero anno per ALBERT[...]M ciuitatis dignitate donatus est. Is [...] mille florenorum summa a ciuibus [...]
Wunderburg. pta et ueteri camerae *Wunderburgiorum* iure soluto, iudicii ciuitatis eam esse et communibus cum ea legibus uti iussit.

1414. XXXIIX. Sequenti anno SIGISMVNDVS, rex, ad redintegrandam ueterem ecclesiae concordiam, frequentissimum totius orbis christiani conuentum *Constantiam* uocauit; et omnes omnium regnorum cardinales, archiepiscopos atque abbates et caeteros imperii reges ac principes, ut ad diem constitutum sibi praesto essent, mandauit. (*In concilio Constantiensi*) Quo facto ingens est celeberrimi omnium concilii exspectatio concitata. ALBERTVS, episcopus, eius hortatu Lambertum, *montis archangeli Michaelis*, Henricum, *Michelfeldensem*, Nicolaum, *Langhemensem* et alios dioecesis *abbates* praemisit, et paulo post ipse cum comitatu magnifico subsecutus, ueterem ecclesiae possessionem et omnium priuilegiorum, a superioribus regibus et imperatoribus indultorum, confirmationem, ad insequentem annum impetrauit. (*Albertus episc. ueterum priuilegiorum confirmationem obtinet,*)

1415. In eo conuentu causa trium pontificum disceptata fuit, et post liberam GREGORII resignationem, IOANNES XXIII. qui in ALEXANDRI demortui locum successerat, per concilii decretum, ex omnium patrum authoritate, pontificatus honore priuatus, Benedictus diris execratus, et *Otho Columnius*, legitimis suffragiis pontifex electus est, qui MARTINI V. nomen assumpsit. (*Ioannes XXIII. pontificatu exuitur, et Martinus V. pontifex eligitur.*) Ibi relatione de doctrina *Ioannis Hussii* facta, concilium ipsum, ut in uiam rediret, admonuit, deinde ubi pertinaciter in opinione sua permanentem audiuit, et inania omnia esse officia animaduertit, haeresis reum pronunciauit et ad rogum condemnauit. (*Ioannes Huss ob pertinaciam igne crematur.*) Ad *XIII. cal. octob. Friderico*, episcopo Eistetensi, mortuo, *Ioannes*, baro *Heideccius*, ecclesiae Babebergensis praepositus, substitutus est. (*Ioannes episcop. Eistetens.*) Emerat *VVilhelmus*, Misniae marchio, superioribus annis, ut diximus, a *Iusto* et *Procopio*, marchionibus Meraniae, marchiam Brandenburgensem: sed cum *Fridericus*, eius frater, Saxoniae ducatum consequeretur et elector *Brandeburgensis* esset creandus, *VVilhelmus* ne in una familia eadem dignitas, esset, pecuniam suam recipere et marchiam dimittere (*Marchia Brandeburg.* 1716.) iussus est. Eam postero anno SIGISMVNDVS, *Friderico*, burggrafio Norimbergensi, pro *quadraginta millibus aureorum* uendidit, et *XIII. cal. april.* anni sequentis, durante adhuc concilio, electorem eum et marchionem Brandeburgensem, solenni ceremonia creauit. Inde nunc etiam marchionum Brandeburgensium familia, in marchia simul et Francia celebris est. (*An. Ch. 1416. ad Fridericum, burggraf. Norimb. peruenit.* 1417.)

1418. XL. Postero anno ALBERTVS episcopus, morbis et aetate confectus, interpellantibus amicis, IOANNEM, comitem Werthemium, consanguineum suum, collegam sibi cooptare uoluit. (*Albertus episc. de assumendo administratore Ioanne frustra cogitat.*) Id autem factum cum proceres ecclesiae consensione sua minus probarent, res incassum cecidit et comites ab ulteriore solicitatione destiterunt. Hoc accepto, *Ioannes*, episcopus Wirceburgensis, *Lamberti* episcopi fratris filius, elatioris ingenii atque immoderatae cupiditatis homo, cum ditionem suam bellorum calamitatibus afflictam, et aere alieno oppressam, cerneret et saluti suae remedium nullum aliud haberet, ecclesiae Babebergensis administrationem sibi proposuit. (*Ioannes episc. Wirceb. eam administrationem affectans,*) In ea uero adipiscenda ubi *Ioannem Michaelem* et *Georgium*, comites Werthemios, maximum coeptis suis impedimentum allaturos esse uideret, nisi ad partes suas transirent, eos pro fideli obsequio solicitare decreuit et, consiliis cum ipsis communicatis, summo studio deuinxit. (*comitibus Werthemiis*) Eodem modo *Fridericum* et *Georgium*, comites Hennebergios, sibi obnoxios reddidit et, (*et Hennebergiis sibi conciliatis*) octauo die post Epiphanias anni sequentis (1419.) *Babebergam*, quo etiam comitum numerus adfuit, profectus est. Vbi copiam loquendi nactus est, ordine recenset, quid inter se actum esset et, *quantas in ecclesia eorum restituenda curas patruus suus*, LAMBERTVS *episcopus*, *sustinuisset. Amasse se non minus eam semper unice et cupere nunc quoque, propter ueterem utriusque ecclesiae necessitatem, commodis eius omnibus modis inseruire. Quocirca magnopere se rogare, ut eius administrationis munus sibi committerent, et Alberto decrepito substituerent.* (*Bambergae, desiderium suum aperit:*) His et similibus uerbis ultro citroque factis, eum responso in speciem dato dimiserunt, quod totius causae cognitionem concilii iudicio se subiicere uelle praetenderent. (*ast spe sua frustratur.*) Cum uero paulo post *Hussiticum bellum* et alia impedimenta intercederent, omni spe ipse prorsus excidit.

1420. XLI. Proximo anno WENCESLAO, Bohemiae rege, uita functo, *Hussitae*, ZISCA duce, *Pragam*, regni caput, muniunt eaque direpta, templa spoliant, statuas deiiciunt, monasteria euertunt et exempla crudelitatis ultima, uniuersa (*Belli Hussitici initia*)
moe-

An.Ch.1420. moerente ecclesia, passim in catholicos A runt. edunt. Itaque immunitate eorum offensi Germaniae principes, contractis undique copiis, numerosissimum exercitum confecerunt, et in tres diuisum partes, aduersus eos in auxilium submiserunt. *Vnam* Francorum, per dioecesin Babebergensem et reliquam Franciam collectam, duxit *Fridericus*, burggrafius Norimbergensis, non ita pridem B marchio Brandeburgici dignitate donatus. Ei expeditioni *Ioannes*, episcopus Wirceburgensis, interfuit. In *altera* Rhenenses et Bauarici, sub *Othone*, archiepiscopo Treuirensi, stipendia fecerunt. *Tertiam* uero Saxonum et urbium maritimarum, duxit *Fridericus* Saxoniae dux; sed inani atque irrito euentu, quod tantus exercitus, quantus ad profligendos hostes satis esset, hostibus nondum conspectis, infesto quodam quasi fulmine tactus, terga daret. Eo anno *Balthasar Gusbachius*, primus Carinthiae ditionis uicedominus, supremum uitae di[...] expleuit et Ioannes *Suinforterus*, ci[...] Patricius Babebergensis, in eius lo[...]ccessit. Ad *XIV. cal. iun.* anni se[...]quentis *Albertus*, episcopus, ex humanis excessit et ante *S. Viti* martyris aram sepultus est. *An.Ch.1420.*

Ioannes Suinforterus secundus Carinthiae uicedominus. Albertus ep. obit 1421.

FRIDERICVS AVFSESSIVS,
TRIGESIMVS SECVNDVS EPISCOPVS BAMBERGENSIS.

XLII.

IVstis ALBERTO mortuo solutis, C FRIDERICVS concordibus suffragiis episcopus electus in eius locum successit, homo, prout haec tempora postularunt, eximia pietate praeditus. Eius pontificatus initio coorta prius inter episcopum *Wirceburgensem* et *Suinfordiam* discordia recrudescere coepit et episcopus ciuitatem sacrorum interdicto notauit, cum dice- D ret, pacis tabulas, per *Adolphum* Moguntinum, et *Lambertum* Babebergensem, episcopos, superioribus annis inter se confectas, esse uiolatas et prouinciale ducatus sui forum pertinaciter declinatum. Erat autem *Suinfordensium* capitaneus, *Frickingerus Sensbemius*, uir strenuus et arte bellicarum rerum peritus, cuius opera *Theodoricum Bucembachium* E et *Theodoricum* eius filium, *Michaelem Sensbemium, Fridericum, Theodoricum, Carolum, Balthasarem, Sigismundum* et *Eberhardum* Thunganos, in auxilium uocarunt et foedera societatis inierunt, quae propter insignes eorum familias *dominorum foederatio* nominata fuit. His autem maturi subsidii spem protrahentibus, accidit, ut *Hermannus Ebers-* F *bergius* et *Eucharius Tharienfis*, apertos se quoque Suinfordiensibus inimicos praeberent et agro eorum incommoda inferre pararent. Qua re cognita, foederati copias consociarunt et fines hostium tumultuariis armis inuaserunt. Ea deinde res per *Conradum* Moguntinum et FRIDERICVM Babebergensem, episcopos, induciarum pactione G denuo soluta fuit.

Suinfordenses sacris interdicti ab episc. Wirceb.

societatem foederalem ineunt cum uicinis,

et hostium terras inuadunt:

res uero per arbitros componitur.

1422.
Ioannes

XLIII. Proximo anno *Ioannes*, episcopus, ab altera expeditione e Bohemia per palatinatum superiorem regressus, in *crastina S. Simonis* et *Iudae Michelfeldum* in monasterium uenit, ibi noctis unius moram traxit et in triclinio cum monachis epulatus est. Postero uero die cum Feldense nemus praetergressus esset, *Eucharius Tannensis* et *Hernidus* eius frater, qui in comitatu praesentes erant, *Ioannem Eglofstenum*, dignitatis equestris uirum, praefectum *Aurbacensium*, captiuum fecerunt et ad eum perduxerunt, quem tamen postridie, quae dies Iouis erat, *Hirscheidae*, iuratis conditionibus, iterum dimisit. Ei inde ad urbem progredienti FRIDERICVS, episcopus, obuiam cum suis optimatibus iuit et in aulam episcopalem perduxit. *VII. inde idus ianuar.* qui est dies Epiphaniae, per eundem consecratus est.

Wirceb. episc. Michelfeldi pernoctat, dein Aurbacensium praefectum captiuum ducit, a Friderico episc. humaniter excipitur et consecratur.

1423.
In comitiis Norimberg.

XLIV. Sequenti anno SIGISMVNDVS rex, *Norimbergam* processit, eo consilio, ut noua in Bohemiam aduersus *Hussitas* auxilia compararet: neque enim iis tumultuantibus ipse se regnum tenere posse putabat. Die constituto Fridericus, *Babebergensis*, Ioannes, *Wirceburgensis* et Ioannes, *Eistetensis*, episcopi, Albertus, *Austriae*, Christophorus, *Bauariae* et Fridericus *Saxoniae duces*, Fridericus, Ioannes et Albertus, *marchiones Brandeburgenses*, uenerunt. Accessit etiam *Iulianus cardinalis*, legatus a MARTINO pontifice missus, ac, concione aduocata, principes omnes, ad arma aduersus *Hussitas* capienda, hortatus est, denuncians, se remissionem omnium peccatorum omnibus indulgere, qui rite confessi huic se militiae deuouissent.

principes imperii

a nuncio apostolico excitati, contra Hussitas,

P 2 Qui-

A. Ch. 1423. Quibus uocibus erecti principes, qui aderant omnes, ut et archiepiscopus *Moguntinus, Coloniensis, Treuirensis, Sueuorum sodalitas*, quam *D. Georgii* nominant, et imperiales ciuitates, ad quadraginta millia equitum et totidem ferme peditum, nomina in illam expeditionem dederunt. Inter quos *Fridericus*, marchio Brandeburgensis, eluxit, qui uniuersi dux exercitus fuit atque, rebus [illegible]cessariis comparatis, una cum [illegible] pontificio, per eam uiam, quae d[illegible] *Teplam*, superatis *Herciniae* saltibus, in Bohemiam, maturato itinere, se retulit, sed eadem, qua uenerat, festinatione recedere coactus est, quod exercitus simili pauore perculsus aufugerat, sarcinis, impedimentis et rebus aliis hostibus in praedam relictis.

arma capessendi consilium ineunt.
Fridericus Brandenb. dux exercitus
in Bohemiam mouens
subito repellitur.

XLV. Per eos dies inuentum ab Hussitis aduersus hostes suos usurpari coepit armorum genus, quod *Albardum* dicimus, quasi securim ab omni parte laedentem, quod ea et figere, ferire et attrahere liceret. Habet enim ferrum praeeminens acutum, et ab una parte securiculam refert, ab altera uero parte uncino terminatur. Vsus eius hodie praecipuus est apud satellites summi pontificis, quos inde *Aldebardieros* Itali nominare solent.

Albardum, Helleparden Hussitarum inuentum.
Aldebardieri

XLVI. Eo anno iudicium centenarium *Radelsdorfianum* monasterio montis Michaelis archangeli arctioribus pignorum nexibus fuit obstrictum, quod *Ioannes*, episcopus Wirceburgensis, acceptis ab abbate *Lamberto* centum solidis, priores duos contractus amplius onerarat. Postero anno saeuissima pestilentia laboratum. Insequens annus uini copia felicissimus fuit, urna enim numo Bohemico, quorum uiginti florenum constituunt, emebatur et dolium, duodecim urnarum capax, duobus florenis uendebatur. In frigidioribus quibusdam locis, propter frigoris uim, nullam omnino fuisse uindemiam, Frisaeus author est.

Iudicium centenae in Radelsdorff monasterio S. Michaelis arctius obligatum.
1452. Saeua pestis.
1426. Vini ubertas et uile pretium

XLVII. Proximo anno *Fridericus*, marchio Brandeburgicus, igne prius consumptam sui burggrafiatus arcem, castro imperiali Norimbergae uicinam, *Werdam* oppidum, *Slusslingam, Schephorautem*, molas quatuor et duas syluas, senatui ac reipublicae Norimbergensi, pro ducentis quadraginta millibus florenorum, uendidit, cum singulis eorum possessionibus, solo uenandi et conducendi iure saluo, cuius usum saltem extra urbem sibi et heredibus suis, burggrafiis Norimbergensibus, reseruauit. Huius uenditionis literas SIGISMVNDVS,

1427. Fridericus Brandenb.
oppida et praedia quaedam Norimbergensibus uendit

A rex, publicis scriptis tabulis confirmauit, *Belgradi*, die lunae, post omnium sanctorum, anno regni sui decimo octauo. *A. Ch. 1427.*

XLIIX. Per eosdem dies *Frackingus Senshemius*, a SIGISMVNDO, rege, baro creatus, ab arce sua *Suarzenberga* familiam propagauit, eorum, qui in Francia bonorum *Swarzenbergensium* cognomen tulerunt, usque ad Iohannem baronem, qui anno Christi sexagesimo sexto post millesimum quingentesimum comitis dignitate fuit ornatus. Postero anno FRIDERICVS, episcopus, necessariam laborantis ecclesiae reformationem aggressus et ea quidem remedia, quae ultima insanabilium morborum medicamenta esse solent, requisiuit et, aduocatis Basilicae cathedralis canonicis, de subleuandis auaritiae incommodis, ad eos retulit. Id uero, quo commodius fieret, omnem ipse totius aulae familiam dimisit et sequenti anno, modico comitatu stipatus, in *Carinthiam* se contulit, certus inde non reuersurus, donec, ecclesiae reparatis opibus et oppigneratorum bonorum possessionibus, in pristinam libertatem se rursus asseruisset.

Comitum Swarzenbergiorum ortus.
1428. Fridericus episc. clerum reformaturus
diminuto comitatu suo,
in Carinthiam proficiscitur.

XLIX. Haec dum aguntur, *Hussitae*, cognito, quod *Henricus*, Plauium Sternbergium, quendam Bohemiae baronem, captiuum detineret nec ullo pacto restituere uellet, post peragratam et deuastatam Misniam, proximo anno omnem belli molem in *Voitlandiam* intulerunt, et uariis eam uastare caedibus, incendiis et direptionibus instituerunt. Habet oppidum *Plaua*, ad *Ebisterum* et *Siram* fluuios, castrum, sub edito colle positum, cuius eo tempore praefectus erat *Georgius Radschaureus*. Id cum hostes ab eo, pactis prius pacis conditionibus, accepissent, omnes deditios contra datam fidem crudeliter interfecerunt et, irruptione in oppidum facta, certatim insitam aduersus ciues immanitatem non minus effuderunt. Nam et nobiles, ultra centum et circiter nongentos ciues et alios homines, in ea sustulerunt et, templis ac monasteriis expilatis, in presbyteros et monachos more suo ferociores esse soliti e quibus octo Carmelitas interceperunt et quatuor Dominicanos una fossa uiuos obruerunt. Inde *Hofianum* agrum ingressi, ipsum usque ad urbis moenia peruastarunt, tum *Culmbachio, Boiorito* et ceteris urbibus in itinere occupatis et incensis, exercitum in quinque diuisum partes, in montanam dioecesis Babebergensis regionem duxerunt et, populationibus effuse factis, *Meneccum, Holfeldum, Scheslicium*, cum innumerabilibus castellis, uicis et uillis incenderunt et foede etiam in homines saeuierunt.

Hussitae, Voitlandiam inuadentes,
1430.
in Plauienses
et alios dire admodum saeuiunt.

Quod

A. Ch. 1430. *Bambergensibus prae metu secedentibus*

Quod ubi Babebergenses acceperunt, A metu trepidare, tecta cum uxoribus et liberis deserere et fuga saluti suae consulere coeperunt. Erat urbs non solum sine praesidio, sed etiam sine principe: quodque calamitatem magis augebat, omnes inde ciues ita profugerant, ut non quinquaginta conditionis honestioris uiri in ea amplius inuenirentur. Ea occasione allecti *calones* et *lixae* uiliores, B tenuioribus quibusuis hominibus assumptis, in urbe uacua, tumultuarie pro lubitu, templa, monasteria, curiam iudicii ciuitatis et opulentiorum ciuium domos, per uim effractis foribus, inuadere, dispoliare, sacras uirgines constuprare et omni flagitiorum ac turpitudinis genere exercere, instituerunt. Quod cum *Fridericus*, marchio Brandenburgensis, C comperiret, res Babebergensium defendendas suscepit et, pactis induciis, ad Hussitas in castra profectus est et pro sua prudentia effecit, ut, acceptis duodecim florenorum millibus, ab agrorum uastatione cessarent et urbem ab imminentis obsidionis periculo liberarent. Huius autem soluendae summae fuit haec instituta ratio. *Ciues* in urbe *tria millia* flo- D renorum darent; *clerus* uero *millia quatuor cum quingentis*, et totidem *populus*, in agro nullum ab hoste detrimentum passus, solueret. Horum omnium *Fridericus*, marchio Brandeburgensis, interposito sacramento fideiussit et FRIDERICVS episcopus ad reliqua damna, ab Hussitis accepta, restituenda, uarias exactiones, ab eorum nomine *Hussiticas* E uocatas, caeteris ditionis suae ciuibus imposuit.

in urbe petulantissime se gerunt,

donec a Friderico Brandenb. ingenti pecuniae summa accepta, discesserunt.

Hussitten-Steuer.

L. Post horum discessum nouus, inter clerum et ciues, tumultus est concitatus, ciuibus querentibus, clerum semper hactenus obstitisse, quo minus urbs muris lapideis et uallis, quibus defendi posset, firmata fuisset ac proinde obtestantibus, ut immunitates uigore bullae, F per BONIFACIVM IX. pontificem superioribus annis indultae, cum iudicio ciuitatis iure iungerent et urbis munitionem, coniunctis communibus sumtibus, fieri permitterent. Qua re percepta, magna quidem procerum pars in petita consentit et, missis ad episcopum in *Carinthiam* nunciis, eum ad se traducere, pro uiribus, nititur. Sed cum reli- G qua pars aperte resisteret et episcopum de proposita sententia dimoueret, res ad irritum cecidit et nouarum controuersiarum materiem praebuit.

Ciuibus Bamberg. urbem moenibus cingere uolentibus clerus obsistit.

LI. Interim SIGISMVNDVS rex nouos in Bohemiam delectus habuit et, de suscipiendo in Italiam itinere, sollicitus fuit. Postero anno ex Vngaria in Germaniam se retulit, et alterum *Norimbergae* diem indixit. Is erat ad *IX. cal. maias*.

1431. *In comitiis Norimberg.*

An. Ch. 1431. Quo cum principes, ut modo diximus, omnes accessissent: EVGENIVS IV. pontifex, pro tuenda religione, ad reparandum bellum literis hortatus est. Et quo facilius id susciperetur, in eam rem legatum creauit *Theodoricum*, archiepiscopum Coloniensem, qui *Friderico*, Saxoniae duci, eius nomine et authoritate, ecclesiae uexilla obtulit. In [illegible] conuentu ciues Babebergenses eum [illegible]iter adierant et, detrimentis, qui[illegible] [illegible]itas, nefandis popularium suorum libidinibus et hostium periculis, nuper conflictata fuisset, ordine recitatis, noua, quibus eodem anno, utplurimum coitione conflictaretur et quo in statu res ciuitatis futurae essent, nisi moenibus et fossis cingeretur, ostenderunt, atque ab eo ruentibus patriae rebus maturum consilium implorarunt. Quo facto rex, iudicibus et iuris peritis adhibitis, mature cum eis, de ordinanda urbe, consilia et, bulla BONIFACII pontificis approbata, corruptas ueterum immunitatum leges ac consuetudines penitus abrogauit, authoritate regia statuens, ut unum deinceps in urbe seculare iudicium et unus eiusdem pro tempore iudex esset, qui diuitum iuxta ac pauperum querelas audiret, omnesque controuersias ex authoritate ipsius episcopi iudicaret. Quin etiam sanxit, ut omnes et singuli immunitatum homines in omnibus publicis negotiis, exactionibus, contributionibus et expensis, aequalia cum ciuibus iudicii ciuitatis onera et seruitia, pro rerum et personarum qualitate, subirent et operas suas ad urbem muniendam conferrent, eius rei faciendae plenam non minus eis quoque potestatem concessit, atque haec omnia per diplomata, die *S. Georgii* Norimbergae data, diuulgauit. Quod ubi FRIDERICVS episcopus et uniuersus clerus audierunt, missis ad regem nunciis, petierunt, ut priuilegium, quod praeter scientiam et uoluntatem suam datum esset, infirmaretur et iura restituerentur et immunitates in pristinum statum redigerentur. Hanc legationem rex repudiauit, imperii feudum Babebergam et innumeris eam sibi obstrictam beneficiis esse, dicens, usque adeo, ut et principem et alios proceres, qui eadem tentaturi missi erant, irrito responso dimiserit.

Eugenius IV. pontif. principes ad bellum contra Hussitas hortatus,

Friderico Sax. duci ecclesiae offert uexilla

et Sigismundus imper. Bambergensium querelas exaudiens,

ueterum immunitatum legibus abrogatis,

unicum tantum in urbe iudicium esse iubet

clerique exceptiones reiicit,

LII. Proximo ineunte uere, Germaniae principibus in Bohemiam rursus, aduersus *Hussitas*, cum exercitu mouentibus, FRIDERICVS, episcopus, singulos quaternos, de singulis centenis ditionis suae ciuibus et sic unum de uiginti quinque, uicatim collectum, ad locum destinatum mittere iussus est. At ducibus belli, de damnis acceptis resti-

1432. *Fridericus episc. delectum ciuium contra Hussitas mittit,*

A. Ch. 1432. tuendis, inter se frustra contendentibus ac hostibus praelii cupidis, instaurata acie approperantibus, rei bene gerendae occasio denique neglecta turpiter et rursum nouae cladis ac fugae data fuit. Itaque FRIDERICVS, episcopus, tot acerbis et uariis malorum cladibus afflictus, cum grauioribus indies ecclesiam debitorum uinculis obstringi, nec eam se liberare posse uideret, ... gistratu se uel ultro abdicauit ... quum uitae tempus in *Stiria* et *Ca*... traducere decreuit, et ad se sustentandum bona reseruauit: in Francia *Gruben* castrum cum suis possessionibus: his in Carinthia quadringentos solidos *Villaci*, de telonio singulis annis numerandos, adiecit atque ita reliquum uitae tempus in Carinthia et Stiria transegit.

abdicato magistratu etreseruatis sibi annuis reditibus,

uitam priuatam elegit.

Hospitale canonicorum regularium

LIII. Erat hospitale canonicorum regularium, hodie ad radices *Peri* montis, in Stiria, collegium per eos adhuc dies ecclesiae parochiale uirginis Dei matris consecrata. Eam, consentientibus basilicae cathedralis proceribus, in ecclesiae collegiatae formam redegit et ad honorem decanatus euexit atque, post impetratas ab EVGENIO, pontifice, confirmationis literas, omni laude maxime religionis exornauit. Si quidem, ut annales referunt, ambitum dilatauit, chorum templi, dormitorium, sacrarium duplex et multa, in honorem Christi et sanctorum, sacella construxit, unum *S. Dei genitricis*, alterum *S. Catharinae uirginis* et martyris, tertium *S. S. Henrici* imperatoris et *Cunigundis* coniugum condidit: et quod praecipuum habetur, in honorem B. uirginis officium, mane singulis diebus celebrandum, instituit. Ibi frequentius agere, cibum cum fratribus sumere nec, nisi uel morbo uel re rationabili impeditus, abesse solitus. Vbi tandem post mortem sepeliri uoluit. Decessit autem VII. Cal. Martias anno 1440.

in decanatus honorem euexit

ibidemque tria sacella extruxit.

ANTONIVS,
TRIGESIMVS TERTIVS EPISCOPVS BAMBERGENSIS.

Antonius de Rotenban a pont. f. & imp. confirmatus

LIV. ANTONIVS de *Rotenban*, postquam anno 1433. in die festiuitatis *S. Elisabethae*, ex praeposito Herbipolensi, in episcopum Bambergensem electus fuerat, confirmatur denique per EVGENIVM IV. Romanum pontificem et SIGISMVNDVM imperatorem. Altero autem electionis anno, die festum S. Bartholomaei praecedente, ciuitatem Babebergensem consueta solennitate, obuiantibus sibi clero et populo, ingressus est, comitante et introducente eius uterino Germano, *Christophoro*, episcopo Lubecensi, a quo illi, inter missarum solennia, episcopalia insignia collata sunt. Sub huius pontificatum, anno uidelicet 1435. a Lamberto ciuibus Babebergensibus domitis, noua seditio exsuscitata fuit, in qua ANTONIVS urbe expellitur, qui deinde collecto exercitu eandem obsidet: EVGENIVS papa excommunicat, deuicit ANTONIVS rebelles, in expensas omnium, de nouo in sui defensionem extructorum, murorum turriumque et aliorum aedificiorum demolitionem condemnatos.

1344.

solemniter accipit insignia episcopalia.

A ciuibus seditiosis urbe pulsus

eandem expugnat ciuibus a pontifice in expensas condemnatis.

Incendium Bambergae an. 1435.

LV. Eodem anno ex improuiso tale incendium, in die S. Ambrosii, exortum ac Vulcanus per ambas plateas, uulgo die lange Gaß, Keßlers Gaß und den Marck, ita saeuiit et grassatus est, ut maior pars harum cum coenobio *Carmelitarum* omnino conflagrata sit. Anno deinde 1440. a subitaneo horrendoque tonitru et flumine turris, supra pontem superiorem tunc temporis existens, sic deuastatur et conquassatur, ut uix adhuc locus et uestigia, ubi fuerint, appareant. Campanam illam, quae incendiis signum dedit, aqua absorpsit, sicque cum turri magnificae urbis arcana ac priuilegia interierunt. Negligens illa uidua, quae ex elemosyna in hospitali *S. Catharinae* uiuebat, magnum quoque suscitauit incendium, nisi cura peruigil Vulcano impedimento fuisset.

1440. Turris ruina

urbis priuilegia intereunt. Incendium aliud

LVI. Oportet et huius meminisse, quod anno a natiuitate Christi 1451. in nocte *S. Vincentii*, circiter horam duodecimam, tanta inundatio, praecedentibus assiduis imbribus, secuta sit, quae, unacum permixta glacie, innumerabilia in pontibus et molendinis damna dedit. Sicuti et aedificium illud, quod est *Regnesi* proximum, cum quo naues onerariae exonerantur, quod alioquin uectis dicitur der Cranich, ui aquarum omnino oblatum est. Deinde desiit ANTONIVS episcopus esse die *V. Maii 1459.* mortuus, anno pontificatus sui uigesimo septimo, et terrae, omnium nostrorum parenti, traditur, anno iam dicto. Sepulchrum ipsius ante aram S. Pauli se conspiciendum praebet.

1451. Inundatio aquarum.

Antonius episcopus obit. a. 1459.

§. LVII

A. Ch. 1459. *eius fata* Ante electionem suam in pontificem fuit decanus ecclesiae Babebergensis et, postquam episcopatum adeptus esset, missus est ad episcopum *Herfordensem*, cum prouisione satis tenui et constituti sunt praefecti ecclesiae, inter quos fuit *comes Georgius* de *Löwenstein*, canonicus Babebergensis. Tempore huius pontificis multa fuerunt ab ecclesia alienata, plurima etiam exorbitantia priuilegia concessa, praeterea literae debitorum, cum apertissimo foenore datae, pluri- mae etiam absque sigillo capituli. Item Iudaeis fuerunt multa praeter fas concessa priuilegia. Item magna iactura illata ecclesiae, cum obstagiis Iudaeorum. Item plurima sigilla fuerunt a diuersis personis in regimine constitutis habita. Idem episcopus fuit bonus et sincerus pater, sed alchimista, quoniam plurimum delectatus fuit alchimia. *mores et studia.* A. Ch. 1459.

GEORGIVS,

TRIGESIMVS QVARTVS EPISCOPVS BAMBERGENSIS.

LVIII.

Georgius de Schaumburg electus 1459. GEORGIVS, ex nobili familia de *Schaumburg*, designatus episcopus, anno domini 1459. annuente et consentiente PIO II. Romano pontifice et FRIDERICO III. imperatore, authoritate et iussu summi pontificis omnia monasteria suae dioeceseos ad normam pristini status reuocauit, praeter unicum illud, quod *ad S. Theodorum* uocatur. Tandem post multos perpessos labores, decimo sexto anno administrationis suae, ex hac luce, *IV. Febr.* anno decessit, post Christi saluatoris nostri natiuitatem. Tumulus uero ipsius in choro *S. Petri*, iuxta *Leopoldi* sepulchrum sese offert. *1475. post multos labores quiete obiit.*

PHILIPPVS,

TRIGESIMVS QVINTVS BAMBERGENSIS.

LIX.

1475. Philippi ab Henneberg gesta PHILIPPVS, comes ab *Henneberg*, anno 1475. in episcopum eligitur, confirmationem uero suam a SIXTO IV. Romano pontifice et FRIDERICO III. imperatore impetrauit, bona multa impignorata redemit, curiam episcopalem, castrum *Rosenberg* et *Veldem*, plurimis aedificiis non saltem auxit, sed etiam ruinosa restaurauit, Iudaeos profligauit. Ipso decedente omnium rerum abundantia in promptuariis aperta est, nulla exactione suis subditis se molestum praebuit, abolita parua mensura eam in pristinum statum reduxit. *et uirtutes* Et ut id, cuius paulo ante memini, repertam perfidam Iudaeorum gentem solutis debitis ex urbe expulit, de quo quidam sic scripsit:

Antistes PHILIPPVS *inclytus de Henneberg,* *Iudaeis formidabilis.*
Perfidos Iudaeos pepulit de Bamberg.
Zelosus Doctor de Münchberg,
Impetrat id saepius gradiens in Altenberg.

Cum subditis autem suis semper in bona pace uixit, ac tandem *XXVI. Ianuarij*, anno domini 1487. exhalato spiritu ad coelestem aulam migrauit, sepultus ante aram *S. Mariae* uirginis. *amans pacis decedit. 1487.*

HENRICVS,

TRIGESIMVS SEXTVS EPISCOPVS BAMBERGENSIS.

LX.

Henricus Gros a Trockaw a. 1487. electus consecratus HENRICVS *Gros* a *Trockau*, anno post Christum natum in uigilia purificationis D. uirginis Mariae, in episcopum electus est, consecratus per episcopum *Augustanum*, in dominica Iudica et ab INNOCENTIO VIII. summo pontifice et FRIDERICO III. imperatore confirmatus. Hic fuit uir in- *et confirmatus.*

A. Ch. 1487. uirtutibus clarus ingenii magni, singularis prudentiae et liberalitatis, in propagando cultu diuino studiosissimus, in obeundis muniis ecclesiasticis indefessi laboris, et in aduersis magnanimus. Nam cum *Fridericus* marchio *Brandeburgensis* magnum exercitum, ad expugnandam urbem Babebergensem, colligeret et conscriberet, ciuibus ad eum confugientibus non solum defensionem, sed etiam extremum auxilium promisit, modo ipsi datam fidem seruarent. Equitauit in ciuitatem, in die *S. Othonis*, Babebergensis episcopi, et Pomeranorum apostoli, cum ingenti equitum multitudine: etiam mensuram minorauit. (ciues tuetur.)

LXI. In die *S. Galli*, eius episcopatus anno primo, ex incustodito igne balnei, Vulcanus eas acquisiuit uires, ut cum tecto turris et omnia proxima adhaerentia aedificia curiae episcopalis in cineres conuerteret. (curia episcopalis conflagrat.) Praeterea maxime dispofuit se princeps iste et totam prouinciam, ad litem contra marchionem *Fridericum*, qui hospitauit multos inimicos contra eum, quia anno castrum *Streitberg* assentatum. (Henricus episc. Litem intentat marchioni Friderico.) Et an. 1497. domini 1499. rex Maximilianus uenit cum magno exercitu, et uoluit expugnare *Strezitam*, sed non potuit, ideo discessit sine fructu, (1497. 1499.) et anno 1498. aedificatum fuit propugnaculum ad *S. Claram*. Hoc tempore *Georgius de Rosenberg*, armiger, montem monachorum, per septentrionem propugnaculo muniuit. (Mons monachorum munitus.) Tandem plenus operibus bonis in summa senectute ultimum uitae suae diem 39. Maii anno pontificatus sui XIV. clausit, mane circa horam quartam, et sepultus in choro *S. Petri*, circa stationem, ubi episcopus habet stallum in eodem choro.

VITVS,

TRIGESIMVS SEPTIMVS EPISCOPVS BAMBERGENSIS.

LXII.

Vitus a Pommersfelden 1501. VITVS *Truchses* a *Pommersfelden* III. Aprilis, quae fuit uigilia Palmarum anno episcopatum suum adeptus est, confirmationem uero ab ALEXANDRO VI. Romano pontifice et MAXIMILIANO I. imperatore accepit. Fuit alioquin uir eloquens et satis eruditus, in consiliis dandis acutissimus. (eruditus et consilii plenus) Hic ne otio torpesceret, propria manu libros censuales describebat. Diuinatores et ioculatores a se reiiciebat, (diuinatorum osor.) quod uel ex eo apparet, cum quodam die apud illum quidam iaculator magnalia se in effodiendis thesauris absconditis facturum gloriaretur et ipsi episcopo quaedam arcana, cum maculis corporis, diuinando edisseruisset: iratus princeps et episcopus, statim a se fustibus repelli iussit, nec quicquam amplius de eo loqui uel audire uoluit. Paruam mensuram, a suo praedecessore admissam, confirmauit: (mensuram paruam confirmat.) et tandem post multos grauissimos labores fluxu sanguinis exhaustus, in bona et sancta opinione, postquam sedisset annos duos, migrauit ad dominum VII. Septemb. an. 1530. sepeliturque in choro S. Petri &c. (moritur. 1503.)

GEORGIVS,

TRIGESIMVS OCTAVVS EPISCOPVS BAMBERGENSIS.

LXIII.

Georgius Marschalcus ab Ebnet GEORGIVS *Marschalcus* ab *Ebnet* designatus episcopus feria III. post LAMBERTI episcopi 1503. non equitauit in ciuitatem Babebergam. Confirmatus est a PIO III. pontifice et MAXIMILIANO I. imperatore, egregius obseruator iustitiae et aequitatis, (iustitiae et aequitatis amans) uixitque ad praescriptum rationis et sic ab aequitate nunquam deflexit. Rexit episcopatum duobus annis et obiit 30. Ianuar. anno 1505. et sepultus fuit in choro *S. Georgii* martyris. (obit 1505.)

GE-

GEORGIVS LIMBVRGIVS.

TRIGESIMUS NONUS EPISCOPUS BAMBERGENSIS.

LXIV.

Georgius Limburgius.

GEORGIVS, pincerna, *baro de Limburg*, electus in episcopum 13. Febr. anno 1505. confirmatus per IVLIVM II. Romanum pontificem et MAXIMILIANVM I. imperatorem. Vir erat maximi animi, uirtutum cultor strenuus, in tractandis caussis sapientissimus. Quam ob rem MAXIMILIANO imperatori augustissimo ita gratus acceptusque fuit, ut eius consiliis et placitis cum aliis principibus ut plurimum, sed et maxime in comitiis Augustanis, anno 1518. habitis interfuerit? Huius secundo pontificatus statim anno 1506. ex incuria cuiusdam famuli molae, tantus ignis fuit exsuscitatus, ut nulla ui nullisque mediis extingui potuerit. Concremata sunt igitur uiginti aedificia, citra et ultra pontes. Anno uero a partu uirginis 1508. in die *S. Dionysii*, circa horam undecimam noctis, post multas coruscationes et tonitrua, fulmen sacristiam interiorem summi templi tetigit atque imaginem *S. Kiliani*, in infima circumferentia, modico foramine laesit et uelamen sericum combussit. Hinc episcopus ostentationem sanctarum reliquiarum anno 1509. omisit.

uirtute et sapientia florens

Maximiliano II. imp. charus

Incendium Bamberg. 1506.

1508.

A

B

C

LXV. Anno 1516. imago crucifixi eburnea, quae in arcu lapideo, in medio templi, a fulmine tacta, in minutissimas partes fuit contrita. Eodem anno structura illa, quae corona dicitur, der Krantz, extructa est. Deinde anno 1518. in eodem atrio tres illi equestres extra templum positi destructo igneo aedificio in lapideum translati sunt. Rexit ecclesiam suam *annis septendecim et quatuor mensibus*. Obiit in arce *Altenburg* 31. Maii anno 1522. sepultusque est in choro S. Petri apostolorum principis etc.

Imago crucifixi eburnea fulmine tacta, 1516.

Georg. episc. obit. 1522.

WIGANDVS.

QUADRAGESIMUS EPISCOPUS BAMBERGENSIS.

LXVI.

Wigandus a Redwiz.

WIGANDVS *a Redwiz* in episcopum eligitur 18. Iunii anno 1522. et ab ADRIANO VI. Romano pontifice et CAROLO V. imperatore confirmatur. Hic episcopus fuit uir in rebus temporalibus prouidus, in aduersis patiens, qui et in iuuenilibus annis deuotionis ergo sanctam terram accessit et uisitauit. Sedente ipso exorta est seditio rusticorum, anno 1525. et durante illa etiam optimus princeps in septimana sancta, a suis subditis, obsidetur, quorum impetum non solum patienter tulit, sed etiam uiriliter repressit. Sustinuit anno 1554. bellum, per marchionem *Albertum* iuniorem Brandeburgicum sibi et confoederatis temere illatum, sine magno damno totius regionis suae et subditorum. Huic per sesquianni spatium pro Coadiutore adiunctus fuit 15. GEORGIVS *Fuchs a Rügheimb*; qui et hoc uita functo ad episcopatus gubernacula sedit. Demum ingrauescente iam aetate et senio confectus, postquam summa cum laude et constantia ac fortitudine ecclesiae suae habenas 34. annos tenuisset, XX. Maii placide in domino obdormiuit, anno 1556. sepultus est ad aram S. Iacobi minoris.

prudens et deuotus

a rusticis seditiosis obsidetur, 1525.

D

E

a. 1554. litem habet cum Alberto Brandenb.

coadiutorem accipit.

decedit a. 1556.

GEORGIUS FUCHS.

QVADRAGESIMVS PRIMVS EPISCOPVS BAMBERGENSIS.

LXVII.

Georgius Fuchs a Rugheim

GEORGIVS *Fuchs a Rugheimb*, coadiutor antecessoris sui piae memoriae WIGANDI a *Redwiz*, anno 1557. in episcopum in festo *S. Bartholomaei* apostoli eligitur, et confirmatur a PAVLO IV. Romano pontifice, regnante FERDINANDO I. im-

F

electus episc. a. 1557.

An. Ch. 1557. post quadriennium obit. imperatore. Praefuit ecclesiae suae salutem quatuor annis, 10. mensibus: ac deinde uitam cum morte commutat anno 1561. die XXII. Martii hora antemeridiana, et sepultus est a latere dextro altaris beatae *Mariae uirginis*. *A. Ch. 1557.*

VITVS,

QVADRAGESIMVS SECVNDVS EPISCOPVS BAMBERGENSIS.

LXVIII.

Vitus à Würzburg. VITVS a *Würzburg*, decedente suo antecessore, in ipsius locum, communi capituli consensu eligitur XXII. April. anno 1561. *a. 1561.* quem confirmauit PIVS IV. Romanus pontifex et FERDINANDVS I. imperator. Huius temporibus erat *frugalitate sua* per aliquot annos maxima frugalitas et omnium rerum abundantia, ita ut post ipsius obitum magna copia farris et uini reperta sit. Dissoluit et grande aes alienum, marchionico bello conflatum, *aes alienum soluit* et maximam partem episcopalis aulae ueteris de nouo, uti uidere licet, exstruxit. *aulam reparat.* Verum post multos grauissimos labores perpessos, in die *S. Kiliani*, uidelicet VIII. Iulii, omnipotenti Deo creatori spiritum reddidit, corpus uero suam sepulturam accepit ante aram S. S. apostolorum *Simonis* et *Iudae*. *et obit.*

IOHANNES GEORGIVS,

QVADRAGESIMVS TERTIVS EPISCOPVS BAMBERGENSIS.

LXXII.

Iohannes Georgius Zobel a Gibelstadt IOANNES GEORGIVS ZOBEL, a *Gibelstad*, post obitum VITI, in Episcopalem cathedram, omnium eligentium suffragiis, subleuatur, anno 1577. *1577.* die 20. Augusti et a GREGORIO XIII. Rom. Pontifice et RVDOLPHO II. Imperatore confirmatur. Fuit semper *ualetudinarius* ualetudinarius, ideoque pro recreatione animi, in peninsula illa, super pontem superiorem, uulgo der Seyerswerth nuncupata, hortum uere regium, *horto delectatur* exoticis et nostratibus plantis et arboribus refertissimum, una cum elegantissimis fontibus, pro irrigatione plantarum et herbarum, uillamque suburbanam, prope Memelsdorff, piscationibus et custodia ferarum amoenissimam, construxit. Fuit iste princeps nemini aduersus, omnibus beneuolus. Anno 1580. *die 7. Septembr.* circa horum nonam antemeridianam, cum sedisset annos tres, dies 18. felici fine uitam finiuit, *uitam finit a. 1580.* et tumulum ante aram *S. Viti* accipere meruit, ubi et monumentum ipsius cernitur, electo episcopo hoc carmine applausum est.

Da Deus huic sanae felicia tempora vitae,
Floreat, ac pilii saecla superstes agat.

MARTINVS,

QVADRAGESIMVS QVARTVS EPISCOPVS BAMBERGENSIS.

LXXX.

Martinus ab Eyb. MARTINVS *ab Eyb*, post fata IOANNIS GEORGII, mitra a tota congregatione capituli dignus iudicatus est: ideoque anno 1580. die undecimo Octobris in episcopum electus. *a. 1586.* Verum cum gubernationis pertaesus, priuataeque uitae amantior, uel ratione imbecillitatis uirium huic imposito oneri par esse non posset, tertio ab electionis anno, nimirum 1583. die Augusti XXVI. suum episcopatum ad manus capituli resignauit, cui successit ERNESTVS a *Mengersdorff*. *a. 1583. pontificatu se abdicat.*

ERNE-

ERNESTVS, QVADRAGESIMVS QVINTVS EPISCOPVS BAMBERGENSIS.

LXXI.

Ernestus a Mengersdorff

ERNESTVS *a Mengersdorff*, post factam resignationem MARTINI, eligitur in episcopum, anno 1583. die mensis Septembris secundo, ratam eam habente GREGORIO XIII. Romano Pontifice et RVDOLPHO II imperatore. Eodem anno coenobium *Carmelitarum* in collegium, illis ad S. *Theodorum* transmigrare iussis, conuertit, et magnifici istius aedificii, dicti der Geyerswerth, principalis author extitit. Construxit praeterea pontem sublicium et magnificas aedes ad septa vulturnina, tributumque ciuibus imperauit. Tandem octauo pontificatus sui anno, die 20. Octobris, anno 1591. non sine magno suorum luctu, huic mundo ualedixit. Corpus ipsius in summo templo, ante aram *Simonis* et *Iudae* apostolorum: intestina uero sua in collegio a se fundato, ante summam aram, quod optimus princeps tanquam pupillam oculi sui dilexit, sepulturae concredita fuerunt.

Geyerswerth exstruit

1591. obit.

ΕΠΙΤΆΦΙΟΝ ΤΕΤΡΆΣΤΟΙΧΟΝ.

Ingenii uis acris, amor pietatis et aequi,
Doctrina, eloquii cum grauitate decus,
Spes charitatum, fauor Aonidum, mens principe digna,
Praesulis Ernesti, sub tumulo hoc recubant.

LXXII. Liberae nobilitatis in regno Germaniae tres esse circulos, ut uulgo nuncupant, *Francicum* scilicet *Sueuicum* et *Rheneysem*, nemini dubium esse potest. Inter hos autem trium circulorum nobiles Franci orientales semper primi sunt habiti, de quo sic canit poëta:

Francicae nobilitatis

primus honor,

Primus honor Francis proprius, laus altera Sueuis.

Ordinis etiam causa ipsi Franci nobilesque in *sex* quasi subdiuisi sunt *circulos*, quorum nomina sunt, *Odenwalt*, *Gebirg*, *Steigerwalt*, *Rhön und Weiden*, *Altmühl*, *Baunach*, ob Ottonis sylua montanaque regione, quae Bohemis contigua est et Thuringis, aliisque nemoribus et fluuiis notissimis ita nuncupati. Inter hos autem Franconiae nobilitatis proceres uirtus semper primum tenuit locum, in reliquis nihil posterius, omnes nobiles, omnes Franci, liberi omnes solum et unicum imperatorem recognoscentes, eiusque maiestatis ac imperii Romani uere ligii et Franci milites de quibus olim plura. ERNESTVS igitur episcopus Bambergensis, origine Francus nobilis, nuper in domino pie mortuus, religione, eruditione et doctrina, aetate, iudicio, eloquentia, hospitalitate et multis aliis naturae donis praestantissimus et felicissimus: at non sibi, sed suo gregi, suis populis, suae infelix prosapiae, quod praematura morte, si terrestria; optatissima uero et beatissima, si coelestia perpendas, rebus humanis est exemptus: quid enim tristius et lamentabilius, quam carere tali principe, quo meliorem optare nemo possit debeatque? sed quid beatius rursus, quam tempestiue dissolui et possessione coelestis regni et aeternae abundantiae alios quasi praeuenire? Natus est autem praestantissimus iste princeps, ex parentibus nobilibus, eam Franconiae partem incolentibus, quae ad montana est. Auus paternus fuit Otho, pater OTTO *Eberhardus*, praefectus in *Feldenstein*, familia de *Mengersdorff*, quae eadem esse creditur cum familia de *Trupach*. Distant enim castra gentilitia ad iactum paucorum lapidum et armorum. Effigies aut parum aut nihil discrepat, de quo ultimo tamen certus non sum. Mater oriunda de nobilissima gente de *Würzburg*, germana fuit soror longe praestantissimi principis VITI, episcopi Bambergensis. Cognatae familiae notae sunt.

sex circuli

et inclyta uirtus

Ernesti episc. ortus et elogia

genealogia

LXXIII. VITVS autem magnus et uenerandus ille episcopus ERNESTO nostro, suo ex sorore nepoti, honoris et dignitatis author et accumulator primus et praecipuus extitit. Nam et *praebendas* ut Bambergae et Herbipoli, utrobique in summa domo, cathedralem uocant ecclesiam, nancisceretur, effecit et in politiori literatura aliisque artibus et facultatibus ita institui eum curauit, ut et orator et philosophus et iurisperitus, dici haberique merito debeat: ore facundus, iudicio dexter, acumine promptus, saepe et doctissimis metum incussit. Paedagogum habuit, ut ipse quidem putabat, duriusculum, legis tamen aquiliae non excedentem metas. *Bambergae* consueto residentiae termino exacto, *Herbipolim* translatus est, ibique Iesuitas praeceptores habuit, ad biennium et amplius. Magnum ibi documentum morigeri et docilis discipuli prae-

patronus,

educatio.

An. Ch. 1583. praebuit, et ob id episcopo Herbipolensi Friderico admodum charus fuit: Babebergam deinde rediens ad annum fere ibi substitit, uel quod ita placeret D. auunculo, uel quod ob famam belli exteras nationes inuisere tutum non erat. Dimissum Babeberga excepit *Louanium*, Brabantiae oppidum, emporium illud musarum, quo neque amoenius neque dulcius neque literatius coelum contexuit unquam. Ibi philosophiae totum se quasi consecrauit, audiuit in paedagogio *Falconis* philosophos doctissimos per biennium, neque erubuit pro more loci cum suis comilitonibus ad alia pergere paedagogia et in aciem promptissimum quemque uocare. Erupisset ea quasi uelitatio uerbalis concertationis inter commilitones, non dissimilibus sed iisdem studiis deditos, in uerbera saepissime, ni praeceptores utrinque obstitissent.

Vita academica

amor disputationum.

LXXIV. Itaque ea, quam dixi, congrediendi certandique consuetudine, mirum in modum profecit, tum in philosophia, tum etiam in lingua latina: quam inter et maternam differentia ea erat, quod latine doctius et elegantius omnia diceret, maternam in praesens non exerceret. Absoluto philosophiae cursu, paedagogii *Falconis* praeses et reliqui praeceptores honorare eum titulo *magisterii*, quod uocant, nitebantur, sed consultus D. auunculus prohibuit. Extat ea de re apud capitulum Bambergense testimonium Academiae Louaniensis, in quo philosophiae *Licentiatus* appellatur. Prohibitus ergo, ut dixi, ne gradum assumeret, iuri operam dare coepit; sed o inimica studiis arma! Duxit enim exercitum ualidum in *Hannoniam* montes usque princeps *Vraniae* GVILELMVS, liberaturus fratrem comitem *Ludouicum*, quem montibus inclusum dux *Albertus* obsederat. Abduxerat aliquot annis ante dux *Albanus* filium principis *Vraniensis* natu maiorem, studiorum causa *Louanii* degentem, academiae proceribus frustra ei renitentibus et priuilegia nequicquam allegantibus. Et quamuis ipse princeps *Vraniensis* Louaniensibus optime semper cupierat, credebatur tamen, propter illatam ab *Albano* iniuriam, animum non nihil mutasse. Itaque ad montes *Hannoniae* pergens, cum Louaniensem agrum suo cum exercitu intrasset, consules per caduceatorem ad se euocabat; sed illi neque egressi sunt, neque responsum dederunt. Milites ergo principis morae impatientes ex sclopetariis Aquitanicis, *Gascones* uulgo uocant, uiginti duos circa tympanistas ad fossas urbis pergere iusserunt, ut et munimenta et stantes pro munimentis cominus cernerent aliaque explorarent. Hi explosis in aera tormentis, magnum in aere tumultum excitauere. Stabant in muris promiscue uiri foeminaeque, senes et pueri, plurima etiam moenibus fixa cernebantur uexilla et tormenta bellica, ultra ducenta, inter quae duo erant maxima, quorum unum *S. Petri*, alterum *S. Pauli*, nomen habebat. *Gasconibus* itaque ad fossas accedentibus et sua explodentibus sclopeta, ciuis quidam Louaniensis ad *S. Pauli* tormentum ignem admouit, idque in hostes immisit: quo ictu nobilis uir quidam nomine *Fridericus* periit, isque uexilliferi munus gessit, pede eius dextro a tibia auulso. Tulit aeque ualde princeps hoc factum, secessitque ex planitie ad *monasterium Bergense*. Interea milites ad *portam Heuringensem* magnam struem sarmentorum comportarunt, ignemque iniecerunt, quo non modo porta illa, sed et quinque uiciniores domunculae conflagrauere. Audiebatur in oppido clamor ingens, sonabant campanae, flebant mulieres, terrebat ignis, hostemque ab ingressu non magis miles in moenibus constitutus, quam ex terra congestus tumulus arcebat, quo in opere Peginae plus, quam credibile est, sese fatigabant. Nam per diem integrum ligna, lapides, glebasque ex agris comportarunt et duas portas ita obstruxerunt, ut hostis per eas perrumpere non posset. Studiosi etiam uexilla quatuor a senatu acceperunt et quaelibet natio, sub propriis uexillis, uallum ascendit. Vexillifer Germanorum erat *Ioannes Fridericus* a *Freyberg*, nobilis Sueuus, qui in rei illius memoriam uexillum auexit. ERNESTVS autem noster domi manere iussus et coactus, in magno metu fuit; sed, facta pacificatione cum principe, milites ciuitatem oppugnare desierunt, a comite *Henrico*, principis fratre, aegre repressi. Ex militibus triginta circiter periere, in oppido unus tantum studiosus iuris Batauus, qui in porta Heuringensi uiriliter pugnans a sclopetario ictus cecidit. *An. Ch. 1583.*

linguae latinae peritia,

Ernestus titulum magisterii assumere prohibitus,

iuri operam dat,

Louanii obsidione detinetur.

LXXV. *Louanii* praeter paedagogum familiares et contubernales habuit comitem de *Helffenstein*, baronem de *Homelburg*, Conradum iuniorem, Wilhelmum *Helbichium*, canonicum Herbipolensem, et Nicolaum *Curtium*, historicum et philosophum, qui postea Babebergam uocatus, ERNESTO principi a consiliis, uicarius etiam in spiritualibus ac canonibus, in aede *D. Stephani* fuit mortuus et sepultus ibidem.

egregiis utitur sodalibus.

LXXVII. Soluta obsidione Louaniensi, ut supra dictum, etsi D. auunculus *Duacum* ut sese ERNESTVS conferret, per literas paedagogo mandarat, non potuit id tamen sine periculo fieri, neque

Louanio relicto

An. Ch. 1583.

que etiam tutum erat *Louanii* diutius haerere. Conducto itaque curru *Leodium*, inde *Aquisgranum*, et tandem *Coloniam* sese contulere. Ibi etiam subsistere diu non licuit, quod uel parentes filium uidere cuperent, uel quod ipse princeps VITVS, auunculus; periculis bellicis non fideret. Vocatus ergo domum in reditu ab electore Moguntino *Daniele*, illa blandissima anima, blandissime et humanissime est exceptus et, ob promptitudinem ingenii morumque suauitatem ac humanitatem, ad dies aliquot in aula est retentus mensaeque electoris accubuit. Motor horum omnium Iesuita fuit, *P. Ludouicus*, uir olim militiae deditus, societatis sacerdos, doctrina praestans et memor ueteris uitae, nil humani a se alienum putans, sincerum se in omnibus ei praebuit.

Coloniam se confert, indeque domum uocatus, ab elect. Moguntino humaniter excipitur.

LXXVII Postquam autem ERNESTVS nouiter *Bambergam* venit, noluit ibi diu haerere, iacturam studiorum metuens. Impetrata ergo uenia a D. auunculo, *Ingolstadium* se contulit audiuitque iurisconsultos, *Osannaeum* explicantem *Institutiones*, et doctorem *Georgium Euerhardum* materiam *legatorum* id temporis uersantem. Neque tamen ultra annum ibi substitit. Causam discessus praebuerunt fama loci et corruptae ibidem iuuentutis exempla recentia. Igitur *Dolam Sequanorum* tendens, *Argentinam* uidit et *Basileam*, urbes magnificas: *Vesuntionem* etiam eo diligentius contemplatus est, quod eius loci *Caesar* in *commentariis* mentionem faciat. Comes itineris iucundissimus fuit *Ioannes Rheus*, dictus *Turcus*, qui remeans *Aurelias* ubi olim fuerat, in utroque iure doctor ibidem renunciatus est, assumptus postea ab ERNESTO principe inter consiliarios aulicos, charus eidem principi semper fuit. *Dolam* deinde ingressus, non licenter, more aliorum iuuenum, qui studia in lasciuiam vertunt, tripudia sectari, sed omnes animi vires intendere coepit, ut in iurisprudentia optatum finem contingeret et simul etiam *linguam Gallicam* addisceret. Legit ergo historias quasdam gallice scriptas, ut Gallice loquentes intelligeret, et quaecunque uellet satis apte et eleganter loqueretur. Docebant *Vibrandus Ayta*, rector de Zuichem, *Claudius Musaeus*, senior collegii, eo tempore iurisprudentiam *Dolae Sequanorum*, post senator parlamenti, cui cohabitabant ERNESTVS et paedagogus, dein *Cynus* campanus Italus, *Mogotius Theodorus*, religiosus, et *Schisletus* Burgundi. Omnes, praeter *Cynum* rectorem et monachum, in iure canonico, *Musaeum* et religiosum in iure ciuili audiuit. Paedagogus cum pro doctoralis dignitatis gradu publice disputasset et eundem gradum ibidem adeptus esset, *Lutetiam* discipulum ducere uolens, febri impeditus fuit. Erat eodem tempore *nuptiarum Parisiensium* memoria adhuc recens. Prohibitus ergo paedagogus iter in Gallias omisit, reuocatusque domum discipulum auunculo tradidit, ab omni flagitio immunem, doctrina cultissimum et cum latinae linguae, tum gallicae clarum. Factus itaque sui iuris, cum ab auunculo plurimum amaretur, nulloque rectore opus habere crederetur, aulicae uitae paulatim assuescere coepit, ea aetate, quae sua uiolentia adolescentiam incautam plerumque rapit et perdit.

Ingolstadii celebres audit ICtos.

Academiis denique uariis perlustratis,

Dolae iurisprudentiam ulterius excolit.

simulque linguam Gallicam.

Iter in Galliam instituere prohibetur.

LXXVIII. Nondum enim uigesimum secundum aetatis annum attigerat, ita tamen aduersus quosque se gessit, omnium beneuolentiam ut colligeret et ne minimum quidem offenderet. Missus dein in Italiam, *Bononiae* substitit et in iure lumen illud iurisprudentiae *Vecchium*, in historiis celeberrimum *Carolum Sigonium*, id temporis Liuium explicantem, audiuit: linguae tamen Italicae discendae auidior, caetera segnius audiuit. ERNESTO igitur adhuc in Italia haerente, dominus auunculus VITVS, episcopus, hemiplexia tactus, de die in diem peius habere coepit, tandem mortuus est. Ea mors domino ERNESTO admodum luctuosa fuit. Nam etsi ex dispositione testamentaria curiam canonicalem et alia quaedam obtineret, auunculum tamen adhuc spirantem uidere et colloqui, longe maioris aestimabat. Sed stat sua cuique dies, nec est hominis uita eius. Rediens autem ex Italia primum parentes et cognatos inuisit, ac mox *Herbipolim* sese conferens, residentiam alteram absoluit. Quod idem et *Babebergae* factitans, utroque in loco ad capitulum legitima aetate probata admissus est. Princeps etiam Herbipolensis *Iulius*, iudicem eam causarum spiritualium constituit.

Bononiae linguam Italicam addiscit.

Auunculi sui Viti episc. episc. morte audita,

domum regreditur

Babebergae accipit canonicatum, et

LXXIX. Interea temporis moritur episcopus Bambergensis, IOANNES GEORGIVS ex *Zobeliorum* familia nobili oriundus, morbis uariis antequam eligeretur obnoxius, ingenio tamen et iudicio potentissimus. Hunc secutus est MARTINVS ab EYB, qui post annos tres ab electione episcopatum capitulo libere resignauit, administrationis laboriosae uel pertaesus, uel uitae priuatae amantior, pro dimissis praebenda, decanatu, praepositurіs duabus, ad *S. Stephanum* et ad *S. Iacobum*, aliisque collegiis, nulla remuneratione nec petita nec data. Exstiterunt in capitulo eo tempore praepositus ceterique omnes idonei et apti ad reipublicae gubernacula suscipi-

post obitum Ioannis Georgii

An. Ch. 1591. enda. ERNESTVS tamen noster, etsi trigesimum aetatis annum nondum attigerat, unanimi tamen omnium capitularium consensu, tanquam maxime idoneus in episcopum electus *IV. Nonas Septembris* anno 1583. Magnam haec electio laetitiam non modo uasallis nobilibus, sed et subditis attulit.

ad episcopatum euehitur.

Confirmatione impetrata

LXXX. Princeps autem ipse pro obtinendis confirmatione et pallio, ornatissimum et consultissimum dominum *Carolum Vasoldum* Tyrolensem, I. V. doctorem et consiliarium, ablegauit, qui rem feliciter expediuit. Remouit et idem princeps uicedominum Carinthiae, dominum *Ioannem Fridericum Hoffmannum*, baronem, quem pontifex Romanus in Carinthia ferre noluit. Scripseratque eo nomine ad *Ioannem Georgium*, exprobrans ei, quod lupum ouibus commisisset. Literarum autem is erat tenor: *Venerabili fratri,* IOANNI GEORGIO *episcopo Bambergensi,* GEORGIVS PAPA XIII. *Venerabilis Frater, salutem et apostolicam benedictionem. Accepimus, te nonnullis locis* CARINTHIAE *et Styriae, amoto gubernatore catholico, praefecisse Ioannem Fridericum, haeresiarcham. Non possumus satis mirari, id te potuisse cogitare, nedum facere. Nam si uix potest mercenarius appellari is, qui ubi uidet lupum uenientem, deserit et fugit: quo tandem nomine appellabitur is, qui in oues ipsas carpum immittit et praeficit. Tu uero et praefecisti et illum consiliarii et uicarii tui titulo ornasti. Lupus igitur pastoris consiliarius et uicarius? Cogita, quam turpe hoc tibi sit, ad existimationem, quam exitiosum ad Dei iudicium! quam acerbum et funestum Christi ouibus ad adspectum! Quam uero praeclare iste tuus uicarius consulat honori tuo; quae de te in uulgus spargat, quibus nominibus plurimum tibi tribuat; quid in te maxime probet; quid praedicet; ex aliis cognosces, nisi forte iam cognouisti et negligis. Nos enim pudet, ea referre quae aduersus clericos et optimum quemque molitur, exequitur. Laturi non sumus, efficiemusque, nisi eum amoueris, ut intelligas, nihil nobis antiquius esse catholica religione, catholicorumque salute et quiete. Causam Christi ab episcopo negligi graue est, perdi intolerandum, nihil in commonendo profici horrendum. Sed speramus, te ad extremum hoc minimi peruenturum, neque amplius tali ministro usurum, neque commissurum, ut cogamur ad extrema descendere. Deus benedictus aperiat oculos tuos, ut cognoscas quibus officiis debeas eius matri inseruire, tuoque muneri satisfacere. Caetera ex dilecto filio Horatio Malaspina, nostro et sedis apostolicae nuncio, apud Rudolphum imperatorem, electum, cognosces, eiusque uerbis fidem tribues. Datae Romae apud S. Petrum, sub anulo piscatoris die 28. Augusti anno 1579. pontificatus nostri anno octauo.* Cum ergo ipse, quem dixi, Hoffmannus baro, obstare confirmationi posse uideretur, remotus est consentiente capitulo: princeps etiam consecrationem maturauit, cui inter caeteros episcopos, episcopus *Herbipolensis* adfuit. In aula quoque imperatoris nulla se exhibuit difficultas: itaque omnibus ad quietam gubernationem compositis, uicinorum quoque animis, principum humanitate, liberalitate, hospitalitate, beneuolentia pellectis, de aliis, potissimum autem de aere alieno dissoluendo et de constituendo gymnasio, sollicitus fuit. Gymnasii institutio facilis erat, si locum spectas. Remotis enim priore et reliquis monachis ex coenobio Carmelitano, iisque ad monasterium *D. Theodori* translatis, professoribus locum illum ad informandam iuuentutem designauit, paucis cubiculis mutatis et distinctis. Scholarcham dedit reuerendum doctorem *Ioannem Ertlein*, Naturensem episcopum, suffraganeum, et doctorem *Carolum Vasoldum.* Regimini primum praefecit doctorem *Adelmannum*, et post illum dominum *Martinum Thumium* S. S. Theologiae licentiatum, canonicum Ratisbonensem. Reliquorum professorum nomina nota sunt. Aeris autem alieni, in marchionico bello contracti et per tot obitus episcoporum legationesque, cum ad Romanam curiam, tum ad imperatoris aulam, uehementer aucti, solutio difficillima fuit, annuis reditibus ad soluendum interesse uix sufficientibus: unum erat reliquum, plebi graue, at extremum remedium. Dicta ergo die et re prompta propositaque, ad septendecim annos tributum postulauit, ita ut de mille florenis quinque singulis annis penderentur, et a praestatione istac liber nemo et immunis esset, sed remissis quinque, duodecim annorum tributum impetrauit, missique sunt ad descriptionem bonorum cuiusque subditi reuerendus et nobilis dominus *Vitus Vdalricus Marschalk* ab *Ebnet*, canonicus capitularis, Hieronymus ab *Abenberg* et *Henricus Nicolaus* ab *Eberbach* nobiles. *Achatius Hüls* I. V. doctor consiliarius, *Ioannes Schmid* assessor prouincialis iudicii, et *Andreas Kirchberg*, praefectus in Schlüsselaw. *An. Ch. 1591.*

remouet uicedominum Carinthiae

haereticum a pontifice declaratum.

Gymnasium constituit.

Ad aes alienum soluendum,

steuram siue contributionem septendecennem exigit

LXXXI. Re ad hunc modum constituta, profectionem instituit princeps in *Carinthiam.* Itineris causam dedisse credebatur supra dictus baro *Ioannes Fridericus Hoffmannus*, qui, sub specie certi cuiusdam territorii aut dominii emen-

Proficiscitur in Carinthiam,

de uicedomino ibidem

An. Ch. 1583. emendi, multa florenorum millia extorserat et in propria commoda impenderat. *rationem exactarum.* Cumque rationem de perceptis numis reddere non posset, multo minus restituere: mille effugiendi modos frustra quaesiuit; nunc causatus uaria itinera uariaque pericula, modo pontificis minas et alia obiectans; equos etiam et uina, et si quae praeterea dona ex Carinthia miserat, omnia rationibus B inseruit; denique ad status prouinciae se prouocaturum simulans, et se tutum securumque fore existimauit, cum actor quilibet coram judice comparere teneatur et mandatarius non admittatur. Ratus etiam, principem tam longinquum iter non suscepturum. Vbi autem principem uenire comperit, intercedente CAROLO, Austriae archi- C duce, solutionis terminos tolerabiles obtinuit. *In itinere humaniter excipitur,* Excepere proficiscentem principem in itinere humanissime Martinus *episcopus Eistadensis*, *dux Bauariae*, *archiepiscopus Salisburgensis*, ipse etiam *archidux Austriae Carolus*, proceres item reliqui Carinthiae; et in reditu *episcopus Batauiensis*. Ingressus iter princeps pridie *Nonas Septemb. anni* D 1587. redit *VI. idus Ianuar.* sequentis anni, uno ex toto itinere tantum desiderato, qui fuerat nobilis de *Kocksberg*, hipparcha, non procul à *Klagenfurto* a comitibus digressus solusque cum esset a sycophanta globo tormentario traiectus, post paucos dies moritur. *1587. in reditu uero comitem amittit* Medicus etiam principis doctor *Adamus Schillingius*, uir celebris in scientia medendi, E sed eo tempore aqua intercute grauiter laborans, redeuntem principem, ut saepe optauerat, uidit et sequenti die uitam cum morte commutauit.

Ob ualetudinem ex itinere contractam LXXXII. Principi etiam ipsi profectionem ad ualetudinem non conduxisse, inde coniicere licet, quod ad uer proxime succedens, propter uentriculi imbecillitatem ad *thermas Carolinas* F *thermis Carolinis utitur,* medicorum consilio sese contulit. Vtilis an damnosus fuerit thermarum usus et haustus, non est cuiusuis iudicare. Modicum certe bene habuit, et mox aliis medicamentis morboso corpori consulit. *posthac plurimum ualetudinarius,* Mirum autem est, hunc principem aduersa ualetudine non fuisse oppressum, cum curarum et sollicitudinum quotidianarum moles G fuerit grauissima. Magnum etiam dolorem et multum acerbitatis ei attulit immatura mors domini *Ioannis a Redwiz*, Carinthiae uicedomini, qui corpore heroico spectabilis, animo ualidior, intra paucorum annorum spatium, pleuritide extinctus est, undecimo Ianuarii, anno 1591. *1591.*

Regimen eius pacatum fuit. LXXXIII. Aduersarium domi forisque habuit neminem. Nam ea quae inter ipsum et dominum decanum *Henricum* a *Nanckenreut*, ex suspicione magis, quam uera offensione, interuenit simultas, non diu durauit. *An. Ch. 1591.* Praepositum autem, *Wolffgangum Albertum* a *Würzburg*, maximi semper fecit et plurimum per omnem uitam amauit. Inter recreationes hortus erat, ad *septa uulturnina*, ubi domum construxit nouam, *Recreationes* quae habitationem successori etiam exhibet. Summae autem recreationis loco habebat *lectionem sacrarum literarum* et homiliarum cuiusdam monachi *et oblectamenta.* Itali, Italico idiomate conscriptarum. Ea lectione satiari quasi non potuit, turbatusque interdum noctu horas plurimas impendit. Querelas cuiusque audiuit, blande adhibitis remediis, pro qualitate causarum. Nobilitatis fautor et patronus summus, nulli crimini obnoxius. Caeterum mirae hospitalitatis, quo nomine omnium principum fauorem sibi conciliauit.

LXXXIV. Postremo cum ex sororibus, natu credo minima, nobili *Martino Sebastiano* a *Redwiz* nuberet, nuptiaeque in oppido *Cronach* celebrandae essent, etsi ualetudine prospera non uteretur, interesse tamen nuptiis et gratulari cum sorori, tum affinibus, placuit. *Morbo ingrauescente* Itineris labor morbum auxit, et ultimum hoc fuit mortalium operum. Nam domum reuersus, uiribus fractus lectoque decumbens, uitam in dubium uenire sensit et tandem, uariis medicamentis necquicquam sibi prodesse animaduertens, ita cessit placidissime XII. Cal. *deuotissime expirat.* Nouemb. anno 1591. cum aetatis annum *1591.* trigesimum octauum nondum compleuisset. Fudit preces ad ultimum usque spiritum. Cum presbyter, qui morienti aderat, *Nicolaus Förckel*, subcustos et uicarius summi templi, uir antiqua religione insignis, celerius psalmum quendam recitaret, tardius proferre uerba iussus est, cumque ad finem psalmi uentum esset: *Amen*, *Amen*, iterato dixit et animam Deo reddidit. Paulo ante obitum porrexit in cruce pendentis sculpturam, quam utraque manu apprehensam tam arcte tenuit, ut morienti e manibus non elaberetur. Medicos secum habuit *D. Rosan*, Ambergensem, *D. Ioachimum Camerarium*, Norimbergensem, *D. Petrum*, Herbipolensem et *D. Pullamerum*, aulicum, omnes medicos celebres: sed frustra tentata omnia. *mortis causae.* Ventriculus enim omnino destructus et deiectus fuit, hepar sabulosum, lien putridus, renes integri, et ita secundum poëtam *Virgilium 3. Georg.*

Optima quaeque dies miseris mortalibus aeui,
Prima fugit, subeunt morbi, tristisque senectus,
Et labor, et dirae rapit inclementia mortis,

Te-

An. Ch. 1583. *Heredes eius testamentarii.*

Testamentum condidit, executoresque constituit dn. praepositum Bambergensem *Wolffgangum Albertum a Würzburg*, et dn. decanum Bambergensem et praepositum Herbipolensem, *Nythardum a Thungen* successorem, *Pancratium a Mengersdorff*, praefecturam eandem quam diu pater habuit, obtinentem, fratrem Germanum et *Carolum Vasoldum* I.V. doctorem. Heredes nominauit, ut audio, ipsum fratrem et sorores quatuor, ex quibus prima nobili *Christophoro a Kozaw*, praefecto in Weschenfeld, superstitibus adhuc parentibus, nupsit. Altera maritum habuit nobilem *Christophorum Henricum a Redwiz*. Quarta uirgo. Vixit annos 37. dies 9. praefuitque annos 8. mensem unum, dies 9. Natus anno 1554. die 2. Oct. electus anno 1583. die 2. Sept. anno 1591. *An. Ch. 1591.*

NYTHARDVS,

QVADRAGESIMVS SEXTVS EPISCOPVS BAMBERGENSIS.

Nythardus de Thüngen

LXXXV. NYTHARDVS ex nobili familia de *Thüngen*, praepositus Herbipolensis et decanus Bambergensis ecclesiae eligitur anno 1591. episcopus 14. die mensi Nouembris, a CLEMENTE uero VIII. et RVDOLPHO II. Romanorum imperatore confirmatur. Anni ipsius pontificatus fuerant octo, aduersarios orthodoxae religionis a sua dioecesi solum uertere coëgit. Moritur denique Herbipoli anno domini 1598. reportatur Bambergam in uigilia circumcisionis domini et proximo sequenti sabbatho honorifice sepelitur, iuxta tumulos suorum antecessorum.

1591.

aduersae relligioni addictos expellit, *moritur 1598.*

IOANNES PHILIPPVS,

QVADRAGESIMVS SEPTIMVS EPISCOPVS BAMBERGENSIS.

Iohannes Philippus a Gebsattel

LXXXVI. IOANNES PHILIPPVS ex nobilissima *Gebsatteliorum* familia oriundus, decanus Bambergensis ecclesiae, per legitimam electionem, quae quarto Februarii facta, CLEMENTIS VII. pontificis et RVDOLPHI II. imperatoris confirmatione sedem cathedralem episcopatus Bambergensis obtinuit, anno post Christum natum 1599. Singulari fuit praeditus prudentia et magna animi moderatione, cum benignitate in pauperes ac aegrotos liberalissima. Negotia suae dioecesis strenue tractauit et promouit diligentissime. Quid enim operae et laboris non suscepit? quos sumptus ab ipso initio episcopatus sui factos forti animo non pertulit? ut ecclesiam, suam defenderet, iuuaret ornaretque. Fuit praeterea pacis tranquillitatisque obseruantissimus, qui a suis tanquam pater salutatus, amatus cultusque, aedificia collapsa, arcesque exustas citissime restaurauit. Templum *Schlüsselauiense* de nouo exstruxit et propugnaculo regionis, quod *Vorcheim* nuncupatur, non minimam lapidum struem adiecit pluraque alia perfecit, quae ad securitatem publicam, ad ornatum urbium et templorum, ad pietatem miserabilibus probandam, ab antistite facili et liberali requiri poterant aut expectari. Quorum operum pleraque cum etiam nunc supersint nomenque celebrent sui conditoris, sintque talia, quae aetatem deinceps ac porro ferant, frustra uideri poterat, in illis recensendis scriptorem fuisse occupatum. Neque in his tantummodo uersatus est animus principis piissimi. Curam etiam habuit consiliorum ad sedandas et profligendas turbas in Germania excitatas. Cum enim fama esset, nouorum dogmatum in Germania sectatores in foedus coiuisse, ut conglobatis uiribus agerent aduersus catholicos: hi quoque illis sacram ligam opposuerunt, quo nomine et ipsi catholici anno 1609. conuenerunt. Fuit equidem noster sacri foederis strenuus adiutor auctorque. Sed in hoc rerum conatu eodemque anno morte praeuentus obiit anno 1609. Hoc episcopo regnante uulgares annales historiolam habent, quam his uerbis solent recensere. Anno 1608. Bambergae quidam Martinus Gutricus, sectae Lutheri addictus, praemium insigne tulit suae deuotionis erga DIVAM VIRGINEM. Quam solitus fuerat aliquot diebus, *septem salutationibus angelicis*, uenerari. Ab ipsamet in morbo lethali ad eierandam haeresin inuitatus, sumpta *eucharistia* a Forneri, suffraganei Bambergensis manibus, in nocte natalitia, sicut praedixerat, piissime obiit.

1599. *laudibus insignis.*

Templum Schlüsselauiense exstruit et Vorchemiam emunit. *AnnusMartius Bambergensis.*

S. ligae socius

mortuus 1609

sacra legenda 1608.

Hactenus MSCTI annales musei LVDEWIGIANI, ad annum usque CIↃ IↃCIX. Continuationem sacrorum Bambergae antistitum, quam promisimus in fronte, in fine operis exhibebimus. Ne quis desideret nouissima.

DI-

DIVI BAMBERGENSES,

S. HENRICVS, IMPERATOR.
S. KVNEGVNDIS, IMPERATRIX.
S. OTHO, EPISCOPVS;

nunc

integrius quam antea in lucem producti, notisque illustrati;

studio

IACOBI GRETSERI,

societatis IESV theologi;

ad

reuerendissimum et illustrissimum principem ac dominum,

DN. IOANNEM GODEFRIDVM,

episcopum Bambergensem;

eiusdemque ecclesiae admodum reuerendos et nobiles dominos,

D. IOANNEM CHRISTOPHORVM NEVSTETTER,

cognomento STÜRMER,

praepositum;

et

DN. HECTOREM à KOZAW,

decanum.

anno MDCXI.

Cum gratia et priuilegio sacrae caesareae maiestatis,

INGOLSTADII.

Ex typographeo Adami Sardorii.

Reuerendissimo et illustrissimo principi ac domino,

DOMINO IOANNI GODEFRIDO,

episcopo Bambergensi &c.

praeterea

admodum reuerendis, nobilibus et magnificis dominis,

DOMINO IOANNI CHRISTOPHORO NEVSTETTER,

cognomento STÜRMER,

cathedralis ecclesiae Bambergensis praeposito;

et

DN. HECTORI à KOZAW,

decano, &c

IACOBVS GRETSERVS.

T illustrandis ecclesiae Bambergensis tutelaribus sanctis et patronis, HENRICO, KVNEGVNDI *et* OTHONI, *aliquid operae et laboris impenderem, multa me impulerunt:* ILLVSTRISSIME PRINCEPS, *admodum reuerendi, nobiles et magnifici domini,* PRAEPOSITE *et* DECANE. *Ac principio quidem illud ecclesiastici monitum:* laudemus uiros gloriosos et parentes nostros in generatione sua: homines diuites in uirtute, pulchritudinis studium habentes, pacificantes in domi-

Eccles. 46. mibus suis. *Et* HENRICO *quidem arbitror iure tribui Iosuanum illud elogium:* fortis in bello IEsus Naue; qui fuit magnus secundum nomen suum, maximus in salutem electorum dei, expugnare insurgentes hostes, ut consequeretur hereditatem Israel. Quam gloriam adeptus est in tollendo manus suas, et iactando contra

Eccles. 49. ciuitates romphaeas? *Quocirca, ut regis Iosiae; sic et memoria imperatoris* HENRICI in compositione odoris facta *est uelut* opus pigmentarii. In omni ore quasi mel indulcabitur eius memoria, et ut musica in conuiuio uini.

Iudith. 15. *Sanctissimae autem sponsae* KVNEGVNDI *non iniuria accinetur illud odarium:* Tu gloria Hierusalem, tu laetitia Israel, tu honorificentia populi nostri, quia fecisti uiriliter, et confortatum est cor tuum, eo quod castitatem amaueris et post uirum tuum alterum nescieris: ideo et manus domini confortauit te, et ideo eris benedicta in aeternum.

Ecclesiast. c. 50. *Porro in S. Othonem episcopum perquam apte et scite quadrare uidentur illa encomia:* Simon Oniae filius, sacerdos magnus, qui in uita sua suffulsit domum, et in diebus suis corroborauit templum. In diebus ipsius emanauerunt putei aquarum, et quasi mare adimpleti sunt supra modum. Quasi stella matutina in medio nebulae et quasi luna plena in diebus suis lucet: et quasi sol refulgens, sic ille effulsit in templo Dei.

Deinde S. HENRICVS et S. KVNEGVNDIS *Bauariae duces fuere. Otho quoque originem et incunabula sua Boiis debet, ut et ipse* HENRICVS, *quippe comes Andechsius; licet non desint, qui eum Sueuis asserere tentent; sed frustra. Etsi autem ego Boius non sim ortu, tot tamen annos in Bauaria uixi et tot beneficia ab eadem accepi, ut nisi illam pro altera patria colerem ac uenerarer, illiusqu e in me promeritis uicem qualemcunque, ubi se dat occasio, reponere tentarem, ingratae mentis uitium uix declinaturus essem. Quod cum aliis modis fugere studui, tum etiam producendis in lucem Boiorum ornamentis, inter quae praecipua duco homines, uitae sanctimonia morumque innocentia celebres ac commemorabiles; et in his maxime* S. HENRICVM, S. KVNEGVNDEM, *et* S. OTHONEM; *quorum in ecclesiam Dei et christianam rempublicam benefacta, nulla unquam tacebit aetas; nullaque, licet longinqua, uetustas obliterabit.*

Sparsere quidem Boii orthodoxae religionis semina in uarios, eosque efferatos, et a uera religione alienissimos populos; per HENRICVM *Boiorum, et Saxonum potentissimum dominatorem in Rugianos, quos Helmoldus in Slauorum Chronico* Ranos *et* Rimos *nominat. Per* THEODELINDAM *reginam in Longobardos. Per* THASSILONEM II. *in Vandalos. Per* THASSILONEM III. *in Carinthios. Per* LVDOVICVM *regem in Hunnos, Abares, Bohemos, Bulgaros, Walachos. Sed, pace aliorum dicere liceat, nemo Boiorum,* HENRICO *et* OTHONE *regnum Christi latius protulit. Ille quidem qua marte in Slauis; qua nuptiali foedere inter Pannonas, data sorore sua* GISELA *regi Hungarorum in matrimonium; cuius integritate non modo rex ipse, uerum etiam uniuersus propemodum populus, suaui iugo redemptoris nostri colla, ad eum usque diem ferme indomita, alacriter substrauit. Quid autem* OTHO *in Pomerania praestiterit, quam uberes et copiosos manipulos in horreum catholicae ecclesiae inuexerit, satis superque docet historia uitae, quam in hoc uolumine publicamus. Neque Rugianos suae et caelestis culturae exsortes abire siuisset, nisi copiosa ista messis aliis paulo post exorituris messoribus diuino consilio destinata et reseruata fuisset: Quapropter iure suo Bauaria duobus* APOSTOLIS *gaudet; altero, Hungarorum: altero, Pomeranorum; quem honoris titulum S.* OTHO *in ipsa etiam Pomerania eousque tenuit, quoad superuenere alterius fortis et ordinis apostoli, uel potius emissarii, qui quod sanctissimus uir in Pomerania exstruxerat, destruxerunt; et quasi omnes ante illos desipuissent, nouum euangelium, Othoniano ex diuinis et catholicis fontibus hausto prorsus aduersum, tradere instituerunt.*

Helmold. lib. 1. cap. 37. Vide Auent. in Germ. Boiorum Chron. excusis Francof. 1566 p. 288. 303. 312. 321. 353. 381. 384.

Non inuitus autem fateor, istud mihi quoque non modicum fuisse inuitamentum, imo et incitamentum, ad horum caelitum res praeclare gestas colligendas et publico donandas; ut in eorum uita, uelut in pellucido quodam speculo, intueantur heterodoxi, *qui semitas patrum suorum deseruerunt; quam procul a recta uia auii eant: et quam nulla spes ad caelestem beatitudinem pertingendi supersit; nisi pedem tempestiue referant.*

Quam nihil in HENRICI, KVNEGVNDIS *et* OTHONIS *uita Lutheranum? Quam nihil Caluinianum? Nisi quis existimet Lutheranum aut Caluinianum esse, condere ecclesias, aedificare monasteria; prouentibus annuis liberalissime instruere; sacerdotes deoque dicatos homines reuereri et uenerari. Quo in genere ita excelluerunt tres nostri diui, ut forsan paucos superiores paucosque pares habeant. Certe* HENRICI *imperatoris munificentia perculsus Auentinus, homo statui ecclesiastico nunquam*

Auent. lib. 5. *aequissimus, saepe autem aperte infestus et infensus, in haec uerba, quamquam falsa,*

falsa, prorupit. Primus imperatorum sacerdotes et monachos ditauit. *Nempe iam tum calebat, si non feruebat, Auentinus eo spiritu, qui episcopatus nec reparat, nec condit, nec locupletat, ut factum ab* HENRICO; *sed expilat, diripit, deglubit, uel funditus exterminat: qui templa et coenobia nec erigit, nec reficit, nec annuo uectigali fulcit, sed uel diruit, uel in profanos usus conuertit, et quidquid gazae in illis reperit, id totum rapacibus ungulis in crumenam suam conuehit ac conuerrit.* Verres *sectarios istos dicas, uel saltem* Verrinos. *Annal Boiorum fol. 507. Lat. edit.*

Ad extremum, ecclesiae Bambergensis conditoribus et amplificatoribus HENRICO, KVNEGVNDI *et* OTHONI *hanc qualemcunque opellam libenter nauaui, propter recentissima, eaque insignia beneficia, quae societas nostra ab hac ecclesia accepit, ordinis nostri hominibus non ita pridem Bambergam euocatis, ut haec uelut noua subsidiaria cohors ueteranis praesidiariis in statione illa adiungatur: et quoniam quotidie augentur hostes, augeantur et ij, qui partim pietate, partim eruditione, hostibus obuiam eant: quorum utrumque profitetur, et pro modulo suo societas nostra praestare nititur.*

Etsi autem omnes, quicumque sub uexillo Christi in hac religiosa familia militamus, palam et aperte prae nobis feramus, et ubique etiam praedicemus, nos toti quidem uenerabili, nobilissimo et amplissimo cathedralis ecclesiae Bambergensis capitulo *seu* senatui *aeternum obligatos esse; cuius nutu et assensu societati Bambergae domicilium constitutum; iuuentuti uero studiosae literarius ludus apertus est: nihilominus illud minime abnuimus, hoc uinculo omnium arctissime nos obstringi, tribus huius* capituli *summatibus, et quasi antesignanis;* uestrae, *inquam,* celsitudini, *Reuerendissime et Illustrissime Praesul ac Princeps* IOANNES GODEFRIDE; uestrisque Magnificentiis, *admodum Reuerendi, Nobiles, et Magnifici Domini* PRAEPOSITE *et* DECANE, *qui facti tam laudabilis primarii duces et auspices fuistis, remque inprimis arduam non modo feliciter, sed et ueliciter transactam dedistis, atque expediuistis; non sine Diuorum* HENRICI, KVNEGVNDIS *et* OTHONIS *ope e coelo missa, ut plane mihi persuadeo. Nam si his nostris temporibus tot ecclesiarum, monasteriorum, et diuino obsequio consecratorum domiciliorum conditores ac fundatores hanc uitam nobiscum duxissent; quis sanae mentis ambigat, eos societati* IESV *collegium sua in metropoli aedificaturos fuisse; uel bonarum literarum gratia, quarum tam* HENRICVS, *quam* OTHO *inprimis peritus erat, et hic quidem adeo, ut docendi munus ipsemet aliquandiu in Polonia obierit; et illud inter Pomeranos praestiterit, quod huius ordinis homines quotidie praestant in utrisque Indiis, Iaponia, Aethiopia, aliisque a nostro orbe remotis regionibus.*

Quod igitur iam a consortio mortalium segregati facere nequibant, hoc in caelestes sedes translati, per idonea ad tantum opus instrumenta, nempe per celsitudinem *uestram,* Illustrissime Princeps, *et per* Magnificentias uestras, *admodum Reuerendi, nobiles et Magnifici Domini* PRAEPOSITE *et* DECANE, *efficere ac perficere uoluerunt.*

Deus coeptis aspiret; et celsitudinem *ac* Magnificentias V.V. *non tantum collegio Bambergensi, sed et toti societati, imo toti ecclesiae catholicae, quam diutissime incolumes esse iubeat; quas, spero, hoc exiguum gratitudinis et summae obseruantiae indicium eousque beneuolenter et humaniter excepturas, donec prodeat, qui grandius quiddam offerat. Ingolstadii XVI. Nouembris, anno Redemptoris M. DC. XI.*

ΠΡΟΣΦΏΝΗΜΑ,

AD OPERIS HVIVS ILLVSTRISSIMVM ET MAGNIFICOS PATRONOS.

PVllatam dimitte stolam, BAMBERGA, togisque
Vtere sepositis, et desine tibia lessum;
Quos luxisti olim, rediuiuo emblemate nasci,
Et clarum e tenebris caput has in luminis oras
Iam reuocare uides: mirabere posthuma DIVOS;
Quos iterum artifices inferunt uiuere chartae,
Ante suis solitos in terris uiuere DIVOS,
O terris nimium generosa stirpe beatis!
Et uero cur ista TRIAS modo prodit in auras,
Historiamque suam noluit debere tot annis?
An quasi librorum tacita speculentur amicti
Nube, suamque uolunt, quam egerunt, cernere uitam
In uita, GOTTFRIDE, tua? Non impare quantum
Se sapuisse anima, similemque implesse tiaram
Gestis OTHO, se seque suis miratur in actis?
Quem scis CECROPIAS dudum calcasse CICADAS,
Quem GARAMANTEAS repulisse a uertice PENNAS,
Atque QVIRINALES heroo pectore LVNAS
Inter bouerigeri f..ll.eta signa senatus,
Fortunae et uanas semper numerasse figuras:
Hunc uides unius nomen proferre Tonantis,
Et coeli curam propriae postponere uitae.
Quae tamen esse tuae pars illustrissima laudis,
Assilet, et propriae pulcherrima gloria famae.
NIL TITVLOS CVRARE, NIHIL PRAECONIA, SVMMIS
RES DIGNA EST TITVLIS: PRAECONIA MAGNA MERETVR,
QVI FVGIT, AVT CERTE SPONTE OCCVRRENTIA SPERNIT.
Quanquam nec titulis non es laudatus auitis.
Omnia dat fortuna tibi, quae uita meretur.

 Nam

Nam stirpe antiqua ramum centesime ducis,
Et tua nobilibus fulgerent atria CERIS
Vndique, si ueterum uelles meminisse parentum,
Perque domum priscos generis disponere uultus,
Atque coronatis oculos satiare colossis:
Semper enim niueis duxit Rhamnusia pennis
Maiores, GOTTFRIDE, tuos; nitidissima semper
Fama paternarum comitata est nomina laudum;
Cunctorum currus ROTA CANDIDA uexit auorum.
Sed tu maiores solers agitare triumphos,
Fulgere aeterna uirtutum laude praeoptas,
Deque tuis factis ad auitos addis honores.
Sic te prisca domus decorat, decorata uicissim.
Vtque sit aequa satis uestrorum cura laborum,
GENS TVA TE TITVLIS, GENTEM TV MORIBVS ORNAS.
Sed magis (atque utinam nostrae tam magna Camoena
Pectora Maeonio didicissent dicere uersu,
Iliades nullae mihi, nulla uolumina tantis
Sufficerent factis) labor est ornare sacratas
DIVORVM sedes, magnique negotia coeli,
Quae probat euentus sapientibus esse profecta
Principiis: nec enim comites audire recusas
Consilio augentes animi tam multa scientis
Thesauros, GOTTFRIDE, tui: quorum alter honore
Nomine CHRISTOPHORVS, claro aequiparandus Atlanti;
Atque alter uere Troiani pectoris HECTOR,
Hostibus haud astu, sed aperto marte timendus.
Nec reor HENRICVM, CVNEGVNDIS, et OTTO, uirorum
Cernere tantorum se nunc in imagine spernunt,
Et, ni si fal.or, iubis uellent habitare medullis.
Qualis Hylas, ubi uidit Hyla pubescere lympham,
Et subitum uitreo puerum florere sub amne,
Miserat ipse suos uultus iacientibus undis.
Verum ego non DIVOS, quibus est amor omnibus idem,
Vsque adeo [illegible] : nec enim cum templa sacrasque
Tot restaurarint aedes, arasque dicarint,
Tres tam MAGNIFICAS poterant odisse COLVMNAS.

INDEX EORVM,
QVAE IN HOC VOLVMINE CONTINENTVR.

APPROBATIO R. P. PROVINCIALIS.

VItas S. HENRICI imperatoris et S. KVNEGVNDIS imperatricis, inclytae ecclesiae et episcopatus Bambergensis fundatorum, itemque historiam de rebus gestis S. Othonis episcopi Bambergensis, nunc primum ex MSS. codicibus a P. IACOBO GRETSERO, partim integre, partim de nouo, exscriptas et notis illustratas, ego THEODORVS BVSAEVS, societatis IESV per Germaniam superiorem prouincialis, potestate mihi facta ab admodum R. P. N. CLAVDIO AQVAVIVA, societatis nostrae praeposito generali, ad gloriam sanctorum et catholicae fidei incrementum, typis mandari permitto.

Ingolstadii X. Iulii. M. DC. X.

Theodorus Busaeus.

Vita

VITA
S. HENRICI,
IMPERATORIS,
QVI
EPISCOPATVM
BAMBERGENSEM,
CONDIDIT AC FVNDAVIT,
NVNC PRIMVM,
EX ANTIQVIS CODICIBVS,
INTEGRA EDITA
ET NOTATIONIBVS ILLVSTRATA,

Studio

IACOBI GRETSERI,
SOCIETATIS IESV THEOLOGI,

Accesserunt

QVAEDAM S. HENRICI DIPLOMATA
ANTEHAC NVNQVAM EVVLGATA.

Ad D. HENRICVM,

Qui BRVNONI fratri episcopatum Bambergensem euertere cogitanti squallidus et barba semieuulsa apparuit.

VT Rambergiacis pietas opulescat in oris,
Fortuna, Caesar, diuite templa beas.
Huc Athamantei donaria congeris auri,
Huc preciosa rubri colligis ossa maris.
Et uariant sacros Babylonica texta penates,
Plurimaque aucta tuis censibus ara nitet.
Bruno sed aegrescens expallet concolor auro,
Templaque diuitiis uult uiduare suis.
Concilium ergo uocat, sociisque ostendere tentat
Qui lacerare tuas possit auarus opes.
At tu, quanquam alias felici funere gazas
Indeptus, tutum non finis esse scelus.
Hinc uellis, partemque iubes squallere genarum,
Ne cupiat frater uellere dona tholis.
Et uincis, nam te moestum ne reddere pergat,
A templis auidas abstinet ille manus.
Hac tamen ut ualeat fratrem terrere figura,
Pars tantum est uultus depilis una tui.
Haereticis, o Diue, tua sua furta capillo
Nunc monstra, ab tota uertice caluus erit.

INDEX CAPITVM,
VITAE S. HENRICI IMPERATORIS.

COM-

COMMENTARIVS DE VITA ET REBVS GESTIS S. HENRICI IMPERATORIS.

CAPVT I.

S. Henrici ad imperium electio et euectio.

ANNO ab incarnatione domini millesimo primo, ab urbe autem condita millesimo septingentesimo quinquagesimo secundo, Ottone puero, Romae defuncto, uacante regni solio, cum de principe subrogando ageretur: omnium uota, nutu diuino, ad B eum inclinantur, qui tunc in regno habebatur potissimus. Fuit namque per idem tempus dux Bauariorum Henricus, tam bonitate, quam nobilitate regia conspicuus et uniuersa morum honestate praeclarus. Hic initium sapientiae, timorem domini, pleniter sequutus est: qui erat omni literarum studio principaliter imbutus, totus sa- C ne fide et actu catholicus. Hic ergo ab omnibus pari uoto et communi consensu accersitur, diuina utique disponente clementia: ut per temporalis regni fastigium, ad culmen coelestis regni pertingeret. Terrena enim bona omnia, sicut usu malo alios a salute praepediunt: ita alios usu bono ad salutem promouent. D

ANNo *ab incarnatione domini millesimo primo*) Baronius tom. 11 anno 1001. mortem *Ottonis* et successionem *Henrici* refert ad annum 1002. secutus, ut ait, *Marianum*, Sigebertum, Lambertum. *Otto* tamen *Frisingensis* & alij cum nostro auctore faciunt

Othone puero) Nomen *pueri* Othoni adiecisse uidetur; quia puer imperium inierat. *Helmoldus* lib 1. Chron. cap. 13. *Illi* (Othoni II.) *tertius Otho, cum adhuc esset puer, in regnum substitutus est.*

Romae defuncto) Ita etiam *Rupertus* in uita S. Heriberti. *Damianus* in uita S. Rumoaldi mortuum dicit apud *Paternum*.

Literarum studio) Etiam *Rupertus* in uita S. Heriberti Henricum à literarum cognitione laudat.

Ab omnibus pari uoto) Fuère tamen, qui *Henrici* electioni refragarentur. Vide Ditm. lib 5. initio.

CAP. II.

Visio S. Henrico Ratisbonae ad sepulchrum S. Wolffgangi oblata.

S. Wolffgangus apparitio

CVi nec dum caesaris uel imperatoris dignitatem obtinenti, apparuit Ratisbonae sanctus *Wolffgangus* in somnis uisione tali. Visum namque est ei, quod manens in sancti *Emmerammi* ecclesia, accederet, orandi gratia, ad beati Wolffgangi sepulchrum, in eadem ecclesia situm: cumque ibidem dominum sanctumque Wolffgangum precibus intimis conaretur exorare, subito uidebatur ei ipse sanctus astare et huiusmodi uerbis ipsum appellare: *Intu-* A *ere diligenter literas, in muro, qui est iuxta tumulum meum, scriptas.* Erat autem ibi, sicut uidebatur, scriptum solummodo: POST SEX.

S Henricum sollicitum tenet.

Euigilans uero rex HENRICVS tractatione diuturna secum reuoluit, paucissima huius uisionis scripta. Inprimis ergo arbitratus, quod post *sex dies* esset moriturus, multa dispensat pauperibus. Cum autem sex dierum numerus praeteriret et nihil in se corporalis molestiae sentiret: putauit ad *sex menses* pertinere. Transacto uero et huius numeri spacio, nihilque in se infirmitatis passus, arbitratus, hunc numerum ad *sex annos* pertinere, ideoque et quae supra coepit timere. Cumque sex annorum numerus integer pertransisset et septimi anni dies reuolutus uenisset: ipso die *caesaris* dignitatem per apostolicam suscepit consecrationem. Tunc tandem sentiens, qualis esset sua uisio, gratias egit Deo sanctoque *Wolffgango*, qui sibi talem reuelare dignatus est sublimitatem.

Quis uisionis exitus.

ungitur Imperator.

SAnctus *Wolffgangus*) a quo S. *Henricus* educatus fuerat; teste Ditmaro lib. 5.

Nutrit praeclarum Wolffgangus praesul alumnum,
Qui sequitur dominum toto conamine Christum.

Visum namque est ei) Haec uisio describitur quoque in *uita sancti Wolffgangi*; et a *Baronio* refertur ad annum Christi 1007

CAESARIS DIGNITATEM) Caesaris nomen pro *imperatoris* uocabulo. Vita S. Wolffgangi: *septimo anno a pontifice maximo imperator unctus est.* Quod factum a *Benedicto VII.* pontifice, anno Christi 1014. Olim ex communi usu Romanorum caesar appellabatur. Langius in Chronico. *Notandum, quod electus mox caesar & Romanorum rex appellatur: tum demum imperator & Augustus, si eum Romanus pontifex confirmasset.* E

CAP. III.

S. Henrici in religionis cultu amplificando, inque ecclesiis instaurandis, locupletandis et ornandis indefessum studium.

F VNctus igitur in regem beatissimus Dei famulus, temporalis regni non contentus angustiis, pro adipiscenda immortalitatis corona, summo regi, cui seruire regnare est, militare disposuit, summam etiam diligentiam in amplificando cultu religionis adhibuit: ecclesias ditare possessionibus et immensis ornatibus augere coepit. Sedes autem G episcopales, *Hildensheim*, ubi a puero nutritus et literas edoctus fuit, *Magdeburch*, *Argentinam*, *Misenam et Merseburch*, quae barbarica immanitate adiacentium *Slauorum* uastatae fuerant, restau-

Reparat S. Henricus sedes episcopales a Sclauis uastatas.

staurauit. Et tam ipsis, quam aliis episcopatibus per uniuersum regnum, in possessionibus et ornatibus, innumerabilia contulit. *Hildensheimensibus* uero sanctum *Gotehardum*, diuina edoctus reuelatione, praefecit.

S. Gothardus episc. Hildershem.

Merseburgensis ecclesiae uastatio.

Quid autem *Merseburgensi* ecclesiae prae aliis specialius contulerit, futurorum charitati uolumus ex parte notificare. Haec enim ecclesia tempore MAGNI OTTONIS, illius, inquam, qui ad *Lycum*, fluuium, sub sancto *Vdalrico* confessore, *Vngaros* prostrauit et reges eorum, *Laelium* uidelicet et *Assur*, Ratisbonae, principibus hoc fieri adiudicantibus, in patibulo suspendit: assiduis incursionibus et hostili uastatione Slauorum, ad nihilum redacta est. Et quia uiolentiis uicinarum nationum non poterat resistere, in possessionibus, in religione et in omnibus, quae ad pontificalem dignitatem pertinebant, penitus coepit deficere. Accidit autem, ut eodem tempore *Magdeburgensis* ecclesiae archiepiscopus uiam uniuersae carnis ingrederetur et *Merseburgensis* praesul, propter sapientiam a Deo sibi collatam et propter multas uirtutes, quibus adornatus erat, ob quas etiam *Othoni magno gratissimus* extitit, in cathedram Magdeburgensem, praedicto rege id efficiente, eius praeponeretur. Factum est autem, ut *Merseburgensis* episcopatus penitus destrueretur et, quae potiora erant illius ecclesiae, in praediis, in ministerialibus, in ornamentis, in ditionem *Magdeburgensis* ecclesiae transferrentur et de quibusdam reliquiis possessionum, quae *Merseburg* remanserant, *abbatia* inibi construeretur. Quod factum usque ad tempus pii confessoris HENRICI immutatum permansit. Cum autem conuocatis idem rex principibus regni sui *Quendelburg* curiam celebrasset: uniuersis in id ipsum consentientibus, *Poloniam* et *Boemiam*, caeterasque Slauorum adiacentes regiones, quae fines regni sui uastabant, debellare disposuit.

Bona ecclesiae Merseburgensis Magdeburgum translata.

SAnctum Gothardum) Exstat uita S. *Gotthardi* Tom 7. Surij 4. Maij, de quo lege *Cranzium* lib. 4. Metrop. cap. 7. *Langium* in chronico anno 1014. Fuit initio monachus, imo et abbas, inferioris *Altahae*. Vide infra diplomata S. *Henrici* imperatoris.

Quid autem Merseburgensi ecclesiae) De instauratione ecclesiae *Merseburgensis* et in eam meritis S. *Henrici* lege *Ditmarum* lib. 6. chronici: et *uitam Ditmari*.

Tempore magni Othonis) De uictoria *magni Othonis* ab Vngaris reportata anno 955, uide uitam S. Vdalrici c. 12. Ditm. L. 2. chronici. Tres Vngarorum duces iussu *Henrici* Bauariae ducis suspensos habet *Witichindus*. Noster iste *reges* uocat; ut editio Urstisiana Contracti. Regulos appellat *Sigebertus*.

Merseburgensis praesul) Merseburgensem episcoparum fundauit Otto magnus; uoto edito, cum Vngaros ad Augustam aggressurus esset. Ditm. lib. 2. *In festiuitate Christi martyris Laurentij rex solum se prae caeteris culpabilem domino professus atque prostratus, hoc facit lacrymis uotum profusis: si Christus dignaretur sibi eo die, tanti intercessione praeconis, dare uictoriam et uitam, quod in ciuitate Merseburgensi episcopatum, in honore uictoris ignium, construere uellet.*

Episcopus Magdeburgensis primus fuit *Albertus* seu *Adalbertus*, secundus, *Orthricus*, tertius *Giselerus* seu Giselenus ex sede Merseburgensi Magdeburgum translatus: de quo hic sermo: idque factum non ab *Ottone magno*, sed a filio eius *Othone* II. quem perperam egisse, exstinguendo Merseburgensem episcopatum et propterea infeliciter in *Calabria* cum hostibus pugnasse, S. *Laurentio* iniuriam sibi illatam ulciscente, scribit auctor, qui uitam S. Adalberti scripsit apud Sur. tom. 2. 23. April. Lege Baron. tom. 10. anno 983.

CAP. IV.

Expeditio S. Henrici contra Slauos. Votum eius. Pietas exercitus, caelites in acie uisi. Victoria insignis. Gratiarum actio.

COngregato itaque exercitu, contra praedictas nationes aciem direxit. Et faciens transitum per locum, qui *Walbech* dicitur, gladium sancti *Adriani* martyris, qui pro reliquiis multo tempore ibi seruabatur, accepit. Quo accinctus, ex toto corde suo clamauit et dixit: *iudica, domine, nocentes me, expugna impugnantes me, apprehende arma et scutum et exurge, in adiutorium mihi.* Inde progressus, castrametatus est in campo, ubi Merseburgensis ecclesia sita est et, uidens locum desolatum et in nihilum redactum, ingemuit et ait: *Beate Laurenti, martyr Christi, si tuo interuentu has barbaras nationes, ad quas pergo, Romano imperio et christianae religioni subiugauero, hunc locum desolatum, tuo nomini consecratum, diuina fauente gratia, in pristinae dignitatis statum reformabo.*

Imp. cingit se gladio sancti Adriani.

Psalm. 34.

Voto obstringit se reparandi ecclesiam Merseburgensem.

Vt uero principes *Poloniae* et *Boemiae*, ceterarumque *Slauicarum* gentium primates, Romanum imperatorem cum exercitu ad debellandos eos aduenire cognouerunt, innumerabili multitudine collecta, in bellum ei obuiam processerunt. Quod regi pio per speculatores suos cito innotuit et, sicut in omnibus angustiis suis solebat, ad orationis arma confugit. Inuocatoque super se nomine domini, beato *Laurentio*, sancto *Georgio* et beato *Adriano*, martyribus, se suumque exercitum protegendum, cum summa deuotione commisit. Et cum omnes perceptione corporis et sanguinis domini confortati fuissent, ad locum certaminis uenerunt. Vbi cum rex beatus uerbis exhortatoriis, ad uiriliter agendum, singulorum animos erexisset, uidens innumerabilem aduersariorum multitudinem

S. Henricus confugit ad preces, diuis exercitum commendat.

Psal. 78.

nem, clamauit ad dominum et ait: *Deus,* A *qui conteris bella ab initio, eleua brachium tuum super gentes, qui cogitant seruis tuis mala. Disperge illos in virtute tua et destrue eos, protector meus. Pone illos ut rotam et sicut stipulam, ante faciem uenti.* Haec dicens, aperti sunt oculi eius et uidit gloriosos martyres, *Georgium* uidelicet, *Laurentium, Adrianum,* cum angelo percutiente, exercitum su- B um praecedentes et hostium cuneos ad fugam propellentes. Et sicut exercitus Senacherib ab angelo percutiente contritus est et periit: ita et omnis barbarorum ista multitudo, per uirtutem Dei, conterrita, proiectis armis, sine effusione sanguinis Christianorum, fugae praesidium quaesiuit. Quo viso, rex sanctus, eleuatis oculis et manibus C in coelum, benedixit Deo coeli et ait: *Benedico te, rex coeli et terrae, qui superbis resistis et humilibus das gratiam: qui custodis diligentes te et glorificatus es in gentibus, propter datam nobis de coelo victoriam.* Victis ergo barbaris et, quae ad futuram pacem prodesse poterant, firmissima pactione stabilitis, uir beatus cum suis in sua redierunt cum pace, glo- D rificantes et laudantes Deum, qui saluat sperantes in se.

A*Driani martyris*) Adrianus martyr, cuius festum ecclesia celebrat 8. Septemb. Forsan *Walbeck* est locus ille, de quo Ditm. lib 6. *Monasterium in Wallebizi cum quatuor ecclesiis &c. incendio periit.* Fabritius lib. 2. Originum Saxonic. uocat *Wallebicium.* Martinus Hoffmannus in annalibus Bambergensibus. *Diui Adriani martyris gladio, qui Walbergae asseruabatur, se accinxit.* Bonfin. dec. 2 lib. 1. de Henrico: *Cum saepe ante praelium eucharistia muniret exercitum, Laurentium, Georgium & Adrianum, cum armato angelo, diuos sua aciem praecessisse suspexit.* Idem habetur in compilatione chronologica.

CAPVT V.

Post partam uictoriam instauratur ecclesia Merseburgensis.

A

CVmque christianissimus rex *Poloniam, Boemiam, Moraniam* tributarias fecisset, ob reuerentiam *S. Laurentii* martyris, conculcationem et destructionem *Merseburgensis* ecclesiae coepit pio intuitu misericordiae et pietatis respicere et, ad nihilum redactam in aedificiis, in ministerialibus, in secularibus possessionibus, in ecclesiasticis ornamentis, in pristinum gradum pontificalis dignitatis, sicut Deo et sancto *Laurentio* uouerat, studuit restaurare. Nec prius ab operibus misericordiae destitit, quoad usque eam ad antiquum statum dignitatis et pristinum honorem religionis ex integro perduceret.

Instauratio ecclesiae Merseburgensis.

CAP. VI.

Bambergensis episcopatus fundatio & institutio.

DEnique episcopatum Babenbergensem ex integro in suo * domate fundauit, terminis uidelicet ab adiacentibus episcopatibus legitimo * concambio commutatis. Fundatum uero B episcopatum principibus apostolorum *Petro* et *Paulo*, et preciosissimo martyri, *Georgio*, attitulatum, speciali iure sanctae Romanae ecclesiae contradidit, ut et primae sedi debitum dignitatis impenderet honorem, et suam plantationem tanto patrocinio firmius communiret.

**Doma pro dictione et possessione*

** commutatione Lege de his Ditmarum lib 6 ad annum 1006.*

Patroni ecclesiae Bambergensis.

In meridiana quoque parte ciuitatis C monasterium in honore *S. Stephani* protomartyris, sub ordine * canonico construens: ex altera uero, hoc est aquilonari, aliud monasterium, sub monachali regula, in honore *S. Michaëlis archangeli,* sanctique *Benedicti* abbatis constituens, sibi suaeque ciuitati, supra petram apostolicae firmitatis fundatae, muroque et propugnaculis meritorum D *S. Georgii*, caeterorumque sanctorum munitae ac exornatae, contra incentiuos uicinorum iactatus, turrim fortitudinis in Stephano, et contra refrigerantes flatus illius, qui in aquilone, *unde malum omne panditur*, sedem ponere disposuit, refugium certum in angelico praeparauit praesidio: ut a dextris et a sinistris iustitiae armis uallatae E in nullo sufficiat insidiator praeualere.

Monasterium S. Stephani.

**Canonicorum monasterium S. Michaelis. hodie Munchsberg.*

Quae de causa imp. hos patronos delegerit.

CAP. VII.

Duae ecclesiae tribus supradictis additae.

HIs tribus ecclesiis postea per *Guntherum*, eiusdem Babenbergensis sedis quartum praesulem, et per *Reginoldum* quendam, uirum nobilem, F addita est quarta ecclesia, in honore sanctae MARIAE, matris domini: et sancti *Gangolfi* martyris, extra urbem, uersus orientem, in loco * *Teuuerstat*, sub ordine et professione canonica.

Ecclesia S. Mariae.

** Teuerstat.*

Denique sextus eiusdem sedis episcopus HERMANNVS, * contra urbem uersus occidentem, in honore *S. Iacobi*, a- G postoli et filii Zebedaei, ecclesiam sub ordine canonico initiauit. Hanc OTTO, humilis amator pauperum Christi, octauus eiusdem sedis episcopus, cooperante EBERHARDO praeposito, consummauit et dedicauit, ac * stirpem ordinemque illic Deo seruientium decenter disposuit. Sic locus Bambergensis ecclesiis et patrociniis sanctorum in modum crucis undique munitus, Christo IESV crucifixo quotidianum et sedulum

Hermannus.

**Extra ecclesia S. Iacobi Zebedaei F.*

Apograph. Bamb. stipem.

celebrat officium, et seruitium pro primo suo fundatore HENRICO secundo, imperatore piissimo, eiusque cooperatoribus et successoribus uel augmentatoribus omnibus. Et, ut inibi militantibus domino maior tranquillitas et securitas et reuerentia, ad supplicandum DEO, perseueret, praedictae quinque ecclesiae sic sunt locatae, ut fere ab omni strepitu et tumultu forensi ac populari sint decentissime segregatae.

Situs ecclesiarum Bambergensium.

CAPVT VIII.

Praefatiuncula in pontificum et imperatorum diplomata, eorumque caussa.

VT autem cunctis liquidius enitescat, qua uigilantia uir beatissimus nouellae suae ecclesiae bona pacis et tranquillitatis etiam per succedentia tempora prouiderit, aliquas hic tam episcoporum, quam regum, inserimus confirmationis epistolas: ut, quia duo sunt, quibus hic mundus principaliter regitur, pontificalis auctoritas, et regalis potestas, ex utroque horum suffulta a dextris et sinistris, ab omnium molestia infestationum secure monstretur in perpetuum defensa. Dicente enim domino saluatore; duos ecclesiae gladios sufficere, quorum unus ad diuisionem animae ac spiritus penetrat, alter inflexibilia et dura corda rigore suo domat et premit: quidquid eorundem gladiorum iure hinc inde munitur, constat profecto, quod nullius mali incursione ab status sui rectitudine labefactetur. Prius tamen hic chartam OTTONIS *tertii imperatoris praescribimus, ut scire uolentibus, qualiter ipse locus Babenbergensis in ditionem sancti regis obuenerit, ex eadem conscriptionis pagina colligatur.

Duo ecclesiae gladii. Lucae 22.

Error librarii: necessario Othoni II. hoc diploma tribui debet.

CAPVT IX.

Diploma Othonis imperatoris.

IN *nomine sanctae et indiuiduae Trinitatis:* OTTO *diuina prouidentia imperator augustus. Nouerint omnes nostri fideles, praesentes scilicet et futuri, qualiter nos, ob interuentum dilectissimae genitricis nostrae, Adelheidae, caro nepoti nostro, Bauarorum duci* HEINRICO, *quoddam iuris nostri praedium, ciuitatem uidelicet* Babenberc *nominatam, cum omnibus ad hanc respicientibus, et* Nemkin Vraha *in comitatu Bertholdi comitis, Volckfelt nuncupato, sita, nostra imperiali potentia in perpetuae usum proprietatis concessimus, firmiterque donauimus, cum utriusque sexus mancipiis, aedificiis, terris cultis et incultis, et cum omnibus iure legaliterque ad haec iam dicta praedia pertinentibus, eo tenore, ut libero ipse deinceps perfruatur arbitrio, haec tenendi, commutandi, dandi, posteris relinquendi, seu quidquid sibi libuerit, inde faciendi. Et ut praeceptum stabilius firmiusque permaneat, hanc chartam inscribi iussimus, annuloque sigillatim propria manu nostra roborauimus. Data V. Kalend. Iulii indict. 1. anno regni domini* Ottonis *XIV. imperii autem VII.*

IN *nomine sanctae)* Diploma hoc adscribit auctor *Othoni* III. imperatori. Sed necessario referri debet ad Othonem II. imperatorem. Nam conditor huius diplomatis uocat genitricem seu matrem suam *Adelheidam*; at *Adelheida* fuit mater O*thonis* II. uxor Othonis magni; nam Othonem III. peperit Theophania, mulier Graeca. *Martinus* quoq; *Hoffmannus* in annalibus Bambergensibus diploma hoc Othoni II. tribuit.

Caro nepoti nostro) Cur Henricum nominat nepotem? Diploma loquitur de *Henrico* II. huius nominis Bauariae duce, patre Henrici sancti, qui fuit tertius Bauariae dux, *Henricus* indigitatus. Fuit autem *Henricus* II. patruelis *Ottonis* II. imperatoris. Ex duobus quippe fratribus geniti fuere. Ille, ex *Henrico primo* Bauariae duce: hic, ex *Ottone magno* imperatore. Nepotem ergo pro patruele usurpat. Porro Bambergam reliquit Henricus pater filio Henrico, de quo haec historia.

Nemklin Vraba) Ita codex Rebdorffensis. Apographum Bamberg. hic nihil opis tulit. codex Donauuerdanus *cum omnibus ad hanc respicientibus & eo* (in seruitium uersis,) & *Nendilin Vraba*.

Anno regni domini Othonis XIV.) Apographum Bambergense XIII. Etiam hinc liquet, diploma pertinere ad Othonem II. quia Otho III. tantum XII annis regis titulo imperium administrauit, imperator inunctus 996. nec VII annos imperator fuit, sed tantum VI. *Otto* autem *secundus* quatuordecim annos rex fuit. Rex creatus anno 961. et solus imperare ingressus 974. Licet enim an. 967. inunctus fuerit imperator, imperii tamen anni Ot*tonis* non computantur, nisi ab obitu parentis Ottonis magni. Sed est error librarii in indictione, quae anno VII. imperii Ottonis non fuit prima, sed octaua.

CAPVT X.

Synodus Francofordiensis, in qua de episcopatu Bambergensi condendo actum.

ANno igitur ab incarnatione domini M. VII. indict. V. III. Kal. Nouembris, magna synodus episcoporum aliorumque patrum habita est et celebrata, in uilla regia *Franchenfurt*, mediante rege magno et pacifico, HENRICO, anno regni sui VII. Nam dum idem Deo deuotus rex alta mentis consideratione secum uolueret, in quo potissimum opere DEI misericordiam sibi facilius conciliaret, et ex diuini instinctu consilii inspiratus disposuit, ut DEVM sibi heredem eligeret et conscriberet, et episcopatum Babenbergensem, ut praescriptum est, ex rebus hereditariis construeret, ut et paganismus *Slauorum* ibi destrueretur, et christiani nominis memoria perpetualiter inibi cele-

celebris haberetur. Sed cum parochiam ad eandem sedem respicientem non haberet, et sanctam pentecosten in eodem anno regni sui *Moguntiae* celebraret, partem *Wirceburgensis* dioeceseos, comitatum uidelicet *Ratenzgeuue* dictum, et pagi *Wolcuelt* dicti, inter fluuios *Vraba* et *Ratenza* sita, ab *Heinrico*, Wirceburgensi episcopo, firma ac legali traditione acquisiuit, tradens econtra Wirzeburgensi ecclesiae C. L. mansos, in uico *Memmigun* dicto et in proxime adiacentibus locis, consentientibus et concurrentibus in haec uota illius *Heinrico* Wirceburgensi, et *Willigiso* Moguntiae metropolis archiepiscopo, multisque qui praesentes fuerunt, archiepiscopis et episcopis, legitimum hoc concambium attestatione sua et subscriptione roborantibus.

* Ditm. Radinzca.

Gloriosissimus uero rex compos uoti effectus, pari supradictorum patrum consultu, duos ex capellanis suis, *Albericum* et *Ludouicum*, adiunctis Wirceburgensis episcopi literis, *Romam* usque direxit, quatenus haec bene coepta in melius proficerent, auctoritate * apostolica. At Romanus pontifex et uniuersalis papa, IOANNES, piissimi regis deuotioni congaudens, habita in sancti Petri basilica synodo, pro confirmando episcopatu Babebergensi, priuilegium fecit conscribi et apostolica auctoritate firmari, uniuersis Galliae et Germaniae episcopis rescribens, ut et ipsi pari communique auctoritate praedictum episcopatum roborarent; cuius uidelicet priuilegii exemplar in hunc modum se habet.

Imper. mittit legatos ad Ioan. XIX. pontif. Rom. ut rata habeat, quae de nouo episcopatu Bambergensi decreta fuerant.

* Cod. Vienn Romana,

ANno igitur ob incarnatione) BARONIVS ex lib. 6. *Ditmari* refert hanc synodum ad annum MVI. Lege Ditmarum lib. 6. Bambergense apographum conuenit cum nostro codice, ut et liber manuscriptus, in quo uaria diplomata et literae imperatorum, regum, principum, pontificum et episcoporum continentur, missus ad me *Vienna* Austriae, a clarissimo et eruditissimo domino SEBASTIANO TENGNAGEL: nisi quod de die dissensio est: sic enim dictus codex. Anno dominicae incarnationis M V I I. indict. V. Kal. Nouemb.

Anno regni sui VII.) Cod. Vienn. et apograph. Bamberg. VI.

In eodem anno regni sui) Cod. Vienn. Regni sui VI.

Ratenzgenue dictum) Cod. Vienn. *Ratenzgeuui*. Paulo post; *Volcfelt.*

CL. mansos) Ita etiam Cod. Vienn. Apograph. Bamberg. CXL.

Memmingun.) Cod. Vienn. *Meinungim*. Apograph. Bamberg. *Meinungen.*

Multisque, qui praesentes) quos codex Viennensis ita nominat. *In hoc consentientibus et perspicientibus* (forte, perficientibus) *inprimis uidelicet Wirceburgensi episcopo Henrico, et Willigiso uenerando archiepiscopo Moguntino, et Burchardo Wormaciensi, et Waltero Spirensi, et Werenhario Strasburgensi, et Adalberone Basileensi, et Oudalrico Curiensi, et Liutolpho archiepiscopo Treuerensi, et Theodorico Metensi, et Bertoldo Tullensi, et Heimo*-A *ne Wirdunensi, et Heriberto archiepiscopo Coloniensi, et Notkero Leodiensi, et Ertwino Cameracensi, et Taginone archiepiscopo Magdeburgensi, et Hildolpho Mantuano.*

At Romanus pontifex) **Cod. Vienn.** *Romanus uero pontifex et uniuersalis papa Ioannes precatorias praedicti Henrici literas inspiciens et piissimi regis deuotioni congaudens; habita in sancti Petri basilica synodo, pro confirmando Babenbergensi episcopatu, priuilegium fecit conscribi et apostolica auctoritate corroborari, uniuersis Galliae et Germaniae episcopis rescribens, ut et ipsi pari communique* B *auctoritate eundem episcopatum corroborarent et confirmarent.*

CAPVT XI.

Bulla Ioannis Papae, qua institutionem episcopatus Bambergensis confirmat.

IOANNES *episcopus, seruus seruorum Dei. Officii nostri est, omnium san*-C*ctarum Dei ecclesiarum commoda generaliter considerare, et maxime earum, quae specialiter sub iure ac dominio nostrae Romanae ecclesiae consistunt: si quod est incommodum, abolere, ne pro graui incommoditate sua neglectae uilescant; uel qualibet nacta occasione, debita solemnitate careant. Propterea omnibus sanctae Dei ecclesiae fidelibus, praesentibus scilicet* D *et futuris, notum esse uolumus: quia dilectus et spiritualis noster filius*, HEINRICVS *gloriosissimus atque inuictissimus rex, diuina inspirante clementia, de propriis hereditariis rebus, pro sua suorumque parentum anima, episcopatum in loco, qui dicitur* Babenberc, *perfecta fidei et charitatis deuotione, in honorem beatissimi* Petri, *apostolorum principis, esse constituit,* E *commutatione facta, iure ac legaliter, cum* Henrico *Wirceburgensi episcopo, de aliqua parte parochiae sui episcopatus.* * *Unde etiam praedictus episcopus nobis suas literas misit, ut suo consensu, priuilegio nostrae apostolicae auctoritatis episcopatus nouiter factus fundaretur.*

* Inde apogr. Bamb.

Pro qua ratione HEINRICVS *secundus, gloriosissimus rex, nuncios suos ad nos* F *direxit, qui nobis haec omnia dicerent et nos, pro hac sede confirmanda, interpellarent. Cuius sanctissimam imitationem paterna et praecordiali dilectione intuentes, omnes res, quas beato* Petro, *apostorum principi, in loco praenominato, legitima ratione collectas contulit, nostrae auctoritatis priuilegio confirmare decerni*-G*mus, ea uidelicet ratione, ut episcopus eius loci et qui in perpetuum tui fuerint successores, ea secura tranquillitate possideant, et liberam habeant potestatem res et proprietates eiusdem ecclesiae ordinare atque componere, uel etiam augmentare: dissipare uero atque confundere, nullam habeant potestatem.*

Nostra quoque auctoritate sancimus, uti

uti in terminis, et in rebus eiusdem ecclesiae nulla sit infestatio tyrannorum, uel aliorum quorumlibet prauorum hominum, siue sint in ciuitate ipsa Babenberc, *siue in castellis et uillis, seruis et ancillis, tributariis, decimis,* forestibus, siluis, piscationibus, uenationibus, molendinis, campis, pratis, pascuis, terris cultis et incultis, et quidquid modo illuc pertinet, uel in futurum acquiri possit, per nostrae auctoritatis priuilegium corroboratum, in secura quiete permaneat. Nullus ibi comes aut iudex legem facere praesumat, nisi quam per concessionem gloriosissimi regis* HEINRICI, *uel successorum eius, episcopus loci eiusdem deligeret. Nulla aliena potestas ibi per uiolentiam irruat. Sit ille episcopatus liber, et ab omni potestate extranea securus, Romano tantummodo* mundiburdio subditus: quatenus episcopus eo melius cum canonicis suis seruitio Dei possit insistere, et primi constructoris eiusdem loci, et recuperatoris iugiter memoriam habere. Sit tamen idem suo metropolitano* subiectus, atque obediens. Quicunque haec praecepta seruauerit, diuinam remunerationem, et apostolicam benedictionem accipiat. Qui autem contemptor, et uiolator exstiterit, perpetui anathematis damnationi subiaceat, nisi resipiscens ad satisfactionem perueniat. Scriptum per manus Petri notarii, et scriniarii sanctae Romanae ecclesiae, in mense Iunio* indict. V.*

* *Forst.*

Mundeburde est tutela, tuitio, defensio, dicitur et Mundiburgium.

* *In Cod. Vienn. additur: archiepiscopo Moguntino.*

* *Est hic annus domini 1007. Ioan. Papae, quintus.*

CAPVT XII.

Altera synodus Francofordensis.

Alia synodus Franc. in qua comprobatur et recipitur Bulla pontificis. De Willigiso lege Serarium lib. 5. rerum Mogunt. Fuit is primus elector inter Moguntinos antistites.

HAbito igitur rursum generali concilio in *Franchenfurt*, cui praesedit uenerabilis archiepiscopus *Willigisus*, Moguntinus, uniuersi archiepiscopi et episcopi, qui interfuerunt, numero * XXXVI. debita cum ueneratione priuilegium hoc sedis apostolicae suscipientes, unanimiter deuotis mentibus laudauerunt, et * scribendum roborauerunt.

De supradictis uero parochiae terminis ab ecclesia *Wirceburgensi* commutatis: ne qua fieret inposterum querela, uel dubitatio, subiectam conscribi paginam fecerunt: cui subscripsit primo quidem ipse *Heinricus*, Wirceburgensis episcopus, deinde eiusdem ecclesiae praepositi, siue presbyteri, numero nouem.

* *XXX. VII. sic apogr. Bamb.*

* *Subscribendo. Sic apogr. Bamb. idem.*

DE Bulla Ioannis pontificis, et quinam praesules eam subscriptione sua confirmarint, ita codex Vienn.

Quod uidelicet priuilegium uenerabiles patres in supradicto Frankenfurt habito generali concilio consistentes, summa ueneratione legendo suscipientes, et apostolicae auctoritati obedientes, deuotis mentibus subscribendo, unanimiter laudauerunt, communiterque corroborauerunt. Willigisus sanctae Moguntinensis ecclesiae archiepiscopus, qui eidem synodo uice Romanae ecclesiae praesidebam, collaudaui, et subscripsi: Ratherus Padelbrunnensis ecclesiae episcopus interfui et subscripsi. Megingandus Eichstatensis episcopus interfui et subscripsi. Berenwardus Hildinisheimensis episcopus interfui et subscripsi. Lambertus Constantiensis episcopus interfui et subscripsi: Arnoldus Halberstatensis interfui et subscripsi. Oudalricus Curiensis episcopus interfui, et subscripsi. Burchardus Wormaciensis episcopus interfui et subscripsi. Werenbarius Argentinensis episcopus interfui. Walterus Spirensis episcopus interfui et subscripsi. Bruno Augustensis episcopus interfui, collaudaui et subscripsi. Liudolphus Treuerensis archiepiscopus interfui et subscripsi. Bertoldus Tullensis episcopus interfui: Heimo Virdunensis episcopus interfui et subscripsi. Hartwigius Iuuarensis archiepiscopus interfui: Christianus Pataniensis episcopus interfui et subscripsi. Gebehardus Ratisbouensis interfui et subscripsi. Egibertus Frisingensis episcopus interfui et subscripsi. Adelbero Brixiensis episcopus interfui et subscripsi. Heribertus archiepiscopus Coloniensis interfui, ad uotum synodi, et subscripsi Schwidgerus Munedargefortensis episcopus interfui et subscripsi. Ansfridus Traiectensis episcopus interfui et subscripsi. Theodoricus Mindensis episcopus interfui et subscripsi. Dietmarus episcopus Osneburgensis interfui et subscripsi. Tagino archiepiscopus Magdeburgensis interfui et subscripsi. Hildibardus Cizensis episcopus interfui et subscripsi. Burchardus archiepiscopus Laudunensis interfui et subscripsi. Baldolphus archiepiscopus Tarentasiensis interfui et subscripsi. Hugo Gennensis subscripsi. Anastasius Vngrorum archiepiscopus interfui et subscripsi. Adelbero Basileensis interfui et subscripsis. HugoGenuensis subscripsi. Heinricus Lausonensis subscripsi. Ekchebardus Sleswigensis subscripsi. Albericus Cumanus episcopus interfui, et subscripsi. Richolphus Tergestinensis ecclesiae episcopus interfui et subscripsi.

CAPVT XIII.

Litteræ episcopi Herbipolensi quibus confirmat transactionem et iurium permutationem inter se et Henricum regem.

O*Mnium sanctae Dei ecclesiae fidelium, tam praesentium, quam futurorum, notitiam non latere desideramus, qualiter gloriosissimus rex,* HEINRICVS, *diuinæ, ut credimus, admonitionis stimulo compunctus, de praediis, quae Dei gratia hereditarioque iure parentum, in suae possessionis dominium peruenerant, Dei seruitium augere, episcopatum constituendo, desiderans; quo id legitime, rationabiliterque fieri potuisset,* Heinricum, *uenerabilem Wirceburgensis ecclesiae prouisorem, quatenus quendam locum,* Babeberch *nuncupatum, cum pago* Razengeuum *dicto, qui ad suae dioeceseos statum pertinere uidebatur, de suo iure in suum ius ad id perficiendum transfunderet, studiose coepit flagitare.*

Quae, quoniam iustae et rationabiles causae uidebantur, eiusdem augustissimi, et inuictissimi regis petitionibus acquiescens, cum communi cleri sui atque militum,

tum, nec non totius populi consilio et consensu, praefatum locum cum praedicto pago, tribus parochianis ecclesiis exceptis, cum suis adiacentiis, quarum haec sunt nomina, Wachenrode, Lonerstat, Mülehusen, *omni postmodum remota contradictione, suae potestati tradidit. Alterius autem pagi, qui* Volcfeld *uocatur, in quo praefatus locus situs est, partem eidem regi concessit, quantum est de Babenberch ad flumen* Vraha; *de Vraha in* Ratenzam *flumen, et sic iuxta decursum eiusdem fluminis in* * Moin, *et inde ad riuulum* Wichibach; *deinde ad caput eiusdem riuuli, sicque qua citissime et proxime perueniri potest ad* Vraha. *Actum in ciuitate* Wirceburgensi, *praesente serenissimo imperatore* HEINRICO, *ea conditione, ut decimam in noualibus iam incisis, et ad* * *mansum mensuratis cum ueteri decima non commutata, Wirceburgensis ecclesia retineat. In noualibus uero posthinc excolendis decimam Babenbergensis ecclesia possideat cum termino commutato.*

* Moenus.

* Mansus seu mansum, fundus, praedium, heredium.

C*um pago Ratzengew*) Codex Viennensis: *cum pago qui Ratenzgau dicitur.*

In suum ius) consentit codex Viennensis. Apographon Bambergense *ad suum ius.*

Wichibach) codex Viennensis, *Wichenbach.* Apographum Bambergense *Wichebach.*

Ad Vraha) In codice Viennensi subiiciuntur ista. *Et ut haec conditio firma atque inconuulsa permaneat, ipse praesul Henricus roborauit et subscripsit. Actum, &c.*

Non commutata) Codex Viennensis *non commutata*, paulo post. *cum termino commutato*

CAPVT XIV.

Literae patriarchae Aquileiensis ad Henricum episcopum Wirtzburgensem.

Litterae patriarchae Aquileiensis: de quo infra itidem mentio, ubi de Bambergensis ecclesiae dedicatione agitur.

SEd et IOANNES, Aquileiensis patriarcha, opus tam laudabile regis excellentissimi et piam erga Christum deuotionem toto affectu amplectens, *Heinrico*, episcopo Wirceburgensi, gratulationis plenam scripsit epistolam.

Beatissimo domino et sincera charitate diligendo, Heinrico, *sanctae Wirceburgensis ecclesiae episcopo uenerabili*, Ioannes, *Aquileiensis ecclesiae patriarcha, cum omnibus suae dioeceseos episcopis, fraternam dilectionem in eo, qui prior dilexit nos, et tradidit semetipsum pro nobis, IEsu CHristo, domino nostro.*

Licet, reuerende frater, fraternae dilectionis cura nos admoneat, ut in omnibus operibus bonis, quae conditor humani generis misericorditer ad salutem quotidie disponit, immensas gratiarum actiones ipsi agere debeamus: quandocunque tamen, uel ubicunque ex prouectu sanctae ecclesiae, uel eius exaltatione, locatione, nos aliquid magnifici operis audire contigerit, immensae deuotionis affectu, et spiritualis exultationis effectu, illum laudare, benedicere et praedicare debemus, cuius haec dona sunt et a quo bona cuncta ineffabiliter procedunt. Qui inter innumerabilia sempiternae dignationis sacramenta ea et in suorum cordibus principum dictat, quae ad multorum exemplum et salutem profutura procurat.

In quibus unum est, quod nuper diuinitus factum, maximam mentibus nostris laetitiam generauit. Audiuimus, quod dominus noster, HEINRICVS, *gloriosissimus et inuictissimus rex, diuina sibi inspirante gratia, ex suis praediis et paterna hereditate, in loco, qui dicitur* Babenberc, *episcopatum, in honore beatissimi* Petri, *apostolorum principis, constituerit et, commutatione facta, digne et legaliter, cum ecclesia uestra, partem quandam ex eius dioecesi acquisiuit: atque hoc concambium apostolicae sedis priuilegio corroborauit. Quod quidem eximium et laudabile opus, et eius dignissimam liberalitatem, et uestram charitatem satis egregie praedicabilem commendat; cum et suum est, per operationem, et uestrum sit per dilectionem.*

In quo omnipotenti Deo immensas gratias referimus, ad cuius inaestimabilem gloriam spectat, quod per regem nostrum, HEINRICVM, *bonum et fidelem ministrum suum, fundatissimam pacem omnibus ecclesiis praestat, et insuper nouam format ecclesiam, per quam et de inimico humani generis in uicinas Slauorum gentes, Deo opitulante, triumphabit, et innumerabilem familiam per lauacrum regenerationis sibi multiplicabit.*

Nos autem cum omnibus nostrae dioeceseos episcopis hoc diuinum opus in commune laudamus, atque in eo iuste consentientes et subter conscribentes, in perpetuum ualere confirmamus.

CAPVT XV.

Literae S. Henrici de erecto abs se episcopatu Bambergensi.

HENRICVS, *diuina praeordinante clementia rex, omnibus ecclesiae filiis, tam futuris, quam praesentibus. Saluberrimis sacri eloquij institutionibus erudimur et praemonemur, ut temporalia relinquentes bona et terrena postponentes commoda, aeterna et sine fine mansura in coelis studeamus adipisci consistoria. Gloria enim praesens fugitiua est et uana, dum possidetur, nisi in ea aliquid de coelesti aeternitate cogitetur. Sed Dei miseratio humano generi prouidit remedium, quando partem coelestis patriae, terrenae substantiae fecit esse pretium. Huius ergo nos clementiae non immemores, nec ignorantes, nos gratuito diuinae mise-*

serationis respectu, regali dignitate sublimatos, congruum esse ducimus, non solum ecclesias ab antecessoribus nostris constructas ampliare, sed ad maiorem gloriam Dei, nouas aedificare, easque deuotionis nostrae donis gratissimis exaltare.

Matth. V. Hinc etiam liquet supra recitatum diploma ad Othonem II. et ad patrem nostri Henrici pertinere; cum Bambergam iure hereditatis paternae ad se peruenisse scribat.

Quopropter dominicis non surdum auditum praebentes praeceptis, et deificis obtemperando intendentes suasionibus, thesauros diuinae largitatis munificentia nobis collatos, in coelo desideramus reponere, ubi neque fures effodiunt, nec furantur, neque aerugo uel tinea demolitur, ubi et dum omnia nunc congesta recolimus, cor nostrum desiderio et amore saepius uersetur.

Proinde patere uolumus omnium fidelium uniuersitati, quod quendam paternae hereditatis nostrae locum, Babenberc *dictum, in sedem et culmen episcopatus proueximus, et Romanae sedis auctoritate firmatum atque uenerabilis* Henrici, *Wirzburgensis episcopi, consensu et dilectae coniugis nostrae,* Chunegundae, *uoluntate ac pari communique omnium nostri fidelium, tam archiepiscoporum, quam episcoporum, abbatum, nec non et ducum, et comitum consulto decretoque ac totius regni nostri, principumque concordi deuotione laudatum, ad honorem omnipotentis Dei et beatae* MARIAE, *semper uirginis, et sanctorum apostolorum,* Petri *et* Pauli, *nec non sanctorum* Kiliani *et* Georgii, *fundauimus, stabiliuimus et corroborauimus, ut inibi nostrum, parentumque nostrorum, et* OTTONIS tertii *imperatoris, uidelicet antecessoris nostri, celebre habeatur memoriale, et iugis pro omnibus orthodoxis mactetur hostia salutaris.*

Factum regis probatur ab uniuersis principibus regni. Patroni Bambergenses. Dona et bona ecclesiae Bamb. a rege oblata.

*Oblatis igitur Deo in eadem dilecta nobis ecclesia, ad honorem et decorem domus Dei, ex metallis lapidibusque preciosis, in uarios usus sanctuarii, uasis seu uestibus aliisque ornamentis ecclesiasticis, contulimus praeterea ad supra dictam sedem episcopalem praedia, ecclesias, uicos, uillas, cum omnibus suis pertinentiis, siue adhaerentiis, uidelicet utriusque sexus mancipiis, areis, aedificiis, terris cultis et incultis, uiis et inuiis, exitibus et reditibus, quaesitis et inquirendis, siluis, sagenis, uenationibus, pratis, pascuis, campis, forestis, * forestariis, cellariis, censibus, aquis, aquarumue decursibus, molendinis, mobilibus et immobilibus et caeteris omnibus, quam rite scribi aut appellari possunt, quomodolibet utilitatibus, praesenti nostrae authoritatis edicto statuentes, ut in Deo nobis dilectus saepe dictae sedis episcopus,* Eberhardus, *suique successores liberam debinc habeant potestatem, eadem praescripta bona, cum omni-* A *bus appendiciis suis tenendi, possidendi, seu in quoslibet usus episcopatus conuertendi; fratribus autem canonicis, Deo ibidem famulantibus, ad quotidiana temporalis uitae subsidia, possessiones, quas tradidimus, nostra imperiali auctoritate proprietatiue possidenda confirmamus, ea uidelicet ratione, ut praefati canonici, et* B *eorum per successionem praepositi, liberam dehinc, cum ipsorum canonicorum consensu et consilio, potestatem habeant in meliores usus commutandi, augmentandi et ad utilitatem suam quoquomodo redigendi; quatenus et ipsi, nostri benigne memores apud Deum, ac dilectissimae coniugis nostrae atque consortis regni,* Cunegundae, *pa-* C *rentumque nostrorum uersa uice beneficiis nostris pia atque assidua intercessione respondeant.*

** Praestariis sic apogr. Bamb.*

Eberhardus primus episcopus Bamberg.

Si quis autem, quod absit, huius nostrae munificentiam donationis, atque institutum apostolicae sedis, et tot uenerabilium patrum auctoritate firmatum destruere, seu uiolare tentauerit, in die iudicii coram D *oculis Dei tormento inexstinguibili aeternaliter luat. Quod ne eueniat; sed haec traditio atque decretum ab omnibus perpetualiter inuiolabilis permaneat, hanc chartam inde conscriptam manu propria roborantes sigilli nostri impressione insigniri iussimus.*

E EXstat haec S. Henrici constitutio etiam in codice Viennensi; at nonnullis omissis. Illa insuper; *contulimus praeterea, &c.* longe aliter in dicto exemplari leguntur, quam in nostro. Id ut uideas, en tibi codicis Viennensis uerba. *Proinde nouerit omnium nostri fidelium tam praesens aetas, quam et successiua posteritas; quia nos nostrae quendam proprietatis locum Chuigeshoff dictum ad eandem supradictam episcopalem sedem, una cum omnibus eius pertinentiis, siue adhaerentiis, uidelicet uicis, uillis, ecclesiis, seruis et ancillis, areis, aedificiis, terris cultis et incultis, uiis et inuiis, exitibus* F *et reditibus, quaesitis uel inquirendis, saginis, uenationibus, aquis et piscationibus, rebus mobilibus et immobilibus, ac caeteris omnibus, quae rite scribi aut appellari possunt, quolibet modo utilitatibus, hac nostrae auctoritatis praeceptali pagina, prout firmius possumus, donamus atque proprietamus, omnium contradictione remota, praecipientes, ut nobis in Deo dilectus saepe dictae sedis episcopus Eberhardus, suique successores, liberam debinc habeant potestatem, eundem praescriptum locum cum omnibus appendiciis suis tenendi, possidendi, seu quidquid sibi libeat, modis omnibus, in usum episcopatus inde fa-* G *ciendi.* Quod ergo in nostro exemplari uniuersim de omnibus praediis et locis episcopatui donatis S. Henricus sancit; id codex Viennensis refert duntaxat ad donationem loci illius, qui Künigeshoff appellatur.

Sagenis) Apographum Bambergense *Segenis*. Codex Viennensis diserte: *saginis*, quo denotari uidetur ius porcos in syluas agendi, *saginae* caussa; ut fieri solet, ubi glandiferarum arborum copia.

CA-

CAPUT XVI.

Literae, quibus Clemens II. papa, ecclesiae Bambergensis priuilegia et immunitates confirmauit.

NEc uero solummodo in uita, superstite adhuc rege gloriosissimo, sed magis etiam post transitum eius de morte ad uitam, felix ipsius plantatio, Babenbergensis uidelicet ecclesia, diuinae gratiae imbribus irrigata, de die in diem accepit incrementum, saepe numero a sancta specialique matre sua, Romana ecclesia, uberibus piae consolationis potata ac satiata, regum quoque succedentium auctoritate uel priuilegiis, nobiliter ac firmiter in perpetuum sublimata. Denique * *Swidegerus* sanctus, Babenbergensis episcopus, quem HEINRICVS, rex tertius, tribus inuasoribus apostolicae sedis digne et iuste explosis, catholicum et legitimum papam constituens, * CLEMENTEM II. appellauit, ipseque et uxor eius *Agnes* in die sancto dominici natalis, imperialem benedictionem ab illo accepit; quanto amore primae cathedrae suae locum dilexerit, missis eidem a sede apostolica huiusmodi priuilegiis, satis ostendit.

** Swidgerus, secundus episcop. Bamb. ut scribit Hermannus.*

** Factum est hoc anno domini 1046. Lege Baron. hoc anno et sequenti.*

Literae Clem. II. papae, antea episcopi Bambergensis.

CLEMENS, *episcopus, seruus seruorum Dei, sacratissimae nostrae* Babenbergensi *ecclesiae in filiis et filiabus eius, clero uidelicet ac populo, perpetuam in domino salutem.*

Dispensatio seculorum uenit de principe coelorum, qui antequam secula efficerentur, praesciuit, qualiter disponerentur: inde fit, ut non possit non impleri, quod ab aeterno illius oculo potuit praeuideri. Tanti numinis nutus te, suam charissimam filiam, Babenberc, *nobis in sponsam legitimam desponsauit, et arte regere, quantum in nobis fuit, sua propitiatione donauit. Certe nulli marito circa uxorem fides purior et amor ardentior, quam circa te nobis. Nec unquam uel in mentem uenit, te destituere et alii adhaerere. Sed nescio, quo diuino consilio actum est, ut matri tuae omniumque ecclesiarum consociarer, et aliquantum, tamen non omnino, a te separarer. Ecce enim, cum illud caput mundi, illa Romana * sedes haeretico morbo laboraret, et charissimi filii nostri, domini* HEINRICI, *imperatoris augusti, praesentia ad hoc inuigilaret, ad hoc instaret, ut huiusmodi aegritudinem propulsaret, * explosis tribus illis, quibus idem nomen papatus rapina dederat, inter tot agmina sanctorum, qui aderant, patrum, dignatio coelestis gratiae nostram indignissimam mediocritatem cunctis nisibus refragantem, uoluit eligi, et altissimi apostolorum principis uice fungi.*

Alloquitur ipsam Bamb. ecclesiam.

** Dicit hoc propter Simoniacos, qui sedem illam inuadebant, et uiolenter occupabant.*

** Benedicto IX. Siluestro III. et Gregorio VI. Hoc quomodo intelligendum sit, disces ex Bar. An. 1046.*

A *Auulsum me tunc a suo gratissimo latere, sponsa dulcissima, quis dolor apprehenderit, quis moeror confecerit, * quo pacto exprimam, nescio, cum nobis omnem modum uideretur transgredi. Plus honoris est, plus decoris, plus, inquam, uirium matri, quam filiae, utpote cui omne genu terrestrium flectitur: pro cuius arbitrio ianua coeli aperitur et clauditur;* B *aduersus quam nec portae praeualent inferorum. Non tamen tantae dominationis cupido ostio nostrae mentis irrepsit, cordisque ceruicem libenter inflexit. Satis nobis erat tecum: actiuam bene; contemplatiuam quoquo modo ducebamus uitam: praesertim cum perfectus amor nec speciem alterius unquam, nec intueretur opulentiam.* C *Testem inuocamus aciem diuinam, non commentari nos apologiam. Illa enim secreta cordis rimatur, cui nulla nox obtenebratur. Pro teste quoque utimur ipsa conscientia, ubi sua est solicitudo continua. Interiorem pupillam nec terrarum spaciositas, nec tot retundunt opposita; quin amicam meam, sororem meam, sponsam meam, diligentiori cura circumspiciam et undique* D *munitam faciam. Concessum nobis est diuinitus, non ex nostris meritis, ut iam diximus, ius illud apostolicum, quo et coelis imperatur et terris. Vnde dignum duximus et accommodum decreuimus, ut de profectu nostro tu quoque proficias et inde tibi amplius consulas, unde nobis illa potestas ampliatur.*

ubi uiuum Gregorium excusat, et uirum sanctum fuisse monstrat. Lege eundem An. 1044.

** Cod. Vien. quo nescio pacto liceat exprimi.*

Piissimae recordationis dominus HEIN- E RICVS, *imperator augustus, te fundauit, te erexit, te etiam in altum culmen euexit. Quo supplice, inexpugnabili muro et propugnaculis apostoli muniminis aduersus omnes impias manus praeualentes bene circumuallata es, per praedecessores nostros,* IOANNEM *scilicet * XIV. papam, et* BENEDICTVM. *Quod etiam idem nos facere cupientes, ut triplici tuitione circum-* F *cincta, per uirtutem S. Trinitatis nihil unquam patiaris laesionis, nihil unquam ab aliquo molestationis, secura semper et quieta manens in filiis et filiabus tuis, semper Deo deuote seruiens, deuote obediens, secura semper et quieta manens: statuimus per hoc nostri magisterii priuilegium, ut de bonis illis omnibus, quae tibi, sponsa charissima, uirgo castissima, ecclesia speciosissima* Babenberc, *summa liberalitas eius-* G *dem orthodoxi imperatoris, de summa deuotione procedens, pio affectu contulit, et nominetenus illa per concambium conuenientissimum et acceptissimum, a* Wirceburgensi *et* Eiftetensi, *episcopis, canonico et rationabili iudicio permutauit, uel quorumcunque post eum fidelium religiosa pietas obtulit et oblatura est, usque in perpetuum, siue sint mobilia, siue immobilia, nullus imperator, nullus rex, dux, marchio, comes, uicecomes, praeterea non archie-*

** Est Ioan. XIX. Et Benedictus IIX.*

pi-

piscopus, non episcopus, non abbas, nec ulla hominum persona, audeat, tentet, praesumat quidquam, uel uiolentia, uel fraude, uel furto, detrahere, minuere, mutilare.

Quod, si quis diabolico instinctu pulsatus, crudeli temeritate admittere non perhorruerit et admissum citius emendare neglexerit, huiusmodi hominem, quicunque sit, de communione sacrosancti corporis et sanguinis domini nostri IEsu CHristi, et a participio totius christianitatis non solum excludimus, sed etiam propulsamus: quin etiam apostolici anathematis acutissima lancea eum transuerberamus, ut, pro malefactis male perditus mortem gemat aeternam, associatus in gehenna inferioris inferni daemonum principi, mortis inuentori, et etiam Iudae sacrilego et proditori, undique circumcinctus draconibus tartareis, in ultionem saeuientibus; nec in ultimo tremendi diei iudicio ad uitam resurgat: sed crudelissimum corpus resumens duplici contritione conteratur, infelicissimo et miserrimo genere uiuendi, mortem quaerens, et non inueniens.

Qui uero pio intuitu proprias manus ab huiusmodi temeritate subtraxerit et, si ita res exegerit, aduersum omnes insurgentes et quidquam auferre conantes, ea bona defenderit, ad tuum tuorumque opus, sanctissima Babenberch; *illa scilicet, ut praedictum est, quae tibi collata sunt, uel de caetero in aeternum tibi conferenda sunt, telis ab illo benedicatur, qui super Cherubim sedet, et glorietur, pro eo, quod hoc nostrae apostolicae auctoritatis priuilegium studuit obseruare illaesum suoque robore solidatum: quod nimirum consilio, et uoluntate, nec non alacri promptoque animo charissimi filii nostri, iam superius memorati* * *domini* HEINRICI, *imperatoris augusti, de nostra apostolica sede tibi transmissum eidem gratulare. Etenim ut te plantauit conditor tuus ille primus,* HEINRICVS, *caesar augustus; sic est hic secundus uestigia eius secutus, et ut pari nomine, parique dignitate, sic pari deuotione te rigauit, tibi incrementum dedit, et adhuc dum usque uixerit, Deo miserante et inspirante, dabit. In quo te, dulcissima sponsa, optamus in secula seculorum crescere, pollere, uigere, dicentes: Bene ualete.*

* *Loquitur de Henrico II. imp. et rege III. huius nominis.*

CAPVT. XVII.

Leonis IX. diploma de priuilegiis ecclesiae Bambergensis.

POst huius piae memoriae * CLEMENTIS, felicem excessum, cum DAMASVS, papa, qui et *Poppo*, Brixiensis prius episcopus, sedisset triginta tantum dies, Leo IX. qui et Bruno, a supra dicto HEINRICO tertio imperatore electus, et centesimus quinquagesi-

* *Mortuus est Clemens II. papa anno 1047. VI. Id. Octob. mense nono a pontificatu inito.*

A mus secundus papa constitutus, in signum benignitatis, quam erga Babenbergensem locum habuit, *Hartuuico III.* episcopo pallium direxit ab apostolica sede, scribens ei epistolam in haec uerba: * Vide Bar. 1048.

LEO, *episcopus, seruus seruorum Dei.* Hartuuico, *Babenbergensis ecclesiae uenerabili episcopo, perpetuam in domino IEsu Christo salutem. Si pastores ouium*
B *solem geluque pro gregis sui custodia, die ac nocte ferre contenti sunt et, ut ne qua ex eis aut errando pereat, aut feris inis laniata morsibus rapiatur, oculis semper uigilantibus circumspectant: quanto sudore, quantaque debemus peruigiles esse diligentia, nos, qui pastores animarum dicimur? Attendamus et susceptum officium exhibere, erga custodiam dominicarum ouium, non*
C *cessemus, ne in die diuini examinis, pro desidia nostra, ante summum pastorem negligentiae reatus nos excruciet, unde modo honoris reuerentia sublimiores inter caeteros iudicamur.*

Breue Leonis IX. ad episc. Bamberg.

Admissarum itaque solennia celebranda, fraternitati tuae pallium transmittimus, quod antecessoribus tuis nunquam ante concessum, modo tibi primo concedi-
D *mus, rogatu dilectissimi filii nostri imperatoris,* HEINRICI, *et pro ueneratione antecessoris tui, piae memoriae, domini papae* CLEMENTIS, *et pro memoria* HEINRICI, *imperatoris primi, praefatae ecclesiae constructoris benignissimi. Quo tibi ter in anno uti permittimus, salua auctoritate dominae metropolitanae, Moguntinae ecclesiae, scilicet in die S.* resurrectio-
E *nis, et in natalitiis apostolorum* Petri *et* Pauli, *et in solennitate* S. Dionysii, *eo quod tunc anniuersarius dies celebratur domini papae* Clementis, *supra memorati, hancque diem sanctam apostolica auctoritate statuimus celebrem esse per totum episcopatum.*

Pallium transmittitur episcopo Bamberg. a Leone IX.: Hartwicus episcopus Bamb. primus pallio donatur. Quoties episc. Bamb. pallio quotannis uti possit.

Cuius quoniam indumenti honor modestia actuum in ueritate seruandus est, hor-
F *tamur, ut ei morum tuorum ornamenta conueniant: quatenus auctore Deo, recte utrobique possis esse conspicuus. Itaque uita tua filiis tuis sit regula. In ipsa, si qua tortitudo illis iniecta est, dirigatur: in eo, quod imitentur, aspiciant; in ipsa considerandа semper proficiant: ut tuum, post* DEVM, *uideatur esse, quod bene uixerint. Cor ergo tuum neque prospera, quae tem-*
G *poraliter blandiuntur, extollant, neque aduersa deiiciant, sed quidquid illud fuerit, uirtute patientiae deuincatur. Nullum apud te locum odia, nullum fauor indiscretus, inueniat. Misericordem te, prout uirtus patitur, pauperibus exhibeto. Oppressis defensio tua subueniat, opprimentibus moderata erectio contradicat. Nullius faciem contra iustitiam accipias, nullum quaerentem iusta despicias. Custodia in te aequitatis excellat, ut nec diuitem*

Quid pallium ab episcopo postulet.

potentia sua aliquid apud te extra uiam suadeat rationis audire; neque pauperem de se sua faciat humilitas desperare, quatenus, DEO miserante, possit talis existere, qualem sacra lectio praecipit dicens: oportet episcopum irreprehensibilem esse. *Sed his omnibus salubriter uti poteris, si magistram charitatem habueris. Quam qui secutus fuerit, a recto aliquando tramite non recedit.* 1. Tim. 3.

Ecce, frater charissime, inter multa alia ista sacerdotii, ista sunt pallii. Quae si studiose seruaueris, quod te foris accepisse ostenderis, intus habebis. Sancta Trinitas fraternitatem uestram gratia suae protectionis circumdet, atque ita in itineris sui uia nos dirigat, ut post huius uitae amaritudinem ad aeternam dulcedinem peruenire mereamur. Data III. Nonas Ianuarii, anno domini Leonis, *papae IX. indictione sexta.*

C*Vius quoniam indumenti*) Codex Viennensis. *Cuius quomodo indumenti honor modesta actuum uiuacitate seruandus est.*

Data III. Nonas Ianuarii) In codice Viennensi additur, *Per manum F. diaconi, sanctae Romanae ecclesiae bibliothecarii et cancellarii, uice domini H. archicancellarii et Coloniensis archiepiscopi, anno Leonis papae Noni IV Indictione VI.* Porro litera F. significatur *Fridericus.* Litera H. *Heribertus.* Post istas literas Leonis IX. subiicitur in codice Viennensi sequens diploma, quod hic annectere uisum, quandoquidem ad res Bambergenses pertinet.

Notum sit omnibus Christi fidelibus, tam posteris quam modernis, qualiter Fridericus, rogatu domini sui Guntheri V. sanctae Babenbergensis ecclesiae episcopi; allodium quoddam, Haga, quod idem praenominatus episcopus, antea per manum aduocati sui, in eiusdem Friderici legauerat, cum omnibus ad ea loca pertinentibus, hoc est, quidquid supradictus episcopus praedii inter duos fluuios, uidelicet Vsiam, quam nos uulgariter Ensam dicimus, et Ibisam habuerat, ad altare S. Petri maioris monasterii in Babenberg legauit, pro remedio animae eiusdem praenominati episcopi Guntheri, nec non patris et matris. Legauit etiam ministeriales ad idem praedium pertinentes ad supradictum altare S. Petri in Babenberg, eo deinceps sibi suisque posteris retento iure, quod ueri ministeriales habent eiusdem ecclesiae, quod et infra scriptum est.

Haec est institia Babenbergensium ministerialium. Si quem ex his dominus suus accusauerit, de quacunque re, licet illi iuramento se cum suis coaequalibus absoluere, exceptis tribus: hoc est, si in uitam domini sui, aut in cameram eius consilium habuisse, arguitur, aut in munitiones eius. Caeteris uero hominibus, de quacunque obiectione, absque aduocato, cum suis coaequalibus, iuramento se poterit absoluere. Et caeteris hominibus non plus debent, quam septem personas, suis uero sociis duodecim. Si occisus fuerit, recompensatio eius, decem librae sunt, quae ad alios non pertinent, nisi ad cognatos occisi. Si beneficium ab episcopo non habuerit, et repraesentauerit se in eius ministerio, et beneficium non potuerit obtinere, cui uult, militet, non beneficiarius, sed libere. Si absque liberis obierit, et uxorem praegnantem habuerit, exspectetur, dum pariat. Et, si masculus fuerit, ille habeat beneficium patris. Si non; proximus agnatus defuncti loricam suam, uel equum, quem meliorem habuerit, domino suo offerat, et beneficium cognati sui accipiat. In expeditionem iturus ex suo sumptu ad dominum ueniat: deinceps ex eius impensa alatur. Si expeditio in Italia est, dominus per singulas loricas unum equum det, et tres libras. Si uero alio: duo ex illis tertio dent impensas, beneficium habentes a domino suo non constringantur, nisi ad quinque ministeria, hoc est, ut aut dapiferi sint, aut pincernae, aut cubicularii, aut marschalci, aut uenatores.

B *Legauit et praenominatus Fridericus aliud praedium, inter Trimam et Vsiam situm, quod item praenominatus episcopus Guntherus illi per manum aduocati sui legauerat, cum utriusque sexus mancipiis ad supradictum altare S. Petri maioris monasterii in Babenberg, pro remedio animae eiusdem Guntheri episcopi, nec non patris et matris eius. Harum ergo traditionum testes per aurem tracti sunt: palatinus comes Chouno, et filius eius N. et caeteri.*

CAPVT XIIX.

Aduentus Leonis IX. in Germaniam. Confirmantur ab eodem ecclesiae Bambergensis priuilegia.

IDem quoque praesul apostolicus, inuitante HEINRICO imperatore, Teutonicas partes adiens, *Ratisbonam* uenit, sanctumque *Wolfgangum*, eiusdem urbis episcopum, de tumulo leuauit; inde *Babenberc* cum ipso imperatore transiens, priuilegia eiusdem loci a cancellario suo *Friderico*, qui sibi postea successit, perspici et coram imperatore populoque pronunciari mandauit, et sua auctoritate illa confirmauit. Cuius nimirum confirmationis descriptio in hunc modum se habet.

LEO, *episcopus, seruus seruorum Dei,* Hartuuico, *Babenbergensi episcopo, sibique canonice in sede episcopatus successuris, in perpetuum, aeternam in domino salutem. Cum exigente cura pastorali totius sanctae ecclesiae Dei, nobis Dei prouidentia commissae, in partes Germaniae uenissemus, quae orientali Franciae adiacent, prece dilectissimi filii nostri* HEINRICI, *secundi imperatoris et tertii regis, ac supra fati dilectissimi confratris nostri episcopi,* Hartuuici, *Babenberc uenimus, et in die natalis beati Lucae, euangelistae, inter missarum solennia, cum uerbum Dei haberemus ad populum, praesente nominato charissimo filio,* HEINRICO, *et episcopis quam plurimis astantibus, etiam laicis et diuersis potestatibus saeculi, relecta sunt praedecessorum nostrorum priuilegia, quibus idem locus fundatus, et corroboratus est, auctoritate Romana sanctae sedis apostolicae; relecta est ibi et conscriptio et confirmatio Wirzeburgensis* HEINRICI *episcopi, quae praedictam Babenbergensem ecclesiam* banno episcopali *et episcopii termino, accepta placita* Leo IX. Bambergae concionatur ad populum.

commutatione firmauit; quae sic acta est.

Dum HEINRICVS, *in imperio primus, in regno secundus, diuini ignis amore succensus, de praediis, quae Dei gratia, hereditario iure in suae possessionis dominium peruenerant, Dei seruitium augere, construendo episcopatum atque ordinando, desideraret, quo id legitime rationabiliterque fieri potuisset,* HEINRICVM, *uenerabilem Wirzeburgensis ecclesiae prouisorem, quatenus praedictum locum* Babenberc *nuncupatum, cum pago* Ratenzgaue, *qui dicitur, qui ad suae dioeceseos statum pertinere uidebatur, de suo iure in eius ius, ad id perficiendum, transfunderet, studiose coepit flagitare.* Vide cap. 13. *Qui, quoniam iustae et rationabiles causae uidebantur, eiusdem inuictissimi regis petitionibus acquiescens, cum communi cleri sui atque militum, nec non totius populi consilio et consensu, praefatum locum, cum praedicto pago, tribus parochianis ecclesiis, cum suis adiacentiis, exceptis, quarum nomina sunt haec;* Wachenrode, Lonerstat, Mülhusen, *omni postmodum remota contradictione, suae potestati tradidit. Alterius autem pagi, qui* Volcuelt *nominatur, in quo praefatus locus situs est, partem eidem regi concessit, quantum est de* Babenberc *usque ad flumen* Vraha, *de Vraba in* Ratenzam *flumen, et sic iuxta decursum eiusdem fluminis in* Moin, *et inde adriuulum* Wichibach: *deinde ad caput eiusdem riuuli, sicque qua citissime ac proxime perueniri potest ad* Vraha. *Et ut haec traditio firma, et inconuulsa permaneret, ipse praedictus praesul,* HEINRICVS, *cum canonicis suis corroborauit et subscripsit.*

Qua subscriptione relecta, cum iuxta uotum omnium, quia semper iustis operibus fauorem debemus, et nos praedictum uenerabilem locum apostolica auctoritate uellemus corroborare, ipse praenominatus eiusdem loci episcopus, Hartuuicus, *proclamationem suam fecit; quia locus suus a clericis,* Adalberonis, *Wirceburgensis episcopi, temeraria praesumptione inuasus esset. Quod nos, quia (utrique apogr. Bamb.) episcopi praesentes aderant, inter quos causa stabat, ibidem uolentes discutere,* Adalberoni *episcopo, a quo iniuria illata erat, deliberationem fecimus, ut obiectionem hanc, si posset, refelleret; si non; iustitiae satisfaceret. Tum ille, inito cum suis omnibus, qui aderant, clericis et laicis, consilio, regrediens ad ambonem, de illata iniuria se cum satisfactione excusauit et de omnibus, quae ad bannum et episcopalem iustitiam et potestatem Babenbergensis ecclesiae Christi pertinerent, ex tunc et deinceps renunciauit, exceptis his causis, quas de bonis utriusque episcopii, ipsi inter se episcopi possent legaliter definire.*

A *Verum nos, sicut semper de profectu gaudemus fidelium, et iustis operibus debemus augmentum, eundem* Babenberc *locum, ab antecessoribus nostris corroboratum, apostolica authoritate, uiua uoce corroborauimus, et eandem corroborationem nunc etiam literis signauimus, ut eundem locum et omnia, quae ibidem Deo, sanctoque* Petro, *a felicis memoriae* HEINRI-B CO, *secundo rege et primo imperatore, tradita sunt et quae in posterum iure acquiri possunt; uel iuste acquisita sunt, praedia, mancipia, aurum, argentum, pallia, uasa, ornamenta et alia utensilia, nemo audeat in perpetuum surripere, auferre, aut commutare, nisi ad utilitatem eiusdem ecclesiae. Sed episcopus eiusdem loci, uel qui in perpetuum eiusdem fuerint* C *successores, secura eas possideant tranquillitate, ac liberam habeant potestatem, aut dominationem, omnes res et proprietates eius loci ordinare atque componere uel augmentare: dissipare uero atque confundere, nullam habeant inde potestatem aut dominationem.*

Insuper pro nostra auctoritate sancimus, ut in terminis eiusdem ecclesiae nulla D *sit infestatio tyrannorum, uel aliorum quorumlibet hominum prauorum, siue sint in ciuitate ipsa* Babenberc, *siue in castellis, uillis, seruis, ancillis, tributariis, decimis, forestis, siluis, uenationibus, piscationibus, molendinis, campis, pratis, pascuis, agris cultis et incultis, aut quidquid modo illuc pertinet, aut in futurum iuste acquiri poterit, per nostrae apostolicae auctoritatis* E *priuilegium corroboratum, in secura permaneat quiete. Nullus ibi comes aut iudex, placitum seu districtionem aliquam facere, uel tenere audeat, nisi quam per concessionem gloriosissimi imperatoris secundi,* HEINRICI, *uel successorum eius, episcopus eiusdem loci deliberauerit; nulla in aliqua dignitate posita magna, paruaque persona per uiolentiam irruat. Sit* F *ille episcopatus liber, Romano tantum mundeburdio subditus: quatenus episcopus liberius et delectabilius cum clericis suis seruitio Dei possit insistere, et* HEINRICI *quoque, charissimi filii nostri, secundi imperatoris atque omnium, quibus debitores sunt, memoriam iugiter habere. Sed tamen idem episcopus suo metropolitano episcopo Moguntino, in canonicis cau-* G *sis, tantummodo sit subiectus et obediens.*

Deliberatis igitur, sancitis ac corroboratis omnibus supra dictis rebus, eidem sancto loco placuit addendum insigne honoris ecclesiastici, a nostra apostolica auctoritate; ducti amore et reuerentia CLEMENTIS, *piae memoriae, praedecessoris nostri, quem Deus miro * dispensationis ordine, a praelatione huius loci ad sanctae Romanae, catholicae et apostolicae ecclesiae apicem dignatus est auertere, et mirabi-*

* Dispositionis.

*bilibus e Romanis finibus defunctum corpus eius reducere: uolens hanc ecclesiam, ut aestimamus, quasi nouam, tanto decoratam esse patrono et Romanam contentam, et sufficienter praeteritis et futuris patribus manere ornatam: quin etiam amore, et desiderio fratrum, qui nos in suis recepere ecclesiasticis stipendiis et quotidianis, unum nostra * uicissitudine regere fratrem, mitras gestare concedimus licentiam, ea scilicet ratione, ut ab episcopo prouideantur digniores et honestiores presbyteri et diaconi, qui bonis moribus, uel maturis aetatibus, uel etiam praelationibus ipsius loci emineant, his uidelicet diebus: in* natali domini *et saluatoris nostri IEsu Christi, et in* coena domini, *et in* sabbatho sancto, *et in die gloriosae* resurrectionis *eiusdem, et sancta* pentecoste, *et in die* S. Georgii, *et in die* SS. Petri et Pauli, *et assumptionis* beatissimae MARIAE, *et S.* Dionysii, *pro reuerentia nostri praelibati praedecessoris domni* CLEMENTIS *papae, cuius anniuersarius dies tunc ab eisdem fratribus agitur: et in anniuersario die domni* HEINRICI *imperatoris, eiusdem loci uenerabilis constructoris. His uero concedimus hanc dignitatem, qui tantum specialiter excubant, uel deseruiunt apud praedicti praedecessoris nostri sepulchrum. Contentos tamen his sancimus diebus fore, nec ultra a quoquam temere usurpari, ne honor proprius apostolicae sedis uilescat.*

* *Nostra uicc.*

Haec uero omnia supra dicta obseruari et custodiri in perpetuum, nostra apostolica auctoritate decernimus, confirmamus et roboramus. Qui uero, quod absit, huius nostri priuilegii temerarius transgressor exstiterit, Dei et beatissimae MARIAE *et beatorum* Petri *et* Pauli, *omniumque sanctorum* aeterna maledictione maledicatur, et perpetui anathematis uinculis innodetur, nisi digna satisfactione resipuerit, et canonice satisfecerit. Qui uero pio corde huius obseruator priuilegii exstiterit, Dei omnipotentis et almae* MARIAE, *et beatorum apostolorum Petri et Pauli benedictione ditatus, aeterni regni particeps fieri mereatur. Data per manus* Friderici, *diaconi, bibliothecarii et cancellarii sanctae Romanae catholicae et apostolicae ecclesiae, anno dominicae incarnationis M. L I I I. anno uero pontificatus domini* Leonis *noni papae: IV.*

* *Et nostra* Apogr. Bamb.

QVi sibi postea successit) Fridericus cancellarius pontificatum adeptus, Stephani X. nomen tulit: Non tamen immediate successit Leoni IX. sed interiecto Victore II.

Quin etiam amore.) Hunc locum ita emendauimus ex codice Donauuerdano. Nam in Rebdorfensi et apographo Bambergensi plane deprauatus erat, licet neque iam mendo prorsus carere uideatur.

CAPVT XIX.

Henrici imperatoris II. regis III. constitutio, qua ecclesiae Bambergensis priuilegia confirmantur.

NEc minus ipse rex praefatus *Heinricus III.* * *Chunradi*, imperatoris filius, dudum, patre uiuente, rex constitutus, ordinationis suae anno XII. regni autem * primo, ad confirmandum Babenbergense episcopium, priuilegium, quod subiunctum est, scribi iussit, superstite adhuc *Eberhardo*, primo eiusdem sedis episcopo.

* *Salici, cuius uitam, quae nuper prodiit, conscripsit Wippo.*

* *Erat hic annus domini* 1039. *quo Conradus imp. obiit. Vide Baron.*

HEINRICVS, *Dei fauente clementia, rex. In examine Dei cuncta conspicientis aequale meritum credimus fore, dantis et corroborantis. Credimus etiam ad regalem nostram maiestatem pertinere, totius regni curas, praecipueque omnium sanctarum Dei ecclesiarum commoda considerare, et omnia eis aduersantia sub omni festinatione abolere, ne uel graui incommoditate uilescant, uel qualibet, pro nostra culpa, orta occasione, a pristino cultu et religione recedant: quatenus dum haec pro amore, pariterque timore Dei fideliter peragimus, illorum, qui haec pio affectu, Deo contulerunt, meritis et gloria communicemus.*

Proinde, omnibus in Christo fidelibus, scilicet tam futuris, quam praesentibus, notum esse uolumus, qualiter ob hanc spem, per interuentum dilectissimae matris nostrae Gisilae, *imperatricis augustae, pro amore etiam dilecti fidelisque nostri* Eberhardi, *primi sanctae Babenbergensis ecclesiae episcopi, eundem locum a Diuo imperatore,* HEINRICO *secundo, pro sua suorumque anima, in episcopatum, diuina inspirante clementia, perfectae fidei charitatisque deuotione, in honore principis apostolorum,* Petri *et* S. Georgii *martyris sublimatum, consensu fidelium nostrorum sancimus et, omni contradictione remota, regalis nostrae maiestatis auctoritate corroboramus, omnes etiam res mobiles et immobiles eiusdem sanctae Dei ecclesiae, quas ipse diuus imperator, pro ardore caelestis patriae, ibidem larga manu contulit, ea ratione confirmamus, ut fidelis noster* Eberhardus, *eiusdem loci primus episcopus, eiusque in perpetuum successores, secura eas tranquillitate possideant, et liberam potestatem habeant, et res, et proprietates eiusdem ecclesiae, cum consensu clerici et populi, ordinare, componere, * et augmentare.*

* *Commutare,* apogr. Bamb.

Nostra quoque auctoritate sancimus, ut in abbatiis, monasteriis, comitatibus, foris, mercatibus, monetis, naulis, teloniis, ca-

castellis, uillis, uicis, areis, seruis, ancillis, tributariis, decimis, forestibus, siluis, uenationibus, piscationibus, molendinis, aquis, aquarumue decursibus, campis, pratis, piscinis, terris cultis et incultis, libris, argento et auro, gemmis, uasis, ornamentis, uel aliquibus utensilibus, in cultum et religionem Dei ibidem collatis; et in omnibus terminis rebusque eiusdem ecclesiae, aut quidquid ad praesens illuc pertinet, uel ex his amplificare potest: nulla sit infestatio tyrannorum, nulla potestas irruat ibi per uiolentiam; nullus ibi comes, aut iudex legem facere praesumat, praeter episcopum eiusdem loci, omnisque possessio Deo famulantium ibi pro emunitate habeatur. Sit ille episcopatus liber, et ab omni extranea et iniqua securus potestate: quatenus ibidem Deo famulantes, et primi constructoris memoriam digne celebrare, nosque fautores et corroboratores possint et uelint Deo precibus suis commendare. Et ut haec nostrae auctoritatis traditio firma et inconuulsa permaneat, hoc priuilegium inde conscriptum manu propria corroborantes, sigilli nostri impressione iussimus insigniri.*

** Emunitas, aliquando munitas, et enundat ab immunitate corrupta uoce.*

Haec nos de fundatione, uel confirmatione sanctae Babenbergensis ecclesiae, accepta occasione, dixisse sufficiant, nunc ad coeptam narrationem, de gestis beati uiri, animum stylumque uertamus.

Wippo in uita Conradi Salici eximiam laudem huic Henrico tribuit. Agens enim de Conrado, quomodo poenitentia ductus fuerit, quod ob inuestituras pecuniam accipere soleret; cum proposito in posterum a tali acceptione abstinendi; de Henrico subiungit: ***Sed filius eius tertius Henricus, qui postea rex et augustus effectus est, optime ac sine omni scrupulo patrium uotum expiauit, in omni uita sua pro omnibus dignitatibus ecclesiasticis unius oboli precium non dicitur adhuc accepisse.*** **Exstat in codice Viennensi inter Bambergensi ecclesiae concessa diplomata, aliud huius imperatoris, quod adscribere placet; ut uideant sectarii, quam Romanis imperatoribus nihil cum Lutherano et Caluiniano spiritu commune fuerit.**

In nomine sanctae et indiuiduae Trinitatis, Henricus diuina fauente clementia Romanorum imperator augustus. Scimus, ac perfecte cognoscimus sublimationem ecclesiarum profectum parere animarum, quia dum terrenis coelestia, temporalibus sempiterna comparamus, coelestem ac sempiternam requiem animabus nostris praeparamus. Unde nouerint omnes Christi nostrique fideles, tam futuri, quam praesentes, qualiter illa spe inducti donauimus pro remedio animae nostrae, dilectaeque coniugis nostrae, scilicet Agnetis, nostraeque prolis Henrici, seu parentum nostrorum, pro pace et stabilitate regni, decimum mansum, rectamque fructuum decimationem totius regionis, in finibus Ungarorum, gladio ab hostibus acquisitae, in pago Osterriche, ad altare S. MARIAE in Heimenbarc, et tertiam partem utilitatis, ullo modo de eadem urbe prouenientis, cum omnibus pertinentiis et utilitatibus; ea uidelicet ratione, ut praepositus fratrum ibidem Deo seruientium liberam dehinc habeat potestatem possidendi, precariandi, commutandi, seu, quidquid libet, ad utilitatem praefatae ecclesiae inde faciendi. Et ut haec nostrae traditionis auctoritas stabilis et inconcussa permaneat, hanc chartam inde conscriptam sigilli nostri impressione, et propriae manus confirmatione iussimus insigniri.

CAPUT XX.

Maleuolentia et inuidia Brunonis fratris in S. Henricum.

B REgis autem frater erat * *Bruno*, Augustensis sedis episcopus, qui felicibus fratris actibus inuidens, multas ei aduersitatum iniurias, in quantum potuit, inferebat: et ubi per se non poterat, inferentibus se adiungebat, uel alios ad inferendas exhortando stimulos eis prauae incitationis subdebat. C Cui frater non solum talionem non reddidit, uerum etiam instructus fraterna dilectione, omnia dissimulando et patienter sustinendo, illum in bono uincere satagebat.

** Bruno frater S. Henrici, episc. Augustanus, de cuius cum fratre simultatibus Ditm. lib. V. et VI.*

Patientia Henrici in iniuriis tolerandis.

CAPUT XXI.

D *Liberalitas S. Henrici. Eiusdem Zelotypia. S. Cunegundis innocentiam suam probat.*

QUanta eius munificentia, quanta erga DEum liberalitas exstiterit, tam in illa Babenbergensi ecclesia, quam in aliis compluribus locis, manifestis operum declaratur indiciis. SOLUM quippe DEUM sibi elegit heredem, E quatenus et ipse in consortium aeternae hereditatis eum assumere dignaretur. Liberos etenim secundum carnem nec habebat, nec exspectabat, quandoquidem eam, quam pro coniuge habere uidebatur, *Chunegundam*, nunquam cognouisse comprobatum est. Qualiter autem innotuerit, ad communem aedificationem, praetereundum non est, F ut et castimoniae erudiamur exemplis, et diuinorum secretorum admiratione moueamur, intelligentes, quemadmodum *diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum.* Tantis namque ac talibus bonis tentatio deesse non potuit.

Solus Deus heres S. Henrici.

Rom. IIX.

Inuidus enim omnium bonorum diabolus, ubi totum immaculatum sauciare non potuit, zelotypiae liuore G foedare cogitauit, et eius saltem famam laedere, cui uulnus corruptionis infligere non potuit. Facta est igitur, auctore diabolo, suspecta criminis ea, quae non nouerat maculam corruptionis. Sed quia *crudelis est, qui famam negligit*, expurgationis gratia, ad uomeres candentes illud sibi iudicium delegit, quod propter duritiam hominum institutum esse cognoscitur. Cumque

Prou. XI.

que

De probatione per ferrum candens, et uomeres ignitos lege Delrium lib. IV. disquisit. mag. cap. IV. q. IV. sect. III.

que dilecta DEO ad illud iudicium, uelut ouis ad occisionem duceretur, ingemuit; et ait; *domine DEVS, creator coeli et terrae, qui probas renes et corda, iudica iudicium meum, et eripe me. Te enim testem et iudicem hodie inuoco, quia nec hunc praesentem* HEINRICVM, *nec alterum quenquam uirum, carnali commistione unquam cognoui.* Hoc dicto, stupentibus ac flentibus uniuersis, qui aderant, uomeres candentes, nudo uestigio calcauit et, sine adustionis molestia, secura pertransiit. Ita DEVS omnipotens uinculum castae dilectionis seruauit, innocentiam comprobauit et integritati custodiam humilitatis adhibuit.

CAPVT XXII.

S. Henricus imperator Apuliam recuperat. Beneuentanum monasterium aedificat. In monte Cassino a calculi tormentis liberatur, ope S. Benedicti.

1. Reg. II. Henricus imp. Apuliam domat.

INter haec beatissimi principis gloria magis ac magis proficiebat, et gratia DEI erat cum ipso: *Non declinauit clypeus eius a bello, et hasta eius non est auersa. Apuliam* a Graecis diu possessam, Romano imperio recuperauit et eidem prouinciae *Ismaelem* ducem praefecit. Qui postea in Babenbergensi loco mortuus et in capitulo maioris monasterii sepultus, requiescit in domino.

Ismael dux Apuliae Bambergae moritur.

Beneuentanum monasterium condidit et omni ornatus decore locupletauit. Cumque ciuitates Apuliae pertransiret, et quae ad utilitatem et honorem regni pertinebant, in eis prudentissime disposuisset, coepit in infirmitate calculi laborare. Cuius morbi molestiam uir sanctus tanta patientia sustinuit, ut passiones carnis ad custodiam humilitatis a Deo sibi collatas assereret: et flagellum correptionis certissimum signum dilectionis esse affirmaret. Fomenta tamen curationum fecit sibi adhiberi; sed nulla medicorum subtilitate ad integrum potuit liberari. Ingrauescente autem dolore, ascendit montem *Cassinum*, petiturus, ut per intercessionem *B. Benedicti*, et sanctae *Scholasticae*, sanitatis ei a Deo praestaretur remedium. Veniens autem ad locum, ubi sanctorum reliquiae fuerant reconditae, effudit animam suam in conspectu altissimi, et per sanctorum suffragia, *Benedicti* uidelicet et *S. Scholasticae*, precibus et lacrymis postulauit a DEO, salutem corporis et animae sibi praestari. Impletumque

Imp. Henricus calculo grauissime affligitur. Lege Leonem Ostiensem lib. II. Chron. Cassin. cap. XLII. et XLIII. qui rem paulo aliter narrat, praesertim de calculi exemptione.

Montem Cassinum adit, ut a calculo liberetur.

Preces fundit coram reliquiis S. Benedicti.

A est, quod per prophetam dicitur; *exquisiui dominum et exaudiuit me, et ex omnibus tribulationibus meis eripuit me.* Nam petiit et exauditus est: pulsauit ad ostium perseueranter miserantis potentiae, et intromissus est.

Ps. XXXIII. Luc. XI.

Interea rex coepit cogitare, quae de translatione *S. Benedicti* audierat; et quia reliquiae eius dicebantur furtim B sublatae et in alium locum translatae, ideo uir sanctus de corporali eius praesentia dubitabat. Completa itaque oratione homo DEI, ad hospitium se contulit, et lassatus ac debilitatus in lectulo se collocauit. In quo obdormiens uidit *S. Benedictum* sibi assistere, et ferrum sectorium, ad medicinales sectiones aptum, manu tenere. Qui dixit C ei: *Quia sperasti in DEO et in sanctis eius, ecce missus sum a Deo, ut per meam medicinam ab infirmitate tua libereris. Ecce ego, cuius ossa furtim sublata esse putabas, praesentiam meam tibi exhibeo, et in argumentum ueritatis passiones tuas curabo.*

*S. Benedictus apparet Heinrico imp. *Aptatum. Eundem a calculo mirabiliter liberat.*

Haec dicens, partem illam corporis, ubi calculus iacebat, medicinali ferro, D quod manu tenebat, aperuit, & euulso molliter calculo, hiatum uulneris subita sanitate redintegrauit, calculumque, quem tulerat, in manu regis dormientis reposuit. Quo facto, christianissimus imperator euigilauit et pertractans secum, quae circa ipsum per confessorem Christi gesta fuerant, uidensque calculum, quem manu tenebat, uocauit satel- E lites, qui regio more sibi semper assistebant, dixitque ad eos: pontifices regnique nostri principes uocate ad me, ut cognoscant et uideant mirabilia DEI, quae ineffabilis misericordia, et inenarrabilis potentia eius fecerunt in me. At illi mandata regis celeri cursu perferentes ad principes, perduxerunt eos ad regem. Quos rex salutans resalutatusque ab eis, F sic allocutus eos est: *Fratres & commilitones mei, magnificate dominum mecum & exaltemus nomen eius, in id ipsum, quia ipse est magnus dominus et laudabilis nimis et magnitudinis eius non est finis. Ipse percutit et medetur, flagellat peccatores & pœnitentibus miseretur. Hunc humiliat et hunc exaltat: quia calix in manu domini uini meri plenus mi-* G *sto. En ego, qui heri morti proximus fui, per misericordiam* DEI *hodie uobis appareo sanus et aculeum mortis, quem heri gestaui inclusum corpori meo, hodie oculis uestris uisibiliter ostendo.*

Oratio imp. ad principes. Ps. XXXIII. Ps. CXLIV. Ps. LXXIV.

Haec dicens, ostendit calculum, quem manu tenebat, et ostendens cicatricem uulneris, omnia, quae per sanctum *Benedictum* circa ipsum gesta erant, cunctis audientibus, ex ordine referebat. At illi uidentes et audientes mirabilia DEI

Calculum exemptum ostendit principibus.

et plus, quam credi poteſt, admirati ſunt; et benedicentes DEO diuque in laudem eius acclamantes, de incolumitate regis gauiſi ſunt. Rurſumque rex ad eos, *quas*, inquit, *gratiarum actiones, aut quæ munera tantis beneficiis condigna medico noſtro Benedicto poſſumus rependere?* At illi omnes iudicauerunt, eum regia munificentia dignum eſſe. Rex ergo ex conſilio principum ſuorum ingentia munera, in prædiis, in auro, in argento, in ornamentis plurimis eccleſiae *S. Benedicti* contulit. Et ualefaciens fratribus, qui eidem eccleſiae praeſidebant, a *Caſſino* monte hilaris et ſanus diſceſſit. Ab eo autem tempore et deinceps, quadam ſpeciali dilectione et ueneratione, *S. Benedicto* et omnibus monaſticæ religionis cultoribus, ſtuduit deſeruire et, in amplificandis ac protegendis rebus eccleſiaſticis, benignus ac deuotus pater exiſtere. Hæc in Caſſino monte ſcripta inueniuntur, ut et moderni magnalia DEI in memoria habeant, et apud poſteros, per antiquitatem temporis, in obliuionem non ueniant.

Imp. donis honorat S. Benedictum: quae Leo Oſtienſis ſpeciatim enumerat. Lege Baron. 1022.

IN obliuionem non ueniant) **Poſt hanc capitis huius clauſulam, adiungitur in Bambergenſi apographo ſequens hiſtoria.**

*Et, ſi quis ſcire deſiderat, quare glorioſiſſimus imperator Henricus claudicauerit, cum primum corpore toto ſanus fuerit, hanc cauſam nouerit. Cum ipſe quodam tempore ueniſſet in Apuliam, pro diſponendis reipublicae negotiis, peruenit in montem Garganum, in cuius crepidine ſita eſt * laeuitas, & in latere montis, in rupe concaua, eſt baſilica, non ab hominibus fabricata, neque per hominem dedicata, ſed operatione diuina uel uirtute extructa: mirabiliter etenim diuina benedictione uenerabiliter conſecrata eſt. Huius baſilicae exſtat patronus Michael archangelus. In hac etenim eccleſia, qualibet hebdomada cantus angelicus, ab his, qui digni ſunt, audiri perhibetur.*

** planities.*

Viſio S. Henrici.

Hanc itaque baſilicam, orationis cauſa, cum caeteris Chriſti fidelibus uir Deo deuotus eſt ingreſſus. Cumque laudes diuinas inibi celebraſſent, et uota precum ſuarum cum multa deuotione Deo reddidiſſent: tempus iam aderat, quo coeleſtis exercitus, ad laudes Deo perſoluendas, templum hoc ſacrum fuerat ingreſſus. Itaque cum omnes egrederentur, et qui moram facerent, expellerentur exire; uir ſanctus poſtulabat, ut ei intus remanendi facultas concederetur.

Igitur omnibus egreſſis, ſolus ipſe, ſperans in miſericordia Dei, inibi manere præſumpſit, et preces precibus continuauit, et genuum flexiones iterauit: in quo multis lacrymis diuinae ſe commiſit clementiæ, et animam ſuam beato Michaëli archangelo, cum multa ſupplicatione ſtuduit commendare. Cumque pij regis incenſum aſcenderet coram domino, Deus Iſraël, qui in ſanctis ſuis ſemper eſt mirabilis, mirabilem ei dignatus eſt oſtendere uiſionem. Vidit enim angelorum multitudinem copioſam, ad inſtar ſolis ſplendidam, templum ſanctum ingredientem; ex quibus duo principale ſolenniter adornabant altare. Deinde uidit alias coeleſtium uirtutum cohortes innumeras, in ſimilitudinem fulguris coruſcantis fulgentes, et quaſi primatem ſuum cum gloria maxima deducentes: nec dubium hunc fuiſſe coeleſtis militiae ſigniferum. Nouiſſime uero meruit uidere ipſum regem angelorum dominum uenientem cum poteſtate magna et uirtute. In cuius obſequio coeleſtis exercitus innumerabilis, et ſplendor eius incomparabilis: cuius etenim nutu reguntur omnia coeleſtia et terreſtria. Denique chorus nouae Hieruſalem, in praedicta collectus baſilica, diuinum ſolenniter celebrauit obſequium.

** orationum.*

*Quo tandem completo, unus ex præcipuis angelis, ſacrum euangelij textum cum maxima reuerentia d . . . . detulit perſonæ; quo illum deoſculante: innuit angelo, ut eundem deoſculandum deferret imperatori, in angulo * . . . . . . angelo uero iuſſa ſibi complente, prædictus Chriſti famulus, ad inſolitam tantae maieſtatis et gloriae uiſionem, coepit animo paueſcere, et omnibus membris contremiſcere; tanquam diceret cum propheta; contritum eſt cor meum, in medio mei contremuerunt omnia oſſa mea. Haec angelus ille uidens; modeſte femur eius tetigit, inquiens: ne timeas electe Dei, ſurge uelociter, ſignum pacis diuinitus tibi tranſmiſſum ſuſcipiens alacriter; extemplo et ſtatim femur eius emarcuit; et exinde omni tempore uitae ſuae claudicauit.*

* latenti forte.

Hierem. 23.

Cauſa claudicationis S. Henrici.

Similis per omnia euentus de beato Iacob legitur, cuius femur ad tactum angeli ſecum luctantis emarcuit.

Gen. 32.

Haec quidem; ut uerum fatear, in ſcripturis non inueni, ſed relatu ueracium et uenerabilium uirorum, haec uera eſſe, in ueritate comperi. Et quidem praepotens cancellarius epiſcopi Herbipolenſis, Conradus nomine, qui perſecutionem paſſus eſt propter iuſtitiam, haec, quae dicta ſunt, ſe legiſſe, conſtanter affirmauit, et in eccleſia Babebergenſi poſitus, multis audientibus enarrauit; ex quibus unus mihi familiaris, et ipſe plane uir ueridicus, mihi fideliter intimauit, et uolente me ſilentio ſupprimere, obnixe rogauit, ut ſcriberem: tandem ego petentis inſtantia, et ſedulitate monentis inductus, fideliter conſcripſi; quatenus in progenie altera haec enarrentur. Mallem ſomno modo quieſcere, quam ficta uel friuola de ſanctis Dei ſcribere, praeſertim dum opus non habent falſis laudibus exaltari, qui ſignis et prodigiis meruere decorari. Haec de tam glorioſo miraculo dicta ſufficiant. Et in euidens huius ſigni teſtimonium ipſius S. Henrici imago ante ianuam monaſterij ad dextrum latus penes chorum S. Georgij ex . . . . pillo uno ſuppoſito, ex oppoſito imaginum Adae et Euae lucide apparet.

Fide dignorum teſtimonium hoc hiſtoriae caput comprobatum

Alii tamen, et in his nouatoris Carionis chronicon, aliam huius cognomenti cauſſam reddunt. Accipe ſiue Carionis, ſiue Melanchthonis, ſiue Peuceri uerba: ***Ingreſſus in Italiam, Arduinum duobus magnis praeliis uictum trucidauit. In eo bello captum Henricum; et cum, deceptis cuſtodibus, elapſus de muro ſe praecipitaſſet, laxato fractoue crure, poſtea claudicaſſe ſcribunt; unde cognomentum*** **claudi** ***habuit.*** **Idem ferme ſcribit Crantzius lib. 4. Saxoniae, cap. 32. ut et Martinus Hoffmannus in annalibus Bambergenſibus; qui tamen prioris etiam ſententiæ meminit, eamque Nonnoſio monacho et Nauclero Nonnoſium ſecuto attribuit; ſubditque haec uerba:** ***Integrum lectori ſit, quod horum uelit, credere. Claudicaſſe tamen Henricum non naturae uitio, ſed caſu quodam, certum eſt. Huius rei illuſtre adhuc hodie ante portam orientalem baſilicae cathedralis, in dextro latere, e regione Adami et Euae, cernitur inditium, lapidea imperatoris ſtatua, cuius ſiniſtro pedi, dextro breuiori, lapillus artificioſe ſubſtratus iacet.*** **Ex quibus lacuna, quæ eſt in iam recitata hiſtoria, aliquo modo ſuppleri poteſt: et hinc iterum argumentum ſumitur, Nonnoſium monachum eſſe huius de uita S. Henrici lucubrationis parentem.**

CAPVT XXIII.

Aduentus S. Henrici imperatoris Romam. Inuitatur Benedictus papa in Germaniam.

INde iter faciens Romam peruenit, ubi a BENEDICTO papa benigne et ho-

honorifice susceptus, quantas miserationes et beneficia per *S. Benedictum* ei dominus contulerit, indicauit. BENEDICTVS uero, papa, gratias egit DEO, pro omnibus beneficiis suis et pro salute regis et totius populi catholici obtulit sacrificium laudis.

Eodem tempore, sicut supra dictum est, rex sanctus Babenbergensem fundum, cum omnibus pertinentiis suis, beato PETRO contradidit et apostolico praesuli extunc et semper defendendum commendauit, et in commemorationem huius pactionis, singulis annis album * ambulatorem cum phaleris Romano praesuli dari constituit.

* Zelter.

Hoc prius factum est, nempe anno 1019. *ut ex Hermanno, Lamberto, et Mariano tradit Baron. Sigebertus ponit aduentum Benedicti papae VIII. in German. anno* 1020. *Lege Bar.* 1019.

Hoc quoque humilitate et deuotione apud dominum papam obtinuit, ut ad *Alemanniam* accederet, et *Babenberg* fundum, nouam plantationem, uisitaret. Quod et ita factum est. Nam in proximo Aprili Alemanniam intrauit, omnibusque ciuitatibus illius regionis peragratis, tempore, quo condixerat, *Babenberg* locum adire disposuit. Venit ergo V. feria maioris hebdomadae, hora sexta, sacris pontificialibus uestimentis indutus, sicut iam ad peragenda mysteria Dei ac solenne illius diei officium processurus erat: et suscipitur gloriosissime ab imperatore atque uniuersis, qui aderant, principibus omnique clero et populo inaestimabili exultationis tripudio. Vt autem in aduentu tam insoliti, tamque exoptati hospitis Deo nostro iucunda decoraque laudatio exhiberetur, prudentissimus regum *quatuor* in occursum eius *choros psallentium* decenter ordinauit. *Primum*, in fluminis ripa: *alium*, in citeriori: *tertium*, ante portam ciuitatis: *quartum*, in atrio ecclesiae; ubi primus omnium rex ipse, data manu, papam in domum domini introducens, diuinis hinc inde hymnis canora suauitate resonantibus, in episcopali cathedra locauit. Debitum huius sacratissimae diei officium, cum duodenis episcopis cooperatoribus, apostolicus pontifex similiter et aliorum dierum sequentium summa deuotione celebrauit.

Aduentus Benedicti IIX. papae Bambergam.

In sancta autem dominica paschae, cum in matutinali officio *Aquileiensis* patriarcha lectionem primam, archiepiscopus autem *Rauennas* secundam; ipseque *apostolicus* recitaret tertiam; omni denique ornatu et elegantia processionis solennia agerentur, ueluti condecuit apostolicam dignitatem imperialemque magnificentiam, in sancta solennitate solennitatum, quis non iudicet tam religiosam, nostrisque inusitatam in regionibus celebritatem, merito in notitia omnium Babenbergensis ecclesiae filiorum perpetuo haberi et memoriale eius in seculum non derelinqui?

Sub eisdem diebus basilicam in honore S. *Stephani IIX.* Kal. Maii idem uenerabilis papa consecrans, preciosis muneribus, quae adhuc ibi seruantur, adornauit: ubi inter missarum solennia, cooperatione LXXII. episcoporum et unanimi consensu principum, episcopatum ab omni seculari potestate liberum esse constituit et cuncta, quae pontificiali dignitati et utilitati congruerent, praesentiae suae auctoritate et priuilegii sui attestatione bannique firmitate roborauit. Cuius priuilegii confirmatio talis est.

I*N honore S. Stephani*) Leo Ostiensis lib. 2. cap. 47. scribit, a Benedicto pontifice templum in honorem S. Georgii fuisse consecratum. De quo uide Baronium anno M. XIX. Sed recte noster auctor; nam ecclesia S. Georgii iam antea anno domini M. XI. dedicata fuerat per Ioannem patriarcham Aquileiensem, ut ostendit Hoffmannus in annalibus Bambergensibus.

CAPVT XXIV.

Confirmatio priuilegiorum ecclesiae Bambergensis a Benedicto pontifice.

BENEDICTVS, *seruus seruorum DEI, dilectissimo sibi in Christo semper, domino et serenissimo regi,* HEINRICO *a DEO coronato, suoque spirituali filio*, Eberhardo *quoque confratri, et episcopo suo, sanctae uidelicet Babenbergensis ecclesiae uenerabili episcopo, aeternam in domino salutem et apostolicam benedictionem.*

Data est haec bulla anno primo Benedicti, qui erat Christi annus 1012. *ut habetur in calce bullae. Henricum uocat regem, quia ante coronationem imperialem scripta est; nec Bambergae: sed in Italia.*

Inter omnia, quae diuinae prouidentiae consilio disponuntur, ad laudem respicit creatoris, quod et a summis uiris Deoque deuotis, intuitu pietatis et spe aeternae retributionis, uenerabilia loca eorum sumptibus sublimantur rectissimeque ordinantur, possessionum suarum beneficiis cumulantur et in meliorem statum, Christo auxiliante, commutantur. Vnde, dilectissime fili, in omnibus, quae te, ad laudem et gloriam redemptoris nostri, deuote et misericorditer fecisse, manifestum est, nihil perfectius nihilque melius, ad promerendum regnum coelorum agere potuisti, quam quod illum tibi fecisti heredem, a quo accepturus es aeternam hereditatem, quodque sancta Babenbergensis ecclesia ad episcopalis dignitatis fastigium per te sublimata, illic tibi beatissimam Dei genitricem semperque uirginem, MARIAM, *beatissimosque apostolos*, Petrum *et* Paulum, *una cum sanctis martyribus* Kiliano

no *et* Georgio, *elegisti in patrocinium. Qui, Christo propitio, compensata uicissitudine, adipiscendi regni coelestis perpetuum praestabunt auxilium.*

Pro tanto igitur Deo, eiusque sanctis collato seruitio, inprimis ipsi gratias, debitasque laudes referimus, qui tibi tam sanctum opus faciendum inspirauit et, ut id uotum tuum perficeres, largiflua pietate adiuuare disposuit.

Deinde, * *quomodo sancta Romana ecclesia, quae bene fundata est supra firmam petram, hoc semper uerae charitatis habuit indicium, ut de exteriorum gauderet ecclesiarum prouectu: competit nostro apostolico moderamini, ut nos, qui eidem, Deo auctore, deseruimus, sancto tuo studio plenissime congaudeamus, sperantes tui operis habere portionem: si, quod tuum est, per laborem, nostrum facimus per charitatem.*

* quoniam.

Quapropter, quoniam petiisti a nobis una cum confratre nostro Eberhardo, *eiusdem sanctae Babenbergensis ecclesiae Deo digno episcopo, ut omnia, quae priuilegiorum auctoritate sibi suaeque ecclesiae a praedecessoribus nostris, uidelicet domino* IOANNE *et* SERGIO, *summis pontificibus, collata sunt, nostrae quoque auctoritatis priuilegio confirmaremus, considerantes, nos quidem uestrae deuotionis affectum piaeque uoluntatis propositum, libentissime petitionibus uestris assensum praebere, decernimus.*

*Sergius Papa IV. Nullum tamen huius Pontificis diploma in hac historia recitatur.

Quocirca statuentes, atque promulgantes coram Deo et terribili futuro eius examine, per huius nostri apostolici priuilegii seriem et constitutionem, sancimus et beatae Dei genitricis semperque uirginis, MARIAE, *nec non et beatorum apostolorum,* Petri *et* Pauli, *sanctorumque martyrum* Kiliani, *et* Georgii, *caeterorumque omnium sanctorum auctoritate, in quorum nomine praenominata ecclesia dedicata est, decernimus atque obtestamur, tam apostolicae sedis pontifices, quam qui ecclesiasticas administrauerunt actiones cunctosque christianitatis titulo insignitos, ut nullus habeat licentiam de his omnibus, quae eidem ecclesiae a praedecessoribus nostris per priuilegia concessa sunt, uel a nobis data, uel danda sunt, aut ab aliquibus fidelibus uiris ac mulieribus praefatae ecclesiae tradita sunt, uel in futuris temporibus contradentur, tam in familiis, quam in terris, seu in aliquibus possessionibus, conuellendi, destruendi, molestandi uel alienandi. Si quis uero, quod non credimus, temerario ausu, contra ea, quae hac nostra stabili et inconuulsa firmitate, pie et fideliter per hoc nostrum priuilegium disposita sunt, contra ire tentauerit et haec, quae a nobis ad laudem Dei, pro stabilitate praescriptae ecclesiae, statuta sunt, refragari, aut in quoquam transgredi; sciat se au-*

A *ctoritate beati* PETRI, *principis apostolorum omnium, nostraque, cuius immeriti uicem agimus, anathematis uinculis innodatum et cum diabolo, eiusque atrocissimis pompis, atque cum Iuda traditore domini nostri* IESV CHRISTI, *aeterni incendii supplicio concremandum, nisi resipuerit et eidem ecclesiae digna emendatione satisfecerit. At uero qui deuota intentione ob-*
B *seruator in omnibus exstiterit; huius nostri apostolici priuilegii ad cultum Dei respicientis, benedictionis gratiam a misericordissimo Deo, et domino multipliciter consequatur, et uitae aeternae particeps effici mereatur. Sancta Trinitas charitatem uestram illibatam custodiat, dilectissime frater. Scriptum per manum* * Herhardi, *scriniarii sanctae Romanae eccle-*
C *siae, in mense Iunio,* * indict. XI. datum XII. Kalend. Februarii, *per manum* * Benedicti, *Portuensis episcopi et bibliothecarii sanctae Romanae ecclesiae, anno, Deo propitio, pontificatus domini nostri* Benedicti *summi pontificis, et uniuersalis octaui papae primo, in mense supradicto.*

Apogr. Bamb. Heberhadi. Cod. Vien. Berardi.

* Baron. signat Annum primum Benedicti Indictione X.

* Huius Benedicti mentionem ex uetusto diplomate inuenies apud Bar. 1012. N. 5. ubi etiam uidebis exempla quibus scriptum et datum diuersis tribuuntur.

CAPVT XXV.

D

Literae Benedicti papae ad Eberhardum primum ecclesiae Bambergensis episcopum.

EBERHARDO primo quoque Babenbergensis ecclesiae episcopo, idem papa BENEDICTVS scripsit epistolam, de confirmatione eiusdem episco-
E pii in hunc modum.

BENEDICTVS, *episcopus, seruus seruorum Dei, dilectissimo in domino* IESV CHristo, *filio,* Eberhardo, *sanctae Babenbergensis ecclesiae uenerabili episcopo, perpetuam salutem.*

Quandocunque nostrae apostolicae corroborationis pie exposcitur suffragium, celeri affectu est tribuendum. Et, si in
F *his exposcitur, quae durare perpetuo uidentur, literis est etiam annotandum, ne prolixitas temporum posteris hoc reddat dubium uel incertum. Quapropter notum esse uolumus cunctis sanctae ecclesiae filiis, tam praesentibus, quam futuris, quod de episcopatu, quem christianissimus* HENRICVS, *imperator, ad honorem*
G *principis apostolorum* PETRI Babenbergae *deuotissime perfecit, actum in eadem ecclesia* * *nobis praesentibus fit. Saepius enim obnixe dictus imperator; feruens nimio amore episcopatus, quem, tactus diuino impulsu, perfeceret honorifice, ad confirmandum eum apostolica auctoritate,* Babenbergam *adire nos deprecatus est. Cuius deprecationes assiduas et indesinen-*
tem

* Ergo bulla haec data est postquam Benedictus Bamberga fuerat.

tem instantiam de iusto desiderio procedere cognoscentes, iniquum iudicauimus, praesentiam nostram illi denegare et inde humanam calliditatem, contra uenerabilem locum aliquando occasionem sumere. Venimus ergo Babenbergam, ubi ab eodem imperatore suscepti sumus, prout poterat et nouerat melius. Ecclesiam autem cum omni integritate episcopatus, sanctae Romanae ecclesiae, cui, DEO *auctore, praesidemus, et nobis obtulit. Quod uidentes, aequum considerauimus, seriem huius nostri priuilegii et episcopatum confirmare in perpetuum, eumque tibi, dilectissime, et tuis successoribus concedere, ea uidelicet ratione, hoc ordine, ut nullus unquam uiuentium, cuiuscunque sit dignitatis uel ordinis, contra hanc nostram confirmationem episcopatus uenire audeat, uel contra te, tuosque successores ob hoc agere; neque liceat ei de omnibus, quae nunc habet, uel habiturus est praelibatus episcopatus, ui, fraude, aut iniqua calliditate aliquid abradere; uel te, tuosque successores de his omnibus inquietare aliquo modo, ita sane, ut singulis quibusque indictionibus, sub nomine pensionis, equum unum album nobis, nostrisque successoribus persoluat, cum sella conueniente Romano pontifici.*

S. Henricus offert episcopatum Bamb. ecclesiae Romanae.

Vide Leonem Ostien. lib. II. chron. cap. XLVII.

Si forte, quod non optamus, aliquis superbus aut arrogans, temerario ausu, contra hanc nostrae praeceptionis seriem, pie a nobis promulgatam, uenire aut agere tentauerit, sciat, se domini nostri IESV *CHristi, et apostolorum principis* Petri, *cui oblatus a dicto imperatore episcopatus est, cum suis pertinentiis, et cuius suffragium et iudicium per nos nostrosque successores exspectat, anathematis uinculo innodatum, et cum diabolo et cum eius atrocissimis pompis, atque cum Iuda traditore domini et saluatoris nostri, aeterno igne concremandum. Qui uero pio intuitu curator et obseruator huius nostrae salutiferae praeceptionis extiterit, benedictionis gratiam et coelestis retributionis gaudia a iustissimo iudice domino consequatur. Scriptum per manus* Raphonis, *notarii, regionarii et scriniarii sanctae Romanae ecclesiae.*

E *Quum unum album*) Hoffmannus in annalibus. *Inde priuilegia renouare aggressus* (Benedictus pontifex) *beneficia et iura a praedecessoribus suis* collata renouauit. *Qua de re Henricus episcopatum, album et phaleratum equum, ac centenas marcas argenti, sancto Petro et successoribus eius in singulos annos dandas obligauit.* Quam pensionem postea Leonem IX. remisisse, scribit idem Hoffmannus.

CAPVT XXVI.

Aduentus S. Henrici Cluniacum.

VT autem ad superiora redeamus, unde paulisper digressi sumus, postquam uir sanctus Romae positus, omnia, quae petebat, a domino papa impetrauit, confirmatus apostolica benedictione, alpes Appenninas transcendit et, dimisso exercitu in terram suam, *Cluniacum,* eo quod multa de religione et statu loci illius audiret, orationis causa, cum paucis familiaribus, perrexit. Vbi cum plurima signa religionis et sanctitatis uidisset, sancti spiritus igne succensus, coronam auream preciosissimis gemmis adornatam, ad missam, quae *de cathedra* Sancti *Petri* celebrabatur, obtulit et, fraternitatem monachorum suscipiens, cum maxima humilitate et contritione cordis, orationibus eorum se commendauit et, in supplementum necessariarum rerum in *Alsatia,* optima praedia eidem congregationi contradidit. Inde iter faciens per *Leodium* et *Treuirim* transitum fecit et congregationes, inibi Deo famulantes, plurimis largitionibus et praediis ditauit.

Aduentus Henrici imp. Cluniacum ponitur a Bar. 1014.

Imp. offert Cluniacensibus coronam auream.

Liberalitas imp. in monasteria.

CAPVT XXVII.

Studium S. Henrici tam in propria et aliena salute curanda, quam in imperii terminis amplificandis.

ET mirum quod homo Dei, qui circa ecclesiasticas utilitates tanto studio, ob salutem animae suae, flagrabat, in nullo profectum regni negligebat, quin imo sine effusione sanguinis, pietate et sapientia terminos regni sui dilatauit et imperialem dignitatem gloria et honore amplificauit et ornauit. *Boemiam* uicit et subiugauit, *Burgundiam* in deditionem recepit, *Pannoniam* quoque catholicae fidei et Romano imperio coadunauit. Victor autem aliarum nationum, *apostolus* fit *Vngarorum.* Cum enim omnes adhuc infideles essent, HEINRICVS, imperator, ad fidei * confessionem illos attraxit. Quod ut facilius fieret, sororem suam GISELAM *Stephano* regi matrimonio copulauit, secundum apostolum dicentem, *sanctificatur uir infidelis, per mulierem fidelem, et sanctificatur mulier infidelis, per uirum fidelem.* *Stephano* itaque rege baptizato, uniuersa *Pannonia* uerbum uitae suscepit et, mira rerum nouitate, per * reges apostolos sanctae catholicae ecclesiae incorporata est. Quam praeclara tanti apostolatus societas; quam colenda et ueneranda utri-

Quas regiones subiugauerit.

* *catholicae.*

Sororem suam dat nuptui Stephano regi Hungariae.

Vnde Hungaris prima uia salutis.

I. Cor. VII.

* *Vterque sanctorum numero adscriptus.*

utriusque sanctitas, per quos tot saluati et sanctificati sunt. Praefatus autem rex *Vngarorum*, religiosus Deoque deuotus postea in executione bonorum operum permansit; quod diuina pietas post mortem eius euidentibus indiciis ad sepulcrum factis signorum miraculis demonstrauit.

Burgundiorum quoque non humana sed diuina fuit uictoria, qui cum armis et omnibus belli copiis essent instructi, uiri, ad bella doctissimi, armis positis, non hominis metu, sed Dei nutu, rogantes ea, quae pacis sunt, dextras dederunt. Quemadmodum ad celebranda beati MARTINI confessoris merita dominus pacificum belli dedit exitum: ita et nunc serui sui meritis consimilem uirtutem ostendere dignatus est. *Similem ergo illum fecit gloriae sanctorum.* Et sicut *Moyses* precibus magis, quam armis triumphauit; ita gloriosissimus princeps per arma iustitiae omnia bella feliciter consummauit, ac minime funestam et incruentam uictoriam semper habuit.

Denique consummatis gloriosissime huius uitae laboribus, postquam bonae opinionis odorem longe lateque redolere fecerat, locumque sibi dilectum, cum caeteris monasteriis ditando et ornando et excolendo ad perfectum adduxerat, ad percipiendam immarcessibilem coronam ab ergastulo carnis a domino est uocatus. Qui cum cerneret imminere sibi mortis diem, citatis ad se parentibus et cognatis beatissimae imperatricis *Chunegundae*, nonnullis etiam regni primoribus, manu eam apprehensam, illis commendauit, huiusmodi uerbis memoria dignis: *Hanc ecce*, inquit, *mihi a uobis, imo per Christum consignatam, ipso Christo domino nostro et uobis reconsigno, uirginem uestram.*

Vxorem suam Kunegundem uirginem restituit, sicut acceperat.

resigno Apogr. Bamb.

CAPVT XXVIII.

Obitus S. Henrici, et uisio de eius meritis in trutina expensis.

IN eius uero transitu, terra plorante, coelum exultauit, sicut dominus per suam misericordiam reuelare dignatus est. Sub ipsa etenim hora exitus illius cuidam seruo Dei in solitudine commoranti, diabolus sub humana specie traditur apparuisse. Quem uir Dei per spiritum protinus agnouit et ait: quo uadis? Cui ille: ad exequias, inquit, principis pergo. Ad ille respondit; uade, inquit, et comple negotium tuum, in quantum tibi a domino permittitur. Veruntamen consummato officio tuo, adiuratus per Deum uiuum, ad me reuertere, ut per te rei exitum cognoscam. Post modicum uero reuersus coram seruo Dei gemebundus adstitit et, uoce querula et ingenti ululatu, dixit: *Heu, heu, delusi sumus, in uanum laborauimus, quin etiam ab angelis Dei confusi discessimus. Assistentibus enim hinc et inde nobis et spiritibus angelicis, merita animae iuste in statera appensa sunt; et fasciculis peccatorum deprimentibus, iam poene pars nostra praeponderauerat.* Tunc subito * *adustus* quidam superueniens cum catino aureo, partis dextrae lancem onerauit, mirumque in modum parti nostrae adeo praeponderauit, ut et ipso catino ad terram collapso, * ruina collisionis signum impresserit. Itaque uictores angeli animam nobis ereptam gaudentes in suum consortium abduxerunt.

Similia leguntur in compilatione chronologica.

** Ita uocat S. Laurentium olim a tyranno in craticula assatum.*

** Fracta uidelicet ansa, ut ex Crancio colligitur.*

Haec uero tametsi corporaliter gesta referantur, necesse tamen est, ut uirtute spirituali completa intelligantur. Res etenim spirituales per corporales exprimuntur imagines, cumque aliud foris agitur, aut dicitur, intus aliud geri significatur. Praememoratus et saepe rememorandus Dei famulus, *calicem aureum*, in honorem Dei et commemorationem S. LAVRENTII, martyris, ecclesiae *Mersburgensi* contulerat, cuius speciali patrocinio coram Deo adiutus, et in ipsa sui exitus hora creditur liberatus. Omni uero ueneratione et admiratione dignum esse perpenditur, quod eadem hora calix in certa custodia clausus habebatur, nec minus tamen praedictae collisionis materiale signum excepit.

Quomodo, quod de statera dicitur, intelligendum sit.

QVae hoc capite de statera et calice aureo referuntur, non probat Crancius; nam lib. 4. Metropoleos cap. 9. ita scribit: *Non habet apud me fidem fabula, quam Mersburgensis ecclesia praedicat, de calice aureo, cui ansa sit detracta, cum in trutina meritorum ac demeritorum eius* (Henrici imperatoris) *ab Laurentio diuo martyre iniiceretur calix iste, qui merita faceret demeritis praeponderari. Non solent in sanctos referri, quorum de uirtutibus tam ambiguum est indicium. Nec tam leui momento pendebat sanctissimi regis aeterna salus, ut unius pondere calicis trutina illa librans in unam decideret partem. Ego sanctissimi imperatoris meritis indignam esse duco fabulationem. Potest ex aliis caussis ansa esse calici detracta.* Ita Crancius.

Apud Graecos et Latinos spiritualis illa meritorum ac demeritorum cuiusuis animae, ex corpore iam iam egressae, consideratio et quasi examinatio, librae seu trutinae similitudine et pictura mortalium oculis repraesentatur. Hinc illa admodum frequens imago Michaelis archangeli cum statera, in cuius una parte anima cum meritis: in altera demerita uisuntur. Qua de re pulcherrime scribit in sua dioptra lib. 4. cap. 20. Philippus Solitarius, uetus et Graecus Auctor, cuius uerba placet adscribere: *Quis uel sermo exprimet, uel intellectus tandem capiet, quam calamitatem necessario subitura es, quando instabit a corpore separatio? Daemones male feritati cum tumultu aduenient, chirographa et peccatorum aceruos apportantes. Angeli humaniter ea per trutinam examinabunt, quibus daemones grauiora tua crimina adiicient. Si iurasti, si furtum fecisti, si calumniam struxisti, si scortationes et adulteria perpetrasti, si auersus impudicus fuisti, si te supra fratres* ex-

extulisti, si contra amicos mentitus es: totum denique, et simpliciter peccatorum tuorum catalogum, seu sciens, seu nesciens, seu sentiens, seu non sentiens illa commiseris. In humeris gestabunt et apportabunt omnia maleficia, festinabuntque ut hominum exitio laetantes, et num peccatorum lanx deorsum uergat, obseruabunt. Boni uero angeli in alteram lancem decenti specie bonas actiones imponent. Nempe si misericors fuisti, si fratribus pepercisti; si cibo esurientem refecisti; si sitienti potum praebuisti; si nudum, quibus potuisti, tegumentis operuisti; si carceri mandatos et aegrotos inuisisti; si peregrinos et hospitio carentes in aedes tuas induxisti: si pauperibus et egentibus opem attulisti; si aliud humanitatis officium humaniter cuipiam praestitisti: haec te in hora extrema tuebuntur. Quando igitur actiones tuas in medium protulerint, profanas quidem daemones, angeli autem bonas, lucidi lucidas, tenebrosi tenebrosas, et iis lances onerauerint; utrorum pars praeponderauerit, illos uoluptas et gaudium incesset, tanquam uictores scilicet, et uicti contristabuntur uehementissime, ut testantur Gregorius magnus in dialogis, magnusque et omnimodis magnus et diuinus Antonius, magistrorum reuerendissimus, et sanctorum decus. Haec Philippus. At Damascenus ista oratione de fidelibus defunctis. *Narrant uiri quidam diuinitus illustrati, hominum actiones in extremo uitae spiritu, non secus atque in trutina perpendi. Atque si lanx dextera alteram super excedat, manifestum, quod is, cuius opera examinantur, in dextris resocillabitur. Sin utraque aequaliter pendeat; uincet tamen omnino diuina misericordia, quin etiam, ut theologi referunt, si sinistra parum uergat, misericordia Dei totum adimplebit, &c.*

De hac pictura sic scribit Molanus lib. 3. de picturis cap. 39. *Michael archangelus cum libra pingitur, ut simplices, inquit Eckius, intelligant, eum potestatem habere animas hominum suscipiendi, eorumque merita ponderandi. Quod quidem non ita intelligendum est, quasi ii consequantur uitam aeternam, in quibus bona opera praeponderant malis: illi uero diabolo relinquantur, in quibus mala bonis praeponderant. Quale quid habere uidetur incerti scriptoris sermo, in appendice tomi decimi Augustini. Haec enim absurdissime dicerentur: cum nihil coinquinatum introire possit in regnum caelorum: et qui offenderit in uno, factus sit omnium reus. Sed significatur hac pictura, quod debeamus deposuisse omne pondus et circumstans nos peccatum, ut signifer S. Michael repraesentet nos in lucem sanctam, quae olim Abrahae et semini eius promissa est. Significatur, quod in aequitate erit iudicium de nobis. Saepe enim in scriptura inculcatur, quod Deus iudicabit orbem in aequitate. Sed et staterae huius mentio fit in scriptura sacra, Danielis quinto.* Appensus es in statera, et inuentus es minus habens. *Iob. cap. 31.* Appendit me in statera iusta, et sciit Deus simplicitatem meam. Ita Molanus.

Neque uero Crancius picturam huiuscemodi, aut meritorum ac demeritorum in altera uita quasi examinationem, reiicit, sed hoc tantummodo pro improbabili habuit, illud unicum Henrici opus fuisse, quo si caruisset, libra in deteriorem partem uersa fuisset, hoc est, a caelesti beatitudine exclusus fuisset. Procul dubio enim sanctus ille imperator, meritis grauissimus ad tribunal Dei uenit. Neque uult illa bilancis seu trutinae effigies et repraesentatio, fieri posse, ut quis una uel pluribus letiferis culpis irretitus, bonisque operibus simul instructus ad examen illud accedat; nam qui uel uno mortali scelere obstrictus tenetur, is eo ipso omni bonarum et laudabilium actionum fructu ac utilitate caret; et reus gehennae efficitur; sed haec uiuentium oculis et mentibus ita proponuntur et obiiciuntur, ut flagitia capitalia studiose uitent; et per bona opera uocationem suam certam facere sedulo studeant: cogitentque, daemones etiam remissa peccata mortalia, homini opprobraturos; et fieri posse, ut licet quoad culpam, expiata sint; nondum tamen totum illud temporalis poenae persolutum sit, quod Deo, ob iniuriam per peccata illatam, persolui debet. Vide Serarium nostrum in cap. 5. Iosue q. 45. ubi eleganter de pictura S. Michaelis cum trutina disserit, et quid sibi uelit, copiose exponit.

Caeterum relationem, quam Crancius pro fabulosa habet, aliter concinnat Cuspinianus in Henrico II. quem uideat, cui talia cognoscendi cupido inest. In Saxonia tamen sua lib. 4. cap. 35. refert Crancius eandem historiam, et sine ulla censura.

Non est autem hic silentio praetereundum, quod in Graecorum Menaeo, die 20 Ianuarii, de Petro Telonario, qui sub Iustiniano imperatore uixit, proditum legimus; nam cum prorsus esset in egenos immisericors, et sordide parcus, talisque ab omnibus haberetur, accidit, ut mendicus quidam, experiundi caussa, eum adiret, eleemosynam postulans. Ὁ δὲ τῶν ἄρτων ἁρπάσας ἕνα, καὶ γὰρ ἔτυχε τότε τὸν ἀρτοποιὸν τοὺς παρασκευασθέντας κομίζειν ἄρτους, μετὰ θυμοῦ κατὰ τοῦ πένητος, ὡσεὶ λίθον, ἠκόντισεν. οὔπω δύο παρῆλθον ἡμέραι, καὶ ὁ πατρίκιος νόσῳ κατάσχετος γεγονὼς ἑαυτὸν ἑώρα τῶν πρακτέων λόγους ὑπέχοντα, εἶτα καὶ ζυγὸς ἐδόκει παρεῖναι διακρίνων ἑκάτερα οὗ μετὰ μὲν τὴν λαιὰν πλάστιγγα μέλανας ἔβλεπε συναθροιζομένους, καὶ πολλὰ τῶν αὐτοῦ πράξεων ἄτοπα τῇ πλάστιγγι κατατιθέντας, κατὰ δὲ τὴν δεξιὰν λευχείμονας μὲν ἄνδρας καὶ φοβεροὺς τὴν μορφὴν μηδὲν ἀγαθὸν σταθμίσαι παρεξευρίσκοντας, πλὴν τοῦ ἄρτου ἐκείνου ὃν μετὰ θυμοῦ κατὰ τοῦ πένητος ἔβαλεν. αὐτίκα τοίνυν διαναστὰς, καὶ ἅπασαν αὐτοῦ τὴν περιουσίαν πένησι διανείμας, καὶ αὐτὰ ἱμάτια δοὺς πτωχῷ τινὶ, τὸν Χριστὸν εἶδε καθ᾽ ὕπνους ταῦτα ἐνδεδυμένον.

Ille arreptum panem, (nam tum forte fortuna pistor panes adferebat) irato animo, tanquam lapidem, in mendicum iecit. Nondum duo dies abierant, cum patricius (Petrus Telonarius) *in grauem morbum delapsus, uidit se actionum suarum rationem dare; uidebatur quoque libra adesse, qua utriusque generis facta trutinabantur et examinabantur; ad cuius laeuam lancem atros quosdam cernebat, qui multa eius male facta lanci imponebant. A dextra uero parte intuebatur candida ueste uestitos, sed aspectu terrificos, qui quod ponderarent, nihil inueniebant, praeter panem illum, quem iratus post pauperem proiecerat. Statim ergo exsurgens omnes suas facultates egenis distribuit, et uestimentis suis mendicum uestiuit; quibus postea Christum indutum secundum quietem conspexit:* utraque sanctissime instituta Hierosolymam, et deinde Constantinopolim petiit; ubi etiam plenus meritis uiuendi finem fecit. Haec recitare placuit, ut meritorum et demeritorum in altera uita futuram aestimationem, saepius sub schemate bilancis et trutinae repraesentatam et mortalium oculis exhibitam, sciamus.

Lutherus etiam, in concione de natiuitate beatae uirginis impressa, cum aliis nonnullis Witebergae, anno M. D. XXVII. aliquid somniauit de historia seu traditione calicis, in trutinam a S. Laurentio iniecti: sed id non Henrico imperatori, sed cuidam episcopo Merseburgensi accidisse, et eum, qui apparuit non S. Laurentium, sed *diabolum* fuisse ait; et hoc sine dubio ea nocte didicit, qua cum diabolo de priuata missa disputauit.

A

CAP. XXIX.

Ablutio calicis mutata in sanguinem.

DE eodem uero calice, quid religiosorum uirorum relatione in ueritate audierimus, futurorum memoriis intimare operae pretium dignum duximus. Cum enim praedictus Christi confessor, HEINRICVS, pro disponendis regni negotiis, *Marsipolim* uenisset, accidit, ut quadam die ad altare *S. Laurentii* attentissime missam audiret. Qua completa, sicut semper facere consueuerat, ablutionem calicis sumere uolebat, sed, interueniente magno negotio regni, quod uir sanctus proposuit, tunc temporis fieri non potuit. Vocato itaque custode ecclesiae, rogauit eum, ut calicem cum ablutione in mundo loco reponeret, et cum omni diligentia seruaret: quoad usque ipse exoccupatus, aptum tempus et locum ad sumendam illam inueniret. Excrescentibus autem causis et placitis, tota die illa turbatus non potuit se expedire. Postera uero die, post matutinas, cum paucis secretariis suis clanculo monasterium introiuit et, diutius flexis genibus et profusis lacrymis, DEVM exorauit, accersitoque custode, calicem cum ablutione sibi afferri præcepit. Cumque allatus fuisset et disco opertus, inuenerunt ablutionem illam in formam ueri sanguinis transmutatam. Quod factum mirabile mox uniuersis, qui aderant, innotuit, et nunc et semper in laudem DEI, et gloriam confessoris sui omnis ecclesia successoribus suis enarrabit.

Mersbirgum.

Nota morem sancti imperatoris, sumendi ex calice, in quo sacrificatum fuerat, ablutionem. Sic Graeci sanctificationis loco panem, ex quo materia pro sacrificio desumpta est, manducant.

Vinum abluendo sacro calici infusum, mutatum in sanguinem.

CAP. XXX.

Paraenesis et epilogus.

DIscite ergo diuites huius seculi facere uobis *amicos de mammona iniquitatis, ut cum defeceritis, ipsi uos in aeterna recipiant tabernacula.*

Matth 6. Luc. 16.

Huius uero gloriosissimi ac beatissimi patris praeconia linguam carnis reticere non conuenit, in cuius transitu angelis triumphantibus coelum exultauit. Defuncto itaque beatissimo DEI famulo, anno *regni* sui XXIV. *uitae* quinquagesimo secundo, *imperii* uero undecimo, corpus eius in *ecclesia* beatorum apostolorum, *Petri* et *Pauli*, Babenbergae honorifice sepultum est, ac postmodum multis miraculorum uirtutibus a domino glorificatum est.

MOritur imperator Henricus anno M.XXIV. III. idus Iulii. Natus est anno 972. Ratisbonae pridie Nonas Maii, ut ex Ditmaro docet Fabricius in Originibus Saxonicis.

CAP. XXXI.

Brunonis episcopi Augustani, qui fuit frater S. Henrici, de euertendo episcopatu Bambergensi impia consilia.

B ANno dominicae incarnationis M. XXV. ab urbe condita millesimo septingentesimo septuagesimo sexto, CHVNRADVS, ex regni primoribus unus, sed regno antea per rebellionem aduersus, principibus pro eius electione discordantibus, *Aribone* autem Moguntino archiepiscopo et *Eberhardo*, Babenbergensi praesule, sibi fauentibus, octogesimo quinto loco ab augusto regnum C suscepit, et annis XV. regnauit. Sublimatus autem in regni sede, consilio *Brunonis*, Augustensis episcopi, fratris HEINRICI imperatoris, qui semper, ut supra dictum est, felicibus eius inuidebat actibus, Babenbergensem episcopatum meditabatur destruere. Quia idem *Bruno*, episcopus, promisit reginae, *Gisilae*, omnia praedia, hereditario D iure ad se pertinentia, filio eius * *Heinrico* contradere.

Lege Baron. anno 1024. Num. 12.

Bruno frater S. Henrici, etiam post imperatoris mortem turbas concitat. De hoc Brunone Wippo in Conrado Salico. Vtilis et clarus ingenio si fraterno odio, quo imperatori obesat, non obscuraretur.

**Est hic Henricus tertius hoc nomine rex, Conradi Salici et Gisilae filius. Gisilae laudes decantat Wippo: in hoc, quod hic recensetur, minime laudanda.*

Locus igitur et tempus conuentui statuitur, ubi haec res ad exitum perducatur. Nocte uero, quae diem praecesserat, in qua haec uentilanda erant, EBERHARDVS, episcopus, ad tentorium praedicti *Brunonis* clam accessit, lectoque eius assidens, multa super hac E re monendo, obsecrando, memoriam fratris animo inculcando, cum eodem solicitus egit. Quia uero iam multa noctis hora transacta recesserat, et episcopum pro auditis solicitatum somnus oppresserat, uisus est ei frater suus imperator, HEINRICVS, lecto suo adstare faciemque suam, barba ex una parte depilata, turpatam obiectare: cum super F hac re stupido et admiranti ac, quis tam temerarios ausus in eum praesumeret, interroganti: *tu*, ait, *haec fecisti, qui me et sanctos* DEI, *quos rebus mihi a* DEO *concessis dotaui, despoliare disposuisti. Caue iam ulterius super hac temeritate, ne incepta luas magna infelicitate.* Ad haec ille expergefactus ac de uisione non parum perterritus, membrorum G quoque horrore ac timore non leuiter est attactus. Mane autem facto, cum diu exspectatus ad conuentum procerum non ueniret, regina pro filio solicita, nuntiis missis, obnixe rogabat, ut adueniens promissa perficeret. Ille uero affirmabat, se tanta infirmitate grauari, ut nec de lecto surgere, nec pedem posset quoquam mouere. Cum rogaretur, ut se in lecto ad conuentum deportari

Apparet S. Henricus Brunoni fratri suo.

portari pateretur, quo uel sic promissio A perficeretur, omnino abdicauit seque in DEVM et sanctos eius peccasse, libera tandem uoce proclamauit. Sic itaque diuina pietas per merita famuli sui, ne spe, quam in se posuit, fraudaretur, omnia illa prauae conspirationis machinamenta repressit: idque, quod ab eo coeptum est, confirmando semper exinde ad meliora prouexit.

Est haec altera huius historiae pars. S. Henricum Brunoni fratri suo apparuisse, centuriatores quoque referunt, centuria XI. cap. 13. ex Crancii Metropoli, lib. 4. cap. 10. In codice Rebdorffensi praemittitur iste titulus: *Initium miraculorum.* Et forte, ut supra dictum, pars haec librum secundum constituit, cum in apographo Bambergensi *liber primus* discrete signetur.

CAP. XXXII.

Mulier contracta ad sepulchrum S. Henrici sanitatem recuperat.

De miraculis S. Henrici post mortem. Sed iam nunc ad miracula, quae post felicem illius transitum, dominus, ad declaranda meritorum illius insignia, circa gloriosi corporis eius sepulturam operatus est, ueniamus: pauca ex his ad posterorum notitiam transferentes, quae aut ueraci, aut indubitata maiorum relatione, ad nos delata sunt, aut ipsi modernis temporibus gesta probauimus et uidimus.

Mulier quaedam *contracta* in ipsa * ciuitate manebat, adeo incuruata, ut ad gradiendum erigi nullatenus potuisset, sed reptaret potius manibus, quam pedibus ambularet. Huic orationibus frequenter incumbenti diuinitus inspiratum est, ut ad memoriam beatissimi uiri accederet atque omnipotentis DEI misericordiam obnixius imploraret. Accidit autem, ut dies anniuersarius praefati patris et domini nostri, congrua obseruatione, celebrari deberet. Populo ergo, more solito, ad ecclesiam confluente et clero uigilias uespertinas celebrante, mulier quoque illa incuruata et contracta aduenit et, plena fide ac deuotione, usque ad locum sepulchri, accessit, dicens cum Propheta; *uota mea domino reddam, in conspectu omnis populi eius, in atriis domus domini.* Ibidem ergo pernoctans, in oratione uniuersum quod habebat, id est, *cor contritum et humiliatum*, domino obtulit et in fide Christi lacrymis rigauit pedes eius, et capillis capitis sui tergebat et unguento ungebat. Et quoniam multum ualet deprecatio iusti assidua, cum indefessa usque in die talibus sacrificiis insisteret; circa horam diei tertiam, inter ipsa missarum solennia, dum in secunda missa *Alleluia* canitur, *laus* DEI *in hominibus*, ipso operis effectu, adimpletur.

* *Bambergensi.*

Psal. 115.

Psal. 50. Luc. 7.

Iac. 5.

Subito enim, cernentibus cunctis, qui aderant, mulier quasi *in exstasi* facta est, ac deinde sensim *nerui*, qui diriguerant, *dissolui* et uniuersa corporis membra concrepantia coeperunt extendi; ac sic ordine suo tota incuruati corporis deformitas in suam pulchritudinem reformata est, ut mulier *erecta*, et usum ambulandi et reliqua membrorum B officia cum omni integritate reciperet. Id autem certissima fide cognitum est, referentibus boni testimonii fratribus, qui praesentes huic miraculo se interfuisse et uidisse testati sunt.

CAP. XXXIII.

De aedituo furtum faciente.

C Neque hoc negligendum aut silentio praetereundum uidetur, quod antiquitas tradidit, et ueridica * relatione multorum memoriae commendauit. Quidam aedituus, in ordine laico, ad custodiam ecclesiae deputatus, furtis coepit consuescere et in ipsa ecclesia, quaecunque poterat, clanculo decrustabat. Sed quemadmodum bonis DEI D male utendo mali, ipsa bona DEI quantum in se est, quodammodo conuertunt, imo peruertunt in malum; ita e contrario summus artifex mala malorum quandoque etiam in bonum conuertit ipsorum. Vt enim ad propositum redeamus, ille praedictus ecclesiasticae custodiae deputatus, cum iam inolita uitiorum consuetudine ipsam consuetu- E dinem peccandi sibi quasi legem fecisset, misericorditer a domino uisitatus atque correptus est, iuxta illud; *Si iustitias meas profanauerint & mandata mea non custodierint, uisitabo in uirga iniquitates eorum et in uerberibus peccata eorum.*

Nocte igitur quadam, dum in ipsa ecclesia somnum caperet, seruus DEI F aspectu terribilis illi apparuit, qui et aspere inuectus in eum dixit; *species decepit te et concupiscentia subuertit cor tuum. Quare hoc et hoc fecisti? Scito, quia rem iniquam operatus es.* Hoc dicto, illum de stratu suo protraxit, et multis uerberibus caesum, cruentatum dereliquit. Haec quidem somnians pertulit; sed expergefactus signa plaga- G rum euidentia demonstrauit, et uerba uerberum argumentis comprobauit. Taliter ab immani praecipitio retractus, idem ipse postmodum in suo ministerio usque ad prouectiorem aetatem in ecclesia permansit, et in eius correctione multi correcti sunt, glorificantes DEVM, qui per seruum suum iam coronatum in coelis talia operatur adhuc in terris.

Capitum sequentium tituli ex cod. Rebdorff. sumpti sunt.

* *traditione apogr. Bamb.*

Vide uar. lect. MS. Bamb.

Psal. 88.

S. Henricus apparet furaci aedituo.

Dan. 13.

CAPVT XXXIV.

De quodam cui mandibula dimota erat.

QVadam uice incerto casu cuidam accidit, ut, dissociatis ab inuicem naturalibus instrumentis, *mandibula* loco suo dimota, et oris impediret officium, et naturalem humani decoris compositionem deformaret. Doloris et deformitatis accedebat molestia, quam perpendere in alio commode ualebimus, si ad nostri corporis infirmitatem animo * recurramus. Talibus circumuentus incommodis clamauit ad dominum, et diuinae pietatis obnixius implorauit auxilium. Vt ergo opera Dei manifestarentur in illo, multis assistentibus et uidentibus, ad tumbam beati uiri accessit et, capite super imposito, tam diu precibus institit, quoad usque per merita serui Dei sanitatem, quam desiderabat, accepit. Quid enim? Necessarium enim est, ut, qui domino uniuersae creaturae obediunt, illis creatura omnis certis legibus rationis per omnipotentis Dei uirtutem obediat.

* recurrerimus.

CAPVT XXXV.

De paralytico.

ITem, alio tempore contigisse in ueritate audiuimus, ut quidam a paralysi usque adeo uexaretur, ut exinde usum brachii perdidisset: nutu diuino admonitus est, ut ad sepulturam sancti corporis accederet et, prostratus in oratione, Dei omnipotentis misericordiam, per beatissimi uiri ibidem requiescentis merita, inuocaret. Toto itaque corpore prostratus, orationibus incubuit. Quid ergo? Christus filius Dei, qui super terram gradiens manum aridam habentem sanauit, idem nunc sedens ad dexteram patris, eodem innouato miraculo, per merita dilecti sui, supplicem istum liberauit. Sanus equidem ab oratione surrexit et Deum propitiatorem in commemoratione sancti sui glorificauit. Clamor ad coelum attollitur et cum debita gratiarum actione hymnus gloriae omnipotenti Deo ab uniuersis assistentibus decantatur.

CAPVT XXXVI.

De caeco.

Dies rogationum, et in iis publica processio.

HOc quoque successoribus nostris indicare curauimus, quod in diebus rogationum, ad sepulcrum praedicti confessoris, contigisse ueraciter cognouimus. Quidam enim sacerdos, cum
A populo suae procurationi commisso, in diebus rogationum, crucem cum hymnis et canticis, ad monasterium scilicet *sancti Petri* et *S. Georgii* deferebat: cum quo quidam *caecus*, alterius manu ductus, ueniebat. Is cum ad sepulcrum confessoris Christi uenisset, ex toto corde suo rogauit sanctum HEINRICVM, ut, per eius interuentum, restitueretur ei
B lumen oculorum. Cumque diu precibus et lacrymis pulsaret ad ostium pii confessoris, cunctis uidentibus et in laudem Dei acclamantibus, redditus est ei uisus, per gratiam omnipotentis. Et mirum in modum, qui alterius manu ductus crucem domini secutus fuerat caecus, modo propriis manibus crucem ferens, cum laudibus Christi, populo do-
C mum redeunti ductum praebuit illuminatus.

CAPVT XXXVII.

De languido.

ALiud quoque diuinae uirtutis miraculum celebri commemoratio-
D ne, et certa fide cognitum est. Erat quidam *languidus*, ipsa in ciuitate omnibus cognitus, cuius inferiora omnia, a lumbis et infra, omnino praemortua fuerunt, adeo, ut nec pedibus solo niti ualeret, sed instrumento cuidam, rotulis quatuor coaptato, pendulus inhaereret, suique corporis molem manibus propriis, pro possibilitate artificis, uolut-
E aret. Idem *loculum* sanctissimi corporis frequentius uisitare solebat et, per Dei misericordiam, ad * celebranda serui sui merita, tantam gratiam est consecutus, ut membra praemortua uiuificarentur, ac deinde baculis utroque humero suppositis, pedibus terram tangeret et erectus incederet.

* declaranda. Apogr. Bamb.

CAPVT XXXIIX.

F

De contracto.

MOdernis etiam temporibus quidam *contractus*, qui adhuc in carne superest, in eodem loco sanatus est et naturalem usum ambulandi recepit.

Praeter haec multa alia sanctitatis ar-
G gumenta et experimenta frequenter in eodem loco uisa sunt: debiles curati, caeci illuminati, daemones ex obsessis corporibus uisibiliter fugati, multi ex diuersis infirmitatibus ibidem frequentissime liberati sunt; domino testificante, quanta sanctorum gloria in coelis sit, quos tantis miraculorum uirtutibus in terris coruscare concedit: ne apud homines loco humili teneantur,

qui

qui apud Deum meritis excelsi esse comprobantur.

CAP. XXXIX.

De canonizatione regis.

CVm etenim miraculorum attestationibus sanctitatem confessoris sui dominus declararet, Babenbergensis ecclesiae praelati, crebrescentibus signis, cum mandatis et literis * CHVNRADI regis ac principum Romam abierunt et, quam magna mirabilia Deus per confessorem suum operetur, domino papae EVGENIO, et Romanae curiae, nuntiauerunt. At illi gaudentes et, pro tantae famae dulcedine, Deum glorificantes, de canonizatione sancti regis HEINRICI, coeperunt solicite ac diligenter ad inuicem conferre, quatenus in catalogo conscriberetur sanctorum, qui uirtutibus et signis probaretur assumptus esse in regnum coelorum. Cui canonizationi quidam cardinalis, *Ioannes* nomine, coepit uehementer obsistere et, proiecto timore Dei, in quibuscunque potuit, non uerecundatus est, praedicto confessori detrahere.

** Conradus rex, qui Hierosolymis fuerat, mortuus 1152.*

De canonizatione S. Henrici ab Eugenio III. facta lege Baron. Tom. XII. an. 1152. ubi bullam canonizat. recitat.

Sed diuina ultio detrahentem caelesti uerbere repente coercuit et, dum famam beati uiri laceraret, potestas Dei lumine oculorum eum priuauit. At ille * adeo percussus et humiliatus, caecitatis molestia, et reatus sui conscientia, coepit torqueri; et quomodo hanc plagam in confessorem Christi peccando meruisset, publica uoce confiteri et mirum in modum, quem prius dentibus detractionis lacerabat, hunc modo laudibus et praeconiis usque ad sidera extollebat. Conuersus itaque ad poenitentiam, celerem consecutus est indulgentiam et, per intercessionem confessoris Christi, denuo est illuminatus, ob cuius ultionem, iusto iudicio Dei, fuerat excaecatus.

Vltio diuina in cardinalem sancto Henrico imp. detrahentem.

** Forte leg. a Deo. Et sic M. S. Bamb. habet.*

CAPVT XL.

De caeco.

SImili modo cum in loco *Babenbergensi*, ubi praedictus confessor tumulatus fuerat, de canonizatione eius celebris fama haberetur, uir quidam religiosus de signis, quae per eum fiebant, G coepit dubitare et de permutatione exequiarum, quae in anniuersario eius celebriter fiebant, intra semetipsum dolere: qui mox oculorum caligine adeo est plagatus, ut postea per confessorem Christi sanatus, quantum sanctitas eius apud Deum posset, in curatione ipsius experiretur. Et mirandum est ualde, quod de sanctitate tanti uiri aliquis du- A bitare potuerit, cum conuersationis sanctitatem, castitatis integritatem, eleemosynarum largitatem, humilitatis custodiam, et omnia opera iustitiae usque in finem uitae suae cum deuotione summa seruauerit. Sed, sicut scriptum est; *nemo propheta acceptus est in patria sua.* Vir ergo praedictus, defectu luminis grauatus, confugit ad patrocinia sanctorum, deprecans, ut per eorum suffragia B sanitas sibi restituatur oculorum. Luc. IV.

Et cum ex dolore et labore et assidua* uenarum incuruatione fatigatus fuisset, lassatum corpus somno reparauit. Cui dormienti *S. Wolfgangus*, eo quod eum familiarem in orationibus suis habuerit, apparuit, et ait ei: *ora confessorem Christi,* HEINRICVM, *et liberabit te, quia,* C *quod eius sanctitati derogasti, idcirco haec plaga caecitatis uenit super te.* Post hanc uisionem expergefactus, ex conscientia delicti sui contremuit et ad tumbam Christi confessoris, concito gradu et deuota mente, properauit. Et procumbens terrae, a confessore Christi lacrymis et precibus, suis excessibus ueniam postulauit. Qui statim exauditus et pri- D stinae sanitati restitutus, gratiarum actiones Deo et sancto HEINRICO retulit et magnalia DEI, quae circa ipsum DEVS fecerat, religiosis uiris, qui nobis retulere, ipse narrauit.

** genuum.*

Caueant igitur habitatores seculi, domesticis Dei et ciuibus sanctorum detrahere. Quia necesse est, eos hic et in aeternum perire, qui sanctorum bonis o- E peribus solent obloqui et inuidere. Quamuis ergo nunc tempora miraculorum non sint: *signa enim debentur non fidelibus, sed infidelibus:* tamen cum aliqua nobis praeter solitum cursum ordinemque naturae eueniunt, omni ueneratione amplectenda sunt: quatenus et ipse, qui in sanctis suis mirabilis est, honoretur et tarditas nostra ad meliora F quaeque tantis uirtutibus accendatur: praestante domino nostro IEsu Christo, qui cum patre et spiritu sancto uiuit et regnat Deus per omnia secula seculorum, amen.

CAPVT XLI.

Prooemiolum in miracula, quae in translatione S. Henrici imperatoris patrata sunt.

TEmpore illo, quo uenerabilis abbas *Mersebburgensis* ecclesiae *Volcmarus*, reliquias beati HEINRICI confessoris Saxonicae terrae inuexit, sexus utriusque turba, fama diuulgata, obuiam uenit. Ex quibus quosdam recuperandae sospitatis causa, quosdam uero feruens studium, quod ab antiquo, circa eius-

Haec exscripsimus ex antiquis membranis monasterii S. crucis Donawerdae; nam in Rebdorffensi et apographo Bamberg. non comparent.

iusdem regis nomen habuerant, attraxit: A eo quod terræ suæ statum frequenti paganorum incursu quassatum, illum reformasse, priorum relatione didicerant.

Sed meritorum eius praeconia coeperunt in ipso itineris processu, euidentibns miraculorum indiciis declarari: in quo diuersis morborum generibus oppressi, saluti pristinæ fuerint B restituti, referre per singula, taedium scribenti et fastidium forsitan generaret legenti. Tamen hoc non silendum, quod in plerisque curationum locis, in testimomum diuinitus ostensae uirtutis, cumuli haud grandes, uulgi studio, congesti excreuere; ut his uisis posteritas illi reuerentiam exhiberet, cuius meritis tot genti suae beneficia collata C uideret. Veruntamen his interim omissis, ea referenda sunt, quae in memoria hodieque tenentur a multis.

Obserua morem ponendi monumentum, in locis, ubi miracula patrata.

SEquentia capita forte fortuna reperi in codice manuscripto membranaceo monasterii S. crucis (quod in ciuitate Donawerdensi situm est) plane praeter exspectationem, tametsi non praeter mentem. Omittere piaculum duxi, cum contineant, quae maxime ad gloriam S. Henrici illu- D strandam faciunt, ea nimirum, quae Deus illius interuentu gessit, cum sacrae eius reliquiae Merseburgum transferrentur, ex loco ubi uitam finierat; non enim Bambergae excesserat; de quo Hoffmannus in annalibus Bambergensibus: *Dominicam palmarum Alsteti, resurrectionis uero diem Nouoburgi monachorum celebrauit. Perlustrata inde tota illa regione, cum de Halberstadio Goslariam, inde Grondam se reciperet, graui morbo tentari coepit, etc. His ita actis, imperator pientissimus* E *et sanctissimus, magno totius imperii cum dolore, uitam hanc reliquit.*

CAP. XLII.

Adolescens ab ortu contractus sanatur.

INter aegros, quorum multitudo salutem petens comitabatur, *adolescens* F quidam, irrefragabili membrorum contractu globatus, a parentibus portabatur* gestatoria. Qui, nil in uia consecutus, ad ecclesiae limen usque perducitur. Procedit obuiam reliquiis digno cultu chorus monachorum ac clericorum, non tam eius loci, quam ex aliis ecclesiis confluentium. Deinde, ut moris est, concentu uulgi et cleri mix- G tim concrepante, regreditur. Missarum quoque solennitas ritu festiuiore de ipso beato HEINRICO inchoatur. At claudus ille inter agmina constipantium uix ecclesiae illatus, iuxta altare, ubi reliquiae fuerant collocatae, deponitur. Videres in eo illud Isaiae, compleri; *Saliet sicut ceruus claudus, et clara erit lingua mutorum.* Coeperunt enim neruorum eius uincula solui, pedes cruraque extendi; illeque in oculis omnium prosiliens, quanto potuit uocis conamine, uirtutem in se factam protestari. Sicque officium gressus, quod usus ab ipso natiuitatis eius exordio negauerat, gratia Christi, per merita beati HEINRICI, reparabat. Vox in laude DEI utriusque sexus attollitur in altum. Sanatus ante altare communicaturus sistitur, sicque ad propria cum parentibus regreditur,

* in sella.

Isaia 35.

CAP. XLIII.

Energumeni liberati.

DAemoniaci tres, unus masculus et duae foeminae, in eodem loco curati sunt: qui nomen HEINRICI blasphemando ingeminantes frequenter, tandem cum stridore horrifico, sedes, quas tenuerant, reliquerunt. Vnus eorum pertinacior caeteris, diu sancti nominis inuocationi renitens, cum ad se reliquias deferri cognosceret; *modo, cum per se HEINRICVS uenit, non subsistam*, inquit: statimque cum clamore magno hominem possessum deseruit. Haec ipsa die aduentus reliquiarum infra missam gesta sunt.

CAP. XLIV.

Mulieri caecae uisus redditus.

ERat in territorio *Merseburgensi mulier* diu *caeca*, quae familiaribus gressus suos regentibus, in occursum reliquiis, ultra possibilitatem, spe recuperandi uisus, properabat, nihilque salutis in uia se recepisse, peccatorum suorum obstaculo adscribens, triduo peruigil et indefessa prece, Christi misericordiae ianuam pulsauit: tandemque lucis optatæ suffragium, per merita beati HEINRICI obtinuit. Haec in eadem, qua prius, uilla, diu uixit: tamque clarens omni terrae illi eiusmodi miraculum fuit, ut nulli fere, maxime horum, qui tunc temporis fuere, incognitum esse possit.

CAP. XLV.

Mulier clauda curatur.

ITem inter occursantes a remotioribus terrae illius partibus, *mulier* quaedam, non solum incessu priuata, sed et totius corporis miserabili specie formis et distorta, a conuiantibus uehiculo trahebatur. Quae, de beati HEINRICI patrocinio confidens, propter ubique iam uulgata uirtutum eius insignia, nomen illius assidua inuocatione, cum oculorum manuumque extensione,

ne, memorabat. Ideoque quod totis animi uotis quaesiuit, in itinere adhuc inuenire meruit. Laxatis siquidem fibris, ac gibbi modo reflexo, totoque corpore in habilem redintegrato formam, uocem in se uirtutis ostensae* praeconam fudit. Versisque in stuporem commeantibus, uehiculum deserit et laetas de Dei magnalibus, laetior ipsa praecedens ad ecclesiam uenit ac uota, quae B pro recipienda sospitate factura uenerat, iam ea potita, triduo illic morata, soluebat.

* Praeconem.

CAPVT XLVI.

Mulier a continuo dentium dolore liberatur.

IN ciuitate *Hallensi*, quae duobus a Merseburgensi loco milliaribus distat, fuit matrona quaedam non ignobilis, quae, iugi fere dentium dolore uexabatur, adeo, ut paulatim robore dentium absumpto, spem salutis assiduitas negaret doloris. Cumque noctis cuiusdam initio uehementius acerbitate morbi stimularetur, cum graui suspirio hanc prorupit in uocem: *O beate* HEINRICE, *qui omnium te quaerentium necessitati succurris, me peccatricem plena fide te inuocantem, ne despice; sed fac, ut uel unius noctis per tuum patrocinium perfruar quiete.* His dictis, prae taedio, caput ad modicum reclinanti somnus obrepsit: statimque omnis, quo diu laborauerat, dolor funditus abscessit.

CAPVT XLVII.

Punitur monachus S. Henrico detrahens.

IN monasterio beati *Petri*, quod *Merseburgensi* ciuitati contiguum est, res talis accidit, cuius fere omnis congregatio meminit, ipseque frater, de quo sermo est, adhuc superstes, inquisitus cum gemitu referre consueuit. Cum festum beati HEINRICI, pari uoto, longe lateque, omnes terrae illius ecclesiae, ritu festiuiore, colendum exciperent; eadem, quanto uicinior, tanto in laude illius prompta, pro suo posse, coepit esse ornatior. Sed quia impossibile est, G ut in prosperis quis, quamuis iustus, quamuis sanctus, liuorem effugiat, frater quidam, inuidiae stimulis actus, eius sanctitati non timuit derogare et modis omnibus, eius, quantum in ipso fuit, reniti gloriae, in tantum, ut ea die, cultiora quaeque, quia tunc custodis officio fungebatur, occultaret et signorum grandium consonantiam praepediret. Sed non diu frater ille impune Dei et beati HEINRICI tulit offensam. Nam coepit subito toto corpore fere quinque sensuum officio priuari: deinde animi rigore laxato, palam omnibus Dei iudicium in se protestari, sicque nec dum ad perfectum sanatus, aliquantulum in melius reparari.

CAP. XLVIII.

Apparitio S. Henrici.

HOc, quod subiungam, ipso, de quo dicturus sum, episcopo referente, Deo teste, cognoui. Cum *Polonia* iugum imperii, utpote gens rebellis et effera et magis saltuum et paludum inuiis, quam uirium robore, confisa, de ceruice C sua niteretur excutere: ad reprimendam eius contumaciam gloriosus imperator, FRIDERICVS, animum intendit. Cumque, indicta generali expeditione, copiosus, a diuersis regni partibus, contractus esset exercitus, principes terrae illius et omnis populus timore correpti, quippe qui regni uires contra se moueri, se autem impares et inexpertos periD tiae belli uidebant, ad placandam regis iram legatos mittentes, iterata subiectione prioris discidii errorem corrigere omnimodis promittebant. Ad hoc ergo reuerendae personae miraeque prudentiae episcopum *Plocensis* ecclesiae *Vuernherum* elegerunt, cumque cum donis, regiam magnificentiam decentibus, ad imperatorem, Aquisgrani morantem, et osE sa CAROLI magni leuata in thecis, auro gemmisque confectis, recondentem direxerunt. A quo diu repulsus, tandem interuentu principum, in gratiam admissus, legatione ad uotum peracta, cum reliquiis S. HEINRICI, aliisque donis ab imperatore perceptis redit: et in nemore, quod *Zurbiae* ac *Poloniae* terminis interiacet, mediante iam die, tentoria figi F praecepit.

Cumque post refectionem fessos ex itinere artus quieti dedisset, quidam in somno, regia ueste circum amictus, et dextra sceptrum gerens illi adstitit, hisque uerbis eum allocutus ait: *quid in hac uasta solitudine somno deprimeris? quae tecum nesciens geris?* Et dum ille perterritus, *quisnam esset*, interrogaret; *Ego sum*, ait, HEINRICVS, *Babenbergensis ecclesiae fundator; qui in temporalis uitae cursu, immortalitatis compendium a domino promerui. In eo ergo, quo iaces, loco, ecclesiam nomini meo, prout tempus permittit, construe, sciens, procul dubio, processu temporis, diuinum in eo seruitium augmentari.*

Surgit igitur episcopus, statimque per famulantium ei manus certatim ruentibus lignis, in modum habilem fecit ecle-

clesiam, sed de lapidum penuria, qui ibidem audiri, non uideri consueuerant, dum anxius circuitur episcopus, casu baculum, quem ferebat, in aggestum terrae cumulum figens, lapidum copiam in similitudinem quadratorum reperit; sicque altare componens, Dei et beati HEINRICI sanctique *Sigismundi*, regis, nomini dedicauit. Vbi nunc, multis adstipulantibus, maior ecclesia construitur ac monachicae professionis ordo inchoatur; quodque ille praedixerat, iam impleri uidetur. Hac igitur occasione nomen beati HEINRICI apud illas nationes in ueneratione coepit haberi.

CAPVT XLIX.

Nefaria cuiusdam simulatio castigatur diuinitus.

QVodam tempore cum non modica multitudo pauperum, uariis languoribus oppressa, in ecclesia Merseburgensi, non solum sanitatem corporis, sed et stipem importune petens, confluxisset: populus, qui, orationis caussa, aduenerat, prout facultas permittebat, unicuique misericordiae manum porrigebat. Vbi rusticus quidam e proxima uilla, cupiditate sordens, neruorum contractionem simulauit et, recuruato pede, in medio languentium consedit. Quem, dum rei domesticae cura regredi compulisset, iamque baculo innisus, ficto gressu, extra limen ecclesiae processisset, locum quaerit opportunum, ut pede reflexo, expeditius, quo tendebat, perueniret. Sed Deo et beato HEINRICO dignam eius meritis poenam ingerente, miseriam, quam ante simulauerat, iam dolore irrefragabili, pede nati cohaerente, sentiebat. Quid ageret? Pudor dolorque conflictu pari in eius mente decertabant. Pudor propalare rem gestam prohibebat. Dolor, confiteri cogebat. Vicit tamen timor. Et omnes haec audientes, grandis apprehendit timor. Hoc itaque indicio cunctis claruit, Dei famulum non solum uotis pie quaerentium adesse; uerum etiam talia praesumentibus districtum obesse; sicque deinceps perfidorum praesumptio talis cessauit.

CAPVT L.

Caecus lumine donatur.

EST ecclesia parochialis ecclesiae *B. Petri* in ueteri castro contigua. Iuxta quam residens caecus quidam, audiuit concentum popularium, in reparatione cuiusdam aegri, deuotissime congratulantium. Erat autem hic de terra et de gente *Slauorum:* quibus simplicitas, uel irrationabilitas, prauitate quadam ingenii, naturalis est adeo, ut uix uel tenuem fidei uideantur habere scintillam. Quaerit ergo caussam talis concentus. Cui, cum pro sanatione languentis haec fieri, indicatum esset, ait: *Iste* HEINRICVS *Teutonicus cum sit, solis Teutonicis gratiæ suæ præstat subsidium: mihi uero gentisque meae hominibus nihil unquam beneficii contulit.* In risum ergo, qui aderant, excitantur. Quidam uero sanioris animi, ut ecclesiam petat pro salute sua rogaturus, adhortantur. Ductus itaque, ubi reliquiae beati confessoris seruabantur, humi prosternitur: et paulo post pietatem *Teutonici*, Slauus ipse, quam negari sibi querebatur, experitur. Coeperunt enim ab oculis eius albedines in modum squamarum auelli, optatumque lucis suffragium in eo redintegrari. Vnde gens illa, quae, ut dixi, rustica simplicitate et fidei pusillanimitate se sperni arbitrabatur, hoc beneficio, fiducia speque resumpta, ultra omnes beatum HEINRICVM studio deuotiori uenerabatur.

CAPVT LI.

Claudus curatur.

HVius rei, quam dicturus sum, tot fere testes habentur, quot fratres, qui tunc temporis fuere, apud praefatam *B. Petri* ecclesiam inueniuntur: qui eam tanto fidelius, quanto uerius agnouisse contigit, attestantur. In quadam eorum uilla, ciuitati proxima, rusticus quidam, graui tactus infirmitate, officium pedis unius amiserat, adeoque arentibus neruis ac carne praemortua emarcuerat, ut humana solertia, uel studio in eo recuperari sanitatem, tam ipsi, quam omnibus eum intuentibus, impossibile uideretur. Vnde, quod ab homine fieri desperabat, ab eo, cui nihil est difficile, sed solus restaurat uniuersa, per beati HEINRICI patrocinium, fide firma, spe solida, quaerens; eius misericordiae ianuam fletibus assiduis, ieiuniis crebris pulsauit et tandem in formam pristini gressus restitui meruit.

CAP. LII.

Mulier surda et muta et audiendi et loquendi facultatem recipit.

IN pago quodam, milliari uno a *Mersebergensi* castro distante, mulier surda et muta ab exordio natiuitatis suae, a propinquis et ciuibus, misericordiae sinu fouebatur. A quibus, ad ecclesiam perducta, nutibus et signis, quibus erga eam uti possibile fuit, ante beati confessoris

foris reliquias prona sterni iubebatur. A Sed illa iumento insipienti similis, pro se nil rogare nouerat, uel quod essent reliquiae, aut quid gereretur, penitus nesciebat: cui tamen fidelium pro salute eius in commune supplicantium oratio fidesque subueniebat, et per beati HEINRICI suffragia, ut ipsa postea testabatur, in utroque corporis officio reformari meruit ex integro.

CAPUT LIII.

Ignis urens, sed non comburens.

CUm excubiae sacrae a fidelibus, circa thesaurum incomparabilem, sine intermissione fierent, ita ut aliis recedentibus, aliis uenientibus, die noctuque fores ecclesiae non clauderentur; custos ecclesiae, inter oues, lupos, sub uellere ouium latentes, non facile agnosci considerans, auferri furtim reliquias metuebat. Ad quod praecauendum ex quadris lapidibus, facto satis habili reconditorio, eas in illo locauit. Cui etiam ostiolum ex pino, quod, causa poscente, claudi et aperiri posset, imposuit. Nocte ergo quadam, infra cursum, matutinum lumen incautius eidem apponens, chorum, quem studiosius aliis frequentabat, ingreditur: sed paulo post fumum sentiens et, quid acciderit, animo praesago concipiens, ad locum festinus reuertitur inuenitque, ostiolum a flamma tangi et fumum dare, sed non laedi. Cuius haec meritis, nisi eius, cuius illic reliquiae seruabantur, possunt adscribi? Poterant quidem, absque ligni et lapidis repositione, a raptu alieno, ipso mediante, seruari: sed pius confessor Dei, laborem et studium deuote sibi obsequentium, noluit incassum deperire; ne, uel in paruo detrimento ianuae uiderentur contristari, ideoque in ligno, foci usui apto, uim uirtutis suae ignem a Deo obtinuit obliuisci.

CAPUT LIV.

Energumena liberata. Conclusio miraculorum.

MUlier arreptitia de restibus connexa manus coram praedicto reconditorio, licet multum renitens, sistitur. Quae, daemone mugitum in aera dante seque ab HEINRICO torqueri uociferante, satis ipsa torta liberatur. Visum est illi, ut praesentibus referebat, quendam capite cano, barba prolixa, ueste amictum regia, ex eodem loco processisse, et a se spiritum nequam pugnis et minis extorsisse.

Verum, si cuncta sigillatim, quae diebus singulis facta sunt, miracula persequi uoluero, tempus me prius, quam materia deseret: praesertim cum numero possibilitatem excedente, custos ipse ecclesiae, qui omnibus fere intererat, pauca de multis memoriae tradere se potuisse perhibebat.

Hoc solum hic omittendum non est, quod de calice aureo, de quo supra di-B ctum est, quem ob speciale deuotionis suae indicium idem imperator *beato Laurentio* confici iusserat, febricitantes, aquae uel alterius liquoris haustu, curantur: praestante domino nostro Iesu Christo, qui cum Deo patre et spiritu sancto uiuit et regnat Deus per infinita secula seculorum, amen.

C

RESCRIPTUM EUGENII PAPAE III. *super canonizatione*

SANCTI HENRICI IMPERATORIS.

EUGENIUS, *episcopus, seruus seruorum* DEI, *uenerabili fratri* Egilberto, *episcopo et dilectis filiis, canonicis* D *Bambergensis ecclesiae, salutem et apostolicam benedictionem. Sicut per literas et nuncios uestros uobis mandasse meminimus, uenerabiles fratres nostros N. sanctae* Rufinae *episcopum, et* N. *presbyterum cardinalem, pro diuersis negotiis, ad partes illas de nostro latere delegauimus eisque uiua uoce iniunximus, ut ad ecclesiam ue-* E *stram accederent atque de uita et miraculis* Henrici *regis rei ueritatem diligenter inquirerent et literis suis nobis significarent. Nunc autem eorundem fratrum nostrorum et multorum religiosorum et discretorum uirorum attestatione, de* castitate *ipsius, de* fundatione Bambergensis *ecclesiae, et multarum aliarum, quarundamquoque* episcopalium, sediumreparationes F *et multiplici* eleemosynarum *largitione, de* conuersione *regis* Stephani *et totius* Hungariae, *domino cooperante per eum facta; de glorioso etiam ipsius obitu pluribusque* miraculis *post eius obitum, ad ipsius corporis praesentiam diuinitus ostensis, multa cognouimus*

Baron. Tom. XII. anno Christi 1152. num. IV. Hoc rescriptum deest in Cod. Rebdorfensi. Exstat tamen in apographo Bamberg.

Inter quae illud praecipuum et memorabile plurimum attendentes, quod cum G *diadema sceptrumque imperii suscepisset, non* imperialiter, *sed* spiritualiter *uixit: In thoro etiam legitimo positus, quod paucorum fuisse legitur, integritatem* castimoniae *usque in finem uitae conseruauit. Quae quidem nos omnia simul perpendentes, atque deuotionem uestram et ecclesiae Bambergensis, quae sanctae Romanae ecclesiae soli subesse dignoscitur, diligenter considerantes, tametsi huiusmodi petitio nisi in generalibus conciliis admitti*

non soleat, auctoritate tamen S. R. E. quae omnium conciliorum firmamentum est, petitionibus uestris acquiescimus, atque eiusdem memorabilis uiri, cuius exaltationem requiritis, fratrum nostrorum archiepiscoporum et episcoporum, qui praesentes aderant, communicato consilio, memoriam inter sanctos de caetero fieri censemus, et anniuersariam ipsius diem solenniter celebrari constituimus. Vestra itaque interest, sic in S. R. E. obedientia et fidelitate persistere et sic ei dignae deuotionis obsequiis respondere, ut ampliori beati Petri *et nostra gratiâ digni inueniamini. Datum trans Tiberim, pridie idus Martii.*

ANniuersarium *ipsius diem*) **Martyrologium Rom. 14. Iulii.** *Bambergae sancti Henrici primi imperatoris, qui cum uxore sua Chunegunde perpetuam uirginitatem seruauit, et sanctum Stephanum Hungarorum regem, cum uniuerso ferè eius regno ad fidem Christi suscipiendam perduxit.*

Idem Martyrologium 3. Martii. *Bambergae S. Chunegundis augustae, quae Henrico primo imperatori nupta, cum uirginitatem ipso annuente seruasset, bonorum operum meritis cumulata, sancto fine quieuit et post mortem miraculis claruit.*

Caluinista Hospinianus in lib. de festis. *Episcopus Basileensis Ioannes Sen, impetratis anno Christi M. CCC. XLIIX. quibusdam reliquiis Henrici II. imperatoris à Bambergensibus, instituit etiam per totum suum episcopatum, diem obitus eius celebrandum, non tantùm propter sanctitatem et miracula eius, sed etiam propter merita erga Basileenses.* Citatque Caluiniani Vrstisii chronicon lib 3 cap. 10.

Idem Caluinista. *Kunegundis uxor Henrici II. regis et I. imperatoris fuit: eius tamen uirginitatem uiolatam non fuisse, multi* (imo omnes) *affirmant. Mortua est V. Non. Martii anno domini M. V.* (egregie! nam mortua est anno redemptonis M. XL. Henrico, sponso suo XV. annis superstes, qui Henricus uiuendi finem fecit anno M. XXIV.) *Ioannes episcopus Basileensis anno M. CCC. XLIIX. cum diem obitus Henrici in suo episcopatu feriandum instituisset, praecepit simul diem 9. Septembris in honorem Kunegundis imperatricis, non quidem feriari, sed deuotè celebrare, ut Vrstisius indicat chronicorum lib. 3. cap. 10.*

Hic non sinit me sui immemorem esse Lutherus, qui tom. 2. latinorum colloquiorum hac festiua fabellola compotores suos hilariores efficere tentauit: *Bambergae legerunt canonici annuatim libellum, quem dixerunt continere foedus matrimoniale inter Henricum caesarem et N. inspecto isto libro ab erudito, fuerunt topica Ciceronis.* Nimis crasso filo mendacia texis, o Luthere. Saltem aliquem uerisimilitudinis colorem allineres: nam ut unus uel alter fuerit, qui latina vel ipse lectitans, uel ab aliis lectitari audiens, tantum intellexerit, quantum si aliquid Laponico, Mexicano, Peruano, aut Chinensi idiomate auribus eius instillatum fuisset; omnes tamen tanta inscitia fuisse occupatos, ut quid legeretur iuxta cum ignarissimis ignorarent, id vero a fide remotius est, quam ut ulli, etiam admodum credulo, et quidquid de sacerdotibus catholicis garritur, auidissima aure combibere solito, persuaderi queat: nam et stupidissimo cuique statim in mentem uenisset sciscitari, qua de caussa in libello illo nulla Henrici et Kunegundis mentio exstet; si foedera connubialia in eo descripta essent. Quanquam Lutherus uel collector et editor foetidissimorum colloquiorum adeo rerum omnium imperitus fuit, ut, quod nomen uxor S. Henrici habuerit, ignoraret; coactus hanc suam inscitiam communi illa nota N. quae uerbum *nescio*, denotat, designare.

A Lubet sub finem harum notationum adiungere, uersus Godefridi Viterbiensis, non illos quidem cultos ac politos; sed tamen tales, qui historiae S. Henrici aliquid lucis accendant; et Bambergensis ecclesiae laudes iis, quibus possunt, modulis, decantent, candidis certe ac sinceris, si minus festiuis et canoris.

De ciuitate Bambergensi.

BAuaricus fluuius uulgo Radiantia dictus,
Norica rura fouens, uarieque uagando relictus,
Montis Pauonis urbis amoena colit.
B *Nomine uulgato mons Babenberga uocatur,*
Flumine crassatur, uicinaque rura rigatur,
Pousque superstratus, cingit utrumque latus.
Vrbs laudanda nimis montis succrescit ab imis,
Indeque sublimis fit turribus insita primis,
Montis in urbe tamen culmina clerus habet.
Agmine murorum series praecincta domorum,
Exclusis laicis munitio fit dominorum.
Clericus illorum spernit adire forum.
Dogmate grammatico clerus solet ille beari,
Nullaque uulgaris uox audet in urbe sonari,
C *Sola solet cunctis lingua latina dari.*

En quantum in clero Bambergensi, latinae linguae studium! ut uel hinc supradictum Lutheri commentum refutare, et manifestae uanitatis conuincere liceat.

De ecclesia Babenbergensi.

ECclesiae forma mentis caput auget et ornat,
Grandis ibi norma cleri recidiua reformat,
Diuitiae late rebus et arte patent.
OTTO pater patrum tenet ordine pontificatum,
D *Nobilium fratrum dilatat honore theatrum,*
Ipse sacer, sacrum praestat, adaequās utrum?* * *pro utrumque per apocop.*
Fulget in ecclesia mirandi ponderis aurum,
Quo minus est Dauais solitus persoluere Maurus,
Pallia purpurea quis numerare queat?

De monte Pauonis, et eius forma situque.

MOns pauonis habet colles sibi collaterales,
Tres quasi consimiles, urbis quoque participales,
Ipse nitens medius praeminet absque pare.
E *Pulchrior illorum loca maxime dat monachorum,*
Templaque multorum reliqui dant canonicorum,
Quartaque pars fluuio praebet utrinque forum.
In crucis ergo modum posuit sibi pauo colonum,
Qui ueneretur eum, foueat celebretque patronum,
Ipse suis famulis praebet ab urbe bonum.
Stat medius Petrus, Stephanus sibi dexter habetur,
Vertice stat Iacobus, laeua Michaël retinetur,
Fertque secus fluuium uirgo MARIA decus.

De sepultura caesaris Henrici.

CAesaris Henrici sancti, cognomine claudi,
F *Lector opes audi, quo possunt munere claudi?*
Haec et maiora sunt sua multa bona.
Cuius et ossa bona sunt ad miracula prona,
Hoc opus, haec dona sua contulit alma corona,
Vnde per ecclesias cantica digna sonant.

Babenbergae author prius studuit.

LAude uacans ista, recolo mihi tempora prisca,
Prisca fuit puero mihi Babenberga magistra,
Mens mea quae didicit, reddit amica sibi.
Reddere non potuit quantum, sed reddere quale,
G *Ecce meae uolitant alias properantius alae,*
Me uocat historia, pauo beate uale.

Item de eodem Henrico claudo laudes scribuntur.

HEinrici claudi meritum solenniter audi,
Cui decet applaudi, cuius metra porrigo laudi,
Sumptus ab arce soli regnat in arce poli.
Coniuge uirginea uirgo permansit et ille
Catholicas dedit ecclesias numero quasi mille,
Pauperibus, uiduis spes, uia, uita fuit.
Nunc et in altari sua cernimus ossa sacrari,
More salutari solennia digna parari,
Corpora debilium plurima sana dari.

AP-

APPENDIX.

Niederalten. PRope sub exordium huius uitae fit mentio *S. Gothardi*, abbatis *Altahae* in Bauaria, qui postea ab HENRICO, imperatore, ad episcopatum *Hildesheimensem* euectus est. Erat hic ob sanctitatem morumque integritatem imperatori charissimus, etiam tunc, cum adhuc abbatis officio in Bauaria fungeretur; quod cum aliunde liquet, tum praecipue ex septenis hisce diplomatis, in gratiam *Gotthardi* abbatis et emolumentum eius monasterii, cui praesidebat, ab imperatore datis: quae iam olim ex uetustis membranis exscripsit uir admodum reuerendus, eximius, aetate, eruditione et uirtute commemorabilis, Doctor *Georgius Lautherius*, ad D. uirginem monachii praepositus. Quae hic subiicere uisum, tum quia uitam et res gestas sancti imperatoris, sanctique abbatis et episcopi illustrant; tum quia ad Bauaricas antiquitates spectant, tum denique quia praeclara pietatis et liberalitatis exempla euulgare decet, piis ad imitationem, impiis ad cautelam. Nam uel ex his satis superque liquet, HENRICVM regem et, imperatorem non caluisse *Lutherano* uel *Caluiniano* genio, qui alioqui ecclesias non exstruxisset, sed destruxisset; nec eas amplissimis prouentibus dotasset, sed rapacibus ungulis expilasset, ut solet Lutheranus et Caluinianus alastor: nec monasteria condidisset, sed condita solo æquasset, et monachos ultra Moeotidem paludem ablegasset.

DIPLOMA PRIMVM
S. HENRICI
SVPER AREA RATISBON.

In nomine sanctae et indiuiduae Trinitatis.

I. HEINRICVS diuina fauente clementia rex. *Notum sit omnibus fidelibus nostris, praesentibus scilicet et futuris, qualiter nos piam* Godehardi *abbatis intendentes petitionem, quia nobis fideliter seruiuit et dignus, quem beneficiaremur, fuit, quandam nostri iuris aream, infra muros urbis* Ratisponensis *sitam, habentem in latitudine pedes 40. et in longitudine pedes 80. quae ex una parte plateae, quae ducit ad flumen, ex altera uero parte areae cuiusdam hominis, nomine* Ruori *collimitat, monasterio sancti* Mauritii, *cui idem uenerabilis abbas in loco, qui dicitur* Altaha *praeesse dinoscitur, iure perpetuo retinendam per hoc regale praeceptum contulimus, cum terminis suis, exitibus quoque et reditibus, siue caeteris, quae quolibet modo uocari iuste et legali-*
A *ter possunt, appendiciis, ea ratione, quatenus praefatus abbas* Godehardus, *siue successores eius, liberalem deinceps de eadem area habeant potestatem possidendi, uel quicquid pro utilitatibus monasterii illis libeat, potestatiue faciendi. Et ut haec nostrae traditionis auctoritas stabilis et inconuulsa permaneat, manu propria eam roborantes sigillari nostra imagine*
B *iussimus. Data* III. Idus Iulii, anno dominicae incarnationis millesimo secundo. Indict. XV. *anno uero domini Heinrici regis primo. Actum* Babenburch.

SVPER EMVNITATE.

In nomine sanctae et indiuiduae Trinitatis.

C HEINRICVS diuina favente clementia rex. *Quia, si piis* DEI *famulantiam flagitationibus accommodamus benignum auditum, summae salutis inde prouenire nobis incunctanter credimus remedium: idcirco omnium sanctae Dei ecclesiae fidelium, praesentium scilicet et futurorum, nouerit religiositas, quoniam tam animae nostrae consulentes,* II.
D *quam etiam dilecti nostri* Godehardi *abbatis petitionibus obtemperantes, uenerabilem* Mauritii *martyris abbatiam*, Altaha *nuncupatam, sub nostrae defensionis* mundiburdium *ac tuitionem, cum omnibus eidem praefatae abbatiae aliquo modo adhaerentibus, uillis uero* Iserahoff, Suartzaha, Cœlla, Gunzia, Munichdorff, Puechoff, Oberanhaus, Vsterlin-
E gen, Gotzzolting, Otilingen, Richerisdoff, Baltheringa *nuncupatis, seu etiam caeteris cuiuslibet utilitatis commoditatibus, familiis, tributis, tributariis, rebus mobilibus et immobilibus, uiis, inuiis, syluis, saginis, aquis, piscationibus, molis, molendinis, pascuis, compascuis, siue apipium pascuis, quaesitis et inquirendis, nec non iusta acquisitione eidem praefatae ab-*
F *batiae pertinentiis. Praecipientes igitur regali summitate edicimus, ut nullus dux, marchio, comes, uicecomes, schuldasio, scapio, seu aliqua magna uel parua persona, eundem iam dictum abbatem suosque successores praescriptis rebus inquietare, molestare, uel disuestire praesumat. Si quis uero huius praescripti nostri, quod absit, uiolator extiterit, sciat se composi-*
G *turum auri optimi libras centum. Quod ut uerius credatur, diligentiusque ab omnibus obseruetur, hanc chartam inde conscriptam manu propria roborantes sigillique nostri impressione iussimus insigniri. Data* VI. Cal. Febr. Indict. II. anno *dominicae incarnationis* MIV. *anno uero domini* Heinrici *II. regis III. Actum* Altsteti. *In* DEI *nomine feliciter Amen.*

SVPER FLINSBACH.

In nomine sanctae et individuae Trinitatis.

III. HEINRICVS diuina fauente clementia rex. *Regalis enim excellentiae decet maiestatem rationalibus sibi a Domino supplicationibus misericorditer concedere perpetrationem, quatenus eorum assiduis precibus et seculariter tranquilliterque et aeternaliter caelestis brauii diademate coronetur. Quocirca uniuersalis fidelium nostrorum, praesentium scilicet et futurorum, nouerit industria, qualiter quidam uenerabilis* Godehardus *abbas, prouisor uero* Altahensis, *monasterii celsitudinem potentiae nobis a Deo concessae subiit, humiliter implorans, uti nos quandam uillam,* Flinspach *dictam, in pago* Sweinichgouin *sitam, et in comitatu* Tiemonis *comitis, olim praedicto monasterio suo pertinente, dolore non paruo tactus, perdere quod iuste uisus est habere, debere, eo restituere dignaremur. Cuius nos condignae petitioni assentiendum fore existimantes, eandem iam dictam uillam nostra regali traditione atque pagina, ad ante dictum S.* Mauritii *monasterium in* Altaha, *constructum concedentes restituimus, restaurauimus, donauimus atque firmissime subscribentes eo consolidauimus ad aedificandum, restaurandum, maceriandum praefatum monasterium, cum aliis ecclesiis, coenobiumque fratrum, quia ob hoc praedictus abbas requisiuit, quoniam terra arenosa est maceriaeque utilis. Tradentes igitur in proprium* S. Mauritii *subscriptoque abbati nec non et suis successoribus, quicquid inter* Winter *et* Hoffkirchen *uidetur iacere, uel etiam ad antescriptum monasterium inibi respicere, cum omnibus rebus, mobilibus et immobilibus terris, cultis uel incultis, uineis, uinetis, molendinis, uiis, inuiis, aedificiis, exitibus et reditibus, syluis, uenationibus, pratis, pascuis, compascuis, siue apium pascuis, aquis, aquarumue decursibus, piscationibus, familiis utriusque sexus, quaesitis et inquirendis, seu omnibus, quae dici uel scribi intrinsecus seu extrinsecus possint, pertinentiis et utilitatibus. Et ut haec nostrae traditionis auctoritas stabilis et inconuulsa permaneat, hanc chartam inde conscriptam manu propria, roborantes sigillique nostri impressione insigniri iussimus. Data* Nonis Nouembris. Indict. I. *anno dominicae incarnationis* M V. *anno uero domini* Heinrici *secundi regis, IV. Actum Werdae, in Dei nomine feliciter.*

SVPER KINCHNAW.

In nomine sanctae et indiuiduae Trinitatis.

IV. HEINRICVS diuina fauente gratia rex. *Plantationis cuiusque surculus trunco uiridi imputatus, quanto saepius aquis circumfusis irrigatur, tanto citius ramis crescentibus in arborem erigitur. Ecclesias igitur* DEI *comparationi eidem nos recompensantes, ubicunque locorum nouiter plantatas, si bonis nostris aliquanto benignius adhibitis subleuamur, tanta eas citius in diuina laude feliciter excrescere, tantoque nos firmius imperii nostri culmen stabilire fideliter confidimus.*

Quapropter omnium DEI *nostrique fidelium uniuersitati notum uolumus, qualiter nos, ob interuentum ac petitionem dilectae coniugis nostrae* Chunigundae, *imperatricis augustae et* Brunonis, Augustensis *ecclesiae praesulis et caeterorum fidelium nostrorum,* Eberhardi Ratisponensis, Bennonis Patauiensis, *episcoporum, ad ecclesiam sitam in eremo, quae uocatur* Nortwald, *a* Guntherio, *monacho et inibi primitus eremiticam uitam ducente, constructam, in honore uictoriosissimae* crucis *sanctaeque* DEI *genitricis* Mariae, *nec non* B. Joannis Baptistae, *in usum fratrum ibi* DEO *sub regula* S. Benedicti *seruientium, quicquid habuimus, a fonte aquae, quae uocatur* Leipfliusa, *usque ad locum, qui uocatur* Swartawinchil, *et inde usque ad montem, qui uocatur* Ekkirischbuch, *et ita usque ad aquam, quae uocatur* Forchenbach, *et inde ad* Holerenberch, *usque dum uenias* Plecentenstein, *et inde ad* Grachenbach *et sic ad fontem ipsius aquae, et ita per aquam, quae dicitur* Flinsbach, *et hinc, ut subterminatum est, ad flumen* Regin, *et per descensum* Regin *fluminis usque in* illam* Piberach, *quae duarum* Piberach *media interfluit, et sic sursum per eandem* Piberach, *usque ad lacum, qui est in monte* Hanawich, *et inde per decursum aquae, quae uocatur* Sebach, *et sic inde, ut modo terminatum est, usque ad locum, ubi* Kelbirbach *cadit in album* Regin, *usque in* Affaltresbach, *et inde ad magnum lapidem, qui ex orientali plaga prope stratam iacet, quae* Bauariam *tendit, et sic per stratam, usque ad nigrum* Regin, *et sursum per eundem fluuium, ad locum ubi interfluit aqua* Fladinz, *et inde ad fontem eiusdem aquae, et ita usque ad* Nauffinna, *cum omnibus utensilibus, cum areis, aedificiis, agris, terris cultis et incultis, pratis, pascuis, syluis, uenationibus, aquis aquarumue decursibus, piscationibus, molis, molendinis, uiis et inuiis, exitibus et reditibus, quaesitis et inquirendis, seu cum omni utilitate, quae ullo modo inde prouenire poterit, per hoc nostrum praeceptum, in proprium donauimus atque confirmauimus, ea uidelicet ratione, ut nemo ulterius absque eiusdem cellae prouisoris suorumque successorum licentia, potestatem habeat noualia faciendi, piscan-*

* Villam.

piscandi, aut ullo ingenio feras decipiendi, aut qualibet potestate, infra praescriptum terminum exercendi. Et ut haec donationis nostrae auctoritas, stabilis atque inconuulsa omni permaneat aeuo, hanc chartam, inde conscriptam subtusque manu propria roboratam, sigilli nostri impressione iussimus insigniri. Data VII. Idus Iunii. Indict. VII. *anno domini MIX. anno uero domini* Heinrici *secundi, VII. Actum* Merseburg. *In* DEI *nomine feliciter.*

SVPER HELINGERSPERGE.

In nomine sanctae et indiuiduae Trinitatis.

V. HEINRICVS diuina fauente clementia rex. *Si quid nos ecclesias* DEI, *uel in eisdem seruientes, de nostris ditare studuerimus, proculdubio immarcessibile praemium in futuro capessere credimus. Qua de re cunctis fidelibus nostris, praesentibus scilicet et futuris, notum esse uolumus, qualiter nos aeternae uitae desiderio inflammati, tam pro remedio animae nostrae, quam parentum nostrorum, nec non et interuentu dilectae* contectalis nostrae* Chunigundae, *et pro dilectissimi* Altahensis *abbatis* Godehardi *gratissimo obsequio, eidem ecclesiae, cui ipse praeesse uidetur, in usum monachorum inibi* DEO *famulantium, in comitatu* Thiemonis *praesidis, prope monasterium, in uilla* Helingerinperk *dicta, mercatum habenti thelonium, tam uiantium, quam nauigantium, exigendi ius perpetuum per hoc regale praeceptum contulimus atque concessimus. Quod si qua persona eidem loco abstulerit, in futuro iudicio examinanda erit. Et ut haec nostrae traditionis auctoritas stabilis et inconuulsa permaneat, manu propria eam roborantes sigillari nostra imagine iussimus. Data* VII. idus Iunii indictione VII. *anno dominicae incarnationis M. IX. anno uero domini* Heinrici *regis secundi regnantis VIII. Actum* Merseburg *feliciter amen.*

* Vxoris.

SVPER MVNDERICHING.

In nomine sanctae et indiuiduae Trinitatis.

VI. HEINRICVS diuina fauente clementia rex. *Si ecclesias* DEI *alicuius doni incremento ditare uel sublimare studuerimus, nobis id profuturum esse minime dubitamus. Quapropter nouerit omnium Christi fidelium nostrorumque industria, qualiter ob remedium animae nostrae et interuentum dilecti abba-*

A *tis nostri*, Godehardi, *suum iuge deuotumque seruitium inspicientes, monasterio suo*, Altaha *dicto, ad seruitium et ad usum fratrum*, DEO *ibidem seruientium, in uilla* Mundrichinga *dicta, unam ecclesiam, cum dotali manso et duabus partibus decimationis, ad eandem ecclesiam pertinentibus et in uilla eadem* B *alium mansum, cum mancipiis* Frudun *et uxore ipsius et filiis eorum; in* Siffinchouen *autem tres mansos, cum mancipiis in his habitantibus: in* Mangoltingen *uero superius molendinarium cum molendino, in pago* Wonaulgowe, *in comitatu uero* Ruotberti *comitis situ, cum omnibus appendiciis siue utilitatibus,* C *quae dici aut nominari possunt, per hanc nostri praecepti paginam concedimus atque largimur. Et de nostro iure ac dominio in eorum ius ac dominium omnium transfundimus, ea quippe ratione, ut praedictus abbas suique successores, una cum fratribus inibi* DEO *famulantibus, de praenominato bono eius utensilibus de-* D *hinc liberam habeant potestatem, ad communem usum fratrum, quidquid eis libuerit faciendi, omnium hominum contradictione remota. Et ut haec auctoritas nostrae donationis stabilis et inconuulsa permaneat omni tempore, hoc praeceptum inde conscriptum manu propria roborantes sigilli nostri impressione insigniri ius-* E *simus. Data* octauo idus Aprilis, *indict. VII. anno ab incarnatione domini M. IX. anno uero domini* Heinrici *secundi regnantis VIII. Actum* Regenspurg. *Amen.*

SVPER APPATISTORF.

In nomine sanctae et indiuiduae Trinitatis.

F HEINRICVS diuina fauente clementia rex. *Si quid nos ecclesias* DEI, *uel in eisdem seruientes, de nostris ditare studuerimus, procul dubio immarcessibile praemium in futuro capessere, credimus. Qua de re cunctis fidelibus nostris, praesentibus scilicet atque futuris, notum esse uolumus, qualiter nos,* VII.
G *aeternae uitae desiderio inflammati, tam pro remedio animae nostrae, quam parentum nostrorum, nec non et interuentu dilectae* contectalis *nostrae*, Chunegundae *et pro dilecti Altahensis* Godehardi *gratissimo obsequio, eidem ecclesiae, cui ipse praeesse uidetur, in usum monachorum inibi* DEO *famulantium, in marcha et comitatu* Heinrici *marchionis, decem regales mansos, inter hos termi-*

nos

nos sitos, item in orientali plaga de illo uallo et duabus arboribus, uulgo Feleuun *dictis, subtus uillam* Abbatorf *dictam, usque in fluuium* Danubii, *et inde rursum in latitudine, usque in occidentalem plagam, ad terminum ministerii* Sigimares, Weride, *in longitudine uerò, de Danubio usque ad* Wagreim *ad aquilonem terminantur, per hanc nostri praecepti paginam concedimus atque largimur, cum omnibus appendiciis ad eosdem pertinentibus, areis, aedificiis, terris cultis et incultis, pratis, pascuis, aquarumue decursibus, molendinis, piscationibus, uenationibus, syluis extirpatis, uel adhuc exstirpandis, seu cum omnibus, quae dici aut nominari possunt, utensilibus, et de nostro iure ac dominio in eius ius ac dominium omnino transfundimus. Ea quippe ratione, ut praedictus abbas suique successores, exinde liberam habeant potestatem tenendi, commutandi, uel quidquid eis in usum praedictorum fratrum agere libuerit. Et ut haec nostrae donationis auctoritas, omnium hominum contradictione remota, stabilis et firma constet, hanc chartam, ex nostra iussione conscriptam ac signatam, propria manu subtus firmauimus. Data* VII. Calend. Iulii indict. IX. *anno dominicae incarnationis M. XI. anno uero domini* Heinrici *secundi regnantis X. Actum Regenspurg.*

SVPER ABSTORE.

In nomine sanctae et indiuiduae Trinitatis.

VIII. HEinricus diuina clementia fauente Romanorum imperator augustus. *Si quid ecclesias* DEI *uel in eisdem seruientes de nostris ditare studuerimus, procul dubio immarcessibile praemium in futuro capessere credimus. Qua de re cunctis fidelibus nostris praesentibus scilicet et futuris notum esse uolumus, qualiter nos aeternae uitae desiderio inflammati, tam pro remedio animae nostrae, quam parentum nostrorum, nec non et interuentu dilectae* contectalis *nostrae* Chunigundae, *et pro dilecti* Altahensis *abbatis* Godehardi *gratissimo obsequio, eidem ecclesiae, cui ipse praeesse uidetur, in usum monachorum inibi* DEO *famulantium, in marcha et comitatu* Adalberti *marchionis, decem regales mansos inter hos terminos sitos, ab occidentali uidelicet plaga super uillam, quae* Abstorf *nuncupatur, de medio Danubii alueo usque in riuulum, qui uocatur* Smidaha, *latitudine ad orientalem plagam, longitudine uero contra* Wagreine *uergente in locis probabilibus usuique semper aptis. Insuper etiam paruulam insulam in Danubio, contra eandem uillam iacentem, per hanc nostri praecepti paginam concedimus atque largimur, cum omnibus appendiciis ad eosdem pertinentibus, areis, aedificiis, terris cultis et incultis, pratis, pascuis, et compascuis, uiis et inuiis, aquis, aquarumue decursibus, molendinis, piscationibus, uenationibus, syluis extirpatis uel adhuc extirpandis, seu cum omnibus, quae dici uel nominari possunt, utensilibus, et de nostro imperiali iure in eius ius ac dominium omnino transfundimus. Ea quippe ratione, ut praedictus abbas suique successores, exinde liberam habeant potestatem, tenendi, commutandi, uel quicquid eis in usum praedictorum fratrum agere libuerit. Et ut haec nostrae donationis auctoritas omnium hominum contradictione remota stabilis et firma constet, hanc chartam ex nostra iussione conscriptam ac signatam manu propria subtus firmauimus. Data* VII. Idus Aprilis indict. II. *anno dominicae incarnationis M. XIX. anno uero domini* Henrici *secundi regnantis XVII. imperii anno VI. Actum Merseburg feliciter. Amen.*

PRIVILEGIVM IMPERATORIS HENRICI PRO DVOBVS MANSIS SITIS IVXTA LIVPNA: CONCESSVM, ANNO DOMINI M. IX.

In nomine sanctae et indiuiduae Trinitatis.

HEinricus Dei gratia Romanorum imperator augustus. *Si dignis nostrorum fidelium petitionibus assensum praebere decreuerimus, his scilicet, qui pro statu regni omniumque ecclesiarum* DEI, *et pro nostrae animae remedio atque nostrorum parentum, nostram adeuntes clementiam deprecantur, quatenus ecclesias monasteriorum* DEI *sublimare, exaltare atque ditare studeamus: non solum nos ab ipso retributionem accepturos speramus; sed etiam statum regni sublimari putamus. Proinde cunctorum sanctae* DEI *ecclesiae nostrorumque fidelium recognoscat industria; qualiter per interuentum ac petitionem* Chunigundae *nostrae dilectissimae coniugis et imperatricis atque* Godehardi, *nostri dilecti abbatis, monasterio* sancti Qui- IX.

Quirini, *quod situm est in loco, qui nominatur* Tegrinse; *duos regales mansos, sitos in loco, qui dicitur,* Liupana, *inter duos lapides* Vuastein, *et* Holinstein, *donamus et proprio iure concedimus, cum aedificiis, cultis et incultis, pratis, pascuis, syluis, uiis, inuiis, exitibus et reditibus, aquis, aquarumue cursibus, piscationibus, quaesitis et inquirendis, quatenus eiusdem praedicti monasterii abbas ad utilitatem ibidem* DEO *seruientium liberam habeat potestatem commutandi atque ordinandi, omni contradictione remota. Si quis igitur hanc nostri praecepti paginam uiolare, uel spernere praesumpserit, sciat se redditurum rationem omnipotenti* DEO *in die iudicii et nostri gratiam in praesenti seculo nunquam consecuturum. Et ut haec uerius credantur diligentiusque ab omnibus obseruentur, manu propria corrobantes, sigilli nostri impressione iussimus insigniri.*

Güntherius Cancellarius, ad uicem Erchanbaldi archiepiscopi et archicapellani recognoui.

Datum anno dominicae incarnationis M. XIX. indict. II. V. id. Ian. anno uero domini Henrici *regnantis XVII. imperii uero eius V. Actum* Chuosunge, *feliciter, amen.*

Exscripsimus hoc diploma ex ipso autographo membranaceo, quod sane uel primo aspectu nescio quem religiosum erga antiquitatem motum in animo excitat. Copiam eius fecerat admodum reuerendus dominus *Paulus,* abbas Tegernseensis uigilantissimus, nobili et consultissimo domino *Christophoro* Geuuoldo, consiliario Bauarico; hic mihi. Est autem *Chuosunge* locus, quem Ditmarus *Capungum* seu Kasungum, auctor uitae S. Kunegundis *Confugium* uocat. De quo uide notas in cap. IV. uitae S. Kunegundis.

APPENDIX GRETSERI,

in uitam

SANCTI HENRICI IMPERATORIS.

Exscripsimus hanc uitam HENRICI imperatoris ex codice monasterii *Rebdorffensis,* prope *Aichstadium.* Euulgauerat iam tom. 6. antiquorum lectionum clarissimus uir D. *Henricus Canisius* I. C. et in academia Ingolstadiensis S.S. canonum professor, aliam ex manuscripto exemplari coenobii *Windbergensis.* Sed haec nostra plenior est, cum bullas uariorum pontificum et imperatoris *Henrici* literas contineat: quibus codex *Windbergensis* carebat. Auctorem indagare non potui. In catalogo scriptorum ecclesiasticorum, ita scribit Sigebertus cap. 139. *Adelbodus ex clerico Lobiensi, episcopus Vltraiectensis, scripsit uitam secundi Henrici, imperatoris.* Idem testatur *Sigebertus* in chronico.

Cum autem scriptor, quem nunc publicamus, faciat mentionem *canonizationis* S. Henrici, fieri non potest, ut sit Adelbodus, quem Baronius *Adalberorem* uocat; nam diu ante tempora *canonizati* Henrici Adelbodum uixisse oportet, cum eius faciat mentionem *Sigebertus,* qui uiuere desiit anno 1112. uel 1113. ut in fine chronici eius annotatur; Henricus autem caelitum numero adscriptus fuerit anno 1152. ut planum fit ex bulla Eugenii III. apud Baronium: nisi quis dicat, haec et alia nonnulla de miraculis S. *Henrici* a posterioribus fuisse superaddita; ut saepe factum in sanctorum historiis.

Trithemius in chronico Hirsaugiensi scribit, Adelboldum (sic enim indigitat) fuisse Henrici imperatoris *cancellarium et consiliarium aliquanto tempore,* quem idem *Trithemius* in catalogo illustrium uirorum Germaniae et in catalogo scriptorum ecclesiasticorum, mortuum ait sub *Conrado* imperatore, anno 1027. 5. Kal. Decembr. anno episcopatus sui XVIII.

Ingressurus etiam auctor noster narrationem miraculorum, quae Deus per *S. Henricum* patrauit, profitetur se ea expositurum, *quae aut ueraci, aut indubitata maiorum relatione acceperit, aut quae,* ut ait, *ipsi modernis temporibus gesta probauimus et uidimus.* Quae *Adelbodo* non quadrant, cum *S. Henrico* triennium duntaxat superuixerit. Quocirca de miraculis *S. Henrici,* ut de re ueteri, et quae a maioribus disci debuerit, loqui non poterat. Accedit, quod scriptor iste scribit iis de rebus, quae diu post mortem Adelbodi acciderunt; ut de diplomate *Henrici III.* regis, de bullis LEONIS IX. et CLEMENTIS II. de quarto et sexto episcopo Bambergensi, ad quorum tempora *Adelbodus* non peruenit. Forte non aberrabit, qui *Nonnosium* monachum huius historiae, ut et eius, quae est de *S. Chunegunde,* aucto-

ctorem statuerit. Hunc enim uitam et res gestas *S. Henrici* literis mandasse, testatur in annalibus Bambergensibus Martinus Hoffmannus, et ex illa commemorat caussam, cur claudicauerit Henricus, quam ex apographo Bambergensi ad caput XXII. percensuimus.

Etymon nominis Germanicum est *Hain, Haim, est domi*; inquit Auentinus in nomenclatura annalibus Boicis praefixa. **Reich**, *diues, & regnum atque imperium: inde* **Hainreich, Haimreich, Heinreich**, *&c. Veteres Honoricum dixere*; in usu est Henricus. *Vngari Hemericum, & absque aspiratione* Aemericum *uocant. Fuit filius Stephani regis Vngarorum et Gisulae, sororis* D. Heinrici *imperatoris significatur hos nomine prudens et bonus paterfamilias et qui colit regnum et imperium.* Ita Auentinus.

Cognomenta habuit *Henricus* imperator *sancti* a sanctitate, *pii*, a pietate et *claudi*, *a laxato femore*, ut in Saxonia illustrata ait *Fabricius*. Et olim admodum frequens erat huiusmodi appellationes regibus et imperatoribus addere. Hinc Heinricus rex, Othonis magni pater, dictus est *auceps*, quod aucupio mire delectaretur: et *humilis*, quod coronam imperialem detrectasset. Otho II. imperator, *rufus*. Otho III. *puer*; quod *Puer* regnare coepisset. Heinricus III. *niger*, *Conradus*, pater eius, *Salicus*. Hinc etiam *Carolus caluus*; *Carolus crassus*, *Carolus simplex*. Ludouicus balbus, apud Graecos *Michael balbus*. Fuit autem *S. Henricus* tertius huius nominis dux Bauariae, filius Henrici secundi, Boiorum ducis.

Exscripsi autem, ut initio dicebam, hanc de *S. Henrico* historiam, ex codice manuscripto monasterii *Rebdorffensis*.

A Postea misit ad me admodum reuerendus, magnificus et clarissimus dominus doctor FRIDERICVS FORNERVS, uicarius Bambergensis, apographum quoddam ueteris exemplaris; ex quo interdum, quae in meo deerant, uel corrupta erant, suppleui et correxi: tametsi non inuitus fateor, plura superesse, quae correctione egeant, praecipue in diplomatis.

B Codex Rebdorffensis carebat distinctione capitum: quam ex apographo Bambergensi inseruimus, additis etiam *lemmatis* seu *summariis* singulorum capitum, idque maioris lucis gratia.

In apographo Bambergensi erat iste titulus: *Incipit liber primus de uita et* C *de gestis S. Henrici imperatoris et confessoris.* In apographo tamen nusquam apparet aut finis primi, aut exordium secundi libri, nisi forte id sumendum sit, a commemoratione miraculorum, quae Deus per sanctum imperatorem iam uita functum patrauit.

Est autem historia haec uel eo nomine D magni facienda, quod contineat aliquot pontificum et imperatorum literas ac constitutiones non ualde obuias; si non penitus raras, ut

Ioannis XIX.	I.
Clementis II.	I.
Leonis IX.	II.
Benedicti VIII.	II.
Henrici episcopi Herbip.	I.
Ioannis patriarchae Aquileiensis.	I.
Othonis II. imperatoris.	I.
S. Henrici imperatoris.	I.
Henrici, cognomenti *nigri*, imp.	I.

E Quae omnes, excepta illa *Othonis*, reperiuntur in codice manuscripto *Viennensi*, de quo infra dicemus.

VI.

VITA
S. KVNEGVNDIS,
IMPERATRICIS,

QVAE

CVM SANCTO SVO CONIVGE,

HENRICO IMPERATORE,

EPISCOPATVM BAMBERGENSEM,

CONDIDIT AC FVNDAVIT,

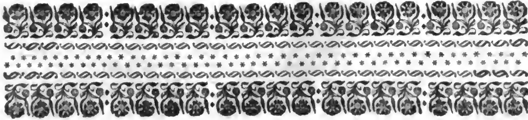
NVNC

EX ANTIQVIS MEMBRANIS AVCTIOR ET CORRECTIOR EDITA, ET NOTATIONIBVS ILLVSTRATA,

STVDIO

IACOBI GRETSERI,

SOCIETATIS IESV THEOLOGI.

AD

D. KVNEGVNDEM,

QVAE,

VIRGINITATIS PROBANDAE CAVSSA,

SOLVM CANDENTI FERRI STRATVM

INVIOLATA CALCAVIT.

BLandiri culpae rapidus cum nesciat ignis,
Ire per accensos uis quoque, diua, rogos.
Nudus in ardenti pes audet ludere flamma,
Scilicet est animi conscius ipse sui.
Quae subigit ferrum, castas nequit urere plantas
Pruna, nihil, flammis quod violetur, habent.
Innocuae merito domitas alludere flammas
Et prunas animum ponere, uirgo, doces.
Impuros etenim solita est punire, recusat
Laedere uirgineos flamma pudica pedes.
Attonitoque tuus iam nunc pes regnat in igne,
Cui dudum domitus saeuior ignis erat.
Quae poteras ipsos calcare cupidinis ignes,
Proterere et Paphias noxia tela faces,
Quaeque Dionaeas Veneris contemnere flammas,
Nunc quoque Vulcanum spernere debueras.

INDEX CAPITVM.

VI.

VITA S. KVNEGVNDIS, IMPERATRICIS.

CAPVT PRIMVM.

Genus et coniugium.

EX praeclaro parentum sanguine, et augustae nobilitatis gradu, duo immarcessibilis gloriae flores mundo enituerunt, sanctus uidelicet HEINRICVS cognomento PIVS, gloriosissimum Romani imperii decus, eiusque dignissima * contectalis, piae memoriae, CHVNEGVNDIS augusta et imperatrix. Eadem uero beata et Deo dilecta terreno imperatori * copulariter, non carnaliter coniuncta, coelesti regi suam uirginitatem consecrauit, quam usque in finem, casti * uirginis consensu, Deo teste, conseruauit. Quod postmodum diuinitas, ne lumen in tenebris lateret, ostendit: dum eam, ad confundendum uirginitatis hostem et obstruendum os mendacia contra uirginem Christi loquentium, super ignitos uomeres incedere et illaesam procedere dedit.

*Uxor. Aliqui legunt apud Ditmarum et alios hac uoce usos. Conlectalis, a lecto, ut Conthoralis, a thoro.

*Sur. corporaliter.

*Henrici imp. qui et ipse uirginitatem integram seruauit.

NOTATIONES IN VITAM S. KVNEGVNDIS.

QVis hanc uitam conscripserit, dicere non habeo, nisi fuerit Nonnosius monachus, cui Hoffmannus in annalibus Bambergensibus hunc foetum tribuere uidetur. Illud liquet, scriptorem hunc, diu post beatum sanctae uirginis obitum uixisse, utpote qui Innocentium III. sub finem citet. Exstat quoque tomo secundo Surii. Sed hanc non paucis locis ab illa diuersam ex codice manuscripto monasterii Rebdorffensis prope Aichstadium exhibemus; cuius ut et uitae S. Henrici imperatoris ex diuite bibliotheca copiam benigne nobis fecit admodum reuerendus pater *Leonardus Craus*, loci illius prior uigilantissimus. Postea ueteris cuiusdam codicis apographum misit ad nos, admodum reuerendus et clarissimus dominus doctor *Fridericus* Forneros, uicarius Bambergensis; ex quo exemplar codicis Rebdorffensis auximus ac suppleuimus non uno loco.

Quod ad nomen ipsum attinet, uarie scribitur; *Cunegundis*, *Chunigundis*, *Chunegunda*, *Chunigund*, *Chunicund*, *Chynegund*; & significat *regis fauorem*; nam *Kunic*, *Chunic*, *Küning*, hodieque nonnullis per contractionem, *Kung*, *Chynig*, *Chyne* rex est; & gund; gunst, hoc est, *fauor*. Ad eandem formam cusa sunt, *Chynihild*, *Chunilda* & *Chunigilda*, *regis amor*. Idem, *Chunidrud*, *regis fiducia*. *Chunipret*, *regis fama*, uel *pompa*. Nam drau, trou, *fides* est, drauen, drouen, *fidere*, *fidem habere*. Hinc *Gertruda*; *Ariedruda*. *Himeltraud*, *Himeldrud* quae *caelo fidit*. Porro Chunigildam, uxorem Henrici III. regis et imperatoris II. qui fuit filius Conradi Salici imperatoris (quam Wippo nominat *Chunelhildem*) nonnulli auctores, nominatim Trithemius in chronico Hirsaugiensi, confundere uidentur cum nostra *Chunegunda*, S. Henrici coniuge; quae et Eliphdruda uocabatur, teste Hermanno in chronico. Fuit autem Chunegundis filia Siffridi

A palatini Rheni, ut Fabricius in originibus Saxonicis, Cuspinianus, et alii tradunt; licet aliis refragantibus.

Sectiones in capita in utroque exemplari deerant; quas nos maioris claritatis adhibendas censuimus. Sunt enim uelut certa uisrum spatia, quae iam olim, teste S. Hieronymo in cap. ult. Ioelis prophetae, *uniuersa Germania rastas* uocabat a *quiete* procul dubio, quae hodieque Germanis est Rast, ut et *quiescere* rasten, a Graeco ῥᾳστώνη.

B GEneralis titulus Codicis Rebdorffiani est iste; *Incipit vita S. Kunegundis reginae,*

Ex praeclaro parentum sanguine.

In editione Bruxellensi 1484. *et MSS. Blaburensi et D. Baunachi incipit:* Ex nobilissimo parentum, magnorum uidelicet augustorum, sanguine duo &c. *In* 2. *parte Legendae Coloniae* 1483. *et Louanii* 1485. *editae incipit* Ex nobilissimo parentum augustorum magnorum quoque sanguine duo etc. Papebroch.

sanctus uidelicet Henricus) Vtraque editio et utrumque MSS. secundus uidelicet Henricus o-

C missis uerbis, cognomento pius. Papebr.

contectalis) *Eadem utraque* collectalis, *alibi* collectalis, ab eodem lecto, *quo quia usi non sunt, ab eodem tecto contectalis melius dicitur et habetur in MSS. Blabur. et D. Baunach.* Papebr.

Chunegundis augusta) Eadem *utraque cum dictis* MSS. Kunigundis imperatrix: *additur in Bruxellensi:* comitis quondam Palatini filia.

casti uirginis) *Papebroch.* coniugis.

CAPVT SECVNDVM.

D *S. KVNEGVNDIS probat suam innocentiam ignitis uomeribus.*

QValiter autem id factum sit, ad communem aedificationem praetereundum non est, ut et castimoniae erudiamur exemplis, et diuinorum secretorum admiratione moueamur, intelligentes, quemadmodum diligentibus

E Deum omnia cooperantur in bonum. Tantis namque ac talibus bonis tentatio deesse non potuit. Inuidus enim omnium bonorum diabolus, ubi thorum immaculatum sauciare non potuit, zelotypiae liuore foedare cogitauit et eius saltem famam laedere, cui uulnus corruptionis infligere non ualuit.

Facta est igitur, auctore diabolo,

F suspecta criminis, quae non nouerat maculam corruptionis. Sed, quia crudelis est, qui famam suam negligit, expurgationis gratia, ad uomeres candentes illud sibi iudicium elegit, quod propter duritiam hominum institutum esse cognoscitur. Cumque dilecta Deo ad illud iudicium uelut ouis ad occisionem duceretur, ingemuit et ait: *domine, Deus, creator coeli et terrae, qui probas renes et corda, iudica iudicium meum*

De hac probatione lege Delrium lib. 4. Disquis. Mag. cap. 4. q. 4. sect. 1.

et eripe me. Te enim testem et iudicem hodie inuoco, quia nec hunc praesentem HEINRICVM, nec aliquem uirum, carnali commistione unquam cognoui. Hoc dicto, stupentibus et flentibus uniuersis, qui aderant, uomeres candentes* nudo uestigio calcauit et, sine adustionis molestia, secura pertransiit. Ita Deus omnipotens uinculum castae dilectionis seruauit, innocentiam comprobauit, custodiam humilitatis adhibuit. In fascibus itaque constituta, continentiae suae gloriam sub terreni chlamide imperii satagebat abscondi, ut tanto propensius, quando efficacius poterat, promoueret, quae Deo inspirante, nec non adiuuante, ad ipsius laudem cogitabat perficere.

* *Aliquando uomerem candentem, uel quoduis aliud ferrum ignitum manibus ferebant, uel prunas in sinum coniiciebant; uel pyram intrabant; de quibus omnibus Delrius loc. cit S. Kuneg. ferrum ignitum portasse, scribit Crancius lib 4. Saxon. cap. 32.*

DEest hoc caput in apographo Bambergensi & editione Suriana, usque ad illa uerba: *In fascibus itaque constituta, etc.* De hac probatione per uomeres candentes ita *Mutius* lib. 14 Chronic. Germaniae. *Henricus uxorem suam non attigerat: ipsa uicissim castitatem seruare cupiens, consenserat sponso: ita ambo degebant uitam caelibem. Satan, qui nunquam quieuit, neque quiescet ante consummationem, suspectam imperatori reddidit reginam Kunegundem, nomine adulterii, etc. Henricus incusat eam, cur simulet castitatem coram hominibus, grauius iudicium eam manere; dominum, qui corda et oculos fecit, omnia uidere, etiamsi fallat homines. Castissima uirgo pudico et modesto uultu constanter negat et, se gaudere, inquit, quod dominum testem habeat, cuius testimonio ipsa contenta sit, etc. Vt autem Henrico hic scrupulus, quem satan illi iniecerat, eximeretur, conuenit inter eos, ut regina ambularet super ferrum candens. Quae postquam inuocauit nomen domini, ut propter gloriam suam probaret innocentiam ancillae suae; laeta, sed modestissima fronte, nudis pedibus ferrum, igne iam iam extractum et adhuc rubens, calcat toties, quoties uoluerunt, qui aderant testes miraculi, quod Deus cum uirgine sua ancilla operatus est. Qui scribunt, ex impulsu satanae hoc excogitatum ab Henrico, ut cogeret uxorem suam, quam nunquam cognouerat, nec cum illa consuetudinem se habiturum decreuerat, non sequitur, quod illi inferunt, paene dixerim calumniatores, esse satis indicii, Henricum tyrannum potius fuisse, quam sanctum regem. Cur non cogitant quibus quantisque tentationibus sancti Dei a satana sint tentati, et non raro inducti nonnihil?*

Vnde S. Henrico haec de castissima coniuge suspicio suborta fuerit, tradit auctor *compilationis chronologicae: Auctore diabolo, qui inuidebat eius uirginitati, de crimine adulterii uehementer infamata fuit. Callidus namque diabolus transfiguratus est in formam militis speciosi, tribus diebus continuus mane uidebatur pluribus exire de thalamo S. Kunegundis.* Martinus Hoffmannus in annalibus Bambergensibus: *Ad stabiliendam huius miraculi fidem, eo in loco sacellum aedificatum, et duorum uomerum reliquiae, D. Henrici sarcophago inclusae ab episcopo et clero Babebergensi, ea, qua decuit, reuerentia in ecclesia cathedrali hactenus seruatae sunt.*

Vide autem et detestare extremam centuriatorum impudentiam et impietatem, qui in indice centuriae XI. nominant S. Kunegundem *ueneficam seu magam*: quia cap. 6. eiusdem centuriae column. 340. inter exempla magiae numerauerant etiam istud: *Chunegundis imperatrix, nescio quibus artibus, daemonem stupendae molis marmoreos lapides, ad Bambergensis templi exstructionem comportare coegit. Peluim quoque nummis plenam in medium posuit, unde nemo operariorum, praeter iustam laborum mercedem, quidquam auferre potuit.* Citantque chronicon Saxonicum. At si haec sunt magiae seu ueneficii signa, oportet, ut multos, quorum non est minor quam imperatricis huius sanctitas, in ueneficorum classem coniiciant; qui similia, uel certe non minus mirabilia patrarunt. An putant centuriarum fabri, fieri non posse, ut daemon, etiam inuitus ac renutans, cogatur a Deo propter sanctorum merita, operam suam locare ad ea efficienda, quae ipse maxime infecta cuperet? Nam si quid agat, impulsu ueneficorum, id ex pacto, et sponte agit. Nec illud alterum uires diuinas excedit; quarum ui et efficacitate sancti talia patrabant. Licet enim magicis quoque artibus effici possit; hic tamen omne maleficium procul abfuisse, colligitur cum ex aliis adiunctis, cum ex persona Kunegundis; quam ueneficam non fuisse, testantur cum edita per ipsam miracula, tum perpetuae uirginitatis studium, illustri testimonio publice comprobatum, ut referunt eodem cap. 6. ipsimet centuriatores. Vbi autem et quando auditum, sagas uel ueneficas castitatem colere? Quas uel potissimum libidinis ardor et uoluptatum cupiditas, in cacodaemonis contubernium pertrahit? Praedictum miraculum cum Hoffmannus in annalibus Bambergensibus recensuisset, haec subiungit: *quod indicat huius miraculi pictura adhuc hodie in muro eiusdem ecclesiae* (S. Stephani) *posita. Ipsum uero lanceam crystallinam ab illo tempore, usque ad seruile illud Germaniae bellum, in monte monachorum pro reliquiis asseruatam, seditiosam rusticorum licentiam defregisse perhibent.*

Quae hic proferuntur absunt ab citatis MSS. et editis; sed referuntur in Bruxellensi, in praeposita uita S. Henrici, et inde huc translata, primis solum uerbis mutatis, quae ibi sunt: Quo uero iudicio comprobatum sit, eos in omni puritate castitatis se conseruasse ad communem aedificationem etc. Papebr.

CAPVT TERTIVM.

Templa studio S. Kunegundis condita.

DEnique post nouellam foecundissimae plantationis suae ecclesiam *Babenberc*, quam cum illo studiosissimo suo cooperatore, HEINRICO, in loco Babenbergensi, uenustissime, sicut hactenus cernitur, fabricauit, sub patrocinio principis apostolorum PETRI atque S. GEORGII martyris, monasterium sub regula sancti *Benedicti*, ad aquilonarem plagam, in honore *S. Michaëlis* archangeli, extruxit, non minori studio praediorum ac diuersorum donariis ornamentorum. Tertiam demum uersus meridiem, sub ordine canonicorum, sub titulo *S. Stephani* protomartyris, paruo quidem schemate, sed maiori opera, de suo patrimonio ecclesiam fundauit. Ad quam dedicandam BENEDICTVM papam, quem praefatus DEO dignus HENRICVS imperator, ad confirmandum Babenbergensem pontificatum, aduocauerat, uenire rogauit. Ipsa autem illud psalmographi secum decantans: *domine, dilexi decorem*

Haec omnia clara sunt ex uita S. Henrici quae prius legi debet, ut hoc probè intelligatur, praecipuè cap. 6 et 7.

Vide uitam S. Henrici cap. 23. et 24.

Psal. 25.

rem domus tuae; diuersa eidem ecclesiae iuxta imperialem munificentiam, munera contulit, in diuersis ecclesiae ornamentis. Quae omnia ipse dominus apostolicus, ut semper memoria ipsius fundatricis illic floreat, ne quando per fraudem, aut uiolentiam, uel furto inde subtrahantur, dura banni sui innodatione, septuaginta quoque duorum episcoporum, qui ibi aderant, autoritate, ipso die confirmauit.

ECclesiam Babenberg) *de episcopatu et ecclesia Bambergensi et 2. monasteriis agitur in uita S. Henrici cap.* 6. Papebr.

Benedictum papam) *Hic est Benedictus IV. de cuius aduentu in Germaniam, priuilegiis concessis ecclesiae Bambergensi, et litteris ad Eberhardum primum episcopum, agitur in uita S. Henrici cap. 23. seqq.* Papebr.

CAPVT QVARTVM.

Confugiense monasterium a Kunegunde exstructum.

ITem monasterium in honore saluatoris et eius uictoriosissimae crucis, in loco, qui *Confugia* dicitur, magnifice construxit et ancillarum DEI, ibidem DEO, secundum regulam *S. Benedicti*, seruientium, congregationem decentissime ordinauit. Porro cooperante ei in omnibus imperiali maiestate, idem monasterium omni ornatu decorauit. Ante principale altare * *iconam* ex auro et lapide preciosissimo statuit; calices aureos et argenteos, catinos, urceos, pallas, casulas, uela, cortinas, cappas auro et gemmis preciosis intextas, et caetera utensilia, siue uasa ministerii tanto studio, et tam sumptuosis impensis eidem ecclesiae contulit, ut, quicunque ea intuentur, regiam munificentiam et miram utriusque, imperatoris uidelicet, ac imperatricis, in DEVM deuotionem magnopere mirari non cessent.

* *imaginem.*

Dona Confugiensi monasterio oblata.

IN loco, qui Confugia *dicitur*) De hoc monasterio Martinus Hoffmannus lib 1. annalium Babebergensium, qui necdum typis excusi sunt.

Eodem anno, *hoc est indict.* 1. *anno regni* S. *Henrici imperatoris XVIII. imperii IV. qui fuit Christi* 1018, Cunigundis Aug... millibus passuum a Cassellis Hassicis coenobium uirginum, in honorem domini et saluatoris Christi, et sanctae eius crucis, ex uoto, propria pecunia constituit. Locum circa soli ubertate foecundum, aquis irriguum, et copia piscium affluentem, Ditmarus Capungum, incolae Kafungum, affinitate inter litteras C, K et F nota, nominare solent. Et hoc Nonnosio monacho occasionem dedisse et audaciam efferendi addidisse puto, quod ex ignorantia loci et etymologiae, coenobium a fundatrice primo Capungum dictum, Confugium appellauit.

Wilhelm Dietrich Hessischer Chronick/ parte 2. p. 115.

Heinrich Churfürst und Pfaltzgraff bey Rheyn, zu Francken/ Hessen/ rc. Hertzog.

Dieser hat Heinrich den andern dieses Namens/ H. zu Beyern/ zum Käyser erwählen helffen/ und ihme seine Schwester Kunigunden vermählet, durch deren Vorbitt ist etwa das Closter Kauffungen mit etlichen kostbaren Kleinodien vom Käyser begabt und erneuert worden. Dahero etliche meynen wollen, solch Closter habe hocherwehlter Käyser erstlich erbauet: welches doch anfänglich von Ludovico Pio fundirt und gestifftet worden.

Ditmarus episcopus Merseburgensis lib. 7. ter meminit *Kapungi*. In tabulis Geographicis *Kauffungen*, prope Cassel in Hassia ponitur. Compilatio chronologica uocat hoc monasterium *Angiam*.

Iconam) *Icona pro icone usurpatur a Cassiodoro lib. 7. cap. 21. et aliis. In antiquis lectionibus* iconia legitur. Papebr.

CAPVT QVINTVM.

Munificentia S. Henrici, et S. Kunegundis in uarias ecclesias.

PRaeter has principales suae fundationis et primarias ecclesias; quae conuentualis ecclesia, quae monasteria illorum donatiuo non gloriantur, aut in praediis dilatata, aut decorata ornamentis? Alias enim antiquitate collapsas reaedificauerunt; quasdam etiam destructas et ad nihilum redactas, in pristinum, uel in meliorem statum restaurauerunt et, sicuti prudentes uirgines, oleum suae misericordiae in diuersos effuderunt, ut merito dicere possint, *Christo bonus odor sumus in omni loco*. 2. Corinth. 2.

O coniugium non uoluptate, sed bona uoluntate copulatum! O sanctum matrimonium, ubi una fides inuiolatae castitatis, ubi unus spiritus misericordiae ac ueritatis; ubi idem uelle in uirtutibus, idemque nolle in uitiis: ubi nec primus, nec alter discerni potuit, dum alter, quod primus, uoluit; ubi par animus, in multifariis operum effectibus, pares in duobus ostendit affectus. Quales has nuptias dixerim, nescio. Vnum scio; quia nescit nostra modo regio tales, dum illi propter regnum coelorum se *castrantes*, nec prolem terrenae foecunditatis exspectantes, caelibem a DEO generationem receperunt: a quorum ore laus Dei nunquam deficiet. *Haec est generatio quaerentium dominum, quaerentium faciem Dei Iacob*; qui uiuentes in Christo, membra sua mortificantes propter Christum, super terram morientes; modo regnantes cum Christo, bona domini sui uident in regione uiuentium. Matth. 19.

PRaeter has principales) Quam munificus fuerit sanctus Henricus cum sua coniuge in uarias ecclesias, abunde iam ex uita S. Henrici intelleximus; ut et annexis eiusdem diplomatis.

CAP.

A

CAPVT SEXTVM.

Cur auctor hanc scriptionem susceperit.

QVoniam de uita et uirtutibus pii et sancti HEINRICI christianissimi imperatoris et miserationibus uariis, quas fecit in domo domini, de signis quoque et miraculis, quae post transitum ipsius per eum fecit Deus, satis ac digne scripta, sancta recepit ecclesia: nunc animum pungit, ac in mentem uenit, uitam memorandae uirginis nostrae CHVNEGVNDIS breuiter explicare et memoriae scripto commendare; ut ad exemplum eius se intuentes, quaecunque uirgines, quaecunque uere uiduae, perfectae uitae normam arbitrentur conuersationem illius. Indignum enim nobis, sed magis operae pretium duximus, ut illi officium non subtrahamus oris, cuius prouidentia quotidie alimenta percipimus corporis.

QVoniam) Videtur initio hinc incepisse uita S. Cunegundis, cui deinceps capita praecedentia annexa et fere ex uita S. Henrici. Papebr.

Cuius prouidentia quotidie alimenta) Ex hoc loco apparet, scriptorem huius uitae fuisse monachum uel sacerdotem in aliquo monasterio uel templo a S. Henrico et S. Kunegunde exstructo et prouentibus annuis instructo.

CAPVT SEPTIMVM.

S. Kunegundis, mortuo marito, pietatis exercitationibus sedulo insistit.

HEINRICO itaque suo, suae castitatis patientissimo semper custode, ubi eam suis uirginem, uti traduxerat in Christo, in ultimo spiritu constitutus resignauit, ad caelestia, quae iugiter suspirabat, gaudia translato, illa se ad dominum, ut semper, totam contulit: illum suae castitati, necessitati, saluti adesse, illum suis ecclesiis; illum filiis, quos ei in Christo aggregauerat, praesentem assore, aduocare uigiliis, orationibus instare, die practicam cum Martha, noctu contemplatiuam cum Maria uitam agere non cessabat. Quanta uero eleemosynarum largitate, quanta orationis instantia pro beati coniugis defuncti anima desudauerit, in subscripta pagina, quam ipsa per se, nam literarum, sicut et aliarum artium, distinguere auro, gemmisque sacras uestes, fuit peritissima, composuit et conscripsit, quicunque scire uoluerit, cognoscere poterit.

CAPVT OCTAVVM.

Epistola S. Kunegundis ad Confugiensem congregationem.

CHVNEGVNDIS *diuina dispensatione solo nomine imperatrix, specialiter dilectae congregationi in* Confugia, *quidquid iustae conuenit dilectioni.* B *Propriae aduersitatis sarcinam, ueluti aestimo, facilius tolerarem, si uestras res saluas, incolumesque existere uiderem. Quamuis enim mens procellosis curarum fluctibus undique quatiatur, uestrae tamen recordationis ancora a cordis profunditate non euellitur. Et licet longe remotae ab oculis sitis, ab animo tamen nusquam receditis.* (Rom. 8.) C *Quis nos separabit a charitate Christi? casus doloris? an longinquitas remotionis? Quin etiam si amissae facultatis usus concederetur, uoluntas haec operis exhibitione comprobaretur. Ipsum tamen modicum, quod adhuc, Deo uolente, reliquum tenemus, uestrae commonitioni alienum esse noluimus,* D *ut participatione paruitatis reueletur magnitudo deuotionis. Mater namque, si parum habuerit, parum filiis tribuit. Ecce haec modici sumptus munuscula ad refectionem uobis mittuntur carnis, ut animam * senioris, patris uestri, continua orationis alimonia reficiatis: quoniam tot iustorum preces unanimiter con-* E *tinuatae, apud Deum multum possunt proficere, Iacobo attestante.* Multum ualet deprecatio iusti assidua. (Iac. 5.)

(* Intelligit Henricum imperator. defunctum. Senior hic est dominus, ut et passim apud Ditmarum. Hinc ortum est illud Italorum Signor, et Signoria)

Ille etiam atque etiam iustus dominus, qui iustitias dilexit, aequitatem supplicationis, exaudire non respuit: sed uobis indefessis intercessoribus, supradicti chori memoriam facientibus, salutis dabit (Psal. 10.) (Matth. 10.) F *praemium, quod ipse promittit, dicens;* qui perseuerauerit usque in finem, hic saluus erit. *Atque bonum opus in conspectu etiam Dei placitum esse cernitis, si non solum pro illis, qui in hac uita positi, multa uobis bona; sed pro illis etiam, qui nulla fecerunt, oraueritis. Obsecro ergo, ut eum a cordibus uestris nunquam abiiciatis, qui uos tanquam propri-* G *as amauit, atque hunc locum uestra seruitute florere uoluit.*

Estote quoque meae necessitatis memores, semper in hilaritate cordis misericordes, secundum illud apostoli: Dilectio sine simulatione. (Rom. 12.) *Nec non uestrae mentes in quandam mutuae charitatis soliditatem magis ac magis concrescant, quatenus in die tribulationis clamorem ue-strum*

strum ipsius aures exaudiant, qui dicit: ubi duo, uel tres congregati fuerint in nomine meo, in medio eorum sum. *Quod uos omni modo promereri hortor, eodem praestante, qui cum patre et spiritu sancto uiuit et regnat per omnia saecula saeculorum, amen.*

Matth. 18.

HAec epistola S. Kunegundis aberat a codice Rebdorffensi. Restituta est ex apographo Bambergensi, et ex editione Suriana.

CAPVT NONVM.

S. Kunegundis mundo se abdicans, religiosum habitum induit.

DEnique CHVNRADO * sibi succedente in regno, ipsa curis saecularibus, sicut iam diu desiderauerat, exonerata, in ipso anniuersario die transitus S. HEINRICI, archiepiscopos cum episcopis ad dedicationem *Confugiensis* ecclesiae conuocat; ubi uelata est; ubi inter missarum solennia, imperiali decentissime omni cultu ornata, ante principale altare, uirgo Deo deuota processit, ibique thesaurum incomparabilem, ligni dominici, crucem paruam quidem in materia, sed maximam in uirtute, Deo obtulit. At ubi lectio euangelii, in qua supra arborem crucis ascendens suspicientem se Iesum suscipere et ab eo benedictionem pusillus meruit accipere, lecta fuit, regalem purpuram exuens, tunicam fusciorem, quam ipsa sibi manibus suis operata fuerat, uestem religionis, data sacerdotali benedictione, induit; Et multis pro se quidem flentibus, pro illa autem gaudentibus, quae iam saeculum damnasset in uestibus, capillis, qui hucusque in eodem monasterio pro ipsius seruantur honore, praecisis, imposito sibi ab episcopis uelo, annulo fidei subarrhata, gratulabunda succinuit; *Posuit signum in faciem meam et annulo suo subarrhauit me dominus meus Iesus Christus.*

* Salico.

Mundo se abdicat.

Offert particulam de ligno S. Crucis.

CHunrado) Conradus Salicus eodem anno 1024. *factus est rex Germaniae, imperator a.* 1026. Papebr.

Vbi uelata est) Haec uerba non comparent in apographo Bambergensi et editione Surii. Et satius est abesse.

At ubi lectio Euangelii) Compilatio Chronologica. *Haec sancta Kunigundis Augiam fundauit, et possessionibus ipsam dotauit. Ibidem ipsa uirgo, dum legeretur de Zachaeo, scilicet:* et praecurrens ascendit in arborem sycomorum: *depositis imperialibus indumentis, induit, nobilibus uidentibus multis, uestes religionis.*

CAPVT DECIMVM.

Qualem uitam in monasterio duxerit S. Kunegundis.

ITa Christo sponso ipsa sponsa consecrata, dum filiarum suarum se sanctissimo contubernio applicuisset, non A ut mater filiabus se praeferebat, sed in omnibus seruitiis seruilem se personam ostendebat: ita tamen, ut, cum omnia faceret, ostentationem fugeret singulorum, ne in praesenti saeculo reciperet mercedem suam. Operabatur manibus suis. Nulli enim in distinguendis auro gemmisque uestibus plurimum, aut in stolis, aut in cingulis, aestimabatur B inferior: sciens scriptum esse: *qui non operatur, non manducet.* Sponso aut orans loquebatur aut psallens. Ad ecclesiae limina * paene tardioribus omnibus approperabat. Nihil seueritate illius iucundius: nihil iucunditate seuerius. Tristis in ritu: in tristitia suauis. Breue uitae spacium aeterna memoria compensabat. Idem illi C locus orationis et quietis fuit: idem semper habitus: incultum corpus: dum sciret reiiciendas delicias corporis, quod paulo post uermibus exarandum sit: semper eam legere, aut legentem audire uideres. Multa illi circa contubernales deuotio: frequens decubantium uisitatio: solicita pauperum consolatio. Praeterea, plura eam D miracula fecisse credimus: sed quod *gratiam hominum, et oleum adulationis semper fugeret, esse suppressa: quod tamen incuriae scriptorum, seu reuolutioni temporum, non defectui deputandum est uirtutum. Pauca tamen, quae in scriptis reperimus, aut ueridica sanctimonialium, ubi illa Christo militabat, relatione cognouimus, E hic inserere dignum duximus.

2. Thess. 3.

* Surius et apogr. Bamb. Paene inuisa properabat.

* gloriam humanam.

PAene tardioribus) Surius et apogr. Bamberg. paene inuisa properabat.

CAPVT XI.

S. Kunegundis signo crucis incendium exstinguit.

CVm post orationis frequentiam, inter lectionis lassitudinem, ancilla F Christi in lecto, non plumis exstructo, sed cilicio strato, membra sopore grauata remisisset, puella sacrata, quae de more illi assidebat, sacros codices legens, cum fere ad medium noctis lectionem extenderet, caligantes oculos clausit, lumenque e manibus illius prolapsum paleas corripiens, sui fragore circumiacentes sorores excitauit. Cla- G more ex concursu facto, uirgo Christi de somno excussa, dum colluctantes inter se, et concrepantes flammas circa se aspexit: ad orationis arma se conuertit, et signo crucis adustionem illam absque omni suarum laesione uestium auertit. Tua sunt haec, Christe, opera: qui olim Babylonium regem in suo furore confudisti, et Chaldaicos ignes, ut pueri tui liberarentur illaesi, tua uirtute exstinxisti.

CAPVT XII.

Exemplum seueritatis in dissolutae uitae abbatissam.

ALiud miraculum tam stupendum, quam mirandum, huic placuit inscribere, in quo animi illius constantiam, et rigoris seueritatem discere poteris. Habuit secum sororis suae filiam,* *Vtam* nomine. Hanc a primis annis educatam, omni disciplina, saecularium quoque literarum scientia instruxerat. Haec materteram non minus religionis, quam dilectionis amore secuta, et consecrata fuit. Quam in omnibus plene instructam, ubi eius in orationibus uigilantiam, in ieiuniis perseuerantiam et ad omnia patientiam perspexit, omnium assensu et rogatu, primam in ipso coenobio eam abbatissam praefecit. Tum uero mater filiam suscipiens, iuxta commonitionem sanctam dudum habitam, praecedentium illi patrum repetens alloquia, monet *ob salutis affectum utilia ac Deo placita saepe dicere, frequenter audire, solitas religiosi itineris uias non deserere, magis magisque errorum deuia et diabolica calcare figmenta, nullam luci ac tenebris, ueritati atque mendacio, turpitudini atque honestati, apud Dei seruos doces esse communionem; solicite cauendum, ne uana sectando, desineret esse templum Dei, et habitatio daemonum fieret et daemonis monumentum; lumina sua in Dei figere aspectum; primam, quae doceret, facere, ut fructum doctrinae suae ipsa in caelis, Deo adiuuante, possit inuenire.*

* Hoffmannus Iuditham uocat.

Haec et huiusmodi iterum et iterum materno studio ei inculcans, quasi in omnibus iam perfectam, et ipsa magistram uenerari coepit. Illa, ubi immatura libertate potita est, paulatim a rigore suo, deficere, molliorem cultum, lautiorem cibum, quae uitiorum alimenta sunt, desiderare; ultima in choro, prima in conuiuio, puellarum fabulis interesse, ac in omnibus laxius se agere coepit. Pro huiusmodi leuitatibus, dum eam frequenter sancta Dei inter se priuatim, publice coram omnibus, secundum apostoli praecepta, saepius argueret, obsecraret, increparet, nec illa, materterae uelut patrocinio aut familiaritate uane confisa, ullo modo emendaretur: quadam die, dum ipsa cum conuentu crucem, nam dies dominicus erat, sequitur, abbatissa defuit. Quam illa inquirens, et epulantem cum coaeuis in conclaui reperiens, zelo pietatis armata, cum uerbo correptionis dextera maxillam eius percussit; quae, quasi sigillum quoddam, formam digitorum eius accepit; qua omni tempore uitae suae non caruit. De quo nimirum facto constat, quia non tantum pro se, sed et pro aliorum emendatione, hoc pertulit, ut ad melioris uitae statum a uitiis suis retorqueret.

Crucem sequi, est processionem comitari; hanc enim antecedit crux.

VTam) *Coloniensis et Louaniensis antiqua* Juttam: *et MS. Bamarb*: Vitam: Bruxellensis editio etiam in lectionibus Vycham. *MS. Rebdorff.* Vcham

CAPVT XIII.

Miraculum in chirotheca S. Kunegundis.

FOrte et istud detractoribus fabulosum, et infidelibus incredibile putabitur: quod sanctitatem illius, quam, humilitatis gratia, ipsa latere uoluit, muta elementa loquuntur. Denique cum post lectionem euangelii suo solenni more * sacrificatura accederet ad altare, dexterae manus suae chirothecam detrahens, cum nullus, qui reciperet, adesset, a se reiecit; quam radius solis, per fenestrae rimulas intrans, suscepit et tamdiu, quasi famulando, sustinuit, donec illa post * sacrificium rediens, eam reciperet. Tale etiam quid in beati uiri ueste GOARIS aliquando diuina uirtute ostensum fuisse legitur: qui dum a sede Rustici Treuirensis pontificis despicitur, a summa maiestate, per maioris luminaris honoratur famulatum. Omnium itaque capax erat meritorum, qui iudicem cunctarum meruit habere uirtutum.

* oblationem factura.

* oblationem.

Goaris) *Colitur S. Goar 6. Julii, a cuius nomine oppidum in dioecesi Treuirensi ad ripam sinistram Rheni visitur. Miraculum hoc legitur in Vitr cap. 9. ap. Surium Papebr.*

Rustici Treuirensis) Rusticus, eius nomine episcopus. colitur ad 15 Octob. Late de eo agit Browerus lib. lib. b. Annalium Treuirensium.

CAPVT XIV.

Mors. S. Kunegundis.

QVindecim in sancto proposito superuixit annos, tam humilitatis gratia, quam religionis reuerentia, omnibus admiranda. Tandem, pro nimia ciborum abstinentia, orationis et uigiliarum incredibili perseuerantia, coepit corpore languescere et, ingrauescente morbo, paulatim deficere. Sed dum membra dolore contraherentur exterius, spiritu tamen, nam laus Dei semper in ore eius fuit, confortabatur interius. Vocabat sanctos angelos, quorum hic uita, illic iam consortio fruitur: apostolos et confessores, quorum fidem et confessionem semper tenuit, interpellabat. Virginum Christi in suo exitu inuitabat cho-

chorum, quarum aemulatione in carne, dum praeter carnem uiueret, immaculatum Christo conseruauerat torum: omnium Deo famulantium sibi adesse, sibi occurrere orabat auxilium.

Rom. IIX. Vere quod est scriptum; *timentibus Deum omnia cooperantur in bonum*; in obitu tantae uirginis uidimus comprobatum. Necdum spiritum exhalauerat, nec dum Christo debitam reddiderat animam; *et iam fama uolans tanti praenuncia luctus*, non tantum sacratas uirgines, aut diuersi ordinis uiros, uerum etiam totius urbis populos, ad exequias unius congregabat. Sonabant psalmi et totam domum, ubi sanctum corpusculum in medio, super illo suo nobili cilicio compositum, iacebat, in sublime resonans litania, pro exeunte anima, quatiebatur. Interim, ex more, regales, tanquam imperatrici, non ut pauperculae debentur sorori, parantur exequiae, aurea feretro obtendenda proferuntur uelamina. Tum illa pallentes uultus, quos ante, ut sponso uenienti, laetos uideres, ad hos retorquere, manu abnuere: *Amictus iste*, ait, *non est meus: auferte hinc: ornatus hic alienus est. His terreno sponso; istis coelesti copulata sum. Nuda de utero matris meae egressa, nuda regrediar illuc: his uilem miserae carnis materiam inuoluite; et corpusculum meum iuxta tumulum fratris mei, ad domini* HEINRICI *imperatoris, quem me iam uocantem uideo, in proprio * locello reponite.*

Apogr. Bamb. * *lectulo.*

Moritur S. Kunegundis. His dictis, in manus domini spiritum suum commendans, ad suum anima reuolauit auctorem, et in antiquam possessionem diu peregrinata conscendit: terris, matrem communem se amisisse, flentibus; coelis autem conciuem in suum consortium se suscepisse gaudentibus.

QVos ante ut sponso etc.) *Editio Bruxellensis:* quos ante, ac se sponso uenienti, laetos exhibuerat, uideres ad os retorquere. *In manuscriptis Rebdorffensi:* quos ante, ut sponso uenienti, laetos habuerat, uisa ad haec retorquere: *In Louan.* os retorquere. *Papebr.*

CAPVT XV.

Funus S. Kunegundis. Deportatio Bambergam: et sepultura.

ITa demum sacro illo corpore feretro superposito, longo nobilium ordine praeeunte, multis hinc inde confluentibus, cum illo sibi semper familiarissimo pauperum contubernio, ad locum *Babenberc*, sepulturae suae praedestinatum, felices exequiae usque delatae sunt.

Accurrunt ad funus S. Kunegundis. Tum uero relictas urbes, uacua rura, desolatas ciuitates, undique concurrere populos uideres, matres paruulos suos in brachiis gestantes, infirmos in grabatis iacentes sanitatis gratiam sperare, felicem se credere, si cui aut feretro iungi, uel ab ipso contigisset obumbrari.

Tandem in ecclesiam *beati Petri* apostoli corpus non sine labore deportatum, triduanas ibi meritis suis ac beneficiis condignas habuit exequias. Filii, quos ipsa illic in Christo * adunauerat, de matris pace iam securi, pro se autem soliciti, incessanter psallebant, dum eam sibi ad horam subtractam, sine timore amissionis, in spe perpetuae intercessionis recepisse, plaudebant. Mater de coelo filiorum prospectans affectum gaudebat. Ita uelatum sacrum corpus, sacris uestibus, diademate Christi capiti superposito, suo loculo in dextro latere, sicut hactenus ueneratur, repositum est. Transiit autem anno dominicae incarnationis millesimo * tertio, *Indictione III. V. Nonas Martii*, regnante in aeternum, qui est corona uirginum, Christo domino nostro. O felix Babenbergensis ecclesia, recepisti thesaurum, quem amiseras. Procax et malefica lingua detractorum oculorum testimonio confutata est, dum uirginitas eius, rebus approbata sanctitas clarescentibus signis uidetur testificata.

Apogr. Bamb. * *congregauerat.*

* *uitiose. Emenda MXL. Indict. IIX. Ita etiam Baron. Trith. in Chr. Hirsaug. mortuam scribit 1037. Sed hoc non potest cum hac et aliorum historia consistere.*

GAudebat. Ita uelatum) *In Editione Bruxellensi, omissis paucis sequentibus, interponuntur:* Ostendit autem diuina potentia per euidens miraculum illic patratum, quam grata suscepta sit in coelis, quae sic supernis prodigiis honorabatur in terris. Denique sicut ab incolis loci illius adstantibus et praesentibus ueridica assertione elatum est posteris; cum tumba S. Henrici aperiretur, ut corpus istius beatae uirginis, uti in uita affectuose desiderat, iuxta fratrem ac dominum suum S. Henricum collocaretur, res plena miraculi ab omnibus cernitur atque auditur. Siquidem aperto mausoleo, confestim uox desuper auditur, dicens: *O uirgo, uirgini locum tribue.* Mox ergo, cunctis qui aderant contuentibus, S. Henricus, uirgo Dei electus, in monumento iacens, in alteram se partem mouit et uxori suae, imo Christi uirgini, locum praebuit. Simile quoddam contigisse legitur in B. Seuero archiepiscopo Rauennatio, qui dum post missarum solennia, populo ab ecclesia secluso, cum solo aedituo ecclesiae, sepulchro coniugis suae atque filiae adstaret, ipso praecipiente, sese ab inuicem uxor et filia dimouentes in tumulo locum sibi praepararunt. At ipse mox uiuus in defossum sepulturae locum introiit, custosque casula eius apprehensa cum ingenti uoce exclamans, ipsum nisus est retinere. Sed illico sarcophagus ori speluncae per se obuolutus, monumentum clausit, partemque casulae diuidens eandem particulam in manu custodis reliquit. Itaque cum ingenti gaudio et laudum praeconiis, multaque reuerentia et deuotione populi, illud sanctum corpus beatae uirginis, sacris uelatum uestibus, diademate Christi supposito suo loco in dextero latere ecclesiae, mariti sui exuuiis reuerenter associatum, iuxta ipsum semel et cum eo, in multo honore temporaliter hic quiescit in terris, quorum utriusque spiritus Deo unitus, cuius ineffabili uisionis dulcedine nunc et in aeuum perfruitur in coelis. O felix Babenbergensis ecclesia etc. *Vitam S. Seueri eiusque coniugis S Vincentiae, et filiae S. Innocentiae duplicem dedimus ad Calendas Februarias, in qua hic relata leguntur.* Papebr.

Repositum est) Interponuntur in manuscripto Rebdorffensi: Transiit autem anno dominicae incarnationis MIII. Indict. III. V. Nonas Martias regnante in aeternum, qui est corona uirginum, Christo domino nostro. *Quae melius absunt ab aliis antiquis editionibus et saepius citatis manuscriptis.* De anno obitus *supra actum, et menda haec correcta.*

CAPVT XVI.

Praefatiuncula in miracula S. Kunegundis.

CHristianae religioni proficiens ecclesia fidelis, quae in euangelio, uoce domini testante, Dei mater et filia per gratiam nominatur: mater, quia sanctae operationis exemplo filios domino generat; filia, quia uirginis filio, pro salute mundi incarnato, eruditione sanctorum patrum quotidie generatur: salutem missam a domino, coelestis archiatri effectibus medicinae plenam, tam mentis, quam corporis auribus animaduertat. Mundanae machinae conditor, humano generi per inobedientiam lapso condolens, ut aeternae uitae fructus facientem nouam plantationem, scilicet primitiuam ecclesiam, insereret, patriarchas et prophetas in mundum mittere dignatus est. Qui creditum sibi officium, quinque corporis sensibus sextoque, qui est spiritus prophetiae, mysterium incarnationis Christi et omnia, quae de ipso annuncianda erant, praedicantes, alii asperitate uitae, alii diuersis poenarum mortibus, ipsi, quem prophetabant, famulatum suum fideliter impleuerunt. Horum limes Christus, aeterni patris consilio, pro liberandis hominibus, de intemeratae uirginis utero processit, ut iam inchoatae plantationi, missis per orbem apostolis, atque de suo corpore fuso cruore fabricatam, nouellam superaedificaret ecclesiam; quae S. Trinitatis fide imbuta, et mundata baptismi gratia, martyres, confessores et infirmi sexus uirgines, animo tamen constantes, primitias obtulit.

Inter quas B. CHVNEGVNDIS, flos Bambergensis ecclesiae, cum S. HENRICO, qui Romanorum imperium tenuit, sub coniugii specie, immortali sponso castae uirginitatis honore deseruit. Vnde iam eius sanctitatis merita per orbem manifesta declaratione apparent; quia in loco, ubi sanctum eius corpus quiescit, infirmi, quacunque laborantes aegritudine, sanitatem recipiunt. Vt autem ad omnia testes cautissimi simus, ueritatis amatoribus, aetati nostrae succedentibus, de his, quae scribimus, curiose indagantibus, scilicet, quo tempore opera curationum praefatae imperatricis initium habuerint, largiente domino, prout possumus, uolumus explicare.

A Est haec altera huius historiae pars: cui in apographo Bambergensi ista inscriptio praemittitur. *Incipit de miraculis S. Kunegundis uirginis et martyris.* Praefatiuncula deest in codice Rebdorffiano: exstat autem in editione Suriana, et apographo Bambergensi.

CAPVT XVII.

Energumenus ad sepulchrum S. Kunegundis liberatur. Tres contracti curati. B

ANno dominicae incarnationis M. C.LXXXIX. indictione II. TIEMONE tertio decimo Babenbergensis ecclesiae episcopo, quarto pontificatus sui anno; ad uincula *S. Petri,* ne de sanctitate praememoratae uirginis ambigeremus, signorum experientia certificati C sumus. Nam dum, solito more, populus ad praedictum locum orationum et uigiliarum caussa conuenisset, affuit quidam daemoniacus de uilla, quae dicitur * *Dierrut;* qui nec pietatem agnoscens, nec scelus abhorrens, filium suum igne cremauerat. Hic duris funibus adstrictus, ad sepulcrum sanctae CHVNEGVNDIS ita mansuescere coepit, ut furiali D morbo absolutus, Deum omnipotentem laudaret, eique, cuius patrocinantibus meritis haec sibi accidisse cognouit, cum caterua, quae praesens adstiterat, debitas acclamabat laudes. Igitur dum haec tam cleri, quam populi solenni deuotione agerentur, *tres contracti,* unus in suburbio de hospitali S. Aegidii, qui magis reptando, quam * scabellis uoluebatur: E alter de domo Chunradi, maioris ecclesiae praepositi: tertius item de domo Ottonis in eadem ecclesia canonici, super sepulcrum beatae uirginis positi, ab unius dolore passionis una erecti sunt manu diuinae curationis.

* *Beirrut*

Trescontracti sanantur. Vide MS. Bamberg. qui haec distinctius.

* *per scabella, intellige cruculas manuum, quibus contracti uti solent.*

IGitur dum haec tam cleri) In apographo Bambergensi fusius et distinctius haec percensentur. *Igitur, dum haec cum solennitate cleri et populi deuotione agerentur; quidam contractus in suburbio de* F *hospitali S. Egidii adductus, sanitatem postulabat, et misericorditer exauditus, quod postulauit, obtinuit. Dum signorum fama totum Babebergensem locum respersisset, contractus de domo Conradi praepositi maioris ecclesiae, sanitatem affectans: et quamuis natura in membris eius aberrasset; tamen, prout potuit, uelocius reptans, uenerabili sepulcro se ingessit; ubi a domino salutem optatam inuenit. Audiens hoc etiam contractus de domo Othonis in eadem ecclesia canonici, uenit quantocius ad locum sepulcri, sperans sibi ex beneficio gratiae, sicut caeteris,* G *subueniri; ubi sine mora subuentum esse in Christo testamur. Iterum ut in praedicta uirgine uirtus mirae sanctitatis elucesceret; alius qui simili morbo membrorum naturali sensu perdito gressu carebat, adiutoria curationis expetens: celerem sanitatis effectum sentiebat.*

Tres contracti sanantur.

CAPVT XVIII.

Variae aegrorum curationes.

MVlier paralytica et altera sanctimonialis foemina, uno pede clau-

claudicans; et claudus de castro, quod dicitur *Giet*, post momentaneam orationem uix completam, in ipsa nocte curati sunt.

Puer, cui tanta membrorum mollities inerat, ut paene ossibus carere putaretur: alter de *Licendorff*, macie deformi consumptus, gressum et loquendi officium, quibus omnino caruere, receperunt.

*Ischiatica.

Puella * sciatica de *Gisenuelt*, necdum tumbae ingesta sacrae, propter turbam: puer ex contractione neruorum carens officio pedum: Puella de *Nuornberc*, planta pedis sursum recurua, geniculo contracto: Item, de eodem pago puella manum aridam habens, inter orationes et uigilias curati sunt.

paralytica

duo claudi

M[ulier paralytica)] apographum Bamberg. *Mox omni populo laudes Dei personante, quaedam paralytica mulier, incolis praedicti loci haud incognita, uim superni medicaminis postulans, cum lacrymis optatum inuenit auxilium. Audiens haec alia foemina, uno pede claudicans, quae saecularem habitum lugubri ueste mutauerat, tarditate debilitatis quamuis impediretur, ingressa est, et spem sanationis, quam ardenti desiderio habebat animo infixam, plenam salutis inueniens, concito cursu ambulabat. Porro dum huius bonae famae odorem uicinia degustasset, atque ex diuersis locis confluerent, claudus de castro, quod Iech dicitur, post momentaneam orationem uix completam, celerrime gratiam percepit.*

oppressa magno dolore capitis.

Idem in dioecesi nostra nobilis foemina, de castello, quod Wikenfeld nuncupatur, immoderatum dolorem sustinens, quia nullo medicorum remedio curari poterat: se coelesti medico commendans pristinae sanitati restituitur. Vt autem curationis magnitudo diffusius ecclesiis innotescat, quasdam eius infirmitates, ex quibus omni physica ratione desperata fuit, pro ingenio nostro exponere satagimus; a principali corporis parte incipientes. Quia cephalaeam, id est, dolorem capitis tam uehementer patiebatur, ut pro abiecto peplo, nec subtilissimum filum, nec ipsam caesariem sustinere posset. Igitur, quia tantus dolor caput ipsius saepissime tentauit: omnes regiones capitis, uidelicet os, labium, oculi, cilium et lingua subuersae sunt, ut unaquaeque illarum stationem suam a natura locatam contra ipsam naturam permutarit. Talis quoque singultus eam constrinxit, ut putaretur mortis esse praesagium. Sospitatis inimica paralysis dextrum brachium eius tam debile reddiderat, quod penitus naturali officio carebat * . . . .

cum paralysi brachii

De reliquis infirmitatibus eius supersedemus, ne minor de dictis fides habeatur. Sed hoc minime silentio transeundum est, quod praedicta foemina sine gratiarum actione tertia die post susceptam curam ad domum suam redire disponens; recidente in brachium eius paralysi, donec Deo ac Kunigundi pro beneficiis omnium curarum gratias rependeret, diutius per inuisibilem febris catenam remanere cogebatur; accidit autem tale miraculum, quod brachio eius incomparabiliter uexato, et tumbae superposito, nisi S. Henrici adhibito capite, nulla requies concessa fuit, nec retrahendi manum fuerat sibi concessa facultas, donec, accersito et uotis eius annuente fratre, ipsius potentissimus omnium dominus, uotiuis precibus placatus, cum integra sanitate liberum ei permisit discessum.

et relapsum passa:

Ibid. miracula duo de duobus pueris curatis, distinguuntur hisce; *Adfuerunt etiam duo pueri ibi, quorum uni tanta membrorum mollities inerat, ut fere ossibus carere putaretur: qui subito consolidatus ambulauit.*

laborans mollitie membrorum

Alteri uero de Lycendorf tam mira macies corpusculum consumpserat, ut gressu et loquendi usu a natiuitate usque ad aetatem, quae plantaria dentium dicitur, omnino careret: hic bene utriusque sanitatem recipiens, gressum recepit et loquebatur.

claudus et mutus

Ibid. *Puella sciatica de* Gisfeld, *dum pro gratia curationis ad uisitandum S. uirginis sepulcrum suspirans anhelaret, nec tamen se prae turba ingerere potuisset, subito coelestis gratiae medicinam recepit. In ciuitate nostra debilis puer filius cuiusdam uinitoris ex contractione neruorum carens officio pedum, etiam sanus ibidem efficitur. De Sezzelach quaedam mulier, ex infirmitate diutina inclinata, meritis beatae imperatricis erigitur. Quaedam puella de burgo, qui dicitur Nurenberg, plantae pedis sursum recuruae et geniculi contracti, sanationem obtinuit. Alia quoque puella de eodem burgo habens aridam manum, ad sepulchrum S. Cunigundis orationibus et uigiliis insistens, neruorum, articulorumque flexibilitate diuinitus indulta; ut a pluribus curatis didicerat, tonsam caesariem in testimonium sanationis legauit. In Haldenstat puella uisu carens, bis illuminata est: et alia quaedam gressum recepit.*

Ischyade laborans.

claudus.

duae recuruae;

Quae sequuntur, desunt in codice Rebdorffensi; sicut et illa, quae a capite 19. usque ad finem ex codice Rebdorffensi referuntur, non comparent in apographo Bambergensi, ex cuius fide haec adscripsimus. Surius uix unum aut alterum miraculum commemorat.

Mutus de Stetefeld: mutus de Liechtenfels, et muta de Meingouue, loquelam *receperunt.*

tres muti

Filia

claudus, Filia uillici in Vorcheim gressum recepit, et manibus paralytica debilitate arefactis, aliquanto resumpto uigore, cibaria ori applicabat.

et paralytica incuruata. Alia puella de eodem oppido curuitate minus inclinata, diuini muneris particeps, ut humanam naturam sequeretur, sursum aspiciens, sine mora erecta est.

Puluis sepulchri uulneri medetur, Hoc etiam operae precium adiicere dignum duximus: quod puluis, qui ob uim curationis de sepulchro sanctissimae imperatricis manibus euellitur, cum receptione sanitatis, in purum frumentum conuertitur. Equidem, ne hoc contra rerum naturam incredibile putaremus, certae manifestationis indicio rei ueritatem comperimus. Enim uero quidam rusticus cancrenum uulnus ore patiens, tali puluere pro unguento utebatur; et adepta sanitate, puluerem in frumenti speciem transmutatum, sub testimonio probabilium uirorum, ad ecclesiam reportauit. Et, ut iterum inde euidentius certi fieremus: quidam uir de Beiersdorf, et plures alii de Nurenberg, idem sibi accidisse affirmantes cum iuramento, mutatam terrae naturam in ueram speciem frumenti ostendentes, ad praenominatum locum detulerunt. in frumentum mutatur.

Tale mirum adhuc non credentibus, ut dubium amputaretur; mulier caliginosis oculis caecutiens, spe sanationis, puluere madidato utebatur: quem etiam uersum in frumenti naturam, et paruum madorem, quem addiderat, cum augmento inuenit: unde nimis anxia, quid faceret; ad ultimum deliberauit, ut in uenalibus rebus lucratiuam gratiam haberet: quae diuinitus quod factum fuerat, tam diu celauit, donec febrium molestiis occupata, inde sibi dolorem prouenisse coniiceret. Porro cum populus ad adorandum in ecclesia conuenisset, mulier inito consilio, memorabile signum, quod acciderat, ostendit; et quia diu celatum habuerat, indulgentiam peccatorum cum lacrymarum effusione quaesiuit.

Sanantur aridam manum habens, Quadam dominica, dum solennia missae agerentur, arida manus cuiusdam pueri, uigori restituitur,

mutus, surdus et claudus, In assumptione S. MARIAE, tria signa in quodam puero de Gundolesheim filio cuiusdam molendinarii, perpetrata sunt; ut mutus loqueretur, auribus eius auditus infunderetur: incessu pedum uteretur.

daemoniaca. At hoc dictu mirabile negligendum non est; quod in loco nostro Babeberg uxor molendinarii a maligno spiritu uexata, praedictae uirginis ad tumbam ducebatur; et continuo daemon egressus filiastram illius intrauit, iterumque ad ipsam rediit

iliaca passione laborans. Non est praetereundum, quod quaedam femina iliaca passione laborans, sanitatem se percepisse fatebatur. Dum haec latius diuulgata fuissent; uenit claudus quidam de uilla, quae dicitur Wertheim; hic Dei misericordia, et fauente S. Cunigunda, cupitam sanitatem recuperabat, et ancilla pedis debilitate baculo innixa desideratam opem inuenit. duo claudi,

De Veldin caeca mulier illuminationis gratiam experiri digna inuenta est. caeca,

Quidam claudus de Castil in Boiaria claustro monachorum, dum ei miraculorum fama innotuisset, uenire proposuit, propositum perfecit; ualetudinem recepit: sed quia incognitus fuit, et sufficiens testimonium, quoniam ante uisus non erat, habere non potuit; inter curatos non recipiebatur: sed plagis affectus, quasi deceptor abibat confusus. Postquam autem ad praedictum claustrum rediit, omnia, quae sibi euenerant, memorauit: unde multos leuioris animi in risum conuertit; multos etiam infirmos praemuniuit, quod nulli eorum sine testibus ad Bambergensem locum, gratia curationis audendo uenirent. claudus,

Paralytica de Gisenwinde, uotis humilibus domino supplicans et, ut credere fas est, apud Deum, et sanctam Cunegundam, praecedentibus meritis, cedente infirmitate, facta est incolumis. paralytica,

Muta de Sachsendorf non lingua, sed corde loquendo, postulabat auxilium, ut sibi reserata lingua id in ipsa, quod natura in aliis operaretur; et statim cupitum donum impetrauit. muta,

De Stadelhofen quidam officio linguae priuatus, uidens in aliis salutis effectum, intentius corde orabat; ut et ipse in numero curatorum esse mereretur: quod eum orasse dubium non est, quoniam exauditus est. Quoniam autem in gratiarum actione obmutuit, iterum loquendi gratiam amisit: mox parentes eius et conuicanei stupefacti, mutum reducunt; et dum essent in itinere, apertum est os eius, et loquebatur. mutus secundo sanatus,

De Michsendorf puer contractus, et foemina de Holfeld eadem molestia turbata, dum ad curandum offeruntur, necessitatibus amborum a domino S. Cunigunda subuenit. duo contracti,

Mulier caeca de Ratelsdorf, et alia quaedam de Dieboue, dolentes pro luminis defectu, prostratae in orationibus, sanctissimae imperatricis patrocinio illuminabantur. duae caecae.

Quidam mutus de Limpurch, dum in orationibus pernoctasset, factoque mane, domum redire disponeret, diuina praeditus gratia, et factus infirmitatis alienus, recte loquebatur. mutus,

De

aegra dolore capitis, De Bodenstein *mulier insensata et tremulum caput agitans, populi deuotione pro ea supplicante, ab utriusque mali penitus incommodo liberatur.*

muta, *Beata Cunigundis plures suae sanctitatis testes habere uolens,* mutam *puellam* de Abenberg *cum misericordia respiciens, soluto linguae uinculo, loquendi officio restituit.*

clauda, De Neunkirchen clauda *puella propitiationis auctricem largis fletibus aggrediens, ut sui misereri dignaretur, intime flagitabat: et aperto sibi benignitatis ostio, preces, quas effuderat, non in uanum effudisse sentiebat: quia infirmitatis notam* pristinam *amittens, firmato gressu, uestigia figere coepit.*

laborans inflatione manuum, Ancilla *quaedam* de Vochendorf, *ex inflatione manuum dolens, flens in oratione procubuit, et factum est, ut tumor decresceret, atque in singulos articulos sanitas citissime rediret.*

mutus, Seruulus *quidam* de Eisch officio linguae priuatus, *non tardam opem inueniens,* loquela *usus est: unde etiam quos in praesenti opere intitulauimus, eum socios habere uolumus.*

molestata debilitate manus, *De* Wirzeburgensi *loco quaedam conuersa debilitate manus molestata, resumpto uigore, laeta efficitur, et haec uidentibus iucunditas augetur.*

surdus, *Quidam* puer auditu carens, *cum sanitatis celeri effectu curatus, non per signa, siue per magnum clamorem, eloquentibus, imo ad tenuem uocem responsum dedit.*

duo aegri, *Alii* duo pueri *etiam in aliis infirmitatibus per uirginem praenominatam curati sunt.*

claudus, *Tam memorandae rei signum, dum, sicut sol coelum peruolitat orbem implens ubique, inter innumerabiles uariis infirmitatibus oppressos claudus piae auxiliatricis interuentu coelesti medicina erigitur.*

caecus, *Quo audito,* caecus *illuminari exoptans, inter mille hominum cateruas affluentes aduenit, et S. uirginis patrocinio, in quo confidebat, amissa caecitate, lumen recipere dignus fuit. Siquidem huius rei experientiam puella, quae* unicam manum *habebat, sentire uolens, pronis affectibus se humiliabat; et cooperantibus uotis populorum largiter adiuta, mirabilem sanctitatis efficaciam indulta sanitate sentiebat.*

claudus, *Item* claudus *uenerabile sepulcrum gloriosae imperatricis diligentius amplexans, et lacrymis irrigans; S. Cunigundis auxilio sanitatem recuperauit.*

paralyticus, *Itidem* paralyticus *consumptum naturae uigorem recipere gestiens, et uocem attollens, medullitus precabatur, ut sanati, quo utebantur gaudio, et ipse uti mereretur; et continuo exauditus, incolumis effectus est.*

Haec apographum Bambergense: et quamuis narratio horum mirabilium simplici ac rudi stylo contexta sit, et praeterea ex codice antiquo admodum deprauate exscripta ad me peruenerit; non tamen ideo omitti debuit. Quia in sanctorum uitis legendis lector huc potissimum omnem suam curam et operam conferre debet, ut fiat bonus animo; quod etiam absque bono stylo obtinere potest.

CAPVT XIX.

Suspensi S. Kunegundis ope seruati.

QVidam pro equo furtim sublato, apud *Werram* fluuium, in uico, qui dicitur, *Wasegen*, suspendio addictus est. Qui in tormento positus, uoce, qua poterat, * *B. uirginis* aures appellauit: cuius etiam festinatam opem sibi adesse praesensit. Diuina enim uirtute, ubi populus abscesserat, uincula manuum dissoluta sunt et ipse, laqueum sibi deponens, in ciuitatem reuersus, cunctis ereptionem sui, dans gloriam Deo et suae saluatrici, exposuit. Quorum fideli testimonio ad nos usque delatus ad censum quinque denariorum a suis parentibus, ut pridem, dum damnaretur, pro ipso deuouerant, inscriptus est.

* Kunegundis

Apud nos quoque non huic dissimile de seruulo quodam, dum illaqueatus ab omnibus mortuus putaretur, signum apparuit. Nam post eiectam urinam, quod signum mortis in talibus tormentis est, cunctis adstantibus insperatae saluti ac uitae restitutus est.

Tali modo apud *Rottenburg*, imperiale castrum, duo absoluti multorum attestatione usque ad nos peruenerunt.

CAPVT XX.

Infans sine baptismo mortuus, reuiuiscit ad sepulchrum S. Kunegundis.

MIra, at nil Deo impossibile, et forsan nostrae aetati incredibilia dicturus sum, sed tota Babenbergensium ciuitas huius facti expers non fuit.

Mulier de proxima uilla *Elrin* uagientem suum, infra quadraginta dies sine baptismo defunctum, supra tumbam beatae uirginis, non sine spe resurrectionis, posuit. Testor eum, qui est pri-

primogenitus mortuorum, qui mortuos suscitat, ubi miserabilis omnibus mater exstincti, sanctae uirginis nomen CHVNEGVNDIS ingeminando, multos fletus effudit; quem exanimem posuerat, de sepulchro uiuum leuauit. Quis se a lacrymis, quis a laudibus contineret? una uox omnium, ut frequens turba sabbatho confluxerat; *Qualis est haec? quam sancta? quam Deo chara?* B *quae claudos currere, caecos uidere, mutos loqui, exstincta quoque membra reuiuiscere facit. Beatus uenter, qui hanc portauit: benedicta a domino ubera quae hanc lactauerunt; de benedictione iam saeculo pereunti tanta gratiarum munera effluxerunt.*

Infans mortuus resuscitatur.

CAPVT XXI.

Puer mortuus resuscitatur.

ALiud non huic dissimile signum, alio uero euentu in trienni puero, in uico *Grunberc* celebratum est; qui a mane usque ad uesperam in limoso lacu suffocatus iacuit, ubi a mulieribus, sub lini fasciculis, repertus et subleuatus, multo eiulantium comita- D tu, domum usque delatus est. Illic per noctem lugubres parentibus exequias celebrantibus, ubi mane sacerdos debitum humanitatis complere astitit, populus qui aderat, qui iam multa de signis beatae CHVNEGVNDIS uiderat et audierat, praesentiam illius sibi adesse, in multa spe exauditionis, rogitabat. Mirum in modum puer annularem di- E gitum mouere coepit et, stupentibus omnibus, post spatium unius horae, sanus surrexit. Huius facti primum ipse sacerdos, sub stola; deinde, milites octo sub sacramento ipso, puero in medium locato, cum omni frequentia suae plebis, testes ad nos uenerunt.

CAPVT XXII.

Puella submersa reuocatur ad uitam.

PVella septennis in parochia *Liuberstat*, dum ad fontem incaute hauriret, infelici casu submersa est. Quam, cum ad sua a * crucibus homines fuissent reuersi, nam dies rogationum instabant, de fonte exstinctam leuantes, post uotum, ad memoriam beatae CHVNEGVN- G DIS factum, quam dudum lamentabantur mortuam, non sine laudibus diuinis uiuentem admirabantur. In hac trium resuscitatione mortuorum, cum et alia duo corpora ad inuocationem sanctae imperatricis eiusdem, uitae reddita, uerissima testium approbatione ac ipsorum puerorum praesentatione, cognouerimus, quis, nisi sancta Trinitas, operata uidetur, quae secundum signa, A quae ipsa facit, haec et his maiora facere postmodum, suis promisit.

** Catholicus usus crucis, et supplicationis in diebus rogationum.*

CAPVT XXIII.

De muto.

ILlud quoque clarissimum, clarissimis regni primoribus coram adstantibus, celebre super muto factum, sub oculis omnium memoriae hominum tradere, non indignum duximus. Nam rem gestam ita per famulam suam, Christus clare operari uoluit, quod paene nullum latere potuit. PHILIPPVS rex, propter sui confirmationem, interim uero, quod magis fauorem sibi praestare credebat, propter translationem beatae uirginis, * indixerat: mutus qui- C dam seruulus in comitatu probabilium uirorum de *Pogen* conuenerat: quorum uasa, quia et ipsi poenitentes erant, portabat, regina ad ecclesiam processura, cum de more solenniter a clero suscipitur, confusus interim populorum clamor exoritur, non frustra morituro denique homini, sed laudes cum Christo suo iam uiuenti conclamantium. Testor Christum et eius apostolos, iste, qui prius nullam, utpote mutus, linguam nouerat, singulis ad interrogata, propria lingua disertus respondebat.

** fort. leg. comitia indixerat.*

Muto lingua soluitur.

PHilippus) *Philippus Friderici Aenobarbi filius, fratri Henrico VI. mortuo successit,* Aquisgrani a. 1198 imperium auspicatus, uixit ad 23. Iunii anni 1208. *Papebr.*

CAPVT XXIV.

De puero a lupo rapto.

QVid referam de bruto animali, cuius innata sibi rapacitatis ingluuies, dum praedam rapuit, quasi nomen CHVNEGVNDIS contra se inuocatum sensisset, a suo furore quieuit. Nam F lupus dum circa caulas ouium uespertinus naturae suae ingenio uersatur, paruulum, ante fores incaute relictum, lustris suis intulit. Aliorum autem, qui territi fuerant per lupum, mater pueri clamore excitata, omnes ciues suos, manibus complosis pectore tundens, multis eiulatibus in dolorem commouit. Omnibus bestiam insequi, quia nox instabat, incassum iudicantibus, mater ad ecclesiam confugiens, signis, uelut mortuo, tertio compulsatis, pro conseruatione filii aures uirginis illic pernox appellare non desinebat.

Inuocatione B. Kunegundis eripitur puerulus ex faucibus lupi.

Mane facto nutricius ille syluae erumpens, paruulum, quem rapuerat, illaesum reportat et in sulco, ubi boues pridie arauerant, in pellicula sua diligenter inuolutum collocat, ipse propter sedens custodias obseruat. Vbi uero

uero ruricolas et uomeres iam appropinquare sibi uidet, quasi de paruuli quiete securus, mansuetus discedit. Quem illi, ut mos est, clamore persequentes, seruus, qui boues stimulabat, pelles aspiciens, ecce, ait, tegumenta pueri, quem lupus rapuit. Accurrens, dormientem paruulum intactum uultu splendidum reperiunt, et non sine multa admiratione haec considerantes, ciuibus et matri nuntiant. Illa aduolans et prae gaudio in lacrymas prorumpens, ubi et quo modo fuisset, inquirit. Ille, iuxta aetatem simpliciter; *canis*, ait, *ille, qui me asportauit, blande me perlingens in sinu suo compositum, tota nocte dormire fecit.*

CAPVT XXV.

De seruulo.

ISta, quae modo succincte miracula diximus et alia plura, quae uitio prolixitatis transimus, ne more hirundinis lectorem, quem hoc usque studiosum tenuimus, effluendo fastidiosum occidamus, signum in seruulo quasi annorum sedecim diuina operatione factum.* Qui caeteris membris secundum ordinem naturae bene dispositis, in principali, quod est caput, tanta passione agitabatur, ut sine intermissione parieti, si proximus esset, allideretur, pectus mento tunderet, scapulas tempore uerberaret, nunquam in eodem statu, uel uerba fundens, cibum aut potum uix aliquando sumens, permaneret. Siquando illi dormire contigisset, solo collapsus, modo caput terra, modo *caelum pulsare uideres: et quod miserabile dictu, dum ab omnibus, propterea quod horribilis uisu foret, fugeretur, a singulis uideri optabatur.

*exponamus. *aut simile quid desse uidetur.*

*aerem.

Iste ante fama, quam aspectu notus, dum ad nos peruenisset, stipem inter domos accipiens, aliquandiu sustentatus est. Hunc* *archisynagogus* uidens, *si uestra* CHVNEGVNDIS, ad Christianos ait, *istum curauerit, me Christo ac fidei uestrae applicare poterit.* Sed, quod dicit apostolus: *Iudaei signa* *quaerunt*; in hoc Iudaeo ostensum est. Nam patiens tertia dominicae resurrectionis feria, dum super sepulcro salutiferae uirginis salubri premeretur sopore, manu inuisibili quadam tactus, inde sanatus, cum summa omnium admiratione ac laude abscessit. Iudaeus uero infelix a perfidia sua, aeternos passurus ignes, non recessit.

*Iudaeus.

1. Cor. 1.

*petunt.

CAPVT XXVI.

De terra in thus et in grana mutata.

ILlud autem in ultimo, quod tamen signorum illius non ultimum fuit, A subnectam. Quoniam terra circa sepulcrum eius a fidelibus collecta, in speciem lucidissimi thuris, aut etiam mundissimi grani fuit frequenter redacta. Super hoc INNOCENTIVS papa in sermone ad populum in Lateranensi palatio habito, uitae illius merita et miraculorum insignia commemorando, subintulit; *Recte, fratres charissimi, pul-* B *uis ille, quo gleba huius sanctissimae uirginis debito humanitatis sepulta tegitur, in thus atque granum redigitur, quae se sub sexu fragili, dum uiueret, a licitis continens, ab illicitis abstinens, illibatum domino holocaustum obtulit et diues Christo, pauper sibi, pauperes Christi sub diuersi ordinis atque sexus professione quotidie pascit. Merito ergo in catalogo san-* C *ctorum erit adscribenda, quae uitam sanctorum semper studuit imitari. Collectam itaque a nobis conscriptam cum officio totius missae huic nostro sermoni apposuimus, et apostolica auctoritate omnibus ecclesiis in honore tantae uirginis decantari dixerimus.*

Est Innocentius III.

Insigne testimonium pontificis de sanctitate et miraculis S. Kunegundis.

Compilat. Chronologica. Hic papa *Innocent. III.* canonizauit S. Henrici sponsam, scilicet *Cunigundam* uirginem. *Siffridus presbyter Misnensis lib. 2 anno* M. CC. I. Sanct *Cunegundis* imperatrix et uirgo canonizata est ab *isto Papa Innocentio III.* Cuius *canonizatio bilem mouit Auentino, qui lib. 7. admodum stomachose,* D *Ne, episcopi, res diuinas flocci facere uideantur,* magno religionis supercilio Chunegundam albo superum adscribunt.

CAPVT XXVII.

Epilogus cum precatione ad S. Kunegundem.

E HAec paucissima de uirtutibus et signis CHVNEGVNDIS, sanctissimae uirginis, prudentissimae charitati uestrae, inter innumerabilia dixisse sufficiat; quae si quis euolute perstringeret, prius ipsa pagina, quam materia deficeret. O beatam, o praedicandam, quae regnum mundi, et omnem ornatum saeculi pro caelesti ornatura despe- F xit, Christum sibi sponsum regio sponso legaliter, non carnaliter copulata delegit; quae uirginitatem suam inter regales thalamos probando, ut infamiae malum sibi ab inuidis obiectum expurgaret, ignes calcauit. Quae, dum non prolem morituram exspectauit, eius casta generatio, nunquam passura successi- G onis detrimentum, quando ecclesia in filiis suis per eleemosynas ipsius diuinae laudis semper accipit incrementum; quam cum Christo suo, quem amavit, in quo credidit, quem dilexit, etiam post mortem uiuere, signa crebra loquuntur. Ad memoriam eiusdem caeci uisum, extincti uitam, muti loquelam, aures obstructae recipiunt auditum.

Quantam igitur illam fuisse credimus, quae uiuens, nullo teste, dum iactantiam uitat, sola exercuit, cum tanta illam post mortem signa fecisse, sub oculis omnium uiderimus. Ad nos ergo signa ista, quae foris miramur, intus transferamus, uitam nostram et mores corrigamus, ut, si uirginis consortium non meremur, post decliuia uitiorum sit nobis praemium per uirginem tantum supplicium euasisse peccatorum.

Virginis iste docet CHVNEGVNDIS *gesta libellus,*
Plura tamen dicenda tacet, dum flumine mergi
Cymba timet; moritur, quae tangit, bestia montem.
Sed, quae lingua silet, pro uirgine signa loquuntur,
Quae famam laudis eius tam crebra loquuntur,
Dum caecis, mutis, claudis optata salutis
Cura uenit, dum languor abit febrisque recedit,

DE

S. CVNIGVNDE,

IMPERATRICE, VIRGINE, CONIVGE,

VIDVA

DEMVM SANCTIMONIALI BENEDICTINA, CONFVGIAE ET BAMBERGAE IN GERMANIA, COMMENTARIVS PAPEBROCHIANVS.

§. I. *Cultus sacri uariis diebus assignatus. Reliquiae Sacrae.*

I.

Circa annum MXL. III. Martii.

BAmberga, prioribus saeculis Babenberga, urbs Franconiae illustris est, in meditullio Germaniae sita, a S. Henrico imperatore, eiusque coniuge S. Cunigunde, quibus, dum uiuerent, in deliciis erat, magnificis templis & monasteriis adaucta, et sede exornata episcopali: quae dein a Clemente II. pontifice Romano, qui ante secundus huius urbis episcopus extiterat, ab omni iurisdictione archiepiscopali exempta fuit, et sedi apostolicae immediata subiecta. At nihil tantopere amplissima huius urbis decora compleuit, quam concessum dictorum sanctorum patrocinium et facta sacratissimarum illorum exuuiarum ibidem depositio. Augent hos honores tum frequentia ad illas patrata miracula, tum cultus & ueneratio sacra, a sede apostolica indulta. Erunt illa potissimum ad diem XIV Iulii explicanda, quo S. Henricus relicto terrae imperio, ad caeleste regnum migravit. Aliqua interim, quae seorsim ad Cunigundem spectant, hoc III Martii, quo et ipsa uitam hanc mortalem cum aeterna et immortali commutavit, exponi debent.

Bamberga a SS. Henrico et Cunigunde exornata.

Huius natalis fastis sacris inscriptus 3. Martii.

II. Est martyrologium Vsuardi pro ecclesiis Germanicis olim auctum, quale nobis missum MS. ante quadringentos circiter annos exaratum, quod inter libros Nicolai Scheldii Hagenoii asseruatum fuit. In illo post SS. Marinum et Asterium ista leguntur: Eodem die, Cunegundis imperatricis: ac deinde, subiicitur natalis SS. Emeterii et Cheledonii martyrum: de quibus iam egimus. In florario MS. additur: et uirginis quae claruit anno salutis MIII. De eius aetate et anno mortis infra agemus. Floruit ante ducentos annos Hermannus Greuen, anno MCCCCLXXX. uita functus, qui in additionibus suis ad Vsuardum ita scribit: Cunegundis, uirginis et imperatricis, filiae palatini, comitis rheni. Haec cum uiro S. Henrico, huius nominis imperatore primo, in uirginitate Christo seruiens, plena, operibus bonis, quieuit in pace.,, In martyrologi Coloniensi, an. MCCCCXC. excuso ista referuntur: Eodem die, S. Kunigundis imperatricis, quae fuit, filia palatini comitis rheni, et copulata, S. Henrico imperatori, qui ambo uirgines fuerunt et uirginitatem usque, ad finem uitae seruauerunt, et in ciuitate Babenburgensi pariter sepulti requiescunt.,, De patre eus Siffrido comite infra inq●iremus. Martyrologium ecclesiae Bassileensis haec habet: Bambergae S. Cunigundis augusta, quae corporis integritate, caritate in, pauperes, et monastica obseruantia, fuit insignis. Huis festum in dioecesi Basileensi peragitur V. Idus Septembris, uti infra dicetur. Eamdem suis elogiis exornant Felicius, Galesinius, qui magnitudinem miraculorum extollit, Molanus ad Usuardum, Canisius

us in martyrologio germanico, ac tandem martyrologium Romanum hodiernum: cui illud ipsius elogium insertum est, Bambergae S. Cunigundis augusta, quae Henrico I. imperatori nupta, cum uirginitatem, ipso annuente, seruasset, bonorum operum meritis cumulata, sancto fine quieuit, et post mortem miraculis claruit. Fastis eam Coloniensibus adscripsit Gelenius, Belgicis Miraeus: hic pater comite ad Mosellam natam tradit: ille ditiones Colonienses huis praesentia asserit illustratas.

etiam monastici. III. Mortua est S. Cunigundis in monasterio Consugia, ubi sanctimonialis facta, in habitu ordinis S. Benedicti per annos XV. uixit. Situm illud fuit apud Cassellas in Hassia, et pertinuit ad dioecesin Paderbornensem et inspectionem huius episcopi, uti Browerus noster in scholiis ad uitam S. Meinwerci numero 69. clare demonstrat. Hinc Ioh. Trithemius recte illam ordini suo adscripsit libro III. de uiris illustribus Benedictinis cap. 259. Nomen etiam insertum martyrologio MS. monasterii S. saluatoris: obitus S. Kunegundis imperatricis et uirginis: haec in Bamberga requiescit. Adscripserunt etiam martyrologiis monasticis Wion, Menardus, Dorganius, Bucelinus, hic maiore elogio e uita desumpto, priores Romanum martyrologium describunt: cui male adiunxit hoc exordium Wion, Bambergae in monasterio Confugiensi, quod extra dioecesin Bambergensem situm diximus.

et uariis breuiariis. IV. Eandem uenerationem confirmat antiquum officium, quod olim ad diem III. Martii in uariis ecclesiis recitari et decantari solebat: in quo non solum lectiones sex ad matutinum proprie assignantur, sed antiphonae etiam omnes, hymni et responsoria, eiusdem gesta repraesentant. Illud officium ex antiquis breuiariis cum uita eiusdem excusum est, Bruxellis anno MCCCCLXXXIV. Simile reperitur in breuiario Passauiensi anno MDV. et Bambergensi anno MDLXXV. recuso. At quae hoc saeculo excusa sunt officia propria ecclesiarum Ratisbonensis, Salisburgensis, Frisingensis, Eistettensis, Viennensis, Passauiensis aliarumque praescribunt omnia de communi uirginum recitari oportere, praeter duas aut tres lectiones secundi nocturni ex uita desumptas. Oratio item in aliquibus ex officio de communi uirginum praescripta est, in aliis propria praefixa.

V. Alter dies uenerationi eiusdem imperatricis sacer est nonus Septembris: ad quem in Beda excuso, utpote a posteris sub eius nomine uulgato, ista leguntur: Eodem die S. Kunegundis uirginis. Martyrologium Coloniense supra relatum ita refert: In Babenberga ciuitate translatio b. Cunegundis uirginis. A Greueno additur et imperatricis. Similia habentur in florario MS. et martyrologio Germanico Canisii. In MS. calendario Benedictino S. saluatoris dicitur: postea fuit sanctimonialis Confugiensis monasterii. Wion repererat nomen in calendario Saltzburgensi, inseruitque suo martyrologio his uerbis: Saltzburgi seu Cuneburgis uirginis. At celebriorem cultum eius apud Basileenses fuisse indicat huius ecclesiae martyrologium, quod ita incipit: Quinto idus Septembris in dioecesi Basileensi, S. Kunegundis uirginis, augustae, quae Henrico I. imperatori nupta, Christo seruiens, uirginalem castitatem perpetuo coluit: cuius rei laude florens et bonorum meritis cumulata, quieuit in domino, miraculis etiam post mortem sanctitatem eius testantibus, clara. Bambergae eius festum V. nonas Martii peragitur. Sed et illo IX. die Septembris, officio solenni cultus eius Bambergae peragitur, lectionibus seu cum antiphonis et responsoriis ex eiusdem uita efformatis. Eiusdem S. Kunigundis translatio ad XXII. Maii assignatur in quibusdam MSS. additionibus ad Hermannum Greuen. *Translatio 9 Septembris.* *et 22. Maii.*

VI. Tertia solennitas assignatur in florario MS. ad diem XXIX. Martii his uerbis: canonizatio S. Kunigundis, imperatricis et uirginis. Refertur itidem in breuiario Bambergensi cum hac rubrica: in canonizatione S. Kunegundis, imprimis uesperis post preces et orationem de feriis, dicitur antiphonia, uersus et oratio, quae assignantur, uti iterum in matutinis siue laudibus. Si hoc festum in diem palmarum aut in hebdomadam sanctam euenerit, anticipetur in feriam competentem ante Palmarum. Si in festo hebdomada aut octaua paschae occurrerit, aliae praescribuntur rubricae. In uita Bruxellis olim excusa dicitur festum canonizationis celebrari IX. Septembris, quod iam ostendimus translationis esse. Bulla canonizationis signata est III. nonas Aprilis, qui fuit quintus dies post peractam eam solennitatem. Quo die non reperimus memoriam eius ulli martyrologio insertam. Quarta solennitas est Bambergae calendis Augusti ab primum miraculum, ab illa isto die patratum, supra in uita num. 17. relatum, ob quod in officio de S. Petro apostolo ad uincula adsignatur in breuiario commemoratio de S. Kunigunde cum propria antipho- *29. Martii.* *Memoria 1. Augusti.*

na et oratione, pulsantur etiam magnae campanae et alia extra ordinaria ornamenta proferuntur. Quo die S. Kunigundis meminerunt Maurolicus et Felicius, et utroque citato Wion, sed dubius, num uera sint, quae ab illis referuntur. Molanus etiam 2. Maii S. Kunegundis uirginis in Erschel meminit, quam Vrsulanam esse arbitratur Gamansius noster.

Reliquiae Bambergae. VII. Impressus olim fuit catalogus Bambergensium reliquiarum, in cuius classe prima est S. Kunigundis imperatricis triplex pallium, toga et cingulum. In classe VI. seruatur chirotheca scypho inclusa, quam radio solis adhaesisse supra num. 13. acta habent, et annulus, quo fuit desponsata. In classe IX. uisuntur eius caput, brachium et manus. In classe X. capsa est grandis, exaggerata et „obseruata cum epigrapho: In hoc argenteo sarcophago sunt reliquiae S. Kunigundis.„ Fuimus et ipsi Bambergae MDLX. et thesaurum ecclesiae cathedralis uidimus XIV. Septembris, in eoque ex argento inaurato pulcherrimam statuam S. Kunegundis, repraesentantem corporis partem dimidiam, cuius pectori caput S. imperatricis erat inclusum. *Vlyssipone.* Inter reliquias, quae in Lusitaniam translatae sunt et in ecclesia domus professae societatis IEsu Vlyssipone depositae, aliquae dicuntur esse S. Kunegundae augustae uirginis, uti diximus ad XV. Ianuarii, inter sanctos praetermissos et in alios dies reiectos p. 612. *Viennae.* At brachium S. Kunegundis adseruari Viennae in Austria indicat Lipsanographia aedis cathedralis, inde nobis missa. *Coloniae.* Coloniae Agrippinae in thesauro sacrarum reliquiarum, quae in sacello SS. Willebrordi et Bonifacii collegii Batauici, uenerationi publicae exponuntur, reperiri quasdam S. Kunegundae imperatricis, refert Gelenius in sua Colonia p. 616. *Andeci.* Monasterium item Andecense in S. monte apud Bauaros reliquias Cunegundis habet: quarum catalogum edidit Beierlinus in theatro orbis sub titulo reliquiae.

§. II. *Acta uaria S. Kunegundis.*

Vita edita an. 1483. et 1485. VIII. Cum a ducentis circiter annis ars typographica orbi uniuerso innotuisset, reperti uarii, qui uitas sanctorum, ex antiquis codicibus MSS. extractas, aut seorsim uulgarent, aut in unum corpus collectas curarent excudi. Ita in Italia Boninus Mombritius Mediolanensis duo ingentia uolumina de uitis sanctorum edidit, non subiecto anno impressionis, quod postmodum e communi praxi obseruatum. Repertus etiam illis temporibus in Germania inferiore, qui uitas sanctorum simili modo colligeret ederetque: quod opus primo Coloniae anno MCCCCLXXXIII. uulgatam est, ac biennio post Louanii, appellatumque est Legenda noua a Molano secunda pars legendae. In hac folio XXXV. extat uita S. Kunegundis imperatricis: quam inde desumptam edidit postea Laurentius Surius tom. 2. de uitis sanctorum ad hunc diem III. Martii: asseritque, eam uitam grauiter et fideliter„ conscriptam, tametsi auctor nomen suppresserit suum: aut fortassis librariorum„ incuria illud interciderit. *et postea a Surio.* Autor num.„ 6. operae pretium duxit, ut illi, S. Cu-„ nigundi, officium non subtraheret oris,„ cuius prouidentia quotidie alimenta„ perciperet corporis: innuens, se aut in„ aliquo ab ea exstructo coenobio monachum esse, aut in ecclesia Bambergensi canonicum fortassis, aut certe sacerdotem; alteriusue gradus clericum. *a quot et quando scripta.* Tempus etiam, quo haec sit scripta uita, ibidem indicatur, scilicet cum de uita et uirtutibus S. Henrici et mira-„ culis, post transitum ipsius factis, satis„ ac digne scripta sancta recepisset ec-„ clesia, cum ab Eugenio Papa III. esset idem Henricus anno MCLII. sanctorum catalogo, solenni canonizatione, adscriptus. Imo si ab eodem auctore fuerint conscripta, quae num. 17. referuntur, post anno MDLXXXIX. quo illa facta dicuntur necessario floruisse eum constat: ac finis huius uitae in dicta editione in illo numero constituitur. Inserta est eadem uita breuiario Bambergensi, partim ad IX. Septembris partim ad hunc III. Martii. At nihil in iis de istis miraculis profertur, sed cum funere et sepultura finis imponitur, uti etiam in MS. Blaburensi: quae tamen in MS. D. Baunach, de quo infra habentur, ex quibus uarias lectiones nobis submisit Gamansius noster.

Alibi edita anno 1484. IX. Quemadmodum in ecclesia Romana uiget pia consuetudo, ut festis S. Petri apostoli fiat commemoratio S. Pauli, apostoli, ac uicissim in huius festis illius recolatur memoria; ita in ec-„ clesia Bambergensi ita non separantur„ hi sanctissimi coniuges, Henricus et„ Kunigundis, nec de uno eorum ali-„ quod festum celebratur absque al-„ terius implorato suffragio. Hoc for-„ san intuitu simul excusa sunt acta S. S. Henrici et Kunigundis, dein ex hisce actis lectiones in horum festis recitandae, postea reliquum officium cum propria missa assignatur: denique addunt epitaphia et epigrammata de hisce sanctis, pro quorum inuocatione subduntur uariae orationes. Habemus eiusmodi

di libellum Bruxellis anno MCCCCXXXIV. A executum, ex quo, quae istius auctoris mens fuerit, indicabunt huc translata prologi uerba, qui sic incipit:

cum hoc prologo.

Quandoquidem Deum laudare iubemur in sanctis suis, qui sat unquam a nobis laudari non sufficit; nempe magnus dominus et laudabilis nimis et magnitudinis eius non est finis: sanctorum autem merita uirtutesque dilucidare, ad B ipsius utique sancti sanctorū uergit laudem, honorem et gloriam. Hinc confessorum decus gloriosum, christianissimus imperator S. Henricus, suaque coniux uirgo nobilissima S. Kunigundis, condignis licet laudum praeconiis in antiqua quadam de uitis et gestis ipsorū olim edita legenda sufficienter efferri uideantur; quia tamen plerosque mo- C dernis temporibus amore flagrantissimo et praecordiorum suspiriosis desideriis, circa dictorum uenerationem sanctorum admodum affici consideraui; sedulis aliquorum impulsus efflagitationibus assentiens, praedictam legendam stylo ueraci ab antiquo congestam, non quidem ex integro permutare, sed in plerisque locis suis, ex illis duntaxat, quae D sparsim in diuersis chronicis huic operi accommodata reperire potui, hinc inde aliquid ei adiicere, atque pro tantae materiae dignitate, inculto licet sermone, ueraci tamen sententia, parumper eam adaugere utile duxi. Verū quia non noua cudere, sed antiqua proposuerim confirmare, eisque noua adiicere, congruum fuit, hic breuem hunc E prologum de nouo proponere." Haec ibi. Inserta haec potissimum spectant ad uitam S. Henrici, cuius primum caput proponit eius genealogiam, deductam ab Ottone, duce Saxoniae, patre Henrici aucupis regis Germaniae, et huius filii statuuntur Otto I. imperator et Henricus, a quibus prognati Otto II. imperator et Henricus dux Bauariae, F inter se fratrueles: horum filii Otto III. imperator et S. Henricus e duce Bauariae post istius obitum imperator. Quae indicasse hic sufficit, exactius ad XIV. Iulii examinanda. At uita S. Kunegundis eadem, quam in supra citata legenda editam diximus, paucissimis hinc inde uerbis immutatis, integra recusa est, Quae dein adiunguntur, nos intra seor- G sim per modum appendicis addere uoluimus.

Alia reperta in MSS.

X. Rebdorfium in dioecesi Eistettensi haud procul ab ipsa urbe, monasterium canonicorum regularium S. Augustini fundatum est anno MCLXVI. in quo bibliotheca antiquis monumentis referta: ex qua descriptam habemus uitam S. Cunegundis, quam ex illa bibliotheca uulgauit Iacobus Gretserus in Diuis Bambergensibus, typis Sartorianis Ingolstadii anno MDCXI. excusis. Eadem, priore reiecta, inserta est ternae editioni Surianae. Eam etiam repetit Ioannes Gamansius noster in monasterio Budecensi canonicorum regularium in Westphalia in MS. passionali mensis Martii, et ex iis lectiones uarias transmisit. Desunt in hac collectione epistola S. Cunegundis ad Confugienses sanctimoniales et prologus ad miracula post eius obitum patrata. At contra describuntur in ante citatis editionibus omissa miracula, quae a num. 10. usque ad finem enarrantur. Quis hanc uitam conscripserit, an unus idemque, an potius priorem uitam additis ultimis miraculis, ac nonnullis, uti diximus, omissis, aliquis more suo ordinarit, nobis haud liquet. Conscripsit Martinus Hoffmannus annales Bambergenses eosque nec dum editos habuit Gretserus, qui in illis hunc foetum Nonnosio monacho tribui ait. Mentio fit infra num. 26. Innocentii III. papae, unde liquet auctorem istum post annum MCC. floruisse.

edita a Gretsero.

a quo et quando collecta,

XI. Alius uetus codex MS. de uita S. Kunegundis extat Bambergae, ex quo ad dictum Gretserum apographum misit Fridericus Fornerus, uicarius Bambergensis, uir editis quam pluribus libris clarus. Fatetur Gretserus exemplar codicis Rebdorffensis ex hoc Bambergensi apographo a se auctum esse, et non uno loco suppletum: et in notationibus suis edidit, inde uaria miracula, quae et nos alteri uitae subiungimus, collata cum MS. R. D. Ioannis Baunach decani, ad S. Stephanum Bambergae, ex quo supplentur nonnullae lacunae. Coeptum maxime agi de sanctissimae Kunigundis canonizatione apud Caelestinum III. papam. Verum cum is anno MCXCVIII, nocte, quae diem VI. idus Ianuarii praecessit, uita functus esset, successor eius Innocentius III. eam catalogo sanctarum adscripsit III. Kalendas Aprilis, pontificatus sui anno III. Christi MCC, ac bullam huius canonizationis signatam III. nonas Aprilis, in Bambergensibus annalibus MSS. repertam, edidit Gretserus in suis paralipomenis ad uitam S. Henrici et S. Kunegundis, et nos ex illo eamdem damus collatam cum MS. Bambergensi fratrum minorum.

Miracula addita.

Bulla canonizationis.

XII. Alium tractatum submisit nominatus ante Ioannes Gamansius, descriptum ex duplici codice Bambergensi, scilicet bibliothecae cathedralis et domini Ioanis Baunach. Continet is sermonem de S. Cunigunde, compositum a quodam magno aut magistro Conrado: quem omittimus, quia ualde pauca ad rem

Sermo MS. de illa omittitur.

rem historicam confert. Sufficit hic e-
ius exordium indicasse: quod est eius-
„modi: de throno procedebant fulgura
„et uoces tonitrua. Sicut scriptum est,
Apoc. 4. 5. „os sapientis est in corde ipsius, cor au-
Eccl. 21. 29. „tem stulti in ore eius. Vnde stultus uer-
Eccl. 10. 14. „ba multiplicat, et indecens est in ore
Prou. 18. 17. „stulti parabola. Sapiens autem in prin-
„cipio sermonis accusator est sui.

XIII. E recentioribus plures uitam S.
Cunegundis scripserunt, e quibus hoc
breue elogium a Bauaria sancta Raderi
nostri hic insero. „Chunegundis Mo-
„sellana, Sigefridi Metensis reguli filia,
„Henrici S. conjux, desponsum Deo flo-
„rem uirginitatis, apud uirum per inuidi-
Elogium ex Bauaria S. „am et artes impurissimi hostis cacodae-
„monis in suspicionem adductum, gra-
„uissimo candentium igne uomerum ex-
„perimento iudicioque exploratum,
„comprobauit. Verita enim est flam-
„ma laedere illam, quae illaesum Deo
„uiroque torum et pudorem conserua-
„rat. Nec contenta hac pulcherrima uir-
„tute, qua Pulcheriam augustam Marcia-
„ni uel aequauit uel superauit; ab im-
„peratoris Henrici obitu, uitta sacra
„pro corona sumpta, solenni ceremo-
„nia sese rebus humanis omnibus abdi-
„cauit, Christoque coelesti imperatori
„in coenobio uirginum ab ipsa quondam
„exstructo Babenbergae, in S. Benedicti
„familia se totam emancipauit. Coelo
„adscripta, terris eiusmodi exemplum
„reliquit, quod omnis posteritas adhuc
„miratur, nemo in tanto fastigio imitatur.
In notis subiunctis citat Arnoldum Wi-
onem, quem errantem secutus, Bam-
bergae constituit sanctimonialem fuis-
se, quod factum esse Confugiae prope
Casellas Hassiae in dioecesi Paderbor-
nensi, supra diximus. De Sigefrido
mox agemus. Colitur S. Pulcheria au-
aliud in uita S. Scholasticae editum. gusta X. Sept. Edidimus ad X. Februa-
rii de laudibus S. Scholasticae uirginis
encomium Hieronymi Dungersheimii,
in cuius capite V. proponuntur illustres
seu scholasticae imitatrices, ac primo lo-
co profertur S. Cunegundis augusta, et
compendium uitae satis prolixum inse-
ritur.

XIV. Alium tractatum habemus de-
Relatio MS. innocentiae S. Cunigundis omittitur. scriptum ex MS. codice Bibliothecae
Bambergensis patrum Carmelitarum,
quam ibidem lustrauimus. Continet-
is relationem innocentiae S. Cunegun-
dis, per ignem probatae. Auctor ano-
nymus est, qui uidetur pro sua deuo-
tione illam eius innocentiam uoluisse
debitis laudibus exornare, desumpta
materia ex actis S.S. Henrici et Cunigun-
dis, ab antiquioribus descriptis: quae
tamen non accurate legit, et saepius a ue-
ritate deflectit: proinde hic eam rela-
tionem omittimus, et eius loco damus,

A quae Mutius libr. 4. chronici Germa-
niae his uerbis narrat: Henricus uxo-„
rem suam non attigerat: ipsa uicissim,„
castitatem seruare cupiens, consenserat„
sponso; ita ambo degebant uitam cae-„
libem. Satan, qui nunquam quieuit„
neque quiescit, neque quiescet, ante„
consummationem, suspectam imperato-„
ri reddidit reginam Kunigundem, no-„
B mine adulterii etc. Henricus incusat e-„
am, cur simulet castitatem coram homi„
nibus grauius iudicium eam manere„
dominum qui corda et oculos fecit, o-„ *Ea ex Chronicis relata,*
mnia uidere, etiamsi fallat homines. Ca-„
stissima uirgo pudico et honestu uultu„
constanter negat, et se gaudere inquit,„
quod dominum testem habeat, cuius„
testimonio ipsa contenta sit etc. Vt au-„
C tem Henrico hic scrupulus, quem satan„
illi iniecerat, eximeretur, conuenit in-„
ter eos, ut regina ambularet super fer-„
rum candens. Quae postquam inuo-„
cauit nomen domini, ut propter glo-„
riam suam probaret innocentiam ancil-„
lae suae; laeta, sed modestissima fron-„
te, nudis pedibus, ferrum igne iamiam„
extractum et adhuc rubens calcat toties,
D quoties uoluerunt, qui aderant testes,
miraculi, quod Deus cum uirgine sua,
ancilla operatus est. Qui scribunt, ex„
impulsu satanae hoc excogitatum ab„
Henrico, ut cogeret uxorem suam„
quam nunquam cognouerat, nec cum„
illa consuetudinem se habiturum decre-„
uerat, non sequitur quod illi inferunt„
paene dixerim calumniatores, esse satis„
E indicii, Henricum tyrannum potius„
fuisse, quam sanctum regem. Cur non„
cogitant, quibus quantisque tentatio-„
nibus sancti Dei a satana sint tentati„
et non raro inducti non nihil?

Vnde S. Henrico haec de castissima
coniuge suspicio suborta fuerit, tradit
auctor compilationis chronologicae:
auctore diabolo, qui inuidebat eius„
F uirginitati de crimine adulterii uehe-„
menter infamata fuit. Callidus nam-„
que diabolus transfiguratus est in for-„
mam militis speciosi, tribus diebus con-„
tinuis mane uidebatur pluribus exire„
de thalamo S. Kunigundis. Martinus„
Hoffmannus in annalibus Bamberger-„
sibus: ad stabiliendam hujus miraculi fi-„
dem, eo in loco sacellum aedificatum„
G et duorum uomerum reliquiae, D. Hen-„ *Reliquiae uomerum,*
rici sarcophago inclusae, ab episcopo et„
clero Babenbergensi, ea, qua decuit, re-„
uerentia in ecclesia cathedrali hactenus„
seruatae sunt.„

§. III. *Progenies Sigefridi patris S. Cunegundis: huius fratres, consanguinei, affines.*

S. Cunigundis pater Sigefridus,

XV. Sanctissimos coniuges Henri-
cum et Cunigundem ex nobilissimo
au-

augustorum parentum sanguine pro- A
creatos fuisse acta infra produnt. De S. Henrico eiusque maioribus Saxonibus inter auctores res minus controuersa est, eiusque maiores supra paucis attigimus. Maior est difficultas in familia S. Cunigundis, quam hic paucis explanamus. Pater eius Sigefridus comes fuit, qui anno DCCCCLXIII. permutatione facta cum Wickero abbate B
S. Maximini prope Treuirim, acquisiuit sibi ac suis castellum Luzulinburch, ab eo dein loco denominatus primus comes Luzilinburgensis. Chartam hanc permutationis ediderunt Miraeus in notitia ecclesiarum Belgii cap. 61. et Andraeas Chesneus in historia genealogica familiarum Brocensis, Barrensis, Luxenburgensis, Limburgensis et Blessia- C
censis p. 4. in probationibus, ubi deinceps posteros Sigefridi deducit. Fratres habuit Sigefridus Giesebertum et Godefridum, comites in Arduenna: quorum in dicta charta nomina referuntur: ex Godefrido comite prognati sunt Adalbero an. DCCCCLXVIII. creatus archiepiscopus Remensis, Henricus et Godefridus comites, qui carne D
nobiles et genere potentes, de terra Lotharienfium dicuntur et Godefridus Heinedarios et Ardennenses aggregarat, pro obsidione Warchi Castelli. Ita antiqui apud Chesnaeum p. 6. Ex dicto comite Godefrido recta linea descendunt duces Lotharingiae inferioris, et marchiones Antwerpienses, Sothilo magnus, Godefridus magnus, Godefri- E
dus gibbosus, quo sine liberis mortuo, successit ex Ida sorore eius genitus, Godefridus Bullonius dein expugnata Hierosolyma ibidem rex creatus.

Comes Luxenburgensis factus anno 963.

Frater Comitum in Arduenna.

e quibus duces Lotharingiae inferioris.

XVI. Sed ad Sigefridum redeo, qui ducta Hadeswicha uxore, plures liberos genuit, ex quibus fuerunt filiae, haec imperatrix seu Cunegundis, et altera Gerardo ex comitibus Alsatiae nu- F
pta. Ex Gerardi fratre Adelberto comite Alsatiae, per rectam lineam masculinam prognati sunt Theodoricus et Philippus Alsatii comites Flandriae, item omnes illi, qui hoc tempore sunt duces Lotharingiae, in ramos uarios distincti. Ex eiusdem Gerardi fratruele Landelino, comite Altenburgensi et Vindonissensi, prognati Habspurgici et G
Austriaci, usque ad hodiernos imperatores et reges Hispaniarum aliosque archiduces Austriae, de quibus consulat lector origines familiarum, Alsatiae, Lotharingiae et Austriae, ab Hieronymo Vignerio editas. Fuit denique dicti Gerardi filia Iutta prima abbatissa Confugiensis monasterii, quae inter suas sanctimoniales habuit materteram suam S. Cunigundem, uti num. 12. in huius uita legitur.

mater Hadesuicha.

Soror nobilissimo nupta.

XVII. At fratres eiusdem S. Cunegundis et filii Sigefridi et Hardeswichae sex statuuntur. Henricus Luxemburgicus anno MIIII. a S. Henrico creatus dux Bauariae, quo in bona senectute anno MXXV. defuncto, Conradus imperator ducatum filio eius Henrico contulit; uti ea in uita S. Meimuerci, episcopi Paderbornensis, ab auctore coaeuo, narrantur cap. 14. et 97. Apud Brouuerum nostrum et utroque in loco Henricus dicitur frater dominae et imperatricis Cunigundae. Secundus filius Sigefridi est Fredericus comes Luxenburgensis, a quo successiue procreati Gissebertus, Conradus I. Guilhelmus, Conradus II. comites Luxenburgenses. Conrado successit Henricus, comes Namurcensis, filius Ermensonis, dicti Guilielmi sororis: de quibus agunt memorati Chesnaeus et Miraeus. Tertius filius Sigefridi est Theodericus episcopus Metensis, quem Sigebertus in chronico ad annum MIV. et MIX. appellat fratrem Cunigundis imperatricis, et Ditmarus saepius scribit, fratrem fuisse Henrici, tunc ducis Bauariae, de quo iam egimus. Quartus e filiis Sigefridi Adalbero, siue Athelbero, eidem Ditmaro frater reginae, Cappellanus Luidulphi, archiepiscopi Treuirensis, quem istum episcopatum petentem S. Henricus reiecit, et uxorem dilectam caeterasque suimet familiares, de episcopatu eodem impetrando solicitos, spreuit. Quintus Gissibertus, eidem Ditmaro egregius iuuenis, frater reginae, a Longobardis in seditione Papiensi uulneratus et mortuus. Demum profertur Sigefridus filius, cui Gelbertus archiepiscopus epistolam 51. scripsit, quem in iuuentute ante patrem suum fuisse mortuum censet Chesnaeus, uti alios plures: quia Sigifridus pater et Hadewicha mater, in charta donationis factae, anno DCCCCXCIII. monasterii *S. Maximini* asserunt, se illa tradere ob remedium animarum suarum liberorumque suorum, superstitum uidelicet seu defunctorum. Haec de consanguinitate et affinitate S. Cunigundis satis certa sunt, et nobilissimum augustorum eius parentum sanguinem in actis indicatum explicant.

Fratres. Henricus dux Bauariae.

Fredericus comes Luxenburgensis.

Theodericus episc. Metensis.

Gissibertus.

Sigefridus.

XVIII. Cranzius libr. IV. Saxoniae cap. 30. Cuspinianus in historia imperatorum, Hermannus Greuen et auctor relationis innocentiae S. Kunegundis, appellant patrem Sigefridum comitem palatinum Rheni: nec multum abfuit Andreas Chesnaeus, quod Arduenna regio extenderetur ad Rhenum: mauult tamen appellari palatinum ad Mosellam et certissimum censet, si comes Luxenburgensis uocetur. At nostro iudicio uidentur hi scriptores, qui trecen-

Cur pater Sigefridus dicatur a recentioribus Palatinus Rheni.

centis et amplius annis ab illis tempo- A ribus abfuerunt, alium iuniorem Sigebertum ab isto non satis distinxisse. Est Lacense, siue de lacu, nonlonge ab Andernaco, prope Rhenum, opulentum monasterium, ab Henrico comite palatino Rheni, annuente coniuge sua, Adelheida, fundatum; de quo agit Marquardus Freherus parte 2. originum palatinarum, cap. 9. cuius fundationis teno- B rem, a se in ipso monasterio descriptum, exhibet. Acta sunt illa anno incarnationis dominicae MCXCIII. et constitutionis testes proferuntur Hilbertus Treuirorum archiepiscopus, Sigifridus priuignus, aliique. Cum autem operi coepto Henricus immortuus esset, priuignus Sigefridus, itidem palatinus Rheni, id absoluit, cuius scri- C ptum truncatum ibidem exhibetur. Quam fundationem Henricus IV. imperator suis quoque priuilegiis ornauit, in quibus inter alia haec uerba continentur: „Post mortem praedicti comitis Henrici, Sigefridus, qui ei in comitatu palatii successit, de patrimonio „suo Mylen in Brabantia, Ouerhouen „et Geneheiden monasterio ad Lacum D „dedit. Monet autem Freherus, ut huius Sigefridi, cuius coniux Gertrudis fuit, distinctio fiat ab alio quodam antiquiore Sigefrido palatino, quem tradunt arcem, nunc dirutam, non procul a monasterio Lacensi, quam Hohen Simmeren appellant, inhabitasse et anno DCCLIV. mortuum fuisse, habuisseque in uxorem ducissam Brabantiae, nomi- E ne Genoueram, quam consilio et calumnia cuiusdam equitis uoluerit igni tradere: uerum eam cum puerulo in ingenti sylua expositam et post aliquot menses sine omni humana ope saluam et incolumem repertam, et a Deo in signum innocentiae conseruatam, causam struendae aedi ad honorem Deiparae uirginis dedisse, in qua id scriptum Frehe- F rus reperit. De hac Genoueta agendum erit ad 2. diem Aprilis, quo fastis aliquibus, ut sancta, inscripta reperitur.

num occasione Sigefridi iunioris?

aut etiam antiquioris.

XIX. Haec de Sigefridis istis Palatinis, occasione quorum potuit Sigefridus, pater S. Cunegundis, appellatus fuisse Palatinus Rheni, quem *Elias Reusnerus* in *Auctario* βασιλικῶν *genealogici p. 177. sacri Romani imperii septemuirum* G primum inter electores facit istis uerbis: *Sigefridus ex Lotharingia Mosellana oriundus, Conradi sapientis, ducis Franconiae et Lotharingiae filius, qui Luithgardim Ottonis II. imperatoris filiam uxorem habuit, ex filio Othone nepos, primus electoratum palatinum tenuisse fertur. Liberi eis dantur D. Cunegunda, uxor Heinrici II. imperatoris, uita defuncta III. Martii anni MXXXIX. Henricus - - - a fororio caesare augusto, Bojoariae ducatu dotatur, patris in honore septemuirali successor, et Richsa uxor Mieslai II. regis Poloniae*, ac dein, per dicti Henrici neptem *Isgardim* eiusque filiam *Elisabetham*, deducitur familia hodierna comitum palatinorum Rheni et ducum Bauariae. Et haec tanquam indubitata absque ulla probatione asseruntur. Otto I. imperator, pater dictae *Luitgardis*, hortatu huius comitis *Sigefridi* restituit monachos in *Epternacensi* monasterio, ut infra patebit, et in suo diplomate uocat *uenerandum comitem Sigifridum fidelem nostrum*, non neptem aut filiae suae filium, non consanguineum, cognatum aut simili nomine dignum, quod sine dubio fecisset. Similis farinae sunt, quae *Bertelius* mox proferendus assumit, dum Sigefridi genus a *Raginero* I. comite Hannoniae, per *Gissebertum* filium, ducem Lotharingiae uniuersae, huiusque filium *Ricuinum* deducit. Non etiam admittendi absque probatione *Paulus Langius* et *Glaber, monachus Cluniacensis*, quorum prior *Henricum S. Cunegundis fratrem*, facit *pronepotem Caroli M.* a quo plus quam ducentis annis distabat, posterior *Sigefridum ducem Saxonum* pronunciat. Verum hisce non lubet immorari, quia nulla assertioni probandae adiunguntur argumenta. De dignitate electorali diu postea instituta, dicentur aliqua XVI. Martii ad uitam S. Heriberti archiepiscopi Coloniensis.

Alia de Sigefrido a recentioribus scripta et minus probata.

XX. Iohannes *Bertelius* in *historia Luxenburgensi p. 24.* ita pietatem parentum S. Cunigundis praedicat: *Sigefridus iste, comitum Luxenburgensium primus, uir fuit prudentia ac uirtute praestantissimus, belli item gerendi peritissimus, simulque catholicae religionis cultui singulari animo deditus, in cuius rei euidentiam statim atque in potestatem suam Luxemburgense castellum accepit, sacellum quoddam, sub intemeratae Dei genetricis Mariae patrocinio, quod modo a sancto Michaele archangelo titulum praefert, iuxta idem castellum a fundamentis excitauit. Tempore deinde insequenti Sigefridus comes, utpote rebus ecclesiasticis tuendis, imo et adaugendis, totus deditus, in aduocatum postulatus est uicini imperialis monasterii Epternacensis, atque id muneris magna cum laude et omnium applausu, ad ecclesiae ipsius utilitatem, est executus et, ut erat uerae et auitae religionis zelator maximus, aduertens in Epternaco, non monasticae uitae professores, sed saeculares canonicos, eosque admodum dissolutis, imo et scandalosis moribus, sub aeque uitioso abbate degere, tanto malo remedium imprimis afferre studuit.* At contra *Caspar Bruschius*

Fuit uirtuti et religioni cathol. additus.

schius in chronologia monasteriorum A Germaniae, ipsos aduocatos comites et duces loco abbatum praefuisse memorat, et ex his ultimis *Sigefridus* comes successit, in abbatiae huius administratione. *Huius*, inquit, *hortatu Otto imperator anno XXXIV. regni sui, imperii uero XI. hoc est anno domini DCCCCLXXII. canonicos ex hoc loco expulit, et congregationem monachorum* B *adunauit, abbatemque iis Reginerum quemdam praefecit.* Integrum diploma edidit *Miraeus*, in notitia ecclesiarum Belgii. *cap. 65. Id actum apud Magdeburgum in Saxonibus, coram omnibus regni principibus, cum fuissent in hoc loco canonici annis CXXV.* Haec Bruschius. Ex pluribus a *Bertelio* referuntur, qui addit partem antiquae chartae C in archiuio *Epternacensis* monasterii repertae, quae ita sonat: *Haec ego Sigefridus, licet indignus, honore tamen comitis sublimatus, considerans, quod ex regia donatione abbatiam S. Willebrordi pro beneficio suscepi, eamque per multos annos potestatiue direxi . . . Acta sunt haec anno* DCCCCXCVII. Reliqua desiderantur, in quibus forsan illustres donationes D continentur huic monasterio sub finem uitae factae. Suggerit Bertelius, ad Sigefridi comitis commendationem spectare, quod confraternitatem misellorum, quae et hodie in *Epternaco* oppido perdurat, ipse instituerit et ex propriis bonis liberaliter dotauerit.

administrator abbatiae Epternacensis.

curat illam restitui monachis Benedictinis.

fundauit confraternitatem misellorum.

XXI. Prae reliquis locis sacris uidetur amasse monasterium *S. Maximini*, E ubi et sibi et uxori suae elegit sepulturam et pluribus ante annis obtulit illi illustrem donationem uariorum bonorum, quae post obitũ suum in usum coenobitarum peruenirent. Diploma huius donationis, ualde amplum et piissimorum animorum testimonium, ediderunt Miraeus. L. I. diplomatum Belgicorum cap. 25. et citatus supra Chesnae- F us, in probationibus ad familiam Luxenburgicam. p. 7. *Actum anno dominicae incarnationis DCCCCXCIII. Indict. VI.* Alia, quae post suum decessum donata uoluit ecclesiae Treuirensi S. Petri, habentur apud eundem Chesnaeum. p. 5.

Contulit donationes monasterio S. Maximini,

Et ecclesiae Treuirensi S. Petri.

§. *IV. Chronologia uitae S. Cunigundae. Varia benefacta.* G

XXII. A piissimis hisce parentibus nata, educata et sanctissimis moribus et instructa S. Kunigundis, et forsan etiam matrimonio cum S. Henrico, duce tunc Bauariae, conjuncta. Nam quibus illi annis mortui sint, aut quo haec uxor ipsi data, non liquet. Mortuo Ottone III. imperatore anno MII. die 23. Januarii, *S. Henricus VIII. Idus Junii, in regem Moguntiae eligitur, acclamatur benedicitur et coronatur. Celebratis diebus ordinationis suae et quibusque uenientibus in militiam susceptis, rex rhenum iterum transiit, cum maxima multitudine per orientalem Franciam, in Alemanniam, ut Herimannus caput ut ceteri, regiae Majestati subderet. . . . Ab Alemannia in Franciam terram, unice sibi dilectam, recessit et non multis diebus in Francia moratus, in Thuringiam iuit: inde procedens in Saxoniam peruenit. . . . His strenue peractis, regi a Saxonia in regnum Lotharienfe properanti, Gruonae accurrit uxor sua, domina Cunigunda nomine jam extans, sed re cito regina futura. Inde etiam Paderbornam ueniens in festo sancti Laurentii acclamatur, benedicitur et coronatur, et fit Kunigunda, Kuninga,* quod latine interpretari potest regia, *regina.* Ita Adelboldus in uita S. Henrici. Adde Kunigundam significare *regis fauorem*, nam *Kuning* seu *Kunic*, a *Kunnen*, posse, ductum nomen rex est, *gund* siue *gunst* fauor. De cujus coronatione in uita S. Meinuerci, episcopi Paderbornensis, apud *Brouerum* cap. 12. ista leguntur: *Eodem anno, nouo rege natiuitatem Laurentii in ciuitate Paderburnensi celebrante, domina Chunigunde, ipsius, ut putabatur, uxor, re autem uera castitatis amulatione soror, praedicto Willigiso, Moguntiensi archiepiscopo inbi regiæ consecrationis dominium adinuenit, quod eidem ecclesiae in augmentum honoris et profectum magni decoris dei misericordia prouenit.*

S. Kunigundis nupta S. Henrico.

dein anno 1002. in re[...] coronatur 6. Januarii.

coronatus Paderbornae in reginam 10. Augusti.

XXIII. At *Rethario* episcopo Paderbornensi anno MIX. pridie nonas Martii mortuo, denominante et procurante S. Henrico *Meinuertus* in successorem episcopum Goslariae coram illo ordinatus est. *Continue autem regi insistens, ut ecclesiae sibi commissae, lamentabiliter incendium passae, secundum sponsionem, qua eam sibi commiserat, succurreret; rex misericorditer annuit, et ecclesiae praefatae miseratus paupertatem, multa ei bona, tam in praediis, quam in facultatibus aliis, larga manu et plena caritate, pro Dei amore dilectique sibi episcopi assiduo et deuotissimo obsequio, contulit. Saepius autem in ciuitate Paderbrunnensi commoratus, operum et studiorum eius adiutor et cooperator extitit, fauente et instante per omnia uenerabili Chunigunda regina, cui non minor uoluntas, quam facultas, in ecclesiis Dei amplificandis et meliorandis semper fuit.* Quae in eadem uita *num.* 17. habentur, uti sequentia *num.* 24. *Anno MXIV. expeditionem in Italiam rex iturus, ut caesaris consecrationem a domino apostolico perciperet, in castello, quod* Grunden *dicitur, conuenire principes mandauit. Epi-*

Instante regina uariae possessiones conferuntur ecclesiae Paderbornensi, an. 1099.

scopus autem Meinwercus cum rege expeditionem iturus, ecclesiae suae penuriam conquestus, itineris expensam labori suo congruam instanter petiit et, interuen-

1048.

tu Cunigundæ reginae ... Berneshusum situm in pago Lisga, in comitatu Bernardi comitis situm, obtinuit. Eodem quoque die, loco et anno, interuentu saepe numero dictae et cum omni merito dicendae reginae Cunigundae, quamdam regiam curtem, Maranga dictam, in pago Marangano, in

Vti et ecclesiae Merseburgensi.

comitatu Bernardi comitis sitam, obtinuit. *Dithmarus*, qui tunc procurante etiam S. Henrico, Merseburgensis erat episcopus constitutus, iter Romanum regis et reginae descripturus, de donis suae ecclesiæ oblatis, nec dubitamus quin interuentu S. Cunigundis, ita sub finem L. 6. scribit. *Henricus etenim rex ecclesiam adauxit nostram, multis utilitatibus, imprimis diuino apparatu et de omnibus curtis, quas in Thuringia et Saxonia habuit, duas nobis tradidit familias. Euangelium auro et tabula ornatum eburnea et calicem aureum atque gemmatum, cum patina et fistula: item cruces duas et capulas ex argento factas et magnum calicem ex eodem metallo, cum patina simul et fistula dedit. Quicquid in praediis ab antecessoribus meis neglectum erat, praecepto renouauit.* Similia pluribus aliis ecclesiis præstita fuerunt beneficia.

XXIV. Idem *Dithmarus* initio libri 7. ita coronationem utriusque, Romae a

Romae coronantur S. Henr. Imp. et S. Kunigunda imperatrix.

Bonifacio III. papa factam, describit: *Die dominica VI. calendas Martii anni MXIV. Henricus, Dei gratia rex inclytus, a senatoribus XII. uallatus, quorum sex rasa barba, alii prolixa, mystice incedebant cum baculis, cum dilecta suimet coniuge Cunigunda, ad ecclesiam S. Petri, papa expectante, uenit: et antequam introduceretur, ab eodem interogatus, si fidelis uellet Romanae patronus esse et defensor ecclesiae, sibi autem suisque successoribus per omnia fidelis, deuota professione respondit: et tunc ab eodem innunctionem et coronam cum contectali sua suscepit. Priorem autem coronam super altare principis apostolorum suspendi præcepit. Eodem die papa eis caenam ad Lateranum fecit copiosam.* Haec ibi. Quae hoc in itinere uariis in locis sacris, ut *Casini*, *Clamiaci* et alibi, gesta sunt, quia spectant ad uitam S. Henrici, neque particularia de S. Cunegunde memorantur, hic omittimus. Proximis

degunt in Saxonia.

annis cum caesar Oderam peteret, *postquam nostri*, inquit Dithmarus, *Albini transierunt, imperatrix et ego cum*

A *illa ad Merseburg pergentes, caesaris aduentum in his partibus exspectauimus. Et pluribus interpositis, imperator et contectalis sua a Gerone archiepiscopo Magdeburgensi, magnis honoratur muneribus: crastinoque inde pergentes, tertia die, id est, dominica, ad Halberstadi, perueniunt: quos ibi Arnulphus praesul magnifice sus-*

B *cepit, et duas noctes secum habuit. Tertia nocte ad Quidilinburgi profecti, ab Ethelheida uenerabili abbatissa, non minori gloria ornantur. Quarta die monasterium in occidentali monte, ubi sponso coelesti sanctimoniales monachico habitu seruiunt, ab Arnulpho antistite, praesente augusto, dedicatum est III. calendas Mar-*

C *tii.. Regina Cunegundis Francoforde a caesare discedens, cum ad locum, qui Capungun dicitur, ueniret, infirmatur et ibi tunc domino promisit, se ad laudem eius unum facturam monasterium.* Fuit ea occasio fundati monasterii Confugiensis in Hassia prope Cassellas, ut supra dictum.

D XXV. Haec ante annum MXVIII. contigerunt. De ecclesia episcopali huiusque dignitate, urbi Bambergensi procurata et duobus istis monasteriis exstructis, infra in uita agitur. Addere placet, quae ipsi Bambergae uidimus, in monte S. Michaelis, in templo abbatiali, scilicet dotem, siue *Morgengabam* a S. Henrico Kunigundi datam;

E crucem auream operis graeci antiquissimi, uti ex inscriptionibus atque imaginibus erat cognoscere: item cingulum S. Cunegundis, eiusdemque ex gemmis coronas duas. Ascendimus etiam ad S. Kunigundis palatium, amoeno situ potius, quam structura uisendum, iamque ruinosum totum: in huius superiori parte lignea, supererat adhuc

Eius crux aurea.

cingulum coronae duae

F cubiculum ipsius, cum hypocausti loco: utrumque tale, quod modestissimam de plebe uirginem indicaret. Hinc prospectus erat in sacellum exiguum, in quo priuatim adesse sacris consueuerat: ubi et sedes ipsius lignea mirae simplicitatis monstrabatur. Ingressi etiam sumus templum S. Stephani, quod est canonicorum regularium, ab eadem imperatrice exstructum et dotatum;

G quod tunc a fundamentis erigebatur elegantissimo opere. Supererant ex ueteri structura, solae alae seu crucis brachia, ubi in ala dextera ad ingressum lateralem picta erat S. Cunegundis, cum lance illa, quam *Andreas Brunnerus* Lib. 9. annalium Boiorum ita describit: *Adseruata etiam*, ait, *usque ad seruitem Ger-*

Lanx chrystallina. *Germanicum bellum chrystallina lanx est inter cimelia montis monachorum, quam argento grauem, eadem diua in publico de destituerit sine custode, unde operas manupretium ex fide numerasse sibi fama fuit, castigata praesentibus exemplis auaritia, si uel unius assis auctarium malo ungui adhaesisset. Ornamentis praesidiisque, quibus operis sui aeternitati consuluit Henricus, etiam illud insigni indulgentia adiecisse traditur, ut summi imperii proceres, quae caesaribus adorandis honoraria impendunt obsequia, iisdem Babenbergensem praesulemper uicarios prosequerentur, idque augustalis praerogatiuae quoddam uelut instar esset. Priuilegium sine dubio nullius exempli, quod posteritas admirata* filum sericum D. *Kunigundis appellauit, sed urbi pro aheneo muro futurum et pignus perpetuae serenitatis.* Haec Brunerus. *filum sericum*

XXVI. Ex uita S. *Meinuerci* haec ad S. Cunigundem referenda sunt: *die calendarum Martiarum anni MXXI. interuentu Benedicti papae, Cunigundae imperatricis augustae, comitatum in Limmedeshusen impetrauit.* Haec pluribus capit. 71. at cap. 77. et seqq. ista traduntur: *Episcopus Meinuercus monasterium inchoatum accelerans consummare, sanctuario testudinato, imperatorem in natiuitate domini Paderbrunne inuitauit... et ab imperatore constanter curtem regalem de Eruete exegit.... Qui diu multumque renisus, tandem episcopi perseuerantia, imperatricis primatumque coactus instantia, priuilegium protulit, et accedens ad altare, beatae Dei genetrici et perpetuae uirgini Mariae, sanctisque Kiliano et Liborio et astanti Meinuerco episcopo suisque successoribus, curtem Eruete sitam in pago Westphalen legaliter obtulit.* Et cap. 116. hoc de S. Meinuerco epiphonema datur. *Taliter uir Dei spe caelestium bonorum amatus et consilio et auxilio christianissimi regis Henrici, eiusdem nominis secundi, imperatoris primi, uenerabilisque Cunigundae imperatricis, in omnibus adiutus et confortatus, monasterium hoc, ubi nouissimam tubam exspectare disposuit, monasticae uitae amore, maxima deuotione inchoauit etc.* Ipse etiam imperator quamplurima ecclesiis uariis beneficia praestitit, intuitu salutis propriae et S. Cunigundis. Ita *collegium Aquisgranense* canonicorum S. Adelberti anno MXVIII. fundans, asserit: *Quoniam indubitanter scimus in conspectu Dei placere sanctorum loca instituere et sublimare, pro remedio animae nostrae, coniugisque nostrae dilectae Cunigundis, imperatricis augustae, nec non parentum nostrorum, tum etiam pro confirmando sub diuina protectione regni nostri statu, ecclesiam, in honore S. Adelberti martyris et episcopi, in monte contermino, sedi nostro Aquensi a nobis fundatam omni libertate donamus.*

Beneficia S. Meinuerco praestita

et collegio Aquisgran.

XXVII. Demum sanctis similibus operibus intentus *S. Henricus ad percipiendam immarcessibilem coronam ab ergastulo carnis a domino est uocatus. Qui cum cerneret, imminere sibi mortis diem, citatis ad se parentibus et cognatis beatissimae imperatricis Cunigundae, nonnullis etiam regni primoribus, manu eam apprehensam illis commendauit huiusmodi uerbis, memoria dignis: Hanc ecce, inquit, mihi a uobis, imo per Christum, consignatam, ipso Christo domino nostro et uobis reconsigno uirginem castam.* Ita acta S. Henrici uaria, tam manu exarata, quam hactenus typis edita, ad diem XVI. Iulii illustranda, quo uirginitatis florem in caelum extulit, anno MXXIV. in Babenbergensi ecclesia, quam cum episcopo ibi construxerat, sepulturae traditur: quam Eugenius III. papa in sanctorum catalogo anno MCLII. collocauit, in cuius rescripto super eius canonizatione ista uerba habentur: *In thoro etiam legitimo positus, quod paucorum fuisse legitur, integritatem castimoniae usque in finem uitae conseruauit.* Reliqua infra ad acta S. Kunegundis explicantur. Haec pro mariti S. Henrici aeterna salute admodum sollicita, animam eius aliorum orationibus perrexit commendare, ac tandem, elapso in luctu et uiduitate integro anno, in ipso anniuersario die transitus S. Henrici, deposita regali purpura, habitum monasticum assumpsit in monasterio Confugiensi, et *quindecim in sancto proposito superuixit annos:* ut num. 14. habetur. Et conueniunt in iis annis quindecim omnia acta, tam manu exarata, quam typis uulgata. Ergo necessario uixit ad annum usque MXL. Cum uero asseratur, V. Nonas Martii hac uita decessisse, si id dicto anno MXL. contigit, defuerunt ad integritatem illius anni menses IV. et dies XI. Si anno sequenti MXLI. statuatur obiisse, superuixisset, praeter *quindecim annos* iam indicatos, *menses VII. dies XX.* Iudicium lectori permittimus.

uidua facta an. 1024.

sanctimonialis 1025.

moritur anno 1040. aut sequentes,

XXVIII. *Canisius* in martyrologio Germanico assignat solum annos XII. in monasterio peractos et annum mortis asserit M. XXXVII. Quo etiam anno tradit *Trithemius*, in chronico Hirsaugiensi, *esse mortuam S. Kunigundem,* quon- *menda chronico aliorum*

quondam imperatricem, *quae S. Henrici* A *imperatore mortuo, pro amore omnipotentis Dei mundum contempserat, et in monasterio Confugiensi sanctae conuersationis habitum suscipiens, cum sanctis uirginibus, Christi monialis et ipsa uirgo usque ad mortem permansit.* Haec ibi, nullis assignatis uitae monasticae annis. Ad annum sequentem MXXXVIII. ita Marianus Scotus scribit: *Connigund imperatrix* B *obiit V. Nonas Martii et Spirae sepelitur:* ubi secundum mendum est, cum Bambergae sit sepulta. Magis aberrat *Lambertus Schaffnaburgensis*, dum obitum ad annum MXXXIII. refert. Petrus *Cratepolius* in libello *de sanctis Germaniae*, S. Kunegundem noluit omittere, in cuius elogio scribit: *D. Henricum imperatorem anno domini MXXII. mortuum esse et S. Kunegundem, inde relicto mundo, in monasterio ordinis D. Benedicti, quod ipsa Bambergae construxit, annis XII. domino Deo in omni pietate et humilitate seruiuisse*, ubi plura menda conglomerantur. *Hieronymus* monachus *Camaldulensis* in uita *S. Romualdi*, quam edidimus ad VII. Februarii, hunc ad S. Henricum et Cunigundem, cum Romam proficiscerentur, euocatum tradit, cap. 8. et narrationem istam hoc epiphonemate concludit. *Iste imperator Henricus et uxor eius Cunegundis; ambo uirgines permanserunt, et caelibem uitam in terra ducentes quadraginta annis, in pace quieuerunt*, scilicet à matrimonio inito usque ad obitum S. Cunigundis, quae ultimo in pace quieuit.

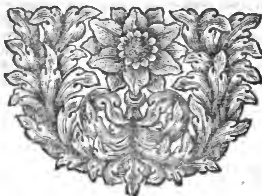
EX RADERI BAVARIA SANCTA

Iidem auctores. Crancius, Lupoldus Babenburgius. Tritbemius de uiris illust. ord. S. Bened. scriptores Ger. Surius to. 3 Mart. passim alii. Gretserus in SS. Bambergens.

CHVNEGVNDIS Mosellana *Sigefridi* Metensis reguli filia, *Henrici* S. coniunx, desponsum DEO florem uirginitatis apud uirum, per inuidiam & artes impurissimi hostis cacodaemonis, in suspicionem adductum, grauissimo candentium igne uomerum experimento (*a*) iudicioque exploratum, comprobauit. Verita enim est flamma laedere illam, quae illaesum Deo uiroque torum & pudorem conseruarat. Nec contenta hac pulcherrima uirtute, qua Pulcheriam Augustam Marciani uel aequauit, uel superauit, ab imperatoris Henrici obitu, uitta sacra, pro corona sumta, solenni ceremonia, sese rebus humanis omnibus abdicauit, Christoque caelesti imperatori in coenobio uirginum, ab ipsa quondam extructo, Babenbergae in S. Benedicti familia se totam (b) emancipauit. Caelo adscripta, terris eiusmodi exemplum reliquit, quod omnis posteritas adhuc miratur, nemo in tanto fastigio imitatur. Qui plura desiderat, apud Gretserum in SS. Bambergensibus, nuper editis, cognoscet.

(a) De hoc genere purgationis per ignem disputat fuse Mart. Delrius disquis. Mag. l. 4. q. 9. sect. 3. ubi similia adducuntur exempla.

(b) Obiit a. C. MXL. Lege Arnoldum VVionem 3. Mart.

VITA
S. OTTONIS,
BABEBERGENSIS EPISCOPI
AC
POMERANICAE GENTIS APOSTOLI;

QVATVOR LIBRIS,

scripta

AB ANDREA MONASTERII S. MICHAELIS PROPE BAMBERGAM ABBATE,

ET

PRIMVM IN LVCEM PROLATA ET NOTATIONIBVS ILLVSTRATA

STVDIO

IACOBI GRETSERI,
SOCIETATIS IESV THEOLOGI.

Cum GRETSERIANA de S. Ottone opuscula a VALERIO IASCHIO plurimis accessionibus membranaceis adaucta, saepe etiam notata et emendata sint, primis ultima placuit inserere: ut uno nexu utraque continerentur neque filum historiae abrumperetur aut hiatus esset sacrae biographiae.

DE

S. OTTONE,

BAMBERGENSI EPISCOPO,

ET

POMERANIAE APOSTOLO.

Sicut stare loco nescit sol aureus uno,
Sed iacit in multas lucida tela plagas;
Et nunc Eois accendit lumina terris,
Nunc Atlantiaco diuidit orbe diem:
Sic BAMBERGIACAE *lux augustissima mitrae*
OTTO *nequit patrio se cohibere solo,*
Sed procul externas currit peregrinus in oras,
Et mollit flammis barbara corda suis.
Ipsa pedo contacta uiri Iulinica tellus
CHRISTVM *docta ferox abiicit ingenium.*
Vistula uicinis applaudit mitior undis;
Atque latus pura iam mage claudit aqua.
Baltica fluctisonas submittunt stagna procellas,
Et maria OTTONI *cedere saeua docent.*
It Stetinensis populus laudesque tonantis
Ingeminat, CHRISTVM *tecta uirique sonant.*
Impia correctis mutantur fana columnis,
Et passim uero stant noua templa Deo.
Curritur ad sanctas ex urbibus undique leges,
Omnia lustrali flumine pura nitent.
Laetatur PRINCEPS, *ciuilis turba triumphat,*
Cum PIETATE *omnes accumulantur opes.*
Denique si nostrae tandem compendia Musae,
Et dignum tanto praesule uultis opus:
Ante fuit felix Pomerania, facta beata est,
Postquam diuitias attulit OTTO *suas.*

Venerabili ac supplici in Christo patri

IOANNI MACARIO,

Seraphici ordinis, conuentus Babebergensis Guardiano, proclamatori uerbi Dei constantissimo,

FRATER ANDREAS,

humilis seruitor fratrum coenobii S. Michaëlis archangeli, ordinis S. Benedicti, prope Babebergam,

Salutem et charitatem.

Etionibus uestris, uenerande pater, prout scientiae meae tenuitas permisit, parere studui. Petistis enim, ut sanctissimi patris nostri OTTONIS, *Babebergensis episcopi uitam, praecipuo quidem elegantique** stylo scriptam, *utpote* Ebbonis, *nostri coenobii monachi, sicut eam ex ore uenerandi et a Deo dilecti sacerdotis* Vdalrici *audiuit, nec non* Sefridi *atque* Tiemonis, *per modum dialogi antiquitus editam, sed in locis quibusdam ita infirmo intellectui obscuram, ut difficile pateat, quo oratio ten-*

*Desunt duae istae uoces in C.M. quas tamen sententiae et orationis integritas requirit.

sendat, et in nonnullis locis a seipsis discrepantem; hanc ego sententia apertiori reserarem.

Quam nimirum petitionem inprimis miratus, cur tot patribus peritis circumquaque commorantibus hucusque relictis, mihi imperito et liberalis scientiae admodum ignaro, tam arduum opus iniungi uel excogitaueritis, pro nihilo duxi; apposuique aliquando animum, uolens scilicet implere petita, si ulla adstipularetur scientia. Cumque diu uelle mihi adiaceret, perficere *autem in me non inuenirem, dicebam uobis; quodque nequirem. Sed uestra benemerita paternitas uti nouit, eadem crebro repetiuit decens; si mihi tantummodo solida inesset uoluntas, a domino caetera praestari: exhortatione huiusmodi saepe incitatus, tentaui tandem uestros implere precatus: confidens in eo quam maxime, qui dixit;* aperi os tuum, et ego adimplebo illud: *quique sicut in paucis saepe uictoriam praestans, sic etiam in imperitis, peritiam tribuens, gratiae suae potentiam ostendit.* Psalm. 80.

Haec autem ideo praemisi, ne quis, me forsitan tantum opus ultro arripuisse per arrogantiam, arbitratus, diceret, magnae praesumptionis esse causam, illa, quae a quolibet sancto uiro utcunque fuerint prolata, ab ullo deinceps quasi emendatore, in aliud transferri. His itaque praelibatis, contra detractores uniuersos, quibus nihil est dulcius, quam alios lacerare, aliis laqueos ponere in uia, qua ipsi nolunt incedere: iam deinde lectori pandere cupio; quia id mihi maxime fuit studii in opere isto, ut sententiam eandem uerbis apertioribus proferrem, exceptis his, quae ob suam difficultatem et obscuritatem inuestigare penitus nequiui. In tantum autem faciliora sequebar, ut, sicut probari potest, alicubi eadem uerba ponerem. Quid enim mihi infimo et illiterato nodosa et perplexa oratio? Habeant amatores sapientiae secularis Tullium; ego imperitus et ignobilis, despectus et contemptibilis sequar Christum; qui non philosophos, sed piscatores elegit discipulos.

Inter haec etiam illud notum facio uestrae dilectioni; quia cum ipsos libros, quos me explanare, et in unum comportare petiistis, diligenti indagine reuoluerem, plurima tam operum, quam miraculorum insignia non haberi in uno, quae in alio libro inueni, molitus sum ex illis colligere, et in locis, quae opportuna uidebantur, inserere.

Fortassis enim Sefridus *uir ille beatus, quid in peregrinis et barbaris nationibus egerit Otto episcopus sanctus, quia horum sibi conscius magis fuit, et quomodo apud principem in curia degerit, uel qua opportunitate in curiam uenerit, et inde ad pontificatus dignitatem, homo curialis et in curia enutritus, aptius explanauit. Thimon autem homo simplex, uelut* Jacob *habitans in tabernaculis, cum* Rebecca *matre sua; quae domi solitus erat agere episcopus, et de fundationibus uel renouationibus cellarum et coenobiorum coenobita clarius edicit. Iste quippe est* Thimon; *quem aiunt, ipsius sancti praesulis Ottonis mimulum fuisse quinquennem; habuitque super eum oculos bonos, quod de illustri esset parentela, et ab ipsis cunabulis ad monasterium translatus, et quod esset puer gratiosae pulchritudinis, iucundus ualde et mirabilis, factis et dictis omnes laetificans. Ebbo uero presbyter et monachus coenobii nostri, uitam beati uiri Ottonis episcopi, prout ex ore * Vdalrici sacerdotis sancti Aegidii edoctus fuerat, eleganti satis stylo descripsit. Herbordus autem scholasticus uitam praefati Ottonis in libello quodam dramatico carmine, uel etiam prosa, luculentissime persudauit.*

Quatuor Scriptores uitae S. Ottonis. Sefridus. Thimon. Ebbo. *Huius Vdalrici exstat mentio lib. 1. c. 31. Herbordus, cuiu. fit mentio lib. 2. cap. 34. & cap. 1. lib. 4.

Vnde consideranti mihi omnia, quae de S. praesule scripta reperi, in nullis maior tanti praesulis auctoritas, quam in epistolis ab ipso, aut ad ipsum directis, uidetur esse. Ibi namque apertissime inspicitur, quanta ueneratione primitus fuerit susceptus a pontifice Romano Paschali secundo, qualiterque eum ordinatum miserit, ne dum clero Babebergensi, uerum etiam cunctis Alemaniae episcopis; quanto etiam labore populum Pomeranorum ad fidem conuerterit: quantam gratiam a terrae principibus Henrico IV. Romanorum, et Bela Vngarorum regibus obtinuerit. Postremo & illud ibi speculatur, quod etiam nobis peropus est, quomodo corporis sui locum coenobium, uidelicet montem S. Michaëlis archangeli, possessionibus et donis plurimis sublimauerit. Vnde, quaecunque scripta huic operi conducentia de ipso inuenire potui, in unum colligere studui, et nonnunquam nomen

men auctoris expressi, sperans aliquem aemulum, et tantae auctoritatis ignarum lectorem exinde posse aedificari.

Diuisio operis in quatuor libros.

Quatuor autem libellos, domino adiuuante, de uita sancti uiri scribere gestio. In priori quidem narratur quis fuerit, aut qualiter ad episcopatus celsitudinem peruenerit, ac deinceps quae in episcopatu egerit, depingitur. In altero uero, qualiter in ecclesia sancta pro conuersione gentilium et paganorum in Pomerania laborauerit, et quomodo eos christianae religioni initiauerit, explicatur. In tertio uero de secunda eius profectione ad Pomeranos post apostasiam, qua a fide recesserunt, et de eius reditu ad sedem suam, exprimitur. In ultimo uero quae dominus ante felicem decessum miracula diuinitus fit operatus, et de transitu ipsius ac miraculis factis post felicem ipsius exitum diligenter exponitur.

*Quapropter lectores, in quarum forte manus haec scripta uenerint, peto, ne arrogantiae, aut temeritati hoc adscribant, sed, Deo teste, sciant, me sola charitate urgente, dum uocem * pectori negare non possum, ob notitiam posterorum, haec humiliter pandere. Et certe, si quid erro, ad eos culpam depositum eo, a quibus ea legi auctoribus. Nam ego aduena sum huius coenobii & peregrinus: quinque compleui lustra, quo haec scribere coeperam; tria autem, quo eorum curam suscepi agens; Dei et fratrum meorum misericordia in consortium eorum adoptatus, consocius & comparticeps effectus consolationum et bonorum omnium, per eum huic coenobio collatorum.*

* pastori.

Huius ergone obliuisci potero, qui suas eleemosynas fecit, dum eas manibus nostris erogandas instituit? Num eius obliuisci potero, qui oculis nostris tot egregia et praeclara sui monumenta, quoad uixerimus, contuenda ingessit? Omnes enim has coenobii maximas aedificationes tam monasterii, quam omnium officinarum eius, intus exteriusque a fundamentis usque ad arces tectorum, opera eius esse dicimus. Sic fontis uenam plumbeis fistulis ab horto suo deductam, quam labio plumbeo cernitis emergentem, sicut constare poterant, censu appreciauit aeternae retributionis auidissimus negotiator, ut omnia coram Deo sibi adscriberentur. Unde saepe dum mentio fit horum, stupor et admiratio oritur inter loquentes, quomodo uidelicet episcopus tam multis et uariis negotiis occupatus, tantam circa locum nostrum promouendum solicitudinem, tantamue potuisset habere diligentiam? Nam maioribus nostris scribentibus percepimus, res coenobii nostri, eius diligentia et prouisione, adeo auctas fuisse, quas exiles ac tenues inuenit, et pauperrimas suo tempore; centum monachis, rectores habeant industrios, sufficientes et amplas satis esse; quae olim uiginti quatuor monachis tenues fuerunt et angustae: licet iam, peccatis nostris merentibus, manibus perfidorum et incuria rectorum sint ferme distractae.

Sed tamen mihi summe cauendum, quia multum diligere scio eum, de quo loquor, ne ob eius dilectionem rem non uere auxisse uidear. Itaque summopere cauendum, ne laude mortuorum uiuis derogem. Multi enim ad iniuriam uiuentium magis et importunis laudibus benefacta efferunt mortuorum. Sed hos ego non laudatores ueros, sed figuratiuos *criminatores arguerim.*

Proinde et uos, patrem amantissimum, unice dilectum peto atque admoneo: ut praesens opusculum intentione summa legatis, Deo supplicantes, ut per eius preces, a quo, uel per quem scriptum est, a prauis hominibus nos locumque nostrum cum rebus creditis defendere dignetur. Et quia uestra dilectio id mihi iniunxit officii, ut coquam pulmentum filiis prophetarum; in quo si colocyntidas miscuero, superiecta, ut confido, farinula amaritudinem condiet Helisaeus, et excessus insipientiae obedientiae bonitas condonabit. Valeto patrum amantissime, religionis gemma, praesidium et dulce decus meum Nestoris aeuo. Ex monte pauonis feliciter.

4. Reg. 4.

PRO-

Prologus in uitam sanctissimi Ottonis, Babenbergensis ecclesiae episcopi ac Pomeranorum gentis apostoli.

DOmino reuerendissimo Deoque uere dignissimo BENEDICTO, Dei gratia sanctae Camminensis ecclesiae pontifici, ANDREAS humilis seruitor fratrum cœnobii sancti Michaelis archangeli, ordinis Seraphici Benedicti, prope et extra muros ciuitatis Babenbergensis, in ipso, qui est uia, ueritas et uita, uiam, ueritatem et uitam inuenire sempiternam deposcit. Exigitis *Scripti occasio.* a me, pater per saecula memorande et praesul nominatissime in orbe, ut signa et portenta, quae per opinatissimum, nunc in secula sanctum OTTONEM, Babenbergensis ecclesiae episcopum, ac nostris temporibus Pommeranorum apostolum, nouis temporibus diuina peregit clementia, cura diligentissima indagata, ad laudem et nomen uiuificae Trinitatis, nec non ad excitandos animos dominicae plebis, prout eadem contulerit liberalis ac Deifica Trinitas, scedulis annotare decertem. Grauis siquidem graui scelerum pondere praegrauato a uobis mihi imponitur sarcina, quoniam peccatis obnoxio horrendum est tractare de sacris et miscere aliena non propriis. Verum quoniam, gloriose pontifex, uirum desideriorum uos fore comperior, et cum Daniele propheta semper noua de abditis indagare curiosius cerno, artor nimis et immensis circumquaque septus angustiis, quid eligam penitus ignorans, primum oppilatam pudore faciem mentis obfirmo, quoniam indignum me esse non ambigo: dein obedientiae normam primam humilitatis aspiciens gemmam, si iubentis dicta superba aure contempnam, timeo ne legem praeuaricationis incurram: tum ad memet clauum retorquens imperitiae infirmitate languesco: inde imbecillitati meae non scrupulositati meae uires haut proprias sed olympiacas obuio. Rursus si aggredi, licet trepidus, pertemptauero, ne a lectore philocompta noter infamia, perhorresco, dum omissis philosophicis ac praeclarae indolis uiris, qui in prophetiis *calami* nomine designantur, ego qui nec uiridis iunci extimo uocabulo mereor titulari, incompto arduum opus exordiar stilo. Et dum mundialium plurimorum indomita superbia, quae sanctorum uias ac uitas calce proterit petulanti, et mira eorum, si qua audierit, pediculosa aure percipit, audiens me *nostris seculis inaudita* et tamen ueracissima in patulo proferre prodigia, canino incipiat dente corrodere et uerissimis falsa praeferre. His atque aliis uallatus angustiis, quia sum *refertus contagiis ac si ericius spinis*, ut uerbis Salomoniacis loquar, frequentatiua meditatio mentis meae est afflictio carnis. Quocirca ad arcem confugiens his uerbis clamabo, *domine labia mea aperies, et os meum annuntiabit laudem tuam*, ut ipso adiuuante, cuius sum scilicet carnis conditio, iussionis uestrae persoluatur exactio. Cum autem mirae caritatis uirtus, quae ex dulcifluo pectoris uestri emanans fonte, id exiguitati meae iniunxerit officii, ut libellos de uita beati nostri patroni Ottonis, ueraci quidem, sed simpliciori quam oportuit sermone editos, cultiori stilo reddam luculentos, pius quidem, fateor, iubentis affectus, sed non aeque facilis parentis esse poterit effectus; quippe cum et tarditas ingenii mei, et exteriores curae, amaro, ut sic dictum sit, sapore conditae, me prohibeant tam arduum opus aggredi. Accedit etiam, quod uenerandae memoriae EBBO, nostri coenobii *presbyter* et *monachus*, nulli modernorum secundus, idem negotium attemptauit, cui si ipse manum extremam imposuisset, paruitas mea super hoc omnino digitum ori imposuisset. *Ebbo alter biographus S. Ottonis.* Attamen seriem historiae totius, uerbis suis fidem accomodans, ipsius uestigiis inhaesi, absque his per eum obmissis, quae suppleuere duo uiri celeberrimi fide digni, TIEMO uidelicet nostri coenobii prior, ac SEFRIDVS presbyter per modum dialogi loquentes. Fuit autem TIEMO ipsius sancti Ottonis minulus quinquennis, super quem sanctus Otto habuit oculos bonos, eo quod de illustri esset parentela, et ab ipsius incunabulis ad monasterium translatus, et quod esset puer gratiosae pulchritudinis, iucundus ualde atque mirabilis factis et dictis, factis omnes laetificans, homo simplex, uelut Iacob habitans in tabernaculis cum Rebecca matre sua. *Tiemonis historia.* Quae Otto sanctus domi agere solitus erat, et de fundationibus coenobiorum, ecclesiarum ac cellarum coenobita ac cellista claro sermone edixit. Alter uero SEFRIDVS nomine presbyter, quid in peregrinis et barbaris nationibus egerit episcopus Otto, quia horum conscius „nam socius praedicationis exstitit„ sibi erat, et quomodo apud principem in curia degerit, uel qua oportunitate in curiam uenerit et inde ad pontificatus dignitatem, homo curialis et in curia enutritus, apte explanauit. *Sefridi ista praestita.* Id ipsum tamen quod composuere, licet eloquii uenustate redoleat, tamen ita uerborum ac sententiarum sublimitate se in altum extollit, ut uix aliquis infirmorum exinde aliquid percipere possit. Alterius uero

ro EBBONIS ratio etsi rerum ueritate subnixa, sic tamen pene uidetur humi iacere, ut quisquis sapientum semel hinc quiddam potuerit gustare, pigeat ulterius ad hanc inclinare. Quocirca, beatissime pater, uobis placuit huiusmodi onus mihi imponere, ut inter utrosque medius incedens talem moderato sermone materiam componam, ut ex utraque parte ad se uenientes, media caritate constrata, et paruuli lac quod sugant, et fortes ualeant inuenire cibum, quem comedant. Quod ego omnimodis abhorrerem, nisi scriptum esse scirem, *melior est obedientia quam uictimae.* Nunc uero, si data intercessionis uestrae manus manui meae ducatum praebere spoponderit, adiunctis uobiscum beati OTTONIS meritis, omnipotentis uerbi, quod *aperuit os mutorum et linguas infantum fecit disertas*, fretus auxilio obedire temptabo, breuiter strictimque describam, ut lectoris animum etsi sermo incultus offendit, tamen breuitas ad legendum prouocet, ne uerborum fucis ueritatem obducam, ne, dum scriptor eloquentiae pompam requirit, lector tantarum uirtutum scientiam amittat, quem non magis uerborum phaleras pompasque sermonum, quam uirtutem rerum gratiamque Spiritus sancti exspectare conueniet, siquidem nouerimus uiatores gratiorem habere aquam, si uiderint breui uena aquam stillare fontem, cum sitiunt, quam profluentes riuos, quorum copiam sitis tempore reperire non possunt, et hordeaceus panis dulcis solet esse etiam his, qui centenis uicibus ferculorum cottidiani conuiuii copias ructare consueuerunt; sed et hortorum amaena mirantibus herbae agrestes placere consueuerunt. Quam ob rem obsecro omnes, in quorum manibus liber iste uersabitur, ut credatis, uera esse quae dico, nec quisquam putet, me studio amoris aliquid, quod fide careat, posuisse; quandoquidem melius sit penitus nihil dicere, quam aliquid falsi proferre; cum sciamus, omnium nos sermonum nostrorum reddituros esse rationem, nec dubitem, etsi non ab omnibus omnia, tamen a diuersis diuersa sciri et ea cognita nonnullis esse, quae etiam minus ipse aut audire aut uidere potui. Vnde ordinem narrandi in quatuor libros coarctaui: *Qui primi nostri fuere monasterii regularis uitae laudabiles institutores, qualiterque idem praesul Otto ad pontificatus apicem uenerit, de fundatione coenobiorum in diuersis episcopatibus, ac mira eius gesta in primo huius operis libro perhibui: et ad hoc rite perueniens, qualiter Pomeranicam gentem ad fidei causam perduxerit, in secundo disserui: qualiter insuper secundam profectionem ad apostatricem gentem peregerit Deoque reconciliauerit, et rite docens qualiter infirmitatis suae conditionem cottidie cognouerit ac debitum carnis reddiderit, in tertio designaui: quibusque miraculis post ipsius obitum claruerit, in quarto conclusi.* Placuit autem, pro legentium ampliori capacitate ac faciliori resolutione, unicuique libro *suos praemittere titulos*, ut eo citius quo delectabilius quisquam, quod quaerit, inueniat, hoc saluo, quod nihil de propriis addam, praeter exempla antiquorum patrum ac sententias sanctarum scripturarum, quae suo decore solent dictorum seriem uenustare. Hoc tamen mihimet ex proprio sudore coniunxi, ut latius diffusa modesta breuitate arctius coerceam, strictius digesta moderata prolixitate dilatem, minus regulariter prolata ad rectitudinis lineam corrigam. Quae tamen uestri, o pater memorande praesulque dignissime, iudicii examen exspectant, ut benigno uestro iudicio ualeant rata consistere. Peto insuper, ut, sicut uestris iussionibus parui, sic beati OTTONIS precibus et in hoc seculo ab aemulorum insidiis et in futuro a peccatorum nexibus merear misericorditer liberari. Opto, pater beatissime, ut in Christo ualeatis meique memor existatis.

Scripturis finis. *Eiusdem fides.* *Methodus et ordo.*

SEQVVNTVR TITVLI CAPITVLORVM LIBRI PRIMI DE VITA ET OPERIBVS SANCTISS. OTTONIS BABEBERGENSIS EPISCOPI.

LIBER PRIMVS,

DE VITA ET OPERIBVS BEATISSIMI OTTONIS BABENBERGENSIS EPISCOPI, ET CONFESSORIS CHRISTI, AC POMERANICAE GENTIS APOSTOLI.

CAPVT I.

De fundatione et ortu monasterii sancti Michaëlis archangeli et de catalogo abbatum, a tempore fundationis, usque ad tempora sanctissimi Ottonis.

Autor temeritatis culpam deprecatur.

SCripturus gesta piissimi *Ottonis* patris nostri, lectores, in quorum forte manus uenerint, peto, ne arrogantiae aut temeritati hoc ascribant, sed Deo teste sciant, me sola caritate urgente, dum uocem pectori negare non possum, ob notitiam posterorum haec humiliter depromere. Cuius enim uel saxeum pectus ad compunctionem non moueat tam flagrantissimum huius beati patris desiderium, quo omnes Christi fideles, ac si nutrix officiosissima, fouere non desiit. Quis sine lacrimis ad memoriam reducat, quomodo totus uelut Seraphim ad propagandam diuinae seruitutis celebritatem ardebat, quomodo cuncta, quae poterat mundo abripere, seruis Dei festinabat offerre, quomodo gloriam Christi non solum in Teutonicis regionibus, per multa quae struxit coenobia et hospitalia, dilatauit; sed etiam in exteris et longe remotis barbarorum finibus, miro deuotionis feruore euangelii tubam cecinit, et apostolus gentis Pommeranorum nostris temporibus appellari meruit? Quod quando his diebus constat insolitum, eo magis in eo amplectendum est, et omni laude colendum. Primum ergo antiquos patres nostros, a quibus locus hic inhabitari coepit, futurorum cognitioni pandamus, et sic de Ottone nostro, cooperante gratia Spiritus sancti, proponamus.

Coenobii ad S. Michaelem abbas primus.

Anno domini millesimo quintodecimo mons sancti Michaelis apud Babenbergk inhabitari coepit a domino *Ratone* abbate, quem sanctus *Heinricus secundus* imperator, huius episcopii constructor et uenerabilis *Kunegunda* specialis mater nostra, tam pro religiosa, qua nominatus erat, conuersatione, quam et pro singulari, qua pollebat, industria, eidem loco praefecerunt. Eodem quoque anno fundamenta monasterii locata sunt, et secundo anno *Heinrici* abbatis dedicatum est templum ipsum. *Templi dedicatio.* Itaque domino *Ratone* uiam uniuersae carnis ingrediente, successit diuae memoriae abbas *Heinricus*, mirae secundum Deum pietatis et scientiae, secundum seculum magnae nobilitatis ac strenuitatis uir, qui fecit nobis *analogium* et *duas cruces* argenteas, deditque *casulam* bonam chroeei coloris, sed et alia plurima huic loco beneficia contulit. *Abbas secundus.* Cuius anno secundo *Eberhardus*, primus Babenbergensis episcopus, anno ordinationis suae tertio decimo dedicauit ecclesiam sancti Michaelis, in monte Babenbergensi, in honore eiusdem archangeli et sancti Benedicti abbatis, quarta nonas Nouembris, feria quinta, anno domini millesimo tricesimo primo, Indictione quinta; anno autem regni gloriosissimi domini ac patroni nostri sancti *Heinrici* uigesimo primo; imperii nono, ipso praesidente ac disponente. Huic consecrationi interfuerunt episcopi multi, scilicet *Erbo* Mogontinus, dudum archicapellanus sancti Heinrici imperatoris, qui altare beati Martini dedicauit. *Pilligrinus* Coloniensis, qui altare sancti Petri consecrauit cum aliis multis. Post haec, *Heinrico* secundo abbate ad Christum migrante, suscepit curam pastoralem dominus *Adelhelmus*, qui restituit nobis *speculas* furto ablatas, tantusque amator diuini erat seruitii ac semper choro psallentium interesse affectabat, ut etiamsi in uinea remotiori positus esset, audito uespertinali uel alterius horae signo, tota illuc festinantia et alacri deuotione occurreret, omnique orationis tempore primus intrando et ultimus egrediendo fieri satageret. *tertius* Et hoc pio patre ad caelestia uocato, dominus *Robertus* eodem est anno substitutus, qui uiuus discessit; plures enim abbatias habuit. *quartus* Post quem sanctae recordationis *Eggibertus* ipso anno constituitur, qui et ipse uiuus abscessit, eo quod et alia multa procuraret coenobia, et in monasterio *Suarzanensi* requiescit, cuius etiam sepulchrum miraculis est illustratum. *quintus* Huic *Vto Leuita* subrogatur. *sextus* Post quem anno sequenti *Willo* abbas

abbas huic loco praeficitur. Quo de A hac uita sublato, *Tierno* diaconus substituitur: hoc quoque cita morte rapto, *Gumboldus* Ratisbonensis, de monasterio beati Emerammi assumptus, loci huius regimen est sortitus. Hoc tempore apud nos regularis propositi norma admodum erat collapsa, sed Dei gratuita praeueniente clementia, in aduentu dominici ac nutritoris nostri piissimi Ottonis episcopi, nobiliter est B reparata. Nunc igitur tantum lumen ecclesiae unde processerit uideamus, et quo ordine ad culmen pontificatus accesserit, fideli relatione aperiamus.

Septimus.

Octauus.

CAPVT II.

De ortu, studiis ac profectu Ottonis pueri.

IGitur ex prouincia *Alemanorum* beatissimus OTTO generosa stirpe et C parentibus, secundum carnem liberis, ex *Sueuia* duxit originem: nam summis principibus sanguine pares erant, sed opibus impares: patre *Ottone* et matre *Adelheida* nuncupata: qui ambo simplicitati ac mansuetudini operam dantes, nulli uiolentiam aut oppressionem inferebant: quin imo piis D operibus et eleemosynis uacantes, Dei nutu, ad consolationem ecclesiae elegantem, hunc filium gignere meruerunt. Qui decursa teneriori infantia literis imbutus, ut primum annos intelligibiles attigit, mirum in modum spiritu sapientiae et intellectus abundare coepit: sed et morum grauitate et modesti habitus nitore cunctis acceptus et honorabilis erat.

Ebbo.

Ortus et familia S. Ottonis.

Vide uitam editam a Doct. Canisio, lib. 1. cap. 1.

Accidit forte illis diebus, ut germana soror HENRICI IV. imperatoris, *Iudita* E nomine, in matrimonio iungeretur *Bolezlao* Polonorum duci, cui ille tanquam fidelissimus adhaerens *capellanus* Poloniam uenit: ibique in breui loquelam gentis addiscens et praefatae matronae obsequio deditus, prudenter se agebat; donec magnus ualde et nominatus in illa regione factus est. Sed et nobiles quique et potentes illius ter- F rae, certatim ei filios suos ad erudiendum offerebant. Sicque. Deo cuncta eius opera dirigente, non mediocriter diues esse coepit in possessione auri et argenti. Non enim in ludicris et uanis mundi illecebris opes sapientia et fidelitate sua congregatas expendebat: sed, ut uir prudens et sensatus rem suam seruare nouerat. Domina etiam *Iudita*, cui familiare contubernium G praestabat, frequenter per eum munera uaria et magnifica germano suo imperatori dirigebat; utpote quae nullum fide et moribus inter obsequentes sibi praestantiorem habebat. Cuius legationis officium tanta auctoritate et circumspectione persoluebat, ut per hoc ipsi etiam rerum domino mirabilis uideretur.

Venit in Poloniam.

CAPVT III.

De initiis operum, et hospitali pauperum, per beatum Ottonem in ciuitate Wurzeburgensi constructo.

SAEpius autem transitum faciens per *Wurtzeburgense* coenobium, a religioso eiusdem loci abbate, *Henrico* nomine, ut uir grauioris personae reuerenter suscipiebatur debitoque humanitatis officio benigne tractabatur. Cuius beneuolentiae uir sagacis animi non immemor, audiensque illic magnam uictualium rerum esse penuriam; ut totis misericordiae et charitatis uisceribus affluebat, inopiae eorum condoluit. Et quia *charitas operatur magna, si est; si uero operari renuit, charitas non est*: ex opibus a Deo sibi concessis, *Hospitale* ad receptionem peregrinorum illic construxit; hocque primum suae deuotionis munus de thesauro bonae uoluntatis Christo obtulit. Sic bona arbor fructum plurimum germinatura in florem erupit, et quasi primitias agri sui ad altare ueri sacerdotis detulit, ut centuplum in hoc seculo et futuro uitam aeternam reciperet. Bonum plane initium, quod finis est optimus subsecutus.

Ebbo.

S. Greg. Herbipoli hospitalem domum exstruit.

Matth. 19.

CAPVT IV.

Qualiter S. Otto post obitum Iuditae, sororis Henrici IV. Ratisbonam demum ad curiam imperatoris uenerit.

POst obitum ergo uenerabilis dominae *Iuditae*, ad *Teutonicas* reuersus regiones, *Ratisbonam* adiit; ubi canonicis in seruitio Christi adhaerens, reuerendi habitus modestia ac probabilis uitae disciplina cunctis amori et exemplo fuit. Illo tempore abbatissa de * inferiori monasterio, magnae opinionis, utpote neptis HENRICI imperatoris, et uirtutum operatrix habebatur; quae cernens personae et morum eius elegantiam audiensque magni consilii uirum, sine mora eum aduocans, ut alterum Ioseph, rerum suarum totiusque domus dispensatorem constituit; at ille solita grauitate industria fideli grauitate gubernabat omnia.

Ebbo.

Redit in Germaniam.

* Nidermünster.

Interea HENRICVS imperator quoddam de principalibus festis *Ratisbonae* celebraturus, ad neptem suam abbatissam diuertit: in cuius obsequio uidens

Vide uitam edit. a Canis. lib. 1. cap. 2.

tantae auctoritatis et reuerentiae uirum, A mirari ac delectari coepit sagacitate animi eius; conuersusque ad cognatam, ait; *Opportunum est, soror, cunctis in hoc festo amicis suis solatiantibus, et te mihi aliquod charitatis obsequium ob consanguinitatis uinculum impendere.* * Qua humiliter respondente; *iube quod uis, domine, mi rex, non enim fas est, ut auertam faciem tuam*: imperator subiunxit: *Nihil aliud peto, nisi capellanum tuum, dominum* OTTONEM, B spiritu sapientiae plenum. Talem enim uirum respublica nostra habet necessarium. Quo audito, abbatissa, licet fidelissimi sui auricularii aegre ferret abscessum, imperatoriae tamen maiestati contraire non potuit. Et aduocans eum, debitasque ministerii sui gratias exsoluens, non sine lacrymis, pium amorem testantibus, principi assignauit.

Imp. Henricus petit ab abbatissa S. Othonem.

S. Otho adsciscitur in aulam imp.

C Assumptus itaque, Dei nutu, in * *curtem* regiam, uir totius industriae et religionis, ita sibi prudentissimum imperatorem, nobilitate morum et fidei pietate, deuinxit, ut eum quasi unicum amplectens filium * secretalem intimum et custodem capitis sui poneret cunctis diebus. Nam et cancellarium eum fecit, et quaecunque preciosa, uel cariora in palatio habuit, eius fidei commisit. D Hoc modo seruus Dei *Vdalricus* pium OTTONEM in *curtem* regiam accepisse ferebatur. Alii vero dicunt, eum liberalibus imbutum disciplinis, primo ad abbatem *Wurtzeburgensis* coenobii *Henricum* uenisse et post modicum, eundem *Henricum*, Dei nutu, *in Polonia* archiepiscopatus apicem conscendisse, cui ipsum fidelissimo adhaesisse famulatu testantur et mirabili strenuitate ac E sapientia in breui per totam regionem diuulgatum, tam ab archiepiscopo, quam a uenerabili *Iudita*, imperiali aulæ assignatum.

** aulam.*

** Secretarium.*

Fit cancellarius.

CAPVT V.

De constructione Spirensis ecclesiae; et qualiter imperator eidem operi S. Ottonem praefecerit.

Ebbo lib. I. nr. imp. aedificat Spirensem ecclesiam.

EO tempore gloriosissimus imperator HENRICVS magnum illud et admirabile *Spirensis* ecclesiae aedificium, ob uenerationem perpetuae uirginis MARIAE, cuius specialis alumnus fuit, regali magnificentia exstruebat. Sed magistri operis fraudulenter et sine timore Dei agentes, magnam pecuniae quantitatem suis usibus insumebant; ita ut frequenter ad opus tam mirificum pecunia ipsa deficeret. Vnde his angustiis, non mediocri dolore permotus, ex consultis accito familiari auricular io suo OTTONE; ei totius operis magisterium commisit, utpote cuius sapientia, cunctis probata, etiam ad maiora quaeque & ardua dispensanda esset idonea.

Otto aedificio praeficitur.

Qui sagaciter et prouide commisso operi intendens: sciebat enim iuxta apostolicum mandatum dominis carnalibus sic, quasi Deo, seruiendum: frequenter ad curtem regiam regressus, pecuniam, quæ supererat, statuto operi fideliter resignabat. Insuper ad indicium ingeniosae diligentiae suae, aequam fenestrarum ecclesiae mensuram, prudenter a se dispositam, imperatori considerandam offerebat. Pro qua sincerissimae fidei constantia non solum regi, sed et cunctis optimatibus, ita se acceptum reddidit, ut Deo gratias agerent, quod ad eius notitiam peruenissent. Siquidem interiorem animi eius solertiam, exterioris quoque hominis habitus praeferebat, ita ut prudentes quique ex ipso eius schemate, quid in eo futurum esset, sagaciter intelligerent.

Fidelitas S. Othonis in hoc munere obeundo.

Nam, ut de multis unum exempli causa annectam, quidam paterfamilias de *Spirensi* ciuitate, *Anselmus* nomine, non tam diuitiis quam religione et prudentia insignis, eundem Christi seruum adhuc in tenuitate positum, antequam in curtem regiam accessisset, hospitio recepit. Moxque reuerendi habitus eius uenustate delectatus & in faciem ei curiosius intendens, gratiam ipsi caelitus superuenturam, sagaci animo praeuidit: idque suis omnibus certissima attestatione praenuncians, ut in cunctis ei, tanquam sibimetipsi obsequerentur, mandauit.

Quidam Spirensis praedicit S. Othoni episcopatum.

Deinde, secretius eum conueniens et unicum filium suum, *Richardum* nomine, per manum ei tradens, ait: *Video, domine, quia, largiente Deo, magnus in futuro apud Deum et homines eris. Re-uera enim faciet uobis Deus nomen grande, iuxta nomen magnorum qui sunt in terra.* F *Vnde peto, ut cum uerba mea impleta fuerint, memor obsequij mei, fidem et misericordiam cum filio meo Richardo faciatis et paternae consolationis manum ab eo non subtrahatis.* Cui ille subridens; et *quis ego*, inquit, *uel quid ego*? aut quid magni in me esse poterit? Si tamen excelsus dominus, *qui humilia respicit et alta a longe cognoscit*, exiguitatem meam promouere dignatus fuerit, G absit a me peccatum hoc in domino, ut benignitas et humanitas, mihi a uobis impensa, obliuioni tradatur. Scriptum quippe est; *eleemosyna uiri quasi sacculus cum ipso et gratiam hominis quasi pupillam conseruabit.* Decet igitur, ut et ego gratiam et misericordiam, quam hic inueni, domui huic conseruem; quod

2. Reg. 7.

Psalm. 102.

Ecclesiast. 29.

quod et postea deuotus impleuit, quia, A factus episcopus eundem *Richardum* familiarem sibi uernulam assumpsit et specialis amoris priuilegio fouere non desiit.

CAPVT VI.

*De codice * Spalterij uetusto per S. Ottonem renouato.*

* Sic legend. et retinendum. Vide notas.

Ebbo.

SEd ut ad id redeam, unde digressus B sum, imperator HENRICVS, fide et prudentia pii OTTONIS cognita, secretius eum compellans, an *spalterium* corde tenus *spallere* posset, inquisiuit. Quo respondente; *etiam*: gauisus imperator eum sibi assidere praecepit et, remotis aliis, *spalmodiae* cum eo uacabat, quoties a negotiis expeditus esse poterat. Erat enim imperator literis C usque adeo imbutus, ut chartas, a quibuslibet sibi directas, per semetipsum legere et intelligere praeualeret. Codex autem, in quo *spalmos* decantabat, manuali frequentia rugosus et admodum obfuscatus erat. Quod pius OTTO cernens, absente imperatore, uetusto codicem inuolucro despoliauit, et nouam mercatus pellem, eumque decenter cooperiens, loco suo reposuit. Veniens D ergo postmodum imperator et, quod factum erat, nesciens, *spalterium* a cubiculariis requirebat. Turbantibus autem se ad quaerendum cubiculariis, dum prae oculis omnium iacens ueteribus tessellis codex exutus et nouis decoratus induuiis nescitur, fit huc illucque discursus, nec quidquam reperitur.

E Tandem imperator, diuino commonitus instinctu; *Vocate*, inquit, *Ottonem meum et ab eo sciscitamini.* Quo coram posito, imperator ab eo *spalterium* exquirebat. At ille concitus librum coram imperatore iacentem eleuans; ecce, ait, prae oculis omnium hic fuit, ubi et semper reponebatur. Obstupefactus imperator; *et quis*, ait, *tam nitido* F *hunc innouauit operimento*? At ille ait; *ego domine*. Quo audito imperator, collum eius blandis stringens amplexibus et in oscula proruens; *Viuit dominus*, inquit; *sicut tu inter caetera diligentiæ monumenta*, *spalterium meum*, *uetusto exutum tegmime*, *nouo illustrasti operimento*; *sic et ego te paupertatis tunica spoliatum*, *noui honoris culmine sublima*- G *bo*. Et exinde quaerebat opportunitatem, quomodo eum promouere, et pontificali infula redimire posset. Nec multo post annulus, cum uirga pastorali * *Praemensis* episcopi ad curtem regiam perlata est.

* Bremensis.

CAPVT VII.

Quod illis diebus inuestituras ecclesiarum imperatores dare solebant, et de insignibus ad imperatorem illatis in obitu Ruperti episcopi Babebergensis.

Ebbo.

De abusu isto multa Baronius Tom. 11. et Tom. 12. et ego in apologia Baroniana.

HOc siquidem tempore ecclesia liberam electionem non habebat, sicut postea sub HENRICO V. mediante piae memoriae CALLISTO papa, actum est: sed, cum quilibet antistes uiam uniuersae carnis ingressus fuisset, mox capitanei ciuitatis illius, annulum et uirgam pastoralem ad palatium transmittebant; sicque regia auctoritas, communicato cum aulicis consilio, orbatae plebi idoneum constituebat praesulem. Itaque, cum, ut diximus, uirga pastoralis et annulus episcopi * *Praemensis* imperatori offerretur: mox ille, accersito unice dilecto sibi OTTONE, munera haec ei conseruanda tradidit.

* Bremensis.

Post paucos uero dies, rursum annulus et uirga pastoralis, RVPERTI Babebergensis episcopi domino imperatori transmissa est. Quo audito multi nobiles et tam scientia quam diuitiis insignes ad * curtem regiam confluebant, qui episcopatum Babebergensem non mediocri precio sibi comparare tentabant. Imperator uero gaudens, quod occasionem honorandi intimum * *secretalem* suum OTTONEM, ut uoluerat, inuenisset, cunctos, qui pro eodem episcopatu adipiscendo satagebant, arguta responsionum ambiguitate suspensos reddidit. Accidit itaque, ut procedens crepusculo diei cuiusdam ex aula regia et parumper in limine subsistens, audiret puerulos quosdam naturali callentes ingenio, talia inuicem mussitare: *Non bene agit imperator*, *qui nobilem illum Babebergensem episcopatum precio uenumdare disponit*: *cur non potius fideli suo domino Ottoni hunc assignat*; *in quo est aspectus angelicus*, *reuerendus habitus*, *mores religiosi*, *facundia singularis*, *prudentia et magnanimitas admirabilis*. *Hunc omni pietati et industria conspicuum decet esse pastorem populorum*.

Rupertus episcopus Bamberg. moritur.

* aulam.

* cancellarium.

Dotes Ottonis.

Audiens haec imperator, hilaris effectus est, recordatusque propheticum octaui psalmi uersum; *ex ore infantium et lactentium perfecisti laudem*; Deo gratias agebat, quod uoluntatem suam hoc testimonio confirmari cernebat. Nec mirum, quod infantilis aetas tali eum praeconio efferebat. Illo enim tempore, sicut et postea, tantae benignitatis tantaeque affectionis erga omnes erat, ut nemo cohabitantium ei inueniretur, qui non hunc ex corde diligeret et uerum Dei seruum acclamaret;

Psalm. 8.

sed

sed et modestia habitus et perspicua religionis auctoritas sic in eo eminebat, ut nullus, eo praesente, quippiam indecens, aut risui aptum uerbo seu facto praetendere auderet; sed, cum regiam curtem intrabat, mox omnes prioris lasciuiae intentionem, magnae grauitatis manu, tergebant. Imperator uero legatos honorabiles clero et populo Babebergensi dirigit: pastorem se eis idoneum et electum ex millibus praeuidisse nuntiat; atque ut capitanei ciuitatis *Moguntiam* ad natale dominicum sibi occurrant, paterna dulcedine mandat. Exhilarantur hoc nuncio Babebergenses, et confestim *Egilbertus* praepositus, *Adelbertus* quoque decanus, cum *Eberhardo*, piae memoriae, tunc sancti Iacobi, postmodum uero, maioris ecclesiae praeposito, assumptis natu maioribus et quibusque illustrioribus personis, imperatori *Moguntiam*, tempore condicto, occurrerunt.

Legati Bambergensium ad imp. pro nouo episcopo.

CAPUT VIII.

De postulatione cleri et populi ad S. Michaëlem pro idoneo rectore, agentibus nunciis, apud imperatorem; et qua imperatoris commendatione Otto eis episcopus designatus sit.

Ebbo. Vide uitam a Canisio editam lib. 1. cap. 3. Supplicationes Bamberg. pro adeptione noui praesulis.

INterim uero clerus et populus Babebergensis diu iam episcopali benedictione priuatus, nullo modo a precibus cessabat, sed unanimi deuotione congregatus in dominica proxima natali dominico solenni processione cum reliquiis sanctorum montem *B. Michaëlis archangeli* ascendunt ibique missarum celebritatem summa compunctionis dulcedine agentes, diuinam exorabant clementiam, ut per summum sedis suae ministrum, qui semper in adiutorium populo Dei occurrit, eis propitiatus, acceptabilem sibi largiri dignaretur antistitem. Quorum preces et uota, quomodo secretissimas Dei penetrauerint aures, hodieque et usque in consummationem seculi, patenter datur intelligi, quia talem huic ecceslae praedestinauit praesulem, qui omnes praedecessores suos meritorum praerogatiua longe antecessit; cuius *memoria in omni ore, quasi mel indulcabitur, et ut musica in conuiuio uini*. Diuinitus enim reuera in hunc locum est directus, quem paene collapsum mirifice, Deo cooperante, reparauit et cultu interiori et exteriori tam nobiliter augmentauit, ut, quousque mundus iste uoluitur, eius laudabile meritum, semper accipiat incrementum.

Eccles. 49.

Venientibus itaque *capitaneis* ecclesiae *Babebergensis*, imperator eos cum A honorifico gaudio suscepit et, accitis coram principibus, ait: *quantum profectui et honori ecclesiae Babebergensis congratuler, hinc aduertite, quod cum tot magnae et alti sanguinis personae episcopatum hunc a me precio comparare tentarent, ego illum potius, qui fide, moribus, sapientia et religione cunctis praestat, uobis eligere malui*; et aduocans pium Ottonem, annulum et uirgam pastoralem * B *Praemensis* episcopi ab eo repetiit. Illo sine mora resignante, haec imperator ait: *ex multo iam tempore, fidelem te mihi et prae omnibus utilem approbaui: tempus est, ut et ego fidei tuae digna munificentiae meae largitate respondeam.* * *Accipe nobilem ecclesiae Babebergensis praesulatum, quem multi quidem pecuniis et muneribus sibi comparare satagunt, sed ego, spretis omnibus illis, te solum hoc poti*C*ficali culmine statui illustrare.*

** Bremensis. Otho designatur Bamberg. episcopus. * factum hoc anno Christi 1102.*

Mox pius OTTO, cadens in faciem et cum lacrymis, se tanto apice indignum esse, protestans, iussu caesaris ab optimatibus erigitur, annulo et uirga pastorali, quamuis plurimum renitens, inuestitur et, quantum se indignum fatebatur, tantum dignior a cunctis asserebatur, mirumque in modum uniuersa, quae aderat, multitudo in electione acD clamabat; una omnium uoluntas, eadem uota, eademque sententia, OTTONEM episcopatu esse dignissimum, felicem fore tali ecclesiam sacerdote. Quid multa? non aliud pium OTTONEM facere licuit, nisi quod imperator et populus, domino uolente, constituit.

Otho oblatum honorem deprecatur. Sed frustra. Gaudium populi in eius electione.

Itaque imperator clero et populo affectuosa cum sedulitate eum commenEdans: ecce, ait, electus et Deo dignus pontifex; hunc ut uiscera mea desideranter suscipite, scientes, eum omni diuina et humana scientia probabiliter instructum. Nam, ut uerum fatear, ex quo regni solium, Deo largiente, conscendi, in comitatu nostro, uel in capella nostra, non memini me uirum honestate, prudentia et omni uirtutum F genere praestantiorem, uidisse.

Imperator commendat Bambergensibus Othonem. Encomia Othonis.

Ad haec *Beringerus*, comes de *Sultzbach*, cui cum bonis laeua semper uoluntas fuit, submurmurans; *domine*, ait, *nescimus, quis, uel unde sit, quem nobis pastorem assignasti*. Cui imperator, *si unde sit*, ait, *quaeris? Babeberg mater eius, ego autem pater ipsius sum. Et, uiuit dominus, qui nocuerit eum, tanget pupillam oculi mei: quiue eum deponere ten*G*tauerit, me quoque regni solio priuabit. Hunc diuino credens electum iudicio, uobis pontificem dignum offero. Nam qualis est, quantaue in eo gratia redundet, euidentius adhuc experimentum capietis.* His dictis cuncti, elata in altum uoce, laudem Deo canebant, clerus et populus pro-

Obmurmurat Comes de Sulzbach. Imp. defendit Othonem.

prospera ei diuinitus imprecando, affe- A ctuosis uocibus concrepabant.

CAPVT IX.

Qua honestate imperator Ottonem episcopum ad sedem suam direxerit, et quomodo susceptus sit.

Ebbo. Vide uitam edit. a Canis. lib. 1. cap. 4.

IMperator autem secretius cum de necessariis quibusque paterna informans diligentia, aliquandiu in palatio detinuit donisque optimis cumulatum, ecclesiae *Babebergensi* honorifice destinauit. At pius OTTO, chari caesaris uitam charissimo IESV multum commendans, iter cum suis aggressus est. Cumque emenso itinere ad uillam, *Ampherbach* dictam, uenisset, occurrunt ei eminentiores quique et honorati *Babebergensium*, et, magno exultationis concentu patrem desideratissimum excipientes, debita sedulitate obsequii inuicem sese praeuenire certabant. Ipse autem paululum ex eadem uilla progressus, cum ciuitati *Babebergensi* appropinquaret, ad demonstranda uerae humilitatis et inuictae magnanimitatis exempla, equo, cui insederat, sese excutiens et calceamentum soluens, nudipes intrat urbem. Erat autem tunc hiems niuosa et glaciali frigore asperrima, et ille beatus, igne diuini amoris calens, in intimis uirili constantia tolerabat horrorem tanti algoris, ita ut, per longissimos uiae tractus nudipes ambulans, cunctis per hoc admirationi esset atque stupori.

Otho Bambergam tendit.

Occurrunt Othoni Bambergenses.

Bambergam pedes et nudipes intrat.

Igitur in purificatione sanctae Dei genetricis *Mariae*, pio OTTONE cathedram suam inuisente, clerus et populus Babebergensis, unanimi deuotione adunatus, ante portam ciuitatis occurrit et solenni apparatu cantuque dulcisono, ut competebat, in domum domini nouum pastorem deducendum, cum lacrymis, spirituali gaudio plenis, Deo gratias agebant. Cumque post debitam deuotae susceptionis et salutationis iucunditatem domum episcopalem adiisset, pedes eius nimio gelu diriguerant, ita ut *sanguis* guttatim procurrens, *tepida* eos *aqua* confoueri urgeret: unde et postmodum saepius uehementissimo *podagrae* dolore cruciabatur: sed inerat ei admiranda fortitudo patientiae et robur mentis, tantaque uis amoris Christi, ut pro hoc a Dei opere nullatenus cessaret.

Prouerb. 20.

Sciens autem ueridicum illud prouerbium; *haereditas*, ad quam festinatur in principio, *in nouissimo benedictione carebit*: consecrationis suae gratiam longo tempore, id est, per triennium distulit, ut postmodum suscepti praesulatus curam tanto perfectiori interiorum et exteriorum scientia administraret, quanto ad hanc instructior ex tempore ueniret. Augebat quoque dilationis huius causam schismatis, quod tunc in regno erat, dolenda satis confusio: quia * *Ruthardus*, uenerabilis Moguntinus archiepiscopus, quasi rebellis imperatori et per hoc cathedra sua depulsus, in *Turingia* per octo annos iam morabatur. B Plurimi quoque episcoporum in *Teutonicis* partibus, officii sacerdotalis suspensione mulctati fuerant: unde pius OTTO ordinationis suae gratiam, a beatissimae memoriae PASCHALI papa, consequi desiderabat, sciens quantae affectionis priuilegio, Babebergensis ecclesia a fundatore suo, beato HENRICO imperatore, primitus Romanae sedi, quasi unica filia matri, C esset obligata. Pro hoc ergo literas huiuscemodi per fideles et honorabiles nuncios misit apostolico.

Differt consecrationem suam.

** De Ruthardo, lege Serarium lib. 5. Rerum Mogunt. ad annum 1088. et 1109.*

CAPVT X.

De literas ad apostolicum pro sua causa directis.

Domno apostolico PASCHALI, praerogatiua meritorum et sanctitate mo- D rum, Romanae sedis apice condigne sublimato, OTTO, Dei gratia Babebergensis electus, cum omni deuotione, orationes promtissimas et seruitium tam uoluntarium, quam debitum.

Insignis epistola S. Othonis ad Paschalem pontif. et est copiosior, quam illa, quae exstat in uita edit. Canisianae lib. 1. c. 5.

E QVia tandem, *domino miserante et ecclesiae suae nauem moderante, post nubilas errorum tempestates, serenae lux ueritatis occidentali refulsit ecclesiae, ante omnia et super omnia desideramus, scire sanctitatem tuam, in omnibus nos paruisse, uti decuit, legato tuo, episcopo uidelicet* * Constantiensi, *et summa deuotione cuncta, quae per ipsum edocti sumus, partim executos fuisse, partim, si uita detur, exequi paratos.* F *Quamobrem uestigiis pedum tuorum aduoluti, obnixe flagitamus, ut paternitatis tuae seruum patienter audias. Siquidem mundo iam in maligno posito,* * *cui uix cuiquam creditur homini aut loco, non paruae nos torquent angustiae, pro ordinationis nostrae assecutione. Proinde dubius et anxius et fluctibus curarum naufrago simillimus, cum principe apostolorum, cuius uicem tenes,* G *ad te clamo*; domine, salua me. *Et ut paucis summam nostrae causae concludamus, in hac hora et potestate tenebrarum, te solum respiciunt oculi nostri, tibi debitam seruare obedientiam parati sumus, tecum aut consistere, aut pro te in carcerem ire decreuimus. Auctoritati ergo tuae tota*

** Gebhardo.*

** cum:*

S. Otho scrupulis angitur ob acceptum annulum et baculum ab imperatore.

Subiicit se totum summo pontifici.

ta mente desideramus inniti, tu nobis manum porrige, quod nobis uelis facere, iube. Si mandas, ut ad te ueniamus, opes nostrae, licet rapina et igne sint attritae, tamen desiderio te uidendi et consecrationis gratiam consequendi, cum debita seruitutis nostrae benedictione, tuae maiestatis praesentabimus aspectibus.

Dignentur ergo uiscera pietatis tuae super hoc negotio aliquo nos rescripto certum reddere, quo et iter tutius ad te ueniendi nobis praemonstretur et benedictionem, quam deuoti efflagitamus, a te percepturos esse, significetur. Quam nimirum propterea a tuae sanctitatis manu tantopere expetimus: quia metropolitanus noster, etsi per te habeat consecrationis gratiam, tamen, quod sine lacrymis fateri nequimus, magnam cooperatorum spiritualis doni patitur iniuriam.

CAPVT XI.

Quomodo inuestitus et consecratus sit per manus domini apostolici.

Ebbo. Vide uitam edit. a Canisio lib. 1. cap. 7. Factum hoc anno 1103.

HIs ergo literis ab apostolico reuerenter acceptis et relectis, idem summus pontifex PASCHALIS, gaudio repletus, erat enim totus charitate diffusus, omnique affabilitate iucundus, pium OTTONEM paterna dulcedine ad sedem apostolicam euocauit,

S. Otho uocatur Romam,

qui pro hoc immodicas Deo gratiarum actiones exsoluens, ut mandatum acceperat, cum suis impigre limina apostolorum adiit. Cumque hilari satis reuerentia, ab apostolico susceptus fuisset, iuxta quod scriptum est; *iustus in principio sermonis accusator est sui*;

Prouerb. 18. procidit ad pedes summi pontificis,

genibus domini papae aduolutus, curam pastoralem humiliter ei resignauit, se indignum et nullatenus tanto oneri aptum esse, lacrymosis singultibus uociferans. Verebatur enim aliquantulae *Simonicae* haereseos umbra se respersum:

*eidem resignat episcopatum. * fideli.*

quia tanto tempore in curte regia * fidelibus ministerio desudauerat, ne forte imperator, pro mercede eiusdem seruitii, pontificatus eum infula sublimasset; ideoque non sine animae periculo, huius sacerdotii dignitate fungeretur. Vnde maluit temporanei honoris subire dispendium, quam superni arbitri oculos offendere, animaeque suae pati detrimentum. Cumque abdicata pastorali cura e conspectu apostolici gaudens, pro huiusmodi libertate abscessisset; conuersus ad dominum; *Epeditius*, inquit, *tibi domine seruiturus sum; quia tanto me onere liberasti.*

Pontifex Othoni episcopatum restituit.

Sed non diu hac ei libertate frui licuit. Papa enim diuino tactus spiritu, sequenti die ad reuocandum Dei uirum legatos dirigit: cum iam ille ad locum
A *Sudra* dictum uenisset, eique onus ecclesiastici regiminis, quod pridie abiecerat, licet plurimum renitenti, ex auctoritate *S. Petri* imposuit et iterum iterumque renitentem dulcibus et uere paternis animauit promissionibus, se ei fautorem et fidelissimum, contra omnes mundi impetus, defensorem spondens.

Deinde in uigilia *pentecostes* xenia ei per honorabilem transmisit *apocrisiarium*, cui et hoc in mandatis tradidit;
B *dic episcopo, ut praeparet se ad accipiendum spiritum sanctum*, sicque in die sancta *pentecostes*, quae erat tertio *Idus maij*, scilicet in natalitio *S. Gangulfi* martyris, Deo dignum antistitem, propriis, tanquam *B. Petri* manibus, solenniter consecrauit in *Anagnia* ciuitate, quae *Romaniam* diuidit et *Apuliam*; et priuilegio *crucis* ac *pallij* tam eum, quam omnes
C successores eius in perpetuum honorandos esse censuit, idque scriptis talibus confirmauit.

Ipse die pentecostes Pontifex consecrat Othonem,

CAPVT XII.

De literis ipsius apostolici ecclesiae suae ipsum commendantis.

Pontifex commendat Othonem Bambergensibus.

PASCHALIS, episcopus, seruus seruorum Dei, uenerabili fratri OT-
D TONI, Babebergensi episcopo, salutem et apostolicam benedictionem.

C*Haritatis proprium est bonum, congaudere profectibus aliorum; charitas enim* non quaerit quae sua sunt. *Vnde et apostolus*, tunc, *ait*, uiui-
E mus, si uos statis in domino. *Et iterum*; quae est enim nostra spes, aut gaudium, aut corona gloriae? nonne uos, ante dominum nostrum Iesum Christum? *Hoc igitur charitatis debito prouocamur et apostolicae sedis auctoritate compellimur, hoc nomine debitum fratribus exhibere, et S. Romanae ecclesiae dignitatem, pro suo cuique modo, caeteris eccle-*
F *siis impartiri. Idcirco uenerabilis frater*, OTTO, *Babebergensis episcope, dilectioni tuae pallium ad sacrae missarum solennia celebranda concedimus; quo nimirum fraternitas tua intra ecclesiam tantum uti nouerit, illis solum diebus, quos praesens descriptio continet; uidelicet die sancto* resurrectionis *dominicae et* pentecostes, *item* natiuitatis *domini nostri Iesu Christi*,
G *et in* natalitio *SS. apostolorum* Petri et Pauli, *in solennitate* S. Dionysii *martyris, anniuersario etiam tuae consecrationis die*, et dedicationibus *ecclesiarum*: *cuius nimirum pallij uolumus te gratiam per omnia uindicare. Huius siquidem indumenti honor humilitas atque iustitia est.*

1. Cor. 13.

1. Thess. 2.

Pallium conceditur S. Othoni;

Vbi et quando ferendum.

Tota ergo mente fraternitas tua se exhibe-

Quid significet pallium. Vide cap. 17. uita S. Henrici, ubi Bullam Leonis IX. de concessione pallii inuenies. Vide etiam lib. 1. cap. 10. uitae edit. a Canis.

bibere festinet in prosperis humilem et in aduersis, si quando eueniunt, cum iustitia erectam, amicam bonis, peruersis contrariam, nullius unquam faciem contra ueritatem suscipiens, nullius unquam faciem pro ueritate loquentem premens, misericordiae operibus iuxta ueritatem substantiae insistens, et tamen insistere etiam super ueritatem cupiens; infirmis compatiens, bene ualentibus congaudens, aliena propria deputans, de alienis gaudiis, tanquam de propriis, exultans, in corrigendis uitiis pie saeuiens, in fouendis uirtutibus auditorum animum demulcens, in ira iudicium sine ira tenens, in tranquillitate autem seueritatis iustae censuram non deserens.

Haec est ergo, frater charissime, pallii accepti dignitas, quam si solicite seruaueris, quod foris accepisse ostenderis, intus habebis. Adhaec etiam crucis *uexillum, intra Babebergensis ecclesiae parochiam, ante faciem tuam portari concedimus, salua uidelicet* Moguntiae *metropolis reuerentia, ut speciali Romanae ecclesiae dignitate praeditus, specialiter eius studeas obedientiae ac seruitiis insudare. Fraternitatem tuam superna dignatio per tempora longa conseruet incolumem, amen. Scriptum per manum Ioannis* scriniarii regionarii *ac notarii sacri palatij.*

Crucis praeferendae potestas.

Sed et reuerendo praesuli *Ruthardo*, metropolitano, idem apostolicus literas commendatitias, pro dilecto patre OTTONE, misit in hunc se modum continentes.

CAPVT XIII.

De literis ipsius apostolici ad Ruthardum archiepiscopum Moguntinum pro S. Ottone directis.

PASCHALIS, episcopus, seruus seruorum Dei, *Ruthardo*, Moguntino archiepiscopo, salutem et apostolicam benedictionem.

Pontifex commendat Othonem archiepiscopo Moguntino.

QVantum a suae institutionis exordio, Babebergensis ecclesia sedi apostolicae familiaris extiterit, prudentiae tuae notum existimamus. Congruum igitur duximus, ut uenientem ad nos uenerabilem fratrem nostrum OTTONEM, eiusdem ecclesiae electum, integra et perfecta praeteritae familiaritatis gratia susciperemus.

Praeterea quoniam ecclesia eadem per diuturna iam tempora episcopalis officij solicitudine caruit et, propter praeteriti schismatis ultionem, in Teutonicis *partibus perpauci episcopali funguntur officio, iuxta ipsius ecclesiae postulationem, eidem fratri nostro charissimo, cum per multa ad nos uenisset pericula, consentientibus et unanimi sententia decernentibus omnibus, qui nobiscum aderant, episcopalis benedictionis manum, domino largiente, contulimus, salua nimirum debita tuae metropolis reuerentia. Eum igitur ad uos cum nostrae gratiae dulcedine remittentes, fraternitati uestrae literis praesentibus commendamus, ut quanto sedi apostolicae familiarior creditur, tanto apud uos charior habeatur. Data* Lateranis 12. Calend. Iunii.

Talibus scriptis beatissimum patrem nostrum OTTONEM, apostolicus, diuae memoriae, *Ruthardo*, archiepiscopo, fideli suo, commendans, quam intimis paterni amoris uisceribus eum amplectendo foueret ac fouendo amplecteretur, euidentius apparuit. Nec immerito. Praeuidebat enim, beatum hunc firmissimam ecclesiae Dei columnam futuram et arcam domini, inter undas diluuii, felicissima gubernatione recturum. Nihilo minus clero et populo *Babebergensi* idem summus ecclesiae pastor literas huiuscemodi transmisit, ut filiis quoque unicum patrem, ante gratum, ex hoc gratiorem redderet.

CAPVT XIV.

De literis ipsius apostolici ad clerum et populum Babebergensem, Ottonem suum commendantis.

PASCHALIS, episcopus, seruus seruorum Dei, clero et populo Babebergensi, salutem et apostolicam benedictionem.

Vide uitam edit. a Can. lib. 1. cap. 9.

QVantae affectionis debito Babebergensis *ecclesia, ab ipso suae constitutionis primordio, sedi apostolicae constringatur, etsi nos lateret, literarum uestrarum significatio manifestat. Quod affectionis debitum uenerabilis frater noster OTTO, uestrae ecclesiae electus, non* inconstanter tenuisse et tenere cognoscitur, cum per tot et tanta pericula ad apostolicae sedis uisitationem* tendere procurauit.*

Pontifex commendat Othonem Bamberg.

** Mendose: editio Canisiana:* non instanter. **edit. Canis.* percurrat.

Nos igitur eum debitae benignitatis affectione suscepimus et, iuxta uestrae dilectionis desiderium, nostris, tanquam beati Petri *manibus, saluo metropolitani iure, uobis per Dei gratiam praesulem ordinauimus. Nunc ergo sub praesentium literarum persecutione ad ecclesiae uestrae regimen remittentes, plena hortamur affectione diligi, plena humilitate uenerari. Confidimus enim ecclesiasticae disciplinae eum futurum esse custodem, et salutis uestrae solicitum prouisorem. Huic ergo sedulis obedite obsequiis et gratiam uobis in eo conciliate caelestem, integritatem fidei catholicae firmam, semper in omnibus conserua-*

seruate, sedi apostolicae semper deuotius adhaerete, ut per eius consortium a contagiis omnibus liberi, ad aeternae salutis portum feliciter peruenire, domino largiente, mereamini.

Hoc modo uir ille, per omnia apostolicus et uere dignus *Petri* uicarius, patrem filiis deuotissimis commendabat. Ad haec etiam ipse piissimus pater OTTO, non ignarus curarum et solicitudinum, quibus grex fidelis pro unico pastore angebatur, iam iamque ardens et sitiens desiderabili eius reditu recreari, consolatorias ei misit literas haec continentes.

CAPUT XV.

De literis consolatoriis S. Ottonis clero et populo Babebergensi missis.

Edit. Canis. * Eberhardo. Vide uitam Canis. edit. lib. 1. c. 8.

OTTO, Dei gratia Babebergensis episcopus, * *Egilberto* praeposito, *Adelberto*, decano caeterisque fratribus, omne bonum.

Epistola S. Othonis ad Bambergenses.

Quantum ego noui et expertus sum charitatem uestram, scio uos iam diu exspectare euentum nostri laboris, ut de nostro successu, siquidem bene per misericordiam Dei successerit, gaudeatis. Ne ergo diutius suspensi aut dubii de nobis sitis, sed ut iustum est, sincerissime congratulemini, literis istis significare uobis decreuimus, quam misericorditer Deus, more suo, post immensos labores et sudores plurimos, nobiscum operatus sit, in die sancto pentecostes, *qui dies ex aduentu sancti Spiritus sacratus et cunctis fidelibus iure solennis est: illo, inquam, die, Deo sic ordinante, in* Anagnia, *ciuitate* Campaniae, *quae* Romaniam *diuidit et* Apuliam, *episcopalis benedictionis munus, quamuis indignus, domino largiente, suscepi, beatissimo papa* PASCHALI *manum imponente, caeteris uero episcopis plurimis cooperantibus, clero quoque Romanae ecclesiae, cuius magna pars ea die in eandem ciuitatem conuenerat, astante et consentiente. Et, quod nulli a Romano pontifice consecrato nostris temporibus contigit,* sine oblatione alicuius iuramenti consecratus sum. *Huius loci, huius diei, huius gratuitae misericordiae Dei, semper memores esse uelitis, cum omni gratiarum actione, obnixe precamur, praecipue cum aliae complures uenerandae personae, de magnis rebus apud apostolicam sedem agentes, infecto negotio, redierunt.*

Nunciat illis suam consecrationem.

* Hic finitur epistola S. Othonis in edit. Canis.

* Magnificate *ergo* dominum mecum, et exaltemus nomen eius inuicem: *cui quam facile est resistere superbis; tam facile est humilibus dare gratiam. Quia uero asperum est, confusis temporibus esse praepositos, curandum nobis est et omnino satagendum, ut res dura fiat mercedis occasio. Dum ergo seminandi tempus est, semina bonorum operum serere non cessemus, ut maiores in die messis laetitiae manipulos reportemus capiti nostro, quod est Christus, per compagem charitatis adhaerentes, ne ab eo, mundanis plus iusto intenti lucris, separemur et, ueluti palmites de uite eiecti, arescamus. Sed quia in exequendis iustitiae operibus, diuinae gratiae adiutorio opus est, omnipotentis Dei assiduis precibus clementiam exorate, quatenus ad haec nobis operanda et uelle tribuat et posse concedat, atque in ea nos uia cum fructu boni operis, quam se esse, testatus est, dirigat, ut, sine quo nihil possumus, per ipsum implere omnia ualemus.*

Psal. 33. Ioan. 14.

Igitur electus Dei pontifex, consecratione solenni ab apostolico prouectus, aliquantisper ab eo humanitatis gratia est detentus; sicque optata potius emissione, prospero itineris decursu, transcensis alpibus, *Carinthiam* uenit.

S. Otho uenit in Carinthiam.

CAPUT XVI.

De generali colloquio principum Ratisbonae habito, et de reditu pii OTTONIS *ad sedem suam.*

Postheac imperator HENRICUS uniuersis regni principibus curiale colloquium *Ratisbonae* indixit, ad quod nouus antistes, pius OTTO, occurrens, debiti honoris reuerentia susceptus est, cunctosque optimates praesentes, elegantia morum et sapientiae grauitate ac paternae dulcedinis affabilitate, miro sibi deuinxit amore: ita ut felicem unanimiter proclamarent ecclesiam, quae tali diuinitus donata esset sacerdote: sicque regia cumulatus munificentia, post arduae peregrinationis angariam, pastor pius ouium suarum curam suscepturus *Bambergam* ingreditur, ibique a clero et populo immenso iubilationis tripudio, ac si angelus e caelo missus, exciperetur. Qui tali potitus honore, in hoc omne studium suae deuotionis impendit, ut et splendore uirtutum radiaret in moribus, et glorificantem se dominum suis glorificaret operibus. In cunctis enim *affectabat* honorem Christi, salutem populi, contemptum sui: sciens sibi in his omnibus, non sua, sed domini esse lucra quaerenda.

Ebbo. MCIV. S. Otho uenit ad comitia Ratisbonensia. Inde Bambergam. Studia S. Othonis.

Nitebatur itaque in domo domini oliua esse fructifera, studuitque in populis uerbi erogare talentum, pro quo se sciebat quandoque super omnia domini bona constituendum. Quapropter de commissa sibi cura solicitus, ecclesiasticae utilitati diebus inuigilabat ac nocti-

Vigilantia eius pro suo grege.

noctibus, dans operam quomodo bona ecclesiae suae uel augeret inuenta, uel restauraret amissa. Cum itaque ad dilatandam Christi gloriam tota eius flagraret intentio, quaedam coenobia a fundamentis construxit, quaedam uero prius tenuiter in choata, sed per eum ecclesiae Babebergensi digno precio acquisita, largo sumtu perfecit.

CAPVT XVII.

De mirabili benignitate beati Ottonis episcopi.

S. Ottonis liberalitas erga monachos.

OTTO quidem beatae semper memoriae multis uirtutibus enituit, sed una in eo tanta claritate resplenduit, ut, in morem solis caetera sidera prementis, sua luce alias quodammodo minus redderet fulgentes. Dico autem *beneficentiam* uel *liberalitatem*, quam etiam bonitatem, largitatem, benignitatem et munificentiam appellari inuenio. Pluribus enim uocabulis unam rem nominari non est rarum. Quam si uelim, sicut in eo fuit singularis, singulari efferre praeconio, possunt, qui hoc audiunt, aestimare, *nos monachos, qui tamen auari notamur, callide adulari diuitibus et idcirco liberalitatem diuitis, quae licet multa fuerit in multos, maxima tamen fuit in monachos, praedicare. De nobis enim dicunt, licentiam habent accipiendi, non tribuendi; semper enim praelatis nostris facientibus ad accipiendum, quam ad tribuendam paratiores inuenimur.* Sed hanc callidae adulationis notam, ut ab isto euadam sermone, quid de ipsa benignitate sentiendum aestimem, tam diuitibus quam non diuitibus, id est, tam habentibus opes quam non habentibus, aperio.

CAPVT XVIII.

Quod duplex debeat esse ratio benignitatis secundum duplicem indigentiae rationem.

DVplex enim est ratio benignitatis, secundum duplicem indigentiae rationem; *opera* proximi proximus indiget, aut *pecunia*. Et ideo aut opera benigne fit indigentibus, aut pecunia. *Opera* uero prudentiam accipe uel consilium et industriam, uel quicquid ad interioris hominis spectat eruditionem: *pecunia* exteriores opes complectitur. Itaque beneficentia aut opera constat, aut pecunia. Posterior haec facilior est, praesertim locupleti, sed illa lautior ac splendidior et uiro graui claroque dignior. Nam licet in utroque genere benefaciendi insit liberalis uoluntas, altera tamen ex archa, altera ex uirtute proficiscitur. Scilicet quae ex *re familiari* fit largitio, fontem ipsum benignitatis exhaurit, et ita quodammodo de benignitate benignitas tollitur, quia, quo in plures usus fueris, eo minus in multos uti poteris. At qui *opera*, id est uirtute et industria liberales sunt, primum quo pluribus profuerint, eo plures ad benigne faciendum adiutores habebunt. Deinde usu etiam et consuetudine crescit industria, quoque magis secundum illam operando exercemur, eo magis abundamus, ut operari ualeamus et paratiores atque exercitatiores erimus, ad bene de Deo et hominibus promerendum. Sed qui tantum largitione hominum beneuolentiam consectandam putant, sicque se caros et claros fore autumant, saepe in contrarium labuntur, ita, ut saepe his primo sordescant, quos ad sibi fauendum pecunia corrumpunt.

CAPVT XIX.

Quam mala sit temeraria largitas, quia uilem facit datorem et eum cui datur.

T*Emeraria* enim *largitas* et ipsum qui largitur, uiliorem, et eum qui accipit, deteriorem facit. Vsu enim facile accipiendi, etiam ad *impudentiam* petendi deprauantur aliqui, uel ea quae data sunt contemnendi. Quamobrem id quidem dubium non est, quin illa benignitas, quae constat ex *opera* et *industria*, et honestior sit multo et latius pateat, atque sine detrimento sui et auctoris ualeat prodesse pluribus; nonnunquam tamen largiendum est; neque hoc benignitatis genus omnino repudiandum. Sed praecipue in mendicis et pauperibus atque domesticis fidei in nomine domini sacrificandum, et saepe de seculo etiam idoneis et honestis hominibus indigentibus de re familiari impertiendum est. Neque ibi benefacta locantur male; quia inde nonnunquam gratior fructus proueniet. Sed omnia diligenter atque moderate fiant. Multi enim inconsulte largiendo patrimonia effuderunt. Ergo ita largiendum, ut semper id posse inueniaris. Quid autem stultius et dementius, quam id, cum honeste quid agimus, non procurare, ut id agere diu possimus? Atqui etiam consequuntur largitionem rapinae. Cum enim inconsulte dando egere coeperint, alienis bonis manus inferre coguntur, et ita cum beneuolentiae comparandae causa benefici uocari appetunt, malefactores fiunt, nec tantam beneuolentiam assequuntur eorum, qui-

bus dederunt, quanta incurrant odia eorum, quibus ademerunt.

CAPVT XX.

De modo benignitatis ex archa uenientis.

QVamobrem nec ita claudenda est res familiaris, ut eam benignitas aperire non posfit; nec ita referanda, ut passim pateat omnibus. Modus adhibeatur, isque referatur ad facultates. Omnino meminisse debet omnis, qui liberalitati studet, ut de summo, non de fundo tribuat, et ita de tota fundat, ne totum effundat.

CAPVT XXI.

Duo esse genera largorum et qui ex his prodigi.

DVo autem sunt genera largorum, quorum alii *prodigi*, alii *liberales* sunt. *Prodigi* sunt, qui epulis et uisceratiombus, et ioculatorum muneribus, et superfluo cultu uestium aliisque uanitatibus pecunias profundunt. In quibus profecto memoriam post se aut nullam aut breuissimam sunt relicturi.

CAPVT XXII.

Quis largorum liberalis dici possit.

L*iberales* autem sunt, qui suis facultatibus aut captos a praedonibus redimunt, aut obligatos aere alieno miserati absoluunt, aut amicos et propinquos adiuuant, in rebus quaerendis uel augendis, et qui recipiunt iustum in nomine iusti, ut mercedem iusti accipiant. In hoc genere largorum non temere Ottonem constituo, qui talium sumptuum facultatem fructum putauit diuitiarum.

CAPVT XXIII.

De discretione sancti Ottonis episcopi, quam habuit in tribuendo.

TAnta uero in dando usus est discretione, ut nunquam *prodigus*, semper autem *liberalis* inueniretur. Immanes autem iacturas et sumptus infinitos parui pendebat. Si autem suae aut etiam alienae subueniendum erat necessitati, aut si dignitatis conseruandae aut etiam augendae ratio postularet, equidem homo grauis omnia facta sua certo iudicio ponderabat. Vnde si aliquando res maior aut utilior magna largitione acquirebatur, nequaquam

A manum contraxit. Causa igitur largitionis semper ei fuit aut utilitas, aut necessitas, aut honestas, aut diuinae remunerationis intuitus. Huic autem super omnia intentus, omnium indigentium uel qualibet calamitate oppressorum commune fuit asylum. His tamen beneficentiae modis plus afficiebatur, quorum memoriam posteris relinqueret.

B

CAPVT XXIV.

De praerogatiua honorificentiae, quam acquisiuit eccclesiae suae Babenbergensi.

POst Dei autem honorem, quem in cunctis factis suis glorificare iucundum habebat, etiam ecclesiae, cui praerat, gloriam et decorum cumulare fatagebat. Vnde factum est, quod

C in ipso introitu suo, cum eatenus quandam specialis honorificentiae praerogatiuam Babenbergensis ecclesiae, usum uidelicet *crucis* et *pallii* quater tantum in anno haberet, ille, quoniam ex more pro accipenda episcopali benedictione Romanae matri uenerandum caput offerebat, non quidem ex ambitione, quod illa uehementer execrari solet, sed ex gratuita ipsius matris benignitate, quae dignos filios honorare gaudet, eundem

D honore duplicato usum pallii et crucis, quatuor aliis uicibus, eo quod idoneus et honore dignissimus uideretur, ad omnes successores suos transmittendum a beatae memoriae papa *Paschali* percepit, in sacro sancto die pentecostes, ab ipso in episcopum, sancti Spiritus cooperante uirtute, consecratus. Ex

E eo igitur tempore, operante in se gratia eiusdem Spiritus sancti, tam in secularibus quam in spiritualibus causis et negotiis, consilio uiguit et prudentia, ita ut et dignitatem sibi augeret et gratiam apud omnes quidem, sed apud illos specialius, quibus non magis praeesse quam prodesse incipiebat.

F

CAPVT XXV.

De peritia ipsius et industria in rebus communibus.

ITaque multa ei cura fuit, iura et instituta nosse maiorum, et quicquid honoris uel emolumenti alicui ordini uel professioni uel etiam dignitati, debite uel gratuito exhibere potuit, nun-

G quam sponte praetermisit. Actionum synodalium et legum prouincialium uel etiam feudalium processus et excessus summe cognitos habebat, atque ad depromendum quod sentiebat, graui et grata et ornata dicendi facultate comptus erat.

CAPVT

CAPVT XXVI.

De gratia et suauitate praedicationis eius.

VNde licet non philosophicae neque tam profundae in litteratura esset eruditionis, tamen in populari sermone, ad erudiendos in diuinis et ecclesiasticis rebus homines, nihil eius eloquentia praestabilius, quod admiratione audientium et aedificatione compunctorum et peccata sua deplangentium saepe constat probatum. Huic enim ab omnibus sui temporis pontificibus in docendo populum naturali sermone principatus minime negabatur, quia disertus et naturali pollens eloquio, usu et frequentia in dicendo facilis erat, quid loco, quid tempori, quid personis competeret, obseruans.

CAPVT XXVII.

Quod magis elegerit benefacere, quam benedicere in ecclesia.

SEd quia pluris est bene facere quam bene dicere, licet utrobique ualuerit et utrumque rectoribus ecclesiarum conueniat, tamen plerumque contingit, in altero aliquem esse propensiorem. Vnde ad benefaciendum maluit esse procliuior, et in eam partem bonitatis, quae ex fonte rei familiaris emanat in proximos, quia copia sinebat, studium inflexit, multaque in praesentes erogans, etiam posterorum et absentium, uel nondum natorum, oblitus non est. Hinc est, quod illis rebus, quae posteris etiam manere possent, maiores sumptus impendit, ut sunt muri, pontes, aquarum ductus, et quicquid ad multorum in longum posset durare commoditatem.

CAPVT XXVIII.

De primitiis operum eius in episcopio Herbipolensi et Babebergensi.

Verba Thimonis. Vide uitam edit. Canis. lib. 1. c. 11. Monasteria a S. Othone condita in dioecesi Herbipolensi.

ET PRIMITIAE quidem operum eius, duorum fuit structura coenobiorum, in episcopio *Herbipolensi*, quorum ALTERVM *Vraugia* dicitur, sub patrocinio *beati Laurentij*; ALTERVM uero *Vra*, in honorem beati *Petri* apostoli. His autem honesta et eleganti fabrica compositis, sicut omnibus coenobiis suis faciebat, praedia emere, syluas et agros et prata comparare, uel aliis iustis modis acquirere, satagebat. Ipsa uero nominare et enumerare uniuersa, ne longus aut fastidiosus fiam, omitto.

Deinde in *Babebergensi* episcopio TERTIA et QVARTA aedificatio duorum coenobiorum fuit; quorum unum *Micheluelt* dictum, in honorem *S. Ioannis euangelistae*: alterum, *Lankheim*, in honore beatissimae uirginis, MARIAE, de ordine *Cistercienfi*. Nam illa tria de ordine fecit Cluniacensi: sed *Micheluelt* et *Vraugia* in patrimoniali fundo ecclesiae: *Lankheim* uero et *Vra* in aduentitio locata sunt.

Coenobia ab eodem condita in dioecesi Bamberg.

CAPVT XXIX.

De operibus in episcopio Ratisbonensi.

Monasteria Ratisbonensis dioeceseos.

POrro in *Ratisbonensi* episcopatu sex monasteria construxit: quinque de ordine *Cluniacensium*; quorum VNVM *Entsstorff* dictum, in honore *S. Iacobi* apostoli. SECVNDVM est * *Pruueningen*, sub patrocinio beati *Georgii* martyris: utraque autem in aduentitio fundo sita sunt. TERTIVM est coenobium cognomenti * *monasterium*, quod cum adiacente parochia eiusdem nominis, auri et argenti precio, ab *Henrico*, duce Bauariae, et a *Dietpoldo*, marchione, comparauit et regali priuilegio imperatoris LOTHARII, in proprietatem sanctae Babebergensis ecclesiae collatum, suscepit. QVARTVM est *Biburck*: QVINTVM * *Madelhardesdorff*. Sed *Biburck* sub patrocinio est beatae MARIAE semper *uirginis*: illud autem in honorem *S. Ioannis* euangelistae; utrumque autem fundi aduentitii. SEXTVM est *Windebergen*, de ordine clericorum regularium, quos uocant *Nortpertinos*, in honore sanctae *Dei genitricis* MARIAE; et ipsum de fundo aduentitio.

*Entstorph. * Prüffling. * Münster. * Mallerstorff. Biburg. Windberg.*

CAPVT XXX.

De operibus eius in Halberstatensi episcopio.

IN episcopatu *Halberstatensi*, undecima ei est congregatio *Regensdorff*, de ordine *Cluniacensi*, sub patrocinio beati *Ioannis baptistae*. Abbatiam enim *Vicenburg*, quae nunc, mutato loco et nomine, *Regenstorff* appellatur, cum omnibus ad illam pertinentibus, a munificentia domini HENRICI imperatoris iunioris, acceptis priuilegiis regiae auctoritatis, *S. Babebergensi* ecclesiae adiecit. Bona quoque eiusdem coenobii duplicauit. Nam, cum prius non nisi sexaginta duos mansos habuerit, eundem numerum totidem appositis, ipse ampliare curauit.

Regensdorff

CAPVT XXXI.

De operibus eius in episcopatu Eistetensi.

IN episcopatu *Eistetensi*, quae * *Halesbrune* dicitur, DVODECIMA illi congregatio est, de ordine *Cistertiensi*, sub

** Heilsbrunn.*

sub patrocinio beatae Dei genitricis A MARIAE. Ipsum autem fundum ingenti pecunia comparatum, magnis sumptibus promouit in *abbatiam*.

CAPVT XXXII.

De operibus eius in episcopatu Patauiensi.

IN episcopatu *Patauiensi* ei TERTIADECIMA congregatio est, quae dicitur B **Alrispach*; et QVARTADECIMA, *Clunica*, sub patrocinio beati *Andreae* apostoli, iuxta fluuium **Anisum*. Hanc autem a *Lupoldo* marchione datam suscepit, in cuius promotionem *uiginti mansos*, et *quinquaginta marcas impendit*.

*Allerspach. *Ens.

CAPVT XXXIII.

De operibus eius in patriarchatu Aquileiensi. C

ET in patriarchatu Aquileiensi DECIMVMQVINTVM coenobium in castro *Arnoldestein*, destructa munitione, constituit. Quadraginta uero et quinque annis hoc castrum, cum nonaginta quinque mansis, ad se pertinentibus, ab ecclesia Babebergensi abalienatum fuerat: quod ipse multo labore et D impensa recuperauit; et appositis ei *sexaginta mansis*, abbatiam esse fecit. Has quindecim congregationes opera eius atque benignitas nunquam infoecunda propagauit.

Arnoldstein.

CAPVT XXXIV.

De quinque cellulis, quas fecit in diuersis parochiis. E

QVINQVE insuper *cellulas*, quasi totidem grana seminis, seminare curauit, sciens, quod *neque qui seminat, neque qui rigat, est aliquid, sed qui incrementum dat, Deus.* Ex eisdem igitur granis quidam iam surculi pullulant, poteruntque, Deo incrementum praestan- F te, in arbores consurgere. Sunt autem haec. VNA, quae dicitur *Asspach*, in honore *S. Matthaei* apostoli et euangelistae: ipsum autem fundum et praedium eius multo tempore Babebergensis ecclesia perdiderat. Sed ipse illud, solerti cura requisitum, *cellam* fecit monachorum: iamque in *abbatiam* conualuit, copiosa praediorum donatione, ab ipso primum, G deinde ab aliis fidelibus ditata.

1. Cor. 3. Aspach.

SECVNDA est in loco *Babebergensi*, in domate *S. Michaëlis* sita, sub patrocinio *S. Fidis* uirginis et martyris. Primo hanc sanctimonialium esse uoluit; sed altiori consilio, septem monachis eam instituit et, cum omnibus pertinentiis suis, *S. Michaëli* consignauit.

Cella S. Fidis seu fidei.

TERTIA est *Rotha* sub patrocinio *S. Georgii* martyris in episcopio *Herbipolensi*.

QVARTA est *Vezzera*, in eodem episcopio in honore S. Dei genitricis MARIAE, de ordine *Nortpertinorum*. Sed alterius foecunditas alteri fecit sterilitatē. *Rotha* enim in sua permanens tenuitate, proficienti *Vezzerae*, tanquam meliori, ad seruiendum subdita est. Hoc tamen sciendum, quod episcopus *Rotham*, ab *Agnete*, palatina et eius sorore, *Adelheida*, cum sexaginta mansis ecclesiae Babebergensi donatam suscepit, circumiacentia uero eidem cellae bona emit *ducentis septuaginta quinque marcis*, cum ministerialibus scilicet et agris, syluis et pratis, pascuis et molendinis et cum omni utilitate ac iure, quo *Chuno*, dux, idem praedium noscitur habuisse: *Vezzeram* autem *Gothboldus*, comes, aedificare inchoauerat, quam episcopus ab eo sibi datam suscipiens, suis eam promouit impensis.

Roth. Vezzera.

QVINTA ei cella suis in episcopio *Herbipolensi Nithardeshusen* in pago *Tullefelt*. Atque, si, quod uerum est, fateri liceat; SEXTAM illi, *Tuckelnhausen*, in eodem episcopio, annumerare debemus. Huius enim structores, dum eius promotioni minus sufficerent, scientes episcopum talium rerum studiosissimum, ut eius opitulatione locus promoueretur, ipsius hunc titulo adscripserunt atque, ut eum Bambergensi ecclesiae omni iure firmauerit, coram idoneis testibus promiserunt. Hac igitur conditione multa eidem loco impendit.

Nithardshusen. Tuckelnhusen.

Haec de cellis et monasteriis eius dicta sibi sufficiant. Tum ego; distincte, inquam, atque succincte satis ea digessisti. Et ego, si bene numeraui, VIGINTI VNA cellarum et monasteriorum summa perficitur. Vni episcopo satis fuit, imo uero tribus aut quatuor.

CAPVT XXV.

Quid intentionis habuerit, uel quid rationis, de his operibus interrogatus, reddere solitus fuerit.

SEd quare obsecro tantam pecuniam in talia proiecit? Certum est enim, quod non sine magnis sumptibus ista constiterint. Sed, sicut ea reprehendere non audeo, ita uel laudare, nisi alicuius prudentissimi hominis de his sententiam audirem, non praesumo. Mundus enim, inquiunt, coenobiis et monasteriis plenus est. Quid igitur necesse est tanta fieri monasteria?

Sefridus: Vide uitam edit. a Can. lib. 1. cap. 12.

Thimo. Non in primo ista causatus es. Etiam cum eo ipso talis de his, non semel a suis familiaribus, habita est quaestio. Sed, quia hunc ualde prudentem fuis-

S. Otho a multis reprehensus, quod tot monasteria exstrueret.

fuisse non ambigis, ipsius tibi de hac redico sententiam, si placet. Tum ego; non alius, inquam, sicut eius, aeque grata mihi, super eius opera, unquam poterit esse sententia. *Thimo*: Parabolam, inquit, illam euangelicam, de *Samaritano* et homine a latronibus caeso, et stabulo atque stabulario, ad suam causam inflectebat, quando familiariter ab aliquo de talibus operibus conueniebatur.

Luc. 10.

Qua ratione S. Otho multitudinem monasteriorum ab se exstructorum defenderit. 2. Cor. 5.

Mundus, ait, *iste totus exilium est; et, quandiu uiuimus in hoc seculo, peregrinamur a domino; unde stabulis egemus atque diuersoriis.* Stabula uero et diuersoria cellas dicebat atque monasteria; et ea non indigenis, sed peregrinis seculi esse opportuna. *Qui multa*, inquit, *uel nimia esse uel fieri queruntur diuersoria, non se in peregrinatione positos putant, sed in patria. Qui, si a latrunculis occupati fuerint, si spoliati, caesi atque plagati fuerint et ita semiuiui relicti, certe uel inuiti experientur, quam melius est iuxta esse stabulum, quam procul. Cum enim repentinus superuenit interitus et dolor, sicut in utero habentis, ita ut euadere non sperent, quomodo illuc leuari poterunt, si procul est? Et si tales multi in locis multis, nonne melius est stabula multa esse, quam pauca? Si enim pauca fuerint, quomodo multis peregrinis, multis sufficient aegrotis?*

Praeterea, inquit, *nouissima hora est, et mundus in maligno positus est: sed propter eos, qui ab illo fugere et saluari cupiunt; quia homines multiplicati sunt super terram; et coenobia multiplicare absurdum non est. Ab initio seculi, cum pauci essent homines, necessaria erat hominum propagatio; et ideo non continebant se, et nubebant omnes, et nuptum dabant: nunc autem*, inquit, *in fine seculorum, multiplicatis hominibus super numerum, continentiae tempus est; continere debent homines, quicunque possunt, atque uacare Deo. Continentia uero, et alia sanctitatis opera, in coenobiis melius, quam extra obseruari potest. Haec mihi*, inquit, *causa fuit, haec intentio multiplicandi coenobia.*

F *Et ut aliquid secundum hominem loquar, dum proficiunt atque succrescunt coenobia studiis et oblationibus fidelium, sicut in plerisque locis uidemus; quia, tribuente Deo, promptuaria eorum plena, eructantia ex hoc in illud, oues eorum foetosae, abundantes in egressibus suis, boues eorum crassae; ipsorumque prouidente solertia, non est ruina maceriae, neque transitus inutilis in satis et pratis eorum; possunt nonnunquam honori atque utilitati esse suis episcopis. Si uero tenues sunt et pauperes, habent successores mei, apud quos opportune collocent eleemosynas suas, et occasionem inueniunt benefaciendi honestam, si meos surculos irrigando, suas arbores faciunt, sicut et ego aliorum meas feci aliquas; et facilius quidem*

Psal. 143.

A *est inchoata promouere, quam ea, quae nulla sunt, inchoare. Initia enim rerum difficilia sunt. Vnde, si qui ad inchoandum talia tardi fuerint et timidi, uel meis initiis meisque fundamentis, in nomine domini superaedificare accingantur.*

Tales ille suorum operum rationes reddere non est dedignatus, hoc fine omnia concludens; *ut in omnibus honorificetur Deus et proximus adiuuetur*. Nec B eum utique spes se fellit. Multa enim bona ex eius studiis in ecclesia prouenere, atque proueniunt quotidie. Quid enim, putatis, in tot cellis et coenobiis Deo seruitii et honoris: quid proximo solatii exhibetur et utilitatis? Signa illic et portenta per eum et per eius opera fiunt quotidie et, si non corporaliter, profecto, quod melius est, spiritaliter. Ibi enim caeci uident, surdi audiunt, C claudi ambulant, leprosi mundantur, mortui resurgunt, pauperes euangelizantur. His enim malis et incommodis circumuenti homines de saeculo peccatores, ad meliorem uitam secundum animam in coenobiis conualescunt: ibi lectiones sacrae, psalmodia et orationes, missae atque diuinarum rerum contemplationes, ieiunia et uigiliae, et pugna iugis contra spirituales ne- D quitias; ibi carnis contritiones et cordis, eleemosynarum largitiones et multae hospitalitates. Quis neget ex magna parte meritis eius haec omnia posse adscribi, cuius labore et impensa contigit fundari? Considerans autem, quod ipsorum coenobiorum structura robustius consisteret, si eam apostolicae auctoritatis petra solidaret: nec facile posse con- E uelli, si uallata esset munimine *Petri*, sub eius defensione omnia constituens, a sede apostolica huiusmodi scripta suscepit.

Matth. 11.

CAPVT XXXVI.

De confirmatione monasteriorum suorum per scripta Romani pontificis Callisti.

CALLISTVS, episcopus, seruus seruorum Dei, uenerabili fratri OTTONI, Babebergensi episcopo, salutem et apostolicam benedictionem.

Vide uitam edit. Can. lib. 1. cap. 14.

Bonis fratrum nostrorum studiis non solum fauere, sed ad ea etiam ipsorum debemus animos incitare. Tuis er- G *go, charissime et uenerabilis frater, OTTO, Babebergensis episcope, supplicationibus incitati, monasteria, quae ipse propriis sumptibus exstruxisti et, Babebergensi ecclesiae conferens, apostolicae sedis roborari minimine quaesiuisti, in* S. Petri *eiusque Romanae ecclesiae protectionem suscepimus, contra prauorum hominum nequitiam defensan-*

Baron. Tom. 12. refert hanc Callisti bullam ad annum Christi, 1124.

sanda. Statuimus ergo, ut possessiones, A *praedia et omnia bona, quae et fraternitas tua eisdem monasteriis, diuini amoris intuitu, contulit, quaeque aliorum fidelium iusta oblatione concessa sunt, aut in futurum iuste largiterue acquiri uel offerri contigerit, firma eis et illibata, domino auctore, permaneant. Ordinationes sane abbatum uel monachorum suorum a catholicis episcopis dioecesanis accipiant. Rerum uero ipsorum monasteriorum curam et admi-* B *nistrationem in tuo tuorumque successorum arbitrio et potestate manere censemus.*

Nulli itaque hominum facultas sit eadem monasteria perturbare, aut eorum possessiones auferre, uel ablatas retinere, minuere, uel temerariis uexationibus fatigare; sed omnia integra conseruentur eorum, pro quorum gubernatione et sustentatione concessa sunt usibus omnimodis profutura. Si qua igitur ecclesiastica secularisue persona C *hanc nostrae constitutionis paginam sciens contra eam temere uenire tentauerit, secundo tertioue commonita, si non satisfactione congrua emendauerit, potestatis honorisque sui dignitate careat, reamque se diuino iudicio existere de perpetrata iniquitate cognoscat, et a sacratissimo corpore et sanguine Dei et domini redemptoris nostri IEsu Christi aliena fiat, atque in extremo examine districtae ultioni subiaceat; cun-* D *ctis autem eisdem monasteriis iusta seruantibus, sit pax domini nostri IESV Christi; quatenus et hic fructum bonae actionis percipiant, et apud districtum iudicem praemia aeternae pacis inueniant. Scriptum per manum* Geruasii, *scriniarii regionarii et notarii sacri palatij.* Tum ego, ecce, inquam, quia de tam multis coenobiis faciendis ipsius, qui ea fecit, congruas E accepi rationes, et eorundem ab apostolica sede confirmationes, et quia sedes apostolica non confirmat, nisi ea quae sine dubio recta nouit et bona, ergo fiducialiter infero, quod ante non praesumpsi, bonum esse et ualde bonum, quod tantam pecuniam in talia proiecit, multo enim foenore iam eam totam recepit. Ergo bonum est, non cito, non temere F iudicare, sed meliorem sententiam exspectare. Sed uellem, sicut in rebus extrinsecis firmitatem et immutabiltatem suis coenobiis, per apostolicam auctoritatem, prouidere studuit et in religione ac rebus intrinsecis aliquam eis stabilitatem per eiusdem sedis apostolicae prouidisset auctoritatem. *Non est enim finis, non est modus mutandae religionis et con-* G *suetudine maxime in ordine Cluniacensi. Pro suo arbitratu quisque abbatum sine consensu et consilio Coabbatum, suorum magno saepe fratrum detrimento, adiicit et reiicit quod uult.* Tiemo, uetus inquit, *illa de ordine nostro querela est.* Sed in promptu est me tibi ostendere, quali-

Ex Iasebio p. 57.

ter eius sagacitas huic morbo, quantum in illo fuit, obuiare studuerit. Accipe ipse, lege et perlege.

CAPVT XXXVII.

De confirmatione ordinis in monasteriis.

INNOCENTIVS, episcopus, seruus seruorum Dei, uenerabili fratri OTTONI, Babebergensi episcopo, eiusque successoribus canonice substituendis, salutem et apostolicam benedictionem.

Vide uitam edit. Can. lib. 1. cap. 14. Est hic Innocentius hoc nomine secundus.

QVoties illud a nobis petitur, quod religioni et honestati conuenire cognoscitur, animo nos decet libenti concedere et congruum impartire suffragium, ut fidelis deuotio celerem sortiatur effectum. Proinde, uenerabilis frater, Otto, *episcope, petitionis tuae desideriis, ex consueta sedis apostolicae mansuetudine, clementer annuimus. In primis siquidem constituentes, ut tenor religionis, qui in ecclesiis tibi commissis est per tuam diligentiam, cooperante domino, institutus, firmiter in eis perpetuis temporibus conseruetur.*

Constituimus etiam, ut in iisdem ecclesiis nullus per Simoniacam prauitatem statuatur; sed honestae personae, quibus utique morum et status dignitas suffragatur, inibi ordinentur. Sane in coenobiis, quae uel antiquitus in tua parochia constructa sunt, uel tu ipse deuotionis intuitu constituisti, seu aliis iustis modis ecclesiae tuae uenire poteris, uel ab aliquo deinceps fidelium, infra tuam dioecesin, diuina inspirante gratia, construentur, sacrae religionis ordinem monere decernimus. Nec alicui liceat eiusdem institutionis formam ullatenus permutare, nisi forte ad melioris status praerogatiuam, praestante domino, promouere uoluerit. Nec id alicuius singulari iudicio committatur, sed omnium monasteriorum ad Babebergensem dioecesin pertinentium, aut sanioris partis consilio ac consensu fieri debere sancimus.

Si quis autem huic nostrae constitutioni temere contraire tentauerit, secundo tertioue commonitus, si non factum suum digna satisfactione correxerit, a sacratissimo corpore et sanguine Dei et redemptoris nostri Iesu Christi alienus fiat, atque in extremo examine districtae subiaceat ultioni: conseruantes eisdem locis quae iusta sunt, omnipotentis Dei et beatorum apostolorum Petri *et* Pauli, *ac nostram gratiam consequantur.*

His ita se habentibus, nonne tibi uidetur, beatum OTTONEM satis, quantum in se fuit, prouidisse, ut in omnibus coenobiis suis ordo et tenor religionis sacrae, qui per eius diligentiam, cooperante domino, institutus est, firmiter per-

perpetuis temporibus conferuetur? A Nonne fatis apte fancitum eft ab auctoritate Romana, ut in eisdem eius coenobiis fanctae inftitutionis formam nullatenus alicui mortalium liceat permutare, nifi forte ad melioris ftatus praerogatiuam, praeftante domino, uoluerit promouere?

Haec desunt in uita a Canis. edita.

* Hic fe tueantur nouitatum inuentores. Dicant quod dicunt, et quod certe intendunt, fcilicet ad melioris ftatus praerogatiuam religionem noftram fe uelle promouere. B Sed qualiter id, quaefo, fi neceffe eft, fieri oportet? ita nimirum, ut facrofanctae Romanae auctoritatis figillum non uioletur. *Neque haec*, inquit, *auctoritas alicuius fingulari iudicio committatur*, *fed omnium monafteriorum, ad Babebergenfem ecclefiam pertinentium, aut fanioris partis confilio ac confenfu fieri debere fancimus.* Iu- C fte ergo, quod iuftum eft, exfequantur. Si quid adiiciendum, fi quid reiiciendum, temporum, locorum aut perfonarum ratio poftulauerit, quod utique pro fructu et falute animarum, pro melioratione et ftatu ecclefiarum, et ordinis promotione plerunque fieri oportet, domini et patris noftri in tantum illi beatae animae OTTONIS, in tantum etiam beati *Petri* figillo deferant, ut illud D confilio atque confenfu monafteriorum omnium ad Babebergenfem ecclefiam pertinentium, uel fanioris partis, prout fancitum eft, faciant.

Loquitur de ordine S. Benedicti.

Sed mirum, quod * noftro ordini contigerit, quod generale capitulum non admittit, cum Auguftiniani, Ciftercienfes, Nortbertini hoc polleant honore? Omnia enim faciunt cum confilio: et E ideo multa gubernantur fapientia. O utinam Babebergenfis epifcopii abbates, memores *Ottonis* fui, memores apoftolicae fanctionis et exemplo animati de aliis ordinibus abbatum et praepofitorum, de fuis quoque actionibus incipiant communi tractare confilio, et formulam inire capituli. Profecto, fignauiter fe agent et fe fuosque fapientia F gubernare uolent, et in his immorari, ficut dicitur; *beatus uir qui in fapientia morabitur*; proficiendo proficient fuique profectus multos cito imitatores inuenient. Omnia magna a modicis coeperunt; ni forte de paucitate caufentur; et Ciftercienfe capitulum, quod modo maximum eft, a paucis coepit. Sed ea, quae reftant, his omiffis edicam. G

Ecclesiast. 14.

GAPVT XXXVIII.

De reaedificatione cathedralis ecclefiae poft incendium.

Thimon; Vide uitam e-dit. a Can lib 1. cap. 11.

IN diebus ipfius femper honorandae memoriae OTTONIS cathedralis ecclefiae monafterium, quod fub * anteceffore fuo, Deo permittente, usque ad folos muros fuperftites, conflagratum erat incendio, multis fumptibus ab eo, ad priftini decoris nobilitatem reparatum eft. Ipfe pauimentum ftrauit; ecclefiae, quas ignis afflauerat, opere gipfeo et firmauit et ornauit. Chorum S. *Georgii* exaltauit; picturas quoque non ignobiliores prioribus effecit: et ne ultra fimiles formidare debeat euentus, totum monafterium et turres cupreis tabulis contexit. *Sphaeras* quoque et *cruces* turrium deaurauit; omnia denique aedificia clauftri per officinas fingulas renouare, et in meliorem ftatum promouere curauit. Quantum uero eidem ecclefiae bonorum et praediorum, praeter ea, quae a fundatoris liberalitate pridem habuerat, fua benignitate ipfe fuperaddiderit, latior et lautior, multo quam fuit, teftis eft menfa canonicorum.

** Ruperto.*

Quid S. Otho praeftiterit in reftituenda ecclefia cathedrali Bamberg.

CAPVT XXXIX.

De ftructuris in monte S. Michaëlis et capellis, per Ottonem factis.

Ebbo.

Opera S. Ottonis in monte S. Michaelis.

VT autem ad noftra ueniamus, idem Deo deuotus pontifex Babebergenfis monafterium *S. Michaëlis* cum eiusdem ecclefiae aedificiis, nec non et bafilicam fanctae MARIAE, et capellam *B. Bartholomaei* cum magna domo eidem adhaerente, a fundamentis ampliori ftatu reaedificauit. Capellam quoque fuper portam in honore *S. Orwaldi* regis et martyris fecit. Sed et diuerforium et muri ambitum cum uniuerfis officinis conftruxit.

Idem uir beatus fontem in medio clauftri fieri iuffit; itemque uenam aquae uiuae de uicino monte in clauftrum plumbeis fiftulis copiofo fumptu duci fecit. Pleraque eidem loco ornamenta contulit; inter quae duas argenteas fcutellas ad fufcipiendas oblationes: auriphygium quoque et cafulam preciofam; crucem quoque auro gemmisque nobiliter fabricatam, recondito in ea falutari ligno fanctorumque reliquiis, ipfe facrauit, crucemque Saluatoris appellari ftatuit et banni fui interpofitione, ne ab ipfo monafterio pro aliqua unquam neceffitate auferretur, indicens, beato *Michaëli* archangelo eam deuotiffime obtulit.

Crux Saluatoris.

Hunc locum ille Deo plenus fideliffimo femper amore dilexit; hunc reftaurauit; hunc ditauit; huius gloriam quaefiuit; huic bona tribuit; hunc fublimauit; hunc coluit; huius profectum femper amauit; et in ipfo, coram altari

Amor S. Ottonis in montem D. Michaelis.

eiusdem archangeli, cuius specialis minister erat, se sepeliri decreuit.

Liberalitas eius in monasterium S. Michaelis.

Eidem monasterio quoque in usum fratrum dedit octo praedia quingentis argenti libris comparata: quae hic ob notitiam eorum sigillatim annotare, friuolum duximus. Praeterea ecclesiam, iuxta *Albuch*, haereditario sibi iure propriam, eidem monasterio, cum duabus ecclesiis aliis donauit, ob memoriam uidelicet sui parentumque suorum, inibi corpore quiescentium.

Capella S. AEgidii.

Adhuc autem dilectissimum sibi locum amplificare desiderans, sub monte *S. Michaëlis* capellam *S. AEgidii* cum hospitali domo pauperum et peregrinorum receptioribus aptam construxit. Totus enim misericordiae uisceribus affluebat; totus elemosynae et compassionis affectu sic ardebat; ut iure cum *B. Iob* dicere posset; *Ab initio creuit mecum miseratio et de uentre matris meae egressa est mecum. Flebam super eum, qui afflictus erat, et compatiebatur anima mea pauperi.* Nouerat quippe, et assidue recolebat illam *B. Gregorii* sententiam: *qui compassionem non habet, uacuum episcopi nomen tenet.* Virtus namque sanctae charitatis omnibus quidem fidelibus, sed maxime Christi congruit sacerdotibus, qui et specialius ad hanc exsequendam in ipso sacratissimo suae ordinationis mysterio commonentur. Cum enim sacerdos consecratur oleo, per quod charitas intelligitur, manus eius liniuntur, oleumque manibus eius infunditur, ut per hoc uberiora misericordiae et pietatis opera sibi facienda nouerit. Sed et cum ueste sacrata ornatur et amicitur, ei consecrator dicit; accipe uestem sacerdotalem, per quam charitas intelligitur; ut ea se totum quasi tunica talari circundatum et splendidissime ornatum esse debere meminerit. Qua pius OTTO singulari decore uestitus, usquequaque eam propagare et felicissimis declarare satagebat operibus. Multa quoque ornamenta eidem loco contulit, quia nunc fidelissimo amore tanquam locum requietionis suae semper amauit, ipsumque uenerandi corporis sui gleba dotauit. Multa hic studio breuitatis praetereo, quae huic et aliis coenobiis et ecclesiis suis ab ipso collata sunt, in palliis, stolis et casulis, in ampullis aureis et argenteis, in crucibus, in capsis murreis, in calicibus aureis et argenteis, in thuribulis et acerris, incandelabris et uariis ecclesiarum utensilibus, in cortinis, aulaeis et tapetibus, in *libris utriusque testamenti et uariis codicibus*, quorum omnium tam ingens copia est, ut numerus aestimationem uideatur excedere, mirumque est ab uno episcopo tot locis tanta potuisse conferri. Sed haec omnia de fonte rei familiaris hauriens, Deo subministrante, habundantiam ipsam non exhausit, quia sic ut fateri consueuit, *quanto magis in opera Dei erogabat, tanto magis, quod erogaret, habebat.* Nam licet totus in domino fuerit et omnia sua in coelestes thesauros permittere festinaret; ipse tamen, utpote prudens et potens, Deo quae Dei erant reddidit, et mundo, quod suum erat, non negauit.

Iob. 31.

Ibid. 30.

S. Greg.

Ex Iaschio p. 64.

CAPVT XL.

Cap. XXXII. ap. Gretser.

Quam honorifice sanctus Otto mundo ac regibus mundi reddiderit ea, quae illorum sunt.

REgibus quippe seculi super omnes regni pontifices honorifice ac fideliter domi forisque seruiuit. Principum quoque sibi familiaritates et amicitias intimas conciliauit, ministerialibus et feudatis ecclesiae suae propria iura et honorem intemeratum conseruauit. Familiam denique et omnia sibi adhaerentia firmissimo pietatis praesidio et maternae affectionis ala confouendo protexit.

Thimon. Vide uitam edit. a Can. cap. 15. fol. 356. cuius menda hinc emendare licebit.

CAPVT XLI.

Quod stipendia episcopalis mensae nunquam in aliquo minuerit.

STipendia episcopalis mensae nullius unquam necessitas occasione minorauit, sed si quid de patrimoniali fundo ecclesiae matricis, propter adiacentiam et opportunitatem, coenobiis contulit; emptitiis et aduentitiis praediis recompensare cum augmento curauit ei: quia de iniusto non posse fieri dicebat eleemosynam. Iniustum autem, imo iniuriam maximam esse affirmabat, aliqua largitione aut feudatione, tabulam minuere successorum. Ad hanc ergo excludendam suspicionem, ne cuiquam succedentium sibi episcoporum fas sit, dispositioni eius, quaecunque superordinare, uel ab ipso bene ordinata rescindere, sedes apostolica, eius postulatione, super his omnibus huiusmodi. ei confirmationis priuilegium porrexit.

Thimon. Reditum mensae episcopalis diligenter conseruat S. Otho.

CAPVT XLII.

Priuilegium Callisti papae, sancientis, nulli mortalium licere religiosa opera eius, uel instituta cassare.

CALLISTVS episcopus, seruus seruorum Dei, uenerabili fratri, OTTONI,

NI, Babebergensi episcopo, salutem et apostolicam benedictionem.

Refert hoc diploma Baronius ad annum Christi 1124. Et liquet ex indictione subiuncta. Vide uitam edit. a Can. lib. I. cap. 16.

Sanctorum patrum praeceptis et canonicis sanctionibus demonstratur, quod praedia et possessiones ecclesiarum, quae uota fidelium, pretia peccatorum et pauperum patrimonia non immerito nuncupantur, uendi uel alienari non debeant. Quae enim diuinae maiestatis obsequio et caelestium secretorum usui sunt dicata, non decet in alienum ius redigi, uel in alterius seruitii formam transmutare. Nempe, ut beati Symmachi *uerbis loquamur; Possessiones, quas unusquisque ecclesiae proprio dedit aut reliquit arbitrio, alienari quibuslibet titulis aut distractionibus, uel sub quocunque argumento, non patimur.*

Alienari non debent, quae semel Deo dicata sunt.

*Ea propter, nos tuis iustis postulationibus annuentes, * mansos, qui episcopalis mensae tuae seruitio dediti sunt, in eodem statu, in quo bene a te dispositi cognoscuntur, futuris temporibus permanere, praesenti scripti nostri confirmatione sancimus, statuentes, ut nulli successorum tuorum, uel alicui hominum liceat eos uendere, siue in laicorum beneficium trahere, aut in usus alios commutare: sed, sicut a te dispositum est, de unoquoque praedictorum mansorum denarius unus, annis singulis, Babebergensi ecclesiae, pro anima imperatoris* Henrici, *fundatoris eius, ad concinnanda luminaria conferatur.*

* Mansus, *seu* Mansum; *est fundus, uel praedium.* Mansuarii, *uillici mansos incolentes: Idem* Manentes *appellantur; quod in* Mansis *maneant.*

Abbatias uero et regulares canonicas, per industriam tuam in religionis ordine stabilitas et alia a te recte constituta, nulli hominum facultas sit in posterum immutare. Si quis autem contra hanc nostram confirmationem uenire temerario ausu praesumpserit, excommunicationis uinculo subiacebit. Data Laterani, Idib. Aprilis, indictione secunda.

CAPVT XLIII.

Quomodo auxerit rem familiarem episcopii in temporalibus.

Thimon. Vide uitam edit. a Can. lib. I. cap. 37.

REm quoque familiarem episcopii, sicut praediis et possessionibus, ita etiam aedificiis et castrorum munitionibus adiuuit, atque sublimauit. Nam per diuersa loca, et *curtes* episcopii quatuordecim basilicas et quatur coenacula elegantis fabricae construxit. Praeterea sex castella, quae pridem non habuit, dominio episcopatus adiecit; unum uidelicet, *Albuinestein*; secundum, *Luipoldestein:* tertium, *Geutenreut;* quartum, *Hempfenuelt:* quintum, *Ebersperg:* sextum, *Eckenuelt*. Castrum uero *Albuinestein*, quod etiam dicitur *Bodenstein*, fere in meditullio situm episcopatus, octingentis argenti libris, nec non decem et septem auri talentis comparauit, prouidens in hoc et sibi et posteris non modicum pacis subsidium, quia bonis ecclesiae in circuitu positis, defensio est et terror inimicis.

Castella episcopatui Bambergensi per S. Ottonem adiecta.

Multa quidem commemorare possem, quae illius studio, et labore in rebus temporalibus episcopatui accesserunt; sed parcius haec laudanda puto; quia paene omne genus hominum acquirendi studiosum est, et sua cumulandi: neque, ut id faciant, egent exemplo, sed, ne male id faciant. Hic ergo non in eo quidem magnopere laudandus, quod rem familiarem quaerere et augere solicitus fuit; sed hoc in eo non temere laudatur, quod his rebus, * a quibus abesset turpitudo et auaritiae suspicio, diligentia uidelicet et frugali parsimonia, quae sane hinc aduerti potest.

Quomodo laudandus S. Otto ob rei familiaris curam.

* *subintellige:* rem familiarem augere studuit.

CAPVT XLIV.

Quanta diligentia et parsimonia res ecclesiae seruauerit.

TEmpore quodam in domo episcopali domesticae habens rei nomen forte nuper emptum uestiebatur, uidens et probans, si apte sederet corpori. Et ecce *Brusso*, quondam Argentinensis episcopus, eloquio et moribus apprime festiuus adueniens; *Bene est,* inquit, *bene est: senior noster bonum habet pellicium.* Erat autem ad oras capitii et manicarum modice uulpinis abumbratum: nam caetera pars cute leporina constabat. Et episcopus; *Sic est*, inquit, *sed miserum me, care enim uenit; bis binis unciis constat.* Videsne, qui tam benignus in alios extitit, quam parcus in semetipsum fuit? * Non in ueste, non in cibis rebus episcopii unquam indulgentius uti uoluit: nec uoluptati, sed necessitati suae tantum prouidebat. * Quin etiam aiunt, illum, humilitatis causa, ocreas uel subtalares dissutos, plerunque ad sartorem misisse. Murmurantibus autem de hoc aliquibus: *finite*, inquit, *fratres, finite; res episcopii eleemosynae sunt fidelium, uanis usibus eas profligare non debemus.*

Etiam haec in Timone se desumpsisse, Andreas testatur. Sed non comparent in editione Canis. Et uidetur initium huius narrationis corruptum; nec nisi ope manuscripti Codicis sanabile.

** Haec sunt ex Timone, uide uitam edit. a Canis. cap. 18*

CAPVT XLV.

De ipsius parsimonia et frugalitate.

HAEc in uestitu ei frugalitas fuit; at in uictu quomodo se restrinxerit, uix ulli credibile uidebitur. Nam dixisse hunc pro certo accepimus: *Nunquam se ad satietatem panem in episcopatu comedisse.* Semper enim

Timon.

Lib. I. cap. 18. uitae ed. a Can. Frugalitas S.

Ottonis in uictu.

enim sobrius ac pene ieiunus de coena uel prandio surrexit: apposita omnia infirmis pauperibus ac mendicis impertiens. Quodam ieiunii tempore multa piscium penuria fuit. Sed quidam procurator eius lucium paruae quantitatis, emptum duobus solidis, prandenti attulit bene paratum, modeste obsecrans, ut se uberius reficeret uel cibo, qui tam magno constabat. Cui episcopus, *quanto*, inquit? Procurator, *duobus*, ait, *solidis*. Et episcopus: absit, ut *miser Otto solus hodie tot denarios absumat;* leuansque discum: *defer*, ait, *hunc preciosum cibum Christo meo, qui mihi me ipso pretiosior esse debet. Defer*, inquit, *ei, sicubi aegrotus in lecto iacet, uel paralyticus. Nam ego robustus hoc me pane reficiam. Sic ille in opulentia sua deliciis affluebat.*

Memorabile exemplum frugalitatis et charitatis in proximum.

CAPVT XLVI.

De consuetudine corporalis disciplinae.

Vita a Canis. ed. loc. cit. Notent hoc praedicantes Lutherani, maxime superintendentes. Apoc. 3.

PRaeterea in consuetudine habuit a manibus sacerdotum in conclaui corporales accipere disciplinas, sane adeo acres, ut cruor aliquando latera eius tingeret. Ipse quoque pater caelestis, qui ait: *Ego quos amo, arguo et castigo*, suo interdum uerbere ad eruditionem eum tangebat.

CAPVT XLVII.

De flagello infirmitatis eius, et quid inde boni promeruerit.

Vita ed Canis. lib. 2. c. 19.

REferam unum de flagellis eius, causamque siue ordinem monstrabo, quidue inde boni prouenerit, dum forte in uico, qui dicitur Buchebach, diuinarum rerum studiosus * *chartulam patrociniorum* legisset, et in ara ecclesiae multas et permaximas sanctorum reliquias reconditas agnosceret; ad nobiliora loca eas transferre cogitabat, uti ampliore honore diuinae seruitutis a religiosis colerentur. Itaque assumptis clericis, ieiunio et oratione praemissa, pia, ut dictum est, intentione. sigillum altaris solui praecepit. Sed haesitantibus cunctis et trepidantibus, ipse ferramentum accipiens: *absit*, inquit, *ut tantum decus, sub tam uili schemate remaneat:* cumque bis aut ter sigillum malleo percuteret, sanguis de cistula plumbi cucurrit, ac si de corpore animalis flueret.

** Indicem Reliquiarum.*

Sed quid? turbatur episcopus; ferramentum proiicit; stupent omnes; opus coeptum omittitur: ad orationem tam ipse, quam omnes qui aderant, se prosternunt; commissi ueniam postulantes. Sed pater omnipotens sapiens ac benignus, qui ad disciplinam filium erudire parabat, graui statim languore tetigit OTTONEM suum, adeo, ut uitae terminum putaret.

S. Otto in morbum incidit.

Igitur inualescente morbo, cum euadere non speraret, eum, quem maxime fidum et familiarem habuit abbatem *S. Michaëlis*, *Vulframum* uocauit, ut siue ad uitam, siue ad mortem res uergeret, fide et obsequio fidelis amici uteretur; qui dum eius lectulo assisteret, eiusque dolores modis, quibus poterat, leuare curaret, OTTO beatus, monasticae religionis praecipuus amator, habitum monachi ardentissime flagitabat; a multis annis se, dicens, in proposito habuisse, depositis pontificalibus, in paupertate spiritus et contritione cordis Deo seruire, sub magistri obedientia. Verum abbas gnarus et prudens et magni consilii, obedientiam quidem aegrotantis suscepit, desiderium laudans et petitionem. Porro de habitu distulit ingeniose. Hinc post aliquot dies melioratur aegrotus, uoti memor, habitum quaerit religionis, disponit de rebus suis, ad monasterium se portari mandat.

Aduocat Wolframum abbatem.

S. Otto habitum Monasticum induere cupit.

Abbas igitur laetus de feruore uotiui sui, adhibitis compluribus honestis uiris, de hoc uerbo cum eis communicat. At hi quidem perspectis omnibus, inutile factum dicunt, personam talem, ecclesiae et pauperibus Christi tam necessariam ad silentium monasterii transire. Itaque cum reuerentia episcopum interrogat; *si promissam sibi obedientiam implere uellet.* Ille uero, *in eius*, inquit, *nomine, qui pro nobis Deo patri usque ad mortem obediuit, tibi obedire paratus sum.* Cui ille; *et ego*, inquit, *in nomine ipsius tibi iubeo, pater sanctissime, sub onere accepti regiminis, usque ad diem uocationis tuae, permanere, ad honorem et utilitatem ecclesiae, ad consolationem egenorum et pauperum Christi, in subleuationem uiduarum et orphanorum facere sicut facis, ad consummandum coepta tua in operibus bonis; et, ut breuius dicam, facere quod facis, operari quod operaris, pro aeterna uita et centuplo. Quis enim monachorum tantae perfectionis est, ut eius merita uel paupertatem tuis diuitiis adaequemus?*

Wolframus S. Ottonem sanctè deludit.

Igitur post haec tempora episcopus Babebergensis totus in eleemosynas, totus in hospitalitates pauperum et peregrinorum uersus est. Quidquid frumentorum uictualium, quidquid auri uel argenti usquam uel unquam reperiri potuit, per egentium manus in thesauros caeli transmissum est.

Studium eleemosynae et hospitalitatis.

CAPVT

CAPVT XLVIII.

De fame et sterilitate annorum, et in his de ipsius operibus.

Thimon. Vita edit. Canis. lib. 1. c. 20.

EO tempore orientalis Francia sterilitate annorum magna panis inopia laborabat. Ipsi namque opulentiores famis etiam extrema necessitate squalebant: inopes et mendici passim per plateas et agros mortui iacebant; ita ut prae multitudine in coemeteriis humari non possent. Sed uir Dei misericordiae plenus, memor *Tobiae*, modo per se, modo per alios sepeliendi officium compleuit. Vbi autem cadauerum multitudo sepulturam ordinatam fieri non sinebat, ingentes fossas praeparauit et centenos ac millenos simul quandoque terrae mandabat, pretio conducens homines, qui talibus officiis iugiter inseruirent. Ipse autem per se omnia lustrabat, uicos, plateas ac domos pupillorum. Vespere, mane et meridie, nec non etiam nocturno tempore, uisitando aegrotos, reficiendo famelicos omnique ingenio bene operandi uias inquirebat.

Pauperum strages ex fame.

Cura sepeliendi mortuos.

CAPVT XLIX.

De muliere mortua, quam ad coemeterium ipse humeris suis portauit.

ACcidit ergo die quadam, aestu meridiano, quando intus in umbraculis et refrigidariis suis soporantur homines; episcopus, accito cubiculario, more suo, ad hospitale pauperum pergebat. Dum autem iret, foetor inhumati corporis, non procul a uia, desub urticis, nares eius tetigit. Substitit ergo et cubiculario suo digito suo locum demonstrans, *sentio*, ait, *tanquam illic corpus humatum iaceat.* Pergente puero, sequitur episcopus; diligenter quaerunt, ac tandem inter herbas et siluam stantis urticae proiectum ad sepem, cadauer inueniunt mulieris, lacero uultu, et ab auibus comesto. Episcopus conspecta miseria, ferit pectus, sortem deflet humanam, flagellum diuini confitetur iudicii. Postremo seipsum culpabilem, se reum addicit, qui ea die, qua haec fame periisset, multis panibus abundaret.

Reperit S. Otho cadauer mulieris.

Dehinc, dicta breuiter oratione pro anima iacentis, manum mittit ad corpus: cubicularium hortatur leuare secum. At ille; *noli*, ait, *domine, noli sacras manus tuas inquinare. Curram et uocabo alios, ac sepeliemus eam.* Cui episcopus; *absit*, inquit, *ut sororem meam, filiam Adae, imo filiam ecclesiae, tangere*

Corpus exanime in humeros sublatum ipse

A *despiciam. Portabo mortuam, quam uiuam pauisse debueram. Sed tu, rogo, iuua me, certus, quod a Deo et a me quoque mercedem accipias.* Ille autem, etsi horrore pariter et foetore propelli potuisset, tamen dum luctantem et laborantem, ipsique oneri humerum iam aptantem uidit, uicit semetipsum et, clausis naribus auersoque uultu, dorsum inuisae subiecit sarcinae et, cum episcopo com- B municato labore, ad coemeterium cadauer foetidum deportauit, cantante ac flente sacerdote; *heu mihi domine, quia peccaui nimis in uita mea, quid faciam miser? ubi fugiam, nisi ad te Deus meus: miserere mei, dum ueneris in nouissimo die.*

S. Otho ad sepulturam defert.

CAPVT L.

De propensioribus eius postea eleemosynis.

C VIdens ergo, quia tempus eum monet: omnes apothecas suas aperuit; panes praeparat, alit egentes; et ecce, quasi ad uniuersales nundinas de tota prouincia famelicorum turbae concurrunt; de monasteriis uirorum ac feminarum praepositi ac dispensatores, omnesque, quos annorum egestas premebat, ad promptuaria episcopi currunt, sperata subsidia, sine mo- D ra inuenientes. Cumque messis appropinquaret et maturae iam segetes ubique locorum falcem postularent, multa millia falcium pauperibus, quos toto anno aluerat, praeparata distribui fecit: atque refectis omnibus, in festiuitate *B. Iacobi; ecce*, inquit pater optimus, *filioli mei, terra coram uobis est; finita est dierum malitia;* et accipiens singulas fal- E ces, singulos addidit denarios, unicuique denarium et falcem, instrumentum operis et uiaticum: sicque ualefecit eis, in bonitate et gaudio eos dimittens. Is modus, id officium ei fuit, omnibus annis inopiae ac sterilitatis.

Thimon. Liberalitas eius tempore famis.

CAPVT LI.

F *De cooperimento ualde precioso quod super leprosum poni iussit.*

DVx Poloniae, *Bolezlaus*, omnesque terrae illius meliores, summa ei amicitia iuncti erant, frequenter ei salutatorias mittebant, donariis suis eum magnifice uisitabant, meritis ac pre- G cibus se apud Deum iuuari posse plurimum confidentes. Alii quoque principes ac diuites de omnibus terris, audientes famam operum eius, audientes eleemosynas et largitates eius circa egentes; multa ei et saepe numero ingentia dona mittebant, socios se fieri et com-

Thimon. Haec in Canisiana edit. extant lib. 3. c. 30.

comparticipes studiorum eius deuote postulantes.

Quadam uice tegumentum nocturnale mirabilis precii de serico, auro et megalina pelle confectum, inter alia dona ei allatum est; ipseque doni specialis amicitiae signum hoc esse nuntians, obnixe rogabat, ut in recordationem sui eius usum dignaretur, neue de profligatione rei causaretur, deuote promittit, hoc detrito uel parumper absumpto, aliud se transmissurum. At praesul, accepta ueste, plicat eam ac replicat et, diligenter undique perspectam, uestiario suo commendat. Deinde portitoribus et legatis, sub persona mittentis, reuerenter inclinat gratiasque agit, dicens; *siquidem munus hoc magnae dilectionis testimonium est; et ego in memoriam datoris in perpetuum illud seruare curabo, ita sane, ut nec fures mihi furentur, nec tinea demoliatur, uel aerugo.* Habebat autem cognitos et ex nominibus propriis notatos omnes paralyticos, languidos, cancerosos, seu leprosos de ciuitate sua, modum, tempus et quantitatis languoris eorum per se inuestigans, congruaque subsidia omnibus prouidebat et curabat.

Matth. 6.
S. Otho miserorum suae ciuitatis catalogum habebat.

Vocato ergo uestiario; *tolle*, ait, *praeclarum illud et carum mihi tegumentum, ac pone super illum paralyticum, nomine unum designans, quem sciebat longis doloribus affectum, ulceribus scatentem et uermibus, cuius foetorem uicinia tota perhorrebat.* Abit ille, ac mandatum implet et delicatissima ueste miserrimum illum cooperit; mirantibus ac stupentibus omnibus, qui hoc uidere potuerunt.

S. Otho paralytico pretiosum stragulum mittit.

Sefridus. Ego huius rei testis sum; sed confiteor peccatum meum. Illis diebus sic affectus eram, ut hoc idem factum deliramento compararem. Sed non solus ego de hoc murmurabam: erant complures me maiores ac nobiliores talia dona de manibus illius accipere consueti; qui spe huius delusi, uix ab iniuria linguas tenuere, aientes, *non opus esse megalinis tegi pellibus leprosos et paralyticos, quibus utique ouium aut leporum uestimenta sufficere potuissent.* Sed nunc scio, prudentiam tanti uiri duplici hoc ratione fecisse; scilicet ut exemplum misericordiae in pauperes memoria dignum posteris ostenderet; et in praesentiarum curatores aegroti de pretio uestis solatia perciperent.

Multi hoc factum S. Othonis aegre tulerunt.

Tiemo. Recte interpretatus es rem. Sed nouimus aliquos episcoporum, si hanc uestem corpori proprio subtraherent, sanguini fortasse non negarent, qui terrenae sapientiae dediti, tales sumptus *fatuitatem* uocant, qui cor trahentes in terra, lingua caelum pulsant, qui terrenum habentes fundamentum, rem suam humanis praesidiis tutandam putant, moles turrium, et inertem massam murorum multis sumptibus coaceruantes, spiritualia munimenta floccipendunt. Verum Ottoni beatissimo non ea mens erat, omnem fiduciam suam in diuinitatis ope collocabat; castra quidem et urbes ad terrenos usus quandoque * patrabat; sed longe maior ecclesiarum uel monasteriorum ei cura fuit. Quae res etsi probatione non egeat, eo quod manifesta sit; tamen, quia in mentem uenit, rem paruam dico, unde cordis eius directio altius intelligi possit.

* *parabat.*

CAPVT LII.

De fabro et eius terribilibus sagittis.

Faber quidam peritissimus, de arte sua episcopo innotescere cupiens, telorum ac diuersi generis sagittarum, ad opus bellicum mirabiliter praeparatarum, sportam plenam apportauit, ut in urbibus et propugnaculis episcopi futuris necessitatibus seruari debuissent. Episcopus uero gratias quidem egit homini, pro munere dignam mercedem illico rependens; sed manu propria unam leuans, quae triplici acie, ac longo acumine, uisu etiam, terribilis erit. *Quare*, inquit, *istam tam longam, tam subtilem, tam acutam fecisti?* Faber, *tales*, inquit, *facimus ad penetrandas loricas et clypeos. Impulsu enim ballistae, tales sagittae nec thorace tueri sinunt hominem.* Episcopus, *ego*, inquit, *agam, ut mortales se de his non mortificent*, iubetque leuari omnes simul, sicut erant in cophino, portitoribus dicens: *ferte eas abbati Hermanno, rogantes diligenter, ut eas, mei causa, in opus Dei expendat, ne mortibus hominum coaptentur.* Habebat autem opus in manibus, tectum uidelicet consummati monasterii nostri.

Thimon. Edit. Canis. lib. 3. cap. 40.
Iucunda historia, de sagittis S. Othoni oblatis.

Acceptis ergo sagittis, pabula retro haesimenta omnibus conuolui iussit, ac de nobilissimis sagittis, clauos tegularum fabricans, tecto ecclesiae illos coaptauit. Quae res quidem, tametsi magna non est, magnae tamen bonitatis indicio ualet; sicut enim ex abundantia cordis sermo; ita etiam ex eadem actio dirigitur. Exterior enim homo celare non potest, qua dispositione interior ambitus sit. Flagrant enim ad proximos per exteriorem studia hominis interioris. Verum ego cuncta sigillatim, quae ipsius sunt, perstringere non potero: unum tamen adhuc memorabo, quo eius diligentia et ingenium, quod habuit ad bene agendum, magis clarescat.

CAPVT

CAPVT LIII.

De furto equorum et negotio institoris.

Timon. Edit. Canis. lib. 3. cap. 41.

QVidam oeconomorum eius, *Rudolphus*, uir bonus ac prudens, ad eum propter causas domesticas ueniebat. Cumque pro explicandis rebus aliquandiu apud eum moraretur, episcopus, more suo egressus, uisitare xenodochium, stabulum transiuit oeconomi, uidensque duos equos fortes, eleganti corpore, a comitantibus, *cuius namque sunt hi;* inquirit. Dicunt ei, hos esse procuratoris sui. *Bene*, inquit; *magni sunt et fortes. Certe portare habent pretia et redemptiones captiuorum in terram Pomeranorum.* Audierat enim, quosdam de baptizatis suis in ciuitate barbararum gentium fuisse captiuatos. Sublatis ergo equis, oeconomus, re cognita, ad episcopum uenit: de uia sua et negotiis suis insinuat, equitaturas repetit, quas si habere non possit, ad omnia se impeditum dicit. Cui episcopus; *noli irascaris, obsecro; lucrum quoddam et negotiationem cogitaui. Esto socius. Agamus pariter, ut de fructu et lucro actionis pariter gaudeamus.*

Quem in usum equos procuratoris sui S. Otho destinarit.

Decem equos pannis oneratos in Pomeraniam missurus, opera tua indigeo. Omnem igitur annonam, quae ad usus nostros in partibus Saxoniae reposita seruatur, inargentabis: insuper omnes pecunias de redditibus earundem partium, ad nos pertinentium, quas colligere poteris, cuncta simul ad nundinas *Halle* portabis. Nosti enim nobiles puros et preciosos pannos in terra Pomeranorum caros frugi mercatu haud inueniri. Igitur quidquid ex priuata pecunia *fustani* et purpurae, *brussati, Fritsali* quoque, seu alterius cuiuslibet optimi generis uel coloris pannorum coëmere poteris, in sarcinas concludes, aliasque species gloriosas et res pulchras emens, omnia his iumentis in Pomeraniam diriges, partim dona maioribus, reliqua uero, cauta uenditione habita, precium captiuis, quos in barbaras nationes abductos constiterit. Si autem, ut dictum est, ita exequi potuerimus, nec tu nec ego fructu inanes ac sine mercede in futura uita remanebimus. Hac etenim occasione equitaturas tuas abstuli.

Pia negotiatio S. Othonis in Pomeraniam.

Nundinae Hallenses.

Abiit homo; et quia fidelis ac strenuus erat, omnia, sicut episcopus ordinauerat, haud segniter impleuit. Muneratur honestiores, institor *Ottonis*; laudatur forum eius, ac distractio populo rudi admirationi fuit et exemplo, cunctique certatim rapientes res duplo emebant, tum pro dilectione pontificis, tum etiam, quia precium sciebant esse redemptionis.

CAPVT LIV.

De rege Vngarico, et auro quod misit.

Timon. Edit. Canis. lib. 3. cap. 42.

HIs omnibus ad uotum episcopi explicitis, eundem oeconomum mittit ad regem *Hunorum*, illum beatae semper memoriae *Belam*, qui a patruo suo *Colomanno* rege, cum patre suo *Almo* duce, in diebus adolescentiae, luminibus priuatus, postea in regnum sublimatus est, oculisque fidei ac sapientia mentis praeditus, rempublicam Vngarorum per annos plures gnauiter administrauit. Certus itaque de strenuitate ac prudentia Rudolphi episcopus, cuius memoria in benedictione sit, qui ad omnia studia misericordiae sedulus ei minister erat, ad regem praedictum *Belam*, magnum *eleemosynatorem* cum literis ac donariis eum direxit, parare amicitias et notitiam societatemque ac parilitatem studiorum in operibus misericordiae, accendere hominem sanctum ad desiderium futurae exspectationis, ad gaudium aeternae uitae atque beatitudinis.

De Bela lege Bonfinium Decadis II. lib. 6.

Legatio S. Othonis ad Belam Hungariae regem.

Bela ergo, accepto nuntio, auditisque literis episcopi, spirituali gratia ac diuina consolatione plenus, laetificatus est ualde in festiuitate Paschali, quae apud Vngaros etiam, propter ipsius terrae maximam ubertatem, multa epularum largitate splendide ac delicate celebrari solet, magnifice habuit nuncios Ottonis; uitam eius, conuersationem, statum et opera crebro interrogans; miraturque omnia, quae de illo audiuit, magnae felicitati adscribens, quod talis uiri notitiam per nuntios, dona et literas accipere meruisset. Consummatis ergo diebus, cum tempus esset dimittendi legatos, multa deuotione sacris orationibus beati uiri rex sese Deo commendans, dona multiplicat, uasa aurea et argentea, et uestes preciosas mittit: insuper uiginti libras excocti auri, specialiter obsecrans, ut has in aliquos diuinos usus in recordationem sui expendere dignaretur.

Quomodo Bela nuncios Othonis acceperit.

Rex commendat se precibus S. Othonis.

Eidem ingentia munera mittit.

Episcopus ergo, acceptis donis et auro, nihil moratus beato Michaëli hoc obtulit; crucis decus, in nomine *Saluatoris* de hoc fieri mandans, additque de suo auri quantitatem et gemmas; et clusorem conducens; insigne trecentas argenti marcas ualiturum, ad honorem Dei et utilitatem ecclesiae, fabricatus est.

S. Otho dona accepta S. Michaeli offert.

CAPVT LV.

De filia regis Vngarici.

Thimon. Edit. Canis. lib. 3. cap. 43.

SEd quia beati Belae, Vngarici regis, mentio incidit, pauca de filia eius *Sophia*, quae in proposito uirginitatis

tis, sub sacro uelamine, inter sanctas uirgines Admontensis monasterii laudabiliter degit, ad aedificationem narrare incipiam.

Admontense monasterium in Stiria, fundatum a S. Gebhardo archiepiscopo Salisburg. anno 1075. Hund. in metropoli. Vide etiam uitam S. Gebhardi Tom. 2. et 6. antiq. Lect.

Haec etenim ante annos nubiles petita est in matrimonium Henrico puero, Teutonicorum regis * Conradi filio primogenito. Bela ergo cum saepe rogatus tandem acquieuisset, hanc illi dare, et nuncii pro ea uenissent archiepiscopi et episcopi, aliique primates de regno Alemaniae, ut iuxta imperialem magnificentiam clare ad nuptias duceretur, hoc ordine, hac oratione, ad sponsalia eam direxerit: *domine Deus caeli et terrae, tu omnia uides, ego autem nihil uideo. Tua etenim ordinatione, sicut uoluisti domine, caecus factus sum; sed tu uides omnia, uides abdita cordium, praesentia, praeterita et futura indifferenter.* Et manus ponens super caput filiae, haec inquit: *Domine, unica filia mihi est, hac me sola feminea prole in tua miseratione beasti. Hanc hodie, te teste, te inuocato in auxilium nostrum, ad nuptias mitto: hanc hodie te comitante, praesentibus nunciis committo, tali fixa inter me, et te, domine Deus, condicione, ut nunquam eam deseras. Et, si forte is, qui eam petit filio suo, dominus imperator Conradus, unquam mali quidquam aduersus eam cogitauerit, tua in petitione tibi hanc commissam habeas.*

** Qui post Lotharium II. anno 1139. regnum suiit.*

Oratio Belae regis ad Deum pro filia sua.

Ad legatos autem: *En*, inquit, *coram uobis est: tollite filiam meam: ducite hanc imperatori uestro. Et quia mea uita ipsa mihi charior est, omne, quod charum uel preciosum habeo, cum ea transmitto.* Iussitque apportari omnia regalia sua, capellam suam totam cum * patrociniis sanctorum, cum uniuersis paraturis, et utensilibus aureis et argenteis, cum tentoriis et papilionibus, cum iumentis optimis ad subuectionem rerum; insuper aurum et argentum absque ulla aestimatione dona genero suo et filiae. Et apprehendens scrinium ubi erat * patrocinium S. Blasii, statuit super hoc filiolam; dehinc ad legatos; *En*, inquit, filiam meam cum patrono suo in haec uerba, ut locutus sum, in nomine domini uobis praesento.

Oratio Belae regis ad legatos.

** Reliquiis. Apparatus ad iter.*

** Quia Admontense monasterium constructum erat in honorem Deiparae et S. Blasii.*

Igitur abeuntibus nuntiis, exita iam Vngaria, cum ad Taurum montem Carinthiae propinquassent; imperator *Conradus*, obuiam eis mittens, ad sacras uirgines Admuntensis monasterii, * dominam cum duabus puellis suis interim collocari fecit, donec opportuno tempore solenni habita curia, conuenienti honestate ad nuptialia sacramenta uocaretur. Dona uero et omnes diuitias, quae allatae cum ea fuerant, sibi apportari fecit.

** Sophiam, sponsam.*

Itaque diuersis negotiis occurrentibus, quae regum etiam animos a proposito retardant, rem explicare impeditus est. Puer etiam infirmitate praeuentus, domina in monasterio permanente, hominem exuit. Bela quoque requieuit in domino, et filius eius * Giso ei successit in regno: qui uidens frustratas esse nuptias sororis suae, nuncios misit, ut reducerent eam. Sed illa noluit redire. Secundo et tertio misit. Sed illa uenire noluit. Ad extremum reputans apud se, ui fortasse teneri a rectoribus monasterii sororem suam, indignari aduersus locum, et nisi quantocyus ei redderetur, excidium uastationemque minari. Sed uirgo castissima mente et corpore ad omne bonum disposita, Deo magis quam seculo adhaerere cogitabat, apertisque ostiis claustri, cum abbas in eius deliberatione posuisset, intus manere, uel ad nuncios fratris sui foras egredi; intus manere delegit, et a proposito uirginitatis nunquam recedere.

** Bensin. Geisa.*

Reuocatur Sophia in Hungariam.

Renuit redire;

Exemplum singularis constantiae in bene coeptis.

Rex uero nimio affectu germanitatis circa sororem suam afflictus, cum secundum seculi huius magnitudinem eam sublimare uellet, modo ui, modo astutia et ingenio, eam teneri querebatur, habitoque cum necessariis suis consilio, ire parat in manu forti, eam liberare. Sed uiri prudentes et magni, quos in consilio suo habuit, regem monebant, non ab re, nec cito regno Teutonicorum importari bellum oportere, siue causas belli. Optimum factum esse, ut missa persona publica et honesto comitatu, cum decore et disciplina dominam repeteret: quae, si inordinate negaretur, iustas tunc fore causas commotionis. Sed quid multis? Licet aegre, fracto animo suo, rex audiuit consilium. Mittit ducem unum, uirum fortem, cognatum suum, et amatorem gloriae suae, et cum illo militiam magnam: et ecce uentum est * ad Munti.

Rex Hungariae ui parat reducere sororem suam ex monasterio Admontensi.

** ad monasterium Admontense.*

Abbas uero et fratres, conspecta multitudine et potentia legati, rem serio agi uident, turbantur, praesidia orationis quaerunt. Deinde egressi ad legatos, responsa tyranni tristes accipiunt, scilicet aut reddant puellam, aut graues Vngarorum inimicitias experiantur. Abbas uero Admontensis, uir dignae auctoritatis, gnarus ad omnia, et multo pollens consilio mentis ac religione, decus et firmamentum monastici ordinis ad uerba legatorum haec paucis respondit uerbis: *In hac causa*, inquit, *nihil a nobis perperam actum est, aut agetur. Sed hodie curam corporum uestrorum, quia itinere fatigati estis, uelim agatis. Crastina dies negotium uestrum expediet.* Itaque lauto epularum apparatu, multaque diligentia eis ministrauit.

Hungari repetunt sororem sui regis.

Oratio abbatis Admontensis ad legatos.

Sequenti uero die abbas ad legatos: *Et quid facietis*, inquit, *si domina uestra* spon-

sponte sua uobiscum uenire noluerit? Numquid inuitam abstrahetis? Nunquid nolenti ac renitenti uiolentas manus iniicietis? Siquidem hoc regibus ac reginis extremum dedecus est, ut trahi, ad quod nolint, et subiici, quando non uelint, atque alienae uoluntati seu uiolentiae mancipari: non puto, id conuenire ingenuae libertati. At illi: *Sic est,* inquiunt, *et nos eam libertati suae restituere uenimus, et non uim inferre, sed obsequium praestare ad suos redeunti. Denique si ab indigna coactione soluta, suaeque libertati restituta fuerit, sane quidquid propria deliberatione delegerit, neque nos, neque uos prohibere debemus: et dominus noster, rex Vngarorum munitissimus indecenter, uel contra decus regii sanguinis habitam germanam suam conterinam, causari non poterit.*

Responsum Legatorum.

Placuit sermo abbati et fratribus, et uenientes in atrium basilicae ante fores claustri, quo uirgo sacra cum uirginibus sacris clausa degebat; duos globos faciebant seorsim legati, et milites populusque multus, qui ad spectaculum uenerat; et seorsim abbas cum fratribus et monachis. Reserantur postes, ianuae claustrales panduntur: regina exire ad nuncios rogatur; negat illa; nihil sibi et eis dicens; lege se loci limen ianuae, nisi morte obita, non esse transituram. Docetur ergo, quid inter legatos et abbatem sententiae ac rationis de ipsa constiterit, illam desub claustris in apertum egredi oportere, liberam fieri, coactione solui. Caeterum in eius arbitrio locandum, quam uiam postea sibi arripere uelit.

Constantia Sophiae.

At illa corpore femineo uiriles animos gerens, ubi uidet, quia sic necesse est, neque aliter litem decidi posse, pede suo super limen posito; *En,* ait, *S. MARIA, domina mea, patrona mea, mater domini mei IESV CHRISTI, sponsi mei, salua gratia et pace tua, te duce, te comitante, limina tua transeo; te adiuuante et protegente cito reuersura, tibi commendo causam meam, uirgo uirginum; et tu B. Blasi martyr Christi, patrone Admuntensium, domine ac dominator loci huius, qui me a parente meo tibi commendatam, diuina ordinatione in haec tua tecta suscepisti peregrinam: obsecro, ne me derelinquas.*

Sophia limen coenobii transitura commendat se Deo, deiparae et S. Blasio.

His dictis, flebant uirgines, flebant monachi et fratres. Egreditur illa modesto et lento gradu in medium tendens. Stabant legati immobiles, uestes tantum ac purpuram gemmasque preciosas in seculi cultum eo allatas ei offerentes ac protendentes, ad reginae animos pelliciendos. Omnes igitur, qui aderant, immoti stabant, auide spectantes et operientes, quid esset factura, nullo ei aut hinc, aut inde propinquante. Sacrae autem uirgines stabant ardentissime flentes et orantes, admodum ueritae, ne quauis occasione tantum decus societatis amitterent. Itaque ubi liberalitatem, et absolutionem suam, in medio posita, satis omnibus ostenderat, ad nuncios conuersa regia uirgo, modeste inclinans, ualefecit eis. Deinde uia, qua uenerat, ad sorores rediens, clara uoce multam compunctionem omnibus excitans, cantare coepit: *regnum mundi, et omnem ornatum seculi contempsi*: succinentibus caeteris uirginibus, quae illam in limine stantes opperiebantur; succinentibus et monachis, et prosequentibus eam in gaudio et lacrymis, usque ad introitum ianuae. Omnis quoque populus uoces et laudes dedit in excelsum; gratias agens Deo, quod uirgo nobilis et tenera, tam uirili mente seculi delicias abiecisset.

Technae legatorum.

Sophia salutatis legatis, reuertitur ad monasterium.

Nuncii quoque non minus aliis dominum magnificabant, omniaque ornamenta seu uestes, quas ad usus seculi ei portauerant, monasterio conferunt, et reginae ualefacientes eiusque orationibus se commendantes, in pace et gaudio ad dominum suum reuertuntur; ut gesta erant, omnia referentes. Mitigatus est rex, ultra desinens a proposito suo reuocare illam. Haec de initio conuersionis beatae Sophiae, *quomodo occasio data fuit, reticere non potui.

** quando.*

Sefridus. Grata nimis et accepta digressio, nempe auri occasione gemmam acceptabilem tuae manui affixisti.

CAPVT LVI.

De singulari clementia beati Ottonis ad monachos sancti Michaëlis.

SEd redi, obsecro, ad OTTONEM nostrum, qui omnibus hominibus omnia factus, praecipue autem nobis monachis non solum pater, sed, ut uerius dicam, mater fuit. *Tiemo.* Credo, inquam, nam et tu me ad uiam reuocasti. Senes nostros, ut patres, uenerabatur; iuniores, uel pueros, ut filios diligebat, inter nos quasi unus ex nobis ambulabat: immemor quandoque potentiae et magnitudinis personae suae presbyteris ad altare ministrabat, modo stolam offerens, modo cingulum porrigens praeparandis: aquam etiam manibus illorum manu propria fundens, calicem praebens, et ad caetera ministeria sese plerumque de inopinato ingerens, miris modis omnium in se affectus excitabat; omnes nos facie et nomine notos habere uolebat, singulorum causas uel statum, defectus uel profectus nostros diligenter inuestigans, curaque de omnibus non modica ei fuit. Quid dicam de multimodis humanitatibus

Sefridus.

Amor S. Othonis erga monachos.

Seruiit alicuando presbyteris rem diuinam facientibus.

bus omnibus ac singulis nobis indesinenter ab eo exhibitis? Etiam fratribus ad refectionem consedentibus, cibos optimos suis sumptibus praeparatos, manibus propriis nobis intulit; suscipientium manus caro affectu deosculans; nonnunquam etiam, expleta ferculorum positione, conuiua nobis idem ac minister assedit, nobiscum conuescens, obtentu propagandae charitatis.

CAPVT LVII.

De hospitali domo et ecclesia S. Aegidii, in pede montis fundata.

Ebbo.

PErambulans itaque suburbana in circuitu, aptumque locum perlustrans ad *Hospitale* construendum, uenit ad collem, sub monte *S. Michaëlis* positum, qui uulgo Lugenbuhel, id est, *mendacii collis*, uocabatur, duabus ex caussis, siue eo, quod non naturali terrae situ, sed potius de fundamentis murorum ciuitatis illis aggesta humus in altum excreuerat; siue pro eo, quod crebra inibi conuenticula stultorum, mendaciis et uanitatibus plena, agebantur. Hoc ergo spiritualis hic pater in melius commutare desiderans, qui ad hoc se constitutum nouerat, ut praua exstirparet, et bona quaeque insereret; collem ipsum complanari, et ecclesiam illic *B. Aegidii* iussit aedificari. Domicilia quoque pauperibus et peregrinis opportuna construi: ut, ubi antea seruitus inimici pullulabat, ibi deinceps diuino cultu, et eleemosynis pauperum, lucra animarum succrescerent.

Collis mendacii.

Eo tempore canonicus quidam ecclesiae *S. Iacobi*, *Wichodo* nomine, orationis causa beatum uisitans *Aegidium*, reliquias magnificas, id est, pollicem eius comparauit; quem pius OTTO ab eodem sagaciter impetratum altario *S. Aegidii*, cum aliis multiplicibus reliquiis inclusit, ecclesiamque solenniter dedicans, memoriam eius per omnem locum celebriorem, quam eatenus fuisset, instituit. Hospitale autem cum eadem ecclesia primum quidem *Gumponi* decano *S. Iacobi* commisit; postea uero, mediante beatae memoriae *Wolframo*, decimo huius loci abbate, sancto *Michaëli* cum omnibus pertinentiis suis contradidit. De quo amabili et reuerendissimo huius loci abbate dignum est aliqua literis mandare, quia in ingressu eius, domino largam suae benedictionis copiam infundente, locus hic iam paene in omni religione collapsus, noua et mira interioris disciplinae, et exterioris profectus sumpsit incrementa.

CAPVT LVIII.

De Wolframo abbate per S. Ottonem instituto.

Ebbo. Wolframus abbas S. Michaelis ex Bauaria oriundus.

HIc enim *Wolframus* ex prouincia Bauarorum, nobili et religiosa ortus parentela, Babebergensi ecclesiae in schola Christi educandus sub ordine canonico traditus; ubi diuina praeuentus gratia, in tenera adhuc aetate, sitibundo pectore hauriebat fluenta doctrinae, ac de die in diem sapientiae maturitate et elegantia morum proficiens, inter suos collegas pulcherrimus processit. Siquidem paternae iustitiae fortitudo, et maternae pietatis imago euidentius in eo apparebat, iuxta apostoli dictum: *Quod si radix sancta, et rami.*

Rom. 11.

Et hic quidem sub uenerabili RVPERTO, septimo Babebergensi episcopo: postmodum autem cum annos uiriles attigisset aetatis, a pio OTTONE primicerius factus, auctorabili sagacitate, uelut alter, *Ioseph*, curam totius administrabat episcopatus. Nihil erat in omni ecclesiasticae dispensationis negotio, quod non eius nutu et arbitrio disponeretur.

Sed cum Deus omnipotens statum monasticae religionis, qui sub domino *Gumboldo*, nono huius loci abbate, ad nihilum redactus erat, per ministerium reuerendissimi patris *Wolframi* reparare, et nouo *Hirsaugiensium* ordine ad meliora prouehere dignatus esset, eundem saepe dictum saepiusque dicendum sapientem architectum corporalis aegritudinis molestia perculit; sicque naufragosis mundi abruptum fluctibus ad portum quietis aduexit, castraque militiae spiritualis intrare compulit. Nam cum periculoso colli tumore aliquandiu laborasset, iuxta beati *Iob* sententiam: *terrebis me per somnia, et per uisiones horrore concuties*; quibusdam sagacioribus de familia eius, nocturna uisione apparuit culmen domus eius repentino lapsu corruere, domumque confractam dissipari, illisque inter se hoc mussitantibus, et mortem domini sui praesagire affirmantibus; ipse pater amabilis hoc rumore pauefactus est, et internum iudicem hoc uerbere ad meliora se uocantem in spiritu humilitatis et animo contrito sequi deliberauit.

Qua occasione Wolframus factus sit monachus.

Itaque disposita domo sua et solerter praecauens insidias amicorum, et propinquorum a bono eum proposito reuocare nitentium, clam, matutino tempore, montem *S. Michaëlis* adscendit, ubi ueterem deponens hominem cum *pompis, quibus ornatior aliis incedere solebat, exuuiis, Deo se ipsum hostiam

** Pompositis*

am acceptabilem obtulit et sanctae conuersationis habitum uoluntaria paupertate suscepit. Cum ergo praeceptis obediens euangelicis, cruce sua flagrantissimo corde elata, dominum secutus fuisset, sine mora uerus ille medicus, qui *percutit et sanat, occidit et uiuificat, quique languores nostros tulit, et aegrotationes portauit*, infirmitati eius medelam solita pietate adhibuit, ut ipse primum corpore et mente sanatus, multis postmodum spirituali magisterio salutem operaretur animarum.

Iob. 5. 1. Reg. 2. Isa. 53.

Quomodo S. Otho conuersionem S. Wolframi acceperit.

Eo tempore piissimus pater OTTO in *Carinthia* morabatur; et cum reuersus, quae circa intimum dispensatorem suum gesta erant, audisset, plurimum in Christo exhilaratus est, licet in administratione publicorum negotiorum grandi solatio destitutus esset. Et accersito eo ad familiare colloquium, de statu suo paterna dulcedine requisiuit: et si consuetudine quam inuenerat, contentus esse uellet? Sed ille uir sagacis animi, distortam et paene nullam hic monasticae religionis disciplinam in breui deprehenderat; et, se ad perfectiora tendere, ne in uacuum curreret, respondit. Quo audito, pastor mitissimus OTTO, feruori eius admodum congratulatus, ad *Hirsaugiense* coenobium, in sacro tunc spiritualis ordinis rigore celeberrimum, quantocyus eum cum xeniis honorabilibus destinauit: eo quod et ipse ibi peculiariter notus esset, ob frequentes illo transmissas eleemosynas. Vbi summo cunctorum exceptus tripudio, tum pro sui reuerentia; tum etiam pro amore pii OTTONIS loco tantae uenerationi habitus est, ut etiam post modicum, transcensis aliis officiorum gradibus, prioratus honore sublimari mereretur.

Wolframus Hirsaugiam mittitur.

Fit Prior.

Aderat iam tempus miserendi: quia prospexerat de excelso sancto suo dominus, ut locum hunc, *montem* scilicet *S. Michaëlis*, diu a spiritualium profectuum germine arescentem, nouis supernae gratiae stillicidiis irroraret, per beatissimum patrem OTTONEM, qui uelut aurora pulcherrima, et lucifer matutinus, ad discutiendas et illuminandas priscae conuersationis caligines caelitus effulsit. Nam cum se totum ad dilatandam eius gloriam, qui eum glorificauerat, et spectabilem prae aliis coëpiscopis suis fecerat, praeparasset, hic praecipue, tanquam in ipso capite, religionis monasticae normam propagare curauit, ut postmodum et aliis, quae aedificare proposuerat, coenobiis, larga benedictio ex huius fontis ubertate proflueret. Ad quod opus diuinum nullus sibi fidelior, nemo sibi uisus est aptior, hoc, de quo loquimur, seruo Dei, *Wulframo*, quem dudum in actiua uita sagacissimum nouerat, et nunc in contemplatiua uita audierat.

Itaque missa ad *Hirsaugiam* fida satis legatione, tam eum, quam et alios quinque fratres religione et omni scientia eximios impetrauit; licet cuncti abscessum dilecti patris *Wulframi* molestissimum, et paene importabilem sibi censerent. Sed nihil erat, quod non pii OTTONIS reuerentia et eleemosynarum largitas apud eos obtineret.

Euocatur Wolframus Hirsaugia, cum quinque aliis fratribus.

Veniente igitur eo, absens erat episcopus: ideoque in Saxonia apud * curtes episcopales, Mochelen et Schidingen, residens, aduentum eius praestolabatur. Postmodum autem, cum reuersus de *Carinthia* piissimus pater OTTO, uoti se compotem factum apud *Hirsaugiam* cognouisset, Deo gratias egit, dilectum sibi *Wulframum*, ac si e coelo transmissus esset, omni paternae benignitatis affectu suscepit: et per occultos internuncios primo seniores, deinde omnem *S. Michaëlis* congregationem admonuit, ut suae utilitati per omnia consulentes, in electione uenerandi patris *Wulframi* unanimiter concordarent. Cumque diuina praeueniente gratia, hoc, ut desiderabat, obtinuisset, uberiores ei, a quo bona cuncta procedunt, laudes exsoluit; statimque in uigilia palmarum, assumptis maioribus et praelatis ecclesiae, montem *S. Michaëlis*, magna spiritualis gaudii alacritate plenus, adscendit; ubi in conuentu publico dominus *Gumboldus* ad pedes episcopi procidens, ultroneam curae pastoralis abdicationem fecit; iam senio longinquo se fessum, et ad hanc minus idoneam protestatus imbecillitatem suam. Beatus ergo pontifex receptam ab eo curam pastoralem, mox reuerendo patri *Wulframo* assignauit; ipseque *Gumboldus* in electione eius primus acclamauit, et ex hoc in remotiorem cellam deputatis sibi duobus ministris, et quibuscunque necessariis, secessit.

* *uillas;*

S. Otho monet monachos S. Michaelis ut in abbatem Wolframum eligant

Itaque electione canonica reuerenter satis et unanimiter facta, pius OTTO, morae impatiens, sequenti die, id est, 18. *Cal. April.* solenniter eum ante consecrationem palmarum ordinauit; et ex eo ad statum loci intus et exterius renouandum mirifice totum se accinxit; primumque abolito communi fratrum consensu uetusto et remisso ordine *Amerbacensium*, nouum et religione plenum ordinem *Hirsaugiensium* instituit. Deinde paucitatem fratrum Deo militantium corde tenus dolens et crebras in conspectu domini supplicationes, pro hoc, cum eleemosynarum largitate profundens, religiosos uiros, et tam diuina quam seculari scientia ornatos omnimodis hic aggregare studuit. Nec prius

S. Otho consecrat abbatem Wolframum.

Hirsaugiensis disciplina in montem S. Michaelis introducitur.

70. incolae monasterii S. Michaelis.

us ab hoc coepto destitit, quam de exi- A guo numero, ultra septuagenarium multiplicatos uidere meruit: quod ipsius literis declaratur, quae in hunc se modum habent.

CAPVT LIX.

De literis consolatoriis abbatibus monasteriorum per eum fundatis missis.

Epistola S. Othonis ad uarios abbates.

OTTO, Dei gratia, Babebergensis ec- B clesiae minister humilis, uenerabili fratri Wulframo, abbati coenobii *S. Michaëlis*, Wigand, *Tharisiensi*, Baldewino *Bantzensi*, Eggehardo *Vraugiensi*, Imbriconi *Michelueldensi*, Walchuno de *Entsdorff*, Eriboni de *Prueningen*, Friderico de *Gengenbach*, Eberhardo *Scuturensi*, Ottoni *Steinensi*, Lingero de *Regensstorff*, Ingrammo de *Arnolstein*. praeposito de C *Clunicken*, praeposito de *Hosterhouen*, et omnibus sub ipsis pie conuersantibus, salutem et perseuerantem in Dei uoluntate famulatum.

Cura S. Othonis circa monasteriorum reformationem.

CVm primum pastoralis curae regimen, quamuis indigni, suscepimus, monasteria ecclesiae nostrae subdita, qualiter in monastica religione disposita essent, diligenter attendimus. Sed omnia a disci- D *plinae suae rigore nimus resoluta inuenimus; quod moleste ferentes, ac dispensationi nostrae incautum existimantes, diu multumque laborauimus, fusis ad Deum precibus, ut per diuinam prouidentiam, quae in sui dispositione non fallitur, hoc mutaretur in melius. Tandem Deus uirtutum, cuius est totum, quod est optimum, uota respiciens humilium, in omnibus monasteriis nostris* E *religionis praestitit augmentum: quia uos gregi suo pastores idoneos elegit, ac fratrum uestrorum numerum in sancta conuersatione multiplicauit; quod in uicino* S. Michaëlis *monte ostenditur, quia dum non plus quam uiginti fratres, et eosdem sub tenui disciplina, inuenimus, iam, Deo gratias, plus quam septuaginta inibi cernimus, absque his, qui honeste conuersantur ex-* F *trinsecus.*

Vnde nos non mediocriter laetificati, omnes uos praelatos ac subditos in charitate sancta appellamus, omnium pedibus humiliati, in Deo, et propter Deum obsecrantes, ut digne ambuletis uocatione, qua uocati estis, *et religionis uestrae ac spiritualis disciplinae uigorem alii succedentes aliis haereditario iure in longitudinem* G *dierum conseruetis.*

Ephes. 4.

In memoriam ergo tam salubris exhortationis addimus decretum nostrae episcopalis confirmationis dirigendum, transscribendum, relegendum singulis monasteriis, monastica religionis spiritualem militiam, Deo placitam, hominibus acceptam, celebrem angelis, terribilem hostibus, ut iam per omnia coenobia nostra sub auctoritate Spiritus sancti renouauimus, instituimus, sic deinceps integram illibatamque perseuerare sancimus atque decernimus; commendantes eam sub testimonio Christi et ecclesiæ, uobis electis rectoribus ac dilectis fratribus, per uos nihilo minus commendandam omnibus uestris successoribus.

De caetero in nomine Domini uobis benedicimus. Testis enim mihi est Deus, quomodo cupiam omnes uos in Christi uisceribus.

Philip. 1.

Quid effecerit epistola et cura sua S. Otho.

His mellifluis et auctorabilibus tanti patris uerbis euidenter satis declaratur, quam intimo et flagrantissimo affectu, sanctam monasticae professionis religionem adamauerit, quantaue diligengentia eam in quibuscunque poterat locis, sed potissimum apud nos, propagare studuerit. Qua, ut desiderabat, propagata, Deo fauente, fratribusque tam merito quam numero multiplicatis, etiam materialem ecclesiae fabricam cum uniuersis monasterii officinis, necessaria et congruenti amplitudine dilatare curauit: tanquam et ei spirituales filii sui affectuosa unanimitate proclamarent: angustus est locus mihi coram te, fac spatium mihi, ut inhabitem. Et o beatus ille, qui tandem desiderii sui, quod in multiplicandis religiosis fratribus habuerat, compos effectus, iuxta prophetiam *Isaiae*, a domino audire meruit; *Leua in circuitu oculos tuos, et uide, omnes isti congregati sunt, uenerunt tibi. Viuo ego, dicit dominus; quia omnibus his uelut ornamento uestieris, et circundabis tibi eos, sicut circundat sponsa monile sibi pretiosum.*

Isa. 49.

Accursus ad Montem S. Michaelis.

Quomodo enim non gauderet et gratulabundus domino iubilaret, cum non solum ex uicinis, sed et de longinquis multarum regionum partibus illustres quosque et sapientes, ac diuersarum artium imbutos peritia, ad locum dilectae requietionis suae congregari cerneret, quos nimirum bonae opinionis eius fama, per totam ecclesiae domum diffusa, et indefessa oratio, quae eleemosynarum largitate fulciebatur, illo attraxerat? His nempe deuotissimis filiis, quasi floribus speciosis adornatus erat. His tanquam monilibus ambiebatur, cum et hic, et in omni actu et negotio eorum intimis praeueniebatur suffragiis, ac comitabatur; ac post in resurrectionis gloria nobili eorum stipatus frequentia regi regum accensis lampadibus occurret; ubi et filii de patris honore, et pater de filiorum salute perpetuo laetatur.

Sed his per excessum dictis, ad narrationis ordinem redeuntes, causam et ratio-

rationem antiqui monasterii dissoluendi, et noui deinceps maiori ambitu reparandi posterorum notitiae pandamus.

CAPVT LX.

De causa antiqui monasterii dissoluendi, et noui maiori ambitu reparandi, et de dedicatione monasterii.

Ebbo. SIquidem anno domini MCXVII. *tertio nonas Ianuarii*, id est, in octauo *S. Ioannis* apostoli, peccatis hominum exigentibus, terrae motus factus est magnus, quarta feria, luna uicesima sexta, hora uespertina, impleta prophetia, quae dicit: *pugnabit cum illo orbis terrarum contra insensatos.* Hoc siquidem terrae motu ecclesiae nostrae fabrica, quae et ante, iam longa temporis uetustate, ex parte scissa erat, ita concussa est, ut lapis magnus in frontispicio uel culmine * scumarii subito lapsu proruens, totius monasterii ruinam minaretur, cunctosque ingenti pauore perculsos in fugam conuerterat; et tamen, mirum dictu, grandi hoc lapide, qui totum in circuitu opus sua conclusione firmabat, lapso, reliqua templi fabrica, licet hiatu terribili, casum iam iamque minaretur, immobilis perstitit, donec post festa paschalia, iussu pii OTTONIS destructa et solo adaequata est.

Terrae motus Bambergae.

Sap. 5.

* Sic habet manu scriptum exemplar.

Hinc iam noui templi aedificatio, quod maiori se ambitu dilataret, coepta est: ubi tanta se libertate beatissimus pater OTTO, pro feruore accelerandi operis, profudit, ut cunctis stuporem, multis quoque inuidiam tanta pecuniae profusio pareret. Nam cum quadam uice, eo apud castrum *Bodenstein* posito, pecunia defecisset; et fidelissimus camerarius eius, *Erbo* nomine, deuotus *S. Michaëlis* famulus, qui postea hic in sancta claruit conuersatione, perniciter ad episcopum tendens, defectum hunc ei insinuasset; ille statim centum marcas argenti beato offerens *Michaëli*, eum, morae impatiens, redire urgebat. Qui piae uoluntatis plenus thesauro, quo nil ditius Deo offertur, tanta mirae deuotionis festinantia reuersus est, ut eadem die memoratum pondus argenti ad altare *S. Michaëlis*, tanquam holocaustum gratissimum, imponeret, sicque coepto operi tota uirtute et sagacitate instandum urgeret.

S. Otho templum S. Michaelis reparat.

Igitur perfecto iam templo, quod in modum crucis, ut cernitur, constructoris sui praecepto aedificatum est; dedicationem eius in arbitrio fratrum constituens, utpote cum quibus cor unum et animam habebat, mandauit, ut certam ei significarent diem, qua tantae solennitatis celebritas communi omnium uoto ageretur. At illi multam inter se conquisitionem facientes, tandem, consilio reuerendi et doctissimi patris *Wigandi*, de quo in secundo huius operis libro dicemus, unanimi consensu definierunt, ut in *Calendis Septembris* eadē celeberrima fieret dedicatio: congruenti satis et acceptissimo ordine, tam pro beati *Aegidii* patrocinio, cuius ea dies natalitio illustratur, quam et pro antiqua huius diei reuerentia, quam sacrae Mosaicae legis obseruantia constat praecipua insigniri solennitate, sicut in libro Leuitici legitur, loquente domino ad Moysen: *Mense septimo, prima die mensis, erit uobis sabbatum memoriale clangentibus tubis, et uocabitur sanctum, omne opus seruile non facietis in eo, et offeretis holocaustum domino; quia dies propitiationis est, ut propitietur uobis dominus Deus uester.* Et item in libro numeri: *mensis septimi prima dies uenerabilis et sancta erit uobis; omne opus seruile non facietis in ea; quia dies clangoris est et tubarum;* offeretisque *holocaustum in odorem suauissimum domino, &c.* quae de ritu sacrificiorum mystico nunc in ecclesia celebrandorum ibi exequitur. Sed et decima, et decima quinta eiusdem mensis dies sacra festiuitate celebres, et nullum in eis opus seruile fieri, sed solenne sacrificium domino offerri, lege praecipitur, de quibus modo dicendum non est.

Templum in formam crucis.

Dedicatio templi noui.

Leuit. 23.

Num. 29.

De huius autem sacratissimae diei celebritate *Origenes* sic loquitur: *Prima die septimi mensis Neomenia tubarum est, sicut dicitur in psalmo; tuba canite in initio mensis: ista est solennitas repropitiationis: in hac sola die pontifex intuitur omnibus pontificalibus uestimentis. Tunc induitur manifestatione et ueritate; tunc ingreditur ad illa inaccessibilia, quo semel in anno accedi tantummodo licet, id est, in sancta sanctorum. Semel enim in anno pontifex populum derelinquens ingreditur ad eum locum, ubi est propitiatorium, et super propitiatorium Cherubin, ubi et arca testimonii et altare incensi; quo nulli introire fas est, nisi pontifici soli. Si ergo consideremus uerum pontificem Christum, quomodo in carne quidem positus, per totum annum erat cum populo, annum illum, de quo ipse dicit; euangelizare pauperibus misit me, et uocare annum domini acceptum et diem remissionis; aduertimus, quomodo semel in isto anno, in die propitiationis, intrat in sancta sanctorum, hoc est, cum impleta dispensatione penetrat caelos, et intrat ad patrem, ut eum humano generi propitium faciat et exoret pro omnibus credentibus in se.*

Origen. Homil. 9. in Leuit.

Psal. 80.

Luc. 4.

Hanc repropitiationem eius, qua hominibus repropitiat patrem, Ioannes apostolus commemorat dicens: aduocatum habemus apud patrem, IEsum: et ipse est propitiatio pro

1. Ioan. 2.

pro peccatis nostris. Sed et Paulus, similiter de hac repropitiatione scribens, ait de Christo; quem Deus posuit propitiatorem in sanguine eius per fidem. Igitur dies propitiationis manet nobis, usquequo occidat sol, id est, usquequo finem accipiat mundus. Stamus enim nos pro foribus, operientes pontificem nostrum commorantem inter sancta sanctorum, &c. id est, apud patrem, et exorantem pro peccatis eorum, qui se exspectant.

Orig. Hom. 24. In lib. Numerorum.

Haec *Origenis*, eximii doctoris uerba sunt: qui item alio loco de hac solennitate, quae est prima die septimi mensis, sic ait: *Sicut inter dies septimus quique dies obseruatur sabbatum et est festiuitas: ita et inter menses septimus quique mensis sabbatum est mensium. Agitur ergo in eo festiuitas, quae dicitur sabbata sabbatorum et fit in die prima mensis septimi memoria tubarum. Sed quis est, qui memoriae tubarum festiuitatem gerat, nisi qui potest scripturas propheticas et euangelicas atque apostolicas, quae uelut caelesti quadam personant tuba, mandare memoriae, et intra thesaurum cordis sui recondere? Qui ergo haec facit, et in lege eius meditatur die ac nocte, iste festiuitatem gerit memoriae tubarum. Sed et si quis potest gratias illas sancti Spiritus promereri, quibus inspirati sunt prophetae, et psallens dicere, canite in initio mensis tubae in die insignis solennitatis eius; et qui scit digne in psalmis iubilare ei, Deo agit solennitatem tubarum.*

Psalm. 1.

Psalm. 80.

Est adhaec et alia solennitas septimum illustrans mensem, uidelicet scenopegia, id est tabernaculorum, Deo grata, festiuitas. Laetatur enim, cum uiderit, fideles suos non habere fixum, et fundatum animum super terras; sed in tabernaculis quasi quotidie migraturos habitare, non desiderantes, quae terrena sunt, nec umbram uitae huius quasi possessionem propriam et perpetuam deputantes: sed uelut in transitu positos, ad ueram patriam, unde egressi sunt, ad paradisi festiuitatem properare dicentes; aduenae sumus et peregrini super terram, sicut omnes patres nostri. Cum ergo sic peregrinari se in mundo senserint, et parati sunt cito transire, et extendere se ad anteriora, ut haereditatem capiant futurorum: Deus in his laetatur, et diem festum agit super eos.

Hyperbole ignoscenda, et quae se ueterum auctoritate tueri queat.

Haec nos de opusculis tanti doctoris, qui in ea parte, qua presbyter, neminem post apostolos habet aequalem, hic inseruimus, ad commendandam sacratissimae huius festiuitatis celebritatem, quae aliarum solennitatum mater est, et conuenientissime prima die septimi mensis agitur; qui et in ueteri lege celeberrimus est, et in hoc nouae gratiae tempore natalitio, tam eximii patris *Aegidii*, qui singularis tribulantium portus et certum remedium est, decoratur.

A Haec igitur iucundissima solennitas tanto ardentius omni deuotione spirituali colenda est, quando dulcius imaginem et umbram caelestis illius praefert dedicationis, ubi uerus pontifex Christus, consummato templo suo, quod ab origine mundi usque ad finem seculi, de uiuis atque electis construit lapidibus, desiderabilem et nunquam deficientem celebrat solennitatem; ad quam inspi- B rare, et omnibus cordis medullis anhelare cunctos ecclesiae filios haec transitoria commonet dedicatio.

Sed iam ad narrationis ordinem redeamus. Igitur audita, piissimus pater OTTO, filiorum suorum legatione, qua in *Calendis* Septembris dedicationem fieri unanimiter flagitabant, aptum quidem et rationabile hoc approbauit: sed unum erat, quod consensum eius ali- C quantula contradictione retardabat: quia capellam beati *Aegidii* in hospitali a se constructam, et unice sibi dilectam solita popularis concursus ueneratione fraudari metuebat: nimirum cunctis in montem *S. Michaëlis*, tantae festiuitatis gratia inuitante, accurrentibus. Quapropter sine uoluntate et petitione *Vdalrici*, religiosi eiusdem ecclesiae sacerdotis, id se facturum negabat. Qui D mox, urgente spirituali patre *Wigando*, qui haec omnia speciali administrabat diligentia, episcopum adiit, et prudenti ratione dedicationem hanc capellae *S. Aegidii* in nullo officere, quin imo maiorem et reuerentiam, et cultum parturire affirmabat: cuius assertionem pastor piissimus approbans, demum assensit: et uenerabili *Wolframo* abbati fra- E tribusque uniuersis paterna dulcedine mandat, se desideriis eorum, et in hoc, et in omnibus promptissima affectione pariturum.

Capella S. Aegidii.

Vdalricus sacellanus S. Aegidii.

Appropinquante uero eadem sacratissima die, summus arbiter, qui quos amat, corripit et castigat, hunc beatissimum patrem corporalis aegritudinis tam graui percussit molestia, ut, penitus F fracta corporis uirtute, decumberet, omnemque propositae dedicationis intentionem postponeret. Quo audito, uniuersi nimia moeroris anxietate percelluntur, cunctos nubes, et caligo tristitiae inuoluit et, ut natura docet, capite uulnerato, caetera quoque membra dolore atteri, languorem pii pastoris grex deuotus suum deputabat.

Aegrotat S. Otho.

G Vnde quod solum in his erat remedium, toto ad Deum corde conuersi, lacrymosis suspiriis cum oblationibus hostiarum et eleemosynarum, salutem ei et sospitatem caelitus imprecari non cessabant, donec prospiciens de excelso sancto suo dominus clamores et gemitus pauperum suorum exaudire dignatus est.

Edit. Canis. lib. 3. cap. 44. Preces pro sanitate S. Othonis.

est. Illis enim tanta precum et uotorum instantia diuinae aures clementia pulsantibus, quadam die pater amabilis, dum meridiano somno apud castrum *Bodenstein* quiesceret, uidit speciosum iuuenem, qui reuera angelus Dei erat, lecto suo gratulabundum assistere, et magna iucunditate antiphonam; *in domum domini laetantes ibimus*; psallere. Nec mora; expergefactus sanum se et incolumen sensit statimque, quod uisio portenderet, intellexit. Et accersito capellano suo * *Seufrido*, uisionem exposuit, eamque *Wulframo*, abbati, celeriter nuntiari, et omnia futurae dedicationi necessaria nauiter praeparari mandauit. Quo nuncio laetissimo, quasi responso diuinitus accepto, moeror in gaudium, luctus in laetitiam uersus est, cunctique debita laudum praeconia, non sono tantum oris, sed et iubilo cordis, in coelum ferentes, tantae solennitatis iucunditatem spe flagrantissima praestolabantur.

* *Sefridus, seu Sifridus, qui S. Othonis uitam scripsit.*

Igitur anno domini M. C. XXI. indictione decima quarta, in Cal. Septemb. dedicatum est monasterium *S. Michaelis* archangeli, in monte Babebergensi, a uenerabili OTTONE, eiusdem sedis octauo episcopo, in honorem praescripti archangeli sanctique *Benedicti* abbatis, sicut a primordio fundationis monasterii definitum est.

Quando dedicatum nouum templum S. Michaelis.

TABVLA TITVLORVM LIBRI SECVNDI IN VITAM ET PEREGRINATIONEM S. OTTONIS.

LIBER SECVNDVS.

CAPVT I.

De episcopo Bernhardo, qui conuertendi gratia Pommeraniam adiit, sed per eos turpiter eiectus, ad sanctum Ottonem declinauit, postmodum pontificalibus depositis, monachus in monasterio sancti Michaelis factus est.

IGitur senescente iam mundo et die seculi aduesperascente, cum diuinae pietatis dignatio Pommeranos, eatenus paganitatis errore depressos, splendore fidei illuminare decreuisset, iuxta quod scriptum est, *in omnes gentes primum oportet praedicari euangelium*: idoneum eis uerbi ministrum, scilicet pium Ottonem episcopum, destinauit. Hic enim totus lucrandis animabus inuigilans, amplificatus est quasi stella matutina in medio nebulae, et ut luna plena in diebus suis lucebat, ac ueluti sol resurgens inter suos collegas episcopos emicuit. Huius autem apostolatus quae fuerit occasio, scire uolentibus aperiam, sicut ex ore serui Dei *Vdalrici*, sacerdotis ecclesiae beati Egidii, quam idem pius Otto construxit, audiui. Cuius reuerendae maturitati et spectatae coram Deo et hominibus fidei, ita me necesse fuit credere, ac si propriis oculis ea, quae dicebat, uidissem. Aiebat ergo, quia episcopus quidam mirae sanctitatis et scientiae fuit, *Bernhardus* nomine, Hispanus quidem genere, sed Romae ad episcopatum electus et consecratus. Hic aliquanto tempore hereміticam uitam cum aliis seruis Dei duxerat, sed deposito Romae quodam erroneo episcopo, ipse nutu diuino raptus ex heremo, ei subrogatus est. Qui cernens ecclesiam suam horrendo schismate laniari, quia pars una sibi, pars altera deposito fauebat, ut uir prudens et doctus, *in scissura mentium Deum non esse*, perpendens: cedendum tempori et diebus malis intellexit, curaque pastorali deposita ad heremum regredi cogitabat, tanquam et ipse cum Athanasio diceret: *Si propter me est tempestas ista, tollite me et mittite in mare.* Audiens uero Pomeraniam adhuc gentilitatis errori deditam, zelo pietatis armatus illuc euangelizandi gratia diuertit, cupiens aut illos ecclesiae catholicae per fidem incorporare, aut per martyrii gloriam ibidem pro Christo occumbere. Erat enim uitae praesentis contemptor, suique corporis acerrimus castigator, ita ut arido parcoque cibo contentus, nullo unquam potu, nisi sola aqua uteretur, Veniens ita-

Bernhardus ex eremita fit episcopus,

sed abdicato episcopatu

Pomeraniam adit

A que ad ducem Poloniae, honorifice ut seruus Dei excipitur. Cumque itineris sui causam exposuisset, dux benigne respondit: *Se quidem ardori tam sanctae uoluntatis eius congratulari; sed tantam gentis illius esse ferocitatem, ut magis necem ei inferre, quam iugum fidei subire, parata sit.* Cui episcopus constanter aiebat, *ad hoc se egressum, ut mortis sententiam pro Christi amore, si necesse fuerit,*

B *indubitanter excipiat.* Quo responso dux admodum exhilaratus, interpretem ei et uiae ducem, ut petebat, tribuit, imprecatus ei prospera diuinitus subministrari. Ille autem humilitatis ac paupertatis suae etiam in episcopatu custos; sciebat enim, *regnum diaboli non potentia, sed humilitate Christi destructum*, et quia affatim diues est, qui cum Christo pauper est: despecto ha-

C bitu et nudis pedibus urbem Iulin ingreditur, ibique constanter fidei catholicae semina spargere coepit. Ciues autem ex ipso eum habitu despicientes, utpote qui non nisi secundum faciem iudicare sciebant, *quis esset uel a quo missus*, inquirunt. At ille *seruum se ueri Dei factoris caeli et terrae profitetur, et ab eo se missum, ut illos ab errore idololatriae ad uiam ueritatis reducat.*

D Illi uero indignati, *quomodo*, inquiunt, *credere possumus, te nuncium summi Dei esse, cum ille gloriosus sit et omnibus diuitiis plenus; tu uero despicabilis et tantae paupertatis, ut nec calceamenta habere possis? Non recipiemus te, nec audiemus; summus enim Deus nunquam tam abiectum nobis legatum dirigeret; sed, si reuera conuersionem nostram desiderat, per*

E *idoneum et dignum suae potestati ministrum nos uisitabit; Tu uero, si uita tuae consultum esse uolueris, quantocyus ad locum, unde digressus es, reuertere, nec ad iniuriam summi Dei missum eius te profitearis, quia pro sola tuae mendicitatis inopia releuanda huc migrasti.* Bernhardus autem intrepidus, immo illato sibi terrore constantior, *si uerbis meis*, inquit, *non*

F *creditis, uel operibus credite. Domum quamlibet uetustate conlapsam et nulli usui aptam igni immisso succendite, meque in medium iactate et si domo flammis absumpta ego illaesus ab igne apparuero; scitote me ab illo missum, cuius imperio et ignis et omnis simul creatura subiecta est et omnia simul elementa famulantur.* His auditis, sacerdotes et seniores plebis,

G multam inter se conquisitionem habentes, aiebant: *iste insanus et desperatus est, nimia cogente inopia mortem appetit, morti se ultro ingerit, sed et argumentosa nos* cir-

mortem pro Christo subire paratus:

ubi ob formam humilem

contemnitur,

ad missionem suam miraculo probare non dubitat.

circumueniens nequitia repulsionis suae a A *nobis uindictam exigit, ut sine nostro non moriatur exitio, quia scilicet una domo succensa totius urbis interitum subsequi necesse est. Vnde cauendum est nobis, ne hominem uesani capitis audiamus. Non enim expedit nobis peregrinum nudipedem interficere, quia et fratres nostri* Prucenses *ante annos aliquos* Adelbertum *quendam, similia huic praedicantem, occiderunt,* „*et ex eo omnis pressura et calamitas ap-* B „*prehendit eos, totaque substantia eorum* „*ad nihilum redacta est; sed si consultum* „*nobis esse uolumus, sine iniuria eum a* „*finibus nostris eliminemus, nauique impo-* „*situm ad alias terras transmigrare faciamus.* Interim uero seruus Dei Bernhardus, amore martyrii flagrans, correpta securi, columpnam mirae magnitudinis, *Iulio Caesari*, a quo urbs Iulin nomen sumpsit, dicatam, excidere aggres- C sus est. Quod pagani non ferentes, accensis animis irruunt super eum, crudeliterque caesum semineceem reliquerunt. Sed illis abeuntibus, seruus Dei Bernhardus, accurrente ad eum capellano suo, *Petro* nomine, ac manum ei dante, surrexit resumptisque uiribus iterum populo uerbum salutis annunciare exorsus est. Sacerdotes uero de medio plebis eum uiolenter abstrahen- D tes, cum capellano et interprete suo naniculae imposuerunt dicentes: *Quandoquidem tanta tibi praedicationis inest auiditas, praedica piscibus maris et uolatilibus, et caue, ne ultra fines nostros attingere praesumas, quia non est, qui recipiat te, non est usque ad unum.* Bernhardus autem iuxta mandatum euangelicum, *excusso in eos puluere pedum*, ad ducem Po- E loniae reuertitur, euentuumque suorum non sine lacrymis retexit historiam. Cui ille, *nonne*, ait, *dudum praedixeram, Pomeranos fidem minime recepturos? Non ergo amplius caninam eorum attemptare uelis dementiam, quia profani sunt et uerbo salutis indigni.* At episco- F pus, *animales*, inquit, *sunt et spiritualium penitus ignari donorum, ideoque hominem non nisi exteriori habitu metiuntur. Me quidem pro paupertatis meae tenuitate abiecerunt; sed si potens quisquam praedicator, cuius gloriam et diuitias reuerentur, ad eos accesserit, spero illos iugum Christi spontanee subituros.* Dux igitur seruum Dei debita apud se reuerentia per aliquot dies repausans, cum ei tem- G poralis uitae praeberet adminicula, ab eius ore in suo pectore alimenta referebat uitae. Interim *curiale colloquium* in ciuitate Babebergensi factum est, ubi conuenientibus regni principibus et ipse Deo dignus aduenit *Bernhardus* episcopus, cunctisque doctrinae et sapientiae ac ceterarum uirtutum culmi-

A Pomeranis reiectus,

ad Boleslaum redit

A ne mirabilis apparebat. Nam et uenerabilis *Heumo* presbyter canonicus sancti Iacobi, qui multa nobis ingenii sui monimenta reliquit, ab eodem Christi seruo multa didicit de arte calculatoria, quae prius apud uulgatos computistas obscura et intricata, ne dicam falsata inuenerat. Sed et de annis ab origine mundi usque ad passionem Christi, ac deinde de annis domini usque B ad nostrum tempus, diligenter cum eo contulit, quoniam supputationem eorum secundum uulgatos chronographos Euangelicae ueritati et autoritati nullo modo concordare sciebat. Vnde et ipse uenerabilis frater noster Heumo, mirabilium editor operum, in prologo cuiusdam libri sui de Bernhardo scribens, inter cetera ait: *Benedictus Deus omnipotens, quoniam per hominem* C *illum praestitit mihi multa audire et discere, quae prius ignorabam, non tantum de chronica supputatione, sed et de mysteriis et rationibus paschalis obseruantiae, immo de omni inter nos oborta quaestione.* Vdalricus etiam, religiosus sancti Egidii sacerdos, cui uir Dei Bernhardus familiaritatis suae gratiam praestabat, requisitus ab eo, de ordinis et conuersationis nostrae qualitate respondit: *priscam qui-* D *dem coenobii huius consuetudinem remissam et irreligiosam secundum ordinem Amberbacensium fuisse, sed a beato praesule Ottone, per dilectum patrem nostrum Wolfframmum decimum huius loci abbatem, spiritualem et Deo acceptum ordinem Hirsaugiensium hic institutum, et ex eo per gratiam Dei tantam in coenobio hoc monachilis propositi excreuisse perfectionem,* E *ut Christi bonus odor sit in omni loco.* His auditis Bernhardus episcopus palmas utrasque ad caelum expandens, domino cum lacrymis gratias agebat, et summo deinceps affectu locum hunc excolebat! Nam et in conuentu fratrum, depositis pontificalibus indumentis, habi- F tum monachilem suscepit, et paternis consiliis tantam memoriali Wolfframmo abbati aedificationem conferebat, ut non modicas Vdalrico sacerdoti gratias ageret, quod tam desiderabilem sibi uirum insinuasset. Hic etiam inter alia pietatis et prudentiae consilia frequenter adhortari solebat, *ut, si quando pastor hic eligendus esset, assiduis orationibus et ieiuniis idoneam nobis a Deo reuelari per-* G *sonam flagitaremus, et non alium, nisi diuina reuelatione declaratum, utilitatibus nostris per omnia profuturum* sciamus.

Heumonem erudit,

et monachum induit.

CAPVT II.

Qualiter sanctus Otto per eundem Bernhardum instigatus, ut gentem Pommera- no-

norum praedicationis gratia adiret, et de reuocatione eiusdem Bernhardi per suos fratres facta ad propria.

Idem Bernhardus S. Othonem, AGnito itaque pius Otto sanctitatis eius rumore celebri, et insolito his diebus ad paganos praedicationis feruore, debita eum ueneratione excipiens, omnem peregrinationis suae historiam et statum Pommeranicae gentis curiose sciscitabatur. Quibus expositis, Bernhardus sentiens, pium B Ottonem ad omne opus bonum paratum, uerbis suasoriis tanquam oleum ad iter in Pomeraniam suscipiendum, hortatur, igni adiiciens ait: *Ego quidem, pater honorande, memor uerbi domini, discipulos ad praedicationem mittentis*, nolite portare sacculum atque peram neque calceamenta, *tanta paupertatis abiectione opus euangelii aggressus sum, ut nec calceamentis uti noluissem. Sed gens illa nimiae dedita insipientiae ueritatisque penitus ignara, cernens tenuitatis meae et habitus despectionem, non pro amore Christi, sed pro sola inopiae necessitate, me illo migrasse* C *credidit. Ideoque uerbum salutis ex ore meo audire contemnens repulit. Vnde necesse est, ut, si tu, pater amande, lucrum aliquod in brutis barbarorum pectoribus agere uolueris, assumpta cooperatorum et obsequentium nobili frequentia, sed et uictus ac uestitus copioso apparatu, illuc tendas, et* D *qui humilitatis iugum effrenata ceruice spreuerunt, diuitiarum gloriam reueriti colla submittent. Cauendum est etiam, ne quicquam de bonis eorum appetas, sed, si oblatum quid fuerit ab eis, maiora quam acceperis restituas, ut per hoc intelligant, te non turpis lucri gratia, sed solo Dei amore opus euangelii subiisse. Confortare igitur et esto robustus, tu enim maximam populi multitudinem in ueram repromissionis terram introduces. Nec te labor arduus* E *et insolidus deterreat, quia quanto pugna difficilior, tanto corona erit gloriosior.* His beati uiri monitis, sicut ferrum inflammatur ab igne, ita cor pii Ottonis succensum est, ut nihil carius haberet, ad sua reuertitur. quam arctam peregrinationis huius pro F Christo subire angariam. Bernhardus autem a fratribus suis eremitis per multa terrarum spatia requisitus et uix tandem apud nos inuentus, cum gaudio et admiratione magna ab eis in locum suum reductus est. Hac igitur occasione pius Otto Pommeraniam euangelizandi gratia adiit. Sed quo ordine, uel quem illis fructum fecerit, consequenter, Deo fauente, explicabimus. G

CAPVT III.

Quomodo sanctus Otto licentiam euangelizandi Pommeranis impetrauit a papa Calixto, et de uiae suae sociis ac profectione usque ad ducem Bohemiae Ladislaum.

SCiens ergo omnia quae in domo sunt, sine dispositione summi patris familias nihil esse, opus tam arduum nullatenus *absque Romani pontificis auctoritate* inchoandum praeuidit. Impetrata pontificis uenia Ideoque missis ad apostolicum *Calixtum* honorabilibus legatis, licentiam euangelizandi Pommerannis impetrauit. Igitur ipso tempore ecclesiam sanctae Walburgae uirginis, in Altenburgensi monte, dedicauit, ibique primum *Vdalrico* sacerdoti religioso uoluntatem suam, quam ad paganos eundi fixam habebat, aperuit dicens: *Quamuis diuersa mihi in his partibus tam publica quam priuata incumbant negotia, caritas tamen* S. Otho socios itineris adsciscit *Christi urget me, ut ad propagandam nominis eius gloriam difficilem ad Pommeranos peregrinationis angariam incunctanter aggrediar, et aut idololatras ad uerae fidei callem pertraham, uel ipse morti pro eo, qui hanc innocens pro nobis excipere dignatus est, succumbam. Vnde inprimis agendum est mihi, ut eiusdem feruoris et constantiae socios et cooperatores assumam, qui calcata spe seculi ad mortem, si ingruerit, pro Christo subeundam parati sint. Ad quod praecipue te, frater compresbyter carissime, idoneum esse censeo, nec non et Werinberum, sacerdotem de Erenbach, uirum sapientia et pietate ornatum, Adelbertum quoque, linguae barbaricae sciolum, interpretem habere possumus. Septem ergo dierum inducias super hoc accipiens ad instar boni athletae animum tuum compone, et post haec, quicquid Spiritus sancti inspiratio cordi tuo dictauerit, mihi responde.* Ad haec Vdalricus, paululum quidem intra semetipsum deliberans et intimo diuini amoris igne succensus, ait: *Iam septem dierum inducias, pater mi, aestimo transisse, et quod tunc a me auditurus esses, nunc quoque, ut desideras, accipe. Nam ut uerbis beatissimi apostolorum principis loquar; tecum paratus sum et in carcerem et in mortem ire.* Quibus auditis, pius Otto cum lacrymis gratias agens, *nunc*, inquit, *laetus arduum hoc opus aggrediar, quia gratia Spiritus sancti cor tuum tetigit, et tam ardenter id ipsum accendit. Notum itaque tibi facio, quia ecclesiam sanctae Fidis nuper a me constructam, celerius consummare ac dedicare statui, eo quod incertus sit reditus meus, statimque completa dedicatione opus euangelii indubitanter uolo aggredi. Interim uero accepta a me pecunia, uestes et necessaria quaeque tibi compara, quia ad suggestionem beati uiri Bernhardi, non cum tenuitate, sed abundantia, tam uestium quam uictualium, Pome-*

mernoos adire nos oportet, ne cum paupertatis angustias in nobis deprehenderint, non zelo iustitiae, sed pro inopiae releuandae necessitate, illo nos migrasse cauillentur, et uerbum salutis refutantes a finibus suis nos eiiciant, sicut et illum Dei famulum abiecerunt, sed et seruum tibi quemlibet fidelem et industrium in ministerio prouide, quem huic labori aptum esse cognoueris. Tunc Vdalricus, *est*, inquit, *adolescens officio clericus, nomine SIFRIDVS, ingenio acutus, strenuus et fidelis, qui etiam chartis in itinere, cum necesse est, scribendis promptus et impiger erit. Hunc meo iudicio idoneum huic peregrinationi, tuae, pater, dilectioni offero.* Quod pius Otto gratanter suscipiens, *recte*, ait, *iudicasti: Hic deinceps praecipuum, inter familiares meos, te suggerente, locum obtinebit.* Post haec igitur dedicata sanctae Fidis ecclesia, et uiae sumptibus aggregatis, cum proficiscendi tempus instaret, Vdalricum seruum Dei repentina febris inuasit. Ancillae etenim Christi *Berchrada et Wenzelmut*, cum aliis, quibus ille Deo acceptus sacerdos, in loco Babenbergensi, uerbis et exemplis irreprehensibiliter praeerat, assiduis ad Deum precibus et lacrumis hic eum detinuerant, quorum procul dubio uocibus diuinae aures clementiae patebant, quia et tempore ei in suis praeceptis deuotissime obaudiebant. Sed pius Otto aegritudine eius plus quam credi potest contristatus, triduoque ultra condictum tempus propter eum in ciuitate Babenbergensi demoratus, cottidie eum tam per se, quam per suos familiares, uisitabat et, si qua sanitatis indicia adessent, paterna solicitudine explorabat. Verum non cessantibus doloribus, immo cottidiana Dei nutu incrementa capientibus, uir Dei electum suae peregrinationis comitem non sine graui moerore aegrum relinquens, iter cum suis aggressus est, *Sefridum* tamen, bonae indolis adolescentem, pro amore pii nutritoris Vdalrici, in comitatu suo admittens, intimae dilectionis uisceribus ex tunc et deinceps eum fouere non desiit. Veniens autem ad coenobium *Michelfeldense* nouiter a se constructum, orationibus et eleemosynis pro sanitate intimi sodalis uigilantius instabat, iterumque triduo in eodem loco subsedit, crebra seruum Dei legatione compellans, *ut, si qua Deo miserante uirtus corporis succresceret, illic sibi nauiter occurreret.* Sed illo in continuae aegritudinis molestia perseuerante, pius Otto se beato *Iohanni* apostolo eiusdem monasterii patrono attentius commendans, iter quod ceperat, aggressus est. Multi autem de clero et familia Babenbergensis ecclesiae nimio piissimi patris

praecipue Sifridum

Vdalrico aegro relicto

ad iter se accingit

clerum Babenbergensem

sui amore deuincti ad locum Michelfeldensem eum fuerunt prosecuti, cupientes uel tantillo tempore amabili eius praesentia et doctrina suauissimae desiderabili eloquentia recreari. Quos ille monitis salutaribus *ad pacis et unanimitatis fraternae concordiam* accendens, uberibus paternae consolationis reficiebat, dicens inter alia: *Quia pro amore Christi arduam peregrinationis huius angariam subire et lucrum aliquod, in remotis barbarorum finibus, propagare desidero, pacem relinquo uobis, pacem iterum atque iterum inculcans commendo uobis. Si ergo quam magna sit pacis uirtus attenditis, quo a uobis colenda sit studio cognoscitis. Hanc quippe dominus et redemptor noster ad passionem mortis iturus, uelut unicum et speciale pignus discipulis suis relinquere ac dare dignatus est, ut eos qui sibi firmitate fidei cohaerebant, per hanc illi pia faceret participatione consortes. Scriptum namque est:* beati pacifici, quoniam filii Dei uocabuntur. *Quisquis ergo patri suo heres esse desiderat, filius existere pacem custodiendo non renuat; nam qui locum praebet discordia, ipse profecto tanti se muneris exortem constituit. Si qua ergo diuini amoris aemulatio, si qua in nobis meae humilitatis est affectio, pacem sectamini cum omnibus domi forisque cum domesticis et extraneis ea quae pacis sunt et caritatis agite, hospitalitatem intimo piae uoluntatis annisu excolite, prouidentes bona non tantum coram Deo, sed et omnibus hominibus.* Haec et his similia triduo eis inculcans, tandem uelut ultra non uisuris ualefaciens, Christo attentius commendabat, et non sine lacrumis paternum amorem testantibus ad locum suum remisit. Ipso autem uiam propositae peregrinationis aggrediente, quae lingua explicare ualeat, quantus omnium filiorum eius ploratus, quam incredibilis sit exortus gemitus! Quia enim uinculo perfectionis, quod est caritas, cum eo fuerant arctius uniti, flebant unicum patrem, quasi cor a uisceribus euelli, et tanquam funus amantissimi nutritoris ad tumulum deferrent. Ita cum luctu et miserabili planctu eum deducentes, extra locum Michelfeldensem prosequebantur, cum quidem ille conuersus ad eos pastorali auctoritate et sacerdotali grauitate, quantum poterat, flentes consolari satageret. Itaque egressus cum nobili suo comitatu, sequenti die ab illustri uiro *Gebehardo Waldekkendensi ad dedicandam* ecclesiam suam inuitatus est, quam summa deuotione et debita diuinae seruitutis celebritate consecrauit. Procedens inde aliam dedicauit ecclesiam, scilicet *Vohendrecetensem*, in episcopatu uenerabilis *Hartwici Ratisbonen-*

ad concordiam hortatur

qui discedentem cum luctu comitatur

bonensis episcopi, nimirum *ipsius permissu* et rogatu, ubi multitudo copiosa plebis ad sex millia uel amplius computata ei occurrens, sacrae *confirmationis* gratiam suppliciter ab eo flagitabat. Quam desiderata manus eius impositione consecuta, mox mirum in modum gratulari coepit in domino, et pro longiturna tanti patris uita prosperoque peregrinationis eius cursu enixius diuinam exorare clementiam. Fuit enim in summa apud Deum et homines gratia, ita ut cuncti ad uidendum eius reuerendam canitiem, uelut angelicam faciem sitibundo pectore properarent, et non solum uenerabiles manus assidua eleemosynarum largitate sanctificatas, sed et uestigia eius exosculari summopere gauderent. Post haec ad *Claderenense* coenobium ueniens, honorifice illic cum suis exceptus est. Nam et dux Bohemiae *Ladislaus* honorabiles legatos suos illuc in occursum pii patris praemiserat, qui ei debita deuotionis reuerentia obsequerentur ac ducatum praeberent, usque dum in prouinciam ducis ad ciuitatem *Pragam* uenit. Vbi dux cum diuae memoriae *Megenhardo*, eiusdem urbis episcopo, omnique clero et populo officiosissime eum excipiens magna ei donaria obtulit, quae ipse in usus pauperum delegauit. Idem uero electus Dei pontifex Megenhardus singularem familiaritatis gratiam cum pio Ottone iam dudum habuerat; ita ut pro amore eius etiam hunc locum, quem illi maxime dilectum nouerat, miro affectu excoleret, beneficiis magnis accumularet, perpetuamque hic anniuersarii sui memoriam, ut hodieque apparet, fideli deuotione disponeret. Progressus itaque pius Otto abbatiam *Setzkeam* petiit. Inde ad *Albeam* diuertit, in quibus locis dux Ladislaus certas ei mansiones usque ad terram Poloniorum constituerat. Ibi quoque legati uenerabilis Polizlai ducis Poloniorum nouo nostri temporis apostolo occurrerunt et commeatum uictumque usque ad *Gnezensem* metropolim habundanter exhibuerunt. Venit ergo ad episcopatum *Bretlaensem*, ubi honore debito susceptus biduo mansit, Tertia die *Pozenaensem* episcopatum adiit. Vnde digressus per loca contigua fidei et pietatis spargens semina, uix intra quatuordecim dies ad *Gnezensem* ecclesiam, quae metropolis est Poloniae, accessit.

Obuios habet legatos Bohemiae ducis.

CAPVT IV.

Qualiter Polislaus, dux Poloniae, sanctum Ottonem exceperit, ac de operibus ibidem per eum factis.

Polislaus ergo dux, comperto uiri Dei aduentu, flere caepit prae gaudio, moxque egressus cum omni clero et populo dilecto, patri nudis pedibus occurrit, tantaque cum deuotione excepit, ut etiam filios suos lactentes illi obuios portari et uestigia eius exosculari iuberet, sacraque eius benedictione per manus impositionem confirmari cum lacrumis expeteret. Erat enim dux ipse magnae in Christi ecclesia reuerentiae, amator pauperum et piissimus inopum consolator, humilitatis et caritatis uirtute omnibus amabilis, congregationibus fidelium et domiciliis sanctorum magis quam urbibus extruendis operam dare solitus. Qui desideratissimum sibi patrem Ottonem per tres hebdomadas in episcopatu Cnezensi secum detinuit, in domo Iacobi praepositi maioris ecclesiae, qui postea episcopus factus est, ut et doctrinae eius suauitatem degustaret, et oportuna quaeque sumptuum, ad iter illud necessariorum, ei prouideret. Egressus autem pius Otto inde *a Gnezensi* ecclesia furtum quoddam in proxima uilla incurrit, quod mox edicto Polislai ducis recuperauit. Ibi etiam comites eius *Heroldus* et *Godeboldus*, accepta benedictione, ad sua rediere. Posthaec Deo gubernante prospero itinere usque ad fines Poloniorum processit. Cumque ad castrum quoddam, quod *Vzda* nominatum est, quod est in confinio utriusque terrae, cum suis uenisset, comes *Paulus*, ductor eius, praemisit nuntios ad *Wortizlaum* Pommeraniae ducem, qui seruum Dei Ottonem fama apud eos celeberrima uulgatum fines suos euangelizandi gratia adire, insinuarent, cui tam pro suae sanctitatis reuerentia, quam et auctoritate apostolici domini Calixti, cuius missus erat, omni deuotione occurrerent et monitis eius seu praeceptis per omnia obtemperarent. Quo mandato Wortizlaus accepto, in castro *Zitarigroda* nuncupato ei occurrit, honorifice illum ut angelum domini excipiens. Cui pius Otto pacem Christi offerens, dona etiam more suo obtulit, hoc est sedem episcopalem pallio obductam et dorsale preciosum, cum aliis muneribus, ut temporalibus illum donis ad amorem caelestium facilius attraheret. Barbari autem instinctu inimici et satellitum eius, uidelicet sacerdotum suorum, crudeli impetu super famulos Christi irruentes, mortem eis minari caeperunt. Quo uiso, dux admodum contristatus cum suis accurrit, eorumque defensioni uiriliter insistens, exterritos et paene iam desperatos non minime consolatus est. Sed et legatos suos pio

a duce Polislao honorifice excipitur

ut et a duce Pomeraniae Wortizlao

uitae tamen periculum incurrit,

pio Ottoni assignauit, qui per desertum magnum, quod imminebat, continuato septem dierum spatio, eum transduxerunt: ubi grande uenenatorum animalium periculum incurrerunt, sed Deo protegente illaesi euaserunt. Et post haec ad stagnum quoddam uentum est, ubi occurrentibus sibi Pommeranensibus, quorum Deus corda tetigerat, et ultro fidei ac lauacri salutaris gratiam expetentibus flens prae gaudio primitias noui gregis ouili Christi adiecit. Altera die ad uillam proximam diuertit, ibique plures domino cooperante secundae natiuitatis sacramento initiauit.

CAPVT V.

Quomodo ad Pirischum castrum ueniens ibi multos baptizauit.

Pirisceuses

TErtia die ad *Piriscum*, castrum primum Pomeraniae, uenit, ubi ciues ad fidem exhortans, quatuordecim diebus sedit, eis nimirum *abnuentibus et seruum Dei ad alia migrare loca facientibus, seque nouam hanc legem, sine primatum et maiorum suorum consilio, aggredi non posse testantibus.* Tandem pio Ottone assiduis pro saluatione eorum precibus incubante, Spiritu Dei, *qui ubi uult spirat, et cui uult miseretur,* tacti assenserunt, et iugo fidei colla submittentes baptizati sunt, *quotquot erant praeordinati ad uitam aeternam.* Itaque in natiuitate sancti Iohannis baptistae ad castrum magnum *Gamin* dictum, ubi sedes ducis est, peruenit. Ubi multum tempus, id est quatuordecim ebdomadas uel amplius residens, *ecclesias* de *ramis arborum*, ut nouella tunc plantatio exigebat, construxit et ipse quidem infantes, cooperatores autem sui uiros et mulieres ad Christum confluentes baptizabant. Illis ergo in *catechizatione* requisitum est a mulieribus, quod infantes necassent; nam crudelitate paganica puellas necare et mares reseruare solebant, et pro hoc scelere specialis paenitentia eis iniuncta est, singulariter ergo uiri, singulariter feminae sacro abluebantur fonte obpansis, ut oportunum erat, circa baptisterium uelis, tanto ab inuicem spatio semoti, ut nulla scandali alicuius occasio hinc oboriri posset.

et Gaminenses

babtizantur.

CAPVT IV.

De muliere horribiliter defuncta, quae feriare contempserit.

S. Othonis doctrina miraculo confirmata.

AD confirmandam uero pii Ottonis praedicationem caeleste prodigium non defuit, quod consequenter hic inseri ordo relationis exigit. Nam in eodem castro *Gamyn* mulier quaedam nobilitate et diuitiis prae pollens, sed inimici suasionibus seducta, piissimi apostoli doctrinam pro nihilo habebat et uerba eius postponens sequi nolebat. Vnde inter alia contemptus et transgressionis indicia dominica die, cunctis feriantibus, ipsa in agrum egressa metebat et, reclamante ac prohibente familia, irreuerenti et infronito animo cepto operi instabat. Sed pius dominus, qui praedicatoribus suis polliceri dignatus est, dicens, *qui uos audit, me audit, et qui uos spernit, me spernit,* euidenti miraculo ad correctionem aliorum despectionis huius uindex et castigator factus est. Nam dum mulier infelix pertinaciter nefario operi incumberet ac familiae suae, quae circa eam adiuuare negligeret, tumida comminatione exprobraret, subito collapsa retrorsum dicto citius exspirauit, magnumque astantibus horrorem incussit, moxque a familia plangente et ululante loculo imposita, per omnem ciuitatis ambitum, cum lamentabili exequiarum celebratione circumferebatur, cunctisque tam manifestum Dei iudicium pertimescentibus uniuersi in fide et religione Christiana magis ac magis confirmabantur.

CAPVT VII.

Qualiter ad urbem magnam Iulin peruenerit et de periculo, quod in eodem loco pertulerunt.

Iulinensium feri mores

PRogressus itaque apostolus Pomerannorum, uenit ad urbem magnam *Iulin*, ubi Odora fluuius praeterfluens lacum uastae magnitudinis ac latitudinis facit, illicque mare influit. Ciues autem loci illius crudeles erant et impii. Vnde et pius praedicator magno illuc capitis sui periculo ingressus, certam mortis exspectationem cum suis omnibus habebat. Mos autem est regionis illius, ut princeps terrae in singulis castris *propriam sedem* et mansionem habeat, in quam quicunque fugerit, *tutum ab inimicis asylum* possidet. Illuc ergo pius Otto ingressus, orationibus et lacrymis pro conuersione gentis Pomeranicae instabat, sed incassum. Nam urbani calice furoris Dei misere debriati, audito seruorum Dei aduentu, sequenti die primo diluculo, super eos armata manu irruerunt, et fustibus ac lapidibus impetentes, expellere nitebantur, dicentes: *in uanum eos ducis mansionem irrepsisse, quasi illic pacem habituri essent; cum subuersores patriae ac legum antiquarum extranei ab hac pacis conditione Deorum suorum edicto censerentur.* Vix er-

go interuentu ac suffragio ducis, post multimodas iniurias, uiui euaserunt et, extensis ante castrum tentoriis, septem diebus illic morabantur, cottidie per internuntios utriusque ducis, id est, *Polizlai et Wortizlai* requirentes a Iulinensibus, *si fidei Christianae iugum subire deliberassent.* Sed illi prauo sacerdotum suorum consilio seducti, nullatenus sanae doctrinae praeconem recipere uolebant, quin immo de finibus suis cum ignominia eum perturbantes, ad Stetinenses ire compulerunt.

et pernicacia

CAPVT VIII.

Quomodo sanctus Otto a quodam rustico grauiter percussus fuerit.

Rustici furor

ACcidit quoque in eodem loco seruum Dei grauem et suo nomine indignam subire iacturam, quae illi maiorem apud Deum retributionis aeternae pariebat gloriam. Nam rusticus quidam, filius perditionis, in syluam, ad ligna praecidenda, ierat, rediensque cum plaustro lignis onusto, uiro Dei occurrit in loco, ubi magna caeni profunditas inerat, et nimia furore armatus uesania, instinctu possidentis eum satanae, arrepto ualidissimo ligno, caput serui Dei perfringere et cerebrum eius excutere uisus est. Sed domino pium Ottonem ad multorum aedificationem conseruante, nefandus ille homicida sanctum eius uerticem attingere non potuit, sed ingentem ei inter scapulas ictum dedit, ita ut pronus in caenum laberetur, caputque illud, reuerenda canitie honorandum, cum toto corpore luto faetidissimo turparetur. Sed et cooperator eius fidelis, *Hyltanus* nomine, cum ei praesidio esse uoluit, et ipse grauem pro defensione ueritatis in brachio ictum suscepit. Seruus autem Christi e luto subleuatus, gratias pro contumelia agebat dicens: *Gloria tibi domine, quia, et si amplius non erit, saltem unum pro amore tuo ictum accipere merui.* Verum usquequaque non deseruit Deus famulum suum, pro nomine eius tanta discriminis acerbitate laborantem, quin immo defensorem illi adiutorem in oportunitatibus in tribulatione illustrem uirum, nomine *Nedamirum*, destinare dignatus est. Erat enim ipse Nedamirus diuitiis et potentia inter suos opinatissimus, antea quidem in Saxonia baptizatus et occulte christianus. Hic omnem pio Ottoni exhibebat humanitatem et defensionem, et abeuntem magna deuotionis reuerentia prosecutus, tres naues non modicas, uictualium copia oneratas, hilariter praebuit, et ductatum ei ad urbem Stetinensem, usque

erga S. Othonem

et Hyltanum

Nedamiri pietas erga eosdem.

A in arcem ducis, officiose satis exhibuit, ipseq; per noctem ad ciues suos Iulinenses clam rediit. Apostolus itaque Pomeranorum continuis nouem ebdomadibus in urbe Stetinensi tuto in loco residens, diu multumque in opere Dei et uerbo praedicationis oportune, laborabat, tandemque DEI praeueniente clementia conuersionem efferae gentis obtinuit, hac uidelicet occasione.

B

CAPVT IX.

Quomodo sanctus Otto Domizlaum ad fidem Christi adduxerit.

DOmizlaus quidam, corpore et animo ac diuitiarum copia, sed et generis nobilitate inter Stetinenses eminentissimus, tanto ab omnibus honore et reuerentia colebatur, ut nec ipse C dux Pomeraniae *Wortizlaus*, sine consilio et assensu eius, quicquam agere praesumeret, sed ad illius nutum uniuersa tam publica quam priuata disponebantur negotia. Nam et pars maxima urbis Stetinensis, quae *principatum omnium Pommeraniae ciuitatum* obtinens, quatuor montes suo ambitu inclusos habet, propinquis et affinibus Domizlai repleta erat, sed et in aliis circumiacentibus D regionibus tantam propinquorum turbam habebat, ut non facile quisquam ei resistere posset. Sciens itaque pius Otto, utpote uir sagacissimus, quia, si hunc fidei Christianae cum propinquis suis subiiceret, omnis plebs exemplo eius attraheretur, toto conamine rhinocerotam hunc, ad arandum in agro domini, loco praedicationis alligare contendit. E Sed quia durus erat, nec facile constringi poterat, primum filios eius, absente patre, fidei sacramentis initiauit, matrem quoque cum filiis ouili Christi adiecit. Quo audito Domizlaus primo quidem grauiter indignatus, quod sine uoluntate et assensu eius haec acta essent, uelut alter Saulus persecutionis crudelissimae F auctor factus est, ita ut minis et terroribus ac conuiciis pium Ottonem aggressus, cum ignominia de finibus illis eliminare tentasset. Sed apostolo Pommerannorum genua ad Deum flectente et cum lacrymis orante, ut, *ubi abundauit iniquitas, superabundaret gratia:* Domizlaus, timore scilicet et amore Dei tactus, tanquam et ei superna uoce diceretur, G *Domizlae, quid me persequeris? Olim quidem debui perdere te, sed Otto seruus meus orauit pro te:* repente de lupo in agnum, hoc est, de Saulo mutatus est in Paulum, et totus lacrymis infusus, pio Ottoni humili adgeniculatione prosternitur, *indulgentiam ab eo et locum paenitentiae* flagitans. A quo benigne susceptus et pater-

Domizlaus opibus et autoritate florens

filiorum exemplum secutus

conuertitur

terna benedictione consolatus secreta confessione innotuit, *se olim in Saxonia baptismi gratiam percepisse, sed astutia inimici, tanta diuitiarum mole in barbarica terra sibi accedente, fidem Christi inter idololatras seruare non potuisse.* Ex eo igitur, abdicato penitus omni gentilitatis errore, fidei, quam impugnauerat, ualidissimus propugnator factus est, mirumque in modum plus correctus profuit, quam errans laeserat, statimque omnis familia eius cum gaudio nouae regenerationis lauacro perfusa est, animae scilicet plus quam *quingentae*. Sed et propinqui eius et amici cũ domesticis suis, exemplo eius prouocati, fidem receperunt. Sicque factum est, ut, de die in diem crescente numero fidelium, tota ciuitas, cum adiacente prouincia, fugatis idololatriae tenebris, splendore fidei illuminarentur. Mansit itaque illic pius praedicator per instantem hyemem, baptismi gratiam confluentibus ad se populis tradens, *ecclesias* in locis oportunis construens, easque *ministris ac sacerdotibus* idoneis committens, omnique ornatu ecclesiastico diligenter instituens.

Cum tota familia.

CAPVT X.

De duabus matronis sanatis per sanctum Ottonem ac postea baptizatis.

SEd nequaquam silentio praetereundum, quomodo etiam miraculi attestatione dominus fidelem suum operarium, uiriliter pro se agonizantem, illustrare dignatus est, sicut ore prophetico praedixerat: *Quicunque glorificauerit me, glorificabo eum.* Matronae duae, adhuc errore gentilitatis irretitae, grauissima aegritudinis molestia detinebantur, ita ut omni membrorum officio destitutae, morti iam proximae uiderentur. Ad quas pius Otto accessit, uerbum salutis, prout capere poterant, annuntiauit et sancta spe de misericordia Christi praesumens, pollicitus est eis, *si credere et baptizari uellent, non solum animae sed et corporis medelam et integerrimam sanitatem.* Quod sine mora pollicentibus illis, seruus Dei oratione facta manus capiti earum imposuit, signo crucis et benedictione eas communiuit statimque fugatis doloribus pristinae sanitati sunt redditae et a duplici morte, hoc est corporis et animae, per orationes sancti praesulis absolutae, unda salutari cum gaudio magno sunt regeneratae multisque occasio salutis et conuersionis fuere.

CAPVT XI.

Iulinenses, audita fide Stetinensium, apostolo suo legatos honorabiles dirigunt ac fidem Christi assumunt, et uiginti duo millia et centum quinquaginta sex hominum baptizantur.

IVlinenses autem, qui dudum ueritatis praeconem a se repulerant, cum audissent Stetinenses fidem recepisse, nutu Dei mente compuncti, legatos honorabiles, ad reuocandum uirum Dei, miserunt. Quibus ille uisis, zelo pietatis motus, *quid uenistis*, inquit, *ad me hominem, quem odistis et expulistis a uobis?* At illi humili satisfactione ueniam petentes, *nos*, inquiunt, *pater honorande, antiquam patrum et maiorum nostrorum legem sine consensu primatum, quos in hac Stetinensi nostra metropoli reueremur, infringere non praesumpsimus: sed postquam Deus tuus principes nostros sibi per te subegit, nos quoque, omni remota contradictione, monitis tuis obtemperare et doctrinam salutis excipere parati sumus.* Quo audito, positis antistes domini genibus, Deo gratias egit, profectusque cum eis et debita a Iulinensibus reuerentia susceptus, ueritatis uiam errantibus aperuit et baptismi sacramento purificans adoptiuum Deo populum congregauit. Computatus est autem numerus baptisatorum illo tempore *uiginti duo millia et centum quinquaginta sex homines*, quos pater sanctus pro ignorantia creatoris et cultu rei insensibilis comparatos iumentis insipientibus et similes factos illis ad rectum tramitem perduxit et rationabile Deo uiuo obsequium exhibere edocuit; absque notitia etenim creatoris sui omnis homo pecus est.

CAPVT XII.

De feruore sancti Ottonis, quem habuit in conuersione infidelium et de praedicatione ipsius.

OPerae pretium est autem ipsa etiam praedicationis eius tempora hic ob notitiam posterorum annotare, ne uel hoc curioso desit lectori. Non enim parui pendendus est talis feruor amoris Christi, et pene inaudita *his temporibus* mentis eius deuotio, cum *alii pontifices magis urbibus et castellis, quam ecclesiis uel pauperum Christi domiciliis aedificandis insistant, plus quam segni otio torpere, quam remotos Barbarorum fines euangelizandi gratia adire satagant*, huic autem seruo Dei beatissimo longe alia mens erat. Nunquam ille munitionibus uel ciuitatibus exstruendis operam dedit, dicens cum apostolo: *non habemus hic manentem ciuitatem, sed futuram inquirimus.* Porro basilicas Christo dicandas fideliumque cellas et hospitalia

sancti Othonis feruor.

tantà deuotione et libertate annuatim aedificabat, ut cunctis pro hoc stupori esset et admirationi. Et cum nimia haec diuini cultis in Teutonicis partibus occupatio facile eum ab ardua huius peregrinationis angaria excusabilem reddere ualeret, non tamen his contentus latitudinem sanctae caritatis, quae in corde eius diffusa per Spiritum sanctum flagrabat, etiam ad remotissimam Pommeranorum gentem extendere curauit, ut illic populum acquisitionis et filios Dei per euangelium generaret, quibus cum Paulo gratulantibus dicere posset: *Quae est nostra spes aut gaudium aut corona gloriae? Nonne uos ante dominum IEsum Christum estis in aduentu eius? Vos enim estis gloria nostra et gaudium ac signaculum apostolatus mei.* Cuius felicissimi apostolatus tempora ipsamque eius auctoritate canonica suffultam doctrinam scire uolentibus euidenter explicabimus. *Anno dominicae incarnationis millesimo, centesimo, uicesimo quarto, indictione secunda, Calixto papa secundo Romanae sedi praesidente, Otto, DEI gratia Babenbergensis ecclesiae octauus episcopus, igne diuini amoris succensus et praedicti apostolici auctoritate assensuque roboratus, partes Pommeranorum paganorum, cum quibusdam ciuitatibus terrae Lutitiae aggressus est, ut eos ab errore gentilitatis reuocaret et ad uiam ueritatis agnitionemque Christi filii Dei perduceret. Quibus domino opitulante conuersis et baptizatis, ecclesias construxit et consecrauit. Deinde iuxta sanctorum patrum instituta haec eos seruare edocuit, scilicet ut sexta feria abstineant a carne et lacte more christianorum, dominica die uacent ab omni opere malo et ad ecclesiam diuinum officium audituri ueniant, ibique orationibus studiosis insistant, solempnitates sanctorum cum uigiliis, secundum quod eis indicatum fuerit, omni diligentia obseruent, sacrosanctam quadragesimam ieiuniis, uigiliis, eleemosynis et orationibus diligentissime obseruare studeant, infantes suos in sancto sabbato paschae et pentecostes, cum candelis et cappa, quae dicitur uestis candida, et patrinis comitantibus ad baptismum deferant, eosque ueste innocentiae indutos per singulos dies usque in diem octauam eiusdem sabbati ad ecclesiam deferant, et celebrationi diuini officii interesse satagant. Hoc etiam districta redargutione prohibuit, ne filias suas necarent, nam hoc nephas maxime inter eos uigebat, ne etiam filios suos et filias ad baptismum teneant, sed sibi patrinos quaerant, patrinis etiam fidem et amicitiam ut carnalibus parentibus seruent. Interdixit etiam, ne quis commatrem suam ducat in uxorem, neque propriam cognatam suam usque in sextam et septimam generationem, et unusquisque*

Quando S. Otho Pomeranos uisitauerit.

Regulae uiuendi Pomeranis praescriptae.

A *contentus sit una uxore: ne sepeliant mortuos christianos inter paganos in syluis aut in campis, sed in cimiteriis, sicut mos est omnium christianorum, ne fustes ad sepulchra eorum ponant, omnem ritum et prauitatem paganam adiiciant, domos idolorum non construant, phitonissas non adeant, sortilegi non sint, ne quid etiam immundum comedant, non morticinum, non suffocatum, neque idolotitum, neque sanguinem animalium, ne communicent paganis, ne cibum aut potum cum eis aut in uasculis eorum sumant, ne in his omnibus consuetudinem paganismi repetant. Iniunxit etiam eis, ut, dum sani sint, ueniant ad sacerdotes ecclesiae et confiteantur peccata sua; in infirmitate autem uocent ad se presbyteros, ac pura confessione expiati corpus domini accipiant. Instituit etiam, ut de periuriis, de adulteriis, de homicidiis et de ceteris criminalibus secundum canonica instituta paenitentiam agant, et in omni christiana religione et obseruatione obedientes sint, et ut mulieres post partum ad ecclesiam ueniant et benedictionem a sacerdote, ut mos est, accipiant.*

B

C

CAPVT XIII.

D

Qualiter sacerdotes idolorum sancto Ottoni resistebant, ac idolum aureum, imaginem Trigelawi furati sunt et cuidam matronae seruandam tradiderunt, quam postea sanctus Otto callide recuperauit.

SOli autem pontifices idolorum uiae domini resistebant et multas seruo Dei tendentes insidias occulte eum perimere nitebantur. Sed multitudine plebis cottidie ad fidem conuolante, cum nullis sacrilegis et profanis sacerdotibus ad eum pateret accessus, confusi et reueriti a facie eius, exemplo Zaroes et Arfaxat magorum, apostolos Christi, Matthaeum, Simonem et Iudam fugientium, longius extra regionem illam secesserunt. Et quia apertam famulo Dei persecutionem inferre non poterant, detractionibus et blasphemiis horribilibus eum lacerabant, et quocunque deuenissent, inuidiam ei et inimicitias excitantes maledicta et probra in eum congerebant. Pro quibus tamen ille Deo dignus antistes a domino gratiam ampliorem consequebatur, quia, ut scriptum est, *benedictio domini super caput iusti;* ideo dedit illi hereditatem aeternam in caelis, et inuenit gratiam in conspectu omnis carnis. Cum uero delubra et effigies idolorum a pio Ottone destruerentur, profani sacerdotes auream imaginem Trigelawi, qui principaliter ab eis colebatur, furati extra prouinciam abduxerunt

E

F

G

Sacerdotum paganorum rabies.

Idolum Trigelaui uiduae custodiendum traditur.

runt et cuidam uiduae, apud illam modicam (A) degenti, ubi nec spes ulla requirendi esset, ad custodiendum tradiderunt. Quae mercede ad hoc conducta, quasi pupillam oculi sui includens, profanum illud custodiebat simulacrum, ita ut, trunco ualidissimae arboris cauato, illic imaginem Trigelawi pallio obductam includeret, et nec uidendi, ne dicam tangendi illud, cuique copia esset: solummodo foramen modicum, ubi sacrificium (B) inferretur, in trunco patebat, nec quisquam domum illam, nisi profanos sacrificiorum ritus agendi causa, intrabat. Quod audiens inclytus Pomeranorum apostolus, multifaria intentione satagebat quoquo modo illuc attingere, praemetuens, quod et accidit, post abscessum suum, rudibus adhuc et necdum in fide confirmatis plebibus simulacrum illud in ruinam futurum. (C) Sed prudenter animaduertens, utpote uir omni sagacitate praeditus, quia si publicam illuc profectionem indiceret, sacerdotes audito eius aduentu imaginem Trigelawi rursum ad remotiora occultando abducerent, sapienti usus consilio quendam ex comitibus suis Hermannum nomine, barbarae locutionis sciolum sensuque et ingenio satis acutum, latenter ad uiduam illam destinare (D) curauit. Cui etiam praecepit, ut assumpto habitu barbarico ad sacrificandum Trigelawo se pergere fingeret. Hermannus itaque pileolum barbaricum et chlamydem mercatus, post multa arduae uiae pericula uiduam illam tandem conueniens asserebat, *se nuper de procelloso maris gurgite per inuocationem Dei sui Trigelawi erutum, ideoque* (E) *debitum ei pro saluatione sua sacrificium litare desiderantem, ductu eius illo mirabili ordine, per ignatos uia tractus, deuenisse.* At illa, *si ab eo*, inquit, *missus es, ecce aedes, in qua Deus noster, robore cauato inclusus, detinetur. Proprium quidem uidere et tangere non poteris, sed ante truncum procidens eminus foramen modicum, ubi quod uoluisti sacrificium inferas, attende.* (F) *Quod dum imposueris, reuerenter clauso ostio egredere et, si uitae tuae consultum uolueris, caue ne cuiquam hunc patefacias sermonem.* Qui alacer aedem illam ingressus dragmam argenti in foramen iactauit, ut sonitu metalli sacrificasse putaretur. Sed concitus, quod iecerat, retraxit, et pro honore contumeliam Trigelawo, id est sputaculum (G) ingens, pro sacrificio obtulit. Deinde curiosius attendens, si forte negotii, pro quo missus erat, exequendi facultas ulla suppeteret, animaduertit imaginem Trigelawi tanta cautela et firmitate trunco impressam, ut nullo pacto eripi aut saltem loco moueri posset.

S. Othonis pius zelus.

Falsitas quiuam licitum.

Vnde non mediocri tactus dolore, quidnam ageret aestuabat, dicens intra se; *Heu quod tantum uiae pelagus sine fructu peragraui, quid respondebo domino meo, uel quis me hic fuisse credet, cum uacuus rediero?* Et circumferens oculos uidit *sellam Trigelawi* comminus parieti affixam, erat autem nimiae antiquitatis et nullo iam paene usui apta, statimque exiliens cum gaudio infaustum munus parieti detrahit et abscondit, primoque noctis conticinio egressus omni festinatione dominum suum sociosque reuisit, cuncta, quae egerat, replicat, *sellam* etiam *Trigelawi* in testimonium fidei suae repraesentat. Apostolus itaque Pomeranorum, habito cum suis consilio, sibi quidem et suis ab hac requisitione desistendum censuit, ne non tam zelo iustitiae, quam auri cupiditate hoc agere uideretur. Collectis tamen et adunatis principibus ac natu maioribus, iusiurandum ab eis exegit, *ut cultura Trigelawi penitus abdicaretur et, confracta imagine, aurum omne in redemptionem captiuorum erogaretur.*

Sella Triglawi ablata.

CAPVT XIV.

De inopinato incendio *in ciuitate Babebergensi exorto.*

SEd dum *fortem armatum*, qui eatenus atrium suum, Pomeraniam scilicet, possederat, fortior Christus superueniens superasset, armisque eius per beatum praesulem confractis, spolia distribuisset; non ferens ille uiolentam de sedibus suis exclusionem, tanquam leo rugiens, uel modicam seruo Dei inferre nisus est laesionem. Et aliud, quod ageret, domino prohibente, non inueniens, locum Babebergensem, maiori ex parte, inopinato incendii discrimine, absumpsit, ut, dum pastor eximius, peracta apud extraneos praedicatione, sponsam suam cum gaudio reuiseret, non per omnia integram, sed aliquantulum hoc damno conquassatam, ac moerore confectam inueniret. Nocte enim, qua festiuitas sancti *Hermetis* martyris agebatur, cuius pretioso corpore locus ipse a primordio per fundatorem suum beatum HENRICVM nobiliter est insignitus, idem lamentabile incendium, occasione mulieris cuiusdam in partu laborantis, sumpsit exordium: quod statim circum circa se impetu ualido torquens, omnem locum extra ciuitatis ambitum tanta uastauit atrocitate, ut uix rariusculae quorundam casae euaderent. Ipsa uero ciuitas, cum ecclesiis suis infra uel extra positis, patrocinio beati *Hermetis* aliorumque aduocatorum suorum, illaesa permansit.

Ebbo.

Luc. 11.

Sequentia usque ad finem huius libri secundi, desunt in edit. Canisiana.

Incendium Bambergense, Cacodaemonis inuidia et ira excitatum.

Corpus S. Hermetis Bambergae conditum.

Ad nihilum itaque fraus et militia uersuti hostis est redacta, quoniam quidem et sponsa castissima Bamberga tetram calamitatis huius nubeculam, patre suo, tanquam serenissimi solis iubare, ad se reuerso, facile dissipauit: et ipse atrium suum, quod diu securus possederat, ultra tenere non potuit. Christo enim in Pomerania, per apostolatum pii Ottonis, regnante, *inimici defecerunt frameae in finem, et ciuitates eorum destructae sunt.*

Psalm. 9.

CAPVT XV.

De Iulinensibus, qui post reditum ad suos ciues baptizati sunt.

Ebbo.

PLurimi autem Iulinensium pro negotiatione sua trans mare abierant: qui, audita ciuium suorum conuersione, spiritu Dei praeueniente, aemulatores eorum facti sunt; et ad metropolim suam reuersi, regi regum Christo colla submittunt, statimque a presbyteris, quos pius Otto illic constituerat, baptizati, ciuibus suis dudum christianis legibus incitatis, pari deuotione adunantur, et mirum in modum, fidelissimo praecone ueritatis in opere Dei laborante, ecclesia per totam illam regionem crescebat et confortabatur, dominusque augebat quotidie, qui saluum faceret in idipsum.

Baptizantur Iulinenses, qui domo absfuerant, praesente S. Othone.

Apostolus itaque Pomeranorum duas illic ecclesias constituit, unam in ciuitate Iulin, sub honore *S. Adalberti* et *Wenceslai*, qui magnae apud barbaros opinionis erant, in loco, ubi profani daemonum ritus agi solebant; ut, ubi spurca pridem commercia, Christi deinceps frequentarentur mysteria. Alteram extra ciuitatem in campo mirae latitudinis et amoenitatis, in ueneratione beatissimi apostolorum principis aedificauit, illicque sedem episcopalem statuit.

Duas ecclesias Iulinae aedificat.

Alteram, extra urbem in honorem S. Petri.

CAPVT XVI.

De legatione Babebergensium ad S. Ottonem ad reditum exhortantium.

Ebbo.

SEd pio doctore pro continuis animarum lucris moram illic faciente, deuota gregis sui multitudo, non solum in Babebergensi loco, sed et in pluribus coenobiis et parochiis collecta; incredibili solicitudine et moerore, pro longiturna tanti pastoris absentia, angebatur et, ut reportaret illum, modis omnibus instat. Vnde crebra ad illum missa legatione, preces precibus, uota uotis congeminant; sed et literis filialem attestantibus amorem, pro reditu eius satagere non desinunt: quarum hic unam inserere dignum uidetur, tam pro sui dulcedine, quam etiam pro auctoris eius, piae memoriae, *Wigandi* abbatis perpetua recordatione; quae in hunc se modum habent.

Quantis precibus Bamberg. reditum S. Othonis efflagitarint.

Domino et patri charissimo, pio Ottoni episcopo ac gentis Pomeranicae apostolo, Wigandus, Tarisiensis coenobii prouisor indignus, deuotum in omnibus seruitium et orationum spirituale debitum.

Literae Wigandi abbatis ad S. Othonem.

BEnedictus DEVS pater misericordiarum, pater luminum, qui ex utero formans uos seruum sibi dedit in lucem gentium, ut salus eius in extremis terrae per uos annunciaretur; ac lumine fidei tenebrosa gentilium corda irradiarentur. Vnde sancta mater ecclesia nouo filiorum augmento digne laetatur, dum per ministerium uestrum multa millia barbarae nationis sacro baptismate renascuntur, et abiecta idolorum cultura, destructis delubris, reaedificatis ecclesiis, uerus DEVS aduocatur et colitur.*

Hierem. 1.

Ergo post euangelium alienis annunciatum, post tanti ministerii opus consummatum, iam ad proprias oues reuertenti pastori grex omnis laetabundus occurrit, clerus cum populo, ac singulari gaudio monachorum processio, patrem suum suscipit, concinens in iubilo cordis et uoce exultationis: reuertere, reuertere, Sunamitis, reuertere, reuertere, ut intueamur te.

Cant. 6.

Ego autem horum omnium minimus, sed fidei et dilectionis integritati nulli secundus, circa festum S. Mauritii, *in Saxoniam ueni, sperans optatissimum aduentum domini mei, ut primus susciperem, quem nouissimus deduxi. Sed redeunte nuncio uestro, spe exspectationis meae frustratus, multum autem de certo reditu uestro laetificatus, quod corporali praesentia non potui, in spiritu humilitatis dominum meum primus salutare studui dicens non sono tantum oris, sed flagrantissimo etiam iubilo cordis:*

Wigandus usque in Saxoniam S. Othoni obuiam ierat.

Salue magne pater, dic litera, dic reuerenter,
Dic rogo uersifice, inclyte praesul aue.
Exspectate redi populi spes, optio cleri,
Digne dator legis, certa medela gregis.

Nolumus ergo uos ignorare, pater sanctissime;

sime; quia, ex quo recessistis, semper A *imminebat nobis dies angustiae et tribulationis. Tyrannus enim ille* Conradus *toto paene anno in castello Nurnbergensi moratus, bona episcopatus sibi uicina deuastauit, de reditibus uestris frumentum ex parte abstulit, censum sibi persolui statuit; uillicum de* Rustal *bis captiuatum omnibus rebus suis despoliauit; insuper urbem* Babenberg *callida machinatione, ut fertur, apprehendere studuit; sed, DEO gratias, iniquitas eius nequaquam praeualuit. Ego enim et Conradus custos, de dispensatione nobis credita soliciti, ciuitati praesidia et custodes cum caeteris fidelibus uestris deputauimus, militibus, prout opus erat, stipendia erogauimus, reliqua omnia, quae commisistis, diligenter procurauimus.*

Vide Vrsperg. in chron. anno 1126.

Damna ecclesiae Bambergensi illata.

Inter Hermannum *et* Fridericum *maxima* guerra *habetur; insidiae diuersae altrinsecus tenduntur, rapinae rapinis, incendia incendiis redduntur: inter quae, uilla subiacens † lapidi* Botonis *cum ecclesia combusta est. Fridericus quadam nocte munitionem* Niestein *cum militibus suis clam ingressus, uiriliter agere coepit: sed qui in arce erant, missis iaculis, et iactis lapidibus unum de suis occiderunt, plures uulnerauerunt: sicque infecto negotio, uix cum suis omnibus euasit. Praeterea per totam prouinciam multa mala grassantur, rapinis, incendiis omnia uastantur.*

† Batenstein.

Ergo tot malis, tot miseriis finem facere sperantes, aduentum uestrum clamamus singuli, clamamus omnes; ueni domine, ueni, festina, ne tardaueris, adueni desiderabilis, quem exspectabamus in tot tribulationum tenebris.

Reliquus rerum uestrarum status in Bauaria et Saxonia satis prospere agitur. De negotio autem mihi specialiter iniuncto, paternitatem uestram scire uolo: quia cuprum ad septingentos, et eo amplius centenarios comparauimus; ex quibus trecentos maxima difficultate usque Smalchalten *perduximus, et iam uiribus exhausti, manum auxilii uestri ardenti desiderio praestolamur, ac exoptatissimum omni regno sanctitatis uestrae reditum uix exspectamus.* Hae sunt piissimi patris Wignandi litterae, calamo uerae dilectionis scriptae.

CAPVT XVII.

De Wignando, *Tarisiensis coenobii abbate.*

HIc est *Wignandus* praedicator suauissimus, quem pius Otto quasi *auricularium* sibi fidelissimum eligens, in tanto amore et reuerentia habebat, ut omnium secretorum suorum participem eum faceret, et custodia ciuitatis specialiter sibi delegata, etiam egregium opus, quod tunc inchoauerat, scilicet et *domum S. Petri* maioris ecclesiae, cum turribus, ad arcenda ignium pericula, cupreis operire laminis, eius potissimum magisterio committeret. B Nec immerito. Erat enim uir totius prudentiae et sagacitatis: gloria ordinis nostri, non solum spirituali gratia praestantissimus, sed et corporis uenustate, et morum habitusque dulcedine amabilis. Cuius uenerandam senectutem et caput ad similitudinem Christi candidum liceat nobis parumper dignis uocibus praedicare.

Ebbo.

Digressio de Wignando abbate; quis et cuias fuerit.

Dotes animi et corporis.

C Nam cum paene *centenariam* ageret aetatem, et plurimum in opere Dei nocte dieque laboraret, *oculi puro uigebant lumine, pedes firmo gressu ueloces, auditus penetrabilis; dentes numero et firmitate durabant, uox canora, corpus solidum, nec senio longinquo curuatum, cani cum rubore discrepabant, uires cum aetate dissentiebant; non memoriae tenacitatem, ut in plerisque cernimus, antiquior senecta dissol-* D *uebat, non calidi acumen ingenii frigidus sanguis obtundebat, non contractam rugis faciem arata frons asperabat; non denique tremula manus per curuos cerae tramites errantem stylum ducebat.* Futurae igitur resurrectionis uirorem in eo dominus nobis ostendit, ut peccati quidem sciamus esse, quod caeteri adhuc iuuenes E praemoriuntur in carne; iustitiae autem, quod hic adolescentiam in aliena aetate metiebatur.

Wignandus ferme centenarius nix ulla senectutis incommoda sensit.

Et quanquam multis istam corporis sanitatem etiam peccatoribus, euenire uideamus; tamen hac illi ad peccandum abutuntur: hic uero ad bene agendum. Siquidem ab infantia diuinis apud nos scripturis eruditus et in sancta conuer- F satione probatus, cum prioratum hic strenue sub uenerabili *Wolframo* abbate administrabat, pius OTTO uiolenter abreptum Tarisiensi eum coenobio praefecit, quod multo tempore, id est, *amplius quam triginta* annorum spatio, nobiliter gubernans, ac circumquaque coelestis doctrinae dulcedinem mellifluam praedicatione spargens, cunctorum in G Deum prouocabat affectus. *Totus enim, quasi Seraphin, superni amoris facibus accensus, in solo redemptoris desiderio anhelabat, diuinae seruitutis celebritatem flagrantissima deuotione peragebat, secretiorum coelestium summa et capere praeualuit et annũciare loquendo, et alios accendebat, et quos uerbo tangebat, ardere protinus* in

Wignandus prior montis S. Michaelis.

Fit abbas monasterii Tarisiensis.

Eiusdem dicendi gratia.

in Dei amore faciebat; sed et sacra missarum singulari affectu et compunctionis dulcedine agebat; ita, ut et alios in uinculo *perfectionis, quod est charitas, sibi arctius deuinctos tam uiua uoce, quam et literis, incomparabili suauitate plenis, ad hoc sacrificium, ardentissimo summi ac ueri sacerdotis desiderio celebrandum, saepius accenderet;* nec mirum: quod *spiritualis huius cibi intimum saporem diu multumque degustans amplius esuriebat. Nam et plus, quam XL. annis sacerdotio functus est.*

Pietas in re diuina facienda.

Sacerdos supra XL. annos.

O felix et omni dignus beatitudine, quem senectus honorabilis Christo seruientem occupauit, quem extrema dies saluatori tanta deuotione inuenit militantem: *qui non confundetur, cum loquetur inimicis suis in porta:* cui introitu paradisi dicetur; *serue bone et fidelis, intra in gaudium domini tui: accipe manna absconditum, accipe calculum candidum, et in calculo nomen nouum scriptum, quod nemo scit, nisi qui accipit:* cerne desiderabilem Christi uultum;

Psalm. 126.

Matth. 25.
Apoc. 2.

Quem pius absconsum nitidi sub tegmine panis
Mystica uerba canens semper sacrare solebas.

Si quis autem de transitu eius audire uoluerit, breuiter accipiat. Totam enim paschalem quinquagesimam solita deuotione in diuinis exegit laudibus, *psalmis et orationibus, sacraeque lectioni et praedicationi uacabat* et, cum discipulis suis noua eo loci moenia struere cogeretur; ille instabilem uitae humanae cursum, diemque uocationis sedulo attendens, respondebat: *Cernitis me silicernium: uelox est depositio tabernaculi mei; paucitas dierum meorum finietur breui; ideoque expensas ad coeleste aedificium congregare desiderio, flendo, eleemosynas tribuendo, sacras hostias offerendo, ceterisque spiritualibus exercitiis inuigilando, aduentum iudicis iam iamque ad ostium pulsantis operiri uolo.* Appropinquante igitur die praestolato remunerationis, antiquus domini uineae operarius, dominica, qua cantabatur, *uocem iucunditatis*, more suo festiuus et alacer, chorum ingressus in usitato ordine; *alleluia; surrexit pastor bonus*, ac deinde sequentiam, *uictimae paschali* per semetipsum imposuit, cunctos *uoce, manu totiusque corporis motu ad psallendum deuotius* incitabat, tanquam praesentis uitae metam sibi iam adesse intelligens, diceret; *omnis laus in fine canitur.* Solebat enim saepius tantae suauitatis et compunctionis cantum indifferenter psallere, quoties id Spiritus S. cordi eius dictasset; *cuius uidelicet donum lege non constringitur.*

2. Petr. 1.
Iob. 10.

Praeparatio ad mortem.

Finita autem *diuini celebritate officii*, accersito fratre, cui dispensatio monasterii credita erat, dixit: *Hodie, ut audisti, charissime fili, dominicae resurrectionis gloriam debitis laudum praeconiis pro modulo nostro prosecuti sumus: Tu ergo, quod te attinet, sedulus munus exequere, ministerium tuum imple, quia, tam deuotis Christi seruitoribus affluentior hodie impendenda charitas. Ipse ego, sicut praecentor et instigator ad dulcisonum carmen fui: ita spiritualis conuiuii administrator esse uolo;* sicque ultimum cum grege suo pastor piissimus agens conuiuium, futurae ascensioni solita precum et lacrimarum se deuotione praeparabat diebus *rogationum*, id est, *secunda et tertia feria* litaniis cum fratribus interfuit: sed *feria quarta* graui, nocturno tempore, oppressus infirmitate, matutinali officio assurgere non potuit. Iam enim resolutionis tempus instabat, iam summus paterfamilias ad ostium serui uigilantissimi pulsabat, iam reuerendo seni, qui diu in stadio * laborasse huius † uiae indefessa deuotione cucurrerat, brauium aeternae dulcedinis dare spondebat.

Dies rogationum.

* *Laborans.*
† *Vitae.*

Itaque accitis fratribus, infirmitatis suae grauedinem aperuit, *canonicum* coram se *cursum decantari* fecit et mane in capellam suam, ad audienda sacra *missarum solennia*, se deferri petiit. Exinde relatus, *pacem omnibus dedit, cunctis se paterno affectu commendauit,* sicque aegrotans biduo, *omnes ad se confluentes, pro uirium suarum possibilitate, uerbo Dei aedificabat*, et morbo ingrauescente, *feria sexta post ascensionem domini, sumpto uiatico*, hora nona ex Aegypto huius mundi ad ueram repromissionis terram migrauit; testatique sunt, qui aderant, in exanimi eius corpore nec tenuem se deformitatis alicuius pallorem uidisse; sed *uultu decoro dormienti* simillimus apparebat, ita ut rubeus color faciei, et totius corporis uetustas primo obitum eius ambiguum faceret.

Quando uitam finierit.

Nec mirum, si mortis acerbitas minime sibi locum in eo uendicabat, qui non ad mortem, sed potius *de morte ad uitam transibat.* Antea quidem frequentissimus graui et longissima decubuerat aegritudine, ut uirtus spiritus in infirmitate carnis probaretur: sed cunctis pro uita et sanitate eius certatim supplicantibus, iam desperatum patrem amantissimum dominus, quasi de ipso mortis limine reuocatum, filiis moerentibus et lugentibus saepius restituebat: tunc autem, *praemissis ad* dominum pluribus gregis sui *manipulis*, et ipse pastor eximius, breui tactus morbo, super nobilem hunc nobilior ipse ruit aceruum, qui regem gloriae in decore suo uidere desiderans, quotidianis cum propheta suspiriis decantabat, dicens: *quam dilecta tabernacula tua domine uirtutum,* con-

Psalm 83.

concupiscit et deficit anima mea in atria domini. Sed haec hactenus, nunc reuertamur ad ordinem.

CAPVT XVIII.

De reditu S. Ottonis ad sedem suam.

Ebbo.

IGitur apostolus Pomeranorum, OTTO pius, assiduis fratrum ac filiorum suorum precibus et legationibus contraire non ualens, cum apud Iulinenses hiemasset, circa purificationem S. MARIAE, accepta ab omnibus licentia, unicam sibi sponsam Babebergensem ecclesiam desiderato reditu consolari dispsosuit. Quo audito, plebs neophyta Pomeranorum non mediocri moerore perculsa, lacrymosis precibus uestigia pii doctoris ambire, eumque apud se detinere conata est. Sed incassum. Ipse enim *graues in terra sua diuersorum negotiorum causas sibi imminere respondit: sed et magnum animae suae periculum asserebat, si, dum Christo noua de alienis gregibus lucra requirat, proprias oues sibique specialiter assignatas negligeret. Moxque adunata sociorum et cooperatorum turba, cunctos, quibus fidei uerbum disseminauerat, circuiuit et in religione christiana tam monitis, quam et precibus deuotis confirmauit.*

S. Otho discedit ex Pomerania circa purificationem B. uirginis.

Primum uero castellum * *Gamin*, exin *Dodonensem* locum, in honore S. crucis consecratum, adiit, ubi multos Pomeranorum de insulis maris reuersos, ubi timore Bolezlai ducis occulti erant, baptizauit. Nam dux *Bolezlaus*, sicut erga Deum cultoresque Dei religione ac pietate insignis; ita erga idololatras et criminosos debiti rigoris asperitate fuit implacabilis. Singulis quippe annis, collecto exercitu ualido, terras paganorum deuastare solebat, ut uel timore gladii iugo christianae fidei subigerentur. Quod ubi ministerio pii OTTONIS factum est, arma in pacem mutata sunt, cunctique de latibulis, ubi absconditi erant, accepta per beatum praesulem securitate, prodeuntes, baptismi gratiam consecuti sunt. Haec igitur sancta occupatio praedicatori ueritatis moram redeundi fecit, eumque in *Dodonensi* loco aliquandiu detinuit.

* Camina.

Ducis Bolezlai eximia uirtus.

Sed peractis omnibus *Belgradensem* urbem petiit: deinde *Colobergam*; illic ecclesiam S. Dei genitricis MARIAE dudum a se inchoatam perfecit et consecrauit. Post haec uisitatis omnibus ecclesiis, Deoque intima lacrymarum profusione commendatis, auctus benedictione domini Pomeraniam egreditur. Deinde, prospero cursu, *Poloniam* ueniens, inedicibili gaudio et reuerentia, uelut angelus Dei, a duce *Bolezlao* omnique clero et populo suscipitur. Fit gaudium generale totius plebis, tam de conuersione Pomeranicae gentis, quam etiam de sospitate et reditu desideratissimi patris Ottonis.

S. Otho redit in Poloniam. Haec iam supra cap. 90. exposita sunt; sed ex Tiemone.

Aliquandiu ergo illic a Bolezlao duce, humanitatis gratia, detentus, Bohemiam adiit, similemque Ladislao duci et omnibus suis de aduentu suo laetitiam praebuit. Deinde ad *Claduranense* coenobium ueniens, fratribus unanimi deuotione sibi occurrentibus, solita humilitatis affectione se commendauit; sicque omni festinantia fines terrae suae ingressus, feria tertia maioris hebdomadae *Michelueldensem* locum adiit, ibique coenam domini, debita ueneratione, multo fidelium stipatus agmine, celebrauit. Nam plures de clero et populo Babebergensi, desiderantes angelicam eius praesentiam, illic occurrerant et, quasi de morte redditum pastorem piissimum suscipientes, omnipotenti domino, qui per tot pericula saluum eum reduxit, cum lacrymis gratias agebant.

Venit in Bohemiam.

Igitur sacratissimo paschali sabbato diu uiduatam sponsam suam amantissimus pater reuisit, locumque *Teuerstatensem* ingressus, ibi reuerendas sacrae noctis uigilias, more solenni peregit, Mane primo resurrectionis dominicae splendidior solito nobis aurora refulsit et geminata nos excepit laetitia, tam iucunditate paschalis festi, quam etiam aduentu pii OTTONIS illustrata. Nam uniuerso clero et populo coadunato, multisque honorabilibus et reuerendis aliorum coenobiorum patribus praesentibus, nouus nostri temporis apostolus, destructis apud barbaros portis mortis, uictor rediens ecclesiam suam cum triumpho nobili ingreditur et, cunctis prae gaudio flentibus, cum cantu paschali, *aduenisti desiderabilis;* omni deuotione spirituali suscipitur.

S. Otho Bambergam redit sabbatho pascha.

S. Otho Bambergae cum processione excipitur.

Erat apud omnes gaudium lacrymis intimae compunctionis permistum, uti solet esse in charis mortuis resuscitatis, cunctorum uoces inedicibili iubilationis suauitate *alleluia* resonabant, strepitu quantum humanae aures capere uix possent. Omnibus enim uerisimile uidebatur, ac si Christum a morte resurgentem susciperent, Deo laudes, Deo gratias, nullo tacente, unanimi psallentium affectu, concrepabant. Omnes reuerendam eius caniciem et angelicam faciem uidere gestiebant; cuncti pedes eius, euangelio pacis consecratos, exosculari gaudebant. Quibus ille uerbum Dei solita eructans dulcedine, magnalia domini et conuersionem Pomeranicae gen-

Gaudium ex aduentu S. Othonis.

gentis narrabat, et cunctorum affectus ad A considerandam diuinae pietatis gratiam, illo, quo ipse ardebat, charitatis igne accendebat.

Exinde incertam humanae uitae metam attendas, illudque de libro beati Iob assidua meditatione reuoluens; *nescio, quandiu subsistam et si post modicum tollat me factor meus;* omnia, quae dudum inchoauerat coenobiorum et ecclesia- B rum septa, quantocius consummare accelerabat. Sed et necessariis quibusque domicilia et hospitalia pauperum Christi, ut bonus paterfamilias, sufficienter accumulare satagebat, ne, si quid in his neglectum foret, de mercede sua subtractum postea doleret.

Sed pio praesule in his partibus toto conamine diuinis operibus insudante, antiquus hostis ueneno inuidiae tabescens, tot animarum detrimenta sibi in Pomerania succrescere doluit, ideoque bono semini zizania superseminare studuit. Nam duae praecipuae illae ciuitates *Iulin* et *Stetin*, instinctu inimici, apostasian incurrerunt, abiectoque ueri Dei cultu, priscis daemoniorum ritibus se perdendos prostituerunt. Hoc autem, quo ordine sit factum, uel qualiter secundo pii Ottonis apostolatu, per Dei gratiam, mirifice sit recuperatum, tertius liber, domino annuente, explicabit.

Deficiunt a fide Iulina et Stetina.

TITVLI LIBRI TERTII.

LIBER

LIBER TERTIVS.

CAPVT I.

De apostasia duarum ciuitatum Iulin *et* Stetin, *et de ultione diuina super eos facta.*

Ebbo. Haec non habentur in edit. Canis.

CVm infatigabilem domini ac patris nostri, pii OTTONIS episcopi, affectum, quo gloriam et cultum Christi non solum in Teutonicis, sed et in remotis barbarorum finibus euangelizando propagauit, assidua meditatione reuoluerem, nefas iudicaui, tam laudabilia eius gesta infructuoso tegi silentio; unde non praesumptionis, sed potius intimae charitatis spiritu ductus, de secundo eius apostolatu in Pomerania, sicut fidelis cooperator ipsius * *Vdalricus* presbyter S. Aegidii mihi innotuit, scripto tradere curaui. Nam de primo alias scriptum est. Legat ergo qui uoluerit; inuitum et fastidientem nemo legere compellit.

* De quo Andreas in praefat. huius operis.

Beatissimo patre nostro Ottone, post primum gentis Pomeranicae apostolatum ad sedem propriam feliciter reuerso, duae ex nobilissimis ciuitatibus, id est *Iulin* et *Stetin*, inuidia diaboli instigante, ad pristinas idololatriae sordes redire, hac uidelicet occasione. Iulin a Iulio Caesare condita et nominata, in qua etiam lancea ipsius columnae mirae magnitudinis, ob memoriam eius, infixa seruabatur, cuiusdam idoli celebritatem, initio aestatis maximo concursu et tripudio agere solebat. Cumque uerbo fidei et baptismi lauacro urbe mundata, per beatum pontificem idola maiora et minora, quae in propatulo erant, ignibus conflagrare coepissent, quidam stultorum modicas idolorum statuas, auro et argento decoratas, clam furati, penes se absconderant, nescientes, quale per hoc urbis suae operarentur excidium, sicut et infelix *Achan*, qui Hierichuntina urbe subuersa, auream regulam quinquaginta siclorum, cum pallio coccineo et ducentis argenti siclis furatus est, indeque grauem caelestis irae uindictam et Iudaicae plebis uidit ruinam.

Qua de caussa Iulina et Stetina a fide defecerint.

Iulina a Iulio Caesare condita.

Ios. 7.

Nam ad praedicti idoli celebritatem, cum, prouincialibus solito feruore concurrentibus, ludosque et comessationes multiformi apparatu exhibentibus, ipsi dudum absconditas simulacrorum effigies, populo inani laetitia resoluto, praesentantes, eos ad antiquum *paganizandi* ritum impulerunt, statimque per hoc diuinae correptionis plagam incurrerunt. Siquidem ludis et saltationibus, pagani co more, omni populo occupato, subito ignis Dei cecidit e caelo super apostatri-

A cem ciuitatem, tantaque uiolentia tota urbs conflagrare coepit, ut nemo quippiam de rebus suis eripere ualeret, sed animas tantum suas saluare cupientes, fuga pernici saeuiens incendium uix euaderent. Tandem uero, urbe sua ignis atrocitate deleta, reuersi, inuenerunt ecclesiam *S. Adelberti* per apostolum suum Ottonem, illic in meditullio, propter raritatem lapidum, firmo lignorum tabulato constructam, ex media

Vltio diuina in apostatas.

Ecclesia S. Adelberti media ex parte flammis absumpta.

B parte flammarum uaporibus absumptam: sed mirum in modum sanctuarium, quod uiliori schemate, id est, arundineto contectum fuerat, subter habens pannum lineum oppansum, propter uermiculos ab altari arcendos, omnino ab ignibus intactum remanserat. Quo ingenti uiso miraculo, tota plebs in laudem Dei summa clamoris exultatione

Ingens miraculum.

C personabat, asserens, procul dubio uerum hunc esse Deum, qui in tanta ignis uiolentia, quae etiam lapides comminuerat, arundinetum suo altari oppansum reseruare potuerit illaesum: sicque aduocatis sacerdotibus christianis, publicam egere poenitentiam: et abiuratis penitus idolis urbeque sua, prout poterant, reaedificata, iugo Christi ceruices suas alacri deuotione submiserunt. Hoc modo diuinae correptionis

D plaga salutem in terra eorum est operata.

Stetin uero amplissima ciuitas, et maior *Iulin*, tres montes ambitu suo conclusos habebat; quorum medius, qui et altior, summo paganorum Deo, *Trigelaus* dictus, * tricapitum habebat simulacrum, quod aurea cidari oculos et labia contegebat, asserentibus idolorum sacerdotibus, ideo summum Deum tria habere capita, quonia tria procurat re-

* Trium capitum uel triceps. Triglaff.

E gna, id est caeli, terrae et inferni: et faciem cidari operire pro eo, quod peccata hominum quasi non uidens et tacens dissimularet.

Hac itaque potentissima ciuitate ad ueri Dei agnitionem per beatam praesulem adducta, delubra idolorum flammis erant absumpta; duaeque ecclesiae, una in monte * *Trigelai*, sub honore *S. Adelberti*; alia extra ciuitatis moenia, in ueneratione S. Petri, erant excitatae:

* Triglaff.

F et ex hoc sacrificia, quae copioso apparatu et diuitiis, sacerdotibus fanisque idolorum exhibebantur, nunc ecclesiae Christi uindicabant: unde commoti sacerdotes, et prioris pompae delicias quotidie sibi decrescere uidentes, occasionem quaerebant, ut populum ad idololatriam, quaestus sui gratia, reuocarent. Accidit ergo, mortalitatem magnam ciuitati superuenire, et requisiti a ple-

Sacrificuli ethnici famem metuentes, populum ad defectionem sollicitant.

plebe sacerdotes, dicebant; abiuratio-nis idolorum causa hoc eos incurrisse, omnesque subito morituros, nisi antiquos Deos sacrificiis et muneribus solitis placare studerent. Ad hanc uocem statim conuentus forenses aguntur, simulacra requiruntur, et in commune profanus sacrificiorum ritus ac celebritas repetitur: ecclesiae Christi ex media parte destruuntur. Cumque ad sanctuarium plebs furibunda uenisset, non ausa ulterius progredi, summum idolorum pontificem sic tumultuoso strepitu alloquitur.

Tumultuantis plebis ad praecipuum papam oratio.

Ecce, quod nostrum erat, executi sumus, tuum est istud caput et culmen *Teutonici Dei* pro officio suo aggredi et profanare. Ille autem, arrepta securi, cum altius dextram librasset, subito diriguit et resupinus corruens, clamore lamentabili dolorem suum protestatus est.

Punitur impius sacrificus.

Accurrens uulgus causam doloris requirit. At ille grauiter ingemiscens; *heu, proh dolor*, inquit, *quantae potentiae, quantae fortitudinis est TEVTONICVS DEVS, et quis resistet ei? Ecce ego, quia sacraminis eius aedem contigere praesumpsi, quomodo percussus sum.* Illis uero attonitis et, quid agerent, inquirentibus; pontifex eorum: *aedificate*, ait, *hic domum Dei uestri, iuxta aedem TEVTONICI DEI, et colite eum pariter cum diis uestris, ne forte indignatus* interitum huic loco quantocyus inferat; qui praecepto eius paruerunt, et usque ad reditum piissimi apostoli sui OTTONIS in hoc errore permanserunt.

CAPVT II.

De liberatione Wirtschachi, *et de periculo maris eodem liberato.*

SEd interim non destitit diuinae pietatis prouidentia, quae semper conuersionem errantium desiderat, paterna eos lenitate redarguere, per quendam potentissimum de ciuibus suis, *Wirtschachum* nomine, mirabiliter ab hostium captiuitate et maris periculo liberatum, quod nullatenus silentio praetereundum est: maxime cum per absentem licet beatissimum Pomeranicae gentis apostolum, tam euidens miraculum Christi operari sit dignatus.

Vide edit. Canis. cap. 13.

Siquidem orientalis est regio barbarorum Pomerania, habens ex latere prouinciam *Danorum*, mari interiacente; tantaque est maris latitudo, utramque diuidens regionem, ut, qui in medio nauigans serenissima die positus fuerit, uix prouincias has ad instar minimae nubis considerare ualeat.

Wirtschachus ciuis Stetinensis ditissimus.

Hic itaque ciuitatis Stetinensis gloria ex diuitiis inter suos opinatissimus, frequenter in prouinciam *Danorum* nauigare, et praedam ex ea agere solebat: sicut et illi e contra in Pomeraniam crebras incursiones piraticas faciebant. Sed eo tempore, quo ciuitas sua apostasiam, ut praediximus, incurrerat, idem praepotens uir *Wirtschachus*, copioso sex nauium apparatu, *Danos* sibi infensos petebat; et non praeuisas incidens insidias, cum omnibus suis captus est; sociisque crudeliter strangulatis, ipse solus carceri traditur, collo, pectore, manibus, pedibusque graui catenarum nexu, quaestus duntaxat gratia, compeditus.

Capitur a Danis.

In hac arctissima reclusione positus, singulisque momentis, quando ad mortis atrocissimum supplicium traheretur, suspectus, piissimi apostoli sui memoriam reuoluere coepit, a quo ipso dudum de sacro Christi fonte susceptus erat, et salubri lacrymarum imbre perfusus, hanc supplicem domino ex omnibus cordis medullis profudit orationem: *domine Deus omnipotens, qui nos ad cognitionem nominis tui, per os sancti patris nostri Ottonis episcopi, uenire tribuisti; miserere et succurre mihi in hac tribulatione, per eius beatissima merita, qui me licet indignum de sacro nouae regenerationis lauacro suscepit, ut, si uera sunt omnia, quae ex ore eius de tua inaestimabili pietate audiui, nunc in tam horrendae mortis imagine positus experiar, et tuo munere absolutus, deinceps ab hac piratica inuasione desistam, tuaeque religioni debita deuotione iugiter inhaeream.*

Oratio eius ad Deum.

Haec cum dixisset, ex multa moeroris et inediae defectione in somnum resolutus est, continuoque dilectum apostolum suum Ottonem cernit, pontificali infula redimitum, adstare et uirga pastorali latera dormientis pulsare. Qui attonitus et prae gaudio lacrymans, hac flebili uoce eum compellat. O pater sancte, o serue Dei uiui, quis te sic inopinatum his appulit oris? At ille; *propter te*, inquit, *ueni: surge quantocius, et sequere me.* Cui captiuus: *quomodo*, ait, *domine pater, surgam tantis catenarum nexibus irretitus?* Tunc pater benignus, signo crucis edito, erexit eum, statimque uincula eius, coelesti uirtute, dicto citius, soluta ceciderunt in terram. Cui seruus domini: *Ecce*, ait, *absoluit te Christus, cui credidisti. Memento, ut, cum redieris in terram tuam, omnibus ciuibus tuis legationem meam proferas. Grauem quippe offensam Dei incurrerunt pro eo, quod cultu eius neglecto, priscis idololatriae sordibus se polluere ueriti non sunt: et, nisi quantocyus resipiscant, coelestis irae uindictam aut hic, aut in futuro seculo, multipliciter incurrent.* His dictis euanuit ex oculis eius.

S. Otho apparet VVirtschacho.

Liberatur ex uinculis ope S. Othonis.

At ille concitus egrediens, cursu rapidis-

pidis-

pidissimo uenit ad mare. Sed, quid ageret, dubius intra semetipsum uariis cogitationibus aestuabat dicens: *ecce Deus per merita beatissimi patris mei Ottonis absoluit me: sed quomodo tanta maris spatia sine naui transibo?* Haec animo uoluens in tetrae noctis silentio, aspicit modicam coram se nauiculam, littoribus sine uectore appulsam, in qua non nisi unus homo, gnarus et exercitatus in his, uehi posset: quam sine cunctatione ingressus, pelago se committit, sola fide munitus, et haec secum reputans: *satius duco in profundo maris, si sic necesse est,* * *introire, quam denuo cruentas hostium manus incidere: qui, si me, quod absit, in hoc littore comprehenderint, nouis et inauditis cruciatibus laniatum crudeliter strangulabunt.*

Diuinitus offertur ei nauicula.

* Interire.

Sed adscendente eo in nauiculam statim dominus uentum ualidissimum misit in mare, qui eum sine mora ad littus Stetinensis ciuitatis sine remige perduxit. Et egressus ad terram, cum lacrymis Deo omnipotenti et beatissimo patri suo Ottoni debitas gratiarum actiones exsoluit, maximoque ciuium suorum gaudio et admiratione susceptus, omnem iacturae et ereptionis suae ordinem eis exposuit: qui etiam in testimonium miraculi huius, nauiculam ipsam in portae urbis introitu suspenderunt. Sed a malis incitati sacerdotibus, legationem pii doctoris sui spreuerunt, in eodem errore durantes, quoad usque praesul ipse, denuo eos uisitans, ad uiam ueritatis reuocaret. Quod, quo ordine factum sit, subsequens narratio declarabit.

Sine remige transfretat.

Venit Stetinum.

Liberationis suae modum exponit.

CAPVT III.

De secunda profectione S. Ottonis ad Pomeranos apostatas.

IGitur electus Dei pontifex audiens inimicum bono semini zizania super seminasse, non est passus Stetinenses claudicare in duas partes, domino et idolis seruiendo; sed, petita benedictione a domino apostolico Honorio, et serenissimo rege Lothario, barbarorum fines rursum adire disposuit, tam pro apostatis ad sinum ecclesiae reuocandis, quam etiam pro alia gente, uidelicet *Noim* dicta, quae necdum nomen Christi audierat, iugo fidei subigenda.

Ebbo.

anno Christi 1128.

Praeparatis itaque paterna prouisione abundanter uitae necessariis, pluribus etiam uerbi ministris et cooperatoribus, religione et industria pollentibus, accitis, in coena domini sacratissima, mox post confectionem chrismatis et missarum solennia deuote peracta, ieiunus ac sandaliis, sicut altari adstiterat, ornatus, elato crucis uexillo, iter praedicationis arripuit, iuxta quod scriptum est; *quam speciosi pedes euangelizantium bona.*

altera S. Othonis in Pomeraniam profectio.

Rom. 10.

Omnibus ergo filiis suis amantissimum patrem lacrymis prosequentibus, et prospera ei supplici affectu imprecantibus, ipse fide armatus et galea salutis munitus, ciuitatem inimici expugnare ac destruere aggressus, primam mansionem habuit in curia Babenbergensis ecclesiae, quae *Grouhze* dicitur, ubi authenticum* mandatum suis, more solenni, celebrauit. Sequenti uero die post officii et sepulturae domini celebrationem, inde digressus ad urbem antiquam, uocabulo Kirchberg deuertit: ubi sabbathum sanctum paschae et ipsam dominicae resurrectionis diem summa deuotione peregit. Feria secunda paschae monasterium nouiter a se constructum Regenherestorf expetiit, quod et feria III. paschae, in honore S. Ioannis baptistae, debita cum ueneratione dedicauit, multum se iterque suum beato Ioanni, intimo patrono suo, commendans.

* Intelligit pedum lotionem die coenae domini fieri consuetam.

Post haec tota paschali hebdomada, in possessionibus ecclesiae *Schidingen* et *Mucheln*, pro necessariis uiae sumptibus aggregandis, occupatus, insignem illam Saxoniae metropolim *Magdeburg* adiit, ubi a dilecto suo* *Noriperto* archiepiscopo honorifice susceptus est. Sed quia semper gloriam sequitur aemulatio, idem archiepiscopus cernens, eum de tam longinqua regione ad officium praedicationis superuenire, et pudore actus, quod ipse in ciuitate gentium barbararum positus, nihil tale aggredi praesumpsisset, inuidia stimulante, pium doctorem aliquandiu retardare uoluit. Sed ipse feruens in spiritu, nullatenus a bono proposito reuocari potuit.

* Norberto.

Itaque petita ab eo benedictione, postera die, * *Adelbergensem* † episcopatum petiit, quod tunc paganorum crebris incursionibus ita destructum erat, ut Christiani nominis uix tenues in eo reliquiae manserint. Nam ipsa die aduentus eius ciuitas uexillis undique circum posita, cuiusdam idoli, *Gerouiti* nomine, celebritatem agebat. Quod uir domini ut aduertit, corde tenus pro tali errore compunctus, urbis moenia ingredi recusauit. Sed, ante portam consistens, *Wirikindum*, eiusdem loci dominum, accersiuit; et cur hanc idololatriam exerceri pateretur, obiurgauit: qui protestatus plebem, archiepiscopo suo *Noriperto* rebellem, eo quod duriori seruitutis iugo eam subiugare tentaret, nullo modo cogi posse fatebatur, ut ab eo doctrinae uerbum susciperet, sed prius mortis occasum, quam seruitutis huiusmodi onus subire paratam esse. Ideo uero idem *Wirikindus* supplicabat epi-

* Hauelbergense.

† Episcopium.

Solennitas Ethnica. De isto Gerouito infra, cap. 8. forte legendum Herouito.

S. Otho dominum loci obiurgat ob toleratam idololatriam.

scopo, ut eidem ciuitati errorem suum pandere ne abnueret, dicens; monitis eius multo ardentibus plebem, quam archiepiscopi sui iussionibus obedire. Qui stans in edito ante portam ciuitatis; omni populo coadunato, uerbum salutis praedicabat et abdicationem huius sacrilegae celebritatis facile apud eos obtinuit, protestantibus eis baptismi gratiam sub alio archiepiscopo prompta uoluntate suscepturos. Pius uero praedicator eidem *Wirikindo* magnam auri quantitatem et coniugi eius psalterium preciosum, solita usus beneuolentia, tribuit: ibique diuersa itineri necessaria cum triginta plaustris comparauit.

S. Othonis concio ad Hauelbergenses.

Fructus concionis.

Munera data Wirikindo.

Deinde a *Witikindo* exquirere coepit, si ducatum sibi per regionem suam, sicut in Merseburgensi oppido, coram gloriosissimo rege Lothario ei spoponderat, praebere paratus esset? qui abnuens, respondit, eum per terras hostium suorum paulo post transiturum, ideoque ducatum ei praebere non posse, ne forte satellites sui ab eisdem hostibus capti et iugulati interirent. Tum pater amabilis, fortissima Dei manu super se inuocata, coepti itineris cursum aggressus est.

Erat illic uastissima silua, qua diebus quinq; transmissa, uenit ad stagnum mirae longitudinis, ubi homuncionem paruae insidentem nauiculae contemplatus, copiosam ab eo piscium multitudinem comparauit; sed ipse, mirum dictu, argento multo, aliisque speciebus sibi propositis; nihil precii, nisi tantum sal accipere consensit. Dicebat enim se septennio panem non gustasse, sed piscibus tantum et aqua stagni illius uitam alere inopem. Siquidem capta a duce Poloniae prouincia, ipse cum uxore sua fugiens, securi et ascia sua assumpta, paruam in medio stagni ipsius planitiem inuenit: ubi aedificata domuncula, secure habitabat, tantamque siccatorum piscium multitudinem aestiuo tempore congregabat, ut tota hieme superabundaret: quibus etiam condiendis non paruam salis quantitatem a bono praedicatote coëmit.

Piscator pro uenditis piscibus salem petit, repudiatis nummis; et quare.

Erat etiam illic barbarorum natio, quae *Morim* uocabatur, Haec, audita beati praesulis opinione, ultro se fidei sacramentis ab eo imbui expetebat; sed ipse uir prudens et sagacissimi ingenii, ad *Noripertum*, archipraesulem suum, eos dirigebat, dicens: illicitum esse super alienum fundamentum aedificare, se potius ad remotiores gentes, edicto domini papae et literis *Wortizlai* ducis Pomeraniae euocatum. At illi; *Magdeburgensem* se nolle sequi protestantes: quia grauissimo seruitutis iugo eos opprimere niteretur, ei, tanquam pio Dei seruo, ceruicem cordis humiliter submittere et dictis eius per omnia obedire pollicentur. Quorum deuotionem intuens, benigne respondit, se quidem interim ad gentes sibi commissas tendere; sed post earum conuersionem, si in hac uoluntate persisterent, auctoritate, et permissu domini papae atque uoluntate et consensu *Noriperti* archiepiscopi, eos impigre uisitaturum.

Saxones subiecti archiepiscopo Magdeburgensi petunt baptismum a S. Othone.

CAPVT IV.

De aduentu eius ad urbem Timinam *et de apparatu bellico.*

Igitur ueniens ad urbem *Timinam* maximum illic belli apparatum hostilemque *Luticensium* incursionem reperit. Nam *Luticenses*, quorum ciuitas cum fano suo, a gloriosissimo rege LOTHARIO, zelo iustitiae, nuper erat igni tradita, urbem *Timinam* uastare ciuesque eius captiuare nitebantur: sed ipsi eis utiliter resistentes, *Wortizlai* ducis auxilium requirebant. Dux uero beato patri nostro aduentum suum illic praestolari mandauerat, quem etiam per biduum, non sine periculo capitis sui, intra hostiles discursus expectabat. Ipsa uero die aduentus praesulis eximii, *Timinenses* ante portam conuentus forenses agebant. Sed quia ciuitas in ualle posita erat, ipso de montibus cum tam copioso triginta plaustrorum apparatu descendente, plebs omnis tumultuoso hoc perterrita sonitu hostiumque cuneos super se arbitrata irruere, urbem quantotius ingredi, seque ad resistendum praeparare molitur.

Ello. Dammin. Demina seu Damina.

Luticenses oppugnant Timinam.

Implorant opem ducis Pomeraniae.

Timinenses terrentur aduentu S. Othonis.

Appropinquante seruo Dei, nihil armorum in circuitu eius, sed potius uexillum crucis deprehendit, statimque pium OTTONEM, fama apud eos celeberrima uulgatum, agnoscentes, alacri deuotione occurrunt moeniaque ciuitatis intrare deposcunt, qui renuens urbem idololatriae sordibus pollutam ingredi, ante portam, fixis tentoriis, habitabat; interimque accersitos ad se primates plebis ad fidei christianae et lauacri salutaris gratiam, mira praedicationis dulcedine, prouocabat. Sed antiquus hostis cernens illic dominica lucra, suaque detrimenta succrescere, inuidiam erga Dei famulum habitam celare non passus est: sed immisso quodam fallaci terrore, eum a finibus illis propellere nisus est. Sequenti etenim nocte, dux Pomeraniae in auxilium Timinensium cum duobus exercitibus, id est, nauali et equestri superuenit: et equestris exercitus prior occurrere debuerat, sed uentus rapidissimo cursu nauium impel-

Ponunt timorem.

Timinenses occurrunt S. Othoni.

Figit tentoria ante portam.

Vide lib. 3. cap. 3. uitae a Canis. edit

pellens, celerius littori appulit. Equestris uero exercitus postea ueniens, sociamque turmam, quam se tarde secuturam sperabat, illic inueniens, suspicatus est hostilem cuneum se incurrisse, eo quod tetra noctis ingrueret caligo; statimque clamor confusus et tumultus importabilis utrimque exoritur; uniuersus pii praesulis comitatus nimio terrore perculsus, ad fugam semet inuicem cohortantur, affirmante domino *Albino*, interprete uiri Dei, paganorum *Luticensium* adesse cateruam, et iam caede miserabili duces exercitum laniare.

Albinus interpres S. Ottonis.

Doctor uero eximius eundem *Albinum*, religiosum presbyterum, illuc celeriter pro inuestiganda rei ueritate transmisit: qui flumini concitus se iniiciens, eo quod natandi peritus esset, pacata iam omnia reperit, quia exercitus illi ciues se tandem recognouerant, et diabolico errore se praeuentos asserebant.

Gaudium ducis Pomeraniae ob praesentiam S. Ottonis.

Dux autem *Wortizlaus*, de aduentu pii pastoris ultra quam credi potest gratulatus, mandat ei sine mora, in ulteriorem sibi ripam occurrere, dicens: diuini esse miraculi, quod biduo ibi inter tam crebras hostium discursiones illaesus permansit. Et re uera, nisi ualidissima Dei protectione, tanquam scuto inexpugnabili, obumbratus fuisset, eum omni suo comitatu, nullo resistente, interisset.

Mox autem, ut terris dies est redditus, dux cum exercitibus suis rebellium *Luticensium* terras inuadens, cuncta ferro et igne uastat. Ad uesperam uero magna praeda onustus rediens, charissimum sibi patrem OTTONEM debita cum reuerentia *Vznoim* perduxit; ubi opportunam manendi et praedicandi quietem habebat; statimque in festiuitate pentecostes generale principum regni sui colloquium in eodem loco indixit, ubi conuenientibus *Timinensis* ciuitatis aliarumque urbium primoribus, sapienter eos ad suscipiendum christianae fidei iugum prouocabat. Ipse enim in pueritia sua captiuus erat in *Teutonicas* regiones abductus, atque in oppido Merseburgensi baptismi gratiam consecutus: sed, inter paganos uiuens, ritum christianae legis exequi non poterat, ideoque gentem, cui praeerat, fidei iugo subiici, ardenter desiderabat.

Vsdom.

CAPVT V.

Qualiter dux Wortizlaus *suos ad colloquium uocauerit et ad fidem Christi exhortatus sit.*

Oratio ducis ad suos subditos.

CONsidentibus ergo principibus, dux ita exorsus est: *Cernitis, dilectissimi, quomodo pater hic beatissimus, etiam canicie uenerandus, pro salute uestra, omnem gloriam et magnificentiam, quam apud suos habeat, reliquerit et cum periculo capitis sui longinquas sibi ignotasque adiit regiones, nec propriis sumptibus, nec canis suis, pro Dei amore, parcens, sed in morte animam suam ponens, ut uos a morte ad uitam reuocaret; arduam difficilemque nimis hanc peregrinationem subire non dubitarit. Antea quidem multi uerbum Dei his partibus annuntiantes uenerunt, quos instinctu satanae occidistis, e quibus etiam nuper unum crucifixistis, sed ossa eius capellani domini mei episcopi, digna reuerentia colligentes, honorifice tradiderunt sepulturae.*

Vsdomenses interfecerunt nonnullos euangelii praedicatores.

Hunc autem reuerendissimum dominum meum episcopum, fama celeberrima ubique uulgatum; non sic tractare debetis, nec potestis, quia missus est papae et dilectus domini nostri LOTHARII *regis inuictissimi. Nam et ipse Romani imperii princeps, et cuncti primates, loco patris eum uenerantes, consiliis eius per omnia obedire satagunt. Vnde sciatis procul dubio; quia, si quidquam molestiae aut controuersiae ei a uobis irrogari dominus rex audierit, sine mora cum exercitu superueniens, usque ad internecionem delebit uos et terram uestram. Non est meum, ad hanc uos religionem cogere, quia, ut ex ore domini mei episcopi audiui, non uult Deus coacta seruitia, sed uoluntaria. Quapropter unanimi consilio inter uos secreto conuenientes, salutis uestrae causam agite, et quali deuotione hunc reuerendissimum Dei seruum uestrumque apostolum suscipiatis, in commune decernite.*

Legatus. Quis et quantus Otto episcopus.

His auditis, principes et natu maiores, opportunum huic colloquio locum petentes, diu multumque ancipiti sententia nutabundi oberrabant, praecipue sacerdotibus idolorum, quaestus sui gratia, contradicentibus: sed pars sanioris consilii affirmabat, infinitae nimis esse insipientiae, cum omnes circumiacentium nationum prouinciae totusque Romanus orbis christianae fidei iugum subierit, se uelut abortiuos, gremio sanctae matris ecclesiae abalienari, meritoque diligendum christianorum populum, qui per tot annorum curricula eos sibi rebelles pertulerit, patienter exspectans conuersionem eorum; nimisque uerendum, si amplius iugum eius detrectauerint, caelestis irae importabilem sese uindictam incurrere.

Audita oratione ducis deliberant, quid facto opus.

Tandem diuina praeueniente clementia, unanimiter cultum idolorum abdicarunt et, fidei iugo colla submittentes, baptismi gratiam flagitare coeperunt. Quo audito, pastor piissimus flens prae gaudio, positisque genibus, intimas Deo gratiarum actiones exsoluit.

Idololatriam deserunt.

CAPUT VI.

Quomodo Udalricus *presbyter, et* Albinus *interpres* * Hologost *ciuitatem adierunt, et de periculo euaso.*

* Wolgast.

Ebbo: Vita a Canis. edit. lib. 3. c. 5.

MOx igitur in eadem ciuitate baptizatis principibus uniuersis, binos et binos e presbyteris sibi adhaerentibus, ad alias urbes, ante faciem suam, praemisit, ut populo conuersionem principum suumque aduentum denunciarent, quorum duo, id est, *Udalricus*, religiosus presbyter S. Aegidii, et supra dictus *Albinus*, interpres uiri Dei, opulentissimam ciuitatem *Hologost* dictam, adierunt, ubi a matrefamilias, uxore scilicet praefecti urbis, honorifice suscepti sunt, ita ut pedes eorum summa humilitatis deuotione lauaret; statimque, mensa apposita, copiosissimis eos dapibus reficeret, mirantibus eis et admodum stupentibus, quod talem in regno diaboli humilitatis et hospitalitatis gratiam meruissent.

Quam humaniter Wolgasti excepti fuerint.

Tandem finita refectione, dominus *Albinus* matremfamilias secretius alloquens, indicauit ei causam aduentus sui, et qualiter ad colloquium * *Uznoim* habitum cuncti principes, abdicatis idololatriae sordibus, Christi gratiam induerint. Haec illa audiens, adeo expauit, ut terra procumbens diu semianimis remanserit, quam in aqua refocillatam dominus *Albinus* requirere coepit; cur Dei gratiam adeo exhorruisset; cum magis laetari debuerit, quod Deus uisitauit plebem suam, mittendo ei tam idoneum uerbi ministrum. At illa, non pro hoc, ait, obstupui, sed magis pro nece uestra, iam iamque imminente, contremuit cor meum. Nam magistratus ciuitatis huius cum omni plebe propositum habet, ut ubicunque apparueritis, sine retractatione occidamini: et haec domus mea semper quieta et pacifica omnibus peregrinis superuenientibus hospitalis fuit; nunc uero sanguine uestro contaminanda erit re uera. Nam si aliquis magistratuum introitum uestrum hunc deprehendit, hac hora domus mea obsidione uallabitur; et ego infelix, nisi uos tradidero, igni, cum omnibus meis, concremabor.

* Usdom. Albinus caussam aduentus pandit. Mulier prae pauore corruit.

Caussa huius rei.

Iam decretum fuerat, ut trucidarentur.

Ascendite ergo in superiora domus meae, ibique latitate. Ego ministros meos cum exuuiis uestris atque caballis ad remotiores uillas meas dirigam, ut, si uenerint inquisitores, libere uos excusare possim, cum nec indumenta uestra, nec caballi apud me deprehendantur. Illi uero piae eius prouisioni gratias agentes, fecerunt ut docti erant statimque ministris caballos eorum et uestes abducentibus, post modicum plebs furibunda irrupit, omniaque scrutantes, peregrinos illic ingressos uiolenter ad mortem expetebant. Quibus materfamilias, fateor, ait, domum meam ingressi sunt, et sufficienter refecti uelocius abierunt; et ego, qui uel unde essent, aut quo tenderent, explorare non potui. Sequimini autem, et forsan comprehenditis eos. Illi uero, si, inquiunt, abierunt, uanum est, eos insequi: sed uiam suam pergant; et si denuo hic apparuerint, morti se procul dubio inuoluendos sciant. Et sic inquisitio eorum, Dei nutu, cassata est; seruique Dei, *Udalricus* et *Albinus*, in solario matronae illius, uelut alterius *Raab*, absconditi latuerunt.

Abscónduntur in aedibus foeminae.

Plebs furens impetum facit in aedes. Quae elusa recedit.

CAPUT VII.

De periculo clericorum in eadem ciuitate et de uno ad templum fugiente.

CAusa autem huius inquisitionis et tumultus sacerdos quidam idolorum fuit, qui, audita nouae praedicationis opinione, ad callida argumenta conuersus, *cuiusdam fani chlamyde* et reliquis indutus exuuiis, urbem clam ingreditur, uicinamque petens syluam, praetereuntem quendam rusticum insolito occursu perterruit. Qui uidens, eum *uestibus idoli* amictum, suspicatus, Deum suum principalem sibi apparuisse, prae stupore exanimis in faciem corruit, eumque talia dicentem audiuit: *Ego sum Deus tuus, quem colis, ne paueas, sed surge quantocyus, urbemque ingrediens legationem meam magistratibus omnique populo insinua, ut, si discipuli seductoris illius, qui cum duce Wortizlao apud Uznoym moratur, illis apparuerint, sine dilatione morti acerbissimae tradantur, alioquin ciuitas cum habitatoribus suis peribit.* Quod cum rusticus ille summa festinatione ciuibus denunciasset, illi unanimiter adunati mandatum Dei sui peragere conabantur. Sed, ut praediximus, diuina prouidentia seruos suos abscondit, donec sequenti die pius *Otto* episcopus, cum duce superueniens, eos a latibulis produxit. Sed nec in ipsa die aduentus episcopi tentatio, per inuidiam diaboli seruis Dei immissa, defuit; aduesperascente namque die, quidam ex comitibus domini episcopi, fanum in eadem urbe situm considerare uolentes, minus caute pergebant: quod cernentes aliqui de ciuibus, suspicati sunt, fanum ipsum igni eos tradere uelle, et congregati horrisono armorum strepitu eis occurrere gestiebant. Tum reli-

Sacerdotis pagani fraus.

tumultus causa

religiosus presbyter *Vdalricus*, ad socios conuersus, ait: *non sine causa congregantur isti, sed sciatis, eos reuera ad interitum nostrum festinare.* Quo audito, socii retrogradum iter secuti, fugae praesidia petunt. Clericus autem, *Dietricus* nomine, qui iam praecedens eos, portis delubri ipsius appropinquauerat, nesciens quo diuerteret, audacter fanum ipsum irrupit et, uidens *aureum clypeum* parieti affixum, *Gerouito*, qui Deus militiae eorum fuit, consecratum, quem contingere apud eos illicitum erat, arrepto eodem clypeo, obuiam eis processit; illi autem, utpote uiri stulti rusticitatis, suspicati Deum suum *Gerouitum* sibi occurrere, obstupefacti abierunt retrorsum et ceciderunt in terram. *Dietricus* autem uidens amentiam eorum, proiecto clypeo aufugit, benedicens Deum, qui de manibus eorum liberare dignatus est fideles suos.

Dietrici clerici stratagema.

Periculo liberat fideles.

CAPVT VIII.

De operibus eius in Chozegowa.

APostolus itaque Pomeranorum totam instantem ebdomadam in eadem ciuitate uerbum Dei disseminans, baptismi gratiam tradens, *Iohannem* religiosum presbyterum eis praefecit, sicque aliam urbem *Chozegowam* expetiit, in qua magni decoris et miri artificii fana erant, quae ciues eiusdem loci trecentis exstruxerant *talentis*. Sed et beato patri nostro maximam pecuniae quantitatem offerebant, ne ea deleret, sed pro ornatu loci integra et inconuulsa reseruaret. Quod uir domini penitus abdicauit, *seque nullo pacto sacrilegas aedes reseruare* affirmabat, dicens, *post discessum suum materiam apostasiae causamque ruinae infirmis exinde generari, seque huius delicti reatu nolle apud Deum obligari.* Magnam uero praedicationi suae auctoritatem dabat, quia cum dominus ordinasset his, *qui euangelium annunciant, de euangelio uiuere*, ipse iuxta apostolum *non est usus hac potestate*, quin immo propriis se comitesque suos transigebat sumptibus, quos statuto tempore, ex uillis episcopii, per fideles nuntios sibi deferri, paterna prouisione sollerter disposuerat; omnem derogandi occasionem inuidis aufferre satagens, ne forte reputarent, eum causa inopiae tam remotas adisse regiones, quasi in terra sua ingruente rerum uictualium penuria, in haec *opulentissima regna* secedens, sub praetextu euangelizandi, uitae sustentacula argumentose requireret. Quod prudenter animaduertens uir sagacissimi ingenii, nunquam ab eis, quibus spiritualia seminabat, carnalia metere uolebat, sed nec loco muneris quicquam ab eis percipere consensit; si uero a primoribus, sibi fidelissima familiaritate adhaerentibus, quicquam uoluntarie offerretur et, ut id susciperet, multa precum instantia constringeretur, ipse de suis pretiosa quaelibet eis honorabiliter offerens, maiora dabat, quam accepisset, exemplo *Salomonis*, qui reginae *Sabba*, diuersas munerum species offerenti, multo plura dedit, quam ab ea consecutus fuisset. Vnde etiam pater hic beatus libentissime ab omnibus audiebatur, quia cernebant, eum, tantis redundantem mundialium rerum copiis, pro sola Christi dilectione, non lucri alicuius gratia, officium praedicationis arripuisse.

S. Othonis continentia.

et munificentia.

CAPVT IX.

De legatis suis et marchionis Adalberti de Saxonia.

EO igitur tempore, quo fana haec mirandi operis in urbe *Chozegowa* destruebat, legati honorabiles marchionis *Adalberti*, statum eius curiosius inuestigantes, sed et nuntii de uillis suis *Müchelu et Scidingen*, iuxta condictum oportuna ei subsidia deferentes, superuenere et uidentes, gratiam Dei ecclesiamque illic crescere et confortari, gaudio magno et consolatione sancti Spiritus replebantur. Et reuera iucundum erat spectaculum, cum simulacra mirae magnitudinis, et sculptoria arte incredibili pulchritudine caelata, quae multa boum paria uix mouere poterant, abscissis manibus et pedibus, effossis oculis, ac truncatis naribus, per descensum cuiusdam pontis igni cremanda trahebantur, adstantibus idolorum fautoribus, et magno eiulatu, ut diis suis succurreretur, ac iniqui patriae subuersores per pontem demergerentur, acclamantibus: aliis uero sanioris consilii e contra protestantibus: quia, si dii essent, semetipsos defendere possent; sed cum ipsi taceant, nec de loco, nec tracti moueantur, omni sensu ac uitali spiritu penitus carere probentur.

Adalberti marchionis legatorum laetitia.

Ibid.

Ingens magnitudo idolorum.

Crematio idoli.

Sacerdotes uero idolorum seditionem conflare moliebantur, quaestus sui gratia. Nam, ut in Daniele propheta legimus, quotidie fercula et pocula diuersi generis, copioso apparatu, simulacris illis, uasta mole prominentibus, exhibebantur, quae omnia sacerdotes cum amicis suis, clanculo ingressi, absumebant.

Dan. 14.

Sed non praetereundum uidetur, quid miraculi in destructione fanorum ipsorum apparuerit. Subito enim, adstante populi frequentia, insolitae magni-

Muscae nunquam antea uisae ex fanis euolant.

gnitudinis muscae, quae nunquam in A terra illa uisae sunt, magno impetu ex delubris idolorum proruperunt, et tanta densitate omnem ciuitatis ambitum operiebant, ut paene lucem diei tetra caligine obducere uiderentur: sed et oculos et labra uniuersorum nimia importunitate uexantes, non paruum horrorem adspicientibus ingerebant. Sed cum uiolentis manuum percussionibus abigerentur, nihilominus tamen diutius insistebant: donec fidelibus laudes Dei concrepantibus, crucisque uexillum circumferentibus, inuisum monstrum portis apertis euolans, terram barbarorum, qui *Rutheni* dicuntur, pernici uelocitate petiit. Vnde cunctorum sapientum iudicio definitum est, non aliud hoc portenti genus, nisi daemonum expulsionem, praesagire, qui christianismi coruscantem per nouos doctores gratiam non ferentes, negata sibi in his regionibus mansione, Ruthenos, pagano adhuc errore irretitos, adiere.

Fugantur circumlato crucis uexillo.

CAPVT X.

De dedicatione ecclesiae, ad quam plures conuocauit, ac magnalia quae egit.

Edit. Iaschian.

Plus itaque praedicator, destructis idolorum fanis et populo sacrae regenerationis lauacro in sinum matris ecclesiae congregato, nouam Christo aedificare coepit *basilicam*. Ad cuius dedicationem cum loci eiusdem princeps, *Mizlaus* nomine, uenisset, qui dudum cum aliis primoribus ad curiale colloquium, in pentecoste *Vznoym* habitum, baptismatis gratiam perceperat: his eum beatus pontifex uerbis, per interpretem suum *Adelbertum, postea episcopum*, allocutus est: *Fili carissime, quem ego Christo domino per euangelium genui, dedicatio haec exterior interiorem tui cordis dedicationem futuram significat. Tu enim es templum Dei, ubi Christus per fidem inhabitare dignatur et, si domum cordis tui sic ornare uolueris, ut Deo, qui inspector eius est, mansio illa placeat, cum gaudio spirituali hanc exteriorem peragere potero dedicationem.* Qui compunctus his beati patris et apostoli sui uerbis, flebili uoce respondit; *Quid me, pater sancte, uis agere, ut Deus domum pectoris mei uisitare dignetur?* At ille, *hoc est*, ait, *quod moneo, ut secreta conscientiae tuae scruteris et, si cui aliquid per uiolentiam rapuisti, digne restituas, si quos causa pecuniae captiuasti, pro honore Dei absoluas.* Tunc ille, *nemini*, inquit, *uiolentiam exhibui, sed captiuos multos penes me habeo, grauiter mihi obnoxios.* Cui uir domini inquit, *require, si qui*

Mizlaus princeps

monitione S. Ottonis

compunctus,

inter eos sint christiani. Et cum requisisset, inuenit plures ex *Danorum* regione christianos, quos statim beato patri nostro, omni debito absolutos, obtulit. Ad quod seruus Dei gratulatus, *quia*, ait, *coepisti, perfice gratum domino sacrificium, ut paganos etiam captiuitate depressos, quo facilius iugo fidei colla submittant, absoluas.* Et ille, *multorum*, inquit, *criminum rei sunt isti, et damna mi-* B *hi non ferenda intulerunt, sed ne dedicationis huius gaudia quolibet moerore obnubilentur, iuxta uerbum tuum, pater amantissime, absoluantur.* His auditis doctor piissimus cum lacrymis gratias agens, *nunc*, ait, *acceptabilis erit Deo haec dedicatio, quia hospitium cordis tui hoc pietatis opere ad inhabitandum domino dedicasti.* Et haec dicens solemnia dedicationis ecclesiae exorsus est. Nutu C autem Dei ex improuiso cineres defuerunt et, iurantibus ministris, pridem se eos in circuitu altaris collocasse, mirum in modum nec signum excussionis uspiam inueniri potuit. Tunc religiosus presbyter *Vdalricus*, spiritu Dei actus, ad subterraneum quoddam habitaculum, pro cineribus colligendis, uelocius abiit. Cuius introitu audito, captiuus illic latitans uocem cum gemitu emisit, manum de cauea protraxit. Ob- D stupefactus seruus Dei *Vdalricus* accessit uidere, quidnam hoc esset, uiditque iuuenem mirabiliter collo, pectore ac pedibus ferro inclusum. Et accersito interprete haec ab eo audiuit: *Serue Dei, miserere mei et mitte manum tuam, ut educas me de grauissimo huius captiuitatis iugo, etenim sum filius nobilissimi Danorum principis, et dux* Mizlaus, E *pro quingentis marcis, a patre meo sibi dandis, hic me inclusum, retinet.* Quo audito *Vdalricus* concito gradu ad episcopum rediit, et secreto eum conueniens, *non sine causa*, inquit, *hoc impedimentum dedicationi nostrae accidit; quia nutu Dei ego in reclusione grauissima filium principis Danorum inueni, dum pro cineribus* F *colligendis abissem, et non poterit dedicatio rata esse, nisi cum reliquis absoluatur.* Cui episcopus, *iam*, ait, *tanta praestitit nobis, quod non praesumo eum amplius interpellare, quoniam reuera nec in Teutonicis regionibus quisquam principum hoc facile ageret; sed si uultis, secreto eum per uos conuenite, et forsitan acquiescet uobis, licet graue sit negotium.* Vdalricus G itaque, assumpto interprete suo *Adalberto*, de turba eduxit *Mizlaum* principem, et primum *pacis Christi uerbo* salutans requirit, *si omnes captiui eius relaxati essent?* Quo dicente, *etiam*, Adalbertus interpres, *cur fallere conaris Christum, qui falli non potest? Cur apostolum eius negando et dissimulando contristas?*

Ecce

captiuos dimittit christianos.

et paganos

Dedicationis ecclesiae impedimentum,

ex principis Danici detentione ortum,

Ecce impedimentum dedicationi huic tua A *dissimulatione fecisti. Siquidem cineres hesterna die hic repositi nutu diuino hodie disparuerunt et, dum carissimus domini mei capellanus* Vdalricus, *non casu, sed Deo sic disponente, ad requirendos cineres abisset, inuenit captiuum tuum, quem Deo, cui omnia patent, occultare uoluisti.* His auditis obstupefactus princeps, *hic*, ait, *captiuus singulariter mihi prae omnibus aliis obnoxius est, ideoque suppliciter peto,* B *ne causa eius manifestetur, sed magis in subterraneo habitaculo, ut dignus est, reseruetur.* Cui seruus Dei *Vdalricus, absit*, inquit, *ut tanta pietatis opera, quae Deo exhibuisti, ita, ut ipsi etiam domino meo episcopo admirationi sis et honori, hac una crudelitate pereant, sed reuera scias, quia sacratissimae dedicationis huius gaudia nullatenus consummari poterunt, nisi et hunc cum ceteris absoluens gratum do-* C *mino sacrificium obtuleris.* Et ille, *quid ergo fiet*, ait, *de quingentis argenti talentis, a patre ipsius pro incomparabili damno mihi illato exsoluendis?* Ad quod famulus Dei, *non*, inquit, *tanta super hoc affligaris molestia; habet dominus, unde tibi in centuplum haec restituat.* Tunc demum *Mizlaus* princeps, Dei praeueniente gratia compunctus, totus lacrymis est perfusus et graui suspirio frendens D in semetipso, *dominum*, ait, *testem inuoco, quod etsi corpus meum pro martyrio consecrarem, non amplius quid nec animo meo grauius agere possem, quam quod hunc tanto mihi obnoxium debito, quem nullo pacto relaxari decreueram, nunc animo meo uiolenter reluctans, pro honore Dei omnipotentis et amore domini mei episcopi, absoluo.* Statimque missis militi- E bus suis de ergastulo tenebroso eum produxit, et sic catenis undique adstrictum manibus suis altari consecrando superponens, holocaustum in odorem suauitatis obtulit domino, et mox uincula eius solui mandauit, cunctis qui aderant prae gaudio flentibus; Deumque pro tanta eius deuotione benedicentibus. Tunc demum uenerabilis F pontifex Christi solemnia dedicationis ecclesiae laetiori, quam coeperat, et diligentiori executione adimpleuit.

eiusdem liberatione sublatum.

CAPVT XI.

De duce Poloniorum, qualiter Pomeranis bellum indixit, sed per beatum Ottonem mitigatus bello renunciauit.

Edit. Lesbian.

SEd haec gaudia antiquus nostri generis inimicus non aequis aspiciens oculis, utpote cui innumera captiuitatis uasa illic per beatum praesulem erant erepta; omnibus modis A haec laeta christianae sationis semina, zizaniis seditionum et externorum incursu bellorum, turbare molitus est. Dux enim *Poloniorum*, nomine *Polizlaus*, ante aduentum patris nostri Ottonis grauiter a gente Pomeranorum offensus, expeditionem suam illo cum manu ualida indixit. Quo nuntio gens illa, nouiter fidei sacramentis initiata, non mediocriter est perterrita et primates natuque maiores unanimiter ad apostolum suum, uelut tutissimum confugientes asylum, eius magnopere flagitabant consilium, dicentes: *tu, domine pater, nobis, christianae fidei iugum subeuntibus, libertatem firmissimamque pacem in uerbo Dei promisisti, et ecce fratres nostri Polonienses, inter ipsa fidei primordia, rupto pacis foedere, bellum nobis indicunt populumque, nuper baptismi lauacro mundatum, humani sanguinis effusione iterum polluere conantur; sed absit, ut, te praesente, ecclesia Christi hic collecta dispergatur, cum pax in ingressu tuo in istam intrauerit prouinciam.* Quibus auditis pater piissimus, lacrymas ab oculis distillans, *nolite*, ait, *timere, potens est Deus meus, cui credidistis ad introitum humilitatis meae, causas belli huius praecidere pacemque desideratam nouo ouili suo restituere. En ego ipse animam pro uobis morti dare paratus sum, uos tantum religioni, quam didicistis, operam date. Ego cum comitibus meis ducem Poloniorum adeam eumque ab intentione bellandi, Deo auxiliante, auertam.* At illi, pedibus eius prouoluti, debitas gratiarum actiones exsoluebant et confestim, dispositis uiae sociis, *Vdalricum*, religiosum presbyterum, uice sua ad confirmandam neophytam plebem *Vznoym* reliquit, ipse uero ad ducem Poloniorum impigre, ut condixerat, ire coepit. Cuius aduentu dux comperto, celerius ei debita cum reuerentia occurrit, omnique humanitatis officio, ut par erat, fouere non desiit; nam antea etiam familiariter eum notum habebat; agnitis uero causis itineris, admodum obstupuit dicens, *gentem illam beluinae ferocitatis immanitate terram populumque suum deuastasse, adeo ut etiam parentes suos e sepulchris protraheret, et collisis capitibus dentes excuteret, ossaque eorum per publicum aggerem dispergeret; mirumque esse, quod ipse uiuus discerptus non fuisset ab eis, cum omnes anteriori* G *tempore Christum illic annunciantes mortis sententiam incurrissent, sed unus eorum crucis patibulo nuper affixus occubuisset.* At ille, *Dei protectione et Romani principis respectu, ac defensione* Wortizlai *ducis se munitum* protestatus, *gratia Christi gentem illam*, aiebat, *initiatam, seque ad hoc uenisse, ut incursionem bellorum ab ea,* quae

Pomerani a Polizlao duce Poloniorum bello affecti.

S. Ottoni supplicantes

huius interpellatione

quae pacem Dei receperat, amoueret, ne A nouus grex inter ipsa fidei primordia turbatus a recto tramite exorbitaret. Dux autem Polizlaus respondit, *non ex facili sibi constare, ut expeditionem illam tanto tempore propositam intermitteret, sed pro nihilo se deinceps ab omni populo suo habendum, si Pomeranorum ducem, tam grauiter sibi obnoxium, debita talione non repercuteret; seque Deo gratias agere, quod seruus Dei ab eis secessisset, quia eo praesente, bello infensam sibi gentem obpetere nequiret.* B Cui episcopus, *etsi ego*, ait, *recessi, sed* Vdalricus *dilectissimus capellanus meus ibi remansit, quem pro confirmanda et consolanda plebe neophyta illic reliqui, et non minori pro eo, quam pro memetipso angor solicitudine. Noueris ergo fili karissime, quia si nouam Christi sponsam, hoc impetu belli quassatam, fidei iugo abalienaueris, in tremendo examine rationem* C *Deo positurus eris, sed et ego pro ouibus mihi creditis mortem excipere paratus sum.* Ad haec ille, *si*, inquit, *humiliatus Pomeranorum dux per semetipsum mihi occurrere et ueniam deprecari uoluerit, faciam secundum uerbum tuum, testorque Deum coeli, quod nec domino meo regi Lothario in tam grandi negotio annuerem; sed nunc honoraui faciem tuam et reuerendam canitiem, quam pro amore Dei in tam* D *remotas barbarorum regiones fatigare non dubitasti.* Mox ergo legati honorabiles, *Wortizlaum* ducem et *Vdalricum* capellanum accersentes, diriguntur, data eis prius firmissimae pacis desiderata securitate. Qui trium dierum itinere confecto, Poloniam uenerunt et honorifice cum suo comitatu suscepti, causam, pro qua uenerant, tractare coeparunt, sed per E duos dies interminatam reliquerunt, tertia tandem die, domino opitulante et pio Ottone mediante, reconciliati pacis oscula libant et, abdicata bellandi intentione, foedus intemeratae dilectionis ambo duces coram primatum et nobilium frequentia pepigerunt. Ipse quoque dux Pomeranorum in testimonium deuotionis suae magnam pecu- F niae quantitatem super altari beati *Adalberti* martyris, *canonicorum illic Deo seruientium usibus* profuturam, obtulit multumque se orationibus eorum commendans, itinere, quo uenerat, cum pio *Ottone* uniuersoque comitatu, *Vznoym* reuersus est. Plebs ergo Christi, nuper legibus dicata, pro concessa a Deo pacis securitate, cum lacrymis gratias agens, G inuicem sese ad conseruandam rectae fidei traditionem cohortabatur, piusque praedicator ad circumpositas ciuitates *uerbi ministros*, sicut et antea, peruigili solicitudine dirigebat.

duci reconciliantur.

CAPVT XII.

De Vdalrico sacerdote, misso per sanctum Ottonem, pro conuersione Veranorum et de periculo eiusdem.

ERant autem trans mare barbari, crudelitate et saeuitia singulares, qui *Verani* dicebantur. Hi audita praesulis beati opinione, crebris legationibus ei mandauerant, *quod, si unquam terras eorum intrare praesumeret, sine mora cum omnibus suis morti acerbissimae se tradendum sciret.* Cumque uir Dei feruens in spiritu minas eorum postponeret, saepiusque illo tendere disponeret, ab omnibus uitam eius desiderantibus inhibebatur; aegre tamen ferebat, quod nullus ex omnibus suis opus aggredi uolebat. Quod sentiens *Vdalricus*, religiosus sancti *Egidii* sacerdos, incunctanter se huic discrimini obtulit: cui pius Otto admodum gratulatus licentiam et uiae comites statim concessit. *Adalbertus* autem, uiri Dei interpres, tunc non aderat, sed postea haec addiscens, dominum episcopum omnino ab hac intentione conabatur auertere, lacrimosis singultibus hoc modo compellans: *O sancte pater, quid agis? cur dilectissimum cooperatorem tuum morti destinare non metuis? scias reuera, quod ab omnibus nobis ut reus mortis eius ieiunio addiceris.* Seruus autem Dei subridens, *nonne*, ait, *ipse dominus IEsus Christus discipulos suos quasi oues in medio luporum misit, et magister totius ecclesiae, princeps apostolorum multos e suis ad subigendam barbarorum rabiem destinauit? Sed et sanctus* Clemens *papa Dionysium Areopagitam in Gallias, aliique pontifices Romani dilectissimos suos euangelizandi gratia paganis direxerunt, qui ab eis iugulati occubuerunt, nec tamen magistri eorum mortis reos se adiudicabant, quinimo gloriae passionis ipsorum alacri deuotione adgaudebant. Testis est mihi Deus, quod pro amore eius ipse ego hanc periculosam praedicationis angariam subire paratus essem, sed, quia aditum egrediendi uiolenter mihi obstruitis, hunc athletam Christi, proficisci cupientem, non auertor.* Nocte igitur insecuta, *Vdalricus* per soporem uidit, se in atrio ecclesiae *S. Aegidii* quasi ad profectionem quandam pertingere, et cum iam portam egredi conaretur, ancillae Christi *Berthrada* et *Wendelmut*, cum reliquis per uestimenti fimbrias eum magno cum gemitu retrahebant nec ullo modo portam exire sinebant. Quod cum expergefactus *Adalberto* interpreti retulisset, ille *manifestam*, respondit, *esse uisionem; nec*

Edit. lascivina.

Vdalrichi sacerdos a proposito conuertendi Veteranos

nec Alberti precibus dimouetur

nec uisione deterretur

nec aliud praesagare, quam quod sponsae Christi, quibus in Babenbergensi loco praeerat, assiduis apud Deum precibus obtinuisset, ne Veranos, ubi certa mors ei imminebat, expeteret, sed potius alumnas suas uita comite cum gaudio reuiseret. Seruus autem Dei *Vdalricus* nullo modo ob id a bono proposito reuocari consensit, sed mane facto, pio Ottoni puram agens confessionem, arduum huius praedicationis iter, in remissionem peccatorum suorum, alacri deuotione suscepit, moxque naui, cum comitibus suis et interprete quodam Poloniense religioso uiro, impositus, cunctis ei prospera imprecantibus, Dei uiri benedictione munit9, nauigium est aggressus. Tum uero magna caeli serenitas et maris tranquillitas arridebat; sed ubi longius a littore est remotus, subito fluctibus, uento ualidissimo concitatis, tempestas non modica ingruere coepit, quae sine mora arreptam nauem littori, quod reliquerat, appulit seruumque Christi *Vdalricum* loco suo restituit. Quae nimirum tempestas septem diebus continuis mari imminens, omnem profectionis huius cassauit intentionem.

propter maris tamen inclementiam consilium mutare compellitur,

CAPVT XIII.

Qualiter pontifices idolorum in mortem sancti Ottonis populum excitauerunt.

ex Lusch.

APostolus autem Pomeranorum, uoluntatem Dei prudenter in hoc considerans, nec *Veranos* uerbo salutis dignos iudicans, ad *Stetinenses*, qui a fide, ut supra diximus, apostatauerant, iter suum direxit, licet multi fideles Christi et familiares sui eum ab hoc proposito reuocarent. Nam pontifices idolorum plebem apostatam in necem eius unanimiter concitauerant; sed ipse martyrii ardore flagrans nullumque suorum opus hoc aggredi praesumere cernens, quodam die, secreto collectis pontificalibus exuuiis colloque impositis, solus eo tendere coepit et nauim ibi fortuito praetereuntem aspiciens, naulo dato eam quantocyus ingredi accelerabat. Quod *Vdalricus* Dei nutu animaduertens sociis confestim indicauit. Illi pernici cursu eum insequuntur, primusque *Adalbertus* interpres eum comprehendens, inuitum ac renitentem domum redire compulit. Qui altius ingemiscens seque deprehensum acriter dolens, paucos tandem e suis periculosae huius uiae socios habere meruit, qui nimium eius feruorem considerantes, nefas censebant, eum reuocare aut in comitatu relinquere. Nauem ergo ingressi, cum ciuitati *Stetinensi* appropinquassent, speculatores eos agnoscentes et considerantes ingenti strepitu ciuibus, *antiquum erroris magistrum superuenire*, acclamabant, *cui cum gladiis et fustibus occurrere et ad iniuriam Deorum uindicandam indigne tractare expediret.* Quod famulus Dei cum per interpretem agnouisset, intrepidus ac calore fidei armatus crucis uexillum erexit, pontificalibus sese indumentis praeparauit, eisque obuiam ire deliberauit, primoque ecclesiam principis apostolorum, quam

Stetinenses ad gentilismum relapsi

legatus Dei adoriuntur.

Reliqua de fine capitis decimi quinti et initio capitis decimi sexti desiderantur, quae uno folio, quod in codice laceratum erat, scripta fuerunt. Vide quae in notis addidi.

Sequitur ergo capituli decimi sexti pars posterior.*

* *edit. Luschianae.*

Fidem Christi abdicatis Idololatriae sordibus receperunt, primusque *Wirtschachus*, nobilissimus eorum, ad seruum Dei ingressus, hanc *pro omnibus* dedit rationem: *ego, pater honorande, cum primatib9 hunc locum regentibus, Deo inspirante, pari uoto in hoc conuenimus, ut sacrilegos istos sacerdotes, omnium malorum incentores, longe a terminis nostris eliminemus, teque ducem et praeceptorem in uiam salutis aeternae auida mente sequamur.* Et conuersus ad eum, qui prius fuerat locutus, sacerdotem ait: *O miser et miserabilis, quid mihi dii tui profuerunt, cum in arctissima compeditus custodia mortis sententiam iam iamque praestolarer, sociis meis pridem crudeliter strangulatis, ubi uisibiliter dominum et patrem meum Ottonem a uinculis me absoluere et desiderantem libertati reddere aspexi? Nonne melius est mihi Deo uiuo et uero liberatori meo seruire, quam lignis et lapidibus uita sensuque carentibus? Tu ergo cum tuis perge, quo uolueris, et caue, ne amplius in finibus nostris compareas, quia, domino nostro IEsu Christo regnante super nos, non est tibi et simulacris tuis locus in his regionibus.* Quo audito cuncti sacerdotes idolorum sine mora surgentes pernici fuga elapsi sunt, ita ut nullus eorum deinceps ibi comparuerit. Antistes autem domini super hoc intimas Deo gratias exsoluens, confestim delubra idolorum cum suis destruere coepit.

Sacerdotum idololatricorum fuga.

CAPVT XIV.

De duobus Rumbonibus *mirae magnitudinis captis et sancto Ottoni per piscatores allatis.*

DEinde eos, qui a fide apostatauerant, *benedictione sacrati fontis et manuum impositione* purificans, *uiuificae crucis uexillo* et *orationis uirtu*te

Stetinenses apostatae ecclesiae redduntur.

te katholicae matri cum gaudio reconciliauit, aliis uero baptismi gratiam et fidei sacramenta contradidit. Sed, ut scriptum est, *inquirentes dominum non deficient omni bono;* praedicatori ueritatis in opere Dei laboranti solitae benignitatis munificentiam dominus exhibere dignatus est. Piscatores enim Stetinensium autumpnali tempore, quo haec christianae militiae rudimenta agebantur, ad fluuium *Oderam* progressi, duos insolitae magnitudinis *rombones* apprehendunt, quorum occursus non nisi uerno tempore esse solet. Obstupefacti illi nouam hanc capturam, nouis praedicatoribus caelitus prouisam, inter se conferunt, moxque apostolo suo cum hoc iucundo munere occurrentes, aiebant: *nunquam in illis partibus rombones autumpnali tempore uisos, sed caelesti prodigio ad introitum eius largam hanc benedictionis suae copiam dominum declarasse.* Erant autem rombones tantae uastitatis ac longitudinis, ut seruo Dei cum uniuerso comitatu suo per quatuordecim dies sufficientem praeberent alimoniam, ita ut nobilibus etiam quibusque ex eadem copia reliquiae honorabiliter partirentur. Ex hoc uero populus in fide magis ac magis corroborabatur, cum tantam in apostolo suo gratiam tam in temporalium quam et in spiritualium exuberantia profectuum miraretur. Erat autem fanum quoddam longius remotum, ad quod deiiciendum fidelem et familiarissimum sibi *Vdalricum* sacerdotem religiosum direxerat.

Alimonia S. Othoni caelitus prouisa.

CAPVT XV.

De incisione nuceae arboris et periculo episcopi.

SEd pauci, qui remanserant, fautores idolorum de muro prospicientes, eum illo tendere, iactu lapidum et lignorum, caput eius conterere moliebantur; qui tamen, Deo protegente, illaesus euasit reuersusque ad pium patrem Ottonem, insidias eorum retexuit. Vir domini statim elato crucis uexillo ac pontificali redimitus infula semetipsum huic periculo ingerere non dubitauit, cuius praesentiam barbari non ferentes hac illacque dispersi fugae latibula quaesiere. Destructo igitur fano, cum uir Dei reuerteretur, *arborem nuceam* praegrandem idolo consecratam, cum fonte, qui subterfluebat, inuenit, quam statim succidere suis imperauit. Accedentes uero Stetinenses suppliciter rogabant, *ne succideretur; quia pauperculus ille custos arboris ex fructu eius uitam alebat inopem, se autem,* iure iurando affirmabant, *sacrificia, quae illic daemonibus exhibebantur, generali edicto perpetualiter inhibere.* Quorum petitioni doctor piissimus, *dictante aequitatis ratione,* nauiter annuit. Dum uero mutuis haec conferunt sermonibus, ecce barbarus ille custos arboris ex improuiso accurrit, seruoque Dei post tergum clam assistens eius sanctum uerticem *framsica*, annisu forti, appetiit, sed Dei nutu frustrato ictu, ponti firmo tabulatu strato, cui tum forte superstabat, framsicam tam ualide infixit, ut difficultate extrahendi moram percussori faceret.

S. Otho nucem idololatricam succisurus.

uitae periclitum subit.

CAPVT XVI.

De orationibus pro saluatione pii Ottonis in monte S. Michaëlis factis, et de uisione Ellenhardi *senioris.*

QVo uiso *Adalbertus* interpres nimio terrore concussus, perniciter *framsicam* barbari manibus eripit et abscondit, omnesque insolito horrore circumfusi sacrilegum inuadunt et mortem ei intentant. Sed pietas *Ottonis*, ne quid mali homicida patiatur, obsistit eique, licet indigno, uitam et salutem impetrat. *Adalbertus* autem, in lacrymas erumpens et montem *sancti Michaëlis* Babenbergensem deuota inclinatione salutans, *hic*, ait, *ictus sine dubio precibus fratrum coenobii sancti Michaelis a domino meo episcopo diuina protectione est auersus, quia barbarus iste, naturali ingenio callens, ita sagittandi uel manu feriendi peritia est imbutus, ut etiam angusti foraminis orbem non frustrato ictu oppetere idoneus esset.* Illo etenim tempore preces et supplicationes magnae, sicut et semper, apud nos fiebant pro dilectissimo patre Ottone, qui nos pro aliis mirum in modum, materno potius quam paterno affectu, iugiter fouere non desiit; adeo, ut quadam uice, cum ad curiale colloquium a serenissimo rege LOTHARIO euocatus, apud *Magdeburgensem* urbem grauiter aegrotaret, accito diuae memoriae *Hermanno* abbate nostro, per quem tunc etiam, praeter alia dona, trecentas nobis marcas transmisit, in hanc lugubriter erumperet uocem: *O quam incomparabilis me detinet gemitus, quod in hac aegritudine tam longe remotus sum a dulcissimo requietionis meae loco, monte uidelicet domini et patroni mei beati Michaëlis archangeli, ubi corde et animo ita fixus inhaereo, ut, teste domino, si in hac hora illic positus essem, mille marcas huic beneficio non praeponerem.*

Amor S. Othonis in monachos.

Quia ergo charitas exigit charitatem, speciali eius amori, de cuius capite, ut scriptura loquitur, *oleum non defecit*, id est, meriti eius charitas nunquam excidit,

Gratitudo monachorum S. Michaelis erga S. Othonem.

dit, specialem orationis intimae deuotionem rependere curauimus. Nam ut de caeteris sileam; *Ellenhardus* senior noster, uir totius prudentiae et pietatis, ac singulari compunctionis et humilitatis dulcedine amabilis, nocturnas fratrum uigilias orando praeuenire solitus, pro salute pii Ottonis placidas diuinae clementiae aures lacrymosis singultibus eo usque pulsare non cessabat, donec desideratum eius reditum caelesti responso audire meretur. Cum enim nocturno tempore, more suo, in tenebrosis gradibus capellae ad sanctas uirgines intimis pro dilecto patre insisteret precibus, subito clara luce, in eodem loco, emicante, audiuit dicentem sibi; *exauditus es pro pio Ottone; saluum eum recipies.* Sed his paulisper necessario insertis, nunc reuertamur ad ordinem.

Preces pro S. Othonis reditu.

CAPVT XVII.

Quomodo Stetinenses fidei reconciliatos duci suo reconciliauerit et de interitu sacerdotum episcopo insidiantium.

Stetinensium legatio ad Ottonem S.

IGitur confirmatis in fide et doctrina domini *Stetinensibus*, cum uir Dei *Vznoym* redire disponeret, accedentes ad eum urbis eiusdem ciues suppliciter rogabant; *ut discordiam, quae inter eos et ducem Wortizlaum diabolo instigante conflata erat, suo interuentu dissolueret.* Ad haec ille, *faciam,* inquit, *ut uultis, sed peto legatos honorabiles ex parte uestra mecum dirigi, qui pacis huius munia nobis reportent et, si dux iustae aliquid habet querelae, de obiectis rationem reddant.* Confestim legati Stetinensium bono pastori assignantur; qui etiam non paruo in eadem uia praesuli almo fuere praesidio. Nam duo pontifices idolorum uiro Dei mortis laqueos intenderant et milites octoginta quatuor clam praemiserant, qui eum obseruantes in reditu iugularent et caput eius palo infixum sibi remitterent. *Sed non est sapientia, non est fortitudo, non est consilium contra dominum.* Nam et pius Otto diuina se protegente gratia illaesus exiuit, et infideles illi laqueum et foueam, quam parauerant, inciderunt. Abeunte enim praesule beato, maior ille pontifex idolorum conuocatis amicis suis magno laetitiae tripudio eos diem festum diis suis agere praecepit, dicens: *Deus noster, quem antiquus ille seductor exterminare conatus est, apparuit mihi, et sine ambiguitate caput Ottonis hodie amputandum mihi transmittendum intimauit.* Cumque haec furibunda et cachinnanti uoce promisisset, statim a diabolo confractis ceruicibus caput eius retrorsum est horrendo et mirabili ordine transuersum, cerebrumque loco suo exiliens crudeli impetu parieti est appulsum. Quo uiso amici eius uehementer obstupefacti, causam insolitae huius calamitatis ab eo suscitantur. At ille diu horrisono sonitu increpitans tandem erupit: *quia,* ait, *seruo Dei insidias tetendi et uos a uia ueritatis separare cogitaui, terribiliter a Deo percussus sum.* Et his dictis exspirauit, tantoque faetore locus est ille repletus, ut nemo illic, moriente eo, prae intolerantia faetoris consistere ualeret. Et ut scriptum est, *pestilente multato sapientior erit sapiens,* omnis populus, audito eius interitu, magis ac magis in fidei perseuerentia est confortatus. Alter uero sacrilegus pontifex nec sic compunctus est, sed uiro Dei conuicia irrogans, aiebat, *doctrinam eius in illis partibus abolendam* et, quos poterat, a uero tramite conabatur auertere, unde et ipse iudicio Dei post modicum interit. Nam dum causa quadam ingruente nauigio mare transiret, pro corporali necessitate egressus, uicinae siluae latibula petiit, moxque nonnulli ex comitibus suis, nutu Dei, zelo iustitiae armati, ipsum clam insequuntur, et apprehensum crudeli laqueo in spissioribus locis suspendunt, sicque dolor eius et iniquitas in uerticem ipsius descendit. Cum ergo milites octuaginta quatuor a profano illo sacerdote idolorum, ut supra diximus, praemissi, uirum Dei nauigantem aspexissent, ex insidiis erumpentes, *quo tenderet,* clamosa uoce requirunt: respondentes legati Stetinenses, *cur hoc inquirerent,* uicissim percunctantur. At illi uoces ciuium et amicorum suorum agnoscentes gradum sistunt, seque praesentiam eorum illic nescisse fatentur. Illi uero econtra, *antistes,* inquiunt, *domini discordiam inter ducem et nos inueteratam dissoluere intendit, ideoque non patiemur eum quicquam molestiae in hac uia incurrere, sed mortem pro eo subire parati sumus: ergo, si consultum uobis esse cupitis, uia, qua uenistis, quantocyus reuertimini.*

Sacerdotes idololatriaci S. Othoni mortem intentantes

tremendam poenam luunt.

CAPVT XVIII.

Quomodo episcopus transitis insidiis Iulinam *uenerit et ipsam de apostasia correxerit, et de illuminata caeca muliere, et de filio militis lunatico in papilione reliquiarum liberato.*

SIc igitur nutu Dei cassata est iniqua sacrilegi pontificis machina et seruus domini urbem *Iulin*, dudum a se rectae fidei sacramentis initiatam, adiit. Cumque eos doctrinis pariter et exem-

exemplis in domino confortaret, mulier quaedam luminibus orbata uestigiis eius prouoluitur, *benedictionem ab eo et remedium* instanter efflagitans. Quod pius Otto iocularite suscipiens, *ecce*, ait, *ecclesia sancti Adalberti martyris praesto est, illuc credens Deo et sanctis eius curre, tangensque campanam auxilium martyris Christi implora.* Solebant enim *rudes adhuc in fide barbari*, cum aliquod in ecclesia remedium flagitabant, *campanae sonum, quasi sanctos per hoc ad subueniendum excitantes, mouere.* Quod cum illa *simplicitatis* intentione credens exsecuta fuisset, illico lumen recepit et, exiliens cum gaudio, ad seruum Dei regressa pro sanitate recepta gratias egit immensas. Cui ille, *non mihi*, inquit, *sed Deo et sanctis eius gratias age et in fide, quam didicisti, usque in finem perseuerare non desinas.* Post haec miles quidam, habens filium *lunaticum*, seruo Dei eum adduxit, boues quatuor, ut sanitati puerum restitueret, obtulit. Qui humilitatis gratia haec refugiens ait: *Erras homo, non est hoc meum, sed perge ad tentorium, ubi reliquias sanctorum positas habeo, ibique Deo et sanctis eius uota tua pro filio credulus offer, statimque saluum eum recipies.* Qui pergens cum puero fecit, ut doctus erat, moxque filium incolumem uiro Dei gratulabundus repraesentauit.

Campanae S. Adalberti tactu mulier caeca uisum recipit.

Lunaticus mediantibus reliquiis curatur.

CAPVT XIX.

De Bocho presbytero et segete incensa, in die sancti Laurentii martyris, et de muliere a morte reseruata et de milite frenetico sanato.

Rustici in festo B. Laurentii laborantes

Accidit post haec in festo beati *Laurentii*, ut presbyter quidam, ex comitatu pii *Ottonis*, nomine *Bockeus* praeteriens uideret rusticos in agro frumenta metentes, quos modeste compescuit dicens: *Miseri quid agitis? Hodie natalis dies est beatissimi martyris Laurentii, qui totius ecclesiae summa ueneratione celebratur, et uos infelices hunc uiolare praesumitis?* At illi, *non*, inquiunt, *omni tempore sabbatizare possumus, expedit etiam necessaria domibus nostris aliquando prouidere.* *Bockeus* autem feruens in spiritu, *scio*, ait, *non impune nobis uiolationem huius sacratissimae solempnitatis cedere, sed caelesti igne omnia, quae illicite messuistis, consumenda fore noueritis.* Vix haec ediderat, et ecce iuxta uerbum eius ignis Dei cecidit e caelo, tactasque messes eorum usque ad fauillam consumpsit. Qui reatum suum agnoscentes ac per hoc suppliciter ueniam expetentes in magna deinceps reuerentia eximium Christi martyrem *Laurentium* habuerunt, se suaque omnia illi tuenda committentes. Item in urbe *Games* dicta rusticus quidam cum coniuge sua ad metendum exierat in solempnitate assumptionis Dei genitricis Mariae perpetuae uirginis; quod cernens praedictus uiri Dei assecla *Bockeus*, zelo iustitia motus redarguit dicens: *cessate infelices, cessate, nullo modo fas est huic deseruire operi in tam celebri sacratissimae matris domini festiuitate.* Erat autem feria secunda. Et illi, *hesternam*, inquiunt, *diem dominicam feriatam habuimus; hodie autem operi manuum intendere debemus.* Bockeus autem, *et hodie*, inquit, *summa deuotione feriandum est nobis in honore matris domini, cuius ueneranda assumptio uniuersam Christi exornat ecclesiam.* Illis autem non acquiescentibus, sed obstinata mente caepto labori insistentibus, religiosus sacerdos *Bockeus, quia*, ait, *uerbis meis non creditis, sanguis uester erit super caput uestrum, iam nunc transgressionis huius uindictam euidentibus rerum indiciis experiemini.* Nec dum uerba finierat, et ecce rusticus ille incredulus cecidit retrorsum et exspirauit, partemque segetis, quam metendo apprehenderat, tam forti annisu etiam moriens manu retinuit, ut nulla quisquam ratione uel manum aperire, uel segetem eruere posset, sed miraculi ordine cum hac stupenda alligatione tumulo traderetur. Mulier autem interuentu Dei genitricis uitae reseruata, sed simili prodigio alligata: scilicet digitis cum segete palmo insolubiliter adhaerentibus tremens ad uirum Dei Ottonem cucurrit, delictumque suum humili confessione detegens ueniam suppliciter expetiit. A quo protinus consignata et ad memoriam sancti Adalberti martyris, illic constitutam, transmissa curata est. Et ex eo specialis dominae nostrae perpetuae uirginis reuerentia in illis partibus, sicut et in omni christianitatis loco, excreuit. Post haec miles quidam *frenesi* laborans insano clamore et horrendis membrorum motibus cunctis onerosus erat. Socii uero et cooperatores uiri Dei importunitatem uesaniae eius non ferentes, apprehensum eum in locum, ubi seruus Dei orare et missarum solemnia celebrare solebat, attrahunt. Erat enim tabulatum ligneum illic extructum: ubi dum miles aliquandiu decumberet, repente sanatus est, et exiliens gratias egit Deo et beato praesuli, multisque uerbo et conuersatione saluti fuit.

frumenti combustione puniuntur.

Alius rusticus ob eandem causam mortem oppetit

Mulier eius prodigio emendata saluatur.

Phreneticus sanatur precibus S. Othonis.

CAPVT XX.

De bello inter Ruthenos ac Stetinenses et de uictoria Stetinensium.

Igi-

Gaminenses reuerenter excipiunt S. Ottonem.

IGitur electus Dei pontifex cum legatis *Stetinensium* ad ducem Pomeraniae tendens urbem *Gaminam* adiit, ubi, occurrente sibi duce *Wortizlao* cum omni plebe, debita reuerentia uelut angelus Dei exceptus est. Cumque ecclesiam ingressus solita Deo precum ymnorumque uota persoluisset, causam pro qua uenerat, tractare coepit et, uti bonus pastor gregi suo, ubique prospiciens, *in unitate semper diuisa membra ecclesiae paci studuit reformare.* Dux autem piissimi apostoli sui uerba, ac si caelitus ad eum delata, suscipiens benigne humiliterque respondit: *Tuum est, pater amantissime, quicquid dignatus fueris, non petendo a me, sed magis praecipiendo exigere; et nos enim et nostra omnia tua sunt, quia in Christo Iesu per euangelium nos genuisti et tenebris ignorantiae nostrae aeterni solis splendorem infudisti. Populus iste, pro quo petis, durae ceruicis est, nec Deum nec homines reueretur, multo iam tempore rapinis et latrocinis regnum meum uastando maculauit; sed tu, pastor dulcissime, efferos mitigasti, de lupis agnos fecisti, ideoque pacis firmissimae gaudia deinceps te mediante obtineant.* Statimque legati *Stetinensium* uestigiis eius aduoluti omnem prioris discordiae occasionem penitus abdicarunt, pacisque osculo a duce percepto beato pontifici debitas reconciliationis huius gratias egerunt, emptisque, prout uolebant, necessariis, quod antea discordes nullo modo praesumpserant, in sua ouantes remearunt. Sed quia bonos semper insequuntur mali, ut ESAIAS ait, *qui recessit a malo, praeda patuit, Rutheni*, paganicis erroribus adhuc irretiti, audita Stetinensium conuersione grauiter indignati, quod sine respectu et consilio eorum idolis renuntiantes christianam subissent legem, bello eos lacessere ueriti non sunt, et coadunato grandi exercitu ripas fluminis obsident, aciem horrisono armorum apparatu instructam statuunt et, *ubi sit Deus eorum? uel si inuocantibus se succurrere possit?* insano clamore perquirunt. Illi autem uexillum dominicae crucis praeferentes primo impetu eos in fugam propellunt. Sequenti nihilominus die uelut canes reuersi iterum christianis bellum indicunt; sed eodem modo uicti et confusi terga uertunt. Tertia die usque ad internecionem deleti exclamant, *Deum christianorum inuictum esse et, si parceretur eis, nequaquam ulterius temere quid acturos*, moxque parcentibus christianis dimissi, cum timore magno et confusione in sua singuli regrediuntur. Antistes autem domini, bona pro malis reddere satagens, eosdem Ruthenos, qui plebem adhuc in fide neophytam bello turbare non timuerant, christianis legibus imbuere desiderabat. At illi indurata fronte saepius ei per legatos suos denuntiabant, *quia si ipse uel quisquam suorum fines Rutheniae praedicandi gratia adire praesumeret, sine mora capitibus amputatis ad lacerandum bestiis exponerentur.* Sed ut scriptum est, *iustus quasi leo confidens absque timore erit*, piissimus pater alacri deuotionis feruore semen fidei *Ruthenis* spargere disponebat, non ueritus incredulae gentis experiri ueritatem; amator enim Christi ardentissimus dulcem uitam pro dulcissimo Iesu fundere iam olim sitiebat. Audiens uero *archiepiscopum Danorum*, qui dominabantur super eos, edicto domini apostolici praedicatorem eis directum, nullomodo sine consensu et uoluntate eius id agendum censuit. Vnde legatum fidelem *Yuanum* nomine, Danorum pontifici direxit, qui solicite inuestigaret, *si iuxta mandatum apostolici Ruthenis uerbum salutis erogare disponeret, uel si eum sponte se ingerentem opus euangelii uice sua aggredi mallet:* per quem etiam more suo, quia liberalissimus semper erat, praefato Danorum praesuli *balsamum nouum* cum *stola pretiosa* transmisit. *Yuanus* uero tarde post sex ebdomadarum circulum reuersus responsum archiepiscopi retulit: Videlicet *se cum principibus terrae suae et natu maioribus, quid de his censeant, proxima synodo collaturum, hocque sibi quantocyus legatione fida designaturum.* Sed et nauiculam *butyro* refertam idem archiepiscopus beato patri nostro pro munere direxit.

Rutheni Stetinenses propter receptam fidem bello uexantes

[...]br uincuntur.

CAPVT XXI.

De reuocatione S. Ottonis per Lotharium, *Romanorum regem.*

INterea gloriosissimus rex LOTHARIus, caeterique principes, diuturnam eius absentiam aegre ferentes, utpote qui consiliis et piis artibus, prae caeteris, tunc temporis regnum nobilitare consueuerat, auctoritate sua ei, ut celerius redeat, praecipiendo simul et petendo mandauit; adeo, ut ipse rex, qui arctius eum diligebat, iureiurando affirmaret, se res ecclesiasticas in suum redigere uelle dominium, nisi quantocyus sponsam suam ecclesiam Babebergensem, diu uiduatam, pastor pius desiderato reditu, consolando recrearet. Apostolus itaque Pomeranorum his legationibus contraire non ualens, antequam responsum archiepisco Danorum reciperet, ad sedem suam redire compulsus est.

Lotharius rex minatur S. Ottoni, nisi reuertatur domum.

Visitatis ergo circum circa fidelibus, et in fide confirmatis, Christo, cui crediderant,

S. Otto reditum in patriam parat.

derant, eos commendans, iter cum suis aggressus est. Cumque emenso itinere *Poloniam* uenisset, *Bolezlaus*, antiquus suae familiaritatis custos, debiti honoris reuerentia eum excipiens, in metropolitana *Gnezensi* ecclesia secum detinuit, tantaque mellifluae eius doctrinae intendebat auiditate, ut euolutis octo diebus, uix dilecto patri licentiam abeundi indulgeret.

Amanter excipitur a duce Poloniae Bolezlao.

Tandem longa peregrinationis huius angaria, Christo fauente, peracta, in uigilia *S. Thomae* apostoli nouus nostri temporis apostolus, ecclesiam suam desiderabili aduentu laetificans, omni utriusque professionis et sexus plebe in unum concurrente, uelut angelus Dei susceptus est. O quam inaestimabili spiritualis laetitiae tripudio fideles Christi, quorum specialis pater et nutritor piissimus hic erat, post tanti temporis peregrinationem, post acquisitum summo patrifamilias nouum gregem, quasi de morte redditum pastorem suum exceperunt. O quam desiderabile fuit uidere et audire tantam exercitus Christi multitudinem non solum canonicis, sed et monachis nobiliter refertam, uno deuotionis ardore cum lacrymis spirituali gaudio plenis in occursu eius dulcisono psallentem: *domine suscipe me, ut cum fratribus meis sim, cum quibus ueniens uiuificasti me.*

Venit Bambergam in uigilia S. Thomae.

Gaudium ex aduentu.

Et congrue satis haec suauissima *Ioannis* apostoli uerba, quem singulari affectu patronum sibi elegerat, ita ut quotidie se obitumque suum intimis ei precibus commendaret, pio Ottoni, post secundum iam apostolatum triumphanti, ab omnibus filiis suis iubilo cordis et oris concinebant, quia beatus hic, memor uerbi domini per prophetam dicentis; *Quicunque glorificauerit me, glorificabo eum; qui autem contemnunt me, erunt inglorii;* omne studium, quod alii pontifices et principes mundanis lucris et castellis, atque urbibus aedificandis insumebant, hic Deo tantum et sanctis eius honorabiliter, et officiosissime exhibebat; scilicet ecclesias Christi, cellasque fidelium, nunc quidem a fundamentis construendo, nunc uero ab aliis constructas donis optimis illustrando, ne super arenam, quantocyus casura, sed potius supra firmam petram in aeternum mansura conderet habitacula.

CAPVT XXII.

De uisione ostensa presbytero Lippoldo *de transitu S. Ottonis.*

CVius aedificationis gloriam in aeterna sibi patria repositam quidam ex fratribus nostris religiosus A presbyter *Lippoldus* nomine, ante quinquennium, dormitionem beatissimi huius patris in uisione tali, domino reuelante, meruit contemplari. Montem quendam praecelsum, et omni amoenitate iucundum, contra orientem oculos dirigens, aspexit: cuius quidem speciosum cacumen ascendere non potuit, sed deorsum stans, uidit multitudinem copiosam plebis utriusque sexus et aetatis, ingentia lapidum preciosorum onera, B super uerticem montis magna cum exultatione attrahere ac, suauissimum quoddam melos, quod intelligere non potuit, dulci modulatione concinere.

Visio Lippoldi presbyteri.

Tunc accedens, uacillante licet gressu, quendam ex eis canicie ueneranda conspicuum uocauit; et quae haec esset multitudo, uel cur lapides illos in cacumen montis attraherent, inquisiuit. At ille; nos, inquit, sumus, qui eleemosy-C nas et beneficia plurima a pio Ottone percepimus, ideoque domum preciosam ei in supercilio montis huius aedificamus. Cui LIPPOLDVS: *et quando*, ait, *domus haec consummabitur?* Ille uero, *post quinquennium*, inquit, *perfecta domo, cum laetitia et exultatione eum huc introducemus. Sed tu caue, ne cuiquam haec ante quinquennii tempus expletum manifestare praesumas.*

D Et his dictis, sublata est uisio, quam tempore dormitionis beatissimi patris nostri, ex ore eiusdem senioris Lippoldi audiuimus, qui et ipse tunc graui et longiturna decumbebat aegritudine, nobisque cum lacrymis haec referebat; et morbo confectus VII. idus Augusti beato fine requieuit in domino.

Obitus Lippoldi.

E

CAPVT XXIII.

De uisitatione fratrum in monte S. Michaëlis per S. Ottonem facta.

SEd ut ad priora redeam, pius pater noster Otto post longam reuersus peregrinationem, more suo nos ui-F sitans, utpote cum quibus cor unum et animam habebat, requisiuit; quinam ex nobis, eo absente, uiam uniuersae carnis ingressi essent? Hoc enim semper de qualibet profectione rediens affectu paterno solebat inquirere. Tunc autem sanctae recordationis *Adalbertus* eleemosynarius, uerus Dei seruus, et sibi familiarissimus, ad Christum, cui mente G et corpore indefessam exhibuit seruitutem, migrauerat: cuius transitu uir beatus audito, totus in lacrymas resolutus, se infelicem clamitabat, quod tam beatae animae ad patriam claritatis aeternae migranti, solenne funeris obsequium exhibere non meruisset: erat namque idem frater noster *Adalbertus*, tanto diui-ni

Adalbertus eleemosynarius.

S. Otho mortem Adalberti lacrymis prosequitur.

ni amoris igne succensus, ut quotidianis atque uberrimis lacrymarum fontibus gaudia caelestia patriae anhelaret, corpus etiam uigiliis ac ieiuniis conuenienter attenuaret.

Charitas Adelberti in egenos et leprosos.

S. Greg. Homil. 39. in Euang.

Huic seruo Dei pauperum cura erat delegata, quam tanta humilitatis deuotione agebat, ut ad exemplum martyris monachi, de quo beatus *Gregorius* refert, propriis humeris leprosos baiularet, et tam eos, quam et alios diuersis morborum generibus pressos, quos uidere horrori erat, suis manibus alacriter balneis et lauacris unguentisque foueret, cuius feruori pius Otto congratulatus, omnia alendis inopum turbis opportuna liberalitate subministrabat. Nec his contentus, etiam per semetipsum, famis tempore, pauperibus seruiebat, ut non tam oblatione munerum, quam etiam proprii corporis sudore, gratum Deo eleemosynae sacrificium celebraret.

Multitudine autem innumerabili, prae famis magnitudine, ex omni regione confluente, erant quidam inter eos fortiores, qui debilioribus alimenta uiolenter manibus extorquentes surripiebant. Quorum clamorem ac ploratum uir beatus non sustinens, prudenter huic negotio occurrit, suisque imperat, ut primum conuenientibus eis, quoslibet corpore ualentiores segregatos uno omnes in coenaculo concluderet, donec infirmis ac debilibus uictum congruentem suis manibus ministraret: quos statim abire, longiusque de loco secedere iubet, ne sociis de coenaculo emissis, iterum praedae fiant: tuncque domum ingressus, pauperibus inclusis, largam alimoniae opem exhibebat, praecipiens ne amplius uiolentiam hanc fratribus suis inferre praesumerent.

Adelbertus Hierosolymam quoque eleemosynas mittebat.

Eiusdem benignitas in diuersa monasteria.

Haec apud suos agebat; extraneis autem et trans mare positis Christi pauperibus, per fideles nuncios apparabat. Nam per charissimum fratrem nostrum *Eberhardum*, adhuc in ordine canonicorum Christo militantem, xenia sua Hierosolymam transmisit, sicut et specialiter cum religiosis quibusque sepulchrum domini uisitantibus agere solebat: sed et pecuniae maximam quantitatem *Hirsaugensibus*, aliisque monasteriis longius remotis, per fratrem nostrum *Suuiggerum*, famis tempore, dirigebat; ideoque Christi bonus odor in omni loco erat.

CAPVT XXIV.

De transitu pii Ottonis.

S. Otho incidit in morbum.

IGitur completo cursu praesentis uitae, in senectute bona, cum iam tempus adesset, ut fidelis dispensator summi patrisfamilias, in gaudium domini sui intraret, pius OTTO dolore corporis, id est, fluxu sanguinis uehementissimo, tactus est, ut uelut aurum in camino aegritudinis purgatus, introire mereretur aulam, quae nullam recipit maculam; sed ipse memor scripturae dicentis, *quem diligit dominus, corripit;* et in alio loco ipsum dominum loquentem audiens: *Ego quos amo arguo et castigo;* gratias agebat in infirmitatibus suis, regemque gloriae in decore suo uidere desiderans, exitum suum Deo ac beato *Michaëli*, sanctoque *Ioanni* apostolo, quos speciales sibi patronos elegerat, quotidianis suspiriis attentius commendabat. Tantum uero lumen ecclesiae dum infirmando obscurari coepisset, Christi fidelibus, omni tempore dulcissimo eius affectu et prouisione enutritis, inaestimabilem moeroris fletusque caliginem obduxit. Sed pius pater filiorum lacrymas, quantum poterat, consolando tergebat, tantaque uirtute artus morbo fatiscentes spiritui seruire cogebat, ut excepta dormitionis suae die, non lecto decumberet, sed quotidie in sede sua residens, interdum quoque baculo sustentante procedens, psalmis et orationibus uacaret, quodque rarum est, etiam oleo infirmorum non iacendo, sed sedendo perungeretur.

extrema unctione inunctus.

uocat ad se decanum maioris ecclesiae.

Adueniente igitur festiuitate sacratissima apostolorum Petri et Pauli, cernens diem uocationis instare, *Egilbertum*, maioris eccesiae decanum, qui ei in episcopatu successit, euocat: cui, adstantibus religiosis abbatibus et presbyteris, omnia sua commendauit, dicens, hodie natalitius dies est domini mei principis apostolorum Petri: cui, quaeso, res a Deo mihi donatas, offerte, ut ipse mihi ianuam regni coelestis aperire et cum collega suo magistro gentium Paulo, me illuc quantocyus dignetur introducere.

Commendat ei montem S. Michaelis.

Locum requietionis meae, montem uidelicet patroni mei, beati Michaelis archangeli, quasi uiscera mea fouete et tam in spiritualibus, quam etiam temporalibus, profectui eius, in consolationem animae meae, omnimodis inuigilate. Scitis enim, quam tenuis et exiguus, omnique monasticae religionis uigore destitutus hic locus a me inuentus: et quomodo, cooperante Deo, per ministerium meum, ad tantum spiritualis uitae cultum profecerit, ut speculum et gemma omnium in hac regione monasteriorum a cunctis censeatur. Praestet Deus, ut nomen hoc inuiolabile usque ad finem obtineat, cunctisque fidem ei, et reuerentiam seruantibus, pax et benedictio hic et in æternum a Deo recompensetur.

De caetero dilectionem uestram, cum A uniuerso ouili meo, summo pastori, qui uos mihi assignare dignatus est, commendo; ipse uos integros mihi reconsignet in requie claritatis aeternae. Et data super eos benedictione, non sine lacrymis paternum amorem testantibus emisit, sumptoque mysterii salutaris uiatico, peruigil in orationibus excubabat, ut pulsanti et uocanti domino cum exultatione aperiret.

Nocte ergo, qua festiuitas S. Pauli B apostoli agebatur, in supremo spiritu constitutus, et iam carne praemortuus, corde tamen et flagrantissima uoluntate diuinis intendebat laudibus, ita ut clericis matutinale coram eo officium personantibus, ille eleuatis manibus, sursumque oculis desideranter erectis, ad singulas lectiones, uoce, qua poterat, *Deo gratias*, responderet: sicque C pius OTTO feria sexta, hora diei prima spiritum Deo reddens, beatis sedibus et semper charissimo tandem perfruitur Christo.

Obitus S. Ottonis.

Et iam fama uolans tanti praenuncia luctus non solum uicina, sed et remotiora quaque monasteria, iugiter ab eo necessariis uitae adminiculis sustentata, inaestimabili perculit moestitia. Nec immerito. *Ostendit* enim *dominus populo suo dura*, potauit eum uino compun- D ctionis et *inebriauit absynthio*, cum patrem desiderantissimum sustulit, cuius defensione et eleemosynarum uirtute pax ecclesiae, tanto tempore, nobiliterque florebat, sub quo monasticae religionis perfectio noua de die in diem incrementa capiebat.

Psalm 59. Threnor. 3.

In quo deinceps patrono tam solidum erit pauperum Christi solatium? E Qui iure cum apostolo aiebat: *quis infirmatur, et ego non infirmor? quis scandalizatur, et ego non uror?* Quis ad eum tristis uenit, et non gaudens abscessit? Quis opem eius in tribulatione sua expetiit et non impetrauit? Merito itaque transitum eius ecclesia flebat, cuius uita tantopere gaudebat; sed fides resurrectionis flere prohibet, gemitum uero affectus extorquet. Etenim tam sancta est de illius gloria exultatio, quam pius de transitu luctus. Ignoscendum est flentibus, gratulandum gaudentibus, quia pium est gaudere Ottonem, et pium est, flere Ottonem, dum unusquisque et sibi praestat, ut doleat; et illi debet ut gaudeat.

2. Corinth. 11.

Venerabile corpus eius, a religiosis uiris curatum et aromatibus conditum, per singula monasteria est deportatum, illicque uigiliarum excubiis ac missarum solenniis honoratum: ad extremum in montem S. Michaelis archangeli, specialis patroni sui, defertur; ibique in ecclesia, quam ipse uetustate collapsam in maiorem statum a fundamentis reaedificauerat, debito cum honore excipitur.

Exequiae pro S. Othone.

Illic uero, in obsequium funeris, credi non potest, quanta hominum multitudo confluxerit. Tota obuiam corpori ciuitas fuit; cuncti ex agris atque uicis, multique ex aliis urbibus et regionibus affuerunt. O quantus luctus omnium, quanta praecipue moerentium lamenta monachorum et pauperum Christi; qui uelut pulli sub aliis piissimi patris securi tanto tempore quieuerant, seque tam desiderabili nutritoris sui praesentia fraudari, ac defensione nudari cernebant; quodque sine gemitu referre non possumus; cum sacerdotes religiosi corpus sacrum, choro S. *Michaëlis* inferrent humandum, ubi ad limen interius uentum est, praecentor antiphonam, *domine suscipe me*; imposuit; tantus subito ploratus omnium exortus est, ut ipsi etiam funeris baiuli nimio fletu concussi cum pheretro subsiderent, ac paene terrae procumberent.

Concursus ad exequias.

CAPITVLA LIBRI QVARTI DE GESTIS ET MIRACVLIS SANCTISSIMI OTTONIS BABENBERGENSIS EPISCOPI AC POMERANORVM APOSTOLI.

Pro-

Prologus in miraculis eiusdem.

Liber hic totus ex Iasebio desumptus est.

SIcut priorum, qui uitas uel etiam miracula sanctorum patrum scriptis suis fidelium commendauerunt memoriae, diligentiam laudamus; ita in nobis ipsis, qui ea, quae cottidie per frequentiam signorum fieri uidemus, per torporem ac desidiam transimus, negligentiam dampnamus. Quia igitur uita *sancti ac singularis patroni nostri*, pii ac Deo digni confessoris Ottonis, in libello, quem *dramatico carmine* uel etiam *prosa decurrente* SCHOLASTICVS noster *Herbordus* luculentissime persudauit, plenius conscripta cognoscitur, in quo etiam aliqua miraculorum eius, quae uiuens gessit, continentur insignia, nos quasi inertes et rudes alumni laudabilem *praeceptoris nostri* deuotionem longe quidem impari scientia prosequentes, signa, quae post mortem ipsius Deo cooperante uiuere illum loquuntur, tam a nobis perspecta, quam fidelium relatione collecta minus inuidiae, plurimum caritati, quae hunc laborem nobis iniunxit, intendentes, in unum compilare et posteris commendare aggressi sumus. Cum enim praecipuorum *fundatorum* nostrorum, beati uidelicet *Heinrici* imperatoris ac sanctissimae *Kunegundis* uirginis, eiusdem regni et meriti consortis miracula clarissimis ecclesiae Dei scriptis pompose satis declarata uidemus, ueremur, ne ipsorum conscriptoribus pro geminato censu intromissis, nos quasi desides pro non reportato lucro a gaudio domini excludamur, si eius, quem familiae suae diuina praedestinatione tam fidelem quam prudentem constituerit dispensatorem, meritorum signa sub silentio transeamus.

LIBER QVARTVS.

CAPVT I.

De muto sanato.

Detting im Rieß.

QVidam mutus de *Ottinga*, Rhaetiensi uico, *Heinricus*, nam id nomen in baptismo sibi fuisse impositum scripto monstrabat, dum loca diuersa et memorias sanctorum pererraret, *Augustam*, ubi nouum signum dominus in re sui sacramenti mundo declarauit, inter globos concurrentium uenit, ubi ut ad ciuitatem Babenbergensem pergere deberet, ad sepulchrum beati Ottonis per uisionem admonitus est. Hic igitur hora diei nona, cum multis aliis, qui non illum iuisse, sed quasi peruolasse tanti itineris dimensionem contestabantur, aduenit. Cum uero dextro brachio ipsius confessoris Christi os eius tactum est, subito sudore faciem totus perfusus, in tantum, ut etiam capillos defluere uideres, primam uocem balbutientis more formare et domini ac sancti nomen confessoris extensis ad caelum manibus inuocare coepit: deinde aqua refocillatus, nam et lassitudine et multitudine compressus erat, cunctis adstantibus solutionis suae causam clare exposuit. Quibusdam etiam fratribus, a quibus aliquando apud nos integumenta acceperat, quos illic astantes uidebat, gratias egit. Quis se a diuinis laudibus, quis a lacrymis contineret? Facta igitur uotiua signorum compulsatione, fit omnis diuersi sexus innumerabilis concursus:

Miraculum in eucharistia Augustae Vindelicorum.

B

C

D

A una uox omnium laudabilem uirum concinentium, *cuius meritis ab omni clade liberantur, qui ex toto corde quaerunt illum.*

CAPVT II.

De caeco sanato.

DE regali pago, qui *Vlma* nuncupatur, caecus quidam inter manus suorum, sanitatis gratia, ad memoriam pii confessoris adductus est. Vbi dum non semel, neque bis, sed saepe numero, pro sui illuminatione precibus instaret, de die in diem caligine oculorum recedente, lumen, quod a domino postulabat, fidelis astipulatione suffragatoris, quod longa sibi aetas subtraxerat, recepit et, qui alieno ductu aduenerat, proprio innisus gressu, aliorum se ductorem ad eum, qui fecit misericordiam in illum, constanter fore promittebat.

Caecus Vlmensis uisum recipit.

CAPVT III.

De puero sanato.

PVer quidam de uilla *Docuiza Wezelinus*, lethali morbo inualescente, omnium membrorum officio destitutus fuit, ita ut et uisu et usu linguae quoque priuaretur. Quem pater ipsius *Lupoldus* et mater, parentibus et amicis, quos idem tenebat affectus, diuino inuocato nomine, beato Ottoni, si

si per eius sancta merita sibi incolumis redderetur, offerendum cum oblationibus deuotauerunt. Mirum dictu, ad obligationem uoti nulla caelestis mora medicinae fuit. Nam paruus *incipiens risu cognoscere matrem*, patrem aspiciens *quod uouistis*, ait, *pro me reddite et me ad sepulchrum sancti Ottonis, qui mihi salutem obtinuit, citius perducite.* Qui tam subitae sanitati congaudentes absque *omni retractione* puerum in humeris leuantes, et ut deuouerant, ad memoriam sancti patris illaesum offerentes omnibus, quanta sibi dominus per suum sanctum confessorem fecisset, fideliter exposuerunt.

CAPVT IV.

De puero et puella.

VNum in duobus miraculum per omnipotentis Dei famulum laudabile factum in *puella* duodecenni, quae prior matrem comitata ad nos usque peruenit, et in *puero*, ut computabatur, septenni, qui paternis humeris allatus, sequens e diuerso uenit, operae pretium * inferendum uidetur, sed non sine scrupulo, dum *quosdam sanctis*, per quos Deus nostris temporibus, quae et in antiquis quoque operatur, *detrahere confundimur*, quoniam et ipsi, infirmiores fuerunt in hac parte; una enim uoce, sub terribili maiestatis diuinae contestatione et sanctorum inuocatione, mater sibi filiam, pater unicum mortis dolore subtractum fuisse, illa tactis reliquiis beati Ottonis; ille uero pro puero censum in quinque denariis offerens, super sepulchrum, nulla spe, ut quibusdam imponitur, obaerationis, mortuos suos de resurrectione se fideli suorum testimonio confirmabant accepisse. Nos autem non derogationi, sed diuinae operationi locum dantes, diuino iudicio istud relinquimus; siue enim semiuiuis uitam reparare, siue defunctis animas reddere, diuinae uirtutis est.

* inserere.

CAPVT V.

De quodam ciue ferro in gutture sauciato.

CAsu accidit, ut quidam conciuem suum ferro in gutture sauciaret, ac defluente sanguine per totam noctem et diem semiuiuum relinqueret. Cumque cibum uel potum sibi infusum per ipsum meatum uulneris eiiceret, et iam desperaretur, mater dolore filii intrinsecus tacta, *hunc tibi miseratori omnium benignissimo, beate*, ait, *Otto oblaturum deuoueo, si eum sanum et incolumem, per tua sancta merita, recipere meruero.* Mox

A mirum in modum sanguinis ille riuus stetit, uulnus constrictum cicatrice obductum est, puer conualuit, uiam ad sancti sepulchrum cum matre aggressus est. Vbi sylua, quae terminum *Duringiae* facit, emensa est, ille laboris et doloris, nam exsanguis erat, magnitudine terrae affusus deficere coepit. Tum mater, amicis illum ad propria reuocare suadentibus, moerore confecta, *hinc non regrediar, sed quo proposui, etiam exanime* B *corpus*, ait, *prosequar.* Ad hanc uocem uelut inuisibili quadam subleuaretur dextra, homo surrexit et iter, quod coeperat, non sine admiratione multorum incunctanter perfecit, ueniensque coram sepulchro uiri Dei, omnibus curationis illius testis sui ipsa cicatrix fuit.

CAPVT VI.

C

De equestre dolore coxarum uexato.

APud Duringiae castrum, *tam antiquitate quam munitione* famosissimum, cui *Erpsfurta* nomen est, quidam ex equestri ordine pater familias tanto coxarum dolore torquebatur, ut uim interni doloris magnitudo uix explicare posset continui clamoris. D Cumque remotioris secreta cubiculi quietis gratia expeteret, uocem cuiusdam audiuit, quae *eum cum uoto ad tumbam uiri Dei uenire* admonuit. Ille ubi uouit, caelestis uotum medicina secuta est; nam omnis, quo uexabatur, dolor recessit et eos, quos prius in cruciatibus suis tristes reliquerat, uersa uice de recepta sospitate secum gaudere, et ipse gaudebat. E Mox itinere arrepto ad sepulchrum sui curatoris peruenit, ubi multos suae curationis testes, qui iam illum fama uolante praeuenerant, inuenit.

CAPVT VII.

De puero contracto.

F PVer quidam de uicina * parrochia *Ezilekirchen*, ita longa aegritudinis molestia contractus erat, ut genibus neruorum contractione pectusculo concretis, neque a lecto surgere, neque ad aliquod opus naturae, sine alterius auxilio, se posset erigere. Hic ad memoriam beati uiri a parentibus circa festum sancti Michaelis delatus, inter missarum G solemnia multis ex more festiuitatis gratia confluentibus, ubi tumbam tetigit, cum subito fragore membrorum, omni compage artuum, qua ligabatur, solutus est. Ita incessum et aliorum officia membrorum ex integro recipiens in abbatis obsequio, in monumentum suae

* pro parochia

suae curationis, in popinarum adusque A-deseruit officio.

CAPVT VIII.

De muliere algore mortua, et infantulo uiuo relicto.

NEque hoc praetereundum puto, quod in eadem ciuitate celebre factum multorum memoria habetur. Paupercula quaedam, dum media hyeme circa noctem hospitium passim quaereret et nullus petenti pateret introitus, iuxta ecclesiam sancti Martini, feretro, cum infante masculo, se proiecit, ubi ui algoris extincta est. Diuina autem prouidentia ciuis quidam, cuius uxor eadem nocte defuncta est, dum exequias pararet, feretrum leuauit, mortuam reperit, sed infantem ad ubera materna miserabiliter pendentem semiuiuum inuenit. Ille humanum casum miseratus, cadauer loculo imponens cum uxore sua sepeliuit; et paruulum ipsum quasi adoptiuum pro remedio defunctae coniugis educauit. Piae autem uoluntati diuina pietas cooperata est; nam idem puer accrescens maturitate sensus puerilis annos excessit, ut quamuis claudus et paene omnium membrorum ordine distortus, ita prouidus esset et circumspectus, ut dominus domus, ubicunque negotia acturus exisset, de prouidentia ipsius ac fide maneret indubius. Dominica igitur passionis, dum omnes, ut obseruantia dierum illorum exposcit, ad missarum solempnia effluxissent, focaria, quae praeparandis sola domi remanserat, insultare seruulo caepit. *Quid*, inquit, *miselle acturus eris, si dominus tuus excesserit, de te quid putas erit?* Ille ex alto suspiria trahens, *nescio*, ait, *sed Deus sancti Ottonis adiuuet me*; mirum dictu, adhuc nomen Ottonis erat in ore, cum subito toto corpore prostratus, quasi manu quadam inuisibili perlibutus, naturalem formam, quam ortus negauerat, accepit. Se ipsum miratus gressum attentauit, brachia et manus extendit, et cum in nullo se impeditum sentiret, ad ecclesiam beati Martini peruolat, domino suo se ostentat, omnes clamorem cum laudibus pro miraculo in se facto ad caelum leuare excitat. Sequenti die exhortatione ac praecepto sacerdotum ab utroque sexu diuersae aetatis cruces leuantur, mons sancti Michaelis, mons ille Deo placitus, ascenditur, ubi praecedente ipso curato, summa cum gratulatione laus et gloria Deo resultat.

CAPVT IX.

De infantulo clauo in gutture merso.

REs, quam dicturus sum, apud nobilissimum castrum Duringiae gloriose celebrata, fama ubique percurrente paene, ut facta est, ad nos delata fuit. Mater familias eiusdem castri, tam uirtute quam nobilitate famosissima filium sororis suae, qui matri ita ut unicus ita et amantissimus erat, unice nutriebat, quem tota familia uti solam spem posteritatis et heredem omnium affectuosissime diligebat. Clypeus auratis laminis et clauis affixis parieti appensus fuit; paruulus autem iuxta morem suae aetatis uni clauorum, qui sibi fulgentior uidebatur, totis alludendo manibus auellere attentauit. Quem ubi a seruulo, a quo in ulnis portabatur, flendo, ut pueri omnia extorquere solent, accepit, diu in eo ludens ori immisit. Qui ita fortiter gutturi eius infixus est, ut nulla arte uel ingenio extrahi posset. Infantem pallescere, oculos miserabiliter torquere, manibus et pedibus palpitare, dolor uidere fuit. Concurrit familia domus, tota in fletum ducitur, clamor luctuosus attollitur, paruulus iam desperatus supra limen ecclesiae totus componitur. Inter hos luctus marchio, qui tunc forte aderat, anhelus accurrens, omnes ad inuocationem sanctissimi Ottonis fideliter exhortari coepit. Incredibilia forte, sed Deo non impossibilia dicturus sum: ad nomen beati uiri clauus cum multo sanguine de hiante ore pueri prolapsus est, et omnium una uox antea tristis in gaudium mutata et laetitiam, saluatoris laudabat clementiam. Hoc ab ipsa matrona, dum ad nos cum multa turba uenisset, ita factum esse cognouimus. In huius comitatu ille puer cum patre aduenit, in quo triduani fluxus sanguinis, per inuocationem sancti Ottonis, ut praefatum est, constrictus fuit.

CAPVT X.

De contracto.

IN monasterio uirorum Dei *Lancheimensi* contractus quidam de mensa abbatis stipendia accipiebat. Iste, fama beati Ottonis ubique peruolante, ad ciuitatem Babenbergensem reptando, non sine graui labore, magno tamen desiderio, spe sanitatis peruenit, ubi ab honestioribus ecclesiae illius canonicis collectus aliquandiu demoratus est. Quadam autem die cum aliis multis, quos eadem opinio sanctitatis et gratia sanitatum e diuerso contraxerat, montem beati archangeli ascendens ad sepulchrum uiri Dei suffragia ipsius, uocibus, quibus poterat, cum lacrymis prolixius expostulabat. Vbi uero ad missarum

rum solemnia uentum est, dextera san- A ctis uiri contracta sibi membra perlini- ri fiducialiter expetiit, qua tactus, mutatione dextrae excelsi solo prostratus, terribili fragore uinculis neruorum salutis, cum magno stupore et ammiratione omnium erectus super pedes suos stetit erectus.

CAPVT XI.

De puero graui infirmitate detento. B

EO tempore puer quidam decennis, nomine *Otto*, in loco Babenbergensi dudum a parentibus studiis liberalibus traditus, graui aegritudine pressus decumbebat, iamque per triduum morienti simillimus, absque motu et uoce remanserat. Sed et religiosi fratres nostri *Burckhardus*, *Godescalcus* C et *Albero*, a matre eius euocati descenderant, ut debitum funeris officium puero migranti peragerent. Mater autem *Hosterhildis* nomine, quae iam unici filii cruciatum uidere non poterat, fide ardentissima montem sancti Michaelis ascendens sepulchrum pii Ottonis adiit, ibique lacrymis ubertim perfusis, huiusmodi precem emisit: *O serue Dei uiui, o pater piissime pauperum Christi, succurre infelicitati meae, quae* D *iam per triduum unico orbata sum filio, et si unquam uiscera compassionis habuisti, nunc quoque miserere calamitati meae, tuoque interuentu obtine, ut puer aut uitae quantocyus restituatur, aut celeri fine, si ita necesse est, subtrahatur, ne tam diutino cruciatu dolorem non ferendum uisceribus meis ingerat, ut per hoc accepta Deo pietatis tuae opera cognoscam.* Nec E mora: ubi domum rediit, filium, quem in supremo spiritu reliquerat, loquentem et sanum, cunctosque prae gaudio flentes inuenit. Et cadens in faciem ex omnibus cordis medullis gratias agebat, dicens: *Nunc cognosco, serue Dei fidelissime, qualem inueneris gratiam in conspectu eius, quem super misericordiae operibus honorare solebas, quia unicum fi-* F *lium ab ipsis faucibus mortis erutum, pia intercessione mihi reddidisti sanum.* Quod factum memorabile dum bono pastori *Egilberto successori patris nostri* relatum fuisset, non modico exhilaratus est gaudio, positisque genibus Deo gratias agens, felicem sancti Michaelis montem pronuntiauit, qui tam pretiosum in sinu suo meruit collocare thesaurum; G Mater uero pueri tyrocinio Christi eum delegauit, et pro amore pii Ottonis non aliis, quam fratribus, ad memoriam eius die noctuque excubantibus, illum sociari passa est. Qui etiam in *schola Christi* educatus, strenuae nobilitatis adolescens probitate morum Deo et hominibus acceptabilis factus est.

Sunt et alia multa beati praesulis gesta, quae scripto comprehendi non possunt, sed ab illo comprehensa et dinumerata sunt, qui et hic bonorum eius operum aspirator, et illic fidelis dignoscitur remunerator: qui etiam non sine causa gloriosum eius transitum in festiuitate sancti Pauli apostoli disposuit. Sed ut cunctorum sapientum iudicio diffinitum est, quia beatus ille senectutem suam in apostolatu remotissimarum gentium pro amore Dei fatigare non dubitauit, etiam laboris sui praemium in eius solemni natalitio, qui proprie magister et praedicator est gentium, percipere meruit. Dignum enim erat, ut sicut doctorem gentium specialius prae ceteris imitari studuit, ita etiam unum et parem cum eo habeat natalem. Gaudeat ergo Babenbergensis ecclesia tanti pastoris auctoritate illustrata, laetentur monachorum cateruae singularis huius patroni uigilantia ad tantum religionis culmen prouectae; exultet praecipue mons archangeli Michaelis, tam pretiosi corporis sepultura dedicatus, et ex membris eius tanquam margaritis ornatus, iubilet etiam in laetitia cantans canticum nouum apostolo suo omnis Pommerania, quia ipsius gratiae asscribitur, quod illorum ecclesia noua semper sobole fecundatur. Impletum est in eo, quod electis ueritas repromittit dicens: *Fortitudinem gentium comedetis et in gloria eorum superbietis*, et quod sequitur, *propter hoc in terra sua duplicia possidebunt, laetitia sempiterna erit eis.* Terra enim electorum est proprie terra uiuentium, ubi beatus ille duplicia possidebit, quia non solum pro commisso sibi talento in Babenbergensi ecclesia duplicato, sed etiam pro alia, quam de gentibus Christo acquisiuit, sponsa, reposita est ei corona iustitiae. Nam cum *Petrus* Iudaeam, *Paulus* Graeciam, *Andreas* Achaiam, *Ioannes* Asiam, *Thomas* Indiam, *Gregorius* Angliam, ceterique dominici gregis arietes singuli suos aeterni iudicii reportant manipulos; Otto etiam inter eos Pomeraniam gaudens adducet, et cum praeposito paradisi Michaele, cui uiuens specialius seruire non desiit, et corpore etiam moriens adhaerere maluit, in tabernaculo Dei iugiter habitabit. Sciens enim, quia paradisum intrare non poterit, qui praepositum eius Michaelem placatum non habuerit, tanta se ei deuotione et corpore et animo per omnia studuit applicare, ut litteris etiam ad apostolicum Innocentium missis, locum sepulturae suae in basilica sancti Michaelis auctoritate eius firmaret,

Apostrophe ad ecclesiam Bambergensem.

Isa. 61.

ret,

ret, ne scilicet canonici maioris ecclesiae tam pretiosum huic monti uiolenter abriperent thesaurum.

Ecce, quod concupiuit, iam uidet, quod sperauit, tenet, illi est iunctus in caelis, quem tota mente dilexit in terris, cum quo assidua intercessione alumnis suis patrocinari dignetur, ut eum subsequi ad patriam claritatis aeternae ualeamus, praestante domino nostro IEsu Christo, qui uiuit et regnat in secula seculorum Amen.

Explicit uita et de miraculis sanctissimi ac piissimi Ottonis Babenbergensis episcopi ac Pomeranorum apostoli. Scriptum per me fratrem *Erhardum Vetter*, ordinis sancti Benedicti monachum indignum, professum montis monachorum Babenbergensis dioeceseos, anno millesimo, quadringentesimo, octuagesimo septimo, in die exaltationis sanctae crucis, in praepositura sanctae fidei, uirginis et martyris.

Commendatio pii Ottonis Babenbergensis episcopi ac Pomeranorum apostoli, et de gestis eius.

Ex Iaschio p. 256.

O Ierushalem superna
Pace fruens sempiterna
Tu de lapidibus uiuis
Deo uiuo construeris,
Nec malleus nec securis
In tuis auditur muris,
Sed expoliti lapides
Electi sunt, quos contines,
Malleos percussionum
Perfert uita electorum,
Quamdiu sub carne gemit
Dum uirtutibus proficit.
Qui uirtutum profectibus
Ascendunt quasi per gradus,
Ad te sancta Ierusalem
Omnium credentium matrem:
Illic manu artificis
In suis ponuntur locis;
Pusilli cum maioribus,
Senes cum iunioribus.
Ciuitas gaudiis plena,
Nam eges sole nec luna,
Quam lumen illustrat uerum,
Per secula seculorum.
Corpore mortis exutas
Tute suscipis animas.
Quas sinu quietis foues,
Consolatione mulces.
In tua sede locata
Gaudeat felix anima
Pii praesulis Ottonis
Omnibus ditata bonis.
O praesides angelici,
Ministri regis aeterni,
In uestro contubernio
Laetetur pontifex Otto.

A O patriarchae praecelsi,
O prophetae Deo pleni,
Conciuis et domesticus
Vester sit Otto beatus.
O cohors apostolorum
Tenens orbis principatum,
Tecum tripudiet pius
Otto, uir apostolicus.
Martyrio candidati,
Athletae inuictissimi
B In regno Christi uobiscum
Exultet Otto per aeuum,
O beati pontifices,
O confessores illustres,
Sit uobis associatus
Pius Otto episcopus.
Alma chorea uirginum,
Candida sicut lilium,
Tecum floreat in annum
Praesul Otto ante Deum.
O ciuitas Dei summi,
C Sedes regni perpetui,
Ciues tui uniuersi
Pio faueant Ottoni.
Ex filiis tuis multos
Habet hic praesul patronos,
Sub quorum patrocinio
Struxit ecclesias Christo.
Dat primitias uotorum
Tibi *Laurenti* suorum
Otto praesul ecclesiae
D In *Vraugia* constructae.
Et tibi sancte *Georgi*
Deuote coepit obsequi
Otto condens ecclesiam
Prope urbem *Ratisbonam*.
Te, *Petre*, princeps pastorum,
Otto habeat patronum,
Per quem tibi est constructum
In *Vraha* coenobium,
E Ottonem Christo commenda
Iohannes euangelista,
Cui est ab eo constructa
In *Michelfelt* ecclesia,
O *Iacobe* apostole
Ottoni praesuli faue,
Qui apud *Ensdorff* condidit
Cellam, quam tibi dicauit.
F Ottoni faueto pia
Dei genitrix *Maria*,
A quo tibi est constructum
In *Lancheim* monasterium,
Tibi o regina caeli
Deuotione fideli
Otto dicauit opimum
Apud *Biburck* coenobium.
Et tibi *Windebergensem*
Donauit possessionem,
G Qui adunauit ibidem
Cleri congregationem.
Otto per Dei gratiam
Ornauit sedem propriam
Addens ei abbatiam
In *Madelhardestorff* sitam.

Otto

Otto satagens augere
Decus ecclesiae suae
Addit illi ad honorem
Cellam *Monasteriensem*,
Reginstorff Babenbergensi
Otto acquisiuit sedi,
Quem locum regularium
Constat esse clericorum.
Halesprunnen monachorum
Construxit habitaculum,
Tibi o *uirgo* uirginum
Patans illic obsequium.
In honore sancti *Petri*
Altersbach fecit construi,
Qui locus est delegatus
Clericis regularibus.
Aspach et Clunich geminas
Suae sedi addit cellas,
Vnam beati *Matthaei*,
Alteram sancti *Andreae*.
In *Arnoldestein* constructam
Sancto *Georgio* cellam
Praesul uenerandus Otto
Suo dat episcopio.
Iu *Vezera* quasi matutinam stellam
Otto pius construxit cellam,
Quam dedicauit in honore
Dei genitricis *Mariae*.
In monte sancti *Michaëlis*
Cellam struxit beatae *Fidis*,
Exceptis fidelium habitaculis
Longe uel prope positis.
In his locis Otto pius
Plenus bonis operibus
Domino cottidianum
Praeparauit obsequium.
AMEN.

Lectiones legendae in festo depositionis sancti Ottonis et sub eius octaua.

Beatus Otto tam morbo quam senio exhaustis uiribus corporis in dies dissolui coepit, et labore infirmitatis continuae ad laborum finem tendere. Itaque cum sese acrius premente languore, in proximo speraret ad dominum migraturum, illud sibi amicum semper ac solitum opus eleemosynae tanto ardentius exercuit, quanto illi constabat, quod diu hoc exercere non posset. Omnia igitur loca, omnesque domos et curtes circa illum positas, imo totam ciuitatem peregrinis et pauperibus repleri uideres, uiduarum et orphanorum longa examina, clericorum et monachorum intrantium et exeuntium multitudinem, et pii, ut ita dicam, mercatoris iam abire parantis sanctissimas nundinas frequentantium. Quid enim nisi forum sacrum aut nundinas sacras dixerim, ubi terrenis caelestia, temporalibus aeterna bona comparantur? Efferuebant sane circa illius lectum caeli terraeque negotia sancta, et Martha semper

A sollicita et diu turbata circa multa et innumerabilia humanitatis officia, nec languida iam mortique uicina cessat ab operibus suis plurimis, propter unum, quod sciebat esse necessarium. Cum abbatibus enim et praepositis, cũ procuratoribus et dispensatoribus suis de omnibus ordinauit, et ecclesias et caenobia, hospitalia, infirmarias et diuersoria sua intima retractatione digessit, sin-
B gulisque, prout oportunum uidebatur, sumptus et necessaria suppleuit. Cerneres iam oleam uberem et fructiferam solita ubertate uberiorem et copiosissimis fructibus onustam, totam sese carpentium manibus inclinare. Et reuera mirum ualde est, quod haec inexhausta benignitatis arca, quae ante diebus et annis ad erogandum iugiter patuit, adhuc in extremo tempore tantum, quod
C erogaret, habere potuerat. Sed o Martha, Martha, deuota hospita domini IESu, quando uel quomodo sentires egestatem? Quis enim donando donanti omnia unquam egens factus est? Interea uero languor magis magisque luctantem spiritum urgebat, riteque dispositis omnibus, quaecunque post se uicturis praestare potuit, supplici et pura confessione praemissa, olea illa placida et sancta unctione sacri olei delibuta pro-
D pitiabile uiaticum corpus domini percepit, et circumstante illo suo semper familiari collegio uirorum religiosorum, tam monachorum quam clericorum, psalmis et orationibus agonem eius deuote Deo commendantium, plenam operibus bonis et eleemosynis, plenam honoris et gratiae animam exhalauit in
E caelum. Quid multa? Flebat ciuitas uniuersa, iuuenes et uirgines, senes cum adolescentibus, flebat omnis ordo, flebat omnis religio, diuites et pauperes, nobiles, mediocres cum plebe rusticana, omnes pariter patrem ademptum tanto lugebant amarius, quanto ab omnibus illis carius ipse amabatur. Porro monasteria et ecclesiae longe uel prope po-
F sitae, sed et magnates et capitanei prouinciae, fama dormitionis eius exciti, ex omni parte confluebant, infelices sese atque inertes arbitrati, si eius, quem uiuentem dilexerant, funeri non adessent, uel si debitos honores tantis exequiis non praestarent. Superuenit quoque sacrae semper memoriae *Imbrico*, Herbipolensis episcopus, uir clarus et prudens, tam eloquii uenustate, quam inge-
G nio et sapientia praepollens: superuenit, inquam, amicus ad amici exequias inuisas, et dolenti et ardentissime flenti ecclesiae lugendo ipse ac dolendo luctum auxit et dolorem. Iam enim per totum triduum dormitionis eius dilecti corporis gleba per omnes ecclesias circum-

cumlata, iugi sacrificio indefessisque orationibus et multis eleemosynarum largitionibus beata eius anima Deo dicata et commendata fuerat ab omnibus. Quarta igitur die, ubi ad locum uentum est tumuli, episcopus commendationem celebrauit. Atque inter missarum solemnia, quae pro dilecti patris et amici anima multa intentione deuotus agebat, ad moerentem et lugentem conuersus multitudinem, breuem quidem sed gratiae et dulcedinis plenum intulit sermonem, ita dicens: *Ecquid fiet? quid erit consilii? Mortua est Martha, ecce ubi iacet? Quis rogo uenientem dominum IEsum in hoc castello a modo suscipiet? Equidem defuncta est Martha, quae illum suscipere consueuit; defuncta est hospita domini IEsu Christi, quae uenienti hospitium praebuit, sedem posuit, mensam aptauit, necessaria omnia benigne ac liberaliter ministrauit. Defuncta est, inquam, non solum ministra et hospita Christi, sed minister et hospes ac susceptor omnium Christianorum. Ecquis stabit in loco sancto eius? Quis nobis uicem ministerii huius implebit? Quis, rogo, aget pro eo, quae iste agere consueuit? Omnibus gradibus, omnibus ordinibus, omnibus personis ecclesiae uita eius utilis fuit. Ecce defunctus est, ut uere dicam, seruus seruorum Dei. Quid facietis monachi? Quid facietis clerici? Quid facietis pauperes et mendici? Quis uobis restituet matrem uestram? Vbi a modo illa materna ubera? ubi maternos affectus quaeretis? Sed quaerere ubique potestis, uobis denuntio, nusquam inuenietis. Sui temporis secula, confidenter dico, hunc solum, hunc unum tantae misericordiae uirum habuerunt. Vt enim de aliis uirtutibus eius taceam, quae plurimae fuerunt et clarae, in misericordia et misericordiae operibus tantus erat, ut nullum penitus ex omnibus mihi notis ei ausim adaequare. Sed quid? Doleo uicem miserorum, doleo uicem eorum, qui in suis miserijs ad hunc misericordem fugere consueuerant? Doleo, ut uerum fatear, uicem meimet ipsius; ut enim ita dicam, me miseret mei, meritoque moerore conturbor. Multum enim praesidii, multum consolationis in hoc amico perdidi. Hic enim in ciuitate ipsa commodus, societate et amicitia oportunus, magnum mihi praesidium fuit. Cum hoc fiducialiter ac tute omnes curas meas, omnia negotia mea seu consilia pensiora communicare solebam. Hic mihi, ut breuiter dixerim, in omnibus oportunitatibus meis magnus subleuator fuit. Sed de me quid dico? Nam mei nominis ordo, uniuersus uidelicet ordo pontificialis hoc adempto compare, merito lugebit. Hic nobis gemma, hic decus, hic splendor fuit. Conuentus nostros in conciliis siue curiis uirtutum suarum radiis collustrauit. In hoc, ut ita dicam, quasi uiuenti libro quomodo nobis uiuendum, uel quid agendum esset, conspicere potuimus. Sancta enim exempla, sanctae actiones magis erudiunt quam uerba.* Sed doctrina haec, o dolor, modo rara est in terris. Omnes enim paene, quotquot sumus, eloquio magis quam opere proximos aedificare studemus. *Sed iste docuit uerbo, docuit exemplo. Dixit et fecit. Talem ergo lucernam de medio nostri ablatam esse, qua mente ferre poterimus? Sed uado ad altiores. Huius enim interitum et tu o Romane pontifex sanctae matris ecclesiae senties; et tu regnator orbis, rex Alamanniae, imperator Romanorum auguste, casum quoque huius experieris. Ambo permaximi magna clade multati estis. Magnus enim Abod ille ambidexter uobis occubuit, ille, qui utraque manu pro dextera utebatur, Israeliticae gentis ductor egregius; occubuit inquam, ille qui potens erat et industrius et prona uoluntate reddere, quae sunt caesaris, caesari, et quae sunt Dei, Deo. Non tibi, o imperialis maiestas, non tibi cito consurget alia columpna, cui fiducialiter inniti queas. Hic te quidem non solum diuitiis et prudentia seculari, sed quod utroque maius est, meritis ac sanctitate suffulsit. Sanctitate, inquam, et uirtutum meritis imperatorem pariter et imperium subleuauit, iustitia enim et sanctitas in dextera eius. Non parua haec mutatio in ecclesia Dei. Non ergo leuiter ferenda est talis uiri ablatio. Vbi a modo tale ingenium, talem prudentiam, talem inueniemus bonitatem! Sed redeamus ad monachos, redeamus ad populum spiritualem. Detrimenta illorum lamenta nobis faciunt. Quid fiet de illis? Quid fiet de monachis et pauperibus, qui ad has manus spectare consueuerant? Lugetis, uideo, et fletis Ottonem nostrum, et certe non immerito. Vobis enim ille occubuit, uobis ablatus est. Vos enim, uos, o monachi, specialiter populus pascuae eius et oues manus eius. Hic profecto erat, qui de habundantia diuitum huius mundi uestram inopiam supplere sollicitus fuit. Hic magnae auctoritatis exemplo gloriari solebat dicens: spoliauit Aegyptios, ditauit Hebraeos. Nam reuera sancte ac religiose multa secularibus extorsit, sancta et religiosa fraude, ut ita dicam, diuites circumueniebat, ut eleemosynas facerent quandoque non cogitatas; argumentosus erat in lucris diuinis, nam et manus domini erat cum eo. O quam multos diuites cum omnibus diuitiis suis ad spiritualem uitam traiecit! Quicquid personarum, quicquid rerum uel opum seculo auffere potuit, Deo coaptauit pietatis ac misericordiae obtentu. Sed quid multis? Misericordia eius super omnia opera eius, misericordia Dei ante oculos eius semper fuit. Orate ergo dilectissimi fratres, orate attentius, ut et ipse hodie misericordiam consequatur. Orate*

ut illa beatissima anima quam credidit, quam sperauit, quam dilexit, re ipsa Dei misericordiam hodie percipiat. Equidem non surdis auribus illud euangelium accepit: Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur, et estote misericordes sicut pater uester misericors est. *Nullus autem misericors esse potest, qui humilis non fuerit; omnis ergo misericors etiam humilis est. Vnde bene inferre possumus, quod ueram et coram Deo probatam humilitatem habuit spiritus eius, qui tantae misericordiae fuit. Interuentu ergo Dei genitricis Mariae, cui semper deuotus extitit, interuentu beati Michaelis archangeli, cuius ecclesiae reparator et sublimator hodie conspicitur, quem patronum et seruatorem et corpori et animae suae delegit, interuentuque omnium beatorum spirituum spiritus eius diuinam misericordiam consequatur. Ipsorum, inquam, atque omnium sanctorum suorum, si uspiam, sicut est humanae fragilitatis, tanta eius opera, tantae ipsius miserationes et benefacta humana laude uel humanae laudis intentione titillata sunt uel maculata; nihil enim satis purum coram summo iudice. Rogate, quaeso, rogate attentius, oremus omnes pariter, ut hoc abolere, hoc tollere dignetur ipse, qui tollit peccata mundi, agnus Dei, dominus noster IEsus Christus, qui cum patre et Spiritu sancto uiuit et regnat in secula seculorum.* Quanta uero uociferatione, quanto mugitu, quantis affectibus et lacrymis omnes AMEN responderint, dici non potest. Sic ergo finita missa in loco, ubi cernitur, in ecclesia beati Michaelis, comitibus, marchionibus, seu aliis quibuslibet nobilibus feretrum eius certatim gestantibus, sarcophagum leuantibus, seu alia quae etiam necessaria erant, more operariorum suis manibus deuotissime peragentibus, corpus eius tumulatum est *anno dominicae incarnationis millesimo centesimo, tricesimo nono, tertio nonas Iulii feliciter Amen.*

SERMO IN TRANSLATIONE S. OTTONIS EPISCOPI.

Erat hic sermo ad calcem codicis, quo usi sumus.

MEmoriam iusti cum laudibus celebrare nos monet sermo diuinus, ut deuotio nostra, quae debitum iustis impendit honorem, nobis proficiat ad salutem. Ad hoc siquidem iustorum memoriam frequentamus, ut dum iugiter illorum gloriam contemplamur, exemplis eorum instructi, mundum cum suis oblectationibus spernamus, et ad gaudia uitae immortalis toto desiderio anhelemus. Vox est gratulationis, uox est exultationis et salutis, quae resonat in ore fidelium, laudibus prosequens sanctam uenerandamque iustorum memoriam. *In memoria aeterna erunt iusti, et ab auditione mala non timebunt.* Psalm. 111.

Quaenam uberior laetitia, quae maior iucunditas, quae excellentior est dignitas, quam iusti animam et apud Deum aeternae beatitudinis praemia possidere, et in ecclesia sanctorum habere laudem, et inter benedictos benedici? In illo itaque coetu iustorum clarissimo, quorum nomina beatae praedestinationis liber in supernis ascripta retinet; quorum memoriam sanctam ecclesia uenerabiliter recolit, egregius praesul Otto uita et moribus praeclarus emicat, qui in diebus suis ad exornandam sponsam Christi ecclesiam, uirtutum insigne praetulit decus, uerbo et exemplo *lucens omnibus, qui in domo Dei sunt.* Matth. 5. Erat siquidem ardentissimus sanctae religionis amator, ac strenuus diuini cultus propagator. Ecclesiae sanctae, cui auctore Deo praefuit, omnimodis magis prodesse, quam praeesse studuit; non dominari in clero affectabat; sed, sic se gregi suo conformare atque coaptare satagebat, ut tanquam pater filios miro pietatis affectu omnes foueret.

Nam adeo uisceribus misericordiae affluebat, tantaque charitatis amplitudine sinum dilatabat, ut summa uigilantia omnium curam gereret, ac solicita circumspectione prouideret, ne uel cibus doctrinae spiritualis, uel alimonia corporalis indigentibus deesset. Sic sibi commissam Babebergensem regebat ecclesiam, ut praeter illa, quae specialiter ad eius curam pertinebant, de his quoque, qui in remotis terrae partibus erant, paternam solicitudinem gereret. Volutabat siquidem animo, quo ingenio, qua industria, qua ratione ad id pertingere posset, ut de faucibus antiqui hostis erueret animas, uario gentilitatis errore declusas. Proinde desiderium animae eius tribuit ei dominus et, quod eo inspirante fideliter expetiit, eius celeri largitate perfecit. Denique Pomeranorum fines ingressus, praedicationis uerbo, lauacro sanctae matris ecclesiae sociauit.

Gaudeat ergo bonus agricola, qui de terra illa, quam in sudore uultus sui indefessus coluit; de qua spinas et tribulos infidelitatis eradicauit; cui in tempestate persecutionis uerbi diuini semina committere non cessauit, tam uberem fructum fidei metit; tam multam fidelium messem colligit; re uera operibus manuum eius benedixit dominus; per quem ouium suarum numerum auxit; per quem terminos possessionis de

de patre ad filium: *postula a me, et dabo tibi gentes haereditatem tuam, et possessionem tuam terminos terrae.*

Ecce uir iste beatus, iam de corruptione huius uitae ad incorruptionis gloriam translatus, fines intrauit possessionis magnae: ubi in domo summi patrisfamilias splendidum possidet mansionis locum. Haec est illa domus spaciosa, haec illa possessio amplissima, de qua scriptura loquitur ad Israël. *O Israël, quam magna est domus Dei, et quam ingens locus possessionis eius.* Haec est haereditas pii patris nostri Ottonis, qui propter Christum nihil in hoc mundo possidere affectabat ueraciter. Namque cum propheta dicere nouerat; *dominus pars haereditatis meae*, nam partem illam haereditatis, quam in seculo habuit, ad opus pietatis ex toto conuertit, ac patrimonii sui haeredem Christum fecit, unde gaudens in spe caelestium bonorum, domino cum psalmista canebat; *Tu es qui restitues haereditatem meam mihi.*

Speciali praerogatiua charitatis monachos fouebat, quos in monasteriis, quae ipse copiosis sumptibus diuersis in locis construxit, temporalibus subsidiis sustentans nomini domini, quotidiana praeparauit obsequia. Hinc pater monachornm iure appellatur, hinc ut fidelis et prudens dispensator ecclesiasticae familiae, caelesti remuneratione dignus super omnia bona domini constitutus est. Tanta siquidem pius pater solicitudine necessitatibus pauperum communicabat, ut laetaretur in refectione illorum, quos suis impendiis satiabat: iucundaretur uestitu eorum, quorum nuditatem indumentis necessariis contegebat. Sentiebant humanitatem eius aegritudines decumbentium, imbecillitates debilium, labores exulum, destitutio pupillorum, desolatarum lamenta uiduarum, in quibus iuuandis praecipuam solitus erat exercere beneuolentiam.

Huius ergo patris merita gloriosa dignis attollamus praeconiis, cuius uenerandam memoriam translationis ipsius aniuersario die sincera filiorum deuotio se suscepisse gratulatur. Tempus quippe instat, quod ad laudandum uirum iustum opportunum fore sacra scriptura insinuat. Nam sicut ex auctoritate sacri eloquii laudare hominem in uita sua prohibemur, sic laudare post consummationem iubemur. Laudanda est militis fortitudo, sed postquam deuicto hoste triumphum obtinuerit. Laudanda est nauigantis felicitas. Sed cum nauem ad litus perduxerit. Quamobrem memoriae hominum dare laudem magis debemus, quam uitae, quia, quandiu uita nostra super terram tentationibus exercetur, dubio belli exitu, inter carnem et spiritum certamen agitur. Nec prius secure quisquam laudatur, quam post huius carnis terminum bonum certamen se certasse, fidemque seruasse laetatur. Hinc denique et apud Deum corona iustitiae uita decoratur, et apud homines dignis praeconiis honoratur. Tunc etenim utiliter quisque meritam laudem consequitur: quando nec laudantem notat adulatio, nec laudatum tentat elatio.

Nos proinde translationem dilecti patris nostri Ottonis cum laudibus celebremus, qui ut merito laudari ab omnibus debeat, laudabili uita ipse promeruit. Siquidem laus eius ipse Christus est, qui glorificantem se seruum suum glorificabat, qui in opus sacri ministerii illum adsciuit, qui *in aedificationem corporis sui, quod est ecclesia, sacerdotio eum fungi, et habere laudem in nomine ipsius decreuit.* Eius nempe industria sanctae ecclesiae structura et corporalibus profecit spaciis et spiritualibus amplificata est augmentis.

Haec sequentia notis musicis subscripta erant, praemissa hac praefatione: *Infch. p. 256.*

INcipit historia de sancto Ottone, confessore atque pontifice. *Ad primas uigilias atiphnon.*

Festa pii pontificis Ottonis tota deuotione ueneremur, ut apud dominum, qui summe pius est, meritis et precibus eius adiuuari mereamur. Euouae.

Interponebantur haec uerba: Psalmi: omnia laudate. *Canticum:* omnis pontifex. *Responsorium. Deinde haec adiiciebantur sub notis musicis:*

Aestuans igne diuino
Venerandus praesul Otto
Diuini operis fructum
Propensius exequitur,
Monasteria construens
Et sanctorum gregem pascens.

Iocundus homo, qui miseretur et commodat, et sanctorum. Gloria Patri et Filio et Spiritui sancto, et sancto. Hymnus:

Dies nunc celebris praesulis Ottonis
Incitat animos promere modulos,
Quo Deo animam carnisque sarcinam
Terrae dedit feliciter.

Reliqua sine notis; quia eadem melodia, ut primus uersus, cantari debent.

Christum qui colere, idola fugere
Barbaros docuit, arasque diruit.
Fundans ecclesias, reducens animas
Ad dominum uiriliter.
Virtute nominis diuini fluminis
Cursum strinxit pius, ut fidem populus
Nouus agnosceret, Deumque timeret,
Praeclatus iste pontifex.

Pro nobis quaesumus exoret, ut A
Deus
Nostrum principium, finem et medium
Reget feliciter, ac seruet iugiter
Virtutum potens opifex,
Vt post exilium carnisque terminum
Dimissis uitiis atque suppliciis
Nos iungat laetius sanctorum caetibus
Viuentium per secula. B
Praestet ingenitus pater ac genitus
Filius, Spiritus simul paraclitus
Hoc summa unitas sanctaque Trinitas
Caelorum regens climata.
AMEN.

Versiculus de confessoribus ad magnificat, Antiphon. *Haec sequentia sub notis scribuntur.* C

Gloria sanctorum, Iesu, spes, uita tuorum,
Cuius suffulta gratia
Gaudet beata anima
Pii praesulis Ottonis,
Aeternis ditata bonis.
Annue uotis supplicum.
Pastorem uenerantium
O summe princeps pastorum. Euouae. D

Haec sine notis: Deus, in cuius uirtute beatus Otto, confessor et pontifex ad solidandas in fide gentes incredulas rapidi fluminis cursum prece restrinxit, concede propitius, ut, qui doctor factus est infidelium populorum in terris, pro nobis ad te pius intercessor efficiatur in caelis, per dominum. *Ad completorium hymnus.* Iste confessor. E *Canticum*, dilectus Deo superne. *Antiphon. Haec cum notis:*

Beati praesulis bona
In domino stabilita
Fructu eleemosynarum
Diuinum roborauit cultum
In ecclesia sanctorum. Euouae,

Haec sine notis. Deus, qui multitudinem populorum beati Ottonis confessoris tui atque pontificis instantia ad F agnitionem tui nominis uocare dignatus es, concede propitius, ut pro nobis pius existat intercessor, qui tui nominis deuotus extitit praedicator.

Inuitatorium cum notis.

Vigiles in laudibus
Domino exultemus,
Qui pium patrem Ottonem
Suam duxit in requiem. G

Psalmus. Venite. *In primo nocturno* antiphona *cum notis.*

Ex nobili prosapia
Genuit felix Sueuia
Ottonem Dei gratia,
Quem nutrit ab infantia. *Euouae.*

Hic ad exemplum sanctorum
Facies animalium
Imitatur caelestium
Assumens pennas uirtutum. *Euouae.*

Spernens mundi uanitatem
Per fidem, spem, charitatem,
Iugiter creuit in Deum
Summam sperans praemiorum. *Euouae.*

Responsorium cum notis:
Claris ortus natalibus
Otto praesul uenerandus
Religiosis actibus
Ornare studuit suae
Nobilitatis lineam.
Gratia Christi praeuentus
Diuinis rebus intentus
Ornare studuit etc.

Responsorium cum notis:
Religiosus et pius
Puer grauitate morum
Crescens in uirum perfectum
Profectu uirtutum scandit
Altum praesulatus gradum.
Non sibi sumit honorem,
Sed uocatus a Deo tanquam
Aaron scandit bonus pastor
In populo et caelestia
Commoda et terrena stipendia
Suis praebuit ouibus,
Fidelis et prudens dispensator
Dominici tritici mensuram suis.
Gloria patri et filio
Et Spiritui sancto.

In secundo nocturno antiphona. Haec cum notis rursus:
Amator religionis
Maximis uirtutum donis
Caelitus erat ditatus,
Deo et omnibus gratus. *Euouae.*

Ordine promotus sacro
Venerabilis Otto
Vt gemma fulsit in clero
Omnem transscendens gratiam. *Euouae.*

Christum diligens ardenter
Miseretur hilariter,
Et tribuit simpliciter.
Quae in terris possederat. *Euouae.*

Flagrans diuini amoris
Igne uir uenerabilis,
Verbo praedicationis
Infudit lumen fidei
Idololatrae nationi,
Domino cooperante
Et sermonem confirmante,
Sequentibus signis infudit.

Sacerdos apostolicus
Praeclarum uirtutis opus
Inter gentes operatus,
Aedes profanas destruxit,
Et ecclesias construxit,
Quoniam immolauerunt

Dae-

Daemoniis et non Deo,
Diis, quos ignorabant, aedes.
Fauente Christi gratia
Doctae prima haec spolia
Tulit de idololatria
Tria hominum millia.
Quae conuertit ad dominum,
Adduntur his multo plura
Pomeranorum millia. *Oue.*
Gloria patri et filio
Et Spiritui sancto. *Oue.*

In tertio nocturno Antiphona. Haec cum notis:

A domino praeelectus
Sublimatur uir beatus
In sede pontificatus
Deo dignus episcopus. *Euouae.*
Coenobiorum fundator,
Sacri cultus propagator,
Ecclesiis, quas construxit,
Praedia large tribuit. *Euouae.*
Fungitur apostolico
Vir beatus officio,
Cum Paulo ad gentes missus
Gentium fit apostolus. *Euouae.*
Furens gentilium turba
In necem sancti armatur,
Sed manus omnipotentis
Brachia eorum ligat,
Ne seruum Christi laederent,
Ruit super eos formido
Et pauor in magnitudine
Brachii tui, domine,
Ne seruum.
Quidam ab hostibus captus
Et in uincula coniectus
Sancti praesulis per uisum
Expertus beneficium,
Vinclis et carcere liber
Cum multis credit in Christum,
Annuntians in gentibus
Magnalia Dei, qui est mirabilis
In eius sanctis cum multis.
O beatum pontificem
Apostolorum conciuem,
Qui suo erat tempore
Lux et decus ecclesiae.
Nunc laetus uiuit cum Christo
In sanctorum collegio,
Bonum certamen certauit
Cursum consummauit, fidem seruauit.
Nunc. Gloria patri et filio
Et Spiritui sancto.
Nunc.

Haec sine notis. Te Deum laudamus. *Ad laud. uers.* Iustum deduxit dominus etc. *Ad laud. Antiphon. Haec cum notis:*

Ad opus Dei strenuus
Pius Otto episcopus
Ecclesias, quas fundauit,
Bonis plurimis ditauit. *Euouae.*
Ecce floret ut lilium
Illius sacerdotium,

A Cuius pia memoria
Permanebit in secula. *Euouae.*
Lucet uerbo et exemplo
Praesul uenerandus Otto,
Cuius praedicatione
Fructus creuit ecclesiae. *Euouae.*
Almi patris industria
Multa dedit incrementa
Ecclesiae catholicae,
Gentium conuersione. *Euouae.*
B O Christe Ottonis decus,
Hic laus tua, tu illius,
Cui cum sanctis perpetua
Das perfrui laetitia. *Euouae.*

Interponuntur haec uerba: Capitulum, Ecce sacerdos magnus etc. *uers.* magna est gloria. Ad *Benedictus*, *antiphona.* Haec *cum notis:*

Quasi stella matutina
In huius mundi tenebris
C Virtutum lucet exemplis
Vita tanti pontificis,
Ad dirigendos pedes nostros in uiam pacis. Euouae.

Interponuntur haec uerba: Oratio. Deus, in cuius uirtute beatus etc. *In secundis uesperis Antiphon.* Iocundus homo etc. ut de communi confessorum, *cum sequentibus et suis psalmis. Capitulum* ecce sacerdos etc. *Responsorium.*
D Haec *cum notis.*

O magnum et memorandum
O uere beatum uirum,
Cuius tanta industria
Sancta creuit ecclesia,
Qui Christo domino nouam
Lucratus est familiam,
Operibus manuum eius
Benedixit dominus.
E Qui. Gloria patri et filio,
Et Spiritui sancto.
Qui Christo.

Interiiciuntur rursus haec uerba: uers. Annuntiauit eum dominus. Ad *magnificat antiphon. Haec cum notis:*

O pietas saluatoris
Per omnia laudabilis
Qui famulum suum uere
F Viuere monstrat apud se,
Cuius illustrat tumulum
Gratia curationum. *Euouae.*

Interponuntur haec uerba. Deus in cuius uirtute beatus etc. et deinde *sub notis sequentia:*

Qui fretus Dei gratia
Cum uirtutum potentia
Claruit in ecclesia
Verbo et sapientia, *Euouae.*
G Diuinitus est directus
Praedicator egregius
Iugo fidei subdere
Colla gentis incredulae. *Euouae.*
Ritus sacrilegos destruit,
Multos ad Christum conuertit,

Gaudens Christi incrementis, A
Diaboli detrimentis. *Euouae.*

Hinc inseruntur haec uerba. Officium missae in festo depositionis sancti Ottonis episcopi ac Pomeranorum apostoli. *Introitus.* Statuit ei dominus. *Collecta.* Deus, in cuius uirtute beatus Otto confessor et pontifex, ad solidandas in fide gentes incredulas, rapidi fluminis cursum prece restrinxit, concede propitius, ut, qui doctor factus est infidelium po- B pulorum in terris, pro nobis ad te pius intercessor efficiatur in caelis. Per dominum &c. *Lectio.* Ecce sacerdos magnus, qui in uita sua suf. etc. *Oratio.* Iurauit dominus et non poenitebit eum etc. Alleluia. Filiae Sion laetamini etc. *Sequentia. Haec cum notis.*

Gratulare sponsa Christi,
Quae per fidem genuisti
Virum tanti nominis,
In quo pater gloriatur,
Et uirtutes operatur,
Gaude mater nobilis.
Plaude manu, uoce clama,
Antistitis per te fama
Crescat et memoria.
Creuit enim ante DEVM,
Qui beatum fecit eum
In caelesti gloria.
Vita cuius et doctrina
Quasi stella matutina
Lucet in perpetuum.
Per te flagrat haec lucerna,
Praebens iter ad superna
Deus exercituum.
Non in uase, nec sub lecto
Constituta, sed in tecto
Procul sparsit radios.
Caritate rutilabat,
Veritate fulminabat
Terrens aduersarios.
Auro fecit efulgere
Vasa templi, quae fuere
Vasa contumeliae,
Dum conuertit ab errore
Pomeranos ex squalore
Gentilis perfidiae.
Ecce Ioseph fortunatus,
Vir accrescens et probatus
In conspectu principis
Hic aperte declaratur.
Qua uirtute dirigatur
Via uiri simplicis,
Otto prudens ac fidelis
Dispensator, qui in caelis
Certo gaudens titulo,
Vbi fruens caelibatu
Nos absoluas a reatu
Mortis et periculo.
Praebe pias pater aures,
Qualescunque sume laudes
Doctor celeberrime,
Funde preces apud Christum,
Vt instauret chorum istum
Paci saluberrimae.

Haec sine notis. Euangelium. Sint lumbi uestri etc. *Offertorium.* Inueni Dauid etc. *Secretum.* Suscipe domine sacrificium placationis, quod nos famulos tuos, interueniente beato confessore tuo Ottone atque pontifice, et perducat ad ueniam et remedia conferat sempiterni. Per dom. *Con.* Fidelis seruus etc. *Compl.* Beati Ottonis confessoris atque pontificis domine precibus confidentes, quaesumus clementiam tuam, ut per ea, quae sumpsimus, aeterna remedia capiamus, per dominum nostrum IEsum Christum filium tuum, qui etc. *Officium missae* in festo *translationis* sancti Ottonis episcopi, quod celebratur ipso die sancti Hieronymi per omnia, ut in festo *depositionis* ipsius, quod celebratur ipso die commemorationis sancti Pauli apo- C stoli, excepta *sequentia*, quae est, ut sequitur: *Haec cum notis.*

Ad honorem summi regis
Et pastoris sui gregis
Nec mens nec uox sileat.
Mentis uotum sit erectum,
Et uox laudis in affectum
Iubilando prodeat.
Adest nouus in deserto
Pastor gregis, gregem certo
Qui traduxit limite,
D Qui peruersos dirigendo
Et auersos reducendo
Viam fecit semitae.
Verus pastor uere pauit,
Nam uerbum quod explanauit,
Redegit in fabricam,
Coenobitas ordinando
Et prudenter disponendo
Rem ecclesiasticam.
E Aurum tulit ad Hebraeos
Felix Otto, ditans eos
Et Aegyptum spolians.
Nam quo mundus experitur,
Spargit opes et partitur,
Nil mundanis inhians.
Hac est laus Beseleelis.
Qui de gazis Israhelis
Fecit tabernaculum.
F Ex oblatis et ex donis
Et ex auro Salomonis
Grande fecit ferculum.
Auro fecit effulgere
Vasa templi, quae fuere
Vasa contumeliae,
Dum conuertit ab errore
Pomeranos ex squalore
Gentilis perfidiae.
G Ergo nobis pastor bone
Cursum uitae sic dispone,
Vt sit comes in agone
Virtus astinentia.
Praui mores et enormes
Fac ut sanctis sint conformes,
Tua prece nos informes

Septi-

Septiformi gratia

Haec sine notis : Festum *ordinationis* sancti Ottonis celebratur secundo idus Maii. Idem in die sancti Gangolfi siue Seruatii, et recipit commemorationem ad utriusque uers, et laudes cum officio missae.

Tantum continet codex MSC. episcopo patriae nostrae Benedicto transmissus et in archiuo seu bibliotheca ipsius asseruatus, quo in conscribendo chronico suo ecclesiastico usus fuit plurimum reuerendus dominus doctor Daniel *Cramerus,* p.m. uir de ecclesia Dei optime meritus. *Versus, qui in transuersa prima pagina scripti erant alia, quam* Vetteri, *forte ipsius abbatis* Andreae, *manu, quia epistolae similes sunt, qua libri exhiberi solent, huc ad finem codicis reiicere uolui:*

Praesul amate Deo, te praesul Benedicte oro

Correctus erat hic uersus ab alia manu Te oro praesul Benedicte

Inter oues proprias me ut miserum numeres,
Sisque tui famuli protector uerus et ipsum
Aeterno domino restituas precibus.
Qui se totum offert et parua haec dona ministrat
Commendans tibimet seque suaque simul.

Correctus erat hic uersus seque simulque sua.

Tu reuocator ades, patriae spes, rector honorque,
Dulcis amor cunctis dignus amore Dei.
Tempora sunt huius uitae nunc plena periclis,
Bella manent gentes, hostis ubique furit.
Vnde opus est ualde, tua quod protectio fortis
Succurrat miseris, quos inimicus odit
Eripe sancte piis monitis precibusque sacratis
Commissum tibimet pastor ab hoste gregem.
Vt tua laus maneat, merces et gloria semper,
Cum Christo in coelis regna beata tenens.
Credo quidem memet per te conquirere posse
Vitam, quod nequeo per propria merita.
Te DEVS aeternus, mundi mitissimus auctor
Tempore longaeuo protegat atque regat.
Vt ualeas, uigeas sanus et prospera captes
Hic, et in aeternum regna superna metas.
Te uigilem seruet, qui non dormitat in aeuum,
Nominis atque tui restituat meritum.
Vt uigilet cautus pastor Benedictus, o assis,
Sancte; tuis ouibus, praesul beate, uale.

Corrigebatur praesul amate uale.

BVLLA CANONIZATIONIS S. OTTONIS.

CLEMENS *episcopus, seruus seruorum DEI, uenerabilibus fratribus E. Merseburgensi, et O. Eistettensi episcopis, et dilectis filiis S. Emmerammi Ratisponensi et Schuuartzensi abbatibus, decano et scholastico Wirtziburgensi salutem et apostolicam benedictionem.* *Hanc Bullam inuenies quoque apud Baron. tom. 12. anno 1189.*

Ad audientiam apostolatus nostri ex quarundam serie literarum et relatione multorum peruenit, quod diuina potentia per merita et interuentum beati Ottonis, qui Babenbergensis fuit episcopus, *multam *est operata salutem, praecipue in gente Pomeranica, ad quam fuit ab apostolica sede transmissus; et in ea compluribus miraculis donauit illi dominus coruscare.* *multorum.

Quoniam igitur iuxta diuinae scripturae testimonium lucerna non sub modio, sed supra candelabrum est ponenda; * distri-ctioni *uestrae per apostolica scripta mandamus; quatenus de uita ipsius et miraculis diligentius inquiratis, quae nobis fuerunt per multorum literas indicata. Et si non inueneritis aliquid, quod obsistat, ipsum canonizatum, auctoritate freti apostolica, solenniter et publice nuncietis; anniuersarium diem sui transitus facientes, et publice nunciantes, ad honorem DEI, et ipsius beati uiri memoriam solemnem habere. Datum Laterani III. Kal. Maii, pontificatus nostri anno secundo.* *Matth. 5. *discretioni.

Altera Bulla eiusdem argumenti.

CLEMENS *episcopus seruus seruorum DEI, uenerabili fratri Ottoni episcopo et dilectis filiis canonicis et uniuerso clero et populo Babenbergensi montis S. Michaëlis salutem et apostolicam benedictionem.*

Cum sedi apostolicae referuntur ea, quae ad salutem pertinent animarum et deuotionem cleri et populi, manifestis indiciis respicere comprobantur, ea, sicut conuenit, libenter audimus et, ut debeant in domino promoueri, fauorem, ut expedit, impertimur apostolicum et assensum. Hinc est, quod cum ad audientiam apostolatus nostri quarundam serie literarum, et multorum relatione peruenerit; quod diuina potentia per *miracula *et interuentum B. OTTONIS, qui Babebergensis fuit episcopus, sit* *multo- *merita.

multarum operata salutem, praecipue in gente Pomeranica, ad quam fuit ab apostolica sede transmissus: in qua donauit illi dominus Deus compluribus miraculis coruscare.

His gratanter auditis, et pro tantis beneficiis omnipotenti domino gratiarum actionibus exsolutis, uestris piis desideriis ad laudem Dei satisfacere cupientes, uenerabilibus fratribus nostris Merseburgensi et Eistettensi episcopis, et dilectis filiis S. Emmerami Ratisponensi et Schwartzensi abbatibus, decano et scholastico Wirtzeburgensi dedimus in mandatis; quatenus de uita ipsius et miraculis diligenter inquirant, quae nobis fuerunt per multorum literas indicata. Et si non fuerit inuentum aliquid, quod obsistat, ipsum canonizatum praedictae magnae personae debeant solenniter et publice auctoritate freti apostolica nunciare, anniuersarium diem sui transitus facientes, et publice nunciantes ad honorem Dei et ipsius beati uiri memoriam solennem haberi. Datum Laterani Kalend. Maii, pontificatus nostri anno secundo.

Translatio S. Othonis. Anno igitur domini M. C. LXXXIX. II. Kal. Octob. in die S. Hieronymi translatus est S. Otto Dei dignus episcopus Babenbergensis et Pomeranorum apostolus; praesidente adhuc in sede Babebergensi Ottone largo XI.

Has duas bullas reperi in codice quodam bibliothecae Bauaricae, qui annales Bambergenses continet; cui addita est haec annotatio. *Scripsit ergo* Hartmannns Schedel, *Nurimbergensis, artium ac utriusque medicinae doctor, anno salutis 1497. chronicam istam Babebergensem, cum commendatione ac descriptione urbis Babenbergensis, cum eo anno* Antonius Haller *ciuis Nurenbergensis, socer meus, ex progenitoribus suis de antiqua familia, Babenbergensis oriundus, tandem uitam cum morte commutauit X. die mensis Septembris, et uxor eius socrus mea, hunc librum mihi, ac liberis eius, nepotibus meis, dono dedisset: cum in eo folia pleraque sine scriptura essent, ne liber in nihilum redigeretur; propria manu haec de Babenbergensi historia perfeci. Nuremberga quoque de Babenbergensi dioecesi existit, ut ob uicinitatem loci gesta in ea ciuitate posteris manifestentur, pro oblectamento succedentium, ut fructum inde capere possint, perscripta sunt, et ut codex iste diutius perseueret, ad laudem summi datoris, Amen.*

IASCHII

APPENDIX

Trium diplomatum ex matricula Colbacensi, quae in archiuo electoralis Pomeraniae asseruatur, a nobis descriptorum, et quarundam obseruationum.

I. DIPLOMA,

In quo laudatur Pomeranorum ad Deum conuersio.

Ex fol. 141. dictae matriculae.

IN nomine domini amen. *Kasemarus* Sclauorum princeps uniuersis Christi fidelibus tam futuris quam praesentibus. *Nuper ego et populus meus ad cultum Dei ueri pietate ipsius conuersi sumus, unde et magnifice gratias agimus ipsi.* Huius etiam rei gratia in honorem Dei et domini nostri sanctissimaeque uirginis Mariae fratribus Cisterciensis ordinis in Colbas conuersantibus, locum qui uocatur *Prilop*, *ob remedium animae meae*, affero, quem his terminis distinxi: uidelicet a *Plona* usque ad quercus, subiacens castro *Carbe*, e quibus aliquos propria manu designaui ad testimonium signi euidentioris; deinde usque ad quercum secus uiam, sicque contra aquilonem ad falicem, inde uersus orientem in *Gouenam;* abhinc quoque usque ad lapidem, qui uocatur *Lez*, deinde in *Ploeam.* Quod ut ratum et inuiolabile permaneat, sigilli mei impressione muniri curaui. Et quia fratres fruges proprias colligere non sufficiunt, colonos, quotcunque ibi posuerint ab omni exactione, quae mei iuris est, ab hinc et in omne tempus liberos esse statuo, meisque id successoribus, tam pro ipsorum, quam pro mea salute obseruandum relinquo, ne scilicet aedificare aut reparare urbes cogantur, sed neque iudicum quisquam secularium eis molestus sit in ullo negocio, quin imo sanctis illis in *Colbas* et fratribus in pace deseruiant. Porro si quisquam ausu temerario praedictos fratrum terminos inuadere uel imminuere praesumpserit, procul dubio diminuet Deus dies eius. Anno dominicae incarnationis M. C. LXXVI. Per manum domini *Euerhardi* abbatis facta sunt haec, praesentibus his testibus

bus *Mouic*, *Rodozlau*, *Ianic*, *Hunne* de *Camin*, *Sarnozlawizt*.

II. DIPLOMA.

In quo rursus depraedicatur Pomeranorum in pietate progressus.

Ex fol. 382.

CONRADVS, DEI gratia Pomeranorum episcopus, tam praesentibus, quam futuris. Benedictus dominus, qui uult omnes homines saluos fieri et ad agnitionem ueritatis uenire, quod nos quoque in populo nostro uidemus et gaudemus adimpleri, *qui cum in cultura falsorum Deorum hactenus misere* aberrauit, nunc in cognitione ueri Dei exultat et canit. Confundantur omnes, qui adorant sculptilia et qui gloriantur in simulacris suis. Sed et principes ad cultum eiusdem Dei et domini propensiores se exhibentes, ritus paganorum sacrilegos usque in hunc diem subuertere non desinunt, nouasque ecclesias instituunt, sacerdotes quoque ad eruditionem plebis aggregant, modis omnibus operam dantes ut christiani nominis dignitas apud omnes propagetur et amplius emineat, uiros quoque religiosos, de longinquis prouinciis euocatos, per diuersa regionis suae loca disponentes, ad necessarios usus eis temporalia subministrant, sicque iuxta euangelicam admonitionem faciunt sibi amicos, qui se recipiant in aeterna tabernacula. Anno igitur dominicae incarnationis MCLXXVI. indictione IX. forte deueni in *Cammin*, celebraturus ibi festum assumptionis beatissimae uirginis Mariae; aderat et dominus *Cazemarus*, princeps terrae, cum baronibus suis, aderant et alii duo uiri religiosi, iam tunc in abbates per manum nostram consecrandi, scilicet dominus *Helwicus* abbas *de Stolp*, et dominus abbas *Euerhardus de Colbas*. Cumque finitis missarum solenniis consecratio quoque abbatum esset rite peracta, congratulans dominus terrae super his quae uidebat, abbati quidem *de Stolp* copiosos reditus contulisse se recordabatur; porro domino *Euerhardo* abbati locum, qui uocatur *Prilop* cum omnibus attinentiis suis, id est aquis, syluis, pratis, in honorem Dei et sanctae genitricis eius, per *manum nostram, laetus obtulit in conspectu ecclesiae nostrae*, quod et ipse prius quidem in *Colbas* coram fratribus in eorum monasterio fecerat. Et quia praefatus locus spatiosus est lateque patentes campi, qui cultoribus indigeant, colonos, quotcunque ibi fratres posuerint, ab omni exactione liberos esse concessit, ne uidelicet urbes aedificare aut reparare compellantur, et ne principi terrae censum persoluant cum reliquo populo, neue etiam iudicum quisquam secularium eos in ullo negotio urgeat uel contristet. Haec autem *donatio in mei praesentia facta est*, ut dixi, *uidente clero, astante populo, multisque principibus uiris*, id est *Wartislao de Stetin* et *Engelberto* eius capellano, *Zanitz* castellano de Cammin tribusque seruis Dei abbatibus, quorum aliquos supra memoraui, quorum erat primus dominus *Helwicus*, abbas *de Stolp*, secundus dominus *Euerhardus*, abbas de *Colbas*, tertius dominus *Hermannus*, abbas *de Dargun*. Canonicis quoque *de Cammin* praesentibus *Conrado*, *Gerardo*, *Remero*. Igitur, quamuis ecclesiarum Dei beneficia propter metum et reuerentiam omnipotentis debeant in pace semper et salua persistere, nec ulla ratione possit amplius ad seculares usus reuocari, quod semel Deo oblatum est et consecratum; iustum tamen est, pontificali authoritate gladioque spirituali praesumptiones cum temeritatibus inhiberi; propter quod praedicti praedii possessiones sigili nostri obsignare testimonio necessarium duximus, ne quis eas uel prece uel precio fratribus subripere tentet, aut inuadere uiolenter aut imminuere. Quod si quis hoc transgressus fuerit, excommunicatum se et anathematizatum nouerit esse, proculque a coetu Christiano abiectum, nisi resipuerit, *communionemque sacri corporis et sanguinis Christi non sibi indulgendam aliquando*, nisi in ultima necessitate et mortis articulo.

III. DIPLOMA,

In quo fit mentio Ottonis, *et quo honore affectus sit.*

Ex fol. 223. seqq.

IN nomine sanctae et indiuiduae trinitatis amen. Quia sedenti in solio maiestatis in excelsis sunt deliciae in hac ualle miseriae etiam cum filiis hominum habitare, ut sedulis suorum deuotorum precibus exoratus ueniam quaerentibus de pietatis suae abundantia copiosius largiatur; nos igitur BARNIM Dei gratia *Stetini*, *Pomeraniae*, *Schlauiae* et *Cassubiae dux*, uniuersis Christifidelibus, ad quorum notitiam praesentes literae peruenerint, uolumus esse notum, quod de bonis nostris, ab ipso dominantium domino nobis temporaliter collatis, cultum sui sanctissimi nominis ampliare, toto cordis desiderio cupientes, ad laudem et gloriam eiusdem Dei omnipotentis ipsiusque matris Mariae, uirgi-

nis gloriosae, ac *sanctissimi confessoris beati Ottonis episcopi, qui progenitores nostros totumque ducatum ad rectam Christi fidem et ad catholicam conuertit ueritatem*, atque omnium sanctorum, obque salutem animarum, nostrae uidelicet et dilectae coniugis nostrae, illustris ducissae *Agnetis* ac progenitorum, liberorum atque successorum nostrorum, dedimus, tradidimus et obtulimus et praesentibus literis damus, tradimus et offerimus propter Deum, pure, libere, simpliciter et irreuocabiliter, perpetuo proprio iure religiosis uiris et in Christo nobis dilectis, domino *Gossuino* abbati et conuentui monasterii *Colbacensis*, ordinis Cistercienfis, Camminensis dioecesis eorumque successoribus, molendina nostra, sita prope ciuitatem *Demmin*, iam constructa et quae construi poterunt in futurum, libera absque omni pensione, et proprietatem eorundem cum iudicio supremo et infimo, cum omnibus suis terminis et limitibus, ac omnibus et singulis, quae intra ipsos continentur, nec non iuribus, libertatibus, immunitatibus, accessibus et egressibus suis, fructibus quoque et prouentibus, qui quondam de ipsis molendinis poterant haberi et nunc habentur, uel haberi poterunt in futurum, et cum omnibus et singulis ad eadem molendina pertinentibus, uidelicet agris, pratis, aquis et piscationibus, accessionibus et requisitionibus, nobis ex dictis molendinis uel pro eis aut ipsis quomodolibet competentibus, progenitores nostri et nos ipsi dinoscimur hactenus possedisse, ad habendum, tenendum, possidendum et quicquid eisdem abbati et conuentui uel eorum successoribus deinceps placuerit, perpetuo faciendum: inducentes ipsos per praesentium literarum traditionem in perpetuam corporalemque possessionem omnium praedictorum, nihil iuris, proprietatis uel dominii nobis et nostris haeredibus ac successoribus quibuscunque in dictis molendinis quomodolibet reseruantes. Damus etiam eisdem abbati et conuentui plenam et liberam potestatem pro aquis congregandis et aggere exaltando, quando et ubi eis expedierit, terram et cespites fodiendi. Insuper uolumus et efficaciter prohibemus, ut nullus omnino hominum cuiuscunque status uel conditionis existat, supra, iuxta uel infra praelibata molendina, aut intra dictam ciuitatem *Demin*, seu extra in aqua uel in terra, qualiacunque molendina, in praeiudicium dictorum abbatis et conuentus, aedificare debeat uel praesumat. Vt autem uniuersorum domino de dictis molendinis et eorum prouentibus in praefato monasterio *Colbacensi* tam debitum, quam deuotum ministerium, perpetuis futuris temporibus praebeatur, uolumus et ordinamus, ut ante summum altare in ecclesia dicti monasterii, ad honorem corporis IEsu Christi saluatoris nostri, cereum lumen die ac nocte ardens habeat: item ut sex lampades in locis infra scriptis die ac nocte indesinenter ardeant: quarum una in capella, sita in coemeterio dicti monasterii, in qua missa pro defunctis diebus singulis celebratur: secunda in *capella sancti Ottonis;* tertia ante altare sancti *Iohannis baptistae:* quarta ante altare beati *Bartholomaei apostoli:* quinta aute altare sanctarum uirginum, quod beatae *Catharinae* intitulatur, et in duobus dormitoriis infirmorum singulis noctibus duae lampades pro eorum commodo habeantur, quae ambae pro una computari debebunt, hoc sane adiecto, quod propter huiusmodi lampadum instaurationem, consuetus in dicto monasterio numerus non debeat minorari. Praeterea ut fratres praenominati monasterii *Colbacensis* corporaliter recreati ualeant uniuersorum creatori in diuinis laudibus feruentius famulari, uolumus et ordinamus, ut ipsis ad eorum recreationem in festis et diebus infra scriptis de reditibus dictorum molendinorum decem ministeria ministrentur. Quorum seruitiorum primum fieri uolumus in festo natiuitatis Christi, secundum in coena domini, tertium in festo ascensionis eiusdem, quartum in assumptione beatae Mariae uirginis, quintum *in die beati Ottonis, episcopi et confessoris, in quo debet specialis et propria de ipso seruari historia, et in summa missa alleluia filiae Sion laetamini et exultate in domino decantari et per totam ipsius octauam, tam in uesperis, quam in matutinis, de eo commemoratio specialis haberi:* sextum in festo omnium sanctorum, septimum in anniuersario illustris principis ducis *Bugislai primi de progenitoribus nostris christiani et fundatoris Camminensis ecclesiae et dicti monasterii Colbacensis*, quod anniuersarium septimo Calendas Martii est agendum: octauum in uigilia beati *Thomae apostoli*, in qua recolitur anniuersarium illustris ducissae *Mechtildis*, quondam uxoris inclyti principis ducis *Barnimi* aui nostri: nonum in anniuersario generosae ducissae *Elisabeth*, matris nostrae dilectae et amantissimae sororis nostrae *Mechtildis*, quod praecedente die beatae *Braxedis* uirginis est agendum, hoc adiecto, quod cum nos diem claudere contigerit extremum, in die defunctionis nostrae huiusmodi seruitium ministretur: decimum in anniuersario libero-

rum

rum utrorumque, quod in die beati *Petri* ad uincula peragi uolumus cum moderamine infra scripto, uidelicet quod cum inclyta ducissa *Agnes*, uxor nostra dilecta, spiritum suo reddiderit creatori, in die sepulturae eius idem seruitium habeatur. Volumus et ordinamus, ut in quolibet praedictorum anniuersariorum, uigiliae et missae pro defunctis in conuentu dicti monasterii celebrentur, et post summam missam commendatio solenniter subsequatur. Insuper uolumus et ordinamus, quod a festo exaltationis sanctae crucis usque ad festum *paschatis* in qualibet commestione singulis personis regularibus in dicto monasterio existentibus unum halec aut assum aut aqua coctum de praefatorum molendinorum prouentibus ministretur, quodque per totum annum singulis diebus in qualibet refectione unum ferculum personis supra dictis de eisdem prouentibus praebeatur. Hoc sane adiuncto, quod propter huiusmodi nostram donationem et ordinationem conuentui dicti monasterii de cibis et pitantiis ac seruitiis consuetudinariis, nihil penitus subtrahatur, sed seruitia, quae idem conuentus in praedictis festis habere consueuerat, die sequenti congruo ministrentur eidem. Caeterum uolumus et ordinamus, quod praefati abbas et conuentus uirum prouidum deputare debeant, qui praedictorum omnium, uidelicet luminarium, seruitiorum, ferculorum et pitantiarum, fidelis sit administrator ac diligens dispensator et in signum accepti beneficii, ab omnibus et singulis personis dicti monasterii, praesentibus et futuris, in omnibus missis et horis canonicis ac orationibus peculiaribus omnium progenitorum nostrorum, nostri ac dilectae uxoris nostrae *Agnetis*, nec non liberorum nostrorum defunctorum ac haeredum omnium praesentium ac futurorum, iugis et deuota memoria habeatur. Insuper ut dicta nostra ordinatio, ad honorem Dei et hominum consolationem salubriter instituta, tam in luminaribus, quam in seruitiis ac ferculis, sine defectu aliquo firmiter obseruetur, uolumus et ordinamus, quod quotiescunque defectum aliquem in praemissis euenire contigerit, toties capitulum *Camminensis* ecclesiae a prouisore dictorum molendinorum reditus illius anni exigat et requirat, nisi ex combustione eorundem molendinorum uel casu fortuito huiusmodi defectus eueniet. Vt autem haec nostra donatio perpetuo grata, rata et firma permaneat, *praesentes litteras* inde conscribi fecimus, et nostris manibus sigillauimus, et sigillatas in festo purificationis beatæ et gloriosae semper uirginis Mariae, praedicto abbate *Goswino* missam celebrante, praesente multitudine fidelium piae deuotionis affectu, *super altare posuimus et obtulimus, non solum in factae donationis, sed etiam in traditae possessionis euidens argumentum.* Testes huius rei sunt honorabiles uiri *Bernhardus*, dictus *Beere*, praepositus ecclesiae Camminensis, dominus *Iohannes*, decanus ecclesiae eiusdem, et dominus *Albertus*, prior ecclesiae S. Iacobi in Stettin, nec non *Hinricus* de *Pokelente*, *Dubislaus* de *Ekstede*, *Vrizo* de *Berticow*, *Wernerus* de *Suerin*, *Reimarus* dictus *Buck* et *Arnoldus* dictus *Suaue*, milites, ac *Hinricus*, dictus *Reberch*, nostrae camerae magister, *Hinricus* de *Stegelitz*, *Ditlenus* de *Ekhorst*, aduocatus noster, secretarii nostri et plures alii fide digni. Actum et datum in dicto monasterio *Colbacensi* anno MCCCXLIII. in eodem festo purificationis sanctae Mariae semper uirginis gloriosae.

NOTATIONES GRETSERI
IN LIBRVM PRIMVM DE VITA S. OTTONIS,
EPISCOPI BAMBERGENSIS.

AVspicemur a nomine, *Outo, Oudo, Vto, Vdo, cum aspiratione, et sine aspiratione scriptum uarie reperio*, inquit Auentinus in sua nomenclatura, *unum nomen est, a custodia deductum, tandem Oto factus est.* Quare et hoc ipsum nomen diuersimode scribitur; *Oto, Otho, Otto*; est cum et *Otto*. Roswithae moniali in panegyrico Ottonis magni, *Oddo.*

Quinam uitam et res gestas S. Othonis literis consignarint.

IN praefatione ad Guardianum Bambergensem, quatuor nominantur ab Andrea abbate. I. Sefridus, seu Sifridus. II. Ebbo, monachus monasterii S. Michaëlis Bambergae. III. Thimon, seu Tiemo. IV. Herbordus. Ex quo-

quorum commentariis hos libros, forma dialogi iam olim contextos, Andreas recensuit, illustrauit, auxit.

Quis iste Andreas fuerit, satis ipsemet in epistola dedicatoria explicat. De quo Surius tom. 4. die 2. Iulii, ad calcem uitae S. Othonis: *sunt, qui scribunt Andream abbatem extra Bambergam quatuor conscripsisse libris uitam huius sancti, circa* B *annum Christi M. D. Sed ea ad manus meas necdum peruenit.* Eadem Molanus in martyrologio 30. Septemb. addens; Andream hos libros scripsisse ad Bogislaum principem Pomeranorum. At nihil de hoc noster codex. De eodem Andrea catalogus manuscriptus abbatum montis monachorum sequentia. Andreas abbas XXXVI. domino Vdalrico cita C morte sublato, Andreas de Staffelstein oriundus in eius locum subrogatur anno salutis 1483. ipso die S. Dorotheae uirginis. Hic a primaeua sua institutione, per praedecessores suos, in sancta reformatione et religionis obseruantia, bene paterna ex arte instructus, morum probitate et uitae honestate, tanquam bonus agonotheta in bona operatione secutus est pedes et uestigia patrum suo- D rum praedecessorum. In augmentatione spiritualium et temporalium utilissima aedificia perfecit, cum insigni bibliotheca. Tandem ex catalepsia et paralysi sinistri lateris mortem obiit, die 23. mensis Octobris, anno MDII. sepultus ante altare S. Wolffgangi.

Cramerus Lutheranus praedicans lib. E 2. chronici Pomeraniae cap. 34. dicit; Andream Bambergensem, monachum Benedictinum, anno 1487. historiam de uita Ottonis dedicasse et inscripsisse BENEDICTO, tunc episcopo Caminensi in Pomerania; et huius historiae exemplar in membrana exaratum nunc penes se esse, acceptum ex bibliotheca Caminensi, et ex praefatione intelligi, episco- F pum Benedictum petiisse ab Andrea, ut miracula et res gestas S. Ottonis in literas referret; haec enim esse Andreae uerba: *Exigitis a me, pater per secula memorande, et praesul nominatus in orbe, ut signa et portenta, quae per opinatissimum nunc in secula sanctum Ottonem, ac nostris temporibus Pomeranorum apostolum, nouis temporibus diuina peregit clementia, cura di-* G *ligentissima indagata, ad laudem et nomen uiuificae Trinitatis, nec non ad excitandos animos diuinae plebis sedulo annotare decertem.*

Haec ex Andreae epistola ad Benedictum episcopum recitat praedicans, cui forte non iniuriam feceris, si eum aut A uerba Andreae oscitanter inspexisse, aut in manuscriptis libris legendis non admodum uersatum esse suspiceris. Quis enim aut tam caecus, aut saltem luscitiosus fuerit, qui non uideat, textum Andreae perperam a praedicante repraesentari, omninoque rescribendum: *per opinatissimum nunc in secula sanctum Othonem, Pomeranorum apostolum, nostris temporibus, diuina peregit clementia.*

Deinde ex dictis uerbis confici uidetur, Andream de S. Ottone saepius scripsisse. Nam iste commentarius, quem publicamus, non est ad Benedictum episcopum, nec noua tantum, nostrisque temporibus patrata miracula continet; at lucubratio, quam Andreas ad episcopum Caminensem misit, ea mira exequebatur, quae Andreae temporibus Deus per S. Ottonem efficiebat, quorum nonnulla commemorat quidem Andreas libro quarto; sed pauca duntaxat e multis. Nec est insuetum, ut idem scriptor de eodem argumento plures lucubrationes edat, praesertim cum huius, quam edimus, Andreas non tam auctor, quam illustrator et corrector fuerit; iam enim ante Andreae aetatem edita fuerat.

Testatur autem praedicans, Andream suo illo in commentario, etiam hos ad episcopum BENEDICTUM uersiculos adiecisse.

Praesul amate DEO, te oro praesul Benedicte. etc.

Vide pag. 550.

Ait praedicans: se hoc carmen, ea etiam de caussa exscripsisse, *quod monachus iste fateatur, se suis operibus non posse saluum fieri.* At fateatur, se posse salutem et aeternam beatitudinem consequi meritis et operibus Benedicti episcopi. Quomodo hoc arridet palato praedicantico?

Deinde non debet praedicans uocem humilitatis et christianae submissionis uertere in Lutheranismum, quasi qui dicit, se meritis suis non posse saluum fieri; praedicantico spiritu afflatus tantundem dicat, quantum noui huius euangelii praecones; nimirum, opera nostra coram Deo esse nihili ac nauci nulliusque meriti; sola fide omnia confici. Nam si Andreas ea mente fuisset, neque Benedicti episcopi meritis et operibus, sed sola fide sua, absque ullius operibus, se salutis aeternae participem fore, affirmasset. In religiosorum homi-

minum praecordia monitum CHristi tam descendit alte, ut cum omnia, quae facere oportet, fecerint; *seruos inutiles* sese esse, libenter profiteantur: Inutiles uidelicet sunt, sed suo iudicio, ne insolescant et intumescant; non iudicio Dei, cuius in conspectu, ut mors, sic et uita sanctorum pretiosa est.

Quis autem sit auctor eius commentarii de uita et rebus gestis S. Ottonis, quem uir clarissimus D. HENRICVS CANISIVS tom. 2. antiquae lectionis publicauit, non difficile erit statuere, lecta hac Andreae historia; non enim unum parentem habet, sed tres, Ebbonem, Tiemonem et Sefridum, seu Sifridum, quem Lutheranus praedicans Cramerus lib. 1. chronici Pomeranici, cap. 14. ait, fuisse *scribam* seu *notarium* S. Ottonis: his tribus uitam a Canisio editam adscribi debere, inde manifestum euadit, quod quae in Andreae commentario sub Timonis, Sefridi, et Ebbonis nomine commemorantur, pleraque si non omnia, ad uerbum in historia tom. 2. antiquae lect. reperiuntur. Nam ex horum trium lucubrationibus olim quidam anonymus uitam S. Ottonis specie dialogi conscripserat; quam Andreas auxit, suppleuit, distinxit, et clariorem reddidit; ut ipse sua in praefatione fatetur. Alii autem, omissa forma dialogi, et tacitis auctorum nominibus, et nonnullis resectis, hanc, quam Canisius in lucem dedit, historiam concinnarunt, quae etiam exstat, uidi enim, in manuscripto quodam codice Rebdorffensis monasterii. Breuius adhuc huius uitae compendium edidit Surius tom. 4. Nam superioris aetatis homines historias uel decurtatas, uel integras proponere solebant, prout, pro suo quisque gustu, eas ad lectoris gustum facturas arbitrabatur.

Vtrum autem ipsa monumenta Sifridi, Ebbonis, Herbordi, Timonis, ex quibus hic commentarius confectus est, adhuc superent, mihi non liquet. Nunquam certe in illa incidi, licet sat multas bibliothecas, et bibliothecarum catalogos euoluerim.

In caput V.

DE *codice spalterii*, Ita saepe prisci codices: quibus etiam psallere, est *spallere*; et psalmodia, *spalmodia*, per literarum metathesin, qua nihil uulgo usitatius in latinis et graecis uocabulis, in communem usum et morem transeuntibus; a quo postea doctiores, qui scribunt, eadem uocabula saepe mutuantur, ut accommodent se ueteri illi dicto; loquendum, ut multi: sapiendum, ut pauci.

DIGRESSIO PRO ANTIQVIS POMERANIS A S. OTTONE AD FIDEM CATHOLICAM TRADVCTIS, CONTRA IMPOSTVRAS LVTHERANI CVIVSDAM SPERMOLOGI.

DAniel Cramerus, quinti euangelii in Pomerania praedicans, chartis infamibus et mendaciloquis, quas partim latina, partim Germanica lingua sparsit, non plane ignotus, publicauit anno redemptoris MDCII. librum hoc titulo: Pommerische Chronica, das ist, Beschreibung und ausführlicher Bericht, wie anfänglich durch Bischoff Otto von Bamberg, die Pommern aus Heydnischer Blindheit zum Christenthum bekehret, und folgends biß auf den heutigen Tag erhalten worden sind: Latine. *Chronica Pomeraniae*, hoc est, *descriptio et copiosa declaratio, qua ratione initio per Ottonem episcopum Bambergensem, Pomerani ab ethnica caecitate, ad christianam religionem conuersi fuerint, et quomodo consequentibus annis usque ad hodiernum diem in ea perseuerauerint.* In quo titulo quaedam placent; quaedam displicent. Placet, quod ait, Pomeranos ab ethnica caecitate ad *christianismum* seu *christianam religionem* per Ottonem Bambergensem traductos fuisse: uere enim ita est, ut inscriptio affirmat: sed hinc aliquid inferemus, quod praedicantico stomacho non arridebit; nempe, *papatum*, ut sectarii uocant, esse *christianismum*; et *papatus professionem*, esse christianam religionem; quandoquidem tam certum est, S. Ottonem in Pomerania aliam fidem non annunciasse, quam eam, quae hodie in *papatu* traditur et omnibus sequenda proponitur, quam certum est, *Paschalem* papam, a quo S. Otto episcopalem consecrationem accepit; et Callistum II. a quo in Pomeraniam anno 1124. ablegatus est, non docuisse diuersam fidem ab illa, quae hodie ex cathedra S. Petri a Paulo V. pontif. maximo docetur. Solis itidem luce dilucidius est, S. Ottonem, Pomeranis aliam fidem non praedicasse, quam quae hodie in templo cathedrali Bambergae, et in templo S. Stephani, et in monasterio S. Michaëlis praedicatur, cuius rei te-

testem fero, tam hunc Andreae, quam illum a Canisio publicatum, de rebus a S. Othone gestis, commentarium. Nihil in hoc uel in illo Lutheranum, nihil Caluinianum; uno uerbo, nihil sectarium aut *praedicanticum*. Si ergo S. Otto in Pomeraniam, non nisi illam fidem introduxit, quo hodie in *papatu* publice colitur et defenditur; asserat oportet Cramerus; aut se et alios praedicantes mentiri ac calumniari, quando *christianismum* et *christianam professionem* in papatu *antichristianismum* et *antichristianam;* et praeterea *caecitatem* atque *idololatriam* appellitant: aut Pomeranos a S. Ottone ab una idololatria et caecitate ad aliam fuisse traductos; et sic usque ad annum domini M D XXXIV. quo catholica religio ex tota Pomerania proscripta est, uera religione, ueroque christianismo caruisse. Quod si praedicans concedat; necesse erit, ut titulum libri sui aliter formet, et paulo consideratius, doctrinaeque suae conuenientius, concipiat.

Caeterum in praedicta inscriptione uehementer displicet, quod praedicans dicit, *Pomeranos, in eo christianismo, quem a S. Ottone acceperant, perstitisse usque ad hodiernam diem;* displicet, inquam, hoc, quia manifestae falsitatis conuinci potest. Christianismus enim, quem S. Otto in Pomeraniam introduxit, statuebat et profitebatur septem sacramenta, ut patet ex cap. 17. lib. 2. ubi describitur institutio, qua S. Otto baptizandos et baptizatos imbuere consueuerat. At hodiernus, aliquando duo, aliquando uix tria sacramenta admittit. Christianismus ab Ottone in Pomerania plantatus et propagatus *missas* celebrabat, audiebat, colebat; monasteria tam uirorum, quam mulierum exstruebat, sacerdotia fundabat, ecclesias cathedrales, aliasque exaedificabat et dotabat: quatuor tempora, quadragesimam, et festa martyrum religiose obseruabat, reliquias sanctorum pie honorabat et secum circumferebat: quae omnia, ut et plurima alia ueri christianismi instituta, ab Othone Pomeranis tradita fuisse, pro testimonio luculento est hic, quem euulgamus, commentarius. At hodiernus Pomeraniae christianismus contraria prorsus uia graditur. Nam missas, ut abominationum omnium extremam, execratur. Monachos profligat; monasteria uastat. Sacerdotia in suos usus conuertit ac conuertit. Quadragesimam et quatuor tempora exterminat. Martyrum festa, ut idololatrica, subsannat: breuiter, quidquid huius generis S. Otho, ut

A pium et salutare, Pomeranis tradiderat; hoc Lutheranus christianismus, ut superstitiosum et prosanum refutat. Qua igitur fronte, nisi effronte, hoc est, praedicantica, affirmat iste praedicans, christianismum ab Ottone acceptum, usque ad hodiernum diem in Pomerania durare? Vtinam duraret. Sed absit a sanctissimo uiro Othone, ut talem christianismum in Pomeraniam intulerit, qualis
B est is; qui hoc tempore in Pomerania regnat, cuius architecti fuere uilissimi apostatae, quisquiliae nationis Pomeranae; *Ioannes Bugenhagius*, *Iacobus Hagensee*, *Paulus a Rhoda*, *Wilhelmus Hecker*, *Christianus Ketelhut*, *Ioannes Curike*, *Ioannes Knipstrow*, *Ioannes Kleppius*, *Ioannes Aepinus*, *Paulus Artopoeus*, hoc est, *Beck*, *Antonius Gersaw*, *Antonius Remmelding*, *Bernhardus Stroschneider*, *Thomas Ster-*
C *gert*, *Leonhardus Meysisch*, *Petrus Kromboltz*, *Andreas Piper*, uel *Pfeffer*, et similes sacerdotalis uel monasticae uitae in Pomerania subantes desertores, qui S. Ottoni uita, moribus et doctrina tam dissimiles fuerunt, quam dissimilis est Beelzebub S. Michaëli, Belial S. Raphaëli, et Asmodaeus S. Gabrieli.

Quamuis autem chronologus iste Po-
D meranicus insigniter stupidus est, ut omnes chartae eius testantur, hic tamen ex profundissima stuporis sui caligine nonnihil suspiciens oculosque attollens, animaduertit, lectores e uestigio interrogaturos, num Otto episcopus illam fidem Pomeranis annunciarit, quae hac tempestate in Pomerania omnia obtinet. Hic deprehensus praedicans modo hoc, modo illud lallat, ut uidere
E licet lib. 1. cap. 34. Et nec abnuere, nec annuere audet, sed instar uulpis, in omnes partes sese uestit ac torquet; et post loquacissimam uerborum profluentiam, si, quae dicta sunt, in compendium redigere uelis, necesse erit, ut quaeras, quid tandem praedicans dixerit.

F Multa de uicissitudine et mutabilitate lunae, lunatici in modum, deblaterat, mentitur: simili uicissitudini fidem obnoxiam esse, fidem, inquam, catholicam, orthodoxam, et apostolicam; hanc modo apparere integram, modo dimidiatam, interdum penitus euanescere et abscondi: mirum non dixisse; aliquando
G *corniculatam* cerni. Quae forsan lector sibi persuaderi sineret, si nesciret, illud Isaiae cap. 2. de ecclesia uaticinium. *Et erit in nouissimis diebus praeparatus mons domus domini in uertice montium, et eleuabitur*

bitur super colles, et fluent ad eam omnes gentes, et ibunt populi multi, et dicent: uenite et ascendamus ad montem domini, et ad domum Dei Iacob, et docebit nos uias suas, etc. Domus Iacob uenite, et ambulemus in lumine domini, etc. Quis est iste *praeparatus mons domus domini*, non quomodocunque, sed *in uertice montium* collocatus? Quis iste *mons eleuatus super colles*, ad quem fluunt omnes gentes? Quae est ista *domus Dei Iacob*, in qua docentur uiae domini; nisi ecclesia semper conspicua? Nisi fidei catholicae et apostolicae schola, omnium oculis semper exposita? Ad quam eodem Isaia teste cap. 35. uia tam *directa* ducit, *ita ut stulti non errent per eam;* necesse igitur est, ut semper tam ipsa, quam uia ad ipsam sit uisibilis. Nam si neque haec, neque illa uisibilis sit, sed interdum penitus occulatur; non modo stulti ab errore tuti non erunt, sed ne sapientes quidem. Itaque iure lunaticos uocaueris, qui ecclesiam et fidem christianam, instar lunae, crescere, decrescere, condi et recondi nugantur: aut interdum nebula circumfusa abdi, sicut arces a nocturnis tenebris, uel diurnis nebulis aliquando ex conspectu eripi possunt; licet in altissimis montibus et rupibus consistant.

Sed his omissis, respondeat nobis, oro, praedicans ad sequentes quaestiones, at sine flexuosis diuerticulis. I. Quo anno post annum domini millesimum, Lutherana doctrina, ante natum Lutherum, plene et perfecte, instar plenae lunae, luxerit et fulserit? Quibus orbis in oris? Num in Germania, Gallia, Italia? Et si in harum aliqua prouincia, in qua ciuitate, in quo oppido, in quo pago, in qua uilla, in qua uillula, in qua domo, in qua domuncula? Dicat, inquam, quandonam et ubi Lutherana doctrina plene fulserit et luxerit, eo modo, quo iam fulget et lucet in Pomerania? Si tamen fulgere et lucere dici potest illa professio, quae carbone nigro atrior est, et tenebris Aegyptiacis caliginosior: quia incredibile est, si doctrina Lutherana, quam praedicans pro uera reputat, mutationes, lunae instar, suscipit, eam a millesimo anno usque ad Lutheri aetatem, nunquam fuisse plenam, sed semper uel corniculatam, uel semiplenam, uel prorsus quoque tectam. II. Quam fidem Otto episcopus Pomeranis annunciarit? Num Lutheranam, an catholicam seu pontificiam? Num ueram an falsam? Hic mussat, praedicans, nec inuenit sat atramenti,

A quod candidae ueritati, saepiarum ritu, affundat. Non diffitetur, Ottonem praedicasse Pomeranis illam fidem, quae docet, *hominem sola fide non iustificari:* quae docet, *hominem libero arbitrio esse praeditum ad bonum et ad malum, etiam post lapsum.* Quae docet, *legem Dei, diuinae gratiae auxilio, impleri et obseruari posse.* Quae docet, *uarias esse ad beatitudinem uias.* Quae docet, *homi-*
B *nes per ieiunia aeternam uitam mereri, et Deo bonis operibus pro male commissis satisfacere posse.* Quae docet, *sanctos esse inuocandos, esse septem sacramenta. Peccata sigillatim in confessione detegi debere; panem mutari in corpus Christi,* tametsi ineptus praedicans hoc inuertit, dum dicit: *corpus Christi mutari in panem, Christum in missa offerri et sacrifica-*
C *ri; purgatorium esse: uota monastica obseruanda esse;* et huius generis complura. At fides, quae ista docet, non est fides Lutherana; ista enim omnia negat et aspernatur Lutheranus spiritus, quemadmodum e contrario, fides catholica omnia ista religiose amplectitur ac profitetur. Fidem ergo catholicam, hoc est, pontificiam, annunciauit S. Otho Pomeranis.

At oggerit praedicans: *Non haec dun-*
D *taxat Pomeranis ab Othone praedicata esse, sed et alia; nempe cathechismum, decalogum, symbolum apostolicum, orationem dominicam, sacramenta;* at non duo tantum, sed septem, ut tu ipse fateris. Quid tum? Tradiderit haec S. Otho Pomeranis. An ideo tradidit Pomeranis fidem Lutheranam? Etiam pontificii hodie haec omnia credunt et docent priuatim ac publice, Num ideo
E fidem Lutheranam docent? Qui nunc ad Indos, Iaponas, Sinas, Aethiopas, Brasileenses, et Mogoricae regionis incolas proficiscuntur, catechismo, hoc est, doctrina de praeceptis decem, de oratione dominica, de symbolo apostolico, et de sacramentis, suos neophytos imbuunt. Num idcirco non
F pontificiam, seu catholicam, sed Lutheranam fidem illis in prouinciam ferunt, plantant, rigant, promouent, amplificant?

Vide autem et ride praedicantis obtusum acumen, qui hunc in modum argumentatur. *Episcopus Otho imbuit Pomeranos catechismo, hoc est, doctrina decalogi, symboli, orationis dominicae, sa-*
G *cramentorum, ergo tradidit Pomeranis illam fidem, quae nunc in Pomerania regnat.* Egregie profecto. Sic et catholica fides, sic et Caluiniana perfidia Lu-

the-

theranae sectae accensebitur, quia tam haec, quam illa in praedictis capitibus suos ante omnia instruit ac erudit. Sed progrediamur in quaestionibus praedicanti ad solutionem proponendis.

III. Vtrum satius fuerit Pomeranos mansisse in ethnica superstitione, quam a S. Othone ad talem christianam fidem, hoc est, ad pontificiam traductos fuisse. Hic iterum praedicanti uox faucibus haeret. Libenter affirmaret: sed non audet omnino, quamuis alioqui mortalium audacissimus. Et tamen affirmare deberet; si Lutheri scriptis, praesertim diabolico libro, *de papatu per diabolum fundato*, conuenienter respondere uellet. Nam in isto libro *papa*, *papatus* et *papistae* non tantum ad inferos, sed et propemodum infra inferos, tanquam omni ethnicismo, et omnibus ethnicis deteriores, amandatur. *Nullo modo ferre possumus*, uociferatur Lutherus, *ut papatus sit uera Christi ecclesia, aut pars ecclesiae, sed est abominatio uastationis, antichristus et antikimenos.*

Occinit praedicans: *Hodie esse alium papatum, quam fuerit tempore Othonis episcopi: nam papatum indies mutari: posteriores papas decreta antecedentium abrogare; nunc hoc, nunc aliud ab illis credendum obtrudi.* Sed praedicans iste solenne suum tenet, hoc est, mentitur. Nullus enim unquam papa ullius antecessoris sui canonem seu definitionem, ad fidei dogmata pertinentem, unquam mutauit: neque ullum unquam, mutationis huius exemplum uerum praedicans proferet, non, si ilia quaerendo et indagando ruperit. Qualis hodie papatus, talis fuit sub *Paschali*, a quo S. Otho consecrationem episcopalem accepit; talis item sub Callisto, a quo S. Otho Pomeranis apostolus datus est. Nec ipsi nouatores hoc ignorant. Quem enim papam magis execrantur ceu nimis rigidum papatus assertorem ac uindicem, quam *Gregorium VII.* cuius successores fuere *Paschalis* et *Calistus*, licet non proximi.

At reperit praedicans elabendi rimulam. Dicit, inter illos, quos Otho ad fidem conuerterit, *multos fuisse, puros et ad mundum defoecatos*, hoc est, *Lutheranos*, qui scilicet idem omnino crediderint, quod Lutherani nunc credunt. Et tamen si ex his *multis*, uel unum nominari, uel tibi sisti postules, praedicans obmutescet. Nam quod profert exemplum Heliae, conquerentis, se solum relictum, cum tamen diuino responso edoctus fuerit, aliquot millia superesse, qui idolo Baal genua non incuruauerint; id tum demum ad rem faciet, si praedicans nobis euidenter probauerit, sibi quoque diuinitus patefactum esse, aliquot millia ex iis, quos S. Otho ab ethnicismo ad christianismum traduxerat, fuisse Lutheranos et Romano pontifici genua non inflexisse; sed eum, Lutherano more, pro antichristo habuisse. Si quid tale sibi diuinitus reuelatum solide ostenderit, tum fidem nobis faciet. Priusquam hoc praestet, praedicantem non rem, sed uerba, rei inania, lectoribus dare certo credemus.

At praedicanti aestuanti et anhelanti nonnihil suppetiarum fert Lutherus in libro de *missa priuata et unctione sacerdotum* Tom. 7. Lat. Witteb. quo in loco docet, ueram ecclesiam esse, *I. Vbicunque est uerus baptismus, II. Vbicunque in publicis suggestis et dominicalibus concionibus textus euangelii in idiomate cuiuslibet terrae legitur. III. Vbicunque docetur remissio peccatorum et absolutio tum in confessione, tum publice. IV. Vbicunque est sacramentum altaris, etiam sub una specie, quod sub pascha, alias bis aut ter quotannis christianis porrigebatur. V. Vbicunque est uocatio et ordinatio ad parochias et ministerium uerbi. VI. Vbicunque sunt claues ad ligandum et soluendum et consolandum in mortis agone, nam apud plerosque hic mos obseruatus est*, inquit Lutherus, *ut in mortis agone constitutis, imago ostenderetur crucifixi Christi, et admonerentur mortis et sanguinis Christi, etc. VII. Vbicunque est psalterium, oratio dominica, symbolum, decalogus, et multa pia et egregia cantica; quale fuit; Veni sancte Spiritus:* Item: Nu bitten wir den heiligen Geist, ꝛc. *Vbicunque fuerunt istae uere sanctae et sanctorum reliquiae, ibi fuit et est uera sancta Christi ecclesia, ibi manserunt sancti.* Haec Lutherus.

Ex quibus manifeste consequitur, apud pontificios seu *papistas* et esse et fuisse ueram ecclesiam, ueramque fidem. Et *Pontificios* seu *Papistas* uere et esse et fuisse *sanctos*; quia haec omnia, quae Lutherus commemorat, apud illos et sunt, et fuerunt, et manent. *Ideo in hac ecclesia*, inquit Lutherus, *Christus certo fuit*, et est, *praesens et spiritus Christi, ac conseruauit*, hodieque conseruat, *ueram cognitionem ueramque fidem in his suis electis.*

Deinde, si qui uere baptizatus est; si qui audit ex publicis cathedris euangelii textum: Si qui credit remissionem pec-

peccatorum; et symboli apostolici articulos: si demum, qui alia a Luthero recensita aut habet, aut usurpat, uere sanctus et electus, hoc est, Lutheranus est: neque enim Luthero alius uere sanctus et electus est, nisi Lutheranus: tunc omnes *papistae* sunt *uere sancti et electi;* quia omnia supradicta habent. Cur ergo a Luthero et Lutheranis tot maledictis configimur et, tanquam daemonis mancipia, diris omnibus dirissime deuouemur? Si Lutherus, et Cramerus operae pretium facere, nec lectores ludificare cogitant, ostendant nobis, fuisse in ecclesia, quam S. Otto in Pomerania condidit, plantauit, rigauit, amplificauit; qui crediderint omnia et per omnia, quae in confessione Augustana et in formula concordiae continentur; nam haec professio tam Lutheranam ecclesiam, quam Lutheranum hominem, hoc est, *Lutherice* sanctum et electum constituit; non autem illa, de quibus ex Luthero et cum Luthero garrit praedicans. Quem tamen commendatione dignum existimo, cum libere fatetur, in *papatu* fuisse *uera Biblia*, die rechte heilige Bibel, des wahren GOttes wahres Wort. Si uera biblia erant in papatu; cur ergo Lutherus biblia a papatu et ex papatu accepta truncauit, mutilauit, uertit et inuertit? Cur integros libros amputauit? Anne fas est, ut ex ueris et sacris bibliis non modo multae sententiae, sed et multi libri resecentur?

Secundo, si uera biblia, et uerum ueri Dei uerbum fuerunt in papatu; mentitur ergo Lutherus et cum illo praedicantes, quando toties ad rauim usque uociferantur; *Biblia et uerbum Dei, fuisse in papatu sepulta et penitus obruta; et a se iam demum ex tenebris in lucem extracta;* praesertim cum aperte fateantur, totius anni decursu textum euangelicum auditoribus de loco superiore fuisse praelectum, etiam per monachos et *sacrificos*, ut isti catholicos sacerdotes appellitant; et addit calumniator, pro singulari gratia Dei reputandum, quod Deus *per tam immunda uasa* tam mundum liquorem in corda hominum transfuderit. Scilicet Deus uerbi sui fluentis in corda fidelium Pomeranorum deriuandis prius puros et mundos canales non habebat, quam Bugenhagius, Knipstro et alii, de quibus supra, foedifragi monachi cucullos suos exuerent, et in mulierum amplexus, admissariorum instar, ruerent. Sed ad quaestiones.

IV. Vtrum Pomerani a S. Othone conuersi, et qui postea uixerunt usque ad Lutherum, et in accepta a S. Othone religione obierunt, beatitudinem consecuti fuerint?

Affirmat Cramerus; nec aliter potuit; quia, si Pomeranos christianos, qui Lutherum antegressi sunt, uniuersim ad inferos ablegasset, periculum capiti suo creasset. Nec enim credibile est, Pomeranos hodiernos tam parum suorum maiorum esse obseruantes uel amantes, ut passuri sint eos, aut huius aut alterius praedicantis calculo, aeternis flammis addici.

Sed uide, quibus argumentis adductus praedicans, Pomeranos superioris aeui in caelo collocet. *I. Fuerunt uere baptizati; sciuerunt catechismum, et symbolum apostolorum. Perceperunt corpus et sanguinem domini. Crediderunt Deum trinum et unum.* Respondeo; si haec ad beatitudinem consequendam adultis sufficiunt, causam dicere non poterit, cur catholicos, hoc est, ut ipse uocat, *papistas* huius aetatis a caelo excludere tentet. Nam et ipsi uero baptismate tincti sunt. Norunt catechismum et symbolum apostolicum, corpus Christi manducant, eiusque sanguinem bibunt. Credunt Deum trinum et unum. Imo et Caluinistae litem Lutherano huic praedicanti de possessione caeli intendent, dictitantes sibi abunde suppetere omnia, quae praedicans ad aeternae felicitatis assecutionem requirit. Et tamen Lutheranus iste praeco aegre a se impetrari finet, ut Caluinistis aditum ad caelum pandat.

Adde, mirum uideri posse, quomodo iste superioris memoriae Pomeranos in caelitum contubernium recipiat; qui Lutheranorum iudicio, fuerunt *artolatrae*, et *idololatrae*. Adorarunt enim uenerabile eucharistiae sacramentum. At in schola Lutheri nihil certius est, quam hanc adorationem, esse artolatriam, hoc est, idololatriarum extremam. Inuocarunt insuper sanctos. Coluerunt sanctos: uenerati sunt imagines, praesertim Christi crucifixi, teste ipso praedicante. At haec omnia non tantum idololatriam olent, sed et ipsissima idololatria sunt, ex praedicantium placitis. Non ergo magis in caelum admitti debent, quam idololatrae, qui aduentum S. Othonis in Pomeraniam praecesserunt; quia S. Paulus, omnes idololatras indiscriminatim a regno Dei excludit. Nam quid interest siue quis sit idololatra baptizatus, siue non baptizatus? Sicut sane ad interitum nihil refert, siue quis sit Iudaeus baptismate tinctus, siue a baptismate intactus. Imo grauius iudicium subiturus uidetur, qui baptizatus idololatra est: quam qui idola non baptizatus colit.

Nec est, quod ignorans praedicans ad ignorantiam confugiat: recinetur enim uulgare illud: *ignorans ignorabitur*. Addetur et hoc. Etiam illos idololatras

Pomeranos, qui S. Ottonem antecessere, laborasse ignorantia; neque propterea in caelo inter caelites degere. Miseros Pomeranos, opera S. Othonis Christiana religione institutos, qui ab ignorantia grauissimarum rerum, et a densissimis tenebris liberari aliter non potuerunt, nisi postquam Paulus a Rhoda, Bugenhagius, et similes excucullati rupicones a Luthero eiusdem praedicamenti monstro illuminati, Pomeranos porro illuminare, hoc est, excaecare coeperunt. At hoc nimis serum erat. Iam enim a praedicatione S. Ottonis in Pomerania, aliquot Pomeranorum myriades ex hac uita ad aliam migrarant, neque lucis Lutheranae amplius capaces erant.

Obstrepit praedicans; fuisse *olim puriorem papatum, quam hodie:* hoc est, non tam multa Lutherano naso molesta, olim in papatu tradita, quam multa hodie traduntur. Hoc commentum iam supra refellimus: nam quod Petrum Lombardum? et S. Bernardum nominat, aetati S. Ottonis suppares, quid inde? Quam parum S. Otto Lutheranus fuit; tam parum S. Bernardus et Lombardus Lutherani fuerunt, hoc est, addicti illi doctrinae, quam hodie Lutherani profitentur. Deinde ad damnationem parum interest, siue quis sit maior, siue minor idololatra, dummodo sit idololatra; potest hoc quidem ad poenam uel augendam, uel minuendam facere; certe ad penitus tollendam, nihil omnino facit.

Sed en aliud argumentum, quo adductus praedicans priscos Pomeranos in caelum tollit, licet sanctos inuocauerint, imagines honorauerint, eucharistiam adorauerint, pontifici Romano debitum honorem detulerint; uitam monasticam coluerint, et opibus suis fouerint, plurimis exstructis monasteriis; et sexcenta talia fecerint, quae Lutherani hodie partim ut idololatrica, partim tanquam antichristiana execrantur. *Prisci Pomerani hinc laeti excesserunt in fide, qua imbuti fuerant; cum dolore de male commissis, cum proposito emendationis, si diuturnior usura lucis obtingeret: firmiter credentes, Christum pro peccatis ipsorum crucis supplicium subiisse; nec aliud esse nomen, nisi Christi, in quo nos oporteat saluos fieri: Ergo dubitandum non est, antiquos Pomeranos, licet nondum Lutherani euangelii radiis collustratos, ab ultima beatitudine non excidisse.*

Hic iterum Lutherista, non modo *papistis*, sed et *Caluinistis* bipatentem portam ad caelum aperit. Nam Caluinistae dicent, se, limini mortis admotos, nihil horum omittere. Idem et pontificii de se affirmabunt. An igitur praedicans eos caeli honore dignabitur? At hic denuo ad ignorantiam sese recipiet. Verum nos idem, quod antea, reponemus. Si ignorantia priscis Pomeranis scala in caelum fuit, patiatur, ut et nobis sit. Dicet: *Nos, tam clare iam fulgescente Lutherano euangelio, non posse amplius ignoratione excusari, utpote qui scienter cognitae ueritati aduersemur; ac proinde hoc beneficio indignos esse.* Respondeo, si Cramerus nos Europaeos ex caelo excludit, eo quod ad cognitos Lutherani euangelii radios lumina nostra claudimus; at saltem Indos, Iaponas, Sinas, Aethiopas et similes, qui nihil de Lutherano euangelio norunt; quia eis non hoc, sed illud annunciatur, quod S. Otto annunciauit Pomeranis, caelesti domicilio adscribere debebit: baptizantur enim, et quidem legitime; discunt catechismum, norunt symbolum, decem praecepta, percipiunt corpus et sanguinem Christi, aeque ac olim Pomerani. Morituris proponitur imago crucifixi; prout requirit Lutherus. Profitentur se non habere alium redemptorem nisi Christum. Dolent de peccatis admissis. Firmiter statuunt, si reualescant, se uitae rationes ad praescriptum legis diuinae accuratius composituros. Quid multis opus est? Omnia faciunt, quaecunque a ueteribus Pomeranis in caelum receptis praedicans factitata scribit. Et tam parum, uel certe non multo plus de quinto euangelio norunt, atque Pomerani temporibus S. Ottonis sciebant de euangelio Lutheristico. Quo igitur titulo istos a perpetua illa beatitudine exulare iubebit; ut maxime nobis Germanis, quos undique radiis suis sol Lutheranus circumfluit, ignorantia non opituletur.

Caeterum, ut uerbis compendium faciam et rem in pauca conferam, Cramerus a praedicantico genio non discedit; quia hac in re tota Pomeranis fucum facit et fumos uendit: inprimis enim nullum unquam nominare poterit, qui a S. Ottone eam fidem hauserit, quam nunc Lutherani profitentur, et qua se saluos fore credunt. Obeat et lustret omnes Pomeraniae angulos, omnium aetatum annos a S. Ottone usque ad Lutherum percurrat; si uel unicum ex tot chiliadibus a S. Ottone Christo lucrifactis repererit, renunciet id nobis, et tam uenerandam Lutherani euangelii caniciem uenerari et admirari incipiemus.

Accedit, quod non satis est, unam uel alteram uiuificae et saluificae fidei partem amplecti. Tota tenenda est, si salutem consequi uelis; nam ut habet sym-

symbolum Athanasianum; *quicunque* A *uult saluus esse, ante omnia opus est ut teneat catholicam fidem, quam nisi quisque integram, inuiolatamque seruauerit, absque dubio in aeternum peribit.* Si enim satis esset aliquam uel aliquas particulas tenere, uix ullus sectarius a caelesti patria excideret, cum nullus sit, qui non aliquod saltem dogma uerae fidei retineat. Si ergo Lutherana fides, quae hodie in Pomerania uiget, uera, catho- B lica, et apostolica fides est, prout quidem sibi, et suis sectatoribus praedicantes persuadent; oportet, ut qui huius fidei adminiculo, salutem interminabilem consequi cupit, omnia istius fidei dogmata et placita amplectatur, saltem uirtute et, ut uocant, implicite; ita ut nullum habeat assensum positiuum, qui ei repugnet; alioqui inficiabitur, uerum esse, quod fides illa tradit. At Po- C merani ueteres, quos Cramerus caeli sedibus deturbare non audet, non tantum ignorarunt aliqua dogmata, quae Lutherana professio, tanquam primaria tuetur, sed iis penitus aduersa defenderunt et crediderunt; et quae Lutherana secta tradit, respuerunt, ut ex his exemplis apparet. Nam Lutheranis fundus et fundamentum est, hominem sola fide iustificari. Contrarium tenuerunt et crediderunt ueteres Pome- D rani, teste ipso Cramero. Sanctos, eucharistiam et imagines colere, Lutheranorum iudicio, idololatricum est. At ueteres Pomerani haec ita fecerunt, ut nisi fecissent, ingentis piaculi se reos futuros existimassent; nec hoc Cramerus dissimulare potuit. Praetereo alia, quae ex ipso praedicante, antea recensuimus: in quibus ueteres Pomerani E cum hodiernis non magis conueniunt, quam lux cum tenebris, et calor cum frigore.

In caput septimum libri primi S. Othonis.

PRaedicans cap. 3. sui Chronici multa mentitur de Gregorio VII, papa. Quibus ego repono quin- F quaginta illos auctores, quos in apologia pro Gregorio VII. protuli: praeterea Gerochum Reicherspergensem et alios, de quibus nuper actum in breuicula apologia pro eodem Gregorio aduersus Annae Comnenae loedorias, ut omittam paulo post euulgandos alios Gregorianae sanctimoniae testes. Rudolpho quoque regi, qui in praelio ma- G num amiserat, affingit praedicans, non quae Rudolphus dixit, sed quae dixisset, si eo, quo et praedicans animo, in Gregorium VII. fuisset. Capite quarto mentitur praedicans, *inuestituras episcoporum et aliorum antistitum a Carolo magno, usque ad Gregorium VII. semper penes imperatores fuisse:* Hoc a uero alienum esse, docebit te apologia mea pro Gregorio VII. et alia pro cardinali Baronio, ubi de hoc ex instituto copiose disputauimus.

In caput XI.

DIstulit S. Otho consecrationem suam in triennium usque, caussa dilationis redditur cap. 8.

Praedicans cap. 5. sui chronici mentitur, caussam dilationis huius fuisse Ruthardum archiepiscopum Moguntinum, a quo S. Otho consecrationem obtinere nequiuerit, nisi pontifici Paschali se subiiceret, et ab eodem inuestituram, hoc est, annulum et baculum pastoralem acciperet. Sed rem secus habere, disces ex cap. 8. quia Ruthardus sede sua ab imperatore schismatico Henrico IV. pulsus, in Turingia exulabat; quare Othonem consecrare non poterat.

Deinde ipsemet Otho, religione tactus, noluit consecrationem accipere, nisi de manu legitimi pastoris; nempe pontificis Romani, annulum et baculum acciperet, animaduertens, se et praeter et contra canones egisse, quando ab imperatoris manu se inuestiri passus est. Nam si ab alio, quam a pontifice, consecrari uoluisset; neque eum ob inuestituram ab imperatore acceptam, conscientia remordisset; facillime ab imperatore alium consecratorem impetrasset: qui enim non erubuerat Ruthardum in exilium detrudere, religioni sibi non duxisset, si eiusdem loco alium ordinatorem Othoni conduxisset.

Ait praedicans; scrupulum Othonis, ob *inuestituram*, fuisse *intempestiuum.* Credo, praedicanti satis uideri, et esse intempestiuum. At non Othoni, quia tempus erat, ut, deserto mercenario, ad uerum pastorem se reciperet, a quo in ouile dominicum admitteretur; ne si aliunde ascendisset, neque per ostium in caulam intrasset; non pastor, sed fur et latro haberetur.

Clamat; *Othonem sese subiecisse Paschali tyranno et antichristo.* Ex quo sequitur, priscos Pomeranos, ab *antichristi satellite*, et *tyranni mancipio*, christianam fidem accepisse. Quis autem credat, apostolum antichristi, ueram et saluificam fidem, aut docere aut docuisse? Quocirca iterum opus erit, ut antiquos Pomeranos, quos ob fidem ab Othone acceptam, praedicans prius ad superos sustulit, descendere et ad inferos migrare iubeat, cum ueram et saluificam fidem ab Othone non ac-

ceperint, si Otho antichristi minister fuit.

Mentitur praedicans, Othonem a Paschali fuisse Romam uocatum, *ut sibi ad genua procideret.* Nihil huius apparet in epistola Paschalis ad Othonem. Vocatus enim est, ut a pontifice, legitimo ritu, et annulo et baculo, et consecratione episcopali donaretur: quod postea, consueto more, prouolutus ad pontificis pedes, eidem debitum honorem detulit, id obseruantiae et officii fuit; nam et praedicans, opinor, genua flectit, quando ad illustrissimum Pomeranorum ducem accersitur, licet non eo fine aduocetur, ut genua flectat, sed alias ob causas.

Hallucinatur praedicans, cum scribit; *Othonem Romae a Paschali fuisse consecratum;* Non Romae, o bone, sed *Anagniae*, ut ex cap. 10. manifestum euadit.

Inuehitur praedicans in pontificem, quod se efferat *supra imperatores, quos tamen scriptura appellet* Deos. Audi praedicans; pontifex non effert se supra imperatores; sed Christus extulit, hoc ipso, quod pontificem, *pastorem* uniuersalem: imperatorem uero, *agnum* seu *ouiculam* sub hoc pastore fecit. Quis maior? pastor an ouis? Quis supra alterum? Num pastor supra ouem? An ouis supra pastorem? Etiam pontifices *dii* in scriptura nominantur; quia omnes iudices *dii* appellantur; At pontifices quoque iudices sunt; ergo et dii. Si omnes pontifices sunt iudices, multo magis iudex, et sic *diis* annumerandus erit summus inter pontifices, cui caeli arbitrium datum et plena soluendi atque ligandi potestas.

Capite sexto acriter insurgit praedicans in S. Othonem, quod *pro Henrico filio contra Henricum patrem steterit.* At hoc factum Othonis nemo nisi schismaticus aut haereticus unquam culpauit; cum Otho fecerit, quod, ut fieret, tam ecclesiae, quam reipublicae incolumitas efflagitabat; quodque Deus ipse paulo post, mirabili euentu comprobauit, in ordinem coacto et mox penitus sublato Henrico seniore; qui toties fidem fefellerat, totque annis, innumeris calamitatibus ecclesiam miserandum in modum diuexarat. Nec solus Otho Henrico se opposuit, sed plerique alii tam politici, quam ecclesiastici proceres, quibus salus patriae curae et cordi erat.

At captus est Otho cum sociis Romam proficiscens. Quid tum? An nemo unquam insons captus, et in uinculo abreptus est? Cur retices, praedicans, quomodo Otho et alii principes, per VVelphonem, Noricorum ducem, ualida manu liberati fuerint, eo adactis iis, qui Ottonem, et alios praesules, ceperant; ut nudis pedibus ab episcopis ueniam postularint, ut scribit Vrspergensis; cuius lectio omnes nebulas, ab isto calumniatore sparsas, e uestigio dissipabit.

Ait praedicans: *Se ista de Othone referre, non detrahendi studio, sed ne arbitremur, eum ab omni labe purum et integrum uixisse.* Damit wir nicht Otten zum Engelreinen Götzen aufwerffen. *Ne Ottonem pro idolo angelica puritate praedito uenditemus.* Metuebat nimirum praedicans, futurum ut hodierni Pomerani Ottonem in sanctorum numero haberent, nisi eum, tanquam proditorem et maiestatis reum, per ora uulgi Lutherani traduceret. Imo adeo hac in re Otto omni culpa uacauit, ut maculam haud leuem contracturus fuisset, nisi sese ad catholicorum coetum contra schismaticos aggregasset.

Cap. 7. dentes stringit praedicans in paschalem pontificem, quod cum filio Henrico non egerit clementius, quam cum parente. At nil mirum, quando quidem Henricus promissis non stetit et *inuestituris* bonisque ecclesiasticis, aeque ac parens contra fidem datam, inhiare coepit. Num uero pontifex pacta uiolarit, an Henricus, disces ex illis, quae ex ueterum monumentis tradit Baronius tom. XII. anno Christi MCX. et MCXI. Quid autem tempore huius schismatis Otto egerit, *non liquere* ait praedicans. Vtcunque sit, hoc certum esto, a sede apostolica non discessisse, cuius tantus assertor erat, ut iam pridem huic praedicanti stomachum non modo uerterit, sed et propemodum euerterit. *Edit Gretser. c. 7.*

In caput XXIX. et seqq.

Edit Gretser. XVII. seqq.

His capitibus explicatur, quaenam monasteria et templa S. Otto uariis in locis extruxerit et prouentibus annuis instruxerit. Hic quid agat praedicans, ipsemet nescire uidetur, ut apparet ex cap. 7. chronici. Laudare non audet, quia Lutheranus est. Culpare ueretur, non religionis, sed uentris sui et suorum causa. Nisi enim Otto et alii tam multa monasteria olim condidissent et opibus largiter ditassent, Lutherani opimis bolis persaepe caruissent, nec, quod rapacibus ungulis diriperent, habuissent. Praedicantibus etiam esca et potus multis in locis deforet, teste ipso praedicante, nisi ex his spoliis cum sua domestica ecclesia, quae plerunque numerosa est, alerentur. Itaque uel eam ob causam commendare deberet praedicans S. Ottonem, quod nunc prae-

praedicantibus, Ottonis beneficio, uictus suppetat, quibus alioqui cum fame, tanquam cum excetra, strenue depugnandum fuisset. Quam enim Lutherani erga praedicantes suos parum sint dapsiles, imo quam in subministrandis necessariis iniqui, flebilibus threnodiis testatum faciunt ipsi praedicantes, ut in libro contra regem Angliae cap.14. fuse ostendi.

Nunc audiamus sectariorum hoc aeuo uexilliferum Lutherum, qui tom. 2. epist. lat. epist. ad Rigenses hanc lamentationem nobis demodulatur. *Multum nunc et concionando et scribendo monui, ex usu fore publico, si bonis scholis oppidatim institutis, cum masculi, tum puellae liberaliter educati optimis disciplinis imbuerentur, &c. Qua in re sic utili, sic necessaria, sano contempto consilio, immane quantum omnes homines cessatores esse uideo, tam frigide et supine ad id affectos, perinde ac si nemo non uelit despondere animum, et omnibus propter annonae caritatem sit contabescendum; adeo, ut putem breui nobiscum uentum iri, ut submotis praeceptoribus et praedicatoribus, iisdem sit operandum manibus, aut alia ineunda uia, qua famem a se propulsare queant, relicto uerbi officio, &c. Cui autem hoc non uideatur miserandum et aerumnosum?* Praesertim cum, ut Lutherus in cap. 47. Geneseos scribit, illa ipsa etiam, quae capiuntur ex monasteriis et templis, liberalitate priscorum munifice locupletatis, in Caci speluncam, auersis uestigiis, auertantur, uix modica portiuncula ad praedicantes deriuata,

Si centum tantum aurei, inquit Lutherus, *pro scholis publici commodi gratia erigendis et concionatore probato nutriendo, forent pendendi, ibi tum mox omnia praesentem intentant inopiam. Hic mendicorum nobis formidanda est conditio, hic nihil est, quod dari possit. Hic breuiter, occupata arce, regnat auaritia, obstat uictus diurni angustia, et tenuitas et imminentis famis periculum.*

Haec ex Luthero referre placuit, ut ostenderem, praedicantem Pomeranum non sine causa S. Ottoni agere gratias. Nam nisi eius opera Pomerani tot templa et monasteria excitassent, et annuo uectigali copiose ditassent, forsan Cramerus Stetini tam diu mendacia sua uenum non exposuisset, fame compulsus alio se et suos transferre. Nam priusquam templa, monasteria et bona ecclesiastica inuasissent; Pomerani suo seductori et impostori *Ioanni Knipstro* pro mentiendi labore, quotannis quinque duntaxat *taleros* persoluebant, ut scribit ipsemet Cramerus lib, 3. chronici cap. 16, ita ut Knipstro

A ille dicere consueuerit; *Sibi ostiatim mendicandum fuisse, in uxoris suae netricis opificio alimenta acquisiuisse.* Nec sane maiore salario dignus erat.

Hic porro tacitus praeterire nequeo, quam Cramerus insignis sit interpres; nam cap. 8. chronici sui haec latina uerba: *episcopus* (Otto) *uinum illi terrae* (Pomeraniae) *deesse nolens, in secunda profectione cuppam surculis plenam attulit, et implantari fecit, ut tellus in usum*
B
sacrificii uinum procrearet: sic Germanice reddit, **damit man künfftig zum Gebrauch des Abendmahls Christi / Wein im Land hette.** *Vt pro usu coenae dominicae uinum in promptu esset;* quasi S. Otto de coena Lutherana sollicitus fuerit, de qua ne cogitare quidem poterat, cum necdum in stygio foco cocta esset. Vertere debebat praedicans;
C **damit das Land Wein trüge / für das Opffer der Meß.** Sed praedicans uocem *sacrificii* horruit. Quocirca aliam foro suo magis accommodam substituit,

Quia uero capite XVII. facta est mentio monasterii Monasteriensis, a S. Ottone restituti, placet hoc loco referre de exstructione et restitutione coenobii huius uersus quosdam, tametsi male dolatos et tornatos, qui olim in eius mo-
D
nasterii templo legebantur.

Tassilo dux Boium, qui nomine dicitur ipse
Tertius, ille pius fundat & aedificat
Istud coenobium Munster, quod habere uidetur
A monachis nomen, utque hodie uocitant.
Anni sub numero domini, septingintia decemque
E
Lustra ierant, sed mox fit solitudo iterum.
Princeps Arnolfus siquidem Bauarorum, agitatus
Eumenidum furiis in cinerem redigit.
Vltrix illico quem Nemesis sequitur, meritamque
Per soluit poenam, Sylla uelut moriens.
Post diuus ueniens praesul Bambergius Otto,
Nempe Lotharius ut induperator erat
F
Romulidum, quo tempore destructum reparauit.
M C sua uao anno ... Erns ....
Historiae referuntque ducem supra memoratam.
Cui monasterium hoc construere placuit.
AEdes deinde monastarum fundauit amoenas:
Sic fundatorem, lector amice, tenes.

Reperi in antiquo codice quodam
G
Innocentii II. pontificis et aliorum epistolas nonnullas, ad idem monasterium pertinentes; quas attexere uisum; licet alicubi lacunis interruptas.

I. INNOCENTIVS *seruus seruorum Dei,* * *H. Ratisponensi episcopo, salutem* * *Henrico.*

tem et apostolicam benedictionem. Sicut tua nouit fraternitas, ad episcopale officium pertinet religiosos uiros manutenere et diligere, et paterna sollicitudine eis necessaria prouidere. Vnde bonae memoriae antecessor tuus, episcopus Cuno, monachis in ecclesia beati Petri, in loco qui uocatur Monasterium, Deo seruientibus, ecclesiam beati Sixti cum parochia sibi adhaerente tradidit. Nunc autem, ipsius loci abbate referente, didicimus, quod praedicta ecclesia et parochia ablata est, et fratres, ad quorum solatium tradita erat, exinde graue incommodum patiuntur. Quocirca per praesentia tibi scripta praecipiendo mandamus, quatenus eisdem fratribus praefatam ecclesiam cum parochia restituas, et de cetero ipsis tanquam pius et bonus pastor misericorditer prouidere studeas.

II.

INNOCENTIVS episcopus seruus seruorum Dei, uenerabili fratri Heinrico Ratisponensi episcopo, salutem et apostolicam benedictionem. Ad tuum spectat officium religiosos uiros diligere, et illorum necessitatibus prouidere. Quocirca per scripta praesentia dilectioni tuae rogando mandamus, ut Monasteriensibus fratribus .... decimationum et oblationum parochiae ipsius ...... antiquo et concessione praedecessoris tui Cunonis episcopi, ad ius ipsius monasterii pertinere asserunt, amore Dei concedas, et nullam eis iniuriam uel bonorum suorum diminutionem inferri permittas. Datae Lat. VIII. Decembris.

III.

Innocentius II. qui pontificatum iniit anno 1130.

* Dietpoldo.

IN N. seruus seruorum Dei. Dilecto in Christo filio * D. marchioni, salutem et apostolicam benedictionem. Quisquis Deo placere desiderat, expedit ut religiosos uiros, diuino famulatui mancipatos, iuxta facultatem sibi a Deo concessam iuuet et manuteneat, et in suis opportunitatibus opem eis et consilium praebeat. Ideoque nobilitati tuae rogando mandamus, ut religiosos fratres, in ecclesia beati Petri Monasteriensis domino seruientes, iuues et manuteneas, et si quid de bonis eorum te iniuste detinere cognoscis, eis restituas. Valde namque periculosum est et animarum saluti contrarium, ea, quae pro remissione peccatorum aut requie animarum uenerabilibus ecclesiis concessa sunt, alienis usibus applicare. Rogamus etiam et in peccatorum remissionem iniungimus, ut occasione aduocatiae uel iniusta exactione eosdem fratres uel eorum familiam inquietari ab aliquo non permittas, sciens pro huiusmodi dominum propitium tibi facies, et aeternae retributionis praemia acquires. Data Lat. VI. idus Decembris.

IV.

* Episcopus factus anno 1165. Hund. in Metropoli.

IN nomine sanctae et indiuiduae Trinitatis. * Eberhardus Dei gratia ecclesiae Ratisponensis electus, et uniuersus eiusdem ecclesiae chorus, Dunrado uenerabili abbati Monasteriensis coenobii, et fratribus, eorumque successoribus in perpetuum. Cum unicuique sua debeat respondere iustitia, quaestionem illam, quae contra uestrum monasterium per ignorantiam forte iuris uestri, uel aliam quamlibet occasionem, in diebus uestris emerserat; de parochia Monasteriensi, ecclesia uidelicet beati Sixti, et de decimis ad eam pertinentibus, diligenti consideratione animaduertimus, et auditis plenius allegationibus uestris, et perspectis priuilegiis, apostolica uidelicet * domini Innocentii, et imperiali domini Lotharii, simulque pontificali beatae memoriae Cunonis et Henrici dominorum et patrum nostrorum auctoritate roboratis, statutis ei uestigiis eorum debita cum reuerentia inhaerere, et pro uobis sententiam ferre super hac quaestione decreuimus, tam rationis, quam etiam fraternae charitatis et compassionis intuitu, uestrae quieti et necessitati non solum in temporalibus, sed etiam in spiritualibus prouidere cupientes.

* Innocentius II.

Lotharius II.

Chuno primus, qui episcopatum iniit 1126.

Henricus primus, successor Cunonis in episcopatu Ratisbon. 1130. de quibus supra in primo diplomate.

Praefatae itaque parochiae donationem uobis et uestris successoribus adiudicantes, ... decimarum et oblationum quae inde proueniunt, in usus stipendiorum uestrorum confirmantes, plena consensus nostri firmitate stabilimus, ut nulla ecclesiastica secularisue persona a modo super hac re uos inquietare aut molestare praesumat. Quisquis autem hoc uiolauerit, aut temere transgressus fuerit, perpetuae condemnationis maledicto subiaceat.

V.

* Conradus primus, diem extremum clausit anno 1147.

DOmino et patri suo, sanctae et uenerandae Romanae sedis antistiti Innocentio * C. Salzburgensis ecclesiae humilis minister, cum humili obedientia et fideli seruitio indefessae orationis, tam deuotum quam debitum affectum. Dominus IESVS ecclesiasticae turris arcem in apostolicae fidei fundamento locare uolens, Romanae dignitatis sic ordinauit officium; ut in huius sanctae sedis auctoritate, totius suae domus firmaret ac stabiliret aedificium. Proinde uenerande pater, quia caput nostrum Christus membris suis in hac taediosa peregrinatione laborantibus, praecipuum post se consolatorem et uisorem uos instituit, merito omnium ecclesiarum sollicitudo uobis incumbit, quem solum Deus omnibus praestituit.

Obsecramus itaque paternitatem uestram, quatenus fratrum Monasteriensis coenobii necessitates clementer ac benigne audiatis, et quod humiliter petunt, sicut facile potestis, efficaciter concedatis. Siquidem iam dictum coenobium ab antiqua insti-

institutione, cum magna redituum et praediorum impensa, diuinis obsequiis sub monastica psosessione assignatum fuit, et multis temporibus nullo perturbante inconcussum et quietum permansit. Postea autem ipsius iam praefati loci praedia, uiolenta quadam distractione ablata, regalibus usibus addicta sunt, et monachis propter ablata sibi subsidia discedentibus, nullus, aut omnino exilis, diuini seruicii cultus ibi fuit. At uero quia nunc denuo boni et spirituales homines in locum pauperculum restituti sunt, ecce illi sub uestram tutelam confugiunt, et ut sub paternum praesidium eos suscipiatis, et recognoscendis bonis, quae ablata eis sunt, operam detis, humillime ac deuotissime petunt.

VI. K*arissimo domino suo et patri INNOcentio, Dei gratia summo pontifici, T. sanctae Rufinae minister indignus, quod domino seruus, quod patri filius.*

Monasterium quoddam in episcopatu Ratisponensi situm, Monasterium quoque nomine dictum, ut fama refert, antiquitus sedi apostolicae delegatum et traditum, amplis et magnis possessionibus admodum dilatatum fuerat: sed peccatis exigentibus, et malis diebus superuenientibus, ad id redactum est, quod expulsi monachi, possessiones distractae, et omnia intus et foris ita destructa sunt, quod pro multis monachis uix pauci et pauperes clerici remanserunt. Postmodum uero temporibus Lotharii imperatoris, piae memoriae, Otto Bambergensis episcopus, *praefatum monasterium religione et rebus penitus nudatum, cum paucis adiacentibus terris et habitaculis, ab imperatore et duce Heinrico per pecuniam obtinuit, et ecclesiae Bambergensi ab ipsis donari fecit, uirosque religiosos ordinis monastici ibidem collocauit. Qui antiquae libertatis, Romanae uidelicet dominationis, suspirantes memoriam, per nostrae paruitatis intercessionem ad uestrae maiestatis confugiunt defensionem, quatenus uestrae auctoritatis patrocinio et ea quae oblata sunt ex parte aliqua recuperare ualeant, et ea quae nunc habent, sub uestrae defensionis tutela quiete possideant. Ad honorem et utilitatem sanctae ecclesiae suae, uitam longam, salutem continuam tribuat uobis omnipotens dominus.*

Hactenus uaria diplomata; ex quibus testatum fit, quam Innocentio II. pontifici, monasterium Monasteriense curae fuerit; et quam uariam quoque sortem uariis temporibus subierit. Vidi etiam aliud diploma eiusdem Innocentii, anno redemptoris 1141. datum, et aliud Lucii III. pontificiis anno 1184. scriptum; quibus uterque pontifex praedictum Monasterium in tutelam et protectionem sedis apostolicae recipiunt.

Quia uero in hoc ipso capite mentio itidem fit Biburgensis monasterii, tanquam in tutelam S. Ottonis olim traditi: Quocirca, non abs re fore censui, si, quae in manuscripto catalago abbatum Biburgensium Auentinus scripsit; hoc loco commemorarem: nam et ad S. Ottonem nostrum aliquatenus spectant. Ita ergo ille.

Anno a nato Christo millesimo centesimo, quarto atque uicesimo, Vlricus *et* Gebhardus, *maiores natu, fratres germani, filii* Heinrici *de* Biburgio *et* Berthae ex Histria, *paternam diuiserunt haereditatem. Henricus et Gebhardus sortiti sunt Hilpoldestainan; Chunradus autem, Erbo atque Bertha Piburgium. Alii duo fratres horum, Eberhardus et Meginuuardus, sacris initiati ecclesiasticique erant. Ille, canonicus Babebergensis, atque deinde monachus Prüfelingensis. Hic, ueteris capellae Ratisponensis praepositus. Quatuor alii filii, Otto, Magnus, Albertus, Hezelo siue Henricus, ante parentes ex hac uita migrarunt. Nam Heinricus ille superior undecim liberos ex Bertha uxore sua progenuit, decem mares, unam feminam Bertham.*

Proximo deinceps anno, id est, anno Christi seruatoris nostri, millesimo, centesimo, uicesimo quinto, Chunradus, Erbo et Bertha consilio et auxilio S. OTTONIS episcopi Babebergensis, de patrimonio suo Benedictinis uiris atque feminis coenobium; item pauperibus atque egenis domum, quod hospitale uocant, aedificare coeperunt et octauo anno compleuerunt, hoc est anno salutis millesimo, centesimo, tricesimo tertio.

Quo etiam anno in die Simonis et Iudae, diuus OTTO Babebergensis episcopus, et Heinricus comes de Wolfratshausen, cognatus Berthae uxoris Heinrici superioris, pontifex Ratisbonensis templum consecrarunt. Eberhardus monachus eo tempore Prufelingensis fit abbas: frater eius Vlricus de Stain, aduocatus: qui et Percham *dono dedit monasterio.*

Innocentius secundus pontifex maximus comprobauit, atque diplomate suo firmauit.

Diuus Eberhardus primus abbas, natus patre Heinrico, matre Bertha, Babebergae literis eruditus est, ibique canonicus factus. Deinde cum praeceptore in urbem Parisiorum missus, philosophiae operam dedit. Reuersus a studio Babebergam, ad monasterium S. Michaëlis clam iuit, monachumque se profiteri coepit. A diuo OTTONE episcopo Babebergensi ad Prufelingam transfertur; quod templum idem OTTO condidit. Vbi sanctus Eberhardus degit usque ad consecrationem Piburgensis monasterii a fra-

a fratribus suis constructi: praefuitque coenobio annos tredecim, menses quinque, dies decem. Nam Chunrado *primo archiepiscopo Salzburgensi, de Abensberg oriundo, cognato et uicino suo in pontificatu successit.*

Electusque est anno Christi millesimo, centesimo, quadragesimo septimo. Quo anno, eius iussu, Ebrordus et Henricus scripserunt bibliam, Origenisque homilias. Item alios libros, qui adhuc extant Piburgii et monstrantur. Praesedit Salisburgensi ecclesiae annos decem et septem, menses undecim, dies decem. Obiit anno christianae salutis millesimo, centesimo sexagesimo tertio, decimo Kalendas Iulii.

Humatus est Salzburgii in maximo templo, ubi adhuc religiose colitur, et populus frequens ad eius sepulchrum concurrit.

Chunradus primus, a sancto Eberhardo institutus, administrauit Piburgense monasterium annos sex, menses totidem. Ex hac uita migrauit anno Christi millesimo, centesimo, quinquagesimo tertio, decimo Kalend. Nouembris, in die Seueri episcopi. Extat adhuc eius sacramentum, quod religioni sub diuo Eberhardo dedit. Sub eo Bertha, quae cum fratribus Chunrado et Erbone Piburgium arcem in templum commutauit; excessit ex hac uita anno Christi millesimo, centesimo, quinquagesimo primo, octauo Idus Augusti, in die Sixti.

Contra hunc Conradum, secundum Biburgensis monasterii abbatem, tam saeua tempestas, quorundam improbitate exstitit, ut ad eam sedandam, ipse Adrianus IV. pontifex Romanus; itemque episcopi Ratisbonensis et Bambergensis accurrere debuerint; ut intelliges ex quinque sequentibus epistolis, quas reperi in manuscripto quodam codice, quem Vienna ad me misit uir clarissimus, et in omni studiorum genere eruditissimus dominus SEBASTIANVS TENGNAGEL I. V. D. caesareae bibliothecae praefectus.

Literae commendatitiae ab episcopo Ratisbonensi Conrado abbati datae.

ORthodoxis omnibus H. Dei gratia ecclesiae Ratisbonensis episcopus, quidquid hic et in futuro felicius. Pateat uniuersitati uestrae, qualiter uenerandus et amandus filius noster Conradus, Biburgensis monasterij quondam abbas, praesentium lator, turbatae quieti et suae et fratrum suorum humiliter et benigne consuluit: quidam enim ex fratribus suis amaro zelo inflammati, bonae opinioni ipsius, primo intus et latenter; deinde etiam foris et patenter detrahere coeperunt. Cui scandalo reprimendo tum a domino EBERHARDO, Saltzburgensi archiepiscopo et EBERHARDO, Bambergensi episcopo, tum etiam a nobis et nostris, saepe diu et multum frustra, quia nimis leniter, laboratum est. Tandem magnis nostrae ecclesiae negotiis occupati, dilectissimo et uenerabili fratri et coëpiscopo nostro Bambergensi, et praelatis nostris, uicem nostram in hac re concessimus, qui ad praedictum monasterium uenientes, omnia prudenti et fideli discussione uentilare coeperunt. Sed forte propter nostram absentiam, ferro abscissionis in pertinaces et publice culpam suam confessos minus usi sunt. Ita ad ciuitatem nostram dominus episcopus et abbas regressi, sex de parte detentorum, cum assensu reliquorum, ad principalem ecclesiam nostram adduxerunt, ubi nec bono zelo, nec uera, de abbate suo immerente se iactasse, publice confessi sunt. Tunc dominus abbas, poenitentiae quorundam minus confidens, et non dignitati, sed quieti et saluti suae intendens, quia suspecti et morbidi abscissi non sunt; abbatiam ultro resignauit. Quod factum pro reuerentia domini Bambergensis et amore abbatis, non tamen sine scrupulo, suscepimus et ipsum obedientia nostra non absoluentes, uniuersitati uestrae, tanquam prudentem et fidelem uirum commendamus.

Literae commendatitiae, datae Conrado abbati, ab Eberhardo episcopo Bambergensi.

OMnibus in regno caritatis, EBERHARDVS, Bambergensis non suis meritis uocatus episcopus, salutem et eam, quae maior est omnibus et quae nunquam excidet, charitatem. Domino dicente; uae ei, per quem scandalum uenit, cum inter fratres ante omnia scandala uitanda sint, nolumus quenquam scandalizari, in persona uenerabilis et dilecti fratris nostri Conradi, quondam Biburgensis abbatis, eiusque separatione a fratribus suis. Equidem arbor ipse bona illique terra bona tanta dissimilitudine, et ea, quae alia natura est, morum consuetudine discrepabant, ut fructuose, et unius moris in domo Dei cohabitare non possent. Vnde nascente et crescente de die in diem inter eos discordia, cum soleat antiquus hostis, quorum uitam non potest, saltem famam ledere, praedictus frater omni non solum infamia, sed etiam suspitionis macula abolita, communi et publica fratrum suorum adtestatione; specialiter uero quorundam, qui in eo scandalizati fuerant, recognitione, in nostra et chori Ratisbonensis praesentia, ad sedandam tempestuosam inter se et contra se fratrum discordiam libera uoce cum Iona ait; Si tempestas haec propter me est, tollite me, et mittite in mare; *in eius nomine, qui uenit non perdere animas sed saluare. Ac sic abbas nobis et choro, uice domi-*

domini Ratisbonensis episcopi resignata, fratres et sorores praesentes et absentes obedientia sua absoluit; cuius rei testimonium perhibentes, praesentem ei cautionem porreximus et omnibus, ad quos peruenit, sicut prudentem, literatum et bonae aestimationis fratrem, in eo cuius haec dona sunt, attentius commendamus.

Literae commendatitiae, datae Conrado abbati, a capitulo cathedralis ecclesiae Ratisbonensis.

VNiuersis sanctae ecclesiae ordinibus et dignitatibus, chorus S. Petri Ratisbonensis perpetuam in domino salutem et pacem.

*Notum uniuersitati uestrae facimus, de praesentium latore domino Conrado Biburgense quondam abbate, qualiter multas saepe aduersus semetipsum contradictiones subiectorum et rebelliones pertulerit, sed omni tempore, quo conuersatus apud nos est, deprehendi ad infamiam, uel depositionem nunquam potuerit: quod episcopus Bambergensis aduenions, hinc inde auditis partibus, animaduertit profecto, et ipsi fratres adeo intelligere coeperunt, ut pacis compositionem amplectentes, uniuersi tunc in monasterio publice et priuatim; post aliquanti excepti in ecclesia nostra Ratisbonensi confiteri malas * ualetudines suas at non ipsius culpam consentirent; protestantes multo magis, se ex odio et subuersione animi, quam conscientia recta et ueritate, honorabilis personae famam lacerasse. Tunc demum, uir emeritus, cedere, abbatiam sponte resignando, non distulit. Talem exitum spectati uiri, oculis nostris aspicientes, scribimus uniuersis ecclesiis Dei, dignam laude, honore, dignitate conuersationem eius et scientiam praedicantes.*

* *affectiones.*

Diploma Adriani IV. pontificis, quo Conradum abbatem in pristinum dignitatis locum restituit.

ADdrianus episcopus seruus seruorum Dei. Venerabilibus fratribus Eberhardo Salisburgensi archiepiscopo, et Ratisbonensi episcopo, salutem et apostolicam benedictionem.

Dilectus filius noster Conradus, abbas monasterii S. MARIAE de Biburch, sicut ex tua fraternitate, Ratisponensis episcope, et canonicorum tuorum, et fratris nostri Bambergensis episcopi attestatione atque aliorum plurium religiosorum uirorum assertione, cognouimus, quorundam iniquorum fratrum malitia et uexatione compulsus, a monasterio suo discessit, et apostolicae sedis praesentiam uisitauit: qui dum transfretare disponeret et Hierosolymam pergere, ut ibidem in aliquo loco religioso ad Dei seruicium et ad saluandam animam perpetuo

A *moraretur, nos eum a suae mentis intentione retraximus, et ipsum ad proprium monasterium remisimus, ut fratrum curam sicut hactenus, ita de caetero habeat, et in abbatia plenarie debeat ministrare.*

Eum itaque fraternitati uestrae attentius commendantes, per apostolica uobis scripta praecipiendo mandamus, quatenus ipsum infra XX. dies post harum susceptionem in plenitudinem abbatiae, auctoritate
B *nostra, omni occasione ac dilatione postposita, restituatis, fratribus eiusdem monasterii firmiter iniungentes, ut eum honeste recipiant, benigne tractent et ipsi, tanquam proprio abbati et animum suarum rectori, debitam in omnibus reuerentiam et subiectionem impendant. Si uero aliquis interim in eadem abbatia fuerit subrogatus, eum sine contradictinis obstaculo penitus amo-*
C *ueri curetis: duos etiam eiusdem ecclesiae monachos * Vdo: uidelicet et * VValth: et duos* conuersos *scilicet * Euch: et * Vdal. quibus infestantibus et multipliciter perturbantibus praedictus filius noster Conradus abbas commissae sibi abbatiae regimen se asserit dimisisse, ab ipso monasterio remoueatis, et eos in obedientiis monasterii, extra monasterium tamen, auctoritate nostra ponatis. Qui tamdiu compellantur in*
D *ipsis obedientiis permanere, quo usque a sua malitia recedentes, correcti et emendati a memorato abbate ad proprium monasterium reuocentur. Data Laterani, XV. Kal. Maii.*

* *Vdonem.*
* *Walherum.*
* *Encherium. forte, uel Eucharium.*
* *Vdalricum.*

Literae Adriani pontificis ad conuentum Biburgensem.

E *ADrianus episcopus seruus seruorum Dei, dilectis filiis monachis et conuersis Mariae de Biburch, salutem et apostolicam benedictionem.*

Dilectus filius noster Conradus abbas uester, sicut ex relatione sua, et plurimum religiosorum uirorum attestatione cognouimus, quorundam iniquorum fratrum malitia et uexatione compulsus, a mona-
F *sterio uestro discessit, et apostolicae sedis praesentiam uisitauit. Qui dum transfretare disponeret, et Ierosolymam pergere, ut ibidem in aliquo loco religioso ad Dei seruicium, et ad saluandam animam perpetuo moraretur, nos eum a suae mentis intentione retraximus, et ipsum ad proprium monasterium remisimus, ut fra-*
G *trum curam, sicut hactenus, ita de caetero habeat, et in abbatia debeat plenarie ministrare.*

Eum itaque uniuersitati uestrae attentius commendantes, per apostolica scripta uobis praecipiendo mandamus, qua-

tenus eum honeste recipiatis, benigne tractetis, ipsi tanquam proprio abbati, et animarum uestrarum rectori debitam in omnibus subiectionem et obedientiam impendatis. In nullo quoque eidem rebelles, in nullo contumaces exsistere praesumatis. Quod si forte contempseritis adimplere sententiam, quam ipse in aliquem uestrum, qui contemptor exstiterit, propter hoc canonice promulgauerit: a nobis ratam noueritis ac firmam habendam.

Duos autem monasterii uestri monachos, Vd. uidelicet et Gualth. et duos conuersos, scilicet Vd. et Euch. quibus infestantibus et multipliciter perturbantibus praedictus filius noster, Conradus abbas commissae sibi abbatiae regimen se asserit dimisisse: per fratres nostros, Saltzpurgensem archiepiscopum et Ratisbonensem episcopum, ab ipso monasterio praecepimus amoueri, et eos tamdiu in obedientiis monasterii extra monasterium decernimus permanere, quousque a sua malitia recendentes correcti et emendati, a memorato abbate ad proprium monasterium reuocentur. Datae Laterani, XV. Kal. Maii.

Hactenus literae in causa Conradi abbatis Eiburgensis. Ille autem episcopus Ratisbonensis litera H. designatus, aut est Henricus hoc nomine primus, comes Wolffratshausen, aut successor eius Hartuicus, qui episcopatum iniit eo ipso anno, quo Henricus excessit; nempe MCLV. Illud certum; errare Auentinum, quando Conradum abbatem obiisse dicit, anno MCLIII. cum enim pro Conrado abbate Romam profecto Adrianus papa IV. ad supra dictos episcopos, et ad Biburgensem conuentum rescripserit, Adrianus autem anno demum 1155. pontificatum adeptus sit; fieri non potest, ut Conradus, anno, quem Auentinus notat, in fata concesserit.

Notationes in cap. VII. lib. 2.

Hoc caput uide infra in anonymo Sefrido, Lib. II. c. 7. unde illud desumpsit Gretserus.

CRamerus praedicans lib. 1. chronici sui, ait, Ottonem ab imperatore Henrico facultatem in Pomeraniam abeundi petiisse. Postea frigidissime adiungit. Etlich wöllen, daß er des Babsts Honorii Erlaubnuß auch darüber erfordert habe. *Sunt qui dicant, Ottonem etiam a papa Honorio eius rei potestatem sibi fieri postulasse.* Quam frigide, o praedicans? Nolles nimirum summi pontificis auctoritatem in conuersione Pomeranorum interuenisse. At, uelis nolis, audire debes Vrspergensem, qui in chronico ista. *Anno dominicae incarnationis MCXXIV. indictione secunda, Callisto papa II. Romanae sedi praesidente, Otto Dei gratia, Babenbergensis ecclesiae episcopus, diuino admonitus instinctu, praedicti apostolici assensu et auctoritate roboratus, partes Pomeranorum paganorum, cum quibusdam ciuitatibus terrae Lutitiae aggressus est, ut eos ab errore suo reuocaret, etc.* Haec Vrspergensis. Scilicet, sine pontificis scitu S. Otto in Pomeraniam abiit; qui sedi apostolicae tam deuotus fuit, ut infra etiam cap. 31. sedis illius *obedientiarius* nominetur. Vide lib. 3. cap. 4.

Nec illud silendum, praedicantem ubique admiscere flosculos praedicanticos, ut cap. 17. Otho hab ein Altar bawen lassen zum Gebrauch des Abendmals des HErren. Quae est phrasis prorsus Lutherana. Nam altare exstruxit ad missam, seu, ad sacrificium missae. De coena ista, quam Lutherani praedicantes coquunt, ne per somnium quidem, tempore S. Ottonis cogitabatur.

Similis phrasis est, cap. 18. Otho und die Seinen haben am Wort gearbeitet. Apage hanc locutionem. Num tu putas Ottonem et ministros eius fuisse, ut tu es, Diener am Wort / hoc est, *spermologos* et *seminiuerbios*, deque ambone clamatores stentoreos? Eiusdem farinae est illud in eodem capite: da das Licht zu Pieritz also gewaltig angienge. Phrasis haec ex praedicantium non myrotheciis, sed coprotheciis deprompta est. O lumen admirabile quinti euangelii: quod nullus uespertilio, nulla octaua, nullus nycticorax, nulla ulula metuat.

Alicubi *sacellanos* S. Ottonis nominat Cramerus, Diener am Wort / hoc est, *logodulos*, uel *dulologos*, Wortsknecht. Prorsus praedicantice. Absit, ut sancti illi uiri tales fuerint, qualis *Paulus a Roda*, *Knipstro*, et ipse Stetinensis praeco Cramerus.

In caput XXXVII.

DOdonae condidit S. Otto ecclesiam *in honore sanctae crucis*, ut inquit Sefridus. Praedicans, more suo, fidelem interpretem agens, ita reddidit. Er hat alsbald ein Kirche nach dem heyligen Creutz genennet / erbauet. Nimirum religioni sibi duxit praedicans, dicere, a S. Othone exaedificatam ecclesiam in honorem sanctae crucis. Nam ut quid in sanctae crucis honorem fiat, sanctae crucis osor, qui commodus et patiens ferat?

Ob-

Obserua et illud; quam Lutherani et Caluiniani praecones longe auii a S. Ottone, eiusque auditoribus in promulgatione euangelii abeant. Nam illi, imagines crucis, si quas reperiunt, exterminant et prosternunt. At isti erigunt, eiusque quasi salutiferi tituli erectione, Christum crucifixum quodammodo in possessionem loci illius mittunt; cuius rei exemplum cum alibi, tum in hoc cap. 37. cernere licet.

Hallucinatur autem praedicans, cum cap. 33. scribit, Ottonem episcopum uita functum anno 1139. die 30. Septembris. Nam mortuus est pridie Kalend. Iulias, in commemoratione S. Pauli apostoli, ut planum fit ex Andrea lib. 4. cap. 4. et 5. sepulturae traditus 3. Nonas Iulii, ut patet ex uita Canis. edit. et ex illa, quae est apud Surium Tom. 4. Quo die martyrologium Romanum isthaec. *Bambergae S. Ottonis episcopi, qui Pomeranis euangelium praedicans, eosdem conuertit ad fidem.* At uero xxx. dies Septembris ad translationem S. Ottonis pertinet: translatum est enim corpus eius anno 1189. sub Clemente III. pridie Kalend. Octobris; quo die festum eius celebratur, inquit Surius.

Lib. 3. chronici cap. 37. ait Cramerus praedicans, Paulum a Rhoda, turpissimum illum et foedissimum apostatam et seductorem Pomeraniae, iure suo appellari posse *primum euangelistam in Pomerania, quod primum ad agnitionem euangelii prouinciam illam adduxerit.* Spongia ergo eluat praedicans illa, quae lib. 1. cap. 34. scripserat; nam si, ut iam dicto loco fatetur praedicans, S. Otto uerum euangelium Pomeranis annunciauit, uerus igitur euangelista, hoc est, ueri euangelii nuncius et, quod hinc consequitur, primus fuit; cum ante illum nullus in Pomerania euangelium praedicauerit, licet non defuerint, qui id tentarint. Si S. Otto uerus et primus euangelista in Pomerania fuit; iniuste igitur haec laus ad Paulum illum transfertur. Aut si apostata iste primus fuit: Pomerani ergo antea non habuerunt uerum euangelium, ueramque fidem; nec beatitudinem consecuti sunt. At hoc negat praedicans cap. 34. Qua fronte igitur et qua mente iam scribit, Paulum a Roda fuisse primum in Pomerania *euangelistam;* hoc est, primum ueram Christi doctrinam in Pomeraniam intulisse.

Illud etiam perquam lepidum est, quod lib. 1. cap. 43. ubi agit de conuersione Rugianorum, affirmat; quoslibet, *tempore necessitatis sacramenta administrare posse: omnes enim Christianos, qualescunque sint, esse sacerdotes et regale sacerdotium,* ex quo sequitur, etiam mulieres, necessitate id exigente, posse coenam Lutheranam dare; seu confessiones audire; remissionem peccatorum, praedicanticum in morem, annunciare. Quod autem dicit praedicans, in conuersione Rugianorum ad christianam fidem hoc factum esse, quod sacerdotes tantae multitudini neophytorum non sufficerent; id falsum existima. Nam licet laici *baptizare* et *catechizare* possint, si necessitas id efflagitet; inauditum tamen est in ecclesia Dei ulli laico ullam ob causam, aliorum sacramentorum confectionem et administrationem concessam fuisse, aut concedi posse. Quis enim ante Lutherum, nouum Peputianum, unquam dixit, laicos et in his etiam mulieres, posse eucharistiam conficere, confessiones audire et absolutionem impertire? Nec primi Rugianorum praedicatores rerum christianarum et ecclesiasticarum tam imperiti erant, ut huiusmodi munia laicis committerent. Omnium ea fuit sententia, quam his uerbis epist. lib. 19. ad Berum expressit Erasmus. *Dogma, quo quidam cuiuis tribuunt potestatem consecrandi, absoluendi et ordinandi, semper habui pro manifesta insania.*

Lib. 3. chronici cap. 22. scribit Cramerus praedicans, Ioannem Bugenhagium Pomeranum iure suo uocari posse *secundum apostolum* Pomeraniae; *Ut enim Otto,* inquit praedicans, *uulgo primus Pomeranorum apostolus uocitatus, Pomeranos ab ethnica superstitione liberauit et expiauit; sic et Bugenhagius Pomeraniam a papistico fermento expurgauit.* Alibi nominat praedicans Paulum a Rhoda *primum Pomeraniae euangelistam,* ut paulo ante uidimus; quod primus Pomeranos ad Lutheranismum traduxerit. Nunc in periculo est, ne de prima statione deturbetur et Bugenhagio cedere cogatur: nisi forsan dicat, secundum apostolum primo euangelista potiorem esse: et Paulum illum tam Ottoni episcopo, quam Bugenhagio anteponi debere: quod tamen praedicantem responsurum, uix crediderim. Nam ut Paulum a Roda, uel Rota, S. Ottoni praeferre non reformidet; at uix Bugenhagio anteferet; nimirum doctori magistrum; praeceptori discipulum. Porro si Paulus a Rhoda primus Pomeranis euangelium euangelizauit, et papismum fugauit; quid postea Bugenhagius fecit, ut secundi apostolici cognomentum mereretur? Nil certe uideo, quid praestiterit, quam quod generalis uisitator Pomeraniae fuit et monasteria et templa non aliter uisitauit, ac olim Iudas Iscariotes uisitauit loculos seu pecuniam Christi domini. Visitauit, inquam, coenobia et ecclesias, quo pacto

Turcae eas uisitare solent, quando christianorum prouincias occupant. Cuius rei en dilucidum exemplum.

Anno 1535. uisitauit bellus iste uisitator monasterium Eldenauense, ut scribit praedicans lib. 3. cap. 22. Quem uisitandi modum tenuit? Eundem, quem Iudas, quando loculos domini uisitabat. Omnia, quaecunque erant in monasterio, tam sacra, quam profana diligenter conuasauit. Ex *sacristia*, ut uocant, seu *sacrario* templi, mille quadringentas marcas argenti facti et infecti, calices plurimos, argenteas imagines et hierothecas seu *monstrantias*, et baculos pastorales, ex eodem metallo fabrefactos, abstulit; et ne erga sacrae supellectilis monachum custodem ingratus esset, obtulit ei *casulam* sericam rubram, ut inde uel caligas uel pallium sibi conficerent; qui tamen munus oblatum respuit, non religione; apostata enim erat; sed quia uestem tam pretiosae materiae minus sibi conuenire existimabat.

Eandem uisitandi rationem studiose tenuit uisitator iste in aliis Pomeraniae monasteriis; et quo monasterium opulentius erat, eo auidius uisitationem eius desiderabat: sedulo imitatus regem Antiochum, qui, ut lib. 1. Machabaeorum legimus, uisitans templum Hierosolymitanum, *accepit* inde *altare aureum, et candelabrum luminis, et uniuersa uasa eius, et mensam propositionis, et libatoria, et phialas et mortariola aurea, et uelum et coronas, et ornamentum aureum, et accepit argentum et aurum et uasa concupiscibilia, et accepit thesauros occultos, quos inuenit; et sublatis omnibus abiit in terram suam.* En insignem uisitatorem, in cuius uestigiis nouus iste in Pomerania uisitator accurate uestigia sua posuit. Si ergo ob has et similes uisitationes Bugenhagius apostolus Pomeraniae salutari debet; non secundus, respectu ad S. Ottonem habito, sed primus absolute appellari debet; at non Dei, sed diaboli; nam et iste suos apostolos habet. Fieri enim non potest, ut uterque Otto et Bugenhagius fuerit apostolus Dei; cum uiis prorsus contrariis incesserint. Nam S. Otto monasteria condebat, condita locupletabat, monachos amabat, fouebat, colebat, secum circumducebat; sacra supellectile, ut calicibus, et uestibus, sacra domicilia instruebat; imagines, praesertim sacrae crucis trophaeum, passim erigebat, diuorum lipsana circumferebat; cruce praelata ad populum uerba faciebat, missas celebrabat et millena huius generis factitabat; quae omnia secundus iste ex Witeberga profectus apostolus abolet, exterminat, repudiat, irridet, subsannat. Quocirca fieri non potest, ut ab eodem domino Amissi fuerint; neque enim apostoli a Christo missi ita comparati sunt, ut quod unus exstruit, alter destruat et quod unus, ut Christianum, populo tradit, alter, ut idololatriam, execretur.

Quis uero ex duobus istis fuerit apostolus Dei, et quis eius, qui Deo in omnibus aduersatur; facile statuet, qui cerebro non caret. Loquantur utriusque actus, fructus, miracula, uno uerbo, uita; omniumque Pomeranorum Christi sacris initiatorum, ante Lutherum, imo totius christiani orbis sensus ac consensio; qui omnes Ottonem Bambergensem episcopum, tanquam uirum sanctimonia uitae spectatissimum patratisque miraculis celeberrimum coluerunt ac uenerati sunt, nomine eius in fastis tabulisque ecclesiasticis religiose consignato.

Ipsi etiam Pomerani nondum Lutherana peste correpti, tres dies festos in honorem S. Othonis, primi sui apostoli, quotannis solemni ceremonia agebant; ut scribit saepe iam nominatus praedicans, lib. 3. chronici cap. 2. nempe festum *ordinationis* eius XIV. Maii. *diem mortis*, seu, ut loquitur Cramerus seiner Begräbniß, *sepulturae suae* XXX. Iunii: et *festum translationis* XXX. Septembris. Finem harum solennitatum hac antiphona declarabant. *Festa pii pontificis Ottonis, tota deuotione ueneremur, ut apud dominum, qui summe pius est, meritis et precibus eius adiuuari mereamur.* Ronchos ducit praedicans, frontemque corrungat ad istud odarium. Qua de caussa? Quia inuocatur S. Otho. Atqui Pomerani faciebant, quod a S. Othone didicerant. Didicerant autem, inter caetera, ipsam quoque inuocationem sanctorum, ut tu ipse non diffiteris. Quapropter, doctrinae primitus acceptae conuenienter, ipsum quoque Othonem, postquam caelitum catalogo adscriptus fuerat, inuocarunt. Quod si Otho adhuc superstes, et uitam hanc mortalem uiuens, inuocatus a Witschacho, tantae potentiae apud Deum fuit, ut illum ex Danico carcere mirabiliter eriperet, solumque, sine ullo remigio, in exigua cymbula, per uastum maris pelagus ex Dania in Pomeraniam traduceret; ut libro 3. audiuimus; mirum sane foret, si nunc immortale aeuum cum beatis agitans minoris facultatis esset et ad se confugientibus opitulari nequiret. Caeterum, ut Bugenhagius et similes seductores aliis diuis; sic et S. Othoni suos honores in Pomerania sacrilege abstulerunt; abrogatis diebus festis, quos pia antiquitas S. Othoni dicauerat. Et tamen anno 1585. Paulo a Rhoda, et Bugenhagio praecipue diem festum indixerunt et instituerunt. Nam quia praedictus annus erat quinquagesimus

simus ab introducta communi decreto, aliorum praedicantium querimoniae in Pomeraniam Lutherana doctrina; eam ob caussam Christophorus Stymmelius, Stetinensis praedicans, Stetinensibus Iubilaeum indixit: ut testatur Cramerus lib. 3. cap. 47. qui annus iubilaeus nihil aliud erat, si rem penitius introspicere et uerum ingenue fateri uelimus, quam panegyris primis Pomeraniae Lutheranis clamatoribus consecrata; quorum Turcica facta plenis procul dubio libris demodulati sunt cum alii tibicines, tum tibicinum superintendens Stymmelius.

Quam concorditer autem isti quinti euangelii buccinatores in Pomerania degant, et quam toto caelo a spiritu S. Othonis et successorum eius discrepent, testatum faciunt tot dissidia et iurgia, quibus inter se altercantur et digladiantur, quae quod Cramerus in chronicum suum retulit, non improbo; quia interest nouorum euangelistarum consensionem nosse. Nec inutilem operam cepit, cum magistri Iacobi Crusii articulos seu propositiones contra *Pomeranicam agendam* uerbatim lectoribus proposuit, lib. 3. cap. 44. in quibus eminent istae. *Agendam et ecclesiasticam gubernandi rationem in Pomerania esse diabolicam et a christiana religione alienam.* II. *Non a Deo, sed a diabolo, improbitate hominum; non iure diuino, sed iure diabolico, introductum esse, ut quis sit et uocetur generalis superintendens supra multas, uel aliquas ciuitates.* III. *Neminem bona conscientia posse esse generalem superintendentem, aut in hoc statu salutem consequi. Et qui tali superintendenti obtemperet; non fore saluum. Nullum magistratum posse generales superintendentes aut eorum munus defendere. Omnes istos generales superintendentes, cum omnibus suis praepositis, senioribus et prouisoribus, simul cum magistratu et iuristis, qui talium defensionem suscipiunt, eosque in uisitationibus, et id genus aliis ministeriis adiuuant, ad diabolum pertinere. Dicere, quod munus superintendentium, sit uerbo Dei consentaneum, esse abominationem desolationis. Esse a christiana religione abhorrens et conscientiis periculosum, ut noui ministri superattendentibus dent dextras societatis et obedientiae.*

Haec et his affinia themata mordicus tuenda sibi suscepit supradictus Crusius, Stralissundae in ipsa Pomerania praedicans: nec dubito, eum innumeros e minorum gentium praedicantibus, tyrannicae huius *superintendentiae* pertaesos adstipulatores habuisse. Quid enim fastuosius et insolentius hisce superattendentibus; de quorum impotentia non modo huius Crusii, sed et complurium aliorum praedicantium querimoniae exstant.

In caput VIII. lib. 3.

Obseruatione dignum est, multis ad septemtrionem populis fuisse idola, quorum nomina in syllabam *uitus* desinerent: ut hic *Gerouitus* uel potius *Herouitus: Barouitus*, et nominatissimum illud simulacrum apud Rugianos, incolas urbis Arconae, *Suantouit*, seu *Suantouitus*. Carenzae *Rugeueit*, item, *Vietold.* Quae omnia eiusdem originis uidentur; quam indicat Crancius lib. 5. cap. 18. Daniae ita scribens: *Erat in urbe,* Arcona, *simulacrum horrenda superstitione ab uniuersa natione cultum;* Suantoueit *appellauere. Nam a S. Vito occasionem idololatriae cepere. A memoria enim diui Ludouici primi, cum operante Anschario, Corbeiensi primum monacho, deinde Hamburgensi archiepiscopo, fides in Dania plantaretur; eodem coenobio egressi et alii fratres, exemplum Anscharii secuti, in Wandalis uerbum uitae disseminauerunt, ubique patronum loci sui Vitum commendantes nouae plantationi. Ex qua occasione, cum postea fidem reiicerent, patroni memoriam seruarunt; sed illa abusi, statuam pro numine, martem pro Deo habere coeperunt.* *Hoc caput inuenies intra in Sefridi historiae lib. 3. c. 5.*

Similia de natalibus *Suantouiti* Saxo Grammaticus, lib. 14. historiae Danicae; qui accurate formam, opes, ritumque colendi huius simulacri et tandem euersionem eius describens, haec etiam commemorat. *Quibus*, lignis, *dum artifices coaptandis intenderent, frustra his rebus operam dare asseuerabat* rex Daniae, *sperato citius urbem*, Arconam, *capturos. Interrogatus, quonam id augurio deprehensum haberet; ex hoc potissimum augurari se dixit, quod Rugiani quondam a Carolo caesare expugnati, sanctumque Vitum Coruegiensem,* Corbeiensem, *religiosa nece insignem, tributis colere iussi: defuncto uictore, libertatem recipere cupientes, seruitutem superstitione mutarunt, instituto domi simulacro, quod S. Viti uocabulo censuerunt. Ad cuius cultum, contemptis Coruegiensibus*, Corbeiensibus, *pensionis summam transferre coeperunt, affirmantes, domestico Vito contentos, externo obsequi non oportere. Quamobrem Vitum uenienti sui solennis tempore, eorum moenia turpaturum, a quibus tam similem monstro figuram acceperit, merita namque eum ab his iniuriarum poenas exigere debere, qui uenerabilem eius memoriam sacrilego cultu complexi fuerunt.* Haec et plura de hoc idolo Saxo: et certe nomen ipsum *Suantouitus*, seu *Schuantouitus* originem testatur; est enim idem quod

sanctus Vitus, in cuius tutela monasterium Corbeiense erat; et ex quo in Daniam, et loca uicina primitus christianae fidei praedicatores processerant. Nec dubito alia uocabula ex eodem fonte deriuari, ut *Herouitus* sit *Herueit*, ab hero, uel si mauis, ab exercitu: et reliqua etiam aperte *Viti* nomen praeferunt.

Est hoc cap. 44. lib. 2

Notatio pro cap. 36. libri primi.

MOnui in scholio ad hoc caput; eius initium non nisi ope manuscripti codicis sanabile esse. Cum iam maxima pars huius uoluminis excusa esset, uenit ad me Bamberga, missu admodum reuerendi et magnifici domini doctoris FRIDERICI FORNERI, Bambergensis uicarii apographum uitae sed scriptum mendosissime: cuius scriptura est ista. *Tempore quodam in domo episcopali domesticae habens renomen forte nuper emptum uestiebatur.* Ex quo fortassis criticus quispiam fecerit: *in domo episcopali dum esset, habens renonem.* Isidorus lib. 19. cap. 23. *Renones sunt uelamina humerorum et pectoris usque ad umbilicum, atque intortis uillis adeo hispidae, ut imbres respuant, quos uulgo reptos uocant, eo quod longitudo uillorum, quasi reptet: de quibus Sallustius; Germani intectum renonibus corpus tegunt. Dicti autem renones a Rheno Germaniae flumine, ubi iis frequenter utuntur.* Quamquam eam alii forte rectius deducunt ἀπὸ τῶν ῥηνῶν, ab agninis pellibus.

OBSERVATIONES IASCHIANAE.

AD tit. libri. *Andreas.* Fuit ille *abbas* monasterii *Benedictinorum* Bambergae trigesimus sextus, ab anno Christi M. CCCC. LXXXIII. Meminit eiusdem *Ioh. Gerh. Vossius* l, 3. de Histor. Latin. pag. 569. et 643. et addit, quod libris de uita Ottonis finem imposuerit anno M. CCCC. XCIX. quos *Gretserus* in diuis Bambergensibus primus publicauerit, prout de eo testaretur codex MSC. Verum illud est de Andrea Gretseriano; noster Andreas suos libros describi curauit anno M. CCCC. LXXXVII. uti memoratur pag. 236. eosque dedicauit *Benedicto*, qui anno nonagesimo nono non amplius praeerat episcopatui Pomeraniae, quem tunc regebat *Martinus Karith* Colbergensis. Eundem *Andream* refert *Vossius* lib. 3. pag. 569. scripsisse praeter librum de conceptione uirginis deiparae, opus ingens de eorum pontificum, archiepiscoporum, antistitum, abbatum et abbatissarum, qui ex ordine Benedicti fuere in sanctorum numerum relati.

Ad eund. tit. Otto. Eiusdem mentionem facit *Helmildus*, presbyter Bosoniensis, qui uixit et scripsit circa annum Christi M. C. XL. quo tempore *Lubeca* condita est, in chronico Slauorum lib. I. cap. 40. cap. 99. num. 10. edit. Bangerti.

NEc tamen praetereundum reor, quod in diebus illis, imperatoris Henrici V, claruit uir insignis sanctitate *Otto* Bauenbergensis episcopus, qui inuitante pariter et adiuuante *Bolezlao*, Polonorum duce, Deo placitam adiit peregrinationem ad gentem *Slauorum*, qui dicuntur *Pomerani* et habitant inter *Odoram* et *Poloniam*, praedicauitque barbaris uerbum DEI, DEO cooperante et sermonem confirmante sequentibus signis, omnemque gentem illam principe eorum *Werceslauo* conuertit ad dominum permanetque fructificatio diuinae laudis illic usque in hodiernum diem. Haec *Helmoldus*. Nomen eius laudatur in priuilegio dato Spirensibus anno M. C. XI. regnante Henr. V. apud *Lehmannum* in Chron. Spirensi lib. IV. cap. XXII. pag. 350. *In compilatione chronologica auctoris anonymi a temporibus Caroli magni ad annum Christi M. CCCC. X.* quam *Maderus* edidit et subiunxit *Geruasii Tilberiensis* commentationi de imperio Romano etc. haec de eo exstant uerba, *ad annum M. C. XXIII. S. Otto*, Babenbergensis episcopus, unus claruit, qui adiuuante *Bolislao* Polonorum duce, Sclauos, qui Pomerani dicuntur, cum eorum principe *Wartislao*, conuertit ad Christum. *In libello de fundatione coenobii Bigaugiensis*, quem idem ille *Maderus* addidit *chronico montis Sereni*, haec leguntur uerba pag. 259. Anno *M. C. XL.* obierunt *Otto Bambergensis* episcopus, *Gotfridus* dux Louaniae, *Ludewicus* comes prouincialis, *Olricus* dux Bohemiae et *Wilhelmus* comes palatinus. *In chronico* uero eodem *montis Sereni* recensentur fundationes quorundam *de origine eius:* Germaniae monasteriorum et in his sequentia referuntur, pag. 279. Temporibus *Adriani* papae, huius nominis primi, *Desiderius*, rex Longobardorum, perturbauit ecclesiam Romanam, contra quem *Carolus magnus*, rogatu papae, processit belloque uicit. Huius *Desiderii* filiam habuit uxorem TASSILO, dux potens Bauariae, ideo et ipsum socerum suum de-

Desiderium regem iuuit cum *Hunis* et A
aliis infidelibus contra *Carolum*. Vide inter haec distinct. LXIII. c. Adrianus. Porro *Carolus* capto *Desiderio Thassilonem*, ducem Bauariae, consanguineum suum, ,ni fallor, patruus Caroli erat, priuauit ducatu et intrusit eum ad monasterium inferioris *Altach*, una cum filio suo, quod ipse cum patre suo seniore *Thassilone* fundauerat: proinde *Carolus M.* Pipino, filio suo, commisit du- B
catum Bauariae etc. Ex illo *Pipino* orta est stirps illa nobilis et uetus comitum et principum de *Andechs*, quorum castrum fuit inexpugnabile, ubi nunc est monasterium nostri ordinis, dictum *Andechs*, siue mons sanctus, uulgo **der heilige Berg.** Ex dicta progenie sancti et uiri et mulieres complures per successum temporis exorti sunt et nati, quorum praestantiores sunt *Conra-* C
dus, episcopus Constantiensis, *S. Henricus*, Caesar Babenbergensis, *S. Elisabeth*, Lantgrauia Duringiae, *Hedwigis* sancta, matertera S. Elisabeth, *Mechtildis*, abbatissa in Ottelsteten. *S. Otto* episcopus Babenbergensis, *Arnulfus* imperator, *Eufemia* abbatissa in **Altmünster** / *Rasso* etc. Haec ex topographia montis sancti transcripsi. Prolixius de *Andechsia* gente, ex qua Otto prodiit, D
agitur ab *Auentino lib. 7. Annalium Boierum pag. 554. seqq.* De eodem Ottone haec scribit *Albertus Crantzius*, qui floruit anno Christi M. D. XIV. et theologiae atque decretorum doctor fuit *Rostochii*, post in collegio 12. monachorum Hamburgi lector et olim decanus. *in Saxonia lib. V. cap. 44.*

OTto Bambergensis episcopus, uir E
per omnia religiosus, cum instruendis monasteriis, alendis pauperibus et aliis pietatis operibus instaret, annotatus est, minus esse frequens in conuentibus imperii, quod a maleuolis non recte acceptum etiam imperatori (Henrico V.) suggereretur: quae in usus alios impenderet, magis imperii deferri honori, a quo illi cuncta proue- F
nissent. Haec passim mussitant et auribus augusti ingerunt. Sed tanta fuit pontificis grauitas, ut omnia obloquia praesens ipse discuteret (Wormatiae) nemine garriente dum adesset. Rebus autem imperii solerter constitutis, adiit regem pontifex, insinuans se literis *Polonorum* ducis *Boleslai* euocatum, ani- G
mo propendere in sanctam expeditionem pro Christi honore in Pomeranos, gentem *Wandalorum*, quam nuper dux gladio sibi subactam ad iuga Christi coegisset; sed deesse praedicatores, qui per autoritatem uerbum uitae nouitiis ad fidem Christi gentibus praedicarent, bona sibi imperatoris uenia abesse liceat ecclesia; nam summi pontificis gratia *Calixti* dudum sibi permissam praedicandi in gentibus licentiam. Non erat in omni curia imperatoris, qui sancto pontificis uoto auderet refragari, ne rex ipse quidem, sed cunctis sanctum eius propositum laudantibus, erant qui prospera illi imprecarentur eunti ad gentem incredulam, magno sui sanguinis periculo: soli Bambergenses sui patris absentiam lamentari, se pastore destitutos lupis exponi, extrema pati malle, quem eo se pontifice destitui. Sed non erat, qui se diuinae uoluntati ausit obiicere. Et illo in Pomeranos proficiscente, rex in *Saxones*, ut sermo loquebatur, se apparabat. In *Wandalia lib. 5, cap. 6.* haec idem habet *Crantzius*, quando inquit.

STolpae CASIMARVS et BOGISLAVS iam dudum christiani principes, fundarunt abbatiam, in memoriam caesi patris *Werceslai*, qui primus in ea gente suscepit christianismum, a uenerabili *Ottone*, Bambergensi quondam pontifice, quod in Saxonia diximus. In *Metropoli* sua idem *Crantzius* l. VI. c. 5. p. 366. edit. Col. ita fatur: Circa haec quoque tempora, quibus *Henricus* rex quintus eius nominis, deiecto patre regnum occupauit, ***claruit uir sanctitate praecipua, Otto Bambergensis episcopus, qui, inuitante pariter et adiuuante Boleslao Polono, adiit peregrinationem ad gentem Wandalorum, qui dicuntur Pomerani, praedicauitque barbaris uerbum Dei, omnemque gentem illam cum principe suo Wartislao conuertit ad dominum, quod in Wandalia exposuimus.*** Eadem recitantur *lib. 3. cap. 28. in Wandalia.* De reditu eiusdem primo Bambergam uersus ista memorat *lib. 5. Saxoniae cap. 45.* Quo tempore, anno scilicet M. C. XXIV, Bambergensis episcopus, ex sua peregrinatione reuersus, gaudium paschale duplicauit, quod et suam praesentiam desideratissimis ciuibus pastor bonus exhiberet, et magno cum foenore, lucratis tot Christo animabus, felix pater de tot filiis tripudiabat. Vrbium nomina, in quibus praedicauerat fidemque seminauerat populo baptisato et dominicis praeceptis instituto, haec sunt: *Poritz, Stetin, Wolin, Camin, Colberg, Belgrat, Lubin, Gresh.* Eiusdem *Ottonis* uitam et praedicationem enarrant *Albertus Stadensis* ad annum Christi 1118. *Gobelinus Persona*, aetate VI. cap. 58. cira finem, *Conradus a Lichtenaw Vrspergensis* fol. 269. *Nauclerus*, fol. 645. *Paulus Langius*, Tom. I. Scriptor. Germ. Pistorii fol. 761. *Trithemius*

Chron.

Chron. Hirsaug. fol. 128. *Surius* T. 4. de uitis Sanctorum 2. Iulii, eiusque epitomator, *Franciscus Haraus*. Quibus addi possunt *Henricus Canisius* lib. 2. antiquae lectionis. *Bruschius* de monasteriis Germ. fol. 87. *Chytraeus* in Saxon. lib. I. fol. 9. *Magdeburgenses* in centuria 12. eorumque epitomator *Lucas Osiander* p. 216. *Bucholzerus* chronol. ad annum Christi 1124. *Dresserus* in millenario VI. part. I. p. 164. et part. 2. p. 149. *Henricus Gutberleth* Chron. q. 39K. etc. *Funckius* quoque nonnulla recenset de Ottone ex Andrea in comment. Chron. p. 213. edit. in 43. In eo uero errat, quando ipsum de Christi meritis nihil sciuisse scribit, cum ille non tantum de Christo docuerit, et festa in honorem Christi instituta celebrari uoluerit, sed etiam cum *Wignando* abbate in solius redemptoris desiderio anhelante lib. 2. cap. 17. *Andreae* eius meritis saluari optauerit, sumptoque *mysterii salutaris uiatico*, fide in ipsum placide exspirauerit. lib. III. c. XXVI. Andreae quo et nunc *ut semper sibi charissimo perfruitur*.

Ad prologum, BENEDICTO. Fuit hic XXV. episcopus Pomeraniae, de quo legatur *D. Cramerus* l. 2. Chron. cap. 47. p. 122. seqq. Nomina episcoporum uersibus antiquis idem *refert l. III. Chron. eccl. c. XI. p. 45.* Eadem uersibus melioribus complexus est *M. Ioachimus Eddeling*, ecclesiae Camminensis quondam pastor, in carmine, *quod in honorem inuestiturae illustrissimi Pomeranorum principis ac D. Casimiri Camminensis episcopi, ibidem Octobris die XXVI. anno M. D. LXXIV. recitauit, quando ita canit:*

Diuus Otto CHRISTI docuit quo tempore uerbum
In Pomeranorum, numine dante, plagis,
Tunc Pomeranorum *Wartslaus* nomine primus,
Consilium sequitur, Christe benigne, tuum.
Namque sacrae ductus pietatis amore Iulino
Templa cathedralis sedis in urbe locat.
Filius illius quae transtulit inde *Caminum*,
Bugslaus, patris post fata sui.
Ac ubi permagnum fructum fecisset *Othonis*
In Pomeranorum concio crebra locis,
Bambergam reperit, populos littusque relinquens.
Quod quatit horrisono *Baltica* nympha mari.
A Albertus fit in his tunc primus episcopus oris,
Qui comes ante pii fidus Ottonis erat,
Debita naturae qui soluit in urbe Iulino,
Quo ueterem tumulum contumulatus habet.
Conradus celebris pietate fideque fecundus
Praesul, ut *Albertus* mortuus esset, erat.
B Praesule quo sedes nostram hanc transfertur ad urbem,
Quae *Rugium* prisco nomine dicta fuit.
Fallor an a teneris urbs est tunc dicta camoenis,
Camminum, musis quod dedit illa locum.
Nam quasi uicinis fuit haec academia terris,
Hic quia doctorum copia magna fuit.
C Templa scholaque uiros hinc doctos saepe uocabant,
Ac a consiliis saepe fuere ducum.
Sigfridus sequitur, *Sigmundus* in ordine quartus,
Alter *Conradus* quintus et inde fuit.
Illius hinc sedem *Conradus* tertius intrat,
Qui *Gutzcouensi* natus in arce comes.
D Proximus est illi praestans uirtute *Guilhelmus*,
Doctoris titulo qui decoratus erat.
Quem comes *Hermannus*, clara de gente *Glichenna*,
Subsequitur, cuius nomen honorque uigent.
Iarimarus *Rugiae* princeps, *Petrusque* disertus,
E Quem ueterum monachum scripta fuisse docent.
Henricus praesul, praesul *Conradus* eundem,
Praesul et *Arnoldus* gaudet habere locum.
Saxoniae princeps magnum *Fridericus*, honorem
Praesulis hinc tulit, hic qui iacet ante chorum
F Mox successit ei patruus dux Saxo *Iohannes*,
Cuius in hoc recubant molliter ossa choro.
Illius inde capit *Rechbergus* regna Philippus,
Tangit at ipsius non data mitra caput.
Willichio post hunc simili ratione Iohanni
G Mors quia praeuenit non data mitra fuit.
Quem tulerat celsis munita *Boemia* syluis,
Atque *Hennecouius* nomine praesul erat.

Post

Post hunc inuenio magnum regnasse *Iohannem*.
Apuliae princeps qui regionis erat.
Buchius antistes crucifer tulit inde coronam,
Cuius Saxo locum dux tibi magne rapis.
Et *Sigfridus* et *Henningus Stolpensis* uterque,
Illis *Henricus* proximus inde fuit.
Ebersteinorum comitum *Ludouicus* alumnus
Electus prudens tale recusat onus,
Qui Latia fuerat nutritus fraude, *Marino*
Praesulis hinc confert impia Roma pedum.
Quod, licet indignus tanto *Benedictus* honore,
Cum mitra solito more deinde capit.
Rursus ab officio quem scribunt esse remotum,
Commissas CHRISTI non quia curat oues.
Quem *Colberga* tulit Martinum clara *Carittum*,
Huius successor non sine laude fuit.
Templa DEI aedificat, collapsaque castra restaurat,
Pastor ad extremum sedulus usque diem.
Post *Manduuelo* sapiens patre natus Erasmus
His terris praesul commoda multa tulit.
Amborum nitida monstrantur in aede sepulchra,
Summus ubi sedem praesul habere solet.
Hinc *Bugenhagio* Pomeranae gentis alumno,
Hic offertur honos, ille recusat onus.
Suauenius fit defuncti successor *Erasmi*,
Qui cito susceptum deinde reliquit onus.
Illius ergo locum post est *Weigerus* adeptus,
Cuius *Corlini* membra sepulta iacent.
Tunc ouium Christi FRIDERICO summa IOHANNI
Est Pomeranorum tradita cura DVCI.
Octodecim qui rexit eos feliciter annos,
Vt testatur in his dogmata pura locis.
Qui CASIMIRE tibi CHRISTI committit ouile.
Dux pulchro iuuenis corpore, mente senex.
Huius agas magnam semper dux inclyte curam,
Summus habet quoniam non leue praesul onus.

Bauenberg. Sic appellabatur olim Bamberga. Montem Pauonis eam uo- A cat *Gretserianus Andreas* in praefatione. Plura de hoc nomine habet *Adrianus Romanus, in paruo theatro urbium* edit. Francofurti anno M. D. XCV. p. 142. Bamberga, *inquit*, sita ad fluuium Regnitz, primum uocata fuit Bamberg, hoc est mons Babae, a *Baba Ottonis* ducis Saxonis filia atque uxore *Alberti* comitis Bambergensis. Alii ciuitatem hanc uocant *pauonis montem*, Pfauenberg. Ita Pantheon GOTFRIDI VITERBIENSIS:

B
Bauaricus fluuius uulgo Radiantia dictus
Norica iura fouens, uarieque uagando relictus
Montis Pauonis urbis amoena colit.
Nomine uulgato mons hic Bamberga uocatur,
In crucis ipse modum posuit sibi pauo colonum,
C
Stat medius *Petrus*, *Stephanus* sibi dexter habetur,
Vertice stat *Iacobus*, laeua *Michael* retinetur,
Fertque secum fluuium uirgo *Maria* decus.

Eosdem uersus reperit *M. Theodorus Engelhusius* in chronico a *Madero* edito pag. 104.

Ad eundem. Exigitis a me pater p. 397. l. 7.
D Barbare. Atque haec talia multa occurrent tam in *scriptura*, quam *structura* uerborum; quomodo et littera P saepe interponitur et abundat, H uero omittitur et rursus additur absque caussa: quae aliaque corrigere nolui, ut inde barbaries illius temporis innotesceret. Quae tamen condonari posset, si nulla morum doctrinaeque barbaries simul
E irrepsisset, de qua uiri docti hactenus questi sunt, quae nunc repetere huius non est loci, ipsa tamen historia lectori de talibus cogitandi praebebit occasionem. Atque hoc indicasse satis erit, ne deinceps eadem repetanda ueniant. Nostrum non est scriptoris ruditatem uel accusare, uel excusare: ipse prodet se et ignorantiam confitebitur, tam in
F utroque prologo, quam in ipso historiae contextu. Confitenti ueniam dare nolle, superbiae foret indicium.

Ad eundem. Per opinatissimum et nostris temporibus etc. p. 397. Inuehitur hic *Gretserus* in D. Cramerum pag. 560. eumque aut uerba Andreae oscitanter inspexisse, aut in manuscriptis libris legendis non admodum uersatum esse su-
G spicatur. *Quis enim*, inquit, *aut tam caecus, aut saltem luscitiosus fuerit, qui non uideat, textum Andreae perperam a praedicante repraesentari, omninoq; rescribendum: per opinatissimum nunc in secula sanctum Ottonem, Pomeranorum apostolum, nostris temporibus diuina peregit clemen-*

mentia. -- At rectius iudicabunt, qui textum Andreae inspicient; hoc enim ille docet, quod Deus per Ottonem, qui nostris, non primis, temporibus fuerit apostolus Pomeranorum, nouissime seu ultimis temporibus, multa ediderit miracula. Si ita ueteres auctores corrigi deberent, quomodo Gretserus hanc sibi potestatem arrogat, certe aliena propriis, falsa ueris miscenda essent. Nobis ita temerariis esse non licet, qui malumus auctori relinquere, quae sua sunt, quam quae meliora nobis uidentur obtrudere.

*Ad caput I. p.*400.B. *dum uocem pectori.* Posset etiam legi *pastori*, scilicet Ottoni; at cum et hic sensus uerborum bonus sit, *quod illud scribere uoluerit*, *quicquid animo conceperat*, nihil mutandum duxi.

Ad caput III. pag. 403. B. *caritas.* Sunt uerba *S. Gregorii* quod notat *Gretserus h. l.*

Ad c. V. 404. F. *Ob uenerationem.* Vt Mariae decenter recordaretur eamque honoraret honore legitimo, qui sanctis competit. Sic Constantinus aedem appellauit a nomine *S. Sophiae*. Conf. Stepnerum in tract. de locis sacris cap. I. n. 43. seqq. p. 11. seqq.

*Ad caput V. p.*405.C. *exterioris hominis habitus.* Quod et ipse absque dubio in Pomerania obseruari uoluit, ut uestitus responderet personae et officio. Quam tamen legem spreuerunt multi, ut propterea episcopus *Martinus Karith in statutis synodi Stetinensis*, habitae anno MD. denuo eam sanxerit, quae cum Deo in lucem proxime proferantur.

*Ad caput VI. p.*406.B. *psalmodiae cum eo uacabat.* Id decet episcopos, lectionibus et concionibus uacare. Hymnis accenditur, hymnis propagatur pietas. Inde primi christiani etiam in cryptis cecinerunt, eaque cantandi consuetudo in ecclesia semper obseruata fuit; quam nec ethnici olim neglexerunt, uti ex *Homero* constat. Festis secularibus pueri et puellae laudabant Deos, quales odas praescripsit Romanis Romanae fidicen lyrae *Horatius.* Canonicorum postea illud studium erat et labor, quem ubi ferre non poterant negotiis secularibus impliciti, uicariis ille impositus fuit. Multa de hymnis dixi in *Hymnario* meo, cui titulus: *antiquitas et ueritas Lutheranae ecclesiae ex hymnis catholicis demonstrata.*

*Ad caput VII. pag.*407. *Calixto papa.* Quomodo lis illa composita sit, memorat *Crantzius in Saxonia* lib. V. *cap.* 24. his uerbis: instantia legatorum sedis apostolicae, immo Dei miseratio desuper aspiciens effecit, ut in *Vangiono*, quae nunc *Wormacia*, conuentus alius indiceretur: quo loco, quia uenerat tempus

A miserendi *Syon*, cor regis, quod in manu Dei est, ita inflexit Deus ipse, ut ad communionem ecclesiae et ad pacis formam subscriptam rex, quod nunquam facturus credebatur, quodque nemo de illo praesumere aut sperare poterat, consenserit. Erat autem ea quae nunc usque seruatur, pacis instituta concordia. Profuerit autem ipsarum literarum seriem utrinque ponere. *EGO HENRICVS*
B *Dei gratia Romanorum imperator Augustus*, pro amore Dei et sanctae Romanae ecclesiae et domini papae *Calixti*, et pro remedio animae, dimitto Deo et sanctis eius apostolis *Petro* et *Paulo*, sanctaeque catholicae ecclesiae omnem inuestituram, per annulum et baculum, et concedo in omnibus ecclesiis fieri electionem et liberam consecrationem. Possessiones et regalia beati Petri, quae a principio
C huius discordiae usque in hodiernum diem, siue tempore patris mei, siue etiam meo ablata sunt, quae habeo, eidem sanctae Romanae ecclesiae restituo; quae autem non habeo, ut restituantur, fideliter adiuuabo: possessionis etiam omnium aliarum ecclesiarum et principum, et aliorum tam clericorum quam laicorum, consilio principum et iustitia dictante, quae habeo reddam, quae non
D habeo, ut reddantur fideliter iuuabo: et do ueram pacem *Calixto* sanctaeque Romanae ecclesiae et omnibus qui in parte ipsius sunt, uel fuerunt, in quibus sancta Romana ecclesia auxilium postulauerit, fideliter iuuabo. EGO CALIXTVS, seruus seruorum Dei, dilecto filio Henrico, Dei gratia Romanorum imperatori semper augusto, concedo electiones episcoporum et abbatum Theutonici
E regni, qui ad regnum pertinent, in praesentia tua fieri, absque Simonia et aliqua uiolentia: ut si qua inter partes discordia emerserit, metropolitani et comprouincialium consilio et iudicio saniori parti assensum et auxilium praebeas. Electus autem regalia per sceptrum a te recipiat, exceptis omnibus, quae ad Romanam ecclesiam pertinere noscun-
F tur, et quae ex his tibi iure debet, faciat. Ex aliis uero partibus imperii consecrandus intra sex menses regalia per sceptrum a te recipiat; de quibus uero mihi querimoniam feceris, secundum officii mei debitum, auxilium prestabo; do tibi ueram pacem et omnibus, qui in parte tua sunt uel fuerunt tempore huius discordiae. Datum anno XXII.
G VIII. Calendas Octobris. Multa huc facientia et potissimum scriptores, a quibus controuersia ista, quae fuit inter *Henricum IV.* imperatorem et *Gregorium VII.* s. Hildebrandum tractata fuit, collegit *Henricus Bangertus* in notis suis ad *Helmoldum* l. I. cap. XXIIX. pag. 73. seqq.

Ad

Ad caput IIX. p. 408. l. D. Cum reliquiis sanctorum. Quas portauerunt, ut testarentur se eandem profiteri fidem, quam ipsi uerbo et sanguine confirmauerant; unde et Deum sibi propitium fore persuasi sunt, quod a maiorum institutis non recessissent, qui uti antehac in terris, ita nunc in caelis ipsum uenerarentur: de quo legatur *S. Ambrosius* sermon. XCII. et XCIII. ceterique auctores, quos allegat *M. Salomon Stepnerus* in tract. de sacris christianorum cap. I. num. 54. p. 141. et seqq.

Ad cap. XI. p. 412. l. E. Simoniacae haereseos. Ita dictae a Simone mago Act. IIX. quae late nimis diffusa fuit. Notat eleganter corruptos illos mores *Bernardus Morlanensis, monachus Cluniacensis*, qui eodem claruit seculo, quo Otto noster, in lib. 3. de contemptu mundi lit. F. 7. his uersibus:

Turba neophyta fert sacra uendita, res mala talis.
Est modo regia, cras sibi gratia pontificalis.
Mane uir aulicus, aspice clericus est modo tonsus,
Ventris episcopus, ecclesiae procus est, neque sponsus.
Ad sacra culmina denique crimina suscipiuntur,
Sobria pectora, canaque tempora reiiciuntur,
Horreo dicere, parco retexere, uito profari
Plurima quae scio cognita, nescio sat lacrymari.
Obtinet atria pontificalia foeda iuuentus,
Corpore lubrica, corde uolatica quomodo uentus,
Clarus origine, siue propagine clarus auita,
Expetit atria pontificalia ui, neque uita.
Sanguine nobilis, et minus utilis ad lucra moris,
Sanguine dimicat, hic sibi uendicat illud honoris.
Quilibet improbus extat episcopus, abba creatur,
Vi, precio, prece, dignus homo nece, sceptra lucratur,
Nullus ei tremor, haudque suae memor, est aliarum.
Non sine Simone, sed sine canone, dux animarum.

Plura leguntur in hoc libro III. *lit. G.*

Stat modo mammona, defleo Simona iam reparatum,
Stant lucra Simonis, alea daemonis in grege patrum,
Sceptra magus gerit atque graui ferit omnia morte,
Viuit adhuc magus, atque suo uagus errat in orbe.
Viuit et imminet, ut mala seminet, et bona uellat,

A Ducat in inuia, suggerat impia, recta repellat.
Vox rata Simonis, irrita canonis ecce tenetur,
Viuere mortuus hostis et arduus ire uidetur,
Simonis ossibus in senioribus est data tumba,
Gratia uenditur, unica tollitur aere columba.
B Stat furor editus ordoque perditus, immo sepultus.
Venditor hic ouis, inde sacri bouis est modo multus.
Simplicitas oue, sermo Dei boue significatur,
Venditor istius omnis, et illius aede fugatur.
Venditor est reus, huic loquitur Deus ipse, recede.
C Hunc fugat agmine, deiicit ordine, pellit ab aede.
Vendis inanibus utraque laudibus, utraque donis,
Quid super his petis? aure lucrum metis, ore reponis.
O uia deuia non modo gratia gratis habetur.
Vi male tollitur, oreque poscitur, aere tenetur.
D Gratia uendita gratia tradita ui feritatis,
Non fore gratia, sed uiolentia cernitur actis,
Gratia gratia quam parit unica ternaque marcha,
Gratia nomine stat, iacet ordine, fons suus arca.
Gratia quaeritur ore, capessitur aere petita.
E Esse quod est nequit, hanc tribuens petit aes Giezita,
Aere magus perit, aes Giezi gerit, ambo nefandi.
Ille repellitur, isteque caeditur ulcere grandi.
Mors manet illius et color istius, omnibus haerens.
Mens quibus est rea per lucra terrea surgere quaerens.
F Hic male surgitur, hic cito sumitur alta ruina.
Est grauis hic thronus, hic honor est onus, haec rosa spina.
Est tibi sarcina, qui tua crimina siue tuorum,
Tergere despicis, et minus aspicis ad lucra morum.
G Est tibi gloria, qui mala propria, qui gregis aeque,
Stas stipe tergere, stas prece tollere, nocte dieque.
O mala secula: uenditur infula pontificalis,
Regula perdita, prauaque semita semita talis.

Gratia uenditur, emptio quaeritur ecclesiarum;
Quae tamen eptio sacra redemptio ferearum.
Gens cupidissima, crimina pessima recta perorant,
Simonialia nempe negotia uoce colorant.
Et sacra uox ait, inde lupus trahit, hinc rapit agnos.
Nemo repellere stat, grege paupere flente, tyrannos,
Quisquis ouilia spiritualia pascere debet,
Pascitur, accipit, his bona diripit, his ea praebet,
Gaudet arundine, non moderamine pontificatus.

Contra hos Simoniacos scripsit pontifex *Gregorius I.* cognomine *magnus*, quando hortatur *Virgilium*, Arelatensem episcopum, ut moneat regem *Childebertum*, ne eos ordinari permittat, in epistolis ad illum scriptis lib. 1. epist. 55. lib. 5. epist. 53. lib. 7. ep. 110. et 115. l. 9. epist. 49. et 63. Conf. diploma *Innocent.* in Andr. p. 59. nostrae edit. 429.

Ad cap. XII. p. 413. l. F. pallium. De hoc pallio, quomodo conficiatur, uide *Gerhardus* in loco de ministerio ecclesiastico p. 81. th. 132. Pallium donauit pontifex *Marcus* Ostiensi episcopo, de quo *Platina* p. 48. Quid illud significet, et quid ab episcopo postulet, prolixe decet papa *Leo XI.* in diplomate, quod misit *Hartwico III.* episcopo Bambergensi, *in uita S. Henrici imperatoris edita in lib.* cui nomen *a diuis Bambergensibus a Gretsero* cap. XVII. pag. 24. Idem in nostro Andrea repetitur pag. 412. Scripsit et *Iohannes V.* pontifex Romanus libellum de dignitate pallii, prout *Platina* in eius uita docet, pag. 103. edit. Colon. ab anno 1593. Verba notatu digna sunt, quae idem *Platina*, bibliothecarius Sixti IV. habet in *Leone II.* pag. 99. Leonis, *inquit*, institutum est ac quidem *sanctum, quod utinam hodie obseruaretur*, ne ad archiepiscopatum assumptus pro usu pallii aliorumue officiorum quicquam ecclesiae persolueret, cum ex largitione multa quotidie mala orirentur. Conferatur *Sabellicus* lib. IIX. Ennead. 6. col. 547. *Paschalis* uero II. uoluit, ut qui pallium accepturi essent, papali sedi se iuramento fidelitatis obstringerent, cum plena subiectione, de quo legatur *Marc. Antonius de dominis* l. III. de republ. eccles. cap. II. pag. 498. seqq. Idem intenditur concessione *praeferendae crucis*, in nostro *Andrea* pag. 414. De pallio uideatur etiam *Tertull.* ibique notae *Salmasii*, et auctarium rerum Hamburgic. *Lambecii* pag. 419. et 420.

Ad cap. XV. p. 416. l. F. Sine obligatione alicuius iuramenti. Quo fidem suam obstringeret sedi Romanae, nec in gratiam caesaris contra eam quicquam moliretur, uti patescit ex pag. 417. Tanta nimirum pietate fuit noster Otto, ut et iniurato fides haberetur.

Ad cap. XVI. p. 417. l. F. In cunctis. Sequantur bonum ducem, quotquot hodie praesunt; hic finis, hic scopus omnium sit: quod egregie docet supra laudatus *Bernardus Morlanensis* lit. F. 8. et G. 1. his uersibus:

Viuat uti monet, osque manu souet, et manus ore,
Sit sacra regula, quem tegit infula pontificialis,
Debile fulciat, et rude nutriat omne sub alis.
Culpa patrem sciat, actio sentiat aequa magistrum.
Ordo parem sciat, actio sentiat orba ministrum.
Laus sibi tortio poena probatio sit reproborum,
Claustra gregi struat, et uitium spuat, aut uitiosum,
Scala sit aetheris, arcaque foederis, hostia uiua,
Quos foris asperat, ultio proferat, intus oliua.
Pax datre, iudice fraus, tumor obice, grex patre cauto
Floreat, exulet, occidat, ambulet ordine sancto.
Virgaque ferrea frangere terrea uasa minetur,
Incipiet, arguat, obsecret, instruat, auxilietur.
Vrat inutile, quin super utile ponat honestum.
Nocte gelu ferat, atque die gerat ut Iacob aestum,
Sint uigilantia, sint sibi nescia lumina somni.
Sit sine uulnere mens, sine munere sit manus omnis.
Vox logion ferat, et labor inferat huic humerale.
Gallus eat bonus, adsit ei sonus oris et alae,
Quae reticescere, quae, quibus edere, cur, ubi, quando,
Prosit oporteat, haud male torpeat in meditando.
Larga manus ferat, haud animam gerat actus auaram,
Mentis aromata uel thymiamata portet ad aram.
Sit sacra buccina, uiuaque pagina, sit speculator,
De grege gaudeat, in grege luceat auctus et auctor,
Pictor imagine, signifer agmine, dux grege scitur,

In

In grege dux placet, in duce grex iacet, A
aut stabilitur.
Est bona filia, notio, gloria, gemma parentis,
Plebs bona praesulis, urbs bona consulis,
ars bona mentis.

Ad c. XVII. p. 418. l. C. auari notamur. Vbi rerum adsunt testimonia, uerbis opus non est. Nec negat hoc monachus, in praelatos tamen transfert hanc culpam, *quibus hoc facientibus* ipsi tales uideantur. B Et ferendum illud esset, si exemplum Ottonis secuti CHRISTVM PAVISSENT, non VENTREM. At quid *Morlacensis* lib. III. lit. F. 8. queritur de seculi illius moribus?

Vina fluunt mera, firmior est fera, plorat egenus. etc.

Ad cap. XIIX. usque ad XXIII. Haec ex *Ciceronis* lib. I. de officio descripta sunt, cum quo *S. Ambrosii* libelli de officiis C conferi possunt, si libet.

Ad cap. XXVI. et XXVII. pag. 422. Ad diendos, et utrumque rectoribus ecclesiarum conueniat. Pie omnino et recte. Tales scilicet uult esse apostolus episcopos suos *Timotheum* et *Titum*, quos illi imitentur, qui et hos et Ottonem in honore habent. Plurima collegit ex patribus, conciliis aliisque, de episcoporum officio concionandi amicus meus D in acad. Rostochiensi *Iacobus Gottenius* Lubecensis p. m. in libro I. *Obseruationum* cap. 1. pag. 1. et seq. usque ad p. 13. Confer *Petrum Martyrem* in comment. epist. ad Romanos part. I. p. 39.

Ad cap. 35. pag. 427. lit. C. Fiunt spiritualiter. Et hoc inquit melius est. Ita praefert emendationem animorum per preces et studia laboresque sanctos miraculis externis. Frustra iactant miracula, E qui ueram doctrinam non habent, nec pietate praecellunt aliis, quam ista plerumque comitari solent. Quod alias attinet miracula Ottonis, quæ recensentur *lib. 4. huius Andreae*, de iis quidem non dubitarem, Deum talia potuisse et uoluisse edere ad euertendam idololatriae faeditatem, et confirmandam doctrinae christianae, qua talis, sanctitatem, F si modo plura de iis exstarent testimonia. Finguntur quandoque talia, quae, si uiuerent uiri sancti, quibus ea tribuuntur, ignorarent. Quibus lubet, illi legant de miraculis *lychnum propheticum Brochmandi* part. 3. cap. 9. pag. 180. seqq. Hulsemannum in manuali August. confess. contra *Hagerum* disp. 18. pag. 998. seq. *Gerhardum* in loco de ecclesia et G *Dannhauuerum* in meletemate s. lib. singulari de miraculis, praeter innumeros alios.

Ad cap. 36. p. 428. l. C. corpore ac sanguine. Hoc tempore calix ex coena nondum sublatus, isque laicis etiam porrectus fuit. Idem docebit diploma *Innocentii* pag. 59. Formula doctrinae *Ottonis* pag. 302. et diploma *Conradi* episcopi Pomeraniae p. 556. huius libri. Non omnes ergo errores uno tempore in ecclesiam irrepserunt, sed nunc hic, nunc ille, dormitantibus praelatis, ueram doctrinam obscurauit, de quo legantur *Centuriae Magdeburgenses*. Queritur ipse *Sefridus* in *Andrea* cap. 24. l. I. quod abbates multos saepe ritus et consuetudines mutauerint non absque detrimento fratrum. In doctrinis idem contigisse, probant litigia monachorum, *Thomistarum*, *Scotistarum* aliorumque publice docentium. Quomodo uel *Gretserianus Andreas* testimonio esse potest, quando introducit Sefridum cum Tiemone de *praedestinatione* non recte disputantem pag, 418. seqq.

Ad caput 38. pag. 431. lit. C. mensa canonicorum. Illi enim uti domum, sic et mensam communem habebant. In *concilio Moguntino* sub Carolo celebrato cap. 9. praecipitur; *ut canonici clerici canonice uiuant, obseruantes diuinam scripturam, et doctrinam et documenta S. patrum, nihilque sine scientia episcopi uel magistri agere praesumant, et ut simul dormiant et manducent, ubi facultas hoc faciendi suppetat, et in suo claustro maneant.* Sic et *Trithemius* refert *in chronico Hirsangiensi* fol. 41. *in cathedralibus ecclesiis hanc fuisse canonicae uitae antiquam institutionem, ut canonici in commune uiuerent, unam habentes mensam, unam bursam, unumque commune dormitorium.* Plura suggeret *Hospinianus* in lib. de origine monachatus pag. 55. seqq. Cum quo omnino conferatur *Cassander in consultatione* pag. 1009. et sequentibus operum edit. Paris. qui cum Luthero suadet, ut iuuentutem uel ipsi canonici informent, uel alios illi erudiendae praeficiant.

Ad caput 39. pag. 431. lit. F. Salutari ligno sanctorumque reliquiis. Adiecit lignum crucis dominicae, ut crucem suam faceret spectatoribus gratam. De cruce domini inuenta disputat prolixe *Hospinianus* contra *Gretserum*, in lib. de festis christianorum pag. 82. seqq.

Ad cap. 39. pag. 432. lit. G. libris utriusque testamenti. Hoc praecipuum eius studium, quando in monasteriis et ecclesiis libros sacros extare uoluit, ut legerentur, non negligerentur. Idque ex antiqua consuetudine, quam ex *Eusebio* de uita Constantini lib. 1. cap. 36. 37. fol. 401. 402. *Socrate* hist. eccl. lib. I. c. 6. fol. 586. Theodorico lib. 1. cap. 19. fol. 32. *Nicephoro* lib. 8. cap. 27. fol. 395. *Cent. Magd.* IV. 7. fol. 509. probat *Stepnerus* in tract. de sacris Christian. cap. 1. num. 51. pag. 135.

Ad cap. LIIX. p. 434 lit. D. regulares canonicas h. e. canonicorum regularium aedes et reditus, de quibus iam supra ex *Hospiniano* quaedam allegata sunt, qui multa de his recitat lib. de orig. monachatus pag. 55. et seqq.

Ad caput XLVI. p. 436. lit. C. Corporales accipere disciplinas. More illius temporis, quo crediderunt, ita affectus prauos domari posse, quos rectius precibus et laboribus fregissent. Quomodo flagellandi consuetudo ab ethnicis ad christianos deriuata sit, quae tamen in ecclesia primorum temporum incognita fuerit, docet CL. *HARTKNOCH* in animaduers. ad part. 3. chronici Prussiae Petri de Dusburg cap. 22. pag. 106. De eadem prolixe agit *D. Iohannes Cunradus Dannhawerus* meus olim in Acad. Argent praeceptor in disp. de ὑπωπιασμῷ Paulino ex I. ad Cor. 9, *Gretserus* in suo Andrea l. 1. cap. hoc ad marginem adiicit: *notent hoc praedicantes Lutherani, maxime superintendentes.* Ille uero notet, quae iam dicta sunt. Quis hoc requisiuit Gretsere a manibus uestris? Frustra DEVS colitur doctrinis humanis et uanis, quales in tuo agonistico spirituali proponis.

Ad caput XLVII. pag. 437. lit. F. Tantae perfectionis. Ergo monachorum opera non praestantiora sunt aliorum operibus, qui DEO seruiunt, et frustra iactantur opera illorum, quae supererogationis appellant, si perfectiora sunt opera episcoporum; nisi enim ea perfectissima sint, nondum plus praestant monachi, quam debent.

Ad caput LI. pag. 439. lit. F. Boleslaus. Hic est *Boleslaus III.* filius *Vuladislai*, qui a concauitate oris ex morbo inflicta *Crziuousti* seu *Criuoustus* est appellatus, quod sonat indirecti oris, ut loquitur *Matthias de Michouia* lib. 3. cap. 7. et *Martinus Cromerus* lib. 3. Histor. Polon. tom. 2. eiusd. corporis pag.

Ad caput LII. pag. 441. lit. E. Pabula retro baesimenta. Sic et Gretserus legit. Corrupta haec omnino lectio, quae ex MSC. alio, si quod Bambergae uel alibi exstaret, corrigi poterit. In meo codice legebatur *patula retro haurimenta.*

Ad caput LIII. pag. 442. lit. E. Fustani, brussati, fritsali. Inquirat curiosus lector ipse, si uacat; cuius generis uel coloris ille pannus sit. Ego in his bonas horas perdere nolui, cum et talia ignorari nunc utiliter possint. Forte haec sunt nomina propria populorum ut Braxellensium, Frisiorum aliorumque qui pannum illum attulerunt.

Ad cap. LIV. pag. 443. lit. A. Bela. Cognatus ille Ottonis fuit. *Auentinus* l. 7. Annalium Boiorum pag. 555. edit. Basil. de eo scribit: *Bela quartus Vngrorum rex, ex gente Andechsia maternam ducens originem &c.*

Ad caput LIIX. pag. 448. l. G. In omni religione. Quid mirum ergo, si dormientibus non raro episcopis et abbatibus lolium falsae doctrinae et rituum non necessariorum in agro dominico excreuit?

Ad caput LIIX. pag. 449. lit. A. In schola Christi sub ordine canonico. Sic canonici ipsi bonas litteras, artes et pietatem docuerunt; imo et magistri scholarum canonici, erant. Videatur *Helmoldus* l. 1. chron. Slauorum cap. 42. pag. 108. seqq. et CL. *Hartknoch* in animaduers. part. 3. cap. 339. chron. Pruss. pag. 397. Hinc nomen *scholastici.* Exstat diploma Colbergae in capitulo, in quo scholastici diligentia laudatur, quod hic ex membranis exhibendum duxi.

CONRADVS, Dei gratia Caminensis episcopus, omnibus hanc paginam inspecturis salutem in domino. *Vniuersitati uestrae praesenti litera declaramus, quod ad meliorationem stipendii, cui SCOLASTRIA in ecclesia* Colbergensi est annexa, uillam, quae *Lulleuitze* uocatur, in territorio Colbergensi, contulimus in decima ad Scolastriam, ut *is, qui maiore labore est obligatus, fructu etiam gaudeat copiosiore.* Et ne alicui haec nostra collatio ueniat in dubium, hanc nostris litteris cum sigilli muniuimus appensione. Quotus in ordine fuerit hic *Conradus*, num primus an secundus, tertius, aut quartus, tot enim fuerunt, non additur, annus enim et dies omissus erat. Est uero ille *Conradus* IV. cum malio diplomate dato anno 1323. nominet *Hermannum* praedecessorem suum, de quo Hermanno uide pag. 460. nostrarum obseru. Hoc tamen suum officium postea uicariis commendarunt, de quo exstat diploma canonicorum, hic *Colbergae* datum, anno 1378. quod proxime cum Deo in descriptione *antiquit. ecclesiae Colbergensis* communicabitur. Conferatur *Cassander* supra allegatus pag. 1009. seqq. operum. Tale uero capitulum hic Colbergae semper fuit, nec illum ante illud monasterium aliud; ut ex hoc coniicere liceat, illud uel ab ipso Ottone, uel a primis episcopis ortum trahere. Errat itaque *Nicolaus Leuthingerus* in comment. parte IIX. lib. 2. pag. 76. quando scribit; *Barnimum ducem ex monasterio collegiatam ecclesiam fecisse D. Mariae sacram anno* M. CC. LXXIIX. Causa forte erroris est, quod nesciuerit, talia capitula etiam monasteria esse dicta.

Pro-

Produco ipsum diploma *Barnimi* ex membranis, quod datum est anno M. LXVI, ex quo constabit uerum esse, quod assero. Illud ita se habet, A

BARNIM, *Dei gratia dux Slauorum, dilectis* Capellanis *suis, praeposito, thesaurio, totique capitulo Colbergensis ecclesiae in perpetuum. Ad laudem bonorum uindictamque malorum gladio materiali accincti, nostra interest, non solum defensioni et commodo populi intendere, quem* B *gubernamus, uerum etiam* Deo dicatis ecclesiis et earum ministris *taliter prouidere, ne cuiuslibet temeritatis impulsu patientes temporalium detrimenta* a sacro ministerio *auellantur. Vestris igitur petitionibus pio ac fauorabili occurrentes assensu et rerum temporalium, nec non et his, quae nobis imposterum possint officere, detrimento praecauere uolentes, de mera liberalitate et gratia speciali auctoritate* C *praesentium uobis concedimus et donamus, ne quis religiosus religiosaue persona, regularis seu monasticae professionis ordinis* S. Bernardi, Benedicti, Augustini, Dominici *seu* Francisci, Hospitaliorum, Templariorum, domus Teutonicae *seu cuiuslibet alterius professionis inuentae siue inueniendae in ciuitate Colberg et in* parochia uestra *aedificare uel domicilium habere praesumat, siue donationis, siue emptionis titulo ad ipsos fundus,* D *in quo aedificare maluerint, deuoluatur, nisi de uestro omnium speciali assensu percipitur et fauore, decernentes, ut quicquid post nunciationem noui operis aedificatum uel exstructum, potestate nostra efficialiumque nostrorum penitus destruatur. Praeterea si ciues dictae ciuitatis* domum sancti spiritus *aedificare proponunt, id aliter eis non concedimus, nisi uester ac-* E *cedat assensus et sacerdos, qui in diuinis dictae domui pro tempore ministrare debebit*, a uobis instituatur. *Testes huius donationis sunt* Conradus *praepositus Stetinensis*, Hinricus *canonicus Gustrouiensis*, Arnoldus *notarius noster*, Kazimarus Borko, Domizlaus, Iohannes Kulo, Glaumarus, *milites et alii quam plures.* F *Vt autem nostra haec donatio rata sit, et in futuris temporibus inconuulsa persistat, praesentem paginam sigilli nostri munimine roboratam uobis in testimonium duximus largiendam, Datum* Colbergk *anno domini* M. CC. LXVI. *in die sancti* Laurentii *martyris*.

Numerus horum canonicorum si quaeritur, decem illi fuerunt *Colbergae*, uti uetus membrana docet, quae hic G asseruatur, his uerbis; *Statuta ecclesiae Colbergensis:* Docuit siquidem seniorem eiusdem, ecclesiae canonicorum fida afflatio, undecim esse praebendas ecclesiae Colbergensis, inter se distinctas in fructibus perpetuo duraturis, quorum ultima *puerilis* dicitur, habens XV. anniuersarios reditus de monasterio *Belbuk*. *Et deinde.* Decem capitulares existant in sacrorum plenitudinem. *Et iterum.* Sed praepositura habens deputatam praebendam in uilla Tramme. *Reliqua legi non poterant.* Primus inter eos *decanus* seu decimus appellatus est, quales in oppidis *decuriones* erant. Qui omnibus praeerat, praepositus uocabatur. Tales in ecclesia fuisse tempore apostolorum episcopus seu presbyteros et diaconos, ego non dubito, qui coetum christianum regebant, quod *S. Ignatius* docebit nos, quando in epist. ad *Philadelph.* pag. 42. ed. *Is. Vossii* pag. 43. inquit. τῷ ἐπισκόπῳ προσέχετε, καὶ τῷ πρεσβυτερίῳ καὶ διακόνοις, h. e. episcopo attendite et presbyteris e diaconis. Vocantur iidem praesides et capitanei ab eodem συνέδριον τοῦ ἐπισκόπου, synedrium seu collegium et capitulum episcopi pag. 43. et in epist. ad *Trallesios* pag. 48. ubi collegium illud uocatur πρεσβυτέριον, senatus seu seniorum consessus. In eadem notatu digna sunt uerba pag. 50, ὁ χωρὶς ἐπισκόπου καὶ πρεσβυτερίου καὶ διακόνου πράσσων τι, οὗτος οὐ καθαρός ἐστιν τῇ συνειδήσει. *Qui sine episcopo et presbytero et diacono operatur aliquid, iste non mundus est in conscientia.* Et tales ordines ab eodem pag. 50. appellantur τὰ διατάγματα τῶν ἀποστόλων, ordines seu constitutiones apostolorum. Atque hi erant *ecclesiarum ministri*, ut *Barnimus* noster dicebat. O felix ecclesia, quae tales habuit rectores! At fuimus Troes, fuit Ilium et ingens gloria Dardaniae gentis! ubi nunc Adam es, ubi canonici? Annon plerique isti

Qui negligendo canonem
Vitae reposcunt canonem?

Audiantur uota *Cassandri*, et redibunt in pristinum aurum et mores secula! Sed de hoc plura in promisso libello, si Deus uolet, cum statuta synodi Stetinensis, a B. Carito episcopo habitae anno 1500. produxero, in quibus illorum mores atro carbone depinguntur.

Ad caput LIIX. lib. I. pag. 451. G. *Tam diuina, quam seculari scientia.* Hic clare docetur, quod monasteria scholae fuerint, in quibus et pietas, et artes liberales sint traditae. Vnde p. 453. E. refertur, *quod uiri sapientes ac diuersarum artium imbuti peritia ad hunc locum confluxerint et* lib. 2. cap. 17. pag. 483. E. memoratur, quod *Wignandus* in monasterio *ab infantia sua diuinis scripturis eruditus sit.* Tractat hanc quaestionem non tantum *Dorscheus* p. m. meus in Christo parens et praeceptor olim in academia Argentoratensi et Rostochiensi, in parall. monast.

et

et acad. differt. I. p. 13. feqq. in portione I. indicis iniquit, a Mogunt illatae pag. 12. et in port. 10. pag. 295. fed et *Göttingus* fupra laudatus, eiusdem uiri affiduus difcipulus in lib. 2. obferuat. cap. 4. p. 36. feqq. ubi inter alios allegat Iefuitam *Adamum Contzen*, qui lib. 4. polit. cap. 14. p. 244. fcribit. *Fuere monafteria usque ad annum Chrifti 1200. ferme fola literarum domicilia. Ab eo enim tempore academiae inftitutae funt, et monafteriorum difciplina lapfa eft.*

Ad lib. II. cap. I. pag. 462. A. Adelbertum. De eo Bohemiae epifcopo, quomodo apud Pruffos martyrio coronatus fit, habet *Helmoldus* lib. I. cap. I. pag. 2. ubi conferantur notae *Bangerti* pag. 4. Plura fuggerit *D. Caeleft. Mislenta* in proleg. ad Manuale Prutenicum, et *Chriftophorus Hartknoch*, in differtatione XIV. quam cum aliis addidit chronico Pruffiae *Petri de Dusburg*, ubi docet eum Pragenfem fuiffe non Gnesnenfem episcopum, quomodoque a Pruffis fit interfectus.

Ad lib. II. cap. I. pag. 462. B. Iulio Caefari, a quo urbs Iulin. Ita maiores noftri honorare uoluerunt *Iulium*, cuius uirtutes et labores ubique praedicabantur, ut uifa hac ftatua illius ueftigia premerent. Quomodo Saxones *Irminful* coluerunt hoc eft Hermans Seul feu Suel, columnam *Hermanni* uel ἑρμῦ feu *Mercurii*, de quo legatur *M. Adami* canonici quondam Bremenfis hiftoria ecclefiaft. a Madero edita lib. I. pag. 9. quamuis ille hanc *latine uniuerfalem columnam* dicendam effe putet. *Ex Homero* alias conftat, *haftas* pro diis cultas, quod ifti praefint rebus humanis, easque fua uirtute confirment. Statuis colebantur imperatores et omnes bene de re publica meriti. *Ciceronis* uerba ex lib. III. de offic. cap. 20. pag. 1249. edit. Amftel. Schreuelii id indicant: *Ea res Mario magno honori fuit: omnibus uicis ftatuae: ad eas tus et cerei.* Conf. *Plinius* lib. 10. epift. 97. et *Tertullianus* in Apologetico.

Ad lib. II. cap. II. p. 464. F. Pomeraniam adiit. Poftquam a duce Poloniae ad hoc inuitatus fuerat, uti notat *anonymus* nofter lib. 2. cap. 6.

Ad lib. II. caput IV. pag. 469. D. Wortizlaum. De hoc legatur *Helmoldus* l. 2. cap. 4. pag. 222. et c. 6. p. 225. praecipue uero *Crantzius*, cuius uerba huc referenda duxi, quibus et huius, et fequentium temporum hiftoria illuftrari poteft. Leguntur illa in *Wandalia* lib. 7. cap. 17. quando ita fcribit:

Pomeranorum et *Stetinenfium* principum linea haec eft. *Werslaus* primus in ea nobilitate, princeps chriftianiffimus, uixit fub *Henrico* imperatore V. baptifatus a diuo *Ottone* Bambergenfi epifcopo: peruenit ad annum Chrifti MCXXIV. ibique finem uiuendi faciens, filios reliquit *Bugslaum* et *Kafimirum*, qui fub imperatore *Friderico I.* fufceperunt ducalem honorem, in obfidione urbis *Lubicae*. *Cafimirus* praemoriens fine prole, fratri reliquit omnem ditionem; qui fundauit ecclefiam *Caminenfem*, monafteria *Stolp* et *Colbergae*, pulchra nominis fui monimenta: peruenit ad annum MCLXXVIII. moriensque reliquit filios, *Bugslaum*, *Cafimirum*, *Werslaum*. Hic *Bugslaus* inde nomen habet, quia fundauit praepofituram in *Camino*: praeclara principum facinora ad me non peruenerunt, requirentem ea non minima diligentia: peruenit uiuendo ad annum MCCXXVIII. *Cafimirus* reliquit filium *Zuantoborum*, ex quo nepotes, *Cafimirus*, *Zuantoborus*, *Werslaus*, in quibus ea linea fubftitit. *Werslaus* tertius frater reliquit filium *Bartolomeum*, in quo fubftitit. *Bugslaus* autem, in quo durauit diu fucceffio, reliquit filios, *Barnaim*, et *Bugslaum*. *Barnaim* fundauit ecclefiam beatae Mariae in Stetino: peruenitque ad annum Chrifti MCCLXXVIII. *Bugslaus* frater non reliquit prolem. *Barnaim* autem reliquit filios, *Bugslaum*, *Barnaim*, Ottonem, ex quibus *Barnaim* filius, moriens A. C. XCV. poft mille ducentos, non reliquit prolem Otto ex fratribus tribus: tertius reliquit fucceffores, quomodo et Bugslaus: et quoniam tetigerunt illi annum tricentefimum poft mille, usque ad illa tempora intermittamus numerationem, medios primum annos excuffuri.

Ad lib. II. cap. IV. p. 469. E. Zitarigroda. Forte legendem *Ztarigroda*, quae nunc Stargardia, uetus principis *Wartizlai* caftellum. Laudat hanc urbem *Micraelius* in chron. Pom. lib. 6. pag. 575. feqq.

Ad lib. II. cap. IX. pag. 473. C. Stetinenfis, quae principatum. Quia uetuftate, fitus commoditate et uirtute incolarum ceteris praeftantior fuit. Ceffit illi ipfum Iulinum ut *Metropoli* l. 1. cap. XI. pag. 475, *Andreae*, quamuis illam ciuitatem *nobiliffimam* appellet *M. Adamus* l. 2. hift. eccl. cap. XII. pag. 50. et *maximam omnium, quas Europa claudit, ciuitatum* pag. 51. Depingit illam *Micraelius*, paedagogii Stetin. rector celebratisfimus l. 6. hift. Pom. pag. 559. feqq. et ante illum *Paulus Friedbornius*, conful Stetinenfis, in chronico, cum *Bugenhagio*, qui uulgo Pomeranus dicitur.

Ad lib. II. cap. IX. pag. 475. F. alii pontifices. Grandis profecto et dura fatyra. Quam parrhefian abbatis fui ferant quos tangit, uel retundant, fi mentem habent recti confciam. Non repetam querelas omnibus obuias; optem ma-

gis

gis ut mecum pro symbolo habeant illud apostolicum: *Non habemus hic manentem ciuitatem, sed futuram inquirimus!* Bene de illis *Nicolaus de Clamangis*, archidiaconus quondam Baiocensis in lib. de corrupto ecclesiae statu cap. III. pag. 22. ed. Helmstad. *Postquam ex rerum opulentia studium temporalium mentes seruorum domini occupare cepit, Deo simul et Mammonae, duobus dominis tam aduersariis, non potuerunt pariter deseruire. Fuit itaque necessarium, ut, quantum diligentiae in unius seruitium impenderent, tantum alteri subtraherent. Quanto uero amplius animum ad temporalia lucra adiecerant, tanto magis illa sitire, tanto amplius immergi in illis, sicque a caelesti amore longius auerti ceperunt.*

Ad librum II. caput XII. pag. 476. C. Lutitiae. *Helmoldus* lib. I. cap. II. p. 6. *quatuor populos, Kyzinos* et *Circipanos*, cis *Panim, Tholenzos et Redaros trans Panim habitantes, a fortitudine VVilzos seu, Luticos appellatos esse scribit.* Qui nunc illi sint, exponit *Bangertus* h. l. pag. 11. *Circipanos*, qui cis *Penim* fl. esse *VVolgastenses, Sundenses, Deminenses, Wilsnacenses, Kissinos* esse *Gutzouienses, Gryphiswaldenses: Rhedarios, Ridarios, Riaduros*, esse *Stolpenses*, A*nclamenses: Tollenses, qui a Tollen see*, esse Neu-Brandenburgenses. Vocantur illi die Loitzen, de quibus *Micrael. l. 2.* chron. Pom. p. 618. Eorundem meminit *M. Adamus* lib. 2. cap. 12. pag. 50. quando inquit. *Vltra Leuticos, qui alio nomine VVilzi dicuntur, Oddera flumen occurrit, amnis ditissimus Slauanicae regionis.*

A*d caput XII. lib. 2. p. 476. D. sexta feria abstineant:* et ibid. E. *sacro-sanctam quadragesimam.* Vetus ille ieiunandi mos in ecclesia descriptus his temporibus, sed non uetustissimus. Ieiunare pium est et his temporibus ieiunare non inutile, nec impium, si abest superstitio et opinio meriti. Quis enim christianorum non mallet uacare Christo crucifixo, quam uentri, qui coercendus, ut ille in nobis resurgat et uiuat? At lacte tantum abstinere et carne, ridiculum ieiunium est, cum et piscibus aliisque lautitiis stomachus oppleri possit. Redeant utinam prima ieiunia, et noua, ficta, fucata proscribantur! De suis ieiuniis, quid ipsi pontificii sentiant testabitur *Peresius ab Aiala* Guidixens. episc. de tradit. part. 3. fol. 129. inquiens: *Pudet certe me de hac uirtute sacro-sancta ieiunii loqui, quae nomine tenus hodie in ecclesia obseruatur. Nam neque apud eos solum, qui ieiuniorum praescriptiones damnant, neque apud nos, qui merito eas defendimus, in usu sunt sancta ieiunia, nisi tantum secundum exteriorem quandam cerimoniam* etc. etc. et *Guil. Lindanus.* Ruremundensis episcopus, Panopliae lib. 3. cap. 11. pag. 121. inquiens: *ieiunia nostra, quae et uini copia natant, abundantiaque redundant et piscium uarietate carnium superant delicias, adeoque, quod et* D. Hieronymus *de suae aetatis moribus conquerebatur, cum Deo ludere uidentur, dum ex intercepto, qui ex ouis oritur, calore olei flammas, uini aestum omnisque aromatum generis helluconi infarciunt stomacho, ueteribus christianis omnino fuisse non modo incognita, sed intolerabilia atque adeo abominanda, piis omnibus uetera cogitantibus arbitramur notius, quam ut ea de re ulla sint uerba profundenda* etc. etc. Prolixius ista recitat *D. Dorscheus* p. m. in portione V. indicis iniquit. ad parall. monast. acad. pag. 134. et seqq. Talia uero ieiunia noster non doceret Otto, si nunc uiueret. Legatur de ieiuniis et quadragesima liber *Iohannis Dallaei* erudite de iis disserentis.

A*d caput XII. lib. 2. p. 476. G. infantes in S. sabbato paschae et pentecostes ad baptismum deferant etc.* Hebdomas illa uocabatur *septimana in albis*, et pueri albati apud *Bedam* lib. 2. cap. 14. hist. eccl. gent. anglic. Pluribus de his disserit *Hospinianus* l. de orig. fest. Christ. fol. 74. seq. et *Gerhardus* in LL. tom. 4. de bapt. SS. th. 245. p. 336. adde allegatos auctores a *Stepnero* de sacr. christian. pag. 384.

A*d caput* XII. *lib.* II. *pag.* 477. *C. Sefridus* in sua historia l. 2. cap. 17. seqq. addit, quod et *septem sacramenta* Otto obseruari iusserit. Scilicet de suo hoc addit monachus, qui hanc Sefridi historiam edidit. Noster Andreas id alias non tacuisset. Repetit eadem A*ndreas Gretserianus*, quod nemo mirabitur. Septem haec sacramenta a Christo instituta et tradita esse ecclesiae, unde probabitur? in ecclesiae uero et ab ecclesiasticis scriptoribus ritus quosdam praeter *baptismum et eucharistiam* hoc nomine insignitos fuisse, lubentes damus, quatenus illis res sacrae peraguntur, iisque uelut sacramento Deo fidem promittimus. Vnde et nos eosdem admittimus, ut pios et utiles actus, quales sacramenta uocantur a *Tertulliano* in apolog. cap. 2. p. 3. ed. Paris. sola exclusa *unctione extrema*, qua hodie ii linuntur, qui uitae non restitui debent, sed ea destituuntur, contra apostolorum et primitiuae ecclesiae consuetudinem, nisi pro illa substituatur nostra *benedictio* extrema, qua morituris diuinam precamur gratiam. Quo fine unctio adhibita olim fuerit, etiam in seculis posterioribus indicat *Ditmarus* lib. 6. chron. pag. 164. *Ego autem peccator*, inquiens, *unxi eum oleo sanctificato in locis maxime dolentibus:* absque dubio eo fine, ut restitueretur. De numero hoc legatur Gerhardus in LL.

Theol. tom. 4. de circumcis. et agno paschali th. 53. p. 215. seq. edit. Francof. ceterique scriptores a *Stepnero* allegati l. de sacris christian. th. 123. pag. 312. seqq.

Ad caput XIII. lib. 3. p. 477. E. Zaroes et Arfaxat. Sunt illi Persarum magi, qui contra dictos apostolos tumultum excitasse dicuntur, in quo illi oppressi sunt. Paucis hanc historiam complectitur *D. Georgius Maior* in uitis patrum, pag. 273.

Ad caput XIII. *lib. 2. p. 477. G. Trigelawi.* Eiusdem mentionem facit noster Andreas lib. 3. c. 1. pag. 163. et *Helmoldus* lib. 1. chron. Slau. cap. 83. pag. 185. quando inquit: *Est Slauis multiplex idololatriae modus, non enim omnes in eandem superstitionis consuetudinem consentiunt. Hi enim simulacrorum imaginarias formas praetendunt de templis, ueluti Plunense idolum, cui nomen Podaga: alii syluas uel lucos inhabitant, ut est Proue Deus Aldenburg, quibus nullae sunt effigies expressae. Multos et duobus uel* tribus *uel eo amplius* capitibus *exsculpunt. Inter multiformia uero Deorum numina, quibus arua, syluas, tristitias atque uoluptates attribuunt, non diffitentur unum Deum in caelis caeteris imperitantem. Illum praepotentem caelestia tantum curare, hos uero distributis officiis obsequentes de sanguine eius processisse, et unumquemque eo praestantiorem, quo proximiorem illi Deo deorum.* Haec ille. Prope *Gryphembergam* est adhuc pagus *Triglaf*, dictus ab hoc idolo, ubi forte illud absconditum fuit.

Ad *caput* XIII. *lib. 2. p. 479. B. sellam Trigelawi.* In quo sedit idolum maioris uenerationis causa, quomodo Graeci et Romani lectos iis strauerunt. In M. Adami historia eccl. lib. 2. cap. XI. pag. 50. de *Redigasto* daemone Recharior um in urbe Rethre scribitur, *quod simulacrum eius auro, lectus ostro paratus fuerit.* De lectisternio multa collegit post *Rosinum*, *Hospinianum*, *et Vossium Henricus Kippingius* l. I. antiquit. Rom. c. 10. pag. 226. cap. 12. pag. 301. et in Coroll. ad lib. 2. pag. 514. Stellae expresse meminit *Valerius Maxim.* lib. 2. cap. 1. dist. 2. *Iouis epulo ipse in lectulum, Iuno et Minerua in sellas ad coenam inuitantur.*

Ad caput XII. lib. 2. pag. 477. A. Sortilegi non sint. Quo pertinet Hastisortium, si placet noua uox, cuius meminit *Sifridus* l. 2. cap. 32. pag. 318. *Tacitus* de morib. Germ. cap. 10. *Proprium gentis,* inquit, *equorum quoque praesagia ac monitus experiri.* De hinnitu et fremitu ille tantum loquitur; addas nunc illi tactum hastarum. De equorum praesagiis nonnulla collegit *Berneggerus* in quaest. miscell. ad h. l. quaest. 50. lit. K. 3. Ad haec sortilegia quoque pertinent *ligneae calculationes*, de quibus eundem *Sefridum* legas c. 2. c. 32.

Ad cap XIV. lib. 2. pag. 479. E. Sponsam suam. Ita frequenter ecclesiae ministri sponsi ecclesiae uocantur. Verba Innocentii III. referuntur in *relatione D. Iacobi Heilbrunneri de colloquio Neuburgensi*, habito anno 1615. pag. 115. et quomodo de iis disputatum sit. Eadem phrasi abutitur *Clemens* II. papa Rom. in epistola ad Babenbergensem ecclesiam, in uita S. Henrii imperatoris, edita a *Gretsero* in diu. Bamberg. pag. *Euaristo* quoque hoc affingitur in epistola, quae tamen eius non est. Nos rectius cum apostolo docemus, ecclesiam uni uiro nuptam, h. e. Christo 1. Cor. XI. u. 2. ad Eph. V. uers. 23. seq. Ministri ecclesiae tantum pararii eius sunt 1. Cor. XI. u. 2. qui ecclesiam *uni* coniungant *uiro*. Quod et nostri πολλὰ observuent, nec imprudenter cum aliis errent. Consulant isti *D. Luc. Osiandrum* in Cent. II. Hist. Eccl. pag. 5. et in cent. III. pag. 18. et canant cum ecclesia ueteri in part. I. Hymnarii mei. pag. 60.

Genus superni luminis
Processit aula uirginis,
Sponsus, redemptor, conditor,
Suae gigas ecclesiae.

Vnus scilicet sponsus, ut unus redemptor, conditor et protector seu gigas, de quo plura legantur Matth. IX. uers. 15. cap. XXV. v. 1. seq. Marc. II. u. 19. seqq. Luc. V. u. 35. Ioh. III. u. 29.

Ad caput XIV. lib. 2. p. 479. G. patrocinio Hermetis. More scilicet ethnico, quo Deos patrios habebant, quorum patrocinio tutos se fore sperabant. De iis *Virgilius* l. 1. Georg. circa fin.

Dii patrii, indigetes et Romule Vestaque mater,
Quae Thuscum Tiberim et Romana palatia seruas,
Hunc saltem euerso iuuenem succurrere seclo,
Ne prohibete.

In quem locum *Seruius*, et ipse ethnicus, p. 44. f. 2. ita commentatur: Patrii dii sunt, qui praesunt singulis ciuitatibus, ut *Minerua* Athenis, *Iuno* Carthagini.

Ad caput XIV. lib. 2. p. 480. A. recuperauit. Ita MSC. meum. Gretser. *dissipauit.* Nihil hic mutare ausus sum, qui ex hac uoce coniicio, aliquid emissum esse, quod his uerbis respondeat: *dissipauit et priorem faciem facile recuperauit.*

Ad caput XV. lib. 2. p. 480. D. in loco ubi profani daemoniorum ritus. Ita facile templa strui potuerunt, mutata saltim illorum forma. Nec hinc quicquam decessit honori et gloriae Christi, cui daemonia cedere debuerunt. Num de

Col-

Colbergensi templo idem affirmari debeat, alibi dabitur inquitendi occasio.

Ad caput XX. lib. 2. p. 480. E. Sedem episcopalem. Quae deinceps Caminum translata: de quo legatur *Cramerus* lib. 2. hist. eccl. cap. 37. p. 68. et *Micraelius* lib. 2. chron. Pom. pag. 256. seqq.

Ad caput XVI. lib. 2. p. 482. C. Lapidi Bozonis. Ita supra *Arnoldestein* lib. I. cap. 21. pag. 50. Solebant ueteres lapidibus distinguere loca. Hic Colbergae notus est *Lapis Iaschii*, Jaschenstein, quem non nemo ex maioribus meis posuisse dicitur. *Gibikenstein* est in *Ditmaro* l. 3. pag. 52. etc. etc.

Ad cap. XVII. lib. 2. p. 483. G. in solo redemptoris desiderio. A quo solo salutem expectauit, de suis desperans operibus. Huc pertinet *Anshelmi* confessio, quam adhuc habent *Veneti* in suo *sacerdotali*, licet pontifex Roman. expungi iusserit uerba praecipua, de quo dixi in meo hymnario part. 1. pag. 42. Sic et pii monachi non nesciuerunt Christum, cuius meritis saluari optabant. In descriptione monast. Walkenredensis refert *M. Henricus Eckstormius* pag. 817. Chronici Walckenred. *quod Matthia abbate A. C. 1469. coenobitae quidam Walckenredenses, qua occasione nescit, de iustitia fidei in Christum et uotis monasticis, confessionem cum uerbo Dei congruentem ediderint et subscriptione contestati sint, quae sic habeat:* Qui uiuit et regnat per omnia secula seculorum Amen, CHRISTVS IESVS nostra salus et redemptio, per quem sola et uera fide iustificamur. Quia CHRISTVS, filius Dei unigenitus sola uia, ueritas et uita est, meritum eius et non uota monastica, non cucullа, non abstinentia cibi, nec ullum opus humanum, nec satisfactio humana hominem saluare potest.

Wernerus Willichius
Michael Saluator Cottingensis.
Theodoricus Herdesianus.
Arnoldus Heruordensis.
Henricus Hartman Northeimensis.

Wignandus hic alias singulare pietatis exemplum esse potest et effigies, in quo multa notatu digna sunt: quales plures utinam illa tulissent et nostra ferrent secula!

Ad cap. XVII. lib. 2. p. 484. C. Paschalem quinquagesimam. Sic et ante pascha et post pascha suam habuerunt quinquagesimam, quae haec est. Inde F. effusi Spiritus S. πεντηκοστή seu dies quinquagesima a paschatis festo appellatur, quod Germani contraxerunt, nominantes illud die Pfingsten. Lege de illo *Hospinianum* de orig. Fest. Christ. f. 74. qui nonnulla collegit ex *Tertulliano, Chrysostomo, Ambrosio et Hilario* h. l.

Ad caput XVII. lib. 2. p. 484. F. Victimae paschali. Hymnus ille meretur, ut hic ille referatur, qui ita se habet.

Victimae paschali laudes immolent christiani.

Agnus redemit oues, Christus innocens patri reconciliauit peccatores.

Mors et uita duello conflixere mirando, dux uitae mortuus regnat uiuus.

Dic nobis Maria, quid uidisti in uia? Sepulchrum Christi uiuentis, et gloriam uides resurgentis.

Angelicos testes, sudarium et uestes: surrexit Christus spes mea, praecedit suos in Galilaeam.

Credendum est magis soli Mariae ueraci, quam Iudaeorum turbae fallaci.

Scimus Christum surrexisse a mortuis uere. Tu nobis uictor rex miserere.

Ad caput XVII. *lib. 2. p. 485. B. Tertia feria.* Ita appellabant dies hebdomados christiani, qui ethnica nomina aspernabantur, de quo lege *Stepnerum* de sacris Christ. c. 2. th. 74. seqq. pag. 197. seq.

Ad caput XVII. *lib. 2. p. 485. B. Letaniis.* Vetus illud institutum; et apud Iudaeos non tantum, sed et christianos frequens usus antiphonarum, quales et litaniae. Multa collegit Cl. *Iosua Arndius*, amicus meus olim in acad. Rostoch. in Lexic. antiquit. eccles. pag. 78. de litaniis, et ipse quaedam congessi in parte II. Hymnarii pag. 8. seqq.

Ad caput XVII. *lib. 2. p. 485. D. Feria sexta.* Qua Christus mortuus est. Hanc diem nonnulli notant. Eadem et *Otto* noster decessit lib. 3. cap. 26. pag. 218. h. l. Nobis christianis non licet diem seligere. Praefixit illam, qui uerus est diesbiter, uitaeque praescripsit terminum, quem transilire non possumus.

Ad cap. XVIII. *lib. 2. p. 486. D. G. Dodinensem, Belgroensem, Colubregam.* Dodonam putant *Daberam* esse, uid. *Cramerum* l. 1. hist. eccl. cap. [illegible] pag. 64. Belgroa *Belgardia* est, ut *Colubrega* transpositis litteris Colberga. In hac nostra patria et ante Ottonem episcopatus fuisse memoratur, cui praefuit *Reinbernus praesul falsae Cholbergensis,* ut eum uocat episcopus Merseburgensis *Ditmarus* l. 7. chronici pag. 228. ed. *Maderi*, post cuius abitum in *Russiam*, quo a Polonis, quibus tunc paruit *Colcerga*, missus fuerat, ad ethnicismum illa relapsa fuit. Eundem describit *Ditmarus* l. c. pag. 228. et 229. de quo alibi erit dicendi locus.

Ad lib. III. cap. I. p. 490. C. a Iulio Caesare. Sic et *Helmoldus* l. 1. cap. 38. pag. 93. *Wolgast*, inquit, *apud urbaniores uocatur Iulia augusta, propter urbis conditorem Iulium caesarem.* Falsum utrumque est, cum ille ad has oras nunquam peruenerit. Statuam eius quare coluerint, supra dictum fuit. Similem fabulam de bel-

bellis Iulii Caesaris in Polonia et Prussia gestis refutat CL. *Hartknoch* in animadu. ad chron. Prussiae Petri de Dusburg part. 2. cap. 7. pag. 42. et seqq. laudat hanc urbem *M. Adamus* l. 3. hist. eccles. c. 12. pag. 50. seqq.

Ad libri III. caput I. pag. 491. F. ecclesiae Christi uendicabant. Ita spolia Aegypti cesserunt in usum ecclesiae christianae, quae inde ditari facile potuit, et tantas exstruere basilicas. Hinc creuit Roma, hinc Italia, affluentibus augurum aliorumque sacerdotum ethnicorum reditibus.

Ad lib. III. cap. I. pag. 492. A. abiurationis idolorum causa. Communis illa et uulgaris querela ethnicorum, de qua *Tertullianus* in apologetico c. 40. p. 36. ed. Rigal. et *Arnob.* in suo lib. 1. adu. gentes p. 1. seq. ed. Elm. Eandem cantilenam cantant pontificii contra Lutheranos. Ita ueniam scilicet merentur uitia, plectitur ueritas.

Ad lib. III. cap. I. p. 492. C. Domum Dei uestri iuxta aedem Teutonici Dei. Strategema id fuit et mentis humanae calliditas, quae dum omnibus placere cupit, nulli placet. Vnus Deus est, una fides, una religio. Qui non cum Deo, contra illum militat. Socium non admittit, qui maior omnibus, nulli par est. Εἷς κύριος ἐστω. Εἷς θεὸς ἐστω. Claudicandum non est cum Baalitis; recto eamus pede quo ducimur.

Ad libri III. caput 2. pag.   Sic opinatum. Hoc est sic celebrem et ubique clarum: corrigi posset *inopinatum*: quod tamen ausus non sum, cum et eo sensu, quo dixi, uerba accipi possint.

Ad libri III. cap. 2. pag. 494. D. portae urbis introitu. Fecerunt id duce natura, quando in portis templorum, urbium, aliorumque aedificiorum publicorum monstrarunt, quae rara, quae singularia. Eius uestigium habes in *Virgilio* lib. 6. Aeneid. u. 14. seqq.

Ad libri III. caput 3. pag. 495. B. authenticum mandatum. Christi nimirum de *lotione pedum* Ioh. XIII. uers. 13. seqq. Vtinam recte lauarent pedes, qui hic litteram sequuntur. Non tam lotio, quam humilitas et modestum seruiendi studium praecipitur, in quo praeeuntem magistrum sequantur discipuli.

Ad libri III. caput 3. p. 495. D. Inuidia stimulante. Heu nefas! Quibus mandatum a CHRISTO, ut communi labore ecclesiam struant, hi turpi liuore eam destruunt. O turpem temporum illorum notam! diceret *Cicero* et quicunque honestum turpi lucro praefert, l. 3. de officiis. Adulantur ut capiant, capiunt ut perdant. Bos bouem petit.

Ad librum III. caput 3. pag. 495. F. Gerouiti. Forte Herouiti. ut coniicit *Gretserus* h. l. De Vito et Suanteuito multa habet *Helmoldus* l. 1. c. 6. pag. 21. et c. 52. pag. 125. conf. Saxon. Gram. l. 14. hist. Dan. fol. 131. fac. 2. et Crantz. l. 5. Daniae c. 18.

Ad librum III. caput 3. pag. 495. G. duriori seruitutis iugo. Hoc scilicet est pascere oues! Imo uero id est κατακυριεύειν τῶν κλήρων, *dominari cleris*, contra Petri apostoli monitum 1. Pet. V. 3. Quis mirabitur ergo pietatem sub his episcopis detrimentum passam! mollius tractauit oues Otto noster.

Ad librum III. cap. 4. pag. 497. C. Lothario. Hinc et *Polonorum ducem* Bolislaum *tributum XII. annorum, de quolibet anno L. libras persoluisse et de Pomeranis ac Rugianis homagium fecisse Lothario* imperatori Rom. testatur *Engelhusius* in chronico pag. 221. edit. *Maderi*.

Ad librum III. caput 6. pag. 499. D. ad religionem cogere. Pie sane et prudenter! Suaderi debet, non imperari religio: imperio scilicet non logico, quem ἀναγκαστὸς animus pietate flagrans admittat, sed politico; non enim ab inuitis Deus coli uult. Recte *Tertullianus* in apologet. cap. 24. pag. 26. ed. Rigalt. *Videte ne et hoc ad irreligiositatis elogium concurrat, adimere libertatem religionis, et interdicere optionem diuinitatis: ut non liceat mihi colere quem uelim, sed cogar colere quem nolim. Nemo se ab inuito coli uolet, ne homo quidem.* Quod deinceps exemplis probat.

Ad librum III. caput 7. pag. 500. D. uerbi ministrum. En elogium Ottonis! quod pontificii, maxime Iesuitae in nobis nostrisque theologis reprehendunt; quando illos cum mycterismo die Worth Diener appellant. Si uerbi minister *Otto* episcopus, eiusque comes *Albwinus*, iique omni laude dignissimi censentur, cur nobis id nomen uitio uertunt? Idem adhuc uerbum praedicamus, quod illi, nec ab illo latum unguem discedimus. Commenta hominum uerbum Dei non sunt, quae et illi respuissent, si ducem habuissent meliorem, quam ea tulerunt tempora.

Ad librum III. caput 8. pag. 501. C. chlamyde et pag. 502. A. aureo clypeo. Vestitus hic idoli fuit. Ita superstitiosi ornare et uenerari solent adhuc suas statuas et simulacra de quo uide *Kippingium* in Recens. antiquit. Rom. lib. I. cap. 7. pag. 176. seq. Huc referatur quod refert *Ditmarus* l. 6. chron. pag. 331. seq. *Est urbs quaedam*, inquit, *in pago Redariorum*, Riedegast *nomine, tricornis, ac tres in se continens portas, quam undique sylua, ab incolis intacta et uenerabilis, circundat magna: duae eiusdem portae cunctis introeuntibus patent: tertia, quae Orientem respicit et minima est, tramitem et mare iuxta posi-*

positum, et uisu nimis horribile monstrat. A *In eadem nil nisi fanum est de ligno artificiose compositum, quod pro basibus diuersarum sustentatur cornibus bestiarum. Huius parietes uariae deorum dearumque imagines mirifice insculptae, ut cernentibus uidetur, exterius ornant. Interius autem Dii stant manufacti singulis nominibus insculptis, galeis atque loricis terribiliter uestiti, quorum primas* Luarasici *dicitur, et prae caeteris a cunctis gentilibus ho-* B *noratur et colitur. Vexilla quoque eorum nisi ad expeditionis necessaria, et tunc per pedites, hinc nullatenus mouentur. Adhaec curiose tuenda ministri sunt specialiter ab indigenis instituti, qui cum huc idolis immolare, seu iram eorundem placare conueniant, sedent hi duntaxat, caeteris astantibus, et inuicem clanculum mussantes terram cum tremore infodiunt, quo sortibus emissis rerum certitudinem dubiarum perqui-* C *rant. Quibus finitis, cespite uiridi eas operientes, equum, qui maximus inter alios habetur et ut sacer ab his ueneratur, super fixas in terram duorum cuspides hastilium, inter se transmissorum supplici, obsequio ducunt, et praemissis sortibus, quibus id explicauere, prius per hunc quasi diuinum, denuo augurantur, et si in duabus his rebus par omnium apparet, factis completur; sin autem, a tristibus populis hoc prorsus omit-* D *titur. Testatur idem antiquitas errore delusa uario, si quando his seu a longe, rebellionis asperitas immineat, ut e mari praedicto aper magnus, et candido dente e spumis lucescente exeat, seque in uolutabro delectatum terribili quassatione multis ostendat. Quot regiones sunt in his partibus, tot templa habentur, et simulacra daemonum singula ab infidelibus coluntur, in-* E *ter quae ciuitas supra memorata principalem tenet monarchiam. Hanc ad bellum properantes salutant, illam prospere redeuntes muneribus debitis honorant, et quae placabilis hostia diis offerri a ministris debeat, per sortes ac per equum, sicut praefatus sum, diligenter inquiritur. Hominum ac sanguine pecudum ineffabilis horum furor mitigatur.* F

Ad librum III. cap. 9. pag. 503. G. Muscae. Quarum corpora inhabitarunt impuri daemones. Consule *Seldenum* de diis Syrorum, in Beelzebub Syntag. 2. c. 6. p. 201. seq.

Ad librum III. cap. 12. pag. 509. G. Altari Adalberti, de quo supra. Eius reliquiae asseruari dicuntur in Polonia. Vid. de eo *Hartknoch* l. iam cit. pag. 204. seq.

G *Ad librum III. cap. 13. pag. 511. B. Apostolorum a quam*, Hic deerat unum folium, quod nec ex Sefrido, nec ex Andrea Gretseriano commode restitui potuit. Facile tamen coniici potest, quod in eo scriptum fuerit, quomodo ecclesiam S. Petri, quam ipse consecrauerat, ingressus sit, Deumque implorauerit, ut suis laboribus adspiraret; quomodoque aduersus sacerdotes ethnicos, qui pro idolis suis pugnabant, acriter et non absque periculo uitae religionem christianam defenderit, atque ita multos ex *Stetinensibus* flexerit, *qui*, uti nunc sequitur in nostri Andreae hoc cap. 16. *fidem Christi, abdicatis idololatriae sordibus, receperunt.* Confer. histor. *Sefridi* l. 3. cap. 12. seq. pag. 341. seq.

Ad lib. III. cap. 15. pag. 512. F. arborem nuceam. Apud arbores olim Deum coluerunt, deinde altaria, et hinc templa structa sunt. Arbores illas ethnicorum eleganter uocat *Tertullianus* in apolog. c. 9. pag. 10. *obumbraticas scelerum*, quae in templis perpetrarunt improbi mystae. *M. Adamus* lib. 1. hist. eccl. pag. 9. *testatur* de Germanis fere omnibus, quod et *frondosis arboribus, fontibusque uenerationem exhibuerint.* Plura inuenies in dissert. 6. *Hartknochii* ad chron. Pruss. pag. 110. seqq.

Ad librum III. cap. 18. pag. 516. B. excitantes et rursus *simplicitatis.* Ita simplicitas et ignorantia mater fuit superstitionis, quae christianam religionem corrupit, cui tempestiue occurrere debuissent praesules. Idem statuamus de tactu reliquiarum. Tulit Deus hanc *simplicitatem* paterna indulgentia, quomodo nec haemorrhousam repulit tangentem fimbriam, et umbra sanctorum permisit sanari aegros. Quae ubi nunc in superstitionem uersa est, tolerari non potest, dispulsis praecipue inscitiae tenebris. Interim ossa sanctorum pie condantur, qui honos illorum praecipuus est.

Ad libri III. cap. 22. pag. Et illi hesternam. Ad haec uerba Gretserus in margine cauillatur aiens: *Ex hoc rustico Lutheranus et Caluinianus spiritus loquebatur.* At heus bone uir, nunquam illud de nobis probabis; non enim festa legitima negligimus, qui abusum reprehendimus. Videantur *agenda eccles. Pomer.* ubi, quae nostrates obseruent festa, inuenies. Interim nec omni die feriari nos uult Deus ab operibus; qui et in illis inuocari praedicarique potest et debet.

Ad libri IV. Prologum pag. 526. et Kunegundis miracula. De his legantur *diui Bambergenses*, ad quos pertinent *Henricus* et *Kunegundis*, editi a *Gretsero.* Quid uero de his aliisque miraculis statuendum sit, iudicabit pius lector pro sua prudentia et conferet quae dixi pag. 471. Quod uomeres illa calcauerit candentes, id per magiam naturalem facere potuit. De sacerdotibus alias Hirpinorum ethnicis noti sunt illi uer-

siculi *Virgiliani* lib. XI. Æneid. u. 785. A seqq. quibus Aruns ita precatur:

Summe Deum, sancti custos Soractis Apollo,
Quem primi colimus, cui pineus ardor aceruo
Pascitur et medium freti pietate per ignem
Cultores multa premimus uestigia pruna.

Vbi ad uerba *freti pietate*, *Seruius* haec B notat fol. 317. fac. 1. Iste quidem hoc dixit: sed Varro ubique expugnator religionis ait, cum quoddam medicamentum describeret: Vt solent Hirpini, qui ambulaturi per ignes, medicamento plantas tinguntur. Plura huc facientia ex *Silio* l. 5. *Plinio* lib. 7. cap. 2. ut et *Heinsii* Crepundiis allegat *Taubmannus* aduersus illos Virgilii, quem consulat, qui uolet. Adde notas *Bangerti* C de hac probatione per ignem ad *Helmoldi* libr. I. cap. LXXXIII. pag. 192. seqq.

Ad addimenta pag. 540. E. tumultatum est anno. Addit hic Gretserus in margine pag. 358. quod mortuus ille sit anno aetatis suae 72. episcopatus 37. et adducit testem *Hoffmannum* in Annal. Bamberg. Quo anno Christi alias obierit, et quo mense et qua illius die, non omnes D consentiunt. *D. Cramerus* ponit 30. diem Septembris anni 1139. lib. 1. Hist. eccles. cap. 43. pag. 85. Eundem habet *Chytraeus*, in onomast. Theol. *Trithemius* in chron. Hirsaug. fol. 127. *Bruschius* de monast. German. fol. 87. et *Dodechinus* tom. 1. Pistorii fol. 473. ponunt annum 1140. sic et *Bucholzerus* in chron. p. 682. inquiens. *Anno 1140. Otto episcopus Bambergensis, comes de Andechs,* E *ecclesiarum Pomeranicarum οἰκιστὴς atque parens Bambergae obiit septuagenarius 3. Septembr. Trith. et append. Marian. etc. Magdeburgenses 3.* Nonas Iulii anno 1139. centur. 12. cap. 10. pag. 1508. Andreas noster recte inspectus litem hanc componet, qui eum mortuum esse scribit l. 3. cap. 26. pag. 218. et lib. 4. cap. F XI. diem Iunii et commemoratio Pauli *appellatur* (de quo uide *Hospinianum* de festis christian. pag. 115. *Reusnerus itaque* fol. 189. *βασιλικῶν* Geneal. uehementer alucinatur, quando mortem eius refert ad annum 1196. XXX. dies Septemb. ad translationem Ottonis pertinet, inquit *Gretserus* l. c. p. 412. *translatum est enim corpus eius anno 1189. sub* G *Clemente* III. *pridie Kalend. Octobris; quo die Festum eius celebratur*, inquit *Surius*.

Quomodo ille in numerum sanctorum a Clemente III. pontif. Rom. relatus sit et festus eius dies celebretur prid. Kal. Iulii, memorat *Weixerus* in *fontileg.* sacro pag. 100. *Baronius* tom. 12. pag. 80. Annal. eccles. et ex illis *Dietericus* in breuiario pontif. Rom. p. 253. Adde bullas canonizationis in hoc nostro libro pag. 445. seq. Tantum de die et anno emortuali. De anno natiuitatis eius, quod supra omissum, ita scribunt *Magdeburgenses* l. c. pag. 1499. *Otto natione Sueuus, uel secundum Bruschium Bauarus, patre Bertholdo, comite Andecense et Sophia Amberanae uallis ducissa natus est anno domini 1069.* Vbi nota ex *Andrea* quod in parentum nominibus errauerint, lib. I. cap. 2. pag. 15. *pag. 269. per propria merita.* Recte ille suis meritis diffidit, et precibus episcopi iuuari cupit. Nihil habet hic quod carpat in *Cramero* Gretserus. Fatetur enim abbas, quod per sua merita uitam acquirere non possit: nec addit, quod per merita Benedicti eius particeps queat fieri, licet per ipsum putet se hanc acquisiturum, si nimirum ipsius precibus Deo commendetur, ut ipsum uelut humillimum peccatorum suorum deprecatorem per et propter Christi merita suscipiat et saluet. Nihil etiam habet, quod carpat in Lutheranis, qui non aiunt quod *bona opera coram Deo sint nihili, nauci, et nullius meriti, sola fide omnia confici;* lubentes enim concedimus, quod Deus ex gratia piorum opera remuneretur, quodque fides debeat esse efficax per caritatem, quamuis uita aeterna maneat χάρισμα τοῦ Θεοῦ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ κυρίῳ ἡμῶν donum Dei in Christo IEsu Domino nostro Rom. VI. u. 23. quod donum non nisi fide apprehendi potest. Videatur Augustanae nostrae confessionis *apologia* cap. 8. p. 223. edit. Lips. 1677. *artic. Smalcald.* part. 3. art. 13. p. 336. et *declaratio* artic. Aug. confess. art. 4. pag. 701. ubi expresse docemus, quod *dominus bona opera* credentium *tum in hoc, tum in futuro seculo uelit remunerari.* En Gretsere, si uiueres, quomodo nauci, nihili, nulliusque meriti bona opera putemus esse! Quomodo prudentiores papistae uocem *mereri* exponant, eam nil aliud significare, quam consequi, de eo legatur *Cassander* pag. 179. operum *D. Gerhardus* tom. 4. de bonis operibus thesi. 124. pag. 88. et *D. Hulsemannus* in extens. breuiarii theol. cap. 12. Supplem. thesi. XI. p. 181. et in praelect. form. conc. art. XI. num. 10. pag. 543.

Ad pag. fidem S. Trinitatis et decalogum, decem in decalogo et tria in Trinitate, uel in tribus articulis symboli apostolici: inde decies tria faciunt triginta.

Ad pag. lit. pro quo probatur, qua presbyter. Meus Andreas recte habet, *qua probatur*, hoc est, ab ecclesia recipi-

cipi-

cipitur et propter errores non reiicitur. A *Gretserus* parum attentus fuit, quando legit, *qua presbyter.* quod cum textu uerborum non conuenit. Vnde nec opus fuisset, ut in margine hoc excusaret inquiens: *Hyperbole ignoscenda, et quae se ueterum auctoritate tueri queat.* Nulla enim hic hyperbole; nihil laudatur, nisi quod in origine ecclesiae calculo approbatur. En quomodo uitiosa lectio auctoribus iniuriam faciat, ut propterea B diligentia Criticorum, qui ueram restituunt scripturam, uili pendi non debeat.

Tantum nunc licuit, quibus addam, plure deinceps,
Si Deus illa uolet, uita nec terminus instar.

DIGRESSIO AD DIGRESSIONIS GRETSERIANAE C

CAPVT PRAECIPVVM.

QVam fidem praedicarit S. Otto Pomeranis, quaerit *Gretserus* in digress. quam addit Andreae sui historiae de Ottone: Respondeo fidem et doctrinam apostolicam, sed mixtam et interspersam commentis hominum, qua tamen et ipsi saluari potue- D runt. Sancte omnino praecepta decalogi corrigendis inculcauit; sancte de SS. Trinitate docuit et ab idololatria ad cultum ueri et unius Dei maiores nostros duxit: sancte CHRISTVM pro nobis natum, circumcisum, mortuum, sepultum et suscitatum depinxit, cuius meritis et intercessione salus acquiri debeat; tum etiam recte illos orare uoluit, quando non a satana, sed a Deo au- E xilium sperare iussit. In doctrina de sacramentis baptismi et coenae dominicae quamuis non desit, quod desideremus, aqua tamen et Spiritu regenerauit quoslibet; carne quoque et sanguine dominico tam laicos, quam clericos pauit, calicem non sustulit: quomodo per poenitentiam Deo reconciliari deberent, adiecit et remissionem F peccatorum promisit. Sancta opera ab omnibus facienda, parentibus obediendum, magistratum et ecclesiae ministros honorandos, caste in et extra coniugium uiuendum, ab homicidio et iniuriis abstinendum, hospitalitatem exercendam, et quae alia sunt pietatis studia, fidelissime suasit. Obseruatores istorum exspectare iussit uitam aeternam, negligentes aeternum exitium, utrosque resurrectionem post mortem. Errores, quos interspersit, non tam boni *Ottonis*, quam temporum illorum fuerunt; his meliora doctus misisset nuntium. Vnde non dubitamus, quin ista clementissimus Deus ei condonauerit, nec parentibus nostris imputarit, qui cum *Wignando* solius Christi meritis in ultimo agone saluari desiderarunt. Caecitas in illis fuit, non haeresis: et quae nunc in tanta luce exprobari debent exorbitantibus, in istis tenebris tolerari aequum fuit. Vnde alia conditio ecclesiae illius temporis pontificiae, quam nunc est; illa admisisset correctionem, haec corrigentes spernit, repellit et anathemate ferit. Frustra igitur in nos debacchatur Gretserus, frustra B. Cramerum traducit. Maiorum naeuos et mores corruptos non ignorant pontificii, nec lapsum illorum dissimulat Tridentina synodus. Manifesta est ex illorum libris ingenua ipsorum *confessio*, quam *Gerhardus* noster excerpsit. Non ergo a nobis exigant, ubi Lutherana doctrina ita tradita sit, uti nunc illa pure proponitur; ipsi potius ostendant, ubi ecclesia christiana pura ab omni naeuo et errore tempore Ottonis nostri exstiterit et ex qua cathedra siue in templis, siue in coenobiis ea doctrina, quam ab apostolis accepimus, recte et decenter proposita fuerit. Nos Deo gratias agamus, quod fluctibus errorum non abrepti simus, sed emerserimus, operamque impendamus sedulam, ne deinceps rursus ecclesia eiusque doctrina naufragium patiatur. Vehementer enim alucinantur, qui credunt, ecclesiam quotidie *eandem* habituram *faciem* et *sortem*, quae uti non semper bene morata, ita nec omni tempore fidem et doctrinam seruat integram. Testis Africa, Asia et magna pars Europae, ut regiones olim incognitas praetermittam. Omnino mons domini elatus et in sublimi posita fuit ecclesia apostolica; uerum et ea nonnunquam in cryptas et angustias redacta, ut paucis saltem conspicua fuerit: postea mutatis moribus saepe ita degenerauit, ut apostaticam magis quam apostolicam credidisses. Vigilemus ergo, nec tam nostrum more seculi, quam ouilis commissi quaeramus commodum. Ita beati erimus et posteritas nostra sibi de fide et industria piorum confessorum gratulabitur. Quod uelit iubeatque Deus, cui soli debetur omnis gloria.

Ano-

Anonymi cuiusdam,

Inscriptio Leschiana.

QVi sancti OTTONIS *comes* fuit et *socius* in conuertenda gente *Pomeranorum*, non minus atque *Vdalricus*, uti patet ex lib. 2. cap. XII. et lib. 3. cap. XI. sub init. *Relatio cum historia abbatis Andreae*, qui ex hac multa in suos libros transtulit et in ordinem, uti profitetur, redegit, *collata* eo modo, ut, quae Andreas iam recensuit *iisdem plane uerbis* cum hoc anonymo, qui uel *Tiemo*, uel ut doctor *Cramerus* putat, *Sifridus* est, uel et *Tiemo* quoad librum I. et *Sefridus*, quoad librum II. et III. ,uideatur Andreas in prooemio pag. 3. et 4., qui ambo floruerunt anno Christi M. C. XX. et seqq. cum utriusque sermo ab Andrea personis illorum tributus in his libellis referatur, hic tantum allegentur, ne quod superfluum est, actum nos agere uoluisse uideamur, reliqua uero quae uel ab Andrea omissa uel paulo aliter relata sunt, denuo repetantur: quem nostrum laborem lectori, talium cupido, non ingratum fore confidimus.

LIBER PRIMVS

DE VITA SANCTI OTTONIS POMERANORVM APOSTOLI.

CAPVT I.

S. Ottonis ortus, parentes, educatio, indoles, studia et mores.

SEmper honorandae ac diuae memoriae *Otto* beatissimus, ex *Sueuia* duxit originem. *Parentes* equidem eius, patrem dico ac matrem, ingenuae conditionis nobilitate clari et honorabiles, diuitiis autem et opibus mediocres, filium suum in primaeua aetate litteris erudiendum, disciplinis scholaribus tradiderunt. Qui cum diligenter enutritus in spe bona ad annos discretionis peruenisset, ipsi defuncti sunt et, quae in possessionibus et pecunia reliquerunt, alter filius eorum *Fridericus* miles futurus possedit. *Ottone* ergo gratia studii apud extera loca demorante, frater eius puer domum pro suo posse gubernabat, tenuiter adiuuans fratrem in studio positum. Otto autem percursis aliquibus poetis et philosophis, et grammaticae metrorumque regulis tenaci memoriae commendatis, cum ad altiora studia non haberet sumptus, fratri suo siue aliis cognatis importunus esse noluit uel odiosus, *iam tum in ipsa adolescentia uerecundiam secutus et bonae opinionis pulchritudinem.* Itaque in *Poloniam* peregre uadens, ubi sciebat *litteratorum esse penuriam*, scholam *puerorum* accepit et alios docendo, seque ipsum instruendo, breui tempore ditatus atque honori habitus est. *Linguam* quoque terrae illius apprehendit, atque ad altiora paulatim progrediens, parsimoniae, frugalitatis et castimoniae disciplinis litteraturam adornabat. Ob ea ergo studia omnibus gratus, magnorum uirorum atque potentum, suffragante sibi etiam corporis elegantia, contubernio ac familiaritati sese applicuit. Legationibus etiam et responsis inter magnas personas deferendis apprime aptus erat.

CAPVT II.

S. Otto ducis Poloniae legatione fungitur et proxenetam agit apud sororem imperatoris.

DEnique occasione legationum duci *Poloniae* innotuit, magnamque in oculis eius et totius curiae gratiam inuenit, ita ut duci placeret talis clerici obsequio domum suam honestare. Ita ergo se multa oportunitate ac modestia duci aptauit et toti curiae gratum fecit. Cumque aliquot annos probe ac sapienter ibi mansisset, uxor ducis defuncta est. Expletis ergo diebus lamentationis ac luctus, cum se se laetius dux habere cepisset; Otto qui cum maioribus terrae frequenter erat, tractare et inuestigare cepit de animo ducis, si quo modo ultra ad alios thoros uenire cogitaret, adiungens, quod *in partibus Teutonicis honestissimum possit inuenire matrimonium, per quod magna nobilitas, immo totius Teutonici regni potentia summis amicitiis eis coniungeretur.* Diuus haec Otto crebro monet; sermo ad ducem perlatus est. Primo autem cepit apud se ille tractare; deinde consilium habere cum aliis, postmodum ipsum *Ottonem* ad consilium uocare, plenius ab eo rem cogniturus. Itaque Otto *de maiestate ac potentia Romani imperii et de antiqua et clarissima regum prosapia pauca* praemittens, *de uiduitate sororis eius dominae uiduae, quodque eam* impe-

imperator dignis thalamis sociare uolens, A *totius curiae ac principum super hoc consilium exspectaret,* plura subiunxit, *felicem fore* affirmans, *cui tantae pulchritudinis thorus contingeret.* Ex parte autem ducis monebat, *ultra autem in nuptiis nihil ei quaerendum, nisi amicos, genus et potentiam, utpote cui opes habunde suppeditarent.* Quid plura? Dux ipse omnesque consilii participes, *a domino sermonem esse* dicunt; deinde magis ac magis ducem B hortantur sui, monet publice ac priuatim, *hoc tam ingens decus, tam oportune uenientem gloriam mature captandam.* Vbi autem ad plenum duci res animo sedit, non prius aggredi uoluit, *nisi et hoc principibus Poloniae placeret.* Habito ergo colloquio inuenit assensum. Idem omnes sentiunt, probant, cupiunt *tanta claritate, tantaque nobilitate illustrari Poloniam.* Otto ergo pro tali consilio ma- C gnus et clarus habitus est. Cum ergo ageretur de nuntiis, ipse eligitur et magni sine iniquitate uiri, comites ei decernuntur, uestitus ornatur, ditatur, omnibusque necessariis, quae usus honorque poscebat, abunde expeditur, sicque in multa gratia dirigitur, summae legationis strenuo officio gratiam et gloriam recepturus. Eo tempore soror imperatoris in contubernio ipsius di- D gno honore et apparatu manebat; de qua ille magnae affinitatis sperans necessitudines secundum magnificentiam generis et potentiae, felices de illa nuptias expectabat. Acceptis ergo nuntiis et potitione ducis, rex hilariter respondet, *magnae legationi pro consilio principum responsurum* pollicetur, gratias tamen agens domino nota sententia E de honore sororis oportune promotiui. Consilium ergo de tanto negotio habens cum episcopis, archiepiscopis aliisque principibus seu magnis uiris, magnifice tractat rem et retractat, nuntiis interim ad decus imperiale bene habitis. Deinde ubi satis omnia exquisita uidentur, uocatis eis, rem per se breuiter exquirit imperator, *ducem Poloniae, nobili-* F *tate, opibus ac potentia dignum altis thalamis, sororem quoque suam unicam unici fratris gratam sibi prae cunctis rebus libenti animo tali uiro copulare, quia suis fidissimis hoc uisum sit consiliariis.* Addit etiam, *hoc commercio duos populos confoederari, Poloniae res nobilitari, duci amicos potentes et gloriam conquiri.* Figitur ergo contractui locus et tempus, remit- G tuntur nuntii magnis cumulati muneribus, ingens utrinque apparatus pro personarum dignitate nuptialibus rebus componitur. Duce ergo optatis thalamis potito, maior iterum gratia Ottoni accessit, suique paranymphi domina oblita non est, in omni domo sua inclitum, carum et familiarem eum habens, et quotiens germano suo imperatori dona uel responsa mittebat, Otto internuntius et fidus mediator fuit; factaque est per eum quasi una respublica domus imperatoris et domus ducis. Cumque inter eos saepe iret et rediret, imperator uir sagax legati fidem ac prudentiam animaduertit, et quamuis sorori ac sororis marito commodum eum ac necessarium cognosceret, intelligebat tamen altiori dignitati hunc fore oportunum. Quare clementi beneuolentia eum alliciens, sorori pro eo scripsit uerba postulationis, *suis,* dicens, *talem clericum obsequiis necessarium.* Soror autem et dux in multis diuitiis benefacientes capellano suo, in multa honestatis gratia imperatori eum quamuis inuitum dimiserunt.

CAPVT III.

Quo pacto S. Otto imperatoris gratiam sibi conciliarit.

Imperator uero primo in leuibus eum rebus exercens, familiari eius seruitio in multis bene usus est. Psalterium et orationes priuatas, si quando uacabat, cum eo ruminare solebat. Nam adeo literatus erat imperator, ut per se breues legeret ac faceret. Videns ergo hoc placere imperatori, *psalmos et hymnos, capitula et orationes per totum annum, ut memoriter cursim dicere posset, efformare* clericus elaborabat; aliisque capellanis alias intentis hic semper praesto erat, et psalterium, quo uti solebat imperator, sub ascella sua iugiter, uel ad sellam suam iugiter dependens, quotiens opus erat, requirenti obtulit imperatori. Nihil enim Ottonis sollertia negligendum putabat, quo sibi gratiam domini conciliare ualeret. Vnde mane, uespere et omni tempore cum psalterio suo ad manum imperatoris praesto se Otto exhibuit.

CAPVT IV.

S. Otho fit cancellarius imperatoris.

Porro illis diebus *inuestituras ecclesiarum imperatores dare* solebant, et quotiens episcopus decedebat, id moris erat, ut ecclesia illa baculum et annulum imperatori transmittens, de curia sibi postularet episcopum. Multi ergo nobiles et magni uiri, cognati ac filii principum in curia degebant, spe promotionis, uice capellanorum imperatori obsequentes. Inter quos omnes tam aequabiliter et composite Otto se gerebat, ut neque ex elatione inuidiam, ne-

neque ex uilitate despectum incurreret. A Denique quodam eorum, qui cancellarius fuit, ad episcopum sublimato, *Otto* sigillum imperatoris et officium cancellariae suscepit; tantaque industria et bonitate singula gessit, ut ab omnibus curialibus amaretur, et a cunctis ei deferretur.

CAPVT V.

S. Otho structurae basilicae Spirensis praeficitur.

IMperator uero famosum illud ac laboriosum opus *Spirensis* monasterii habebat in manibus, omnes sapientes ac industrios architectos, fabros et caementarios, aliosque opifices regni sui, uel etiam de aliis regnis, in opere ipso habens, aurum et argentum et pe- C cuniam multam, sumptusque infinitos annis singulis expendebat. At magistri operis partim negligentes, partim etiam sua commoda sectati rem tarde promouebant. Commonitus ergo princeps a fidelibus suis de iactura impensarum diligentius tractare cepit, ac securus de Ottonis sui fide, diligentia et sagacitate, omnino opus ei commisit, praecipiens, ut tam opifices, quam magistri eorum illi D soli parerent, omnem pecuniam, sumptus et impensas ab eo expectarent, illique retaxarent. Sed quid? Non facile dici potest, quanta conseruatio rerum facta sit et quanta structurae promotio. Ita ergo in omnibus sibi Deo propitio praestabilem se et carum summis et mediocribus Otto faciebat, in aula regis quasi *alter Ioseph* curam gerens uniuer- E sorum.

CAPVT VI.

Sedis Bambergensis uacantia.

INterea *Ropertus*, Bambergensis episcopus, de hac uita migrauit. Itaque ex more temporis insignia episcopatus ad curiam allata sunt, et petitio ecclesiae pro pastore. Sed imperator consilio sex mensium ponit inducias. Ecclesia uero Bambergensis cum clero et populo DEO interim deuotissime pro idoneo rectore supplicabat. Elapsis ergo induciarum diebus, cum iam tempus esset mittendi ad curiam pro episcopo et imperator benignitatis G et gratiae literis nuntios euocans, idoneum illi ecclesiae uenturum nuntiaret episcopum, inter spem et metum anxii, attentius rem domino Bambergenses commendabant.

CAPVT VII.

S. Otho Bambergensibus legatis episcopus commendatur.

ABeuntibus ergo nuntiis, summis et praecipuis de ipsa ecclesia uiris tam clericis, quam laicis, reliqui omnes, a minimo usque ad maximum in proxima dominica ante natiuitatem B domini elatis crucibus cum processione montem beati *Michaelis* ascendunt, angelica suffragia quaesituri, *ut Michael archangelus, caelestis militiae signifer, negotio huic se ingereret, ut eius strenuo interuentu bonum et gnarum super se prouisorem accipere mererentur.* Quos in misericordia et ueritate summa diuinitas, interuentu beati archangeli, exaudiuit, ut ipse rerum probauit euentus. Legati ecclesiae ab imperatoria maiestate honorabiliter suscepti sunt, et optime de negotio suo expediti. Imperator etenim accitis eis, *quantam*, inquit, *sollicitudinem geramus pro ecclesia uestra, hinc aduertere potestis, quod non temere aut subito rectorem uobis destinandum putauimus, sed magis consilio et deliberatione, mora temporis et cura diligenter exquisita. Nec mirum sane; a nostris enim parentibus ac progenitoribus, ut nostis, ecclesia illa fundata, ac possessionibus feudatis et ministerialibus et omnium rerum affluentia ditata et sublimata est; et quod de aliis ecclesiis dicere non possumus, haec omnia illi adhuc integra manent et conseruata. Quare in talem domum prouidum et sagacem, et rerum conseruatorem, non inanem, non superbum, conuenit intromitti rectorem. Vnde alias non ita solliciti fuimus, sed cito et absque trepidatione fecimus, quod faciendum erat.* Cumque his et huiusmodi uerbis consilium suum legatis semel et iterum commendaret imperator, quidam ex eis tanquam pertaesi dilatione, *ubinam uel quis esset*, sciscitantur. Imperator uero, *en* inquit, *praesto est*, et manu erripiens OTTONEM F capellanum suum, erat autem eleganris personae, ac bonis indutus uestibus, tonsura, forma, totoque habitu intus et exterius clericum praeferens, *En*, inquit, *hic est, hic est dominus uester, hic est Bambergensis ecclesiae antistes.* Consternati ad horam illam sese inuicem respiciunt, illumque oculis deiectis sumunt et resumunt; aliique nobiles circumstantes, qui aut sibi aut suis cupiebant, nutu ac musitatione legatos quasi ad contradictionem instigabant. Legati autem subtristes, *sperabamus*, inquiunt, *aliquem ex dominis et principibus curiae nostrae, parentatum ac nobis notum, dominatorem nos accepturos; nam hunc, quis sit, aut unde*

de ſit, ignoramus. Imperator autem reprobationem perſonae haut ſuſtinens, *et uultis ſcire*, inquit *quis ſit? Volumus*, inquiunt, *profecto*, ait, *ego pater eius ſum, vt* Bamberck *mater eius eſſe debet. Verbum hoc mutare non poterimus; ſi quis autem huic noſtrae ordinationi, quae a Deo, contraire temptauerit, offenſam noſtrae indignationis procul dubio incurret; deinde leuitate aut priuatis commodis non ducimur, ſed, quod honeſtiſſimum et maxime illi eccleſiae neceſſarium eſſe perſpeximus, id ſimpliciter in hoc negotio ſectati ſumus. De expertis rebus non incertum iudicium eſt; longa hunc hominem experientia et probatione totum dicimus, fidem eius, longanimitatem, patientiam, prudentiam, ſagacitatem et diligentiam in exequendis paruis rebus, ſtrenuitatem eius in magnis negotiis notam habemus. Denique abſentatio eius magnum domui noſtrae impedimentum fiet; quoniam ipſe de omnibus rebus ſtrenue ac fideliter expedire ſolebat.* Otto ergo audita clementia imperatoris, ad pedes eius ſternitur, ubertim lachrimas fundens. Accurrunt legati, proſtratum leuant. Ille humiliter recuſat, *ſe pauperem, ſe indignum tantae dignitati* affirmans; *iuſtius eſſe uiros ingenuos, claros, nobiles, potentes ac diuites, dominos et capellanos ſuos ad tales honores conſcendere. Cernitis*, ait imperator, *qua hic homo feratur ambitione; iam tertio recuſat; iam duos epiſcopatus ſibi oblatos ad ſocios transferri rogauit. Quid uobis uidetur? Auguſtenſi epiſcopatu locare uoluimus, ſed ille ſciens, quia* hereditas, ad quam primo feſtinatur, in fine benedictione carebit, *eos, qui ſe priores in laboribus et exercitiis curiae noſtrae extiterant, prius ad quietem uenire iuſtum eſſe dicebat; poſtea uero de Halberſtatenſi epiſcopatu ſibi a nobis oblato ſimiliter fecit. Quid ergo? ſpero*, ait, *Bambergenſi eccleſiae hunc diuinitus eſſe reſeruatum.* Haec dicens, *annulum* epiſcopalem digito eius infixit et *baculum* dedit. Sicque ueſtitum legatis conſignauit, moxque ab omni curia ei acclamatur. Legati ergo rem a Deo eſſe cognoſcentes ſuſcipiunt, amplectuntur *dominum et patrem ſuum* illum uocantes. Quos etiam alloquens imperator, *aſſumite*, ait, *dominum ueſtrum et omni reuerentia, dilectione ac bonitate ipſum complectimini. Teſtor eum, qui nouit omnia, non me hodie noſſe mortalem, cui honeſtius ac tutius eius loci cura credi potuiſſet. Me quoque uiuo in imperio Romanorum poſito, qui hunc tetigerit, tangit pupillam oculi mei.* His modis hoc ordine ad pontificatus gradum ſcandere coactus, aegre quidem et cum multa haeſitatione conſenſit, propter *de inueſtitura contentionem inter regnum et ſacerdotium*, et propter electiones eccleſiarum, quas euacuare, ac ſibi uendicare in magis, quam iuſte laborabat imperialis auctoritas. Cogitabat etiam non abſque diuinitatis nutu tertia iam uice epiſcopatum ſibi offerri; quem ſi repudiaſſet, timuit ne ſententiam incurreret illam, qua dicitur, *noluit benedictionem et ablongabitur ab eo*. Itaque in his anguſtiis poſitus, quod ſolum ſalutare putabat, ad ſanctae et apoſtolicae ſedis et catholicae matris auxilium confugere delegit. In ipſo ergo articulo adhuc in curia poſitus *uotum uouit domino, nunquam ſe in epiſcopatu manſurum, niſi et conſecrationem pariter et inueſtituram canonice, conſenſu et petitione eccleſiae ac manu domini apoſtolici ſuſcipere mereretur.* Diem autem natalis domini *Moguntiae* cum imperatore celebrauit. Dehinc retentis ex parte, atque ex parte dimiſſis legatis, qui pro ſe uenerant, in curia manſit diebus bene XL. decore magno et honeſtate, imperatore ipſo et omni aula plurimum ei deferente.

CAPVT VIII.

Quo pacto S. Otto Bambergam ingreſſus ſit.

POſthoc princeps *Auguſtenſi* et *Wirtenbergenſi* mandat epiſcopis, aliisque de curia ſua honoratis uiris, qui honeſtiſſima ſocietate atque ingenti comitatu ad ſedem ſuam in uigilia purificationis beatae ſemper uirginis *Mariae* Babenberc eum deducebant, omni clero et populo in magno deſiderio et expectatione poſitis. Itaque propinquante illo ad locum, ubi primitus conſpicere potuit monaſterium cathedrale; ab equo deſcendit, calceamenta ſoluit, humilitatem cordis habitu corporis oſtendit, frigora, niues et glaciem Februarii nudis pedibus uſque in aedem Georgii calcauit, occurrentibus ei longo examine clericis et monachis, nobilibuſque laicis in multitudine copioſa, cum uniuerſa plebe Bambergenſis eccleſiae, in pompa et proceſſione glorioſa, in ornamentis et reliquiis ſanctorum, in hymnis et confeſſionibus perſonae ac tempori oportunis, tantaque fuit exultatio et decus ſuſceptionis, ut uerbis explicari non queat. Salutatione autem completa, penetrabile gelu pedes aduſſerat ita epiſcopi, ut uitae ſedem cor, et uitalia frigus ex toto pene poſſederit. Epiſcopus autem rerum gnarus, aliis aquam calidam ad lauandos pedes offerentibus, ille frigidam popoſcit, et imponens pedes frigore frigus propulſauit. Memor ergo uoti ſui, poſt paucos dies ſuſceptionis ſuae, antequam de aliis rebus ſuis ordinaret,

naret, nuntios Romam mittit, et literas in hunc modum.

CAPVT IX.

S. Ottonis litterae ad pontificem, quibus ipsi euectionem ad solium Bambergense denunciat et pontificis responsio.

D*Omino et patri suo* Paschali, *sanctae et apostolicae sedis uniuersali episcopo, Otto Bambergensis ecclesiae, id quod est, tam deuotae, quam debitae subiectionis orationes et seruitium. Quia totius ecclesiasticae dignitatis ac religionis fundamentum in* Christo petra *est, et in Petro eius discipulo, et eius successoribus, idcirco ab hac uirga directionis, uirga regnorum, pontificatuum et omnium potestatum in ecclesia insanum duxi aberrare. Vobis ergo, pater sanctissime, et sanctae matri meae Romanae ecclesiae collum deuote submittens, auxilium et consilium de rebus meis flagito. In obsequio enim domini mei imperatoris per annos aliquot degens, et gratiam in oculis eius inueniens, suspectam habens de manu principis inuestituram, semel et iterum cum dare uellet, renui episcopatum. Nunc uero iam tertio in Bambergensi episcopatu me ornauit; in quo tamen minime permanebo, nisi uestrae complaceat sanctitati, per uos me inuestire et consecrare. Quicquid ergo placeat discretioni uestrae de me, per nuntios mihi significate seruo uestro, ne forte in uacuum curram, si ad uos currere incipiam. Omnipotens ergo Deus mihi propitiam incolumitatem uestram custodiat.* Dominus autem apostolicus uisus litteris gauisus est, eo quod pauci episcopi Teutonici regni in ea malignitate temporum, matri suae, ut iustum esset, deferrent, ac ei tales litteras destinauit: *Paschalis seruus seruorum Dei, Ottoni dilecto fratri Bambergensis ecclesiae electo, salutem et apostolicam benedictionem. Filius sapiens laetificat matrem suam. Opera tua et consilium tuum uirum praeferunt sensatum. Nos ergo honorare et profectus tuos iuuare congruum duximus. Nihil ergo de nostra beniuolentia dubitans, tuam nobis, quantocyus uales, praesentiam exhibeto. Certi enim sumus, quod diuina sapientia etiam malis hominibus bene uti nouit.*

CAPVT X.

S. Ottonis consecratio facta a domino apostolico.

ACceptis litteris iuxta uerbum domini apostolici, beatus *Otto* Romam, in ascensione domini ueniens, transiuit, et in Anagnia ciuitate *Campaniae* dominum apostolicum inuenit. Porro uiri honorati, qui cum eo erant, data et accepta salute, dominum apostolicum etiam ex parte salutant ecclesiae, subdentes petitionem et uota pro electo. Otto uero nihil cunctatus ordinem et modum accessionis aperit; fatetur omnia; baculum ponit et annulum ad pedes apostolici; temeritatis uel errati ueniam petit, insinuans tamen non uoluntate sua, sed potestate factum aliena. Pro quo et seuerus in se canonicae districtionis sibimet imprecatur ultionem. Apostolicus uero, uir summae prudentiae, constantiam eius admiratus, leuare iubet insignia. Negat ille, indignum se et peccatorem protestatus. Cum apostolicus, *sancti Spiritus,* inquit, *festum propinquat, tanti arbitri consiliis rem hanc commendare debemus.* Deinde ubi de his satis utrimque dictum est, benedictione accepta, Otto cum suis ad hospitium digreditur. Ibi multa secum tota nocte illa et sequenti die tractabat: malitiam temporis, anxietates et pericula pastorum, inobedientiam et inquietudines subditorum: postremo quicquid in tali re duri uel aduersi esse potest, ante oculos ponebat, ac plena deliberatione omnibus depositis priuatus et quietus esse apud se decreuit. Itaque ascitis sociis, ille quid deliberasset aperuit. Moxque uale faciens domino apostolico et curiae, per uiam, qua ueneat, redire cepit. Cumque iter diei cucurrisset, missis legatis, sub sanctae obedientiae mandato apostolicus redire iubet abeuntem. Mittit dona donorum sericata, monet cor et corpus aptare donis Spiritus sancti. Quid facit? Obedientia retrahitur, a comitibus impellitur, et cum tremore ac reuerentia iuxta mandatum domini apostolici reuersus in sancto die sacrosanctae pentecostes petentibus nuntiis ecclesiae suae ab ipso domino apostolico inuestitur, multoque decore et laetitia totius curiae sancti Spiritus inuocatione inter missarum solemnia in episcopum consecratus est. Et reuertens has de itinere litteras expectanti ecclesiae suae praemisit: *Otto gratia Dei Bambergensis episcopus Eberhardo praeposito*, hanc epistolam leges Lib. I. cap. XV. pag. 416. in qua tamen pro *Egilberto Eberardo* et pro *beatissimo papae Paschali* legitur *uenerabili praeposito domino Paschali,* extenditque illa se tantum ad uerba *infecto negotio redierint*, et clauditur cum *ualete*.

CAPVT XI.

APostolicus uero has commendatitias ecclesiae scripsit pro dilectione Ottonis episcopi: *Paschalis epi-*

episcopus. Quas inuenies lib. I. cap. A XIII. p. 414. in quibus pro *sedulis obedite obsequiis* scribitur *sedulis officiis obedite*, et in sequentibus *gratiam uobis in eo conciliate caelestem*, omittitur *caelestem*, insuper post *mereamini* subiicitur uotum *pax uobis.*

CAPVT XII.

CVnctis ergo diebus, quocunque statu ecclesiae, apostolicae sedi constanter ac fideliter adhaesit beatissimus Otto, adeo ut in illa dolenda *excommunicatione imperatoris Heinrici iunioris*, tanto tempore schismatis cum *sacerdotio* perstiterit, canonicis non suo ingenio quidem, *imperio* pro conseruatione rerum temporalium fauentibus.

CAPVT XIII.

HIc sequuntur uerba omnia capitis XXIII. lib. I. pag. 420. pro *uero* tantum ponitur hic *enim.*

CAPVT XIV.

POst *Dei autem.* Quod est caput XXIV. lib. I. in Andreae historia pag. 421. pro *sacro sancto die* legitur hic *sacro die* et pro *ex eo igitur* scribitur *ex eo ergo.*

CAPVT XV.

ITaque *multa.* Est hoc lib. I. cap. XXV. pag. 421. pro *ei cura*, legitur *cura ei* et pro *quod sentiebat*, hic habetur, *quae sentiebat.*

CAPVT XVI.

VNde *licet.* Est hoc caput XXVI, lib. I. pag. 422. nihil immutatum.

CAPVT XVII.

SEd *quia.* Est hoc caput XXVII. lib. I. pag. 422.

CAPVT XVIII.

ET *primitiae.* Est hoc caput XXVIII. lib I. pag. 422. pro et *ordine* legitur *de ordine Cistertiensi* et pro *tria de ordine fecit*, hic legitur *tria fecit de ordine.*

CAPVT XIX.

POrro *in episcopatu Ratisponensi.* Est hoc caput XXIX. lib. I. pag. 423. Vbi pro *porro in Ratisponensi episcopatu*, legitur uti posui, pro *fundo sita sunt*, hic legis *fundo locata sunt;* pro *sub patrocinio beatae*, legitur *patrocinio est*, uti dicimus, hoc mihi curae est, nisi *sub* sit omutum.

CAPVT XX.

IN *episcopatu Halberstatensi.* Est hoc caput XXX. lib. I. pag. 423. pro *undecima est ei* legitur *undecima ei est*, pro *Cluniacensi Cluniacensium*, pro *Babenbergensi ecclesiae, ecclesiae Bambergensi*, pro *sexaginta duos mansos, sexaginta mansos*, pro *habuerit habuerat*, pro *ipsum autem fundum etc. Ipse autem fundus a uenerabili Ottone ingenti pecunia comparatus magnis sumptibus in abbatiam promotus est.*

CAPVT XXI.

ESt hoc caput XXXII. lib. I. pag. 423. pro *Alrisbach* legitur *Alirsbach*, pro *Anisum Enum*, pro *Luipoldo Leopoldo.*

CAPVT XXII.

ESt hoc caput XXXIII. lib. I. pag. 424.

CAPVT XXIII.

ESt hoc caput XXXIV. lib. I. p. 424. 425. pro *neque qui seminat, neque qui rigat*, legitur *neque qui plantat*, pro *ex iisdem igitur, ex eisdem ergo*, pro *iam in abbatiam, iamque in abbatiam*, pro *Vezzera, in eodem episcopio, Vezzera in eodem episcopatu. Nortpertinorum*, uox haec omissa erat, pro *tenuitate, sterilitate*, pro *eidem cellae bona, eidem cellae emit bona*, pro *et cum omni utilitate, et cum utilitate.* Pro *Gotdoldus*, pro *in episcopio Herbipolensi, in episcopatu Herbipolensi.* Pro *Tuckelhusen in eodem episcopio Duckselenhusen in eodem episcopatu*, pro *dicta nunc sufficiant, dicta sufficiant.* His finitur hoc caput.

CAPVT XXIV.

INquisitus autem familiariter a suis, quare tot et tanta in sumptus ecclesiarum Christi tam diligentur expenderet, parabolam illam euangelicam de Samaritano et homine a latronibus caeso, et stabulo ac stabulario ad reddendam rationem causae suae humiliter inferebat, *mundus*, inquiens, *iste totus* etc. Refert haec Tiemo in Andreae historia lib. I. cap. XXXV. pag. 425. pro *si spoliati, experientur*, additur hic *si spoliati, caesi atque plagati fuerint, et ita seminudi relicti, certe uel inuiti experientur*, pro *superuenit, superuenerit.* Pro *euadere non sperent, euadere non possint uel sperent*, pro *hora est; sed propter eos*, hic recte additur *hora est et mundus in maligno positus est sed propter*, pro *nunc autem inquit in fine seculorum multiplicatis, nunc autem in fine multiplicatis*, pro *melius in coenobiis, in coeno-*

coenobiis melius, pro *eructuantia* legitur rectius, *eructantia*, pro *abundantes in egressibus, abundantes in gressibus*, pro *in satis, in pratis eorum, in satis eorum et pratis*, pro *uel meis initiis, et meis initiis*, pro *non dedignatus est, dedignatus non est*, pro *omnia concludens, concludens omnia* pro *in ecclesia prouenere, in ecclesiis prouenere*, pro, *quid enim putas*, ut in colloquio, legitur absolute, *quid enim putamus*, pro *per eius opera, per eius operam*, pro *his enim malis et in commodis circumuenti homines de seculo peccatores, his enim malis circumuenti homines peccatores de seculo.* Pro *uigiliae, pugna, uigiliae et pugna* pro *spiritales, spirituales.* Pro *contingit fundari.*

CAPVT XXV.

CAlixtus episcopus. Est hoc caput XXIII. l. I. p. 56. pro *Babenbergensi Bambergensi* pro Babenbergensis episcopus legitur rectius, *Bambergensis episcope*, pro *uexationibus fatigare, fatigationibus uexare*, pro *usibus omnimodis, usibus commodis*, pro *paginam infregerit seu contra eam, paginam sciens contra eam*, pro *redemptoris nostri IEsu. Redemptoris IEsu.* Pro *scriptum per manum*, legitur *scripta per manum.* Et deinde post uocem *palatii* seu in fine epistolae *adiiciuntur haec uerba*: sed sicut in rebus temporalibus perpetuam securitatem et aeternitatem suis coenobiis per apostolicam autoritatem prouidere studuit, ita in religione et disciplina spirituali stabilitatem atque immutabilitatem monastici ordinis, eiusdem sacrae sedis autoritate corroborauit, sicut in priuilegio, quod a domino *Innocentio* papa accepit, perspicue considerari potest.

CAPVT XXVI.

INnocentius episcopus. Est hoc caput XXXVII. l. I. pag. 429. et seqq. pro *frater Otto episcopus* legitur *frater Otto episcope*, pro *imprimis siquidem statuentes, imprimis statuentes.* Pro *uel ab aliquo, uel aliquo* omisso *ab* incuria librarii, F pro *tertioue commonitus*, pro *fiat alienus, alienus fiat*, pro *nonne tibi uidetur?* ut in colloquio, legitur *nonne manifeste uidetur*, pro *conseruetur? Nonne satis apte* ut in colloquio, hic ut in relatione simplici legitur *conseruetur. Aperte enim sancitum est.* Et ita porro pro *uoluerit promouere?* cum signo interrogationis, *uoluerit promouere*, cum puncto. Et his G uerbis finitur hoc caput.

CAPVT XXVII.

INdiebus ipsius. Hoc est caput XXXIIX. lib. I. pag. 431. pro *Deo permittente* legitur *domino permittente*, pro *et tur-* A *rium cruces, et cruces turrium*, pro *liberalitate pridem, liberalitate ipsa pridem*, pro *sua benignitate etc.* usque ad finem legitur, *sua liberalitate ipse, superaddiderit in reditibus et oblationibus cottidianis canonicae praebendae, considerari potest.*

CAPVT XXVIII.

ECclesiam. Hoc est caput XXXIX. lib. B I. pag. 432. At quia hoc aliquantum ab Andrea mutatum, ideo uerba ipsa referenda duxi, quae haec sunt: ecclesiam quoque sancti *Michaelis*, cum terrae motu soluta ruinam sui minari uideretur, a fundamento destruxit, et ingenti sumptu ac pecunia maioris et elegantis fabricae monasterium in laudem et gloriam Dei et militiae caelestis erexit. Stipendia quoque fratrum talentis plus quam nonaginta redituum C per singulos annos cumulauit, multa quoque ornamenta eidem loco contulit, ipsumque usque ad nouissimam tubam et uocem filii Dei locum habitationis suo uenerando corpori elegit. Multa hic breuitatis etc. *quae uerba in dicto capite XXVI. pag. 64. usque ad finem inuenies*, pro *studio breuitatis* legitur *breuitatis studio* pro *in ampullis etc.* usque ad uocem *et uariis*, legitur: *in calicibus aureis* D *et argenteis, in crucibus, in capsi marceis, manipulis aureis et argenteis, in thuribulis, in candelabris et uariis* pro *mirumque est ab, mirumque ab.*

CAPVT XXIX.

REgibus. Hoc est caput XL. et XLI. lib. I. pag. 433. pro *priuilegium porrexit*, legitur, *priuilegium postu-* E *lauit*: at errauit typographus occasione uocis *postulatione*, quam in mente habuit.

CAPVT XXX.

CAlixtus. Hoc est caput XLII. lib. I. p. 433. 434. pro *aut in usus* legitur *uel in usus*, pro *denarius unus Babenbergensi, denarius unus annis singulis Bambergensi* pro *abbatias uero, abbatias quoque*, pro *contra hanc nostram confirm. contra hanc confirm.*

CAPVT XXXI.

REm quoque. Hoc est caput XLIII. lib. I. pag. 434. 435. pro *quod sibi et posteris*, legitur *et sibi et posteris*, finiturque hoc caput uerbis *frugali parsimonia*, ceteris, quae sequuntur hic et in parte I. cap. XXXI. Andreae, omissis.

CAPVT

CAPVT XXXII. A

N On in ueste. Est hoc pars capitis XLIV. posterior, et caput XLV. lib. I. p. 435. et 436. pro *Subtalares diffusos* legitur *Sotulares dissolutos*, quod est uel socculares uel subtalares, pro *non consumere, profligare non debemus*, pro *illo cibo, qui tam magno constabat*, legitur *uelut cibo, qui tam magno pretio constabat*, pro *qui me ipso, qui mihi me ipso.*

CAPVT XXXIII.

Praeterea. Est et hoc caput XLVI. lib. I. pag. 436.

CAPVT XXXIV.

R *Eferam unum.* Est et hoc c. XLVII. l. I. Andreae 436. et 437. pro *Buchebach* legitur *Buchelbach*, pro *dolores modis quibus poterat releuare, dolores, quibus poterat consolationibus, releuare*, pro *praecipuus amator, praecipuus semper amator*, pro *uir gnarus et prudens*, C *uir gnarus ac prudens*, pro *quidem aegrotantis, quidem promittentis*, pro *portari mandat, portari iubet*, pro *abbas igitur, abbas ergo*, pro *uotiui sui*, rectius *uoti sui*, pro *inutile factum, inutile factu*, pro *ad uocationis suae diem, ad diem uocationes suae*, pro *consummanda cepta, consumenda cepta*, pro *per egenorum manus, per egentium manus.*

CAPVT XXXV.

E *O tempore.* Est et hoc XLIIX. lib. I. p. 438. in Andreae historia. *Ipsi namque*, ad uerbum *squalebant.* Haec non habet Anonymus.

CAPVT XXXVI.

A *Ccidit ergo.* Est et hoc XLIX. lib. I. p. 438. et 439. pro *intus umbraculis*, pro *accito cubiculario, accepto cubiculario*, pro *episcopus conspecta, episcopus autem conspecta*, pro *quam uiuam, quam in uita*, pro *ipsumque oneri, ipsique oneri* pro *aptantem uidet, aptan-* B *tem uidit*, pro *subiecit sarcinae et cum, subiecit et cum*, pro *et flente ac flente.*

CAPVT XXXVII.

V *Idens ergo.* Est et hoc caput L. lib. I. p. 439. pro *eum moneret, eum monet*, pro *ad uniuersales nundinas, ad uniuersales ordines nundinarum*, pro *episcopi currunt, episcopi currebant*, pro *addidit denarios, addit denarios*, pro *eos dimittens, eos dimisit.* Ad finem huius capitis post uocem *sterilitatis*, addunt *sequentia.* His aliisque operibus misericordiae maximam sibi fiduciam apud Deum altissimum conquirebat, et temporalibus expensis in caelis sibi thesaurizans dispersit, dedit pauperibus, ut iustitia eius maneat in seculum seculi.

D *Quibus uerbis ex psalmo CXI. u. 9. adiectis hic finitur liber primus. Qua Andreas in primo suo libro et capite quinquagesimo primo usque ad caput sexagesimum recenset, illa libro III. hic anonymus referet, ubi singula, quae habet, cum his conferantur.*

Incipit, Prooemium in uitam et peregrinationem beati Ottonis episcopi.

I Am tempus est, ut in memoriam aeternam beati ponaificis, peregrinationem et laborem eius stilo fideli prosequamur, qualiter apostolica autoritate beati *Honorii* papae Pommeranicae genti apostolus destinatus praedicauerit, baptizauerit et ministerium suum fideliter adimplendo opus euangelistae fecerit. In quo reuera similem illum fecit dominus gloriae sanctornm, quam magnifice adeptus est in conuersatione gentis illius, in cuius paenitentiam diuinitus est directus. Magna quidem sunt merita ipsius, quae secundum dilectionem proximi in operibus bonis eleemosynis membris Christi exhibuit; magnae et indeficientes miserationes eius, quas fecit in domo Dei sui, et in cerimoniis eius, sed oleum diuinae caritatis, in ipso habunde effusum, uirtutibus eius supereminet uniuersis. Venit enim non solum reducere oues perditas et conuertere ad pastorem et episcopum animarum suarum; sed etiam animam suam ponere pro testamento Dei, ardentissimo desiderio amplectens contumelias, plagas et persecutiones, expectans etiam uincula et carceres, et ipsam mortem pro nomine domini Iesu, felici constantia, relictis omnibus, sustinere. Credimus ergo repositam illi coronam iustitiae in illum diem regenerationis, cum sederit filius hominis in sede maiestatis suae, quando ueniet in exultatione cum apostolis, doctoribus et euangelistis, a principe pastorum percepturus duplicem stolam iucunditatis et immarcescibilem gloriae coronam, Nunc ergo quibus de causis, quibus autoribus, quo ordine et tempore conuersionem Pomeranicae gentis sit aggressus, exequamur, de situ et qualitate ipsius terrae, de ritu gentis pauca praemittentes. In-

Ex Cod. M. S.

* INCIPIT LIBER II. IN VITAM ET PEREGRINATIONEM S. OTTONIS BABEBERGENSIS EPISCOPI AC POMERANICAE GENTIS APOSTOLI.

CAPVT I.

De situ et moribus hominum Pomeraniae prouinciae.

Lege praefat. edit. Canisii lib. 2. Et hinc corrige menda.

POmerania prouincia ex ipsa nominis etymologia qualitatem sui situs iudicare uidetur. Nam *pome* lingua Sclauorum, *iuxta* sonat, uel *circa: meritz* autem, *mare*. Inde Pomerania, quasi *Pomeritzania*, id est, *iuxta*, uel *circa mare* sita. B Est autem terra haec, si totam eius positionem tam in stagnis et refusionibus marinis, quam in locis campestribus considerare uelimus, quasi figura triangula, quia tribus lateribus quasi tribus lineis, per capita sibi cohaerentibus, tres angulos habere deprehenditur: ita tamen, ut unus angulus duobus reliquis sit extensior: qui etiam usque ad *Leutitiam* et prope Saxoniam C uersus aquilonem ad fluctus *oceani* paulatim recuruatus demittitur.

Situs et forma Pomeraniae.

Itaque Pomerania post se in oceano * *Daciam* habet et *Rugiam* insulam, paruam sed populosam: super se autem, id est, ad dextram septentrionis *Flauiam* habet, et *Prussiam* et *Russiam*: Ante se uero, id est, uersus *Aridam*, parua D extremitate se attingentes fines respicit *Vngariae* et *Morauiae*: dein *Poloniam* spaciosa contiguitate usque ad confinia *Leusitiae* et *Saxoniae* se habet attingendo extendentem.

** Daniam. Quorum terminos tangat.*

Gens ista terra marique bellare perita, spoliis et raptu uiuere consueta, naturali quadam feritate semper erat indomita, et a cultu et fide christiana E penitus aliena. Terra uero ipsa piscium et ferarum copiosam incolis praebet abundantiam, omnigenumque frumentorum ac leguminum siue seminum fertilissima est; nulla mellis feracior; nulla pascuis et gramine foecundior. *Vinum* autem nec habent nec quaerunt, sed *melleis poculis* ex ceruisia accuratissime confecta uina superant F Falernica. Sed de his alias.

Quales olim Pomerani.

Fertilitas Pomeraniae. Vino caret.

Nunc autem est expediendum, quod multis admirationi est, quare uidelicet hi homines, tam procul ab orientali Francia et Babebergensi ecclesia, imo a toto orbe paene diuisi, non alium quemque de uicinioribus regnis uel ecclesiis baptistam et praedicatorem, quam Babebergensem episcopum, ha- G bere potuerint. Sed hic fructus ad in- A crementum beatitudinis eius a Deo illi donatus est.

Tiemo. *A domino*, inquit, *factum est illud, et est mirabile in oculis nostris.* Vnde, quonam id ordine factum sit, nos audire delectat. At ille; a re, inquit, paululum digrediendum est, ut concurrentium causarum et euentus et ordinem possim digerere.

Psal. 117.

CAPVT II.

De Bolezlao duce Poloniae, et ex quibus causis praedicatio illius gentis orta sit.

TEmpore quo dominus meus Babebergensem regebat ecclesiam *Bolezlaus* uir strenuus et prudens, et ingenuae atque auitae nobilitatis de- C core illustris, ducatum Poloniae administrabat: qui dum se grauiter et prouide gereret, omnes terrae suae terminos sub praedecessoribus suis hostium uiolentia inuasos et perturbatos, castra urbesque a sua potestate alienatas manu robusta recuperare praeualuit. Cumque bellicos actus suos felici exitu saepe prosperari uideret, erga Deum D quidem, a quo sibi sciebat praestari uictoriam, humilior atque deuotior; erga hostes uero erectior atque animosior factus, mutua uice terminos eorum ferro et igne attentare, praedasque et manubias frequenter abstrahere et personas captiuare solebat, quousque assiduis cladibus ac terrore confracti, multis obsequiis et donorum im- E pensis animum eius delinirent, datisque et acceptis dextris, foedera pacis firmissime pangerent et pacta reciperent.

In edit. Canisiana inchoatur hic cap. 1 lib. 2. ubi, quae Andreas Sefrido attribuit omnia reperies.

Strenuitas Bolezlai, ducis Poloniae: de qua lege Martinum Cromerum lib. 5. Rerum Polonicarum.

CAPVT III.

De actibus et bellis Bolezlai ducis.

ERant autem, cum quibus diuisim, diuersis temporibus, certamen habebat ex parte una *Poloniae*; * *Bohemiae*, *Morauiae*, *Vngariae*, ex alia Rutheni, gens crudelis et aspera, qui *Flauorum*, *Prussorum* et *Pomeranorum* freti auxiliis, acrius diutiusque illi restiterunt, sed frustra, quia tandem superati ab eo et contriti, post multas clades, pacem ab eo postulare cum rege suo decreuerunt. At ille, ut erat bellis

** Bohemi, Morau, Vngari.*

bellis ac laboribus semper infractus, A non continuo de pace acquiescere uoluit, nisi prius aliqua memorabili honorificentia satisfactionem accepisset.

CAPVT IV.

Quomodo Bolezlaus *per ductorem militiae suae Petrum Ruthenos capto rege circumuenerit.*

B

REx uero et omnes principes *Ruthenorum*, sine amicitia et pace ducis non se quietos fore perpendentes, uiam inueniendae mutuae pacis et gratiae, illius prudentiae ac fidei committendam praesumpserunt. Ille uero hanc honestimam ratus uiam statuendae atque firmandae pacis, filiam ipsius regis petiuit et accepit uxorem; C uidelicet, ut hoc affinitatis commercio tam principes ipsi, quam subditi, et terrae utriusque populi pacem ad inuicem haberent perpetuam, atque in necessitatibus et oportunitatibus suis mutuo sibi contra hostes praesidio forent, atque auxilia portarent. Colebant ergo se mutuis beneficiis socer et gener, magnificatusque est B*olezlaus* et confortatus, ac prosperatus undique, nec D ulla ei erat contradictio, uniuersis potestatis suae terminis hoste nullo turbatis.

Bolezlaus connubio sibi iungit filiam regis Ruthenorum.

Verum ea persunctoria et breuis erat tranquillitas. Nam post annos paucos *Ruthenissa*, uxor Bolezlai, moritur, unum tantum ei filium relinquens: unde, quasi rupto uinculo, quo tota inter generum et soccerum constabat amicitia, dudum consopita bella paulatim E recrudescunt. *Bolezlaus* igitur feritate gentis permotus cum suis consilium habuit, quonam modo rediuiua mala haec propulsare potuisset. Habebat autem Petrum quendam militiae ductorem uirum acris ingenii et fortem robore, de quo dubium, utrum in armis, an in consiliis maior fuerit: qui erat praefectus a duce super uiros bel- F latores. Hic adscitus consilio; *Si suis tantum*, inquit, *Rutheni uiribus dimicarent, illos a nobis conteri difficile non esset. Sed habent Flauos, habent Prussos, habent etiam Pomeranos, gentem idololatram, inuisam, ac nimis indomitam: quos omnes simul in arma prouocare, quam durum sit, inexperti non sumus, quamuis ante de his triumphos habuerimus, Quocirca meo animo consilium incidit Ruthenos arte melius superari. Et ne quis impossibile hoc aestimet, ecce uadam ad illos, et incruentam nobis de tyranno uictoriam reportabo, Deo mihi praestante ingenium.*

Moritur uxor Boleslai. Recrudescunt bella inter Polonos et Ruthenos;

Consilium Petri ducis. Mirificum stratagema.

Sed quid multis? Placuit duci et principibus, experiri, si effectum habere uerba *Petri* queant: assumtisque uiris quasi triginta robustissimis, ficta necessitate, Petrus ad regem transfugit Ruthenorum, eumque arte sermonis circumuentum, quod male de duce sentiret, aestimare fecit. Et rex, eo quod fidem haberet homini, quem etiam prudentem sensit, ad multa negotia sua eius familiaritate usus est, sperans, quod tandem per eum de Polonia tota posset triumphare. At Petro aliud mentis erat. Nam cum die quadam fictus transfuga, ipsiusque socii cum rege in saltu nemorum uenandi gratia uagarentur, rex nihil mali suspicatus, occasione ferarum longius a moenibus abscesserat, elongatisque aliis, Petrus cum suis circa illum remanserat. Qua fretus opportunitate, capto rege, incruentam, ut pollicitus erat, de Ruthenis uictoriam domino suo duci reportauit: mirumque dictu, effera gens illa, hoc facto ita edomita est, ut nunquam postea, uiuente duce, ne quidem de bello cogitaret. Nam pro ereptione sui, tyrannus quidquid maiorum suorum studio ac solertia in thesauris collectum habere porterat, dare coactus est: aurum et argentum et quaecunque preciosa, in uasis et uestibus et uariis opum speciebus; quadrigis et camelis in Poloniam apportantibus, ita ut *Ruthenia* tota insolita paupertate contabesceret. Deinde ubi foedera mansurae pacis iureiurando tam rex quam optimates *Ruthenorum* solidauerant; etiam hoc polliceri fide firmissima rogati sunt, ne *Pomeranis* ultra forent auxilio. Contra illos enim totis uiribus dux manum leuare cogitauit.

Fictum transfugium.

Petrus capit regem Ruthenorum.

CAPVT V.

Quomodo dux Bolezlaus Pomeranos expugnauerit.

HIs omnibus ergo ipsis ad uotum compositis; Pomeraniam insultibus crebris concutere, uastare ac populari coepit. Et quia paganismo tenebantur, dux eos aut penitus elidere, aut ferro ad fidem Christianismi conatus est impellere. At illi suis fisi uiribus, eo quod ciuitates et castra, natura et arte firma, in introitu terrae haberent quam plurima, se in expugnabiles fore, arbitrati sunt omnemque substantiam suam in urbibus collocantes, armorum praesidia praeparare mouitur. Sed quia Deo placuit aliquos ex eis conterere, ut caeteros ad fidem conuerteret, ingenium et uires contra

Dux Boleslaus contra Pomeranos arma mouet.

Tt eos

eos *Bolezlao* ministrauit, ita ut multis et magnis cladibus eos frequenter afficeret. Nam et ciuitatem *Stetinensem*, quae stagno et aquis undique cincta omni hosti inaccessibilis putabatur, quae etiam totius Pomeraniae Metropolis fuit, hiemali tempore strictam per glaciem non sine periculo exercitum ducens inopinata clade percussit. * Nactam quoque ciuitatem munitam et fortem ualde fregit et succendit, et omnem regionem eius igne et ferro uastauit, adeo ut ruinas et adustiones et aceruos cadauerum interfectorum incolae nobis per diuersa loca monstrarent per annos tres, ac sic de strage recenti.

Victoriae Boleslai de Pomeranis relatae.

Edit. Canis. Brdum sed leg. Naclum. Vide Cramerum lib. 5.

Tam grauissime autem in illarum ciuitatum expugnatione subacti sunt, ut quos neci et captiuitati dux superesse passus est, cum suo principe christianos se atque tributarios fore, quod iurare licuit, pro lucro ingenti ducerent. Ferunt autem, quod, octo et decem millibus uirorum pugnatorum neci traditis, octo millia cum uxoribus et paruulis ad terram suam captiuos abduxit, in periculosis marchiarum locis in urbibus, et castris eos collocans, quo terrae suae praesidio forent, et cum hostibus suis, gentibus scilicet externis, bella gererent, indixit, hoc addito, ut abdicatis idolis, christianae se religioni per omnia conformarent.

Numerus caesorum et captiuorum.

Sed cum reliquos de gente perfida, quos in terra propria tributarios dimiserat, dux, fidei christianae apponere curaret, omnes episcopos terrae suae conueniens, nullum persuadere potuit, ut illo ire, *atque in tenebris et umbra mortis sedentibus* lumen uitae uellet ostendere, singulis suas excusationes praetendentibus, sicque per triennium dilata est praedicatio, duce ipso satis aegre ferente dilationem.

Studium Boleslai introducendi in Pomeraniam christianismum.

CAPUT VI.

Quomodo expugnatos ad christianismum coëgerit, et Ottonem episcopum euangelistam et praedicatorem eis acquisierit.

Tandem instinctu * admonitionis diuino ad hoc opus OTTONEM Babebergensem episcopum, cuius tunc fama late in regnis effloruit, eo quod et hunc in adolescentia eius patri suo, capellani more, obsequentem, notum et charum habuerit, inuitare decreuit, opportunum fore autumans, cum tali uiro et antiquas renouare amicitias, et tam sancti operis gratiam illius iniungere sanctitati.

** admonitus. Boleslaus S. Ottonem in Pomeraniam inuitat.*

Mittens ergo legatos et munera, scripsit ei literas secundum uerba haec: *domino suo et patri amantissimo Ottoni, uenerabili episcopo,* Bolezlaus, *dux* Polonorum *filialis obsequii humilem deuotionem. Quia in diebus iuuentutis tuae ad patrem meum decentissima te honestate conuersatum memini, et nunc quoque dominus tecum est, firmans te et benedicens tibi in omnibus uiis tuis, si tuae non displicet dignitati, ueteres tecum renouare animo sedit amicitias, tuoque consilio simul et auxilio uti ad Dei gloriam promouendam, ipsius gratia coadiuuante. Nosti enim, ut arbitror, quomodo* Pomeranorum *cruda barbaries, non mea quidem, sed Dei uirtute humiliata, sociari ecclesiae per baptismi lauacrum, seque admitti petiuit. Sed ecce per triennium laboro, quod nullum episcoporum uel sacerdotum idoneorum mihi ue coassinium ad hoc opus inducere queo. Unde, quia tua sanctitas ad omne opus bonum prompta et indefessa praedicatur, rogamus, pater amantissime, non te pigeat, nostro comitante seruitio, pro Dei gloria tuaeque beatitudinis incremento, id laboris assumere. Sed et ego tuae paternitatis deuotus famulus impensas omnes, et socios itineris et linguae interpretes, et coadiutores presbyteros, et quaecunque necessaria fuerint, praebebo: tu tantum uenire dignare.*

Literae ducis Poloniae ad S. Ottonem.

CAPUT VII.

Quam pronum se Otto beatissimus ad hoc opus exhibuerit.

His auditis episcopus quasi de caelo uocem loquentis Dei accepisset, toto pectore abundantia laetitiae repletus, gratias egit omnipotenti Deo, quod ad tale negotium suo uti dignaretur ministerio. Habito igitur chori et cleri sui consilio, missis ad apostolicam sedem legatis, cum licentia et benedictione, atque obedientia uenerandae memoriae domini * Honorii papae, huic gratissimae sarcinae humerum deuote applicauit.

S. Otto prouinciam oblatam cupidissime arripit.

** Callisti. Vide Baron. anno 1124.*

Sed quia terram *Pomeranorum*, fama ferente, opulentam audiuerat, et egenos atque mendicos penitus non habere, sed uehementer aspernari, et iam dudum quosdam seruos Dei praedicatores, egenos ac sensu tenues propter inopiam contempsisse, quasi non pro salute hominum, sed pro sua necessitate leuanda, officio insisterent praedicandi, studioso procurauit, ut non solum illis non indigens, uerum etiam opulentus appareret: non opes eorum sibi, sed ipsos potius uelle Deo lucrari.

Daniel Cramerus, Lutheranus praeco, lib. 1. Chron. Pomer. cap. 19. narrat Bernardum eremitam a Pomeranis non auditum imo et repulsum fuisse, quod omnium rerum egens aduenisset.

Assumptis igitur clericis idoneis et eisdem ad iter abunde procuratis, missales aliosque libros et calices cum indumen-

S. Otto parat se ad iter Pomeranicum, et quo modo.

dumentis sacerdotalibus, et alia quae- A que altaris utensilia, quae in gente pagana subito inueniri non posse sciebat, prouida liberalitate secum fecit portari, ne sine instrumentis agricola fidus in agrum domini sui exire uideretur. Vestes quoque et pannos preciosos, aliaque donaria nobilibus ac diuitibus apta, euangelista simplex et prudens in uiam portauit euangelii, ne forte indigentiae causa paganis uideretur euan- B gelizare, sed nouellae plantationi sua potius conferre, quam illius appetere.

Tiemo. Parum te hic submoneo, non tibi sit iniuria. Video equidem, quibus causarum euentibus ad illam gentem tam longinquam *Ottonem* nostrum ire contigerit. Sed qua illic iter egerit, et quo tempore in uiam ierit, leuiaque siue aspera uiae dicere non omit- C tas, ne errare incipiam, si et ego eo ire uelim.

Sefridus. Vt uis, et in hoc ego obediam.

CAPVT VIII.

Quo tempore, quia uia illuc properauerit?

Iter S. Ottonis in Pomeraniam

PAratis omnibus, quae profectioni erant necessaria, proxima die post festum *B. Georgii* martyris, salutato clero et populo suo, tanquam hoc opere uiam sanctificaret, duas ecclesias, unam in *Luckenperge*, et aliam in *Vobendrese* consecrauit. Hinc, transito nemore Bohemico, per abbatiam * *Cladruuam* uentum est *Pragam*; inde per E *Satischam* in albi fluminis ripa sitam ecclesiam, ad castrum ducis Bohemici, quod *Miletiam* dicunt, ubi a duce ipso magnifice susceptus et donis honoratus est. Inde per aliud eius castrum, *Burda* nomine, usque *Nemetiam*, urbem ducis Polonorum, atque inde per tres episcopatus Poloniae, *Bretzlauuensem* uidelicet et *Callinensem*, atque *Bozenamensem*, F usque ad episcopatum *Genezensem* cum gaudio et pace conducti sumus, omnibus illis ecclesiis una salutatioois fama dominum meum suscipientibus, festiuae scilicet processionis honore, gaudentesque per loca singula uno eodemque exultationis cantu eius proposito alludentes; *ciues apostolorum et domestici Dei aduenerunt hodie*, et caetera, quae G in illo *responsorio* sunt, deuote cecinerunt.

* *Edit. Canis. Cladrim.*

S. Otto passim cum processione excipitur.

CAPVT IX.

Quid auxilii, quid praesidii habuerit in duce Poloniae.

PRaeterea dux ipse et omnes optimates Poloniae, quasi ducentis passibus ab urbe *Gnezna* nudis pedibus procedentes, cum magna susceptum reuerentia, principalem usque ad ecclesiam conduxerunt.

Dux Poloniae cum proceribus obuiam it S. Ottoni, nudis pedibus.

Septem dies manet cum duce.

Dux ergo tali hospite laetissimus et gloriosus, per dies septem eius fruens praesentia, multa nobis exhibita humanitate, omnia etiam uiae necessaria solerti cura instituit praeparare; deditque domino meo de gente illa tam *Sclauicae*, quam *Teutonicae* linguae gnaros satellites ad diuersa eius ministeria, ne quid incommoditatis per linguae ignorantiam in gente extrema pateretur. Quid dicam? currus et quadrigas ordine longo, uictualia et omnes sarcinas nostras portantes, monetamque illius terrae liberalitate contulit ingenua, nulla nos sustinens laborare inopia; sed neque propria expendere; ac si omne illius uiae meritum suis impensis emere cogitaret. Tres etiam sacerdotes capellanos de latere suo princeps episcopo sociauit coadiutores uerbi, et centurionem quendam nomine *Paulitium*, uirum strenuum et catholicum, qui etiam naturali facundia idoneus esset concionari ad populum.

Dux dat S. Ottoni ministros linguarum gnaros.

Dux S. Ottonem et comites rebus necessariis liberaliter instruit.

CAPVT X.

De horrore et difficultate uiae transita Polonia.

TAliter a duce Poloniae dimissi per *Vzdam* castrum in extremis Poloniae finibus transeuntes, nemus horrendum et uastum, quod Pomeraniam Poloniamque diuidit, intrauimus; sed uiam in inuio quam difficile sit tenere, etiam illic experiri potuimus. Nemus quippe hoc nulli ante mortalium peruium erat, nisi quod superioribus annis dux, latrocinandi causa, priusquam subegisset totam Pomeraniam, sectis signatisque arboribus, uiam sibi exercituique suo exciderat. Quae signa tenentes, magna quidem difficultate, propter serpentum ferarumque monstra diuersarum, nec non et gruum in ramis arborum nidos habentium, nosque garritu et plausu nimis infestantium importunitatem, simulque propter loca palustria quadrigas et currus praepedientia, uix diebus sex, menso nemore, ad ripam fluminis, qui limes Pomeraniae est, consedimus.

Iter ex Polonia in Pomeraniam.

Sylua inuia.

CAPVT XI.

De occursu Pomeranici ducis et metu clericorum.

 Dux

Dux Pomeraniae obuiam procedit S. Ottoni.

DVx uero Pomeranorum *Wortislaus* dictus, aduentus nostri praescius, cum quingentis uiris occurrens ex alia parte aquae, castrametatus est, moxque amne transmisso, cum paucis episcopum salutat, atque salutatur ab illo. Et quia christianus erat, occulte autem propter metum paganorum, corde magis quam ore locutus, in amplexu pontificis diu pendens, alta deuotione super uiae causa Dei clementiam collaudat.

Dux Pomeraniae occultus christianus.

Episcopo autem et duce cum interprete et *Paulitio* seorsum in colloquio demorantibus, caeteri, qui cum duce uenerant, homines barbari, quia clericos aliquantum trepidare uidebant, ficto eos terrore amplius uexabant, ita ut articulum passionis imminere metuentes, confessione, orationibus atque psalmodia domino nostrum commendaremus agonem.

Pomerani clericos timidos simulate terrent.

Tiemo. *Modicae fidei*, inquit, *quare dubitasti?*

Matth. 14.

Sefridus. Non, inquit, sine causa. Primo illic paganos uidimus, et qua mente dux aduenerit, nondum omnes sciebas: sed et horror solitudinis et loca insolita et nuper euasi nemoris nigra densitas, et crepusculum noctis propinquae, et hominum barbarorum crudelis aspectus, materia nobis non parui timoris erat. Nam et cultros acutissimos educentes, uiuos nos excoriare, aut transfigere, aut humi nos defodere usque ad uerticem, coronasque nostras, eisdem cultris punctare ac secare minati sunt, et alia multa genera tormentorum, rictu, fremituque nos terrentes, nobis imminere dixerunt. Quae omnia certe, si bene te noui, tuam quoque animositatem effregissent.

Quae clericis metum incusserint.

Sed cito respirauimus, duce ipso nos placidae benignaeque consolationis * eulogio reuelante: quodque inani pauore pulsati fuimus, tam nobis, quam illis ioco esse coepit. Nam ubi nobis ducem ipsum, aliosque milites, qui nos terruerant, christianos occultos esse compertum est, primo quidem paulatim animari; deinde, fiducialius agere, ipsosque etiam adhortari ac docere praesumpsimus, quos ante uel intueri, metu perculsi, non potueramus. Ipsis ergo iam mansuescentibus, et religioni christianae magis magisque deferentibus, *repletum est gaudio os nostrum, et lingua nostra exultatione dicebantque inter gentes, quorum Deus tetigerat corda, magnificauit dominus facere nobiscum, facti sumus laetantes:* quia uobis uenientibus ad nos, dissoluet dominus captiuitatem nostram, sicut soluitur glacies a sole meridiano.

** alloquio.*

Psalm. 125. 1. Reg. 10. Ibid. eodem Psalm.

Episcopus itaque bene agendi semper auidus, bene se uenisse ominatus, donariis ducem honorans, baculum quoque dedit eburneum, quo ille statim usus, ipsoque incumbens gratulabundus huc illucque deambulabat, conuersusque ad milites; qualem, ait, patrem dedit nobis Deus, et qualia patris dona, et haec nunc quidem magis quam alio tempore gratiosa. Hinc ad castra discessum est: factoque mane, dux de uiris, qui secum uenerant, ductores et ministros reliquit episcopo, mandans in tota Pomerania, per cuncta loca possessionis suae, liberalia ei praeberi hospitia.

Quam grata duci acciderint.

Ductores assignat.

Nos uero transito fluuio terram Pomeranorum in nomine domini intrauimus, et conductoribus nostris uiam demonstrantibus, iter ad castrum * *Pirissam* dreximus. Dux uero a nobis ad sua negotia diuellitur.

** Piritz.*

CAPVT XII.

De primitiis operum eius transito fluuio, qui est limes Pomeranorum.

IN ipso autem itinere uiculos paucos, bellica pridem uastatione dirutos, ac raros incolas, qui nuper se post dispersionem recollegerant, inuenimus: qui, de fide christiana conuenti, et an credere uellent, interrogati, humiliter pedibus aduoluuntur episcopi, catechizari se atque baptizari postulantes. Hos ergo, quasi primitias messis dominicae in aream domini sui messor deuotus cum gratiarum actione componens, baptizauit illic homines triginta, fidemque sanctae Trinitatis et decalogum legis in numero tacite considerans, opus euangelii mystice a se inchoatum gauisus est.

Raritas incolarum post cladem bellicam.

Primitiae christianismi.

CAPVT XIII.

Quomodo susceptus sit apud Pirissam ciuitatem ducis, et quid ibi fecerit.

INde ad castrum ducis *Pirissam* undecima hora diei propinquantes; ecce illic hominum ad quatuor millia ex omni prouincia confluxisse, ut eramus eminus, conspeximus. Erat enim nescio quis festus dies paganorum; quem lusu, luxu cantuque gens uesana celebrans, uociferatione alta nos reddidit attonitos. Non igitur utile uel cautum nobis uisum illa nocte in turbam potu laetitiaque feruentem nos insolitos hospites aduenire, sed manentes, ubi fuimus, noctem illam insomnem duximus, nec ignem in castris habere ausi, nec uerbis apertioribus ad inuicem loqui praesumentes.

Festum ethnicum.

Mane uero episcopus *Paulitium*, et nun-

Legatio ad incolas Pirissae. *Cur Otho aduenerit.* *Quis, et quantus.*

nuncios *Vratislai* ad castrum mittit. At illi salutatis maioribus ex nomine ducum, ab eis missum nunciant episcopum, qui fidem et religionem christianam terrae illi debeat praedicare, atque sub eorundem auctoritate, mandant et suadent, ut digne ac reuerenter susceptum audiant; addentes, uirum esse honorabilem, domi diuitem et nunc quoque in aliena terra suis opibus sufficientem; nihil illum petere, nullius egere, pro illorum salute aduenisse, non quaestus gratia: memores sint fidei ac sponsionis suae, memores diuinae ultionis et recentis exterminii, ne denuo iram Dei exasperarent, orbem uniuersum christianis legibus deditum, se solos uniuersitati resistere non posse.

Tergiuersantur Pirissenses.

At illi diu cunctabundi et diuersas excusationes molientes, indulgentiam temporis consilio petunt, non oportere dicentes, rem tam grandem subito aut inconsulte aggredi. *Paulitius* uero ac legati astu ea dici animaduertentes; *non,* inquiunt, *tempus est productioris consilii, quod facturi estis, facite citius.* Ecce, iuxta est: sero ad uos intraturus erat dominus antistes: sed quia ludo et iocis occupatos animaduertit, distulit intrare, in campo figens tentoria. Sed uestrae hoc conuenit prudentiae, ut non illum despectiua dilatione contristetis, ne forte et domini duces se doleant super hoc iniuratos. *Et est,* inquiunt, *tam prope?* Quibus, ita esse, respondentibus; *et omnia,* inquiunt, *consilia nostra ruptum eunt. Quomodo ergo rerum conuenientia postulat, sic faciamus sponte et alacres, quod facturi sumus. Nam et altissimus Deus sua nos uirtute circumuentos undique trahere uidetur. Declinare non possumus: sequamur ergo trahentem ad uitam, ne reluctantes bonitati eius, praecipitemur in mortem. Dii nostri, sicut apparet, dii non sunt: contra eum nos iuuare non possunt. Melius ergo est, ut relictis desertoribus, ad uerum Deum, qui non deserit sperantes in se, ex toto transeamus.*

Instant legati.

Pirissenses dant manus.

Verum ubi eam sententiam tam bonam, tamque salubrem diligenti retractatione probauerant, primo quidem apud se in conclaui, deinde uero cum legatis et *Paulitio* ad plenum uigorem laxiori consilio firmauerant, cum eisdem ad populum egressi, qui, sicut ad festum confluxerat, contra morem, indispersus, Dei nutu, in loco manebat, nec in rus discesserat, luculenti sermonis dulcedine multo beneuolentiae captu, eos de hoc uerbo allocuti sunt. Sed quid multa? Mirum dictu, quam subito, quam facili consensu omnis illa multitudo populi, auditis primatum uerbis, in eandem sese conuenientiam inclinauerit. Et quia dici audiunt, episcopum in proximo esse, facto ingenti clamore, ut aduocetur, rogant; quo illum uidere queant et audire, antequam soluto coetu singuli in loca sua discedant. Redeuntibus itaque Paulitio et legatis, abierunt quidam de castellanis cum eis ad episcopum; qui obnixa ueneratione ad se illum inuitarent salutatum, ex parte nobilium plebisque uniuersae, quique fidem facerent, sine omni periculo uel iniuriae metu, eum adscendere posse: quin etiam in omnibus ei obedituros se ex animo.

S. Othonem aduocant.

Episcopus uero tam quieto successu rebus se promouentibus, gratias agens Deo, ad castrum se leuabat: sed ecce, ubi quadrigas, uehicula et sagmarios nostros uictualia portantes, iumenta quoque et populum, qui nobiscum ueniebat, eminus uidere coeperunt; quasi apparatum belli suspicantes, modicum turbati sunt. Re autem, sicut erat, recte agnita, pauore abiecto, in modum torrentis, omnis populus in occursum nostrum effunditur ambiens et circundans, admirans et contemplans, et nos et omnia nostra, usque ad hospitii locum nos conducendo. Fuit autem ante introitum castri area spatiosa, quam occupantes fiximus tentoria in eodem loco, ipsis barbaris mansuete ac familiariter adiuuantibus et in omnibus se nobis opportunos exhibentibus.

Turbantur ob episcopi numerosum comitatum. *Sed mox pacantur.*

CAPVT XIV.

De inceptione sermonis in eodem loco.

INterea uero episcopus pontificalibus indutus, monente *Paulitio* et primatibus, de loco editiori populum cupientem ore alloquitur interpretis ita dicens; *benedictio domini super uos: Benedicti uos a domino: benedicimus et gratias uobis referimus in nomine Domini; quia grata et iucunda et benigna susceptione nos refouistis. Et causa quidem aduentus nostri ad uos quae sit, forte iam audistis et iterum, si dignamini, audire debetis, et diligentius attendere. De uia longa uenimus: salus uestra, beatitudo uestra; gaudium uestrum, tantae nobis uiae causa fuit, Nam salui, laeti, atque beati eritis aeternaliter, si creatorem uestrum agnoscere, et illi soli seruire uultis.*

Oratio S. Othonis ad Pirissenses.

Haec et his similia, quae inserere studio breuitatis omitto, populo rudi simpliciter euangelizante pontifice, omnis illa multitudo quasi unus homo fidei sanctae concordantes illius doctrinae se commiserunt. At ille cum clericis et sacerdotibus septem diebus eos catechizans, et de omnibus, quae christianae religioni conueniebant, diligentissime instruens, indicto trium dierum ieiunio, ius-

Omnes christianam religionem amplecti uolunt.

iussit, ut corpora sua balneis mundarent, lotis albisque induti uestibus mundo corde et corpore mundoque habitu ad sanctum baptisma concurrerent.

CAPVT XV.

De forma et disciplina baptizandi.

Modus, quem in conferendo baptismate S. Otho seruabat.

INterim uero tribus exstructis baptisteriis, ita ordinauit, ut ipse solos mares pueros in uno baptizaret; alii autem sacerdotes; feminas seorsim; et uiros seorsim. Tanta quoque diligentia, tanta munditia et honestate pater optimus sacramenti operationem fieri edocuit, ut nihil indecorum, nihil pudendum, nihil unquam quod alicui gentilium minus placere posset, ibi ageretur. Namque dolia grandia ualde terrae altius immergi praecepit, ita ut ora doliorum usque ad genu hominis, uel minus de terra prominerent, quibus aqua impletis, facilis erat in eam descensus. Cortinas circa dolia, fixis columellis funibusque inductis, oppandi fecit, ut in modum coronae uelo undique cuppa cingeretur; ante sacerdotem uero et comministros, qui ex una parte adstantes sacramenti opus explere habebant, linteum fune traiecto pependit, quatenus uerecundiae undique prouisum foret; ne quid ineptiae, aut turpitudinis notaretur in sacramento; ne honestiores personae pudoris occasione, se a baptismo subtraherent.

Catechesis ante baptismum.

Cum ergo ad stadium catechismi turbae uenirent, sermone, qui talibus competeret, episcopus eos omnes communiter alloquens, sexumque a sexu dextrorsum et sinistrorsum statuens, catechizatos oleo perunxit: deinde ad baptisteria digredi mandat. Igitur ad introitum cortinae uenientes singuli tantum cum patrinis suis intrabant, statimque uestem, qua fuit amictus is, qui baptizandus erat, et cereum, illo in aquam descendente, patrini suscipiebant et ante faciem suam illam tenentes exspectabant, donec eam redderent de aqua exeunti. Sacerdos uero, qui ad cuppam stabat, cum audisset potius, quam uidisset, quod aliquis esset in aqua, uelo paululum amoto, trina immersione capitis illius mysterii sacramentum perfecit, unctumque liquore chrismatis in uertice, et alba imposita reductoque uelo de aqua iussit exire baptizatum, patrinis ueste, quam tenebant, illum cooperientibus atque deducentibus.

Patrini in baptismo.

Trina immersio.

Unctio chrismatis in uertice.

Hic modus, haec species, hic ordo nobis fuit baptizandi uiros et mulieres, et pueros adultos, qui a sacerdotibus in aquam leuari non poterant, tam in *Pirissa*, quam in aliis urbibus et castellis, ubicunque populi copia nos moram facere coegisset.

Tiemo. Miror oppido, unde tam disciplinatam et honestam baptizandi formam acceperit; et in hieme, quaeso, quomodo sustinebant?

Sefridus. Neque tunc, inquit, eius diligentia, quod tempori commodum esset, inuenire neglexit: nempe in *stubis* calefactis, et in aqua calida, eodem nitore, atque uerecundiae obseruatione, infossis doliis: et cortinis adhibitis, thure quoque et aliis odoriferis speciebus cuncta respergentibus, ueneranda baptismi confecit sacramenta. Nec mirum, te ista mirari. Etenim qui ea uidimus, mirabamur et ipsi, tam haec, quam alia complura morum eius et uirtutum insignia. Ipse namque in omni actione sua, quod et paganis laude dignum uidebatur, quandam a Spiritu sancto, hoc enim potissimum credo, cuiusdam singularis munditiae atque, ut ita dixerim, elegantis et urbanae disciplinae praerogatiuam habebat: ita ut nihil unquam indecens, aut ineptum, inhonestumue quid in cibo, aut potu, sermone, gestu uel habitu admitteret: sed in omni officio exterioris hominis, quaenam esset compositio interioris ostendebat bonitate, disciplina et prudentiae cautela conspicuus. Sed redeamus ad rem.

Modus baptizandi in hyeme.

Studium honestatis in S. Othone.

CAPVT XVI.

Quantum temporis fecerit in eodem loco.

Quamdiu S. Otho manserit Pirissae.

MAnsimus autem in eodem loco quasi diebus uiginti, euangelizantes populo et baptizantes eos in nomine domini, docentes seruare unitatem fidei in uinculo pacis, instruentes de festiuitatibus et obseruationibus christianae religionis, de ieiuniis quatuor temporum, de quadragesimali ieiunio, de incarnatione, natiuitate, circumcisione, apparitione, praesentatione, baptismate, transfiguratione, passione, resurrectione atque ascensione domini nostri IEsu Christi, de aduentu Spiritus sancti, de uigiliis et natalitiis apostolorum et aliorum sanctorum, de die dominico, de sexta feria, de distributione mensium, de institutione totius anni secundum christianos, exstructoque altari et sanctuario; totum enim corpus basilicae tam subito fieri non potuit, altare sanctificauit et interim missas illic celebrari fecit, dans eis sacerdotem, libros et calicem, paraturam et omnia utensilia, quae ad officium altaris pertinebant.

De quibus neophytos instruxerit.

Ex his apparet S. Othonem et eos, quos Pirissae conuertit, nec Lutheristas, nec Caluinistas fuisse.

Quae omnia illi cum multo gaudio, alacritate et deuotione suscipientes et gratias agentes, omnes ueteres et profa-

fanas superstitiones suas et gentiles observantias, penitus abiiciebant, et exuti ueterem hominem cum actibus suis in uitae nouitate inambulare coeperunt et proficere. Erat autem numerus conuersorum ibi ad fidem, quasi septem millia. Videns autem episcopus, quia messis multa, et quia etiam aliis ciuitatibus oportet eum euangelizare regnum Dei, cum inde processurus esset, uocata concione, hoc sermone allocutus est ecclesiam, nouellam plantationem suam.

Numerus eorum, qui Pirissae ad christianam fidem accesserant.

CAPVT XVII.

De sermone, quem habuit ad primitiuam suam ecclesiam, cum ab ea discederet, in eodem loco.

2 Cor. 11. *Sermo S. Ottonis ad Pirissenses.*

FRatres aemulor uos Dei aemulatione. *Vos enim omnes, qui in praesentiarum ad me audiendum conuenistis et, me docente, Christo credidistis et christiani facti estis, una in domino ecclesia estis dispensati per fidem domino meo IESV Christo; una, inquam, uos omnes ecclesia estis, una et unica sponsa domini mei Iesu Christi: quia uniuersali ecclesiae per fidem incorporati estis. Sed quia ego per eius gratiam huius uestrae desponsationis auctor esse uideor, nam ego et uni uiro despondi uos* uirginem castam exhibere Christi: *hinc est, quod* aemulor uos, *non tamen qualibet, sed* aemulatione Dei, *nam et mala aemulatio esse potest, iuxta illud apostoli;* sunt quidam, qui aemulantur uos non bene: *aemulari autem est uelle indignari; licet pro* imitari *nonnunquam positum inueniatur; ut est;* aemulamini charismata meliora. *Volo autem uobis indignari, et paratus uobis indignari, quod pridem dixi,* aemulor uos: *quia sine tristitia et indignatione ferre non possum, nec potero, si quod absit, ad iniuriam domini mei Iesu, cui per fidem uos despondi, cum diis alienis uos denuo contaminare uolueritis. Hoc enim est fornicationis genus, quod maxime separat a Deo.*

1 Cor. 7. *Gal. 4.* *1 Cor. 12.* *2 Cor. 11.*

Fratres intendite; Ecce, omnes in Christo baptizati estis, *et* omnes Christum induistis; *originalium et actualium peccatorum indulgentiam accepistis ab ipso, mundi estis et sancti, non per nos, sed per eum mundati et sanctificati; quia ipse in sanguine suo lauit peccata mundi. Nolite ergo iterum inquinare uos cultura idolorum, Nam haec est immunditia, qua omnino Deus offenditur, et penitus separat a Deo. Nolite uos prostituere corruptoribus, et immundis spiritibus: soli Deo creatori uestro, nulli autem creaturae diuinum exhibete honorem: ne indignatio eius et furor ueniat super uos: sed magis in fide, spe et charitate proficite, ut benedictio eius ueniat super uos et super filios uestros, et ut ei credentes et fidem operibus exornantes,* uitam habeatis in nomine ipsius, qui de tenebris uocauit uos in admirabile lumen suum. *Certi enim esse et nullatenus dubitare debetis, quia si hanc, in qua hodie positi estis, innocentiam et sanctificationem, ipsius adiutorio, seruare usque in finem uitae uestrae studueritis, non solum mortem euadetis aeternam, sed etiam gaudium regni caelestis possidebitis in aeternum.*

Gal. 3. *Cohortatio ad constantiam in fide.* *Ioh. 5.* *1 Petr. 2.*

Sed quia uita praesens sine peccatis duci non potest; lucta enim et tentatio est uita hominis super terram; *discessurus a uobis, trado uobis, quae tradita sunt nobis a domino, arram fidei sanctae inter uos et Deum, septem uidelicet sacramenta ecclesiae, quasi septem significatiua dona sancti spiritus, quibus utendo in laboribus et certamine huius uitae non deficere uestra possit ecclesia, suosque defectus reficere. Videte ergo et tenete, et ut sciatis, diligenter enumerate, quae tradidimus uobis, discedentes a uobis.*

Iob. 7. *Septem sacramenta.*

Primum *ergo sacramentum est, quo iam imbuti estis, sacrosanctus* BAPTISMVS. *Hoc sacramentum fratres mei, abhinc et semper tenere et uenerari debetis, et paruulis uestris opportuno tempore, scilicet in sabbato sancto paschae ac pentecostes, per manus sacerdotum, tradere debetis, certissime scientes, quod quicunque sine illo de hac uita migrauerit, et regno Dei carebit, et insuper maledicti originalis poenas luet aeternas.*

Baptismus.

Secundum *sacramentum est* CONFIRMATIO, *id est, unctio chrismatis in fronte. Hoc sacramentum uicturis est necessarium, uidelicet, ut spiritus sancti corroboratione muniantur, si armentur contra omnes tentationes et nequitias uitae praesentis pugnaturi. Non autem usque in senectam differendum est, ut quidam putant, sed in ipsius adolescentiae feruore percipiendum, quia illa aetas magis obnoxia est tentationibus,*

Confirmatio.

Tertium *sacramentum est* VNCTIO INFIRMORVM, *quod ideo morituris est necessarium; quia in illa unctione per uirtutem spiritus sancti remissio datur peccatorum et ipse, qui moriturus est, contra spirituales nequitias, id est, contra malignos spiritus, in exitu uitae animabus insidiantes eadem spiritus, sancti uirtute pugnaturus armatur. Hoc omni christiano in agone mortis ardentissime desiderandum et deuotissime percipiendum est, utpote remedium animae certissimum.*

Extrema unctio.

Quartum *sacramentum est* CORPVS ET SANGVIS DOMINI. *Hoc sacramentum uicturis et morituris est necessarium, siue uiuimus, siue morimur, hoc uia-*

Eucharistia.

uiatico semper est utendum. Est enim cibus animae uerus, uitam in se habens aeternam. Vnde frequenter missae celebrandae sunt, et uos ad easdem deuote conuenire debetis, ut saepius huic uiatico communicetis. Quod si non potestis, quia carnales estis, huic tam sanctissimae rei per uos ad omnes missas participari, saltem per mediatorem uestrum, scilicet sacerdotem, qui pro uobis communicat, fideliter, reuerenter et deuote missas audiendo communicate. Oportet tamen et uos ipsos ter uel quater in anno, si amplius fieri non potest, et confessionem facere, atque ipsi sacramento communicare.

Poenitentia. Quintum *sacramentum est, per* POENITENTIAM *reconciliatio lapsorum, id est, ipsorum, qui post baptismum, propter grauiores culpas, ab ecclesia proiecti, satisfactione poenitentiae iterum ei reformantur. Et hoc sacramentum quasi malagma et recuperatio est cadentium in pugna et uulneratorum.*

Matrimonium. Sextum *sacramentum est* CONIVGIVM, *id est, copula matrimonialis. Quinque autem sacramenta superiora, quasi generalia sunt et omni christiano necessaria. Istud autem, quasi particulare est, quia non omnibus necessarium est, sed eis tantum, qui se continere non possunt. Et sicut ad superiora sacramenta omnes homines trahendi sunt et inuitandi: ita nullus ad hoc trahendus, uel inuitandus est, nisi qui, ut dictum est, se non continent, sed uago et illicito concubitu sese polluunt et commaculant. His enim suadendum est, ut infirmitati suae honestiori subueniant remedio. Vos autem, qui usque ad haec tempora non christiani, sed pagani fuistis, sacramentum coniugii non habuistis: quia fidem uni toro non seruastis, sed qui uoluistis, plures habuistis uxores, quod deinceps nobis non licebit: sed unus uir unam tantum habere debet uxorem, et una unum: quod amplius est, a malo est. Si quis ergo in uobis est, qui plures habuerat uxores ante baptismum, nunc unam de illis, quae sibi magis placet, eligat, dimissisque aliis, hanc solam habeat, ritu christiano. Et partus inquit femineos, audio, qui uos, o mulieres, necare consueuistis: quod, quantum abominationis habeat, exprimi sermone non potest. Videte, si hoc uel bruta animalia faciant foetibus suis. Parricidium hoc non fiat modo in uobis, quia sine grauissima poenitentia dimitti non potest, siue igitur sit masculus, siue femina, diligenter nutrite partus uestros. Dei enim est et marem procreare et feminam.*

Ordo. Septimum *itaque sacramentum est* ORDINATIO *siue consecratio clericorum; quod et ipsum particulare est, et non generale, quia non omni homini necessarium: quamuis enim omnes homines indigeant clericis, non tamen est necessarium, omnes homines fieri clericos. Ad ipsum tamen sacramentum, qui moribus et scientia magis idonei sunt, inuitandi sunt potius, quam trahendi. Vnde adhortor uos et inuito, quia cogere non debeo, ut de liberis uestris ad clericatum tradatis liberalibus studiis prius diligenter instructos, ut ipsi per uos, sicut aliae gentes de lingua uestra latinitatis conscios possitis habere clericos et sacerdotes.*

Ista igitur septem sacramenta, quae iterum uestri causa enumerare libet, id est, baptismum, confirmationem, infirmorum unctionem, eucharistiam, lapsorum reconciliationem, coniugium et ordines per nos humiles suos paranymphos caelestis sponsus in arrham uerae dilectionis uobis, ecclesiae ac sponsae suae transmittere dignatus est. Quapropter omni honore ac reuerentia eadem sacramenta seruate, diligite et ueneramini; docete ea filios uestros, ut memoriter teneant, et diligenter obseruent in omnes generationes. Ecce habetis ecclesiam, habetis sacerdotem, de his omnibus et quaecunque sunt necessaria uobis, abudantius uos instruere scientem. Ipsum ergo, sicut me audietis, honorantes et amantes eum, et quaecunque uobis dixerit, facientes. Et nunc ego uado, iterum cito reuersurus ad uos: Valete in domino.

Etiam ex numero sacramentorum liquet, S. Ottonem, et quos instruxit, nec Caluinistas, nec Lutheristas fuisse.

CAPVT XVIII.

De progressu eius in Caminam ciuitatem, ubi erat uxor ducis: et de bonitate ac fide ipsius matronae.

FOrte uideor alicui nimis plenarie historiam exsequi et longior esse, quam in tali narratione oporteat. Quid sentis?

Tiemo. Perge, quaeso, sicut coepisti; dilectoribus siquidem Otonis, quidquid de illo est, quoniam bonum est, superfluum aut longum uideri non potest.

Sefridus. Ibo, inquit, ut uultis. Postquam confirmata et instructa est ecclesia in *Pirissa* uberrime lacrymati, populoque primitiuo nostro charo affectu ualefacientes, legatis nos deducentibus, ad ciuitatem ducis *Caminam* deuenimus. Erat autem illic ducissa, uxor uidelicet ducis legitima; et licet inter paganos, christianae tamen religionis, memor de nostro aduentu, laetissima efficitur, et cum omni domo sua tanto nos deuotissime suscepit, quanto et hoc marito placere, suaque et illius saluti profuturum non dubitauit. Nobis etenim *Pirissae* demorantibus, omnia quae

Camenum uocat Crom. lib. 6.

Ducissa Pomeraniae, S. Ottonem maxima charitate excipit.

quae illic gerebantur, immissis clam exploratoribus, diligenter edidicit, magnoque tripudio cordis, de illuminatione illius plebis exultans, ipsa quoque suae fidei scintillam, quasi sub mortuis cineribus eatenus consopitam, inter suos familiares modeste primo, deinde fiducialius apud omnes, quos potuit, uentilare coepit. Et quia scriptum est; *de scintilla consurgit ignis;* totam illam ciuitatem ante nostrum introitum tantus ardor fidei sanctae, operante domino, per matronam, inuaserat, ut non solum nihil contradictionis, uerum etiam totius populi consensum de suscipiendo baptismo inuenerimus, in multa gaudii plenitudine.

Eccles. 11.

CAPVT XIX.

De multitudine baptizandorum et de instantia et labore baptistarum.

QVadraginta ergo ferme diebus in eodem loco manentes, tam ipse pontifex, quam alii eius cooperatores sacerdotes et clerici; id poene solum operis habuimus; suscipere uenientes ad fidem, docere, catechizare, praedicare et baptizare: uidebamurq; in tam copiosa messe pauci messores. Nam et ipsius loci atque circumiacentis prouinciae populus cateruatim accedebat quotidie ac recedebat, quibus omnibus dum satisfieri oporteret, immenso labore, maxime, qui fuit in baptizando, episcopum nostrum, licet solos mares pueros tingeret, saepe numero sudantem aspeximus, adeo profecto, ut alba eius ab humeris usque ad umbilicum ante et retro sudore manaret. Saepe eiam ipsius ministerii nimietate lassatus, breui sessione uires recuperans, modicumque sedendo respirans, quasi animosus operator et strenuus denuo se subleuabat in idem opus sibi dulcissimum, gratias agens omnipotenti Deo, quod ipsius praestante clementia, tot manipulos in eius horrea cum sudore ac lassitudine sua congereret.

Quamdiu S. Otto Caminae cum suis manserit.

Concursus ad baptismum.

Assiduus labor S. Ottonis.

CAPVT XX.

De gaudio ducis superuenientis et ipsius deuotione.

CVm ea *Caminae* gerebantur, atque de successu rerum et nos et populus ciuitatis cum ipsa matrona nobilissima et christianissima spirituali gaudio frueremur, ecce cum suo comitatu dux terrae *Vuratislaus*, non modicum laetitiae salutaris augmentum, superuenit, nihilque moratus, quasi filiali fiducia in amplexus ruens episcopi; salue, inquit, pater sanctissime. Deinde, non, quaeso, ait, irascaris, quod post illam primam et momentaneam salutationem tam diu fui te non uidens: sed causa fuere inexcusabiles reipublicae administrationes. Nunc autem, ecce adsum, parere ac seruire tuae paternitati, prout uis. Etenim nos ipsi, et omnia nostra, tui sumus: utere sicut uis. Et haec dicens, conuersus ad clericos, et ad alios quosque meliores de comitibus nostris, et hos, inquit, pater, tuos collaboratores tua licentia salutabo, apprehendensque manus singulorum tenebat et benedicebat illis atque deosculabatur, eos filios et fratres appellans charissimos; benedixitque Deum omnium bonorum largitorem, quod hospites tam gratissimos sua domo suscipere meruisset.

Dux Pomeraniae Caminam uenit.

Excusatio ducis apud S. Ottonem.

Humanitas ducis et reuerentia erga comites S. Ottonis.

Quia uero deinceps de ciuitate ad ciuitatem eundum fuit, omnes equos et iumenta nostra, uillicos suos ad optima loca terrae, pastus gratia, deducere iussit; nec ante nobis reddebantur, quam etiam consummatis omnibus, de terra fuimus iam exituri, quos certe ita accepimus alteratos, ut prae crassitudine uix cuique suus nosceretur. Milites ergo, qui cum duce uenerant, catechizati statim et baptizati sunt, multique ex eis, qui prius christiani fuerant, sed ex consortio incredulorum, metas christianitatis excesserant, ex quorum numero ducem etiam ipsum fuisse constat, per confessionem et poenitentiam ecclesiae reformati sunt, promittens se deinceps omnia, quae christiano inimica sunt nomini, respuere et ea, quae sunt apta, sectari.

Milites ducis catechismo instituti.

CAPVT XXI.

De duce abdicante uiginti quatuor concubinas suas.

DVx etiam; scio, inquit, christianae societati esse contrarium, plures uxores uel concubinas habere; simulque tactis sanctorum reliquiis, sicut christianis iurare mos est, coram episcopo, populo aspiciente, uiginti quatuor concubinas, quas, ritu gentili, suae legitimae uxori superduxerat, publice abiurauit. Quod uidentes alii complures eiusdem enormitatis praesumptores, abiurata et ipsi coniugum pluralitate, uni toro, exemplo ducis, fidem se seruaturos pollicitici sunt.

Mos christianorum iurandi tactis sanctorum reliquiis.

Dux et alii polygamiae naledicunt.

Creuit ergo ecclesia in loco illo, et confortata est, ambulans in timore Dei, et spiritu sancto replebatur, episcopo et clericis instantibus et euangelizantibus regnum Dei. Exstructa quoque illic basilica, et sanctificato altari et sanctuario, collatisque illuc per ducem praediis ac dote in sustentationem sacer-

Ecclesia Caminae exstructa.

cerdotis, pater liberalissimus, sicut omnibus ecclesiis in terra illa faciebat, libros contulit et indumenta sacerdotalia, calicem quoque argenteum cum caeteris utensilibus, deque suis sacerdotibus unum, qui populum instruere posset, eidem praefecit ecclesiae.

CAPVT XXII.

De improbitate cuiusdam matrisfamilias in die dominica metentis agrum suum apud Caminam.

CVm omnia haec rite peracta essent, et non solum de ciuitate, uerum etiam de rure populus ad ecclesiam omni die conueniret, et diem dominicum aliasque solennitates deuote obseruarent; uidua quaedam in rure, non longe a ciuitate *Caminensi*, diues ac nobilis ualde, christiana religione contempta, patrios Deos se colere, nullaque occasione uanitatis nouae, a parentum suorum ueteri traditione declinare se uelle dicebat. Erat autem multam habens familiam et non paruae auctoritatis matrona, strenue regens domum suam et, quod in illa terra magnum uidebatur, maritus eius, dum uiueret, in usum satellitii sui, triginta equos cum adscensoribus suis habere consueuerat. Fortitudo enim et potentia nobilium et capitaneorum secundum copiam uel numerum aestimari solet caballorum. *Fortis*, inquiunt, et *potens est ac diues ille, tot uel tot potest habere caballos*; sicque audito numero caballorum, numerus militum intelligitur. Nullus enim militum, praeter unum caballum, illic habere consueuit. Sunt enim magni et fortes equi terrae illius: et unusquisque militum sine scutifero militat; manticam per se gestans et clypeum agiliter satis et strenue sic militiae suae officium exequens. Soli autem principes uel capitanei, uno tantum, uel, si multum est, duobus clientibus contenti sunt.

Potentia apud Pomeranos equorum numero aestimabatur.

Factum est ergo in una dominica die, tempore messis, populo undique ad ecclesiam properante, praefata matrona nec ipsa ueniebat, nec suos permittebat, sed magis turbulenta; Ite, inquit, metite mihi agros meos, hoc enim melius est, quam uacare illi, nescio cui, nouo Deo, quem de terra sua nobis affert ille *Otto* Babebergensis episcopus. Quid nobis cum illo? Videtisne quanta bona, et quantas diuitias nobis dederint dii nostri? ipsorumque largitate opibus et gloria et omnibus rebus abundantes sumus; quare ab eorum cultura discedere non leuis iniuria est. Ite igitur, sicut dixi, ad metendas segetes nostras et, ut minus timeatis, parate mihi uehiculum. Ecce ego uobiscum ipsa in campos messura descendam. Cumque in agrum uenisset, quod me, inquit, facere uideritis, omnes similiter faciatis: moxque rebrachiatis manicis, succinctaque ueste, falcem dextra corripuit; stantes uero calamos sinistra tenens, secare nisa est. Sed mirum dictu: subito in actu ipso, ut erat inclinis, misera diriguit, et quasi marmoris effigies, nec semetipsam erigere, nec falcem e manu dimittere potuit, nec segetem, sed muta et nihil loquens similis simulacro stabat: tantum intuens intuentes se. Videntes autem famuli, timuerunt ualde et concurrentes circumstabant eam aspicientes et operientes, si nam melius esset habitura. Rogant etiam, ut a temeritate sua resipiscat, dicentes; fortem esse Deum christianorum. Sed illa nihil respondebat. Iniectis ergo manibus uiolenter illam trahentes, erigere conati sunt et falcem segetemque de manibus extorquere, sed minime potuerunt. Stabant enim quasi moles immobilis terrae affixa; at ubi satis miraculi ac stuporis hoc habitu infelix illa intuentibus ostenderat, ipsique famuli dolore ac taedio affecti iam abire illamque dimittere uellent, soluta illa, repente corruit, sontemque animam in ignem Tartareum efflauit; quam leuantes in uehiculum: En, inquiunt, qualem de agro manipulum die dominico reportamus.

Nobilis cuiusdam matronae contumeliae in Deum et S. Ottonem.

Diem dominicam a suis obseruari uetat

Prima ad opus manum mittit.

Diuinitus punitur.

Quod factum ubi, perferente fama, passim uulgatum est; nam famuli statim ad ecclesiam currentes, baptismum postulant, stupidi, quae uiderant, referentes, et credentibus quidem fides aucta est ex miraculo; non credentes autem, et si qui adhuc blasphemi remanserant, ad credendum, ex poena mulctatae mulieris, eruditi sunt: dies autem dominicus et aliae solennitates reuerentius obseruari coeperunt, nos quoque ipsos, et omnem doctrinam nostram, praecipue autem episcopum, amplius reueriti sunt.

Profectus ex miraculo.

CAPVT XXIII.

De profectione ipsius cum tremore Iulinam, *et quomodo illic uapulauerint.*

EXpletis autem illic ferme quinquaginta diebus, acceptis a duce legatis et conductoribus, de ipso loco ciuibus, *Domizlao* uidelicet et filio eius, uiris honoratis, per lacus ac refusiones marinas Iulinam uecti sumus nauigio. Est autem ciuitas haec magna et fortis, hominesque illius loci crudeles erant

S. Otto Iulinam proficiscitur.

et

et barbari. Cum autem propinquasse- A mus ciuitati, conductores nostri haerere, pauere atque inter se mussitare coeperunt; quod intelligens episcopus: *quid est*, inquit, *quod ad inuicem confertis?* At illi; *timemus*, inquiunt, *pater, tibi ac tuis. Populus iste durus semper ac indomitus fuit. Si ergo placet tibi, applicemus et moram in litore usque ad crepusculum noctis faciamus, ne forte, ciuitatem manifesto ingrediendo tumultum populi super nos suscitemus.* In singulis autem ciuitatibus dux palatium habebat et curtim cum aedibus, ad quam si quis confugisset, lex talis erat, ut quolibet hoste persequente, securus ibi consisteret et illaesus. Dixerunt ergo; *si per noctem ad ducis tecta intramus, freti securitate, paulatim ciues conueniendo, negotiumque nostrum illis pedetentim insinuando, melius fortasse proficiemus.*

Trepidant ductores.

Immunitas in palatio ducis.

Placuit consilium: et cum dies abscessisset, tecti umbra noctis, curtim et moenia ducis inuasimus, illis ignorantibus. In crastinum uero ubi nos uiderunt, et quinam essemus et unde et quare uenerimus, maligni homines scrutati sunt: primo quidem moueri ac sensim turbari, currere ac discurrere, uidere nos iterumque uidere, et alii aliis nuntiare. Postremo uero insano furore D correpti, magno tumultu securibus et gladiis, aliisque telis armati, sine ulla reuerentia in ipsam ducis curtem irrumpentes, mortem nobis sine ulla retractatione, nisi quantotius de curti et de ipsa ciuitate fugeremus, comminabantur.

Iulinensium in S. Othonem et comites impetus.

Erat autem in ipsa curti aedificium quoddam fortissimum, trabibus et tabulis ingentibus compactum, quod *stubam*, E uel *pyrale* uocant, in quod scrinia et clitellas et capellam episcopi, et pecuniam, et quaeque preciosa de naui portaueramus, quin et propter impetum furentis populi cum episcopo clerici omnes illuc confugerant. Ego autem eo tempore magna febri tenebar, in alia domo iacens et aegrotans; ultra uires tamen, audito strepitu et clamore bacchantium, de strato erectus, ad ostium domus F constiti: et ecce, omnia plena hominum tela et arma portantium. Vociferabantur autem et clamabant, exire nos compellentes. Sed moram nobis facientibus, quasi a furore illi essent cessaturi; magis eorum exarsit insania, factoque impetu; * stubam aggrediuntur et dissipant; tectoque primum, dein parietibus, disiectis et excisis. G

Febris Sefridi.

Furor populi.

** Stuba, vox Germanica.*

Tunc uero episcopus ad coronam passionis se inuitari sperans, nobis aliis trepidantibus, quibusdam etiam prae pauore lacrymantibus, ille spiritu iucundo et hilari uultu stabat intrepidus, optans et gliscens, ut uel unum ictum aut uulnus in nomine IESV accipere dignus habeatur. *Paulitius* uero et legati, uidentes, quia uere insaniunt omnes; et quia illic moram facere deterius est, in medium populi exilientes, ualidissimo clamore, ac si et ipsi furerent, extentis manibus silentium fieri postulabant, quibus ad modicum sedatis, illi continuo prosecuti, quid hoc est, inquiunt? et causam totam in semetipsos B transferentes; si nos, aiunt, hic in curia domini nostri ducis pacifice consistere non sinitis, saltem pacifice hinc exire permittite, quid furitis in nos? quem laesimus ex uobis? At illi; pastorem, inquiunt, illum episcopum et caeteros cum eo christianos, Deos nostros blasphemantes, interficere uenimus: sed si eos seruare uultis, ecce damus locum, cito eos extra ciuitatem deducite; pla- C teae autem ciuitatis palustres erant et lutosae et pontes exstructi, et tabulae undique positae propter lutum. Arripiens ergo *Paulitius* per manum trahere coepit episcopum et deducere, adhortans modeste, ut, si posset, properantius iret.

Legatorum ad furentem populum oratio.

Responsio Iulinensium.

Vt autem per mediam urbem nos omnes non inperturbatis passibus extra curtim usque ad pontes deuenimus; ecce quidam de turba, uir barbarus et fortis, librata, quam gestabat, ingenti phalanga, uasto ictu caput ferire nisus est transeuntis episcopi: sed ille auertens caput, humero ictum suscepit, eodemque geminante, cominus et alio eminus in eum iaciente contum, inter manus *Paulitii* et *Hiltani* sacerdotis ducentium illum, a ponte in lutum prosternitur OTTO noster. *Paulitius* uero et animo et corpore ibi se uirum exhibens, iacentem episcopum, nec propter imminentia tela deseruit, sed proprii corporis obiectu crebras percussiones excipiens, inque caenum a ponte inguine tenus descendens, subleuabat de luto prostratum: similiter et alii sacerdotes clerici, dum protegunt illum, et iacenti manus porrigunt, fustibus et contis iuxta suum pontificem in nomine IESV uapulauerunt. Tandem multo discrimine ponte arrepto, rursum ire et abire coepimus extra ciuitatem; illi, qui a prudentioribus ciuitatis sedati cessauerunt a nobis, abeuntes ergo trans lacum, disiecto ponte a tergo nostro, ne iterum impetum super nos facerent, in campo inter areas et loca horreorum decumbendo respirauimus, uidentes et dinumerantes socios; et quia nullus defuit, Deum benedicentes.

Virtus Paulitii.

Tiemo. Hic primum, hic audio quoddam ueri apostolatus indicium, plagas uidelicet et liuores, sicut scriptum est: *ibant apostoli gaudentes a conspe-*

Actor. 5.

spectu concilii, quoniam digni habiti sunt A *pro nomine IESV contumelium pati.* Sed dic, obsecro, mi apostole, num in aliquo particeps fuisti huius apostolicae benedictionis?

Sefridus. Me miserum, infirmitate mea conspecta, talibus bonis me indignum ipsi iudicauere pagani. Puduit tamen, ut uerum fatear, aliis de suis portionibus postea satis iucunde gloriantibus, me nihil ibi accepisse. B

Tiemo. Consolare, inquit; si quid minus, circa te in illo capitulo actum est, in nostro poterit impleri. Sed perge ad caetera et, qualiter in tam dura terra euangelii radix tandem conualuerit, explicato.

CAPVT XXIV.

Quomodo post uapulationem prudentiores C *de rebus fidei consiliam habuerint cum episcopo.*

POstquam nos respirauimus, et illi desaeuierunt; OTTO beatissimus; *pro dolor*, inquit, *bona spe cassati sumus, palma in manibus erat: uos eam, DEVS uobis ignoscat filii et fratres, extorsistis de manibus nostris. Vix omnes ictus illi unius passioni sufficerent. Sed,* D *dum omnes ad coronam prosiluistis, nec unum peruenire dimisistis.* Cui *Paulitius, satis*, inquit, *domine, nobis uisus es accepisse. Parum;* inquit ille, *quia uoto minus. Tua quoque auaritia meam ex parte magna surripuit benedictionem.* Hoc autem dixit de ictibus, quos ille intercepit. Constat tamen episcopum tribus plagis uapulasse.

Mansimus ergo per dies quindecim E trans stagnum, quod cingebat ciuitatem, exspectantes, si forte meliori animo fierent. Interea uero et nostri ad illos saepe ibant et redibant. Similiter autem et eorum primates ueniebant ad nos excusare se, stultis hominibus et uilioribus de plebe culpam illius tumultus imponentes. Habuit ergo cum eis uerbum F de fide christianismi, quasi per ambages, hortans eos et suadens. Praeferebat etiam nomen et potentiam ducis Polonici, et quomodo ad illius iniuriam spectet illata nobis contumelia: quidue mali contra eos inde oriri queat: nisi forte illorum intercedat conuersio, insinuauit.

Proceres Iulinenses S. Othonem, et comites saepe adeunt.

S. Othonis colloquium cum eisdem.

At illi consilium se accepturos dice- G bant; regressique ad suos, omnia haec tractabant diligenter et retractabant; tandemque in unius sententiae formam consenserunt, uidelicet super hoc uerbo se facturos, quidquid facerent *Stetinenses.* Hanc enim ciuitatem antiquissimam et nobilissimam dicebant in terra Pomeranorum, matremque ciuitatum: et satis iniustum fore, si aliquam nouae religionis obseruantiam admitterent, quae illius auctoritate prius roborata non fuisset.

CAPVT XXV.

Quomodo infecto negotio, omissa Iulina, Stetinam *nauigauerit, et de contradictione, quam ibi sustinuit.*

QVibus auditis, episcopus *Stetinam*, nihil cunctatus adire festinat; et quendam de Iuliensium ciuibus, *Nedamerum* nomine, ut uiam nobis monstraret, assumpsit. Hic autem familiaritate nostra bene utens, cum filio suo, quasi alter Nicodemus, occulte nos frequentabat et, quae dicebantur, libenter audiebat. Alii quoque nonnulli de ipsa ciuitate occulte Christum colebant tam uiri, quam mulieres. Isti etiam frequentabant nos, dum ibi moras faceremus, deque suis rebus nobis humanitatem honeste impendentes, spirituali consolatione ab episcopo recreati sunt, optantes, ut, *Stetina* recipiente uerbum Dei, IVLINA quoque recipere ex ratione pacti conueniatur: quo ipsis, quid de Christi sentiant, publicare licitum fiat.

Lib. 2. cap. 15 edit. Canis.

Nedamerus ciuis Iulinensis.

Igitur *Nedamero* duce et filio eius, *Stetinam* nauigauimus. Sed illi *Stetinenses* offendere ueriti, si nos adduxisse uiderentur, priusquam ab eis uideri possent, nobis ualefacientes, in locum suum reuersi sunt. Nos uero per crepusculum noctis applicantes ciuitati, egressi naues curtim ducis intrauimus. Mane facto, *Paulitius* et legati primates adeunt, ex parte ducum se cum episcopo missos referunt, causam uiae proponunt euangelium; dant consilium, promittunt et terrent. At illi inquiunt; nihil nobis et uobis; patrias leges non dimittemus: contenti sumus religione, quam habemus. Apud christianos, aiunt, fures sunt, latrones sunt, cruciantur pedibus, priuantur oculis; et omnia genera scelerum et poenarum christianus exercet in christianum: absit a nobis religio talis. Haec et his similia protestantes, obturauerunt aures suas, ne audirent uerbum.

S. Otho Stetinam uenit.

Diuertit ad aedes ducis.

Quid Stetinenses legatis responderint.

Omnibus igitur obstinatis per duos menses, et plus ibi morantes, nihil profecimus.

Dum ergo tam longa et inutilis mora nobis turbationi esset, consilium incidit, legatos mittere ad ducem Poloniae, sciscitari, quid de nobis iuberet; utrum manere illic, an redire et de contradictione ciuitatum; quid ei uideretur? Quod consilium, ubi ciuibus comper-

Bimestri spatio nihil efficit S. Otho.

per-

Decernitur legatio ad ducem Poloniae.

pertum fuit, timebant quidem, tamen A
rogabant, ut mitterentur legati, suos cum illis hac ratione profecturos dicentes, ut, si apud ducem perpetuae pacis stabilitatem obtinere, tributumque alleuiare queant; his ibi coram suis et nostris legatis ex scripto firmatis, christianis se legibus sponte inclinarent.

Bis in foro concionantur quauis hebdomade. Praedicatoribus crux praelata.

Abeuntibus ergo cum *Paulitio* nostris et eorum legatis; nos interim bis B
in hebdomada, in diebus scilicet mercatus, per medium fori, populo ex omni prouincia conueniente, sacerdotalibus induti, crucem portauimus, et de fide atque agnitione DEI populum incredulum oportune et importune alloquendo, iugulum neci quodammodo quotidie optauimus: sed, Deo protegente, nos laesi non sumus.

Plebs rustica auide audit concionantes.

Plebs autem, quae de rure fuit, et simplici- C
tate sua et rerum nouitate capta, negotiis suis postpositis, praedicationem libentissime accepit, quamuis credere non auderet. Et quia certis diebus crux portabatur et sermones fiebant, magis propter uerbum, quam propter forum ruricolae confluebant. Ego in illis diebus crucem cum Simone in angaria portaui.

Sefridus crucem episcopo praetulit.

Nam uellem nollem, per medios barbaros, per forum et D
turbam incredulorum, opprobrium crucis animo et corpore tener agonotheta coram episcopo portare uidebar. Deus autem pius et misericos, sciens timiditatem meam et pauorem meum, laedi me non siuebat.

CAPVT XXVI.

Quomodo post longa taedia, uerbum praedicationis a duobus pueris coeptum et promotum sit interim, dum legati mittuntur ad ducem Poloniae, propter contradictionem ciuitatis.

QVotidie, dum haec geruntur, fidei retia laxantibus et nihil nobis capientibus, et multum super hoc taedentibus; tandem benignus dominus sedulitatem boni serui sui Ottonis, laborem quoque et moestitiam miserando respexit.

Initium conuersionis fit a duobus adolescentulis.

Nam duo pulcherrimi adolescentes, filii cuiusdam nobilis de ciuitate, domum nostram frequentare ac familiares se praebere, paulatimque de Deo nostro et de fide quaerere coeperunt. Episcopus autem sentiens, quia in bono ueniunt, futurorum bonorum ex his captando praesagium, blandis mulcet alloquiis, atque de munditia et honestate christianismi, de immortalitate animarum, de resurrectione corporum, de spe et gloria aeternae uitae adolescentibus per singulos dies euangelizauit. Quae omnia, flante spiritu sancto, pueri altius suis imbibere pectoribus; neque diu cunctati, credere se uelle atque baptismum percipere dixerunt.

S. Otto pueros catechizat.

Episcopus ergo laetissimus, pueros statim catechizat ac de omnibus, quae christianae religioni competebant, diligenter instructos, iussit, ut loti et lotis induti cum cereis istis, et albis sese praeberent baptizandos. Illi, ut moniti erant, silenter exequentes omnia, die statuto, parentibus insciis, loti et purificati, nouisque ac mundis uestibus induti, cum albis et cereis percepturi sanctum baptisma, se manibus episcopi obtulerunt.

Baptizantur.

Videns humano in corpore uultus angelicos, uidens expulsa daemoniaci squaloris inertia, in uultibus iuuenum Christum nouum hominem gratioso iam coruscare aspectu, pontifex ipse, omnesque alii sacerdotes et clerici gauisi sunt et admirati super gratia, quam uidere in pueris. Sed quid morer? Baptizati sunt, et propter octauam purificationis octo dies apud nos commorantes, in domos parentum non sunt reuersi.

CAPVT XXVII.

De matre ipsorum puerorum.

Mater puerorum gaudio exultat ob baptizatos filios.

MAter uero illorum puerorum, nam pater domo aberat, ubi, quae gesta sunt, audiuit; pueris nondum exalbatis, ultra quam dici E
queat, gaudio perfusa, cuidam de pueris suis: uade, inquit nuntia domino meo episcopo, quia ipsum et filios meos uidere uenio. Erat enim matrona magnae honestatis et potentiae in ciuitate illa. Episcopus ergo audiens illam aduenire, desub tecto exiens in graminis cespite sub diuo consedit, suosque regeneratos adhuc in albis positos, circumsedentibus clericis, ad pe- F
des suos collocauit.

Mater confert se ad episcopum.

Sed ubi matrem eminus aduenientem conspiciunt, modeste consurgentes et episcopo prius inclinantes, quod aduertere pulchrum fuit, quasi petita licentia, obuiam ei uadunt. Quos illa intuens albatos, magnitudine gaudii quasi amens et stupida, soluta in lacrymas, subito in terram corruit. Accurrit episcopus, ac- G
currunt clerici, leuant, tenent, consolantur, putabant enim, quod nimietate doloris defecisset.

Gratias agit Deo ob conuersionem filiorum.

At illa recuperato flatu: *benedico te*, inquit, *domine IESu Christe, totius spei et consolationis auctor, quod ad filios meos tuis sacramentis imbutos, tuaeque fidei ueritate aspicio illustratos. Scis enim, domine IESV Chri-*

ſte, quod hos, (tenensque oſculata eſt pueros, et amplexata) in ſecreto pectoris mei tuae miſerationi iam per multos annos commendare non ceſſaui, petens, ut hoc eis faceres, quod feciſti.

Oratio matris ad episcopum.

Deinde ad epiſcopum: *benedictus*, inquit, *introitus tuus in hanc ciuitatem, domine et pater reuerendiſſime. Multum enim populum tua perſeuerantia domino hic habet acquirere. Non te dilatio fatiget. En ego ipſa, quae coram te adſto, Dei omnipotentis adiutorio et tui, pater, animata praeſentia, ſed pignorum meorum freta ſubſidio, chriſtianam me confiteor, quod hactenus non audebam.* Sicut enim proteſtata eſt, in diebus adoleſcentiae ſuae de terra chriſtianorum per rapinam ablata fuit: et cum eſſet ingenua et ſpecioſa, gentili homini marito ſuo, diuiti ac praepotenti uiro, copulata eſt, et eosdem filios ex illo ſuſcepit.

Munera matri a S. Ottone oblata.

Epiſcopus ergo ſuper his omnibus Deum benedicens, confidenti matronae uerbo confortationis fidem auxit et fiduciam, ſuaeque liberalitatis non immemor, griſeae pelliculae chlamydem precioſam ei dedit; et eadem petente atque cum fiducia iam euangelizante, omnes eius domeſticos aqua tinxit regenerationis: deinde omnes conuicinos eius et familiares, uiros ac feminas cum paruulis ſuis eadem fidei ſocietas paulatim inuoluit. Pueros quoque ipſos, poſt expletos octo dies, in die depoſitionis albarum, duabus camiſiis de ſubtili panno ueſtiuit, et eaſdem camiſias auriphrygio in ora capicii, et futura humerali atque brachiali ornari eis fecit; duoſque cingulos aureos; tradens et calceamenta picturata. Verboque doctrinae ac ſacramento euchariſtiae eos communiens cum gaudio in domum matris remiſit.

Quomodo S. Otto post octauam diem paruulos abs se dimiserit.

Tiemo. Miris modis aurum ſuum et donaria Otto noſter expendit. Vt enim ſalui eſſent homines, et precio conduxit, et uerbo inſtruxit, rudeſque alumnos et ſpiritualibus documentis informabat, et corporalibus beneficiis conciliabat.

Sefridus. Optime animaduertiſti. Sed quanto foenore donaria ſua in theſauros domini ſui aliquoties congeſſerit, ex his poteris coniicere.

CAPVT XXVIII.

Quomodo pueri pueros attraxerint, et de patre, qui domo aberat.

Praeſati etenim pueri cum ad ſuos adoleſcentes perueniſſent et, quomodo ab epiſcopo habiti et inſtructi eſſent et quanta apud illum eſſet diſciplina et honeſtas, quanta pietas et manſuetudo, ruminare coeperunt: mox etiam quantae munificentiae et liberalitatis circa omnes extiterit, praedicare obliti non ſunt. Atque in argumentum rei; *Cernite*, inquit; *his indumentis poſt omnia beneficia ſua nos induit; his aureis cingulis honorauit; pecunia ſua captiuos redemit ſuos: impenſis eosdem ueſtit; cibo reficit et liberos abire dimittit. Quid unquam ſimile uiſum, auditumue in terra Pomeranorum? quid ſimile pontifices et ſacerdotes noſtri faciunt? hunc certe aliquem uiſibilem Deum inter homines aduenisse, ipſa gratuita redemptio captiuorum in cippis et compedibus putrefactorum, multos ciues noſtros fecerat autumare. Sed ille hoc negans, non Deum ſe, ſed Dei altiſſimi ſeruum pro noſtra ſalute ad nos directum dici et credi optat; et animae immortalitatem et corporum reſurrectionem, et aeternae uitae gloriam, doctrinam dicit eſſe chriſtianorum, quare non credatur ei?*

Puerorum ad coaeuos et sodales suos oratio de pietate et liberalitate S. Ottonis.

Haec et his ſimilia pagana iuuentus a iuuenibus audiens, aſpirante gratia Dei, tracta eſt et attracta per eosdem in eundem fidei feruorem: reuerſique ad epiſcopum pueri fide recenter imbuti, more columbarum alias trahentium, gregem non modicum adduxere coaeuorum, euangelii rudimenta ſuſcipere cupientium. Quid multa? catechizantur, baptizantur. Et a pueris, et a iuuenibus cana patrum prudentia ſe paſſa eſt erudiri: flammaque fidei paulatim progrediente, concaluit ciuitas uniuerſa: neque iam occulte; uel pauci, ſed publice et multi ſimul quotidie ueniebant ad fidem.

Pueri baptizati alios ad baptismum adducunt.

Interea praefatae coniux matronae, et pater primitiuorum in uia domo abſens, ubi audiuit, quod uxor et filii, totaque domus eius, proiecto paganiſmo, ritu uiueret chriſtiano, mori uoluit prae dolore. Sed uxor prouida, cognatos eius et amicos, qui malagma ei conſolationis apponerent, obuiam direxit aegroto. Ipſa uero domi, pro illius conuerſione preces domino et uota non irrita, offerre non ceſſauit. Itaque reuerſus ille, cum non ſolum domeſticos ſuos, uerum etiam alios uicinos et conciues ſuos, ueterem hominem exutos, in nouitate uitae conſpiceret ambulantes, ad conformandum ſe illis, Deo uiſitante cor illius, facile inclinatus eſt.

Quid puerorum pater?

Ipse etiam ad fidem conuertitur.

CAPVT XXIX.

De reditu nunciorum a duce Poloniae, et ſcriptis eius ſuper tributi alleuatione.

Cum

* Haec uox hoc loco in bonam partem accipitur.

CVM ea geruntur in ciuitate, Paulitius et legati tam illorum, quam nostri, a duce Poloniae ueniunt, pacti mandata et scripta * Tyranni secundum haec uerba reportantes. *Bolezlaus omnipotentis Dei fauente clementia, dux Polonorum et hostis omnium paganorum, genti Pomeranicae et populo Stetinensi promissa fidei sacramenta seruanti, pacem firmam et longas amicitias; non seruanti uero, caedem et incendia et aeternas inimicitias.* *

*Si occasiones quaererem aduersum uos, iusta esse poterat indignatio mea, quod quasi fidei uestrae transgressores uos retrorsum abire conspicio: et quia dominum et patrem meum, Ottonem episcopum, omni honore ac reuerentia dignissimum, uita et fama in omni populo et gente praeclarum, uestrae saluti a Deo uero et nostro ministerio destinatum, sicut oportuit, non suscepistis, neque hactenus secundum Dei timorem illius doctrinae obedistis; omnia haec uestrae ualebant accusationi: sed interpellauere pro uobis * responsales et mei et uestri, honorati uiri et prudentes, praecipue autem ipse pontifex apud uos manens, euangelista uester et apostolus. Horum ergo consilio ac petitioni acquiescere dignum iudicans, seruitutis ac tributi pondus, ut iugum Christi eo alacriores suscipiatis, hoc modo releuare decreui.*

* Legati.

Pacta Boleslai cum Pomeranis.

Tota terra Pomeranorum duci Poloniae, quicunque sit ille, trecentas tantum argenti marcas publici ponderis annis singulis persoluent. Si bellum ingruet ei, hoc modo eum iuuabunt. Nouem patresfamilias decimum in expeditionem armis et impensis abunde procurabunt. Ista seruantes et fidei christianae consentientes nostram pacem porrectione manus et aeternae uitae gaudium consequemini; et in omnibus opportunitatibus uestris praesidia semper et auxilia Polonensium, tanquam socii et amici, experiemini.

Igitur habita concione, ubi coram populo et principibus uerba haec recitata sunt, multo quam dum apud * Nactam armis subacti essent, laetiores facti, sacramenta deuote suscipientes, remota omni controuersia, euangelicis traditionibus se submiserunt. Episcopus uero, arrepto tempore, pulpitum conscendens: *nunc*, ait, *ad nostri sermonis officium uentum est:* et incipiens; *gaudete*, inquit, *in domino semper, iterum dico, gaudete, modestia uestra, fides et conuersatio uestra nota sit omnibus, nota sit omni mundo. Nam totus mundus pro uestra doluit infidelitate. Totus enim mundus, fratres charissimi, usque ad hunc terrae angulum, lumen ueritatis agnoscit, et uos in tenebris manere uoluistis? Pudeat et poeniteat uos, creatorem uestrum hactenus non agnouisse. Nunc ergo tanto de-* A *notius, quanto serius ad ipsum conuertimini; currite, festinate, ut eos, qui uos in fide praecesserunt, consequamini: hoc agere soliciti, ut, qui de uestra caecitate pie doluerunt, de uestra illuminatione possint in Christo gloriari.*

* Naclam seu Naclum.

Concio episcopi ad Stetinenses.

Philip. 4.

Monet S. Otto Stetinenses, ut idolis ualedicant.

Et primo ipsis deceptoribus diis uestris, surdis et mutis sculptilibus, et immundis spiritibus, qui in iis sunt, signo crucis armati, quantocius renuntiate, fana diruite, B *simulacra conterite, ut hostibus eius eiectis, a uobis dominus DEVS uester, DEVS uiuus et uerus, in medio uestri habitare dignetur. Nisi enim omnes alios abiiciatis, ipsum habere propitium non potestis. Fugit enim, et indignum sibi reputat aliorum consortium Deorum: et nulla communicatio eius cum idolis. Sed scio, quia nondum satis confiditis; scio, quod timetis daemones inhabitatores fanorum ac sculptilium* C *uestrorum, et idcirco non audetis ea comminuere; sed pace uestra sit, ut ego ipse cum fratribus meis sacerdotibus et clericis simulacra et continas illas aggrediar; et si nos crucis sanctae signaculo praemunitos, illaesos permanere uideritis, eodem crucis muniti trophaeo, uos omnes nobiscum in securi et ascia excisis ianuis et parietibus deiicite illas et incendite.*

D

CAPVT XXX.

De destructione fanorum et simulacrorum.

QVod cum audissent et annuissent, episcopus et sacerdotes, celebrata missa et accepta communione, armati securibus et harpis, continas aggrediuntur et fana comminuentes et excidentes, omnia scandentes tecta et conuellentes. E Stabant autem ciues aspicientes quid Dii facerent miserrimi? utrum nam tecta sua defenderent, nec ne? At ubi destructoribus nihil mali euenire uident; *si*, inquiunt, *aliquid diuinae uirtutis haberent, isti, quorum sacra et templa conuelluntur, utique* F *defenderent se. Si autem se defendere, aut sibi prodesse non ualent, quomodo nos defendere, uel nobis prodesse poterunt?* Et haec dicentes, facto impetu, diruunt et comminuunt omnia; ipsamque lignorum materiam inter se diripientes ad domos suas in usum foci coquendis panibus et cibis comportabant; et quia plus rapienti, plus habere fas erat, omnes illae *continae* numero quatuor, G mira celeritate confractae sunt, ac direptae.

Destruuntur templa idololatrica.

Tiemo. Quare illa templa uocabant *continas?*

Sefridus. Slauica lingua in plerisque uocibus latinitatem attingit, et ideo puto

Quid sint continae?

to ab eo, quod est continere, *continas* esse uocatas.

Cramerus praedicans lib. 1. chronici cap. 21. continas *interpretatur*, gemeine Häuser und Wirthschafften / zu dem End verordnet/ daß man darinn gewisse Zusammenkünfften/ Feste/ und dergleichen Gesellschafften begienge.

CAPVT XXXI.

De quatuor continis et de cultura unius, quae dignior erat, et incisione quercus.

Erant autem in ciuitate Stetinensi *continae* quatuor, sed una ex his, quae principalis erat, mirabili cultu et artificio constructa fuit, interius et exterius sculpturas habens, de parietibus prominentes, imagines hominum et uolucrum et bestiarum tam proprie suis habitudinibus expressas, ut spirare putares ac uiuere, quodque rarum dixerim, colores imaginum extrinsecarum nulla tempestate niuium, uel imbrium fuscari uel dilui poterant, id agente industria pictorum.

Ornatus praecipui fani.

In hanc aedem, ex prisca patrum consuetudine, captas opes et arma hostium, et quidquid ex praeda nauali, uel etiam terrestri pugna quaesitum erat, sub lege decimationis congerebant, crateres etiam aureos uel argenteos, in quibus augurari, epulari et potare nobiles solebant, ac potentes in diebus solennitatum, quasi de sanctuario proferendos ibi collocauerant. Cornua etiam grandia taurorum agrestium deaurata et gemmis intexta potibus apta, et cornua cantibus apta, mucrones et cultros, multamque supellectilem preciosam, raram uisu, pulchram in ornatum et honorem deorum suorum ibi conseruabaut, quae omnia episcopo et sacerdotibus, ubi fanum dirutum fuerat, danda censebant. Sed ille, *absit a me*, inquit, *ut a uobis ditemur, nam talia et his meliora domi nobis abundant. Vos ea potius, quorum sunt, in uestros usus, cum Dei benedictione distribuite;* et aqua benedicta omnia conspergens, et crucis benedictione super ea facta, iussit, ut inter se illa diuiderent.

Praeda omnis in hoc delubro reposita.
Crateres augurales.
Cornua deaurata.
Totus thesaurus fani euersi, offertur episcopo.
Renuit accipere.

Erat autem ibi simulacrum triceps, quod in uno corpore tria capita habens, * *Triglaus* uocabatur: quod solum accipiens ipsa capitella sibi cohaerentia, corpore comminuto, secum inde quasi pro trophaeo asportauit, et postea Romam pro argumento conuersionis illorum transmisit, scilicet ad uidendum, domino apostolico et uniuersali ecclesiae, quid ipse illius *obedientiarius* uellendo et plantando, aedificando et destruendo apud illam gentem profecisset. Tres uero aliae *continae*, minus uenerationis habebant, minusque ornatae fuerant. Sedilia tantum intus in circuitu extructa erant et mensae: quia ibi conciliabula et conuentus suos habere soliti erant. Nam, siue potare, siue ludere, siue seria sua tractare uellent, in easdem aedes certibus diebus conueniebant et horis.

** Triglas, Triglaff. Pomeranorum idolum triceps.*
S. Otto idolum Triglaff Romam mittit.
De tribus aliis continis seu fanis.

Erat praeterea ibi quercus ingens et frondosa, et fons subter eam amoenissimus; quam plebs simplex numinis alicuius inhabitatione sacram aestimans, magna ueneratione colebat. Hanc etiam episcopus, cum post destructas *continas* incidere uellet, rogatus est a populo, ne faceret. Promittebant enim, nunquam se ulterius sub nomine religionis nec arborem illam culturos, nec locum: sed solius umbrae atque amoenitatis gratia; quia hoc peccatum non sit, saluare illam potius, quam saluari ab illa se uelle: qua suscepta promissione, *acquiesco*, inquit episcopus, *de arbore: sed illud uiuum numen sordium uestrarum, de medio tolli oportet, quia nec augurium, nec sortilegium exercere christianis licet.*

Quercus pro numine culta.

CAPVT XXXII.

De prophetante caballo et hastis.

Habebant enim caballum mirae magnitudinis et pinguem nigri coloris et acrem ualde. Iste toto anno uacabat, tantaeque fuit sanctitatis, ut nullum dignaretur sessorem: habuitque unum de quatuor sacerdotibus templorum, custodem diligentissimum. Quando ergo itinere terrestri contra hostes, aut praedatum ire cogitabant, euentum rei hoc modo per illum solebant praediscere. Hastae nouem disponebantur humi, spatio unius cubiti ab inuicem disiunctae. Strato ergo caballo atque fraenato, sacerdos, ad quem illius pertinebat custodia, tentum fraeno periacentes hastas in transuersum ducebat ter atque reducebat. Quod si pedibus inoffensis, hastisque indisturbatis equus transibat, signum habuere prosperitatis, et securi peregebant.

Mirabilis ratio explorandi euentum belli.

Hoc ergo genus sortium, aliasque ligneas calculationes, in quibus naualis pugnae uel praedae considerabant auguria, quamuis multum renitentibus aliquibus, tandem Dei auxilio penitus abrasit, ipsumque profani uaticinii caballum, ne simplicibus esset offensionis laqueus, in aliam terram uendi praecepit; asserens hunc magis quadrigis, quam

quam prophetiis idoneum. Cumque omnes superstitiones enormitates suas, episcopo docente, abiecissent, monuit, ut omnes christianos fratres suos reputantes nec uenderent, nec interficerent, neque captiuando torquerent, nec terminos eorum turbarent; sed fraterne ac socialiter se cum omnibus gererent; eademque ab illis mutuo sperarent; et, quod omni immanitate crudelius erat, femineos partus enecare, ne ultra fieret, mulieres collaudare monebant. Nam usque ad haec tempora, si plures filias aliqua genuisset, ut caeteris facilius prouiderent, aliquas ex iis iugulabant, pro nihilo ducentes parricidium.

Equus superstitionis minister uenditur.

Salubria monita Stetinensibus data.

Barbara immanitas.

CAPVT XXXIII.

De profectu ecclesiae post abdicationem simulacrorum, et de morte improbi sacerdotis.

EMundata igitur ciuitate ab immanitate scelerum et spurcitiarum: abdicata etiam coniugum pluralitate, adiuuantibus et coëuangelizantibus illis, qui ante uniuersalem populi consensum, fidem quasi priuatim acceperant, fiunt catechismi per uicos et capita platearum; tuba insonat euangelii; cruces eriguntur; crucifixus adoratur; omnis aetas, omnis lingua Christum nominat, Christum ruminat, uerbaque fidei aut discunt omnes, aut docent. In tam ingenti autem ciuitate, quae nongentos patresfamilias absque paruulis et mulieribus et reliqua multitudine numeratos habebat, non est inuenta persona, quae post generalem consensum, ab euangelii ueritate se subtrahere niteretur, nisi solus ille sacerdos, qui praefati caballi habebat curam. Hic autem cum multis importunitatibus fatigaret episcopum, et bono semini zizania superiaceret, die quadam, cum multa prece ab omnibus rogatus, et ab episcopo multis rationibus superatus, ex obstinatione nullo modo uellet acquiescere ueritati; nocte ipsa diuina ultione percussus, tumore uentris ac dolore crepuit et mortuus est. Quod factum uniuersae ciuitati magnum incussit terrorem; omnesque Christum laudantes fortem Deum, suaeque legis aemulatorem uocitabant.

Catechismus per compita. Cruces eriguntur.

Omnes Stetinenses ad fidem transeunt, unico sacrificulo excepto.

Qui tamen paulo post meritas poenas dedit.

CAPVT XXXIV.

De quaestione mota, super morte sacerdotis.

Timeo.

MIror quod tantae pietatis homo neque hunc sacerdotem, neque

A uiduam illam, quam etiam superius a DEO percussam meministi, ut conuerti possent, a morte suscitauit. Nam de quibusdam sanctorum legitur, persecutores suos hominesque impios, conuersionis gratia, reuocasse ad uitam.

Hoc caput deest in edit. Canis.

Dubitatio.

Sefridus. *Iudicia DEI abyssus multa.* Et illi quidem, quia praedestinati erant ad uitam aeternam, idcirco huic uitae redditi sunt, ut conuerti possent et saluari: B isti autem, quia praedestinati non erant, nec resuscitati sunt, nec saluati; sed propter blasphemiam in DEVM adeo iuste damnati sunt, et condemnatione istorum alii docti sunt atque correpti.

Psalm. 35.

Responsio.

Timeo. Vt uideo, quia blasphemia Spiritus sancti irremissibilis est, idcirco tanquam blasphemos a uita eos irreuocabiliter sentis esse defunctos: sic enim C Pharisaeis blasphemantibus a domino dictum recolo: *omnis qui dixerit uerbum contra filium hominis, remittetur ei; qui autem dixerit uerbum contra Spiritum sanctum, non remittetur ei, neque hic neque in futuro seculo.* Timide quidem et caute de diuinis iudiciis disputandum est. Sed quia fides catholica de incredulis omnibus generalem ante me fixit sententiam, eiusdem orbitam non excedere, iustum D puto. Videntur enim hi, de quibus sermo est, blasphemi contra Spiritum sanctum sensisse, quod est, uerbum corde firmare: nam hoc proprie dici potest blasphemia; et idcirco non esse ad uitam reparatos. Sicut enim saluandi his adscensionis ad uitam nituntur gradibus, fide scilicet, spe et charitate; nam profecto fide incipimus, spe proficimus, charitate consummamur; ita e diuerso, E hi, qui pereunt, per oppositum iter descensionis tendere uidentur ad interitum. Initium enim perditionis perfidia eis est, prouectus perditionis, quamuis insolite dicatur; quia melius defectus uocatur; desperatio. Consummatio autem perditionis blasphemia aliquibus uidetur; sicut enim charitas, F quae consummat hominem, semper diligit et gratias agit: ita eius contrarium, quod blasphemiam dicunt, negligit, id est, nequaquam diligit, sed bonis et donis DEI semper grata est; quod est iniuria Spiritus sancti. Vnde hi aliis contribulibus et conciuibus suis cum gratiarum actione uerbum salutis recipientibus, et fide incipientibus, spe proficien- G tibus, ut ad arcem perfectionis, quae charitas est, quandoque pertingerent, pro dolor, in perfidia sua remanentes in desperationis barathrum, atque in blasphemiae abyssum corruerunt.

Matth. 12.

Sefridus. Negare non audeo; sed argute satis blasphemiam charitati dicis contrariam. Equidem si recte perfidi-

am fidei dicimus contrariam, et despe-rationem spei; quid magis contrarium sit charitati, quam blasphemia, in omni genere uitiorum inuenire non possum. Sed charitas est summum bonum: ergo eius contrarium, quod est blasphemia, est summum malum: quomodo enim non summum malum, quod neque hic neque in futuro seculo praedicatur remittendum? Si autem summum malum est; summo bono maxime contraria est. Iterum: charitas est diligere DEVM *de corde puro et conscientia bona, et fide non ficta!* *1. Tim. 1.* E conuerso, blasphemia est de impuro corde et mala conscientia, et fide ficta odisse DEVM. Nam de impuritate cordis et mala conscientia nascitur desperatio: fides aut ficta, perfidia peior est. Ergo ex perfidia et desparatione perfidi et desperati homines, malo et seruili timore timere incipientes, etiam odiunt eum, a quo sine dubio se damnandos sciunt.

Eo etiam ordine hostis antiquus in abyssum descendit. Perfidus enim est; quia non credit in DEVM, desperatus: quia non sperat, blasphemus, quia seruiliter metuens etiam odit eum, a quo se damnatum et damnandum nouit. Perfidia est infernus: desperatio infernus inferior; blasphemia, infernus infimus, quod est abyssus. Ibi religatus tenetur ille infelix suae obstinationis ac diuinae districtionis catena, nunquam ab illa exiturus blasphemia. *Imitantur autem illum, qui sunt de parte illius.* *Sap. 2.*

Ast hic *Herbordus* quare ad haec omnia silet? Egone, inquam? Satis superest illis uestra de illorum morte sententia. Sed tamen circa hoc, quod resuscitati non sunt, quod sentio, dicam, si placet. *Herbordus, unus ex quatuor scriptoribus uitae S. Othonis.* In historiis omnibus tam ueteris quam noui testamenti, ubi a prophetis et apostolis, uel ab ipso domino mortui resuscitati leguntur; aut fide aut petitione propinquorum id effectum considero. *Sententia Herbordi.* Sic *Elisaeus*, fide matris, puerum suscitauit: sic *Petrus* Tabitham; sic et dominus *Lazarum* a mortuis reuocauit. *4. Reg. 4. Act. 9. Ioan. 11.* Vnde, si fides aut petitio proximorum pro his interpellasset; episcopo uirtutem DEI ad miraculum non defuisse, haud dubium est. Quis sanctior Christo? Et de ipso euangelista dicere non cunctatur: *non poterat autem IESVS ibi facere quidquam propter incredulitatem eorum.* *Matth. 13.* Hinc manifestum est, uiuentium fidem necessariam esse ad mortuorum resuscitationem. Et de paralytico, quem per tegulas propinqui submiserunt ante IESVM, uide quid dicat euangelium: et *uidens IESVS fidem illorum, dixit paralytico: tolle lectum tuum, etc.* *Luc. 5.*

Sed audite, quaeso, adhuc, dona Dei diuersa esse, quis nesciat? *Petro* datum est, mortuos suscitare, infirmos curare, daemones effugare, aliaque multa in hunc modum corporalia beneficia praestare per miracula, quibus ad spiritualia bona suos alliceret auditores: argentum autem et aurum, quod egenti daret, non habebat; sicut ipse pauperi claudo stipem poscenti respondit; *argentum et aurum non est mihi; quod autem habeo, hoc tibi do.* *Act. 3.* Sed ab eo, *qui dat unicuique prout uult*, *1. Cor. 12.* *Ottoni* datum est, multas opes habere cum bonitate et largitate admirabili. *Petro* igitur orante, Christus languidos et debiles curauit. *Ottone* autem largiente, Christus uincula et captiuitates abuoluit. *Petri* oratio et *Ottonis* largitio in salutem populi ab uno Christo dispensabantur: alter sanctitate, alter liberalitate pollebat: ille prodigaliter, ille liberaliter beneficus erat: uterque carceres aperuit; uincula soluit: sed ille prece, iste precio: ille mortuos suscitauit: iste, ne morerentur homines, morbos fugauit. Quid enim fames, sitis, gelu et alia incommoda uitae nostrae, nisi morbi sunt, qui nisi congruis effugentur medicinis, profecto exstinguunt hominem. Non tamen Ottonem Petro me quisquam putet uelle adaequare; nisi forte ut Mantuam Romae, ut Maro quadam proportionis ratione res aequales fingit dicens: *sic canibus catulos magnis, sic matribus baedos* *Virg. Ecloga 1.* assimilant, naturae scilicet ac formae proportione, non magnitudine corporis, aut quantitate. Sed tu, quod coepisti euolue.

CAPVT XXXV.

De laetitia et splendore candidatorum ac de profectu eorum.

DEstructis igitur fanis, collisis simulacris, mulctato diuinitus sacerdote, uictoria crucis erigitur, construuntur baptisteria, dolia humo infodiuntur, cortinis uelantur, omnibusque religiose ac sancte aptatis, populus per aliquot dies ante catechizatus et instructus, ad aquam regenerationis, cum multa grauitate ac disciplina, se offerebat; *Erectio crucis.* *Baptizantur Stetinens. et quibus ritibus.* toto corpore balneis prius abluti, ac lotis et mundis uestibus induti, cereos ardentes et albas suas gestantes; ac sancti Spiritus accensi desiderio singuli apud se in cordibus suis cantantes: *Quemadmodum desiderat ceruus ad fontes aquarum, ita desiderat anima mea ad te Deus. Sitiuit anima mea ad Deum fortem, uiuum: quando ueniam, et apparebo ante faciem Domini.* *Psal. 41.*

Pater uero spiritualis feruorem, et studia filiorum tacita mente considerans,

Exhortatio S. Othonis ad catechumenos. *Psal. 34.*

rans, abundantia laetitiae spiritum exci- A tante, obortisque prae gaudio lacrymis inter agendum in uocem exhortationis erupit dicens: *uenite filii, audite me, timorem Domini docebo uos: accedite et illuminamini, et facies uestrae non confundentur.*

Nec abs re fuit talis ex ore sacerdotis exhortatio. Videbat enim, quod et nos alii cum magnae admirationis tripudio contuebamur, quodque ipsi ciues nos B contemplari monuerunt, in uultibus scilicet omnium baptizatorum, quendam iucundum et spiritalis gratiae rutilare fulgorem: ita ut baptizati a non baptizatis, ueluti lux a tenebris, facile discerni possent: quidue tenebrosus daemon suis cultoribus, et quid Deus lucis auctor et amator suis dilectoribus conferre habeat, omnibus intueri promptum fuit. Currebant ergo de ipsa ciui- C tate, et de omni circum prouincia felices animae ad regales nuptias ingredi festinantes; et episcopo seorsim tingente solos mares pueros; aliis autem et aliis sacerdotibus seorsim uiros et seorsim mulieres. Apud omnes opera Dei feruebant, et de Aegyptia seruitute populo acquisitionis, transito mari, liberato, uelut olim ad montem Sinai, lex panditur euangelii, et quid christianis D fugiendum, sequendumue sit, sicut fide plena docentur, sic et plena intentione discunt et facere ardent.

Fulgor in uultibus baptizatorum.

Quot singuli baptizarint.

Quamdiu Stetini manserint.

Mansimus ergo in eodem loco negotiosi operatores fere aliis tribus mensibus, destruentes et aedificantes, euellentes et plantantes et irrigantes, ipso agro dominico suis cultoribus grata et gratuita foecunditate uictum praebente E necessarium. In omnibus enim uictui nostro competentibus liberales nobis extiterunt et humani, optantes, ut, si fieri posset, nunquam a se diuelleremur.

Ordinatis autem illic omnibus, quae rudi ecclesiae profutura credebantur, exstructaque basilica diligenti artificio* in medio foro Stetinensi, collatisque omnibus, quae sacerdotalis officii ratio F poscebat, qui populo praeesset, sicut ubique faciebat, sacerdotem inuestire curauit.

** Vbi antea Continea seu fanum Triglafi fuerat.*

CAPVT XXXVI.

De exploratione Iuliensium, et conuersione ipsorum.

Exploratores a Iulinensibus submittuntur.

IVlinenses etiam, episcopo et nobis ignorantibus, quosdam homines cautos et gnaros *Stetinam* miserant exploratores tacite, quidnam illic ageremus, si ab eis reciperemur, annon; et qui omnes uias nostras et studia nostra diligenter conspicerent atque referrent. At illi, ubi habita exploratione diligentissima, nihil imposturae aut doli circa nos inuenerunt, et Stetinenses, licet tarde, fidem tamen unanimiter suscepisse uiderunt: reuersi ad suos, more apostolorum et euangelistarum, pagani paganis, nobis absentibus, quanta bona uidissent et audissent; et quam bona et quam munda esset fides et doctrina christiana, praedicare non cessabant, eorumque uerbis paulatim scintillantibus, quasi arundinetum, tota ciuitas incanduit; et iam taedere atque horrere super suis abominationibus, suaque idola et errores, quibus inuoluti tenebantur, exsecrari coeperunt.

Renunciant Iulinensibus, quae uiderant.

Iulina ad fidem Christi amplectendam accenditur.

Episcopus autem tenorem pacti, quo ab eis recesserat, mente habens, cogitabat quidem, statim post conuersionem, *Stetina* ad eos properare; sed rogatus est duo prius inuisere castella, *Graditiam* uidelicet, et *Lubinum*, quae in confinio posita, ad pagum pertinebant Stetinensem. At ubi homines illi, uelut arida, imbrem sitiens, uerba euangelii suscipientes, fidei sacramentis imbuti sunt, exstructo altari et sanctificato per castellum utrumque atque ordinatis illis sacerdotibus, per *Oderam* flumen in mare lapsi, uento meliori ad Iulinae littora nauigauimus.

Graditz et Lubbin castella ad Oderam, christianam religionem suscipiunt.

Quanto autem exsultationis tripudio recepti fuerimus, et quanta humilitate illorum et satisfactione priores iniurias obliuisci nos rogauerint, dicere non ualeo. Quidquid autem suscipiendi christianismi ratio exigebat, discere et facere, assumere uel reiicere non morabantur, ita ut illic impleri uideres, quod scriptum est; *ipse dixit, et facta sunt*; et, *populus quem non cognoui, seruiuit mihi, in auditu auris obediuit mihi.* Haec autem fuit mutatio dexterae excelsi, nam quos prius contis et fustibus a suis terminis satis inclementer exturbauerant; postmodum, quasi angelos de caelo uenientes, summo studio uenerati sunt; sanctum arbitrantes atque diuinum, quidquid a nobis dictum uel factum est.

Quanto honore et gaudio S. Otho Iulinae exceptus fuerit.

Psal. 148. *Psal. 17.*

Iulinensium mutatio in melius.

Sed quid multis? Tota ciuitas atque prouincia cum populo suo apposita est ad dominum; tantaque fuit multitudo uirorum et mulierum, et utriusque sexus puerorum, ut in spatio duorum mensium, quamuis sine cessatione instaremus operi, uix omnes tingere possemus. Quantum et illic sudoris et la- G boris sanctae semper memoriae Otto loquendo et clamando in turba, baptizando et multa faciendo pertulerit, qui uidet omnia, uiderit Deus. Sed, quia ciuitas haec in meditullio sita est Pomeraniae, ciuesque Iulienses fortes et durae ceruicis, tam dux *Vuratislaus*, quam principes terrae sedem episcopatus illis con-

Ingens multitudo eorum, qui baptizabantur.

Labores assidui S. Othonis.

Agitur de sede episcopali Iulinae statuenda.

constituendum fore censuerunt; scilicet ut gens aspera ex iugi doctoris praesentia mansuesceret, nec ad pristinos rediret errores; et quod de medio ad omnes terminos terrae chrisma et alia, quae ab ipso accipienda sunt, facilius deportari possunt. Itaque duas illic basilicas fieri praecipiens, altaria tantum et sanctuaria consecrauit, quia dum reliqua pars interim consurgebat, et perfectionem exspectare, longum erat ad alia festinanti.

CAPVT XXXVII.

De conuersione Dodonae *ciuitatis.*

** Aliter, Dodoma.*

S. Otto Dodonae S. crucem erigit; et in eius honorem ecclesiam exstruit.

MOuentes autem a Iulina * *Dodonam* uenimus, nihilque difficultatis aut contradictionis illic inuenientes, sanctae crucis trophaeum ibi ereximus. Et quia locus nemorosus erat et amoenus et ligna ad aedificandum suppetebant, in honore sanctae crucis ingentem ecclesiam de nobili artificio fundauimus, et cum laetitia et gaudio populum catechizantes et baptizantes, quia messis multa erat, ad ulteriora progredi festinauimus.

Vastata ciuitas.

Transito autem flumine, quod *Dodonam* praeterlabitur, ciuitatem quandam inuenimus, magnam quidem ambitu et spatiosam, sed raros incolas: nam ferro et incendio se uastatam adustionum signis et cadauerum aceruis, spectantibus indicabat. Ipsi autem incolae tenues illorum se fuisse clientulos, qui a duce Poloniae illic interfecti erant et captiuati, asserebant, et a facie gladii saluatos se fugae praesidio. Fecerant autem ex ramis et uirgultis circa ruinam parietum tuguria et umbracula, quibus tegebamur, quousque tecta meliora instaurarent. Hos pater optimus uerbis consolans, et stipereleuans, benignissime instruxit et baptizauit. Multi etiam de uiculis circumpositis ruricolae illic confluentes fidei percepere sacramenta.

CAPVT XXXVIII.

De conuersione Colobergae *ciuitatis.*

S. Otto uenit Colobergam, seu Colobregam.

INde Colobergam peruenimus, quae super litus maris sita est. Sed quia ciues illius paene omnes, institorum more, ad exteras insulas, negotiandi causa, nauigauerant: illi, qui domi reperti sunt, absentibus suis conciuibus, nihil se noui aggressuros dicebant: atque sub occasione tali aliquandiu restiterunt euangelio. Tandem exhortationibus crebris ab episcopo

Excusatio Colobergensium. Sed tandem monitis episcopi cedunt.

A superati sunt. Confirmatis ergo eis in fide SS. Trinitatis et baptismo regeneratis, et fundato altari et sanctuario caeterisque, quae nascenti ecclesiae, utilia credebantur, ordine peractis, diei unius itinere distantem a Coloberga * *Belgradam* petens, simili operum effectu illic laetificatus est; omnibus se domino sponte applicantibus: quod ubi factum erat, uisum est ei, bonum B esse, omissis quatuor, quae supererant, ciuitatibus, cum pagis, insulis et uiculis suis, uidelicet *Noirnia*, * *Hologasta*, * *Cozgaugia* et *Timina*: quia tempus eum reuocabat, hiems quippe erat, id quod plantauerat, interim irrigare, ne forte dilatando tantum agrum suum et non etiam excolendo, in uacuum curreret, aut concurrisset; quin C etiam, si ulterius procederet, ante diem Palmarum, sicut disposuerat, redire ad suam sedem, consecraturus chrisma, minime potuisset.

** Belgard.*

** Wolgast.*
** Gutzkow.*
** Cammina.*

CAPVT XXXIX.

De termino euangelii facto in Belgrada *ciuitate, et de reuisione ciuitatum baptizatarum antequam exiret de terra.*

S. Otto reuisit omnia loca, ubi euangelium annunciauerat.

D DIscretus ergo pontifex apud *Belgradam* terminum ponens euangelii, omnia loca et ciuitates superius nominatas, in quibus semina fidei sparserat, fidus agricola denuo perlustrauit; cognituros quomodo se haberent sata. Et ecce omnes, quas imperfectas reliquerat basilicas et eccle- E sias, perfectas inuenit. Ad opus ergo dedicationis deuotus et laetus accingitur; atque inter dedicandum, chrismatis unctione populum confirmans, etiam quam plurimos inuenit baptizandos, qui generali baptismo prius interesse non poterant, eo quod in exteris partibus peregrinati, negotia sua exercent: quorum profecto *Dodonae*, F *Iulinae*, *Stetinae* maxima erat copia. Mira quippe auiditate, audito, quod episcopus discedere uellet, ad eum confluxerunt, infelices se reputantes, quibus sine illius benedictione remanere contingeret. Quae res in singulis locis aliquandiu nobis remorandi causa fuit. Nullam autem ciuitatem plantationis suae relinquere uoluit, quam non G semel aut saepius ante exitum a terra, confortationis et consolationis causa reuiseret.

Dedicat ecclesias exstructas.

Denuo multos baptizat.

Mutua ualedictio.

Talibus ergo uisitationibus, regione peragrata, consolando, confirmando, atque salutando amicos patrinos, et filios nostros, in pacis osculo dimisimus eos

eos et dimissi sumus, lacrymis et gemitibus diuulsionis dolorem utrinque temperantes. Multoties etiam toto conamine nos iugiter apud se retinere moliti, dominum meum, ut episcopatum ibi gubernaret, ardentissime rogabant, se ipsos et omnia sua illius ditioni seruire pollicentes. Et, ut uerum fatear, tanto amore suae plantationis flagrabat episcopus, quod uoluntatem plenariam apud eos remanendi haberet, sed a clericis suis dissuasus est.

CAPVT XL.

Pomeraniae terrae foecunditas: ut et inclarum mores ac hospitalitas.

POssent etiam in his locis non importune esse coenobia, et quidem *huius temporis sanctorum*, qui terram uberem, quam scopulos aridos et squalentem eremum incolere malunt, suae memores imbecillitatis. Nam piscium illic tam ex mari, quam ex aquis et lacubus et stagnis, abundantia est incredibilis; carratamque pro denario recentis acciperes allecis. Ferinae ceruorum, bubalorum et equulorum agrestium, ursorum et aprorum, porcorum omniumque ferarum copia redundat omnis prouincia; *butyrum de armento et lac de ouibus cum adipe agnorum et arietum*, cum abundantia mellis et tritici, cum cannabo et papauere et cuncti generis legumine. Atque si uitem et oleam et ficum haberet, terram putares esse repromissionis, propter lignorum abundantiam fructiferorum. Sed episcopus uitem illi terrae deesse nolens, in secunda profectione cuppam surculis plenam attulit et implantari fecit, ut tellus ea uel sacrificio uinum procrearet. Tanta uero fides et societas est inter eos, ut furtorum et fraudium penitus inexperti cistas et scrinia non habeant serata. Nam seram uel clauem ibi non uiderunt; sed ipsi admodum mirati sunt, quod clitellas episcopi et scrinia episcopi serata uiderent. Vestes suas, pecuniam et omnia pretiosa sua in cuppis et doliis suis simpliciter coopertis recondunt, fraudem nullam metuentes, utpote inexperti. Et quod mirum dictu, mensa illorum nunquam disarmatur, nunquam deferculatur, sed quilibet paterfamilias domum habet seorsum mundam et honestam, tantum refectioni uacantem. Illic mensa cum omnibus, quae bibi ac mandi possunt, nunquam uacuatur, sed aliis absumptis alia subrogantur; non sorex, non sorilegus admittitur, sed de mappa mundissima fercula teguntur comesuros expectantia. Quacunque ergo hora reficere placuerit, hospites sint, domestici sint, omnia parata inueniunt intromissi ad mensam. Et de his satis dictum est. Reuertentes autem de terra illa transitum fecerunt per patrem eorum, ducem Poloniae. Retribuat illi dominus IEsus in die agnitionis suae omnia bona, quae ostendit omnibus illis. Nam tantae affectionis tantaeque benignitatis circa eos exstitit, ut etiam in Pommorania positis, hyemis tempore, uir ille optimus uestes eis mitteret hyemales episcopo et unicuique secundum suam personam idoneas, tam clericis, quam militibus siue scutiferis omnibus. Nunc ergo consummatis his, ad quae eos uocauerat ipse, ad se reuersos, omnes ipsos ut filios karissimos excipiens, episcopum et ceteros quosque congruis honoribus habitos, nullum dimisit indonatum; deinde quia festinantes uidit, cum multa gratiarum actione dimissos usque Boemiam eos fecit conuerti. Episcopus uero propter festinantiam de episcopatu Pommoraniae pro uoto suo tunc ordinare non potuit, sed de prudentia ducis confisus ei ex otio commisit ordinandum. At ille unum de Capellanis suis, ADELBERTVM nomine, quem de latere suo cum aliis duobus sacerdotibus in adiutorium concesserat episcopo, praesulatus honore in gente illa sublimauit. Itaque iuxta propositum suum ante diem palmarum ad sedem suam Otto reuersus est.

S. Otto uites plantat in Pomerania.

Adelbertus episcopus primus Pomeraniae.

INCIPIT LIBER TERTIVS IN VITAM ET PEREGRINATIONEM BEATI OTTONIS EPISCOPI.

CAPVT I.

B. *Otto in Pomeraniam remeat.*

S. Otto Pomeraniam denuo uisitaturus,

POst haec triennio domi detentus, post quadriennium, quamuis multis domi teneretur negotiis, ipse tamen amore nouellae coloniae suae flagrans omnibus postpositis illam reuisere aggreditur. Sed ne forte grauaret, per quos dudum transierat, ducem *Boemiae* uel ducem *Poloniae*, aliosue illius uiae hospites et amicos suos, per *Saxoniam* iter dispofuit, et apud *Hallam*

aliud iter ingreditur.

lam naues uictualibus onerans per *Albam* fluuium in *Habalam* prolapsus, *Leutitiae* littora usque abductus est. Et ne inanis et uacuus adueniens sponsae suae uilesceret, neue hi, qui adhuc conuertendi erant, si modo cum sumptu poneret, quod prius sine sumptu posuerat euangelium, contra se murmurarent, in auri et argenti copia, in purpura et bysso et pannis pretiosis et muneribus magnis et uariis, pro uarietate personarum, diues studuit aduenire; cunctaque *Hallae* coempta et nauigio usque in *Leutitiam* portata curribus et quadrigis quinquaginta cum annona imponens, ibi per terram Leutitiae usque *Timinam* ciuitatem Pomeraniae transportauit. Quo ubi cum labore ac fatigatione uentum esset, multos horrores et pauores illa nocte ibi sustinuerunt. Nam ciuitas illa, Dei adhuc ignara, cruda quodammodo et barbara fuit christianis, et hi ignoti ad ignotos uenerunt. Solum tamen urbis praefectum in priori peregrinatione cognitum habentes, ipsum de hospitio conuenerunt; sed ille amice eos suscipiens, et *alios quoque se hospites habiturum* dicens, aream iuxta ciuitatem in ueteri castello eorum mansioni designauit, in qua fixis tentoriis se requieturos sperantes, nouis terroribus tota illa nocte agitabantur.

Et diues aduenit.

Timinae pauide pernoctat.

CAPVT II.

Leutitiae a duce Pomeraniae excipitur S. Otto.

IAm dux Pomeraniae populaturus *Leutitiam*, cum exercitu eadem nocte illo uenturus erat. *Timinenses* autem *Leutitios* audierant ad pugnam ibi ei occursuros; unde non modica *trepidatio* fuit in ciuitate. Ingruente ergo noctis silentio, exercitus ducis per turmas suas illuc confluxit, factumque est ut parua cohors peditum et altera cohors equitum, ex diuerso iuxta ciuitatem conuenientes, quia nox erat, utrique, comites uero episcopi esse hostes suspicati, diutissime gladiis caederent. Hoc uero strepitu ac tumultu armorum excitati et exterriti, ignem in castris eorum aqua perfuderunt, fugam meditantes. Interea socios se agnoscentes illi a pugna desierunt. Praefectus uero, misso satellite, causam illius tumultus eis insinuans, *ne timerent*, rogauit, sicque animati constiterunt in loco suo. Facto mane, dux cum exercitu omni ad praedam festinans, episcopum uidere non potuit, sed missis nuntiis ibidem illum die illa rogauit *se exspectare*. Circa meridiem uero *Leutitiam* quaqua uersum fumigare aspexerunt, signum omnia uastantis exercitus. Ad uesperam autem ecce dux uoti compos, multa onustus praeda cum suis omnibus laetus et incolumis reuertitur. Aspiciebat namque episcopus, quia diuidebant spolia, uestes, pecuniam, pecora et aliam diuersi generis substantiam; homines quoque, quos captiuauerant, inter se distribuebant. Ibi uero fletus et gemitus, et dolores innumeri, cum ad diuersos dominos pro ratione diuisionis, uir ab uxore et uxor a uiro, et parentes a filiis discedebant. Et quamuis pagani omnes essent, communis quos huiusmodi miseria inuoluerat; episcopus tamen pius semper et misericors, conditionem miseratus humanam, lacrimas tenere non potuit. Dux uero et successu rerum et de aduentu episcopi laetissimus, uidens quia hoc eius uoto placuit, teneriores et infirmiores quosdam absolui praecepit et, quibus separatio dolori erat, manere simul eius interuentu ordinabat, auditoque eo multa faciebat et libenter eum audiebat. Episcopus etiam multos pretio absoluit, quos tamen fide imbutos baptismoque nouit regeneratos, et liberos abire permisit. Deinde cum mutuis colloquiis se recreassent et inuicem honorassent, duce ad sua negotia digresso, episcopus omnem substantiam suam et populum, qui secum erat, timide nauibus imponens, per *Penae* fluminis undam tribus diebus *Nuznomiam* uecti sunt, episcopo itinere terrestri cum paucis gradiente. Nec mora, euangelico uomere agrum domini sui proscindens semen spargit fidei; neque ibi difficultas erat in opere, quia ciuitas illa prae eo abluta fuerat imbre doctrinae salutaris; sacerdotes etenim, quos pater beatus operis sui uicarios in gente illa reliquerat, *Nusnomiam* ex magna parte conuerterant; reliqua pars per episcopum apposita est ad dominum.

Dux Pomeraniae Leutitiam populatur.

S. Ottonem Episc. excipit.

CAPVT III.

Vratislai ducis oratio ad Pomeranos.

IGitur in hac ciuitate, quia prope fuit festum aduentus Spiritus sancti, dux terrae *Vrotizlao*, toto corde christianus, instinctu OTTONIS *baronibus* ac *capitaneis* totius prouinciae *ac praefectis ciuitatum* in festo penthecostes conuentum indixit, causam simul Christi mandans euangelium, et euangelistam iterum aduenisse *Ottonem* episcopum. Itaque die statuto, congregatis omnibus, adducto in medium episcopo, dux ait: *En ad quod uenistis? en coram est nuntius altissimi! pacem fert, non arma, neque ue-*

ſtra ſibi, ſed uos ipſos Deo lucrari quaerit. A *Attendite oro, ante hoc quadringennium in ſuperioribus huius terrae partibus docens, me teſte, noſtis quoque et ipſi, omnia repleuit euangelio. Et tunc quidem has partes uiſitare uolebat, ſed Deo proſperante negotia ſua, toto anno illo ſanctis operibus illic tenebatur occupatus; emenſoque anno ad ſua reuerti ſuae ſedis rationibus cogebatur, nec ad uos uenire praeualuit. Sed quaeſo una itineris et huius et illius me-* B *cum cauſas diligenter aduertite; quodque in omni cauſa fieri ſolet, quis uel quare, quid quodque uel quomodo agat altius contemplemur. Et primo de perſona id uobis conſtat, quia homo religioſus, ſenio et canitie uenerabilis eſt; hoc enim et ipſi uidetis. De cuius nobilitate opera teſtantur et uirtutes, et alia, ut fida relatione didicimus, quorum et proauorum eius, origo natiuitatis. Porro ſi dignitatem quaerimus, praeſulari fulget officio et uniuerſis* C *Teutonici regni principibus ſpeculum eſt et lucerna. Imperatori quoque Romano et apoſtolicae ſedis pontifici gratus ualde eſt et unice familiaris. In auro quoque et argento, in miniſterialibus, et quaecunque hic mundus pretioſa uocat, domi eum diuitem nouimus et glorioſum. Nunc etiam opulentus uenit ueſtrae ſaluti miniſtraturus, nec aliunde, quam de ſuis ſumptibus,* D *apud nos uiuere propoſitum habens. Sed rogo quid intendit? ut quid tantae uiae laborem aggreſſus, nec proprio corpori, nec ſumptibus parcit? ſed ut breuiter dicam, ſicut et pridem, et nihil aliud quaerit, niſi nos omnes ſeparare a diabolo, et per fidem catholicam iungere domino IEſu Chriſto. Sed quonam modo? non fraudulenter, non uiolenter, non lucri alicuius terreni, ſed* E *noſtrae tantum ſalutis gratia, et Dei honoris benignitate. Et nunc quidem nihil iuſtae excuſationis a uobis inueniri poterat ſuper hoc tali uiro, quo minus eum audire debeatis. Neque enim is eſt, cui necem aut patibulum ob circumuentionis uel impoſturae culpam intentare conueniat, uel alterius generis iniurias, quemadmodum peregrinis et pauperibus Chriſti* F *praedicatoribus paulo ante feciſtis, ſuſpicati dolo et fraude, quaeſtusue gratia nudos homines et inopes rerum loqui uerbum Dei. Sed illi quidem plagis et uerberibus pro ueritate ſubacti, a noſtris finibus abceſſerunt, uos autem huc usque in infidelitate perſtitiſtis. Pudeat iam et poeniteat uos longi erroris et ignorantiae; et qui noluiſtis audire mendicos euangeliſtas, audite opulentos.* G *Dixiſtis namque et ſubſannando blaſphemaſtis, quia Deus chriſtianorum uilior eſſet omnibus diis atque inferior, qui ſuae doctrinae miniſtros habere non poſſet, niſi tantum homines imperitos et ruſticos, mendicitati egeſtatique addictos. Et uos quidem in inſania ueſtra haec dixiſtis; ille uero pius et miſericors et praeſtabilis ſuper malitia, quaſi morem gerens inſipientiae ueſtrae, de imperitia uel ruſticiate, improperio etiam mendicitatis legati omnem uobis abſtulit occaſionem. Super eſt modo ut nos, qui primi et maiores dicimur ac ſumus, ueſtrae dignitati conſulamus, tam digniſſimae et ſanctiſſimae rei conſentientes, ut populus, qui nobis ſubiectus eſt, noſtro poſſit erudiri exemplo. Quicquid enim religionis uel honeſtatis ſecundum Deum uel homines aggrediendum eſt, iuſtius atque decentius autumo, ut a capite hoc in membra, quam ut a membris deriuetur in caput. Et in primitiua quidem eccleſia, ſicut audiuimus, relligio fidei chriſtianae a plebe et plebeis perſonis incipiens, ad mediocres progreſſa etiam maximos huius mundi principes inuoluit. Reddamus uicem eccleſiae primitiuae ut, a nobis principibus incipiens, et usque ad mediocres progreſſa, facili prouentu totum populum et gentem ſanctificatio diuinae religionis illuſtret.* Sed quid plura? Affluit Spiritus ſancti gratia, et ſermonem ducis omnium cordibus, altius quam dici queat, implantauit, omnesque pari uoto, pari conſenſu faciendum ſpondent, quicquid epiſcopus ſuaderet. Igitur occaſione ipſius temporis *de aduentu Spiritus ſancti, de remiſſione peccatorum, de uariis kariſmatum donis, de bonitate et clementia diuina,* ſermone mirabili praeſul eos alloquens, *euangelizauit illis Ieſum.* Et quoſdam quidem iam dudum chriſtianos, ſed errore paganiſmi denuo inquinatos, praeſenti ſermone ad compunctionem et ualidam cordis contritionem emollitos, cum magno fructu aſpicentium, per *manus impoſitionem* eccleſiae reconciliauit; alios autem certatim ſe offerentes, catechizatos ac pro tempore inſtructos baptizauit, et totam illam hebdomadam doctrinae ſacrisque operibus inſtabat gaudio ingenti, adeo ut uere Spiritus ſancti praeſentiam illic adeſſe certiſſime conſtaret. Itaque concilium hoc non antea ſolutum eſt, quam principes ipſi et omnes, qui cum eis aduenerant, baptiſmi ſacramenta percepiſſent.

PORro fama facti repente in uniuerſam prouinciam uulgatur, uillas et uicos in ſtudia diuerſa conſcindens, aliis dicentibus, quia bene eſt; aliis autem dicentibus, quia non; ſed magis ſeductio magnates apprehendit. Ipſi uero ſacerdotes idolorum non minima cauſa huius conſciſſionis erant, appoſiti eis, quibus diſplicebat, quod factum fuerat; ſua nimirum lucra ceſſatum iri non ignorantes, ſi cultura daemonum illic aboleretur. Vnde modis ap-

Vita a Can. edit. lib. 3. c. 4.

Sacrifici Idololatrici obstant conuerſioni ad fidem.

omnibus rem praepedire moliti, uaria A calliditatis suae argumenta uisionibus, somniis, prodigiis et uariis terroribus confinxerunt, quin etiam in *Hologosta* ciuitate, quo tunc proxime aduenturus nunciabatur episcopus, sacerdos, qui illic idolo ministrabat, nocturno tempore uicinam syluam ingressus, et in loco editiori secus uiam, inter condensa fruticum, sacerdotalibus indutus adstabat, et mane summo quendam rusticum de rure ad forum gradientem his alloquitur. B

Idque uariis technis.

Lepidum commentum cuiusdam papae.

Heus tu inquit, *bone homo?* At ille respiciens in eam partem, unde uocem audierat, inter uirgulta personam candidis indutam, quamuis dubia luce uidere coepit et timere. Et ille; *Sta*, inquit, *et accipe, quae dico. Ego sum Deus tuus, ego sum, qui uestio et graminibus campos, et frondibus nemora, fructus agrorum et lignorum, faetus pecorum et omnia, quaecunque usibus hominum inseruiunt, in mea sunt potestate. Haec dare soleo cultoribus meis et his, qui me contemnunt, auferre. Dic ergo eis, qui sunt in ciuitate Hologastensi, ne suscipiant Deum alienum, qui eis prodesse non possit; mone, ut alterius religionis nuncios, quos ad eos uenturos praedico, uiuere non patiantur.* C

Fictitius Deus.

Haec ubi attonito ruricolae daemon uisibilis edixerat, ad densiora nemora sese contulit impostor. Rusticus uero: quasi de oraculo stupidus, corruens, pronus adorauit in terra. Deinde abiens in ciuitatem, coepit annunciare uisionem. Quid plura? Credidit populus, iterum atque iterum circumdantes hominem, eadem saepius narrare cogebant, moti uidelicet monstri nouitate. Postremo, ac si nescius omnium, aduenit sacerdos, indignationem primo simulans, quasi de mendacio, deinde attentius audire, et obtestari coepit hominem, ut uera tantum narrans, nullo figmento populum solicitaret. At ille, ut erat rusticanae simplicitatis, manus tendere, oculos ad caelum leuare, magnisque iuramentis et forti protestatione rem ita se habere asserens, etiam locum ipsius apparitionis se ostensurum pollicetur. Tunc sacerdos conuersus ad populum, uana suspirans: *En hoc est*, inquit, *quod toto anno dicebam. Quid nobis cum alieno Deo? Quid nobis cum religione christianorum? Iuste mouetur et irascitur Deus noster, si post omnia benefacta eius stulti et ingrati ad alium conuertimur. Sed ne iratus occidat nos, illis irascamur et occidamus eos, qui nos seducere ueniunt.* D E F G

Rustici stupor.

Quid uiderit, nunciat.

Populo iam concitato admiscet se ipsemet impostor.

Populum in illusione confirmat.

Quod dictum cum placuisset omnibus, firmauerunt decretum, *ut*, si OTTO *episcopus, uel quispiam de societate eius ciuitatem intraret, sine mora occideretur.* Item, firmauerunt sibi sermonem, nequam *scilicet, ut si nocte uel clam intrantes quisquam tecto reciperet, simili sententiae subiaceret.* Et haec agentes, multis opprobriis, et uerborum iniuriis religionem nostram blasphemantes deridebant.

Psalm. 63.

Decreta contra S. Othonem et comites.

CAPVT IV.

Legati S. Othonis Hologasti absconduntur a muliere.

INterea uero apud *Vznomiam*, rebus feliciter consummatis, solutoque caetu primatum, dux cum episcopo remanens, de his, quae prius agenda uidebantur, et de progressione, uel quonam diuerteret, concilium habuit multaque deuotione studiis episcopi gratias agens, *ecce*, inquit, *terra omnis coram te est, securus esto, domine pater, non est, qui tibi contradicat, maioribus natu ac principibus omnibus iam fide imbutis.* Qua securitate fretus antistes, quasi exemplo domini nostri IEsu Christi binos et binos de discipulis suis praemittebat, ante faciem suam in omnem ciuitatem et locum, quo erat ipse uenturus. Contigit ergo *Dedalricum* et *Albunium* duos presbyteros simul pergentes *Hologastum* intrare, ubi a matrona quadam, uxore scilicet praefecti, sunt hospitio suscepti, atque satis humane tractati. Nam haec, quamuis pagana, multum hospitalitati dedita fuit ac timori diuino, et religiosa ualde, adeo ut esset eis ammirationi. Post refectionem uero *Albuinus*, Sclauicae linguae gnarus, matronae adhuc ignoranti rem omnem secreto aperit, scilicet *quinam essent, et quare aduenissent*. At ille uehementer attonita, *me miseram*, inquit, *o domini mei, quare ad me intrastis; de uobis enim iam apud magistratus data sententia est, et de me quoque, si uos non prodidero.* Sed diuina clementia seruos suos ubique tueri nouit; nam matrona illa, diuinitus utputa commonita, in superiori quodam caenaculo eos abscondit, et quasi *Raab Ihērichontina*, ne proderentur, effecit. Equitaturas etenim illorum et sarcinas, et quaecunque habere poterant, illa per pueros suos subito extra ciuitatem deduci et in praesidio suo collocari fecit. Quibus deductis, ecce gladiatores et turba populi cum telis et fustibus tecta matronae irrumpunt, cum tumultu et clamore magno, *illos ignotos homines sibi exhiberi*, iubentes. At illa, *fateor*, inquit, *homines ignoti ac peregrini, ut saepe solent, ad me declinauerant; sed accepto prandio mox in uiam suam abierunt.* At illi scrutantes omnia, cum nec iumenta, nec uestes, nec ulla signa itinerantium inuenissent, furere desierunt. Porro illis per tri-

triduum ibi latitantibus, nec usquam A prodire, nec ullo modo uel mutire praesumentibus, episcopus cum duce ab *Vnznomia* profectus, multa manu militum et sociorum *Hologastam* intrauit, spem salutis et praesidium portans apostolis in conclaui latitantibus.

CAPVT V.

De periculo clericorum in eadem ciuitate, et de uno ad templum fugiente. B

IAm urbem ingressus, duce fideliter ac strenue ad omnia cooperante, semen sparsit euangelii, et dura incredulorum, corda placidae praedicationis unguento paulatim detumescere faciebat. Interea quidam de sociis nostris, *Vdalricum* et *Albinum* de latibulis suis emergentes, et cunctos nobis timorem suum referentes deriserunt, et quasi eis insul- C tantes securius se habere coeperunt, et longius a suis digressi, sana etiam idolorum, episcopo sermonem exhortationis protrahente, speculatum uagabantur.

Populus contra comites S. Ottonis congregatur. Verum quidam maligni homines, apud quos radix paganismi adhuc ualentius uigebat: *en*, inquiunt, *isti explorant quomodo templa nostra incendant;* et *congregantes se in platea, etiam arma portare et fustes coeperunt; et qua transituri uide-* D *bamur, nobis obuiam stare.* Vdalricus autem intuens illos eminus et subsistens; *non aduertitis*, inquit, *hos non sine causa conuenire. Nam et turbulenter se habent;* et *arma habent omnes:* et prioris periculi recordans: *nolo*, inquit, *totiens tentare Dominum meum:* et conuersus illo, ubi episcopum dimiserat, redire coepit, aliis omnibus eum sequentibus, praeter cle- E ricum quendam, *Theodoricum* nomine, qui longius ante illos progressus iam fores delubri tenebat. *Pedem referunt Vdalricus et alii.* *Vnum ex clericis ad delubrum pergit.*

Quem plebs insequitur. Ipse ad fanum fugit. Clypeum arripit, et eo plebem fugat. Videntes autem pagani, qui conuenerant, illos accepta uia reuersos, persequi eos quidem non audebant, sed ad illum clericum interficiendum omnes accurrunt. Quo uiso, ille aliud, quo declinaret, non habens, fanum ipsum au- F dacter, quamuis exterritus, intrauit. Erat autem illic *clypeus* pendens in pariete mirae magnitudinis, operoso artificio, auri laminis obtectus, quem contingere nulli mortalium liceret, eo quod esset illis, nescio quid, in hoc sacrosanctum ac paganae religionis auspicium, in tantum, ut nunquam nisi belli tempore, a loco suo moueri deberet. Nam ut po- G stea comperimus, Deo suo * *Herouito*, qui lingua latrina *Mars* dicitur, erat consecratus, et in omni praelio uictores sese, hoc praeuio, confidebant.

Clericus autem, ingenti dum metu mortis in templo hoc illucque diffugeret, telum aliquod uel latibulum quaeritans, clypeum corripuit, et amento collo iniecto, laeuaque loris inserta, in medium turbae furentis prosiliit. Rustici uero prodigialem armaturam uidentes, partim in fugam conuersi, partim etiam quasi exanimes facti in terram cadunt. Ille autem proiecto clypeo secus, hospitium ad socios currere coepit, et *pedibus timor addidit alas*. Cumque anhelans et pallidus ad suos deuenisset, *de ipsa huius trepidatione* et *eorum, qui praemissi fuerant, triduana occultatione*, apud omnes, praecipue uero apud episcopum et ducem, tota nocte illa iucunda erat narratio. Monuit tamen pius pater filios suos et discipulos, propter insidias latentis inimici, *ut se circumspecte agerent*. Tam diu ergo mansit in loco illo, disputans et suadens de *regno Dei*, quousque omnis populus, fidei sacramenta percipiens; fana sua destrueret et ecclesiae sanctuarium cum altario praepararet. Quod episcopus consecrans *Iohannem* presbyterum eis ordinauit et, ut reliquam basilicae formam post suum discessum promouerent, ammonuit.

Herouitum et Barouitum, hunc pro Mercurio; illum, pro Marte habitum. Videturque hic legendum: Herouito. *Rustici partim fugiunt: partim obrigescunt.* *S. Otho monet suos, ut caute agant.* *Conuertuntur Hologastenses.*

* *Cramerus praedicans lib. 1. chronici cap. 29. dicit Wolgastensibus fuisse duo idola:*

CAPVT VI.

Templum Gotzgangense idolis dedicatum S. Otho diruit.

DEinde omni populo ualefaciens et in multa caritate omnipotenti Deo illos committens, ad *Gotzgangiam* iter diuertit. In hac siquidem ciuitate mirae magnitudinis ac pluchritudinis templum fuit; sed episcopus cum de fide religionis eos per interpretem alloqueretur, nam dux ad sua negotia iam ab eo discesserat, illi ad *omnia paratos se* asserebant, *si modo fanum eorum intactum manere potuisset;* magnis enim sumptibus nuper exstructum fuerat, multumque in eo gloriabantur, eo quod uideretur magnum totius ciuitatis ornamentum: tentabant etiam, occulte immittentes quosdam, pontificis animum lenire muneribus, pro aedis conseruatione, tandem rogantes, ut uel *in basilicam ordinaretur*. Sed episcopus constanter agens, *indignum esse*, dicebat, *aedem, sub titulo daemonis aedificatam immundoque ritu profanatam, diuinis usibus mancipari; nam quae conuentio Christi ad belial, aut quae communicatio templo Dei cum idolis?* Dicebat autem eis illam et similitudinem. *Numquid seminatis frumenta uestra super dumos et spinas? non puto; sicut ergo de agris uestris spinas primo eradicatis ac tribulos, ut iactis bonis seminibus optatas segetes ferre queant; ita et hanc radicem idololatriae spinamque per-*

perditionis de medio uestrum funditus exstirpate, ut de bono euangelii semine corda uestra fructificent in uitam aeternam. His et aliis huiusmodi sermonibus oportune et importune obsecrando, increpando, arguendo, per singulos dies insistens, duros gentilium animos tandem ita emolliuit, ut ipsi aedem execrabilem, de qua quaestio fuit, suis manibus confringerent et simulacra protererent.

CAPVT VII.

De legatis marchionis Adalberti *de Saxonia.*

Edit. Canis. lib. 3. cap. 8.

Cura marchionis Adelberti pro S. Ottone.

DVm ea gerebantur, legati marchionis *Adelberti de Saxonia* superuenere, opera et statum episcopi studiose inquirentes. Marchio enim cum esset amicus ualde ac familiaris episcopo, in gente barbara hunc periclitari metuebat; unde si opus haberet, praesidium et opem ei ferre cupiebat. Affuere etiam ipsius episcopi oeconomorum nuntii, aurum et argentum, uestes quoque et alia necessaria ei deferentes. Vt enim supra dictum est, licet euangelium annuntians de euangelio uiuere deberet, ipse nihil horum uolens, suis ibi tantum sumptibus transigebat. Igitur legatos omnes apud sese, tam diu retinuit, quousque uidendo et audiendo discerent, quid de suis operibus aut statu referre deberent. Porro baptisatis omnibus tam uiris, quam mulieribus totius ciuitatis, ad dedicationem altaris et sanctuarii iam surgentis basilicae, multa exultatione populi deuotus accingitur omni studio et diligentia, ipsi festo decorem et reuerentiam parans, quatenus de amissione prioris fani uel celebritatis minime dolerent, melioris solennitatis tripudio, et melioris fabricae ornamento consolati.

CAPVT VIII.

De Mitzlao *rectore ciuitatis, et de factis eius.*

Edit. Canis. lib. 3. cap. 9.

S. Otho caeremonias dedicationis populo explicat.

INter agendum uero, quid ipsa dedicatio, uel, quid singula opera dedicationis significare haberent, rudi populo antistes exposuit, praecipue uero, ut *Mitzlaum* ipsius ciuitatis principem, quem pridem in pentecoste cum aliis primatibus *Vznoimiae* baptizauerat, et in eo caeteros erudiret, de omnibus his alloquitur; sacramentum dedicationis ad animam cuiusque fidelis pertinere, sufficienti sermone demonstrans, quae sancti Spiritus templum efficit, uel in cuius corde Christus per fidem inhabitat. Deinde sermonem ad ipsum principem ex toto conuertens, tu es, inquit, fili charissime, uera domus Dei, tu ipse hodie dicandus et dedicandus es omnipotenti Deo, creatori tuo, ut emunis ab omni alieno possessore, ipsius tantum mansio fias atque possessio. Non ergo impedias dedicationem tuam, fili charissime. Nihil enim prodest istam, quam cernis, domum foris dedicari, nisi etiam dedicatio ipsa ad cordis tui sanctificationem proficiat.

Mitzlaus ab episcopo cupit instrui.

Ille uero exhortatione compunctus, ait; et quid est, pater sancte, quod me iubes facere, ut dedicatio ista in me compleatur? Episcopus autem intelligens adesse spiritum, *ex parte*, inquit, *fili domus Dei esse coepisti: fac, ut ex toto sis. Iam enim idololatriam fide commutasti, baptismi gratiam consecutus. Nunc sequitur, ut fidem operibus exornes, impietates, oppressiones, rapinas, homicidia et fraudes penitus deuita. Postremo, quidquid tibi fieri ab alio non uis, alii ne feceris. Captiuitates, quas habes, absolue omnes, quod si non omnes, uel eos certe, qui christiani sunt, tuae fidei consortes.*

Quid S. Otho a Mitzlao postularit.

Tergiuersatur Mitzlaus de captiuorum dimissione.

Tum ille parum haesitans; *durum*, inquit, *mihi est*, pater, *dimittere omnes, quia magnis rationibus ac debitis quidam ex eis mihi detinentur.* Tunc episcopus; *debita*, inquit, *pro debitis dimitti et sermo euangelicus*, et dominica suadet oratio. Sic enim omnium debitorum tuorum apud Deum certam remissionem consequeris, si omnes debitores tuos in eius nomine absoluis. At ille altius ingemiscens. *En*, inquit, *in nomine domini IESV omnes absoluo, et secundum uerbum tuum dimissis peccatis meis, dedicatio ista hodie in me compleatur.* Et uocans ministrum, qui super captiuos erat, omnes dimitti praecepit.

Instat episcopus.

Erat autem inter eos adolescens nobilis, filius cuiusdam potentis de * *Datia*. Iste, absolutis aliis, in cauea quadam subterranea uinctus cippo et catenis tenebatur, eo quod pater eius quingentarum librarum debitor hunc uadem posuisset. Cumque de absolutione captiuitatum, de obedientia et religione *Mitzlai* principis multa esset tam populo, quam episcopo et omnibus, qui aderant, in domino exultatio, et ad consummationem dedicationis ministri ac sacerdotes alacriter festinarent et necessaria praepararent, habitis omnibus, uas cum cineribus, quod ad aram positum erat, inueniri non potuit: cumque ministri commistionem salis et uini et cinerum facturi, de non inuentis cineribus turbarentur; Vdalricus sacerdos, correpta concha, uicinas domos unam uel duas scrutatus, in eis cinerem non inuenit. Deinde ad tertiam currens, cryptam quandam subterraneam, in qua praedictus ado-

** Dania.*

Adolescens Danus captus.

adolescens in abditiore parte claudebatur, intrauit. Sed captiuus per fenestram, manu porrecta et sonitu facto, currentem sacerdotem ad se uocat, rogans, ut pro sui liberatione, episcopo significet.

Supplicat Vdalrico sacerdoti pro liberatione.

Sacerdos uero correptis cineribus properanter ad ecclesiam rediit, et opperienti episcopo, aliisque fratribus, de illo captiuo insinuat. Episcopus uero, quamuis misericordia moueretur; tanta, inquit, praestitit nobis, ut amplius eum grauare rogando non audeam: tamen, ne gaudium festi huius aliqua ex parte claudicet, super huius quoque miseria Dei misericordiam inuocemus: et conuersus ad orientem cum ministris, quasi hora una preces fudit ad dominum. Deinde sacerdotibus ait: seorsum accipite Mitzlaum, et quam modestius potestis, super hoc uerbo exhortamini. Quod cum facerent; *Mitzlaus* ait; *in hoc uno homine parcat mihi uelim prudentia uestra. Nam pater eius maioribus mihi debitis adstrictus est, quam ut gratis absolui possit. Sufficiat uobis, quod tantos absolui.* Tunc illi, *re uera*, inquiunt, *multum est, quod fecisti. Miratur hoc dominus episcopus: miramur et nos. Nec in longo tempore a christianis tale quid in terra nostra comperimus, unde et dominus noster episcopus, et omnes fratres gratias tibi referunt, et honori te habent et semper habebunt. Deoque omnipotenti, cuius te seruum exhibuisti, quo de omnibus uicem sibi rependat, deuote supplicabunt. Nam et dominus episcopus tam magni pendit, quod fecisti, ut ultra quidquam rogare te, iniuriam putet.* Vnde, quasi parcens dilectioni tuae, ore proprio rogare te uerecundatus est. Sed noueris in ueritate, quoniam, si quo pacto te ipsum uincens, hoc bonum caeteris tuis meritis superaddere posses, magna tibi gratia, magnaque recompensatio apud Deum cumularetur. *Magnus* etenim *dominus Deus noster, et magna uirtus eius:* morisque illi cum sit, pro paruis magna restituere, quanto magis pro magnis maxima? Quod si hoc magnum et difficile tibi pro ipso feceris, non sine mercede maxima ab eo indonatus remanebis.

Vdalricus rem defert ad episcopum.

Episcopus per sacerdotes ad Mitzlaum.

Psalm. 46.

Sed quid multis? Ingemit homo, tactusque ab intus spiritu pietatis, totus soluitur in lacrymas. Deinde cum ipsis clericis ad episcopum tendens: *En*, ait, *pater sanctissime, in ista quoque petitione Deum meum et te seruum eius, dominosque meos sacerdotes ministros tuos honorabo, quin imo pro nomine domini mei IESV corpus meum et omnia mea, si ratio postulauerit, deuotus impendam.* Et iubens adduci uinctum ferro et catenis oneratum, flentibus omnibus, qui aderant, in hostiam et oblationem Deo arae impo-suit, petens sibi remissionem peccatorum, a domino pro ipso recompensari. Ita ergo in plenitudine gaudii spiritualis tota illa ecclesia feruente et laudes Deo super uniuersis bonis ac donis eius concinente, dedicatio consummatur; omnesque alii exemplo *Mitzlai* principis, uias suas correxerunt, unusquisque ab iniustitiis et uiolentiis seu oppressionibus suis temperando, et ui ablata proximis suis restituendo.

Benignitas Mitzlai.

CAPVT IX.

De pauore Pomeranorum, et quomodo per episcopum liberati sunt.

Ecclesia igitur proficiebat et crescebat et, licet inuidente diabolo, ambulans in timore domini Spiritu sancto replebatur. Sed hostis antiquus damna sua non ferens, opera Dei turbare molitus, ualidis terroribus uniuersam prouinciam concussit. Nam *Boletzlaus*, dux Polonorum inuictissimus, in multa fortitudine et copioso militum apparatu, de terra sua ueniens, iam in ipsis terrae Pomeraniae terminis castra metatus ferebatur, in furore graui terram ipsam ingressurus. Audierat enim, quod post priorem beati Ottonis praedicationem, nec pacti secum foederis, nec susceptae religionis iura, seruare curarent. Insuper compertum habebat, quod eae ciuitates, quae pridem conuersae fuerant, cum his, quae conuersae nondum fuerant, remissi tributi ueniam aspernati, suique mediatoris obliti, uiribus suis se deinceps tutos fore confiderent, munitionibus et castris, quae bellica ui complanata fuerant, ex magna parte hoc interuallo reparatis. Vnde, quasi iustam commotionem habens dux, iterum eos conterere ueniebat, suaeque ditioni subiugare.

Edit. Can. lib. 3. cap. 9.

Rumor de appetente bello Pomeranos percellit.

Expeditio Boleslai ducis Polonorum in Pomeranos.

Quod illi audientes, missisque saepius atque remissis exploratoribus, exercitum iam in proximo cognoscentes, multum tum ubique trepidare coeperunt, partimque fugere, ac res suas ad loca munita deferre, partim etiam arma contra mouere, finesque suos defendere meditabantur. In ipso tamen articulo, utpote a Deo inspirati, omnes quasi oues ad pastorem, sic ad episcopum confugientes, quid facto opus esset, consilium quaerebant. At ille pietatis uisceribus affluens, ecclesiam rudem ac neophytam bellico tumultu uexari perniciosum sciens, de diuina misericordia, simul etiam de *Boletzlai* ducis amicitia non uane praesumens, bellum simul et causam belli, si modo con-

Pomerani confugiunt ad S. Ottonem.

filiis eius parere uelint, dissoluere pol- [A] licetur.

Quo audito, illi prudentiam et sanctitatem doctoris sui attendentes, nec sinistre casurum arbitrati negotium, quod ille in timore domini suscepisset, communi decreto semetipsos et omnia sua consilia eius sapientiae commiserunt.

S. Otto it obuiam duci Boleslai.

Assumptis igitur clericis, pater uenerabilis, sarcinas quidem et omnem supellectilem suam ibi relinquens, obuiam se parat exercitui, iunctis sibi uiris honorabilibus de terra, qui a duce obiectis respondere, et omnibus controuersiis decidendis hinc inde exortis possent sufficere. Vbi ergo ad castra uenit, a duce honorabiliter susceptus est, mirumque dictu, quam facile diuinis eloquiis, eius feritate delinita, ad omne, quod uolebat, principem inclinauerit. Ille namque multum protestabatur, non alia ex causa hoc tempore bellum contra eos suscepisse, quam ob iniuriae Dei omnipotentis ultionem et mutui foederis ruptionem: quia et christianismi iura, plerisque in locis, rediuiua paganitate, uiolassent. Episcopus ergo haec omnia emendatione dignissima fassus, legatosq; aliquantulum pro his obiurgans, ad pristinae compositionis pactum, partem reuocat utramque, sese tunc temporis, quemadmodum et nunc, pacis mediatorem extitisse commemorans. Placabat autem maxime ducem Poloniae *Vuratizlai* ducis fides et deuotio ab episcopo laudata: quia in priori et secunda praedicatione aeque fidelis inuentus, multa bona predicatoribus ostendisset. Stetinensibus uero, quod aliqui ex eis ad errores pristinos reuoluti essent, diuinae indignationis ac suae, illis mandat non defore uindictam, nisi quantocius apostasiae immunditias congrua diluant satisfactione, indulgentia petita doctoris.

Excipitur S. Otto a duce.

Fides ducis Vratislai placat ducem Poloniae.

Dux Poloniae domum reuertitur cum exercitu.

Dux itaque talibus modis a beato uiro mitigatus, licet nimis murmurantem exercitum, utpote praedae auidum, uersis aquilis, ad sua redire praecepit.

S. Otto trepidis Pomeranis pacis nuncium adfert.

Porro episcopus uoti compos, cum legatis rediens, attonitis gregibus suis, optatae pacis et securitatis nuncium reportauit: et quantum illi pridem de metu belli moestificati fuerant et concussi, in tantum alacres facti sunt et in fide christiana fundati; sane doctori suo adscribentes patriae liberationem: seruusque Dei magnificatus est uehementer, in terra Pomeranorum. Ille uero nihil meritis suis tribuens, tanto se humiliorem apud Deum et homines exhibuit, quanto sine illius auxilio se nil posse sciebat: dimittensque nuncios, de quibus supra dictum est, marchioni et Saxonibus gratias egit pro bona uoluntate, de Dei operibus et de suo statu, mandans quae audissent et uidissent, ad Dei gloriam domi narrarent.

CAPVT X.

De Verania *insula et gente barbarissima.*

[B] Erat autem *Vznoimiae* illis diebus dux pariter et episcopus. Est autem insula quaedam non longe a ciuitate illa, habens mare interiectum, quasi itinere unius diei, *Verania* nomine. Sed loci huius incolae duri erant et barbari, singulari feritate crudeles. Hi praedicatione beati uiri dudum comperta, omnia, quae de illo dicebantur, aspernati, mortem ei, si ad eos ueniret, minabantur. [C] Sed quo amplius duras eorum minas audierat, eo amplius in animo suo fixum habebat, illo ire, sperans ibi martyrii coronam se adepturum. De hoc uero cum duce et aliis familiaribus suis, dum consilium tractaret, propter immanitatem periculi ab omnibus dissuasus est: quod aegerrime ferens, ingeniosius agere coepit, quomodo se, nescientibus eis, illo proriperet. [D]

Edit. Canis. cap. 10.

Feritas incolarum Veraniae insulae.

S. Otto cogitat clam petere Veraniam.

Hoc sentientes illi, cautius eum obseruabant, nullamque secreti opportunitatem, quo id aggredi posset, ei concedebant: salutem illius uitamque longiorem multis utilem ac necessariam memorantes. Verum desiderii magnitudine nihil huiusmodi rationum audire potuit, illos modicae potius fidei arguens, ac pusillanimitatem eorum increpitans, [E] fidem christianam factis magis firmandam aiebat, quam uerbis, satisque inertes aeternae uitae praedicatores, qui pro illa uitam praesentem expendere formidarent. *Et quid*, inquit, *fieret, si in his barbaris nationibus euangelizantes pro Christi nomine omnes occumberemus? Nimirum gloriosior esset praedicatio, quae martyrum sanguine firmaretur.* [F] *Sed, o dolor, de tanto fratrum numero, nec unus, puto, dignus habebitur, morte sua de uita, quam speramus, perhibere testimonium.* Atqui uerbis talibus uerecundia nata est trepidantibus.

CAPVT XI.

De Vdalrico *sacerdote illuc directo euangelizandi gratia.* [G]

Vdalricus autem, uenerabilis sacerdos, constantior effectus, sciens hoc etiam seni placere, huic se periculo intrepidus offerebat, comitem tantum et uiae ducem postulans. Accepta

Edit. Canis. cap. 10.

Vdalricus offert suam operam pro Verania insula.

cepta igitur benedictione paraturam sa- A cerdotalem, calicem quoque et librum et cetera, quae faciendae missae ratio postulat, assumens, nauem conscendit. Sed nos uidentes fratrem nostrum unice charum solum ad martyrii palmam properantem, cum dehortari eum non auderemus, uiam eius lacrymis uberioribus prosecuti sumus; qui horis quasi tribus prosperis flatibus nauigans, fere iam ab oculis nostris ablatus fuerat. B Et ecce tempestas oritur, uentisque contrariis ratem huc illucque pellentibus, uiam tenere non potuit, sed ad litus unde exierat, post multam fatigationem appulsus est.

Reiicitur Vdalricus ad littus, unde soluerat.

Ille uero tametsi tempestatis iniuria, et imbribus desuper irruentibus, et procellis nauem deorsum implentibus, totus esset madidus, uixque spirare uideretur, a coepto desistere noluit, ne- C que ad terram exiuit; sed, sedens in nauicula, tranquillitatem maris exspectabat. Interim aquam de naui uasculo proiiciens. Ventis itaque paululum sedatis, iterum nauigare coeperunt, iterumque simili modo impeditus est. Tertia quoque uice ire tentans, sed nihilo minus nocte ac tempestate ingruente, ponti saeuitiam uix et quasi per miraculum euasit. Tempestas uero in- D tra septem dies non cessauit.

Nauem non exiit, exspectans maris tranquillitatem. Iterum fortunam tentat. Quin et tertio.

Intellexit ergo uir Dei, *Veranos* euangelicae gratiae indignos currensque cum clericis, discipulum, quasi de palaestra coronatum, de littore ducit ad tectum, super ipsius constantia fideique magnitudine dominum benedicens. At ubi coenatum fuit, fratres de nauigatione *Vdalrici* iocari coeperunt; *et quis*, inquiunt, *si periisset homo, reus homicidii* E *teneretur?* Adalbertus autem interpres cui maxime factum displicuerat, *quis iustius*, inquit, *homicidium lueret*, *quam is*, *qui hunc ad tale periculum direxit?* Verum episcopus, quamuis ab eodem fratre de hoc uerbo ante pulsatus fuerit, nihil motus, ad euangelium se conuertit et, exemplo domini Iesu, discipulos quasi oues inter lupos mittentis, F factum suum defendit. *Quis enim*, ait, *homicidii reus tenebatur*, *discipulis*, *qui a domino mittebantur*, *interfectis? qui oues ad lupos misit*, *profecto a lupis oues deuorandas sciuit. Deuoratae sunt oues a lupis*, *interfecti sunt apostoli a tyrannis.*

Semper frustra.

In Vdalrici nauigationem ioci quorundam.

Quid S. Otto?

Dein parobolam hanc facto suo coaptans, plena rationis doctrina discipulos animauit, dignisque exhortationi- G bus in gaudio spirituali maximam partem noctis expendit. Et mane facto, quidnam agerent, uel quo diuerterent, inter se tractabant. Verum haud diu nutabundi, quod superfuit de opere in agro domini, coloni fideles inter se distribuunt: aliis retro ad *Timinam*; aliis autem ad alia loca euangelizandi gratia diuertentibus.

Daminam.

CAPVT XII.

De apostasia Stetinensium, et quo modo episcopus illuc ire uolens proohibitus sit.

EPiscopus uero ad *Stetinam* iter proposuit, cum ministris suis de apostasiae nequitia in spiritu uehementi arguere superbos: sed clerici, qui cum ipso ituri erant, *Stetinenses* barbaros et crudeles agnoscentes, suae pariter et illius saluti metuebant. Vnde, ne illuc ueniat, adhortantur studiosius: cumque illi molesti essent: *Video*, ait, *tantum ad delicias uenimus: quidquid asperum uel difficile occurrit, totum declinandum iudicamus. Sed, esto, nam ad gloriam martyrii sicut nullum cogere uolo, ita si posset fieri, omnes uos hortari uellem. Rogo autem, si iuuare non uultis, saltem ne me impediatis, suae uitae potestatem habet unusquisque. Liber estis uos, liber et ego. Dimittite me mihi obsecro.* Et eiectis omnibus sese in cubili suo usque ad uesperam in orationem dedit.

Clerici obstant, ne episcopus Stetinum abeat.

Quibus obsistit S. Otto.

Deinde uocat puerum familiarem, praecipiens, ut clausis undique ostiis, a se omnes dimoueat, nullumque admittat sine ipsius conscientia. Quo facto secreti sui compos fugam meditatur: itineralia induitur; succingitur, indumenta sua sacerdolia cum libro, aliisque utensilibus in mantica ponens, omnia in humeros leuat, tectusque umbra noctis, clam nescientibus cunctis, incomitatus urbem egreditur, uiam carpens, quae uergit Stetinam. Cumque adspexisset huc atque illuc et nullum se comitari uideret, laetus et alacer de prosperitate furti, Deum benedicens, matutinale inchoat officium, gliscens et prosperans totum iter nocte illa complere; cumque nocturnus uiator uiam ardenter carperet, hora noctis decima iam instabat. Clerici autem e diuersis stratis consurgentes, cum ad dicendas matutinas se colligerent, quidam ex eis, suspenso gradu, ad cubiculum pergunt episcopi, utrum dormiat, an inuigilet, uel quid agat, explorare cupientes. Verum ubi propius propiusque admoti escopum non inueniunt, consternati sunt animo, et diligenter omnia scrutantes, cubicularium ipsum et alios, qui iuxta erant, crebro sciscitantes, quod factum fuerat, tandem ediscunt. Quid multis? Turbantur omnes, aliique pedibus, alii uero adscensis equis huc illucque pontificem quaesituri discurrunt; factoque mane, hi qui in equis fue-

S. Otto clam se subducit, ut Stetinum abeat.

Clerici clandestinum abitum S. Ottonis deprehendunt.

Insequuntur clerici fugientem episcopum.

fuerant, directo colle ac concito gradu, A uersus mare, uiam insequuntur abeuntis, et abeuntem consequuntur.

At ille, ubi eminus uenientes iam intraturus naues agnouit, turbatus est ualde, et altius ingemiscens, *heu*, inquit, *domine Iesu, unice Dei, unice uirginis, dulce nomen spei meae, nunquid me fraudabis a desiderio meo? fac, oro, ut hi, qui ueniunt, aut mecum eant, aut me a proposito meo non impediant.* His dictis, illi B accurrrebant, moxque ab equis desilientes, pedibus illius prosternuntur. Sed quid? prosternitur et ipse: leuant illi; leuat et ipse: flebant; flebat et ipse; uocemque moeror et tristitia, et his et huic diutissime interclusit. Tandem post multas lacrymas in hanc uocem senior moestus erupit; *ad quid uenistis? redite, quaeso, ad hospitium: et ego pergam uiam, quam coepi.* At illi; *absit,* C inquiunt, *sufficit nobis haec tam grandis confusio, a modo te nequaquam deseremus: si redire uis, laeti redibimus tecum; sin autem progredi mauis, tecum progrediemur. Sed placeat sanctitati tuae consilium nostrum. Redeamus pariter ad fratres, et ad pueros nostros hodie: cras, ecce, coram Deo loquimur, siue in uitam, siue in mortem tecum ueniemus.*

Assequuntur.

D

CAPVT XIII.

Quomodo tandem illuc peruenerit, et quae pericula illic inuenerit.

Edit. Canis. cap. 12. S. Otto Stetinam reuertitur.

TAli ergo pacto episcopus cum eis reuersus, crastina die, omnibus se comitantibus, eandem uiam ingreditur, adscensaque naui, prosperis E flatibus *Stetinam* uecti sumus. Homines de ciuitate inter se diuisi erant, aliis adhuc in fide manentibus, aliis autem ex maiori parte ad paganismum reuersis. Fuit autem basilica ante introitum ciuitatis in area spaciosa, quam ipse in priori profectione dedicauerat; quam ingressi, hospitari coeperunt.

Diuersi affectus ob aduentum episcopi.

Fideles igitur de aduentu episcopi F gaudebant; infideles autem turbabantur, prae omnibus autem nefandi sacerdotes furere et furorem in turba excitare festinant; adeo, ut collecta manu armatorum, ecclesiam undique cingerent, et insanis tumultibus debachantes, aedem ipsam conuellendam, et omnes, qui ibi erant, cum magistro interficiendos clamarent. Episcopus uero G martyrii auidus, pontificalibus se induens, arma sua, crucem tollit et reliquias psalmosque ac hymnos cum clericis personans, agonem suum domino commendabat. Barbari uero, audito cantu, mirati sunt ualde, quod quasi in articulo mortis positi cantare potuissent, et auscultantes mutuoque se inuicem respicientes, uirtute, ut puto, uerborum incantati, clementius se habere coeperunt, et iam non uiribus, sed ratione magis opus esse dicebant ad talia recipienda, uel etiam propulsanda. Dein sapientiores quique super his rebus ipsos sacerdotes secretius conueniunt, ipsorum esse dicentes, congruis rationibus religionem suam defendere. Talia inter se mussitantes, paulatim singuli ad sua digrediuntur. Erat autem sexta feria. Et episcopus cum suis illa die sabbatoque ieiuniis et orationibus, sacrisque meditationibus usque in dominicam intensius operam dabat.

Arma S. Ottonis crux, reliquiae, hymni, psalmi.

Stetinenses mitescunt nonnihil.

CAPVT XIV.

Wiscacus meritis S. Ottonis e uinculis liberatus fidem praedicat Stetinensibus.

INterea ciuis quidam nobilis eiusdem ciuitatis, *Witscacus* nomine, in conuentu populi, in plateis et domibus ubicunque et quandocunque facultatem habuit, regnum Dei et fidem praedicare non desiit, christianas traditiones et omnia documenta episcopi sana et sancta et ueritatis plena contestans. Hic enim non longe ante aduentum piissimi Ottonis, cum aliis conciuibus suis, piraticam contra paganos exercendo, dum incautius ageret, in hostes inciderat, multisque ibi trucidatis, cum aliis uitae relictis, in captiuitatem ductus fuerat. Cumque ferro et catenis et tenebrosi carceris custodia clauderetur, orando ad dominum per merita episcopi liberatus fuit. Nempe cum diuturna oratione fatigatus in somnium resolutus esset, episcopum Ottonem, qui eum baptizauerat, et de sacro fonte leuauerat, sibi assistentem uidebat. Quem dum ille cognosceret, rogat iterum et genua flectit pro ereptione. At ille, *ad hoc ipsum*, inquit, *ueni; sed tu liberatus, ea, quae Stetinensibus mando, ferre non dubites.* Et mox datis mandati uerbis, et signo crucis ad eum facto, captiuum exire iubet. Expergefactus homo de uisu laetatur, mouet gressum, effectum probat uisionis, et ecce catenae omnes et uincla soluebantur; progreditur ad hosticum, et carcer apertus erat. Sentit ergo uirtutem adesse diuinam, multumque suspirans gratias agit omnipotenti Deo; ac timido gressu inuisam domum exiuit; suspectisque locis leuiter transitis cursum tetendit ad mare. Diu huc illucque discurrens nauem quaerebat; sed nullam inueniens

ens admodum anxiari coepit, nam se A denuo capi, denuo se incercerari metuebat. Sed quid faceret? Ad ultimum formidine maioris mali, cum iam sine regimine corpus in undas mittere pararet, *Ottonem* suum nominans ingemuit ad dominum, et ecce, de insperato cymba litori allabitur. Quam sibi a Deo paratam uidens, cum gratias egisset, ascendit, manibusque ambabus fluctus uerberans, ratem conuertit B in altum, mirumque dictu, quam citissime, prosperante Deo, patriis oris appulsus est. Quod miraculum assiduo relatu notum fecerat; et Stetinam ueniens responsa episcopi ciuibus in unum congregatis, ut iussus erat, praemissa ex ordine liberatione sua, ita exposuit; *O ciues, doctor et magister uester beatus Otto sic et sic fecit mihi, et haec mandat uobis: grauis et dura nimis ab omni-* C *potente Deo uindicta super ciuitatem istam ordinata est pro eo, quod eius fidem et culturam polluitis, partim cum eo, partim pro eo idolis seruientes.*

CAPVT XV.

Sacerdos paganus manum Dei sentiens syncretismum nefandum introducit. D

NEphandi quippe sacerdotes, dum peste ac mortibus homines et iumenta quodam anno ex inaequalitate aëris ibi laborarent, a diis hoc malum immissum esse dicebant, et uoluntate populi ecclesiam sancti Adelberti martyris, tintinnabulo et campanis deiectis, destruere caeperant, unusque il- E lorum, dum malleo caementarii altare percuteret, subito languore ac stupore a domino percussus est. Cumque malleus de manu eius caderet, cecidit & ipse; deinde post longum, spiritu parum resumpto, populum astantem quasi ex plaga emendatus, sic adorsus est: *Frustra o ciues nitimur; Deus christianorum fortis est, et uestra uirtute a uobis expelli non po-* F *test. Mihi autem consilium uidetur, ut illum habeamus, et tamen antiquos Deos nostros non dimittamus, et iuxta illius aram nostris quoque diis aram constituamus, ut eos omnes pariter colendo, illum et istos pariter habeamus propositos.* Quid populos faceret? Territus prodigio consilium probauit, exstructoque nephando altari iuxta dominicum altare G Deo seruierunt et daemonibus, iuxta historiam antiquitatis, qua dicitur, quod populos Samariae, Deos gentium colens, nihilominus domino seruiebat.

CAPVT XVI.

Stetinensibus a Witscaco praeparatis praedicat S. Otto.

WItscacus ergo, fidei zelo calens, non semel aut bis legationem, quam acceperat, egit ad populum; sed ex quo a captiuitate rediit, nunquam cessauit euangelisare regnum Dei, misericordiam domini et merita liberatoris sui ciuibus inculcans et, nisi ab errore quiescat, diuinam eis ultionem intentans. Tota uero ciuitas, exceptis sacerdotibus, factum hoc cum ueneratione mirabantur et tamen, praeualente consuetudine, a paganismi ritibus cessare non potuerunt. Sed iam de praesentia domini episcopi responsalis eius audentior factus, linguam laxat eloquio, uictorque idolorum et uatum uana de his uaticinantium, ad seruum Dei ueniens, cum amicis et cognatis suis pronus adorat, gratias agit, remque omnem refert ex ordine, ipsumque ardenter ab opus praedicationis instigat, auxilium et consilium ex sua suorumque parte ad omnia pollicitus. Itaque die dominico, completis missarum solenniis, sicut erat sacra indutus armatura, uexillo crucis ex more praelato, in medium fori ciuitatis duci se rogauit. Cumque ad portam uentum esset, ecce! per quam sine remigio trans mare *Witscacus* uectus erat, nauicula poste pendebat. Et admotus lateri pontificis, *uides*, ait, *pater*, et feriens eam hasta, *haec*, inquit, *cymba testimonium sanctitatis tuae, firmamentum fidei meae, argumentum legationis meae ad populum istum.* Erat autem alueus breuissimus, quia duobus uiris facile portaretur. Substitit episcopus et diligenter rem considerabat, perpenditque quod in pacatissimo amne uix conto gubernata unam personam portare sufficeret, ne dum in fluctibus marinis sine omni gubernaculo, nisi hoc diuinae uirtutis esset gubernaculum. Gratias agit Deo beatus antistes, quod incredulae genti uirtutem suam tali facto demonstrasset; liberatus autem subridens, *hanc iccirco suspendi feci ad portam, ut ingredientes et egredientes hoc facto discerent, quod in suis necessitatibus de misericordia Dei ac de tuis meritis, sanctissime pater, sperare deberent.* His dictis in confertissimas turbas, paganorum ministris comitantibus in medium forum sese intulit episcopus. Erant autem ibi gradus lignei, de quibus stans minister euangelii sermonem coepit, fremitum autem diffidentis populi *Witscacus* uice praeconis manu et uoce sedabat.

CAPVT XVII.

De impietate sacerdotis impedientis episcopum, et de correcta populi multitudine.

Cum-

CVmque omnes conticuissent, et A uerbum exhortationis pars maxima libenter audiret: ecce unus sacerdotum, uir belial, plenus furore, pinguis et procerus, in medium turbae sese fortiter intrudens, * combuceam suam manu gestabat, spiransque et anhelans usque ad ipsos gradus accessit, leuataque manu semel et bis columnam graduum uehementissime percussit. Dein clamore magno, et uerbis nescio quibus contumeliose prolatis, silentium mandat loquenti, suaeque uocis *grassitudine* magnum tonans; sermonem interpretis et episcopi pariter oppressit, populoque ait: *Sic, o insensati, stulti et inertes, quare decepti et incantati estis? Ecce hostis uester, et hostis Deorum uestrorum, quid exspectatis? Ferentne impune contemptum et iniuriam?* Omnes autem incedebant hastati.

** Baculum, seu pedum.*

Seditiosa concio cuiusdam ethnici sacrificuli.

Ait ergo: *haec dies omnibus erroribus finem imponet;* omnesque adhortans, sigillatim quosque, de quorum malignitate certus erat, propriis nominibus compellabat: et quicunque spiritu uesano agitabantur; quibusque familiare fuit, audacter magis, quam consulte rem agere; ad dicentis uocem inflammati, hastas leuant: quas, dum ad iaciendum uibrant, actu rigent in ipso, D mirumque dictu; nec hastas iacere, nec dimittere dextras, uel de loco moueri poterant. Stabant igitur, ut simulacra, immobiles, fidelibus et religiosis facti spectaculum. Quotquot enim erant infideles et maligni, qui a fide christianismi defecerant, et infidelitate sua pertinaci dementia stantes, impias manus contra seruum Dei leuauerunt, E hac poena tam diu mulctati stabant, quousque in sua fide boni firmarentur, et illi a prauitate cordis per poenam corporis corrigerentur. Nam et episcopus, arrepta miraculi occasione; *cernitis*, inquit, *fratres; quanta sit potentia domini? Certe, ut uideo, diuinitus ligati estis. Quare non demittitis dextras? Quandiu in hoc nisu apparebitis?*

Miraculum.

Obrigescunt infideles.

Oratio S. Ottonis ad Stetinenses.

Illi autem, nescio, an prae confusione, aut prae stupore, nihil respondebant. Tunc ille; *en, inquit, dii uestri, pro quorum religione certatis, si quid possunt, auxilientur uobis. Sed et iste uester tumultuosus sacerdos inuocet nunc deos suos, super uos, det consilium, det auxilium: si quid nouit, si quid potest: iam tempus est.* Ille uero iam dudum euentu G rerum stabat attonitus, iam ulterius nec mutire praesumens, cumque ingenti pauore omnes silerent, episcopus miseratione tactus; *Gratias*, inquit, *tibi domine Iesu Christe, qui potentiam fortitudinis tuae, cum tempus est, ad terrendos aduersarios, et ad protegendos seruos tuos, exercere soles: sed, quia pius et misericors es, ignosce, rogamus, ignorantiae siue temeritati populi huius, et usum corporum suorum, quo, te ligante, priuati sunt, solita illis miseratione restitue.*

Gratiarum actio.

Et precatio pro aduersariis.

Signo crucis liberat diuinitus punitos.

Quo dicto, crucisque signo ad eos facto, effectus orationem mox insecutus est; et subiungens; *En*, inquit episcopus, *si audire hactenus noluistis, tangite saltem, et sensu ipso probate, quanta sit* B *misericordia Dei nostri, quanta sit ueritas fidei, quam praedicamus uobis*: Et longius de iudicio et misericordia Dei, et de praesentis uitae incerto et perseuerantia aeternorum profunde disputans, conterritos in Sion peccatores erudiuit, tandemque medicamine salutaris eloquii, aliquantulum mansuefactos benedixit et coetum dimisit. Descendens uero de gradibus ecclesiam *S. Adalberti* C cum fidelibus zelo zelatis pro domo Dei uisitauit, ac praemissa inibi orationis solennitate, altare abominationis fregit, comminuit et eiecit, factaque reconciliationis emundatione fracturas basilicae suis impensis emendari fecit.

Adit ecclesiam S. Adalberti.

CAPVT XVIII.

De pueris in plateis ludentibus.

CVmque saepius eandem frequentaret ecclesiam, quodam tempore pueros in platea ludentes inuenit; quos dum lingua barbara salutasset, ueluti coniocando illis, etiam crucis signo in nomine domini eos benedixit, et paululum procedens animaduertit, quod uniuersi, relictis lusibus suis, uisendi studio, collecti a tergo sequuntur episcopum, hominum ignotorum, ut est mos illi aetati, aspectum habitumque admirandi.

Edit. Canis. cap. 17.

S. Otto pueros signo S. crucis munit.

Substitit homo Dei et, circumfusos blande alloquens, sciscitatur; si aliqui ex eis baptisma percepissent? Illi, sese mutuo respicientes, coeperunt inuicem F prodere, qui fuerant ex eis baptizati: quos episcopus seorsum uocans, quaerit ab eis, si uoluntatis eorum sit; tenere fidem. quae ad baptismum spectant, uel non? Illis autem, se tenere uelle, constanter affirmantibus: episcopus; *Si*, inquit, *christiani esse uultis, et fidem seruare baptismi, istos non baptizatos et infideles pueros, ad ludum uestrum admittere non debetis.* Qui statim, iuxta uerbum episcopi, similes cum similibus congregati pueri baptizati, non baptizatos a se abiecere, et abominari coeperunt, nulla eis ludi societate communicantes. Itaque uidere pulchrum erat, quomodo hi de professione christiani nominis gloriantes, familiarius age-

Colloquium episcopi cum pueris.

Pueri baptizati segregant se a non baptizatis.

agere, et auidius intueri, et audire doctorem etiam inter ludos suos; illi autem, quasi de infidelitate confusi et exterriti, longius stare solerent. Sed pater optimus, et credentes miti sermone ad fidem plenius pro ipsorum capacitate instruxit; non credentes uero ad credendum tam diu exhortabatur, quo usque se baptizari, et christianos fieri omnes flagitarent.

CAPVT XIX.

De consilio maiorum, et fidelitate Witschaci.

Edit. Canis. cap. 18.

INterim uero maiores natu et sapientiores quique de rebus istis altius inter se tractaturi consederant, et a mane usque ad medium noctis huic deliberationi uacantes, de salute propria et totius populi, de statu ciuitatis et conseruatione patriae, secundum prudentiam seculi diligenter disputabant: praecipue autem uniuersa, quae Ottonis erant dicta uel facta, diligenter trutinabant et, mediante spiritu sancto, in hanc sententiam omnes communiter cedunt, ut funditus exstirpata idolorum cultura, ex integro se religioni christianae submittant; atque in hoc uerbo consilium soluunt.

Stetinenses redeunt ad sanam mentem.

Vuitschacus autem, qui omnibus his intererat, nocte ipsa cum paucis ad episcopum ueniens, optatum nuncium affert, omne consilium ei breuiter insinuans. Dein etiam collectis ad episcopum clericis et aliis familiaribus, omnia, quae audierat, quaeque in concilio de ipso dicta fuerant, scilicet ordinem liberationis ipsius, qui loquebatur, et de miraculo, quod hastas uibrantes contra episcopum, pridie obriguerant; et, quod adhuc latebat episcopum, quando ad ecclesiam cum ministris per plateam praeparatus incedebat, tantus splendor uestium apparuit, et maligni homines, qui ad eum necandum ex insidiis ueniebant, nimiae claritatis aspectu, in fugam, territi ac turbati, uersi fuerint; denique uirum illum, uirum belial sacerdotem, qui ei concionanti ad populum impedimento fuerat, ab ipsis ciuibus eiectum nunciat. Porro apud eos eius liberalitatis et eleemosynarum inaestimatae largitiones et captiuorum redemptiones, quodque sine magna recompensatione nullius eorum opes uel substantiam oblatam contigerit, suis impensis sese atque suos transigens, etiam basilicas exstrueret, destructasque reaedificaret, omnia haec quantae uenerationis, quantaeue admirationis habita sint, cum gaudio referebat.

Witschachus de quo supra, cap. 2.

Igitur de mane consurgens episcopus, et cum gratiarū actione missas celebrans, conuenientes ciues iterum alloquitur, et pronos atque obedientes ad omnia inuenit. Quicunque enim apostasiae sese uitio inquinauerant, Spiritus sancti uirtute faciente, compuncti per manus impositionem in fonte lacrymarum suarum loti, ecclesiae suae reformantur. Pueri uero et quicunque sacramentum baptismi nondum erant consecuti, baptizantur, fana destruuntur, ecclesiarum fracturae solidantur et, si quae destructae fuerant, reparantur. Omnis ergo populus, iam quasi uir unus, id ipsum sapiebat in domino; gaudet episcopus, laetantur sacerdotes, *magnificata sunt in consilio iustorum opera Domini.*

Apostatae reconciliantur ecclesiae. Reuirescit christianismus.

CAPVT XX.

De insolita piscatura.

PRaeter hanc autem spiritualis laetitiae occasionem, diuina bonitas illi ciuitati etiam de inopinato corporale commodum exhibuit. Nam immensae molis ac magnitudinis rombonem circa portus et naues se ostentantem, piscatorum manus ad littus eiecit, in mense *Augusto*, cum tamen in locis illis, captura talis non nisi uernali tempore occurrat; ex cuius carnibus ac pinguedine omnes ciues capiunt, et episcopo, cuius meritis hoc munus adscribebant, plus quam absumere cum omnibus suis posset, apportant.

Edit. Canis. cap. 19.

CAPVT XXI.

De incisione nuceae arboris, et periculo episcopi.

RErum tam laetis euentibus tentatio non defuit. Nam cum delendis et exstirpandis fanis idolorum et sacris diligentius insisteret episcopus, etiam arborem *nucis* mirande pulcritudinis, idolo dicatam, ne scandalo esset rudibus, uolebat incidere. Vicini autem, qui umbra eius et amoenitate saepius delectati fuerant, ne incideret eam, rogabant. Porro agri possessor uehementius irasci atque indignari coepit, aliisque modeste agentibus, hic minis et clamoribus longius assistens furorem euomuit. Itaque quasi paululum furore sopito, silenter a tergo accedit, nulloque sperante, securim bellicam utrisque manibus leuans, caput episcopi ferire nisus est. Sed illo praesentiente, atque in partem se rapiente, bipennis, casso uulnere, in trabam pontis, iuxta quem stabant, perlata est tam fortiter, ut a feriente reduci non posset. Accurrunt

edit. Canis. cap. 20. Laeta miscentur aduersis.

Obstant ne nux incidatur. Admodum solenne erat ethnicis grandes, frondosas et umbrosas arbores numinum instar colere. De quo uide Serarium lib. 3. Rer. Mogunt. notat. 19.

runt omnes, comprehendunt, trahunt, A tradunt infelicem illum et, nisi per interuentum episcopi, eadem securi trucidassent.

Obiectio Tiemonis.

Tiemo. Hic forte, hic aliquis grunniet maleuolus auditor. Nam et ego quoque miror, si ita est, ut asseris; qui alias ad martyrii palmam ultro se ingerere paratus fuit, quod hunc tam ualidum ictum non suscepit. Qui enim toties mortem appetiit, dicet aliquis, qua- B re nunc uenientem non sustinuit?

Responsio Sefridi.

Sefridus. An nescis, aliud esse ex consilio et fortitudine mentis corpus morti obiicere, digna existente aliqua necessitate; atque aliud ex infirmitate carnis eandem pertimescere? Sed hoc etiam considerare potes: quod non de agone passionis tunc temporis cogitabat, sed magis de arbore nucis, de cuius incisione cum ciuibus tractabat; et, si altius C rem contemplari uolueris, animalis spiritus naturaliter exterioris substantiae salutem, quantum in ipso est, tueri solet, appetit conducibilia, fugit contraria; quem tamen interior mentis ratio saniori consilio a conducibilibus interdum abstrahit, et contrariis passionibus affligit. Nihil ergo mirum, si ratione aliis intentus, teneritudine oculorum faciente, uenientem ictum expa- D uit. Denique diuino etiam nutu hoc factum esse arbitror, scilicet ne multis aliis adhuc profuturus ibi occumberet, neue a christianis, qui nuper fidem susceperant, uel etiam amissam receperant, et in nouitate reconciliationis et gratiae diuinae, doctor ipse interfectus praedicaretur.

Cur S. Otto ictum lethalem declinauerit.

CAPVT XXII.

De profunda inclinatione Adalberti *presbyteri post euasionem periculi.*

Edit. Canis. cap. 21.

OTTONE sic a periculo liberato, et percussore suo de manibus percutientium saluato, inter adstantes *Adalbertus* presbyter ad *Teutonicas* F partes se uertens, profundus inclinat Deo et *S. Michaëli* in Babenberg, et fratrum orationibus gratias agit pro salute. Et conuersus ad episcopum; *En,* inquit, *scutum orationis fratrum, et protectio sancti Michaelis archangeli.* De arbore uero ne incideretur, tandem ciues multis precibus obtinuerunt, iure iurando affirmantes, *nihil unquam diuinitatis uel* G *sanctitatis arbori se ascripturos, neque numinis uel idoli alicuius uice se illam habituros, sed magis pro utilitate fructuum et amoenitate umbrarum.*

Nux non succiditur. Simile quid de quercu lib. 2. cap. 31.

CAPVT XXIII.

Quomodo Stetinenses *fidei reconciliatos duci suo reconciliauerit, et de interitu sacerdotum episcopo insidiantium.*

Edit. Canis. cap. 22.

OMnibus ergo, quae ad cultum fidei spectant, rite illic ordinatis, dum ad alia loca ire pararet, ab uniuersis natu maioribus et prudentioribus ciuitatis, rogatus est, ut quia Deus cum illo erat, et multa bona eis ostenderat, ducem B *Vratizlaum*, cuius offensam grauibus culpis incurrerant, eis placare studeret: atque hoc facto, cuncta circa se studia deauraret: annuit; elegit uiros honorabiles, aptos ad responsa reddenda, uel accipienda: ducem adit, preces fundit; accusat populum et excusat: dein, potenti suadela mitigat, indignantem iubet, obsecrat, facit compositionem: pacatisque ad perfectum omnibus, legatus C cum legatis pacem affert ciuitati. Hinc toti ecclesiae ualefaciens, miris affectionibus Iulinam ire dimittitur.

S. Otho placat Stetinensibus ducem Vratislaum.

Maligni uero sacerdotes, pleni daemonibus, cum iam aperte non possent, uel per insidias seruo Dei nocere moliti sunt. Conducta etenim magna sicariorum multitudine, uiam abeuntis in arctioribus nauigii locis obsederunt, suis amicis, istarum rerum nesciis, mortem D episcopi quasi per diuinationem praenunciantes. At ubi ad insidias uentum est, hostes arma arripiunt, funambulos tenent, nauigantes inuadunt, sanguinem episcopi super omnia sitientes.

Sacrificuli ethnici struunt S. Othoni insidias.

At uero Stetinenses, et nostri, qui cum episcopo erant, arma capiunt, ex rate prosiliunt, partim terra, partim aqua consistunt, uim uiribus audacter arcen- E tes. Cumque aliquandiu pugnatum esset; hi, qui de insidiis erant, a Stetinensibus coeperunt agnosci, et confusi de malefacto, fugerunt. At sacerdos, qui haec machinatus fuerat, eadem hora domi cum amicis suis residens, paralysi et uehementissimo languore uexari coepit, suis, ut arbitror diis eum laniantibus: cumque ore, oculis ac tota facie distor- F tam frontem ad scapulas uerteret, et miserabili corporis agitatione in mortem solueretur, exclamauit: *haec patior, propter insidias et mala, quae contra Ottonem feci.* In hac uoce uitam finiuit. Tantus autem foetor secutus est, ut Pluto ipse infernalis, uel quisquis illic maximus est, ab huius faucibus spirare putaretur.

Stetinenses et alii pro episcopo arma capiunt.

Miserabilis interitus sacrificuli.

G Item alius quidam de sacerdotibus Ottoni contrarius, cum ad negotia sua cum institoribus forte nauigaret, et in insula quadam nautae, ut assolent, ad suas commoditates applicuissent, iste alienata mente, nec uultu nec uoce sanum quid agens, a comitibus notatus est: cumque seorsim ab aliis in sylua, ueluti per

per amentiam, uagatur, iuuenes quidam, quasi per lasciuiam, secuti delirum, fune per guttur ad arborem ligant et discedunt. Ille uero incautis nexibus, uinculorum impatiens, se soluere luctabatur: sed diuino iudicio constrictus per funem, qui collo iniectus erat, intercluso anhelitu, mortuus est.

Alius eiusdem sortis strangulatur.

CAPVT XXIV.

Quomodo episcopus transitis insidiis Iulinam uenerit, et ipsam de apostasia correxerit.

Iulinenses agnoscunt peccata sua.

Episcopus autem, Dei protectus auxilio, cum Iulinam uenisset, nihil ibi aduersitatis inuenit. Omnes eius redargutiones de apostasia, seu de aliis excessibus, patienter ferebant; indigna et mala opera sua dignis emendationibus ad eius doctrinam expurgare et corrigere parati. Ille uero per manus impositionem, et sacri uerbi exhortationem sanctae et apostolicae ecclesiae omnes reformauit, baptizatis pueris, et quoscunque sacramenti huius expertes inuenit. Sicut enim exemplo Stetinensium pridem a fide recesserant, ita denuo conuersis illis facile conuertebantur. Illos enim per omnia imitari quasi pro sententia eis fuit.

Quot ecclesiae S. Otho reconciliat.

CAPVT XXV.

De illuminata ibi caeca muliere.

Edit. Canis. cap. 23.

Cum autem sacris operibus illic instaret episcopus, mulier quaedam in rure posita, nescio, quo euentu, subita caecitate percussa est. Audiens autem antistitem adhuc esse in ciuitate, duci se illo iubet, et ueniens corruit ante pedes eius, auxilium petens super clade sua. Signum autem aeris ante fores pendebat ecclesiae, quod simplices, cum intrabant oraturi, quasi ad excitandum sanctos, pulsare consueuerant. Episcopus ergo dum ad succurrendum, a muliere crebro inuocaretur; *uade*, ait, *mater, uade ad ecclesiam, quassa campanam, excita* S. Adalbertum, *ut te audiat.* Abiit illa, Deum et *S. Adalbertum* inuocans, arreptoque fune, non prius a pulsatione signi cessauit, quam lumen oculorum reciperet. Videntes autem ciues gratias agunt Domino super gratia huiuscemodi, et magis in fide catholica roborati sunt.

Nota mirabilem morem.

Mulier caeca uisum recipit.

Sed dum hoc factum episcopi meritis adscribere uellent, prohibuit eos dicens: *non me miraculorum factorem, sed peccatorem sciatis. Potius hoc beati martyris* Adalberti *meritis adscribendum certissime noueritis. Num obliti estis, quomodo priori anno, cum tota ciuitas ista incendio uastaretur, hanc aediculam suam beatus martyr in mediis flammis positam liberauit? sed moneo, ut illum calamitatis memores, nec Iulium ipsum, nec Iulii hastam, nec statunculos idolorum uel simulacra ullo modo colatis, denuo pristina mala iterantes, ne mortem, pestilentiam, incendia, diuina ultione, incurratis.* Haec et his similia seruus Dei ad eruditionem populi, blanda oratione loquebatur.

S. Otho amouet abs se gloriam patrati miraculi.

CAPVT XXVI.

De filio lunatico militis in papilione reliquiarum liberato.

Edit. Canis. cap. 24.

Die uero quadam miles, habens filium lunaticum, benedicendum eum obtulit episcopo, adductis cum eo quatuor bubus pascualibus, donarium et gratiam pro benedictione. Sed doctor bonus, manus suas excutere suetus ab omni munere, benedictionem quidem puero tribuit; ipsum autem puerum cum patre ac donariis ad papilionem suum, ubi capsae ac reliquiae sanctorum erant, deduci iubet, ut ibi, si uellent, facta oratione et oblatione, Dei misericordiam inuocarent. Vadunt: sanatur puer: gratias agunt.

Thecae reliquiarum in tentorio S. Ottonis.

CAPVT XXVII.

De alio milite phrenetico liberato.

Edit. Canis. cap. 25.

Miles quidam phrenesi ac dementia, interdum capitis languore uexatus, in loco, ubi ad orandum steterant pedes eius, sese proiiciens, sanitatem recepit.

CAPVT XXVIII.

De Bocceo *presbytero, et segete incensa in die S. Laurentii.*

Edit. Canis. cap. 26.

In die S. Laurentii *Bocceus*, presbyter beati uiri ad uillam pergebat: homines autem terrae illius nondum consueuerant dies feriatos agere. In ipsa ergo die, transeunte presbytero, rustici segetem metebant. Ille autem de obseruantia festi alloquens, merita martyris praedicabat, atque ut ab opere cessarent, sub contestatione ac reuerentia beati Laurentii admonebat. Sed scriptum est: *stultus uerbis non corrigitur.* Vnde homo, qui magister operis erat, spreta sacerdotis admonitione, operarios suos magis et magis urgebat. Contristatus ergo super illorum temeritate presbyter, cum abiret, imprecatus est dominum, ut digna ultione contemptum martyris sui uindicaret. Nec

Violatores festi obiurgat Boccecus presbyter. Sed frustra: quia eo magis operi instant.

Miraculum.

mora; ex improuiso ignis uenit, et stantem segetem et eam, quae iam messa fuerat, undique afflauit, tantaque uis ardentis stipulae fuit, ut ipsi rustici de campo fugerent. Factumque est, ut qui saluis frugibus ab opere sponte cessare noluerant, perditis omnibus, cessarent inuiti.

Aliud exemplum de uiolatoribus festi uirginis assumptae.

Simile quiddam, eodem presbytero per uiam pergente, in assumptione beatae semperque uirginis MARIAE, factum comperimus, duobus, rustico uidelicet et eius uxore, in agro metentibus. Zelo etenim religionis presbyter eos prohibebat, dicens: huic diei propter assumptionem Dei genitricis MARIAE honorem deberi. Erat autem secunda feria. Dicebat ergo rusticus: *heri propter dominicam operari non licuit, et iterum hodie uacare iubemur. Quae est haec doctrina, quae homines a rebus necessariis et bonis iubet cessare; Quando ergo collectas uidebimus fruges nostras, puto uos inuidere utilitatibus nostris.* Cumque iam ad blasphemandum os aperire uellet, et falcem crebris tractibus messor uehemens in calamos uibraret, mirum dictu, subito exstinctus in sulcos cecidit, falcemque in dextra, segetem autem in sinistra, ut absecta erat, tam fortiter etiam mortuus tenebat, ut a nullo auferri posset. Mulier autem infelix, socia operis, morte quidem mulctata non est; puto, quia sub uiri obedientia posita fuit. Sed tamen sine poena et confusione non euasit. Nam corpus exanimi uiri ad ecclesiam secuta, falcem et segetem de manibus suis, et ipsa excutere non potuit, quousque coram populo et clero argumentum hoc illicitae operationis probaretur. Sepulto ergo uiro et abeunte cum timore populo, mulier soluta est. Ex hoc autem facto populus maiorem *Dei genitricis* reuerentiam, maioremque aliis festis celebritatem doctus est exhibere.

Ex hoc rustico Lutheranus et Caluinianus spiritus loquebatur.

Corruit exanimis.

Poena uxoris.

CAPVT XXIX.

De rupta societate * Ruthenorum *propter fidem Stetinensium, et de archiepiscopo* Danorum.

* *Nomine* Ruthenorum, *intelligendi sunt hic* Rugii, *seu* Rugiani *ab insula* Rugia. *Edit. Canis. cap. 28.*

INterea *Rutheni* comperta fide et conuersione Stetinensium, et quia in christianitate penitus roborati sunt, a societate illorum se auertunt, commercia omnia mutuaque negotia institorum ex indignatione abrumpentes, quasi alterius iam fidei populo communicare in talibus non deberent. Isti autem saepenumero a multis praedicatoribus ad fidem uocati, de integro nunquam uenire uoluerunt: sed aliis interdum credentibus, alii non credebant, atque ex maiore parte paganicis ritibus degentes, semina fidei, ueluti spinae, suffocando, illic conualescere non sinebant.

Rugiani rumpunt foedus cum Stetinensibus.

Ruthenia uero *Danos* adiunctos habet. Porro archiepiscopo Danorum etiam * *Ruthenia* subiecta esse debuit: sed populo fidem catholicam propulsante, superfluum est, sacerdotes de parochiae terminis litigare. *Rutheni* ergo, paulatim crescente odio, Stetinensibus publice aduersari coeperunt: et primo, quod naues illorum a littoribus suis arcerent: post etiam ex communi decreto, hostes eorum haberi statuunt, Ottoni episcopo mandantes, audierant enim, quod illo ad praedicandum uenire uellet, ne unquam fines eorum attingeret. Dicebant etenim nihil eum apud se inuenturum, nisi acerbas poenas et mortem certissimam.

* *Rugia.*

Rugiani monent S. Ottonem, ne Rugiam petat.

Ille autem, accepta legatione tali, tacite apud se exultat, animum parat ad martyrium, cogitat et disponit omnia, tractat anxie apud se, an melius sit solum se ad tale conuiuium ire, an cum multis? Stetinenses autem quidam uiri boni et prudentes, in comitatu episcopi erant Iulinae, gnari locorum, prouinciarum et morum cuiusque gentis. Hos ergo episcopus paulatim interrogationibus praetentabat, scire uolens, si quo modo eum illuc perducere uelint. At illi de origine * *Ruthenae* gentis, de feritate animorum, et de instabilitate fidei et bestiali eorum conuersatione multa ei narrantes; etiam hoc, quod archiepiscopo Danorum subiecti esse deberint, non tacebant.

S. Otto nihilominus Rugianos adire cogitat.

* *Rugianae.*

Sperans ergo episcopus, gratum fore illi, si conuerti possint, simulque attendens congruum esse, quod per eius licentiam, ac permissionem ad praedicandum in eius parochia, ueniret, *Iuuanum*, uenerabilem presbyterum de latere suo, et alios nuncios nauigio cum literis et muneribus illo pro licentia direxit. Archiepiscopus uero in maximo gaudio et honore legatos accepit, habitosque apud se multa humanitate, plurima de statu, de doctrina et operibus beati Ottonis percontatur. Erat autem uir bonus et simplex, bonarum rerum cupidus auditor, non mediocris scientiae ac religionis, in exterioribus tamen Slauicae rusticitatis. Nam et homines terrae illius tales sunt, ut in maxima ubertate atque diuitiis, generali quadam duritia omnes inculti uideantur et agrestes. Vrbes ibi et castra sine muro et turribus, ligno tantum ac fossatis muniuntur; ecclesiae ac domus nobilium humiles et uili schemate. Studia hominum aut uenatio aut piscatio est, uel pecorum pastura. In his etenim

De hac legatione agit etiam Lutheranus Praeco Cramerus lib. 1. chronici Pomeraniae cap. 40.

Antiqui mores Danorum, nam hodierni longe alii.

enim omnes diuitiae illorum consistunt. Siquidem agrorum cultus rarus ibi est.

Porro in uictu uel in habitu uestium paurum lauti habent aut pulchritudinis nostrae. Nostri ergo mediocres, in comparatione illorum gloriosi erant. *Iuuanus* uero presbyter archiepiscopo ipso maior esse uidebatur. Cumque esset boni oris, ad omnia composite respondens, illum ualde oblectabat, nihilque satis ei esse potuit, quidquid de Ottone audiebat. Fama etenim ante annos plures hunc notum habuit. Et nunc gloriari atque laetari abundantius coepit, quod eius dignos et praeclaros nuncios praesentes haberet, cuius tanta ac tam praeclara facta uulgari fama passim praedicari prius audisset.

Archiepiscopus Daniae colloquio Iuuani presbyteri mire oblectatur.

De legatione autem eius ad praesens nihil se respondere posse dicebat, nisi ante princeps Danorum atque magnates per aliquas inducias consuluisset. *Iuuanus* autem et legati hoc longum sibi iudicantes, dimitti se rogant, ne super eorum mora contristaretur episcopus. Annuit ille cum benignitate, ac literas, donaria, nauemque grandiusculam butyro plenam, signum dilectionis et amicitiae, mittens episcopo, dicebat; quanto citius ex consilio principum per suos legatos de uerbo predicationis se responsurum; quod utrum perperam an simpliciter dixerit, parum nobis compertum est. Nam dum per aliquos dies eius nuncios exspectaremus, de partibus Alemanniae, et de domo Babebergensi plures nuncii uenerunt, magnis et necessariis causis episcopum reuocantes.

Quale responsum legatis dederit.

Qualia munera ad S. Ottonem miserit.

CAPVT XXX.

De bello inter Ruthenos *et* Stetinenses, *et de uictoria Stetinensium.*

Edit. Canis. cap. 29.

RVtheni autem crebris insultibus Pomeranos lacessunt, et Stetinensium fines armatis nauibus perturbant. Cumque semel ac bis repercussi a bello cessare noluissent, Stetinenses ex consilio communi arma tractare coeperunt, atque iterum uenientibus, coadunatis uiribus, occurrere. Sed quid plura? Tanta strage Rutheni fusi sunt, et tanti ex eis in captiuitatem redacti, ut, qui euadere potuerunt, nullum ultra uictoribus bellum intulerint. Stetinenses igitur hac uictoria gloriosi domino Iesu Christo, et seruo eius *Ottoni* honorem adscribebant, Ruthenos ultra iam non timentes, sed ex captiuitatibus etiam ad humiles, et satis indignas compositiones eos adstringentes. At Otto beatissimus omnibus, propter quae uenerat, bene completis et ciuitatibus omnique populo in gaudio et fide apte compositis, uisitans omnes, quos potuit, decorum uale in maxima laetitia illis faciebat, per ducem Poloniae ac per alios amicos suos iter ad sedem suam relegens. Itaque aliquot diebus gratiosa, pretiosa sui praesentia et caris aspectibus ducem ac Polonienses dilectos dilectores suos in plenitudine sanctitatis, mansuetudinis et gratiae laetificans, ita se promouit, ut in uigilia sancti Thomae Bambergensi, in ecclesia cathedrali, in multo desiderio et expectatione suorum, quasi de uictoria cum exultatione rediens susciperetur, cantantibus clero et monachis tota mente, totisque uiribus, *domine suscipe me, ut cum fratribus meis sim.*

Victoria Stetinensium de Ruzianis.

CAPVT XXXI.

SEd dux Poloniae. Hoc caput conuenit cum capite LI. l. I. Andreae. Pro *Boleslaus* hic legitur *Polezlaus*, pro *frequenter frequentes ei*, pro *uisitabunt*, scribitur *honorantes quia*, pro *posse plurimum; plurimum posse*, pro *melina pelle, megalina* uel *nugalina pelle*. Pro *dona ei, dona*, pro *et undique, et diligenter undique*, pro *fures mihi, mihi fures*, pro *et curabat, et curatores*. Pro *doloribus affectum, doloribus at tractatum*. Pro *abit ille ac mandatum implet, abiit ille ac mandatum impleuit episcopi*, pro *cooperit, cooperuit. Ego huius rei*, haec omittuntur usque ad uerba, *erant complures*, pro quibus legitur, *erant autem complures*, pro *non opus esse melinis*, hic legitur *non opus esse nugalinis*. Pro *aut leporum, uel leporum. Sed nunc scio.* Haec omittuntur usque ad uerba, *sed nouimus aliquos*. Postea haec ita continuantur, *sed sunt aliqui episcoporum, qui si hanc uestem corpori subtraherent, proprio, sanguini etc. Quae res etsi.* Haec uerba cum sequentibus omittuntur.

CAPVT XXXII.

FAber quidam. Est hoc caput idem cum capite LII. libri I. Andreae nostri. Pro *in opus Dei*, legitur *in opus Domini*, pro *tectum uidelicet etc. tectum scilicet sancti Michaelis ecclesiae*, pro *haesimenta haurimenta. Quae res quidem.* Haec et quae sequuntur, hic addita non sunt.

CAPVT XXXIII.

QVidam oeconomorum. Hoc caput rursus inuenies libro I. capite LIII. in Andrea. Pro *cuius namque sunt hi*, legitur rectius, *cuiusnam hi sint*. Pro *magni sunt, fortes, magni et*

fortes sunt. Pro *in ciuitate, in ciuitatem*, pro *re cognita, re agnita*, pro *et esto socius, esto socius meus.* Pro *Saxonia seruatur, Saxonia reposita seruatur.* Pro *haut inueniri, Hallae inueniri.* Et ita etiam legendum est in Andreae codice. Pro *fustani et purpurae, brussati, Fritsali*, hic legitur, *fuscani et purpurae, puriuati fricali*, pro *si autem ut dictum, haec autem, si ut dictum est*, pro *hac occasione, hac etenim causa.* Pro *ac strenuus, et strenuus.* Pro *admirationi fuit, ammirationi fuit.* Pro *quia pretium sciebant esse redemptionis, quia pretium redemptionis esse sciebant.*

CAPVT XXXIV.

HIs omnibus ad uotum. Conuenit hoc cum capite LIV. lib. I. Andreae. Pro *Rudolphi* legitur *Rodolfi.* Pro *et opera crebro, crebro et opera*, pro *talis uiri notitiam per nuncios, talis uiri per nuntios*, et uox *notitiam* omittitur. Pro *sese Deo commendans, sese commendans.* Pro *Michaeli obtulit, Michaeli hoc obtulit.*

CAPVT XXXV.

SEd quia Belae. Idem hoc caput inuenies in libro I. Andreae capite XLII. pro *quia beati Belae*, legitur *Sed quia Belae.* Pro *regis mentio incidit, mentio incidit regis*, pro *ad aedificationem narrare incipiam*, legitur hic *ad memoriam reuocandum, dignumque esse alios per hoc Christo adiuuante lucrificem, antiquitus recensitum est digno moderamine.* forte hic omissum est *quod*, ut sensus sit, quod antiquitus recensitum. Pro *petita est in matrimonium Henrico, petita est Henrico.* Pro *Alemaniae, Alamaniae.* Pro *oratione, ratione.* Pro *coeli et terrae, caeli ac terrae.* Pro *uides omnia etc. indifferenter.* tantum *ferenter* legitur, et reliqua a typographo omissa sunt. Pro *unica filia mihi, mihi unica filia..* Pro *in auxilium, ad auxilium*, pro *hodie te comitante, hanc te comitante*, pro *ubi erat patrocinium, in quo erat patrocinium.* Pro *sancti Blasii, beati Blasii.* Pro *filiolam, filiam suam.* Pro *hominem exuit, ex hac luce subtractus est.* Pro *in domino requieuit, requieuit in domino.* Pro *ei successit, successit ei.* Pro *ut reducerent eam, ut reduceretur.* Pro *sed illa noluit redire, sed illa noluit.* Pro *teneri a rectoribus, teneri eam a rectoribus*, et omittitur deinde *sororem suam*, pro *redderetur ei, redderetur:* Pro *adhaerere cogitabat*, adduntur haec, *placere desiderans et sororibus ibidem degentibus adhaerere.* Pro *fratris sui foras egredi, fratris exire.* Pro *sed et uiri, sed uiri.* Pro ***non ab re, non abire.*** Pro ***negotium uestrum expediatur, negotium uestrum expediam.*** Pro ***ministrabatur, ministrabat.*** Pro ***atque uoluntati***, plenius legitur, ***atque alienae uoluntati.*** Pro ***restituere uenimus et non uim inferre, sed obsequium praestare ad suos redeunti***, legitur ***restituemus, et non uim sed obsequium praebebimus, eunti***, pro ***suaeque libertati, libertati.*** Pro ***et dominus noster rex, et rex Vngarorum*** Pro ***uiam postea accipere, uiam postea arripere.*** Pro ***commendo causam meam, commendo causam uirgo uirginum meam.*** Pro ***omnes igitur qui aderant, omnes ergo qui aderant.*** Pro ***nullo ei aut hinc aut inde propinquante, nullo ei propinquante.*** Pro ***ne quauis occasione tantum, ne tantum***, pro ***prosequentibus eam gaudio, prosequentibus eam in gaudio, reuocare illam.*** His uerbis finitur caput hoc anonymi.

CAPVT XXXVI.

Monasterii S. Michaelis dedicatio ob aegritudinem S. Ottonis differtur; eoque restituto peragitur.

QVodam tempore dum monasterium *sancti Michaelis* in Bambergensi dedicationem expectaret, et omnia, quae huius officii ratio postulabat, in corporalibus et spiritualibus laute ac diligenter praeparata fuissent, omnibus in expectatione positis, praesul grandaeuus molestia corporis laborare coepit, adeoque infirmatus est, ut ad opus consecrationis uires minime habens, misso nuntio in uigilia beati *Egidii*, ad aliud tempus dedicationem transferendam statueret. Sed quia parata erant omnia cupientibus animis omnis dilatio inuisa est, et duplici maerore ecclesia turbari caepit, pro languore scilicet episcopi, et pro frustrato desiderio expectatae consecrationis. Quocirca orationes non cassas mittunt ad dominum, uires ac sanitatem praesuli obnixe postulantes. Igitur meridiano tempore in lecto recubans et paululum sopore pressus, puerum coram se per somnum ludentem et saltantem uidet episcopus, ac de psalmo uersum crebro cantantem, *in domum domini laetantes ibimus.* Expergefactus uero aegros quidem artus fortes inuenit et uegetos, corpus leuat, sentit gratiam sanitatis rediisse, cubicularios citat, interdictum consecrationis mutat, proximaque die in festiuitate beati Egidii, sicut antea uoluerat, in magna totius ecclesiae laetitia, dedicationem peragit, domino sibi uires amministrante.

CAPVT

CAPVT XXXVII.

P*Ost ea uero tempora tam morbis* etc, Hic ponuntur omnia ea, quae Andreas habet 536. lit. F. in *lectionibus legendis in festo depositionis S. Ottonis* &c. Legitur tamen pro *speraret ad dominum, ad dominum speraret*, pro *illud sibi amicum, illud amicum sibi*, pro *omnia igitur loca, omnia ergo loca*, pro *omnesque domos et curtes circa illum positas, imo totam ciuitatem peregrinis et pauperibus repleri uideres*, legitur hic, *omnes domus et curtes circa positae, imo tota ciuitas eo uolente atque iubente pauperibus et peregrinis repleta fuit*, pro *uiduarum et orphanorum, Aderant ibi uiduarum et orphanorum*, pro *multitudinem et pii, ut ita dicam, multitudines, pii non immerito*, pro *dixerim, quispiam dixerit*, pro *efferuebant, feruebant. Cum procuratoribus et dispensatoribus suis*, haec omissa sunt, pro *ecclesias et coenobia, et ecclesias et coenobia*, reliqua *hospitalia, infirmarias* omittuntur, pro *mirum ualde, mirum sane*, pro *quae ante diebus, quae tot ante diebus*, pro *praestare potuit, praestare poterat*, pro *nobiles mediocres, nobiles et mediocres*, pro *ademptum tanto lugebat, ademptum lugebant*.

CAPVT XXXIIX.

S*Vperuenit quoque*. Hoc rursus est pars, *lectionum allegatarum* immediate subsequens uerba superiora, quam reperies pag. 537. F. et seqq. in Andrea, pro *quanta igitur* legitur *quanta ergo*, pro *ubi ad locum uentum est tumuli, ubi ad locum tumuli uentum est*, pro *breuem quidem, breuiter quidem*.

CAPVT XXXIX.

E*Cquid fiet*. Recitatur hic oratio Imbriconis, quam habes in *lectionibus citatis*, pag. 538. B. Pro *necessaria omnia*, legitur *omnia*, et omittitur uox *necessaria*, pro *sui temporis secula, sui temporis enim secula*, pro *uirtutibus eius taceam; uirtutibus taceam*, pro *in ciuitate ipsa, in ciuitate*, pro *ut breuiter dixerim, ut breuiter dicam*, pro *de me quid dico, de me dices, quid* omisit typographus, pro *ordo pontificiales, ordo pontificalis. Hic nobis gemma, hic decus hic splendor fuit*. Haec omnia omittuntur, pro *ablatam esse, ablatam*, pro *sanctae matris, caput sacrosanctae matris ecclesiae*, pro *rex Alamanniae, rex Almaniae*, pro *uobis occubuit, occubuit ille*. Pro *inquam ille, inquam*, pro *quae sunt caesaris, caesari, et quae sunt Dei Deo, caesari quae caesaris sunt, et Deo, quae Dei*, pro *non parua haec mutatio. Non parua res acta est, non parua haec mutatio*, pro *talem inueniemus bonitatem, talem bonitatem inueniemus*, pro *lamenta nobis faciunt, faciunt nobis lamenta*, pro *fletis Ottonem nostrum, fletis Ottonem uestrum*, pro *uos enim, uos o monachi, uos enim o monachi*, pro *uestram inopiam, nostram inopiam* litterae autem u et n saepe in auctore hoc permutantur, pro *argumentosus erat, argumentosus enim erat*, pro *erat cum eo, cum eo erat*. pro *humilis non fuerit, humilis non fuit*. pro *peccata mundi, peccatum mundi*, pro *quae etiam necessariae, quae ibi necessaria*. pro *deuotissime peragentibus, deuotissime leuantibus. Feliciter amen*. His uerbis finitur liber Anonymi et subiiciuntur haec sequentia:

Explicit liber de uita et operibus beati Ottonis, Babenbergensis episcopi et confessoris Christi et Pommeranicae gentis apostoli.

Illum uero mihi libenter legendum dedit praenobilis, amplissimus atque consultissimus uir, dominus *Franciscus Winterus*, consiliarius in Pomerania prouincialis et ciuitatis huius Colbergensis consul meritissimus, qui illum a parente p. m. ducis olim Pomeraniae consiliario, acceperat. Soli Deo debetur omnis gloria.

Historiam hanc anonymi, nondum uiso MSC. illo Andreae, quod mihi communicauit plurimum reuerendus atque CL. uir, dominus M. Friedericus Cramerus, *pastor ecclesiae Stetinensis, quae S. Iacobo olim sacrata fuit, uigilantissimus, ante aliquot annos in compendium redegi, quod cum saepius allegatum fuerit a uiro docto, huc apponendum duxi, reiectis in commodiorem locum Crantzii et aliorum de Ottone testimoniis, quae compendio illi subieceram.*

IN NOMINE IESV!

VITA OTTONIS Pomeranorum apostoli.

O*TTO* Pomeranorum apostolus natus *in, Sueuia* parentem habuit non tam diuitem, quam pium et ingenuum, ex familia comitum *Andechsiorum*. Positis sub eius disciplina rudimentis, ad exteros missus, poëtarum et philosophorum scripta delibare coepit. Egestate uero, *qua saepe summa ingenia in diuersum abstrahuntur*, compulsus, migrauit in *Poloniam*, quam ab eruditis uacuam

cuam audiuerat, ut tradendo pueris, quae ipse didicerat, uitae subsidia quaereret. Ibi uirtute, probitate et parsimonia, nec non uultu uenusto gratiam potentiorum consecutus, innotuit duci. Et cum bene cuperet HENRICO IV. imperatori Romano, coniuge Poloni fato defuncta, tentare coepit animos procerum, qua ratione soror illius *Sophia*, uidua regis Hungariae, huic desponderetur. Laudabat potentiam caesaris moresque feminae, et commoda in ducem redundatura exaggerabat. Placuit conditio. Consilio habito de *parariis* tanti amoris, nemo praestantior *Ottone* iudicatus. Ad caesarem ut uenit, ille, cum et sorori suae et duci connubium hoc profuturum speraret, annuit. Laute tractatus cum sociis reuertitur in *Poloniam*, toti aulae, re ex uoto gesta, acceptissimus. Nuptiis celebratis, si qua ad patrem socerumque expedienda, Ottonis committuntur fidei. Quapropter caesar, explorata uiri prudentia, intimis eum ascribi uoluit, sacra cum eo habiturus communia. Accitus ex Polonia, aegre licet assentiente sorore, nunquam non cum *psalterio* suo a latere regis haesit et, *cancellarii* postea suscepto munere, fidelem operam ei praestitit, maxime in exstruendo *monasterio Spirensi*. Moritur hoc tempore *episcopus Bambergensis* et successor quaeritur. Qui ambiunt, respuuntur, ille, qui imparem se censebat, omnibus a caesare praefertur, eligitur, et a nuntio papae PASCHALIS II. cuius absque consensu onus illud subire nolebat, *Romam* uocatus, ecclesiaeque deinde *Bambergensi* commendatus, uotis, honore et applausu populi cleri atque principum excipitur. Hic uelim *prudentiam* noui episcopi mireris, qua praestitit, ut nec caesaris *Henrici Iunioris*, nec papae odium incurreret, quos inter lis non lenis exorta erat; deinde *sollertiam* in euehenda ecclesia sua, quae quater antea, post octies quotannis *cruce* atque *pallio* usa, prae aliis eminuit. Instituta quoque maiorum diligenter scrutatus est, illaque omni nouitate spreta seruauit, *populum* etiam ea, quam naturae bonitate acceperat, facundia *erudiuit*; coenobia insuper diruta reparauit atque plura his addidit, auctis illorum opibus, quae, ne temporum iniuria interirent, pontificiis firmabat diplomatis. Prae ceteris aedes Bambergensis, *Michaeli* sacra, quam terrae motus concusserat, pluribus impensis maiorique ornatu struebatur; instrumenta etiam sacra, pallia, stolae, calices et, quod palmarium, *CODICES VTRIVSQVE FOEDERIS* magno numero coëmpti. Quid dicam de *studio seruiendi* principibus, regibus, ecclesiis? quid de *frugalitate* episcopi?

A *Lateritium templum* domumque suam ornauit auro et argento; mensaeque reditus auxit, non minuit. Nullum uidisses luxum in cibis, in uestibus; nihil uoluptati indultum; ocreas resuendas dedit, indignantes redarguens, *fas non esse, ut fidelium eleemosynis ipse abuteretur*. *Lucium* duobus solidis emptum edere noluit et aegroto misit; *flagellis* corpus, animum *precibus* et *ieiuniis* saepe exercuit. B Vbi reliquias, nescio quorum, in locum sanctiorem portari iuberet et sanguine ab iis profluente deterreretur, morbo correptus, prae tristitia confugisset in monasterium, nisi abbatis prudentia fuisset prohibitus, praetendentis, *melius prospici monachis posse, si clauum episcopatus regeret*. Et ne quid desideres, *benignitatem* eius in calamitosos admirare. Vbi Franconia orientalis *fame* premebatur, lue extinctos sepe- C liuit, uisitauit aegrotos et esurientes apertis granariis pauit, quae hunc in usum multis annis frumento onerauerat. Cadauer etiam mulieris ad sepem proiectum et inter herbas inuentum, precibus pro anima fusis, imponebat humeris, nec foetore, quo seruus ipsius, ab humanitatis officio retinebatur, ut insepultum illud abiiceret.

D Tali pietate, prudentia, fide et industria esse debebat, qui *Pomeraniam* monitoribus asperam et superstitionibus oppletam CHRISTO restitueret. Vocatus ille et non tam muneribus, quam litteris et prouidentia ducis Polonorum, *Bolislai*, qui neminem inter suos inuenit, quem ad hanc gentem sibi subditam mitteret, commotus, nihil potius habuE it, quam ut *implorato numine consuleret papam* suum *HONORIVM II.* Eo consentiente et urgente, uiaticum parauit et festo *Georgii* celebrato, iter postridie aggressus est. Peragrauit *Bohemiam*, *Silesiam*, *Poloniam* et a ducibus multa ueneratione exceptus, tandem Pomeraniam appulit, cum sacerdotibus et centurione *Paulitio*, quem ipsi BOLISLAVS fidum adF iunxerat comitem, instructus curribus centum et quinquaginta, panno et aliis pretiosis donariis, quae diuideret nobilibus, ne, *quod pauper inopsque et alieni appetens uenisset*, quomodo hoc iam ante aliis obiecerant, sperneretur. Dux Pomeranorum cum quingentis uiris obuius episcopo factus, fidem christianam, quam hactenus metu populi clam G habuerat, laudauit publice, eiusque comitibus, qui minis et truci uultu barbarorum terrebantur, animam reddidit. Acceptis deinde donis, *baculo eburneo* et *denariis* aliquot ab episcopo, deduci eum ad opida et liberaliter tractari praecepit. Consilio habito primum adeunt *Pirissae* castrum, ubi ebrii festi cuiusdam cele-

celebratione quatuor mille uiri, qui confluxerant, non ita prompte *doctrinam de SS. Trinitate et Decalogum legis* acceperunt atque triginta illi, quos palantes hinc inde et dispersos in uiculis dirutis inuenerant. Commoratus tamen donec crapulam edormirent, monitis atque minis eos aliosque mouit, ut edocti *decalogum* cum *symbolo apostolico*, lotique corpore et *albis* induti uestibus *baptismo* imbuerentur. Per *uiginti* nimirum *dies christianorum fidem, incarnationem, natiuitatem, circumcisionem, apparitionem, praesentationem, baptisma, transfigurationem, passionem, resurrectionem, atque ascensionem domini nostri IESV CHRISTI, nec non aduentum Spiritus sanctis illis tradidit. De ritibus, festis, ieiuniis quatuor temporum et quadragesimali, de uigiliis et natalitiis apostolorum aliorumque sanctorum, de die dominica, de sexta feria, de distributione mensium et totius anni, nonnulla adiecit.* Exstructo rursus et sacrato *altari*, cum basilica perfici tunc non posset, *missas celebrari* iussit, dato iis *sacerdote, libris, calice, patina et ceteris utensilibus.* Exuti illi ueterem hominem, quorum fere septem millia fuerunt, abiecta superstitione uitam moresque suos enixe correxerunt. Gauisus de tantis primitiis episcopus, spem sibi fecit felicissimi ad reliquos progressus, illisque admonitis, *ut bene uiuerent agerentque*, hac oratione ualedixit: *Fratres, ego uos despondi Christo; nolite denuo contaminari deflectendo ad idola. Christum induistis in baptismo et peccatorum tam originalium, quam actualium ueniam ab illo impetrastis; mundi estis atque sancti, non ex uobis, sed per eum, qui sanguine suo eluit peccata mundi. Nolite iterum cultu idolorum uos inquinare, ne gratia DEI excidatis. An uos immundis prostituetis spiritibus, uos qui corrumpunt? Creatori, non creaturae diuinum exhibete honorem, ne irritetur; proficite fide, spe et charitate, uestro et posterorum commodo, ut credentes ei fidemque operibus ornantes, uiuatis per illum, qui mentes uestras de tenebris protractas illustrauit. Si perstiteritis ipsius auxilio, certos uos esse iubeo aeternae beatitudinis. At cum homines simus, qui labi possunt, discessurus trado uobis, quae nobis est tradita a domino, ANCHORAM FIDEI, SEPTEM SACRAMENTA, quae septem sunt Spiritus sancti dona, quibus usi defectus sarcietis et aduersitates quascunque superabitis. Primum est BAPTISMVS, quem posthac in pretio habete; eo sacerdotes tingant paruulos uestros opportuno tempore in SABBATO PASCHALI et PENTECOSTES. Qui neglecto illo ex hac uita migrabit, regni DEI exsors maledicti originalis paenas luet aeternas. Secundum est CONFIRMATIO, quod est unctio chrismatis in fronte. Hoc uicturis est necessarium, ut Spiritus sancti corroboratione muniantur et aduersus tentationes et nequitias uitae praesentis armentur. At hoc non differatur in senectam usque, ut quidam putant; feruor adolescentiae, quae praeceps esse solet, eo cohibeatur. Tertium est VNCTIO INFIRMORVM, quam cum deuotione petant. Hoc enim certissimum animae remedium quicunque usurpat, Spiritus sancti uirtute instruitur, aduersus spiritus, animabus insidiantes; imo hac Spiritus sancti unctione remissio peccatorum confertur. Quartum est EVCHARISTIA, quod est* corpus et sanguis domini *uicturis et morituris necessarium; est enim hoc uerus animae cibus, uitam in se habens aeternam. Vnde frequenter ad missas congregati hoc uiatico utamini. A cuius usu si propter peccata uestra, quia carnales estis, abstinetis, saltim per mediatorem uestrum, hoc est sacerdotem, qui pro uobis communicat, attente auscultantes eo fruimini. TER tamen uel QVATER singulis annis, si crebrius fieri hoc non potest, confessione delictorum praemissa, uos ipsi accedatis. Quintum est RECONCILIATIO LAPSORVM PER POENITENTIAM, eorum scilicet, qui post baptismum propter grauiores culpas ab ecclesia proscripti per satisfactionem poenitentiae ei reconciliantur. Et hoc quasi malagma est et emplastrum cadentium in pugna et uulneratorum. Sextum est CONIVGIVM, id est copula matrimonialis. Quod non, ut quinque superiora, omnibus est necessarium, sed iis tantum, qui se continere non possunt, quibus suadendum, ut honestiori remedio subueniant infirmitati, nec uago et illicito concubitu polluantur. Vos ergo, qui pagani fuistis, nec uni toro seruastis fidem pluribus ductis uxoribus, si qui adhuc tales sunt ex uobis, unam seligite, quae gratissima est eamque, dimissis aliis, solam habete ritu christiano. Et quia uos mulieres partus femineos, quod dictu horrendum, necastis, brutis crudeliores factae, id deinceps uobis interdictum esto; cuiuscunque sexus sit infans, quia DEO curae est uterque, diligentur educetur. Septimum est ORDINATIO siue clericorum consecratio, quod iterum particulare tantum est; quamuis enim omnes clericorum indigeant opera, non omnes tamen fieri clericos necessarium est. Illi uero, qui moribus et scientia reliquis praestant, inuitentur ad hoc munus, licet trahi non debeant. Vnde uos hortor, non cogo, ut eos ex liberis uestris offeratis, qui liberalibus studiis fuerunt hactenus imbuti, quo latina lingua, ut alibi factum, a nobis instruantur uobisque praeficiantur. Haec sunt septem sacramenta, quae sponsus caelestis, per nos humiles suos paranymphos, uobis, ecclesiae ac sponsae suae, mittere uoluit. Illa seruate,*

uate, diligite, ueneramini: commendate A *illa liberis uestris, ut ad posteros, si qui futuri sunt, propagentur. Ecce habetis ecclesiam, habetis sacerdotem, qui, quae scitu necessaria, uobis satis superque inculcabit. Hunc audite, hunc affectu eodem, quo me, prosequimini. Iam ad alios propero in ouile Christi ducendos, mox reuersurus. Valete in domino dilectissimi!* Sic instructa et confirmata ecclesia PIRITZENSI oratione hac prolixa, qua plures quo- B que, more eo tempore uulgato, episcopus absque dubio edocuit, cum lacrymis auscultantium dimissi sunt *Caminum* hospites christiani. Ibi uxor ducis in arcem eos uocari iussit. Et quia haec iam ante scitata fuerat, quid *Pirissae* fieret, multorumque animos iamdum flexerat, ultro illi et auide fide christianae mysteria didicerunt. Quadraginta dierum opera plebi numerosae, quae con- C fluxerat, instituendae impendebatur. Dux interim *VVartislaus* aduolabat, studiumque coniugis atque populi accendebat acrius, qui etiam suasu *Ottonis*, cui in omnibus parebat, reliquis repudiatis, hanc solam in matrimonio habere constituit. Trahebantur deinde plures principis exemplo. Interea templum condebatur in urbe, et sacerdos *libris, uestibus* atque *calice* argenteo instruebatur, D ut *dominicis* maxime diebus rei diuinae operarentur. Fauebant plerique serio piis desideriis, femina uero nobilis, quae pago aduenerat, ea spreuit seruosque uetuit *diem illum habere sacrum*, putans sibi satis prospectum, *si ueterum tenax, recentium incuriosa esset*. At misera, detentis in agro seruis, ipsa diriguit, nec falcem, qua metebat, manu, nec loco, quo E stabat, pedem dimouit. Otto inde *Iulinum* nauigio petiit, quamuis non pari successu. Intrantes arcem, uesperascente iam die, a tumultuante populo circumdati exagitantur ludibriis. Et uita priuassent docentem apostolum, qui lapidibus iam prosternebatur, nisi manu *Paulitii* tectus et ex urbe abductus fuisset. Dum uero ad flumen, quod F praeterlabitur, resident et episcopus aegre fert *sibi coronam martyrii ereptam*, en! poenitentia moti primores prodeunt, *culpam in plebem coniecturi*. Cognita aduentus Ottonis causa et quod a Polono missi essent, *Stetinensem prius ciuitatem* censent *flectendam esse*, *quam ceu antiquissimam et reliquarum matrem sequi uellent*. Cum hoc arrideret, eo G profecti salutarunt proceres. Sed responsum fuit: *patrios ritus non mutamus, uiri antiqua fide et moribus, res uestras uobis habete. Christiani scelera exercent et poenas, quas detestamur. Apud eos enim fures sunt et latrones, truncanturque pedibus isti et oculis orbantur. Procul a nobis religio talis.* At ubi uindictam minabantur Polonorum ducis, *obsequium* spondebant *Stetinenses*, *si firmata cum eo pace tributa minuerentur*. Abeuntibus in Poloniam sociis, Otto, ne tempus tereret, occasiones docendi notat, utut uano conatu, cunctis renitentibus; donec tandem nobilis uiri *Domitzlai* filii auide eum sequuntur cum applausu matris ex Germania abductae, quae gentili nupta uiro, fidem nunc primum hic professa, episcopum *bono animo esse* iussit. Pueri laudata Ottonis comitate et ostensis muneribus, columbino studio plures in suas partes trahunt, redeuntibus interea legatis cum litteris ducis Poloniae. His *exprobratur Stetinensibus contumacia; precibus tamen ipsorum locus conceditur, si consilia de salute sua non spernerent*. Ergo episcopus ascendere pulpitum, docere et cortinas atque simulacra securibus excidere. Mouebantur incolae, et contemnebant Deos, qui templa sua non tuerentur. Erant quatuor *pandochea*, quae conciuas uocat auctor, in urbe, quorum unum praecipue colebatur, sculpturis, imaginibus, uasis et cultris ornatissimum. Hic suspendebant arma hostibus adempta et decimam de praeda partem reponebant: hic arreptis crateribus diuinare, epulari, potare et inflare cornua solebant, diis sacrum facturi. Illud iam spoliare coeperunt, oblatis episcopo anathematis. At respuit ista et undis lustralibus purgata ipsis diuidenda reliquit, solo TRIGLAFO tricipiti monstro accepto, cuius capita Romam misit, corpus uero confregit. *Quercus* erat ibidem superstitione maiorum uenerabilis. Quam ubi incidere parauit, intercessit populus, quod umbram recubantibus praebere posset. *Caballum*, quem consulebant milites, quique hastis, quas subiiciebat flamen, contactis mala, intactis bona praesagiebat, alibi locorum uendi uoluit. Vetuit insuper uendere homines et partus femineos necare. Mordebat hoc mystas lucris inhiantes, maxime equi illius curatorem. At uentre intumescente per noctem extinctus, conata exsequi non potuit. Interea doctrina fidei radices egit. Properatum inde ad *Iulinenses*, *Garditia* tamen et *Lublino* in transitu non neglectis. Illi clam scrutati, quid Stetini actum esset, redeuntes, non tam propter promissa, quam quod Stetinensium uestigiis insistere uellent, multo honore dignabantur. Praestito obsequio, *sedes* ibi futuro designatur *episcopo*, quo gens dura illius praesentia mansuesceret, quanquam et loci commoditas in centro fere iacentis spectata fuit. Non procul a Iulino distabat *Dodona*. Illa cum aliis ex fuga

fuga bello Polonico dispersis, ultro CHRISTI iugum subiit. Mox etiam *Colberga*, qua primum *absentiam ciuium clariorum* praetexebat, monitis paruit; nec laborandum deinde fuit in *Belgardia*. Ad plures ciuitates hac uice progredi non potuit doctor noster, hyeme et promisso in Franconiam reditu praepeditus; inuisit tamen nouellas ecclesias et, ne in uanum laborasset, eas confirmauit. Reuertitur ergo *Bambergam* et *Adelbertum* post se relinquit, qui curam gereret conuersorum et *pastorem* nunc ageret, permisitque principi, quem constitueret *episcopum*.

Triennio domi detentus beatissimus pater redit, sed alia, quam ante, uia per *Saxoniam*, ne Polono grauis esset, et coemptis *Halae* uestibus *Deminum* nauigio pergit, quae idolis adhuc dedita ipsum terrere coepit. Postea contendit *Vsedomum*, ubi conuentum egit procerum dux *Wartislaus*, festo pentecostes, omnesque hortatus est instinctu Ottonis, *ut se principem secuti prompte subiicerentur CHRISTO*, et laudauit episcopum causamque itineris exposuit. Dictum, factum, sacris undis tincti sunt omnes. Displicuit rursus prae aliis hoc sacerdotibus, qui et insidias struxerunt praesuli. Praecipuus *DEVM se* finxit, albis indutus uestibus in luco prope *Wolgastam*, monuitque rusticum tunc praetereuntem et perculsum spectro, *ut nuntiaret in urbe, quod non laturus esset, si Deos alios admitterent; occidendos, qui ipsum spernerent*. Quapropter nonnulli his minis perciti conspirarunt in episcopi exitium. At ille, rebus feliciter gestis *Vsedomi*, fretus Deo et promissis ducis emisit socios, ut alibi etiam doctrinam hanc profiterentur. Qui ex his *Wolgastum* uenerunt, insidiarum metu occulte habiti, donec episcopus audito tumultu molliuit animos, iuuante duce, et latitantes liberauit, eosque *circumspecte agere* iussit *in exstirpandis idolis*. Post *Gotzgaugiam* seu Gützcoam diuertit et templum, quod nuper exstructum seruari uolebant, frustra demoliri conatus est. Victa uero animorum duritie, ipsi hoc destruxerunt, in cuius locum noua basilica erigebatur. Qua dedicata principem ciuitatis *Mizlaum* urgebat acriter, *ut, quod deceret christianum, omnem crudelitatem aliaque uitia exueret et captiuos ex uinculis dimitteret*. Ille diu reluctatus tandem episcopi aliorumque christicolarum precibus cessit. Territa fuit hoc tempore *Pomerania* minis Poloniae ducis, quod obsequium ipsi non praestitissent. Intactam uero reliquit deprecante episcopo; qui honorifice quoque dimisit legatos marchionis *Adelberti* de Saxo-

A nia *Gotzgaugiam* ingressos, ut cognoscerent ipsius diligentiam et successus. Supererat insula *Vennia*, barbara hactenus atque ferox. Et hanc adire constituit episcopus, doctrinae propagandae cupidissimus, neglectis, quae ostendebantur, periculis. Vento tamen contrario cum aspera gente depugnare prohibitus fuit. *Stetinum* itaque reuersurus, solus cum puero iter aggredi uo-
B luit, nisi reuocatus esset ab iis, qui quaesito diligentissime studium suum in proximam diem pollicebantur, uectus cum illis naue ad urbem, diuersos animorum motus deprehendit, his, qui perstiterant, laetis, turbatis qui defecerant. Flamines maxime, quibus *aurum et caeca mentis rabies saepe multa suaserat perperam*, plebem concitauerunt. Episcopus uero, qui martyrii gloriam ap-
C petebat, minas atrocissimas posthabuit, et adiutus a nobili uiro *Witsaco*, quem, uti referebat ille, *in somno apparens fusis DEVM precibus carcere liberauerat*, in forum progressus sermonem habuit ad populum, qui nullo clamore furiosorum sacerdotum interrumpi potuit. Vnus ex his acerrime saeuiit et baculo, cambucca uocatur, in sanctissimum doctorem, uano licet ictu, uibrato com-
D mouit populum, ut incumberent omnes manumque contra illum leuarent. At miseri caelitus terrefacti, subito corriguerunt. Vnde consilium in arena captando, deos ipsorum illusit et ueri numinis extulit clementiam, pro hostibus etiam precatus, *ut loco, quo immobiles haerebant, salui discederent*. Inde ad aedem *Adelberti* exstructum idolo alta-
E re, quo turpi et plus quam *Cretensi* collusione *utrumque Deum*, *et christianorum uerum et suum seu fictum* suasu flaminis sui colebant, diruit. Quo uiso accurrerunt pueruli more gratulantium, et uiri prudentiores momentis rerum, quae gerebantur, *perpensis*, *superstitionem abiiciendam esse* decreuerunt. Quam ob rem non modo gauisus est e-
F piscopus, sed et mirando Deus opere suam manifestauit gratiam, quando piscis ingentis magnitudinis, rumbonam uocabant, qui circa portum et naues saepius se extulit, manibus humanis, mense Augusto, eiectus fuit. Nondum tamen omnium animis excesserant furiae, quos *uesania ex longo collecta* fatigabat. Dum arborem excidere cona-
G tur superstitione uitiatam, agri possessor securi fidisset caput praesulis, nisi retro cedens elusisset ictum. Crudelitatis poenas iste luit, et uix uitam intercessione ipsius seruauit populo, uindictam exercente. Deinceps bene constitutis et, quod flagitauerant, reconciliato ciuibus principe, ad alios properauit.

Iulinum contendenti flamines iterum abigendi fuerunt, uiam callide obsidentes. Defenderunt episcopum Stetinenses, et fax illius latrocinii noctu paralysi miserrime periit, frustra agnito, *quod poenas saeuitiae exigeret numen.* Alius rabie correptus alligabatur arbori a deludentibus, qui cum se commoueret acrius, intercluso spiritu cum dolore extinctus fuit. *Iulinum* ingressus episcopus, quos poenituit perfidiae, facile correxit, reliquos etiam, qui adhuc erroribus corrupti, uerbo et aqua abluit. Posthac miraculis quoque inclaruisse perhibetur. Caecae mulieri uisum reddidit, iussae, *ut campana saepius tracta Adalbertum inuocaret.* Qua occasione monuit ciues, *ne obliuiscerentur, quod ille suis precibus saeua incendia ab aede sibi dicata auertisset, quando reliquae domus combustae fuerunt, nec deinceps uel Iulium uel Iulii hastam colerent.* Militis filium lunaticum *ad reliquias, quas attulerat, sanctorum* dimissum sanitati restituit. Ita et alius miles a phrenesi liberatus dicitur, cum eo loco procubuit, ubi Adelbertus orare consueuerat. Bocelis uero presbyteri precibus exusta seges est, quam rustici metebant die *Laurentii,* spretis eius obtestationibus. Rursus profanata die, qua *assumptam* credunt *beatissimam uirginem*, rusticus subita morte in sulcos decidit, uxor uero falcem et segetes de manu excutere non potuit, antequam deprecatione expiata fuit. Interea *Rutheni,* qui et *Rugiani* atque *Rani* dicuntur, uetus dissoluerunt foedus, nec Pomeranos agnouerunt socios, *qui Deos communes abiecerant.* Otto uero religionis uinculo eos iungere conabatur. Et quia audiuerat, *Danorum* proceres hanc insulam sibi uicinam archiepiscopo suo destinasse, adire eam noluit, nisi ueniam ab illo impetraret mittendae falcis. IVVANVS presbyter cum aliis hoc nuntiabat, a quo et litterae et munera offerebantur. Ille aduentu horum laetus, *res ab Ottone gestas* sibi narrari uoluit. Deinde promisit *se cum principe et proceribus locuturum, quorum uoluntate nondum explorata, nihil respondere posset.* Redierunt legati et retulerunt praeter litteras dona quoque et in his *butyrum.* Rutheni uero praelio, quod coeperant, uicti et in fugam precibus *Ottonis* coniecti sunt, idola tamen excidi non potuerunt; nec diutius hic commorari potuit episcopus, qui *Bambergam* reuocatus fuit. Ita coactus mutare locum, *quae ex re plantatae ecclesiae censuit,* fideliter inculcauit. Dehinc in *Poloniam* regressus, principi *omnem rem eiusdem consilio susceptam* enarrauit, et celeri cursu *Bambergam* iuit. Vitae extre-

A ma scire desiderans, memoria repetit ante acta. Idem quippe ille mansit, nec amicorum animus erga ipsum mutatus fuit. *Polonus,* dum fata utrumque superesse uoluerunt, familiariter cum eo uixit, quomodo et alii permulti magni nominis uiri donis, et litteris eum fama factorum inclarescentem honorauerunt. Oblata munera nec auare condidit, nec turpiter consumpsit, in pauperes omnia sunt erogata. Vestem auro

B intertextam leproso induit, arbitratus, *custodiri eam melius non posse.* *Sagittas* a fabro donatas abbati *Hermanno* misit *mutandas in clauos*, quibus tectum templi compingeretur. Pomeranorum quoque non oblitus, oeconomum ad eos ablegauit, uestes et pannos exhibiturum. Et cum exploratam haberet fidem regis *Hungariae*, quem oculis patruus

C *Colomannus,* non animo priuauerat, eum sibi denuo deuincire studuit, per episcopum *Rudolphum*: nec abnuit ille; quin potius laudibus Ottonis auide perceptis, splendida ei transmisit munera, quae, ubi legatus honestissime ibi habitus attulit, a praesule consecrata sunt *S. Michaeli Bambergae protectori* in statuam archangeli conuersa. Hic ille *Bela*, qui pietate prae aliis in Hungaria

D fulsit, cuiusque filia *Sophia* maluit inter uirgines monasterii *Admuntensis* uitam exigere caelibem, quem defuncto *Henrico Conradi* Germanorum regis filio, cui despondebatur ante annos nubiles, alii nubere, licet *Giso* frater niteretur sedulo, ut eam ui subductam ex coenobio uiro principi in matrimonium traderet. Sed iam uitae finis imminebat Ottoni. Cum monasterium S. Michae-

F lis die *Egidii* dedicare constituerat, morbo correptus fuit, Precibus tamen ecclesiae ardentissimis reualuit nocturnoque excitatus monito, *in domum domini laetantes ibimus*, die encaeniis dicta sacrum peregit. Post exhaustis uiribus et corpore fatigato, animum intendit curandis pauperibus, peregrinis, orphanis, uiduis, clericis atque monachis.

F Abbates etiam atque praesules uigilare iussit, commendatis ipsorum fidei coenobiis atque xenodochiis. Deinceps ad Deum unice conuersus, edita *fidei confessione* et accepto *corporis saluifici uiatico*, *inter psalmos* et *suspiria* adstantium placidissime exspirauit, flente uniuersa ciuitate et clero, quem solatiis et praesidio stabiliuerat. Fama peruolan-

G te ad uicinos, confluxerunt omnibus ex locis amici, marchiones, principes, nobiles, ut ei, quem uiuum amassent, mortuo iusta persoluerent. Inter illos *Imbrico,* Herbipolitanus episcopus, uir pius atque facundus *oratione funebri* laudes Ottonis recitauit, eiusque pietatem,

tem, ſtudia, liberalitatem, orandi ardorem atque merita debitis encomiis praedicauit et plorantium, quorum ingens erat numerus, abſterſit lacrymas, poſtquam corpus eius triduo per eccleſias geſtatum et ſacrificiis Deo commendatum fuerat. Hac pompa finita, in templo *S. Michaëlis* exuuiae, quas nobiliſſimi uiri certatim portauerant, terrae traditae ſunt anno MCXXXIX. tertio nonas Iulii. Ita uixit, ita mortuus eſt OTTO, Bambergenſis epiſcopus, Pomeranorum apoſtolus.

Ne quid Iaſchio, quem Gretſerianis inſeruimus, deſit, en quoque inſcriptionem et dedicationem libro eius praemiſſam, cum inſtituta ab illo cum Gretſerianis collatione.

ANDREAE abbatis Bambergenſis

DE VITA S. OTTONIS,

Babenbergenſis eccleſiae epiſcopi ac Pomeranorum gentis apoſtoli,

LIBRI QVATVOR

nunc primum ex membranis,
Benedicto ſanctae Camminenſis eccleſiae pontifici inſcriptis editi,
Cum libris quatuor *Andreae Gretſeriani* aliisque *comitis cuiusdam S. Ottonis*, quem *Sifriedum* eſſe putant, qui in *compendium* etiam redacti exhibentur, collati, a corruptelis uindicati, et appendice trium diplomatum MSCCC. ac quarundam obſeruationum, a
VALERIO IASCHIO Pomerano, SS. Theol. Licentiato.

Sereniſſimo atque potentiſſimo principi atque domino,

DOMINO FRIDERICO GVILIELMO,

S. R. Imperii principi, archi-camerario et electori, Marchioni Brandenburgico, ſupremo Boruſſiae principi, Magdeburgi, Iuliae, Cliuiae, Montium, Sedini, Pomeraniae, Caſſubiorum, Vandalorum, in Sileſia, Croſnae et Carnouiae duci, burggrauio Noribergenſi, Halberſtadii, Mindae et Camini principi, Marcae et Rauensbergae comiti, Rauenſteinii, Leoburgi et Butouii domino,
heroi pio, magnanimo, felici,
Domino meo et euergetae clementiſſimo.

Vt et per-reuerendis, generoſiſſimis, excellentisſimis, prae-nobilibus atque amplisſimis,
ORDINIBVS atque STATIBVS POMERANIAE ELECTORALIS,
DNNNN. PRAELATIS, EQVITIBVS atque
CIVITATVM PRAEFECTIS,
Dominis et fauitoribus meis omni honore atque ſtudio deuenerandis
ſalutem a IESV, obſequia atque ſtudia.

SERENISSIME PRINCEPS ELECTOR, DVX et PATER POMERANIAE DESIDERATISSIME, Domine clementisſime,
Vosque *ORDINES atque STATVS POMERANIAE ELECTORALIS,*
Reuerendiſſimi, generoſiſſimi, excellentiſſimi, prae-nobiles atque ampliſſimi, domini et fauitores aeſtumatiſſimi.

QVos benigniſſimum *NVMEN* eiusque ſeruus fidiſſimus OTTO, Pomeranorum apoſtolus, pulchre coniunxit, eos, ſi una colerem et uenerarer oratione, mihi uitio id uerti non poſſe autumaui; quos ſi diuiderem, iniquus eſſem et parum memor debiti obſequii et honoris, imo impius in Ottonem, ſi ſoluerem, quam ille conſtrinxit, copulam. Dux Pomeraniae fuit, qui illum admiſit et laudauit; ordines uero eundem et audiuerunt, et monitis ſanctiſſimis paruerunt, admisſis pietatis praeconibus et eiectis idolis uanidicisque iſtorum myſtis. O beatum conſortium, o feliciſſimam coniunctionem! Non euertitur corpus, quando ſingula in eo membra ſpiritum hauriunt a capite, et ab eo rigantur, fouentur, reguntur; nec caput rurſus deficiet ſuoque uigore deſtituetur,

ſi uentriculus, cor et pulmo cibum digerunt, ſanguinem uitamque generant et rite diſtribuunt. Felix ter et amplius reſpublica, cui praeeſt ſapientiſſimus *Salomon*, piiſſimus *Hiskias* et fortiſſimus *Ioſua*; nec minus beatus erit princeps, ſi populus populique ſeniores acclamauerint, *en iube, obſequimur, moriatur ille, qui non paruerit. I prae, ueſtigia legemus. Eſto forti animo et intrepidus. Quo miſeris, ibimus, ſi ſtemus, pedem non mouebimus, quia Deus nobis dux et ſtator.* Ioſuae cap. I. uers. 16. 17. 18. Talem principem olim maiores noſtri habuerunt, quando *Wortizlaus* clauum tenebat Pomeraniae, qui et DEVM ueritus eſt, et populi non neglexit commoda. De eo *Andreas* noſter *Wortizlaus occurrit Ottoni honorifice; illum ut Angelum domini excipiens:* ad exemplum principis compoſitus fuit populus, cuius imaginem referunt *Iulinenſes*, quando his uerbis ſuum teſtantur obſequium *Pater honorande, antiquam patrum et maiorum noſtrorum legem ſine conſenſu primatum, quos in hac Stetinenſi noſtra metropoli ueneremur, infringere non praeſumpſimus, ſed poſtquam Deus tuus principes noſtros ſibi per te ſubegit, nos quoque, omni remota contradictione monitis tuis obtemperare et doctrinam ſalutis excipere parati ſumus.* Nos, qui in haec ultima ſeruati ſumus tempora, elapſo iam ſexcentum annorum ſpatio, de tua ſerenitate ſereniſſimoque in Deum et populum ſtudio, *POTENTISSIME ELECTOR* idem confitemur, quod Andreas de Wortizlao; tua quippe pietas adeo illuſtris, ut nemo ſit qui ignoret, tua protectione adhucdum CHRISTVM a Pomeranis coli et poſteritati commendari; atque in eo promptiſſimos ſe praebere *per-reuerendos, generoſiſſimos, excellentiſſimos, praenobiles atque ampliſſimos ORDINES*, cum uniuerſo populo, gaudemus toto pectore et praedicamus, enixe Deum optimum maximum implorantes, ut perſtet cariſſima patria in hoc CHRISTI cultu, quo ſolo ad ſuperos itur. Accipe itaque *POTENTISSIME ELECTOR, DVX POMERANIAE SERENISSIME, PRINCEPS ET DOMINE CLEMENTISSIME,* OTTONEM, accipite eundem *per-reuerendi, generoſiſſimi, excellentiſſimi, praenobiles atque ampliſſimi Pomeraniae ORDINES, domini deuenerandi,* et ſuaui complexu illum in gremio fouete. Antiqui mores et doctrina lactant animum; nulla apud nos doctrina pietatis antiquior, nulli ritus in eccleſia uetuſtiores, quam quos ille attulit. Fateor errores quandoque ueritati miſtos a bono praeſule; at illi temporis magis illius naeui fuerunt, quam Ottonis. Et forte nonnulla monachus Andreas ex ſuo addidit ingenio, quae Otto noſter nec agnouit, nec agnouiſſet, meliora doctus. Ferenda iſta magis et excuſanda in epiſcopo, non ex malitia, ſed inſcitia errante, quam exaggeranda, cum maiori ſtudio ueritatem, quam errores diſſeminare conatus fuerit. Recte ille docuit *de DEO, de SS. Trinitate, de Chriſto eiusque meritis;* recte docuit *de baptiſmo, de eucharistia,* quam corpus et ſanguinem domini eſſe confeſſus eſt, nec calicem ſuſtulit; recte *de coniugio* docuit, *de poenitentia, de clauibus caeli, de pietate exercenda, de mortuorum reſurrectione et uita aeterna.* Imo praecipue *catechiſmo* formauit tenellos animos, atque ita *decalogum, ſymbolum et orationem dominicam* iis inculcauit, omni adhibito labore, ut ſuperſtitio eradicaretur et publice priuatimque diebus dominicis, feſtis et profeſtis *uerus, unus et trinus Deus* coleretur. Haec ſunt inſignia pietatis ipſius ſpecimina, quae in omnibus amorem erga tantum uirum accendere debent, ut taceam *immenſos eius labores, uigilias, preces, frugalitatem, caſtitatem, docendi ardorem, liberalitatem, modeſtiam et humilitatem aliasque inſignes uirtutes*, quibus multis aliis epiſcopis et pontificibus praeripuit palmam. Ego ſane tanti hunc uirum beatiſſimum aeſtimaui, ut non ſolum inquirerem, ubi lateret *hiſtoria* de ipſo conſcripta, ſed etiam ex *membranis* hactenus *ineditis* deſcribi eandem curarem, cum aliis impreſſis libellis illam conferrem et, quae ad illuſtrandam illam facere poſſent, adiicerem. Non leuis ille labor fuit, nec unius diei onus; qui plura, ſi per obſtacula licuiſſet, addidiſſem, quae nunc commodiori ſeruantur tempori, ubi liberalem nactus fuero typographum, uel aliorum munificentia opem tulerit; merentur enim *ſtatuta* ueterum *conciliorum* in patria habitorum aliaque *diplomata de ſtatu eccleſiarum ac iure patronatus*, ut in lucem proferantur. Lubens inſuper tuli moleſtias, quas prelum fecit et ſingularis monachorum ſcribendi ratio, qui quandoque ita contrahunt uoces, ita coniungunt, ut opus ſit Oedipo et diligenti relectore. Atque ea omnia ſuſtinui amore patriae, quamuis eam non admodum gratam ubique ſenſerim, quod tamen non tam illi imputo, quam iſtis, qui dum nos nulla noſtra culpa premunt, ſuum produnt in eam odium et inuidiam, et in nobis excitant feruorem precandi, ut uel conuertat eos Deus, uel euertat, ſi merentur. Imo etiam obſequio, quo *SERENITATEM TVAM, POTENTISSIME ELECTOR*, humillime ueneror, et affectu ſtudioque, quo uos *ORDINES excellentisſimi* proſequor ſanctiſſime, compulſus fui, ut nihil graue putarem, ſi TVAE tantum SERENITATI, VESTRISQVE PER-REVERENDISSIMI GENEROSISSIMI ET AMPLISSIMI, ORDINES EXCELLENTIIS gratiſſimam gratamque praeſtarem operam. Excipe itaque

OPTI-

OPTIME PRINCEPS, munuſculum quod offero,accipite, PER-REVERENDA, EXCELLENTISSIMA, GENEROSISSIMA, PRAENOBILIA atque AMPLISSIMA corcula,donum quod exhibeo, cum et uos impenſas pollicendo animum meum in edendo confirmaueritis. Si tantum meruero, ut ueluti Ottonem in brachiis geſtaſtis, ita, O SERENISSIME, Tua clementia,uos uero ,O SPLENDIDISSIMI ORDINES, me ueſtro fauore non indignum cenſeatis, plus non exigam, nec unquam uel me, uel familiam Iaſchianam, quae et in Marchia, et Boruſſia celebris, et iam ante trecentos annos in Pomerania non obſcura fuit, ingratam et Tuae clementiae SERENISSIME ELECTOR, ueſtrorumque beneficiorum ORDINES HONORANDI immemorem hic et extra patriam in *ducatu Würtenbergico* ſentietis. DEVS praeſit T. SERENITATI, CLEMENTISSIME ELECTOR, Tuamque DOMVM FVLGIDISSIMAM, quae uelut ſol inter alia ſidera ſuos in latiſſimo terrarum orbe ſpargit radios, feruet, fulciat, ſtatuminet, et uobis, O ORDINES DECORATISSIMI, adſit ſuo benignitatis influxu, ut diu ſtetis incolumes. Saluo capite membra non areſcent, nec uigore ſuo deſtituentur. Stantibus fulcris domus non labat, nec peſſum datur;

TVtus bos etiam rura perambulat
Nutrit rura Ceres, almaque Fauſtitas:
Pacatum uolitant per mare nauitae,
Culpari metuit fides.
Nullis polluitur caſta domus ſtupris,
Mos et lex maculoſum edomuit nefas:
Laudantur ſimili prole puerperae,
Culpam poena premit oomes.
Condit quisque diem collibus in ſuis,
Et uitem uiduas ducit ad arbores:
Hinc ad uina redit laetus et alteris
Vos menſis adhibet Deum.
Ergo cum Venuſino Poeta iterum canimus ,l. 4. od. 5.
Longas o utinam, dux bone, ferias
Praeſtes nunc patriae, dicimus integro
Sicci mane die, dicimus uuidi
Cum ſol oceano ſubeſt.
Et uos o utinam conſilio, Ordines,
Firmetis patriam dicimus integro
Sicci mane die, dicimus uuidi,
Cum ſol oceano ſubeſt.

Denique uigeat, uireat, floreat doctrina OTTONIS noſtri, qua pura, qua ſancta, ipſiusque pietas nobis praeluceat, ut eamus, non qua itur, ſed qua eundum, ad immortalitatis palatia, noſtraque poſteritas pietate hac gaudeat indeſinenter! Id eſt quod in uotis et deſideriis quotidie habet et genibus,pro T. SERENITATIS uita, fama et gloria, proque ueſtra; O ORDINES SACRATISSIMI, incolumitate rerumque gerendarum proſperrimo ſucceſſu, flexis, impetrare a DEO conatur

T. SERENITATI
POTENTISSIME ELECTOR
CLEMENTISSIME DOMINE

Colbergae XI. April. quae *Ioſiae* ſacra
M. DC. LXXXI.

ſubiectiſſimus,

VV. PER-REV. GENEROSISS. PRAENOBIL. et AMPLISS. EXCELLENTIIS et DIGNITATIBVS

dediţiſſimus
L. VALERIVS IASCHIVS,
Conſiſt. Elect. in Pom. Aſſeſſor, Eccleſiaſtes Marianus et Rector Colleg.
Schol. Colbergenſis.

COLLA-

COLLATIO HISTORIAE ANDREAE GRETSERIANI ET IASCHIANI.

LIBRI I. CAPVT I. ita incipit: *Igitur ex prouincia*. Multa hic desunt, quae leges in nostro Andrea l. I. cap. I. quem defectum miror Gretserum non aduertisse. Quaecunque uero hic cap. I. recenset, illa recitantur a nostro cap. 2. lib. 1. pag. 402. seq. paucis mutatis. Vbi noster habet, *Alamannorum*, Gretserianus Andreas habet *Alemanorum*, pro *beatus* ille habet *beatissimus*, pro *oriundus fuit*, haec addit, *ex Sueuia duxit originem: nam summis principibus pares erant, sed opibus impares, patre etc.* pro *Polizlao*, *Bolezlao*, pro *in regione illa*, *in illa regione*.

CAPVT II. *Saepius autem*. Hoc est caput III. in nostro. Quae ibi praemittuntur, *cuius legationis*, ea connectit Gretserianus Andreas capiti suo primo. Pro *Wiertzburgense* habet ille *Wurtzburgense*, pro *totus misericordiae*, *totis misericordiae*. Pro *quasi primitias*, *et quasi primitias*.

Caput III. *Post obitum*. Hoc est in nostro caput IV. pro *post obitum igitur*, legitur hic *post obitum ergo*. pro *Heinrici*, *Henrici*. Pro *Et ille solita grauitate ac industria fideli deuotione*, *At ille solita grauitate et industria fideli grauitate*. Pro *Heinricus*, *Henricus*, pro *et ad neptem*, *etiam ad neptem*, pro *oportunum*, *opportunum*, pro *et non sine lacrymis*, *non sine lacrymis*. Pro *Odalricus*, *Vdalricus*, pro *accepisse ferebat*, *accepisse ferebatur* plane inepte. Pro *Wiertzenburgensis*, *Wurtzenburgensis*, pro *quam et a uenerabili*, *quam a uenerabili*.

CAPVT IV. *Eo tempore*. Hoc est in nostro caput V. pro *unde Augustus*, Gretser legit. *unde his angustiis*, pro *nomen grande uirorum magnorum*, *qui sunt in terra*, habet Gretſ. *nomen grande iuxta nomen magnorum, qui sunt in terra*, ex 2. Reg. 7., Pro *uerba mea haec impleta*. Gretſ. omittit *haec*, pro *gratiam hominis* Gretſ. addit, *gratiam hominis quasi pupillam conseruabit. ex Eccles. 29.*

CAPVT V. *Sed ut ad id.* Hoc est in nostro caput VI. pro *Ottonis agnita*, habet Gretſ. *Ottonis cognita*. Pro *psallere posset*, *spallere posset*. Pro *Psalmodiae*, *Spalmodiae*, quam scripturam *usu* defendit Gretserus pag. 380. in *notis*, quo uocabula saepe corrumpantur. Quod ut non negem, ita hic tamen a MSC. meo recedendum non est, quod habet psallere et psalmodia. Pro *quotiens a negotiis* Gretſ. *quoties a negotiis*, pro *cartas a quibuslibet*, *chartas a quibuslibet*. Pro *psalmos*, *spalmos*, pro *psalterium*, *spalterium*, pro *psalterium exquirebat*, *spalterium exquirebat*, pro *Ecquis ait*, *Et quis ait*, pro *monimenta*, *monumenta*, pro *psalterium*, *spalterium*, pro *oportunitatem*, *opportunitatem*.

CAPVT VI. *Hoc siquidem tempore*, et VII. *interim*, et IIX. *Imperator*. Haec tria capita uno capite VIII. in nostro comprehenduntur. Pro *Eo tempore siquidem* Gretſ. habet, *Hoc siquidem tempore*, pro *Calixto*, *Callisto*, pro *Babenbergensis*, *Babebergensis* et sic deinceps quoque scribitur omisso n. quod tamen in MSC. meo constanter legitur. Pro *temptabant*, *tentabant*. At ita tunc scribebant, ut postea docebitur in indice, pro *uenundare*, *uenumdare*, pro *Premensis*, *Praemensis* et sic deinceps. Pro *quod nobilem illum*, *qui nobilem illum*, pro *prouidisse nuntiat*, *praeuidisse nuntiat*, pro *utque capitanei*, *atque ut capitanei*, pro *Adelbertusque decanus*, *Adelbertus quoque*, pro *condicto occurrunt*, *condicto occurrerunt*, pro *solemni processione*, *solenni processione*, pro *suae sedis*, *sedis suae*, pro *patentes datur*, *patenter datur*, pro *destinauit praesulem praedestinauit praesulem*, pro *adscitis coram*, *accitis coram*. Pro *temptarent*, *tentarent*, pro *eum sedulitate commendant*, *cum sedulitate eum commendans*, pro *Domino dignus*, *Deo dignus*, pro *desiderant suscipite*, *desideranter suscipite*, pro *Borincherus*, *Beringerus*. Pro *semper laeua*, *laeua semper*, pro *unde sit, ait, quaeris? si unde sit, ait, quaeris?* pro *tangat pupillam*, *tanget pupillam*, pro *deponere temptauerit*, *deponere tentauerit*, pro *concrepabat*, *concrepabant*, pro *cari Caesaris*, *chari Caesaris*, pro *carissimo Ihesu*, *charissimo Iesu*, pro *debiti sedulitate*, *debita sedulitate*, pro *ciuitate Babenbergk*, *ciuitati Babebergensi*, pro *tunc hyemps*, *tunc hiems*, pro *ac stupori*, *atque stupori*, pro *kathedram suam*, *cathedram suam*, pro *et solemni*, *et solenni*. pro *deducentes*, *deducendum*, pro *kathedra sua*, *cathedra sua*, pro *Thuringia*, *Turingia*, pro *annos morabatar*, *annos iam morabatur*. Pro *plurimi episcoporum*, *plurimi quoque episcoporum*, pro *multati fuerunt*, *mulctati fuerant*. Pro *Heinrico*, *Henrico*, pro *esset oblata*, *esset obligata*.

CAPVT IX. *Domino apostolico*. Est hoc pars prima capitis IX. in nostro. Legitur uero pro *domino apostolico*, *domno apostolico*. Pro *diuina gratia*, *Dei gratia*. Pro *suae nauim*, *suae nauem*, pro *obuoluti*, *aduoluti*. Pro *tibi debite*, *tibi*

tibi debitam. Pro *gratiam assequendi*, A *gratiam consequendi.*

CAPVT X. *His ergo literis.* Est hoc capitis noni in nostro pars secunda. pro *reuerenter susceptis* Gretserus habet *reuerenter acceptis*, pro *iocundus*, *iucundus*. pro *omnidicas domino*, *immodicas Deo.* pro *aliquantulae Simoniacae*, *aliquantulae Simonicae.* pro *pridie abreiecerat*, *pridie abiecerat*, pro *Aprogasarium*, *Apocrisiarium.* pro *tertia Idus*, *tertio Idus.* pro *Gangolfi*, *Gangulfi.* pro *solemniter*, *solenniter.*

CAPVT XI. *Paschalis.* Hoc est capitis noni pars tertia in nostro. pro *caritatis*, *charitatis* et sic deinceps. pro *et gaudium uel corona*, *aut gaudium aut corona.* pro *honorem debitum*, *hoc nomine debitum.* pro *impertiri*, *impartiri.* pro *solemnia*, *solennia.* pro *natiuitate*, *natiuitatis.* pro *solemnitate*, *solennitate.* pro *per omnia uenditare*, *per omnia uindicare.* pro *iuxta uirtutem*, *iuxta ueritatem.* pro *supra uirtutem*, *super ueritatem*, pro *aliena damna propria*, *aliena propria.* pro *Ergo frater*, *Ergo frater.* pro *Sanctae Romanae*, *Romanae.* pro *litteras*, *literas.*

CAPVT XII. *Paschalis episcopus.* Hoc est pars quarta capitis noni in nostro. pro *Paschalis seruus* legitur in Gretseriano, *Paschalis episcopus*, *seruus*, pro *litteris praesentibus*, *literis praesentibus.* pro *euidentius aperuit*, *euidentius apparuit.* pro *pastor litteras*, *pastor literas.* et sic deinceps pro *antea gratum*, *ante gratum.*

CAPXT XIII. *Paschalis episcopus.* Hoc est pars quiuta capitis noni in nostro pro *Hunc ergo*, legitur in Gretseriano, *Nunc ergo*, pro *eum disciplina*, *disciplinae eum.*

CAPVT XIV. *Otto Dei.* Hoc est pars sexta capitis noni in nostro pro *Otto gratia Dei*, legitur in Gretseriano *Otto Dei gratia.* pro *ceterisque*, *caeterisque.* pro *caritatem uestram*, *charitatem uestram.* et ita deinceps charitas cum h scribitur. pro *sincerissime gratulemini*, *syncerissime congratulemini.* pro *litteris istis*, *literis istis.* pro *solemnis est*, *solennis est.* pro *ceteris uero*, *caeteris uero.* pro *memores esse debemus et ut nos memores esse uelitis*, tantum in Gretſ. legitur, *semper memores esse uelitis.* pro *redierint*, *redierunt.* pro *sine quo nil assurgimus*, *sine quo nihil possumus*, pro *solemni*, *solenni.* pro *ab apostolico*, *honorifice prouectus*, *ab apostolico prouectus.*

CAPVT XV. *Post haec imperator.* Hoc est pars septima capitis noni in nostro. legitur uero pro *Heinricus Henricus*, pro *et sapientia*, *grauitate*, *et sapientiae grauitate.* pro *Babenbergk ingreditur*, *Bambergam ingreditur.* pro *missus excipitur*, *missus exciperetur.* pro *sollicitus*, *sollicitus.* Ad uerba *uel restauraret amissa*, haec adiiciuntur in Gretseriana editione: *Cum itaque ad dilatandam Christi gloriam tota eius flagraret intentio*, *quaedam coenobia a fudamentis construxit*, *quaedam uero prius tenuiter inchoata*, *sed per eum ecclesiae Babergensi digno pretio acquisita largo sumptu perfecit.* Caetera uero, quae noster Andreas habet capite X. et seqq. usque ad caput
B XX. incusiue, ea omnia omittuntur ab Andrea Gretseriano, in quibus praeter alia refertur, quomodo monachorum auaritia a quibusdam notata fuerit, et quomodo hic noster episcopus ipse populum docuerit uerbumque diuinum praedicauerit, nec aliorum uicaria opera usus fuerit. Num ipse Andreas haec transsilierit, an Gretserus neglexerit, de eo nil certi affirmare possum. Di-
C cent hoc illi, qui MSC. Gretserianum inspicient.

CAPVT XVI. *Et primitiae.* Cap. XVII. *Porro* Cap. XIIX. *In episcopatu.* Cap. XIX. *In episcopatu Eistetensi*, Cap. XX. *In episcopatu Pataniensi.* Cap. XXI. *Et in patriarchatu.* Cap. XXII, *Quinque insuper.* Haec septem capita comprehenduntur uno capite XXI. in nostro. legitur uero pro *Siluas et agros*,
D *syluas et agros.* pro *et fastidiosus*, pro *Michelnselt*, *Michelfelt* et sic deinceps, pro *Lancheim*, *Lankheim* et sic deinde, pro *et ordine*, *de ordine*, pro *Entistorf*, *Entsstorff*, pro *Prouen ingen*, *Pruueningen*, et in margine, *Prussing*, pro *Leopoldo*, *Dietpoldo* pro *Madelhartsdorf*, *Madelhardesdorf*, et in margine *Mallerstorf*, pro *perpetuae uirginis*, *semper uirginis*, pro *in honore*
E *sancti*, *in honorem sancti*, pro *undecima est ei*, *undecima ei est*, pro *Regenstorf*, *Regensdorf*, pro *Intenburc*, *Vicenburg.* pro *Eichstetensi*, *Eistetensi.* pro *Halesprunne*, *Halesbrune*, *et in margine* Heilsbrun, pro *Alirspach*, *Alrispach*, et in margine Allerspach. *Anisum*, in margine Ens. pro *Luipoldo*, *Lupoldo*, pro *in cuius promotione*, *in cuius promotionem.* pro *quintum decimum*, *decimum quintum.* pro *opera eius*, *opera*
F *illius.* pro *dicitur Anspach*, *dicitur Aspach*, pro *sollerti cura*, *solerti cura.* pro *Tertia est Rocha*, *Tertia est Rotha.* et in margine *Roth.* pro *Norpertinorum*, *Nortpertinorum*, pro *foecunditas*, *fecunditas.* pro *Rocha enim*, *Rocha enim*, *Rotha enim*, et sic deinceps, pro *bona ducentis*, *bona emit ducentis*, pro *Gotboldus comes*, *Hothboldas comes.* pro *Tuckelhusen*, *Tuckelnhausen*, et in mar-
G gine Tuckelnhusen, pro *Babenbergensi ecclesiae*, *Bambergensi ecclesiae.* pro *iure firmarent*, *iure firmauerit.* pro *nunc sufficant*, *sibi sufficiant.* pro *uiginti unum cellarum et monasteriorum summa perfecit*, *uiginti una cellarum et monasteriorum summa perficitur.*

CAPVT XXIII, *Sed quare.* Hoc est in nostro Caput XXII. Legitur uero in Gretſ. pro *Tiemo.* *Non tu primus, Thimo.* *Non tu primo*, pro *et quia hunc, sed quia hunc.* pro *sententiam dico, dico sententiam.* pro *super ipsius opera, super eius opera.* pro *Tiemo parabolam, Thimo parabolam* et ita deinceps *Thimo.* pro *Tiemo* legitur. pro *esse oportuna. esse opportuna.* pro *si spoliati, experientur, si spoliati, caesi atque plagati fuerint, et ita semiuiui relicti, certe uel inuiti experientur.* pro *fugere ac saluari, fugere et saluari.* pro *et coenobia multiplicari, et coenobia multiplicare.* pro *sed nubebant, et nubebant,* pro *melius in coenobiis, in coenobiis melius.* pro *obseruari possunt, obseruari potest.* pro *haec mihi causa, inquit, haec mihi, inquit, causa.* pro *tribuente domino, tribuente DEO,* pro *eructuantia, eructantia.* pro *in satis, in pratis, in satis et pratis.* pro *oportune collocent, opportune collocent.* pro *tales suorum operum ille, tales ille suorum operum.* pro *non dedignatus est, non est dedignatus.* pro *proueniunt cottidie, proueniunt quotidie.* pro *quid enim putas, quid enim putatis.* pro *fiunt cottidie, fiunt quotidie.* pro *spiritualiter, spiritaliter.* pro *de seculo, de saeculo.* pro *spiritales nequitias, spirituales nequitias.* pro *posse asscribi, posse adscribi.* pro *impensa ipsa coenobia contingit fundari, impensa contigit fundari.* pro *coenobiorum suorum structura, coenobiorum structura.*

CAPVT. XXIV. *Callistus episcopus.* Hoc est in nostro caput XXIII. Legitur uero pro *Calixtus, Callistus.* pro *ipsorum etiam, etiam ipsorum.* pro *carissime, charissime.* pro *supplicationibus inclinati, supplicationibus incitati.* pro *suscipimus, suscepimus.* pro *iuste legaliterue, iuste largiterue.* pro *sustentatione et gubernatione gubernatione et sustentatione.* pro *paginam infregerit, seu contra eam, paginam sciens contra eam.* pro *uenire temptauerit, uenire tentauerit*, et sic deinceps. pro *nostri Ihesu, nostri Iesu.* pro *Seruasii, Geruasii.* *Tum ego ecco* etc. Haec omnia omittuntur a Gretseriano Andrea, usque ad finem capitis, in quibus noster Andreas uel Sefridus, quem loquentem ille introducit, queritur de abbatum temeritate in mutanda monachorum religione et ritibus. Num iterum consulto hoc fecerit, alii iudicabunt; sane contextus uerborum, quae sequuntur, et papae Innocentii diploma ista requirit.

CAPVT XXV. *Innocentius,* Hoc est in nostro caput XXIV. Legitur uero. pro *congruum impartiri, congruum impartire.* pro *siquidem statuentes, siquidem constituentes,* pro *ut in eisdem, ut in iisdem.* pro *Simoniacam haeresin, Simoniacam prauitatem.* pro *intra tuam dioecesin, infra tuam dioecesin.* pro *tertioue admonitus, tertioue commonitus.* pro *Dei et domini redemptoris, Dei et redemptoris.* pro *fiat alienus, alienus fiat.* pro *neque hoc, inquit auctoritas, neque haec, inquit auctoritas.* pro *salute et fructu, fructu et salute.* pro *plerumque fieri, plerunque fieri.* pro *animae domini et patris nostri Ottonis, animae Ottonis,* pro *et Norbertini, Northertini,* pro *faciunt consilio, faciunt cum consilio,* pro *suisque profectibus multos, scito, suique profectus multos cito,* pro *ne forte, ni forte,* pro *Cistertiense, Cisterciense.*

CAPVT XXVI. *In diebus.* Hoc est in nostro caput XXV. Legitur uero pro *Kathedralis, Cathedralis,* pro *opere gypseo, opere gipseo,* pro *speras quoque, sphaeras quoque,* pro *et turrium cruces, et cruces turrium.*

CAPVT XXVII. *Vt autem.* Hoc est in nostro caput XXVI. Legitur uero pro *aurifrigium, auriphygium,* pro *preciosam, preciosam.* Pro *singillatim, sigillatim,* pro *hereditario, haereditario,* pro *sibi dilectissimum, dilectissimum sibi.* Pro *Egidii, Aegidii,* pro *namque caritatis, namque sanctae charitatis,* pro *exsequendam, exequendam,* pro *caritas, charitas,* et sic semper, pro *et pietatis, ac pietatis,* pro *Qua pius Otto, quam pius Otto.* Finitur caput hoc a Gretseriano Andrea uerbis, *satagebat operibus.* Quae sequuntur usque ad finem capitis, quibus inter alia memoratur, quomodo multos Scripturae S. codices S. Otto in usum coenobiorum et ecclesiarum comparauerit, hic iterum praeterit Gretserianus Andreas. Deinde sequentia capita plane alio, sed turbato ordine, collocantur, ut non semper omnia cohaereant, quomodo hoc ex collatione sequentium patebit.

CAPVT XXIIX. *Perambulans.* Et hoc in nostro caput XLVI. Legitur uero pro *Lügebühel, Lügenbühel,* pro *Egidii, Aegidii,* et sic semper pro *oportuna, opportuna,* et sic deinceps. pro *Wicbodo, Wichodo,* pro *sollemniter, solenniter,* et sic semper. pro *reuerendissimo patre, reuerendissimo huius loci abbate,* pro *litteris, literis,* et ita semper, pro *mandare, et quia, mandare, quia,* pro *iam bene, iam paene.*

CAPVT XXIX. *Hic enim.* Hoc est in nostro caput XLV. Legitur uero pro *Wolframmus, Wolframus* et sic deinceps. Pro *et nihil erat, nihil erat,* pro *Gumpoldo, Gumboldo.* pro *abreptum fluctibus, abruptum fluctibus,* pro *quietis euexit, quietis aduexit,* pro *illisque hoc inter se, illisque inter se hoc.* pro *praesagiri, praesagire,* pro *et sollerter, et solerter.* pro *cum pomposis, cum pompis,* in margine uero *pomposis,* pro *obaudiens, obediens,* pro *labores nostros, languores*

nostros, pro *Karinthia, Carinthia*, pro A *consuetudine loci, quam, consuetudine, quam*, pro *et prope nullam, et paene nullam*, pro *uenerationis, uenerationi*, pro *scilicet montem, montem scilicet*, pro *cum totum se, cum se totum*. pro *nemo uisus est, nemo sibi uisus est*. pro *Wolfframmo, Wulframo*, pro *contemplatiua probatissimum audierat, contemplatiua uita audierat*. pro *et scientiae eximios, et omni scientia eximios*, pro *Wolfframmi, Wulframi*, B et sic deinde. pro *pene importabilem, paene importabilem*, pro *in Derchlen, Mochelen*. pro *Karinthia, Carinthia*, pro *ac si e coelo transmissum, ac si e coelo transmissus esset*. pro *internuntios, internuncios*, pro *plenus ascendit, plenus adscendis*, pro *in electionem eius, in electione eius*, pro *et quibusque, et quibuscunque*. pro *solemniter eum, solenniter eum*, pro *Domino militantium, Deo militantium*. C

CAPVT XXX. *Otto Dei.* Hoc est in nostro caput XLVI. Legitur uero pro *Wolframmo, Wulframo*, pro *Michelfeldensi, Micheluelдensi*. pro *Entisdorff, Entsdorff*. pro *Gegenbach, Gengenbach*. pro *Luitgero, Lingero*, pro *Vmmginno, Ingramme*, pro *Chumke, Cluniken*. pro *omnium uestrum pedibus, omnium pedibus*, pro *in Deo, propter, in Deo et propter*, D pro *hro hereditario, haereditario*. pro *sanciuimus atque decreuimus, sancimus atque decernimus*, pro *Deo fauente propagata, propagata Deo fauente*. pro *angustus enim est, augustus est*, pro *locus coram, locus mihi coram*, pro *circumdat, circundat*. pro *iubilaret Domino, Domino iubilaret*, pro *illustres quoque, illustres quosque*. pro *in omni actu, et in omni actu*, E pro *ac negotio, et negotio*, pro *et comitabatur, ac comitabatur*, pro *posteriorum, posterorum*.

CAPVT XXXI. *Siquidem.* Hoc est in nostro caput XLVII. et cap. XLIIX. Legitur uero pro *et in octaua, id est in octaua*. pro *pugnabit pro eo, pugnabit cum illo*. pro *culmine sanctuarii, culmine scumarii*, et sic habere manuscriptum exemplar in margine notat. F pro *conuerteret, conuerterat*. pro *tanta se liberalitate, tanta se libertate*. pro *Botenstein, Bodenstein*, pro *statim, ille statim*, pro *altario sancti Michaelis, ad altare S. Michaelis*, pro *ac sagacitate, et sagacitate*, pro *solempnitatis, solennitatis*, pro *patris Wignandi, patris Wigandi*, pro *diffinierunt, definierunt*. pro *Egidii, Aegidii*. pro G *sacra Mosaica, sacra Mosaicae*. pro *solempnitate, solennitate*. pro *mystice nunc, mystico nunc*. pro *ibi exquiruntur, ibi exsequitur*. pro *sed solemne, sed solenne*. pro *solempnitas, solennitas*, pro *pontificialibus, pontificalibus*, pro *solummodo licet, tantummodo licet*. pro *repropitiationis, propitiationis*. pro *de hac propitiatione, de hac repropitiatione*. pro *posuit propitiatorium, posuit propitiatorem*. pro *mundus accipiat, accipiat mundus*. pro *intra sancta, inter sancta*. pro *sanctorum, id est, sanctorum etc. id est*. pro *hac solemnitate, hac solennitate*. pro *in lege Dei, in lege eius*. pro *canite initio, canite in initio*. pro *solempnitatis eius, solennitatis eius*. pro *solempnitatem, solennitatem*. pro *alia solempnitas, alia solennitas*. pro *quasi cottidie, quasi quotidie*. pro *et paradisi, ad paradisi*. pro *ad interiora, ad anteriora*. pro *hereditatem, haereditatem*. pro *qua probatur, presbyter*. pro *solempnitatum, solennitatum*. pro *Egidii, Aegidii*, et ita semper. Pro *iocundissima, iucundissima*. pro *solempnitas, solennitas*. pro *solempnitatem, solennitatem*, pro *admouet dedicatio, commouet dedicatio*. pro *occurrentibus, accurrentibus*, pro *patre Wignando, patre Wigando*, pro *in speciali, speciali*. pro *quin immo, quin imo*. pro *Wolfframmo, Wolframo*, pro *cetera quoque, caetera quoque*, et sic semper. pro *salutem et ei, salutem ei etc*, pro *sompno apud, somno apud*. pro *Botenstein, Bodenstein*. pro *quid uisio, quod uisio*. pro *Sifrido, Seufrido*. In margine adiicit Gretserus, *Sefridus seu Sifridus, qui S. Ottonis uitam scripsit*. pro *Wolfframmo, Wulframo*. pro *quo nuncio, quo nuncio*. pro *solempnitatis, solennitatis*. pro *quarta decima, decima quarta*. Pro *Kalendis in Cal.* pro *diffinitum est, definitum est*.

CAPVT XXXII. *Regibus quippe.* Hoc est in nostro caput XXVII. illudque cum sequentibus huc reiecit Gretserianus Andreas, quam uel ipsa particula *quippe* monere potuisset, quod caput istud cum superiori non cohaereat, sed cum capite uicesimo sexto connecti deberet. Ita non semper Argus fuit Gretserus, qui tamen D. Cramerum non semel arguere ausus fuit, trabis suae plane oblitus.

CAPVT XXXIII. *Stipendia.* Hoc est in nostro caput *XXXIIX*. Legitur uero pro *oportunitatem, opportunitatem*. pro *ei curauit, curauit ei*. Pro *immo iniuriam, imo iniuriam*. pro *quicquam superordinare, quaecunque superordinare*.

CAPVT *XXXIV. Callistus.* Hoc est in nostro caput *XXIX*. Legitur uero pro *Calixtus, Callistus*. pro *pretia peccatorum, precia peccatorum*. pro *transmutari, transmutare*. pro *Heinrici, Henrici*. pro *ad continuanda, ad concinnanda*.

CAPVT *XXXV. Rem quoque.* Hoc est in nostro caput *XXX*. Legitur uero pro *Eberssperck, Ebersperg*. Pro *Eskenfelt, Eckenueld*. pro *Botenstein, Bodenstein*. pro *in hoc quod sibi, in hoc et sibi*. pro *ac labore, et labore*. pro *quia pene*, *quia*

pro *magno opere, magnopere*. pro *solici-* A *tus, sollicitus*.

CAPVT XXXVI. *Tempore*. Hoc est in nostro caput XXXI. Legitur uero pro *domestice, habens renonem, domestica habens rei nomen*; fatetur autem Gretserus initium huius narrationis corruptum, nec nisi ope manuscripti codicis sanabile. Nos illud iam sanauimus. Pro *Bruno, Brusso*. Pro *cetera pars, caetera pars*. Pro *care enim uenit*, B *caro mihi uenit*. Pro *plerumque, plerunque*. Pro *eas consumere, eas profligare*.

CAPVT XXXVII. *Haec in uestitu*. Hoc est in nostro caput XXXIII. Legitur uero pro *illo cibo, uel cibo*. Pro *pretiosum, preciosum*. Pro *qui me ipso, qui mihi me ipso*. Pro *defer inquam, defer inquit*. Pro *iaceat, iacet*.

CAPVT XXXVIII. *Praeterea*. Hoc est in nostro caput XXXIII. nihil uero C mutatur.

CAPVT XXXIX. *Referam*. Hoc est caput XXXIV. in nostro. Legitur uero pro *cartulam, chartulam*. Pro *ecclesiolae, ecclesiae*. Pro *ampliori, ampliore*, pro *cunctis atque, cunctis et*, pro *corripiens, accipiens animalis*, addit Gretf. *flueret*. Pro *et benignus, ac benignus*. Pro *Wolfframum, Wulframum*, pro *releuare curaret, leuare curaret*. pro *habitum mo-* D *nachicum, habitum monachi*, Pro *ac petitionem, et petitionem*. Pro *melioratus, melioratur* pro *ad uocationis tuae diem, ad diem uocationis tuae*. Pro *ad consummanda, consummandum*, Pro *episcopatus, episcopus*. Pro *frumentorum aut uictualium, frumentorum uictualium*. Pro *inueniri potuit, reperiri potuit*.

CAPVT XL. *Eo tempore*. Hoc est E in nostro caput XXXV. Legitur uero pro *coemiteriis, coemeteriis*. Pro *misericordia plenus misericordia plenus*. Pro *pretio, precio*.

CAPVT XLI. *Accidit*. Hoc est in nostro caput XXXVI. Legitur uero pro *digito locum, digito suo locum*. Pro *et syluam, et siluam*. Pro *habundaret, abundaret*. Pro *immo filiam, imo filiam*. F Pro *mercedem accipies, mercedem accipias*. Pro *aptantem uidet, aptantem uidit*. Pro *ad coemiterium, coemeterium*. Pro *et fiente, ac flente*,

CAPVT XLII. *Videns ergo*. Hoc est in nostro caput XXXVII. Legitur uero pro *eum moneret, eum monet*. Pro *ac soeminarum, ac foeminarum*.

CAPVT XLIII. *Dux Poloniae*. Hoc G est in nostro caput XXXVIII. Legitur uero pro *Boleslaus, Bolezlaus*. Pro *meliores terrae illius, terrae illius meliores*. Pro *frequentes salutatorias, frequenter ei salutatorias*, Pro *ei saepenumero, ei et saepenumero*. Pro *pretii, precii*. Pro *melina, megalina*. Pro *et undique, et diligenter undique*. pro *et quantitatem, et quantitatis*. pro *melinis tegi, megalinis tegi*. Pro *impraesentiarum, in praesentiarum*. pro *de pretio, de precio*. pro *fundamentum habentes, habentes fundamentum*. Pro *quandoque parabat, quandoque patrabat*, in margine tamen ponit *parabat*.

CAPVT XLIV. *Faber*. Est hoc in nostro caput XXXIX. Nulla hic diuersa lectio.

CAPVT XLV. *Quidam oeconomorum*. Est hoc in nostro caput XL. Legitur uero pro *habent pretia, habent precia*. Pro *Saxonia seruatur, Saxoniae reposita seruatur* Pro *de reditibus, de redditibus*. Pro *partium quas, partium ad nos pertinentium, quas*. pro *et pretiosos, et preciosos*. Pro *haut iuuenari, haud inueniri*. Pro *pretium captiuis, precium captiuis*, et ita semper cum c. pro *ita exequi, ita exsequi*. Pro *Hac occasione, Hac etenim occasione*.

CAPVT XLVI. *His omnibus*. Hoc est in nostro caput XLI. Legitur uero pro *Hunnorum, Hunorum*. Pro *nuntios Ottonis, nuncios Ottonis*. pro *uestes pretiosas, uestes preciosas*. pro *Michaeli obtulit, Michaeli hoc obtulit*. pro *et cusorem, et clusorem*.

CAPVT XLVII. *Sed quiae beati Belae*. Est hoc in nostro caput XLII. Legitur uero pro *et nuntii, et nuncii* et ita semper cum c. pro *eam direxit, eam direxerit*. pro *foeminea, feminea*. pro *nuntiis, nunciis*. pro *Deus conditione, Deus condicione*. pro *uel pretiosum, uel preciosum*. pro *appropinquassent, propinquassent*. pro *donec oportuno, donec opportuno*. pro *solemni habita, solenni habita*. pro *in domino requieuit, requieuit in domino*. pro *indignari coepit aduersus, indignari aduersus*. pro *apertisque hostiis, apertisque ostiis*. pro *astu et ingenio, astutia et ingenio*. pro *necessariis consilio, necessariis suis consilio*. pro *sed et uiri, sed uiri*. pro *dein egressi, deinde egressis*. pro *Admuntensis, Admontensis*. pro *consilio, meritis, consilio mentis*. pro *haec paucis, in hac, haec paucis respondit uerbis, in hac*. pro *die negotium uestrum expedietur, dies negotium uestrum expediet*. pro *eis ministrabatur, eis ministrauit*. pro *inquit facietis, facietis inquit*. pro *num quid, nunquid*. pro *atque uoluntati, atque alienae uoluntati*. pro *sane quicquid, quicquid sane*. pro *Vngarorum inuictissimus, Vngarorum munitissimus*, pro *conterinam, conterinam*, pro *seorsum legati, seorsim legati*. pro *et seorsum abbas, et seorsim abbas*. pro *ceterum, caeterum*. pro *accipere uelit, arripere uelit*. pro *ac lento, et lento*. pro *pretiosas, preciosas*. pro *ei allatas, eo allatas ei*. pro *praetendentes, protendentes*. pro *ubi libertatem, ubi liberalitatem*.

pro

pro *ualesfacit eis*, *ualefecit eis*. pro *deinA uia, deinde uia*. pro *ceteris*, *caeteris*. pro *eam gaudio*, *eam in gaudio*. pro *quas ad usum*, *quas ad usus*. pro *quoniam occasio*, *quomodo occasio*. Corrigit tamen in margine per *quando*. pro *tuae narrationi*, *tuae manui*.

CAPVT XLIIX. *Sed redi*, Est hoc in nostro caput XLIII. Legitur uero pro *ac magnitudinis*, *et magnitudinis*. pro *ad cetera ad caetera*. pro *plerumque*, *plerunque*. pro *ac nomine*, *et nomine*. pro *curaque non modica de omnibus*, *curaque de omnibus non modica*. pro *caritatis*, *charitatis*.

Finis libri primi.

LIBER SECVNDVS.

Librum hunc secundum Gretserianus Andreas longe aliter disponit atque noster Andreas. Omittit ille capita tredecim priora, loco illorum ex historia anonymi seu Sefridi, ut creditur, librum eius secundum huc transfert, eique deinde adiungit capita ultima nostri Andreae, a capite decimo quarto libri secundi, quod est in libro secundo huius Andreae Gretseriani caput XLI. et quandoque intermiscet nonnullas quaestiones. Vtraque ergo historia et anonymi et Andreae, ex qua liber hic consutus est, cum eo nunc conferatur.

CAPVT I. *Pomerania*. Est hoc caput I. in historia anonymi nostri p. 648. Legitur uero in Gretseriano Andrea pro *Pommerania*, *Pomerania*. pro *Ethimologia*, *Etymologia* recte quidem, sed ita monachus noster linguae Graecae ignarus non scripserat. pro *sui nominis et situs*, *sui situs*. pro *nam Pommo*, *nam pome*. pro *morim autem*, *meritz autem*. pro *Pommorania*, *quasi Pomusoribania*, *Pomerania*, *quasi Pomeritzania*. pro *mare posita uel sita*, *mare sita*. pro *Itaque Pommorania*, *itaque Pomerania*. pro *Datiam habet*, *Daciam habet*, et in margine *Danium*, pro *insulam puta*, *insulam paruam*. pro *Slauiam habet et Pruſciam*, *Flauiam habet et Prussiam*. pro *et Rusciam*, *et Russiam*. pro *Hungariae ac*, *Vngariae et*, pro *deinde Poloniam*, *dein Poloniam*. pro *spatiosa*, *spaciosa*. pro *Leutitiae*, *Leusitiae*. pro *et leguminum*, *ac leguminum*, pro *curatissime*, *accuratissime*. pro *expediendum*, *est expediendum*. pro *et a Bambersi*, *a Babebergensi*. pro *immo a toto pene orbe*, *imo a toto orbe poene*. pro *alium quemquam*, *alium quemque*. pro *quam Bambergensem*, *quam Babebergensem*. pro *illi a Deo*, *a Deo illi*. Hinc post uerba *donatus est*, adiiciuntur haec. *Tiemo*, *A domino*, inquit, *factum est illud*, *et est mirabile in oculis nostris*. Vnde quonam id ordine factum sit, nos audire delectat. At ille, a re, inquit, paulalum digrediendum est, ut concurrentium causarum et euentus et ordinem possim dirigere.

CAPVT II. *Tempore*. Est et hoc caput II. in hist. Anon. pag. 649. Legitur uero pro *Dominus episcopus Bambergensem*, *Dominus meus Babebergensem*. pro *Polislaus*, *Bolezlaus*. pro *ac prouide*, *et prouide*. pro *omnes ditionis suae*. pro *et castra urbesque*, *castra urbesque*. pro *attemptare*, *attentare*.

CAPVT III. *Erant autem*. Est hoc in nostro quoque caput III. Legitur uero pro *quibus diuersim*, *quibus diuisim*. pro *Boemi*, *Vngari*, *Moraui*, *Bohemiae*, *Morauiae*, *Vngariae*, in margine tamen corrigit *Bohemi*, *Moraui*, *Vngari*. pro *qui Slauorum*, *qui Flauorum*. pro *Prussorum et Pommoranorum*, *Pruscorum et Pomeranorum*.

CAPVT IV. *Rex uero*. Est hoc in nostro caput IV. pag. 650. Legitur uero pro *committendum*, *committendam*. pro *ac firmandam*, *atque firmandae*. pro *subditi eis terrae*, *subditi et terrae*. pro *oportunitati*, *opportunitatibus*. pro *suis insuper*, *suis mutuo*. pro *Polislaus*, *Boleslaus*. pro *Polizlai*, *Bolezlai*, et ita deinceps. pro *acri ingenio*, *acris ingenii*. pro *maior fuerat*, *maior fuerit*. pro *Hic ascitus*, *Hic adscitus*. pro *non esset laboriosum*, *difficile non esset*. pro *habent Flannos*, *habent Flauos*. pro *habent Pruscos*, *habent Prussos*. pro *Pommoranos*, *Pomeranos*. pro *hoc existimet*, *hoc aestimet*. pro *triumpharet*, *posset triumphare*. pro *in occasione ferarum*, *occasione ferarum*. pro *oportunitate*, *opportunitate*. pro *nec quidem*, *ne quidem*. pro *et quaeque pretiosa*, *et quaecunque preciosa*. pro *ne Pommoranis*, *ne Pomeranis*.

CAPVT V. *His omnibus*. Est et hoc caput V. in nostro pag. 651. Legitur pro *His ergo omnibus*, *His omnibus ergo*. pro *ipsius ad uotum*, *ipsis ad uotum*. pro *Pommoraniam*, *Pomeraniam*. pro *et quod ciuitates*, *eo quod ciuitates*. pro *in medio terrae*, *in introitu terrae*. pro *ut ceteros*, *ut caeteros*. pro *et Stetinensium ciuitatem*, *et ciuitatem Stetinensem*. pro *quae et stagnis*, *quae stagno*. pro *quae et totius*, *quae* etiam

etiam totius. pro Pommuraniae, Pomeraniae. pro *hyemali, hiemali.* pro *Vadam quoque, Nactam quoque*, et putat legendum *Naclum.* pro *succendit, et suscendit.* pro *omnem circuitus eius regionem, omnem regionem eius.* pro *igni et, igne et.* pro *interfectorum per diuersa, interfectorum incolae nobis per diuersa.* pro *pro ingenti lucro, pro lucro ingenti.* pro *Fertur autem, Ferunt autem.* pro *decem et octo, octo et decem.* pro *adduxerint, abduxit.* pro *in periculosis, et in periculosis.* pro *collocantes, collocans.* pro *inde et hoc addito, hoc addito.* pro *demiserant, dimiseras.* pro *quasdam excusationes, suas excusationes.*

CAPVT VI. *Tandem.* Est et hoc caput VI. pag. 652. in nostro. Legitur uero pro *admonitus diuino, admonitionis diuino.* ponitur tamen in margine *admonitus.* pro *Bambergensem, Babebergensem.* pro *charum habuerit, carum habuerit.* pro *oportunum, opportunum*, pro *scripsit ei uerba haec, scripsit ei literas secundum uerba haec.* pro *humillimam, humilem.* pro *apud patrem, ad patrem.* pro *tecum est benedicens, tecum est firmans te et benedicens.* pro *animo meo sedit, animo sedit.* pro *Pommoranorum*, Pomeranorum. pro *societati ecclesiae per baptismi lauacrum se admitti petiuit, sociari ecclesiae per baptismi lauacrum seque admitti petiuit.* pro *terrarum affinium, mihique coaffinium.* pro *propinqua et indefessa, prompta et indefessa.* pro *et eius adiutores, et coadiutores.* pro *Tu tantum, sanctissime pater, uenire dignare, tu tantum uenire dignare.*

CAPVT VII. *His auditis.* Est et hoc VII. caput in nostro pag. 653. Legitur uero pro *Dei loquentis, loquentis Dei*, pro *Habito ergo, Habito igitur.* pro *benedictione, et benedictione*, pro *applicuit, applicauit.* pro Pommoranorum, Pomeranorum. pro *siue mendicos, atque mendicos.* pro *ac censu, ac sensu.* pro *releuanda, leuanda.* pro *nec opes, non opes.* pro *assumptis ergo, assumptis igitur.* pro *Missales aliquos, missales aliosque libros.* pro *non posse inueniri, inueniri non posse*, pro *instrumento, instrumentis.* pro *pretiosos, preciosos.* pro *euangelisare, euangelizare.* pro *adpetere, appetere.* Subiunguntur huic capiti sequentia a Gretseriano Andrea:

Tiemo, Parum te hic submoneo, non tibi sit iniuria. Video equidem quibus causarum euentibus ad illam gentem tam longinquam Ottonem nostrum ire contigerit. Sed qua illic iter egerit, et quo tempore in uiam ierit, leuiaque siue aspera uiae dicere non omittas, ne errare incipiam, si et ego eo ire uelim.

Sefridus. Vt uis, et in hoc ego obediam.

CAPVT VIII. *Paratis.* Est et hoc octauum in nostro pag. 654. Legitur uero pro ***paratis ergo omnibus, paratis omnibus.*** Pro ***Luckenberka, Luckenperge.*** Pro ***et alteram, et aliam.*** Pro ***Vohendrece, Vohendrese.*** Pro ***Boemico, Bohemico.*** Pro ***Cladarimam, Cladrunam*** in margine ponitur ***Cladrim.*** pro ***per Sanchaus, per Satischam.*** pro ***in albe, in albi.*** pro ***Boemici, Bohemici.*** pro ***usque ad Nemetiam, usque Nemitiam.*** pro ***ducis Poloniae, ducis Polonorum.*** pro ***Breslauensem, Bretzlauuensem.*** pro *Pozuenanensem, Bozenamensem.* pro *archi-episcopatum, episcopatum.* pro *Gnetznensem, Genezensem.* pro ***perducti sunt, conducti sumus.*** ut in colloquio, pro ***omnibus illic, omnibus illis.*** pro ***salutationis forma episcopum, salutationis fama dominum meum.*** pro ***per processionis honorem, processionis honore.*** pro ***uenerunt hodie, aduenerunt hodie.*** pro ***et cetera et caetera.***

CAPVT IX. *Praeterea.* Est hoc etiam nonum in nostro pag. 655. Legitur uero pro *septem fruens, septem eius fruens.* pro ***multa eis humanitate et benignitate, multa nobis***, ut in Dialogo, ***exhibita humanitate.*** pro ***domino episcopo, domino meo.*** pro ***tam Sclauiae, tam Sclauicae.*** pro ***sarcinas episcopi, sarcinas nostras.*** pro ***monetam quoque, monetamque.*** pro ***terrae illius, illius terrae.*** pro ***eos sustinens, nos sustinens.*** pro ***et propria, propria.*** pro ***Paulitium nomine, nomine Paulitium.***

CAPVT X. *Taliter.* Est hoc etiam decimum in nostro pag. 655. Legitur uero pro ***diuissi scilicet episcopus et qui cum eo erant, per quoddam, dimissi per Vzdam.*** pro *Pommoraniam, Pomeraniam.* pro ***intrauerunt, intrauimus.*** pro ***uiam in nemore, uiam in inuio.*** pro ***potuerunt, potuimus.*** pro ***Pommoraniam, Pomeraniam.*** pro ***diuersarum monstra, monstra diuersarum.*** pro ***eosque garritu, nosque garritu.*** pro ***quae limes Pommoraniae est, consederunt, qui limes Pomeraniae est, consedimus.***

CAPVT XI. ***Dux uero.*** Est et hoc caput XI. in nostro pag. seqq. Legitur uero pro ***dux uero Pommoranorum, dux uero Pomeranorum, Wortislaus dictus.*** pro ***aduentus eorum, aduentus nostri.*** pro ***ceteri qui, caeterique.*** pro ***et orationibus, orationibus.*** pro ***suum commendarent, nostrum commendaremus.*** Postea, ut in colloquio, interponuntur haec: ***Tiemo. Modicae fidei,***

dei, inquit, *quare dubitasti, Sefridus*; *non*, inquit, *sine causa. Primo illic*, deinde adnectuntur reliqua, ut in nostro mutatis tantum personis: ita pro *uiderunt*, legitur ibi *uidimus.* pro *sciebant, sciebamus*, pro *merita eius non parui timoris erant*, *materia nobis non parui timoris erat.* pro *uiuos eos, uiuos nos.* pro *humi eos, humi nos.* pro *coronasque eorum, coronas nostras.* pro *eos terrentes eis, nos terrentes nobis.* post uerbum *dixerunt*, adduntur haec: *quae omnia certe, si bene noui, tuam quoque animositatem effregissent.* pro *respirauerunt, respirauimus.* pro *eos placide benigneque, nos placide benigneque.* pro *fuerint, fuerimus.* pro *utrimque, tam nobis quam illis.* pro *ubi eis, ubi nobis.* pro *qui eos, qui nos.* pro *christianos esse, christianos occultos esse.* pro *paulatim quidem, primo quidem paulatim*, pro *praesumpserunt, praesumpsimus.* pro *quos antea, quos ante.* pro *non potuerant, non potueramus*, pro *os eorum, os nostrum.* pro *lingua eorum, lingua nostra*, pro *episcopo ueniente ad eos, uobis uenientibus ad nos.* pro *dissoluisset, dissoluet.* pro *deambulat, deambulabat.* pro *patrem nobis dedit, patrem dedit nobis.* pro *aliquo tempore gratiora, alio tempore gratiosa.* pro *Pommorania, Pomerania.* pro *loca cuncta, cuncta loca.* pro *christiani uero et episcopus. Nos uero.* pro *Pommoranorum, Pomeranorum.* pro *intrauerunt, intrauimus.* pro *eorum uiam, nostris uiam.* pro *direxerunt, direximus.* pro *ab eis, a nobis.*

CAPVT XII. *In ipso.* Est et hoc in nostro caput XII. pag. 657. quia numerus ille XI. bis positus erat in nostro exemplari, quod describi curauimus. Legitur uero pro *et raros, ac raros.* pro *conuenti an, conuenti et an.*

CAPVT XIII. *Inde ad castrum.* Est et hoc in nostro caput XIII. pag. 657. Legitur uero pro *Deinde ad, inde ad.* pro *ut erant eminus, aspexerunt, ut eramus eminus conspeximus.* pro *erat enim dies festus, erat enim nescio quis festus dies.* pro *eos reddidit, nos reddidit.* pro *Non ergo, non igitur.* pro *illis uisum, nobis uisum.* pro *eos tam insolitos, nos insolitos.* pro *ubi fuerunt, ubi fuimus.* pro *duxerunt, duximus.* pro *praesumpserunt, praesumentes.* pro *Bratizlai, Vratislai.* pro *exasperent, exasperarent.* pro *et legati, ac legati.* pro *astute ea, astu ea.* pro *productioni, productioris.* pro *sero intraturus erat ad eos, sero ad uos intraturus erat.* pro *occupatos audiuit, occupatos animaduertit.* pro *iam prope, tam prope.* pro *ruptum uenit, ruptum eunt:* pro *sic postulat, postulat.* pro *faciamus, sic faciamus.* pro *beniuolentiae, beneuolentiae.* pro *in eundem sese consensum inclinarent, in eandem sese conuenientiam inclinauerit.* pro *aduocetur uniuersi rogant, aduocetur rogant.* pro *ascendere posse, adscendere posse.* pro *obauditūros, audituros.* pro *saginarios eorum, sagmarios nostros*, nisi forte typographus errauit, pro *in* ponendo *m.* ponitur uero maius S. pro *qui cum eis, qui nobiscum.* pro *in occursum eorum, in occursum nostrum.* pro *circumdans, circundans.* pro *ammirans, admirans.* pro *et eos et omnia eorum, et nos et omnia nostra.* pro *conducendo, nos conducendo.* pro *fixerunt tentoria, fiximus tentoria.* pro *eos adiuuantibus, adiuuantibus.* pro *se eis oportunos, se nobis opportunos.*

CAPVT XIV. *Interea.* Est et hoc in nostro caput XIV. pag. 659. Legitur uero pro *illi seruire, illi soli seruire.* pro *haec et similia, haec et his similia.* pro *euangelisante, euangelizante.* pro *in fide sancta, fidei sanctae.* pro *et lotis albis, lotis albisque.*

CAPVT XV. *Interim.* Est et hoc in nostro caput xv. pag. 660. Legitur uero pro *tanta et honestate, tanta munditia et honestate.* pro *nihil iniquum, nihil unquam.* pro *columpnellis, columellis.* pro *parte astantes, parte adstantes.* pro *fune traiectum, fune traiecto.* pro *ad stadium, ad studium.* pro *dextrorsum statuens, dextrorsum et sinistrorsum statuens.* pro *de aquis exeunti, de aqua exeunti.* pro *paululam remoto, paululum amoto.* pro *mysterium sacramenti, mysterii sacramentum.* pro *de aquis iussit, de aqua iussit.* pro *ordo eis fuit, ordo nobis fuit.* pro *in urbibus aliis, in aliis urbibus.* pro *eos moram, nos moram.* post uerbum *coegisset* ponuntur sequentia: Tiemo. *Miror oppido, unde disciplinatam et honestam baptizandi formam acceperit, et in hieme, quaeso, quomodo sustinebant?* Sefridus. *Neque tunc, inquit, eius diligentia, quod tempori commodum esset, inuenire neglexit: nempe in stubis. etc.* reliqua

liqua habentur in nostro. Post uocem *sacramenta* rursus haec ponuntur: *Nec mirum te ista mirari. Etenim qui ea uidimus, mirabamur et ipsi, tam haec, quam alia complura morum eius et uirtutum insignia. Ipse namque in omni actione &c.* quae sequuntur, exstant in nostro. pro *dignum laude, laude dignum.* Pro *Sancto cuiusdam, Sancto (hoc enim potissimum credo) cuiusdam,* pro *atque elegantis, atque, ut ita dixerim, elegantia.* Pro *cautela prudentiae conspicuus, et prudentiae cautela conspicuus.* Sed redeamus ad rem.

CAPVT *XVI. Mansimus.* Est et hoc in nostro caput *XVI.* pag. 661. Legitur uero pro *manserant autem, mansimus autem.* Pro *decentes eos seruare, docentes seruare.* pro *de Natiuitate, Natiuitate.* pro *Dominica, Dominico.* Pro *et institutione, de institutione.* pro *celebrari praecepit, celebrari fecit.* Pro *prophanas, profanas.* pro *quod messis, quia messis.* Pro *et quod et aliis, et quia etiam aliis.* pro *oporteat eum, oportet eum.* Pro *est ecclesiam, est ecclesiam nouellam plantationem suam.*

CAPVT *XVII. Fratres.* Est et hoc in nostro caput *XVII.* pag. 662. Legitur uero pro *impraesentiarum, in praesentiarum.* pro *desponsati, dispensati.* pro *quia unica uniuersali.* Pro *desponsionis, desponsationis.* pro *ei uni et uni.* Pro *exhibere hinc, exhibere Christi hinc.* Pro *Dei aemulatione, aemulatione Dei.* Pro *paratus sum uobis, paratus uobis.* pro *mei Iesu Christi, mei Iesu.* Pro *Fratres attendite, Fratres intendite.* pro *non per uos, non per nos.* Pro *sanctificati et mundati, mundati et sanctificati.* pro *cultu idolorum, cultura idolorum.* Pro *a gratia Dei, a Deo.* pro *soli creatore nostro, soli creatori uestro.* pro *honorem exhibete, exhibete honorem.* pro *fide et spe, fide, spe.* pro *et caritate, et charitate.* pro *et ei credentes, et ut ei credentes.* pro *in quam hodie, in qua hodie,* pro *innocentiam seruaueritis, et istam sanctificationem, innocentiam et sanctificationem.* pro *uque ad fidem, usque in finem.* pro *sine peccato, sine peccatis.* pro *noxa enim, lucta enim.* pro *et temptatio, et tentatio,* pro *super terra, super terram.* pro *anchoram fidei, arram fidei.* pro *septem scilicet, septem uidelicet.* pro *primitiua dona, significatiua dona.* pro *Spiritus sancti, sancti Spiritus.* pro *quibus intendendo, quibus utendo.* pro *ut sciatis, et ut sciatis,* pro *enumerare, enumerate.* pro *quae tradimus, quae tradidimus.* pro *oportuno, opportuno.* pro *in Sabbato, scilicet in Sabbato.* pro *et armentur, si armentur,* pro *temptationes, tentationes.* pro *praesentis uitae, uitae praesentis,* pro *temptationibus, tentationibus.* pro *Quartum sacramentum est Eukaristia hoc est corpus, Quartum Sacramentum est*

A *corpus,* pro *et uicturis, uicturis.* pro *siue enim uiuimus, siue uiuimus.* pro *utendum est, est utendum.* pro *ac deuote, et deuote.* pro *id est eorum, id est ipsorum,* pro *per satisfactionem, satisfactione,* pro *conformantur, reformantur.* pro *hoc est Sacramentum, hoc Sacramentum,* pro *superiora Sacramenta, Sacramenta superiora.* pro *necessarium, necessarium est,* pro *trahendus est uel inuitandus, trahendus uel*
B *inuitandus est,* pro *uni thoro, uni toro.* pro *debet habere, habere debet.* Pro *habuerit uxores, habuerat uxores,* pro *tunc unam, nunc unam,* pro *patricidium, parricidium,* pro *a modo in uobis, modo in uobis,* pro *siue ergo, siue igitur,* pro *marem et feminam procurare, et marem procreare et feminam.* Pro *necessarium* [illegible] *necessarium,* pro *inuitandi potius,* [illegible]*ndi sunt potius,* pro *Ista ergo, Ista igitur,* pro
C *Eukaristiam, Euchariſtiam.* Pro *Sponsus coelestis, coelestis sponsus,* pro *ualete in Domino, dilectissimi ualete in Domino.*

CAPVT XVIII. *Forte uideor.* Est et hoc ceput XVIII. in nostro pag. 665. Praemittuntur haec a *Gretseriano Andrea. Sefridus,* Forte uideor alicui nimis plenarie historiam exsequi, et longior esse, quam in tali narratione oporteat. Quid sentis? *Tiemo.* Perge, quaeso, sicut coepisti; dilectoribus siqui-
D dem Ottonis, quidquid de illo est, quoniam bonum est, superfluum aut longum uideri non potest. *Sefridus,* ibo, inquit, ut uultis. Postquam confirmata &c. quae sunt in nostro. Legitur uero pro *intime lacrimati, uberrime lacrymati.* pro *eorum caro, nostro charo.* pro *eos deducentibus, nos deducentibus.*
E pro *deueniunt, deuenimus.* pro *licet uixerit inter, licet inter.* Pro *de eorum aduentu, de nostro aduentu.* pro *tanto eos, tanto nos.* pro *Eis etenim, Nobis etenim,* pro *ante eorum introitum, ante nostrum introitum.* pro *inuenerit, inuenerimus.*

CAPVT *XIX. Quadraginta.* Est et hoc in nostro caput *XIX.* pag. 666. Legitur uero pro *operis habuerunt, operis*
F *habuimus.* Pro *poenitentes, uenientes.* pro *uidebanturque, uidebamurque,* pro *cottidie, quotidie.* pro *episcopum, episcopum nostrum,* pro *aspexerunt, aspeximus,* pro *ad idem opus, in idem opus.*

CAPVT *XX. Cum ea Caminae.* Est et hoc in nostro caput *XX.* pag. 666. Legitur uero *et episcopus cum suis, et populus, et nos et populus.* pro *fruerentur, frueremur.* pro *Vrotizlaus, Vuratislaus,*
G pro *non modica, non modicum,* pro *non quaeso, non quaeso ait.* pro *primam illam salutationem, post illam primam et momentaneam salutationem,* pro *ecce assum, ecce adsum.* Pro *et seruire, ac seruire,* pro *ac benedicebat, et benedicebat,* pro *filios et fratres, eos filios et fratres,*

Pro

pro *karissimos, charissimos.* pro *deinceps nauigio, deinceps.* pro *iumenta eorum, iumenta nostra.* pro *ad oportuna, ad optima.* pro *neque ante eis, nec ante nobis.* pro *fuerant iam, fuimus iam.* pro *ita receperunt, ita accepimus.* pro *cognosceretur, nosceretur.* pro *conformanti, reformanti.*

CAPVT XXI. *Dux etiam.* Est et hoc in nostro caput XXI. pag. 667. Legitur uero pro *Sanctitati, Societati.* pro *coram populo aspiciente episcopo, coram episcopo, populo aspiciente.* pro *uni thoro, uni toro.* pro *fidem seruaturos, fidem se seruaturos.* pro *in timore domini ambulans, ambulans in timore Dei.* pro *in sustentationem sacerdotum, in sustentationem sacerdotis.* pro *in terra illa ecclesiis, ecclesiis in terra illa.* pro *cum ceteris, cum caeteris.*

CAPVT XXII. *Cum omnia.* Est et hoc in nostro caput XXII. pag. 668. Legitur uero pro *cum haec omnia, cum omnia haec.* pro *peracta fuissent, peracta essent.* pro *dominicam, dominicam.* pro *natiuitatis nouae, uanitatis nouae.* pro *autoritatis, auctoritatis.* pro *ascensoribus, adscensoribus.* pro *potens ac diues est, potens est ac diues.* pro *qui tot uel tot, tot uel tot.* pro *et manticam per se, manticam prae se.* pro *exsequens, exequens.* pro *et capitanei, uel capitanei,* pro *enim utilius, hoc enim melius.* pro *Bambergensis, Babebergensis.* pro *ipsorum utique, ipsorumquo.* pro *omnibusque rebus, et omnibus rebus.* pro *igitur ite ad metendas, ite igitur, sicut dixi, ad metendas.* pro *ipsa uobiscum, uobiscum ipsa.* pro *metere uisa est, secare nisa est.* pro *in actu ipso, subito in actu ipso.* pro *et circumstabant, et concurrentes circumstabant,* pro *stabat autem, stabat enim,* pro *manipulum de agro, de agro manipulum.* pro *quae acciderant, quae uiderant.* pro *blasphemi extiterant, blasphemi remanserant.* pro *multatae, mulctatae.* pro *et tam ipsum cum suis omnibus episcopum, quam omnem eorum doctrinam amplius reueriti sunt,* legitur, *nos quoque ipsos et omnem doctrinam nostram, praecipue autem episcopum amplius reueriti sunt.*

CAPVT XXIII. *Expletis.* Est hoc in nostro caput XXIII. pag. 669. Legitur uero pro *Domeslao, Domizlao.* pro *et refusiones, ac refusiones.* pro *sunt nauigio, sumus nauigio,* pro *propinquassent, propinquassemus.* pro *eorum haerere, nostri haerere.* pro *intra se, inter se.* pro *Quid est, ait, Quid est, inquit.* pro *populus ille, populus iste.* pro *et indomitus, ac indomitus.* pro *in littore, in litore.* pro *manifeste, manifesto.* pro *et turrim, et curtim.* pro *tecta migramus, tecta intramus,* pro *turrimque et moenia, curtim et maenia.* pro *inuaserunt, inuasimus,* pro *inter se inuicem uero, in crastinum uero,* pro *ubi eos, ubi nos.* pro *quinam essent, quinam essemus,* pro *uidere illos, uidere nos.* pro *et aliis alii, et alii aliis.* pro *armati in ipsam, armati sine ulla reuerentia in ipsam.* pro *Ducis turrim, Ducis curtem.* pro *mortem illis, mortem nobis,* pro *quantocyus quantotius.* pro *de curia, de curti.* pro *fugerent, fugeremus.* pro *Erat in ipsa turri, erat autem in ipsa curti.* pro *ac tabulis, et tabulis.* pro *pretiosae, preciosa.* pro *quia et propter, qui et propter.* post uocem *confugerant* haec interponuntur a Sefrido in Gretſ. editione: *Ego autem eo tempore magna febri tenebar, in alia domo iacens et aegrotans; ultra uires tamen, audito strepitu et clamore bacchantium, de strato erectus, ad ostium domus constiti, et ecce omnia plena hominum tela et arma portantium.* pro *sed illi uociferabantur, uociferabantur autem.* pro *eos compellentes, nos compellentes.* pro *eis facientibus, nobis facientibus.* pro *tecto primum, tectoque primum,* pro *aliis trepidantibus, nobis aliis trepidantibus.* pro *lachrimantibus, lacrymantibus,* pro *quod uere, quia uere,* pro *quod illic, quia illic.* pro *deterius est atque deterius, deterius est.* pro *exsilientes, exilientes.* pro *quid est hoc, quid hoc est.* pro *saltim pacifice, saltem pacifice.* pro *in pastorem, pastorem,* pro *et ceteros, et caeteros.* pro *saluare uultis, seruare uultis,* pro *per medium turbae, per mediam urbem,* pro *extra turrim, extra curtem.* pro *nisus est episcopi, nisus est transeuntis episcopi.* pro *eodemque genu pariter concussum, eodemque geminante cominus.* pro *Paulitius et animo, Paulitius uero et animo.* pro *sacerdotes et clerici, sacerdotes clerici.* pro *abire coeperunt, abire coepimus,* pro *a prudentioribus, a prudentioribus ciuitatis.* pro *ponte a tergo, ponte a tergo nostro.* pro *super eos, super nos.* pro *respirauerunt, respirauimus.* pro *ex hoc autem magis gaudentes, quod digni habiti sunt,* pro *nomine Iesu contumeliam peti,* interponuntur sequentia.

Tiemo. Hic primum hic audio quoddam ueri apostolatus indicium, plagas uidelicet et liuores, sicut scriptum est: Ibant apostoli gaudentes a conspectu concilii, quoniam digni habiti sunt pro nomine IESV contumeliam pati. Sed dic, obsecro, mi apostole, num in aliquo particeps fuisti huius apostolicae benedictionis?

Sefridus. Me miserum, infirmitate mea conspecta talibus bonis me indignũ ipsi iudicauere pagani. Puduit tamen, ut uerum fatear, aliis de suis portionibus postea satis iucunde gloriantibus, me nihil ibi accepisse.

Tiemo. Consolare inquit; si quid minus circa te in illo capitulo actum est, in

in nostro poterit impleri. Sed perge ad caetera, et qualiter in tam dura terra euangelii radix tandem conualuerit, explicato.

CAPVT XXIV. *Postquam.* Est et hoc in nostro caput XXIV. pag. 672. Legitur uero pro *post quam autem respirauerunt et illi desaeuierunt, postquam nos respirauimus et illi desierant*, pro *proh dolor, pro dolor.* pro *ex magna parte, ex parte magna.* pro *praeripuit, surripuit,* pro *manserunt ergo, mansimus ergo,* pro *expectantes, exspectantes*, pro *Christiani ad illos, et nostri ad illos*, pro *similiter et illorum, similiter autem et eorum*, pro *ueniebant ad istos, ueniebant ad nos*, pro *ergo episcopus cum eis, ergo cum eis.* pro *ducis Poloniae, ducis Polonici.* Pro *illata sibi suisque, illata nobis.* pro *egressique, regressique*, pro *concesserunt, consenserunt.* pro *quicquid facerent, quidquid facerent*, pro *Pomoranorum, Pomeranorum.* pro *se aliquam, si aliquam*, pro *admittere, admitterent.*

CAPVT XXV, *Quibus auditis.* Est et hoc in nostro caput XXV. pag. 673. Legitur uero pro *Iulinensibus ciuibus, Iuliensium ciuibus.* pro *Nedauerum, Nedamerum.* pro *sibi monstraret, nobis monstraret.* pro *episcopi bene, nostra bene.* pro *occulte eos, occulte nos.* pro *frequentabant eos, frequentabant nos.* Pro *moras facerent, moras faceremus.* pro *eis humanitatem, nobis humanitatem.* pro *Nedauero, Nedamero*, pro *ac filio, et filio*, pro *nauigarunt, nauigauimus*, pro *si eos adduxisse, si nos adduxisse*, pro *christianis ualefacientes, nobis ualefacientes.* pro *reuersi sunt, occulte reuersi sunt*, pro *ipsi uero, nos uero.* pro *curiam ducis intrauerunt, curtim ducis intrauimus.* Pro *non dimittimus, non dimittemus*, pro *truncantur pedibus, cruciantur pedibus*, pro *obdurauerunt, obturauerunt*, pro *nihil profecerunt, nihil profecimus*, pro *eis turbutioni, nobis turbationi*, pro *quid de christianis, quid de nobis.* pro *scripto firmatis, ex scripto firmatis.* pro *christianorum et paganorum, nostris et eorum*, pro *sacerdotalibus uestibus induti, sacerdotalibus induti.* pro *portauerunt, portauimus.* pro *oportune, opportune*, pro *cottidie optauerunt, quotidie optauimus.* pro *protegente laesi non sunt, protegente nos laesi non sumus.* pro *non credere auderet, credere non auderet.* Post uerbum *confluebant*, haec adduntur in Gretser. editione sub nomine Sefridi. Ego in illis diebus crucem cum Simone in angaria portaui. Nam uellem nollem, per medios barbaros, per forum et turbam incredulorum, opprobrium crucis animo et corpore tener agonotheta coram episcopo portare uidebar. Deus autem pius et

A misericors sciens timiditatem meam et pauorem meum, laedi me non sinebat.

CAPVT *XXVI. Quotidie.* Est et hoc in nostro caput *XXVI.* pag. 624. Legitur uero pro *cottidie autem, quotidie dum haec geruntur.* pro *et nihil eis, et nihil nobis*, pro *et moestitiam, ac moestitiam.* pro *domum christianorum, domum nostram.* Pro *et familiares, ac familiares*, pro *praesagium captando ex his,*
B *ex his captando praesagium.* pro *mulces colloquiis, mulcet alloquiis.* pro *uideres humano, uidens humano.* pro *uideres expulsa, uidens expulsa*, pro *daemonici, daemoniaci.* pro *uiderunt in pueris, uidere in pueris.* pro *sed quid multa? sed quid morer?* pro *apud episcopum, apud nos.*

CAPVT *XXVII. Mater uero.* Est et hoc caput *XXVII.* in nostro pag. 675. Legitur autem pro *uero illorum, uero il-*
C *lorum puerorum*, pro *domi aberat, domo aberat.* pro *erat enim magnae, erat enim matrona magnae*, pro *in lacrimas, in lacrymas*, pro *recuperato stata, recuperato statu*, pro *benedico inquit te, benedico te inquit*, pro *quod filios, quod ad filios*, pro *osculata pueros, osculata est pueros*, pro *ut hos eis, ut hoc eis.* pro *quos fecisti, quod fecisti*, pro *fatiget dilatio, dilatio fatiget*, pro *coram te asto, coram te adsto*,
D pro *freta praesidio, freta subsidio*, pro *ex eo suscepit, ex illo suscepit.* pro *ac confidenti, et confidenti.* pro *pretiosam, preciosam*, pro *ac familiares, et familiares*, pro *eadem societas, eadem fidei societas paulatim.* pro *aurifigio, auriphrygio*, pro *more capitii, in ora capicii*, pro *et sacramento, ac sacramento*, pro *in matris domum, in domum matris.* Pro *ita miris, Tiemo*
E *miris*, pro *Otto beutissimus, Otto noster*, pro *et pretio, et precio.* pro *uerbo construxit, uerbo instruxit.* Pro *Quanto foenore*, Sefridus *optime animaduertisti, sed quanto foenore.* Pro *aliquotiens, aliquoties.* pro *hic summo poterit aduerti eloquio, ex his poteris conücere.*

CAPVT *XXIIX. Praefati.* Est et hoc in nostro caput *XXIIX.* pag. 676.
F Legitur uero pro *praefati enim, praefati etenim.* pro *coadulescentes, adolescentes.* pro *esset apud illum, apud illum esset*, pro *ac liberalitatis, et liberalitatis*, pro *omnes existeret, omnes exstiterit.* Pro *cernite inquiunt, cernite inquit.* pro *redimit suis impensis, redemit suos impensis.* pro *abire permittit, abire dimittit*, pro *auditumue est, auditum*, pro *Pommoranorum, Pome-*
G *ranorum*, pro *sacerdotes, sacerdotes nostri.* pro *et iuuenibus, et a iuuenibus*, pro *ciuitas immensa, ciuitas uniuersa*, pro *ac multi, et multi*, pro *cottidie, quotidie*, pro *coniunx, coniux*, pro *quo malagma, qui malagma.*

CAPVT

CAPVT XXIX. *Cum ea geruntur.* Est et hoc caput XXIX. in nostro p. 677. Legitur uero pro *Dum ea, cum ea.* pro *tam paganorum, quam christianorum, tam illorum, quam nostri.* pro *pacta, mandata, pacti mandata.* pro *Polizlaus, Boleslaus.* pro *Pommoranicae, Pomeranicae.* pro *aduersus uos, aduersum uos.* pro *et quod dominum, et quia dominum.* pro *et reuerentia, ac reuerentia.* pro *nec hactenus, neque hactenus.* pro *ac prudentes, et prudentes.* pro *Pomoranorum, Pomeranorum.* pro *persoluant, persoluent.* pro *ingruerit ei, ingruet ei.* Pro *procurabunt et eiusdem familiae interim domi fideliter prouidebunt, procurabunt*, reliquis omissis. Pro *porrectione pacis et manus, porrectione manus.* pro *oportunitatibus, opportunitatibus.* pro *apud Vadam, apud Nactam*, et in margine *Naclam seu Naclum.* pro *subacti sunt, subacti essent.* pro *laetiores pacti, laetiores facti.* Pro *episcopus ergo, episcopus uero.* pro *conuersio uestra, conuersatio uestra.* pro *karissimi, charissimi.* pro *terrae uestrae angulum, terrae angulum.* pro *remanere uoluistis, manere uoluistis.* pro *sollicitі, soliciti.* Pro *qui in eis, qui in iis.* Pro *quantocyus, quantotius.* Pro *unus et uerus, Deus uiuus et uerus.* pro *Deorum consortium, consortium Deorum.* Pro *communicatio templo eius, communicatio eius.* pro *et sculptilium, ac sculptilium.* pro *iccirco, idcirco.* pro *et cortinas, et continas illas.* pro *tropheo, trophaeo.*

CAPVT XXX. *Quod cum.* Est et hoc in nostro caput XXX. pag. 679. Legitur uero pro *Conciuas, Continas.* et ita semper. pro *facerent miseri, facerent miserrimi.* pro *euenire uiderent, euenire uident.* pro *defendere se, se defendere.* pro *dirimunt, diruunt.* pro *et direptae, ac direptae.* Post subiiciuntur sequentia. Tiemo. *Quare illa templa uocabant* continas? Sefridus. *Sclauica lingua in plerisque uocibus latinitatem attingit, et ideo puto ab eo quod est* continere, continas *esse uocatas.* Fingit haec Andreas Gretserianus et male tribuit Sefrido; is enim in nostro codice, qui illius esse dicitur, *conciuas* habet.

CAPVT XXXI. *Erant autem.* Est et hoc in nostro caput XXXI. pag. 680. Legitur uero pro *conciuae, continae.* pro *una, quae ex his, una ex his, quae.* pro *sui habitudinibus, suis habitudinibus.* pro *putarentur, putares.* pro *solemnitatum, solennitatum.* pro *pretiosam, preciosam.* Pro *raram et uisu pulchram, raram uisu, pulchram.* pro *conseruabant, ibi conseruabant.* pro *super ea benedictione, benedictione super ea.* pro *Triglas, Triglaus* et in margine *Triglas, Triglaff.* pro *tropheo, trophaneo.* pro *uel uniuersali, et uniuersali.* pro *conciuae, continae.* pro *ueniebant, conueniebant.* pro *conciuas, continas.* pro

A *se nunquam, nunquam se.* pro *colituros, culturos.* pro *fortium uestrarum, fordium uestrarum*, non obseruato sortilegio.

CAPVT XXXII. *Habebant enim.* Est et hoc in nostro caput XXXII. pag. 681. Legitur uero pro *toto anni tempore, toto anno.* pro *disponebantur humo, disponebantur humi.* Pro *inuicem separatae, inuicem disiunctae.* pro *frenato, froenato.* pro *tentum freuo, tentum fraeno.* pro
B *transuersum, in transuersum.* pro *signum habuerunt, signum habuere.* pro *pergebant, si attingebat, quiescebant, pergebant* reliquis omissis. pro *Dei tandem, tandem Dei.* pro *laqueus offensionis, offensionis laqueus.* pro *monuit etiam, monuit.* pro *turbarent, nec praedas ex eis tollerent, turbarent*, reliquis omissis. pro *mutuo sperent, mutuos sperarent.* pro *quod immanitate, quod omni immanitate.* pro *faemineos,*
C *femineos.* pro *necare, enecare.* pro *collaudans, collaudare.* pro *ex eis, ex iis.*

CAPVT XXXIII. *Emundatae.* Est et hoc in nostro caput XXXIII. Legitur uero pro *Emundata ergo, Emundata igitur.* pro *fidem priuatim, fidem quasi priuatim.* pro *se trahere, se subtrahere.* pro *nisi tantum ille, nisi solus ille.* pro *curam susceperat, habebat curam.* pro *Hic cum, Hic autem cum.*

D CAPVT XXXIV. *De quaestione mota super morte sacerdotis.* Pag. 682. Hoc in nostro non exstat.

CAPVT XXXV. *Destructis.* Est hoc in nostro caput XXXIV. pag. 685. Legitur uero pro *destructis ergo, destructis igitur.* pro *multato, mulctato* pro *et lotis ac, ac lotis et.* pro *et Spiritus sancti, ac sancti Spiritus.* pro *Tanquam ceruus*
E *desiderat, Quemadmodum desiderat ceruus.* pro *pater etiam eorum, pater uero.* Pro *lachrimis, lacrymis.* Pro *exultationis, exhortationis.* Pro *dicens exhortando, dicens.* Pro *accedite ad eum, accedite.* Pro *Neque abre, Nec abs re.* Pro *in ore, ex ore.* Pro *quod et alii, quod et nos alii.* Pro *contuebantur, contuebamur.* pro *iocundum, iucundum.* pro *spiritualis, spiritalis.* pro
F *ingredi cupientes, ingredi festinantes.* pro *seorsum tingente, seorsim tingente.* Pro *aliis sacerdotibus, aliis autem et aliis sacerdotibus.* pro *seorsum uiros et seorsum, seorsim uiros et seorsim.* Pro *manserunt ergo, mansimus ergo.* pro *et plantata irrigantes, et irrigantes.* Pro *uictui eorum, uictui nostro.* pro *liberales ei, liberales nobis.* pro *diuellerentur, diuelleremur.*
G pro *diligenti cura, diligenti artificio.*

CAPVT XXXVI. *Iulienses.* Est hoc in nostro caput XXXV. pag. 686. Legitur uero pro *Iulinenses autem episcopo ignorante, Iulienses etiam et episcopo et nobis ignorantibus.* Pro *exploraturos, exploratores.* pro *si episcopus ab eis reciperetur, si ab eis reciperemur.* Pro *studia episcopi*

scopi discerent, studia nostra diligenter conspicerent. Pro *nil imposturae, nihil, imposturae.* pro *circa euangelizantes, circa nos.* Pro *suscepisse uiderent, suscepisse uiderunt.* pro *istis absentibus, nobis absentibus.* pro *ordinatis illic, ordinatis illis.* pro *exultationis, exsultationis.* Pro *recepti fuerunt, recepti fuerimus.* Pro *episcopum rogauerint, nos rogauerint.* pro *non potest explicari sermone, dicere non ualeo.* Pro *Quicquid autem, quidquid autem.* Pro *illic impleretur, illic impleri uideres.* pro *dominus dixit, ipse dixit.* Pro *Populus quem, et populus quem.* pro *obediuit mihi, nam, obediuit mihi. Haec autem fuit mutatio dextera excelsi nam.* Pro *quicquid a nobis, quidquid a nobis.* pro *sed quid plura? Sed quid multis?* pro *et prouincia, atque prouincia.* pro *est ad Deum, est ad Dominum.* Pro *ageretur opus, uix omnes tingi potuissent, instaremus operi, uix omnes tingere possemus.* pro *faciendo multa, multa faciendo.* pro *Pommoraniae, Pomeraniae.* Pro *Iulinenses, Iulienses.* Pro *fortis et durae ceruicis sunt, fortes et durae ceruicis.* Pro *eam dux Vrotizlaus et, tam dux Vuratislaus quam.* pro *episcopatus fore, episcopatus illis constituendum fore.* Pro *ab episcopo, ab ipso.* pro *deportari possent, deportari possunt.* pro *illic duas, duas illic.* Pro *sanctuaria sanctificauit, sanctuaria consecrauit.* pro *quia reliqua, quia dum reliqua.* Pro *expectare, exspectare.*

CAPVT XXXVII. *Mouentes.* Est hoc in nostro caput XXXVI. pag. 688. Legitur uero pro *Iulino Dodonam uenerunt, a Iulina Dodonam uenimus,* et in margine *aliter Dodoma.* Pro *tropheum, trophaeum.* pro *erexerunt, ereximus.* pro *aedificio fundauerunt, artificio fundauimus.* pro *festinauerunt, festinauimus.* pro *inuenerunt, inuenimus.* pro *adustionum lignis, adustionum signis.* pro *tenues incolae, incolae tenues.* pro *circa ruinas, circa ruinam.* pro *quibus tegebantur, quibus tegebamur.*

CAPVT XXXVIII. *Inde Colobergam.* Est et hoc in nostro caput XXXVIII. pag. 688. Legitur uero pro *Colobregam, Colobergam.* in margine tamen additur. *Colobergam seu Colobregam.* pro *peruenerunt, peruenimus.* pro *pene omnes, poene omnes.* Pro *more institorum, institorum more.* pro *aliquamdiu, aliquandiu.* pro *ergo eisdem, ergo eis.* pro *Sanctae Trinitatis, SS. Trinitatis.* Pro *ceterisque, caeterisque.* pro *a Colubrega, a Coloberga.* Pro *Belgradiam, Belgradam.* pro *uiculis et insulis, insulis et uiculis.* pro *Vxnonia uidelicet, Hologasta, Coxgaugia et Timina, Noirnia, Hologasta, Cozgaugia et Timina.* In margine explicat, *Wolgast, Gutzkow, Cammina.* pro *hyems, biems.* pro *in uanum, in uacuum.*

CAPVT XXXIX. *Discretus.* Est et hoc in nostro caput XXXIX. pag. 689. Legitur uero pro *Belgradiam, Belgradam.* pro *ecce quas, ecce omnes, quas.* pro *imperfectas dimiserat, imperfectas reliquerat.* Pro *in extremis, in exteris.* pro *discedere, ab eis discedere.* pro *aliquandiu eis, aliquamdiu nobis.* pro *de terra, a terra.* pro *aut consolationis, et consolationis.* pro *reuiserit, reuiseres.* pro *amicos paternos, amicos patrinos.* pro *Filiolos suos, filios nostros.* pro *dimisit eos et dimissus est, dimisimus eos et dimissi sumus.* pro *et ut ueritas proferatur, multotiens, multoties etiam* reliquis omissis. pro *eos iugiter, nos iugiter.* pro *dominum episcopum, dominum meum.*

CAPVT XL. *Et uideo.* Est hoc in nostro caput XXXIX. pag. 690. Praemittuntur uero haec uerba: Tiemo. *Et uideo, inquit, tua narratio ad sedem suam reducere uult Ottonem nostrum; sed de ipsius terrae, quam deseris, opportunitate uel foecunditate uellem aliquid diceres. Possentne illic esse coenobia?* Sefridus. *Possent utique, et maxime huius temporis,* reliqua sunt in nostro. Legitur uero pro *et squalentem, uel squalentem.* pro *allecis, alecis.* pro *et aprorum, aprorum.* pro *cum cannabo, cum canauo* et in margine *cannabe.* pro *putares esse, esse putares.* pro *fides et societas, est fides et societas.* pro *et scrinia, aut scrinia.* pro *non habeant serata, serata non habeant.* pro *uel clauem, et clauem.* pro *non uiderunt, non uidimus.* pro *sed ipsi, sed et ipsi.* pro *clitellas episcopi, clitellas nostras.* pro *pretiosa preciosa.* pro *coopertis, coopertas.* pro *seorsum mundam, seorsim mundam.* pro *expectantia, exspectantia.* pro *ergo hora, igitur hora.* pro *transitum fecerunt, rursum transitum facimus.* pro *patrem eorum, patrem nostrum.* pro *agnitionis suae, agnitionis.* pro *ostendit omnibus illis, ostendit nobis.* pro *circa eos exstitit, circa nos extitit.* pro *Pommerania, Pomerania.* pro *hyems, hiemis.* pro *uir ille, ille uir.* pro *uestes eis, uestes nobis.* pro *hyemales, hiemales.* pro *eos uocauerat, nos uocauerat.* pro *omnes ipsos, omnes nos.* pro *karissimos excipiens, charissimos recipiens.* pro *ceteros, caeteros.* pro *nullum dimisit, nullum reliquit.* pro *deinde quia, dein quia.* pro *usque Boemiam, usque in Bohemiam.* pro *eos fecit conuerti, nos fecit conduci.* pro *Pommoraniae, Pomeraniae.* pro *itaque iuxta, itaque, ut breuis sim, iuxta.*

Hoc capite finitur liber secundus in nostro Sefridi s. Anonymi codice; nunc Andreas Gretserianus cum nostro iterum Andrea, ad quem ille redit, conferri debet.

CAPVT

CAPVT XLI *Sed dum.* Est hoc iam in libro secundo nostri Andreae caput XIV. pag. 479. Legitur uero pro *Pommeraniam, Pomeraniam,* pro *Babenbergensem, Babebergensem,* pro *pretioso, pretiuso.* Pro *Heinricum, Henricum,* pro *rariusculae, rariusculae.* pro *intra uel extra, infra uel extra.* pro *quandoquidem, quoniam quidem,* pro Babenbergk, *Bamberga,* pro *recuperauit, dissipauit,* at in nostro aliquid omissum, quod forte hoc est, *facile dissipauit et pristinum splendorem recuperauit,* pro *Pommerania, Pomerania.*

CAPVT XLII. *Plurimis.* Est hoc in nostro lib. II. caput *XV.* pag. 480. Legitur uero pro *metropolin, metropolim.* pro *initiatis, incitatis.* pro *totam regionem illam, totam illam regionem.* pro *cottidie, quotidie.* pro *qui salui fierent, qui salutum faceret.* pro *Pommeranorum, Pomeranorum,* pro *Mintzlai, Wenceslai.* pro *daemoniorum, daemonum.*

CAPVT XLIII. *Sed pio.* Est et hoc in nostro Andrea lib. II. caput *XVI.* pag. 488. Legitur uero pro *Babenbergensi, Babebergensi.* pro *crebra ad eum, crebra ad illum.* pro *et litteris, et literis.* pro *testantibus, attestantibus.* pro *Wignandi, Wigandi;* capite uero XLIV. legitur *Wignandus.* pro *Pommeranica, Pomeranicae.* pro *Wignandus Tharissensis, Wigandus Tarisiensis,* pro *sibi in lucem, sibi dedit in lucem.* Pro *digne laetetur, digne laetatur,* pro *adoratur et colitur, aduocatur et colitur.* Pro *integritate, integritati,* quod typographi sphalma est. Pro *dic littera, dic litera,* pro *inclite, inclyte.* Pro *ille C, ille Conradus* et in margine addit, *uide Vrsperg. in chron. anno 1126.* pro *pene anno, poene anno.* pro *Nurembergensi, Nurnbergensi.* pro *de Rostal. de Rustal.* pro *Babenbergensem, Babenberg,* pro *et Cunradus, et Conradus,* pro *sollicitii, soliciti.* pro *cum ceteris, cum caeteris,* pro *deputauimus, arietes in circuitu exstruimus, deputauimus* reliquis omissis, pro *Nienstein, Niestein,* pro *expectamus, exspectabamus.* Pro *rerum nostrarum, rerum uestrarum,* pro *in Bawaria, in Bauaria,* pro *Schmalkaltem, Schmalchalten.* Pro *exspectamus. Haec sunt &c. exspectamus,* reliquis omnibus omissis.

CAPVT XLIV. *Hic est.* Est et hoc in nostro Andrea lib. II. caput *XVII.* pag. 482. Legitur uero pro *sibi specialiter, specialiter sibi,* pro *scilicet domum, scilicet et domum.* Pro *quem uidere et audire gloria ordinis nostri,* reliquis omissis. Pro *omnibus amabilis, amabilis,* pro *cuius reuerendam, cuius uenerandam,* pro *quod ceteri, quod caeteri.* Pro Wolfframmo, *Wolframo,* pro *administraret, administrabat.* Pro *Tharisiensi, Tarisiensi,* pro *et circumquaque, ac circumquaque.* pro *caelestis, coelestis,* pro *Seraphim, Seraphin.* pro *secretorum, secretiorum,* pro *sacra missarum solemnia, sacra missarum.* pro *et litteris, et literis,* pro *cui in introitu, cui introitu,* pro *a discipulis, discipulis,* pro *caeleste, coeleste.* Pro *hostias sacras, sacras hostias,* pro *diu praestolato, remunerationis die, die praestolato remunerationis,* pro *uineae Domini, Domini uineae,* pro *sedulus exequere, sedulus munus exequere.* pro *hodie est impendenda caritas, hodie impendenda charitas.* pro *et lacrymarum, et lacrimarum,* pro *secunda tertia, secunda et tertia.* Pro *Letaniis, Lotaniis,* pro *ad hostium, ad ostium,* pro *laboriosae huius uiae, laborasse huius uiae,* in margine corrigitur, *laborans huius uitae,* pro *brabeum, brauium,* pro *dare disponebat, dare spondebat,* pro *itaque ascitis, itaque accitis,* pro *solemnia, solennia,* pro *post obitum, primo obitum.* pro *frequentius graui, frequentissimus graui,* pro *incolumem saepius restituebat, saepius restituebat,* pro *cottidianis, quotidianis.*

CAPVT XLV. *Igitur.* Est hoc in nostro Andrea libri II. caput *XIIX.* pag. 486. Legitur uero pro *Babenbergensem, Babebergensem,* pro *Pommeranorum, Pomeranorum,* pro *Gamyn, Gamin,* et in margine *Camin.* Pro *Dodinensem, Dodonensem,* pro *Polizlai, Bolezlai.* pro *occultati erant, occulti erant,* pro *Polizlaus, Bolezlaus.* pro *arma in pace, arma in pacem,* pro *in Dodinensi, in Dodonensi.* pro *Belgroensem, Belgradensem,* pro *Colubregam, Colobergam,* pro *ecclesiam in honore sanctae, ecclesiam sanctae.* pro *lachrymarum, lacrymarum.* pro *ac reuerentia, et reuerentia.* pro *Polizlao, Bolezlao.* pro *Et fit gaudium, Fit gaudium.* pro *desideratissimi, desiderantissimi.* pro *a Polizlao, a Bolezlao.* pro *Ladizlao, Ladislao.* pro *Claderunense, Claduranense.* Pro *omni festinatione, omni festinatiae,* pro *Michelfeldensem, Micheluel densem,* pro *Babenbergensi, Babebergensi,* pro *omnipotenti Deo, omnipotenti Domino,* pro *Turestatensem, Teuerstatensem.* Pro *more solemni, more solenni.* pro *permixtum, permistum,* pro *in caris, in charis.* pro *quanto humanae, quantum humanae.* Pro *canitiem, caniciem,* pro *uidentes gestiebant, uidere gestiebant,* pro *eructuans, eructans,* pro *magnalia Christi, magnalia Domini.* pro *Pommeranicae, Pomeranicae,* pro *caritatis igne, charitatis igne.* pro *quamdiu, quandiu,* pro *quantocyus, quantocius,* pro *Pommerania, Pomerania,* pro *illic ciuitates, illae ciuitates,* pro *et Stettin, et Stetin,* pro *Finit liber &c. Finis libri secundi.*

LIBER TERTIVS.

Liber hic tertius iterum consutus est ex nostri ANDREAE et ANONYMI seu SEFRIDI libri tertio, nonnullis interspersis, nonnullis etiam ad librum quartum reiectis, multis insuper mutatis uel omissis, uti collatio capitum docebit.

CAPVT I. *Cum infatigabilem.* Est A et hoc caput I. libri III. in nostro Andrea pag. 490. Legitur uero pro *sed in remotis*, *sed et in remotis*, pro *caritatis*, *charitatis*. pro *Egidii*, *Aegidii*. Pro *innotuit*, *mihi innotuit*, pro *columpnae*, *columnae*, pro *in initio*, *initio*, pro *absconderunt*, *absconderant*, pro *Ierichuntina*, *Hierichuntina*. Pro *ad praedictam*, *ad praedicti*, pro *cunctis prouincialibus*, *cum prouincialibus*. pro *atrocitate ignis*, *ignis* B *atrocitate*, pro *tabulatu*, *tabulato*, pro *harundineo*, *arundineto*. Pro *Trigelawo dicatus*, *Trigilaus dictus*, pro *tria procuraret*, *tria procurat*, pro *caeli*, *coeli*, pro *operire quod*, *operire pro eo, quod*, pro *monte Trigelawi*, *monte Trigelai*, pro *erant locata*, *erant excitata*. pro *uendicabant*, *uindicabant*, pro *cottidie*, *quotidie*. pro *exsecuti*, *executi*, pro *officio tuo*, *officio suo*. pro *proh dolor*, *pro dolor*, pro C *sacram eius aedem*, *sacraminis eius aedem*.

CAPVT II. *Sed interim.* Est et hoc caput II. Libri tertii in nostro Andrea pag. 492. Legitur uero pro *Christus operari*, *Christi operari*, pro *paruissimae nubis*, *minimae nubis*, pro *ciuis Stetinensis*, *ciuitatis Stetinensis*, pro *gloria inter suos et diuitiis*, *gloria ex diuitiis inter suos*, pro *mortis atrocissimae*, *mortis atrocissimum*. D Pro *a quo ipse*, *a quo ipso*, pro *in sompnum*, *in somnum*, pro *dictum apostolum*, *dilectum apostolum*. Pro *eum uoce*, *uoce eum*, pro *quantocyus*, *quantocius*, pro *undique irretitus*, *irretitus*, pro *ciuibus tuis*, *omnibus ciuibus tuis*, pro *ab oculis*, *ex oculis*, pro *littori fine*, *littoribus fine*, pro *interire*, *introire*, in margine tamen ponit *interire*, pro *sed ascendente*, *sed ad-* E *scendente*, pro *ualidissimum uentum*, *uentum ualidissimum*, pro *ad litus*, *ad littus*, pro *sed malis*, *sed a malis*.

CAPVT III. *Igitur.* Est et hoc caput III. et caput IV. lib. III. in nostro Andrea pag. 493. et sequentibus. Legitur uero pro *Vznoim uidelicet*, *Noim*, pro *uiae necessariis*, *uitae necessariis*, pro *ac industria*, *et industria*, pro *adscitis*, *ac-* F *citis*, pro *solemnia*, *solennia*, pro *euangelizantium pacem*, *euangelizantium bona*, reliquis omissis, pro *primamque mansionem*, *primam mansionem*, pro *in curia dominicali*, *in curia*, pro *Growze*, *Grouuze*, pro *autenticum*, *authenticum*, pro *cum suis*, *suis*. pro *solemni*, *solenni*, pro *Kirchbergk diuertit*, *Kirchberg deuertit*, pro *ubi sabbatum*, *ubi sabbathum*. pro *Regenherestborff*, *Regenherestorff*. pro *Magdeburgk*, *Magdeburg*, pro *nil tale*, *nihil tale*, pro *Habelbergense episcopium*, *Adelbergensem episcopatum*, in margine *Hauelbergense episcopium*, pro *remanserint*, *manserint*, pro *Wirikindum*, *Witikindum*, pro *Wirikindus*, *Witikindus*, pro *non abnueres*, *ne abnueret*, pro *ardentius*, *ardentibus*, pro *obaudire*, *obedire*. pro *protestantibus eis*, *protestantibus*. pro *se prompta*, *promta*. pro *Wirikindo*, *Witikindo*, pro *pretiosum*, *preciosum*, pro *a Wirigindo*, *a Witikindo*, pro *sylua*, *silua* pro *nihil pretii*, *nihil precii*. pro *tantum sal*, *nisi tantum sal*. pro *septennio se*, *se septennio*. pro *eadem prouincia*, *prouincia*, pro *superhabundaret*, *superabundaret*. pro *quae Moriz*, *quae Morim*. pro *et litteris*, *et literis*. pro *Megdeburgensem*, *Magdeburgensem*. pro *Dei pio*, *pio Dei*. pro *obaudire*, *obedire*. pro *atque consensu*, *atque uoluntate et consensu*. pro *episcopi*, *archiepiscopi*.

CAPVT VI. *Igitur ueniens.* Est hoc in nostro Andrea caput V. lib. III. et pars capitis VI. Legitur uero pro *Timynam*, *Timinam*, et in margine *Damina seu Demina*. pro *magnum illic*, *maximum illic*. pro *igni erat*, *erat igni*. pro *eis uiriliter*, *eis uti iter*. pro *inter hostiles*, *intra hostiles*. pro *quantocyus*, *quantotius*. pro *deprehendunt*, *deprehendit*. pro *enim nocte*, *etenim nocte*. pro *et equester*, *et equestris*. pro *littori appulit*, *litori appulit*. pro *Equester uero*, *Equestris uero*. pro *ingruerit*, *ingrueret*. pro *Alwino*, *Albino*. pro *duces exercitum*, *ducis exercitum*. pro *Alwinum*, *Albinum*. pro *et igni*, *et igni*. pro *Ad uesperum*, *Ad uesperam*. pro *carissimum*, *charissimum*. pro *Vznoym*, *Vznoim*. pro *oportunam*, *opportunam*. pro *Penthecostes*, *Pentecostes*. pro *Mersburgensi*, *Merseburgensi*. pro *exsequi*, *exequi*.

CAPVT V. *Confidentibus.* Est hoc pars altera capitis VI. lib. III. in nostro Andrea pag. 498. Legitur uero pro *dulcissimi*, *dilectissimi*. pro *canitie*, *canicie*. pro *sibique ignotas*, *sibi ignotasque*. pro *unum nuper*, *nuper unum*. pro *obaudire per omnia*, *per omnia obedire*. pro *unde sciatis*, *unde sciatis*. pro *si quicquam*, *si quidquam*, pro *Hiis auditis*, *His auditis*.

pro

pro *oportunum opportunum*. pro *christianorum Deum, christianorum populum*.

CAPVT VI. *Mox igitur*. Est hoc in nostro Andrea caput VII. libri III. Legitur uero pro *denuntiarent, denunciarent*. pro *Egidii, Aegidii*. pro *Albwinus, Albinus*. pro *inuenissent, meruissent*. pro *Albwinus, Albinus*, pro *quam aqua, quam in aqua*. pro *Albwinus, Albinus*. pro *dispositum habet, propositum habet*. pro *ut si uspiam, ut ubicunque*. pro *retractione, retractatione*. pro *erit. Reuera namque, erit reuera. Nam.* pro *deprehenderit, deprehendit*. pro *et ego ministros, Ego ministros*. pro *inueniantur, deprehendantur*. pro *forsitan deprehendetis, forsan comprehendetis*. pro *Albwinus, Albinus*.

CAPVT VII. *Porro fama*. Est hoc caput III. libri III. in Anonymi seu *Sefridi* historia pag. 695. quo iam diuertit Andreas Gretserianus. Legitur uero pro *huius concisionis, huius conscissionis*. pro *nuntiabatur, nunciabatur*. pro *astabat, adstabat*. pro *fetus faetus*. pro *aufferre, auferre*. pro *religionis uiros, religionis nuncios*. pro *densiora nemoris, densiora nemora*. pro *inposterum, impostor*. pro *in terram, in terra*. pro *narrare rogabant, narrare cogebant*. pro *simulans primo, primo simulans*. pro *quasi dementatus, quasi de mendacio*. pro *sollicitaret, solicitaret*. pro *immane suspirans, uane suspirant*. pro *si putamus omnia, si post omnia*. pro *episcopus Otto, Otto episcopus*. pro *religionem christianorum deridebant blasphemantes, religionem nostram blasphemantes deridebant*.

CAPVT VIII. *Itaque urbem*. Est hoc caput V. libri III. in Anonymi seu *Sefridi* historia pag. 695. Legitur uero pro *Iam urbem, itaque urbem*. pro *de christianorum sociis, de sociis nostris*. pro *Dedalricum et Albuinum, Vdalricum et Albinum*. pro *et uinctos consociis, et iunctos uobis*. pro *sese habere, se habere*. pro *exhortionis proferente, exhortationis protrahente*. pro *ac fustes, et fustes*. pro *et quasi, et qua*. pro *eis obuiam, nobis obuiam*. pro *Dedalricus, Vdalricus*. pro *arma portant, arma habent*. pro *totiens tentare, toties tentare*. pro *Dominum meum, Deum meum*. pro *Theodoricum nomine, nomine Theodoricum*. pro *accepta uia, arrepta uia*. pro *eos quidem, quidem eos*. pro *belli tempore, belli solummodo tempore*, pro *Herouito, Gerouito*, et in margine, *uidetur hic legendum Herouito*. pro *ingenti dum metu, uir acris ingenii dum metu*. pro *laeuaque, leuaque*. pro *furentis prosiliit, furentis e ianua prosiliit*. pro *secus hospitium, uersus hospitium*. pro *pallidus ad suos uenisset, pauidus ad suos peruenisset*. pro *iocunda, iucunda*. pro *et suadens, ac suadens*, pro *percipient, suscipiens*. pro *cum altario, cum altari*. pro *Iohannem, Ioannem*, pro *ammonuit, admonuit*.

A CAPVT IX. *Cum ea gerebantur*. Est hoc caput VII. libri III. in Anonymi seu Sefridi historia pag. 700. Legitur uero pro *Dum ea, Cum ea*. pro *Adelberti, Adalberti*. pro *superuenerunt, superuenere*. pro *ac familiaris et familiaris*. pro *Affuere etiam, Affuere simul*. pro *Oeconomorum nuntii, Oeconomi et procuratorum nuntii*. pro *et ar-*

B *gentum, argentum*. pro *annuntians, annuncians*. pro *uolens suis ibi tantum sumptibus, uti uolens suis se tantum usibus*. pro *apud sese, apud se*. pro *retinuit, detinuit*. pro *suis operibus, ipsius operibus*. pro *et sanctuarii, ac sanctuarii*. pro *reuerentiam parans, reuerentiam procurans*.

CAPVT X. *Et reuera*. Iam re-

C dit Gretserianus ad nostrum Andream, estque hoc in nostro Andrea, post pauca, quae praemittuntur, caput X. et XI. libri III. Legitur uero pro *astantibus, adstantibus*. pro *nisi tracti, nec fracti*. pro *cottidie, quotidie*. pro *clanculum, clanculo*. pro *absumebant et a Diis commesta asserebant, absumebant* re-

D liquis omissis, pro *enim astante, enim adstante*. pro *lucem poene, poene lucem*. pro *aspicientibus, adspicientibus*. pro *adhuc paganico, paganico adhuc*.

CAPVT XI. *Inter agendum*. Nunc iterum dilabitur Andreas Gretserianus ad Anonymi librum III. eiusque caput IIX. pag. 700. Legitur uero

E pro *Vnsnomiae, Vznoimiae*. pro *ut in eo ceteros, et in eo caeteros*. pro *de his omnibus, de omnibus his*. pro *uniuscuiusque, cuiusque fidelis*. pro *quae Spiritus sancti, quae sancti Spiritus*. pro *efficitur, efficit*. pro *karissime, charissime*. pro *dedicandus, dedicandus es*. pro *ut eminus, ut emunis*. pro *dedicationem tui, dedicationem tuam*. pro *ka-*

F *rissime, charissime*, pro *dedicatio ista, dedicatio ipsa*. pro *est pater, est pater sancto*. pro *quid me iubes, quod me iubes*. pro *uiolentias et crudelitates, oppressiones, oppressiones*. pro *quicquid tibi, quidquid tibi*. pro *fieri non uis, fieri ab alia non uis*. pro *apud Dominum,*

G *apud Deum*. pro *nomine dimittis, nomine absoluis*. pro *ut secundum, et secundum*. pro *deinde non inuentis, de non inuentis*. pro *et Dedalricus, Vdalricus*, pro *in abditiori, in abditiore*. pro *opperienti, operienti*. pro *de illo insinuat, de illo captiuo insinuat*. pro *regaudo*

do grauare, grauare rogando. pro *hu-* A *ius festi, festi huius.* pro *Domini misericordiam, Dei misericordiam.* pro *quam modestius, quo modestius.* pro *Mislaus ait, Mizlaus ait.* pro *astrictus est, adstrictus est.* pro *absolui possit, absolui possit, sufficiat nobis, quod tantos absolui.* pro *terra christianorum, terra nostra.* pro *dominus episcopus, dominus noster episcopus.* pro *ultra quicquam, ultra quid-* B *quam.* pro *ceteris tuis, caeteris tuis.* pro *totusque soluitur, totus soluitur.* pro *in lachrymas, in lacrimas.* pro *et Seruum eius, et te Seruum eius.* pro *mei Ihesu, mei IEsu.* pro *Domino arae, Deo arae.* pro *Mislai, Mizlai.*

CAPVT XII. *Ecclesia.* Est hoc rursus in Anonymi libro III. caput IX. pag. 703. Legitur uero pro *Ecclesia* C *erga, Ecclesia igitur.* pro *Polizlaus, Boletzlaus.* pro *iam ueniens, ueniens.* pro *terminis Pomeraniae, terrae Pomeraniae terminis.* pro *quod ciuitates, quod ea ciuitates.* pro *conuersa fuerant. conuersae fuerant, cum his quae conuersa nondum fuerant.* pro *aspernatae, aspernati.* pro *oblita, obliti.* pro *tutas fore, tutos fore.* pro *belli causa, bel-* D *lica ui.* pro *eos iterum, iterum eos.* pro *arma commouere, arma contra mouere.* pro *ut puto, ut pote.* pro *sic episcopum, sic ad episcopum.* pro *confugiunt et, confugientes.* pro *et neophytam, ac neophytam.* pro *pernitiosum, perniciosum.* pro *simul et de Polizlai, simul etiam de Bo-* E *lezlai.* pro *assumptis ergo, assumptis igitur.* pro *suppellectilem, supellectilem.* pro *animi eius feritate lenita, eius feritate delinita.* pro *bellum suscepisse, bellum contra eos suscepisse.* pro *in plerisque locis, plerisque in locis.* pro *uiolassent* et *initae*, usque ad *seruassent, uiolassent* reliquis omissis. pro *aliquan-* F *tum, aliquantulum.* pro *Vurotizlai, Vuratizlai.* pro *in priori, et in priori.* pro *et in secunda, et secunda.* pro *quantocyus, quantocius.* pro *nuntium, nuncium.* pro *christianismi, christianae.* pro *ascribentes, adscribentes.* pro *de quibus operibus, de Dei operibus,* pro *narrarent, narrare.*

CAPVT XIII. *Erat autem.* Est hoc in nostro Anonymo caput X. libri III. pag. 705. Legitur uero pro *Vnsnomiae, Vnznoimiae.* pro *maris interiectum, mare interiectum.* pro *Vennia, Verania.* pro *nullam secreti oportunitatem, nullamque secreti opportunitatem.* pro *potius modicae, modicae potius.* pro *quid inquam, quid inquit.* pro *sua uitae, sua de uita.*

CAPVT XIV. *Vdalricus.* Est hoc in Anonymo nostro seu Sefrido caput XI. libri III. pag. 705. Legitur uero pro *constantior factus, constantior effectus.* pro *etiam hoc, hoc etiam.* pro *comitem tamen et me, comitem tantum et uiae.* pro *Accepta ergo, Accepta igitur.* pro *illi uidentes, nos uidentes.* pro *fratrem suum, fratrem nostrum.* pro *carum, charum.* pro *non possent, non audesemus.* pro *prosecuti sunt, prosecuti sumus.* pro *oculis eorum, oculis nostris.* pro *exire uoluit, exiuit.* pro *expectabat, exspectabat.* pro *ponti sentinas, ponti sacuitiam.* pro *ad tutum, ad tectum.* pro *displicebat, displicuerat.* pro *pulsatus fuerat, pulsatus fuerit.* pro *nil motus, nihil motus.* Pro *exemplo Domini, exemplo Domini IEsu.* pro *lupos mittens, lupos misit.* pro *parabolam, parabolam hanc.* Pro *coopertans, coaptans.* Pro *magnam partem, maximam partem.* pro *opere magno. opere in agro.* Pro *euangelisandi, euangelizandi.*

CAPVT XV. *Episcopus.* Est hoc in Anonymi libro III. caput XII. pag. 707. Legitur uero pro *de Apostasia, de apostasiae nequitia.* Pro *dehortantur, adhortantur.* pro *fieri posset, posset fieri.* pro *saltim, saltem.* pro *habeat unusquisque, habet unusquisque.* pro *dimouent omnes, omnes dimouent.* pro *Quo factus, Quo facto.* pro *circumspexisset, adspexisset.* pro *stratis surgentes, stratis consurgentes.* pro *quidam suspenso, quidam ex eis suspenso.* pro *an uigilet, an uigilet.* pro *propius admoti, propius propiusque admoti.* pro *cubicularium episcopi, cubicularium ipsum.* pro *quid factum, quod factum.* pro *ascensis equis, adscensis equis.* pro *equis fuerunt, equis fuerant.* pro *nauem agnouit, naues agnouit.* pro *num quid, nunquid.* pro *occurrebant, accurrebant.* pro *ac tristitia, et tristitia.* pro *senior moestus in hanc uocem prorupit, in hanc uocem senior* G *moestus erupit.* pro *uia, qua coepi, pergam, pergam uiam, quam coepi.* pro *uis redire, redire uis.* pro *si autem, sin autem.*

CAPVT XVI. *Tali ergo.* Est hoc in Anonymi libro III. caput XIII. p. 708. Legitur uero pro *ascensaque, adscensaque.*

que. pro *uecti sunt, uecti sumus.* pro *Homines autem, Homines.* pro *in area, in area spaciosa.* pro *Fideles ergo, Fideles igitur.* pro *infideles, infideles autem.* pro *nephandi, nefandi.* pro *qui erant ibi, qui ibi erant.* pro *clamitaret, clamarent.* pro *utpote, ut puto.* pro *habere potuerunt, habere coeperunt.* pro *Deinde sapientiores, Dein sapientiores,* pro *intentius, intensius.*

CAPVT XVII. *Cumque omnes.* Est hoc in anonymi libro tertio cap. XVII. pag. 712. reliqua enim tria capita XIV. XV. XVI. nostri Anonymi hic omisit Gretserianus Andreas. Legitur uero pro *ac procerus, et procerus.* pro *columnam, columnam.* pro *deinde clamore, dein clamore.* pro *magnum tonat, magnum tonans.* pro *episcopi et interpretis, interpretis et episcopi.* pro *expectatis, exspectatis.* pro *hac die, haec dies.* pro *eius finem imponetis, finem impones.* pro *singillatim, sigillatim.* pro *moueri poterant, mouere poterant.* Pro *stabunt ergo, stabant igitur.* pro *ipsas manus, impias manus.* pro *leuauerant, leuauerunt.* pro *multati mulctati.* pro *quare non iacitis hastas? quare non dimittitis, quare non demittitis,* reliquis omissis. pro *hoc nisu, hoc uisu.* pro *an prae stupore, aut prae stupore.* pro *omnes ingenti pauore, ingenti pauore omnes.* pro *Ihesu Iesu.* pro *seu temeritati, siue temeritati.* pro *saltim, saltem.* pro *in sinu pectoris, in Sion peccatores.* pro *aliquantum, aliquantulum.* pro *Adelberti, Adalberti.*

CAPVT XIIX. *Cumque saepius.* Est hoc in Anonymi nostri libro III. caput XIIX. pag. 713. Legitur uero pro *eos benedixit, in nomine domini eos benedixit,* pro *tergo secuti, tergo sequuntur.* pro *ammirati, admirati.* pro *baptisati non baptisatos, baptizati non baptizatos.* pro *abiicere, abiecere.* pro *quomodo hii, quomodo hi.* pro *longius stare, longius stare solent.* pro *baptisari se, se baptizari.*

CAPVT XIX. *Interim uero.* Est et hoc in Anonymi nostri libro III. caput XIX. pag. 714. Legitur uero pro *examussim, diligenter.* pro *communicant et cedunt, communiter cedunt,* pro *relligioni, religioni.* pro *concilium, consilium.* pro *Witscacus, Witschacus.* pro *nuntium, nuncium.* pro *deinde etiam, dein etiam.* pro *eius qui, ipsius qui.* pro *episcopum latebat, latebat episcopum.* pro *nuntiat, nunciat.* pro *liberalitates, liberalitatis.* pro *sese apostasia, apostasia sese.* pro *lachrymarum, lacrymarum.* pro *ecclesiae sanctae, ecclesiae suae.* pro *baptisabantur, baptizantur,* pro *gaudebat, gaudet.*

CAPVT XX. *Praeter hanc.* Est hoc in nostri Anonymi libro III. caput XX. pag. 715. Legitur uero pro *diuinitas illi omnipotentis, diuina bonitas illi.* pro A *ex inopinato, etiam de inopinato,* pro *rumbonem, rombonem,* pro *ac naues, et naues.* Pro *litus, et littus.* pro *talis capturis, captura talis.* Pro *partes capiunt, capiunt,* pro *ascribebant, adscribebant.* pro *suis omnibus, omnibus suis.*

CAPVT XXI. *Veruntamen.* Est hoc in Anonymi libro III. caput XXI. pag. 715. Legitur uero pro *rerum tam, ueruntamen,* pro *temptatio, tentatio,* pro B *saepe delectati, saepius delectati.* Pro *rogant, rogabant.* pro *furorem cordis, furorem.* Pro *in aliam partem ruente, in partem se rapiente,* pro *quem stabat, quem stabant.* pro *trahunt, tundunt, tundunt, trahunt.*

CAPVT XXII. *Ottone sic.* Est hoc in Anonymi libro III. caput XXII. pag. 716. Legitur uero pro *inter astantes, inter adstantes,* pro *in Bamberge, in Babenberg.* C pro *affirmantes, firmantes,* pro *diuinitatis uel sanctitatis, diuinitatis.* pro *ascripturos, adscripturos.*

CAPVT XXIII. *Illo etenim.* Nunc redit Andreas Gretserianus ad nostrum iterum Andream, uel ad se ipsum, si unus ille Andreas est; estque hoc caput in Andreae nostri libro III. caput XIX. paucis enim praemissis ibi subiungitur; *illo etiam tempore.* Legitur uero D pro *ascito diuae, accito diuae.* pro *hac hora, in hac hora.* pro *caritas, charitas.* pro *caritatem, charitatem,* pro *eius caritas, eius charitas,* pro *de ceteris, de caeteris,* pro *lachrymosis, lacrymosis,* pro *uocem dicentem, dicentem,* pro *recipies, sed his &c. reperiet.* reliquis omissis.

CAPVT XXIV. *Omnibus ergo.* Iam abit iterum Andreas Gretserianus ad E Anonymum nostrum. Estque hoc in eius libro III. caput XXIII. pag. 717. Legitur uero pro *pararet tunc, pararet,* pro *Vrotislaum, Vratizlaum,* pro *deinde potenti, dein potenti.* pro *artioribus, arctioribus.* pro *praenuntiantes, praenunciantes.* pro *comites episcopi, nostri qui cum episcopo erant,* pro *et rate, ex rate.* pro *cum amicis, cum amicis suis,* pro *non* F *immerito, ut arbitror.* pro *cum diis, diis eum.* pro *distorta frontem, distortam frontem.* pro *subsecutus, secutus.* pro *contrariis, contrarius.* pro *ab aliis seorsum, seorsum ab aliis.* pro *uagaretur, uagatur.* pro *incautis motibus, incautis nexibus,* pro *confectus per funem, constrictus per funem.*

CAPVT XXV. *Episcopus autem.* Est et hoc in Anonymi nostri libro III. caG put XXIV. pag. 718. Legitur uero pro *omnes enim, omnes eius,* pro *ille autem, ille uero.* pro *baptisatis, baptizatis.* pro *huius sacramenti, sacramenti huius.*

CAPVT XXVI. *Cum autem.* Est et hoc in Anonymi nostri libro III. caput XXV. pag. 718. Legitur uero pro *autem turris, autem aris.* Pro *pendebat ante*

 fores

fores, ante fores pendebat, pro *cum intrarent, cum intrabant*. pro *Adelbertum, Adalbertum*, et sic deinceps. pro *ascribere, adscribere*, pro *ascribendum, adscribendum*, pro *incendia et bella, incendia*.

CAPVT XXVII. *Die uero*. Est hoc in Anonymi nostri libri III. cap. XXVI. pag. 719. Legitur uero pro *die uero quodam, die uero quadam*. Pro *bobus, bubus*, pro *et reliquiae, ac reliquiae*. Pro *ut ipsi, ut ibi*.

CAPVT XXIIX. *Miles*. Est hoc in Anonymi nostri libro III. caput XXVII. pag. 719. Legitur uero pro *Frenesi, Phrenesi*, recte quidem, sed ita monachus non scripserat. Pro *sanitatem orans obtinuit, sanitatem recepit*.

CAPVT XXIX. *In die sancti*. Est hoc in Anonymi nostri libro III. caput XXIIX. et XXIX. pag. 719. Legitur uero pro *Bocetis, Bocceus*, pro *obseruare dies feriatos, dies feriatos agere*. Pro *in ipso, in ipsa*, pro *eos alloquens, alloquens*. pro *ammonitione, admonitione*, pro *et magis, ac magis*. Pro *cum abibat, cum abiret*. pro *ecce improuiso, ex improuiso*, pro *et ea quae iam messa fuerant, et eam quae iam messa fuerat*. Pro *omnibus quae habebant cessarent, omnibus cessarent*, pro *semper uirginis, semperque uirginis*, pro *duobus scilicet rustico, duobus rustico uidelicet*. Pro *extinctus, exstinctus*, pro *aufferri, auferri*, pro *multata, mulctata*, pro *posita fuit obedientia, obedientia posita fuit*. pro *soluto ergo, sepulto ergo*, pro *genitrici, genetricis*.

CAPVT XXX. *Interea Rutheni*. Est hoc in Anonymi nostri libro III. etiam caput XXX. pag. 720. Legitur uero pro *aperta fide, comperta fide*. pro *et quod in, et quia in*, pro *roborati sint, roborati sunt*. Pro *auerterunt, auertunt*, pro *alterius fidei, alterius iam fides*, pro *ex maiori, ex maiore*, pro *suffocantes, suffocando*, pro *et primo quidem, et primo quod*. pro *litoribus, littoribus*, pro *suis arcere, suis arcerent*, pro *hostes eos, hostes eorum*. Pro *tali legatione, legatione tali*, pro *et animum, animum*, pro *paulatim episcopus, episcopus paulatim*. Pro *pertemptabant, praetentabat*, pro *si quomodo Christus per eos illuc perducere dignaretur, si quo modo eum illuc perducere uelint*. Pro *parochiam, parochia*, pro *nuntios, nuncios*, pro *muneribus illoc, muneribus illo*. pro *percontabatur, percontatur*. pro *Nam homines, Nam et homines*. pro *ut maxima, ut in maxima*, pro *pulchritudinis, pulchritudinis nostrae*. pro *quicquid de, quidquid de*. pro *Et nunc gloria, Et nunc quidem gloriam*, pro *nuntios, nuncios*. pro *tam et praeclara, ac tam praeclara*, pro *principes Danorum, princeps Danorum*. pro *ex consilio, quanto citius ex consilio*. Pro *Quod utrum simpliciter dixerat, quod utrum perperam an simpliciter dixerit*, pro *nam cum per aliquot, nam dum per aliquos*. Pro *nuntios expectaret episcopus, nuncios exspectaremus*, pro *Alamaniae, Alemaniae*, pro *Bambergensi, Babebergensi*. pro *nuntii, nuncii*, pro *necessariis, necessariis causis*.

CAPVT XXXI. *Rutheni autem*. Est hoc in nostri Anonymi libro III. caput XXXI. pag. 722. Legitur uero pro *Pomeranos, Pomeranos*, pro *et bis, ac bis*, pro *Stetinenses ergo, Stetinenses igitur*. Pro *uictoria potiti, uictoria gloriosi*. Pro *Ihesu, Iesu*. pro *as[illegible]ribebant, adscribebant*. pro *ultra non, ultra iam non*, pro *astringentes, adstringentes*. pro Quae deinde in nostro sequuntur, *At Otto*, usque ad finem capitis, ea Andreas Gretserianus omittit.

CAPVT *XXXII. Interea gloriosissimus*. Iam iterum reuertitur Gretserianus Andreas ad nostrum Andream, in cuius libro III. Hoc est caput *XXI*. pag. 211. Legitur uero pro *ceterisque, caeterisque*, pro *piis actibus, piis artibus*. pro *prae caeteris tunc episcopis, prae caeteris tunc temporis*, pro *Babenbergensem, Babebergensem*. Pro *Polizlaus, Bolezlaus*. pro *intendebatur, intendebat*, pro *dulcifore, dulcisono*. pro *inuitasti me, uisitasti me*. pro *Iohannis, Ioannis*. pro *ut cottidie, ut quotidie*, pro *continebantur, continebant*. pro *contempnunt, contemnunt*. pro *studium, studium quod*. pro *inseruiebant, insumebant*. Hoc capite *explicit liber III*.

LIBER QVARTVS.

HIc iterum conflatus est ex libro III. et IV. nostri Andreae eiusque additamentis, tum etiam in quibusdam conuenit cum ultimis capitibus libri III. nostri anonymi.

Sequi-

Sequitur deinde haec inſcriptio huius libri: incipit liber IV. de miraculis ante obitum eius diuinitus oſtenſis, et de ipſius tranſitu ac miraculis poſt felicem eius obitum factis.

TItulum libri excipit CAPVT I. ſeu A prologus, quem et noſter Andreas habet capite I. libri IV. pag. 526. Legitur uero pro *incipit prologus in miraculis eiusdem.* *Narratio per modum prologi.* pro *cottidie*, *quotidie.* pro *dampnamus*, *damnamus.* pro *et rudes*, *ac rudes.* pro *caritati*, *charitati.* pro *et poſteris*, *ac poſteris.* pro *Heinrici*, *Henrici.* pro *conſtituerit*, *conſtituit.*

CAPVT II. *Quidam ex fratribus.* Eſt hoc in Andreae noſtri libro III. capitis XXV. pars prior pag. Legitur uero pro *cuius aedificationis gloriam in aeterna ſibi patria repoſitam*, *quidam ex fratribus*, *quidam ex fratribus*, reliquis omiſſis, quae in noſtro caput XXIV. cum capite XXV. connectunt. Pro *Lyppoldus*, *Lippoldus.* pro *dormitionis*, *dormitionem.* pro *iucundum*, *iocundum.* pro *pretioſorum*, *precioſorum.* pro *canitie*, *canicie.* pro *pretioſam*, *precioſam.* pro *Lyppoldus*, *Lippoldus.* pro *huc eum*, *eum huc.* pro *Lyppoldi*, *Lippoldi.* pro *aegritudine graui et longiturna decumbebat*, *graui et longiturna decumbebat aegritudine*, *nobisque cum lacrymis haec referebat.*

CAPVT III. *Sed ut ad.* Eſt hoc pars poſterior capitis XXV. in noſtri Andreae libro III. pag. Legitur uero pro *priora recurram*, *priora redeam.* Pro *de profectione qualibet*, *de qualibet profectione.* pro *lachrymas*, *lacrymas.* pro *Solempne*, *Solenne.* pro *cottidianis*, *quotidianis.* Pro *oportuna liberaliter*, *opportuna liberalitate.* Pro *ad eum confluente*, *confluente.* pro *ſubripiebant*, *ſurripiebant.* pro *ferre non ſuſtinent*, *non ſuſtinent.* pro *et etiam trans mare*, *et trans mare.* pro *nuntios munificus apparebat*, *nuncios apparabat.* pro *kariſſimum*, *chariſſimum.* pro *ſicut et ſemper religioſis*, *ſicut et ſpecialiter religioſis.* pro *Hirſaugienſibus*, *Hirſaugenſibus*, pro *tempore famis*, *famis tempore.*

CAPVT IV. *Igitur completo.* Eſt hoc in noſtri Andreae libro III. caput XXIV. pag. 522. Legitur uero pro *uehementiſſime*, *uehementiſſime.* pro *dominum loquentem*, *dominum loquentem audiens.* pro *pro infirmitatibus*, *in infirmitatibus.* pro *et beato*, *ac beata.* pro *Iohanni*, *Ioanni.* pro *cottidianis*, *quotidianis.* Pro *lachrymas*, *lacrymas.* pro *cottidie*, *quotidie.* pro *Petri et Pauli*, *Petri.* pro *exiguus et tenuis*, *tenuis et exiguus.* pro *a me ſit inuentus*, *a me inuentus.* pro *uitae culmen*, *uitae cultum.* pro *praeſtet dominus*, *praeſtet Deus.* Pro *de cetero*, *de caetero.* pro *inde erectis*, *erectis.* Pro *kariſſimo*, *chariſſimo.* pro *praenuntia*, *praenuncia.* pro *potauit eos*, *potauit eum.* pro *deſideratiſſimum*, *deſiderantiſſimum.* Pro *de cuius uita*, *cuius uita.* pro *quia et pium*, *quia pium.* pro *ſolempniis*, *ſolenniis.* pro *inque eccleſia*, *ibique eccleſia.* pro *ciuitas fuit*, *ciuitas ruit.* pro *Anthiphonam*, *Antiphonam.* Recte quidem, at non monachi manu. Pro *tantusque ſubito*, *tantus ſubito.* pro *exortus fuit*, *exortus eſt.* pro *feretro*, *pheretro.* Quae in noſtro ſequuntur *deinde miſſarum*, haec omnia B omittit Andreas Gretſerianus.

CAPVT V. *Superuenit quoque ſacrae.* Eſt hoc in anonymi noſtri libro III. cap. XXXIX. et XL. pag. Haec uero capita deſumpta ſunt *ex lectionibus legendis in feſto depoſitionis S. Ottonis*, ut ibi annotauimus, quae inueniuntur, in *Additamentis* pag. 537. F. Legitur uero pro *exequias inuiſas*, *exequias inuitas.* pro *ſolemnia*, *ſolennia.* pro *et dulcedinis*, *ac dulcedinis.* pro *ac ſuſceptor*, *ſed ſuſceptor.* Pro *ecquis ſtabit*, *et quis ſtabit.* pro *denuntio*, *denuncio.* pro *oportunus*, *opportunus.* pro *fiducialiter ac tute omnes*, *fiducialiter* C *omnes.* pro *oportunitatibus*, *opportunitatibus.* pro *magnus ſubleuator*, *maximus ſubleuator.* pro *pontificialis*, *pontificalis.* pro *adempto compare*, *adempto compar.* Pro *multati eſtis*, *mulctati eſtis.* pro *occubuit ille occubuit*, *occubuit ille.* pro *Iſrahelitice*, *Iſraeliticae.* pro *quae ſunt caeſaris*, *caeſari*, *et quae ſunt Dei Deo*, *caeſari quae caeſaris ſunt*, *et Deo quae Dei.* pro *columpna*, *columna.* pro *cui fiducialiter*, *cui tam fiducialiter.* pro *quod utroque maius*, *quod maius.* Pro *non parua mutatio*, *non parua res acta eſt*, *non parua haec mutatio.* pro *nobis faciunt*, *nobis* D *facient.* pro *Ottonem noſtrum*, *Ottonem ueſtrum.* pro *uos enim uos o monachi*, *uos enim monachi.* pro *habundantia*, *abundantia.* pro *ſollicitus*, *ſolicitus.* pro *ac religioſe*, *et religioſe.* pro *argumentoſus erat*, *argumentoſus enim erat.* pro *erat cum eo*, *cum eo erat.* pro *auſſerre*, *auferre.* pro *ſicut pater*, *ſicut et pater.* pro *Iheſus*, *IEſus.* pro *feretrum eius*, *pheretrum eius.* Pro *quae etiam*, *quae ibi.*

CAPITE EODEM V. adduntur haec. *Et ne quid*, quae noſter Andreas habet libro III. capite XXVI. pag. Legitur uero pro *coelorum extollant*, *coelorum ſuſtollant.* pro *beatae recordatio-*

nis, beata memoria. pro *Babenbergensem* *populum, populum Babenbergensem praedicabat.* pro *approbasset, approbassem.* pro *inhaeserit, inhaesissent.*

CAPVT VI. *Eo tempore.* Est hoc in nostro Andr... caput XI. libri IV. pag. 532. Legitur uero pro *Babenbergensi, Babebergensi.* pro *Burkhardus, Burkardus.* pro *Hosterhildis, Osterhildis.* pro *ascendens, adscendens.* pro *tuoque interuentu, tuo quoque interuentu.* pro *loquentem et sanum, sanum et loquentem.* pro *pronuntiauit, pronunciauit.* pro *pretiosum, preciosum.* pro *die noctuque, diu noctuque.* pro *in Scola, in Schola.*

CAPVT VII. *Quidam mutus.* Est hoc in nostri Andreae libro IV. caput I. pag. 526. Legitur uero pro *Heinricus, Henricus.* pro *Babenbergensem, Babebergensium.* pro *Hic igitur hora diei nona, Die igitur tertio hora diei nona.* pro *illic astantes, illic adstantes.* pro *facta igitur, facta ergo.* Pro *omnis diuersi, communis diuersi.*

CAPVT VIII. *De regali.* Est hoc in nostri Andreae libro IV. caput II. pag. 527. B. Legitur uero pro *astipulatione, adstipulatione.*

CAPVT IX. *Puer quidam.* Est hoc in nostri Andreae libro IV. caput III. p. 527. C. Legitur uero pro *Docuiza, Olocniza.* Pro *omnium membrorum, omni membrorum.* pro *Lupoldus, Lipoldus.* pro *parentibus et amicis,* in margine ponit Gretserus, *parentes et amici.* at *parentibus* hic idem est quod *apparentibus seu comparentibus.* Pro *mora medicinae, medicinae mora.* pro *sepulchrum, sepulcrum,* pro *retractione, retractatione.*

CAPVT X. *Vnum.* Est hoc in nostri Andreae libro IV. caput IV. pag. 528. Legitur uero pro *pretium, precium.* pro *inserendum* corrigit Gretserus in margine *inserere.* At Andreas uult *unum illud ut operae pretium inserendum esse.* pro *quoniam et, quasi et.* pro *fuerunt, fuerint.* pro *ut quibusdam, ut a quibusdam.* pro *obaerationis, obberrationis.*

CAPVT XI. *Casu.* Est hoc in nostro Andrea lib. IV. caput V. pag. 528. F. Legitur uero pro *ubi Sylua, ubi uero silua.* pro *Duringiae, Thuringiae.* pro *Tum mater, Tunc mater.* pro *uelut, ueluti.*

CAPVT XII. *Apud Thuringiae.* Est hoc in nostro Andrea libri IV. caput VI. pag. 529. Legitur uero pro *Duringiae, Thuringiae.* Pro *Erpfurta, Erphurda.* pro *in cruciatibus, cruciatibus.* pro *suae curationis, curationis suae.*

CAPVT XIII. *Puer quidam,* cui tamen cum reliquis numerus certus non praefigitur. Est hoc in nostri Andreae libro IV. caput VII. pag. 529. pro *Barochia, Parochia.* pro *Ezelckirchen, Etzelkirchen.* pro *solemnia, solennia.* pro *deseruit, deseruit.*

CAPVT XIV. *Neque hoc.* Est hoc in nostri Andreae libro IV. caput VIII. pag. 530. Legitur hic pro *feretro, pheretro.* pro *extincta est, exstincta est.* Pro *exequias, ad exequias.* pro *feretrum, pheretrum.* pro *puerilis annos, pueriles annos.* pro *omnium membrorum, omni membrorum.* pro *solempnia, solennia.* pro *perlibutus,* corrigit Gretserus in margine *delibutus;* qua tamen correctione opus non est. pro *caelum, coelum.*

CAPVT XV. *Res quam.* Est hoc in nostri Andreae libro IV. caput IX. p. 531. Legitur uero pro *quam tota, quem tota.* pro *heredem, haeredem.* Pro *affixis parieti appensus fuit, affixus parieti fuit.* pro *auellere, euellere.* pro *supra limen, super limen,* pro *clauus cum, clauus ille cum.* pro *antea tristis, ante tristis.* Pro *in gaudium, nunc in gaudium.*

CAPVT XVI. *In monasterio.* Est hoc in nostri Andreae libro IV. caput X. pag. 531. Legitur uero pro *Lancheimensi, Lanckhemensi.* Pro *Babenbergensem, Babebergensem.* pro *et spe, spe.* Pro *sepulchrum, sepulcrum.* pro *expostulabat, postulabat.* pro *solemnia, solennia.* Pro *dextrae, dexterae.* Pro *ammiratione, admiratione.* pro *stetit rectus, stetit erectus.*

CONCLVSIO OPERIS TOTIVS. *Sunt et alia.* Eadem habentur ad finem capitis XI. in libro nostri Andreae. pag. 533. Legitur uero pro *dignoscitur, dinoscitur.* pro *gloriosum, gloriosissimum.* pro *diffinitum, definitum.* Pro *solemni, solenni.* Pro *ceteri, caeteris.* pro *Babenbergensis, Babebergensis.* pro *pretiosi, preciosi.* pro *Pommerania, Pomerania.* pro *asscribitur, adscribitur.* Pro *fecundatur, foecundatur.* pro *et quod sequitur propter hoc, et quod propter hoc.* pro *Babenbergensi, Babebergensi.* pro *Iohannes, Ioannes.* pro *ceterisque, caeterisque.* pro *aeterni iudicii, aeterno iudici.* pro *litteris, literis.* pro *pretiosum, preciosum.* pro *regnat in secula seculorum amen, regnat Deus per omnia secula seculorum amen.* pro *explicit uita:* addit ista Gretserus: *In codice manuscripto subiiciuntur ista.*

Explicit liber quartus et ultimus de obitu et miraculis sanctissimi et piissimi Ottonis Bambergensis episcopi Pomeranorumque apostoli, anno domini millesimo, quadringentesimo, nonagesimo nono, ipsa die Barnabae aposti. Noster ergo codex MSC. duodecim annis uetustior est, imo et correctior, uti ex collatione parescit. Adiicitur Gretseriani Andreae codici ad calcem. *Sermo in translatione S. Ottonis episcopi pag. 369.* qui in nostro plene inuenitur pag. 246, seqq. cum ibi pars tantum prior descrita

ta sit. Legitur uero pro *prosequentium*, *prosequens*. pro *ab auditione, et ab auditione*. pro *asscripta, adscripta*. pro *sancta ecclesia, sanctam ecclesia*. pro *caritatis, charitatis*. Pro *spiritalis, spiritualis*. Pro *Babenbergensem, Babebergensem*. pro *uerbo ac lauachro, uerbo lauacro*. Pro *indefessus excoluit, indefessus coluit*. pro *de qua pater ad filium, de patre ad filium*. pro *a me inquit et, a me et*. pro *hereditatem, haereditatem*. pro *et possessionem, et possessionem tuam*. pro *spatiosa, spaciosa*. Pro *scriptura sancta, scriptura*. pro *ad Israhel o Israbel, ad Israel o Israel*. pro *magna domus, magna est domus*. pro *hereditat, haereditat*. Pro *pii nostri, pii patris nostri*. pro *affectabat, ueraciter namque, affectabat ueraciter. Namque*. Pro *hereditatis, haereditatis, et* ita semper. pro *caelestium, coelestium*. et ita semper. pro *caritatis, charitatis*, pro *cottidiana, quotidiana*, pro *domini constituitur, domini constitutus est*. pro *sollicitudine, sollicitudine*, pro *iocundaretur inuestitu, iucundaretur uestitu*. pro *desolatorum, desolatarum* scilicet uiduarum. pro *solicitus erat, solitus erat*. pro *beniuolentiam, beneuolentiam*. pro *anniuersario depositionis ipsius die, translationis ipsius anniuersario die*. pro *oportunum, opportunum*. pro *ad littus, ad litus*. Pro *quia quamdiu, quia quandiu*, Pro *iusti uita, uita*. pro *quia nec, quando nec*. pro *temptat, tentat*. pro *memoriam dilecti, translationem dilecti*. pro *illum asciuit, illum adsciuit*. pro *in aedificatione, in aedificationem*. pro *spatiis, spaciis*. Sermo Gretseriani codicis finitur uerbis, *amplificata est augmentis*.

PARALIPOMENA AD VITAM S. HENRICI ET S. KVNEGVNDIS.

Gretserus diu. Bamberg. pag. 221.

In annalibus Bambergensibus manuscriptis, de quibus dixi ad calcem uitae Othonianae, reperi hanc bullam Innocentii tertii pontificis maximi, de canonizatione S. Kunegundis.

INNOCENTIVS episcopus seruus seruorum DEI, uenerabili fratri * *Theumoni* episcopo, et dilectis filiis capitulo Babenbergensi, salutem et apostolicam benedictionem.

* Thimo episcopus Bamb. qui Othoni ergo successit.

Cum secundum euangelicam ueritatem *nemo accendat lucernam, et ponat illam sub modio, sed super candelabrum; ut omnes, qui in domo sunt, uideant:* pium pariter est et iustum, ut, quos Deus merito sanctitatis coronat et honorat in caelis; nos, uenerationis officio laudemus et glorificemus in terris: cum ipse potius laudetur et glorificetur in illis, qui est laudabilis, et gloriosus in sanctis. Pietas enim promissionem habet uitae, quae nunc est, et futurae, dicente domino per prophetam; *dabo uos cunctis populis in laudem, gloriam et honorem*: et per se pollicente; *fulgebunt iusti sicut sol in regno patris eorum*. Nam, ut suae uirtutis potentiam mirabiliter manifestet, et nostrae salutis causam misericorditer operetur, fideles suos, quos semper coronat in caelo, frequenter etiam honorat in mundo, ad eorum memorias signa faciens et prodigia, per quae prauitas confundatur haeretica, et fides catholica confirmetur. Nos ergo, charissimi, quantas possumus, etsi non quantas debemus, omnipotenti DEO gratiarum referimus actiones; qui in diebus nostris ad confirmationem catholicae fidei et confusionem haereticae prauitatis, euidenter innouat signa et miracula potenter immutat, faciens eos coruscare miraculis, qui fidem catholicam tam corde, quam ore, nec non et opere tenuerint.

Math. 5.

1. Tim. 4.

Matth. 13.

Inter quos beatae memoriae KVNEGVNDIS, Romanorum imperatrix augusta, quae degens olim in mundo, magnis meritis praepollebat; nunc, uiuens in caelo, multis coruscat miraculis, ut eius Sanctitas certis indiciis comprobetur. Licet enim ad hoc, ut aliquis sanctus sit apud Deum in ecclesia triumphante, sola sufficiat finalis perseuerantia, testante ueritate, quae dicit; quoniam, *qui perseuerauerit usque in finem, hic saluus erit:* et iterum; *esto fidelis usque ad mortem, et dabo tibi coronam uitae:* ad hoc tamen ut ipse sanctus apud homines habeatur in ecclesia militante, duo sunt necessaria; *uirtus morum, et uirtus signorum*, uidelicet, *merita et miracula*, ut et haec, et illa sibi inuicem contestentur. Non enim aut merita sine miraculis, aut miracula sine meritis, plene proficiunt ad perhibendum inter homines testimonium sanctitati: cum interdum angelus satanae transfiguret se in angelum lucis: et quidam opera sua faciant, ut ab hominibus uideantur. Sed et magi *Pharaonis* olim signa fecerunt; et antichristus tandem prodigia operabitur, ut, si fieri posset, in errores etiam inducantur electi. Verum, cum et merita sana procedunt; et clara succedunt miracula; certum praebent indicium sanctitatis; ut nos ad ipsius uenerationem inducant. quem Deus et meritis praecedentibus, et miraculis subsequentibus exhibet ue-

Matth. 10. Apoc. 2.

Exod. 7. Matth. 24.

 ue-

uenerandum. Quae duo ex uerbis euangelistae plenius colliguntur, qui de apostolis loquens aiebat: *illi autem profecti praedicauerunt ubique, domino cooperante, et sermonem confirmante sequentibus signis.* Marc. 16.

Sane cum ad audientiam bonae memoriae, CAELESTINI papae, praedecessoris mei, merita et miracula praefatae imperatricis, uobis referentibus, peruenissent; ut ipse de illis notitiam conciperet certiorem; inquisitionem eorum uenerabilibus fratribus nostris, *Augustensi* et *Eistetensi*, et bonae memoriae *Wirtzburgensi* episcopis, et dilectis filiis *Eboracensi*, *Lancheimensi*, et *Hailsbrunensi* abbatibus, per apostolica scripta commisit; post cuius obitum usque adeo manifestari coeperunt et multiplicari miracula, ut ex euidentia pariter et frequentia, sanctitas eius ab omnibus, quasi notoria praedicetur; sicut ex multis testimonialibus literis episcoporum, abbatum, praepositorum et principum, nec non et aliorum multorum nuper nostro extitit apostolatui referatum.

Venientes igitur ad apostolicam sedem, ex parte uestra dilecti filii N. abbas *Michelueldensis*, *Gundelus* decanus, *Cunradus* custos, *Marcus* archidiaconus, *Hermanuus* subdiaconus maioris ecclesiae uestrae, *Lupoldus* diaconus S. Stephani, *Burchardus* diaconus S. MARIAE, *Heinricus* presbyter S. Michaëlis, *Heinricus* subdiaconus S. MARIAE, nobis et fratribus nostris humiliter supplicarunt, ut ex plenitudine potestatis, quam IESVS CHRISTVS *B. Petro* concessit, praenominatam imperatricem sanctorum catalogo dignaremur adscribere, decernentes, eius memoriam inter sanctos ab uniuersis fidelibus de caetero celebrandam: cum hoc sublime iudicium, ad eum tantum pertineat, qui est B. Petri successor et uicarius IESV CHRISTI. Matth. 16.

Nos itaque cognoscentes, quod hoc re uera iudicium sublimius est inter caetera iudicia iudicandum, in ipsius examinatione plenariam uolumus adhibere cautelam. Et ideo praenominatos iurisiurandi religione constrinximus, ut puram nobis super nos dicerent ueritatem. Qui iurati dixerunt, quod, sicut ex celebri fama et solenni scriptura nouerunt, B. KVNEGVNDIS S. HEINRICO imperatori fuit matrimonialiter copulata, sed ab eo non extitit carnaliter cognita. Vnde, cum dominus imperator ageret in extremis; principibus et parentibus inquit de illa; *qualem mihi eam assignastis, talem uobis eam resigno: uirginem eam dedistis, et uirginem reddo.* Suam ergo uirginitatem domino consecrauit, et seruauit intactam: ita quod, cum aliquando, instigante humani generis inimico, suspicio quaedam contra ipsam fuisset exorta; ipsa, ut suam innocentiam demonstraret, super ignitos uomeres nudis plantis incessit et processit illaesa.

Item sanctus imperator HEINRICVS, et haec imperatrix egregia KVNEGVNDIS, de propriis facultatibus BABENBERGENSEM fundauerunt ecclesiam et dotauerunt: quam, cum suis omnibus pertinentiis ex feruore deuotionis, quam ad apostolicam sedem habebant, B. Petro apostolorum principi obtulerunt, annuum ei censum, ad indicium, quod iuris sit ecclesiae Romanae, soluentem. Sed et alia plurima beneficia piis locis, et uenerabilibus ecclesiis contulerunt, Christum sibi facientes haeredem.

Haec et alia retulere de meritis; de miraculis asserentes, quod eis praesentibus et uidentibus, ad memoriam huius uirginis, caeci uisum, claudi gressum, muti uerbum, et surdi recuperauerunt auditum, aliisque languoribus impetiti, frequenter et euidenter plenam consecuti sunt sanitatem: et quod est mirabilis nouitatis, et noui miraculi; puluis de tumulo eius assumptus, saepe conuersus est in frumentum.

Nos ergo de meritis et miraculis eius multis et magnis non solum testimoniis, sed et testibus certiores effecti; cum secundum prophetam, *laudandus sit Deus in sanctis suis;* Psalm. 150. de fratrum nostrorum consilio et pontificum multorum apud sedem apostolicam existentium, ipsam beatam uirginem KVNEGVNDIM catalogo sanctorum adscripsimus, eiusque memoriam inter sanctos decreuimus celebrandam.

Quapropter uniuersitatem uestram monemus et hortamur in domino, per apostolica scripta mandantes; quatenus, quod nos solenniter et caute statuimus, uos humiliter, et deuote seruetis, ut meritis eius et precibus apud misericordissimum iudicem indulgentiam consequamur.

Collectam autem et alias orationes in commemoratione eius dicendas, edidimus, quas in hac pagina duximus subscribendas. Oratio: *Omnipotens et misericors Deus, qui a gloria tua nullum excipis sexum, nullamque conditionem excludis, te suppliciter exoramus; ut, sicut beatae* KVNEGVNDI *uirgini tuae, post terreni culmen imperii, coelestis regni solium contulisti: ita meritis eius, et precibus, nobis quoque famulis tuis aeternae felicitatis praemia largiaris. Per dominum.* Secreta; *sacrificium laudis tuae tibi, domine Deus noster, offerimus, tuam clementiam implorantes, ut, per huius sacramenti uirtutem, intercedente beata* KVNEGVNDE *uirgine tua, nos et a peccatis expedias,*

et

et a periculis tuearis. Per dominum. A Complendo: *sacramentum redemptionis humanae, quod in honore beatae* KVNEGVNDIS *obtulimus, tibi nos, domine, reddat acceptos, ut per hoc, quod et accepimus ipsi de tuo, et suscepisti de nostro, in tui semper unione uiuamus: qui cum patre.* Datum Laterani. III. Nonas Aprilis, pontificatus nostri anno tertio.

EX IISDEM ANNALIBVS.

De S. Henrico.

EIa germen Saxonum; culmen Bauarorum; palatinorum Rheni honor; decus Germaniae; imperii gloria; ecclesiae singulare ornamentum. et totius orbis stupendum miraculum; Sacratissime imperator HEINRICE; te diligentes intuere; et fac tuis meritis et precibus; ut tui cultores fieri mereantur uirtutum tuarum, pro posse, imitatores; quatenus uestigiis tuis inhaerentes, gaudeamus hic tuo semper patrocinio; et tandem beato in caelestibus tuo consortio, amen.

De S. Kunegunde uirgine et imperatrice.

EIa mundi domina; sed et CHRISTI ancilla; saeculi contemptrix, et religionis cultrix; uiro nupta, sed uirgo immaculata; sanctissima KVNEGVNDIS; te diligentes refoue; materne te inuocantes exaudi benigne; impetrando nobis peccatorum ueniam, mentis et corporis salutem, contemptum terrenorum, caelestium desiderium; cordis et carnis castitatem; Dei timorem et amorem, finem felicem; et post hanc miserabilem uitam, perpetuae beatitudinis gloriam, amen.

EX IISDEM ANNALIBVS.

EBERHARDVS, Bauariae dux, sedis Babenbergensis nonus; uel secundum aliam computationem, decimus episcopus, circa annum domini M. C. XLVI. Hic anno domini M. C. XL. VII. tertio idus Iulii, corpus S. HEINRICI imperatoris transtulit, magna adhibita solennitate; *Eberhardo* archiepiscopo Salzburgensi, et *Hermanno* episcopo Brixinensi praesentibus, suamque autoritatem in ea re interponentibus.

In notis ad caput XXII. uitae S. Henrici retulimus ex apographo Bambergensi caussam, cur *S. Henricus* imperator claudicarit: quae narratio lacunis non caret: quam ex annalibus Bambergensibus a Schedelio exscriptis adscribam, ut planius intelligatur. *Sunt etiam, qui asserunt, fide dignorum relatione compertum, his temporibus Henricum stupendo miraculo claudum effectum. Etenim aiunt* B *fuisse ecclesiam in concauitate montis Gargani situatam; quae non ab homine aedificata, neque per hominem dedicata, sed diuina potius operatione exstructa, ut creditum est, et consecrata fuit, ubi angelorum concentus, singula quaque hebdomada, ab his qui digni habiti sunt, audiebatur. Ad quam cum orandi gratia rex sanctus cum suis diuertisset, adueniente hora, qua angelorum exercitus de more* C *properandus erat; uir sanctus meritis suis exigentibus, ut exclusis aliis omnibus soli sibi remanendi daretur facultas. Quo deinde flexis genibus effusisque lacrymis obnixius orante, uidit angelorum copiosam multitudinem templum sanctum ingredientem. E quibus duo maius altare repente stipabant, reliqua legione in modum fulguris coruscantis subsequente: E quibus unus uti primas geducebatur: hunc ego* D *Michaëlem archangelum fuisse crediderim. Vidit deinde angelorum dominum in sua maiestate uenientem, comitante sanctorum incredibili caterua. Demum inter psallendum textus sacri euangelii ab uno angelorum primum dominicae personae deosculandus datus fuit. Quo facto, innuit angelo, ut imperatori quoque, retro in angulo latitanti, pacis osculum praeberet. Vir* E *autem sanctus ad tam insolitam diuinae maiestatis et gloriae uisionem conterritus, suspicere non audebat, angelus hoc uidens, femur Henrici leuiter tangens, ait; ne timeas electe Dei, uelociter surge, atque hoc signum pacis diuinitus tibi transmissum suscipe. Ex ea autem hora femur sancti regis, contactu angeli, ita marcere coepit, ut post hoc nunquam clandicare desierit,* F *tametsi imprimis rectus incedere consueuerit. Simile beato Iacobo antiquo tempore accidisse, sacris scripturis traditur. Aiunt praeterea, huius miraculi testimonio imaginem sancti regis, ante fores cathedralis monasterii, positam esse lapillo sinistro pedi in signum claudicationis supposito, quod adhuc exeuntibns ad dextram patet.*

IN HISTORIAM SEQVENTEM DE VITA ET REBVS GESTIS HENRICI IMPERATORIS.

A*Ccepimus eam* Vienna *ab antiquitatis studiosissimo indagatore, domino SEBASTIANO TENGNAGEL. Ad marginem codex hunc titulum praeferebat.* Vita Henrici primi imperatoris ab Adelboldo episcopo Traiectensi, ut creditur, conscripta. *Vbi uoculae,* ut creditur, *scrupulum iniciunt, num haec sit illa ipsa uita, cuius* Adelbodus, *seu* Adelboldus *auctor fuit; quem tamen res gestas S. Henrici literis consignasse, testificatione Sigeberti, in catalogo uirorum illustrium, et Tritbemii in simili opere illustrium uirorum per Germaniam, certum exploratumque habetur. Audi Trithemii uerba.*

Adelboldus episcopus Traiectensis, ex monacho ordinis diui patris Benedicti, etc. uir in diuinis scripturis studiosus et eruditus, atque in secularibus literis egregie doctus, ingenio subtilis, eloquio disertus, uita et conuersatione praecipuus, et ob eas uirtutes in curia S. Henrici imperatoris magno in precio habitus. Scripsit nonnulla haud contemnendae lectionis opuscula, quibus nomen suum posteris notificauit. E quibus exstat uita et gesta eiusdem sancti imperatoris Henrici lib. I. De laudibus S. Crucis lib. I. De laudibus quoque S. MARIAE lib. I. Varios etiam sermones in laude sanctorum edidit, et alia multa tam metro, quam prosa, quae ad notitiam meam non uenerunt: moritur sub Conrado imperatore II. anno domini MXXVII. Indict. X. episcopatus sui anno XIIX. V. Kalend. Decembris. *Haec Trithemius. Sed siue haec sit ea, quam Adelboldus scripsit, uita, siue non; illud optandum erat, ut mutila non esset. Sed damus, quod possumus: quando non licet, quod uolumus.*

VITA HEINRICI
IMPERATORIS AB ADELBOLDO, EPISCOPO TRAIECTENSI, VT CREDITVR, CONSCRIPTA.

Quae historico tenenda. IN gestis scribendis duo sunt uidenda; ut et scriptor *ueritatem* in prolatione teneat; et lector *fructum* in lectione capiat. Sed scriptor ueritatem tenere nequit, nisi haec quatuor aut potenter deuitauerit, aut aliquatenus *Quae procul habenda.* a mente deposuerit: *odium,* et *carnalem dilectionem, inuidiam* et infernalem *adulationem.* *Effectus odii et inuidiae.* Odium enim et inuidia bene gesta aut omnino tacent, aut dicendo transcurrunt, aut calumniose transmutant. Et contra male gesta dicunt, dilatant et amplificant. Carnalis autem dilectio et infernalis adulatio, quae male gesta sunt, scientes ignorant, et ignorantiam simulantes, ueritatem occultant; bene gesta autem placere quaerentes, spatiose dicunt, et plus iusto magnificant. Sic per haec quatuor, aut in bene gestis, aut in male gestis ueritas euanescit, falsitas superducto colore nitescit. Spiritualis autem dilectio ueritatis amica, nec male gesta celat, nec bene gesta pompose dilatat; sciens, quia et male gesta saepe prosunt ad correctionem; et bene gesta frequenter obsunt, dum ducuntur in elationem. Melius est enim aduersitate mentem refraenare, quam prosperitate contumaciter inflari. Lector autem fructum capere non poterit, nisi aut diligenter attenderit, aut penitus intellexerit; cur bona bonis, mala B malis; bona malis; mala bonis eueniant.

Cur bona bonis concedantur. Cur bona bonis concedantur, dupliciter intelligi potest. Aut enim sic boni sunt, ut per tentationes huius saeculi nec probatione, nec purgatione indigeant: aut eo modo boni, ut si, per tentationes pulsarentur, fortassis pro modulo simplicitatis suae deteriorarentur. * Taliter ergo nec in luto huius mundi conuersatione foedantur, ut per ea, quae patiuntur, aut ad correctionem inuitentur; aut, si resipiscere nolunt, intelligant; quia et hic, et in futurum mala sustinendo damnari debeant. Mala autem bonis aliquando, * non ut mereantur, sed ut per tormentum augeatur eis meritum, per meritum amplificetur praemium. Aliquando uero leuis culpa subest. pro qua hic leuiter castigantur, ne in futuro deterius crucientur. *Cur bona malis obueniant.* Bona uero malis conceduntur, ut aut sic pietatem DEI recognoscant, et a peruersitate sua resipiscant; aut reseruetur eis in improperium, quod recognoscere noluerunt largitorem bonorum.

* *Talis!*

* *Concedantur uel, obueniunt.*

Haec, quae praescripsimus, in omnibus gestis et scriptori et lectori non inutilia esse putamus. Scimus insuper, et saepissime audimus; quia, in omnibus scriptis antiquitas delitiose ueneratur; nouitas fastidiose repudiatur. Sed quae reci-

recipiuntur ut antiqua, nisi primitus essent noua, non essent antiqua. Quare praecedit nouitas, ut sequatur antiquitas. Stultum est ergo quod praecedit, spernere; et quod sequitur, quodque a praecedenti habet, ut sit, non recipere. Raro enim a sitiente riuus quaeritur, dum fons habetur. Dicimus haec, non ut abiiciatur antiquitas, sed ut recipiatur nouitas. In omnibus quippe scripturis, si est ueritas et utilitas, aeque ualet nouitas et antiquitas. Fortassis est, qui dicat; quae utilitas in gestis legendis esse ualeat? Huic respondemus; quia, quisquis alterius gesta legit, si bona sunt; inuenit quod sequatur, si mala, habet unde exterreatur. Gesta namque alterius legere, in speculum est respicere. Si quid in eo uides, quod tibi displiceat, in te corrige. Si quid, quod placeat, imitare. Cesset praelocutio; praelocutionis causa sequatur.

Nil antiquum, nisi fuerit nouum.

Vtilitas in lectione rerum gestarum.

Millesimo secundo anno ab incarnatione domini, Indictione duodecima, Otto tertius imperator augustus, *Paternae*, quod est castellum Romaniae, moritur. Vir dum iuxta corporis speciositate floridus, morum probitate modestus, aetate quidem iuuenis, sed ingenua capacitate senilis, benignitate mirabilis. In cuius gestis scribendis satis auidus essem, si aut memoriter tenerem, aut relatorem certum haberem. Hoc tantum scio; quia, quamuis in primaeua aetate plurima pueriliter egisset; in supremis irreprehensibiliter uiuebat. Deum amabat, amando timebat, omnibus placebat, nemini displicebat, nisi forte infidelibus: quia innatum est bonis, malis displicere et bonis placere. Tandem qualis eius anteacta uita fuisset, in morte ipsius, qui affuerunt, uidere potuerunt. Quicunque enim interfuit, in deuotione eius intelligere potuit, quia non obiit, sed ad desiderium suum singulare migrauit. Ad creatorem creatura fidelis ex uoto redire properauit. Cuius non obitus, sed transitus, omnium, qui sanae mentis erant, luctus mirabilis, planctus erat incredibilis. Dolor esset etiam insanabilis, nisi superstes ei extitisset HEINRICVS, dux gloriosus et uir ad regnum suscipiendum strenuus. Is tunc temporis ducatum in Bauariensi regno tenebat, populum pacifice regebat, pacem amplificabat, ecclesiarum facultates augebat, leges et religiones magnificabat. Tandem sic in ducatu uixit, quod omnibus placuit, ut de ducatu transduceretur ad regnum, de uexillo extolleretur in solium haereditarium. Haereditarium dicimus; quia, ut ab his, qui genealogias computare nouerant, audiuimus, a Carolo magno ex parte patris decimam septimam; ex parte matris, decimam sextam lineam propagationis tenebat. Insuper * tertius Otto post obitum in regem eligebatur, et ipsi tertium ad inuicem consanguinitatis gradum tenebant. Mater autem sua Conradi regis fuit filia.

Mors Othonis III. imp. dotes eius.

Luctus in obitu Othonis III.

Genealogia Henrici.

** Videtur locus iste corruptus.*

His antecessoribus exortus, successor ingenuus eligitur et, ut rex fiat, ab omnibus desideratur. Sed qualiter ad regnum ab his, qui sanae mentis erant, inuitatus fuerit; qualiter etiam *inuidia uirorum, bonorum comitatrix*, per suos satellites, id, impedire tentauerit, nec mihi fastidiosum est dicere, nec caeteris superfluum audire. Inuidiam bonorum comitatricem me dixisse, ne mireris, quia, ubi abundant strenue gesta, abundat et inuidia. Vnde quidam philosophus interrogatus a discipulo suo, qualiter uiuere posset, ut inuidorum corrosiones deuitate ualeret; respondit; *nil bene, nil strenue, nil prudenter agas, et ita te posse detractiones inuidorum declinare scias. Aut igitur stultus esto, et inuidiam declinato; aut prudenter agito, et inuidiam sustineto.*

Inuidia recte factorum comes.

Memorabile dictum cuiusdam philosophi.

OTTONE ergo gloriosissimo imperatore defuncto, *Cisalpini*, qui cum eo erant, archiepiscopus *Coloniensis*, episcopi *Leodicensis*, Augustensis et *Constantiensis*; OTTO filius Caroli, *Henricus* et *Iuncmannus* comites, et caeteri quam plures fideliter agentes, cum maxima difficultate, et periculis pluribus, per Veronam, per Bauariam, cadauer ipsius reportabant. Quibus dux nobilissimus cum Bauaricis episcopis et comitibus obuiam uenit, corpus senioris et consanguinei sui, qua deciut, ueneratione suscepit, totum exercitum, qua debuit, liberalitate * recepit; per terram suam, qua oportuit, commoditate conduxit. Tandem *Muneborg* perueniens, ipse suis humeris corpus imperatoris in ciuitatem subuexit, pietatis exemplum et humanitatis exhibens debitum, exercitum diurnare fecit, ut et ipsi de utilitate et consolatione regni colloquerentur, et equi itineris longitudine fessi recrearentur. Ibi quibusque melioribus regia dona faciens, iunxit sibi per amicitiam, quos post modum suscepturus erat in militiam.

Otto defunctus in Germaniam reportatur.

Henricus obuiam uenit funeri.

** Fort. refecit.*

Deinde cum corpore usque *Augustam* ueniens, in basilica S. Afrae, iuxta sepulcrum *S. Vdalrici* decentissime sepeliri imperatoris interiora fecit, et pro anima eius eidem ecclesiae centum *mansos* ex propria hereditate concessit. Ibi uale dicens caeteris, ipse ad propria remeauit. Corpus uero imperatoris, Aquisgrani transuectum honorifice, ut adhuc uideri potest, in medio ecclesiae S. MARIAE sepultum est, quam ecclesiam idem benignissimus imperator et unice dilexit, et plurima facultate ditauit.

Intestina Ottonis III. sepeliuntur Augustae.

Otho III. sepelitur Aquisgrani.

Tunc temporis post HEINRICVM du-

Praecipui principes imperii.

cem magnificũ, maiores erant in regno, *Benno* dux in Saxonia, *Herimannus* dux in Alemannia, *Theodoricus* in Lotharienſi regno, *Ekehardus* marchio in Toringia. *Benno* ut ſapiens, non animabatur ad regnum, ſciens HEINRICVM uigere prae caeteris ad obtinendum. Sapientis enim eſt, ſpernere in his appetitionem, in quibus ſcit, fieri non poſſe conſecutionem. *Theodoricus* quoque HEINRICVM ducem in regno eſſe ſciens haeredem, noluit incipere, quod non poſſet finire. Herimannus uero, homo potens et in caeteris prudens; in hoc tamen non ſapiens; ſe poſſe credidit, quod poſtmodum ſe non poſſe, probauit. EKEHARDVS autem neſcio an in adipiſcendo regno ſpem tenens, an rebellionem meditans; in regia curte, quae *Poleda* dicitur, per noctem ab inimicis ſuis egreditur, uiriliter pugnans interficitur. Remanſit centencio inter HEINRICVM ducem glorioſiſſimum; et *Herimannum* uirum potentiſſimum, ſed breuis et cito finem habitura. Erat namque alter alteri diſſimilis nobilitate et ſapientia; facultate et corporis elegantia.

Hermannus ambit imperium.

Dux Henricus Wormaciam tendit.

Intrante igitur *Iunio* dux HEINRICVS rex cito futurus, de *Bauaria* et *orientali Francia* collecta multitudine non modica, ſuper Rhenum *Wormatiam* uenit, cupiens ibi tranſire et Moguntiam ad regalem benedictionem percipiendam uenire. Sed dux *Herimannus*, adunatis *Alemannis* et quibuſdam *Francis*, et *Alſatienſibus*, Wormatiam, ad contradicendum tranſitum, feſtinauit ibique tranſire nec unum permiſit. Et facile reſiſtere poterat, qui Rhenum adiutorem habebat. Erant autem cum duce HEINRICO uiri illuſtres et ſapientiſſimi; archiepiſcopus *Moguntinus*, archiepiſcopus *Saltzburgenſis*, epiſcopus *Brixenſis*, epiſcopus *Wirzeburgenſis*, epiſcopus *Regenesburgenſis*, epiſcopus *Strasburgenſis*, epiſcopus *Batauienſis*, epiſcopus *Friſienſis*, abbas *Fuldenſis*, caeteri abbates et comites plurimi.

Cui obſiſtit Dux Herimannus.

Catalogus principum, qui ab Henrico ſtabant.

Cum his dux, habito conſilio, reditum in *Bauariam* ſimulauit et, quaſi tranſitum deſperans, *Loresheim* uenit. Inde *Moguntiam* feſtinans, ſine impedimento tranſiuit. Ibi *octaua Idus Iunii* in regem eligitur, acclamatur, benedicitur, coronatur. Ibi *Franci* et * *Muſellenſes* conueniunt, regis efficiuntur et maieſtatem eius ex debito uenerantur.

Henricus in regem eligitur.

* *Qui ad Moſellam.*

Celebratis igitur diebus ordinationis ſuae et quibusque uenientibus in militiam ſuſceptis, rex Rhenum iterum tranſiit, cum maxima multitudine, per *orientalem Franciam* in *Alemanniam* ire properauit, ut *Herimannus*, audita deuaſtatione terrae ſuae, a coepta rebellione deſiſteret et caput, ut caeteri, regiae maieſtati ſubderet. In Alemanniis igitur rex pluribus diebus moratur, nolens et uolens terram depopulatur. At *Hermannus* durae mentis et proteruae ceruicis, iratus ſuper epiſcopum *Strasburgenſem*, eo quod ſapienter egerit, et partem meliorem elegerit, iuncti ſibi *Cunone*, genero ſuo, *Argentinam* adiuit et, militibus epiſcopi non fideliter reſiſtentibus, muros ciuitatis fregit, ſpolia non modica cepit, eccleſiam uiolenter intrauit et impie uiolauit. Interea rex, qui erat in *Alemannia*, *Augiae* natiuitatem *S. Ioannis* celebrabat et, neminem timens, ſe potenter habebat: cum nunciatum eſſet ei, quod *Herimannus* obuius uenire uellet et pugnae termino litem finire. Sententia haec regi placuit, ab *Augia* diſceſſit, in quaedam prata ampliſſima et ad decertandum opportuna peruenit. Ibi aduentum ducis expectans et pugnae* iudicio ſubire non refutans, ſolennitatem apoſtolorum celebrauit. Sed *Herimannus* ſalubri conſilio uſus, occurrere regi renuit et, ſibi ſuisque ſalubrius eſſe, ut latitaret, quam obuiam ueniret, credidit. Regi ergo ſic praeſtolanti, quidam non prouidae mentis dabant conſilium, ut *Conſtantiam* iret et ibi *Herimanno*, quod in Argentina commeruerat, recompenſaret. Epiſcopi enim *Curienſis* et *Conſtantienſis*, cum *Herimanno* erant, non tantum illum ex corde ad regnum eligentes, quantum uicinitatem eius timentes et de termino litigii dubitantes. Sed rex, ut erat prouidus et de dominio eiusdem ciuitatis ſecurus, illis leniter et blande reſpondit; *abſit, ut pro Herimanni inſania in illum retorqueatur uindicta, a quo mihi regni eſt conceſſa corona. Fortaſſis etſi pro Argentina Conſtantiam uaſtarem*, non mihi damnum minuerem, *ſed duplicarem. Inſuper male comparat regnum, qui in eius adeptione animae poſtponit detrimentum. Coronauit me Deus, non ad uiolationes eccleſiarum, ſed ad puniendos uiolatores earum.* Diu igitur in pratis exſpectans et ad ultimam, ſciens, non uenturum, inde diſceſſit; et per Alemanniam curtes ducis ubique uaſtando, ire coepit.

Vaſtantur ditiones ducis Hermanni.

Hermannus ſpoliat Argentinam.

Henricus parat ſe ad pugnam contra Hermannum.

* *indicium forte.*

Hermannus belli aleam ſubire abnuit.

Tandem pauperum clamor nimius excreuit, et usque ad regis aures peruenit. Quem rex diu ferre non potuit, ſciens eos nihil in duritia ducis deliquiſſe, et ob hoc plus iuſto paſſos fuiſſe. Quapropter pietate motus, ab Alemannia receſſit et in Franciam, terram unice ſibi dilectam uenit, certus de duce, quia uellet nollet, ceruicem flectere et iugum pati quandoque deberet.

Cohibet Henricus uaſtationem ob clamorem pauperum.

Praetereundum non exiſtimo, quod antequam rex ab Alemannia exiret, Hezelo, Bertholdi filius, quem tempore ducatus ſui ultra omnes comites regni huius

ius ditauerat, legatos quos in ipso exercitu meliores eligere poterat, ad ipsum transmisit, ut Bauariensem ducatum sibi concederet, inconsulte rogauit. Sed inconsultae quaestioni consulta paratur responsio, et festinanti petitioni ponderata monstratur deliberatio. Patienter enim audita legatione, ait; *quos semper praecipuos inter omnes gentes habui, quosque semper toto mentis affectu amaui, hos adepta benedictione regali, in lege sua nec deteriorare uolo, nec deteriorari patiar, dum uixero. Legem habent, et ducem eligendi potestatem ex lege tenent: hanc ne dum ego frangam; quicunque frangere tentauerit, me inimicum habebit. In hac etiam expeditione male (nil) promeruerunt, ut cuilibet eos, absque eorundem electione, concedam. Adhuc mecum sub ancipiti fine militant, et ego eos nolentes cuilibet mortalium traderem? Exspectet, ut in Bauariam redeam; ibi, si illum elegerint, eligo et laudo; si renuerint, renuo. Nec etiam existimo illum esse tantae insipientiae, ut ex meo dedecore honorem suum quaerat amplificare.* Hezelo accepto huiusmodi responso, fomitem rebellionis concepit, quem post annum monstrando in dolorem sui peperit.

Hezelo petit ab Henrico ducatum Bauariae.

Responsum Henrici regis ad petitionem Hezelonis.

Hezelo repulsam passus, meditatur rebellionem,

Rex igitur non multis diebus in Francia moratus, in Turingiam iuit. Ibi absque mora *Guilhelmus*, princeps Toringorum, cum exteris occurrens, regis efficitur. Inde rex procedens in Saxoniam, peruenit *Merseberg*. *Benno* dux Saxonum, *Bulizlaus* dux Sclauorum, *Liebzo* archiepiscopus Bremensis, *Benno* episcopus Hildenensis, *Ratherius* episcopus Paderbornensis, *Arnulphus* Halberstetensis, caeteri episcopi de Saxonia, et comites plurimi, in festiuitate *S. Iacobi* regi occurrunt, acclamatum suscipiunt, collaudant, collaudato manus singuli per ordinem reddunt; redditis manibus fidem suam per sacramenta promittunt, fide promissa, regem coronant, coronatum in solio regio locant, locatum debita congratulatione uenerantur.

Saxoniae principes Henricum recipiunt.

His strenue peractis, *Bulizlaus* inde discedens, ab ipsa die, qua fidem promiserat, et promissam Sacramento firmauerat, peruersa meditari, et meditata, prout potuit, coepit machinari. Ipse enim et *Hezelo* collocutione in inuicem habita, alter alterius uenenatis consiliis tactus, uterque coepit, quod utrumque male finisse puduit. Interea regi a Saxonia in regnum Lothariense properanti *Gruonae* occurrit uxor sua, domina CVNIGVNDA, nomine iam extans, sed recito regina futura. Inde enim *Paderbornam* ueniens in festo S. Laurentii, acclamatur, benedicitur, coronatur, et fit KVNIGVNDA * *Kuninga*, quod latine interpretari potest, *regia, regina*.

Perfidia Bulizlai, ducis Sclauorum,

* *Nonnullis rex est* Künig/ Kunig. *Regina,* Künige. *Quo allusit hic auctor.*

Sed ut nunquam serenitas, quam non sequatur nubilositas; sic raro iocunditas, quam non comitetur aduersitas. Nam in benedictione reginae cunctis exultantibus, Bauarii, quorum mos est in aliena terra uelle, quod in sua uolunt, circa ciuitatem fruges colligere et agricolas, sua defendere uolentes, irrationabiliter coeperunt tractare. Quae res indigenas commouit, et ad resistendum, etiam fortiter, animauit. Domestici igitur regis, et indigenae, inualescente contentione, confluunt, concurrunt, conueniunt. Pugna grauis oritur, ex domesticis regis iuuenis unus interficitur, frater scilicet domini Filberti, qui tunc temporis erat cancellarius, postmodum uero *Frisiensis* factus est episcopus. Huius interfectione omnes regis fideles commoti grauiter, ciues coeperunt persequi et, eos persequendo, insatiabiliter grassari. Et nisi regia potestate retinerentur, omnes usque ad * interniciem persequerentur. Cum plurima igitur difficultate sedato tumultu, castigatisque illis, quorum stultitia causa seditionis extitit: inde rex *Dinsberg* properat, et illic *Lotharienssium* aduentum exspectat. Occurrunt primi *Leodicensis* et *Cameracensis* episcopi, nil de regis prudentia dubitantes, nil de fide eius haesitantes. Occurrit etiam *Coloniensis* archiepiscopus, sed quanto ditior, tanto morosius. Erat insuper causa dilationis Moguntiae accepta corona benedictionis. Hi simul regis efficiuntur, fidem promittunt, promissam sacramento concludunt. Cum his rex Aquasgrani perueniens, caeteris Lotharienisibus conuenientibus in natiuitate, post partum uirginis eligitur, collaudatur, in regiam sedem extollitur, glorificatur. Sed sub ea glorificatione quidam palmas, quidam lacrymas fundebant. Lacrymantes namque *Ottonem* dolebant amissum, HEINRICVM non cognoscebant susceptum.

Pugna inter Bauaros et alios.

* *internecionem.*

episcopi, qui se Henrico subiecerunt.

Sic igitur rex in regnis singulis antecessoris sui, praeter *Italiam* et *Alemanniam*, receptus, et ab omnibus unanimiter collaudatus, in *Franciam* reuertitur, ut ibi hyemis asperitate transacta; uere amoenitatem reducente, in Alemanniam exercitum duceret, et *Herimannum*, qui consiliis prudentium uti nolebat, diuersis uastationibus afflictum, pati iugum doceret. Sed Herimannus, qui consilia iuuenum sequendo et spem uacuam tenendo, extra se positus erat, se in semetipsum recollegit, et in solennitate *S. Remigii*, Brusellae regi obuiam uenit, sciens melius esse, ante damnum non fecisse poenitere. Nudis igitur pedibus cum fidis intercessoribus regi se repraesentat, pro male commissis ueniam

Herimannus fit Henrico supplex.

niam petit, pro bonis suis per regium donum possidendis gratiam quaerit, pro his impetrandis, humo tenus genua flectit. Illico benigne recipitur et ei, quod quaerebat cum omni humilitate, conceditur. Tantum cuiusdam conditionis internectitur ratio; quae, quamuis ad praesens grauis; in futuro tamen ei erat salubris. Eodem nempe tenore in gratiam recipitur, ut Argentinensis ecclesia ad pristinum statum, ex detrimentis suis per illum reformetur. Quod ille non renuit, sed iussu et consultu regis, dictae ecclesiae abbatiam *S. Stephani*, in recompensationem detrimenti a se illati, tradidit. Hac conditione firmata per manus et sacramenta, regis efficitur et sic, se contentionem male coeptam finisse, laetatur. His expletis in *Bauariam*, natiuam terram suam, rex redire decreuit, nolens nouos sic frequentare fideles, ut postponendo demembraret ueteres.

Recipitur in gratiam.

Henricus rex redit in Bauariam.

Regensborg igitur *S. Martini* solennia celebrans, *Blademario* cuidam Slauo ducatum Boëmicensem largitur et, ut caeteris acceptabilior existat, illum plus iusto uerbis et rebus honorat. Pluribus igitur diebus in Bauaria moratus, quaerentibus legem iustitiam faciens, et uisitandi gratia uenientibus, honorem, prout quisque dignus erat, exhibens.

Harduinus antirex.

Eodem tempore quidam *episcopicida*, *Harduinus* nomine, non regnabat, sed uitiis in se regnantibus subseruiebat in *Italia*. Audita nempe morte imperatoris *Ottonis*, Longobardi surdi et caeci, et de futuro non prouidi, hunc elegerunt, et ad poenitentiam festinantes in regem sibi coronauerunt. Is tunc, ut dixi, subseruiens dominabatur, et aduentū regis HENRICI semper exspectans, introitus *Longobardiae*, quos *clusas* indigenae uocant, cum cautela satis prouida tuebatur. Quod etiam uerum Dei erat iudicium: episcopos, qui in electione illius prae caeteris omnibus aestuantes et sitientes fuerunt, honorabat ut bubulcos, tractabat ut subulcos. Quadam namque die episcopum *Brixiensem* ad se uenientem, et nescio quid ratiocinari uolentem, ut coepit ei ratiocinatio displicere, per capillos arripuit, et humo tenus quasi bubulcum uilissimum deiecit. Cum maioribus nihil tractabat, cum iuuenibus omnia disponebat. Quod etiam erat grauissimum; sub eo praeuaricatores, uiolatores, depopulatores dominabantur; legum amatores, Dei cultores deprimebantur. Cupiditas in eo erat consiliaria; auaritia cameraria; pecunia domina et regina. His pedissequis adulterina sceptra tenebat. Quapropter quidam pro coro-

Qualis Harduinus erga episcopos.

Indignum eiusdem facinus in episcopum Brixiensem.

A natione illius, poenitentia ducti, regi HENRICO, alii legatos, alii literas transmittunt, ut terrae oneri grauissimo subueniat, humillima prece deposcunt. Mandant etiam, ut, si ipsae idem in aliquibus occupatus teneretur, saltem eis suorum principem aliquem cum paucis transmitteret. In uoluntate huiusmodi, aliqui manifesti; aliqui erant occulti. *Tieboldus* namque marchio, et archiepiscopus *Rauennas*, et episcopus B *Mutinensis*, *Veronensis* et *Vercellensis*, aperte in regis HENRICI fidelitate manebant. Archiepiscopus autem *Mediolanensis*, et episcopi Cremensis, *Placentinus*, *Papiensis*, *Brixiensis*, *Comensis*, quod uolebant, manifestabant. Omnes tamen in commune regem HEINRICVM desiderabant, precibus per legatos et literas inuitabant.

Episcopi Italiae plerique stant a parte Henrici regis, partim aperte, partim occulte.

C Tandem a rege *Otto* dux *Carentanorum*, qui etiam *Veronensem* comitatum tenebat, ad petitionem Longobardorum explendam, eligitur, et cum paucis, propter fiduciam superius nominatorum, in Italiam dirigitur. Cui etiam *Otto* filius *Heriberti*, cum *Ernesto* filio *Tietboldi* marchionis adiungitur. His, inter montana, quae Bauariam et Carinthiam ab Italia seiungunt, super aquam, quae *Brenta* uocatur, conuenientibus, D *Carentani* et *Foro-Iulienses*, cum paucis occurrunt, ueluti de promissis Italicorum fiduciam habentes, et de pugna nil cogitantes. Interea archiepiscopus *Rauennas*, et *Tieboldus* marchio, cum caeteris manifestis fidelibus HEINRICI regis suos congregauerant, uolentes occurrere *Theutonicis*, et eos in Italiam cum securitate recipere. E Haec *Harduinus* praesciens, Veronam cum maxima multitudine uenire festinauit, ut et ibi Italicis, in adiutorium *Theutonicorum* festinantibus, uiam interciperet et *clusas*, quae ab episcopo Veronensi seruabantur, expugnaret: quod et fecit.

Expeditio contra Harduinum.

Harduinus arma armis repellere tentat.

Clusis igitur expugnatis, audiens F Theutonicos in *Tridentensem* planitiem conuenisse, illo cum omnibus suis festinauit. Sed ibi Theutonicis non inuentis, se in *Campaniam Veronensem* reduxit, ibique in quodam castellulo natiuitatem domini celebrauit. Sed ab huiusmodi homine celebratio, rectius celebrationis dicetur abusio. Interim Theutonici iuxta montem quendam, G qui *Vngarius*, nescio qua de causa, uocatur, praeuenientes; et *Harduinum* iam clusas occupasse scientes, ipsi *Harduino* legatos suos transmittunt, et ut aut eis cedat, donec transeant, aut sibi cedentibus ueniat, rogant. *Harduinus*, audita legatione, sese in fraudem deceptionis conuertens, ait: *nobiscum nocte* ma-

Fraus Harduini.

maneatis, crastina die cum nostris fidelibus initio consilio, uobis respondere poterimus. Legatis igitur insidias non intelligentibus, ipse per totam noctem castra suorum circuit, ut in crastino parati sint ad congrediendum Theutonicis, monet. Die lucente, legati uenientes ad accipiendum responsum, *Longobardos* omnes loricatos, et ad praelium paratos uident; quid hoc significet, Harduinum interrogant. Ille consilium iniquitatis euomens, ait: *fortassis unius temporis erit renuntiatio uestra.* Inde promouens exercitum media die ad Vngaricum montem peruenit. Exercitus autem ille exstimabatur M. XV. esse uirorum. De Theutonicis uero uix erant quingenti, et hi partim per * fodrum diuisi; partim ad uias custodiendas transmissi. Qui, *Harduini* aduentum percipientes, repente armantur, et prout possunt, ad resistendum darentur, uirtutis eligentes famam, et postponentes uitam.

** Pabulatum iuerant. Nam fodrum est futer. Largiri fodrum, praestare cibum et potum pro hominibus et iumentis.*

Interea *Harduinus* cum Longobardis superuenit. Otto cum Theutonicis obuiam uenit. Fit congressio, fit pugna, fit caedes ex utraque parte grauissima; et pene Theutonicorum, quamuis paucissimorum, esset uictoria, si non impediret Ottonis, fratris, Regensburgensis episcopi, fuga. Illo nempe fugiente, Theutonicorum acies minuitur, et iterum a multis, congressa, deuincitur. Longobardorum tandē extitit uictoria, sed plurima suorum caede comparata. Reuertuntur *Theutonici*, et sic tunc confusi, quandoque tamen talionem reddituri. Interea rex a Bauaria in Franciam reuersus, *Frankenfort* natiuitatem domini celebrat, multorum legationes suscipit, legatos cum muneribus et responsis dignis remittit. *Herimannus* etiam iam ante iugum pati nesciens, eidem celebrationi interfuit, et ut oportuit, per omnia regiae maiestati obediens fuit.

Longobardi uictores.

Anno ab incarnatione domini M. III. indictione prima, rex HEINRICVS in Mosellensem pagum, in quem nondum intrauerat, ire decreuit, sciens, quod terra, quam rex non frequentat, saepissime pauperum clamoribus et gemitibus abundat. *Theodonis uillam* igitur uenit, et ibi cum omnibus Mosellensibus, generale colloquium tenuit. In quo colloquio duces *Herimannus* et *Theodoricus*, qui defensores et coadiutores legum esse debebant, conscii sibi ipsi, impugnatores erant, et expugnatores esse uolebant. Sed rex ut hoc cognouit, quanto eos aduersus iustitiam pertinaciores uidit, tanto ardentius institit, et quibusque, super ipsos etiam duces clamantibus, legem faciendo fategit. Tandem inter diuersos clamores castellum A unum ducis, quod *Mulsberg* uocabatur, in detrimentum pagensium esse comperiens, diruere iubet, ut non restruatur communitione potentissima monet.

Henricus rex subditis ius egregie dicit.

Colloquio potenter habito, *Aquasgrani* ire decreuit, ut ibi et anniuersarium imperatoris debita deuotione recoleret, et *Lotharienses* ad se confluentes, ad fidelitatem sui, et ad utilitatem B regni corroborat. Interim infirmitate grauissima tangitur, ex rex cum sit, homo esse monetur. Iter tamen coeptum finiuit, et *Aquas* usque peruenit. Ibi commemoratione consanguinei, et * *senioris sui* deuotissime habita, plurima de sanctitate *S. Seruatii* audiens, *Traiectum* iuit, ut et sanctorum ibi quiescentium sibi intercessiones imploraret, et ad seruitium Dei locum et uitam canonico- C rum ordinaret. Ibi primum de bello inter Italicos et Theutonicos habito audiuit; et, quod sapientis est, aequanimiter tulit: sciens, nec coelum semper posse serenari, nec res humanas sine intermissione prosperari.

Rex in morbum incidit.

** Ottonis III.*

rex Henricus Traiectum uenit.

Inde S. Lamberti merita non paruipendens *Leodium* uenit. Ibi cholicam infirmitatem, ab antecessoribus suis sibi ingenitam, grauissime patitur: et, qui D per regalem potentiam usu humanae fragilitatis extollitur, per corporalem molestiam paterna castigatione reprimitur. *Aquasgrani* iterum reuertitur, purificationem S. Dei genitricis celeberrima deuotione ueneratur. Lothariensibus data licentia inde discessit, et *Nouiomagum* uenit. Ibi pluribus diebus quadragesimae moratur, Deo, quae Dei E sunt, reddens, et hominibus, quae sua sunt faciens. Interea *Bladeimarius* dux *Boëmensis* moritur, et *Bulizlaus* infidelitatis uenenum, ex propriae iniquitatis fonte potatum, in contrarietatem regis euomere nititur. Nam *Pragam*, quae caput est Boëmiae, per pecuniae deceptiones, per falsas permissiones, per astutissimas fraudes inuadit. *Mizlauium* F quoque, Saxoniae et Poloniae interiacentem marchiam, insidiis, quibus edoctus erat, suae infelicitati subiicit. Quod cum regi nunciatum esset, non inflammabatur, non stomachabatur, non ad uindictam repentinis motibus animabatur; sciens, quia *ira et festinatio semper inimica sunt consilio*: sed notitiam dictae inuasionis dissimulans; mandauit G ei per legatos sapientes et eloquentes, ut terram suam, quae principe nouiter erat uiduata, non inuaderet, quam, si uellet, cum gratia sua et dono uoluntario acquirere posset. Huiusmodi legationem *Bulizlaus* audiens, infelix mandata spreuit dulcia, amara quandoque passurus uerbera. Erat nempe *Hezelo* cum

Inde Leodium.

Inde Aquisgranum.

Hinc Nouiomagum.

cum eo puteum fodiens rebellionis, de quo insidae bibiturus erat aquam confusionis; laqueos quoque connectens casurus in ipsos. Quadragesima finita, rex, qui *Teleborg* pascha celebrat, et *Bulizlai* uiolentiam, ut sapiens, scienter ignorat. *Ottonem* quoque, et *Ernestionem* tunc sibi obuiam ab Italico praelio uenientes, pro uulnerum susceptione, pro necessariae fugae confusione, donis regiis honorat, et debita consolatione releuat. - - - - - quoque tunc usque Saxonibus infestos, ultro uenientes suscipit, et sub benignitatis discretione sibi fidelissimos reddidit.

Hic in Cod. MS. lacuna est.

Post haec in diebus rogationum *Meresberg* moratur, ibique ei de *Bulizlai*, et *Hezelonis* contumacia renunciatur. Ipse, credere dissimulans, inde discessit, et ad celebrandam pentecosten *Halberstete* uenit. Deinde in *Bauariam* tendit, scire uolens, an, quae de Hezelone dicebantur, uera essent. Quo cum peruenisset et, Hezelonis furorem circa loca sibi finitima irrationabiliter accensum, comperisset: ac Bulizlai adiutorio illum fretum esse nouisset, Bulizlao talionem in futura reseruans, a sinu regni sui insitae pestis radicem primum extirpare decreuit, ut interioribus quieti et paci restitutis, exteriores inquietationes facilius postmodum extinguere[t], non ignorans, quoniam insipientis est in uulnere repente cutem sanare, et contusionem carnis sub sanatione cutis occultare. Vulneris nempe curatio, si ab interioribus ad exteriora deducitur, firmior in superficie concluditur.

Interea et * *Ernesto* eidem rebellioni adiungitur, nulla laesione coactus, sed, uel iuuentutis feruore, uel per eum commoda sua amplificare quaerentium suggestione seductus. Dominus *Bruno* etiam, frater regis HEINRICI et episcopus associatur, aetate iuuenis, et per iuuentutem ad seducendum facilis. Et hoc infidelium erat gloriatio, quod in partibus suis fratrem regis habebant. Haec ergo conspiratio, quanto iuniores et insipientiores colligit, tanto turpius et eneruius defecit. Dicitur enim: insipientium glomeratio, consilii est dissipatio: et consilii dissipatio actuum est eneruatio.

* *Ernestio.*

Bruno Henrici regis frater fratri aduersus

Rex igitur quosdam *Lotharienses* et *Francos* ac *Bauarios* colligens, intrante Augusto, in *Franciam* exercitum super *Hezelonem* duxit; bona eius deuastauit, ipsum cum domino *Brunone* et *Ernestone* per siluas latitare coëgit. Tandem se ad castellorum munimenta contulit, quae capi posse, nec *Hezelo* timebat, nec aliorum quisquam credebat. In primo igitur impetu *Mertula* diruitur, et *Hezelonis* milites in ea capti per intercessionem principum sani et salui permittuntur abire. Slaui autem *Buzislao* in adiutorium missi, in seruitutem exercitui distribuuntur.

Expeditio Henrici contra Hezelonem.

Post haec rex *Crusinam* obsedit, ubi uxor Hezelonis ac filii erant, et quaeque illi chariora esse poterant. In qua obsessione in primis post annona incaute exeuntes, ab Hezelone, caeterisque suis coadiutoribus uulnerabantur, capiebantur, occidebantur. Rex hoc cognito, quotidie quadringentos custodes exeuntibus adhibuit, ut et hos custodirent, et insidias insidiantibus pararent. Hoc Hezelo cum sociis audiens, se in uallem quandam recepit, in quam nulli, nisi per semitam unam patebat introitus: ibi tentoria fixit: ibi noctibus, nescio an tribus aut duabus, quasi tutus de rapina pauperum uixit. Hoc custodes per rusticum unum comperientes, circa horam sextam, in qua illi se, pro aestu diei, remissius habebant, in uallem latenter descenderant, loca plurima circumeuntes, et diligenter HEINRICI castra quaerentes. Tandem unus eorum tentoria uidens, nimis festinus ad inuitandum socios, *Kyrie eleison* coepit clamare; et hoc, ut citius ueniant, frequenter iterare. Haec Hezelo percipiens, relictis tentoriis, armis etiam, fugam iniuit, et a manibus superuenientium se uix liberauit. Dominus Bruno quoque parmula non bene relicta, qua extra se positus utebatur, hos, quibus imperare posset, si cum fratre maneret, turpiter fugit, et fit risus, qui honor esse debebat et decus. Sed haec iuuentutis erant. Dicitur enim; qui sine fraeno scientiae a iuuentute ducitur, in dedecoris angustias saepe praecipitatur. Et haec iuuentutis fuisse aetas postmodum monstrauit adulta; quae illum reddidit et utiliorem sibi ipsi et fideliorem fratri. Ernesto capitur et ante regis praesentiam ducitur. Quidam illico regi suggerebant, ut hunc capitali sententia [fe]riri iuberet: quatenus per eum posteri castigarentur, ne regis offensam incurrere sine causa niterentur. Sed Moguntinus archiepiscopus, qui summum locum impetrandi quaelibet apud regem tenebat, intercessor accessit, et iuuenem legi surripuit, mortique subtraxit. Tandem a rege *Crusina* capitur, diruitur, incenditur. Vxor Hezelonis cum suis abire permittitur, et hoc ei per intercessionem fratris sui Ottonis conceditur. Hezelo captam esse Crusinam audiens, ad quandam suam munitionem, quae *Erana* uocabatur, fugiendo peruenit; et ibi Sigefridum quendam Saxonem, peruersae conspirationis participem, obuium habuit. Sed nec illic spem resistendi

Hezelo fugit.

Vt et Bruno, regis frater.

sistendi regiae irae habens, eandem munitionem idem ipse succendit, et miseriam suam celare nesciens, quantae desperationis esset, monstrauit. Haec *Sigefridus* Saxo perspiciens, a spe coeptae rebellionis cecidit; et qui per alienam fiduciam contra regiam maiestatem intumuit, alienae confusionis acredine tactus crepuit. Illuc igitur eum uenisse puduit et, quanto citius potuit, ad propria remeauit. Hezelo uero cum domino *Brunone* ad *Bulizlaum*, quasi refugium unicum, fugit; et quod cuique est grauissimum, quasi mendicus alieno pane uiuere discit. Interea rex *Eraniam* perueniens, causam sui aduentus per manus hostis inuenit expletam. Venit enim, ut destrueret; sed hostis destruxit, ne ipse destruendam inueniret.

Sigefridus alieno periculo sapit.

Miseria Hezelonis.

Hezelone igitur fugato, et castellis eius dirutis, rex *Baueborg* locum unice sibi dilectum rediit, ibique exercitui data licentia, natiuitatem S. Dei genitricis celebrauit. Inde in syluam *Speichesbart*, quae Bauariam a Francia diuidit, ueniens, post laborem expeditionis, delectationem exercuit uenationis. Ibi autumnauit; ibi ad recreationem sibi, suisque iocunditatem plenam exhibuit. Inde per Franciam morose transiens, in Saxoniam uenit, et *Toringis* ac Saxonibus in *Milzauiam*, expeditionem futuram indixit. Exinde *Poledae* natiuitatem domini celebrauit.

Rex Babenbergam uenit.

Anno ab incarnatione domini millesimo quarto, indictione secunda, ab archiepiscopo Magdeburgensi, *Giselario* nomine, qui pluribus annis paralysi tactus a metropolitana ciuitate exire non poterat, rex inuitatur. Ductus pietatis affectu obediens extat et ad uisitandum archiepiscopum *Magdeborg* tendit. Quo cum peruenisset, archiepiscopus iam uiam uniuersae carnis iniit; et, qui regem exspectabat, ad regis regum praecepta migrauit. In cuius successionem *Tageno* regis capellanus illico eligitur et in sedem episcopalem, clero et populo collaudante, extollitur. Inde rex *Merseborg* progreditur, et ibi purificationem S. Dei genitricis debita reuerentia ueneratur. Ibi etiam *Tageno* archiepiscopus a suis suffraganeis consecratur.

Inuitatur Magdeburgam.

Tageno fit episcopus Magdeburg.

Posthaec collectis Toringis et Saxonibus, rex in Milzauiam intrat, munitiones, quas *Bulizlaus* occuparat, expugnare uolens: sed huiusmodi dispositum hiemis asperitatis intercepit, et effectum, qui expleri leuiter in aestate posset, regiae uoluntati denegauit.

Omissis igitur munitionibus, terram deuastat, hanc incoli deputans culpam, quod pecunia corrupti, ex fide Bulizlao non restiterint. Inde *Meresborg* reuertitur, iuxta decursum Albis marchiones statuens, qui et Saxoniam et *Bulizlai* incursum latrocinandi custodiant, et ipsi Bulizlao assiduae inquietationis molestias inferant.

Interea *Hezelonem* coepti poenitet, et sub alieno pane diutius uiuere pudet, soliuagum etiam inter alienos exulare taedet. Eligit ergo potius periculum mortis inire, quam sic uitam ducere. Tandem reuertitur, et fidis quaesitis intercessoribus, Meresborg se maiestati regiae reddit. Sic contra stimulum calcitrans, bis aculeum sensit, quia, et sua perdidit, et semetipsum alienae potestati tradidit. Dominus Bruno autem apud Bulizlaum consolationem non inueniens, ad sororem suā, Vngaricam reginam, confugit: et etiam semetipsum recognoscens, intercessionem eius implorauit.

Vt et Bruno frater regis.

Rex interea iniuriae, quam Theutonicis Itali intulerant, non immemor, a Saxonia discedens in Bauariam uenit. Ibi Heinrico, fratri reginae, in Festiuitate S. Benedicti ducatum Bauariensem concessit. Tandem illi Augustam uenienti, quae in confiniis Bauariae et Alemaniae sita est, Lotharienses, Franci et Alemanni obuiam ueniunt, ad ulciscendam iniuriam, Theutonicis illatam uoluntarii et regio honori per omnia deseruire parati. Cum his inde progrediens, ut congregaretur exercitus, in loco, qui dicitur Omuga, substitit. Ibi ei dominus *Bruno*, cum legatis Vngaricis regis, qui ad intercedendum pro eo ueniebant, ad se reuersus, obuiam uenit et, ueniam pro commissis humiliter postulans, fratris uiscera mouit et celeriter ad ignoscendum inflexit. Nam in prouerbio dicitur; *cuique modesto fratris lacryma cito mouit uiscera: et proximi calamitas, propria fit anxietas.* Qua decuit ergo pietate recepit; et receptum, qua debuit, familiaritate sibi colligauit. Inde promouens exercitum per loca sterilia, per montana aspera, per syluas spatiosas, per uias lubricas, ad *Tridentinam* ciuitatem peruenit. Ibi, in die palmarum, qua oportuit, celebritate suos diurnare fecit. Huius aduentum *Harduinus* rex adulterinus praesentiens, ad *Clusas*, quos sibi fidelissimos existimabat, custodes transmisit, et quantumcunque potuit, exercitum coadunare festinauit.

Henricus rex Brunonem fratrem in gratiam recipit.

Henrici expeditio in Harduinum.

Deinde in planitiem *Veronensem* uenit, euentui primo similem in futuris exitum sperans. Haec HEINRICVS rex percipiens ad alias uias se contulit; non, ut declinaret praelium sed, ut faciliorem sibi quaerere introitum. Erat enim impossibile, per *Clusas*, iuxta *Athesin*, quas

Har-

Harduinus cum plurima multitudine A tuebatur, transire. Interea capellanum quendam suum, *Helmigerum* nomine, ad *Carentanos* praemittit; ut Clusas, longe a uia recta sepositas, quae ab Harduino minus caute tuebantur, praeoccuparet, mandat. Non enim quisquam credere poterat, ut regalis exercitus per uias tam difficiles et angustas transire uel uellet, uel posset. Carentani regiis mandatis obediunt et, Helingero suadente, in B duas turmas diuiduntur. Vna, ante lucis ortum, omissis equis, latenter clusis superpositum montem occupat: altera, lucescente iam die, signo ab his, qui in monte erant, audito, ad clusas expugnandas festinant. Custodes nihil de his, qui montem occupauerant, scientes, ad resistendum clusas impugnantibus accedunt. Repente in monte latentes exsiliunt, clusasque defendenti- C bus a dorso infeste superueniunt. Custodes, se deceptos esse percipientes, alii se in fugam miserunt; alii, in praecipitium; alii, in Brentam aquam subcurrentem. Hac expugnatione *Carentani* clusas tenentes regem exspectant.

Haec rex per capellanum suum, quem praemiserat, resciens, festinauit ad clusas et, impedimenta relinquens, ac secum ad pugnam expeditos sumens, cum D maxima difficultate transiuit. Deinde, in planitiem ueniens, super aquam Brentam tentoria figere iussit; ut ibi dies solennes maioris hebdomadae digna deuotione ueneraretur. *Non enim ei bonum esse uidebatur, ut in illis diebus, in quibus conditor pro conditis, creator pro creatis, dominus pro seruis, capi, flagellari, crucifigi, sepeliri, in agnitionem suae charita-* E *tis uoluit; indiceretur aliquo congressio, ex qua uiolenta christiani sanguinis fieret effusio.* Ibi ergo ab archiepiscopo Coloniensi chrismatis fit consecratio, illis partibus tunc ualde necessaria. In duodecim enim episcopatibus circa introitum Italiae, illo die, pro confusione praesenti, nec episcopatus erat, nec chrisma sacratum. Ibi, a toto exercitu F coena domini deuotissime ad memoriam reducitur. Ibi parasceue, ibi sabbatum sanctum piis affectibus colitur. Insuper pascha domini et digna ueneratione celebratur, et pia celebratione ueneratur.

Pietas S. Henrici in maiore hebdomade.

Pietas totius exercitus eadem septimana.

Post haec rex palatino comiti praecepit, ut per bannum regale exercitui toti fuga interminaretur: adderet etiam, ut, G si quis fugere praesumeret, plectendum se capitali sententia sciret. Huiusmodi banno per exercitum audito, rex aquam in tertia feria Paschalis hebdomadae transiuit, ibique tentoria iterum figere iussit, exspectans nuncios, quos ad explorandum locum, in quo *Harduinus* cum suis hospitabatur, praemiserat. Interea, qua ratione nescio, *Longobardorum* unanimitas seiungitur; et ad resistendum discordes, omnes ad propria redire festinant. Siue hoc timor egisset, siue amor regis HEINRICI, seu *Harduini* execratio; illorum, qui interfuerunt, scientiae relinquo. Hoc tantum scio; quia, illius prouidentia non absuit, cuius beneuolentia et cuique, quod uult, sine lite concedit, et quod uult, occultis iudicii causis, per pugnam discerni consentit.

Fuga uetatur.

Longobardi diffugiunt.

Patet igitur HEINRICO regi introitus; qui per laborem sperabatur, per quietem a uera quiete concessus. Venit *ergo Veronam*, recipitur a ciuibus, acclamatur, collaudatur, coronatur. Occurrit ei obuiam *Tietboldus* marchio, occurrunt et caeteri plures, a faucibus erepti furoris et spei redditi libertatis. Inde Brixiam progreditur, et ab episcopo, ciuibusque cum omni alacritate recipitur. Ibi archiepiscopus Rauennas cum suis et sibi finitimis ei obuiam uenit, et manus nondum dominio adulterino pollutas, seniori diu exspectato reddit. Inde rex *Bergomum* uenit, et Mediolanensem archiepiscopum per manus et sacramenta recepit. Inde *Papiam*. Ibi a multitudine maxima nobilium Longobardorum, qui ad suscipiendum eum congregati erant, per dignos applausus recipitur, et cum exultatione totius ciuitatis ad S. Michaëlis ecclesiam ducitur. Ibi clerus, ibi nobilium coetus, ibi plebs utriusque sexus omnes unanimes, uno ore HEINRICVM regem acclamant, collaudatum per manuum elationem designant.

Henricus rex Veronam uenit.

Collaudatus igitur coronatur, coronatus ex debito ab omnibus honoratur. Ad palatium deinde cum omni iocunditate reducitur. Tandem, declinante iam die, diabolus pacis inuidus, concordiae inimicus, discordiae seminator feruidus; quo, post mysterium corporis et sanguinis dominici, Iudas ad perpetrandum nefas infandissimum suscepto intumuit; eodemque suadente, in supplicium perpetuitatis crepuit: Is, et ciues post manuum redditionem, post fidei promissionem, post sacramenti securitatem; nulla, quae in rationem digne deduci posset, laesione coactos aduersus regiam maiestatem, ueneno ebrietatis immisso, commouit. Hoc itaque suasore, armantur; hoc stimulatore incitantur; hoc ductore, ad palatium properant; hoc ordinatore, moenia cingunt. Quidam etiam intererant instigatores, qui per propriam conscientiam turbidi, sub Harduino malebant per illicitas rapinas uagari, quam sub HEINRICO fraeno iustitiae ac legis adstrin-

Coronatur Henricus in regem Italiae.

Perfidia in Henricum regem.

stringi. Fit strepitus, exsurgit sonitus; A in palatio statim auditur. Sed, quia nemo talia post fidem eodem die promissam credere poterat, non cito intelligitur. Rex tamen, quid sit, explorari iubet. Renunciatur ciuitatis furor, renunciatur plebeiae animositatis insania. Hanc Coloniensis archiepiscopus, qui cum rege erat, compescere se posse sperans, per fenestram suspexit, causasque tanti furoris inquirere coepit. B Sed lapidibus et sagittis superuenientibus, uix eum coeptum finire sermonem licuit. Animositas enim Longobardorum nimium feruebat; et ex euentu bellico contra Ottonem ducem, adhuc contumaciae uires habebat.

Oritur seditio.

Instant ergo palatium perrumpere Longobardi: resistunt regis domestici, quamuis pauci. Erant enim Theutonici, partim cum equis, partim per ho- C spitia, partim per castella, illi comitatui finitima. Rex ilico per indignationem in iram efferbuit, et cum his, quos secum habebat, armatus, exire uoluit, numerum militum suorum spe supernae gratiae supplens. At Coloniensis archiepiscopus toto, quo poterat, nisi cum his, qui sanae mentis erant, regem retinebat; sciens, quia capite perdito, nulla spes euasionis superesset in membris. D Interea, inualescente clamore, Theutonici congregantur, complicibus iunctis, ad palatium tendunt, Longobardos ab effraenato furore paulisper cõpescunt. Tandem noctis densantur tenebrae, et lapidum ac sagittarum iacula Theutonicis fiunt infestissima. Necessitas rapit consilium; et ad prouidenda iacula, citissime facit incendium. Cum multo E igitur sudore Theutonici muros ciuitatis impugnant: cum multo timore Longobardi pro uita repugnant.

Rex et regii se ad defensionem parant.

Tunc iuuenis quidam, frater reginae, *Gisslebertus* nomine, a Longobardis uulneratur. Pro cuius lethali uulnere Theutonici irritantur, et prae furore contra iacula caeci, muros ciuitatis expugnant, ac irrumpentes, sanguinem iuuenis, sti- F mulum scilicet furoris, uindicare festinant. Quorum quidam, animo caeteris ardentior, Voleranus nomine, se iniecit in media Longobardorum agmina, et gladium, quo accinctus erat, extractum, uni eorum, prae caeteris insanienti, ab acumine galeae usque in iugulum uiriliter infixit, ac dicto citius, inter suos se illaesum recepit. Per totam G igitur noctem pugna grauis habetur, et ancipiti termino suspensa, modo hos, modo illos, sub uictoriae spe audaciores et expeditiores reddit. Aliquando etiam Theutonici testudine ex clypeis composita, eorum irrumpebant agmina, et quosdam uiuos ex eis captos, repraesentabant.

Audacia cuiusdam Theutonici

Interea palatium, quod Theutonicis aliquando fessis, unicum erat refugium, accenditur et incenditur, casumque minatur. Sed spe sublata refugii, magis animus eorum accenditur, et ad congrediendum iterum *Italis*, feruentius incitatur. Clara itaque iam die, *Alamannis*, qui tardius huiusmodi negotia resciuerant, longe a Palatio muros ciuitatis frangentibus, *Lotharienses* et *Franci* Longobardos iterum ante Palatium grauiter persequi coeperunt, et eos fugere usque in moenia propria compulerunt. Sed iaculorum a tectis uenientium densitatem diutius sustinere non ualentes, ignem coacti domibus immittunt; et ferro et flamma stragem ciuium miserabilem faciunt. Tandem Theutonicorum ira facile expleri nescia, satiatur caede plurima; et postmodum, nullo iam resistente, se confert ad spolia. Sed iam incendio nimium inualescente, rex a rigiditate mentis suae flectitur, suisque ut a coepto desistant, pietate motus imperat. Quos uix compescens, diutiusque concremationis foetorem ferre non ualens, ad munitiunculam quandam, quae sancti *Petri cella aurea* uocatur, se contulit. Ciues autem uix respirantes regem sequuntur et, ut indulgeat ebrietati, obnixe precantur. Fit eis remissio, fit eis indulgentia. Sed facilis est indulgentia, postquam culpam excedit poena. Sic igitur quos bellum aduersus Ottonem effecit turgidos, nouiter induta humilitas supplices reddidit atque subiectos.

Palatium incenditur.

Caedes Longobardorum.

Veniam petunt a rege, et impetrant.

Domita ergo Papia, tota concutitur Italia, ac indigenae omnes ad regem non inuitati confluunt, et per omnia praeceptis eius obediunt. Ciuitates etiam, ad quas rex nondum uenerat, obsides ultro transmittunt, fidemque debitam per sacramenta promittunt. His expletis rex in quendam locum, qui *pons longus* uocatur, uenit; ibique Longobardorum innumerabilis multitudo accessit, seseque ad obsequendum per omnia regiae maiestati subiecit. Ibi habito colloquio, regnique * depositis negotiis, amore *S. Ambrosii* ductus, *Mediolanum* diuertit, cuius linguae libertatem et, morum eximietatem amabat. Huius, caeterorumque quiescentium intercessione implorata, in prata *pontis longi* reuertitur, ibique Longobardos, de repentino discessu eius conquerentes, festini reditus solatur promissione. Inde * Chromo perueniens, pentecosten sanctam pia animi deuotione celebrauit. Inde discedenti *Tusci* ei occurunt, et manus per ordinem singuli reddunt.

Domita Papia reliquae urbes Italiae se regi dedunt.

* *f. dispositis.*

* *Sic M S. forte leg. Cremam.*

Fff Post-

Posthaec rex iniuriam, a *Bulizlao* sibi illatam, tenens mente repositam, repatriare festinat; et per montem celerem in *Alamanniam* properat; sciens, quia terra puerili subiecta regimini laxis persaepe habenis utitur, et ex proprii arbitrii tumultuaria diuersitate, per diuersa praecipitia rapitur. Iam enim dux *Herimannus* obierat, et filius suus ducatui a rege substitutus erat: qui nimiae iuuentutis adhuc, nec semetipsum regere sciebat. In loco ergo, qui * *Turegum* dicitur, rex colloquium tenuit, omnesque pro pace tuenda, pro latrociniis non consentiendis, a minimo usque ad maximum iurare compulit. Sic tota *Alamannia*, sub pacis quiete statuta, in *Alsatiam* uenit, et in *Argentina* ciuitate, dum in uigilia S. Ioannis colloquium cum Alsatiensibus haberet, domus, in qua ad legem et iustitiam faciendam sedebat, repente corruit, unique presbytero, qui cum domina una anathematizata manere solitus erat, cruris ossa confregit. Ille solus obiit; alii nihil, praeter timorem, passi sunt: sed in illius interitu didicerunt, quod saepe per psalmistam audierunt; *cum electo electus eris, et cum peruerso peruerteris.*

Zürch, in Heluetia.

Ruina domus.

Posthaec rex *Moguntiam* uenit, ibique solito pietatis affectu, apostolorum solennia celebriter peregit. Tum per orientalem Franciam transiens, in *Saxoniam* festinat, cor suum indignationis pondere grauatum super Bulizlaum, uindicta potenti releuare disponens. Indicitur Saxonibus, Bauaris, Francis orientalibus expeditio, in medio Augusto terminus datur promotionis, ut frugibus inde praecollectis, abundantia comes exercitui esset. Mediante igitur Augusto *Meresborg* Saxonum fit congregatio. Rex autem nemini suorum familiarium fateri uolebat, siue in *Poloniam*, siue *Boëmiam* uellet, cognoscens *Bulizlai* flexuosas uersutias, quibus per quosdam sibi occultos amicos etiam secreta regia rescire solebat. Sed naues a *Magdeburg* usque *Citizam* congregari iubens, quasi in Poloniam uelit, transitum futurum simulat. Id omnibus sperantibus, repente in Boëmiam exercitum ducit, quaerens in primis propria recipere; deinde, pro uindicta, aliena inuadere, non tamen penitus aliena, quae regni sui pati iuga debebant.

Expeditio contra Boleslaum.

Rex dissimulat, quo ire uelit.

Interferere libet quiddam, quo audito, datur intelligi, raro esse culpam, quam non sequatur uindicta, nisi praemunierit eam poenitentia. Mortuo *Bulizlao* seniore, Boëmiensi scilicet duce, et istius *Bulizlai*, de quo nunc agitur, auunculo, tres filii superstites ei remanserunt. Quorum primogenitus *Bulizlaus* nomine, adepto post patrem ducatu, crudelius coepit uiuere, quam terra illa pati uel uellet, uel posset. Indigenis igitur illum pro nimia crudelitate execrantibus, timere coepit, ne a fratrum suorum aliquo, *Pragensibus* id instigantibus, extruderetur. Ex mala ergo conscientia concepta suspicio, instigauit eum ad scelus nefandissimum, perduxit etiam ad facinus execrandum. Nam fratrum suorum unum eunuchizauit, alterum in thermis suffocare tentauit. At illi, unus eunuchus, alter semiuiuus in Bauariam, a paterna haereditate exclusi, fugerunt.

Nefarium facinus Boleslai in suos fratres.

Rex HEINRICVS hac impietate commotus, *Blademario*, de quo iam diximus, ducatum Boëmiensem dedit. Illo mortuo, *Bulizlauus* Bulizlaui filius, Bulizlauo Mesceconis filio in societatem conspirationis adscito, ducatum contra regis uoluntatem tenere tentabat. Inter illos ergo duos Bulizlauos fit amicitia ficta, fit societas subdola. Saepe alter ab altero inuitatur, saepe alterius sumptibus iocunde conuiuantur, latente tamen igni sub cinere. Tandem *Bulizlauus*, Mesceconis filius, iocunditatem Pragae, et amoenitatem Boëmiae, promissae praeponit amicitiae; et, ut nepote suo, qualibet ratione eiecto, tantae terrae principatu potiri possit, fraudum suarum intima scrutatur. Inuitat eum ad conuiuia, et diuersa praebet ciborum genera, amara demum propinaturus pocula. Satiatum enim illum militibus suis commisit et, ut eductus excaecaretur, oculorum nutibus ad similia edoctis, innuit. Implentur impietatis iussa et committuntur iniquitatis opera. Sic, qui fratrem eunuchizauit, a consanguineo et socio suo deductus periit: quique fratrem in consortio principatus parem habere noluit, per supplicium passionis factus est suppar et inutilior.

Hoc ergo excaecato *Bulizlauus* Mesceconis filius, ut superius dixi, per fraudes flexuosas, per uersutias sibi semper pedissequas, per promissiones infinitas, *Pragam* et totam *Boëmiam* inuadit; ac dominio taliter adepto, turgidus per loca, regio exercitui peruia, castella firmissima munit.

Interea rex cum Saxonibus ueniens per montem quendam, in quo iam *Bulizlauus* munitionem quandam ad contradicendum introitum firmauerat, praemissis in nocte marchionibus, cum maxima difficultate in Boëmiam intrat. Cuius introitum, ut Boëmienses senserunt, quidam pauore regiae praesentiae exanimati, castellum unum cum semetipsis regi reddiderunt. Illud ilico rex *Larameri* eunucho, fratri caeci Bulizlaui, quem secum natiuam in terram pro pietate reducebat, cum summa beneuolentia concessit. Deinde, iter suum pro-

Rex Bohemiam ingreditur.

protelando per terram illam progredi-A tur, exspectans Bauarios, quibus non idem, qui et Saxonibus in Boëmiam erat introitus.

Sed cum illi aduentum suum protraherent, rex ad quandam ciuitatem, quae *Satiza* uocatur, cum Saxonibus tantum peruenit. Cuius potentia uisa, ciues non mediocriter turbantur, et statim de pace quaerenda ac regis gratia impetranda, meditantur: portas ilico ciuitatis aperiunt et, conditione adipiscendae B gratiae intersita, Polonos, quos *Bulizlauus* eis ad tuitionem eiusdem loci adiecerat, eiiciunt. Et eiiciendo quosdam membrorum abscisione deturpant; quosdam ab locis altissimis praecipitant; quosdam etiam interimunt, ut et iniurias ab eis sibi illatas ulciscantur, et honori regio per omnia satisfaciant. Tandem huius crudelitatis feruor regis animum perculit, et ad contradicendas eiusmodi insanias insita pietas inclinauit. Iam uiui educuntur, et regi repraesentati in ecclesia. Post haec ciuitas tota se regi reddidit. Et quia debuit, fidei promissione per sacramenta, per obsides obligauit. Interea fama uolitat, Bulizlauum a Pragensibus conspirationis uinculo colligatis interemptum, et quamuis mendax, fideles tamen Bulizlaui exterritat.

ANNOTATIO.

CAeterea desiderantur in manuscripto exemplari: utinam aliquando integrum inueniatur et ex tenebris in lucem extrahatur. Insignem enim commentarium rerum a S. Henrico gestarum uel esse uel fuisse oportet, si Adelbodus seu Adelboldus, eo, quo coepit, pede, ad mortem usque S. Henrici processit.

VARIAE EPISTOLAE AD RERVM BAMBERGENSIVM ILLVSTRATIONEM PERTINENTES,

nunc primum
ex antiquis codicibus erutae et editae,
STVDIO IACOBI *GRETSERI*, SOCIETATIS IESV THEOLOGI.

LECTORI.

SEquentes epistolas uitae Othonianae adiungere libuit, tum quia aliquae illarum sunt ad S. Othonem; tum quia omnes ad rerum Bambergensium illustrationem faciunt. Eas autem debes, mi lector, nobili, clarissimo, omnique genere literarum excultissimo uiro, domino SEBASTIANO TENGNAGEL, I. V. doctori, caesareo et regio Viennae Austriae bibliothecario. Alicubi notulas adiecimus, si scopus non semper a nobis tactus, memineris, humanum esse errare: at Aristarchicum, in libris non nisi alienos errores rimari ac uenari.

VARIAE EPISTOLAE AD HISTORIAM BAMBERGENSEM SPECTANTES.

Epistola I. Henrici IV. ad S. Othonem *Bambergensem episcopum.*

HENRICVS DEI GRATIA Romanorum imperator, *Othoni*, Babenbergensi episcopo, suo dilecto et certo fideli, gratiam et omne bonum. Nunc imminente necessitate debet apparere, qui sint fideles nobis et ipsa euidentia rei manifestandum est, quantum nos diligant et honorem nostrum. Scias igitur quod nos usque *Wirzeburc* uenimus, cum multis militibus et adhuc ibidem plures exspectamus, cupientes, cum DEI adiutorio, inimicos nostros inuadere et castrum no- C strum *Nurenberc*, quod obsident, liberare. Quapropter tibi, sicut optimo fideli, rogando mandamus, ut ad nos uenire festines, cum omnibus, quos habere poteris, sicut tibi confidimus. Insuper etiam diligenter te rogamus, ut in praesenti nostram consideres necessitatem, et A. qui nobis est necessarius, concedas beneficium, quod a te postulat, animaduertens, quomodo nos praesens periculum compellit multis supplicare, et eorum uoluntatem faciendo, ipsos in nostra fidelitate confirmare, et hac ratione constrictos, de his et de aliis multis oportet nos te rogare aliter, quam uellemus. Sed nos, DEO uolente, si pro-

Anno Domini uos desciuerat Henricus filius a patre. Quare cum aliis, tum S. Otheni, ne desereretur, supplex factus est.

prosperitas aduenerit, te et ecclesiam tuam, sicut dignum est, respiciemus. De hac re fac, secundum quod tibi dicit N. ex nostri parte.

II.

Epistola eiusdem ad eundem, et eiusdem argumenti.

HEINRICVS DEI GRATIA Romanorum imperator augustus, OTHONI, Babenbergensi episcopo, gratiam et omne bonum. Scimus, quia legationibus filii nostri frequenter fatigaris, sicut nobis per tuum nuncium mandasti. Confidimus autem de tuae bonitatis fide: quod nec precibus, nec minis, nec persuasionibus, nec blanditiis, unquam acquiescas nostris contra nos inimicis; sed semper fideliter nobiscum permaneas. Quantascunque autem persecutiones ab inimicis nostris sustineas: nullatenus tamen terrearis, sed, certus esto, quod te non deseremus, siue in pace, siue in periculo, et fiduciam habeas in omnipotente, DOMINO, quod nobiscum cito a praesenti liberaberis periculo. Sicut ergo de te confidimus et per nuncium tuum tibi mandauimus, ad diem et locum, quem* condiximus, uenire non dubites. Igitur per fidem, quam nobis debes, neque precibus, neque minis aliquatenus terrearis, ut ad filium nostrum transferaris et ab omni ecclesia, atque per omnes congregationes tibi commissas, orationes sine intermissione fac fieri ad DEVM pro nobis. Castrum etiam tuum ita diligenter custodiri facias, ne aliquis ex custodibus ab eo descendat. Nuncium etiam tuum ad consolandos mittas* *Nurenbergenses.*

At S. Otho, coniunxit se, ut par erat, cum catholicis contra schismaticos, non obstantibus blandidiciis Henrici IV. pollicitationibus.

** Superiore epistola.*

Is erat Herbipolis seu Wirzeburgum.

** Tunc ab exercitu filii obsessos.*

III.

Epistola eiusdem ad eundem.

HEINRICVS DEI GRATIA Romanorum imperator augustus, OTTONI, Babenbergensis ecclesiae episcopo, gratiam, dilectionem et omne bonum. Perfectus amor cum utique domesticus cordis sit, non ad oculum tantum ualet, non ad oculum spectat, non pendet ex tempore, per quem absentes quanto longius separantur, tanto arctius mutua pro se solicitudine constringuntur. Nos certe absentis tui ampliorem, quam dum affuisti, curam gerimus; eodem, quo te proueximus animo, cuncta tibi prospera cupientes; aduersa, etsi non accidant, quia possunt accidere, uerentes. Vnde maximo nobis gaudio est, quod adhuc de rebus tuis optata comperimus, te uidelicet ab ecclesia tua honorifice receptum, grata omnibus responsionum habitibus et actuum temperantia placuisse, et in praestandis beneficiis necessariam laudabiliter exhibuisse cautelam. Qua de re consulimus, hortamur et petimus, ut quod facis facias, ne primitias bonae famae, si manum remiseris, perdas, quia, bona inceptio sine fine, speciosi corporis instar est sine capite. Nemo te a delectu ecclesiasticae secundum iustitiam utilitatis terrore detorqueat, precio flectat, suadendi fellito melle seducat, quoniam tentatus his omnibus, si probatus fueris, facile omnia propulsabis. Si quid autem graue tuis uiribus aestimabis, ad nos tibi procul dubio succursuros ex nostri differas occasione praecepti.

Videtur haec epistola scripta paulo postquam S. Otho episcopatum Bambergensem inierat.

De quo initio libri 1. de uita S. Othonis.

IV.

Epistola eiusdem Henrici ad S. Othonem.

HEINRICVS DEI GRATIA Romanorum imperator, augustus, *Babenbergensi episcopo, suo fideli charissimo, gratiam et omne bonum. Cum DEI prouidentia et magnae pietatis eius consilio de nostro regno ubique pacificato gauderemus, aduenerunt nobis nuncii ex parte G. ducis, et B. comitis aliorumque fidelium nostrorum marchiae Flandrensis, intimantes, eos diutius non posse sustinere molestias Roberti comitis, qui regnum nostrum inuasit, et ad ignominiam omnium, qui in eo sunt, sibi nostrum* *Cameracensem* episcopatum usurpauit. Vnde, quemadmodum res hortabatur, nostros principes conuocatos consuluimus, et ab eis sapienter, re notata, constituimus eorum consilio nos facturos expeditionem in *Flandriam*, supra tam praesumptuosum honestam; qui noster miles debet esse; ne diutius de imminutione et dedecore regni nostri impune superbiat. Hoc siquidem tam manifestum, et tam commune regni nostri dedecus tibi fieri, si tuum honorem diligis, pensare debes corde tenus. Vt igitur fideliter hoc facias et prudenter, rogamus te sub spe remunerationis gratissimae, et per fidelitatem, quam nobis et regno debes, monemus, ut omni occasione destructa sicut honor est regni atque tuus, ad expeditionem uenias: sciens quod in proximo festo sanctorum omnium *Tungris* iuxta *Leodium* conueniemus, parati super Flandriam equitare. Nec mireris mutatum esse aduentum nostrum *Radisponam*, sicut intellexeras, quando nobiscum eras, quia huius rei necessitas interuenit, et utiliter ad decus regni firmiter est laudata ab omnibus nostris expeditio nostra, super hostes in Flandriam.

** Nomen episcopi non exprimitur in codice M. S. sed uidetur esse Otho.*

** Sigeb. anno 1102. Roberto Flandrensium comite inquietante urbem Cameracum, Henricus imp. contra eum proficiscitur, sed parum profecit ob hyemis asperitatem, ut dicit Sigeb. Erat hic Robertus sedi apostolicae addictissimus. Camerasenses autem ad Henricum imp. Schismaticum transierant. Hinc Roberto caussa belli in illos. Roberti factum publicis literis collaudauit paschalis II. papa. uide Baron tom. XII. anno 1102.*

V.

Epistola eiusdem Henrici ad S. Othonem.

Misit Henricus legatos ad paschalem pontif. anno 1105. Vide Baron. Tom. XII nisi ad Henricum iuniorem referre malis, qui Spirae conuentum egit an. MCXI. Vide Vrsperg.

HEINRICVS Dei gratia Romanorum imperator augustus, Ottoni Babengensium dilecto episcopo gratiam abunde, et omne bonum. Roma nostri nuncii rediere, et Dei gratia ex parte maxima nobis laeta et prospera retulere. Mandant etiam nobis nostri fideles, quod tempus habemus acceptabile, ut Romanae sedi et reipublicae consulamus. Quapropter necessario nostros principes conuocamus, ut inde, sicuti iustum est, eorum consilium et auxilium habeamus. Ad quod plurimum indigemus tuae fidei praesentia, et tui consilii prudentia: quoniam et te corde tenus diligimus, et tibi de omni honore nostro, prout nobismetipsis indubitanter confidimus. Confidenter igitur et intime tuam rogamus dilectionem, ut die Veneris, post proximum festum S. MARIAE, uenias ad nos Spiram, et ibi super his tuo et aliorum nostrorum principum consilio ad Dei honorem et regni, et christianae pacis statum tractabimus. Et hilariter facias hoc, sciens quod te cito dimittemus. Et * hoc libenter tibi parceremus, nisi tam alti negocii nos urgeret instantia. Praeterea mandamus tibi, ut mittas pro comite N. quem tibi commisimus, et eum nobis repraesentes.

* *f. In hoc*

VI.

Epistola eiusdem Henrici adhuc regis ad A. episcopum Bambergensem.

Videtur esse Albertus comes a Bogen, qui Bamberg. episcopatum tenuit ab anno 1154 usque 1060 ut dicitur in prodromo annalium Bamberg.

HEINRICVS DEI gratia rex * A. sanctae Babebergensis ecclesiae uenerando pontifici, suo scilicet dilecto nepoti, gratiam suam, et debitum dilectionis donum. Si omnia uestra prosperitatis tenore diriguntur, ut iustum est, congaudemus: et si quid aduersi uobis occurrerit, quod diuina repellat obumbratio, ut decens est, condolemus: et hanc eandem charitatis uicem uos erga nos seruaturum, non dubitamus. Quapropter dilectionis uestrae rogamus priuilegium, quia, quidam militiae uestrae, N. nomine, misericordiam nostram et auxilium petens uenit; ut sibi illam *haranscaram* cum uadimonio, quam uobis iureiurando promisit, nostri amoris et rogatus causa dimittatis; ut ego ex parte mea uobis compensem, patremque meum, ut et ipse uobis compenset, instigem.

VII.

Epistola eiusdem Henrici IV. imperatoris ad Rupertum episcopum Bambergensem.

HEINRICVS DEI GRATIA Romanorum imperator augustus, Ruperto Babebergensi ecclesiae episcopo gratiam et omne bonum. B Notum est tibi, quanto periculo tota fluctuet ecclesia; quantus error in omni surgit *Saxonia:* quantaque desolatione nobilis illa *Metensis* penitus destruitur ecclesia. Et non solum ibi, sed et in diuersis partibus ecclesia nostri diuiditur imperii. Igitur consilio nostrorum fidelium statuimus, fieri Moguntiae colloquium, in dominico die, ante proximum *S. Andreae* festum. C Huic colloquio omnes regni principes nostri fideles intersunt: et praeterea omnes, quorum nobis utilis declaratur aut fides, aut consilii prouidentia. Ad quod uenire te, quam intime rogamus, quia nullatenus tam ardua negotia regni, et diuisio ecclesiae coadunari poterit, sine tua maxima sapientia, et egregio consilio et fide, D quae hactenus nobis frequenter in necessitatibus, et in huiusmodi controuersiis regni, prout nos uoluimus, et res exegerat, praesto fuit. Ad quod colloquium omnes Saxones nostri fideles uenient, rogantes summopere, nos in Saxoniam uenire et hos nouos errores componere. Metenses autem e contrario Metim clamant nos transire; quatinus illic tandem pax et E securitas reddatur ecclesiae. Nos quoque inuitante archiepiscopo, Coloniae natiuitatem domini celebraturi sumus; et idcirco statuimus hoc colloquium ante fieri, ut huiusmodi dissensiones regni prius componeremus; quam nos in remotiora transiremus loca. Sed idcirco praedictam expeditionem distulimus, quatinus communi omnium no- F strorum consilio, quae nobis agenda sint, considerentur. Ergo rogamus te, per eam, qua compater nobis effectus es, dilectionem; ne te corporis aegritudo, uel qualibet alia res impediat, quin ad praefatum colloquium tempore statuto uenias; et ibi iuxta magnam sapientiam et solitam fidem, tuam de nostra et regni utilitate, quae necessaria G sunt, nobiscum disponas.

VIII.

Epistola eiusdem Henrici ad eundem.

HEINRICVS DEI GRATIA Romanorum imperator augustus, Ruperto Babebergensi episcopo gratiam,

am, et omne bonum. Quoniam sem- A per nobis fuisti fidelis, quemadmodum debuisti, et nostrum honorem sicut uir sapiens et fidelis egregius retinere et amplificare studuisti; grates tibi quam maximas referimus, et inde procul dubio scias, dignam tibi facere remunerationem intendimus. Tuam igitur rogamus fidelitatem confidenter, ut beneficio, quod fuit * Ou. diuitis, nullam promissionem uel concessionem alicui B facias, donec nobis loquaris, aut inde nostram sentias certis literis uoluntatem. Si enim hoc attenderis, nos faciemus propter tuam charitatem, quod nos rogasti in tuis literis: et tu stude honori nostro, sicut in te confidimus prouidere.

* In M. s. n. fer. Vdonis.

IX.

Epistola eiusdem Henrici ad eundem.

HEINRICVS Dei gratia Romanorum imperator augustus, Ruperto Baebeburgensium episcopo gratiam suam et omne bonum. Nouit optime dilectio tua, quanto tempore, quam optima fide nobis seruierit Ou. et filius eius G. qui nuper miseranda omnibus bonis, quia immatura, morte re- D cessit a seculo. Vrget itaque nos tam humanitatis compassio, quam iustitiae necessitudo, ut in paruulos eiusdem G. auitae et paternae seruitutis memores simus, et orbitati eorum debitae pietatis suffragio consulamus. Vnde te solicite commonemus, et summis precibus obsecramus, ut filio eius patris beneficium benigne, pro respectu Dei et E nostra interuentione concedas, nulla hoc differens occasione, nulla excusans uel abnuens ratione. Commendationem autem pueri usque in praesentiam nostram ut differas rogamus, sicut de nobis curas.

X.

Epistola eiusdem ad eundem.

HEINRICVS Dei gratia imperator augustus, Ruperto uenerabili episcopo et dilecto compatri gratiae suae optimam uoluntatem. Quia in custodia Babebergensi per effectum operis nostram implesti uoluntatem; magnas tibi grates, sicut optimo fideli G nostro, referimus. Quod superest, rogamus, et firmiter tibi praecipimus, ut prohibeas, ne eiusdem ecclesiae custos alicuius inde aut calumniam in bonis suis patiatur; et illos, qui se de illa custodia beneficiatos asserunt, episcopali autoritate constringe, beneficia de ipsorum manibus excute et restitue. Nam id principum nostrorum decreto indultum atque concessum et confirmatum est, ut nullus praepositus, uel custos ecclesiae., potestatem habeat quidquam de bonis ecclesiae in beneficium alicui praestare: et, si factum fuerit, irritum haberi.

XI.

Epistola eiusdem ad eundem.

HEINRICVS Dei gratia Romanorum imperator augustus, Ruperto reuerendissimo, et * patrino suo in Christo dilectissimo gratiam suam, et plurimam in Christo salutem. Cum prae omnibus maximam habeam in te fiduciam, miror, quod totiens te pro C una eademque re rogaui, et nihil mihi dignum pro mea spe respondisti; praesertim cum ita nihil unquam ita sit arduum, quod putauerim abs te mihi denegari. Sed et adhuc iteratas preces ingeminando identidem dilectionis tuae dulcedinem uelim exoratam; ut de custodia ecclesiae tuae inclinatius mihi aurem praebeas, et eam mihi per praesentem nuncium transmittas. Praeterea, quia comes Ou. obiisse dicitur; non aliter te rogo, quam ut reuocem tibi in memoriam, si quid pro amore et uoluntate tua fecerim; ita ut aperte in hac petitione experiar, quantum me diligas: Nec te rogo, nisi talia, quae honori, et proficui tuo erunt profutura. Rogo inquam, ut beneficia, quae ex te habuit, nulli promittas, nec aliquid inde facias, sed totam ipsius rei actionem differas usque ad nostram utriusque ad inuicem praesentiam.

* Compatri.

XII.

Epistola Ruperti episcopi Bambergensis ad Henricum IV. Imperatorem.

F HEINRICO desideratissimo Romano imperatori, augusto; Rupertus Dei gratia id quod est cum uniuersa congregatione Babebergensis ecclesiae, seruile obsequium, et sine intermissione constantiam orationum. Maximas uestrae pietati gratias referimus, magisque in dies pro uestra sanitate et imperii stabilitate orare non cessamus: quoniam omnes petitiones nostras benigne suscipitis, misericorditer in necessitate subuenitis, nostrisque fratribus honores, dignitates, beneficia impendendo, uniuersum claustrum nostrum honoratis. Praedium autem pietatis uestrae, quo nostrum stipendium adauxistis, partim uestri, partim ministeria-

fteriales domini N. inuaferunt, ue- A ftram eleemofynam fub ueftro fingulari patrocinio nobis penitus abftulerunt. Nos profecto nihil ipfis, nihil aliis quibuslibet in beneficium de eodem praedio conceffimus, fed in perpetuam ueftri nominis memoriam noftris ufibus ordinauimus.

Nunc igitur nos omnes communiter ueftram imploramus benignitatem, quatinus imperiali ueftra legatione inuaso- [B] rum illorum audaciam retundatis; qui ueftrum imperiale decretum transgreffi funt, quod indiffolubiliter conftituiftis, ut praedium illud nec a nobis, nec ab aliquo praepofito ulli hominum in beneficium poffet concedi; fed pro falute animae ueftrae, noftrae deferuiret in perpetuum neceffitati. Itaque ueftra imperialis legatio efficiat, quatinus modo praedicta praeda nobis reftitua- [C] tur, ac deinceps nullus fratrum edictum transgrediatur.

XIII.

Epiftola eiusdem Ruperti ad eundem Henricum.

DEfiderantiffimo domino fuo Heinrico fereniffimo Romanorum D imperatori augufto; RVPERTVS Dei gratia Babebergenfis epifcopus, caeterique fui fideles *Nurenbergenfes* cum inftantia orationum feruile in omnibus obfequium. Sicut in omnibus ueftris negotiis ego *Rupertus* deuotiffimum me femper exhibui, fic etiam usque in finem maiori quoque ftudio in omnibus ueftrae obediam uoluntati. E Et quidquid per dominum G. mihi iniunxiftis, omni circumfpectionis diligentia ad ueftram uoluntatem perficere ftudeo. Perfectae uero dilectionis ardore nullatenus celare uos audeo, tam amicos, quam inimicos noua quaedam machinando confoederari. Et ualde neceffarium eft, ut quantocyus ad nos redeatis, quoniam praefens cor- [F] pore facillime poteftis uniuerfa ad ueftram uoluntatem componere, quae ueftri abfentia in incorrigibile malum formidamus excrefcere.

XIV.

Epiftola ecclefiae Bambergenfis ad Henricum imperatorem.

SEreniffimo domino fuo Heinrico imperatori caefari augufto Babenbergenfis ecclefia, fpeciali quadam fidelitate fibi femper fuisque anteceffo- ribus deuincta, fidele et ftabile feruitium cum deuotis orationibus.

Gratias agere diuinae bonitati non defiftimus, qua infpirante, clementia ueftrae dominationis, more et exemplo * patris ueftri, piiffimae memoriae, nos et locum noftrum benigno fauore, et quafi fingulari quodam affectu hactenus dignata eft refpicere et confouere.

* Henrici III. cui cognomen niger.

Vnde folita pietate ueftra confifi, difpoliati, et immoderata rerum noftrarum deuaftatione pene iam defolati, ge- B nibus ueftrae commiferationis cum lacrymis, et querelis pernimium neceffariis prouoluimur. Si quid enim ab hoftium immanitate relinquitur, hoc totum a ueftris minifterialibus quibusdam ubique deuaftatur: ubicunque poffunt, fine refpectu Dei et ueftri. Quorum illi quidem qui apud HAMERSTEIN praefident, octo carradas uini nobis hoc anno abftulerunt. Oleum au- C tem, quod ad quadragefimale tempus deputatum, M. cum praeter eum deferretur, ex toto praeripuit. Porro R. cum fuis complicibus omnia noftra fuae domui contigua, usque ad defolationem deuaftauit. Ecce qualia nos ueftri a ueftris patimur: fed adhuc peiora ueremur: nifi Deus et ueftrae iusfionis auctoritas quantocyus fubuenire dignetur. Rex regum, et dominus do- D minantium, uitam et honorem ueftrum, ferenisfime domine, prout expetit neceffitas totius imperii, prolongare atque conferuare dignetur.

XV.

Epiftola ecclefiae Bambergenfis ad Adelbertum archiepifcopum Moguntinum.

ADelberto fanctae Moguntinae fedis archiepifcopo, et Romanae fedis legato, fanctae Babenbergenfis ecclefiae clerus reuerentiam cum dilectione, et obedientiam cum humilitate.

Primum quidem, domine, gratiarum F actiones ueftrae paternitati referimus, et a Deo retributionem uobis poftulamus, quod in tantis negotiis regi occupatus, aurem ueftram a clamore noftro non auertiftis; fed auxilium ueftrum in tribulatione noftra, nobis affore, promififtis. Quae beneuolentia nullis meritis noftris exigentibus nobis exhibita, nos adeo paternitati ueftrae alligauit, G ut nunquam eiusdem beneuolentiae obliuifci decreuerimus. Ex promisfione itaque ueftra, quam per legatum noftrum audiuimus, in fpecie adducti, iterum atque iterum oftium mifericordiae ueftrae pulfamus, et pedibus ueftris prouoluti oramus, ut caufam noftram, quam tractandam, pro gratia ueftra, fusce-

fcepiftis, ficut uobis moris eft, pro ho- nore ueftro, tum pro dilectione epifcopi noftri, tum pro noftra femper manfura deuotione, perfecte et integre terminetis.

A

Nouerit autem paternitas ueftra, quod milites domini N. imo axactores eius, fratrem et difpenfatorem noftrum, et facerdotem Dei inhumanisfime, et ficut eos decebat, tractauerunt, et tandem omnibus rebus fuis et noftris retentis, fcilicet VII. palafridis, et XVI. marcis, quibus nobis uinum comparandum erat, et quod fine lacrymis reminifci non ualemus, ueftibus omnibus usque ad uerecundam nuditatem abftractus, infirmum et uix baculo innifum, peditem abire permiferunt. Sunt autem nomina eorum, qui hoc fecerunt, N. et N. et N. Caeterorum uero nomina modo exciderunt. Quod nos, domine, quia oculi totius regni ad confiium prudentiae ueftrae, et ad auxilium potentiae ueftrae refpiciunt, ueftrae gratiae committimus; tanto de ueftra mifericordia praefumentes, quanto poft hac, prae omnibus, uobis uolumus effe deuotiores.

B

XVI.

Epiftola Adalberti archiepifcopi Moguntini ad S. Ottonem epifcopum Bambergenfem.

De hoc Adelberto feu Alberto lege Serarium lib. 5. Rerum Mog. Loquitur de excommunicatione lata in Henricum V. maxime anno 1116.

ADELBERTUS, Dei gratia Moguntinus archiepifcopus, et apoftolicae fedis legatus, uenerabili fratri, Ottoni, Babebergenfi epifcopo, falutem in Domino. Excommunicationem, quam, communicato fratrum et principum confilio, in inuaforem regni fecimus, iam dudum fraternitati ueftrae per literas noftras fignificauimus: fed quia dubitamus, utrum ad uos peruenerint literae; audiuimus enim, quod ecclefia ueftra, uelit eas ignorare: Mittimus iterum praefentes apices, monentes, ut, quod fecimus nos, et uos faciatis, et per omnes ecclefias ueftras ipfum iniquitatis auctorem cum fautoribus fuis a communione chriftiana, et omni diuino officio arceri praecipiatis.

C

XVII.

Epiftola eiusdem Adalberti ad S. Ottonem epifcopum Bambergenfem.

ADelbertus Dei gratia, fanctae Moguntinae ecclefiae licet indignus et humilis minifter, Ottoni dilecto et uenerabili fratri fuo, Babenbergenfi epifcopo, fraternam in domino dilectionem et orationes. Fraternitatem ueftram coram Deo et hominibus hactenus laudabiliter uixiffe et contra haereticos, tempore huius fchifmatis, plurimum defudaffe pro ecclefia, nulli pene dubium eft. Quanto igitur zelum ueftrum erga Deum et ecclefiam * feruentiorem dudum effe cognouimus, tanto magis nunc miramur, quod tamen falua fraterna charitate dicimus, uos Deo et ecclefiae minus deuotum exiftere et quodammodo refrixiffe: cum iam magnum oftium nobis apertum fit recuperandae unitatis ecclefiafticae, cum iam bonum certamen noftrum, domino cooperante, peruenerit ad finem, et nunc quam maxime uobis et omnibus othodoxis fummopere fatagendum fit, ut, quod dudum a nobis eft inchoatum bene, uotiuum in Dei nomine fortiatur effectum.

** Vide annos.*

D

Dilectioni ueftrae pridem fignificauimus, ut fanctae apoftolicae fedis legato, et fratribus noftris coëpifcopis ueftris, ac caeteris catholicis principibus in loco, qui dicitur *Plefelt* occurrere uelletis, et Wirzeburgenfis * epifcopi una nobifcum intereffe ordinationi. Ad quam utique prompto et acri animo, etiam non rogatus uenire debueratis; non folum, quia coëpifcopus, fed etiam quia conciuis uefter eft, et iure propinquitatis ipfum quodammodo familiarius et fpecialius diligere debetis. Sed, quia uenire neglexiftis, dominus cardinalis ufque ad fatisfactionem a diuino officio, caeteris confentientibus, uos fufpendere uoluit. Nos autem pro fingulari amore, et reuerentia ueriti, ne quid durius contra uos diffiniri deberet, uix obtinuimus.

** Ruggeri contra intrufum Gebhardum. Eft autem Ruggerus ordinatus anno 1122.*

E

Nunc itaque fraternitatem ueftram rogamus, et ex auctoritate domini papae et apoftolicae fedis legati et noftra praecipimus, ut uniuerfali concilio, in natiuitate fanctae Dei genitricis Moguntiae celebrando, omni amputata occafione ueftram exhibeatis praefentiam; ut ibi et domini papae legationem cognofcatis, et de ftatu ecclefiae una nobifcum in commune confulatis. Si qui uero epifcoporum huic fancto concilio intereffe neglexerint, fciant fe ex auctoritate domini papae et apoftolicae fedis legati, et totius concilii fynodalis fententia, qua huiusmodi praefumptores feriendi funt, modis omnibus fubiacere.

F

G

Annotatio in XVII. epiftolam.

CAuffam huic epiftolae fcribendae dedit confuetudo *S. Ottonis*, qui in tanta rerum omnium turbatione, quantum confequi poterat, publico abftinens, fuae ecclefiae res curabat. Quod

Quod nonnulli tam catholicae, quam schismaticae partis aegre ferebant. Clare hoc testatur Vrspergensis, qui ista. Anno domini M C XIV. dominus imperator, Henricus V. *natalem domini Babenberg cum summa magnificentia, copiosaque principum multitudine celebrat: et hoc simpliciter, quia uirum Dei Ottonem inibi episcopum, propter quaedam iam orientia in regno scandala, curiam frequentare renuentem, ex parte suspectum habebat. Ipse uero transitoriis pro concordia ecclesiastica non parcens; beneficiis indefessis animositatem regis gloriose deuicit.*

Idem Vrspergensis. *Caeteris, qui aderant, etc. ad curiam* uenire Babenberg. nonis Maii, M CC XXIV. *indicebat* Henricus. *Factus est itaque conuentus idem non modicus, etc. Quibus singulis necessarios sumptus uel ex toto, uel ex parte ministrabat uenerandus episcopus Otho, praeter publicum atque constitutum antiquitus imperatoriae maiestati, quod aulicis etiam importunius exigebatur seruitium. Ab ipsis denique pater idem notabatur rarius quam caeteri praesules Palatium uisitare; ipse uero monasteriis constituendis et restaurandis, eleemosynis dispensandis, orationibus inuigilandis, caeterisque tam practicae, quam theoreticae studiis insinuandis sese maluit occupare. Nec deerant, qui id inuidiae caussa mussitantes publicis potius functionibus impendendum iudicarent; sicque caesaris animositatem contra uirum Dei commouere tentarent. Sed quia dominus custodit omnes diligentes se, et uias peccatorum disperdit, iste rebus transitoriis pro tempore non parcens, miro modo, quamuis undique regiones stringente penuria, sufficienter omnibus ministrando bonitate malitiam uicit, non fictae charitatis officiis, totius in se regni beneuolum affectum commeruit.* Haec Vrspergensis. Non semper tamen publicis abstinuit. Nam anno M C V. cum caeteris Romam legatus missus est pro Henrico V. contra Henricum IV. et anno M C XXI. transactioni catholicorum et schismaticorum ad Moguntiam interfuit: et ad principes Noricos transactionis indicandae caussa legatus abiit. Et tandem pacem inter eclesiam et imperium anno M C XXII. initam chirographo suo confirmauit.

XVIII.

Epistola episcopi Halberstatensis ad S. Othonem.

OTTONI, domino suo uenerabili sanctae Babenbergensis ecclesiae pontifici * N. per misericordiam Dei *Haluerstatensis* ecclesiae episcopus, si quid est, quotidianum laudabilis uitae incrementum. Si rerum uestrarum status prosperitate fruitur, si condigne morum ac uitae compositioni concordat, uobis, ut decet, congaudemus: si non; condolemus, quia id ipsum de fidelitatis uestrae excellentia speramus et certum habemus. Si ergo rerum nostrarum statum scire cupitis, ut amico, cui maxime confidimus, cui fluctuantis nostrae anchoram, ingruente tempestate, infigimus, ut amico inquam, quem post Deum unicum ac certissimum imbecillitatis nostrae sustentaculum esse, non diffidimus, dilectioni uestrae intimamus. De proxima ista, quam nostis, expeditione, in qua ob honorem regni et ecclesiae diligentius caeteris laborauimus, reuersi, domi ubi pacem et concordiam, ubi tranquillitatem et recreationem inuenire debuimus, odium et discordiam, schismata et intestina bella, peccato heu nostro exigente, inuenimus. Aduersarii enim nostri N. et N. ecclesiae nostrae canonici, qui et prius nobis aduersabantur, quibusdam solitae fraudis industria collectis, inter quos N. nominatissimus, et quasi primicerius, iterum in nos insurrexerunt, cleroque conuocato, lacrymabilia et inaudita crimina, quae, Deo teste, nunquam commisimus, in faciem nobis obiecerunt; inter quae, electionem nostram non fuisse canonicam ideoque et consecrationem nostram asserunt esse irritam, insuper quoq; et Simoniam nescio quam N. nobis imponit, quam se canonica auctoritate statuto tempore probaturum asserit.

Nos ergo tanta, tamque inaudita infamatione perculsi, Moguntinae sedis archiepiscopo rem omnem scriptis aperuimus, huiusque rei consilium, et auxilium quaesiuimus. Qui literis ad ecclesiam nostram directis, omnimodis nos excusauit, electionemque nostram iustam et canonicam fuisse comprobans, criminatores nostros reconciliari nobis condigna satisfactione praecepit. Illi uero obstinationi suae iussa archiepiscopi postponentes, necnon et Magdeburgensis archiepiscopi, qui ad sedandam hanc motionem regio iussu aduenit, monita spernentes, adhuc in conspirationis suae uecordia persistunt. Quapropter aram misericordiae uestrae amplectentes ad uos confugimus, debitumque clementiae uestrae auxilium humiliter imploramus. Quidquid enim alii faciant, uestrum est ex gemino charitatis uinculo nobis assistere, labantesque brachio uirtutis uestrae sustentare. Proinde rogamus quatenus literas uestras ad metropolitanum dirigatis, et ut in caussa nostra diligens esse uelit, caussa uestri efflagitetis. Rogamus quoque, ut ubicun-

in lib. 6. Metropol. cap. 11. de quo epist. seq. Honorius pontifex.

* *uidetur leg. O. ut sit Otho, de quo Cranzi.*

cunque concilium pro huius rei discussione conuocetur, uos adesse uelitis.

XIX.

Epistola Honorii pontificis ad Othonem episcopum Halberstattensem.

HOnorius episcopus seruus seruorum Dei, uenerabili fratri Ottoni Haluerstatensium episcopo, salutem et apostolicam benedictionem.

Grauis ad nos de persona tua querela peruenit. Accepimus enim, quoniam Haluerstatensem episcopatum per laicalem uiolentiam, et quod detestabilius est, per Simoniacam haeresin occupasti. Quantum autem flagitiosam istam pestem Simoniacae haereseos sancta Dei ecclesia abhorreat, Petrus apostolus in principio nascentis ecclesiae manifestat, qui Simonem Spiritum sanctum uendere uolentem cum pecunia condemnauit. Si ergo huius sceleris te reum esse cognoscis, satius est, ut cedas, et delictum tuum in hac uita punias per poenitentiam, quam ante oculos districti iudicis iudicandus appareas. Datum Beneuenti XV. Kal. Nouemb.

XX.

Epistola Babebergensis ecclesiae de Hermanno ad quendam episcopum.

Pro huius epistolae clariore intellectu lege Greg. VII. pontif. Lib 2. registri epist. 76. et lib. 3. epist. 1.2.3. et lib. 5. epist. 84.

REuerendissimo episcopo, et in Christi membris ualde honorando E. tota Babebergensis congregatio deuotissimam seruitutem, cum perpetua orationem constantia.

Susceptis literis sanctitatis uestrae, quibus animum uestrum graui admiratione pulsari dicitis, quod rem tantam, et tam inusitatam priuata quasi temeritate praesumpsimus. Omnino intelleximus, totum negocii tenorem longe aliter uobis, quam res esset, innotuisse. Quamobrem, ut et disciplinae ecclesiasticae apud nos illibata integritas, et totius actionis ueritas, remota omni falsitatis nebula, elucescat; rem gestam, quantum epistolaris modus patitur, breuiter uobis exprimere tentabimus.

Cum pro persona, qua de agitur, diram infamiam Simoniacae haereseos, execrabilemque confusionem euidentissimi periurii ab omni ecclesia sustineremus; et omnes fere uestri ordinis, episcopi scilicet et archiepiscopi, publice, ipso rege audiente, omnia Christi sacramenta prophanari deplorarent, et chrisma, corpusque domini, quod ipse confecerat, uelut immunditias menstruatae exhorrerent: gradus etiam ecclesiasticos, quos ille instituisset, detestabili illusione deumbratos assererent: malum enim inscitiae, quod in eo, quantum sit, uos optime nostis, ad immanitatem aliorum, licet intolerabile, leue ducebamus.

De Hermanni huius inscitia lepidam historiolam refert Bruno initio Commentarii de Bello Saxonico.

Haec itaque, aliaque id generis infinita, quae uerecundia modestiaque nostra, Deo teste, dissimulat, cum iam ecce in decimum annum tristissima patientia pertulissemus; tandem aliquando tacti dolore intrinsecus, et plane diuinitus admoniti, humiliter nos ad pedes illius abiecimus, obsecrantes et obtestantes; ut, quia uocatus ad Synodum sedis apostolicae fuisset, si in innocentia sua confideret, iter arriperet; et tam se, quam nos tam detestabili opprobrio, tanquam immani periculo liberaret: aut, si aliud sibi conscientia sua suggereret, tum uero per timorem Dei, ut sibi, nobisque alia ratione consuleret. Et ecce, dum haec agebantur, Deo sic ordinante, superuenit dominus metropolitanus. Cui, dum omnia retractata fuissent; et ipse querelas nostras, utpote omnium gnarus, plurimum accumulasset, tandem ipsius auctoritate id statutum est, illo nostro approbante, atque etiam obsecrante; ut ex collegio fratrum duo, uel tres Romam irent, in quorum praesentia se ab impositis criminibus secundum canonum statuta, expurgaret. Quod nisi factum fuisset, iam ultra nullam obedientiam a nobis expostulaturum, aut aliquod episcopale ius sibi inter nos uendicaturum. Ipse ultroneus sacrosanctae se obstrinxit. Atque haec domi acta sunt.

Archiepiscopus Moguntinus Sigifridus.

Ecce autem Romae, dum terminum uocationis suae supersedisset, et uix interuentu quorundam officium suum, quo priuandus erat, usque in diem Palmarum, quia tunc uenturus sperabatur, obtinuisset, cum uero et has inducias frustrasset, tum domnus papa in ipsis Albis, cardinalibus suis in unum congregatis, praesente archiepiscopo nostro, qui illuc inopinatus aduenerat, assidentibus etiam reuerentissimis nostratibus episcopis, *Wirziburgensi* et *Metensi*: ibi inquam, papa ipsum archiepiscopum, aliosque nostrates terribili obtestatione conuenit; ut, quae de Babebergensi episcopo uere sibi comperta essent, edicerent. Tum archiepiscopus, cum ab omnibus ultro citroque fuissent uentilata, uere et absque omni controuersia, eum Simoniacum pronunciauit; in tantum, ut grandem suae ipsius pecuniae in id facinus expensam diceret. Omnibus, qui aderant, ipsum uno ore succlamantibus. Ita negotium diffinitum est; ut, si ipse noster Romam perueniret, ibi suae causae sententiam exciperet. Sin uero retrogadus fieret; tum archiepisco-

scopus ex praecepto domni papae, clero populoque Babebergensi denunciaret; ne ullam sibi obedientiam, utpote damnato, exhiberent, omnemque eius communionem et consortium, ut plane Simoniaci declinarent. Atque haec Romae acta sunt.

Interea noster cum fiducia cuiusdam intercessoris sui, quem ingenti pecunia redemerat, quemque infinitis uariarum specierum opibus, ad explendos Romanae cupiditatis hiatus praemiserat; dum illius, inquam, fiducia propius Romam accessisset, ita ut uix bidui iter restaret: ibi tristi nuncio rei gestae perculsus substitit. Fratres uero, qui cum eo uenerant, quasi testes innocentiae ipsius astituri, Romam progressi; cum literas fratrum papae obtulissent, post multa, quae longum est persequi, id demum ab eo mandatum accepere, ut, si ipse ad suscipiendam sententiam Romae se non praesentaret, fratres eum omnino excommunicatum scirent, atque ab omni eius contagione, nisi secum perire mallent, praecauerent. Haec ut exsecuti sumus, teste ipsa ueritate, ita domi forisque gesta sunt.

Quid ergo hic a nobis abusiue factum quisquam probauerit? Quid, inquam, hic factum, quod religiosi et serui DEI tantopere mirari, et non magis summopere lamentari debeant? Nam quid tandem suggestione nostra, quae lacrymis gemitibusque insinuata est, humilius? Quid autem disciplinae ecclesiasticae congruentius? quam, ut tantorum malorum exitus, et remedium, consensu et rogatu ipsius consilio et auctoritate metropolitani a sede apostolica peteretur? Nam quod reuerentia uestra nos monet, ut uos in partem consilii admittamus; non uos in partem consilii admittimus: quin imo totum consilium uobis, secundum ea, quae gesta sunt, committimus; certi omnino, prudentiam uestram terminos patrum, aut decreta Spiritus sancti nullatenus excessuram.

Quod autem in spe absolutionis illum adhuc esse dicitis; hanc profecto et nos ei a Deo patre misericordiarum omnibus uotis exposcimus: quae tamen nulla unquam esse poterit, nisi abrenunciata peste, qua tenetur. Nam, ut beatus GELASIVS ait; *Christum mortuos suscitasse legimus; in errore positos absoluisse, non legimus.* Porro, quod cum bono recompensaturum, si quid nos laesit, promittitis: absit, absit, ut eum aliquo carnali, aut priuato, quod uerba uestra subinnuunt; sed uere perfecto et spirituali odio persequamur; quo et ipse se, si sapit, maxime omnium * persequitur. Quod autem priuatis et publicis fortunis nostris et periculis consulendum esse admonetis, nihil horum inopinatum, nihil improuisum nobis occurret: et Deo gratias, si inter eos computabimur, de quibus scribit apostolus; *uobis datum est pro Christo, non solum ut in eum credatis, sed ut etiam pro illo patiamini.* Et ad Hebraeos; *rapinam*, inquit, *bonorum uestrorum cum gaudio suscepistis, cognoscentes uos habere meliorem et permanentem substantiam.* Vbi et magnifice nos exhortans subiicit; *nolite itaque amittere confidentiam uestram, quae habet remunerationem.* Porro, quod in calce literarum dicitur; *si emendatus recipietur;* id uero est omni admiratione stupendum. Cum enim, si emendatus fuerit, non sit episcopus, quomodo et recipietur? Aut, si emendatus fuerit, cum sit excommunicatus, quomodo recipietur?

Phil. 1.

Hebr. 10.

Ibid.

* Persequi debet, forte.

En longius et breuius, quam uellemus, paternitati uestrae respondimus: ueruntamen sapienti sat dictum est. Nunc ergo per Christum uos rogamus, ut ipsi Christo supplicetis; quatinus ecclesiam, tam periculose fluctuantem, placito sibi pastore mature componat et gubernet. *Multum enim ualet deprecatio iusti assidua.* Et bene nostis, quam gratum acceptumque illi sit; quando pro suo sibi corpore, quod est ecclesia, suum sibi corpus per inaestimabile mysterium offertur. Omnem fraternitatem sub uobis et uobiscum Deo seruientem, omnium humilitas unice in Christo salutat.

XXI.

*Epistola Adelberti ad Ottonem Babenbergensem de * Gebehardo Herbipolensi episcopo.*

* Fuerat [illegible] ab Henr. imp. in [illegible] sedem intrusus anno 1122.

ADelbertus sanctae Moguntinae ecclesiae humilis minister et apostolicae sedis legatus, uenerabili et in Christo dilecto fratri et coepiscopo, domno *Ottoni*, salutem et obsequium fraternae dilectionis. Tribulationes et destructiones Herbipolensis ecclesiae, quae et quantae sint, quamdiu durauerint, iam dudum discretioni uestrae innotuit; quae usque adeo multiplicatae sunt; nisi in breui eis prouideat omnipotens et misericors dominus; quod in proximo ecclesia illa omnimodis annihilabitur. * Vnde, si facultas suppeteret, uestrae fraternitatis praesentiam et consilium potissimum desideraremus conuenire, et de ipsius reformanda pace et religione, quantum diuina misericordia concedet, solicitius pertractare. Siquidem fratrum, qui nobiscum sunt, et quos praesentialiter, uel per lite-

ras nostras conuenire potuimus, tale est consilium. Quoniam uenerabilis frater et coëpiscopus noster * *Rogerus* uiam uniuersae carnis ingressus est, in hoc ecclesiae illi prouideamus, ut promouendo fratrem illum *Gebehardum*, dispersa illius ecclesiae dispensatorie potius recolligamus, quam alium super imponendo grauiter quidem dispersa funditus extirpari permittamus. Quocirca fraterna uos commonemus charitate, ut praesentiam uestram conuentui fratrum nostrorum, quos in id ipsum conuocauimus, in proximo festo B. Lucae uelitis repraesentare; uel, si id minime ualueritis adimplere consilio, quod Spiritus sanctus uobis dictauerit, consensus uestri literas non differatis transmittere. Valete, et in orationibus uestris nostri memoriam facite.

* *Ruggerus legitimus ecclesiae Wirzburgensis episcopus.*

XXII.

Epistola Honorii pontificis de eodem Gebehardo.

HOnorius episcopus seruus seruorum Dei, uenerabili fratri, *Adelberto*, Moguntino archiepiscopo salutem et apostolicam benedictionem. Super causa *Gebehardi*, de quo nos rogauit tua fraternitas, fratrum nostrorum episcoporum et cardinalium consilium requisiuimus. Ex eorum ergo deliberatione prouisum est, quod in Herbipolensi ecclesia *Gebehardus* idem non debeat ulterius episcopatus apicem obtinere. Data Lateranis IV. Non. Martii.

XXIII.

Epistola Adelberti ad ecclesiam Herbipolensem de eodem Gebhardo.

ADelbertus Dei gratia sanctae Moguntinae ecclesiae humilis minister, et apostolicae sedis legatus, dilectis in Christo filiis *Wirzeburgensis* ecclesiae praelatis et subditis, clero et populo, esse in Christo cor unum et anima una. Condolentes ex corde ecclesiae uestrae tot iam ac tantis tribulationibus attritae, exhortamur uos in domino, ut simplices et unanimes in domo Dei ambulare satagatis, quia, scriptura teste; *in scissura mentium Deus non est;* et, quaecunque mala uos adinuenerunt, ex discordiae radice processerunt. Vnde oportet, ut ad hanc exstirpandam diligentius inuigiletis, Deumque et singuli, et in commune precemini, quatenus misericordiae suae oculis uos respiciat, et talem finem diuturnae calamitati uestrae imponat, ne deinceps talis opressionis periculum uobis incumbat. Concordia siquidem, sicut saepe audistis, paruae res crescunt, discordia magnae dispereunt, quod, quia manifesto experimento didicistis, commonemus, ut tanti mali perniciem deuitare studeatis.

Nec uero uoluntatis nostrae ignorantia uos in aliquo commoueat, uel diffidere faciat: nouerit pro certo dilectio uestra, nos idem sentire, quod omnes catholici de uestra sentiunt ecclesia, id rarum tenere, quod Romana sanxit et denunciauit auctoritas: cuius terminos nec debemus, nec uolumus transire, quia haereticum constat esse, quisquis Romanae ecclesiae etiam in tam iusto iudicio non concordat. Quod si adeo nos concordes in iustitiae causa perpenditis, ut locum uestrum ab inuasione impetitoris alicuius, si quis forte emerserit, defendere confidatis, in nomine domini, quidquid uobis gratia eius inspirauerit, confidenter aggrediamini: si quo minus, salubriori et propensiori consilio res tractetur, quia, consulta et considerata dilatio, licet grauis et onerosa sit laborantibus, plus tamen utilitatis solet afferre, quam festinata et indiscreta rei praecipitatio. Cupientes autem in omnibus, uobis esse prouisum, nihil aliud audemus ad praesens persuadere: ne, si forte res in contrarium cesserit, quod Deus auertat, omnem culpam in me, quasi auctorem, refundatis.

XXIV.

Epistola ecclesiae Wirzburgensis, ad ecclesiam Bambergensem, de eodem Gebhardo.

DOmno L. Babenbergensi praeposito, decanoque L. et caeteris confratribus eiusdem ecclesiae, Wirzeburgensis ecclesia quidquid charitatis et obsequii ualet esse in domino. Nostis charissimi, (neque enim ignorare potest uestra prudentia, quod multorum aures et praecordia longe lateque concussit) uidelicet quanta tempestatis procella, quam uehemens et intolerabilis calamitas ecclesiam nostram oppressit. Ad quod, dum uestrae compassionis affectum specialiter debemus habere; quod etiam remotissimae et ignotae ecclesiae nobis pro Christo offerunt, nimis aliena mente nobis uidemini abnegare. Ecce enim, quod sine graui gemitu mirari uel conqueri non ualemus, obstupescimus ualde, quomodo hominem illum domnum *Gebehardum*, quem Romana ecclesia damnauit, quem metropolitanus noster cum archi-

Expostulant Herbipolenses

cum Bambergensibus ob receptum Gebhardum.

chiepiscopis et episcopis multis consequenter ab ecclesia sequestrauit, uos in catholica communione recepistis et, si cum gratia uestra dici potest, quasi ad contemptum Romanae, imo totius ecclesiae, sicut scriptum est, cornu peccatori dedistis. Hoc autem eo magis miramur, quod praepositus uester, domnus * L. praesens apud nos erat, quando domnus archiepiscopus publice in pulpito uestro nunciauit clero et populo, quomodo, quibus de causis, quoue ordine Romana ecclesia eum a communione ecclesiae sequestrasset, et quomodo postmodum domnus Gerardus cardinalis, una cum ipso et cum tota ecclesia ibidem congregata, in Argentinensi ecclesia, praesente domno rege, sententiam excommunicationis in eum promulgasset. Neque enim per Dei gratiam ita inopes rationis uel humanitatis sumus, ut cuiquam uestrum, qui sane sapiat in praesenti negotio, nimis praecipites uideri debeamus; cum utique si partes eiusdem negocii per omnia uobis essent cognitae, quantum de uestra charitate et prudentia confidimus, nullatenus de uobis possemus dubitare.

* M. S. E.

Nostras itaque literas, nostras querimonias iam dudum uobis misissemus: sed, quia uiuam uocem praepositi uestri testem nostrae affectionis uobis credebamus sufficere, idcirco nihil timoris, nihil ambiguitatis de uobis concepimus, Veruntamen utcunque humana se habeant, fixi et constantes in obedientia Romanae ecclesiae reperiemur, summopere cauentes, ne propter temporale damnum, uel commodum de nobis scandalum ecclesiae generetur. Valete in domino semper: nec credatur omni spiritui, et nostri memores estote.

XXV.

Epistola ecclesiae Bambergensis ad Wirzburgensem.

SAnctae Wirziburgensis ecclesiae dominis ac fratribus suis serenissimis et reuerendissimis, soror sua semper et ubique ipsis deuota *Babenbergensis* ecclesia, inter aduersa praesentis tribulationis, nec ad dexteram, nec ad sinistram declinare, sed ab instantis saeuissimae tentationis procella, auram serenitatis, ac portum tranquillitatis, non uerbo et lingua tantum, sed opere et ueritate, a Deo salutari suo instanter ac uigilanter implorare.

Optamus diligenter recolere discretionis uestrae prudentiam; qualiter nostra et uestra ecclesia iam olim ab initio A unum cor et unam animam ad inuicem omnibus in rebus, siue prosperis congaudendo, seu aduersis compatiendo habere studuerint. Cuius uidelicet semper amandae nobis societatis, atque, ut ita dictum sit, congermanitatis iura, et uos hactenus illibata erga nos conseruasse congratulamur; nec nos uiolasse, teste Deo et conscientia, libera uoce protestamur.

B Quae cum ita sint, cumque nos semper usque modo, sicut decebat, et facultas suggerebat, ad omnia uestrae uoluntatis et honoris obsequia promptos ac deuotos fuisse probaueritis; non modicum admirationis, imo etiam amaritudinis et doloris ingesserunt nobis literae quaedam, quae ex persona uestrae fraternitatis allatae, praeter meritum et culpam, magnae cuiusdam inhumanitatis nos arguunt, simul et superbae temeritatis. C Inhumanitatis quidem nota splendorem innocentiae nostrae obfuscat, dum compassionis affectum, specialiter uobis debitum, quem et remotissimae et ignotae ecclesiae uobis pro Christo offerant, nos quasi duros et inhumanos nimis aliena mente uestrae instanti calamitati denegare improperant. Temeritatis uero superbiam obiectant, D dum nos quasi ad contemptum Romanae, imo totius ecclesiae, domnum Gebehardum excommunicatum in catholica communione recepisse, sicque cornua peccatori dedisse proclamitant.

Quasi uero ita ab omni ratione simus alieni, adeo omnium bonarum rerum inscii, ut ignorare debeamus; quis, a E quo, et quo ordine a catholica communione sit eiiciendus. Quia ergo incautae et illicitae excommunicationis, quasi ad opprobrium simplicitatis nostrae in eisdem literis uestris arguimur, culpam nostram, si tamen est culpa dicenda, auribus uestrae prudentiae placuit retexere.

F Domnus *Eckehardus*, quem quidem locum et nomen dum inter uos habuisse designati et electi ediscopi a quamplurimis audieramus; reprobationem uero ipsius nec dum certa et legitima relatione cognoueramus: uesperina hora de improuiso, nobis nescientibus, ueniens, apud nos hospitatus est. Mane autem facto mandauit nobis, pro causa sua, uelle nos conuenire, et con- G silium nostrum super negocio suo audire: quod nec haeretico quidem excommunicatissimo denegandum esse censentes, iusta petenti annuimus. Venit; causam suam exposuit, acceptoque responso, moxque discessit. Quid igitur charissimi fratres et domini? hoccine est, ad contemptum totius eccle-

siae excommunicatum in catholica communione recipere? Hoccine, inquam est, pecatori cornua dare? Non sic arbitramur quenquam desipere, ut hoc praesumat sapere, quia, non sic sapiunt, non sic scribunt patres et doctores catholicae ecclesiae. Possemus equidem latius et subtilius aliquid de modo et ordine excommunicationis faciendae, secundum traditionem SS. patrum disserere: nisi pro uitio duci sciremus, in re manifesta, praesertim apud doctos, odiosa uerborum copia diffluere. Vnde, praetermissis his, quae fomitem odiorum et discordiarum generare solent, ea potius dicamus, quae pacis et concordiae nutrimenta praebeant. Igitur de nobis sic habetote. Orta tempestate in mari, dominum dormientem in naui, fusis pro uobis, quod solum possumus, piis precibus, excitare indesinenter incumbimus. Quod si domino uotis nostris annuente, et uentis et mari imperante, diu desiderata tranquillitas subsecuta fuerit; de uestra liberatione haud secus ac nostra congaudebimus. Sin aliter, quod Deus auertat, euenerit, uiscera fraternae compassionis nequaquam occludemus. Hoc decet fratres de se inuicem arbitrari, et non ex rumoribus uulgi, siue ex suspicionibus, de nondum bene compertis quenquam calumniari; sed omnia, praesertim in negociis fratrum et amicorum in meliorem partem interpretari. Quid plura? nobis et nostris, sine retractatione, prout uelitis, iuxta meritum uestrum utimini.

XXVI.

Epistola Innocentii II. pontificis, ad Adalbertum archiepiscopum Moguntinum.

IN. seruus seruorum Dei, Adalberto, uenerabili fratri Moguntino archiepiscopo et apostolicae sedis legato, salutem et apostolicam benedictionem.

Scimus quidem, zelum Dei uos habere, quem tamen salua charitate condire debetis, ut nihil indiscrete, sed omnia rationabiliter et secundum Deum agere ualeatis. VVirzeburgensis quippe ecclesiae designatus episcopus se a uobis contra iustitiam grauari, et praeiudicium sustinere, querelas nobis deposuit: quod ipsum neque accusatoribus, neque testibus legitimis conuictum, neque sponte confessum, neque canonice examinatum, tanquam ecclesiae inuasorem, in qua se electum asseruerat, et Simoniacum pronunciatum, communione ecclesiastica priuaueritis. Quod si ita est, fraternitatem uestram a canonicis regulis diuinitus inspiratis, liquido constat deuiasse. Ait enim sacra canonum auctoritas, adimi episcopo episcopatum non debere, antequam causae eius exitus appareat. Item exempla *Felicis* papae, scripta Athanasio et caeteris episcopis in Alexandrina synodo congregatis. De iudiciis episcoporum, unde nos consuluistis, diuersas a patribus regulas inuenimus constitutas. Quidam enim ad repellenda impetitorum machinamenta, et suas praeparandas responsiones et testes confirmandos, et concilia episcoporum quaerenda, annum et sex menses mandauerunt concedi. Quidam autem annum, in quo plurimi concordant. Minus uero quam sex menses non reperi; quia haec laicis indulta sunt: quanto magis sacerdotibus. Induciae namque non sub angusto tempore; sed sub longo spacio concedendae sunt, ut accusati se praeparare et testes parare, atque contra insidiatores se pleniter munire ualeant. Iudices autem et accusatores tales esse debent, qui omni careant suspicione, et ex charitatis radice suam desiderent sententiam promere.

XXVII.

Epistola Adalberti archiepiscopi ad Innocentium pontificem.

IN. sanctissimo et uniuersali papae, *Adalbertus* Dei gratia sanctae Moguntinae ecclesiae humilis minister, et apostolicae sedis legatus, debitam ut tanto apostolico obedientiam, et deuotissimam ut tanto patri reuerentiam.

Acceptis sanctitatis uestrae literis, super causa fratris illius, si tamen frater dici debet, qui sibi sanctae Wirzeburgensis ecclesiae episcopatum usurpat. Intelleximus totius causae ordinem longe aliter, quam se ueritas habet summo apostolatui uestro innotuisse, quia multa solent per surreptionem fieri. Idem namque sanctitati uestrae contra nos querelas deposuit, dicens, se a nobis praeiudicium sustinere, et contra iustitiam praegrauari. Nos uero in hac causa, Deo teste et conscientia nostra, nihil egimus, quod canonicis regulis possit obuiare; nihil unde sanctitati uestrae suspecti esse debeamus: nihil unde aliquis, qui causam ipsam plenius tractauerit, possit nos reprehendere. Sed quidquid in hac causa egimus, non zelo amaritudinis, sed zelo iustitiae, non aliquo odio permoti, sed officii intuitu: non contra sanctorum patrum canones, sed secundum canones egimus.

Sci-

Scimus quidem iuxta sanctorum patrum regulas diuinitus inspiratas, episcopo episcopatum adimi non debere; antequam causae eius exitus appareat. Sed optime nouit sanctissimus apostolatus uester, hanc sanctorum patrum sententiam de dubiis episcoporum causis, non de manifestis intelligi debere. Eius uero, de quo agitur, impudentissima causa et certum crimen, nullum legitimae defensionis, nullum iustae excusationis colorem recidit. Luce enim clarius patet omnibus, quod nullis meritorum priuilegiis, nulla praeeunte electione, ad tanti sacerdotii gradum est ascitus, sed tyrannica uiolentia intrusus, in ouile dominicum, non per ostium intrauit, sed aliunde per ambitionem et Simoniacam haeresin, tanquam fur et latro impudentissime irrupit et, quod sine magno dolore et, cordis compunctione dicere non possumus, locum legitimi pastoris sibi usurpauit, quem sibi sancta Wirzeburgensis ecclesia de filiis suis, communi uoto et consensu cleri et plebis, nobisque laudantibus et consentibus, canonice inthronizandum elegerat; utpote natalibus et moribus nobilem, ecclesiastica disciplina apprime imbutum, fide catholicum, natura prudentem, uita castum, sobrium, humilem, affabilem, literatum, in lege Dei instructum, in sensibus scripturarum cautum, et per omnia sacerdotali nomine et honore dignissimum.

XXVIII.

Epistola quorundam episcoporum ad Othonem Babenbergensem episcopum de obitu Henrici IV. imperatoris.

A[*] Moguntinus, † F. Coloniensis. ✝. Constantiensis. B. Wormaciensis. A. Spirensis per Dei misericordiam archiepiscopi. ✝. Fuldensis abbas. H. quoque dux, F. dux G. palatinus comes, B. comes de Sulzbach, et caeteri utriusque professionis principes, qui exequiis imperatoris intererant, uenerabili fratri Ottoni episcopo hinc fraternas in Christo orationes, inde fidelissimum deuotae seruitutis obsequium.

*Adelbertus. † Fridericus.

Postquam domnus imperator uiam uniuersae carnis ingressus est, et nos exequias eius cum iusta deuotione et reuerentia compleuimus, ipse ordo rei et temporis qualitas exigere uidebatur, ut de statu et pace regni aliquid conferremus, si non abesset praesentiae uestrae consilium et aliorum principum, tanto negocio utile et pernecessarium. Quam exspectare, quia graue erat et difficile, sedit omnium nostrum sententiae, si uestrae tantum non displicet concordiae,

A curiam in festo beati Bartholomaei apud Mogunciam celebrare, et ibidem conuenientibus principibus de statu et successore regni, ac negociis necessariis, prout Spiritus sanctus aspirauerit, ordinare. Nullum tamen praeiudicium deliberationi et uoluntati uestrae facientes, nihil nobis singulare ac priuatum in hac re usurpamus; quin potius discretioni uestrae hoc apprime intimatum B esse cupimus; quatenus oppressionis, qua ecclesia cum uniuerso regno usque modo laborauit, dispositionis diuinae prouidentiam inuocetis, ut in substitutione alterius personae sic ecclesiae suae et, regno prouideat, quod tanto seruitutis iugo a modo careat et suis legibus uti liceat, nosque omnes cum subiecta plebe temporali perfruamur tranquillitate. Contestamur etiam dilectio C nem uestram, ut pacem credito nobis caelitus populo, infra praescriptum curiae terminum, et ultra ad quatuor hebdomades ordinetis, quatenus omnibus tutior fiat concursus ac reditus, et ut curialiter, more uidelicet antiquorum principum cum propria impensa neminem pauperum laedentes conueniatis.

XXIX.

D *Epistola Eberhardi episcopi Bambergensis ad abbatem monasterii Admontensis.*

EBerhardus DEI gratiâ Babebergensis ecclesiae humilis minister, domino G. uenerabili abbati de *Admunte*, et uniuersis fratribus suis in Christo dilectissimis secundum utrumque E hominem debitam in Christo deuotionem.

A domino factum est et non tam mirabile, quam placabile et acceptabile debet esse in oculis uestris, quod quibusdam sanctimoniae uestrae deliciis, Deo gratias, spiritualiter iam pridem inescati, denuo ad uos pia mentis auiditate recurrimus. Equidem fratre Helmerico F quondam abbate S. Michaëlis in ciuitate nostra, dimissa abbatia, propter languores et diuturnas corporis aegritudines, in loco placido, pro suo beneplacito collocato, potestas eligendi abbatem, ab uniuersis eiusdem monasterii fratribus, nobis et in nos translata est.

Nos uero, inuocata diligentius Spiritus sancti gratia, consilio domini A. . . G de *Ebera*, et aliorum religiosorum, qui aderant de sanctissimo beatitudinis uestrae collegio, dominum *Irmbertum* in abbatem praedicto et praecipue dilecto monasterio nostro designauimus; pusillis quibusdam ad inopinatam electionis sortem primo haesitantibus, sed in continenti, uiribus animi recollectis, no-

nostrae autoritati et tam syncerae electioni conniuentibus debita cum humilitate et obedientia.

Praefatum igitur electum a uestra sancta et plurimum dilecta fraternitate requirimus, deuotissime rogantes atque supplicantes, ut sine difficultate nobis eum concedatis, ut uelociter currat sermo domini, ne, quod absit, dilatione ipsa, tam sibi, quam nobis intus aut foris aliqua adhaerescant dispendia. *Sine dolore utique non dimittitur, quod cum amore retinetur.* Sed affectum personalem superet in uobis, qui spirituales estis, affectus ille, qui latius patens in uirtute charitatis, ordinatissime ad communem plurimorum se porrigit utilitatem.

XXX.

Epistola conuentus S. Michaelis ad monasterii Admontensis indigenas.

DOMINO G. omni reuerentia colendo abbati et uniuerso capitulo *Admuntensis* coenobii tota de monte S. Michaëlis in Babenberg monachorum congregatio deuotissimas orationes cum obsequio. Cum post diuturnam et magnam corporis debilitatem dominus noster abbas *Helmericus* ad portandum onus curae pastoralis se minus sufficere peruideret, negotium *Marthae* fastidiens et ocium *Mariae* amplexans, sapienti usus consilio, curam resignauit. Nos uero, fusis ad DEUM precibus et postulatis sanctorum intercessionibus, ad inueniendum ei successorem conuenientes, praeeunte electione et consilio domini episcopi, uiri eminentissimi et potentis in opere et sermone, dominum *Irmbertum* fratrem uestrum in abbatem elegimus; quem etiam, transmissis ad uos fratribus nostris, praesentium latoribus, a sanctitate uestra cum multa humilitate requirimus, tam ex iure electionis, quam ex dilectione charitatis, quia sanctimoniae, atque beneuolentiae uestrae fluuios ad omnes profluere optatis.

De caetero omnis multitudo seruorum S. Michaëlis se uobis prosternit domine abba uenerande, supplicans cum lacrymis, ut necessitatem monasterii nostri attendatis, atque famosae ac late olentis districtionis atque industriae uestrae in germano uestro nos participes faciatis, omni scrupulositate, seu difficultate remota, ne qua laboris, aut uiae dispendia nobis accrescant.

XXXI.

Epistola abbatum S. Emmerani et Prufingensis iuxta Ratisbonam.

DOmino et patri G. *Admuntensium* uenerando abbati A. de sancto *Emmerano*, et E. de *Prueueningen* abbates in ea, quae nunquam excidit, charitate, cum instantia orationum, deuotionem seruitii. Scriptum nostis; *omni petenti te tribue.* Vnde, in quantum possumus et audemus, paternitatis tuae prudentiam obsecramus in domino, ut petitio domini nostri episcopi Babenbergensis, quae in DEO facta est et a DEO procedit, uestra beneuolentia effectui mancipetur. Non enim inconsulte, uel subito, sed longo molimine et multo consilio, uerbum hoc promouere intendit. Nos uero domus uestrae propagines et uestri Spiritus participes, in domino eidem electo et uobis in ipso significamus, et significando promittimus in domino, quod in omni opportunitate sua, ipsum episcopum, et ecclesiae ipsius omnes maiores et meliores et nos quoque laborum suorum habebit fidos et deuotos adiutores. Remoto igitur omni scrupulo haesitationis, intrepide ac fortiter de DEI misericordia praesumendo, piis desideriis episcopi et fratrum de sancto Michaele piae deuotioni satisfacere curate, atque de thesauris uestris ad exornandum domum suam exoptatam eis margaritam praestate.

XXXII.

Epistola Eberhardi episcopi Bambergensis, ad abbatem Admontensem.

EBERHARDUS GRATIA DEI si quid est, uenerabili et in Christo plurimum dilecto fratri et amico G. Admuntensi abbati salutem, et eam, quae nunquam excidit, charitatem. Non dubitetis mittere fratrem uestrum ad locum, ut credimus, a DEO sibi praeparatum. Sicut honorem appetere, ambitio, ita onus detrectare, ignauia est. Pignora nostra uobiscum habetis. Si nobis non creditis, illis credatis. Periculum illud, quod grauissimum est, uidelicet in falsis fratribus nihili nobis, aut ei sit. *Erunt praua in directa, et aspera in uias planas.* Considerate fructum arboris insitae, quid sapiat. Surculum enim sapit, non stipitem. *Ego ero ei in patrem, et ipse mihi erit in filium.* Ad * archangelum Dei ueniat angelus domini. Veniat, ueniat, et multum bene ueniat.

* *Ad montem S. Michaelis.*

XXXIII.

Epistola Eberhardi Salisburgensis archiepiscopi, ad conuentum Cremsminsterianum.

EBER-

XXXIII.

Epistola Eberhardi Salisburgensis archiepiscopi, ad conuentum Cremsminsterianum.

EBERHARDVS gratia Dei Salzburgensis archiepiscopus, dilecto fratri *Irmberto* et uenerabili electo monachorum de *Cremismunstura* orationem et fraternam dilectionem. Quanta diligentia et solicitudine frater noster dilectus et uenerabilis episcopus *Patauiensis* pro uobis laborauerit, personam uestram cupiens exaltari in monasterio *Cremismunsture*, eo quod speraret, disciplinam monastici ordinis in eodem loco collapsam, per uos posse reformari, non ignorat fraternitas uestra. Cuius instantia, cooperante gratia Dei, eo usque conualuit, ut monachorum eiusdem loci, aliquando Deo atque episcopo suo repugnans, humiliata et contrita sit, in tantum, ut nunc deuote monastico ordini, cui aliquando resistere intendebant, colla submittentes, secundum intentionem et desiderium domini episcopi, abbatem a nobis exspectent, sicut in litteris, quas domino abbati direximus, plenius cognoscere potestis.

Nihil itaque iam restat, nisi ut humiliter colla iugo domini subiiciatis, et ad laborandum in uinea ipsius, studio boni et fidelis serui animum praeparetis. Speramus enim de Dei misericordia, quod omnia uobis faciat ad uotum concurrere, annuente et cooperante industria domini episcopi, nec non aduocati effectuosissima beneuolentia. Mandamus itaque in nomine domini, et mandando praecipimus; quantinus ei qui elegit uos in partem solicitudinis sanctorum, Deo omnipotenti deuote et humiliter obediatis, et ad curam, quae uobis offertur, fideliter exequendam domino episcopo *Cremismunstere* occuratis.

XXXIV.

Epistola Eberhardi episcopi Salisburgensis ad abbatem Admontensem.

EBERHARDVS Dei gratia *Salzburgensis* ecclesiae dictus episcopus, dilecto et uenerabili fratri *Admuntensium* abbati orationem et fraternae dilectionis affectum. In colloquio, quod nuper cum domino Patauiensi episcopo fratre nostro habuimus, pars non parua fratrum de *Cremismunsture*, prouectioris uidelicet aetatis, et prudentia maiore fulta, requisiuit electum suum A dominum *Irmbertum*, promittentes deuote satis omnem ei obedientiam et subiectionis reuerentiam, tanquam patri pro se ac caeteris omnibus se exhibituros; hoc tantum humiliter interponentes et suppliciter rogantes, quatenus infirmitati eorum in hac parte pareatur et consulatur; ut legendi et cantandi usum, quem a pueritia didicerunt, et in consuetudinem duxerunt, B tenere ac seruare eis liceat; durum sibi et graue existimantes, ab his, in quibus consenuerunt, ad prima pueritiae studia, quasi ad primos apices et elementa reuerti.

Petunt etiam, ut, si quae apud eos utilia et honesta, ac monasticae religioni consona inueniantur, nequaquam pariter cum his, quae correctione indigent, conuellantur, tanto libentius secuturi, C quo eos pium magisterium duxerit, quanto in uirtutum matre discretione partes suas agente, nequaquam simul sana ac putida resecari cognouerint. Laici quoque, id est, familia ecclesiae, fidelitatis plenam ac deuotam reuerentiam offerunt. Quamobrem, quia, domino cooperante, eo usque res deducta est, ut pax nunc sperari debeat, post tempestatem tranquil- D litate facta, rogamus in domino, et mandando praecipimus, quatenus deuote petentibus, adiuncta prece domini episcopi, laicis ac monachis electum suum cum magna beneuolentia et honestate detis; ne dilatio noua saepe interueniens nouam pariat difficultatem; et nos rei coram Deo inueniamur; episcopus quoque aduersum nos quere- E lam inueniat, graues se in uanum expendisse labores dolens.

XXXV.

Epistola Conradi episcopi Passauiensis ad abbatem Admontensem.

CONRADVS Dei gratia *Patauiensis* e- F piscopus, G. uenerabili abbati *Admuntensium* salutem et fraternae dilectionis plenitudinem. Scire discretionem tuam congruum ducimus quod III. Kal. Iunii, super controuersia, quae diu agitata est, inter nos et fratres *Cremesmunsterae*, de electo eorum *Irmberto*, praelatos ecclesiae nostra in eundem locum conuocauimus. Ad hoc causa G deducta est, quod, de caetero nullam uocem habet, quae admittenda sit, contradicendi, quia appellatio, quam ad dominum papam fecerunt, omnino frustrata est, et nullum scriptum nobis reportauerunt. Inde est, quod summo opere uos rogamus, ut proxima quarta feria post habitum conuentum praela-

torum nostrorum nobis, omni occasione remota, occurratis, et electum illum in locum, ad quem Deus eum uocauit, ubi et et aduentum uestrum praestolamur, uobiscum adducatis.

XXXVI.

Epistola Conradi episcopi Passauiensis, ad abbatem Admontensem.

CONRADVS Dei gratia Patauiensis ecclesiae humilis minister G. uenerabili abbati Admuntensis coenobii salutem aeternam et synceram dilectionem. Ad ostium amici pulsauimus et pulsamus et, Deo fauente, pulsare non desistimus, donec accipiamus panes, quotquot habemus necessarios. Vestra igitur pietas dignetur exaudire preces nostras, petitionibus et mandato domini archiepiscopi adiunctas, fratrum quoque fratrem uestrum dominum *Irmbertum* petentium dignanter exaudite clamores, ita uidelicet, ut, si non eo quod amici simus, propter improbitatem tamen iugiter pulsantium, surgatis et postulata donetis. Ne uero in longum differatis ulterius, quod petimus; dilectum fratrem nostrum G. praepositum, de latere ad praesentiam uestram mittimus; cui etiam commisimus plurima dicenda, ex parte domini archiepiscopi et nostra, quam comprehendi ualeat epistolari compendio. Ipsum igitur benigne audite, tam pro suae fidelitatis certitudine, quam pro nostri dilectione.

XXXVII.

Epistola Eberhardi episcopi Bambergensis ad Irmbertum.

EBERHARDVS, Dei gratia, Babenbergensis ecclesiae humilis minister, specialiter dilecto et in abbatem diuinitus electo domino *Irmberto*, salutem et sincerae charitatis affectum. Cor nostrum prae gaudio dilatatum est, quando, uos a Deo nobis datum usque ad nostra iam peruenisse, cognouimus, sperantes, quae ad introitum uestrum benedicturus sit Deus nobis et domui nostrae. Toto itaque cordis affectu in amplexus uestros spirituales ulnas charitatis expandimus, corde simul et ore dicentes; *Benedictus qui uenit in nomine domini.* Postpositis autem omnibus aliis negotiis, in assumptione beatissimae MARIAE uirginis cum iocunditate uos recipere, domino annuente, disponimus, ut beatus Michael archangelus, in consortium supernorum ciuium, suis uos assumat patrociniis. Rogamus autem, ut infra terminos episcopatus nostri appropriando nuncium nostrum Michiluelt expectetis.

XXXIIX.

Epistola Eberhardi Bambergensis episcopi ad abbatem Admontensem.

EBERHARDVS Babenbergensis, gratia Dei, si quid est, uenerabili et in Christo plurimum dilecto domino G. eadem gratia Admuntensi abbati salutem in domino, cum oratione et obsequio. Fatemur et in ueritate fateri cogimur; demembrastis, euisceratis, et quodammodo excordastis uosmet, en altera uice pro nobis: prius quidem in abbatissa nobis transmissa; nunc, in abbate ab ipsis praecordiis paternae et germanae dilectionis, auulso pro nobis. Proinde nobis in gratiarum actione deficientibus, dominus pro nobis retribuat, et consoletur uos, sicut per uos consolati sumus et nos. Equidem post illud dimidium cordis uestri, quod pridem concretum in spiritu cordi nostro coaluit et, Deo gratias, a uulnere translationis iam bene conualuit. Reliquum nunc cordis uestri dimidium, auctore Deo, non solum nostro, sed et omnium eorum cordibus, quibus a Deo datus est, ita influxit, quod dictu incredibile est. Haec sit uobis consolatio, pater sancte; et nos habeatis de caetero una cum his membris uestris, quae nobis in multa charitatis uirtute incorporastis, ut *alter alterius onera portantes*, simus omnes membra corporis Christi, in unitate spiritus, qui pro nobis orantem uestram sanctitatem usque ad plenitudinem dierum uegetet et conseruet incolumem.

XXXIX.

Epistola conuentus S. Michaelis ad abbatem Admontensem.

REuerendissimo et amantissimo patri et domino G. Admuntensium abbati, omnis chorus monachorum *S. Michaelis*, cum instantia orationis humillimae deuotionis obsequium. Debitas gratiarum actiones, reuerende pater, sanctitati uestrae profunde inclinando referimus, quod longa orbitate multatos, non undelibet, sed de corde uestro auulsum, Irmbertum bonum, pium, et prudentem patrem habere fecistis, atque adhuc ut melior et magis pius, atque prudentior esse debeat, uestrum eum consiliis ad honestatem et utilitatem ecclesiae nostrae munire atque informare non neglexistis. Omnes enim

enim literae uestrae, siue sororum ue- A strarum, quae pro ipso ad dominum episcopum, siue ad nos directae sunt, nec non et illae, quae ad ipsum secretius uenerunt, quanto discretionis sale conditae, quanta dulcedine ac suauitate respersae sint, non facile ualet explicari. Verum haec omnia nobis et pro nobis dicta et scripta esse, et Spiritum sanctum auctorem eorum cognoscentes, tanquam salutis nostrae priuilegia, publice B ac priuatim ea lectitando satiari non possumus. Sciatis autem, quod multum consolationis in his, atque in ipsius domini et patris nostri I. uerbis ac moribus iam dudum acceperunt quidam ex nostris, qui tanquam membra infirmiora circa initium huius rei *trepidauerunt ibi, ubi non erat timor.* Nam quibusdam ex nobis timidis et infirmis, ut uerum fateamur, nomen Admuntensium C horrori fuit, quia de confragosis et saxosis et montuosis locis uestris nihil dulce, nihil iocundum uel humanum se habituros sperabant.

Verum, quia longe aliter esse, re ipsa experimur, praeuenti a uobis in benedictionibus dulcedinis, et desiderium animae nostrae, uobis tribuente, consecuti, in magno tripudio et exultatione cordis nostri, et uos, pater uenerande et domi- D ne, locum uestrum, fratres et sorores uestras, et omnia, quae ad uos pertinent, ipsumque dominum ac patrem nostrum, fratrem uestrum, intimo ac pleno deuotionis affectu amplectentes, et in timore et amore DEI, quidquid filii ac serui domino et patri timore et amoris exhibere debent, omni subiectionis reuerentia exhibentes, corde simul et ore E decantamus. Viuat anima tua domine, ut n. u. m. n. p. n. def.

De caetero uenerandam paternitatem uestram humiliter et obnixe rogamus, ut, si quo modo fieri possit, in festo beati Michaëlis archangeli ad nos uenire dignemini, ut quos absentialiter rebus et uerbis magnifice ditastis et recreastis, praesentialiter habundantius laetificetis F et consolemini.

XL.

Epistola Eberhardi Bambergensis episcopi ad abbatem de Michelsfeld.

EBERHARDVS DEI GRATIA Babebergensis ecclesiae episcopus, uenera- G bili G. abbati de *Micheueld* salutem et synceræ charitatis affectum. Rogamus dilectionem tuam, sine mora occurrere dilectissimo nostro electo sancti Michaëlis, et a loco, in quo nunc est, cum omni honestate deducere in domum tuam, ibique, prout decet, deuote ministrare, usque dum nuncium nostrum acceperis.

XLI.

Epistola Eberhardi episcopi Bambergensis ad abbatem Michelsfeldensem.

EBERHARDVS DEI GRATIA, Babebergensis ecclesiae episcopus uenerabili fratri G. de Micheluelt abbati, salutem et omne bonum. Proxima dominica, domino annuente, Babenberc uenturi mandamus, ut, una cum electo sancti Michaëlis, ibidem ante introitum ciuitatis nobis occurratis, ita ut nobiscum ipsam ciuitatem ingrediamini.

XLII.

Epistola, Irmberti ad abbatem Admontensem.

CHarissimo domino et patri G. *Admuntensium* abbati frater *Irmbertus*, seruorum sancti Michaëlis seruus, tam deuotam, quam debitam subiectionem, orationem et seruitutem. Benedictus dominus die quotidie prosperum iter fecit nobis DEVS salutarium nostrorum. In festo itaque *S. Benedicti* ad monasterium *Bergen* deueni, ubi tanta religionis, disciplinae et diuinae seruitutis emolumenta inueni, quibus et laborum meorum consolationem, et immensam spiritus mei consecutus sum recreationem. Quanta erga me dominae abbatissae, prioris, praepositi et omnium sororum ac fratrum ibi fuerit deuotio, nec uerbis, nec literis uestrae paternitati referre ualeo.

Ibi itaque per XXVI. dies dominum *Herbordum* expectaui: qui a me digressus, cum per septimanam Ratisponae fratrem *Wolferum* exspectasset, domino meo episcopo Babenbergensi apud *Erphurt* occurrit, omnemque ei suae legationis seriem exposuit. Qui quo gaudio, qua dignatione, qua pietate me susceperit, literarum eius, quas mihi misit, textus uobis insinuabit. His itaque literis dominus *Herbordus* in uigilia *S. Oswaldi* apud *Bergen* me requisiuit, cum domino abbate de *Michiluelt*, quem dominus episcopus illo cum suis literis pro me direxit. Qui quanta liberalitate cum suis omnibus me susceperit, et per septimanam tractauerit, frater *Adelbertus* uobis referre poterit.

Sabbato itaque ante festum S. MARIAE nuntius praefati domini mei episcopi eidem domino abbati superuenit, ut sequenti die Babeberc ante introitum ciuitatis sibi occurreret, meque secum adduceret. Vbi me uenientem descen-

dens de equo benignissime suscepit, et ad processionem, quae sibi in maiori monasterio gloriose praeparata fuit, secum per ciuitatem adduxit. Finita eadem processione cum magno apparatu, cum responsorio dominicali, *super salutare*; et a uespertinali; *tota pulcra es;* chorum salutauit, eique me salutandum obtulit. Quo pacto domino *Hartungo*, domino *Herbordo*, multisque aliis, praecipue ipso domino abbate cum suis me comitantibus, nudis pedibus montem ascendi, ubi ipse dominus meus episcopus, cum domino meo *Brunone* episcopo, cum domino decano, custode et maioribus multis ecclesiae, et conuentu populari me honorifice suscepit; fratribus monasterii partim cum domino priore, ante ostium ecclesiae, cum magno apparatu me excipientibus, partim in monasterio cum responsorio dominicali *super salutem;* et in choro cum responsorio, *te sanctum dominum;* honorificentissime suscipientibus: cantuque peracto in choro tam dominum meum episcopum, quam et me per osculum pacis humiliter salutantibus. Inde in capitulo domino meo episcopo cum fratribus canonicis et monachis confidente, meque sibi assidente dominus *Hartungus* et *Herbordus* omnem legationis suae seriem exposuerunt, testimoniumque tam uestrum, quam fratrum et sororum omnibus super me retulerunt. Dominus meus episcopus pauca ibi pro tempore dixit, et inuestituram loci mihi solenniter contradidit.

Fratres sane beati *Michaëlis*, cuius honestatis hactenus fuerint, qua disciplinae et religionis institutione coaluerint, in me ostenderunt, dum et obedientiam mihi benigne promiserunt et benignius exhibuerunt; et tam seniores, quam iuniores, literati cum illiteratis, non uti exulem et ignotum, sed ut patrem et dominum, filiali, humili et pia deuotione omnes me fouere coeperunt. In festo itaque DEI genitricis, capitulo, missarum officio, mensae conuiuio solenniter exacto, dominum meum episcopum in domo sua uisitaui, ipsique statum rerum mearum gratulabundo gratulabundus exposui: qui me secum ad sorores deduxit; et tam me illis, quam et illas mihi affectione paterna commendauit. Sequenti die, ipsius domini mei episcopi iussione capitulum canonicorum intraui; domino meo *Brunone* episcopo, pro me agente, fraternitatem ab ipsis accepi, sicque cum domino *Brunone*, decano, aliisque dominum meum episcopum reuisi. Vbi ipse tam suas literas, quas uobis, uel sororibus remiserat, quam uestras et sororum sibi pro me directas in conspectu omnium applaudentium recitari fecit, multaque mihi et pro me benigne locutus, me a se piissime dimisit.

Restat ergo, ut quae orationum uestrarum praeunte interuentu, bono circa me inchoata sunt principio, orationum uestrarum nihilominus prosequente commeatu, meliori consummentur termino.

De caetero literas, quas mihi transmisistis, domino meo episcopo ostendi, quae tam ipsi, quam domino Brunoni et aliis ualde placuerunt, quaeque cordi meo et memoriae iugiter insidebunt. De fratre *Adelberto*, quam benigne mecum fuerit, de *Ratolfo*, quam studiose mihi seruierit, paternitati uestrae notum facio; et ut tam ipsis, quam et *Vueziloni* pro me uices rependatis, suppliciter obsecro. Salutat uos domina abbatissa de *Bergen* cum suis omnibus. Salutat uos domina abbatissa de *Babenberc*, et domina palatina cum suis omnibus. Dominum priorem et fratres omnes interiores et exteriores pro me salutate.

XLIII.

Epistola Conradi episcopi Passauiensis, ad abbatem Admontensem.

CONRADVS DEI GRATIA, *Patauiensis* ecclesiae si quid est, domino G. Admuntensi abbati, nomen et meritum monasticae religionis obtinenti, nec non et uniuersae congregationi sub obedientia sua DEO militanti, debitae orationis affectum, et frequens atque fraternum obsequium. Non spe cuiusdam importunitatis, sed fiducia DEI et uere charissimae uestrae charitatis animati, adhuc de media nocte ad ostium uestrum, non pro panibus, sed pro illo, qui panem frangat esurientibus, fiducialiter pulsamus, petendo petentes, ut tandem aliquando nobis aperiatis, et ad fructificandum in horto nostro plantam, quam desideramus, personam uidelicet domni *Rab.* non nobis, sed DEO in salutem animarum multarum transmittatis. Siquidem priore cassato labore, pro obtinendo fratre *Irmberto*, ne adhuc nos et ecclesia nostra in *Chremesmunsture* uideremur de consolatione uestra in tanta necessitate nostra dubitare; electus est et conlaudatus ab uniuersis iam dicti monasterii et fratribus et laicis et uniuersa loci familia consentientibus dominus et frater Rab, adeo consone, ore omnium et corde, quod nec una persona defuerit, quae, more solenni, sicut et uobis electionis modum transmisimus, in dominum et abbatem illum sponte non elegerit.

Proinde, etsi in priore negotio et electio-

ctione illius personae Babebergensem A ecclesiam attentius quam nos e uicino pulsantes exaudistis; adhuc tamen, adhuc de caetero, de uobis bene sperare et sperata et rogata impetrare a nobis non abstulistis.

Vnde rogamus sanctitatem et uniuersitatem uestram in domino, quatenus et me et electores personae illius unanimiter exaudire dignemini. Et, ne excusationes denegandi, quod petimus, B nobis rescribatis, uoluntatem DEI et ecclesiae consuetudinem et iustitiam in electione et petitione nostra praehonorandam et fratrum necessitati condescendendum non ambigatis. Ad irrigandam ergo praenominatae congregationis nostrae ariditatem, hortum conclusum, fontem signatum in charitate dignemini discludere: quia ut emittatur porta quam petimus et ex ea diffun- C dantur aromata, quae cupimus, clamare millies, aperite nobis, aperite, non cessamus.

XLIV.

Epistola Conuentus Cremsmunsteriani ad abbatem Admontensem.

REuerendo domino suo G. uenera- D bili patri multarum gentium, nec non uniuersae sanctae congregationi Admuntensis coenobii, nouae desponsationis filioli, licet indigni, fratres *Chremesmunstere* monasterii, si quid potest apud DEVM pauperum Christi per orationes humilitas, quod tantae dignitatis recipiat sanctitas. Non dedignetur reuerentia uestra, sanctissime pater E et domine, literas nostras recipere, et legere. Et quia nos saluatorem animarum uestrarum in domino quaerimus et quaerendo confidimus misericorditer adtendere. Quaedam autem, salua gratia uestra praemittimus, de quibus DEVM testem inuocamus; scilicet, quod postquam dominum *Irmbertum* tantum per omnia commendatum elegimus, F nos, qui residui sumus, semper eum dileximus, semper eum habere patrem et dominum desiderauimus. Et si adhuc uestrae et ipsius placeret sanctitati, in eodem statu laboris procedere non deficeremus, quamuis illum uix uel nullo modo reuocare sufficeremus. Qui uero uisitationis suae impedimentum nobis obstiterint, uideat Deus et iudicet. G

Quomodocunque uero, siue praescientia DEI, siue peccatis nostris exigentibus, Babebergensis ecclesia nobis dignior ipsum elegit, electum uocauit, uocatum obtinuit, merito ingemiscimus et dolemus, adhuc tamen sub spe saluationis ad sinum misericordiae pro consolatione recurrentes, de congregatione uestra dominum * *Rab.* lumen ueritatis et iustitiae, diuina praeuenien- te gratia, libere et canonice, solenniter et unanimiter, sine murmure, sine omni contradictione, tam de monasterio, quam ministerialium in domino elegimus et electionem nostram apud DEVM et apud homines subscriptione propriae personae legitime confirmamus. Ego *Chundarus* prior eligo, laudo dominum *Rab.* patrem et dominum et subscribo etc. quemadmodum in literis domino nostro episcopo directis descripsimus: ita et nunc electionem nostram liberam ad canonicam ratam et inconuulsam in audientia uestrae sanctitatis legitime confirmamus.

* f. Rabanum, ut et supra.

Annotatio ad superiores epistolas.

INsignem uirum Irmbertum fuisse oportuit, pro quo tam celebria monasteria *montis S. Michaëlis*, et duo episcopi *Bambergensis* et *Passauiensis*, imo et archiepiscopus Salisburgensis tam acriter dimicauerint. Porro de Irmberto et antecessore eius *Helmerico*, haec in manuscripto catalogos *abbatum S. Michaelis* exstant. *Diuae memoriae domino Hermanno ad coelestia translato dominus Helmericus huic. Monasterio surrogatur; qui rexit monasterium annis fere tredecim. Qui anno Domini MCLX cura cessit pastorali. Obiit eodem anno IV. Idus Decembris.*

De Irmberto abbate XIII.

DOmino Helmerico *abbate ad patres suos eunte, abbatiam regendam suscepit dominus* Irmbertus *de monasterio S. Blasii* Admuntensis *assumptus. Anno Domini MCLX. qui rexit monasterium annis ferre duodecim. Debitum soluit carnis anno Domini MCLXXII. XII. Kal. Ianuarii.*

XLV.

Epistola Friderici archiepiscopi Coloniensis ad S. Othonem episcopum Bambergensem.

DOmino Ottoni Babenbergensis ecclesiae uenerabili episcopo, *Fridericus* Coloniensium, DEI gratia, id, quod est, in orationibus et obsequio quidquid uerae faternitatis non ociosa efficit dilectio. Quasdam sanctitati uestrae literas iam ante misimus, quas si forte accepistis, de tam longa responsionis uestrae dilatione non parum miramur. Vt enim longam earum sententiam breuiter replicemus, sum-

summa intentionis erat, ut prudentiam A uestram ad defensionem, uel saltem ad liberam deplorationem huius, quem uidetis, grauissimi sanctae ecclesiae casus excitaremus: quod ipsum tacito desiderio uos diu intrinsecus fouisse, iam olim cognouimus.

Iterum, uenerande frater, iterum idem dicimus; si zelus domus Dei, imo ueraciter amor ecclesiae, quae domus Dei est, uos medullitus comedit, ne B tantam eius desolationem, tam crudelem haereditatis Dei direptionem et profanationem nimia patientia ulterius dissimuletis. Ecce, per misericordiam Dei, magnum nobis ostium apertum est, ut ueritas, quae diu siluit, in manifestum prodeat; ut libertas nostra diu suppressa, ceruicem erigat, quia pro nobis, et pro se ipsa iam in uocem prorupit sancta Romana ecclesia. Iungit C se nobis Francia. Libero, sicut audisti, ore ueritatem Saxonia profitetur. Et quem, charissime frater, non moueat, quod omnis ecclesiastici uigoris auctoritas aulicis et palatinis in quaestum uersa est. Synodalis conuentus episcoporum, annua concilia, omnes denique ecclesiastici ordinis administrationes in regalem curiam translata sunt: ut illorum marsupiis inseruiant, D quae spiritualiter examinari debuerant. Quid de cathedris episcopalibus dicemus, quibus regales uillici praesident, quas disponunt, et de domo orationis speluncam plane latronum efficiunt: de animarum lucris regalis fisci os insatiabile repleatur.

Hic nos, qui ecclesiae Dei, per ipsius gratiam, columnae sumus; quia nauim E Petri per huius seculi procellosos fluctus gubernare debemus: hic, inquam, nos aduigilare; hic clauum moderaminis firmiter tenere conuenit: ne, nobis segniter torpentibus, dum sine nisu moderantis fluctuat, his et similibus impiae tyrannidis scopulis allisa conuellatur: uel, quod absit, irruentium fluctuum grauitate mergatur: ne canes F muti et latrare non ualentes prophetae uerbis arguamur; neue illud in nos conueniat: *non ascendistis ex aduerso, ut opponeretis murum pro domo Israël.*

De nobis quidem, sancte et uenerabilis frater, non ex nobis, sed ex uirtute, quam Deus in nobis operatur, hoc uobis fiducialiter in ipsius gratia promittimus, quia ab hac, quam coepimus, G ueritatis libera professione, nec tribulatio, nec angustia, nec mors, nec uita nos separabit. In hoc enim, sicut scitis, positi sumus: in hoc nouum hominem induimus, ut mortificationem Iesu in corpore nostro circumferamus; ut propter ipsum in mortem tradamur, quatenus et uita Iesu in hac nostra mortali carne quandoque manifestetur. In hac ergo tam gloriosa spe non deficimus, et de uestra constantia idem speramus et intime optamus. Et qualia indigna * passus sitis, ut ad memoriam saepe reducatis, hortamur. Nolite nos ulterius longa exspectatione suspendere, sed de uestra sententia scripto nos certificate.

* *passi, forte.*

Salutat uos dominus CHOVNO *Praenestinus* episcopus, et Romanae ecclesiae legatus, qui imperatorem, nec non Monasteriensem episcopum, et *Herimannum* de *Wirzeburc*, cum omnibus Galliae episcopis, in concilio *Beluacensi* excommunicauit, et hoc uobis notum fieri praecepit. Eandem sententiam iterabit in praedictos, et in omnes complices eorum in concilio Remensi, quod erit *laetare Hierusalem*, cum aliis tribus episcopis nouiter a Romana sede directis. Vale.

XLVI.

Epistola Buggonis episcopi Wormaciensis ad canonicos Bambergenses.

Confratribus et dominis suis omnibus sacrosanctae Babebergensis ecclesiae canonicis, *Buggo* Dei gratia, Wormaciensis ecclesiae electus, seruitium suum et orationes.

Memor uestrae fraternitatis, et dulcissimae educationis, fratres charissimi, recordatione uestri affectus partim ad lacrymas compungor, partim spe uestrae consolationis et subleuationis uehementer delector, dum hoc onere, quod suscepi, tam importabile meae aetati et insipientiae uestrum leuamen, et subsidium spero impetrare. Quapropter, quo magis de uobis confido, eo magis admiror, quod tanto tempore me filium uestrum, uobis per omnia obnoxium, inter tot curas, quae me premunt, ut nostis, consolari distulistis. Et quia inde causa moeroris et suspicionis mihi suboritur, et ideo per fraternam compassionem et nostrum obsequium uos deprecor, ut apud dominum nostrum episcopum fideli interuentu causam meam agatis, scientes, quod in uestrae, imo nostrae ecclesiae laudem hoc redundabit, si uestro auxilio nostrum honorem diuina benignitas stabilire dignetur.

XLVII.

Epistola Ruperti episcopi Bambergensis, ad archiepiscopum Moguntinum.

Domi-

Domino et patri, sanctae Moguntinae sedis archipontifici, *Rupertus*, Dei gratia Babebergensis episcopus, cum instantia precum fidele seruitium.

Nos procul dubio fore illos, in quos fines seculorum uenerunt, ex ipsis indies declaratur periculis. Nam ut caetera omittam, quibus absque morarum interuallis quatimur, imo consternamur, quid unquam a barbarie nobis incuteretur atrocius, quam a nostrae fidei professoribus, qui uota fidelium, precia peccatorum, respectu diuini timoris postposito, quasi haereditario iure ad se transmissa suis usibus addicunt? Et nos, quibus oblationum earundem credita noscitur dispensatio, uel miris irrident modis, uel in uincula coniiciunt; uel, quantum in ipsis est, morte multare non perhorrescunt. En ego minimus episcoporum uester, tamen in domo domini qualiscunque cooperator, quibus et quantis calamitatibus a comite N. afficior? qui agros ecclesiae meae, tanquam suos, per triennium, aut eo amplius praedatoria manu occupat. Quem cum nec iure nec gratia a tanto scelere possem reuocare, confratrum et fidelium meorum consilio, membrum lanians et persequens ecclesiam Dei, secundum instituta canonum, a consortio eiusdem matris ecclesiae gladio anathematis recidi. Quod idcirco uestrae sanctitati significare curaui, quatenus auctoritate diuinitus uobis collata, pertinaciae ipsius obuietis, ne iniquitatem scientes, et silendo dissimulantes, tyrannidem ei quandoque nocituram roborare uideamini. Fraternis ergo compatiendo pressuris, ascendite quaeso ex aduerso. Nam quamuis pauci simus numero, communicatis tamen synceriter uiribus, domino patrocinante, cuius uicem gerimus, facile calumnias peruersorum propulsabimus.

XLVIII.

Epistola praepositi Bambergensis ad Fridericum, Coloniensem archiepiscopum.

Sacrosanctae Coloniensis ecclesiae archipontifici *Friderico*, primaeuae indoli uirtutum ac dignitatum assecutione respondenti, *praepositus* cum toto Babebergensium fratrum collegio, impensissima utriusque hominis obsequia.

Quam festiua uestrae beatitudinis promotione susceperimus gaudia, nullius, quantumlibet diserti, explicabit facundia. Quisnam quaeso orator, illum nostri pectoris uocibus prosequeretur A affectum, cum filium charissimum sub pennis nostrae fraternitatis fotum et altum in cathedra *Coloniensis* ecclesiae uidemus exaltatum? Ea quippe die, nostrae statum ecclesiae, in aliquibus temporibus asperitate nutabundum, in tantum sperauimus esse suffulciendum, ut uobis superstite, nullum uel sentire possit dispendium. Sed, quod nimirum nostris adscribendum est infortu- B niis, non solum hoc sterilitatis anno uestris non sumus releuati suffragiis, uerum etiam uobis grauioribus occupato negotiis nostris per uos destituti sumus oblationibus.

Nostis quidem, praesulum serenissime, nostrae querelae causam, iam iamque processu temporis inueteratam; quae, licet saepenumero per fratres nostros auribus uestris innotuerit, nihil C tamen nobis uestrae maiestatis contulit audientia; quin imo eo usque res deducta est, ut non solum ad tempus bonis nostris caruisse, sed et ea prorsus uideamur amisisse. Siquidem miles uester N. pertinaci animo nostram retentat oblationem, nec ulla ratione asserit se redditurum, nisi tantundem, aut amplius a nobis recipiat. Alius quidam iactat, se oblationem nostram N. in D possessionem coëmisse. Talibus utique et aliis necessitudinibus circumuenti, non modicam stipendii et oblationis nostrae patimur penuriam.

Quocirca, si ulla fraternitatis nostrae uobiscum uiuit memoria, si precum nostrarum deuotio, uel minimo uobis constet momento, causam nostram in libra aequitatis et gratiae appendite: E hoc uidelicet uobiscum accuratius pertractans; quantum uestrae deroget aestimationi, eos de uobis causari, quos maxime oportet per uos subleuari. Quod, ne quando futurum sit, dispensatio diuina cuncta moderans auertat: quae uos etiam sic moderari dignetur; quatinus ipsi placens, et hominibus memoriam uestri in benedictionem per- F petim consolidetis.

XLIX.

Epistola Bambergensium canonicorum ad magistrum quendam.

Summae uenerationis magistro R. solertia uirtutum ad unguem lima- G to F. praepositus, A. decanus, cum toto Babebergensium fratrum collegio, solidissimum fraternae dilectionis uinculum.

Industriae tuae fama, qua et moribus et scientia eminere praedicaris, ultro citroque illecti ardentibus uotis faciem tuam uidere desideramus. Sed si con-

contingat sic uidere, ut reliquam aetatem nobiscum uelles transigere, profecto plenum nobis apportares gaudium, et quodammodo de magnis curarum aestibus absolutos, in optatae stationis portu locares. Enimuero longo iam tempore scholasticum quaerimus: sed, qualem uellemus, non reperimus, nam non aequis ducti auspiciis, uel ipse nobis, uel nos illi displicemus. Proinde, si fieri potest, te uirum spectatum et multorum testificatione nobis approbatum, scholasticae subrogare decreuimus disciplinae, fiduciam habentes, per constantem eruditionis tuae modestiam, et nos et locum nostrum abunde decoratum iri. Si ergo animus tuus quacunque ratione uotis nostris concordet, petimus, ut quantocius Wirzeburc accedas, ut, communibus amicis mediantibus, conuentio C tibi nobisque profutura immutabiliter concilietur.

L.

Epistola uidetur esse ad Rupertum episcopum Bambergensem.

R Dilectissimo confratri et coëpiscopo C. suus in dilectione quidquid D iocundius in oratione, et seruitio quidquid deuotius. Sinistra fama hoc anno a partibus illis ueniens, multum me exacerbauit, referens uestros a fide et dilectione, sub qua uos in Saxonia dimiserant, defecisse, et contra dignitatem uestram conspirasse. Vnde mihi duplex nata est tristitia: Tum, quia debita charitate uestro honori non E parum timebam: Tum, quia communi omnium miseriae condolebam, quia, omne nefas irrupit in hoc aeuum: et a traditione domini uix aliquem reuocat respectus fidei, uel sacramenti. Sed alius rumor dolorem meum immutauit in gaudium, quia audiui, quidquid turbationis fuerat, sedatum esse et omnia ad honorem uestrum cessisse. F

Nouit autem dominus; quod, si uobis ita uicinus essem, uti *Wirzeburgensis* episcopus, uel in illa, uel in alia causa uestra, nullus nobis affuisset paratius, nemo fidelius, uel deuotius opem tulisset, quam ego. Quia uero nimis remotus sum, quod solus absens ualeo, bonae meae uoluntatis munus offero. Sed, siue in curia, siue alibi, ubi prae- G sens esse potero, pro honore uestro, modis omnibus, ac si frater carnalis essem, laborabo.

Gratias autem uberrimas refero bonitati uestrae, quia per uos hiemalem domum talem habeo, ut in terra nostra, talem se habere, nullus dicat omnino. A Si fieri posset, ut uestris humeris mihi eam attulissetis, non maiores inde uobis gratias haberem, quia, modo, nec ad reddendum quibuscunque modis uobis placuerit, paratior essem, quam modo. Pro comunni clerico nostro uestram rogo clementiam, ut ei bonus sitis in omnibus. Et, si fratres eius tam diuturnam eius aegre ferunt absentiam, auctoritatem uestram B illis opponite: et ne inde aliquid molestiae patiatur, mea causa prouidete. Artificem etiam uestrae pietati commodo, quia mihi fideliter et utiliter seruiuit; utpote bonus christianus; et ut eum adiuuetis, rogo enixius; et gratiam uestram per me obtineat plenius.

LI.

Epistola.

R Euerentissime diligendo et dilectissime uerendo domino archiepiscopo A.G. licet indignus episcopus, quidquid deuotionis et obsequii homini ab homine praestari potest impensius. Quod uestra dignatio, de fidei deuotionisque nostrae constantia, tam syncero praesumit iudicio, id uero D et debita me affecit gratulatione, et multa in futuris onerat sollicitudine, ut tam bonam de me persuasionem perpetuam uobis commendem. Porro quod nostrae paruitatis officium erga uos exile nimis et ieiunum, tam magnifica appenditis aestimatione, ne quidem meum meritum, sed propensum uestrae charitatis intelligo affectum. Est enim hoc E solenne prorsus et familiare syncere diligentibus, ut tenuissimam operam eorum, quos diligunt, uelut egregiam et singularem admirentur.

Et nostro et totius regni nomine gratulor uobis, quod perditis aemulorum consiliis tam mature uos occurrisse, tam mature uos occurrisse, tam prudenter eas dissipasse ex literis uestris cognoui. F Veruntamen dum singula mecum etiam atque etiam retracto, solidum syncerumque gaudium, uix audeo concipere. Suspectum quippe mihi est, quod de marchione O. et de archiepiscopo Moguntino, qui se uelut caput coniurationis effert, nihil scripsistis. Mouet me et ducis Bauariorum tam facile recepta purgatio, tam facile credita ex- G cusatio. Dolosis enim consiliis nihil dissimulatione aptius est. Quamobrem uelim uos unice commonitum, ut in omnes partes circumspecte uos agatis, nihil de priori diligentia remittatis. Nostis mores, nostis tempora, quid credat, aut cui credat, nemo habet, et in tam dubiis rebus periculosa est securitas,

ritas, damnosa facilitas, perniciosa credulitas. Noui, quam super effluenti haec instillem; sed exacto amori difficile modum persuaseris.

De comite N. quam sim exacerbatus, utinam dissimulare possem. Sed quia id non licet mihi nolla, quod uos tantopere uelle intelligo, imperaui dolori, extorsi animo, ut, cum ad uos uenero, ex uestra praecipue sententia et ducis Bauariorum consilio rem patiar componi. Comitis N. causam etiam atque etiam uestrae fiduciae commendatam esse uolo; ne comes N. in nostram iniuriam sub alieno nomine de illo triumphet. De mea cum domina imperatrice dispensatione, id solum uolo ad praesens rogare, ut, ubi occasio aliqua dederit, solitam ecclesiae nostrae opem et tutelam praetendere non grauemini.

LII.

DOmino et patri uenerando Sigefrido, dignissimo sanctae Moguntinae sedis archipraesuli, *Guntherus*, licet indignus suus suffraganeus, orationum et obsequii perpetuam deuotionem. Non arbitror uestram prudentiam fugisse, qualiter HEINRICVS imperator, piae memoriae, nostram ecclesiam, cuius ipse fundator diuinitus extitit, Romanae sedis mundiburdio assignauerit, certamque pensionem suo tempore illi soluendam nobis perpetuo imposuerit: tunc Romanus pontifex; ut hanc singularem nostram subiectionem magis celebrem, et insignem faceret, omnibus ecclesiae nostrae praesulibus usum pallii generali priuilegio concessit. Et subinde alii papae, a nostris antecessoribus commoniti et appellati, idem solenniter indulsere. Quorum exemplo et auctoritate iste quoque prouocatus, nostrae humilitati pallium, secundum antiqui priuilegii tenorem, transmisit. Quamobrem ne quis apud uos, ut hominum ingenia, superbe aut contumeliose interpretari possit, seriem et modum rei uobis insinuare curaui, certus nimirum, quidquid pro ecclesiarum stabilitate agitur, uestram charitatem syncere congratulari.

FINIS EPISTOLARVM.

VARIA IMPERATORVM, REGVM AC PRINCIPVM DIPLOMATA AD RES RATISBONENSES POTISSIMVM SPECTANTIA.

LECTORI.

EXscripsimus haec diplomata ex codice manuscripto membranaceo, quem Vienna *ad me humanissime misit clarissimus uir, dominus doctor SEBASTIANVS TENGNAGEL; quae omittere non uisum, tum propter dioecesin Ratisbonensem, de qua S. Otho, Bambergensis episcopus, praeclare olim meritus est, ut testatur uita eius, tum quia lucem adferre poterunt iis, quae uir nobilis WIGVLEVS HVNDIVS in metropoli Salisburgensi scribit, ad calcem catalogi episcoporum Ratisbonensium et in historia monasterii S. Haimerani, ut ipse appellat; tum denique, quia prodest in huiusmodi literis ueterum imperatorum, regum ac principum pietatem et in cultores pietatis beneuolum et munificum affectum intueri; nam et hoc simul cernimus, quantum secula nostra a maiorum semitis et uestigiis exerrarint. Vale.*

I.

Priuilegium Fuldensi monasterio a Gregorio IV. concessum.

GRegorius papa seruus seruorum Dei, dilectissimo in domino filio Rabano, et uenerabili abbati. Pontificii nostri cura nos urget, sanctarum omnium DEI ecclesiarum utilitatibus fauere, ac secundum quod unaquaeque in proprio statu mansura sit, congruum eis impartiri suffragium. Ex hoc enim lucri potissimum præmium a conditore omnium DEO, procul dubio promeremur, si uenerabilia loca oportune ordinata ad meliorem fuerint sine dubio statum perducta.

Igitur quia postulastis a nobis, decreuimus nostra apostolica praeceptione reconcedere ac reconfirmare perpetualiter, uobis uestrisque successoribus monasterium *Fuldense*, quod sancti *Bonifacii* uocabulo uiget, sicut in loco, qui uocatur * *Bochonia*, iuxta ripam fluminis, qui dicitur *Fulda*, cum omnibus cellis, curtibus, districtionibus, seu omnibus rebus mobilibus et immobilibus sibi pertinentibus, quas nunc habet et in futuro, Deo auxiliante, habebit. * *Buchonia.*

Concedimus etiam, atque donamus uobis, charissime ac dilectissime fili, ue-

 stris-

ſtrisque ſucceſſoribus abbatibus in perpetuum pro magno ueſtro amore, nimiaque dilectione, quam circa uos habemus et deinceps habere cupimus, monaſterium ſancti *Andreae* apoſtoli, quod uocatur *Exauilum*, ſitum Romae, iuxta eccleſiam ſanctae Dei genitricis MARIAE ſemper uirginis, quae uocatur ad praeſepe, cum omnibus manſionibus, caminatis, cellis, uinariis et conquina, cum uineis, hortis, diuerſisque generibus pomorum, cum curte et puteo in introitu, per portam maiorem a uia publica, et cum omnibus ad idem monaſterium pertinentibus, tam intra, quam extra urbem ſitis, quae ei iuſte ac recte pertinere dinoſcuntur.

Nullus etiam epiſcoporum, archiepiſcoporum, patriarcharum, uel quoquo modo in clero conſtitutus, temere, aut proterue, niſi a uobis accepta licentia, ſuper principale altare ueſtri monaſterii miſſarum ſolennia celebrare praeſumat, aut quamlibet ditionem, uel auctoritatem habere in idem *Fuldenſe* monaſterium, praeter noſtram apoſtolicam ſedem: ſpecialiter epiſcopus, in cuius dioeceſi conſtructum eſſe uidetur, ita, ut niſi ab abbate monaſterii fuerit inuitatus, nec miſſarum ſolennia ibidem celebrare praeſumat. Bona uero et oblationes, decimasque fidelium absque ullius perſonae contrarietate, firmitate perpetua ipſi monaſterio ueſtro, ſecundum praedeceſſorum priuilegia confirmamus et roboramus.

Decernimus etiam, ne alicui perſonae, magnae uel paruae, liceat aliquam uim, uel controuerſiam inferre eidem monaſterio in rebus et familiis eius; neque totum, neque partem ipſius mortalium alicui ulla ratione ſubdere, uel ſub beneficii nomine dare praeſumat, ſed omni tempore ſoli noſtrae ſanctae Romanae eccleſiae libera ſecuraque deſeruiat. Eligendi quoque ſibi abbatem, quando opus fuerit, fratres inter ſe poteſtatem habeant, ſecundum regulam *S. Benedicti*, ſine ullius perſonae contradictione.

Caeterum uero haec deliberantes decernimus, ut congruis temporibus noſtrae ſolicitudini eccleſiaſticae intimetur, qualiter religio monaſtica regulari habitu dirigatur, concordiaque conuenienti eccleſiaſtico ſtudio mancipetur, ne forte, quod abſit, ſub huius priuilegii obtentu, animus, greſſusque rectitudinis noſtrae, a norma iuſtitiae aliquando retorqueatur.

Concedimus etiam tibi, quem bene eruditum et bene eloquentem uirum eſſe nouimus, dulciſſime fili, praedicare uerbum Dei auctoritate S. Petri apoſtoli et noſtra, eius indigni uicarii: et ut tam

A uos, quam ſucceſſores ueſtri, ante omnes abbates totius *Galliae*, ſeu *Germaniae* primatum ſedendi in omni loco, conuentuque, ſiue iudiciali ſententia, ſeu in omnibus conciliis ac ordinibus noſtra apoſtolica auctoritate obtineatis. Abbas uero non niſi ab apoſtolica ſede benedicatur, a qua benedici debet; nec unquam ab aliquo epiſcopo conſecrationem expetat, niſi a Romano pontifice;
B nec conſecratus ad aliud monaſterium, in *Fuldenſi* introducatur, uel praeponatur monaſterio. Vſum quoque *Dalmaticae*, caligarum et ſandaliorum, ſecundum quod ab anteceſſoribus noſtris conceſſum eſt, uobis concedimus. Ac ne femina unquam illud ingredi praeſumat, noſtra apoſtolica auctoritate interdicimus. Et, ne quis unquam placitum ibi habeat; uel, in caeteris
C eius locis, nec ſeruos, nec colonos ad aliquod ſeruitium conſtringat, niſi cui abbas ad utilitatem ſuae neceſſitatis aſſenſum praebuerit.

Igitur generaliter addendum dignum duximus, ut, quidquid auctoritate anteceſſorum quorumlibet noſtrorum, regum et imperatorum ipſi *Fuldenſi* monaſterio conſtat fuiſſe conceſſum; ſit et noſtra apoſtolica auctoritate per hoc
D noſtrum priuilegium confirmatum atque corroboratum, ſtatuentes apoſtolica cenſura, ſub diuini iudicii atteſtatione, ne quis unquam noſtrorum poſtdeceſſorum pontificum, Romanorum regum, imperatorum, ducum, marchionum, comitum et praeterea archiepiſcoporum, epiſcoporum, patriarcharum, aut cuiuslibet dignitatis, uel condi-
E tionis hominum, contra hoc noſtrum priuilegium quidquam audeat acceptare.

Quicunque ergo huius noſtri priuilegii obſeruator extiterit et pio intuitu cuſtodierit et, ne in aliquo infringatur a ſe, obſeruauerit, omni benedictione repleatur et peccatorum ſuorum abſolutionem a retributore omnium bonorum
F DEO, conſequi mereatur, ut in coeleſti ſede glorietur. Qui autem, quod abſit, hanc noſtram praeceptionem uiolare praeſumpſerit, niſi reſipiſcat, indiuiduae Trinitatis iram incurrat et a coetu omnium ſanctorum extorris exiſtat, S. Petri apoſtolorum principis maledictione redundet, CCC X. et VIII. patrum ſacroſancto concilio damnetur, at-
G que in extrema die Iudicii a maranatha anathemate perditus, lucis claritudinem neſciat, ſed exteriores tenebras cum diabolo ac conſentaneis eius perpetualiter gemat, amen. Datum per manum Benedicti notarii ac ſcriniarii Romanae eccleſiae, Idibus Maii, Indict. XIV.

II.

II.

Diploma Caroli crassi.

IN nomine sanctae et indiuiduae Trinitatis, Karolus diuina fauente clementia imperator augustus.

Si locis DEO dicatis aliquid ex nostra largitate conferimus, proculdubio aeternae retributionis praemia inde nobis augmentari credimus. Quapropter no- B uerit omnium fidelium nostrorum, praesentium scilicet ac futurorum industria, qualiter nos, interuentu N. abbatis nostri, cuidam fideli nostro, quandam capellam cum omnibus ad eam pertinentibus aedificiis, mancipiis, terris cultis et incultis, agris, campis, siluis, pratis, aquis, quae ipse modo in beneficio habere uisus est, diebus uitae suae, sub usu fructuario, in proprietatem concessi- C mus et iussimus hoc nostrae auctoritatis praeceptum inde conscribi; per quod decernimus, atque iubemus, ut praefatus N. eandem capellam diebus uitae suae, secure possideat: post ipsius uero obitum, ad capellam nostram in * *Regina* ciuitate sitam; quae est constructa in honore S. MARIAE, iure perpetuo pertineat, rectoresque ipsius ecclesiae eandem capellam secundum uolunta- D tem suam et utilitatem praefatae ecclesiae regant et disponant. Et ut haec auctoritas nostrae largitionis firmior habeatur, et per futura tempora uerius credatur, ac diligentius obseruetur, manu propria eam subter firmauimus et annuli nostri impressione sigillari iussimus. Data Kalendis Aprilis anno incarnationis Dominicae DCCCLXXXIII. E Indict. * Anno uero imperii piissimi Karoli III.

* Regenspurg.

* *Numerus Indictionis non comparet in codice antiquo. Videtur leg. Indict. I. Nam anno Christi 883. Indictio prima currebat. Vide Baronium tom. 10. anno 883.*

III.

Diploma eiusdem, ut uidetur, imperatoris.

IN nomine S. et indiuiduae Trinitatis, Karolus diuina fauente clementia F imperator augustus.

Si pro Dei amore locis ipsi dicatis ex nostris rebus aliquid conferimus; et necessitates ecclesiasticas nostro subleuamus iuuamine, id nobis ad aeternam uitam feliciter capessendam profuturum liquido credimus. Ideoque nouerit omnium sanctae DEI ecclesiae fidelium nostrorum, praesentium scilicet G et futurorum solertia; quia nos, pro Dei amore animaeque nostrae remedio, concessimus ex rebus nostris, ad capellam nostram, quae est in honore sanctae et intemeratae uirginis MARIAE constructa, * infra ciuitatem *Ratesponam*, ecclesiam unam cum casa et curte, et cum A omnibus iuste ac legaliter ad ipsam ecclesiam pertinentibus campis, pratis, pascuis, syluis, terris cultis et incultis, aquis aquarumue decursibus, uiis et inuiis, accessibus et egressibus, adiacentiis, finibus: eo uidelicet rationis tenore, ut deinceps perpetualiter ex ipsis rebus indeficienter luminaria ad sanctum locum pro animae nostrae remedio habeantur. Vnde et hoc nostrae auctoritatis praeceptum exinde fieri iussimus atque iubemus, ut nostris temporibus et futuris praefatae res, ad praescriptum sanctum locum inuiolabiliter permaneant, nullusque habeat potestatem exinde aliquid minuere, uel abstrahere. Et ut haec nostrae concessionis auctoritas per futura tempora, a cunctis fidelibus nostris uerius credatur et diligentius obseruetur, manu propria subter eam confirmauimus et annulo nostro insigniri iussimus.

* *f. intra.*

IV.

Diploma eiusdem imperatoris.

IN nomine sanctae et indiuiduae Trinitatis, Karolus diuina fauente clementia imperator augustus.

Si de rebus terrenis fidelibus nostris opportunitates accommodauerimus, beneuolentiores eos facimus et adeo nos mercedem inde habere, liquido credimus. Quapropter comperiat omnium fidelium nostrorum, praesentium scilicet ac futurorum industria: qualiter nos, fideli nostro abbati N. ob fidele seruitium illius et pro augmento mercedis nostrae apud Deum, * causas nostras per hanc nostram auctoritatem concessimus et donauimus. Itaque illi, usque ad finem uitae suae, in proprietatem, quidquid pertinet ad capellam nostram, quae sita est in urbe *Regina*, potestatiue confirmamus; quatenus securus, pro nobis, nostrisque parentibus oret, cum clericis ad seruitium DEI nutritis. Et ut haec nostrae largitionis, siue concessionis auctoritas firmiorem in DEI nomine obtinere ualeat uigorem, manu propria nostra subter eam firmauimus et annuli nostri impressione insigniri iussimus. Data. X. Kalendis Septembris an. incarnationis domini DCCCLXXX. Indictione * III. Anno regni Karoli piissimi imperatoris VIII. imperatoriae uero dignitatis in Italia V. In Francia, IV. In Gallia, primo. Actum *Weibetingen*, Dei nomine feliciter, amen.

* *f. villas*

* *scribe. Indict. XIII.*

V.

Diploma Karolomanni.

V.

Diploma Karolomanni.

Carolomannus Ludouici regis Germaniae filius.

IN nomine sanctae et indiuiduae Trinitatis, Karolomannus Dei fauente gratia rex.

Si pro Dei nutu, uel, pro mercede aeternae retributionis, fidelibus quibuscunque nostris, quasdam res proprietatis nostrae donamus; non solum regium morem decenter implemus, uerum etiam aeternae beatitudinis praemium nos promereri, liquido credimus. Idcirco notum sit omnibus fidelibus sanctae Dei ecclesiae, nostrisque, scilicet praesentibus et futuris; quoniam quidam fidelis, ac dilectus presbyter noster, nomine *Iob*, culmen serenitatis nostrae adiit, deprecans, ut ei quasdam res nostrae proprietatis in pago N. in comitatu N. in proprium donaremus. Nos uero libentissime petitioni illius satisfacientes, propter nimiam seruitutem illius in nos exhibitam, per hoc praesens praeceptum nostrum, donauimus duas *Hobas* in proprietatem, cum VIII. mancipiis, cum terris cultis et incultis, agris, pratis, pascuis, siluis, aquis, aquarumque decursibus: omnia haec praedicto dilecto presbytero nostro in proprietatem dedimus, atque de nostro iure, in eius ius et dominationem transfundimus, ea uidelicet ratione, ut ab hodierna die et deinceps, hanc ipsam proprietatem omnibus diebus uitae suae habeat, teneat atque possideat: post obitum autem illius, ut res praedictae redeant in potestatem *S. Emmerammi* martyris Christi.

Meminit huius diplomatis Hundius in metropoli, in hist. de monasterio S. Emmerani. p. 227.

Huob.

Et ut haec auctoritas nostrae largitionis ab uniuersis fidelibus firmior habeatur, et per futura tempora uerius credatur, ac diligentius conseruetur, manu propria nostra subter eam confirmauimus, et annulo nostro sigillari iussimus. *Sigillum domini Karolomanni piissimi regis.* Datum III. Nonis Decembris anno Christo propitio, III. domini Karolomanni serenissimi regis in Bauaria, et secundo in Italia, indictione XI. Actum Ratesdorf curte regia, in Dei nomine feliciter.

VI.

Diploma.

IN nomine sanctae et indiuiduae Trinitatis. C. Dei gratia rex.

Si Dei ecclesiis, nostro uidelicet regimine procurandis, dignos adhibere curamus honores, non solum terreni, sed et coelestis regni non dubitamus honore et fastigio nos sublimari. Inde uolumus in nostrorum, praesentium, futurorumque peruenire notitiam; qualiter conuenit inter uenerabilem uirum Radesponensis ecclesiae episcopum * *Tutonem*, et quendam hominem nostrum, ut aliquas res eorum inter se, pro ambarum opportunitate partium concambire deberent: quod et fecerunt. Tradidit igitur N. proprietatem suam sancto *Emmerammo* martyri, qualem uisus est habere, cum omnibus ad praedictum locum rite pertinentibus in manum episcopi et aduocati sui N. in perpetuam proprietatem: e contrario uero retradente eodem aduocato, una cum manu episcopi, accepit praedictus N. de rebus *S. Emmerami*, locum N. cum omnibus appendiciis in perpetuam proprietatem. Et ut huius concambii praeceptum firmum stabileque permaneat, manu propria subtus illud firmauimus, annulique nostri impressione signari iussimus.

** De hoc uide Hundium in Metrop. p. 60. et 225.*

VII.

Diploma.

IN nomine sanctae et indiuiduae Trinitatis, C. Dei concedente clementia rex.

Si ecclesias Dei aliqua semper utilitate fulcire studuerimus, non solum regium morem exercemus; sed etiam aliquod lumen animae nostrae inde promereri speramus. Quapropter cognoscat omnium fidelium nostrorum, praesentium scilicet et futurorum industria, qualiter nos, admonente Adelwardo episcopo, pro honore Dei, sancto martyri *Emmeramo* concessimus de nostro iure decimam partem uectigalium, id est, de ministerio N. ad concinnanda luminaria iure perpetuo in proprium. Et ut haec concessionis nostrae auctoritas firmior habeatur, et per futura tempora, a fidelibus nostris uerius credatur, et diligentius obseruetur, manu nostra subtus eam firmauimus, annuloque nostro sigillari iussimns. Dat. III. Kal. Iul. anno incarnationis domini nostri Iesu Christi DCCCC. XVI.

VIII.

Diploma Arnulphi imperatoris.

IN nomine sanctae et indiuiduae Trinitatis. *Arnulphus* diuina fauente clementia imperator augustus.

Regalem condecet dignitatem, ut facta fidelium suorum, quae communi ipsorum congruunt utilitati, et pie eis consulendo prospiciat, et in posterum man-

mansura gratanter corroboret. Inde A omnium christianae religionis fidelium instantis temporis ac futuri agnitum esse uolumus ubtitiae, qualiter *Tuto*, honorabilis *Radesponensis* ecclesiae praesul, et commissi gregis nomine ac merito tutissimus prouisor, et femina quaedam N. quandam complacitationis inter se, more populari perpetratae, chartam nostris praesentarunt obtutibus, supplicantes nostri edicti te- B nore eam consolidari; quod ita fieri decreuimus. Iussimus igitur hoc praesens muniminis nostri praeceptum inde fieri; per quod decernimus, atque omnino praecipimus, ut huiusmodi complacitationis confirmatio a nullo unquam successore nostro uioletur, sed in Christi nomine usque in finem consolidetur, manu nostra subtus eam roborantes, annulo nostro iussimus in- C signiri.

IX.

Diploma.

IN nomine sanctae et indiuiduae Trinitatis, Karolus gratia Dei rex.

Si petitionibus fidelium nostrorum, maxime domini sacerdotum, prae- D cipue in his, quae ecclesiasticis utilitatibus possunt praebere consultum, benignum commodamus assensum, nobis id ad aeternae remunerationis credimus prouenire augmentum. Proinde nouerit omnium fidelium Dei ac nostrorum, praesentium scilicet et futurum industria: quia uir uenerabilis *Hincmarus*, Remensis urbis archiepisco- E pus, obtulit serenitatis nostrae obtutibus praeceptum piae memoriae domini ac genitoris uostri *Luduwici* imperatoris, quod in eleemosynae suae augmento ecclesiae suae MARIAE, atque sancti *Remigii* fieri decreuit, de opere et operariis, atque omni exactione, quae tempore aui nostri domini Karoli imperatoris, ex eadem casa Dei exige- F bantur ad palatium, quod uocatur *Aquisgrani*, ut in aedificatione et restauratione ipsius ecclesiae Dei, per futura tempora, usque in finem seculi, ad utilitatem saepe dictae sanctae ecclesiae in eleemosyna illius proficerent: et nec ad eundem locum, uel ad alium quemlibet ipsae redhibitiones uel impensae ullo unquam tempore exigerentur: sed G remissa indulgentia illius; in eodem loco proficerent.

Cuius bene gesta rata iudicantes, per hoc nostrae auctoritatis praeceptum decernimus, ut quidquid de actione, uel operariis praedictae constitutionis, supra scriptus domnus et genitor noster: seu et de muro ciuitatis ipsius, uel uiis ad utilitates claustri canonicorum proficientibus, in suo praecepto concessit; hoc totum perpetuo nostra indulgentia, uel concessione, uel auctoritate concessum, uel confirmatum maneat in perpetuum. Et ut haec concessionis, uel confirmationis auctoritas per futura tempora certior cognoscatur et permaneat inconuulsa, eam manu nostra subter firmauimus, et de annulo nostro illam sigillari praecepimus. Data VII. Kal. Iun. anno decimo, regnante Karolo glorioso rege. indict. XIII. Actum Vermeriae, palatio regio: in Dei nomine feliciter, amen.

X.

Diploma.

IN nomine sanctae et indiuiduae Trinitatis, Karolus rex. *Carolus calu[illegible]*

Si ea, quae a praedecessoribus nostris, uel fidelium deuotione bene tradita, statuta ac confirmata sunt, nostris oraculis roboramus; si etiam illa, quaecunque necessitate corrupta sunt, regia nostra auctoritate corrigimus, et in melius commutamus, saluti nostrae consulimus, et regium ministerium, susceptum a domino, exercemus. Proinde nouerit omnium fidelium Dei ac nostrorum solertia; quia res ex episcopatu Remensi, quas magna necessitate et per omnia inuiti, dum a pastore sancta sedes illa uacaret, fidelibus nostris ad tempus, unde temporale quoddam solatium in nostro haberent seruitio, commendauimus, ordinato et electo munere sancti spiritus, per Dei et nostram dispositionem, in eadem sancta sede, N. archiepiscopo, hoc nostrae auctoritatis praecepto cum integritate: quidquid exinde nos fidelibus nostris beneficiauimus, praesentialiter restituimus, siue etiam illa omnia, quae tam clerici, quam laici, qui in nostra dominatione aliquandiu fuerunt; quosque iam dicto episcopo commendauimus, habebant. Et, ut in calce omnia concludamus; quidquid ex eodem episcopatu, quando de manu N. illum recepimus, alicui praestito beneficio concessimus; per hanc nostrae confirmationis auctoritatem, in conspectu Dei, coram coetu fidelium nostrorum tam ecclesiastici, quam laicalis ordinis, testamento praesentialiter casae sanctae MARIAE, et sancti *Remigii*, atque N. archiepiscopo, cum omni integritate reddimus, uel restituimus, ut absque ulla refragatione, cassatis quibuscunque aliis conscriptionibus, easdem res, per hanc nostram auctoritatem recipiat, ut, sicut res

res ecclesiae Dei, tam ipse, quam successores ipsius disponant. Quam auctoritatem, in qua nos ulterius tale quiddam erga ipsam casam Dei non acturos spondemus: et, ut nemo successorum nostrorum agere moliatur, per omnipotentem dominum eiusdem uirginis filium obsecramus, ut per uentura tempora certior habeatur et contra aemulos ipsius ecclesiae sui notitia ualeat, manu nostra subter firmauimus et annuli nostri impressione roborare decreuimus. Data Kal. Octob. anno VI. regnante *Karolo* glorioso rege Indict. VIII. Actum in pago Andegauensi in uilla N.

XI.

Diploma Lotharii imperatoris.

IN nomine domini nostri IESV Christi, Dei aeterni, LOTHARIVS, diuina ordinante prouidentia imperator augustus. Quia confessio delictorum non minus in aduersis necessaria est, quam in prosperis et cor contritum et humiliatum DEVS non despicit; gaudium etiam esse angelorum in coelo super uno peccatore poenitentiam agente; non dubitamus mortales in terris; eos nequaquam despicimus, pro quibus gaudere angelos in coelo diuino testimonio non ignoramus; accusantes et reprehendentes in excessibus semetipsos, diuina nos benignitas non condemnare, sed recreare docuit; quae meretricem non solum a legali damnatione eripuit; uerum etiam publicanum humiliatum et accusantem se, non condemnauit, sed magis iustificando exaltauit, qui non dixit, *omnis qui se humiliat condemnabitur*, sed *exaltabitur*. Potestatem ergo, quam pro causa nostra raptus perdidisti, repetentibus ecclesiae suae filiis, praesentibus quoque astantibus, ac decernentibus praesulibus, sedem ac dioecesim, *Remensis* urbis tibi N. restituimus, ut pristino sanctae largitatis apostolicae pallio indutus; concordiam, atque gratiam diuini officii nobiscum humili satisfactione expleas, solenni nostra largitate recipiendo exerceas. N. episcopus assensi. N. archiepiscopus cum caeteris plurimis presbyteris, ac diaconibus publice assistentibus. Actum in N. palatio publico, in mense Iunio IX. Cal. Iul. regnante et imperante domino LOTHARIO caesare, anno reuersionis eius primo, cum esset successor factus patris in Francia. Indict. III.

XII.

Diploma.

IN nomine domini nostri IESV Christi. LVDOVICVS et LOTHARIVS diuina ordinante prouidentia imperatores augusti.

Si libertatis nostrae munere locis Deo dicatis quiddam conferimus beneficii et necessitates ecclesiasticas nostro releuamus iuuamine, id nobis et ad mortalem uitam temporaliter transigendam et ad aeternam feliciter obtinendam profuturum, liquido credimus. Idcirca notum fieri uolumus omnibus fidelibus nostris, praesentibus scilicet et futuris, quod sanctam *Remensem* ecclesiam, in qua praecessores reges nostri, uidelicet *Francorum*, fidem et sacri baptismatis gratiam perceperunt, in qua et nos, per impositionem manus domni *Stephani* papae, imperialia sumpsimus insignia, ob reuerentiam fidei christianae et ob animae nostrae salutem, ab imo construi fecimus, eamque in honorem domini nostri IESV Christi, saluatoris mundi, simul et in honorem eiusdem intemeratae genitricis sanctae MARIAE consecrari decreuimus.

Itaque diuina inspiratione compuncti et coelestis patriae amore succensi, quaedam praedia, quae eidem sanctae sedi quondam ablata fuerant, deuota mente restitui iussimus, id est, in suburbanis ipsius sanctae ecclesiae titulum *S. Sixti*, nec non et titulum *S. Martini*, cum appendiciis eorum. Rebus praedictae sanctae ecclesiae temporibus nostris adhuc superaddendum decreuimus et statuimus, per hoc nostrae auctoritatis praeceptum, ut non tantum de istis restitutis, sed etiam restituendis, quidquid de ipsis, uel in ipsis rectores et ministri supra memoratae ecclesiae elegerint, ita debeant perpetualiter possidere, atque ordinare, uel etiam facere, prout cunque sibi propensius uoluerint, ut absque ullius iniusta contradictione ordinent atque disponant et faciant, quid utilitati praedictae ecclesiae congruere et conuenire perspexerint. Et ut haec nostrae auctoritatis confirmatio praesentibus, futurisque temporibus firmiorem in omnibus semper obtineat uigorem, manibus propriis subter firmauimus et annuli impressione signari iussimus.

XIII.

Diploma.

IN nomine S. et indiuiduae Trinitatis, Ludouuicus diuina fauente clementia rex. Nouimus nos ad sacra regimina et ad imperialem auctoritatem per sanctorum suffragia posse in futurum pro-

proficere et beatae gratiae remuneratio- A nem aeternis diebus mereri, si loca Deo dicata diuino accensi amore procuramus. Ideoque sciat omnium fidelium nostrorum, praesentium scilicet et futurorum posteritas, qualiter nos, per interuentionem nostrae dilectae genitricis *Outae*, quasdam res sui proprii iuris, quas a largitate beatae memoriae patris nostri *Arnolphi* imperatoris per imperiale praeceptum susceperat, ad cellam B S. Emmerammi martyris Christi, nostra regali auctoritate donauimus: ea quidem ratione, ut easdem res, quaedam uidua nomine N. diebus uitae suae possideat, ac post dies eius, in ius ac dominationem eiusdem cellae redeant, perpetuis tomporibus tenendae; id est curtem, quae dicitur N. quidquid in potestate praenominatae genitricis nostrae eadem die erat. Quod antea praeceptis C datum non fuerat, extra uel infra terminum eiusdem curtis totum cum omni integritate per consilium et consensum uenerabilium episcoporum, nec non fidelium comitum nostrorum et caeterorum omnium, sicut priscis temporibus in singulis ministeriis patrum nostrorum ordinatum fuerat, nihil extra dimittentes, in perpetuam possessionem tradidimus cum regimine et eiusdem banno, D mancipiis utriusque sexus, aedificiis, pontibus et censu, sylua, omnique usu eiusdem syluae, aquis, piscina, uineis, uiis et inuiis, exitibus ac reditibus, terris cultis et incultis, molendinis, pratis, pascuis, mobilibus et immobilibus, quaesitis et inquirendis.

Et iussimus in hoc praesens praeceptum conscribi, per quod decernimus, E firmiterque iubemus, ut praescripta ecclesia B. *Emmerammi*, cui *Tuto* uenerabilis episcopus praeesse dinoscitur, firmissimam cunctis diebus habeat potestatem, sicut caeterarum ecclesiae rerum. Et ut haec largitionis nostrae auctoritas stabilis permaneat, manu nostra subtus eam firmauimus et annuli nostri impressione sigillari iussimus. Signum domni F *Ludeuuici* serenissimi regis. *Engelberto* notarius ad uicem *Theotmari* archicancellarii recognoui et subscripsi. Dat. II. Idus augusti anno incarnationis Domini nostri DCCCCIII. anno Ludeuuici piissimi regis IV. Indict. VI. Actum Otinga. In Dei nomine feliciter, amen.

XIV.

Instrumentum permutationis quorundam fundorum inter Baturicum episcopum Ratisbonensem et nobilem quendam.

IN Dei nomine placuit atque conuenit inter uenerabilem uirum *Baturicum* sanctae *Radesponensis* ecclesiae episcopum, quae est constructa in honore sancti *Petri*, principis apostolorum et sancti *Emmerammi* martyris, ubi ipse preciosus sanctus corpore requiescit; nec non quendam illustrem uirum N. ut quasdam res pro communi utilitate et compendio inter se commutare deberent: quod ita fecerunt.

Dedit igitur praedictus episcopus ex ratione praedicti monasterii sui una cum consensu monachorum in eodem monasterio degentium et per licentiam domni *Ludeuuici* regis eidem N. uillam, quae dicitur N. et territorium cum casis desuper positis, cum mancipiis V. pratis, pascuis et omnia, quae ibidem habere uisus fuit. Et e contra in compensationem harum rerum dedit idem N. ex suo proprio, praefato *Baturico* episcopo ad partem supra dicti monasterii sui territorium N. cum silua, pratis et omnibus, quae ibidem habere uisus est. Vnde et duas commutationes pari tenore conscriptas, inter se fieri et affirmari uoluerunt, ut unusquisque hoc, quod a pare suo accepit, habeat, teneat, atque possideat et faciat, quidquid utilitatis suae perspexerit. Et taliter hic inter eos inserere placuit. Quod si fuerit post hunc diem ullus ex ipsis, aut quaelibet opposita persona, quae contra hanc commutationem, de qua duae chartulae uno tenore conscriptae esse uidentur, uenire tentauerit, aut eam infringere conatus fuerit, inferat parti, contra quam litem intulerit, seu regis fisco auri libras duas et multa componat et sua repetitio nullum obtineat effectum, sed praesens commutatio, omni tempore firma permaneat cum stipulatione subnixa.

XV.

Donatio quorundam bonorum facta S. Emmerano.

IN nomine patris et filii et Spiritus sancti. Dum diuina nos clementia in praesenti seculo gubernat, oportet, ut de futuro etiam cogitemus: ac, dum in nostra potestate res nostrae constare uidentur, eas ob amorem Dei ad loca sanctorum manu et uoluntate propria condonemus; ut, cum pius examinator in iudicio uenerit, exinde mercedem habeamus. Quam caduca enim sint G huius uitae tempora, quamque cito finiantur, ego indignus seruus seruorum Dei N. abbas mente ac corde pertractans, inscius, quid uentura pariat dies, subito animo incidit, ut salutem animae meae mihi quoque ipse dum liceret, prouiderem. Hac diuina miseratione commotus mentem admoui.

Vn-

Vnde, ob diuinae religionis amorem A et sicut superius est comprehensum, pro remedio animae meae, patris quoque, nec non genitricis, caeterorumque, quorum datione et auxilio locus idem constructus esse cernitur, trado ad S. Emmerammum propria mea, quae haereditario iure mihi successerunt, hoc est; primitus ecclesiam cum curte et domo, omnique aedificio, cum mancipiis, terris, syluis, pratis, pascuis, aquis, aquarumue B decursibus, quidquid etiam dici poterit tam cultum, quam incultum; simili ratione ad *S. Emmerammum*, ut saepe supra denotatum est, propriae meae manus datione, confirmatum esse decerno; ita tamen, ut dum ipse in praesenti uita superstes extitero, omnia, quae supra ostensa sunt, in mea potestate, absque omni contradictione perdurent. C

Placuit etiam mihi, una cum uenerabili uiro *Baturico* episcopo et abbate loci eiusdem, ut si aliquis de parentibus meis, talis, Dei gratia largiente, euenerit, ut eiusdem monasterii pater, defuncto me, possit existere, uel alius quilibet ex eadem congregatione, ut praedictum locum, sicut praefatus sum, habeat in potestate, et cum omnibus ibidem huic loco aspicientibus ad sanctum D et uenerabilem locum B. martyris *Emmerammi*, et uenerando *Baturico* episcopo, uel etiam successoribus suis caput inclinet, seruitumque persoluat. Haec omnia sicut supra notaui, pleniter tradidi in ea ratione, ut mihi *Baturicus* episcopus ad dies uitae meae in beneficio habendum concederet, id est, casam dominicatam cum curte et eccle- E sia, cum omnique reliquo aedificio, quidquid ibidem aspicit.

XVI.

Diploma.

IN nomine domini Dei et saluatoris nostri Iesu Christi LVDEVICVS diuina F ordinante prouidentia imperator augustus. Imperialem celsitudinem decet praedecessorum suorum pie facta non solum inuiolabiliter conseruare, sed etiam censurae suae auctoritate alacriter confirmare. Idcirco nouerit omnium fidelium nostrorum industria; quia abbas de monasterio *Stabulao* detulit nobis praeceptum *Hilderici* regis; G in quo continebatur, qualiter sanctus uir *Remaclus* detulisset ei praeceptiones *Sigiberti* regis, in quibus erat insertum, qualiter eandem cellulam nouo opere construxisset, et de sua fortasse, XII. leucas undique mensuratas et, quae infra erant, pro diuino ei amore concessisset. Sed pro infirmitatis studio petiit praedictus abbas, ut nos denuo per nostrum praeceptum praedictam *Foresten* nostra auctoritate concederemus, atque confirmaremus monasterio. Cui petitioni libenter annuimus et, ut deprecatus est, per hoc nostrum praeceptum confirmauimus.

Praecipientes ergo iubemus, ut nullus fidelium nostrorum de praedicta *Foreste* ullam inquietudinem, aut infestationem, aut contrarietatem praedicto monasterio, suisque rectoribus facere ullo unquam tempore praesumat, sed liceat monachis, ibidem Deo famulantibus, ad proprias supplendas necessitates, ipsam cum omni integritate perperpetuis temporibus habere absque alicuius infestatione, aut resultatione, uel diminoratione.

Deprecati sunt etiam nos, de decimis et capellis ab antecessoribus nostris sibi collatis, ex quibusdam fiscis nostris, ut pro firmitatis studio et animae nostrae emolumento, donum praedecessorum nostrorum nostra confirmaremus auctoritate. Quapropter, sicut petierunt, concessimus et decernimus ac iubemus, ut nemo fidelium nostrorum de decimis et capellis memoratae congregationi aliquid contendere, aut abstrahere, uel diminuere praesumat, nec ullam contrarietatem eis inferre tentet; sed, sicut ab antecessoribus nostris de memorata *Foreste*, et de iam dictis capellis et decimis constat firmatum, ita; domino protegente, per hanc nostram auctoritatem nostris et futuris temporibus, maneat inconuulsum. Haec uero auctoritas praeceptionis nostrae, ut per diuturna tempora ualeat inconuulsa manere, manu propria subscripsimus, et annulli nostri impressione signari eam iussimus.

XVII.

Diploma Sigeberti regis.

IN Dei nomine SIGIBERTVS rex Francorum uir illustris. Singulariter, et per cuncta feliciter ad mercedis nostrae credimus augmentum pertinere, si larga munera summo Deo omnipotenti deuota mente offerre non dubitamus, quia tunc regia potestas suum cultum corroborare uidetur, quando, ex propria uoluntate compendia seruorum Dei destinare non dubitat. Ideoque sub deuotione animae nostrae, cum consilio magnificorum episcoporum et aliorum illustrium uirorum, ex nostrae largitatis munere, monasterium regulare iuxta patrum conditionem construximus, et ibidem, Christo auspice,

ſpice, Remaclum abbatem conſtitui- A mus, ut ibidem ſecundum ordinem, et monumenta ſanctorum patrum conuerſari debeat. Igitur de fiſco noſtro ad uſus ſeruorum Dei cum emunitate partem aliquam donamus, ut habeant, poſſideant, ſuiſque poſteris ſpiritualibus derelinquant, ut potius eos delectet attentius preces pio domino inceſſabiliter pro nobis fundere. Et ut haec praeceptio firma et inuiolata perma- B neat, manus noſtrae ſubſcriptionibus ſubter eam decreuimus roborari.

XVIII.

Diploma Sigeberti regis.

IN nomine Domini DEI et ſaluatoris noſtri IESV Chriſti. SIGIBERTVS rex Francorum uir illuſtris. Singulari- C ter regni noſtri compendia prolixa felicitate, DEO adiuuante, confitemur augmentare, quidquid ſacroſanctae eccleſiae propriae deliberationis arbitrio ſerenitas noſtra contulerit: quia tunc regalis poteſtas ſui culminis fundamenta corroborat, quando larga humanitate condigna munera in honorem DEI conferre non dubitat.

Igitur ſanctum, ac uenerabile mona- D ſterium, *Stabulaus* nominatum, cui uir uenerabilis *Remaclus* epiſcopus et abbas praeeſſe, Chriſto auſpice uidetur, diuina inſpiratione commoniti decreuimus aliquantulum de fiſco noſtro conſolari. Teloneum igitur, quod ad portum ſuper fluuium *Ligeris* pertinere uidetur, pro ſtabilitate regni noſtri ad monaſterium ſuperius ſcriptum noſtri muneris E largitate concedimus.

Quapropter praeſenti ex hoc iuſſimus promulgari praeceptione, ut praefato monaſterio, nullus ex hoc penitus praeſumat exiſtere contrarius: ſed quodcunque exinde fiſcus noſter poterat ſperare, in luminaribus iam praedictae Baſilicae, uel ſtipendiis ipſorum monachorum, qui ibidem curſum regulaliter F quotidianis horis conantur implere, omni tempore proficiat in augmentis. Hanc quoque auctoritatem in omnibus ualituram, ut in noſtris et futuris temporibus intacta, uel intemerata ualeat perenniter permanere, manus noſtrae ſubſcriptionibus ſubter decreuimus roborari.

XIX.

Diploma Othonis imperatoris.

IN nomine ſanctae et indiuiduae Trinitatis. OTTO diuina fauente clementia imperator auguſtus.

Si aliquid de noſtrae magnitudinis regia, uel imperiali munificentia DEI eccleſiis emolumenti pro ſtabilitate illarum conferimus, proculdubio id in mercede proprium habemus. Quapropter omnium fidelium noſtrorum animaduertat induſtria, tam praeſentium, quam futurorum, qualiter nobis interuentu et admonitione Ottonis *Carentanum* ducis, quoddam noſtrae proprietatis ſpacium, capiens ex omni parte in longitudine, ſiue in latitudine iugera tria in monte *Carento*, cum dimidia parte ligni montis illius in latere poſiti, cum X. iugeribus pratorum iuxta flumen *Glana* iacentium ad eccleſiam *S. Lamberti* martyris, qualicunque ſupradicti montis parte, excepta noſtra regali ſede; inibi ſancto *Lamberto* ſeruientibus placuerit perpetuo poſſidenda tradere, atque delegare cum exitibus et reditibus et cum omnibus utilitatibus ad praefata iugera pertinentibus, ea uidelicet ratione, ut nemini quidquam in eadem eccleſia DEO militantes inde debeant: niſi quod ad DEI ſeruitium ſpectat. Sed ipſe locus et in eodem loco DEO et *S. Lamberto* militanti ſub noſtri ſint mundiburdii defenſione ſuſcepti. Ita uidelicet, ut nullus iudex publicus, uel quilibet ex iudiciaria poteſtate in eccleſias, aut loca, uel agros, ſeu reliquas poſſeſſiones, quas uel nunc idem locus ſancto *Lamberto* donatus poſſidet, uel quae deinceps in ius ipſius diuina pietas uoluerint augeri, ad cauſas audiendas, uel ad freda exigenda, aut manſiones, uel ad *paratas* faciendas, aut fideiiuſſores tollendos, aut homines ipſius eccleſiae iniuſte diſtringendos, aut ullas redhibitiones, ſeu illicitas exactiones requirendas, ullo unquam tempore ingredi audeat: uel ea, quae ſupra memorata ſunt, penitus exigere praeſumat. Sed liceat rectoribus loci ſupra memorati, fratribusque in eodem loco Chriſto et *S. Lamberto* militaturis omnia ad eum pertinentia, ſub emunitatis noſtrae defenſione, quieto iure poſſidere, atque pro incolumitate noſtra, nec non ſtabilitate regni, domini clementiam iugiter exorare. Et ut haec auctoritas noſtris, futuriſque temporibus Domino ualeat protegente inconuulſa manere, manu propria ſubter eam firmauimus et annulo noſtro aſſignari iuſſimus.

G

XX.

Diploma Othonis imperatoris.

IN nomine ſanctae et indiuiduae Trinitatis. OTTO diuina fauente clementia imperator auguſtus.

Nouerint omnes fideles nostri, praesentes scilicet et futuri, qualiter mercator quidam noster N. dictus, a praedecessoribus nostris libertate donatus et uxor eius N. uocata tradiderant ad *S. Emmerammum* monachis ibidem DEO seruientibus praedium N. pro animarum suarum remedio, ac mercedis aeternae desiderio, ea pactione, ut suae fine tenus uitae potestatiue usu potirentur utendi: post amborum de hac luce discessum, integre pertineret ad *S. Emmerammum* fratribus seruiendum: quod ita factum est publicae testium adstipulatione et iure iurando, qui eidem traditioni praesentes fuerunt, similiter et primi iudices comitatuum banno adstricti et iuramento idem testificati sunt; hoc est, praedictus locus N. cum mancipiis utriusque sexus in pago N. in comitatu N:

Nos uero haec audientes, propter DEI amorem et *S. Emmerammi* et uenerabilis *Wolfgangi* Reginensis episcopi petitionem, nec non *Ramuoldi* abbatis fidelis nostri interuentu; satisfacientes, hanc traditionem imperiali auctoritate nostra renouauimus et eundem praedictum locum cum omnibus appendiciis suis, hoc est, curtibus, cum aedificiis, pomariis, agricolis, pascuis, siluis, pratis, aquis, mobilibus et immobilibus, exitibus et reditibus, quaesitis et inquirendis, omnique legitima traditione ad altare *S. Emmerammi* martyris fratrum usibus seruienda cum omni integritate concessimus; nemine contradicente, uel fiscalis potentiae persona, siue alicuius consanguinitatis eorum conditione. Et ut haec concessionis nostrae auctoritas firma ac stabilis permaneat, in futuris temporibus, hoc praesens praeceptum iussimus inde conscribi et annuli nostri impressione sigillari et subtus manu propria corroborauimus. Signum domini Ottonis magni et inuictissimi imperatoris augusti. *Hildibaldus* episcopus et cancellarius uice *Willigisi* archicapellani notaui. Dat. nonis Iulii, anno dominicae incarnat. DCCCC LXXIII. regni uero secundi Ottonis XXV. imperii autem XV. actum feliciter *Veronae*.

XXI.

Diploma Henrici IV. regis.

IN nomine sanctae Trinitatis, HEINRICVS DEI clementia rex.

Omnibus Christi nostrique fidelibus tam futuris, quam praesentibus, notum esse uolumus, qualiter nos ob interuentum *Berthae* regni et thori sociae H. patriarchae, R. *Babebergensis*, v. *Eistetensis* episcoporum, caeterorumque fidelium N. cuidam seruienti nostro, R. nomine, militi laudabili IV. non regales mansos; quos idem in beneficium habuit, in proprium tradendo firmauimus, firmando tradidimus, sitos in uilla N. in comitatu N. comitis, cum omnibus appendiciis, hoc est, utriusque sexus mancipiis, ac cum omni utilitate, quae ullo modo inde prouenire poterit. Dedimus autem deuote in haereditariam proprietatem tale praedium eidem nostro seruienti: quia, nobis pergratus erat, utpote uir fidelis, miles strenuus, dies et noctes ad omne seruitium nostrum promptus et paratus. Et ut haec traditio firma et inconcussa omni permaneat aeuo, hanc chartam inde conscribi iussimus, quam, ut infra uidetur, nostra manu corroboratam sigillo nostro insigniri fecimus.

FINIS.

VRBS BAMBERGA,

ET

ABBATES MONTIS MONACHORVM PROPE BAMBERGAM, ELEGIACO VERSV

DESCIRPTI a

M. MARTINO HOFMANNO.

Reue-

REVERENDISSIMO ATQVE *ILLVSTRISSIMO PRINCIPI* AC *DOMINO,*

DN. NITHARDO, EPISCOPO BAMBERGENSI ET PRAEPOSITO WIRCEBVRGENSI, PRINCIPI AC DOMINO SVO CLEMENTISSINO.

SI iuuat ingenuis aures praebere Camoenis,
Vile nec Aoniae despicis artis opus:
Accipe difficili mihi facta poëmata nisu,
Nec bene disparibus uerba coacta modis.
Dum dubias inter lites me curia totum
Possidet, et rigidi sollicitudo fori.
Dum uigor omnis abest, curisque peresus amaris,
Ingenii friget spiritus ille mei.
Si tamen officii non auersatus honorem,
Perlege cantatas uersibus urbis opes,
Et mea praesulibus quas concinit ordine laudes,
Ire per alternos ausa Thalia modos.
Forsitan inuenies quod te recreare legentem
Possit, et affectae pellere mentis onus.
Quod si forte sua labor hic non laude carebit:
Historicum paruo tempore surget opus,
Quo cano pontificum uitas, et tristibus umbris
Eripio dignos posteritate patres.
Addita de uariis his sunt annalibus acta,
Et uerus ille tuae nobilis urbis honos.
Alter ut hanc caro quondam dedit OTHO nepoti,
Ille sed hoc ingens condidit autor opus.
In tua quin etiam soluo praeconia linguam,
Teque super coeli laudibus astra uebo.
Ergo libens capias memorem testantia mentem,
Versibus exhibeo quae tibi dona meis.
Sic tibi longa trahant concordes fila sorores,
Sic tua post obitum fama perennis eat.

Reuerendiss. Celsit. tuae

obseruantiss.

M. MARTINVS HOFMANNVS.

VRBS BAMBERGA, ELEGIACO VERSV

descripta a
M. Martino Hofmanno.

VRbs antiqua iacet celebri con- A
termina Moeno,
Turribus et templis non in-
amoena suis.
Aucupis HENRICI, prisco si creditur
aeuo,
Hoc soror a proprio nomine dixit
opus.
Illustri postquam dignissima principe
coniux,
Francorum fuerat consociata toro.
Roscidus Eois qua Titan exit ab undis, B
Gemmea purpureis et iuga demit e-
quis:
Maxima planicies populosam respicit
urbem,

Baba, Ottonis magni Saxoniae ducis filia, Henrici aucupis imperatoris soror, fuit nuptui data Henrico Franciae comiti: ab ea urbs Babeberga, quam Ptolemaeus Grauionarium,

Et sub arenoso stat Ceres alma solo.
Dulcibus excultos inter radicibus hortos,
Et densum piceis, ilicibusque ne-
mus.
Hoc nemus HVGONIS dictum de caede
putarem,
Ni data mutasset nomina longa dies.
Siue sed hoc Auge, seu caedes nomen
obumbret,
Siue paludosis crebra lacuna locis,
Ista mihi fuerit regio Peneia Tempe,
Ob uarias campi fertilioris opes,
Nam uelut effusus Pindo Peneus ab
imo,
Istic laeta suis omnia reddit aquis:

Godefridus Viterbiensis montem Pauonis, alii Papachergam nominare solent, appellationem accepit.

Sic quoque Regnesus bibulae scultator arenae,
Pinguia caeruleis hic rigat arua uadis.
Pronus et occiduas Moeni deflexus ad undas,
Caesareae medias perfluit urbis opes.

A Regneso amne urbs sensim et leniter assurgens, tres colles templis magnificis, aedificiis splendidissimis et hortis amoenissimis excultos habet.

Caetera sed cliuo surgit pars altior urbis,
Ac tria diuersi culmina montis habet.
Ciuica qui flexo cingunt habitacula cornu,
Nomen ab aeterna posteritate ferunt:
* Primus enim dictus Galilaei nomine PETRI,
Ostendit medio condita templa loco,

** I. Mons D. Petri, in quo Basilica cathedralis, a S. Henrico imp. constructa, et ipse S Henricus cum D Cunigunde coniuge in ea sepultus iacet.*

In quibus HENRICVS Pario sub marmore clausus
Coniuge cum diua post sua fata iacet.
Hoc prope delubrum sublimibus aula columnis
Prae domibus reliquis conspicienda patet.
Iuncta cui miris lapidum compagibus aedes
Surgit, et aërium tollit ad astra caput,
Scilicet hoc VITVS WVRTZBVRGO stemmate cretus
Conditor erexit nobile praesul opus,
Dum memorem factis illustribus addere famam
Arsit, et hanc miris amplificare modis.
Solennem cuius post funera ductus ad aram
Tradita ZOBELLVS proxima iura tulit,
Sed breue quod regnum dabat huic infirmior aetas,
Exanimem uidit tertia Bruma mori.
Cui satus Eibiacae successit origine stirpis,
Non tamen augustae firmus in arce domus.
Vnde resignantem cum tertia uiderat aestas,
Suscipit ERNESTVS sceptra relicta manu.
Quo demum uita duo post quadriennia functo,
Munia concordi lege NITHARDVS obit.
Ille potens sacris NITHARDVS et inclitus armis,
THVNGIADVM ueteris firma columna domus,
Illius insignes alio cane tempore laudes:
Nunc mea susceptas perfice Musa uias.

Aula episcopalis.

In mediis aulae penetralibus ordine recto,
Ad sacra Musarum limina ducit iter,
Huc, ubi consiliis prudens, legumque peritus
Aequa magistratus dicere iura solet.

Cancellaria.

Inde tenore pari gradibus sublimia celsis,
Itur ad ingenti scrinia docta fori,
Sedulus iniuncto qua fungi munere scriba,
Et solet arcanis tradere cuncta notis.

Iudicium prouinciale.

Nobile ne referam fultum grauitate tribunal,
Cuius ad imperium subdita turba stupet.
Hic magnas assessor agit cum iudice causas,
Et dirimit queruli iurgia dura fori,
Ne male praeualeat rigor intolerabilis aequo,
Publica nec faciat tristia damna quies.

Sedes nobilium canonicorum.

His sua coniunxit celeberrimus atria coetus,
Cui sacer imposuit numina magna canon:
Et ualido circumseptus molimine muri,
Colle suo medias prospicit urbis opes.

II. Mons S. Stephani.

Alter ab hoc tumulo collis sublimior exit,
Et sancto iuueni templa dicata tenet,
Primus qui meruit post regis fata coronam,
Dum fera purpureo saxa cruore lauat.

Kaulberg.

Caecius ex alto qua mons descendit in aequum,
Hic ubi non plana est, et prope plana uia est,

Parochia D. virginis.

Conspicitur diuae templum uenerabile matris,
Coelituum regem quae sine labe dedit.

Coenobium S. Theodori.

Vt taceam iuncti collegia proxima templi,
Virginei sedes quod fuit ante chori,
Cum pietas prisca sub simplicitate placebat,
Purpureas fuco non maculata genas.
Innuba nec solum spectabat uirgo cucullum,
Sed uere ueram cum pietate fidem.
Qualis Vesta fuit quondam castissima Romae,
Castus et intactae uirginitatis honor.
Nunc uero quoniam turpis sine ueste libido
Cuncta sibi tanquam iure licere putat:
In uitium ruimus quoque, cura nec ulla sacrorum,
Nec super est gratis qui probus esse uelit:

Sacellum D. Materni.

Hic quoque forte pari Treuirensis apostolus urbis,
Ad Boreae tractum parua sacella tenet.
Nunc ea parua quidem, sed tunc celeberrima cultu,
Cum fidei candor par in honore foret.
Et deuota Deo castarum turba sororum
Vicinae coleret templa propinqua mus. At-

Atque sub his faceret solennia sacra quotannis, A
Deuotae recinens carmina mentis opus.
Non moles lapidum teneras educta sub auras,
Caerea luminibus nec placet ara suis.
Labe sua mens aegra DEO placabile sacrum,
Inque sui flagrans agnitione fides.
Haec uia coelestes pandit cultoribus arces, B
Atque dat aeterna prosperitate frui.

III. Mons S. Michaeli archangelo sacer.

Tertius istorum iactat fastigia templi,
Vindice quod tutum sub MICHAELE uiget.
Cuius quae primos tangit pars proxima colles,
Lenaea passim consita uite rubet:
Altera sed nigrae praetexitur ilicis umbra,
Et tenero circum cespite terra uiret. C
Fertilis accedit genialibus hortus in aruis,
Vber et irrigua fons nemoralis aqua.
Quem supra ramos suspendit aquatica Lothos,
Arbor et umbrosas explicat alta comas.

Ecclesia S. Iacobi.

Montibus his addit diuus sua templa IACOBVS
Insignem positu conficiente crucem. D
Namque sacer STEPHANI lucus declinat in austrum,
Templa sed ad Boream mons MICHAELIS habet,
Caesareus uero tumulus stat solis ad ortum,
Cernis at occiduas diue IACOBE plagas.
Parte sed ex alia qua sub fora pontibus itur, E
Et reliquus nostrae uisitur urbis honor,

Coenobium Franciscanorum.

Templa Seraphini statuit sibi concio coetus.
Floret et auspiciis sanctior ipse suis.

Coenobium S. Clarae.

Cuius ad exemplum muro circumdedit aedem,
Regnat et in casto CLARA pudica foro. F
Nec nisi uirginibus uirgo Dea laeta ministris,
Admittit castas ad sua sacra manus.

Coenobium Dominicanorum

Proxima Dominici subit obseruantia fratrum,
Et noua magnificis atria culta typis.
Haec statuit largis Italorum sumptibus auctus
Trinacrius Claria doctus in arte senex. G
Hinc sed trans flauas ripas Regnessidos undae,
Qua statio fessis lintribus esse solet,

Insula abbatis uulgo Abtswehrde.

Pronus et a leua mediam secat alueus urbem:
Insula conspicuum signat amoena locum.

A Arcibus aequandas ea plures continet aedes,
Nobilis est ualidi regia quaeque domus.
Contiguis domibus cultissimus adiacet Hortus,
Et grauidae passim munera uitis habet.
Hic erat ante locus leulum decursus aquarum,
Et quod nunc tellus, tunc aqua tota fuit.
B Quando, sed hanc rerum facie mutante figuram
In rude uenerunt flumina uersa solum.
Diues ab euentu certum tulit Insula nomen,
Iussa quod abbati ferre tributa fuit.
Inde per angusti tendens compendia uici
Ad fora porcorum tecta uetusta uides.

Ernestus episcopus transfert Carmelitas ad S. Theodorum.

C Quae prius Heliadum patrum gratissima sedes:
[illegible]cia Musarum nunc ubi coetus agit.
H[illegible] sed ut e solitis ERNESTVS sedibus actos,
Ad THEODORAEOS transtulit inde lares,

Coenobium Carmelitarum mutatur in Gymnasium ab eodem.

Hic post liminio reuocatas ordine Musas,
Instaurare sacra iussit in aede choros.
Rursus et ingenuos regnare per atria mores,
D Et noua desuetae tangere fila lyrae.

Hospitale S. Catharinae.

Iuncta quibus COSTI castissima filia regis,
Pauperibus promptam fida ministrat opem.

Hospitale S. Elisabethae.

Cui par debilibus parat ELISABETHA leuamen,
Et iuuat afflictas officiosa nurus.

Sacellum D. Virginis post exactos Iudaeos a D. Ioanne Marscalco ab Ebnet canonico fundatur et dotatur, anno Domini 1472.

Ne memorem diuae sacratam uirginis aram,
E Et nostro propius iuncta sacella lari.
Condidit haec olim recutitae concio gentis,
Autoris nomen testificatur opus.
Hanc sed ut antistes procul expulit urbe PHILIPPVS.
Ipsa domus sacris cultibus aucta fuit:
Annua MARSCALCVS tribuit stipis aera IOANNES,
F EBNITIAE clarus nobilitatis eques.

Tres Insulae.

Non procul hinc stabili triplex sedet Insula tractu,
Exit et in longos quaelibet acta sinus.

I. Insula Molendinaria, Mülwehrde.

Illa molendinis certas intercipit undas,
Vnde suum forsan nomen adepta tenet.
Hinc nemus arbustis et frondibus ilicis atrum,
G Inde sed ad uitreas mons iacet altus aquas.
Cuius Eleusinae donis pars altera matris,
Altera Lenaeo palmite culta uiret.
Ima rigant tacito salientes murmure riui
Lenis et apricum temperat aura locū.

Non ita lauriferi praecelsa cacumina montis A
Non Aganippaeae tam iuuat humor aquae,
Insula securo quantū placet ista recessu,
Insula delitiis conscia sola meis.
At nunc ut mores hominum, uetitique labores,
Possidet en saltus fœda iuuenca meos.
Ah pudet et casto nobis scelus ore tacendum, B
Sit licet hoc toto nil magis orbe frequens.

II. Insula Quinciana, Zinckenwehrde.

Altera stagnanti circumdatur insula ripa
Et uitreus primas porrigit amnis aquas.
At sinus adductos modice falcatus in arcus,
Vltima coniuncta cornua mole premit.
Hinc reor a forma nomen posuere coloni, C
Inque uicem iunctas constituere domos.

III. Insula Vulturnia, Geyerswehrde.

Tertia Vulturii quondam fuit inclita sedes,
Vnde uetus domini nunc quoque nomen habet.
Ad tepidos Zephyri flatus solemque cadentem,
Qua noua contiguis curia surgit aquis. D
Erigitur lapidum quadrato pondere moles,
Inclitus ERNESTVS nobile struxit opus.
Atque sub hoc certae sibi condidit atria sedis,
Atria digno DEO, principe digna uiro.
Intus odoratis nitidissimus adiacet herbis,
Et uarias florum parturit Hortus opes, E
Qualia nec tempe, nec pulcher Adonidos hortus,
Culta uel Hesperidum munera sylua tulit.
Hic cerebro gratam diffundit amaracus auram,
Et citrio flagrans spirat odore nemus.
Inde sed aeternos formosae frondis honores,
Vda gerit baccis laurus amicta suis. F
Hinc croceum cingens foliis Ciphisius albis,
Mollis et ad liquidas crescit Acanthus aquas,
Quem prope suaue rubens superas Hiacynthus in auras
Surgit et Idaliae Myrthus amata Deae.
His nigra Morus adest, his et quae pallida semper G
Obseruat nitidos solis euntis equos.
Mista quibus tenerae tentoria surgere uiti,
Et de rore maris frondea signa uides.
Non rosa, non uiolae, non nardi lenis aristae,
Non thyma, non ficus, nec tulipanus abest.
Et quae praeterea diuersis floribus herbae
Nomina non numeris mollibus apta gerunt.

Pons superior et inferior.

Hac subit extructos geminis sub pontibus arcus,
Et sua Regnesus flumina tortus agit.

Molae aquariae.

Dum mola crebra rotis exercet aquaria fluctus
Et liquidum certis molibus arctat iter,
Quo piceis nexas puppes deuoluit ad urbem,

Francofurtum.

Est a Francorum quae celebrata uado.

Regnesi fluuii commoditas.

Vnde per aduersas sinuosi fluminis undas,
Pinea multiplices aduehit arbor opes.
Quas ibi conuexit currus, quas fluctus et unda,
Itala quas tellus, Belgia quasue tulit.

Negociationes ciuium.

Talibus incumbit studiis dum ciuicus ordo,
Atque peregrinis mercibus auget opes.
Dum Cereris donis et onustis uite phaselis,
Diuitias patrias accumulare solet:

Senatus pro Republica cura

Publica consiliis prudens regit acta senatus,
Seruat et intacta sub pietate statum.
Cui magis est cordi nil, quam defendere laesos,
Signaque iustitiae prosperiora sequi.

Ciuium erga Magistratum obseruantia.

His etiam patribus sese submittere ciuis,
Et studet ingenuo subdere colla iugo.
Non illi pietas, non officiosa uoluntas,
Nec suus in culto pectore candor abest.
Accedunt populi mores et cultus honestus,
Atque sub augusto splendida tecta foro.
Tecta suis circumradiantibus alte columnis,
Qualia magnorum celsa theatra ducū.

Parochia D. Martini.

Iuncta foro circum quadra spectantia Turri
Grandia MARTINO sub patre fana iacent.

Natura urbs in Thratia prope Hellespontum, a qua quilibet Suffraganeus Bambergensis, titulum episcopi Naturensis habet.

Acer et arte potens ubi Suffraganeus aulae
Inclita magnificae pulpita sedis habet.
Vnde nouis titulis et honorum fascibus auctus
Praesulis insigni nomen ab urbe gerit,
Faucibus angustus Helles Athamantidos aequor
Qua coit et pressis fluctibus unda fremit.
Autor ei nomen naturae tradidit urbi,
Huic sed ab hac titulos inclita Roma dedit.
Ad loca uallatæ MARTINI proxima portæ,
Vitrea diuisi fluminis unda ruit.

Et

Et trabibus iunctim poſitis pars iungitur urbis
Seesbrucken.
Caetera ſublicii per graue pontis opus.
Via ſaxea.
Nominis haec dubio uia ſaxea dicitur ortu,
Non ratio forſan, ſed minus apta, deeſt.
Ecclesia D. Gangolphi.
Hic ſtat praetextum GANGOLPHI nomine templum,
Sculptus et in ſacro ſic gerit arma foro.
Qualiter ad pugnam Francis cum regibus iuit,
Et titulum belli dux duce patre tulit.
Sacellum S. Gertrudis.
Proxima GERTRVDIS ſubeunt ſacraria templi,
Et uetus ara noua quae prior urbe fuit.
Ad quam ſaepe preces fudiſſe ter optimus heros
Fertur, et inſtructos praeteriiſſe dolos.
Coenobium ad ſepulchrum dominicum.
His ſua uirgineus iunxit collegia coetus,
Nomine quae trito plebs ſacra buſta uocat,
Siue quod hoſpitium ducis inuiolabile CHRISTI,
Siue quod his furtim ſint ſacra iacta locis.
Caetera pratereo renouati limina tecti,
S. Marthae.
Et pia quos tangit uertice MARTHA DEOS.
Sed neque tres alias cultis altaribus aedes,
Noſocomia.
Nec refero Medicae proxima tecta domus,
In quibus exul inops, et debile uulgus aluntur,
Ac quorum grauior corpora languor habet.
Nam loca ſi pergam deſcribere ſingula uerſu,
Et quibus eſt paſſim terra referta bonis.
Tunc bibulum curuo proſcindere littus aratro,
Remque ſequi coner, quam locus ipſe negat.
Quaeque ſuo gaudet ſpeciali munere tellus,
Et bona certa, quibus ſola triumphat, habet.
Ardua ſe iactat proceris Haſſia ſyluis,
Vbere Tyrigetum fertilitate ſolum.
Ditibus argenti laetatur Miſnia uenis,
Et iactat fluuios Pannonis ora ſuos.
Fertilitas agri Bambergenſis.
At neque fluminibus, non fertilis ubere glebae,
Noſtra metalliferis nec caret ora iugis,
Irrigui paſſim labuntur montibus amnes,
Vallis et incluſas quaelibet arctat aquas.

Dulcibus hic ſurgit cultus radicibus hortus,
Et Peponum grauido pondere terra uiret.
Iſte racemifero campus ueſtitur amictu,
Hic cultae Cereris munere gaudet ager
Nauibus hinc Abies, hinc turgida glandibus Ilex
Surgit, et hirſutis Pinus acuta comis.
Inde ſed aſſiduis ſpoliat ſua culmina ſyluis,
Atque dat innumeras Lucipetrea trabes.
Radus et audaci cedens pineta ſecuri, *Radus fl.*
Arboreo liquidum pondere replet iter.
Sectis praeſtat idem pinis Haſlacidos unda, *Haslacis fl.*
Et pater amborum Cronacis auctus aquis. *Cronacis fl.*
Adde tot inſignes excultis moribus urbes,
Atque ſub excelſis condita caſtra iugis.
Mons etiam ueteris qui ſeruat nomina Burgi, *Altenbürgſum caſtrum.*
Monſtrat et infractae deſuper arcis opus.
Summa racemifero ueſtit loca collis amictu,
Gignit et apricis optima uina iugis.
Qualia ſpumantis producnnt littora Rheni,
Lenta uel ad Moeni conſita uitis aquas.
Arx ea quaſſa licet ſaeui ſtet fulmine Martis,
Atque ruinoſas occulat herba domos:
Firma tamen quondam fuit, ac tutiſſima foſſis,
Nec rigido cinctas horruit enſe manus.
Nam comes ALBERTVS bello fortiſſimus heros. *Albertus comes Bambergenſis, e Francorum ducum familia oriundus, in praelio trucidat Conradum Francorum ducem, Ludouici imp. fratrem ſibi aduerſantem, anno Chriſti 902.*
Francorum regum nobilitate ſatus.
Cum fratrem regis LVDOVICI caede tuliſſet,
Qui dictus tali nomine quartus erat,
Offenſi metuens uiolentam caeſaris iram
Tutus ab hoſtili poſſet ut eſſe metu,
Hanc ſubit adiutus Francorum uiribus arcem,
Et munit ualida regia tecta manu.
Interea duro uexatur Marte Thariſſa, *Thariſſa primarium Alberti ad Moenum caſtrum obſidetur, anno 905.*
Et patitur longas obſidione moras.
Vnius ob furias pugnatur, et efferus hoſtis,
Nititur ex imo uertere cuncta ſolo.
Nec tamen haec adeo frangunt in milite uires,
Solueret ut demens in ſua damna fidem.

Enſe

Ense sed armatus patriae pro moenibus astat,
Ridet et hostilis robur inerme manus.
Caesar ut ergo uidet belli non uiribus arcem
Posse nec inclusos obsidione capi,
Quod prius ausus erat teutare potentibus armis,
Nunc studet occulta fraude patrare nefas.
In castris aderat sceleratus et impius HATTO,
Cui uis consilii prompta nocentis erat.

Hatto archiepiscopus, Moguntinus, Ludouico imp. familiarissimus.

Hunc prece sollicitat, uerbisque rogantibus instat,
Perdendi comitem quod sibi monstret iter,
Namque licet sacra redimitus tempora uitta
Praecipuus Mogi praesul in urbe foret,
Non tamen antistes uerae pietatis alumnus,
Pontificis qualem grande requirit onus,
At scelerum studiis, et iniquo praeditus astu,
Proditor, impostor, latro, cruentus erat.
Se medium simulans igitur, causaeque sequestrum
Ardua nitiferi moenia montis adit,
Et iam contigerat firmatas robore portas,
Obuius extemplo cum comes ire parat,
Excipiensque manu dextram complexus inhaeret,
Quaerit et insuetae quae noua causa uiae?
Tunc sacer antistes: tua me comes inclite uirtus,
Has tentare uias me tua fama iubet.
Quippe nec offensi qui caesaris arma tremiscis,
Non fortes aquilas, nec trucis hostis opes.
Propterea tantas cupio componere lites,
Suscipiens causae mite patrocinium.
Sed quia commodior placandi caesaris iram
Non uia, fer mecum sub stata castra pedem.
Nostra uel angustas pro te uox molliet aures,
Vel saluo rursus sistet in arce gradu.
Quoque minus dubites, ius et pia numina testor,
Testis sit dextrae dextera iuncta tuae.
Dixerat ista: comes praesul uenerabilis, inquit,
Vnica cum uitae sit tibi cura meae,

A Qui ueritus non es portus aperire fideles,
Et spem percussae consiliumque rati.
Te duce iussa sequor, duce te nihil impius hostis,
Saeua nec irati caesaris ira potest.
Sed tamen ante ueni rebus non asper egenis,
Parua nec exhaustae prandia sperne domus.
B Ille dolum ficto dudum sub pectore uersans
Callidus indictos abnuit ore cibos.
Et cito quadrupedi sua mandat ephippia reddi,
Vt licet esuriens carpere possit iter.
Exierant portas stabilitas robore ferri:
Praesul ut ad comitem talia uerba facit.
Saepius inuitis offertur nobile munus,
C Quo tamen exoptant, dum caruere, frui.
Sic ergo iam meditans dispendia longa uiarum,
Et quod ieiunus cum duce miles eat.
Exiguis cuperem ieiunia soluere mensis,
Et prius oblata commoditate frui.
Haud aliter mediis Pelopis pater aret in undis,
Et data quae nunquam fercula tangat, habet.
D His comes auditis, subito conuersus ad arcem,
Cum duce, cum tota nobilitate fuit,
Ductus et augusti subter fastigia tecti
Ad sua non ullo laesus ab hoste, redit.
Vix compressa fames epulis, mensaeque remotae
Incipiunt ruptas accelerare uias.
E Pertulerat dominos rapidorum cursus equorum
Huc, ubi caesareae signa cohortis erant.
Cum subito iuuenis cinctus fulgentibus armis
Ducitur offensi principis ante pedes:
Vndique uisendi studio per compita turbam
F Vix capiente loco caeca iuuenta ruit.
Inque uicem certant dictis illudere capto,
Et duplicare recens, uel triplicare malum.
Non aliter pressis in lina tenacia ceruis
Impia uenantum fulminat ense manus.
Tollitur in coelum densa caligine puluis,
G Et caua flebilibus uocibus antra fremunt.
Ergo ubi delusum scelerauit flaminis astu
Se uidet, et minimum non superesse fugae.
At-

Albertus dolo Moguntini in manus Ludouici imp. traditus securi percutitur, et Theriffae in castro sepelitur, anno 908.

Attonitus summi conuexa tuetur Olympi, A
Atque gemens dura compede uinctus ait:
Hei ubi pacta fides? ubi quae iurare solebas?
Testis ubi dextrae dextera iuncta meae?
HATTO fidem praesta, nec fraus periuria celet,
Non bene coelestes perfida lingua colit. B
Ille ego sum, solitus cui tu promittere pacem,
Haeccine promissae munera pacis erunt?
Haec ubi fatus erat: uersutior incipit HATTO,
Est bene polliciti causa peracta mei.
Promisi pacem tibi, pace subiuimus arcem,
Formula iurandi nec magis illa tenet. C
Sic cadit expirans animam comes, oppida praesul
Accipit, haec merces proditionis erat
Si quid honorato ueri canit ore uetustas.
Conditur ad Moeni lene sonantis aquas.
Vitreus irriguo qua praeterit amne Tharissam.

Albertus fundator Coenobii Tharissensis.

Antiqua sacram relligione domum. D
Quam fundasse suis de mptibus inclitus autor
Fertur et accliui constituisse iugo.
Huius adhuc tumulum seruans pulcherrima uirtus,
Vltima cultori dat monumenta suo.
Scilicet insignem Lauri de fronde coronam,
Contegeret ramis quae iuuenile decus. E
Fleuerunt Charites, fleuerunt Naiades udae.
Moenus et attonito moestior amne fuit.
Ista sed impietas, scelerumque lucrosa cupido,
Fraus neque periurae mentis inulta fuit. F
Nam licet ad tempus successibus ambulet auctus
Improbus et quauis opprimat arte bonos:
Digna tamen tandem sequitur cum foenore merces:
Ira DEI lento sed uenit ampla pede.
Terra tribus scopulis uastum procurrit in aequor G
Trinacris, a positu nomen adepta loci.
Hic caua sulphureis semper fornacibus ardet,
Miscet et horribiles ignibus Aetna minas.
Siue Gigantaei quod dent incendia flatus,
Brachia dum saeuo fulmine tacta mouent.
Siue quod infernos hic sit descensus ad amnes,
Portitor horrendas et rate tranet aquas,
Tisiphoneque sedens palla succincta cruenta
Vltrici quatiat corda scelesta manu:
Huc a Daemonibus uiolento turbine raptus
HATTO parum felix tartara uiuis adit,

Poena perfidiae Hattonis, anno 914.

Hac aliquot uicibus resonante sub aëre uoce:
Sic peccata luas, sicque ruendo ruas.
I nunc sperne DEVM, iurataque foedera solue.
Crede nec obstringi numine teste fidem.

HACTENVS augustae positum memorauimus urbis,
Et quo dante suum nomen adepta gerat.
Nunc age praeclarum meritis et nomine regem,
Ac distincta nigro signa Leone canam.
Cuius et auspiciis Diuorum cultibus aucta,
Extulerit tenebris urbs Babeberga caput.
Non breuis haec series, tenui nec origine fulta,
Caesarea primum manat ab arce decus.
Vos igitur Musae, quibus aeui nota uetustas,
Dicite magnificae quae sit origo domus.
Et quis primates Procerum Germanidos orae,
Illius astrictos iusserit esse fide.
Dicite: sic uobis hedera frondente coronas
Roscida muscosis fontibus antra ferant.

TVrpiter extincti factus successor OTHONIS,
Caesar ut HENRICVS debita sceptra capit

Otho III. imperat. ueneno perit, anno 1001.

Caesaris HENRICVS, dictus qui nomine tali
Alter in augusta sede monarcha fuit.

S. Henricus II. eidem in imperio succedit, anno 1002.

Illorum uetitos primum compescuit ausus,
Qui cuperent regni praeripuisse decus.
E quibus Eccardus praestans Misneides orae,
Alter at Austriacae marchio gentis erat.
Qui licet AVGVSTI fretus munimine fratris
Boiorum cuperet ui reparare solum:

Eccardus Saxoniae et Henricus Austriae Marchiones imperium ambientes ab Henrico imper. profligantur, anno 1003.

Attamen hei frustra uento tumefactus inani,
Viribus amissis cogitur ire minor.
Sic aquilae forti breuior contendit hirundo,
Et fera Pigmaeus cum grue bella gerit.

Sclaui ab imperatore Henrico deficientes et fidem Christi abnegantes superantur, anno 1004.

Proxima succedit celebris uictoria belli,
Quo fortis Heneti contudit hostis opes.
Saluifica CHRISTI quod relligione relicta
Crudeli faceret barbara sacra manu.
Coniugis inde suae fratres exercuit armis,
Et domuit Phrisios uindice marte duces.

Duos Boleslaos alterum Boemiae ducem, alterum Poloniae regem, ad obedientiam redigit, anno 1005.

Sarmatico fusos taceo cum rege Boëmos,
Nec refero cultae moenia capta Metis.
Inclita nam lati quantum patet orbita mundi:
Caesaris HENRICI singula laude strepunt.
Nec modo praeclarum fecit uictoria belli,
Accedunt leges et pietatis amor.
Ac quae diuersis struxit noua templa sub oris,
Templa deauratis conspicienda tholis.

Basilica Bambergensis fundatur, anno 1006.

Prae reliquis Babeberga suo circumdata filo
Restat et ex illo tempore firma manet.
Quam ne fatorum uiolaret turbidus ordo,
Eximium placuit sic stabilire forum.

Electores imperii constituuntur officiales et uasalli ecclesiae Bambergensis, anno 1007.

Omnis ut imperii Septemuir praesulis huius
Taliter obstrictum se sciat esse fide:
Qualiter est feudi domino de iure uasallus,
Auspicio cuius remque decusque gerit.
Hinc electorum titulis et nomine princeps
Quod tenet, in feudum praesule dante capit.

Insignia ecclesiae Bambergensis.

His noua subiunxit nigri quoque signa Leonis,
Cui transuersa Trabes candida fulcra dabat.
Ad conum galeae puluini nobile stratum,
Pauonum cristis et Leo cinctus erat.
Iuncta quibus grauior gemmis, auroque Corona,
Qualis honorati caesaris esse solet.
Inclitus HENRICI signat Leo caesaris acta,
Firma Trabes solidae relligionis opus.
Puluino nixus pennis illustribus orbis
Hanc aedem curae regibus esse docet.
Caesarei uero diadematis alta figura
Eximio praestans signat honore decus,

A Electoratus quo splendida munera confert,
Nil quibus hic ingens amplius orbis habet.
Aeternas igitur laudes sanctissime caesar,
Curia nostra tibi numine teste canit.
Quam tua tam claro decorauit munere uirtus.
Vt nequeat summis Regibus ire minor.
B Et referet: donec celsis sub rupibus arces
Consistent, uiuax et CVNIGVNDIS honos.
Dum sic culta noui surgunt fastigia templi,
Pontifices illic et pia sacra ferunt.
Exarsit Latios discordia saeua per agros,
Et repleta nouo Roma furore fuit,
C Nobilium ductu quod Marchio caesaris usus
ARDVVINVS titulis, imperioque foret.

Henricus imp. in Italiam ducit exercitum contra Ardoinum Valpergensem Eporediensium marchionem, quem nobiles et episcopi Itali imperatorem Mediolani declarant. Eo in bello captus et deceptis custodibus elapsus, de muro se praecipitans Henricus luxato fractoque crure deinceps claudicauit, anno 1014.

Partibus AVGVSTVS praesul BENEDICTVS adhaesit,
Mota sed ARDVVINO pro duce turba stetit.
Vt tantos igitur premeret rex inclitus ausus,
In latium cinctus milite tendit iter.
D Captus ubi tecto praeceps delapsus ab alto
Concaua per rupis saxa, petrasque salit.
Vnde fuit facto cognomen adeptus ab illo,
Claudus enim fracto postmodo crure fuit.
At procul externis dum longius haeret in oris
E Caesar et ancipiti praelia marte gerit,
Inclita deuoto dignissima principe coniunx,
Acrius inceptae promouet arcis opus

S. Cunigundis falso insimulatur de adulterio, anno 1017.

Casta quidem, sed non est credita, rumor iniquus
Laeserat et falsi criminis acta rea est.

Iudicium Vomerum.

Hac ut apud reducem se suspicione leuaret,
F Prae foribus sterni torrida strata iubet,
Et simul acciri consanguinitate propinquos,
Quotquot et illustres cerneret aula uiros.
Omnis eques, mistaque grauis cum plebe senatus,
G Obuius ad sacrae conuolat ora domus:
Haec ubi spectantis procedit ab agmine turbae,
Vt solet ad nati mater itura rogum.
Moesta ter ad nitidum sustollit lumina coelum,

Qui

Qui uidet, a lacrimis uix tenet ora suis.
Mox submissa genu, superumque precata parentem.
Tristior hos edit crine iacente sonos:
Supplicis alme tuae, rex o ter maxime regum,
Accipe sub certa conditione preces:
Casta negor, si tu damnas meruisse fatebor,
Ardeat incestos ignea massa pedes.
Sed si crimen abest, humilem clementia seruam
Me tua ueridico seruet ab igne DEVS.
Dixit et extemplo candentia strata subiuit,
Illaesos referens et sine labe pedes.
Hoc plus imperii signo moderator adactus, *Innocentia S. Canigundis.*
Coelestes ueniam supplice uoce rogat.
Et prope par istis, coelique Quiritibus aeuum
Degit et in terris non leue numen habet.
Plurima construxit uariis noua templa sub oris,
E quibus hoc nostrum non minus extat opus.
Id qua sit rectum patrum pietate docebo.
Non faciant longas carmina nostra moras.

REVERENDO IN CHRISTO PATRI ac DOMINO,

DOMINO IOANNI,

ABBATI CELEBERRIMI MONASTERII MONTIS MONACHORVM, PROPE BAMBERGAM, DOMINO SVO SVBMISSE COLENDO.

Si cupis illa tui primordia noscere templi,
Et graue fundatae relligionis opus,
Si spacia annorum, diuersaque corda regentum,
Noscere si prisci temporis acta cupis:
Hos oculis numeros uenerabilis excute praesul,
Et lege disparibus condita uerba modis.
Hic decessorum quas persequor ordine laudes,
Ducta per aetates et monumenta leges,
Vt series horum sacrae fastigia sortis,
Atque tuae pariter rexerit aedis opes.
Nemo sed hos prima repetens ab origine patres,
Quod celebres numeris reddidit ante suis:
Hoc grauius, lucem fuit istis addere rebus,
Hactenus obscuro quae iacuere loco.
Ergo meae ueniam musae dabis optime praesul,
Si minus haec forsan carmina lucis habent.
Sic tibi Nestoreos summus det Iupiter annos,
Sic tibi felici sidere tempus eat.

T. paternit.

Studiosiss.

M. MARTINVS HOFMANNVS.

ABBATVM MONTIS MONACHORVM, ANTE REFORMATIONEM,

LIBER PRIMVS.

RATTO.

IACTA noui postquam fuerant fundamina templi,
Ac prope perfectum nobile staret opus,
Lucus et ilicibus creber, stabulisque ferarum
Laudibus aequaret splendida tecta ducum,
B Caesaris HENRICI clementia diuite censu, *S. Henricus imper. contulit*
Atque nouis etiam dotibus auxit opes.
Villa iacet riguas stagnantis ad Ithesis undas, *coenobio abs se extructo uillas:*
Fontibus et positu nobilitata loci,
Meraniae princeps de se fundasse RADOLPHVS *Radolfsdorf.*
Fertur, ab autoris nomine nomen habet.

Hanc a Fuldensi mutatam praesule uillam, A
Et simul istius ius dedit omne loci.
Ezelskirchen. Addidit Ezelii dictum de nomine templum,
Atque Belhusani praedia culta soli. *Belhausen.*
Rodheim. Schnackenwehrde. Iuncta fuere quibus Rodemi iugera tractus,
Et loca de culicum nomen adepta uado.
Lditerbach. Dorfles. Ne memorem scalae gaudentem nomine riuum, B
Proxima Dorfleni nec data iura laris.
Sed quia nulla diu regio sine principe felix,
Et breuis amisso rege uagatur apis:
Hinc sacer antistes templo praefectus, et uni
I. Ratto a S. Henrico imper. primus constituitur abbas, anno 1015. RATTONI rerum tradita summa fuit.
Qui licet innumeris esset uirtutibus auctus, C
Et pietate sua notus ad astra Poli;
Hunc properata tamen uitali lumine cassum
Fata pium terris eripuere patrem,
Vix ubi per lustrum ceptas tenuisset habenas:
Praesulis haec primi meta suprema fuit.
Quo positus tumulo post tristia fata quiescat, D
Non aliquam perhibet cognita fama fidem.

HENRICVS.

EX quo RATTO suos fatorum numine cursus
Clauserat, et coeli iam nouus hospes erat. E
II. Henricus electus, anno 1020. Inclitus HENRICVS sacri moderamina claui
Suscipit, et fato prosperiore regit.
Vir pius, et nulli ucterum uirtute secundus,
Nec minor ingenita nobilitate fuit.
Conscripsit numeris, et certa lege libellum,
Cuius adhuc sequitur musicus ordo metrum, F
Dum canit alternis modulatos uocibus hymnos,
Fatidici tractans nobile regis npus.
Innumeros calices, et uasa tot aurea iunxit
Et templi sacris usibus ista dedit.
Ne referam chlamides gemmis, auroque rigentes, G
Aurea nec duplicis tradita dona crucis.
Tempore concessis a quo fuit auctus habenis.
Altera gestabat spicea serta ceres.
Ecclesia coenobii dedicata ab Eberhardo Condita solenni cum templa dicantur
Templa sacerdotum rite sacratu manu.

Atque MICHAELI custodia credita montis, *episcopo, 3. Nonas Nouembris, anno 1021. Interfuerunt Aribo Moguntinus, et Pilegrinus Coloniensis, archiepiscopi.*
Et socium magno cum patre numen habet,
Frigida nascenti cui Nursia praebuit ortum, *Nursia patria S. Benedicti.*
Atque nouum ad coelos insinuauit iter.
Huic aderat pompae tuus alta Colonia praesul,
Atque Moguntiaci nobilis ERBO soli.
E quibus ille PETRI cumulans altaria donis,
Plurima pro regis uota salute facit,
Adderet ut rutilum regno decus, adderet annos,
Et tegeret sacras querna corona fores,
Auspicibusque Deis series longissima patrum
Omine susciperet, quo pater urbis, onus:
Hic sed MARTINI fulgentibus inuocat aris,
Vt superent altae celsa theatra domus,
Et bene prospiceret sacram concordia turbam,
Impia nec uoti solueret ira fidem.
Bis duo cum senis iam lustra peregerat annis:
Funere cum raptus sub caua busta ruit.
Mens subit astra, tegit moles terrena cadauer,
Incertum tumulum prodere fama nequit.

ADELHELMVS.

SI quid apud superos sacrorum cura meretur, *III. Adelhelmus electus, anno 1046.*
Indiga nec pietas utilitate caret,
Scilicet hic merito uirtutis imagine clarus,
Coelica deuotae praemia mentis habet.
Relligione nihil maius, neque numine duxit,
Psallentum satagens semper adesse choro,
Seu pia solenni recitarent carmina cantu,
Siue precarentur supplice uoce DEVM.
Et licet interdum sub aprico uertice montis,
Ponere curarum triste studeret onus,
Ac releuaturum mentem caua littora circum
Aspicerent salices, et leue murmur aquae.
Attamen haud riuus tenui pellucidus unda,
Hortus odoratus nec remoratur iter.

Quin

Quin sed anhelanti relegit uestigia cursu,
Tinnula dant quoties turribus aera sonos.
Primus et ingressus bipatentis limina templi,
Vltimus a sacris cultibus inde redit.
O merito pietas homini tutissima uirtus,
O sacer innocuae relligionis amor.
Tu quia das sanctis epulis accumbere diuum,
Et facis aetherei numinis ore frui.
Tu bona das, tacito quae nec pede lapsa uetustas,
Mobile nec tempus diminuisse queunt.
Quae neque fur aufert, nec trux intercipit hostis,
Non rapit ignis edax, nec fera Scylla maris.
Motus ob id studium Romana praesul in urbe,
Priuatas leges, certaque iura dedit,
Ne quis inhumana uexaret Erinnye templum,
Totius aut sacrae perderet aedis opes.
Id quod apostolico testatur munere functi
Sancta pontificis litera scripta manu.
Nomine SVVIDIGERVM sese prius ille uocabat,
Cum Babebergensi praesul in arce foret.
Inde fuit CLEMENS mutato nomine dictus,
Cum datus est triplex pontificalis honor.
Sed neque maiestas, nec opes, triplicisque coronae
Profuit altus apex, tollitur ante diem,
Dum nimis incauto dirum bibit ore uenenum:
Heu scelus, hei magnis sors minus aequa uiris.

Swidigerus episcopus Bambergensis, ab Henrico III. imp. constitutus pontifex, Clementis II. nomen assumpsit, et in ipso Natalitiorum festo Romae solenni caeremonia consecratus est, anno 1047.

RVPERTVS COGNOMENTO NVMMVLARIVS.

IV. Rupertus statim post factam electionem resignat, et numeratis inaerarium regis mille pondo argenti purissimi, fit abbas Augiae diuitis, anno 1071.

CORPORIS exuuias ADELHELMI morte soluti,
Cum tegerent gremio saxea busta suo,
Praesulis eximios cepit RVPERTVS honores,
Qui tamen haud longo tempore sceptra tulit.
Nam fului grauibus dum molibus incubat auri,
Atque parandarum cura fatigat opum,
Se procul hinc alias confert peregrinus in oras,
Et sibi commissum sponte resignat onus,
Stat uetus, et largis prouentibus Augia diues,
Qua Venetum Rheni perfluit unda lacum.
Huius certa sibi suffragia colligit auro,
Et sacra non ullo ui prohibente capit.
Haud aliter diri stimulante uoragine uentris
Incustoditum captat ouile lupus.
Vix tamen acceptis iterum priuatur habenis,
Et ueluti sellas inter utrasque sedet.
Sic canis ille leuem captans pro carnibus umbram,
Hos etiam perdit quos uehit ore cibos.

ECBERTVS.

V. Ecbertus e Suuarzaco eiiecatus, eodem mox anno illuc se iterum recepit, ubi etiam paulo post uita functus miraculis claruit, anno 1071.

HOSPES in has postquam fatis comitantibus oras
Venerat, et patriam liquerat exul humum,
Hic ubi culta secat Liger arua rapacibus undis
Per caua spumiferis saxa uolutus aquis:
Censor ut assereret spretae pietatis honorem,
Tectaque ruderibus semisepulta suis:
Constitit in mediis Franconidos aduena terris,
Qua Someracensem Moenus inundat agrum.
Cum senior uitreis madidum caput extulit undis,
Et sua dimouit talibus ora sonis:
O uenerande senex, patria regione profectus
Qui nouus in Francis finibus hospes ades,
Auspiciis nostrum supera felicibus amnem,
Fata nec inceptis sint inimica tuis.
Exoptatus ades, laetanti Francia uultu
Te uidet, et gremio suscipit aequa suo,
Ac tibi non longo post tempore tradet honores,
Et noua diuersis templa regenda locis.
Tu modo perge tuis nomen sustollere factis,
Triste nec exilii sit tibi ferre iugum.
Hactenus: et lato rursum caput occulit antro,
Applaudit motis utraque ripa uadis.
Ergo sacra circum redimitus tempora uitta
Praesulis insigni munus honore capit,
Hic, ubi MEINGVTHVS posuit noua moenia templi,
Putris et aggesto surgit arena solo.

Meingutthus Franciae dux, fundator coenobii Suuarzacensis.

Inde sed hanc nostram fuit accersitus in urbem, A
Et tulit augusti proxima iura fori.
Verum mox etiam ceptas deponit habenas,
Et populis alibi dicere iura solet.
Conditus in tumulo post ultima fata quiescit,
Ad liquidas Moeni praetereuntis aquas,
Qua prius excubias pastor fidissimus egit, B
Templorum lapsas et stabiliuit opes.
Si quid habent priscis annalibus eruta ueri,
Creditur in superas numen abisse domos.
Testis erit radius, testis uenerabile bustum,
Testis ad hoc miris edita signa modis.

C

VTO LEVITA.

VI. Vto electus, anno 1071.

TRADITA deserti suscepit munera Claui,
Non gradui quamuis par datus esset honor.
Ast ubi praecinxit se pontificalibus armis,
Praestitit insignem relligione uirum.
Non obtrectator, non saeuae prodigus irae, D
Mitis at ingenio pacis amante fuit.
Defessus curis mortalibus exuit annos,
Pastorale pedum cum duo lustra tulit.

WILLO.

VII. Willo electus, anno 1082.

ELYSIIS postquam campis Leuita receptus,
Ad ueteres posito corpore uenit auos. E
Eligitur WILLO uotis communibus abbas,
Qui tamen haud longo tempore praeses erat.
Nam fortuna uiro tantos inuidit honores,
Et factum triplici pollice rupit opus.
Vix ubi ter magnum Phoebus compleuerat orbem, F
Purpureis toties astra remensus equis:
Ex quo sacrati decoratus munere claui,
Ceperat innocua tollere sceptra manu.
Tabida consumpsit tumulum, lapidemque uetustas,
Et sua cum casso corpore fama iacet.

THIMO DIACONVS.

VIII. Thimo electus, anno 1085.

CVM primum THIMO templi suscepit habenas,
Quas tulit auspicio stantis in orbe Deae,
Nondum transierat tenerae lanuginis aetas,
Nec tonsoris erat barba resecta manu.
Ast matura uirum quo tempore fecerat aetas,
Maiores animos mens generosa capit.
Innumeras CHRISTI sacro pro numine curas
Sustulit et dubium saepe peregit iter.
Iam prope lustra duo rerum tenuisset habenas,
Et properata suos mors erat ante pedes.
Cum sua coenobio quoque praedia tradidit ultro,
Praedia Dornbachicis conspicienda iugis.
Scilicet ad cineres illius et ossa quotannis
Deuota facerent ut pia sacra manu,
Nec finerent spretis manes habitare sub umbris,
Ossa uel immundo clausa iacere solo.

GVMPOLDVS.

IX. Gumpoldus, Ratisbona e coenobio S. Emerani ascitus, anno 1094.

SACRIFICVS ueteri GVMPOLDVS ab urbe citatur,
Quae ratis a forma nomen adepta tenet:
Quo neglecta tamen sub praesule cura sacrorum,
Hic sua barbarie regna tenente, fuit.
Et procul excedens data disciplina recessit,
Vertit et exilio regula prisca solum.
Et nisi sanctus OTHO rerum cepisset habenas,
Obsita Cymmeria nunc quoque nocte forent.

S. Otho episcopus, instaurator et amplificator coenobii.

Huic ubi Bambergae sed tradita cura regendae,
Ad ueterem duxit, quae periere, statū,
Adde tot ornatas non unis dotibus aedes,
Et dilatatae moenia culta domus.
In quibus alternis cantantur uocibus hymni,
Floret et austerae relligionis amor.
Hortus odoratis iacet ornatissimus herbis,
Et uarias tepido uere reducit opes.
Hic ubi Regnesus miscet prope flumina Moeno,
Ingressus fines Francica terra tuos.
Illius illimis radicibus actus ab altis
Fons ruit et dulces eiaculatur aquas.
Inclitus hunc fieri GVMPOLDVS praedia circum
Iussit et a proprio nomine dixit opus.

Fons Gumpoldinus.

Certa fides sequitur, GVMPOLDI credula fontem G
Plebs uocat et mira res ea pressa nota est.
Gratior haud usquam locus est, nec amoenior ullus,
Arida dum sitiens excoquit arua Leo.

Nam

Nam densae salices, Alni, tiliaeque uirentes,
Lenis et ignitas temperat unda faces.
Hic crebri sine felle ioci, sine lite sodales,
Dulcia uicinis nataque uina iugis,
Quae uitreus gelidis fons iste refrigerat undis:
Malo sub exili frigida uina scypho,
Crateres magni quam si statuuntur et aurum,
Atque datur coctum sole tepente merum.
Post uitae duros, aerumnososque labores,
Bis duo cũ templi lustra tulisset onus.
Alterius placuit regimen committere dextrae,
Atque magistratu rursus abire suo.
Censibus ad uitã certa sub lege retentis,
Ne foret haec grauibus forte terenda modis.

WOLFRAMVS I.

X. Wolframus e coenobio Hirsaugiensi assumptus, anno 1113.

DVM sic spreta nigro pietas squalore sederet,
Crinigero longas uertice scissa comas;
Nec monachos inter restaret idoneus alter,
Qui tantae posset pondera ferre domus:
Nobilis accitur Sueuis WOLFRAMVS aboris,
Hinc, ubi non alto Gynzius amne fluit.
Et foecunda patent ceruini iugera tractus,
Caluuitiae praestans nobilitatis opus.

Comites Calbienses fundatores coenobii Hirsaugiensis.

Ille creabatur tanti successor honoris,
Et uelut Alcmena natus obibat onus.
Non satis huic prauos fratrum reprendere mores,
Victa uel annoso tecta nouare situ:
Quin sed maiores intra se concipit ausus,
Rursus et e tenebris sacra fidemque tulit.
Nec passus late serpens regnare uenenum,
Vel sacra dissidiis tecta perire suis.
Sic uetus ille status cum relligione reuixit,
Coepit et alterna conditione decus.
Non secus, ac quando noua temporis incipit aetas,
Arbor et umbrosas induit alta comas,
Et Zephyris facilem parit aura tepentibus aestum,
Ac solet in pratis luxuriare pecus.
Innumerabilibus rerum successibus auctus,
Namque tot a sancto principe dona tulit.
Vt decies septem sub eodem tempore fratres
Fouerit et largas rexerit inter opes.
Quid? quod et aërio per ahenos monte canales,
Ducta per hunc liquidas uena ministret aquas.
Condita praetereo sacris habitacula Musis,
Repletum uariis et penetrale libris,
Sollicitus magna quos sedulitate parauit,
Iussit et a sera posteritate legi.
Parua nec EGIDII refero delubra, nec aedes
Quas templo iunctas cepit habere suo:
Non minus has etenim legum concessa potestas
Tangit et immunes publica caera facit:

Sacellum S. Egidii fundatum et immunitate donatum.

Quam uel magnificis sublimia tecta columnis,
Scripta quibus tribuit litera munus idem.
Et quoniam leges qui figere cogitat, ipsum
Est opus ad normam figere legis iter.
Quae iussit primus subit et bonus aspera legum
Parendo famulis mollia iussa facit.
Non leuis ambitio, nec habendi dira cupido,
Non Venus et uini pectora fregit amor.
Talis ABRAHAMI pietas, prudentia talis
Sacrifici quondam MELCHISEDECIS erat.
Sed nec amor recti, nec relligiosa parentum
Integritas potuit uim prohibere necis.
Vix celer undecies quia signa relegerat orbis,
Immiti quando morte solutus obit.
Abdita MARTINI gelidum tenet ara cadauer,
Fama manet terris, mens sed ad astra redit.

HERMANNVS I.

XI. Hermannus electus, anno 1123.

TRISTIA WOLFRAMI lectus post funera patris,
Tradita concordi sceptra fauore tulit.
Tam bene quae gessit uiginti quatuor annos,
Laudibus haud ulli possit ut esse minor.
Quindecies denis argenti uendita marcis
Subdidit imperio iura paterna suo.
Gentis et aligerae super archipraesulis aram,
Per fratrum castas obtulit empta manus.

Emit a fratribus suis praedia parentum suorum apud Vrdorfum et Sulrzshal, pro 150. marcis argenti, anno 1136.

Plurima collegit ueterum quoque scripta uiroram,
Cre-

Crebrius aucta quibus bibliotheca fuit,
Et breue sub porta struxit maiore sacellum,
Nominis in laudem dulcis, et alma trias.
Esset ut afflictae firmum pietatis asylum,
Et sedes certis certa dicata sacris.
Stat uetus et densa lucus niger ilicis umbra,
Qui possis uiso dicere, numen habet.
Hic dum sanctus OTHO uestigia ducit in altis
Montibus, et uitae taedia moesta leuat,

Sacellum S. Fidis a S. Othone episcopo fundatum et dotatum: eodem anno.

Templa iubet fieri circum, quibus ordine factis
Virginis imposuit nomina sancta FIDIS.
Et certis cumulata bonis, ac diuite censu,
Ista coenobio conditione dedit.
Vt duo conuersi septem cum fratribus istic
Perpetua colerent tradita sacra manu.
Quod pater accepit deuoto pectore munus,
Firmus et ex illo tempore mansit honor,
Mortuus insignem PETRI sepelitur ad aram,
Et redit in cineres quod fuit ante cinis.

HELMERICVS.

XII. Helmericus electus anno 1147. Eberhardus II. episcopus Bambergensis coenobium ab omni exactione et iuridica impetitione exemit, et insigni libertatis priuilegio, quali etiam canonici cathedralis ecclesiae gaudent, illud et famulos eius honestauit.

PROXIMVS huic nulli ueterum uirtute secundus,
Occupat HELMERICVS sceptra gerenda manu.
Bambergae regeret cum dux EBERHARDUS habenas,
Huius qui praesul nominis alter erat.
A quo surgenti legum data munera templo,
Magnificus procerum qualia coetus habet.
Magnificus procerum coetus uenerabilis ordo:
Cui sacer ipse canon nomen habere dedit.
Scilicet immunis totius ut ambitus aedis,
Et famuli pariter cum regione forent.
Nec fauor imposito sub munere publicus olim,
Posceret hos auide iussa tributa manu.
Addita CVNBERTI uitae quoque multa tuendae
Munera ne proprias attenuaret opes.
Ter denis auri sua uendidit arua talentis,
Ad templi tales et bona uertit opes.
Vt sibi supremum soluentes mortis honorem,
Manibus inferrent annua iusta suis.
Et positum Lauri decorarent fronde sepulchrum,
Venturi possent ne nocuisse dies.

Expeditio Conradi imp. in Palaestinam infelix, ex qua tertio anno rediit, anno 1148.

Tempore quo SOLYMAM caesar CONRADVS ad urbem
Classibus immensum per mare fecit iter,
Victor ut infestum superaret uiribus hostem,
Praedo Palestinam qui populatus erat:
Praebuit huic comitem iuuenis fulgentibus armis,
Swartzenburgiadum flos et equestre decus.
Vouerat is patrui cultissima praedia ruris,
Certa sub reditus conditione sui
Vouerat et summo cum caesare fertur in hostes,
Sed datus ense neci, non redit inde domum.
Vnde pater uoti cepit data praedia fundi,
Et noua concesso munere iura tulit.

IRMBERTVS.

XIII. Irmbertus de coenobio Admontensi assumptus, anno 1160.

CAESAREAE postquam factus nouus incola sedis,
Impositum dura mole subisset onus.
Compulit aduerso discordes pectore fratres
Effera seruitii subdere colla iugo,
Atque prius tristi quae procubuere ruina,
Reddidit auspiciis nobiliora suis.
Nec satis esse domos, et templi iura tueri,
Credidit in tantis hospita Musa locis:
Rapta sed insidiis et iniquae turbine sortis,
Sacra suis titulis addere cura fuit.
Post suscepta sacri quoniam moderamina claui,
Vix semel aestatis terga premebat hyems,
Tres quando decimas ab auari praesulis astu
Vindicat, et tutas rursus ab hoste facit.
Vi sic auersam praedam Tirynthius heros
Appulit, et Caco debita poena fuit,
Dum male defensus flammis, et dote paterna
Caesus AVENTINAM sanguine tinxit humum.
Summa sub hoc etiam BENEDICTI praesulis ara
Idibus Octobris rite dicata fuit,
Et tholus in templis effulgens purior auro,
Hac fieri uidit plurima sacra die.

At

At bene dispositis spatiosa per atria rebus,
Hunc superum maior quando fatigat amor,
Nec se mortalem credit, pia sacra colentem
Mors grauis a templo sub caua busta trahit,
Iam prope praefuerat tria cum quadriennia templo:
Nulla truces fati submouet ara manus.

WOLFRAMVS II.

XIV. Wolframus electus, anno 1172.

Insulae et annuli usum impetrauit ab Alexandro III. et Lucio IV. Pontificibus Romanis.

INSVLA WOLFRAMVM summi uelauit honoris,
Nec titulis quicquam debuit ille suis.
Primus enim duplicem gemmis, auroque coronam
Fronte tulit, dextra pontificale pedum.
Eius et articulis datus aureus annulus usu,
Muneris et quicquid gemmeus orbis habet.
Scilicet haec tribuit Romanus dona sacerdos,
Rarior huic uerae quod pietatis amor.
Namque sacras cumulans oneratis lancibus aras.
Pro benefactorum uota salute tulit.
Sub styge nec tacitos passus descendere manes,
Clara uel illorũ facta decusque mori.
Inprimis uero solennibus annua pompis
Sacra BERINGERO rite dicasse ferunt.
Dextra quod in sanctos illius libera fratres,
Obtulerat templum diue IACOBE tuũ,
Hic, ubi Stetinum regales erigit arces,
Et Viadrus liquidas in mare uoluit aquas.
Quid BVLESLAI Pomeranae principis orae
Munifica referam tradita sacra manu?
Quotquot habet passim Pomerania lata tabernas,
Annua tot lapidum caerea dona tulit.
Dotibus ipsa quibus domus est cumulatius aucta,
Praesul et aeternas cepit habere faces,
Quo ueterum cultus abolens Pomerana Deorum
Saluificam CHRISTI terra professa fidem.
Mortuus est ubi ter denos regnauerat annos,
Huic sacra tecta diu non habuere parem.

Iacobus Beringerus ciuis Bambergensis coenobio ecclesiam S Iacobi Stetini in Pomerania abs se extructam indulsit, anno 1187.

Boleslaus Pomeranae dux pia gentis suae ad Christum conuersionis recordatione compulsus, ducatum suum coenobio, et S. Othoni episcopo ibi sepulto tributarium constituit, singulis tabernis in caerae lapidem, ponderis id genus est, uiginti sex librarum, in singulos annos obligatis, anno 1182.

VLRICVS I.

XV. Vlricus electus, anno 1212.

NOBILIS VLRICVS duo cum sexennia fasces,
Et templi dura mole tulisset onus,
Praesulis officium cognati sanguinis haeres
Deserit et tanto munere rursus abit.
Nec mouet ECBERTI feruens Antistitis ardor,
Nec bona quae certis iuribus aucta dedit,
Qua fluit Ebracius gelidis uberrimus undis,
Atque fremens uitreas Auracus inter aquas.
Is comes illustri Leningae stirpe creatus,
Praesul et aeterno dignus honore fuit.
Nunc quia subiectos dicendo iura Quirites
Imperii certa sub ditione regit:
Mox populi reditus positam componit ad hastam,
Diminui magnae nec finit urbis opes.
Cuius ut HENRICVS SLETENAE gloria stirpis,
Inclita magnificis laudibus acta uidet.
Quae tenet in feudum tutelae iura resignat,
Priuat et addicti se ditione soli.
Hic, ubi structa iacet de nomine uilla RADOLPHI,
Tortus et impulsas Ithesis arctat aquas.
Quod pater aeterno signatum carmine munus
Asserit et populis dat noua iura suis.
Huic OTHO Meraniae quoque dux, gentisque Narissae
Praedia cum uillis et bona plura dedit.
Illius ad cineres et carae coniugis ossa,
Vt memori facerent annua sacra manu,
Vltimus is patrii generosus stemmatis heres
Stirpe fuit gentis deficiente suae.
Illius insidias nam sors temeraria sceptro
Dum struit et regnis pernitiosus amor,
Occidit infelix nigro sub fornice cellae,
Ostendit turres arx ubi Nisda suas.
Latro solum, tristi uexatus Erinnye, uertit:
Marchio cum gemino, praesule regna capit.

Munificentia Ecberti episcopi in monasterium.

Henricus a Sletenresignauit coenobio Aduocatias in Ra- [illegible]sdorf/ Nidiresbrunn/ Lǎiterbach/ et Reusses/ anno 1231.

Otho Meraniae et Nariscorum dux, comes palatinus Burgundiae Nudae in castro suo a quodam Hagero interfectus. Eo sublato, quae iura ipsius in agro Norico ad Nariscos ueteres fuerant, inter se partiti sunt episcopi Bambergensis, Wirceburgensis et Burgrafius Norinbergensis, anno 1248.

HEROLDVS.

XVI. Heroldus electus, anno 1231. Quo etiam anno iterum discessit.

MAGNIFICIS positas ornauit sumptibus aras,
Et diuo sacrum pontificale tulit,
Quem post supplicium flammae stridentis oliui
Cycladas Aegaeas obstupuisse ferunt.
Cultus et est simili diuinus apostolus ara,
Qui triplici quondam fertur obisse nece.

 Dum

Dum rex Astyages rabioso percitus oestro
Illius innecti guttura fune iubet,
Et direpta suis nudato tergora costis
Tollere fulmineo praecipit ense caput.
Scilicet haec iusto firmauit singula Zelo.
Iussit et a memori posteritate coli.
Nec tamen hoc solum contentus tramite currit:
Mens sed plus aliis dotibus aucta fuit,
In qua nil fuci, nihil asperitatis agrestis,
At timor et ueri Numinis ardor erant.
Vnde uolens sacris se totum dedere rebus,
Praesulis abiectum sponte resignat onus.

HARTVNGVS.

XVII. Hartungus, electus anno 1221.

GREGORIVS nonus Romana praesul in urbe
Hunc coluit mira relligione uirum.
Ac in tutelam PETRI, sanctamque phaselum
Sumpsit et a populo libera iura dedit,
Scilicet ut tutus sub defensoribus istis,
Suspiceret dominos non nisi Roma tuos.
Propositae memorem ne uectigalia Bullae,
Aut quas deuotus contulit hospes opes.
Et quia dux BVLESLAVS Pomeranidos orae,
Defectus cunctis uiribus aeger erat.
Humor et obsessos late diffusus in artus,
Vinciret stupido frigida membra gelu.
Illius genitrix aegrae pro munere uitae,
Et decedentis uota salute tulit,
Atque per edictum sumpsit donatio robur,
A BVLESLAO quae patre facta fuit.

Anastasia Pomeraniae ducissa confirmauit donationes per Boleslaum maritum coenobio prius factas, anno 1222.

VTO II.

XVIII. Vto, electus anno 1237. Idem construxit ecclesiam Parochialem in Obernheyd, anno 1238.

HARTVNGVM sequitur factis clarissimus VTO,
Qui tamen exiguo tempore sceptra tulit.
Nam dum summa parat fundamina ponere templi,
Anterior campos qua colit Heyda suos,
Occidit et rerum FRIDERICO linquit habenas,
Coenobium certo ne sine patre foret.

FRIDERICVS.

XIX. Fridericus, electus anno 1238.

MAGNA fuit dubiae semper mutatio sortis,
Figere nec certum lubrica nouit iter,
Sed uelut alternis Euripus fluctibus acta,
Incertis uicibus summa, uel ima rotat.
Sic licet erectum pulsaret nubila templum
Censibus et cultae relligione domus:
Attamen hoc adeo sub praesule torsit egestas,
Et templi lapsas extenuauit opes,
Vt non sufficerent reditus ad tecta domorum,
Et collapsa nigro moenia celsa situ.
Hinc sacer Antistes mitra praelustris et ense.
Turbine subuersas commiseratus opes,
Proposuit uenias et gratae munera Bullae,
Aetheris affectans huic reserare fores,
Qui sua non duris redimens periuria nummis
Adferret promptas ad pia dona manus.
Praesulis expertus Latii uenerabile numen
Nec minus hoc etiam munera dante tulit.
Atque suas uillas et pristina iura recepit,
Quicquid et in pignus cesserat ante loci.
Sic iterum fractas paruo sub tempore uires
Colligit et Bullis amplificatur honos.
Et quas diruerat caries annosa columnas
Mox iterum cultu uersicolore nitent.

Hermannus episcopus Wirceburgensis ad reparationem coenobii dedit Indulgentias.

Innocentius IV. Pontifex confirmatis priuilegiis praedecessorum coenobium in protectionem S. Petri suscepit, anno 1251.

VLRICVS II.

XX. Vlricus, electus anno 1257.

DEFESSVS curis FRIDERICVS et obsitus aeuo,
Cum sibi commissum deposuisset onus,
VLRICVS tanti factus successor honoris,
Protulit imperium qualibet arte suum
Aequior huius enim fautrix Rhamnusia uotis,
Foenore concedens uberiore decus:
Adduxit plures summa pietate patronos,
Munificis quorum dotibus aucta domus.
Nam licet ECBERTI praestans Antistitis ardor,
Ante sacro dederat libera iura foro.
Quicquid et antiqua de consuetudine feudum,
Atque mere simplex ius ditionis habet,
Vitiferum Moenum quia turbidus Ithesis intrat,
Et nomen magno perdit in amne minor.
Litera pulueribus tamen et maculosa lituris

Bertholdus, comes Leiningensis, episcopus Bambergensis, confirmauit priuilegia et donationes aduocatiarum in Radelsdorff/ Nidernbruñ. anno 1271.

Perdiderat tineis turpibus esa notas. A
Vnde sui cupiens BERTHOLDVS sanguine iuncti
Inclita de turpi facta referre situ,
Talia maiori stabiliuit numinis aestu,
Rursus et aeternum robur habere dedit.
Ceraque deletis scripto testante lituris,
Seruatas chartas indicat huius ope.
Quatuor imperii tulerat septennia fasces, B
Cum senior fesso corpore fata subit,
Ossa iacent tumulo, uiuacis gloria restat
Nominis, ad superos mens pia fecit iter.

EBERHARDVS I.

XXI. Eberhardus, electus anno 1295.

Aemvlvs vlrici factorum laude prioris,
Tradita pontificis sceptra fauore tulit, C
Qui dudum templi sortem miseratur egenam,
Tam graue nec passus longius ire malum:
Firmarat leges, indultaque munera regum,
Libertas rueret ne male firma statu.
Adde quod et senio confecta uolubilis aeuo D
Induerit pictas regia celsa notas,
Atque potens opibus, rebusque frequentibus aucta,
Sustulerit patulo iam magis orbe caput.
Clarus enim meritis OTHO dux Pomeranidos orae.
Instabiles rerum dum uidet esse uices, E
Tradida dona suis prius a maioribus auxit,
Et noua coenobio iura tuenda dedit.
Nempe patronatus ius, et pia munia templi,
Odera quod liquidis stringit utrinque uadis.
Inclita Stetini dum moenia praeterit urbis,
Et petit Arctoi frigida stagna maris. F
Mortuus in celebri sua condidit ossa sacello,
Quod de CHRISTIPARA uirgine nomen habet.

Otho Pomeraniae dux resignauit coenobio ius patronatus ecclesiae S. Iacobi in Stetin, anno 1300.

VOLCOLDVS.

XXII. Volcoldus, electus anno 1305. Emit a Wolfframo, Ludouico, et Hermanno fratribus a Ro-

Volcoldvs decimas certis cum iuribus emit, G
Laeta racemiferis et loca cincta iugis.
Fertile qua circum sua prospicit arua uiretum,
Moenus et irriguae praeterit uber aquae.

tenbau decimam in Vireth, anno 1306.

Addidit exculti diuersa noualia campi,
Et quae VVLFINGO munera dante tulit.
Ille Stubenbergae baro natus origine stirpis,
Aurea dominici sacra professus erat:
Quam uel Francorum fuit accersitus in oras,
Aut templi tenuit ius Babeberga tui.
Post ubi sacrarum rerum moderamen adeptus,
Deuota meruit sceptra tenere manu:
Non tam coenobium largis prouentibus auxit,
Quam parochiarum iura tuenda dedit:
Qua stat securo florens Vtzinga recessu,
Lutris et inclusas montibus arctat aquas.
Quod pater adiecto suscepit robore munus,
Atque ter oblatas ingeminauit opes.
At licet ingentes aequaret laude triumphos:
Dura tamen ceptis sors minus aequa fuit.
Vix quia praefuerat geminae trieteridis annos.
Cum subito terris eripit atra dies.
Corporis exuuias medii tenet area templi,
Fama manet terris, caetera morte carent.

Vulfingus baro Stubenbergius episcopus Bambergensis tradidit coenobio ecclesiam Parochialem S. Ioannis baptistae in Vzingen, anno 1311.

EBERHARDVS II.

XXIII. Eberhardus, electus anno 1311.

Consita pampineis emit iuga plura racemis,
Et loca spiciferae munere foeta deae.
Qua uidet hinc plenas temeti fenore messes,
Inde ferax Cereris culta Rodema solum.
Adde domos positas mediis sub moenibus urbis,
Quae tenet a tauri nomen adepta uado. *Ochsenfurtum.*
Et noua quae referunt cultoris amabile nomen
Tecta Cronacorum ter tribus empta libris,
Hic ubi magnificam Francorum principis urbem
Arx uidet e celso desuper alta iugo.
Ne referam uariis praegnantes fructibus hortos,
Prata nec irriguis fontibus uda suis,
Castellae comitum FRIDERICVS origine cretus,
Quae dono certis iuribus aucta dedit.
Qua recubant fratrum fatis urgentibus umbrae,
Defuncti sacra corpus in aede iacet.

HERMANNVS II. A

XXIV. Hermannus, electus anno 1324.

HERMANNVS geminis flagrauit pectore curis,
Relligione domus, et pietate DEI.
Dicitur hinc adeo se deuouisse duobus,
Ambiguum fuerit haec sit, an ille prior.
Siue sacros etenim peterent altaria ritus, B
Debitus et superis concelebrandus honor:
Siue necesse grauem templis auertere pestem,
Et sibi subiecto consuluisse gregi,
Scilicet infracto perfecit singula zelo,
Ac labor aequali lance peregit opus.
Ne memorem structas quas porticus aspicit aras,
Nec testamento iura relicta suo C
Aurea crux adyti quae stat penetralibus imis,
Et mira docti Mentoris arte nitet,
Hoc fabricata fuit raris sub praesule signis,
Nomen ab autoris nomine iactat opus.
Frigidus oppetiit supremo funere mortem,
Praefuerat sacro cum duo lustra foro. D
Clausa peristylium tacito tegit ossa sepulchro,
Lucida sub pedibus mens uidet astra suis.

WALTHERVS.

XXV. Waltherus, electus anno 1334.

HERMANNI postquam ruperunt stamina Parcae: E
Sedis ad hunc sacrae summa relata fuit.
Qui quoque maiorum uestigia clara secutus,
Praestitit heroa commoda plura manu.
Et tanto rexit sacri moderamina claui,
Possit ut haud ulli laudibus esse minor. F
Sed ne cuncta tamen referam monumenta laboris,
Haec inter minimum non erit illud opus,
Quod sibi subdiderit ius formidabile Centae,
Ithesis humectat flumine cuius agros.

Otho episcopus Wirceburgensis oppigneranit coenobio iudicium Centae uillae Radelfesdorfiensis pro 400. libris Hallensibus, anno 1336.

Namque quadringentis argenti tradita pondo, G
Ad templum tali conditione tulit:
Vt, nisi praedictae sit facta solutio summae,
Fixa forent certi pignoris ista loco.
Praetereo leges, indultaque munera regum,
Et bona Barnymo quae duce dante tulit.

Barnymus Pomeraniae dux confirmauit coenobio omnes libertates, a praedecessoribus suis Prioratui Stetimensi concessas, anno 1346.

Hic etenim postquam rerum moderamen adeptus,
Cassubias regeret dux Pomeranus opes,
Non modo concessos templi stabiliuit honores,
Certa sed adductus iura fauore dedit,

Idem resignauit coenobio ius patronatus ecclesiae in Germen dioecesis Caminensis.

Ardua Germeni qua stant fastigia templi,
Arbiter et flaui gurgitis Ina fluit.
Patre sub hoc rapidus spumanti uortice Rhenus,
Ister et Eoas maximus inter aquas:
Vtile consilium magnis de rebus agentes
Imperii proceres uda sub antra uocant,
Huc, ubi non longo distantes tramide cursus,
E bifido tollunt cornua lata iugo;
Iamque patres aderant Alpinis fontibus orti,
Caeruleas inter spumifer Oenus aquas,
Et Lycus aëria praeceps de rupe uolutus,
Isara se comitem cui dedit ipse uiae.
Hinc Sauus e Carnis prouoluitur impiger oris,
Et liquidum miscet flumine Drauus iter.
Quem gelidus sequitur comes Vna rapacibus undis,
Creber et herbosis Mura uadosus aquis.
Adde Boëmorum sub opacis edita sylvis,
Et uaga Silesiis flumina nata iugis.
It prior infidas torquens celer Albis arenas,
Cui uitreo stipat gurgite Mulda latus.
Pone subit Viadrus gelidis uberrimus undis,
Spreuus et Aonia nobilitatus aqua.
Hos sequitur uiridi uelatus fronde Visurgis,
Lanus et Hessorum qui rigat arua uadis.
Ac plures alii quorum praesentia binos
Deuincit mira sedulitate duces.
Solus abest laeto uestitus palmite Moenus,
Et discors regum spernit adire lares.
Sed se maiorem prodens, nec legibus usquam
Vllius astrictum coecus honore furit.
Et uocat extemplo proceres, regnique senatum,
Vt de communi sorte statuta ferant.
Conueniunt animisque pares, numeroque frequentes.
Ac paret regi regia tota suo.

Pri-

Primus arenosis Pegnesus montibus exit, A
Et uitreo latum gurgite pandit iter.
Noricus innumeras inter Regnesus arenas
It comes, et pluuiis Suabacus auctus aquis.
Cornua cui miscet Vesuntis nobile flumen,
Flauus et uluosae rector Aissus aquae.
Auracus his addit collecti fluminis agmen, B
Herbifer Ebraicus cui solet ire comes.
Ithesis hinc sequitur pater auxiliaribus undis,
Vdus et irriguas Baunacis inter aquas.
Nominis inde sui praeuertit Cronacis urbem,
Radus et innumeras qui uehit amne trabes.
Lutra quibus gelidis, quibus additur Haslacis undis, C
Tuque Coburgiacis orte Stenace iugis.
Ergo uidens proceres secum certare paratos:
Inuadit Francos rex uiolentus agros.

Inundatio Moeni et Regnesi.

Et ueluti torrens nimbis hiemalibus actus,
Aut niue quae Zephyro uicta tepente fuit, D
Per sata perque uias fertur, nec ut ante suarum
Riparum solito margine finit aquas:
Sic iuncti uallem latis discursibus implent,
Quodque uident sternunt, nec modus ullus adest.
Fit fragor, et forti molimine tecta residunt, E
Nec ualidi pontes uim tolerare queunt.
Si quis curuato mansit tamen integer arcu,
Non bene concusso pondere gestat onus.
Hinc est quod uideas tot fractos undique pontes
Ad riguas Moeni nobilis amnis aquas. F
Territus hoc signo, Moenique procacibus ausis,
Corporis antistes mole solutus obit.
Conditus in tumulo post fata quiescit eodem,
Frigida VOLCOLDI qui tegit ossa patris.

THEODORICVS I.

XXVI. Theodoricus a Wisenthau, electus anno 1350.

PRAESVL ut infesta WALTHERVS morte peremptus
Cessit in Elysium flebilis umbra nemus,
Ipse WISENTHAVA THEODRICVS origine natus,
Eximius Francae nobilitatis eques:
Praesulis insignis meritos accepit honores,
Impositum sacris et diadema comis.
Muneris unde dati laudes implere paratus
Munifica iuuit publica templa manu.
Quicquid enim sacri spectabat ad orgia ritus,
Vel dilatandas ad ditionis opes,
Hoc unum uigili secum sub pectore uoluit,
Et nihil hac duxit sanctius esse fide.
Fascibus adiecit frondosae culmina uillae,
Nomen ab abbatis nomine uilla tenet.

Comparatio coenobio uillam Abtsdorff, anno 1350.

His duodena sui iunxit data iugera patris,
Atque Sigardini praedia culta soli.
Posset et ut dignas iterum persoluere grates,
Huic praefecturae nobile cessit onus.

Idem Georgium a Wisenthau patrem coenobii praefectum constituit, anno 1357.

Et ne forte pios caperent obliuia manes,
Illius ad cineres annua sacra dedit.
Ast ubi iam templi tria lustra tulisset habenas,
Mortuus extremum clausit in orbe diem.
Inclita DOROTHEAE gelidum tenet arca cadauer:
At decus et uirtus non potuere mori.

OTHO.

Creutzberg.

MONS iacet in Francis fama celeberrimus oris,
A cruce qui clarum nomen adeptus habet.
Finitimis illinc ortus Suarzacis ab antris
Labitur, et patriae diuidit arua meae,
Inclita Binbachicae dum moenia praeterit arcis,
Et Neofessanos gurgite findit agros:
Hic satus antiquae celebri de sanguine stirpis
Praesul OTTO fatis debita sceptra capit.

XXVII. Otto, electus anno 1365.

Ingenuae teneris uirtutis amator ab annis,
Traduxit talem simplicitate statum.
Vt pietas illi fuerit preciosior auro,
Sanctus et integrae relligionis amor.
Fratribus unde suis charus suffragia solus
Obtinet, et certa munia lege subit.
Huius apud regimen memorata locatio Centae
Millibus argenti dicitur aucta libris:
Orbus et argolicis praesul WALTHERVS habenis, G
Nicopolin profugo deseruisse pede.
Nam ferus ut patriis hunc sedibus expulit hostis,
Iussit et exilio uertere dulce solum:

Albertus episcopus Wirceburgensis denuo impignorauit iudicium Centae in uilla Mabelsdorff, pro mille libris Hallensibus, anno 1378.

Francorum celebres raptim properauit ad urbes,
Cepit et hac fixae sedis in arce locum.
Vngariae regis de marmore condidit aram,
Mortuus in tenui qua requiescit humo.
Adde datos census et nomina magna clientum,
Ac noua sexcentis castra parata minis.
Scilicet haec certis sibi legibus omnia iunxit,
Inter et abbates ceu noua stella fuit.
Seu uideas etenim quibus auxit munera templum,
Aut par aut quouis praesule maior erat:
Vltima seu canae perpendas tempora uitae,
Non minus ex obitu laudis habere potest.
Namque bis undecimum cum sceptra tulisset in annum,
In CHRISTO moriens fata suprema subit.
Clausus et in tumulo iacet inter utrumque parentem,
Qua redolet sacris Costidos ara suis.

Otho abbas emit castrum Helfenrode pro 600. libris Hallensibus, anno 1378.

WILHELMVS.

XXVIII. *Wilhelmus, electus anno 1389.*

COENOBII uacuam sub OTHONIS morte cathedram
Occupat et medium continuabat iter.
Nunc quoniam templum paruis prouentibus auget,
Mox emptas perdit prodigus aeris opes.
Vtile ius decimae non multo uendidit auro,
Iunceus excultos mons ubi iactat agros.
Proxima pignoribus Dorflenae praedia uillae
Ter quater argenti tradidit inde libris,
Vendidit et certis sub conditionibus aedes,
Vrbs ubi clara boum stat celebrata uado.
Longius at uitae spacium cum fata negarent,
LAMBERTO templi ius capiente cadit.
Corpus habet medii Capitolii immobile saxum,
Spiritus aeterni conspicit ora DEI.

Idem uendidit praepósito in Neufirchen decimam in Pingberg, anno 1397.

LAMBERTVS.

XXIX. *Lambertus, electus anno 1405.*

HIc genus antiqua traxit de stirpe parentum,
Inclita quos iactat Zolneriana domus.
Dulcibus usuris argenti plurima pondo
Vendidit et uirides aera locauit agros,

A Atque prius dictae pignus reuocabile centae
Fortibus asseruit fortior ipse modis.
Nam centum solidos geminis contractibus addit,
Maior et est numero reddita summa prior.
Addidit ingenti uiuaria maxima sumptu,
Praesulis ALBERTI numine dante locum,
B Qua tenui musco Salcdorfia stagna uirescunt,
Et sata uicinus proxima pagus habet.
Huic Anauarsensis praesul uenerabilis urbis
Plurima munifica tradidit aera manu,
Et sacra tecta nouis donis et honoribus auxit,
Praesidio minuens publica damna suo.
C Is prius induto monachorum sacra cucullo,
Et graue BERNARDI dogma professus erat,
Herbifer Ebracius curuis ubi flexibus errat,
Perfluit et sacrae tecta uetusta domus.
Berno latrocinii crimen cum fratre perosus
Condidit et proprio nomine dixit opus.
D Nacta sub hoc etiam legum concessio robur
Et datus assidue praesule creuit honor.
Namque SIGISMVNDVS magni rex inclitus orbis,
Dum regni proceres ad sua rostra uocat,
E Huc, ubi stat pulchro celebris Constantia tractu,
Et Venetum Rheni permeat unda lacum:
Praefecit sacrae MARTINVM Tybridis urbi,
Qui praeses quintus nominis huius erat.
Per quem fulta magis sacrarum munera legum,
F Lucis et aeternae promeruere decus.
Et prius Harpyiis quae peruia turpibus esset
Regia, concesso uindice tuta stetit.

Ioannes episcopus Wirceburgensis tertio oppigneranit iudicium Centae in Rabelsdorf, pro centum aureis, anno 1424.

Eringus episcopus Anauarsensis, Antonii episcopi Suffraganeus, prius monachus Ebracensis, munificus erga coenobium anno 1409. Ebracum coenobium.

Concilium Constantiense coepit, anno 1414.

HERMANNVS II.

XXX. *Hermannus, electus anno 1431.*

G PRAESVLIS EVGENII firmatos numine fasces
Auspicio templi prosperiore tulit.
Impetrat ANTONII supplex a principis aula,
Vrna quod iniusti demerat ante fori.
Rur-

Idem obtinuit ab Antonio episcopo insulam Abtswehrde, et pi-

Piscandi usum in Regneso amne ab inferiore ponte, usque ad bellum fontem, anno 1433.

Rursus et ablatum piscandi uindicat usum, A
Et medii quicquid pronior amnis habet.
Dum sua per geminum transmittit flumina pontem,
Ac uitreis belli fontis aditur aquis.
Est locus angustum longe tenuatus in arcum,
Spumea qua bifidi fluminis unda coit.
Proxima frondenti praecingitur arbore tellus, B
Claudit et innumeras Insula culta domos:
Has quoque uindicibus repetitas asserit ausis,
Atque sacris templi fascibus addit opes,
Vnde patet factum nomen, nam turba minorum
Nuncupat abbatis nunc ea tecta uadum. C
Gesserat imperii clauum uix quatuor annos,
Inuida mors fato cum properante tulit.

IOHANNES I.

XXXI. Joannes homo prodigus, electus anno 1431.

MAGNA quidem fuerat spes, hunc molimine forti D
Aucturum fractae relligionis opus,
Et bona tranquillae parriturum tempora pacis,
Ne streperent rixis tecta soluta nouis:
Sed concepta leues subito spes iuit in auras,
Nec certam meruit credula fama fidem.
Non secus agricolam steriles frustrantur aristae, E
Et uitio coeli fallit adusta Ceres.
Mollia traducens nam desidis otia uitae.
Helluo coenobii dilapidauit opes:
Et sacra prostituit turpi uenalia quaestu,
Cura nec ulla minor quam placuisse DEO.
Et quoniam summo iactis a praesule talis, F
Ludendi monachis area lata patet:

Discordia inter monachos.

Excitat hos inter quoque bella domestica pestis,
Et passim turbas irrequieta facit.
Dentibus et cultris in mutua uulnera currunt,
Tristis et indomitas incitat ira manus.
Et uelut Aesonidae prognati semine fratres G
Alter in alterius saeuiit ense caput.
Aut ut Cadmaei messis clypeata Draconis
Fraterna cecidit uix generata manu:
Sic afflicta gemit cognato curia ferro,
Et sacra purpureo tecta cruore madent.

Dum fera sic igitur gyrat discordia fratres,
Mutua nec cordi foedera pacis erant,
Percitus armato consurgit milite ciuis,
Et miserum clerum seditione premit,

Seditio ciuium Bambergensium.

Confluit ad ciuem cani pars magna Senatus.
ORTHLENIVS quorum summa, caputque fuit,
Qui uenans populi dictis et fraude fauorem,
Omnibus inceptum uiribus urget opus,
Atque sacerdotum turbae mala quaeque minatus.
Ad proceres: uerbis talibus usus, ait:
Cernitis en sacros discordia quanta penates
Concitet et nostras excubet ante fores.
Quae nisi uindicibus gladiis prohibemus et armis,
Nos premet aeterno dura catasta iugo,
Vincula quin igitur rumpamus et impete uasto
Seruitii praesens excutiamus onus.
Dixit: et extemplo subeunt sine uindice montem,

Coenobium a seditiosis ciuibus capitur et deuastatur.

Et potitur capta dextra cruenta domo.
Diffugiunt monachi quo quemque agit error, ut olim
Amisso dubiae rege uagantur apes.
Martius ergo furor late loca milite complet,
Et sacras ferro depopulatur opes.
Deiicit et celsam geminis cum turribus arcem,
Nec scelus, Aonidum perdere dona, fuit.
Vix dici poterit ueterum iactura librorum,
Atque tot hostilis tantaque damna manus.
Quae non bis senis reparari millibus auri
Restitui longa nec potuere mora.
Principis ut moestas iniuria uenit ad aures,
Vix scelus in sacro credidit esse uiro,
Collecto domuit ciuiles robore motus,
Liberat et tristi regia tecta metu.
Traditur obscuri praesul sub carceris antrum,

Joannes abbas aliquandiu in carcere detentus ad Prioratum Stetinensem relegatur.

Et meritas poenas impietate luit.
Mox sacrae penitus priuatus honore cathedrae
Pellitur et patriam deserit exul humum.
Excipit exutum cunctis Pomerania rebus,
Atque diu fessis hospita tecta dedit.
Inde petit celebrem fatis urgentibus urbem,
Aduena Danubii qua Regus intrat aquas.

Hic

Hic sua per plures etiam mala digerit annos,
Et repetit uitae tempora dura suae.
Viennae moritur anno 1450. Austriacam donec concedit flumine terram,
Qua iacet insigni structa Vienna loco,
Clausit ubi canam supremo fine senectam,
Exilii tulerat cum tria lustra iugum.

CONRADVS WANEBACHIVS ADMINISTRATOR.

XXXII. Conradus, electus anno 1450. TRADITA perpetuus cepit moderamina rector,
Et uelut Aesonides alter obiuit onus.
Sed fera Parca uiri iuuenilibus inuidet annis,
Rumpit et infesta flumina ducta manu.
Annuus erigeret dum culmina summa sacelli,
Quod modo de diua uirgine nomen habet.

HARTVNGVS II.

XXXIII. Hartungus e coenobio Michelfeldensi, cui triginta nouem annis praefuerat, ad huius coenobii gubernationem ascitus, anno 1451. IRRITA fallacis fugiens ludibria mundi,
Maxima sacrifici pars erat ante gregis,
Qua foecunda patent MICHAELIS iugera campi,
Transit et argutae Speccius uber aquae.
Sed non pastor erat pecudes cui pascere cura,
Qualiter abbatis grande requirit onus.
At mollem captans secura mente quietem,
Exhausto stertit nocte dieque mero.
Et bona quo melius posset disperdere luxu:
Turpiter exiguo pignerat aere domos.
Destituuntur oues et, sepibus undique ruptis,
Praedones audent in pecus ire lupi.
Hinc pia fata grauem templi miserata ruinam,
Hanc subito terris eripuere luem,
Tertia uix nitidum ueheret cum Pleias ortum,
Ex quo coenobii fascibus auctus erat.

IOANNES EPISCOPVS ACCONENSIS ADMINISTRATOR.

ATRA dies postquam properato funere mersum
Traxerat HARTVNGVM sub uera iura necis,
Fratres in electione discordes. Discordes iterum rotat effera factio fratres,
Factio perpetui causa futura mali:
Ni pietate sua coelestis ianitor aulae
Auxilii promptam sponte tulisset opem.
Rursus et oblito distractas foedere mentes,
Officii nexu conciliasset amor.
Nam dum quisque facit dubio suffragia uultu,
Clam sperans meritis debita sceptra suis.
Ecce potens sacris praesul SCHAVMBVRGIVS armis *Georgius Schaumburgius episcopus Bambergensis iussu Pii II. pontificis reformauit coenobium, anno 1463.*
Pontificis scitum dum cupit esse ratum,
Tyrigetum proceres populosam mittit ad urbem,
Qua fluit irriguis lenis Hiera uadis.
Praesul erat culto Petri sub culmine montis,
Hunc iussit multa sollicitare prece:
Vt uelit immunem sacris auertere pestem,
Rebus et afflictis restituisse decus.
Paruit, et nostris feliciter appulit oris,
Vltor et e medio turpia monstra tulit.
Regis ut Augiae stabulum Tirynthius heros
Purius aduentu reddidit ante suo:
Haud secus, obductum spinis, et carice spissa
Hoc duce purgatum fertur ouile Dei.
Et data IOANNI rerum tutela sacrarum, *XXXIV. Ioannes fratribus de electione inter se contendentibus administrator constitutus, anno 1453.*
Atque reformatae cura gerenda domus.
Is prius antistes celebris Ptolomaidos urbis,
Quam fuerat Scythici fraude subacta Getae.
Quando sed hac pulsus reuerendus et inclitus armis
Teutonicae miles nobilitatis erat.
Tunc Babebergensis fit Suffraganeus aulae,
Iussus et abbatis coepit obire uices:
Sed quoniam molli bona dissipat omnia luxu,
Nec curam sacrae relligionis habet:
Turpiter eiectus sella moderaminis huius,
Tristia cum turpi dama rubore tulit. *Idem iterum exantoratur.*
Messibus undenis tamen huic sacer ordo senatus
Annua rescripti lege ducenta dedit,
Quas priuatus adhuc dempto gestamine uixit,
Et sua defleuit tempora cauta minus.
Quinque sub hoc monachi furiis crudelibus acti, *Coenobium a fratribus fugitiuis expilatum, anno 1464.*
Protinus audaci terga dedere fugae,
At prius ingressi penetralia sacra deorum
Impia patrauit concio grande nefas.
Condita quae fuerant auri argentique talenta,

To-

Totius et templi dispoliauit opes. A
Excipit hospitio WALBVRGI nobile castrum,
Atque diu profugis hospita tecta dedit.
HENRICVS siquidem contemptor FVCHSIVS aequi
Ablatas templi dum sibi spondet opes,
Infandum scelus insido sub pectore uersans
Pro fugitiuorum bella salute mouet.
Nec laesam metuit Romani praesulis iram,
Iura nec offensi litigiosa fori.

ABBATVM MONTIS MONACHORVM, POST REFORMATIONEM,

LIBER SECVNDVS.

EBERHARDVS DE VENNLO.

DVM fera sic igitur discordibus icta procellis
Moenia quassatae concutit aura domus,
Ecce micans rutilo sol aureus axe coruscat,
Et remouet tristi nubila densa polo.
Iamque fugit bellum, discedit pectore liuor,
Templorumque redit qui fuit ante nitor.
XXXV. Eberhardus de Venglo moguntia e coenobio S. Iacobi ascitus, anno 1463.
Praesul enim Mogi Vennloius ab urbe citatus
Huius ubi cepit frena tenere domus,
Discutit inuectam densae caliginis umbram,
Purgat et a turpi tecta nouata situ.
Non ita florescit Zephyris spirantibus hortus,
Cum noua uernanti sole tepescit humus.
Nec magis arentes reficit ros uuidus herbas,
Quando canis fessos Sirius urit agros:
Quam pater affectam tot cladibus asserit aedem,
Et sacra barbarico subdita regna iugo. D
Primus adoptauit nullo discrimine pubem
Ex humili quamuis ordine plebis erat
Dummodo uirtutis uestigia clara secuti,
Dotibus insignes et pietate forent.
Quos tamen ut melius posset formare per artes,
Laurigero Musas ex Helicone tulit;
Struxit et augustis sub moenibus inclita fratrum
Tecta prophanato non adeunda pede.
His domus hospitii sublimibus addita pinnis,
Et noua sacrifici plumbea tecta chori. E
Ne memorem cinctas gemina testudine cellas,
Atque tot exemptis aera soluta notis,
Quae non cauta prius ueterum conflauerat aetas,
Mollia dum lentis otia rebus agit.
Fascibus explerat quartae trieteridis annos, B
Funere cum raptum mors properata tulit.
Corporis exuuias BENEDICTI contegit ara.
Spiritus aetherei uiuit in arce poli.

VLRICVS III.

NOn adeo rutilis fulserunt sidera flammis, *XXXVI. Vlricus in die S. Vlrici electus, anno 1471.*
Cypria tam placido nec fuit ore Venus.
Quam fuit VLRICO Nemeaei stella leonis,
Stella sub aethereis ignea tota plagis:
C Haec quia nascenti superas in luminis oras
Prima dedit tenerum fronte leuare caput.
Dotibus haec eadem quoque praecellentibus auctum,
Effecit titulo splendidiore frui,
Dum cinxit flauos sacro diademate crines,
Et dedit innocua sceptra tenere manu.
Quae sine labe tulit cum lustro quatuor annos,
Et coeptum fidei fortiter ursit opus.
Non minus ad leges praeceptaque tradita uitae,
Quam fuit urbanae promptus ad arma togae.
Disposuit ueterum neglecta uolumina patrum,
Auxit et innumeris scrinia curua libris.
His noua quadrato superaddidit atria saxo, *Nouam abbatiam construxit.*
Atria magnificae tesserulata domus,
Quam modo pontificum sacratior incolit ordo:
Illius at sedes quam moreretur erat.
Ast aliis fuerat qui lucis amabilis autor,
Heu citus extincto lumine fata subit.
Clausus et VLRICI tenuem requiescit ad aram,
Nil nisi de tanto restet ut umbra uiro.
Sic primi tellus inuisa nepotibus ADAE,
Coelestem patriam nos docet inde sequi.

ANDREAS I.

Est Babebergenses inter pulcherrima montes,
Exit et in longas uallis utrimque plagas.
(Staffelberg.) Quam super hinc coelo surgens stat saxea rupes,
Quae uetus a gradibus nomen adepta tenet.
In medio gelidas aequante cacumine nubes
Antra per obscuras stant latebrosa uias,
Quae tenuisse ferunt terrestria numina Sylphes,
Atque sub his auri uim posuisse locis.
Testis erunt grandes excisi rupibus arcus,
Testis et antiquae prisca moneta notae:
Inde sed incerto lapidosus murmure riuus
Pinguia qua Lutris per loca fundit iter,
Pampineo passim uestitos palmite colles,
(Vallis Leonina, Löwenthal.) Clara Leonino nomine uallis habet.
Cuius ad instabiles egressi fluminis undas,
Vrbs uetus in plano condita rure iacet.
Aëria dixit de rupe uetustior aetas:
Vnde Stafelstenium nunc quoque nomen habet.
XXXVII. (Andreas, electus anno 1483.) Hic fuit ANDREAS claris natalibus ortus,
Et sua Pegaseis labra rigauit aquis.
Donec maiores aetas maturior artes
Posceret, et superum cor penetraret amor,
Tunc sua per uarios uirtus exercita casus.
Se magis illustri sustulit aucta gradu.
Ardua restituit summa fastigia templi,
Et grauis e plumbi pondere texit opus.
Addidit obliqua ductos testudine flexus,
Clausa peristyliis et noua tecta suis.
Iuncta quibus fratrum distincta cubilia cellis,
Et sacer in media qui nitet arce labor:
Vnde nouus tiro praecepta salubria uitae,
Et graue censurae regula munus habet.
Organa ne memorem nitido sub fornicis arcu,
Aurea nec ueterum tot monumenta patrum.
Nam uelut Aegypti quondam Philadelphus in oris
Millibus instruxit pulpita mille libris,
Fecit et AVGVSTVS magni rex maximus orbis,
Templa palatino dum struit ille Deo:
Haud secus hos studio reges imitatus emendi,
Scriptorum ueterum contulit omne genus.
His iunxit uarios alto sub gurgite pisces,
Audaci liquidas et rate torsit aquas.
Stat uetus, et plures incidua sylua per annos,
Mollibus a tiliis quae leue nomen habet. (Das Lindach.)
Hic ubi diuersis coëunt duo fluctibus amnes,
Alter et alterius uortice torquet aquas:
Vitifer ad dextram flectit sua cornua Moenus,
Ithesis ex alia parte sinister abit.
Villa sed in medio quondam regnata RADOLPHO
Fluminis ad ripes uertit utrinque caput.
Nempe paludosis ibi stagna liquentia terris (Amplissimum Stagnum prope Radelsdorfum fodit.)
Fodit, et inductis fossa repleuit aquis.
Nec tamen his solum fuit indulgere uoluptas:
Sed celer ad Musas et sua sacra redit.
Et modo uirginei referens mysteria partus, (Conscripsit libellum de conceptione D. uirginis.)
Edita de sterili pignora matre canit:
Vt fuerit quondam matris concepta sub aluo,
Casta Dei uirgo magna futura parens.
At nunc historiae campis spaciatus apertis,
Ordinis ampla sui conficit acta patrum:
Quos diuos terra genitos uenerantur ad aras
Pontificum sacris eruta festa libris.
Mox docet ad coelum quo tramite uenerit heros, (Item historiam et uitam S. Ottonis episcopi.)
Per quem docta Deum gens Pomerana colit.
Singula quid referam? nil non laudabile fecit,
Et tanta gessit cum pietate statum,
Inter ut abbates, quos secula quinque tulerunt,
Praecipuus dici non sine laude queat.
Mortuus ante nouam WOLFGANGI conditur aram,
Bis duo cum templi lustra tulisset onus.

WOLFGANGVS I.

XXXVIII. (Wolfgangus, electus anno 1502.) Maximvs ANDREAS uitae cum munere functus
Astrictam curis deseruisset humum:
Tradita coenobii WOLFGANGVS frena capessit,
Et populo dicens iura dat aequa suo.
Vir

Vir grauis, et longo rerum uenerabilis usu, A
Suauis et eloquii praeditus arte fuit.
Aonidum uiridi studiis operatus in aeuo,
Excoluit mentem qualibet arte suam.
Vnde magisterii titulis, et fascibus auctus
Tempora Phoebea uirgine nexa tulit.
Hic, ubi magnificam Phylirae Misneidos urbem,
Flauus arenosis transit Elster aquis.
Sed res heu fragiles et ineluctabile fatum!
Heu nimium fallax et breue uita bonum!
Vix quia transierant labente triennia cursu,
Cum tulit immiti Parca seuera manu.

IOANNES III.

XXXIX. *Ioannes, electus anno 1505.*

PORTICIBVS iunctum statuit memorabile fanum,
Et noua thuricremis ignibus ara calet,
Exanimes artus, ac frigida membra labantis
Quae uidit sacra procubuisse domo.
Dum renouare pios diuae CVNIGVNDIS honores,
Et prece coelicolas uult celebrare DEOS. D
Incendium Bambergae, anno 1506.
Magna sub hoc nostrae pars praesule concidit urbis,
Mulciberis quassas ui superante domos.
Namque molae famulus dum potus in aedibus errat,
Et male sopito proiicit igne faces,
Concipiunt iactae stipula crepitante furorem, E
Et uires rapidis ignibus aura dabat.
Fit sonus et flammae superant, furit aestus in altum,
Denaque tectorum turbine lustra rapit.
Conueniunt ciues ad compita longa uiarum,
Ac cupiunt fessis addere rebus opem. F
Pars gestat liquidis oneratas fontibus urnas,
Arcet et audaci sedulitate malum:
Ille sed horrescens dubiae discrimina sortis,
Flebilibus coelum uocibus omne replet,
Et ueluti lachrymae flammas restinguere possent, G
Ex oculis, tanquam gutta perennis, eunt.
Talis erat facies et moestae noctis imago,
Cum caderet tectis obruta Troia suis.

Multa potest domini praesentia, seruus ab illo
Pendet, et ad nutum quod facit omne facit.
Ast ubi seruili domus, et respublica Vernae
Creditur, incerti fluctuat aura status,
Nutat et huc illuc, ueluti spoliata magistro
Cymba per aequoreas naufraga fertur aquas.
B Coenobii tulerat tria per sexennia clauum,
Funere sublatum cum rapit atra dies.

IOANNES IV.

XL. *Ioannes, electus anno 1522.*

NOMINIS eiusdem IOANNES sede potitus,
Sacrorum fasces per duo lustra tulit.
C Sedulus euoluit diuina uolumina legum,
Et uatum quicquid concio sacra dedit.
Sed tamen haud potuit tristes euadere casus,
Quin ferat instabilis turbida fata Deae.
Bellum ferale rusticorum per Germaniam, anno 1525.
Vix quoniam sumptis bello uexatur habenis,
Et fugit agrestum pulsus ab urbe minas.
Concita plebs regum dum munia ferre recusat,
Et cupit aethereo uellere sceptra Ioui.
Fecit ut Enceladi ducis impia castra secutus,
In rerum dominos qui tulit arma Deos.
Lege sed inter se Liga Sueuica foederis icta,
Restituit profugum iusta per arma uirum.
Inque magistratus temere grassata salutem
Plebs redit ad priscum non sine clade iugum.
Res igitur fractas fatalibus eruit umbris,
Arcet et inuicta tristia fata manu.
Ioannes abbas mortuus inuentus in cubiculo.
Mortuus aethereas iuit sine teste sub auras,
Fertur et in thalamo diriguisse gelu:
Qualiter uxorem cani sacra biblia LOTHI,
Et Nioben uates diriguisse ferunt.
Siue quod afflarint superi ui fulminis ictum,
Seu dederit fratrum prodiga turba neci.
Quod testatur adhuc tacito porrecta sepulchro,
Praesulis incertae conscia dextra necis.

MARTINVS.

XLI. *Martinus, electus anno 1531.*

EDITVS exigua MARTINVS stirpe parentum,
Praesulis eximio munus honore capit.
Densorum primis nemorum studiosus ab annis,
Explicuit ritus Cynthia casta tuos.
Et modo solerti cingens indagine montes,
Hortatur celeres per iuga summa canes.
B
Et nunc sollicitos lepores in retia trudit,
Nunc immansuetos cuspide figit apros,
Mox quatiens lato uenabula cornea ferro,
Territat hirsutas qualibet arte feras.
Non tamen ingenuas praefert uenatibus artes,
Nec fera plus templi quam pia cura iuuat.
C
Roboreum struxit pontem super Ithesis amnem,
Et liquidas quadro limite uicit aquas:
Hic, ubi per segetes et pinguia culta uolutus,
Irriguis Moeni cornua miscet aquis.
Tempore concessas a quo suscepit habenas,
Vix iunctus lustro tertius annus erat:
D
Extinctus patriis cum morte quieuit in oris,
Pars melior coelo reddita, corpus humo.

GEORGIVS I.

XLII. *Georgius, electus anno 1539.*

COMPOSVIT ualidis fera bella GEORGIVS ausis,
Et studuit paci restituisse decus.
Et quo saeua magis fratrum discordia gliscit,
Ac turbas passim, diraque bella ferit:
Censurae uelis tanto maioribus usus,
Compulit optatae pacis amore frui.
Inuenit undenis obstrictam millibus auri,
Et laceram tristi seditione domum:
Quam tamen ad solitos iterum reuocauit honores,
Et leuius dicti reddidit aeris onus:
Sedulus haec inter dubiae discrimina sortis
Scriptorum ueterum perlegit omne genus.
Nec piguit uarias rerum cognoscere causas,
Et superas alta scandere mente domos.
Quid ferat Arcturus, quid nunciat acer Orion,
Quid bene cum gemino Castore iuncta Venus.

A
Quemque gradum, quae regna uaga regione planeta
Incolat et quanto tempore cursus eat:
Vt coeli per signa means Hyperione natus
Annua bissenis mensibus astra regat,
Signet et aequales spaciis distantibus horas,
Quas profert quauis praeuia diua die.
Mortuus insigni sub OTHONIS conditur ara,
Quam uoluit proprii funeris esse locum.

WOLFGANGVS II.

XLIII. *Wolfgangus, electus anno 1549.*

CVm data sublimis cepisset munia templi,
Munia non licito turpiter empta modo:
Tristior armorum tempestas orta procellis,
Teutona diuersis perculit arua locis.
Effera Vindelicas inuasit factio terras, *Bellum Germanicum.*
Et populis rupto foedere damna dedit,
Quos pater Abnobae lapsus de montibus Ister,
Et celer undoso praeterit amne Lycus
Terruit haec eadem uis robur Noridos urbis, *Obsidio Norimbergensis, anno 1552.*
Cinxit et infesta moenia celsa manu.
Vrbis in excidium pugnatur et aerea late
Acta simul nitri puluere saxa uolant,
Dissultant fremitu colles ceu fulmine misso,
Horridus e coeli cum uenit axe fragor.
Haec quoque sors nostram iam signa mouebat ad urbem,
E
Et celeri cursu continuabat iter,
Cum Merzbacensem praesul confugit in arcem, *Wolfgangus abbas in fuga captus et Blassenburgum in carcerem abductus est, anno 1553.*
Tutus ut hoc posset delituisse loco.
At miser insidiis et iniquo proditus astu
Venit in hostiles praeda petita manus.
Et cum magna foret soluenda pecunia capto,
Vlla nec in promptu, quam numeraret, erat.
F
Blassenburgiaci tractus sub moenia castri
Carceris obscuri uincula dira subit.
Bellicus interea procedens longius aequo,
Non minus ad Moeni fulminat horror aquas.
Imperat et captis iniusta tributa colonis,
Certatim spolians oppida, templa, domus.
G
Collucent late totis incendia campis,
Et miseras passim corripit ignis opes.
Atque tot, hei, subitis captas incursibus arces
In cinerem u[illegible]s una ruina uidet.

Iam

Iam prope contigerat terram Mineidos orae, A
Quaeque rigat gelidis rura Visurgis aquis,
Subsidio patriae ruit ut Mauortius Heros,
Instat et armata ui prohibere malum.
Venerat ad ripas et lati iugera tractus,
Vrbs ubi de Lunae nomine dicta iacet:
Alter in occursum sua cum rapit agmina ductor, B
Primus et ardente pectore signa mouet.
Concurrunt acies, implentur milite campi,
Et fera iam lapsa ceu niue tela uolant.
Mauritius elector Saxoniae in praelio cum Alberto marchione, die 9. Iulii globo ictus, biduo post moritur, anno 1553.
Dum sua tormento traiectus ad ilia uictor
Tristem magnanimo sanguine spargit humum: C
Cum prius ALBERTI uires ita fregerat armis,
Traderet ut celeri Martia terga fugae.
Tempore captiuos a quo specus abdidit umbris,
Bis geminis iunctus mensibus annus erat.
Wolfgangus post annum et menses quatuor e custodia liberatus pristino suo statui per VVigandum episcopum restituitur, anno 1554.
Praesul ut ereptus fatali carceris antro
Munere WIGANDI reddita sceptra capit. D
Ardua tecta iacent uicino proxima templo,
Porticus impositum sustinet illud onus,
Iuncta tenore pari ualidis innixa columnis,
Structa sub Austrinis stat domus alta plagis.
Hortus et arboribus, cultusque uirentibus herbis, E
Quas rigat e gelidis unda uoluta iugis:
Scilicet ista nouis dum singula cultibus ornat,
Atque sub his statuit tecta, laremque suum.
Incendium coenobii.
Exoritur subito fera flamma furentibus Austris,
Saeuus et indomito Mulciber igne furit. F
Intereunt tristi granaria lapsa ruina,
Nec praefecturae regia tuta fuit.
Ergo quod in fratres solito morosior esset,
Nec poterat rebus rite praeesse suis,
Fraude prius nactas dimittere iussus habenas,
Abbatis solum nil nisi nomen habet. G

GEORGIVS II.

XLIV. Georgius, electus anno 1564.

FASCIBVS et dulci perfuncti munere uitae,
Eximium summo gessit honore decus.
Tecta cremata prius fatalibus eruit umbris,
Fecit et auspicio prosperiore frui.
Et quae facta sacris fuerat iactura per illum,
Fortibus hic ausis ad loca prisca uehit.
Illius inferior nulli foret inclita uirtus,
Nec magis extaret nominis altus honor,
Si non, sed prohibet dolor ulteriora referre:
Nec data sumpsisset lurida philtra manu.
Corporis exuuiis et mortis lege solutum
Flore sub aetatis sexta uidebat hyems.

VITVS.

XLV. Vitus, electus, anno 1570.

IAm prope quinta suum reparabat Cynthia cornu:
Orba suo sedes ut sine patre fuit,
Cum VITVS ad templi celebres euectus honores
Cepit honorata sceptra tenere manu.
Vix ubi complerat nonae triteridis annum,
Et suberat flauae uix noua barba comae.
At uirtute senex et honesti laudibus ingens,
Vertice tangebat sidera celsa poli.
Non deerat facilis cultae facundia linguae,
Nec uigor ingenii fertilitate minor.
His bene firmatus tractare negocia templi,
Coepit et e turpi cuncta referre situ.
Aërias reficit turres et tecta domorum,
Diues et externo munere signat opus.
Deforis inducit cunctis tectoria muris,
Et sacer albenti fulget honore labor.
Nec domus interior regali splendida luxu,
Inclita picturis nec caret aula suis.
His praefecturae nitidas superaddidit aedes,
Struxit et augusti tecta superba chori.
Aera bis undecies censentur millibus auri,
Tunc renouata quibus curia tota fuit,
Et quibus impensae sunt sumptibus amplius auctae,
Ruris opes passim dum reparare solet,
Vitifer irriguis qua Moenus et Ithesis undis,
Creber et herbosa transit Aissus aqua.
Aurea praetereo collectae pondera gazae,
Et terrae partas luxuriantis opes:
Quae si cuncta meis includere uersibus ausim,
Tunc operis series clauderet ipsa diem.
Victus nulla penus, non ulla siliginis expers,

Magna sed omnigeni copia farris erat.
His aliquot cellas generosa uite refertas
Addidit et largo dolia plena mero.
Prae reliquis uero non gratior ulla uoluptas
Quam superum cultus amplificare fuit.
Eius adhuc passim restant monumenta laboris,
Indicium summae quae pietatis habent.
Sed nihil hei constans, nec in hoc durabile mundo,
Hei breuis et uitae fluxus in orbe status,
Quem fulcrum templo dederat DEVS ordine fati,
Sic quasi decidui floris imago cadit.
Nec dotes animi potuere, nec inclita uirtus
Ferre, nec Ordo niger, quam meruisset, opem.
Salue care DEO praesul, nouus aetheris haeres,
Inque beatorum sede perennis agas.
Et mea nunc quamuis sero tibi Musa parentet.
Hoc non uile tamen sit pietatis opus.
Salue sancte cinis, pater o dulcissime quondam,
Nunc desiderii conscia causa uale.

GEORGIVS III.

XLVI. *Georgius, electus est 25. Februarii, anno 1585.*

ORDINIS in numerum teneris ascriptus in annis,
Dulcia natalis deserit arua soli,
Cynacis Holfeldos ubi gurgite proluit agros,
Et sua Vesuntis flumina miscet aquae.
Illinc pene puer fuit hanc traductus ad aedem,
Et didicit ritus, iuraque prisca patrum.
Haud tamen ingenuas prorsus nescire Camoenas
Nobile tironis credidit esse decus.
Iam prope contigerat sexti primordia lustri:
Officii meruit quando prioris onus.
At VITVS ante diem quod acerbo funere raptus
Iret ad Elysii culta uireta soli:
Tunc pietas illum sancto praefecit ouili,
Et dedit inuentis clauibus una uiam.
Sed quod onus celebres semper comitatur honores,
Regia nec curis sceptra carere solent:
Illius ad primos sors incubat aspera fasces,
Et ferit indignum saeua procella caput.
In pedibus uitium modo gignit inutilis humor,
Versat et infirmas dira chiragra manus.
Mox latebris renum lapis induratus in imis
Saeuit et inualidum torquet utrumque latus.
Inficiunt artus aegrae contagia mentis,
Et celerant subito tristia fata pede.
Vix geminis etenim quinquennis olympias annis,
Atque decem iunctus mensibus alter erat.
Post onus impositum templi, sacramque tiaram
Munere defunctum cum rapit atra dies.
Proximus a tumba sancti tumulatur OTHONIS:
Et regione VITI qua tegit ossa lapis.

IOANNES V.

XLVII. *Ioannes, electus est die Lunae 29. Martii, anno 1593.*

INGENVA uero tu praeditus indole mentis,
Inclita nunc sacri dirigis acta fori.
Dum ueteres ritus, ac dogmata prisca tueri,
Et patriae laudes accumulare soles:
COTIA sublimis qua surgit ad aethera rupes,
Albus et undosa Moeuus oberrat aqua.
Praestat idem sacra redimitus tempora uitta,
Lanchemicas praesul qui moderatur opes.
Ille tuae consors patriae BICLINGIVS heros,
Cultor Apollineae maximus arte lyrae:
Dum sibi commissas regit inculpatus habenas,
Quaerit et accepto maius honore decus.

Ioannes Biclingius abbas Lanckhemensis studiorum Maecoenas.

Viuite Sacrifici, concordes uiuite patres,
Vester et aeterna laude feratur amor.
Et uelut hoc uersu uos ambos iunximus uno,
Sic liget unanimes mutua cura duos.
Sic DEVS extendat uestros ac proroget annos,
Hacque diu uita det sine nube frui.

FINIS.

AD

AD INSIGNIA M. MARTINI HOFMANNI, AVTORIS.

HAec mihi Romani maiestas caesaris ultro
Contulit et stirpi signa gerenda meae.
Pro quibus, o felix rex MAXMILIANE, ualeto,
Et tua post cineres fama sub astra uolet.

AD LECTOREM.

HOs quoque, ne fastus credas insignia, uersus
Ad calcem libri ponere cura fuit.
Nil homo decidui nisi languida floris imago,
Qui su ubi quaeris mane, fuisse uides.
Non tamen ob causas tales fas linquere sortem,
Flectere sed mentes ad pia facta decet.
In medio cuius lucet sua gratia cursu,
Ille uel inuita morte superstes eris.

HOMO BVLLA.

QVid fastus adeo crepas inanes, A
Et successibus intumes secundis,
O terrestris homo, leui uel aura
An ipsa grauior fere bulla?
Haec formosa quidem resplendet ortu,
Et Crystallina marmor omne uincit:
At uix nata perit, suamque rursus
In matrem redit et nec inde quicquam
Quod nil ante fuit, manet superstes.
Sic uix lumina solis intuentem,
Te diris ferit undiquaque telis
Fati saeua necessitas acerbi,
Et uitam uice nequiore uersat.
Ortus prima tuae quid hora lucis:
Praeterquam lachrymae, querela, fletus,
Et teterrima sordium uorago.
Quid flos candidus integrae iuuentae?
Spes et cura latens, amaror, error,
Et rerum insatiabilis cupido.
Seri quid tremulae dies senectae:
Vt trux hydra suis superba damnis,
Et morbus grauis, anxiusque luctus.
Dotes ingenii sagacioris,
Ac formae decus elegantis effers,
Et factas tumido superbus ore
Te quod purpurea dignitas et artes
Celsum principis ad latus locarint,
Et par principibus uehat potestas:
Quod palatia, porticus, theatra
Latifundia, uineas et hortos,
Ac gazas teneas superbiores.
Vani sunt ea gaudii uoluptas,
Et punctum breue, somniumque fallax.
Quae mors auferet unica sub hora,
Et glumam quasi dissipabit aura.
Cursus ergo leuis memor rotarum
B Aeternis inhia bonis olympi,
Et summum meditare corde numen:
Haec, quam nunc agis, est caduca uita:
At quae taedia tollit huius aeui,
Et terso minuit dolore luctum,
Constans perpetuis manet diebus,
Nec te decipiet, nec anget unquam.
Huc sensus, oculos et ima cordis
Fer suspiria, lachrymasque funde
O terrestris homo, miser deinceps
Ne semper fragilis uocere BVLLA.

IN BABEBERGAM ET ABBATES

M. MARTINI HOFMANNI POETAE, ἑπτάστιχον
CHRISTOPHORI GIRSCHNERI,
Reuerendissimo principi et dn. domino episcopo Babebergensi a secret. cam.

ACcipe nunc Babeberga tuas clarissima laudes,
Accipe praelatos mons quoque clare tuos.
Hofmannus, ueterum renouans monumenta, sub auras
Tandem quos uigili sedulitate dedit.
Materiam spectes: opus hoc laudabile dicas,
Sin carmen: Charites id cecinisse putes.

Qua-

Qualiter irriguis placido decurrit in hortis
  Murmure lenifluae riuus amoenus aquae:
Taliter Hofmanni molles facilesque Camoenae;
  Taliter Aonio nectare Vena fluit.
Macte igitur Phoebi antistes, macte optime Vates,
  Non tua Lethaeis fama peribit aquis.
Lottichius qualem, qualem tulit inde Sabinus
  A sera talem posteritate feres.

EIVSDEM.

ΑΥΛΑΝΔΡΟΣ κλειτῆς ἀπ' ἔχων τὸ ἐπώνυμον ΑΥΛΗΣ,
  ΑΥΛΑΝΔΡΟΥΣ γράφειν ἔπρεπεν, οὐ Μονάχους.
Cum gerat HOFMANNVS celebri cognomen ab AVLA,
  Debuit AVLANDROS scribere, non monachos.

IN EANDEM BABEBERGAM ET ABBATES

M. MARTINI HOFMANNI POETAE,

ELEGIDION

IOANNIS CYANEI SYLVANI,

poëtae laureati.

MNEMOSYNE doctas fertur genuisse Camoenas,
  Sciret ut ingenuus saecula prisca nepos,
Nam quid posteritas in gloria laudis haberet,
  Ni claros memori mente teneret auos?
Quid fas, quidue nefas, sceleri quae debita merces,
  Praemia iustitiae, quis memorare queat?
Quis modo uirtutes, quibus aurea floruit aetas,
  Posset, et antiqui temporis acta sequi?
Quae simul ambiguas regeret prudentia caussas,
  Ardua si ueterum facta sepulta forent?
Vtpote flagitiis semper contraria uirtus
  Extat, in exemplis, cana senecta, tuis.
Qui mores hominum, cultus habitusque locorum
  Quaerit, in annales, historiasque ruit.
Nobilis ars igitur, rerum fidissima custos
  Perstat Apollineae sedula cura lyrae.
Lucis Apollo parens, Clariis qui praesidet undis,
  Vindicat a turpi scripta canora situ,
Quae Iouis aetherei de uertice creta uirago,
  Zoyle te contra, barbariemque, tegit.
Hoc opus Aulander musis studioque peregit,
  Ausit ut huic nullus dente nocere Theon.
Namque potens hominis, partem sibi uendicat aether,
  Altera natalis gratia blanda soli.
Cedit amicorum uoto simulatque parentum,
  Tertia, MARTINI quamque tuetur honos.
Primus amor superum, primus cui numinis ardor,
  Ille colit rebus dedita corda sacris.
Qui spectat patriam, partiae tutatur honorem,
  Sanguinis authores semper amore colit.
O diuum Bamberga domus: Tuque inclyte princeps,
  Mystica qui Francis iura reducis agris;
Hunc, age, monticolum IANO cum praesule uatem
  Rite foue, quando sacra uirosque canit.
Ciuis, et historici, uatis, iurisque periti,
  Quattuor ingenio munera clarus obit.
Dignus ob haec, ut qui reliquis extendere famam
  Nititur, heroum uiuat in ore uirum,

FINIS.

LIBEL-

LIBELLVS CONSVETVDINVM PRINCIPATVS BAMBERGENSIS

AVTORE

IVSTO VERACIO

primum in lucem editus.

Anno Christi 1681.

AD LECTOREM.

Amice lector: Consuetudines sacri huius principatus, quas hoc breui libello tibi exhibemus, a multis retro annis sparsim, et uix non omnino sepultae iacuere, unde factum, ut plurimi litigantium cum suis patronis et procuratoribus, nil nisi consuetudines streperent, et nemo probaret. Quae res qua inferiora, qua superiora tribunalia mirum quantum fatigauit, ut saepius ipsimet iudices anxii haeserint, et quid consilii, adductis in utramque partem tot actibus et casibus, capiendum ignorauerint.

Nos, qui iustitiae et ueritatis studium constanter coluimus, Euripum illum fluctusque iurium et consuetudinum tandem aliquando eluctaturi, in antiquitatis sacraria penetrauimus, ubi ex imis maiorum nostrorum rerum iudicatarum, rescriptorum, literarum et librorum ruderibus illud, quod uetustissimi mores et usus populi Babebergensis iam pridem probauerant, eruimus et in has modicas pagellas, sub nomine consuetudines principatus Bambergensis, *coniecimus: de quo labore nostro id tibi, lector beneuole, spondemus, uix posse deinceps casum, quem pusillus hic libellus non decidat, emergere, nec toto hoc libello ullam assertionem proponi, quam non itidem uel res iudicatae, uel ,ut uulgo loquuntur, actus exerciti firment: securus proinde illo utere, et si aliquando necessitas urgeat, audacter ad eum prouoca: non deseremus uadimonium: Interim uiue et faue.*

Enumeratio et series materiarum et quaestionum hoc libello pertractatarum.

VNIO PROLIVM.

TESTAMENTVM.

DE CONSVETVDINE.

A Cturo de consuetudinibus certae cuiusdam prouinciae, in ipso operis uestibulo incumbere uidetur, praeprimis dispicere, quid in genere sit consuetudo et quae eius proprietates:

Igitur ut breuiter, perspicue tamen, hoc argumentum, sicut reliqua omnia, expediamus, nobis cum Zoësio *in comment. ad. ff. l. 1. t. 3. n. 2.* Consuetudo erit, ius non scriptum tacitis utentium B moribus introductum: Hanc diuidimus in eam, quae contra legem, et eam quae praeter legem introducitur: illa antiquum ius, quod priores leges statuebant, tollit, haec uero ius nouum, de quibus nulla lege cauebatur, inducit: utramque populus, etiam alterius imperio subiectus, introducere potest: hanc quidem absque ulla controuersia, illam uero non aliter, quam cum prin- C cipis consensu. *Arnold. Vinn. in comment. ad Inst. l. 1. tit. 2. §. 9. n.* 3. qui hoc ipso interuenire praesumitur, dum a principe non contradicitur. *Zoës d. l. n. 23.* neque enim concedendum est, ut quis aliquid tacite possit, quod expresse non potest, aut tollat legem, cuius condendae facultatem non habet.

Vt rationabilis, ut iusta sit, tam proprium est consuetudinis, quam ipsius- D met legis: ab hac autem illud peculiare habet, quod ad sui subsistentiam aliquot actus (unus enim ad eliciendum populi consensum usumque constantem non sufficit) et diuturnitatem temporis exigit: Quot autem actus, et quam longa temporis esse debeant spatia, arbitrio iudicis relinquendum, sicuti cetera, quae certo iure definita haud sunt. *Menoch. cons. 543. n. 20. Anton. Fab. ad L.* A *nam Imperator. 38. de LL.* Interim tamen Gailius *l. 2. obs. 31. n. 7. & 8.* et cum eo quam plurimi, duos actus siue iudiciales, siue extraiudiciales admittunt, modo tales sint, ut ex iis de tacito populi consensu constare possit.

De tempore plerique doctorum in curriculum decem annorum conueniunt, quo introductionem consuetudinis legitime absolui posse existimant, teste *Gailio. d. l. n. 3. per L. de quibus. ff. de LL.* ubi consuetudini tantum longum tempus praescribitur, longum tempus uero decem annorum spacio concludatur. *T. T. C. de praesc. long. temp.*

Sunt etiam, qui praeter enarrata requisita sententiam iudicis, aut iudicium contradictorium, quo consuetudo aliquando firmata fuerit, exigunt: sed male: nam cum consuetudo consensu populi inducatur, quid refert, quod etiam non interuenerit res iudicata? Egregie Panormitanus in *c. 25. x. de consuet. n. 16.* hanc opinionem unico dilemmate confutat, dum dicit: sententia iudicis aut est necessaria conditio introducendae consuetudinis, aut non est: sin primum, nunquam haberet consuetudo initium, cum ex consuetudine secundum eam partem, quae illam allegat, nunquam posset lis primitus per sententiam definiri, utpote antequam nunquam etiam fuisset consuetudo: sin alterum, sententia non erit ex requisitis consuetudinis: sequitur ergo manifeste, consuetudinem iam legitime extitisse debuisse, priusquam sententia interuenerit, et etiamnum subsistere posse, licet nunquam super iure, quod quis ex consuetudine sibi competere contendit, controuersia mota fuerit,

fuerit, aut deinceps unquam mouenda sit. A

FEVDVM.

QVAESTIO I.

Quid sit feudum?

FEudorum Bambergensium natura uidetur fere per singula cum feu- B dis, quae in publicis feudorum libris describuntur, conuenire, hinc placet feudum cum Rosenthalio definire, *quod sit beneficium, quod ex beneuolentia ita datur alicui, ut proprietas quidem rei immobilis beneficiatae, seu in feudum datae penes dantem remaneat, ususfructus uero illius ita ad accipientem transeat, ut ad eum heredesque eius masculos et faeminas, si ita actum, in perpetuum perti-* C *neat, ad hoc, ut ille et eius haeredes fideliter domino seruiant.*

Recedit tamen dicta feudorum Bambergensium natura in aliquibus sed ualde paucis, a communi feudorum consuetudine, praecipue ubi res est cum feudis, quae uocari solent *parum nobilia:* solent enim feuda in nostra curia feudali in tres species distingi, sc. in feuda *militaria*, huiusmodi sunt ca- D stra et praedia familiarum equestrium: deinde in *parum nobilia*, sc. media inter militaria et plebeia, cuiusmodi sunt, quae familiis patritiis Norimbergensibus, Bambergensibus, Palatinis et aliis concedi solent: tertio denique in *oppidana* et *uillana*, quae plerumque in fundis ignobilioribus u. g agris, pratis, uillis et mansis, mediocribus decimis con- E sistunt, et communiter ab hominibus plebeii et rustici ordinis possidentur: ubi tamen obiter admonendi sumus, nomina horum triplicium feudorum non tam a personis suorum possessorum, quam potius a sua feudorum origine et primaeua inuestitura ortum habere; possidentur siquidem a nobilibus equestribus quam plurima feuda oppidana et uillana, nec tamen propterea in con- F ditionem et dignitatem equestrium transeunt: sicut e conuerso castra et praedia equestria in manibus eorum, qui equestris ordinis haud sunt, saepe haerere solent, absque ullo periculo degenerationis ob originaria dignitate et praerogatiua.

QVAESTIO II.

Quomodo in feuda succedatur?

IVs et ordo succedendi in feuda militaria idem obseruatur, qui in dictis feudorum libris praescribitur, quo lectorem remittimus, cum hac tamen admonitione, quod curia Bambergensis prae ceteris aliquid singularis iuris eo in casu, dum sc. feudum inter fratres aut successores diuiditur, uindicare conetur, habeatque singulas partes pro feudo nouo, ita ut, si fratrum diuisorumue unus sine masculis decedat, aut eius generatio deficiat, feudum per diuisionem adquisitum, non ad collaterales, sed dominum feudi, uelut apertum, transeat, maxime si talis frater aut successor, qui diuisionem celebrauit, eam partem, quae suo consorti obtigit, domino refutauerit: quod tamen extra aleam necdum positum est, fluctuatque haec singularis consuetudo adhuc in ancipiti, dum non est allegare ullum actum, qui sine reclamatione exercitus, aut praeuia causae cognitione solennique sententia roboratus fuerit. Quoad cetera feuda, res expedita est, totaque die frequentatur eiusmodi feudorum nouatio, adeo ut fratres aut collaterales etiam inuiti ad diuisionem adigantur, factaque diuisione et deficiente unius diuisorum stirpe, pars, quam deficiens possederat, domino feudi aperiatur.

Aliud tamen in feudis, quae ciues Norimbergenses possident, receptum est, idque singularibus pactis, anno 1537. inter principatum Bambergensem et ciuitatem Noricam initis, ui quorum dictus principatus tenetur ad feudum defuncti admittere omnes eos agnatos, qui defuncto intra tertium consanguinitatis gradum coniuncti sunt.

QVAESTIO III.

An et quomodo feudum alienetur et oppignoretur:

IN materia alienationis et oppignorationis feudorum tantum abest, ut nostra curia a praescripto communi feudorum iure abeat, ut etiam eo aliquanto rigidior sit: constat enim ad oppignorationem feudi leges communes nullius alius, quam domini, uasalli et agnatorum consensum requirere, nostri autem mores praeter domini et uasalli etiam summi capituli consensum exigunt, uicissim tamen agnatorum consensum insuper habent, ualetque apud nos oppignoratio etiam non consentientibus agnatis, quanquam ab aliqua familia equestri reclamatum, et a G sententia domini, qui oppignorationem sine consensu agnatorum factam ualidam pronunciauerat, ad cameram Spirensem appellatum fuerit, ibique adhuc lis pendeat. In casu uenditionis, aut permutationis episcopo paulo plus potestatis est, neque enim uasallus consensu

sensu capituli agnatorumue opus habet; sed sufficit ei sola domini uoluntas, licet feudum extra familiam ad omnino extraneos transeat.

QVAESTIO IV.

Quid iuris, si feudum oppignoratum ad dominum redeat, aut in illud agnatus succedat?

Decantata quidem res est, rem cum onere suo transire, curia tamen nostra, si forte eiusmodi feudum aperiatur, illudque credito, pro quo oppignoratum est, aequale haud sit, non nisi dimidium pretii, quo feudum tum temporis aestimatur, soluere consueuit, soletque sibi super hoc beneficio in tabulis oppignorationis solennissime cauere hac plerumque paraphrasi, **daß** C **das Leben noch so gut am Werth seye als : : : wo das aber am Werth nicht zweymal als Guet wäre / so solle doch diese unsere Bewilligung nicht ferner noch weiter dann für halb als viel / als berührtes Guet werth ist / Krafft haben &c.** quod tamen de solo casu aperturae, et quando onus solutionis in dominum deuoluitur, intelligendum est, neque enim agnatus aut feudi succes- D sor, multo minus ipse dominus, si alia, quam caducitatis uia feudo potiatur, hoc beneficio gaudere potest, sed obstringitur uterque ad integrum creditum exsoluendum, potestque ad id agnatus a domino compelli, ut sc. aliquando feudum liberum redeat.

Solet et quandoque oppignorationi feudali certum tempus, u. g. triennium, E adiici, quo passim uidetur consensus domini et ipsa oppignoratio sic constringi, ut eo lapso et consensus domini et oppignoratio ipsa exspiret, feudumque omni nexu pignoris soluatur: quod tamen hunc intellectum neutiquam habet, sed adiicitur spatium triennale solum eum in finem, ut debitor interea temporis a creditore nec ualide pulsa- F ri, nec executionem pati possit, quo lapso et domino ad liberandum feudum, et creditori ad soluendum agere licet.

An autem post lapsum triennii creditor certo aliquo fatali arctetur, intra quod cum periculo perdendi iuris suam actionem hypothecariam proponere teneatur, non constat: quare probabile, nullum aliud tempus iuri pignoris in G curia feudali Bambergensi nocere posse, quam quod iure communi in *L. omnes. C. de praesc. 30. uel 40. ann.* praescriptum est.

Sane si consensus in oppignorationem tempus triennale clausulis annullatoriis et cassatoriis sic constringat, ut A diserte exprimatur, lapso triennio consensum et oppignorationem expirasse, eamque nullius amplius roboris et uirtutis esse, uix est, ut de extinctione etiam ipsiusmet iuris hypothecae dubitare liceat: quis enim ex eiusmodi uerbis annullatoriis non uidet enixissimam mentem consentientis domini, uolentis sc. feudum suum non diutius quam spatio triennali oppignoratum, eoque B lapso rursus liberum esse: cum itaque causa limitata producat quoque tantum limitatum effectum, non est, cur timeas, hac ratione tempori uirtutem tribui tollendi obligationem, quae nostro casu potius in ipsa causa limitata, quam tempore, residet: et ut maxime tempori tollere obligationem legibus haud concessum sit, iisdem tamen quoque uetitum est, actum ultra mentem agentium extendere.

Sed si uasallus Debitor praeter feudum oppignoratum etiam bona allodialia, in quae alii, quam proximus agnatus, iure hereditario succedunt, relinquat, an non tum agnatus non-heres, aut dominus feudi, siquidem ad illum feudum reuerteretur, beneficio Authenticae *Hodie si. C. de pignor. et Authen. sed hodie. C. de O. et A.* uti possint, ut sc. debitor personalis, quem heredes repraesentant, prius excutiatur, antequam ad possessorem pignoris deueniatur? Vt ut non meminerim, similem quaestionem nostra in curia inter partes unquam agitatam fuisse, ausim tamen intrepide asserere, dictarum legum beneficium, utpote quas consuetudo nostrae curiae feudalis non sustulerit, nec agnato nec domino sine manifesta iniuria negandum esse, quae enim mutata haud sunt, cur stare prohibeantur? Quo posito concludendum utique est, heredes allodiales (**Eygens-Erben**) uelut debitores principales, ante possessores pignorati feudi, uelut agnatum aut dominum, excutiendos, nec aliter ad eos possessores deueniendum esse, quam si uel non sint soluendo, aut difficilis conuentionis: ratio manifesta est, quia eiusmodi oppigneratio feudi formale pignus aut hypotheca est, pignus autem, uelut quid notorie accessorium, sine aliquo principali consistere *L. 129. §. 1. L. 178. de R. I.* nec illud principale aliud esse potest, quam ipsa uasalli, qui debitum contraxit personalis obligatio. Cum igitur personalis obligatio id sit, quod personalem debitorem constituat, nec alibi haerere possit, quam in ossibus eius, qui contraxit: sequitur heredes allodiales, ad quos omnia iura defuncti passiue et actiue transeunt, et qui defunctum per omnia repraesentant, eo ipso, quo hereditatem adeunt, omnibus

bus uinculis, quibus defunctus tenebatur, innodari, haberique et esse ueros debitores principales, sicuti defunctus fuerat: adeundo enim hereditatem, cum omnibus creditoribus contrahere dicimur, ut proinde omnibus iis nexibus teneamur, quibus defunctus noster tenebatur: *per iura uulgaria.*

Aliud tamen dicendum uidetur, ubi obligatio feudi, non per modum pignoris ad aliquam obligationem personalem accedit, sed in forma expromissi fiat, quod genus obligationis feudi uulgo **Bekantnuß** uocamus et plerumque fieri amat, si non agitur de Mutuo aut alio debito a uasallo contracto: atque tunc dominus feudi in tabulis *consensus* hac loquendi formula utitur: Als haben Wir ihnen seinen Schwestern und deren Kindern die gebettene 18000. fl. auf berührten Guet N. gnädigst bewilliget und bekennet/ thun das hiemit gegenwärtiglich in Krafft diß Brieffs/ also daß gedachte Schwesteren der gemelten 18000. fl. auff besagten Ritter-Guet N. sicher und gewarttend seynd/ auch nach sein von N. tödlichen Abgang solang inn haben/ nutzen und niessen sollen/ biß sein von N. Lehens-Erben/oder wo deren nicht vorhanden/Wir/Unser Stifft/ wer dann dessen Recht hätte/ erwehntes Gut N. mit obbeschriebener Summen der 18000. fl. von ihnen und ihren Erben ledigen und lösen; absque ulla mentione facta praeuiae alicuius obligationis personalis, aut oppignorationis, quo casu dominus non tam in oppignorationem consentit, quin potius se ipsum debitorem, certo tamen modo et casu, constituit, unde efficitur rebus tunc sic se habentibus beneficium dictarum authenticarum non posse domino competere, cum illi tum demum locus sit, quando de uero pignore, quod alicui personali obligationi adiicitur et de tertio eius possessore, qui contractui nunquam interuenit, agitur. Expromissor autem sit, qui alienam obligationem in se aut rem suam suscipiat liberato Reo. *L. 7. §. seruus. 8. ff. de dol. mal. L. qui Libertinus 37. in fin. de oper. Libert. L. 4. de cond. ca. dat. L. 8. §. 8. ff. ad SC. Vellei.* ut etiam aliquando simpliciter reus nominetur, quia solus obligatur ut quasi reus principalis. *d. L. 7. §. seruus. de dol. mal.* Si igitur primus debitor expromittendo obligationi eximitur, nulla ratio amplius excogitari poterit, qua beneficia Authenticorum exercenda sint, cum nemo supersit, qui ante dominum aut feudum excutiendus est. Sed dices, dato, quod eiusmodi consentiendi modus Expromissioni similis sit, paresque cum ea uirtutes habeat, num igitur talis etiam Agnatos inscios et forte etiam inuitos tenebit? Quod a ratione iuris prorsus alienum uidetur: sicut enim negari non

A potest, Expromissionem uere contractum esse; ita quoque concedi necesse est, eorum, qui illo obligandi sunt, consensum interuenire debere, neminem autem minus consentire, quam qui ignorat, aut reluctatur.

Respondetur, fatendum utique est, argumentum hoc summa ratione niti, si Expromissio pro contractu et obligatione pure personali accipiatur: sin uero B talis Expromissionis species intelligenda uenit, qua res sola debitori principali substituitur, in eamque totum debitum cum liberatione principalis exoneratur, difficultas nulla erit, quin agnati, etiam inscii aut inuiti, per eiusmodi expromissionem inter solum dominum et uasallum celebratam ad debitum exsoluendum, si sc. feudum oneratum ad eos deuoluatur, obstringantur, aut illud C creditori cedere teneantur: si enim secundum supra dicta dominus cum uasallo solo, insciis agnatis, feudum per modum oppignorationis ualide et quidem ita onerare potest, ut etiam ipsi agnati successores eiusmodi onus et oppignorationem agnoscere cogantur: quidni poterit etiam per modum expromissionis, nulla apparente disparitatis ratione, iisdem insciis et inuitis, aliquod D debitum in feudum transferre, quod ii casu successionis eueniente agnoscant et exsoluant? Quare non ineptum erit, si expromissio, ad exemplum actionis, in realem et personalem diuidatur, quarum illa et dominus et agnati, hac uero solus dominus, aut ii, qui consenserunt, obstringantur.

Obseruandum est porro, quamuis iure communi extra dubium positum sit, E si iura creditoris et debitoris in unam personam confluant, tunc ipsa iura extingui: id tamen etiam in nostra curia feudali specialiter receptum est, ut se creditor aut eius heredes, si iure agnationis et ex prima inuestitura ad feudum uocentur, fiantque eius possessores, aut iam ante feudum teneant et deinde modo creditoris heredes fiant, statim totum F ius pignoris in feudo perdant: sicut enim nemo sibi ipsi quis debere potest, ita nec ratio iuris patitur, ut cuiquam res sua pignori sit. *L. 45. de R. I. L. pen. ff. de exec. re. Iud.* Atque secundum hanc sententiam anno 1670. litigium inter liberos Waldenrodianos et principatum Bambergensem, super 4500. fl. quae Ioannes Adamus de Waldenrode uxori G suae, sub oppignoratione feudi Grünstein, titulo dotis, Morgengabae et donationis propter nuptias, debuerat, transactum fuit: ubi inter cetera transactionis capita diserte habetur, fratrem, quamuis creditricis Matris non minus, quam sorores, heres esset, nihil iuris sibi

ex illo mutuo uindicare posse, eo quod A dosuccedendo in dictum feudum Grünstein debitor simul etiam creditor hereditando creditricem matrem factus esset, quo casu iura debitoris et creditoris confunderentur et eiusmodi concursu in uno eodemque subiecto se mutuo tollerent: quare tres quartae tribus sororibus adiudicatae, reliqua quarta, quam frater praetenderat, caduca declarata.

In hanc eandem sententiam scriptum B est anno 1671. ad serenissimum marchionem *Brandenburgico-Barruthensem*, qui recusauerat tabulas oppignorationis, uulgo consens oder Bewilligung, super feudo quodam Bambergensi anno 1532. confectas et cuiusdam Raabensteinii de Wiersberg uxori traditas, domino feudi restituere, eo quod illas ultimo defuncti dictae familiae Raabensteinianae heredes Allodiales uiderentur uindicare C posse: sed responsum est, ultimo defunctum Raabensteinium, cuius feuda ad principatum Bambergensem extincta iam uniuersa familia Raabensteiniana Wiersbergensi redierunt, in linea recta ab utroque et debitore et creditrice descendere, ita ut tam ipse, quam etiam potissime ipsius proximi antecessores primitiuae creditricis heredes extitisse debuerint, quod uel inde pateret, quod ta- D bulae pignoris in patrimonio ultimo defuncti repertae fuerint, quae si alius, quam Raabensteinii defuncti maioris, dictam creditricem hereditasset, alibi quaerendae fuissent, ut proinde alterutrum concludendum sit, aut maiores defuncti heredes fuisse creditricis et cum eius ceteris facultatibus etiam dictas tabulas ad suum patrimonium tran- E stulisse, aut tabulas a creditrice eiusue heredibus debitori, uel masculis successoribus restitutas fuisse, quorum utrumque se solo sufficere ad tollendum debitum, siue sc. possessor feudi debitoris et creditoris heres sit, siue ei chirographum a creditore restitutum fuerit.

Solet quandoque et quidem saepius contingere, ut uasallus in casum non ex- F tantium filiorum a domino feudi facultatem impetret, qua liceat sibi suae futurae uiduae, filiabus, aut cuicunque in feudo certam aliquam summam pecuniae constituere, quam agnati, aut dominus reuoluto feudo teneantur exsoluere: quo casu non habebit locum, quod supra de excussione principalis aut heredum allodialium ante possessorem pi- G gnoris dictum est; uidetur enim dominus tum temporis agnatum, aut se ipsum pro debitore uel expromissore, quoad feudum sc. constituisse, aut saltem uasallo potestatem grauandi feudum, qualem absque concessione domini non habuit, nec habere potest, dedisse: sed quid si uasallus facultate sua, quam ei dominus concessit, non fuerit usus et feudum sine dispositione uasalli ad agnatum aut dominum deuolutum fuerit?

Non uidetur tum temporis uel agnatus uel dominus ad quidquam adstrictus esse, cum magna sit differentia inter facultatem aliquid faciendi et factum ipsum, neque enim potentia, quae in actum non exiuit, quidquam operatur: enimuero, si rem penitius introspiciamus, eiusmodi facultatis concessio ui ipsa aliud nihil est, quam amotio impedimenti, quo uasallus uetabatur feudum suo arbitrio grauare: si ergo nunquam impeditus fuisset de feudo pro libitu disponere, num igitur dominus eo reuoluto tantum heredibus exsoluere tenebitur, quantum uasallus potuit, si uoluisset, in feudo constituere? Quasi uero ab Herede ex Testamento proximis defuncti consanguineis et amicis tantum legatorum pendendum esset, quantum ipse defunctus nuncupare potuisset: certe secundum illud philosophorum uerissimum iuxta atque ualidissimum axioma, a potentia ad actum non ualet argumentum. His tamen omnibus non obstantibus aliud curia Bambergensis in causa nobilissimae cuiusdam familiae pronunciauit: concesserat enim princeps episcopus Bambergensis cuidam facultatem aliquot millia florenorum, cui uellet, *in feudo suo Bambergensi constituendi, quae proximus successor in feudo tenetur exsoluere*, moritur autem uasallus sine filio, succeduntque in feudum proximi agnati collaterales simultanee inuestiti, qui primo successionis momento ab herede allodiali actione memoratorum florenorum pulsantur: cui quidem ab agnatis respondebatur, uasallum tantum potestatem habuisse alicui in feudo suo constituendi tantam summam, non autem reipsa eam constituisse, adeoque huiusmodi potentiam in uanum abiisse: sed, ut dictum est, succubuere, cuius alia ratio uideri non potest, quam quod laudatus episcopus non multo ante mortem aperte edixerat, in concedenda hac facultate mentem suam fuisse, ut summa concessa ad heredes allodiales transiret, etiamsi uasallus de ea nihil certi disposuisset et secretario, qui tabulas concessionis confecit, imputandum esse, quod suam episcopi mentem clarius haud expresserit, totumque negotium in terminis nudae potentiae reliquerit.

Contingit quandoque, quod dominus feudi simpliciter et directo uasalli uiduae aut filiabus certam summam, quae ab ulteriori uasalli dispositione non pendet, nec expectare necessum est, donec Maritus aut ipse dominus per ali-

quem

quem actum inter uiuos aut mortuos eam uiduae aut filiabus attribuat, constituit et hoc casu nec dominus nec alius successor feudi ad beneficium ordinis prouocare, aut excussionem heredum allodialium urgere poterit, est enim eiusmodi constitutio non tam feudi oppignoratio, quam potius gratuita donatio pecuniae, in casu aperturae ex feudo a domino soluendae.

QVAESTIO V.

Quid operetur immissio creditoris in feudum?

POstquam causa oppignorationis feudi uentilata, lisque pro creditore decisa est, restat ut iudex sententiam exequatur, quod fit duplici modo: primo immittendo creditorem in feudum *ex primo decreto*: quod hunc effectum habet, ut creditori liceat quidem feudo uti frui, sed tamen ut annue de fructibus rationem reddat et fructus, pro causae qualitate, et sorti et usuris imputet: secundo immittendo in feudum ex *secundo decreto*, per quod feudum creditori in solutum, simul atque potestas datur, feudo deinceps libere et sine ullo onere reddendarum rationum utendi fruendi, fructusque suos faciendi: qua in re mores nostri iterum a iure communi abeunt, dum sc. iuxta leges romanas *primum decretum* nonnisi in nuda rem detinendi facultate consistit, *secundum decretum* uero aliud nihil tribuit, quam quod apud nos primum decretum: si igitur quis immissus fuerit in feudum ex secundo decreto, incipit ab eo momento esse dominus utilis fundi feudalis, teneturque ad omnia ea, ad quae antecessor aut debitor obligatus fuerat: inter quae non est minimum, quod intra annum et diem ei feudum sub poena caducitatis recognoscendum est, quanquam multi existiment, creditoris immisso debitum atque ius hypothecae etiam post factam immissionem tamdiu saluum, ac proinde ad heredes transmissibile esse, quamdiu is de ipsa hypotheca inuestitus haud fuerit: qui tamen manifestus error est: constat enim per dationem in solutum, utpote quae species solutionis est, extingui debitum, quo extincto nec obligationem principalem, nec ius pignoris amplius consistere posse: quid igitur rebus sic stantibus creditor ad heredes transmittet? certe non-entis nullae sunt qualitates: accedit, quod creditor fructus ex re pignorata non faciat suos, sed sorti et usuris imputare debeat, quod idem est, ac super fructibus perceptis rationem reddere, quam rationum redditionem immissio ex secundo decreto tollit et immissum fructuum perceptorum simpliciter dominum constituit, quod fieri non potest, nisi immissus simul etiam rei ipsiusmet, unde fructus proueniunt, dominus efficiatur, ne alias in qualitate creditoris contra *L. 1. 2. et 3. C. de pign. act.* fructus pignoris lucretur, aut ex re aliena sine titulo ad transferendum dominium habili fructus, reclamante uniuerso iure, suos faciat: sicut igitur datio in solutum emptio uenditio est: textus rotundi in *L. si praedium. 4. C. de euict.* et *L. eleganter. 24. de pigner. act. Gail. l. 2. obs. 70. n. 2.* ita quoque inde manifeste sequitur, per dictam dationem in solutum, sicut per ipsam emptionem uenditionem, ueluti titulum ad transferendum dominium et habilem et sua natura ad id ordinatum, in creditorem rei in solutum datae dominium transire. *arg. d. l. eleganter. et ibi cum Bartolo Gothefredus, lit. d.* iusque pignoris, ipsamque actionem pigneratitiam extingui. *D. L. 4. et et 24.* et hic rursus *Gothofredus lit. f.* ubi docet, eum, qui pignus ex iudicati causa habet, emptoris loco esse et ideo re euicta creditori non dari pigneratitiam, sed utilem actionem ex empto, quibus proinde consentaneum erit illud dominium cum omnibus suis qualitatibus et quidem cum iis praecipue transire, cum quibus antea penes debitorem fuit, inter quos ea primaria est, quod illius tantum masculi capaces sint, debeatque a domino directo recognosci, quae duo sane transitum ad promiscuos heredes impediunt et creditorem immissum periculo perdendi feudi, si id intra annum haud recognouerit, obnoxium reddunt.

Sunt et alii, qui existimant, per immissionem ex secundo decreto tolli quidem debitum et nexum hypothecarium, esse autem uasallo debitori per integros 30. annos fas reluere suum feudum, nec tamen teneri interea temporis feudum a domino recognoscere: quam opinionem si sequimur, concedamus necesse est, toto hoc tricennali tempore dominum feudi nec a debitore, nec ab immisso creditore, utpote quorum neuter fidelitatem iurauit, seruitia feudalia et ne quidem feudi reuersionem expectare posse, quin imo pati debere, ut feudum ad creditoris, si is interim sine filiis moriatur, heredes allodiales et sicque ad foeminas et multifarias familias extraneas transeat, etiamsi intra hoc tempus debitor cum tota familia extinctus fuisset, cum enim is per immissionem et in solutum dationem dominio utili exutus fuerit, nihil penes eum ex eiusmodi feudo reliquum mansit, quod posset ab eo ad dominum reuerti: cum igitur talis immissio dominum feudi non modo caducita-

cita-

citatis commodo, deficiente interea temporis uasalli familia, frustraretur, sed etiam casum reuolutionis per successionem aliarum nouarum et forte etiam masculis numerosiorum foecundiorumque multo difficiliorem redderet, atque hoc modo duplici damno dominum afficeret: credibile haud erit, dominum feudi in facienda immissione tam inerti mente fuisse, ut debitori ius reluendi ad 30. annos reseruatum uoluerit, seruitiis et caducitatis emolumento interea sublatis, nec non feudo tot familiarum successionibus exposito: quare hanc opinionem, ueluti damnosam nec iuri consentaneam, merito respuimus.

Coronidis loco monendum est, si uasallus sine pactis dotalibus, atque oppignoratione decesserit relicta uidua atfiliabus, aequitatem quidam naturalem honoremque matrimonii uideri poscere, ut dictis personis, maxime si deficiant bona allodialia, ex feudo de alimentis atque dote prouideatur, siue id ad dominum, siue ad filium aut agnatos deuolutum fuerit *Reusner. 1. decis. 5. n. 14. et seq. Vulte, de feud. l. 1. c. 10. n. 61. Hartm. Pist. 2. q. 38. n. 41.* Quod autem consuetudine nostra roboratum necdum fuit, obseruatur tamen hodienum in feudis oppidanis et uillanis, ubi pro numero filiorum filiarumque, pretioque rerum allodialium, dominus feudi certam summam, filiabus ex feudo soluendam, solet constituere, quae tamen tertiam partem feudorum nunquam transcendit, soletq; saepius quinta pars pretii feudorum filiabus concedi: sin autem bona allodialia ualde opima sint, uix erit, ut filiae quid ex feudis sperare possint, sed manent tum temporis filiis agnatis, aut etiam domino feuda sua salua atque integra.

EMPHYTEVSIS.

QVAESTIO I.

Quid sit emphyteusis?

A Feudo ad Emphyteusin, uelut a re uicina ad uicinam, transitum facimus, atque hanc cum Zoësio in *comment. ad ff orum. l. 19. tit. 2. n. 54.* definimus, quod sit *contractus, quo res soli possidenda traditur, quasi dominii iure, sub lege annuae pensionis et meliorationis.* Ex quo apparet, emphyteusin a contractu locati conducti recedere, dum rei concessae quasi dominium in emphyteutam transferat: accedere autem ad eum, quod nomine eiusmodi concessionis quotannis certa pensio exsoluenda sit: ubi praeterea notandum, non quasuis res, u. g. mobiles, et se mouentes; sed eas tantum, quae soli sunt, huic contractui subiectas esse, quod illi speciale, et nec cum contractu locati conducti, nec emptionis et uenditionis, quorum utraque omnia commercio hominum non exempta, promiscue locari et uendi possunt, commune est. Differt etiam emphyteusis a censu aut iure censitico, quod penes emphyteutam non plenum, sed utile tantum, dominium rei emphyteuticae sit, directo apud concedentem manente, fundus autem censiticus solum possessorem pro domino agnoscat, nec is, cui census debetur, in eum quidquam dominii sibi uindicet, utpote cui nec iuramentum fidelitatis, aliud quidquam praeter censum debetur. Aduertendum autem est, hodierno usu loquendi sub uerbo *emphyteusis* non amplius intelligi contractum, sed rem ipsam emphyteuticam, quae eiusmodi contractu concedi solet.

QVAESTIO II.

Quomodo acquiratur emphyteusis?

QVibus modis ceterarum rerum dominia acquiruntur, iisdem emphyteusis acquiritur, ueluti per testamenta, legata, donationes inter uiuos et mortis causa, emptionem et ceteros acquirendi modos: notabile tamen est in successione hereditaria, quod ex consuetudine patria mulieribus et personis ecclesiasticis quidem liceat in bona emphyteutica succedere, eae tamen ad recognoscenda eiusmodi bona non admittantur, sed opus habeant iuramentum fidelitatis aut emphyteuticum, per portatorem, uulgo Träger, praestare, quo mortuo sistendus est alius portator, qui renouet dictum iuramentum fidelitatis et se catastro, uulgo *urbario*, inscribi faciat.

Idem obseruatur in pupillis, furiosis, mente captis, uniuersitatibus, ecclesiis, monasteriis, collegiis, xenodochiis, fundationibus et similibus causis piis, quae omnes per portatorem inuestiri debent, quocunque etiam titulo illis emphyteusis obueniat, plerumque tamen difficiles admodum sunt domini emphyteutici in admittendis personis ecclesiasticis, monasteriis et similibus, praecipue ubi bona emphyteutica per uenditionem, permutationem et donationem inter uiuos transferuntur, nec aliter inuestitura concedi solet, nisi ad certam summam constituto Laudemio, quod stato annorum spatio, puta singulis quindecim, uiginti, aut pluribus paucio-

cioribusue annis ab emphyteuta pendendum est, dicuntur enim hoc casu bona peruenire ad manus mortuas, quae tam tenaces censentur, ut nunquam deinceps alienatio, quae domino emphyteutico laudemium parere solet, speranda sit: ne igitur dominus emphyteuticus admittendo tales manus mortuas tanti commodi iacturam faciat, prudenter aeque ac iuste sibi de hoc Laudemii commodo eo, quo dictum est, modo prospicit. Differt autem portator a mandatario notabiliter, portatore enim tunc opus est, quando principalis aut possessor rei emphyteuticae a se ipso habilis non est ad recognoscendam emphyteusin, cuiusmodi sunt praeter supra enumeratas personas, uniuersitates, causas pias, etiam nobiles et qui nobilibus praestantiores sunt: e contrario mandatarius semper capacitatem sui principalis aut mandantis praesupponit, qui tamen, mandans sc. aliunde quam a personae suae inhabilitate impeditus est: secundo portatoris inuestitura expirat, quamprimum principalis capax factus fuerit, ut, si pupillus adolescentiam attingit, aut ecclesiasticus dispensatione summi pontificis sacris eximitur, quo casu ipsi principales suo nomine ad recognitionem emphyteuseos tenentur; secus est in Mandatario, cuius recognitio perdurat etiam impedimento sublato, ita ut alia recognitione opus non sit: tertio, mortuo portatore renouanda est inuestitura, non item mortuo mandatario, cum enim per seipsum fecisse uidetur, quod quis per alium fecit, sequitur recognitionem per mandatarium factam alio loco haberi non posse, ac si ipse mandans eam per se fecisset, quae proinde etiam tamdiu uigebit, quamdiu ipse principalis superstes fuerit, nec ante cessabit, donec et ipse emphyteuta esse cessauerit.

Ceterum quem in finem mulieres, pupilli et ecclesiastici ad recognitionem emphyteuseos, quae nullis seruitiis obnoxia est, non admittantur, atque his non aeque, atque aliis personis sui iuris, opera mandatarii uti liceat, sed portatoribus indigeant, non satis liquet, quin potius existimem, id commentum esse eorum, ad quos inuestiturae arrhabo, uulgo Schreib-Geld, spectare solet: quo saepius enim recognitio repetitur, eo pinguior arrhabonum quaestus est.

QVAESTIO III.

Quomodo amittatur emphyteusis?

AD recognoscendam emphyteusin integer annus, a tempore deuolutionis, conceditur, quo elapso et

A recognitione non facta, emphyteusis domino directo committitur, nisi penes dominum steterit emphyteusin non recognitam fuisse, accidit siquidem non raro, quod emphyteuta tempore et loco debito inuestituram requirat, quod uulgo dicitur, Er muthet das Lehen, dominus autem eam uel nolit, uel legitime impeditus non possit impertire, quo casu consultum erit documentum petitae

B inuestiturae, Muth-Schein, flagitare, ui cuius omne periculum caducitatis aut commissionis euitabit: quanquam inuestitura nunquam, aut modo multis annis post lapsum fatalium subsequatur, humanius tamen et ciuilius erit, si emphyteuta dominum suum, cui certe non mediocrem honorem debet, saepius quam semel pro inuestitura interpellet, ni uideri uelit, post semel tantum peti-

C tam inuestituram domino suo iam insultare, eumque eo adigere, ut ipse iam ordine plane praepostero se emphyteutam roget et ad recognoscendam emphyteusin inuitet.

Aliud receptum est in solutione canonis, quae quanquam per plures quam duos aut tres annos non fiat, ob id tamen emphyteusis non committitur, nulla inter ecclesiasticam et secularem

D emphyteusin habita distinctionis ratione, id quod utrobique iuri communi refragatur, ubi dilata solutione pensionis ad Triennium in emphyteusi ciuili. *L. 2. C. de iur. emphyt.* ad Biennium uero in ecclesiastica. *c. fin. x. de locato.* Dominus directus fundum emphyteuticum ueluti sibi commissum uindicare poterit: ut proinde mirari subeat, cur in casu

E recognitionis consuetudo nostra iure communi, quod recognitioni nec tempus nec modum statuit, imo in successoribus hereditariis ne ipsam quidem exigit, rigidior sit, ab eo autem, ubi poenam caducitatis infligit, recedat? Ego ut quod sentio, dicam, mihi admodum uerosimile uidetur, olim omnia bona, quae modo emphyteutica sunt, uera

F feuda fuisse, quae successu temporum uel ex pacto aut conniuentia in emphyteuses degenerauerunt, a quibus ius promiscuae successionis cum solo onere canonum et laudemiorum assumpserunt, ex priori feudali natura autem sola necessitate recognitionis intra annum faciendae retenta: atque hinc quoque consuetudinem de non inuestiendis

G mulieribus, aliisque a feudi successione iure communi exclusis personis, nec non de praestando iuramento fidelitatis, itemque nec oppignerando, quae omnia in emphyteusi communi ignorantur, originem suam traxisse autumo: sane in nostra curia suprema feudali (Lehenhoff) id perpetuo et constanter in

iis bonis, quae Cantzley-Zinß-Lehen uocitamus, omnia illa, quae feudis propria sunt, obseruata fuerunt, solo promiscuae successionis iure excepto, adiectis insuper laudemio et canone, ut inde ualde credibile fiat, eos, qui sibi emphyteuses constituebant, dictae curiae mores potius, quam leges Romanas respectasse et ad eius exemplum sua quoque ordinasse.

QVAESTIO IV.

Quae sit obligatio et officium emphyteutae?

QVae emphyteutae facienda fugiendaue sint, ex subiecta formula iuramenti, ad quam emphyteuses recognoscuntur, disces.

So werdet ihr Lehenpflicht thun, geloben und schweren Ihro Hochfürstl. Gnaden, und Dero Stifft getreu und gewahr zu seyn, Deroselben Schaden zu warnen und Frommen getreulich zu werben, ob ihr verschwigene Lehen wüstet, oder erführet, die dem Stifft abgetragen wären, oder noch abgetragen und entzogen würden, daß ihr dieselbe ansagen, melden, und nicht verschweigen, keinen anderen Lehenherrn über diese Lehen gewinnen, noch dieselbe anderstwo vertechten und verthätigen, dann bey Ihro Hochfürstl. Gnaden, nichts von diesen Lehen versetzen, verpfänden, verkauffen, vertauschen, verkümmern, in keinerley Weiß, wie das Namen haben mag, ohne Ihro Hochfürstl. Gnaden, und Dero Nachkommen gnädigstes Wissen und Willen, im übrigen euch also erzeigen und erweisen, wie es einem treuen Lehenmann gegen seinen Lehenherrn sich zu erzeigen und zu erweisen wohl anstehet und gebühret: Treulich und ohne Gefehrde. Vbi praeter alia etiam hoc inprimis notandum est, rei emphyteuticae oppignorationem absque consensu domini prohiberi, permittente eam iure ciuili, quod solum alienationem improbat, *L. 3. C. de iure emphyt.* sub qua oppignoratio proprie non continetur. *L. Tutor. §. fin. ff. de pign. act.* cum actus alienationis dominium immutet, *Zoës. ad ff. l. 19. tit. 2. n. 96.* quod oppignorator non transfert. *Sarmient. 3. select. c. 2. n. 23.* Nec enim pignus per se est titulus ad transferendum dominium habilis, nec si maxime esset et res hypothecata non tradatur, pro uera alienatione haberi posset, eo quod rerum dominia non nudis pactis, sed traditionibus transferantur, *L. 20. C. de pact.* et res non uideatur alienata, quae in bonis emphyteutae manet. *L. alienatum. 67. ff. de u. S.*

QVAESTIO V.

Quomodo soleant emphyteuses oppignorari et an sine praeuia oppignoratione pro debitis chirographariis capi possint?

QVanquam domini non admodum difficiles sint in consentiendo oppignorationi, solent tamen eiusmodi consensum suum ualde restringere, atque raro ultra triennium extendere, quo elapso dicitur uulgo consensus expirasse, non quidem eo iuris effectu, quasi nexus pignoris iam dissolutus et cum hoc actio hypothecaria sublata sit, sed quod potius post lapsum triennii dicta actio expergiscatur, quae toto illo triennio, uelut ignis inter cineres, sepulta iacuit: neque enim creditori fas est, ante lapsum termini debitorem suum actione pulsare, cum consensus domini differendae potius solutionis et suspendendae executionis, quam tollendae obligationis causa certo tempore, quod secundum uulgaria non est modus tollendi obligationem, circumscribatur, habeatque hic locum, quod passim in legatis in diem relictis quaeritur, quando dies legati cedat et quando ueniat: cedit siquidem dies obligationis aut oppignorationis a momento, quo constituitur obligatio, non tamen uenit, cum ea ante lapsum triennii efficaciter non possit exigi.

Quid si emphyteuta ualde obaeratus sit, in patrimonio tamen praeter emphyteuses nihil habeat, an igitur creditores, si ii credita oppignoratione legitima non muniuerint, inanes dimittantur? Minime: cum enim hodiernis moribus emphyteuses redactae sint ad instar patrimoniorum. *Anton. Fab. in Cod. l. 4. t. 42. d. 8. n. 1. Carpz. p. 2. c. 25. d. 7. n. 8.* in illas perinde, ac in haec, propter debita chirographaria executio fieri potest et uiuente et mortuo emphyteuta: id quod rationem habet, dum enim bona emphyteutica promiscuae successionis, imo etiam bonorum communioni inter coniuges, atque Vnioni prolium obnoxiae sunt, ac proinde non raro casu sic ferente etiam ii, qui a primo acquirente non descendunt, in eiusmodi bona iure ordinario succedunt, atque heredibus deficientibus fiscus admittitur, non modo nihil intererit domini directi, cui deficiente emphyteutae generatione hodie emphyteusis non amplius aperitur, chirographariine, an alii, quos dominus arcere non potest, bona emphyteutica possideant, sed etiam ei expediet, creditores reliquis anteponere, tenentur enim illi, dum emphyteusin in solutum accipiunt, laudemium praestare, quod ab aliis qui iure quodam hereditario succedunt, nequaquam expectari, minus flagitari potest.

QVAE-

QVAESTIO VI.

Quid laudemium, et quando debeatur?

INter alia, quae lucri nomine domino directo ex iure emphyteutico obuenire solent, praecipuum locum sibi uendicat laudemium, quod lege Zenonis ad quinquagesimam partem pretii restrictum fuit; hodiernis autem moribus ad decimam usque denuo extenditur, ita ut in singula dena pretii domino directo unum soluendum sit: alicubi tamen laudemium uicesimam tantum partem conficit, alibi etiam summam canonis annui non excedit, quod genus emphyteuseos Obley-Lehen nuncupamus, die in Verenderungs-Fällen nur so viel Hand-Lohn zahlen, als sie jährlich Zinß geben.

Praestatur autem laudemium toties, quoties possessor emphyteuseos mutatur, sola hereditaria successione excepta, quae non tam nouae possessionis initium, quam potius pristinae continuatio est, eo quod teste *Anton. Fab. in C. l. 7. t. 7. def. 5. n. 9. Carpz. decis. illust. Saxon. decis. 225. n. 21. & 33. ut & p. 3. c. 27. n. 6.* ex generali omnium fere locorum consuetudine possessio rerum hereditariarum ipso iure, sicut dominium, ad heredem transfertur, ut proinde in prima defuncti inuestitura iam comprehensus sit. *Hartm. Pist. p. 1. q. 50. n. 59. Coler. p. 1. decis. 33. n. 25. Amed. a ponte q. 10. Carpz. p. 2. c. 39. d. 21.* atque ob eiusmodi comprehensionem potius ab ipso domino, quam defuncto, uocetur. *Franzk. tract. de Laudem. c. 8. n. 26.* quae omnia secus sunt in singulari successore, qui ab alienatore, et quidem ui alicuius actus interuenientis uocatur. *Franzk. d. l. c. 7. n. 27. & seqq.*

Quod usque adeo uerum est, ut non solum procedat, quando hereditas ad unum, sed ettiam quando ad plures deuoluitur, eo quod diuisione nondum facta quiuis coheres defunctum in solidum repraesentat. *Bartol. in L. 1. de Impo. luc. descript. l. 10. Salic. in l. ea lege 3. C. de cond. ob caus. n. 17.*

Et quanquam summo iure uideri posset, nulli coheredum integrum aliquem fundum emphyteuticum hereditario deberi, sed ipso iure fundum inter heredes quasi iam diuisum esse, et tantam partem in illo cuiuis coheredi competere, pro quanta quisque ad hereditatem uocatur: ex quo sequeretur, si uni coheredum per diuisionem, quam heredes super uniuersis rebus hereditariis inter se instituerunt, integer aliquis fundus obueniret, eiusmodi fundum aut illas partes, quae alias ceteris coheredibus ipso iure deberentur, non

A tam hereditatis, quam subtilis alicuius permutatiouis titulo, dum sc. uicissim suas partes sibi in aliis rebus hereditariis competentes coheredibus cedit, huic uni coheredi contingere, ac proinde laudemio obnoxia esse: hoc tamen non obstante, censetur coheres eum fundum, qui ipsi per sortem diuisionis totus adiicitur, iure hereditario, et sic sine onere laudemii obtinere, cum B diuisio, praecipue rerum hereditariarum, non sit alienatio, nec noua partium aut noui dominii adquisitio, sed earundem nuda et distincta declaratio. *Sueu. in praelect. de laudem. c. 3. §. in diuisione. Amed. a ponte tract. de Laudem. q. 25. Carpz. p. 2. c. 39. d. 23. n. 5.* Alienatio autem sit translatio seu adquisitio illius, quod antea nullo modo nostrum fuit: quod sane de diuisione heredita- C ria dici non potest, cum cuiuis heredum in minima hereditatis particula, imo in qualibet fundorum gleba, ante diuisionem ius competat: et sicut anima est in corporis partibus organicis, sc. tota in toto, et tota in qualibet parte, ita quoque cuiusuis coheredis dominium, ante diuisionem sc. in quauis particula hereditatis solidum et pro indiuiso est. *L. illud 46. ff. de rit. nup. L. si* D *testamenta. 2. ff. de cond. inst. L. recte 25. §. 1. de V. S.* Atque hinc est, quod diuisione necdum facta coheres in solidum defunctum repraesentare dicatur. *arg. L. 1. §. 1. C. de imp. luc. descr. l. 10.* uideaturque iam in prima emphyteuseos inuestitura comprehensus, et non tam a defuncto, quam a domino ipso uocari. *Franzk. d. tr. c. 8. n. 26.* Id quod ratio- E ni ualde consentaneum est, dum eiusmodi hominum genus sine facto hominis, sed ui solius legis successionis capaces sunt, quod sufficit, ut quis intelligi possit comprehensus esse in prima concessione emphyteuseos. *Amed. a ponte. d. tr. q. 31. Sueu. d. praelect. c. 13.*

Est igitur regula generalis statuenda, omnes eos, qui ueterem emphyteutam F repraesentant, hoc est, titulo uniuersali emphyteusin obtinent, a laudemiis immunes esse.

Datur tamen unus et alter casus, in quo consuetudo patriae a iure communi recedit:

Primus est, si emphyteutica bona inter coheredes inaequaliter diuidantur, ut necesse sit ei, qui uiliorem fundum G per sortem obtinuit, tantum pecuniae adiicere, quantum satis est, ad eius portionem hereditariam alterius coheredis portioni aequalem reddendam, hoc enim casu laudemium de ea pecunia, quae hoc modo exsoluitur, a soluente debetur: quod etiam et quidem multo magis locum habet, si uni totum id, quod

quod emphyteuticum est, obueniat, et alteri coheredi sua pars, quae ipsi in eiusmodi emphyteutico debebatur, pecunia sarciatur, hac ratione enim coheredi fundus emphyteuticus in tantum, in quantum pecunia aut pretium interuenit, ex causa empti et uenditi contingere uidetur, qui cum titulus singularis et non uniuersalis sit, mirum haud est, si laudemio locus detur.

Secundus casus est, si pacto, sententia, aut praescriptione ius alicui adquisitum sit, etiam in hereditariis deuolutionibus laudemium exigendi, cuiusmodi iure plures domini emphyteutici in hoc principatu Bambergensi gaudent, ueluti Norimbergensis familia patricia Loffelholziorum, in bonis, quae alii ab iis in emphyteusin recognoscunt: et hoc laudemium dicitur Erb-Hand-lohn.

COMMVNIO BONORVM
INTER CONIVGES.

QVAESTIO I.

Quid sit talis communio bonorum?

ARgumentum hoc communionis bonorum proprie sic dictum, ein versammlet Haab und Guet, nostra in patria longo alio sensu, quam in iure Romano, accipi atque tractari solet: Romanis enim, et omnibus iis, qui solis eorum legibus uiuunt, communio rerum aliud nihil est, quam si plures rem unam pro indiuiso possident, ita tamen, ut iure ipso res diuisa, et nemo possessorum in solidum, sed pro parte tantum rei dominus sit: quae omnia alia sunt in nostra communione bonorum, qua de acturi sumus: per eam enim sic utriusque coniugis bona confunduntur, ut quiuis eorum totius patrimonii in solidum dominus sit, et quae uxoris fuerunt, iam et eiusdem, et mariti sint; uicissim quae maritus habuerat, iam sua et uxoris suae sint, uno uerbo, et maritus et uxor iure dicere potest, totum patrimonium meum est.

Meminimus quidem probe, in delicatis Romanae ciuilis prudentiae consultorum auribus ualde absonam uocem esse, dum dicitur, posse esse plures dominos unius rei in solidum: sed qui meminisse uelit, id solum sublimis alicuius subtilitatis partum esse, dum hactenus leges Romanae plures in solidum dominos admittere uoluerunt, eaeque non minori ab eo, quod quis pro parte testatus et pro parte intestatus decedere possit, uelut a re, quae naturae repugnet. *L. 7. de R. J.* abhorruerunt, et tamen multas Europae, praecipue Belgii, prouincias, absque ullo horrore potestatem partim testato et partim intestato decedendi, teste *Vinnio in comment. ad Inst. l. 2. t. 14. n. 7.* complexas esse, is nobis nostraeque consuetudini nouitatem hanc facile condonabit. Atque haec nostra sententia iam pridem etiam usu ac moribus a principatu Herbipolensi commendata fuit, ubi secundum prouinciae consuetudinem utrique coniugum super tertia tantum parte totius patrimonii communis testari licet, ita ut hoc modo duae tertiae communione bonorum non inuoluantur, ultima tertia autem coniugibus communis maneat, nec ulli eorum dispositioni aut testamento (intellige, si illud non consentiente altero consorte conficiatur) obnoxia sit: quod aliunde proficisci non potest, quam ex dominio utrique coniugum in hanc ultimam tertiam in solidum competente. Si igitur populo Herbipolitano haud uisum fuerit absurdum, ambos coniuges saltem alicuius partis bonorum dominos in solidum facere, nihil quoque populus Babebergicus peccauerit, si idem de uniuerso patrimonio, quod gens Franconica de eius parte constituit, statutum uelit, nulla ratione apparente, cur facilius pars, quam totum, duobus dominis in solidum subiici possit.

Sin autem intellectus tui ea sit teneritudo, ut hanc nostram sententiam uelut nouum et nimis uiolentum dogma, concoquere haud queat, iuuari poterit stomachi tui imbecillitas ex Iacobi Rickii tractatu *de unione prolium*, ubi *c. 2. n. 19. ex Car. Molin. in Consuet. Parisien. §. 25. in principio* docet: quanquam inter coniuges communio bonorum, eorumque uxor pro dimidia parte domina sit, attamen eam communionem non esse proprie in actu, sed solum in habitu, et soluto demum matrimonio exire in actum, et in ueram atque actualem dominii et possessionis societatem, siquidem stante matrimonio maritus, ut legalis administrator, potestatem habeat res uniuersas et integras absque consensu uxoris alienandi, quae authoritas administrationis, alienandique potestas faciat, ut maritus totius patrimonii actu dominus sit, sed non absolutus, atque hinc fiat, quod stante matrimonio isthaec communio quoad dominium et possessionem quodammodo sit impropria et impedita, propter administrationem marito competentem &c.

Sed quorsum illae sollicitudines tam anxie confusionem dominiorum inter coniuges adstruendi? Annon ipsum ius Romanum, et cum eo tota iurisperitorum schola, quando materiam iuris accrescendi agitant, in re duobus disiun-

iunctim legata duos dominos in solidum agnoscit? dum enim *L. unica §. ubi n. C. de Caduc. toll. et ibi DD.* sentit, quod unus disiunctorum ex sua persona solidum habeat, et deficiente altero disiunctorum non magis alienum consequatur, quam suum non diminutum retineat, quid aliud innuit, quam quod una res duobus in solidum debeatur, consequenter in dominio duorum in solidum sit? certe si ex doctrina *d. L.* Disiunctus totam rem e sua propria, non aliena, persona habeat, et neuter disiunctorum plus iuris, quam alter, in rem sibi uindicet, non potuit non disiunctus deficiens idem dominium eiusdemque rei habuisse, quod collegatarius non deficiens habet: atqui hic habet ex sententia *d. L. unicae* solidum, et quidem non beneficio deficientis, ergo etiam deficiens illud habuit ex sua et non alterius persona, et sic simul et semel unius rei duo domini fuisse debuerunt, quod etiam Goueanus *lib. de Iur. accrescen. n. 6. et 7.* non obscure statuit, esse sc. fas utrique collegatariorum re coniunctorum rem legatam in solidum uindicare, quod sane locum inuenire haud posset, si uterque non eodem modo dominus in solidum esset, cum rem uindicare nemini alii, quam rei domino conueniat.

At repones, et Iustinianum in *d. L. un. & §. si eadem 8. Inst. de legat.* Et laudatum Goueanum, nec non ceteros omnes doctores, quicunque cuiuis collegatariorum ius rem legatam uindicandi in solidum concedunt, simul atque sententiam suam sic temperare, ut facto utriusque concursu, hoc est, quando uterque rem sibi et pro se absque alterius societate habere intendit, legatum inter eos scindatur, siue partes fiant, quod certe non est constituere duos unius rei dominos in solidum.

Resp. Nec nos tam stupidi sumus, ut existimemus, simul et semel a duobus posse ius dominii in rem eandem exerceri, u. g. a Caio in Sempronium, et a Titio in Seium alienari, aut ab unoquoque rei fructus integros percipi: si enim ad usum iuris deueniatur, ultro concedimus, cum nonnisi ab utroque sc. simul et semel pro partibus institui debere, neque etiam aliter per rerum naturam possibile esse, quin autem dominium eiusmodi rei penes illos duos in solidum consistat, nihil impedit, ad exemplum seruitutis u. g. hauriendi aquam ex puteo pluribus constituta, ubi cuiuis illorum, quibus seruitus constituta est, quolibet tempore, quando tandem uolet, haurire licet, puteus uero ad haustum eodem instanti plures quam unum admittere non potest, sed necesse est, ut haurire uolentes id successiue faciant, neque tamen fuit, qui negare ausus, propter successiuum et diuisum seruitutis, usum ipsam seruitutem pluribus in solidum constitutam esse: sicut ergo seruitutis natura indiuidua est, ipsumque ius totius seruitutis penes plures residere, aut res eadem pluribus simul in solidum seruire dicitur, non obstante, quod ipse actus seruitutis simul et eodem instanti a pluribus exerceri haud possit: ita quoque nihil absurdum erit, si dicatur res una eademque plurimum dominio in solidum subiecta esse, quanquam illi plures simul et uno eodemque instanti potestatem dominii in solidum exercere haud possint, id quod distinctione ante indigitata optime comprehenditur et defenditur, dum nimirum unum dominium *habitu*, et alterum *actu* statuitur, quorum illud commodissime penes duos in solidum consistere poterit, secus uero hoc.

QVAESTIO II.

Quomodo et quando constituatur communio bonorum?

Modus constituendi talem communionem bonorum ui solius consuetudinis, is solus atque unicus est utriusque coniugis cohabitatio per integrum annum et diem a primo momento contracti matrimonii continuata, post quam et quidem ultimo die absoluto resultat in unoquoque coniugum dominium in utriusque bona et iura absque ulla alia uoluntatis declaratione, conuentione aut pactis, utpote quibus omnibus haud opus est, ubi lex et quae illi par est, consuetudo hominibus prouidet; nec mirum cui uideri debet, matrimonio mores nostros tantam uim a multis retro seculis non auditam tribuere. Si enim illud efficit, ut coniugum animi atque corpora ipso momento, quo contractus matrimonii absoluitur, in mutua uelut dominia transeant, rationi ualde conueniens est, ut et illa omnia, quae his uiliora sunt, eandem conditionem subeant et quae animo corporique seruiunt, libertate iis maiore haud exultent.

Sin autem utrique, aut saltem uni coniugum animus non sit, eo modo bona commiscere, is mature aut statim in uestibulo matrimonii, aut saltem medio tempore cohabitationis, ante finem anni, de sua uoluntate contestabitur, quo facto impedietur communio bonorum, consistentque omnia intra terminos iuris ciuilis, neque enim quidquam frequentius est, quam quod pacta legibus dero-

derogent, tollatque prouifio hominis A prouifionem legis. Poft abfolutum cohabitationis annum et diem interponere animi teftationem de non habenda bonorum communione, inutile effet et nihil ageretur, cum alteri parti iam ius quaefitum fit, quod ei inuitae auferri non licet.

Poteft etiam communio bonorum ftatim cum ipfa coniugum cohabitatione nafci, fed tunc opus erit folenniori B uoluntatis declaratione pactisque manifeftis.

QVAESTIO III.

Quae bona fiant communia?

IN communionem bonorum ueniunt omnia ea, quorum coniuges capaces funt, adeoque tam futura quam C praefentia, allodialia et emphyteutica: e contra uero feuda cuiuscunque generis, utpote quae nemo poffidere poteft, quam qui a prima inueftitura uocatur, fugiunt communionem: fimiliter et ea bona, quae fideicommiffaria uocamus, ut et omnia illa, quae alicui coniugum ea lege, ne in communionem ueniant, conceduntur.

QVAESTIO IV.

An alterutri coniugum teftari liceat?

NEutiquam: cum enim alter coniugum quoque ius habeat in bonis communibus, ut fupra oftenfum eft, hoc ei per teftamentum alterius coniugis auferri non poteft, quod usque adeo uerum eft, ut nec pro dimidia parte bonorum, aut faltem quoad ea bona, quae a uolente teftari proficifcuntur, teftandi facultatem habeat, propter rationem condominii, quod alter coniugum ui conftitutae communionis in alterius coniugis bonis habet: quo cafu coniux teftari uolens uideretur potius de alieno, quam de fuo teftari quod permiffum haud eft.

Quod ulterius inde confirmatur: fi confuetudo, aut ftatutum in bonis coniugum, eorumque fucceffionibus certum ius difponit, modumue praefcribit, aut alterutri certam portionem confert, non poteft id mutare alteruter coniugum, nec in praeiudicium aut deminutionem eius difponere; neque enim ratione aliqua lucrum, quod publico legis G beneficio quis confequitur, auferre homo priuatus poteft: *nouell. 22. §. ceterum. 33. Mynf. cent. 5. obf. 32. Peck. de teftam. coniug. l. 2. c. 1. Pick. de union. prol. c. 2. n. 12. Gail. 2. obf. 86. n. 17. Berlich. p. 3. conc. 9. n. 3. et 4.* Etiamfi illa portio uniuerfum coniugis defuncti patrimonium abforbeat. *Carpz. p. 3. c. 7. d. c. per tot.* ubi contra aliquos DD. cum *Chriftoph. Zobel et Penfold.* ftatuit, mobilia uxoris, quae iure Saxonico fuperftiti Marito deferuntur, fic marito deberi, ut uxor de iis nihil omnino quocunque modo in praeiudicium Mariti difponere poffit, etiamfi praeter illa bona mobilia nihil aliud in patrimonio habeat et hac ratione teftandi facultate carere cogatur. Certum autem et manifeftum eft, confuetudinem noftram integrum patrimonium moriente uno coniugum alteri fuperftiti fic deferre, ut etiam ipfi liberi a fucceffionem in paternam aut maternam hereditatem abftinere et eam totam parentum fuperftiti permittere cogantur, quae liberorum exclufio cum mage naturae et aequitati, quam non habere poteftatem teftandi, repugnare uideatur, nos de coniugalis noftrae communionis uirtute et efficacia altius quid et hoc quidem praefumere facit, fanctitatem matrimonii amoremque coniugum apud populum Babebergicum fummo femper loco fuiffe, quam fuam magnificam exiftimationem aliter teftatam facere nefciuerit, quam honorando fuperftitem coniugem pleno atque abD folutiffimo uniuerfi patrimonii dominio, atque ut apertius omnibus conftaret, quam ferio et enixe cuperet, omnes facultates ad fuperftitem deuolui, eumque penes perpetuo et irreuocabiliter manere, naturae uim intulit, retractis a fucceffione liberis, qui eam uiuo utroque parentum, ex fenfu legis Romanae, iam praelibaffe atque quodammodo reE rum domini uidebantur: magnus conatus, quem teftamento praemorituri coniugis obnoxium facere, elufionique exponere nefas eft, nec fana ratio admittit: quorfum enim deuolutio uniuerfi patrimonii contra liberos, ipfumque naturae imperium, tam operofe munitur, fi praemorituro coniugi facultas relinquatur, eam teftamentulo, aut fimili aliqua difpofitiuncula fubruendi F et, quod uia directa non licuit, per obliquum faciendi? Et fane fi confuetudinis noftrae mens unquam fuiffet, faltem unum modum, quo plena deuolutio uniuerfi patrimonii ad fuperftitem coniugem impediretur, tolerare, nullus omnium honeftior, iuftior et aequior admitti potuiffet, quam ut naturae iura intaminata, liberique eo, quo fas et natura, piumque parentis uotum uocabant, recto tramite progredi finerentur: cum autem hunc tramitem, omni aequitate, naturaeque authoritate infuper habita, amore coniugis fuperftitis ualide obftruxerit, nemini, ut puto, amplius, confiderato fc. argumento a maiori ad mi-

minus, credibile fieri poterit, eam alium cuniculum aut effugium, quod tantis iuris praerogatiuis, quantis liberorum iura in paternam hereditatem non gaudet, patere uoluisse, per quod coniux superstes tam grandi beneficio, quo sibi consuetudo illius fidem amoresque coniugales, etiam cum damno liberorum honorare proposuit, carere, atque ipsa consuetudo semet suo tam egregio nec ullis laudibus sat extollendo fine scopoque fraudare cogeretur.

At exclamabis, hac ratione inter coniuges *perire testamenti factionem*, quam homini libero auferre indignum et contra bonos mores sit.

Resp. primo, negando assumptum. Tantum enim abest, ut testamenti factio per communionem bonorum auferatur, ut potius per eam magis roboretur et amplietur, dum saepius contingit, beneficio eiusmodi communionis tam utrumque; quam alterutrum coniugum multo maiores opes acquirere, super quibus superstes, *solutis postea matrimonio et communione, utique liberrime testamentum amplissimum condere poterit*, quod forte alias omissa communione ualde ieiunum et angustum fuisset, quare communio testamenti factionem potius tantum differt, quam aufert.

Resp. secundo, communionem hanc bonorum *iam ipsum coniugum testamentum esse*, sicut enim unio prolium teste *Peckio, de testam. coniug. l. 3. c. 1. Pick. d. tract. c. 10. n. 1.* pro testamento facto et tali pacto habendum, quod facultatem testandi non tam aufert, quam potius uoluntatem *alias ambulatoriam arctat et obligatoriam facit*, ut sc. testamentum semel factum non amplius mutari possit: ita quoque non minus ipsa communio propter omnimodam, quam cum unione habet, similitudinem pro eiusmodi testamento coniugum et tali pacto agnoscenda est, qua semel declarata uoluntas, aut testamenti condendi ad actum redacta facultas immobiliter figatur, eximaturque hominis in constantiae et mutationi, id quod nec lege prohibitum, nec ex sua natura turpe et absurdum est, cum et alias testator, qui de non reuocando testamento facto iureiurando se obligauit, illud non poterit reuocare, si non fuerit orta noua causa. *Vasq. de success. tit. success. resolut. l. 1. §. 1. in princ.*

Resp. tertio, leges solum improbare, quando quis directo id agit, ut testandi libertate priuetur, non etiam, si ea libertas tantum ex consequenti impediatur, ueluti in donatione omnium bonorum tam praesentium, quam futurorum solet contingere. *L. si Arrogator. 22. de adopt. L. 8. §. 15. de inoff. test. auth. ingre. h. C. de SS. eccl. Zoës ad ff. 39. t. 5. n. 28. Carpz. p. 3. c. 7. d. 4. n. 8.* perinde ut aes alienum liberam testandi facultatem impedit, quippe quod ante omnia ex bonis defuncti est deducendum, facto etiam testamento.

Resp. quarto. Vt ut etiam per communionem nostram directo tolleretur testamenti factio, propterea tamen ipsa communio non magis esset reiicienda; quid enim peccarunt, aut quid turpiter egerunt illi, qui libere et animo deliberato semet arbitrio testandi abdicant? Siquidem uoluntatem humanam et spem futurae actionis plena intercedente donatoris, coniugis, uoluntate transferri et auferri posse non immerito placuit. *L. 3. C. de don. c. religiosus. de elect. in 6.* neque enim consuetudini nostrae recte interdicitur hac in re Romanam legem apud patriam Bambergensem abrogare, cui permissum aliis in negotiis iurisprudentiae Romanae contraria introducere, esse autem ablationem facultatis testandi sola lege humana, non uero naturali et bonis moribus, uel honestate prohibitam, id uel inde patet, quod apud omnes in confesso sit, saltem pro parte testamenti factionem statutis uel pacto tolli posse, quod fieri nefas esset, si priuare quem facultate testandi honestati naturali repugnaret, quae enim sui natura turpia et illicita sunt, ea nec pro parte nec pro toto admitti possunt, hinc si liceat aliquid pro parte prohibere, licebit etiam pro toto. *Pick. d. l. c. 3. n. 53.* Atque hinc est, quod famigeratissimi Hispaniae ICti, Couarr. *in rubr. de testam. p. 2. n. 5. 6. et 15.* et Fortun. Garzias. *de ultim. fin. iur.* non ueriti fuerint docere, facultatem testandi tam pro toto quam pro parte *statutis*, ergo etiam consuetudine, uel pacto tolli posse.

Quid? quod etiam ipsae Romanorum leges quampluribus liberis hominibus liberum hoc et a natura ipsa quasi concessum testandi arbitrium auferant, ut uidere est in patref. qui se arrogari patitur, is enim stante arrogatione testamentum facere haud potest. *§. non tamen. Inst. quib. mod. testam. infirm.* Item *t. inst. quib. non est perm. fac. testam. in princ. L. qui in 6. ff. de testam.* adeo ut etiam testamentum ante arrogationem factum rumpatur aut irritum fiat. *dd. LL.* Vt modo taceam homines religiosos, praecipue uiros principes sacrorum tam militarium, quam claustralium ordinum, qui omnes solenni uoto a se arbitrium et potestatem testandi abdicauerunt, quis autem unquam auditus fuit, qui ausus tantum cogitare aut dicere, tot et tantos uiros contra bonos mores, aut turpiter egisse?

QVAE-

QVAESTIO V.

An uno coniugum debitum contrahente alter quoque coniugum obligetur?

R*Esp. utique.* Maxime si maritus aes alienum contraxerit: is enim familiae caput est, eumque penes principalis bonorum administratio residet; accedit, quod natura communionis omnia iura tam passiua quam actiua confusa uelit, uideanturque coniuges constituendo communionem bonorum etiam se ad futura alterutrius debita obligare, sicut eo ipso tempore, quo constituitur aut initium capit communio bonorum, obligantur ad ea debita, quae alter coniugum secum adfert, quibusque iam obligatus fuerat, antequam aut nuberet, aut communionem constitueret, neque enim afferri potest dispa- C ritas, praecipue cum etiam iure communi onera et debita, sicuti et lucra, quae stante matrimonio obueniunt, inter utrumque coniugem communicentur.

Ex quo porro sequitur, mortuo marito non licere uxori ea bona, quae a marito profecta sunt, repudiare, aut tantum cum beneficio inuentarii adire, ut sc. solutionem aeris alieni, si forte id facultates mariti superet, declinet, eo quod tam D ipsa, quam maritus secundum ante dicta uisa fuerit contraxisse et consequenter creditori obligata fuisse, quam obligationem inuito eo alio modo, quam soluendo, exuere haud potis est: praeterea cum constet, omnia bona per communionem confusa, eorumque dominia ultro citroque translata atque communicata esse, non erit separationi aut di- E stinctioni bonorum locus, ut proinde aut omnibus bonis cedere, aut soluere debita necesse sit.

Sin uxor debita contrahat, non protinus maritus aut patrimonium obligabitur, si sc. contractus ille principaliter ipsam familiam aut eius administrationem respiciat, quae penes uxorem tamen non est: hinc igitur omnes scire F debent, non legitime contrahi cum eo, qui patrimonii administrationem, cuius praecipua pars est contractus celebrare, non habet.

Aliud tamen dicendum est, si debita contracta administrationem familiae aut omnino non respiciunt, quod fit, dum uxor sibi pretiosa uestimenta et similia comparat, aut si respiciunt qui- G dem, concernant tamen eam partem, cui ipsa a marito praeposita est, ueluti si uir mercaturam exercet uxoremque diuendendis mercibus aut tabernae mercatoriae, dem Kram-Laden, praeficiat: *certe utroque casu maritus tenebitur:* et primo quidem casu, quia negotium tale est, A quod maritorum curae non incumbit, sed uxores, quae sibi ipsis de uestimentis et mundo muliebri plerumque prospiciunt, per se ipsas sine mariti opera expedire solent, quare ei, qui super huiusmodi negotio cum uxore contrahit, nihil imputari potest, quod sibi de marito, qui ad similia negotia rarissime concurrit, sed uxoribus expedienda relinquit, cauere debuisset, cum et uxor il- B lud suo quodam iure peragat et maritus in id consensisse censeatur.

Secundo casu res minus difficultatis habet, dum ibi uxor institoris uices subit, qui teste §. 2. *inst. quod cum eo, qui in alien. Vinnio ibid. uers. institores.* Dominum suum ualide obligat.

Sane si uxor in coëmendo uestimenta pretiosa modum excedat, aut talis sit, cuius conditioni similia non conueniant, u. g. si uxor hortulani, aut figuli pro integris uestibus holoserica, aut apud aurifabrum gemmas, magnique pretii annulos, catenasque aureas desideret, non excusabitur mercator et aurifaber, cui negotium merito suspectum esse, prudenterque cogitare debuisset, uxorem similia sibi comparare uel inuito, uel inscio marito, qui, si prudens sit, ornatum talem, quo tam immodice sua suorumque conditio exceditur, minime toleraturus, multo minus eius publicum usum, qui se suosque publicis obtrectationibus et forte etiam magistratus coercitionibus exponat, uxori permissurus sit.

QVAESTIO VI.

An alterutri coniugum dictata poena pecuniaria bona communia afficiat?

F*Acilis est responsio ex supra dictis, si enim omnia bona uniuscuiusque coniugis sint in solidum confusa et communicata, sequitur manifeste, posse mulctam ex omnibus bonis confusis, etiamsi ea dimidiam eorum partem, aut etiam omnia absorbeat, delibari, uideturque tum ea potius ex propriis bonis coniugis condemnati solui.

Si tamen delictum tale sit, quod dissolutionem cohabitationis coniugalis, iacturamque omnium lucrorum et utilitatum matrimonialium post se trahat, cuiusmodi est adulterium duplex, quod teste *nouella 117. Carpz. p. 3. c. 26. d. 9. et p. 4. c. 21. d. 3.* coniugem innocentem a cohabitatione absoluit et adulterum coniugem omnibus lucris nuptialibus spoliat, uix erit, ut omnia bona confusa multae obnoxia sint, agente sc. altero coniugum ad separationem mensae et thori, nec non ad priuationem lucrorum nuptialium, tunc enim necessario quo-

quoque communio bonorum dissoluenda est; tum quod ea radicetur in constanti coniugum cohabitatione, tum quod ea sit talis utilitas et lucrum, quod aliunde proficisci non potest, quam ex nuptiis et matrimonio, ideoque ea coniunx adulter praeuia separatione mensae et thori merito spoliari debet.

Si igitur eiusmodi casus separationis incidat, diuidenda sunt bona inter coniuges in duas aequales partes, quarum altera condemnato cedit, paciturque sola mulctas, quas iudex reo imposuit, altera parte illibata, siue condemnati pars soluendo par sit, siue non.

Dices, eo modo uix esse, ut reus respectu bonorum matrimonialium poenam patiatur, si patrimonium a solo coniuge innocente profectum fuerit, nihilque in bonis habuerit coniux reus, dum matrimonium contrahebat, hac enim ratione saltem adhuc dimidium bonorum, quae solo beneficio matrimonii ei obuenerunt, lucraretur. Respondetur: id quidem summo iure uerum esse, debereque coniugi reo omne id, quod ei matrimonium siue per statuta, siue pacta et consuetudines adiecit, auferri, nec quidquam ei relinqui: *Beust. tract. connub. p. 2. c. 21. Farinac. q. 142. n. 35. Iul. Clar. l. 5. sent. §. adult. n. 12.* tenentur enim maritus et uxor ad paria et parem fidem. *Chassan. ad consuet. Burgund. rubr. q. §. 6. n. 20.* aliud autem moribus nostris, praecipue apud nostrum consistorium causarum matrimonialium tribunal, ubi frequentissimae quaestiones super separatione coniugum et hinc pendente diuisione bonorum incidere solent, receptum est, instituiturque semper diuisio secundum capita absque ulla distinctione bonorum, a quo coniugum ea profecta sint. Quod forte eam rationem habet, cum saepius soleat contingere, ut coniux reus totum patrimonium secum ad nuptias attulerit, coniux uero innocens nihil, et tamen reus plectatur dimidia sui patrimonii parte, quod fieri haud posset, si ei illud tantum, quod beneficio matrimonii et non aliunde possederat, auferendum esset. Quare dum coniugi reo, qui forte ante nuptias aut nihil, aut saltem non dimidiam in bonis habuit, aliquid, quod summo iure perdidisset, relinquitur, compensatur cum eo casu, quo coniux reus totum patrimonium matrimonio intulit, illudque cum consorte ex aequo diuidere cogitur, cum tamen secundum dispositionem *L. Iubemus 11. uers. si uero etc. C. de repud.* quarta tantum eius parte mulctari deberet. Quae mutua casuum compensatio nostram consuetudinem in iacturis lucrorum nuptialium utcunque sustinere uidetur, maxime cum multis in locis statuta uigeant, ut nulla dote illata aut donatione propter nuptias constituta, coniux ob adulterium coniugis ex bonis ipsius tantam portionem lucretur, quantam ipsi statutum in casu successionis ab intestato tribuit, hinc in terris Saxonicis teste *Carpz. in pract. crim. p. 2. q. 64. n. 44.* Mulier ob adulterium mariti quartam partem existentibus liberis capit, collatis tamen omnibus suis bonis, tam quae ad maritum attulit, quam quae constante matrimonio ex hereditatibus aut aliunde acquisiuit.

Vbi tamen obseruandum est, si negotium ad casum diuisionis poenalis prolabatur, extentque liberi utrique coniugi communes, tunc liberos quoque partes facere, ita ut bona in capita familiae, sc. secundum numerum liberorum coniugumque diuidenda, partesque, quas liberi faciunt, coniugi innocenti, penes quem liberorum educatio iure merito manebit, attribuendae sint, idque propter alimenta liberis debita, quorum onus si innocenti coniugi soli imponeretur, reportaret reus pro poena et damno lucrum, eique suus dolus contra aequitatem et iuris rationem patrocinaretur.

Ex quo porro colligere est, partes bonorum, quas liberi faciunt, non fieri proprias liberorum, sed earum dominium coniugi innocenti accedere, ne alias diuisio, quae in fauorem illius introducta est, in odium eius detorqueatur, fiatque per delictum consortis deterioris conditionis, quam fuit aut fuisset, si liberi non extarent, aut cohabitatio coniugalis per mortem soluta fuisset, quo casu integrum omnium bonorum dominium administrationemque retinuisset, nec se diuisionis reum fecisset, quamdiu uitam uiduam coluisset. Vt taceam communionem bonorum tantum coniugibus, inter quos etiam solos consistit, non liberis ius dominii acquirere, ita quoque diuisionem, quae sola iura ex communione fluentia spectat, non plus, quam liberis ex communione debetur, debetur autem nihil, attribuere posse.

QVAESTIO VII.

An communio bonorum omnia bona ubicunque, etiam extra locum consuetudinis sita, afficiat?

FVit haec quaestio aliquamdiu difficilis uisa propter eos, qui alibi, ubi communiones bonorum incognitae sunt, uxores duxerunt, patriaeque mores uel ignorauerunt, uel sibi consultius putauere, usum dominiumque bono-

bonorum ad praescriptum legum Romanarum exigere: modo autem nihil moror asserere, etiam ea bona, quae extra terminos iuris nostri consuetudinarii iacent, in utriusque coniugum dominium transire, modo uterque coniux matrimonium in loco consuetudinis contrahat, cohabitetque ibi per integrum annum et diem animo domicilium figendi: siquidem communio bonorum, aut potius matrimonium, in quo radicatur, contractus est, in quod omnia, quae contractibus communia sunt, cadunt, quorum etiam illud non postremum est, quod iudicentur et regulentur secundum leges et consuetudines illius loci, ubi celebrantur, ad similitudinem ultimarum uoluntatum, quae si secundum leges loci, ubi testator degit, factae fuerint, ubique ualent, etiam ibi, ubi alia testandi ratio recepta est, complectaturque inibi sita bona, quae alias, si testator ibi ultimam uoluntatem neglectis loci illius sollennitatibus condidisset, affecta haud fuissent; cum igitur bonum sit argumentum ab ultimis uoluntatibus ad contractus inter uiuos, sequitur nostrum contractum matrimonii, annuamque cohabitationem cuncta coniugum bona in mutuam ddminiorum sucietatem trahere, id quod naturae huius contractus ualde conuenire, et uix ab eo separari posse uidetur, dum sc. ad contractum societatis omnium bonorum proxime accedit, et aeque atque huiusmodi societas uniuersitatem quandam inuoluit.

Sed quid? si uterque coniugum eo loci, ubi nostra communio bonorum non uiget, matrimonium contraxerit, habitaueritque integrum annum et diem? puto distinguendum esse, num sc. alteruter coniugum habuerit domicilium ibi locorum, ubi recepta est communio bonorum, tantumque matrimonii causa alio profectus fuerit, constanter tamen retento animo ad lares suos redeundi, atque ibi uitam exigendi; aut nunquam fuerit aut habuerit domicilium ibi: illo casu rationi conformius apparet, si communionem bonorum inter coniuges introducamus, respiciendo primarium et nobiliorem matrimonii finem, qui est constans animorum coniunctio, et indiuidua uitae societas, quam cum coniux in patria aut loco sui domicili colere sibi proponit, uidetur etiam simul cogitare eam instituere ad leges ibi receptas, inter quas primum fere locum ea obtinet, quae ad solidandos coniugum amores, uitaeque tranquillitatem ut animorum et corporum, ita quoque bonorum communionem et mutua rerum dominia confundi postulat. Et sane, si Franco-furti contractu super metallis Bambergae adpendendis celebrato praesumantur contrahentes ad pondus Bambergense non loci contractus respexisse, ideo quia Bambergae consummandus et perficiendus est contractus, multo magis uidebuntur coniuges locum et leges domicilii, ubi uitam coniugalem, et illam indiuiduam animorum societatem consummaturi et perfecturi sunt, sibi pro norma et regula proposuisse, et ad eam totum uitae cursum ordinare uelle: aliud dicendum erit in altero casu, ubi tam parum de uita in locis communionis instituenda cogitatum, quam ipsum matrimonium ibidem contractum, aut a coniugibus habitatum fuit.

QVAESTIO VIII.

Quomodo dissoluatur communio bonorum?

Isdem modis, quibus ceteri contractus, dissoluitur nostra quoque communio, praecipue autem duo celebriores et frequentiores sunt, ueluti quando mutuo consensu ab ea disceditur, et quando alter coniugum moritur: prioris uix ullus usus, nisi quando coniugium discordiis atque aliis causis sic turbatur, ut coniuges cohabitationi renuncient, atque a se inuicem quoad thorum et mensam separentur, quae animorum atque corporum dissociatio non potest non communionis quoque bonorum dissolutionem post se trahere, quo casu eueniente uniuersum patrimonium inter coniuges communesque liberos, qui hactenus cum parentibus in naturali aut ciuili unione uixerunt, aequaliter et quidem secundum capita diuiditur, de qua diuisione supra *quaest. 6.* satis diximus.

Posterior autem modus frequentissimus et quotidianus est, qui communionem illam quidem sic dissoluit, ut eodem momento superstitem coniugem uniuersi patrimonii dominum efficiat, sed non in forma successionis ab intestato in partem defuncti, siquidem huic, ut supra ostendimus, inter coniuges locus haud est, sed continuatur tum tantum dominium, quod superstes iam antea cum defuncto in solidum commune habuerat, ita ut hic omnia uideantur locum habere, quae a doctoribus de iure accrescendi in re duobus disiunctim legata docentur, ubi deficiente altero collegatario superstes suum magis non diminutum retinet, quam alienum consequitur, ut huic potius non decrescere, quam portio deficientis accrescere uideatur. sic enim Iustinianus disputat *in L. unica ff. ubi* II.

11. *C. de cod. toll.* adde *Gomez.* 1. *Resol.* 10. *n.* 42. *Bartol. et comm. DD. in d. L. unica. & in L. re coniuncti.* 89. *de leg.* 3.

VNIO PROLIVM.

QVAESTIO I.

Quid sit unio prolium?

VNio prolium uidetur hodie apud nos Germanos id esse, quod olim apud Romanos adoptio aut adrogatio fuit, assumuntur siquidem unius coniugis naturales liberi ab altero coniuge, ea lege, ut eos pari iure, honore et amore cum suis propriis et ex se genitis aut gignendis filiis gaudere, nec eos ulla in re ceteris posteriores aut inferiores esse uelit: hinc fit, ut omnia iura inter coniuges liberosque qua naturales et unitos communia fiant, una domo, unaque mensa et aequali cura a parentibus foueantur educenturque, et denique sibi inuicem ab intestato aequis portionibus succedant: Quae tamen cuiusuis familiae aut genti et generi propria sunt, uelut arma, insignia, nomina, feuda, fideicommissa, beneficia, fundationes, iura patronatus &c. ea non commiscentur, nec in alterius familiam transeunt. Igitur unio prolium commode sic definiri poterit: quod sit *contractus, quo coniuges, celebrato prius matrimonio constitutaque bonorum communione, alterius coniugum liberos naturales in suam familiam adsciscunt, eosque pro suis heredibus agnoscunt.*

QVAESTIO II.

Quomodo constituatur?

AD hunc contractum rite celebrandum requiritur primo, ut adsciscens siue assumens cum assumendorum liberorum uero parente nuptias contrahat, extra quas alias huic unioni locus haud esse potest, sed esset eiusmodi unio potius pro adoptione aut adrogatione habenda.

Secundo, ut inter coniuges bonorum communio constituatur: absurdum enim foret, si liberi, pretiosissima corporis pignora, communes fierent, bona uero eandem communionem fugerent, neque etiam facile intelligeretur, quomodo alias liberi et coniux in morituri coniugis bona succedere possent:

Tertio, ut hic contractus authoritate magistratus aut saltem eorum, qui liberis uniendis sanguine coniunctiores sunt, celebretur, si enim unio eiusmodi contractus sit, eorum omnium, quos ille complectitur, consensus necessarius est, qui cum a liberis ipsis, utpote plerumque impuberibus et semper minorennibus, praestari haud possit, eorum uices uel a magistratu aut proximis consanguineis obeundae sunt, praecipue cum ibi agatur, utrum liberis expediat, parentem ad diuisionem patrimonii adigere, suaque portione deinceps se alere, an uero relicto diuisionis et portionis hereditariae iure, se cum uitrico aut nouerca unire, et post alterutrius mortem aliud ius hereditatis expectare.

Sin uero nec liberorum testatus consensus, nec magistratus et consanguineorum auctoritas interueniat, pergant tamen coniuges et liberi integro anni spatio eodem tecto et mensa in commune uiuere, neque alterutra partium ad diuisionem prouocet, aut communioni reclamet, tum consuetudo patriae inter parentes et liberos unionem prolium tacito partium consensu introductam intelligit, eamque tanti roboris atque uirium uult esse, ac ea solet, quae solenni consensu liberorum aut consanguineorum authoritateque magistratus instituta fuit.

Sed dices, qua ratione liberi, qui ut plurimum impuberes aut saltem minorennes sunt, tacite consentire praesumantur, qui tamen nec uelle nec nolle habent, ac proinde ne quidem expresse consentire ualeant, multo minus plene intelligant, quae damna aut lucra se ex unione maneant? Respondetur: utut de summo iure haec doctrina suas difficultates patiatur, tolerandum tamen est, quod consuetudo publica utilitate, ne sc. ob dubiam mentem in commune uiuentium frequentiora sint litigia, sed certiores successionum sint iura, introduxit, simul atque uniendis contra omnia pericula, ob quae sola tacitus eiusmodi consensus impugnandus uenit, prouidit, dum sc. beneficio restitutionis in integrum contra hanc tacitam unionem, si quidem diuisio pinguior fuisset, laesis succurrit, quo rerum statu nemo habet, quod de eiusmodi tacita unione conqueri possit, quando praecipue uicissim considerandum est, etiam parentibus facultatem relinqui non introducta unione post longum temporis cursum ad diuisionem secundum tempus initi secundi matrimonii prouocandi, etiamsi patrimonium interea creuerit, multoque pinguius pro liberis foret, si tacita unio introducta fuisset: cum igitur propter incertos rerum euentus, et ubi tam facile lucra, quam damna contingere possunt, multa in iure tolerentur, ita quidem, ut ob hanc rationem etiam saepius beneficium restitutionis in integrum locum inuenire haud possit: procul ab iniuria

iuria erit, si et hanc consuetudinem tacite introducendae unionis prolium, quae non rarius lucra quam damna unitis secum aduoluit, populus Babebergicus aequo animo ferat, qui, ne ea liberis suis noxia sit, facile cauere poterit, dum eueniente laesionis casu mature remedium restitutionis in integrum circumspiciendum, atque damno, quod tacita unio inflixit, omnibus in pristinum statum reuocationis medendum erit.

Quarto, ut omnia coniugum bona inter eos et liberos communia fiant, quae deinde soluta unione inter superstites aequis partibus diuidantur, id quod praecipuus finis et effectus unionis esse solet.

QVAESTIO III.

Quae bona in unionem prolium ueniant?

EX supra dictis uidetur quidem elici posse, unionem prolium communioni bonorum inter coniuges simillimam esse, et sicut in hanc, ita quoque in illam omnia unitorum bona uenire: sed aliter res se habet: sciendum enim est, mortuo uniendorum liberorum patre aut matre, et superstite ad secunda uota transeunte, protinus successioni ab intestato in bona, quae inter defunctum et superstitem coniugem fuere communia, etiam a superstite durante uiduitate adquisita, uel ut clarius loquar, quorumcunque superstes ante secundas nuptias dominus fuit, locum fieri, ita ut facto ad secunda uota transitu penes defuncti liberos sit, ad diuisionem prouocare, aut ea repudiata sese cum superstite parente eiusque nouo coniuge unire: ex quo apparet, unionem illam prolium, si ea magis, quam diuisio patrimonii, liberis proficua uideatur, tantum eo spectare, ut per dictam unionem conditionem suam meliorem faciant, sperentque aliquando pinguiores hereditatis portiones ex patrimonio aut industria nouorum coniugum.

Quo praesupposito, respondetur ad quaestionem, ea tantum liberorum bona in unionem et communionem uenire, quae etiam in diuisionem patrimonii a defuncto relicti aut a superstite uiduo adquisiti uenissent, neutiquam uero ea bona, quae liberi uel iam ante unionem aliunde habuerint, aut post eam quocunque modo adquisituri sunt: aliter si statueretur, liberorum conditio nunquam non esset deterior, et spes illa pinguioris hereditatis semper falleret, quod utrumque sedulo cauendum, ne sc. liberi ut plurimum aetate mino-

A res, et rerum suarum non intelligentes sub uana spe futurae alicuius pinguioris, attamen adhuc incertae diuisionis praesentium aliorumque magis certorum, aut saltem nullo parentum beneficio obuenientium bonorum iacturam faciant. Ex quo porro sequitur, quod ea bona, quae communionem bonorum inter coniuges fugiunt, fugiant quoque unionem prolium: hinc feu- B da, quae u. g. a patre defuncto relinquuntur, unioni prolium obnoxia haud sunt, ita ut non tantum inter parentes et liberos, uerum etiam inter ipsos liberos, u. g. fratres, sorores, non fiant communia, sed ad eos solum pertinent, qui natura sua eorum capaces sunt: simile iudicium est de ceteris bonorum generibus, quae communio coniugum secundum supra dicta non afficit, aut C alias liberorum propria sunt, ut castrensia, quasi castrensia, et aduentitia.

QVAESTIO IV.

Quid sit praecipuum?

QVanquam liberi omnia ea bona, quae unionem prolium fugiunt, sibi praecipua, nec cum paren- D tibus unitis diuidere habeant, consuetudo tamen nostra ulterius progreditur, et iubet, ut praeter dicta communioni et unioni exempta bona liberis unitis aut prioris matrimonii adhuc aliquid aliud, et quidem ex ipsis in communionem et unionem uenientibus bonis constituatur, quod dissoluta unione, et antequam ad ipsam diuisionem E ueniatur, ex uniuerso patrimonio sibi solis praecipiant, id quod *praecipuum*, uulgo Voraus, uocatur, uideturque ob eam rationem constitui liberis prioris matrimonii, ut aliquo modo illud interusurium et commodum compensetur, quod ipsis obuenisset, si repudiata unione uniuersum patrimonium diuisissent, suisque portionibus integre usi- F fruiti fuissent.

Quam autem proportionem hoc praecipuum erga patrimonium, aut partes liberorum habere debeat, definire haud licet, cum in eo constituendo considerandus sit liberorum numerus, eorum aetas, et educatio, nec non quae uires patrimonii, quod uitricus aut nouerca confert, quorum omnium accu- G rata ratio ineunda, et omnibus probe pensiculatis denique quod aequum iustumque magistratui aut uiris bonis uidebitur, illud, quod liberi nomine praecipui deinceps obtineant, determinandum est.

QVAE-

QVAESTIO V.

Quid iuris liberis in praecipuum durante unione competat?

FActa determinatione liberis protinus ius quaeritur in constituto eiusmodi praecipuo, non secus ac in ceteris bonis, quae eorum propria, et suo dominio subiecta sunt, maxime uero si res immobilis loco praecipui statuatur, quae primo momento constitutionis in dominium liberorum transit, nec unquam a parentibus alienari, oppignorari, aut alio quouis modo onerari potest: pertinet enim praecipuum ad liberos primi matrimonii non iudicio parentum, sed principali aut legis, cui consuetudo aequiualet, prouidentia. *Riccius. tract. de union. prol. c. 5. n. 3.*

Sin autem pro praecipuo certa quantitas pecuniae promittatur, quantocyus omnia in communionem deducta bona, qua praesentia qua futura, pro securitate huius constitutae pecuniae nexum tacitae hypothecae subeunt, ita quidem, ut omnibus creditoribus, qui post introductionem unionis prolium cum parentibus contraxerunt, in concursu praeferatur praecipuum: sicuti enim in re et fundo pro praecipuo constitutis in fauorem et solidiorem liberorum assecurationem receptum est, ut fundi praecipui uicem subeuntis dominium primo statim momento ad liberos transferatur, ita quoque ratio et aequitas postulat, ut et in quantitate siue pecunia pro praecipuo constituenda pari securitate liberis prouideatur, quae autem hoc casu, dum sc. in quantitate constituta dominium esse haud potest, alia non erit, quam ius hypothecae in omnia coniugum in unionem deducta bona. Et sane si praecipuum hoc uere et proprie pro liberorum peculio aduentitio haberi debeat, cuius uerus et legitimus tutor et administrator pater aut utrique coniugum sint. *Carpz. p. 2. C. 24. d. 12.* aut saltem illud, sc. bonum aduentitium, tutorio nomine administrasse praesumatur: *Carpz. p. 1. c. 28. d. 113.* consequens erit, quod liberi uniti contra patrem administratorem iisdem beneficiis gaudeant, quae alii tutores et curatores contra se admittere debent, inter quae illud omnium pinguissimum est, quod pupillo in bonis tutoris tacita hypotheca competat, idque a die officii. *L. pro officio. 2. C. de Adm. tut. L. un. §. 1. C. de rei ux. act. Fab. in C. l. 8. tit. 7. d. 1. n. 4.* Quod etiam locum habet in protutore, aut qui pro curatore se gessit. *Carpz. d. p. 2. c. 24. d. 12.* quanto magis ergo in patre aut utroque coniugum, cuius bona alias et quidem singu-

A lari dispositione, *l. cum 6. §. non 2. & §. ult. C. de bon. quae lib. in potest. const. ex Matr. uel al. adquis.* pro bonis aduentitiis aut maternis tacite liberis obligata sunt. uide *Neguz. tract. de pign. 2. p. 4. memb. n. 7.* Et quanquam ex modo dictis clarissime colligatur, praecipuum, quacunque tandem ratione constituatur, plenissimo iure liberis adquiri, et ab eis de illo libere disponi posse, obB seruandum tamen probe est, praecipuorum naturam ex earum rerum iure aestimari solere, quarum dies cessit, sed necdum uenit, cuiusmodi uidemus in legatis contingere, quae in diem relicta, ubi quidem dies statim cedit, id est, legatum statim debetur, sed necdum uenit, hoc est, legatum necdum peti potest. *L. cedere. 213. de V. S.* Igitur quidem actio statim nascitur, sed tamen C ualide institui ante lapsum temporis haud potest, atque hinc fit, ut etiam liberis praecipuum haud aliter, quam si uel nuptias contrahant, aut uitam ecclesiasticam amplectantur, aut denique ipsa unio prolium dissoluatur, exigere liceat, propterea tamen et antequam dies uenerit, non impediuntur de suo praecipuo uel inter uiuos, uel ultima uoluntate disponere, aut etiam ad heD redes ab intestato transmittere, id quod etiam in legatis, quorum dies cessit, sed necdum uenit, iuris est: cessio enim diei hunc effectum habet, ut res, cuius dies cessit, fiat transmissibilis ad heredes. *L. 5. ff. quando dies leg. L. 4. in fin. pr. ff. de Alim. leg. Vinn. in comment. ad Inst. l. 2. t. 20. §. 8. uers. uiuo testatore &c. Zoes. ad ff. l. 36. t. 2. n. 1.*

E

QVAESTIO VI.

An parentibus aut liberis liceat inuita, aut, non consentiente altera parte in praeiudicium unionis per contractus aut testamentum disponere?

NEquaquam: *ratio manifesta est*, quia F sc. per unionem omnibus unitis in bona, quae unione et communione affecta sunt, ius quaesitum est, quod nemini inuito ulla ratione auferri potest, sicuti quoque uni partium a contractu, cuiusmodi est unio, altera inuita recedere, aut quouis modo ei contra uenire haud fas est: quod etiam confirmat *Rickius d. tract. de un. prol.* dum *c. 10. n. 15.* G tradit, transire unionis dispositionem in contractum et actum ultro citroque obligatorium, ita quidem, quod dispositio haec seu pactio, non quidem habeat statim effectum deuolutiuum actionis, ut contractus et pacta pura, sed tamen ius aliquod tribuat, cuius effectus in tempus incertum suspensus, atque inte-

rim irreuocabilis est haec pactio, quemadmodum ceteri contractus. *L. sicut. C. de A. et O.* Hinc sequitur testamentum coniugis, aut eius, qui unione comprehenditur, irritum esse, si testetur super bonis ad unionem spectantibus nec maioris ualoris erit, si unitorum aliquis de eiusmodi bonis alteri, siue extraneo, siue unionis socio quiddam donet.

Sane quin de ceteris bonis, quae unio et communio non inuoluit, libere et ualide uniti disponere possint, nullum dubium est, considerandi sunt siquidem intuitu huiusmodi bonorum sicut extranei, qui nec unioni immixti sunt, nec in his tertius quisdam ius quaesitum habet.

Maius dubium est, an pater disponendi de bonis unitis potestatem habeat, quod tamen ex iis, quae supra sub *quaest. 5. de comm. bonor.* adduximus, facile diluitur, atque in affirmatiuam resoluitur, propter ius administrandi, quod marito uelut familiae capiti debetur: quanquam autem sub administratione etiam facultas alienandi intelligi soleat, ea tamen non est prorsus libera, sed finibus quibusdam honestae necessitatis ac utilitatis, quos contradicentibus unitis excedere non licet, circumscribitur. *Couarr. lib. uar. resol. 3. c. 19. n. 7.* quare parentes cessante necessitate nec ius alienationis habent, *Rick. de tract. c. 8. n. 10.* nec, si quod habent, illud ad ultimam uoluntatem extendere possunt. *Rick. d. tract. c. 2. n. 19.* quod etiam uel inde patet, dum paciscentes coniuges praemisso pacto de habenda communione bonorum inter se et utriusque liberos unitos aliquid sibi pro libera dispositione reseruant; eaque loquendi formula utuntur, **jedoch thut ihme der Hochzeiter/ oder Hochzeiterin / von hievorn gedachtem versamleten Haab und Guth ausnehmen 300. fl. darmit nach seinem Gefallen zu schalten und zu walten/ selbe zu verschencken/ oder durch Testament zu vermachen / weme und wohin er will/** etc. quibus uerbis non obscure indicant, constitutae communionis bonorum et liberorum unionis eam esse uim, ut neglecta expressa reseruatione aut exceptione comprehendantur et nisi speciali pacto sibi de facultate disponendi super aliqua parte prospiciatur, nihil reliquum maneat, de quo testari, aut alio modo disponere liceat.

Fuere tamen, qui asseruerint, eiusmodi exceptionem aut reseruationem potius ad restringendam, quam largiendam disponendi facultatem in pactis matrimonialibus poni, hoc est, cum uterque coniux super dimidio bonorum communium facultatem disponendi habeat, id autem eorum alterutri, aut ceteris unitis nimis graue uideatur, paciscentes

A sibi contra immodicam talem testandi libertatem pacto reseruatorio, aut mage restrictorio, cauere et huius uirtute eiusmodi libertatem coercere consueuisse, quod non tam tollat, quam potius firmet testamenti factionem stante bonorum communione et unione. Sed, pace horum uirorum dixerim, inania haec sunt: nam

Respondetur primo. Si in pactis con-
B iugalibus aut unionis prolium exceptioni aut reseruationi nostrae praemitteretur aliquid, quod coniugibus aut unitis disponendi facultatem concederet, fateremur utique, eiusmodi praesumptionem non uanam esse. Cum autem ne uerbulum quidem praecedat, quod aliquatenus saltem sapiat testandi aut disponendi ius, sana ratio prohibet, tales
C coniecturas fingere.

Respondetur secundo. Omnis illa reseruatio stat exceptiue, ergo intelligenda est de casu, qui sub regula aut praeuia dispositione generali continetur, atqui nulla regula de testamenti factione aut facultate disponendi praecedit, ergo casus exceptus sub ea non comprehenditur, sed sub alia comprehendi debet, quae alia esse non potest praeter com-
D munionem bonorum, haec enim casum exceptum aut bona reseruata cum reliquis bonis inuolueret, nisi per pactum speciale exciperentur et quorsum alias illa exceptio tam sollicite cum solenni concessione facultatis libere disponendi fieret, nisi ipsa bonorum communio sua natura eandem facultatem disponendi impediret. Ne ergo exceptionum aut reseruationum uerba in con-
E tractibus contra manifestas leges otiari faciamus, necessitas nobis imponitur, dicere, bona sub communione relicta alterutrius coniugum testamenti factioni aut liberae dispositioni nullo modo obnoxia esse, nec aliter testabilia fieri, quam per speciale pactum exceptionis, argumento praecipue ducto a contrario sensu ex ui particulae, **jedoch**, in eius-
F modi pactis usurpari solitae, quae dispositionem plane contrariam praecedenti dispositioni indigitat, facitque, ut in praecedenti casu prohibitum esse censeatur, quod ipsa exceptio paciscenti in suo casu excepto concedit.

Respondetur tertio. Si eiusmodi pactum liberae dispositionis potius restrictio quam exceptio aut reseruatio esset,
G deberet ea etiam uerbis restrictiuis et limitatiuis exprimi, cuiusmodi sunt in Germanico uerba, **nur/ allein/ weiters und höher nicht/ als biß auf soviel Gülden Macht haben solle zu schalten/ zu walten/ zu vertestiren/** et similia, quorum nullum tamen in nostris usitatis pactis coniugalibus et unionis prolium quoad hunc casum reperi-

perire est, sed totum facultatis dispo- A nendi negotium uerbis exceptiuis et reseruatiuis expeditur.

QVAESTIO VII.

Quomodo dissoluatur unio prolium?

PRaeterquam unio prolium, ueluti contractus, mutuo dissensu parentum sc. et liberorum dissolui potest, hoc etiam prae ceteris contractibus peculiare habet, ut alterutro coniugum B e uiuis sublato, aut alias inter eos diuortio facto, ruat quoque ipsa unio, quae hactenus matrimonio uelut unico suo fundamento innixa fuit, est enim matrimonium et constans coniugum cohabitatio ima basis unionis et communionis, nec sine illa haec unquam nasci aut stare potest.

Simile iudicium esto, quando turbato mortalitatis ordine omnes uniti filii an- C te parentes uiuis excedunt. *Rick. d. l. c. 7. n. 120.* Si tamen ii, aut unus eorum, filios relinquat, subsistet unio, cum eius uis et effectus etiam ad uniti descendentes porrigatur. *Rick. d. l. n. 46. et seqq.* alii uero defuncti heredes siue sui, siue extranei, aut etiam uxor hoc unionis beneficio non gaudebunt, cum ad eos ex bonis unitis neque inter uiuos nec ultima uoluntate quidquam iuris D transferre possit, liberi uero descendentes unionem non tam patris beneficio, quam proprio iure, repraesentationis sc. quae nullibi quam in linea descenti et praeter hanc etiam in collaterali solum tamen inter patruos nepotesque recepta est, complectantur. Atque hinc colligere est, in dissolutionis casu aliam rationem praecipui esse, quod E cum inter bona unita non comprehendatur aut unione afficiatur, ad omnes defuncti uniti heredes sine distinctione, etiam ad uxorem, siquidem inter hanc et defunctum communio bonorum fuerit, deuoluitur.

Est et alius modus tollendi unionem, si nempe parentes re familiari male administrata incipiant facultatibus labi, quo casu cum quoque incipiat unio damnosa esse, aequitas et liberorum ini- F qua conditio postulare uidetur, ut malo authoritate magistratus quantocyus obuiam eatur et, quando alia ratione mederi non possit, ipsa compages unionis et communionis dissoluatur, neque enim rationi conuenit, ut, quod fauore et utilitate liberorum exstructum fuit, uerso dein rerum statu cum eorundem extrema pernicie sustentetur.

TESTAMENTVM.

QVAESTIO VNICA.

Quid requiratur ad testamentum?

QVae ad ipsam substantiam, aut ut uulgo uocamus, *intrinseca* testamenti pertinent, eadem et in principatu Bambergensi obseruanda sunt. Solennia uero, siue *extrinseca, potissimam partem a nostra patria exulant.* Quae enim leges Romanae in numero testium, eorum rogatione, subscriptione, sigillatione etc. exigunt, haec omnia praesentia parochi et duorum testium abunde praestantur, neque hic alio ad ualorem et probationem opus est, quam ut defunctus ultimam suam uoluntatem praesente et intelligente parocho et duobus aliis uiris honestis enunciauerit.

Vbi monendum, praesentiam parochi sic esse necessariam, ut ne quidem per confessarium eius absentia suppleri possit, nec ualeat suprema uoluntas, quam moribundus coram confessario tantum et ceteris testibus testatam fecerit. Sed quin confessarius unus ex duobus testibus esse, testatorue in ordinando supremo suo elogio solemnibus iuris Romani uti et his obseruatis absque parocho ualide testari possit, dubium haud est.

An autem et mulier huic actui, dum sc. quis tantum iure consuetudinario testari uolet, interuenire queat, plus ambiguitatis habet, cum uideri possit, consuetudinem nostram mage de probanda quam constituenda ultima uoluntate sollicitam esse et hoc modo eos testes, quos leges Romanorum in probatione causae ciuilis, cuiusmodi quoque est causa testamenti, admittunt, non respuere. Sed magis est, ut contrarium statuamus. Si enim consuetudo omnes et singulas solennitates insuper haberet, soloque naturali et uulgari modo probandi, qui in duobus testibus omni exceptione maioribus consistit, contenta esset, sine ratione numerum trium testium et praeter hunc illum etiam adhuc cum singulari sollicitudine urgeret, ut ex illis unus sit, qui non tantum ecclesiastici, sed etiam ordinarii parochi personam gerat. Igitur dubitandum non est, quin etiam a nostra consuetudine saltem aliquarum solennitatum ratio et testium selectus habeatur, minime uero eorum promiscuus concursus in tam graui et sancto negotio, quo nimirum tota hominis in facultates suas potentia tandem absoluenda, et ultimo dominii sui exercitio coronanda est, admittatur, ne alias dum secus fieret, humanitatis nostrae per totam mortalitatem exantlatis actionibus laborisque non usque adeo honorificus imponeretur

F I N I S.

AN-

ANDREAE GOLDMEYERI,

ORIGINES BAMBERGENSES.

Hiſtoriſche, Aſtronomiſche und Aſtrologiſche

BESCHREIBVNG,

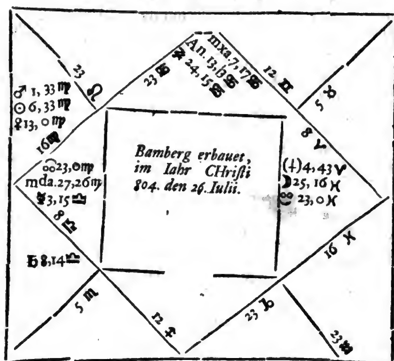
Vom erſten Vrſprung und anfaenglicher Erbauung der weitberühmten, an der Regnitz gelegenen Biſchöfflichen

RESIDENTZ - STADT BAMBERG,

Darinnen uermeldet uom Herkommen ſolcher Kayſerlichen freyen Stifft, und ordentlicher Succeſſion deſſelben loeblicher Vorſteher und Biſchoffen, auch was ſich ſonſten daſelbſten denckwürdigs zugetragen und begeben. Geſtellt durch

ANDREAM GOLDMAYER Guntzenhuſanum Francum Mathematicum.

Geſtalt des Himmels bey erſter Erbauung der Biſchoefflichen Reſidentz-Stadt Bamberg, ſo geſchehen im Iahr CHriſti 804. den 26. Iulii, um 6. Vhr, 8. min. Vormittag.

B*Amberg, das Hoch-Kayſerlich Stifft.*
Vom heilgen Kayſr Heinrich auffgericht,
Wurd anfangs uon Sachſen fundirt,
Als Kayſer Carl ſie ſubiicirt:
Der ſie dann aus der Heydenſchafft
Zum Chriſtlichen Glauben hat gebracht.
Dieſe Figur uns weiſet klar,
Wie des Himmels Geſtalte war:
Als ang'legt wurd der erſte Stein,
Zum Fundament uon der Gemein.

Dem Hoch-würdigsten Fürsten und Herrn,

Herrn MELCHIOR OTTONI,

Bischoffen zu Bamberg, etc.

So dann

Einem Hoch-Löblichen, Hoch-Ehrwürdigen und Wohl-Edlen Dom-Capitul daselbsten.

Meinem gnaedigsten Fürsten und Herrn, auch gnaedigen Herren.

HOch-Würdigster Fürst, gnaedigster Herr. Auch Hoch-Ehrwürdige, und Wol-Edle, gnaedige Herren. Es bezeugen beydes die Biblischen, und dann auch die Heydnischen Historien, dass es ein loebliches und nützliches Werck sey, wann man uornehmer Staedte Vrsprunge, Bau-Herrn, und Inwohnern nachsinnet, und selbige zu erkundigen sich unterstehet. Also lesen wir, dass Mose beschrieben, wie Kain erbauet habe die Stadt Hanoch, *Gen. 4, 17.* Der Assur, die Stadt Niniue, *Gen. 10, u. 11.* So dann der Arphaxat, die Stadt Ecbatana. *Iudith. 1. u. 1.* der Koenig Baesa, die Stadt Rama, *3 Reg. 15. u. 17.* und *2 Par. 16. u. 6.* der Koenig Salomo, die Staedte Hemath und Zoba, *2 Par. 8. u. 4.* der Koenigliche Prophet Dauid, die Stadt Millo, *3 Reg. 9. u. 24.* Iosua der Iuden Hertzog, die Stadt Thimnath Sera, *Iof. 19. u. 50.* Der Koenig Pharao in Egypten, Raemses, *Ex. 1. u. 11. Num. 33. u. 13.* Es werden auch nicht nur die Bau-Herrn fürnehmer Staedte, sondern auch die Iahr der Gründung specificiret, als *Num. 13. u. 23.* solle Hebron die Stadt in Canaan, 7. Iahr uor Zoan in Egypten seyn gegründet worden.

Bey den Heydnischen Scribenten haben wir sehr uiel Exempla der Gründung fürnehmer Staedte, so zufinden in dem Eusebio, Scaligero, Caluisio, und bey andern Chronologis und Historicis. Als da sind die Gründungen der Stadt Athen, Troia, Alba, Rom, Byzantz oder Constantinopel etc. Ohngeachtet, wegen der eigentlichen gewissen Iahr der ersten Gründung uielfaeltig geirret worden, wie in meiner Roemischen auch Constantinopolitanischen Chronica, sodann im Buch uom Vrsprung und Veraenderung der Koenigreiche zusehen und abzunehmen. Gestalt dann in erster Gründung der Stadt Rom, bey etlichen Scribenten, ein Irrthum uon 494. Iahren, und weit darüber sich ereignet, dieweil Romulus die Stadt Rom, nicht anfaenglich gegründet, sondern selbige erweitert, und zur Koeniglichen Residentz-Stadt gemacht hatte.

Nun muss aber ein Astrologus, der uon den Veraenderungen, auch uom Zustand einer Stadt und der Einwohner zu urtheilen gesonnen, nicht nur haben das gewisse Iahr; sondern auch das Monat, den Tag, die Stund, und eigentliche Minuten, wann der erste Eck- und Grundstein angeleget worden, damit er den Stand und Lauff der zwoelff Himmlischen Zeichen, sodann der Planeten, und fürnehmer Fix-Sterne, wie auch der allgemeinen Fürgehungen aufffetzen, und aus demselbigen, uon zukünfftigen Faellen ein Vrtheil schoepffen moege.

Es haben aber unsere lieben Vorfahren in Teutschland sich anfaenglich nicht beflissen, grosser subtilitaeten, in den Astronomischen, Astrologischen und Chronologischen Künsten, und ermangeln wir deshalben, uieler fürnehmer, und auch Volckreicher Staedte, wahren Vrsprungs. Oder aber so ie Verzeichnissen uorhanden gewesen, ists uermuthlich, dass durch die uielfaeltige Kriege, dieselbe uerheeret worden und zu Grund gegangen.

Wegen Ergaentzung dieses Defects, habe ich mich sehr bemühet, und bin auch endlich, mit GOttes Hülffe, uermittelst einer neuen Astrologia, so beruhet auf den allgemeinen Fürgehungen, kommen auf die Natürliche Vrsachen und Anzeigungen der geschehenen Veraenderungen, in den fürnehmsten Staedten. Aus den Veraenderungen hat sich nachmals, wiewol anfaenglich mit grosser Mühe, der wahre Vrsprung und Gründung der Original- und Principal-Staedte, aller Koenigreiche auf Erden befunden.

Demnach aber ie eine Stadt dieser, und eine andere, einer andern Himmlischen Influentz unterworffen, massen in den gebraulichen Calendern, in der Landschaft-Tafel, der fürnehmen Staedte, welche zwar sehr falsch, zusehen: So habe ich, benebenst der Principal, welches Augspurg ist, auch die Gründung anderer fürnehmer Staedte, sonderlichen Teutschenlandes wollen für die Hand nehmen. Vnd weiln bekannt, dass die Bischoeffliche Residentz Stadt Bamberg, ein hohes Kayserliches Stifft, uor andern mit uielen Priuilegüs, und Immunitaeten begabet, habe ich der Sachen etwas besser nachgesonnen, und endlichen, uermittelst der gesche-

geschehenen Veraenderungen, den wahren Vrsprung und erste Gründung derselben erfunden. Auch den Stand und Lauff der zwoelff Himmlischen Zeichen, desgleichen der allgemeinen Fürgehungen, so dann der Planeten und fürnehmsten Fix-Sterne dahin gerichtet, damit aus denselben ein Astrologus, uon zukünfftigen Zufaellen zu urtheilen wisste. Dann eben dieses die wahre gründliche Vrsach ist, warum man auf die erste fundation einer Stadt eigentlich das Absehen haben solle.

Lucas Gauricus, ein Italienischer Bischoff und zugleich ein Astrologus, hat uor hundert Iahren, etlicher Staedte in Italia, als da sind Rom, Bononia, Florentz, Venedig, Padua, Ferrara, Meyland etc. fundation nachgesonnen, und auf die uermeynte Zeit, geschener Gründung Himmels-Figuren auffgerichtet, welche, so ich sie recht erwege, sehr falsch sind: dann zum Exempel, in Gründung der Stadt Rom hat er, wie oben gedacht, geirret, 494. Iahr, auch am Monat, am Tage, so dann in der Stund und Minuten weit gefehlet: dann sehr ungereimt ist es, wann er schreibet, es seye die Stadt Rom gegründet, eine Stunde uor der Sonnen Vntergang, den 21. April, im 752. Iahr uor CHristi Geburt, weiln man zu solcher Zeit des Tages keinen Grundstein zulegen, und die Arbeit anzutretten, sondern uielmehr Feyerabend zu machen pfleget. Gleichen Irrthum hat er auch begangen, in uermeinter Erbauung der Stadt Byzants, oder Constantinopel, anderer Staedte für dieses mal zugeschweigen, und weil ihme dazumal noch nicht bewust war meine neue Astrologia, die auf den allgemeinen Fürgehungen bestehet: so hat er auch uon dieser Staedte Glück und Vnglück nichts zu prognosticiren, oder aber geschener Veraenderung halben einige natürliche Vrsach, oder Anzeigung beyzubringen gewust: wie selbiger in meiner Roemischen und Constantinopolitanischen Chronica, etliche tausend Exempla zu finden.

Wann dann, *Hoch-Würdigster, gnaedigster Fürst:* auch *Hoch-Ehrwürdige, Wohl-Edle, und gnaedige Herren*, ich gaentzlicher ungezweiffelter Hoffnung bin, dass die erste Gründung, des Kayserlichen freyen Stiffts, Haupt- und Bischofflicher Residentz-Stadt Bamberg, uon mir recht seye inuestigiret, und beschrieben worden:

Als habe ich solches, wie es die natürlichen Vrsachen, der geschehenen Veraenderungen bezeigen, in gegenwaertigen Tractaetlein an Tag, und in Druck geben, und solches mein geringes, iedoch nützliches Wercklein, *Euer Fürstlichen Gnaden*, auch *E. Hoch-Ehrwürden und Gn.* unterthaenig dediciren und offeriren, benebst aber gehorsamlich bitten sollen, *E. Fürstl. Gn.* auch *Hoch-Ehrw. und Gn.* solches nicht etwan in Vngnaden uermercken, sondern zu genaedigen Gefallen acceptiren, auch zu beharrlichen Gnaden, und gnaediger Affection, mich Dero unterthaenigen Diener, bestes recommandiret haben wollen.

Geben zu Nürnberg, den 10. (20.) Octobr. im Iahr nach Christi Geburt 1644. und nach Erschaffung der Welt 5428.

E. Fürstl. Gn.

Auch Hoch-Ehrw. und Gn.

Vnterthaenigst und unterthaenigster Diener,

ANDREAS GOLDMAYER,
Mathem.

Das erste Capitel.

Von erster Erbauung der Bischofflichen Residentz-Stadt Bamberg.

VMb das Iahr der Welt 3468. uor Christi Geburt 317. kamen die Frieslaender und Sachsen, welche Herodotus Sacas nennet, aus Lycia und Phrygia, in klein Asien gelegen, in das Teutschland, und satzten sich die Phrygier oder Friesen, an Holand, die Sacae aber, oder Sachsen an den Elb-Strom, und umb dieselbe Reuier, da dann sie sich alsobald ritterlich gehalten, und die Schweden, welche im nachfolgenden 3469. Iahr in Teutschland auch eingefallen, zuruck schlagen, und derselben bey 100000 ertoedten helffen. Nachmals als die Francken oder Cymbri in Italiam eingefallen, im Iahr 3683. uor Christi Geburt im 102. Iahr, waren der Sachsen 30000. im Heerzug, welche im Piemont den ersten Angriff gethan, wie Plutarchus im Mario berichtet.

Diese Sachsen enthielten sich am Elbstrom bis auff die Regierung Keysers Caroli Magni, der mit denselben langwirige Kriege geführet, bis er sie endlich bezwungen, und überwunden, im

A Iahr 802. Als er nun dieselbe zum christlichen Glauben zu bekehren gesonnen, und dero Rebellion hinfüro zu uerhüten entschlossen war: Theilete und zertrennete er diese Voelcker, und schickte theils mit Weib und Kind in andere Laender, theils in Braband und Flandern, theils in Siebenbürgen und Vngarn, theils ins Land zu Francken, zwischen dem Mayn und der Re- B gnitz, da es dazumal noch grosse Wildnus hatte: welche sich dann zum theil in diese Gegend nidergelassen, und an der Stadt Bamberg zu bauen angefangen. Vnd weil der Bischoff zu Würtzburg diesem Volck 14. Kirchen bauen, und dieselbe mit Priestern uersehen lassen, diese auch ihre Residentz zu Bamberg genommen: ward von ihnen der Ort Saechsisch Papenberg, das ist, Pfaf- C fenberg, nachmahls Babenberg, und anietzo Bamberg genennet, wie Spangenberger p. 47. berichtet.

Es geschahe aber die erste Erbauung im Iahr nach Christi Geburt 804. den 26. Iulii, um 6. Vhr, 8. Min. Vormittag, unter der Poli Hoehe 50. Grad, zu welcher Zeit der Stand des Himmels sich uerhalten, wie die Himmels-Figur p. 985. ausweiset.

Stand der fürnembsten Fix-Sterne, bey erster Erbauung der Bischofflichen Stadt Bamberg.

Zeichen.	*Grad.*	*Minut.*	*Namen der Sterne.*	*Grösse.*	*Natur.*
♈	16	0	Der erste Stern des Widers	4	♂♄
♉	8	53	Medusae Haupt	3	♄♃
♉	20	42	Des Stiers mittern. Aug	3	♂
♉	22	26	Des Stiers mittaegig Aug	1	♂♀
♉	29	33	Des Orions Fuss	2	♃♄
♊	3	39	Des Orions Schulter	2	♂☿
♊	4	32	Die Geiss	1	♂☿
♊	11	28	Des Orions andere Schulter	2	☿♂
♊	26	51	Der grosse Hund	1	♃♂
♋	2	57	Castor, Apollo	2	♂
♋	5	59	Pollux, Hercules	2	♂
♋	8	34	Der kleine Hund	2	☿♂
♌	10	1	Das Hertz der Schlangen	1	♄♂
♌	12	33	Des Loewen Hertz	1	♂♃
♌	20	26	Berenices Haar	3	☽♀
♍	4	19	Des Loewen Schwantz	1	♂♃
♍	22	39	Der Rebmann	3	♄☿
♍	24	57	Des Raben Schnabel	3	♄♂
♎	6	32	Der Iungfrauen Aeher	1	♃♂
♎	6	55	Der grosse Baer	1	♂♃
♎	17	57	Centauri Fuss	1	♀☿
♎	24	54	Die Crone	2	♀☿
♎	27	47	Mittaegige Waagschale	2	♃☿
♏	5	1	Der Schlangen Halss	2	♄♂
♏	22	29	Des Scorpions Hertz	1	♄♂
♐	27	59	Die Leyer	1	♀☿
♑	2	31	Des Adlers Schvvantz	3	♂♃
♑	14	25	Der Adler	2	♂♃

Zeichen.	*Grad.*	*Minut.*	*Namen der Sterne.*	*Größe.*	*Natur.*
♑	26	48	Der Schvvantz des Meerschvveins	3	♄♂
♒	16	27	Fomahant	1	♀♂
♒	18	9	des Schvvanen Schvvantz	2	♀☿
♓	6	12	des Pegasi Flügel	2	♂♃
♓	12	5	Scheat	2	♂♀
♓	21	54	des Pegasi eusserster Flügel	2	♂♃
♓	27	3	Andromedae Haupt	2	♀♃

Die groessere Fürgehung vvar im 7. grad, 17. min. ♋. Die mittlere im 27. grad, 26. min. ♍. Die iaehrliche im 13. grad, 3. min. ♋, und regierete der ♂.

Das ander Capitel.

Vom Zustand der Stadt Bamberg, ehe das Bisthumb daselbsten angeordnet worden.

ALs im Iahr Christi 804. die Stadt Bamberg uon den Sachsen gegründet und erbauet worden, uerbliebe dieselbe unter der weltlichen Herrschafft, der Grafen uon Babenberg, die im Rentz oder Regnitzgau, nicht weit uom Fluss Regnitz, oberhalb Bamberg, auff dem Bergschloss, die Altenburg genandt, gewohnet hatten, bis auff das Iahr 905. nemblichen 102. Iahr, wie hieruon Lazius, und Auentinus, auch Cuspinianus, Bertius, Dresserus, Albizius und andere zu lesen, zu welcher Zeit diese Graffschafft dem Heil. Roem. Reich heimgefallen, und zwar nachfolgender gestalt.

Vm das Iahr Christi 880. wohnete auff dem Schloss Altenburg, bey und über Bamberg, ein Graf mit Namen Heinricus, uon Babenberg, derselbe hatte zu einem Gemahl Fraeulein Babam, Hertzogs Otten uon Sachsen Tochter, mit welcher er 2. Soehne, Reinhardum und Albertum, erzeugete.

Als nun der Vatter mit Todt abgienge, lehneten sich beede seine Soehne, einer geringen Vrsach halben, auff wider den Bischoff uon Würtzburg, und überzogen auch denselben im Iahr Christi 902. mit einer Heersmacht: In welchem Zuge, und gethaner Feldschlacht, Graf Reinhold uon Babenberg, durch Grafen Conraden Ludouici III. Roemischen Koenigs Bruders Sohn, welcher dem Bischoff zu Würtzburg beygestanden, erstochen worden, und die Victori dem Bischoff zu Würtzburg geblieben: Als die mittlere Fürgehung im 5. Grad dess Steinbocks, im quadrat des Glücksrads der Bambergischen Himmels-Figur sich befande.

Im Iahr Christi 903. wolte der Graf Albrecht uon Babenberg den Todt seines Bruders Reinholden rechen, staerckte sich demnach widerumb, und fiele abermals dem Bischoff zu Würtzburg ins Land, und ueriagte denselben, A und uerheerete ihme das Land allenthalben iaemmerlich: Gleicher gestalt fiele er auch in Hessen, und uertriebe da die Landgraefin, sampt der iungen Herrschafft, dieweil der Landgraf Eberhard, im uerflossenen Iahr, dem Bischoff zu Würtzburg beygestanden, und in der Schlacht ertoedtet worden: Als die mittlere Fürgehung, dieses Iahr im 6. grad, 33. minut. des Steinbocks, im Tri- B angul der Sonnen, der Bambergischen Himmels-Figur sich befunden.

Im Iahr Christi 905. zog obgemeldter Graf Conrad, ein Beystand des Bischoffs zu Würtzburg, wider den Grafen Albrecht uon Babenberg: Als nun diesem Grafen der Anzug uerkundschafft worden, überfiele er unuersehens den Graf Conrad, und ertoedtete ihn den 27. Februarii: Diesen, seines C Vettern Todtfall betaurete der Roem. Kayser Ludouicus III. sehr hoch, und war auff Mittel bedacht, wie er denselben auffs chist raechen moechte: bestimmete demnach dem Grafen Albrecht uon Babenberg einen Termin, auff den Iulium, da er erscheinen, und dieser That halben Rechenschafft thun solte: Als aber der Graf Albrecht nicht erschienen, belagerte ihn der Roem. D Kayser Ludouicus III. auff seinem Schloss Altenburg, dieweiln das Schloss uon Natur und Kunst wol bewahrt und uest war, und zu besorgen gewesen, die Belagerung doerffte sich zulang uerziehen, unterstunde sich Hatto, der Ertz-Bischoff zu Meintz, den Grafen uon Babenberg, mit List aus dem Schloss zu bringen, und dem Roem. Kayser per- E soenlich, unter dem Schein friedlicher Tractaten, für Augen zu stellen, welches dann geschehen und uollzogen worden den 9. Sept. da ihn der Roem. Kayser mit dem Schvverdt liesse hinrichten: Vnd dievveil er der letzte seines Stammes gevvesen, ist die Grafschafft Babenberg, oder Bamberg dem H. Roem. Reich heimgefallen, vvie hieruon Caluisius pag. 797. aus Regino zu lesen. In diesem Iahr vvar die mittlere Fürgehung im 8. grad des Steinbocks, im quadrat des Saturni, der Bambergischen Himmels-Figur.

Diese Graffschafft Bamberg vvurde im Iahr Christi 1006. uom Kayser Heinrico II. uerehret seiner Gemahlin Künigund, vvelche eine Tochter gevvesen Sigefridi Pfaltzgrafen bey Rhein, die dann aus der Graffschafft ein Bisthumb zu machen gesonnen vvar: Demnach aber der Bischoff zu Würtzburg sich davvider aufflehnete, und unterschiedliche Anforderungen, die doch der Kayser andervverts ergantzen vvolte, uorvvendete: Als liesse der Roem. Kayser einen Reichstag nach Franckfurth ausschreiben, und umb Vervvilligung dessen bey den Ertz-Bischoffen, und Bischoffen ansuchen: Nachdeme nun der Bischoff zu Magdeburg das Begehren für iust erkannt, vveiln solches zuforderst zur Ehre Gottes gereichen thue: Als hat er alle andere zum Beyfall gebracht, und der Roem. Kayser, und Kayserin ihre Bitt und Begehren erhalten, im Iahr Christi 1007. Caluisius p. 846. aus Fabro.

Hierauff vvurde alsobald in diesem 1007. Iahr, eine Kirch, nemblichen der herrliche Domstifft, und 2. Kloester zu bauen angefangen, und uom Roem. Kayser, und der Kayserin reichlich begabet: Vnd dieses geschahe mit Consens, und guter Bevvilligung Pabsts Benedicti des VIII. dieses Namens: Es vvurden dazumal diesem Bisthumb uiel herrliche und reiche Kloester, und uiel Graffschafften untervvorffen, die alle ihr Lehen uon ihme empfahen müssen: Es vvurde gefreyet uon allem Gevvalt der Ertz-Bischofflichen Stüle: Also dass ein Bischoff zu Bamberg, in seinem Gebiet und Bisthumb, vvie ein Ertz-Bischoff, in seinem Bisthumb schalten und vvalten mag: Vnd dieses Priuilegium vvird insgemein genannt, der H. Künigundt, (vvelches die Kayserin, und Stiffterin vvar) Seidener Faden, vvie Bruschius, Dresserus, und aus ihnen Martin Zeiler pag. 400. melden. Einen grossen Theil Lands in Kernden, uiel Schloesser, und Flecken haben dieser Stiffter und Stiffterin diesem Bisthumb gegeben und zugeeygnet: Welche Lehen die Roemische Kayser dem Bischoff uerleihen, und sie darauf bestaettigen: Es ist auch uon ihnen uerordnet vvorden, dass die uier vveltliche Churfürsten, als Koenig in Boeheimb, das Oberschencken, Pfaltz, das Obertruckseffen, Sachsen, das Obermarschalcken, und Brandenburg, das Ober-Cammer-Ampt, mit ihren Zugehoerungen, uon einem ieden regierenden Fürsten, und Bischoffe zu Bamberg, zu Lehen empfangen sollen: Welche Churfürsten alsdann die uier unter Aempter, uier fürnehmen, und uhralten Geschlechten der Ritterschafft in Francken, als Auffsess, Trucksess uon Bommersfeld, Marschalck uon Ebnet, und Rottenhan, hinvviderumb uerleyhen: Es sind beedes Stiffter und Stiffterin, als neblichen Kayser Heinricus II. und die Kayserin Künigunda, uon der Kirchen, in der Heiligen Zahl gesetzet vvorden: Wegen obgesetzter Lehenempfahungen hat Freherus eine besondere Meynung, derer M. Zeiler in seiner Reiss-Beschreibung durch Teutschland, p. 400. gedencket.

Das dritte Capitel.

Von Regierung der Bischoffe zu Bamberg, und den denckwürdigen unter ihnen geschehenen Verenderungen.

Eberhardt der erste Bischoff.

EBerhardus, der Cantzler des Keyser Heinrichs II. vvurd uom Stiffter des Bistumbs, zum ersten Bischoff zu Bamberrg uerordnet, im Iahr Christi 1007. und uom Pabst Benedicto VIII. bestaettiget, der dann dem Bistumb loeblich und vvol 35. Iahr uorgestanden, und anno 1042. den 15. Augusti gestorben. In obgemeltem 1007. Iahr vvar die groessere Fürgehung im 24. grad ♋, bey dem ♃, und im △☽, der Bambergischen Himmels Figur, und kam die Sonn durch die Fürgehung zum Drachenhaupt, und der Mond zum Sextil der Mittags-Linien.

Im Iahr 1009. vvurd das Closter Münchsberg erbauet, und im Iahr 1015. Rapoth der erste Apt da eingesetzet, als es uerfertigt vvorden.

Im Iahr 1012. ist das Dombstifft durch den Patriarchen zu Aquilegien gevveyhet vvorden.

Im Iahr 1017. hat S. Künigund ihre Vnschuld, vvegen Bezüchtigung des Ehebruchs, auff glüenden Pflugscharen dargethan.

Im Iahr 1019. vvie Caluisius aus Cassiodoro rechnet, hielte Keyser Heinricus II. einen grossen Reichstag zu Bamberg, darbey auch Pabst Benedictus VIII. sich einstellete: Da vvurd das Neben-Stifft zu S. Stephan, vvelches uon S. Künigund erbauet und gestifftet vvorden, durch Pabst Benedictum VIII. gevveyhet. In diesem 1019. Iahr vvar die groessere Furgehung im 25. grad, 10. min. ♋, im △♃, und die mittlere Furgehung im 2. grad ♉, im △♂ der Bambergischen Himmels-Figur: Vnd stunde auch im △♃ der Roemischen Himmels-Figur: vvesshalben der Roem. Keyser dieses Bistum dem Papst uerehret hatte, der fur iaehrlichen Zinss, ein schoenes ausgerustetes Ross, und 100. Marck Silber begeh-

begehret, vvie Baronius berichtet. Aber nachmals solle Kayser Heinrich III. für das Bisthum Bamberg, dem Papst Beneuent in Italia eingeraumet haben.

Im Iahr 1021. ist das Closter Münchsberg durch Bischoff Eberhardum gevveyhet vvorden.

Im Iahr 1024. den 13. Iulii, starb Kayser Heinricus II. zu Groeningen bey Halberstadt, und vvurd nachmals der Leichnam gen Bamberg geführet, und im Dom koestlich begraben.

B

Im Iahr 1030. hat Bischoff Eberhard ein Spital, da anietzo das Closter zu S. Theodoruffen stehet, auf seine Kosten bauen lassen.

Im Iahr 1039. als die Kayserin Künigunda, nach dem Todt ihres Gemahls, seithero in einem Closter sich aufgehalten, starb sie, und vvurd zu Bamberg neben dem Kayser begraben.

C

Swidgerus der ander Bischoff zu Bamberg, und nachmals Papst zu Rom.

Im Iahr Christi 1042 vvurd Bischoff zu Bamberg Svvidgerus, Schvvigger oder Schvveycker, uon Mayendorff ein Sachs, Kayser Heinrichs Cantzler, der dem Bisthum 4. Iahr uorgestanden.

Zu seiner Zeit, im Iahr Christi 1045. vvurden 3. Paepste ervvaehlet: da zog Kayser Heinrich III. gen Rom, mit diesem Bischoff Svvidgero satzte die 3. Paepst alle ab, und machte, Svvidgerum zum Roemischen Papst, am Heiligen Christ-Tag, vvelcher Clemens II. genannt, und den Paepstlichen Stuhl 9. Monat lang fürgestanden, als die groessere Fürgehung im 27. Grad, 25. Minuten Krebs, im Sextil der mittlern Bambergischen Fürgehung, und dann im Widerschein des Drachenschvvantzes der Roemischen Himmels-Figur sich befunden. Dieser Papst vvurd nach seinem Todt heraus geführet uon Rom, und zu Bamberg in S. Peters Chor begraben, vvelche Kirche er zuuor hoch gefreyet hatte.

D

E

F

Hardwig der dritte Bischoff.

Im Iahr Christi 1047. vvurd Bischoff zu Bamberg Hardvvig, auch ein Cantzler Kaysers Heinrici III. der stund dem Bisthum für 7. Iahr, und vvar der erste, der das Pallium uon Rom erlangte, als die mittlere Fürgehung im 1. Grad Zvvilling zum Quadrat sich lendete.

G

Albertus der uierdte Bischoff.

Im Iahr Christi 1054. vvurd zum Bisthum erfordert Albertus oder Adelbert, ein Graf uon Bogan, ein Bayr, Kaysers Heinrici II. Schvvester Sohn, der dem Bisthum nützlich 6. Iahr lang uorgestanden.

Günther der fünffte Bischoff.

Im Iahr 1060. vvurd Günther, auch ein Cantzler Kaysers Heinrici III. zum Bischoff zu Bamberg ervvaehlet, der dem Bisthum 6. Iahr lang uorgestanden.

Im Iahr 1063. hat Bischoff Güntherus neben andern Mit-Gehülffen, das neben-Stifft zu St. Gangolff gestifftet.

Im Iahr 1064. ist Bischoff Güntherus, mit etlichen andern Bischoffen in das heilige Land uerreiset, und hat 2. Tagreiss uon Ierusalem, uon den Saracenen eine Niederlag erlitten, und ist hierauff im zuruck reisen, in Kerndten gestorben, vvie Bruschius berichtet, nach Bamberg geführet, und daselbst begraben vvorden, im Iahr 1066.

Hermannus der sechste Bischoff.

Im Iahr Christi 1066. vvurd Hermannus, Stadthalter dess Ertz-Bisthums zu Mayntz, Bischoff zu Würtzburg, vvelchen Papst Gregorius VII. im Iahr 1072. als die mittlere Fürgehung im 25. Grad ♊ im □ ☽ vvar, entsatzte. Der nachmals im Iahr 1075. im Closter Schvvartzach, im Franckenland, im 10ten Iahr nach seiner Wahl gestorben, und begraben vvorden.

Im Iahr 1071. ist Pantz, so zuuor ein Graefliches Schloss gevvesen, zu einem Closter ueraendert und gestifftet vvorden.

Im Iahr 1073. ist das Stifft zu S. Iacob, uom Bischoff Hermann zu bauen angefangen vvorden.

Rupertus der siebende Bischoff.

Im Iahr Christi 1076. vvurd Rupertus Kaysers Heinrichs geheimer Rath, zum Bischoff geordnet, der dem Bisthum 26. Iahr uorgestanden, und Anno 1102. den 11. Iulii gestorben.

Vnter seiner Regierung im Iahr 1081. vvar ein Reichs-Tag zu Bamberg gehalten, als die mittlere Fürgehung im 4. Grad ♌, im △ des Glücksrads sich befande, und vvurd daselbsten vvider Henricum IV. Hermann, Hertzog uon Lothringen, zum Kayser ervvehlet. Dazumal am Oster-Abend, kam ohngefehr ein Feuer auss, und uerbrannte das Dom-Stift biss auf das Gemaeur herab, vvelches nachmals mit Quaterstucken, uiel koestlicher als zuuor, erbauet vvorden. Dieser Kirchen 4. Thürne sind mit Bley gedecket, vvie M. Zeiler meldet, und schreibt auch Francisc. Irenicus, dass

dass man vorgebe, dass hier das Schvvert A
seye, mit vvelchem Petrus dem Malcho das Ohr abgehauen. Es kam zu dieser Zeit die Fürgehung ♂ zum Gegenschein des ☽, und die Fürgehung der Mittagslinien, zum Quadrat des Glücksrads, und das Glücksrad zum Widerschein Mars.

Otto der achte Bischoff.

Im Iahr 1102. vvurd Graf Otto von Andechs, Kayser Heinrichs des IV. Cantzler zum Bischoff zu Bamberg gevveyhet, der dem Bisthum 37. Iahr vorgestanden.

Im Iahr 1109. hat S. Otto, das Stifft zu S. Iacob complirt, und selbsten gevveyhet. Er stifftete auch das Closter Priefennigen, überhald Regenspurg, da die Nab in die Donau fliesset, in diesem Iahr. C

Im Iahr 1110. hat er das Dom-Stifft, so zuvor abgebrannt, vvieder aufferbauet, vvie es anietzo zusehen.

Im Iahr 1114. hat er das Closter Pantz, so vor etlichen Iahren zerstoeret vvorden, vvieder auffgericht, und mit Ordens-Personen besetzet.

Im Iahr 1117. hat er das Closter Münchsberg, vvelches durch einen Erdbiden grossen Schaden erlitten, D
vvieder erbauet, und ervveitert.

Im Iahr 1119. hat er das Closter Michelfelden, bey Aurbach, in der Pfaltz 6. Meilen von Bamberg gestifftet, und erbauet.

Im Iahr Christi 1123. reisete Bischoff Otto in Pommern, und bekehrete dieselbe, im Iahr 1124. zum Christlichen Glauben, und kam vvieder auf den E
Ofter-Abend im Iahr 1125. Als die groessere Fürgehung im 4. Grad Loevven, im Triangul des Glücksrads, und die Mittlere anfangs bey dem Ascendenten gestanden.

Im Iahr 1126. ist das Closter Ebrach durch einen Edlen von Ebrau, mit Hülff seines Bruders, und Schvvester gestifftet vvorden. F

Im Iahr 1127. hat Bischoff Otto das Closter Lanckheim am Mayn, vvieder aufgerichtet, vvie Bruschius bezeuget.

Im Iahr 1132. hat er Heilsbrunn, das Closter erbauet, nach des Bruschii Meynung.

Im Iahr 1136. hat er die Capeln zu S. Gertruden, bey dem Münchsberg gebauet. G

Im Iahr 1138. ist Bischoff Otto, nach dem er über die 32. Stiffter, Kirchen und Cloester, theils gestifftet, theils renouiret, und theils von neuen erbauet, gestorben, und auf den Münchsberg, vvelchen er renouiret und bevvohnet, herrlich begraben vvorden.

Egilbertus der neunte Bischoff.

Im Iahr 1140. vvurd Egilbertus, oder Engelbrecht, Dom-Dechant zu Bamberg zum Bischoff ervvehlet, der dem Bisthum 6. Iahr lang vorgestanden.

Im Iahr 1145. als die mittlere Fürgehung im 8. Grad ♎, in der Stelle ♄ stunde, vvurd Kayser Heinrich der Stiffter des Bisthums zu Bamberg in der Heiligen Zahl eingeschrieben, und canonisiret. B

Eberhardus der zehende Bischoff.

Im Iahr 1146. vvurd Eberhardus, ein Hertzog in Beyern, Bischoff zu Bamberg 26. Iahr lang.

Im Iahr 1147. hat Bischoff Eberhard, dess heiligen Kayser Heinrichs Gebein erhoben, und in ein schoenes Marmelsteines Grab, vvie das noch auf den heutigen Tag zusehen, legen lassen.

Im Iahr 1150. hat Pfaltzgraefin am Rhein, Hermann Wittib, Conradi Marggrafen in Meissen Tochter Gertraut, das Spital zu S. Theodorusen, zu einem Edlen Iungfrauen Closter vervvandt, vvelches Eberhardus der I. und II. zvveen Bambergische Bischoff, mit vielen Gütern, und Einkommenden dotiret, und begabet haben.

Im Iahr 1152. hat Kayser Conradus III. einen Reichstag nach Bamberg ausgeschrieben, und als er daselbsten alle nothvvendige Verordnung gethan, so zur Reise in Italiam erfordert vvurden, starb er ploetzlich den 15. Febr. und vvurd daselbsten im Dom-Stifft begraben.

Im Iahr 1153. hat Kayser Fridericus I. Barbarossa genannt das Oster-Fest zu Bamberg gehalten.

Im Iahr 1171. vvar eine grosse Pestilentz, und schaedliches Gevvaesser, als die mittlere Fürgehung im 5. Grad ♏, bey dem gifftigen Schlangenhals sich befande.

Hermannus der eilffte Bischoff.

Im Iahr 1172. vvurd Hermannus, des Marggraffen Conrads aus Meissen Sohn, Bischoff zu Bamberg, 5. Iahr lang, und starb Anno 1177.

Otto der zvvoelffte Bischoff.

Im Iahr 1177. vvurd Otto, oder Poppo Hertzog zu Meran, und Graffe zu Andechs, Bischoff 15. Iahr, und starb Anno 1192. den 2. May.

Im Iahr 1185. ist so eine vvarme Zeit gevvesen, dass um Bamberg, und im Franckenland, im December, Ienner und Hor-

Hornung die Baeume geblühet, samt den Weinstoecken, die Frücht im Mayen, und die Trauben im Augusto zeitig vvorden, unter der Regierung ♈ und ☿. Hingegen aber, im folgenden Iahr, unter der Regierung Witter und Mond, und Pfingsten alles erfroren.

Thimo der dreyzehende Bischoff.

Im Iahr 1192. vvurd Thimo, ein Dom-Herr, und Probst bey S. Steffan, Bischoff zu Bamberg. Vnter seiner Regierung, so 10. Iahr gevvehret, ist Künigund die Kayserin, und Stiffterin des Bisthums zu Bamberg unter die Zahl der Heiligen geschrieben vvorden, er starb Anno 1202. den 16. Octobr.

Conradus der uierzehende Bischoff.

Im Iahr 1202. ist Conradus ein Hertzog in der Schlesien, zum Bischoff ervvehlet vvorden, und des 2. Tags nach seiner Wahl gestorben.

Eckenberdus der funffzehende Bischoff.

Im Iahr 1203. vvurd Eckenb[illegible]us, oder Ebenbert, ein Bruder Koen[illegible]ephans in Vngarn, zum Bischoff ervvaehlet, der dem Bisthum loeblich 32. Iahr uorgestanden, und im Iahr 1235. gestorben.

Im Iahr 1208. als Kayser Philippus zu Bamberg auf der alten Burgk, Lusts halben seine Residentz eine Zeitlang genommen, und ihme den 22. Iunii eine Ader oeffnen lassen, und nunmehr in seiner Schlaff-Kammer auff seinem Bette ausrastete, und in Beyseyn seines Cantzlers und Truchsessen allerley Gespraech hielte: kam Pfaltz-Graf Otto uon Wittelsbach, mit etlichen Dienern für die Kammer, vvurd eingelassen, und redete lang mit dem Kayser: endlichen zuckte er ohnuersehens die Wehr, hiebe den Kayser so ungestüm in Hals, dass er selbigen Tags sterben muste. Der Thaeter entrunne dieses mal, vvurde aber bald drauff uom Heinrich uon Kalindin, dess Kaysers Marschall, nicht vveit uon Regenspurg erstochen. Als die mittlere Fürgehung im 12. Grad ♐, im Gegenschein der Mittagslinien stunde.

Im Iahr 1228. um Martini uerbunde sich Bischoff Eckenbertus zu Bamberg, mit Grafen Poppo zu Henneberg, vvider Bischoff Hermann zu Würtzburg. Nun begab sichs auf S. Niclaus-Tag, den 6. Decemb. dass Graff Heinrich uon Gleichen, und Herr Heinrich uon Sternberg, des Bischoffs zu Würtzberg Beystaende, aus Meiningen zogen, vvider Bischoff Eckenbertum, und Grafen Poppen. Denen diese begegneten, und getrost in ihre Feinde satzten; darüber dann der uon Sternberg erschlagen, der Graff uon Gleichen gefangen, die übrige zum theil ervvürget, und zum theil in die Flucht geschlagen vvorden, als die groessere Fürgehung im 12. Grad des Loevven, im Sextil der Mittagslinien, und die Mittlere im 1. Grad, 33. Min. ♑, im Triangul ♂, der Bambergischen Himmels-Figur sich befande.

Poppo der 16. Bischoff.

Im Iahr 1235. ist Poppo ein Hertzog uon Meran, zum Bambergischen Bischoff ervvehlet vvorden, vvelcher dem Bisthum 7. Iahr uorgestanden, und uon Kayser Friderich entsetzet vvorden, als die mittlere Fürgehung bey dem Adler sich befande.

Heinricus der 17. Bischoff.

Im Jahr 1242. vvurd Heinricus, genannt Schmidefeld, ein Kayserlicher Notarius, uon Catalonien, uon dem Papst zum Bischoff gen Bamberg geschicket, der dem Bisthum 15. Jahr uorgestanden, und im Jahr 1257. in Kerndten, den 7. Nou. gestorben.

Im Jahr 1248. ist Otto der letzte Hertzog uon Meran, durch seinen Hof-Meister, in seinem eigenen Schlos Niesten ermordet vvorden, vvelcher Hertzog in ermeltem Jahr uor seiner Entleibung den mehrern Theil seiner Güter, dem Stifft Bamberg durch ein Testament uerschaffet, als die Fürgehung des Glücksrads zum △♀ sic nahete.

Bertholdus der 18. Bischoff.

Im Jahr 1257. ist Bertholdus oder Leupold, ein Graf uon Leiningen zum Bischoff elegiret vvorden, regierete 28. Jahr, und starb Anno 1285. den 17. May. Vnter diesem Bischoff ist das Frauen-B[illegible]r-Closter, da anietzo das collegium stehet, gebauet vvorden.

Im Jahr 1260. hat Eberhardus ein Graf uon Schlüsselberg das Iungfrauen Closter zu Schlüsselavv gestifftet, und seine Tochter Gisolam zur ersten Aebtisin uerordnet. Dieses Geschlecht starb ab im Jahr 1347.

Arnoldus der 19. Bischoff.

Im Jahr 1285. ist Arnoldus ein Graf uon Solms, zum Bischoff zu Bamberg ervvehlet vvorden, vvelcher dem Bistum 10. Jahr uorgestanden, und im Jahr 1295. den 9. Julii gestorben.

Leopoldus der 20. Bischoff.

Im Jahr 1295. ist Leopoldus ein Graf von Grundlach zum Bambergischen Bischoff ervvehlet vvorden, vvelcher 9. Iahr regieret und anno 1304. den 22. Augusti gestorben.

Im Jahr 1299. vvard obern Roda ein Dorff im Ampt Schleusingen, von etlichen Schnaphanen, so sich die von Massenhausen nannten, geplündert und abgebrandt im Herbst. Als nun Graff Berthold innen vvurd, dass sich diese Schnaphanen im Stifft Bamberg auffhielten, und daselbsten ihren Vnterschleiff haetten. Sucht er seine Feinde im Stifft Bamberg, plünderte und brande daselbsten vvieder etliche Doerffer ab, und thate also im Land grossen Schaden, als die mittlere Fürgehung im 12. Grad der Fisch, im Quadrat der Mittagslinien, und Gegenschein der Venus sich befande.

Wülfling der 21. Bischoff.

Im Jahr 1304. vvurd Wülfling oder Wulfinus ein Freyherr von Stieffenberg, Münsterus hat Stubenberg, aus Kerndten, und Prediger-Moench Bischoff zu Bamberg 14. Jahr lang, und starb im Jahr 1319. den 14. Tag des Martii.

Im Jahr 1310. hat Bischoff Wülfling das Prediger-Closter zu Bamberg gestiftet und gebauet, dessen Ordens er auch gevvesen.

Im Jahr 1311. haben die Franciscaner, so sonsten Gaudentes genennet vverpen, das Gotteshauss zu Bamberg, vvelches zuvor die Tempel-Herren innen gehabt, zu bevvohnen angefangen.

Im Jahr 1314. vvurd durch Bischoff Wülfling das Jungfrau-Closter, Dominicaner-Ordens, zum H. Grab genandt, erbauet.

Iohannes der 22. Bischoff.

Im Jahr 1319. ist Johannes Juris Canonici Doctor, und Bischoff zu Brixen, zum Bambergischen Bischoff ervvehlet vvorden der regierete 5. Jahr und starb im Jahr 1324.

Heinricus der 23. Bischoff.

Im Iahr 1324. vvurd Heinrich von Sternberg Dominicaner-Ordens, und doctor decretorum Bischoff zu Bamberg 5. Jahr, und starb Anno 1329. den 14. Aprilis.

Werintho der 24. Bischoff.

Im Jahr 1329. wurd Werintho oder Wernher ein Schenck von Rheineck Bischoff zu Bamberg, 4. Jahr lang, und starb Anno 1333. den 1. Aprilis.

Leopoldus der 25. Bischoff.

Im Jahr 1333. ist Leopold von Egloffstein, Freyherr und Dom-Probst zu Bamberg zum Bischoff erwehlet worden, und dem Bisthum 8. Jahr vorgestanden, starb endlichen im Jahr 1341. d. 20. Iulii. In diesem Iahr, als der Bischoff nach Closter Ebrach verreisete, und bey dem Stretzenweg von den Feinden unversehens überfallen, und wunderbarlicher Weiss dieselbe überwunden hatte, satzte er zum Gedaechtniss dessen, das Fest den Stretzenweg, den 20. Augusti, Jaehrlichen zu begehen, als die mittlere Fürgehung im 16. Grad ♈, im Sextil des Fomahants war.

Im Jahr 1338, ist das Jungfrau Closter zu S. Clara gestifftet worden, wie Bruschius berichtet: aber die Bambergische Chronica setzet diese Erbauung in das Jahr 1341. und meldet, dass solch Closter von Iungfrau Catharina, des Geschlechts einer Zollnerin, uffm Brandt, gestifftet worden.

Fridericus der 26. Bischoff.

Im Jahr 1341. nach Bruschii Rechnung wurd Friderich ein Graf von Hohenlohe zum Bischoff erwehlet, der 10. Jahr dem Bistum vorgestanden, und anno 1351. den 21. Nov. gestorben. Albrecht Bischoff zu Würtzburg war sein Bruder.

Leopoldus der 27. Bischoff.

Im Jahr 1352. folgte Bischoff Friderichen in der Wahl Leopoldus, ein Freyherr von Bebenburg, doctor decretorum, der dem Bisthum 11. Jahr vorstunde.

Im Jahr 1354. hat Bischoff Leopold das Collegial-Stifft zu S. Martin zu Forchheim, welches zuvor nur ein Pfarr-Kirch gewesen, gestifftet. Er hat auch in ermeltem Jahr von Kayser Carl dem IV. die Freyheit zu Müntzen bekommen, und erlanget, als die mittlere Fürgehung im Sextil der groessern Fürgehung sich befande.

Im Jahr 1362. ist ein Turnier zu Bamberg durch die Fraenckische Ritterschafft gehalten worden, als die mittlere Fürgehung im Triangul des Ascendenten stunde.

Fridericus der 28. Bischoff.

Im Iahr 1363. vvard Fridericus von Tüh-

Trühdingen, ein Freyherr, Bischoff 3. A
Iahr lang, und starb den 19. May Anno 1366. Aber im Iahr 1408. starb sein Geschlecht gantz ab.

Ludouicus der 29. Bischoff.

Im Iahr 1366. vvurde Ludouicus, Marggraf in Meissen, zum Bischoff ervvehlet, und stund dem Bistumb für 8. Iahr, da ihn im Iahr 1374. Pabst Gregorius 11. zum Ertzbischoff zu Meintz, vvider Graf Adolphen uon Nassau uerord- B
net, als die mittlere Fürgehung im 27. grad des Stiers in ihrem Triangul stunde: er aber bezohe nicht das Ertzbistum Meintz, sondern das Ertzbistumb Magdeburg, vvelches er uom Pabst confirmiret, ein Iahr lang besessen.

Lamprecht der 30. Bischoff.

Im Iahr 1374. ist Lamprecht uon Brun, ein Elsasser, an des Ludouici statt ervvehlet vvorden, und Anno 1375. zu C
Bamberg eingeritten, da er 23. Iahr dem Bistumb uorgestanden, und dem Bischoff Gerhard, als er Winsheim belagert hatte, zugezogen.

Zu dieses Bischoffs Zeiten ist unser lieben Frauen Pfarr-Kirch uffm Kaulberg zu Bamberg, vvie sie anietzo zu sehen, mehrern theils durch die Bürgerschafft daselbsten erbauet, und im Iahr 1378. durch ernandten Bischoff conse- D
criret vvorden. Es ist auch zuuor, an solchem Ort, ein Capeln, auch in unser lieben Frauen Ehr, gestanden, darinnen die Grafen uon Babenberg ihre Begraebnuss, vvie noch Anzeigungen uorhanden, sollen gehabt haben.

Im Iahr 1393. ist ein Feuersbrunst zu Bamberg auskommen, und seynd die Haeuser zvvischen der obern und un- E
tern Prucken alle abgebrandt, als die mittlere Fürgehung im 16. grad der Zvvilling im quadrat des Ascendenten gestanden.

Im Iahr 1395. hat Bischoff Lamprecht das Spital zu Schesslitz gestifft und gebauet.

Albertus der 31. Bischoff.

Im Iahr 1399. vvurd Albertus ein Graf F
uon Wertheim, Bischoffs Lambert Coadiutor, in seine Stelle ervvehlet, der dem Bistumb 22. Iahr uorgestanden, und Anno 1421. in Kerndten gestorben.

Fridericus der 32. Bischoff.

Im Iahr 1421. vvurd Fridericus ein Franck und Freyherr uon Aufsess, Bischoff zu Bamberg, mit Nutz und Lob 10. Iahr: Er stifftete das Stifft zum Spi- G
tal, in Oesterreich ob der Ens, starb in Kerndten im Iahr 1440. den 5. Februarii, und liegt zum Spitale begraben.

Im Iahr 1430. sind die Hussiten in das Stifft Bamberg gefallen, haben grossen Schaden gethan, und dasselbe um 12000. Gulden geschaetzet, als die groessere Fürgehung im 29. grad, 30. min. ♌, im quadrat des Fusses Orionis vvar.

Antonius der 33. Bischoff.

Im Iahr 1431. ist Bischoff vvorden Antonius uon Rotenhan, und dem Bistumb 28. Iahr lang uorgestanden: In diesem Iahr solle die Stadt Bamberg, vvie Herr Leonhard Wurffbein der Rechten Doctor in seinem Historischen Bericht p. 197. meldet, erstlich seyn zur Land-Stadt gemachet vvorden.

Im Iahr 1433. hat sich ein Wolckenbruch unter dem Schloss Altenburg darnider gelassen, der mit grossem Gevvaesser sonderlichen Schaden gethan. Als die mittlere Fürgehung im Gegenschein des Meerschvveins gestanden.

Im Iahr 1434. ist die lange und Kessler-Gassen, der Marckt und Carmeliter-Closter abgebrandt, als die Fürgehung ♄ zum □♂ gelangte. Vnd die mittlere Fürgehung im quadrat der Mittaegigen Waagschalen sich befande.

Im Iahr 1440. ist in dem Spital zu S. Martin, durch eine Pfründerin ein Feuer auskommen, vvelches grossen Schaden gethan, als die mittlere Fürgehung im quadrat der Schultern Orionis vvar.

Georgius der 34. Bischoff.

Im Iahr 1459. ist Georg uon Schaumberg zum Bischoff ervvehlet vvorden, uom Capitel, der dem Bistumb 16. Iahr uorgestanden, und Anno 1475. den 4. Febr. gestorben.

Im Iahr 1460. sind die Franciscaner Münch, so zuuor Gaudentes gevvesen, reformiret vvorden, als die mittlere Fürgehung im 23. grad der Iungfrau, bey dem Trachenhaupt sich befunden.

Im Iahr 1464. entstunden Spaltungen zvvischen Bischoff Georgen zu Bamberg, und Bischoff Iohann zu Würtzburg, vvegen der Landgericht, Zolle, Geleit, &c. Als die mittlere Fürgehung im 27. grad im Widerschein ☿ vvar: Darauff dann im folgenden 1465. Iahr, den 19. 20. Ianuarii die Würtzburgischen etliche Bambergische Doerffer geplündert, als Breitbrunn, und Oberheyda, auch bey 140. Vnterthanen gefangen genommen, und theils ertoedtet, vvie hiervon Spangenberger pag. 233. zu lesen.

Philippus der 35. Bischoff.

Im Iahr 1475. vvurd Philippus ein Graf uon Hennenberg zum Bischoff ervvehlet, der starb Anno 1487. den 26. Februarii, als er dem Bistumb loeblich und vvol 12. Iahr uorgestanden: Dieser uertriebe die Iuden aus der Stadt, als die mittlere Fürgehung im 8. gr. der Waage, der Stelle Saturni sich befunden.

Im Iahr 1486. ist ein stattlicher Turnier zu Bamberg uon der Fraenckischen Ritterschafft gehalten vvorden.

Heinricus der 36. Bischoff.

Im Iahr 1487. vvurd Heinrieh Gross uon Trockau, Bischoff zu Bamberg 14. Iahr lang, und starb Anno 1501. den 27. Martii.

Vitus der 37. Bischoff.

Im Iahr 1501. ist Vitus Truchsess uon Bommersfeld zum Bischoff ervvehlet vvorden, der dem Bistumb 2. Iahr lang uorgestanden, und im Iahr 1503. den 7. Sept. gestorben.

Georgius der 38. Bischoff.

Im Iahr 1503. ist Georgius Marschalck uon Ebnet ervvehlet vvorden, der dem Bistumb 2. Iahr uorgestanden.

Georgius der 39. Bischoff.

Im Iahr 1505. vvurd Georgius Schenck Freyherr uon Limpurg Bischoff zu Bamberg 17. Iahr lang, und starb im Iahr 1522. den 31. May.

VVeigard der 40. Bischoff.

Im Iahr 1522. ist Bischoff Weigard uon Redvvitz ervvehlet vvorden, und hat 34. Iahr loeblich und vvol regieret, auch bey Antrettung seiner Regierung vvie auch uor seinem End uiel Vnruhe und Kriegsvvesen ausstehen müssen.

Im Iahr 1525. in der Bauern Auffruhr, vvurd er uon seinen Vnterthanen belagert: aber doch durch den Schvvaebischen Bund der Belagerung entsetzet, als die Fürgehungen ihren Sextil erreichet hatten.

Im Iahr 1552. als Maggraf Albrecht Nürnberg belagerte, fügte er dem Bistum Bamberg auch mercklichen Schaden zu, als die mittlere Fürgehu ng im 25. grad ♐, im □☽ sich befande, vvie hieruon zu lesen Carionis Chronica lib. 4. p. 179.

Georgius der 41. Bischoff.

Im Iahr 1556. ist Georgius Fuchs uon Rügheimb, zum Bambergischen Bischoff ervvehlet vvorden, und dem Bistumb 5. Iahr uorgestanden.

Vitus der 52. Bischoff.

Im Iahr 1561. kam in die Regierung des Bistumbs Vitus, des alten Adelichen Geschlechts uon Würtzburg, vvelcher dem Stifft 16. Iahr vvol und loeblich uorgestanden, auch uiel vvegen des fürgelauffenen Rriegsvvesens uerursachte Schulden abgeloeset.

Iohannes Georgius der 43. Bischoff.

Im Iahr 1571. kam Iohann Georg Zobel in die Regierung des Stiffts, und stunde demselben für 8. Iahr.

Martinus der 44. Bischoff.

Im Iahr 1580. ist Martin uon Eyb zum Bischoff ervvehlet vvorden, vvelcher das Bistumb Anno 1582. als er dasselbe 3. Iahr lang uervvaltet, resigniret.

Ernestus der 45. Bischoff.

Im Iahr 1583. vvurd Ernestus uon Mengersdorff Bischoff zu Bamberg, 8. Iahr lang. Er bauete die Fürstliche Residentz zu Bamberg, der Geyersvverth

A genandt, an der Regnitz gelegen, und stifftete im Iahr 1585. daselbsten das Seminarium.

Neidhard der 46. Bischoff.

Im Iahr 1591. ist Neidhard uon Thungen zum Bischoff ervvehlet vvorden, und dem Bistumb loeblich und vvol 8. Iahr uorgestanden.

Iohannes Philippus der 47. Bischoff.

Im Iahr 1599. ist Iohann Philipp uon Geblättel, in die Bischoffliche Regierung kommen, und demselben loeblich und vvol 10. Iahr lang uorgestanden.

B *Iohann Gottfried der 48. Bischoff.*

Im Iahr 1617. den 5. Octobr. ist Hochgedachter Fürst Iohannes Gottfrid auch zum Bischoff zu Würtzburg, und zum Hertzogen zu Francken ervvehlet vvorden, und im 1622. Iahr zu Regenspurg auff dem Chur- und Fürsten Conuent, den 19. (29) Dec. Todts uerfahren, nacher Bamberg geführet, und in die Grufft des Domb Stiffts begraben vvorden, als er beede Stiffter, das Bambergische 13. Iahr 5. Monat, und das Würtzburgische 5. Iahr 2. Monat loeblich regieret hatte. Im Iahr 1617. kam die groessere allgemeine Furgehung im 15 grad ♍ zum Ascendenten.

C *Iohannes Georgius der 49. Bischoff.*

Im Iahr 1623. den 13. Febr. ist der Hochvvurdig Furst und Herr, Herr Iohann Georg, des Adelichen, und Fraenckischen Geschlechts dern Fuchs uon Dornheimb, zum Bischoff zu Bamberg ervvehlet vvorden: Welchem Bistumb er uorgestanden 10. Iahr, und endlichen in die Bambergische Herrschafften in Kerndten uerreisen, von dannen zum Spitale, am Pirn, in Oesterreich ob der Ens sich begeben, und den 19. (29) Martii daselbsten Todts uerfahren, und im Stifft selbigen Orts, in des Fundatoris Bischoffs Friederichen Grab gelegt vvorden.

D Vnter vvaehrender Regierung im Iahr 1631. und 1632. vvurd das Bistumb uom Schvvedischen Volck hart angefochten, ohngeachtet die groessere Fuergehung bey dem Ascendenten ihren Stand gehabt, vvelche dieses falls etvvas zuruck gehalten.

Franciscus der 50. Bischoff.

Im Iahr 1633. den 4. August. St. n. ist der Hochvvuerdigst Fuerst und Herr, Herr Franciscus Bischoff zu Wuertzburg, und Hertzog in Francken, dieses am Rheinstrom Hochruehmlichen Geschlechts uon Hatzfeld, durch einhellige uota, zu dem uacirenden Bam-

E bergischen Bistumb uociret vvorden; Welchen beeden Bistumben Ihre Hoch-Fuerstl. Gn. loeblich und vvol regieret bis Anno 1642 den 20. (30) Iulii, da sie zu Wuertzburg Todts uerfahren, und den 2 (12) Augusti im hohen Dombstifft zur Erden bestattet vvorden, ihrer Regierung zu Wuertzburg im 11. Iahr vveniger 6 Tage.

Melchior Otto der 51. Bischoff.

Hierauff vvurde den 15 (25) Augusti, obgemeldten 1642. Iahrs, der Hochvvuerdige Fuerst und Herr, Herr Melchior Otto, des alten Adelichen, und Fraenckischen

F Geschlechts dern Voit uon Saltzburg, gevvesener Dombprobst, zum 51. Bischoff zu Bamberg einhelliglich ervvehlet; Dero Fuerstl. Gn. Gott der Allmaechtige zu langvvieriger glueck und friedlicher Regierung, mit Verleihung bestaendiger Leibs Gesundheit, gedeyhlicher Gnaden, und erspriesslichen Segen, uaetterlich beystehen vvolle, Amen.

Im Iahr 1609. den 21. Iulii, ist der Hochvvuerdige Fuerst und Herr, Herr Iohann Gottfried, des alten Adelichen Geschlechts, dern uon Aschhausen zu Bamberg zum Bischoff ervvehlet vvorden.

G Im Iahr 1610. den 18. (28) April. in der Nacht ist auff dem Muenchsberg ein Feuer auskommen, vvelches die Kirche samt den zvveyen Kirchthuernen, Glocken und Orgel, alles uerbrandt und zerschmeltzet, als die mittlere Fuergehung im 23. grad des Wassermanns im quadrat der Fuergehung des Ascendenten sich befande, und ♄ gerad diesen grad der mittlern allgemeinen Fuergehung auch innen hatte, im quadrat des Stiers Auge, und des Scorpions Hertzens.

ENDE.

Ioann.

IOANN. PETR. LVDEWIG, ICti

BAMBERGENSIVM EPISCOPORVM

NOVISSIMI SECVLI

CONTINVATIO,

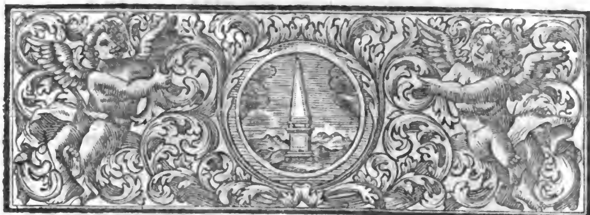
AB

ANNO 1600.

AD

ANNVM 1718.

CVM ADNOTATIONIBVS.

IOANN. PETR. LVDEWIG, ICti

BAMBERGENSIVM EPISCOPORVM NOVISSIMI SECVLI CONTINVATIO,

AB ANNO 1600.
AD ANNVM 1718.

CVM ADNOTATIONIBVS.

IOANNES GOTHFRIDVS

XLVIII. EPISCOPVS BAMBERGENSIS.

Ioan. Gottf. ab ASCHHAVSEN an. 1609. inauguratus.

Parentes.

Adscriptus sacer collega Bambergae et Wirtzburgi.

Spes de noui episcopi prouidentia.

SVffragio sacri collegii fere unanimi, die XXIX. mensis Iulii, anni 1609. electus est Ioannes *Gothfridus* et purpura episcopi, solenni postea ritu, inauguratus. Erat is gente oriundus ASCHHVSANORVM, per Franconiam uniuersam, cum nobilitatis tum uetusttatis ergo, celeberrima (a). Patrem habuit *Gothfridum*, matrem *Brigittam* ZOBELIAM, cognomento a *Gibelstaett*. Natus est anno 1575. ad litteras et uirtutem in scholis eductus et adscriptus utrique postea collegio sacro tam in *Wirtzburgensi*, quam in *Bambergensi* episcopatibus atque in primo euectus ad *praepositi* dignitatem. Ita enim in mores fere iuit in Franconia, ut uiri nobiles, ordinibus sacris addicti, utrique plurimum episcopatui nomen dent, quo utrobique fiant *canonici*, ad uitam cum maiori adparatu ornatuque ex utraque sparta transigendam. Nouus episcopus in omnium illico esse coepit amore fiduciaque, fore, ut Bambergensis ecclesiae clauos prouide prudenterque, in tantis praesertim Germaniae turbis, sit tractaturus. Neque etiam fefellit conceptam de se spem. Antistes enim fuit maximae laudis consiliique cum domi, tum foris per Germaniam uniuersam. Ex eo tempore, quo imperialibus comitiis, Ratisponae anno 1612. institutis, ipse praesens

---

(a) Aschhausianorum gentem in nobilitate imperiali descripserunt BVCELINVS in Germania sacra atque Thomas FRITSCHIVS in lexico u. ab *Aschhausen*.

Consiliorum bello ac pace auctor et actor ab ann. 1612.

sens fuit, Germaniae non solum proceribus ac principibus, quantum litteris consiliisque posset, innotuit: sed etiam augustissimo imperatori res tum a se gestas tantopere probauit, ut in tenerrimum illius perueniret amorem omniumque negotiorum particeps redderetur, quae in Germania, tot motibus ac turbis concussa, agitabantur. Factum est ergo eodem anno, ut partim sui, partim Caesaris imperiique causa Romam contenderet (b) ad supremum pontificem Paulum V. eidemque, Caesaris imperiique orator, miserrimum Germaniae statum exponeret de eoque consultaret. Qua in re cum prouide, sapienter, solerter ac grauiter uersaretur, in praemium nauatae operae, a pontifice obtinuit, ut, si forte, quod praesenserat, episcopus *Wirzburgensis* eligeretur, ei capessere nquam spartam liceret atque adeo, quod factu nefas alias, duo episcopatus sub uno antistite permanerent. Respondit huic priuilegio pontificali re ipsa euentus. Nam quinquennio post ab electore capitulo episcopus adpellatus est *Wirzburgensis*. Eo quidem, ut putarant multi, consilio, ut, Bamberga relicta, Herbipolim se conferret (c). Qui uero non sine stupore quodam breui post intellexerunt, antea iam a papa ordinatum, ut unus utrumque episcopatum, temporum ac uiciniae causa, sub sua potestate cōtineret. Inimici ac aemuli eius, qui alterutri purpurae inhiarunt, ideo nostrum incusarunt fraudis, quod sacram bullam adhuc celasset. Qua in re tamen nihil mali facinoris, cum pia fraus potius laudem habeat maturi consilii ac prouidentiae. Vtriusque igitur territorii dominatu potens factus conscripsit militum aliquot cohortes. Quas in Bohemiam delegauit ad copias augendas caesareas. Male id habuit illos, qui a partibus ibi stabant archipalatini. Et litterae supersunt (d) Mansfeldii comitis an. 1621. ad Bambergense sacrum collegium scriptae, ut militem sui episcopi uel reuocarent domum uel bello implicarentur Bohemico, ferrum et ignem domi expectaturi. Eaedem datae sunt ad Wirzburgense collegium ex causa eadem. Sed neque ita a foedere, cum caesareis inito, est discessum. Anno enim 1622. in ipso palatinatu superiori milites Bambergenses cum Boicis offensi sunt. Quod nouis litteris utrique capitulo tam Bambergensi, quam Wirzburgensi exprobrauit Christianus dux *Brunsuicensis*, spargens minis, ni quiescere ac desistere uellent, militemque reducere, sibi ac suae inconsiderantiae tribuerent, si Franconiae tractus, qui utriusque episcopatus, ferrum atque ignem experirentur (e). Et licet plures sacri collegae pacem suaderent et militarium copiarum, inconsulto capitulo, coactarum, missionem: ipsius tamen antistitis animum flectere non potuerunt, ut ab his turbis abstineret, quarum auctor et actor esse maluit cum periculo sacri territorii

Legatus Caesareus Romam an. 1612.

Priuilegium eius de continendis duobus episcopatibus. Episcopus factus Wirzburgensis an. 1617.

maledicentibus et ringentibus aliis.

Scriptus et coactus miles Bambergae et Wirzburgi an. 1620.

Episcopatibus inde excitata multa pericula 1621. atque 1622.

(b) Quae legatio arcana habuit de reducendis catholicis sacris per uniuersam Germaniam, *Lutheri* et aliorum dogmatibus prorsus sublatis. Sermone habeo uiri alicuius in rebus Bambergensibus uersatissimi, quod ipse orator *diarium* habuerit, cui post coenam quotidie manu inscripserit et adnotauerit cuiusque diei res gestas, consilia, litteras et ad has data responsa. Alii dicunt libellum hunc in familia *Aschhusiana* superesse, alii id negant adfirmantque, eum custodiri in *Bambergensi* tabulario. Ipse uidi manuscriptum uolumen in uernacula, hoc titulo insignitum: *Des Hochw. Fürsten und Herrn IOHANN GOTHFRIEDS Bischoffs zu Bamberg* Carnthische *Reise an.* 1611. *und* Romanische *Reise* 1612. Vbi quidem plurima memoratu digna uereque anecdota, quae alium parentem et calamum habent, quam ipsius antistitis. Alio tempore in lucem promulganda, si oblata fuerit occasio.

(c) Parco nomini illius, qui non alio fine promouit suffragia Herbipolitana, quam ut sibi uiam pararet ad purpuram Bambergensem, si quidem noster ad nouam spartam esset euocatus. Quae spes cum ipsum postea fefellerit, perpetua aduersus utriusque ecclesiae antistitem odia spirauit quaesiuitque turbas, eo inprimis tempore, quo noster in militari adparatu ultra uota iret capituli et reditus duorum episcopatuum.

(d) Cum alibi descriptae, tum apud LONDORPIVM *part. 2. p. 443.*

(e) Exhibet illas pariter LONDORPIVS *part. 2. p. 625.*

torii utriusque; quam catholicorum causam non strenue adiuuare aduersus Euangelicos. *Anno 1620.* Mouit hoc imperatorem, ut in Ratisponensi conuentu, ad quem, post principes electores, non alios ullos, quam sibi amatos, inuitarat, etiam haberet episcopum Bambergensem. *Episcopus praesens comitiis, selectis anno 1622.* Morem ergo is gessit Caesari iisque comitiis an. 1622. adfuit. Verum morbo ibi improuiso correptus obiit an. 1622. die XXVIII. mensis decembris (f). Cadauer Ratispona Bambergam translatum et solenni ritu in templo cathedrali ibidem sepultum est. *Mortuus an. 1622. intempestiue.* Vnde facile ad intelligendum, quod arcanae prorsus rationes euentuum belli Bohemici in Bambergensi tabulario supersint, cum princeps hic omnium fere actor fuerit consultorque ualueritque gratia atque amicitia apud Ceasarem et Boioariae ducem plurimum. Ceterum inter memorabilia Bambergae pertinent etiam alia, quae suo ordine enumerabimus (g). Anno 1609. die VIII. mensis Aprilis noctu post undecimam horam incendio funesto incuria eorum, qui tecta reparabant, conflagrauit templum coenobii in monte, qui S. Michaeli est sacer. *Incendium templi in dem Michelsberg 1609.* Vbi inter portenta hoc solent referre, quod templo combusto, ignis fugerit tum altare maius, tum S. Ottonis tumbam, ei uicinam. Anno 1611. ciuis, a maligno spiritu, quem inter sympolia prouocauerat, aliquamdiu actus, auxilio *D. uirginis VVeyerensis* precibus aduocato, protenus liberatur. *Sacra legenda.* Anno 1621. eandem historiolam referunt patrii annales de quatuor adolescentibus, qui, conceptis litteris, sanguine suo scriptis, se diabolo deuouerint ab eoque cum eius argumenti chirographis sint correpti. *Argumenti eiusdem an. 1621.* Addunt, sacro exorcismo in collegio S. Laurentii malum spiritum locum dedisse, redditisque chartis, mancipia haec sua iterum reliquisse manuque misisse. Illud etiam gloriae ac honori datur huius antistitis. Quod primus fuerit *Iesuitarum* Bambergae patronus, Maecenas, conditor ac institutor (h). *Iesuitarum Bambergae initia ac flos ab anno 1610.* Cuius ideo magnum apud hanc societatem nomen ac memoria, omni aeuo in posteris duratura.

(f) Errore ducuntur, qui mortem eius A. reiiciunt in annum praecedentem.

(g) Supersunt COLLEGII HERBIPOLENSIS SOC. IES. gratulationes panegyricae Ioan. GODEFRIDO episcopo *Bambergensi* consecrato, editae *Herbipoli* 1710. 4to.

(h) Ita ipsi patres *Iesuitae* in libello *euentuum memorabilium* p. 37. nostro scribunt elogium: *Exeunte an. 1622. Ratisbona in conuentu principum excessit ex uiuis, magno imperii totius luctu,* Ioannes Godefridus, *ex antiquissima familia* ab Aschhausen, Bambergensium et Herbipolensium *antistes, princeps sui aeui praestantissimus et singulari religionis et prudentiae fama passim per* Germaniam *notus. Vnde ad summas quasque imperii functiones ab imperatoribus adhibitus. Cuius testis est solennis illa legatio, quam in urbem missus ad summum pontificem cum ingenti pompa et maiestate obiit* ORATOR CAESAREVS. *Quae pauca meminisse oportuit de tanto principe. Quod illum habuerit* SOCIETAS IESV BAMBERGENSIS *primum fundatorem. Congregatio nostra* PARTHENIA *sub titulo* Virginis annuntiatae *primum praefectum ch: solae uero et iuuentus litteraria insignem plane Maecenatem.*

Anno 1623.

IOANNES GEORGIVS
XLIX. EPISCOPVS BAMBERGENSIS.

Iohannes Georgius a FVCHS an. 1623. electus,
gente a Fuchs.
Consilia decessoris
1) *de extirpandis in Francornia Euangelicis,*
2) *milite inde auerruncando.*
Primi imitatio ab anno 1623.
Quod ad faciendum excitaverit
1) *imperator.*
2) *repudium pacis religionis a marchione Alberto,*
3) *in Franconiae tractibus dicterium frustra: cuius regio, illius religio,*
quia ibi a) nex territorii et superioritatis insolens et inaudita.
b) *commixtio* regalium *cum* superioritate territoriali.
c) *portenti instar die Adeliche Landes-Hoheit.*

RErum turbulenta facies in Franconia non patiebatur, ut diu antistite careret Bamberga. Post unius igitur mensis spatium *die XIII. Februarii* anno 1623. electus est *Ioannes Georgius*, gentis FVCHSIANAE, lineae *Dornhemensis* (a). Id serio egerat praesul decessor, ut sacrorum nouatores, Caesare adiutore, e Franconia exigerentur restituerenturque ciues ac subditi sacris Bambergensibus iure postliminii, a quibus illi secessissent in castra praesulum euangelicorum; neque tamen ideo, si declinari posset ullatenus, militem aleret domi aut reciperet aliunde Bamberga. Pressit uestigia haec, inaequali licet successu, noster. Nam legationem in comitiis Ratisponensibus et ipse continuauit usque dum illa anno 1623. finirentur. Cumque caesareani parum nunc dissimularent consilia, quibus auctores fuerant ordinibus, ut iamnunc aduersus Euangelicos litteris ac armis insurgerent instituerentque, omnes reducere ad sacra, a quibus defecissent: noster in altero serio ac saepius fuit occupatus. Quod spes ad id faciendum eo facilior esse uidebatur in Franconia, tot minutissimis territoriolis scissa disiectaque, quae parum ualerent resistere robori praepotentis episcopi. Primum erat, quod impeteret *Culmbacensem marchionatum*, quem nunc frequentius *Baruthanum* dicimus. Nam *tolerantiae* sacras *leges*, in imperio conditas, eius principatus incolis ideo prodesse non posse, quoniam marchio *Albertus pacibus religionis* ad ultimum usque halitum contradixerit nolueritque eisdem subscribere. Quapropter principatum illius impetere liceat remediis uiolentis aduersus haereticos, quae cum leges ciuiles adprobent, tum ecclesiasticae. Deinde, licet uulgi alias uerbo in Germania dicatur, *cuius regio, illius religio:* neque tamen hoc causam tueri marchionis. Partim quod in Franconia *territorii* et *superioritatis* uoces nouae sint, insolentes ac olim inauditae: partim, quod iste marchionatus e quamplurimis laciniis sit consutus, cum damno imperii et dioeceseos Bambergensis. Quibus plurima loca, subditi ac clientes se temere subtraxerint, eo quidem fine, ut nouorum sacrorum haberent patrocinium. Accedere, quod marchionis administri iurisdictionis, conductus, uectigalium, uenationum aliaque iura singularia commisceant cum territoriali superioritate et potentatu, cum magna rerum perturbatione et grauissima iniuria uicinorum praesulatuum. Vt adeo in calamo sibi uictoriam promittant, tum demum utilem, si copiae Caesareae scriptis concilient auctoritatem. Neque meliori loco esse in Bambergensi uicinia ciuitates et corpora hominum nobilium. Hos enim pariter, sed praeter rem et fas, sibi auctoritatem adrogauisse, mutandi et uertendi in alium statum sacra: cum tamen ab alieno potius imperio olim pependerint, uel Bambergensi uel imperiali, sintque ita in manifesto crimine perduellionis ac perfidiae, tantum abesse, ut causam malam tueri possint longinquo usu. Hoc filo consecutionis usum esse episcopum, publicae tabulae docent, quae etiamnunc supersunt (b). Repetunt idem argu-

---

(a) *Fuchsianam* gentem, familias, scuta et clypeos descripsit *Bucelinus*, quem consule.

(b) Exhibet litteras episcopi Bambergensis horum similiumque argumentorum de *extirpandis haereticis in Franconia* restituendaque Bambergensi dioecesi iure postliminii LVNDORPIVS, *part. IV. num. 12. 13. p. 235. 236. 237.* Vnde patet, consilia haec tum prodita palam. Quoniam pars facta sunt *publicorum actorum.* Merentur tamen legi omnino, partim quod apertos animos spirant, partim quod *Franconiae* publicum describunt statum, quem in animis uotisque habent iure

anno 1631.

iureconsulti catholici. Neque dubito, quin plura in praesulis tabulario supersint anecdota. Merentur interim litterae hic describi.

DEr hoch-würdig Fürst und Herr, Herr Iohann Georg, Bischoff zu Bamberg und Thumb-Probst zu Würtzburg, mein gnaediger Fürst und Herr, gibt den hochansehnlichen anwesenden Chur- und Fürstlichen, auch Staedtischen Herren Abgesandten, Raethen, und Bottschafften, neben gebührender Begrüssung pro communi bono rei Catholicae, dieses in Freundschafft und Gunsten zu bedencken anheim, des Erbietens die Willfahr danckbahrlich zu erkennen, und auf begebende occasiones zu erwiedern.

Es hat weyland Marggraff Albrecht zu Brandenburg, Innhaber des gantzen Culmbachischen Theils, von dem Burggrafftbum Nürnberg, so viel ietzunder Herr Marggraff Christians Fürstliche Gnaden innen haben, und des Kayserl. Stiffts Bambergs ordinariat angehoerig ist, den in anno 1552. aufgerichteten Passauischen Vertrag nie angenommen, und von demselben und allen dessen Inhalt, wie er offentlich und erweißlich bezeugt, nichts wissen noch hoeren wollen, deme widersprochen, mit Heers-Krafft sich darwider gesetzt, und solche Feindseeligkeiten in dem Reich darüber verübt, quarum rudera et Rhenus et Moenus adhuc hodie agnoscunt.

In solcher Verstockung deren darüber anno 1553. Acht und Ober-Acht, ist er über den Reichs-Abschied anno 1555. binaus verharret und gar gestorben; seines Bruders Sohn ab obitu eius anno 1557. hat diesen Theil Landes, titulo pro herede occupirt, und ist richtig mit des verstorbenen Briefen zu erweisen, daß er das interim hat angenommen. das Kloster Heilsbronn wiederum mit einem Abt und Convent besetzt, auch mit des damaligen Paepstl. Nuntii und zufoerderst Ihrer Kayserl. Maiestaet Caroli des V. allerlobseeligster Gedaechtnis, Hülff und Zuthun, das gantze Land nach Inhalt des interims in der Kirchen und noch einem Kloster, so er zwar noch nicht genennet, zu bestellen, gegen allerhoechstgedachtem Kayser Carolo schrifftliche Erklaerung gethan, inmassen er auch damals, durante anno 1548. an Bamberg solchem seinem Vorhaben gemaeß Schreiben abgeben lassen. Wann er auch gleich nicht solches sponte vorgehabt haette, waere ers doch auf dem gemeinen Reichs-Schluß anno 1548. einen VVeg wie den andern schuldig gewesen.

Vber seines iungen Vettern oder Bruders Sohn, weyland Herrn Marggraffen Georg Friederichs Vormundschafft hat er Albertus sich damals gegen Kays. Maiest. beklagt, diese reden ihme wegen seines guten Vorhabens übel und schimpfflich nach, begehre auch sein propositum, so viel an ihme, zu verhindern, derentwegen begehrt, daß ihme der Schutz über die Geistligkeit in dem gantzen Burggrafftbum moechte aufgetragen werden.

anno 1631.

Seine Fürstliche Gnaden mein gnaediger Fürst und Herr, haben dahero von anderen dieser Ding Erfahrung profitirenden information empfangen, es werde um des Alberti nicht-acceptation pacis Passauicae et religionis, auch expresser repudiation willen seiner gantzen eingehabten Landschafft Culmbachischen theils des Religion-Friedens unfehig seyn und bleiben, und sich der Catholischen Religion auch Fürstlichen Bambergischen iuri dioecesano voelliglich untergeben müssen. VVeil der protestirenden selbst Vorgeben nach, die Aenderung der Religion auf eines regierenden Fürsten und Herrn, und also auch des Alberti Person gehoffet, deren nach die Vnterthanen sich reguliren müssen. Nun ist er der verachtete Fürst selbst des Religions-Friedens notorie unfehig gewesen, ergo sein Land und Leuth auch.

Dargegen aber wird wegen Herrn Marggraff Georg Friedrichs Fürstl. Gn. Herren Erben vorgeschützt werden. Ob wohln ein bannitus, und also Albertus marchio, ipso iure seiner Land und Leuth verlustigt worden, seyen doch solche dessen nechsten agnato, Georgio Friderico iure sanguinis et feudalis successionis lediglich in ipso momento commissi criminis a patruo angewachsen, welcher auch unter solcher des Vettern inhabilitaet von dem heiligen Reich diese Lehen, Land und Leuth recognoscirt, solche de iure zu vertretten, gewisse richtige Anwartschafft gehabt, ita ut terra ista non possit dici fuisse vacua, quin imo quoad principem quendam de sanguine futurum heredem, immo in isto instanti propter patrui incapacitatem pro herede censendum. Zumahln die Roemische Kayserl. Maiest. welche sonsten in bonis reorum maiestatis iura fisci praetendirt, wider weyland Albertum marchionem und dessen Land und Leuth solches nicht gesucht, sondern des Landesherrn Marggraff George Friederichs Fürstl. Gnaden frey lediglich überlassen, demselben geliehen und tacite mit samt den regalien und der Land-Fürstl. Obrigkeit alle iura, daruntur das ius reformandi religionem, da zwar die Vnterthanen vorhin Lutherisch gewesen, anno 1557. stabilirt und bestaettiget. Gestalten ohne das die Protestirenden Fürsten in ihren Fürstenthumen und Landen, non attento discrimine, ob die vor dem Passauischen-Vertrag

anno 1633. ihnen acquirirt, *oder erst hernach ledig-*A *lich angefallen, die* reformation religio- nis *auf den Religion-Frieden und Reichs-Abschied* anno 1555. *und damit solcher Fried, etc.* praetendiren.

Ob nun Seine Fürstl. Gnaden, hocgedachter mein gnaediger Fürst und Herr, Ihro etwas Rechnung auf die obige Meynung und Gutachten, so für sie gestellt, zu machen, oder aber uns bleiben zu lassen und nichts deßhalben zu mouiren? *Gesinnen*B *sie in Freundschafft und Gunsten, bey wohlgedachten Herren anwesenden Gesandten, Raethen und Botschafften, um Dero vertrauliche Gutachten, und seind denselben samt und sonderlich in Freundschafft, Gunst und Gnaden wolgewogen.* Datum *Franckfurt am Mayn den* 30. August. 1631.

Alter libellus est hic:

Beschreibung der Grauaminum, so dem Stifft Bamberg occasione des 7. 9. und 29. Puncten aufwachsen wollen, da den Protestirenden über der maxima wegen der Lands-Fürstlichen Obrigkeit und daran zu hangen praetendirender Enderung der Religion condescendirt würde.

AN *statt des hoch-würdigen Fursten und Herrn, Herrn Iohann Georgen, Bischoffen zu Bamberg und Thum-Probsten zu Würtzburg, etc. meines gnaedigen Fürsten und* Herrn, *wird hiermit gebührender Danck gesaget* pro ad-E missione grauaminum suae celsitudinis in scriptis exhibenda *uber deme der protestirenden Seits also indiscrete hineingesetzten* axiomate in puncto 7. 9. et 29. *daß im Religions-Frieden die* facultas mutandae religionis *auf die* iurisdictionem territorialem *gegrundet sey.*F

Da ist meines gnaedigsten Fürsten und Herrn in Freundschafft und Begehren, daß man den Protestirenden directe et indirecte *so weit nicht* condescendiren *wolle, ohne Noth dasienige hieher zu* transportiren, *was* in compositione pacis *über diesen Wesen benanntlich* quaestione 40. 41. 43. 59. 75. *wol und stattlich ausgeführt, al-*G *lem mangelt noch etwas an denselben* in compositione pacis *begriffener* argumenten *mehrer* special application. *Mein gnaedigster Fürst und Herr* intendirt *allhier nichts zu* disputiren, an iurisdictio territorialis directe et indirecte afficiat agros, prata, uineas, syluas, solum ecclesiarum, *man würde da* contra dominos seculares *so* indiscrete *hinein schwerlich hinaus langen, sintemal* apud Gallos ista praedia imo toti episcopatus et abbatiae regi sunt affecti affectaeque cum fructibus primi anni decimationibus imo strictioribus quotationibus, ita ut exempla extent quotationum usque ad tertiam partem pro renata *des Lands obliegen* et collationis de manu regia *und was dergleichen.* anno 1631.

Apud nostrates habent territoriorum domini steuras, angarias per-angarias, *Reichs-Waegen, Schutz- Vogt- Iagt- Forst-Habern, Iaegeratzung, Hunds-Habern und was dergleichen, doch* pro re nata *iedes Orts, etwan weniger auch: allein ist des Lands-Gelegenheit in Francken halben zu berichten, daß daselbst der* terminus *Lands-Obrigkeit* sublime et regium ius territorii *uon Anfang ungewoehnlich gewesen und haben diese* termini *nur einen* usum.

Erstlich das ius dioecesanum, *da weiß ieder Bischoff, wie weit seine Geistliche* iurisdiction *gehet, dem* Bezircken *nach in iedem seinem Land, Gebith, Aemtern und Lehenschafften,* a caesare inuestiti cum regalibus, *dessen hat das Kayserl. Stifft Bamberg seine sonderliche Kayserl.* priuilegia *und Stifftung, so weit des Stiffts Grund und Boden gehet, keiner andern Herrschafft damit* subiect *zu seyn.*

Zum andern, die Centbarliche Freisch, oder hohe Freisch und Obrigkeit genannt, diese ist ihrer Ort und Eigenschaft nach nicht die Lands-Furstl. oder uniuersal-*Obrigkeit, hat auch Dero* effectus *nicht, wie es die* camerales assessores in praeiudiciis et decisionibus *uiel* obseruirt *und diese* maximam stabilirt *haben. Da wil aber* Brandenburg *in Francken fast taeglich aus der Cent oder Freischlichen Obrigkeit bey wenig Iahren hero eine Lands-Furstl. Obrigkeit und* ius territorii *erzwingen,* titulirts *die hohe und Lands-Furstl. Obrigkeit, die es nit ist, wie zu sehen* apud Thomam Michaelis, Tobiam *Pauermeister und andere, so* de iurisdictione *geschrieben.*

Drittens haben wir die ciuilische *oder Vogteyliche Obrigkeit, und diese wird bey den* scribenten *sonst* mixtum imperium, cui iurisdictio inest, *genannt, und die* uniuersalitas *wird denen fast zugelegt, daß wer* ciuil *Obrigkeits-Herr, der habe* praesumtionem uniuersalitatis, *was Steur, Satzung, Gebott, Verbot, Gericht und Recht,* execution *und Hulff anbelangt, uor sich die beyden Fursten in Francken,* quatenus exercetur uniuersaliter, *hat* magnum ambitum, *und hangt daran in iedem Furstenthum sein besonder Land-Gericht.*

Die-

anno 1633.

Diese Land-Gerichtliche Obrigkeit im A *Kayserl. Stifft* Bamberg, *dauon zu mehrerm berichtet*, quod nobiles comprehendat, *hat uermoeg der uhralten Ordnung* concurrentem iurisdictionem cum omni iudice ordinario, *doch* saluo iure praeuentionis *uor demselben* ordinario, *das mag man nennen, wie mans wil, einmal ist es bey den Fursten hoeher als die Centh oder Freisch zu achten, wenn man dem Rechten nachgehen wil*, qui iudicat me, B dominus meus est, *und da seynd alle des Kays. Stiffts* Bamberg *Lehn-Leut, Diener und Vnterthanen, wider alle auswaertige Kayser und anderer Fursten Gericht ausdrücklich* priuilegirt.

Weiter haben wir in Francken uierdtens die Furstliche oder den hohen Wildbahn, das Haegen und Iagen, die geleidliche Obrigkeit, diese wird auch nit für eine di- C rectiuam iurisdictionem *gehalten, anderst als* pro materia subiecta, *das Hirsch- und Schweinfangen hat mit der Religion gantz nichts gemein, die Geleyd-Straßen auch nicht.*

Zum fünfften haben wir die Lehenherrliche Obrigkeit, und wiederum eines Lehen-Mannes iurisdiction, *iene thut auch nichts* ad uniuersalitatem, *sondern ist so uiel* et in quantum *Lehenstreit entstehen*, D coram domino feudi uel paribus curiae *zu rechtfertigen, aber eines* uasallen iurisdictio ciuilis *ist eben die, dauon oben angeregt und in Francken wohl zu mercken ist, daß die Adeliche Lehnleut ihre* Bauern-*Güter und* subfeuda seu emphyteuses *unter sich haben, diese liegen wo sie wollen, eintzel oder beysammen, zerstreuet hin und wieder zwischen den Fursten, so seyn sie* re- E gulariter *ihrer, der Edelleut*, ciuilischer *Obrigkeit.*

Zum sechsten, haben wir in Francken die gemein Herrschafft, auch ein nouum uocabulum, *so gar neu, daß bey wenig Iahren* in camera imperiali *uber* extrahirung *eines* mandats super constitutione pignorationis, *wegen streitiger Gemeinherrschaft ein Vor-*decret *ergangen*, F *wann* supplicant *das* nouum ius acquirendum *besser* liquidiren *wird, so soll alsdenn ergehen, etc. Wohlan es finden sich, wenn einer wohl nechst bey* Bayreuth *oder Culmbach, bey* Bamberg *etc. in ein Dorff zeucht, der erste* Bauerhoff *oder die Selden, wenn er etwan Edelmannisch, so hat der Edelmann, dem sie zugehoert sein, VVappen darangeschlagen, und hat diß gemeini-* G *glich* cum iurisdictione, *wie obstehet, der ander Hoff:* uerbi gratia, *ist etwan eines Fursten, der dritte* pro re nata, *wie sichs fugt, Praelatisch, der uierte wieder Edelmaennisch oder Furstlich, oder Staedtisch, in summa in einem Dorffe kuennen wol funfferley Herrschafften seyn, iede mit ihrer* iurisdiction, *auf den Ihrigen Lehen oder Afterlehen, da traegt sichs denn zu, welche Herrschafft die meiste Hoeff, Leut und Guter, (in einem Dorff zwar wird offt* praetendirt *und bey den wenigern Theil Vnterthanen,) dieweil Gemeinherrschafft seyn, daran hangen etliche* iura, *als die Rügen und Straffen auf der Gassen, auf gemeinen VVasen, der Hintenstab und was dergleichen. Die Gemeinherrschafft gibt keinem Obrigkeit Herrns Ordnung über und in seinen Lehen oder Afterlehen*, et hic saepe magna seges litium, *weil ieder Gemein Herr seyn*, praesertim minorum gentium domini *haben zu wehren* prae magnis, *doch hat etwa die Gemeinherrschafft einer uom Adel auch, beuorab die Furstl. Hintersassen zu wenig und etwan bey ihren* residirenden, neque haec species est iurisdictio territorialis proprie uocanda.

Aus dem Gegenhalt so uieler Orten der iurisdiction, *siehet man erst recht, was etwann die* camerales, *auch andere* Scribenten in materia iurisdictionis *damit meinen*, in Franconia datur territorium in territorio.

Post haec ista necessario praemissa, *die* application ad nostram materiam *uor Hand zu nehmen, gesetzten Fall, daß man wegen weyland Marggraff Albrechten mit* reformation *des gantzen Culmbachischen Lands nicht hinaus langen solte, wie es in dem neben-*memorial *sonderbahr ausgeführt, so hat das Stifft* Bamberg *laut der Verzeichnis* sub litt. A. suae dioeceseos seu ordinariatus *zvvischen* Brandenburg, *im Culmbachischen Theil stecken*, 81. parochias missarias *und schlechter* beneficia 62.

Da mischen sich die Obrigkeiten vvie sie vvollen, certum et fixum est episcopatui ius diaecoesanum, *und zvvar sind unter dem Hauffen* 13. *Pfarren, die des Stiffts oder dessen Catholischen Veruandten eigenen* iuris patronatus *mit seynd, und deren vvelche Edelmaennischen* iuris patronatus, *auch vvohl noch darzu theils in Edelmaennischer Gemeinherrschafft seyn, haben vvir unter den Pfarren aufs vvenigst* 21. *und unter den schlechten* beneficien, *unter ermelter Verzeichnuß* sub litt. A. *in etlicher Kirchen Meldung geschehen, da* Brandenburg *allein auf die* Freisch *das* reformation-*VVerck* ad catholicam religionem *uerhindert.*

In dem Dorff Doeber hat man Brandenburgischen *theils der* iurisdiction *halben gantz nichts zu* praetendiren, *sondern uerhindert das* reformations-*VVerck, vveil es ein* filialgen *Schavvenstein, so Marggraefisch, gevvesen, vvelches man doch Marggraeffischen Theils bey einem andern* Filial, *so in eine Bambergische Pfarr gehoerig, diesem Stifft* ad reformationem *mit* passiren *lassen vvollen, vvie in der Verzeichnuß ebenmaessig* notirt.

anno 1633.

anno 1631. *So uiel nun unter den Kirchen und Pfarren auch* beneficien *allen in Brandenburg hoben und niedern unstreitbaren Obrigkeit gelegen seyn und gelegen gevvesen, auch* reformirt *vvorden uorm Passauischen Vertrag, (doch hierunter dieienige, so Edelmaennisch, dauon besonders zu handeln nit gemeynt, noch uerstanden,) da koente man des Stiffts* Bamberg. *seits geschehen lassen, vvas andere* ordinarii *geschehen lassen mussen. VVas aber uor Pfarren und* beneficien *der Bambergischen* Vniuersal *Obrigkeit* subiicirt *zu seyn uorgeben, und seind zur Zeit des Passauischen Vertrags noch Catholisch, oder damals zur* Brandenburgischen *Obrigkeit nicht gehoerend, streitig gevvesen, und daruber hieraus geblieben, dieselbe hat dem Hauß* Brandenburg ex post facto zu reformiren *nicht gebühret, aufs vvenigst ist vvider* Brandenburg *ein starcke Vermuthung, vvenn diese Leut der* Brandenburgischen *ohnzvveiffentlichen* superioritaet *untervvorffen gevvesen vvaeren, man vvürde sie damals nicht überseszt haben,* quia nemo praesumitur ignorare suos: et immemor ipsarum salutis fuisse.

In alle VVeg ist uermoeg des Religions- Friedens *und der im Reich ublichen* obseruantz *dem Stift* Bamberg *zu seinen entvvehrten Pfarren und* beneficien *in dem Marggraffthum bishero, es seye uor oder nach dem Passauischen Vertrag uon der Catholischen* religion *abgezogen, und ist die Obrigkeit, Grund und* Boden *ohn alles Mittel* Bambergisch *gevvesen.*

Vnd vviederum ist das Stift Bamberg *auf den Religion*-Frieden executiue *zu uerhelffen und zu* restituiren, *vvo* Brandenburg *zu Verhinderung des heylsamen* reformation-*Wercks gar kein* titulum *der* iurisdiction *halben über die Oerter hat, sondern entvveder uor sich oder mit Zuthun und aus Pflicht uergessenen* tradiment *der* Bambergischen *Lehnleut eine* superiotaet de facto *durch lauter gevvaltsame* usurpationes *neuerlich zu* inuehiren *unterstanden, vvo Grund und* Boden, *Vnterthanen und Obrigkeit auch vvohl das* malefiz, *darzu uermoeg klaren Lehenbrief und* reuerss *alles* Bambergisch *ist, vvie bey vvenig Iahren* über *sieben Wiltensteinische Gericht und darinn begriffene zvvo Pfarren und vviederum* über *den* Bambergischen *Flecken Thurnau und dessen Zugehoerungen vvider alle* Billigkeit *und den* religion-*Frieden unterstanden, und noch* zur *Stund notbringlich beharret vvird.*

Gleichergestallt hat Brandenburg *in diesem Iahr vvegen aller Streitberg-und Radvvitzischer auch Auffaessischer Guter und darinnn begriffener Pfarren des heilsamen* Reformations-*Wercks halben Einhalt und* contradiction *gethan, darob sich vvidriger Gevvalt zu besahren, vvann das Stift, vvas man befugt,* effectuiren *vvil, vvegen der Edelmaennischen Pfarren und* beneficien *hat, uermoeg des* Religions-Friedens, Brandenburg *dem Stift* Bamberg *nichts einzureden, oder das* reformation-*Werck zu uerhindern, vveder* obtentu *der Land oder* Freischlischen *Obrigkeit, aus Vrsach, vvie gemelt, noch* obtentu *der Land-Gerichtlichen oder* ciuilischen *Obrigkeit. Dann das Kayserliche Stift Bamberg hat uor sich und alle dessen Stifts Lehens-Leuth, Diener und Vnterthanen Kayserl. sonderbahre* Befreyhung *vvider alle fremde Gericht und Obrigkeit, so vveit dieser Grund und* Boden *gehet, noch auch* obtentu directi dominii, quo etiam est iurisdictio per accidens, casus feudales concernens, *noch auch* obtentu *der Edelleut freyvvilliger* submission, quae in fraudem ordinarii in spiritualibus, in ciuilibus uero in fraudem reuersalium domino feuditatorum est nulla, *und endlichen auch nicht vvegen der Leben-und Edel-Leut selbst, Obrigkeit betrifft, dann der andern* respectuum *halber, hat es kein* difficultaet, si est feudalis Brandenburgica, *zeucht sie sich auf* Brandenburg *den Lehen-Herrn,* tanquam superiorem, *sondern auf den Roemischen Kayser,* ad quem a iurisdictione sua uolunt appellari nobiles immediati.

Dievveil aber neben dieser Edelleuth Obrigkeit, (solte selbige gleich uon Brandenburg *selbst Lehenrubrig seyn,)* quo ad effectum religionis mutandae, *nicht beschaffen ist, vvie der hoehern Staend am Reich Obrigkeit, sondern* si nobiles imperii, *haben nur* passiue, personaliter, quo ad se, *die Religion-Freyheit empfangen, und nicht* actiue, in ordine ad subditos, *so ist der* episcoporum Franconiae iurisdictio ecclesiastica *und* diaecoesana *ihrent, der Edelleut, halben* in saluo *geblieben, und kan das* reformation-*Werck bey diesen Pfarren und Geistlichen* beneficien *vveder durch irgend einen* Fursten *oder sich selbsten,* obtentu *ihrer sonst,* quoad caetera *unmittelbahren* iurisdiction *mit fugen uerhindert oder uervvehrt vverden.*

Weiter so hat die Bambergische *Abtey Langheim uber 150. Vnterthanen in zerstoereten Doerfern um Culmbach herum gesessen, in die Lanckheimische Hofmeisterey daselbst gehoerig, und hat zvvar* Brandenburg *in denselben* Gemeinden, *vvo diese Leut neben Edelmaennischen, Stiftischen und dergleichen mehr Hindersassen vvohnhaft, den* Freisch, *den* Forst, *das Geleyd mehrertheils, und uber seine eigene Leut die* ciuilische *Obrigkeit, es vvird aber dennoch dafur gehalten, die Lanckheimische Leut seyen ihrer* ciuilischen *Obrigkeit dem Abt, vvelches einen regierender*

ren-

argumenta haec cum in *Ratisponensibus* comitiis antistes anno 1630. (c): tum in *Francofurtensibus* anno 1631(d). Ita ut nullibi maior extinguendorum sacrorum, quae euangelica dicunt, adfulgere spes uideretur, quam in Franconia atque sigillatim in tractu Bambergensi. Neque etiam alio fine copiae Caesaris anno 1625. ibi receptae sunt, quam ut catholica sacra armis repararentur imperialique edicto, quod fuerat promulgatum, plene planeque satisfieret (e). Verum enim uero uertit se rerum ordo aduentu Suecorum in Germaniam anno 1630. Licet enim Bambergensis antistes pactis sibi ac suis consulere instituerit cum Sueciae rege, in Franconiam irruente (f); metu tamen, quem Caesarei incusserant eidem, animus illius inde fuit

Anno 1630. (c. d) idem aduersus euangelicos conatus 1630. atque 1631.

Copiae Caesaris in Franconia

Suecorum pacta cum Bambergensibus an. 1631.

---

renden Fursten *und Herrn zu* Bamberg *fur seinen* superiorem, ut hic sit territorium in territorio, *vvie oben uon den Edelmaennischen auch gemeldet, erkennt, und dessen* Religion *zu folgen schuldig, das gedenckt aber* Brandenburg obtentu *der neu erdachten Lands-Furstlichen Obrigkeit, deren er doch keiner befugt, vveiln es Stiftische Leut, die Edelleut ihme auch deren gleichfalls nicht gestaendig, nicht nachzugeben, ia hat sie allererst uor einem Iahre, so zuuor nie gewesen, in eine neuerliche Steuer zu zvvingen angefangen, so man zvvar* Furstl. *Bambergischen und Praelatischen theils vvidersprochen, vvie solche und dergleichen* machinationes, *vvelche noch kunftig mehr und vveiter* sub specie *der Land-*Furstl. *Obrigkeit ohn allen Zvveifel* extendirt *vverden vvollen, vvaere sehr gutt, daß man die catholische* intention *steif und fest bebauptet haette, dannaus obiger* Beschaffenheit *ein ieder Sonnenklaerlich abzunemmen, daß sich in* Francken citra maximum praeiudicium *anderen einlaufender* immediat-*Staenden, sonderlich aber der* ordinarien *und* catholicae religionis *kein refier Lands unter ein* cummune superius imperium *vvider alt Herkommen uon neuem nicht erst einfassen und beschliessen laest, es geschebe denn mit neuerlichem zudringlichem* Gevvalt, *deme billich nichts zu* deferiren.

Weiter muß albie recapitulirt *vverden, vvas vvegen Sachsen Coburg zum mehrern ervvecket, daß selbiger Hertzog erst im uorigen Iahr eine* Bereitung *angestellt, und uiel Praelatische und* Bambergische *Lebenleut Doerfer in eine neuerliche Land-Marck* de facto *einschreiben lassen, zu solchem* Behuf *aller bäd* Priuat-*Gutere Steinfur Landmarcken* recognoscirt, *zu dem Ende, daß er dieser Leuth* reformation *und* reduction *zum Catholischen Glauben, vvorzu die Praelatische und Edelmaennische Hintersassen in allvvegen* qualificirt, *und die anzunehmen schuldig,* obtentu *der neuerlichen Landsfurstl. Obrigkeit uerbindern vvill, da doch bekant ist, daß* anno 1566. *ein gantzer Coburgischer Pflug, noch* keine *Saechsische* superioritaet *erkennt, ia damalen dieselbe in diesen Ort Landes unerhoert gevvesen.*

Wie dann erst anno 1612. *die eingesessene Ritterschaft, so uormals des Orts* Baunach *in* Francken, *durch* pactum *uon ihren freyen unmittelbahren Wesen in die Landsaesserey gezogen vvorden*, partim blanditiis et promissis nunquam praestitis, partim ui et armis, *vvorunter etliche* Bambergische *Leben begriffen.*

Derentvvegen vvaere abermals die Meynung ut restitueretur status possessionis, rei catholicae simpliciter et ante omnia, *und daß die eingesessene Stiftische Vnterthanen zu der Catholischen* religion *gebracht wurden*, reseruato petitorio, *deme, vvelcher sie dafur angeben und ervveisen vvolte, daß er das* reformation-*vverck uber Stiftische Leut und Vnterthanen befugt vvaere.* Exhibitum *den* 24. Septembr. anno 1633.

(c) In quibus *Bambergenses* legati non ultimum habuerunt locum. Euangelici certe querelis suis aduersus famosum Caesaris *edictum*, post alios Germaniae principes, in primis quoque impetierunt Bambergenses.

(d) Litteras, quibus ad comitia, 1631. Francofurti, sacrorum causa cum euangelicis instituenda inuitatus est antistes Bambergensis, exhibet LVNDORPIVS *part. IV. pag. 103. 104.*

(e) Iudicio quidem omnium ordinum imperii. Vnde *Suecicum* nomen hodieque maximo pere animis insidere solet ciuium ac subditorum in Franconia. Quamuis enim plurima et ipsi mala perpessi sint in istis bellis: crediderunt tamen, seruatorum in Franconia sacrorum unum nomen ac causam fuisse militem Suecum. Imo natum in Franconico solo anagramma, quo litteris inuersis SVED legerunt et instar numinis coluere manes Gustaui Adolfi.

(f) Quod enarrat Suecicus scriptor PVFENDORFIVS *rer. Suecic. lib. 3. §. 35. p. 54.* his uerbis: *Bambergensis episcopus iam in certas leges cum* Gustauo *transigere coeperat. Sed mox adpropinquante Tillio et abeunte in diuersa Gustauo, tractatum abruperat.*

Anno 1631. abrupto, praesulis exilium 1632. fuit auocatus. Vt deserere mallet suum praesulatum aufugere que in Carinthiae dynastias, Bambergensi addictas. Quo facto Suecicus tribunus HORNIVS an 1632. cepit expugnauitque et *Bambergam* et *Forchhemium*. *Bambergae et Forchhemii deditio 1632.* Plura ideo utriusque urbis loca publica et aedes ciuium priuatorum militi in praedam concesserunt. Non tamen spei optimae respondit euentus. Cimelia enim et alicuius pretii res antea ciues abstulerant transtulerantque in loca alia, a milite haeretico secura (h). Imo copiae Suecicae eodem anno a Tillianis iterum expulsae sunt, non sine graui suorum iactura (i). *depulsio et clades Suecorum.* Fortiter alias rem agentibus copiis Bambergensibus

(h) Expeditio Suecorum in Bambergensem praesulatum et ibi acceptam cladem prolixe describit PVFENDORFIVS *lib. 4. §. 9. p. 63.* Qui facile potest euolui.

(i) Habeo in supellectili mea litteras, quibus HORNIVS historiam cladis Bambergensis regi describit excusatque. Quas hic recitabo

Schreiben,

Welches der Herr Feld-Marschall HORN an Ihro Koenigl. Maiest. von Schvveden gesandt, darinnen gründlicher und eigentlicher Bericht, vvie es mit *Bamberg*, indem es der *Tylli* vvieder eingenommen, und in selben Quartieren, hergangen.

Durchlauchtigster.

Damit nun Euer Koenigl. Maiest. gründlich Nachricht haben moegen, so wollen Dieselbe anfangs sich gnaedigst informiren lassen, wie dass die Stadt Bamberg *ein grosser vveitlaeuftiger Ort, gleichsam von unterschiedlichen Staedten meistentheils offen, oder doch von gar schlechten untuchtigen Mauren, um dieselben unterschiedliche* Berge, dass also ich neben andern sehr angestanden, ob solcher Ort zuhalten, auch moeglich in etwas ein retrangirt Quartier darinn zu machen. Nach deme aber auch viel considerationes und erhebliche Vrsachen, so in meinem unterthaenigsten Schreiben sub dato 18. Februarii ich angezogen, gewesen, dass man solchen Ort leichtlich nicht verlassen solte; vornemlich weil man von Hertzog von Weimar eines schleunigen Succurs vertroestet: So ist das Werck angefangen, und die Retrenchementer zu verfertigen Hand angeleget worden, darbey einen iedweden Regiment seine gevvisse Portion zuverfertigen angewiesen, in welcher Arbeit die alten Regimenter und die darüber bestelte Obristen sich fleissig ervviesen, auch nechst Goettlichen Beystand alles besser abgelauffen sein solte, da die Officirer von *Solmischen Regiment* zur Arbeit gewohnet, und in Verfertigung ihres Theils, ungeachtet alles fleissigen Ermahnens und Antreibens, nicht saeumig gewesen waeren. Demnach nun der Feind den 28. Februarii nach Mittag zwischen 12. und 1. Vhr mit etlichen Reutern einen *Busch* nahe der Stadt sich praesentiret, und ich dessen auisiret vvorden, habe ich alle in Bereitschafft sich zu halten, und ihre Posten zubesetzen anbefohlen. Den Graff von *Solmß* habe ich an die Reuter-wacht zuverhindern dass selbe sich mit dem Feind nicht engagiren moechten, und angetrieben dass die Oerter, so noch nicht gantz geschlossen, schleunigst moechten verfertiget werden; inmittelst habe ich auch den *Baudischen Regiment*, welches damals allein von allen Regimentern zu Ross schon in die Stadt, in die angeordnete Quartier gezogen war, durch Herrn Kochtitzki Order geschickt, dass selbiges sich in Bereitschafft in Quartieren halten solle, weil aber *Kochtitzki* von Officirern niemand angetroffen, hat er die Ordre dem Obrist-Lieutenant *Bilau* durch einen Reuter vom Regiment geschicket, welches er aber unrecht verstanden, und gemacht, dass das Regiment ins Feld gebracht, und gar weit gegen das Holtz, da der Feind sich sehen lassen, avanciret worden. Wie ich nun bald darauf selber zu der Reuter-Wacht hinaus kommen, und bemeldes Regiment im Feld so weit avanciret für mich gefunden, habe ich also bald iudiciret, dass selbiges nicht allein gefaehrlich da stünde, sondern auch Confusion verursachen würde, wann es vom Feind getrungen, und mit *Vnordnungen*, wie es hernach geschehen, zuruck getrieben würde. Habe derowegen also bald Ordre ertheilet, dass es sich besser zuruck in die Vorstad ziehen solte; inmittelst, weil man vom Feind noch nichts mehrers, als etzliche dissbandirte Reuter, so forn an den Busch sich sehen lassen, verspühren koennen, als bin ich

anno 1632. ich mit dem Graffen uon Solms gerit- A ten, den Regimentern zu Roſs ihre Lerm-Plaetze, wo ſich ein ieglicher hinzuſtellen haette, anzuordnen, worüber die Partey, ſo ich über das Waſſer geſchicket, den Feind zu recognoſciren zuruck kommen, und berichtet, daſs der Feind mit der gantzen Armee auancire, und der Stadt ſchon gar nahe ſey. Habe derowegen den *Obriſt-Lieutenant Bylau durch ſeinen Regiments-Quartier-* B *Meiſter Ordre geſchicket, daß er ſich uollent reteriren*, und hinder das Werck, welches uom Solmiſchen Regiment noch nicht uerfertiget, und noch nicht gearbeitet worden, ſtellen ſolte; damit dieienigen ſo an das Retrenchement gearbeitet, ſo uiel mehr uerſichert ſeyn moechten; welcher Ordre zwar gefolget, doch alſo ſpaet, daſs der Feind das Regiment im C Reteriren mit zweyen ſeiner Regimenter in den Rücken chargiret, und in Diſs-Ordre gebracht; worüber dann auch die Solmiſchen Knechte, welche ſelbige auenne bewahren ſollen, in Confuſion und ſchrecken gerathen, und die Poſten uerlaſſen haben. Ob nun vvol mit dem Graffen uon *Solmß*, (ſo bald ich ſolches erfahren.) nach dem Ort geeilet, da der Feind eingebrochen, auch mit D vvenigen Knechten, ſo man vvieder vvenden gemacht, den Feind zu unterſchiedlichen malen abgetrieben, die Poſten vvieder gevvonnen, ſelbige mit Solmiſchen und Muffliſchen Knechten, (dann man die alten Regimenter uon ihren Poſten, ſo ſie in der rechten Stadt, und andern Vorſtadt noch gehabt, ſo bald nicht hat koennen hinbringen) be- E ſetzt, hat doch ſolches alles nicht helffen vvollen, ſondern, ſo bald man ſich gevvendet, und noethige Anſtellung andervvarts thun vvollen, haben ſie die Poſten uerlaſſen, und endlich gantz über die Brücken in die Stadt geflohen, ungeachtet vvas ſich, ſovvol ihr eigener Obriſter, Herr Graff uon Solms, vvelcher darüber ins Bein geſchoſſen vvor- F den, *ſie uon der Flucht abzuhalten, und wieder an den Feind zu bringen uns bemübet*. Iſt als ein Regiment uon des Feindes Fuſs-Volck (ſo man des Harenbachs gevveſen zu ſeyn uermeinet,) albereit über die Brücken in die Stadt hinein gedrungen, die ich aber mit vvenig Muſquetirern uom Thurniſchen Regiment (auf vvelche die Schvvediſchen Muſs- G quetirer bald gefolget) mit des Feindes ziemlichen Schaden zurück getrieben, und der Brücken mich vvieder bemaechtiget, vvorauff dieſelbige abvverffen, und ſo lang diſputiren laſſen, biſs ich den Droſs uoraus geſchafft, und alle unſere Stück aus den Affuiten nehmen, und in die Schiff, benebenſt ſo uiel Am-

munition, als die Schiff tragen koennen, laden laſſen. Nach ſolchen bin ich mit dem Fuſs-Volck und Baudiſchen Regiment ſamt den Dragoner, (vvelche aber uom rechten Weg in den finſtern abgekommen, und auf Kitzingen ihren Weg genommen) mit guter Ordre auf Citman marſchiret, und ſelbe über die Brücken mich diſſeit deſs Maynes begeben. Es haben zvvar des Feindes Crabaten und Dragoner uon fern gefolget, aber doch uns zu engagiren nit ſonderlich uerſucht. Die andern Regimenter zu Roſs, ſo theils diſſeit des Mayns Halſtadt und Kaemmern ihr Quartier gehat, u. diſſeit des Mayns marchiret, nach deme ſie die Halſtaedtiſche Brücken meiner Ordre zu Folg ruiniret und uerbrennet, auf Haſsfurth gangen. Derovvegen auch ich, nachdem ich die Eltmaenniſche Brücken abvverffen laſſen, mit in einen beyhabenden Trouppen mich dahin uerfüget, und die Armee (uon vvelcher uiel aus Furcht ausgeriſſen) vviederum uerſamlet. Dievveil aber der Feind durch die Einvvohner des Landes, ſovvol durch den uorhandenen Vorrath des Holtzes aller Vorſchub gethan vvorden, hat derſelbe die Brücken zu Halſtadt alsbalden vvieder repariret, und ſich mit etlichen Regimentern zu Roſs hinüber logiret auch bey Zeyl, eine Meil Weges uon Haſsfurth ſich den 2. Martii praeſentiret, da ich denn eine Partey ausgeſchicket zuuernehmen, nachdem die Brücken ruiniret vvorden, in ſo ſchleuniger Eyl, vvo der Feind theils zu moechte überkommen ſeyn, die da 3. Gefangene mit ſich gebracht, uon vvelchen ich, daſs der Feind 4. Regimenter bey Halſtadt übergerücket, und vvie ſelbige logirten, Bericht bekommen, mich auch ferner vvegen der Wege, vvie ihnen unuermerckt beyzukommen informiren laſſen, und ſo uiel Nachricht bekommen, daſs durch Gehoeltz und andern Wegen ihnen beyzukommen, derhalben mich mit der Cauallerie aufgemacht, und das eine Quartier Ober-Heyd, ſo eine halbe Meile uon Bamberg, ein paar Stund auf den Tag überfallen, in vvelchen das Planckhartiſche und Iung Merodiſche Regiment gelegen, ſelbige (auſſer 4. Compagnien, vvelche eine halbe Stund zuuor aufgebrochen vvaren, eine Conuoy zuthun) durch Schvverdt und Brandt gantz ruiniret, zvvey Standarten bekommen, die andern ſeynd ſamt den Droſs im Feuer geblieben. Die Crabaten, ſo in den Vor-Quartieren gelegen, ſeyn, als ſie ſolches uermercket, heraus gerucket, und theils durch den Mayn geſetzt, uon vvelchen auch uiel erſoffen, theils ſich anno 1632.

Vuu in

anno 1632. bus (k). Mortuus est antistes exul, in Pirnensi sacro contubernio, quod Fridericus episcopus Bambergensis condiderat in Austriacis (l), *die XXIX. mensis Martii anni 1633.* Inter memorabilia praesulatus ac urbis Bambergensis celebratur portentum imaginis anno 1626. linquentis lachrymas (m) in sociorum Iesu, quod dicunt, honorem. Leges etiam sumptuariae, in uestibus, feriis, funeralibus, conuiuiis alioque eius generis adparatu, hoc principe an. 1628. sunt promulgatae (n), quae etiamnunc supersunt. Quamuis migrauerit mores antiquos et frugales nimius hominum luxus, apud quos exempla magis proficiunt, quam uerba et statuta. anno 1632.

Mort. episcop. anno 1633.

Portentum 1626.

LL. sumptuariae 1628.

FRAN-

in das Gebürge begeben, derer uiel nieder gehauen, und ein Cornet uon ihnen bekommen vvorden, die übrigen haben sich zu den Dragonern in das Dorff Staffelbach retiriret, und daselbst in den Kirchhoff, vvelcher mit hohen Mauren geschlossen, nebenst die Dragoner begeben, die ich zvvar durch Brandt, vveil ich keine Musquetierer mit mir gehabt, zubezvvingen uermeinet, aber vveil es nichts helffen vvollen, des Feindes andere Quartier auch so nahe angelegen gevvesen, das leichtlich ihnen ein Succurs heraus kommen koennen, habe ich sie lassen müssen, alsso vviederum aufs Hassfurth und die uerordnete Quartier gegangen. Den 4. hat sich der Feind abermals Nachmittag gegen 1. Vhr anfangs bey Zeyl sehen lassen, hernach mit der gantzen Armee auf Hassfurth gerücket, sonder Zvveifel den Einfall zu reuanchiren, dievveil ich aber den Dross und andere Impedimenta uorhero nach Schvveinfurt geschicket, habe ich mit der Armee mit guter Manier und ohne Verlust einiges Mannes mich auf Schvveinfurth retiriret, in der Stadt alle nothvvendige Anstalt und Versehung gemacht, darinn Carl Hords gantzes Regiment, dann dess Obristen Truchsess, sovvol das Solmische Regiment zur Besatzung gelassen, und darauff die Cauallerie die Wehr genannt, auf ein halbe, ein gantze, und anderthalb Meil Wegs hinder Schvveinfurth bequem in die Doerffer logirt, mit dem übrigen Fuss-Volck aber mein Quartier zu Geldersheim genommen, alda auf des Feindes Actiones ferner Achtung zugeben. Geltersheim den 7. Martii 1632.

(k) Audiemus scriptorem domesticum. Ita autem ille p. 55. atque 57.

Mense Martio luculentam cladem accepit Bambergae a Tillio Hornius Suecorum dux, ultra bis mille in loco ex Suecis caesi, dux Solmensis grauiter uulneratus, reliqui omnes in fugam coniecti. Poterat deleri uniuersus exercitus, nisi concremato ponte Halstattensi et deiecto Eltmanensi Hornius insequentium Tillianorum ardorem fuisset frustratus.

Propugnatum hoc et sequentibus duobus annis fortissime aduersus Suecos, eisque foederatos Coronacum, quae ciuitas egregia et bene munita est episcopatus Bambergensis. Incurrere non semel hostes, ualidisque impressionibus tentarunt urbem suae potestatis facere, sed excepti semper a ciuibus animo imperterrito, reiectique non sine luculenta clade et iactura tormentorum complurium maioris etiam modi, quae etiamnum uisuntur in arcis eiusdem armamentario, perpetua rei aduersus Suecos bene, fortiter et feliciter gestae monumenta.

(l) De quo sacro collegio supra actum est in uita *Frid.* episcopi XXXII. p. 235. 236.

(m) Verba patrum societatis Iesu in epitome historiae Bambergensis p. 37. 38. sunt, quae sequuntur: *Exeunte anno Ratisbonae in conuentu principum excessit ex uiuis, magno imperii totius luctu, Ioannes Godefridus, ex antiquissima familia ab Aschausen, Bambergensium et Herbipolensium antistes; princeps sui aeui praestantissimus et singulari religionis et prudentiae fama passim per Germaniam notus. Vnde ad summas quisque imperii functiones ab imperatoribus adhibitus; cuius testis est solennis illa legatio, quam in urbem missus ad summum pontificem cum ingenti pompa et maiestate obiit orator caesareus. Quae pauca in hoc opusculo honoris et obseruantiae causa meminisse oportuit de tanto principe, quod illum habuerit societas Iesu Bambergensis* primum fundatorem, *congregatio nostra Parthenia sub titulo* V. Annunciatae primum praefectum; *scholae uero et iuuentus litteraria insignem plane Maecenatem.*

(n) Publicam lucem uiderunt hae leges, quae hodieque extant his uerbis inscriptae: B*ischoffen,* Iohann Georgen zu Bamberg *uerneuertes Mandat, Befelch und* Ordnung, *wie es ins künfftige in 1)* Kleidungen, *2)* Anstellung *der* Heyraths-Tage *3)* Hochzeiten *4)* Kind-Taufen *5)* Begrabnüssen *6)* Kirchweyhen *7)* Gastungen *und 8) andern* Zusammen-Künfften, *zu Abschneidung des eingerissenen hochuerderblichen Missbrauches und Vberflusses, in Dero Stifft und Fürstenthum Bamberg solle gehalten werden. Gedr. zu Bamberg* d. Augustin. Crinesium 1628. Temporum duritas hoc consilium commendauit. Vnde nouae fortunae illud iterum expunxerunt.

anno 1637.

FRANCISCVS

L. EPISCOPVS BAMBERGENSIS.

MOrte deceſſoris ad ſacrum collegium Bambergam delata, iam non grauis eſſe poterat noui praeſulis electio. Nam adflictiſſimus Franconiae ſtatus et licentia militis, per campos, loca et urbes quaquauerſum libere ac impune graſſantis, omnino exigere uidebatur, ut Bamberga eum praeſulem acciperet, qui et prouidus ac prudens eſſet praepotensque. Quo utroque nomine commendari poterat FRANCISCVS, gente HAZFELDIA (*), quam ipſe illuſtriorem reddidit ſua uirtute, cui id unice dedit imperator, ut Hazfeldios ad *imperialium comitum* dignitatem eueheret (a). In turbulentis enim comitiis imperialibus, ſacrorum cauſa inſtitutis, cum *Ratisponae* anno 1630. tum *Francofurti* 1631. legatum egit: in primis *Herbipolitani*: in ſecundis, *Bambergenſis* epiſcopi, quia in utroque praeſulatu adſcriptus fuerat ſacer collega (b). Mortuo igitur Wirzburgenſi antiſtite, ipſe epiſcopus electus eſt die XXVI. menſis Iulii an. 1631. (c) Et licet a uictore Sueco metropoli ſua expelleretur, in Belgio exul, abſens tamen a Bambergenſibus communi ſuffragantium conuentu die IV. menſis Aug. anni 1637. eo potiſſimum conſilio epiſcopus eſt electus: ut Franconiae uterque epiſcopatus ſub regimine eſſet unius uisque ſic unita aduerſus hoſtem communem (d). Vtriusque ergo praeſulatus antiſtes factus principem locum habuit in rebus bello ac pace cum in Franconia tum in Germania uniuerſa gerendis. Anno 1636. internuntius fuit ac arbiter in pace inter *Caeſarem* et *Haſſiae* Landgrauium tentata (e). Quamuis uero illa caruerit ſucceſſu: tamen breui poſt anno eodem Caeſaream legationem, ad pacificandum cum Suecis, ſubiit (f). Cui tamen inſtituto pariter non reſpondit euentus. Quod fieri non poſſet, Suecos tranſigere, foederatis Gallis inconſultis, qui participes facti non erant huius conſilii. His pactis abruptis, anno 1640. ad comitia Ratisponenſia legatos miſit eiusdem cauſa argumenti (g). Neque illi curae tantum fuerunt ea, quae ſalutem imperii uniuerſim ſpectarunt: ſed etiam Bambergenſis epiſcopatus iura atque commoda reſpexit ſigillatim. Pertinet huc, poſt alia, quod de nimietate cenſuum, imperio ſoluendorum, queſtus eſt in comitiis Ratisponenſibus docuitque Caeſarem ac ordines, illis necquicquam reſpondere reditus ex epiſcopatu (h). Deinde iudicium quaeſiuit recuperatorium aduerſus Carinthiae archiducem, quod Bambergenſes dynaſtias territorio ſuo adſcripſiſſet, cum tamen illae inde eſſent exemtae neque dominum ſcirent, niſi praeſulem Bambergenſem, cui ante, largitione Caeſaris Henrici S. anno 1006. acceſſiſſent, quam natum fuiſſet ducis aut principis nomen in Carinthia. Neque eſſe, quod ad pacta anni 1535. prouocent Auſtriaci, quae Carinthiae archiducem in ultima prouocatione et prouincialibus comitiis agnoſcere uideantur dominum in Bambergenſibus dynaſtiis (i). Quoniam aduerſus illa Bambergenſes metus exceptione ſint tuti, quo Auſtriaci illa excuſſerint Bambergenſibus, ut adeo uel nulla ſint uel omnino queant retractari (k). Interim his querelis nihil proficere potuit antiſtes. Cum Auſtriaci id ſibi animo ſuo propoſuerint, ut omni ratione caueretur, ne territorium exſurgeret in territorio (l). Vltimo contentus fuit antiſtes, ut pacta cum Auſtriacis ab anno 1535. ad ann. 1636. ſeculi et anni unius ſpatio definita, eo propagerentur, usque dum lis haec iudicis autoritate eſſet deciſa (*). Quae contentionis ſerra inter Bambergenſes atque Auſtriacos ducitur hodieque. Eſt etiam illud memoriae dignum. Quod antiſtiti anno 1634. Viennae agenti in aula Caeſaris, rector academiae loco cedere noluerit in templo S. Stephani huncque ſit tutus cum aduerſus Bambergenſem,

Franciſcus ab HAZFELD an. 1637. electus die IV. Aug.

Familiae incrementum.

1) Wirzburgenſis epiſcopus an. 1631.

2) Bambergenſis an. 1637.

Belli euentus in Franconia.

Legatus pacis anno 1636 iterumque anno eodem.

Comitia Ratisponenſia 1640

Pro moderanda ſumma matriculae an. 1640.

De exemtione Bambergenſium dynaſtiarum e territorio Carinthiae archiducatus.

Iura proedriae rectoris Academici cum Germaniae epiſcopis.

anno 1637. sem, tum Osnabrugensem episcopos (m). Quaeris quo iure? Quoniam rector faciem repraesentat reipublicae ingeniorum, penes quam iuris diuini ac humani supremam curam esse uoluerunt Caesar ac pontifex, imo largitiones omnis generis dignitatum, quae omnia uere momenti maioris, quam nomen episcopi aut archiepiscopi. Verum quoniam Bambergensis praesul simul principem agit superioritate ac potentatu instructum in suo territorio: tum quidem existimauerim, rectoris argutias conuelli (n) et limites excedere purpurati magistratus. Ceterum antistes uir fuit prouidus, grauis, doctus, in pauperes benignissimus largitor (o). Morte obiit improuisa cum prandium caperet, die xx. mensis Iulii anni 1642. (p). *Mori anno 1642. improuisa.*

(*) *Hazfeldorum* gens nomen debet castro gentilitio *Hazfeld*, quod situm est in Hassia, ad Ederam fluuium. De quo WINCKELMANN. in Hassiae descript. p. 231. 233.

(a) Comitis dignitas Ferdinando II. largitore die XXX. Iulii anni 1639. illata est Hazfeldorum familiae. Princeps causa merita fuerunt nostri antistitis: altera fratrum eius *Melchioris* et *Hermanni*. Qui duces egerant legionarios Caesaris, in bello tricennali. In quo orbi uariis innotuere praeliis ac certaminibus in Germania, Bohemia, Poloniaque. Sidera haec familiae Hazfeldianae, res gestas, opes, arces, dynastias, quibus in bello tricennali a Moguntino tractu *Gleichensi* in Thuringia et Caesare *Trachenbergensi* in Silesia donati sunt, plene descripsere HENELII nouissimus interpres FIBIGERVS lib. VIII. pag. 478. Taceo *Buzelinum*, *Zechinum*, *Imhofium*, *Gastelium* atque alios, illustrium familiarum scriptores.

(b) *Aluenslebianum msctum*, cui fere, quicquid noui habet in hoc argumento, *lexicon* Fritschianum debet, his uerbis uitam atque munera nostri describit. Franciscus de Hazfeld patrem habuit Hermannum anno 1596. Sacer *collega* factus Bambergae et inferioris ordinis S. Gangolphi ibidem *praepositus*, atque canonicus Crucisburgi et dynastiae Wolffsburgensis in Carinthia uicarius dominus. Canonicus porro Wirzburgensis. An. 1630. amandauit eum Wirzburgensis episcopus ad comitia electoralia legatum. Bambergensis uero episcopus illo usus est oratore in comitiis Francofurtensibus, anno 1631. quae dissipata fuere, uictoria Suecorum Luzenensi ad sacros pacificatores delata.

(c) De qua sparta prostat *collegii soc. Ies. Herbipolensis* lusus poeticus FRANCISCO episcopo Herbipolitano dicatus, edit. *Herbipoli* an. 1631. in 4to. Sed cum, quae antistes Wirzburgensis egit, huius loci non sint, lectorem ad *uolumen* remittimus *scriptorum Wirzburgensium*, quod prodiit 1713. f. Lipsiae.

(d) Causae electionis, *prima*, quod Franciscus probatae esset fidei, doctrinae, prouidentiae: *altera*, ut duo praesulatus sibi uicini unum praesulem haberent, qui aduersus hostem Suecum magis esset ualidus armis consiliisque: *tertia*, quod ipse imperator commendaret electori capitulo Franciscum.

(e) Nam id egerat tum imperator, ut Hassiae landgrauium Wilhelmum a partibus auocaret foederatorum. Verum licet ab hoc consilio ille non esset alienus: mutauit tamen post animum, quam Hannouiam, oppugnatam a milite Caesareo, liberauisset anno 1636. Aegre autem hoc ferente internuntio *episcopo Wirzburgensi*. Qui et ipse intellexit, in culpa fuisse Caesarem, qui formulam rati in abbatia *Hirsfeldensi*, quam sibi adrogauerat landgrauius, negauisset, idque in fauorem antistitis Moguntini. Cui se opponere, nefas habuit noster, idque cum sacrorum causa, tum suae gentis ergo, cui Moguntinus dynastiae Gleichen, quae tum uacua erat domino, fecerat spem: postea etiam expletam, opponentibus se frustra ducibus Saxoniae, qua Thuringiae landgrauiis.

(f) Sueci anno 1636. post Pragensem pacem in uulgus sparserunt tabulas futurae pacis. Hanc igitur ut promoueret Caesar, nostrum mandato instruxit ac munere *primarii legati*, cum Ernesto *Fuggero* et Ferdinando Sigismundo *Curtio* atque locum pacificationi destinauit Coloniam. Verum Sueci non e re sua esse crediderunt, pacificari, eo tempore, quo Caesari in *Pragensibus* tabulis animus creuisset spemque conciliasset, fore, ut Sueci Germaniae finibus discederent gratis eiicerenturque.

(g) Solennia enim comitia inde ab anno 1613. habita nulla, ob turbas ac bella continua in meditullio Germaniae. Anno autem 1640. die 26. Iulii Ratisponensia indicta et coacta sunt, ut pax Germaniae restitueretur, milite, si fieri posset, extraneo ex finibus nostris depulso.

(h) Causae, ob quas de nimietate summae, Bambergensi episcopatui tum adsignatae in matricula imperiali, conquestus est antistes noster, uideri possunt in libello eius argumenti, qui super-

pereſt apud LONDORPIVM *part. V. num. 103. p. 283.*

(i) Anno 1641. in comitiis cauſam *Bambergenſem* propoſuit Bambergenſis ſuffragator, cuius uerba recitat LONDORPIVS *tom. V. p. 305. 306.* Summa eo pertinet: *Duriſſimam eſſe Bambergenſis eccleſiae cauſam, quod aduerſus imperatorem ſuum contendere eam oporteat, neque uideat, unde auxilium ſit expectandum. Vrgere imperium imperiales cenſus aduerſus Bambergenſes: ſed Carinthiae tamen archiducem tributa cogere prouincialia. Fieri itaque, ut duplici onere idem grauetur territorium. Petere igitur Bambergenſis eccleſiae antiſtitem, ut imperii ordines interpretes ſint coram Caeſaris legatis ſuae cauſae, quae ſit iuſtiſſima. Atque adeo immunitate, tot ſeculorum interuallis probata, gaudeat a prouincialibus Carinthiae tributis.* Spem ſaepius quidem factam eſſe ab imperii ordinibus, ſed tamen euentum rei nunquam reſpondiſſe. Cum omnes dubitent aduerſus torrentem nauigare. Verum quam diu Carinthiae archidux non deſiſtat ab extorquendis tributis, tam diu conſcientiae rationes non pati, ut praeſul Bambergenſis iura negligat ſui in Carinthia praeſulatus, ne quid uideatur amiſiſſe derelinquendo.

(k) Ipſe libellus, quo iura immunitatis ſuae in Carinthia tuetur eccleſia Bambergenſis, ſeorſim prodiit, quem tamen inter acta etiam comitialia exhibet LONDORPIVS, *tom. 5. num. 102. p. 278. 279. 280.* Argumenta eius, quod Bambergenſes in Carinthia dynaſtiae non de territorio ſint Carinthiae, haec fere. 1) Velle id litteras donationis anno 1007. factas. Quoniam dynaſtiae praeſulatui Bambergenſi conceſſae ſunt cum omnibus acceſſoriis et pertinentiis, 2) Bambergam ideo nemini parere iuſſam, quam imperatori, 3) tempore donationis factae an. 1007. Carinthiam Boiariae ducibus paruiſſe, marchiones autem Carinthiae landſaſſios fuiſſe eorundem atque neſciuiſſe ſuperioritatem. 4) contra Bambergenſes ibi dynaſtias cum a Boioariae ducatu, tum a Carinthiae marchionatu fuiſſe exemtam atque formatum eſſe territorium in territorio 5) uſum accedere meri et mixti imperii, cancellariae, regalium generis cuiuscunque tributorum, uectigalium, uenationum, ſyluarum, mineralium, armandiae, aliorumque, unde emergat potentatus et ius ſuperioritatis 6) ſi uicarius Bambergenſis prouinciales ſalutauerit conuentus, illud foederis cauſa factum eſſe, non ſubiectionis 7) imo Bambergenſes, intuitu Carinthiae dynaſtiarum, foedera plura cum uicinis pepigiſſe, claro argumento, quod non pendeant ab tutela dominioque alieno, 8) ultimam ex iſtis dynaſtiis prouocationem factam ad tribunal uel Bambergenſe uel imperiale 9) ipſis Carinthiae archiducibus haec nunquam diſplicuiſſe 10) ſeculo decimo ſexto demum per latus, mox aperte impetitos eſſe Bambergenſes uicarios 11) tandem an. 1535. pacta per uim extorta, in quibus ſpatio centum annorum dynaſtiae Carinthiae archiducibus aliquo nexu fuerint addictae. Verum tempora horum pactorum anno 1635. expirauiſſe, ut Bamberga iure nunc uti poſſit poſtliminii. *anno 1637.*

(l) Lis enim pactis ſuſpenſa necquicquam uero compoſita fuit. Quod deinceps offendemus in poſterioribus epiſcopis.

(*) Litterae Caeſaris apud LONDORPIVM *tom. 7. p. 550.* ſuperſunt, in quibus imperator deſiderio epiſcopi an. 1635. conſenſit merenturque deſcribi.

(m) Nihil inſolentiae habet haec hiſtoria. Scribit *de Louanienſi* academia VERNVLAEVS *lib. 1. Louan. c. 6. p. 25.* quod rector illius loco cedat tantummodo cardinalibus et legatis de latere apoſtolicis. Ipſum Carolum V. Caeſarem academico rectori in ritu ac reditu ſiniſtrum texiſſe latus. Epiſcopum Leodienſem omni loco eſſe inferiorem academico rectore. Idem de *Colonienſis* almae rectore adfirmat MIDDENDORPIVS *lib. 5. p. 166.* quod abſque intermedio ſequatur archiepiſcopum.

(n) Verum, ſi quid hic peccatum olim, ſibi tribuant ipſis epiſcopi. Quod principibus Germaniae loco uoluerint anteferri. Poſtquam enim et illis acceſſit honor, dignitas, poteſtas principalis, tantum non poenitet eos facti ſui. Quod uident, quantum inter miniſtrum eccleſiae interſit et dominum ſui territorii. Inde quibusdam Germaniae praeſulibus epiſcopi nomen tantum non ſordet. Vt malint dici principes. Exemplo Leodienſis, qui princeps audit Leodii, non epiſcopus et Wirzburgenſis aliorumque, qui hodie adpellari uolunt *indulgentia* principalis, non epiſcopalis, Fürſtliche Gnaden, nicht Biſchöffliche Gnaden.

(o) Beneuolentiae illius in pauperes plura ueſtigia ſuperſunt in utroque epiſcopatu. Sed in Wirzburgenſi *orphanotropheio* (auf dem Schotten-Anger) quod noſter condidit et dotauit, aeternum elucet munificentiae monumentum.

(p) Animi deliquio correptus, poſt horulae unius ſpatium animam efflauit *Wirzburgi* ibique in primario templo ſepultus. Ad memorabilia belli in Bambergenſibus referre licet. Quod *Coronacum* biennio a Suecis obſeſſum: necquicquam uero expugnatum eſt. Imo

anno 1641. Imo reiecti toties hostes cum iactura maioris numeri tormentorum an. 1633. Quae hodieque in illo castro solent ostentari. Anno 1634. *Vorchemium* a Vinariae duce magno pariter adparatu impetita et milite fossaque circumdata fuit. Verum hanc spartam suam ciues ac milites strenue sunt contuti, ut hostes eam desererent. Anno autem 1641. mense Ianuario Banerus cum Suecis in Franconiam irruit captaque Bamberga locisque aliis, quae potuit, rapuit diripuitque.

MELCHIOR OTTO
LI. EPISCOPVS BAMBERGENSIS.

Melchior Otto Voit a Salzburg die 24. Aug. 1642. EOdem mense, quo obierat decessor, nulla difficultate electus est praesul Bambergensis *Melchior Otto Voetius a Salzburg*, die XXIV. mensis Aug. anni 1642. Erat enim ideo statim in uotis omnium, quod sacri collegii esset *praepositus* et plurimum ualeret auctoritate, episcopo praesertim Wirzburgi absente, cuius ipse uices sustinuit Bambergae. Gens illius duo agnomina habet *Voit* atque *Salzburg* et eminentissima est in Franconiae nobilitate. *Gens Voetiana de Salzburg.* *Primum* hereditarii muneris indicium est, quo uerbo Germani rerum patronos ac praefectos *Vogtios* uel *Voetios* solent adpellare: (a) alterum memoriam seruat gentis *Salicae*. Quoniam *Salzburg* familiare castrum notat ad *Salam* fluuium, qui infra Wirzburgum, Gemundae *Moenum* illabitur (b), ubi plurima Salicae gentis monumenta celebrantur, atque Voetiorum lares et foci atque foederis arca aliaque domestica cimelia itemque maiorum imagines (c). Principio sacri regiminis pacem, Germaniae restituendam, curae habuit cordique. *Bambergensium causae in Westphalica pacificatione ab an. 1641. ad an. 1648.* Suos enim et ipse legatos Osnabrugam misit, qui caussam Bambergae singularem et Franconiae uniuersae communem, cuius rector fuerat, serio agerent de iisque per litteras principi hebdomadatim referrent (d). Praesertim pacificatoribus illud serio ac saepius commendauit, ut grauissima cum Austriacis dissidia tollerentur liberarenturque Bambergenses dynastiae a iugo, quod illis Austriaci in Carinthia iniecissent intolerabili nouitate (e). Quoniam ne quidem pactis stare uelint anno 1535. initis spatioque definitis seculi et anni unius atque ab antecessore eousque prorogatis, quousque lis haec componeretur. Tam esse manifestum, quod in peius semper eant Bambergensia iura idque meditentur Austriaci, ut illa prorsus extinguant. Verum nihil profecit in pacificatione hac antistes. *Remque in comitiis imperialibus 1650. et 1653.* Quapropter cum anno 1660. *Noribergae* (f) tum 1653. *Ratisponae* in imperialibus comitiis istas querelas repetiit ordinumque intercessiones rogauit obtinuitque (g), quae in actis comitialibus hodieque supersunt, in quo tamen ipse conatu morte praeuentus obiit. *Comitia circularia 1644. Bambergae.* Antequam haec fierent, auctor fuit ordinibus Franconiae ad comitia cogenda et frequentanda Bambergae, ut consilia inirentur de Franconia milite liberanda et restituenda pace (h). Cum enim belli incommoda grauiora his essent, quam remotioribus Germaniae prouinciis; deinde accederent tam Galliae quam Sueciae regum uoluntates, ut principum quoque Germaniae legati pacificationi Westphalicae interessent, non Caesarei solum; aegris autem oculis intueretur tales conatus imperator, qui sua hoc negotium conficere instituit auctoritate: anno 1644. Bambergae in comitiis Franconiae animos sumpserunt statueruntque, singulares legatos amandare ad Westphalicam pacificationem. *Legatio Bambergensis ad Westphalicam pacificationem an. 1644.* Institutum hoc Caesari, calamo antistitis, excusarunt (i), caussae ueniam quaerentes in necessitate. Quod Franconia bellum ulterius ferre nequiret: hostis autem nollet pacem inire, nisi ordines Germaniae, quorum interesset, pacificationi per legatos accessent. Idem cum *Gallia* oratoribus (k), tum *Sueciae* (l) significarunt litteris *compassus* et *salui conductus*, pro suis delegatis simul requirentes. *Bambergensis academiae institutio an. 1648.* Est praeterea illud singulare, quod in tantis bellorum incendiis antistes de nouo litterarum domicilio, Bambergae instau-

instaurando, cogitauerit. Licet enim temporum durities non permiserit, ut coepto consilio statim responderet euentus; quamprimum tamen pax adparuit Germaniae, tabulis in Westphalia fere confectis, diem etiam inaugurationi academiae dixit calendas mensis Septembris anni 1648. priuilegiaque nouae scholae cum a Caesare, tum a pontifice requisita et obtenta, ritu solenni promulgauit atque templa hoc fine cum docentibus aperuit professoribus, tum litteratae iuuentuti (m) idque in quatuor generibus atque ordinibus disciplinarum. A munifico etiam conditore academia nomen accepit, OTTONINA hodieque adpellata (n). Atque in tantis largitionibus in gratiam musarum factis, demum placida morte obiit die 4. mensis Ianuarii 1653. Vorchemii in palatio. Vnde cadauer Bambergam eductum et multis solennibus, quae habere solent litterarum patroni, in templo primario terrae demandatum (o).

anno 1642. *Nomen Ottoninae.* *Mors 1653.*

(a) Vogt Germanis nunc *praefectum* notat uniuersim, nunc sigillatim *rei iudiciariae* praefectum siue iudicem. Quae etyma explicat MAGERVS *de aduocatia.* In Franconia certe *Vogt* idem dicitur, qui in Saxonia et alibi Amtmann. Inde Stadt-Vogt, Land-Vogt iidem, quam Stadtrichter, Landrichter. Si ergo coniecturis non fallor, existimo *Voetiorum* familiam ab *hereditarii iudicii* munere agnomen hoc accepisse. Instar tractus illius Thuringiae des Vogtlandes. Quoniam Thuringiae Landgrauii munere gauisi sunt *imperialium aduocatorum,* quod SAGITTARIVS et TENZELIVS in plenae fidei ostendunt documentis. Adiuuat nostram diuinationem etiam illud. Quod VOGTII *a Salzburg* sedem habuerint suam in illa Franconiae *terra Salica* ad Salam fluuium. Sed testatissima est narratio, quod ibi *leges* natae fuerunt Salicae et interpretes uixerint *Salici iuris.* Quod pluribus recenset WEHNERVS inferius laudandus.

(b) Quod ideo dicendum, ne quis 1) F*ranconiae Salam* cum 2) *Sala Boioariae* atque 3) *Thuringiae* confundat. Praesertim cum *Sala* in ipsa quoque Boioaria nomen loco dederit *Salzburgensi* metropoli. Id praeterea certum, quod alteri et tertiae *salsugines* nomina dederint: an uero prima potius a *Saal* id est palatio regalique sede Franciae regum sit adpellata, suo loco relinquo. Videtur autem hoc certum, quod a Franconiae Sala populi accolae dicti fuerint *Salici* et *Salii.* Aliter *lex Salica* et *terra Salica.* Vtraque enim uti re, ita etiam nomine eadem quam *Palatina* id est *aulica.* Cum quod Romani *aulam* dixere, Germani adpellarunt *Saal.* Nouo iterum argumento Romanae et Germanicae linguarum harmoniae.

(c) Docuit hoc WEHNERVS, Franconici quondam iuris Papinianus, in *obseruat pract.* v. Ganerben *cap.* 2. Idque exempli loco, quod his uerbis proposuit: *Exemplum est in arce* Salisburgensi, *Salzburg ad Salam, in* F*ranconia orientali.* (denen Vogten von Salzburg gehörig) *Vbi etiam imperatoris* Cunradi, *qui cognomen* Salici *inde adeptus est,* Regia *olim et* lex Salica *primum lata est a* Waremundo *eiusque consiliariis quatuor, qui in ipsa lege nominantur* Visogast, Arogast, Salegast, Vindogast. *Haecque arx hodie est etiam domus Ganerbica. Similiter suum habens Burggrauium et sua regalia.* De ultimo iudicaui in opusculo: *de iure Anglorum in Galliam aduersus Salicam legem* §. 17. §. 7. *sq.* Vtinam aliquis, Voetiorum de Salzburg nobis haec anecdota aperiret, quae lumen forte darent *Salicae iurisprudentiae,* adhuc tenebris iuuolutae. Fieri hoc posset auspicio illius, qui hodie sapientissimo principi Onoldino primarius in secretiori consilio administer. Vir qui superiori anno praesentem principi, multis officiorum generibus excepit. Vtinam publica rogatione eidem auctor esse possem, ut uiro docto haec gentilitii castri cimelia daret ad describendum ac promulgandum.

(d) Principio princeps ualde dubitauerat suos pacificatori extraneo regi mittere legatos. Ne Caesarem offenderet. Qui interdixerat plerosque Germaniae principes, hoc facere. Ne imperii caput cum ordinibus ac membris collideretur, non sine magno utriusque discrimine ac pudore. Vt ergo inuidiam declinaret, anno 1644. consuluit ideo F*ranconiae circulum,* id est ordines eius prouinciae, qua eorum rector. Quod cum intellexit imperator, ordinum in conuentu decretum, ut singuli administros legarent ad generalem pacificationem, deferbuit ira Caesaris reique et ipse consensit aut certe eidem non contradixit. Duo autem hic erant discrimina: utrum principalium legatorum quisque *sui* tantum principis ageret causam *singularem;* an uero *uniuersim* quoque concurreret in negotiis imperii uniuersi, cum Sueciae regina confi-

anno 1642. conficiendis. Deinde si hoc, num opera *Caesareorum* legatorum *intermedia* id fieri deberet, an, *absque intermedio*, cum ipsis extraneorum regum legatis. Atque in ultimo iterum requirebant, num id expediri deberet in *praesentia* Caesareorum legatorum, an uero illis *absentibus* in peculiari conclaui. Comprobarunt suffragatores *ultimum:* ne contraria studia et uota, in facie Caesareorum exposita, Caesaris conuellerent *autoritatem* neque tamen imperii libertas pateretur, si *principum* legatis integrum esset, cum extranei regis legato in colloquium seorsim se dare et consulere, cum de propriis commodis, tum de caussis uniuersi imperii. Atque in his difficultatibus ac tenebris uersantur iura *adlegandi ordinum*, quae libello singulari olim exposuimus, cuius exempla hodieque prostant.

(e) Anno enim 1647. libellum Monasterii supplicem insinuarunt legatis pacificatoribus ordinum imperii spemque ab his anno 1648. acceperunt Bambergenses, fore ut haec caussa Caesareae legationi commendaretur decreto imperiali. Spes haec anno 1649. die XIII. Martii expleta. Supersunt litterae ordinum imperialium commendatione, in quibus rogant Caesarem *Monasterii*, ut Bambergenses in Carinthia dynastias ab oneribus liberaret, quibus adhuc cum iniuria adficerentur. Extant illae apud LONDORPIVM tom. VII. p. 547. 548. 549.

(f) Litterae commendatitiae, quibus caussas *Bambergensium* dynastiarum in Carinthia Caesari exposuerunt ordines in comitiis *Noribergensibus*, anno 1650. die XX. mensis Octobris, conceptae apud LONDORPIVM reperiuntur *tom. VII.* p. 550. 551.

(g) Bambergenses legati an. 1683. in suffragio selecti concilii imperialis (*dem Deputations-Rath*) id inprimis urserunt, ne Austriaci uel *cameram iudicem* declinarent, ab ordinibus imperialibus conuenti uel *camera* agnoscere dubitaret processus, LONDORPIVS tom. VII. p. 523. Reposuere Austriaci anno 1654. Non habere Bambergenses, quod Austriacos in ius uocent. Principio enim Austriacorum ea priuilegia, ne stare teneatur archidux coram imperiali tribunali, inprimis ad instantiam subditi aut landsassii, quo numero que censu Bambergenses in hac lite dynastiarum in Carinthia sitarum haberentur. Imo cum lis pridem composita sit temporaria transactione an. 1535. (*dem Anstands-Receß*) frustra eandem Bambergenses reuocare. Qui libellus satis amplus legitur in LONDORPIO *tom. 7. num. 466. p. 512. 513. 514 - 522.* Exhibuerunt pacta temporaria (*den Anstands-Receß von 1535.*) Bambergenses in comitiis, apud LONDORP. tom. 7. p. 534. 535. ut intelligerent ordines, quam negligant illa pacta ipsi Austriaci Quod in prolixo responso ostenderunt atque commentario ad responsa Austriaca. Quem pariter exhibet LONDORPIVS *tom. VII. num. 480. p. 536. 537. ad p. 552.* anno 1642.

(h) Coacta sunt prouincialia Franconiae comitia Bambergae ab antistite anno 1644. ad tractandum hoc argumentum, quod ex actis publicis patet apud LONDORPIVM *lib. V. p. 913. 014.*

(i) Sunt hae litterae dignae lectu apud LONDORPIVM *tom. 5. cap. 89. p. 915. 916.*

(k) Litterae ipsae inueniuntur apud LONDORPIVM *tom. 5. cap. 86. p. 913.*

(l) Etiam has litteras LONDORPIVS *exhibet tom. 5. cap. 88. p. 941. 915.*

(m) Vix ignoscendum est patriae annalibus, quod natalium huius academiae mentionem non faciant ampliorem. *Iesuitae* BAMBERGENSES his uerbis institutum describunt: *Bambergae accessit anno 1648. splendor ingens ex fundata academia, ab insigni plane litterarum Maecenate episcopo et principe* MELCHIORE OTTONE, *ex nobilissima familia* VOIT a SALZBVRG. *Quae magis magisque indies ad reipublicae litterariae incrementum; ad ornamentum patriae et illustrissimi fundatoris immortale decus efflorescit.* Fasti Bambergenses uulgari lingua scripti haec habent: *Postquam episcopus priuilegia pontificis ac Caesaris acceperat nouae academiae condendae, die I. Septembr. eam magnis impensis ac solennibus in templo cathedrali inaugurauit.*

(n) Extat hoc nomine libellus, OTTONIANA ACADEMIA *ab episcopo Bambergensi fundata 1619.* Quin autem non adeo frequens sit iuuentutis academia Bambergensis, uicinia Herbipolitanae in culpa est. Quae multis nominibus non solum hanc uincit, sed etiam alias plerasque catholicorum sacrorum. Principio episcopus Wirzburgensis obicem ideo ponere uoluit institutionis Bambergensis, quod non uideretur e re esse, tot academiis numeros distrahere studiosorum. Verum prudentiores facile intellexerunt, fieri non posse, ut alma Wirzburgensis, tanto docentium numero et tot episcoporum munificentia atque largitionibus instructa et dotata, aliquam accipiat iacturam. Vix enim est academiae instauratio largitoris unius. Et uero ipse obstupui, cum anno 1715. Bambergae diuerterem in Ianuarii calendis, nullas ibi litterarias tabernas, uix unum typographum reperiri et academiam in academia frustra fere requiri.

(o) Lau-

Anno 1653.

(o) Laudatores deesse non solent literarum patronis. Inde de hoc quoque episcopo, academiae fundatore, musae cecinere academicae. Quorsum pertinet *Henr.* MARCELLI, Belgae oratio funebris de *Melchiore episcopo* Bambergensi edit. *Bambergae* 1653. in 4to. Ibidemque *Wolfg. Hermanni* FRANCI soc. Ies. concio in obitum *Melchioris Ottonis*, in uernacula. BVCELINVS *in part.* I. *Germ. sacrae p. 24.* hoc elogio eum extollit: *Melchior Otto uetustissimae nobilitatis; multo nomine de patria meritus, maximis animi et corporis talentis praeditus. Quem annus 1653. comitiis Ratisponensibus praeripuit ad semitam aeternitatis multorum uotis desideratum, lachrymis deploratum.*

PHILIPPVS VALENTINVS
LII. EPISCOPVS BAMBERGENSIS.

Mense altero postquam obiit decessor, die XII. Februarii 1653. electus est sacer antistes *Philippus Valentinus VOIT a RIENECK*, cuius gentis uetustas et nobilitas in equestri ordine per Franconiam celeberrima (a). *Voetiorum* agnomen ipsi cum familia decessoris communis. Est enim in Franconia hoc *Voetiorum* nomen pluribus illisque gentibus solenne, quarum maiores *praefectos* egerant uel sacros uel ciuiles. Quos antiquitas inde adpellauit, *munera* magis respiciendo, quam *gentilitia* uerba. Demum utraque manserunt, munerum etiam rationibus memoriaque extinctis (b). Etiam in aliis decessori similis fuit. Erat, dum eligeretur, sacri collegii *praepositus* (c). Deinde caussam Bambergensem, in *Ratisponensibus* comitiis instructam, in quibus morte praeuentus fuerat decessor, non solum repetiit: uerum etiam multum ibidum animi sumpsit aduersus Austriacos, quibus cum opposuit iura Bambergensium in Carinthiae dynastiis, tum liberiori calamo est usus, quam expectauerant Caesarei legati (d). Etiam tempore interregni anno 1657. querelam exhibuit principibus electoribus Francofurti, ut iuribus Bambergensis praesulatus consulerent in formula imperii, nouo imperatori iuranda (e). Cum enim Austriaci priuilegio tuerentur omnes caussas suas, quod coram nullo imperii tribunali possent in ius uocari: inde factum esse fierique quotidie adhuc, quod ordines, Austriacis territoriis uicinos, expungant ab imperiali matricula et prouinciali adscribant codicillo idque faciant audacter sine ullo pudore, cum existiment, ita oppressos apud nullum iudicem asylum habere iustitiae in imperio, cum Austriae archiduces ob omni iurisdictione eius sint exemti. Audiuerunt haec monita principes electores et formulae praecipue in gratiam Bambergensium inseruere membrum: quo pollicetur nouus imperator, se in caussa eius generis submittere iudicio cum austregarum, tum imperialis in *camera* tribunalis. Instaurauit resuscitauitque eandem litem in comitiis Ratisponensibus anno 1660. Vbi utriusque partis libelli prodierunt, multo cum iuris et facti ueterumque diplomatum adparatu (f). Ceterum apud suos antistes in singulari laude fuit plurium uirtutum, episcopi officio commendatissimarum. Principio modum statuit in reditibus annui praesulatus, ne expensae in curia atque aula illos superarent (g). Deinde quoque solicitus fuit in sacri patrimonii ordinandis administratoribus, ne illi in sparta sibi commissa uel incurii essent uel luxu peccarent uel nimietate salarii (h). Post serio id egit, ne in praesulatu uniuerso pauperes inuenirentur mendicantes. Illos enim, qui se exhibere non potuerunt, beneficiis ac praebendis adfecit, alios ad operas coegit, ne tempus otio perderent (i). Ipse in receptitiis bonis consilio secutus est eorum, qui luxum omnem in episcopis damnarunt, quasi reditus episcopales non aliis deberentur, quam pauperibus. Quorum cum iniuria fierent impensae ad elegantiam curialem et adparatum aulae episcopi (k). Quapropter parce uixit idque in gratiam hominum egentium. Qua parsi-

Philippi Val. a REINECK electio die 12. Febr. 1653.

Voetii de Rieneck.

Caussa Bambergensium dynastiarum in Carinthia, exposita comitiis anno 1644. et anno 1660.

anno 1657. in electione Leopoldi.

Rerum domi gestarum sylloge 1) in oeconomicis, 2) reditibus. 3) cura pauperum. 4) frugalitas. 5) orphanotrophii fundatio.

parſimonia etiam hoc effecit, ut orphanotrophium Kaulbergenſe deſtrueret et ſtupenda mole inſtauraret dotaretque inſigniter (l). Coegit etiam an. 1654. prouincialia Franconiae ordinum comitia Bambergae, quibus Caeſaris legatus comes *Schwartzenbergius* interfuit. Verum eius aduentu et praeſentia ordines necquicquam a conſilio, communibus ſuffragiis adprobato, fuerunt auocati. Potius ueniam petierunt a Caeſare, ne id aegre ferret, quod, communi conſenſu, in ſui utilitatem ſemel ſtatuiſſent. Argumenta ſententiae comitialis fuerunt, quae ſequuntur. *Principio* ut ſcriberetur alereturque in Franconia miles perpetuus, uniuerſis ordinibus communis, pro communi ſalute (*eine Creyß-Verfaſſung und Creyß-Mannſchafft*): *deinde* ſinguli ordines grauamina exponerent in ſingularibus libellis, aduerſus ſummam in imperii matricula illis definitam: *poſt* idem fieret eo fine, ut circulo ſiue pago quodam exempti, recuperatorio iudicio reducerentur (*die* redinte*grirung und Erganzung der ausgezogenen Staende*): *tum*, ut modus et leges ſtatuerentur monetariae omni numorum generi, agnito in Franconia: *porro* ratio haberetur annonae et rei ſumtuariae itemque hominum uagabundorum, Zigeunorum, id eſt Iudeorum atque famulorum fugitiuorum: *praeterea* purgarentur uiae publicae a latronum ac furum ſentina conciliareturque publica ſecuritas: *tandem* prouincialis aerarii redderentur rationes: neque demum negligerentur cauſae ſingularium ordinum in comitiis commendatae (m). Ceterum licet epiſcopus a Galliae ac Sueciae regibus ſaepius inuitaretur, ut foederi eorundem ſocius accederet, quod illud finem haberet Germaniae tranquillitatem: audire tamen noluit extraneos reges, Caeſari fidiſſimus. Qui principis candorem in libello laudauit, qui hodieque ſupereſt (n). Ceterum, graui et diuturno tredecim hebdomadum morbo ſub exitum anni 1671. correptus, obiit die 3. menſis Februarii 1672. in cathedrali templo ad aram S. Laurentii ſepultus (o).

Comitia circularia Bambergae anno 1654.

Leges circulares die 4. Nou. 1654. promulgatae.

Recuſauit foedus cum Gallis anno 1659.

Morbus et mors 1672.

(a) Rienecciorum nomen inſigniaq; in ultimae uetuſtatis torneamentorum matriculis reperiuntur. Deſiderat tamen haec gens hiſtoricum, qui origines maiores illius deſcripſiſſet.

(b) Noſtri inſtituti non eſt hoc filum pertexere. Vtinam id feciſſet *Bucelinus*. Sed ipſe de familia uix unum uerbum habet. Si noſtra gens cum *Burggrauiis* de RHINECK communem habet ſtirpem, noſtrae coniecturae nouum lumen. Quoniam *Burggrauii* nomen eſt *iudicis urbani* ſiue praetoris: qui alio etiam uerbo *Vogtii* (*Statt-Vogte*) ſolent dici. Neque tamen omnia *comitum* munera ideo fuerunt gentilitia. Cum officiales etiam hodieque ita adpellentur S*altzgrau*, *Hansgrau* id eſt, ſalinariae aut nundinariae rei iudex, ſine ulla gentilitia dignitate. Ceterum BVCELINVS p. 200. genealogicae Germaniae notitiae *uiginti quinque* familias illuſtres recenſet, quae omnes *Vogtiorum* agnomen habeant, licet alia cognomina. Neque dubito, quin *Reineck Rhineck Rieneck* ſynonyma ſint diſtincta ſolis diphthongis.

(c) Qua etiam ſparta gauiſus fuerat anteceſſor.

(d) Licet enim noſter fuerit, cui9 iuſſu libelli exhibiti et ordinum calamo excepti ſint, pro immunitate Bambergenſium dynaſtiarum in Carinthia (*des Bambergiſchen Vizdums in Caernthen*) cum tamen A deceſſor cauſam hanc plene inſtruxerit, nolui eam hic recenſere. Sed praelibaui eam in uita deceſſoris, ne argumentum a ſe diuelleretur.

(e) Eſt *capitul. Leopold. artic. XXXII.* Cuius in uernacula uerba ſunt haec: *Vnd demnach ſich auch uerſchiedene Staende des Reichs nechſt dieſen uielfaeltig beklaget, daß, ohngeachtet deren in denen Reichs*-Conſtitutionen *enthaltenen Verſehungen, ſie theils in* exemtion-*Steur und Anlag-Sachen, theils* in iurisdictions, *und anderen gegen das Haus Oeſterreich habenden Irrungen bishero zu keinem* B *rechtlichen Austrag gelangen koennen: als wollen wir gleich bey Antrettung unſerer Kayſerlichen Regierung hierinnen die Verſehung thun. Damit ſowol in* exemption-*und ermeldtem Steuer-Weſen den 1548. bey gehaltenem Reichs-Tag mit Bewilligung des Hauſes Oeſterreich uerglichenen rechtlichen Austragen unſers Kayſerlichen* C *Cammer-Gerichts, als auch in andern Sachen der Cammer-Gerichts-Ordnung wegen der Austraege nachgelebet, uon denſelben beyde Theile uernommen, darauf einem ieden ſchleunige* iuſtitz adminiſtriret *werden ſolle.* Verum licet ad hunc articulum inſtar palladii ſui prouocauerint Bambergenſes uoluerintque confici litem uel coram Auſtregis uel in *camera* imperiali: nihil tamen profecerunt quicquam. Quoniam uti olim, ita etiam

Anno 1660. etiam posthac Austriaci utrumque iudicium declinarunt.

(f) Typis iussu *Philippi Valentini* episcopi Bambergensis promulgata sunt in uernacula 1) informations - *Schrifft*, 2) species facti 3) additio summariissima *der* exemption *des Bambergischen Vizdums und Herrschafften in Caernthen in 4t.* Quibus libellis postea opposuit scriptum prolixum satis et publicae fidei diplomatibus instructum pars aduersa, B his quidem adpellatum uerbis: *Kurtze* in iure et facto *wohlgegründete Gegen*-deduction *der Oesterreichischen* iurium, *wider die uon dem Stifft Bamberg auf gegenwaertigen Reichs-Tag* anno 1667. *in Druck gegebene* informations - *Schrifft*, speciem facti et summariissimam additionem, *wie auch andere in dem Fürsten-Rath mündlich abgelegte* uota, *die besagtes Stiffts in dem Hertzogthum Carethen habende* C *Herrschafften und deren* praetendirende execution *uon der Landes-Fürstlichen* iurisdiction *und sonsten betreffend* Vienae 1668. f. Vtriusque partis libellorum auctores argumentis usi sunt non peregrinis, sed in patria natis, ut adeo legi omnino mereantur.

(g) Didicit enim ex calamitate temporum, quam male sibi consulant Germaniae principes, qui nullas ineunt D prouentuum suorum rationes plusque reddunt, quam accipiunt. Qui luxus Germaniae principibus plerisque, praesertim hoc aeuo est familiaris. A quo tamen abhorrere magis debent principes sacri ordinis, quod his commendatum magis studium doctrinae moralis.

(h) Ideo sui hunc antistitem nomine adpellarunt *oeconomi*, quod res fisci E et aerarii ipse prouidentissime dispo-suisset.

(i) Tot enim, pace 1648. facta, militibus dimissis, parum securae fuere publicae uiae. Cum milites exautorati panem quaesiuerint furtis et latrociniis.

(k) Non is ego sum, qui uitio uerterit *episcopis principibus*, si laute et cum adparatu quodam uixerint. Quamuis enim clericis et sacris antistitibus factu illud sit nefas: principalis tamen dignitas, sacro pallio addita, uult, ut uitam agant non sordidam, sed dignam principis rem publicam regentis potentatu. Sane, licet Saul propheta fuerit, non ideo tamen esse desiit rex. Nec regalis adparatus notatus in curia Dauidis prophetae. Aliter calculos posuit noster. Qui tamen ideo in exemplum aliis nequit, legis sacrae instar, obtrudi. Ita respondi egomet nuper protonotario apostolico, ex Italia transenti alpes ac uenienti in nostram Germaniam. In qua pietatem illius maximopere offenderunt episcoporum in Germania militares copiae, equestres cohortes, aulae, tituli, conuiuia, tympana, tubae, buccinae, tormenta et armamentaria. Ad quae omnia ipse obstupuit inclamauitque: *O claues Petrinae in quos non thesauros penetrastis!* Meum igitur fuerat, hos scrupulos, hoc discrimine inter *episcopum* et *principem* facto, eidem euellere. Anno 1672.

(l) Fasti Bambergenses institutum ita describunt: *Er hat das aufm Kaulberg baufaellig gewesene Waisen - oder Seelen-Hauß gantz abbrechen, und aus seinen eigenen Mittlen ein gantz neues und sehr kostbahres Gebaeude uom Grund ausbauen lassen. Wie solches noch ietzo iedermann für Augen stehet. Worbey er auch dasselbe mit Einkünfften gewaltig* dotiret, cetera.

(m) Supersunt argumenta *recessus circularis* Bambergae scripti die 25. Nouembr. 1654. apud LONDORPIVM tom. VII. cap. 101. p. 957. 958. 959.

(n) In actis publicis LONDORPII *tom. VIII. cap. 328. p. 509. 510.*

(o) Hora V. uesperi, quod addit auctor DIARII EVROPAEI *part. 25.* p. 590. his uerbis: *Am* 24. Ian. (3. Febr.) *Abends gegen 5. Vhr haben Ihro Hoch-Fürstliche Gn. der Bischoff uon Bamberg* Philipp Valentin, *nach ausgestandener XIII. woechentlicher Kranckheit, dieses Zeitliche gesegnet. Sie wurden uon uielen sehr bedauret. Weil sie das Stifft über 20. Iahr wohl und loeblich regieret.* Sed fallitur auctoris calculus, quoniam aetas regiminis illius non expleuit annum decimum nonum.

Anno 1672.

PETRVS PHILIPPVS
LIII. EPISCOPVS BAMBERGENSIS.

Petri Philippi a DERNBACH electio die 21. Martii 1672.

NOn menstruo spatio uacuus fuit antistite praesulatus. Nam die XXI. mensis Martii anni 1672. communi suffragantium sacri collegii concentu electus est *Petrus Philippus* a DERNBACH, quae gens est Franconicae nobilitatis (a). Erat is uir prudens, solers, toga et sago ualidus reique militaris peritus et curiosus. Tempore, quo praesul electus, uicarium egerat Bambergensium in Carinthia dynastiarum (b). Ex quo igiter antistes factus ante a consilio coepto non destitit, quam fatalis illa cum Austriacis controuersia anno 1682. transactione componeretur, ea quidem lege, ut Austriaci iura, Bambergenses autem census annuos lucrarentur (c). Fecit quoque gloria rerum consiliorumque noui praesulis, ut biennio post *Wirtzburgi* a sacro collegio *praepositus*, mox *episcopus* inauguraretur (d) atque adeo utriusque principatus sacri Bambergensis et Wirzburgensis fieret particeps. Inde cohortes aluit et legiones militares, rerumque pace ac bello gestarum in Germania uniuersa consors fuit ac socius (e). Inprimis uero *circularem Franconiae militiam* bene ordinauit disposuitque et exemplum reliquit, quod posteri in hoc argumento ad imitationem sibi proposuerunt (f). Etiam curam habuit rei monetariae, cuius in Franconiae tractu eo maior abusus, quo plures territoriolorum domini ex hoc regali facere uolunt sordida compendia (g). Alienissimum semper ab amicitia ac foedere cum Gallis circumtulit ostenditque animum ac ideo in laude fuit sinceri, aperti, fortis et magnanimi principis. Quod in tricennali bello, quod uixerat, artes extraneorum regum ad patriam perturbandam, plene intelligeret et, quin posteri facinora peccarent maiorum, cauere sciret et euitare (h). Ceterum sedem habuit plerumque Herbipoli, qui praesulatus Bambergensi est amplior. In quo etiam palatium episcopi ac urbis se commendat operis, opibus, auleis, munimentis. Obiit igitur in Wirzburgensi arce *Marienberg* appellata, die *XXVI. mensis Aprilis anni 1683.* Postquam obfirmato pectore sex hebdomadum *morbos* uehementissimos pertulisset (i). In templo cathedrali Herbipolitano, altero mense Maio post, die II. anni eiusdem rite sepultus. Funebribus illius interfui adolescens.

Gens Dernbachia.

Compositio litis Bambergensium in Carinthia an. 1682.

Wirzburgensis episcopus die 27. Maii 1675.

Die Fraenckische Craysß-Verfassung.

Sedes Herbipoli.

Mors an. 1683.

(a) Ad *Hassiacam* refert BVCELINVS et plenius Io. Iust. WINCKELMANN in descript. Hass. p. 226. 227. 228. 229. 230. Potest uero euenisse, ut familia, quae Hassiacae originis, etiam in Franconiam transferretur, aliis ibi florentibus agnatis. Vtrum *Dernbach*, *Derenbach*, *Derembach* re differant uera, an diuersa tantum fallat scriptura, iudicium sit aliorum qui magis sunt curiosi in genealogiis Germanicae nobilitatis.

(b) *Vicedominum* Bambergensem in Carinthia dicunt. Quod munus cum amplum sit et momentosum, non solum ob dynastiarum in Carinthia numeros et opes: sed etiam ob perpetua cum Austriacis ibi dissidia: saepius contigit, *uicedominum* inde ad sacram *praesulis Bambergensis* spartam euocari.

(c) Non potuit hoc fugere IMHOFFIVM, in uicinia habitantem Noribergae. Ita autem ille: *Incaluit controuersia Bambergensis,* (super immunitate et exemptione Carinthiae quindecim dynastiarum) *in praesentibus etiam comitiis et scriptis amoebeis acriter agitata. Verum circa annum 1682. composita est transactione. In hac episcopus et capitulum de iure* immedietatis *decesserunt,* suprematu *ditionum Carinthiacarum et iure collectandi in Austriacam domum translato: contra uero* Austriaci *soluerent Bambergensibus annuatim* quatuor mille *florenos. Obligato uectigali* Taruisiensi *sub nexu hypothecae.* Peccat uno orbiculo Herois europaei auctor, qui substituit summam 40000. Cum quo etiam labitur *Schwederus.*

(d) Scilicet die 4. mensis Decembr. 1674. electus fuit *praepositus:* die 27. mensis Maii 1675. *episcopus Wirtzburgensis.* Quae hic gesserit, loci sunt alterius.

(e) Est uero ex historia istius aeui notum, quantopere Galliae rex consilia

lia ordinum Germaniae disturbauerit, A alios minis, plures opibus ac nummis, aut rerum magnarum spe solicitauerit egeritque id, ut plerosque a partibus abstraheret Austriacis et piissimi tum imperatoris. Quod uero is aperte, illud per latus Sueciae rex, clam illius socius et adiutor. Princeps noster abhorruit ab utroque, detexit utriusque artes, quibus Germanico imperio illusissent olim pergerentque illudere etiamnunc.

(f) In *Franconiae* et huic uicinae *Sueuiae* pagis, maximopere tum consilia re- B quirebantur prudentum, ne ab insidiis Gallorum circumuenirentur ordines, faciliores certe plerique in audiendo ac credendo Gallis, quam salus patriae uoluerat. Magna ideo fuit auctoritas nostri, partim quod Franconiae supremus rector esset, sedulus in consultando cum ordinibus, partim quod milite esset instructus, quo praeire suis uoluerat, ut circulares ordines eum in legendis ac instruendis copiis eo promtius sequerentur. Id sermone habeo illorum, qui eius generis negotia in circularibus comitiis curant, quod nostro antistiti gloria debeatur rei militaris, in Franconiae circulo bene ordinatae.

anno 1683.

(g) Non solum in comitiis Franconiae uniuersae prouincialibus de hoc actum est argumento: sed etiam in consilium tanti momenti alii adhibiti pagi siue circuli uicini, annis praecipue 1679. 1680. et sequentibus. Ad quos prouocant acta publica. Sed malum altiores radices egit, quam ut corrigi posset poenis, decretis et statutis.

(h) Dicunt eum in uotis posuisse, ut *Franconia armis esset decorata.* Ita enim sufficere eam ad primum impetum uicini hostis excipiendum. Quod satis sit ei, qui fidem Caesari et imperio debeat, ut expectare inde queat postea adiumentum.

(i) Vulgares nostri annnales in *theatr. Europ. tom. XI.* p. 510. Calculos ineunt curate atque his uerbis: *Die XII. circa horam undecimam nocturnam* PETRVS PHILIPPVS *in Marienburgensi palatio obiit. Annos natus sexaginta tres. Funebris conductus die 1. mensis Maii Wirtzburgi factus. Sacra uerba ad populum ideo fecit Iesuita explicauitque XXVII. Psalmi comma uigesimum sextum. Lucem aspexit antistes 1619. sub exordium feralis belli in Germania.*

MARQVARDVS SEBASTIANVS

LIV. EPISCOPVS BAMBERGENSIS.

Marq. Sebast. SCHENCK de STAVFFENBERG electus die 10. Iun. 1683.

Schenckiorum de Stauffenberg familia.

Bambergensium census imperiales deminuti an. 1685.

TErtio mense post obitum decessoris episcopi, die X. mensis *Iunii* anni 1683. electus est praesul Bambergensis *Marquartus Sebastianus* pincerna, de STAVFFENBERG. Quod nomen est uetustissimae in Sueuia familiae, hereditario pincernarum Sueuiae munere illustris (a). Principio pacatum habuit reipublicae statum, induciis uicennalibus factis cum uicino hoste. Cum tamen Bambergensis principatus suum nunc aleret praesulem, seiuncto iterum inde episcopatu Herbipolitano, qui alium antistitem fuerat nactus; deinde Bambergenses in Carinthia dynastiae, olim immunes, nunc archiduci tributariae essent: de nimietate summae in imperiali matricula Bambergensibus adscripta, querelas iure mouit cum in comitiis Franconiae paganis, tum in imperialibus Ratisponae. Est etiam utrinque auditus. Consensu enim comitiali census imperialis tertia parte eo fuit deminutus, usque de stabili summa Bambergensi aliquid statueretur (b). Etiam collectarum controuersia tum est agitata Bambergae, cum possessoribus curiae *des Brand- oder Zoellner-Hoffes*, qui adrogatae sibi immunitatis causa in ius sunt uocati (c). Rei monetariae in Franconia abusus agnouit deplorauitque. Imo etiam circulares ideo instituit consultationes atque uicinorum principum rogauit auxilia, ut uiliores lege monetaria numi proscriberentur in imperio salutareturque imperator ad poenas irrogandas illis, qui aduersus iura hic deliquissent, lucri cupidine corrupti (d). Breui post incidit in tempora duris-

Causa des Brand- oder Zolner-Hofes.

Aduersus rei monetariae abusus.

 rissi-

anno 1693. Belli Gallici calamitas in Franconia 1689. rissima. Ex quo enim Galliae rex anno 1688. Germaniam et Franconiam praesertim improuiso impetu inuasit et milite inundauit: parum abfuit, quin Bambergensis prouincia cum Franconia uniuersa hosti in praedam concederet. Fecit haec irruptio repentina, ut ordines Franconiae iam serio rem agerent, quo militia circularis, tum fere collapsa, repararetur acciperetque, *Inde ordinata circularis militia, die Creyß-Verfassung.* quantum fieri posset, inuidenda incrementa (e). Imo etiam de milite Germaniae uniuersae perpetuo ea occasione actum. In quo tamen instituto patronus illius Sueuiam faciliorem habuit, quam Franconiam eiusque supremum rectorem. Interim nullis impensis militaribus pepercit, ut hostis trans Rhenum repelleretur. In ea temporum duritate nihilominus domi *Palatium et templa noua 1693.* etiam cogitauit de urbibus in meliorem statum uertendis. Sibi palatium extruxit, a conditore adpellatum MARQVARDIBVRGVM (f): coenobio Franciscani ordinis (g) et Iesuitarum collegio templa destinauit et solenni ritu illis benedixit (h) anno 1693. Semestri spatio post, diuinis meditationibus ac precibus animo defixo, appoplexia correptus, obiit die IX. mensis Octobris *Mors 1693.* anni 1693. Cadauer illius die XXVI. mensis eiusdem in templo primario ad aram S. Ioannis honesto ritu humatum (i).

(a) Illarum familiarum, quae post cognomina alia, *Schenkii* siue pincernae agnomen ferant, *sexaginta quinque* mumerat BVCELINVS *in Germania genealogica p. 201.* Nam licet olim cuique principi unus suffecit *pincerna:* postea tamen, siue quod Caesarem imitarentur, siue quod cresceret luxus, numeros auxerunt, uni tamen familiae *hereditario* hoc munere adfixo. Accessit quod plures *uerbo* tantum essent *pincernae*, re autem ipsa nullo fungerentur officio. Qui tamen omnes iure *proedriae* et dignitatis ideo gauisi sunt, ut in itu ac reditu aliis nobilibus praeferrentur, curiali uerbo non decoratis. Factum igitur est, ut nobiles, familiari nomine omisso, a potiori tantum uellent adpellari *pincernae.* Imo in medii aeui diplomatibus passim legitur *Schenck Volrath*, *Schenck Eberhard* cetera, necquicquam additis cognominibus de Stauffenberg, de Limburg et quae generis eiusdem. Vnde etiam illud clarum est, quod in nimio peccent hodie *landsassii* nobiles, cum praecedentiam negant principis *consiliariis* aut honestioris ordinis *officialibus.* Quibus tamen olim in tanta Germaniae nobilium libertate primi fuere postpositi. Atque haec causa est, quare sibi tanto honori duxerint familiae nobiles, *principis* officialem agere: ut cognominibus familiaribus inde *agnomen* rogauerint, *pincernae, mareschalli, dapiferi, camerarii,* (quod ultimum tamen olim accidit rarius, quo maior haec dignitas habita prae aliis) etiam in posteris siue usu siue priuilegio ita continuatis. Ceterum id adfirmant scriptores genealogici, quod *Stauffenbergii Sueuiae* ducum egerint *pincernas* hereditarios: quibus extinctis, non solum memoria remanet in hoc nomine, sed etiam iura. Quoniam *hereditaria* haec officia a principibis pependere et a principatibus seu prouinciis. Vt adeo, primo extincto, permanserit nominis sustentaculum in altero.

(b) Moderamen, quod dicitur matriculae, fuit quidem temporarium tantummodo, quod intelligitur ex imperiali decreto apud LONDORPIVM *tom. XII. p. 476. 477. Damit dem Bischoffthum Bamberg über die demselben hiebeuor den 20. Aug. 1677.* intuitu *dessen im Fürstenthum Caernthen gelegenen, uon dem Hauß Oesterreich aber ausgezogenen Herrschafften uon dem alten* matricular - quanto *der 1088. fl. bereits gethanen Erlaß, auch uom bißherigen* contingent *der 682. fl. ein Drittel, nemlich 227. fl. 20. Kr.* interims-*Weise und biß zur* rectification *der allgemeinen* matricul, *abgezogen und bey künftigen Reichs- und Creyß-Anlagen nur auf die* restirende *zum Drittel, nemlich 454. fl. 40. Kr.* reflectiret *werde.* Signatum *Ratisponae* die IV. Iunii mensis anni 1685.

(c) Prodiit in hac causa libellus, his uerbis inscriptus: Exegesis siue in iure et facto *wohlgegründete Gegen*-remonstration. *In welchen zusehen, daß die* possessores *des Brand- oder Zollner-Hofes in Bamberg, sich ihrer* priuilegien *bey allen uorfallenden* casibus, tam ordinariis, quam extraordinariis, *so gar uon Türcken und Reichs-Kriegen, zu bedienen haben und uom Hoch-Stifft müssen enthebt werden, gedr. 1685.* Nam ordinario iure ab immunitate in communibus ad extra ordinem indicta tributa nullum alias uinculum consecutionis. Et in ultimo omnino genere inuasio Turcarum et ideo coacta tributa omnino uersari uidebantur.

(d) Intelligitur hoc cum ex actis publicis, tum sigillatim ex litteris ideo ad Boica-

Anno 1693.

Boioariae electorem scriptis, quas exhibet LONDORPIVS tom. VII. p. 505. 506.

(e) Nam ex hoc tempore militia *Franconiae* circularis (*die Fraenckische Creyß-Verfassung*) in pretio et exemplo fuit singulari. Quod si etiam decem Germaniae pagi omnes imitati essent, nunquam uires Germaniae aduersus hostem Gallum defuissent. Verum illi circuli, ubi principes unus et alter aliis praepotentior, a militia circulari ideo alieni sunt, ut infirmiores maneant inermes, illosque comiter habeant, a quibus tempore belli expectandum et exhibendum illis auxilium.

(f) Marquardsburg *neben dem Seehof.*

(g) *Die* Franciscaner *Closterkirch zu* Vorcheim. Ritu inaugurationis defunctus est episcopus die III. mensis Maii 1693.

(h) Inaugurauit hoc templum, cuius structurae multum inest et salis et operis die XVII. mensis Maio 1693. Festum autem diem anniuersarium esse uoluit *Dominicam IV.* post sacra paschatos. Idque ex plenitudine potestatis episcopalis.

(i) Dum id ageret antistes, ut horis, supplicationibus diuinis ad sanctum Martinum faciendis, interesset: sanguinis ictum sensit, quem ueteres *siderationem* dixerunt, malum hoc siderum tribuentes dispositioni.

LOTHARIVS FRANCISCVS

LV. EPISCOPVS BAMBERGENSIS.

VIx humatus fuerat decessor, cum die *16. mensis Nouembr.* anni 1693. *Lotharius Franciscus* antistes nominaretur, tanto suffragantium concentu, ut electio eius per *inspirationem*, quod sacri canones dicunt, facta esse uideretur (a). In uotis ille fuerat omnium, illorum maxime, quibus litterae, artes, industria, facundia, candor, probitas, facilitas, prudentia et, post alias uirtutes, de omnibus bene merendi uoluntas illius, plene cumulateque fuerunt perspectae (b). Accessit dignitas et uetustas gentis *Schoenbornianae*, unde fuerat oriundus (c). Non enim aetate solum Germaniae principes familias illa superat: uerum etiam meritis et uirtutum luminibus in rempublicam. Ipse pontifex supremus fiduciam, quam haberet in nouum antistitem, singulari exemplo declarauit. Sacra enim decora eidem impertiuit gratis, definito censu remisso, qui ideo solui debet alias curiae pontificiali (d). Neque in Bambergensi sparta suprema continuit se uirtus et fama eius: sed explicauit et dilatauit se per Germaniam uniuersam. Sedis igitur *Moguntinae* sacri collegae eum die 3. mensis Septembris 1694. elegerunt sui antistitis *coadiutorem*; cui etiam anno post 1695. die 2. mensis *Maii* in sacro munere et principatu successit (e), solenni ritu adplausuque Moguntiae inauguratus. Ex eo tempore utriusque episcopatus summam habuit curam neue alterum uideretur negligere, negotiorum in imperio multitudine ac mole obrutus, eius archicancellarius, tempora anni diuisit adsignauitque aliquot etiam menses *Bambergae*, per quos singulis ibi annis ageret essetque praesens rerum in illo principatu peragendarum (f) Facile igitur est ad intelligendum, nihil in imperio potuisse accidere aut euenire, cuius rei ille non esset particeps, consultor, imo fere auctor et actor. Siue enim causas et curas imperii uniuersim sumas, prora et puppis in eo archicancellarius: siue prouinciarum iura expendas sigillatim, tam in curia imperiali, quam in tribunalibus Germaniae supremis idem ille Caesaris oculus et manus: siue ultima duo bella cum Gallis animo agites, illa Rheno uicinam prouinciam Franconiamque praecipue tetigerunt commoueruntque, in quibus ipse quoque arbiter ac rector. Quo rerum statu nostri antistitis uitam scribere, idem est, quam condere Germanici imperii annales, quod opus aliquot uoluminum, non unius aut alterius pagellae,

Lotharius Franciscus a Schoenborn anno 1693. electus.

Illius uirtutes.

Schoenbornianae gentis lumina.

Pontificis in eum fiducia et spes.

An. 1694. coadiutor et an. 1695. archiepiscopus Moguntinus.

Vtrique spartae annuatim praesens.

Rerum uniuersi imperii ab anno 1695. qui auctor et actor?

a) archicancellarius et comitiorum director.

b) uicecancellarii opera.

c) director Rhenanae;

d) Franconiae prouinciarum.

anno 1691.

lae, qui finis nostro propositus argumento. Cogimur itaque contrahere uela atque cursim et indice digito notare tantum ea, quae ad res Bambergenses faciunt, ne nostrae aetatis episcopi unius uita superet aut exaequet librum hunc, in quo historia uniuersi episcopatus.

Anno 1696. homagium, foederis renouatio cum Treuirensi.

Anno 1696. postquam homagio sibi deuinxisset subditos in principatu *Moguntino* atque renouasset foedus Rheni electorum cum antistite *Treuirensi*, conuentu hoc fine instituto *Ehrenbreitsteni:* in *Franconiae* praesulatu id egit, ut Hagam Comitum, quem pagum iure dixeris amphyctionum orbis uniuersi, nuntius amandaretur, qui causas Franconiae ageret ibi sigillatim apud confoederatos praepararetque animos ad satisfaciendum et compensandum illa, quae in Gallico bello uel impendissent incolae uel passi essent damni et iniuriarum.

Anno 1697. conuentus Hagensis et pax Risuicensis.

Neque immaturum consilium hoc fuit, cum altero anno post 1697. inciperet de pace futura inter foederatos et Gallos consultatio. Vniuersae Franconiae tum spes magna in nostro antistite. Cum, quod ipse autoritate plurimum ualeret apud Caesarem et Belgas; tum, quod in *adlegatione* imperii ordinum Moguntinus legatus, nostri frater, praesidem ageret, cogeretque in aedibus suis conuentus omnium imperii legatorum, colligeret suffragia referretque consultata Caesareis. Neque egomet, negotio tum praesens, intellexi, quod in tricis quartae istius pacis paragraphi, aliquid culpae aut insidiarum datum sit Moguntino praesidio, alieno ubique a fuco et fallaciis.

Anno 1698. cura militis praesidiarii.

Pace illa improspero successu confecta, anno sequenti 1698. inter Franconiae ordines omnem lapidem mouit, ut copiae, machinae, annona, adparatus belli suppeditarentur ad *Philippiburgum* et castrum *Koelanum*, Argentorato oppositum, firmandum ac instruendum praesidio militari, cum illa loca imperio attulisset funestissima alias pax *Risuicensis*.

Anno 1699. turbae hominum uagabundorum.

Annus 1699. funestos quosdam casus habuit hominum uagorum et exsulum, qui per Franconiae regiones et tractum Bambergensem, per turmas et cohortes ingenti numero errarunt exercueruntque praedas et rapinas atque uiribus conglobatis, oppida et pagos inuaserunt et infestarunt. Causa mali uisa est aliquibus, quod, pace facta, innumeri milites accepissent missionem, qui uictum et cultum aliter acquirere noluerint, plures nesciuerint etiam, quam bonis alienis adferendo manus, praedando rapiendoque. Quorum numeris cum peioris sortis agricolae et ciues adgregarentur, latius serpsit hoc malum, ut prudentiores bella metuerent, ex memoria superioris seculi cognita, sub infami uerbo *tumultuum rusticorum* (des Bauren Krieges). Cunducto tamen ex milite prouinciali exercitu, praedonum eius generis alii occisi, alii in uincula coniecti, plures ad operas perpetuas et triremes damnati atque publica pax Franconiae restituta. A quo tempore in mores iuit in Franconia, ut homines uagi et errantes captiui Venetis mittantur uendanturque instar seruorum poenae.

Anno 1700. iter Bambergâ Romam.

Annus secularis, ut in aliis Germaniae partibus, ita etiam Bambergensi praesulatui fuit sacer. Cuius plurimi incolae Romam contenderunt ad pontificiales indulgentias, quae delerent omnis generis peccatorum poenas et reatus.

LL. monetariae.

Illud porro salutare fuit praesulis Bambergensis consilium, ut omnis generis ac sortis numi uel proscriberentur e Francónia uel reducerentur ad leges monetales pagi Franconici et imperii. Suprema enim eius rei cura Bambergensi antistiti ab imperio est demandata, idque in societate *Wurtenbergici* et *Boioariae* ducum. Cum e re esse uideretur, *Boioariam*, *Sueuiam* et *Franconiam* eodem monetae genere uti et tres pagos uno hic concentu ac instituto inuicem conspirare. Ceterum de nouis munimentis, Erfurdensi additis hoc anno, referre non omittent annales Moguntini.

Conuenta clientelaris nobilitatis cum antistite Bambergensi anno 1700.

z) quare omnia hic feuda habenda pro antiquis?

Neque tamen id negligi debet, quod, sub exitum seculi huius, iurium, cum clientelari nobilitate controuersorum, magnam in hoc principatu attulit rerum conuersionem. Scilicet his moribus adhuc nobilitas clientelaris uti uoluit, ut *feuda Bambergensia* haberentur pro antiquis neque successio negaretur agnato, eiusdem nominis, clypei et armorum socio, licet non constaret, eum in posteris esse illius, qui feudum primus acquisiuisset et comparasset. Idque ideo, quoniam huius praesulatus feuda

obla-

oblata ſint ex allodiis, fideicommiſſi familiae nexu oneratis. Inde cuicunque ex iſta familia uel renouandum feudum, poſſeſſore uacuum uel expungendum illud ex matricula clientelari et in priſtinam proprietatem, quam ante habuerat, fundus reducendus. Contra, Bambergenſis curia ueſtigiis inſiſtere uoluit iuris communis: quod feudum pro nouo habet, eoquidem usque, dum docuerit agnatus, illud ſui intuitu eſſe antiquum. Licet igitur lis haec componi nequiuerit: ita tamen conuentum eſt, ut, qui factus eſſet primum poſſeſſor, ſiue dominus is eſſet ſiue agnatus uaſallus, ei iura relinquerentur poſſeſſionis, res ipſa coram arbitris (auſtregis) diſceptaretur iisque quatuor, quos partes ipſae nominauiſſent. A quibus poſt anni ſpatium lis deuolui poſſet ad ſuprema imperii tribunalia. Atque in hoc argumento lis non compoſita, ſed alligata ad formam procedendi. *Alterum* fuerat hoc, utrum feuda, Bambergenſi curiae aperta innexaque praeſulatui, nihilominus equeſtri ordini permanere deberent tributaria, quod merito negandum. Licet tum ea in re nequiuerint inuicem conuenire. *Tertium* uerſabatur in limitibus regundis *centenariae* iurisdictionis, quam princeps Bambergenſis habet in nobilium clientelarum fundis. Quatuor uerborum finibus eam incluſerunt ueteres. Scilicet homicidio (Mord); incendio (Brand); ſtupro uiolento (Nothzucht); rapinis (raub). Verum quamuis in adpellatione nulla contentio, fuit tamen grauiſſima ſemper in horum uerborum forenſi ſignificatu, quem Bambergenſes proferre, contra nobilitas contrahere uoluit et reſtringere. Vterque de amplitudine ſolicitus ſuae iurisdictionis uel *centenariae*, quae praeſulis, uel *uogtianae*, quae nobilium. Lumen formulae conuentionis, quae in margine recitata (g), addi debet hoc. Veteri Germanorum conſuetudine pauciſſima delicta ultimo ſupplicio aut poena, quod dici ſolet, corporis adflictiua punita eſſe, adeoque *centenarium* iudicem (alibi die Fraiſch) animaduertiſſe in delicta nonniſi pauciſſima. Exemplo adulterii, quae olim multam ſatis leuem adeoque *uogtium* ſiue inferiorem iudicem habuit, non *centenarium* ſuperiorem. Contra autem res ſe habuit ex eo tempore, ex quo omnes fere leges ſanguine tinctae ſunt, id eſt, poenae dictae ultimi ſupplicii, idque, niſi omnia me fallunt (h), a principibus hoc etiam fine eſt factum, ut ampliarent ſuperiorem iurisdictionem. Tum enim centenarius aut ſuperior iudex omnia uindicare uoluit gladio idque ſub tegumento iuris Romani, quod regnare coepit in patria, cum damno et iniuria manifeſta iudicis et iurisdictionis inferioris. Vt in dubio pro ultimo, non autem primo ſint coniecturae. His tamen iudiciis ipſos etiam nobiles ſubiici, ratio et uſus exigit medii aeui in Germania. In *quarto* pariter manſit lis ſuſpenſa. Nam principis indulgentiae datur, quando aliquid dotis aut uictalitii nomine ſoluere aut conſentire uelit ex feudo, allodio deficiente. *Quintum* fuerat, limites non confundendos rerum ciuilium et feudalium, ne tamen cauſa querelarum ſit penes equeſtria iudicia iuſtitiae uel protractae uel denegatae. *Cetera* de uerbis curialibus, quibus compellandi nobiles clientes; ſubditis artis ſellulariae habendis per nobilium uillas et pagos neque ad tribunitia iura in urbe cogendis a principe et alia, quae ſequuntur, tanti non ſunt momenti et illa facilius ex formula conuentionis, in margine uerbatim adiecta, intelliguntur. Sub noui ſeculi ingreſſum in re magni conſilii et momenti, unde ſalus pendere uidebatur ſi non Europae, Germaniae profecto, plurimum tribui debet noſtro archipraeſuli, rerum ſcientia et uſu auctoritateque ualenti in imperio. Mortuo Hiſpaniae rege ſuperiori anno, de ſucceſſione imperator et Galliae rex inuicem contenderunt olim litteris, nunc foederibus et armis: ut plures Germaniae ordines animi penderent, num praeſtaret, hanc rem ſuam facere, an uero cohibere ab hac lite manus et neutrius ſequi partes. Quod ultimum Galliae regis legatus conſiliis, ſtudiis, pollicitationibus, minis, ſpe propoſita metuque, ab ordinibus requiſiuit. Imo fratres Boioariae duces et duo praepotentes in Germania principes alii, qui dederant ea in re calculos Galliae, alios in ſuas trahere partes ſerio ac ſaepius curarunt con-

Anno 1700.

2) aperta queant conſolidari?

3) Centenariae *et* uogtianae *iurisdictionis regundi fines.*

4) menſura debitorum ex feudis.

5) cauſae ciuiles et criminales.

6) artes ſellulariae *in pagis quoque ſine iure* tribunitio.

Anno 1701. ad nouum pro Hiſpania bellum difficilius Franconia.

Cauſae difficultatis.

Anno 1701.

contenderuntque. Franconiam praesertim somnus ac sopor eo tempore cepit, quo Boioariae dux spem fecit, numen se fore tutelare, si quiesceret abstineretque a cogendo milite et armis. Excusare etiam hanc somnolentiam uoluerunt alii, partim, quod nouissimo bello iste pagus fuisset exhaustus hominibus, aere, opibus, annona; partim quod, Galliae uicinus, in prima statim inuasione eius cederet incendiis et rapinis: partim, quod prouinciae remotiores negligerent officium suum neque in tempore ex pacto conuentoque illi auxilio adessent, ut adeo praestaret, pacem sequendo, florentem seruare rempublicam, quam militando eam pessundare ac perdere. Annus certe abiit inter hos rumorum et concionum uentos, in quibus fluctuauit titubauitque Franconia. Interea noster archipraesul nihil omisit, quod facere potuit ad excitandum e somno et detergendum de oculis ab hoste factum glaucoma.

Anno 1702. sublatae auctoritate principis Bambergensis

Nam anno 1702. consilia Franconiae procerum in statum uersa meliorem, ut, euitatis Galliae et Boioariae insidiis periculisque, in foederis leges irent, cum quatuor imperii nostri pagis *Austriae, Sueuiae, Rheni* uiciniae *primae* et *secundae*; bellum denuntiarent Gallo starentque a partibus sui imperatoris.

Anno 1703. retenti in foedere pro Caesare.

Neque inde potuerunt dimoueri, licet anno post 1703. Boiariae rex, conscripto instructoque triginta millium exercitu, iterum eos tentasset concussissetque omnia terrore metuque, expallescente ad truculentissimos conatus, milite fere nudata, Franconia.

Anno 1704. ad spem meliorem erecti.

Spe tamen alieni auxilii ex Anglia et Belgio erecti obfirmarunt et retinuerunt animos, fidem obsequiumque probaturi Caesari, quam ei semel dedissent. Eodem anno 1704. rectore rei monetariae archipraesule nostro, aurum, sub fallaci uerbo

Adulterinae Galliae monetae proscriptae edictis.

Ludouici (*Louis d'or*) Germanis, rerum ignaris, obtrusum et uiliori metallo infectum, sententia Franconiae comitiali interdictum et adultera Gallia falsi crimine postulata, quod neque gentium integri mores ferrent, adulterare numos atque populo hosti numerare pro genuinis.

Anno 1705. inauguratio uicarii cancellarii Caroli Friderici comitis Schoenbornii.

Annus 1705. ut Germaniae uniuersae post Leopoldi magni obitum: ita genti inprimis SCHOENBORNIANAE nouam attulit periodum. Apoplexia correptus die XI. mensis Ianuarii obierat uicarius imperii cancellarius, *Kaunizius* comes. Vocare ac sufficere poterat in amplissimo hoc munere alium princeps noster. Quod et dare solent cum obseruantia; tum formula imperii, capitulatio; demum ratio muneris ipsius, quod, imperii nomine iussuque Moguntini, peragi solet ac conferri. Id tamen non minus e re est, ut ad hanc spartam obeundam nominetur candidatus, qui, post uirtutes insignes, Caesari gratus optatusque, cui perpetuus esse debet rerum consiliorumque comes, auctor et actor: ut adeo cum Caesaris, tum Moguntini, bonam hic pacem conspirare, opus esse uideatur. Has spes omnes cumulatissime expleuit superauitque FRIDERICVS CAROLVS COMES SCHOENBORNIVS, nostri archipraesulis ex fratre nepos, uir annos natus unum et triginta. Quapropter, cum Leopoldus imperator, hoc munere uacante, obiisset, unico mense post, die XV. Iunii nouus Imperator IOSEPHVS eum calculo etiam suo adprobauit, uocauitque, quod ante iam in uotis eius fuisset, quam a Moguntino esset ad hoc fastigium commendatus. Regnant enim in eo Schoenbornianae auitae uirtutes, integritas, honestas, solertia, adsiduitas quotidiana, de omnibus bene merendi studium, habilitas naturae munere data, litterae ac artes, in patriam amor fidesque et quae lumina uiri principis alia sunt generis eiusdem, quibus uniuerso imperio ac meliori orbi suaeque genti hodieque praelucet.

Anno 1706.

Sub exitum anni 1705. Franconiae et Bambergensi tractui nouum belli metum incussere Boioariae ducatus ordines, insidias parantes, aduersus militem praesidiarium Caesaris in Boioaria: sed illis detectis, auctores facinoris capitis supplicia passi sunt promoueruntque utriusque principis electoris acerrimam proscriptionem, anno 1706. promulgatam.

1707. Augustae mutatio sacrorum in templo Bambergensi.

Anno 1707. sponsa Hispaniae tum Augusti, sacratissimi nunc imperatoris, *Elisabetha Christiana*, ipsis calendis *Maiis*, Euangelicorum sacra eierauit *Bambergae* in templo cathedrali et formulae fidem suam addixit ecclesiae catholicae. Solenni ideo ritu a nostro archipraesule inaugura-

gura-

anno 1706.

gurata (i), ad conciliandum actui gradum maiorem dignitatis. Eodem tempore, Bambergensi principatui clientelaris nobilitas archipraesulem rogauit, ut annuum ei remitteret censum, adhuc solutum illi ob impensas in rem iudiciariam faciendas.

Redemtio census iudiciarii des Zentschatzes oder Hentkergeldes a Bambergensi praesulatu an. 1707.

Qui enim pagi nobilium addicti sunt Bambergensi *centenae* (ita superiorem iurisdictionem adpellant, quam Romani dixerunt criminalem) eos quoque, par est, soluere censum iudiciarium ad alendos iudices et iudicii administros. Debent igitur principis indulgentiae, quod pro mille imperialibus thaleris huius generis tributo miserit nuntium (k), adprobante idem calculo suo *capituli cathedralis* sacro collegio (l). Qui ad iuris rigorem illa expendisset, ille reperisset causam, ad canonem iudiciarium potius augendum, ob impensarum in iudiciis incrementa et uilius pretium, quo aestimari hodie solet argentum.

Anno 1708.

Annus sequens inter remedia abiit, quae ad onera belli et alendi militis a Franconiae ordinibus eorumque supremo rectore Bambergensi antistite sunt requisita, cuius ea de re singulares libelli promulgati sunt, unde procerum Germaniae languor potest intelligi in hoc argumento. Sub eius anni exitum Bambergensis antistes et archipraesul conuentum indixit rei monetariae, anno 1709. Noribergae instituendum.

Anno 1709.

Ad quem etiam tres Germaniae pagi *Boioaria, Sueuia, Franconia* legatos suos miserunt, summam rerum consiliorumque tenente Bambergensi. In hoc concilio repetita sunt illa, quae ante quadriennium pro emendando rei monetariae statu fuerunt dicta conuentaque. Praeterea illud etiam est actum, ut extraneae monetae suum in Germania ualorem haberent, non quidem illum, quem inscriptio numorum significat, sed qui respondet pretio ipsius metalli. Neque tamen sic effici potuit, quin has leges, sui commodi et spei ergo, plures postea iterum migrarent. In promouenda ac conciliande pace noster archiprinceps omnem hoc anno et sequenti 1710. nauauit operam.

1710. Consilianda pacis cum Gallo.

Cuius suasu, nomine et auctoritate non solum ad Caesarem litterae datae; sed etiam ad Angliae reginam atque ordines foederati Belgii, eo fine quidem, ut limitibus imperii aduersus Galliae regem, praesertim in Rheni uiciniis prouinciisque *Sueuiae* et *Franconiae* prospiceretur neque ulla fides daretur Galliae fallaci, aureos montes promittenti in prooemio pacis, non alio tamen consilio, quam ad diuidendum foederatos atque ad uniuersos decipiendum et supplantandum. Cuius rei specimina adlata nouissimae pacis Risuicensis, quae illi inprimis cognita fuerunt. Etiam de imperiali *adlegatione* tum actum, ea tamen, quae multitudine sua non laboraret, quo morbo infecta et perturbata fuerat Risuicensis, sed quae *binarium* ex quouis imperii collegio numerum non egrederetur essetque Caesari non aemula, sed amica atque concors in adferendo patriae remedio, aduersus insultus perfidi et truculenti hostis.

1711. mors IOSEPHI die 17. Aprilis nouum archiprincipi negotium.

Annus 1711. imperio funestus morte IOSEPHI, imperatoris, plurimum negotii facessiuit archiprincipi *Moguntino*. Cuius cura omnis fuit cum de conseruandis comitiis, tum de nouo Caesare eligendo, qui Germaniae rempublicam, tot motibus et bellis domi ac foris concussam, reciperet sub potestatem. Quam solicitus ac prouidus fuerit tempore interregni, ut omnia fierent, prout expediret imperio; quam cautus in negotio electionis tractando, imperii candidato absente in Hispania atque in uicinia apud hostem agentibus duobus electoribus proscriptis;

Idque domi ac foris

Praesertim in noui Caesaris electione, die 12 Octobr. 1711.

quam solers ac perspicax in formula imperii concipienda, ordinanda, emendanda, ornandaque, quod eo maiorem habuit difficultatem, quo magis praeparatos animos attulerant illi, qui *perpetuae*, quod dicunt, capitulationis *leges* urserunt, nouo nunc Caesari praescribendas; quam lenis ac facilis in quorundam electorum studiis animisque diuersis sedandis ac conciliandis, praesertim cum ipsius pontificis agnatus ac nuntius interpellaret electores in re, olim hodieque ei in dubium uocata, non sine inuidia et offensione: illud quidem omne alii annales referant, quibus integrum est, extra oleas uersari Bambergenses.

eiusque inauguratione die 23. decembr. 1711.

Id addo, quod Caesareae inaugurationi multum dignitatis ac luminis accesserit ex nostri archiprincipis pontificatu. Ipsa canities illius ueneranda, imaginem habuit patriar-

Anno 1711. chae similem; gestus ad decus dignitatemque compositi; uox dicentis ac consecrantis nunc leniter submissa, nunc intensa grauiter, nunc inclinata ad supplicationes et uota, suauis semper ac plena, ut in tanta audientium infinitate ad omnium aures pertingeret; ceremoniae statae atque ad sacros adligatae canones tanta facilitate peractae, ut in manibus natae uiderentur; sacra uerba omnibus numeris polita; formulae, quas ecclesia suggerit, non ex schedula lectae, sed memoria custode recitatae ad augendam gratiam et religionem, ut omnes, etiam illi, qui alterius coetus, quodam horrore sacro, dum haec acta, perfunderentur. Annus sequens 1712. pacem *Vltraiecti* promittere uidebatur; quo argumento ne, ad languorem in bello, abuterentur Germani, noster archipraesul inprimis cauere uoluit excussitque etiam cum *Franconiae*, tum Rheno uiciniae soporem, ut facerent in militiae adparatu, quantum possent, et ultra, quam per leges imperii tenerentur. Supremi porro tribunalis, quod Germani *Wezlariae* alunt, curam omnino suscepit etiam, qua *Bambergensis* antistes ad hanc causam tractandam uocatus. Anno 1713. plures foederati in pacis leges cum Gallis conuenerunt; cui tamen neque imperator accessit neque imperium. Interim Galliae regis legatus curiam Moguntinam multis libellis ac litteris interpellauit, ut dolorem leniret, quem ex uiolato ruptoque foedere hauserat imperium. Addidit noua pacis prooemia, quae Caesari commendarentur, nisi illi animus esset a conuentione omnino alienus. Post plures circuitus die 7. Martii an. 1714. *Rastadii* pax quidem cum Caesare imperioque confecta, cui tamen consentire recusauerant ordines, in pacis consilium non adhibiti, licet pleraque communicata archipraesuli Moguntino, cum festinatione opus esset, ne imperio, fere imbelli relictoque a foederatis, grauior iactura ac damnum fieret, quam commodi adferre posset ulterior cunctatio. Quo rerum statu etiam ratam habuerunt pacem Germaniae ordines, paucis exceptis, quae in gratiam euangelicorum sacrorum in *Badensibus* tabulis die 7. septembris fuerunt emendata. Vltimo *Limburgensium* dynastiarum superiori anno extincto, de successione litigatum inter *Porussiae* regem et superstites comites *foeminas*. Primus comitatum requirit, imperio clientelarem, olim a Caesare ad eius occupationem, spei iure, uocatus. Sed foeminae illustres omnem tractum earum esse *proprium* dicunt, id est, allodialem fiduciamque habent in Franconiae ordinibus, qui causam earundem Caesari commendarunt. Porussiae rex, milite anno 1714. iterum reuocato, serio urget Caesarem, ut, qui spem successionis dedisset, eandem quoque rite expleret. Archiprincipi nostro, qua *Bambergensi* antistiti et Franconiae rectori, causa haec a Caesare demandata, ut eam, in societate ducis Wirtenbergici et *Wirzburgensis*, audiret referretque ad curiam imperialem. Anno 1715. praeses sacri collegii Bambergensis in ius uocauit marchionem Onoldinum, in curia imperiali, quod ei iurisdictionem negaret in pago *Fürth*, licet res haec ab arbitris iam anno 1651. fuerit composita. Declinat autem Onoldinus forum remque eius argumenti esse uult, quae ad imperii *comitia* pertineat. Idque ideo, quoniam fundamentum litis in statu uerteretur, qualis fuerit ante bellum *tricennale* et ex Westphalica pace, quae causae omnes sint comitiales. Anno 1716. Brandenburgico legato libellus oblatus est in comitiis, qui ordinibus cum declinati fori, tum iuris ipsius causas exponeret. Extat ille in actis publicis, cuius fundamentum nititur praecipue iuribus *Nordgouiae* olim comitatus, qui pleno iure Burggrauiis cesserit, ut adeo, instar aliarum uillarum, quae in eo sitae, pagus *Furth* parere debeat illorum superioritati et inde pendenti iurisdictioni. Quid habeat *praepositus*, quod his opponat, adfirmare non possum, cum illius libelli nondum comparuerint in librariis tabernis. Ceterum est fere, post pacem factam, annuum in prouincialibus Franconiae comitiis argumentum, ut duo Germaniae propugnacula Philippiburgum et Kehl instruantur idoneo ac sufficienti milite et reliquo ad militiam adparatu. Sequenti anno 1718. archiprinceps noster in Bambergensi praesulatu numeros anno-

Marginalia: *Anno 1712. pacificatio Vltraiectina, et morbi in tribunali Wezlariae. Anno 1713. pax Vltraiectina. Anno 1714. pax Rastadiensis. Badensis emendatio. Limburgensis successio litigiosa. Anno 1715. contentio Furthana in curia imperiali. An. 1716. in comitiis. Anno 1717. Anno 1718.*

annorum explet *pontificialis Iubilei.* Vnde causae omnibus bonis et patriae amantibus ad uouendum: ut Numen ingrauescenti aetati illius, cumulatissimarum uirtutum studio etiamnunc florentissimae, proferat tempora addatque illi annum uere secularem. *anno 1718. Votum.*

(a) Est enim concors domesticorum A annalium fides, quod electio, instar portenti, fuerit unanimis. Quae alias ire solet plerumque in partes, ob tot suffragantium diuersa studia, animos et sensus.

(b) Vtinam haberet laudatissimus princeps scriptorem huius argumenti domesticum, rerum consiliorumque comitem perpetuum. Qui diarium condere posset rerum ab eo gestarum. Neque enim ulla dies illi sine linea aut singulari specimine uirtutis.

(c) *Schoenbornios* inter illustrissimas B uetustissimasque Franconiae uniuersae familias fuisse, plura sunt argumenta. *Principio* fide annalium et diplomatum constat, *seculo iam duodecimo* floruisse Schoenbornios, quorum res, in Germania gestae, isto aeuo adnotantur comparentque eorum inde nomina, in Caesareis diplomatibus subscriptores. *Deinde insignia* siue arma Schoenborniana superiori parte *leonem* coronatum gradientem et calcantem tria cacumina: in inferiori linea interposita *trifidas cuspides albas* in area rubicunda sistunt, C quod intelligitur ex *scriptoribus rerum Wirzburgensium* p. 948. in Ioanne Philippo de Schoenborn episcopo. Vt adeo erret BVCELINVS *part. I. pag. 220.* qui pro albo colore coeruleum pingit. Addit WINCKELMANNVS *part. 2. Hass. cap. 3. p. 125.* ex armario Rothenburgensi Hassiaco *cassidi* inter *duo cornua aperta insidentem coronatum leonem.* Patet autem rerum medii aeui non ignaris, ducalis familiae in Franconia symbola heraldica pariter fuisse *leonem* et *cuspides tergeminas* coloris plane eiusdem, quod ostendi plenius D in *praefat. Rer. Wirzburg.* §. 17. Vnde fidenter coniector, Schoenbornios principali in Franconia stirpi uel sanguinem debere uel arma uel utrumque. Quod fieri oportuit tempore uetustissimo; quoniam illa tot abhinc seculis iam exaruit, superstes autē Wirzburgensis episcopatus, qui, Franconiae ducatus ergo, eadem haec idola heroica retinet. E Taceo Moguntini *archipincernae* munus, quo, lege clientelari, familiam Schoenbornianam iste archi-episcopus solet, beneficiario nexu tenere.

(d) Est enim hoc certissimum amoris pontificialis argumentum: remitti, in gratiam electi aut postulati antistitis, summam in codice taxae apostolicae definitam.

(e) Parum abfuit, quin anno 1698. tertiam quoque spartam sacram consequeretur, episcopatum scilicet *Wirzburgensem.* Partim, quod hoc uirtutes eius mereri uiderentur, partim etiam, quod grata superesset apud plures eius episcopatus sacros collegas memoria *Ioannis Philippi, Wirzburgensis et Wormatiensis* episcopi atque archiepiscopi *Moguntini,* anno 1673. denati, qui Schoenborniae fuerat gentis. Verum ipse a curis plurium negotiorum animum cohibuit locumque fecit alii eiusdem principatus candidato.

(f) Idque magna animi religione obseruat, ne causa querelarum sit apud Bambergenses episcopi absentis. Transigit in Franconiae hoc tractu plerumque partem aestatis *Seehofiae,* in palatio Bambergae uicino exornatoque stupendo ac uere regali elegantissimarum picturarum et imaginum ad leges artis et naturae efformatarum adparatu. Quas ex omni aeuo et angulis Europae conduxit princeps, iudex et aestimator earundem scientissimus aequissimusque emtor.

(g) Tabulas conuentionum recitabimus, quoniam publici iuris in Bambergensi praesulatu non paruum habent argumentum.

RECESSVS,

Welcher zwischen dem Kayserlichen hohen Stifft Bamberg, etc.

Vnd E. loeblichen Reichs-Frey-unmittelbahren Ritterschafft, in Francken,

Orts Gebürg,

den 6. Maii 1700. errichtet worden.

Demnach eine *Loebliche Reichs-unmittelbare Ritterschafft in Francken Orts Gebürg*, so wol bey letzt uorgewesener Sedis Vacantia, sich einiger Beschwerung, gegen das Kayserliche Hoch-Stift Bamberg, uernehmen lassen, als auch solche seithero, bey dem Hoch-Würdigsten Fursten und Herrn, Herrn *Lothario Fran-*

Anno 1700.

Francisco, des Heiligen Stuels zu Mayntz Ertz-Bischoffen, des Heil. Roem. Reichs durch Germanien Ertz-Cantzlern und Chur-Fursten, Bischoffen zu Bamberg etc. uerschiedentlich wiederholet, dabey nebst zu deren Vntersuch-moeglichster Abhelff- und Vergleichung, um eine Conferentz angelangt, und dann Se. Chur-Furstl. Gnaden aus absonderlicher gegen ernannter loeblichen Ritterschafft tragenden Propension, damit zu willfahren, so fort auf Erscheinung der Ritterschafftlichen Vollmaechtig-Deputirten, darzu einige uon Ihren Bambergischen Raethen zu committiren gnaedigst bewogen worden, als ist es nach derselben Antrett- und Fortsetzung, auf uerschiedenes hin- und wieder recessiren, zu folgender respectiue Verabscheid - Vergleich - und Erklaerung uon Punct-zu Puncten gedichen.

Primo. Vnd zwar bey dem ersten Punct die uon Ritterschafftlicher Seiten praetendirende Belehnung derer Agnaten, Sie moegen gleich a primo acquirente feudi posteriren oder nicht, betreffend; Gleichwie Se. Chur-Furstl. Gnaden uon Dero Hoch-Stiffts wegen, die gemeine beschriebene Lehen-Rechten uor sich haben, und weder die in contrarium allegirende Consuetudinem zu agnosciren, noch auch aus erheblichen Vrsachen in das hiebeuor coram commissione Caesarea bloss in Vorschlag gebrachte, uon denen damaligen Hoch-Furstl. Bambergischen Deputirten aber nicht angenommene Compromiss zu condescendiren gemeint; Also ist uon Deroselben lediglich bey Docirung des primi acquirentis bestanden worden, ausser wo die Lehen-Brieffe ausdrücklich ein anders geben, hingegen zu Bezeugung deren Gerechtigkeit liebenden Gemüths, die Erklaerung geschehen, wann in künfftigstrittigen Lehens-Successions-Faellen, ein-zur Lehens-Folg sich angebender Agnat, dem Kayserl. Hoch-Stifft in corporali apprehensione possessionis zuuor kommen würde, solchen Via facti dauon keinesvvegs zu uerdringen, sondern an ordentlichen, rechtlichen Austrag sich zu uergnügen, und dessen abzuvvarten, vvoran auch altero casu, da der Hoch-Stifft in occupanda possessione praeuenirte, der anmassliche Agnatus oder Lehens-Folger reciproce uerbunden und uervviesen seyn solle; Damit man aber beyderseits occasione sothanen rechtlichen Austrags in keine Weitlaeufftigkeit uerfalle, so ist vveiters quoad modum, doch unbegeben anderer in denen Reichs-Constitutionibus gegrundeter Wege, uerabredet und uerglichen, dass in utroque casu der Agnatus zvvey ihme gefaellige, in der Sach nicht interessirte uon Adel oder Gelehrte, zu Mit-Vntersuchung der allerseitigen uorhandenen Fundamenten, und derselben Eroerterung benennen und ervvehlen, Se. Chur-Furstl. Gnaden und Dero Hoch-Stifft hingegen, auch so uiel an der Zahl uon Ihren Raethen (iedoch dass diese ihrer Pflichten zu solcher iudicatur ledig zu zehlen) beyordnen, sofort darinnen, der Billigkeit nach, sprechen lassen vvollen, gestalten sothane uier Niedergesetzte in der uon ihnen angebrachten Klag unuerzuglich zu uerfahren, und selbe laengstens inner Iahrs-Frist definitiue zu terminiren gehalten seyn sollen, iedoch uerbleibet derienigen Partey, vvelche sich durch das Vrtheil grauirt erachten moegte, das Beneficium Apellationis an die hoechste Reichs-Gerichte beuor, und ist zu dessen Erleuchter- und der Sachen Beschleunigung lediglich ad Acta primae instantiae nach uorhergangener, ordentlichen gemeinschafftlicher Obsignatur, Inrotulation, und original transmission ad iudicium superius, iedesmals zu submittiren, bevvilliget worden.

Ad secundum et tertium grauamen. Anlangend die uon der Ritterschafft gesuchte Besteuerung derer heimgefallenen, oder in andere Wege an den Hoch-Stifft gelangten, so Lehenbahrer als eigenthumlicher Ritter - Gutter, dann auch der walzenden, oder einschichtigen Grundstucke und gemeiner Bauer-Lehen, so die Hoch-Stifftische Vnterthanen, oder andere uon deren uon Adel recognosciren, obschon deswegen ad Protocollum uerschiedene Erklaerungen hinc inde gebracht worden, so hat man doch am Ende, dermalen daruon zu abstrahiren, und solche, als wann Sie gar nicht angebracht worden vvaeren, anzusehen, mithin beyden Theilen freye Hand zulassen beliebet.

Quarto. Anreichend hingegen die wegen der Cent - Gerichte angefuhrte Beschwerungen, als das uierdte Grauamen: Obwolen eines Theils mehr hoechst - erwehnte Ihre Chur - Furstl. Gnaden auf Dero Hoch-Stiffts gerechtsame und deren bestaendigen Herkommen, andern Theils aber, eine loebliche Ritterschafft auf ihren Priuilegiis, Krafft deren die Centbarliche Obrigkeit, so ein und anderer Stand des Reichs auf ihren Vnterthanen hergebracht, sich uber die bekannte uier hohe Rügen, als Mord, Brand, Nothzucht und Diebstahl, nicht erstrecken solle, anfangs bestanden, so ist doch endlichen folgendes temperaments, sovvol Ihro Chur-Furstl. Gnaden und Dero Hoch-Stifft Bamberg, als

Anno 1700.

der Ritterschafft an ihrem angezogenen Privilegio in andere Wege und gegen andere, die weder dergleichen Privilegia haben, noch vor sich selbst dem Reich ohne Mittel unterworffen sind, utpote cessantibus etiam aliis causis huius transactionis durchaus ohne praeiudiz und nachtheiligen Eingang, beliebt und angenommen worden. Nemlichen es sollen hinfuhro: Primo, unter dem Wort *Mord*, alle in der peinlichen Hals-Gerichts-Ordnung Kaysers Caroli V. artic. 130. so genannte boese Toedtungen, und andere einer solchen Toedtung interpretatione iuris gleichgeschaetzte und durch den Scharff-Richter am Leib oder Leben von Rechtswegen zu bestraffen seyende Verbrechen verstanden werden, als Mord und alle homicidia, tam simplicia quam qualificata, ut parricidium, procuratio abortus und expositio infantum, beydes iuxta distinctionem dictae ordinationis Caroli V. artic. 131 et 132. und der Bambergischen Hals-Gerichts-Ordnung pag. 39. Assassinium, tam quoad mandantem, quam ipsum occisorem, Vergifftung, latrocinium, boesliche diffidation oder Befaehdung, (nicht aber blosse einer gewissen Person allein vermeinte Bedrohungen) boshaffte, gefaehrliche Weglagerung homines occidendi causa, si ad actum aliquem extrinsecum perventum fuerit, duella, wann daraus eine Toedtung erfolget, in Bambergischen Centhen, vorsetzliche, und zu Werck gerichtete Abschneid-Abhau-und Verstümplung eines fürnehmen Glieds, Laehmungen, wodurch einer zu Gewinnung seiner Leibs-Nahrung gar untüchtig gemacht wird. Dahingegen in hoc genere delicti nicht für Centbahr, sondern, so viel die der Ritterschafft incorporirte Vogtey-Herrschafften betrifft, für Voygteylich zu achten; Rauffen, Werffen, Schlagen, Hauen, Stechen, Verwunden, Lachmen und dergleichen, warum der Thaeter, denen üblichen Rechten nach, mit peinlicher Leibs-oder Lebens-Straff nicht beleget werden kan; doch so bey vorfallenden Verwundungen gezweiffelt würde, ob nicht derentwegen Lebens-Gefahr vorhanden, und daher der Thaeter von Centherrschaffts wegen oder von dem Vogtey-Herren zu bestraffen seyn moegte, sollen coniunctim per peritos in arte die Wunden besichtiget, und nach deren pflichtmaessigen iudicio sich hierinnen geachtet werden. Secundo: Vnter dem Wort *Brand*, verstehen sich nicht allein alle gefaehrlich-und vorsetzlich-eingelegte Feuer, wann der intendirte boese Effectus erfolgt, sondern auch wann solcher durch GOTTES Gnad und Menschliche Vorsorg verhütet worden: Hingegen gehoert hierbey zu der Ritterschafftlichen incorporirten Mitglieder Vogtey über unvorsetzliche Brand-Stifftung zu cognosciren, und die darunter zu Schulden kommende culpam, nisi tam lata sit, ut dolo aequiparari possit, und also in einen an Leib oder Leben durch den Scharffrichter zu bestraffen seyenden Fall, oder einige Relegation mit Vrphed hineinlauffet, zu bestraffen: Imgleichen sind tertio unter *Nothzucht*, begriffen und dahin zu referiren, alle superiores et pares gradus delictorum carnis, als Sodomia, adulterium duplex, Bigamia, Lenocinium, Raptus, incestus iuxta definitionem ordinationis Criminalis. Quoad adulteria simplicia aber, wo etwan allein das Weib oder der Mann verheyrathet, ist es dahin transigendo vermittelt, dass hierinnen zwischen dem Centherrn und immediat-Adelichen Herrschafften die praevention statt haben, so dann die cognition gemeinschafftlich vorgenommen, die loco poenae dictirte Geld-Straff zwischen der Centh und Adelichen Voigtey-Herrn getheilt, und zu solchem Ende hinc inde noethige Communication gepflogen werden solle; Hingegen bleibt die Cognition und Bestraffung in causis simplicis fornicationis et concubitus inter solutos und dergleichen, denen immediat-Adelichen Voigtey-Herrschafften, vigore huius transactionis privative, doch dergestalt, dass dem Bambergischen Consistorio, was es in ein und andern Ort dissfalls hergebracht, nichts benommen. Quarto: Von *Diebstahlen*; gehoeren vor die Centh, welche de iure von dem Scharff-Richter an Leib oder Leben zu bestraffen, Sacrilegium, depopulatores agrorum, Rauben, Plünderung: wie auch dieienige, welche Raeubern und Dieben Vnterschleiff zu geben pflegen, und ihnen helffen: Welche vor Richter oder Gericht einen Gelehrten Meinayd, so zeitlich Gut antrifft, oder einen andern zu peinlicher Straff schwoeren, iuxta ordinationem criminalem artic. 107. geklagte, boshafftig-und gefaehrliche Verfaelschung, Brieff, Siegel, Vrbar, Zinss-Bucher und dergleichen, wie auch Maass, Gewicht und Kauffmannschafft, wann solche, des andern Leuthen daher entstadenen Schadens, oder mehrer Vmstaende halber, als qualificirt, dass nach peinlicher Hals-Gericht-Ordnung, art. 113. et 113. peinliche Bestraffung durch den Scharff-Richter dargegen vorzunehmen, Famos libell oder Pasquill, wie solche in denen Reichs-Constitutionibus und iure com-

anno 1700. communi eigentlich uerstanden vverden, absonderlich bey Anbeschuldigung eines peinlichen Verbrechens, uorsetzliche, gefaehrliche Verruck-oder Ausreissung der Marck- und Graentzsteinen, vvissentlich-und gefaehrliche Aufnahm der Bannitorum, hingegen bleiben denen der Ritterschafft incorporirten Voigtey-Herrschafften, zur Cognition und Bestraffung geringe Diebstaehle, vvelche die Summ uon fünf Gulden Fraenckisch nicht erreichen, gemeine Schalckungen und Verbrechen mit ungerechter Maass und Gevvicht, Feld-Schaeden und dergleichen, mithin auch die Mühlschau, und vvas dauon an Straffen dependiret.

Ferner kommt auch Ihro Chur-Furstl. Gnaden, als Bischoffen und regierenden Fürsten zu Bamberg, Krafft Dero hohen Regalien zu uerfahren zu, in crimine laesae Maiestatis, cum suis speciebus, als da seynd, crimen perduellionis, proditionis contra Rempublicam, Seditionis, falsae monetae; In simili Hexerey, und beflissendlich intendirte schvvere, nicht aber etvvan aus gaeher Vnbedachtsamkeit, oder übermachten Trunck, ausgestossene Gotteslaesterungen, tanquam laesae Maiestatis diuinae; Der iniurien halber, ist uerglichen, vvann solche in deren uorstehenden delictorum eines, so durch den Scharff-Richter peinlich zu bestraffen, hineinlauffen, und derienige, so die Beschuldigung gethan, selbe behaupten und hinausführen vvil, dass solche an den Centhen uorgenommen-alle andere Beschuldigungen, Schaend-Schmaeh- und Laesterungen aber, vvie die immer seyn moegen, vvann solche nicht ervveislich gemacht - oder behauptet vverden vvollen, sondern etvvan colore iracundiae uel leuitate animi aussgefallen seynd, uon denen zur Ritterschafft incorporirten adelichen Voigtey-Herrschafften gestrafft vverden sollen; iedoch uerstehet sich in alle vvege, dass der Cent-Herrschafft in omnibus causis Crimiualibus, vvelche poenam corporis afflictiuam uon Rechtsvvegen nach sich ziehen, und darzu kundbarlich pro facti circumstantiis qualificirt seynd, das ius aggratiandi etiam interueniente pecunia, oder perpetuam relegationem auch extra casum aggratiationis datis circumstantiis mit abschvvoehren der Vrphed, Land und Leuth nicht mehr zu betretten, zu dictiren, ohnbenommen seye: Worunter gleichvvoln die Voigtey-Herrschafft nicht gefaehrd, noch sub hoc praetextu einige dissmal uerglichene Voigtey-Faelle, als ob sie an sich selbst peinlich, nur aber per aggratiationem mit Geld abgestrafft vvaeren, an die Centhen gezogen, oder darbey behalten vverden sollen; vvelche Verbrechen nun unter denen Centh-Faellen specialiter nicht benennt, noch sonsten kundbarlich also beschaffen seynd, dass sie uon Rechtsvvegen durch den Scharffrichter mit Leib-oder Lebens-Straff, oder der Relegation, vvie erstgemeldt, zu bestraffen, dieselbe sollen insgesammt für Voigteylich gehalten, und darinnen denen zur Ritterschafft gehoerigen Adelichen Herrschafften, vvo selbige die Voigteyliche Obrigkeit hergebracht, nicht eingegriffen, uielmehr mit Stallung der Excedenten, vvann selbige etvvan unter Bambergischer iurisdiction sich retirirt, oder selbst Bambergische Vnterthanen seynd, auf gevvoehnliche Requisition, et uice uersa reciproce denen Hochstifftlichen Beamten uon denen uon Adel vvillfahret vverden. Secundo: Damit auch die ietzt specificirte und sonst andere zu Centh qualificirliche Actus ohne allen unnoethigen Vnkosten, Weitlaeufftigkeit und Tumult hinführo exercirt, und alle sonst bissvveilen etvvan zu Schulden gekommene Excessus um so mehr uerhütet vverden moegen; so vvollen Ihre Chur-Furstliche Gnaden gnaedigst geschehen lassen, dass ins künfftige, die der Ritterschafft incorporirte Adeliche Herrschafften in begebenden Centh-Faellen, die bey ihnen in Adelichen Ansitzen, und darzu gehoerigen Dorffschafften, vvo dieselbe ihre Castra, oder doch die Dorffs-und gemeinherrschafftliche iura respectu des Hoch-Stiffts priuatiue hergebracht haben, auch in deren Marckung, vvann sich sonst ihre Voigtheiliche iurisdiction dahin erstrecket, etvvan betrettende delinquenten, gefaenglich einziehen, dauon innerhalb 24. Stunden an die Centh Nachricht geben, und die Auslifferung an die zu solchem Ende erscheinende Cent-Bediente, aussen uor denen aeusserlichen Schloss-Thoren (es vvaeren dann bey etlichen Ritter-Guttern andere termini zu solcher Auslifferung uerglichen, vvorbey es zu lassen) doch ohnentgeltlich und ohne Praetendirung einiger Vnkosten, auch ohne Verübung einiger Gefaehrde thun moegen: Widrigens dann also ihr, der Ritterschafft, zu Gnaden restringirten Einfall, toties quoties uorzunehmen, denen Centh-Beamten keinesvvegs uervvehrt, vvie auch im übrigen die Besichtigung der todten Coerper ohnbenommen, uiel vveniger die, in denen Reichs-und Crayss-Constitutionen ueranlaste Einfaelle, Verfolg-und Streiffung nach Zigeunern, oder andern

Anno 1700. dern Herrn-losen Straff-baren Gesind-A lein, hieruntur gemeint seyn sollen.

Auf den Fall aber, da der uon Adel, vvelchen die apprehension und Auslieferung obuerstandener massen, gegoennet vvorden, selbst in Centbahren Verbrechen zu Schulden kommet, hat sich zvvar die loebliche Ritterschafft auf ihre Immedietaet und erhaltene Kayserliche priuilegia bezogen, mithin der Hoch-Stifftlichen cognition und B Bestraffung nicht untervvürffig machen vvollen, der Kayserl. Hoch-Stifft hingegen uon seiner dissfalls competirenden und hergebrachten Befugnis, sovvol der Bestraffung als Einfalls nicht abvveichen koennen, sondern es ist dieser punct, saluo cuiuscunque iure, für ietzo ausgestellt uerblieben. Dahingegen tertio, hat Ihro Chur-Fürstl Gnaden und Dero Hoch-Stifft Bamberg zu un- C terthaenigsten Ehren eine loebliche Ritterschafft übernommen, dass alle Ihre und Ihrer incorporirten Mit-Gliedern in denen Hoch-Stifftischen Bambergischen Centhen gesessene Vnterthanen, den bisshero sub nomine des Hencker-Gelds in lite gevvesenen Centschatz, doch zvvisc en denen Hoch-Stifftischen und Ritterschafftlichen Centbaren Vnterthanen mit die- D sem Vnterscheid iaehrlich reichen und bezahlen sollen, dass, da der Hoch-Stifftliche uon einem gantzen Hof iaehrlich 3. Kreutzer, uon einen halben 6. Pfennig, und uon einer Soelden 3. Pfennig, abreichen, ein Ritterschafftlicher uon einem Hoff nur 2. Kreutzer, uon einem halben Hof 1. Kreutzer, uon einer Soelden 2. Pfenning zu bezahlen E haben, im übrigen auch die praestation und Moderation dem Hoch-Stifft Bamberg so vvenig an seinen Competentien, als Ihr der Ritterschafft und Ihren Vnterthanen an ihren Rechten und Freyheiten in andere vvege allerdings unabbrüchig seyn, auch vveder ins künfftig in quanto erhoehet vverden, noch der Centlichen Obrigkeit, ein F mehrers, als vvas sonst darzu gehoerig, dardurch beygelegt seyn solle.

Quinto. Nachdeme auch quinto vvegen vervveigert-oder difficultirter Lehen-herrlicher consens, insonderheit zu Ausstattung der Adelichen Toechter und Versorgung der Wittiben einige Beschvverung geführt vvorden, vvissen sich zvvar Ihro Chur-Furstl. G Gnaden so simpliciter hin zu dergleichen consens-Ertheilung, nicht uerbunden, Sie vvollen sich aber doch darinnen, nach befindenden Vmstaenden, und des ansuchenden Vasallen Verhaltens, insonderheit vvo kein oder vveniges allodial Vermoegen uerhanden, in subsidium nicht difficil, sondern gegen Dero Hoch-Stiffts getreue Lehen-Leute, alsso gnaedig ervveisen, dass selbige sich dissfalls vveiter zu beschvveren, nicht Vrsach haben sollen. Anno 1700.

Sexto. Ingleichen ist *sexto ad grauamen sextum*, Dero gnaedigste Erklaerung und Versicherung dahin ergangen, dass Sie in contracten, Iniurien-Sachen, und dergleichen Personal-Klagen, so gegen die Ritterschafftliche Mit-Glieder oder Dero Angehoerige und Vnterthanen uorkommen, des Loeblichen Ritter-Orts, oder anderer competirender iurisdiction und instantz keinen Eintrag thun, noch solche Klag-Sachen bey Dero Hoch-Furstl. Hof-Rath oder Lehen-Stube an-und uornehmen lassen vvollen: iedoch so uiel Schuld-Sachen betrifft, mit dieser limitation, dass, vvann in debito liquido et confessato uel per instrumentum obligationis aut alias mox liquidando, ihren dabey interessirten Hochstifftischen Burgern, angehoerigen und armen Vnterthanen, die schleunige Rechts-Hülff, auf ergehende, ordentliche Klage nicht mitgetheilet würde, Sie denselben in casu uel protractae uel denegatae iustitiae, vvann zumalen das beklagte Ritterschafftliche Mitglied, Angehoerige, oder Vnterthan in loco contractus angetroffen vvird, selbst billigen Dingen nach uerhelffen koennen; vvollen auch über diss die gnaedigste Verordnung thun, dass künfftighin bey Ihro Hoffrath-Stuben und Lehen-Hoff die iurisdictio feudalis ultra casus cognoscendi super amissione uel acquisitione feudi et quandō inter duos Vasallos super toto uel parte feudi controuersia uel lis orta fuerit, nicht extendirt vverden solle.

Septimo. Was siebendes die Grauamina in Ecclesiasticis betrifft, vvouon dermalen beym Loeblichen Ritter-Ort Gebürg allein der Stiebarischen Familien Beschvvehrung, vvegen der Schloss-Kirchen zu Prezfeld uorgekommen: ist solcher Punct auf Beybringung des Bevveises, ob-und vvie vveit man Stiebarischer Seiten in anno 1624. in Vbung und Gebrauch des Gottesdienst in besagter Schloss-Kirchen uor die Herrschaft, Dero Bediente und zu gedachtem Schloss Prezfeld gehoerige Vnterthanen gevvesen seye, dergestalten, dass dem Hoch-Furstlichen Vicariat an deme, vvas es allenfalls dargegen einzuvvenden haette, nichts benommen seyn moege, ausgesetzt vvorden, quo facto Ihro Chur-Furstliche Gnaden sich gnaedigst anerklaeret, dass besagte Stiebarische Familia contra tenorem Instru-

Zzz men-

Anno 1700.

menti pacis in casibus ad illud qualificatis nicht grauirt vverden solle.

Octauo. Vnd obvvolen diesem anechst Achtens mehrhoechst ervvehnt Ihro Chur-Furstl. Gnaden, vvas uon Dero Ertz-Stifft Mayntz und obhabenden Archi-Cancellariatus Imperii vvegen, bey dem uon loebl. Ritterschaft in anno 1654. aussgebrachten, uon Dero in GOTT ruhenden Herrn Vorfahrers und Vetters, vveyland Iohann Philippen Chur-Fursten zu Mayntz, Chur-Furstl. Gnaden eigenhaendig authentisirten Kayserlichen Praedicats-Diplomate, sie uielleicht ratione Taxae oder sonst zu anthen haben moechten, Ihro uorbehalten, und darüber bey Dero Chur-Mayntzischen, oder der Reichs-Cantzley zulaenglichen Bericht einziehen lassen vverden; So haben sie iedoch immittelst aus gnaedigster Propension, gegen eine loebliche Reichs-Ritterschafft und die unter selbiger begriffene, tapffere, alte Stifftmaessige Familien gnaedigst zugestanden, dass aus Dero Bambergischen Cantzley selbe hinführo in corpore et membris ratione praedicati, vvann die expeditiones in Dero hoechsten Namen ergehen, erst angezogenen Kayserlichen Diplomati gemaess, tractirt, sonsten aber, und vvann im Namen Stadthalter und Raethe, rescribirt vvird, das Praedicat auf gleiche Weise, vvie aus andern benachbarten Furstlichen Cantzleyen beschiehet, (so die Ritterschafft glaubvvurdig beyzubringen) gegeben und ertheilt vverden solle.

Nono. Gleichvvie Se. Chur-Furstl. Gnaden vvegen des beschvverlich angegebenen Zunffts-Zvvangs, vvie auch uon Theils Hoch-Stifftischen Staedtlein praetendirten Bier-Verlags in denen Adelichen Dorffschafften, sich gnaedigst anerklaeret und uersichert, dass sie nicht gemeint seyen, oder geschehen lassen vvollen, die Handvvercks-Leuthe, so unter denen Adelichen Vnterthanen sich befinden, vvider ihren Willen zu denen Bambergischen Zunfften zu noethigen, dieses aber auch nicht gestatten koenten, dass dergleichen unzunfftige Handvvercks-Leute in denen Orten, vvo Bambergische Zunffte seynd, ihr Handvverck treiben, oder Bambergische Vnterthanen mit ihrer Arbeit foerdern moegen: in Puncto des Bier-Verlags auch, vvann derentvvegen bey Ihro vvider die Ihrige ordentlich uon loeblicher Ritterschafft oder denen mit interessirten Mitgliedern geklagt vverden würde, schleunige und unpartheyische Iustitz administriren lassen vverden, also ist eine loebliche Ritterschafft mit solcher gnaedigster Anerklaerung allerdings zu frieden, doch dass denen in summis imperii Tribunalibus bereits hieruber anhaengigen Processen, hieruntur nichts derogirt, auch denen hiernechst etvvan per sententiam grauirten, das beneficium appellationis unbenommen seye, vvelches Se. Chur-Furstl. Gnaden dann auch vvilligst zugestanden haben, gestalten alles, vvas obiger massen uerabredet, zugelassen und uerglichen, ohnabbruchlich und ohne einige mit unterlauffende Gefaehrde, fest gehalten, und beobachtet, sonderheitlich aber auch dardurch so vvenig ubrigen Chur-Fursten und Staenden des Reichs, als andern Ritterschafftlichen Cantonen oder deren Mitgliedern an ihren Competentien und Praerogatiuen, etvvas benommen, noch auch dieser Vergleich auf ermeldte Cantonen extendirt, vveder zum nachtheiligen Eingang auf einigerley Weiss, vvie es auch immer geschehen moege, angefuhrt und uorgeschützet vverden solle.

Zu Vrkund dessen seynd zvvey gleichlautende Exemplaria uerfertiget, und das Eine unter Se. Chur-Furstl. Gnaden Insigel denen Ritterschafftlichen Herren Deputatis ausgehaendigt, das andere aber uon erst ermeldten Ritterschafftlichen Deputatis unterschrieben und gesiegelt, denen Hochstifftischen zugestellt vvorden. So geschehen Bamberg den 7. May 1700.

(h) Coniecturam meam prodam in re admodum momentosa iudiciarii in Germania argumenti. Ingemiscunt plurimi iudices, qui a sanguine abhorrent, *Carolinae sanctionis* duritatem. Eo enim usque paucissima delicta poenam habuerunt ultimi *supplicii* in Germania, pleraque, ne atrocissimis quidem exceptis, infamiam tantummodo aut multam. Quam patriae lenitatem in statum uertit durum ac rigidum Carolina anni 1530. Verum enim uero uniuersam Carolinam, qua plagii causa id factum, non constat, uerbatim exscriptam fuisse e *Bambergensi codice criminali*: illud quidem nuper excellentissimus LUDOVICI, collega noster, ideo clare ostendit, quoniam *Carolinae* addidit *Bambergensem* e regione, utramque, ut ouum ouo, similem sibi imo prorsus eandem. Est uero *Bambergensis*, mater, edita anno 1510. *Moguntiae*, quae partum *Carolinae* demum protulit anno 1521. multo post, anno 1532. procerum imperialium iudicio, adprobatum et publica imperiali sanctione munitum. Nam facile est ad credendum, quod archicancellario liber *Bambergensis*, Moguntiae impressus, in manus uenerit, ut adeo illum sequi maluerit, quam Caesaris iussu alium

Anno 1707.

alium conficere. Quod uero in criminibus puniendis Bamberga fuerit durior, ad id faciendum illius forte rerum administri mouerunt principem suum, quoniam ad proferendos centenariae iurisdictionis limites hoc pertinere uidebatur institutum, multi scilicet generis delicta sanguine uindicare, quae olim punita fuere nonnisi leui mulcta atque ideo ad forum pertinuerunt uogtianum. Eadem enim de causa Bambergensem hanc constitutionem criminalem etiam imitati sunt Brandeburgenses in Franconia marchiones, anno statim 1516. quoniam idem sibi commodum proponere potuerunt ea in re, ad *altam* iurisdictionem ampliandam, quae uerbo die Fraisch solet denotari. Nisi, quod opinabilius esse credo, curia imperialis criminalem hanc constitutionem ante iam ex iure Latii desumpsit congessitque. A cuius acerbitate cum alii principes abhorrerent: forte primum illa ad palatum fuit Franconiae, anhelantis ad ampliores limites iudicii criminalis.

(i) Historia sacrae inaugurationis principis euangelicae, ecclesiae catholicae ritu.

Ausführlicher und wahrhaffter

Bericht,

Dessen was bey Ankunfft und Anwesenheit in Bamberg,

Der Durchleuchtigsten Princessin

ELISABETHÆ CHRISTINÆ,

Hertzogin von Braunschweig und Luneburg,

Wegen Dero in dem Kayserlichen Hohen Domb-Stifft zu Bamberg offentlich-abgelegter Bekantnis Roemisch Catholischen Glaubens vorgangen.

Den 1. Maii Anno 1707.

Nachdeme seine Roemische Kayserliche Maiestaet nicht nur dero Obrist Kuchelmeisters und Caemmerers Herrn Graffens von Paar Excellentz sambt einiger Suite von vielen Bedienten, Kutschen und Pferden, sondern auch der verwittibten Frauen Graeffin von Ringsmaul Excellentz, zu Abholung Ihro Durchl. der Princessin Elisabetha Christina Hertzogin von Braunschweig und Lüneburg, über Bamberg nacher Wolffenbüttel abgeschickt, dieselbe auch ihre Reys ferners nacher Wolffenbüttel fortgesetzt, von dannen Seine Hoch-Graeffliche Excellentz nach wenig Tagen mit hoechsterwehnter Princessin unter Begleitung obgedachter Frau Graeffin von Ringsmaul Excellentz, der Ihrigen Dames und Cavalliren, aber niemand als der Frey-Frau von Boennixten Gnaden, dann des Wolffenbüttlischen Geheimen Raths Herrn Barons vom Imhoff Hochfreyherrl. Excellentz, nebst des Schlosshauptmanns Herrn Baron von Boenixten abgereist, anbey nebens Ihro Durchl. von Dero Herrn Vatters und Frau Mutter Durchl. Durchl. bis an das erstere Nacht-Quartier zu Seesen begleitet, des anderen Tages darauff nach sehr harten und nicht ohne sonderheitliche Betrübnuss genommenen Abschied dero Reyss weiters fortgesetzt, Abends vor dem Grünen-Donnerstag zu Duderstadt in dem Eichsfeldischen angelangt, woselbsten Ihre Durchleucht fothanen gantzen Tag über allen Kirchen-Ceremonien mit groester Andacht und Aufferbaulichkeit des in der Menge zugeloffenen Volcks beygewohnet, den Oster-Sambstag aber in der Chur-Mayntzischen Stadt Erfurth unter 3. maliger Loesung aller Stucken eingezogen, alda von dasigen Chur-Mayntzischen Statthalters Herrn Graffen von Boineburgs Excellentz empfangen, in der Statthalterey einlogirt, und bewürthet worden, einfolglich den Oster Sonn- und Montag sich zu aller vorbeygegangener Kirchen-Andacht zu frühe begeben, den Nachmittag aber mit Kirchen besuch- und Closter besehung zugebracht.

Demnach den dritten Ostertag Ihro Durchleücht Dero Weg weiters gegen Bamberg fortgesetzt, und da dieselbe eine Post von dar Abends ankommen, liessen Ihro Churf. Gn. von Mayntz Ihro Cammerern und Commendanten über Dero Leib-Guarde zu Pferde, den Hochwohlgebohrnen Herrn Frantz Carl Ioseph Freyherrn von Wampolt, Ihro Durch. zu complimentiren, sogleich von Seehoff aus, per posta dahin abgehen, von wannen anderen Tags, als den 29. Aprilis dieselbe frühe nach 10. Vhr zu Bamberg angelangt, und nachdem Ihro Churf. Gn. zu hoechstbesagter Durchleuchtigsten Princessin bequemlicherer Gemaechlichkeit sich zwey Tag vorhero in Dero drey viertel Stund von Bamberg entlegenes Landhaus Seehoff genannt begeben, auch allda die gantze Zeit über verblieben, mithin ietzterwehnter Durchleuchtigsten Princessin Dero Churfürstliche Residentz in Bamberg gantz allein überliessen, seynd dieselbe allda abgestiegen,

anno 1707. gen, bey der Kutschen uon des Herrn Ober-Marschall uon Bamberg Freyherrn uon Schrottenberg Gnaden mit dem uoelligen Chur-Mayntzisch- und Bambergischen Hoff in Ihro Zimmer begleitet, uon erwehnten Herrn Ober-Marschall daselbsten, im Nahmen Seiner Churfürstlichen Gnaden hoefflichst complimentiret, und nach uon dannen hinwieder uoellig retirirten Hoffstadt, allein unter Dero bey sich gehabten B Frauenzimmer gelassen worden. Worauff umb 12. Vhr dieselbe zur Taffel, und mit Ihro niemand als der Frau Graeffin uon Ringsmaul Excellentz und Frey-Frau uon Boennixen Gnaden in der zweyten ante camera zu speisen giengen, wurde auch uon keinen Mannsleuthen bedienet, sondern uor der Thür des grossen Saals durch die Cammer-Frauen denen Pages die Spei- C sen abgenommen, und zur Taffel getragen, nach solcher Vollendung sich Ihro Durchleucht sogleich retirirten, und zum Schreiben begaben, wosauff zwey Couriers nach Wien und Wolffenbüttel uerabschickt worden, nach diesem liessen Ihro Durchleucht dero Beichtuatter den Hoch-Wohl-Ehrwürdigen Herrn Pater Wolffgangum Ploeckner Soc. Iesu SS. Theologiae Doctorem, zu D sich beruffen, mit welchen Sie den gantzen Abend bis zur Taffelzeit in geistlichen Vbungen zubrachten.

Den andern Tag gegen 12. Vhr schickten Seine Churfürstl. Gnaden Dero Caemmerern und Regierungs-Rath, den Hoch-Wohlgebohrnen Herrn Wilhelm Christoph Freyherrn uon Bubenhofen an Ihro Durchleucht, dieselbe E Dero glücklichen Ankunfft und hohen Wohlstand halben in dero Nahmen zu complimentiren, diesem nach Sie sich gegen halb ein Vhr zur Taffel mit denen uorgedachten Dames begaben, hoechst erwehnte Seine Churfürstliche Gnaden aber kamen darauff nachmittag gegen 3. Vhr uon Dero Landhaus in einer Chaise, niemand als des Herrn F Land-Commenthur Herrn Graffen uon Schoenborn Excellentz; Herrn Obrist Stallmeisters Freyherrn uon Rollingen, dann Dero Obrist-Iaegermeisters Marschall uon Ostheim Gnaden Gnaden bey sich habend in Bamberg an, stiegen bey der Residentz ab, und uerfügten sich in Dero sonst gevvoehnliches Zimmer, uon dannen mit Ihro uoelligen Hoff- G statt zu der Princessin Hochfürstl. Durchleueht Deroselben eine Visite zu geben, und nachdem solche beylaeuffig ein halbe Stund offentlich und in Ansehen des gantzen Hofs gedauret, begaben sich hoechstgedachte Ihro Churfürstl. Gnaden, nach genommener hoeflichster Beurlaubung, wiederum aus der Stadt in Dero Landhaus Seehoff. anno 1707.

Folgenden Tags als den ersten May in der früh, liessen Seine Durchleucht den Hochwürdigen und Hochgelehrten des hohen Ertz-Stiffts Mayntz Officialem, Churfürstl. Mayntzisch- und Hochfürstl. Bambergischen Geistlichen Rath, der Heil. Schrifft und beeder Rechten Doctorem und Prothonotarium Apostolicum, Herrn Gottfried Bessel zu sich beruffen, denselben durch Ihro Hochfürstl. Durchleucht Herrn Hertzogs Anton Vlrichs Hertzogen zu Braunschweig und Lüneburg Geheimen Rath Herrn Baron uon Imhoffs Excellentz, in Dero Audienz-Zimmer ersuchen, dass, weilen dieselbe offentlich in der hohen Domb-Kirchen ihre Bekantnis des Roemisch-Catholischen Glaubens abzulegen gesonnen, hierzu aber einige Gezeugen und formliche Instrumenta uonnoethen habe, er moechte dahero nicht nur einige Herren Gezeugen gebührend belangen, sondern demnach auch darüber ein oder mehrere hierzu erforderliche Instrumenta ordentlich uerfertigen.

Inzwischen begaben sich Seine Churfürstliche Gnaden frühe zwischen 8. und 9. Vhr uon Seehoff nach Bamberg, stiegen gleich gegen den hohen Domb über, in des Kayserl. Geheimden Raths Herrn Graffens uon Schoenborn Excellentz Behausung ab, legten alda dero Rockett an, giengen mit Ihro gantzen Hoff durch die Domb-Kirchen in die Sacristey, und nachdem sie sich in ihrem Mess-Gebett, der Access genandt, daselbsten ein wenig aufgehalten, mithin in ihren Pontifical bekleidet waren, kame gleichfals Ihro Durchl. die Princessin mit einer grossen Suite uon Hochadelichen Dames, hohen Ministren und mehr als 50. Caualiers, bey derer Ankunfft nicht allein dieselbe uon dem gantzen Hochwürdigen Hohen Domb-Capitul bey der Thür empfangen, Ihro uon des Herrn Dombprobsts Hochwürden und Gnaden der heilige Nagel als ein insignis reliquia uon der Creutzigung Christi des Herrn zu küssen gereichet, uon des Herrn Dombdechants Hochwürden und Gnaden aber das Weyhwasser gegeben, so gleich darauf unter Trompeten- und Paucken-Schall der Hymnus Veni Creator &c. gesungen, idessen Ihro Durchleucht uon des Kayserlichen Oberist Kuchelmeisters und Cammerers Herrn Graffens uon Paar Excellentz zu dem Ihro a parte epistolae eigens zubereiteten mit rothen Sammet und zweyen Küssen bekleideten Bettstuhl geführet wurde, nebst Ihro

anno 1707. ro Durchleucht zur lincken Hand hin- A
ab ftunden, in einen abfonderlichen
Stuhl etwas tieffer der Hochgebohrnen
Frau Graeffin uon Ringsmaul Excel-
lentz, ingleichen Ihro Gnaden die
Hoehwohlgebohrne Freyfrau uon
Boennexten, Ihro Excellentz der Hoch-
gebohrne Graff und Herr Melchior Fri-
derich uon Schoenborn, Reichelsberg
und Weyler &c. Seiner Kayferlichen
Maieftaet würcklicher Geheimder Rath, B
Ihro Excellentz der Hochgebohrne
Graff und Herr Ignatius Iofephus Graff
uon Paar, Herr zu Hartberg und Kro-
tenftein Seiner Kayferlichen Maieftaet
Obrift Kuchelmeifter und würcklicher
Caemmerer, Ihro Excellentz der Hoch-
würdig und Hochgebohrne Graff und
Herr Damian Hugo, Graff uon Schoen-
born und Reichelsberg, Teutfch-Or-
dens-Ritter, Land-Commenthur der C
Balley Heffen, Commenthur zu Mar-
burg, Se. Churf. Gn. zu Mayntz, wie
auch Ihro Hochf. Durchl. des Herrn
Hoch- und Teutfch-Meifters Gehei-
mer Rath. Ihro Excellentz der Hoch-
gebohrne Graff und Herr Frantz Er-
wein, Graff uon Schoenborn, Reichels-
berg und Wiefenthayd, Ihro Kayferl.
Maieft. Caemmerer und Reichs-Hoff-
rath, Ihro Churfürftl. Gn. uon Mayntz D
Geheimder Rath, Oberift Caemmerer
und Ober-Marfchall. Ihro Gnaden der
Hochgebohrne Graff und Herr Maxi-
milian Frantz uon Sensheimb und Sin-
ching, Ihro Roem. Kayferl. Mai. Cam-
merer, als hierzu fonderheitlich erbet-
tene hohe Gezeugen; Gegen über und
a parte Euangelii in dero Stuhl befun-
den fich Ihro Hochwürden und Gna- E
den der Hochwürdig-Hoch-Wohlge-
bohrne Freyherr Otto Philipp uon
Guttenberg, der Kayferl. und hohen
Domb-Stiffter Bamberg und Würzburg
refpectiue Dombprobft und Capitular,
dann der Neben-Stiffter S. Stephani in
Bamberg und S. Ioannis in Würzburg
Probft, Chur-Mayntzifcher Hochfürftl.
Bamberg- und Wurzburgifcher Gehei- F
mer Rath. Ihro Hochwürden und
Gnaden, der Hochwürdig Hoch-Wohl-
gebohrne Herr Carl Sigmund Freyherr
uon Auffseefs, der Kayferl. und Hohen
Domb-Stiffter Bamberg und Würtz-
burg refpectiue Dombdechant, und Ca-
pitular, dann der Neben-Stiffter S. Gan-
golphi et S. Iacobi in Bamberg Probft,
Chur-Mayntz- und Hochfürftl. Bam- G
bergifcher Geheimer Rath und Statt-
halter in ermeldten Bamberg, gleich-
falls zu diefen oeffentlichen Glaubens-
bekantnis actum fpecialiter requirirte
hohe Herren Gezeugen, welchemnach
weiters in eben diefem Platz ftunden:
Ihre Hochwürden und Gn. der Hoch-

würdig- Reichs- Frey- Hochwohlge- anno 1707.
bohrne Herr Iohann Philipp, Freyherr
uon und zu Franckenftein, Herr uff Vll-
ftatt &c. des Kayferl. Hohen Domb-
Stiffts Bamberg Capitular, Cantor et
Iubilaeus, Chur- Mayntz- und Hoch-
fürftl. Bamberg. Geheimer Rath und
Hofraths-Praefident. Ihro Hochwür-
den und Gnaden, der Hochwürdig-
Hoch- und Wohlgebohrne Herr Adam
Adolph uon Thüngen, des Kayferl. Ho-
hen Domb-Stiffts Bamberg, dann des
Hoch-Adelichen Ritter-Stiffts S. Burk-
hardi in Würtzburg Capitular &c. Ih-
ro Hochwürden und Gnaden, der
Hochwürdig- Hoch- Wohlgebohrne
Herr Iodocus Bernardus uon Auffseefs,
der Kayferl. Hohen Domb-Stiffter Bam-
berg und Würtzburg Capitular &c. Ih-
ro Hochwürden und Gn. der Hoch-
würdig- Hoch- Wohlgebohrne Herr
Hartmann Friederich uon Fechenbach,
der Kayferlichen Hohen Domb-Stiffter
Bamberg und Würtzburg Capitular,
Ihro Churf. Gn. Ober-Einnahms-Prae-
fident und Hoffrath. Ihro Hochwür-
den und Gn. der Hochwürdig- Hoch-
Wohlgebohrne Herr Chriftian Ernft
uon Guttenberg der Kayferl. hohen
Domb-Stiffter Bamberg und Würtz-
burg Capitular. Ihro Hochw. und Gn.
der Hochwürdig Hoch-Wohlgebohr-
ne Herr Heinrich Chriftian uon Gu-
tenberg der Kayferl. hohen Domb-Stiff-
ter Bamberg und Würtzburg Domb-
herr, alle in ihren gewoehnlichen Kir-
chen-Kleidern. Vnterdeffen kamen
Se. Churf. Gn. in folgender Suite uon
der Sacriftey der Hohen Domb-Kir-
chen heraus: Erftlich gienge der gantze
Hoffftab, nach diefem kamen 2tens die
zu dem Gottesdienft benoethigte HH.
Domb-Vicarii. 3tens 4. Vicarii in ihren
Chormaenteln, dann 4tens in einen
Chormantel Ihro Gn. der Hochwürdig
Hoch-Wohlgeb. Herr Philipp Ernft
Grofs uon Trockau, der Hohen Domb-
Stiffter zu Bamberg und Würtzburg
Canonicus, fo das Ertz-Bifchoeffliche
Creutz truge. demenach 5tens in einen
Mantel-Kleid Ihro Gnaden der Reichs-
Frey-Hoch-Wohlgebohrne Wolff Phi-
lipp Freyherr uon Schrottenberg, Se.
Churf. Gn. Geheimer Rath und Ober-
Marfchall zu Bamberg, zu diefen Actum
erbettener hoher Herr Zeug, und truge
das gewoehnliche Schwerd. 6tens Ihre
Gnaden der Hochwürdig und Hoch-
Wohlgebohrne Herr Frantz Conrad
Freyherr uon Stadion, der Hohen
Domb-Stiffter zu Bamberg und Würtz-
burg Dombherr. Ihro Gnaden der
Hochwürdig und Hochgebohrne Herr
Marquard Wilhelm Graff uon Schoen-
born und Reichelsberg Dombherr zu

 Trier,

Anno 1707. Trier, Bamberg, Speyer und Eych-A staett, deren einer Ihro Churf. Gn. a Mitra, der andere aber a pedo dieneten. 7tens Ihro Hochw. und Gn. der Hochwürdig Hoch-Wohlgebohrne Herr Frantz Friederich Freyherr uon Greiffenclau, des Kayserl. hohen Domb-Stiffts Bamberg, dann des Hochadel. Ritter-Stiffts S. Burckhardi in Wurtzburg Capitular, als Subdiaconus. Ihro Hochw. und Gn. der Hochwürdig Hoch-Wohl-B gebohrne Herr Frantz Carl Freyherr uon Ostein, der Kayserl. hohen Domb-Stiffter zu Bamberg und Wurtzburg Capitularis, Ihro Churf. Gn. uon Mayntz auch Bischoffen zu Bamberg Geistlicher Raths-Praesident, Ihro Hochf. Gn. zu Würtzburg Geheimer Rath, und Consistorial-Praesident, als Diaconus. Worauff endlichen Se. Churf. Gn. in dero Ertz-Bischoefflichen Kleidung gefolgt: C hinter Iro die Hoch- und Wohl-Ehrwürdige auch Hoc gelehrte Herren als der ob Eingang gedachte des Ertz-Stiffts Mayntz Official Herr Gottfried Bessel, dann Herr Gerhard Ioseph Hieble, Collegiatae Ecclesiae ad S. Petrum Moguntiae Canon. als Ceremoniarii. Neben diesen sich der Hoch-Wohl-Ehrwürdig und Hoch gelehrte Herr Pa-D ter Wolffgangus Plöckner, Soc. Iesu der Heiligen Schrifft Doctor, und Ihro Durchleucht der Princessin Beicht-Vatter befand. Mithin die Hoch-Ehrwürdige und Hochgelehrte Herren Wolffgangus Henricus Pymer Collegiat. Eccles. ad S. Gangolphum Bamberg. Canon. Capitul. et Scholasticus, Bamberg. Consistorial-Assessor. Herr Wolffgangus Schlenck Collegiatae Eccles. ad S. E Gangolphum Bamberg. Canon. Capitular. Herr Hubertus Richard Collegiat. Ecclesiae ad S. Stephan. Mogunt. Canonicus und der Churf. Edel-Knaben Hofmeister, saembtliche Churf. Hof-Caplaen in ihren gewoehnlichen Thalaren und Chor-Roeken. Hierauf nun, unter gewoehnlichen Pontifical-Ceremonien, das Hohe Ambt bey dem ho-F hen Altar SS. Henrici et Cunegundis angefangen und damit fortgefahren wurde, biss nach dem Credo und Verbis Offertorii, nach welchem Ihro Churfürstl. Gn. ein Bischoefflicher Sessel, Faldistorium genannt, zu mitten uor den Altar gesetzt wurde, dieselbe uon idrem Ertz-Bischoefflichen Baldaquin abtratten, auf gedachtes Faldistoriom G sassen, und sowohl gegen Ihro Durchleucht, als gegen gesambten Volck zu sprechen anfiengen:

LAetatus est pastor euangelicus post inuentam quam dimissis nonaginta nouem quaesierat, ouiculam, laetata est uidua illa sollicita de reperto quem amiserat denario, laetatur mater ecclesia de felici sua progenie, quam ad gremium suum reuertentem materna suscipit teneritudine. Laetamur et nos in domino quod dilectio uestra sacrosancto illo spiritu sapientiae et intellectus, spiritu consilii et fortitudinis, spiritu scientiae et pietatis ducta, reiectis quos ecclesia Romana Catholica damnat erroribus, eidem se hodie reunire, publicam fidei catholicae professionem, a sacra Tridentina synodo praescriptam, ad manus nostras hodie emittere uelit ac contestari. Anno 1707.

Darauff erhuben sich Ihro Durchleucht uon ihrem Bett-Stuhl, und wurden uon des Herrn Graffens uon Paar Excellentz und sambtlichen obenbenahmbsten hohen Herren Gezeugen zu dem hohen Altar geführet, woselbsten sich Ihro Durchleucht auf den mit rothen Sammet bezogenen Knie-Polster mit hoechster Demuth niederliessen, und uon Ihro Churfürstl. Gnaden das formulare professionis fidei gedruckter und in Silber Procatelle eingebundener mit diesen Worten empfiengen.

Haec est solennis ac consueta fidei catholicae profitendae forma, qua sancta Romana ecclesia utitur, eam dilectio uestra coram me, ac notario et testibus qui adsunt, clara et distincta uoce legat, et postea manu sua subscribat.

Demnach dann gleich alle hohe Herren Gezeugen, was naeher zum Altar beruffen, und Ihro Durchleucht die Princessin mit ohnerschrockenen freyen zu Gott erhobenen Hertzen und Gemüth, mit klarer, sehr deutlichen und uon iederman wohl zu uernehmen gewesener Stimme zu lesen und zu sprechen angefangen:

ICh Elisabetha Christina, Herzogin uon Braunschweig und Lüneburg, glaube mit steiffen und uesten Glauben und bekenne oeffentlich alle und iede Stück, so in dem Christlichen Glauben, den die heilige Roemische Kirche auf diese weise gebrauchet uerfasset seynd, nemlich:

1. *Ich glaube in einen Gott Vatter allmaechtigen Schoepffer Himmels und der Erden, aller sichtbaren und unsichtbaren Dingen: Vnd in einen Herrn IEsum Christum den eingebohrnen Sohn Gottes, aus dem Vatter gebohren uon Ewigkeit, Gott uon Gott, Licht uon Licht, einen wahren Gott uom wahren Gott, gebohren und nicht erschaffen, gleicher Substantz und Wesen mit dem Vatter, durch ihn seynd alle Dinge erschaffen. Der um uns Menschen und unsers Heils willen uon dem Himmel gestiegen*

gen ist, und hat durch den Heiligen Geist A aus Maria der Jungfrauen Fleisch an sich genommen und ist Mensch worden. Er ist auch für uns unter Pontio Pilato gekreutziget worden, hat gelitten und ist begraben, und am dritten Tage laut der heiligen Schrifft wiederum auferstanden. Er ist gen Himmel gefahren, sitzet zur Rechten Gottes des Vatters, und wird wiederum kommen mit Herrlichkeit, zu richten die Lebendigen und die Todten, dessen Reich B kein Ende wird seyn. Ich glaube auch in den Heiligen Geist, einen Herrn und Lebendigmacher, so von dem Vatter und dem Sohn ausgehet, der sambt dem Vatter und Sohn zugleich wird angebettet und geehret, der geredet hat durch die Propheten. Ich glaube auch eine einige heilige Catholische und Apostolische Kirche. Ich bekenne eine Tauffe zu Vergebung der Sünden und erwarte die Auferstehung der Todten C und ein Leben der künfftigen Zeit Amen.

2. Die Apostolische und Kirchen-Satzungen, sambt allen andern Ordnungen und Gebraeuchen der Kirche, lasse ich zu und nehme sie uestiglich an.

3. Item, Die heilige Schrifft uerstehe ich und lasse sie zu, in und nach dem Verstande, welchen haelt, und bisher gehalten hat die Kirche, unsere heilige Mutter, der da zugehoeret von dem rechten Verstande D und Auslegung der heiligen Schrifft zu urtheilen. Vnd dieselbe will auch nimmermehr anderst, als nach dem einhelligen Verstande der heiligen Vaetter annehmen und auslegen.

4. Ich bekenne auch, daß wahrhafftig und eigentlich sieben Sacrament des neuen Gesetzes seyn, von Christo JEsu unserm Herrn eingesetzet, und zur Seligkeit E menschlichen Geschlechts (wiewol nicht allen Menschen alle zugleich) nothwendig: als nemlich die Tauffe, Firmunge, das Sacrament des Altars, die Buße, letzte Oehlunge, die Priesterweihe und die Ehe: und daß die Sacrament dem Menschen Gnade mittheilen: auch daß aus denen die Tauffe, Firmung und die Priesterliche Weihung ohne Gotteslaesterung und schwere Sünde F nicht moegen wiederholet werden. Ich nehme auch an und lasse zu, alle gewoehnliche und bewehrte Gebraeuche der Catholischen Kirche, die Sie bey oeffentlicher Darreichung dieser hochermeldten heiligen Sacramenten gebrauchet.

5. Deßgleichen nehme ich auff und an alles sammentlich und sonderlich, was von der Erbsünde und Rechtfertigung des Sün- G ders im heiligen allgemeinen Concilio zu Trient erklaeret und beschlossen worden ist.

6. Ich bekenne auch zugleich, daß in dem hochheiligen Ambt der Meße, Gott dem HErrn ein wahres eigentliches und versoehnliches Opffer für die Lebendigen und Todten auffgeopffert werde. Daß auch im allerheiligsten Sacrament des Altars wahrhafftig leiblich und wesentlich sey Leib und Blut, mit Seel und Gottheit unsers Herrn JEsu Christi, und daß die gantze Substanz des Brods in den Leib, und die gantze Substanz des Weins in das Blut Christi uerwandelt werde, welches die allgemeine Kirche eine Verwandelung einer Substanz in die andere nennet. Anno 1707.

7. Ich bekenne daß auch unter ieden Gestalt allein der gantze unzertheilte Christus, und das wahre Sacrament seines Fronleichnambs genossen und empfangen werde.

8. Ich halte uestiglich dafür, daß ein Fegfeuer sey, und daß denen Seelen so darinnen uerhafftet, durch die Fürbitte, Allmossen und andere gottselige Wercke der Glaubigen geholffen werde.

9. Deßgleichen, daß man auch die lieben Heiligen, so mit Christo regieren, ehren und anruffen soll, und daß sie auch Gott für uns bitten; darzu auch, daß ihre Heiligthumb in Ehren gehalten sollen werden.

10. Ich bekenne bestaendlich, daß man die Bildnissen Christi, der Mutter Gottes allzeit Jungfrauen, und anderer lieben Heiligen, haben und behalten, auch denenselben gebührende Ehre und Reuerentz (umb das so sie uns fürhalten und fürbilden) erzeigen soll.

11. Ich glaube auch für gewiß, daß Christus den Gewalt des Ablaß in der Kirchen gelassen habe, und daß dessen Gebrauch dem Christlichen Volcke hochnützlich und heilsam sey.

12. Die heilige Catholische und Apostolische Roemische Kirche erkenne ich als eine Mutter und Meisterin aller anderer Kirchen.

13. Vnd dem Roemischen Bischoff, als des heiligen Petri, Fürsten der Apostel, Nachkoemmlinge, und Christi JEsu Stattbalter, gelobe und schwere ich wahren Gehorsam.

14. Item alle andere Stücke, so von den heiligen Kirchen-Gesetzen und allgemeinen Concilien, und füruemlich von dem Tridentinischen Concilio uerordnet, nehme ich ungezweiffelt an: Hergegen aber alle Irrthümer und Ketzereyen, welche von der Kirchen uerdammet, uerworffen und uerfluchet seyn, dieselbe uerdamme, uerwerffe und uerfluche ich gleichfalls.

15. Diesen wahren allgemeinen Glauben, ausserhalb welches niemand selig kan werden, den ich da gegenwaertig, freywillig offentlich bekenne und wahrhafftig halte, denselben will ich auch mit Gottes Hülffe bis an mein letztes Ende gantz unuerletzt und bestaendiglich halten und bekennen. Ich will auch, so uiel mir moeglich, allen Fleiß anwenden, damit dieser Glaube von meinen Vnterthanen, oder von denen,

Anno 1707. *denen, vvelche meiner Sorge befohlen seynd, gehalten, gelehret und geprediget vverde.*

Vnd da es bereits zum End dieser Glaubens-Bekanntnis kame, und Ihro Churfürstl. Gnaden das Euangeli-Buch eroeffnet gegeben vvurde, erhube Ihro Durchleucht die Princessin Ihro Haend, legte sie auf das uor ihr liegende Euangelium S. Ioannis, und sprach mit noch mehrerer Erhebung Dero Stimme:

Das uerheisse, gelobe und schwehre Ich Elisabetha Christina, also vvahr mir Gott helff und diese heilige Gottes Euangelia.

Nach vvelchen Seine Churfürstliche Gnaden aufstunden, liessen sich Dero Mitram abnehmen, und folgendes über Ihro Durchleucht sprachen.

v. Domine Deus uirtutum conuerte nos,

R. Et ostende faciem tuam, et salui erinus.

v. Exurge Christe adiuua nos,

R. Et libera nos propter nomen tuum.

v. Fiat misericordia tua Domine super nos,

R. Quemadmodum sperauimus in te.

v. Domine exaudi orationem meam,

R. Et clamor meus ad te ueniat.

v. Dominus uobiscum,

R. Et cum Spiritu tuo.

OREMVS.

DEus qui errantibus, ut in uiam possint redire iustitiae, ueritatis tuae lumen ostendis, da cunctis qui Christiana fide censentur et illa respuere, quae huic inimica sunt nomini, et ea quae sunt apta sectari.

DEus qui lapsa corrigis, dispersa congregas, et congregata conseruas, quaesumus super populum christianum tuae unionis gratiam clementer infunde, ut diuisione reiecta, uero pastori ecclesiae tuae se uniens tibi digne ualeat famulari.

Deus qui hominem ad imaginem tuam conditum misericorditer reparas, quem mirabiliter creasti, respice propitius super hanc famulam tuam, et quod illi ignorantiae coecitate, hostili et diabolica fraude surreptum est, indulgentia tuae pietatis ignoscat, et absoluat, ut sanctae tuae ecclesiae recepta ueritatis tuae communione uniatur. Per dominum nostrum &c.

Hierauf setzten sich nun Ihro Churfürstl. Gn. wiederum nieder, und nachdeme sie mit der Bischofflichen Mitra wieder bedeckt, und Ihro der Bischoffliche Staab gegeben worden, ertheileten dieselbe dieser mit ungemeiner Demuth annoch beharrlich auf denen Knien liegenden Princessin die Absolution mit diesen Worten. anno 1707.

Parcat tibi dominus noster Iesus Christus, et ab omnibus peccatis tuis te absoluat et ad uitam perducat aeternam, et ego authoritate ipsius, qua fungor, absoluo te ab omni uinculo excommunicationis et interdicti, aliisque ecclesiasticis sententiis, censuris et poenis quomodolibet incursis, et in gremium sanctae matris ecclesiae catholicae Romanae te recipio et sacrosanctis eiusdem sacramentis et communioni, atque unitati fidelium restituo in nomine † patris, et filii, et Spiritus sancti amen.

Als nunmehr hoechstgedachte Se. Churfürstl. Gn. dieses gesagt, stunden sie auf, liessen sich mehrmahlen die Bischoffliche Mitram abnemhen, und sagten weiters.

v. Confirma hoc Deus quod operatus operatus es in nobis.

R. A templo sancto tuo quod est in Hierusalem.

v. Ecce sic benedicetur homo.

R. Qui timet Dominum.

v. Benedicat te Dominus Deus ex Sion.

R. Qui fecit coelum et terram.

Dann setzte man Deroselben die Mitram wieder auff, nahmen Dero Bischoefflichen Staab, und gaben der annoch bestaendig knienden Durchleuchtigsten Princessin die Benediction wie folgt:

BEnedictio Dei omnipotentis † patris et † filii et † Spiritus sancti descendat super te et maneat semper. amen.

Nach diesem allen erhub sich Ihro Durchleucht uon ihrem bissherigen Knie-Kussen, machte Se. Churfürstl. Gn. ein tieffe Reuerentz, und wurde hinwieder durch des Herrn Graffens uon Paar Excellentz in ihrem uorigen Bettstuhl geführet, die hohen Herren Gezeugen aber begaben sich uon dannen auf ihren alten Platz, einfolglich Seine Churfürstliche Gn. das hohe Ambt unter sehr herrlicher Music continuirten, deme Se. Durchl. mit groester Aufferbauung aller so geist- als weltlichen Standspersonen, fernerhin iederzeit kniend und zu Gott inbrünstig betend beygewohnet, biss endlichen post sacram sumptionem diese Durchl. Princessin uon ihrem Ort mit groester Andacht

Anno 1707.

dacht zu dem hohen Altar sich begeben, daselbsten auf die für dieselbe eigens bereitete Communicanten-Banck kniend mit ohngemeiner Andacht und Demuth die heilige Communion aus denen Haenden Sr. Churf. Gn. empfangen, so mithin sich wieder hoechst-auferbaulichst zu Dero uorherigen Platz begaben.

Nach uollendetem Euangelio S. Iohannis intonirten Ihro Churfürstl. Gn. das Te Deum laudamus, so unter uolliger Music und Laeutung aller Glocken uollbracht, solchemnach uon Sr. Churfürstl. Gn. annoch nachgehends gesungen vvurde.

v. Benedicamus patrem et filium, cum sancto Spiritu.
R. Laudemus et superexaltemus eum in saecula.
v. Saluam fac ancillam tuam, domine
R. Deus meus, sperantem in te.
v. Mitte ei domine auxilium de sancto,
R. Et de Sion tuere eam.
v. Nihil proficiat inimicus in ea,
R. Et filius iniquitatis non apponat nocere ei.
v. Fiat pax in uirtute tua,
R. Et abundantia in turribus tuis.
v. Domine exaudi orationem meam,
R. Et clamor meus ad te ueniat.
v. Dominus uobiscum,
R. Et cum Spiritu tuo.

OREMVS.

Omnipotens sempiterne Deus, qui dedisti famulis tuis in confessione uerae fidei aeternae trinitatis gloriam agnoscere, et in potentia maiestatis adorare unitatem, quaesumus, ut eiusdem fidei firmitate ab omnibus semper muniamur aduersis.

Quaesumus omnipotens Deus, ut hanc famulam tuam ubique sapientia tua doceat et confortet, atque eam ecclesia tua fidelem semper agnoscat. Per Christum dominum nostrum amen.

Seine Churfürstl. Gn. uerfügten sich deme allen nach in eben dieser Ordnung, vvie sie zum Altar gegangen, hinvvieder in die Domb-Sacristey, da immittelst die hohe Herren Gezeugen sambt dem Hochvvürdigen hohen Domb-Capitul bey Ihro Durchl. der Princessin in der Kirchen stehen uerblieben, auch so nach uon dem Domb- und Feyertags-Prediger R. P. Ludouico Soc. Iesu eine zvvar kurtze, iedoch sehr gelehrte und herrliche Predig gethan, mithin dieser hohe Gottesdienst, deme Ihro Durchleucht die Princessin bestaendig beygeblieben, geendiget, dieselbe dahero unter mehrmahligen grossen Gefolg uon offtgemeldten Herrn Graffens uon Paar Excellentz, aus der Kirchen geführt, und zwar, vvie bey Eingang beschehen, hinvvieder uon einem Hochvvürdigen Gnaedigen Domb-Capitul biss an die Thür begleitet vvurde. Da nun Ihro Durchl. die Princessin vvieder in die Churfürstl. Residentz gelangte, vvurde dieselbe sovvol im Nahmen Ihro Churf. Gnaden, vvelche sich allschon vvieder auff Dero Land-Haus Seehoff begeben hatten, uon des Bambergischen Herrn Ober-Marschalls, Freyherrn uon Schrottenberg Gnaden complimentiret, und dieses uorbey gegangenen Actus halber beglückvvünschet, als auch sonsten uerschiedene hohe Ministri gleichmaessige Gratulation, doch alles offentlich abzulegen, uorgelassen.

Nun vvaren die bis anhero uon dieser Durchleuchtigsten Princessin in dem allgemeinen Catholischen Christenthumb bezeugte offentliche Kennzeichen der Andacht und Gottesfurcht nicht genug, sondern es vvolten dieselbe so gleich darauf noch uerschiedene Proben der Barmhertzigkeit und Demuth auch ferner bezeugen, zu dem Ende sie anbefohlen in der Anti-Camera ein grosse Taffel zu decken und zuzubereiten, daran 12. arme bedürfftige Weiber zu setzen, vvelche dann Ihro Durchl. selbsten, sambt Ihro bey sich habenden Damen und Frauen, in Gegenvvart des gantzen Hofs bedienten, und iedem Weib 15. Speisen a part, auch ieder Person einen grossen Krug mit Wein reicheten, und nachdem diese saembtlich genug gespeiset hatten, beschenckte Ihro Durchl. iede mit einer goldenen Medallien, vvorauf Ihro Durchleuchtigsten Herrn Gross-Vatters Hertzogliches Bildnis und Wappen gepraeget, so Sie in einem vveis ledernen Beutel ieder Person selbsten an den Hals gehangen, und die haeuffig übergebliebene Speisen einer ieden sambt allen uorhandenen Tischgezeug mitgegeben, da alsdann erst diese Durchleuchtigste Princessin auch zur Taffel gienge, und speisete vvie den Tag zuuor.

Den Nachmittag brachte dieselbe in Beten und Schreiben zu, indessen sich das Bambergische hochadeliche Frauenzimmer insgesambt nacher Hof zur Aufvvartung begeben, deren etliche uon Ihro Hochfürstl. Durchl. bey der

Anno 1707. Abendmahlzeit behalten, uon niemand aber als bestaendig uon dero Cammer-Frauen darbey bedienet vvurde, darnach sich Ihro Durchl. retirirten, und zur Ruhe begaben, dass also dieser hohe Freudentag ervvehnter massen beschlossen vvurde.

Vber dieses alles, vvas bey obangezogener Roemisch Catholischen Glaubens-Bekaenntnis uorgegangen, liessen Ihro Churfurstl. Gn. nicht allein nachfolgende Bullam oder Testimonium solenne ausfertigen, sondern es vvurden auch uier gleichlautende Instrumenta publica (deren Abschrifft allhier mit beygedrucket ist) uerfertiget, drey Hoechstgedachter Ihro Hochfurstl. Durchl. und Herrn Graffens uon Paar Excellentz zugestellet, das uierdte aber bey dem Bambergischen Archiu beygeleget.

COPIA BVLLAE ARCHI-EPISCOPALIS.

NOS, LOTHARIVS FRANCISCVS *DEI Gratia sacrae sedis Moguntinae archi-episcopus, sacri Romani imperii per Germaniam archi-cancellarius ac princeps elector, episcopus ac princeps Bambergensis, uniuersis ac singulis praesentes uisuris, lecturis, aut legi audituris salutem in domino sempiternum. Sancta mater ecclesia, quae uelut castrorum acies ordinata, iis, qui foris sunt, terribilis apparet, eos tamen, qui doctrinis uariis et peregrinis abducti, dum ad gremium suum reuertuntur, non secus ac gallina congregans pullos suos, subtus alarum suarum umbram, benigna parens paratissime semper admittit, paruulisque esurientibus panem frangit, qui eisdem in cibum uitae aeternae conducat; nec desinit piam in domino laetitiam monumentis publicis contestari, ubi electum recte credentium coetum uidet augeri, quorum nomina in libro uitae descripta, uiuent in perpetuas aeternitates. Nouerint itaque uniuersi ac singuli, quod hodie prima die mensis Maii anni millesimi septingentesimi septimi, dominica in albis dicta, serenissima domina* ELISABETHA CHRISTINA, *filia legitima serenissimorum* D. LVDOVICI RVDOLPHI *ducis Brunswicensis et Lüneburgensis et* D. CHRISTIANAE LVDOVICAE *principissae Oettingensis parentum eiusdem, publice in facie ecclesiae inter missarum solennia, ad manus nostras, relicto Lutheranismo, cui innutrita fuerat, sequentem fidei catholicae professionem idiomate Germanico emiserit, uidelicet:*

EGO ELISABETHA CHRISTINA *firma fide credo et profiteor omnia et singula, quae continentur in symbolo fidei, quo sancta Romana ecclesia utitur, uidelicet: Credo in unum Deum, patrem omnipotentem, factorem caeli et terrae, uisibilium omnium et inuisibilium. Et in unum Dominum IESVM CHristum, Filium Dei unigenitum, et ex patre natum ante omnia saecula. Deum de Deo, lumen de lumine, Deum uerum de Deo uero. Genitum non factum, consubstantialem patri, per quem omnia facta sunt. Qui propter nos homines, et propter nostram salutem descendit de caelis. Et incarnatus est de Spiritu sancto ex Maria uirgine et homo factus est. Crucifixus etiam pro nobis sub Pontio Pilato, passus et sepultus est. Et resurrexit tertia die secundum scripturas. Et ascendit in caelum; sedet ad dexteram patris. Et iterum uenturus est cum gloria iudicare uiuos et mortuos, cuius regni non erit finis. Et in Spiritum sanctum dominum et uiuificantem, qui ex patre filioque procedit. Qui cum patre et filio simul adoratur et conglorificatur. Qui locutus est per prophetas. Et unam sanctam catholicam et apostolicam ecclesiam. Confiteor unum baptisma in remissionem peccatorum et expecto resurrectionem mortuorum et uitam uenturi saeculi. Amen. Apostolicas et ecclesiasticas traditiones, reliquasque eiusdem ecclesiae obseruationes et constitutiones firmissime admitto et amplector.*

Item sacram scripturam iuxta eum sensum, quem tenuit et tenet sancta mater ecclesia, cuius est iudicare de uero sensu et interpretatione sacrarum scripturarum, admitto, nec eam unquam, nisi iuxta unanimem consensum patrum accipiam et interpretabor.

Profiteor quoque septem esse uere et proprie sacramenta nouae legis, a IESV Christo domino nostro instituta, atque ad salutem humani generis, licet non omnia singulis necessaria; scilicet baptismum, confirmationem, eucharistiam, poenitentiam, extremam unctionem, ordinem et matrimonium; illaque gratiam conferre et ex his baptismum, confirmationem et ordinem sine sacrilegio reiterari non posse. Receptos quoque et approbatos ecclesiae catholicae ritus, in supradictorum omnium sacramentorum solenni administratione recipio et admitto. Omnia et singula, quae de peccato originali et de iustificatione in sacro-sancta Tridentina synodo definita et declarata fuerunt, amplector et recipio.

Profiteor pariter in Missa offerri Deo uerum, proprium et propitiatorium sacrificium pro uiuis et defunctis, atque in sanctissimo eucharistiae sacramento esse uere, realiter et substantialiter corpus et sanguinem, una cum anima et diuinitate domini nostri IEsu Christi, fierique conuersionem totius substantiae panis in corpus et totius Anno 1707.

totius substantiae uini in sanguinem, quam conuersionem catholica ecclesia transsubstantiationem appellat.

Fateor etiam sub altera tantum specie totum atque integrum Christum, uerumque sacramentum sumi. Constanter teneo purgatorium esse, animasque ibi detentas fidelium suffragiis iuuari. Similiter et sanctos una cum Christo regnantes uenerandos atque inuocandos esse, eosque orationes Deo pro nobis offerre, atque eorum reliquias esse uenerandas.

Firmissime assero, imagines Christi ac Deiparae semper Virginis, nec non aliorum sanctorum habendas et retinendas esse, atque eis debitum honorem ac uenerationem impertiendam. Indulgentiarum etiam potestatem a Christo in ecclesia relictam fuisse illarumque usum christiano populo maxime salutarem esse affirmo. Sanctam catholicam et apostolicam Romanam ecclesiam, omnium ecclesiarum matrem et magistram agnosco, Romanoque pontifici, beati Petri apostolorum principis successori, ac IESV Christi uicario, ueram obedientiam spondeo ac iuro. Caetera item omnia a sacris canonibus et oecumenicis conciliis, ac praecipuè à sacrosancta Tridentina synodo tradita, definita et declarata indubitanter recipio atque profiteor, simulque contraria omnia atque haereses quascunque ab ecclesia damnatas, reiectas et anathematizatas, ego pariter damno, reiicio et anathematizo. Hanc ueram catholicam fidem, extra quam nemo saluus esse potest, quam in praesenti sponte profiteor et ueraciter teneo, eandem integram et inuiolatam usque ad extremum uitae spiritum, constantissime (Deo adiuuante) retinere et confiteri, atque a meis subditis, uel illis, quorum cura ad me in munere meo spectabit, teneri, doceri et praedicari, quantum in me erit, curaturam. Ego eadem Elisabetha Christina *spondeo, uoueo ac iuro. Sic me Deus adiuuet et haec sancta DEI euangelia.*

AC postquam dicta Serenissima domina Elisabetha Christina tactis sacrosanctis euangeliis desuper iurauerat, nos eandem in ecclesia nostra cathedrali Bambergensi in praesentia testium, in instrumento publico desuper confecto nominatorum, capituli nostri cathedralis, cleri ac populi, ab omni uinculo excommunicationis ac interdicti absoluimus, in gremium ac communionem sanctae matris nostrae ecclesiae recepimus, ac denique post sumptionem in missa peractam, sacrosanctum eucharistiae sacramentum eidem porreximus. In quorum indubitatam fidem praesentes confici, propriaeque manus nostrae subscriptione, ac sigilli nostri maioris fecimus appensione communiri. Bambergae Calendis Maii anno ab incarnatione dominica millesimo septingentesimo septimo.

LOTHARIVS FRANCISCVS, archi-episcopus et elector Moguntinus, episcopus Bambergensis. (L.S.)

In dieser auf Pergament geschriebenen Bulla vvar unten mit einer guldenen Schnur Ihro Chur-Furstl. Gnaden grosses Insiegel auf rothes Wachs gedrucket, in einer grossen zier-uerguldeten silbernen Kapsel angehencket.

COPIA INSTRVMENTI PVBLICI.

AEquum semper fuit ac salutare, ea non tantum desideratae praesentium notitiae, sed et perenni retrouenturae aetatis recordationi testimoniis authenticis transcribere, quorum memoriam uel temporum iniuria, uel longaeuus annorum lapsus posset oblitterare, ut nimirum quod in aure auditum est, super tecta, ad felicem Christi fidelium aedificationem praedicetur. Ego itaque Godefridus Bessel archi-episcopalis curiae Moguntinae officialis, eminentissimi ac celsissimi archiepiscopi et principis electoris Moguntini, episcopi ac principis Bambergensis in spiritualibus consiliarius, sacrae theologiae ac iuris utriusque doctor, prothonotarius ac notarius apostolicus, praesente publico instrumento uniuersis ac singulis notum facio ac manifestum, quod Bambergae anno ab incarnatione dominica millesimo, septingesimo septimo, indictione decima quinta, sedente sanctissimo domino nostro, domino clemente papa, undecimo, anno pontificatus eius septimo, die uero prima mensis May, domminica in albis dicta, horam octauam inter ac nonam matutinam, serenissima domina ELISABETHA CHRISTINA *ducissa Brunswicensis et Lüneburgensis, me ad palatium nouum in facie ecclesiae cathedralis situm, ac residentia superior. dictum, uocari, ibidemque gratiosissime requiri fecerit, ut ad ecclesiam cathedralem me conferrem, ibidem omnia ea, quae ipsa domina ducissa circa publicam ac solennem fidei catholicae professionem peractura esset, una cum DD. testibus infrascriptis diligenter obseruarem, ac desuper unum uel plura instrumenta publica conficerem. In qua quidem imperiali ac cathedrali ecclesia post aliquod temporis interuallum praelaudata Serenissima Domina ducissa comparuit, ubi incepta missa solenni ab eminentissimo ac celsissimo domino, D.* LOTHARIO FRANCISCO, *sacrae sedis Moguntinae archi-episcopo, sacri Romani imperii per Germaniam archicancellario et principe electore, episcopo*

Anno 1707.

ac principe Bambergensi, dictis in missa verbis offertorii, altefata serenissima domina ducissa ante altare sanctorum imperatoris HENRICI *et* CVNEGVNDIS *fundatorum, ducta, ibidemque coram eminentissimo ac celsissimo archi-episcopo ac principe electore, supra faldistorium suum in pontificalibus ante medium altaris sedente, genuflexa, ad manus eiusdem sequentem fidei catholicae professionem publice, spectante et applaudente populo uniuerso, clara et distincta uoce, idiomate Germanico emiserit, uidelicet:*

EGo ELISABETHA CHRISTINA *firma fide credo et profiteor omnia et singula, quae continentur in symbolo fidei, quo sancta Romana ecclesia utitur, uidelicet Credo in unum Deum, patrem omnipotentem, factorem caeli et terrae, uisibilium omnium et inuisibilium. Et in unum dominum IEsum Christum filium Dei unigenitum. Et ex patre natum ante omnia saecula. Deum de Deo, lumen de lumine, Deum uerum de Deo uero. Genitum non factum, consubstantialem patri, per quem omnia facta sunt. Qui propter nos homines, et propter nostram salutem descendit de caelis. Et incarnatus est de Spiritu sancto ex Maria uirgine et homo factus est. Crucifixus etiam pro nobis sub Pontio Pilato, passus et sepultus est. Et resurrexit tertia die secundum scripturas. Et ascendit in caelum; sedet ad dexteram patris. Et in spiritum sanctum dominum et uiuificantem, qui ex patre filioque procedit. Qui cum patre et filio simul adoratur et conglorificatur. Qui locutus est per prophetas. Et unam sanctam catholicam et apostolicam ecclesiam confiteor unum baptisma in remissionem peccatorum et expecto resurrectionem mortuorum et uitam uenturi saeculi. Amen. Apostolicas et ecclesiasticas traditiones, reliquasque eiusdem ecclesiae obseruationes et constitutiones firmissime admitto et amplector.*

Item sacram scripturam iuxta eum sensum, quem tenuit et tenet sancta mater ecclesia, cuius est iudicare de uero sensu et interpretatione sacrarum scripturarum, admitto, nec eam unquam nisi iuxta unanimem consensum patrum, accipiam et interpretabor.

Profiteor quoque septem esse uere et proprie sacramenta nouae legis, a IEsu Christo domino nostro instituta, atque ad salutem humani generis, licet non omnia singulis, necessaria; scilicet baptismum, confirmationem, eucharistiam, poenitentiam, extremam unctionem, ordinem et matrimonium; illaque gratiam conferre et ex his baptismum, confirmationem et ordinem sine sacrilegio reiterari non posse. Receptos quoque et approbatos ecclesiae catholicae ritus, in supradictorum omnium sacramentorum solenni administratione recipio et admitto. Omnia et singula, quae de peccato originali et de iustificatione in sacro-sancta Tridentina synodo definita et declarata fuerunt, amplector et recipio.

Profiteor pariter in missa offerri Deo uerum, proprium et propitiatorium sacrificium pro uiuis et defunctis, atque in sanctissimo eucharistiae sacramento esse uere, realiter et substantialiter corpus et sanguinem una cum anima et diuinitate domini nostri IEsu Christi, fierique conuersionem totius substantiae panis in corpus et totius substantiae uini in sanguinem, quam conuersionem catholica ecclesia transsubstantiationem appellat.

Fateor etiam sub altera tantum specie totum atque integrum Christum, uerumque sacramentum sumi. Constanter teneo purgatorium esse, animasque ibi detentas fidelium suffragiis iuuari. Similiter et sanctos una cum Christo regnantes uenerandos atque inuocandos esse, eosque orationes Deo pro nobis offerre, atque eorum reliquias esse uenerandas.

Firmissime assero imagines Christi ac Deiparae semper uirginis, nec non aliorum sanctorum habendas et retinendas esse, atque eis debitum honorem ac uenerationem impertiendam. Indulgentiarum etiam potestatem a Christo in ecclesia relictam fuisse illarumque usum christiano populo maxime salutarem esse affirmo. Sanctam catholicam et apostolicam Romanam ecclesiam, omnium ecclesiarum matrem et magistram agnosco, Romanoque pontifici, beati Petri apostolorum principis successori, ac IEsu Christi uicario, ueram obedientiam spondeo ac iuro. Caetera item omnia a sacris canonibus et oecumenicis conciliis, ac praecipue a sacrosancta Tridentina synodo tradita, definita, et declarata indubitanter recipio atque profiteor, simulque contraria omnia atque haereses quascunque ab ecclesia damnatas, reiectas et anathematizatas, ego pariter damno, reiicio et anathematizo. Hanc ueram catholicam fidem extra quam nemo saluus esse potest, quam in praesenti sponte profiteor et ueraciter teneo, eandem integram et inuiolatam usque ad extremum uitae spiritum, constantissime (Deo adiuuante) retinere et confiteri, atque a meis subditis, uel illis, quorum cura ad me in munere meo spectabit, teneri, doceri et praedicari, quantum in me erit, curaturam. Ego eadem Elisabetha Christina *spondeo, uoueo ac iuro. Sic me Deus adiuuet et haec sancta Dei euangelia.*

TActisque sacrosanctis euangeliis, quod ore elocuta fuerat, iureiurando confirmauit. Ac data ei ab eminentissimo ac celsissimo archi-episcopo ac principe electore absolutione, ad gremium sanctae Matris

tris

Anno 1707. *tris ecclesiae recepta fuit, a cuius etiam* A *manibus, postquam missa solennis usque ad communionem producta fuerat, sacrum eucharistiae sacramentum deuotissime ac maxima omnium spectantium aedificatione suscepit. Acta sunt haec in ciuitate Bambergensi, in eiusdem Imperiali ac libera ecclesia cathedrali, anno, indictione, pontificatu, mense, die etc. quibus supra, horam nonam inter ac decimam matutinam, praesentibus excellentissimis, reuerendissimis, ac illustrissimis dominis,* B *dominis, infrascriptis, testibus specialiter rogatis, dignissimis, ac omni exceptione maioribus.*

(L.S.) Melchior Fridericus comes de Schoenborn et Reichelsberg, Sacrae Caesareae Maiestatis Consiliarius intimus actualis et camerarius, testis adfui et subscripsi. C

(L.S.) Iosephus Ignatius Comes de Paar, dominus in Hartberg et Krotenstein, Sacrae Caesareae Maiestatis actualis camerarius et supremus culinae praefectus, testis adfui et subscripsi.

(L.S.) Otto Philippus Liber Baro a Guttenberg, imperialis ac cathedralis ecclesiae Bambergensis praepositus, testis adfui et subscripsi. D

(L.S.) Carolus Sigismundus ab Auffees imperialis ecclesiae Bambergensis decanus et cathedralis Herbipolensis canonicus capitularis, testis adfui et subscripsi.

(L.S.) Damianus *Hugo* comes de Schoenborn et Reichelsberg, ordinis Teutonici eques, ac E Balliuiae *Hassiacae* archi-commendator, testis adfui et subscripsi.

(L.S.) Franciscus Ervvinus comes de Schoenborn, Reichelsberg et Wisentheyd, Sacrae Caesareae Maiestatis camerarius, ac supremus aulae Moguntinae mareschallus, testis adfui et subscripsi. F

(L.S.) Maximilianus Franciscus Maria comes de Seinsheim et Siching, Sacrae Caesareae Maiestatis camerarius, testis adfui ac subscripsi.

(L.S.) Wolffgangus Philippus liber baro a Schrottenberg, eminentissimi electoris Moguntini, episcopi et principis Bambergensis consiliarius actualis inti- G mus et supremus aulae Bambergensis mareschallus, testis adfui et subscripsi.

Et quia ego Godefridus Bessel archiepiscopalis curiae Moguntinae officialis, eminentissimi ac celsissimi archiepiscopi et principis electoris Moguntini in spiritualibus consiliarius, sacrae theologiae ac iuris utriusque doctor, prothonotarius ac notarius apostolicus, praedicto professionis actui interfui, ipsamque professionem ab altefata serenissima domina ducissa piissime, clarissime, distinctissime et communi omnium circumstantium, quorum oculi prae gaudio lachrymis praegnabant, consolatione, legi, pronunciari, reliquaque supradicta fieri uidi et audiui, ideo praesens publicum instrumentum confeci, subscripsi ac consueto prothonotariatus mei sigillo communiui. Anno 1707.

(*L. S.*) Godefridus Bessel prothonotarius ac notarius apostolicus in fidem.

NOs LOTHARIVS FRANCISCVS *DEI Gratia sacrae sedis Moguntinae archi-episcopus, sacri Romani imperii per Germaniam archi-cancellarius et princeps elector, episcopus et princeps Bambergensis etc. hisce fidem facimus et attestamur, Honorabilem ac deuotum nobis sincere dilectum et fidelem Godefridum Bessel, archi-episcopalis curiae nostrae officialem, consiliarium nostrum in spiritualibus, sacrae theologiae ac iuris utriusque doctorem, uere esse prothonotarium ac notarium apostolicum, eiusque scripturis ac instrumentis, sic, ut supra, rogatis, plenam et indubitatam fidem ubique adhiberi. In quorum perennem ueritatem instrumentum hoc ab eodem confectum propriae manus nostrae subscriptione, ac maioris sigilli nostri fecimus appressione communiri. Bambergae sexto nonas Maii, anno millesimo septingentesimo septimo.*

LOTHARIVS FRANCISCVS, archiepiscopus et elector Moguntinus, episcopus Bambergensis. (L.S.)

Den Montag darauf, als den andern May, begaben sich Ihro Durchl. zvvischen 9. und 10. Vhr zu denen RR. PP. Soc. Iesu in die Kirch mit folgender Suite. Erstlich fuhren 6. Kutschen, in deren ieden 4. Caualliers sassen, nach deme kame ein mit 6. Pferden bespannte Kutsche, vvo sich des Wolffenbüttlischen Geheimen Raths, Herrn Barons uon Imhoffs Excellentz, des Bamberg. Hrn. Ober-Marschalls, Hrn. Obrist-Stallmeisters, und des Churf. Caemmerers Herrn Baron uon Rotenhan Gn.

Anno 1700.

Gn. befunden, hierauf folgte der Bam- A berg. Hof- und Cammer-Fourier, Herr Ossvvald Krieg, nach solchen alle Edel-Knaben, samt dero Hof- und Exercitien-Meistern, demnach sahe man eine mit 6. Pferden bespannte Kutschen, so sehr kostbar uergoldet, mit einer uon rothen Sammet und aussen mit Gold sehr reich gestickten Decke, darinn sassen Se. Durchleucht, neben Ihro der Frau Graessin uon Ringsmaul Excel- B lentz, unten an aber, der Frey-Frau uon Boennixten Gn. neben dieser Kutschen giengen uiele Churfürstliche Hellebardiers und Laqueyen, nach vvelcher 26. Mann uon der Churfürstlichen Leib-Guarde samt ihren Vnter-Officiern zu Fuss folgeten, so dann unterschiedliche theils mit 6. theils mit 2 Pferden bespannte Kutschen, den Schluss dieser Suite machten Ihro C Durchleucht, uerfügten sich nach gehoerter H. Mess uon den RR. PP. Soc. Iesu in die hohe Domb-Kirch, allvvo deroselben uon des Herrn Domb-Dechants Hochvvürden Gnaden die daselbsten befindliche uiele kostbare reliquien gezeiget vvurden, und fuhren sonach vviederum in die Churfürstliche Residentz. Immittels schickten mehrmahlen Ihro Churf. Gn. schon ge- D meldten Dero Caemmerern und Hofrath Herrn Baron uon Bubenhouen nach Bamberg, Ihro Durchl. zu complimentiren, vvorauf gegen halb 1. Vhr die Durchl. Princessin sich vvie sonsten zur Taffel begeben, gegen halb 4. Vhr aber kame Hoechstervvehnte Se. Churfürstl. Gn. uon Dero Landhaus Seehoff zu Bamberg an, stiegen vvie das uorig- E mahl bey Dero Residentz ab, und begaben sich mit eben demienigen Hoff, vvie bey der ersten Visite geschehen, zu Ihro Durchleucht, und nachdem sie sovvol Ihre Glückvvünschung des uorherigen Tag uorbeygegangenen Actus halben nunmehro selbsten abgelegt, als auch in einem halbstündigen vveitern Discurs sich aufgehalten, und so nach F beurlaubet, reterirten sich Se. Churf. Gn. vvie oben gedacht, und begaben sich mit Dero uoelligen Hoffstadt hinvvieder zu Dero gevvoehnlichen Zimmer, allvvo sie sich vvegen uerschiedener Ministris gegebenen Audientz in etvvas aufgehalten, demnach aber sogleich vviederum in Dero Land-Haus Seehof abgereist.

Des andern Tags, als Dienstag, den 3. May, begaben sich Se. Durchl. frühe unter gestern gedachten Gefolg in die Hohe Domb-Kirchen, vvoselbsten sie der heiligen Mess auferbaulichst beygevvohnet, darnach sich hinvvieder nach der Churf. Residentz uerfügend, kurtz darauf zur Tafel giengen, und mit sich etliche hohe Dames speisen liessen, nach deren Vollendung Ihro Durchl. sich reterirten, gegen Abend aber mit einer herrlichen sovvol Vocal- als Instrumental-Music diuertiret wurden.

Anno 1700.

Mittvvochen, als den 4ten, begaben sich Ihro Durchl. in die Hof-Capell und hoereten allda unter schoener Music eine heilige Mess, darnach zur Tafel, und indem Sie ein vvenig gefrühstücket hatten, richteten Sie sich zur Abreiss, uernahmen aber zuuor uon obengemeldten des Bambergischen Herrn Ober-Marschall Freyherrns uon Schrottenberg Gnaden die Dancksagungs-Complimenten, so er Ihro Durchl. im Nahmen Se. Churf. Gn. abgeleget, darauf vvurden dieselbe hinvvieder, vvie bey Dero Empfang geschehen, uon dem gantzen Hof biss zur Kutsche begleitet, und nahmen sofort Dero Weg über Brugg, Nürnberg, Neumarck, Burglengenfeld auf Donaustauff zu, allvvo sie sich mit Dero Suite in die allda bestellte Schiffe begaben, und Dero Reise ferner zu Wasser nacher Wien fortsetzeten. Welchen Durchleuchtigsten hohen Tugend-Spiegel der Allerhoechste aller Orten begleiten, bey hoechstgesegneten Durchleuchtigsten Wohlstand gnaediglich erhalten, und all dasienige uerleihen vvolle, vvas zu Ihro uollkommenen hohen Vergnügung uerlanget vverden kan.

(k) *Fernervveit errichteter*

RECESSVS,

Zvvischen dem Kayserlichen hohen Stifft Bamberg, Vnd E. Loebl. Reichs ohnmittelbahren Ritterschafft in Francken Orts Gebürg,

Dato Bamberg, den 30. Iulii 1707.

N*Achdeme bey dem Hochvvurdigen Fursten und Herrn, Herrn LOTHARIO Franzen, des H. Stuls zu Maynz Erz-Bischoffen, des* G *Heiligen Roemischen Reichs durch Germanien Ertz-Cantzlarn und Chur-Fursten, Bischoffen zu Bamberg, &c.* Der Reichs ohnmittelbaren Ritterschafft in Francken loebl Ritter Ort Gebürg uor etlichen Iahren, um Abthuung einiger Beschvverungen unterthaenigst angelangt, derentvvillen auch am 6. Maii 1700.

Anno 1707.

1700. allhier zu Bamberg ein Vertrag erreichet, und unterandern ein gevvisser Passus in Cennt-Sachen, vvegen des also genannten Hencker-Gelds, eingerucket vvorden; Nun aber seithero uon gedachtem Ritter-Ort, aus hierzu bevvegenden Vrsachen, das fernere instaendige Ansuchen geschehen, Sr. Churf. Gn. gnaedigst geruhen moegten, zu Redimirung sothanen Hencker-Geldes, eine Behandlung uor sich gehen zu lassen, vvorein auch hoechstged. Se. Churf. Gn. dergestalten zu condescendiren sich gnaedigst entschlossen, dass zufoerderst (1) besagtes Hencker-Geld auf einen proportionirten Fuss, zu einem Capital angeschlagen, auch (2) uor allem noch die uon Anno 1700. her grossen Theils ruckstaendige Hencker-Gelder Recess-maessig abgetragen, und es übrigens (3tio) in Puncto der Centenal-Auslieferungen, wie auch in all andern, durch obigen Vertrag bereits abgeredeten Puncten, bey dem klaren Inhalt dieses Recessus gelassen, dann das (4to) uon dem loebl. Ritter-Ort eine authentische und complete Designation der in denen Bambergischen Centh-Aembtern gelegenen Ritterschafft Güther, sambt einer Summarischen Anzahl der ieden Orts vvohnhafften Vnterthanen bona fide übergeben; Item, dass (5to) denen am Kayserl. Reichs-Hofrath zu Wien oder andervvaerts an Seiten der Ritterschafft oder einiger dessen Mitglieder über das Hencker-Geld anhaengig gemachten Processen expresse renuntiiret vverde, Solchemnach seynd obige Puncta auf hierüber zvvischen denen Bambergischen und Ritterschafftlichen geuollmaechtigten Deputirten gepflogene Conferenzien durch gegenvvaertigen Neben-Recess uollends zum Stand gebracht und resp. erleutert vvorden, vvie folget, und zvvar haben

Ad primum et secundum Punctum mehr hoechst-ernannte Se. Churf. Gn. gnaedigst bevvilliget, dass die Redimirung des oefftervvehnten Hencker-Gelds überhaupt mit Auszahlung ein tausend Thal. geschehen koenne, und dass die ab Anno 1700. her, uerschiedener Orten annoch rückstaendige Hencker-Gelder, ohne vveitere Ersetzung, mit darein gehen sollen: Welches der loebl. Ritter-Ort nicht allein mit unterthaenigsten Danck acceptiret, sondern auch die ein tausend Thaler zum Bambergischen Cammer-Zahl-Ambt (laut daruber uorgezeigter Cameral-Quittung) erleget hat, gestalten hierauf die zu denen Bambergischen Cent-Aembtern gehoerige Ritterschafftliche Orts Geburgische Vnterthanen, uon Entrichtung des uor-in durch Eingangs-

Anno 1707.

beruhrten Vertrag, accordirten Hencker-Gelds, uon dato gaentzlich und auf evvig freygesprochen seyn, derentwillen auch denen Bambergischen Cent-Beambten foerdersam und ernstlich anbefohlen werden solle, die Ritterschafftliche Vnterthanen hierinnfalls uon dato gantz unbelaestiget und unangefochten zu lassen, worneben, gleichvvie es im ubrigen ad

Tertium sovvol ratione der Centenal-Ausliefferungen, als all anderer Vertrags-Puncten, billig bey dem buchstablichen Inhalt des Recessus de anno 1700. uerbleibet: also vvird zu mehrerer Erleuterung nur dieses noch hinzu gesetzet, dass in denen sich begebenden Cennt-Auslieferungs-Faellen, Besichtigung der Todten-Coerper, und Nehmung der Leibzeichen, vveder uon denen Bambergischen Beambten und Vnterthanen etvvas sub titulo dieser Cennt Ausfalls, noch auch uice uersa uon denen Ritterschafftlichen, unter dem Nahmen einer Auslieferungs-Gebühr, oder vvie es sonsten Nahmen haben mag, nicht das geringste gefordert oder praetendiret werden, sondern allerseits gaentzlich eingestellet seyn solle. Es ist aber in puncto des Auslieferungs-Rechts annoch specialiter zu vvissen, dass solches, nach dem klaren Inhalt des Recess, auch noch dahin zu uerstehen, vvo entvveder die uerhandene Castra, oder doch die Dorffs- und Gemein-Herrschafft, samt der Voigteylichkeit auf denen uier Pfaelen, ritterschafftlich seynd, also dass auf dem Fall, dass ausserhalb eines solchen Castri, oder Dorffs- und Gemein-Herrschafftlichen Districts, sich ein Delinquent andervvaerts criminaliter betretten liesse, solchenfalls die Cennt-Herrschafft immediate zuzufahren, und nach den Delinquenten zu greiffen befugt bleibt. Sonsten ist ad

Quartum aus der diesem Neben-Recess angehefften Designation zu ersehen, vvorinn die in denen Bambergischen Cennt-Aembtern gelegene Ritterschafftliche Gütere bestehen, und vvie hoch sich ieder Ort die Anzahl der Vnterthanen belauffe, vvorbey zu mercken, dass vvann sich uielleicht irgendvvo ein- oder anderer Vnterthan unuersehens im Ansatz übergangen zu seyn finden, oder auch obige Anzahl sich mittlerzeit und ins künfftige durch Erbauung neuer Wohnungen solcher Ritterschafftlichen Vnterthanen, uermehren moegten, es eben so uiel seyn solle, als vvaeren diese der obigen Designation bereits mit einuerleibet gevvesen. Indeme aber in ietzt-berührter Designation am Ende zu ersehen, dass

Anno 1707. dass sich ein und anders Ritter-Glied an B Orten, vvo es ihnen von Bist- und Fürstenthum Bamberg nicht eingestanden vvird, selbsten eine Centenam actiuam, benanntlich zu Thurnau und zu Aussees, zuzulegen uermeyne; So vvill man sich an Seiten Bamberg dargegen expresse uervvahret und seine bisherige hohe Centenal-Competenz ferner feyerlichst uorbehalten- auch ein gleiches sich ratione Ermbreuth mit dem utrinque beliebten General-Zusatz bedungen haben, dass der oder dieienige Ritterschafftliche Mit-Gliedere, vvelche den in anno 1700. aufgerichteten Recess zu erkennen sich vveigern vvolten, auch uon denen, für dem loebl. Ritter-Ort Gebürg darinnen quoad Centenalia begriffenen Freyheiten, ausgeschlossen seyn sollen. Schliesslichen und nachdeme ad

Quintum die Familia uon Guttenberg zu Guttenberg sich nicht allein zu oefftern berührten Recess de anno 1700. sondern auch dahin specialiter erklaeret, dass dieselbige vvillig und bereit vvaere, den am hoechstpreisslichen Kayserl. Reichs-Hof-Rath, in puncto des Hencker-Gelds hangenden Process, vvürcklich zu renuntiiren; So solle derentvvillen durch den Bambergischen und Guttenbergischen Agenten zu Wien eine schrifftliche Anzeig gethan, sothaner Process auch, in Krafft diss, für vvürcklich renuntiiret geachtet vverden. Vrkundlich ist gegenvvaertiger in duplo ausgefertigter Neben-Recess mit ihrer Churf. Gn. Bambergischen Cantzley- und desgleichen mit des loebl. Ritter-Orts-Geburgs Insiegel betrucket vvorden. So geben und geschehen Bamberg den 30. Iulii 1707.

(L.S.)

(L.S.)

(I) *E. Hochvvürdig - Hoch-Wolgebornen* Anno 1707.

Dom-Capituls zu Bamberg

etc. etc.

Confirmation, Vber uorstehenden, den 6. Maii 1707. aufgerichteten Recess.

VOn *GOttes Gnaden, Wir* ***OTTO PHILIPP*** *uon Guttenberg,* ***Dom-Probst, Carl Sigmund uon Auff-***B ***sees, Dom-Dechant, SENIOR, und Capitul, Gemeiniglich des Kayserl. Hoch-Stiffts Bamberg.***

Nachdeme Vns Herren Hauptmann, Raethe und Ausschuss des Heil. Roemischen Reichs ohnmittelbarer freyer Ritterschafft in Francken, Orts Gebürg uermittelst eines Schreibens unter den 8. Iulii currentis anni, *und zugleich auf dem Reichs-Frey-Wohlgebornen Herrn, Iohann Christoph* C *uon Künsperg, uff Dannendorff, Brandenburg-Bayreutischen Ober-Cammer-Iunckern und General-Adiutanten, gestellter Abordnung, zu uernehmen gegeben, vvelchergestalten mit Ihro* Chur-*Fürstl. Gnaden zu Mayntz, als Bischoffen zu Bamberg, sie sich uber einige* Grauamina *uerglichen; Weiln sie aber uor gut angesehen, dass sothaner Vergleich (um allen Anstoss* D *zu uermeiden und Perpetuitaet willen) auch uon Vns confirmirt vverden moege; Dahero gebeten, nicht nur uorbemeldten Ihren Herrn Deputirten hierinnfalls gnaedigst Gehoer zugeben, sondern auch sie mit der uerlangten* Confirmation *zu consoliren, und zu dem Ende das Originale des Vergleichs Vns bey ietzt innstehenden Peremptorio exhibiret vvorden. Wann nun* E *Wir, nach beschehener Ablesung des uoelligen Enthalts, kein Bedenckens getragen, mit der angesuchten* Confirmation *in denen Intus enthaltenen Terminis zu deferiren; Also haben vvir sothanen uns uorgelegten Original-Vergleich, mit unsern Wissen und Genehmhaltung, unser gevvoehnliches Dom-Capitulisches groesseres signet heruordrucken lassen.* So *geschehen Bamberg den 19. Iulii 1700.*

(L.S)

DIPLO-

DIPLOMATVM BAMBERGENSIVM CODICILLVS ADPENDIX.

DIPLOMATVM BAMBERGENSIVM CODICILLVS ADPENDIX.

NVM. I.

HENRICVS II. imperator donat abbatiam Kitzingensem archiepiscopatui Bambergensi.

Anno 1007. IN *nomine sanctae et indiuiduae Trinitatis. HENRICVS* diuina fauente clementia rex. Saluberrimis igitur sacri eloquii institutionibus erudimur et admonemur, ut temporalia relinquentes bona, et terrena postponentes commoda, aeterna sine fine mansura in coelis studeamus adipisci consistoria. Quapropter nos dominicis non surdum auditum praebentes praeceptis et deificis obtemperando intendentes suasionibus, quendam nostrae paternae haereditatis locum, *Babenberg* dictum, in sedem et culmen episcopatus sublimando perueximus, et Romana auctoritate atque uenerabilis *Henrici* Wurciburgensis episcopi, ac puro communique omnium nostri fidelium tam archiepiscoporum quam episcoporum abbatumque, nec non ducum et comitum consultu decretoque, in honore sanctae Dei genitricis Mariae sanctorumque apostolorum Petri et Pauli, nec non martyrum *Kiliani* atque *Georgii* stabiliuimus atque corroborauimus; ut et inibi nostrum parentumque nostrorum OTTONIS senioris nostri celebre haberetur memoriale et iugis pro omnibus orthodoxis hostia mactaretur salutaris. Proinde nouerit omnium nostri fidelium tam praesens aetas quam et succesfura posteritas, quia nos nostri quondam iuris abbatiam, *Kitzingum* dictam, in pago *Gotzfeld* sitam et eandem supra dictam episcopalem sedem, cum omnibus eius pertinentiis siue adhaerentiis, uidelicet ecclesiis, decimationibus, syluis, uenationibus seu omnibus, quae quolibet modo dici uel scribi possunt, utilitatibus, hac nostrae auctoritatis praeceptali pagina, prout firmius possumus, donamus atque proprietamus, omnium contradictione remota. Praecipientes igitur, ut in domino dilectus saepe dictae sedis Eberhardus episcopus liberam dehinc habeat potestatem eandem abbatiam cum omnibus eius appendiciis tenendi, pos- A sidendi, seu quidquid sibi libeat modis omnibus inde faciendi, ac sui successores. Si quis igitur, quod absit, huius nostrae donationis munificentiam destruere siue uiolare praesumat, in nouissimo die tormento inextinguibili coram oculis luat. Quod ne fiat, sed haec traditio nostra ab omnibus incorrupta permaneat, hanc chartam inde conscriptam manu propria roborantes, B sigilli nostri impressione insigniri iussimus. *Data Calend. Nouemb. Ind. V. anno Dominicae incarnat. M. VII. anno uero domini Henrici II. regis VI. Actum Franckenfurt. feliciter, Amen.*

NVM. II.

ARNOLDI episcopi Halberstatensis epistola, ad HENRICVM episcopum Herbipolensem, de institutione episcopatus C *Bambergensis.*

HEINRICO episcopo ARNOLDVS. Diu et multum quaesitus, domine mi, patere tandem aliquando iam te inueniri. Nescio quo infortunio meo, quotiens in ista terrarum uenero, quae longissima tu peragrabas, et semper dum in altera ripa fluminis te D nuntiatum quaero, iam transisti in alteram, nequaquam, ut saltim litteris te conueniam, opportunitatem dans. Iacent adhuc in scriniis meis litterae torpentes, iam dudum tibi directae, quas legatus meus, postridie regressus, te non inuento, frustra se accepisse testatus est. Haberem tamen, si auderem, plurima tibi suggerere et de ista commoratione E rerum tuarum, qua te ultra, quam credi posset, perturbatum sentio, ac de nostra etiam, quos tibi, infirmas res nostras Deo donante miseratus, in patrocinium uindicasti, defensione. Te autem saluo, res nostrae in portu nauigabunt. Quocirca dimissis interim nostris, rebus tuis, quod modo magis premit, si aliquo modo mederi possit, inuigilandum est. F *Adiutorium nostrum a domino, qui fecit coelum et terram.* Quid est hoc, domine mi, quod tanto te moerore afficis? Quid contigit tibi, unde torquere te habeas? Etiamsi pericli aliquid foret, esset tamen ferendum, quia

Circa ann. 1011. ARNOLDVS Halberstad. episc. HENRICVM Herbipol. episcopum, praemissa querela de difficultate ipsum conueniendi, excitat

quia leuius fit patientia, quicquid corrigere est nefas. Istud uero unde nunc te affligis, si diligentius intueri uis, Deo propitio unde iure gaudeas non dehabebis. Tu autem, quasi aliquid insuperabile tibi euenerit, rem tuam tam eneruiter tractas. In conuentum fratrum tuorum uenire recusas, cum quibus incommoda tua euincere debueras, fugis, magnam tibi inuidiam conflas; conspectum regis, quasi aliquid in se commiseris, deuitas. Quid est hoc quod tibi importas? ubi est sapientia illa, quam in te dudum satis acute uigilasse conspeximus? Ista, quae tu facis, non uidentur esse uigilantis, sed graui quodam sopore depressi, non clare uidentis, sed dure lippientis. Expergiscere, domine mi, aliquantulum et capesse te ipsum. Nescio quibus fascinantibus extra te ductus es. Enitere, quoad possis, ut ad te ipsum reuertaris.

et hortatur, Loquitur uox diuina; *Surge, qui dormis, et exsurge a mortuis, et inluminabit tibi Christus.* Tu primus, aut inter primos, etiam antequam rex fieret, dominum illum tibi praeelegisti. Tu postea, quantum poteras, sicut magnifice poteras, ut rex fieret instituisti. Proinde tanta ininuicem suauitate coniuncti, tanta caritate deuincti, te nemo in liberaliter seruiendo sibi deuotior, se nemo in amicabiliter accipiendo paratior, prorsus glutine quodam et uinculo amicitiae quasi inseparabiliter colligati fuistis. Postremo ubicunque uel quandocunque aut necessitas postulabat aut iucunditas, etiam in uitae periculo fideliter sibi suffragando non deeras. Cum haec beneficia omnia in illum praerogaris, et ex his penes se magnam tibi gratiam, amicitiam, caritatem iure conflaueris, quid est hoc quod modo tibi imponis? Cur cum bona promeruisti, malis te remunerari permittis? Difficile est reum *ut morem gerat imperatori,* esse maiestatis. Nec litteris, ut audio, nec legatis, parcendo, promittendo, supplicando, te ad se accersire potest. Quomodo potes in regno eius habere pontificium, si ad se uenire refragaris? Quid dicturi sunt iudices, cum in iudicio talia uentilabuntur? Vide ne sero peius fiat, quod prius melius fieri potuit, et ne rigor iste, non fortitudo, sed duritia magis habenda sit. Aliud est autem durum esse, aliud fortem. Durus nec in bonam partem flectitur. Cur ex grato ingratum, ex amico inimicum, ex munificentissimo tibi inliberalem facis? Quicquid tibi libuerat, prout pluribus uisum est, apud illum obtinere potueras. Nonne tanta tibi potestas in his regionibus ab eo concessa est, ut ad nutum tuum omnia pareant? Cui nos aut ceteros, qui de te

A praesumunt, defendendos relinquis? Sit animus fortis, sed usque ad temperantiam. Quod modum supergreditur immoderatum, immoderatum intemperans, intemperantia uitium est. Amplius non progredior. Si non pro te, saltim pro ciuibus tuis tibi timendum est. De periculo enim agitur reipublicae tuae. Si ita, ut coepisti, perstabis, euenire potest, in tantum eam

B uexari uel etiam diripi, ut aut nunquam aut sero reparetur. Quapropter recordare, domine mi, ecclesiae sanctae, cui praesides, recordare omnium qui tibi libenter seruiunt. Loquere cum illis, *et habita cum confratribus* qui tibi non aliter ac sibi consultum uolunt, cum domino meo uenerabili archiepiscopo Vv. * spirituali tuo et patre et fratre, cum domino H. * fratre tuo uterino, item uenerabili archiepi- (* *Vviligisio.* * *Heriberto.*)

C scopo, cum domino B. * *Vvangionum* episcopo, aliisque fidelibus et amicis tuis. (* *Burchardo.*) Consilium, quod tibi dent, non *consilio,* repudies. Quid enim de te agitur, illorum pariter est tecum. Si istorum consilio forte delinques, illis imputabitur. Habuit quoque fortuna saepe regressum. Quod modo imminet tibi, in proximo fortassis continget et alteri. Ideo non nimis formidandum est, ut

D modo tibi imponant, quod ipsi paulo post ferre refragentur. Sane postrimis fidelibus tuis in conuentu fratrum tuorum, ubi ordinatio facta est, te in audientiam uenire nolle displicuit, opinantibus, si omnino infirmare uelles, te praesente magis infirmari potuisse. Sed quia, te donante, quoquo modo dederis, parrochia data est, multis religiosis

E ac uenerabilibus uiris comprobantibus ordinatio facta est, quodque tantis auctoribus roboratum ac ratum factum est, difficile annullari et irritum fieri ualet, cedat quaeso sanctitas tua illorum sanctitati, qui huic ordinationi consentientes subscripserunt; roboretur ex te uno, quod iam multorum religiosorum confirmauit collectio; conscribe cum

F aliis coëpiscopis et confratribus tuis; ne fiat intra sanctae ecclesiae parietes diuisio schismatis, sed potius in omnibus regnet unitas caritatis. Sentio iamdudum te mihi contraire uelle et iniustae suasionis notare elogio huiusmodi uerbis: *Sanctis et iustis nimis iniustum uideri, terreni imperii potentiam magis formidare quam diuinam, dilectione* *omnique excusatione posthabita,*

G *temporalis suauitatis prouocare in se iram absque fine punientis. Sedem quoque episcopalem, cui sedes, quam reperisti amplis honoribus auctam, per longa terrarum spatia dilatatam, non esse fas tuo arbitrio uel exhonorari uel artari. Te nolle subire supplicium, causa perditionis rerum ecclesiasticarum.* Absit a me, ut, nisi desipiam,

huius-

huiusmodi tibi persuadeam; magis si ullo modo sciam, in haec ipsa te ducere uelim. Procedat apostolus; loquatur pro me ille uas dilectionis, doctor gentium. Ecce doctor noster. Non enim ex Iudaeis sed ex gentibus nos. Quid ait apostolus? *Omnis anima*, inquit, *potestatibus sublimioribus subdita sit. Non est enim potestas nisi a Deo. Quae autem sunt, a Deo ordinata sunt. Itaque qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit. Qui autem resistunt, ipsi sibi damnationem adquirunt.* Ecce quid hortor, ecce in quae duco; immo non ego, sed apostolus, immo non ille, sed per illum Deus; ut Dei ordinationi non * resistis, nec ipse tibi dominationem assumas. Fortassis hoc est dominationem sibi assumere, ea, quae a sublimioribus iunguntur, supersedere. Sed quia, dum tecum eras, nimis acutum te et clare uidentem noueram, opinor hoc, quod in canonibus legitur, *honesta praecipienti obediendum esse*, uiuae adhuc memoriae reconderis et hoc mihi superinducas, ideo te praecipienti nolle acquiescere, quia inhonestum uideatur, ecclesiam tuam dioecesi sua priuare. Sanctis patribus praedecessoribus uestris, ut audiuimus, non inhonestum, sed ualde honestum et utile uisum est, in locis sibi commissis, postquam in tantum creuit ecclesia, ut ipsi eam circuire et obseruare non ualerent, alios sibi substituere sacerdotes et *ex uno episcopatu duos aut tres facere;* ut quod unus minus posset, a duobus aut tribus cumulatius suppleretur. Sed iam errorum plena sunt omnia. Illi totam operam suam pro animabus lucrandis insumebant; nos quomodo corpora foueamus praecipue satagimus. Illi pro coelo, nos pro terra disceptamus. Non esset tamen necesse: terra nobis satis erit. De coelo uideamus, si uelimus. In his omnibus temporale lucrum, quod homines magis tuentur, et in quo famae tuae detrahi formidas, non imminuetur tibi. Multo enim potiora, ut audio, atque utiliora iam reddidit, atque etiam redderet, et adhuc forsitan reddet, si tantum in audientiam uenies, et secundum quod tui consortes tibi consulent, ages. Liceat mihi, pace tua, hoc, quod super eadem re mecum ipse sermocinatus es, in aurem susurrare. Nonne recordaris quod in priore anno ad eundem locum B. * nobis equitantibus, me aduocato ad te, huiuscemodi sermonem, quasi praescires, habere coepisti. *Si rex ibi facere uellet episcopatum, facile illum ecclesiae tuae quod tibi utilius esset, posse tribuere, te paruum inde fructum habere, totam illam terram pene siluam esse, Sclauos ibi habitare te in illa longinqua uel nunquam uel raro uenisse.* Nonne haec in hunc in modum dicta esse recolis? Cur modo difficile uidetur, quod tunc facile uisum est? Ecce iam, ut confido, cognoscere potes, me tibi iniusta non suggerere, nec hortari, ut plus regem timeas, quam Deum, sed ut illum propter hunc et diligas et formides, honestaque non praecipienti sed supplicanti ac retribuere uolenti concedas, leuiusque tibi erit partito in alium onere, facilius quoque de paucioribus animabus procurandis rationem Deo reddere poteris. Quod si adhuc cedere non uis, et quia legitur, *Deum regnare facere hypocritam, propter peruersitatem populi*, resistendum putas, nisi aliquo argumento subruatur, dicam inde quod sentio. Apostolus, organum Christi inflatum a Spiritu sancto, fallere nequaquam potest. Quicquid sonat, uerum est, et intelligentiam quaerit. Quotiens exigente malitia nostra a potestate nequam premimur, quicquid nobis ab ea praecipitur, quod a fide non abhorreat et religioni catholicae non aduersetur, uidetur mihi esse faciendum. Dura, difficilia, molesta grassentur in nobis, parendum est. Quae enim sunt, a Deo ordinata sunt. Ibi culpanda est prauitas nostra, non ferientis iustitia. Non enim nisi peruersitate nostra regnaret hypocrita. Si quando uero huiusmodi aliquid a potestate illa nobis iniungatur, quod uel religionem uulneret uel ad peccatum uergat, libere resistendum censeo. Quamuis hoc non proprie, sed abusiue, dicatur resistere, errata declinare, et recto itineris gressu iustitiae cursum peragere. Errata enim non recto ductu occurrunt, sed ex transuerso et deuio uenientia, a recto tramite depellere uolunt. Quippe errata non essent, nisi a recto calle deuiarent. Vnde et in operibus iustitiae praecipimur neque ad dexteram neque ad sinistram declinare. Hoc ita descripto, in his, quae a rege postulantur, nihil inuenies, ut ego cognoscam, quod religionem laedat uel ad delictum inducat, uerum omnia diuini cultus pietatem tueantur. Hoc et ipse in synodo miserabili, attamen luculenta oratione, perstrinxit, quia, *si se Deus priuaret fructu uentris sui et humana prole exheredaret, se Deum, si dignaretur, libenter sibi heredem facturum;* et ad hoc nimis humiliter omnium praesentium suffragia poscit. Si interfueris, ut propitium te sentio, procul dubio misereris. Igitur mitescat, oro te, animus tuus, laxa sinum pietatis tuae, parce tibi, miserere tuorum. Quod hypocritae regi facere debueras, fac huic religionem astruenti. Honesta postulat, eadem satis et super retri-

buere

Marginalia: * resistas — ad exemplum SS. patrum, — partem aliquam suae dioeceseos — * Bamberg. — ut promisisset, cedat episcopatui Babebergensi erigendo, — imperatoris precibus — et pietati adductus.

Section letters in gutter: A, B, C, D, E, F, G

buere parat. Si quid ecclesiae tuae corporalis spatii subtrahitur, hoc idem spirituali aedificatione suppletur; multoque honoratior erit foecunda in filia, quam omnino absque liberis sterilis remaneret et infoecunda. Aufer rubiginem a corde, hilarem te ad haec omnia deinceps ostende. Non ueniet sero, quem Deus adiuuare uult. Vnde modo tristaris, decursa ista tentatione Deo propitio multum inde laetaberis. B Tentatio est uita humana super terram. Non est homo qui non bibat de calice isto. Conuertat Deus luctum tuum in gaudium. Nimis angustor, quod iam dudum est, quod te nec audieram nec uideram Ideo uellem aliquid audire tuorum, siue per litteras, siue per uiuam uocem. Sed sit arbitratu tuo. Satis operosus es, non audeo magis te defatigare. C

NVM. III.

Henricus II. imperator donat abbatiae S. Michaelis praedia quaedam extra urbem Babenbergensem sita.

Anno 1015. IN nomine sanctae et indiuiduae trinitatis, Henricus, diuina fauente clementia secundus, Romanorum D imperator augustus. Nosse uolumus industriam Christi fidelium, tam futurorum, quam praesentium, quod imperiali sancimus edicto, ut in praediis, quae diuinae intuitu pietatis ecclesiae *S. Michaelis* Bambergensis, una cum dilecta coniuge nostra *Cunegunda*, post nostrarum eorumque, quorum debitores sumus, remedio animarum, im- E periali contulimus munificentia, tredecim uidelicet principalis curtes, *Ratelsdorff*, *Ezelkirchen*, *Rodeheim*, *Belbenhusen*, *Werde*, *Wofurte*, *Dorffling*, *Ebelsfeld*, *Leitterbach*, *Elsendorff* et circa *Wederedam*, *Schestein*, *Husen & Budensheim*, cum omnibus uillis attinentibus, in praediis etiam ubicunque conquisitis et conquirendis, dictae procuratores F ecclesiae locandi, instituendi, destituendi ac in melius commutandi mansos, feuda, areas, prata, uineas, siluas, caeteraque mobilia et immobilia, ad placitum sui abbatis ac praeceptoris, liberam habeant potestatem: quibus etiam placationes offensarum, satisfactionum uel emendas excessuum, uel iniuriarum in omnibus causis ciuilibus, tam G in tribus placitis Maii, autumni et Februarii, quam in omnibus plane negotiis, ab uniuersis ecclesiae colonis uolumus exhiberi. Caeterum si coloni in litibus causarum decidendis inter se dissentiunt, ad proximam curti marchiam eos pro sententiis ferendis statui- A mus habere recursum. Si uero casus perplexus fuerit ac difficilis, ad caput claustri, uidelicet ad abbatis praesentiam recurrant. Sicque abbas, maioribus et melioribus suae familiae conuocatis, ipsorum consilio quod iustum est ordinet ac disponat. Debita officia aratrorum tribus uicibus in anno, ouorum in Pascha, caseorum in pentecosten, pullorum in carnis priuio, et hebdomadalia seruitia dictae nostrae ecclesiae, ab omnibus, ut condecet, impendantur. Censum autem ultimum, per quem utique omissa uel neglecta suppleantur seruitia, ius uidelicet capitale, a uiris decedentibus optimum equum, uel si equo carent, optimum caput pecoris, et a foeminis induuias et exuuias transmitti ad ecclesiam ordinamus, ut cum famulis ecclesiae in diuinis seruitiis communionem plenariam consequantur. Huius instituti auctoritas ut omni aeuo stabilis inconuulsa permaneant, et inuiolabiliter ab omnibus obseruetur, hanc chartam inde conscriptam, sicut inferius apparet, sigilli nostri impressione iussimus insigniri. Data *nonis Februariis, indictione 12. anno dominicae incarnationis 1015. anno domini Henrici secundi regnantis decimo sexto, imperii autem quarto. Actum Francofordiae feliciter!*

NVM. IV.

CONRADVS II. imperator confirmat donationem abbatiae Kitzingensis ab Henrico S. archiepiscopatui Bambergensi factam.

IN nomine sanctae et indiuiduae trinitas, Conradus diuina fauente clementia rex. Omnem Christi nostrorumque uniuersitatem scire uolumus, Anno 1024. qualiter fidelis noster Eberhardus, Babergensis uidelicet episcopus, celsitudinem nostram adiit, humiliter obsecrans, ut inter cetera ecclesiae suae bona sibi ab antecessore nostro Henrico, imperatore gloriosissimo, cum praeceptorum traditionibus donata, abbatiam Kitzingae nominatam, sitam in pago Gotzfeld, nostrae etiam authoritatis restauratione confirmaremus. Nos ergo quoniam ubicunque praedecessorum nostrorum traditiones stabilimus, nostras quoque donationes eo solidiores inposterum esse putamus, petitioni eius rationabili ac iustae assensum praebentes, abbatiam eandem cum omnibus appendiciis suis, siue magnis siue paruis, ac cum omni utilitate, quae uel scripta uel nominata inde prouenire possit, sicut ab antecessore nostro ad ecclesiam et altare S. Petri apostoli tradita est, eidem prae- nomi-

nominato episcopo successoribusque eius in proprium et perpetuum usum confirmatione solidissima donamus atque confirmamus, et ut haec nostrae auctoritatis restauratio stabilis et inconuulsa permaneat, eam manu propria roborantes, sigilli nostri impressione iussimus insigniri. Data 16. Cal. Nou. Indict. VII. anno. dominicae incarnat. MXXIV. anno uero domini Conradi secundi regis primo. Actum Ouiomagio.

NVM. V.

Henrici IV. imperatoris confirmatio eiusdem donationis.

Anno 1060.

IN *nomine sanctae et indiuiduae trinitatis*, HENRICVS diuina fauente clementia rex. Notum sit omnibus Christi nostrisque fidelibus, tam futuris quam praesentibus, qualiter nos, ob felix remedium animae patris nostri sanctae memoriae, HENRICI III. regis, et II. imperatoris et per interuentum dilectissimae matris nostrae *Agnetis*, imperatricis augustae, et fidelis nostri, *Arnonis*, Coloniensis archiepiscopi, et ob deuotum seruitium *Güntheri* Bambergensis episcopi, eidem sanctae Bambergensi ecclesiae, eiusque beatissimis patronis Petro et Georgio quandam abbatiam, *Kitzingen* dictam, iuxta *Mogenum* fluuium sitam, cum omnibus eius pertinentiis, scilicet uicis, uillis, syluis, pascuis, terris cultis et incultis, aquis et aquarum decursibus, molis, molendinis, exitibus et reditibus et utriusque sexus mancipiis et cum omni utilitate, quae quomodolibet inde prouenire potest, pia largitione damus et confirmamus, ea utentes potestate, qua antecessores nostri in dandis abbatiis usi sunt. Vnde et regali nostra autoritate inuiolabiliter praecipimus, ut hanc pietatis nostrae donationem nulla persona grandis uel parua audeat infringere, sed idem praenominatus *Güntherus* praedictae sedis episcopus eiusque de hinc successores liberam habeant potestatem praefatam abbatiam tenendi, possidendi, commutandi, precariandi, seu quidquid sibi libet modis omnibus in usum episcopatus inde faciendi. Vt igitur haec nostrae munificentiae traditio nunc et inposterum stabilis et inconuulsa permaneat, hoc praeceptum inde conscriptum manu propria confirmantes et corroborantes, sigilli nostri iussimus impressione insigniri. Data 3. Cal. Sept. anno dominicae incarnat. MLX. indictione XIII. anno autem domini Henrici IV. regis sexto, regni uero 4. Actum Wormatiae feliciter, amen.

NVM. VI.

Haga praedium inter fluuios Eusam et Ibisam ad altare S. Petri maioris monasterii legatur.

Anno 106.

NOtum sit omnibus fidelibus Christi, tam posteris, quam modernis, qualiter FRIDERICVS, rogatu domini sui *Güntheri*, uenerabilis sanctae Bambergensis ecclesiae episcopi; allodium quoddam, *Haga*, quod idem praenominatus episcopatus antea per manum aduocati sui in eiusdem Friderici manus legauerat, cum omnibus ad ea loco pertinentibus, hoc est, quidquid supra dictus episcopus praedii inter duos fluuios, uidelicet *Vsiam*, quam nos uulgariter *Eusam* dicimus, et *Ibisam* habuerat, ad altare *S. Petri* maioris monasterii in Bamberg legauit, pro remedio animae eiusdem praenominati episcopi *Güntheri*, nec non patris et matris. Legauit etiam ministeriales ad idem praedium pertinentes, ad supra dictum altare *S. Petri* in Babenberg, eo deinceps sibi suisque posteris retento iure, quod ueri ministeriales habent eiusdem ecclesiae, quod et infra scriptum est.

Haec est iustitia Bambergensium ministerialium. Si quem ex his dominus suus accusauerit, de quacunque re, licet illi iuramento se cum suis conaequalibus absoluere, exceptis tribus; hoc est, si in uitam domini sui, aut in cameram eius consilium habuisse arguitur, aut in munitiones eius. Ceteris uero hominibus, de quacunque obiectione absque aduocato, suis cum coaequalibus iuramento se poterit absoluere. Et caeteris hominibus non plus debent, quam septem personas, suis uero sociis duodecim. Si occisus fuerit, recompensatio eius, *decem librae* sunt, quae ad alios non pertinent, nisi ad cognatos occisi, si beneficium ab episcopo non habuerit, et repraesentauerit se in eius ministerio, et beneficium non potuerit obtinere, cui uult, militet, non beneficiarius sed libere. Si absque liberis obierit, et uxorem praegnantem habuerit, exspectetur, dum pariat. Et, si masculus fuerit, ille habeat beneficium patris. Si non; proximus agnatus defuncti *loricam* suam, uel *equum*, quem meliorem habuerit, domino suo offerat, et beneficium cognati sui accipiat. In expeditionem iturus ex suo sumtu ad dominum ueniat: deinceps ex eius impensa alatur. Si expeditio in Italia est, dominus per singulas loricas unum equum det et tres libras. Si uero alio: duo ex illis tertio dent impensas, beneficium habentes a domino suo non constringantur, nisi

ad

ad quinque ministeria, hoc est ut aut dapiferi sint, aut pincernae, aut cubicularii, aut marschalci, aut uenatores.

Legauit et praenominatus *Fridericus* aliud praedium, Inter *Trimam* et *Vsiam* situm, quod idem praenominatus episcopus *Güntherus* illi per manum aduocati sui legauerat, cum utriusque sexus mancipiis, ad supra dictum altare S. Petri maioris monasterii in Babenberg, pro remedio animae eiusdem *Guntheri* episcopi, nec non patris et matris eius. Harum ergo traditionum testes per aurem tracti sunt; Palatinus comes *Chouno*, et filius eius N. et caeteri.

NVM. VII.

OTTO episcopus Bambergensis donat capellam, a se in monte Michaëlis exstructam, cum omnibus pertinentiis, abbatiae S. Michaëlis.

Anno 1126. IN *nomine sanctae et indiuiduae trinitatis.* OTTO, diuina dispensante clementia octauus Bambergensis episcopus. Quia facile in obliuionem res ducitur, cuius causa nescitur, debet rerum gestarum series literis imprimi, ne a succedentium memoria possit elabi. Proinde uniuersorum notitiae patere uolumus, qualiter nos, diuini amoris instinctu, *cellam* in occidentali parte montis beati archangeli Michaelis, in honore domini et beatae *Fidis* uirginis construximus, eamque cum omnibus appendiciis suis in coenobio S. Michaelis donauimus, uolentes utique in hoc utroque loco consulere, quatenus uni praestaretur obsequium, nec alteri necessitatis suae deesset solatium. A uenerabili quoque *Hermano*, abbate et reliquis fratribus praedicti coenobii, hoc obtinuimus, atque ab eis perpetuo firmatum est, ut septem fratres et duos conuersos eidem cellae dimittant, qui in eadem cella quotidianis circa diuinum obsequium excubias agant, et propriis utilitatibus tam foris quam intra seruiant, ad quorum sustentationem haec praedia eidem loco contulimus, *Volendorff, Tragamusil, Giclisstal*, quae una cum ecclesia et mancipio ac molendino comparauimus, a *Richperto* de Saxonia octoginta marcas, et *Gebehardo* comiti *de Sulzbach* defensanda commisimus. Item - - - et *Grunowa*, quae emimus a *Limpoldo* de *Nachendorff*, simul cum ministeriali quodam, nomine *Bertolfo*, qui de ipso allodio duos mansos in beneficium habet. Qui scilicet mansi post obitum eiusdem Bertolfi ad *S. Fidem* sicut et caetera pertinebunt, eo quod filios non de consociali, sed de externa habeat uxore. Ipsa bona *Bertolfo* comiti *de Blassenberg* sub mundiburdio commendauimus. Item praedium apud *Gemtmerice*, quod postea commutauimus cum *Klucouia* et *Kumule* et *Durnonna* et *Bucha*, et *Reuit* et *Streteuit*, ac manso uno apud *Goren*, quae partim a regni *Botone*, comite *de Giche*, et *ab Eberhardo* ministeriali nostro digno precio adquisiuimus, partim ab *Echeberto de Saxonia* quadraginta marcis emimus, et insuper uxori eius Berthae ac filiae eius beneficium, quod ab *ecclesia* nostra idem *Eckbertus* habuerat, concessimus. Quorum scilicet bonorum *Popo*, comes, aduocatus est; item praedium ac beneficium cuiusdam *Thiemonis* apud *Alren* et *Eppental* et *Timenreut*, quod ab ipso *Thiemone* et ab haeredibus suis quadraginta quinque marcis redemimus. Sed et huius allodii Popo, comes, aduocatus est. Dedimus praeterea eiusdem cellae *S. Fidis hospitale St. Gertrudis*, quod ex altera parte fluminis cum praediis suis *Micinhule* et *Potechendorff*, quod utrumque accepimus ab *Hermanno de Bamberg* pro beneficio fratris sui *Stephani*, ipsorumque bonorum aduocatiam idem Hermannus habet. Idem apud *Schlurispach* XVI. mansos, una cum ecclesia ac dote eius ac molendino, quod *Ratpotoni* comiti tuendum commisimus. Ipsum est allodium, quod nobis *Sigebato de Wundingesalze* dedit pro aduocatia *Holueld* et pro beneficio, quod habuit *Waldo* maritus sororis eius, praeter *Vtzingen*, *Arnoldo de Chunstat*, *Wünckendorff* Friderico *de Luitenbach* defensandum commisimus, statuentes tam de his, quam de praenominatis praediis, quotidie ad ipsum hospitale VI. denarios dari, quibus alantur aduenientes peregrini. Sane aduocatias omnium praedictorum bonorum praenominatis personis sub tali conditione concessimus, ut per semetipsos sine subaduocatis eas administrent. Placitum uero cum colonis nequaquam ponant, nisi aut de percussura, aut de furto, aut de irrupto agrorum limite, uel certe si aduersiantur a praeposito uel priore. Quinque dies in anno quilibet rusticus suo operatur aduocato. Dedimus autem eandem cellam praedicto S. *Michaelis coenobio* cum omni iustitia ad se pertinente, hoc est utriusque sexus mancipiis, ecclesiis, uillis, aedificiis, areis, exitibus, et reditibus, agris cultis et incultis, quaesitis et inquirendis, pratis, pascuis, uiis et inuiis, aquis aquarumque decursibus, molis, molendinis, piscationibus, siluis, uenationibus, ac cum omni utilitate, quae ullo modo inde peruenire poterat, statuentes, ut nulli deinceps personae facultas sit ipsam cellam cum quibuslibet per-

pertinentiis suis occasione qualibet ab A eiusdem coenobiis iurisdictione subtrahere. Fratribus autem in ipsa cella habitantibus de bonis sancti Michaelis ab abbate obtinuimus in circuitu ipsius cellae, de cultis et incultis circiter 30. iugera, ad faciendos hortos et pomaria siue alia utilitati suae necessaria. Nulli ergo temerare liceat, quae a nobis pro diuini numinis honore sunt disposita. Maneant humilitatis nostrae sta- B tuta omni aeuo inconuulsa, nulli successorum nostrorum pontificum ea uiolare sit licitum, pro quorum custoditione praemium debet impetrare perpetuum, de cuius pietate confidimus, ut ea quae ministrantium Deo usibus a nobis pro eius sunt amore collata, augeat potius quam minuat. Si quis autem contra haec uenire tentauerit, ipse peccabit, admonitusque, si reatum su- C um digna emendatione non correxerit poenas delicti sui in iudicio domini sustinebit. Cunctis autem eidem cellae iusta seruantibus, eique de suis largitionibus suffragium impertinentibus, sit pax domini nostri Iesu Christi, et aeterna retributio in uita perenni. Verum ut haec sciantur a posteris, praesentem chartam fecimus inde conscribi, quam banno nostro roborantes si- D gilli quoque nostri impressione iussimus insigniri. Huius rei *testes* sunt *Eberhardus* praepositus, *Egilbertus* decanus, *Cunradus* custos, *Tuto* scholasticus. *Pero, Henricus, Vdalricus, Sefridus* canonici, *Hacho, Bernolt, Hartind, Gerunch, Megindach* et caeteri parrochiani, *Ratpoto comes*, *Walpoto*, *Hilerber de Steina*, *Arnold de Cunstat* et frater eius *VVirnt*, E Heinrich *de Hofflete*, Pabo *de Schönebrunnen*, Hermannus Otgotz *de Licendorff*, Pillunc *de Mamensdorff* et frater eius *Gundelach* et alii multi. Data et confirmata *anno dominicae incarnationis M.C.XXVI. indict. XIV. IIX. Calend. Iunii. Feria III. in synodo Babebergensi*, in praesentia cleri et populi.

NVM. VIII.

OTTONIS, episcopi Bambergensis epistola, ad abbates et praepositos monasteriorum a se fundatorum, qua eos ad officii debita praestanda hortatur.

Anno 112.

OTTO Dei gratia Babebergensis ec- G clesiae minister humilis, uenerabili fratri *VVulframo*, abbati coenobii S. Michaelis, *VVigando* Tharisiensi, *Baldewino*, Bantzensi, *Eggehardo* Vrangiensi, *Imbriconi* Michelueldensi, *VValchuno* de Enthdorff, *Eriboni* de Prueningen, *Friderico* de Gegenbach, *Eberhardo* Scuturensi, *Ottoni* Steinensi, *Lingero* de Regensdorff, *Ingrammo* de Arnolstein, praeposito *de Clunicken*, praeposito *de Hosterhouen*, et omnibus sub ipsis pie conuersantibus, salutem et perseuerantem in Dei uoluntatem famulatum.

Cum primum pastoralis curae regimen, quamuis indigni suscepimus, monasteria ecclesiae nostrae subdita, qualiter in monastica religione disposita essent, diligenter attendimus. Sed omnia a disciplinae suae rigore nimis resoluta inuenimus; quod moleste ferentes, ac dispensationi nostrae incautum existimantes, diu multumque laborauimus, fusis ad Deum precibus, ut per diuinam prouidentiam, quae in sui dispositione non fallitur, hoc mutaretur in melius. Tandem Deus uirtutum, cuius est totum, quod est optimum, uota respiciens humilium, in omnibus monasteriis nostris relligionis praestitit augmentum: quia uos gregi suo pastores idoneos elegit, ac fratrum uestrorum numerum in sancta conuersatione multiplicauit; quod in uicino S. Michaelis monte ostenditur, quia dum non plus, quam uiginti fratres, et eosdem sub tenui disciplina, inuenimus, iam, Deo gratias, plus quam septuaginta ibi cernimus, absque his, qui honeste conuersantur extrinsecus.

Vnde nos non mediocriter laetificati, omnes uos praelatos, ac subditos in charitate sancta appellamus, omnium pedibus humiliati, in Deo et propter Deum, obsecrantes, ut digne ambuletis uocatione, qua uocati estis et relligionis uestrae ac spiritualis disciplinae rigorem, alii succedentes aliis, haereditario iure in longitudinem dierum conseruetis. *Ephes. 4.*

In memoriam igitur tam salubris exhortationis addimus decretum nostrae episcopalis confirmationis dirigendum, transscribendum, relegendum singulis monasteriis, monasticae relligionis spi- F ritualem militiam, Deo placitam, hominibus acceptam, celebrem angelis, terribilem hostibus, ut iam per omnia coenobia nostra sub auctoritate spiritus sancti renouauimus, instituimus, sic deinceps integram illibatamque perseuerare sancimus atque decernimus; commendantes eam sub testimonio Christi et ecclesiae uobis electis rectoribus ac dilectis fratribus per uos nihilominus commendandam omnibus uestris successoribus.

De caetero in nomine Domini uobis benedicimus. *Testis enim mihi est Deus, quomodo cupiam omnes uos in Christi uisceribus.* *Philipp. 1.*

NVM.

NVM. IX.

FRIDERICI I. imperatoris sententia decretoria, qua litem inter episcopum Bambergensem et Wirzburgensem dirimit, et Eberhardo *Bambergensi iurisdictionem in comitatu Rangowe adiudicat.*

de anno 1160. IN *nomine sanctae et indiuiduae trinitatis. FRIDERICVS*, diuina fauente clementia Romanorum imperator augustus. Imperatoriae maiestatis officium et speciale diuini muneris beneficium est, iustis iudiciis incessanter lites diminuere et augere concordiam inter quaslibet imperii nostri maiores minoresue personas. Haec nobis auctore Deo iugiter meditantibus, et in curia celebri Babenberg pro tribunali sedentibus, consurgens in medium fidelis imperii nostri *Rapoto de Abenberg*, aduocatus burgi Babenbergensis, idemque Babenbergensis ecclesiae beneficio comes in *Rangowe*, conquestus est de domino suo Würzeburgensi episcopo *Gebehardo*, ibidem praesente, quod in praefato comitatu, occasione ducatus sui, plurima sibi ex indebito iura uendicaret, utpote allodiorum placita centuriones ponere, de pace fracta iudicare, et alia quaeque pro lubitu suo. Super his igitur quaestione illico exorta inter *Eberhardum* Babenbergensem, et praedictum *Gebehardum* Würzeburgensem episcopos, diuque satis uentilata, auditisque sufficienter utriusque partis assertionibus, ex sententia omnium procerum sacri nostri palatii, qui aderant, pragmatica sanctione litem decidimus, adiudicantes et confirmantes praenominato Babenbergensi episcopo, suisque successoribus in perpetuum, ac comiti Rapotoni et eis, qui eundem comitatum ab episcopis Babenbergensis ecclesiae pro tempore forent habituri, tam ea, quae in quaestione fuerant, quam alia plenarie comitatus iura in praedicto comitatu specialiter: similem quoque ex consensu curiae nostrae proferentes sententiam de aliis comitatibus generaliter, ubique prouincialium imperiali beneficio, ad saepe dictam Babenbergensem ecclesiam pertinentibus.

Non multo autem post, altero uidelicet anno secundae expeditionis nostrae in Italiam pene iam expleto, praenominatus familiaris noster *Eberhardus*, Babenbergensis episcopus, debitam ecclesiae suae gerens solicitudinem, nostram clementiam deprecatus est, ut scripto mandari praeciperemus sententiam, ne forte processu temporis memoriae excideret, aut minus auctoritatis haberet.

Nos igitur tam per nos, quam per nobilissimos proceres ac principes nostros, facti non immemores, iustis petitionibus dilecti et fidelis nostri Babenbergensis episcopi, qui pacis et belli tempore constanter nobis adfuit, libenter adquieuimus, ac praesenti adnotatione ac sigilli nostri auctoritate perpetui roboris firmitatem sententiae praelibatae contulimus, concordantibus in eiusdem sententiae assertione simul et attestatione, qui praesentes in ipsa felicissimi nominis nostri expeditione aderant et actioni interfuerant, *Regenoldo* excancellario, iam archicancellario in Italia et adhuc *Coloniensis* ecclesiae electo, *Ottone* et *Friderico* palatinis *de Wittelinisbach*, *Bertoldo* comite *de Antechse*, *Rudolpho* comite *de Bregenz* et aliis quamplurimis. Statuimus igitur et auctoritate imperiali firmiter praecipimus, ut nulla ecclesiastica secularisue persona dilectam nobis Babenbergensem ecclesiam, quae nostrae aduocatiae patrocinio specialiter gloriatur, in eiusmodi iustitia sua per uniuersos comitatus suos ulterius infestare, aut inquietare praesumat; Si quis uero ausu temerario contemtor huius sanctionis extiterit, *centum libras auri purissimi*, medietatem camerae nostrae et medietatem alteram Babenbergensi ecclesiae adpendat, et eis episcopis, qui ibi domino annuente praefuerint omni tempore.

Signum domini Friderici Romanorum imperatoris inuictissimi.
(L. S.)

Ego *Reinaldus* Coloniensis ecclesiae electus et Italiae archi cancellarius recognoui.

Datae *Papiae 16. Calend. Martii indict. VIII. anno dominicae incarnationis 1160. regnante domino Friderico Rom. imp. gloriosissimo, anno regni eius VIII. imperii uero V.*

NVM. X.

Hermannus II. *episcopus Bambergensis* Hermanno *Carinthiae duci tutelam et aduocatiam in Dietherichstein et S. Veit concedit.*

IN *nomine sanctae et indiuiduae trinitatis. HERMANNVS* Bambergensis ecclesiae episcopus. Quia tam propter malitiam dierum, quam propter elongationem in bonis nostris, quae in *Carinthia* sita sunt, patrono et defensore opus habemus, dilecto, fideli et amico nostro, Hermanno, du- de Anno 1176.

ci Carinthiae, non annexa necessitate A coacti, sed pro sua dilectione, gratis concessimus aduocatiam super reditus nostros circa *Dietrichstein*, nec non et eos de beneficio marchionis *Engelberti*, qui nobis circa *S. Vitum* remanserunt, tali interposita conditione, ut nemini quidquam eorum, quae ad eandem aduocatiam spectant, inbeneficiare possit. Verum, quia ueteri prouerbio, quanto melior est amicus, tanto firmior pactionis debet esse conuentio, seruitium, quod ei concessimus in praedicta aduocatia, conscribi fecimus et tam futuris quam praesentibus notum esse uolumus, de singulis *mansis*, qui quasi *quinquaginta* computati sunt, annuatim *quatuor nummos* accipiat, in festo *S. Martini* unum tantum placitum habe- C bit in anno, et hoc infra natalem domini et quadragesimam, et tunc *duae marcae* dentur ei, ad seruitium de camera nostra, quas si alio tempore acceperit, aut sine placito in anno illo sit, aut propriis suis sumtibus, sine detrimento hominum nostrorum, illud habeat, de maioribus partibus, molendinis, tabernis, uineis, uinitoribus, pi- D scatoribus, foresto et forestariis, de his etiam, quae in mansis locata non sunt, nihil exigat, nisi forte in aliquo excesserint, quod ad iudicium spectet aduocati, in foro nihil iuris habeat, nisi de effusione sanguinis, de pugna et furtis sub aduocato, si ex carcere noluerit, ex petitione nostra talem habeat, qui praedictas iustitias ei colligat, et E frequentia placitorum et uexationibus homines nostros non grauet, super ministeriales uero nostros, et allodia eorum nihil iuris habeat, sed quidquid controuersiae de allodiis uel aliis quibuslibet negotiis inter eos ortum fuerit, quod inter se ipsi componere non possint, iudicium exspectet episcopi et, ut haec rata et inconuulsa conseruet et non transgrediatur, ipse dux data fi- F de in manum nostram compromisit, adiiciens sub eiusdem fidei attestatione, quod in his et in omnibus agendis nostris se nobis fidelem semper et beneuolum exhibebit, et in signum, cui non contradicatur, hanc chartam inde conscriptam sigilli tam sui quam nostri impressione corroborari fecit. Huic nostrae conuentioni interfuerunt *Otto* G praepositus ecclesiae nostrae maioris, *Gotobaldus* et *Hermannus* canonici, *Hertnidus* auunculus noster, *Brun* et *Eberhardus*, *Otto pincerna*. *Gundelochus* dapifer, Adalbertus *de Tundefeld*, Otto *de Stetten*, Tumold *Cunstat*, de ueterana colo *Gerbertus*, *Bernhardus*, item *Bernhardus*, *Ioannes Carl*, *Ingelmarus* et filii sui, *Regenhard* et *Bernhard* de *Pogenfeld*, de *Griuene*, Eberhard et Conrad de *Dietrichstain*, et *Egge*, *Trubtlier*, *Leopold*, *Bergand*, *Tritelo*, *Dietrich*, *Rapoto*, *Adelbertus*, *Bergant*, *Herman*, *Eggehart* et *Theino*. De parte ducis *Herdewil de Hardegge*, *Roppode*, *Albegge*, *Mengoz*, *Switzer*, *Gerlach*, *Cuno*, *Begenbere*, *Giselbertus* et *Biam* et *Henricus* de *Brunis* et alii complures. Actum *Veteronae*, *anno dominicae incarnationis* *M, C. LXVI. indictione octaua*, *regnante domino Friderico*, *Romanorum imperatore inuictissimo*, *anno regni eius XXIV. imperii uero XXII.*

lege. M.C.LXXVI.

NVM. XI.

Formula rati, qua episcopus Bambergensis confirmat donationem, ecclesiae Langhemensi factam.

In nomine sanctae et indiuiduae trinitatis. Ego Otto secundus, sanctae Bambergensis ecclesiae Dei gratia episcopus. Exemplo apostolico sollicitudine habetur monumentum omnium ecclesiarum. Inde est, quod ecclesiae nostrae Langhemensi cupientes consultum, de fundo illo in *Weitramsdorf*, qualiter in ius eiusdem ecclesiae uenit, uolumus manifestum. Fundus ille Vlrici de *Kalwenberg* et filiorum eius *Popponis* et *Conradi* fuit, cuius partem unum talentum soluentes, ipsi pro remedio animae suae, coniuncta manu sanctae Mariae Langheimensi obtulerunt et reliquum eiusdem fundi 30. marcarum argenti abbati nostro de *Langheim* communiter uendiderunt, quod argentum nos dedimus et fundum de *manu Vlrici* et liberorum eius suscepimus, masculis et foeminis eiusdem fundi proprietatem legitime iusteque renunciantibus. Iuri ergo sanctae Mariae in *Langheim*, per manum praedicti Conradi de Kalbenberg, eundem fundum misimus et oblatum super altare eidem Conrado et Vlrico de Wistgenfeld Salmanicorum iure reddidimus, quam et ecclesiae Langheimensi firmamus, scripto sigillo testibus muniuimus, *banni* iure defendimus et contra audentem haec infringere gladio spiritus, qui est uerbum Dei, occidimus, atque a petra illa, quae Christus est, separando praecedimus et non resipiscentem diabolo et angelis eius perpetuo sociamus. Testes horum sunt Wolframus *Pluntzhart*, Bero *Roswonn*, alter Bero cognomento *altus*, Heroldus de *Wisehronnen*, Godeboldus de *Gübl-* Anno 1177.

Güblstatt, Bero *Cröph*, Adalbertus *Ebelin*, Gotefridus et Heinricus fratres et plures alii.

Otto Dei Gratia Babenbergensis episcopus †

In medio sedet episcopus.

NVM. XII.

BOGISLAVS Pomeraniae dux Bambergensi collegio canonicorum S. Michael. certum cerae pondus annuum dare pollicetur.

Anno 1182. IN*nomine sanctae et indiuiduae trinitatis. BOGISLAVS* Dei gratia Pomeranorum et Sclauorum dux: Notum esse cupimus sanctae uniuersitati fidelium, tam praesentium, quam futurorum, quoniam expetitione et instinctu patris nostri, uenerandi Pomeranorum episcopi, Dn. *Conradi*, simulque expetitione fratrum monachorum *coenobii Michaelis* in Babenberga, decreuimus donandum annuatim de cera pondus, quod uulgo *lapis cerae* dicitur, *ex singulis* terrae nostrae *tabernis*, de maioribus quidem integrum, de minoribus uero dimidium, in usum eiusdem ecclesiae S. Michaelis, ad sepulchrum beatae memoriae *Ottonis* episcopi, gentis nostrae apostoli, ob remedium animae nostrae, fratrisque nostri *Casimiri*, simulque uxoris ac filiorum omniumque successorum nostrorum, obtentu orationis et fraternitatis fratrum eiusdem loci, nunc et in perpetuum. Et ut haec traditio nostra stabilis et inconuulsa futuris temporibus permaneat, eam sigilli nostri pariterque praefati domini *Conradi* episcopi sigilli impressione, eiusdemque terribilis banni interminatione, muniri fecimus. Et quod hanc donationem contulimus praedictae ecclesiae et sepulchro praefati domini *Ottonis* episcopi lumen continuum, hanc minuentes uel temere infringentes careant aeternae uitae lumine nunc et per omnia secula seculorum, *Actum domini anno 1182.*

NVM. XIII.

SIGVINVS, episcopus Caminensis, hanc Acerae donationem una cum priuilegiis praedecessorum suorum confirmauit.

IN nomine sanctae et indiuiduae trinitatis. Notum sit omnibus Christi fidelibus, tam praesentibus quam futuris, qualiter beatae memoriae *BOGVZLAVS*, dux Pomeranicae gentis, obtentu diuinae maiestatis, pro remedio salutis suae et animabus parentum suorum, in Christo renatorum, ob memoriam spiritalis patris sui, per quem in Christo renatus fuit, sancti uidelicet OTTONIS, episcopi Babebergensis, constituit ceram singulis annis, de tabernis totius Pomeraniae, ad sepulchrum piae memoriae Ottonis episcopi, in monte sancti Michaelis Babenbergae, unanimi consensu domini Cunradi, eiusdem gentis uenerabilis episcopi et omnium principum terrae, conscribi iussit testamentum, confirmationis huius causa utrique proprio sigillo signantes, ob memoriam futurorum. Huius piae deuotionis spiritu aflatus beatae recordationis dominus SIGIFRIDVS, successor eiusdem uenerabilis episcopi, in obitu beatae memoriae domini BOGVZLAI, nobilissimi ducis, deuoto assensu suae derelictae uiduae, praeclarissimae matronae, cum duobus paruulis filiis, attestatione unamini omnium principum Pomeranicae gentis, eiusdem cerae generalem confirmationem fecit. Praeterea idem sanctae recordationis episcopus, ne posset oblitterari eadem cera, consecrauit in castro Stetin ecclesiam *S. Iacobi* apostoli, fabricatam a quodam fideli Teutonico BERINGERO appellato, adiutorio et consensu domini BOGVZLAI ducis, qui etiam omne beneficium eiusdem *Beringeri*, quo ab eo benedictatus fuit, totum in dotem eiusdem ecclesiae contulit, ad subsidium pauperum Christi, ordine monachio illic degentium. Hanc ecclesiam idem episcopus consensu generali, ut decuit habitaculum monachorum, liberam esse fecit, nec alicui ecclesiae obnoxiam, praeterea coenobio S. Michaelis in Babenberg condonans liberam sepulturam et baptismum habere, et ut ecclesia Teutonicorum appellaretur, beneficio uidelicet supradicti *Berengeri* delegans, per plenarium sacramentum, in manus custodis monasterii S. Michaelis de Babenberg, qui tunc praesens aderat, quatenus deferret domum Pomeranicae gentis in ius perpetuum monasterio S. Michaelis. Ego igitur SIGVINVS, successor horum praeclarissimorum pontificum, respectu diuinae iustitiae, desiderio bonae uoluntatis permotus, confirmata ab an-

anteceſſoribus meis epiſcopis confirmo, intantum, ut ſi quis temere infringere temptauerit, nodum excommunicationis incurrat et nunquam ſoluatur, niſi reſipiſcat. Trium quoque uillarum decimas contuli, quorum nomina ſunt haec! *Zadel* et aliud *Xadel*, *Caruwa* et *Mulzilt*, ad ſuſtentationem inibi degentium.

NVM. XIV.

BERINGERVS ciuis Bambergenſis appropriauit monaſterio eccleſiam Iacobi *in STETIN et de* cera, *aſſenſu* Sigfridi, *epiſcopi* Caminenſis *duciſſae* uiduae Boguslai CIↃC LXXXVII.

Anno 1187.

EGO SIGFRIDVS, dei gratia Pomeranorum epiſcopus et DVCISSA bonae memoriae, BOGVZLAI ducis relicta uidua et duo FILII amborum et *Warcelaus uice dominus* terrae, notum eſſe omnibus uolumus Chriſti praeſentis ac futuri temporis fidelibus, qualiter quidam *Beringerus laicus*, in ciuitate Bambergenſi bene natus, ſed multo tempore in noſtro caſtro *Stetin* honeſte conuerſatus, diuino amore attactus, conceſſionis felicis memoriae anteceſſoris noſtri *Conradi* epiſcopi et glorioſiſſimi ducis *Boguzlaui*, eccleſiã, extra *caſtellum Stetin*, pro poſſe ſuo, in honorem *Dei* et *Iacobi* apoſtoli filii *Zebedaei*, aedificauit. Nos autem hanc bonam eiuſdem *Beringeri* deuotionem brachiis charitatis amplectentes, ipſam *eccleſiam* in *habitaculum diuinae maieſtatis* per miniſterium officii noſtri, uice domini noſtri Ieſu Chriſti, conſecrauimus. Idem uero *Beringerus* eandem eccleſiam, aſſenſu noſtro et optimatum terrae noſtrae, pro ſalutae animae ſuae, coram eisdem optimatibus, *multo populo Teutonicorum* et *Sclauorum* coram poſito, *Deo* et *B. Michaeli* archangelo in Bamberg obtulit, duobus fratribus de monte S. Michaelis adſtantibus legitimaque condonatione ſanctiſſimo *Ottoni* epiſcopo, noſtrae *Pomeranicae gentis apoſtolo*, delegauit, eo quod ipſe apoſtolus noſter, in eiusdem *S. Michaelis archangeli monaſterio* nouiſſimam *tubam* recepturus, glorificatum corpus ſuum exſpectet. Equidem non immerito. Idem enim monaſterium ipſe beatiſſimus *Otto* a fundamentis erexit et uenuſtiſſime multis donis decorauit, inſuper et *manu propria* uice Chriſti domini conſecrauit, ubi et nunc multis miraculis clаruit. Huic autem nouellae plantationi reſpectu diuini timoris et interuentu totius plebis iuſtitia officii noſtri, ut in melius eadem eccleſia proficiat, baptiſmum et liberam ſepulturam condonauimus. Inſuper et ipſa duciſſa et *Warzelaus* uice dominus terrae, coram nobis et multo populo, dederunt libertatem *Beringero*, ut illam terram, quae appellatur *Clezcow* et *Gribin*, quam idem Beringerus gratia ducis bonae memoriae *Boguzlaui* abſque ullius contradictione poſſederat, cum ſylua et *piſcatione* et *uenatione* ipſius terrae in *dotem* eiusdem eccleſiae cederent, cum agris, quos idem Beringerus eadem iuſtitia poſſederat, inſuper generaliter conceſſerunt, ut, quicunque inſtinctu diuino terram, aquam, ſyluam, molendinum, culta et inculta, uel quamlibet ſupellectilem huic eccleſiae condonarent, omnia abſque ulla contradictione rata et inconulſa permanerent. Praeterea et notum eſſe uolumus omnibus Chriſti fidelibus, cum dominus noſter *Boguzlaus* iuxta praeceptum domini coelo reddidit animam, terrae uero carnis materiam, nutu diuino ſtatim affuere duo fratres, de monte *S. Michaelis Bamberg* miſſi a patre a fratribus eiusdem monaſterii, ferentes litteras prae manibus, ſupplicantes nobis et principibus terrae noſtrae, quatenus benedictionem et oblationem *cerae*, de tabernis terrae noſtrae, diuina inſpiratione annuatim donatam, ab ipſo B. uoluntario aſſenſu domini C. epiſcopi anteceſſoris noſtri et omnium principum terrae, *ad ſepulchrum B. Ottonis patris noſtri* intuitu diuino ratam et incontaminatam eſſe uelimus, pro ſalute et remedio animarum noſtrarum. Lectis igitur litteris coram principibus noſtris, equidem poſt obitum *ducis* omnes conuenerant tractare de ſtatu terrae, communicato conſilio placuit omnibus, hoc tam ſalubre inſtitutum non debere fieri irritum, ſed magis proceſſu temporis data ſibi diuinitus pace accipere incrementum. Commoniti igitur ab ipſis praeſentibus fratribus *teſtamentum* confirmationis horum euentuum ſigillo noſtro impreſſo, ut moris eſt, porreximus, diuinam clementiam inuocantes, ut quicunque temerauerit, hoc nunquam, patiatur ire inultum, cuius intuitu et amore omnia ſunt peracta, et ſatrapae Michaelis eum uindicta ſequatur, ut uiuens uel mortuus manum domini ſentiat, niſi de malo facto reſipiſcat. Acta ſunt haec anno incarnationis domini noſtri Ieſu Chriſti M. C. LXXXVII. imperante in Romano imperio glorioſiſſimo imperatore FRIDERICO, anno imperii ſui XXXV. in nobis autem regnante domino noſtro Chriſto, amen. Teſtes horum ſunt filius eius *Kazimer Ianir Detimin*, *Bergneo Detimin*, *Stephanus* et filius eius *Patin* de *Vkara*, *Zilizla de Brenzla*, *Pribliza de Pobizwo-*

le, *Parso de Tholbere* unim de chaim, Bozizlaus de Zedim, *Heinricus Dubliza*, *Dezlao* praefectus de *Vznem* et frater eius.

NVM. XV.

Suspenditur Hildesemensis episcopus, quod sine autoritate pontificis ad ecclesiam Herbipolensem transierit.

Bambergensi episcopo, et *Petro* Scholastico Moguntinsi.

Anno 1200. Cap. Quanto. De translat. episcop.

QVanto personam uenerabilis fratris nostri, Hildesemensis quondam episcopi, synceriori diligebamus affectu, tanto securius sperabamus, quod nihil aduersus matrem suam Romanam ecclesiam in praeiudicium sui ordinis et ecclesiasticae disciplinae dispendium attentaret. Sane, sicut certa multorum assertione comperimus, et suarum didicimus nihilominus testimonio literarum, quibus ad nos directis Herbipolensem se pontificem nominabat, ipse relicta *Hildesemensi* ecclesia, cui fuerat spirituali coniugio copulatus, ad *Herbipolensem*, sine autoritate Romani pontificis, propria temeritate, transiuit, non attendens quod ueritas in euangelio protestatur: *Quod Deus coniunxit, homo non separet.* Potestatem enim transferendi pontifices ita sibi retinuit dominus et magister, quod soli beato *Petro*, uicario suo et per ipsum successoribus suis et nobis ipsis, qui locum eius, licet indigni, tenemus in terris, speciali priuilegio praebuit et concessit, sicut testatur antiquitas, cui decreta patrum sanxerunt reuerentiam exhibendam, et euidenter asserunt sacrorum canonum sanctiones. Non enim homo sed Deus separat, quod Romanus pontifex, qui non puri hominis, sed ueri Dei uicem gerit in terris, ecclesiarum necessitate uel utilitate pensata, non humana sed diuina potius auctoritate dissoluit. Nolentes autem tantae praesumtionis audaciam relinquere impunitam, cum secundum apostolum omnem inobedientiam prompti simus ulcisci, ne facti peruersitas transeat praesumptoribus in exemplum. Quod quidem, si uerum est, non potest non esse notorium, auctoritate omnipotentis Dei et beatorum *Petri* et *Pauli* apostolorum et nostra, de communi fratrum nostrorum consilio, in uirtute spiritus sancti districte * tibi praecipimus, ut uisis literis nostris, omni contradictione et appellatione cessantibus, administrationem ipsius Herbipolensis ecclesiae, tam in spiritualibus quam temporalibus, penitus derelinquat. Si uero, quod non credimus, hanc suspensionem nostram non curauerit humiliter obseruare, et inhibita sibi usurpare praesumpserit, excommunicationis uinculo ipsum decernimus innodatum: Omnibus etiam tam clericis, quam laicis Herbipolensis dioecesis, sub anathematis interminatione praecipimus, ut, non obstante iuramento fidelitatis, omnem ipsi obedientiam subtrahant, quam ipse sibi contra sacros canones usurpauit, non attendens, quod dicit apostolus: *Nemo sibi assumat honorem, sed qui uocatur a Deo tanquam Aaron.* Ceterum, quoniam Herbipolenses canonici uota sua in ipsum prorsus illicite contulerunt, uolentes, sicut dignum est, ut in eo puniantur, in quo peccarunt, eligendi eos hac uice potestate suspendimus. Et si contra sedis apostolicae interdictum ad cuiusquam nominationem processerint, quod ab eis factum fuerit, irritum decernimus et inane. Quia uero iam dictum Hildesemensem ecclesiam, cui fuerat alligatus, unde secundum apostolum solutionem quaerere non debebat, nimis improbe dereliquit, ne ad ipsam ulterius redeat, in uirtute Spiritus sancti ei districtius inhibemus, cum secundum traditiones canonicas, *qui ad maiorem se plebem transtulerit, a cathedra pelli debeat aliena, et carere propria, ut nec illis praesideat, quos per superbiam spreuit nec illis, quos per auaritiam concupiuit.* Nos quoque Hildesemensi capitulo dedimus in mandatis, ut ipsum redire uolentem nulla ratione recipiant, ut sic saltem, quem timor dei et bonum obedientiae, (de cuius laude quid sentiendum sit, ex diuerso melius demonstrantur cum secundum PROPHETAM *peccatum ariolandi sit repugnare, et scelus idolatriae nolle acquiescere*) a malo non reuocat, ecclesiasticae saltem coerceat seueritas disciplinae. Quocirca discretioni uestrae per apostolica scripta mandamus, et sub poena officii et beneficii, quanta possumus districtione, praecipimus, quatenus, nisi dictus episcopus et alia, quae statuimus et mandauimus, infra uiginti dies, post receptionem literarum nostrarum, curauerint adimplere, uos ea sublato cuiuslibet con. et ep. ob. exequi non tardetis, et praefatum episcopum excommunicatum per regnum Alamanniae nunciantes, excommunicationem ipsam faciatis, dominicis et festiuis diebus pulsatis companis et accensis candelis publicae innouari, Quodsi ambo etc. alter uestrum etc, Datum Spolet. XII. Kal. Septemb.

Concil. Sardic. c. 1.

* *Apud Gregor. sibi.*

Scriptum est *Hildesemensi* quondam *episcopo* iuxta tenorem literarum ista-

rum. Scriptum est Hildesemensi *capitulo*. Scriptum est *clericis* et *Laici Herbipolensibus* scriptum est *Coloniensi* archiepiscopo et suffraganeis eius, ut ipsum excummunicatum denuncient et excommunicationem ipsam faciant, dominicis et festiuis diebus pulsatis campanis et candelis accensis, publice innouari. In eundem modum *Magdeburgensi* archiepiscopo et suffraganeis eius. In eundem modum *Salseburgensi* archiepiscopo et suffraganeis eius.

NVM. XVII.

Quod absque Romani pontificis auctoritate episcopi ab una ecclesia ad aliam transferri non possint.

Bambergensi episcopo, et magistro Praepositino scholastico Maguntino.

Cap Licet. de translatione episcoporum.

Licet in tantum apostolicae sedis extendatur auctoritas, ut nihil praeter eius auctoritatem in cunctis ecclesiarum negotiis rationabiliter disponatur, utpote quae canones, quibus forma ecclesiasticae constitutionis exprimitur, uel edidit, uel ab aliis editos approbauit, suum reprobatione ac approbatione faciens, quod inuentione uel editione uidebatur forsitan alienum: quaedam tamen sibi quodammodo specialiter et singulariter reseruauit, ut praeter specialem auctoritatem ipsius nec iure agi debeant, nec attentari ualeant cum effectu. In his autem specialiter translationes episcoporum non tam constitutio canonica, quam diuina, eius tantum potestati commisit, ut, sicut legitimum matrimonii uinculum, quod inter uirum est et uxorem, homo dissoluere nequit, domino dicente in euangelio: *Quod Deus coniunxit homo non separet;* sic et spirituale foedus coniugii, F quod inter episcopum est et eius ecclesiam, quod in electione initiatum, ratum in confirmatione, et in consecratione intelligitur consummatum, sine illius auctoritate solui non possit qui successor est Petri et uicarius Iesu Christi. Hoc autem C. quondam *Hildesemensis* episcopus non attendens, licentia nostra nec postulata nec habita, contra canonicas sanctiones et in iniuriam apostolicae sedis, cuius super hoc fuerat et requirendus et obtinendus assensus, ad *Herbipolensem* ecclesiam ab Hildesemensi, non auctoritate nostra, sed propria temeritate transiuit, et administrationi eius se ingerens, Herbipolensem se fecit episcopum nominari. Nec illa felicis recordationis CELESTINI papae praedecessoris nostri indulgen-

Vide gesta Innocentii III.

A tia, quam impetrasse refertur, in hoc praesumtionem excusat ipsius, sed ambitionem accusat; utpote quae ipsum reddidit de ambitione notabilem, * non auctoritatem contulit ad aliam episcopalem ecclesiam transcendi, cum sit expressum in ea, quod, si ad maiorem uocaretur forsitan dignitatem, eam sibi liceret assumere, dum tamen nihil et de B statutis canonicis obuiaret. Vnde licet forsan aliquibus uideatur, ut indulgentiae occasione illius ad dignitatem possit transire maiorem, ad parem tamen ipsi transire non licuit, cum in maiori dignitate propter maiorem utilitatem facilius soleat dispensari. Praeterea cum postulatio, sicut et electio, examinari soleat diligenter, et tenor eius- C dem indulgentiae non solum uideatur postulationis examinationem sed personae etiam reseruasse, subiungens, dummodo nihil appareat, quod tibi de canonicis obuiet institutis, antequam per eum postulatio examinata fuisset, cui fuerat facienda, nulla debuerat ratione transire. Licet autem tantae praesumptionis excessus ad aures nostras D publica referente fama uenisset, distulimus tamen procedere contra ipsum, donec literas eius recepimus, in quibus se nobis Herbipolensem episcopum appellabat. Vnde postmodum praesumptionem ipsius debita uolentes animaduersione punire, quibusdam ecclesiarum praelatis in Teutonia constitutis directe praecepimus, ut cum factum E huiusmodi non posset in partibus istis non esse notorium, nisi dictus C. infra uiginti dies post susceptionem literarum nostrarum ab Herbipolensis ecclesiae administratione cessaret, eum excommunicatum auctoritate nostra non differrent publice nuntiare, et excommunicationem eius facerent pulsatis campanis et candelis accensis, festiuis diebus et dominicis innouari. Quamuis in manifestis non sit ordo iudiciarius requirendus, et ipse uideretur confessus de crimine, cum in literis ad nos directis se praesumpsisset Herbipolensem episcopum nominare: nos tamen ad euincendam omnem malitiam, in literis nostris commonitionem canonicam duximus praemittendam; et eum G postmodum ad bonum obedientiae reuocare uolentes, ipsi non praemissa salutatione mandauimus, ut, omni excusatione cessante, si apud nos uellet gratiam inuenire, mandatum apostolicum adimpleret. Quia uero nec sic ei uexatio praebuit intellectum, quin eo fortius in sua pertinacia perduraret, quo amplius nos uidebat de sua correctione sollicitos, cum postquam alius de mandato nostro fuit in episcopum Hildese-

*In tertia collection. non autem c. a. a. e. E. t. licentiam.

semen electus, se ipse praesumpserit Hildesemensem episcopum nominare, et electum ipsum et eius ecclesiam per suos fecerit multipliciter molestari, apostolicae sedis iniuriam dissimulare nolentes, in festo principis apostolorum, praesentibus nuntiis eius, inter missarum solennia excommunicatum publice nuntiauimus, mandantes sententiam latam a nobis per Teutoniam publicari. Volentes igitur de facto ipsius per uestras reddi litteras certiores, et utrum seruauerit sententiam nostram, utrum prorsus ab ecclesia Herbipolensi recesserit, et in Hildesemensi nihil sibi penitus uendicarit, utrum se humiliare curauerit, et an suum recognoscat excessum, discretioni uestrae per apostolica scripta mandamus, quatenus inquiratis super praemissis omnibus diligentius ueritatem, et quod inueneritis per uestras nobis literas fideliter intimetis, ut uel in eum, si adhuc contumax fuerit, manus nostras amplius aggrauemus, uel, si misericordia dignus extiterit, secundum benignitatem apostolicae sedis illam cum eo misericordiam faciamus, per quam neruus ecclesiasticae disciplinae minime dissoluatur. Volumus praeterea nihilominus et mandamus, ut Herbipolensibus canonicis sub poena excommunicationis iniungatis, totum tenorem praesentium literarum in literis uestris, quas eis super hoc a uobis dirigi uolumus, exponentes, ne quid horum ignorent, ne, donec idem episcopus absolutionis gratiam meruerit obtinere, ipsi communicare uel obedire praesumant; et ut ipsum capitulum in eo puniatur, in quo deliquit, ad alicuius electionem sine nostro speciali mandato procedere non attentent. Quod si contra praesumpserit, huiusmodi factum irritum decernimus et inane. Super his autem, omni gratia et timore postpositis, taliter procedatis, quod prudentiam et deuotionem uestram debeamus merito commendare, nec in eo incurratis offensam, ex quo debetis gratiam promereri, cum ueritas nobis nequeat occultari. *Datum Laterani VII. Kalendas Februarii.*

NVM. XVII.

ANASTASIA, ducissa Stetinensis, confirmauit monasterio, donationem factam per Bugislaum *filium ejus.*

Anno 1226.

ANASTASIA, Dei gratia Pomeranorum ducissa, omnibus in Christo fidelibus, tam praesentibus, quam futuris, quibus praesentis paginae scriptum uidere contigerit, salutem in uero salutari. Cum per diuersa sacrae legis instituta, nec non per innumeras sanctorum patrum instructiones, ad sedulam diuinae maiestatis uenerationem inducimur; inter singula speciali admonitione compellimur, ad eminentem S. ecclesiae ornatum, suprema mentis deuotione, pro possibilitate humanae conditionis, insudare et eam quasi matrem nostram specialem filiali dilectione praediis et honoribus, ad temporalem sustentationem ministrorum suorum pertinentibus, ampliare. Vniuersis igitur christianae fidei unitate comprehensis notum facimus, quod uillam quandam, *Bundergowe* dictam, ecclesiae B. Iacobi, ante castrum Stetin constructae, pro salute animae nostrae et omnium parentum nostrorum, concessimus perhenniter possidendam, quam *Henricus*, iam dictae ecclesiae procurator, monachus de coenobio S. Michaelis in Babenberg, ad quod praefata spectat ecclesia, suscepit absque ullius reclamatione et in usus ecclesiae, ut decebat, cum tranquillitate redegit. His ita peractis, dominus *Sigwinus*, uenerabilis antistes, rogatu eorundem fratrum, locum altaris et cimiterium ibi consecrauit, ut circumsedentes saepius diuinis interessent et mortuos suos non circumferrent, sed inibi sepelirent. Fractu uero temporis *Bugzlaus* filius meus primogenitus, dux nobilissimus, infirmitate grauissima prouentus, in qua est et mortuus, adhuc uiuens diuino amore attactus, assistente *Henrico* monacho, aegritudinis suae lecto, uillam adiacentem, qui dicitur *Warrinich*, Deo et S. Iacobo apostolo nulla fide retulit et, ut sempiternum eius esset memoriale, in ecclesia S. Michaelis in Babenberg, fide plenus, multis lachrymis supplicauit, post hanc donationem humanae conditionis persoluens debitum, cum de huius seculi studio migrasset ad dominum, corpus eius in ecclesiam S. Iacobi delatum, diuinis muneribus Deo commendatum, filius ipsius adhuc lactans, *Boguzlaus*, astante et astipulante domino *Cunrado*, uenerabili Caminensi episcopo, et omnibus Stetinensis castri nobilioribus, prae tristitia flentibus et plangentibus, ipsam donationem S. Iacobo obtulit et confirmauit. Decernimus igitur, quod, quicunque confirmatioem istam, cuiuscunque rei incidente articulo, cassare attemptauerit, diuinae maiestatis uindictam et indignationem nostram se sciat grauiter incursurum. Huius siquidem actionis subscriptae personae testes sunt, dominus *Cunradus*, Caminensis episcopus secundus, *Paulus* maioris ecclesiae

fiae canonicus et frater fuus *Bertholdus*, A Paulus facerdos Stetinenfis, *Andreas* facerdos, *Rudolphus* fubdiaconus, *Pallo* abbas Chaulbacenfis, et *Petrus* diaconus eius: laici, *Prizzibor*, *Andreas* Rozwar, *Bribizlaus Mufchot*, *Echibardus* monetarius. Acta funt haec anno ab incarnatione domini M.CC. XX. indict. VIII. Kal. Februarii anno V. domini HONORII papae, regnante FRIDERICO B fecundo in Romano imperio anno fexto, regnante in nobis domino noftro Iefu Chrifto.

NVM. XVIII.

BOGVZLAVS filius Anaftafiae, *ducifsae Stetinenfis, confirmauit monafterio omnes donationes, ut fupra.*

BOGVZLAVS, Dei gratia dux et princeps Pomeranorum, una cum fratre fuo *Kazimero* et dilectiffima matre fua *Anaftafia*, omnibus praefectis caftellanis et omnibus in aliqua dignitate pofitis, falutem et in Chrifto intimam dilectionem. Vniuerfitati ueftrae non D incognitum effe credimus, qualiter piae recordationis pater meus *Boguzlaus*, totius Pomeraniae princeps et dominus, pro remedio animae fuae parentumque fuorum, beatiffimo *Ottoni*, doctori et apoftolo omnis Sclauiae, ceram fingulis annis de omnibus tabernis fuae dictionis inftituit, ut apud Chriftum eius patrociniis adiuuetur, et ut omnis Pome- E rania apud Deum per ipfum mifericordiam confequatur, quam reuerendam inftitutionem pii patris noftri, ego *Boguzlaus* filius ipfius, una cum *Kazimiro* fratre meo et dilectiffima matre mea, *Anaftafia*, fecundarie confirmamus: et quia iam obliuioni pene traditum effe uidetur, hanc cartam confcribi iuffimus, quam etiam figilli noftri impref- F fione fignauimus, ut fciant hi, ad quofcunque peruenerit, quod inftituta patris noftri non infringimus, fed potius augmentare curamus. Rogamus ergo et rogando praecipimus, ut, ad quofcunque litterae iftae peruenerint, fiue praefecti, fiue caftellani, fiue in aliis officiis, fub noftra poteftate pofitis, ftatim ut figillum noftrum uidentes, taber- G narios, qui obftinatae funt mentis, debitum reddere cogatis, ac per hoc Dei omnipotentis et S. Ottonis et noftram gratiam acquiretis.

NVM. XIX.

BENEDICTVS papa XI. confirmauit prioratum Stetinenfem *cum fuis attinentiis.*

BENEDICTVS epifcopus feruus feruorum Dei, dilectis filiis, abbati et conuentui monafterii S. Michaelis, prope muros Bamberg, ordinis *S. Benedicti*, falutem et apoftolicam benedictionem. Cum a nobis petitur, quod iuftum eft et honeftum, tam uigor aequitatis, quam ordo exigit rationis, ut id per follicitudinem officii noftri ad debitum perducatur effectum. Sane petitio ueftra, nobis exhibita, continebat, quod nobilis uir Sclauorum et *Cafubiae dux* Caminenfis dioecefis, cupiens terrena in coeleftia et tranfitoria in aeterna, falubri commercio, commutare, *ius patronatus* S. Iacobi in *Stetin*, in *Guftow*, in *Schune* ac S. fpiritus, S. Michaelis, iuxta muros Stetinenfes, Caminenfis dioecefis ecclefiarum et uillam de *Mandelcow*, cum terris, poffeffionibus, pratis, pafcuis, redditibus, et aliis bonis, ad ipfam uillam pertinentibus, tunc ad nobilem ipfum fpectantia, uobis et monafterio ueftro contulit et conceffit, intuitu pietatis, prout in patentibus litteris inde confectis, uenerabilis fratris noftri, epifcopi Caminenfis, figillo munitis, plenius dicitur contineri. Nos itaque ueftris fupplicationibus inclynati, collationem et conceffionem huiusmodi, ficut pie ac prouide factae funt, ratas et gratas habentes, eas auctoritate apoftolica confirmamus et praefentis fcripti patrocinio communimus. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam noftrae confirmationis infringere, uel ei aufu temerario contraire. Si quis autem hoc attemptare praefumpferit, indignationem omnipotentis Dei et beatorum Petri et Pauli apoftolorum eius fe nouerit incurfurum. Data *Penifii*, nonis Iunii, pontificatus noftri *anno primo*.

NVM. XX.

Tranfactio inter ECKBERTVM epifcopum Bambergenfem et BERNHARDVM Carinthiae ducem, ui cuius hic illi et fuo archiepifcopatui arcem Werdenbergam *conceffit, et in feudum ab eodem recepit.*

In nomine domini amen!

HAec eft forma compofitionis et concordiae, inter EKEBERTVM, uenerabilem Bambergenfem epifcopum, et BERNHARDVM, illuftrem ducem Carinthiae, per *Eberhardum*. Venerabilem Salisburgenfem archiepifcopum, et *Leoboldum* illuftrem ducem Auftriae, ordinata, quo uidelicet dux Carinthiae dedit ecclefiae Bambergenfi in perpetuitatem caftrum *Werdenberg*, et alia bona, quae emit ab abbate de S. Paulo, ad idem caftrum pertinentia et ipfe dux caftrum idem

Anno 1227.

idem et eadem bona accepit in *feudo* ab A episcopo Bambergensi, taliter, quod tam filii quam filiae ducis ipsius in eisdem bonis ius habeant feudale. Idem dux praedictus destruxit pontem, pro eodem castro inceptum, necammodo irraedificabit illum uel alium in damnum Bambergensis ecclesiae, nec habebit ipse forum publicum, nec ibi merces aliquae deponentur, nec habe- B bit ibidem thelonia, neque mutam, similiter in insula adiacente nullam munitionem faciet, neque forum. Item dictus dux homines illos, quos repetiuit in uillaco, episcopo et ecclesiae Bambergensi donauit, et aream, quam idem dux emit a *Vitloriensi*, similiter episcopo et ecclesiae *Bambergensi* tradidit, ita quod episcopus nulla ma- C iora aedificia faciat in eadem area, sed in eo statu, quo nunc est, debet de caetero permanere, nisi forte ruinae ibi fuerint, quas episcopus ad priorem statū poterit reparare. Item memoratus dux cessit liti, quam habuit pro *cambio* in monte Bambergensis episcopi, scilicet de *fodina argenti*, et cessit iuri, quod habuit in castro *Richenuelse*, et Wichar- D dus de *Charsperg*, et alii, qui ex eo infeudati fuerunt, cesserunt iuri similiter, quod ibidem habebant, uel uidebantur habere, nec ipse dux apud Richenuelse, nullum de nouo castrum erigere uel aedificare debebit. Propter haec omnia supradicta memoratus episcopus mille marcas argenti Coloniensis ponderis tradidit dicto duci et, ut haec o- E mnia perpetuo permaneant inconuulsa, praesens pagina sigillis domini *Eberhardi*, Salisburgensis archiepiscopi, et ipsius domini *Ekelberti*, Bambergensis episcopi, et *Leopoldi*, ducis Austriae et Styriae et praetaxati Bernhardi ducis Carinthiae est signata, adiecto ut haec forma concordiae per instrumenta dn. papae et imperatoris debeat confirmari. F Acta sunt haec apud *Graze* XV. Calend. Decembris, anno domini M.CCXXVII. in praesentia *Rudgeri* Chunensis et *Caroli* Secacensis episcoporum, *Henrici* marchionis Austriae, *Bernhardi* et *Frobenue*, Hermanni *de Ortenburg*, et Willehalmi de Hannenberg, comitum, Vlrici et Liotaldi *de Betha*, Cunradi *de Sconeche*, Willehelmi de *Hoheneche*, Ot- G tonis de *Traburg* et Henrici, filii sui, Remberti de *Mureche* et Remberi filii sui, Vlrici Marscaller de *Valchestein*, Henrici de Brunne, Irnfudi *de Ameberch*, Chulonis et Rudolphi de *Rase*, Ottonis de *Chungesberg*. Guttmari et Vlrici Tratrum de *Lichtenstein*, Henrici de *Scharpffenberg* et plurium aliorum.

NVM. XXI.

Friderici *II. imperatoris priuilegium, quo archiepiscopatui Bambergensi ratione Villach et Griuen ius cudendae monetae, datum.*

FRIDERICVS, dei gratia Romanorum imperator semper augustus, Ierusalem et Siciliae rex, uniuersis imperii fidelibus praesentes literas inspecturis, gratiam suam et omne bonum. *Anno 1242.* Iustis fidelium et deuotorum nostrorum petitionibus tenemur condescendere et prouidere commoditatibus et augmentis. Hinc est igitur, quod nos habemus prae oculis deuota seruitia, quae nobis et progenitoribus nostris a Bambergensi ecclesia sunt exhibita, et quae dilectus princeps noster *Henricus*, uenerabilis Bambergensis electus, imposterum nobis poterit exhibere, ut ecclesia sua, quae praecedenti tempore ex malitia temporum et per defectum pastoris idonei, in multis uexata extitit et turbata, et graui est debitorum onere inuoluta, facilius ualeat respirare et in statum pristinum reformari, damus ei licentiam, ut apud *Villacum* nouam monetam cudi faciat, quae *Frisacensi* monetae aequipolleat in pondere et ualore, et apud *Griuen* eandem sibi gratiam de simili moneta cudenda duximus faciendam. Quare mandamus et praecipimus uniuersitati uestrae, quatenus nullus sit, qui in cudendis monetis praedictis, dandis, recipiendis ipsis denariis et ponendis aliquod impedimentum inferre praesumat, quod qui praesumpserit, indignationem nostri culminis se nouerit incursurum; Ad cuius rei memoriam praesens scriptum fieri et maiestatis nostrae sigillo iussimus communiri. Datum in castris apud *Auezanum in Cellano*, anno dominicae incarnationis 1242. mense Iunio, quintae decimae indictionis.

NVM. XXII.

CVNEMVNDI de LICHTENFELS diploma donationis, quo abbatiae S. Michaelis aduocatiam Leiterpachianam eique annexa largitus est.

In nomine domini amen!

NE ea, quae aguntur in tempore, *Anno 1268.* obliuionis rubigo deleat et consumat, scriptorum debent testimonio permanere. Hinc est quod ego *Cunemundus* de *Lichtenfels*, dictus

de *Sanenberg*, in notitiam uniuerſorum, praeſenti ſcripto uolo peruenire, quod poſt multa damna, diſcordias et offenſas, quas me recognoui intuliſſe monaſterio *S. Michaelis* in Bamberg, ius aduocatiae, quod habui in curte et in duobus manſis, in *Leiterbach*, ibidem ſitis, et in quatuor manſis in uilla *Pulſendorf*, ius quoque aduocatiae, quod habui ſuper curiam in *Vzingin*, libere reſignaui in manus uenerabilis patris *Vlrici*, abbatis eiusdem monaſterii, de conſilio diſcretorum uirorum conuentus S. Michaelis fratris noſtri, cuſtodis maioris eccleſiae Babenbergenſis, ita etiam poſt mortem meam eadem reſignatio inconuulſa permaneat et intacta. Ad maiorem quoque huius rei euidentiam, et ad uberiorem cautelam, idem ius aduocatiae poſui et contradidi, iure feudi in manus Burgenſium ſubſcriptorum, ſcilicet *Brunwardi*, fratris ſui *Güntheri*, *Anſelmi*, *Friderici* quondam thelonarii, ſupradicto monaſterio ab ipſis ac ſuis haeredibus libere conſeruandum. Me quoque in ſuperſtitum exactionem et moleſtam uexationem non debet ponere, ſine diſcreto conſilio Burgenſium praeſcriptorum. Vt autem haec perpetuum robur obtineant firmitatis, praeſentem literam exinde conſcriptam communire feci munimine ſigillorum, uidel. reuerendi in Chriſto domini, *Bertholdi* epiſcopi Bambergenſis, *Vlrici* abbatis ſupradicti, ſigillo communi capituli maioris eccleſiae perſonalibus, ſigillis domini *Arnoldi* cuſtodis, fratris mei, domini *Eberhardi* de *Hirsberg*, archidiaconorum et canonicorum Bambergenſium et meo. Acta ſunt haec anno domini M. CC. LXVIII.

NVM. XXIII.

BERTHOLDI epiſcopi Bambergenſis chirographum, quo bona Klenikenſia *ciui cuidam Iudenbergenſi pro 225. argenti marcis obligauit,*

Anno 1278.

QVoniam ea, quae fiunt in tempore, labuntur ſub mora mutabili, ſi uero literarum teſtimonio memoriae commendantur* hinc eſt quod nos BERTHOLDVS, Dei gratia Bambergenſis eccleſiae epiſcopus, proteſtamur praeſentium per tenorem, et ſcire uolumus uniuerſos, quod cum eſſemus in principio ſacri Romani imperii, tranſeunte domino noſtro RVDOLPHO ſereniſſimo rege Romanorum, per Bauariam in Auſtriam, ad obſidionem Viennenſis ciuitatis, et nobis uenientibus per Carinthiam, noſtrorum fidelium ac aliorum aſſumta copioſa multitudine, cum qua ueniebamus ſacri Romani imperii in ſuccurſum, ingruentibus nobis defectibus plurimis et notoriis, propter terrae Carinthiae generalem cariſtiam et communem terrae malum ſtatum, fideles noſtros in donatione ac accommodatione pecuniae, ad ſupplendos noſtros defectus, ad praedictam cauſam neceſſario nos requirere oportebat. Inter quos dilectus fidelis noſter, *Iacobus* ciuis *de Iudenburg*, ad noſtrarum precum inſtantiam, nobis ducentas marcas argenti et uiginti quinque marcas argenti Viennenſis ponderis accommodauit, pro qua pecunia noſtra in *Keinick*, cum ſuis pertinentiis, uidelicet uiginti marcas redditus, quae a dilecto fideli noſtro *Hartlibo* de *Winzer*, clarae recordationis, comparauimus, habito fidelium noſtrorum conſilio, in Carinthia, ipſi *Iacobo* et ſuis haeredibus, ſecundum conſuetudinem antiquam Bambergenſis eccleſiae, titulo contulimus feudali, tali conditione interiecta, quod ipſe Iacobus et ſui haeredes, a proximo feſto *S. Ioannis baptiſtae* ad triennium a praedictis bonis nihil ſeruitii perquirere et exigere debeant, niſi ſolummodo prouentus prouenientes de iisdem bonis et cenſum debitum et conſuetum: et ſi eadem bona feſto ſancti Ioannis baptiſtae, quod proxime affuturum, infra triennium nos uel noſtri ſucceſſores praedictam pecuniam ſoluerimus, et tunc ipſe *Iacobus* et ſui haeredes, ſine omni protractione et quolibet impedimento, praedicta bona nobis reſtituent, inſuper has literas ad omnes cautiones, quas ſuper huiusmodi collatione habuerint, nobis reſignare et reſtituere tenebuntur, et praedicta bona in Kleinick ad nos et ad noſtrã eccleſiam libere reuertentur. Sed ſi infra praedictum terminum bona eadem non exſoluerimus, tunc ſaepe dictus Iacobus et ſui haeredes praenominata bona in *Kleinick*, cum ſuis pertinentiis aeſtimata ad uiginti marcus reditus, a nobis et a noſtra eccleſia iure feudi perpetuo poſſidebunt. In cuius rei teſtimonium et ſtabilem firmitatem ſibi praeſentes literas dedimus, noſtri ſigilli robore et teſtibus idoneis communitas et ad tutelam maiorem efficacia ſigilla noſtrorum fidelium, uidelicet *Conradi* decani eccleſiae ſancti Stephani in Bamberg, Ortoloſi *de Wolffsberg*, apponi fecimus huic ſcripto. Huius rei teſtes ſunt praedicti noſtri fideles, quorum ſigilla huic ſcripto appendimus. *Wautherus* iudex Villacenſis, Nicolaus de *Porta*, *Diethmar*, *Conradus Waiglinus*, filii quondam Wigandi, *Werchlinus*, *Otshzmannus Eberlinus*, *Vlricus*, *Pilgrimus*, dicti Helarii, ciues de Iudenburg, *Vlricus Friſcharius* *Henricus* frater ſuus et alii quam plures.

Da-

Datum et actum apud Wolffsberg anno domini M. CCLXX. Octauo nonas Iunii.

NVM. XXIV.

BERTHOLDI episcopi Bambergensis confirmatio donationum omnium aduocatiarum et bonorum coenobio S. Michaelis factarum, in quo simul episcopi Eckwerdi de anno 1221. et episcopi POPPONIS de anno 1239. ratione huius datae confirmationes ratae habentur.

Anno 1271. NOs BERTHOLDVS, Dei gratia Babenbergensis episcopus, omnibus praesentium inspectoribus salutem in domino sempiternam. Quomodo cultum Dei nostris temporibus augeri poterimus, desideramus, quam diuturni pia deuotione moti erga monasterium S. Michaelis abbatem et fratres ibidem Deo famulantes, confirmamus donationes aduocatiarum ac praediorum, quas fecit *Eckwerdus* piae memoriae Babenberg. episcopus, de cuius sanguine descendimus, sicut in suis literis inueminus contineri, quas de uerbo ad uerbum rescribi fecimus, sic inchoantes. ECKWERDVS *Dei gratia Babenberg. episcopus. Pastoralem condecet solertiam, eatenus suorum commodis subditorum intendere, ut non solum praeesse, uerum etiam eis iudicentur prodesse. Quapropter Christi fidelium tam futurorum quam praesentium scire uolumus industriam, qualiter* Henricus de Sletin, *nostrae ministerialis ecclesiae, aduocatiam uillae in* Rattlsdorff, *quam a* Ruperto *comite* de Castel *hactenus idem Henricus iure tenuerat feudali, dicto comiti, ut nobis eandem resignaret, coenobio S. Michaelis, pro animae suae remedio, conferendam, deuota animi alacritate resignauit. Quod cum dictus comes fecisset, nos, ad instantiam* Henrici de Sletin, *aduocatiam uillae, resignatam nobis, ecclesiae S. Michaelis, liberali donatione, iure proprietario contulimus, ea uidelicet ratione, ut singulis annis nouem lencias de eadem aduocatia dictis fratribus coenobii persoluant. Praedium quoque* Neusese *cum omni iure et integritate, praeter duo talenta, quorum unum sorori suae, alterutrum anniuersario fratris sui attinet, dicto contulit coenobio, siue liberos habeat siue non, fratribus coenobii integraliter possidendum, propterea aduocatiam superioris* Brunnen *ac* Leiterbach, *sed ad mensam* Diethmari *in* Wasserlos, *quibus ab abbate S. Michaelis infeudatus fuerat, domino* Hartundo *abbati, in nostra praesentia libera et spontanea uoluntate resignauit, et sub annuo censu XII. denariorum in festo S. Michaelis soluendorum, haec ipsa ab abbate recepit, ita sane, quod, quoad uixerit haec censuali iure tenebit, et post mortem suam ad plenarium usum fratrum, si liberis caruerit, reuertentur, de quibus etiam quatuor seruitia competenter fratribus ordinauit. Dictas igitur aduocatias aut praedia infeudandi, aut ab ecclesia aliquo modo alienandi, nullam uel abbati uel alicui concedimus facultatem. Huiusmodi itaque donationes, utpote legitimas, in uirtute dei domini nostri Iesu Christi banno nostro confirmamus et, ut ratae et inconuulsae permaneant, testium subscriptione ac sigilli nostri impressione easdem placuit roborari. Testes huius actionis sunt* Marquardus *custos*, Albertus *de* Buchil *maioris ecclesiae canonici*, Heinricus *decanus* et Henricus *canonicus sancti Iacobi magister*, Salomon Albertus, *canonicus in Teurstat*, Eberhardus *capellanus*, Fridericus de Kitzingen: *laici*, Fridericus *diues*, Heinricus *de* Ruete, *Henricus de* Potenstein, *Eberhardus de Vrensdorff*, *Albertus et Bertholdus filii eius*, *Herdein de* Vireth, *Otto* de Hage, *Gotfrid* Zicche, *Ludwic* de Muenbrunnen, *Volatricus de* Neusasdorff, *Heinricus* Sturmer, *Hartman* de Bodeldorff, *Conradus* de Vrienahorn *et alii plures. Actum incarnati uerbi A. M. CC. XXI. indictione nona pontificatus nostri anno XIX.* Item confirmamus et ratum habemus factum et donationes domini POPPONIS electi Babenbergensis, consanguinei nostri, sicut in literis suis inuenimus contineri sub hac forma. POPPO *dei gratia Babenberg. electus, dilectis in Christo filiis, abbati totique conuentui S. Michaelis in Babenberg, salutem in domino. Iustis petentium desideriis facilem tenemur assensum et uota, quae a rationis tramite non discordant, effectu prosequente complere. Eapropter dilecti in Christo filii, abbas et conuentus praenominati coenobii, uestris iustis precibus inclinati, aduocatiam in* RATTELSDORFF *a praedecessore et patruo nostro felicis memoriae* Echewerto, *episcopo Babenbergensi uobis traditam, sicut in literis eiusdem exinde confectis plenius continetur, donadionem eandem ratam habentes et firmam nostri assensus munimine roboramus, et praesentis scripti patrocinio communimus, sub poena excommunicationis districtius inhibentes, ne quis eandem donationem infringere, aut ei praesumat ausu temerario contraire, quod qui fecerit, indignationem omnipotentis dei, S. Petri, S. Gregorii Babenbergensis ecclesiae patronorum, nec non et S. Ottonis, cuius corpus in ecclesia uestra requiescit, incurrat, et in districti iudicis examine cum iniquis recipiat portionem. Datum apud Nürnberg, anno domini M. CC. XXXIX. septimo*

 mo

mo die decembris. Indictiones tertia decima. Adhaec nos inhaerentes uestigiis praedecessorum nostrorum, a quorum tramite discedere nolumus, donamus eidem monasterio *aduocatiam* praediorum, mansorum ac feudorum in *Slamasdorf*, quam comparauimus apud Vlricum *de Coburg*, pro summa centũ librarum, confirmando eandem donationem a nobis factã, et ratificantes munimine sigillorũ, tam nostro quã capituli maioris, omnia, quae praedecessores nostri, superius annotati, saepe dicto monasterio contulerunt, sub poena excommunicationis districtius inhibentes, ne quis easdem donationes infringere, aut eis praesumat ausu temerario contraire. Quod qui fecerit, indignationem omnipotentis dei, S. Petri, Georgii, Babenberg. ecclesiae patronorum, nec non et S. Ottonis, cuius corpus in eodem monasterio requiescit, incurrat, et in districti iudicis examine cum iniquis recipiat portionem, et terra aduersus eum consurgat. Huius ergo actionis testes sunt hi, *Eberhardus*, praepositus maior decanus, *Arnoldus* custos, *Vlricus* cellarius ecclesiae maioris; *Eberhardus*, decanus S. Stephani, *Otto* decanus sanctae Mariae in Teuerstat, *Petrus* decanus sanctae Iacobi, *Cunradus* custos eiusdem ecclesiae. Magister *Henricus*, Wolfframus dapifer, *Conradus* dictus *Crazze*, ministerialis. *Brunuuardus* et *Fridericus*, ciues Babenbergenses, *Hartmannus* camerarius, et alii quam plures. Datum Bambergae anno Dn. M. CC. LXXI. indict. XIV. pontificatus nostri anno XII.

NVM. XXV.

RVDOLPHI I. imperatoris diploma feudale, quo Bertholdo *episcopo Bambergensi quaedam feuda ducatus Carinthiae concessit.*

anno 1279. RVDOLPHVS Dei gratia Romanorum rex, semper augustus. Vniuersis imperii Romani fidelibus in perpetuum. Regiae congruit maiestati, ut memoriter recolamus ac fauorabiliter attendamus, quanta fidei puritate, quantoque deuotionis studio et adfectu consanguineus et princeps noster charissimus, *Bertholdus*, Bambergensis episcopus, reipublicae uenetur honorem nostraque priuata commoda diligat et sequatur, ut, dum grata seruitia, quae imperio Romano et nobis impendit, aduertimus, ad hoc etiam nostrae considerationis intuitum conuertamus, quas grates et gratias referamus eidem. Dictus siquidem princeps, post diuersa pericula et labores plurimum sumtuosos, quibus se suamque ecclesiam, pro saluanda republica, infatigabiliter onerauit, non contentus obsequio, quod Romano imperio in persona nostra deuotus exhibuit, nos in liberis nostris charissimis honorauit: nam *feuda* illa omnia et singula, quae sibi et ecclesiae suae per mortem diuae memoriae principum *Austriae*, *Styriae* et *Carinthiae*, *Carniolae* et *Marchiae* in eisdem terris uacare coeperunt, et specialiter castrum *Mautemberg*, cum *Muta* et omnibus suis pertinentiis, charissimis filiis nostris *Alberto*, *Hartmanno* et *Rudolpho* ac eorum liberis et haeredibus tantum masculis contulit, ipsosque ad instar et formam dictorum principum de iisdem feudis inuestiuit, ita tamen, quod feudorum huiusmodi dictis nostris filiis concessorum ordinatio et conseruatio in nostris manibus remanebit, tantum pro tempore uitae nostrae, si uero liberi nostri decederent sine filiis haeredibus, dicta feuda uacantia et absoluta ad Bambergensem ecclesiam libere reuerterentur. Verum cum honori nostro conueniat pariter et saluti, ut damna, quae pertulit, labores quos sustinuit, sumtus, quos fecit pro honore imperii dictus princeps, eamque fidei charitatem, quam in liberis nostris nobis exhibuit, digna retributionis uicissitudine compensemus, his eum gratiis, quae interius annotantur, de regia pietate digne ac liberaliter duximus honorandum. Primo scilicet, quod ab *aduocatia* in *Veldkirchen*, nostro et filiorum nostrorum nomine, uel cuiuscunque terrae Carinthiae principis aut domini futuri nihil aliud exigatur, recipiatur, aut etiam requiratur, nisi tantum ius illud, quod in literis, super collatione dictae aduocatiae confectis, uenerabilis quondam *Hermanni*, ducis Carinthiae, sigillorum munimine roboratis, euidentius est expressum, iniustis iudiciis, exactionibus et steuris indebitis et aliis uexationibus, quae a dicta aduocatia ultra ius, in dictis instrumentis expressum, hactenus sunt extorta, sublatis penitus et deletis. Praeterea renunciamus et cedimus, pro nobis et filiis nostris ac omnibus futuris Austriae et Styriae ducibus ac dominis, omni iure, quod nobis competiit in aduocatiis *de Haag*, de *Kirchdorff* et *Valle Gerstentheil*, quas quondam principes Austriae et Styriae ab ecclesia Bambergensi in feudum tenuerunt, ipsas aduocatias cum reditibus, prouentibus, iudiciis, syluis, pratis, pascuis, nemoribus et generaliter omnibus iuribus et bonis quaesitis et inquirendis, ad dictas aduocatias pertinentibus, memorato episcopo et Bambergensi ecclesiae libe-

libere relinquentes ac uolentes ipsum episcopum et successores eius in saepe dictarum aduocatiarum ac eisdem attinentium possessione pacifica illaesos perpetuo conseruari; ita tamen, quod quilibet episcoporum Bambergensium, qui pro tempore fuerit, de praedictis aduocatiis, singulis annis in festo *S. Georgii, uiginti talenta* Viennensium denariorum nostrae et successorum nostrorum, in eisdem principalibus camerae soluere teneatur. Item renunciamus et cedimus omni actioni, seu iuri, quod nobis, in quadam area in castro *Strasfrid* competit, siue competere uidebatur, quae per quondam *Henricum*, Babenbergensem episcopum, duci Carinthiae collata fuit. Praeterea quia tempore collationis feudorum, nostris filiis concessorum, memoratus Bambergensis episcopus castrum *Werdenburg*, cum *quadraginta marcarum denariorum reditibus*, de feudis ante dictis deduxit, sibi et ecclesiae suae, de bene placito nostro perpetuo retinendum, nos pro nobis, filiis nostris praedictis et uniuersis successoribus nostris, in principatu Carinthiae, deductioni, retentioni et reseruationi castri praedicti, cum omnibus iuribus et pertinentiis suis, consensum nostrum perpetuum dedimus et donamus, promittentes firmiter, pro iisdem praefatum episcopum et ecclesiam Bambergensem pro dicto castro et suis attinentiis nunquam de cetero impeti uel turbari: hoc tamen signanter adiecto, quod redditus castri praedicti, qui redditus *quadraginta marcarum denariorum* excesserint, nostris et successorum nostrorum usibus attinebunt, prouinciali iudicio, quod ipsum castrum usque modo deseruire consueuit, ipsis quadraginta marcarum denariorum reditibus nihilominus interclufo. Promittimus insuper pro nobis et filiis nostris, principi supra dicto et ecclesiae suae, quod nos et iidem filii nostri ac alii successores nostri in dictis terris, eidem ecclesiae et successoribus suis aderimus auxilio, consilio et fauore; adhoc, ut uniuersa feuda, quae sibi et ecclesiae suae uacant, et quae dinceps in dictis terris per mortem cuiuscunque et in aliis terris per mortem principum, comitum, nobilium, ministerialium uel aliarum personarum, cuiuscunque conditionis aut status existant, uacare inceperint, plene et integraliter assequantur, similiter in feudis illis, quae ipsi ecclesiae et episcopo per statuta, siue traditiones imperiales seu regales, aut per sententias iudiciarias, uel per modum alium debitum et consuetum uacare coeperunt, uel incipient in futurum, sibi et suae ecclesiae adquirendis, nos et liberos nostros et praedictos nostros successores habebit et sentiet promotores. In quorum feudorum iuribus et libertatibus conseruandis nos, filii nostri, et successores nostri in dictis terris praefatae ecclesiae defensores esse tenebimur pariter et tutores. Testes huius rei sunt uenerabilis *Iohannes*, Gurcensis episcopus, honorabiles uiri, *Rudolphus* noster cancellarius, *Henricus* abbas Admontensis, scriba Styriae, et magister *Godefridus*, aulae nostrae protonotarius, illustris *Albertus*, dux Saxoniae, nobiles uiri, *Fridericus* Burggrauius *de Nürnberg*, Burckardus *de Hohenberg*, Bertholdus *de Henneberg*, Eberhardus de *Katzenelebogen*, Hugo *de Wertenberg*, Vlricus de *Montefourti* N. de *Ryenegge*, comites Vlricus de *Tuuers*, Reinhardus *de Hagenoga*, strenui uiri Otto *de Lichtenstein*, Fridericus *de Lengeberg* dapifer, Vlricus *de Capella*, Albertus *de Bucheim*, magister Conradus, scriba Austriae, et quamplures alii. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam nostram infringere, aut ei in aliquo ausu temerario contraire, quod qui fecerit, grauem nostrae maiestatis offensam se nouerit incursurum. In cuius rei testimonium et robur perpetuo ualiturum praesens scriptum maiestatis nostrae sigillo duximus roborandum.

Signum domini RVDOLPHI, regis inuictissimi Romanorum. Datum apud Rotenmam 8uo. Calendas Nouembris indict. VIII. anno domini millesimo, ducentesimo, septuagesimo nono, regni uero nostri anno VII.

NVM. XXVI.

OTTO, dux Stetinensis, *resignauit monasterio S. Michaelis* ius patronatus, *quod sibi et suis progenitoribus, de antiqua consuetudine, competebat, cum certis iuribus ecclesiarum, in littera sequenti contentarum.*

OTTO, dei gratia *dux Slauorum* et *Cassubiae*, uniuersis Christi fidelibus, audituris praesentia et uisuris omnibus, boni plenitudinem perpetua cum salute. Ne gesta inter nos et nostros fideles rite et rationabiliter ordinata ad laudem dei in perpetuum mansura a memoria hominum euanescant, expedit ea testibus idoneis firmari et documentis legitimis perennari, ut quaerentes quae sua non sunt, locum in eis non inueniant malignandi. Huius rei causa sciant praesentes pariter et futuri, quod nos ratione iuris patronatus ecclesiae Iacobi nostrae ciuitatis Steti- **anno 1300.**

 nen-

nensis impetentes, dominum *Cunradum* priorem et rectorem dictae ecclesiae, ex eo quod ipse et omnes sui antecessores in diuinis, ecclesiae eiusdem conuentum duodecim personarum religiosarum, secundũ statuta eius primaeua non habuerant, nec adhuc habent, nunc in ipsa causa uerius et plenius expediti, omnem nostram actionem et impetitionem, quam habuimus aduersus eum et habere possemus, in suum dominum abbatem, totumque conuentum monachorum ecclesiae S. Michaelis extra muros prope Babenbergam posuimus relaxando, et renunciamus eidem penitus in toto, nostrorum prudentum ac fidelium consilio mediante, nunquam per nos uel per quempiam alium de caetero reuocandum, hoc faciendo ad laudem Dei et honorem S. Mariae uirginis et B. Iacobi, propter animae nostrae et omnium nostrorum progenitorum remedium et salutem. Insuper liberaliter et publice profitemur, quod nostri progenitores dictam ecclesiam S. Iacobi in Stetin, cum integra uilla *Mandelgow* et dimidia decima in uilla *Schening*, cum ecclesia in *Gustrow*, et ecclesia in uilla *Schone*, similiter et ecclesiam *S. Spiritus* et ecclesiam *S. Michaelis*, ante nostram ciuitatem *Stetin*, cum omnibus aliis annexis, ad honorem Dei et amorem *Ottonis*, apostoli huius terrae, plenarie donauerunt et cum *titulo donationis* appropriauerunt, praedicto domino abbati totique suo conuentui in perpetuum ab ipsis et ab omnibus eorum successoribus, feliciter et libere iure proprietario possidendum. Quemcunque *priorem* seu *rectorem* dictae ecclesiae utilem et conuenientem consulibus ac uniuersis conciuibus nostrae ciuitatis *Stetin*, et quotquot sibi socios in gubernamen eiusdem ecclesiae instituerint, super eo sibi obtinebunt liberam optionem. In hoc nos et omnes nostri posteri contenti esse uolumus et debemus, dummodo ibidem sit sufficiens regimen animarum, eandem parochiam cum omnibus sibi annexis recipiendo *in nostram et omnium succedentium nobis protectionem pariter et tutelam, uolentes omnia haec praedicta cum nostrae promotionis et emendationis commodo, nec non uigore nostrae confirmationis firma perpetualiter obseruare et in sempiternum statuimus obseruanda.* Idcirco praesens instrumentum, nostri sigillo robore communitum, ad maiorem euidentiam et certitudinem omnium praescriptorum, domino abbati totique suo conuentui monasterii S. Michaelis prope Babenberg, duximus largiendum. Testes huius nostrae confirmationis sunt *Iohannes* nobilis, comes *Gutszecow* dominus *Ditmarus* abbas in *Colebaz*, dominus *Fridericus*, praepositus de *Granszow*, dominus *Heinricus* plebanus in *Warp*, dominus *Cunradus* de *Oldegeshagen*, nostrae curiae capellanus clerici: *Dhitericus Luchte* noster *marscalcus*, *Henningus de Perthecow*, *Conradus de Elsholt*, *Voltszeo de Elshold*, *Iohannes de Cummerow*, *Rodolphus de Moring*, milites. *Henickinus Baruotus* praefectus in Stetin, *Iohannes albus*. *Arnoldus de Samce*, *Petrus de Brackel*, *Ioannes Wulsow*, *Heinricus Hake*, *Heinricus diues*, consules in Stetin et quam plures alii fide digni. Actum et datum *Stetin*, per manum domini *Ioannis* scriptoris nostrae curiae. Anno domini M. CCC. quinta feria ante diem palmarum.

NVM. XXVII.

Confirmatio donationis factae ecclesiae Langheim *dioeceseos Bambergensis.*

ANDREAS Dei gratiae *episcopus Herbipolensis*, harum serie literarũ recognoscimus publice uniuersis, quod strenuus uir Theino de *Lichtenstein*, miles, fidelis noster dilectus, zelo pietatis motus, uiris religiosis, abbati et conuentui monasterii in *Lankheim*, et ipsi monasterio ord. cisterc. *Bambergensis* dioeceseos, medietatem decimae uillae *et territorii* in *Wazendorff*, quam a nobis et ecclesia nostra tenuit in feudum, quoad suum ius, libera donatione inter uiuos tradidit et donauit, nobisque eandem medietatem per *Wolfelinum* aduocatum nostrum in *Rauenech* resignans, petiuit instanter, ut huius decimae medietatem sic resignatam, recipere et supra dictis abbati et conuentui eorumque monasterio in proprietatem donare sollicitudine dignaremur. Nos itaque considerantes non modicum fauorem iuris existere, bona ecclesiastica de laycorum manibus, ad usum ecclesiasticum reuocare, cum ad specialem petitionem uiri religiosi, fratris *Friderici* abbatis dicti monasterii, auunculi nostri charissimi, cum ob feruorem deuotionis, qui in fratribus dicti monasterii uiget, supra dictae decimae medietatem resignatam a praefato milite receperimus, et saepe dictis abbati et conuentui, nec non ipsorum monasterio, donationem inter uiuos, *in meram proprietatem* praesentibus tradimus et donamus. In quorum promissorum testimonium, hoc scriptum abbati et conuentui praefatis dedimus nostri sigilli patrocinio roboratum. Datum *Herbipoli*, anno domini M. CCC. die etiam crastino assumptio- (anno 1304.)

ptio-

ptionis beatae uirginis, pontificatus nostri anno primo.

NVM. XXIII.

LVDOVICI IV. imperatoris confirmatio priuilegii, ab imperatore FRIDERICO II. episcopatui Bambergensi anno 1242. dati, quo ius cudendae monetae in Villach *et* Grigen *collatum.*

Anno 1331. LVDOVICVS quartus, Dei gratia Romanorum imperator semper augustus. Omnibus in perpetuum imperialis munificentiae liberalem et pium se petentibus exhibere consueuit, cum ab eo petitur, quod fidelium sacri Romani imperii commoditatibus conuenit et quieti. Nostri siquidem praedecessores, diui Romani imperatores et reges, iam dudum insigni Bambergensi ecclesiae, ipsius Romani imperii plantulae, ex speciali indulto et licentia concesserunt, quod dilectus princeps noster Bambergensis episcopus, qui tunc pro tempore fuit, possit in *Villaco* et *Griuen* monetam cudere, seu cudi facere, quae in ualore et pondere monetae aequipolleat Firisacensi. Nos, ad deuotam instantiam ipsius nostri principis Bambergensis episcopi, gratiosius inclinati, concessionem huiusmodi innouamus, approbamus et ratificamus, imo ex nouo dicto episcopo et suae ecclesiae cudendi monetam huiusmodi tam in *Villaco*, quam in *Griuen*, ex speciali licentia concedimus et indulto, mandantes uobis uniuersis et singulis nostrae gratiae sub obtentu, quatenus in cudendis monetis praedictis dandis et recipiendis ipsis denariis et ponendis nullum impedimentum aliquis inferre praesumat, aut nostrae in hac parte concessioni ausu temerario aliquatenus contraire, quod qui praesumserit, indignationem nostri culminis se nouerit incursurum. Ad cuius rei memoriam praesens scriptum fieri et maiestatis nostrae sigillo iussimus communiri: Datum in Babenberg, octauo Calendas Decembris, indictione XV. anno domini millesimo trecentesimo trigesimo primo, regni nostri decimo septimo, imperii nostri uero quarto.

NVM. XXIX.

LAMPERTI episcopi Bambergensis diploma, ui cuius aduocatiam et Burghutam Ebensfeldensen *coenobio St. Michaelis perpetuo iure incorporauit et consecrauit, sibi uero suoque archiepiscopatui plenam iurisdictionem et ius collectandi reseruauit.*

LAMPERTVS, Dei gratia episcopus Babebergensis, recognoscimus publice praesentium inspectoribus uniuersis. Quod cum uenerabilis ac deuotus noster dilectus in Christo, Otto, abbas monasterii St. Michaelis montis monachorum, extra muros Babeberg. ordinis S. Benedicti, pro se ac suo conuentu, multis tractatibus capitularibus ob inde factis, pro utilitate et commodo sui et conuentus praedicti, comparauerit ac iusto emtionis titulo emerit a fideli nostro dilecto Cunrado de Tunfeld armigero, pro certa pecuniarum summa, aduocatiam super bonis subscriptis, in *Ebensfeld* situatam, quorum proprietas ad dictum monasterium pertinere dinoscitur. Aduocatia uero est *Burghuta*, a nobis et ecclesia nostra Babengensi procedens, nobisque per eosdem abbatem et conuentum sic cum instantia debita humiliter supplicatum, quod cum ipsi sint uiri religiosi huiusmodi Burghutae, uel bonorum feudalium non capaces, praedictam aduocatiam et *Burghutam* a nobis et nostrae ecclesia procedentem, ut praefertur, ipsis et eorum monasterio appropriare, annectere, incorporare, dominiumque eiusdem aduocatiae directum et utile in eos transferre de speciali gratia dignaremus. Nos itaque iustis eorum supplicationibus fauorabiliter annuentes, saepe dictam aduocatiam et Burghutam, per eos, ut praemittitur, comparatam et emtam et a nobis et nostra ecclesia procedentem, matura deliberatione praehabita, de consensu honorabilium ac deuotorum nobis in Christo dilectorum, decani et capituli ecclesiae nostrae praedictae, et unanimi uoluntate de speciali gratia ac certa scientia ipsi, abbati et conuentui et eorum monasterio supradicto appropriauimus, anneximus, incorporauimus et uniuimus, appropriamus, annectimus, incorporamus et unimus, dominiumque directum et utile praefatae aduocatiae in eos et eorum monasterium cum pleno iure transferimus in his scriptis, renunciantes libere et expresse omni iuri et dominio, quod nobis et ecclesiae nostrae in dicta aduocatia et Burghuta competiit, quoquo modo, iuribus tamen nostris quibuscunque iudiciorum et impositione steurarum in bonis subscriptis nobis et ecclesiae nostrae semper saluis. Bona autem, de quibus praemittitur, sunt ista; unum feudum, quod colit *Hermannus Heyner*, unum feudum, quod pro nunc possidet Gotfridus Wolffer, unum bonum inquilinare, dictum Veldenguth, cum uno horto, in quo residet *Iohannes*, dictus *Weiland*. Item noualia sita ibidem, dicta in Cottin der Anno 1379.

der Obern *Altach*, in una puta seu parte communitatem uillae contingentia. Quae quidem noualia sibi colunt *Hermannus Heyner* et *Hermannus Rabenard*, cum omnibus ipsorum pertinentiis, prout haec omnia in literis emtionis specialiter declarantur. In quorum euidens testimonium praemissorum praesentes sibi fecimus literas nostras, nostri ac capituli supradicti sigillorum munimine roborari, et nos Henricus decanus, totumque capitulum ecclesiae Bamberg, praedicta recognoscimus omnia et singula praemissa de nostris uoluntate et consensu unanimi processisse, et in horum testimoniorum sigillum nostri capituli una cum sigillo domini nostri episcopi, supradicti praesentibus appendisse. Datum Bamberg anno domini MCCC. LXXIX. die uero XVI. mensis Maii.

NVM. XXX.

Cessio aduocatiarum Langhemensis ecclesiae Bambergensis dioeceseos.

anno 1400. NOs *Conradus dei gratia comes de Wiltperg*, testimonio praesentium declaramus, quod uotiuis a fratribus religiosorum uirorum abbatis et conuentus monasterii S. Mariae in *Langkheim* ord. Cistert. Babenberg. dioec. nec non eorum, qui per nos quorundam bonorum in uilla *Watzendorf* aduocatiis erant infeudati, precibus opportunis acquiescentes, easdem aduocatias de manibus singulorum nobis libere resignatas uidelicet a *Theinone* milite et *Carolo* fratribus dictis *de Lichtenstein* sex bonorum aduocatias, a *Wolframo*, *Friderico* et *Memloho* fratribus dictis *de Grube* pro XV. lib. Hall. item ab Arnoldo suisque heredibus, dictis *Bokke*, impetitus, pro V. lib. Hallens. dinoscitur exemisse. Item a *Gottfriedo de Wiesen* et *Helmbrico*, dicto *Krupphe*, duorum bonorum aduocatias, quibus per *Gundelohum Marschalckum de Ditorf* et Fridericum Ratzenberg subinfeudatus dinoscebat a quolibet praedictorum, sc. Gottfridus et Helmricus pro singulis V. lib. Hallens. dicta ecclesia *Langkheim* nobis resignatas exemit, item a *Ludwico Scoto*, nec non a *Ludouico Cambriß de Raueneck*, per Theodericum Vligium infeudato a quolibet et heredibus eorundem duorum honorum aduocatias cum tribus bonis cuiuslibet eorundem principalium, quae ipsos proprietatis titulo contingebant, pro singulis XXX. lib. Hallen. dicta ecclesia comparauit. Has quidem aduocatias nobis, ut praemissum est, resignatas, ob spem diuinae remunerationis, cupientes ecclesiae saepe dictae prouidere utilitati, apropriamus, libere condonantes in perpetuos suos usus, dando sibi praesentes literas super eis, sub nostri sigilli appensione. Nos quoque Ludwicus *Scotus* et Ludwicus *Cam.* supradicti, dum sigillis propriis caremus, sigilli nobilis domini *Conradi comitis de Wiltperg* ad confirmationem nostrae praetactae uenditionis dignum duximus contutari. Datum anno domini M. CCCC. in die beati Nicolai episcopi et confessoris.

NVM. XXXI.

SIGISMVNDI imperatoris diploma feudale, ratione regaliorum episcopi Bambergensis, ANTHONIO episcopo Bambergensi datum.

SIGISMVNDVS Dei gratia Romanorum imperator semper augustus, Hungariae, Bohemiae, Dalmatiae Croatiae etc. rex; notum facimus tenore praesentium uniuersis. anno 1434. Etsi imperialis dignitas et clementia, uniuersorum fidelium, quos latitudo sacri Romani imperii complectitur, felicibus gratisque commodis ac speratis augmentis fauorabiliter dignatur intendere, ad illorum tamen profectus et commoda diligentiori studio clementius inclinari consueuit, quorum fides deuota merita, constantia ac promtae deuotionis integritas continuatis studiis caeteros antecedunt. Sane nobis in caesario solio, sub apparatu imperialis maiestatis, in ciuitate Basiliensi, die decima septima mensis Ianuarii, sedenti, attendens nostrae praesentiam maiestatis uenerabilis Antonius, episcopus Bambergensis, princeps deuotus noster, dilectus nobis, humiliter supplicauit, quatenus sibi omnia sua et ecclesiae suae Bambergensis regalia siue feuda conferre, ipsumque de eisdem inuestire gratiosius dignaremur. Nos itaque, qui quorumlibet iuste petentium uota complectimur gratiose, praesertim cum iuste petentibus non sit denegandus assensus, sibi animo deliberato, sanoque principum, comitum, baronum, nobilium et procerum nostrorum adhibito consilio, de certa nostra scientia auctoritateque imperiali, recepto prius ab eodem fidelitatis subiectionis et obedientiae iuramento debito et consueto, regalia nec non temporalia, siue feuda sua, ac dictae suae Bambergensis ecclesiae, quae singulare quoddam et insigne membrum Romani extitit imperii, cum uniuersis et singulis suis attinentiis ac mero et mixto imperio et etiam exercitio iurisdictionis temporalis, nec non uniuersis suis iuribus, ho-

honoribus, consuetudinibus, obseruantiis et pertinentiis, sicut eadem bonae memoriae sui praedecessores, episcopi Bambergenses, possederunt hactenus sceptro imperiali et aliis ceremoniis in talibus consuetis et obseruari debitis contulimus et conferimus, ac ipsum de eisdem inuestiuimus et tenore praesentium inuestimus, mandantes uniuersis et singulis comitibus, baronibus, nobilibus militibus, clientibus, uasallis, officialibus caeterisque terrarum ciuitatum et locorum dicti episcopatus et ecclesiae Bambergensis subditis, quatenus eidem Anthonio, episcopo Bambergensi, tamquam uero ordinario et legitimo suo domino, in omnibus et singulis, tam in iudiciis quam aliis, exercitium iurisdictionis temporalis concernentibus, reuerenter, firmiter et debite parere et obedire debeant, et intendere, difficultate et impedimento quibuslibet procul remotis, supplentes omnem defectum. Si quis in praemissis ex defectu uerborum, sententiarum obscuritate et solennitatibus omissis compertus fuerit, quomodolibet de Romanae ecclesiae plenitudine potestatis, praesentium sub nostrae imperialis maiestatis sigillo testimonio literarum. Datum *Basileae*, anno domini millesimo quadringentesimo trigesimo quarto, die decima septima mensis Ianuarii, regnorum nostrorum anno Hungariae quadragesimo septimo, Romanorum uigesimo quarto, Bohemiae quarto decimo, imperii uero primo.

Ad mandatum domini imperatoris proprium,

CASPAR SCHLIK.

NVM. XXXII.

GREGORII VII. papae breue *ad* Hermannum *episcopum Bambergensem, quo hortatur, ut iussa sua ex episcopo Metensi capessat, uitamque corrigat.*

GREGORIVS episcopus seruus seruorum Dei, *Herimanno* Bambergensi episcopo, salutem et apostolicam benedictionem.

anno 1074. CArissimus confrater noster *Herimannus*, Metensis episcopus, nobiscum per dies aliquot commoratus, multum nos pro te rogauit, multasque et intimas pro causa tua supplicationes effudit, referens nobis de te nonnulla, quibus in spem tuae correctionis non parua cordi nostro est oborta laetitia. Quapropter consilium, quod ad salutem tuae et animae nostrae, quodque ad utilitatem ecclesiae, cui praees, aptissimum nobis uisum est, in experientia fraternitatis suae posuimus, iniungentes et committentes sibi, ut apostolica fultus auctoritate, uicem nostram in causa tua explere debeat, si modo ad obediendum his, quae quasi ore nostro tibi proposuerit, te paratum inueniat, in cuius prudentia quoniam ad bene monendum te promta et sufficiente uoluntate esse non dubitamus, nos quidem e multis hoc fraternitati tuae solicite attendendum et pensandum scribimus, quod ad finem uitae quotidie appropinquas, et extremum diem, quem tamen nescis, quam cito ueniat, certus exspectas. Ideoque, frater, debita sollicitudine te admonemus, ut horrendum examen et ineuitabile iudicium districti iudicis ante oculos ponas, et faciem illius ea conscientiae tuae confessione et operum conuersatione praeoccupare festines, quatenus in conspectu diuinae praesentiae, cuius oculis omnia nuda et aperta sunt, non te culparum timor, et uerecundia deprimat, sed laeta recipiendae pro bonis actibus retributionis fiducia manifestum et imperterritum reddat. Data in expeditione ad montem *Ciminii*, secundo idus Iunii, inductione duodecima.

NVM. XXXIII.

GREGORII VII. papae bannum contra Hermannum *episcopum Bambergensem suosque asseclas.*

GREGORIVS episcopus, seruus seruorum DEI, clero et populo Bambergensis ecclesiae, salutem et apostolicam benedictionem.

LIteras, quas POPPO praepositus ecclesiae uestrae, cum his qui secum erant decepti, simulata poenitentia falsaque religione Hermanni, olim dicti uestri episcopi, incaute a nobis nimia festinatione recedentes, ad uos deferre neglexerunt, nostro sigillo insignitas, id circo uobis ad praesens dirigere dignum duximus, ut in eo manifesto cognoscatis, quae fuerit de iam dicto pseudo episcopo nostra uoluntas, quamque sententiam damnationis iudicio sanctae apostolicae sedis in eum promulgauimus, indubitanter credentes, quoniam nullius supplicatio, aut fraudulenta suggestio ab eadem uoluntate, siue sententia, ex eo, quod se iudicio sanctae apostolicae sedis subtraxit, animum nostrum potuit reuocare, uel nunquam Deo auctore mutare ualebit. Anno 1075.

Verum quia sub obtentu religionis ac mentitae ponitentiae sanctam Bambergensem ecclesiam, specialem quodammodo sanctae Romanae ecclesiae filiam, tyrannide conatus est confundere, bonaque illius dilapidare atque disperdere, priorem sententiam confirmantes, ad cumulum damnationis eius hoc addimus, ut irrecuperabiliter ab episcopali officio semotus, a sacerdotali quoque sit omnino seclusus, quousque se apostolicae audientiae repraesentet, paratus etiam cautionem facere, quam uestrae ecclesiae cognouerim expedire. Ab episcopali uero officio eum ideo segregamus, quia Simoniace inuasit ecclesiam, sacerdotali quoque eum idcirco priuamus, quoniam sub specie sanctitatis uisus est eam dilaniare atque confundere. Et quia tanta mala contra ecclesiam, quoquomodo olim sibi commissam, exercere non timuit, anathematis eum uinculo innodamus, quousque supra dicto modo se apostolicae audientiae repraesentet, nisi forte in extremis ductus dignam poenitentiam accipiat; eo tamen tenore, ut si conualuerit, simili modo, ut dictum est, se apostolicae sedi repraesentare festinet. Eodem quoque anathemate percutimus eos, qui ab initio promotionis eiusdem aliqua praedia ecclesiae ab eo acceperunt, ut sibi fauerent, ad eius malitiam contuendam, praemaxime illos, qui, postquam se apostolicae sedis iudicio subtraxit, ab eo aliquid in praediis uel in thesauris ecclesiae acceperunt, ad confouendum eum, ut in sua pertinacia perseueret, nisi resipuerint, uidelicet ut condigna satisfactione, quod praedicto sacrilegio peccauerunt, emendent, nobisque suam poenitentiam resignare festinent. Data Laurentii, decimo tertio Kalendas Augusti, indictione decima tertia.

NVM. XXXIV.

GREGORII VII. papae breue ad clerum ecclesiae Bambergensis, in quo declarat, se Hermannum *episcopum Bambergensem munere priuasse, simulque iubet, ne quis episcopatus bona uiolet.*

Gregorius episcopus seruus seruorum Dei, clero et populo Bambergensis ecclesiae, salutem et apostolicam benedictionem.

anno 1075. NOtum est pene omnibus in Teutonicis partibus habitantibus, quod Bambergensis ecclesia specialis quodammodo filia adhaeret matri suae Romanae ecclesiae, cui Deo auctore deseruimus, licet indigni: ac proinde tanto solicitius uigilantiae nostrae nos oportet sibi curam impendere, quanto familiarius apostolicae sedis est munimine contuenda. Vnde quia quidam idiota praedictam ecclesiam Simoniacae perfidiae haeretica prauitate subuersus inuaserat, eam a iugo sacrilegae peruasionis illius prouida consideratione liberare statuimus. Exemimus quidem gladium apostolorum principis Petri, et in eum apostolica auctoritate sententiam promulgauimus. Verum quia in exclusione talium solent ecclesiae multa damna pati, et bona earum distrahi et disperdi, dignum duximus imminenti damno ecclesiae praecauere, ac proinde sacrilegis ac tyrannis apostolica auctoritate resistere, interdicendo, ne occasione exclusionis illius res ecclesiae aufferre uel quolibet modo alienare praesumat. Quapropter ex parte Dei et apostolorum Petri et Pauli interdicimus, ut nulla alicuius dignitatis, seu potestatis, seu cuiuslibet conditionis persona res iam saepe fatae ecclesiae, maxime thesaurum et praedia auferre, uel aliquo modo alienare iniuste decipiendo praesumat, donec omnipotens Deus, per interuentum beati Petri, ecclesiae illi idoneum pastorem prouideat. Si quis uero contra huius interdictionis paginam uenire tentauerit, nouerit se gratiam beati Petri amittere et apostolicae animaduersionis ultione plectendum. Data Romae XII. Kalendas Maii, indictione XIII.

NVM. XXXV.

GREGORII VII. papae breue ad Sigifridum I. *archiepiscopum Moguntinum, quo ei notum facit, Herimannum episcopum Bambergensem officio motum et banno pulsum esse, utque in eius locum meliorem surroget, petit.*

GREGORIVS episcopus, seruus seruorum Dei, *Sigifredo* Moguntimo archiepiscopo salutem et apostolicam benedictionem.

QValiter Bambergensis *Herimannus*, iam nunc non episcopus, hoc anno Romam poenitens se habuerit, uel qualiter se iudicio apostolicae sedis subtraxerit, quaue fraude clericos praedictae ecclesiae sub obtentu poenitentiae deceperit, et quomodo res eiusdem sibi contra Deum commissae ecclesiae, peius, quam prius destruxerit, et in clericos quondam sibi commissos sicut tyrannus surrexerit, uestra, ut reor, cognoscit fraternitas et certa dolet tristitia. Quo circa nos ulterius tantas non ua- *Anno* 1075.

ualentes impune ferre nequitias, et nouiter inuentas saeuitias, maxime circa eam, quae beato Petro specialiter commissa est ecclesia, iudicio sancti spiritus, per eiusdem auctoritatem beati Petri, apostolorum principis, praedictum Hermannum ab officio episcopali atque sacerdotii deposuimus, et in perpetuo depositum esse censemus. Et quia haeresi iunxit sacrilegium, et sacrilegio apertam tyrannidem, excommunicationis uinculo eum alligauimus, quousque se apostolicae sedi repraesentet, quam conatus est non solum decipere, sed etiam dolo malo irridere. Si autem ad ultimum sibi diem peruenerit, non ei poenitentiam et communionem denegamus, sed mox ut poterit, apostolicam adire sedem omnino illi praecipimus. Haec ut publice maxime fratribus tibi subiectis coepiscopis notifices, uolumus et exparte beati Petri praecipimus, ut secundum sanctorum instituta patrum summopere procures in praedicta Bambergensi ecclesia pastorem ordinare; quatenus quod in praedicto Simoniaco negligenter egisti, comproberis emendare. Dat. *Laurenti* XIII. Calend. Augusti, indictione decima tertia.

NVM. XXXVI.

GREGORII VII. papae breue ad Henricum V. *imperatorem Romanum, in quo ei notum facit*, se Herimannum *episcopum Bambergensem officio mouisse bannoque ferisse, simulque eius curam implorat, quo episcopatui Bambergensi habile subiectum legitimo modo praeficiatur.*

GREGORIVS episcopus, seruus seruorum DEI, Henrico regi salutem et apostolicam benedictionem.

Anno 1075. INter caetera bonarum uirtutum opera, fili charissime, ad quae te meliorationis studio assurgere, fama referente audiuimus, duobus te modis sanctae matri tuae, Romanae ecclesiae scilicet, eminentius commendasti. In altero quidem, quia Simoniacis uiriliter resistis, in altero uero, quia clericorum castitatem, utpote seruitorum domini, et libenter approbas, et efficaciter desideras adimplere. Quibus de causis signum nobis proposuisti, opitulante Deo, altiora de te et praestantiora quaeque sperandi. Quapropter et haec te firmiter retinere ualde optamus, et dominum Deum nostrum, ut ea tibi cumulatius augere dignetur, suppliciter obsecramus. Caeterum de Bambergensi ecclesia, quae sui fundatoris institutio-

A ne sanctae et apostolicae sedi, tanquam humeri capiti, membrum scilicet propinquius specialiori quadam cura sollicitudinis inhaeret, uehementer dolemus, et eius desolationi pro uiribus occurrere, oppitulari et consulere officii nostri necessitate impellimur. Simoniacus enim ille *Herimannus*, dictus episcopus, hoc anno ad synodum Ro-
B mam uocatus, uenire contemsit: sed cum propius Romam accessisset, in itinere substitit, et praemittens nuncios suos cum copiosis muneribus noto sibi artificio innocentiam nostram et confratrum nostrorum integritatem, pactione pecuniae attemtare atque, si fieri posset, corrumpere molitus est; quod ubi praeter spem euenit, iam de
C damnatione sua securior, festinanter retrocessit et blandis fallacibusque promissis clericorum, qui secum erant, animas lactans, aiebat se, si patriam repedare posset, ab episcopatu cessaturum, et monasticae uitae professionem subiturum. Quam sponsionem qualiter impleuerit, celsitudinem tuam, fili carissime, non latet. Quin etiam temeraria ulterius
D progressus audacia, clericos, ecclesiae suae salutem et honorem quaerentes, bonis suis dispoliauit, et nisi eum tua, ut audiuimus, regalis potentia refregisset, penitus confudisset. His excessibus diligenter consideratis, ab episcopali eum atque sacerdotali officio deiicimus. Insuper quoniam Bambergensem ecclesiam, apostolica beati Petri
E tuitione munitam, crudelius atque molestius, quam ante, infestare praesumsit, anathematis eum uinculo innodauimus, donec ecclesiasticam dignitatem illicite usurpatam deponat et se nihilominus sedis apostolicae iudicio repraesentet. Nunc ergo, excellentissime fili, sublimitatem tuam hortamur, et pro nostrae sollicitudinis debi-
F to suademus, ut religiosorum consilio uirorum eadem ecclesia ita secundum Deum ordinetur, quatenus beati Petri, cuius nomini et defensioni attitulata est, intercessione, diuinae merearis obtinere suffragia protectionis. Quid uero hac ipsa de causa Sigifrido confratri nostro Moguntino episcopo, et eidem Bambergensi clero et populo scripserim,
G ex literis ad eos datis ad liquidum poteris cognoscere. Dat. Romae 13. Cal. August.

NVM. XXXVII.

GEORGII VII. papae breue ad Henricum V. *regem Romanorum, transactionem mutuam, ut et misericordiam uictis Saxonibus praestandam, praecipue* mu-

A *munere motum* Hermannum *episcopum Bambergensem concernens.*

GEORGIVS episcopus, seruus seruorum Dei, *Henrico* regi, salutem et apostolicam benedictionem.

Anno 1076. QVando literas tuae magnitudinis B accepi, longe ab urbe maxime causa infirmitatis aberamus. Cum quibus necessarium erat tractare, quid uestrae legationi ad plenum, sicut oportet, responderem. Vester etiam nuncius, horum uidelicet portitor, ob praedictam causam aegritudinis timebat nobiscum manere. Sed quia desideramus non solum uobiscum, quem Deus in summo rerum C posuit culmine, sed etiam cum omnibus hominibus pacem, quae in Christo est, habere, iusque suum unicuique obseruare, cupimus summopere corde et animo adhaerere. Noui enim, quod te credo non ignorare, quia qui deum reuera diligunt, et Romanam ecclesiam, Romanumque imperium ad uindictam suorum criminum non pertimescunt, D inter nos pacem et concordiam inserere agendo uel orando concupiscunt. Quapropter bonam concepi fiduciam, quia hanc nostram, imo totius ecclesiae causam, religiosis hominibus coepisti committere, qui nos non nostra iniuste diligunt et, ut christiana instauretur religio, suam intentionem requirunt. Ego autem, ut paucis loquar, ho- E rum consilio paratus sum Christo fauente gremium tibi sanctae Romanae ecclesiae aperire, teque ut dominum fratrem et filium suscipere auxiliumque, prout oportuerit, praebere, nihil aliud a te quaerens, nisi, ut admonita tuae salutis non contemnas aurem inclinare et creatori tuo, sicut te decet, non contradicas offerre gloriam et honorem. F Valde quippe indignum est, ut honorem, quem a conseruis et fratribus nostris exigimus, creatori et redemtori nostro reddere contemnamus. Moueat itaque nos diuina promissio, qua dicitur: Ego glorificantes me glorifico, et qui me contemnunt, erunt ignobiles! et offeramus ei, quod placet nobis hac in uia seculari; ut perfruamur in coele- G stibus bono spirituali. De superbia uero Saxonum, uobis iniuste resistentium, quae diuino iudicio a facie uestra contrita est, et gaudendum est pro pace ecclesiae et dolendum, quia multus christianorum sanguis effusus est. Vos autem in talibus plus honorem dei, et iustitiam eius procurate defendere, quam honori proprio prouidere. Securius enim quilibet princeps, mille impios potest causa iustitiae punire, quam propriae causa gloriae quemlibet christianum gladio sternere. Omnia enim creauit et regit qui dixit: Ego gloriam meam non quaero: saluti quippe nostrae tunc uere prouidemus, cum in cunctis nostris actibus gloriam Dei propinamus. De Hermanno uero quondam nuncupato Bambergensi episcopo, nouerit uestra sublimitas, quia iamdiu est, ex quo per quendam eiusdem ecclesiae clericum, nobis nostroque confratri Sigefrido Moguntino archiepiscopo et clericis praedictae ecclesiae misimus per nostras literas, quod auctoritate apostolicae sedis ab omni episcopali et sacerdotali dignitate sit depositus et anathematis uinculo obligatus, quia non timuit Simoniacae haeresi sacrilegium adiicere, sanctamque ecclesiam sibi commissam sicut tyrannus deuastare. Vnde rogauimus, et ex parte B. Petri praecepimus et praecipimus, ut in praedicta ecclesia secundum Deum talis pastor ordinetur, qui, quod fur et latro mactauit, Deo fauente uiuificet et, quod ille dissipauit, ualeat resarcire. Omnipotens Deus, a quo cuncta bona procedunt, meritis et intercessione beatorum apostolorum Petri et Pauli, sua pietate in hac uita nos protegat, et cum dupla uictoria perducat ad uitam aeternam.

NVM. XXXVIII.

Papae GREGORII VII. breue ad milites quosdam Bambergenses, quo iubentur, ut, bona episcopatus Bambergensi, ab Herimanno *episcopo Bambergensi adquisita, intra 20. dies ab accepto hoc breui restituant, aut anathemate ecclesiae innodati sint.*

GREGORIVS episcopus, seruus seruorum dei, *Haremanno*, *Vdelrico*, *Friderico*, *Mazelino*, *Heroldo*, *Wirintoni Goteboldo*, militibus Bambergensibus ecclesiae.

INtelleximus iam diu, quod uos, *Anno 1076.* scilicet *Haremanne* et *Vdelrice*, accepistis bona ipsius ecclesiae, pro introitu Bambergensis episcopi *Herimanni* iam depositi, quodque uos *Friderice*, *Mazeline*, *Herolde*, *Wirinto*, post illius excommunicationem ab hac sede bona eiusdem ecclesiae ab eo similiter accepistis. Intelleximus etiam de Goteboldo, quando captus tenebatur episcopus, iam memoratae ecclesiae bona de manu regis accepisse. Sciatis igitur, in eo concilio, quod nuper celebrauimus, ita diffinitum esse, ut, nisi infra termi-

mi-

minum uiginti dierum, postquam haec A
legationis uestrae uerba ad uestras aures
peruenerint, res iam dictae ecclesiae,
quas iniuste detinetis, aut reddideritis,
aut de manu episcopi acceperitis, periculo excommunicationis subiiciatis.
Si uero resipiscentes ad episcopum ueneritis, et saepe nominata bona restitueritis, liceat episcopo uos excommunicationis uinculo soluere. Dat. in synodo 13. Cal. Mart. Indict. XIII. B

NVM. XXXIX.

OTTONIS episcopi Bambergensis epistola ad PASCHALEM II. qua ei notum facit, se ab imperatore episcopum Bambergensem constitutum, ideoque in uestituram petit.

C

Domino patri suo, PASCHALI, sanctae et apostolicae sedis uniuersali episcopo, Otto Bambergensis ecclesiae, id quod est, tam deuotae, quam debitae subiectionis orationes et seruitium.

Anno 1109. QUia totius ecclesiasticae dignitatis D ac religionis firmamentum in Christo petra est, et in Petro eius discipulo et eius successoribus: idcirco ab hac linea, ab hac uirga directionis, uirga regnorum, pontificatuum et omnium potestatum in ecclesia, insanum duxi aberrare. Vobis igitur, pater sanctissime, et sanctae matri nostrae Romanae ecclesiae collum deuote submittens, E auxilium et consilium de rebus meis flagito. In obsequio enim domini mei imperatoris per annos aliquod degens, et gratiam in oculis eius inueniens, suspectam habens in manu principis inuestituram, semel et iterum, cum dare uellet, renui episcopatum. Nunc uero iam tertio in Bambergensi episcopatu me ordinauit, in quo tamen minime F permanebo, nisi uestrae permaneat sanctitati, per uos me inuestire et consecrare. Quicquid ergo placeat discretioni uestrae de me, per nuncios mihi significate seruo uestro; ne forte in uanum curram, si ad uos currere incipiam. Omnipotens mihi propitiam incolumitatem uestram custodiat. G

NVM. XL.

Paschalis II. papae responsoriae ad praecedentem epistolam Ottonis episcopi Bambergensis:

Paschalis seruus seruorum dei, Ottoni, dilecto fratri Bambergensis ecclesiae electo, salutem et apostolicam benedictionem.

FIlius sapiens laetificat matrem. Opera tua consilium tuum uirum praeferunt sensatum. Nos igitur te honorare et profectus tuos iuuare congruum duximus. Nihil ergo de nostra beneuolentia dubitans, tuam nobis, quantocius uales, praesentiam exhibeto. Certi enim sumus, quod diuina sapientia etiam malis hominibus bene uti nouit. *Anno 1109.*

NVM. XLI.

EBERHARDI II. episcopi Bambergensis epistola ad Eberhardum I. *archiepiscopum Saltzburgensem, ut ALEXANDRI III. papae partes deserat, et se pluribus archi- et episcopis pro VICTORE IV. papa iungat.*

Reuerendissimo patri et domino EBERHARDO, Salzburgensis ecclesiae archiepiscopo, EBERHARDVS, Babenbergensis gratia Dei, si quid est, tam deuotum, quam debitum cum oratione seruitium.

COnuenientibus in unum Papiae episcopis circiter L. diuque uentilata quaestione papatus, cum dilatio primo pene omnibus complacuisset, usque ad maiorem rei notitiam et aliud generalius concilium, praeualuit tandem pars domini Victoris iustificata ab altera parte multis modis; quia coniuratio contra imperium factum illud praecesserat: quia domini Victoris* immantatio prior, illa posterior, quo solo Innocentius Anacleto praeualuit, cum Anacletus plures et maximae scientiae et auctoritatis haberet electores. Deinde quod ad hostes imperii pars illa se transtulerit, obligata siculo, Mediolanensibus, Brixiensibus, Placentinis, per sacramentum, quod sanae doctrinae aduersari uidetur, et cum subditos a iuramentis fidelitatis debite absoluat, et seruire imperatori prohibeat quoscunque, et sic discessioni uiam praeparet, quod pessimum est; sicut opere ipso clarescit, et scriptis undique per Italiam directis tam ciuitatibus quam episcopis. His malis principiis finem deteriorem promittentibus, perpetuam uidelicet discordiam inter regnum et sacerdotium et discessionem ab inuicem, dum pars illa cum omni securitate conductus, nec uenire uoluisset, nec etiam procuratores pro se mittere, ad subeundum iudicium et excipiendam sententiam, dominum Victorem recipimus, spe pacis et concordiae inter regnum et sacerdotium, longo tamen examine praemisso, de tempore et ordine electionis suae. De his, qui eius electioni consenserunt primitus et postmodum retro abierunt, cardinalibus, numero nouem, te- *Anno 1160.*

testificante super his omnibus capitulo B. Petri et clero Romano scriptis et uiua uoce nunciorum sub iureiurando. Nuncius regis Francorum promisit pro eo neutrum se recepturum, usquedum nuncios imperatoris recipiat. Nuncius regis Anglorum idem uelle et idem nolle promisit, tam in his, quam in aliis. Arelatensis, Viennensis, Lugdunensis, Bisuntinus, per literas et per nuncios consenserunt. Solus Treuirensis de regno nostro supereſt in parte illa de numero archiepiscoporum, qui non consenserit; eius tamen suffraganei omnes consenserunt. Vsque ad uos solum peruentum est. Angelus magni consilii dirigat uos secundum beneplacitum suum, et custodiat uos in omnibus uiis uestris. Praeter hoc praepositus multa manifestabit uobis, quae non licet ad praesens homini loqui. Congaudete mihi, qui dimissionem accepi, et ad propria redeo.

NVM. XLII.

GEORGII I. episcopi Bambergensis reformatio Consistorii et iudicii decanatus in archiepiscopatu Bambergensi.

In nomine sanctae et indiuiduae trinitatis, amen:

Anno 1463. GEORGIVS, Dei et apostolicae sedis gratia episcopus Bambergensis, ad futuram rei memoriam. Iniunctum nobis pastoralis officii debitum exequi, ut tenemur, cupientes, ad ea libenter dirigimus intentionis nostrae intuitum et diligenter prospicimus, quae reipublicae commodum respiciunt et utilitatem, ut per nostrae prouisionis auxilium iustitia unicuique reddatur, uitia euellantur, uirtutes plantentur, iniqua destruantur, honesta reaedificentur, ac praua transeant in directa, ut sub latis deformibus reluceant debitae reformationis iudiciorum ecclesiasticorum decor et pulchritudo, ac totius aequitatis et iustitiae exinde proueniant incrementa. Sane licet a nostris praedecessoribus episcopis Bambergensibus pro tempore plures constitutiones et ordinationes, regimen et gubernationem iudicii, decanatus, Ecclesiae nostrae Bambergensis concernentes, laudabiliter editae fuerint: quia tamen, edocente experientia, hominum malitia excrescente, constitutiones et ordinationes huiusmodi debite non obseruatae, aut modicum, aut nullum fructum, utriusque sexus hominibus ciuitatis et dioecesis nostrarum Bambergensium attulerint, quin imo, prout frequenti clamore atque famosa insinuatione ad audientiam nostram crebris uicibus deductum est, iidem in pluribus plus debito grauati fuere: Nos igitur GEORGIVS episcopus praefatus, prout ex debito pastoralis officii nobis crediti adstringimur, his salubriter et utiliter prouidere uolentes, uariis et diuersis tractatibus et consiliis iurisperitorum ac aliorum prudentum, maturaque deliberatione praehabitis; de consensu, uoluntate, et bene placito uenerabilium nostrorum deuotorum, Conradi de Würtzburg senioris, et capituli dictae ecclesiae nostrae, auctoritate nostra ordinaria, duximus ordinandum et statuendum; ordinamus et statuimus modis et formis inferius descriptis, districte praecipiendo, constitutiones et ordinationes ipsas perpetuis futuris temporibus inuiolabiliter obseruari, absque tamen praeiudicio nostrae superioritatis, iurisdictionis episcopalis et ordinariae potestatis.

Art. I.

Officialis siue iudex consistorii sit clericus etc. et in causis matrimonialibus tam interlocutoriam quam definitiuam ferat sententiam. IN primis itaque statuimus et ordinamus, ut decanus dictae ecclesiae pro tempore officialem seu iudicem habeat et teneat clericum, discretum, non uxoratum, bonae famae et honestae conuersationis, in iure peritum et expertum, causarum experientiam et notitiam habentem, qui, ex commissione sibi pro tempore facienda, recipere poterit potestatem iudicandi, quique de iuris peritorum consilio, tam diffinitiuas quam interlocutorias sententias ferat, praesertim in matrimonialibus, in quibus dubium fuerit ac aliis grauibus ac arduis causis et negotiis, in consistorio decanatus dictae ecclesiae nostrae pro tempore agitandis, seu examinandis.

II.

Officialis nullas causas extra ciuitatem cognoscat. Item decanus aut officialis praefatus pro tempore consistorium suum, in ciuitate nostra praedicta teneat, nec extra ciuitatem eandem causas maiores, uel etiam minores, iudicialem indaginem et maturam discussionem requirentes, per se, uel alium, siue alios audire, de illis cognoscere siue eas decidere uel terminare praesumat, nisi guerrarum aut personarum litigantium qualitas, aut alia rationabilis causa siue euidens necessitas subsit et id exposcat, ne partes litigantes propter iuris peritorum ac procuratorum suorum absentiam in iure suo graue damnum patiantur.

III.

Aduocatus in hoc iudicio idoneus recognosci et per uicarium generalem etc. confirmari debet. Item inhibemus, quod nullus ad procurandum in iudiciis ecclesiasticis tanquam aduocatus admittatur, nisi prius per uicarium nostrum in spiritualibus et decanum approbatus fuerit et ad mis-

missus ac iuramentum infra scriptum publice coram personis praedictis praestiterit, neque debet aliquis adsumi, in aduocatum, nisi fuerit sufficiens et idoneus in scientia et in causarum experientia repertus, bonae famae et conuersationis honestae et grauis in moribus, in patrocinando fidelis et diligens et in consiliis cautus.

IV.

Aduocati debent libellis suis iudicialiter porrectis se subscribere.

Volumus etiam, ut aduocati libellis, positionibus, articulis, exceptionibus, replicationibus, consiliis et caeteris actibus causarum, per eos concipiendis, seu formandis, nomine proprio se subscribant.

V.

Officialis non deneget iustitiam, et quae iudicaliter aguntur, coram notario conscribere curet, priusquam procedat in causa.

Item statuimus et ordinamus, ut decanus, seu eius officialis sint parati et solliciti in exhibenda iustitia partibus ipsis litigantibus, quod ex hoc merito possint recommendari. Ipsi etiam decanus et officialis, in causis coram eis pendentibus magnis, grauibus et arduis, in quibus ordine iudiciario proceditur, non procedant, nisi notario publico praesente, qui singula necessaria quae aguntur fideliter conscribat, ut de actis et meritis causae per legitima documenta constare possit, si hoc ex aliqua causa fuerit opportunum.

VI.

Nemo officialis exerceat sub eadem persona duo officia et qui hoc praesumserit, poenam incurrat hic insertam.

Item districtissime prohibemus, ne in eadem causa uel coram uno eoeodem iudice, duo quis praesumat exercere officia, saltem de quatuor officiis principalibus, uidelicet iudicis, aduocati procuratoris uel notarii, praeterquam in leuibus seu paruis causis, praesertim pauperum et miserabilium personarum. Et quicunque contrarium facere praesumserit, per sex menses ab omnibus officiis sit ipso facto suspensus et, si secundario in hoc repertus fuit culpabilis, sit et maneat infamis, ac perpetuo ab omnibus officiis suspensus. Poterunt etiam Officialis et notarius, uel sigillifer, in causis paruis, siue simplicibus seu minimis, petitiones, responsiones, et alia occurrentia, scribere ad registra sua, et expedire causas ad parcendum laboribus et expensis partium.

VII.

Causae arduae, dubiae uel difficiles a iuris peritis bene examinandae, demum expediendae et definiendae sunt.

Item uolumus, quod si aliqua ardua dubia et difficultates iuris in causis coram dictis decano uel officiali emerserint, super quo aduocati seu patroni utriusque partis disceptauerint, decanus seu officialis, si sibi expedire uidebitur, huiusmodi dubium seu difficultatem non diffiniat, nisi conuocatis ipsarum partium, aduocatis, et aliis iuris peritis in ciuitate Bambergensi existentibus, qui etiam uocati uenire teneantur, et super huiusmodi dubiis discussi-
A ones publicas facere et audire, ne decanum, uel officialem ex improuida causarum expeditione, et sententiae promulgatione, poenitere contingat, et ne partes uexentur expensis et laboribus inutilibus, prout proh dolor saepius extitit expertum.

VIII.

In causis prophanis officialis scienter non procedat, nec processus decernat, exceptis quibusdam causis hic expressis.

Insuper districtissime in uirtute sanctae
B obedientiae praecipiendo mandamus, ne decanus, aut eius officialis, in causis prophanis, decreto procedat, uel procedi scientes permittat, nec citationes, seu alios processus in ipsis causis prophanis scienter decernat, siue tradat, nisi huiusmodi causae prohanae ex circumstantiis seu qualitate personarum et causarum de antiqua consuetudine
C laudabiliter praescripta, ad examen iudicis ecclesiastici pertinerent, ueluti pauperum et miserabilium personarum, si proponantur in causa eadem inter ipsos litigantes, iuramentũ interuenisse, uel fidem manualem loco praestiti iuramenti datam, saluo quod causae in utroque foro per ius iurandum finitae, nullatenus retractentur, seu si iudices sae-
D culares et temporales debite requisiti, administrare iustitiam recusassent seu denegassent, aut si clericus uel beneficiatus contra agere uelit, et cum super causa personali profana aut criminali, experiri, uel super redditibus, censibus seu prouentibus ecclesiasticis agere, ac si consensus ambarum partium ad hoc accesserit, quibus casibus causae in ec-
E clesiastico foro audiri poterunt et diffiniri: uolumus tamen, quod si conquerens proponat iustitiam recusatam seu denegatam, sibi ius iurandum aut fidem manualem loco iuramenti interuenisse, quod hoc in citatione sibi tradendae clare exprimatur; et si in processu causae contrarium repertum fuerit, uel quod si ipse conquerens false aut dolose
F exposuerit, in expensis et interesse parti aduersae condemnetur, et causa ipsa absque protractione ad iudicem secularem remittatur, et reus ab instantia iudicii absoluatur.

IX.

In singulis citationibus ipsa causa exprimatur summarie, alias processus nullus et nullo modo pars rea obligata sit comparere.

Item ut praemissa melius obseruentur, et ut iudices seu procuratores siue sigilliferi ignorantiam eo minus prae-
G tendere ualeant, uel se friuole excusare; uolumus et mandamus, ut in singulis citationibus decernendis, tradendis et exequendis, exprimatur in ipsa citatione summarie, sub uerbis claris et breuibus, ipsa causa, uidelicet an prophana aut ecclesiastica, citationes uero aliter expeditae et omnis processus inde secutus, ipso iure nullius sint roboris et momenti, et conquerens ille in expensis et interesse parti aduersae con-

demne-

demnetur, neque pars rea obligata erit ad comparendum, causa, ut praemittitur, in citatione non expressa, et idem uolumus in causis, in quibus per monitionem absque citatione praeuia fuerit processum, ut uidelicet in monitione, similiter ipsa causa exprimatur, etiam rectores parochialium ecclesiarum, eorum procuratores siue executores alii, cuiuscunque status uel conditionis sint, ad executionem ac publicationem earundem citationum, siue monitionum minime teneantur.

X.

Officialis personas non infamatas aut forsan suspectas uocet, sed tantum de criminibus manifestis et grauibus, debite illa corrigendo, se intromittat, ac ita agat, ut ad salutem animarum intendat.

Statuimus et ordinamus et autoritate nostra ordinaria prohibemus, ne decanus aut eius officialis de caetero personam aliquam non infamatam, seu aliqua macula publice respersam, uel notabiliter suspectam, ex officio uocet, citet, seu conueniat, nec se criminibus siue peccatis occultis laicorum aliquatenus intromittat, sed duntaxat de criminibus ecclesiasticis, non quidem minimis, seu paruis siue occultis, ut praefertur, sed grauibus et manifestis, praeterquam in casibus, qui nobis et nostris superioribus a iure uel consuetudine reseruati sunt, inquirendo, si opus est, illa debite corrigat et emendet, et in omnibus talibus agat, ut semper circa salutem animarum intendat, cum tali cautela, ne propter questum sustineant aliquos sordescere in delictis, quemadmodum transactis sumus temporibus crebrius experti.

XI.

Via reo conuento in causa criminali innocentiam suam defendendi non est praeclusa.

Rursus si is, qui in causa criminali, ut praefertur citatus et conuentus, se innocentem praetenderet, uolumus ut suam innocentiam defendendi et tuendi, uiis, modis et remediis iustis et licitis, liberam habeat facultatem et, si de crimine diffamatus conuinci nequeat, ad purgationem sine difficultate secundum canonica instituta admittatur.

XII.

Officialis etc. clandestine requirere personam submissam non praesumat, ut se cum eo componat, uel pecuniam extorqueat et accipiat, etc. sub poena hic inserta.

Item ne iudicium ecclesiasticum petra scandali fiat et opprobrium, uolumus, quod neque decanus, neque officialis eius de caetero, per se, seu quamcunque submissam personam citare, seu monere, aut alias quomodolibet requirere praesumant, clandestine siue secrete, uirum uel mulierem iurisdictionis suae, ut se cum ipso, seu sigillifero in hac parte, occasione accusationis, aut inquisitionis, uel denunciationis aut declarationis, seu diffamationis ipsius personae subditae, super adulterii seu fornicationis, aut alio crimine quocunqe expediat uel componat, aut pecuniam exquisita iniquitate extorqueat uel accipiat, aut illud fieri permittat, contrarium facientes ab officio iudicandi, per annum sint suspensi, et alias secundum qualitatem delicti puniantur et, si in hoc pluries deliquisse conuincantur, sint infames et a dioecesi nostra expellendi.

XIII.

Testamenta et quaecunquae ultimae uoluntates ab officiali non impediendae, nec huiusmodi personae sub sua iurisdictione existentes perturbandae neque molestandae sunt.

Praeterea cum testamentorum et ultimarum uoluntatum liberam fore ordinationem, tam canonica, quam ciuilia iura decernant, uolumus, ut decanus nostrae ecclesiae Bamberg et eius officialis pro tempore existens, omnes et singulos nostrae ditionis subditos, cuiuscunque conditionis, status aut eminentiae existant, tam in genere, quam in specie, de et super huiusmodi ultimarum uoluntatum ordinatione, testamentorum suorum conditione, praesertim in rebus prophanis et inter prophanas et seculares personas, nec non in earundem executione, nullatenus sua iurisdictione perturbent, molestent seu impediant, sed tales ordinationes suo marte currere et progredi sinant, prout uetus mors, laudabilis obseruata et celebrata commendabiliter introduxit, irritum et inane decernentes, si secus factum fuerit, uel quomodolibet attentatum. In ordinationibus autem et legatis in pias causas, hoc uolumus obseruari, ut executores desuper dati et constituti, illas exequi modis omnibus teneantur, qui si desides et negligentes exstiterint, ex tunc loci ordinarius illas et illa, secundum iuris communis dispositionem, exequendi et executioni demandandi liberam habeant facultatem.

XIV.

Officialis forensibus praescriptis et bannitis suum ne aperiat iudicium sed huiusmodi proscribentes etc. etc. coram iudice suo seculari in oppidis et locis etc. iustitiam recipiant, quod si eam recusent, ex tunc ad ecclesiasticum forum recurrendum.

Item quia nonnullorum tam ciuitatis nostrae Bambergensis, quam consulatus Nürnbergensis atque aliorum nostrae ditioni subiectorum, ueridica relatione didicimus, quod, decanus aut eius officialis forensibus seu extra suam ciuitatem, oppida et loca culpa eorum exigentium pro scriptis et bannitis, suum aperit iudicium, conatusque talibus iustitiae facere complementum, contra regulam, in qua cauetur, quod actor sequi forum rei teneatur, et contra regulam, ubi habetur, quod quis ex culpa sua non debeat reportare commodum: hoc pro lege damus, quod forenses huiusmodi, etiamsi forent sua culpa a dictis oppidis et locis proscripti seu banniti, si contra et aduersus huiusmodi bannientes, relegantes seu proscribentes, in genere, uel in specie, quippiam causae habeant, per se uel suos procuratores, ad hoc legitime constitutos, et in dictis ciuitate, oppidis et locis, et coram eorum iudice seculari iustitiam recipiant et faciant, pro ut de iure, teneanturque consulatus seu potestates ad

ad quam uel quas hoc legitime pertinet, et facere habent, huiusmodi personis uel procuratoribus bannitorum, hoc poscentibus et requirentibus, de saluo conductu in dictis ciuitate, oppidis et locis, et in suis limitibus et terminis tam in eundo et redeundo prouidere competenter, hoc prouiso, quod si, ut praefertur, iustitiam facere recusarent seu negarent, ad forum ex tunc ecclesiasticum ipsis libere pateat recursus,

XV.

Ab officiali processus poenales per se ipsos decernendi et aliae censurae personaliter ferendae.

Item statuimus et ordinamus, quod decanus aut officialis pro tempore, monitiones et alios processus poenales per se ipsos decernant et excommunicationis sententias, ac alias censuras personaliter ferant et in scriptis promulgent, ac etiam ligatis ab illis absoluant, aut committant in forma iuris, ad hoc, ut saluti animarum subditorum pie et sancte prouideatur, et nullus reus a sententia excommunicationis absoluatur, nisi satisfacto actore, seu alias de eius expresso consensu, nisi in; quantum de iure.

XVI.

Ad officium procurationis est admittendus qui per examen repertus idoneus.

Item statuimus et ordinamus, quod nullus ad publicum procurationis officium in ciuitate uel oppido dioecesis nostrae Bambergensis de cetero admittatur, nisi de diligentia et fidelitate ac probitate aliquali experientia et practica fuerit commendatus, ac super his et aliis ad huiusmodi officii exercitum necessariis, per uicarium nostrum in spiritualibus atque decanum et officialem fuerit diligenter examinatus, idoneus repertus et admissus, et iuramentum infra descriptum praestiterit in forma consueta.

XVII.

Procuratores causas iniustas et desperatas defendendas non recipiant, sub poena hic impressa.

Item nullus ex dictis procuratoribus sit iniuriosus uerbo uel scriptura in causarum procurationibus, nec causas, quas nouerit iniustas, iniquas seu alias desperatas recipiat, nec pro causarum defensione ad eas malitiose diutius protrahendas, materias det aut proponat inadmissibiles, quas non ueras esse sciat aut credat, aut probabiles, per artem suam: quod si quis procuratorum in hoc culpabilis repertus fuerit, per causae iudicem, qui hoc nouerit, aut in altero praemissorum eum deprehenderit, quando sibi de hoc constiterit, perpetuo uel ad tempus, prout casus exigit, a procurationis officio suspendatur, et alias secundum casus exigentiam puniatur.

XVIII.

Procurator si per corruptionem ac negligentiam causam susceptam perdat, laesae parti suae damna restituere teneatur. Item si temere appellauerit 2. flor. mulctandus.

Item uolumus obseruari, quod si procurator per corruptionem, uel aliam malitiam, in causis, quas defendendas susceperit, et eas scienter uel per eius negligantiam perdiderit, aut a grauamine iusto et legitimo ante diffinitiuam appellare obmiserit, dolose in laesionem iuris suae partis, ad quaecunque damna et expensa ultra praedicta restituenda teneatur, si uero temere aut frigole ante diffinitiuam appellauerit, per iudicem ad quem, ultra expensas, in duobus florenis condemnetur, et officio decanatus applicentur.

XIX.

Procuratores iurati sint duntaxat quatuor.

Item, ut refrenetur effrenata multitudo procuratorum, uolumus ut decreto duntaxat sint quatuor procuratores iurati, et nec aliquis constitutus praesumat officium procurationis exercere, nisi iure permittente, sub poenis expulsionis de ciuitate et dioecesi nostris Bambergensibus praedictis.

XX.

Procurator sit legitime constitutus apud acta.

Item nullus procurator de quacunque causa se intromittat iudicialiter, in ea procedendo nomine procuratorio, nisi apud acta uel alias legitime fuerit constitutus, de qua constitutione debite facere debet fidem, alioquin parti aduersae in expensis condemnetur, nisi saltem pro reo caueat pro certa poena, uidelicet quod sufficiens mandatum in termino competenti per iudicem assignando producat, aut si coniuncta fuerit persona, uel consors eiusdem litis, cum sufficienti cautione de rato.

XXI.

Procurator, semel legitime constitutus litem persequi tenetur sub poena.

Item quod quicunque procurator in quacunque causa onus procurationis adsumserit, litem prosequi teneatur, et defendere dominum suum, usque ad finem litis, nec praetextu salarii, de quo cautus esse debet, se poterit excusare, alioquin per iudicem iuris remediis adhoc compellatur, et parti aduersae ad expensas et interesse condemnetur.

XXII.

Procurator iuxta instructionem suam et informationem respondeat.

Item mandamus, quod nullus procuratorum pro domino suo aliquid de facto in iudicio suo respondeat, uel proponat, maxime per iuramentum, nisi super hoc a parte sua plene fuerit instructus, siue informatus, et secundum informationes sibi factas meram proponere uel respondere debet ueritatem, si periurii poenam et grauem ultionem uoluerit euitare.

XXIII.

Ad officialatus officium adspirans prius per uicarium generalem et decanum est examinandus et coram ipsis iuramentum deponendum.

Item nullus de caetero exercendum officium officialatus seu notarius consistorii decanatus admittatur, nisi prius per uicarium nostrum et decanum fuerit examinatus, et coram ipsis seu altero ipsorum praestiterit iuramentum infra scriptum, omnia etiam per ipsos officialem et notarium in iudicio, uel extra acta, gesta et facta, per sigilliferum

rum ſigillata, ante huiusmodi iuramentum praeſtitum, ipſo iure ſunt nulla et irrita, et alias ad arbitrium noſtrum, ſeu ſucceſſorum, aut uicarii in ſpiritualibus grauiter punietur.

XXIV.

De quota litis ne paciſcantur, ſub poena infamiae.

Inhibemus, ne aliquis aduocatorum ſeu procuratorum paciſcatur cum parte, de certa quota litis, nec aduocatus cum procuratore uel procurator cum pedello, aut uice uerſa conueniant de ſalario inter eos diuidendo, uel aliqua alia certa portione ſubleuanda, culpabiles in praemiſſis inuenti per iudicem poena infamiae notentur, officialis etiam nullatenus conueniat cum notario coram ſe ſcribente, decreta quota ſalarii notario debita cum ipſo diuidenda.

XXV.

Pedelli et nuntii iurati ſint ad citationes, ac mandata diligenter exequenda.

Item uolumus, ut certus habeatur numerus pedellorum ac nunciorum iuratorum, uidelicet quatuor aeditui eccleſiae noſtrae Bambergenſis, et unus alius per uicarium noſtrum in ſpiritualibus deputandus, ad citandum ac citationes et mandata uerbo eis commiſſa exequendo, intra ciuitatem noſtram Bambergenſem, et alii quatuor, qui debent eſſe communes ad ferendas literas citationum et mandata extra dictam ciuitatem noſtram, nec non ad citandum, referendum et exercendum, quae officium eorum requirunt: nullus etiam pro nuncio ſiue pedello aſſumatur: niſi prius in praeſentia uicarii noſtri aut officialis ſolitum praeſtiterit iuramentum infra ſcriptum.

XXVI.

Realiter et cum effectu partibus praeſentanda praeſenteut, et nullatenus fraudulenter abſcondant ſub poena arbitraria.

Item nuncii ſeu pedelli iurati, literas ſeu mandata ipſis praeſentata, illis quibus ſunt praeſentanda, realiter et cum effectu praeſentent, et nullatenus illas uel illa lacerent, uel abſcondant fraudulenter: et ſi aliquis in hoc repertus fuerit culpabilis, per uicarium noſtrum aut officialem, ad tempus uel perpetuo, ſecundum qualitatem delicti, ſuſpendatur et alias ad arbitrium puniatur.

XXVII.

Nuncii neglectas literas propriis impenſis ſuis reforment et nullas inſolentias ad impediendum iter ſuum faciant, ſub poena 1. flor.

Item ſi nuncius neglexerit aliquam literam praeſentare infra unius menſis ſpatium, tunc illam propriis ſub expenſis faciat reformari, niſi iuſta et rationabili cauſa merito excuſetur: ipſi etiam nuncii ſeu pedelli, in itinere ad portandum literas ſiue proceſſus iudiciales conſtituti, nullatenus cum taxillis pro pecuniis ludere praeſumant, nec aliquas inſolentias faciant, per quas iter ſuum impediri ualeat, ſeu iudicia ſeu iurisdictio, tam decani, quam officialis, ualeant uituperari. Et ſi culpabiles in hac parte fuerint, pro qualibet uice unum florenum Rhenenſem ſoluant fabricae eccleſiae noſtrae Bambergenſis, et ad arbitrium iudicis nihilominus punientur.

XXVIII.

Ob intimationem retardatam perſona citata comparere non teneatur.

Volumus inſuper, ut, quoties etiam decani, aut officialium ſuorum citationis, ſeu monitionis executio, uel intimatio in tantum fuerit retardata, quod perſona citanda uel monenda, ſeu eius reſponſalis in termino citationis uel monitionis, propter propinquitatem ipſius termini, conſiderata longinquitate ſeu diſtantia loci, computando uidelicet ad minus ſaltem duo milliaria, pro qualibet die inter intimationem factam et terminum citationis ſiue monitionis, non poterit commode comparere, tunc huiusmodi citatio uel monitio per plebanum uel alium, cui ipſa litera directa, uel praeſentata fuerit, mandari executioni non debet, perſona quoque citata minime comparere teneatur.

XXIX.

Fiant citationes etc. publice e cathedra eccleſiae parochialis; parti reae per capellanos.

Item citationes, monitiones et alii proceſſus, parti reae perſonaliter, uel ſaltem per plebanos, uel uice plebanos, uel alios capellanos, ſeu diuinorum rectores, in umbone eccleſiarum, diebus dominicis et feſtiuis duntaxat, in audientia plebis ſeu populi publicari, et publice intimari de cetero, ut ab antiquo fieri eſt conſuetum, debebunt.

XXX.

Citatus termino praefixo non comparens accuſari et monitio in debita forma decerni contra contumacem petatur, ſi actor non comparuerit, reus abſoluatur, ſit ambo contumaces ſint, ſit compenſatio.

Item ſi citatus in termino non comparuerit per ſe uel idoneum reſponſalem, accuſet actor, ſeu eius procurator, contumaciam rei, docendo, ſi bono modo poterit, de executione citationum per ſigillum ſeu ſubſcriptionem illius, qui ad executionem mandati fuerit deputatus, uel per nuncii iurati fidelem relationem, et hoc regiſtretur, et petatur monitio in forma debita decerni contra contumacem. Alioquin ſi proceſſum fuerit contra aliquem tanquam contumacem, et de contumacia citati et comparitione actoris et ſui procuratoris non conſtiterit per regiſtrum cauſarum, omnis proceſſus inde ſecutus ſit inualidus, ne usque ſine difficultate abſoluatur, et actor ipſi reo in expenſis condemnetur; ſi autem in termino citationum actor contumax fuerit, cum contumacia actoris maior eſt quam rei, et reus comparuerit, ex tunc actor condemnetur reo in expenſas, nec ad citationem aliam obtinendam admittatur, niſi cum cautione debita, de ulterius fideliter comparendo; ſi autem in termino citationum actor et reus contumaces fuerint, fiat compenſatio hinc inde.

XXXI.

15. dies ſint intermedii in-

Verum quia expoſitum habuimus,

quod

ter processum praecedentem debite executum et sequentem recipiendum.

quod etiam in causis ecclesiasticis coram ecclesiastico iudice pertractatis multae sint admissae exorbitantiae sumusque requisiti, ut super eo similiter prouideamus de remedio opportuno, quapropter inhibemus dicto decano, ac eius officiali pro tempore existenti, ne in causis pendentibus coram ipsis, scienter per saltum procedant, uolentes, quod literae citationum, monitionum, suspensionum, excommunicationum, aggrauationum, reaggrauationum, siue aliorum processuum, per dictos decanum aut eius officialem, sub debita iuris forma, nec non debitis et ab antiquo consuetis et introductis temporũ fiant interuallis, ita uidelicet, quod inter unum et alium processum, scilicet praecedentem antea utique debite executum et inter sequentem recipiendum ac etiam intimandum, sit ad omne minus quindenae interuallum elapsum: citationes, monitiones et processus aliter fulminati nullius sint roboris, uel momenti, plebanique et caeteri executores, requisiti ad executionem seu obseruationem mandatorum seu processuum per saltum fulminatorum uel emissorum, exequi minime teneantur. In hoc culpabilis repertus reo ad interesse et expensas condemnetur, et ad arbitrium iudicis debite puniatur. Debent tamen ipsi plebani, et executores caeteri, de huiusmodi exorbitanti processu iudici causae fidem facere per propria scripta, aut relationem fidelem, sed si plebanus seu executor processum asseruerit per saltum fore, uel se priores processus non recepisse, de mendacio conuictus fuerit, per iudicem causae animaduersione condigna puniatur ad arbitrium iudicis.

XXXII.

Tempus interdicti sepulturae ecclesiasticae, ne redimatur a nemine modico pretio.

Item abusum distrahendi uel redimendi ecclesiasticam sepulturam penitus tollentes: uolumus et ordinamus, quod tempore cessationis diuinorum, uel interdicti, ecclesiastica sepultura a nemine, praesertim qui huiusmodi cessationi et interdicto causam non praebuit, aliquo etiam pretio qualitercunque modico redimatur, nec etiam pro sepultura aliquid exigetur.

XXXIII.

Post. 15. dies praeter lapsas demum procedatur ad interdicti ecclesiastici uel inhibitionis ecclesiasticae sepulturae promulgationem.

Item ad obuiandum grauibus animarum periculis ac diuersis scandalis, uolumus et ordinamus, ut processum inhibitionis, communionis, seu literae participantiae communiter nominatae, non immediate ad interdicti ecclesiastici, uel inhibitionis ecclesiasticae sepulturae promulgationem procedatur. Sed primo tunc post quindecim dierum interuallum, cessatio diuinorum in locis, in quibus ipse excommunicatus, ag-

A grauatus et reaggrauatus uisus fuerit, uel moram traxerit, in forma debita fulminetur, et quindecim de post elapsis, si ipsius excommunicati contumacia exegerit, poterit poni cessatio diuinorum usque ad triduum post ipsius excommunicati recessum ad sex dies, et deinde post quindecim dies, ad nouem dies. Istis itaque processibus fulminatis,
B successiue tunc poterit demum in casibus a iure praemissis procedi, cum maturitate ad interdicti ecclesiastici obseruantiam, ecclesiasticae sepulturae inhibitionem, iuxta contumaciae proteruitatis exigentiam, seruatis gradibus, interuallis et formis in cessatione diuinorum superius expressis, processus uero aliter fulminati, ipso facto sunt nulli, actor-
C que seu eius procurator in hoc culpabilis, teneatur reo in expensas et interesse, et nihilominus secundum qualitatem delicti per iudicem grauiter puniatur: in casibus tamen ubi propter captionem seu spoliationem personarum ecclesiasticarum, pedellorum et nunciorum iuratorum, seu pro defensione ecclesiasticae libertatis et iudiciorum ec-
D clesiasticorum, uel alias in casibus a iure conciliis generalibus uel statutis synodalibus, permissis, ex officio procedendi fuerit praedictus ordo, usque quaque non erit obseruandus, sed tunc procedi poterit debite prout negotii qualitas requirit.

XXXIV.

Communio, ciuitas etc. etc. interdici nullo modo potest, aut ecclesiasticae censurae supponi, nisi ob culpam et causam hic expressam.

Veruntamen uolumus et mandamus,
E ueluti etiam per Basiliense concilium prouisum est, quod nulla communitas, oppidum uel castrum, uilla, aut locus ecclesiastico supponi posset interdicto, nisi ex causa et culpa ipsorum aut domini, rectorum aut officialium: propter culpam autem seu causam alterius cuiuscunque priuatae personae huiusmodi loca nequaquam interdici possunt,
F quacunque ordinaria uel delegata auctoritate, nisi talis persona prius fuerit excommunicata ac denunciata, seu in ecclesia publicata, ac domini seu rectores, uel officiales ipsorum locorum, auctoritate iudicis requisiti, huiusmodi personam excommunicatam infra biduum
G inde cum effectu non eiecerint, aut ad satisfaciendum compulerint, quodque persona huiusmodi et post biduum eiecta recedenda uel satisfacienda sine dolo et poena diuina mox resumi possit.

XXXV.

Interdicta et censurae ecclesiasticae promulgentur in ecclesia parochiali illius personae reae residentia, et non alibi.

Item cessatio a diuinis, inhibitio ecclesiasticae sepulturae et sententiae interdicti, tamen deinceps promulgentur in ecclesia parochiali, uillae uel oppidi, seu loci duntaxat, infra cuius limites persona excommunicata, in cuius contumaciae poenam sic proceditur, domicili-

cilium habet uel residet, seu moratur, et nullatenus extendatur ad alias ecclesias etiam filiales, a matricibus ecclesiis separatas.

XXXVI.

Sigillum ne apponatur, nisi literis prius uisis, lectis et bene ponderatis. Nec terminus uariari uel deleri permittatur.

Item officialis et alii sigillatores, siue processus sigillantes, nullatenus sigillent, nisi prius litera ipsa uisa et lecta fuerit per eos ac diligenter examinata. Et si huiusmodi literae uel processus in stilo, debita congruitate, materia uel forma peccent, nullatenus sigillum apponant et, si forte appositum fuerit, sigillum dilacerent. Sigillum enim nullatenus apponant ad membranas non descriptas, uel ad citationem, in quibus terminus comparitionis uel nomina actoris seu rei, uel data literae non est descripta, uel alias spatium uacuum in literis ipsis, siue processibus, infra principium et finem literae fieri permittant, ad euitandum fraudes, saepius in talibus, experientia docente, commissas. Terminus etiam citationum comprehensus nullatenus debet uariari uel deleri, uel alius terminus comparitionis interlineariter, uel in spatio, seu alias inscribi, sub graui poena, talia dolose committentibus infligenda.

XXXVII.

Testium examen fiat a peritis et non suspectis etc. et duplex solutio ne exigatur extra ciuitatem ubi examen factum uel faciendum.

Item examinatio testium debite cum diligentia et maturitate fieri debet, non quidem per imperitos et inexpertos iudices et notarios, sed adhibeatur semper aliquis in his peritus et expertus, et partibus non suspectus, alias si per ignorantiam seu imprudentiam examinatorum, surget laesio alicuius partis, idem examinator ad refusionem expensarum, damnorum et interesse teneatur, arbitrarie nihilominus per suum superiorem puniendus. Volumus etiam, si extra nostram ciuitatem Bambergensem testium examen alicui contigerit demandari, quod officialis et sigillifer, ad duplicem solutionem pecuniae, pro examine testium solui consuetae, nequaquam aliquem ulterius perurgeant, sed simplici sint solutione contenti.

XXXVIII.

Officialis iustitiam partibus ministret, lites abbreuiando, quantum commode fieri potest dilationes depellendo etc. item citans persoluat taxam.

Item uolumus, quod decanus siue officialis in causis, in quibus coram eo fuerit procedendum, debite procedat, partibus iustitiam ministret, lites, quantum poterit, faciat breuiores. Amputet dilationis materiam, exceptiones, dilationes et appellationes frustrarias repellat, partium aduocatorum, et procuratorum contentiones et iurgia, testiumque superfluam multitudinem refraenet, et alias taliter in omnibus mature se habeat, ne partes ex processu indebitis laboribus et expensis, contra iustitiam grauentur. Praeterea uolumus et mandamus, ut is, qui alium citari procurauerit, pro citatione aliis processibus taxam persoluat, quae inferius est signata. Quodque citatus ad solutionem huiusmodi nullatenus urgeatur, nisi secundum dispositionem iuris communis, scilicet, ut uictus, uictori in expensas condemnetur.

XXXIX.

Officialis iuris ordinem stricte obseruet.

Caeterum quia imperatores esse debemus, de quo scriptum est, iustus dominus et rectum iudicium eius, hortamur, requirimus, et uolumus imo in uirtute sanctae obedientiae mandamus, quatenus decanus noster et eius officialis, iuris ordinem, prout a sanctis patribus institutum est, in causarum cognitionibus obseruent in procedendo, in citando, in dilationibus et terminis dandis, non praecipitent in sententiis ferendis, uiam iustitiae et aequitatis omnino et uigilanter custodiant, neque etiam personas non consortes eiusdem litis commisceant, quoniam separatorum separatim debet esse iudicium et citationum seu monitionum legitima executio, ut suae iurisdictionis solidum sit firmamentum; reproduci faciant neminem, nisi legitime et personaliter citatum et apprehensum, seu monitum, nec excommunicent, nisi talis esset, qui se in fraudem absentet, uel nisi impediat, quo minus citatio ad eum perueniat, uel nisi citationis notitia, quae ad eum peruenit, eundem uerum contumacem constituat.

XL.

Officialis quomodo in matrimonialibus procedere ualeat.

In causis matrimonialibus conseruentur manus mundae, secundum deum et iustitiam procedatur et, quam primum constat per confessionem ambarum partium iudicialiter factam, nec matrimonium, nec sponsalia esse contracta, simpliciter absque aliqua pecuniarum pro literis redimendis, aut alia extorsione, siue ante, siue post sententiam alter ab altero libere absoluatur, et ab arrharum receptione omnino abstineatur, nisi dum constaret, eos illicitum scienter contraxisse matrimonium, tunc quidquid alter alteri dedit, perdat, ac fisco applicetur, nisi minore aetate, aut errore excusentur. Praeterea si duobus comparentibus in causa matrimoniali, actor matrimonium esse contractum firmaret, et pars rea negaret, deficeretque actor in probationibus hoc casu etiam arrharum receptio esset, et pars negans ad literas desuper redimendas, nisi sponte id elegerit, nullatenus est compellenda. Curet etiam, ne facile, cum aliae poenae ecclesiasticae supersunt, quibus inobediens castigari queat, ad sententiam excommunicationis, qua poena in ecclesia grauior non est, subito proruat et festinet, reliqua quoque

que manu teneat, quae sunt iuris et rationis. A

XLI.

Laborantibus personis iudicialibus non est deneganda moderata mercedis exhibitio.

Caeterum quia laboranti non est debitae mercedis exhibitio deneganda, expedit ut, per statuta et ordinationes, certus modus rationabilis et discretus adsignetur, per quem iudicibus, procuratoribus, scriptoribus, notariis et pedellis, pro eorum salario moderato B satisfiat et litigantes, qui litigiorum inuoluuntur anfractibus et plerumque fatigantur laboribus diuturnis, superfluis expensarum effusionibus non grauentur.

XLII.

Sequitur taxa iudicialis, cognita et approbata.

Item aduocati procuratores et notarii recipiant salaria moderata, iuxta qualitatem negotiorum et personarum, C ponderatis circumstantiis occurrentibus, sicque quod partes ultra modum, seu alias indebite non grauentur. Quod si aduocatus procurator seu notarius excessiuum exegerit salarium, ad arbitrium iudicis ipsius causae salarium ipsum debite moderatur, habito desuper consilio, si uoluerit, aliorum aduocatorum, procuratorum seu notariorum, et siquis D frequenter repertus fuerit impudicus, aut immmoderatus exactor salarii, per iudicem priuetur et ab officio suspendatur, prout iudici uidebitur expedire.

Immoderati exactores salariorum arbitrariis puniantur.

Item procurator in causis communibus, pro quolibet termino iudiciali recipere poterit tres ternarios monetae currentis.

Item pro citatione, in qua est causa E exprimenda, recipere potest duos denarios pro scriptura, et unum denarium pro sigillo et non ultra. Si uero plures personae in ea ponantur, pro qualibet unus denarius persoluatur: sed pro citatione, in qua ponitur uniuersitas, siue communitas, pro sigillo decem denarii et non ultra exigantur.

Item pro monitione duos denarios F pro scriptore, et quatuor pro sigillo, si uero plures in ea personae ponuntur, quam una, de qualibet harum dabitur unus denarius pro sigillo, sed pro minitione contra uniuersitatem decem denarii pro sigillo recipiantur.

Item pro libera excommunicationis siue crescentiae, scriptori duo, et pro sigillo tres denarii dabuntur.

Item participationis siue aggrauationis, pro scriptore duo pro sigillo tres denarii dabuntur.

Item pro litera inuocationis siue reaggrauationis pro scriptore duo, et pro sigillo quatuor denarii dabuntur.

Item pro processu simplicis cessationis a diuinis, pro scriptore tres, et pro sigillo quatuor denarii dabuntur.

Item pro cessatione ad triduum, scriptori tres, et pro sigillo quinque denarii dabuntur.

Item pro cessatione ad sex dies, scriptori tres, et pro sigillo sex dabuntur denarii.

Item pro cessatione ad nouem dies pro scriptore tres denarii et pro sigillo septem dabuntur.

Item pro cassatione interdicti ecclesiastici cum in hibitione sepulturae, tres pro scriptore et pro sigillo octo denarii dabuntur.

Item pro processu interdicti ad tres dies, scriptori tres et pro sigillo decem denarii dabuntur.

Item pro processu interdicti ad sex dies, scriptori tres et pro sigillo duodecim denarii dabuntur.

Item pro processu interdicti ad nouem dies scriptori tres et pro sigillo sedecim denarii dabuntur.

Item pro scriptura cuiuslibet absolutionis et interdicti relaxationis et effectus tres denarii dabuntur.

Item pro simplici absolutione dabuntur pro sigillo octo denarii, et quotquot in ea personae ponuntur, toties octo denarii dabuntur.

Item pro absolutione, participatione seu aggrauatione, nouem denarii, ut supra, dabuntur.

Item pro inuocationis seu reaggrauationis interdicto decem denarii, ut supra dabuntur.

Item pro absolutione cessationis diuinorum quocunque dierum pro sigillo dabuntur quindecim denarii.

Item pro relaxatione interdicti ecclesiastici siue inhibitionis sepulturae, dabuntur quindecim denarii, et una libra cerae.

Item pro relaxatione interdicti generalis, triginta denarii et duae librae cerae dabuntur.

Item pro effectu cuiuslibet processus poenalis, dabuntur decem et octo denarii, quorum quatuor cedunt notario pro scriptura.

Item pro decreto arresti dabuntur decem et octo denarii, quorum decem cedunt sigillo, quatuor officiali, et quatuor pro notario scribendi, in relaxatione arresti totidem.

Absens uero impetrans absolutionem quamcunque duplum dabit. G

Iudaeus infelix agens in praemissis et exclusus a synagoga, petens restitutionem, dabit semper duplum.

Item pro corpore mortui in sententiam excommunicationis etc. recipiatur iuxta facultatem defuncti et ad gratiam.

Volumus etiam et mandamus, quod is, qui excommunicatum absoluit, ultra dictos denarios, scriptori et sigillifero

ro soluendos, poenitentiam siue emendum specialem, secundum qualitatem negotii et personae, imponet circumstantiis consideratis in hoc ponderandis, ut si diu in sententiis sorduit, et plures processus contra ipsum sunt fulminati, secundum hoc grauior emenda imponatur. Ad ieiunandum uidelicet uel, ad faciendum eleemosynas, seu ad soluendum ad pios usus pecuniam, siue ad dandam ceram pro candelis utendis ad diuina officia, medietatem ecclesiae cathedrali, et aliam medietatem in ecclesiis eorum parochialibus sub quibus degunt ipsi excommunicati uel alibi, et sic de similibus secundum discretionem absoluendis.

Item pro nuncio deferendi literas, siue processus inter partes; pro qualibet milliari computentur duo denarii, et non ultra, nec ad plus soluendum obligetur aliquis in taxatione expensarum.

Item nuncio siue pedello in ciuitate Bambergensi citanti, et deferenti intra flumen unus denarius, ultra flumen uero duo denarii dabuntur.

Item notario causae, siue sigillifero in judiciis ordinariis pro registranda contumacia, sine comparitione alicuius uel aliquorum, pro qualibet persona dabitur unus denarius.

Item pro singulis aliis terminis iudicialibus registrandis dabuntur tres denarii.

Item si non offertur libellus, sed petitio uerbis proponitur, et in actis petitur registrari, pro registratione recipiat notarius quatuor denarios.

Item pro recessibus de registris seorsim scribendis, pro notario tres denarii et pro sigillifero tres denarii dabuntur.

Item si forsan processus esset nimis prolixus, propter protestationem procuratorum, siue partium seu alia de causa recipiatur pro notario duplum, sed pro sigillo tantum quatuor denarii recipiantur.

Item mandamus et ordinamus, ut de cetero acta causarum scribantur in foliis et sexternis, more Romanae curiae, cum magnis spaciis et spaciosae scripturae, latus foliorum contineat circa uiginti quatuor rigas, et quaelibet riga circa sex uel septem dictiones, et pro scriptura cuiuslibet folii in sexternis debent solui quatuor denarii.

Item pro latione sententiae diffinitiuae cuiuscunque uincens dabit decem et nouem denarios, et succumbens octo, quorum quindecim cedunt officiali.

Item pro sententia interlocutoria uincens dabit decem et nouem denari-

A os, de quibus cedunt officiali quindecim, reliqui denarii pro registratura.

Item pro ingrossatione sententiae interlocutoriae duodecim denarii.

Item pro sigillo sententiae diffinitiuae dabuntur duo floreni uel minus, iuxta qualitatem personarum sed causarum.

Item pro sigillo sententiae interlocutoriae triginta denarii recipiantur. B

Item pro sigillo agendorum extra iudicium, utputa donationum, recognitionem, confessionum etc. unus florenus dabitur.

Item pro registratione actuum, qui fiunt extra iudicium puta donationum contractuum etc. pro notario decem denarii.

C Item pro examine cuiuslibet testis dabuntur duo grossi, quorum unus cedit officiali, alter uero notario.

Item pro litera expurgationis supra crimen dabitur medius florenus uel minus, de quo cedunt notario quatuor grossi.

Item pro commissione testium extra ciuitatem Bambergensem examinan- D dorum recipiatur, pro inclusis uidelicet articulis et interrogatoriis, unus florenus iuxta qualitatem personarum, et medietas cedit notario.

Item pro iuramento quocunque absoluto dantur septem denarii.

Item pro quolibet conpurgatore datur ad registrum unus grossus.

Item uolens uidere recessum in regi- E stro et eum praelegere, dabit notario duos denarios.

Item pro interpositione appellationis uerbo dabuntur uiginti octo denarii.

Item pro instrumento appellationis dabitur medius florenus, qui cedit notario et pro instrumento insinuationis sex grossi.

F *Iuramentum officialis.*

Ego N. promitto et iuro, quod officium officialatus mihi commissum fideliter et sollicite exercebo, et specialiter in reddendo iustitiam unicuique nihil in grauibus maioribus et arduis causis et negotiis, in quibus fuerit dubium notabile, interloquendo uel diffinitiue pronunciando faciam: absque alicuius iu- G ris praematuro consilio, in causis etiam grauibus, arduis et magnis coram me pendentibus, in quibus ordine iudiciario proceditur, non procedam seu terminos seruabo, nisi notario publico praesente; libellos, positiones, articulos, aliaque acta iudiciaria, ad officium aduocatorum spectantia, in causis arduis non admittam, nisi alicuius aduocati uel iuris periti signo uel nomine fuerint

rint signata, in causis uero prophanis A
scienter iudicialiter non procedam, ne-
que citationem siue alios processus in
huiusmodi causis alicui scienter tradam,
casibus tamen in statutis praesentibus
expressis exceptis, nisi de expresso
mandato superioris mei me hoc face-
re oporteret, statuta etiam et ordina-
tiones per reuerendum in Christo pa-
trem et dominum, dominum GEOR- B
GIVM, episcopum Bambergensem,
anno domini millesimo quadringente-
simo sexagesimo tertio, die prima men-
sis Iulii facta, et factas, in quantum me
et officium mihi commissum concer-
nunt, fideliter obseruabo et ab aliis,
quantum in me erit, obseruari faciam,
dolo et fraude quomodolibet exclusis,
sic me Deus adiuuet et quatuor con- C
ditores euangeliorum.

Iuramentum sigilliferi.

Ego N. promitto et iuro, quod circa
officium sigillandi literas et processus
nihil commissum, fidelis et diligens ero,
in causis prophanis, nisi in casibus in sta-
tutis praesentibus expressis, citationes
uel processus minime scienter sigillabo, D
literas etiam uel processus, nisi ipsis ui-
sis, lectis et examinatis, non sigillabo,
et ad membranas seu etiam cartas non
descriptas, ad citationes, seu processus,
certos terminos comparitionum requi-
centes, sine conscriptione terminorum
scriptas, uel alias ad scripturas interli-
neales, seu uitium aliud manifestum in
locis suspectis, patientes sigillum nul- E
latenus scienter apponam, pecunias
etiam debitas pro literis citationum uel
etiam monitionum et aliis processibus
poenalibus sigillandis non remittam,
nisi personis in statutis praesentibus ex-
pressis, uel nisi speciale mandatum et
expressum domini mei adhoc accesserit,
pecunias etiam per me de sigillo recipi-
endas domino meo fideliter absque de- F
minutione tradam. Obseruabo et ob-
seruari faciam, quantum in me erit et
in quantum me concernunt, omnia et
singula statuta, per reuerendum in
Christo patrem et dominum dominum
GEORGIVM episcopum Bambergen-
sem, de anno a natiuitate domini mil-
lesimo quadringentesimo sexagesimo
tertio, die prima mensis Iulii facta et G
edicta. Sic me Deus adiuuet et quatuor
conditores euangeliorum.

*Iuramentum aduocatorum consisto-
rii Bambergensis.*

Ego N. iuro et promitto, quod offi-
cium aduocati fideliter geram et solli-
cite exercebo, et specialiter in patroci-
nando et consulendo, nunquam etiam
causam iniquam siue iustam scienter fo-
uebo, et cum de iniquitate et iniustitia
eius mihi constiterit, eam amplius non
fouebo, nihilque proponam et allega-
bo per me uel alium pro causa protra-
henda, uel ad uexandum indebite ad-
uersarium clientuli mei laboribus et ex-
pensis, cum clientulis meis etiam pro
quota non paciscar. Statuta etiam per
reuerendum in Christo patrem et do-
minum, dominum GEORGIVM epi-
scopum Bambergensem, de anno do-
mini millesimo, quadringentesimo, se-
xagesimo tertio, die prima mensis Iulii
facta et edita, in quantum me concer-
nunt, fideliter obseruabo et ab aliis,
quantum in me erit, obseruari faciam.
Sic me Deus adiuuet et quatuor con-
ditores euangeliorum.

Iuramentum procuratorum.

Ego N. procurator iuro, quod offi-
cium procurationis mihi commissum
fideliter geram et sollicite exercebo,
absque dolo et fraude, iniustas et ini-
quas causas scienter non fouebo, in eis
procurando uel officium procurationis
exercendo, nec cum parte pro certa
quota litis paciscar, neque ut falsum
respondeat uel calumniose agat uel de-
fendat in iudiciis non inducam, pro do-
minis etiam meis uel contra ipsos pe-
nitus nihil negabo, uel fatebor iudicia-
liter, nisi ab eisdem dominis meis mi-
hi fuerit commissum, seu per ipsos ad
sic negandum uel fatendum fuero in-
formatus, quodque testes non informa-
bo de falso, nec subornabo etiam par-
tem meam ad friuole appellandum, seu
fraudem uel malitiam exercendam non
inducam, taliaque per me non faciam,
nec scienter falsum in iudicio responde-
bo, literas et processus iudiciales per
me dirigendos seu directos non radam,
non cancellabo, maxime in termino-
rum praefixione et propriorum nomi-
num descriptione, seu aliis locis meri-
to suspectis, aliaque omnia et singula
in statutis per reuerendum in Christo
patrem et dominum, dominum GE-
ORGIVM, episcopum Bambergensem
editis et contentis, in quantum me
concernunt fideliter et absque fraude
obseruabo, sic me Deus adiuuet et haec
sancta Dei euangelia.

Iuramentum nunciorum.

Ego N. promitto et iuro quod offi-
cium mihi commissum fideliter sine
fraude pro posse et nosse agam et ex-
plebo, literas etiam et processus mihi
committendos ad loca deputata, perso-
naliter deferam, seu deferri per alium
fidelem nuncium faciam, prout opor-
tunum fuerit processibus. Insuper li-
teras seu mandata in executione seu
pu-

publicatione neglectas, seu retardatas, executioni demandari seu publicari scienter non faciam nec permittam, sed eas, si culpabilis fuero, in hac parte faciam meis expensis et laboribus renouari, literasque huiusmodi et processus publicandos ad plebanos, seu executores eorum deferam, locis et temporibus opportunis parti personaliter aut in umbonibus ecclesiarum coram populo siue plebe publice intimandos, uel saltem transumtum seu copiam huiusmodi literarum seu processuum apud eosdem executores dimittam. Statuta etiam per reuerendum in Christo patrem et dominum, dominum GEORGIVM, episcopum Bambergensem, de anno domini millesimo quadringentesimo sexagesimo tertio, die prima mensis Iulii edicta et in futurum edenda, in quantum me concernunt, obseruabo, sic me Deus adiuuet et haec Dei sancta euangelia.

Statuta haec singulis annis publice, praesentibus omnibus personis huius iudicii decanatus, praelegantur sub poena dimidii floreni, qui se maliciose et absque causa legitima absentant.

Vt igitur ordinationes et statuta nostra huiusmodi perpetuis futuris temporibus inuiolabiliter obseruentur, et ne illa ob memoriae labilitatem humanae obliuioni dentur, et ut officiales, aduocati, sigilliferi, procuratores, pedelli et caeteri, per ordinationum et statutorum eorundem audientiam et inspectionem assiduam circa eorum obseruantiam attentius uigilent, et sint attenti; Statuimus, quod ordinationes et statuta nostra huiusmodi de uerbo ad uerbum in loco iudicii decanatus Bambergensis singulis annis feria secunda proxima post dominicam quasimodogeniti hora primarum, uel prima die sequenti, si festum fuerit, feria secunda, per aliquem intelligentem, quem ipse officialis adhoc duxerit deputandum, solenniter alta et intelligibili uoce legantur, et ab omnibus silentium teneatur: uolumus ut tempore huiusmodi lecturae, quae incipi debet praecise in secundo pulsu primarum, officiales, aduocati, sigilliferi, procuratores, pedelli sint praesentes, et quicunque ex praedictis tunc praesens in ciuitate Bambergensi, se absentaret seu tempore huiusmodi lecturae praesens non fuerit, fisco decanatus Bambergensis, medium florenum absque remissione fiendal persoluet, nisi infirmitate uel alia rationabili manifesta causa excusetur, quam causam ipsi decano exprimere debet, nihilominus licentiam se absentandi, ab eodem domino decano petere et obtinere.

Omnibus etiam horum statutorum copia detur.

Ordinamus etiam et praecipimus, ut quilibet officialis, aduocatus, sigillifer, procurator, notarius et pedellus dictorum statutorum nostrorum, antequam officium ei commissum exerceat, copiam propriam habeat, et penes se retineat,

Officialis circa lecturam hanc praedictam negligens 2. florenos mulctetur.

Item si officialis circa lecturam, ut praemittitur, fiendam fuerit negligens, pro qualibet uice duos florenos ad fabricam ecclesiae Bambergensis persoluat, et ad hoc per decanum eiusdem ecclesiae compelli poterit et debebit.

Confirmatio et publicatio horum statutorum facta.

Praemissas quoque constitutiones et ordinationes nostras, atque consistorii decanatus ecclesiae nostrae Bambergensis reformationes, perpetuis futuris temporibus obseruandas in loco capitulari dictae ecclesiae nostrae, ubi, ad capitularia negotia tractanda, capitulum ipsius ecclesiae nostrae conuenire consueuit, in dicti Conradi de Wurtzburg senioris, et aliorum canonicorum capitularium ibidem capitulariter congregatorum et capitulum facientium praesentia, publicari ac publice pronunciari fecimus et mandauimus eosdemque seniorem et capitulum monuimus, requisiuimus et hortati fuimus, quatenus consentientes ea una nobiscum suo sigillo capitulari munire et roborare curarent. In quorum omnium et singulorum fidem et testimonium praemissorum, praesentes literas, praetactas constitutiones, ordinationes et reformationes in se continentes, exinde fieri et per notarium publicum scribamque nostrum infra scriptum subscribi et publicari mandauimus, nostrique uicariatus sigilli iussimus et fecimus appensione muniri.

Appensio sigilli uicariatus.

Datae et actae Bambergae in loco capitulari quo supra. Anno a natiuitate domini millesimo quadringentesimo sexagesimo tertio, indictione undecima, pontificatus sanctissimi in Christo patris ac domini, domini pii, diuina prouidentia papae II. anno quinto, die uero Veneris, prima mensis Iulii hora tertiarum, uel quasi praesentibus ibidem uenerabilibus nostris deuotis ac strenuis et fidelibus dilectis, Gumperto Fabri, in decretis licentiato, canonico ecclesiae sancti Stephani Bambergensis nostro in spiritualibus uicario generali, Henrico Steinbach, sacro theologiae doctore et praedicatore ecclesiae nostrae Bambergensis praedictae, Henrico de Schaumberg, Alberto de Gich militibus, Marco de Rothenhan, Conrado de Helberstatt, Georgio de Czeyern, armigeris, uasallis et consiliariis, et Ottone Pryckemeyer, secretario, nostris testibus ad praemissa uocatis pariter et rogatis.

Et sigilli capituli cathedralis ecclesiae.

Et nos Curradus de Würtzburg senior, et capitulum ante dictae Bambergensis, adnimuduertentes, reuerendum in Christo patrem et dominum, dominum episcopum Bambergensem supra dictum, ad huiusmodi constitutionem ordinationem reformationem et di-

dispositionem rationalibus et aequissimis caussis permotum in signum nostri consensus pariter et assensus sigillum nostri capituli, una cum appensione sigilli, uicariatus praetacti, praesentibus iussimus et fecimus appendi.

Subscriptio notarii publici, iudicii uicariatus actuarii, eiusque signeti appositio.

Et ego Nicolaus Christian clericus Bambergensis dioecesis, publicus imperiali auctoritate notarius, reuerendissimi in Christo patris et domini, domini GEORGII episcopi Bambergensis supradicti atque consistorii uicariatus sui scriba, quia dictis constitutionum, ordinationum et reformationunm publicationi et pronunciationi; uenerabilium et circumspectorum uirorum dominorum senioris et capituli monitioni, requisitioni et exhortationi, eorundemque dominorum senioris et capituli consensus praestationi et aliis praemissis, dum sic, ut praemittitur, agerentur et fierent, una cum praenominatis testibus praesens interfui, aeque sic fieri uidi et audiui: ideo praesentes literas, praelibatas constitutiones, ordinationes et reformationes in se continentes, in mandato praefati domini GEORGII, episcopi, confeci, et per alium fidelem, me interim aliis praeoccupato negotiis, in nouem cum dimidio pergameni foliis et tredecim fere rigis usque ad praesentem meam subscriptionem fideliter scribi procuraui, meque manu propria hic subscripsi, et signum meum consuetum, quo in publicis utor instrumentis, una cum appensionibus dictorum uicariatus et capituli sigillorum, apposui, in fidem et testimonium omnium et singulorum praemissorum.

Confirmationes testamentorum aliorumque defunctorum dispositiones spectant ad iudicium uicariatus et actiones ex legato etc. coram episcopo eiusque uicario etiam officiali decani in prima instantia uentilentur.

Additio ad tertium decimum articulum supra scriptae reformationis incipientem: praeterea cum testamentorum etc. facta sequitur et est illa.

Articulus tertius decimus supra dictae reformationis incipiens, praeterea cum testamentorum et ultimarum uoluntatum etc. debet in suo robore permanere, hoc addito, quod confirmationes testamentorum quorumcunque, quae ab ecclesiastico iudice peti debent et consueuere, etiamsi quis se testamento siue eius confirmationi opponat coram episcopo aut eius uicario, actiones uero ex legato similiter coram episcopo aut uicario, uel, si actor libuerit, coram officiali decani, in prima instantia, sine impedimento cuiusquam uentiletur.

HENRICI III. episcopi Bambergensis interpretatio extensiua reformationis consistorii et iudicii decanatus Bambergensis, a Georgio I. episcopo Bambergensi factae.

In nomine sanctae et indiuiduae trinitatis. Amen!

HENRICVS, Dei gratia episcopus Bambergensis, ad futuram rei memoriam, iniuncta pastoralis sollicitudinis cura nos inducit, commodis subditorum inuigilare et eorundem periculis obuiare, dissensionemque remouere, ac ambiguitates siue dubia, quae exinde emergunt, elucidare. Sane licet felicis recordationis GEORGIVS, episcopus Bambergensis, praedecessor noster, plures constitutiones ac laudabiles ordinationes, regimen et gubernamen iudicii decanatus ecclesiae nostrae Bambergensis ediderit atque promulgauerit, quia tamen experientia et practica edocentibus, propter earundem, ut aliquibus uidebatur, obscuritatem seu ambiguitatem dubia emergebant, ex quibus tandem altercationes tollere subditisque nostris in praemissis salubriter prouidere cupientes, ut tenemur, iuris peritorum et prudentum nostrorum maturo consilio praehabilium ac deuotorum in Christo nobis dilectorum Viti praepositi, Hertnidi decani, ac capituli dictae nostrae Bambergensis ad constitutiones et ordinationes praefatas, quas reformationem uocant, infra scriptas constitutiones et ordinationes tanquam priorum declaratorias et modificatorias, adiiciendas duximus atque annectendas, adiicimus et annectimus modis et formis infra scriptis, districte praecipientes, constitutionem, ordinationem, declarationem et modificationem huiusmodi, perpetuis futuris temporibus inuiolabiliter obseruari.

Primus articulus.

Causas matrimoniales et huiusmodi impedimenta cognoscere spectat ad consistorium.

In primis itaque statuimus, ordinamus et declaramus, quod de caetero decanus ecclesiae nostrae Bambergensis, aut eius officialis, super matrimoniis et earundem ratione consanguinitatis, affinitatis aut spiritualis cognationis, nec non aliis legitimis ex causis impedimentis, denunciationem recipere et admittere, ac denunciationem huiusmodi, dummodo per sanctam synodum, plebanum, uice plebanum, coniunctam parti, aut aliam personam fide dignam, iuxta iuris communis dispositionem, aut permissionem fiant, procedere possit, debeat et teneatur, quoque decanus notarium siue sigilliferum suum, aut alium, cui huiusmodi officium pro tempore incumbit, speciali iuramento adstringat, ad sic, ut praemissum est, personarum denunciationem fiendam duntaxat processus de caetero emittat.

II.

Soluatur taxa hic expreſſa ab utraque parte citata, licet negatus fuerit ab utraque parte contractus matrimonialis.

Item quod partibus aliquibus, ſicut praedicitur, ſuper matrimonio denunciatis, citatis comparentibus, ſi ambae partes matrimonium ſe contraxiſſe inuicem negauerint, ac iuramentis ſe expurgauerint, cum iam per citationem executam fama quaedam apud eccleſiam ſit inducta, quaelibet illarum partium ad ſolutionem unius quartae floreni, pro literis ad eccleſiam ſuam certificatoriis, et unius groſſi uſualis, aut ſeptem denariorum pro ſcriptura ſit obligata.

III.

Pars negans ob defectum probationis iuramentum deponens abſoluenda, taxa tamen ab utraque parte ſoluenda.

Item quod ſi partibus ſuper matrimonio ſic denunciatis, citatis comparentibus,, una matrimonium negaret, altera uero confiteretur, illicoque partem negantem ſuper matrimonio impeteret, ſed nullos ſe teſtes habere adfirmaret, obque defectum probationis per iuramentum abſolueretur, quaelibet illarum partium pro literis ad eccleſiam ſuam certificatoriis dabit unam quartam floreni et pro ſcriptura unum groſſum.

IV.

Taxa hic expreſſa ſoluenda ab ipſo parte abſoluta pro literis abſolutoriis.

Item ſi nemine denunciante, pars aliqua aliam ſuper matrimonio citari obtinuerit, ipſiſque comparentibus in iudicio, pars impetita matrimonium negauerit, pars impetens autem teſtimonia nulla habere adfirmauerit, et pars impetita per iuramentum ſe expurgauerit et abſoluatur, hoc caſu pars abſoluta pro literis ſententiae abſolutoriae ad certificandam eccleſiam, ſoluat dimidium florenum, et pro ſcriptura quindecim denarios: ſi uero in caſu praemiſſo pars impetens ſuper matrimonio teſtes ſe habere gloriaretur, proceſſuſque in huiuſmodi cauſis obſeruari ſolitus inſtituatur cum obſeruatione terminorum, ex tunc, ſiue teſtes producantur, ſiue non, pars uincens ad ſolutionem unius floreni pro literis, et unius librae pro ſcriptura ſit obligata.

V.

Pro literis abſolutoriis in cauſis impedimentorum ſoluatur taxa hic expreſſa.

Item ſi in cauſis impedimentorum matrimonii ratione conſanguinitatis, adfinitatis, cognationis ſpiritualis, aut alterius impedimenti, proceſſum fuerit ad denunciationem aliquarum perſonarum, et per perſonas ut ſupra primo capitulo expreſſas, ambae partes denunciatae, ſibi de aliquo impedimento minime conſtare, ſuis iuramentis declarent, quaelibet partium huiuſmodi teneatur ad ſolutionem unius quartae floreni, pro literis ſententiae ad eccleſiam certificandam, et unius groſſi pro ſcriptura. Si autem denuncians teſtes ſe habere iactitaret, quos etiam ex tunc officialis uocare et examinare tenebitur, A ſiue hoc caſu declaretur eſſe impedimentum aliquod inter ipſas partes, ſiue nullum, quaelibet partium ad ſolutionem dimidii floreni teneatur, et quindecim denariorum pro ſcriptura.

VI.

Taxa pro abſolutione ſuper diuortio

Item ſi aliqua pars alteram impetit ſuper diuortio, ratione conſanguinitatis, adfinitatis aut alterius impedimenti, B teſteſque produxerit, pars uincens ad ſolutionem unius floreni teneatur pro literis, et unius librae pro ſcriptura; Si uero hoc caſu teſtes producti non fuerint, pars uincens ſoluat dimidium floreni pro literis, et dimidiam libram pro ſcriptura.

VII.

Taxa in cauſis deflorationis etc.

Item in cauſis deflorationum ac diuortii C ratione adulterii, ſaeuitiae aut ex quacunque alia cauſa, uel crimine intentato, dummodo ad inſtantiam partis proceditur, quia proceſſum, libellum et terminorum obſeruationem exigunt, ſiue teſtes producantur, ſiue non, uincens pro literis ſententiae dabit unum florenum, et pro ſcriptura unam libram, ſi uero ſummarie ſuper non co- D habitatione aut aliis cauſis praedictis proceſſus fieret, pars uincens ſoluat dimidium florenum pro ſententia, et dimidiam libram pro ſcriptura.

VIII.

Item in aliis cauſis expenſarum puerperiorum etc.

Item in cauſis expenſarum puerperiorum, educationis puerorum, alimentorum et ſimilibus piis caſibus, in quibus nec libellus offerri nec termini ob- E ſeruari conſueuerunt, pars uincens ſoluat dimidium florenum pro literis ſententiae, et dimidiam libram pro ſcriptura.

IX.

Item in cauſis decimarum.

Item in cauſis decimarum, redituum, cenſuum aut iurium eorundem et ſimilibus, ſi proceſſus iure in talibus fieri ſolitus inſtituitur, uincens dabit unum F florenum pro literis et unam libram pro ſcriptura. Si ſine terminis et cum teſtibus, dimidium florenum et dimidiam libram; Si uero ſine terminis et teſtibus unam quartam floreni, et unum groſſum pro ſcriptura.

X.

Concordans cum praecedenti.

Item ſi ſuper fructibus et decimis re- G tardatis, aut locatis, et nondum ſolutis, aut cenſibus, aut redditibus agatur, in his caſibus aeſtimationem fieri uolumus ad quantitatem et ualorem huiuſmodi fructuum, decimarum, cenſuum et redituum retardatorum non ſolutorum, iuxta praecedens capitulum, incipiens: item in cauſis decimarum.

XI.

Taxa in cauſis profanis.

In cauſis uero prophanis, dummodo proceſſus inſtituitur, libellus offertur, termini obſeruantur, ualorque rei ſiue

cauſa

causa ipsa, de qua agitur, excedit decem florenos, soluatur unus florenus, per uincentem pro literis sententiae, et una libra pro scriptura; Si autem causa est infra duos florenos, fiat solutio unius quartae floreni per uincentem et unius grossi pro scriptura; si infra duos florenos, pro literis nihil exigatur, si uero res siue causa, de qua agitur, excedit, quadraginta florenos, eo casu dabuntur duo floreni pro literis sententiae, et duae librae pro scriptura. Item quod in huiusmodi causis profanis nisi summam decem florenorum excedant, processus plenarius non obseruetur.

NB. qui processus praecedere potest ex lege diffamari.

XII.

Partes ad praedictas taxas omnino tenentur, quodo literae confectae et sigillatae dari non recusentur.

Et ne de caetero aliqua partium, praetextu non petitionis, aut non receptionis literarum, a solutione taxarum, in antedicta reformatione positarum, hic non mutatarum, aliquatenus se exonerare ualeat aut excusare, statuimus et ordinamus, ut, siue literae recipiantur siue non, dummodo tamen confectae et sigillatae, dari non recusentur, partes ipsas nihilominus ad omnium et singularum taxarum praedictarum effectualem solutionem, prout unamquamque, secundum saepe dictae reformationis et huius nostrae declarationis tenores, concernunt, ipsi decano fore et debere esse obligatas, nisi per decanum aut quemuis alium ultra taxas, sicut praedictum est, positas et moderatas, quicquam exigatur, neque postuletur.

sed non ultra taxas hic positas exigatur.

XIII.

De seruitiis domesticis, ubi mer-s operas suas pretio conductis cognoscere etiam ad consistorium spectat, et quomodo intelligatur.

Item ut decanus aut eius officialis in causis pretii deseruiti etiam inter laicas personas, ex antiqua consuetudine hactenus introducta, procedere habeat, seruitii appellatione de caetero intelligi uolumus id seruitium non solum, quod per conductos domesticos impenditur, qui uulgariter gedingt, gebrodte, behalter dicuntur, sed etiam id seruitiū, quod non per domesticos fit; dummodo tales pretio conducti meras operas his quibus laborant absque alicuius materiae administratione, pro diuturno denario impendunt, messorum et tribulatorum ac similium, qui uulgariter Taglöhner nuncupantur, quorum etiam pretium deseruitum uulgariter Liedlohn appellatur; sutorum autem et fabrorum ac similium, qui cum laboribus aliquid materiae administrant, et uendunt his quibus laborant seruitium, cum iidem et similes uulgariter nit gebrote, behalter, nec Taglöhner uocentur, talium etiam pretium deseruitum uulgariter Liedlohn non nominetur, comprehendi uolumus.

XIV.

Ob non hic expressa recurratur ad ius commune.

Item quod in dispositis per ipsam reformationem et hanc nostram declarationem seruetur reformatio et declaratio, in non uero dispositis seruetur ius commune, aut laudabilis consuetudo hactenus tenta et praedicta, dummodo tam consuetudo huiusmodi iuri communi aut reformationi aut declarationi praedictis non sit contraria.

XV.

Omnes personae iudiciales praestent hoc corporale iuramentum.

Statuimus etiam, ut tam officialis, quam sigillifer decani, et etiam procuratores super obseruandis ante positis capitulis et declarationibus, in quantum officium uniuscuiusque concernit, coram personis, quibus receptio iuramenti super saepe dicta reformatione in eadem est commissa, similiter corporale praestent iuramentum in forma scripta.

Ego N. iuro ordinationes et declarationes per reuerendum in Christo patrem et dominum, dominum Henricum, episcopum Bambergensem, de anno a natiuitate domini millesimo quadringentesimo octuagesimo octauo, die mercurii, uicesima sexta mensis Nouembris editas, in quantum me et officium meum concernunt, fideliter obseruare et, quantum in me fuerit, ab illis obseruari faciam atque mandabo. Sic me deus adiuuet et sancta dei euangelia.

Et singulis annis dictae constitutiones pronuncientur.

Praemissas quoque constitutiones, ordinationes et declarationes nostras huiusmodi perpetuis futuris temporibus obseruari ac durare, in ualuisque eiusdem ecclesiae publicari et dicti consistorii locis nunc primo, et deinde cum aliis nostris et praedecessorum nostrorum statutis et ordinationibus, singulis annis una cum dicta reformatione publice pronunciari uolumus. In quorum omnium fidem et testimonium praemissorum praesentes literas huiusmodi nostras constitutiones, ordinationes et declarationes in se continentes exinde fieri mandauimus. Nostrique uicariatus sigilli appensione iussimus et fecimus communiri. Datae et actae Bambergae, in curia nostra episcopali, die Mercurii, uicesima sexta mensis Nouembris, anno a natiuitate domini millesimo, quadringentesimo, octuagesimo octauo, praedictis.

Et nos Vitus Truchses, praepositus, Hertnidus uon Stein decanus, Georgius de Auffses senior, et capitulum dictae ecclesiae Bambergensis animaduertentes, reuerendum patrem et dominum, dominum HENRICVM, episcopum Bambergensem praefatum, ad huiusmodi constitutiones, declarationes, ordinationes et reformationem rationabilibus ex causis motum, nostrum adhibuimus ex adhibemus consensum et adsensum. In cuius rei testimonium supra dictas literas etiam nostri capituli sigilli duximus appensione communiri.

STATVTA EPISCOPATVS BAMBERGENSIS, ut in synodo Bambergensi sub praesidio HENRICI III. episcopi confecta et publicata sunt.

Anno 1491. HENRICVS, Dei gratia et apostolicae sedis episcopus Bambergensis, uniuersis et singulis in Christo nobis deuotis, dilectis abbatibus, prioribus, praepositis, decanis, archidiaconis, scholasticis, cantoribus, custodibus, thesaurariis, succentoribus canonicis, collegiis, capitulis et conuentibus, parochialiumque ecclesiarum rectoribus, uicariis perpetuis, capellanis primissariis, abbatistis, presbyteris, curatis et non curatis diaconis et sub-diaconis et tam secularibus quam ordinum quorumcunque regularibus clericis, totique clero ciuitatis et dioecesis nostrae Bambergensis cuiuscunque etiam dignitatis, status, gradus, ordinis ac praeminentiae et excellentiae existant communiter et diuisim, salutem in domino sempiternam.

Inhac synodo nostra uestigiis praedecessorum nostrorum inhaerendo, constitutionibus super synodo celebrata in concilio Basiliensi editae satisfaciendo, quasdam constitutiones et ordinationes, ac certa statuta cum quibusdam additionibus, correctionibus et declarationibus simul collectis uestrae dirigimus charitati tenoris subsequentis, uobisque et uestrum cuilibet authoritate dei omnipotentis mandamus, et ipsa statuta in uirtute sanctae obedientiae firmiter et fideliter obseruare studeatis. Inhibemus quoque sub poena excommunicationis, ne aliquo alio opusculo praeter praesens pro statutis nostris synodalibus ut amini quoquo modo. Et primum

Tit I. de SS. trinitate et fide catholica.

A Summo inprimis numine, a quo omnia procedunt, sumentes exordium, catholicam Christi profitemur fidem, ac eam quam tenendam docet et praedicat mater nostra uniuersalis et apostolica ecclesia, praecipientes clero et populo nobis subiectis ut in uera relligionis christianae ueritate ambulantes sanctam et indiuiduam trinitatem, patrem filium et spiritum sanctum unum Deum sincera adorent cordis puritate: nec quicquam credant, colant et uenerentur, quod Romanae ecclesiae aut patrum orthodoxorum decretis et a ueritate catholica censeatur alienum atque refutandum.

Propter quod ut fidelium populus uulgaris in ipsa christiana fide rectius uiuat et plenius instruatur; praecipimus ecclesiarum parochialium rectoribus et aliis quibuscunque, qui praedicationis exercent officium, quod tam in sermonibus, quam confessionum auditionibus, circa hoc specialiter sint attenti. Ne, quod absit, error in fide exurgat in populo. Quodque in singulis parochialibus ecclesiis dominicis et festiuitatum diebus in praedicationibus ipsi populo orationem dominicam, incipientem *pater noster* etc. et Aue Maria et symbolum apostolorum in materna et uulgari lingua, secundum quam populo congruerit, fideliter et diligenter pronuncient et praedicent.

Tit. II. de constitutionibus

CUm membra sine capite nihil agant, praesentia statuta, quae quaeuis capitula, uel collegia ecclesiarum nostrarum ciuitatis et dioecesis, etiam de praelatorum suorum consensu, super quibusuis arduis statum ecclesiarum tangentibus, ordinatae, quibus in ipso actu ad instar tutoris auctoritas episcopi non accesserit; declaramus et decernimus, non tenere talia praesentibus irritantes, imo irrita renunciantes et de caetero fieri prohibentes. *Authoritas episcopi requiritur in statutis.*

Tit. III. de praescriptis et commissionibus.

HOminum malitiis iustitiaeque et iudiciis per apostolicarum et aliarum literarum falsitates, aliasque Deo odibiles adinuentiones, Dei timore postposito, illudentium, obuiare uolentes, iustitiam ipsam uera iustaque iudicia, quantum cum Deo possumus promouere et confouere cupientes: uniuersis et singulis abbatibus, praepositis, decanis, archidiaconis, cantoribus, custodibus, tam nostrae cathedralis, quam collegiatarum canonicis, parochialiumque ecclesiarum rectoribus, plebanis, uice plebanis, capellanis, uicariis perpetuis, altaristis, primissariis, presbyteris curatis et non curatis, clericis, notariis et tabellionibus publicis, per ciuitatem et dioecesin nostram Bamberg constitutis, in uirtute sanctae obedientiae et sub excommunicationis poena districte praecipiendo inhibemus, ne de caetero abbates, praepositi, decani, scholastici, cantores, custodes et alii deputati, uel in futurum deputandi, etiam a sede apostolica aut eius auctoritate, executores et subexecutores aut iudices delegati aut subdelegati, literas quascunque etiam apostolicas de gratia uel iustitia, aut commissiones per modum subdelegationis seu alias ipsis factas quomodolibet exequi, uel citatorios, aut quos-

quoscunque alios processus, poenales A decernere emittere uel promulgare. Nec abbates, praepositi, decani, scholastici, archidiaconi, cantores, custodes, canonici, rectores, plebani, capellani, uicarii perpetui, altaristae, primissarii, caeterique prebyteri clerici, notarii et tabelliones supra dicti, literas huiusmodi aut quoscunque citatorios, aggrauatorios, reaggrauatorios, interdicti, uel B alios processus poenales, quauis etiam praeterquam ordinaria auctoritate a nobis uel iudicibus nobis subiectis, in ciuitate uel dioecesi nostra, per quemcunque emissos, insinuare, intimare, publicare, uel exequi praesumant, priusquam de diligenti examinatione literarum earundem ac processuum huiusmodi, per nos et uicarium nostrum C in spiritualibus aut commissarium generalem per literas aut illius patentes desuper datas seu confectas literas, quae *uidimus* communiter appellantur, fuerint plenius informati. Quicunque autem ex supra dictis huiusmodi nostrae inhibitionis transgressor, si beneficiatus fuerit, fructu beneficii seu beneficiorum suorum carere debet ad unum an- D num; si autem beneficio caruerit, in sacris tamen constitutus, suspendi debet a diuinis, et in sacris ministrare prohibemus. Notarios uero, qui ipsam praesentem inhibitionem uiolare praesumserint, absque eo, quod poena cum hoc condigna mulctentur et puniantur, in ciuitate et dioecesi nostris eorum actus exercere postea nullatenus permitte- E mus.

Sub poena excommunicationis prohibetur omnis delegata etc. executio uel etiam processuum poenalium promulgatio abbatibus praepositis etc. etc. per commissionem etc. iniuncta.

Vicarius etc. examinat quascunque literas, et iam a sede apostolica emanatas et examinatas per uidimus approbat.

Poena contra transgressores huius inhibitionis.

Ex iniuncto nobis pastorali officio compellimus, ut usum falsarum literarum restringamus, ne damna inde eueniant, in quantum nobis a domino conceditur, extirpare cupientes hac praesenti irrefragabili perpetua constitutione et sanctione, authoritate, qua fungimur, statuimus omnibus et singulis F nostrae ciuitatis et dioecesis clericis et personis, in quocunque gradu constitutis, tam dignitatibus personalibus, praelaturis, officiis et beneficiis ecclesiasticis praesidentibus, et aliis quibuscunque notariis et tabellionibus publicis praesentibus et futuris, in uirtute sanctae obedientiae, et sub excommunicationis priuationis beneficii et officii G poenis, quas quemlibet, qui contra praesentem constitutionem et inhibitionem fecerit, aut fieri procurauerit, eo ipso et de facto incurrere uolumus, et eas in eosdem et quemlibet eorum fecimus, Dei nomine in scriptis firmiter et districte praecipimus et mandamus, ne aliquis eorum per literas quascunque etiam bullatas seu tanquam apostolicas in iudicem seu conseruatorem uel commissarium, aut in executorem uel subexecutorem in gratiosis uel iustitiae negotiis, tanquam delegatus, uel alias fuerit requisitus, huiusmodi literas recipiat; seu eas exequatur, uel eas exequi faciat, aut procuret, seu procedat, uigore earundem, aliquo modo: Et ne aliter clerus nostrae ciuitatis et dioecesis processus seu mandata ex huiusmodi literis, et earum authoritate habitos et confectos, ac habita et confecta, seu quoscunque, quascunque et quaecunque alios alias uel alia processus literas et mandata per delegatos uel subdelegatos huiusmodi emanatas seu aliquem earundem recipiat, intimet uel insinuet, publicet uel alias exequatur, tamdiu et quoscunque primitus certificati fuerint per literas nostras aut uicarii, uel commissarii nostri literas, quae communiter uidimus nuncupantur, quod huiusmodi literae per nos uel uicarium nostrum uisae, examinatae et absque falsitate iustae legitimae et rationabiles fuerint approbatae: Quod ex tunc eas reuerenter accipiant, et cum omni obedientia exequantur, certificantes insuper clerum nostrum uniuersum, quod etiam post poenas et censuras ecclesiasticas praedictas contradictores quoslibet et rebelles arctius, prout eorundem pertinacitas et temeritas meruerit, proceditur.

Poena contra transgressores huius constitutionis.

Nemo ciuitatis et dioecesis etc. quascunque literas etiam a sede apostolica emanatas, et processus ac mandata exequatur absque approbatione uicarii generalis etc.

Tit. IV. de qualitate praeficiendorum.

QVoniam sollicite curandum et prouidendum est de cura animarum et sacramentorum ecclesiasticorum, ne imperiti ad regimen huiusmodi curae et beneficiorum adsumantur, aut eis praeficiantur.

Hac sacra synodali approbatione statuimus et uolumus, quod deinceps non solum, quando ad SS. ordines admittantur, sed etiam dum ecclesias suscipiunt regendas, et beneficia clerici de scientia, peritia, moribus, uita, honesta conuersatione et aliis diligenter examinentur: Et clericus nouiter ad sacerdotium promotus, cum aliis clericis in exercitio regiminis animarum dudum prouectis, per biennium commorari debet, circa regimen et curam instruendus. Nec infra biennium liceat alicui talium curam alienae parochiae in nostra dioecesi regere, nisi id ex causa per nos uel uicarium nostrum dispensatiue fuerit indultum. Rectores ecclesiarum suarum uicarias contra praesens nostrum statutum concedentes et curam committentes ab earundem ecclesiarum fructuum perceptione, authoritate praesentium suspensos esse uolumus ipso facto, tamdiu, donec a nobis uel dicto no-

Nouiter ad sacerdotium promoti intra biennium curam animarum ne suscipiant, priusquam bene informati fuerint.

Poena contra huius statuti transgressores.

nostro uicario restitutionem super hoc A meruerint obtinere.

Tit. V. de S. unctione.

DAmnamus quorundam errorem, quo in extrema unctione unus iniungit et alter profert uerba sacramenti: sub poena igitur suspensionis prohibemus, talia de caetero attentari, in omni autem sacramento conferendo B actum faciens etiam sacramentalia uerba ad conficiendum et tractandum proferre debet. Item sacerdos diligenter obseruet, ut sacramentum extremae unctionis administret sub forma deprecatiua, quam beatus Gregorius hac uidelicet forma instituit: Per istam unctionem et suam piissimam misericordiam indulgeat tibi Deus quidquid deliquisti per C uisum: et sic de singulis membris et locis inungendis. Etiam insinuet recipientibus effectum huius sacramenti, qui duplex est, unus sanitatis corporalis, et alius sanitatis spiritualis; et istud sacramentum tantum adultis et in periculo mortis constitutis est conferendum. Firmiter similiter praecipiendo statuimus, ut in singulis ecclesiis et ca- D pellis nostrarum ciuitatis et dioecesis, in quibus sacerdotes populum regunt et subditos communicare consueuerunt, habeatur de caetero oleum infirmorum, ne propter eius carentiam aliquibus deficiat huiusmodi sacramentum.

Seruanda est forma per B. Gregorium instituta in administrando sacramento extremae unctionis sub poena suspensionis.

Confertur oleum sacrum tantum adultis et agonizantibus.

Semper conseruandum in ecclesiis et capellis.

Tit. VI. de clericis peregrinis. E

CLericum extra nostram dioecesin et ab alio episcopo promotum, ac aliũ quemcunque alienae dioecesis, nullus rector siue beneficiatus in sua ecclesia, siue capella, diuina permittat celebrare officia, seu in capellanum recipiat, nisi per nos aut nostrum in spiritualibus uicarium examinatum et admissum, ac de examinatione, admissione et ordinatio F ne eiusdem per nostras aut dicti uicarii nostri literas, legitimam fecerit fidem et conuersatio eius probata fuerit, sub suspensionis poena praesentibus prohibemus.

Vicarius generalis clericos peregrinos ad diuina celebranda uenientes prius examinet.

Tit. VII. de officio archidiaconi.

STatuimus, ut nullus omnino archidiaconus curam animarum in- G stituendo in parochialibus ecclesiis, siue capellis, aut beneficiis, sine consensu nostro, aut mandato alicui tribuat, imo cura animarum ac beneficiorum ordinatio et institutio in episcopi iudicio et potestate maneat: Si quis uero contra hoc, aut potestatem, quae ad episcopum pertinet, sibi usurpare praesumpserit, ab ecclesiae limitibus arceatur. Quam constitutionem uolumus ab archidiaconis ecclesiae nostrae firmiter obseruari; ipsis in uirtute sanctae obedientiae districte praecipiendo mandantes, ne curam animarum pastoribus uel uicariis ecclesiarum aut capellarum sine nostra licentia et consensu committant aut eos in ipsis instituere nec ipsis pastores et uicarii institutionem et curam praeter nostrum iudicium seu consensum recipiant ad eisdem. Nos etiam, si quid contra praesens statutum et inhibitionem attentatum fuerit, irritamus et cassamus ac irritum decernimus et inane, ipsosque rebelles grauiter puniri uolumus.

Cura animarum penes episcopum non autem archidiaconum manet.

Tit. VIII. de officio sacristae.

OFficia sacristae, uel ecclesiastici, aut campanatoris, siue ad clericos, siue ad laicos eorum receptio pertineat, gratis et sine omni datione, aut promissione pecuniae uel alterius rei temporalis, personis idoneis conferantur, qui uelint et possint rite officium huiusmodi adimplere, et de sacramentis custodiendis ac synodiis et ornatu ecclesiarum conseruandis diligentiaque debita circa singula facienda praestare debent cautionem; Et plebano ac iuitricis obedientiae et fidelitatis officiorum huiusmodi facere promissionem teneantur. Qui etiam sacristae siue campanatores ab officiis suis praemissa facere recusauerint, ac alias ex iusta causa per et coram iudice ecclesiastico discutienda, possint amoueri, superpelliciis quoque tempore diuinorum baptismi et deportationum corporis Christi et sacrae unctionis ad infirmos uti debeat, sub poena priuationis huiusmodi suorum officiorum.

Iudex ecclesiasticus discutiat causam sacristarum.

Tit. IX. de officio uicarii.

STatuimus, ut rectores ecclesiarum sufficientem assignent portionem suis uicariis, de bonis suarum ecclesiarum et beneficiorum, ut de iis congruam sustentationem habere, et iura episcopalia persoluere, ac alia onera incumbentia ualeant supportare, alioquin decernimus dictos rectores huic nostro statuto non parentes dictarum ecclesiarum et beneficiorum fructibus priuandos. Statuendo etiam decernimus prouidere contra malitiam ipsorum rectorum et statuimus, quod ipsi uicarii mutari non debent passim singulis annis ac uoluntatem ipsorum qui hoc propter turpem quaestum facere satagunt. Sed tunc demum cum ipsi rectores actu sacerdotes existentes in ipsis ecclesiis per se deseruire uolunt, uel quando alias ipsi uicarii ex causis legitimis ab ipsis ecclesiis merito sunt remouendi. Similiter statuimus et sub poena priuationis tertiae par-

partis fructuum mandamus, ut plebani et beneficiati nostrarum ciuitatis et dioecesis domus suarum ecclesiarum et beneficiorum competenter reficiant, ac in aedificis solitis manuteneant, ne ipsas ruinam seu casum pati contingat.

Domus ecclesiae et beneficiorum conseruandae et reficiendae.

Cum sit reprehensione dignum, ut quis oues proprias, alteri earum curam omittendo, deserat et alienas regere, praesertim causa auaritiae, praesumat; Idcirco districte inhibemus, ne quis parochialem ecclesiam obtinens, alienam regere, tanquam mercenarius aliquatenus attentet, nisi super hoc petita et obtenta nostra aut uicarii nostri licentia speciali. Et nihilominus in literis desuper per nos uel eundem uicarium edictis causa contineatur, quare suam commode regere non ualeat, contrarium uero facientes ab officiis diuinis decernimus suspendendos.

Presbyteris duarum parochialium ecclesiarum uicarias habere omnino prohibemus, qui uero contrarium facere praesumserint, prima, quam ipso facto facere decernimus, careant. Alterius uero uicariae, quamdiu primam occupauerint, prouentibus per nos uel uicarium nostrum in spiritualibus in utilitatem fisci nostri et ecclesiae, in qua uicaria est, conuertendis, eo ipso sint priuati.

Mercenarii priuandi per uicarium generalem. Vicarius generalis etc. applicat fisco prouentus beneficii, reseruatio casuum.

Tit. X. de maioritate obedientiae.

INhibemus, ne de caetero aliqua religiosa saecularisue persona se de dispensationis, absolutionis, uel alio quouis actu ad nos, ratione dignitatis pontificialis uel iurisdictionis de iure pertinentis, seu authoritate, siue potestate aliqua nobis specialiter reseruata aliqualiter intromittat, uel eadem auctoritate quouis modo utatur, nisi cui nos eandem auctoritatem nostram, sicuti opportunitas suaserit, in parte uel etiam generaliter duxerimus committendam, sub poena excommunicationis, quam contra facientes incurrere uolumus ipso facto.

Nulli capellani nobilium in capellis etiam castrorum dominorum suorum diuina celebrare debent, nisi antea nobis aut nostro in spiritualibus uicario obedientiam faciant manualem. Et ad synodum et capitula uenire debent recepturi mandata ecclesiastica et denunciare suis dominis et earum castrensibus.

Vicarius generalis a capellanis nobilium quorumuis obedientiam accipit manualem. Ad synodum etc. uocat.

Et cum plebani aliquando hoc facere propter eorum tyrannidem non sunt ausi: Qui autem ante obedientiam huiusmodi factam capellas officiauerint, tamdiu nuncientur suspensi et excommunicati, donec pro praemissis satisfaciant et, ut dictum est, obediant. Su-

A perstitiosam quarundam personarum inuidiam capescere cupientes, qui more Chain dilectione filiali reiecta et paternali pietate conculcata, non solum in capitulis et conuentionibus pertractandis, capitulariter congregatis praelatis suis et superioribus reuerentiam debitam subtrahunt, uerum etiam ad inuicem nonnunquam in uerba oppro-
B briosa et contumeliosa prorumpunt; ex quibus negotia, propter quae tractanda conuenerant, plerumque indiscussa remanere cernantur: hinc nostro in perpetuum ualituro edicto statuimus et ordinamus; ut in singulis capitulis et conuentionibus seruetur reuerentia ac morum grauitas ac honestas: ita quod nullus in alterum uerbis
C uel factis opprobriosis aut contumeliosis uel iniuriosis prorumpat. Eorumque capitulis et conuentionibus praesidentibus, sub excommunicationis poena, latae sententiae districte iniungentes, ut his, qui contra edictum prohibitionis nostrae huiusmodi uenerint, per unius mensis spatium sine spe ueniae fructus suarum subtrahantur prae-
D bendarum a quibus ipsos per dicti temporis spatium suspensos manere uolumus et decernimus eo ipso.

de reuerentia in congregatione exhibenda.

In uirtute seu obedientiae praecipimus uniuersis et singulis presbyteris et clericis ruralibus nostrae dioecesis, quatenus quoties ipsos per suos decanos et camerarios aut alios, ad quos hoc pertineat ad capitula siue conuocatio-
E nes pro insinuatione mandatorum nostrorum aut successorum nostrorum uel alias conuocari contigerit, toties ipsi ad capitula et conuentiones huiusmodi studeant conuenire, nisi ex rationabili causa se de absentia poterint excusare, in quo casu alium idoneum presbyterum loco sui ad capitula et conuentiones dirigent ante dicta.

Clerici uocati ad capitula comparere tenentur.

F Prohibemus, ne aduersus correctionem superioris sui quicunque regularis uel secularis clericus praesumat secularis personae adiutorium aut potentiam inuocare, qui autem hoc facere non formidat, et huiusmodi inuocatione usus fuerit, carcerali custodia tanto tempore concludatur, donec ob praesumptionem huiusmodi, nostra,
G aut uicarii nostri poena arbitraria sit sufficienter recompensata, nisi id ei per nos admissum fuerit. Et ut ab hoc malo temerarii clerici poenae duritia retrahantur, adiicimus, quod talia sine huiusmodi nostra licentia praesumentes nullo nunquam tempore in ecclesia, seu monasterio, aduersus quam, seu quod, ac praelatum, uel superiorem seu alium dictum saeculare adiutorium, siue potentiam inuocauerint, cuiuscunque di-

Vicarius generalis compensat excessum inuocationis brachii saecularis poena arbitraria.

dignitatis uel adminiftrationis officium confequantur et alias etiam nihilominus fuperioris fui arbitrio legitime puniantur.

Tit. XI. de his quae ui metusue causa fiunt.

Obedientia debita in faciendis et omittendis circa uim et metum.

Contra formidantes mandatum sanctum de non copulandis haereticis exequi

Absolutio extorta nulla sit.

QVia clerici relligiofi nonnulli, non attendentes quantum fit obedientiae bonum, quod uictimis antefertur, et quod peccatum eft maximum et fcelus idololatriae obedire non uelle; amiffionem fuarum rerum et corporis, uanum metum allegant frequenter, ne cogantur mandata exequi praelatorum, qui etiam cum profperitatis tempore multa bona receperint, lauteque de patrimonio crucifixi uixerint, imminente ecclefiae neceffitatis articulo pro honore illius et commoditate aduerfitates fuftinere detrectent, ex quo autem propter contemtum clauium ecclefiae neruus ecclefiafticae difciplinae diffoluitur, et animas miferabiliter periclitari contingit, ftatuimus, ut nulla rerum perditio, aut metus corporis, nifi legitime probatus, fubditi inobedientiam, mandatum praelati exequi non curantis, ualeat excufare, adeo, quod fi metus corporis non fimplici proprio iuramento, fed legitimis coram eo, a quo mandatum fubditus recepit, oftenfus fuerit documentis, nihilominus loco cedat, ne totam transgreffionem incurrere uideatur: in his autem, quae in non faciendo confiftunt, utpote cum mandatur non communicare excommunicatis, non celebrare coram interdictis, ac alia huiusmodi, nullus omnino nec rerum nec corporis quomodocunque probatus metus excufat, cum pro nullo metu quis debeat peccatum mortale committere, quod fanctorum auctoritatibus comprobatur.

Nos, qui abfolutionem uel quamcunque reuocationem ab excommunicationis, fufpenfionis et interdicti fententiis per uim uel metum extorferint, cum hoc quod huiusmodi reuocationes funt irritae, ftatuimus et publicamus excommunicationis fententiae fubiacere.

Tit. XII. de iudiciis.

Contra contumaces iniuriofus poena.

QVidam crudeles homines et peruerfi, dum ad forum ecclefiafticum in caufis etiam, in quibus ecclefia merito habet cognofcere, ab authoribus euocantur illius auctoritatis, qua dicitur, qui honorat miffum, mittentem honorat, immemores exiftentes, nuncios ecclefiafticorum iudiciorum et iudicum citationum excommunicationis, uel alias iudiciales et iurisdictionis literas deferentes, uerbis probrofis et A quandoque diris uerberibus ultra comminationes graues, quosdam etiam captiuitantes, alios interdum fuis rebus temere publice fpoliantes, multipliciter afficiunt et perturbant ac impediunt citationes, in non modicam ecclefiafticae libertatis contumeliam et iacturam. Confiderantes igitur, malitiis hominum non effe indulgendum, ftatuimus, ut B reus, nuncias acta iudicialia deferentes per fe uel per alium uerberans, fpolians feu captiuans, lite etiam non conteftata, habeatur penitus pro conuicto, actor uero in caufa reconuentionis fimilia perpetrare per fe uel per alium non formidans, fuper inftituta contra reum actione amplius nullatenus audiatur; et infuper uterque atque etiam omnes alii, C qui nomine uel occafione eorum talia facere praefumferint, usque ad condignam fatisfactionem laefo et iudicibus, fummaria cognitione fuper hoc facto praehabita, puniantur.

Generales citationes funt irritae

Generales citationes fieri prohibentes ftatuimus, ne quis iudex ecclefiafticus nobis fubiectus in fuis proceffibus, uidelicet fub generali claufula, ita fcribat: D citetis quos lator praefentium uobis nominauerit, uel fimile in effectu.

Nec facerdotes talia mandata fine etiam fpeciali expreffione partium, feu nominum exequantur; Nos etiam talium citationum et commiffionum literas decernimus effe irritas et nullas.

Tit. XIII. de foro competenti.

E PRaeterea nullus ecclefiafticam perfonam in criminali caufa, uel ciuili quaeftione, nec aliquem etiam laicum pro rebus, bonis et poffeffionibus ecclefiarum, fiue perfonali iure, quod uulgo Leibgeding dicitur, quis earundem ecclefiarum poffeffiones uel bona poffideat, fiue alio quocunque titulo, trahere praefumat in iudicium faecu- F lare.

Statuimus etiam, ne iudices ecclefiaftici de caufis, quas laici habent ad inuicem, fe nullatenus intromittant, nifi tales caufae fint, quas ad forum ecclefiafticum non fit dubium pertinere, ne ex hoc faeculare iudicium, quod effet ualde incongruum, eneruetur. Quoniam ex conftitutione fupra pofita du- G bitationes infurgunt, uidelicet, quae caufae ad forum ecclefiafticum debeant pertinere, nonnullos cafus eiusdem praefentibus duximus annotandos.

Caufae ad forum ecclefiafticum fpectantes.

Inprimis uidelicet omnes inuafores ecclefiafticarum rerum feu relligioforum locorum, fub ecclefiaftico iudice conueniuntur.

Item caufae rufticorum et feruorum ecclefiae.

Item caufae publicae poenitentium.

Item

Item causae pupillorum, uiduarum A et miserabilium personarum.

Item causae peregrinorum,

Item quando iudex secularis iustitiam reddere negligit.

Item in crimine sacrilegii.

Item usurarum.

Cognitio super ualiditate et nullitate matrimonii spectat directe ad iudicium uicariatus, nulla uero instantia ad consistorium etc. etc. ita uidi obseruari et practicari: Caeterae uero causae matrimoniales et dotales uentilantur in consistorio tanquam prima instantia, de qua grauitas deinde iudicum altaris, id est uicariatus importare potest.

Item haeresis, Simoniae, excommunicationis, adulterii, matrimonii, dotis, super decimis. B

Item causa natiuitatis beneficialis, iuris patronatus, rapinae, ratione peccati et uoti fracti, pretii deseruiti.

Item ratione iuramenti uel fidei dationis.

Item quando pars aliqua fuerit ecclesiastica, etiam super re profana causa in foro ecclesiastico terminari debet.

Libertatem ecclesiasticam tueri ac C nostris temporibus adaugeri cupientes, sub poena excommunicationis latae sententiae, quam ferimus in his scriptis, et priuationis fructuum beneficiorum, districtissime inhibemus, ne clerici, ad quaecunque saecularia ac uetita iudicia uocati, in personalibus ac aliis actionibus, super rebus ecclesiarum, aut beneficiorum suorum coram iudice D laico, in contemtum priuilegii clericalis, quouis modo respondeant, seu se subiiciant foro saeculari;

Vicarius concedit literas remissionis clericis ad iudicia saecularia uocatis.

Quinimo citati aut uocati debeant absque mora ad nos uel nostrum in spiritualibus uicarium super hoc habere recursum, ad impetrandam remissionis literas, aut aliter, prout melius expedire cognouerimus, eis prouidendum, E contrarium facientes acrius decernimus fore puniendos.

Tit. XIV. De fide instrumentorum.

NOnnullae sunt personae in S. S. ordinibus constitutae et beneficiatae officium tabellionis seu notariatus exercentes, quorum instrumenta non solum in ciuilibus, sed etiam in eccle- F siasticis negotiis tanquam publica recipiuntur. Licet de authoritate eorum et de aliis, quae circa tabellionis constitutionem requiruntur, minime nobis constet, quod perniciosum nimium existit. Nos circa praemissa uolentes adhibere medelam: statuimus ut personae, gerentes se pro notariis seu tabellionibus publicis, in ciuitate et in dioe- G cesi nostris, in iudicio uel extra, in antea nullatenus admittantur, nec eorundem instrumenta, tanquam publica recipiantur, nec fides talibus instrumentis adhibeatur, nisi prius de authoritate ipsorum et de aliis, quae circa hoc fuerint necessaria, doctum fuerit legitime coram nobis aut nostro in spiritualibus uicario generali.

Vicarius generalis examinat notarios circa instrumenta et authoritatem ecc. etc.

Inhibemusque omnibus subditis nostris, ne instrumenta eorundem tanquam publica recipiant, nec eis tanquam publicis instrumentis utantur! Et nihilominus iniungimus eisdem pro tabellionibus se gerentibus, ut abstineant ab instrumentorum huiusmodi confectione, tamdiu, donec de eorum auctoritate et aliis, ut praemittitur, nobis facta fuerit plena fides, quibus etiam medio tempore tabellionatus officium ad arbitrium nostrum seu dicti nostri uicarii et eiusdem arbitrium insligendum interdicimus per praesentes.

Tit. XV. De iureiurando.

VEstigiis praedecessorum nostrorum inhaerentes, excommunicamus omnes et singulos clericos monachos, canonicos regulares et saeculares, qui colligationes, conspirationes seu confoederationes ullas fecerint, fidei uel iuramenti, interposita cautione, siue in electionibus faciendis, siue pro aliis quibuscunque negotiis, contra canonicas sanctiones, nisi intra tres dies post habitam huiusmodi coniurationem, confoederationem seu conspirationem immediate sequentes, quos illis pro trina et canonica monitione assignamus, ab omni obligatione sua ab hoc facta se absoluant, et in huiusmodi conspiratione et eius occasione attentata prorsus reuocent et poenitentiam desuper recipiant. Ex conspirationibus enim et obligationibus istis suboriuntur discordiae ueteratae, ecclesiastica disciplina dissoluitur, bona ecclesiae dissipantur, et pericula proueniunt animarum. Volumus eiusmodi colligationes seu confoederationes sub quacunque etiam illicita forma factas neminem obligare.

Conspirationes clericorum iuramento confirmatae nullo modo obligatoriae sunt.

Quicunque autem inuenti fuerint, confoederationes aut conspirationes huiusmodi facientes, etiamsi monachi fuerint, uel canonici seculares, de suis monasteriis, tanquam memba putrida, excludantur.

Poena confoederatorum.

Tit. XVI. De uita et honestate clericorum.

VT Christi militia laudibus diuinis deputata, uita, gestu, moribus et habitu a gente discernantur clericali, districte sub poena suspensionis praecipiendo statuimus, ut praelati sacerdotes et alii beneficiati ac in sacris constituti clerici nostrae ciuitatis et dioecesis, cuiuscunque gradus et conditionis existant, habitum deferant breuitate non culpabilem, aut ornatu superfluo uel colore notabilem. Inhibemusque sub excommunicationis poena detestabilem usum, quo uestes, caligas rubei, gilui, aut uiridis coloris portare, aut gemmis, nodis, fibulis uel aliis superfluitati-

De clericorum uestibus prohibitis.

 bus

bus auri et argenti, uel perlis ornare seu A calceis rostratis uel colleriis cancellatis, aut a tergo foemineo more, nimirum superque in brachiis excisis ac diuersorum colorum sonis, nec non maniciis desuper incisis, uti praesumant. Quicunque autem clericus nobis subiectus partitas uestes aut uirgatas in publicum absque causa necessitatis excusabili ferre praesumserit, executio- B nem poenarum suspensionis et inhabilitatis a iure constitutarum, iuxta differentias status personarum in se sentiet exerceri cum uigore. Similiter sub poena excommunicationis praecipimus, ut singuli clerici cum a quocunque iudice ecclesiastico, uel seculari quicquam pro eis tanquam pro clericis fuerit iudicandum, quantumcunque C uestibus utantur simplicibus, et alia insignia deferant clericatus, fugiantur, nec ut clerici iudicentur, nisi pro susceptorum ordinum sufficientibus et idoneis probationibus seueros clericos esse probent; insuper etiam sub excommunicationis poena praecipimus mandantes, ut singuli clerici, cuiuscunque conditionis existant, in sacris or- D dinibus constituti, coronam omnino condecentem portent et habeant, quae debito capitis loco posita congruam habeat latitudinem et cooperta non est crinibus reuolutis; inhibentes quoque in eadem excommunicationis poena eisdem clericis in sacris ordinibus constitutis, ne contra decentiam clericalis status de caetero coronam, crines et bar- E bam nutriant, sed radendos deferant condecenter. Visum tabernarum, praeterquam in itinere constituti, et ne tabernas in domibus suis teneant, ludosque taxillarum et chartarum et his similes in locis publicis et maxime inter laicos, omnes et singuli clerici in praelaturis etiam et in sacris ordinibus constituti, sibi hac sacrae nostrae synodi F prohibitione, sub excummunicationis poena nouerint esse interdictos et prohibitos.

Habitum condecentem portent clerici.

Tabernae et ludi in publicis clericis prohibiti sunt

Tit. XVII. De cohabitatione clericorum et mulierum

Decretum concilii Basiliensis.

QVicunque clericus cuiuscunque status, conditionis, religionis uel G dignitatis, etiamsi pontificialis uel alterius praeeminentiae exstat, qui post huius constitutionis notitiam, quam habere praesumatur, per duos menses post publicationem eiusdem in ecclesiis cathedralibus, quam ipsi dioecesani omnino facere teneantur, postquam eadem constitutio ad eorum notitiam peruenerit, fuerit publicus concubinarius, a perceptione fructuum omnium

Poena concubinariorum

beneficiorum suorum, trium mensium spatio sit ipso facto suspensus, quae suus superior in fabricam, uel aliam euidentem ecclesiarum utilitatem, ex quibus hi fructus percipiuntur, conuertat. Nec non et huiusmodi publicum concubinarium, ut primum talem esse innotuerit, mox suus superior monere teneatur, ut intra breuissimum terminum concubinam dimittat, quod si non dimiserit, uel dimissam aut aliam publice resumserit, iubet haec sancta synodus, ut ipsum omnibus suis beneficiis omnino priuet, et nihilominus hi publici concubinarii, usque quo cum eis per suos superiores, post ipsarum concubinarum dimissionem manifestamque uitae emendationem, fuerit dispensatum, ad susceptionem quorumcunque honorum, dignitatum, beneficiorum, recidiuo uomitu ad huiusmodi publicum concubinatum redierint, sine spe alicuius dispensationis ad praedicta prorsus inhabiles existant. Quodsi hi, ad quos talium correctio pertinet, eos, ut praedictum est, punire neglexerint, eorum superiores tam in ipsos, pro eorum neglectu, quam in illos pro concubinatu, modis omnibus digna punitione animaduertant.

Concubinarii monendi sunt ad dimittendas concubinas.

In conciliis etiam prouincialibus et synodalibus aduersus tales punire negligentes, uel de hoc crimine diffamatos, etiam per suspensionem a collatione beneficiorum uel alias condigna poena saeueriter procedatur; et si hi, quorum destitutio ad summum pontificem spectat, per concilia prouincialia aut suos superiores, propter publicum concubinatum reperiantur digni, statim cum processu inquisitionis ipsi summo pontifici deferantur.

Poena contra negligentes in corrigendis et puniendis concubinariis

Eadem diligentia et inquisitio in quibusdam capitulis generalibus et prouincialibus, quo ad suos seruentur, poenis aliis contra praedictos et alios non publicos concubinarios statutis in suo robore permansuris.

Publici autem intelligendi non solum hi, quorum concubinatus per sententiam aut confessionem in iure factam, seu per rei euidentiam, quae nulla possit tergi uersatione celari, notorius est: sed qui mulierem de incontinentia suspectam et infamatam tenet, et per suum superiorem admonitus, ipsam cum effectu non dimittit.

Publicus concubinarius quis.

Quia uero in quibusdam regionibus nonnulli iurisdictionem ecclesiasticam habentes pecuniarios quaestus a concubinariis percipere non erubescunt, patiendo eos in tali foeditate sordescere, sub poena maledictionis aeternae praecipitur, ne deinceps sub pacto, uel compositione aut spe alicuius quaestus, talia quouis modo tolerent, aut dissimulent,

Poena eorum, qui pecuniam a concubinariis accipiunt.

lent, alioquin ultra praemiſſam negligentiae poenam duplum eius, quod propterea acceperint reſtituere ad pios uſus omnino teneantur et compellantur.

Concubinae penitus arcendae,

Ipſas autem concubinas, ſeu mulieres ſuſpectas, praelati modis omnibus curent a ſubditis ſuis, etiam per brachii ſecularis auxilium, ſi opus fuerit, penitus arcere, qui etiam ex tali concubinatu procreatos filios apud patres ſuos cohabitare non permittant.

Iubet inſuper haec ſancta ſynodus, ut etiam in praedictis capitulis haec conſtitutio publicetur et quilibet ſuos ſubditos ad concubinarum ſuarum dimiſſionem moneat diligenter. Iniungit praeterea omnibus ſaecularibus uiris, etiamſi praefulgeant regali dignitate, ne ullum qualecunque inferant impedimentum, quocunque quaeſito colore, qui ratione officii ſui aduerſus ſuos ſubditos pro huiusmodi concubinatu procedunt.

Euitandus eſt omnis concubinatus.

Et cum omnino fornicationis crimen lege diuina prohibitum ſit et ſub peccati mortalis poena neceſſario euitandum, monet omnes laicos, tam uxoratos, quam ſolutos, ut ſimiliter a concubinatu abſtineant: nimis enim reprehenſibilis eſt, qui uxorem habet et ad mulierem alienam accedit; Qui uero ſolutus eſt, ſi continere non uelit, iuxta apoſtoli conſilium uxorem ducat, pro huiusmodi autem obſeruatione praecepti, hi, ad quos pertinet, tam ſalutaribus monitis, quam aliis canonicis remediis cum omni ſtudio laborent. Cum clerici concubinarii notarii ſint, ipſo iure ab officiis et beneficiis ſint ſuſpenſi, quoad ſe et alios miniſtrandoque in ſacris ordinibus ſaepe irregularitatem incurrent, a qua, niſi per ſedem apoſtolicam, poterint liberari: ſi ſuſpenſione huiusmodi durante ſe in diuinis immiſceant, in ſuis officiis miniſtrando, ut prius publiceque concubinas, aut alias de incontinentia ſuſpectas aut infamatas, aut rixoſas mulieres apud ſe in domibus et habitationibus ſuis tenentes, famam negligunt, uitamque maculant clericalem. Nos igitur pii patris more, non perſonas ſed perſonarum uitia deteſtantes, ſacros que canones et iura deſuper edita debitae executioni, ut tenemur, demandare uolentes, omnes et ſingulos clericos noſtrarum ciuitatis et dioeceſis, cuiuſcunque dignitatis, ſtatus, gradus, ordinis, conditionis et praeeminentiae fuerint, qui huiusmodi uitio publici concubinatus ſunt inuoluti, obſecramus, rogamus, requirimus et monemus, eis et eorum cuilibet in uirtute ſanctae obedientiae et ſub praeſcripti iuris et infra ſcriptis poenis, quas omnes et ſingulos huiuſmodi noſtris ſalutaribus monitionibus, requiſitionibus et mandatis non parentes, incidere uolumus, diſtricte praecipiendo mandantes, quatenus omnes et ſinguli ſupradicti, qui in praemiſſis culpabiles fuerint, ad praeſensque exiſtunt, aut, quod Deus auertat, in futurum erunt, infra triginta dierum ſpacium et praeſentium publicationem eis factam immediate ſequentes, quorum triginta dierum, decem pro primo, decem pro ſecundo et reliquos decem dies pro tertio ac peremtorio termino ac monitione canonica et omnibus dilationibus eis et cuilibet ipſorum adſignamus, dictas concubinas de incontinentia ſuſpectas, infamatas et alias rixoſas ſeu ſcandaloſas mulieres a domibus et cohabitationibus eorum ſeparent, amoueant atque dimittant cum effectu. Huiusmodi mulieres dimiſſas et ſimiles ad domos et habitationes ſuas deinceps non reaſſumant, ſeu quis eorum reaſſumere praeſumat, alioquin dicto monitionis termino elapſo, monitionibus et requiſitionibus huiusmodi non parentes, ab officiis et beneficiis ſuis ſuſpenſos declaratosque publice denunciari facientes. Intimantesque nihilominus eisdem clericis concubinariis praeſentibus et futuris, quod, quicunque huiusmodi ſententias ſuſpenſionis et poenas, nec non requiſitionem et monitionem noſtras praedictas contemnere praeſumſerint in rebellione et contumacia ultra 30. dies praedictos temere perdurauerint, quod contra praeſumtores eosdem etiam per excommunicationis et deinde, exigente contumacia rebellione et duritia ipſorum, ad priuationis beneficiorum et alias grauiores poenas, prout proteruitas eorum expoſtulabit, iuriſque ac rationis ordo dictauerit, per nos aut noſtrum in ſpiritualibus uicarium procedemus et procedi faciemus.

Terminus monitorius amouendi concubinas eſt 30. dierum ſpatium.

Poena concubinariorum clericorum.

Vt praeſens noſtrum mandatum, quoad omnes clericos noſtrarum ciuitatis et dioeceſis, qui in praemiſſis culpabiles exiſtunt, efficaciorem ſortiatur effectum, honorabilem nobis in Chriſto ſincere dilectum decanum eccleſiae noſtrae Bambergenſis et, ipſo decano abſente, ſeniorem pro tempore eiusdem eccleſiae, in domino hortamur atque obſecramus, rogamus, requirimus et monemus, quatenus intra definitum triginta dierum ſpacium praeſentem hanc publicationem noſtram immediate

A te sequens, et postquam praesens man-
datum et publicatio sibi innotuerit, ad
extirpationem praedicti uitii concubi-
natus morumque reformationem, iuris
communis praesentisque mandati no-
stri nec non omnium et singulorum ali-
orum statutorum nostrum synodalium,
praecedentium et sequentium, corre-
ctionem, emendationem et executio-
B nem, quoad omnes et singulos cleri-
cos, suae correctioni, reformationi et
iurisdictioni in ea parte immediate sub-
iectos, cuiuscunque etiam status, gra-
dus, conditionis aut praeminentiae fu-
erint, prout unumquemque respecti-
ue concernunt et transgressores cul-
pabiles reperientur, cum effectu proce-
dere non omittant. Alioquin ipsius
C decani nostri uel senioris praedicti,
quod absit, negligentia in hac parte exi-
gente, ipsoque in correctione uitio-
rum et excessuum a iure communi ac
in praesentibus nostris statutis desi-
gnatorum atque prohibitorum, in prae-
dicto dierum termino, contra, ut prae-
mittitur sibi subditos minime procede-
re curante, sed forsan dissimulante:
D eundem praesentibus certificamus,
quod tam iuxta iuris communis, quam
praesentis mandati nostri dispositionem
contra tales uitiosos atque culpabiles,
eidem decano seu seniori subiectos, ad
executionem omnium et singulorum
supra dictorum, contra quoscunque, qui
in hac parte culpabiles fuerint uitio-
rumque eis prohibitorum extirpatio-
E nem morumque reformationem, pro-
ut tenemur, per nos aut nostrum in spi-
ritualibus uicarium, lapso praedicto ter-
mino, cum effectu procedere curabi-
mus, prout iustitia exiget, ordoque di-
ctauerit rationis.

Decanus ecclesiae cathedralis clericos sibi iuxta statuta etc. subiectos et in hoc crimine culpabiles existentes uitre non omittat: alias contra eiusmodi criminosos etc. ex conniuentia aut dissimulatione decani, seu senioris praedictae ecclesiaeB mbergensis, impune relictos, uicarius generalis in spiritualibus etc. procedere curabit.

Praeterea intimatur, insinuatur, pu-
blicatur, ac ad omnium et singulorum
F rectorum parochialium ac beneficiato-
rum quorumcunq; per praedictas ciui-
tatem et dioecesin nostras constitutorũ
notitiam deducitur, eisque et cuilibet
eorum inhibetur, ne de caetero ipsi uel
eorum aliquis alicui talium concubina-
riorum, seu huiusmodi mulierem aut
pueros habenti, ecclesiam uel benefici-
um arrendare seu locare praesumant,
aut praesumat.

G Inhibemusque similiter praedicto
in spiritualibus uicario ac notario no-
stris, ne deinceps talibus commendam,
curam animarum, administrationem,
siue accessum concedant seu eosdem
admittant, absque speciali nostro man-
dato, sed prorsus et omnino amoueant
Et, si forsan per ignorantiam ecclesia,
uel beneficium eis uel alicui eorum ar-
rendaretur, commendaretur seu acces-
sus daretur, habita praemissorum noti-
tia, sine omni dilatione amoueri, et per
rectorem alium poni; Ipsosque tam
locantem, quam locatum condigna poe-
na puniri uolumus, de quibus omnes
et singulos praesentibus certificamus.

Concubinariis ecclesiam etc. nemo rectorem paroch. locet. Iisque concubinariis generalis uicarius commendas ne det.

Tit. XVIII. De clericis non residentibus et distributionibus quotidianis.

INuiolabili constitutione prohibe-
mus, ne distributiones, quae ab eccle-
siis quibuscunque nostrarum ciuitatis
et dioecesis, quae pro defunctorum an-
niuersariis in quibuslibet etiam rebus
pro tempore largiuntur, aliis personis,
quam in officiis, ad quae ipsae distribu-
tiones deputatae sunt, curauerint per-
sonaliter interesse, iuxta cuiuslibet or-
dinationem ecclesiae rationabilem, iam
factam uel faciendam, tribuantur: Qui
uero aliter de distributionibus ipsis
quicquid receperit, nisi ipsum infirmi-
tas seu ista et rationabilis corporis ne-
cessitas, aut euidens ecclesiae utilitas
excusaret, dominium receptarum re-
rum restituere teneatur.

Distributiones fructuum ecclesiae uel beneficiorum etc. fiant praesentibus non absentibus absque licentia uel legitima causa.

Volumusque ea, quae similiter de
distributionibus quotidianis non dan-
dis absentibus personis cum exceptio-
nibus in iure constituta sunt, firmiter
obseruari; insuper etiam sub suspensio-
nis et priuationis fructuũ et beneficio-
rum poena districte inhibemus, ut nul-
lus beneficiatus nostrarum ciuitatis et
dioecesis ab ecclesia sua seu beneficio
suo, ad quam seu quod intitulatus exi-
stit, se absentare uelit, nisi nostra aut ui-
carii nostri licentia desuper obtenta,
non obstantibus quibuscunque confir-
mationibus beneficiorum ac aliis forsan
in contrarium facientibus.

Tit. XIX De praebendis et concessione earundem.

PRo communi bono, decore eccle-
siarum ac cultu diuino augmentando
statuimus, ut praebendarii ac beneficiati
parochialium e ecclesiarum suis pleba-
nis et uice plebanis reuerentiam exhi-
beant ac in processionibus matutinis,
missis, uesperis et completoriis, in plenis
officiis et in festis, quae cum nouem le-
ctionibus peraguntur, similiter domini-
cis diebus superpelliceati intersint;
Cum per hoc ipsi praebendarii, pri-
missarii et beneficiati ab otiis et aliis illi-
citis retrahantur, quod sub poena sus-
pensionis per praesentes mandamus et
obseruari uolumus.

Beneficiarii tenentur iuuare plebanos.

Insuper inhibendo monemus omnes
rectores ecclesiarum et capellarum, ne
fructus suarum ecclesiarum, uicariarum
ca-

Fructus non minorandi a rectoribus ecclesiarum.

capellarumque et beneficiorum redditusque eisdem antiquitus deputatos praesumant in antea minorare, quod si attentare praesumserint, id, quod egerint, irritum habeatur et contra praesumtores, tanquam praesentis statuti transgressores, per censuram ecclesiasticam procedi omnino uolumus, super quo etiam in inuestitura concedenda iuramentum desuper deferri mandamus.

Iuramenta praeiudicatiua nulla.

Satuimus, quod cum aliquis rector ecclesiarum aut uicarius uicariam adepti fuerint, si aliqua pacta uel iuramenta, statuto alicui derogantia aut iuri contraria, uel quaecunque alia illicita, in quibuscunque aliis contractibus fuerint interiecta, ea pro non adiectis sed irrita habeantur, et talia promittentes et iurantes pro huiusmodi promissionibus temerariisque et illicitis iuramentis poenitentiam agere et emendam condignam facere teneantur.

Omnis uicarius constituendus per episcopum.

Quoddam statutum praedecessorum nostrorum in certa sua ambiguitate reformantes, omnibus et singulis parochialium ecclesiarum rectoribus sub poena suspensionis ab ingressu ecclesiae et officio latae sententiae, quam contrarium facientes uolumus incidere ipso facto, districtius inhibemus, ne uicarios, quos in suis ecclesiis, etiam sede episcopali uacante aut nobis extra nostram dioecesin constituto locare tendant, seu regimen curae animarum, absque nostra uel successorum nostrorum, tempore uacationis praedictae senioris partis capituli, licentia et permissione permittant quomodolibet exercere: Exercentes autem similem poenam similiter incurrere uolumus et ad grauiorem procedemus.

Sub poena suspensionis latae sententiae districtissime inhibemus, ne aliquis rector parochialis ecclesiae in huiusmodi sua ecclesia uel capellis, sub limitibus eiusdem existentibus, aliquem presbyterum ad officiandum pro alio sine nostra licentia ad diuina admittat, nec etiam sub eadem poena nullus beneficiatus nostrae ciuitatis et dioecesis beneficium, ad quod intitulatus existit, per alium officiet, nisi id ei per nos, aut authoritate nostra dispensatiue sit permissum.

Licentia officiandi per episcopum sit danda.

Quo casu non per aliquem religiosum, cuiuscunque etiam relligionis existat, sed per secularem clericum, officii sui executionem habentem, suppleat uices suas. Nullusque sub eadem poena ecclesiam seu beneficium huiusmodi etiam non confirmatum absque nostra speciali licentia regat seu quouis modo officiare praesumat, seu ad regendum aliquis se intromittat.

Graue nimis est et absurdum, quod quidam ecclesiarum praelati et alii seculares ac relligiosi capitulaque et conuentus, cum possint uiros idoneos ad ecclesiae beneficia et ordines sacros praesentare, assumere et promouere, non uerentur indignos, rudes et ignaros, quibus nec morum honestas, nec literarum scientia, neque aetatis maturitas suffragantur: Vnde quanta exinde ecclesiis damna proueniant, nemo sanae mentis ignorat, ex hac etiam status ecclesiasticus deformatur, salus animarum negligitur, et alia plura mala et scandala exinde sequuntur.

Promouendi et admittendi sint idonei ad ecclesiastica beneficia etc.

Volentes igitur huic morbo mederi, praecipimus, ut praetermissis indignis, idonei ab beneficia ecclesiastica et ad ordines sacros praesententur, qui Deo et ecclesiis uelint et ualeant gratum efficere famulatum: contrarium uero facientes et praesumentes, poenis a sacris ordinibus constitutis decernimus, iustitia mediante, puniendos. Inhibentes strictissime uicario nostro in spiritualibus, qui est et qui pro tempore erit et aliis quibuscunque, ne aliquas seculares uel regulares ad beneficia ecclesiastica, praesertim quibus cura imminet animarum, admittant, seu inuestiant, et ad sacros ordines promoueant seu promoueri permittant, nisi prius tales de et super scientia, moribus et aetate ac caeteris de iure necessariis, diligenter fuerint examinati et idonei reperti, sic quod in omnibus et per omnia diligens cura adhibeatur, ut digni moueantur et indigni repellantur, quoniam melius est paucos bonos, quam multos malos habere ministros; si enim caecus caecum ducit, ambo in foueam dilabuntur; et si secus incaute fuerit praesumtum, non solum deiiciendus est indigne promotus, uerum etiam promouens indignum animaduersione condigna puniendus erit.

Magna iniquitas praelatorum etc. et eorum, quibus ius patronatus

Quoniam, ut non ambigimus, ex fonte auaritiae illa prouenit enormitas, quod nonnulli ecclesiarum ac dignitatum praelati, abbates, abbatissae, praepositi, commendatores, decani, priores, priorissae et certae personae ecclesiasticae exemti et non exemti ciuitatis et dioecesis nostrarum, quibus parochiales ecclesiae sunt incorporatae, annexae, seu unitae, et in quibus ius obtinent patronatus, seu rectorum praesentatio pertinet ad eosdem de prouentibus ipsarum ecclesiarum, non possunt de residuo seu portione eis adsignata commode sustentari, episcopalia iura soluere et alia eis incumbentia onera supportare, imo, quod deterius est, ad ipsas ecclesias promoueri, dum uacant, cupientes, non aliter praesentent, seu admittant, nisi pri-

seu praesentandi alias ad certas ecclesias etc. etc. competit ergo suos praesentatos, admissos et institutos, ut qui commode ex prouentibus se sustinere haud ualeant.

prius iurent et promittant uel alias per A literas seu instrumenta se adstringant, seu obligent, quod de certa portione debeant esse contenti, ultra forsan incorporationes, per sedem apostolicam aut praedecessores nostros factas, quae interdum portio ita exigua est et modica, quod nedum praemissa onera subire ualeant, sed etiam miserabiliter sub tanta laborum et onerum sarcina in op- B probrium sacerdotalis dignitatis egere coguntur, propter quae saepius contingit, quod non inueniantur personae idoneae, quae huiusmodi ecclesias uelint recipere, sic quod frequenter etiam minus idoneis conferantur, ex quibus pericula imminent animarum. Nos uolentes super praemissis, prout nobis ex nostro incumbit officio, reme- C dium adhibere: ipsis uicariis perpetuis onus diei et aestus portantibus salubriter subuenire; in uirtute sanctae obedientiae et sub obtestatione diuini iudicii districte praecipimus et mandamus uobis omnibus et singulis supradictis, quatenus infra trium mensium spatium, a publicatione praesentium numerandū, uicariis ipsis perpetuis, in praedictis ec- D clesiis institutis siue instituendis, congruas portiones non habentibus, de quibus iidem uicarii congrue sustentari et episcopalia iura soluere, ac alia eis incumbentia onera ualeant supportare, quibuscunque impedimentis, pactis seu obligationibus penitus reiectis et semotis assignent, et effectualiter tradant, E quas quidem portiones, si forsan intra terminum praedictum assignare et cum effectu tradere neglexerint, aut aliquis eorum neglexerit; Nos ex tunc authoritate nostra ordinaria et etiam apostolica, a sacris canonibus nobis tradita, ad huiusmodi assignationem faciendam in ecclesiis et uicariis, in quibus opportunum fuerit, prout ius dictabit et ordo F exegerit rationis, iustitia procedemus et alias negligentias eorum et cuiuslibet ipsorum puniemus, quod caeteris cedet in exemplum, exemtionibus et aliis priuilegiis non obstantibus, quibuscunque.

Tit. XX. De institutionibus.

STatuimus, ut nullus clericus, ad cu- G ram animarum, a nostro uicario admittatur, nisi prius iurauerit obedientiam, et quod nullam in acceptione beneficii, ad cuius curam est praesentatus, commiserit simoniam, quodque bona eiusdem beneficii non uelit alienare et alienata pro posse recuperare.

Beneficiorum perpetuorum fundationes, institutiones et confirmationes, quae ordinaria authoritate fient, literis seu instrumentis publicis et authenticis conscribi statuimus et confirmari, instrumenta quoque et literas, super quibuscunque institutionibus seu confirmationibus confecta et conficienda, omnibus, quorum inter est, communicari uolumus et mandamus, etiam in simplicibus et authenticis copiis, secundum petentium uoluntatem.

Tit. XXI. Ne sede uacante aliquid innouetur.

STatuimus, ut quicunque bona ecclesiae sede uacante aut episcopo defuncto ab eo relicta occupauerit, ipso facto excommunicationis sententiam, quam ferimus in his scriptis, incurret, quam successor inuiolabiliter faciens obseruari nullus relaxet, sine restitutione et satisfactione condigna de capituli consensu et consilio.

Tit XXII. Vt beneficia ecclesiastica sine diminutione conferantur.

Patroni ecclesiae uel beneficii, sine ulla deminutione conferant beneficia.

CUm beneficia ecclesiastica sine deminutione conferri debeant, quidam ecclesiarum patroni, personis idoneis praetermissis tales ad ea praesentant, qui portione aliqua debent esse contenti, reliquum suis usibus totaliter applicando. Vnde, ad huiusmodi malam perniciem extirpandum statuimus, quod si tales clerici se de portione, debita spoliari uidentes, ad nos, uel uicarium nostram non detulerint, sint ipso facto suspensi: Et nihilo minus eisdem ecclesiis spolientur, et presbytero ideneo prouideatur de ipsis. Si uero ad nos detulerint quaestionem, ipsum patronum per censuram ecclesiasticam ;ad huiusmodi molestationem compensari uolumus et mandamus; Adiicientes nihilo minus, quod, si in hoc pertinax patronus exstiterit, ad praesentationem talis ecclesiae uel beneficii nullatenus admittatur.

Tit. XXIII. De rebus ecclesiae non alienandis.

Omnes contractus irriti sunt, per quos bona ecclesiarum etc. sponte alienata.

QUia plures rectores ecclesiarum parochialium, simplicitate ac iuris ignorantia in affectione carnali, quam habent in suos, seducti, redditus et fructus ecclesiarum suarum, ut accepimus, in magna quantitate aliquando uendunt, seu alias alienant ad tempus, sub quibusdam coloribus et figmentis, asserentes, se uelle uenditionis pretia in utilitatem ecclesiarum conuertere; et sic dictum pretium conuertunt damnabiliter in utilitates consanguineorum, uel familiarum suarum, aut aliorum, ex quo ecclesiae frequenter sustinent detrimenta; hunc igitur contractum decernimus irritum et inanem.

Bona ecclesiae non sunt ea-

Prohibemus etiam, ut nullus propter

pienda certis in causis.

pter debitam aut fideiussoriam obligationem singularis personae alicuius ecclesiae ecclesiastica bona capiat, uel, quae ad ecclesiam et capitulum ipsius ecclesiae pertinent: Qui uero contra fecerunt, nisi moniti, intra quindenam a die monitionis numerandam, bona huiusmodi restituerint ecclesiae uel capitulo, ad quos pertinent, excomunicationis latae sententiae, quam ex nunc ferimus, subiacere uolumus ipso facto.

Neque emenda uendenda etc. sunt uasa et ornamenta ecclesiastica etc. furtim etc ablata intuitu inimicorum, quos ecclesiae aduocati habent, ecclesiae non sunt molestandae.

Calices quoque, uasa ac alia ecclesiastica ornamenta, furtim uel raptim ecclesiis ablata uel aliis piis locis, sub poena restitutionis ablatorum, nullus emat, uendat uel pignori obliget, uel ad obligationem recipiat: Nullus etiam de caetero cum aduocatis ecclesiarũ guerras habens, bona ecclesiarum, quarum ipsi aduocati defensores existunt, praetextu guerrarum huiusmodi surripiat, aut ecclesias ipsas uel uillas earum et loca incendio uel hostilitate deuastet, aut homines earum spoliet suis bonis.

Qui uero contra fecerint, ipso facto excommunicationis sententiam, quam ferimus in his scriptis, incurrat, a qua non ualeat absolui, nisi prius ablata restituat, aut pro damnis satisfaciat.

Tit XXIV. De permutatione beneficiorum.

PErmutationes beneficiorum nullam inferiorem episcopo seu nobis posse impartiri authoritatem, de iure declaramus; Et tales permutationes factas sine nostra, seu episcopi authoritate, carere uiribus declaramus, ipsas, si quae factae sint, uel fierent, cassamus et irritas nunciamus.

Tit. XXV. De testamentis et executoribus eorundem.

HAc sacrosanctae synodi authoritate firmiter statuimus, ut unicuique, quem iura non prohibent testari, in sanitate, uel lecto aegritudinis constituto, legandi, disponendi et ordinandi de bonis sibi a deo collatis, circa pia loca et personas ecclesiasticas, uel saeculares, dummodo suos haeredes contra sanctiones legitimas non praetereat, sit libera uoluntas. Reprobamus quamcunque constitutionem uel in contrarium statutum non ualere; uolentes itaque et praecipientes, ut per uniuersos praelatos et iudices ecclesiasticos, omnes clerici et laici impedientes defunctorum legata seu ultimas uoluntates, per excommunicationis sententiam et alias censuras compellantur, ut debitos suos sortiantur effectus.

Libera testandi uoluntas neque per contrarium statutum etc. tolli potest. Defunctorum dispositiones ultimae exequendae sunt, sub poena excommunicationis latae sententiae etc.

Intelleximus quod nonnulli tam religiosi quam seculares clerici et laici, diuino timore Dei postposito, in sua-

A rum periculum animarum, pecunias, res et bona, per quae manus eorum ex testamentis decedentium deberent in usus certos, etiam pios distribui, seu expendi, aliis usibus applicare non formidant, ac saepe negligentias, dolos et fraudes quamplures circa executionis officium committunt, quandoque nullatenus, quandoque tardius id, quod eis

B commissum est exequendo. Et quod deterius est, pecunias, res et bona ipsa sibi quandoque usurpant et in usus proprios conuertunt: Frequenter etiam quod longo minori pretio, quam alibi commode uendi possent, ad existimationem propriam bona sibi recipiunt et distrahunt; itaque ut plerique non executores, sed consumtores, siue dilapi-

C datores, seu subtractores appellari potius mereantur. Cum igitur ad nostrum spectet officium, piis ultimis uoluntatibus prouidere, ut secundum uoluntatem defuncti uniuersa procedant et exequantur: ideo contra praemissas fraudes, dolos et negligentias intendimus remediis opportunis prouidere, prout ad nostrum pastorale spectat officium.

Executores testamentorum bona etc. defuncti ne conuertant in suos aut alienos usus.

D Statuimus, ut quicunque de executione relictorum, maxime clericorum decedentium, se intromittere uelint, debeant et teneantur intra unius mensis spatium, a tempore obitus defuncti, de legitima sua constitutione fideicommissaria, siue executoria ultimae uoluntatis, nec non testamento, siue defuncti huiusmodi ultima uoluntate, coram no-

E bis, uel uicario nostro, plenam et idoneam facere fidem, ac se ad executionem eiusdem admitti obtinere; et antequam manus (praeterquam ad depositionem) apponant, ad exequendum uel relicta bona defuncti dispensandum, inuentarium, sub manu authentica, uel ubi notarius commode haberi non poterit, coram fide dignis personis, de bo-

F nis inuentis aut relictis per defunctos omnino conficere, ac post lapsum anni, a tempore mortis testatoris computandum, similiter unius mensis spatium, nobis aut uicario nostro et procuratori fisci nostri, integram de inuentis et distributis diligentem facere rationem; si quis uero aliter et praemissis non ob

G seruatis, bona cuiuscunque, praesertim clerici, dispensare, aut se de executione facienda praesumserit, talem fisco nostro episcopali in quinquaginta florenorum Rhenanorum summa irremissibiliter persoluendorum multari et puniri uolumus eo ipso.

Testamentarii non debent differre testamentum ultra mensem et tenentur petere admissionem eiusque exequendi licentiam ac potestatem.

Inuentarium fieri debet antequam manus ad exequendum apponatur.

Testamentarii tenentur facere rationem distributis etc. sub poena 50. flor. Rhen.

Discordias et dissensiones, quae saepe inter testamentarios defunctorum, et successores eorundem defunctorum beneficiatorum de et super portione fructuum deseruitorum oriuntur, remo-

mouere cupientes, statuimus et ordinamus, quod quicunque beneficiatus nostrarum ciuitatis et dioecesis Bamberg. qui uixerit usque ad diem sancti Iacobi maioris inclusiue, etiamsi contingat, eum mori eodem die, habere debet omnia singula blada beneficii sui, uidelicet, triticum, siliginem et hordeum pro deseruitiis, ut sibi et suis testamentariis persoluantur et in usum defuncti conuertantur. Qui autem ad festum S. Michaelis uixerit, aut eodem die mortuus fuerit, habebit auenam; uinum aliaque seminum genera et fructus quoscunque, etiam pullos autumnales. Qui uero usque ad Martini, pecuniarum census: natiuitatis Christi, encenia: Esto mihi, pullos, carnes priuiales; paschae oua, uentres agnellorum, pentecostes, encenia: Walpurgis pecuniarum census.

Norma obseruanda post obitum beneficiati super portione fructuum adquirendorum futuro successori.

Tit. XXVI. De sepulturis.

PEriculis animarum et scandalis obuiare uolentes, inhibemus, ne secularis regularisue persona, cuiuscunque status, uel conditionis existat, quemquam inducat uerbis, nutibus, uel signis, ut alienam eligat sepulturam, uel ut electam iam immutet.

Ad sepulturam alienam eligendam nemo inducendus.

Quorundam utriusque sexus hominum malitiis, qui in animarum suarum salutis dispendium et scandalum plurimorum, non solum contra prohibitionem apostolicam, sed etiam in detractionem rectorum parochialium ecclesiarum et proximi nocumentum multos uerbis, nutibus, signis, aliisque suasionibus allectiuis, tam in mortis periculo, quam in sanitate constitutos, inducunt, quod omissa propria uidelicet eorum parochialis ecclesiae sepultura, alienam eligant, uel quod electam immutent: Ex pastoralis officii debito uolentes opportune obuiare, uniuersis Christi fidelibus utriusque sexus, cuiuscunque status aut conditionis existunt, per nostras ciuitatem et dioecesin constitutis, sub interminatione maledictionis perpetuae, in uirtute sanctae obedientiae et sub poena excommunicationis, nec non suspensionis a perceptione sacramentorum, districtissime prohibemus, ne quisquam ad uouendum, iurandum, uel fide interposita, seu alias, ad promittendum quenquam ad hoc inducat personam, quod propriam, sicut praemittitur, sepulturam dimittat et alienam eligat, uel quod iam electam immutet. Alioquin quicunque huius nostrae prohibitionis uiolator fuerit, praesentis constitutionis edicto, poenis excommunicationis et suspensionis huiusmodi tamdiu se nouerit innodatum, donec per nos aut eum,

Poena in praeuaricatores.

A cui nostras in hac parte uices commiserimus, praeterquam in mortis articulo, digna poenitentia et satisfactione praecedentibus fuerit absolutus.

Quia etiam ordo iuris confunditur, si ius suum unicuique non seruatur, statuimus ordinando, ut personae ecclesiasticae tam saeculares, quam regulares, cuiuscunq; ordinis uel status existant, qui B alterius ecclesiae parochialium, per electionem sepulturae rite et legitime factam ad suam ecclesiam, uel cimiterium susceperint tumulandū, rectori eiusdem parochiae, de quibuscunque obuentionibus, occasione illius funeris prouenientibus, secundum statuta canonica, quartam partem intra quindenam, post eiusdem funeris tumulationem et dicti C rectoris requisitionem, integre persoluere teneantur. Alioquin, saluis aliis iuris poenis, omnes, qui in dicta quarta parte soluenda in termino praedicto se negligentes exhibuerint, per censuram ecclesiasticam praecipimus coerceri, tanquam aliena temere uel de facto detinentes.

D

Tit. XXVII. De parochiis.

SAne grauis et clamorosa nostris auribus inculcatur querela, quod nonnulli suis iuribus et finibus non contenti, parochianos alienos praesumunt recipere temere ad diuina, contra canonicas sanctiones, et cum dictorum parochianorum iudices non existant, nec ligandi nec etiam absoluendi in eos E ceperint potestatem, se tamen iudices faciendo in foro spirituali, periculose absoluunt et ligant pro suo aliquando libitu uoluntatis. Sicque ipsos, qui proprios spernunt presbyteros, minime absolutos, illud salutiferum nostrae peregrinationis uiaticum cum labe mundatis in animarum suarum et eorum, qui non diiudicantes indiscrete reci- F piunt conferre periculum non uerentur. Sicque dicti eorum suam pro ipsis animam obligarunt, dum sibi taliter subtrahuntur, statum ignorantes ipsorum, non possunt, quod in eis aegrotum est sanare nec consolidare infirmum, nec allegare confractum, et sic dum curationis necessariae non adhibentur remedia, inualescentib9 morbis, G usque ad interemtionem laesio dilatetur, unde sacerdotes nullam possint de sic pereuntibus animabus superno iudici reddere rationem. Nos sanctorū patrum, qui ecclesiae sanctae Dei et personis ecclesiasticis terminos, quos non licet transgredi, posuerunt, statuta considerantes, huius sacrae synodi approbatione, uniuersis sacerdotibus, tam religiosis, quam secularibus, cuiuscunque ordinis, conditionis siue status existant in

in ciuitate et dioecesi nostris degentib9, sub debito iuramenti, quod nobis in receptione sacerdotii praestiterunt, ac sub interminatione diuini iudicii, firmiter inhibemus, ne quis alienum parochianum praesumat, excepta necessitatis causa, quae legem non habet, ad confessionem recipere, uel ei aliquod ecclesiasticum sacramentum porrigere, nisi petita desuper et obtenta licentia B proprii sacerdotis, cum certi indubitati iuris existat, talem a tali crimine solui non posse aliquatenus, uel ligari: Et ex hoc ordinem ecclesiae, per maiores et sanctos patres, per diuinam prouidentiam institutum, confundi, quos per uniuersos plebanos coram suis plebibus praecipimus publicari.

Alienos parochianos, excepta causa necessitatis uel obtenta proprii parochi licentia, nemo recipiat et sacramenta eis porrigat.

Tit. XXVIII. De decimis, primiceriis et oblationibus.

Quia dominus in signum uniuersalis dominii decimas pro ministris altaris retinuit, canonicaque praeterea sanctio iubeat, eas de omnibus fructibus cum integritate persolui, statuimus, quod laici decimas ipsas de agris, pratis, hortis et arboribus, nec non de omnibus fructibus, qualitercunque e terra nascuntur, clericis seu parochialibus ecclesiis, nullis deductis expensis, siue mellorum, siue familiae, aut mercenariorum sit pretium, etiamsi de uno fundo et uno anno pluribus uicibus crescant atque proueniant plures fructus, et similiter de animalibus et aliis rebus licite adquisitis, sine omni fraude integraliter tribuant et exsoluant. Volumus igitur, ut plebani et rectores ecclesiarum, et alii praedicatores in praedicationibus publicis et confessionibus secretis, charitatiue persuasioneque bona populum inducant, declarando, quod ad huiusmodi integralem solutionem decimarum et praecepto ecclesiae sint adstricti.

Ex omnibus fructibus etc. soluendae sunt decimae, non deductis prius expensis. Populus ad harum solutionem monendus est.

Decimas igitur sacri canones sine diminutione et sine expensarum deductione iubent clericis exsolui: Ideoque mandamus, quatenus ipsis de fructibus statim, postquam collecti fuerint, et non deductis expensis, cum integritate plenaria exsoluantur.

Licet omnis christianus ad missarum solennia aliquod munus Deo offerre teneatur, et reducere ad memoriam, quod Deus per Moysen dixit: non apparebis in conspectu meo uacuus: in praecipuis tamen festiuitatibus, per anni circulum occurrentibus, quas iuxta ecclesiae longaeuam consuetudinem quatuor fore prae aliis censemus: natiuitatis scilicet domini Iesu Christi, paschae, pentecostes et assumptionis B. M. V. ad oblationes et offertoria omnes

A et singulos nostros subditos in suis parochialibus ecclesiis sacerdotibus suis curatis teneri, praesentibus declaramus statuendo, nisi aliud forsan in quibusdam ecclesiis ex longa consuetudine esset introductum.

In quibus festiuitatibus subditi in suis parochialibus ecclesiis ad offertoria teneantur.

Tit. XXIX. De regalibus.

Claustra monialium omnibus et maxime clericis omnino interdicimus, inhibentes sub priuatione honorum abbatissis et priorissis omnium monasteriorum, nostrarum ciuitatis et dioecesis, ne monialium aditum clericis uel laicis praebeant, nisi ex manifesta rationabili causa, sine dispensatione monachi et moniales quicunque habitum deferant, secundū quem professio C eorum exigit congruentem et de hoc ipsorum praelati et praelatae sic prouideant, ne ipsis ex eorum circa hoc commissa negligentia poenam debitam cogamur infligere; ne ipsi monachi et moniales, habitum suum contra praesentis constitutionis tenorem illicite deponentes, laqueis sententiae canonis, contra tales latae, se inuoluant. Fragilitati sexus D monialium ex corde compatiendo, magnam tentationis occasionem remouere uolentes, uniuersis et singulis, cuiuscunque status, gradus, ordinis et praeeminentiae existant, clericis in maioribus ordinibus constitutis, sub suspensionis ab ingressu ecclesiae et diuinis officiis, et laicis sub excommunicationis poenis districtius inhibemus, E ne de caetero alicuius monasterii monialium praedictarum nostrarum ciuitatis et dioecesis, cuiuscunque etiam ordinis fuerit, septa, uidelicet ambitum, dormitorium, refectorium, domos, quas ipsae moniales inhabitant, aut hortos communes uel speciales introire, aut cum monialibus ipsis comessationes, aut confabulationes suspiciosas, in dictis uel F aliis eorundem monasteriorum locis, habere praesumant, nisi ipsis a nobis et uicario nostro, aut nostram desuper authoritatem habente, uel ab eorundem monasteriorum uisitatoribus expressa ad hoc licentia concedatur.

Habitum gestent decentem.

Sine licentia non licet monialium claustra introire, aut confabulari.

Tit. XXX. De iure patronatus.

Statuimus, quod si clericus, siue laiG cus ecclesiae patronus, rectore eiusdem defuncto, spoliat dotem uel domum, ad beneficium spectantem, siue ecclesiam iure praesentandi, est ea uice priuatus, et superior illam ecclesiam uel beneficium illa uice conferre licite habebit: Statuimus etiam contra patronos ecclesiarum, qui bona clericorum decedentium sibi usurpant, ut a iure patronatus et praesentandi illa uice cadant penitus ipso facto.

Amittunt patroni ius suum, qui spoliant dotem aut bona sibi usurpant.

Item prohibemus in uirtute ſanctae obedientiae, et ſub poena ſuſpenſionis ab ingreſſu eccleſiae latae ſententiae, et ſub obteſtatione diuini iudicii, ne ſacerdotes et aliae eccleſiaſticae perſonae a patronis eccleſiarum, ad eccleſias parochiales uacantes, nomine et uice alicuius minoris impuberis, uel alterius aetatem legitimam non habentis, ſe faciant pro ueris rectoribus praeſentari: Quia ex iſto execrabili abuſu, qui irrepſit proh dolor! in noſtra dioeceſi, ut accepimus, eccleſia Dei et animae fidelium damnabiliter decipiuntur, praeter alia mala, quae ex his pullulant et etiam ipſa eccleſia inficitur ſymoniaca prauitate; Qui quidem ſic inſtituti apud laicos Kirchen-Träger uulgariter nuncupantur, et qui hactenus praeſentati ſic fuerint fraudulenter, eos a ſe abdicent et reſignent, quod eis ſub praedicta ſuſpenſionis ab ingreſſu eccleſiae poena firmiter praecipimus per praeſentes.

Non minores impuberes ſunt praeſentandi.

Si plures clerici a diuerſis patronis ad beneficia eccleſiaſtica nobis fuerint in discordia praeſentati, ac unus patronorum per ſe, aut alium, ſiue alios, clericum ab altero patrono, ſub praetendente praeſentatum capit, uulnerat, uel occidit, ne tam deteſtabile uitium in noſtra ciuitate et dioeceſi ultra ſibi locum uindicet, huius ſacrae approbatione ſynodalis ſtatuti ſtatuimus, quod, ſi patronus in praemiſſis aut eorum aliquo notorie culpabilis repertus fuerit, ipſo facto ſit iure patronatus, ſi quod illi in dicto beneficio, ſeu ad ipſum competiit, perpetuo ſpoliatus.

Plures clerici a diuerſis patronis praeſentati, non ſunt ab uno patronorum capiendi et uulnerandi.

Statuimus inſuper etiam, ut, ſi clericus ad beneficium eccleſiaſticum in diſcordia praeſentatus, aut alias ſuum captiuauerit aduerſarium, uel uulnerauerit, aut hoc fieri mandauerit, ſeu ſuo nomine factum hoc ratum habuerit, ſit ipſo facto iure ſuo, quod ſibi contra aduerſarium competiit et competere poterat, priuatus, ſaluis poenis, contra tales et praecipue contra offenſores et occiſores clericorum quomodolibet promulgatis.

Tit. XXXI. De cenſibus.

Libertatem eccleſiaſticam tueri ac prodigalitatem clericorum noſtrorum prohibere cupientes, ſub excommunicationis latae ſententiae poena, quam ferimus in his ſcriptis, diſtricte inhibemus, ne quisquam clericus noſtrarum ciuitatis et dioeceſis, cuiuscunque etiam gradus, ſtatus, ordinis aut conditionis exiſtat, ſine noſtro conſenſu etiam ex quacunque cauſa, ſe aut ſubditos ſuos cuiquam ſeculari perſonae conſtituat cenſuales, uel ad protegendum ſe ſubmittat; Quinimo ſi cuiquam ſe cenſuales conſtituiſſent, ſub eadem poena intra duorum menſium ſpatium, liberos et abſolutos facere teneantur: Neque ſub eadem poena praeſumant beneficiati, ſine huiusmodi noſtro conſenſu, fructus, redditus ac bona ſuorum beneficiorum in perpetuum oppignorare, uendere, locare, commutare, aut quouis modo alienare.

Eccleſiaſtici aliis ſe conſtituere cenſuales prohibentur.

Tit. XXXII. De conſecratione eccleſiae et altaris.

Diſtincte inhibendo ſub excommunicationis poena, quam ferimus in his ſcriptis, mandamus, ne de caetero in coemiteriis non conſecratis uel uiolatis corpora defunctorum, in communionem decedentium ſine noſtra licentia tumulentur: Nec in his locis non conſecratis, uel eccleſiis aut altaribus uiolatis, ſub eadem poena, diuina celebrentur officia, niſi ex noſtra permiſſione aut ſpeciali ac expreſſa deſuper obtenta licentia.

Tit. XXXIII. De celebratione miſſarum et ſacramento euchariſtiae.

Sanctiſſimum Chriſti corpus quod digna ueneratione non ſufficit commendari, cum extra eccleſiam deportatur, ueneratione mandamus ſolita uenerari: uicem ut presbyter ſuperpelliciatus, cum ſtola circa collum illud reuerenter portet ante pectus, niſi loci diſtantia aut temporis qualitas aliud depoſcat: clericus uero ſimiliter ſuperpelliciatus, aut honeſtus laicus praecedat, cum campanella aut lumine tintinnando; id uero audientes, uidentes uel ſcientes fieri et obuiantes donec ſacerdos transeat, genuflectant et dicant deuote ad minus ter orationem dominicam, cum ſalutatione euangelica. Nos tam presbytero et clerico, quam ſingulis aliis praedictis, qui pro reuerentia tanti ſacramenti genuflectunt, etiamſi ad infirmum et inde ad eccleſiam deuote ſequentibus uere poenitentibus et confeſſis, qui orationem et ſalutationem praedictas dixerint, quadraginta dies indulgentiarum, pro qualibet uice de iniunctis ſibi poenitentiis, authoritate qua fungimur, in domino relaxamus: presbyter uero, qui aliter, uel occulte ipſum portare praeſumſerit, praeter offenſam diuinam, poenam exceſſui condignam a nobis formidabit.

Quae reuerentia adhibenda ſit ſacramento S. euchariſtiae ſi extra eccleſiam deportetur.

Indulgentiae 40. dierum.

Felicis recordationis olim Vrbanus Papa VI. pio ductus propoſito, omnibus uere poenitentibus et confeſſis ſacroſanctum euchariſtae ſacramentum, quando ad infirmos portatur et deportatur, deuote aſſociantibus, centum dies indulgentiarum miſericorditer in domino

Ab Vrbano papa VI. 100. dierum.

mino relaxauit, quod in sermonibus ad populum facere contigerit Christi fidelibus frequentius insinuare mandamus.

S. Eucharistia solum ne portetur ad ecclesiam.

Statuimus insuper, ut nullus sacerdos hoc sacramentum in colopedibus transiens tractare praesumat et cum omni reuerentia, cautela et timore illud portet. In nulloque indecenti loco illud ponat, sed ad ecclesiam de infirmo studeat reportare.

Sint ieiuni, si percipiant infirmi S. eucharistiam, nisi extent in summo periculo mortis.

Item quiuis rector ecclesiae hortetur plebem suam, ut infirmi tempestiue et ieiuni sacramenta percipiant, nisi periculum mortis aliter exposcat si immineret.

Item si sacerdos aliquid post medium noctis per modum cibi uel potus sumserit, debet sequenti die penitus a celebratione missae abstinere.

Presbyteri sint attenti in celebrationen S. Eucharistiae.

Praecipimusque missas a presbyteris cum omni cordis puritate attente et deuote celebrari, uerbaque extra canonem altiori et intelligibili uoce proferant, ut possint a circumstantibus audiri. Et attendant omnino, ne quid de forma consecrationis tam panis quam calicis omittatur, uerbaque integra consecrationis cum intentione perfecta proferant.

Item pueri carentes usu rationis, qui non possunt distinguere inter cibum corporalem et spiritualem assumtionem corporis Christi, nullatenus admittantur, cum ad eius susceptionem requiratur deuotio actualis.

Incipientibus autem habere discretionem, etiam ante perfectam aetatem, puta cum fuerit undecim, duodecim uel tredecim annorum et alias, quando in illis signa deuotionis, discretionis ac feruor, uel desiderium rationabiliter apparuerint, corpus dominicum ministretur.

Item caueant sacerdotes, ne hostiam, cum qua celebrandum, tam diu conseruent, quoad incipiat corumpi, ac in ea sit aliqua dispositio corrùptionis, ex tali enim scienter conficiens peccat grauiter, propter irreuerentiam sacramenti.

Insuper et corpus domini nostri Iesu Christi usque ad corruptionem specierum panis nullatenus conseruetur, sed ad minus innouetur singulis septimanis aut quindenis, iuxta loci qualitatem: Tamen quilibet super custodia et renouatione ipsius sacramenti curam habens, custoditum sumere et loco sumti aliud consecrare non differat ultra mensem.

Item sacerdotes sint cauti, quando praeparant calicem, ne uinum omnino sit acetum factum uel acetosum, aut acetum putridum, uel pendulum, seu

A corruptum et aqua parum apponatur, ut a uino de facili et totaliter absorbeatur.

Item si musca uel aranea uel aliud immundum aliquid in calicem, ante consecrationem, ceciderit, effundatur et abluto calice de nouo praeparetur: Si uero aliquid horum post consecrationem acciderit, illud caute capiatur et di-

B ligenter leuetur et comburatur, ablutioque simul cum cineribus ad sanctuaria in ecclesia recondatur.

Item si sacerdos ante consecrationem corporis domini percipit, uinum et aquam non esse in calice, debet statim apponere et consecrare; Si uero post consecrationem uerborum percipit, quod aqua desit, debet nihilominus procede-

C re nec debet aquam uino iam consecrato miscere, quia sic sequeretur corruptio sacramenti: Si uero percipit post uerba consecrationis, quod uinum non fuerit in calice, si quidem hoc percipiat ante consumtionem corporis domini, debet deposita aqua, si inibi fuerit, imponere uinum, cum alia aqua et resumere uerbum consecrationis sanguinis. Sed

D si percipiat post sumtionem corporis, debet apponere aliam hostiam, iterum simul consecrandam, cum sanguine, quia si diceret sola uerba consecrationis sanguinis, non seruaretur ordo debitus consecrandi.

Item si per negligentiam aliquid de sanguine stillauerit super tabulam, quae solet esse sub pedibus sacerdotis cele-

E brantis, lingua lambatur et tabula radatur et igne comburatur, et cinis iuxta altare condatur: Sed sacerdos poeniteat quadraginta diebus.

Quod diebus sacerdotes poenitere debeant in casibus praedictis obuenientibus.

Si uero super altare, interposita palla, stillauerit calix, sorbeat minister et diebus tribus poeniteat. Si super linteum altaris et ad linteum stilla peruenerit, quatuor diebus poeniteat et lintea-

F mina, quae tetigerit illa stilla, tribus uicibus sacerdos abluat, calice supposito, et aqua abluitionis sumatur et iuxta altare condatur; praedictis autem diebus poenitentia est iniungenda. Potest tamen iniungi poenitentia arbitraria, pensatis conditionibus, negotio et causa.

G Item si quis per ebrietatem, uoracitatem, uel infirmitatem, eucharistiam euomuerit, debet uomitus ille sumi diligenter et cremari et cineres iuxta altare recondi. Et clerici, qui in sortem domini uocati existunt, obsequium debitum Deo praestent, districte sub excommunicationis poena, quam in his scriptis ferimus, omnibus subiectis nobis clericis secularibus praecipimus et mandamus, quatenus horas canonicas reliquumque officium diuinum, diurnū pa-

riter et nocturnum iuxta ordinationem rubricae breuiarii, quo in ecclesia nostra Bambergensi utimur, per totum anni circulum legendo dicant et cantando, non transcurrendo, sicophando, extranea et plerumque uana, profana et inhonesta uerba siue colloquia uaria intermiscendo, seu rite et deuote, infirmitatis et alia legitima causa siue impedimento cessante.

Anniuersarii diligenter obseruandi.

Missasque iuxta confirmationes beneficiorum et anniuersariorum institutionem legere et celebrare ac anniuersarios obseruare studeant, ne se in illis negligentes constituant, alias ad praedictam ac acriorem poenas contra tales mandamus procedi.

Volumus ac districte praecipiendo prohibemus, ne sacerdotes pro administrandis sacramentis, uel pro sepultura fidelium, munera quantumcunque modica, a suis subditis exigant aut extorqueant. Ipsis autem sacerdotibus non interdicimus, ut, si subditi eorum post sacramentorum administrationem, aut post funerum sepulturam, laudabilem et deuotam consuetudinem, pro huiusmodi sacramentorum administratione a fidelibus introductam, nollent obseruare, quam ad hoc officium nostrum seu uicarii nostri implorando possint iidem subditi licite coarctari et, prout ius dictauerit, consueta ad persoluendum compelli. Ad decorum domus domini et ad cultum diuini officii ampliandum, et ut Christi fideles ad diuinorum officiorum frequentiam ac etiam deuotionem salubrius inuitentur, statuimus et ordinamus, et nihilominus curatis sacerdotibus iniungimus per praesentes, quod ipsi de caetero in ecclesiis suis debitis horis quotidie pulsato campanae ad hoc signo, non in cameris suis, aut aliis locis, ut nonnulli ex eis hactenus facere ex accidentia consueuerunt, saltem matutinum et uespertinum officium dicant, in iisdem ecclesiis, cum fieri poterit, nisi eos necessitas seu impedimentum aliquod ab hoc retrahat et excuset: Quia ex ipso abusu plures libri ecclesiarum huiusmodi furtim asportantur et etiam deteriorantur grauiter; Alioquin ipsi presbyteri ad huiusmodi librorum praedictorum et deterioratorum restitutionem tenebuntur, et nihilominus super eo punientur.

In ecclesiis horas canonicas orent.

Pastoralis officii nostri cura sollicite nos admonet, subditorum nostrorum saluti prouidere, uirtutes plantare, ac uitia et scandala remouere. Sane dudum multorum ad nos ueridica relatione peruenit, qualiter transactis temporibus, nonnulli nouiter presbyteri ordinati in decantationibus aut celebrationibus suarum primarum missarum,

A quas primitias uocant, more secularium nuptiarum, conuiuia apparauerint, turbamque tam cognatorum, quam aliorum utriusque sexus hominum, clericorum et laicorum, ad conuiuia huiusmodi inuitauerint, propinas receperint, choreas duci, strepitum cum instrumentis musicalibus et quod plura alia, quae in dictis secularibus nuptiis uix licite

B admittuntur, fieri et exerceri permiserint. Quae omnia et singula presbyteros ipsos a deuotione, quam in prima celebratione missarum habere praesumuntur, magis distrahunt, quam conducunt. Nos igitur abusiones huiusmodi tollere ipsosque presbyteros sic celebrantes, a mensarum curis absolutos, deuotioni ac diuino officio magis

C intentos esse cupientes, in uirtute sanctae obedientiae mandamus, districtissime inhibendo, ne deinceps presbyteri quicunque, cuiuscunque status, ordinis, conditionis, aut dignitatis existant, in aliqua ecclesiarum et monasteriorum nostrarum ciuitatis et dioecesis, suas primitias decantare, aut celebrare uolentes, eo die, quo easdem

D celebrare constituunt et celebrant, ultra decem personas uirilis sexus duntaxat, inter quos etiam sibi ad altare ministrantes comprehendi uolumus, in prandio et in coena secum habeat inuitatos, propinasque nisi ad altare oblatas non recipiat, aut imburset, neque choreas iuxta secularium nuptiarũ morem apud se coram eo duci aut fieri faciat, ducat, aut ab aliis fieri permittat,

E sub suspensionis a diuinis officiis poena, quam contrafacientes incurrere uolumus ipso facto.

Presbyteri primitias celebrantes tantum decem personas sexus uirilis in conuiuio habeant.

Idem in inthronisationibus monialium in monasteriis monialium nostrae dioecesis, quoad personarum inuitandarum numerum et propinas uolumus obseruari, ne, cuiuscunque conditionis

F aut status existat, in inthronisatione sua propinas recipiat, ut ultra numerum praetactum utriusque sexus homines secum inuitatos habeat, aut adducat, sub poena suspensionis a diuinis officiis praedicta. Nonnulli, ut plurimorum relatione accepimus, tam clerici quam laici, praesertim in certis festis, dum in ecclesia orationi insistere

G deberent, non uerentur in ipsis earumque coemiteriis choreas facere, actus dissolutos exercere, ac etiam interdum canere cantilenas, seu confabulationes illicitas facere, ac multas insolentias perpetrare, ex quibus ecclesias et coemiteriorum uiolationes inhonesta uariaque delicta quandoque sequuntur ac ecclesiasticum plerumque perturbatur officium, in diuinae maiestatis offensum et astantium scandalum populorum; in

Idem obseruandum in monialium monasteriis in actu inthronisationis.

in multis etiam ecclesiis cum uasis, uestimentis et caeteris ornamentis, ad diuinum cultum necessariis, indecentibus, pensatis utique earum facultatibus, deseruitur: Quae omnia et singula praesentibus interdicimus et firmiter prohibemus.

Inhibemus etiam, ne plebani, uel sacerdotes aliqui excommunicatis a domino papa uel nobis, aut iudice ordinario seu delegato, ante obtentum absolutionis beneficium, in festiuis uel priuatis diebus, de caetero introitum ecclesiae indulgeant, uel eos recipiant ad diuina, cum ante absolutionem excommunicationis uinculum non possint ad tempus suspendere, ne sine peccato medio tempore possit eis, nisi in certis casibus, communicari. Qui uero contrarium fecerit, ipso iure ab officio sit suspensus.

Excommunicatis ingressum ecclesiae non indulgeant.

Insuper districte praecipimus, ne ullus presbyter sine scholare siue ministrante, sibi in missa respondente, missam audeat celebrare: in eleuatione corporis dominici campana pulsetur, ut in nomine Iesu omne genu flectetur.

Presbyter absque ministrante non celebret.

Execrabilis et detestanda aliquorum negligentia nostrum turbauit auditum, quod in plerisque monasteriis regularibus, ad hoc fundatis, horae canonicae et alia diuina officia interdum nullatenus uel saltem raro, negligenter, incomplete et inordinate decantantur, seu peraguntur.

Quodque nonnulli ecclesiarum ministri, modestia ordinis clericalis abiecta, non considerantes, quod beneficium datur propter officium, horas canonicas dicere, seu psallere negligunt, in diuinae maiestatis offensam ac scandalum plurimorum. Ne igitur transgressores inualescant huiusmodi aliisque ueniant in exemplum, districtissime praecipiendo mandamus, ut in omnibus et singulis ecclesiis collegiatis ac monasteriis regalibus uirorum et mulierum nobis subiectorum, ad hoc fundatis et dotatis, singulis diebus officium diuinum, diurnum pariter et nocturnum, horis debitis, solenniter in nota cum spiritu humilitatis, deuote, rite, ordinate, distincte et laudabiliter psallatur et decantetur.

Horas canonicas sunt in ecclesiis etc. rite decantandae.

In praemissis uero negligentes, culpabiles, inobedientes, seu rebelles cuiuscunque fuerint status, conditionis, ordinis, uel dignitatis, decernimus per censuram ecclesiasticam ac subtractionem redditium et prouentuum suorum ac alias secundum qualitatem dedicti grauiter puniendos. Et quia superioris negligentia, quae dum spem impunitatis permittit, multam pestilentiam in subditos nutrire consueuit: Idcirco omnibus illis, ad quos id pertinet, districte et in uirtute sanctae obedientiae iniungimus et mandamus, ut omni negligentia et iniuria penitus relegata, circa reformanda praemissa et eorum singula corrigenda sollicitam curent diligentiam adhibere, alioquin nos eorum negligentiam, prout iustum fuerit, puniemus.

Cum sacrorum canonum sanxerit authoritas, quod nullus sacerdos diuina missarum solemnia debeat in altari portatili, uel uiatico celebrare: Ideo rectoribus ecclesiarum et uniuersis clericis nostrarum ciuitatis et dioecesis, firmiter in uirtute sanctae obedientiae ac sub excommunicationis sententia, quam in his scriptis ferimus, poena praecipiendo mandamus, ne in huiusmodi uiaticis altaribus, absque nostro speciali indultu, celebrent, aut alios presbyteros seculares, uel regulares patiantur aliquatenus celebrare.

In altari portatili ne celebrent sacerdotes absque speciali indulto.

Tit. XXXIV. De baptismo.

Baptismus omnium sacramentorum ianua est; Ideo de eius forma etiam mulieres instruantur, ut tempore necessitatis, quando pueris natis periculum imminet mortis, ipsos ualeant, absentibus presbyteris, rite baptizare. Et dicant sine additione uel deminutione uidelicet N. ego te baptizo in nomine patris et filii et spiritus S. amen: Et est exspectandus totalis partus ab utero: Vbi autem periculum mortis timeretur, agressa parte principali et capite, in quo operationes animae magis manifestantur, baptizetur infans.

Item pueri, quantocius fieri poterit, baptizentur, ne debilitate morte praeuenti damnentur. In hyeme aqua calefacta competenter infans baptizari potest. Inhibemus etiam, ne rectores diuinarum, sicuti, ut accepimus, aliqui facere solent, dominicis diebus, post pascha usque ad pentecosten, cum fonte baptismatis populum aspergere praesumant, sed cum aqua benedicta, ad hoc similiter, sicut aliis diebus dominicis, benedicenda, populum fidelem aspergere debeant.

Docere igitur debent sacerdotes, tam mares quam foeminas, in necessitate paruulos baptizare, in forma praescripta in suo idiomate. Et quod patres et matres infantes proprios, si summa necessitas exigit, poterunt baptizare. Et si sacerdotes, super hoc diligentius inquirentes, debitam formam seruatam in baptismate inuenerint, quod factum est approbent, supplentes circa bapti-

zatum quoad unctionem olei et in pectore et in scapulis et chrismatis in uertice, quod a laicis est omissum.

Si autem in baptismate debitam formam non inuenerint obseruatam, non differant pueros baptizare: Si autem de baptismo alicuius dubitetur, tunc baptizetur sub hac forma: Si es baptizatus, non te baptizo, si non es baptizatus, ego te baptizo in nomine patris et filii et spiritus sancti. Haec tamen fiant sicut in libris continentur.

Sciant enim sacerdotes, quod, si laicus non baptizat ex simplicitate, non causa introducendi errorem, dicat, ego te baptizo in nomine sancti patris, sancti filii, sancti spiritus, quod non est rebaptizandus puer, cum, quis illud apponit, quod necesse est intelligi. Pater enim sanctus est: Vnde in Iohanne: pater sancte serua eos etc. Filius sanctus est: Vnde in Luca: Quod etiam ex te nascetur sanctum, uocabitur filius Dei: et spiritus sanctus est: Vnde ibidem spiritus sanctus superueniet in te.

Hoc probat Augustinus per hoc, quod dicitur ter sanctus in Esaia et in apocalypsi.

Si quod autem aliud interpositum fuerit, non est baptizatus: Si autem in fine apposuerit, aliquid causa deuotionis et ex simplicitate, non intendens per hoc baptizare, uidelicet sanctae Mariae et sancti Iohannis et sancti Petri etc. baptizatus est. Si autem intendit per hoc baptizare, non est baptizatus.

Nihil petatur pro baptismo.

Item pro baptismo nihil exigatur, sed, si quid offeratur gratis, accipi et consuetudo loci introducta obseruari potest: prohibetur etiam per praesentes, ne quis de caetero in aulis, aut cameris, aut aliis priuatis locis seu domibus, sed duntaxat in ecclesiis, quae ad id sunt deputatae, aliquos, nisi principum, quibus ualeat in hoc casu deferri, liberi extiterint, aut talis necessitas emerserit, propter quam nequeat ad ecclesiam absque periculo propter hoc accessus haberi, audeat baptizare; Qui autem secus attentare praesumserit, aut suam in hoc praesentiam exhibuerit, taliter per nos punietur, quod alii similia attentare non praesumant.

Tit. XXXV. De custodia eucharistiae.

STatuimus, ut in ecclesiis eucharistia et chrisma, nec non aqua baptismalis, ac singula ad diuinum cultum spectantia, ne ad ea nefanda manus extendi ualeat, sub fideli custodia, adhibitis clauibus, solenniter et diligenter conseruentur.

Ordinamus insuper, ut mulieres sacra uasa contingere et ad altare sacerdo-A tibus ministrare non praesumant; statuimus, ut uasa ministerii et sacra uestimenta, nec non locus sacramenti et reliquiarum ac corporali munda teneantur. Cum autem corporalia sordida fuerint, non nisi per sacerdotes intra sacrarium abluantur. Ipsaque uestimenta et corporalia uetustate consumta ad humanos usus nullatenus rediganB tur, sed incendio tribuantur et cineres, ut moris est, conseruentur.

Tit. XXXVI. De reliquiis et ueneratione sanctorum.

NE in debita ueneratione sanctorum quisquam nostrae ciuitatis et dioecesis a nostra maiori ecclesia ualeat deC uiare, festiuitates per anni circulum per populum nobis subiectum solenniter celebrandas et quae ab olim ipsa nostra ecclesia et populus solenniter celebrauit, praesentibus duximus annectendas. Mandantes, quatenus festiuitates eiusmodi et nullas alias sine nostra speciali auctoritate et licentia populo nostro celebrandas aliquatenus de caetero indiD catis. Festum uidelicet natiuitatis domini nostri Iesu Christi, S. Stephani prothomartyris, S. Iohannis apostoli et euangelistae, sanctorum innocentum: circumcisionis, epiphaniae domini: conuersionis S. Pauli, purificationis B. M. V. cathedrae Petri: Matthiae apostoli: S. Cunigundis imperatricis obitus, annunciationis B. M. V. resurrectionis E dominicae cum tribus diebus sequentibus: S. Georgii martyris; SS. apostolorum Philippi et Iacobi: inuentionis S. crucis: Ioannis ante portam latinam, quae est dies dedicationis nostrae ecclesiae Bambergensis: ascensionis domini: pentecostes cum tribus diebus sequentibus: SS. trinitatis: corporis Christi: S. Viti: natiuitatis S. Ioannis baF ptistae: SS. apostolorum Petri et Pauli: uisitationis beatae M. V. S. Kiliani: obitus sancti Henrici imperatoris: S. Mariae Magdalenae: S. Iacobi apostoli: S. Petri: ad uincula S. Laurentii martyris. Assumtionis B. M. uirg. S. Bartholomaei apostoli: S. Aegidii confessoris: natiuitatis Mariae: translationis S. Cunigundis! Matthaei apostoli et euangel. MiG chaelis archangeli: translationis S. Ottonis episcopi: S. Dionysii et sociorum eius: SS. apostolorum Simonis et Iudae: omnium sanctorum: Martini episcopi: praesentationis B. M. uirg. S. Catharinae: S. Andreae apostoli: S. Nicolai episcopi: conceptionis B. M. V. S. Thomae apostoli: anniuersarius dedicationis et festiuitas patroni cuiuslibet ecclesiae. Dies quoque singuli dominici per anni circulum currentes.

Tit.

Tit. XXXVII De obseruantia ieiuniorum.

Ieiunia non sunt ad alios dies transferenda.

AD haec etiam prohibemus, ne quis adductus pariter et discretus ordinaria et statuta ieiunia, utpote quadragesimae temporis et uigiliarum, praesumant infringere, nec non huiusmodi etiam quatuor temporũ ieiunia propter uotiua et extraordinaria ieiunia quis uiolare praesumat, cum tale damnum tali lucro Deus nolit recompensare. Reprobamus similiter prauam quorundam consuetudinem, qui sextam feriam uiolant, sabatho, quarta feria uel alio die in hebdomade ieiunantes, de caetero hoc fieri districte prohibemus.

Vniuersis et singulis ecclesiarum parochialium et diuinorum rectoribus ac uerbi diuini praedicatoribus, nec non curatis per ciuitatem et dioecesin nostras Bambergens. ubilibet constitutis notificamus, quod dudum, ut accepimus, successiue ad illustrium principum dominorũ Georgii et Ottonis, comitum palatinorum Rheni ac Bauariae ducum: Nec non prouidorum uirorum magistrorum, ciuium et consulatus oppidi Bamberg. nostrae Bambergensis dioecesis instantias seu petitiones, omnibus et singulis Christi fidelibus utriusque sexus hominibus etiam in huiusmodi nostra dioecesi Bambergensi sub eorum temporali domino constitutis, ut quadragesimalibus et aliis diebus, quibus butyri et aliorum lacticiniorum esus est prohibitus, butyro et aliis lacticiniis uesci, ex certis causis tunc expressis, sub certis modis et formis a sancta apostolica sede inductum sit et concessum. Nos attendentes causas et rationes, ob defectum crescentiae olei oliuarum, pro huiusmodi indultis obtentis expositas, non minus in ciuitate et tota dioecesi nostra Bambergensi praedicta, quam in illius partibus, militare, deformitatem et disparitatem, siue differentias tollere caeterorumque subditorum nostrorum, in praedictis indultis non comprehensorum, commoditatibus amplius consulere uolentes, ut omnes in dictis nostris ciuitate et dioecesi constituti, unius cultus, quoad praemissa, ad parem etiam obseruantiam inclinentur, pridem similiter pro uniuersis et singulis Christi fidelibus, utriusque sexus hominibus, tam clericis quam laicis, praedictarum nostrarum ciuitatis et dioecesis Bambergensis in supradictis indultis concessionibus non comprehensis, ut etiam in quadragesimalibus ac aliis diebus, in quibus butyri et aliorum lactininiorum esus ex praecepto ecclesiae uel consuetudine est prohibitus, butyro et aliis lacticiniis absque scrupulo conscientiae uti et uesci libere et licite ualeant, de consensu et uoluntate uenerabilium in Christo nobis sincere dilectorum, praepositi, decani et capituli ecclesiae nostrae Bambergensis, a dicta sede apostolica gratiose indulgeri et concedi obtinuimus et impetrauimus; Ita tamen quod indultis gratiis, concessionibus et impetrationibus nostris huiusmodi uti uolentes, tam clerici quam laici, si in singulis eorum bonis ultra ualorem ducentorum florenorum Rhenensiuum habeant, octo; si uero minus quam ducentorum florenorum, ut praefertur, habeant, quinque denarios monetae nostrae usualis currentis, loco poenitentiae salutaris, quolibet anno, quo indultis huiusmodi uti uoluerint, ad certos truncos siue loca per nos deputandos siue deputanda, erogare et imponere teneantur, qui denarii sic impositi ad laudem omnipotentis Dei et diuini cultus augmentum et non ad alios usus conuerti debeant, prout et, quemadmodum in literis apostolicis, desuper confectis et emanatis, quas alias in ualuis dictae ecclesiae Bambergensis publicari fecimus et mandauimus, praesentibusque pro expressis haberi uolumus, praemissa omnia et singula latius continentur.

Quae omnia et singula in et ad subditorum nostrorum notitiam deducere uolentes: uobis omnibus et singulis supradictis in uirtute sanctae obedientiae et sub excommunicationis poena districte praecipiendo mandamus, quatenus indulta et concessiones apostolicas et impetrationes nostras huiusmodi in ambonibus ecclesiarum et capellarum uestrarum quolibet anno singulis dominicis proximis ante angarias et quatuor tempora, ac quando esto mihi, ante carnisbriuium et inuocauit, in capite ieiunii in ecclesia Dei officia cantantur, diebus solenniter ac diligenter publicetur, ac Christi fideles et populum uestrum desuper fideliter informare studeatis.

Tit. XXXVIII De ecclesiis aedificandis.

Damna ecclesiis dare impune non liceat.

VT domus ac ecclesiae et capellae ab omnipotentis Dei, gloriosissimaeque uirginis Mariae et sanctorum decorem, gloriam et honorem aedificatae, fabricatae et consecratae, illaesae et illibatae perpetuo conseruentur, sub excommunicationis poena inhibemus, ne quis ecclesiam, seu capellas, aut muros eorundem seu caracteres in eis factas, siue altare aliquod temere infringere, uel sine licentia nostra speciali rumpere, uiolare, destruere, aut demoliri, uel praemissa facere aut fieri mandare praesumat: contra facientes sententiam praedictam, quam his scriptis feri-

ferimus, ipso facto subiacere et incurrere uolumus, nec sub eadem poena quis nouam ecclesiam siue capellam, sine nostra huiusmodi licentia, aut uicarii nostri in nostris ciuitate et dioecesi erigere, construere aut aedificare, aut signa aliqua forsan simulare, aut alias facta, tanquam uera approbare, seu acceptare, aut peregrinis signa peregrinationis assignare praesumant.

Rationes reddendae ab administratoribus. Statuimus ut administratores, magistri fabricae, uel hi, qui ecclesiarum bona et pecunias ad fabricam deputatas administrant, uel quibus commissa cura est fabricae, siue clerici, siue laici existant, cum aliena negotia gerant, debeant singulis annis inter pascha et festum ascensionis domini, aut alio tempore plebano, pro tempore et aliis, quorum interest, de omnibus et singulis perceptis et distributis debitam rationem reddere, ut bona et res ad fabricam ecclesiae cuiuslibet deputata, uel ex Christi fidelium eleemosynis collecta ad necessarios usus aedificiorum et ornamentorum conuertantur. Iniungimus insuper praetactis administratoribus, siue magistris fabricae, quod in suo officio fideles existant, ueluti Deo, cuius res tractant, rationem reddere habent. Quodque attendant circa domorum Dei aedificationes ac ornamentorum ac aliorum defectus, ut iuxta earum facultatem et qualitatem decorentur.

Si uero quisquam ex praefatis magistris fabricae aut ecclesiae uitricis negligens repertus fuerit, uel singulis annis, ut supra, rationem reddere recusauerit, hunc debeat et possit plebanus seu rector ecclesiae, intra cuius limites hoc contingit, per sacramentorum subtractionem aut aliam ecclesiasticam poenam constringere, uel ad nostram aut uicarii nostri audientiam deferre. In his autem, quae hospitalibus uel leprosoriis aut orphanotrophiis praesunt, tam circa reddendam rationem, quam in aliis eorum administrationem et necessitatem tangentibus statutum Viennensis consilii et iuris communis dispositionem in nostris ciuitate et dioecesi praecipimus obseruari.

Tit. XXXIX. De immunitate ecclesiarum et coemiteriorum.

Clerici non laedendi. PRaecipimus sub poena suspensionis latae sententiae, ut si ab aliquibus laicis quaedam, spolium siue rapinam spiritualium personarum, seu etiam aliquam ecclesiasticam personam captiuam ad aliquem locum adduci contigerit, sacerdotes et capellani eorundem locorum, postquam hoc sciuerint, nulla alio exspectato mandato, a diuinis cessabunt.

A Statuimus etiam, pro utilitate subditorum nostrorum, ecclesiasticarum uidelicet personarum, quod non solum in locis, ad quae dictum spolium siue persona deducetur; uerum etiam in illis locis, in quibus res ecclesiasticarum personarum absque nostro aut iudiciis ecclesiastici competentis (sc. mandato) B occupari, arrestari, detineri, auferri, seu distrahi, etiam domus earum, siue quaecunque aedificia demoliri contigerit, in eisdem locis cessetur ab officiis diuinorum.

Ad detestabilem malignorũ audaciam ac insolentiam, temeritatem compescendam, et ut ecclesiarum libertas obseruetur, sub excommunicationis poe- C na, quam ferimus in his scriptis, districte praecipiendo inhibemus, ne quis in ecclesiis, capellis, seu loco sacro, insolentias, exlamationes, seditionem, impetum, aut tumultum facere; seu immunitatem uiolare, aut ecclesiis uel ecclesiasticis personis talias, collectas siue onera imponere aut seruituti laicali aut dictioni submittere uel subiicere aut D subiici arctare praesumat: Sed ab omnibus praedictis quibuslibet aliis illicitis actibus etiam societatibus, foedis negotiationibus, nundinis et mercenariis in eis habendis, seu faciendis, aut ad alias seu illa confugantibus extrahere, ui depellere aut amouere cessent, et penitus se abstineant; contra uero facientes, ultra poenam praedictam acrius puniri E mandamus. *Ecclesiis et ecclesiasticis personis collectae etc. non sunt imponendae.*

Tit. XL. De sponsalibus et matrimoniis.

CLaudestina matrimonia sub poena excommunicationis fieri prohibemus, et per plebanos inhiberi sub eadem poena mandamus, sed in facie ecclesiae fiant. Si uero aliqua dubia super matrimoniis et quibuscunque aliis F sacramentis emerserint, sacerdotes ad nos referant, recepturi consilium salutare. Plebanique in praedicationibus doceant et obseruent hanc formam in matrimonio, quod coram fide dignis personis uir dicat mulieri, recipio te in meam legitimam uxorem: Et uice uersa mulier dicat: recipio te in meum le- G gitimum maritum; Cum multa ex inthronisatione nubentium, temporibus a iure prohibitis, cum pompis et insolitis actibus secularibus, alias etiam plurima exinde oriuntur scandala, quibus obuiare cupientes, sub latae sententiae excommunicationis poena quibuscunque parochialium ecclesiarum rectoribus, seu eorum locum tenentibus, caeterisque presbyteris et beneficiatis nostrarum ciuitatis et dioecesis mandamus eisque districte inhibemus, ne deinceps ali-

aliquos nubentes, temporibus a iure seu consuetudine prohibitis inthronisare seu sic alias etiam alibi quam in suis parochiis, aut antea, nisi de expressa licentia nostra eis ostensa aut data, inthronisatos ad ecclesiam uel diuina admittere aut illis celebrare, uel sacramenta ecclesiastica ministrare praesumant; omnemque solennitatem et pompam huiusmodi temporibus in matrimoniis fiendam penitus prohibentes: tempora autem prohibita sint haec: A prima dominica aduentus domini usque ad octauas epiphaniae domini inclusiue. A septuagesima usque ad octauas paschae similiter inclusiue. In hebdomada litaniae maioris uicem festi sancti Marci nec non a dominica, qua cantatur uocem iucunditatis, quae proximior est ante festum ascensionis domini et rogationum, usque ad octauas corporis Christi etiam inclusiue.

Omnis pompa prohibita.

In quibus temporibus prohibitum sit solennitare nuptias

Statuimus, ut matrimonium cum reuerentia et honore in conspectu ecclesiae celebretur, si autem matrimonium fuerit contrahendũ in ecclesiis, publice per parochialem presbyterum dominicis et festiuis diebus publice proponatur, ut, si quod impedimentum matrimonii contrahendi aliqui nouerint, infra terminum competentem, ab ipso presbytero praefigendum, in facie ecclesiae sine difficultate illud reuelent.

Fiant denunciationes publice in parochiis.

Excommunicationis quoque sententiam in genere proferimus in omnes huiusmodi impedimentũm celantes. Si quis autem, non praemissa denunciatione, clandestina et interdicta coniugia inire presumserit, etiam ignoranter, soboles de tali coniunctione suscepta illegitima est censenda.

Parochialis etiam sacerdos tales coniunctiones si prohibere contemserit, aut quilibet etiam regularis, qui eis praesumserit interesse, per trium dierum spacium ab officio suspendatur.

Tit. XLI. De cognatione spirituali.

CVm in iure inter personam baptizatam et illum, qui eam suscepit, ac inter eandem baptizatam personam et suscipientis filios: et uxorem ante susceptionem huiusmodi carnaliter cognitam ab eodem, nec non inter suscipientem patremque baptizati et matrem, cognatio intercedat spiritualis, quae matrimonium impedit contrahendum, et dirimit post contractum: haec quoque iam dicta de suscipiente, sunt etiam de baptizante censenda, Praeterea quia ex confirmatione seu frontis chrismatione spiritualis cognatio eisdem modis contrahitur, matrimonia simpliciter impediens contrahenda et dirimens post contracta;

A idcirco praesentis statuti et dicti iuris auctoritate huiusmodi spirituales cognatos matrimonium inuicem contrahere districtius inhibemus.

Tit. XLII. De consanguinitate et affinitate et consilio Viennensi.

EOs qui diuino timore postposito, in suarum periculum animarum scienter,
B in gradibus consanguinitatis uel adfinitatis, constitutione canonica interdictis, aut cum monialibus contrahere matrimonialiter non uerentur: nec non relligiosos et moniales, aut clericos in sacris ordinibus constitutos, matrimonia contrahentes, excommunicationis sententiae decernimus subiacere ipso facto: praecipientes ecclesiarum
C praelatis, ut illos, quos ea constiterit taliter contraxisse, excommunicatos publice tam diu nuncient, seu a suis faciant subditis nũnciari, donec suum humiliter recognoscenter errorem, separentur ab inuicem et absolutionis beneficium habere mereantur.

Tit. XLIII. De Simonia.

D QUoniam inter ecclesiastica crimina Simoniaca prauitas primum locum obtinet: ideo eandem haeresin exstirpare uolentes, scripto praesenti excommunicamus omnes et singulos uendentes ecclesiastica sacramenta, uidelicet baptisma, eucharistiam, unctionem extremam, poenitentiam et alia sacramenta, nec non ecclesiasticam sepultu-
E ram, uel beneficium ecclesiasticum: illos sententia nostra complectentes, qui aliquid praedictorum negligunt, uel differunt impendere, quousque pecunia uel aequiualens pecunia detur, aut promittatur, seu desuper quomodolibet fiat pactum. Gratis enim et absque omni pacto dona et sacramenta praedicta debent exhiberi, nec praetextu alicu-
F ius quantumcunque longaeuae consuetudinis, immo potius corruptelae, antequam impendantur, aliquid exigi permittimus uel pacisci. Licet eis exhibitis uolumus, prout de iure cautum est, consuetudines antiquas obseruari.

Interdicimus enim iudicibus ecclesiasticis ordinariis, delegatis arbitris et compromissariis quibuscunque, in no-
C stra ciuitate et dioecesi, ne Dei timore postposito et legum et canonum suspensionem non curantibus per sortes et pactiones alias illicitas, de danda sibi pecunia uel alia re temporali, uel alia promissione quacunque interueniente, sententias uel pronunciationes quascunque, in causis istis, quas nobis reseruamus, authoritate quacunque audeant proferre.

Nec dolum seu fraudem contra hu-

iusmodi nostrum salutare interdictum A aduenire praesumant: Alioquin omnes contra facientes, saluis aliis poenis a iure statutis, excommunicationis sententiam, quam ex nunc in his scriptis ferimus, incurrere uolumus ipso facto.

Tit. XLIV. De Iudaeis.

Statuendo praecipimus, ut in uniuersis ciuitate, oppidis, castris et uillis B nostris gens Iudaeorum, quam habitare in nostris dominiis uidemus, etiam utriusque sexus, talia signa et habitum, quibus seu per quae, sine qualibet ambiguitate, a christiano populo distinguatur, sibi eligat ac ferat manifeste.

Iudaei etiam mancipia christiana prorsus dimittant, alioquin cum omni- C bus locis, ubi Iudaei, dicto statuto obedire nolentes, habitare uel domicilia obtinere noscuntur, in poenam christianorum potentum tam diu cessent ab officiis diuinorum, donec per nos praedicta gens misera et perfida ad obseruationem praemissorum omnium compellatur. Ipsi autum Iudaei per nos indirecte per subtractionem communionis fi- D delium excommunicationis sententia compellantur. Si quis uero de gente praedicta in die parasceues uisus fuerit in platea, uel per ostium domus suae prospicere, uel per fenestras, ad quod probandum duorum christianorum stabitur iuramento: nobis et praefecto uel aduocato loci, ubi hoc fieri continget, in marca argenti poenae nomine tene- E atur, cuius solutionem et omnes *defendentes eam per excommunicationis* sententiam compellemus.

Punitur Iudaeus prospiciens per fenestras in die parasceues marca argenti.

Et ne quis christianus huius statuti ignorantiam ualeat allegare, uniuersis ecclesiarum rectoribus, per ciuitatem et dioecesin nostras constitutis, in quorum parochiis Iudaeos morari contigit, sub poena excommunicationis sententiae F latae praecipimus firmiter et districte, ut quilibet in sua parochia singulis diebus dominicis, singulorum quatuor temporum immediate sequentibus, intra missarum solennia publice praefatum nostrum statutum lingua materna exponere non omittat.

Cum iudaeis sint prohibita et interdicta mancipia christiana, uolumus et G praecipimus, ut plebani et alii rectores ecclesiarum, ubi sunt domicilia eorum, diebus dominicis omnes de fide catholica iudaeorum nutrices et seruientes denuncient excommunicatione ligatos. Excommunicatos etiam denuncient omnes alios christianos, qui apud Iudaeos pecuniam suam locant, aut a iudaeis usuram recipiunt, uel ut Iudaei eandem pecuniam mutuent et usuram.

Si uero sacramenta ante domus Iudaeorum deferri contigerit, ipsi Iudaei, audito sonitu praeuio, intra domus suas se recipiant, et fenestras ac ostia sua claudant; hoc etiam in qualibet die parasceues per rectores ecclesiarum facere compellantur. Nec praesumant de fide catholica iudaei cum simplicibus disputare: nec christianos in iudaismum alliciant, aut aliquem ausu temerario circumcidant. Nec filios aut uxores Iudaeorum ad uiam christianorum uenientium et suscipientium audeant detinere. Nec christianos infirmos uisitent, uel circa ipsos quouis modo opera medicinae exerceant.

Tit. XLV. De haereticis.

Detestamur sectas uniuersas, quibuscunque etiam nominibus censeantur, omnesque uanas et superstitiosas, obseruantias, diuinationes uidelicet et sortilegia artemque maleficam et pythonissarum, quibus decepti homines putant bona prouenire, uel mala posse euitari, ad hunc quandoque perducuntur errorem, ut credant, ueris siue fictis benedictionibus, aut certis ligaturis, caracteribus, uel obseruantiis posse homines, uel pecora curari, et a languoribus conseruari. Quod quidem pestiferum genus e uulgo eradicare cupientes, statuimus, ut deinceps quicunque presbyter uel clericus talem reperiat cuiuscunque conditionis hominem, siue clericum siue laicum, praedictis erroribus inuolutum, aut praemissis uel incantationibus daemoniacis uel superstitionibus magicis qualitercunque utentem et in poenitentiali foro hoc crimen cognouerit, ad nos, seu uicarium aut commissarium nostrum, ad absoluendum remittat, quoniam omnia praemissa prohibemus, et nisi de commissis satisfaciat et desistat, eum et omnes facientes, consentientes et auxiliantes, ipso facto excommunicationis sententiae, quam in his scriptis ferimus, innodamus.

Item quod nullus, siue clericus, siue laicus, ausus sit damnabili praesumtione publice praedicare uel occulte docere et tenere, quod sacerdos in peccato mortali existens non possit conficere corpus Christi siue sic ligatus suos subditos a peccatis absoluere uel ligare queat. Sic ergo praedicans, docens et credendo tenens pro haeretico et incredulo habeatur, quem errorem huius sanctae synodi, approbatione damnamus, anathematizamus et penitus reprobamus, nam quae sancta sunt, inquinari non possunt, nec sacramenta hominum malitia profanantur. Praeterea siue bonus siue malus sit minister,

per

per utrumque effectum bonum Deus A confert, licite ergo a quocunque alias idoneo sacerdote diuina audiantur et ecclesiastica ministeria et sacramenta recipiantur. Insuper uolumus et in uirtute sanctae obedientiae districte praecipiendo mandamus, ut omnes plebani et ecclesiarum rectores seu uicarii nostrae dioecesis, omnes haereticos, fautores, eorum, receptores et credentes B eorum opiniones, necnon et defensores eorum denuncient, ad minus semel in anno, excommunicationis sententiae subiacere, praesertim etiam in hebdomada sancta. Et nihilominus eos omnes cuiuscunque conditionis, aut status existant, tales esse scientes uel ex uerisimili coniectura, aut alia suspicione C probabili, si eosdem publice non accusauerint, seu denunciauerint, uel si publice non auderent metu personae, uel rerum, aut plebano, rectori seu uicario loci, ex quacunque causa secure denunciare non possent, ad nostram hoc notitiam non detulerint, tanquam fautores et conseruatores eorum, quos ex nunc excommunicamus in his scri D ptis, uolumus praedicto tempore nunciari.

Tit. XLVI. De apostatis.

APostatam habitu suo dimisso uagantem, cum ipse excommunicatus sit ipso facto, iure nullus admittat quomodolibet ad diuina, imo tanquam excommunicatus uitetur et mandetur ab E aliis districtius euitari. Et nobis aut nostro uicario in spiritualibus, si commode fieri poterit, praesentetur debita poena puniendus.

Tit. XLVII. De raptoribus.

PRouide personas ecclesiasticas in suis libertatibus, iuxta canonicas sanctiones, aut nostrum debitum ad id nos F adstringit, confouere uolentes, praesenti constitutione firmiter prohibemus, ne de caetero quisquam in personas ecclesiasticas manus sacrilegas mittere, aut, sine nostra licentia speciali, easdem capere, uel tenere, aut carcerali custodia mancipare praesumat. Et cum tales temerarii praesumtores excommunicati de iure ipso facto exi- G stant, in quos et nos in his scriptis sententiam excommunicationis ferimus, mandamus eosdem praesumtores in omnibus et singulis ecclesiis nostrarum ciuitatis et dioecesis, quam primum de huiusmodi facinore eis constiterit, excommunicatos denunciari, nominatim intra missarum solennia, coram plebe, singulis diebus dominicis et festiuis, nullo super hoc alio mandato exspectato, tam diu donec de eorum absolutione constiterit euidenter. Et in loco, ubi clericus detinetur incarceratus, interdictum strictissime obseruari et a diuinis cessari uolumus. Plebani uero, in quorum parochiis talia crimina committuntur, quantotius poterint ad nos deferant, ut contra ipsos malefactores, si eorum proteruitas ac commissi criminis qualitas exegerit, arctius procedamus.

Ad nostram peruenit notitiam, quod nulli laici aduocati, officiales, iustitiarii et alii seculares nostrae dioecesis et etiam in terris et locis aliis, nostrae ditioni subiectis, abbates, praepositos, decanos, parochialium ecclesiarum rectores et beneficiatos etiam quoscunque, tam in uita, quam in morte, rebus et bonis suis spoliare, fructus sequestrare, immo etiam adhuc, ut percipimus, uiuentes et aliquando agonizantes, uel, ipsis mortuis, eorum cadauera, quod abominabile est, quandoque subtus strata in palea locare, lectos, supellectilia, uestes et res alias eorundem clericorum auferre, et illa sibi temere usurpare, eisque ab intestato uel testatis succedere, seu eorum testamenta infringere, in Dei offensam et laesionem immunitatis ecclesiasticae, animarum suarum periculum et scandalum *plurimum*. Nos igitur ecclesiarum et personarum earundem sollicitam curam habentes, contra ausus talium et conamina, opportunum remedium apponere cupientes, et ut personae et res praedictae in iuribus et libertatibus suis non laedantur: statuendo strictissime inhibemus omnibus et singulis militibus militaribus, aduocatis, capitaneis, officialibus oppidorum, castrorum et uillarum communitatibus, sculteti, consulibus, proconsulibus, iudicibus, praeconibus et aliis laicis, quibuscunque nominibus censeantur, nostrae iurisdictioni subiectis, ne de caetero bona seu res personarum ecclesiasticarum, praesertim rectorum parochialium ecclesiarum, capellarum, altarium seu beneficiatorum quorumcunque et clericorum singulorum, quae omnino debuerunt, debent et debebunt esse libera in morte et in uita, in uita uel post earum mortem, seu decessum, propria uoluntate seu potius temeritate tollere, recipere, uiolentiam inferre, impedire, occupare, sequestrare, uel quouis modo usurpare, aut se de illis intromittere, seu ab intestato succedere praetendere, aut eorum testamenta infringere praesumant, aut quilibet eorum praesumat. Quod si quis praedictorum, cuiuscunque etiam status, ut praemittitur, extiterit, praesens nostrum statutum uiolauerit, aut contra-

fecerit, nisi intra triduum, post huiusmodi commissum sacrilegium immediate sequens, restitutionem omnium et singulorum bonorum et rerum ablatarum, receptarum, occupatarum, usurpatarumque ac relaxationem cum effectu fecerit et curauerit fieri, seu de praemissis omnibus et singulis destiterit, excommunicationis sententiam ipso facto, quam praesentibus ferimus, elapsis tribus diebus eo ipso incurrant.

Statuimus et sub poena excommunicationis, quam transgressores incurrere uolumus, districte, ut supra notatum, et praecipiendo mandamus, ut non solum in terminis et locis, in quibus clericum, sacros ordines habentem et pro clerico se gerentem, contigerit temere captiuari, sed etiam in terminis et locis nostrae dioecesis, in quibus quempiam talium detineri constiterit, ipso facto cessetur ab officiis diuinorum.

Specialiter autem in omnibus locis illis; in quibus captiuatores et eorum complices in maleficio ipsis consilium, auxilium uel iuuamen praestantes domicilium obtinent, et siue de facto, siue de iure iurisdictionem exercent, aut ubi habent receptaculum, seruetur strictissime ecclesiasticum interdictum, ita uidelicet, quod corpora mortuorum ad ecclesiasticam sepulturam nullatenus admittantur; quinimo, si per uiolentiam laicalem in ecclesiam uel coemiteriis fuerint tumulata, ibi non relaxetur aliquo modo sententia interdicti, nisi prius eiectis corporibus illis, sic per laicalem uiolentiam tumulatis.

Statuimus ut persona, quantumcunque nobilitate, aut praeeminentia status praefulgeat, ecclesias seu ecclesiastica bona, iurisdictiones uel uasallos earum uiolenter aut authoritate publica publice occupare, arctare, aut occupando inuadere uel scienter occupantibus, seu arctantibus auxilium, consilium aut fauorem praestare praesumat et nisi requisita intra mensem ecclesiae laesae, aut praelato ipsius damnum illatum emendauerit, ipso facto sit anathematis uinculo innodata.

Clericidii poena.

Quoniam clericidium abominabilius, detestabilius, grauius et perniciosius captione quacunque existere dignoscitur, constitutionem, contra clericorum captiuatores superius editam, contra clericorum occisores aut percutientes, nec non ipsos percussores clericos extendentes, uolumus et sub excommunicationis poena districtissime praecipiendo statuimus et ordinamus, constitutionem supradictam contra clericidas antedictos et percutientes, nec non manus alias uiolentas in clericos iniicientes et etiam in ipsos clericos percussores sic extensam usque ad satisfactionem congruam, Deo nobisque atque laesis impendendam, per omnia inuiolabiliter obseruari. Spoliatores stratorum et raptores, qui alias in nostra dioecesi transeuntus, per uias aut stratas publicas, uiduas, pupillos, scholares uel clericos, ad studium, uel ad curiam Romanam proficiscentes, ac personas alias earum bonis ui spoliant, ac eorum uiolentia perturbationes desiderandae pacis inducunt, uolentes, praeter poenas, quas eis leges imponunt, tali poena condigna coercere uolumus, ut tam ipsi quam receptantes eos scienter, et dantes eis ad hoc consilium, auxilium uel fauorem, nisi intra tres dies, post commissam rapinam et huiusmodi, ad cor reuersi, res ablatas curauerint personis restituere, aut restitui facere spoliatis, sint excommunicationis poenae, quam ex nunc in ipsos ferimus, innodati.

Tit. XLIIX. De usuris.

CVm tam ueteris quam noui testamenti scriptura usurarum crimen detestetur, igitur ipsius prauitatem et uoraginem a nostris subditis, iuxta canonum sanctiones, extirpaturi, eas uolumus sanctiones in nostro episcopatu executioni demandare: uniuersis et singulis parochialium ecclesiarum et aliis diuinorum rectoribus, quibuscunque, in nostris ciuitate et dioecesi constitutis et loca eorum tenentibus, districtius inhibemus, ne manifestos usurarios ad communionem altaris admittant, nec oblationes eorum accipiant, neque ecclesiasticae, si in illo peccato decesserint, eorum corpora tradantur sepulturae, quae acceperit reddere compellendus et, donec ad arbitrium nostrum uel uicarii nostri satisfecerit, sui officii executione suspendatur.

Vsurarius non est admittendus ad ecclesiasticam sepulturam, nisi prius satisfecerit.

Et nihilominus ipse sepeliens talem usurarium, sententiam excommunicationis incidet ipso facto, a qua non, nisi iniuriam passo fuerit satisfactum, ueniet absoluendus.

Inhibemus quoque, quod nullus manifestorum usurariorum testamentis praesumat interesse, nisi de usuris satisfecerit, seu de satisfaciendo, pro suarum uirium facultate, praestet (de satis faciendo) cautionem.

Nec esse debet testis in testamentis faciendis.

Inhibemus insuper etiam, ut nulli seculares uel religiosi, cuiuscunque fuerint conditionis aut status, usurarios saltem manifestos, uel de usuraria prauitate publice diffamatos, audeant qualitercunque absoluere, sed ipsos ad nos seu nostrum in spiritualibus uicarium pro absolutione obtinenda remittant:

non

non obstante, si ipsis uel alicui ex eis A forsam per nos aut ipsum uicarium nostrum generaliter sit indultum, quod etiam in casibus nobis reseruatis beneficium absolutionis ualeant impendere, contrarium facientes ab ingressu ecclesiae decernimus ipso facto suspensos. Et nihilominus reuocamus et annullamus omnes licentias et indulta quibuscunque personis secularibus uel re- B ligiosis, per nos aut uicarium nostrum concessis et concessa, ut in casibus nobis reseruatis absolutionis beneficium possint seu ualeant impendere qualitercunque.

Quia quidem clerici, per quos nomen domini blasphematur, suae auaritiae finem non imponentes, usuram tam in pecunia, quam in aliis rebus C exercere non uerentur, poenas contra usurarios de iure et alias promulgatas non timentes; ut igitur uitium tam detestabile et clericali ordine indignum, per nos amplius ualeat exstirpari, uniuersos et singulos in clero constitutos, hoc genus usurarum exercentes, primo, secundo, tertio et peremtorie requirimus et monemus, ut intra unius men- D sis spatium, a publicatione praesentium continue sequens atque currens, omnibus et singulis ipsorum creditoribus de usuris extortis et receptis ab eisdem satisfaciant cum effectu, prout ipsorum patiuntur facultates, aut super ipsis amice se componant, et deinceps a detestandis usurarum lucris desistant atque cessent, alioquin ipsos et ipsorum E quemlibet ex nunc excommunicationis uinculo innodamus.

Tit. XLIX. De crimine falsi.

FAlsarios literarum, seu bullarum summorum pontificum, et literarum ac sigillorum nostrorum uel iudicum, aut aliorum quorumcunque nostrarum ciuitatis et dioecesis: Et etiam eos, qui scienter receptauerint, aut eis F praestiterint, quo minus capiantur, auxilium, consilium uel fauorem, publice uel occulte: ac eos, qui, scienter falsis literis uel sigillis utuntur, seu usi fuerunt, praesentis constitutionis tenore ipso facto uolumus excommunicationis uinculo esse innodatos et cum hoc acrius, ut decet, puniendos.

G

Tit. L. De sortilegiis,

OMnibus Christi fidelibus utriusque sexus nostrarum ciuitatis et dioecesis et praecipue personis ecclesiasticis sortilegia, orationes peruersas, incantationes et alia quaelibet maleficia prohibemus. Si qui uero in praedictis forte factis se reos cognouerint, ab huiusmodi prauo et peruerso usu abstineant de caetero cum effectu. Et intra octo dies a propriis sacerdotibus quaerant et recipiant poenitentiam de commissis: alioquin omnes et singulos huiusmodi prauos et peruersos actus committentes, et de iam commissis satisfacere negligentes, ac omnes eisdem consentientes, uel etiam auxiliantes, ipso facto excommunicationis sententiae, quam ferimus in his scriptis, uolumus innodari.

Tit. LI. De clerico percussore.

AD coercendum insultus et rumores per clericos fiendos, ipsosque de facili laicos contra se prouocantes refrenandum, hac nostra constitutione mandamus, ut clerici nostrarum ciuitatis et dioecesis discrete, uirtuose, pacifice ac amice, sine offensione alicuius uiuere, seque ab omnibus uerbis probrosis, rixosis et contumeliosis et factis illicitis abstinere studeant. Et sicut laici, ipsos clericos offendere aut laedere non debeant: sic sub excommunicationis poena ipsi clerici alter alterum, seu quempiam alium etiam laicum, casibus tamen iure expressis exceptis, percutere, offendere seu laedere non debet: Quod si secus quis fecerit, ultra sententiam praedictam, per nos uel uicarium nostrum mulctari et puniri uolumus et mandamus.

Tit. LII. De maledicis et blasphemis.

SUnt, ut accepimus, nonnulli perditi, qui maiestati Dei, beatissimae genitrici suae, Mariae sanctisque eius publice blasphemias inferre non uerentur, quas quidem iniurias homines ferre nec audire non decet. Statuimus quod, ubicunque tales blasphemi recipiantur in confessionibus, ad nos uel uicarium seu commissarium nostrum remittantur; et a rectoribus ecclesiarum in praedicationibus seuerius prohibeantur. Quod si publici sint, nec ab eorum blasphemia desistant, per eosdem rectores ad potestates deferantur seculares, ibidem grauioribus poenis affligendi: super quo uolumus omnino, quod plebani et rectores potestates seculares seriose et constanter requirant.

Tit. LIII. De clerico excommunicato ministrante.

CUm scriptum sit in lege domini, quod, quicunque non obtemperasset sacerdotibus, is extra castra positus lapidabatur a populo, aut gladio, ceruice subiecta, expiabat contemtum: et in primitiua ecclesia inobedientes eiecti de ecclesia, rapido ore daemonum trahebantur: multi nomine sacerdotes,

censuras ecclesiae contemnentes, excommunicati et suspensi a sacerdotibus et praelatis suis, exigentibus culpis eorum, et immemores, quod episcopis et praelatis clauium et coelorum sit collata potestas, attentare sibi interdicta ministeria non uerentur, contra quos uolumus rigorem ecclesiasticum exercere.

poena clericorum ministrantium contempta excommunicatione,

Statuimus igitur, ut tales, sine spe restitutionis ab officiis deponantur et infames ac detestabiles facti, de cetero ad beneficia ecclesiastica nullatenus admittantur, nisi per poenitentiam approbatam et conuersionem laudabilem sedis apostolicae gratiam meruerint obtinere.

Tit. LIV. De priuilegiis.

Sub excommunicationis latae sententiae poena inhibemus parochialium ecclesiarum et quorumlibet diuinorum rectoribus nostrarum ciuitatis et dioecesis, ne quaestores quoscunque absque nostris literis, seu uicarii nostri et illis uisis ac speciali licentia, ad prosecutionem negotii, seu quaestus in ecclesiis eorum admittant seu promoueant: Nec, quibuscunque etiam utantur priuilegiis, in locis interdictis ad celebrationem missarum admittant eosdem, nisi hoc eis concedatur de licentia iudicis, qui interdictum posuit, aut superioris, potestatem habentis super eo.

Item ad praedicandum eosdem quaestores non admittant, nec iidem quaestores admittantur, sed per sacerdotes ecclesiarum et locorum, in quibus requirunt subsidium hoc duntaxat, quod in eorum literis uiderint et cognouerint contineri, publicetur. Nec etiam eosdem quaestores cum nouis et singularibus actibus seu apparatis admittant, nisi praemissa in nostris literis caueantur, ac mentio ac licentia de eis expresse factae existant.

Tit. LV. De quaestoribus.

Ex concilio Viennensi districtissime statuendo prohibemus, ne eleemosinarum quaestores aliqui, nisi apostolicas et nostras literas exhibuerint, quomodolibet admittantur nec permittantur, cum solum competat sibi indulgentias concessas insinuare populo, et charitatiua subsidia postulare simpliciter ab eodem, nullatenus ipsi populo praedicare, nec aliud exponere, quam quod in literis continebitur supradictis.

Literas quoque et apostolicas et nostras, ne quid fraudis committi ualeat per eosdem, antequam quaestores ipsos admittant, examinent diligenter. Adhoc cum aliqui ex huiusmodi quaestoribus, sicut ad nostram audientiam est perlatum, non sine multae temeritatis audacia A et deceptione multiplici animarum, indulgentias populo, motu suo proprio, de facto concedant, super uotis dispensent, a periuriis, homicidiis et peccatis aliis data sibi aliqua pecuniae quantitate, remittant, tertiam aut quartam partem poenitentiis iniunctis relaxent, animas tres et plures, parentum uel amicorum illorum, qui eleemosinas eis conferunt, B mendaciter extrahant, et ad gaudia paradisi perducant et benefactoribus locorum, quorum quaestores existunt, remissionem plenariam peccatorum indulgeant, et aliqui ex ipsis eos a poena et a culpa absoluant: abusus huiusmodi penitus abolentes et eos, per quoscunque quaestores fieri et attentari, de cetero districtissime inhibemus: Et omnia et C singula priuilegia, si quae super praemissis, uel eorum aliquo sint aliquibus locis; ordinibus uel personis quaestorum huiusmodi quoque modo concessa, authoritate apostolica, quantum ad praemissa, penitus reuocamus. Quaestores autem, qui deinceps in praemissis, uel aliquo praemissorum deliquerint, uel alias etiam quibuscunque suis priuilegiis D abusi fuerint, sic per nos puniri eosdem uolumus, nullo prorsus eisdem quaestoribus in hac parte priuilegio suffragante, quod a suis temerariis ausibus, qui, ut communis habet assertio, nimium excreuerunt, poenae formidine perpensius compescamus.

Tit. LVI. De iniuriis.

E Statuimus, ut canonicus, qui suae uel alterius ecclesiae canonicum uerbis probrosis affecerit, manifeste per quartam: si uero conuitia manifesta dixerit in praelatum, per mediam partem anni a tractatu et consortio sui capituli, nec non a perceptione fructuum suae praebendae, sit exclusus.

Poena clericorum iniurantium.

F Si quis autem canonicorum in praedictas personas, etiam citra sanguinis effusionem, manus iniecit temere uiolentas, praedictas poenas dupliciter patiatur, pro uulnere uero, huiusmodi personis ab aliquo canonicorum illato, si etiam ulla membri mutilatio ex tali uulnere fuerit subsecuta, per praemissas poenas dupliciter puniatur: Et in- G super in utroque casu iuxta nostrum arbitrium laeso satisfaciat competenter, antequam restitutionis beneficium consequatur; sed pro temeraria membri mutilatione omni beneficio ecclesiastico sit ipso iure priuatus, quae omnia et singula circa aliorum clericos beneficiatos, si personas ecclesiasticas praedictis modis laedant, seu laedantur ab ipsis, iuxta praemissam formam et ordi-

dinem sup poenis huiusmodi praecipimus obseruari.

Tit. LVII. De poenitentiis et remissionibus ac praedicationibus uerbi Dei.

CVm sacerdotes et quibus praedicandi officium et ministerinm commissum est siue imminet, omnes animas sibi creditas uerbo Dei spirituali alimonia pascere debeant, ut in praeceptis diuinis bene ambulent, eosdem in suis sermonibus praecipimus esse cautos, ne uerba proferant inutilia et maxime piarum aurium offensiua, sed potius scripturam noui uidelicet et ueteris testamenti, ac praecipue, euangelium Christi plane et intelligibiliter praedicent, textum subiunctis postillis exponendo per membra declarent, uelut plebis capacitati conuenire et expedire cognouerint: debeantque semel in anno assumere materiam decem praeceptorum, una cum correctionibus uitiorum et conuenienter prosequi.

Cautela in concione adhibenda magna.

Caueant autem omnino praedicatores ipsi, ne in suis sermonibus utantur scripturis apocryphis, siue non authenticis: nec ad conuitia uel exprobrationes criminum seu uerba inutilia, scandalosa, uana, concitatiua, detrectoria siue indiscreta, aut ad suas uel aliorum particulares causas, siue odia in umbonibus quouismodo prorumpant, ne ubi causa Dei agi debeat, odia, rixae, siue uindictae ibi incitentur, seu seminentur, quem abusum sub poena suspensionis a diuinis ac interdictionis officii praedicationis omnino prohibemus.

Caueant et similiter etiam laici, ne eisdem praedicatoribus in umbonibus siue sermonibus reclamare, seu replicare aut eis impedimenta praestare praesumant, contra facientes, ultra poenam affligendam, excommunicationis sententiae innodamus.

NB. Iste paragraphus solum superadditus est in statutis synodalibus, sub Wigando etc. habitis et celebratis.

Insuper sub dicta poena suspensionis a diuinis ac interdictionis officii praedicationis, nec non priuationis beneficiorum poena, iam dictis praedicatoribus et ecclesiarum rectoribus aliisque officia praedicationis exercentibus inhibemus, ne in eorum sermonibus populo quicquam, expressis seu occultis uerbis, contra eorum superiores, tam spirituales, quam seculares, ex quibus error, odia, insultationes, bella quoque et strages uariaque mala inde exoriri possent, praedicent seu prorumpant, imo etiam eos a similibus diligenter auertant, contra facientes poenam praetactam incurrisse uolumus ipso facto.

Contra superiores praedicare et loqui non licet et ob loquentium poena.

Et ne quis per ignorantiam statuti generalis concilii de confitendis peccatis et perceptione eucharistiae editi se ualeat excusare: mandamus in uirtute A sanctae obedientiae uniuersis et singulis ecclesiarum parochialium et aliis diuinorum curatis rectoribus nobis subiectis, ut in singulis dominicis diebus quadragesimae cuiuslibet anni, coram populo sibi subdito, huiusmodi statutum studeant publicare, in forma uidelicet subscripta.

B Omnis utriusque sexus fidelis, postquam ad annos discretionis peruenerit, omnia sua solus peccata saltem semel in anno fideliter confiteatur proprio sacerdoti et iniunctam poenitentiam propriis uiribus studeat adimplere: suscipiens reuerenter ad minus in pascha eucharistiae sacramentum, nisi forte de proprii sacerdotis consilio, ob aliquam rationabilem causam, ad C tempus ab eius perceptione, duxerit abstinendum. Alioquin et uiuens ab ingressu ecclesiae arceatur et moriens christiana careat sepultura.

Si quis autem alieno sacerdoti uoluerit iusta de causa confiteri peccata, licentiam prius postulet et obtineat a proprio sacerdote, cum aliter illum non possit soluere aut ligare.

D Monemus quoque et requirimus omnes et singulos sacerdotes nostrarum ciuitatis et dioecesis, ut in auditione confessionis quiuis eorum discretus sit et cautus, diligenter requirens peccatorum et peccati circumstantias, quibus prudenter intellectis, more boni medici, sanum consilium praebeant.

Caueant autem omnino sacerdotes, E ne uerbo uel signo prodant peccatorem. Et si prudentiori consilio indiguerit illud, absque ulla expressione caute perquirant: Nam qui ex confessione peccatum reuelare praesumpserit, non solum a sacerdotali officio deponendum talem esse, uerum etiam ad agendum perpetuam poenitentiam in arctum monasterium detrudendum.

Confessariorum peccata reuelantium poena.

F Item praesenti edicto statuimus et districtius inhibemus, ne quis nostrarum ciuitatis et dioecesis sua peccata confiteri praesumat per nuncium siue scripturam, uel etiam absolutionis beneficium impetrare a peccatis, prout quidam facere consueuerunt, contra canonicas sanctiones, corporalem etenim requirit praesentiam.

Peccata confiteri per nuncium uel scripturam non licet.

G Similiter sub attestatione tremendi iudicii, hac edictali constitutione inhibemus, ne de caetero quisquam presbyter plures quam unam missam, saluo priuilegio die natiuitatis Christi constituto ac casibus, quibus a iure dici duas permissum est, una die legere aut cantare cum sacrificii celebratione praesumat.

Unam missam in die legendam esse.

In audiendis etiam confessionibus obseruetur, ut peccata usitata et commu-

munia sigillatim, inusitata uero per quasdam circumstantias ante perquirantur, ne inexpertis detur occasio et materia perpetrandi, aut innotescendi peccata, quae antea nesciuerunt.

In communiori quoque loco ecclesia et suspicione carente pro confessionibus audiendis sacerdotes sedere debeant, et in spiritu lenitatis audiant et instruant confitentem, ut de peccatis, quibus Deum offendit, contritionem habeat et propositum abstinendi.

Specialiter autem inhibemus, ne aliquis confessorum in casibus nobis et episcopis reseruatis, maxime notoriis, aliquem praesumant absoluere in foro poenitentiae, nisi ex speciali commissione nostra, uel uicarii nostri, uices nostras in hac parte gerentis: in satisfactionibus uero iniungendis maioribus reseruentur, in minoribus autem secundum qualitatem culpae et delinquentium se teneant, aliaque obseruent.

Sciant insuper sacerdotes, quod iuxta doctrinam canonum infirmis et languentibus non est iniungenda poenitentia, sed tamen innotescenda, ita tamen, quod satisfactionis impossibilitas domini nostri Iesu Christi passione suique pretiosi sanguinis effusione suppleatur.

Insuper statuimus et praesenti decreto inhibemus curatis et non curatis, etiam quorumcunque ordinum relligiosis ciuitatis et dioecesis nostrarum Bamberg. praedictarum presbyteris, ne se casibus episcopalibus, nobis de iure, uel consuetudine et episcopis reseruatis, quos duximus inferius annectendos, intromittere audeant, sed ad nos, seu nostros in hac parte uices gerentes remittant: decernentes, absolutiones per eos factas absque speciali commissione nostra, seu uicarii nostri, aut potestatem nostram in his habentis in casibus huiusmodi, praeterquam in mortis articulo, uiribus penitus carere.

Hanc autem formam absolutionis tanquam substantialem, generalem et breuiorem sacerdotes obseruare debebant, ut uidelicet omissa oratione deprecatoria, misereatur tui omnipotens Deus etc. dicant: dominus noster Iesus Christus dignetur te absoluere: et ego authoritate, qua fungor, absoluo te (a uinculo excommunicationis minoris si incidisti) a peccatis tuis in nomine patris et Filius et spiritus sancti. amen.

Forma absoluendi.

Tit. LVIII. Casus episcopales.

Remittatur igitur ad nos, seu uices nostras gerentes, rebaptizatus, reconfirmatus, reordinatus.

A Item qui post sponsalia iurata cum alia, quam sponsa, contraxerit.

Item qui matrimonium clandestine, uel contra interdictum ecclesiasticum contraxerint.

Item mulier, quae antequam certificata fuerit de morte mariti, cum secundo contraxerit.

Item perimens seu negligens prolem B propriam.

Item sterilitatem et abortum quomodolibet procurans.

Item homicida, facto, praecepto, consilio aut authoritatiua exhortatione, seu alio quouismodo.

Item publice criminosi.

Item falsi testes, oppressores liberorum, periuri, incestuosi:

C Item uolens mutare uota, ac uoti trangressor.

Item ille, cui solennis poenitentia fuerit iniungenda.

Item quilibet Simoniacus, usurarius, raptor; sacrilegus, incendiarius, latro.

Item ecclesiam consecratam sanguinis uel seminis effusione polluens.

D Item quilibet ecclesiae uel coemiterii aut immunitatis uel libertatis ecclesiasticae uiolator.

Item quilibet excommunicatus a canone uel constitutione.

Item quilibet irregularis.

Item sacerdos proditor confessionis.

Item celebrans in ecclesia interdicta, uel altari non consecrato: aut uiatico uel nobili sine licentia, aut indumentis E non consecratis seu sacris: celebrans non ieiunus. Item non ordinatus celebrans uel ministrans inordine, quem non habet.

Item sacerdos, cuius culpa uel negligentia aliquid inhonesti uel scandali circa sacramentum euenit.

Item sacerdos notorius fornicator, aut publicus concubinarius.

F Item quilibet periurus uel ueniens aut faciens contra suum iuramentum.

Item blasphemator Dei B. uirginis et sanctorum.

Item falsarius literarum uel monetae.

Item quilibet manus uiolentas iniiciens in presbyterum clericum, parentes aut patrem seu matrem.

Item quilibet coniugatus contrahens G matrimonium, uiuente uxore cum secunda. Vel intrans religionem seu recipiens sacrum ordinem, coniuge inuita et contra.

Item coniux, qui uel quae coniugi effectualiter machinatus mortem fuit.

Item scienter coiens cum infideli aut brutis animalibus.

Item restitutiones uagae, et dispositiones malae ablatorum incertorum et cer-

certorum, quando non existant hi, quibus facienda est restitutio.

Item promotus per alium, quam proprium episcopum, sine licentia.

Item furtiue uel per factum uel extra statuta tempora promotus.

Item excommunicatus uel suspensus, aut interdictus, in ordine suo administrans, uel qui taliter ligatus aliquem suscepit ordinem.

Item scienter sepeliens corpus excommunicati in coemiterio, uel etiam excommunicati tempore interdicti.

Item abutens quomodolibet sacramentis ecclesiae, ut puta hostia, chrismate, uel alia re sacra.

Item quilibet scienter baptizans propriam prolem, uel illam tenens in baptismo aut confirmatione.

Hic casus est papalis. Item omnis haereticus, aut fautor, aut participator haereticae prauitatis.

Item quilibet coiens cum sanctimoniali, aut ingrediens eorum monasteria.

Ad laudem et gloriam omnipotentis Dei eiusque intactae uirginis matris Mariae, aut nomen domini Iesu Christi, ut nomen praedictae uirginis Mariae condignis laudibus extollatur et ueneretur: omnibus et singulis eiusdem Christi nominis professoribus, utriusque sexus hominibus, siue clericis siue laicis, qui ad pulsum salutationis angelicae, aue Maria, (quem mandamus ut in singulis monasteriis, collegiis et parochiis nostrarum ciuitatis et dioecesis, mane in aurora et serotino tempore cuiuslibet diei, campana cum tribus interuallis depulsetur) ipsam B. uirg. Mariam cum angelica salutatione huismodi trina uice repetita duxerint uenerari, seu intra sacra ministeria, praecipue missarum solennia dum nomen scilicet Iesu Christi uel etiam praedictae uirginis Mariae recolitur, legitur, aut cantatur, inclinato capite genua flexerint, aut intra missarum solennia imaginem crucifixi, quam ministrans presbytero celebranti post agnus Dei collecta, et osculo pacis factis exhibuerit, et postea ad populum conuerterit, osculandum deuote accesserint, et commemorationem passionis Christi, uel eius stigmata in mente reuoluerint: Nec non omnibus et singulis presbyteris celebrantibus in fine missae cum tali clausula, et famulum tuum episcopum nostrum cum omnibus his commissis ab omni aduersitate custodi, et pacem ecclesiae nostris concede temporibus et in ultima collecta concludentibus, totiens, quotiens praemissa, seu aliquid illorum fecerint, uere confessis et contritis, pro qualibet uice quadraginta dies indulgentiarum de in-

A iuncta eis poenitentia misericorditer in domino relaxamus et elargimur. Has autem indulgentias nostras per omnes et singulos rectores, plebanos et diuinorum rectores praedicari et promulgari et a quibuscunque plebanis praecipimus fideliter custodiri. Mandamus insuper omnibus utriusque sexus hominibus, quod quando gloria patri

B etc. legitur aut cantatur, caput similiter inclinare debeant.

Ad euangelium autem, magnificat, benedictus ac a nunc dimittis etc. fixo et erecto pede stare: Salue regina, alma mater et regina coeli, antiphonas, genu flectere et nisi impedimentum aliquod, aut frigus obstiterit, denudato capite deuote audire debeant, nec tem-

C pore huiusmodi ac diuinorum in ecclesiis et capellis uagare, aut tractatus habere praesumant.

Et quia plerumque infirmus sua confiteri peccata propter multorum praesentiam erubescit; ideo sacerdotibus praecipimus, districtissime obseruare, ut prius familiariter et secrete audiant confessionem ipsius infirmi, si mortis aut

D aliud periculum, uel impedimentum non obsistat, et postea ad eum deferant cum deuotione et habitu ac reuerentia, ut supra notatum est, condecentibus eucharistiam salutarem.

Prohibemus etiam, ne quis sacerdos ab uno sibi confitente de aliorum peccatis, nominibus expressis inquirat.

Et ne missas, quas poenitentibus pro-

E curandas iniunxerit, ipsimet celebrare praesumant.

Nouerint autem presbyteri, fore tria peccata, quae in satisfactionibus iniungendis sunt domino apostolico reseruata, uidelicet in clericos uel quoscunque relligiosos iniectio manuum uiolenta enormis, ecclesiarum uel relligiosorum locorum incendia et simonia, in ordine

F constituto celebrata.

Ne iudices seculares et domini temporales, puniendo delicta et crimina, culpis se inuoluant excessiuis, statuimus, ut ultimo deputandis supplicio, si petierint, non debeant poenitentiae et eucharistiae denegari sacramenta, et per hoc uolumus et praecipimus, ut praesens statutum per rectores ecclesia-

G rum in suis sermonibus, quos in locis residentiae, ubi aliqui iudicantur, publicetur.

Inhibemus sub excommunicationis poena, ut corpora eorum, etiam consentientibus iudicibus et seculari potestate, ac aliorum quorumcunque interemptorum, seu casu quouis fortuito decessorum, absque speciali nostra seu uicarii nostri licentia obtenta, a nullo re-

ctore huiusmodi ecclesiasticae tradantur sepulturae.

Tit. LIX. De sententia excommunicationis, suspensionis et interdicti, ex concilio Viennensi.

QUicunque laici uel aliae personae iudices ecclesiasticos, pro eo quod sententias excommunicationis suspensionis et interdicti protulerint, occiderint, ceperint, seu alias in personis et bonis suis, uel suorum grauauerint, seu hoc fieri mandauerint, siue eos, quorum sunt occasione prolatae, uel easdem sententias obseruantes sententialiter excommunicatis communicare uolentes, ad communicandum compulerint, nisi huiusmodi mandatum ante hoc male factum reuocauerint, et satisfaciant de commissis, excommunicationis sententiam in currere uolumus ipso facto. Illos etiam excommunicatos decernimus, qui mandato huiusmodi utuntur, uel alias deliquerunt in praemissis: quod si in eadem sententia per duos menses permanserint, nullus, praeter papam, eos absoluere possit.

Ex eodem.

Satuimus, quod domini temporales, qui cogunt aliquos in loco interdicto celebrare diuina, uel qui per praecones faciunt tunc ad illa audienda populum euocari uel prohibent, ne publice excommunicati, uel interdicti super hoc per illos, qui missas celebrant, moniti, ecclesias exeant et ipsi nominatim moniti, qui non exeunt, excommmunicati sint et per sedem apostolicam absoluendi.

Ex eodem.

Item libro VI. statutum est in constitutione Bonifacii VIII. incipiente: quam ut intelleximus sub titulo de immunitate ecclesiarum: Quoniam excommunicati sunt a iure omnes, qui impediunt super causis, quae ad forum ecclesiasticum de iure uel consuetudine pertinent, a sede apostolica literas impetrari, uel super huiusmodi causis coram ordinariis uel delegatis iudicibus ecclesiasticis litigari, et quo non possunt absolui, nisi satisfaciant tam iudici quam parti in his laesis, de iniuriis, damnis, expensis et etiam interesse. Item cauetur, quod religiosi quicunque non debent extra suum ordinem aliquibus personis clericis, uel laicis sacramentum unctionis extremae, uel eucharistiae ministrare, uel matrimonia solennitare, non habita super his licentia plebani loci: Nec excommunicatos ab homine uel a iure, nec a poena nec a culpa quempiam debent absoluere, nisi ostendant se denuo priuilegiatos super eo, quia super his priuilegia, si qua

A habuerint, sunt cassata; Et si secus fecerint, sunt excommunicati et non possunt absolui, nisi per papam.

Item statuendo inhibemus, sub poena excommunicationis latae sententiae, ne fratres minores in ecclesiis suis fratres et sorores tertiae regulae sancti Francisci recipiant, tempore interdicti a diuinis absque priuilegio super hoc
B obtento. Et praemissa notent plebani diligenter et in umbonibus ecclesiarum suarum coram plebe publice denuncient: quia periculosa interdicta pro pensionibus et pecuniarum ac debitorum summis contra constitutionem Bonifacii papae VIII. qui huiusmodi interdictum irritat ipso iure frequenter et saepe feruntur. Nos huiusmodi in-
C terdicta omnia, pro pecuniarum debitis seu pensionibus lata uel ferenda, siue per legatos sedis apostolicae, siue per quemcunque declaramus, in uirtute sanctae praedictae constitutionis papalis penitus esse nulla: Inhibentes omnibus plebanis ac sacerdotibus omnique clero, ne huiusmodi interdicta de cetero curent, uel in periculum anima-
D rum seruent, sententiasque et processus in quosuis talia non obseruantes ob hoc latos uel ferendos, irritos decernentes: omnesque huiusmodi interdicta impetrantes, tam aduersariis, quam grauatis ecclesiis ad expensas et interesse teneri. Permittimus autem, ne diuinum ecclesiae subtrahatur officium, ut, si qui debitores huiusmodi pecuni-
E am pensionum uel censuum ecclesiarum et piorum locorum pro eo quod eos non soluant in excommunicationum et aggrauationum sententias, seruatis iuxta modum curiarum debitis interuallis, per tres menses sorduerint animo indurato.

Iudexque uel dominus temporalis huiusmodi excommunicatum, per iudi-
F cem ecclesiasticum excommunicatorem ad hoc requisitum, in subsidium iurisdictionis ecclesiasticae illum ad redeundum ad sanctae matris ecclesiae gremium et parendum sua temporali iurisdictione compellere non curauerit, contra iudicem et dominum temporalem praedictos, pro eorum contemtu et maxime in loco eis subiecto, ubi excom-
G municatus degit, per interdicti sententias procedatur.

Tit. LX. Ex Concilio constant.

AD euitandum scandala et multo periculo subueniendum conscientiis timoratis, statuimus quod nemo deinceps a communione alicuius, in sacramentorum administratione, uel perceptione, aut aliis quibuscunque diuinis, uel extra, praetextu cuiuscunque sententen-

tentiae, aut censurae ecclesiasticae, seu A suspensionis aut prohibitionis, a iure uel ab homine generaliter promulgatae, teneatur abstinere, uel aliquem uitare, aut interdictum ecclesiasticum obseruare, nisi sententia, prohibitio, suspensio, uel censurae fuerint in uel contra personam, collegium, uniuersitatem, ecclesiam aut locum certam uel certum a iudice publicata uel denunciata spe- B cialiter et expresse.

Praeterea omnes et singulas ecclesiasticas personas seculares et regulares, exemtas et non exemtas, ciuitatis et dioecesis nostrarum, exhortamur in domino propensius, attentiusque monemus, ut excommunicatos maiori excommunicatione ab homine uel a iure notorie, seu de quibus legitime con- C stiterit, in diuinis officiis uitent et in locis interdictis ciuitatis et dioecesis earundem scienter diuinum officium non celebrent; in hoc ad sui excusationem nullam affectatam ignorantiam, quae eos in his non excusat, aliqualiter praetendentes, si sententias excommunicationis, suspensionis ac poenas irregularitatis in constitutionibus Bonifacii D VIII. et Clementis V. Romanorum pontificum, nec non processibus quibus domini Iohannis papae XXII. expressas uc latas in contrarium facientes uoluerint euitare.

Item uolumus et mandamus, quod in natalis domini, paschae, pentecostes, assumtionis B. M. uirg. et corporis Christi festiuitatibus, prout in Bonifa- E cii papae VIII. constitutione continetur, in terris et locis ecclesiastico suppositis interdicto, campanae pulsentur, et ianuis apertis alta uoce diuina officia solennia celebrentur, excommunicatis tamen prorsus exclusis, sed interdictis admissis, quibus ad reuerentiam celebritatis tantae, ut ex hoc ad humanitatis gratiam et reconciliationis affectum F inclinentur, eo die quolibet participationem indulgemus diuinorum: sic tamen quod illi, propter quorum excessum prolatum est interdictum huiusmodi, altari nullatenus appropinquent.

Quidam parochialum ecclesiarum rectores simplices ac iuris ignari, cum cessatio diuinorum in ecclesiis interdicitur, non solum organa suspendunt, G sed etiam sacramenta et sacramentalia, quae a Christi fidelibus interdicti tempore subtrahuntur, sibi subditis ministrare recusant, multam inter diuinorum cessationem et ecclesiasticum interdictum differentiam ponentes: quidam uero interdicti tempore prohibita faciunt et concessis nesciunt gaudere, ex quibus pericula causantur animabus et huiusmodi rectores in irregularitatis aliquando prolabuntur maculam. Nos ex pastoralis officii nostri debito, quantum possibile est, praemissa remediare cupientes, uolumus et ordinamus, ut propter cessationem diuinorum, quotcunque etiam dierum per nos aut iudices nobis subiectos indictam, nulli sacramenta siue sepultura ecclesiastica, absque tamen solennitate, aliquatenus denegentur, sed duntaxat organa suspendantur, officia tamen diuina, ianuis clausis, submissa uoce et absque campanarum pulsu celebrentur: sed propter interdictum ecclesiasticum in ciuitatem, oppidum, parochiam, castrum aut uillam, ab homine, iure aut statuto prolatum, non solum organa suspendantur, sed etiam sacramenta et sacramentalia ac sepultura ecclesiastica denegentur, intra scriptis saluis.

Permittitur enim eodem interdicto durante, propter morae periculum, exhiberi baptismus, et confirmatio tam pueris, quam adultis chrisma die coenae conficitur; matrimonium contrahitur, sed in facie ecclesiae non solennitatur.

Tam sani quam infirmi ad poenitentiam et confessionem admittantur, excommunicatis et causam interdicti praestantibus exceptis; qui tamen cum certis modificationibus aliquando ad confessionem admittantur.

Viaticum infirmis et sanis ad mortem damnatis non denegatur, sed etiam eisdem patenter, aliis etiam Christi fidelibus praesentibus, porrigatur. Clerici decedentes, qui interdictũ obseruarunt, in coemiterio absque campanarum pulsu ac omnibus cessantibus solennitatibus tumulentur. Singulisque diebus in ecclesiis missae celebrentur ac alia dicantur diuina officia, sicut prius, ianuis clausis et campanis non pulsatis.

In praedictis festiuitatibus natalis domini, paschae, corporis Christi, assumtionis, uirginis gloriosae, diuina officia alta uoce, ianuis apertis campanisque pulsatis, excommunicatisque tandem exclusis, a primis uesperis usque ad secundas uesperas inclusiue, celebrentur, non autem in eisdem quinque diebus, interdicto durante, corpora mortuorum ecclesiasticae tradantur sepulturae, aut sacramenta, alias tempore interdicti ministrari prohibita, aliquatenus ministrentur. Verbum Dei, ut prius, pulso etiam praecedente, seminetur, interdicto ecclesiastico non obstante.

Tit. LXI. Casus excommunicationis maioris a iure latae colliguntur uiginti octo ex antiquis.

CVm in multis uariis casibus a iure A communi, cuius ignorantia non excusat, maioris excommunicationis sententia in excedentes proferatur: ideo succincte enumerare curauimus, ut agniti magis euitentur. Et de iure ueteri sunt uiginti octo.

1. Cum quis iniecit manus uiolentes in clericum, etiam in minore ordine constitutum, aut monachum, etiam non B clericum, utpote conuersum, siue monialem.

2. Cum quis incidit in haeresin damnatam.

3. Cum quis defendit haereticum.

4. Cum quis dicit Romanam ecclesiam non esse caput aliarum ecclesiarum.

5. Cum quis potest defendere cleri- C cum a uiolenta manuum iniectione et non defendit.

6. Cum quis incarcerat clericum, et iste casus implicatur quasi proximo.

7. Est contra consules, officiales et ceteros, angarias et onera clericis imponentes.

8. Est contra succedentes proxime dictis, nisi intra mensem errorem prae- D decessorum suorum purgauerint.

9. Contra illos qui statuerunt aut introduxerunt statuta et consuetudines contra libertatem ecclesiasticam.

10. Contra illos, qui talia statuta de cetero fecerint.

11. Qui talia statuta scripserint.

12. Contra illos, qui talia statuta seruare fecerint, licet eo non statuerint.

13. Contra illlos qui secundum illa iudicauerint.

14. Contra illos, qui iudicata conscripserint.

15. Contra incendiarios et fractores ecclesiarum, uel locum contiguum ecclesiae intra limites coemiterii: alii autem aliter uiolantes bona ecclesiarum, sunt excommunicandi per sententiam. F

16. In eo, qui electus est in papam a minori parte, quam a duabus partibus cardinalium, se pro papa ingerente et non resipiscit.

17. Contra illos qui talem pro papa tenuerunt.

18. Contra falsificantes per se uel per alium literas papales.

19. Contra eum qui scienter utitur li- G teris sic falsatis.

20 Contra illum qui arma bellica facit infidelibus contra ecclesiam.

21. Contra illos qui in studiis generalibus tractant, de locando hospitio scholarium ante tempus praefinitum.

22. Contra relligiosos leges aut medicinam in scholis audientes.

23. Contra plebanos, archidiaconos, presbyteros, leges aut medicinam audientes, nisi intra spatium duorum mensium destiterint.

24. Contra sagittarios, balistarios, qui his utuntur in bello iniusto.

25. Cum quis participat, in crimine excommunicato.

26. Cum quis participat scienter in diuinis cum excommunicato a Romano pontifice.

27. Contra illos qui Romanos aut alios christianos in mare nauigantes capiunt aut spoliant.

28. Contra illos qui innituntur ordinibus factis schismaticis et recipientes alienata a schismaticis ab ecclesiis.

De iure uero sexti libri sunt XXXII.

1.

COntra eos, qui tempore electionis papae, ad conclaue eligentium, alicui secrete scripturam aut nuntium transmittunt, aut cum aliquo eorum loquuntur.

2. Contra rectorem et officiales ciuitatis, in qua summus pontifex eligi debet, si fraudes committant, aut diligentiam eis commissam fideliter non faciant.

3. Contra eos, qui grauauerint aliquam personam ecclesiasticam, uel eius consanguineos, uel ecclesias, seu bona pro eo, quod eum, pro quo rogabatur, eligere noluit.

4. Contra usurpantes bona ecclesiarum uagantium.

5. Contra seminantes discordiam in electionibus abbatissarum.

6. Contra eos, qui de regimine urbis Romae se intromittit, nisi specialis interuenit apostolicae sedis licentia, per ipsius sedis literas exprimenda.

7. Contra partem procurantem conseruatorem procedere contra formam iuris.

8. Contra extorquentem per metum absolutionem.

9. Contra iudicem simulantem se mulierem in testem productam personaliter audire.

10. Contra obedientem imperatori, per sedem apostolicam deposito.

11. Contra compellentes personas ecclesiasticas, ad submissionem bonorum et iurium ipsarum ecclesiarum.

12. Contra laicos, qui ex contractibus initis super rebus ecclesiasticis plus sibi usurpant, quam ex natura contractus eis licet.

13. Contra relligiosos mendicantes, ementes eis domos ad habitandum de nouo.

14. Contra imponentes thelonia, pedagia et quidagia clericis.

15. Contra eos, qui impediunt super cau-

caufis, quae ad forum ecclefiafticum de iure uel confuetudine pertinent, literas a fede apoftolica impetrari et fuper ipfis coram ordinariis uel delegatis ecclefiafticis litigari.

16. Contra uiolantes libertatem clericorum per indirectum.

17. Contra relligiofos temere habitum dimittentes, aut ftudia literarum uifitantes, abfque abbatis licentia.

18. Contra doctores et magiftros, qui relligiofo habitu fuo dimiffo, leges et phyficam audientes fcienter docere, aut in fcholis fuis praefumferint retinere.

19. Contra tradentes fcienter ecclefiafticae fepulturae haereticos, aut eorum fautores.

20. Contra laicos, publice uel priuate difputantes de fide catholica: NB. fed ifte cafus potius eft ferendae fententiae quam latae.

21. Contra iudices laicos, fuper crimine haerefis iudicantes, aut captos fuper eodem crimine procedente impedientes.

22. Contra illos, qui Iacobum et Petrum de Columna pro cardinalibus tenent.

23. Contra eos, qui dicto Iacobo et Petro fauorem praebuerunt uel auxilium.

24. Contra eos, qui per affaffinos aliquem chriftianum interfecerint, uel mandauerint, quanquam mors non fubfequatur, aut tales receptauerint, uel defenfauerint.

25. Contra perfonas ecclefiafticas minores epifcopis, qui alienigenas fiue non oriundos de territoriis fuis in eorum terris conducere domus, ad exercendum foenus, uel conductas habere, aut alias habitare permittunt, epifcopi uero fufpenfionis fententiam incurrunt.

26. Contra concedentes aut extendentes repreffalias aduerfus perfonas ecclefiafticas.

27. Contra infequentes hoftiliter aliquem ex cardinalibus, etiamfi non iniecerint manum.

28. Contra rectores et dominos, qui interfectores cardinalium animaduerfione digna non puniunt.

29. Contra laedentes directe uel indirecte ecclefiafticos iudices, propter iurisdictionis exercitium.

30. Contra eum, qui propter mortis periculum fuit abfolutus ab excommunicationis fententia, ab aliquo, a quo alias abfolui non poterat, fi, ceffante impedimento, fe non fiftit, cum commode poteft, ei, a quo alias abfolui debeat.

31. Contra abfolutos a fede apoftolica uel delegatis ipfius, qui fedebant alicuius confpectui fufcipienda poenitentia, aut pro fatisfaciendo laefo praefentare et non faciant.

32. Si quis iniicit manus uiolentas in nouitium etiam non clericum neque profeffum.

Ex Clementinis eliciuntur LI.

1.

COntra poffefforem beneficii, qui in una fententia definitiua fuccubuit, quod per triennium non poffedit, fi fequeftrum, per loci ordinarium fiendum, impedit aut fructus fequeftratos occupat.

2. Contra eos qui defunctorum corpora in loco interdicto ecclefiafticae tradat fepulturae.

3. Qui publice excommunicatos.

4. Qui nominatim interdictos.

5. Qui manifeftos ufurarios fcienter tradunt ecclefiafticae fepulturae, in loco etiam non interdicto.

6. 7. 8. 9. Contra religiofos grauantes uel defraudantes ecclefias in decimis (1) ex eo, cum decimas ecclefiis debitas abfque caufa legitima appropriare feu ufurpare praefumunt. 2. Quando aliorum animalia fuis gregibus immifcent, ut exinde decima non foluatur. 3. Quando animalia emunt ut ueditoribus, aut aliis locent, ut decima eis non foluatur. 4. Quando de terris, quas tradunt aliis excolendas, decimas foluere ecclefiis non permiferunt aut prohibuerunt.

10. Contra relligiofos adminiftrationem non habentes, qui fine licentia fpeciali fuorum praelatorum, ad curias principum fe conferunt, ut praelatis aut monafteriis, damna inferant.

11. Contra monachos, qui intra fepta monafterii fine abbatis licentia, arma tenent.

12. Contra impedientes uifitatores monafteriorum monialium.

13. Contra mulieres fectantes, aut de nouo affumentes ftatum bigamarum.

14. Contra relligiofos pro ftatu bigamarum dantes auxilium, confilium uel fauorem.

15. Contrahentes, fcienter matrimonium in gradu prohibito confanguinitatis;

16. Vel in gradu affinitatis prohibito.

17. Vel cum moniali.

18. Religiofus contrahens matrimonium;

19. Vel monialis.

20. Aut clericus in facris ordinibus conftitutus, excommunicatus eft ipfo iure.

21. Inquifitores haereticae prauitatis et fubftituti a talibus inquifitoribus, aut ab epifcopo, uel fede uacante a capitulo ad exercendum officium inqui-

sitionis haereticae prauitatis; si ex odio, A gratia, uel amore, aut propter lucrum aut commodum temporale, omittunt procedere contra quemque, ubi fuerit procedendum super huiusmodi prauitate.

22. Aut huiusmodi prauitatem insonti imponunt.

23. Aut insontem alio modo uexant, super tali crimine excommunicati sunt, B et per solum papam, praeterquam in mortis articulo, ueniunt absoluendi.

24. Inquisitores haereticae prauitatis, aut commissarii ab eis, aut episcopo, uel sede uacante a capitulo deputati, si praetextu officii inquisitionis illicitae pecuniam, aut aliquod aliud extorquent, excommunicati sunt.

25. Si praefati ecclesiastica bona, ob delictum clericorum fisco, etiam ecclesia sciente, applicant, similiter excommunicati sunt.

26. Officiales communitatum, facien- C tes statuta super usuris soluendis non repetendis, aut non restituendis.

27. Aut talia scribentes,

28. Aut talia dictantes,

29. Vel iudicantes secundum illa,

30. Vel non debentes illa de libris comitatuum, si possunt.

31. Vel illa seruantes, excommunicati sunt ipso iure.

32. Relligiosi, aut clericis aut laicis sacramentum unctionis extremae,

33. Vel eucharistiae ministrare,

34. Aut matrimonia solennitare, non habita super his presbyteri parochialis licentia speciali.

35. Aut qui excommunicatos a canone, praeterquam a casibus a iure expressis, uel per priuilegia sedis aposto- E licae concessis eisdem.

36. Vel a sententiis per statuta prouincialia aut synodalia promulgata.

37. Seu a poena et culpa absoluere quenquam praesumserint, excommunicationis incurrant sententiam ipso facto, per sedem duntaxat apostolicam absoluendi.

38. *Banniens* iniuriose episcopum, uel F qui huiusmodi bannum fieri mandauerit, aut factum ab aliis ratum habuerit, uel socius fuerit in hoc facientis, aut consilium in hoc dederit, aut fauorem, seu scienter defensauerit, eundem bannientem, ipso iure est excommunicatus, a qua excommunicatione nequeat, nisi per summum pontificem, praeterquam in mortis articulo absolui.

39. Relligiosi medicantes, qui domos ad habitandum uel locum quemcunque de nouo recipiunt, aut prius recepta mutant, uel alienant,

40. Aut retrahunt aliquos a solutione decimarum ecclesiis debitarum.

41. Sibi confitentibus conscientiam faciant, de soluendis huiusmodi decimis, alioquin scienter amittentes, tamdiu ab officio praedicationis manent suspensi, quousque fecerint, si commode facere possunt, et si medio tempore praedicare praesumserint, excommunicati sunt ipso facto.

42. Religiosi aut clerici seculares, qui B aliquos ad uouendum, iurandum, aut promittendum inducunt, ut sepultarum apud eorum ecclesiam eligant, uel electam alterius non immutent, excommunicati sunt et per solum Romanum pontificem, praeterquam in mortis articulo, ueniunt absoluendi.

43. Religiosi etiam exemti uiolantes interdictum ecclesiasticum aut diuinorum cessationem seruatam per matricem ecclesiam loci excommunicati sunt.

44. Domini temporales, qui cogunt C aliquos in loco interdicto celebrare diuina,

45. Vel qui praecones faciunt tunc ad illa audienda populum euitari.

46. Vel qui prohibent, ne publice excommunicati uel interdicti super hoc per illos, qui missas celebrant moniti, ecclesias exeant.

47. Et ipsi nominatim, qui non exe- D ant, excommunicati sunt, et solum per papam absoluendi.

48. Fratres minores si tempore interdicti recipiunt in suis ecclesiis ad diuina fratres uel sorores tertii ordinis S. Francisci, excommunicati sunt.

49. Asserens pertinaciter, quod anima rationalis seu intellectiua non sit forma corporis humani, tanquam haere- E ticus excommunicatus est.

50. Pertinaciter asserens, usuram non esse pecatum, tanquam haereticus excommunicatus est.

51. Hoc quoque sciendum, quod a iure excommunicati uitandi non sint, nisi secundum formam constitutionis, seu statuti, supra sic incipientis: ad uitandum scandala in tit. de sententia excom- F municationis.

De REGVLIS Iuris.

Sanctorum patrum regulis et praesentibus statutis quiuis noster subditus regatur in uita, uerbis et factis, ut sciat et faciat, quod acceptum est omnipotenti Deo, ut consummato huius uitae curriculo, una nobiscum in coelesti patria G recipere mereantur sempiterna praemia.

CONSTITVTIO concilii BASILEENSIS de synodo per episcopos celebranda.

Sa-

SAcro sancta generalis synodus Basi- A liensis, in spiritu sancto legitime congregata, uniuersalem ecclesiam repraesentans. Pridem haec sancta synodus quoddam saluberrimum promulgauit decretum, pro stabilitate et robore generalium conciliorum, quorum frequens celebratio praecipua est agri dominici cultura. Verum cum ad eandem culturam non dubium sit pertine- B re synodos episcopales et concilia prouincialia, prout ueteres canones decreuerunt frequentari : ideo eadem sancta synodus, antiquos et laudabiles mores nostris cupiens temporibus seruari, statuit et praecipit, synodum episcopalem in qualibet dioecesi, post octauam dominicae resurrectionis uel alia die, secundum consuetudinem dioecesium, ad C minus semel in anno, ubi non est consuetudo, bis annuatim celebrari per dioecesanum, propria in persona, nisi canonico impedimento fuerit praepeditus, et tunc per uicarium ad hoc idoneum, quae synodus saltem biduo uel triduo duret, uel prout necessarium episcopo uisum fuerit.

Prima autem die conuenientibus D dioecesano et omnibus aliis, qui huiusmodi synodo interesse teneantur, intra missarum solennia, uel post, dioecesanus, uel alius eius nomine, uerbum Dei proponet, exhortans ad bonos mores sectandum, abstinendum a uitiis et ad ea, quae pertinent ad ecclesiasticam disciplinam et officia singulorum: Et praesertim, ut hi, quibus animarum cura E commissa est, dominicis diebus et aliis solennibus, plebem subiectam doctrinis ac meritis et monitis salutaribus instruant. Postea legantur statuta prouincialia et synodalia, et alia utilia pro institutione sacerdotum: deinde ipse dioecesanus de uita et moribus subditorum solerter inquirat, labem Simoniacae prauitatis, contractus usurarios, F concubinatum, fornicationem et alia quaeuis crimina et excessus, debita correctione cohibeat. Alienationes rerum ecclesiasticarum a iure prohibitas reuocet. Abusus clericorum et aliorum subditorum, qui circa diuinum cultum, officium, delationem debiti habitus se exerunt, in melius reformet et emendet. Et quoniam multa scanda G la saepe contingunt, ex eo, quod constitutio Bonifacii papae VIII. quae incipit: Periculoso etc. edita super claustris monialium, non seruatur: studeat ipse dioecesanus, ut omnia, iuxta ipsius constitutionis tenorem, executioni mandentur. Nec non, ut quicunque religiosi, dioecesano subiecti, regulas et constitutiones suarum relligionum, praesertim ut ab eis omnis proprietas abdicetur, inuiolabiliter seruent, nec etiam in omni receptione ipsorum ad religionem quicquam per Simoniam exigatur. Praecipua autem in ipsa synodo episcopi cura sit, inquirere ac debitis remediis occurrere, ne aliquod dogma haereticum, erroneum, aut scandalosum, seu piarum aurium offensiuum, sortilegia, diuinationes, incantationes, superstitiones et quaeuis diabolica figmenta dioecesin suam inficiant : Instituentur praeterea testes synodales, uiri graues, prouidi et honesti, legis Dei zelum habentes, iuxta dioecesis latitudinem, in numero competenti, aut alii eorum potestatem habentes, ubi alii ad hoc non sunt instituti.

Qui si dioecesano minus idonei uideantur, eos amoueat et alio modo, prout ei expedire uideretur, instituet: hi autem in manibus ipsius dioecesani, uel sui uicarii iurare teneantur, ut tradit canon. Episcopi in synodo, qui peranni circulum lustrantes ipsam dioecesin, quae corrigenda uel reformanda uiderint, his, ad quos corrigere uel reformare pertinet, referent, quae nisi correcta uel reformata fuerint, ad synodum subsequentem perferent, in qua debitis remediis occurratur, sed et praeter illa, quae a testibus synodalibus, uel aliis eorum officiis exercentibus dioecesanus audierit, inquirat et ipse diligenter de cunctis suorum subditorum excessibus et contra taliter delinquentes insurgat, correctionis debitae disciplina, aut aliis malignari uolentibus transeat in exemplum: celebrenturque in singulis prouinciis, saltem intra biennium a fine concilii generalis et deinde ad minus semel de triennio in triennium, prouinciale concilium in loco tuto, in quo tam archiepiscopus, quam suffraganeus eius et alii, qui huiusmodi conciliis prouincialibus interesse tenentur, debite uocati intersint. Quod si episcopus canonico fuerit impedimento detentus, procuratorem suum destinet, non solum ad probandum et excusandum absentiae causas, sed etiam ipsius nomine in concilio intercessendum suscipiendumque, quidquid concilium duxerit statuendum. Alioquin ipse episcopus a perceptione medietatis fructuum unius anni ecclesiae suae, qui per personam, in ipso concilio deputatam, in ipsius suae ecclesiae fabricam effectualiter conuertantur, eo ipso sit suspensus : Alii uenire negligentes, concilii arbitrio punientur, aliis iuris poenis in suo robore duraturis. Concilio autem generali durante, et per sex menses ante, huiusmodi prouincialia concilia non celebrentur.

Por-

Porro in huius celebratione concilii metropolitanus, uel alter eius nomine infra miſſarum ſolennia, uel poſt, exhortatorium ſermonem faciat, ea, quae ad ſtatutum eccleſiaſticum et praecipue ad pontificiale officium pertinent, serioſe memorando annunciandoque ſingulis, quod iuxta prophetae ſententiam, ſi eorum culpa cuiuſuis anima perierit, illius ſanguis a domino exigetur. Praecipue autem tunc fiet monitio exacta, ut dignis et bene meritis, quorum uita ſufficienti teſtimonio nota ſit, ordines et beneficia, ſine ulla ſimoniaca labe conferantur. Et ſuper omnia, ut in animarum cura communicanda ſumma diligentia et matura inquiſitio adhibeatur, et ut bona eccleſiaſtica nullatenus ad uſus illicitos, quinimo ad honorem Dei, eccleſiarum conſeruationem, habentes, ſecundum ſacros canones praecipuam curam pauperum et indigentium, laudabiliter conuertantur, ſcientes quod de his omnibus apud tribunal aeterni iudicis usque ad minimum quadrantem rationem reddituri. In quibus quidem conciliis de corrigendis exceſſibus moribusque ſubditorum reformandis, et praecipue qualiter epiſcopi in conferendis beneficiis, confirmandis electionibus, miniſtrandis ordinibus, deputandis confeſſionibus, praedicando ad populum et puniendo exceſſus ſubditorum, obſeruationesque epiſcopalium ſynodorum caeterisque ad officium epiſcopale ac iuriſdictionem et adminiſtrationem eorum in ſpiritualibus et temporalibus quomodolibet ſpectantibus ſe geſſerint, et praeſertim ſi a Simoniaca labe manus innoxias ſeruent, diligensque inquiſitio, ſecundum iuris diſpoſitionem fiat, ut omnes, qui in praemiſſis deliquiſſe comperti fuerint, per ipſum concilium puniantur et corrigantur. Simili modo de ipſo metropolitano circa omnia ſupradicta diligenter inquiratur, cuius exceſſus et defectus ipſum concilium eidem ſpecialiter exprimat, ipſum admonendo et obſeruando, ut, cum aliorum pater uocetur et eſſe debeat, a talibus omnino deſiſtat. Et nihilominus inquiſitionem habitam de epiſcopo in ſcriptis redactam ad Romanum pontificem uel alium eius ſuperiorem, ſi quem habet, ſine mora transmittet, punitionem et reformationem ſuſcipiat condecentem. Inter caetera, ſi quae diſcordiae, contentiones et inimicitiae, inter quoscunque uiguerint, quae quietem et tranquillitatē prouinciae poſſint perturbare, curet omni ſtudio ſacrum concilium illos ſedare et, more piorum patrum, pacem concordiamque filiorum uigilanter intendat. Et ſi inter regna, prouincias ſeu principatus huiusmodi diſcordias contineri contingit, mox Dei antiſtites concilia prouinciarum ſuarum ſimul congregari procurent, et ſibi inuicem conſilium et auxilium impendentes, contra diſcordiarum commenta amputare ſtudeant, neque hoc alicuius timore uel odio praetermittant, ſed ad Deum ſolum et ſalutem populi mentis oculos erigentes, ſanctum pacis opus, omni trepiditate ſemota, perficiant.

Inſuper in prouinciali ſynodo, quae immediate generale concilium ſubſequens antecedit, omniaque, quae in eodem generali concilio uiſa fuerint proſequenda, ad Dei gloriam et prouinciale commodum, ſalutemque populi chriſtiani, ibidem perficiant et eligantur in numero competenti, qui ad proximum generale concilium uice totius prouinciae debeant proficiſci, quibus per ſubſidium uel alias prouideatur, prout de iure et concilio prouinciali uiſum fuerit expedire: Ita tamen, quod illi, qui ultra perſonas, ut praedictum eſt, deputatas, ad ipſum concilium generale accedere uoluerint, aut ipſorum clerus, nullatenus propterea grauetur. Relegantur quoque in uno prouinciali concilio, quae ſecundum canonicas ſanctiones in eisdem legi praecipiuntur, ut ea inuiolabiliter obſeruentur, et transgreſſoribus poenae debitae inferantur.

Quod ſi metropolitani ſeu dioeceſani praedictis terminis in celebrandis prouincialibus et epiſcopalibus ſynodis, ceſſante legitimo impedimento, fuerint negligentes, medietatem omnium fructuum et obuentionum, rationem ſuarum eccleſiarum ad eos pertinentium fabricae ipſarum eccleſiarum applicandum eo ipſo incurrant: Qui ſi et in eadem negligentia per tres proximos menſes perſeuerauerint, ab officiis et beneficiis ipſo facto ſint ſuſpenſi.

Quibus transactis temporibus, ſub circumſpectis poenis antiquior in prouincia ordine ipſius metropolitani epiſcopi, aut maiori in dignitate poſt pontificialem in ſacris conſtituti, niſi ad alios forſan de conſuetudine, uel priuilegio pertineat, negligentiam in celebrandis dictis prouincialibus et epiſcopalibus ſynodis ſuppere teneantur. Iubet inſuper haec ſancta ſynodus praelatis relligionum et ordinum quorumcunque, ad quos celebrare capitula pertinet, quod illa ſtatutis temporibus ſub praedictis poenis ſeruent et ſeruari faciant, in quibus ſecundum canonicas ſanctiones et relligionum conſtitutiones cum omni ſtudio et diligentia ad ueram ſingulorum relligiorum et ordinum informationem intendant.

Ita,

Ita, ut deinceps in singulis monasteriis iuxta proprias regulas debita regularum uigeat obseruantia, et praecipue, ut tam substantialia professionum uota omnino seruentur. Per praemissa autem haec sancta synodus non intendit iuribus quorumcunque quomodo libet derogare Dat. Basileae etc. VI. Kal. Decemb. anno etc. XXXIII.

Conclusio.

Haec quoque nostra synodalia statuta mandam9 in ecclesia nostra Bambergensi per notarium publicum primo et deinde quatenus opus fuerit, per rectores parochialium et alios curatos, pro populi sibi subditi opportunitate in quantum ipsos ac populum concernunt, in eisdem nostris ciuitate et dioecesi, temporibus ac locis conuenientibus, publicari seu intimari. Et ut, secundum ueterem consuetudinem, sancta episcopalis synodus hacten9 feria tertia post dominicam Exaudi celebrata existit: sic singulis futuris annis celebrabitur in eadem die, in ecclesia nostra Bamberg. Et clerici qui in illa interesse teneantur, non praesumant se absque nostra licentia aut rationabili et iusta causa ab ipsa quomodolibet absentare.

Temerarie uero se retrahentes puniri uolumus et praesentibus mandamus: si autem forsan locum et diem eiusdem synodi contigerit mutari, id eisdem clericis uolumus tempestiue intimare.

Insuper uolumus, etiam sub excom- A municationis poena districte praecipiendo mandamus, quod haec nostra statuta synodalia, in praedictis nostra ciuitate et dioecesi firmiter obseruanda, in nostra maiori Bamberg, nec non in collegiatis ecclesiis et monasteriis singulis earundem nostrarum ciuitatis et dioecesis, et apud decanos, curatos ac ecclesiarum parochialium rectores quos- B cunque, debeant de uerbo ad uerbum haberi conscripta, in litera correcta et auscultata, ita ut sint per manum notarii nostri fisci subscripta, si de inobedientia noluerint reprehendi, et secundum ea, in quibuscunque causis et in quacunque instantia, sententiari et definiri debere. Dispensandi tamen super huiusmodi nec non absoluendi a sententiis C in praedictis statutis et constitutionib9, per nos, ut praemittitur, latis et supra expressis, interpretandique atque mutandi et corrigendi ea, nobis, et quibus id commiserimus, omnimodam reseruamus potestatem. *Data in ciuitate nostra Bamberg.* Anno a natiuitate domini millesimo, quadringentesimo primo, feria tertia post dominicam, qua in D ecclesia Dei cantabtur officium exaudi.

Eadem quoque haec statuta anno 1534. feria post domin. exaudi, regnante episcopo WIGANDO, in publica synodo, confirmata sunt, inserto saltem supra sub Tit. LVII. de poenitentiis paragrapho: *Insuper sub dicta* etc. ut opus non sit, illa hic repetere.

NVM. XLII.

Matricula clientelaris uasalorum Bambergensium

Des Hohlöbl. Kayserl. Stiffts Bamberg Fürsten, Praelaten, Graffen, Herren und Adel. Lehen-Leute.

Dom-Dapitul zu Bamberg.
Dom-Probstey Bamberg.
Stifft zu St. Steffan.
Stifft zu St. Gangolff.
Stifft zu St. Iacob.
Stifft Spital.
Stifft zu Vorcheim.
Münchsberg Closter.
Lanckheim Closter.
Nieder-Altach Closter.
Schüttern Closter.
Probstey Rottmann.
Probstey Griffen.
Stein am Rhein Closter.
Arnoltstein Closter.
Gengenbach Closter.
Pfrufingen Closter.
Aspach Closter.
Michelfeld Closter.
Banz Closter.
Ens Closter
Bessern Closter.
E Theris Closter,
Probstey Neukirchen:
Theodorussen Closter,
Weissenohr Closter,
Schlüsselau Closter,
Speinshard Closter,
Kitzingen Closter.
Graffen zu Öttingen.
Graffen zu Hanau.
F Graffen zu Castel,
Graffen zu Agroll,
Herrn zu Ralcstein,
Herrn zu Gerolzeck,
Herren zu Limburg,
Herren zu Pappenheim,
Dietrichstein Freyherren,
Keüenhüller Freyherren,
Dürffenbach Freyherren,
Hoffmann Freyherren,
Vngnad Freyherren,
Stuebenberg Freyherrn,
Khaynach Freyherren,

Trautmannsdorff Freyherren.
Wolfffstein Herren.
Neuenhauſs Herren.
Kolniz Herren.
Gera Herren.
Paradeiſſer Herren.
Pollheim Herren.
Vinzendorff Herren.
Loſenſtein Herren.
Kolnbeck Herren.
Stadtler Herren.
Moſsheim Herren.

Folgen der löblichen Adelichen Ritterſchafft Geſchlechter, wie dieſelben in des Kayſerl. Stiffts Bamberg Lehens-Regiſtratur nach einander befunden werden.

A Vffſeeſs.
Truchſeſs von Pommersfelden.
Marſchalck von Ebneth.
Rottenhahn.
Wirschberg.
Wallenroth.
Schaumberg.
Guttenberg.
Lichtenſtein.
Königsfeld.
Seckendorff.
Gottsmann.
Pfersfeld,
Streitberg.
Wieſenthau.
Wichſenſtein.
Eggloffſtein.
Wallenfels.
Groſs von Trockau,
Wildenſtein.
Rabenſtein.
Redwiz.
Fuchſs.
Giech.
Braitenſtein.
Schenk von Simau.
Hirſchberg.
Chriſtans.
Cappel.
Rabenſteiner von Wirſchberg.
Hirſcheid.
Neuſtetter genannt Stimmer.
Freudenberg,
Kurmreuth
Mengersdorff
Keinat,
Breuſing,
Heinach
Wildenſtein von Wildenſtein
Wurtzburg.
Sparnek,
Moſsbach,
Nanckenreuth
Künſperg
Gebſattel.
Hesberg
Zobel,

A Zeiern,
Stiebar
Schott
Plaſenberg.
Lochner
Stöhr, zum Störnſtein.
Motſchiedler zu Gera.
Gradel von Boden.
Steinlinger.
B Kozenau.
Schrimpf von Berg.
Stein zum Altenſtein.
Leonrod,
Eyb Leynek
Barsberg
Von Brand.
Helldritt.
Heuſſenſtein.
C Reizenſtein,
Lüchau
Hutten.
Truchſes von Wetzhauſen
Zedwiz.
Schlammersdorff.
Bernheim,
Franckenſtein.
Crailsheim.
D Eltz.
Rottenhauſſen.
Lüſchwiz.
Rotſchüz.
Münſter
Steinau, gen: Steinrük
Herdegen.
die von der Grün.
Doſt von Trelbach
E Böckhell.
Poppenporff.
Himmelberger.
Hohenwart.
Aichelberger.
vom Linde.
Malenthein
Puggh.
Körnberg.
F Rohrbach.
Falmhaubt
Krafft.
Leiniger.
Vrſenbegk
Senus.
Teydeswald.
Spanſtein.
Pain
C Klobiz.
Cronneger.
Neideck.
Freyberg.
Weydecker.
Iöfill.
Kulmer.
Palludin.
Schneeweiſs.
Zuckbenmantel.
Scheidt,

Gör-

Görschacher.
Puz.
Schweinbeck.
Weiss,
Siebenbürger,
Schonaich.
Schaumburger,
Buckhell.
Liebmann von Trusch,
Heilingsberger.
Meylersdorffer.
Flemzug.
Schick.
Schildin.
Fenck.
Seydel.
Hinterhölzer.
Zauchinger.
Stüger.
Prock.
Panheim.
Kressling.
Schnekenreuther.
Reinegger.
Kressberger.
Hahelsberger.
Schegk.
Meyssa.
Grundiner.
Waffer.
Visthorn.
Adamsdorffer.
Seemann.

Kommen die Nürnbergl. uralten Patricii, und andere fürnehme Geschlechter, welche von hochermelten Stifft Bamberg stattliche Leben haben.

BAumgärtner,
Nüzel,
Führer.
Harsdörffer.
Tucher,
Geüder.
Tezel.
Haller.
Muffel
Grundher.
Schürstab,
Kress,
Ebner,
Pfinzing
Behemb
Grolande
Böhmer,
Dererer,
Imhoff
Riether
Loffelholtz
Kammermeister
Welser
Schlüsselfelder
Starck
Gugel.
Helden

A Oehlhafen
Scheüerlein
Köhler
Schlaudersbach
Voitt
Dietherr
Roggenbach
Bucher
B Werthemann.
Bayer
Ottinger
Mühlholtzer
Strolnuz
Viatis
Binoldt
Krauss
Zolner von Kirschletten.
Lorberr
C Neydecker
Beringer
Senfft
Reutter
Hülss
Vasfoldt.
Dienst.
Rorbach.
Mertz.
D Hopf.
Winheimer.
Ratschmid
Hegner
Behem
Heber.
Zerr eissen
Stambler
Portner
E Doless
Castner
Schad.
Braun
Stromer,
Weissmann

Seynd also der Chur-Fürstl. Stiffter, Praelaten Herren und Adel. Ritterschafft, samt
F *denen Nürnberg: Patriciis, und andern uhralten führnehmen Geschlechten, so von dem Hochlöbl. Kayserl. Stifft Bamberg stattl. ansehnl. Leben haben, an der zahl zwey hundert und 76.*

Folgen:

Hochernanntes Kayserl. Stiffts Bamberg, Städte und Märckte, auch die Nahmen
G *der Vestungen, Herrschafften, Schlösser und Aemter.*

BAmberg Fürstl. Haupt und Residenz-Stadt
Vorchheim Stadt und Vestung
Cronach, Stadt und Vestung Rosenberg.
Viehlseeck, Stadt und Pfleg.
Schesslig, Stadt und Schloss Giech.

Bottenstein Stadt, Schloss und Pfleg. A
Neuhauss und Veltenstein Schloss und Pfleg.
Lichtenfelss, Stadt und Ambt.
Steinnach, Stadt und Ambt.
Hollfeldt, Stadt und Ambt.
Weissmeyn Statt und Ambt.
Hochstatt, Stadt, Schloss und Ambt
Hertzogaurach Stadt, Schloss, und Ambt.
Weischenfeld, Stadt, Schloss und Ambt,
Teuscheit, Stadt, Schloss und Ambt.
Kupferberg, Stadt, Schloss, und Ambt.
Burgkundstatt, Stadt und Ambt
Ebermansstatt, Stadt und Ambt.
Zeulnstatt, Schloss und Ambt Schmachtenberg
Wolffsberg, Statt und Schloss.
Villach, Stadt und Ambt
Griesen, Stadt und Vestung
St. Linardt, Stadt und Schloss
Veltkirchen, Stadt und Ambt
Teruis, Stadt und Pfleg Pfedraue.
Neukirchen, Marck und Ambt.
Eckoldsheim, Marck und Ambt
Baunach, Marck und Ambt
Wachenroth, Marck, Schloss und Ambt. D
Ludwigschorgast Marck und Ambt.
Marckschorgast, Marck, und Ambt.
Nordheim, Marck und Ambt.
Burckebrach, Marck und Ambt
Oberscheinfeld, Marck und Ambt.
Hallstat, Marck und Cammer Ambt
Wallenfelss, Marck und Ambt
Marck Leichgast, Marck und Ambt
Malburget, Marck und Pfleg.
Emichenreuth, Marck und Ambt
Türingstatt, Marck und Ambt
Reichenfels, Marck, und Pfleg.
Lirchdorff, Marck, und Ambt
Windischengersten, Marck und Ambt
Rabel, Marck und Ambt
Hag, Marck und Ambt
Bleyberg, Marck und Ambt
Salmberg, Vestung und Herrschafft
Küenbleg, Schloss, und Herrschafft
Strassrüdem, Schloss und Herrschafft.
Byenfels, Schloss und Ambt
Neydeck, Schloss und Ambt
Fürttenberg, Schloss und Ambt
Göswemstein, Schloss und Ambt
Sefftenberg, Schloss und Ambt.
Warberg, Ambt
Ebersberg, Schloss und Ambt
Schönbrunn, Schloss und Ambt
Stuffenberg, Schloss und Ambt
Wolffsberg Schloss und Ambt
Marlofffstein Schloss und Ambt
Arnstein, Schloss und Ambt
Nisten, Schloss und Ambt
Reifenberg, Schloss und Ambt
Weissseneck, Schloss-Pfleg und Land-Gericht.

Sind also der Stadt, Marckt, Vestungen Herrschafften Schlösser, und Aembter, dem Hochlobl. Kayserl. Stifft Bamberg zu gehörig, ausser den Cassen Aembtern, Kellereyen und Vogteyen, in der Zahl siebenzig.

NVM. XLIII.

B *Reuersus feudalis* CATHARINAE *abbatisse Kitzingensis, quo profitetur, se feuda secularia abbatiae suae origine tenus a* WIGANDO *episcopo Bambergensi eiusque archiepiscopatu in feudum accepisse.*

NOS CATHARINA de *Fronbouen*, Dei *Anno 1522.*
gratia abbatissa monasterii sanctimo-
C nialium extra muros oppidi *Kitzingen*,
ordinis sancti *Benedicti*, Herbipolensis
dioecesis, recognoscimus publice per
praesentes, quod cum omnia et singula
bona temporalia et feudalia abbatiae et
abbatissae pro tempore existentis mo-
nasterii nostri praedicti hactenus pro-
cesserunt ab antiquo approbatis, lauda-
biliter introductis, praescriptis et hu-
cusque obseruatis temporibus, absque
interruptione ac a tanto et per tantum
tempus, cuius initium in memoria ho-
minum non existit, in feudum a reue-
rendo in Christo patre et domino, do-
mino episcopo Bambergensi pro tem-
pore existente, ratione suae ecclesiae
Bambergensis, abbatissaque dicti mo-
nasterii pro tempore existens, ante-
E quam se de administratione huiusmodi
temporalium bonorum intromittat, te-
neatur ea a praedicto domino episcopo
Bambergensi infeudum acceptare. Nos
coram reuerendissimo in Christo patre
ac domino, domino WIGANDO, electo
episcopo praedicto, humiliter atque in-
stanter supplicauimus, ut nobis ipsa tem-
poralia bona nostrae abbatiae conferre
dignaretur. Ideoque praefatus domi-
F nus noster gratiosus Bambergensis, no-
strae supplicationi praebens exauditio-
nem benignam, huiusmodi temporalia
bona, feuda imperialia communiter
nuncupata, nobis gratiose contulit at-
que infeudauit: nos quoque ipsa bona
ab eodem domino nostro gratioso, ele-
cto episcopo, infeudum acceptauimus,
G promisimus in manibus praefati domini
nostri gratiosi electi episcopi homagium
fidelitatis solitum et consuetum. Ac
tandem, *tactis sacrosanctis euangelicis
scripturis*, corporaliter praestito confir-
mauimus iuramento, etiam nos pro no-
bis et successoribus nostris, promisimus
et bona fide promittimus per praesen-
tes praedicta, quod bona, aut aliqua ex
eis, siue talia bona, decimae iurisdicti-
ones, homines, domus, agri, uineae,
hor-

horti, thelonia, praedia, pascuae, terrae, aquae, aquarum decursus, census, uel reditus existant, aut alio nomine quocunque sortiantur, absque specialibus et expressis, scitu, consensu, uoluntate et licentia praedicti domini nostri electi episcopi Bambergensis, pro tempore existentis, uendere, aut ab ipso nostro monasterio ad alienas manus dare, aut tradere seu alias quomodolibet alienare nec uelimus, nec debeamus, sed alienata pro posse recuperare debeamus et teneamur, fraude et dolo quibuscunque circumscriptis. Voluit autem praefatus dominus noster gratiosus, dominus WEIGANDVS, electus episcopus Bambergensis, quod huiusmodi collatio et infeudatio sibi et suae ecclesiae predictae in eorũ iure nociuae esse non deberent, praesentibus uenerabilibus, generoso ac nobilibus, ualidis ac famosis uiris, domino *Andrea Fuchs*, decano, *Daniele de Redwiz* et *Reimero de Streitberg*, canonicis ecclesiae Bamberg. praefatae, *Eberhardo Balckmacher* iuris utr. licentiato, uicario in spiritualibus, *Georgio* ex baronibus *de Heideck*, *Erasmo Zoller* et *Hieronymo Cammermeister*, uice cancellario et aliis plurimis fide dignis personis, in quorum omnium fidem et testimonium praemissorum praesentes literas reuersales sigilli nostri impressione fecimus communiri. Datum *Bambergae*, die Iouis uigesima sexta mensis iunii, anno a natiuitate domini millesimo, quinquagentesimo, uicesimo secundo.

NVM. XLIV.

Diploma feudale WEIGANDI episcopi Bambergensis, quo VERONICAE abbatissae Kitzingensi, *secularia abbatiae* Kitzingensis *feuda conferuntur.*

Anno 1542. NOs WIGANDVS dei gratia episcopus Bambergensis, recognoscimus publice per praesentes, quod fideli nostro, Ludouico de Rotenhan in Mertzbach, nomine uenerabilis in Christo nobis deuotae fidelisque dilectae, *Veronicae Hündlerin*, abbatissae monasteriorum sanctimonialiũ, extra muros oppidi Kitzingen, ordinis sancti Benedicti, Herbipolensis dioecesis, uigore ab eadẽ abbatissa sibi *Ludouico*, uti procuratori concessi et traditi, nobisque exhibiti specialis mandati, omnia et singula regalia bona, temporalia et feudalia, possessiones et quaeuis alia, ad abbatiam et ipsam abatissam de iure uel consuetudine pertinentia, nec non earundem administrationem principaliter contulimus, ipsam de iis infeudauimus, ac praesentium per tenorem conferimus,

A et de iisdem infeudamus, eo modo et iure, quibus ea omnia conferre, et ipsam abbatissam infeudare debemus, prout ex antiquis, approbatis, laudabiliter introductis, praescriptis et hactenus obseruatis iuribus et consuetudinibus, absque interruptione ac a tanto tempore et per tantum tempus, cuius initium in memoria hominum non extitisset, ad B nos et ecclesiam nostram Bambergensem pertinuit ac pertinet. Et quemadmodum praedecessores nostri, pro tempore episcopi Bambergenses et nos regalia et temporalia praetacta abbatissis dicti monasterii pro tempore conferre, et de his consueuimus infeudare, ipsaeque abbatissae pro tempore in feudum ab ecclesia nostra recipere consueuerunt, C si quae abbatissa ipsius monasterii pro tempore existens, antequam se de dicta administratione omnium huiusmodi temporalium intromitteret, consueuit ac tenebatur, prout debebit ac tenebitur in perpetuum ab episcopo Bambergensi pro tempore in feudum acceptare: Recepta tamen primitus a dicto *Ludouico de Rotenhan*, uti procura- D tore abbatissae praefatae et eius nomine procuratorio, uigore specialis sui mandati, promissione, manuali homagii, fidelitatis solita et consueta, ipsaque promissione tactis sacrosanctis euangelicis scripturis, iuramento corporaliter praestito confirmata, saluis tamen semper in his nostris, successorum episcoporum et ecclesiae nostrorum iuribus et con- E suetudinibus quibuscunque, praesentibus ibidem uenerabilibus, egregiis, nobilibus, strenuis et ualidis uiris, consiliariis dilectis et fidelibus nostris, *Paulo Neydecker* legum doctore, *praeposito* sancti Gangolphi, nostro in spiritualibus uicario, *Casparo Okel* uicario cathedral. ecclesiarum nostrarum Bamberg. *Sigismundo ab Hesperg*, milite, *Leonhardo* F *Thurn*, *Christophoro* et *Emerano de Reduitz* fratribus germanis, *Eustachio de Wirsberg* sculteto, *Christophoro Ochs*, *Volffgango Rebitz*, legum doctore, *Chiliano Tham*, secretario, et aliis fide dignis, in quorum omnium et singulorum praemissorum fidem et testimonium, sigillum nostrum praesentibus est appensum. Dat. in ciuitate nostra *Bambergensi*, G die Iouis, nona mensis Martii, anno a natiuitate domini 1542.

NVM. XLV.

REVERSVS FEVDALIS, quem VERONICAE abbatissae Kitzingensis mandatarius WIGANDO episcopo Bambergensi exhibuit.

In nomine domini amen.

 Ego

Anno 1452. EGo LVDOVICVS, de ROTHENHAN, in Mertzbach, uenerabilis in Christo nec non deuotae *Veronicae Hündlerin*, abbatissae monasterii sanctimonialium extra muros oppidi Kitzingen, ordinis sancti Benedicti Herbipolensis dioecesis electae, legitimus procurator, prout de meo procurationis mandato legitime constat, recognosco et attestor publice per praesentes, B quod cum omnia et singula bona temporalia et feudalia abbatiae et abbatissae pro tempore existentis monasterii praedicti hactenus processerunt ab antiquo approbatis, laudabiliter introductis, praescriptis, huc usque obseruatis temporibus, absque interruptione ac a tanto tempore et per tantum tempus, cuius initium in memoria hominum C non existit, in feudum, a reuerendissimo in Christo patre et domino, domino episcopo Bambergensi, abbatissaque dicti monasterii pro tempore existens, antequam se de dicta administratione huiusmodi temporalium bonorum intromittat, teneatur ea a praedicto domino Bambergensi in feudum accipere, ego coram reuerendissimo in D Christo patre ac domino domino Wigando, episcopo Bambergensi, domino meo gratioso constitutus, ipsi domino meo, WIGANDO episcopo praedicto, humiliter atque instanter supplicaui, ut mihi, uigore specialis et exhibiti mandati, uti procuratori et eo nomine abbatissae, praefatae meae principalis, temporalia bona praedictae ab- E batiae conferre dignaretur. Ideoque praefatus dominus meus gratiosus Bambergensis, meae supplicationi benigne annuens, huiusmodi temporalia bona, feuda imperialia communiter nuncupata, mihi gratiose contulit atque infeudauit, ego quoque dicto procuratorio nomine ipsa bona, ab eodem domino meo gratioso episcopo, in feudum ac- F ceptaui, promisi in manibus praefati domini mei gratiosi episcopi homaginem fidelitatis solitum et consultum, ac tandem tactis sacrosanctis euangelicis scripturis corporaliter praestito confirmaui. Insuper ego Ludouicus, uti procurator abbatissae praefatae, et eo nomine procuratorio, pro ea et successoribus suis, promisi et bona fide G promitto per praesentes, quod praedicta mea principalis bona, aut aliqua ex eis, siue talia bona decimae, iurisdictiones, homines, domus, agri, uineae horti, teloniae, praedia, pascuae terrae, aquae, aquarum decursus, census uel reditus existant, aut alio nomine quocunque nuncupentur, absque specialibus et expressis scitu, consensu A uoluntate et licentia praedicti domini mei, episcopi Bambergensis, pro tempore existentis uendere, aut ab ipso monasterio ad alienas manus dare, aut, tradere seu alias quomodolibet alienare non uelit, nec debeat, sed alienata, pro posse recuperare, fraude et dolo quibuscunque procul semotis. Voluit autem praefatus dominus meus gratiosus, dominus Wigandus episcopus Bambergensis, quod huiusmodi collatio et infeudatio sibi et suae ecclesiae praedictae in eorum iure minime praeiudicare, nec damno usquam esse debeat, praesentibus ibidem uenerabilibus, egregiis, nobilibus, strenuis ac ualidis uiris consiliariis, Paulo Neydecker, legum doctore, praepositi sancti Gangolphi, in spiritualibus uicario, *Casparo Okel*, uicario, cathedralis ecclesiarium Bambergensium, *Sigismundo ab Hesberg*, milite *Leonhardo de Thurn*, *Christophoro et Emerano de Redwitz* fratribus germanis, *Eustachio de Wirsberg* sculteto, *Christophoro Ochs*, *Wolffgango Rebiz* iurium doctore, *Kiliano Thain* secretario et aliis fide dignis. In quorum omnium et singulorum praemissorum fidem et testimonium sigillum meum presentibus est appensum. Datum Bambergae, die Iouis, nona mensis Martii, anno a natiuitate domini quinquagesimo quadragesimo secundo.

NVM. XLVI.

Fundatio HENRICI sancti imperatoris super FVRTH Francofurthi in comitiis Lalendis nov. 1007. data.

IN nomine sanctae et indiuiduae trinitatis. HENRICVS diuina fauente Anno 1007. clementia rex. Saluberrimis igitur sacri eloquii institutionibus erudimur et admonemur, ut temporalia relinquentes commoda, aeterna et sine fine mansura in coelis studeamus adipisci consistoria. Qua propter nos dominicis non surdum auditum praebentes praeceptis et deificis obtemperando intendentes suasionibus, quendam nostrae paternae hereditatis locum, *Babenberg* dictum sedem et culmen episcopatus sublimandô proueximus et, Romana authoritate, atque uenerabilis Henrici Wurzburgensis episcopi consensu ac pari communique omnium nostri fidelium, tam archi episcoporum quam episcoporum abbatumque, nec non ducum et comitum consulto decretoque, in honorem sancti Dei genetricis Mariae sanctorumque apostolorum *Petri et Pauli*, nec non martyrum *Kiliani* atque *Georgii*, stabi-

biliuimus et corroborauimus, et ut inibi nostrum parentumque nostrorum et Ottonis tertii, uidelicet imperatoris antecessoris ac senioris nostri celebre haberet memoriale et iugis pro omnib9 orthodoxis hostia mactaretur salutaris; proinde nouerit omnium nostrorum fidelium tam praesens aetas, quam etiam successura posteritas, quod nos nostrae quondam proprietatis locum *FVRTH* dictum, *in pago Nordgoau*, *in comitatu Berengeri comitis* situm, ad stipendium canonicorum, in eadem supra dicta episcopali sede coenobice Deo seruientium, una cum omnibus eius pertinentiis siue adhaerentiis, uidelicet uicis, uillis, ecclesiis, seruis et ancillis, areis, terris cultis et in cultis, uiis, inuiis exitibus et reditibus, quaesitis uel inquirendis, syluis, forestibus, faginis, uenationibus, aquis, piscationibus, molis, molendinis, rebus mobilibus et immobilibus nec ceteris omnibus, quae rite scribi aut appellari possunt, quolibet modo utilitatibus, ac nostra auctoritatis praeceptali pagina, prout firmiter possumus, donamus atque proprietamus, omnium contradictione remota: praecipientes igitur, ut dulcissimi in Christo *Babenbergenses* fratres nostri, ex nostro iure liberam dehinc habeant potestatem eundem locum, FVRTH nuncupatum, cum omnibus appendiciis possidendi, uel etiam sibi commodum *aduocatum* ipsi loco supradicto supereligendi, seu quidquid illis libeat, modis omnibus in usum coenobitae fraternitatis inde faciendi. Si quis igitur, quod absit, huius nostrae donationis munificentiam destruere siue uiolare praesumet, in die iudicii coram oculis Dei tormento inextinguibili aeternaliter luat. Quod ne eueniat, sed haec traditio nostra ab omnibus perpetualiter inuiolabilis permaneat, hanc cartam inde conscriptam manu propria roborantes, sigilli nostri impressione insigniri iussimus.

NVM. XLVII.

Henricus IV. monachis regularibus S. Petri ius mercaturae, in FVRTH, nec non ius telonii et cudendae monetae concedit.

Anno 1162. HENRICVS diuina fauente clementia rex. Nouerit omnium Christi fidelium tam moderna aetas, quam successura posteritas, qualiter nos, diuinam foenerantes mercedem, pro felici remedio animae diuae memoriae patris nostri, proque interuentu uenerabilium dominorum *Sigfridi*, Moguntinensis, *Annonis* Coloniensis, *Gebehardi* Salzburgensis, *Adelberti* Bremensis archiepiscoporum, etiam *Adelberonis* Wurzburgensis, *Elenchardi* et *Eberhardi* Albestadensis, *Ottonis* ducis Bauariae nec non comitis *Eckiberti* aliorumque fidelium nostrorum, pro fideli seruitio GVNTHERI, sanctae *Babenbergensis* ecclesiae episcopi, regularibus eiusdem sanctae Babenbergensis ecclesiae in maiori monasterio, uidelicet S. Petri militantibus, ac quendam locum illorum iuris, *Furth* dictum, in pago *Nortgoue* situm, in comitatu *Henrici* comitis, mercaturam, a beatae memoriae patre nostro aliquando a Norenbec translatam, cum theoloneo et percussura proprii numismatis, reddidimus et reconfirmauimus. Ita ut mercatores, ibidem negotiantes, finitimorum mercatorum, scilicet *Ratisbonensium*, *Herbipolensium*, *Babenbergensium* iustitiis utantur. Itaque ut hoc nostrae clementiae beneficium praenominatis fratribus plenius liberiusque cedat in usum: uolumus et regali authoritate praecipimus, ut locus ille immunis sit, nullusque ibi iudex, comes, aut uicarius eius iudicium ibi faciat, absque aduocato, qui praenominatis fratribus et episcopo loci eius placuerit. Vt igitur haec nostrae liberalitatis donatio rata semper et inconcussa permaneat, hoc praeceptum inde conscriptum manu propria roborantes sigilli nostri impressione iussimus insigniri. *Data XIV. Kal. August.* anno incarnationis domini MCLXII. indictione XV. anno autem Henrici IV. regis VIII. regni uero VI. Actum Moguntiae, feliciter amen. Sigillum D. HENRICI quarti imperatoris.

NVM. XLVIII.

HENRICVS III. imp. bona episcopatus Bambergensis confirmat, et Eberhardum I. *denuo iisdem inuestit.*

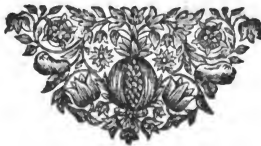
HENRICVS, *Dei fauente clementia* rex. In examine Dei cuncta conspicientis aequale meritum credimus fore dantis et corroborantis. Credimus etiam ad regalem nostram maiestatem pertinere totius regni curas, praecipueque omnium sanctarum Dei ecclesiarum commoda considerare, et omnia eis aduersantia, sub omni festinatione abolere, ne, uel graui incommoditate uilescant, uel qualibet, pro nostra culpa, orta occasione, a pristino- Anno 1039.

no cultu et religione recedant: quatenus dum haec pro amore, pariterque timore Dei fideliter peragimus, illorum, qui haec pro affectu Deo contulerunt, meritis et gloria communiamur.

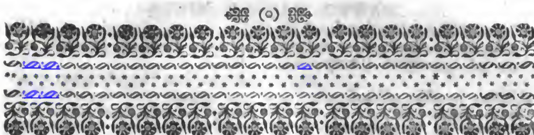
Proinde omnibus in Christo fidelibus, scilicet tam futuris, quam praesentibus, notum esse uolumus, qualiter ob hanc spem, per interuentum dilectissimae matris nostrae GISILAE imperatricis augustae, pro amore etiam dilecti, fidelisque nostri EBERHARDI, primi sanctae Babenbergensis ecclesiae episcopi, eundem locum a diuo imperatore HENRICO secundo, pro sua suorumque anima in episcopatum, diuina inspirante clementia, perfectae fidei charitatisque deuotione, in honore principis apostolorum *Petri* et *S. Georgii* martyris, sublimatum, consensu fidelium nostrorum sancimus et, omni contradictione remota, regalis nostrae maiestatis auctoritate corroboramus, omnes etiam res *mobiles* et *immobiles* eiusdem sanctae Dei ecclesiae, quas ipse diuus imperator, pro ardore coelestis patriae, ibidem larga manu contulit, ea ratione confirmamus, ut fidelis noster EBERHARDVS, eiusdem loci primus episcopus, eiusque in perpetuum successores, secura eas tranquillitate possideant et liberam potestatem habeant, et res et proprietates eiusdem ecclesiae cum consensu clerici et populi ordinare, componere et augmentare.

Nostra quoque auctoritate sancimus, ut in abbatiis, monasteriis, comitatibus, foris, mercatibus, monentis, naulis, teloniis, castellis, uillis, uicis, areis, seruis, ancillis, tributariis, decimis, forestibus, syluis, uenationibus, piscationibus, molendinis, aquis aquarumue decursibus, campis, pratis, piscinis, terris cultis et incultis item libris, argento et auro, gemmis, uasis, ornamentis uel aliquibus utensilibus, in cultum et religionem Dei ibidem collatis, et in omnibus terminis rebusque eiusdem ecclesiae, aut quidquid ad praesens ad illam pertinet uel ex his amplificare potest, nulla sit infestatio tyrannorum, nulla potestas irruat ibi per uiolentiam, nullus ibi comes aut iudex legem facere praesumat, praeter episcopum eiusdem loci, omnisque possessio Deo famulantium ibi pro immunitate habeatur. Sit ille episcopatus liber, et ab omni extranea et iniqua securus potestate, quatenus ibidem Deo famulantes, et primi constitutionis memoriam digne celebrare, nosque fautores et corroboratores possint et uelint Deo precibus suis commendare. Et ut haec nostrae auctoritatis traditio firma et inconuulsa permaneat, hoc priuilegium inde conscriptum manu propria corroborantes, sigilli nostri impressione iussimus insigniri. Datum *Moguntiae* VI. Idus Iul. anno 1039. indictione ima.

FINIS.

SCRI-

SCRIPTORVM BAMBERGENSIVM PARTIS PRIMAE INDEX NOMINVM ET RER. MEMORABILIVM COPIOSVS.

Literae numeris adiectae decades linearum designant.

Au-

 curo

Bel-

Bibe-

Carin-

 Chu-

Eusa

Fran-

Hel-

de Hen-

I.

S. *Kul-*

Mona-

N.

Goz.

P.

Prae-

Q.

R.

Rhein-

Ttt tt Hen-

Sla-

Schwein-

Vabin-

V.

Visi-

Vrba

 tran-

con-

FINIS.

